ENCICLOPEDIA ROMÂNIEI

ENCICLOPEDIA ROMÂNIEI

k. IV. 980

Carol

MĂRIA SA MIHAI MARE VOEVOD DE ALBA IULIA

CASA M. S. REGELUI

Enciclopedia României!

Iată un vis care încolțește de generații în sufletul iubitorilor de Țară.

Importanța unei astfel de opere nu mai este nevoie de a o arăta și prezinta publicului.

Dar, pentru acei cari își cunosc prea puțin Țara, cât și pentru aceia cari de dincolo de granițele noastre firești vor citi această publicație va fi o revelație, arătând ce a fost trecutul nostru, cari sunt și vor fi posibilitățile actuale și viitoare ale României.

Aceasta este latura patriotică a acestei opere.

Mulți, îndemnați de gândul de a îndeplini nevoile zilnice ale Țării au putut uita tot ce trecutul nostru a pregătit și multe din

CASA M. S. REGELUI

posibilitățile reale ale acestui pământ binecuvântat de Dumnezeu, permit să le îndeplinim.

Apariția unei opere de studiu amănunțit al realităților Românești va pune la îndemâna acelora cu dragoste de Țară, un material prețios de informații și cunoștințe, pe care se va putea clădi o Românie puternică.

Această enciclopedie, care a mai fost încercată de mulți în trecut, și cărora trebuie să le aducem prinosul nostru de laudă, este o operă solidă de la care se va putea porni opera sistematică a României de mâine.

Enciclopedia trebue să fie o lucrare de bază a desvoltării României moderne.

Carol

București in 28 Mai 1938

O ENCICLOPEDIE ROMÂNEASCĂ

Dacă istoria ideilor are o însemnătate ce îmbrățișează forme de organizare și desfășoară episoade deopotrivă de strălucite ca și istoria întâmplărilor politice, iată România și oamenii ei de știință înaintea unei fapte, care întrupează cum nu se poate mai bine acest adevăr, și-i dă în același timp și semnificația lui mai înaltă.

Intâile volume ale unei « Enciclopedii a României » pleacă în lume!

După ani de zile de muncă și încordarea colectivă a celor mai bune puteri pe care le au specialiștii noștri din toate ramurile, începem să avem, în sfârșit, imaginea țării și a neamului românesc, așa cum s'au închegat a doua zi după unire. Această imagine este ea însăși, nu numai un izvor de putere. Răsărim de acolo, în ochii alor noștri și ai celorlalți, cu toate darurile unei depărtate și mărețe origini, dar și cu toate creațiile și virtualitățile unui popor în plină desvoltare.

A doua zi după răsboiul ce a adus lărgirea unor hotare neîncăpătoare și nedrepte, știința s'a pus pe lucru, ca să păstreze și să întărească. O formă ca și cealaltă de vieață, se dovedeau drept expresia unui același avânt. Istoria ideilor și istoria pragmatică se îmbină, se explică una prin alta și se confundă, pentrucă sunt numai două înfățișări ale unui singur act vital.

Era în 1920, la Cluj. Treceam cu Vasile Pârvan, atât de timpuriu smuls științei și prietenilor, prin sălile de curs și prin bibliotecile de seminar ale Facultății de Litere. Eram, împreună cu d-l N. Iorga, cei trei membri ai comisiei de naționalizare a Universității transilvănene pentru numirea de profesori la Facultatea de Litere și ne începuserăm eroic lucrările.

Ne opream dinaintea bibliotecilor de seminar și de institute științifice. In afară de lucrările de specialitate, pe atunci toate în limbi străine, niciuna nu era lipsită de aceeași publicație, care ne urmărea cu multele ei volume, ostentativ. Ungaria avea încă dinainte de răsboiu, nu una, ci două enciclopedii. Cea mai nouă fusese întreruptă de împrejurări, dar, cu tot sfârșitul, cu un caracter de lichidare de stat și de regim politic, al conflictului, țara vecină a reluat-o după aceea și a dus-o la capăt. Enciclopedia însemna pentru ea o manifestare de cultură, de protestare și de revendicări. Luam în mâini acele volume grele și frumos legate și ne întrebam, când vom pune în locul Enciclopediilor unguresti, o Enciclopedie a nouei Românii unite. *Era nu numai o constatare și o părere de rău, în treacăt, ci ca un fel de legământ, dela începuturile României Noui, de acțiune viitoare în acea direcție.*

In 1929, în anul când Institutul Social Român își sărbătorea un deceniu de existență bine întrebuințată, am crezut că sosise timpul să pregătim un « Dicționar social, economic și politic al României ». Il priveam ca o încununare a silințelor noastre de până atunci. Activitatea științifică în secții, supusese unei cercetări întreaga realitate socială românească, iar colaborarea, în acest scop, a celor mai de seamă specialiști și tehnicieni pe care îi avea România, punea la îndemână și un instrument de lucru încercat. Hotărîrea a fost luată cu entuziasm, un prospect s'a publicat, întâile ședințe și consfătuiri s'au ținut. Intâia noastră Enciclopedie, rezemată, ca material, pe studii monografice, iar ca doctrină, pe o știință în formație, a națiunii, stătea să se realizeze.

După un an însă, România primea noua așezare a Restaurației și se însuflețea de o altă vieață.

Institutul Social Român, acum sub președinția de onoare a Majestății Sale Regelui Carol II, căuta să dea o îndreptare chibzuită, atâtor inițiative din afară, care începeau să-l solicite.

Capitolele acelui « Dicționar social, economic și politic al României », așa cum le transcriem din prospect, urmau să se întâlnească într'o altă publicație enciclopedică a viitorului: Sociologie, Etică și Politică generală; Istoria doctrinelor politice, economice și sociale; Enciclopedie juridică; Drept constituțional; Drept administrativ; Drept public internațional; Istoria dreptului român; Economie politică (istoria faptelor economice; economie politică teoretică; economie politică națio-

nală ; Finanțe ; Statistică ; Cooperație ; Probleme agrare ; Legislație industrială ; Politică socială ; Politică externă ; Biografii politice ; Legislație școlară ; Legislație bisericească ; Legislație militară ; Istoria socială a Românilor ; Geografia economică și politică a României ; Cultura în România, și altele și altele.

Singura publicație enciclopedică pe care o avem, cunoscută sub numele de « Enciclopedia Română », a doctorului C. Diaconovich, fusese pusă la cale în 1896 de Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român, cu acest scop mărturisit în prefața « Către publicul cititor român » : « . . . să dee publicului cititor român o oglindă cât mai fidelă a stărilor poporului nostru în toate țările locuite de Români și totdeodată să-l țină în curent și cu progresul culturii omenești ».

La 25 de ani de când ieșise cel din urmă tom al « Enciclopediei române », nu numai că întâia ediție se epuizase, dar, față de marile schimbări prin care trecuse lumea și Românii, ea nu mai putea nici pe departe să fie « o oglindă cât mai fidelă a stărilor poporului nostru». De aceea, editura s'a gândit să scoată o a doua ediție și, cunoscând atât organizarea cât și planurile unei proprii Enciclopedii ale Institutului Social Român, și-a dat seama că ar putea să afle în el cel mai bun sprijin. Au început discuțiile preliminare, care au dus până la stabilirea unui sistem de fișe și la pregătirea unei săli speciale, deasupra localului librăriei Krafft din Sibiu, unde trebuia să înceapă strângerea și prelucrarea materialului. « Dicționarul social » intra, cu felul lui de înțelegere și cu materialul propriu, lărgind și mai ales înnoind, în cuprinsul vechei « Enciclopedii române ».

Curând după aceea însă, Asociația « Astra » s'a gândit să scoată chiar ea această a doua ediție, rezemată pe membrii și activitatea secțiilor ei științifice dela Cluj. Iar pentru o bună chezășie de adâncime și de continuitate de lucru, « Astra » a intrat dela început în legătură cu Fundațiile Regale. Lucrul era cu atât mai ușor și mai firesc, dacă se ține seamă că Majestatea Sa Regele Carol II a fost urmărit de multă vreme de gândul unei Enciclopedii, ca o sinteză a națiunii și a momentului istoric, pusă la îndemâna tuturor.

El a văzut totdeauna această Enciclopedie, nu ca un dicționar general alfabetic, ci cu mult înainte de experiența franceză a domnului de Monzie, ca o colecție de probleme fundamentale, înmănunchiate organic.

« Enciclopedia României », care iese astăzi, se găsește astfel foarte aproape, prin plan și metodă de lucru, de Inaltele Lui vederi.

Aceste inițiative au ajuns la realizare în enciclopedia de față.

In 1932, d. dr. Virgiliu Leonte începuse lucrările pentru editarea unei Enciclopedii de proporții mai reduse, pe care, în 1936 a lărgit-o, luând contact cu planurile Institutului Social Român și ale Astrei. Făcând apel la cercetătorii și personalitățile acestor instituții, D-sa a condus cu o rară tenacitate la înfăptuire Enciclopedia României.

Ceea ce deosebește esențial « Enciclopedia României » de toate publicațiile asemănătoare, atât din străinătate cât și dela noi, și ceea ce ne-o face atât de scumpă, este că la temelia ei a fost pusă Națiunea.

Iată programul științific și editorial al Enciclopediei de astăzi.

Ideea universalistă, în forma ei clasică raționalistă, a lui d'Alembert și Diderot, sau în forma ei cea mai nouă, a d-lui de Monzie, a fost lăsată de o parte. Adevărata realitate, care este mereu prezentă și interesează până la acaparare, rămâne ideea națională. Neamul românesc, așa cum se alege el, cu multiplele înfățișări și năzuințe, din cercetarea monografică a satelor și orașelor, a problemelor și a oamenilor, face corpul plastic și variat al acestei Summe *de un nou fel. Idealul din visatul « Dicționar social, economic și politic al României », opera de maturitate a Institutului Social Român, a pătruns și a înflorit aci în libertate. Rezultatele acestei campanii de cunoaștere monografică organizată a țării, vor îmbogăți, vor transforma și vor ține mereu vii, edițiile următoare.*

Enciclopedia României va fi deci o Enciclopedie națională, nu universală, și vie, nu abstractă, a timpului în care trăim ; ea va fi deci expresia vieții și a unei epoci.

Odată ce « Enciclopedia României » se gândea să îmbrățișeze însăși vieața națiunii române, cu toată fierberea ei creatoare, lucrarea nu se mai putea împărți în compartimentele nenumărate ale unei înfățișări alfabetice. Așezarea trebuia să fie organică și să cuprindă cele câteva funcțiuni mari ale oricărei colectivități.

Dacă, poate, din punct de vedere didactic, trecerea aceasta dela enciclopedia alfabetică la enciclopedia funcțională sperie, prin toate greutățile căutării după alte criterii, într'un material nesfârșit, rămas parcă fără cheie, din punctul de vedere al unității și al înțelegerii în resorturile lui intime a întregului câmp de explorat, ea înseamnă un îndrăsneț pas mai departe.

Cetitorii nu se vor mai rătăci în faptele mărunte, ci vor putea urmări direcţiile şi fragmentele mari, înaintea cărora nu se pierde conştiinţa şi amintirea întregului, şi unde acele fapte mărunte se întâlnesc dela sine încadrate. Iar în cele din urmă, ei vor descoperi că însăşi căutarea, nu numai rezultatele ei, într'o asemenea Enciclopedie, este mai uşoară şi mai rodnică decât în cele vechi, cu care s'au deprins.

Ea va cuprinde trei mari capitole împărţite în şease volume:

A) Organizarea politică-administrativă — *volumul I, Statul şi volumul II, judeţe şi oraşe, intitulat Ţara Românească;*

B) Economia — *volumul III, Economia Naţională şi volumul IV, Intreprinderi şi Instituţiuni economice;*

C) Cultura — *volumul V, Cultura Naţională şi volnmul VI, Instituţii şi personalităţi culturale.*

« Enciclopedia României » este cartea cerută şi aşteptată, ca un izvor de documentare, de când neamul românesc, prin întregire şi aşezare în nouile împrejurări politice şi culturale, are un nou rost pe lume.

Ea va avea chemarea să facă întâi cunoscută şi apoi iubită, ţara dela Carpaţi şi dela Dunăre, cu trecutul ei plin de sbucium, cu puterile de creaţie în creştere, economice şi spirituale, cu formele de organizare proprie, cu încercările de înviorare şi de îndrumare a vieţii sociale spre un ideal naţional constructiv şi ascendent.

La o vreme de răspântie, o carte de răspântie, nu opera unui singur om, ci rezultatul şi semnul unei încordări colective. In ea se găsesc, nu numai înfăţişerile deosebite ale unei obştii omeneşti şi ale unui timp, dar şi toate priceperile de prelucrare ale acelei obştii şi acelui timp.

« Enciclopedia României » este marea datorie împlinită a unei generaţii, ce are o profundă conştiinţă de propria-i forţă şi de propria-i misiune.

Ea urmăreşte a fi un instrument de cercetare şi de informaţie, o lucrare temeinică şi esenţială, în care netăgăduitul avânt al zilelor noastre să găsească hrana substanţială şi sănătoasă, care să-i dea vigoare şi temeinicie, o perspectivă mai luminoasă asupra viitorului, printr'o cunoaştere mai adâncă a stărilor de fapt şi a cunoaşterii lor.

« Enciclopedia României » va fi deci un inventar şi un îndreptar.

Prof. D. GUSTI

VOLUMUL I

STATUL

CUPRINSUL

ASOCIAŢIA ŞTIINŢIFICĂ
PENTRU
ENCICLOPEDIA ROMÂNIEI
PERSOANĂ MORALĂ ŞI JURIDICĂ
SUB AUGUSTUL PATRONAJ AL MAJESTĂŢII SALE
REGELUI CAROL II

COLABORATORII VOLUMULUI I

ALESSEANU GH. *(gh. a.)*, prof. la Academia de Inalte Studii Comerciale Bucureşti, prim-preşedinte al Inaltei Curţi de Conturi.
ALEXIANU GEORGE *(g. a.)*, prof. univ. Cernăuţi, profesor la Centrul de pregătire tehnică administrativă.
ARCADIAN N., ing. dr., referent la Oficiul de Studii din Ministerul Economiei Naţionale.
BADEA GH. *(gh. b.)*, dr., inspector special în Ministerul de Finanţe.
BALOTĂ ANTON *(an. b.)*, prof. Bucureşti.
BIANU EUGEN *(dr. e. b.)*, dr., directorul Siguranţei Generale a Statului.
CĂCIULĂ OLIMP *(pr. o. c.)*, dr., preot, directorul Seminarului Nifon Bucureşti.
CONSTANDACHE GR. N. *(g-ral gr. c.)*, general, consilier tehnic al Serviciului istoric din Marele Stat Major, preşedintele Consiliului de conducere al Muzeului Naţional Militar, membru al Academiei de Ştiinţe.
CONSTANTE ELISABETA *(e. c.)*, profesoară, Bucureşti.
CONSTANTINESCU D. *(d. c.)*, directorul Oficiului de studii, din Ministerul Muncii şi Ocrotirilor Sociale.
CONSTANTINESCU N. A. *(n. a. c.)*, conf. univ. Bucureşti.
COSTIN AL. *(al. c.)*, consilier la Inalta Curte de Casaţie şi Justiţie.
DECUSARĂ EUG. *(e. d.)*, prof. la Centrul de pregătire tehnică administrativă, directorul statisticei judiciare din Ministerul Justiţiei.
DEVECHI AL. *(al. d.)*, director, Casa Muncii C.F.R.
ENESCU CONST. *(c. e.)*, dr., referent titular la Oficiul de Indrumare şi Coordonare financiară din Ministerul Finanţelor.
FILITTI C. IOAN *(i. c. f.)*, dr., consilier la Consiliul Legislativ, preşedintele Comisiei heraldice, membru al Academiei Române.
FLONDOR CONST. *(c. f.)*, ministru plenipotenţiar, mareşalul Palatului.
GABREA IOSIF *(i. g.)*, conf. univ. Bucureşti.
GAROFLID CONST. *(c. g.)*, ing., mare proprietar, fost ministru.
GEORGESCU MITU *(d. c. g.)*, dr., directorul Oficiului de studii din Institutul Central de Statistică.
GEORGESCU IOAN *(pr. i. g.)*, dr., prof. la Academia Teologică din Oradea.
GHEORGHIU CONST. *(dr. c. gh.)*, subdirector la Ministerul Sănătăţii Publice.
GIURESCU CONST. C. *(c. c. g.)*, prof. univ. Bucureşti, director la Fundaţiile Regale.
GRANT PETRE *(p. g.)*, ing., artist desenator arte grafice.
GRUIA IOAN V. *(i. v. g.)*, conf. univ. Bucureşti, consilier al Baroului Ilfov.
GUSTI D. prof. univ. Bucureşti, preşedintele Institutului Social Român, directorul Fundaţiei Regale « Principele Carol », membru al Academiei Române, preşedintele Asociaţiei ştiinţifice pentru Enciclopedia României, fost ministru.
HEROVANU EUGEN *(e. h.)*, prof. univ. Bucureşti.
IORGA N., prof. univ. Bucureşti, preşedintele « Ligii Culturale », preşedintele Comisiunii Monumentelor Istorice, fost preşedinte al Consiliului de miniştri, membru al Academiei Române.
IORGULESCU N. *(dr. n. i.)*, dr., docent univ. Bucureşti, medic legist.
LEONTE VIRGILIU *(dr. v. l.)*, dr., directorul Asociaţiei ştiinţifice pentru Enciclopedia României.
MANOLESCU I. *(g-ral i. m.)*, general, preşedintele « Caselor Naţionale », membru în Comitetul permanent al « Strajei Ţării ».
MANUILA SABIN *(dr. s. m.)*, dr., directorul Institutului Central de Statistică, prof. la Institutul de Igienă, membru al Academiei de Medicină.
MERLESCU ILIE *(i. m.)*, conf., univ. Bucureşti, profesor la Centrul de pregătire tehnică administrativă.
MEZINCESCU D. *(dr. d. m.)*, prof. univ. Bucureşti, directorul Institutului de Igienă.
MIHĂILESCU VINTILĂ *(v. m.)*, prof. univ. Bucureşti.
MIHOC GH. *(gh. mih.)*, dr., subdirector la Casa Centrală a Asigurărilor Sociale.
MOISIL CONST. *(c. m.)*, prof. Bucureşti, directorul general al Arhivelor Statului, preşedintele Societăţii Numismatice Române, membru coresp. al Academiei Române.
NEDELCU CONST. *(c. n.)*, prof. Bucureşti, inspector la « Straja Ţării ».
NEGULESCU PAUL *(p. n.)*, prof. univ. Bucureşti, secretar general al Institutului Regal de Ştiinţe Administrative, directorul Centrului de pregătire tehnică administrativă.
OPRESCU NIC. *(lt-col. n. o.)*, lt-col., directorul de studii al Şcoalei pregătitoare de ofiţeri.
PETER IULIAN *(i. p.)*, prof. la Centrul de pregătire tehnică administrativă, inspector general administrativ, primar general delegat al Municipiului Bucureşti.
PETRESCU CEZAR, scriitor.
POPESCU-SPINENI M. *(m. p.-s.)*, dr., prof. Bucureşti, secretarul Facultăţii de Litere şi Filosofie din Bucureşti.
POLIHRONIADE MIHAIL *(mih. p.)*, avocat, Bucureşti.
PUPEZA IOAN *(i. p.)*, dr., directorul Casei Asigurărilor Sociale, Cluj.
RĂDULESCU ANDREI *(a. r.)*, prof. univ. Bucureşti, preşedinte la Inalta Curte de Casaţie şi Justiţie, vicepreşedinte al Academiei Române.
RĂDULESCU IOAN M. dr., referent la Oficiul de Indrumare şi Coordonare financiară din Ministerul Finanţelor.
RĂDULESCU-MOTRU C. *(c. r.-m.)*, prof. univ. Bucureşti, decanul Facultăţii de Litere şi Filosofie din Bucureşti, membru al Academiei Române.
ROSETTI RADU *(g-ral r. r.)*, general, membru al Academiei Române.
ROSETTI-BĂLĂNESCU I. *(i. r.-b.)*, dr., directorul general al Loteriei Statului.
SIDOROVICI TEOFIL *(t. s.)*, maior, comandantul « Strajei Ţării ».
SILVIAN AL. *(a. s.)*, dr. prof. la Şcoala de Jadarmi.
SOFRONIE GH. *(gh. s.)*, prof. univ. Cluj.
STAHL H. H. *(h. h. s.)*, asist. univ. Bucureşti, director la Fundaţia Regală « Principele Carol ».
STĂNESCU CONST. *(c. s.)*, directorul general al Asistenţei Sociale din Ministerul Muncii şi Ocrotirilor Sociale.
STRAT GEORGE *(g. s.)*, prof. univ. Bucureşti.
TRANCU-IAŞI GR. *(gr. t.-i.)*, prof. la Academia de Inalte studii Comerciale Bucureşti, fost ministru.
VASILIU V. *(v. vas.)*, asist. univ. Bucureşti, subdirector la Ministerul de Finanţe.
VÂNTU GH. ION *(i. g. v.)*, conf. univ. Bucureşti.
VELCU ANTON *(a. v.)*, dr., asistent tehnic la Muzeul Militar Naţional.
VIŞOIANU PETRE *(p. v.)*, av., fost magistrat.
VRĂBIESCU GEORGE *(g. v.)*, conf. univ. Bucureşti, referent la Consiliul Legislativ.
VULCĂNESCU MIRCEA *(m. v.)*, asist. univ. Bucureşti, directorul Datoriei Publice din Ministerul de Finanţe, administrator delegat al Asociaţiei Ştiinţifice pentru Enciclopedia României.

ENCICLOPEDIA ROMÂNIEI

VOLUMUL I

STATUL

PLANUL GENERAL

CAP. II

CAP. III

CAP. IV

CAP. V

CAP. VI

CAP. VII

CAP. VIII

CAP. IX

CAP. X

CAP. XII

HĂRŢI ŞI PLANŞE ÎN AFARĂ DE TEXT

HĂRŢI

PLANŞE

COLUMNA TRAIANĂ

Şi hotaru Ardealului
pohta ce am pohtit
Moldova
Ţara Rumânească

Io Mihail Voevod

FRAGMENT DINTR'O SCRISOARE A LUI MIHAI VITEAZUL, 1601

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

ŞTIINŢA NAŢIUNII

I

Viaţa socială a omenirii civilizate se înfăptueşte în cuprinsul naţiunilor. Naţiunea este realitatea centrală, care însumează toate aspiraţiile fireşti ale indivizilor şi dela care pornesc, nu spre o nouă fiinţă, ci spre un nou plan de relaţii, toate manifestările internaţionale. Naţiunea este singura unitate socială care îşi ajunge sieşi, în înţelesul că nu cere pentru deplina ei realizare o unitate socială mai cuprinzătoare, fiind în stare să-şi creeze o lume proprie de valori, să-şi stabilească un scop în sine şi să-şi afle mijloacele de înfăptuire, adică forţa de organizare şi propăşire în propria ei alcătuire. Nicio altă unitate socială nu ocupă un loc asemănător în domeniul vieţii sociale. Viaţa de familie de pildă, nu mai constitue ca odinioară în antichitatea greco-romană o lume închisă, aproape autonomă, ci este reglementată în mare măsură de stat şi se leagă prin nevoile ei economice şi spirituale de viaţa socială mai largă. Copiii nu depind numai de puterea tatălui, ca în familia patriarhală, ci sunt ocrotiţi de stat, cum tot statul le face educaţia şi le satisface nevoile religioase prin instituţii speciale, şcoala şi biserica. Prin urmare familia nu-şi mai ajunge sieşi, ea este subordonată vieţii naţionale şi organizaţiei de stat. Acelaşi lucru se întâmplă cu mai toate unităţile sociale: satele, oraşele, biserica, şcoala etc. De aceea ştiinţa le şi denumeşte uneori, nu fără rost, subunităţi sociale, nu unităţi sociale. Naţiunea merită însă complet denumirea de unitate socială, pentrucă ea nu depinde de o unitate mai mare. E drept că până de curând naţiunea era şi ea subordonată statului, dar cu războiul mondial această situaţie a fost schimbată în favorul ei. Statele naţionale nu ne mai arată naţiuni strânse arbitrar şi stăpânite prin forţă în cuprinsul unui stat, ci o simplă expresie politică, de organizare a naţiunii. Statul nu este astăzi decât o formă de manifestare a naţiunii, deci o realitate subordonată funcţional acesteia. Iată cum, privită în alcătuirea ei lăuntrică, naţiunea apare ca unitatea socială cea mai însemnată şi mai cuprinzătoare a timpurilor noastre.

În afară fiecare naţiune se leagă cu alte naţiuni, pentru interese comune, care duc fie la colaborare, fie la concurenţă şi ne dau aspectul vieţii internaţionale. Internaţionalism nu înseamnează supranaţionalism sau cosmopolitism, ci legătură între naţiuni. Cu alte cuvinte internaţionalismul adevărat nu desfiinţează naţiunile, ci le priveşte doar în raporturile dintre ele. Pe calea aceasta dobândim şi conceptul just despre umanitate. Căci naţiunile laolaltă în eforturile lor comune pe căile civilizaţiei dau naştere umanităţii, nu în sensul antinaţionalist, al umanitariştilor fără patrie, ci în sensul naţionalist, ca realitate care reflectă fiinţa naţiunilor şi energia creatoare a lor. Dincolo de naţiuni nu se iveşte umanitatea ca o lume de sine stătătoare, ci umanitatea ca totalitate a naţiunilor, ca armonie a fiinţelor naţionale originale, specifice.

Naţiunea însumează aşa dar în fiinţa ei toate eforturile creatoare ale indivizilor şi formează singura realitate care compune umanitatea adevărată. De aci însemnătatea ei deosebită, nu numai pe planul realităţii, ci şi al teoriei. Ştiinţa pozitivă, adică îndreptată spre fapte, nu poate nesocoti ierarhia problemelor impusă chiar de realitate. Din clipa în care naţiunea ni se înfăţişează ca forma cea mai însemnată a vieţii sociale moderne, ştiinţa societăţii, sociologia, trebue să se constitue şi ea, în primul rând, ca o ştiinţă a naţiunii. Ramura aceasta a sociologiei nu mai are caracterul de generalitate pe care îl are sociologia propriu zisă, ci se mărgineşte la fiinţa concretă a unei singure naţiuni. Pentru România ne mărginim deci, numai la ştiinţa naţiunii româneşti, fără să nesocotim, se înţelege, cercetările similare din străinătate şi în special metodele de lucru, în măsura în care se potrivesc şi la noi. Dar cum se realizează ştiinţa naţiunii?

II

Pentru a face o deosebire precisă între felul în care concepem noi ştiinţa naţiunii şi felul în care e concepută în străinătate, e suficient să înfăţişăm un scurt istoric al metodelor întrebuinţate până acum. Ele sunt mai ales două. Sub diferite denumiri, unii cred că pot înfăţişa caracterul unui popor în câteva trăsături generale, fără un studiu prealabil şi fără stăruinţe speciale. Urmărind în pripă istoria unui neam şi câteva din manifestările lui actuale, sau mult mai simplu, conducându-se după câteva impresii generale şi, implicit, superficiale, aceşti autori se cred îndreptăţiţi să-şi spună cuvântul şi să atribue dela ei o psihologie specifică fiecărei naţiuni,

exprimată în câteva afirmații vagi și cu neputință de controlat. Am putea numi felul acesta de a proceda, metodă deductivă sau, poate mult mai bine, impresionism și diletantism științific, cu toate că îl întâlnim și la autori care altfel se bucură de o faimă științifică pe deplin meritată. Ne gândim mai ales la acele psihologii ale popoarelor, cum sunt lucrările unui Fouillée: Esquisse d'une psychologie des peuples européens sau ale unui Boutmy: Essai d'une psychologie politique du peuple anglais au XIX-è siècle, și Eléments d'une psychologie politique du peuple américain, iar de curând comunicările făcute Academiei Franceze de Științe morale și politice, André Siegfried: La psychologie du peuple français (22 pag.), Albert Rivaud: La psychologie du peuple allemand (22 pag), Paul Hazard: La psychologie du peuple italien, (12 pag.), Jaques Bardoux: La psychologie du peuple anglais (21 pag.), Jacques Ancel: La psychologie des peuples balkaniques (13 pag.). Defectul acestor lucrări este că generalizează fără temeiu trăsături care nu se potrivesc poporului întreg, dar mai ales că fac o seamă de caracterizări lipsite de orice dovezi, afirmații neîntemeiate pe fapte și deci greu de controlat și de verificat. Se înțelege ușor că nu calea aceasta ne poate duce la o știință riguroasă a națiunii.

Există însă altă metodă care se apropie mai mult de știință și are mai multe putințe să ne ducă la adevăr. Este metoda inductivă, care pleacă dela fapte, nu dela impresii și duce la cercetări migăloase și prudente, în care se renunță de bună voie la generalizările neîntemeiate, ca să se strângă dovezi precise pentru orice afirmație și să se dea științei un temeiu experimental. Metoda aceasta aplicată în studiul diferitelor popoare, a dus la culegeri folositoare de fapte, dar n'a fost întrebuințată decât parțial. Ea este practicată de folcloriști, de etnografi, de statisticieni și chiar de sociologi, cum sunt cei din școala franceză, numită monografică, al lui Fr. Le Play. Nici unii însă nu privesc națiunea întreagă, ființa națională ca totalitate, ci numai aspecte parțiale, înfățișări fragmentare. Folclorul s'a îndreptat mai ales către literatura populară, fără îndoială una dintre manifestările cele mai de seamă ale sufletului național, totuși insuficient de semnificativă, nu numai pentru o știință a națiunii, cum o concepem noi, dar și pentru o psihologie a poporului. Tot așa etnografii, deși cu mai multă înțelegere, nu urmăresc decât aspectele materiale ale tehnicei sau ale civilizației populare, nesocotind formele civilizației de oraș și chiar părți însemnate din cuprinsul manifestărilor etnice. In sfârșit, în ce privește statistica, ea fiind o metodă cantitativă prin excelență, nu poate prinde sufletul colectiv al unei națiuni, de esență calitativă și de adâncă originalitate. Nu avem dreptul să deducem din toate acestea că științele sociale particulare n'au niciun rost propriu și n'ar fi folositoare pentru opera de sinteză care ar fi știința națiunii. Fiecare știință își are rostul ei și nu ne gândim să negăm putința sau dreptul de existență a vreuneia din ele. Dar nicio știință nu-și poate depăși rosturile ei firești, limitele înlăuntrul cărora s'a constituit și și-a fixat activitatea. De aceea științele sociale particulare rămân în chip normal la studiul unor părți sau aspecte sociale, fără să poată da socoteală de totalitate. Materialul și rezultatele lor folosesc și în studiul totalității, dar opera aceasta de coordonare și sinteză nu revine niciuneia din ele. Nici chiar sociologia, care se socotește ca știință a realității sociale integrale, nu reușește întotdeauna să cerceteze totalitatea. Școala monografică a lui Le Play se mărginește, de pildă, la studiul familiei, iar din activitatea acesteia cercetează mai mult viața economică oglindită în bugete. In felul acesta știința națiunii este mai puțin realizată decât în studiile de folclor și etnografie. Metoda trebue să izvorască însă din felul realității de cercetat. Dacă realitatea are un caracter totalitar, metoda trebue să se străduiască și ea să fie cât mai adecvată. De aceea adevărata metodă a științei națiunii ne-o dă însuși genul de realitate al națiunii. Dacă ea este o realitate sumativă, compusă din mai multe părți desarticulate, atunci și cercetarea ei se poate face pe părți, iar știința ei poate fi o enciclopedie a științelor particulare. Dimpotrivă, dacă națiunea este o realitate totală, indivizibilă, atunci și știința ei trebue să aibă un caracter totalitar.

III

Ce este o națiune? Intr'un studiu al nostru închinat acestei probleme, am ajuns după o analiză amănunțită a realității și după discuția critică a doctrinelor existente, la următoarea definiție: Națiunea este o creație sintetică voluntară, o unitate socială, care reprezintă un sistem voluntar cu o motivare cosmică, biologică și psiho-istorică, cu voința socială drept *causa movens* a procesului de naționalizare și cu manifestările creatoare, pe tărâmul sufletesc, economic, juridic și politic, al vieții naționale, care formează cultura națională (Problema Națiunii, în Sociologia militans, 1934). Să desprindem pe rând elementele mai de seamă din această definiție.

Socotim mai întâiu națiunea ca o realitate sintetică, în înțelesul că ea formează o totalitate, un întreg viu, indivizibil, cu neputință de a fi redusă la indivizii care o compun sau la o singură parte din ființa ei. Națiunea este anterioară nouă celor care o compunem și în aceeași măsură ne este și superioară. Caracterul ei de totalitate provine din faptul că națiunea este cea mai completă unitate socială, iar ceea ce caracterizează unitățile sociale este structura lor, prin care elementele sunt orânduite într'un chip particular, nu după natura lor proprie, ci după natura întregului. Un individ poate participa la mai multe unități sociale, fără să le schimbe natura. Aceasta înseamnă că schimbarea o sufere chiar el, individul, după cum participă la una sau alta dintre unitățile sociale și că acestea au un principiu al lor de organizare, ireductibil la indivizii componenți.

Socotim apoi națiunea ca o creație voluntară, pentrucă spre diferență de popor, care este o comunitate etnică naturală, națiunea se realizează printr'un efort de fiecare clipă, prin voința de a fi, de a trăi și de a lupta. Națiunea presupune o voință con-

Vedere generală a satului Drăguş (Făgăraş)

Vedere generală a satului Cornova (Orhei)

Fete din Drăguș

ştientă de scopurile pe care le urmăreşte, stăpână pe mijloacele ei de acţiune, capabilă de creaţiuni vaste şi orientată spre perspective întinse. Ea nu este ceea ce natura a făcut-o, ci ceea ce se străduește ea să fie, ceea ce rezultă din efortul neîncetat al celor care o compun. O naţiune lipsită de voinţă, recade în starea naturală de popor, devine o simplă comunitate de sânge şi tradiţie, nu şi o comunitate de voinţă, de conştiinţă şi de aspiraţii. Popoarele trăiesc o viaţă pasivă de fatalism şi resemnare. Naţiunile trăiesc o viaţă activă, de luptă pentru un ideal şi de creare a unui destin propriu. De aceea elementul care distinge aceste două trepte de desvoltare şi ne arată trecerea dela popor la naţiune, este voinţa. Sau cu alte cuvinte, voinţa ne apare ca esenţa însăşi a vieţii naţionale, ca elementul ei cel mai de seamă, fără de care nu s'ar putea păstra ca existenţă.

Din voinţa naţiunii de a se manifesta şi de a se realiza pe sine purced toate creaţiile culturale şi toate legăturile ei cu mediul şi cu factorii cari o condiţionează. Căci o naţiune nu este o realitate desrădăcinată, suspendată în aer, ci dimpotrivă ea poartă legături adânci cu pământul pe care se desvoltă, cu sângele populaţiei care o compune, cu trecutul şi produsele strămoşilor şi cu viaţa psihică a indivizilor în viaţă.

O naţiune se desvoltă de regulă pe un pământ anumit, pământul patriei. Legăturile care nasc din această aşezare sunt destul de felurite. Unele popoare şi-au cucerit pământul după ce deprinderile şi concepţia lor de viaţă erau formate, părăsind locurile de naştere, leagănul lor de formaţie. De aceea nici pământul nu le exprimă pe ele, nici ele nu exprimă pământul. Alte popoare s'au îndepărtat printr'o desvoltare ulterioară de mediul lor geografic, înstrăinându-şi civilizaţia lor proprie sub influenţa altor civilizaţii de import. In amândouă cazurile acestea apare o discordanţă între mediu şi naţiune, iar civilizaţia devine o realitate inorganică, străină de peisajul geografic în care se desvoltă. Există însă şi popoare, care se nasc pe un pământ anumit, continuând o viaţă străveche, imemorială, care îşi clădesc fiinţa ca o prelungire a mediului geografic şi care îşi imprimă în schimb ca o pecetie, deprinderile şi civilizaţia în acel pământ. Aşa este de pildă neamul românesc. Românii sunt un popor carpatic, iar Carpaţii reprezintă o lume românească. Fără această legătură, de astădată esenţială şi organică, dintre pământul şi poporul nostru, nu putem înţelege nimic din istoria şi civilizaţia actuală a neamului românesc. E drept că o spărtură în această creştere firească s'a întâmplat şi la noi prin influenţa capitalistă, dar după toate semnele care se arată, lumea nouă românească în curs de formaţie, va relua cu îndârjire firul întrerupt în ce priveşte viaţa naţiunii şi va reveni la unitatea străveche a pământului şi a civilizaţiei româneşti. In orice caz o ştiinţă a naţiunii nu este cu putinţă fără cercetarea amănunţită a raporturilor dintre neam şi pământul care-l adăposteşte.

Pe de altă parte, naţiunea nu poate fi desfăcută de substratul ei etnic, de populaţia care o compune, de trăsăturile ei rasiale specifice, de masa ereditară de însuşiri fizice şi psihice, care nu-i aparţin decât ei. Faptul că nu există rasă pură, că nicio naţiune nu se compune din elemente de aceeaşi rasă, nu însemnează că rasa nu mai joacă niciun rol în viaţa naţiunilor. E destul ca două naţiuni să aibe compoziţii rasiale diferite, adică să cuprindă populaţii de rase amestecate în proporţii diferite şi deci să impună în procesul de ereditate un procent diferit din acelaşi gen de însuşiri, ca manifestările lor de viaţă să fie şi ele cel puţin sub anumite aspecte deosebite. Din acest punct de vedere se poate vorbi de o compoziţie rasială specifică pentru fiecare popor, cu toate că nu se confundă rasa cu naţiunea. In aceeaşi măsură, trebue să se dea atenţie răsunetului pe care îl are unitatea rasei în conştiinţa unei naţiuni. De astă dată se petrece un fenomen psihic colectiv, care nu se mai leagă strict de adevărul biologic. Un popor chiar dacă nu reprezintă o rasă pură, poate să aibă însă conştiinţa unei unităţi de rasă şi chiar a superiorităţii lui faţă de alte popoare. Apar astfel misiunile de rasă, care sunt o puternică înarmare morală împotriva popoarelor lipsite de acest fel de conştiinţă. De aceea nici rasa, nici conştiinţa de rasă, nu pot fi nesocotite de o ştiinţă a naţiunii, indiferent de rezultatele care se dobândesc dela caz la caz.

O naţiune mai este însă şi însumarea unor străduinţe anterioare, un rezultat al unui proces istoric, experienţă de viaţă săvârşită de înaintaşi, acumulată şi transmisă prin tradiţie din generaţie în generaţie. Naţiunile nu pot fi reduse la colectivităţile de oameni care le compun la un moment dat. Morţii se asociază cu cei vii şi uneori poruncile veacurilor trecute se impun cu desăvârşire epocilor actuale. Trecutul istoric nu mai este un factor din afară care înrâureşte într'un chip sau altul viaţa naţiunilor, ci este parte integrantă, naţiunea însăşi în mers, pe drumul realizării de sine, ca destin şi misiune. Trecutul istoric poate fi socotit ca factor condiţionant numai pentru prezent, întru cât prezentul este un rezultat al evoluţiei şi cu necesitate şi o atitudine faţă de trecut, conformism faţă de tradiţie sau spirit înclinat spre inovaţie. Considerarea integrală a naţiunii trebue să ţină însă seama şi de desvoltarea istorică a acesteia, naţiunea în istorie ca o singură realitate. Incât şi într'un caz şi într'altul ştiinţa naţiunii trebue să aibă în vedere şi trecutul istoric, întreg lanţul de înaintaşi cu faptele lor, cu gândurile lor şi comorile lor de simţire, faţă de care generaţia actuală apare ca o simplă verigă de legătură spre viaţa şi activitatea urmaşilor. Acesta este şi înţelesul adevărat al liniei istorice, de care se vorbeşte din ce în ce mai mult în zilele noastre. Fiecare neam are o linie a lui de propăşire şi strălucire, care face cu putinţă un maximum de manifestare pentru fiecare generaţie şi o continuare a sforţărilor şi o îmbogăţire a culturii naţionale, neîncetat, de-a-lungul tuturor veacurilor. Cei cari nesocotesc această linie, se îndepărtează de istorie şi îşi împing propria lor naţie spre decădere.

In sfârşit, naţiunile îşi găsesc motivarea activităţii lor de viaţă în trăsăturile psihice şi în ambianţa sufletească a colectivităţilor care le formează. Unele generaţii nu se mulţumesc să primească pasiv înrâuri-

rile naturii, ale rasei sau ale trecutului istoric, ci reacţionează puternic încercând să le transforme şi să le domine. Prin viaţa sufletească voluntară şi conştientă, determinismul factorilor din afară sau chiar al mediului lăuntric, îşi pierde puterea de înrâurire pe care o are în domeniul naturii moarte sau în domeniul animal-biologic şi se schimbă într'o simplă condiţionare, adică de împrejurare favorabilă, în loc de cauză determinantă. Ştiinţa naţiunii trebue să urmărească şi atitudinea aceasta de viaţă a naţiunii, atitudine de indolenţă, de supunere, de resemnare sau atitudine de intransigenţă, de imperialism sufletesc şi de luptă neîncetată, aşa dar concepţia de viaţă şi puterea de voinţă care aşează, ideologic, şi determină, dinamic, locul şi activitatea fiecărei naţiuni în cuprinsul lumii. Naţiunile se desvoltă în vecinătatea şi sub înrâurirea reciprocă a altor naţiuni. Când conştiinţa de sine este îndeajuns de desvoltată, o naţiune nu se mai lasă influenţată la întâmplare de civilizaţia celorlalte naţiuni, ea împrumută cu prudenţă numai elemente care i se potrivesc sau care pot fi asimilate cu uşurinţă. Când însă o naţiune are un simţimânt de inferioritate sau nu-şi dă pe deplin seama de valoarea proprie şi de originalitatea ei creatoare, cedează în faţa înrâuririlor din afară şi îşi înstrăinează propria ei fiinţă, specificul ei ca existenţă. De aceea nu este indiferent pentru o naţiune dacă trăieşte departe de puterea de înrâurire a celorlalte naţiuni, sau este înconjurată sau chiar întrepătrunsă de naţiuni care au tendinţe de dominare şi se simt chemate să realizeze o misiune potrivnică naţiunilor conlocuitoare. Ştiinţa naţiunii trebue să urmărească deci şi puterea sufletească, atitudinea de viaţă a naţiunii, dar în aceeaşi măsură vecinătăţile sufleteşti, ţările care o înconjoară şi intenţiile lor de desvoltare, ca şi populaţiile conlocuitoare, minorităţile, care pot avea tendinţe proprii de realizare, misiuni specifice, potrivnice naţiunii majoritare. Fără studiul acesta nu ne dăm seama de soarta unei naţiuni şi prin urmare nici nu putem dobândi o politică a naţiunii, întemeiată pe realităţi.

Aşa dar naţiunile sunt condiţionate în genul lor de viaţă de o mulţime de factori sau cum le numim noi, cadre, pe care sistemul nostru de gândire, le reduce la patru categorii fundamentale: cadrul cosmic, cadrul biologic, cadrul istoric şi cadrul psihic. Naţiunea fiind însă o realitate de natură voluntară, ea nu se lasă stăpânită de aceste cadre şi le înrâureşte la rândul ei, imprimându-le trăsăturile proprii. O naţiune nu se supune de-a-dreptul mediului ei geografic, ci îl transformă după chipul şi asemănarea sa. Tot aşa nu se mulţumeşte cu starea biologică pe care a moştenit-o, ci caută să o îmbunătăţească, să o perfecţioneze. Nu se mulţumeşte nici cu trecutul istoric, ci caută să adauge printr'o străduinţă proprie, o nouă bogăţie la comorile tradiţiei. In sfârşit, nu socoteşte ca o fatalitate nici viaţa psihică sau ambianţa celorlalte naţiuni, ci caută să le prelucreze sau să le înlăture după nevoile ei proprii. Cu alte cuvinte, o naţiune vrednică de acest nume opune lumii din afară voinţa ei proprie de a exista şi de a se afirma, căutând să domine cât mai mulţi din factorii care o determină, să-i naţionalizeze, să şi-i apropie, să şi-i însuşească. Peisajul geografic, rasa, trecutul istoric şi sufletul colectiv se naţionalizează treptat, devin instrumente de propăşire şi afirmare ale naţiunii, părţi integrante din ea, şi din această aplicare a voinţii proprii la factorii aceştia de condiţionare iau naştere, ca un rezultat al ansamblului de străduinţi, manifestările, creaţii originale, cuprinse la un loc în sânul unitar al culturii naţionale.

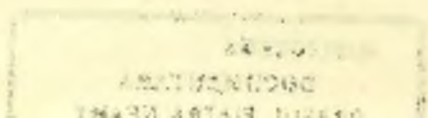
Manifestările creatoare ale unei naţiuni pot fi şi ele reduse la câteva categorii fundamentale. Acestea sunt manifestările economice, spirituale, juridice şi politice. O naţiune tinde în toate aceste domenii să se realizeze cât mai credincios pe sine, să-şi exprime puterea de muncă şi de creaţie, să ajungă la o formulă proprie de cultură şi deci de aşezare şi manifestare specifice înlăuntrul civilizaţiei universale. Naţiunile tind să-şi asigure o viaţă economică proprie care să le asigure o cât mai mare forţă şi o cât mai mare independenţă faţă de celelalte naţiuni. Astăzi din ce în ce suveranitatea naţională nu mai este o problemă de politică strictă, ci de manifestare globală pe toate tărâmurile. O ţară subjugată economic, concesionată întreprinderilor străine, debitoare altor ţări, nu mai este pe deplin stăpână pe soarta ei, chiar dacă politiceşte se bucură de un guvern, o constituţie şi de o organizare politică în aparenţă neatârnate. Apoi activitatea economică este cea care leagă mai mult o naţie de pământul ei. Toate resursele de traiu pe care mediul geografic le asigură, dela păşunile potrivite pentru păstorit, sau câmpurile de cultură, până la cele mai ascunse zăcăminte minerale, sunt ale naţiunii şi urmează să fie folosite treptat după desvoltarea firească a naţiunii şi în măsura în care apar pentru urmaşi alte izvoare de traiu. O viaţă economică cedată străinilor duce la exploatarea nemiloasă a bogăţiilor pe care le are ţara şi la secătuirea posibilităţilor de traiu pentru generaţiile viitoare sau cel puţin la apariţia unor activităţi străine de firea şi stadiul de desvoltare organică a naţiunii respective, ceea ce duce la desechilibru interior şi la desagregarea comunităţii naţionale. Manifestările economice nu sunt prin urmare elemente întâmplătoare în viaţa unei naţiuni, ci părţi constitutive prin care o naţiune se poate păstra şi se poate desvolta, dar poate să-şi afle şi degradarea politică sau chiar şi pieirea.

Dar unde manifestările creatoare ale unei naţiuni sunt mai evidente şi formează nu numai un element de bună stare şi de forţă luptătoare, dar şi de înălţare şi strălucire ca valoare omenească, este în domeniul spiritului. Nici o altă creaţie omenească nu echivalează ca preţ şi frumuseţe creaţiile spirituale, printre care socotim valorile culturale, care alcătuesc: religia, arta, ştiinţa şi filosofia. De aceea nicio naţiune nu poate renunţa la aceste creaţii şi la dreptul de a se manifesta liber şi original în domeniul lor. Rodul cel mai înalt al unei naţiuni şi justificarea cea mai nediscutabilă a existenţei ei pe lume sunt valorile spiritului. Inţelegem deci însemnătatea cercetării lor pentru ştiinţa naţiunii. Mai întâi, o naţiune chiar dacă aparţine unei religii universale, are un

Flăcăi nuntaşi în Drăguş

La vatră

fel particular al său de a concepe şi mai ales de a trăi pe Dumnezeu. Dogmele pot fi generale, dar trăirea variază dela popor la popor, după firea specifică a fiecăruia şi capacitatea lui de înţelegere şi înălţare pe treptele desăvârşirii religioase. Cu toate că am început să ne dăm seama de însemnătatea deosebită pe care a avut-o religia în formarea şi desvoltarea poporului român, nu ştim încă nici până astăzi măsura exactă a acestei înrâuriri şi cu atât mai puţin nota caracteristică a creştinismului românesc, faţă de creştinism în genere. Manifestările de artă ale naţiunilor au fost mai norocoase, după cum dovedesc sumedenia de colecţii folcloristice, de literatură populară, de muzică populară, de arhitectură, sculptură, pictură, port şi arte decorative şi numărul mare de expoziţii şi muzee. Totuşi desprinse din sânul totalităţii, fără de care ele n'ar fi apărut şi nu s'ar fi desvoltat în chip specific, culegerile acestea nu ne-au dus la nicio explicaţie ştiinţifică riguroasă, ci numai la descrieri şi câteva ipoteze de lucru insuficient verificate. In sfârşit, ştiinţa şi filosofia naţiunilor sunt destul de cunoscute sub aspectul lor individual, de cultură numită superioară, ca mai toate manifestările spirituale, dar nu se cunosc decât vag sub aspectul lor etnic şi mai ales în raporturile de cauzalitate şi condiţionare cu sufletul fiecărei naţiuni, cu mediul înconjurător şi destinul specific ca existenţă. Ne dăm seama că fiecare naţiune trebue să aibă o concepţie despre lume şi viaţă şi că fiecare concepţie filosofică exprimă şi un substrat etnic, dar legăturile adânci de corespondenţă şi interdependenţă organică scapă cercetărilor de până acum.

Nevoia de autenticitate a manifestărilor naţionale nu se opreşte la domeniul economiei şi al vieţii spirituale. Ea cuprinde întreg domeniul vieţii naţionale, deci şi dreptul şi politica. S'a crezut multă vreme în puterea nelimitată a legilor şi a reformelor politice. S'a crezut că e de ajuns să se voteze o constituţie, ca o ţară să devină stat constituţional şi să apară moravuri constituţionale. Experienţa aceasta s'a dovedit însă dezastruoasă. Dreptul şi politica sunt manifestări formale, de natură regulativă, de aceea ele nu se pot îndepărta fără primejdii de conţinutul vieţii sociale, de manifestările economice şi spirituale la care se referă. Fără îndoială că şi factorii juridici şi politici pot avea iniţiativa unor transformări şi chiar trebuesc întrebuinţaţi în această privinţă, dar ei nu pot trece peste realitatea naţională, peste putinţele şi aspiraţiile fireşti, originale, structurale, pe care le deţine o naţiune. Reforma juridică şi reforma politică trebue să urmeze cu alte cuvinte linia de desvoltare organică a fiecărei naţiuni. In acest sens nici dreptul, nici politica nu mai sunt marfă de import, ci expresii ale realităţii naţionale. Izvorul dreptului naţional se găseşte în obiceiul juridic, în moravurile ţării şi în concepţia naţională despre dreptate şi morală. Dreptul trebue să cristalizeze experienţa juridică de veacuri a fiecărei naţiuni şi să cuprindă regulele esenţiale de morală, care se găsesc difuzate în trăirea şi deprinderile de viaţă ale fiecărui popor. Când se procedează altfel, asistăm la spectacolul curios al diferenţierii unui drept al legilor scrise şi al tribunalelor oficiale, de dreptul viu al obiceiurilor şi al comunităţilor locale, care dăinueşte după necesitate, cerut de viaţă, împotriva dreptului suprapus în chip arbitrar. Ştiinţa naţiunii trebue să urmărească mai ales dreptul acesta viu, dreptul naţiunii, creat din experienţa şi străduinţele proprii de desăvârşire.

Politica de asemenea trebue să cuprindă idealul de viaţă şi mijloacele de realizare pe care le are o naţiune, nu concepţii străine, nepotrivite ei. Statul care este expresia cea mai înaltă a vieţii politice naţionale, se poate aşeza uneori împotriva realităţii şi atunci apar conflictele dureroase dintre Stat şi naţiune. In lupta aceasta istoria ne arată că totdeauna au ieşit învingătoare naţiunile. Numai ele sunt eterne, formele de Stat apar şi dispar după nevoile naţiunilor. De aceea niciodată statele nu trebue să se împotrivească naţiunilor, ci trebue să le exprime credincios fiinţa lor, aspiraţiile lor şi linia lor istorică. Statul nu mai este conceput astăzi ca un scop în sine, ci ca un mijloc de păstrare şi desvoltare integrală a naţiunilor în calea lor spre desăvârşire, de realizare a destinului şi a idealului propriu.

La un loc, într'o sinteză armonioasă şi indivizibilă, manifestările economice, spirituale, juridice şi politice ale unei naţiuni, formează adevărata cultură naţională, cea mai înaltă formă de viaţă omenească. Iată ce realitate complexă este o naţiune, ce elemente variate asimilează în unitatea ei ca existenţă şi în creaţiile ei de viaţă. O naţiune nu se reduce nici numai la puterea ei de voinţă, nici numai la idealul ei de viaţă, nici la vreunul din factorii cosmici şi biologici, istorici şi psihici, sau la vreuna din manifestările ei, economice şi spirituale, juridice şi politice, ci le cuprinde pe toate într'o unitate indisolubilă, ca o singură fiinţă în relaţii de viaţă cu lumea care o înconjoară. Ştiinţa naţiunii trebue să pornească dela această realitate şi trebue să ne-o înfăţişeze nealterată în toată complexitatea şi manifestările ei de viaţă.

IV

Pentru cunoaşterea ştiinţifică integrală a naţiunii noi preconizăm monografia sociologică, metodă care nu are comun cu procedeele din altă parte denumite la fel, decât numele. Să vedem ce înţelegem prin monografia sociologică şi ce am realizat în această privinţă până acum, ca să ajungem la putinţa de aplicare a ei în vederea înfăptuirii unei ştiinţe a naţiunii româneşti.

Ceea ce caracterizează monografia sociologică românească este faptul că este în acelaşi timp o metodă şi un sistem de gândire sociologică. Intr'adevăr, cercetările monografice izvorăsc şi sunt călăuzite de un sistem complet de sociologie şi sunt chemate să aducă noui fapte în vederea unei teorii, care să folosească celor care dirijează realitatea. Pe scurt, sistemul nostru de sociologie afirmă: 1. Societatea se compune din unităţi sociale, adică din grupări de oameni legaţi între ei printr'o organizare activă şi o interdependenţă sufletească. 2. Esenţa societăţii este

voința socială. 3. Voința socială depune ca manifestări de viață: o activitate economică și una spirituală, reglementate de o activitate juridică și de o activitate politică. 4. Voința socială este condiționată în manifestările ei cosmic, biologic, psihic și istoric. 5. Schimbările suferite de societate în decursul timpului prin activitățile ei și sub înrâurirea factorilor condiționanți, le numim procese sociale. 6. Inceputurile de desvoltare pe care le putem surprinde în realitatea prezentă și deci le putem prevedea cu o oarecare precizie, se numesc tendințe sociale. Față de realitatea socială astfel concepută putem avea trei atitudini științifice care fac cu putință constituirea a trei ramuri de științe sociale: Sociologia, Etica și Politica, discipline care formează împreună, cu științele sociale particulare (economia politică, dreptul, etc.) sistemul științelor sociale. Cercetarea societății așa cum este ea, căutând să constatăm faptele și să le explicăm fără nicio altă preocupare, constitue știința sociologiei. Dacă dimpotrivă apreciem această realitate și o judecăm în raport cu idealul social, căutând să o înfățișăm nu cum este ea la un moment dat, ci cum ar trebui să fie, obținem știința eticei. In sfârșit, dacă studiem mijloacele prin care societatea poate realiza idealul social, obținem știința politicei.

Monografia așa cum o concepe școala dela București, pleacă dela această concepție sociologică și de științe sociale. Din moment ce sociologia este știința realității sociale, iar realitatea socială concretă este formată din unități sociale, nu ne rămâne altă metodă mai potrivită decât să cercetăm cu de-a-mănuntul, integral și cât mai multe cu putință dintre unitățile sociale existente. Pentru studiul realității sociale românești, am socotit că trebue să începem cu satul. Unitățile sociale mai mari se studiază greu, ele trebuesc cercetate mai târziu, după ce se cunosc în deajuns unitățile mai restrânse. Tot așa orașele cer o muncă excepțională, fiind realități nu numai cantitativ mai întinse, dar și mult mai complexe. De aceea sociologia orașelor trebue să urmeze după sociologia satelor, pe temeiul datelor și mai ales a experienței făcute în condiții optime în monografiile sătești. Programul nostru de lucru cuprinde însă dela început și aceste unități, deci monografii de sate, monografii de orașe, monografii de întreprinderi, monografii de județe, monografii de regiuni etnice și în sfârșit, ca un rezultat final, monografia sau știința națiunii întregi.

In studiul fiecărei unități sociale noi aplicăm sistemul înfățișat. Cercetăm adică toate subunitățile sociale, cum sunt în cuprinsul satului: familia, gospodăria, cercurile de sex și vârstă, șezătorile, căminele culturale, școala, biserica, asociațiile economice, cârciumile, etc.; toate manifestările spirituale: religie, artă, știință și filosofie populară; toate manifestările juridice: aplicarea legilor, abateri dela legi, procesivitate, obiceiuri juridice și toate manifestările politice: administrație comunală, partide politice, concepții politice. Cercetăm în același timp condițiile geografice ale vieții satului: relieful, calitatea pământului, climatul, rețeaua hidrografică, fauna și flora; condițiile biologice: caracterele rasiale, bolile sociale, alimentația, igiena socială; condițiile istorice: tradiția locală, documente, supraviețuiri din vechile organizații și condițiile psihice: obiceiuri, mentalitate, zestre sufletească, deprinderi sociale. In sfârșit, urmărim procesele și tendințele sociale: procesul sau tendința de urbanizare, de individualizare, de socializare. Prin urmare, monografia sociologică românească, deși în aparență se apropie ca metodă de lucru, prin cercetarea pe calea observației directe a unor fragmente restrânse din realitatea socială, de monografiile din altă parte, se deosebește însă fundamental de ele prin sistemul de sociologie pe care îl aplică și care îi dă o aparatură și o integralitate neîntâlnite până acum.

O altă caracteristică a monografiilor sociologice românești este consecvența teoretică și putința de aplicare a datelor ei în domeniul realizărilor publice. Nu s'a gândit nimeni dintre noi să confunde vreodată sociologia cu aplicările ei practice, dar nu credem într'o reformă socială temeinică fără un studiu prealabil al realității și prin urmare, implicit, am întrevăzut și consecințele practice ale studiilor noastre. Sociologia nu întreprinde chiar ea acțiunea socială, dar o poate întemeia științific și deci o poate face mai eficace. Acesta este un adevăr banal pe care niciun om de știință, care merită pe deplin numele acesta, nu-l mai contestă.

Monografia sociologică românească este consecventă teoretic, spre diferență de multe școli din altă parte, prin verificarea necontenită a sistemului de sociologie care îi stă la bază și care tocmai datorită cercetărilor la teren a ieșit controlat și întemeiat pe fapte. Această legătură organică dintre teorie și fapte, dintre sistem și realitate este ceea ce am numit dela începutul carierii noastre științifice: realism critic.

Din aceeași legătură a teoriei cu realitatea purced și putințele de aplicare a rezultatelor monografice în viața practică. O sociologie care dă precădere societăților primitive sau societăților istorice, poate fi foarte interesantă, dar ea pierde adeseori orice utilitate socială. Dimpotrivă aplicarea sociologiei la realitatea socială prezentă duce cu necesitate la rezultate care pot fi apoi aplicate și deci folosite chiar de către societatea studiată. Cum vom arăta imediat știința națiunii pe care vrem să o realizăm prin monografiile sociologice, ne va duce în chipul cel mai firesc la o etică și la o politică a națiunii.

Mai trebue să amintim printre trăsăturile caracteristice ale monografiilor sociologice românești caracterul lor colectiv. Toți care ne-am pus în slujba științei națiunii românești, ne-am dat seama că opera aceasta nu se poate realiza de un singur om, oricât ar fi de înzestrat și de pregătit, că operele mari de știință nu se fac prin ambiția de a stăpâni singur un domeniu întreg, nesocotind ce fac alții, ci dimpotrivă prin efortul comun a tot ce are țara mai bun și mai pregătit în toate ramurile de știință. De aceea am urmărit dela început să strângem în jurul programului nostru științific cât mai mulți specialiști și mai ales oameni tineri, care nu au încă deprinderi învechite și care pot fi prin urmare formați în spiritul nou de muncă disciplinată și colectivă pentru

Aducerea recoltei

Horă în curtea bisericii

La claca popii

folosul neamului nostru. Indrăznelei unora de a înfățișa viața socială a tuturor neamurilor în câteva trăsături vagi și fără să fi cercetat personal nici cel puțin un singur fenomen social, mulțumindu-se cu simple rezumate ale cărților altora, noi opunem prudența cercetărilor directe și disciplina efortului colectiv, care ne vor duce în chip sigur, dacă nu și rapid, la rezultate temeinice și originale. Cei neprevenițí se pot înșela o clipă, dar noi avem răbdarea să ne ducem munca până la capăt și să așteptăm ziua rezultatelor finale.

V

Spiritul de autocritică de care ne-am călăuzit întotdeauna ne face să ne dăm seama și de greutățile pe care știința națiunii românești le poate întâmpina. Nu e vorba aici de o lucrare oarecare, pe care o putem realiza în bibliotecă sau după unele impresii superficiale. Știința națiunii va trebui să se bazeze pe studiul amănunțit al tuturor satelor, al tuturor orașelor, al tuturor fenomenelor sociale din România. Așa dar, o lucrare grea, anevoioasă, de lungă durată și de neclintită răbdare. Cei care nu-și dau seama despre opera pe care o urmărim, cer cu nerăbdare rezultate generale, teorii și explicații cu orice preț. Noi însă ne impunem de bună voie, înainte de toate, drumul greu dar temeinic al culegerii de fapte, cât mai multe și cât mai amănunțit studiate, care să ne ducă într'o zi la un material comparativ suficient de mare pentru a obține nu afirmații generale, care abundă azi în știință, ci tipuri sociale și adevăruri generale, ceea ce este cu totul altceva. Cea mai de seamă regulă de metodă a sociologiei monografice este convingerea că nu se poate construi nici un adevăr științific în domeniul științei națiunii, decât prin culegerea conștiincioasă a materialului, prin studiul integral și amănunțit al întregei ființe naționale.

Dar, ce am realizat până acum? In aparență destul de puțin, în realitate îndeajuns de mult ca să putem afirma o încredere nesdruncinată în putința monografiei de a realiza atât sociologia, cât și etica și politica națiunii. Ideea monografiilor sociologice am avut-o dela începutul carierei noastre didactice. Preconizam încă în 1910 nevoia cercetărilor directe, atât pentru o mai bună întemeiere a științei, cât și pentru formarea științifică și națională mai adâncă a studenților noștri. Imprejurările nu ne-au permis însă să înfăptuim această idee decât mult mai târziu, în 1925, când am întreprins împreună cu Seminarul de Sociologie al Universității din București prima campanie monografică în satul Goicea Mare (Gorj). De atunci am continuat cercetările în fiecare vară cu același Seminar și cu Secția monografică a Institutului Social Român, anume creată. Am cercetat astfel sate din toate părțile țării: Rușețu (Brăila), Nereju (Vrancea), Fundul-Moldovei (Bucovina), Drăguș (Făgăraș), Cornova (Basarabia), Runcu (Gorj), Șanț (Năsăud), oprindu-ne în unele câte două veri și completând cercetările și în decursul vacanțelor de Crăciun. Cercetările întreprinse ne-au verificat sistemul, ne-au lămurit problemele teoretice în legătură cu realitatea socială și cu monografia sociologică și ne-au dus la o serie întreagă de contribuții științifice privitoare la societatea sătească, după cum se poate vedea din cărțile și revistele publicate de Institutul Social Român; în deosebi: D. Gusti: Sociologia militans, 1934, și La Monographie et L'Action monographique en Roumanie (Conférences données à l'Université de Paris, 1935); Traian Herseni: Teoria monografiei sociologice, 1934, și Realitatea socială (Incercare de ontologie regională), 1935; H. H. Stahl: Tehnica monografiei sociologice, 1934, și revistele: Arhiva pentru știința și reforma socială (cu o secție specială: Arhiva monografică, din 1932) și Sociologie Românească, din 1936, (monografică în întregime). Sociologia monografică a avut norocul să fie verificată și practic, găsindu-și o desăvârșire pe care puține sisteme științifice o pot nădăjdui. Ea întemeiază din 1934 acțiunea culturală la sate întreprinsă de echipele regale studențești constituite din Inalta inițiativă a M. S. Regele Carol II în cadrul Fundației Regale Principele Carol. Echipele studențești sunt obligate să cerceteze mai întâi sociologic satul în care activează. Metoda a dat roade nebănuite. Acțiunea culturală nu se mai face la întâmplare, după un ideal străin de viața locală sau chiar potrivnic satului, ci după firea și nevoile lui reale. In chipul acesta am putut verifica nu numai foloasele teoretice ale monografiei sociologice, dar și putința de aplicare practică și eficacitatea indiscutabilă a acestei aplicări.

Campaniile monografice și campaniile culturale întreprinse până acum au avut un caracter experimental, de stabilire a celor mai potrivite metode de lucru, de verificare a sistemului și de căutare a unui model unic și complet de cercetare, prin care să putem obține rezultate comparabile și deci capabile de a fi generalizate în vederea unei teorii definitive a realității naționale și a unor aplicări sigure în domeniul reformei sociale. Dar pasul acesta foarte însemnat îl socotim înfăptuit. Faza de experiență este încheiată. Astăzi ne dăm seama că știința națiunii este cu putință și suntem gata să ne luăm răspunderea pentru realizarea ei. Căci nu e vorba, cu toate greutățile pe care nu le negăm, de piedici cu neputință de înfrânt. Printr'o bună organizare a muncii științifice și prin mobilizarea tuturor intelectualilor țării, greutățile pot fi învinse în termen relativ scurt.

Am arătat cu alt prilej că știința națiunii nu este o utopie, ci un fapt perfect cu putință, chiar dacă este un act de mare curaj și de mare jertfă. Avem în România peste 15.000 de sate. Repartizate pe patru ani, dau 3700 pe an. Aceste 3700 de sate pe 71 de județe ne dau 53—54 pe județ (firește aproximativ, unele județe fiind mai mari, altele mai mici). N'ar fi greu prin urmare să se pună în bugetul acestor județe, în fiecare an, suma corespunzătoare necesară studiului celor 53 de sate anual. O altă perioadă de 3—4 ani ar cere studiul orașelor și al celorlalte realități naționale, încât în maximum 10 ani, în care socotim și perioada de prelucrare a datelor, știința națiunii ar putea fi realizată. Dar de unde personalul cerut pentru o operă atât de imensă? Și

aici se impune o măsură radicală. Noi preconizăm introducerea serviciului social obligator. Să fie obligați toți intelectualii țării, de toate gradele și toate specialitățile, să facă un stagiu de câteva luni în folosul cunoașterii și înălțării patriei. In fruntea lor trebuesc puși toți oamenii de știință, geologii, geografii, naturaliștii, biologii, antropologii, psihologii, istoricii, statisticienii, economiștii, etnografii, folcloriștii, juriștii și sociologii țării.

Cunoașterea de sine a națiunii fiind o condiție a conștiinței de sine și deci a putinței de a-și decide singură soarta și a se ridica pe cele mai înalte trepte ale realizării de sine, nu este o exagerare să cerem mobilizarea pentru un termen scurt a tuturor forțelor intelectuale, care împreună și conduse de un suprem spirit de sacrificiu, în slujba unei opere cu adevărat patriotice, vor putea înfăptui știința națiunii, pe care unii o cred operă a zeci de generații și care ar dura secole.

VI

O dovadă strălucită a posibilității de a înfăptui printr'o vastă colaborare știința națiunii, o dă chiar opera de față, această Enciclopedie a României, pe care o socotim un început deosebit de prețios, realizat de colaboratorii ei pe calea pe care o străbatem și noi. Ea a reușit să concentreze colaborarea tuturor specialiștilor din țară, făcând din ea o operă colectivă de cea mai înaltă competință științifică. Ne bucurăm că vedem printre cei care au lucrat la această mare operă de știință pe mulți din oamenii de știință care au activat sau chiar s'au format în cadrele Institutului Social Român și care sunt și colaboratorii noștri în cercetările monografice, precum găsim reprezentanți ai tuturor Institutelor de cercetări din țară și ai tuturor cercurilor științifice. Socotim acest efort colectiv de bun augur pentru ce se va putea realiza încă și de acum încolo pe tărâmul științei naționale.

Enciclopedia României în forma aceasta neîntâlnită încă la noi și, de ce n'am spune-o, realizată după un plan original, al sociologiei românești, sub o formă deci neîntâlnită nici în străinătate, ne dă cel dintâi inventar științific al tuturor manifestărilor naționale și al factorilor care le condiționează desfășurarea, formând primul capitol care deschide și face cu putință pe celelalte din știința națiunii românești.

De aceea această Enciclopedie nu trebue confundată cu mulțimea operelor similare, căci nu este numai o operă de informare și de cunoaștere rapidă, ci are o mare valoare științifică și națională, este o lucrare de mare curaj intelectual și de mare merit patriotic pe terenul științei națiunii.

VII

Dar care sunt perspectivele pe care ni le deschide știința națiunii, atât sub forma aceasta a enciclopediei, cât și a cercetărilor monografice în curs de realizare, pentru viitorul neamului românesc pe care-l studiem?

Știința națiunii va determina Etica și Politica Națiunii prin care neamul își va găsi drumul adevăratei realizări de sine.

Societățile omenești nu sunt realități încremenite, structuri statice, definitive, ci forme vii, în continuă desvoltare, potențialități care se cer actualizate și desăvârșite. De aceea societățile omenești sunt stăpânite și conduse întotdeauna de un ideal. Națiunile nu fac excepție dela această regulă. Drumul lor n'ar fi înțeles fără raportarea la idealul pe care-l urmăresc. Totuși idealul nu este întotdeauna limpede întrevăzut și națiunile se străduesc adeseori pentru idealuri străine, nepotrivite cu firea lor. De aceea se impune o cercetare amănunțită a idealului național, problemă care constitue etica națiunii. Până acum singurul izvor temeinic pentru etica națiunii a fost istoria națională. Se cere însă o cunoaștere mai amănunțită, pe care n'o poate da decât știința realității naționale prezente, știința națiunii. Pe temeiul acesteia se va putea stabili în sfârșit adevăratul ideal național, care să nu însemneze o înstrăinare, o îndepărtare dela linia istorică a neamului, ci o desvoltare maximă spre desăvârșire, a tuturor putințelor lui firești.

In aceeași măsură știința națiunii va întemeia politica națiunii, adică știința mijloacelor prin care națiunea va putea realiza idealul național. Și problema aceasta este deosebit de însemnată, căci nu e deajuns să se stabilească un ideal, trebue să se fixeze și căile prin care el poate fi înfăptuit cu adevărat. Mijloacele nepotrivite pot să ne îndepărteze de ideal sau chiar să ne pună în situația să nu-l mai ajungem niciodată. De aceea reformele sociale, menite să ne ducă treptat la realizarea idealului național, trebue să pornească dela cunoașterea nevoilor permanente, care dau culoarea de actualitate problemelor naționale. Căci actual nu însemnează numai ceea ce are valoare momentană, ci mult mai mult, ceea ce o generație de oameni trebue să realizeze din străduințele eterne ale națiunii.

Iată cum știința națiunii, care studiază realitatea națională, se leagă în chip organic cu etica și politica națiunii, pe care le întemeiază. Știința națiunii nu ne arată numai ceea ce este gata înfăptuit, ci ne deschide și căile spre ceea ce ar trebui să fie, spre înălțimile idealului și ne indică mijloacele prin care ne putem ridica până la el. Știința națiunii descopere forțele creatoare ale națiunii, care trebuesc puse în mișcare fără întârziere, pentru realizarea destinului național, pentru îndeplinirea unei misiuni românești în lume, ca să dăruim umanității specificul nostru național, în chipul desăvârșit al unei culturi românești.

Concepția Științei Națiunii este sortită să deschidă perspective nebănuite în istoria desvoltării noastre naționale. Chemarea pentru înălțarea Patriei va fi astfel legată de o viguroasă mișcare științifică, ce va împleti frumusețea Gândirii cu trăinicia Faptei.

D. Gusti

TIPURI ȘI COSTUME ROMÂNEȘTI

(Șanț-Năsăud)

Lena Constante

(I.S.R.)

ORIGINEA, FIREA ȘI DESTINUL NEAMULUI ROMÂNESC

Când e vorba să se trateze aria de răspândire a poporului românesc în trecut, trebue să se arăte mai întâi care a fost aria de odinioară, care acum a scăzut, de unde vine această arie inițială pe harta Sud-Estului European, pe care au acoperit-o înaintașii poporului românesc, pentru a vedea pe urmă care sunt motivele pentru care pe harta aceasta a Sud-Estului European, poporul românesc nu mai ocupă, în unele locuri, spațiul pe care l-a ocupat odinioară. Sau, mai bine decât atât, noi am pierdut la mai toate granițile noastre, afară de granița Dunării, dar am răspândit elemente românești, dincolo de granițele noastre. Fără îndoială este cea mai mare primejdie să se lase un popor a-i curge sângele din vine, pentru a se răspândi larg în lume, fără niciun profit pentru el.

Care este deci așezarea de bază a poporului românesc? Pentru aceasta, răspunsul nu poate să fie decât acela că trebue să ne adresăm la înseși elementele care au contribuit la alcătuirea acestei sinteze, acestei complete și prețioase sinteze, plină de originalitate și de însușiri, care este poporul românesc.

Odinioară chestiunea aceasta a hărții ocupate de poporul românesc s'ar fi resolvat foarte ușor. S'ar fi luat Muntenia și Moldova, ori s'ar fi adresat la harta lui Laurian, care cuprinde, pe lângă ceea ce se numea odinioară cele două principate, și regiunile intitulate cum le intitulau străinii: Basarabia, Bucovina, Maramureșul, Ardealul, Crișana și Temișana, cum stătea scris în harta aceasta, care se găsea odinioară pe pereții tuturor școlilor și din care, fără îndoială, generația mea a căpătat o conștiință de largă romanitate, care a folosit, în ce privește elaborarea ideilor noastre și o acțiune în legătură cu conclusiile, la care aceste idei au trebuit în chip firesc să ajungă.

Numai cât astăzi chestiunea nu se pune așa. Poporul românesc nu cuprinde, acum, o mulțime de elemente, milioane de oameni, ai căror strămoși odinioară au făcut parte din sinteza pe care, în graiul nostru latin și cu conștiința noastră proprie, o reprezentăm numai noi.

Dincolo de Dunăre se găsesc Iugoslavi, Albanezi, Greci; se găsesc, la răsărit de Nistru, foarte mulți Ruteni, Ruși apuseni, pe cari-i avem și în casă și, pe de altă parte, avem infiltrații de acestea la Nord în Bucovina, care merg până foarte jos. Dar dincolo de lumea aceasta există și alte elemente care au făcut parte din sinteza inițială și nu mai fac parte acum din ceea ce avem. Către Apus, până foarte departe, până în regiunea Cehilor, a Slovacilor, în jos până în părțile unde sunt Croații, iarăși au fost elemente din sinteza aceasta primordială, din care noi singuri am rămas cu numele, cu limba și cu fisionomia noastră deosebită.

Care sunt elementele ce au contribuit la alcătuirea acestei sinteze primordiale?

I

Le aflăm oriunde se vorbea odinioară limba tracă sau ilirică, aceasta înlocuită apoi cu limba tracă, unde se vorbea, în Răsărit, graiul Sciților nobili, unde s'a vorbit pe urmă, pe așa largă întindere, dela un capăt la altul al Peninsulei Balcanice, în deosebite forme, o limbă romanică și acum sunt alte graiuri naționale, iar acei cari le vorbesc au, firește, un sentiment național foarte puternic, care-i oprește de a se confunda cu noi și-i îndeamnă să ia cât se poate mai mult din elementele rămase dela noi, ca să le confunde în ființa lor deosebită. Și graiurile cele vechi au dispărut de mult, și graiul roman, care avea o întindere așa de mare, s'a îngustat. Romanitatea orientală este împărțită azi în bucăți în care se vorbesc limbi deosebite. Noi reprezentăm doar partea care a rămas deasupra apelor, dintr'un lucru foarte mare care a existat cândva și care vine din sinteza asupra căreia s'a pus, la urmă, pecetea Romei.

Cum în Arhipelag, în Marea Egee, a fost odinioară un continent și dintr'un cutremur teribil, din convulsiile scoarței pământului, a resultat acoperirea cu apă a celei mai mari părți din bucata de pământ care leagă Europa sud-estică de Asia-Mică, și cum, din ceea ce a fost odinioară pământ, au rămas numai vârfurile deasupra, insulele mărunte risipite în Arhipelag, și, din când în când, un bloc mai mare, așa este și cu harta poporului românesc, astăzi, față de harta strămoșilor celor mai depărtați și de harta pe care, peste strămoșii cei mai depărtați, a întins-o, ca un nobil veșmânt uniform, cucerirea Romanilor.

Noi ne coborîm în același timp din Traci, și din mai multe feluri, Tracii propriu-ziși din Peninsula Balcanică trăind și aceia în noi mai mult decât în ceilalți, căci ei trăiesc și în Bulgari, cari sunt numai de nume Bulgari și de limbă Slavi.

Și, cum frații Macedoneni au în ei sânge iliric, tot așa destul sânge roman se găsește la Sârbi. Alba-

nezii nu sunt decât Ilirii de pe vremuri, având aceiași strămoși ca și poporul românesc din Peninsula Balcanică.

Dar în cuprinsul acestui vast teritoriu al rasei trace, care se întindea pe toată Peninsula Balcanică, care mergea până în Ucraina, care se ridica foarte sus la Nord, care, peste Tisa, avea prelungiri pe care unii le-au căutat, poate exagerat, până la Vistula, unde sunt nume care ne îndreptățesc să admitem o așezare, fie și mai puțin solidă și trainică, a Dacilor, cari în toate direcțiile, la răsărit, la nord, la vest s'au întins, Tracii aceștia se găsesc și în Asia Mică, odată un pământ tracic.

Frigienii ei înșii nu erau decât frați cu Tracii. Partea « barbară » cea mai nobilă din poporul românesc este tracică. Așa încât dacă ne întreabă cineva care este cea mai veche hartă a poporului românesc putem spune că este harta poporului trac și a poporului ilir, care se întindea, în același timp, nu numai pe coasta occidentală a Peninsulei Balcanice, ci trecea deasupra ei în așa numita Istrie, răsbătea până la Nord în Tirol și marginea coasta răsăriteană a Italiei. Deci noi suntem rude cu Italienii și prin originea ilirică a multor Italieni și prin partea poporului românesc de lângă Marea Adriatică, unde numele terminate cu « ona » sunt nume ilirice și arată locuință ilirică de pe vremuri: Narona în Peninsula Balcanică, Verona, Sulmona, ș. a. m. d., dincolo. Numele unde se simte rădăcina aceasta nu înseamnă decât un așezământ iliric. *Iată cea mai veche hartă a celor mai depărtați strămoși ai noștri.*

Acuma peste aceștia a venit o pătrundere *scitică*, Sciții fiind de două neamuri: 1. *Sciții de sus*, Iranieni, aristocrați, cavaleri, luptători, și 2. *Sciții de jos*, adunătură turanică, ținuți la disposiția clasei domnitoare, căreia îi aparține și regele. Agatirșii, o ramură a Sciților nobili, au pătruns și în Ardeal și s'au oprit acolo. Ardealul i-a obligat la o sintesă, la sintesa aceea dacică, în centrul însuși al viețuirii acestor arhaici înaintași ai noștri; i-a silit la o bogată sintesă în care intră trei elemente, fără cunoștința cărora nu poate înțelege cineva pe Daci.

La Daci basa este tracică. Tracii erau locuitori prin sate și nu războinici organisați. Prădători, da, foarte adeseori, ei veneau cu gând de răsboiu, ceea ce-i făcea să răsbată, pe vreme bună sau rea, Peninsula Balcanică, arzând, tăind, îmbătându-se, petrecând. Oameni organisați, consolidați, n'au fost niciodată, din care cauză nu s'a putut face cu ei, în ciuda atâtor încercări de pe vremea Odrisilor, o Tracie dominată de un singur rege. Lisimah a putut fi rege al Traciei, doar ca un moștenitor al lui Alexandru cel Mare, și, fiindcă avea un teritoriu trac, a devenit « rege al Traciei », iar nu rege « trac ». Iar Dromihete, care se afla în fața lui la Dunărea-de-Jos, era un « rege trac », dar nu « regele poporului trac ».

Ca să aibă cineva un popor de ostași perfect organisați, cu o monarhie, cu o dinastie în această monarhie, gata să strângă toată lumea barbară dinprejur, să alcătuiască un Imperiu al nesupușilor, al independenților, opus Imperiului roman al lui Domițian și Traian, au trebuit trei lucruri: basa sătească tracă, ideia monarhică adusă în Ardeal de Sciții nobili, și, în același timp, influența Ilirilor. Aceștia căutau culmile, unde sunt cetățile și cetățuile noastre. Pe acolo, prin cetățile culmilor, nu sunt așezări trace, Tracul fiind înainte de toate un sătean, un țăran; pe acolo este influență ilirică. Prin urmare am zice că Dacii represintă material trac, consolidat de o influență ilirică și îmbrăcat în armătura Sciților nobili, cari sunt Agatirșii.

Acum, în ce privește *întinderea Romanilor*, întinderea aceasta, s'a făcut pe încetul, cu multă socoteală: întâiu drumul și consolidarea drumului și pe urmă provincia. Traian a cucerit Dacia, dar nu cu intenția de a crea o provincie.

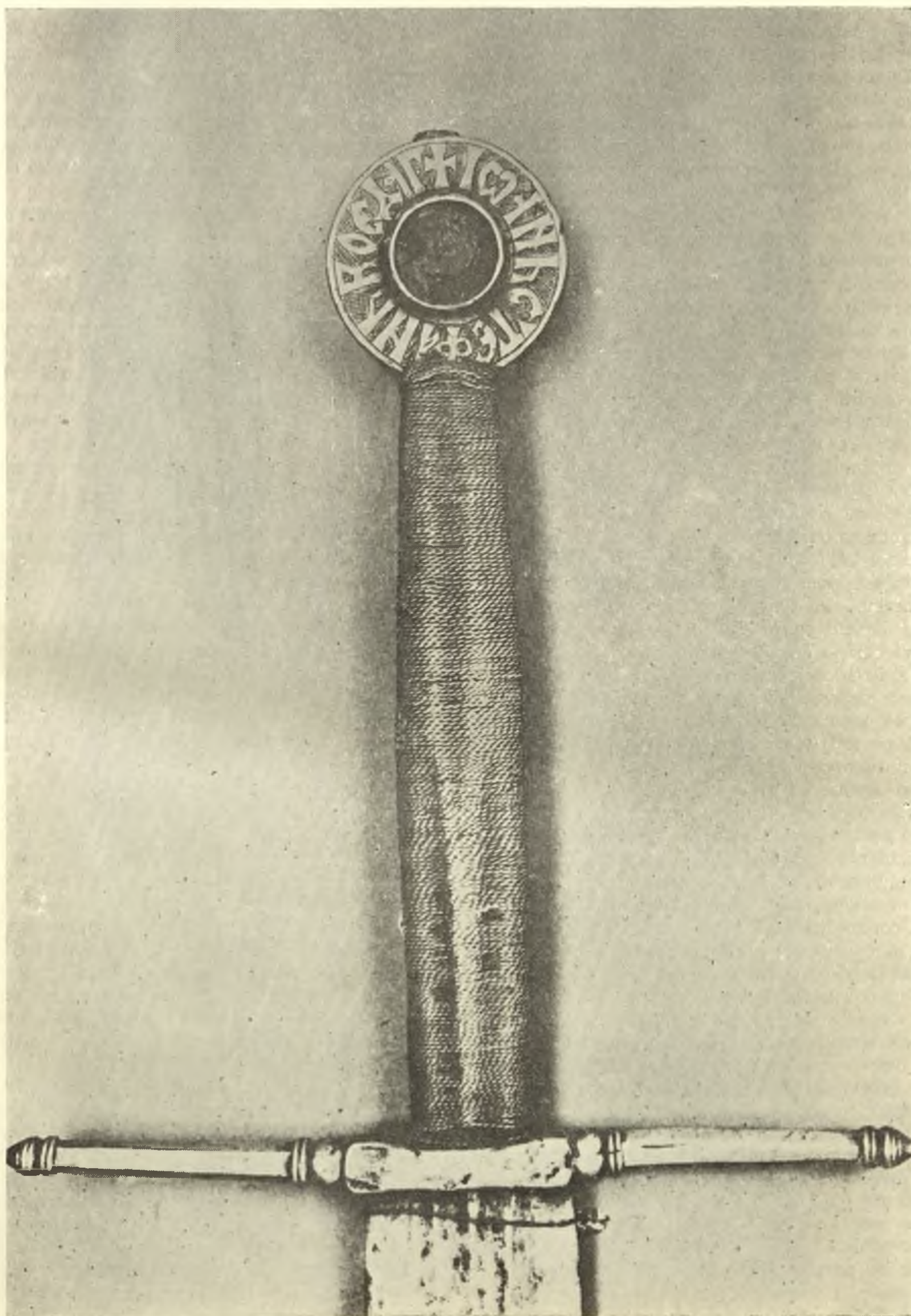
El s'a întrebat multă vreme dacă să mai facă o provincie sau nu, și a creat provincia numai atunci când și-a dat seama că o astfel de provincie este necesară pentru a se putea păstra cucerirea lui; altfel se putea lega foarte bine teritoriul ocupat pe malul stâng cu ceea ce aveau Romanii de foarte multă vreme pe malul celălalt. Romanii au venit deci încetul cu încetul și, cum construiau clădirile lor, așa au construit și provinciile.

De aici de la Romani ni-a venit nouă aceeași hartă care este harta vechilor strămoși. Unde merseseră barbarii de odinioară, acolo au mers și Romanii; ei au acoperit ceea ce exista. Aceasta face tăria poporului nostru, că *n'a fost nici o soluție de continuitate în desvoltarea lucrurilor care s'au petrecut aici dela anul 2000 înainte de Christos până la apropierea anului 2000 după Christos*. Este vorba de un popor care prin strămoșii săi își are *rădăcini de patru ori milenare*: aceasta este mândria și aceasta este puterea noastră. Unde a fost vechiul păstor care este trac, pe locul acela s'a așezat Romanul; unde a fost cetatea Romanului s'a așezat cetatea de mai târziu a Domnului nostru; unde a fost satul trac de pe vremuri, dăinuește satul românesc de acum; unde sunt orașele noastre, au fost odinioară centrele civilisațiilor anterioare represintate de acei oameni ai căror urmași suntem noi.

Luați două hărți ale regiunilor acestora depărtate cu o sută, două sute de ani și observați ce este în Peninsula Balcanică și ce este pe malul stâng. In Peninsula Balcanică cele mai multe din numele de odinioară nu mai sunt acum; la noi pe hărțile din secolul al XVIII-lea, al XVII-lea, și tot așa dacă ar fi hărți pentru secolele anterioare, se constată aceleași așezări în aceleași locuri, care-și păstrează foarte deseori numele și care, în orice caz, au aceleași rădăcini, care n'au fost tăiate de niciun fel de năvălire.

II

Venim acum la ceea ce noi am putut pierde. Unde am pierdut, de ce am pierdut și dacă nu trebue luate măsurile cele mai stricte pentru ca această pierdere de sânge să nu se mai întâmple și, în același timp, nici să vie infusiile de sânge care nu folosesc totdeauna unui popor. Noi ne ținem cu vlaga noastră cea veche; în organismul nostru este, în cea mai mare parte, sângele care de atâta vreme a curs în vinele oame-

Mânerul săbiei lui Ștefan cel Mare (în față)

nilor cari au trăit acolo unde trăim noi și de unde silinție oricui nu vor ajunge să ne scoată.

Iată ce s'a întâmplat: Statele românești s'au întemeiat; întâiu Statul Țării-Românești, al Munteniei, al «Valahiei», care, Statul acesta, s'a făcut prin reuniunea județelor pe cale pașnică, foarte încet, din veac în veac. Originea aceste Țări-Românești, care se întâlnește pe la sfârșitul secolului al XIII-lea la Argeș, se află, în ce privește alt punct de plecare, de la Silistra, prin Vlașca de dincoace, prin părțile Dobrogei, pe la anul 1000. Deci creația Statului s'a făcut cu o încetineală extraordinară, ceea ce i-a dat o putere de resistență foarte mare. Noi nu suntem buni de improvisație, pentrucă nu ieșim din improvisație; nu avem însușirile necesare pentru aceasta. Cine ne urmărește poate să-și închipue uneori că stăm pe loc, dar noi nu stăm pe loc, ci consolidăm încetul cu încetul ceea ce am ajuns a căpăta prin sforțările mai multor generații. Acesta este sistemul românesc și pentru aceasta a trebuit atâta vreme ca să se întemeieze Domnul Țării Românești cu caracter împărătesc, cu stăpânire absolută asupra averilor și oamenilor, în marginile tradiției, căci Domnul era și imperial și în același timp își avea rădăcinile puterii sale în viața cea mai adâncă a oamenilor celor mai umili dela noi.

Dacă se formează un Stat dintr'o dată, Statul aparține acelora cari l-au creat, dar, dacă Statul se formează încetul cu încetul, el cere sforțarea tuturor acelora cari locuesc pe acel pământ: fiecare vine la rând și își aduce partea. Și atunci se creiază, nu prin mijloace de așezăminte și propagandă, ci prin desvoltarea organică a unui popor, o societate care cuprinde pe toți, căci, ieșită din sforțarea tuturor, ea represintă interesul tuturor de a menținea o formă în care fiecare își are partea.

Multe împărății, multe regate s'au alcătuit odinioară așa: a pornit un om ambițios, a avut o ceată de războinici în jurul lui, a cucerit un teritoriu, a dat anumite ordine, a făcut un Stat, care poate să dispară atunci când vine alt om ambițios, cu altă ceată conducătoare, cu alte idei de Stat; a venit și acela și s'a dus, și poate să vină un al treilea și tot așa cât de departe. Pe când aici lucrurile s'au adunat cu o lungă răbdare.

Iar, când s'a întemeiat Moldova, ea s'a format nu prin simplă cucerire, prin cucerirea de cineva a unor oameni cari sunt străini de dânsul. Ci Moldova a dat, prin vitejii Maramurășeni, aproape independenți sub regele ungar, o formă vieții țărănești anterioare, care se găsea în văile acestea. I-au dat numele de Moldova, după râul unde a fost cel dintâi popas, cea dintâi oprire a Maramureșănilor lui Dragoș, care tindea mai mult către munte, și ai lui Bogdan, care tindea mai mult în părțile afluenților Siretului pe malul celălalt.

Dar nu numai că și aici *Românul a organizat pe alt Român*, a prefăcut ceea ce era o democrație sătească într'un stat militar, cu cetăți, cu ostași, totdeauna la îndemână, cu steaguri care se puteau desfășura contra oricui, în orice moment, cu o repeziciune extraordinară; nu numai atât, dar *Statul moldovenesc a avut modelul în Statul muntean.* Ceea ce putea fi rost ostășesc, ceea ce putea fi oligarhie boierească, dacă Moldova ar fi fost cel dintâiu Stat românesc întemeiat, și ar fi fost oarecum rost unguresc, pentrucă «vitejii» din Maramurăș erau totuși închinați regelui ungar, aceasta s'a corectat prin ce? Prin faptul că dincolo era Statul românesc de multă vreme organizat, și Statul acesta a arătat Statului cel nou care sunt condițiile în care se poate întemeia o formă politică.

Moldova s'a dat după așezămintele muntene. Dar Muntenia a învățat războiul și vitejia, — ea care era un pământ de țărani și care putea să resiste, ca la 1330, când a băgat pe regele ungar într'o strâmtoare și au venit țăranii de au rostogolit bolovani, trăgând și cu arcul asupra acelora cari fugeau, dar aceasta nu înseamnă războiu, ci defensivă populară, — din exemplul acestei Moldove, necontenit armată, unde Domnul era un stăpân teribil, cu care nu se juca nimeni, ci trebuia ascultat ca la un popor supt arme; aceasta a fost învățătura cestorlalți.

Și Românii rămași fără stăpânire în Ardeal, Românii aceștia au învățat necontenit ce trebue să fie o resistență națională. Au venit Domnii cu steaguri de atâtea ori fără să poată cuceri. Dar lucrul cel interesant este să se vadă oștile, chiar dacă resultatul războiului poate fi și așa și altfel. Dar, de câte ori răsărea steagul cu vulturul Munteniei și cu zimbrul Moldovei, atunci Românul de peste munți simțea foarte bine că are dreptul de a rămânea unde este, fiindcă, și dacă s'a întâmplat de n'a dăinuit Moldoveanul și Munteanul, aceeași oaste se aștepta ca mâne să treacă pasurile Carpaților, să vină din nou, și Vodă să stea iarăși în strana bisericii de sat a iobagului ardelean.

Ardelenii având preoți risipiți, fără drepturi, cu o slabă organizație sătească a Bisericii, această Biserică *a fost legată de a Statelor noastre.* Cea de jos, de Scaunul dela Târgoviște, cea de sus, de Scaunul dela Suceava, prin posesiile pe care le aveau Domnii noștri acolo și prin intervenția lor pe lângă prinții maghiari din Ardeal ca să fie o singură Biserică românească. Deși era o organizație a Moldovei și alta a Munteniei, se schimbau necontenit manuscripte, cărți, peste această graniță, și prin urmare în condițiile acestea era aceeași însuflețire românească a unei singure Biserici, care avea însă două mitre metropolitane, arhiepiscopale.

Când s'a alcătuit această hartă a Domniilor, care se așează peste harta satelor, și harta satelor este pe basa hărții strămoșilor, hotarele se acopereau, exact aceleași, de la o vreme la altă vreme. Au observat și străinii această menținere a aceleași hărți. Pe urmă însă s'a întâmplat un lucru: Românii sunt buni de muncă și de luptă, iar stăpânitorii țărilor noastre n'au fost totdeauna ce ar fi trebuit să fie. A fost o Curte, și Curtea era grea, și birurile erau multe, și de la o bucată de vreme a fost birul turcesc, care se cerea în bani, și oamenii nu aveau bani. Atunci vindeau pământurile lor și din oamenii liberi de odinioară au răsărit așa-numiții *rumâni* în Muntenia, *vecini* în Moldova, *șerbi*, cum se zicea în Ar-

ȘTEFAN CEL MARE
Miniatură din Evanghelarul dela Humor
(Din «Les arts mineurs en Roumanie» de *N. Iorga)*

deal. Dar *poporul nostru este un popor născut din libertate, trăit în libertate și căruia această condiție de libertate este elementul primordial și absolut pentru vieață*. Cum libertatea aceasta era atacată, oamenii au trecut granița; instinctul de libertate al poporului nostru l-a făcut să emigreze până în America, unde atâția Bucovineni și Ardeleni s'au dus, și trebue să-i vadă cineva cum pot trăi în țări străine, clădindu-și biserici fără subvenții dela Stat, având învățători fără să fi fost trimeși de Ministerul de Instrucție. Acolo nu se împart premii și nu scâncește nimeni, fiindcă nu s'a știut gospodări, la ușile Ministerului; acolo au trăit 100.000 de oameni în cea mai bună alcătuire, sprijiniți pe propriile lor picioare.

Atunci Românii au trecut Dunărea, Nistrul, ei au mers până la Bug, și pe urmă i-au dus Rușii mai departe, până la râul Amur, în marginea Mărilor răsăritene ale Asiei. In sus, s'au ridicat cât a mers muntele, până în dosul Cracoviei. In partea de jos s'au scurs în adânc, până au întâlnit pe alți Români rămași fără viață românească, pierduți într'un mediu cu totul străin, din regiunea Macedoniei și Tesaliei, cari, aceștia, mergeau până la Muntele Athos, unde femeile lor turburau liniștea călugărilor de acolo. Se făcea din nou legătura între Dunăreni și Balcanici prin coborîrea aceasta. In vest, Românii au mers până în Moravia. Ciobanii lor erau acolo.

Aceasta însă n'a fost un lucru folositor pentru menținerea și desvoltarea acestei puternice națiuni. Alții i-au reținut și întrebuințat. Mai buni țerani erau Românii din Ucraina, și sunt așa și până acum, decât Rușii; mai bun este țăranul moldovean decât Ruteanul din Galiția. Românul care a trecut Dunărea și s'a așezat la Bulgari și Sârbi a întemeiat gospodării la care vecinii de acolo au râvnit totdeauna. Românul este foarte prețios: unde a ajuns, fiecare îl reține, dar îl reține pentru el.

Dacă odinioară nu era furia de desnaționalizare de acum, acum Statul dispune de mijloace așa de puternice pentru a desnaționaliza pe oricine a venit, într'un grup mai mic, pe pământul pecetluit cu un semn de Stat național deosebit, încât se poate prevedea repedea dispariție a acelora cari în alte condiții se puteau păstra încă multe secole. Să ne gândim la soarta Românilor din Macedonia, cari sunt colonizați în Cadrilater, unde înseamnă o podoabă și unde, iarăși, nu întreabă de Statul român, ci gospodăresc singuri.

Astfel, urmărind harta dintr'o epocă în altă epocă, vedem în ce chip s'a pierdut o parte din elementul românesc. Și, pământul nostru fiind așa de bun, în loc au pătruns elemente străine.

Rutenii din Nordul Basarabiei sunt colonizați abia în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, iar Rutenii din Bucovina, cei mai mulți, sunt cu mult mai noi decât atâta. Atâtea elemente unguresti s'au strecurat în Secuime în mai multe rânduri, căci sunt mai multe unde acolo, asupra unei populații românești în mare parte desnaționalizată și care și acum este supusă unui incalificabil proces de desnaționalizare. Acolo se mănâncă inima noastră însăși, fiindcă acela este punctul central al așezărilor românești, pe când la granițile celelalte, unde se ronțăie, nu este altceva decât un fel de prelungire a elementelor celor mai slabe în ce privește densitatea și mijloacele de apărare.

III

Dar, din ceea ce am spus, reiese și altceva. Reiese caracterele generale ale poporului românesc și creațiunile lui proprii ivite din desvoltarea înceată, seculară, milenară a poporului românesc.

Care sunt formele, deosebite de formele altor popoare, pe care le-am făcut noi, pe care alții nu s'au grăbit să le facă și, dacă astăzi ar încerca să facă așa ceva, n'au în ei înșiși, în tradiția și mijloacele lor sufletești, ceea ce trebue pentru a chibzui aceste forme?

Formele acestea iată-le. Inainte de toate *admirabilul sat românesc*, pe care-l cunoaștem și-l prețuim așa de puțin și-l interpretăm așa de greșit, ba, cu cât vorbim mai mult de dânsul, cu atâta se dovedește că înțelegem mai puțin ceea ce este în adevărul lui.

Așa-numitul « Stat țărănesc » este tocmai negația rostului satului românesc. Pentrucă satul românesc, în cea mai mare parte, n'are nevoie de Stat, el nu cere un Stat, ci vrea *să fie lăsat în pace de Stat*. Satul românesc nu este ieșit dintr'un decret și nu este desvoltat din Statul românesc, de un caracter monarhic mai așezat, din vremea lui Vasile Lupu și Matei Basarab, nici din Statul fanariot, cu idei apusene, filosofice, care voia să creeze prin ordonanțe domnești lumea nouă, sau din Statul acesta, și mai occidental, din secolul al XIX-lea, influențat de toate fenomenele de transformație care s'au produs în Franța, mai ales în Franța, de unde am luat noi model pentru schimbările repezi, în cea mai mare parte cu totul nenorocite, care nu s'au putut înrădăcina și împiedică desvoltarea organică a poporului nostru, în loc s'o ajute, cum își închipuiau unii ideologi. Satul acesta este, să zicem așa, un dar al lui Dumnezeu, este o binecuvântată formație istorică, în care oamenii sunt rude. Satul nu este un număr de indivizi cari s'au adunat pentru un câștig sau fiindcă s'au supus unei porunci într'un anume loc, ci toți vin dela moși, de unde « moșie », și numele chiar al satului este acela al strămoșului, al întemeietorului. Noi zicem satul Ionești, dar este satul Ioneștilor, al coborîtorilor lui Ioan, care a întemeiat satul, și fiecare este un Ionesc, fiindcă se coboară din Ioan. Sat, prin urmare, de rude, și în aceasta se cuprinde o foarte mare însușire: când ei sunt rude, ei se simt una, se ajută în orice fel de împrejurări, se înțeleg față de oricine, se apără împotriva oricărei primejdii.

In orașele noastre, care s'au transformat cu totul, — unul vine dintr'o parte, altul din altă parte, numai în mahalale se păstrează vechii locuitori, — în orașele acestea de ce multe lucruri nu se pot face? Pentrucă sunt oameni cari sunt vecini, dar nu sunt consângeni

Aceștia din sate sunt însă același trup omenesc; de aceea, dacă este vorba de judecată, cine judecă? Nu un judecător care a făcut la Facultatea de Drept

anumite studii și la douăzeci și cinci de ani vine să judece oameni cari ar putea să-i fie bunici, și, neînsurați, să judece tot felul de procese care sunt în legătură cu ce este mai intim în vieața oamenilor, ci se adunau oamenii buni și bătrâni, cari în adunarea lor rezolvau totul, împăcând.

Prin urmare un drept penal al satelor nu este. Românul este unul din puținele popoare care poate trăi laolaltă cu alți oameni fără să fie nevoie de constrângere și pedepse; este un dar extraordinar al acestei națiuni de a trăi fără apăsarea unor anumite forme, în așa fel încât să fie o fericită colaborare între toți de acolo. Gândiți-vă ce înseamnă un târg risipit la noi, care ocupă un spațiu mai larg decât al unui mare oraș din apus: ce poliție poate să fie acolo? In multe locuri poți sta totuși cu ușa deschisă, iar țăranul nostru cum arată oare în unele locuri că nu este acasă? N'are lacăt la ușă, dar pune băț.

Prin urmare un sat de rude, cu oameni buni și bătrâni cari judecă și împacă. Apoi vine Statul.

Oamenii noștri sunt deprinși — aceasta este mare virtute a poporului românesc —, sunt deprinși încă din vremea Agatirșilor, a Sciților vechi, cu monarhia, care n'a ieșit dintr'un contract social ca al lui Rousseau, și nici din agitația către monarhia constituțională a «filosofilor» din secolul al XVIII-lea; la noi este o legătură firească și între cel mai sărac țăran și între Domnul țării, înaintea căruia orice sătean, când ajungea până la judecata lui supremă, stătea drept. Aceasta nu este o țară de îngenunchiați. Se îngenunche înaintea lui Dumnezeu, pentrucă preoții veniți de aiurea, din țările de îngenunchiere, au învățat să se facă mătănii, dar în țara unde se zice «Tu, Doamne», și Celui de Sus și Regelui, care reprezintă puterea supremă, oamenii nu stau în genunchi. Suntem un popor de oameni cari stăm drept și jertfim orice pentru dreptul de a sta așa.

A venit Statul; oamenii l-au primit pentru ce? Nu pentru că este o formă, ci pentru că Statul este represintat printr'un om care este bun, drept și viteaz, — trei lucruri care se cer neapărat.

Oamenii răi n'au putut stăpâni la noi, oamenii lași au fost părăsiți de toți; cine a judecat strâmb, n'a mai venit nimeni la judecata lui. Era în Moldova odată un Domn, Dabija, care bea prea mult și cronica spune că lumea nu venea niciodată la judecata lui după masă, ci numai dimineața.

Și numele cu care sunt calificați Domnii în istoria țării, numele acestea nu le-au pus totdeauna boierii, ci cei de jos. Cum a fost un Domn urât, îndată l-au însemnat. Petru Șchiopul nu era șchiop, ci avea o boală curioasă care-l făcea impropriu să stea călare în fruntea unei oștiri, dar imediat a trecut drept Petru Șchiopul. Radu al II-lea, din secolul al XVI-lea, nu avea prea multă minte: deci a trecut imediat în slavonește sub porecla de Prasnaglava, în românește Domnul cu capul gol, Radu cel prost. Când îi spunea cuiva «Țepeș», era și frică și ceva admirație, dar, dacă nu era bun de nimic, imediat porecla cădea asupra lui.

Domnului i s'a dat cu toată inima mijlocul de a-și sprijini Domnia și de a apăra țara.

Când s'a introdus sistemul recrutării pe vremea Regulamentului Organic dela 1830, în Muntenia oamenii s'au supus mai ușor, dar în Moldova, în care erau atâția urmași de boieri, oameni deprinși a purta arma, apărători de cetăți, când au venit Cazacii cu juvățul să-i tragă de gât, a fost răscoală: nu pentrucă li este frică de războiu, dar nu înțelegeau să-i conducă muscălește. Este și un fel de disciplină românească, dar disciplina noastră trece prin inima omului.

Domnul voia să aibă Curți, foarte frumoase, să fie Curtea lui cât mai strălucită; dădea fiecare tot ce avea, dar nu venia perceptorul în sat cu o condică în care fiecare să fie înscris cu un număr; ai, n'ai, trebue să dai. Nu, ci asupra fiecărui sat apăsa o parte din cheltueilile Domniei și «oamenii buni și bătrâni» împărțeau după cunoștința rosturilor fiecăruia. Se putea să fie cineva sărac, fiindcă era leneș: «oamenii buni și bătrâni» îl îndemnau să muncească și să plătească lui Vodă. Sau putea să fie un om bogat cu o mulțime de copii și înțelegea să-i crească bine: asupra aceluia trebuia să apese un impozit mai mic, pentrucă dădea fii folositori țării sale. Acestea erau dările de odinioară.

Dacă era războiu, se adresa Vodă către fruntașii satelor și satul trimetea nu pe oricine, pe care medicul la recrutare l-ar constata că este sănătos, dar nu poate să constate dacă are sau nu suflet în el, ci «oamenii buni și bătrâni» spuneau: cutare este bun de oaste, un om sprinten care poate face minuni, pe care cine știe ce om slab și neînsuflețit nu le poate face. Și, când mergeau la războiu erau alături, frate lângă frate, ,cumnat lângă cumnat, nepot lângă unchiu, și le era rușine unora de ceilalți: era onoarea familiei reprezentată de fiecare, față de ai lui de acasă, pentrucă se întorceau și povesteau ce a făcut fiecare dintre dânșii.

In împrejurările acestea, Țara-Românească și Moldova n'au avut nevoie de niciun fel de poliție. Un Domn, Vasile Lupu, care trăise în alt fel de împrejurări și care a fost un Domn cumplit, a introdus codul penal pe care-l cunoaștem; dar a fost o mișcare generală împotriva Domnului care venea cu un regim ce nu era al nostru. Povestește Dimitrie Cantemir că, într'un rând, pe un vestit hoț Burlă — din familia aceasta a fost și unul Nicolae Burlă, trimes de Petru Rareș în solie în Polonia, dar acest Burlă era de neam boieresc și a săvârșit multe vărsări de sânge în vieața lui — l-au adus la Domnie. A fost condamnat la moarte și pe urmă el i-a spus Domnului: moartea este prea puțin pentru ceea ce am făcut eu — rar veți găsi la alte popoare examenul acesta de conștiință.— Da, mie îmi trebue chinuri mai mari decât chinul de o clipă al morții; mie să mi se taie mânile și picioarele și după aceea, dacă îmi ajută Dumnezeu să mă însănătoșesc, eu voiu merge până la Ierusalim, târându-mă, pentru ca să cer lui Dumnezeu iertarea păcatelor mele.

S'a însănătoșit și a mers în felul acesta, în coate și genunchi, până la Ierusalim și a cerut lui Dumnezeu să i se ierte păcatele.

Din așa ceva este făcut sufletul poporului românesc, și aceasta formează fără îndoială una din acele însușiri a căror descoperire mi s'a cerut în această carte.

MIHAI VITEAZUL

IV

Acum cu oameni de felul acesta, deprinşi a trăi în acest chip, ce s'a petrecut în desvoltarea timpului, şi ce s'a schimbat înăuntru? Schimbarea în ceea ce priveşte ţăranii nu există, decât prin îndemnuri de vieaţă pe care nu le-au avut odinioară. Evident că astăzi el cheltueşte altfel, se îmbracă altfel, se duce să cumpere ceeace înaintaşii lui ştiau să facă singuri. Noi am creat ţăranul cu atâtea zile de vacanţă, pe când vechiul ţăran ştia să întrebuinţeze fiecare clipă, şi el şi nevasta lui.

Prin urmare, în ce priveşte adevărul sufletului lui, el nu este schimbat: noi nu i-am dat o morală superioară moralei lui, ci un exemplu inferior moralei pe care o avea. Dacă nu l-am stricat, este pentrucă fondul lui de rezistenţă a fost enorm; dar ce a văzut el în jurul său a contribuit să-l facă să piardă marile virtuţi de odinioară.

Insă o schimbare sufletească a fost. Unde? Sus. De câte feluri este această schimbare sufletească, de când o putem urmări prin faptul că sunt documente, sunt scrisori?

La început, între cei de jos şi cei de sus deosebirea era foarte mică. A fost o discuţie în ceea ce priveşte caracterul Domnului din Argeş, care a răsărit deodată, prin norocul d-lui Drăghiceanu, de sub lespedea dela Biserica Domnească, uimindu-ne pe toţi: împodobit cu cingătoarea lui de aur frumos lucrată, având inele în degete, acoperit cu stofa aceea de purpură, pe care sunt ţesuţi crinii Casei franceze de Anjou, purtând diadema cu mărgăritare, cu care este presărat tot veştmântul de pe dânsul, dar nu cu arme: pe lumea cealaltă nu merge Românul să poarte războiu cu nimeni.

Şi eu credeam, înainte de această descoperire, că Domnul ţării era un fel de vătăman, dar, când a răsărit el, a trebuit să mă închin înaintea evidenţei că este un mare senior, care poate sta alături de oricare dintre conducătorii societăţilor apusene din vecinătate. Doar o fată de Domn român, în secolul al XIV-lea, a luat pe un Piast din dinastia polonă, care era duce de Oppeln în Silesia şi îndeplinea unul din rosturile cele mai înalte în Ungaria, iar o altă fată de Domn român a fost împărăteasă, ţariţă, cum se zicea atunci, la Târnova, în Bulgaria, şi o a treia a fost soţia altui Ţar bulgăresc, la Vidin, şi a patra a fost Impărăteasă a întregii lumi rătăritene, tot în forma bulgară. Cum se vede, înrudirea cu dinastia polonă, cu neamurile cele mai mari din Balcani!

Este un Domn mare Băsărabă acela, care şi acum se păstrează pentru ochii noştri, în dreapta bisericii ridicate de dânsul şi împodobite cu minunate fresce.

Aceste fresce întrec cu mult vestitele fresce dela Mistra şi pot sta alături cu foarte frumoasa împodobire în mosaice a vestitei moschei dela Constantinopol Cahriè, cu care, în alt domeniu de artă, poate rivalisa biserica aceasta a noastră, care formează obiectul de admiraţie al străinilor celor mai cultivaţi.

Dar prin faptul că el se îmbracă în purpură, că poartă diademă de mărgăritare, că aurul este larg răspândit pe trupul lui, el nu încetează de a fi un fiu al naţiunii sale, un fiu al plaiurilor argeşene, unde se păstrează până astăzi tipul Domnilor noştri de odinioară. Aceeaşi figură prelungă, oacheşă, aceeaşi privire adâncă a ochilor mari, aceeaşi mândrie aristocratică.

V

Faza cea dintâi este de tovărăşie românească, dela cei mai de jos până la cei mai de sus, şi Dimitrie Cantemir a spus o vorbă mare şi sfântă: «Moldova este o ţară unde poate să ajungă cel din urmă ţăran boier mare şi orice neam de boier mare poate să cadă până în fund, dacă n'are vrednicia necesară».

Aceasta este o democraţie mult mai adâncă decât democraţia «filosofică» din secolul al XVIII-lea. Faza dintâi implică, aşa dar, o tovărăşie sufletească între toţi, pe bază dacică.

A doua fază este altceva. Cel din Argeş este un mândru luptător: îl vezi călare cu sabia în mână. Aceştia sunt cavaleri, ei apără creştinătatea. Dan-Vodă, urmaşul lui Mircea, nu fiul, ci nepotul, Dan acesta a stat ca apărător al liniei Dunării, până la sfârşit. El s'a luptat pentru creştinătate. Şi Ştefan cel Mare a avut această conştiinţă şi prin solii lui a spus la Veneţia: Eu stau înaintea primejdiei turceşti, pentru ca Domniile Voastre să puteţi trăi cu bine şi bogăţii în ţările voastre. Eu nu vă cer ajutor, ci vreau să înţelegeţi că linia de apărare este aici, la noi.

Dan II la 1420 şi Carol II la 1937, aceştia pe acelaşi loc, pentru acelaşi scop şi cu acelaşi sentiment de jertfă, luptă. Aceasta este epoca pe care eu aş numi-o *a cavalerilor.*

A venit însă un moment când s'a rupt legătura între boieri şi ţărani, pe la 1550.

De acum înainte războiul e făcut cu boieri, şi Mihai Viteazul a mers cu ceva ţărani, dar a mers înainte de toate cu boieri, cu Buzeştii cu Calomfirescu, cu Banul Mihalcea, cu Banul Manta. Şi chinul lui cel mai mare a fost să găsească bani ca să plătească pe ajutătorii lui Poloni şi Cazaci. Şi ceea ce cerea el dela Impărat era să i se trimită chiurasieri cu înveliş de fier, cu cari să se poată lupta împotriva duşmanilor. Când făcea Ştefan-Vodă războiu, apăreau pe dealuri focuri, care chemau pe fiecare în apărarea vetrelor, şi el a biruit cu ţăranii din Vasluiu în 1475 şi a fost bătut în codrii Neamţului, fiindcă ţăranii fuseseră nevoiţi să plece la vetrele lor, atacate de Tătari: boierimea s'a purtat însă admirabil şi a murit cea mai mare parte din ea. A doua zi, a trebuit ca Domnul să facă altă oaste cu alţi oameni. Oasele celorlalţi albeau în adâncul pădurii din Neamţ. Dar ţăranii n'au fost acolo, şi mai târziu nici n'au fost chemaţi la oaste.

Cete boiereşti, luptând minunat cu nişte Domni cari aveau înaintea lor figura legendară a lui Alexandru cel Mare au câştigat biruinţe în condiţii în care nimeni cu niciun alt neam de pe lume n'ar fi putut birui.

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU
Portret din 1696, găsit de d-l Marcu Beza la Mânăstirea Muntelui Sinai
(Inscripţie sus în stânga: Constantinus Brankovan Supremus Valachiae Transalpinae Princeps Aetis 42 Ao Dni 1696)

Mihai Viteazul la Călugăreni, la Şelimber, în momentul când a cucerit Ardealul, înseamnă o altă vreme. Este vremea *vitejilor.* S'a schimbat sufletul clasei de sus. Creştini, da; poate mai puţin creştini decât cei vechi, cari ridicau necontenit biserici şi mănăstiri; cavaleri cu un simţ de onoare admirabil, dar, înainte de toate, viteji. Viteji în orice împrejurare, oricare ar fi scopul, şi viteji dovediţi.

Dar a venit însă o vreme, când vitejia aceasta a obosit, şi atunci a răsărit altă fază: a Curţii strălucitoare, a învăţăturii, a proteguirii artei, a îmbogăţirii vechii comori de frumuseţe pe care o lăsaseră înaintaşii. Este vremea întrupată în Brâncoveanu. Să punem alături de Brâncoveanu şi pe Matei Basarab: este o foarte mare asămănare, deşi Matei Basarab e şi un mare viteaz. Dar, dacă punem alături pe Brâncoveanu de Ştefan cel Mare, nu mai samănă; este altceva. Brâncoveanu nu arde de luptă, nu are setea biruinţei, nu simte misiunea istorică altfel decât prin răspândirea cărţilor, prin răspândirea slovelor sfinte.

A venit pe urmă altă vreme, şi iar ne-am schimbat.

Brâncoveanu creează după datină: nu se uită în dreapta şi stânga pentru a primi învăţături; dar a venit vremea când s'a crezut că totul se schimbă prin reforme şi ordonanţe. Astfel Nicolae şi Constantin Mavrocordat, desrobitori pe hârtie, creatori de aşezăminte care n'au stat în picioare, dar mulţumiţi, crezând că în felul acesta şi-au făcut datoria.

Şi iată acum secolul XIX, în care noi am crezut ceea ce este scris în cărţi, şi n'am ştiut decât aceasta. Cartea a fost mândria noastră, dar nu ne-am dat seamă de un lucru: cartea este un lucru dela care se câştigă ceea ce-ţi trebue pentru a-ţi creşte puterea şi a te coborî în realitatea care cere ceva mult mai vechiu şi mai puternic decât cartea. A fost o strălucită civilizaţie de cărturari, în care trăim şi până acum.

Reforma cea mare ar fi, azi, a ieşi din lecţia învăţată pe de rost, pentru a ne reface din nou oameni, în sensul cel vechiu, oameni complecţi — şi cari, ca oameni complecţi, să se poată înţelege desăvârşit.

Trebuie preţuit omul care, în legătură cu oricine, zăreşte ceea ce este comun umanităţii, umanitate care poate să fie de jos în ceea ce priveşte bogăţia sau ceea ce numim noi cultură, dar care foarte deseori ne poate da cele mai înalte învăţăminte de morală.

Iar, în ce priveşte misiunea noastră, ea este de îndată fixată. Ne găsim lângă oameni cari s'au ridicat de pe urma unui regim tiranic, care, câtă vreme era acest regim, nu mişcau, dar, îndată ce au ieşit de sub ameninţare, merg. Ne găsim, pe de altă parte, în mijlocul unei societăţi europene, care întinde desperată mânile în aier, prinzând iluzii şi hrănindu-se cu iluzii. Iar ce avem noi încă ascuns în adâncul sufletului nostru, care se cere numai liberat, este putinţa sentimentului omeniei, al iniţiativei, fiind gata oricând să facem un lucru pe care nu-l poate face nimeni, şi nici noi n'am crezut, până în momentul acela de spontaneitate liberă, că suntem în stare a-l face.

Şi totdeauna, peste tot ceea ce am făcut, să ne gândim înainte de toate că suntem formele trecătoare, de astăzi până mâne, când ici, când dincolo, ale acelui lucru mare şi sfânt, care este sub toate faptele şi în toate formele: omul.

N. Iorga

Medalion de lut ars şi zugrăvit în negru, în roşu şi în galben, reprezentând un vultur, pasărea simbolică a Histriei

I

I

GEOGRAFIA ROMÂNIEI

FIZICĂ — POLITICĂ — ADMINISTRATIVĂ

România prezintă, din cauza așezării ei la întreita răspântie a marilor ținuturi geografice europene, trei fațade: fațada care privește spre Europa centrală; fațada meridională; fațada continentală. Prinse însă tustrele de lanțul Carpaților, unde se întâlnesc și comunică între ele prin numeroase pasuri, cele trei fațade se contopesc în unitatea armonică a pământului românesc. Expresia «unitate armonică», nu-i însă o simplă vorbă ci o realitate pe care o demonstrează modul cum se îmbină relieful, clima, apele, vegetația, zonele de populație, felurile de traiu, adică elementele geografice care alcătuesc o unitate naturală și politică. Dar mai ales relieful comandă această unitate complexă.

A) Intr'adevăr, în mijlocul țării, o depresiune largă și înaltă de 500—800 m (TRANSILVANIA), e înconjurată de munți din trei părți: *Munții Apuseni*, între Mureș și Someș; *Carpații Sudici*, între Mureș și Olt; *Carpații Răsăriteni*, între Olt și Someșul-Mare. Numai către NW, rama muntoasă e redusă la valoarea unor dealuri relativ joase și fragmentare. (Nu-i o întâmplare astfel că tocmai prin această parte, fostul voievodat al Transilvaniei, s'a revărsat în afară către câmpia Tisei). In bazinul intramuntos al Transilvaniei, Mureșul desparte două regiuni cu caractere deosebite: «*Câmpia*», mai joasă și despădurită, la Nord și *podișul Târnavelor*, mai înalt și încă bine împădurit, la S.

B) CARPAȚII înconjoară, după cum am văzut, prima regiune și formează a doua mare unitate naturală a țării. După caracterele lor (înălțime, masivitate, vegetație, grad de umanizare, etc.), se despart în trei ramuri principale:

1. *Carpații Răsăriteni*, între izvoarele Tisei și Prahova. Ei cuprind puține masive de peste 2000 m *(Călimanii, Rodna)*, au înălțimile cele mai frecvente între 1200—1300 m, multe pasuri, însă toate peste cumpene de ape la 800—1400 m, și sunt străbătuți, în lung, de numeroase depresiuni înlănțuite, aproape fără întrerupere, dela N la S. Acestea din urmă despart ramura răsăriteană a Carpaților în trei șiruri principale care, dela W la E sunt: *Munții Vulcanici*, *Carpații* (adică munții propriu ziși) și *Subcarpații* (cari prin straturile lor puternice încrețite, sunt munți, iar prin înălțime, dealuri).

2. *Carpații Sudici* (sau *Meridionali*) se întind între valea Prahovei, Dunăre și două depresiuni în formă de culoar *(Timiș-Cerna* și *Bistra)*, sunt cei mai înalți (frecvente vârfuri de peste 2000 și câteva, peste 2500 m din care cauză ghețarii de pe vremuri au lăsat urme importante înlăuntrul lor) și cei mai masivi. Patru văi transversale i-au desfăcut în tot atâtea bastioane muntoase: *Bucegii*, între Prahova și Dâmbovița; *Făgărașii*, între Dâmbovița și Olt; *Parângul*, între Olt și Jiu; *Godeanul*, între Jiu și Dunăre.

3. *Carpații Apuseni* (sau *Frontul Carpatic Apusean)* țin dela Dunăre la Someș și constitue partea cea mai joasă și mai fragmentată din întregul lanț al Carpaților Românești. Intr'adevăr, depresiuni care înaintează dinspre câmpie în chip de golfuri, pătrund până în inima lor iar prăbușirea scoarței în W (unde este azi marele șes panonic), a avut repercusiuni și asupra munților cari au fost rupți în trepte din ce în ce mai joase, dela răsărit spre apus.

Mureșul desparte două serii de masive în Frontul Carpatic apusean: la N, *Munții Apuseni* formați dintr'un bastion central, înalt de peste 1800 m (Bihorul) și o serie de culmi joase (de obiceiu sub 1000 m), dispuse radiar în N *(Munții de Aramă* și *Mezeși* sau *Imezeu)*, în W *(Pădurea Craiului, Codrul* și *Zarandul)* și în S *(Munții Metalici* și ai *Trăscăului)*; la Sud, *grupa Banatului*, formată din două masive despărțite între ele prin golful larg de câmpie al Timișului *(Poiana Ruscăi* și *Munții Banatului)*.

C) DEALURILE PERICARPATICE. De jur împrejurul munților urmează, în afară, zona dealurilor pericarpatice. După înălțime, lățime și gradul de încrețire a păturilor alcătuitoare și după formele dominante, aceasta se împarte în:

1. *Subcarpații*, dealuri înalte (700—1000 m altitudine maximă), strâmte și despărțite de munți prin denivelări care depășesc 200 m și prin ulucul depresiunilor subcarpatice, mai clar în Moldova. Ele se întind dela Ceremuș, unde sunt reduse la câțiva km lățime, până la Dâmbovița unde trec de 30 km. Increțirea violentă a păturilor din care sunt compuse, a provocat venirea la suprafață a sării și petrolului. De aici bogăția lor în aceste două minereuri.

2. *Platformele* sau *podișurile deluroase precarpatice*. Cutele subcarpatice se continuă și în apusul Dâm-

boviței, până dincolo de Olt, însă ele sunt mascate în cea mai mare parte a lor, de materialele (pietrișuri și nisipuri) cu care apele au clădit, sub munte, o vastă platformă înclinată domol spre Sud, pe o lărgime care depășește, către mijlocul ei, 100 km. *(Platforma Getică* sau *Olteană).*

Scufundările și deformările suferite în timpul ridicărilor recente ale Carpaților și apele curgătoare, au provocat mari schimbări în acest podiș, altădată perfect neted și neîntrerupt. In apropierea munților, au luat astfel naștere o serie de depresiuni, despărțite între ele prin pinteni înalți coborîți din munți. (Cele mai tipice sunt: *depresiunea Câmpulungului* în E și *depresiunea Olteană*, în W Oltului). La Sudul acestor depresiuni și între ele, apele au sculptat numeroase văi consecvente (de direcție N-S), care au descompus platforma într'o serie de culmi de peste 400 m. *E zona muscelelor.* In sfârșit mai la Sud, se păstrează mai bine netezimea de podiș a spinărilor de dealuri, de obiceiu strâmte și dispuse când divergent, când convergent, între afluenții Dâmboviței, Argeșului, Oltului și Jiului. *E regiunea dealurilor joase*, în care, din cauza acestei dispoziții a culmilor, circulația dela W către E e foarte anevoioasă, iar pe văi și pe culmi, considerabil înlesnită.

In apusul țării se întâlnesc, despărțite de golfurile Câmpiei Tisei și de văi, aceleași amfiteatre de pietrișuri și nisipiri, când mai slab, când mai bine păstrate. Intre Timiș și Mureș, *podișul Lipovei* reprezintă astfel un fragment mai întins din această platformă apuseană de sub munte. In N Mureșului însă, ea este redusă — când nu-i complet inexistentă, ca de pildă în fața munților Zarand, — la câteva petice neînsemnate, alcătuind ceea ce s'ar putea numi *dealurile Crișene.* Din linia munților de Aramă, situația se schimbă din nou căci, între capătul de N al munților Apuseni și latura interioară a Carpaților, se interpune o vastă zonă deluroasă. Străpunsă de câteva resturi de munți cristalini, ea are o dublă înclinare: către NW, adică spre câmpia Tisei *(dealurile Sălajului)* și către SE, adică spre bazinul Transilvaniei, *(dealurile Clujului* și *ale Brezei sau Lăpușului).* Intreagă această regiune deluroasă din NW Ardealului, e cunoscută sub numele de *Platforma Someșană.*

D) PODIȘURILE EXTERIOARE. 1. In răsăritul Subcarpaților, se întinde, până în Nistru, Ceremuș, Marea Neagră și Dunăre, o singură unitate de relief: *podișul Moldovei.* El a fost clădit, din pături succesive slabe (nisipuri, argile, marne) și tari (calcare, gresii, conglomerate), pe temelia scufundată a platformei Podolice de peste Nistru, și cuprinde trei mari regiuni naturale:

a) La N, în axa Prutului, o regiune de dealuri joase (de obiceiu sub 200 m), despădurite și slab populate: *depresiunea Prutului de mijloc.*

b) In jurul acesteia, o ramă de dealuri înalte, formată din masive mai răsărite (300—600 m), împădurite și din locuri mai joase, despădurite, cultivate și cu sate numeroase: *podișul înalt din N Moldovei.* Intre masivele împădurite ale acestuia sunt două *(masivul Bârladului* superior și *masivul Bâcului),* care despart Podișul Moldovei de Sus.

c) Podișul *Moldovei de Jos.* Acesta este o platformă asemănătoare cu cea Olteană, adică o suprafață plană care coboară domol spre SW și pe care apele au fragmentat-o în numeroase culmi, din ce în ce mai largi către Mare și Dunăre, unde podișul capătă aspect de câmpie (*câmpia Basarabiei* propriu zisă).

2. *Podișul Dobrogei.* Se întinde ca o masă ridicată, între zone joase și umede (*Balta* și *Delta Dunării*, la W și N; *Marea Neagră*, la E; *depresiunea Lom-Provadia*, la Sud, dincolo de graniță, în Bulgaria). Podișul Dobrogei este format din două părți distincte:

a) *Un podiș calcaros prebalcanic* (podișul Dobrogean propriu zis), până la o linie, Mamaia (la Mare), Hârșova (la Dunăre). Aceasta e o platformă înclinată dela S (unde trece de 500 m) spre N și rămasă masă netedă numai între afluenții Dunării și Mării Negre.

b) *Munții Dobrogei nordice.* Aceștia sunt munți străvechi (mai vechi decât Carpații), tociți de ape până la aspectul actual de podiș. Alcătuiți din roci foarte variate (granițe, porfire, șisturi verzi, quarțite, calcare, etc.), ei au fost mai bine sculptați de apele actuale numai în NW, spre Balta Brăilei, singura parte unde ei au din această cauză, aspectul munților adevărați.

E) CÂMPIILE sunt regiunile cele mai joase ale țării și înconjoară la exterior zona dealurilor pericarpatice și de podiș.

1. *Câmpia Tisei* se întinde în apus și e formată din câmpuri mai înalte și svântate și altele, foarte întinse, joase și mlăștinoase. In N Mureșului, României i-au revenit aproape numai petecele de câmpii de sub munte și o parte din șesul mlăștinos al Someșului. In Sudul Mureșului însă, cea mai mare parte rămasă dincoace de graniță, este joasă și cuprinde văile Timișului și Begăi.

2. *Câmpia Dunării de Jos* (sau *Câmpia Română*). E cea mai întinsă și mai bine încadrată (la S și E, marginea înaltă a podișului Prebalcanic și Dobrogean; la N, platforma Getică, Subcarpații și marginea podișului Moldovei). Spre deosebire de șesul Tisei, câmpia Dunării de Jos a fost despărțită de ape, în câmpuri înalte mai strâmte și mai numeroase în mijlocul ei (*Găvanul-Burdea, Vlăsia),* mai largi și mai uscate în E *(Bărăganul)* și în W *(Burnasul, câmpia Olteniei).*

3. *Balta Dunării* (largă de aproape și peste 10 km, dela Giurgiu în jos și Delta (peste 80% apă), sunt în fine părțile cele mai recente și cele mai umede ale țării.

REȚEAUA HIDROGRAFICĂ. Gruparea marilor unități de relief în jurul Carpaților și în chip de amfiteatru cu treptele cele mai joase în afară, precum și împrejurarea naturală că ploile cele mai abundente cad în munți, au făcut ca rețeaua hidrografică a României să prezinte o dispoziție radiară. Acest fapt a înlesnit și înlesnește legătura între marile grupe de relief și deci răspândirea formelor de vieață (plante,

ROMÂNIA
CLASIFICAREA JUDEȚELOR DUPĂ CARACTERELE LOR GEOGRAFICE DOMINANTE
DE
PROF. VINTILĂ MIHĂILESCU
LEGENDĂ
Județe de depresiune
" " bazine fluviatile (văi)
" " pădure
" " stepă
" " munte și câmpie stepică
" " pădure și stepă
Limita pădurei
CEHO-SLOVACIA
POLONIA
UCRAINA
UNGARIA
JUGO-SLAVIA
BULGARIA
MAREA NEAGRĂ
Cernăuți
Hotin
Soroca
Storojineț
Dorohoi
Rădăuți
Bălți
Botoșani
Orhei
Suceava
Baia
Iași
Neamț
Lăpușna
BĂCUL
Roman
Vaslui
Fălciu
TIGHECI
Tighina
Bacău
Tutova
Cetatea-Albă
Cahul
Putna
Tecuci
Covurlui
Ismail
Brăila
Tulcea
TULCEA
Buzău
Prahova
Ialomița
BĂRĂGANUL
Constanța
DOBROGEA
Durostor
DELIORMAN
Caliacra
VLAȘIA
VLAȘCA
Vlașca
BURNAS
Teleorman
TELEORMAN
Romanați
Olt
Dolj
Mehedinți
Gorj
Vâlcea
Argeș
Muscel
Dâmbovița
Ilfov
Brașov
Făgăraș
Sibiu
Târnava Mare
Târnava-Mică
Odorhei
Alba
Mureș
Turda
Cluj
Someș
Sălaj
Bihor
Arad
Timiș
Hunedoara
Severin
Caraș
0 25 50 75 100 km.

animale, populaţie) din interior către periferia închisă de ape mari (Nistru, Marea, Dunărea, Tisa). Grupate pe bazine în interiorul munţilor, râurile se împuţinează şi distanţează în câmpiile exterioare; *Someşul, Crişul, Mureşul, Bega* şi *Timişul*, în W; *Jiul, Oltul, Argeşul, Ialomiţa*, în S; *Buzăul, Siretul, Prutul, Nistrul*, în E. Intre aceste ape mari, râurile mai scurte izvorîte din dealuri sau câmpie, scad extrem de mult sau seacă în timpul secetei de peste vară. De aceea foarte multe (afară de cele mai importante ca Desnăţuiul, Vedea şi Teleormanul, Călmăţuiul, Cogâlnicul, Bârladul, Jijia şi Răutul), au fost transformate prin diguri, în salbe de iazuri.

Impuţinarea şi distanţarea apelor în câmpiile exterioare stă în legătură şi cu puternica insolaţie şi scăderea precipitaţiunilor (300—600 mm anual, faţă de 800—1200, în munte) în aceste părţi ale ţării. De aici şi prezenţa celor două forme de vegetaţie dela noi: *stepa*, în regiunile cu mai puţin de 500 mm precipitaţiuni anuale şi *pădurea*, în cele cu mai mult de 500.

Pentru popularea ţărilor carpatice româneşti şi deci pentru organizarea lor politică şi administrativă, aceste două mari formaţiuni vegetale au avut, fireşte indirect, un rol hotărîtor. Pădurea, care a coborît şi în stepă pe văile mari, e ţara cea veche şi a fost totdeauna bine populată spre deosebire de stepă, folosită temporar şi mult mai puţin intens în câmpurile ei înalte acoperite de ierburi (păstorie, negoţ, războiu) şi mai regulat pe văile ei umede cu adăposturi de pădure şi stuh. Nu-i de mirare astfel că locuitorii au deosebit prin nume speciale regiunile stepice şi pe cele împădurite din imediata vecinătate a acestora. De pildă *Bugeacul*, limitat la N de codrii Bâcului şi de cei ai *Tigheciului*, e stepa dintre Mare şi Nistru; *Dobrogea* este stepa dintre două păduri (*Tulcea*, în N şi *Deliormanul*, în S); *Bărăganul* este stepa din răsăritul codrului *Vlăsiei*; *Burnasul* în fine e stepa din Vestul Vlăsiei şi Sudul Teleormanului (nume poate de origine cumană, al unor hăţişuri de pădure din actualul judeţ Teleorman). Există însă şi alte regiuni de stepă sau ţinuturi despădurite cari deşi n'au totdeauna numiri populare, nu constitue mai puţin, unităţi naturale aparte. Aşa sunt, în N Moldovei, *stepa Jijiei* şi a *Bălţilor*; *Ţara Sepenitului* (regiune despădurită la N Cernăuţilor); *Câmpia Transilvaniei* (ţinut despădurit între Mureş şi cele două Someşe); *stepa Tisei* (parte din întinsa Pustă Panonică).

Relieful, clima, apele, vegetaţia, etc., îngădue deci deosebirea mai multor mari regiuni naturale în cuprinsul României. Ele se alătură însă unele de altele şi se leagă, prin drumul văilor şi al culmilor radiare, în acea armonică unitate complexă, care constitue « personalitatea geografică a ţării noastre ».

Conştiinţa acestei unităţi complexe, corespunzătoare unităţii naţionale, a venit însă târziu (nu numai la noi de altfel), odată cu sporirea neamului românesc şi a puterii lui politice; iar până la intrarea în funcţiune permanentă a acestei conştiinţe, cele trei faţade geografice au trăit vieaţa lor politică strânsă între graniţele unităţilor naturale corespunzătoare. Nu-i de mirare astfel că au existat aici, în Carpaţii noştri, socotiţi cu anexele lor externe, trei principate deosebite: al *Ţării Româneşti*, către Europa meridională; al *Moldovei*, către Europa continentală; al *Transilvaniei*, (cu adausele ei de dincolo de Frontul Carpatic Apusean), către Europa Centrală.

A) ŢARA ROMÂNEASCĂ începe din crestele Carpaţilor (socotiţi pe distanţa Porţile de Fer — cotul dintre Bazinele Buzăului şi Putnei) şi ţine până la Dunăre; este deci cuprinsă de pretutindeni între graniţe naturale, singura parte cu hotar variabil în decursul veacurilor fiind cea din câmpia Siretului, unde mai târziu s'a fixat graniţa la Milcov.

Apele care coboară spre Sud apoi din ce în ce mai către răsărit, pe măsură ce ne apropiem de Siret, arată drumurile de coborîre a vegetaţiei, animalelor, populaţiei şi bogăţiilor, spre şesurile cu păşune şi mai apoi cu cereale; dar mai arată ceva: *drumul Mării*, la care nu se poate ajunge decât peste pământul Dobrogei. Şi astfel, această provincie şi-a descoperit o funcţiune de anexă a Ţării Româneşti, ori de câte ori un popor carpatic (acelaşi, de când avem date), s'a găsit în expansiune liberă către Mare. Aşa a fost pe vremea lui Boerebista, care stăpânea din munţi şi până la Varna; aşa, în vremea lui Mircea cel Bătrân; şi tot astfel în vremurile noastre.

Din Carpaţi, în Dunăre şi până la ţărmul Mării Negre, se întinde aşa dar Ţara Românească, unitatea geografică a Sudului României de azi. Ea cuprinde trei mari regiuni naturale mai restrânse şi cu caractere, într'o măsură oarecare, deosebite:

1. *Oltenia*. E un amfiteatru de munţi, dealuri şi câmpie, orientat dela N către S şi încadrat între graniţe naturale (Carpaţii, Dunărea şi Oltul). In legătură strânsă, peste defileul Dunării, cu Craina locuită şi azi de Români şi prin şanţul Timiş-Cerna, cu Banatul, ea s'a individualizat mai lămurit, rămânând ca « Bănie » între hotarele actuale, abia după întemeierea principatului Ţării Româneşti.

2. *Muntenia*. Asemănătoare, în partea ei apuseană cu pământul Olteniei, cuprinde, în răsărit, mai multă câmpie (Bărăganul) decât dealuri (Subcarpaţi). Şi hotarele ei sunt lămurite: Oltul, în W; la S şi E, Dunărea, care curge aici în lungul malului abrupt al podişului Prebalcanic şi Dobrogean; la N, în sfârşit, marginea înaltă a podişului Moldovenesc şi Milcovul, apă neînsemnată rătăcind prin şesul fără pantă al Siretului de Jos.

3. *Dobrogea*. E una dintre cele mai clare unităţi naturale din cuprinsul ţării, pentrucă este încadrată din toate părţile de depresiuni (Balta şi Delta Dunării, Marea Neagră şi şanţul Lom-Provadia, la Sud, în Bulgaria). Nu toată această regiune intră însă între graniţele statului nostru, căci hotarul sudic al acestuia trece, între Ecrene şi Turcşmil, pe povârnişul nordic al masivului Deliormanului, adică lasă înălţimile cele mai mari de deasupra văilor Lom şi Provadia, statului vecin.

Prin așezarea ei în drumul către Marea Neagră și în acel de invazie, dinspre stepa rusească către Balcani și viceversa, Dobrogea a fost totdeauna un ținut de trecere deci o răspântie și o zonă de amestec. (Climă pontică dar și cu caractere meridionale; vegetație de stepă și de pădure mărginașe dar și cu multe elemente mediteranee; populație carpatică dar amestecată cu neamuri balcanice și cu altele din marea stepă rusă (Tătari, Ruși). Tocmai acest caracter constitue însă originalitatea ei.

B) MOLDOVA. Ca mare unitate geografică verificată de un lung trecut istoric se întinde din Carpații răsăriteni (socotiți dela Ceremuș, pe linia de despărțire a afluenților Bistriței, Trotușului și Putnei) până în apa Nistrului, Marea Neagră, Dunăre, Siret și Milcov. Numai între aceste granițe se poate vorbi de adevărata Moldovă așa cum ea a fost stăpânită de voievozii întemeietori și de urmașii lor până în Epoca Fanariotă. Vicisitudinile istorice i-au despărțit, temporar, stepa din S *(Bugeacul)* numit, în partea lui de câmpie din lungul Mării Negre și al Dunării, Basarabia; și, mult mai târziu, colțul din NW poreclit *Bucovina* după codrii de fagi cari și azi se mai cunosc acolo sub numele de bucovine; în fine, întinsul teritoriu dintre Prut și Nistru botezat Basarabia prin extinderea calculată a vechiului nume din Sud. Aceste bucăți, rupte cu silnicie dintr'un ținut natural, nu corespund însă întru nimic unor realități geografice: relieful, clima, vegetația, populația dominantă (Moldovenii), sunt aceleași de ambele maluri ale Prutului. Acesta nu poate fi deci un hotar cum nu era hotar nici măcar pentru județele de altă dată, reînviate azi, parțial, tocmai după modelul vechei împărțiri administrative. (V. de pildă harta lui *Dimitrie Cantemir*).

Cu atât mai puțin este justificată geograficește, deosebirea unei provincii a Bucovinei, ale cărei hotare SE taie în curmeziș văile Prutului, Siretului, Sucevei și Moldovei, adică drumurile cele mai umblate ale Moldovei Vechi.

Singura subîmpărțire firească a Moldovei, înțeleasă între granițele menționate, rămâne astfel — cu oarecare modificări cerute azi, de evoluția populării — tot cele admise de voievozii descălecători dinspre munte: *Țara de Sus* adică în susul apelor (până la Trotuș și la N masivelor înalte din mijlocul podișului moldovenesc), *Țara de Jos* adică din josul acestora și *Basarabia* (sau, în înțeles mai larg, *Bugeacul*) adică regiunea de stepă din S-E. Intre acestea, individualitatea geografică cea mai răspicată o are Bugeacul (stăpânit câteva secole de Tătari și organizat ca unitate teritorială aparte).

C) TRANSILVANIA. In înțelesul larg dar forțat, întrebuințat și de administrație, însemnează țările românești de peste Carpați. Ele nu constituesc însă o unitate decât ca direcție de îndrumare a apelor (și încă nu a tuturor), a drumurilor (și nu a tuturor) și a relațiilor economice și politice (dar nu exclusive și nici singurele naturale), dominante — din voia împrejurărilor istorice — în trecut. Coexistența elementelor de vieață (plante, animale, populație) carpatice (dominante) și central-europene (secundare) deși constitue o caracteristică a ținuturilor de peste munți, nu însemnează însă — cum am văzut și în cazul Țării Românești sau al Moldovei — o rupere a acestora de marea unitate armonică a țărilor carpatice românești. *Orientare relativă spre Europa Centrală, da; desfacere de axa Carpaților însă, nu.*

Inăuntrul acestui teritoriu, unitar ca orientare relativă, se deosebesc însă câteva regiuni geografice cu trecut istoric și administrativ adesea separat. Acestea sunt:

1. *Transilvania* propriu zisă sau Ardealul format dintr'o depresiune deluroasă *(cuveta Transilvaniei)* și o serie de mici « țări » cuprinse între munții mărginași sau la contactul dintre ei și podiș (exemple tipice: Țara Moților, Țara Hațegului, Țara Oltului sau a Făgărașului, Țara Bârsei, etc.). V. și partea I.

2. *Țara Maramureșului.* Fost voievodat desvoltat ca într'un cuib de munte într'o depresiune deluroasă închisă între lanțul Carpaților Păduroși și Munții Vulcanici. Ea comunică cu exteriorul numai prin porți (poarta Tisei dela *Hust* apărată pe vremuri de o cetate) sau pasuri de înălțime *(Frăsinet, Prislop)*. Granița politică dintre Cehoslovacia și România a tăiat — în chip nefiresc — în curmeziș acest ținut natural odată în întregimea lui românesc iar astăzi locuit, în partea lui nordică, de Ruteni.

3. *Țara Crișurilor.* E cuprinsă între crestele masivului Bihorului, Mureș, Tisa și o linie care desparte neperfect, peste creste de dealuri, bazinul Transilvaniei de dealurile Sălajului și de județul Sătmar. Ea este formată dintr'o câmpie — în mare parte mlăștinoasă — (Nordul câmpiei Tisei) și o serie de depresiuni bine populate cuprinse înăuntrul marginei muntoase și deluroase din răsărit. (Ex. tipice: Țara Lăpușului și a Chioarului în N; golfurile de câmpie ale celor trei Crișuri, în S). Numirea îi vine dela aceste trei Crișuri.

Și Țara Crișurilor cu anexele ei (Sălajul și Sătmarul) a fost tăiată — în chip nefiresc — de granița spre Ungaria. In felul acesta cea mai mare parte a câmpiei a rămas statului vecin.

4. *Banatul.* Ca unitate naturală e încadrată între munți (la E), Dunăre (la S), Tisa (la W) și Mureș (la N). Ca și Țara Crișurilor, el este format dintr'o parte a Câmpiei Tisei (și aici, tot mlăștinoasă în cea mai mare parte a ei) și un număr de « țări » sau depresiuni cuprinse înăuntrul munților din răsărit. (Ex. tipice: Țara Almajului; depresiunea alungită Timiș-Cerna, etc.). Având în trecut, un rol de pază a granițelor, Banatul s'a bucurat de o organizație militară aparte și, implicit, de oarecare autonomie. Azi este și el împărțit între România și Jugoslavia.

Vieața locală, care interesează de aproape și administrația unei țări este, azi, legată mai puțin de cuprinsul unei provincii ca Transilvania, Țara Românească sau Moldova și mai mult de condițiunile strict locale mărginite la o vale, un câmp acoperit de ierburi sau cereale, la o baltă, la « țară » de munte, etc. Aceste mici unități naturale stau astfel la baza organizării muncii zilnice a locuitorilor unui ținut. Cu cât populația — mai ales cea rurală — e scoasă

LEGENDĂ

- Marginele provinciilor geografice şi istorice
- Marginele naturale
- Marginele subdiviziunilor principale
- Marginele naturale
- Depresiuni
- Masivele înalte din mijlocul Moldovei
- Marginele marilor regiuni de relief (munţi, dealuri, câmpii)

DEPRESIUNI: 1. „golful" Oraviţei; 2. ţara Almăjului; 3. culuarul Timiş-Cerna; 4. culuarul Bistrei; 5. ţara Zarandului; 5'. golful Agrişului; 6. golful Beiuşului; 6'. g. Huedinului; 7. g. Vadului (Crişul repede); 8. g. Şimleului; 9. golful Băii-mari; 10. Şomcuta; 11. ţara Lăpuşului; 12. ţara Oaşului; 13. ţara Maramureşului; 14. ţara Năsăudului; 15. ţinutul Bârgaelor, 16. Giurgeul; 17. Ciucurile; 18. ţara Secuilor; 19. ţara Bârsei; 20. ţara Oltului (Făgăraş); 21. Sibiul; 22. ţara Haţegului; 23. bazinul Petroşanilor; 24. depresiunea subcarpatică olteană; 25. ţara Loviştei; 26. Arel; 27. Câmpulung; 28. Văleni; 29. ţara Vrancei; 30. Trotuşul (cu Taslău şi Caşin); 31. Cracău; 32. Nemţişor; 33. Câmpulungul moldovenesc; 34. ţara Dornelor a. Depresiunea Prutului de mijloc; b. depresiunea Răutului; c. depresiunea Dobrogei.

MASIVE DELUROASE: I al Bârladului; II al Băcului.

mai des din cadrele acestor unităţi şi este silită să le depăşească trecând peste piedici grele şi străbătând distanţe disproporţionate, cu atât paguba pentru individ şi pentru colectivitate este mai mare. De aici organizaţia primitivă, mai pretutindeni în limitele regiunilor naturale.

La noi nu s'au petrecut lucrurile altfel. Se poate vorbi de aceea — pentru trecut cu mai multă dreptate dar, în bună parte, şi pentru prezent — de temeiul geografic al împărţirii administrative.

Pentru a urmări acest lucru, e suficient să intrăm în oarecare detalii referitoare în special la relieful şi la marile formaţiuni vegetale ale ţării.

A) ŢINUTURILE DE MUNTE ŞI DE DEALURI. Munţii noştri şi chiar bună parte din dealuri cuprind — datorită mişcărilor scoarţei şi eroziunii — numeroase mici regiuni mai coborîte (plane sau deluroase) mărginite de înălţimi. Acestea sunt — după terminologia ştiinţifică — depresiunile iar după cea populară, dar nu pretutindeni şi nici totdeauna, « ţările » intra şi subcarpatice şi cele intracolinare. Populaţia a căutat totdeauna aceste locuri mai uşor de folosit pentrucă oferiau adăpost, un climat mai puţin aspru faţă de înălţimile vecine, posibilităţi de exploatare multiple (şi în depresiune şi în cadrul înconjurător), o circulaţie mai lesnicioasă, etc. In faza organizării patriarhale (cnezate, voevodate), aceste nuclee de populaţie, au format tot atâtea unităţi locale care alipindu-se, cele mai mici — unele de altele, au dat judeţele sau ţinuturile de mai târziu.

Iată deci o primă categorie de judeţe cu bază geografică: 1. *Judeţele de depresiune.* Ele se ţin lanţ în apusul ţării din Nord *(Ţara Maramureşului)* prin Sătmar (cu *Ţara Lăpuşului* şi a *Chioarului*), Sălaj (cu *depresiunea Şimleului*), Bihor (cu *golfurile de câmpie ale Crişului Repede şi Negru*), Arad (cu *Ţara Zarandului*), Severin (cu *culoarul Timiş-Cerna*) şi Caraş (cu *golful Oraviţei* şi *Ţara Almajului*), până la Dunăre. Urmează apoi seria din periferia lăuntrică a Transilvaniei propriu zise: judeţul Hunedoara (cu *Ţara Haţegului*), Sibiu (cu *depresiunea Sibiului* şi *Ţara Amlaşului*), Făgăraş (cu *Ţara Oltului* sau a *Făgăraşului*), Braşov (cu *Ţara Bârsei*), Trei Scaune (cu *Ţara Secuilor*), Ciuc (cu *depresiunile Ciucului şi a Giurgeului*) şi Năsăud (cu *depresiunea sau Ţara Năsăudului* şi cu *Bârgaele*). Dincoace de munţi, acelaşi lucru, dela Ceremuş la Turnu Severin fiecare judeţ cuprinzând, la contactul dintre munte şi dealuri, cel puţin o depresiune. Astfel judeţul Câmpulung cuprinde *Ţara Dornelor* şi *« câmpulungurile » Moldovei şi Moldoviţei;* jud. Neamţ, depresiunile *Nemţişor* şi *Cracău;* jud. Bacău, *depresiunea* foarte ramificată a *Trotuşului;* jud. Putna, *Ţara Vrancei.* In Muntenia şi Oltenia, depresiunile din cuprinsul judeţelor de munte, sunt mai puţin desvoltate (excepţie, *depresiunea Câmpulungului* din judeţul Muscel şi *depresiunea Olteană* din judeţul Gorj); în schimb ocupă mai mult loc culmile deluroase şi văile largi, cu terase dintre ele. De aici a doua grupă de judeţe pe temei geografic:

2. *Judeţele de bazine fluviatile.* Numele multora din ele trădează de altfel, această origine (Gorj adică Jiul de munte; Argeşul, Dâmboviţa, Prahova, Buzăul, Râmnicul Sărat, Putna, Târnava Mare şi cea Mică, Someşul, Suceava, etc.). Nu sunt însă numai acestea, judeţe de bazine, ci majoritatea. Astfel Muscelul are forma de triunghiu cu vârful îndreptat spre S, datorită afluenţilor de pe stânga Argeşului, afluenţi care se strâng toţi în apropierea Piteştilor; judeţul Cluj cuprinde bazinul Someşului Mic; judeţul Turda, pe cel al Arieşului; judeţul Bacău s'ar putea numi foarte bine, judeţul Trotuşului şi tot astfel judeţul Neamţ e un ţinut al Bistriţei, Rădăuţii, al Sucevei, Storojineţ, al Siretului de Sus şi în fine, la fel, cea mai mare parte a judeţelor din podişul Moldovei unde acestea şi-au împărţit bazinele apelor mari întinzându-se pe ambele lor maluri. Judeţele Cernăuţi, Dorohoi, Botoşani, Iaşi, Fălciu şi-au împărţit în chipul acesta valea Prutului; iar judeţele Storojineţ, Rădăuţi (o mică parte), Dorohoiul (partea vestică), Baia, Roman, Bacău (partea estică), pe a Siretului. In Sud însă, unde valea Siretului are cădere bruscă spre Siret iar valea Prutului e largă şi băltoasă, judeţele au rămas pe un singur mal (Tecuci cu forma lor lungăreaţă copiată după afluenţii de pe dreapta ai Bârladului, Covurluiul, Cahuiul).

B) JUDEŢELE DIN CÂMPIE s'au desvoltat, se pare, mai întâiu în cuprinsul pădurilor dinspre stepă. Astfel, Fălciul a fost ţinut de margină care, cel puţin în parte, a corespuns faimosului codru al Tigheciului; apoi Lăpuşna e judeţul codrilor Bâcului, Tulcea, al pădurii din N Dobrogei precum Durostorul se întinde, în S aceleiaşi provincii, pe o parte a Deliormanului. In Ţara Românească, Doljul (Jiul din câmpie), Romanaţii, Teleormanul, Vlaşca şi Ilfovul au reprezentat posturile cele mai înaintate ale populaţiei româneşti către stepă. In apus în fine se pare că judeţul Sălaj dacă nu şi celelalte ţinuturi de margină spre pustă, au găsit un sprijin similar în « Silvania » adică pădurea care desparte Transilvania propriu zisă de Ţara Crişurilor.

In stepă, judeţele au folosit ca axă tot văile, aici foarte depărtate unele de altele; organizare teritorială s'a făcut însă în jurul vadurilor şi a cetăţilor respective dela Dunăre, Nistru şi Mare. In hinterlandul acestor cetăţi-porturi spre care şi azi converg drumurile stepei, au fost stăpâniri teritoriale multă vreme (raielele turceşti, etc.), aşa că abia târziu, în secolul XIX, s'au conturat mai bine judeţele noastre de stepă fie închizând între graniţele lor cele noui, câmpuri înalte sau spinări de dealuri stepice (Brăila, Ialomiţa, Constanţa, Caliacra, Ismail, Cetatea Albă, Cahul), fie adăugând ţinuturi de stepă mai restrânse ca suprafaţă şi slab populate, vechilor ţinuturi de pădure vecine (Tighina, Covurlui, Tecuci, Râmnicul Sărat, Buzău, Ilfov, Vlaşca, Teleorman, Dolj, Mehedinţi, Arad, Bihor, Sălaj, Sătmar).

Ţinând deci seama de caracterul geografic dominant, am putut deosebi în România patru tipuri de judeţe: *judeţele de depresiune, judeţele de bazine fluviatile, judeţele de pădure* şi *judeţele de stepă.* Ar fi însă să exagerăm şi chiar să falsificăm într'o măsură realitatea, dacă am rămâne riguros la această clasificare: chiar dacă, la începutul lor, multe din

județele noastre au putut porni dela o bază teritorială anumită (depresiune, vale, pădure sau stepă), cu timpul, întinzându-se odată cu sporirea populației, a mijloacelor de transport și a siguranței, ele au depășit cadrele regiunii naturale primitive și s'au întins peste ținuturi geograficește deosebite. De aici obligația de a deosebi și grupe de județe care fac legătura între două sau mai multe regiuni: *județe care se întind peste pădure și stepă* (ex. Ilfov); *județe care se întind peste munte* (cu dealurile anexe) și *câmpia stepică* (ex. județul Buzău sau Arad), etc. Harta noastră îngădue o mai lesnicioasă urmărire a acestor grupe de județe în cuprinsul întregii țări.

v. m.

Cea mai veche hartă a României, xilografie originală de Honterus din *Rudimenta Cosmographica*, 1542

Scara 1: 2.000.000

ISTORIA ROMÂNILOR

Istoria poporului nostru s'a desfăşurat pe un teritoriu foarte întins, care merge dela izvoarele Vistulei şi până la Marea Egee, şi dela Bug până la Adriatică şi la cadrilaterul boem. Mai cu seamă însă, am fost legaţi de *miezul* acestui teritoriu şi anume de pământul cuprins între Dunăre, Tisa, Nistru şi Marea Neagră. Aci au stăpânit Buerebista şi Decebal, aci a fost capitala Daciei Traiane, aci s'au închegat voevodatele şi cnezatele cele mai importante, din care au ieşit apoi Ţările Româneşti, aci au trăit şi au luptat Basarabii, Muşatinii şi Corvineştii, aci, în sfârşit, poporul nostru a ajuns să realizeze Statul naţional unitar. Pe acest pământ, de o rară armonie şi simetrie şi înzestrat cu cele mai mari bogăţii, au locuit, din cele mai vechi timpuri, strămoşii noştri *Dacii* sau *Geţii*. Lor li se atribue frumoasa civilizaţie a bronzului, descoperită în aceste regiuni; unii învăţaţi cred chiar că tot ei sunt autorii civilizaţiei *eneolitice* a ceramicei pictate. In orişice caz, un fapt e sigur: atunci când încep primele mărturii scrise, Dacii sau Geţii erau de mult aşezaţi pe pământul unde locuim noi astăzi. Aceşti îndepărtaţi strămoşi făceau parte din marele neam al *Tracilor*, despre care Herodot spune că, după Indieni, e cel mai numeros de pe faţa pământului. Dacii erau agricultori, crescători de vite şi pescari; cultivau şi preţuiau — uneori mai mult decât trebuia chiar — viţa de vie; ştiau să scoată din pământ aur şi sare, erau viteji la războiu, mergând bucuroşi la moarte. Credeau în nemurirea sufletului şi se închinau unui zeu suprem, numit Zalmoxis sau Gebeleizis. Au fost unul din popoarele însemnate ale lumii vechi: o mărturisesc toţi cei cari i-au cunoscut şi, în primul rând, Grecii.

Dacii au avut să sufere dominaţia *Sciţilor*, cari au venit dinspre răsărit, cu vreo 8 secole înainte de Christos. In anul 512 au îndrăznit — singurii din toate neamurile tracice — să se opună uriaşei armate a regelui persan Darius; mai târziu, în anul 335 înainte de Christos, au văzut în ţara lor şi pe vestitul viteaz al lumii vechi, pe Alexandru Machedon. Primul rege însemnat al Dacilor a fost *Dromihetes*, învingătorul lui Lisimah, regele Traciei (pe la 300—290 în. Chr.). Al doilea mare rege — cel mai mare chiar — a fost *Buerebista* (pe la 60—44 în. Chr.), în timpul căruia armata strămoşilor noştri ajunsese la 200.000 de oameni, iar hotarele Statului întreceau cu mult pe acelea ale României de astăzi. Ultimul mare rege al Dacilor a fost *Decebal* (pe la 80—106 d. Chr.). Acesta a refăcut unitatea politică a poporului său, sfărâmată după moartea lui Buerebista şi a atacat imperiul roman, al cărui hotar era Dunărea. El bate în două rânduri armatele lui Domiţian şi izbuteşte să încheie o pace avantajoasă, obţinând dela Romani un subsidiu anual, arme şi meşteri pentru construcţiile sale militare. Situaţia durează până în vremea lui *Traian* care, în două războaie crâncene (101—102 şi 105—106 d. Chr.), sfărâmă puterea Dacilor şi transformă ţara lor în provincie romană. Decebal, după ce încercase în toate chipurile să-şi apere pământul şi neamul, văzând că totul e pierdut, îşi ia singur viaţa.

Sub stăpânirea romană, Dacia a ajuns la o deosebită înflorire. S'au făcut drumuri bune, s'au construit monumente şi clădiri publice, numărul oraşelor şi satelor a sporit, populaţia s'a îndesit. Incetul cu încetul, Dacii au învăţat limba cuceritorilor — limba latină, — şi s'au amestecat cu aceştia, formând un nou popor din care ne tragem noi Românii. Capitala Daciei Traiane a fost *Sarmizegetusa;* oraşe mai însemnate Apulum (Alba-Iulia), Napoca (Cluj), Porolissum (Moigrad), Potaissa (Turda), Drobeta (Turnu-Severin), etc. In Dacia Pontică (Dobrogea de astăzi) şi-au continuat o prosperă existenţă oraşele întemeiate de Greci în secolul VII şi VI înainte de Christos, anume Histria, Tomi (Constanţa), Callatis (Mangalia), Dionysopolis (Balcic). Această stare de înflorire, de o parte şi de alta a Dunării, a durat până pe la jumătatea veacului III, când năvălirile barbare se înteţesc şi obligă, în cele din urmă, în anul 271, pe Romani să părăsească partea nordică şi centrală a Daciei, iar în 275 şi ultima parte, de miazăzi. In locul lor, vin neamurile germanice, adică *Goţii*, *Vandalii*, *Taifalii*. Urmează năvălirea *Hunilor* (anul 375), de neam altaic, veniţi din mijlocul Asiei; aceştia ajung, la un moment dat, sub Attila, să domine întregul bazin al Dunării. După moartea lui Attila (anul 453), se ridică *Gepizii* germanici, a căror putere va fi sfărâmată, un secol mai târziu, de *Avari*, un alt neam venit din Asia, ca şi Hunii. In timpul acestor năvăliri barbare, are loc un fapt de mare însemnătate pentru strămoşii noştri, anume *creştinarea lor*. Ea s'a făcut, pe de o parte, prin Daco-romanii cari îmbrăţişaseră mai

dinainte noua credință și la care se adăugau captivii creștini pe cari-i aduceau în nordul Dunării barbarii ce năvăleau în imperiu, iar pe de altă parte, prin *misionarii* cari ne veneau din centrele de pe malul drept și din Dobrogea (Tomi, Durostorum, Abrittus, etc.), unde erau episcopi creștini, cum a fost de pildă vestitul *Niceta din Remesiana*. Merită să fie relevat faptul că suntem cei mai vechi creștini din aceste părți; toate popoarele vecine (Bulgarii, Sârbii, Ungurii, Slovacii, Polonii, Rușii), s'au creștinat mult în urma noastră.

Cam în aceeași vreme cu *Avarii*, cari se așează în câmpia panonică, năvălesc în ținuturile noastre și *Slavii*. Ei sunt neamul care a avut mai multă influență asupra Daco-romanilor, prin faptul că s'au amestecat cu aceștia, dându-le un număr însemnat de cuvinte. Inrâurirea lor se vădește însă și în toponimie, în onomastică, în organizarea politică și socială. Slavii au fost asimilați de către strămoșii noștri, în mijlocul cărora au dispărut. La miazăzi de Dunăre însă, procesul etnic s'a desfășurat invers: acolo, Slavii au fost aceia cari au asimilat populația romanică. Procesul, și într'o parte și într'alta, a durat câteva secole; pe vremea când năvălesc Ungurii (896), asimilarea la nordul Dunării nu era încă isprăvită; ea se încheiase de mult însă când apar Tătarii (1241).

După Slavi, în ordine cronologică, au năvălit *Bulgarii*, întemeind în Moesia, un Stat care în vremea lui Simeon (893—927), a atins puterea lui cea mai mare, pentru ca scurtă vreme după aceea (1018), să fie desființat de Bizantini. Mai norocoși au fost *Ungurii*, cari au izbutit să-și întindă stăpânirea, plecând din câmpia panonică, asupra Ardealului, unde domnea un voevod român. Prin această ocupare a Ardealului, jumătate din poporul nostru a ajuns sub o dominație străină, care ne-a pricinuit și sub raportul politic și sub cel social-economic, mari prejudicii. In timp ce la Apus de Carpați se întindeau Ungurii, la răsăritul lor se exercita stăpânirea unor neamuri turcești vechi: *Pecenegii* mai întâi, apoi *Cumanii*. Ea a durat până la năvălirea Tătarilor (1241) și n'a împiedecat desvoltarea formațiilor noastre politice, a cnezatelor și voevodatelor dintre Carpați și Dunăre. Astfel constatăm, în 1247, trei formațiuni de acestea în Oltenia, și anume cnezatul lui *Ioan*, al lui *Farcaș* și acela al voevodului *Litovoi*, și o formațiune în Muntenia, voevodatul lui *Seneslau*. Din reunirea acestor formațiuni — după o primă încercare neizbutită, a lui Litovoi — ia naștere, pe la 1300, *Țara Românească*, sub conducerea voevozilor din stânga Oltului, a lui *Tihomir*, și mai ales a fiului său, *Basarab* întemeietorul. Acesta, prin marea biruință dela Posada (1330), unde armata ungurească a lui Carol Robert a fost cu totul sfărâmată, asigură independența țării sale; îi mărește apoi hotarele, întinzându-le spre răsărit, spre «părțile tătărești» și își încheie, în 1352, o glorioasă domnie, după ce întemeiase un stat și o dinastie. Șapte ani după aceea, în 1359, Moldova care sub Dragoș și sub fiul său Sas, păstrase legăturile cu Ungaria, devine, la rândul ei, independentă, prin puterea lui Bogdan, descălecătorul din Maramureș. Existau așa dar, în acest moment, două *State românești*, care puteau asigura o desvoltare liberă unei bune părți a poporului nostru.

Cel de al treilea Stat, la sudul Dunării, întemeiat, în 1185, de dinastia românească a *Asaneștilor*, și-a pierdut repede caracterul mixt, românobulgar, pe care-l avea la început, — *Ioniță* e încoronat în 1204 ca «rege al Bulgarilor și al Valahilor» — devenind, încă din vremea lui Ioan Asan al II-lea (1218—1241) un Stat exclusiv bulgar.

Țara Românească a avut parte, în veacul al XIV-lea de un șir de domni destoinici. După Basarab, a urmat fiul său, *Nicolae Alexandru*, care a organizat biserica munteană, înființând Mitropolia Ungrovlahiei, cu Iachint de Vicina, ca prim titular (1359).

A venit apoi *Vlaicu Vodă*, care a adăugat stăpânirii sale țara Făgărașului, peste munți, și a făcut pe Unguri să simtă din nou puterea armelor muntene. Urmașul său, *Radu*, e ctitorul marilor mânăstiri ale țării, Tismana, Cozia, Cotmeana. Fiul lui Radu, *Dan*, a purtat lupte cu Ungurii și cu Bulgarii, căzând în lupta cu Șișman, țarul acestora din urmă. Iar celălalt fiu al lui Radu, *Mircea*, este voevodul care ridică sus de tot prestigiul Statului muntean. El domnește timp de 32 de ani (1386—1418), luptând necontenit împotriva puterii turcești, în plină expansiune. Repurtează biruințe strălucite; devine, la un moment dat, chiar arbitru în luptele pretendenților la tronul Sultanilor. E ctitor de lăcașuri sfinte; e bun gospodar, îngrijind de negoț și de gospodăria țării. Dușmanii înșiși îl admiră; un cronicar al Turcilor îl numește «principe, între creștini, cel mai viteaz și cel mai ager».

Și Moldova a avut norocul câtorva cârmuitori destoinici. După *Lațco*, fiul lui Bogdan descălecătorul, urmează domnii din familia Mușatei; mai întâi *Petru Voevod*, care primește zălog Pocuția dela regele Poloniei, apoi fratele său *Roman*, întemeietorul orașului cu același nume și în timpul căruia Moldova se întinde «dela munți până la țărmul mării». Și mai însemnată e figura lui *Alexandru cel Bun*, contemporanul lui Mircea (1400—1432). In timpul acestuia, țara progresează, comerțul ia o deosebită desvoltare, lăcașuri dumnezeiești se ridică în multe părți.

Urmează, în amândouă țările, o perioadă turbure, de scădere. Urmașii lui Alexandru și aceia ai lui Mircea, se luptă între ei pentru tron, chemând în ajutor armate străine și nedându-se îndărăt nici dela cele mai sălbatice crime. Țările trebue să plătească tribut Turcilor, prestigiul lor este mult scăzut. După douăzeci și cinci de ani de asemenea frământări, Moldova are norocul să vadă pe tronul ei o excepțională personalitate, cea mai puternică pe care a dat-o neamul nostru, *Ștefan cel Mare* (1457—1504). El reintroduce ordinea, întocmește oastea și arată tuturor vecinilor că s'a încheiat vremea slăbiciunii și a umilinței. Ungurii, în frunte cu craiul Matia, Tătarii, Muntenii lui Radu cel Frumos, Leșii lui Ioan Albert și chiar Turcii lui Mohamed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, cunosc ascuțișul

Columna lui Traian: Episoade din războiul dacic

IANCU DE HUNIEDOARA
Xilografie în ediţia din 1488 a Cronicei lui Iohannes de Thurocz
(După C. I. Karadja, Despre ediţiile din 1488 ale Cronicei lui Iohannes de Thurocz).

săbiei moldoveneşti. Faima eroului creşte pretutindeni; Papa îl numeşte «atletul lui Christos»; cronicarii străini îl slăvesc. Dar nu numai pe câmpul de luptă străluceşte Ştefan; el e neîntrecut şi ca organizator şi ca ctitor de lăcaşuri sfinte. Bogăţia ţării sporeşte; în acelaşi timp, zeci de mănăstiri şi biserici se înalţă, spre slava celui de sus. Nu mai fusese şi nu va mai fi în istoria Moldovei o vreme la fel. Patruzeci şi şapte de ani a cârmuit ţara cu dreptate Ştefan, iar când, în 1504, a fost dus la locul de veşnică odihnă, au simţit toţi că dispăruse nu numai stăpânul Moldovei, dar şi apărătorul creştinătăţii.

In Muntenia, din şirul de domni cari se perindă în veacul XV, merită o menţiune specială *Vlad Dracul* (1435—1446), care ia parte la luptele duse de creştini împotriva Turcilor şi fiul său *Vlad Ţepeş* (1456—1462), care urmează pilda părintelui. La sfârşitul veacului se ridică figura lui *Radu cel Mare* (1495—1508), reorganizatorul, cu ajutorul patriarhului Nifon, al bisericei muntene şi ctitorul frumoasei mănăstiri dela Dealul, unul din monumentele reprezentative ale arhitecturii religioase muntene.

In veacul XVI, până aproape de sfârşitul lui, Moldova este superioară sub raportul politic. Pilda lui Ştefan ce Mare nu rămâne fără urmări. Fiul său, *Bogdan* (1504—1517), nepotul său *Ştefăniţă* (1517—1527), un alt fiu nelegitim, *Petru Rareş* (1527—1538 şi 1541—1546), mai târziu un *Ioan Vodă «cel Cumplit»* (1572—1574), asigură ţării de peste Milcov, un loc mai înalt din punct de vedere politic.

In Muntenia, mai însemnaţi în vremea aceasta, sunt: *Neagoe Basarab* (1512—1521), ctitorul bisericii minunate dela Curtea de Argeş şi protectorul întregei ortodoxii şi *Radu dela Afumaţi* (1521—1529), care a trebuit să se războiască necontenit cu cetele prădalnice de Turci dela Dunăre. Sub *Radu Paisie* (1535—1545), Brăila este transformată în raia, aşa cum se întâmplase, mai bine de o sută de ani înainte, cu Giurgiu şi cu Turnu. Din aceste cuiburi de pe ţărmul stâng al Dunării, Turcii pot oricând ameninţa capitala Munteniei; se înţelege uşor de ce domnii acestei ţări trebuie să renunţe la iniţiative politice proprii.

Cu atât mai mare apare personalitatea lui *Mihai Viteazul* (1593—1601) care, la sfârşitul veacului, rupe cu această tradiţie şi reînvie vremurile lui Mircea şi Ştefan. Inconjurat de o boierime puternică şi vitează, Mihai bate în mai multe rânduri pe Turci (Călugăreni 1595) şi face incursiuni sângeroase pe ţărmul drept al Dunării; văzând apoi că noul principe al Ardealului, Andrei Bathory, intră în legături cu Sultanul — ceea ce însemna ca Muntenia să fie prinsă din două părţi de duşmani —, trece cu oastea lui peste munţi şi în marginea Sibiului, la *Şelimbăr*, sfărâmă oastea lui Bathory. Alba Iulia primeşte la 1 Noemvrie 1599 pe biruitor, care ia în stăpânire Ardealul, ca locţiitor al împăratului german. In primăvara anului următor, Mihai ocupă şi Moldova, gonind pe domnul pus de Poloni, *Ieremia Movilă*, care-i era de asemenea duşman. In actele date în vara lui 1600, biruitorul poartă titlul impunător de «voevod şi domn al Ţării Ungrovlahiei, al Ardealului şi al Moldovei». Reunirea celor trei ţări româneşti sub aceeaşi stăpânire, n'a ţinut însă decât o clipă; în toamna aceluiaşi an, Mihai lua calea pribegiei, pentru ca după o ultimă biruinţă asupra celor cari îl trădaseră (Gorăslău), să cadă în 1601, răpus mişeleşte.

Dar alături de fapta lui Mihai — de ordin politic —, veacul XVI este însemnat şi prin fapte de alt ordin. La începutul acestui veac se introduce *tiparul* în Ţara Românească şi apar primele cărţi. Ele sunt scrise în limba slavă, limba oficială a bisericei şi cancelariei în vremea aceea. Curând însă, apar şi primele *traduceri româneşti* ale textelor religioase; ele s'au făcut, după toate probabilităţile, în partea de nord a Ardealului. La 1544 apare, la Sibiu, prima tipăritură românească; ea va fi urmată, în curând, de seria de tipărituri în aceeaşi limbă, a lui *Coresi*, diaconul muntean, stabilit la Braşov. Şi în alte oraşe ardelene apar tipărituri româneşti sau slavoneşti; în schimb, în Moldova, tiparul nu se va introduce decât târziu de tot, sub Vasile Lupu. Tot în veacul XVI se cristalizează stilul arhitectonic religios muntean şi se continuă desvoltarea celui moldovean, care ajunsese la o deosebită strălucire sub Ştefan cel Mare. Istoriografia urmează parcă o linie paralelă cu aceea a acţiunii politice; bogată în Moldova, sub Ştefan cel Mare, ale cărui fapte ni s'au păstrat în mai multe redacţii, ea ia o formă mai puţin reuşită în veacul XVI şi este ca şi inexistentă în Muntenia, până în vremea lui Mihai Viteazul, când asistăm la o adevărată eflorescenţă.

In Ardeal, unde neamul nostru n'a putut avea o formaţie politică proprie, trebue semnalate două fapte: mai întâiu încercările ţărănimii, în 1437 şi 1514, de a-şi asigura o viaţă mai omenoasă, încercări care au dus însă la rezultate tocmai contrarii şi apoi, ridicarea unei familii româneşti din părţile Huniedoarei, familie care a dat Statului ungar pe cel mai mare general al lui, *Ioan de Huniedoara*, pe cel mai mare rege, *Matia Corvinul* şi pe unul dintre cei mai vestiţi arhiepiscopi şi cărturari: pe *Nicolae Olahul*, al cărui nume însuşi îi arată originea.

Veacul XVII are însemnătate în istoria poporului nostru, mai ales sub raportul *cultural*. Din punct de vedere politic, nu apare nicio personalitate comparabilă cu marii luptători pentru creştinătate, pe cari-i dăduserăm în veacurile trecute. Dependenţa de Turci este strânsă; domnii noştri însoţesc mai întotdeauna armatele sultanilor în expediţii, deşi adeseori, cu sufletul, sunt de partea creştinilor, cum s'a întâmplat de pildă, la asediul Vienei (1683). Spre sfârşitul secolului, legăturile cu imperialii care, îndată după Mihai, fuseseră strânse, pentru a slăbi apoi, sporesc iarăşi, determinate şi de biruinţele pe care aceştia le câştigă asupra Turcilor.

In ordinea culturală, aspectul e mult mai bogat şi original. Are loc, în acest veac, o adevărată înflorire a spiritului românesc. In istoriografie, Moldova e pe primul plan, cu operele lui *Grigore Ureche* şi *Miron Costin*; în Ţara Românească apar, de asemenea, cronicele lui *Stoica Ludescu* şi *Radu Popescu*.

Se ivesc personalităţi culturale de talia lui *Nicolae Milescu, Dimitrie Cantemir* şi *Constantin Cantacuzino Stolnicul.* Se fac, cu grije aleasă, traduceri; se tipăresc texte de o însemnătate deosebită, care se răspândesc în câte şi trele ţările româneşti. Se fixează limba literară: cităm Biblia lui Şerban Cantacuzino şi cronicele; se arată cu argumente şi dovezi istorice, originea noastră romană şi unitatea neamului nostru. Se formează un al doilea stil muntean, în ce priveşte arhitectura bisericească, de o deosebită armonie şi eleganţă: stilul brâncovenesc. Un deosebit merit şi-au câştigat ca protectori şi îndrumători — uneori ca iniţiatori — ai acestei variate şi intense activităţi culturale, voevozii *Matei Basarab* (1633—1654), *Vasile Lupu,* (1634—1653), *Şerban Cantacuzino* (1678—1688), şi *Constantin Brâncoveanu* (1688—1714).

Tendinţa din ce în ce mai accentuată de a ne alătura puterilor creştine, tendinţă a cărei victimă, nevinovată totuşi, a fost Brâncoveanu (1714), precum şi gestul de răzvrătire făţişă a lui Dimitrie Cantemir, care-şi pierdu din această pricină numai tronul, nu însă şi viaţa, făcu pe Turci să încredinţeze domniile Ţărilor Româneşti, pentru mai bine de o sută de ani, unor oameni pe cari-i considerau complet devotaţi lor şi cari sunt cunoscuţi în istorie sub numele generic (nu întotdeauna justificat însă, deoarece unii erau de origine curat românească) de *Fanarioţi,* (dela Fanar, o mahala a Constantinopolului). Epoca acestor Fanarioţi durează dela 1711 (în Ţara Românească 1716), până la 1821 şi se caracterizează, în *ordinea politică,* prin pierderea a părţi importante din teritoriul ţărilor noastre: *Moldova de sus* (impropriu numită Bucovina), răpită de Austriaci în 1775; *Moldova dintre Prut şi Nistru* (impropriu numită Basarabia), răpită de Ruşi în 1812; *Oltenia,* răpită temporar de Austriaci (între 1718—1739). Aceste pierderi teritoriale încheie războaiele purtate între Turci, Ruşi şi Austriaci pe pământul nostru şi pe spatele nostru.

In ordinea *social-economică,* epoca fanariotă se caracterizează printr'o fiscalitate apăsătoare, dar şi prin desfiinţarea rumâniei adică a şerbiei; în *ordinea culturală,* prin accentuarea influenţei occidentale, în primul rând a celei franceze şi printr'o serie de lucrări istoriografice, de mai mică valoare — excepţie face Neculce — decât cele ale veacului anterior, dar adăugând, faţă de acelea, şi unele elemente geografico-statistice.

In Ardeal, în veacul al XVIII-lea, trebuesc relevate două fapte: mai întâi, consecinţele de ordin cultural ale *actului Unirei,* prin întemeierea de şcoli şi trimiterea de tineri la studii la Roma; apoi mişcarea lui *Horia, Cloşca şi Crişan* (1784) pentru îmbunătăţirea soartei ţăranilor, mişcare reprimată sângeros, ca şi celelalte mai vechi.

Revoluţia lui Tudor Vladimirescu, în 1821, pune capăt epocei fanariote. Această revoluţie are, în primul rând, un caracter *social:* e mişcarea ţărănimii exploatate de pătura conducătoare şi strivite sub povara impozitelor; ea are însă, mai ales în partea ei finală, şi un caracter naţional, fiind o reacţiune a elementului autohton, împotriva Grecilor favorizaţi de domnii fanarioţi. Tudor cade victimă credinţelor sale; această jertfă are însă drept urmare restabilirea, după mai bine de o sută de ani, a domniilor pământene, în persoana lui *Ioniţă Sandu Sturdza* în Moldova şi a lui *Grigore Ghica* în Ţara Românească. E începutul renaşterii româneşti, care în latura politică, va duce la Statul naţional unitar de astăzi.

Această renaştere politică are un însemnat sprijin în renaşterea culturală, determinată, în mare măsură, de contactul nostru din ce în ce mai strâns cu apusul luminat. Fiindcă e bine s'o spunem apăsat, mai ales în vremurile turburi de azi, pentru noi, lumina a venit întotdeauna, în toate epocele istoriei noastre, *dela Apus,* nu dela Răsărit. Tinerii ardeleni trimişi în şcolile dela Roma, feciorii de boieri din Principate cari încep să-şi facă studiile în Apus, în Franţa, în Italia, în Germania, aduc în ţară, odată cu o pregătire tehnică, de specialitate, şi ideile noi, generoase ale vremii. Incepe în ţările noastre o efervescenţă politică şi literară, ale cărei rezultate sunt cristalizarea şi afirmarea din ce în ce mai puternică a ideilor de *libertate* şi de *unitate naţională.* Conştiinţa de sine, alimentată de sentimentul *vechimei* noastre în Dacia şi a *originei* noastre, este în plină creştere; ea dă o îndreptăţire în plus, revendicărilor noastre legitime.

Intre timp, se produce războiul ruso-turc din 1828—1829, încheiat prin *tratatul dela Adrianopol.* Dacă prin acest tratat, influenţa rusească devine preponderentă în Principate, în schimb însă, sub raportul teritorial, recăpătăm cele trei raiele dela Dunăre şi sub raportul economic, începe o nouă eră de prosperitate, de neîntreruptă desvoltare a agriculturii. In acelaşi timp, *Regulamentul Organic,* apărând drepturile boierimii în ordinea politică şi socială, asigură totuşi un început de administraţie modernă şi dă putinţa creării unui sâmbure de oaste naţională.

In timpul domniilor regulamentare (*Mihail Sturdza* în Moldova 1834—1849 şi *Alexandru Ghica* 1834—1842 şi *Gheorghe Bibescu* 1843—1848 în Ţara Românească), se fac o serie de îmbunătăţiri în ordinea materială, tehnică şi au loc unele manifestări culturale importante şi semnificative (*Academia Mihăileană* şi revistele *Dacia Literară* şi *Propăşirea* la Iaşi, *Magazinul istoric pentru Dacia* al lui Bălcescu şi Laurian, la Bucureşti). Acestea din urmă arată progresul ideilor de libertate şi unitate naţională şi în acelaşi timp, creşterea spiritului de opoziţie împotriva tutelei ruseşti, tot mai apăsătoare şi arogante. Terenul era aşa dar pregătit, pentru ca atunci când la 1848 izbucnesc în apusul Europei mişcările revoluţionare, ele să găsească imediat imitatori şi în Ţările noastre. Insurecţia izbucneşte în câte şi trele ţările, în Muntenia, în Moldova şi în Ardeal, având pretutindeni un caracter politic-social, iar în Ardeal, în plus, şi un caracter naţional. Mişcarea din Moldova este înăbuşită dela început; cea din Muntenia după câteva luni, fără să fi putut realiza vreo reformă esenţială şi durabilă; mişcarea din Ardeal, după câteva ciocniri cu Ungurii, în care se distinge *Avram Iancu,* este şi ea lichidată. Deşi rezultatele

NEAGOE BASARAB CU FIUL SĂU TEODOSIE
Frescă dela Mânăstirea Dionisiu, Muntele Athos

imediate, în niciuna din țări, n'au corespuns nici pe departe speranțelor pe care și le făuriseră revoluționarii, nu e mai puțin adevărat totuși că mișcarea n'a rămas fără urmări. In Ardeal, Românii au obținut drepturi; li s'au acordat o mitropolie pentru uniți și, ceva mai târziu, una pentru ortodocși. Pe de altă parte, conducătorii mișcării din Principate, mai ales cei din Muntenia, făcură cunoscute în Apus, dorințele poporului românesc, lupta sa pentru libertate. Această propagandă avea să dea cele mai bune rezultate peste câtiva ani, atunci când se va încheia, la Paris, tratatul care pune capăt războiului Crimeii (1856). Se va prevedea anume, prin acest tratat, că viitoarea organizare a Principatelor se va face pe temeiul dorințelor liber exprimate de delegații populației respective, delegați întruniți în două *Divanuri ad-hoc*, unul la București, altul la Iași. In același timp, pentru o rațiune de ordin european, îndepărtarea Rusiei dela gurile Dunării, spre a asigura libertatea comerțului, tratatul dela Paris înapoia Moldovei trei din județele de miazăzi, anume Cahul, Ismail și Bolgrad. Procesului de desagregare teritorială din epoca fanariotă, îi urmează așa dar, începând din 1829, un proces invers, de integrare teritorială.

Dorințele Divanurilor ad-hoc, a căror liberă exprimare se încercase mai întâi a se zădărnici, cuprindeau între altele, *Unirea Principatelor* și *Domn dintr'o familie străină*, spre a se pune capăt luptelor pentru tron. *Convenția dela Paris* (1858), nu admise decât într'o mică măsură aceste dorințe, acordând titlul de Principatele-Unite, cu o Comisie Centrală la Focșani, care să pregătească legile și măsurile comune și cu putința de a întruni într'un singur corp oștile celor două țări, dar specificând în același timp că vor fi domni deosebiți, aleși dintre băștinași. Totdeodată, convenția stabilea egalitatea tuturor cetățenilor în fața legilor, desființând astfel privilegiile și titlurile de noblețe. Pe temeiul hotărîrilor luate la Paris, se procedă la alegerea domnilor; patriotismul înaintașilor noștri, dorința lor fierbinte de unire, găsi modalitatea ca, respectându-se litera convenției, să se împlinească totuși gândul unui întreg popor. Și astfel, colonelul *Alexandru Ion Cuza*, a cărui atitudine în timpul operațiunilor pregătitoare ale Divanurilor ad-hoc, impusese tuturor, fu ales cu unanimitate, domn în amândouă Principatele; mai întâi la Iași (5 Ianuarie 1859) apoi la București (24 Ianuarie, același an).

Domnia lui Cuza a ținut puțin: numai 7 ani; este însă una din cele mai rodnice ale întregei noastre istorii. Mai întâi, el a desăvârșit unirea, obținând recunoașterea acestui fapt, precum și a noului nume de *România*, din partea Turciei și a marilor puteri; apoi, ajutat de *Mihail Kogălniceanu*, unul din cei mai însemnați oameni de Stat ai noștri, secularizã bunurile mănăstirești făcând să intre în patrimoniul Statului, o parte însemnată din suprafața țării și împroprietări pe țărani, prin lovitura de Stat dela 2 Mai 1864. Aceste fapte îi creaseră o mare popularitate, mai ales în pătura rurală. Avea însă, din cauza unor defecte personale, și mai ales din cauza anturajului său, și dușmani. Cuza declarase singur, după ce făcuse reformele, că e gata să părăsească domnia, pentru a da putință să se îndeplinească și cealaltă dorință a divanurilor ad-hoc: *domn dintr'o familie străină*. Și cu siguranță că ar fi făcut-o, dacă nu i-ar fi luat înainte grupul de nemulțumiți cari, atrăgând de partea lor garda palatului, ce-și călcă astfel jurământul de credință și-și pătă onoarea, sili pe Cuza, în noaptea de 11 Fevruarie 1866, să abdice. In locul său fu ales, cu imensa majoritate a voturilor plebiscitului instituit în acest scop și cu aprobarea puterilor apusene, tânărul principe Carol de Hohenzollern-Sigmaringen. Ajuns în țară, după o călătorie nu lipsită de riscuri, întemeietorul actualei dinastii intră în București în ziua de 10 Mai și, în fața Parlamentului, jurând credință legilor țării, declară că din momentul ce a pus piciorul pe pământul românesc, a devenit român și că-și va face ca atare întreaga datorie.

Lunga și rodnica lui domnie, peste 48 de ani, cea mai lungă domnie din câte cunoaște istoria noastră, a dovedit-o cu prisosință. Primii ani, până în 1871, au fost cei mai grei, cu o continuă nestabilitate ministerială, cu greutăți financiare și cu uri și intrigi de partid, care nu se sfiau să atace chiar pe principe. Odată cu guvernarea lui *Lascăr Catargiu* (1871—1876), situația se îmbunătățește însă, finanțele se îndreaptă, se construesc căi ferate și se reorganizează armata. Incă dela început, gândul lui Carol I fusese să facă țara independentă, să înlăture suzeranitatea turcească. Prilejul se ivește în 1877, când Rusia, spre a veni în ajutorul creștinilor din Peninsula Balcanică, declară războiu Turciei. Deși o mare parte din oamenii noștri politici erau de părere să păstrăm neutralitatea, totuși Principele Carol, de acord cu primul său ministru *Ion Brătianu*, hotărăște participarea la războiu și ajutorarea armatei rusești care, după o rapidă înaintare inițială, suferise două înfrângeri serioase la Plevna. In jurul acestui oraș din Bulgaria, armata română a câștigat, cu prețul sângelui, independența țării. Ea ne-a fost recunoscută apoi prin *tratatul dela Berlin* (1878), care ne-a impus însă, retrocedarea celor trei județe basarabene, dându-ne în schimb Dobrogea. Urmarea firească a războiului a fost *proclamarea regatului* (1881). A urmat apoi o perioadă de continuă înzestrare tehnică a țării, de organizare economică, de progres cultural. Științele, arta, literatura iau o remarcabilă desvoltare. Și sub acest raport, domnia lui Carol I a fost binecuvântată. E deajuns să pomenim numele lui *Eminescu*, *Creangă* și *Caragiale* în domeniul literar, al lui *Grigorescu*, *Andreescu* și *Luchian* în cel artistic, al lui *Maiorescu* și *Hasdeu* în cel științific, ca să ne dăm seama de marele progres înfăptuit. Momentul culminant al domniei înțeleptului rege, a fost fără îndoială în 1913, când în urma campaniei din Bulgaria, prim-ministru fiind *Titu Maiorescu*, am hotărît, la București, pacea în sud-estul european și am sporit teritoriul țării cu Dobrogea nouă, asigurând astfel un hotar strategic față de Bulgari.

Peste un an numai, în Iulie 1914, izbucnea războiul mondial. In Septemvrie acelaşi an, Regele Carol I închidea ochii, după ce prezidase Consiliul de Coroană, care hotărîse *neutralitatea armată*. Lăsa pe tron, într'un ceas de grea cumpănă, pe regele *Ferdinand*, căruia contemporanii, printr'o dreaptă caracterizare, i-au spus «*cel leal*». Istoria, ratificând acest titlu, va trebui să adauge suveranului întregitor de neam şi ţară şi pe acela de «*cel bun*». După doi ani de neutralitate şi după ce — prim-ministru fiind *Ion I. C. Brătianu* — se încheiase cu puterile quadruplei înţelegeri un tratat, care ne asigura teritoriile din monarhia austro-ungară locuite de fraţii noştri, am intrat în războiu, în ziua de 15/28 August 1916. In câteva săptămâni, aproape o treime a Ardealului era în mâinile noastre. Atacaţi însă, pe urmă, de forţe superioare şi mai ales superior înzestrate cu mijloace de luptă moderne, a trebuit să ne retragem şi retragerea n'a putut fi oprită decât pentru câtva timp, pe crestele Carpaţilor. La începutul iernei, frontul s'a stabilizat pe linia Siretului inferior şi în munţii Moldovei. Aci, au avut loc apoi, în 1917, luptele eroice dela *Mărăşti* şi *Mărăşeşti*. Trădaţi de Ruşi, cari în prima fază a campaniei primiseră instrucţiuni să se retragă, iar în cea de a doua, sub influenţa ideilor revoluţionare, nu mai voiau să lupte, izolaţi de marii aliaţi din Apus, am fost *nevoiţi* să încheiem mai întâi un armistiţiu şi apoi pacea dela Bucureşti (1918), care prevedea dureroase pierderi teritoriale şi o adevărată robie economică. Această pace n'a fost însă ratificată, aşa încât n'a avut valoare din punct de vedere legal. De altfel, la câteva luni numai după aceea, prin înfrângerile suferite pe frontul din Apus şi în Balcani, războiul era pierdut de Germani şi aliaţii lor. Anahronicul Stat austro-ungar se desmembră. *La 28 Noemvrie 1918*, Moldova de sus (Bucovina), prin sfatul ei naţional, proclama unirea necondiţionată cu România; *la 1 Dechemvrie*, adunarea dela Alba-Iulia hotăra, la rândul ei, alipirea Ardealului şi Banatului, a Crişanei şi a Maramureşului, la ţara mumă. Mai înainte încă, în vremurile grele din primăvara lui 1918, avusese loc unirea cu Moldova dintre Prut şi Nistru (27 Martie). Printr'o cumplită jertfă de sânge, dar şi printr'o minunată potrivire dumnezeiască, *toate* ţinuturile locuite de neamul nostru se întruneau laolaltă, alcătuiau un singur Stat, România Mare. Până să ajungem însă a iscăli tratatele dela Trianon şi Saint-Germain en Laye, care cuprindeau recunoaşterea internaţională a alipirii teritoriilor de dincolo de Carpaţi, a trebuit să mai respingem un atac al Ungurilor bolşevizaţi, cari-şi închipuiau că pot opri astfel desfăşurarea unui proces fatal. Trupele noastre din Ardeal svârliră peste Tisa pe duşman şi urmărindu-l cu repeziciune, intrară în Budapesta, care rămase câteva luni (4 August — 16 Noemvrie 1919), sub ocupaţie românească. A fost singura capitală a puterilor centrale ocupată prin luptă în timpul războiului. Era nu numai o satisfacţie pentru îndelungatele suferinţe ale ţăranilor valahi de peste munţi, dar şi un serviciu pe care l-am adus Europei, stârpind acest post înaintat al comunismului.

După semnarea tratatelor de pace, după ce puterile aliate recunoscură şi unirea Moldovei dintre Prut şi Nistru, atenţia conducătorilor se îndreptă asupra marilor probleme interne, asupra vindecării rănilor pe care le lăsase în gospodăria ţării războiul, ca şi asupra consolidării statului naţional. Se votă reforma agrară, aducându-se astfel la îndeplinire făgăduiala regelui Ferdinand dată ţăranilor soldaţi în 1917, că vor fi împroprietăriţi. Se repară şi se completă utilajul tehnic, se ridicară şcoale. Votul universal fusese acordat încă mai înainte.

Refacerea, date fiind posibilităţile pământului nostru, nu se produse însă aşa de repede cum s'ar fi cuvenit, între altele şi din cauza lipsei unei puternice concepţii etice a elementelor politice conducătoare. Intre timp, regele întregitor de ţară muri (Iulie 1927). Tronul rămase, nu principelui moştenitor *Carol*, ci fiului acestuia *Mihai*, care nevârstnic fiind, se institui o regenţă. Ea dură până în Iunie 1930, când, răspunzând unei dorinţe instinctive a poporului — o conducere unitară e întotdeauna de preferat uneia tricefale, — principele Carol se întoarse din exilul în care rămăsese mai bine de patru ani şi în, mijlocul unei mari însufleţiri, se sui pe tronul părintelui şi bunicului său.

In cei şase ani de domnie ai regelui Carol al II-lea — fie ei urmaţi de mulţi alţii, — trei probleme au stat pe primul plan: problema *înarmării*, cu aspecte atât de diverse şi care constitue chezăşia unei vieţi naţionale independente, problema *financiară*, anii aceştia corespunzând tocmai cu anii de criză mondială, şi problema *culturii* care, pe drept cuvânt, e încoronarea şi justificarea vieţii unui popor. In acelaş timp se observă o accentuare tot mai puternică *a conştiinţei şi a sentimentului naţional*, menite să creeze — aşa cum s'a întâmplat sub ochii noştri şi cu alte popoare, un nou ideal neamului românesc.

c. c. g.

1

DACIA PREISTORICĂ

(Din paleolitic pânăla 512 înainte de Cristos)

Legenda

o Localități mai importante unde s'au făcut descoperiri și săpături preistorice

2

DACIA TRAIANĂ

Legenda

o Localități mai importante

—— Drumuri

5

ȚĂRILE ROMÂNEȘTI SUB MIHAI VITEAZUL

(1600)

A. Raiaua Turnului
B. „ Giurgiului
C. „ Brăilei

6

ȚĂRILE ROMÂNEȘTI IN 1718

(Pacea dela Pojarevac.)

D. Raiaua Hotinului (1712)

9

ȚĂRILE ROMÂNEȘTI IN 1856

(Tratatul dela Paris.)

A. Cele trei județe Cahul, Ismail și Bolgrad date prin tratatul dela Paris (1856).

B. Raialele Turnului, Giurgiului și Brăilei ne-au fost retrocedate prin tratatul dela Adrianopol (1829).

10

ROMÂNIA LA 1878

(Tratatul dela Berlin.)

3

ȚĂRILE ROMÂNEȘTI IN TIMPUL NĂVĂLIRILOR BARBARE
(271 - 1247)

4

ȚĂRILE ROMÂNEȘTI IN VREMEA LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

7

ȚĂRILE ROMÂNEȘTI LA 1775

8

ȚĂRILE ROMÂNEȘTI LA 1812

11

ROMÂNIA IN 1913
(Tratatul dela București.)

12

ROMÂNIA DE ASTĂZI

STEMA ROMÂNIEI

Stema unui Stat este simbolul ființei sale istorice și politice, dar ea exprimă adeseori și realizarea unei idei sau unor aspirații înalte, pe care Statul sau poporul respectiv le-a urmărit în cursul timpurilor.

Stema actuală a României simbolizează situația politică și teritorială a țării noastre, în urma nesfârșitelor străduințe și lupte pe cari le-a purtat poporul românesc pentru realizarea unității sale naționale. Ea cuprinde stemele teritoriilor sale.

Fiecare Stat din care este formată România actuală: Țara Românească, Moldova și Ardealul, își avea stema sa proprie. Mai târziu, chiar teritoriile smulse din trupurile acestor State, ca Bucovina, Basarabia și Dobrogea, au primit steme separate.

Izvoarele principale pentru cunoașterea stemelor de care vorbim, sunt în primul rând sigiliile oficiale și monetele. La acestea se adaugă, pentru timpurile mai noui, decretele și legile referitoare la fixarea stemelor diferitelor organizații de Stat românești. In al doilea rând vin monumentele de sculptură și pictură decorativă dela biserici, cetăți, palate și morminte domnești. Apoi ornamentica documentelor, manuscriselor și cărților tipărite. Urmează diferite obiecte de utilitate sau de podoabă, care au fost proprietatea domnilor sau a Statului, ori au fost dăruite de către aceștia. In sfârșit, informațiile scriitorilor români și străini.

Pe baza acestor izvoare, vom căuta să arătăm evoluția stemelor Țării Românești, Moldovei și Ardealului, în timpul cât aceste țări au format State separate, și apoi evoluția stemei României dela întemeierea Statului român unitar, până astăzi.

STEMA ȚĂRII ROMÂNEȘTI

1. STEMA TRADIȚIONALĂ

Cea mai veche stemă a principatului Țării-Românești ni s'a păstrat în sigiliul lui Mircea cel Bătrân din 1390, atârnat de pergamentul ce cuprinde textul tratatului de alianță cu Polonia.

Această stemă se prezintă astfel: Intr'un scut o acvilă spre dreapta, cu aripile strânse și însoțită la stânga de o cruce; în colțul stâng al scutului un soare și o lună (crai nou).

Nu cunoaștem coloarea scutului, nici coloarea acvilei și a celorlalte figuri din stemă, căci în sigiliile noastre vechi nu se indică colorile, dar este foarte probabil că scutul era albastru și acvila neagră, crucea și soarele de aur, iar semiluna de argint. Deducem aceasta din faptul că le găsim astfel colorate într'o stemă din 1616, cea mai veche stemă colorată ce posedăm [1]), și tot astfel sunt arătate și în sigiliile principilor ardeleni dintre 1597—1599. De altfel aceleași culori s'au păstrat până în timpurile mai noui pentru scutul și figurile din stema Țării Românești.

Reprezentarea acvilei în stema lui Mircea cel Bătrân nu este potrivită, cu regulele heraldice din acel timp, ci este o reminiscență din vremuri mai vechi. Așa o găsim reprezentată și pe primele monete românești, bătute de către Vlaicu Vodă pe la 1365. Suntem deci îndreptățiți să admitem, că acest tip arhaic datează încă din timpul primului Domn al Țării Românești, Basarab cel Mare, care odată cu întemeierea și organizarea Statului, îi va fi întocmit și stema.

Urmașii lui Mircea cel Bătrân au păstrat și ei această stemă, care a fost folosită în aceeași formă până aproape de mijlocul veacului al XVI-lea, cu foarte mici modificări. Aceste modificări constau în faptul că crucea ce însoțește acvila are uneori două sau trei brațe orizontale, soarele și luna sunt mutate în colțul drept al scutului, sau că acvila prinde cu ciocul brațul orizontal al crucii.

Dar în a doua jumătate a veacului al XVI-lea se face o modificare radicală. In primul rând se dă acvilei o înfățișare mai conformă cu regulele heraldice, reprezentând-o cu aripile deschise, în atitudinea de a-și lua sborul. De altă parte crucea, care până acum însoțea acvila, este pusă în ciocul acesteia, prinsă de brațul inferior. In sfârșit soarele și luna sunt despărțite, primul rămânând în colțul stâng al scutului, iar cealaltă fiind trecută în colțul drept, sau invers. De altfel de acum înainte luna nu mai este reprezentată totdeauna sub forma de crai nou, ci adeseori cu coarnele spre stânga (conturnată).

Astfel se fixează în mod definitiv tipul stemei Țării Românești: acvila cruciată însoțită de un soare și o lună, tip ce rămâne de acum înainte în heraldică

[1]) Este stema lui Nicolae Petrașcu Voevod reprodusă în culori în albumul lui Valentin Frank, fost primar al Sibiului (1590—1648). Copie la Academia Română.

SIGILIUL LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN 1390
(Copie fotogr. la Academia Română)

STEMA DE PE TUNUL LUI PETRU CERCEL 1583—1585
(Muzeul Militar Naţional)

specific pentru această ţară, primind numele de «acvila românească» *(aquila valachica)*.

In acelaş timp însă s'au făcut şi unele modificări secundare: forma scutului a devenit mai elegantă şi a început să fie timbrat cu o coroană princiară. Uneori i s'au adăugat ca suporţi doi lei — toate, influenţe heraldice apusene.

De acum înainte această stemă, devenită tradiţională, intră mai adânc în uzul general, încât se menţine dealungul veacurilor următoare până la întemeierea regatului României şi intră şi în stema acestui regat, păstrându-se până în zilele noastre.

Este adevărat că după 1859 atitudinea acvilei s'a modificat, fiind reprezentată cu sborul în jos, dar în stema actuală a României s'a revenit la vechea atitudine cu aripile deschise.

2. STEMA COMBINATĂ

Pe lângă aceasta, sigiliile Domnilor Ţării Româneşti ne descopăr şi o altă stemă care a servit în diferite epoce ca stemă oficială. Ea reprezenta la început două personagii domneşti, încoronate, stând faţă în faţă şi plantând un pom.

Mai târziu această stemă secundară a fost combinată cu stema tradiţională aşa că acvila cruciată, însoţită de soare şi lună, a fost aşezată în vârful pomului.

Deşi tipul acesta se întâlneşte şi în veacul al XVI-lea şi în al XVII-lea şi în al XVIII-lea şi chiar la sfârşitul domniei Fanarioţilor, el nu s'a generalizat, ci a rămas numai ca tip special pentru anumite sigilii domneşti.

De altă parte, Domnii din familia Cantacuzineştilor (Şerban şi Ştefan Cantacuzino) au combinat stema tradiţională a ţării cu stema familiei lor: acvila bicefală încoronată, ţinând în ghiara dreaptă un buzdugan, în cea stângă o spadă [1]).

[1]) Uneori aceste atribute sunt inversate: în dreapta spada, în stânga buzduganul.

Această combinaţie s'a folosit puţin în sigiliile oficiale şi mai mult în ornamentică, iar forma ei obişnuită era: scut oval cu stema ţării, aşezat pe pieptul acvilei bicefale (pajură sau zgripţor) cantacuzineşti.

Sistemul acesta a fost adoptat mai târziu în veacul al XIX-lea de către toţi Domnii Ţării Româneşti.

Astfel Grigore Ghica (1822-1828) şi Alexandru Ghica (1834—1842) au introdus în stema ţării armele familiei lor: o serie de şase lacrimi de argint [1]).

Gheorghe Bibescu (1842—1848) a pus şi el în stema ţării armele familiei sale: în primul cartier, pe albastru, un căp ior de argint, având între braţe o stea de argint; al doilea cartier fasciat roşu, aur, albastru.

Iar Barbu Ştirbei (1849—1856) a procedat la fel introducând armele foarte asemănătoare ale familiei sale, de aproape înrudită cu familia Bibescu [2]): în primul cartier, pe albastru, un căprior de argint având o stea de argint între braţe; în al doilea, pe argint, o carte de aur deschisă.

Şi din punct de vedere al ornamentării stemelor s'au introdus în acest timp oarecari inovaţii. Astfel, încă spre sfârşitul veacului al XVIII-lea apare pavilionul căptuşit cu hermină, cum şi panopliile de arme, drapele şi instrumentele muzicale, care conform modei de atunci împodobesc stema de jur împrejur.

Este interesant de constatat, că pe câtă vreme în veacul al XVIII-lea şi la începutul celui de al XIX-lea stemele sunt încărcate cu tot felul de podoabe cu caracter militar, cele de după 1822 sunt dimpotrivă sobru ornamentate şi artistic executate. Spiritul războinic, care a predominat în Europa în epoca napoleoniană, a făcut loc unui curent doritor de pace, de linişte şi de armonie socială, care se manifestă şi în arta heraldică.

[1]) Aluzie la uciderea lui Grigore Ghica, Domnul Moldovei, în 1777.

[2]) Gheorghe Bibescu şi Barbu Ştirbei erau fraţi.

BULĂ DE AUR DELA MATEI BASARAB 1645
(Const. Moisil, *Revista Arhivelor* I, tab. V)

STEMA SUB CONSTANTIN BRÂNCOVEANU 1700
(Bianu-Hodoș, *Bibliografie* I, 391)

3. STEMA IN LITERATURĂ

Pentru completarea informaţiilor ce am dat mai sus despre evoluţia stemei Ţării Româneşti, credem interesant să arătăm în câteva cuvinte şi contribuţia ce o poate aduce literatura noastră veche în această privinţă.

In manuscrisele noastre vechi şi în cărţile tipărite începând cu anul 1508 şi până la 1821, se află numeroase reproduceri ale stemelor Ţării Româneşti, Moldovei şi Ardealului. Aceste reproduceri sunt adeseori însoţite de scurte expuneri versificate, cuprinzând descrierea sumară a figurilor din stemă şi laude la adresa Domnului şi dinastiei. Ele sunt intitulate « stihuri în stema domniei », sau « stihuri pe herbul ţării » sau « versuri politice asupra stemei » şi poartă uneori chiar semnătura autorului.

Cercetând mai de aproape « stihurile » privitoare la stema Ţării Româneşti constatăm, că peste tot locul acvila cruciată este arătată drept corb, ceea ce înseamnează că veacuri de-arândul atât cărturarii cât şi persoanele oficiale au interpretat greşit tipul heraldic din stema tradiţională a ţării. Din această cauză, desigur, aflăm o astfel de interpretare şi la unii scriitori străini, cari au vorbit în trecut despre stema Ţării Româneşti.

Iată acum câteva din aceste « stihuri »:

In *Pravila* lui Matei Basarab tipărită la Govora în 1640, stema ţării este însoţită de următoarele *Stihuri la prea luminata stemă a milostivilor Domni Basarabi:*

Fața aceasta drept stemă pasere corb poartă,
Pe de-asupra al căruia sbor coroana acum atârnă.
El arată pe al unei case prea luminate şi prea antice,
Pe al casei neamului Basarab, prea viteazul
Bărbat cu sceptru ce nu fără spor pe tron se vede...
Uriil Năsturel dela Fiereşti

In cartea *Mărgăritare* (de Sf. Ioan Gură-de-aur) tipărită sub Brâncoveanu în 1691, găsim următoarele *Verşuri politice 8 asupra stemelor luminatului şi înălţatului Domn Io Constantin Basarabă Voevod:*

Semnul domniei corbul ieste cu cruce,
Pren care de sus tărie Doamne îţi aduce.
In scaunul strămoşilor în care acum domneşti
Al celor ce-s în laudă vechilor Băsărăbeşti.
Puterea dară cea de sus care te-au coronat
Cu domnia aceasta şi vrednic te-au arătat,
Intărească şi te adaogă cu domnie slăvită
Cu pace şi cu linişte, cu viaţă norocită.
Mică şi plecată slugă Măriei Tale,
Radu Logofăt

Abia în « stihurile » compuse pe la 1818 de Iancu Văcărescu, se revine asupra acestei interpretări greşite, lăsându-se a-se înţelege că în clasa conducătoare şi-a făcut drum părerea, că pasărea din stemă este în realitate o acvilă.

In *Oda la pecetea ţării*, pentru ediţia din acest an a Codului lui Caragea, Văcărescu lăudând vitejia Romanilor spune:

Pajura sfântă ea ş-aici,
Ca'n multele provinţii,
Lesne-a supus pe Daci voinici
Cu dreptul biruinţii

Dar mai târziu

Romanul suflet s'a adus
Singur la moleşire
Ştiind tot neam a-i fi supus
A izbândi el, fire.

De aceea are în stemă un

Corb ce'n petece odihnit
A sta se mulţumeşte,
Cu'n semn de lege dăruit
In gură-i se păzeşte...
Ah de-am putea-a ne dobândi
Şi câte-avem pierdute!

STEMA LUI ŞERBAN CANTACUZINO 1688
(Bianu-Hodoş, *Bibliografie* I, 282)

STEMA DIN SIGILIUL LUI ALEXANDRU GHICA 1839
(Original la Arhivele Statului)

Atunci ce duhuri n'ar gândi,
Ce guri ar mai fi mute?
Atunci şi acest corb serman
Iar acvilă s'ar face
Şi-orce Român ar fi Roman,
Mare 'n războі şi pace.

Părerea lui Văcărescu a prins tot mai multă consistenţă odată cu mişcarea de renaştere naţională din veacul al XIX-lea şi astfel în scurt timp ideea că pasărea din stemă este un vultur (acvilă) s'a generalizat în clasa noastră cultă. Iar în textele legale privitoare la stema ţării se va menţiona totdeauna « vulturul », nu corbul.

STEMA MOLDOVEI

1. STEMA TRADIŢIONALĂ

Stema tradiţională a Moldovei, păstrată în sigiliile domneşti începând din a doua jumătate a veacului al XIV-lea, reprezintă într'un scut, un cap de bour cu stea între coarne, însoţit la dreapta de un soare, la stânga de o lună.

Tipul arhaic al acestei steme, folosit de Domnii anteriori lui Alexandru cel Bun, se caracterizează prin forma coarnelor bourului care sunt mici şi cu vârfurile recurbate în afară, prin steaua cu şase raze şi prin soarele în formă de rozetă compusă dintr'o globulă centrală înconjurată de alte şase globule laterale.

Incepând cu domnia lui Alexandru cel Bun tipul acesta sufere câteva mici modificări. Astfel, coarnele bourului devin mai mari şi au vârfurile curbate înlăuntru, încât aproape se unesc; steaua are numai cinci raze, iar soarele ia forma unei roze cu cinci petale în jurul unei globule centrale.

Acest tip s'a continuat neschimbat în tot cursul veacului al XV-lea şi al XVI-lea, devenind astfel tipul tradiţional al stemei Moldovei.

Dar începând cu veacul următor, intervin unele inovaţii exterioare, cari dovedesc şi aici, ca şi în Ţara Românească, o puternică influenţă a heraldicei apusene.

Astfel în primul rând capul de bour este timbrat cu o coroană deschisă, iar lângă soare se introduce o spadă şi lângă lună un steag sau sceptru.

Mai târziu scutul însuşi este timbrat cu un coif rotund cu lambrechinuri foarte bogate, iar în vârful coifului se pune o coroană princiară deschisă. De asemenea forma scutului se face mai elegantă, soarele capătă raze, iar coarnele bourului au vârfurile puţin întoarse în afară.

In veacul al XVIII-lea podoabele scutului sunt şi mai bogate, adăugându-se panoplii de arme, steaguri şi instrumente muzicale; tot atunci apar şi leii ca suporţi, iar în urmă se introduce şi pavilionul căptuşit cu hermină.

Se înţelege că nu toate stemele ce ni s'au păstrat din acest timp sunt atât de bogat împodobite şi că în multe cazuri găsim şi acum stema simplă, lipsită de podoabe. Dar faptul important este, că heraldica moldoveană, ca şi cea munteană, au fost în curent cu inovaţiile ce s'au introdus în heraldica apuseană.

Un element nou se introduce în stema Moldovei la începutul veacului al XIX-lea: doi delfini afrontaţi, cari simbolizează regiunea maritimă a ţării. Ei însă sunt puşi la început în mod cu totul neobişnuit, de-asupra capului de bour. Se pare că introducerea acestui element nou avea de scop să amintească pierderea Basarabiei (1812) şi el se menţine de acum înainte mereu în stema Moldovei.

2. STEMA COMBINATĂ

Ca şi în Ţara Românească unii Domni au început încă din veacul al XVIII-lea să introducă în stema ţării armele lor familiare.

SIGILIUL LUI ALEXANDRU CEL BUN
(Bogdan, *Album paleografic*, pag. 87)

SIGILIUL LUI ŞTEFAN CEL MARE
(Copie fotogr. la Academia Română)

Un exemplu de acest fel este stema lui Alexandru Mavrocordat din 1785, unde în cartierul al 4-lea se află pasărea fenix ieşind dintr'un rug aprins, ca în stema acestei familii.

In veacul al XIX-lea sistemul acesta devine general, cum devenise şi în principatul vecin.

Astfel, mai întâiu Ioan Sandu Sturza (1822—28) şi apoi urmaşul său Mihail Sturza (1834—1848) pun alăturea de bourul Moldovei, leul ridicat în două labe al familiei lor. Tot asemenea Grigore Ghica (1849—1856) adaugă armele sale familiare, ca şi în stema Ţării Româneşti. Cu toţii au menţinut cei doi delfini, dar nu i-au mai aşezat de-asupra bourului, ci ca suporţi, deoparte şi de cealaltă a scutului.

Şi în Moldova podoabele stemei se simplifică foarte mult după 1822, iar înfăţişarea ei este tot atât de sobră ca şi în ţara suroră.

3. STEMA SECUNDARĂ

Este demn de observat, că şi în Moldova a existat, pe lângă tipul de stemă tradiţional, şi un alt tip, ce s'a întrebuinţat numai într'o anumită epocă. Acesta constă în reprezentarea capului de bour cu gât cu tot, aşezat în profil spre dreapta.

Tipul acesta îl găsim mai ales în ornamentaţia sculpturală a pisaniilor bisericilor, cetăţilor, turnurilor de mănăstiri, mormintelor domneşti şi numai foarte rar în sigilii. Şi ceea ce este mai important, el nu constitue decât rareori stema propriu zisă a ţării, ci figurează mai ales ca un ornament, ce timbrează unele steme familiare sau personale. Apare, după informaţiile câte le avem astăzi, în domnia lui Ştefan cel Mare şi se menţine până la sfârşitul veacului al XVI-lea.

Cele mai însemnate monumente, pe care se găseşte această reprezentare curioasă a capului de bour, cu gât, sunt următoarele:

1. Piatra cu inscripţie dela vechea poartă a Cetăţii-Albe (1476), unde împodobeşte coiful ce timbrează stema familiară a lui Ştefan cel Mare.
2. Pisania de pe turnul bisericii Sf. Dumitru din Suceava, unde împodobeşte coiful ce timbrează stema lui Alexandru Lăpuşneanu.
3. Bula de aur dela Petru Schiopul (1575), unde ornează coiful de pe stema acestui Domn.
4. Pisania de pe turnul mănăstirii Slatina (1582) unde împodobeşte stema cu acvila bicefală a Bizanţului.

Cu toate acestea avem câteva cazuri, când capul de bour cu gât serveşte drept stemă a Moldovei. Astfel în pisania de pe turnul mănăstirii Probota din 1550; în pisania dela mănăstirea Bistriţa şi în pisania fântânii dela mănăstirea Slatina. In toate aceste cazuri capul de bour este însoţit de soare şi lună, ca şi în stema tradiţională.

4. STEMA IN LITERATURĂ

Avem şi pentru stema Moldovei descrieri în literatura istorică: cronicari şi scriitori indigeni şi străini.

De asemenea se găsesc şi în cărţile vechi tipărite în această ţară « stihuri » pentru lauda şi preamărirea *herbului*, cum i se zicea în limba veche moldovenească.

Mitropolitul Varlaam ne-a lăsat în *Cartea românească de învăţătură*, tipărită la Iaşi în domnia lui Vasile Lupu (1641) următoarele *Stihuri în stema domniei Moldovei:*

Cap de buăr şi la Domnii moldovineşti
Ca puterea aceii hieri să o socoteşti.
De unde marii Domni spre laudă şi-au făcut cale,
De acolo şi Vasile Vodă au început lucrurile sale...

Iar mitropolitul Dosoftei, în *Psaltirea în versuri* din 1673, scrie aceste *Stihuri la luminatul ghierb al ţării Moldovei:*

Capul cel de bour, de fiară vestită,
Semnează puterea ţării nesmintită...

SIGILIUL LUI VASILE LUPU 1641
(Copie fotogr. la Academia Română)

SIGILIUL LUI ALEXANDRU MAVROCORDAT 1785
(Copie fotogr. la Academia Română)

In sfârşit în *Psaltirea* din Iaşi 1766, tipărită sub Grigore Ghica, găsim următoarele *stihuri politice*:

Bourul, care stema ţării adevărat însemnează
Şi domnia Moldaviei luminat o adeverează,
Măriei Sale lui Grigore, Domnul cel slăvit,
Carele din fericitul Alexandru Ghica au odrăslit,
Domnind acum cu putere şi cu nădejde bună,
Strămoşeasca sa patrie în pace şi dreptate plină...

STEMA ARDEALULUI

1. STEME DIFERITE

Heraldica Ardealului prezintă o particularitate foarte curioasă. Deşi această ţară a fost până la anul 1526 un voevodat autonom, dependent de Ungaria, iar după această dată un principat autonom sub suzeranitatea turcească — cum erau şi Ţara Românească şi Moldova — totuşi până în veacul al XVII-lea n'a avut stemă proprie definitiv fixată.

Fenomenul acesta este cu atât mai neaşteptat, cu cât heraldica a fost foarte preţuită în Ardeal şi nu numai nobilii mari şi mici, dar şi diferitele organizaţii politice, religioase şi orăşeneşti au ţinut din vechime să-şi aibe stemele lor proprii.

Voevozii ardeleni dinainte de 1526 utilizau pentru actele oficiale sigilii cu stemele lor familiare, iar cei din veacul al XVI-lea foloseau în sigiliile oficiale şi pe monete sau stema Ungariei — căci îşi luaseră şi titlul de regi ai Ungariei — sau numai stemele lor familiare.

2. STEMA UZUALĂ

Abia spre sfârşitul domniei lui Sigismund Bathory, contimporanul lui Mihai Viteazul, apare în sigiliul oficial al principelui ardelean o stemă deosebită, care va deveni mai târziu stema proprie a acestui principat. Ea se prezintă astfel: Scut tăiat, în câmpul superior, albastru, o acvilă neagră ieşind spre dreapta însoţită de un soare de aur la dreapta şi de o lună (crai-nou) de argint la stânga; în câmpul inferior, de aur, şapte turnuri roşii aşezate 3, 3, 1.

In sigiliul din 1598 al principesei Maria Christina, fosta soţie a lui Sigismund Bathory şi regentă a Ardealului în numele împăratului Austriei, găsim aceeaş stemă, cu singura deosebire că turnurile din câmpul inferior sunt aşezate 3, 2, 2; iar în sigiliul lui Andrei Bathory din 1599 stema este întrucâtva modificată deoarece câmpurile scutului sunt alăturate iar turnurile sunt aşezate 3, 3, 1.

Sub urmaşii Bathoreştilor stema aceasta continuă a se păstra atât în sigilii, cât şi pe monete, însă cu modificări, uneori foarte mari, şi însoţită totdeauna de stema familiară a principelui respectiv, pusă de regulă în centrul scutului.

Astfel sub Ştefan Bocskay (1604—1606) o găsim unită cu stema Ungariei, iar peste-totul mărginit de un şarpe încolăcit, prezintă leul mergând în două labe şi ţinând un steag: stema nobiliară a principelui.

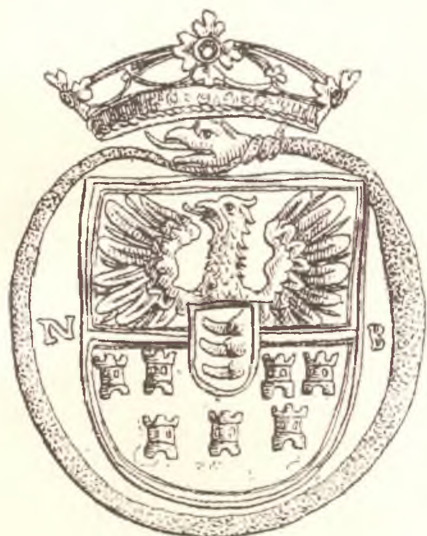
Sub Gavril Bathory (1608—1613) se întrebuinţează de regulă stema Ardealului singură, având pe piept un scut mic cu stema familiară: trei dinţi de mistreţ.

Sub George Racoczy I (1630—1648) şi George Rakoczy II (1648—1660) de asemenea se întrebuinţează singură, dar cu figurile distribuite neregulat şi adăugându-i-se acvila cu sabie în ghiara dreaptă şi o rotiţă înjumătăţită, amândouă elemente din stema acestei familii.

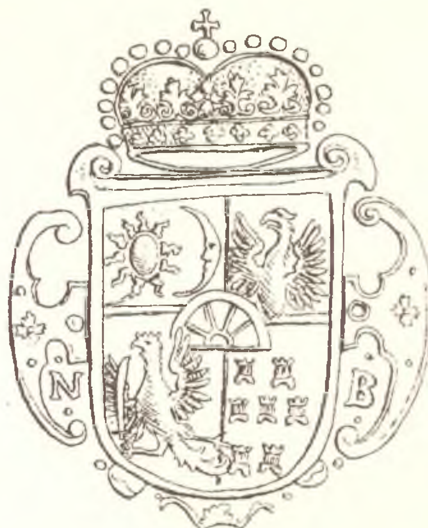
Astfel aceasta devine prin forţa uzului stema oficială a Ardealului, deşi nu era încă definitiv fixată şi deşi nu se cunoaşte vreo dispoziţie legală privind înfiinţarea ei.

Se pare însă că elementele principale ale acestei steme: acvila ieşindă, soarele şi luna, cele 7 turnuri, existau încă de mult ca steme separate ale aşa ziselor « naţiuni » din Ardeal.

Astfel, dintr'o hotărîre a dietei ardelene din 1659 ţinută la Sebeşul săsesc în domnia lui Acaţiu Barcsay,

STEMA MONETARĂ A LUI GAVRIL BATHORY 1609
(Resch, *Siebenbürg. Münzen* tab. 18)

STEMA MONETARĂ A LUI GEORGE RAKOCZY I 1645
(Resch, *ibid.* tab. 31)

rezultă că acvila ieșindă era de mai înainte stema nobilimii sau a comitatelor; soarele și luna stema « națiunii » Secuilor; iar cele șapte turnuri stema « națiunii » Sașilor. Prin « nobilime » sau « comitate » se înțelegea totalitatea oamenilor liberi unguri și români din Ardeal: *universitas regnicolarum Hungarorum et Valachorum Transylvaniae*, amintită încă în veacul al XIV-lea și care prin maghiarizarea treptată a nobililor români se confunda acum cu « națiunea » ungurească. Astfel, acvila reprezenta nu numai pe nobilii și oamenii liberi de rasă ungurească, ci și pe Românii nobili sau liberi, câți existau atunci și cari erau convocați pe « comitate » la adunările țării sau la războiu.

Prin amintita decizie a dietei din 1659 aceste arme ale celor trei « națiuni » se recunosc în mod oficial, astfel că și întrebuințarea lor în stemele principilor devine legală.

După ce în urma lnlăturării suzeranității turcești, Ardealul a trecut în stăpânirea Austriei (1687), stema aceasta a fost legată de stema imperiului austriac în următorul chip: acvila bicefală încoronată, ținând în ghiara dreaptă o spadă, în cea stângă sceptrul, poartă pe pieptul ei un scut cu stema Ardealului. Uneori această stemă era înfățișată sub forma unui scut rotund cu cele șapte turnuri, alte ori sub forma unui scut despicat, având în cartierul prim acvila ieșindă însoțită de soare, în al doilea cele șapte turnuri însoțite de lună.

Abia sub Maria Teresia, când la 1765 Ardealul a fost ridicat la rangul de mare principat, s'a fixat în mod definitiv stema, care a rămas apoi până la 1867, când s'a constituit daulismul austro-ungar. Ea se compunea din aceleași elemente așezate astfel: scut tăiat, în câmpul superior, albastru, o acvilă neagră ieșind spre dreapta dintr'o terasă roșie și însoțită la dreapta de un soare de aur, la stânga de o lună (crai-nou) de argint; în câmpul inferior, de aur, șapte turnuri roșii, așezate 4, 3. Scutul timbrat de o coroană princiară închisă, de aur, este așezat pe pieptul acvilei bicefale încoronate.

Odată cu constituirea dualismului austro-ungar în 1867, Ardealul încetează de a mai exista ca mare principat și e încorporat la regatul Ungariei, iar stema lui, care a trecut prin atâtea vicisitudini până să fie fixată definitiv, a încetat de a se mai întrebuința oficial.

De altfel, Ungurii, spre a face să se uite cu totul trecutul autonom al Ardealului și spre a arăta contopirea definitivă a acestei țări cu Ungaria, au introdus dela data amintită stema Ardealului în armele Ungariei, unde a stat până la mijlocul războiului mondial (1916). Atunci întocmindu-se o nouă stemă pentru monarhia dualistă, s'a rezervat stemei Ardealului un loc numai în armele comune ale acestei monarhii, nu și în stema specială a Ungariei.

A trebuit să vină războiul mondial, pentru ca regatul României să poată pune în stema lui cea nouă, la locul de cinste, stema provinciei redobândite cu atâtea sacrificii.

3 STEMA ARDEALULUI IN LITERATURĂ

Stema Ardealului, atât de târziu fixată și fără legături mai strânse cu trecutul și sufletul poporului românesc, este aproape necunoscută în literatura noastră veche.

Manuscrisele vechi românești nu o cunosc, iar dintre cărțile tipărite în Ardeal numai prea puține o înregistrează. Astfel *Catechismul calvinesc* din 1648 este împodobit cu stema din timpul lui George Rakoczy, iar *Molitvenicul* tipărit la Blaj în 1784 conține stema din timpul lui Iosif II, însoțită de « stihuri politicești », care au însă în vedere numai acvila bicefală austriacă și lasă la o parte stema Ardealului:

Gripsorul cu două capete înălțat,
Schiptrul, mărul cu spata împreunat,
Semnul puterii împărătești arată,
Carea lui Iosif este încredințată.
Lui Iosif cel mare de neamuri iubit,
Soare de scutință nouă răsărit.

STEMA MONETARĂ A MARIEI TERESIA PENTRU ARDEAL 1764
(Resch, *ibid.* tab. 59)

STEMA UNITĂ A ARDEALULUI, MOLDOVEI ŞI ŢĂRII ROMÂNEŞTI ÎN SIGILIUL LUI SIGISMUND BATHORY 1597
(M. Popescu, *Revista Arhivelor* p. 329)

Domnul cu pace mulţi ani să-l trăiască
Şi prin El pre noi să ne fericească.

Aceste versuri simple nu sunt numai o descriere sumară a stemei împărăteşti, dar şi expresia speranţelor pe care poporul românesc din Ardeal le punea în împăratul democrat, stăpânit de sentimente atât de generoase şi umanitare faţă de supuşii săi.

STEME UNITE

1 BATHOREŞTII

Ideia de unitate naţională este foarte veche la Români şi de aceea nu trebue să ne mire faptul că o găsim exprimată în heraldica noastră încă în vremuri când nu era destul de bine precizată.

La răspândirea şi întărirea acestei idei au contribuit în mare măsură şi interese dinastice, naţionale sau străine, cum şi vanitatea unor principi cari au ridicat pretenţii de suzeranitate asupra a două sau chiar asupra celor trei State româneşti. Iar faptul că aceste interese sau pretenţii şi-au găsit de multe ori expresiunea în embleme heraldice, care cuprindeau unite la un loc stemele acestor State, a ajutat şi mai mult la popularizarea ideii de unitate naţională.

Prima stemă, care cuprinde unite la un loc armele Ţării Româneşti, Moldovei şi Ardealului o găsim în sigiliul principelui ardelean Sigismund Bathory. Socotindu-se îndreptăţit, în urma legăturilor ce stabilise cu Mihai Viteazul şi cu Ştefan Răzvan al Moldovei, de a-şi lua titlul de principe al Transilvaniei, Moldovei şi Ţării Româneşti, Sigismund Bathory a crezut că poate să unească într'o stemă comună armele acestor trei ţări. Şi fiindcă se căsătorise cu o arhiducesă austriacă şi devenise principe imperial, a adăugat şi acvila bicefală a Habsburgilor, pe pieptul căreia a pus stema sa familiară.

Exemplul lui Sigismund a fost imitat de soţia sa Maria Christina, când la un moment dat ajunsese regentă în numele împăratului în Ardeal; iar după ea, de către cardinalul Andrei Bathory, devenit şi el principe al Ardealului în 1599.

Deşi la întocmirea acestor steme unite nu s'a ţinut seamă în totul de regulile heraldice, totuşi fiecare stemă în parte este destul de exact reprodusă şi de exact colorată.

De altfel, pentru toate trei stemele noastre, sigiliile acestea sunt cele dintâi documente sigure în care se arată colorile scuturilor şi ale figurilor heraldice [1]).

Stema Ţării Româneşti cuprinde în câmpul superior stema tradiţională, în cel inferior stema secundară. Prima are scutul albastru, acvila neagră, crucea şi soarele de aur, iar luna de argint, culori care au rămas până în timpurile mai noui. La a doua se distinge numai coloarea scutului, care este de argint, a pomului care este verde şi a acvilei din vârful pomului, care este neagră; cele două personagii domneşti sunt greşit reprezentate, încât par două femei şi coloarea lor nu se înţelege; terasa este verde.

Stema Moldovei are scutul roşu, capul de bour de argint, steaua dintre coarne de aur, soarele tot de aur, iar luna de argint. Şi culorile acestei steme s'au menţinut aceleaşi până târziu, afară de a bourului, care a devenit naturală, neagră.

Stema Ardealului are câmpul superior albastru, acvila neagră, soarele de aur şi luna de argint; câmpul inferior este de aur, iar cele şapte turnuri roşii. Şi aici culorile s'au menţinut aceleaşi până astăzi.

2. MIHAI VITEAZUL

Scurt timp după apariţia acestei steme unite, Mihai Viteazul, Domnul Ţării Româneşti, cucereşte mai întâi Ardealul şi apoi Moldova. In această nouă

[1]) Ele se exprimă prin haşuri şi puncte astfel: haşuri orizontale=albastru; verticale=roşu; înclinate dela dreapta spre stânga=verde; cadrilate=negru; puncte=aur: alb=argint.

STEMA UNITĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI MOLDOVEI ÎN SIGILIUL LUI MIHAI VITEAZUL 1600
(Copie la Arhivele Statului)

STEMA UNITĂ A MOLDOVEI ȘI ȚĂRII ROMÂNEȘTI ÎN SIGILIUL LUI SCARLAT GHICA 1758
(Copie fotogr. la Academia Română)

situație el își adaugă la început titlul de Domn al Ardealului, (1599), iar pe urmă și pe cel de Domn al Moldovei (1600). In special, în documentele datate din Mai până în Septemvrie 1600 îl găsim totdeauna cu titlul de Domn al acestor trei țări românești.

Odată cu aceasta Mihai Viteazul a trebuit să-și întocmească și o nouă stemă pentru sigiliul său oficial, și ea, pe cât se pare, urmărea să unească la un loc stemele celor trei țări. Din nenorocire, sigiliul unic ce ne-a păstrat această stemă unită, nu este destul de bine conservat ca să se poată deosebi cu precizie toate caracterele stemei noui.

Se observă lămurit într'un scut oblong cu colțurile rotunjite, două personagii domnești încoronate, față în față, plantând un pom desrădăcinat; trunchiul acestuia este susținut de doi lei afrontați. Peste vârful pomului este așezat un scut mic ascuțit, având capul de bour al Moldovei, cu stea între coarne și însoțit la dreapta de un soare, la stânga de o lună conturnată. Deasupra, într'un câmp despărțit de o eșarfă semicirculară cu deviză, se află acvila cruciată a Țării Românești, însoțită la dreapta de soare, la stânga de lună (crai nou).

Unii cercetători de ai noștri au văzut în rădăcinile pomului șapte coline, iar în trunchiul lui o spadă susținută de cei doi lei, și au crezut că acest tip ar putea reprezenta stema Ardealului. In realitate stema unită a lui Mihai Viteazul nu cuprinde decât două steme: a Țării Românești și a Moldovei. Cei doi lei cari susțin trunchiul pomului fac parte din stema Țării Românești și au fost introduși și în stema proprie a acestui Stat la începutul domniei lui Mihai.

Din cauza relei conservări a sigiliului, nu se poate preciza dacă în stemă erau sau nu indicate colorile. Din desenul reprodus ar rezulta că numai câmpul scutului cu stema Moldovei avea indicată coloarea albastră, ceea ce însă nu corespunde realității.

3. FANARIOȚII

O nouă încercare de a se uni stemele a două sau trei țări românești într'o stemă comună nu întâlnim decât în epoca Fanarioților.

Primul domn fanariot, Nicolae Mavrocordat, după ce a fost mutat la 1716 din Moldova în Țara Românească, a pus în sigiliul țării și în sigiliile sale personale stema Moldovei alăturea de a Țării Românești.

La început aceste două steme sunt timbrate fiecare separat cu câte o coroană, mai târziu însă le găsim unite sub o coroană comună. In felul acesta stema unită se continuă, cu mici excepții, sub toți Domnii fanarioți, cari au stăpânit în amândouă principatele, pe câtă vreme cei cari n'au domnit decât într'o singură țară folosesc de regulă numai stema țării respective.

Deși s'a făcut dela început obiceiul ca locul de frunte (cel din dreapta heraldică) să-l ocupe stema Moldovei, cu toate acestea sunt destul de numeroase cazurile când în acest loc găsim stema Țării Românești. Această particularitate se întâlnește mai ales în ornamentica tipăriturilor — și în special a celor din Moldova — pe câtă vreme în sigilii găsim în mod constant în locul prim stema Moldovei.

Se înțelege că nici stema unită n'a fost lipsită de obișnuitele « stihuri politice » cu laude la adresa Domnilor. Astfel în *Triodul* tipărit la București în 1726 sub Nicolae Mavrocordat citim următoarele versuri:

Bourul pecetea Moldovei însemnează,
Corbul a Țării-Românești adeverează.
Bourul și corbul ce în stemă însemnează
Domnului Nicolae armă tare spre pază...

Iar în *Molitvenicul* din Buzău dela 1747 din vremea lui Constantin Mavrocordat găsim:

Bourul, corbul și crucea, trei semne minunate
Darurile tale vestesc Doamne prea 'nălțate.

STEMA UNITĂ A MOLDOVEI ŞI ŢĂRII ROMÂNEŞTI ÎN SIGILIUL LUI MIHAIL SUTZU 1802
(Original la Arhivele Statului)

STEMA UNITĂ A MOLDOVEI ŞI ŢĂRII ROMÂNEŞTI CU LEGENDA CORVINEŞTILOR DE LIOTARD

Bourul Domnului Moldovei că ai fost te însemnează
Corbul al Ţării Româneşti stăpân te-adeverează,
Iară crucea, pravoslaviei bun paznic te arată
Costandine, prea înţălepte, cu inima curată...

4. STEMA CU LEGENDA CORVINEŞTILOR

Pe lângă stema unită a Moldovei şi Ţării Româneşti datorăm domnilor fanarioţi şi o curiozitate heraldică din cele mai interesante. Ea constă în adăugirea la stema unită, a unei reprezentări în legătură cu tradiţia familiei Corvineştilor: scena ce înfăţişează săgetarea corbului cu inel în cioc.

Tipul acesta îl întâlnim mai întâi la Constantin Mavrocordat, pe un portret al acestui Domn lucrat de pictorul Liotard. Apoi într'un sigiliu al lui Grigore Ghica (1755).

De sigur că adăugirea acestei scene în stema unită se datoreşte preocupărilor ce le-au avut Domnii fanarioţi de a arăta că nu sunt cu totul străini de ţările noastre, ci sunt înrudiţi cu vechile noastre dinastii.

Nicolae Mavrocordat ţinea să afirme că se trage, măcar în linie femeiască, din viţa « Domnilor Daciei » şi că se înrudeşte cu « Despoţii crăiei sârbeşti » şi cu « Iaghelonii ai celei leşeşti ».

Fiul său Constantin Mavrocordat a adăugat la aceste înrudiri crăieşti şi pe Corvineştii din Ardeal.

Stema cea nouă a acestuia, amintită mai sus, reprezintă într'un scut în stil rococo bourul Moldovei alăturea de acvila Ţării Româneşti, însoţită de soare la dreapta şi lună (crai-nou) la stânga. Scutul este timbrat de o coroană princiară închisă, flancată la dreapta de un buzdugan, la stânga de un iatagan, şi are ca suporţi doi lei. Sub scut un pom cu un corb în vârf, iar de o parte şi de alta doi bărbaţi, dintre cari cel din stânga trage cu arcul în corb, care scapă din cioc un inel ce caută să-l prindă bărbatul din dreapta. Sus, la dreapta şi la stânga scutului, sunt iniţialele greceşti ale numelui lui Ioan Constantin Nicolae Voevod, iar jos pe două eşarfe inscripţia în greceşte: Harul dumnezeesc.

In sigiliul lui Grigore Ghica întocmirea stemei este la fel, cu singura deosebire că scutul este susţinut de doi îngeri, iar în scena cu corbul personagiul al doilea este o femeie.

5. ALEXANDRU IOAN I

Dela sfârşitul veacului XVIII-lea stema unită a încetat de a mai fi întrebuinţată şi nu a reapărut decât în anul 1859, odată cu unirea Moldovei cu Ţara Românească sub Vodă Cuza.

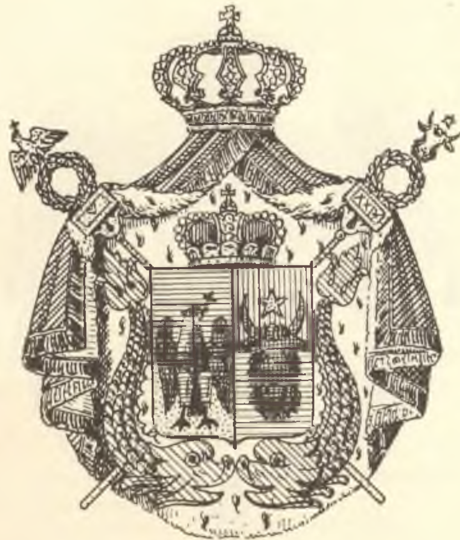
In primii ani ai domniei acestuia, cât timp unirea nu fusese încă deplin consolidată, stema Principatelor Unite consta din stemele acolate a Moldovei şi Ţării Româneşti, timbrate cu o coroană princiară închisă sau deschisă. Această stemă s'a stabilit mai întâi prin uz şi rareori apare colorată. In mod oficial a fost fixată abia în Februarie 1861, dar nici de astă dată nu i s'au indicat culorile.

De altfel, entusiasmul cu care a fost primită unirea celor două principate a făcut ca stemele lor acolate să se pună pe orice obiect care comporta aceasta şi în formele cele mai diferite. Chiar stemele oficiale variau foarte mult unele de altele prin felurile deosebite cum erau întocmite şi colorate.

Astfel pe lângă modelele arătate mai sus găsim un alt model, în care acvila cruciată şi capul de bour nu sunt puse în scuturile respective, ci aşezate liber, alăturea.

După ce Vodă Cuza a desăvârşit unirea celor două ţări prin contopirea lor într'un singur Stat cu un singur guvern, s'a creat in 1863, întâia stemă a « României » deosebită de stema Principatelor-Unite, prin aceea că avea un singur scut şi nu două scuturi acolate, şi că în locul de frunte era acvila cruciată a Ţării Româneşti.

Noua stemă se prezenta astfel: Scut despicat, în primul cartier tăiat, pe albastru şi aur, o acvilă

PRIMA STEMĂ A ROMÂNIEI SUB CUZA-VODĂ
(Desen de D. Pecurariu)

A DOUA STEMĂ A ROMÂNIEI SUB CUZA-VODĂ
(Desen de D. Pecurariu)

cruciată de coloare neagră, cu sborul în jos în cartierul al 2-lea tot tăiat, pe roşu şi albastru, un cap de bour de coloare neagră, cu stea de aur între coarne.

Scutul timbrat cu o coroană princiară închisă, având de-asupra globul cruciger albastru, cu cercul şi crucea de aur, şi susţinut de doi delfini verzi cu capetele în jos şi afrontaţi, este aşezat pe două insigne legionare romane, încrucişate, purtând cea din dreapta acvila cruciată şi cifra V, cea din stânga capul de bour şi cifra XXIV.

Pavilionul de purpură, căptuşit cu hermină şi bordat cu ciucuri de aur, este prins în vârf într'o coroană de aur.

Stema aceasta nu corespundea nici regulelor heraldice, căci se înfăţişa mai mult ca o stemă de alianţă, nici aspiraţiilor Domnitorului, căci nu cuprinde armele lui personale. De aceea a fost înlocuită chiar în acelaş an cu o stemă nouă, care se prezenta în chipul următor:

Scut scartelat. In cartierele 1 şi 4, pe albastru, o acvilă cruciată de aur, cu sborul în jos, încoronată, ţinând în ghiara dreaptă o spadă de aur, în stânga un sceptru de aur. In cartierele 2 şi 3, pe roşu, un cap de bour negru, cu stea de aur cu şase raze între coarne. Peste totul tripartit: albastru, aur, roşu (stema familiei Cuza).

Scutul timbrat cu o coroană princiară deschisă, de aur şi susţinut de doi delfini verzi, cu capetele în jos şi afrontaţi, este aşezat pe două insigne legionare romane încrucişate, purtând cea din dreapta cifra V IAN., cea din stânga cifra XXIV.

Pavilionul de purpură, căptuşit cu hermină şi bordat cu ciucuri de aur este prins în vârf într'o coroană de aur.

Deviza pe o eşarfă albastră: TOŢI IN UNU.

Este interesant de observat, că în originalul colorat al acestei steme figură şi decoraţia ordinului Steaua Romnniei, pe care Cuza-Vodă îl înfiinţase, deşi ca principe vasal nu avea dreptul de a conferi decoraţii.

6. CAROL I

După ocuparea tronului României, Carol I, a luat măsuri pentru constituirea unei alte steme a ţării, care să corespundă situaţiei create prin stabilirea dinastiei de Hohenzollern.

Această nouă stemă a ţării, votată de Senat şi Adunarea Electivă, se înfăţişa astfel:

Scut scartelat. In cartierul 1-iu pe albastru şi al 4-lea pe aur, o acvilă cruciată neagră, conturnată şi cu sborul în jos, privind la stânga spre un soare de aur, (Ţara Românească). In cartierul al 2-lea pe albastru şi al 3-lea pe roşu, un cap de bour negru, cu stea de argint între coarne, însoţit sus la dreapta de o lună de argint (Moldova). Peste tot: armele casei de Hohenzollern.

Scutul timbrat cu o coroană regală şi susţinut la dreapta de o femeie dacă de argint, înarmată cu sabia încovoiată dacă; la stânga de un leu de coloare naturală.

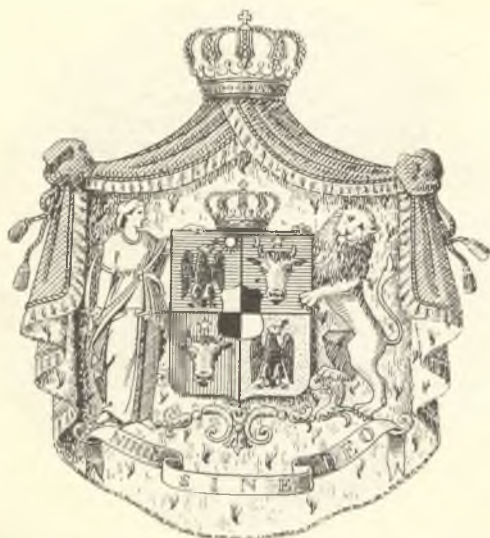
Pavilionul de purpură, căptuşit cu hermină şi bordat cu ciucuri de aur, este prins în vârf într'o coroană regală de aur.

Deviza pe eşarfă albastră: NIHIL SINE DEO.

Este de remarcat că această stemă, deşi nu se deosebeşte decât prea puţin de ultima stemă a lui Cuza Vodă, totuş prezintă în alt mod atât acvila cruciată, cât şi bourul. De altă parte, dacă s'au pus din nou soarele şi luna, în schimb s'au lăsat afară delfinii. In sfârşit, coroana care timbrează scutul nu mai este, ca în stema lui Cuza Vodă, o coroană princiară, ci o coroană regală, simbol al aspiraţiilor înalte ale noului principe.

Stema aceasta, n'a avut nici ea o durată prea lungă, căci în mai puţin de şase ani a fost modificată.

Proiectul nou fiind depus pe biroul Senatului în Iunie 1871, a fost adoptat în Iulie, iar apoi, trecut la Cameră, a fost votat abia în Martie 1872, când a şi fost promulgată noua lege « pentru modificarea armelor ţării ».

STEMA ROMÂNIEI SUB PRINCIPELE CAROL I (1867)
(Desen de D. Pecurariu)

STEMA ROMÂNIEI SUB REGELE CAROL I
(Desen de D. Pecurariu)

Conform acestei legi, stema ţării se prezintă astfel:

Scut scartelat. In cartierul 1-iu, pe albastru, o acvilă cruciată de aur, cu sborul în jos, încoronată şi privind un soare ce se mişcă în colţul drept, ţine în ghiara dreaptă o spadă, în stânga un sceptru, ambele de aur (Ţara Românească); în cartierul al 2-lea, pe roşu, un cap de bour de aur, cu o stea cu şase raze între coarne şi însoţit de o lună (crai nou) mişcând în colţul stâng, toate de acelaş metal (Moldova); în cartierul al 3-lea, pe roşu, un leu de aur încoronat, ieşind dintr'o coroană şi privind o stea cu şase raze, toate de acelaşi metal (Banatul Olteniei); în cartierul al 4-lea, pe albastru, doui delfini de aur, cu capul în jos şi afrontaţi (Regiunea maritimă) [1]). Peste tot: armele casei de Hohenzollern.

Scutul timbrat cu o coroană regală de aur şi susţinut de doi lei de coloare naturală, cu limba şi ghiarele roşii.

Pavilionul de purpură, căptuşit cu hermină şi bordat cu ciucuri de aur, este prins în vârf într'o coroană regală de aur.

Deviza pe eşarfă albastră: NIHIL SINE DEO.

Diferenţa între noua stemă şi cea promulgată în 1867 este foarte mare. In primul rând se introduc două elemente noui: leul Olteniei şi delfinii. De altă parte se modifică forma scutului, scobindu-se în laturi şi rotunjindu-se marginea de jos. In sfârşit, se pun ca suporţi numai lei, înlăturându-se femeia dacă.

In privinţa leilor, este foarte caracteristic faptul că sunt reprezentaţi cu cozile trecând printre picioare şi este şi mai caracteristică motivarea din textul legii că în forma aceasta ei ar constitui « simbolul Daciei ». Noroc că aceşti lei cu cozile trecând printre picioare, au fost înlocuiţi în curând prin lei heraldici, cu cozile pe spate.

[1]) In textul legii se spune: **simbolul Ţărmurilor Mărei Negre.**

După proclamarea regatului s'a modificat şi coroana din vârful pavilionului, punându-se coroana de oţel a României.

In sfârşit s'a adăugat şi decoraţia românească cea mai mare din acel timp: crucea ordinului Steaua României.

Toate aceste modificări însă, s'au făcut prin uz, căci legea n'a mai fost schimbată în tot cursul domniei regelui Carol I.

7. FERDINAND I

Sub urmaşul regelui Carol I, regele Ferdinand I, s'a menţinut stema din 1872. cu modificările introduse prin uz, până la terminarea războiului pentru întregirea României.

După ce toate ţinuturile româneşti, supuse până atunci Statelor străine, s'au alipit la regatul României, formând Statul unitar de astăzi, era absolut necesar să se întocmească şi o nouă stemă corespunzătoare situaţiei create regatului nostru.

In acest scop s'au numit încă din 1919, rând pe rând, diferite comisii de persoane competente, dar ele n'au dat rezultatul dorit. Atunci, în toamna anului 1920 s'a constituit o comisie mai mare, care după mai multe luni de muncă, a reuşit să întocmească o stemă ce cuprindea nu numai emblemele tuturor ţărilor ce compuneau România Mare, dar era şi conformă regulelor heraldice.

Proiectul care a servit de bază pentru discuţiile comisiei, a fost întocmit de heraldistul basarabean Paul Gore şi lui i se datoreşte azezarea scutului cu emblemele ţărilor surori, pe pieptul acvilei Ţării Româneşti.

Astfel s'a ajuns la stema actuală a României, care a fost promulgată, prin legea din 23 Iunie 1921, înfăţişându-se astfel:

Scut albastru cu o acvilă cruciată de aur, încoronată, şi cu ciocul şi ghiarele roşii, ţinând în ghiara dreaptă o spadă, în cea stângă un sceptru de aur.

Pe pieptul acvilei un scut scartelat, având în cartierul I pe albastru, o acvilă cruciată de aur, cu ciocul și ghiarele roșii, însoțită la dreapta de un soare, la stânga de o lună, amândouă de aur (Țara Românească); în cartierul al 2-lea, pe roșu, un cap de bour negru, cu stea de aur între coarne, însoțit la dreapta de un soare, la stânga de o lună conturată, amândouă de aur (Moldova); în al 3-lea, pe roșu, un leu de aur trecând spre dreapta, pe un pod de aur, peste valuri naturale (Oltenia cu Banatul); în al 4-lea, tăiat, în câmpul superior albastru, o acvilă neagră ieșind dintr'o terasă roșie, însoțită la dreapta de un soare de aur, iar la stânga de o lună conturnată de argint; în câmpul inferior, de aur, șapte turnuri roșii, așezate 4, 3 (Ardealul); jos în instițiune, pe albastru, doi delfini de aur afrontați, cu capetele în jos (Dobrogea).

Peste totul, scartelat argint-negru, armele casei de Hohenzollern.

Scutul timbrat cu coroana de oțel a României și susținut de doi lei de aur.

Pavilionul de purpură, căptușit cu hermină, bordat cu ciucuri de aur și prins în vârf într'o coroană de aur.

Decorații: colanul ordinului Carol I.

Deviza, pe o eșarfă albastră brodată cu aur: *NIHIL SINE DEO.*

c. m.

BIBLIOGRAFIE:

I. Balş: Bisericile lui Ştefan cel Mare. (Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, 1925).

Bianu Hodoş: Bibliografia românească veche.

I. Bogdan: Album paleografic.

I. Marţian: Über die Landesnamen Siebenbürgens. Bistriţa 1907.

I. Marţian: Contribuţie la eraldica vechiului Ardeal. (Anuarul Institutului de istorie naţională), Cluj. Vol. IV.

Stoica Nicolaescu: Documente dela Mihai Viteazul. Bucureşti 1916.

P. V. Năsturel: Stema României, Bucureşti 1892.

P. V. Năsturel: « Steagul », Stema română, Bucureşti 1903.

Moisil Const.: Stema României, Bucureşti 1931.

I. C. Filitti: Despre primele steme ale principatelor române. In Cercetări şi documente privitoare la istoria principatelor române, Bucureşti 1935.

SIGILIUL STATULUI

Fiecare autoritate de Stat are un sigiliu principal, pe care-l întrebuințează pentru garantarea autenticității actelor ce liberează, sau pentru asigurarea secretului corespondenței oficiale, și unul sau mai multe sigilii secundare, pentru actele obișnuite.

Bulă de aur dela Petru Cercel

Bulă de aur a lui Alexandru II

Bulă de aur dela Matei Basarab

Bulă de aur dela Petru Schiopul

Sigiliul principal al autorităților Statului, reprezintă stema cea mică a României și are de jur împrejur o inscripție, cu numele autorității. El se aplică cu tuș sau cu ceară roșie.

Autoritățile centrale — ministerele — au sigiliul principal de dimensiuni mai mari (45—50 mm. în diametru). El reprezintă stema mijlocie a României și de jur împrejur, inscripția cu numele Ministerului. Acest sigiliu se aplică pe decrete sau alte acte importante, imprimat în relief, ca un timbru sec.

Corpurile legiuitoare — Adunarea Deputaților și Senatul — au și ele câte un sigiliu principal, de 60—65 mm. în diametru. El reprezintă stema cea mare a României și numele corpului legiuitor. Se aplică de regulă cu tuș.

Sigiliul principal Statului, al care se pune pe legile ce se promulgă, pe actele importante de Stat și pe cele internaționale. El reprezintă stema cea mare cu pavilion a României, iar inscripția de jur împrejur, cuprinde numele regelui. De pildă: *Carol I, prin grația lui Dumnezeu și prin voința națională, rege al României*, sau *Carol II prin grația lui Dumnezeu și prin voința națională, Regele Românilor*. Sigiliul cel mare al Statului, se păstrează la Ministerul Justiției.

Pe unele decrete sau brevete de decorații, se pune și sigiliul personal al Regelui, cu stema cea mare a României și cu numele Regelui.

ISTORIC. — In cancelariile vechilor Domni ai Țării Românești, Moldovei și Ardealului, existau sigilii principale, care purtau numele de « pecetea cea mare domnească », sau pe latinește « *sigillum maius* ». Mărimea lor era de 80—100 mm. în diametru și reprezentau, de regulă, stema țării, împodobită cu arabescuri și înconjurată de o inscripție cu numele și titlurile Domnului respectiv. Aceste sigilii, se întrebuințau la actele mai importante ce eșiau din cancelariile domnești: hrisoave, porunci, acte diplomatice, etc.

In veacurile XIV—XVII, actele de acest fel se scriau pe pergament, din care cauză sigiliul nu se putea aplica direct pe act, cu ceară sau cu tuș, ci se imprima pe o pecete mare de ceară, care se atârna cu șnur colorat. Pecetea de ceară avea forma unei emisfere; pe baza ei, se imprima sigiliul.

In împrejurări foarte rare și numai la unele documente solemne, scrise pe pergament, se atârna, în locul pecetiei de ceară, una de aur, de forma unei capsule rotunde, împodobită pe față cu stema țării sau cu figura Domnului, iar pe verso, cu o scenă biblică. Pe margine, era gravată o inscripție cu numele și titlul Domnului și cu indicarea persoanei sau instituției căreia i se dădea actul.

Uneori, tot la actele solemne scrise pe pergament, se atârna o pecete de ceară, pusă într'o cutie rotundă de metal, ca să o apere de stricăciune. Sigiliul se imprima pe fața superioară a pecetiei de ceară, peste un strat de miniu roșu.

In veacul XVIII și în prima jumătate a veacului XIX, pecețile atârnate se întrebuințează tot mai rar, iar sigiliul cel mare domnesc se aplică direct pe act, sau cu tuș roșu, sau pe un strat rotund de ceară roșie, lipită pe act. In unele cazuri, peste ceara roșie se aplică o foiță de aur.

Pe actele scrise pe hârtie, sigiliul domnesc s'a aplicat totdeauna direct, cu tuș roșu. *c. m.*

STEAGURILE ROMÂNIEI

Steagul este simbolul suveranității Statului asupra teritoriului național. Originea steagului este, evident, militară. El s'a ivit din nevoia de a oferi luptătorilor un semn de recunoaștere și un punct unde să se poată concentra.

Pentru o armată, steagul este simbolul ființei sale, simbol către care se îndreaptă aspirațiunile tuturor celor cari luptă, adunați în jurul lui. El are un caracter aproape sacru. De aceea jurământul de credință al armatei se depune pe steag. Și cei ce-l poartă sunt datori să-și dea sângele și viața pentru apărarea lui.

Steagurile capturate de o armată în război, sunt considerate ca mărturii ale victoriei. La fel mărturisesc și steagurile înfipte pe cetatea sau orașul câștigat. Predarea unui steag, înseamnă supunere și respect față de autoritatea ce exprimă. De aci până la funcția lui de simbol al suveranității nu e decât un pas.

Tradiția românească a steagurilor este veche. Ea își are rădăcini în steagurile Romei și ale Daciei.

STEAGURILE ROMANE. La Romani steagurile se numeau *vexillum* (drapel) pentru infanterie și *signum* (stindard) pentru trupele de cavalerie. Orice unitate a unei legiuni sau al unei trupe auxiliare, creată cu un anumit scop, formând astfel o comandă aparte, trebuia să aibe un vexillum al său propriu. Acest vexillum consta dintr'o bucată de pânză pătrată, de coloare diferită și cu franjuri pe margini, care se fixa pe un lemn pus de-a-curmezișul în vârful unei sulițe sau unei prăjini, întocmai ca prapurile bisericești. Vexillul purta ca legendă numele corpului de armată din care se formase unitatea, precum și numele împăratului.

Apoi fiecare legiune avea ca simbol figura unui animal determinat, ce o purta pe steagurile sale. Cele mai multe din aceste simboluri sunt semne zodiacale: stelele care au prezidat la nașterea legiunilor și care se bucurau de o adorație divină.

Aceasta ne-o spune categoric Ovidiu[1]) care, în descrierea pe care o face asupra anului lui Romulus, se joacă cu însemnarea dublă a cuvântului signum: *semn zodiacal* și *steag*. El afirmă că pe timpul său legiunile purtau la steaguri și semnele zodiacului. Cum însă aceste insemne erau adorate de către Romani, înțelegem ușor de ce legiunile celebrau ziua nașterii acvilei legionare și a steagurilor: *« ob natalem aquilae, ob natales signorum »* [1]).

Astfel legiunea I-a Minervia, creată de Domițian, are ca simbol un berbec, a IV-a și a V-a Macedonica, a VI-a Victrix, a VII-a Claudia, a VIII-a Augusta, a IX-a Fretensis, a X-a Gemina, toate ante augustice, aveau ca simbol taurul, pentrucă el era semnul zodiacului acelei luni în care domnise Venus Genetrix, zeița protectoare a casei Julia. Dimpotrivă, legiunile a II-a Augusta, a XIV-a Gemina, a XXII-a Primigenia, care erau creațiuni ale lui August, purtau ca simbol capricornul, stea sub care se născuse împăratul. Mai târziu, legiunile a IV-a Flavia, a XIII-a și a XVI-a Gemina au drept simbol leul; iar legiunile a I-a și a II-a Adjutrix au Pegasul, considerat ca semn zodiacal în cosmologia babiloniană; cohortele pretoriane au scorpionul, care corespunde lui Marte, zeul războiului și străbunul poporului roman. In ceea ce privește mistrețul, deși el nu figurează între semnele zodiacului, îl constatăm totuși ca simbol pe steagurile legiunii a XX-a Valeria Victrix, cum se vede pe monetele lui Victorinus, și ca simbol al legiunii I-a Italica, cum ne arată monetele lui Gallienus. El se explică ușor dacă ne amintim că mistrețul este menționat între animalele sacre de pe steagurile celei mai vechi armate romane. Legiunea I-a Italică, creație a lui Nero, se compunea numai din Italici, și era firesc să capete un simbol italic. Tot pentru același motiv, poate, și Tiberius a pus legiunea XX-a Valeria Victrix sub semnul mistrețului.

In sfârșit, trebue să amintim că până la Septimius Severus, simbolul animalic era dispus pe coada steagului, dedesubtul phalerelor, pe când în sec. III a început a fi așezat în vârful steagului, cum se vede de pildă pe un monument descoperit la Viminacium.

Numeroasele mărturii antice, descoperite de arheologi în săpăturile întreprinse în ultima vreme și conservate până în zilele noastre, ne-au adus informații prețioase asupra locului unde se păstrau steagurile armatelor romane. In fiecare lagăr militar exista un spațiu care era destinat așezării steagurilor, acvilei sfinte a legiunii, statuei în picioare a împăratului

[1]) Ovidiu. Fasti, III, 109 seq.

[1]) C. I. L., II, 2552, 2553.

precum și altarelor zeilor militari [1]). Acest spațiu, sau, mai bine zis, această casă a insemnelor nu avea un

STEAGURI ROMANE
După columna Traiană, de *Cihorius* (Muzeul Militar)

nume al său propriu, ci se considera ca făcând parte din praetorium, întru cât se găsea în el, la spatele unei curți cu pilaștri, lângă bazele statuelor imperiale.

STEAGURILE DACE. Din lipsă de mărturii, nu cunoaștem formația trupelor dace, nu știm dacă în organizația lor militară se adoptase sistemul roman al legiunilor, manipulelor sau centuriilor, constatăm însă și la ele folosirea drapelelor *(vexillum)* și stindardelor *(signum)*, ceea ce probează diviziunea lor în mai multe corpuri.

Drapelul dac consta dintr'o bucată de pânză pătrată, colorată diferit, cu franjuri pe margini, fixată în vârful unei bucăți de lemn sau sulițe întocmai ca vexillul roman, având pe dânsul cusut ca emblemă un șarpe.

Stindardul era un balaur cu capul de lup și gura deschisă, de i se vedeau dinții și limba, și fixat cu gâtul de o prăjină. Capul fiind de bronz sau de argint, stindardul dac făcea să se audă un șuerat, când vântul pătrundea prin gura lupului.

Mai totdeauna ambele insemne se află alături și uneori chiar combinate, adică insemnul masiv, balaurul, este împreunat cu vexillum.

[1]) In ordine ierarhică, zeii militari sunt: Jupiter Optimus Maximus care, însoțit de zeițele Juno și Minerva, alcătuia Triada Capitolină, Mars Ultor, Victoria, Fortuna, Honos, Pietas, Bonus Eventus, etc. După aceștia urmau în ordinea descendentă: Genius, Virtus și Aquila Sancta Legionis, care formau *Numina Castrorum*. In sfârșit, după aceștia urmau: *signa legionis*, adică steagurile, care erau asimilate zeilor.

STEAGURILE ROMÂNEȘTI. Nu avem nici o mărturie care să ne spună că poporul român a folosit în epoca nașterii sale vreun insemn în jurul căruia se adunau cetele cnejilor. Totuși logica istorică ne îndeamnă să credem că românii nu puteau forma o excepție în acele timpuri. Și aceasta cu atât mai mult cu cât ei descindeau din două popoare mari: Romanii și Dacii, ambele pline de obiceiuri militare.

Documentele care s'au păstrat amintesc abia pentru sec. al XIV-lea și următorii de steagurile oștirilor românești. Pe lângă documentele scrise, ni sau păstrat și câteva steaguri din trecut.

Pentru principatele române, insemnele domnești și ostășești, spre deosebire de cele bisericești, sunt cunoscute sub numele de *steag*. Este adevărat că, cu ocazia intrării în București în ziua de 3 Februarie 1715 a lui Alexandru Ipsilanti ce venea ca domn dela Constantinopol, se pomenesc și prapore pe lângă steagul Agiei, steagurile domnești și steagurile celorlalte categorii de participanți la acest alaiu. Acest lucru, însă, nu este de ajuns să ne facă să conchidem că insemnele oștirilor și voevozilor noștri din trecut se numeau prapore. Cauza care a determinat pe cercetătorii de până acum să conchidă acest lucru este, credem, tocmai faptul că steagurile purtau foarte adeseori zugrăvite pe ele sfinți, luând astfel înfățișarea unor icoane care semănau foarte mult cu steagurile bisericești. Mai târziu, sub influența terminologiei apusene, steagul a putut lua

STEAGURI DACE
După columna Traiană, de *Cichorius* (Muzeul Militar)

numele de *drapel* pentru trupele pedestre și *stindard* pentru cele călări. In realitate, ambele denumiri

DRAPELUL LUI ŞTEFAN CEL MARE
(Muzeul Militar)

nu sunt decât ceeace am văzut că erau signum și vexillum la Romani. Ceva mai mult, la noi, în sfera noțiunii steag intră orice fel de pânză albă sau colorată, cu sau fără marca țării, cu sau fără

STEAGUL DOMNESC AL LUI IEREMIA MOVILĂ
(După *C. I. Caradja*)

sfinți pe ea, prinsă pe o prăjină. Și credem că ceeace a determinat adoptarea termenilor de mai sus a fost tocmai nevoia de a se da o importanță mai mare unor anumite steaguri și anume acelora care sunt purtate de oștire, ale căror formă și detalii sunt statornicite prin legi și regulamente, predându-se și retrăgându-se unităților prin înalte decrete.

Numeroasele mărturii scrise, care s'au păstrat până în zilele noastre, ne dovedesc că existau, atât pentru Muntenia cât și pentru Moldova, două categorii de steaguri: *steaguri mari* și *steaguri mici*.

Ni s'a păstrat un desen executat în colori de un artist al curții imperiale austriace, reprezentând un steag domnesc moldovenesc al lui Ieremia Movilă, care a fost capturat de Mihaiu Viteazul în Martie 1601, în lupta dela Gorăslău, și dăruit apoi de acesta împăratului împreună cu multe altele polone și turcești. Steagul are fondul roșu cu o bordură galbenă deschisă, iar la mijloc stema Moldovei (capul de zimbru cu o stea cu opt raze între coarne și de o parte și alta câte o lună nouă) înconjurată de un cerc deasupra căruia se află o cruce. Pe colțul drept al fondului roșu, din spre prăjină, este un dreptunghiu pe care se află titulatura Domnului.

Cât privește steagurile Țării Românești, din acele timpuri, avem doar descrierile lor. Spontoni, redactorul memoriilor lui Gheorghe Basta, descriind evenimentele din 13 Noemvrie 1593, zice că Mihai desfășoară steagul cel mare al țării care era de damasc alb. Pe damasc se arată un corb pe frunză de ienupere verde și care avea în cioc o îndoită cruce de argint, suflată cu aur, semn și marcă foarte veche și principală a Țării Românești. Tot acelaşi scriitor vorbind despre bătălia dela Mirăslău din Septemvrie 1600, dintre imperiali, comandați de Basta, și Mihai, spune: « . . . mai întâiu însă porunci (Mihai) să-i aducă steagul cel mare, steagul țării. Acest steag, foarte vechiu și privit de Români ca sfânt, era de damasc alb, având zugrăvit un corb, pe un câmp verde, purtând în cioc o cruce roșie și îndoită. Mihai puse de-l scoaseră de pe lancea pe care era atârnat și îl vârî în sânul său, dând astfel pildă la ofițerii săi de făcură asemenea spre a scăpa cât mai multe steaguri ». In sfârșit, Spontoni descriind ceremonia primirii grandioase pe care Radu Șerban (1602—1611) a făcut-o reprezentantului împăratului Austriei, care venise să-i aducă un steag, ca semn de întărire în domnie, zice că steagul trimis era de damasc roșu, țesut cu flori de aur cu două vârfuri, pe el cu acvila imperială, încoronată cu o diademă împărătească și ținând în ghiare un crucifix; de altă parte era emblema Casei de Austria simbolizând toate țările aparținătoare. După ce domnul primi steagul din mâinile trimisului, aducând mulțumiri Maiestății Sale și asigurându-l de credință până la moarte, Spontoni spune că se formă cortegiul pentru intrare în capitală; pedestrimea mergea în șiruri de câte patru, iar după ea două steaguri ale țării: unul de damasc alb, având zugrăvit pe el corbul cu crucea dublă, iar celălalt de coloare roșie purtând chipul Fecioarei, cu hieroglife. Intre aceste două fu așezat steagul împărătesc.

Ar mai fi de semnalat steagul lui Mihnea Vodă Radul, aflat astăzi la muzeul istoric din Belgrad. El este de moire roșie-vișinie cu franjuri, lung de 139 cm. și lat de 105 cm, și poartă următoarea inscripție: « Io Mihail Radul, cu mila lui Dumnezeu domn al Ungro-Vlahiei și al părților vecine arhiduce ». Și lângă o cruce cu tivituri de un albastru deschis: «IC. XC. NHKA »,

STEAG OSTĂȘESC MUNTENESC
DIN TIMPUL LUI ȘERBAN CANTACUZINO (Muzeul Militar

Văzând cum se înfățișau steagurile domnești care erau și ale țării, putem conchide că atât steagurile

Moldovei cât și cele ale Munteniei, erau făcute din mătase, tafta sau damasc, și purtau stema țării pe ele. Pentru Muntenia erau de preferință albe, iar pentru Moldova roșii. Apoi spre deosebire de cele ostășești, steagurile țării nu aveau sfinți. Și acest lucru e ușor de explicat, mai ales când știm că erau confecționate în afară din țară, probabil la Constantinopol, și veneau din partea Sultanului care era de altă religie decât cea creștină. Că Spontoni amintește și de un steag al Țării Românești, care avea pe o parte stema țării iar pe cealaltă chipul Fecioarei și pe care-l numește tot al țării, aceasta este, poate, o confuzie.

A doua categorie de steaguri este cunoscută în izvoare sub numele de *steaguri mici* sau *ale oștirii*.

In toate cronicele noastre se pomenește că unitățile armatei își aveau steagurile lor proprii. Ele erau împărțite de către domn atunci când unitățile luau ființă. « Și așa era, zice d. General Rosetti, căci fiecare unitate avea nevoie de un insemn vizibil pentru adunare, insemn care arăta unde era căpitanul, și aceste insemne — steaguri — se împărțeau cu ocazia constituirii lor ».

Aceste steaguri care se dedeau atât unităților mari cât și celor mici nu erau făcute după o normă constantă, ci variau, după cum de altfel varia și coloarea. Documentele ne dovedesc că erau sau de coloare roșie — de preferință pentru Moldova — sau de coloare albă — pentru Muntenia — sau chiar altfel colorate. Insă ceea ce era comun pentru insemnele ambelor principate, era faptul că aveau pe ele chipul unui sfânt. Toate documentele mărturisesc acest lucru, ca și cele două steaguri originale pe cari le posedăm: unul moldovenesc dela începutul secolului al XVI-lea și altul muntenesc din secolul al XVII-lea. Primul este cunoscut sub numele de steagul lui Ștefan cel Mare și se află astăzi în Muzeul Militar Național, iar al doilea sub numele de steagul lui Șerban Cantacuzino[1]). Aflat la Dresda,

STEAGUL PANDURILOR LUI TUDOR VLADIMIRESCU
(După *Năsturel*)

[1]) Greșit poartă aceste denumiri, căci în realitate ele sunt steaguri ostășești iar nu domnești.

aceasta a fost adus de curând în țară. Atât unul cât și celălalt sunt steaguri ostășești din vremea sus amintiților domni.

STEAGUL AGIEI
DIN PRINCIPATUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI (1822—28)
După *Năsturel*. (Muzeul Militar)

Cel moldovenesc are forma dreptunghiulară cu dimensiunile de 1,200 m/0,900 m și este făcut din atlaz roșu având pe el cusut cu fir de argint Sfântul Gheorghe, șezând pe un tron, cu spada în mână și călcând în picioare un balaur cu trei capete. De o parte și de alta, doi îngeri, unul la dreapta capului ținând în mână o sabie, altul în stânga ținând un scut și ambii sprijinind pe capul sfântului o coroană.

Pe margine, de jur împrejur, se află următoarea inscripție:

† *O mucenice și biruitorule mare Gheorghie, tu care în nevoi și în nenorociri ești grabnic ajutător și cald sprijinitor, și celor îndurerați bucurie nespusă, primește dela noi și această rugăminte a smeritului tău rob, a Domnului Ioan Ștefan Voevod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării moldovei, păstrează-l pe el neatins în lumea aceasta și în cea viitoare, prin rugăciunile celor ce te cinstesc pe tine, ca să te proslăvim pe tine în veci, amin. Și s'a făcut aceasta în anul 7008, iar al domniei lui 43.*

Steagul a suferit o reparație radicală, căci privit cu atenție se poate ușor constata că din ștofa-i originală n'au mai rămas decât părțile pe cari sunt cusute inscripțiile și chipurile amintite mai sus. Acestea au fost aplicate foarte îngrijit pe un fond de catifea nouă de coloare vișinie închisă, spre deosebire de coloarea ștofei originale care este roșie deschisă.

D-l Constantin I. Caradja, într'o comunicare făcută în 1933 la Academia Română, vorbește despre existența încă a unui steag ostășesc moldovenesc, identic cu cel de mai sus, și care se află astăzi în proprietatea muzeului istoric din Stokholm, considerat ca fiind de factură rusească, din secolul al XVI-lea.

Steagul socotit a fi al lui Șerban Cantacuzino,

este tot un steag de oşti, în formă patrată, cu latura de 1,600 m. Pânza este de mătase formată din trei

STEAG OSTĂŞESC MOLDOVENESC (1834—1849)
După *Năsturel*. (Muzeul Militar)

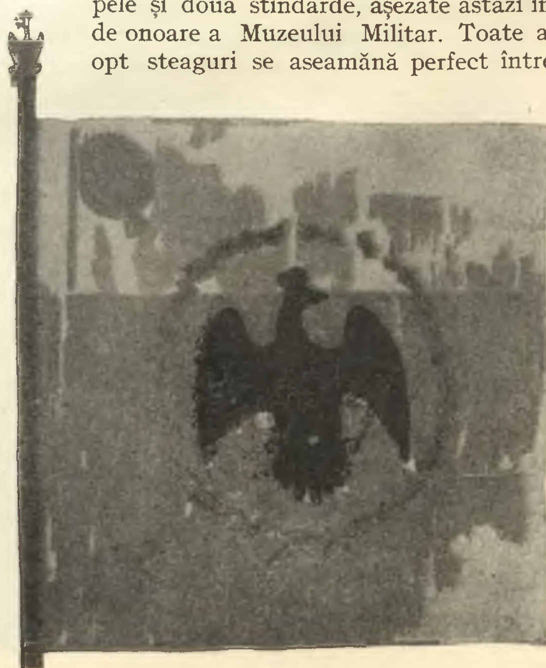
fâşii orizontale, şi are pe ea zugrăvit Domnul Nostru Isus Christos şezând pe un tron împărătesc, ţinând cu stânga, pe genunchi, Evanghelia deschisă. Mâna sa dreaptă e întinsă, binecuvântând. Deasupra acesteia, pe un câmp cu arabescuri, care are şi trei stele cu câte şase raze, stă următoarea inscripţie cu litere slave dar cuvinte româneşti: VITEJIEA DIREAPTĂ SĂ BIRUIASCĂ.

Păşind mai departe, sprijiniţi pe documentele scrise de care dispunem, observăm că şi steagurile ostăşeşti din secolul al XVIII-lea şi începutul celui de al XIX-lea se aseamănă foarte mult cu cele descrise mai sus. Din acest timp Muzeul Militar Naţional posedă pentru Ţara Românească steagul pandurilor lui Tudor Vladimirescu, pe care sfinţii şi hieroglifele, caracteristice steagurilor ostăşeşti, sunt nelipsiţi. Mai există de asemenea în Muzeul Militar steagul Agiei din 1822, din Muntenia, precum şi alte patru steaguri socotite de Năsturel ca fiind steaguri domneşti din vremea Domnitorilor Alexandru D. Ghica, Gheorghe Bibescu, dar cari în realitate nu puteau fi decât steagurile primilor ostaşi organizaţi sub regulamentele organice, la 1830, şi cari au folosit până la 1834, când steagul capătă cu totul alt aspect (tricolorul naţional). Primele trei steaguri sunt de mătase. Coloarea gălbue deschisă predomină la câte trele. Pe unul, care s'a păstrat mai bine — căci celelalte două sunt complet degradate având multe bucăţi lipsă — se vede pe o faţă un sfânt, probabil Arhanghelul Mihail, cu o suliţă în mâna stângă iar cu dreapta ţinând la gură o trompetă din care suflă. Sfântul este zugrăvit pe un fond albastru înconjurat de o ghirlandă aurie deasupra căreia abia se distinge o coroană princiară; pe faţa cealaltă, Sfântul Gheorghe în costum de cavaler, călare pe un cal alb, ucide o scorpie. Pe pânza celui de al doilea steag, bine înţeles pe bucăţile cari s'au mai putut păstra, se vede conturul unui scut înconjurat de ramuri de stejar; iar în interiorul lui se află încrucişate un buzdugan şi o sabie, cărora însă li se văd numai câte un capăt. Pe sfera buzduganului este imprimată o acvilă. Pe faţa cealaltă nu se poate distinge nimic. De asemenea şi pe bucata de mătase al celui de al treilea steag, abia se poate vedea pe una din feţe un cap de leu. In sfârşit, al patrulea steag este de mătase roşie, având pe una din feţe, de jurîmprejur, un chenar de flori aurite iar în mijloc, pe un scut, o acvilă cruciată de aur cu sborul jos, stând pe o terasă din acelaşi metal. Susţinători sunt doi lei de aur conturnaţi. La spatele scutului se văd: o sabie la dreapta şi un buzdugan la stânga, apoi steaguri, suliţe, halebarde, tunuri, obuze, tobe şi ghiulele. Scutul are deasupra o coroană princiară. Pe cealaltă faţă este zugrăvit un chenar de flori aurite, iar la mijloc, Sfântul Gheorghe călare pe un cal alb omorînd o scorpie pe o terasă verde.

Asupra datării acestor patru steaguri, în lipsă de alte mărturii sigure, avem de admis două ipoteze: sunt steagurile cari au servit oştirii între anii 1829—1834, fapt pentru care pledează şi colorile pânzelor lor — galbenă şi albastră pentru Ţara Românească, albastră şi roşie pentru Moldova — statornicite astfel prin Regulamentele Organice, sau sunt steaguri cari datează dinainte de epoca regulamentelor organice.

Pentru perioada 1830—1859, chestiunea insemnelor româneşti pare încă nelămurită cu toate că este o epocă mai apropiată de zilele noastre şi cu toate că posedăm insemne din această vreme pentru ambele principate.

Pentru Ţara Românească ni s'au păstrat şase drapele şi două stindarde, aşezate astăzi în sala de onoare a Muzeului Militar. Toate aceste opt steaguri se aseamănă perfect între ele, în ceea ce priveşte colorile şi figurile ce le au; se deosibesc însă numai prin dimensiuni: drapelele au

STEAG OSTĂŞESC MUNTENESC (1834—1863)
(Muzeul Militar)

forma pătrată cu latura de 1,440 m, iar stindardele de aceiași formă, dar cu latura de 0,900. Toate sunt formate din câte trei fâșii orizontale, de mătase, așezate astfel: sus roșie, la mijloc galbenă, jos albastră, iar în vârful prăjinii câte o acvilă coronată și cruciată, având trăsnetele în ghiare. Pe fâșia galbenă se află zugrăvită o acvilă de coloare naturală cu sborul jos, cruciată și coronată princiar, ținând în dreapta un buzdugan iar în stânga o spadă, ambele de aur. O ramură de stejar și alta de măslin formează o ghirlandă împrejurul acvilei. In dreapta și stânga ghirlandei — pe fâșia galbenă — se află câte o stea cu șase raze de aur. In colțurile steagului se află câte o acvilă de aur la fel cu cea precedentă, cu singura deosebire, că în loc de buzdugan are un sceptru.

Steagurile în cauză sunt din vremea Domnitorului Alexandru D. Ghica (1834—1842) și poate chiar din primul an al domniei lui, adică din 1834, iar nicidecum din vremea lui Barbu Știrbei, precum susține colonelul Năsturel. Motivul care ne face să afirmăm acest lucru e, în primul rând, coloarea steagurilor, iar în al doilea, figurile lor. Corespund întocmai cu modelul ordonat de sultan, prin hatișeriful împărătesc din 1834 [1]). Pentru prima dată apare atunci steagul cu cele trei colori naționale.

Documentele din acele vremuri ni le înfățișează ca având la colțuri și litera *A*, monograma domnitorului, cu o coroană princiară deasupra, iar dedesubt o ghirlandă formată dintr'o ramură de măslin și, pare-se, un spic de grâu, pe drapele, iar pe stindarde numai litera *A* cu coroana princiară deasupra.

STEAG OSTĂȘESC MUNTENESC (1830—1834)
După *Năsturel*. (Muzeul Militar)

La anul 1843 venind la tron Gheorghe Bibescu, acesta menține tot steagurile din vremea înaintașului său, însă peste cifra *A* aplică litera *G* care este monograma sa. La stindarde, pe lângă aceasta, mai aplică și ghirlanda arătată mai sus, cele de pe drapele rămânând aceleași. In felul acesta ne sunt arătate steagurile acestui domnitor, pe documentele din vremea sa [1]).

STEAG OSTĂȘESC MOLDOVENESC (1849—1863)
După *Năsturel*. (Muzeul Militar)

Intr'adevăr se văd încă urmele cifrelor *G* și *B* peste care au fost aplicate acvilele amintite. Cifra *A* a primului domnitor care a distribuit drapelele nu se mai poate distinge din cauza monogramelor succesorilor săi.

Prin urmare, față de cele arătate mai sus, putem conchide că dela Alexandru D. Ghica și până în vremea Domnitorului Cuza, nu s'a distribuit oștirilor Principatului Țării Românești nici un steag, în afară de cele date dorobanților de județe în 1851, în număr de 18, care se aseamănă cu primele, cu deosebirea numai că fiecare din acestea mai are și marca simbolică a județului respectiv. Au rămas deci, pentru tot acest timp, aceleași steaguri date de Domnitorul Alexandru D. Ghica în urma hatișerifului turcesc, având aceleași colori așezate orizontal — roșie, galbenă și albastră — cărora la fiecare schimbare de domnie, li se schimba numai monograma domnească, fapt ce se poate observa și astăzi sub acvilele dela colțuri.

Trecând la steagurile Principatului Moldovei, folosite de oștire în anii 1830—1859, observăm că lucrurile sunt cu totul deosebite, în această privință, față de cele din Principatul Țării Românești.

[1]) Tot acolo se arată cum trebue să fie și steagul negustoresc: Muzeul Militar posedă un asemenea steag.

[1]) Diploma Nr. 51 din 29 Aprilie 1845 pentru înaintarea lui I. Potoceanu, precum și planșele regulamentului « Școalei Recruților », tipărit la 1847.

Muzeul Militar Național posedă un drapel și un stindard, despre care Năsturel spune că au fost distribuite oștirilor moldovenești de către Mihai Sturza în anul 1834. Ambele steaguri sunt identice în ceea ce privește colorile și desenurile de pe ele, deosebindu-se numai prin dimensiuni. Drapelul este de

STEAG MUNTENESC DE DOROBANȚI DE JUDEȚ (1851)
(Muzeul Militar)

tafta și are forma pătrată cu latura de 1,440 m. Colorile sunt: roșie și albastră, dispuse astfel ca în cele patru colțuri să se formeze patru pătrate roșii, iar la mijloc o cruce albastră; cu alte cuvinte, pe câmpul roșu al steagului se află o cruce albastră. Pe față se vede stema Moldovei: un cap de bour aurit, având între coarne o stea de argint cu opt raze; o ghirlandă verde de măslin înconjoară stema, iar deasupra se află o coroană princiară. Toate sunt pe crucea albastră. Pe colțurile steagului, în centrul pătratelor roșii se află câte o stea de argint cu opt raze. Pe cealaltă față este Sfântul Gheorghe, călare pe un cal alb, în costum de cavaler, omorînd o scorpie ce se află pe o terasă verde. In mijlocul pătratelor roșii dela colțuri se află monograma *M* de aur cu câte o stea de argint cu opt raze deasupra. Din inscripția cu litere de aur, n'au mai rămas azi decât cuvintele: *Al Miliției Principatului Moldovei...*

Stindardul este indentic cu drapelul de scris, diferind numai prin dimensiuni. Latura sa este de 1,150 m. Se mai văd și urmele unei inscripții cu litere de aur: *Al Miliției Principatului Moldovei I-iul de cavalerie Regiment Iașan 1834.*

Aceste două steaguri au servit oștirilor moldovenești până la anul 1849, când au fost înlocuite cu altele pe care Muzeul Militar, de asemenea, le posedă.

Steagurile distribuite în anul 1849 sunt de mătase și au forma pătrată. Primele două sunt drapele cu latura de câte 1,250 m, iar al treilea este stindard cu latura de 0,650 m. Toate sunt identice cu cele din vremea lui Mihai Sturza, cu deosebirea că pe crucea albastră este un scut timbrat cu o coroană princiară, iar în mijlocul său un cap de bour de argint, având între coarne o stea cu șase raze din același metal. Ca susținători sunt doi delfini cu ochii roșii, câte unul de fiecare parte a scutului. O ghirlandă de măslin și stejar înconjoară stema. Pe cealaltă față se află în colțuri litera *A*, iar sub sfânt, cu litere de aur, numele unității respective.

In sfârșit, Muzeul Militar posedă încă trei steaguri moldovenești de infanterie, cari diferă de cele descrise mai sus în ceea ce privește numai dispoziția colorilor și a desenurilor. Sunt de mătase roșie și au forma dreptun ghiulară cu dimensiunile de 1,50 m/1,26 m. fiecare. Colțurile lor prezintă patru dreptunghiuri roșii, purtând câte o stea de aur cu șase raze. Pe patrulaterul albastru se văd încă urmele unei ghirlande poleite cu aur în interiorul căreia se mai poate zări o coroană. Prăjina are în vârf o lance scobită, având în interior o stea cu șapte raze. Lancea stă pe un glob aurit.

Aceste trei steaguri au fost distribuite oștirii în anii 1856—1859, adică în timpul Căimăcămiei. In această privință există textul unui ordin de zi cu Nr. 20 din 1858, iscălit de Konaki Vogoridi, în care se spune că se aprobă confecționarea a trei steaguri pentru înlocuirea steagurilor batalioanelor I-iul și al II-lea precum și pentru al III-lea batalion din nou înființat. De asemenea se cere în sus numitul ordin ca toate trele steaguri să corespundă modelelor înfățișate. Și tot prin el, confecționarea lor se încredințează la trei doamne: Ecaterina Konaki-Vogoridi, Ecaterina Balș, născută Dimachi, și Elena Ghica, născută Donici.

Deși în ordinul de mai sus se arată că steagurile ordonate vor înlocui pe cele vechi, totuși un alt ordin al capului de atunci al oștirii spune că cele două

STEAG OSTĂȘESC MODEL 1860. (1861—1863)
După *Năsturel*. (Muzeul Militar)

steaguri vechi date în păstrare Regimentului de jandarmi, trec și rămân la cele două batalioane de

Sesori, înfiinţate din nou în Aprilie. De aici rezultă că cele două steaguri din vremea lui Grigore Alexandru Ghica, nu numai că nu au fost scoase din uz, dar s'au ţinut şi mai departe în serviciul unităţilor, şi, probabil, fără nicio modificare, întru cât nu se pomeneşte nimic în această privinţă.

Din cele arătate până aici cu privire la steagurile Principatelor Române, pentru epoca 1830—1859, rezultă că:

1. Odată cu regulamentele organice se stabilesc şi colorile steagurilor ambelor principate; pentru Moldova albastră şi roşie, iar pentru Muntenia albastră şi galbenă.

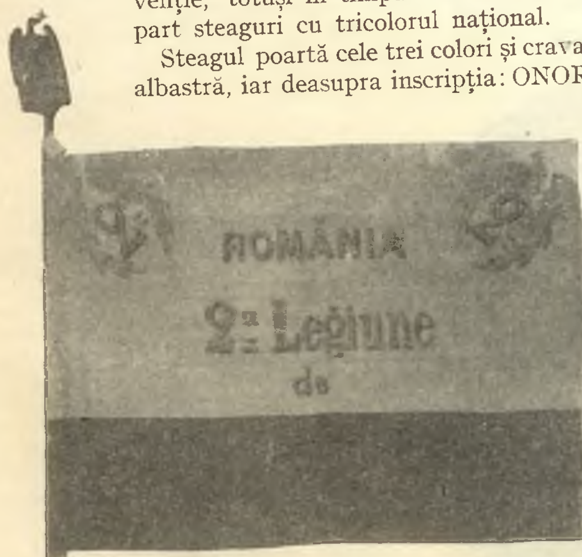
2. Pe când în Principatul Ţării Româneşti, colorile arătate mai sus stau numai până în anul 1834, când sunt înlocuite cu roşie, galbenă şi albastră, în Moldova se menţin până în timpul Domnitorului Alexandru Ioan Cuza.

3. Pe când în Principatul ţării Româneşti, steagurile date oştirii în timpul lui Alexandru D. Ghica servesc până în vremea lui Cuza — adoptându-se numai sistemul înlocuirii monogramelor domneşti de pe colţuri—în Moldova, la fiecare schimbare de domn se înlocuiau şi steagurile, colorile însă rămânând aceleaşi.

4. Pe când steagurile din Moldova au nelipsit capul de bour şi chiar chipul sfântului, cele din Muntenia au dela 1834 încoace vulturul, afară de cele ale dorobanţilor de judeţe cari, pe lângă acesta, mai au şi emblema judeţului respectiv.

Abia în timpul Domnitorului Alexandru Ioan Cuza se adoptă pentru insemnele ambelor ţări tricolorul compus din roşu, galben şi albastru. E adevărat că prin convenţia dela Paris din 7/19 August 1858, se prevedea ca oştile ambelor ţări să păstreze steagurile lor actuale, urmând să poarte în viitor şi câte o banderolă albastră, după modelul prezentat la Convenţie, totuşi în timpul lui Cuza se împart steaguri cu tricolorul naţional.

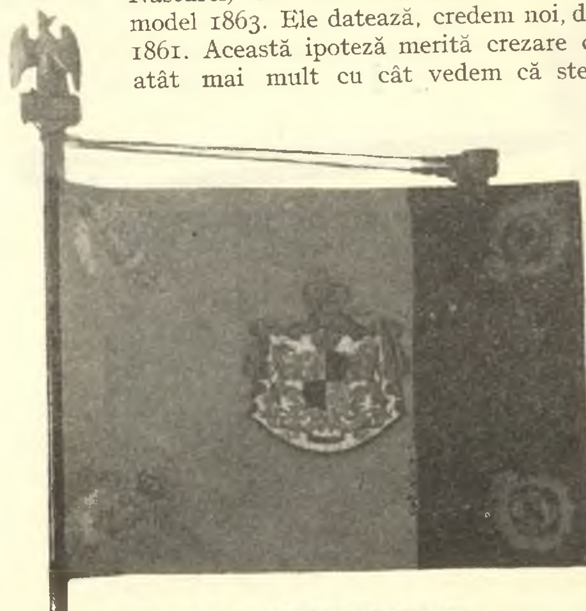
Steagul poartă cele trei colori şi cravată albastră, iar deasupra inscripţia: ONORE

STEAG OSTĂŞESC, MODEL 1863
(Muzeul Militar)

PATRIA, şi acvila romană purtând crucea în gură. Pe fiecare steag se află înscris numele şi numărul corpului căruia aparţine.

Pe lângă acestea, Muzeul Militar posedă, printre colecţiile sale, patru exemplare de steaguri, pe care Năsturel, descriindu-le, le clasează ca model 1863. Ele datează, credem noi, din 1861. Această ipoteză merită crezare cu atât mai mult cu cât vedem că stea-

DRAPEL OSTĂŞESC MODEL 1897
(Aflat la Muzeul Militar Naţional)

gurile în cauză corespund cu stilul vremii. Adică, sunt formate din trei fâşii: roşie, galbenă şi albastră; au pe ele acvila pe pieptul căreia este aplicat un scut cu stema Principatelor Unite — capul de bour într'o parte şi acvila în cealaltă; pe colţurile flotante ale steagului, litera *A* închisă cu câte o ghirlandă din ramuri dedafini. Apoi chiar cuprinsul alin. 4 din înaltul ordin de zi Nr. 274 din 19 Martie 1863, semnat de Domn şi de Generalul I. Em. Florescu vine să întărească presupunerea noastră că la 1861 trebue să se fi împărţit steaguri oştirii căci sună categoric: «Având în vedere că *dela anul 1861 până acum*, Regimentelor Nr. 6 şi 7 şi Batalioanelor de geniu şi vânători nu li s'au dat drapele nefiind hotărîtă nici o emblemă»...

Modelul 1863, distribuit sub Domnitorul Cuza se menţine şi sub principele Carol I până în 1874, deşi între timp Constituţia din 1866 ca şi legea pentru fixarea armelor României din 1867 (art. 6) şi legea pentru modificarea armelor ţării din 1872 (art. 6) schimbase dispoziţia orizontală a culorilor.

Conform acestor legi, colorile drapelului trebuesc aşezate vertical, în ordinea următorea: albastru alături de prăjina drapelului, galbenul la mijloc, iar roşul la margine, «flotând».

Aceleaşi legi mai prevăd că drapelul armatei va avea la mijloc stema ţării, iar acela al autorităţilor civile nu va purta stemă.

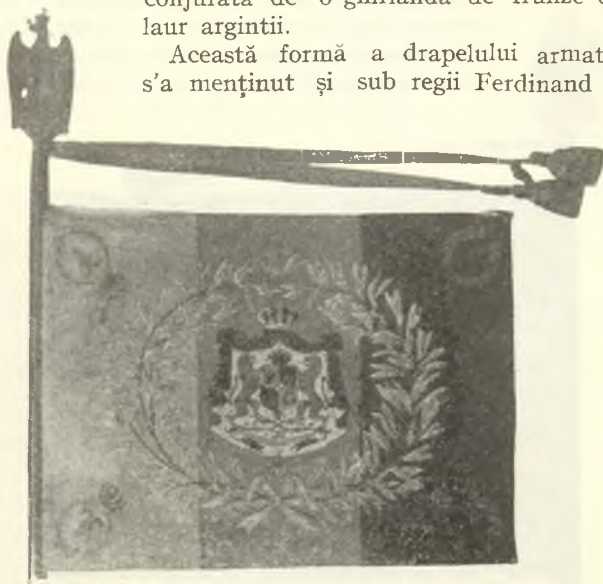
Când s'au confecţionat însă drapelele diferitelor regimente, s'au depăşit întrucâtva dispoziţiile celor două legi, introducându-se următoarele inovaţii la drapelul armatei:

a) Stema ţării a fost înconjurată de o ghirlandă de frunze de laur argintii;

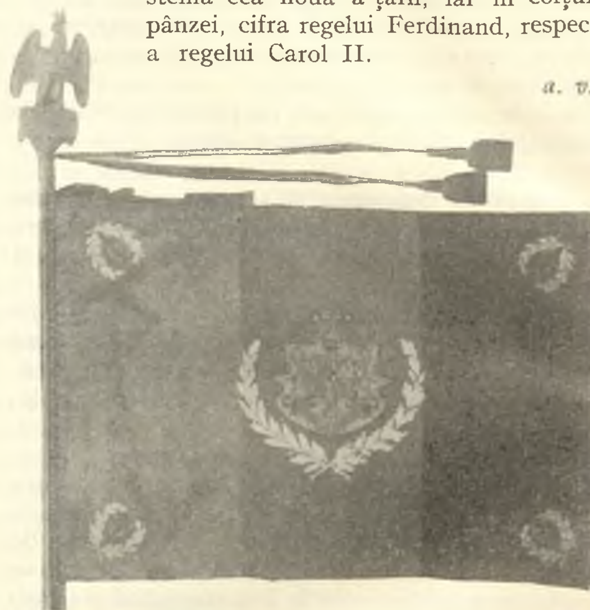
b) In cele patru colţuri ale pânzei drapelului, s'a cusut cifra regelui Carol I, de aur, încoronată şi înconjurată de o ghirlandă de frunze de laur argintii.

Această formă a drapelului armatei s'a menţinut şi sub regii Ferdinand I şi Carol II, cu deosebirea că, după întregirea României (1918), s'a pus la mijlocul drapelului stema cea nouă a ţării, iar în colţurile pânzei, cifra regelui Ferdinand, respectiv a regelui Carol II.

a. v.

DRAPEL OSTĂŞESC MODEL 1914
(Muzeul Militar)

DRAPEL OSTĂŞESC MODEL 1915
(Muzeul Milirar)

BIBLIOGRAFIE:

Năsturel P. V.: Steagul, stema română, Bucureşti 1903.
— Medaliile şi decoraţiunile române, Bucureşti 1900.
Maior Popovici I.: Organizarea armatei române, Roman 1900.
G-ral Rosetti Radu: Când s'a adoptat steagul tricolor la noi (Analele Academiei Române, 1930).
Muzeul Militar Naţional: Uniformele armatei române 1830—1930, Bucureşti 1930, (pag. 65, cifrele).
Iorga Nic.: Portretele Domnilor români, Sibiu 1930.
(Anonim): Serbările încoronării M. M. L. L. Regelui şi Reginei României 1922, Bucureşti, Ediţie oficială.
Muzeul Militar Naţional: Catalogul steagurilor, (sub presă).
(Anonim): Les tenues de l'armée roumaine, fără loc şi dată.
Mika S., Weiss Mihály, Budapest 1893 (cf. manuscrisul): Contrafaktur der Reuter und Landsknecht - Fahnen welche in der siebenbürgische Schlacht... seid errobert worden und der Rom. Kay. Mayt. durch... Michael Waida und George Basta seind zugeschickt (La Academia Română).
Urechiă V. A.: Schiţă de sigilografie românească.
Moisil Const.: Primele peceţi cu stemele unite a Moldovei şi Ţării Româneşti, în «Buletinul Soc. Numism. Române, XVIII» (1923).
— Stema României. Originea şi evoluţia ei istorică şi heraldică, în «Boabe de Grâu», (1931).

Bulă de aur dela Petru Cercel

INSEMNELE REGALITĂŢII ROMÂNE

Insemnele regalităţii române — simboluri ale autorităţii supreme — sunt coroana regală, buzduganul, mantia regală şi pavilionul regal.

COROANA REGALĂ

Dintre insemnele regalităţii române, cel mai important este coroana. Ea datează dela încoronarea primului rege Carol I (10 Mai 1881) şi este confecţionată din oţelul unui tun, cucerit dela Turci în războiul pentru independenţă (1877).

Forma ei este cea obişnuită a coroanelor regale: un cerc frontal de oţel, împodobit cu pietre oblonge, rombice şi perle tot de oţel. Dela marginea superioară a cercului, se ridică 8 fleuroane mari, alternând cu 8 colţi mai mici, terminaţi în perle. Din vârfurile fleuroanelor, pleacă spre mijlocul coroanei 8 lame înguste, de formă arcuită şi împodobite cu mărgăritare. Ele se unesc la mijloc într'un glob, în care este înfiptă crucea « Trecerea Dunării ». Toate elementele coroanei sunt de oţel, chiar şi perlele, numai căptuşeala interioară este de catifea purpurie. A fost executată în Arsenalul Armatei din Bucureşti. Pentru Regina Elisabeta s'a confecţionat o coroană de aur.

ISTORIC. — Coroana a fost dela început, însemnul principal al Domnilor români. In portretele ctitoriceşti, Domnii munteni şi moldoveni sunt reprezentaţi aproape totdeauna, cu coroane de aur pe cap; tot astfel, pe unele monete şi pietre funerare. Coroana obişnuită a acestor Domni, este coroana princiară deschisă, cu 3 sau 5 fleuroane; numai rareori — şi în timpurile mai noui — găsim şi coroane închise. In veacurile XIV şi XV, coroanele Domnilor noştri sunt mici, asemenea coroanelor princiare heraldice; în veacurile următoare, devin tot mai înalte şi bogat împodobite, cu frunze şi arabescuri sculptate sau ajurate. Uneori, coroanele par a fi formate din plăci late de aur, lipite una de alta şi împodobite cu frunze şi flori gravate. In epoca fanariotă, Domnii sunt reprezentaţi tot mai rar cu coroana pe cap; la ceremonia învestiturii, ei poartă *cuca* ienicerilor, iar la ocazii solemne, *işlicul*.

In veacul XIX-lea, coroana este aşezată pe o pernă sau masă, lângă figura domnească.

Desigur că de cele mai multe ori, coroanele din portretele domneşti nu reproduc coroane reale, ci caută numai să simbolizeze suveranitatea; de aceea şi formele lor sunt atât de variate.

BUZDUGANUL

Buzduganul a fost adoptat de regele Ferdinand I, ca un însemn al puterii regale, căci sceptrul n'a fost niciodată uzitat în România. Buzduganul regelui Ferdinand era de aur şi i-a fost oferit de către poporul românesc, prin subscripţie publică, la 10 Mai 1920.

Regii Carol I şi Carol II n'au purtat buzdugan, ci baston de mareşal. Forma lui este a unui baston rotund, lung de 35 cm. şi acoperit cu catifea purpurie, împodobită cu acvile cruciate de aur, ce alternează cu capete de bour, tot de aur. La capete, bastonul este ornat cu frunze de stejar, de aur.

ISTORIC. — Domnii munteni şi moldoveni, aveau ca semn al puterei lor, buzduganul şi sabia. Ele figurează atât pe monetele vechi, cât şi în sigiliile, stemele şi drapelele vechi. In timpurile mai noui, unii Domni, ca de pildă Dimitrie Cantemir, sunt reprezentaţi ţinând în mână un baston scurt, asemenea bastonului de mareşal; cu toate acestea, buzduganul şi sabia (iataganul), au continuat să fie până la Cuza Vodă, insemne domneşti.

MANTIA REGALĂ

Primul rege al României, care a întrebuinţat la încoronare mantia regală, a fost Ferdinand I. Regele Carol I s'a încoronat în uniformă de general. Mantia regală a lui Ferdinand I, este de brocat roşu, lungă până la glezne, cu un guler mare de hermină, tivită pe margini şi căptuşită înlăuntru cu hermină.

ISTORIC. — Prima reprezentare a unui Domn român în costum de gală, se întâlneşte pe monetele lui Mircea cel Bătrân. Domnul are pe cap coroana princiară deschisă, e îmbrăcat într'o mantie lungă până la glezne, cu guler lat de hermină, şi căptuşită tot cu hermină. In mâna dreaptă ţine buzduganul (uneori spada sau suliţa), în mâna stângă globul cruciger.

Domnii români următori, atât munteni cât şi moldoveni, poartă toţi o mantie asemănătoare — numită caftan — dar blana nu este totdeauna her-

mină. Sub Fanarioți, se poartă la ceremonia învestiturii *cabanița* ienicerilor, asemănătoare cu caftanul domnesc, iar la ocazii solemne, un anteriu larg, cu guler de blană. Domnii din veacul XIX reintroduc mantia, dar confecționată din mătase, cu trenă foarte lungă și cu guler mare de hermină.

PAVILIONUL REGAL

Legea pentru fixarea şi stabilirea armelor României din 1867, prevede că drapelul sau pavilionul Domnului va fi ca al armatei, adică tricolor, şi va avea la mijloc stema țării. Tot astfel, prevede şi legea pentru modificarea armelor țării din 1872.

Când însă s'a confecționat pavilionul domnesc şi apoi cel regal, s'a dat coloarei galben dela mijloc, o lățime dublă cât colorilor albastră și roșie. Pe coloarea galbenă s'a cusut stema țării, iar la colțurile colorilor albastră şi roşie, s'a cusut câte o coroană regală de argint.

Pentru principele moștenitor, s'a stabilit un pavilion identic cu cel regal, dar fără coroanele din colțuri. Sub Ferdinand I, pavilionul regelui şi al principelui moștenitor au fost complet modificate.

Atunci, pavilionul regelui consta dintr'un drapel de coloare roșie vișinie, având pe margine o bordură galbenă, cu colți albaştri. In mijlocul drapelului se afla stema cea mică a țării, de care atârna crucea ordinului « Mihai Viteazul ».

M. S. Regele Carol II a aplicat crucea « Mihai Viteazul » pe toată întinderea pavilionului, ca un simbol al regalității eroice, și a fixat în centrul crucii stema cea mică.

Pavilionul principelui moștenitor, este de coloare albastră închisă, cu bordură roșie cu colți galbeni, şi are, la mijloc, stema cea mică a țării.

Pavilionul reginei, este identic cu al regelui, dar fără crucea ordinului « Mihai Viteazul »; cel al principilor regali este la fel cu al principelui moştenitor, dar fără bordură.

CIFRA REGALĂ

Este inițiala numelui regelui, care se întrebuințează pentru marcarea obiectelor aparținând suveranului sau casei regale, ca en-tête pe scrisorile și cărțile regelui şi ca semn distinctiv pe drapele şi uniforme. Primul rege, Carol I, a avut ca cifră doi *C* adosați și intercalați ; regele Ferdinand doi *F* adosați şi regele Carol II, doi *C*, la fel cu ai lui Carol I. De regulă, cifrele regale au deasupra o coroană.

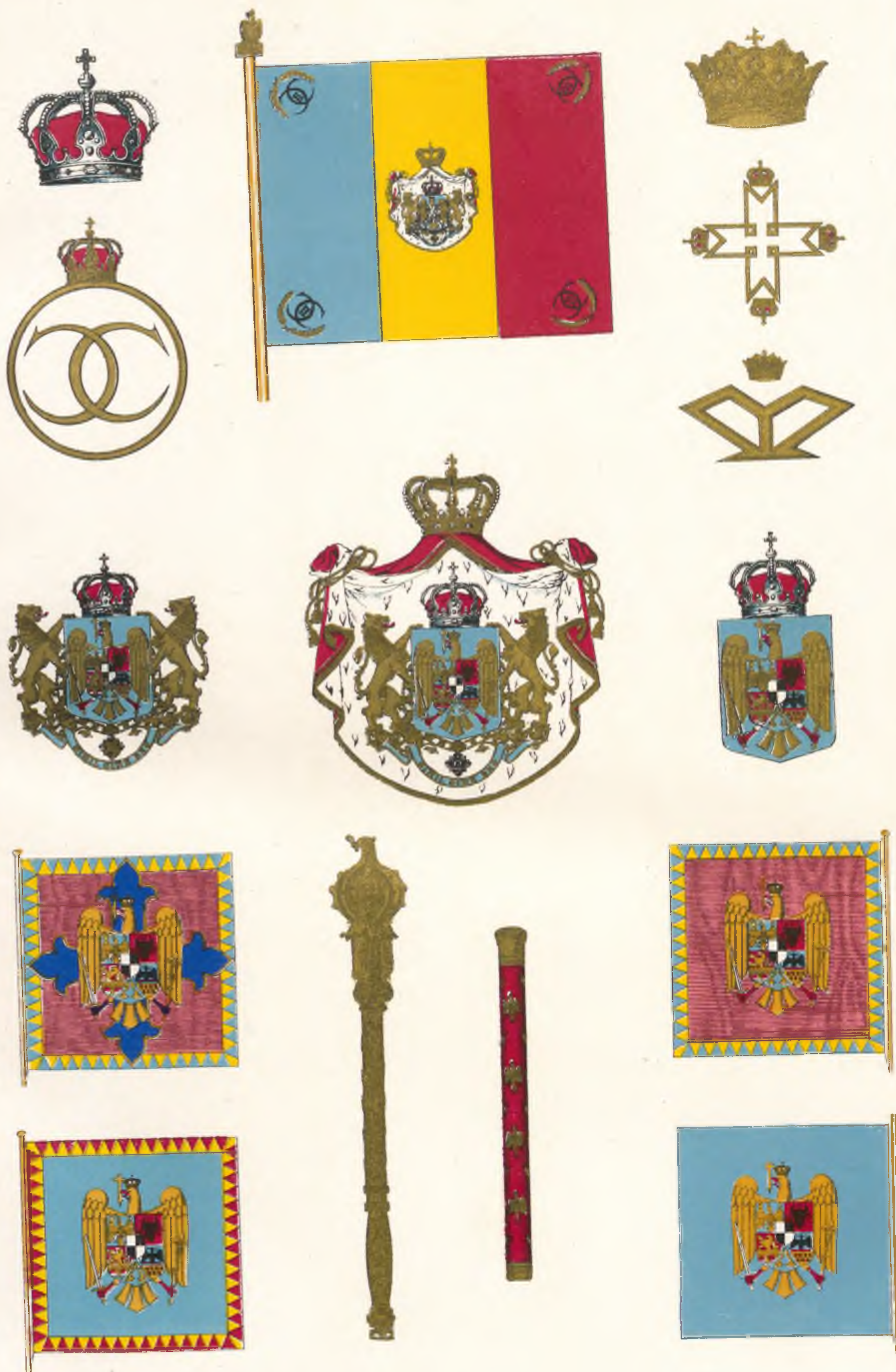
ISTORIC. — Domnii Țării Românești și ai Moldovei aveau obiceiul să-şi pună pe anumite obiecte sau în sigiliile mici, numai inițialele numelui lor.

După 1834, apar cifrele, mai ales pe drapele; Mihail Sturdza are un *M*; Alexandru Ghica, un *A*; Barbu Știrbei, un *B*; Alexandru Cuza, un *A*.

c. m.

BUZDUGAN DOMNESC DIN MOLDOVA
în secolul al XII-lea

DECORAȚIUNILE ROMÂNEȘTI

Decorațiunile sunt semne distinctive ale unui ordin sau însemnele de orice fel care se conferă ca răsplată celor ce și-au câștigat merite deosebite în serviciul patriei sau al Suveranului.

Ordinele românești, ca și feluritele categorii de insemne se institue prin legi speciale. Decorațiunile se conferă numai de M. S. Regele, atât din propria Sa inițiativă — *proprio motu* —, cât și în baza propunerilor făcute de miniștri. Ele se acordă pe viață și sunt personale.

Unele decorațiuni au un caracter ocazional, fiind create spre a răsplăti fapte săvârșite cu prilejul unui anumit eveniment, sau spre a perpetua numai amintirea lui. Astfel sunt, mai ales decorațiunile de război, sau cele comemorative.

Altele însă, au un caracter permanent, deoarece nu sunt legate de o anumită împrejurare, ci se conferă în cursul timpului, tuturor celor ce s'au distins într'un domeniu oarecare de activitate.

O categorie aparte e aceea a semnelor « onorifice » care, deși permanente, au un caracter comemorativ, întrucât se decernă după un număr de ani de serviciu în armată sau în funcțiile civile.

Ordinele au mai multe *grade*, care se deosebesc prin metalul însemnului și prin mărimea și modul de a-l purta. Aceste grade, în ordine ascendentă, sunt următoarele: *cavaler*, *ofițer*, *comandor*, *mare ofițer*, *cruce*, *colan*.

De altă parte, unele decorațiuni nu se pot conferi decât unui număr limitat de persoane, specificat adeseori pentru fiecare clasă sau grad; altele, unui număr nelimitat.

In sfârșit, anumite decorațiuni sunt rezervate numai cetățenilor români și nu pot fi conferite străinilor.

Decorațiunile se conferă prin Decret Regal, iar titularului i se eliberează un brevet.

Ordinele sunt administrate de Cancelaria Ordinelor din Ministerul Afacerilor Străine.

Cetățenii români decorați cu o distincțiune onorifică străină vor trebui, potrivit art. 10 al. III din Constituție, să ceară autorizarea prealabilă a M. S. Regelui, prin mijlocirea Cancelariei Ordinelor.

Portul unei decorațiuni străine, fără autorizația cuvenită, atrage după sine, anumite penalități. Sunt supuși penalității și cei cari poartă o decorație ce nu li s'a conferit, ori de o altă clasă sau grad.

Condamnările pentru fapte infamante atrag ștergerea din registrele membrilor decorați și ridicarea dreptului de a purta decorațiunea conferită.

Pot fi de asemenea radiați dintre membrii Ordinelor acei care au săvârșit fapte grave în contra onoarei de om.

Legile și regulamentele decorațiunilor naționale prevăd ierarhia gradelor precum și ierarhia Ordinelor, Crucilor și Medaliilor.

Unele decorațiuni (de exemplu de răsboi) comportă recompense.

Decorații cu insemnele ordinelor « Carol I » și « Ferdinand I », primesc salutul și onorurile militare dela ofițeri și soldați, oricând le poartă în chip reglementar. Deasemenea, membrii acestor ordine, cari au grade inferioare, sunt datori să salute pe cei cu grade superioare.

In sfârșit, membrii decedați ai unor ordine, au dreptul la onoruri militare, conform gradului.

Până astăzi, se pot stabili următoarele epoci în istoria decorațiunilor românești:

1. PRIMELE INCERCĂRI (1860—1876), când Domnitorii Alexandru Ioan I și Carol I, au creat câteva medalii și ordinul « Steaua României », dar nu le-au putut acorda decât unui număr foarte restrâns de persoane.

2. INSTITUIREA SISTEMULUI DE DECORAȚIUNI ROMÂNEȘTI (1877—1931), când dobândindu-se pe rând independența, regalitatea și unitatea națională, s'a creat și stabilit sub regii Carol I, Ferdinand I și în primii ani de domnie ai regelui Carol II, un întreg sistem de decorații de pace și războiu, cuprinzând ordine, medalii, cruci și insigne.

3. REORGANIZAREA ȘI MODERNIZAREA (dela 1932 până astăzi), când regele Carol II a reorganizat vechile ordine naționale și a creat altele noui; de asemenea, a stabilit o nouă ierarhie a diferitelor decorațiuni.

După forma și importanța lor, decorațiunile românești se grupează în următoarele patru categorii: *ordine*, *medalii*, *cruci* și *insigne*.

ORDINELE

Sunt decorațiunile care atribue celor distinși cu ele calitatea de membri ai unei organizații proprii: ordinul. In fruntea fiecărui ordin se află un *Mare maestru*, care este M. S. Regele. Marele maestru este ajutat de un *Cancelar*, care este ministrul Afacerilor Străine și de un *Consiliu de Onoare*, compus de regulă din patru membri, numiți prin decret regal. Toate chestiunile privitoare la ordine, se rezolvă prin *Cancelaria Ordinelor*, dela Ministerul Afacerilor Străine.

Membrii ordinelor sunt de diferite grade: cavaleri, ofițeri, comandori, mari ofițeri, mari cruci, colane. In mod normal, numirea într'un ordin se face în primul grad inferior, iar pentru înaintarea dintr'un grad într'altul, se cere un anumit stagiu. Fac excepție dela aceste reguli decorațiunile conferite: motu proprio, membrilor Familiei Regale, capilor de State, principilor de Sânge, persoanelor marcante străine.

Există ordine, care nu au decât grade superioare.

Ordinele românești sunt de trei categorii: *ordine naționale, ordine militare* și *ordine culturale*.

I. ORDINELE NAȚIONALE

1. STEAUA ROMÂNIEI (1864)

Este cel mai vechi ordin național, creat de Vodă Cuza. Insemnele lui n'au fost acordate decât unui număr foarte redus de persoane.

Abia în 1877, după proclamarea independenții, Carol I a instituit în mod definitiv acest ordin, prin legea votată în ziua de 10 Mai, stabilind 5 grade: cavaleri, ofițeri, comandanți (comandori), mari ofițeri și mari cruci.

Ordinul a fost reorganizat de regele Carol II în 1932 și în 1937, când se înființează un grad în plus, denumit clasa I, a cărui erarhie a fost stabilită între mare cruce și mare ofițer (Monit. Of. Nr. din 24, III, 1937, pag 2452). Insemnul ordinului se prezintă astfel: cruce bizantină (repetată) de metal, smălțuită albastru închis și având în centru un medalion rotund de smalț, roșu, cu bordura albastră închisă, înconjurat de o coroană verde de frunze de stejar. Medalionul, are pe față cifra regelui Carol I, iar pe bordură inscripția: *In fide salus* și pe verso data *1877*. Intre brațele crucei se află câte o acvilă cruciată de metal, iar deasupra crucii, coroana regală de metal.

Panglica este de culoare roșie, cu câte o dungă argintie pe margini.

Deosebirile între grade sunt următoarele:

a) La cavaleri și ofițeri mărimea crucei este de 40 mm., iar marginile, acvilele cruciate și coroana sunt de argint, la cavaleri și de aur, la ofițeri.

b) Pe panglica de Ofițer se află o rozetă.

c) Și cavalerii și ofițerii poartă decorația pe partea stângă a pieptului (militarii și civilii), iar civilii în ținută de gală, la reverul stâng al fracului.

d) La comandori, crucea este în mărime de 50 mm., iar marginile ei, acvilele cruciate și coroana, sunt de aur. Se poartă atârnată la gât.

e) La marii ofițeri, crucea este la fel cu cea de Comandor și se poartă la gât. La ea se mai adaugă o *placă* de argint, în forma unei stele cu 8 raze diamantate, în mărime de 65 mm. Pe stea, este așezat medalionul din centrul crucii și cele 4 acvile cruciate. Placa se poartă pe partea dreaptă a pieptului.

f) Insemnele gradului clasa I, se compun din crucea ordinului, de argint, în diametru de 60 mm. atârnată de capătul unei lente și din placa ordinului, care este o stea, de formă patrată, cu razele de argint, în diametru de 75 mm, având aplicată în mijloc crucea ordinului.

Lenta (cordonul) este de mătase, lată de 100 mm, de culoare roșie, cu o dungă argintie la mijloc, lată de 18 mm, și se poartă dela umărul drept spre coapsa stângă.

Insemnele militare au două spade încrucișate pe crucea ordinului.

g) La marile cruci, se adaugă un cordon de panglică în coloarea ordinului, lat de 100 mm., care se poartă transversal pe piept, dela umărul drept spre coapsa stângă și se termină jos într'o fundă, de care atârnă crucea de comandor de 60 mm. Deasemenea, și dintr'o placă de argint de 75 mm., pe care se găsește crucea ordinului. Și aici placa se poartă pe pieptul drept.

Insemnele acestui ordin, conferite militarilor, au sub coroana regală două spade încrucișate cu vârfurile în sus.

Numărul membrilor români ai ordinului « Steaua României » este următorul: *pentru civili*, mari cruci clasa I 50; mari ofițeri 75; comandori 200; ofițeri 500; cavaleri 1000; *pentru militari:* mari cruci 10; clasa I 15 ; mari ofițeri 25; comandori 75; ofițeri 150; cavaleri 350.

ISTORIC. — Când Cuza Vodă a creat ordinul « Steaua României », n'a putut să facă să se voteze o lege specială, deoarece nefiind un Domn independent, nu putea conferi decorații. El însă a comandat la Paris (la casa Krétly), un număr de decorații pentru trei grade: cavaleri, ofițeri și comandori, care au și sosit la București în cursul anului 1865. Ele se deosebiau de cele actuale numai prin faptul că medalionul roșu din centrul crucii, avea pe față două mici coroane de lauri, cu cifrele 5 și 24 (simbolizând datele alegerii lui Cuza în Moldova 5 Ianuarie, în Muntenia 24 Ianuarie), și pe bordură inscripția: *Genere et corde fratres;* iar pe revers, cifra lui Cuza Vodă (*A*). Aceste decorațiuni au fost conferite *proprio motu*, numai câtorva dintre devotații Domnului.

După abdicarea sa, lăzile cu decorații, găsite la palat, au fost păstrate până în preajma războiului pentru independență. Carol I a hotărît atunci modificarea lor și completarea cu gradul de mare ofițer și mare cruce.

Modificarea a constat în faptul că, s'a pus pe fața medalionului din centrul crucii, acvila cruciată stând pe un fulger, iar pe bordură inscripția: *In fide salus;* pe revers, cifra lui Carol I. In acelaș timp, s'a confecționat o variantă, cu spadele încrucișate sub coroana regală, și alta pentru fapte de vitejie

săvârșite în război, cu spadele încrucișate puse peste cruce la gradele superioare și peste panglică la cavaleri și ofițeri. Prima decernare a decorațiunilor s'a făcut în cursul lunilor Septemvrie și Octomvrie 1877, cu ocazia luptelor dela Plevna.

Primul regulament al ordinului este din 1885; al doilea, din 1906; acesta din urmă fixează numărul membrilor la 2000 și anume: cavaleri 1000; ofițeri 720; comandori 200; mari ofițeri 60; mari cruci 20.

Atât legea cât și regulamentul acestui ordin, au fost modificate în mod radical în 1932 și 1937, prin Legea pentru reorganizarea ordinelor naționale și prin regulamentul acestei legi, (Mon. Of., Nr. 101 și 161 din 1932).

2. COROANA ROMÂNIEI (1881)

Creată de Regele Carol I, cu prilejul proclamării regatului. Ca și « Steaua României », acest ordin are menirea să răsplătească serviciile deosebite aduse Statului. Se conferă atât militarilor, cât și civililor. Are cinci grade: cavaleri, ofițeri, comandori, mari ofițeri și mari cruci. Sunt 150 mari cruci; 300 mari ofițeri; 300 comandori; 1500 ofițeri și un număr nelimitat de cavaleri.

Insemnul se prezintă astfel: o cruce de Malta, smălțuită roșu închis, cu marginile de metal, având la mijloc un medalion rotund, tot din smalț roșu și cu bordura albă. Acest medalion poartă pe față cifra regelui Carol I și pe bordură inspcripția: « *Prin noi înșine — 14 Martie 1881* » —, iar pe revers, la mijloc: *10 Mai* și pe bordură: *1866—1877—1881*. Intre brațele crucii, se află câte o coroană regală de metal. Panglica ordinului este albastră, cu o dungă de argint la mijloc.

Deosebirile între grade sunt următoarele:

a) La cavaleri și ofițeri, mărimea crucii este de 40 mm., iar marginile ei și coroanele regale sunt de argint la cavaleri și de aur la ofițeri. Se poartă pe partea stângă a pieptului (militari) și de reverul stâng al fracului (civili).

b) La ofițeri, panglica are o rozetă de aceiași coloare.

c) La comandori, mărimea crucii este de 50 mm., marginile și coroana sunt de aur. Se poartă atârnată la gât.

d) La marii ofițeri, pe lângă crucea de comandor, atârnată la gât, se adaugă o placă de argint de 65 mm., de forma unei stele cu 8 raze, pe care se află medalionul din centrul crucei și cele 4 coroane. Ea se poartă pe pieptul drept.

e) La marile cruci, se poartă crucea de comandor de 60 mm., atârnată la funda cordonului, care este de aceiași coloare cu panglica ordinului și se poartă de pe umărul drept, la coapsa stângă. Placa de argint, de 75 mm., în formă de stea cu 8 raze, are la mijloc crucea ordinului. Ea se poartă pe pieptul stâng.

Insemnele pentru militari sunt la fel cu cele pentru civili.

ISTORIC. — La crearea acestui Ordin, în 1881, decorația se deosebea întru câtva de cea actuală, prin faptul că medalionul din centrul crucii avea pe față coroana României, de argint la cavaleri și de aur la celelalte grade. Deasemenea, între brațele crucii, era câte o cifră a regelui Carol I. Panglica, deși era de coloare albastru închisă, ca și cea actuală, avea la margini câte o dungă argintie. In sfârșit, dimensiunile crucilor și plăcilor erau altele.

Prin regulamentul din 1885, s'au stabilit atât formalitățile de primire în ordin cât și modul de a se purta insemnele, precum și îndatoririle membrilor. Un al doilea regulament s'a publicat în 1906, iar în 1932 s'a modificat atât legea cât și regulamentul ordinului, prin legea de reorganizare a ordinelor naționale.

3. CAROL I (1906)

Inființat de regele Carol I în amintirea jubileului de 40 de ani de domnie. Acest ordin este considerat ca cel mai înalt în ierharia ordinelor naționale și are un număr foarte limitat de membri (15) și numai două grade: cavaleri mari cruci (10) și colane (5).

Decorația ordinului Carol I se prezintă astfel: cruce treflată de smalț roșu, cu marginile de aur, având între brațe câte 9 raze de aur. Pe cruce, se află o acvilă încoronată, de argint, cu aripile întinse și ținând în ghiara dreaptă o spadă, iar în cea stângă un sceptru de aur. Pe pieptul acvilei, se află un medalion rotund de aur, purtând efigia Regelui Carol I iar pe revers, un medalion albastru, cu inscripțiunea 1861—10 Mai—1906, iar în centru cifra Regelui Carol I. Deasupra Crucii se află așezată Coroana Regală de argint oxidat și inscripția: *1866—10 Mai 1906*. Sub medalion, o eșarfă de aur, cu inscripția în smalț albastru: « *Prin statornicie la izbândă* ».

Panglica ordinului este de culoare albastru deschisă, cu câte o dungă de aur pe marigini, traversată de un fir de mătase roșie.

Deosebirile între grade sunt următoarele:

a) Cavalerii mari cruci, poartă un cordon de culoarea ordinului, lat de 100 mm. care se poartă de pe umărul drept la coapsa stângă, unde se leagă într'o fundă, de care atârnă crucea ordinului, în mărime de 70 mm. Pe lângă cordon, ei poartă și o placă de aur, în forma unei stele cu 8 raze, de 80 mm., în mijlocul căreia este aplicată acvila ordinului.

b) Cei cu gradul colan, poartă crucea atârnată de un lanț de aur (colan), lung de 73 cm. și format din 10 cartușe, alternând cu 12 cifre de aur ale regelui Carol I. Cartușele reprezintă stemele Țării Românești, Moldovei, Casei de Hohenzollern, Olteniei și Dobrogei de câte două ori. Lanțul, se poartă în jurul gâtului și se încheie la spate printr'o acvilă de argint.

Pe lângă lanț se poartă și cordonul și placa de mare cruce. Toate împreună constitue insemnele gradului colan.

ISTORIC. — La început, ordinul Carol I a avut 4 grade: comandor, mare ofițer, mare cruce și colan, iar numărul membrilor era de 80 și anume: comandori 40; mari ofițeri 25; mari cruci 10; colane 5. Decorația era cea actuală.

Legea ordinului s'a publicat în Mon. Of. Nr. 32 din 1906. Ultimele modificări și ierarhia lui s'au stabilit prin Legea de organizare a ordinelor naționale din 1932.

4. FERDINAND I (1929)

Infiinţat cu scopul de a perpetua amintirea regelui care a realizat întregirea României. Se conferă numai *Românilor*, cari au contribuit prin activitatea lor la înfăptuirea Unităţii Naţionale, (Legea în Mon. Of., Nr. 107 din 1929; regulamentul, în Mon. Of. Nr. 189 din 1930). S'a introdus modificări la data de 18 Februarie 1937, Monitorul Oficial. Nr. 40.

Numărul membrilor acestui ordin este împărţit în 6 grade astfel: Cavaleri 100, Ofiţeri 75, comandori 60, Mari Ofiţeri 40, Mari Cruci 15.

Insemnul ordinului se prezintă astfel: crucea de aur smălţuită, verde, cu capetele braţelor despicate, în formă a doi *F* adosaţi și având deasupra coroana regală de aur, cu smalţul roșu vizibil.

Panglica este de culoare albastru închisă, având la mijloc o dungă galbenă, străbătută de un fir roșu.

Deosebirea între grade este următoarea: la cavaleri, marginile crucii și coroana sunt de argint; la celelalte grade, sunt de aur.

Placa de mare cruce are forma unei stele rombice, cu raze de aur, pe care este aplicată crucea ordinului. Cordonul este de culoarea panglicii ordinului.

Lanţul colanului este format din inele late de aur, câte două, alternând cu cruci de ale ordinului și anume: 6 de smalţ verde și 6 de smalţ albastru. De lanţ atârnă crucea ordinului, de smalţ verde. Gradul colan are și cordonul și placa de mare cruce.

In privinţa modului de a purta decoraţia, este de remarcat că atunci când un membru al ordinului Ferdinand I, în gradul de colan, are în acelaș timp și gradul de colan al ordinului Carol I, va purta colanul ordinului Carol I și cordonul ordinului Ferdinand I. In niciun caz nu se vor purta împreună cele două lanţuri ale colanelor.

In legea pentru reorganizarea ordinelor naţionale, din 1932, ordinul acesta nu este trecut în tabloul de ierarhizare a ordinelor naţionale, pentru motivul că se conferă pentru merite speciale și are ierarhia stabilită prin legea lui proprie din 1929, unde se spune că urmează după ordinul Carol I.

5. SERVICIUL CREDINCIOS (1932)

După desfiinţarea primelor trei clase ale ordinului Carol I, s'au adăugat medaliei și crucei « Serviciul Credincios » trei clase: comandor, mare ofiţer și mare cruce, care formează un ordin nou, cu acelaș nume. Având numai trei clase superioare, acest ordin a fost intercalat în ierarhia ordinelor naţionale, imediat după ordinul « Carol I » și înaintea ordinului « Steaua României ».

Numărul membrilor ordinului « Serviciul Credincios » este de 225 și anume: comandori 150; mari ofiţeri 50; mari cruci 25.

Insemnul ordinului se prezintă astfel: cruce de smalţ albastru azuriu, având la mijloc un medalion de aur, care poartă pe faţă stema României, iar pe revers, inscripţia: « *Serviciul Credincios* ». Peste braţele crucii, se află o coroană aurită de frunze de lauri, iar deasupra, coroana regală a României, tot de aur.

Panglica este formată din trei dungi verticale, egal de late, dintre care două în albastru deschis, la margine și una albă la mijloc.

Deosebirea între grade este următoarea:

a) La comandori, crucea este de 50 mm. și se poartă atârnată la gât.

b) Insemnele de Mare Ofiţer se compun din Crucea Ordinului în diametru de 37 mm, atârnată de o panglică de mătase lată de 37 mm și din placa de Mare Ofiţer, care este o stea cu razele de argint de formă patrată, în diametru de 75 mm, având aplicată la mijloc Crucea Ordinului de 37 mm. diametru, în centrul căreia se află Stema Ţării, iar deasupra Stemei, Coroana Regală.

Crucea se poartă pe pieptul stâng, iar placa pe pieptul drept.

c) Insemnele de Mare Cruce se compun din: Crucea Ordinului de 56 mm diametru, atârnată de capătul unei lente de mătase, lată de 99 mm. și placa de Mare Cruce, care este o stea cu razele de aur, de formă patrată, în diametru de 85 mm, având aplicată în mijloc Crucea Ordinului, în centrul căreia se află Stema Ţării, iar deasupra Stemei, Coroana Regală.

Lenta se poartă pe umărul drept înspre șoldul stâng, iar placa pe pieptul stâng.

Panglica ordinului este formată din 3 dungi egale, două albastru deschis pe margine și una albă la mijloc.

In ordinul « Serviciul Credincios », nu se numesc decât bărbaţii de Stat, cari au fost prim-miniștri cel puţin 3 luni, cei cari au fost cel puţin 7 ani miniștri, înalţi demnitari cari au cel puţin 10 ani de serviciu și posedă marea cruce a « Stelei României », cum și cei ce s'au distins în mod deosebit în domeniul artei sau știinţei, ori în folosul omenirii.

ISTORIC. — In anul 1878, s'a instituit, la propunerea ministrului Afacerilor Străine de atunci, M. Kogălniceanu, medalia « *Serviciul Credincios* ». In 1906, s'a instituit și o cruce cu acelaș nume. Ele se menţin și astăzi, cu unele modificări. In anul 1931, regele Carol II a creat și un ordin naţional cu numele « *Serviciul Credincios* », care nu trebue confundat cu medalia și crucea cu acest nume.

Prin legea din 12 Februarie 1937 se înfiinţează gradul de Colan și gradul de Ofiţer al Ordinului « Serviciul Credincios ». Numărul cetăţenilor români cărora li se poate conferi gradele de Colan și de Ofiţer ale Ordinului Serviciul Credincios, se limitează după cum urmează: Colan 12 și Ofiţer 300 (Mon. Of. Nr. 40 din 18 Februarie 1937).

Descrierea Colanului e cuprinsă în regulamentul publicat în Mon. Of. Nr. 69 din 24 Martie 1937.

II. ORDINE MILITARE

1. MIHAI VITEAZUL (1916)

Creat de regele Ferdinand I, spre a răsplăti faptele de eroism ale ofiţerilor în faţa inimicului. (Legea din 21 Dec. 1916, în Mon. Of. Nr. 223, din 25 Dec. 1916).

Ordinul are 3 clase, începând dela clasa III până la clasa I, care este cea mai înaltă decoraţiune de răsboi. Numărul membrilor este nelimitat.

FIDVS
FIDVS
FIDVS
FIDVS

Insemnul ordinului se prezintă astfel: Cruce treflată, smălțuită albastru și cu marginile de aur; în centrul ei, cifra de aur încoronată a regelui Ferdinand I, iar deasupra, coroana regală de aur. Pe revers crucea este smălțuită tot albastru și poartă data 1916.

Panglica este de culoare roșie-vișinie, cu dungi de aur la margini.

Deosebirea între clase constă numai în mărimea crucii, dar cea de cl. I se poartă ca o placă, fără panglică și fără coroană.

Nu există regulament al acestui ordin, astfel că modalitățile conferirii și purtării decorației s'au stabilit prin uz. In orice caz, este considerat ca cel mai înalt ordin militar românesc.

Prin legea din 12 Mai 1927 (Mon. Of. Nr. 105 din 15 Mai 1927), se acordă ofițerilor decorați cu ordinul Mihai Viteazul anumite avantagii. In primul rând, li se dau gratuit proprietăți rurale în loturi individuale de câte 25 jugăre; locuri de casă în orașe și sate, de câte 500 m.p., pe care le pot plăti în 20 rate anuale, apoi dreptul de a călători gratuit în clasa I pe rețelele C.F.R., ale Navigației fluviale române (N.F.R.) și ale Serviciului maritim român (S.M.R.).

2. CRUCEA REGINA MARIA (1917)

Pentru persoanele care s'au distins prin activitatea lor pe teren sanitar, în războiul pentru întregirea României.

Ordinul, are trei clase; numărul membrilor este nelimitat.

Insemnele ordinului se prezintă astfel: cruce gamată (crucea Regina Maria), de metal smălțuit, atârnată de o panglică portocalie.

La clasa I, cea mai înaltă, crucea are mărimea de 48 mm. și este smălțuită alb, cu marginile de aur. Pe fața ei, este aplicată o cruce mică de smalț roșu, iar pe revers, cifra încoronată, de aur, a Reginei.

La clasa II, crucea are mărimea de 40 mm., este de metal galben și are pe față aceeași cifră, iar pe revers data: 1917.

La clasa III, crucea are aceeași mărime, este de metal brun și poartă cifra și data ca la clasa II. (Decret regal din 5 Februarie 1917, sub rezerva ratificării ulterioare a Corpurilor Legiuitoare. Ratificat în Martie 1917. Regulamentul ordinului, în Mon. Of. Nr. 155, din 30 Sept. 1917).

3. VIRTUTEA AERONAUTICĂ (1930)

Se conferă numai aviatorilor militari și civili, cari s'au ilustrat prin fapte aeronautice atât în timp de pace cât și de războiu. (Legea din 28 Februarie 1931, publicată în Mon. Of. Nr. 52 din 4 Martie 1931, operantă dela decretarea ordinului, 31 Iulie 1930, Mon. Of. Nr. 173 din 5 August 1930).

Ordinul, are 4 clase: crucea de aur, cavaler, ofițer și comandor; numărul membrilor este nelimitat.

Insemnele ordinului sunt: crucea, având în locul brațelor orizontale, o aripă aviatică, iar în centru, acvila României, purtând pe piept un scut cu cifra regelui Carol II. Pe reversul crucii, inscripția: « *Virtutea aeronautică* » și pe față: 1930. Panglica este de culoare albastru-azurie, cu câte o dungă de argint la margini și la mijloc.

La clasa « Crucea de aur », insemnul este de metal galben; la celelalte, de smalț albastru, cu scutul cel mare de smalț alb, cel mic de smalț albastru, iar cifra regală de aur. Mărimea de 30 mm. La clasa ofițer, se adaugă la brațul inferior al crucii o coroană verde de lauri. Clasa comandor, este identică cu cea de ofițer, dar mărimea crucii este de 50 mm. Clasele « Crucea de aur » și « cavaler » se pot acorda de trei ori aceleiași persoane. In aceste cazuri, se adaugă pe panglica decorației câte o baretă de aur, pentru « crucea de aur » și câte o baretă de argint pentru clasa cavaler.

Vor primi de drept « crucea de aur », bareta respectivă sau clasa imediat superioară celei ce o posedă, aviatorii români, cari în timp de pace vor bate un record român sau mondial, iar în timp de războiu vor doborî un avion inimic. De asemenea, cei ce vor fi decorați în timp de războiu cu ordinul « Mihai Viteazul », pentru fapte aeronautice, vor primi de drept « Virtutea aeronautică » clasa cavaler, bareta respectivă, sau clasa imediat superioară. Insemnele de răsboiu au între brațele crucei, două spade încrucișate.

4. STEAUA ROMÂNIEI și COROANA ROMÂNIEI CU CARACTER MILITAR (1916)

Comportă două spade încrucișate între ramurile crucii, având panglica medaliei « Virtutea Militară». Se acordă ofițerilor combatanți decorați cu ordinele « Steaua României » și « Coroana României » în gradele de cavaler, ofițer și comandor, pentru fapte de arme, săvârșite pe câmpurile de luptă.

Această dispoziție, s'a prevăzut mai întâi în legea instituirii ordinului « Mihai Viteazul » (art. 4) și apoi în decretul regal Nr. 181, din 9 Aprilie 1918 (Mon. Of. Nr. 10 din 1918).

III. ORDINE CULTURALE

1. MERITUL CULTURAL (1931)

Creat de regele Carol II, spre a promova cultura națională și a răsplăti pe cei ce se disting pe terenul științelor, artelor, literelor sau prin opere școlare, sociale, religioase și de educație fizică.

Acest ordin, are 4 grade: comandor, ofițer, cavaler cl. I, cavaler cl. II. La acestea, se mai adaugă două medalii: clasa I și clasa II.

Clasele ordinului se conferă pentru opere de creație, iar medaliile pentru deosebită sârguință în următoarele 8 domenii: *a)* litere și opere literare; *b)* știință teoretică și practică; *c)* artă, muzică, teatru; *d)* opere de cultură generală cum și de ocrotirea culturii; *e)* culte; *f)* școală; *g)* cercetășie, educație fizică, sporturi; *h)* opere sociale.

Insemnul ordinului constă dintr'o cruce pătrată de smalț violet, având la mijloc un medalion de metal, cu bustul regelui Carol II și pe muche o coroană de lauri; pe revers, inscripția: « *Prin cultură la libertate* ».

Deosebirile între grade sunt următoarele:

a) La comandori, mărimea crucei este de 50 mm., la celelalte grade de 40 mm.

b) La comandori și ofițeri, medalionul și efigia regelui sunt de metal aurit; la cavaleri, de metal argintat;

c) La comandori, ofițeri și cavaleri cl. I, crucea are deasupra coroana regală a României; la cavaleri cl. II este fără coroană.

Cât privește medaliile, ele au pe față bustul regelui Carol II, iar pe revers o ramură de lauri și inscripția: *Prin cultură la libertate.* Medalia cl. I, este de metal aurit; cea de cl. II, din metal argintat. Dimensiunea lor este de 30 mm.

Panglica decorațiilor și medaliilor, are următoarele culori:

a) *Litere și opere literare:* albă cu două dungi violete la margini;

b) *Știință teoretică și practică:* albă, cu două dungi verzi la margini;

c) *Artă, muzică, teatru:* albă, cu două dungi portocalii la margini;

d) *Cultură generală:* albă, cu două dungi albastre la margini;

e) *Culte:* albastră la mijloc și trei dungi roșii egale, la margini;

f) *Școală:* albă, cu trei dungi roșii;

g) *Cercetășie, educație fizică, sport:* albastră, cu două dungi negre la margini;

h) *Opere sociale:* violetă, cu două dungi verzi la margini.

Numărul membrilor ordinului este limitat, conform următorului tablou:

Pentru Români:

Comandori, categoria *a* 20, *b* 20, *c* 10, *d* 15, *e* 30, *f* 30, *g* 20, *h* 20.

Ofițeri, categoria *a* 60, *b* 60, *c* 30, *d* 50, *e* 100, *f* 100, *g* 60, *h* 60.

Cavaleri cl. I, categoria *a* 200, *b* 200, *c* 120, *d* 150, *e* 300, *f* 300, *g* 200, *h* 200.

Cavaleri cl. II, Medalia I și II: nelimitat.

Pentru străini:

Comandori, categoria *a* 50, *b* 50, *c* 30, *d* 15, *e* 50, *f* 50, *g* 20, *h* 20.

Ofițeri, categoria *a* 150, *b* 150, *c* 100, *d* 150, *e* 150, *f* 150, *g* 60, *h* 60.

Cavaleri cl. I, categoria *a* 250, *b* 250, *c* 150, *d* 150, *e* 400, *f* 400, *g* 200, *h* 200.

Cavaleri cl. II, medalii cl. I și II: nelimitat.

Stagiul de înaintare este de 2 ani, dar cei decorați cu « Bene Merenti » cl. I, sau Răsplata muncii cl. I, pentru învățământ sau pentru biserică, pot fi numiți dela început, cavaleri cl. I. Odată cu instituirea « Meritului Cultural », s'au desființat medaliile « Bene merenti », « Răsplata muncii pentru învățământ » și « Răsplata muncii pentru biserică ».

Brevetele ordinului « Meritul Cultural », poartă semnătura autografă a suveranului. (Mon. Of. Nr. 226 din 1931).

2. MERITUL AGRICOL (1933)

Pentru persoanele cari se disting prin servicii științifice, aduse agriculturii sau industriilor agricole și prin lucrări și publicații științifice în acest domeniu.

Ordinul, are patru grade, cu un număr limitat de membri: cavaleri (1000), ofițeri (500), comandori (100) și mari ofițeri (50).

Insemnul constă dintr'o cruce de Malta, smălțuită verde închis, având în centru cifra regelui Carol II, de metal și încoronată, iar la mijlocul crucii, o coroană de frunze de lauri și stejar, tot de metal.

Panglica este de culoare verde închisă, cu 6 dungi înguste de fir de aur. Gradul de mare ofițer are și o placă cu raze de argint, pe care este aplicată crucea de mai sus.

Există și o medalie « Meritul agricol », cu două clase: I-a de aur, a II-a de argint, și cu un număr nelimitat de membri.

MEDALIILE

1. PRO VIRTUTE MILITARI (1860)

Cea dintâi medalie românească. A fost instituită de Cuza Vodă la 1860, spre a se acorda ofițerilor și soldaților cari luaseră parte la bătălia din Dealul Spirei, împotriva Turcilor, la București, în 13 Septembrie 1848.

Medalia era de bronz și avea pe față acvila cruciată, încoronată și ținând în ghiara dreaptă spada, în cea stângă, sceptrul. Sus pe margini, inscripția circulară: « *Pro virtute militari* ». Pe revers, era o ghirlandă de frunze de lauri, înlăuntrul căreia se afla scris: *13 Decemvrie 1848, Dealul Spirei.* Panglica era albastră, având la margini câte două dungi galbene și roșii.

Medalia aceasta n'a fost distribuită decât în 1866, după abdicarea lui Cuza.

2. DEVOTAMENT ȘI CURAJ (1864)

Creată de Vodă Cuza spre a răsplăti pe cei cari s'au distins la executarea măsurilor de salvare [1]), cu prilejul marilor inundații din București, pricinuite de revărsarea Dâmboviței. Ea era de argint (30 mm.) și avea pe față capul Domnitorului, cu inscripția circulară: *Alessandru Ioan I 1864,* iar pe revers o ghirlandă de frunze de stejar și înlăuntrul ei inscripția: « *Devotament și curagiu* ». Toarta era din frunze de laur, iar panglica, jumătate roșie, jumătate galbenă.

Medalia nu s'a distribuit decât unui număr foarte redus de persoane, iar după abdicarea lui Cuza, a fost părăsită.

[1]) Vodă Cuza luase parte personal la aceste operații. Pentru aceasta a și primit o diplomă de onoare dela Soc. de Salvare din Franța.

3. VIRTUTEA MILITARĂ (1864)

Creată de Vodă Cuza. Ea era de argint (30 mm.) și reprezenta, pe față, efigia Domnitorului, cu inscripția circulară: *Alessandru Ioan I, 1864*, iar pe revers o coroană de lauri, având în interior inscripția: Virtutea militară.

Toarta medaliei era prinsă într'o coroană regală. Nu știm însă, ce culoare avea panglica.

In 1868, prin legea de organizare a armatei (modificată în 1872), se institue în mod definitiv o medalie numită « *Virtutea militară* », cu scopul de a răsplăti sergenții cari vor fi servit în acest grad 12 ani în activitate, fără plată.

In regulamentul acestei legi, promulgat în 1872, se prevede că medalia va fi de 30 mm. și va avea pe față capul Domnitorului, cu inscripția circulară « *Carol I Domnul României* », iar pe revers, într'o ghirlandă de frunze de laur și de măslin, inscripția « Virtutea militară ». Toarta ei va fi de forma unei ghirlande de lauri. Panglica, va fi roșie cu câte o dungă albastră pe margini.

Deși prin lege era destinată numai sergenților și deci avea o singură clasă, prin regulament (art. 14), se prevede, că se va acorda atât gradelor inferioare, cât și ofițerilor și asimilaților, fără considerare de timpul servit. De aceia regulamentul institue două clase: medalia de aur, pentru ofițeri și medalia de argint, pentru gradele inferioare.

Regulamentul mai prevede și un anumit ceremonial cu care se distribue medalia: conferirea ei, se citește la raportul de zi la toate corpurile, iar unitatea din care face parte cel decorat, iese în mare ținută și prezintă arma la citirea decretului și prinderea medaliei la pieptul decoratului. Medalia de argint, dă dreptul și la o pensie viageră de 300 lei anual. In războiul independenții (1877—78), medalia « Virtutea militară » a fost acordată în această formă, ofițerilor și gradelor inferioare.

In 1880, un decret domnesc modifică forma și aspectul medaliei, destinate celor cari s'au ilustrat prin curaj, fapte de devotament, îndeplinite pe câmpul de luptă și crează astfel « *Virtutea militară de războiu* ». Ea are forma « Crucei de fier » germane, așezate pe o ghirlandă de frunze de stejar. In centrul crucii, este un medalion rotund, care reprezintă pe față, efigia Domnitorului Carol I, cu inscripția circulară: *Carol I Domn al României*, iar pe revers, inscripția pe două rânduri: *Virtute militară*. Panglica, este aceiași ca și la Virtutea militară de pace, având ca și aceasta, două clase: de aur pentru ofițeri și de argint pentru gradele inferioare.

Cât privește pensia, a fost ridicată în anul 1882 la 500 lei anual, iar din 1893 a fost desființată.

In cursul războiului pentru întregirea României (1916—1918), prin înființarea ordinului « Mihai Viteazul », care se acorda numai ofițerilor, medalia « Virtutea militară » rămânea rezervată în amândouă clasele, doar gradelor inferioare (art. 3 din legea ordinului « Mihai Viteazul »).

Cu toate acestea, în 1918, ea câștigă o importanță deosebită, deoarece prin decretul regal Nr. 851 din 9 Aprilie (publicat în Mon. Of. Nr. 10 din 12 Aprilie), se decide ca ordinele « Steaua României » și « Coroana României », obținute pentru fapte de arme săvârșite pe câmpul de luptă, să fie purtate în gradele de cavaler, ofițer și comandor, cu panglica medaliei « Virtutea militară ». In 1933, decorații cu « Virtutea militară de război », au obținut și avantagii materiale importante: loturi de casă gratuite (500 m.p.), în orașe și sate; gratuitate pe C.F.R. și N.F.R. pentru ei și văduvele lor; scutiri de taxe școlare pentru copii. (Mon. Of. Nr. 104 din 8 Mai 1933).

4. BENE MERENTI (1876)

Spre a se răsplăti meritele câștigate în domeniul științelor, artelor, literaturii, industriei, agriculturii, etc. Ea era de 30 mm. și avea două clase: I-a, de metal aurit și a II-a, de metal argintat. Se prezenta astfel: Pe față, efigia Domnitorului Carol I, cu inscripția circulară: « Carolus princeps Romaniae [1]) », iar pe revers, o ghirlandă de frunze de stejar, având în interior inscripția « *Bene merenti* ». Panglica, era de culoare vișinie, cu câte o dungă argintie pe margini.

Medalia aceasta a fost desființată în 1931, prin înființarea ordinului « Meritul cultural ».

5. APĂRĂTORII INDEPENDENȚEI (1878)

Pentru persoanele civile cari îndepliniseră servicii importante pe lângă armată, atât în interiorul țării, cât și peste Dunăre, în timpul războiului Independenței. Ea era de 30 mm. și reprezenta pe față, o figură femeiască (România), călcând pe drapele și arme și ținând în mâna dreaptă întinsă, o coroană de lauri, iar în stânga, o spadă, cu vârful în jos. La spatele ei, un înger ținea un drapel încununat, iar jos, la stânga ei, se afla o acvilă. Pe revers, cifra Regelui Carol I, și într'o ghirlandă de frunze de laur și stejar, inscripția: « *Apărătorilor independenței în resbelul 1877—1878* ». Panglica era de culoare albastră, cu câte o dungă roșie-galbenă, la margini.

Deși era destinată numai civililor, medalia aceasta s'a acordat și ofițerilor și gradelor inferioare din gărzile orășenești, cari au făcut în timpul războiului, paza orașelor.

6. SERVICIUL CREDINCIOS (1878)

Spre a răsplăti serviciile importante de orice ordin, aduse Statului, de către civili și militari.

Medalia era de 30 mm. și avea două clase: I-a, de metal galben și a II-a, de metal alb. Pe față, purta stema țării, iar pe revers, într'o ghirlandă de frunze de stejar și laur, inscripția: « *Serviciu credincios* ». Avea o coroană de acelaș metal. Panglica era albastră, cu câte o dungă argintie pe margini.

---

[1]) După proclamarea regatului inscripția s'a modificat astfel: «*Carolus I Rex Romaniae*».

In 1906, redactându-se un nou regulament al acestei medalii, s'a instituit și o « *cruce Serviciul credincios* », care se prezenta ca o cruce de 32 mm. având în centru un medalion cu stema țării iar pe revers, inscripția de mai sus; ca și medalia, crucea avea, deasupra coroana regală, iar panglica era aceiaș cu a medaliei.

In 1932, medalia și crucea « Serviciul Credincios » au fost radical modificate. Mai întâi, s'au fixat pentru fiecare câte 3 clase: I-a de aur, a II-a de argint, a III-a de bronz. Ierarhia acestor clase este următoarea, în ordine ascendentă: medalia cl. III, crucea cl. III; medalia cl. II, crucea cl. II; medalia cl. I, crucea cl. I. In al doilea rând, s'a scos de pe medalie vechea stemă a României și s'a pus stema actuală. In sfârșit, s'a modificat întru câtva forma crucei, prin faptul că s'au scos razele dintre brațele ei și s'a pus o coroană de lauri. Panglica este albastră, cu o dungă galbenă la mijloc și câte una argintie la margini.

Totodată, s'a fixat numărul cetățenilor români, cărora li se pot acorda această decorație sub noua ei formă: crucea cl. I, 2000; medalia cl. I, 3000; crucea cl. II, 5000; medalia cl. II, 6000; crucea cl. III, 8000; medalia cl. III, nelimitat. In acest număr nu intră și vechii decorați; aceștia, sunt asimilați cu anumite clase ale decorației noui. (Mon. Of. Nr. 88 din 1932).

Cu prilejul organizării ordinelor naționale în 1932, s'a instituit și un ordin « Serviciul Credincios », ale cărui insemne reproduc, cu mici modificări, crucea descrisă mai sus, modificată. (Vezi mai sus, « Ordinele naționale »).

7. RĂSPLATA MUNCII (1898)

Creată în 1898, din inițiativa lui Spiru C. Haret, ministrul Instrucțiunii, ea a fost destinată, la început, numai învățătorilor și institutorilor. In 1900 s'a extins și la profesorii secundari, iar în 1906 și la profesorii și maeștrii dela școalele profesionale.

Forma acestei medalii era rotundă (30 mm.) și avea pe față efigia regelui Carol I, cu inscripția circulară: « *Carol I rege al României* »; pe revers, într'o ghirlandă de frunze de stejar și de lauri, inscripția: « *Ca răsplată muncii pentru învățământul primar* »; sau « *Ca răsplată muncii pentru învățământul secundar* » sau « *Ca răsplată muncii pentru învățământul profesional* ». Panglica, la toate trei categoriile, era la fel: culoare roșie vișinie, cu o bandă albă la mijloc.

Pentru fiecare categorie de învățământ, erau două clase: I-a, de metal galben; a II-a, de metal alb.

In 1907, prin regulamentul din 8 Martie, cele trei categorii de medalii s'au contopit într'una singură, cu deviza: « *Ca răsplată muncii pentru învățământ* », având trei clase: I-a, de metal aurit; a II-a, de metal argintat, a III-a, de bronz. Reprezentările de pe față și revers, au rămas aceleași.

In 1931, instituindu-se ordinul « Meritul cultural », medalia s'a desființat.

8. BĂRBĂȚIE ȘI CREDINȚĂ (1903)

Pentru ofițerii și agenții de poliție, cari au dat dovadă de bărbăție și credință, cum și funcționarii Statului sau oricare alte persoane cari vor fi contribuit la menținerea sau restabilirea ordinei și siguranței publice. De formă ovală (35 mm.) ea reprezintă pe față efigia regelui Carol I, cu inscripția circulară: « *Carol I rege al României* », iar pe revers, o ghirlandă de frunze de laur, cu inscripția: « *Bărbăție și credință* ». Toarta, are forma unei coroane de lauri. Panglica este de culoare galbenă-deschisă, având la margini câte o dungă roșie și albastră.

Medalia are trei clase: I-a, de metal aurit, a II-a de metal argintat, a III-a, de bronz.

In mod excepțional, s'a decernat această medalie și militarilor cari s'au distins în campania din 1913 contra Bulgarilor. Acestora, li s'a adăugat o baretă de metal, cu data: *1913*. In războiul pentru întregirea României (1916—1918), această medalie, cu două spade încrucișate sub coroana de lauri, a fost conferită gradelor inferioare. (Art. 4 din legea ordinului « Mihai Viteazul »). Purtătorilor ei li s'au acordat anumite avantagii materiale.

9. JUBILIARA CAROL I (1906)

Pentru comemorarea jubileului de 40 de ani de domnie a regelui Carol I. S'a conferit tuturor funcționarilor Statului și județelor, civili și eclesiastici, aflători în funcțiune, cum și militarilor de orice grad din activitate, disponibilitate, rezervă și miliții, foștilor miniștri și parlamentari și pensionarilor de orice categorie. Ea este de bronz (38 mm.), de formă ovală, și are pe față efigia regelui, cu inscripția circulară: « *Carol I rege al României* », iar pe revers, stema României și sub ea inscripția: *1866—1906*. Panglica este roșie, cu o dungă neagră la mijloc, având de o parte și de alta, dungi albastre, galbene și albe.

Medaliile destinate militarilor au pe revers, sub stema țării, inscripția: « *In amintirea anului al 40-lea al Căpităniei mele, 1866—1906* ».

10. RĂSPLATA MUNCII PENTRU BISERICĂ (1906)

Pentru meritele câștigate de clericii ortodoxi în activitatea lor pastorală, sau pentru serviciile aduse de mireni bisericii. Ea avea trei clase: I-a, de metal aurit; a II-a, de metal argintat; a III-a, de bronz. De formă rotundă (30 mm. în diametru) ea reprezenta, pe față, efigia regelui Carol I, cu inscripția marginală: « *Carol I rege al României* », iar pe revers o cruce, sub care se afla inscripția circulară: « *Răsplata muncii pentru biserică* ». Panglica era de culoare albastru-închisă, cu două dungi late, roșii închise.

In 1907, medalia a fost complet modificată, scoțându-se de pe față efigia regelui și punându-se în locul ei o cruce, care avea în centru un medalion rotund, cu ochiul lui Dumnezeu și globul pământesc, iar de jur împrejur un disc, având pe margine inscripția: « *Răsplata muncii pentru biserică* ». Pe revers se afla aceiași cruce, cu o ghirlandă de frunze de

stejar şi la mijloc, în medalion, cifra regală încoronată. Toarta medaliei avea forma unei coroane de frunze de laur. Panglica, a rămas aceiaşi.

In 1931, prin crearea ordinului « Meritul cultural », medalia a fost desfiinţată.

11. MERITUL COMERCIAL ŞI INDUSTRIAL (1912)

Pentru industriaşii şi comercianţii cari se disting în activitatea lor. Ea reprezintă, pe faţă, efigia regelui, cu inscripţia circulară: « *Carol I rege al României* ». Pe revers, stă scris pe patru rânduri, între două stele: « *Meritul comercial şi industrial* ». Pe amândouă marginile, de jur împrejur, o coroană de frunze de stejar. Panglica, este de culoare verde-smarald, cu o dungă aurie la mijloc.

Are trei clase: I-a, de metal aurit; a II-a, de metal alb, a III-a, de bronz. (Legea, în Mon. Of. Nr. 191 din 1912).

12. AVÂNTUL ŢĂRII (1913)

Conferită militarilor de orice grad, funcţionarilor civili, precum şi tuturor celor care au prestat un serviciu permanent pe lângă armată, în campania din 1913 contra Bulgariei.

Medalia este rotundă (35 mm.), de metal alb oxidat şi are o singură clasă. Pe faţă, reprezintă o acvilă cruciată şi încoronată, ţinând în ghiara dreaptă spada, în cea stângă sceptrul. Pe pieptul acvilei este un medalion rotund, cu efigia regelui Carol I şi cu inscripţia: « *Carol I Rege al României* »; dedesubtul acvilei, o eşarfă cu deviza: « *Pace* », iar pe marginea medaliei, inscripţia: « *Inălţătorului avânt 1913* ». Reversul, reprezintă trecerea armatei române peste Dunăre, pe un pod de vase şi perspectiva munţilor Balcani. Deasupra armatei, pluteşte o Victorie, ţinând în mâna dreaptă o ramură de palmier, în stânga, o coroană de lauri. Pe marginea medaliei, inscripţia circulară: « *Din Carpaţi peste Dunăre la Balcani* ». Toarta este formată din două ramuri de lauri. Panglica e albastru-violetă, cu câte o dungă de fire orizontale roşii şi galbene pe margini. (Legea publicată în Mon. Of. Nr. 179 din 1913).

In 1914, medalia s'a conferit şi drapelelor regimentelor, bastimentelor de războiu şi şcoalelor militare.

13. RĂSPLATA SERVICIULUI MILITAR (1913)

Destinată subofiţerilor reangajaţi, cari împlinesc 15 sau 20 de ani de serviciu în armată. Ea se acordă în fiecare an, în Aprilie, subofiţerilor reangajaţi, cari îndeplinesc aceste condiţii.

Medalia, are forma ovală (35 mm.) şi este de metal argintat pentru serviciul de 20 de ani şi de bronz pentru 15 ani. Pe faţă, reprezintă o cruce aşezată într'o ghirlandă de frunze de laur, având în punctul unde se unesc ramurile, cifra XX sau XV. In centrul crucii, se află un medalion rotund, cu efigia regelui Carol I şi inscripţia: « *Carol I rege al României* ». Pe reversul medaliei, într'o ghirlandă de ramuri de stejar şi laur, se află cifra regală încoronată şi inscripţia: « *Răsplata serviciului militar* ». Toarta medaliei este formată dintr'o ghirlandă de frunze de laur, în metal, iar panglica are culoarea galbenă, cu şase dungi albastre.

14. MEDALIA VICTORIEI (1921)

Creată de ţările aliate şi asociate în războiul mondial (1914—1918), spre a comemora frăţia lor de arme. S'a conferit tuturor celor cari au luat parte, în calitate de *combatanţi*, la acest războiu.

Medalia aceasta, este de bronz aurit şi de formă ovală (36 mm.); aspectul ei este aproape acelaş în toate ţările care au creat-o, iar panglica este identică.

Medalia românească reprezintă pe faţă o Victorie într'aripată, stând în picioare şi ţinând în mâna dreaptă o spadă cu vârful în jos; în stânga, o ramură de palmier. Pe revers, într'o coroană de stejar, străpunsă de o halebardă, inscripţia: *Marele războl pentru civilizaţie.*

La noi, medalia s'a conferit tuturor combatanţilor în luptele dela 15/28 August 1916—18/31 Martie 1921, deci şi celor cari au luat parte la campania contra Ungariei. (Mon. Of. Nr. 121 din 1921).

15. RĂSPLATA MUNCII PENTRU CONSTRUCŢII ŞCOLARE (1923)

S'a instituit din iniţiativa d-lui Dr. C. Angelescu, ministrul Instrucţiunii, pentru răsplătirea celor ce se disting în această activitate. Are trei clase: I-a, de metal aurit; a II-a, de metal argintat; a III-a, de bronz.

De formă rotundă (35 mm.), ea reprezintă, pe faţă, efigia regelui Ferdinand I, cu inscripţia: « *Ferdinand I rege al Românilor* », iar pe revers, un local de şcoală cu inscripţia circulară: « *Răsplata muncii pentru construcţiuni şcolare* ». Toarta este formată dintr'o coroană de laur iar panglica, din dungi albe şi roşii.

16. MEDALIA FERDINAND I (1929)

Creată odată cu ordinul « Ferdinand I », ea este menită să distingă munca şi jertfele pentru cauza naţională. Se poate conferi şi femeilor.

Se prezintă astfel: medalie rotundă, de bronz, reprezentând pe faţă efigia regelui Ferdinand I, cu inscripţia circulară: « *Ferdinand I rege al Românilor* », iar pe revers crucea regelui Ferdinand şi datele 1914 (sus), 1927 (jos). Deasupra are coroana regală.

Panglica este de culoare albastru-închisă, cu o dungă roşie la mijloc. Pentru militari, se aplică pe panglică două spade de bronz, încrucişate. (Vezi ordinul Ferdinand I).

17. MEDALIA JUBILIARĂ A RĂZBOIULUI INDEPENDENŢEI (1927)

S'a acordat drapelelor regimentelor care au luptat în acel războiu, veteranilor, doamnelor decorate cu crucea « Elisabeta » şi preşedinţilor de Consiliu din epoca 1877—1927.

Se prezintă astfel: medalie rotundă (33 mm.), având pe față, capetele acolate ale regilor Carol I și Ferdinand I, cu inscripția circulară: *Carol I, Ferdinand I*, iar pe revers datele: 1877 și 1927, una sub alta.

Panglica este tricolorul romănesc.

Spre deosebire de alte medalii, aceasta se poartă pe partea dreaptă a pieptului (Decret regal, în Mon. Of. Nr. 101 din 10 Mai 1927).

18. MEDALIA AERONAUTICĂ (1931)

Spre a se răsplăti meritele acelora cari, deși nu fac sboruri, contribue totuși la progresul navigației aeriene. Are 3 clase: I-a, de metal aurit, a II-a, de metal argintat, a III-a, de bronz.

De formă rotundă (35 mm.) ea reprezintă pe față un bust de aviator, iar pe revers, o coroană de laur, timbrată de acvila cruciată pe o aripă aviatică. Inscripția sa este: *Pentru aeronautică 1931*. Panglica este de culoare albastru-azurie, cu o dungă argintie la mijloc. (Mon. Of. Nr. 51 din 3 Martie 1931).

19. MERITUL CULTURAL (1931)

Vezi ordinul « Meritul cultural ».

20. MEDALIA PELEȘ (1933)

Conferită membrilor familiei regale și invitaților la serbările de 50 de ani dela ridicarea castelului Peleș din Sinaia, de către Regele Carol I (25 Septemvrie 1883). Se prezintă astfel: pe față, capetele acolate ale regilor Carol I, Ferdinand I și Carol II, cu inscripția circulară: *50 de ani dela întemeierea castelului Peleș — la Sinaia —*, iar jos, coroana regală însoțită la dreapta și la stânga de datele 1883 și 1933. Pe revers, versurile lui V. Alecsandri: « Eu Carol și al meu popor, zidit-am într'un gând și dor, In timp de lupte al meu regat, In timp de pace al meu palat ».

Medalia este de metal aurit și are panglica verde, cu un fir negru la mijloc, iar pe margini, câte o dungă argintie. (Mon. Of. Nr. 187 din 1933).

21. MERITUL AGRICOL (1933)

Vezi ordinul « Meritul agricol ».

22. MEDALIA HOHENZOLLERN

Regele Carol I, a admis între medaliile românești așa numita *medalie comemorativă rusă*, pe care a conferit-o Țarul Alexandru II al Rusiei, ofițerilor și soldaților români, cari au luat parte la luptele dela Plevna în 1877.

Deasemenea, fac parte dintre decorațiile românești ordinul și medalia casei de Hohenzollern, precum și medalia « Bene merenti » Hohenzollern.

Regele Carol II, astăzi Șef al Casei de Hohenzollern, a modificat această medalie care, în momentul tipărirei Enciclopediei se găsea în curs de definitivare a formei și claselor respective.

23. AMINTIREA REGELUI CAROL II

La 15.XI.1934, se înființează o medalie sub denumirea de « Medalia Amintirii Regelui Carol II », menită să reamintească și să răsplătească acte și servicii săvârșite sub auspiciile Suveranului.

Medalia se compune din trei clase; cl. I, de aur; cl. II, de argint și cl. III, de bronz.

Medalia se poate acorda de trei ori în fiecare clasă. Se acordă direct de M. S. Regele. Fiecărui membru i se acordă un brevet eliberat de Cancelaria Curții Regale (Monitorul Of. Nr. 264/934).

24. MEDALIA MARITIMĂ

Spre a răsplăti actele de curaj și vitejie ale marinarilor, cum și meritele câștigate pentru țară și tron, regele Carol II a instituit în 1936 o medalie specială, numită *medalia maritimă*.

Ea se conferă la două categorii de marinari: naviganți și nenaviganți. Fiecare categorie cuprinde trei clase: I-a de aur; a II-a de argint; a III-a de bronz. Modelul insignei este acelaș pentru amândouă categoriile, cu singura deosebire că medalia naviganților are o coroană la toartă. Pentru acte de vitejie în timp de războiu se va conferi medalia cu spade.

Ordinea de conferire începe cu clasa III-a și pentru orice clasă superioară este necesar un stagiu de doi ani. Excepție la condiția de stagiu se va face cu ocazia primei conferiri a medaliei și când se va acorda persoanleor străine.

Numărul medaliilor ce se pot conferi marinarilor români este limitat pentru ambele categorii astfel: clasa I 100; clasa II 300; clasa III 1000. (Mon. Of. Nr. 266 din 1936).

CRUCILE

1. TRECEREA DUNĂRII (1878)

Destinată militarilor și civililor cari au luat parte la operațiunile din dreapta Dunării, în războiul independenței noastre.

Ea este de oțel oxidat (43 mm.) și are în centru un medalion rotund, care pe față poartă inscripția: *Trecerea Dunării*, iar pe revers cifra Regelui Carol I. Panglica, este de culoare roșie-închisă, cu două dungi negre.

Această cruce s'a conferit și ofițerilor și gradelor inferioare din armata rusească, care au cooperat cu armata noastră, dincolo de Dunăre. (Mon. Of. Nr. 68 din 1878).

2. ELISABETA (1879)

Doamnele care s'au ilustrat în timpul războiului independenții, prin instalarea de ambulanțe, spitale, îngrijirea răniților și bolnavilor, ofrande benevole, etc., au primit dela Doamna Elisabeta, cu autorizația Domnitorului Carol I, o cruce comemorativă.

Ea este de bronz aurit și are în centru un medalion rotund, cu cifra încoronată a Doamnei Eli-

VIRTUTE MILITARA
PRIN CULTURA LA LIBERTATE
CAROL I REGE AL ROMANIEI
1916 1918
XXV
XL
XXV

sabeta, iar pe revers, inscripţia: *Alinare şi mângâiere 1877/1878*. Panglica este de culoare albastru-deschisă, cu câte o dungă aurie pe margini. (Mon. Of., Nr. 224 din 1878).

3. SERVICIUL CREDINCIOS (1878)

Vezi medalia « Serviciul Credincios ».

4. MERITUL SANITAR (1913)

Instituită pentru răsplătirea medicilor şi personalului sanitar cari s'au distins în combaterea epidemiei de holeră, ivite în campania contra Bulgariei. Ea are trei clase: I-a, de aur; a II-a, de argint; a III-a, de bronz şi se prezintă astfel: o cruce de smalţ roşu (29 mm.), cu raze de metal şi având la mijloc bustul reginei Elisabeta, de argint oxidat. Pe revers (fără smalţ), cifra reginei şi inscripţia: « *Meritul Sanitar* » iar dedesubt, data 1913. Deasupra, are coroana regală de metal. Panglica este de culoare albă, cu câte o dungă roşie închisă pe margini.

Pentru persoanele care s'au distins prin servicii sanitare, în cursul războiului pentru întregirea României (1916—1918), s'a adăugat la « Crucea Meritul Sanitar » un semn distinctiv, format dintr'o ghirlandă de ramuri de stejar şi de laur, fixată pe panglică. (Mon. Of., Nr. 70 din 1917). Aceasta constitue Crucea Meritul Sanitar de războiu ».

5. CRUCEA REGINA MARIA (1917)

Vezi ordinul cu acelaş nume.

6. CRUCEA COMEMORATIVĂ A RĂZBOIULUI 1916—1918

Pentru militarii şi civilii de orice grad, cari au luat parte la războiul pentru întregirea României. S'a instituit în 1918 şi se prezintă astfel: cruce de fier negru (40 mm.) având pe faţă, la mijloc, cifra încoronată a regelui Ferdinand I, bronzată, iar pe revers, data: *1916—1918*. Panglica ei este în dungi de culoare albastru-verde.

Pentru luptele de pe diferitele fronturi, se aplică pe panglică barete de metal negru, cu inscripţii bronzate: 1. Ardeal; 2. Cerna; 3. Jiul; 4. Carpaţi; 5. Oituz; 6. Bucureşti; 7. Turtucaia; 8. Dobrogea; 9. Mărăşti; 10. Mărăşeşti; 11. Târgu Ocna; 12. Dunărea; 13. Italia; 14. Siberia. Aceste din urmă două barete, privesc legiunile de soldaţi ardeleni şi bucovineni, care s'au format şi au luptat în Italia şi Siberia. (Mon. Of., Nr. 86 din 1918; Nr. din 1919 şi Nr. 161 din 1927).

INSIGNELE

1. SEMNUL ONORIFIC AL OFIŢERILOR (1872)

Pentru ofiţerii cari în anul 1872 împliniseră 18 ani de serviciu, cum şi pentru cei cari tot atunci, împliniseră 25 ani de serviciu. De argint, pentru cei dintâi, şi de aur pentru cei din urmă.

Insigna aceasta avea forma ovală (35 mm.) şi era împodobită cu o ghirlandă de frunze de laur, legată jos cu o fundă, iar sus, cu o coroană regală. Pe faţă, în mijlocul ghirlandei, se afla numărul XVIII (sau XXV), iar pe revers, cifra lui Carol I.

Pe insigna de argint, numărul şi cifra erau de aur, iar pe cea de aur ele erau de argint. Panglica insignei, este în dungi albastre şi galbene.

2. SEMNUL INVALIZILOR DE RĂZBOI (1918)

Insignă rotundă, formată din panglică de culoarea panglicei dela medalia « Virtutea militară », pe care s'a aplicat o ghirlandă de bronz, de ramuri de stejar şi laur. Inlăuntrul ghirlandei, data: 1916—1918. (Decret regal, în Mon. Of., Nr. 10 din 1918).

3. SEMNUL ONORIFIC DE 25 ŞI DE 40 DE ANI PENTRU OFIŢERI (1930)

Primul, foarte asemănător cu acel instituit de regele Carol I: o placă ovală de argint (35 mm.), înconjurată pe margini cu o ghirlandă de ramuri de stejar şi laur de aur, legate jos cu o fundă şi având sus coroana regală, de aur. Inlăuntrul ghirlandei, este numărul XXV, iar pe revers, cifra regelui Carol I, amândouă de aur. Panglica este formată din dungi galbene late, alternând cu dungi albastre înguste.

Al doilea, are forma unei cruci de argint (35 mm.), smălţuită în alb şi cu marginile de aur. Pe faţa crucii, se află o ghirlandă de aur, de ramuri de stejar şi laur, legate jos printr'o fundă şi având la mijloc numărul XL, de aur; pe revers, ghirlandă la fel, de aur, având înlăuntru cifra regelui Carol II, tot de aur.

Panglica este formată din dungi galbene late, alternând cu dungi roşii şi albastre înguste. (Mon. Of., Nr. 290 din 1930).

Prin instituirea acestor două semne onorifice, s'au desfiinţat cele din 1872, dar ofiţerii cari posedă vechiul semn onorific de 25 de ani, îşi păstrează dreptul de a-l purta.

4. SEMNUL ONORIFIC DE 25 DE ANI PENTRU FUNCŢIONARII CIVILI (1931)

Pentru funcţionarii civili, cari au servit Statului fără întrerupere timp de 25 de ani, sau cu întrerupere, timp de 30 de ani. Această insignă, poartă numele de « Răsplata muncii pentru 25 de ani în serviciul Statului » şi se prezintă astfel: cruce de Malta, din metal argintat, având în centru un medalion rotund de aur, cu cifra XXV, tot de aur. Panglica, este de culoare albastru-închisă cu 6 dungi galbene înguste. (Mon. Of., Nr. 175 din 1931).

5. PENTRU MERIT (1931)

Creat cu prilejul primei aniversări a restaurației. Se conferă numai «*proprio motu*», pentru fapte de credință către Suveran, pentru fapte de înaltă cultură și pentru fapte de deosebit civism. Cuprinde 5 grade: cruce, cavaler, ofițer, comandor și mare cruce. Numărul celor distinși este limitat astfel: cruci, 100 pt. români, 50 pt. străini; cavaleri, 96 pt. români, 48 pt. străini; ofițeri, 48 pt. români, 24 pt. străini; comandori, 24 pt. români, 12 pt. străini; mari cruci, 12 pt. români, 6 pt. străini. Stagiul într'un grad este de doi ani.

Semnul se prezintă astfel: cruce de Malta de metal, cu vârfuri terminate în perle de metal, având în centru un medalion verde, rotund, cu o cruce mică de smalț alb și cu cifra regelui Carol II, de aur; la capetele brațelor, o coroană de spini. Panglica este de culoare verde, cu o dungă lată, albastru-închisă, la mijloc.

Cavalerii, poartă semnul atârnat de panglică pe pieptul stâng; ofițerii, în formă de broșă pe pieptul stâng; comandorii, la gât; marile cruci, în formă de placă, pe pieptul drept. Această placă are medalionul din centrul crucii de smalț verde, cu o cruciuliță albă, iar pe o eșarfă care unește brațele crucii, inscripția: «*Fidus*», care se repetă de patru ori. (Mon. Of., Nr. 129 din 1931).

6. INSIGNA DE 7 ANI PENTRU OFIȚERI (1933)

Spre a distinge pe ofițerii activi cari au făcut un stagiu neîntrerupt de 7 ani, la acelaș corp de trupă. Se poartă pe pieptul stâng și face parte integrantă din uniformă.

Modelul acestei insigne se propune de fiecare corp de trupă și se aprobă de rege. Are formă ovală (50×40 mm.) și se confecționează din argint masiv, smălțuit. (Decret Regal, publicat în Mon. Of., Nr. 35 din 1933; Instrucțiuni în Monitorul Oaste», Nr. 149 din 1933).

7. VULTURUL ROMÂNIEI (1933)

Se acordă parlamentarilor, după numărul legislațiunilor și după situația ce au în parlament. Are 5 grade: cavaler, ofițer, comandor cl. II, comandor cl. I și mare ofițer. Senatorii și deputații aleși pentru întâia oară, primesc gradul de cavaler, pe câtă vreme președinții Corpurilor legiuitoare aleși pentru prima oară, primesc gradul de comandor cl. I, etc.

Insemnul, este un vultur cruciat și încoronat, ținând în ghiara dreaptă spada, în stânga sceptrul și având pe piept stema României; panglica este de culoare albastru-închisă, cu două dungi pe margini, cea exterioară roșie și cea interioară de aur.

Pentru gradul de cavaler, vulturul este de argint; pentru ofițer, este de aur. La aceste două grade, se poartă pe partea stângă a pieptului. Pentru gradul de comandor cl. II, vulturul este de argint, iar pentru comandor cl. I, este de aur. La ambele grade se poartă atârnat la gât. Pentru gradul de mare ofițer, pe lângă vulturul de aur care se poartă atârnat la gât, se mai poartă pe piept și o placă de argint în formă de stea, pe care este aplicat un vultur de aur.

Semnul onorific «Vulturul României» se acordă și parlamentarilor străini. (Decret Regal, în Mon. Of., Nr. 187 din 1933).

c. f. și c. m.

PORTUL DECORAȚIUNILOR ȘI IERARHIA LOR

Decorațiunile în gradele de Cavaler și Ofițer cât și medaliile se poartă de militari pe partea stângă a pieptului, în linie orizontală, iar de civili, în ținuta de gală, la reverul stâng al fracului. Comandorii și marii ofițeri, le poartă la gât, iar marii cruci, poartă lenta Ordinului împreună cu placa. Pentru plăci, sunt dispoziții speciale, unele purtându-se pe partea dreaptă a pieptului, altele, pe partea stângă.

Femeile, poartă decorațiile pe umărul drept, iar lenta Ordinului în formă de eșarfă dela umărul drept în spre coapsa stângă, prinsă de umăr și la talie printr'o agrafă.

La ceremoniile oficiale, decorațiunile se poartă în mărime originală; la alte ocazii, se pot înlocui prin panglici, funde mici sau prin rozete de panglică. Și unele și altele, se fixează la butoniera stângă superioară a hainei. Panglici mici și funde, poartă numai gradul de cavaler și cei dec rați cu Medalii de război; celelalte grade superioare, poartă rozete în coloarea panglicei ordinului. La comandori, rozeta este așezată pe un galon de argint; la mari ofițeri, pe un galon de jumătate argint și de jumătate aur; la marile cruci, pe un galon de aur.

La festivități neoficiale, se poartă și decorații în miniatură, înșirate — când sunt mai multe — pe un lănțișor.

Ordinea în care trebuesc așezate decorațiile, conform cu ierarhia lor, este fixată în regulamente și dispoziții speciale, atât pentru militari, cât și pentru civili.

In ce privește ierarhia ordinelor naționale, ea este în ordine descendentă următoarea:

1. Colanul «Carol I»; 2. Colanul Ferdinand I, 3. Colanul Serviciul Credincios, 4. Mare Cruce Carol, 5. Mare Cruce Serviciul Credincios, 6. Mare Cruce Stea, 7. Clasa I-a Stea, 8. Mare Ofițer Serviciul Credincios, 9. Mare Cruce Coroană, 10. Mare Ofițer Stea, 11. Comandor Serviciul Credincios, 12. Mare Ofițer Coroană, 13. Comandor Stea, 14. Ofițer Serviciul Credincios, 15. Comandor Coroană, 16. Ofițer Stea, 17. Ofițer Coroană, 18. Cavaler Stea, 19. Cavaler Coroană.

Ordinul «Ferdinand I», are gradele asimilate astfel: cavaler «Ferdinand I» este egal cu ofițer «Steaua României» și este considerat superior celui de ofițer «Coroana României».

Gradul de ofițer « Ferdinand I » este egal cu comandor « Steaua României » și superior gradului de comandor « Coroana României.

Gradul de comandor « Ferdinand I » este egal cu comandor « Carol I » și cu cel de mare ofițer « Steaua României » și superior gradului de mare ofițer « Coroana României ».

Gradul de mare ofițer « Ferdinand I » este egal cu mare ofițer « Carol I » și mare cruce « Steaua României », dar superior gradului de mare cruce « Coroana României ».

Gradul de mare cruce și colan « Ferdinand I » sunt egale cu mare cruce și colan « Carol I ».

Cu toate acestea, la solemnități, decorațiile ordinului « Carol I » au precădere asupra celor ale ordinului « Ferdinand I ». Iar dacă cineva posedă colanele ambelor ordine, va pune la solemnități, lanțul dela colanul « Carol » și cordonul dela colanul « Ferdinand I ».

Decorațiile militare își au și ele ierarhia lor. In frunte, stă ordinul « Mihai Viteazul »; apoi urmează « Virtutea Militară »; « Virtutea Aeronautică »; « Crucea « Regina Maria »; crucea « Meritul Sanitar »; « Bărbăție și Credință » cu spade; « Avântul Țării »; Crucea războiului 1916—1918; « Victoria ».

Cei ce posedă și ordine naționale și decorații de război, vor ține seamă la așezarea insemnelor de dispozițiile din 27 Mai 1932, care prevăd următoarea ierarhie:

1. Ordinul « Mihai Viteazul ».
2. Ordinul « Carol I ».
3. Ordinul « Ferdinand I ».
4. Ordinul « Serviciul Credincios ».
5. « Steaua României » cu spade.
6. « Coroana României » cu spade.
7. Virtutea Militară de război.
8. Virtutea Aeronautică de război.
9. Pentru Merit.
10. Virtutea Aeronautică de pace.
11. » Militară, de pace.
12. « Steaua României », de pace.
13. Ordinul « Meritul Cultural ».
14. Medalia « Ferdinand I ».
15. Coroana « României », de pace.
16. Ordinul « Meritul Agricol ».
17. Crucea « Regina Maria ».
18. Ordinul « Hohenzollern ».
19. Medalia « Meritul Cultural ».
20. Medalia « Meritul Agricol ».
21. Crucea « Meritul Sanitar », de război.
22. Decorațiile de război străine, în ordinea alfabetică a țărilor.
23. Semnul onorific de 40 ani.
24. Semnul onorific de 25 ani.
25. Medalia Aeronautică.
26. Crucea « Meritul Sanitar », de pace.
27. Bărbăție și Credință, cu spade.
28. Crucea Trecerea Dunărei.
29. Medalia Apărătorii Independenții.
30. Medalia ruso-română, 1877—1878.
31. Avântul Țării.
32. Crucea de război, 1916—1918.
33. Medalia Victoriei.
34. Bărbăție și Credință, cu bareta 1913.
35. Medalia jubiliară « Carol I ».
36. Medalia « Bene Merenti Hohenzollern ».
37. Medalia « Hohenzollern ».
38. Decorațiile străine de pace, în ordinea alfabetică a țărilor.
39. Medalii străine de război.
40. Medalii străine de pace.

BIBLIOGRAFIE

Năsturel P. V.: Medaliile și decorațiunile române, București 1901.

Adjukiewicz Tadeu: « Armata română » (album), București 1902. (Tabela cu decorații).

— Les tenues de l'armée roumaine, (Ordres de chevalerie et médailles de la Roumanie). Album fără dată.

Istrati Dr. C. I.: Primele insemne de distincțiuni și decorațiuni române (în Analele Academiei Române), București 1913.

Socec Al.: Uniformele armatei române. Lipsca 1890.

Ionescu N. T.: Decorațiunile române, București 1915.

Ivănceanu V., Sterescu P., Ionescu P. și *Tâmpeanu C.:* Ordine, cruci și medalii române, București 1927.

G-ral Gr. Costandache: Decorațiile române de război (In Buletinul Societății Numismatice Române, 1932—1933).

Colonel Negulescu C.: Cod militar, Bucure ti 1933, vol. I.

MONETELE ROMÂNIEI

1. ANTICHITATEA

Inainte de introducerea monetei, transacțiile comerciale se făceau de obicei prin schimburi de produse ori de mărfuri. Dar dela un timp începură să se ofere drept plată, bucăți de bronz, de aur sau de argint, sau chiar obiecte de podoabă fabricate din metale prețioase. Valoarea acestora se socotea cântărindu-se obiectele cu ocazia fiecărei transacții. Mai târziu însă,

Stater de argint dela Filip II

anumite obiecte cu greutate fixă au început să fie tot mai mult preferate în comerț și să aibă un rol monetar; ele pot fi considerate ca precursorii monetelor propriu zise.

Astfel de *obiecte-monete* au fost, în Dacia, toporașele de bronz, cari prin faptul că aveau aceeași mărime și greutate, reprezintau o unitate de măsură aproape fixă. După un timp apar așa zisele « monete inelare », ve-

Dacii din Moldova

rigi de sârmă de aur, identice între ele ca formă, mărime și greutate și cari de asemenea reprezintau o unitate de măsură fixă. Avantagiul ce-l prezintau obiectele-monete consta în faptul, că având o greutate și o valoare determinată, nu mai trebuiau cântărite și astfel schimbul se făcea cu mult mai ușor.

Primele monete propriu zise, cari au circulat în număr mai mare în Dacia, au fost ale regilor macedoneni Filip II (359—336) și Alexandru cel Mare (336—323). Ele erau *stateri* de aur și de argint, și *tetradrahme* de argint (piese de 4 drahme) cu subdiviziunile lor. Piese numeroase de acestea s'au găsit în toate regiunile țării noastre, parte izolate, parte unite în tezaure compuse din sute și mii de bucăți.

Tetradrahmă de argint dela Alexandru cel Mare

Atât de mult au fost apreciate de Daci monetele lui Filip II și ale lui Alexandru cel Mare, încât le-au imitat încă dela început, bătând monete proprii cu tipurile celor macedonene. In special le-au plăcut staterii de argint ai lui Filip, cari rerpezintau pe față capul lui Zeus, iar pe revers un călăreț în galop. Tipul acesta a fost cel mai mult imitat de Daci și a rămas ca tip caracteristic al monetăriei dace.

Dacii din Transilvania

Intr'o măsură mai mică au fost imitați staterii de argint și drahmele lui Alexandru cel Mare. Și unii și celelalte aveau pe față capul lui Heracles, acoperit cu blana leului din Nemea, în loc de coif, iar pe revers pe Zeus stând pe tron și ținând în mâna stângă un sceptru lung, iar în dreapta o acvilă. Monetele bătute de Daci după modelul celor mace-

donene se pot distinge foarte ușor, căci sunt inferioare ca execuție și nu au legende. Chiar când meșterii daci au încercat să reproducă legendele de pe modelele macedonene — legende scrise în caractere grecești — le-au imitat greșit și incomplet, așa că nu au niciun înțeles. Dovadă că Dacii, cel puțin în timpurile mai vechi, nu cunoșteau scrierea.

De altă parte, monetele dace diferă între ele atât ca artă, cât și ca greutate și calitate a metalului. Unele se apropie foarte mult de prototipurile macedonene, iar altele foarte puțin. Aceasta se datorează faptului, că dintre diferitele triburi ale Dacilor, unele aveau

Dacii din Muntenia

meșteri mai pricepuți în arta monetăriei, altele mai puțin pricepuți; unii vedeau într'un fel prototipul macedonean, alții îl vedeau altfel sau îl executau din memorie. In sfârșit acești meșteri căutau adeseori să fie originali și-și puneau tot sufletul și gustul lor artistic în executarea monetelor. De aceea monetele dace nu trebuie considerate numai ca simple imitații ale celor macedonene, ci ca lucrări de artă dacă, expresii ale concepției artistice a acestui popor.

Numismații cuprind monetele bătute de Daci în marea clasă a monetelor « barbare », din care fac parte și monetele Galilor, Pannonilor, Ilirilor, Sciților, etc. Monete de ale acestor popoare, de pildă de ale Pannonilor, Sciților și Tracilor din sudul Balcanilor, au circulat și în Dacia. Ele imită a deseori aceleași prototipuri macedonene sau grecești, pe care le imită și monetele dace, dar se deosibesc de ale Dacilor prin modul

Tetradrahmă dela Lysimac

particular cum artiștii acestor popoare au știut să reproducă și să execute acelaș model.

Și monete de ale regelui Lysimac, urmașul lui Alexandru cel Mare (323—281) s'au găsit în număr destul de mare în Dacia, mai ales stateri de aur, tetradrahme și drahme de argint, dar ele nu par a fi avut o circulație atât de întinsă ca ale lui Filip II și Alexandru. Un foarte mare tezaur de stateri de aur dela Lysimac, găsit în anul 1551 la Deva, cuprindea 20.000 de piese de acest fel. De sigur că o cantitate de aur atât de însemnată nu putea proveni decât din tezaurul vreunei căpetenii dace, contimporane, probabil, cu regele get Dromichetes, care a purtat lupte cu Lysimac și l-a biruit pe acesta.

Prin veacul II în. de C., Dacia este invadată de alte monete grecești, cari străbat până în regiunile ei cele mai depărtate. Acestea sunt frumoasele *tetradrahme ale insulei Thasos*, bogată în mine de aur și de argint, și care tocmai atunci câștigase o situație preponderantă în comerțul mondial. Ele reprezintă pe față capul zeului Dionysos, încununat cu foi de iederă și cu flori, iar pe revers pe Heracles, stând în

Dacii din Oltenia

picioare, rezemat în măciucă. O lungă legendă greacă înconjoară de trei părți figura eroului. Atât de mult au plăcut aceste monete mari și late și fabricate dintr'un argint bun, încât ele s'au răspândit nu numai în Dacia, ci și în tot nordul Peninsulei Balcanice și în vasta regiune ocupată de Sciți în sudul Rusiei de astăzi.

Din această cauză tetradrahmele din Thasos au fost și ele imitate atât de Daci, cât și de alte popoare « barbare ». In Dacia imitațiile acestor monete circulau alăturea de cele originale și în foarte multe tezaure s'au găsit împreună. Ele au și rămas ca monetă curentă până pe la sfârșitul primului veac înainte de Christos.

Tetradrahmele bătute de Daci după modelul celor din Thasos prezintă și ele fenomenul « degenerării », fiind de o artă inferioară celei grecești, dar exprimând gustul artistic al meșterilor daci.

Tetradrahmă din Thasos

După ce Romanii au ajuns până la Dunăre, pe la 70 în. de Chr., au început să pătrundă în Dacia *dinarii romani republicani*. S'au descoperit numeroase tezaure compuse din astfel de dinari de argint; de asemenea în unele tezaure de monete dace și grecești din acea vreme s'au găsit amestecați și dinari romani. Dovadă că au circulat împreună în acelaș timp.

Și tipurile unora din dinarii republicani au fost adoptate de Daci pentru monetăria lor. Se pare că dinarii cari aveau pe față capul zeiței Roma, iar pe

revers o bigă sau o quadrigă, au plăcut mai mult Dacilor, căci tipul acesta îl găsim de regulă pe dinarii bătuți în Dacia.

Cum rezultă din cele spuse până aci, monetele bătute de Daci după modele grecești și romane, erau toate de argint. Numai rareori s'au găsit pe teritoriul Daciei monete de aur de fabricațiune barbară. Acestea sunt probabil introduse din alte țări. De asemenea nici monete dace de bronz nu s'au găsit decât foarte rar.

Nu poate fi nici o îndoială, că atât monetele grecești și romane găsite în Dacia, cât și cele bătute de Daci, au fost mijloace de schimb, iar nu numai simple obiecte de valoare, provenite din jafuri sau prăzi de războiu, cum susțin unii istorici și numismați. Dimpotrivă chiar, acelea cari s'au introdus pe aceste căi în Dacia, au fost întrebuințate tot ca mijloace de schimb. Și dovada cea mai bună este că în aceeași perioadă de timp găsim răspândite în toată Dacia aceleași monete. La început monetele macedonene și monetele dace cari le imitau, apoi monetele din Thasos și imitațiile lor dace, și în sfârșit dinarii romani republicani.

Dinar roman republican

Se înțelege că au circulat în Dacia și alte monete grecești și barbare, dar aceste le întâlnim numai incidental, alăturea de cele ce au avut curs curent. Așa în timpurile mai vechi avem stateri de electru (aur alb) din Cizicus; mai târziu, odată cu tetradrahmele din Thasos, monetele de argint foarte asemănătoare din Maronea; în timpul dinarilor republicani, drahme contemporane din diferite orașe grecești, mai ales Apollonia și Dyrrhachium (Durazzo).

Sesterț dela Traian, *revers* Dac trist în fața unui trofeu

In multe tezaure s'au găsit amestecate monete de diferite feluri, dar niciodată acestea nu erau din epoce diferite, ci totdeauna contemporane. Dovadă că ele toate au circulat în același timp și nu au fost numai niște depozite imobilizate de bogătași.

După cucerirea Daciei de către Traian, monetele imperiului roman au pus stăpânire pe piețele dace. Dinarii imperiali și monetele de bronz mai mari și mai mici au înlăturat în scurt timp pe cele grecești și dace, și au făcut ca întrebuințarea monetei în schimbul zilnic să se generalizeze.

Vechile monete grecești și dace cari au circulat în Dacia fuseseră mai ales piese mari: stateri și tetradrahme, cari se întrebuințau când se cumpărau cantități mai însemnate de producte sau mărfuri. Drahmele și subdiviziunile lor nu par a fi circulat decât în număr restrâns. Romanii însă aveau monete mici de argint — dinarii — și mai multe feluri de monete de bronz, cari reprezintau valori inferioare; așa că uzul monetei s'a putut introduce și pentru cumpărăturile mici. Pentru transacții mari erau monetele de aur — aureii imperiali — cari s'au răspândit și ei destul de mult în Dacia, mai ales că odată cu colonizarea ei, a început exploatarea mai întinsă a bogățiilor naturale.

Dinar roman republican

Monetele romane imperiale n'au fost decât puțin imitate de Daci; ici colea găsim câte un aureu sau dinar imperial care trădează arta monetară dacă. De altfel organizația dacă contopindu-se cu totul în cea romană, nu mai era niciun motiv să se întrebuințeze alte monete decât cele romane.

Pe la jumătatea veacului III d. Chr., pare să fi fost o mare criză monetară în țările dela Dunăre, căci atât provincia Dacia cât și Moesia obțin dreptul de a bate monete proprii. Natural că li s'a dat voie să bată numai monete de bronz. Acestea aveau pe față efigia împăratului, iar pe revers o alegorie reprezintând provincia respectivă. Pe monetele Daciei

Sesterț dela Traia, *revers* Podul peste Dunăre

această alegorie reprezinta o femeie — Dacia — stând în picioare, cu o bonetă țuguiată pe cap, și ținând în fiecare mână un steag *(vexillum)*; la dreapta ei stă un vultur, la stânga un leu. Uneori Dacia ține în mâna dreaptă o sabie încovoiată, sabia caracteristică a Dacilor. Împăratul care a acordat provinciei noastre dreptul monetar a fost Filip Arabul în anul 246 d. C. De atunci începe să se socotească era monetară dacă, punându-se pe fiecare monetă data când a fost bătută: AN I, AN II, etc. După numerele

acestor ani ştim cât timp a durat monetăria provinciei Dacia. Cele din urmă monete sunt dela împăratul Gallienus și au data AN XI, deci monetăria a funcționat până la anul 267. Nu se știe cu siguranță în ce localitate funcționa această monetărie, la Sarmisegetuza, capitala provinciei, sau la Apulum (Abrud), centrul regiunei miniere, unde s'au găsit foarte multe monete de acestea. Se presupune de

Sesterț dela Traia, *revers* Victorie încoronând un trofeu

unii, că nici n'ar fi fost în Dacia, ci în Moesia, la Viminacium, unde s'au bătut și monetele acestei provincii. Oricum desființarea monetăriei coincide cu încetarea stăpânirii împăraților romani asupra Daciei și cu căderea acestei provincii în stăpânirea Goților. Faptele acestea modifică în mod radical situația politică și economică a provinciei, de aceea și pentru istoria monetară începe o perioadă nouă.

Medalion dela Maximian

2. EPOCA BIZANTINĂ

Năvălirile barbare, deși au distrus organizația romană a Daciei, n'au întrerupt cu totul legăturile ei comerciale cu imperiul roman. Se înțelege însă că aceste legături au devenit cu atât mai reduse, cu cât producția agricolă și industrială a Daciei scădea din cauza stării de neliniște și nesiguranță creată de barbari. Astfel și circulația monetară a scăzut mult, și dela împărații cari au urmat lui Gallienus și până la Diocleţian nu s'au găsit în țările noastre decât un număr relativ mic de monete.

Urmașul lui Diocleţian, Constantin cel Mare, a purtat lupte îndelungate cu Goții și acestea au avut de urmare restabilirea graniței romane la Dunăre și întărirea ei cu numeroase castre și castele. Timp de o jumătate de veac, cât Constantin și urmașii săi au fost stăpâni pe această graniță, au intrat în țările noastre foarte multe monete, parte din cauza războaielor, parte ca solde pentru garnizoanele ce păzeau la Dunăre. Astfel se explică numeroasele tezaure de monete constantiniane, ce s'au găsit nu numai pe teritoriul vechilor cetăți dela Dunăre, dar și în alte regiuni ale Daciei, până în Nordul Moldovei și Ardealului.

Sesterț dela Traia, *revers* Provincia Dacie

Deși țările noastre n'au făcut parte integrantă din imperiul de răsărit, totuși au avut în tot cursul evului mediu legături religioase, politice și economice foarte strânse cu el și au fost mult influențate de civilizația bizantină. Iar dovezi ale acestor legături și ale acestei influențe sunt și numeroasele monete bizantine, ce s'au găsit și se găsesc mereu pe teritoriul nostru.

Medalion dela Grațian

Aceste monete n'au intrat la noi numai prin comerț, căci până la întemeierea principatelor traficul nostru comercial era foarte redus, iar schimbul în interior se făcea mai mult în natură.

Numeroase monete bizantine provin din soldele ostașilor dela graniță, căci până târziu în veacul XIII împărații din Constantinopol au avut garnizoane în diferite puncte dela Dunăre și Marea Neagră.

Altele își au originea în tributurile mari pe cari acești împărați au fost nevoiți adeseori să le plătească barbarilor, cari au stăpânit vremelnic în aceste regiuni.

In sfârșit diplomația bizantină a cheltuit foarte mulți bani pentru a învrăjbi pe barbari între dânșii

și a-i face inofensivi, astfel și pe această cale au intrat la noi monete de ale imperiului bizantin.

De altfel dintre statele noui ce s'au înființat în evul mediu în vecinătatea noastră (Ungaria, Polonia, Bulgaria, Serbia), nici unul n'a bătut monete proprii înainte de anul 1000, așa că în mod natural moneta bizantină a stăpânit piețele orientului european până la această dată. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât însuși comerțul cu Europa centrală, cât se făcea pe valea Dunării, era în mâinile negustorilor bizantini.

Aureus dela Traian

Așa se explică cum au putut pătrunde monetele împăraților dela Constantinopol nu numai în Ungaria, dar și în Boemia și Polonia, țări supuse influenței apusene.

Chiar după anul 1000 au circulat la noi tot monete bizantine, și abia prin veacul XIII am cunoscut și monetele altor state.

Dacă aruncăm o privire asupra monetelor bizantine găsite pe teritoriul românesc, constatăm că majoritatea lor sunt de aur și de aramă; cele de argint sunt foarte rari. Alăturea de frumoșii *solidi* de aur din timpurile lui Teodosiu II, Justinian, Mauriciu, a împăraților Isaurici și Macedoneni, se găsesc numeroase piese concave din vremurile Comnenilor. Din cauza că cele mai multe monete de aur reprezintă pe față două personagii (împăratul și fiul său coregent, sau împăratul și un sfânt), s'a crezut că aceștia

Solidus (de aur) bizantin

sunt Constantin cel Mare și mamă-sa Elena, și banii au fost numiți *constantinați*.

Dintre monetele de aramă unele sunt mari și groase *(follis)*, având marca M sau XXXX (= 40 unități), altele sunt jumătăți de follis și au marca K sau XX (= 20 unități), altele în sfârșit sunt și mai mici. Foarte numeroase sunt însă piesele de aramă ce au reversul ocupat de o lungă legendă greacă în caractere amestecate romane și grecești, care de regulă este IS XS BASILEON BASILEVS. (Isus Cristos regele regilor). Acestea au circulat în veacurile VI—X. In sfârșit avem și foarte multe monete concave de aur, de argint, de aramă sau de bilon, cari datează din veacurile XI—XII.

Adeseori s'au găsit monete de aur, cari nu aveau decât pe dinafară o foaie foarte subțire din acest metal, iar sâmburele era de aramă sau alt metal ieftin. Monetele acestea, cari uneori s'au găsit în cantități mari, sunt falsificate încă din vechime și chiar în monetăriile statului. Ele au servit de regulă pentru a se plăti serviciile făcute de barbari, cari nu puteau distinge ușor o monetă falsă.

Prin urmare în istoria noastră monetară avem o lungă epocă de șase veacuri, în care monetele împăraților dela Constantinopol au fost singurele cunoscute.

Solidus (de aur) dela Constanțiu II

3. EPOCA DINARILOR BANALI

Anul 1204 aduce o schimbare importantă în istoria noastră monetară, schimbare datorită prefacerii radicale ce a intervenit în situația economică din Europa răsăriteană, prin desființarea imperiului bizantin și înlocuirea lui cu imperiul latin de orient.

Inființarea imperiului latin de orient a fost opera Venețieilor, cari sperau prin aceasta să pună stăpânire pe întreg comerțul cu Orientul. Dar ei au găsit în Genovezi niște rivali foarte îndârjiți, cari după ce la 1261 ajută pe Paleologi să repună Bizanțul în drepturile sale, alungă și pe Venețieni din Marea Neagră.

Genovezii făceau comerț cu grâne pe această mare încă de pe la 1180, iar acum caută să se așeze temeinic pe țărmurii ei, întemeind contuarii numeroase la gurile

Solidus (de aur) bizantin

Dunării (Sf. Gheorghe, Sulina, Fidonisi, Cernavoda, Vicina), și punând mâna pe cele mai importante puncte comerciale dela mare (Chilia, Cetatea-Albă, Caffa). Cu toate că traficul lor era foarte întins, se pare că în relațiile cu țările noastre nu întrebuințau decât prea puțin moneta, căci nicăiri nu s'a găsit până acum vreun tezaur de monete genoveze din acel timp și nici măcar monete izolate genoveze. Este probabil, că afară de schimbul în natură, se întrebuința atunci ca mijloc de plată argintul brut cântărit, cum se obișnuia pe vremea aceea și în alte țări din vecinătatea noastră.

Nici din Ungaria, care avea încă dela anul 1000 monetărie proprie, nu intrau la noi monete. Situația economică a acestei țări a fost în tot cursul veacului XII și într'o bună parte din veacul XIII atât de rea,

încât nu s'au bătut decât prea puţine monete — şi acestea foarte depreciate — iar schimbul se făcea în natură sau cu argint brut cântărit.

Incercările unor regi ca Andrei II şi Bela IV de a remedia această situaţie, prin întinderea autorităţii lor asupra voevodatelor româneşti, cu ajutorul Cavalerilor Teutoni şi apoi cu al celor Ioaniţi, n'au dat rezultatul dorit.

Cavalerii Teutoni, aşezaţi la 1211 în Ţara Bârsei ca să convertească pe Români la catolicism şi să exploateze minele de aur şi de argint din Transilvania, au fost alungaţi de însuşi regele unguresc câţiva ani în urmă (1225), iar Cavalerii Ioaniţi, cari au fost stabiliţi pe la 1247 în Ţara Severinului, în scop de a întinde odată cu catolicismul şi autoritatea regală asupra voevodatelor de dincoace de munţi, n'au putut sta nici ei decât prea puţin în aceste locuri.

Intre timp s'a produs marea năvălire a Tătarilor din 1241, care a distrus economiceşte şi Ungaria şi ţinuturile româneşti, contribuind astfel la ruina lor financiară.

De sigur că împrejurările acestea nu erau de natură să uşureze circulaţia monetară la noi, şi de aceea, timp de mai bine de o jumătate de veac, poporul nostru nu a cunoscut deloc moneta, iar transacţiile comerciale se făceau sau în natură, sau în argint brut cântărit. Este adevărat că în prima jumătate a veacului XIII străbătuse în Ungaria şi întru câtva şi în Transilvania nişte monete străine: ducaţii de Friesach din Carintia, dar ele nu par a fi trecut mai departe. De asemenea nici monetele imperiului latin de orient întemeiat de cruciaţi şi nici cele pe cari au început să le bată ţarul bulgăresc Mihail Asan (1246—1257) şi regele sârbesc Ştefan II Uroş (1282—1321) n'au trecut în ţările noastre.

Cu ocazia stabilirii Ioaniţilor în Ţara Severinului s'a făcut însă o primă încercare de a se bate monetă, măcar pentru o parte din teritorul românesc. Intre privilegiile pe care regele Bela IV le dădea acestor cavaleri la 1247 era şi dreptul de a bate monetă. Dar Ioaniţii n'au putut face uz de acest drept din cauza situaţiei lor precare.

Abia pe la 1270 încep să intre în regiunile locuite de Români dinarii banilor Slavoniei, numiţi în limbajul oficial de atunci *denarii banales*. Fiind fabricaţi dintr'un argint foarte bun şi având o greutate constantă, dinarii banali au fost foarte bine primiţi atât

Dinar banal slavon

în Ungaria — unde de asemenea monetele erau foarte rare — cât şi în Transilvania şi Banat. Ei au fost prin urmare primele monete cunoscute şi întrebuinţate în ţările noastre, după o perioadă de timp în care Românii n'au folosit acest mijloc de schimb.

S'a mai întâmplat ca dinarii banal să intre la noi tocmai în timpul puternicei mişcări, care urmăria unirea voevodatelor de dincoace de munţi într'un stat mai mare, devenit apoi principatul Ţării Româneşti. Noul stat s'a înfiinţat înlăturându-se în primul rând autoritatea hanului tătăresc, căruia voevodatele noastre îi plăteau tribut după 1241, şi pe urmă suzeranitatea regelui ungur. Iar la formarea lui au contribuit de sigur şi elemente venite din Ardeal şi Banat.

Este prin urmare explicabil, de ce numele dinarilor banali a devenit la toţi Românii numirea generică pentru monetă — *banul* — şi de ce acest nume s'a răspândit în toate regiunile locuite de Români.

Modul cum din cuvântul « dinar banal » sau numai « banal » s'a format cuvântul « ban » este acelaşi ca şi la alte expresiuni monetare, derivate din numele suveranilor. Monetele bizantine ale împăraţilor Roman IV şi Constantin XIII se numeau în deobşte *romanaţi* şi *constantinaţi;* cele ale dogelui Veneţiei *ducaţi;* ale banului Slavoniei au devenit *bani*.

Regele Ungariei Bela IV şi urmaşii săi, cum şi Carol Robert, bătând dinari după modelul dinarilor banali, numele de « banali » a trecut şi asupra acestora.

Dar fiindcă în acest timp s'au introdus la noi şi monete mai mari decât dinarii, şi anume: florenii şi groşii, cuvântul *ban* pe lângă sensul generic de monetă, a primit şi sensul mai restrâns de « monetă măruntă » *(parvi denarii)*.

Se înţelege că introducerea banilor în relaţiile noastre comerciale nu înseamnează, că schimbul în natură sau cu argint brut a încetat cu totul. Aceste mijloace de schimb au continuat în tot cursul evului mediu şi chiar mai târziu, paralel cu monetele, nu numai la noi, ci şi în alte ţări europene care foloseau moneta pe o scară mult mai întinsă.

De aceea nu e de mirare să constatăm, că la 1279 voevodul oltean Bărbat, plăteşte pentru a se răscumpăra din captivitate o sumă mare de *bani (non modicam quantitatem pecunie)*, iar cu o jumătate de veac după aceea, regele Carol Robert pretinde dela Basarab cel Mare Domnul Ţării Româneşti, un tribut anual de 7000 *mărci de argint (VII milia marcarum argenti)*.

Pe vremea aceea în ţările noastre nu existau oraşe şi astfel industria şi comerţul — cari mai ales contribue la circulaţia monetară — erau foarte puţin desvoltate. Iar viaţa de agricultori şi păstori pe cari o duceau Românii, nu reclama în mod imperios întrebuinţarea monetei. Nici chiar oraşele săseşti din Transilvania nu ajunseră încă să ia un avânt mai mare, iar cele genoveze dela Marea Neagră abia după 1300 au început să facă comerţ mai întins.

De altfel în restul Europei răsăritene situaţia era aceeaş şi aşa se explică de ce până la această dată circulaţia monetară era atât de redusă în Ungaria şi în ţările balcanice.

Dar această situaţie se schimbă cu totul după înfiinţarea marelui principat al Ţării Româneşti (pe la 1300). Noul stat a reuşit să asigure liniştea din spre Tătari şi libertatea faţă de Unguri. El şi-a creat o bună situaţia internaţională şi relaţii întinse cu vecinii.

Propăşirea agricolă a Ţării Româneşti a coincis cu desvoltarea industrială a oraşelor săseşti din Transilvania.

Din simple colonii agricole acestea deveniră, după 150 de ani dela întemeierea lor, nişte centre industriale foarte active, cari fabricau atât articole ieftine pentru populaţiunea ţărănească din Transilvania, Ungaria şi ţările vecine, cât şi mărfuri de lux pentru nobilii unguri şi români. Iar când a existat şi o curte domnească în Ţara Românească, au îndestulat în mare parte şi cerinţele acestei curţi.

Genovezii şi-au mărit şi ei activitatea comercială în Marea Neagră, mai ales după ce pe la 1360 s'a organizat şi un al doilea stat românesc mare, principatul Moldovei, liberându-se de sub influenţa Tătarilor şi înlăturând pretenţiile regilor unguri asupra lui. Dar în curând comerţul cu Moldova a intrat în mare parte în mâinile negustorilor din Lwow (Lemberg), cari făceau o concurenţă puternică atât Saşilor cât şi Genovezilor.

In sfârşit tot în timpul acesta a renăscut comerţul bizantin, după ce Latinii au fost alungaţi din Constantinopol (1261) şi împăraţii Paleologi au refăcut vechiul stat grecesc. Astfel şi din această parte au început să vină la noi tot mai mulţi negustori.

La toate acestea s'a mai adăugat întemeierea şi organizarea de oraşe chiar pe teritoriul Ţării Româneşti şi al Moldovei.

Era natural ca în astfel de împrejurări politice şi economice circulaţia monetară să devină şi ea din ce în ce mai frecventă, înlocuind în mare parte schimbul în natură, deşi acesta în mod absolut nu a încetat niciodată.

In acest chip au intrat în toate ţările locuite de Români tot mai numeroşi dinari banali, atât de cei bătuţi în Slavonia, cât şi aşa numiţii « banali regali », bătuţi de regii Ungariei după modelul banilor slavoni. De asemenea groşii sau groşiţele ungureşti şi polone; cele din urmă, mai ales, în Moldova. In sfârşit florenii ungureşti — aşa numiţii « ughi » — şi galbenii genovezi şi veneţieni, cărora Românii le-au dat numirea de « zloţi tătăreşti », fiindcă erau aduşi din oraşele genoveze dela Marea Neagră, din vecinătatea Tătarilor. Tot în acest timp au intrat la noi şi « perperii » bizantini, monete de aur aduse de comerţul cu Constantinopolul.

Expresiuni monetare ca « marca » şi « fertunul », adică sfertul de marcă, erau introduse mai de mult, de când începuse schimbul cu argint cântărit.

Dar prosperitatea economică ce a urmat după întemeierea Principatelor a avut şi un alt rezultat: a îndemnat pe Domnii Ţării Româneşti şi ai Moldovei să tragă şi alte foloase, înfiinţând ateliere monetare proprii şi punând astfel bazele monetăriei naţionale româneşti.

4. INTEMEIEREA MONETĂRIILOR NAŢIONALE

S'ar putea găsi destule motive cari să justifice întemeierea monetăriilor naţionale. In primul rând starea economică prosperă a ambelor ţări şi marea desvoltare pe care au luat-o relaţiile comerciale cu vecinii. Acestea reclamau cantităţi tot mai mari de numerar şi atunci spre a nu lăsa ca monetele străine să pună în mod exclusiv stăpânire pe pieţele noastre, Domnii au căutat să emită monetă naţională.

De altă parte situaţia acestor Domni faţă de puterile vecine era foarte înaltă; amândouă ţările erau bine consolidate, aşa că era şi o ambiţie personală a Domnilor să emită monetă proprie, ca simbol al independenţei de care se bucurau.

Dar în afară de aceste motive, în evul mediu mai exista o cauză foarte importantă care provoca emiterea de monete: câştigul ce-l realizau suveranii din această operaţie.

Atelierele monetare se arendau cu preţ bun, deoarece constituiau un important izvor de venituri pentru suverani. De altă parte aceştia obişnuiau să retragă foarte des din circulaţie monetele vechi înlocuindu-le cu altele noui. Această operaţie se făcea prin intermediul atelierelor monetare, unde trebuiau să se aducă piesele vechi pentru a fi preschimbate. Şi de aci rezultau venituri foarte mari, căci de regulă proporţia schimbului era de trei piese vechi pentru două noui.

In unele ţări, ca Ungaria de pildă, înfiinţarea de ateliere monetare şi desele retrageri din circulaţie a monetelor vechi, deveniseră o adevărată calamitate. In special regele Ludovic cel Mare, contimporan cu primii noştri Domni monetari, a uzat foarte mult de aceste procedee, provocând mari nemulţumiri şi uneori chiar răscoale, din cauza speculei ce făcea cu aplicarea lor.

Este deci probabil că şi acest motiv fiscal a determinat în mare parte pe Domnii noştri să emită monetă.

De sigur că primele monete româneşti aveau să fie puse în concordanţă cu monetele străine, cari în acel timp aveau cursul cel mai întins în ţările noastre. Am arătat, mai sus, că în Transilvania şi Ţara Românească pătrunseseră încă dela sfârşitul veacului XIII în mari cantităţi «dinarii banali» slavoni. La 1324 regele Ungariei, Carol Robert, a luat măsura ca şi dinarii ce se emiteau în monetăriile Ungariei să fie confecţionaţi după modelul celor slavoni şi astfel banalii « regali » au început să circule şi la noi.

Dar în Ungaria s'au bătut în acest timp monete mai mari, numite groşi *(grossi)*, după modelul pieselor cu acelaşi nume din Boemia. De altă parte în Galiţia şi în Rusia mică, în Serbia şi în Bulgaria se emiseră tot acum jumătăţi de groşi, cari aveau relaţii de valoare atât cu groşii ungureşti şi boemi, cât şi cu dinarii. Mai mult, aceste piese de o jumătate de groş se potriveau şi cu monetele bizantine de argint.

Era natural prin urmare, ca atunci când Domnul muntean Vladislav I Basarab, numit şi Vlaicu Vodă, se hotărî să bată monetă proprie, să adopte mărimea şi greutatea acestor piese. Tot astfel a procedat şi Petru Muşat, Domnul Moldovei, când a emis primele monete moldoveneşti.

In Ţara Românească sistemul groşilor a fost înlocuit curând cu cel al dinarilor; în Moldova, însă, el s'a menţinut până la jumătatea veacului al XV-lea.

5. PRIMELE MONETE ROMÂNEŞTI

A) *Ţara Românească:* Vladislav I. Basarab

Monetele pe care le-a bătut Vladislav I (zis şi Vlaicu Vodă) prezintă două tipuri diferite: tipul

comun, care s'a continuat sub toți Domnii următori, cari au bătut monetă, și tipul monetelor cu cruce, pe care-l întâlnim numai sub urmașul său Radu I.

Tipul comun se înfățișează astfel:

† *M LADIZLAI WAIWODE* Scut despicat, în primul cartier fasciat, în al doilea plin. Două cercuri perlate.

Rs. † *TRANSALPINI.* Coif în profil spre dreapta, în vârf cu o acvilă cu capul întors spre stânga. Două cercuri de perle. Crucea dela începutul legendei are

Ducat de argint dela Vladislav I Basarab
(tip comun cu legenda slavă)

brațul de jos prelungit, așa că pare a ieși dintre aripele acvilei.

Lectura legendei: *Moneta Ladizlai Waiwode Transalpini.*

Pe lângă monetele cu legendă latină, tipul acesta are și monete cu legendă slavă, care pe față este: † **іѡ владиславъ воевѡда**, iar pe revers: † **іѡ владиславъ.** La acestea se află uneori în câmpul de pe revers o siglă oarecare.

Scutul ce se găsește pe fața monetelor de acest tip reprezintă, după cum am dovedit în altă parte, stema familiei domnitoare a Basarabilor; iar acvila de pe revers a devenit mai târziu — și poate era și atunci — principala mobilă heraldică din stema Țării Românești.

Monetele de tip comun prezintă foarte multe variante, cari se disting mai ales prin modul cum sunt

Ducat de argint dela Vladislav I Basarab
(tipul cu cruce, legenda latină)

scrise legendele, prin forma crucii și prin siglele diferite. Cea mai interesantă din aceste variante este reprezentată prin *acvila conturnată*, ce o întâlnim pe o serie de monete cu legendă slavă. Ea constă în faptul că acvila este înfățișată în profil spre stânga, iar capul îl ține întors spre dreapta; astfel întreg tipul este întors spre stânga. Pentru a evita aspectul urât, produs prin așezarea nenaturală a acvilei și prin faptul că crucea venea în partea dreaptă lângă ciocul acvilei, meșterul monetar s'a văzut nevoit să mai pună o cruce și la începutul legendei, și astfel legenda are două cruci, una la început și alta la sfârșit. Și scutul de pe fața acestor monete are un semn deosebit: în cartierul al doilea nu e plin, ci ocupat de o semilună spre stânga.

Faptul că monetele de tip comun sunt parte cu legendă latină, parte cu legendă slavă, pare curios, la prima vedere, dar dacă ținem seamă că în același timp găsim documente domnești scrise unele în latinește, altele în slavonește, și că pe pecețile domnești întâlnim, pe lângă legenda latină, inițialele Domnului cu litere slave, ne explicăm și această pretinsă anomalie.

Tipul monetelor cu cruce se caracterizează printr'o cruce mare cu brațele terminate în flori de crin, așezată pe fața monetei; în cantoanele formate de

Ducat de argint dela Vladislav I Basarab
(tipul cu acvila conturnată, legenda slavă)

brațele crucii sunt ornamente de flori, stele sau cruci mai mici. Pe revers se află aceeași reprezentare ca și la tipul comun: coiful în profil având în vârf o acvilă cu capul întors spre stânga. Toate au legenda latină.

Este interesant de observat, că aceste monete sunt mai mari și mai grele decât cele de tip comun, și că deși dovedesc o execuțiune foarte îngrijită, au totdeauna legendele greșite. In același timp, ele prezintă mai multe variante, ceeace probează că au fost mai multe emisiuni.

Ținând seamă de pondul și modul de execuțiune al monetelor lui Vlaicu Vodă, se pare că primele emisiuni au fost cele cu cruce și cu acvila conturnată; pe urmă s'a fixat tipul comun, în care primele emisiuni cu legendă latină se apropie ca greutate și execuție de cele de mai sus, iar celelealte sunt infe-

Ducat de argint dela Vladislav I Basarab
(tipul cu cruce, legenda latină)

rioare acestora din amândouă punctele de vedere. In orice caz, cele mai rău bătute sunt monetele de tip comun, cu legenda slavă, cari pot fi considerate ca ultimele monete ale lui Vlaicu Vodă. Prin urmare primele monete fac parte din sistemul groșilor și au forma și mărimea pieselor de o jumătate de gros; restul sunt dinari.

Există însă și piese și mai mici, anepigrafe, cari sunt fracțiuni de dinari: oboli.

Aruncând o privire generală asupra monetăriei lui Vlaicu Vodă, cea dintâi monetărie românească, constatăm de o parte bogata activitate ce Domnul a depus pe acest teren, activitate manifesta prin numeroasele tipuri și variante, cari toate reprezintă emisiuni diferite; de altă parte întinsa circulație a

acestor prime monete românești. In adevăr piese izolate și tezaure de monete de ale lui Vlaicu Vodă nu s'au găsit numai pe teritoriul Munteniei, ci și în Moldova și Transilvania, cum și peste Dunăre în Serbia și Bulgaria.

B) *Moldova:* Petru Mușat

Cele dintâi monete moldovenești nu prezintă o varietate de tipuri atât de mare ca cele muntenești. Domnul moldovean Petru Mușat nu a emis decât un singur tip, care a rămas apoi tipul comun pentru cei mai mulți dintre urmașii săi.

Acest tip monetar se înfățișează astfel:

† *SI M PETRI WOIWOD* Cap de bour cu o stea între coarne, însoțit la dreapta de o stea cu 5 raze (uneori de o rozetă), la stânga de o semilună. Două cercuri de perle.

Rs † *SI MOLDAVIENSIS* Scut despicat, în primul fasciat, în al doilea cu două până la șapte flori de crin. Două cercuri de perle.

Lectura legendei este: *Signum monete Petri Woiwode, Signum Moldaviensis.* Cât privește scutul, el

Groș de argint dela Petru I Mușat

este stema familiei Mușat care se întâlnește și pe alte monumente.

Cu toate că Petru Mușat nu a bătut monete de tipuri diferite, a scos în schimb foarte multe emisiuni, după cum dovedesc de o parte numărul variat al florilor de crin ce se află în cartierul al doilea al scutului — avem monete cu două, cu trei, cu patru, cu cinci, cu șease și cu șapte flori de crin — de altă parte feluritele reprezentări ale atributelor ce însoțesc capul de bour de pe fața monetelor.

Intre aceste reprezentări cele mai caracteristice sunt acelea, unde în loc de rozetă sau stea găsim o floare de crin ce iese din gura bourului, un buzdugan sau un obiect în formă de trident.

Și monetele lui Petru au avut o circulație întinsă. In afară de teritoriul Moldovei, s'au găsit în Muntenia și Dobrogea, precum și în Galiția și Polonia.

Astfel studiul primelor monete românești dovedește, nu numai că Domnii munteni și moldoveni aveau în a doua jumătate a veacului XIV o situație independentă și un mare prestigiu față de suveranii din țările vecine, dar și că aceste două țări se bucurau de o situație materială foarte bună și de relații comerciale întinse.

6. RADU I BASARAB

Urmașul lui Vlaicu-Vodă, fratele său Radu I (1380—1386) a cărui domnie este abia amintită de alte izvoare istorice, a desfășurat și el o întinsă activitate monetară.

In domnia lui Radu I întâlnim cele mai multe tipuri monetare din timpul lui Vlaicu-Vodă, dar și câteva noui; de asemenea pentru fiecare tip s'au găsit variante foarte numeroase.

Monetele de tip comun reprezintă, ca și ale lui Vlaicu-Vodă, pe față scutul Basarabilor, iar pe revers coiful având în vârf acvila munteană (cruciată). Uneori cartierul al doilea al scutului nu este plin, ci ocupat de

Radu I Basarab
Ducat de argint cu legendă latină

o siglă oarecare, iar alte ori marginile scutului sunt împodobite cu una, două sau trei flori de crin.

Legendele latine de pe monetele de acest tip sunt redactate de obiceiu în același fel, ca și pe monetele lui Vlaicu: *Av* † *MONEA RADO WIWE (Moneta Rado (li) w(a)i(wod)de)* ; *rs* + *TRANSALPINI (Transalpini)*. Dar uneori ele imită pe cele slave, conținând pe amândouă fețele numai numele Domnului, fără a avea indicat și numele țării: *Av* + *IONS RADOLVS VAIV (Io(hanne)s Radolus Vaiv(oda)* ; *Rs* + *IONS RADOLVS (Io(hanne)s Radolus)*.

Și legendele slave prezintă două redacțiuni. Unele conțin numai numele Domnului, ca la Vlaicu-Vodă: *Av.* + ІѠ РАДОУЛЪ ВОЕВОД *(Io Radul Voevod)* ; *rs* + ІѠ РАДОУЛЪ *(Io Radul)*. Altele însă au și atributul de « mare voevod »: *Av.* + ІѠ РАДОУЛЬ *(Io Radul)* ; *rs* + ВЕЛІКЫ ВОЕКОДА *(Mare Voevod)*.

Tipul monetelor cu cruce s'a găsit până acum numai în două variante. Una are în cantoanele crucii, la

Radu I Basarab
Ducat de argint cu legendă latină

intersecția brațelor ei, câte o mică floare de crin; cealaltă câte trei globule așezate în linie transversală. Este caracteristic, că spre deosebire de monetele de acest fel ale lui Vlaicu-Vodă, acestea au numai legende slave.

Monete cu tipul cavalerului. Un tip monetar ce-l întâlnim numai sub Radu I, este al cavalerului. O bogată serie de monete dela acest Domn prezintă pe revers figura unui cavaler stând în picioare, cu coif și armură de fier, ținând în dreapta o lance, iar în stânga un scut cu stema Basarabilor. Pe față aceste monete reprezintă aceeași stemă a Basarabilor, dar însoțită de mai multe podoabe eraldice: scutul este înclinat pe colțul stâng, iar pe colțul lui drept se află un coif cu acvila munteană în vârf.

Toate monetele de acest tip au legenda latină: *av.* +*MONE RADO W* (*Moneta Rado(li) W(aiwode)*; *rs.* + *TRANSALPINI* (*Transalpini*).

Monete cu numele lui Vladislav. Foarte curioase sunt un număr de monete de tipul comun și cu legende slave, cari pe față poartă numele lui Radu, iar pe revers numele Vladislav. Ele se mai caracterizează și prin faptul că, pe revers, în câmpul din fața acvilei, au o siglă de forma lui 3 sau a unui șarpe. Numele lui Radu, de pe fața monetei, este însoțit totdeauna de titlul de voevod: + **іѡ радоvло воеѡда** ; al lui Vladislav e singur: + **іѡ владіславъ**. In starea actuală a cunoștințelor despre Domnii din dinastia

Radu I Basarab
Ducat de argint cu legendă slavă

Basarabilor nu putem să ne pronunțăm, dacă numele Vladislav de pe aceste monete se referă la Vlaicu-Vodă, tatăl lui Radu, sau poate la vreun fiu necunoscut al lui Radu.

Dacă numărul tipurilor și al variantelor monetelor lui Radu I este dovada unei întinse activități monetare, în schimb execuția inferioară a tuturor acestor monete ne face să întrevedem o decadență a tehnicei monetare în acest timp. Comparate cu ale lui Vlaicu-Vodă, monetele lui Radu sunt lucrate cu stângăcie și se apropie ca tehnică de cele mai slabe ale celui dintâi.

Din cele câteva tezaure cunoscute până acum și cari cuprind monete dela Radu I, se poate deduce totuși că viața economică în timpul lui nu era mai puțin activă ca în vremea lui Vlaicu-Vodă, iar relațiile comerciale cu vecinii erau tot atât de frecvente.

Radu I Basarab
Ducat de argint cu legendă slavă

Cât privește starea culturală, monetele cu tipul cavalerului, mai ales, ne descoperă existența unor obiceiuri feudale apusene (costumul cavaleresc, combinarea stemelor) cari n'au putut intra în Muntenia decât prin contactul strâns al boierimii de aci cu nobilimea românească din Transilvania, care tocmai în acel timp primea dela regii Angevini ai Ungariei o organizație identică cu a nobilimii din apusul Europei. Acestei influențe, confirmate strălucit prin descoperirile din Biserica Domnească dela Curtea-de-Argeș, trebue să-i atribuim de sigur și toate celelalte obiceiuri și instituții apusene dela curtea domnească a Munteniei.

7. DAN ȘI MIRCEA CEL BĂTRÂN

Domnia lui Dan I, fiul mai mare al lui Radu I, deși foarte scurtă, n'a fost cu totul lipsită de activitate monetară.

Toate monetele cunoscute astăzi dela Dan I sunt de *tipul comun* al monetelor muntene și au legende slave: *Av.* † **іѡ даноv воеводъ** Scut despicat, în primul cartier fasciat, în al doilea plin sau cu o siglă oarecare (**ѳ**, **ѡ**); *rs.* † **іѡ даноv воевода** Coif cu acvilă în vârf, iar în câmp o siglă (P).

Foarte probabil că alte tipuri monetare nu s'au mai bătut în timpul acestui Domn și emisiunea

Radu I Basarab
Ducat cu cruce (legendă slavă)

lui pare a fi fost foarte restrânsă, căci în tezaurele de monete dela fratele și urmașul său Mircea cel Bătrân nu s'au găsit deloc piese dela Dan I.

In schimb îndelungata domnie a lui Mircea, atât de bogată în fapte militare și în acte politice și culturale, s'a distins și printr'o activitate monetară foarte întinsă. O serie întreagă de tezaure, descoperite în diferite părți ale țării și cuprinzând sute și chiar mii de piese, ne-au conservat tipurile variate de monete emise de către acest Domn.

Și în timpul lui Mircea constatăm existența monetelor de *tip comun*, care ca și ale lui Vlaicu-Vodă și Radu I au parte legende latine, parte legende slave.

Legendele latine au forme ca † *IWAN MVRCZ* (Ioan Myrcz(e) sau *IWAN. DI. MVRCZ* In cartierul al doilea al scutului de pe avers și în câmpul liber de pe reversul acestor piese se află diferite sigle,

Radu I Basarab
Ducat de argint cu tipul cavalerului

formate din litere slave: **м—і**, **ѡ—і**, **м—ѡ**, **п—п**, **с—р**, **ф**, etc.

Legendele slave au forme ca: † **іѡ мрьча воевода** sau † **іѡ мірча к**, etc. și sigle din litere latine (*N—S*) sau slave (**ѳ—р**, **χ—м**, **к—к**).

Tipul monetelor cu cruce s'a menținut și el sub Mircea, dar numai pe o serie de monete mai mici și fără legende (anepigrafe), cari au înfățișarea de monete divizionare.

Cât privește *tipul monetelor cu efigie*, care sub Radu I este reprezentat prin figura cavalerului, s'a continuat și sub Mircea, dar sub forma efigiei domnești în costum « de gală », cu mantie sau fără mantie.

Acest tip prezintă următoarele variante:

a) Domnul stând în picioare cu coroană pe cap, iar pe umeri cu mantie căptușită cu blană și având un guler mare de blană. In mâna dreaptă ține o lance drept în jos, în stânga globul cu cruce;

b) Domnul în același costum, dar ținând în mâna dreaptă lancea în poziție oblică;

c) Domnul ca mai sus, dar ținând în mâna dreaptă un buzdugan răzimat pe umărul drept.

Toate aceste trei variante au pe cealaltă parte stema Basarabilor, ca și monetele cu cavaler ale lui Radu I. De asemenea toate au legende în limba slavă: † ιω мρъνа во; ιω мρъνа в, etc.;

Radu I Basarab
Ducat de argint cu tipul cavalerului

d) Altă variantă reprezintă pe Domn în acelaș costum cu coroană, mantie și glob cu cruce, dar în mâna dreaptă ține o sabie lată ridicată în sus. Legenda este slavă. Pe cealaltă parte aceste piese au efigia lui Crist cu inscripția IC XC;

e) In sfârșit o ultimă variantă a monetelor cu efigie reprezintă pe Domn în costum « civil », dar fără mantie, și ținând în dreapta o lance oblică, iar în stânga globul cu cruce. Pe cealaltă parte se află stema Basarabilor. Legenda de pe revers este slavă: ιω мρьνа вοι, etc., dar cea de pe față este în caractere germane fracturate și conține un nume ce n'a putut fi până acum pe deplin înțeles: *Petruslan* B, *Petrusian* B, etc.

De sigur că efigiile acestea, ca și cele de pe monetele lui Radu, nu au pretenția de a fi portrete adevărate, ci numai figuri convenționale. Ele însă prezintă o mare importanță pentru istoria noastră culturală,

Ducat dela Mircea cel Bătrân
Domnul cu lance

deoarece ne înfățișează costumul domnesc, atât cel militar cât și cel civil, din veacul al XIV-lea. Și dacă comparăm modul cum sunt reprezentate aceste costume pe monete, cu costumele domnești zugrăvite în Biserica Domnească din Curtea de Argeș și cu cele găsite în mormintele domnești din aceeași biserică, putem reconstitui în cele mai mici amănunte portul Domnilor și boierilor munteni din acele timpuri.

Dacă tezaurele ne-au descoperit diferite tipuri de monete emise în timpul lui Mircea, privilegiul comercial, pe care acest Domn l-a dat negustorilor Brașoveni în 1413 ne permite să cunoaștem numele acestor monete și valoarea lor.

Studiind monetele lui Mircea din punct de vedere al mărimii și greutății, constatăm că formează două categorii: cele cari au legende sunt mai mari și mai grele (având diametrul între 14—16 mm.) și greutatea între 0 gr. 43 — 0 gr. 57; cele anepigrafe sunt mai mici și mai ușoare (diam. de 11—12 mm. și greutatea între 0 gr. 19—0 gr. 26).

In privilegiu sunt amintite de asemenea două feluri de monete muntene, unele mai mari ce se identifică cu dinarii unguresti contimporani și sunt numite *ducați*: altele mai mici, cari valorau cam $^2/_3$ dintr'un dinar și sunt numite *bani*.

Evidend că piesele mari ale lui Mircea sunt ducați,

Ducat dela Mircea cel Bătrân
Domnul cu buzdugan

iar cele mici și anepigrafe sunt bani. De altfel este foarte brobabil, că aceste două numiri monetare existau încă din vremea lui Vlaicu-Vodă, întemeitorul monetăriei muntene.

Când Vlaicu-Vodă întemeiă prima monetărie românească, « banalii » sau « banii » ungurești mai circulau probabil la noi, deși contimporanul său, regele Ludovic cel Mare, n'a mai bătut dinari de aceștia. Pentru a deosebi de acești bani străini monetele sale proprii, Vlaicu le va fi numit « ducați », adică monetele ducelui, ale Domnului, numire ce s'a păstrat și sub urmașii săi. Se înțelege că în acest timp expresia « bani » a continuat a fi folosită, având semnificația de « monetă în general ». cum și aceea de « monetă măruntă ».

De aceea sub Mircea, și desigur și sub Vlaicu Vodă, li s'a zis pieselor mărunte tot « bani », după cum dovedește privilegiul din 1413.

Ducat dela Mircea cel Bătrân
Domnul cu spadă

Deși monetăria munteană s'a format sub influență apuseană, ca și alte instituții din veacul al XIII-lea și XIV-lea, totuși se observă încă dela început și o influență « orientală ». Ca dovezi avem întâiu legendele slave, ce le întâlnim pe anumite monete de ale tuturor Domnilor din acest timp; apoi numeroase sigle, exprimate de asemenea prin litere slave. Acum intervine și tipul cu bustul lui Cristos care este de aceeaș proveniență bizantină. Astfel și în domeniul numismaticei muntene întâlnim cele două curente culturale ce se luptau să pună stăpânire asupra noastră: curentul culturii occidentale, reprezentat prin biserica catolică, sprijinită de regalitatea

ungurească, și curentul cultural oriental, reprezentat prin biserica ortodoxă de limbă slavă.

8. URMAȘII LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

In anul 1394 Mircea, deși bătuse pe Turci la Rovine, n'a putut resista unui nou atac și a fost nevoit să se retragă în Transilvania, iar Turcii în acest timp ocupară capitala țării și instalară acolo un Domn nou în persoana lui Vlad I.

Avem dovezi că și acest Domn, care s'a menținut pe tron până la 1397, a bătut monete. In marele tezaur

Ban dela Mircea cel Bătrân

găsit în 1907 la Bădila (jud. Tulcea) erau printre mai multe mii de monete dela Mircea și Petru Mușat, câteva piese ce purtau numele lui Vlad I.

Ele sunt cu totul identice monetelor lui Mircea de tip comun și numai numele Domnului este schimbat: *Av.* † ιω влаД в. Scutul Basarabilor având în cartierul al doilea sigla *K; rs* ιω влаДо во Coif cu acvilă, iar în câmp tot sigla *K*.

Foarte probabil că tot lui Vlad trebue să-i atribuim și o piesă ce se află în Cabinetul Numismatic al Academiei Române, de tipul monetelor cu cruce ale lui Mircea. Ea are pe față stema Basarabilor, iar pe revers o cruce mare cu câte o stea în fiecare canton. Spre deosebire de monetele de acest fel ale lui Mircea, cari sunt toate anepigrafe, aceasta are pe față literile вл, inițialele numelui lui Vlad. Chiar punerea unei astfel de inscripții pe un tip

Ducat dela Mihail I

monetar ce sub Mircea era anepigraf, dovedește că s'a urmărit a-l deosebi de al lui Mircea.

Monetele lui Vlad I sunt extrem de rare; până acum nu se cunosc decât 3—4 exemplare. Aceasta se explică prin faptul că Mircea reocupând în 1397 tronul, le-a demonetizat pentru a șterge orice urmă de domnia rivalului său care a închinat țara Turcilor.

Cât privește pe Mihail I fiul și urmașul lui Mircea, activitatea sa monetară n'a fost prea bogată. Mai întâi domnia lui n'a ținut decât doi ani (1418—1420); de altă parte din timpul lui Mircea rămăsese în circulație o cantitate mare de monete, bătute în ultimii ani ai domniei care n'a putut fi retrasă într'un timp atât de scurt.

In orice caz dela Mihail nu se cunoaște decât un singur tip de monete: ducații cu efigie, identici cu cei emiși de Mircea către sfârșitul domniei. Ei au pe față stema Basarabilor și legenda †ιω мχаιл во sau † ιω мχал вое, etc.; pe revers efigia Domnului cu coroana, sulița și globul cu cruce, dar fără mantie pe umeri; legenda: ιω мχаιл в sau ιω мχал во, etc. Execuția tehnică a acestor ducați este tot atât de rudimentară ca și a ducaților lui Mircea de acest tip; iar argintul din care sunt fabricați este foarte mult amestecat cu aramă.

Este foarte probabil că Mihail a bătut piese anepigrafe numite « bani », căci la un an după moartea lui găsim circulând în țară și monete de acestea alăturea de ducați. Se poate însă ca acești « bani » să fi rămas dela Mircea.

Către sfârșitul anului 1420 Mihail cade într'o luptă cu Turcii, cari aduceau cu dânșii pe un alt fiu al lui Mircea, Radu II, pe care-l făcură Domn în Țara Românească și care rămâne credincios politicei turcești în tot cursul primei sale domnii (până în Oct. 1423).

Incă în Noemvrie 1421 Radu II reconfirmă Brașovenilor privilegiul comercial acordat de Mircea în 1413, iar monetele în care sunt specificate taxele vamale sunt și ele aceleași din timpul lui Mircea: ducații și banii, ceea ce dovedește că aceleași monete naționale circulau și acum în țară.

Ducat dela Radu II

Ducații sunt de tipul comun, având pe față un scut despicat și fasciat și legenda: † ιω раДνл воивод гнъ; pe dos coiful cu acvila și legenda: ιω раДνл воивод Caracteristica acestor monete este, că scutul de pe față este fasciat în al doilea cartier, pe câtă vreme în cartierul întâiu se află o semilună deasupra unui soare. Sturdza atribuise acești ducați lui Radu cel Mare (v. *Etym. magn.* tab. B fig. IV), deși acest Domn n'a bătut monete.

Cât privește « banii » lui Radu II, ei trebue identificați cu piesele anepigrafe ce au pe față un scut identic ca al ducaților, iar pe revers coiful cu acvilă, însoțit de o cruce, o semilună și o stea.

9. DAN II ȘI PIERDEREA DREPTULUI MONETAR

Odată cu urcarea pe tron a lui Dan II, un alt fiu al lui Mircea, dreptul monetar care până acum fusese exercitat de Domnii munteni ca principi suverani, suferă o mare atingere.

Dan II a înlăturat pe fratele său Radu II cu ajutorul împăratului Sigismund, care i-a dat mijloacele militare. Dar, în schimbul acestui ajutor, Sigismund nu s'a mulțumit numai cu un simplu omagiu din partea lui Dan ci i-a cerut ca și dreptul de a bate monetă să-l exercite ca delegat al său. Aceasta rezultă în mod evident din actul lui Dan II din 10 Noemvrie

1424 prin care fixa noui taxe vamale pentru negustorii din Brașov.

In acest act el arată că a primit dela Sigismund I dreptul de a-și face o monetărie *(haraghie de bani)*, în care să bată monetă măruntă la fel cu cea din Ungaria. (Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul* p. 21). Deci el nu mai exercita dreptul monetar ca Domn independent, ci ca vasal al lui Sigismund I, și banii cari îi emite sunt monete mici.

Cu toate acestea ducații n'au încetat de a circula în Muntenia. Și dovadă este un document dela Sigismund din Aprilie 1425, deci câteva luni după învoiala cu Dan II, în care îi cere acestuia să nu impună cu de-a-sila Brașovenilor monetele sale numite ducați *(monetam vestram quae in vulgari walachali ducat nuncupatur)*. Foarte probabil că acești ducați fuseseră bătuți de Dan II în primii ani ai domniei. Ei sunt ca ai lui Mihail, dar au în legendă numele lui Dan. Există în câteva exemplare în Cabinetul Numismatic al Academiei Române.

De altfel în 1426, Dan atacat de Radu II și Turci a pierdut tronul pentru doi ani. După ce în 1427 revine în scaun, el se vede nevoit să se închine Turcilor, cari prădaseră în câteva rânduri în mod cumplit atât Muntenia cât și Transilvania. Impreună cu Turcii, el atacă de două ori Moldova, atrăgându-și prin aceasta dușmănia lui Alexandru cel Bun, care domnea acolo.

De sigur că în astfel de împrejurări Dan II nu a putut respecta învoiala monetară făcută cu Sigismund la 1424; ba este foarte probabil că n'a mai bătut niciun fel de monetă. De aceea negustorii Brașoveni în Ianuarie 1431 — ultimul său an de domnie — se mulțumesc să-i ceară reconfirmarea privilegiului comercial dat de Mircea cel Bătrân la 1413, renunțând la toate favorurile ce le obținuseră prin învoiala din 1424.

10. MONETĂRIA DIN SIGHIȘOARA A LUI VLAD DRACUL

Moartea lui Dan II a deschis din nou luptele pentru succesiune la tronul Munteniei. Incă în Februarie 1431, împăratul Sigismund învestia la Nürenberg ca Domn al Munteniei pe un alt fiu al lui Mircea, Vlad Dracul. Dar înainte de a putea sosi în țară, Alexandru cel Bun, Domnul Moldovei, izbutea să pună în domnie pe Aldea, probabil fiu natural al lui Mircea, care sub numele de Alexandru II reuși să se mențină pe tron până la 1435.

Atunci Vlad Dracul se stabili în Transilvania pentru a putea interveni la momentul favorabil contra lui Alexandru, iar Sigismund îi dădu însărcinarea de a păzi « marginea » din spre Muntenia. Și pentru a-i asigura un venit mai mare îi acordă învoirea de a înființa o monetărie în Sighișoara.

După cum rezultă din documente, această monetărie a funcționat mai mult timp și a bătut monete pentru regiunea ardeleană supusă lui Vlad, și care cuprindea trecătorile Branului, Prahovei și Teleajenului, cu orașele de graniță Sibiu și Brașov.

Pentru a face ca monetăria sa să progreseze și pentru a-și spori în chipul acesta veniturile, Vlad a căutat să impună monetele bătute la Sighișoara în toată regiunea pe care o stăpânea. Dintr'o scrisoare a sa din acest timp cunoaștem că « Sibienii au lăpădat ducații cei vechi » și el poruncește Brașovenilor « deci și voi să nu mai umblați cu ei, căci de voiu afla pe cineva că umblă cu ducați vechi, am să-i fac rău » (Bogdan, *ibid.*, p. 56).

« Ducații cei vechi » de care vorbește Vlad în această scrisoare nu sunt de sigur monete românești, deși numele acesta era folosit pe atunci pentru a desemna monetele Domnilor munteni. Căci Vlad, care nu era decât un simplu pretendent pribeag, nu avea și nici nu putea obține dela Sigismund dreptul de a bate monete pentru Țara Românească, unde exista de fapt un Domn în persoana lui Alexandru II, care în nici un chip n'ar fi lăsat ca astfel de monete să intre în țară. Cu atât mai puțin ar fi putut Vlad impune astfel de monete Brașovenilor și Sibienilor în locul vechilor monete regale. Dimpotrivă, după cum rezultă în mod evident și din alte documente dela Vlad Dracul, prin « ducații vechi » se înțelege dinarii unguresti de argint, ce se băteau și circulau în Transilvania și a căror valoare era identică cu a ducaților munteni.

Faptul că Vlad, în calitate de păzitor al marginei a impus Sibienilor și Brașovenilor monetele bătute în Sighișoara, a trebuit să aibă o urmare dezastroasă pentru monetăriile din aceste două orașe, cari au fost nevoite din această cauză să-și restrângă sau poate chiar să înceteze cu totul activitatea. Starea acestor monetării ne-o arată un document din 1432, în care Cavalerii teutoni din Severin se plâng că monetăriile din Ardeal nu le-au adus niciun profit. (Minea, *Principatele române și împăratul Sigismund*, p. 217).

La o dată ce nu se poate preciza, Vlad a intenționat să-și mute monetăria din Sighișoara la Brașov. Dintr'o scrisoare foarte interesantă a lui Antonie, cămărașul lui Vlad, către Brașoveni, se vede această intenție și impresia rea ce a produs-o orășenilor din Sighișoara. « Deci au priceput pârgarii din Sighișoara — scrie Antonie — că vreau să așez haraghia la voi și au venit la mine și mi-au zis așa: « Cum să muți haraghia la Brașov și să iai această cinste dela noi și s'o dai Brașovenilor? Când voevodul se afla la nevoie Brașovenii nu l-au îngăduit, iar noi am luat aceasta asupra capetelor noastre și acum să te duci acolo? Această rușine n'o vom suferi noi odată cu capul, iar ce-ți este voia ta nu ți-om face ». Eu le-am zis așa: «Ce mi-au zis voevodul, aceia voi face». Ei au zis: «Dar noi nu vom lăsa fierul din cămară». Eu le-am zis: « Voi nu sunteți volnici să-mi opriți nimica...» (Bogdan, *ibid.*, p. 260).

Se pare că protestul pârgarilor din Sighișoara a avut efect și monetăria nu a fost mutată la Brașov ci a continuat să funcționeze acolo cel puțin până la sfârșitul anului 1441.

Doi ani în urmă, Vlad numai avea monetăria din Sighișoara. Dintr'un document al lui Iancu Vodă

din Huniedoara, din Iunie 1443, rezultă că acest din urmă voia să înfiinţeze el însuşi o monetărie în acest oraş: *camaram monetarum in Segeswar erigere et levare volumus*. (Hurmuzaki-Iorga, *ibid.*, p. 28). Ceea ce înseamnează că monetăria lui Vlad nu mai exista.

Din aceste puţine date ce le avem asupra activităţii monetare a lui Vlad Dracul, întâiu ca pretendent pribeag în Ardeal şi apoi ca Domn al Munteniei, putem trage concluzia că el n'a bătut niciodată monete româneşti, ci dinari ungureşti, cari la început au circulat în regiunea transilvană ce-i era supusă, iar apoi şi în Muntenia. De altfel nu s'a descoperit până acum nici o monetă românească ce i-ar putea fi atribuită.

Acelaşi lucru îl putem spune şi despre rivalul său Alexandru II. Documentele nu amintesc nimic despre activitatea sa monetară, iar piese cari să-i poarte numele de asemenea nu s'au găsit.

11. BASARAB VOEVOD ŞI VLADISLAV II

Deşi monetele străine cuceriseră în a patra decadă a veacului al XV-lea pieţele Munteniei, s'au mai făcut înainte de mijlocul acestui veac două încercări de a se bate monete naţionale.

Prima încercare se datoreşte lui Basarab Voevod care era fiul lui Dan II. Anii lui de domnie nu s'au putut fixa cu preciziune până acum; ştim numai că a fost un predecesor apropiat al lui Vladislav II (1447—1456). Dela el ne-a rămas ducaţi de tipul comun asemănători cu ai lui Radu II. Pe faţă ei reprezintă scutul despicat, având în cartierul întâiu o semilună spre dreapta, deasupra unui soare cu şase raze, iar cartierul al doilea fasciat; legenda este: **† ιω бʌсарʌ воѵд**. Pe revers un coif în profil spre dreapta, având în vârf acvila munteană; legenda: **† ιω басарʌба**. Execuţia acestor ducaţi este lipsită de orice artă.

A doua încercare a făcut-o Vladislav II, alt fiu al lui Dan II. Din timpul lui avem un document dela voevodul ardelean Iancu Vodă din Huniedoara, cu data de 24 Oct. 1452, în care se îndeamnă Braşovenii a nu primi, între alte monete străine, nici monetele Domnului muntean *(monetam waywode Transalpinarum)*.

Exemplare de astfel de monete ni s'au păstrat câteva. Ele sunt ducaţi de acelaşi tip ca ai lui Basarab, dar de o execuţie mult mai îngrijită. Pe faţă reprezintă acelaşi scut, dar semiluna din primul cartier este întoarsă spre dreapta; legenda **† ιω владисла воивод гнь** (Ion Vladislav voevod Domn). Pe revers se află obişnuitul coif în profil, cu acvila munteană în vârf, dar în câmpul din dreapta o siglă. Legenda: **† ιω владісла воѵд**. Sturdza atribuise aceste monete, fără niciun motiv serios, lui Vlăduţ *(Etym. magn.* tab. B. V.).

De sigur însă, că aceste încercări n'au reuşit să restabilească monetăria naţională.

Sub Dan II, Alexandru II şi Vlad Dracul pieţele ţării au fost cucerite de monetele ungureşti, dar acestea au trebuit în curând să facă loc asprilor turceşti, căci Ungaria şi Transilvania au ajuns şi ele repede într'o stare economică foarte rea, din cauza războaielor cu Turcii. Asprii acestora erau însă, şi ca titlu metalic şi ca valoare de circulaţie, superiori monetelor de argint din ţările creştine. De aceea au şi ajuns după 1450 moneta cea mai căutată nu numai în Muntenia, dar şi în Transilvania, inundând pieţele acestor ţări şi înlăturând monetele naţionale a căror valoare scăzuse cu totul.

12. MONETĂRIA MOLDOVEI SUB URMAŞII LUI PETRU MUŞAT

După cum monetele lui Vlaicu-Vodă au servit ca model pentru ceilalţi Domni munteni, tot astfel şi tipul monetelor lui Petru I al Moldovei a fost adoptat de către urmaşii săi, aproape fără întrerupere până la Ştefan cel Mare (1457).

Este interesant de constatat, că toate monetele de acest tip au numai legende latineşti; astfel în monetăria Moldovei nu întâlnim obiceiul curios şi atât de mult practicat de către Domnii munteni, de a bate în acelaşi timp monete cu legende latineşti şi monete cu legende slave. Un singur Domn moldovean anterior lui Ştefan cel Mare a bătut monete cu legende slave; acesta a fost Alexandru II sau Alexăndrel, care după ce a ocupat incidental tronul în 1448 şi 1449, a reuşit în sfârşit să aibă o domnie mai lungă între anii 1451—1455.

Urmaşul lui Petru I, întemeietorul monetăriei moldoveneşti, a fost fratele său Roman I, care însă n'a domnit decât puţin timp spre sfârşitul anului 1393 şi poate începutul anului 1394, când a fost alungat de alt frate al său Ştefan I. Acesta s'a menţinut în domnie până la 1399, dar prin Septemvrie acelaşi an a fost ucis. Nu este sigur dacă tronul a fost ocupat din nou de Roman, căci încă în cursul anului 1399 găsim Domn pe Iuga, iar în 1400 pe Alexandru cel Bun.

Se pare că în puţin cunoscuta sa domnie, atât de scurtă şi de nesigură, Roman I n'a avut prilejul să bată monete.

Cât priveşte monetele lui Ştefan I ele sunt de tipul comun moldovenesc şi au legende latineşti. Un exemplar din Cabinetul Numismatic al Academiei Române, provenind dintr'un tezaur găsit la Mărmureni (jud. Bacău), se înfăţişează astfel: *Av.* † *STEPAN WOIOD* Cap de bour cu stea între coarne, la dreapta o rozetă (soarele), la stânga semiluna; *Rs. MONETA *MOLD** Scut despicat, în primul cartier fasciat, în al doilea două flori de crin puse una sub alta.

Monetele lui Ştefan I sunt foarte rare şi fabricate din argint de calitate inferioară.

Urmaşul lui Ştefan I a fost Iuga, fiul lui Roman. Ca şi tatăl său, el n'a bătut monete în scurta şi turburata lui domnie. In orice caz până acum nu se cunoaşte nicio piesă care să-i poarte numele. Abia cu Alexandru cel Bun, monetăria Moldovei începe iarăşi să lucreze.

13. ACTIVITATEA MONETARĂ A LUI ALEXANDRU CEL BUN

Domnia îndelungată a lui Alexandru cel Bun (1400—1432), o domnie de pace și liniște, de întinsă desvoltare comercială și culturală, se caracterizează și printr'o activitate monetară foarte bogată. Moldova, care încă pe vremea lui Roman I se întindea « din munte la mare » încorporează sub Alexandru cel Bun portul Cetatea Albă (vechiul Moncastro al Genovezilor), un centru comercial foarte important pentru transacțiile cu « părțile tătărești » și care asigura un drum direct și sigur comerțului de transit între Orient și Occident.

De altă parte, relațiile comerciale strânse ce se stabilesc în acest timp nu numai cu Bistrița, vechiul oraș săsesc dela granița nordică a Transilvaniei, dar

Ban dela Alexandru cel Bun

și cu Brașovul, care acum ajunsese cel mai înfloritor oraș comercial de acolo, au promovat și mai mult activitatea economică a țării.

In sfârșit Lwow (Lembergul), marele oraș ruteano-german dela granița Poloniei, obținu dela Alexandru monopolul comerțului cu țările din nordul și centrul Europei, contribuind astfel la o intensificare și mai mare a desvoltării economice a Moldovei.

Pentru asigurarea acestei desvoltări Alexandru cel Bun a acordat privilegii comerciale acestor orașe. Ca și cele date de Domnii munteni, despre care am vorbit mai sus, privilegiile lui Alexandru fixează taxele vamale ce negustorii din orașele amintite aveau să plătească în Moldova. Și după cum era

Groş dela Alexandru cel Bun

natural, plata acestor taxe se făcea în moneta țării, și această monetă în toate privilegiile poartă numele de « groș » *(grossus)*.

Groșii lui Alexandru cel Bun fac parte din același sistem monetar ca și ai lui, Petru sunt adică jumătăți de groși. Dar pe lângă ei găsim și alții mai mari și mai grei, cari par a fi avut o valoare dublă. Aceste piese duble au diametrul de 21—22 mm., iar greutatea de 1 gr. 98—2 gr., și pot fi considerate ca groși întregi, pe când la piesele simple diametrul nu trece peste 18 mm. ia ıgreutatea variază între 0 gr. 98—1 gr. 08.

Introducerea acestor monete mai mari este cea mai bună dovadă despre avântul ce-l luase comerțul. Se simția nevoie de numerar de o valoare mai mare pentru transacțiile importante și atunci în lipsă de monete indigene de aur, s'au bătut groși întregi de argint. De altfel piesele de acest fel ce ni s'au păstrat, dovedesc că erau fabricate dintr'un metal foarte curat și aveau o grosime respectabilă. Ținând seama că groșii poloni din acel timp nu cântăreau mai mult de 2 gr., am putea presupune că groșii întregi ai lui Alexandru cel Bun urmăreau să echivaleze aceste monete polone.

Dar dela Alexandru ne-au rămas și monete divizionare de argint, care sunt jumătăți de groși. Ele au mărimea de 14 mm., în diametru și greutatea de 0 gr. 56—0 gr. 58.

Cum vedem acest Domn moldovean a întemeiat un sistem monetar complet și bine organizat, care putea satisface toate nevoile schimbului.

Ban dela Alexandru cel Bun

Este interesant de constatat însă, că alături de aceste monete de argint, găsim în timpul lui Alexandru cel Bun aceleași specii monetare fabricate dintr'un aliaj compus din puțin argint și foarte multă aramă. (Sturdza, *Nouă descoperiri numismatice*, în Anal. Acad. Rom. VIII (1888), p. 270 urm.). Ele au atât mărimea cât și tipurile monetelor de argint.

De sigur nu se poate admite ca alăturea de groși, și de jumătăți de groși de argint să fi circulat și groși și jumătăți de groși de aramă. Aceasta ar fi fost o aberație financiară.

De aceea așa zisele monete de aramă ale lui Alexandru trebue considerate tot ca monete de argint. Deși fabricate dintr'un metal inferior, ele contau în comerț ca monete de argint. Probabil, într'o anumită

Groş dela Alexandru cel Bun

epocă a domniei sale, Alexandru cel Bun a fost nevoit să întrebuințeze la fabricarea monetelor un metal de un titlu inferior, cum de altfel a făcut și înaintașul său Ștefan I. Această epocă pare a fi fost la începutul domniei, când starea economică se resimția de efectele luptelor pentru tron dintre urmașii lui Petru I, și când comerțul Moldovei nu luase încă o desvoltare mai mare. După ce situația economică a țării s'a îmbunătățit, Domnul a putut bate frumoasele sale monete de argint curat.

Deși numărul pieselor ce ne-au rămas dela Alexandru cel Bun este destul de mare și prezintă variante foarte numeroase, nu s'au găsit până acum tezaure mai mari cu astfel de monete, pe câtă vreme dela

contimporanul său, Mircea cel Bătrân din Muntenia, se cunosc numeroase tezaure monetare.

De asemenea este caracteristic, că pe când monetele Domnilor munteni anteriori sau contimporani, sunt variate ca tipuri, ale lui Alexandru cel Bun prezintă toate acelaşi tip, tradiţionalul tip comun moldovenesc. Intr'adevăr atât groşii, cât şi piesele de o jumătate de groş au totdeauna pe faţă stema Moldovei; iar pe revers scutul despicat, în primul cartier fasciat, iar în al doilea cu două sau mai multe flori de crin. Singurele note caracteristice, prin care se deosibesc de monetele Domnilor anteriori, sunt următoarele: 1. Florile de crin sunt stilizate în formă de coroane mici. 2. Scutul este timbrat sau de un coif, sau de un cap de bour, sau de o rozetă, sau de o cruce, sau de una ori două coroane. 3. Foarte adeseori de o parte sau de cealaltă a scutului — uneori de amândouă părţile lui — se află câteo siglă (*A. I. M. T.*) o cheie, o cruce, o semilună, etc. care sunt sau semne ale diferitelor emisiuni, sau siglele bănarilor.

Toate monetele lui Alexandru cel Bun au legende latineşti: *av.* † *MONE ALEXANDRI* (moneta lui Alexandru); *rs WD MOLDAVIENSIS* (voevodul moldovean). In această privinţă, spre deosebire de monetele muntene contimporane, constatăm pe monetele moldovene foarte puţine legende greşite. Numai stema Moldovei diferă uneori, prin faptul că pe unele capul de bour are rozeta la dreapta şi semiluna la stânga, pe altele acestea sunt aşezate invers.

Ca tehnică monetele lui Alexandru sunt superioare atât monetelor lui Petru I, cât şi ale celorlalţi Domni ce au urmat după acesta. In special piesele de argint curat rivalizează, din acest punct de vedere, nu numai cu cele din ţările vecine, dar şi cu cele din apusul şi centrul Europei.

D. A. Sturdza atribue lui Alexandru cel Bun şi un alt tip de monetă de argint cu totul străin de moneta moldovenească, şi copiat după tipul unui obol unguresc, ce tocmai atunci a fost introdus în monetăria ungurească de către regele Sigismund.

Pe faţă, această monetă, care este lipsită de legende, are stema Moldovei, iar pe revers o cruce mare, având în două cantoane câte o coroană, în celelalte două o stea şi o semilună. Modelul unguresc avea pe faţă stema Ungariei, iar pe revers crucea cu câte o coroană în fiecare canton.

Deşi nu avem nicio probă, că aceste monete ar fi fost bătute de Alexandru cel Bun, totuşi este foarte probabil că nu sunt posterioare domniei lui. Ele trebue să fi avut rolul de monetă măruntă, cum erau şi monetele cu cruce şi anepigrafe bătute de Domnii contimporani ai Munteniei, şi poate să fi circulat şi după moartea lui Alexandru.

Inclin a crede că tot lui Alexandru cel Bun urmează să i se atribue şi un alt tip monetar, care pe faţă are stema Moldovei, iar pe revers o coroană mare având sus şi jos câteo rozetă. Legenda este † *MONETA ALESAN rs* † *MONETA ALESA*. Atribuisem în altă parte (cf. Moisil, *Monete vechi râmâneşti* în Analele Acad. Rom. XXXVIII (1915) p. 75) această monetă lui Alexandru II, dar cum acesta n'a bătut decât monete cu legende slave şi de tip cu totul deosebit, este mult mai probabil că tipul monetar de care vorbim datează dela începutul domniei lui Alexandru cel Bun, când acesta a bătut monete de argint de titlu inferior. Tipul acesta este reprezentat şi prin piese divizionare anepigrafe.

14. URMAŞII LUI ALEXANDRU CEL BUN

Infloritoarea situaţie economică a Moldovei, creată de cumpănita şi îndelungata domnie a lui Alexandru cel Bun, nu s'a menţinut mult timp după moartea lui, căci luptele pentru tron, ce s'au încins între fiii şi nepoţii marelui Domn, nu erau de natură să asigure liniştea ţării, nici să garanteze o desvoltare normală a posibilităţilor ei de desvoltare economică.

Cunoaştem monete dela cei mai mulţi dintre urmaşii lui Alexandru cel Bun şi ele oglindesc, până la un punct, situaţia ţării din acel timp. In primul rând, cele mai multe sunt fabricate dintr'un metal de calitate inferioară (billon), aşa că au fost considerate de numismaţi drept monete de aramă. De altă parte, execuţia lor reflectează lipsa de îndemânare şi graba cu care au fost lucrate. In sfârşit numărul lor foarte redus şi absenţa lor totală în ţările vecine dovedeşte neînsemnata lor putere de circulaţie.

Monetele lui Iliaş prezintă trei tipuri bine distincte:

1. *Tipul comun moldovenesc*, având pe faţă stema ţării şi legenda † *ELIAS WOIWODA*; pe revers un scut despicat, în primul cartier fasciat şi în al doilea cu mai multe flori de crin; legenda este tot † *ELIAS WOIWODA*. In dreapta scutului de pe revers se află adeseori sigla *A*, pe care o întâlnim şi pe monetele lui Alexandru cel Bun.

Uneori scutul de pe revers este timbrat de o coroană sau de un cap de bour; stema ţării deasemenea,

Groş de argint dela Iliaş al Moldovei

pe faţa monetei, precum şi steaua dintre cornele bourului sunt câteodată înlocuite printr'o coroană.

Din tipul acesta cunoaştem piese de un groş şi piese mari mici, divizionare; acestea din urmă sunt anepigrafe.

2. *Tipul* cu $\overset{+}{M}$ are pe faţă tot stema Moldovei şi legenda † *ELIAS WOIWODA*, dar pe revers un scut timbrat de o rozetă ori de o siglă (*A*) şi în câmp cu o figură curioasă de forma unui M cu cruce ($\overset{+}{M}$). Legenda este tot † *ELIAS WOIWODA*. Nu pot preciza ce reprezintă această figură, pe care în altă parte (*Monete vechi româneşti* în Analele Academiei Române XXXVIII p. 73) am considerat-o drept prapur sau steag ostăşesc. Dacă este o simplă siglă, atunci am putea-o considera ca iniţiala numelui Moldovei.

3. *Tipul cu cavalerul lituan.* Un tip monetar cu totul neobișnuit este cel ce are pe față în loc de stema Moldovei, emblema Lituaniei. Monete din acest tip se întâlnesc numai în vremea lui Iliaș. Ele se prezintă astfel:

Av. Călăreț în galop, ținând în mâna dreaptă o spadă în atitudine de atac; legenda † *ELIAS WOIWODA.*

Rs. Aceeași reprezentare ca și la tipul precedent, adică un scut având în câmp figura $\overset{+}{M}$ și legenda † *ELIAS WOIWODA.*

Nu încape nici o îndoială, că figura de pe față imită călărețul din stema Lituaniei, atât de frecvent în monetăria polonă. Numai că pe monetele lui Iliaș acest călăreț este executat cu atâta neîndemânare — în special forma coifului—încât l-a făcut pe D. A. Sturdza să creadă că este « un lup, sau un câine, sau un urs călare, ținând în dreapta o spadă » (*Etym. magn.* cuv. *Ban*).

Caracteristic pentru acest tip monetar moldovenesc este faptul că nu poartă stema Moldovei și nici un alt semn care să indice tipul moldovenesc, decât cel mult figura de pe revers, care ar putea fi inițiala numelui Moldovei.

Ținând seamă de acestea, ca și de faptul că monetele de acest tip sunt fabricate din billon și executate cu mare neîndemânare, suntem în drept să credem, că au fost bătute în timpul când Iliaș, izgonit din scaunul Moldovei, încerca cu oști străine, compuse mai ales din Lituani, să recâștige domnia. Pentru plata acestor oști va fi bătut el groșițele cu stema Lituaniei.

Dacă ipoteza aceasta este adevărată, atunci ar urma că aceste monete au fost bătute în toamna anului 1434 ori în primăvara anului 1435, când Iliaș a făcut ultima sa invazie în Moldova, care s'a terminat cu pacea încheiată între el și fratele său Ștefan II.

Groș de argint dela Iliaș

Monetele lui Ștefan II sunt foarte greu de identificat, căci nu s'a descoperit până acum nici un tezaur care să ne dea vre o indicație precisă asupra lor. După legende, iarăși, nu pot fi determinate cu siguranță, căci pot fi atribuite și lui Ștefan cel Mare. Probabil, din aceste cauze D. A. Sturdza n'a pus pe Ștefan II în rândul Domnilor cari au bătut monete.

Cu toate acestea cred că se pot atribui acestui Domn cu multă probabilitate două serii de monete, care ca tehnică se aseamănă perfect cu monetele de tip comun ale fratelui său Iliaș și în acelaș timp au și sigle ce le întâlnim numai pe monetele acestuia și pe ale tatălui lor, Alexandru cel Bun.

Cele două serii de care vorbim nu se deosibesc între ele decât prin forma legendei.

Prima serie are pe față stema Moldovei și legenda † *STEFA.WOIWODA*; iar pe revers scutul despicat, în primul cartier fasciat, în al doilea cu șapte flori de crin și legenda † *MOLDAVIENSIS.* La dreapta sau la stânga scutului se află o siglă (o cheie, o literă, o floare de crin). La câteva exemplare scutul de pe revers este timbrat de o coroană și are în primul cartier o ramură, iar al doilea cartier este fasciat.

Seria a doua are pe față deasemenea stema Moldovei, iar legenda este † *MONE.STEFA.WOIWOD* (moneta lui Ștefan Voivod) sau numai † *MO.STEFA. WOIWODA.* Reversul este la fel și cu aceleași sigle ca la seria precedentă.

De sigur, nu se poate spune care din aceste monete sunt din prima și care din a doua domnie a lui Ștefan II; ele sunt parte de argint bun, parte de billon.

Monetele din domnia comună a lui Iliaș și Ștefan II. Ni s'au păstrat și câteva piese care datează din timpul când cei doi frați rivali, împăcându-se, au domnit împreună asupra Moldovei (1435—1443). Ele sunt de tipul comun moldovenesc și fabricate dintr'un argint destul de bun.

Pe față poartă stema Moldovei și legenda † *ELIAS WOIWODA*; pe revers un scut despicat, *timbrat de o coroană,* având primul cartier fasciat, al doilea cu 7 flori de crin în formă de coroane; legenda este † *STEFANVS WOIWOD.* La dreapta scutului o siglă.

Deși monetele lui Iliaș și ale lui Ștefan II sunt foarte rare, cele din timpul domniei comune sunt cu mult mai rare și trec drept piesele cele mai interesante ale monetăriei românești. Ele nu pot fi comparate decât cu exemplarele, de asemenea extrem de rare, din Muntenia, care au pe față numele lui Radu I, iar pe revers al lui Vladislav. Vor fi amintind și acestea din urmă o domnie comună, necunoscută până acum?

Monetele lui Roman II. Urmașul lui Ștefan II, nepotul său Roman II, ne-a lăsat și el o serie de monete, deși n'a ocupat tronul decât un an de zile. Ele sunt toate de tipul comun, și se caracterizează prin faptul că au pe revers, în cartierul al doilea al scutului, un cap de bour.

Groș dela Roman II

Ele se înfățișează deci astfel:

Av. † *MONETA ROMAN*, Stema Moldovei;

Rs † *WAIWODA MOL* Scut despicat, în primul cartier fasciat, în al doilea un cap de bour. Sunt fabricate din billon. Există și cuprind piese divizionare.

D. A. Sturdza considera aceste monete ca fiind ale lui Roman I, dar și împrejurările istorice și tehnica monetară ne îndeamnă să le atribuim lui Roman II. Și monetele acestui Domn sunt foarte rare.

Monetele lui Bogdan II prezintă pe revers tipuri cu totul particulare: un scut având în câmp un

buzdugan și o spadă, așezate alăturea perpendicular; sau două spade încrucișate. Ele sunt parte de argint, parte de billon și atât în formă de groși, cât și de monete divizionare anepigrafe.

Seria întâia are pe față stema Moldovei și legenda † *BOGDAM (sic) VOIEVODA*; iar pe revers un scut timbrat de o siglă (*N*) și având în dreapta un buzdugan și în stânga o spadă, Legenda este † *WD MOLDAVIENSI*, (*sic*) iar lângă scut sigla *I*.

Seria a doua are pe față tot stema țării, dar legenda începe cu † *MONE*... Pe revers un scut timbrat de o siglă (*G. M*) sau o coroană și având în câmp două spade încrucișate. Legenda: † *WAW*.. *DD MOL*. Caracteristica monetelor din această serie sunt legendele greșite și pe față și pe revers.

Groș dela Bogdan II

Și monetele lui Bogdan sunt de o extremă raritate. Sturdza atribuise aceste monete lui Bogdan I, dar după cum am dovedit în altă parte, acesta n'a bătut monete.

Monetele lui Alexandru II deși sunt de tipul comun moldovenesc, se deosibesc însă cu totul de ale contimporanilor săi prin faptul că au legende slave. O altă caracteristică a lor este că legendele cuprind și numele monetei: *groș*.

Nu putem explica acest fenomen neobișnuit până acum în monetăria moldovenească și care nu apare decât mai târziu. Trebue să admitem că ele au fost emise ca o propagandă printre boieri în favoarea acestui veșnic candidat la domnie. Deoarece majoritatea boierilor moldoveni știau citi mai ales literele slave, pe câtă vreme cele latinești nu le cunoșteau decât puțini, partizanii lui Alexăndrel au crezut mai nimerit să-i pună pe monete numele cu caractere slave.

Aceste monete, care sunt în cea mai mare parte de billon, prezintă pe față stema Moldovei și legenda: † грош алеѯандра, iar pe revers scutul despicat, timbrat de un M și având primul cartier fasciat, al doilea cu 5 flori de crin. Legenda: воевода.

Pe lângă groși mai există și monete divizionare.

15. PETRU ARON

După ce în anul 1455 Petru Aron ajunge, în urma morții lui Alexăndrel, Domn al Moldovei, încearcă să îmbunătățească situația economică a țării, dând un nou avânt comerțului cu țările vecine.

Astfel el înnoiește Brașovenilor privilegiul comercial dat de predecesorii săi, și fiindcă negustorii din Brașov nu se grăbiră să vină în Moldova, unde de atâta vreme nu mai exista siguranță pentru ei, Petru îi chiamă din nou în anul următor. In acelaș timp Domnul se adresează și negustorilor din Lwow (Lemberg) promițându-le mari avantagii dacă vor relua comerțul cu Moldova. Ca să-i asigure pe deplin, el dă acestora în August 1546 « privilegiul cel mare », prin care taxele vamale erau reduse simțitor, iar anumite vămi împovărătoare pentru comerțul liovean erau desființate.

Este foarte greu de crezut, că încercarea lui Petru de a ridica starea economică a Moldovei a dat vreun rezultat satisfăcător, căci chiar în acelaș an (1456) el închină țara Turcilor, înlesnind astfel în mod indirect stabilirea monopolului comercial turcesc în Marea Neagră, țintă pe care încep să o urmărească Turcii mai ales acum după ce izbutiseră să cucerească Constantinopolul.

Groș dela Petru Aron

Toate taxele vamale prevăzute în privilegiile lui Petru Aron urmau să se plătească în « groși », moneta națională moldovenească, și numai negustorii cari se duceau « la Tătari » și cei ce veneau din « Basarabia » (Muntenia) plătiau taxele în « ruble de argint ». Aceste ruble nu erau pe vremea aceea monete propriu zise, ci bucăți de argint, cari se socoteau cu cântarul.

Nu avem informații mai precise asupra « groșilor » moldoveni din timpul lui Petru Aron; cred însă că lui trebue să-i atribuim piesele de argint ce până acum au fost considerate drept monetele lui Petru Rareș [1]). Ținând seamă de evoluția monetăriei moldovenești, rezultă că Rareș nu a bătut monete, iar de altă parte stilul și tehnica monetelor ce i s'au atribuit lui se potrivesc mai bine pentru epoca lui Petru Aron. Comparând aceste monete cu ale lui Ștefan cel Mare, urmașul lui Petru Aron, constatăm o asemănare perfectă atât în privința formei literelor și a cercurilor perlate, cât și în privința execuției lor tehnice. Astfel, până la proba contrarie, persist a crede că aceste piese trebue atribuite lui Petru Aron, nu lui Petru Rareș.

De altfel « groșii » aceștia prezintă un tip particular, care cu oarecari modificări, a fost adoptat și de urmașul lui Petru Aron, Ștefan cel Mare:

Av † *PETRVS VOIDVODA* Stema Moldovei;

Rs. † *MONETA MOLDAVIE* Scut timbrat de o coroană și având în câmp o cruce ancorată. De o parte și de ceailaltă a scutului se află siglele: D. R.

Afară de groși ni s'au păstrat dela acest Domn și monete divizionare de argint, care au aceleași tipuri, dar sunt mai mici și anepigrafe.

Monetele lui Petru Aron sunt foarte rare și nu s'au găsit până acum decât incidental.

[1]) Cf. D. A. Sturdza, *Etym. magn.* cuvântul *ban* (tab. B. fig. 16).

16. ACTIVITATEA MONETARĂ A LUI ŞTEFAN CEL MARE

In lunga domnie a lui Ştefan cel Mare, pe urma întinselor relaţiuni comerciale ale Moldovei cu ţările vecine, traficul mare şi mărunt de mărfuri şi produse a sporit enorm, producând o circulaţie prodigioasă a bogăţiilor.

In 1457 Domnul invită pe negustorii din Braşov să continue comerţul cu Moldova, iar în anul următor le dă un privilegiu comercial foarte avantajos. După

Ban dela Ştefan cel Mare

câţiva ani, la 1460, el confirmă şi negustorilor din Lwow (Lemberg) vechiul privilegiu. In sfârşit în 1465 el cucereşte Chilia anexând la Moldova din nou acest port important dela gurile Dunării, după ce avea Cetatea-Albă la mare. Astfel Moldova câştigă o situaţie comercială preponderantă în nordul Mării Negre.

Banii bătuţi de Ştefan cel Mare nu sunt uşor de identificat. Este foarte curios că dela un Domn atât de important şi care a lăsat un număr atât de mare de monumente de tot felul, nu s'a găsit până acum niciun tezaur monetar, care să-i fixeze cu deplină siguranţă monetele. Şi este tot atât de curios, cum de nu există în analele sau cronicile contemporane nici o amintire relativă la monete, atât în vremea lui Ştefan cel Mare, cât şi a celorlalţi Domni moldoveni. Astfel suntem nevoiţi să recurgem pentru identificarea monetelor acestui mare Domn, la dovezile ce le putem scoate din studiul pieselor ce au fost găsite izolat şi care tocmai pentru aceasta nu pot fi absolut sigure.

Am văzut că Petru Aron, înaintaşul lui Ştefan cel Mare, a introdus în monetăria moldovenească un tip nou: scutul încoronat având în câmp o cruce ancorată. Acest tip l-a împrumutat dela o serie de dinari ungureşti contimporani (Rethy *Corpus nummorum Hungariale* Nr. 190 A tab. 12).

Ştefan cel Mare pe lângă acest tip, mai introduce unul împrumutat dela ultimii «ducaţi» munteni, bătuţi de Vladislav II (1447—1456).

Primul tip este caracterizat printr'o cruce dublă pusă în scutul de pe revers, şi deci îl vom numi: tipul cu crucea dublă; al doilea este caracterizat printr'un scut alcătuit la fel ca cel de pe monetele muntene mai noui, şi deci îl vom numi: tipul nou muntean.

Monetele cu cruce dublă se prezintă astfel: *av.* + *MONETA MOLDAVie.* Stema Moldovei; *rs.* ✻ *STEFANUS VOIEVoda.* Scut având în câmp o cruce dublă ancorată.

Pe lângă monetele cu legendă, acest tip are şi piese anepigrafe mai mici. Ele sunt de două specii: unele jumătăţi şi altele sferturi. Ele au uneori, pe revers, o rozetă deasupra scutului şi o siglă la o margine a lui (Sturdza, *Etym. magn.* III cuv. *ban*, tab. B 9—10).

Dat fiind că dinarii ungureşti cari prezintă acest tip n'au circulat decât până în anul 1457, primul an de domnie al lui Ştefan cel Mare, s'ar putea emite ipoteza, că piesele cu cruce dublă sunt cele dintâi monete bătute de acest Domn moldovean.

Monetele de tip nou muntean au pe faţă tot stema Moldovei şi legenda +*MONETA MOLDAVIE*; iar pe revers un scut despicat, având în primul cartier o cruce deasupra unei rozete, iar cartierul al doilea

Ban dela Ştefan cel Mare

fasciat; legenda: +*STEFANVS VOIEVODA.*

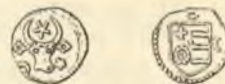
Şi acest tip are piese anepigrafe, cu o cruce deasupra scutului de pe revers şi o siglă la marginea lui. (Sturdza *l. c.* B. 13).

De sigur că Ştefan a avut ocazia să cunoască monete muntene de acest tip în timpul când a petrecut ca refugiat la curtea lui Vlad Ţepeş. Va fi găsit el unele exemplare şi mai târziu când a cucerit Muntenia dela Radu cel Frumos (1474) şi va fi adoptat tipul lor?

Şi va fi bătut el monetele moldoveneşti cu acest tip pentru ca să le poată introduce cu uşurinţă şi în Muntenia cucerită şi obişnuită cu acest tip monetar? Iată chestiuni la cari în starea actuală a cunoştinţelor nu se poate răspunde.

Monetele lui Ştefan cel Mare se deosibesc de vechile monete moldoveneşti şi prin faptul că le sunt inferioare şi ca mărime şi ca greutate.

De altfel încă Petru Aron n'a mai păstrat mărimea obişnuită a groşilor moldoveni (20 mm. în diametru), ci a bătut groşi de dimensiunea dinarilor (16—17 mm.). Sub Ştefan cel Mare dimensiunea lor se reduce şi mai mult: au abia 14 mm. în diametru. In schimb, argintul din care sunt făcuţi este de calitate foarte

Ban dela Ştefan cel Mare

bună, iar modul cum sunt executaţi îi pune printre cele mai artistice monete româneşti.

Dacă ţinem seamă de faptul că dela Petru Aron mărimea şi greutatea groşilor moldoveni s'au redus, şi că tipul lor s'a apropiat tot mai mult de acela al dinarilor ungureşti sau munteni («ducaţii» munteni începând cu ai lui Radu I Basarab sunt echivalenţi cu dinarii ungureşti), suntem în drept să credem că Domnii Moldovei au urmărit ca şi cei ai Ţării Româneşti, să pună de acord groşii cu dinarii ungureşti, pentru a înlesni transacţiile comerciale cu oraşele săseşti din Transilvania.

Folosul acestei reforme monetare s'a văzut desigur în epoca din urmă a domniei lui Ștefan cel Mare, când după căderea Chiliei și Cetății Albe în mâinile Turcilor, comerțul pe mare a decăzut, iar în urma conflictelor continue cu Polonii relațiile cu Liovul au slăbit și ele cu totul. In aceste împrejurări negoțul cu Brașovul și cu Bistrița a devenit foarte activ, favorizat de sigur și de egalizarea groșilor moldoveni cu dinarii ardeleni.

17. BOGDAN III ȘI ȘTEFĂNIȚĂ

Nici monetele primilor doi urmași ai lui Ștefan cel Mare, Bogdan III și Ștefăniță, nu pot fi identificate cu siguranță, deoarece ne lipsesc mijloacele necesare, iar tezaurele cunoscute nu pot da nici o indicație în acest sens. Pentru identificarea lor, trebue să ne mulțumim deocamdată cu elementele ce le poate oferi studiul comparativ cu celelalte monete românești și străine.

De altfel se pare că activitatea monetăriei moldovenești în timpul lor a fost neînsemnată. Turcii acaparând treptat comerțul Mării Negre, au înlăturat cu totul monetele moldovenești din transacțiile mai mari și le-au înlocuit cu *asprii* lor de argint. Faptul acesta a contribuit de sigur la reducerea stocurilor de monete ce urmau să se bată în atelierul din Suceava. De altă parte, politica economică pe care cei doi Domni au dus-o față de Polonia, a făcut ca și relațiile comerciale cu această țară să se reducă foarte mult, și astfel să se restrângă și din această cauză cantitatea de monete. In sfârșit și în comerțul cu orașele săsești din Transilvania, care era mai activ, se întrebuințau acum mai mult asprii turcești, ceea ce făcea iarăși inutilă o activitate mai întinsă a monetăriei moldovenești.

Toate aceste împrejurări arată că monetele bătute de Bogdan III și Ștefăniță nu puteau avea decât o circulație foarte redusă și o valoare comercială neînsemnată.

Piesele ce ni s'au păstrat dela acești Domni confirmă această stare de lucruri, căci deși ar trebui să

Groș dela Bogdan III

fie de argint, ele sunt în realitate de aramă și acoperite numai cu o foaie subțire de argint. Ca mărime aceste monete se apropie de groșii vechi moldovenești dela premergătorii lui Ștefan cel Mare. Ca tip sunt identice cu monetele acestuia care au pe revers crucea dublă. Legendele lor sunt totdeauna slave.

Monetele lui Bogdan III se prezintă astfel: *Av* † іѡ богдан воевода гос Stema Moldovei; *rs* † подар земли молдавскои Scut având în câmp o cruce dublă. (Inscripția de pe avers se întrerupe la toate în mijlocul cuvântului господар care se continuă apoi pe revers. Pe lângă piese mari există și mici anepigrafe.

Monetele lui Ștefăniță sunt la fel cu ale lui Bogdan III, cu singura deosebire că stema Moldovei de pe avers este pusă într'un scut. *Av.* † іѡ стефана воевода * госпо Scut cu stema Moldovei; *rs.* дар * земли молдавскои Scut având în câmp o cruce dublă (fig. 2). Și aci cuvântul господар este pus parte pe avers, parte pe revers. De asemenea există și piese mici anepigrafe.

Atât D. A. Sturdza cât și alți numismați au emis părerea că și Petru Rareș și Ștefan Lăcustă au bătut

Ban dela Ștefăniță

monete. Nimic nu poate îndreptăți această părere. Căci, mai întâi, nu avem piese pe care să le putem atribui cu siguranță acestor Domni, iar apoi situația economică și financiară a Moldovei era atunci de așa natură, încât nu permitea baterea de monete proprii.

Muntenia ajunsese încă mai dinainte într'o situație identică, și de aceea acolo activitatea monetăriei naționale încetase după întâia jumătate a veacului XV. Iar Transilvaniei i s'a creat o soartă asemănătoare, după ce Turcii au cucerit Ungaria (1526). Când sultanul Soliman II ocupă și cetatea Tighina dela Petru Rareș (1538), noi Românii eram de toate părțile înconjurați de Turci și de Tătari, așa că sultanii pot să nu ne mai respecte nici autonomia politică, nici pe cea economică. Urmarea din punct de vedere monetar a fost că orice activitate monetară a încetat.

In astfel de împrejurări monetele turcești au putut cuceri în mod definitiv piețele noastre. Un document dela regele unguresc Vladislav II arată, că încă pe la

Groș dela Ștefăniță

1505 asprii turcești deveniseră moneta curentă în comerțul dintre cele trei țări românești, și când regele a căutat să-i înlăture din Transilvania, Brașovenii și Sibienii au protestat, susținând că în cazul acesta comerțul lor cu Muntenia și Moldova ar înceta și ei ar sărăci [1]).

---

[1]) Moisil Const., *Contribuțiuni la istoria monetăriei vechi românești*, în Buletinul Societ. Numism. Rom. (1415) p. 26 urm.

18. MONETELE DIN TRANSILVANIA ŞI BANAT

Voevodatul românesc al Transilvaniei, de şi a fost cucerit de regii Ungariei prin veacul al XII-lea, şi-a păstrat totuşi o situaţie politică autonomă, iar din punct de vedere economic n'a avut legături cu Ungaria decât mult mai târziu. De aceea monetele regilor arpadieni n'au circulat în Transilvania decât în număr foarte redus şi niciun tezaur de astfel de monete nu s'a găsit până acum în pământul acestei ţări.

De altfel, situaţia monetară a Ungariei a fost atât de rea în veacurile XII şi XIII, încât chiar acolo s'au introdus monete străine, ca dinarii de Friesach, despre care am amintit mai sus, sau pfenigii de Viena şi ai episcopului de Salzburg. Astfel de monete au circulat şi în Transilvania şi în Banat, unde s'au găsit în cantităţi mari.

După marea năvălire a Tătarilor din 1241 încep să intre în Transilvania şi Banat *dinarii banali*, bătuţi de banii Slavoniei şi ei rămân, pentru multă vreme, moneta curentă în aceste provincii. Aceşti dinari au fost apoi imitaţi şi de regii Ungariei şi aceste imitaţii s'au numit *banali regali (banales regales)*, nume care dovedeşte în mod evident sensul de « monetă » pe care îl primise cuvântul « banal » sau « ban ».

In acelaş timp regele Bela IV, a încercat să înfiinţeze o monetărie în Banat, dând cavalerilor teutoni pe care-i stabilise acolo în 1247, dreptul de a emite monetă. Aceştia însă n'au putut face uz de acest drept, căci n'au stat decât prea puţin în Banat.

Abia după urcarea pe tronul Ungariei a regelui Carol Robert din dinastia de Anjou, s'a îndreptat situaţia monetară în Transilvania şi Banat şi monetele au început să circule în cantităţi mai mari în aceste provincii.

Carol Robert a înfiinţat o monetărie la Sibiu (1325) şi apoi alta la Cluj, în care se băteau mai ales dinari după modelul banilor slavoni (banali regali), cum şi piese divizionare numite *oboli*. Aceste monetării au satisfăcut cererile de bani necesare comerţului şi transacţiilor zilnice din regiunile de care vorbim şi în parte şi din Ţara Românească, făcând ca populaţia să dispună de numerar suficient.

Dar Carol Robert s'a îngrijit şi de monetăria Ungariei şi a introdus acolo şi monete mai mari. Astfel el a bătut pentru prima oară în Ungaria monete de aur, numite *floreni*, imitate după cele din Florenţa, care aveau ca tip monetar o floare de crin. Deasemenea a bătut şi monete mari de argint, numite *groşi* care erau imitate după groşii din Boemia.

Şi aceste piese noui s'au introdus în Transilvania şi Banat şi de aici au trecut şi în Ţara Românească şi în Moldova. In special florenii de aur au devenit tot mai mult moneta preferată în transacţiile mari din aceste principate, ca şi în Transilvania şi Banat. Numele sub care circulau la noi era cel de *galbeni ungureşti* sau prescurtat *unghi*.

Speciile monetare menţionate mai sus au circulat în Transilvania şi Banat până în veacul al XVI-lea, când Ungaria, transformată în paşalâc turcesc, n'a mai bătut monetă.

Când în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea Domnii Ţării Româneşti şi ai Moldovei au început să bată monete proprii, acestea s'au introdus, prin mijlocirea comerţului, şi în Transilvania şi mai puţin în Banat.

Dealtfel, relaţiile comerciale între aceste ţări româneşti s'au intensificat în veacurile următoare şi din această cauză şi monetele care se băteau ori circulau în Transilvania, au intrat şi în Principatele Române.

Situaţia aceasta a durat până pe la 1500, când din cauza orientării noui pe care a primit-o comerţul nostru după cucerirea Constantinopolului de Turci, atât monetele româneşti cât şi cele ungureşti au fost înlocuite treptat cu monete turceşti.

19. INVAZIA MONETELOR STRĂINE

După cum se arată mai sus, două evenimente petrecute în prima jumătate a veacului al XVI-lea au avut o influenţă decisivă pentru soarta monetăriilor noastre şi pentru circulaţia monetară dela noi. Aceste evenimente au fost: cucerirea Ungariei de Turci şi transformarea ei în paşalâc (1526—1541) şi ocuparea cetăţii Tighina de pe Nistru (1538).

Prin aceasta se crează ţărilor româneşti o situaţie nouă, căci ele sunt acum înconjurate de toate părţile de Turci: la Dunăre, la Tisa şi la Nistru.

Urmările acestei situaţii s'au produs numaidecât: deoparte Turcii nu mai respectă autonomia ţărilor noastre, de altă parte ei le subjugă din punct de vedere economic, monopolizând treptat întreg comerţul lor de export. Iar de această stare de lucruri s'a resimţit în primul rând circulaţia monetară, prin faptul că s'au introdus la noi în cantităţi tot mai mari monetele folosite în comerţul turcesc (levantin) care au cucerit în foarte scurt timp pieţele noastre, înlăturând atât monetele naţionale, cât şi monetele străine ce intraseră prin relaţiile comerciale cu ţările vecine.

Cele dintâi monete străine pe care le-a introdus comerţul levantin la noi au fost *asprii turceşti*, cari se emiteau în cantităţi enorme de către atelierele monetare înfiinţate de Turci în regiunile miniere din Peninsula Balcanică, regiuni care şi în antichitate au fost centre importante de activitate monetară. Bătuţi din argint bun, având dimensiuni mici şi o formă rotundă neregulată, asprii erau lipsiţi de tipuri monetare şi nu aveau decât legende în limba turcă, atât pe faţă cât şi pe revers. Cu toate acestea fiind impuse de comerţul levantin, aceste monete s'au răspândit într'o măsură extraordinar de mare în tot răsăritul Europei, devenind monete de mare circulaţie în ţările din basinul Mării Negre. La noi în tot cursul veacului al XVI-lea, socotelile curente se fac în aspri, chiar când sumele sunt exprimate în monete de aur (ducaţi) ori în monete mari de argint (taleri), iar plăţile efective se fac în cantitate corespunzătoare de aspri.

Dar tocmai din cauza expansiunii lor, asprii au început spre sfârșitul acestui veac să se deprecieze. Argintul din care erau bătuți a început să fie amestecat cu tot mai mult metal inferior, iar dimensiunile pieselor s'au redus și ele. Astfel, la un moment dat, asprii au ajuns să aibă valoarea dinarilor unguroști contemporani, emiși de arhiducii austriaci în calitate de regi ai Ungariei și fabricați dintr'un argint de proastă calitate. Amândouă aceste monete depreciate au circulat un timp ca monete mărunte în țările noastre și se găsesc adeseori laolaltă în depozitele monetare dela sfârșitul veacului al XVI-lea și prima jumătate a veacului al XVII-lea.

Tot în acest timp se introduce la noi și o altă monetă turcească de argint: *paraua*, care la început a valorat 3 aspri, iar după 1670 patru aspri.

In Moldova au intervenit și alte monete mărunte, foarte asemănătoare cu asprii. Acestea erau așa numiții *denghi* bătuți de marii duci de Moscova. Aveau ca și asprii o formă neregulată, dar reprezentau pe față pe marele duce călare, iar pe revers aveau o legendă rusească.

Monete de argint mai mari, care s'au introdus la noi în acest timp, au fost *piesele de trei groșițe* bătute de regii Poloniei. In Moldova și Țara-Românească li se spunea *potronici*, mai târziu *costande;* în Ardeal purtau numele de *dutce*.

Cele mai mari monete de argint introduse la noi în veacul al XV-lea au fost *talerii*. Cei emiși de împărații austriaci se numeau *taleri imperiali*. Mai târziu, numele acesta s'a dat tuturor talerilor germani. Spre sfârșitul acestui veac au intrat în țările noastre și *talerii olandezi*, cari din cauza tipului de pe revers, care înfățișa un leu ridicat în două labe, se numeau și *lei*. Ei s'au încetățenit atât de mult la noi, încât au devenit mai târziu moneta noastră națională. In special leul a fost pus în relație de valoare cu paraua, socotindu-se un leu 40 de parale.

Dintre subdiviziunile talerului au circulat la noi mai ales *orții*, cari valorau un sfert de taler.

Cât privește monetele de aur, circulau la noi încă de mult galbenii unguroști, numiți și *ughi*, și ducații venețieni numiți *zloți tătărești* sau *vinetici de aur*. Ei au continuat să circule și în epoca de care ne ocupăm. Insă nu totdeauna monetele de aur erau efective, ci adeseori sub numele lor se înțelegea o cantitate corespunzătoare de monete de argint. De aceea găsim în documente expresii ca acestea: «o sută de zloți în aspri», sau «o mie de galbeni de bani» sau «24 taleri de bani mărunți», etc. Piesele cele mai mici se numiau *bani*.

Sumele mari nu se socoteau în piese de aur sau de argint, ci în *pungi* de câte 500 de piese, sau *poveri* de câte 2000 de piese.

20. ULTIMELE MONETE NAȚIONALE MOLDOVENEȘTI. FALSIFICĂRI MONETARE

Fața de invazia atât de mare a monetelor străine amintite mai sus, invazie provocată de noua orientare a comerțului levantin, emiterea de monete naționale românești devenea o imposibilitate. Deaceea, nu numai Domnii Țării Românești, cari încetaseră de mult de a bate monete proprii, s'au abținut dela orice încercare de a reînființa monetăria națională, dar și Domnii Moldovei, cari bătuseră monete până la 1527 au trebuit să înceteze activitatea monetară și numai câțiva dintre dânșii mai încearcă să emită monete proprii, dar în cantitate foarte redusă. In schimb, principii Transilvaniei, cari numai de curând deveniseră vasali Turcilor și erau mai aproape de Austria, au putut să pună în funcțiune vechile monetării din Cluj și Sibiu și să folosească și monetăria din Baia-Mare, aflătoare pe teritoriul Ungariei austriace. Astfel ei continuă să bată monete proprii, cel puțin dela 1538 înainte, în tot cursul veacului al XVI-lea și al XVII-lea.

Pare însă foarte curios că speciile monetare care se emit de acești principi sunt mai ales ducați de aur și taleri de argint și numai rareori și într'o măsură redusă monete mărunte: dinari și oboli. De altă parte, circulația acestor piese pare a fi fost și ea foarte restrânsă, căci nu se găsesc decât rar în tezaurele din țările vecine. Toate acestea ar putea dovedi, că monetele de aur și de argint ale acestor principi aveau o circulație locală și serveau mai mult să simbolizeze autonomia țării sau să tezaurizeze cantitățile de metal prețios ce posedau.

Căci, în realitate, după cum rezultă din documente și din descrierile călătorilor, monetele care circulau în Transilvania erau aceleași monete străine, care aveau curs și în Țara Românească și în Moldova.

Domnii moldoveni cari au încercat să bată monetă proprie în veacul al XVI-lea sunt următorii:

Alexandru Lăpușneanu, care în anul 1558 a emis dinari de argint prost, după modelul dinarilor unguroști. Ei prezintă pe față stema Ungariei având

Dinar dela Alexandru Lăpușneanu

în centru blazonul Moldovei; legenda: ALEXANDER D.G.W.MOL.1558 *(Alexander dei gratia waiwoda Moldavie)*. Pe revers Maica Domnului cu pruncul în brațe și legenda: PATRONA MOLDAW*(ie)*.

Despot-Vodă, care în anii 1562 și 1563 a pus bazele unui întreg sistem monetar, compus din ducați de aur, taleri de argint și dinari.

Primii emiși au fost dinarii din 1562 și cari au un tip special: pe față capul laureat al lui Despot și legenda PATRONA MOLDAWI*(e)*: pe revers, stema Moldovei și legenda: IOHANN*(es)* D*(ei)* G*(ratia)* WAIVOD 1562.

In anul următor s'au bătut ducații, talerii și groșițele. Tipurile lor sunt influențate de cele austriace: stema de pe revers atât la ducați cât și la taleri este timbrată de o acvilă bicefală.

Ducații au pe față capul încoronat al Domnitorului și legenda: HERACLIDIS . DESPOTE . PATRIS . PA[TR]IE . [15]63. Pe revers un scut scartelat, având în primul cartier un turn, în al 2-lea un pom

cu tulpina încolăcită de un șarpe; în al 3-lea un leu mergând spre dreapta și în al 4-lea un pește. Peste tot (în centru) capul de bour. Scutul este timbrat de o acvilă bicefală încoronată. Legenda: VINDEX . ET . DEFENSOR . LIBERTAT*(is)* PATR*(ie)*

Talerii au pe față bustul Domnitorului, încoronat și ținând în mâna dreaptă sabia, în stânga globul cruciger. Legenda: HERACLIDIS DESPOTE PA-

Dinar dela Despot Vodă (1562)

TRIS PATRIE . 1563. Pe revers un scut dublu scartelat (16 cartiere cu diferite figuri) având în centru stema Moldovei și timbrat de o acvilă bicefală. Legenda: VINDEX . ET . DEFENSOR . LIBERTATIS . PATRIE .

In sfârșit dinarii de tip unguresc, cari sunt copiați exact după dinarii lui Matei Corvinul și numai în

Talerul lui Despot Vodă

legendă poartă indicația că sunt bătuți de un Domn moldovean.

Deoarece domnia lui Despot-Vodă n'a ținut decât doi ani, sistemul său monetar nu s'a putut încetățeni și n'a fost adoptat de urmașii săi.

Ștefan Tomșa a bătut și el 1563 și 1564 dinari de tipul ultimilor dinari ai lui Despot.

Ioan-Vodă cel Cumplit a bătut o specie monetară

Accea de aramă dela Ioan Vodă cel Cumplit

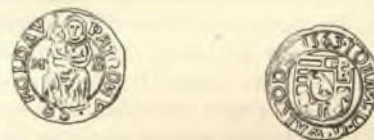
cu totul deosebită de cele emise vreodată în Moldova. Mai întâi ea este de aramă, în diametrul de 23 mm și poartă numele de *accea.* Acest nume este traducerea turcească a cuvântului « aspru » (alb), deci cu totul nepotrivit pentru o monetă de aramă. De altă parte legenda este în limba română, scrisă cu litere cirilice și purtând data în cifre cirilice. Pe față se află capul Domnitorului și legenda: отец молдовеі; pe revers stema Moldovei și legenda: гхерегіе молдокеі-акче; iar în câmp: з|пд (7081) = 1573. Ținând seamă de faptul că monetele acestea au fost emise în anul când Ioan-Vodă se pregătea de luptă contra Turcilor, suntem în drept să presupunem că au servit pentru plata mercenarilor Cazaci pe cari îi angajase Domnul

Ducat de aur dela Despot Vodă

moldovean. Iar fabricarea lor din aramă poate fi pusă în legătură cu monetele tătărești, care erau de acest metal și se întrebuințau și de Cazaci. Hereghia Moldovei, înseamnă monetăria sau bănăria Moldovei.

Ștefan Răzvan. Acest Domn a emis în anul 1595 monete de tipul pieselor polone de trei groșițe. Cum am văzut mai sus, monetele polone de acest fel circulau încă de mult în țările noastre, deci Răzvan-Vodă n'a făcut altceva decât a adaptat tipurile lor la monetele sale. Pe față ele au bustul lui Răzvan, încoronat, și legenda în românește și cu litere latine

Dinar dela Despot Vodă (1563)

amestecate cu cirilice: STEPH*(an)* BOIBOΔ . MOΛDOB .; pe revers legenda latină: GROS . ARGT | RIPR[RE]G MO | OΛDABIA (grossus argenteus triplex regni Moldavie). Sus, într'un cerc dublu, însoțit de doi trandafiri, stema Moldovei, iar jos stema monetarului polon Ian Dulski și anul 1595.

Faptul că în 1595 se bat monete moldovenești cu tipurile monetelor polone de trei groșițe, nu este în-

Piesă de trei groșițe dela Răzvan Vodă

tâmplător, ci o dovadă nouă de predominarea acestor monete în comerțul Moldovei. Și spre a-și asigura și mai deplin dominația monetară, Polonii au căutat, îndată ce Ieremia Movilă, partizan al lor, a putut ocupa tronul Moldovei, să-i impună în mod formal folosirea exclusivă a monetelor polone.

Deci în actul de confirmare a lui Ieremia Movilă din 1597, cancelarul Zamoisky după ce-i recunoaşte dreptul de a bate monete, îi impune ca piesele ce va emite să fie la fel cu cele polone *(ad instar monetae Poloniae)* şi să aibă acelaş titlu metalic şi aceiaşi greutate ca şi ele, spre a putea fi primite în Polonia şi în celelalte domenii ale regatului polon (Moisil Const., *Bănăria lui Dabija-Vodă*, p. 1).

Convenţia aceasta ne descoperă întru câtva situaţia monetară a Moldovei la sfârşitul veacului al XVII-lea. Domnii, deşi vasali ai Turcilor, nu-şi pierduseră dreptul monetar, căci altfel Polonii n'ar fi putut să-l recunoască lui Ieremia Movilă, fără a nemulţumi pe Turci. De altă parte, Polonii impunând Domnului moldovean să bată în bănăria sa monete polone, asigurau acestora circulaţia exclusivă în Moldova, ca şi cum ar fi fost monete naţionale.

Astfel, se stabileşte în Moldova în mod definitiv preponderanţa monetelor polone, care va dura până la sfârşitul veacului al XVII-lea, iar efectele ei s'au resfrânt şi în circulaţia monetară din Ţara Românească şi Transilvania, cari au trebuit să adopte şi ele în relaţiile comerciale, în mare parte, piesele polone de trei groşiţe, adică acelea care circulau mai mult şi în Moldova.

21. ANARHIA MONETARĂ: PREPONDERANŢA POLONĂ

Odată cu veacul al XVII-lea începe atât la noi, cât şi în cele mai multe ţări din centrul şi nord-estul Europei o perioadă de adevărată anarhie monetară, datorită numărului mare de specii monetare puse în circulaţie şi falsificării pe o scară întinsă a monetelor de mare curs.

Incă dela începutul acestui veac se înfiinţează atât

Medalia lui Mihai Viteazul

în statele Germaniei de Nord, cât şi în Polonia, o mulţime de bănării clandestine, numite *« clocitoare de bani »*, care emit tot felul de monete de mare circulaţie, dar fabricate din argint amestecat cu foarte multă aramă. Capii acestor state au tolerat funcţionarea lor, căci le aduceau venituri însemnate, dar activitatea lor a fost dezastruoasă pentru ţările de origină a monetelor de mare circulaţie.

Prima lovitură s'a dat pieselor de trei groşiţe şi orţilor, care veneau din Polonia. Mai multe oraşe dela Marea Baltică, supuse Suedezilor (Elbing, Riga, etc.) au bătut cantităţi enorme de monete de acestea din metal inferior şi le-au introdus în Polonia, în schimbul monetelor de argint bun, care au fost astfel scoase din ţară. De altă parte, chiar în Polonia s'au înfiinţat monetării oficiale — ca cea din Bromberg — unde se băteau monete din metal inferior; iar prin oraşele de graniţă s'au înfiinţat bănării clandestine, care contribuiau şi mai mult la ruinarea monetară a Poloniei.

O altă lovitură s'a dat talerilor lei. Aceştia fiind ceva mai uşori decât talerii imperiali, au reuşit să câştige, mai ales în comerţul levantin, deci şi la noi, o circulaţie considerabilă. Atunci au început să fie falsificaţi pe o scară întinsă, mai ales de unii principi şi oraşe italiene, dar şi de monetării clandestine engleze, şi introduşi prin fraudă în imperiul otoman, de unde au trecut mai departe.

Astfel, în tot cursul acestui veac, Românii au fost nevoiţi să socotească în două feluri de monete: bune şi rele, suferind pagube enorme din cauza diferenţelor de curs.

Tot acum se introduce la noi o nouă specie monetară: *şilingul*. De origine nordică, şilingii s'au răspândit mai întâi în Polonia, odată cu urcarea pe tronul acestui regat a primului rege din familia de Wasa, Sigismund III (1587—1632), iar de acolo au trecut în Moldova, fiind folosiţi ca monete mărunte, bani. După numele lor polon « szelag », Moldovenii le-au spus *şalăi*.

Tocmai fiindcă erau foarte căutaţi ca monete mărunte, şilingii au fost şi ei falsificaţi pe o scară întinsă şi apoi introduşi în Polonia. In afară de oraşele suedeze, aceste monete au fost falsificate în mari cantităţi şi în Moldova, unde exista de asemenea o bănărie clandestină chiar în Suceava, capitala ţării.

De altfel informaţiile istorice ne descoperă, că în Moldova se falsificau bani poloni încă dela începutul veacului al XVI-lea, când monetăria oficială a Moldovei încetase de a mai funcţiona în mod regulat. Un act din 1526, dat de regele polon Sigismund I, interzice introducerea în Polonia a monetelor falsificate în Moldova, monete care erau bătute după modelul celor polone, căci prin importul lor se cauzează mari pagube statului. Poate şi spre a împiedeca emiterea de astfel de monete false, Polonii au impus lui Ieremia Movilă să adopte în mod oficial monetele polone şi să bată piese identice, şi ca titlu metalic şi ca greutate şi ca tip, cu cele polone. Cu toate acestea, se pare că operaţiunea falsificării a continuat, căci în 1620, când domnea Alexandru Iliaş în Moldova, Polonii se plâng Porţii că acesta permite să se fabrice bani poloni falsi în ţara lui.

Dar patruzeci de ani mai târziu, în timpul lui Dabija-Vodă (1661—1664) şi a urmaşilor săi până la 1668, avem ştiri sigure despre existenţa unei bănării clandestine în Suceava, organizată, se pare, de specialişti din serviciul statului polon şi autorizată de Domn, bănărie care a emis milioane de şilingi falsi poloni, suedezi şi germani, pe cari i-a exportat în Polonia. Lipsa de monetă măruntă suficientă a făcut ca aceşti şilingi falsi să fie foarte bine primiţi de

populația polonă și lituană, care a plătit cu monete de aur și de argint aceste piese [1]).

Dar o astfel de monetărie pare a fi existat și în Țara Românească, la mănăstirea Snagov, lângă București, unde s'au găsit de curând fragmente de tablă de aramă cu impresiuni monetare [2]). Tot în această monetărie s'au bătut probabil și ultimele

Dinar dela Mihnea Vodă Radul (1658)

monete naționale muntene: dinarii lui Mihnea-Vodă Radul din 1658. Aceștia au pe față bustul Domnului cu coroană pe cap și sceptru în mâna dreaptă și legenda: IO MICHAEL RAD*(olus)* D*(ei)* G*(ratia)* VAL*(achie)* TR*(ansalpine)* PR*(inceps)* și în câmp data 1658; iar pe revers o acvilă bicefală și legenda: SI DEVS NOBISCVM QVIS CO*(ntra)* NO*(s)*.

Nu trebue să uităm, că la noi intrau și multe monete false — bani răi — din imperiul turcesc. Pe lângă leii olandezi de metal inferior, s'au introdus așa numiții *luigini* francezi de 5 bani, bătuți la Monaco și numiți turcește *timini:* apoi taleri turcești *(grușii)* falsificați la Genova.

Ungaria, ocupată de Turci, era deasemenea în acest timp un mare centru de falsificări monetare. Aici se fabricau în special monetele mărunte austriace, care aveau mare căutare și care treceau în cantități mari la noi, constituind așa numiții *bani.*

Prin introducerea atâtor specii noui de monete, bune și rele, care s'au adăugat speciilor care circulau încă din veacul al XVI-lea la noi, circulația monetară s'a complicat foarte mult, socotelile și schimbul se făceau cu mare greutate, iar diferențele de valută pricinuiau pagube însemnate tuturor. In astfel de condiții era natural să se recurgă la tot felul de fraude, care constau mai ales în tăierea marginelor monetelor de aur și de argint, spre a se lua o parte din metalul prețios și deci la scăderea valorii metalice a pieselor bune.

In acelaș timp a luat un mare avânt și meseria speculanților asupra schimbului și valutei, a *zarafilor* cari din operațiile de acest fel realizau beneficii importante.

22. ANARHIA MONETARĂ: PREPONDERANȚA AUSTRIACĂ

După ce Austria a cucerit dela Turci Ungaria și Transilvania (1690), monetele ei s'au introdus în mod definitiv în aceste țări, alungând pe toate cele de altă

[1]) Moisil Const., *Bănăria lui Dabija Vodă* în Buletinul Societății Numismatice Române XII (1915) p. 5 și urm. P. P. Panaitescu, *Date noi despre falsificări de monete polone în Moldova,* tot acolo XXVII—XXIX (1932—1934).

[2]) D-l Dinu Rosetti făcând acolo săpături a dat de resturile unui atelier monetar.

proveniență; în acelaș timp, ele au trecut în cantități tot mai mari și în principatele vecine. Prin aceasta s'a pus capăt anarhiei monetare din provinciile supuse Austriei și s'a limitat numai la aceste din urmă două principate românești.

Expansiunea monetelor austriace a fost favorizată de faptul că Polonia era în acest timp în completă decadență monetară, deoarece regii din dinastia saxonă, August II și August III, cari au domnit în această țară cea mai mare parte din veacul al XVIII-lea, n'au emis decât prea puține monete polone, și au introdus monetele saxone, iar după ce Polonia a fost desmembrată (1794), ea a încetat cu totul orice activitate monetară.

De altă parte, Austria anexând la începutul acestui veac Țările de Jos, a beneficiat de monetăriile lor, care emiteau monete de mare circulație: ducații și talerii olandezi și le-a utilizat în folosul ei.

Toate aceste împrejurări au contribuit ca Țara Românească și Moldova să cadă sub dominația monetară austriacă, pe măsură ce și comerțul lor cădea tot mai mult sub influența Austriei.

Cele mai însemnate monete austriace care au circulat în veacul al XVIII-lea și în prima jumătate a veacului al XIX-lea în aceste două principate sunt următoarele: *ducații de aur imperiali* și *olandezi,* de valoare egală; dar cei dintâi se băteau și în piese mari de 2, 5 și 10 ducați — numiți *lefți* — cari se foloseau mai ales pentru salbe.

Dintre piesele divizionare de argint cele mai căutate erau *sfanții* (Zwanziger) de 20 *creițari,* cari au și devenit moneta curentă în țările noastre.

Dar pe lângă monetele austriace au intrat în această epocă și numeroase specii de monete turcești, a căror circulație era mult mai redusă însă. Printre ele citām următoarele monete de aur: *hairghieaua* de 40 lei și subdiviziunile ei de 20 și 10 lei; *mahmudeaua,* care era de două feluri, *moale* (42 lei) și *tare* (37 lei); *funducul* (22 lei); *stambolul* (16 lei); *misirul* (15 lei); *nisfieaua* (12 lei) și *rubiaua* (5 lei 35 parale). Iar de argint *piastrul,* care la început fusese identic cu talerul spaniol, dar s'a devalorizat repede din cauza metalului inferior din care s'a bătut. Numele lui vine dela coloanele — pilastrii — ce susțineau stema Spaniei de pe reversul talerilor spanioli. Apoi *icosarul,* piesă de 14 lei; *direcliul* la fel; *ricalul* (13 lei); *iuzlucul* (8 lei și 8 parale) etc. [1]).

In sfârșit s'au mai introdus și monete rusești, din care însă numai *rublele de argint* aveau o circulație mai întinsă.

Aceste monete străine, în număr atât de mare și de valori atât de diferite, provocau dificultăți imense nu numai în socotelile negustorilor, dar și în ale vistieriei. Iar, de altă parte, prezentau diferențe de curs foarte mari, încât specula ce se făcea cu schimbul lor nu cunoștea nici o margine. Fluctuațiile cursului erau cu atât mai pronunțate și mai numeroase, cu cât nu depindeau numai de bursele din capitalele țărilor, ci și de cele din orașele de provincie, care aveau o mișcare

[1]) Se înțeleg leii vechi de câte 40 parale.

comercială mai activă, erau puncte vamale sau stațiuni de export.

Spre a pune oarecare ordine în acest haos monetar, guvernele Țării Românești și Moldovei s'au văzut nevoite să fixeze cursuri oficiale pentru schimbul tuturor monetelor, atât în capitalele țărilor, cât și în județe. Dar acest curs oficial era ținut în seamă numai în raporturile cu vistieria statului. Pentru transacțiile între particulari era « cursul pieții » pe care-l stabileau marii zarafi și marii negustori.

Lupta între diferitele monete se agrava în timpul ocupațiilor militare rusești și austriace, care au fost destul de numeroase și de îndelungate atât în veacul al XVIII-lea, cât și în prima jumătate a veacului al XIX-lea. Comandanții militari căutau de o parte să favorizeze monetele țărilor lor, de altă parte să înlesnească în gradul cel mai înalt schimbul, spre a putea obține cât mai ușor și mai repede furniturile de care aveau nevoie. In astfel de ocazii năpasta cădea totdeauna asupra monetelor turcești, care erau oprite de a mai circula sub diferite pretexte, iar prin aceasta atât vistieriile Principatelor, cât și deținătorii de monete turcești, sufereau pagube mari.

In schimb, monetele austriace fiind monete de mare circulație și de valoare internațională, erau folosite chiar de armatele rusești și se impuneau tot mai mult în cele două principate.

Astfel, în preajma anului 1830, când în urma păcii dela Adrianopol (1829), Rușii obținuseră protectoratul asupra Țării Românești și Moldovei, haosul monetar nu încetase definitiv, cu toate măsurile luate, dar în acest haos monetele austriace aveau circulația cea mai întinsă și cursul cel mai ridicat.

In legătură cu cele de mai sus, trebue să menționăm, că cu prilejul ocupației militare rusești dintre 1769—1774, s'au emis de către comandamentul acestor armate, monete speciale de aramă, într'o bănărie improvizată la Sadagura (lângă Cernăuți). Ele aveau pe față stemele unite ale Moldovei și Țării Românești, iar pe revers indicația valorii. Pe piesele mici: 1 para = 3 denghi, pe cele mari: 2 parale = 3 copeici. Deci aceste valori erau în legătură atât cu monetele turcești cât și cu cele rusești. N'au circulat însă decât până la retragerea armatelor rusești (1774).

23. EPOCA REGULAMENTULUI ORGANIC: APOGEUL PREPONDERANȚEI MONETARE AUSTRIACE

Primele măsuri serioase în scopul de a stăvili măcar parțial anarhia monetară au fost luate de Regulamentul Organic al Țării Românești în 1831 și de cel al Moldovei în 1832.

Primul prevede la art. 65, că bugetul Statului se va calcula în « galbeni împărătești sau olandezi, socotiți câte 14 sfanțihi unul sau lei 31½, *luându-se acest preț de acum al galbenilor și al sfanțihilor drept temeiu nestrămutat al cursului monetelor pentru toate daraverile ce urmează întru cea din lăuntru circulație a Valahiei, după intrinseca prețuire ce va avea fiecare prețuire de monetă* ».

Al doilea spune la art. 81: « Prețul tuturor monetelor de aur sau de argint, ce vor intra în Moldova, se va statornici după a lor de sine curată și adevărată valoare, potrivit cu cea a galbenului de Olanda... în preț de 3½ lei galbenul sau 14 sorocoveți, după cursul de astăzi al galbenului și al sorocovățului. *Această prețuire va fi de temeiu nestrămutat al cursului monetei în toate luaturile și alișverișurile din lăuntru ale Moldovei* ».

Totodată, în regulamentul organic al Țării Românești, în capitolul intitulat « Inceputuri de unire mai de aproape între amândouă prințipaturile », se prevede la art. 375: « Monetele vor avea acelaș curs și aceleași prețuri în amândouă prințipaturile întocmai după coprinderea art. 65 ».

Din aceste dispoziții ale celor două regulamente rezultă, că ele recunoșteau aceleași monete etalon, în amândouă principatele, adică pentru aur, ducatul austriac sau olandez — de egală valoare — iar pentru argint: sfanțul austriac (căci « sorocovățul » amintit în Moldova este sfanțul care acolo avea numele de sorocovăț.

Este interesant de observat cu acest prilej, că deși regulamentele organice au fost întocmite în timpul ocupației rusești și au fost aprobate de guvernul rusesc, cu toate acestea ele nu fixează ca etaloane monete rusești, ci monete austriace. Dovada cea mai evidentă de situația preponderantă ce o aveau monetele austriace la noi și recunoașterea acestei superiorități de către însăși legiuirile organice ale principatelor, este consacrarea apogeului la care ajunsese această preponderanță.

După cum rezultă din tabelele de curs monetar stabilite în urma punerii în aplicare a regulamentului organic în amândouă țările, piesele care aveau circulație mai întinsă în comerțul lor, și deci care trebuiau cotate conform dispozițiunilor noui, erau următoarele: de aur, galbenul împărătesc, iuzlucul, ichilicul și rubieaua; de argint, crontalerul (sub care se înțelegea și talerul austriac (zgripțorul) și cel spaniol (colonatul sau stâlparul), sfanțul, rubla și icosarul vechiu și nou.

Spre a se putea stabili în mod precis cursul fiecăreia din aceste monete, s'au numit încă dela început comisii de bancheri, care au făcut analizele metalului fiecărei categorii de monete, stabilindu-i titlul, greutatea și valoarea intrinsecă, iar pe baza raportului acestor comisii, visteriile Țării Românești și Moldovei care acum au început a se numi Ministere de Finanțe — le-au fixat cursul. Această operație se va repeta de acum înainte în fiecare an, întrucât cursul fixat de regulamente în 1831 și 1832, nu era niciodată conform cu realitatea, dat fiind că în decursul timpului valoarea aurului a crescut, iar de altă parte valoarea monetelor mărunte a suferit o scădere. In acelaș timp, valuta noastră era legată de cursul monetar dela Constantinopol — în ce privește monetele turcești de aur și de argint — și fluctuațiile cursului din capitala imperiului turcesc se resfrângeau și asupra celui dela noi.

In sfârșit, valoarea stabilită de regulamentele organice pentru ducat și sfanț nu se putea impune și transacțiilor ce se făceau în orașele de provincie,

mai ales în porturile Galați, Brăila, Giurgiu, unde valuta se fixa de comerțul internațional.

Toate acestea au contribuit ca măsura de stăvilire a anarhiei monetare luată de regulamentele organice să nu poată fi aplicată decât pe o scară redusă și numai în raporturile cu Ministerul de Finanțe, pe câtă vreme comerțul și particularii se conduceau după cursul pieții, care era totdeauna mult superior celui oficial.

O dificultate foarte serioasă în acțiunea pentru fixarea cursului monetelor consta în faptul, că monetele în care se exprima valoarea pieselor străine, adică leul și paraua, nu erau monete reale, ci monete de cont, prin urmare fără valoare intrinsecă. Deci fluctuațiile schimbului erau din această cauză mult mai arbitrare și la discreția speculanților cari puteau ridica sau scădea după plac valuta.

De aceea toți economiștii noștri din acel timp erau de părere, că singurul mijloc de a se pune capăt anarhiei monetare este monetizarea leului, adică transformarea lui într'o monetă reală [1]).

Dar până să se poată înfăptui această reformă importantă, s'au încercat alte remedii.

Astfel Mihail Sturza, Domnul Moldovei (1834—1848) a încercat mai întâiu să înlăture cu totul leul acesta de cont, ceea ce însă n'a putut face [2]). Apoi a introdus așa numitele «pietre-blanc», ponduri de bronz reprezentând greutatea galbenului austriac sau olandez; a piesei de 2 galbeni (dublon); a piesei de 2 galbeni turcești (lira); a rubielei; a jumătății de pol imperial rusesc; a irmilicului, etc. [3]). Cu ajutorul acestor greutăți se putea verifica ușor dacă monetele de aur au valoarea exactă și deci se putea întru câtva pune capăt fraudei, care consta în extragerea unei cantități de metal din piesele de aur, prin tăiere meșteșugită a marginilor.

De altfel, spre a se asigura contra fraudelor de tot felul, se făcuse obiceiul ca în scrisorile comerciale, în chitanțe și contracte unde se specificau sume de bani, să se precizeze exact nu numai felul monetelor, dar și starea lor reală.

24. CUZA VODĂ ȘI MONETA NAȚIONALĂ. PRIMA LEGE MONETARĂ SUB CAROL I

Necesitatea de a se emite o monetă națională, care să pună capăt anarhiei și pagubelor, a fost înțeleasă de Domnul care a reușit să înfăptuiască la 1859 unirea celor două principate și apoi să le contopească la 1862 într'un singur Stat, România.

Incă în Iulie 1859, Cuza Vodă a încheiat, prin intermediul consulului francez, Victor Place, un mare prieten al Românilor, o convenție cu monetăria din Paris, în vederea baterii de monete naționale românești, iar în Mai 1860 s'a făcut și contractul necesar. Amintim în treacăt că, cu acest prilej, Cuza Vodă s'a gândit chiar la înființarea unei monetării naționale în București.

Conform contractului încheiat cu monetăria franceză, unitatea monetară a României urma să fie o piesă de argint de 5 gr. numită *român* (cum era în Franța, francul), iar sistemul monetar întreg consta din piese de aur de 20, 10 și 5 *români*: piese de argint de 5, 2, 1 și ½ români și piese de bronz de 10, 5,2 și 1 parale (sutimi?) [1]).

Executarea acestui contract depindea însă de un împrumut pe care Victor Place îl negocia pe piața Parisului [1]). Cum însă împrumutul negociat n'a fost aprobat de parlamentul românesc, odată cu el a căzut și proiectul de reformă monetară. De altfel, chiar dacă împrumutul s'ar fi aprobat, Domnul ar fi avut de sigur mari dificultăți cu Poarta Otomană, care nu i-ar fi permis emiterea de monete naționale. Astfel de dificultăți a avut mai târziu (în 1867) Carol I, când s'a făcut prima lege monetară și s'a reînceput baterea de monete naționale.

Cu toate acestea, Victor Place, cât a stat la Paris, a lăsat să se întocmească desenurile pentru viitoarele monete românești și monetăria de acolo a și executat câteva probe de monete de bronz, pe care le-a trimis în România. Din acestea se cunoaște până acum numai una: proba monetei de 5 parale din 1860 [2]). Se pare însă, că insuccesul împrumutului nu l-a descurajat pe Cuza Vodă, căci mai avem o probă a unei monete de 5 sutimi din 1864, ceea ce înseamnează că el încerca mereu să găsească momentul nimerit ca să realizeze această reformă.

Nu i-a fost dat totuși să o înfăptuiască. Prima lege monetară s'a votat abia la 1867 sub Carol I, ministru de finanțe fiind Ion Brătianu. De astă dată, monetei naționale i s'a dat numele tradițional de leu. Insă din cauza protestului Porții Otomane nu s'au putut emite decât monete de aramă (de 10, 5, 2 și 1 bani), iar cele de aur (de 20 lei) și de argint (de 1 leu) s'au emis abia după reînființarea monetăriei naționale din București, la 1870.

C. M.

---

[1]) Zane G., *Economia de schimb în principatele române*, București 1936 p. 143 urm.; unde este discutată pe larg această problemă.

[2]) *Ibidem* p. 148 urm.

[3]) Severeanu G. Dr., *Greutățile monetare din Moldova* în Buletinul Societ. Numism. Rom. II (1905) p. 14 urm.; Roșu I. *Monete și greutăți românești*, ibidem XX (1925) p. 22 urm.

---

[1]) Iorga N., *Banii lui Cuza Vodă*, în Buletinul Societ. Numism. Rom. XVIII (1923) p. 65 urm.; Moisil Const, *Cu privire la banii lui Cuza Vodă*, *ibidem* p. 98 urm.

[2]) Emerit M. *Victor Place*, București 1931 p. 98 urm.

TIMBRELE POŞTALE ROMÂNEŞTI

Trecuseră 16 ani de când Roland Hill descoperise în Anglia sistemul de francare a scrisorilor printr'un timbru mobil, sistem care simplificând formalitățile de plată a transportului, avea să dea poștelor un avânt excepțional și, la 12 Noemvrie 1857, o comisiune întrunită la Iași hotăra introducerea timbrelor

poștale mobile, de 27, 54, 81 și 108 parale în tot cuprinsul Moldovei. Ele aveau putere circulatorie numai în cuprinsul acestui principat.

Imprimate cu mijloace primitive, cu ajutorul unei ștampile de mână, în coli de 16 bucăți, aceste timbre reprezintă un cap de zimbru, vechea stemă a Moldovei, și cuvintele « Porto scrisorei » sub care se află cornul poștal și valoarea, totul într'un cerc.

Ele sunt cunoscute în lumea filatelică sub denumirea de « cap de bou ».

Numărul timbrelor imprimate a fost de 6.016 exemplare de 27 parale, 10.016 de 54, 2.016 de 81 și 6.016 de 108. Din acestea au fost vândute numai 3.691 bucăți de 27, 4.772 de 54, 709 de 81, și 2.584 de 108 parale.

După retragerea lor din circulație și unificarea poștelor în principate, timbrele rămase nevândute au fost transportate la București și depozitate în vechiul local al poștei din strada Doamnei unde, după câtva timp, au fost distruse prin ardere.

La 5 Noemvrie 1858, aceste patru valori au fost înlocuite cu o nouă serie de trei valori: 5,40 și 80 parale, de data aceasta de formă dreptunghiulară cu aceleași inscripțiuni, în litere latine.

Timbrul de 5 parale a fost emis pentru francarea ziarelor, cele de 40 și 80 parale fiind destinate scrisorilor.

Emisiunea a fost și de astădată restrânsă și anume: 960 bucăți de 5 parale, 7.040 de 40 și 2.816 de 80.

Ca și timbrele « cap de bou » acestea au fost imprimate cu mâna, pe hârtie albăstruie, în coli de câte 8 bucăți.

La 23 Iunie 1859 aceeași emisiune este imprimată pe hârtie albă, tirajul fiind de 7.136 exemplare de 5, 21.472 de 40, și 11.264 de 80 parale.

Cu unificarea poștelor din Moldova și Muntenia sub o singură direcțiune prin Decretul Nr. 527 din 25 Iulie 1892, taxele din Moldova devin obligatorii

și pentru Muntenia, și o nouă serie fu pusă în circulație purtând, pentru prima oară, întrunite stemele celor două Principate.

Noile timbre poștale au formă patrată cu colțurile tăiate, și sunt de 3 feluri: de 3 parale, galbene, pentru foile tipărite; 6 parale, roșii, pentru scrisorile loco, și 30 parale pentru scrisori destinate a circula în cuprinsul principatelor.

La început aceste timbre au fost imprimate cu o mică presă de mână în coli de 32 exemplare, până în anul 1864 când, cumpărându-se o presă perfecționată, imprimarea lor s'a continuat în coli de 40 exemplare fiecare.

Aceste timbre au rămas puțin timp în circulație, fiind retrase la 10 Ianuarie 1865 și înlocuite cu o nouă serie de trei valori cu efigia Domnitorului Alexandru Ioan Cuza: 2 parale galben, 5 parale albastru, și 20 parale roșu.

Confecționate în atelierul de litografie Sander din București, nouile timbre fură imprimate în coli de 192 bucăți, cele de 2 și 5 parale, și de 200 bucăți, cele de 20 parale.

Pietrele litografice însă se deteriorară curând și, ca urmare, imprimeria din București confecționă o nouă serie compusă din aceleași trei valori însă de un desen diferit, datorit gravorului francez Duloz.

Aceste noui timbre n'au mai fost puse în vânzare, deoarece la 23 Februarie 1866 Domnitorul Cuza abdică, și două luni după aceea principele Carol de Hohenzollern-Sigmaringen fu ales Domn al României.

La 1 August 1866, apar trei valori de 2, 5 și 20 parale, cu efigia noului Domnitor. De data aceasta

ele sunt imprimate într'o singură culoare, în negru, pe hârtie colorată, galbenă pentru timbrul de 2 parale, albastră pentru cele de 5 parale, și rose pentru cele de 20 parale.

Tirajul a fost de respectiv: 130.000, 160.000 și 250.000 exemplare.

In urma introducerii unui nou sistem monetar prin legea sancționată la 14 Aprilie 1867, Direcțiunea Poștelor echivalând vechile taxe poștale în noua monetă națională, lei și bani, pune în circulație la 1 Februarie 1868 noui timbre cu valorile: 2 bani galben, 3 bani violet, 4 bani albastru, și 10 bani cărămiziu.

Imprimarea lor s'a făcut la fabrica de timbre a Statului, în coli de 96 bucăți, tirajul fiind de 120.000 exemplare de 2; 30.000 de 4, și 170.000 de 18 bani.

Până în 1869, toate aceste timbre nu au servit decât la taxarea scrisorilor interne întrucât cele destinate străinătății erau trimise prin consulatele străine din principalele orașe din Muntenia și Moldova.

In acel an, la 20 Martie, s'au desființat poștele străine în România.

« Inălțimea sa Domnitorul spre a inaugura în mod solemn deschiderea serviciului internațional de către poșta română, spune Revista de Poștă din acel an, a vizitat Palatul Poștei din Capitală însoțit fiind de Ministrul de Interne, și a luat el însuși inițiativa remiterei celor dintâi epistole, înscrise pe registrele internaționale ale administrațiunei, încredințându-i două scrisori adresate Augustei sale familii, din care una francată și cealaltă recomandată, achitând portul lor în monedă națională de aur și urmând cu cel mai viu interes îndeplinirea tuturor formalităților necesare pentru a lor expediere ».

La 31 Martie se încheie o convențiune specială cu Austria pentru reglementarea expedițiilor de scrisori și gropuri în tariful internațional, convenție urmată de alta similară încheiată cu Confederația Germană.

Ca urmare, la 8 Aprilie acelaș an, seria de timbre poștale se retrage din circulație și alte 5 valori: 5, 10, 15, 25 și 50 bani, sunt emise cu efigia Domnitorului într'un chenar, purtând inscripțiunile « Poșta Română » și valoarea respectivă.

Timbrul de 15 bani urma să înlocuiască vechea valoare de 18 bani, iar valorile de 25 și 50 bani, erau destinate francării scrisorilor pentru străinătate.

Acest tarif a rămas în vigoare până la 15 Octomvrie 1870, când sub directoratul lui Al. Zissu, taxa scrisorilor interne a fost scăzută dela 15 la 10 bani de fiecare 15 gr. sau fracțiune, taxă și așa destul de scăzută pentru acele timpuri.

Taxa pentru ziare și reviste a fost redusă la 1½ ban de fiecare număr, desființându-se în acelaș timp și taxa ce se percepea de factori pentru distribuirea corespondențelor.

Urmarea a fost emiterea la 1 Ianuarie 1871 a trei noui valori: 5 bani, carmin; 10 bani, galben-portocaliu, și 25 bani, brun. La 5 Decemvrie timbrul de 10 bani este imprimat în culoare albastru-ultramarin.

Pentru a face mai lesnicioasă desprinderea timbrelor din coală, administrațiunea poștelor cumpără o mașină de perforat, și cu începere dela 10 Ianuarie 1872, cele trei valori, 5, 10 și 25 bani fură imprimate pe hârtie albă și perforate.

In acelaș an, terminându-se stocul tipărit de timbre, se decide imprimarea a trei noui valori, 10 bani albastru deschis, 15 bani roșu și 50 bani albastru cu centru roșu, timbre care din cauza necesităților urgente, au fost imprimate în condițiuni defectuoase și n'au fost dințate.

Intrucât Direcțiunea Generală a Poștelor nu avea încă o tipografie bine organizată și cum aducerea specialiștilor străini cerea mari cheltueli, tipărirea timbrelor poștale a fost încredințată de George Lahovary gravorului francez Barre, și astfel scrisorile transportate prin poștă cu începere dela 10 Octomvrie 1872, au fost francate cu nouile timbre, având în mijlocul unui cerc de puncte, efigia Domnitorului Carol, sus cuvintele «ROMÂNIA», jos «BANI», precum și una din cele 7 valori din câte se compunea noua serie (1½, 3, 5, 10, 15, 25 și 50 bani), toate imprimate cu o desăvârșită finețe, la imprimeria Hulot din Paris.

Aceste timbre au rămas în circulație până la 1 Octomvrie 1876 când se emite o nouă serie de acelaș tip ca precedenta, compusă din 4 valori: 1½ bani, olive; 5 bani, galben brun; 10 bani, albastru; 15 bani, brun și 30 bani, cărămiziu.

La 1 Aprilie 1879, culorile se schimbă, însă, introducându-se în acelaș timp 3 noui valori: 3 bani, verde, 25 bani, albastru și 50 bani, brun deschis, aceasta din urmă înlocuind timbrul de 30 bani. La această serie s'a adăogat un timbru poștal de 15 bani, brun, emis la începutul anului 1880.

La 10 Iulie 1880, din cauza uzurei matrițelor ce serveau la confecționarea timbrelor, s'a regravat efigia și s'au imprimat două valori noui: 15 bani, rose deschis, și 25 bani, albastru.

In afară de prima serie dela 1872, care a fost imprimată la imprimeria Hulot din Paris, toate seriile următoare (1876, 1879 și 1880) au fost confecționate la atelierul Statului, din București, pe matrițele gravate de Barre.

Matrițele uzându-se cu timpul, în Iulie 1880 se decide confecționarea unor alte timbre, cu aceeași efigie — având însă inscripțiunile mai distincte. Imprimarea lor s'a făcut la București, fiind emise două valori: 15 bani brun și 25 bani albastru.

Odată cu proclamarea Domnitorului Carol ca Rege al României în Martie 1885, o nouă serie fu pusă în circulație, compusă din 7 valori: 1½ bani, negru; 3 bani, violet; 5 bani, verde; 15 bani, brun și 25 bani, albastru. Aceste timbre au fost imprimate în coli de 130 bucăți pe hârtie albă. Ele reprezintă efigia regală într'un medalion, străjuită de un vultur cu aripile deschise și inscripțiunile « Posta Română » și valoarea respectivă.

In cursul anilor 1885—1889, aceleași valori, împreună cu un nou timbru de 50 bani, de culoare galbenă, au fost imprimate pe hârtie ușor colorată, având în filigrană, pentru întâia dată, stema României libere.

La 1 Octomvrie 1890 această serie a fost înlocuită cu alte 7 valori de un desen diferit, reprezentând pe

TIMBRE POSTALE IMPRIMATE LA FABRICA DE TIMBRE DELA 1876—1932

Regele Carol I, într'un medalion oval, purtând inscripţiunea: « ROMÂNIA », şi în cele patru colţuri valoarea respectivă.

In anul următor, aceiaşi serie apare imprimată pe o hârtie uşor colorată, purtând stema ţării în filigrană.

Cei 25 ani de domnie ai Regelui Carol I sunt sărbătoriţi la 10 Mai 1891, prin punerea în circulaţiune a unei noui serii de 5 valori: 1½ bani, roşu vişiniu, (128.700 ex.), 3 bani, violet (128.960 ex.), 5 bani, verde (63.960 ex.), 10 bani, roşu (637.00 ex.) şi 15 bani, brun (129.480 ex.).

Timbrele poartă efigia regală înconjurată de inscripţiunea « România, Jubileul de 25 ani al domniei Regelui Carol I ».

Imprimate în coli de 130 bucăţi, timbrele au fost distribuite în curs de trei zile, în care timp s'au vândut peste 30.000 serii complete, restul fiind aplicat pe corespondenţe.

In anul 1894, la 10 Mai, seria în curs este înlocuită cu o nouă emisiune de 4 valori: 3 bani, violet; 5 bani, verde deschis; 25 bani, albastru şi 50 bani portocaliu, reprezentând efigia regală şi două spice de grâu, simbolizând bogăţia ţării româneşti. Imprimată pe hârtie purtând în filigrană iniţialele P.R. (Posta Română), seria fu completată, în Iulie 1896, cu o nouă valoare, 1 ban, brun, şi în Octomvrie 1898, cu 10 bani, verde închis.

In 1899, în urma adoptării de către Uniunea Internaţională poştală a unor culori fixe pentru timbrele corespunzând anumitor valori în ţările aderente, cu începere din luna August acel an, culorile se modificară: timbrul de 5 bani fu imprimat în verde închis, 10 bani în roşu, 15 bani în negru sau cenuşiu şi 25 bani în albastru închis.

In Iulie 1900 aceste timbre sunt imprimate pe hârtie subţire cu gumă, colorată în rose deschis, şi fără filigrana P.R.

La sfârşitul acelui an, fabrica de timbre primind un transport de hârtie cu filigrană nouă, reprezentând stema ţării, filigrană ce cuprindea 25 timbre, procedează la o nouă emisiune pe acest fel de hârtie.

In cursul anului 1905, se iviră noui modificări de culori: timbrul de 1 ban, este imprimat în negru, cel de 5, în verde-galben, 1 leu în verde, cu centrul negru şi 2 lei brun, cu centrul negru.

In anul 1900, urmând a se inaugura noul palat al Poştelor, se comandaseră la atelierul de timbre al Statului francez, două serii noi de timbre poştale: prima având 8 valori, reprezentând o căruţă de poştă după desenul lui M. Thèvenin iar cea de a doua, noul palat al P.T.T., efigia regală şi un poştalion, cuprinzând 7 valori, imprimate după desenele pictorului I. Popescu.

Din cauza nepredării la timp a acestor timbre de către atelierele din Paris, ele nu au putut fi puse în vânzare decât în anul 1903, sub directoratul lui Dimitrie Berlescu, când au adus Statului un beneficiu de 453.000 lei.

Din prima serie s'au imprimat 500.000 bucăţi de 1 ban, galben-brun, 300.000 de 2 bani, brun, 400.000 de 5 bani, verde, 400.000 de 10 bani, rose, 500,000 de 15 bani, negru, 100.000 de 25 bani, albastru, 100.000 de 40 bani, verde şi 100.000 de 50 bani, portocaliu.

Din a doua serie, compusă din 7 valori (15 bani, negru, 25 bani, albastru, 40 bani, verde, 50 bani, portocaliu, 1 leu, brun şi 2 lei, violet), nu s'au imprimat decât 25.000 serii.

Pentru a veni în sprijinul operelor de binefacere ale Reginei Elisabeta, Direcţiunea Poştelor a pus în circulaţie trei noui serii în cursul anului 1906.

Prima serie se compunea din 4 valori: 3 bani, brun, 5 bani, verde, 10 bani, carmin şi 15 bani, violet şi reprezenta pe Regina Elisabeta, torcând. Inscripţia era: « Dumnezeu să ne ducă mâna ». Imprimate în litografie, în 500.000 serii, aceste mărci au fost vândute respectiv 10, 15, 20 şi 25 bani. Ele au circulat dela 10 Mai 1906 până la 1 Iunie 1907, şi beneficiul rezultat a fost destinat soc. « Ţesătoarea » şi Policlinicei din Bucureşti.

A doua serie, pusă în circulaţie la 5 Martie 1906, a fost imprimată în 100.000 exemplare, cu inscripţia: « Viitorul ţării îl ţese femeea ». Ea reprezintă pe Regina Elisabeta la un războiu de ţesut. Desenul se datoreşte pictorului Costin Petrescu, culorile şi valorile fiind aceleaşi ca în precedenta serie.

La 10 Martie 1906, o a treia serie de 4 valori, reprezentând pe Regina Elisabeta îngrijind un soldat rănit şi având inscripţia: « Rana legată şi lăcrămile şterse », fu imprimată în 100.000 exemplare şi pusă în vânzare.

La aceste serii se adăugară la sfârşitul lunei Septemvrie acelaş an, 4 noui valori, figurând un înger, semnătura Reginei Elisabeta şi inscripţia: « Gloria autem et honor et pax omni speranti bonum » (glorie, onoare şi pace, tuturor celor ce fac bine). Imprimată tot în litografie, seria se compune din 4 valori: 3, 5, 10 şi 15 bani.

In Ianuarie 1907 se emite în folosul Societăţii « Obolul » o nouă serie de 4 valori (3, 5, 10 şi 15 bani) imprimată la Londra. Tirajul a fost de 100.000 exemplare din fiecare valoare.

Cu prilejul împlinirei a 40 ani de domnie a Regelui Carol, două noui serii jubiliare fură emise în Iunie 1906, ambele imprimate la Brandbury, Wilkinson & Co. din Londra, după desenele lui Ioan Pompilian. Prima serie se compune din 10 valori: 1 ban, galben; 3 bani, brun; 5 bani, verde; 10 bani, carmin; 15 bani, violet; 25 bani, albastru; 40 bani, brun; 50 bani, galben-brun; 1 leu, vermillon şi 2 lei, portocaliu.

Timbrele reprezinta o pagină dintr'o veche evanghelie bizantină, având în mijloc efigia regală şi valoarea respectivă.

A doua serie se compune din 10 valori: 1 ban, galben, reprezentând depunerea jurământului Domnitorului Carol (2.000.000 ex.); 3 bani, brun, intrarea în ţară a Domnitorului cu o trăsură de poştă cu 4 cai (2.000.000 ex.); 5 bani, verde, Domnitorul în bateria dela Calafat (2.000.000 ex.); 10 bani, carmin, întâlnirea Domnitorului Carol cu Osman Paşa (2.000.000 ex.); 15 bani, violet, portretele Domnitorului la 1866 şi 1906 (2.000.000 ex.); 25 bani, albastru, trecerea Dunării (2.400.000 ex.); 40 bani, brun, intrarea triumfală

a armatei române în București (1.200.000 ex.); 50 bani, brun-galben, Domnitorul în fruntea trupelor la 1877 (1.200.000 ex.); 1 leu, vermillon, Regele Carol la sfințirea Catedralei dela Curtea de Argeș în 1896 (500.000 ex.) și 2 lei, târnosirea bisericei Sf. Nicolae din Iași (500.000 ex.). La toate aceste valori centrul este imprimat în negru.

Valoarea totală a acestor două serii a fost de 5.370.000 lei. Până la 10 Mai 1907 s'au vândut pentru 2.247.000 lei!

La 16 Octomvrie 1906, cu prilejul Expoziției, Direcția Poștelor a pus în circulație o nouă serie de 11 valori: 5 bani, verde; 10 bani, carmin; 15 bani, violet; 25 bani, albastru; 30 bani, vermillon; 40 bani, verde; 50 bani, portocaliu; 75 bani, bistre; 1,50 lei, violet; 2,50 lei, galben; 3 lei, portocaliu. Centrul imprimat în negru sau brun. Timbrele au fost executate în atelierul Alfred Baer după desenele pictorului Stengel, și au avut putere de francare numai trei zile.

La 1 Aprilie 1908, seria de timbre poștale în curs fu retrasă și înlocuită cu o nouă serie de 5 valori, reprezentând efigia regală și inscripțiunea « România, Posta »: 5 bani, verde; 10 bani, roșu deschis; 15 bani, violet; 25 bani, albastru; 50 bani, portocaliu.

La 1 Septemvrie acelaș an, trei noui valori de acelaș tip: 40 bani, verde; 1 leu, brun și 2 lei, roșu, completară această emisiune.

Aceste timbre au fost imprimate cu clișee (matrițe) de oțel, procedeu costisitor atunci, de aceea, mai târziu, în Februarie 1909, valorile de 1, 3, 5, 10 și 15 bani, au fost imprimate în tipografie.

Prin modificarea tarifului poștal în 1911, taxa pentru ziare și publicațiuni periodice a fost sporită dela 1 ban la 1½ bani. Ca urmare, timbrele poștale de 1 ban negru au fost retrase și înlocuite cu o nouă valoare de 1½ bani pe galben, imprimată în desenul emisiunei din 1900.

Alipirea Cadrilaterului în 1913 este sărbătorită printr'o serie comemorativă de 10 valori (1, 3, 5, 10, 15, 25, 40, 50 bani, 1 leu și 2 lei). Imprimate în două culori diferite fiecare, timbrele reprezintă în afară de efigiile Regelui Carol și a lui Mircea cel Mare, diferite episoade din campania în Bulgaria.

Emise la 15 Decemvrie 1913, timbrele au avut putere de francare până la 8 Ianuarie 1914.

Pentru ajutorarea Soc. Familia Luptătorilor, timbrele poștale de 5, 10 și 50 bani, 1 și 2 lei, precum și timbrul fiscal de 5 lei, în curs, au fost completate în anul 1915 cu inscripțiunea « Timbru de ajutor » și întrebuințarea lor decretată obligatorie peste tariful obicinuit, aceasta însă numai în cuprinsul țării.

In 1916, această emisiune a fost înlocuită cu o nouă serie de 7 valori reprezentând, cele de 5, 10 și 50 de bani, o țărancă țesând la un răsboiu, cele de 1 și 2 lei, o femeie torcând, iar cele de 5 și 50 lei, un vultur ținând în ghiarele sale un stindard.

In anul următor, culorile se modificară, dar desenul și valorile rămaseră aceleași.

In timpul războiului pentru Reîntregire, întrucât Depozitul central de timbre al Administrației Poștelor dela Iași epuizase întregul stoc de timbre poștale de 25 bani, s'au completat timbrele de 1 ban, negre, aflate în depozit, cu valoarea de 25 bani la 1 Mai 1918, în așteptarea nouei emisiuni, care nu întârzie să fie pusă în circulațiune.

La fabrica de timbre din Iași, nu se găseau decât matrițele de 15, 40 și 50 bani, care au servit la imprimarea acestor valori în 1908—1909 și matrițele de 25 bani, 1 leu și 2 lei din cele întrebuințate la confecționarea timbrelor din anul 1893, astfel că în ultimele luni ale anului 1918, în Moldova, fu pusă în circulație o serie compusă din 6 valori: 15 bani, brun (tip 1908); 25 bani, albastru (tip 1908); 40 bani, brun (tip 1908); 50 bani, portocaliu (tip 1908); 1 leu, verde (tip 1893) și 2 lei, galben (tip 1893).

In acelaș timp, timbrele poștale și de ajutor de 5 și 10 bani au fost cu data « 1918 ».

Această serie provizorie a rămas în circulație până la începutul anului 1919, când, odată cu terminarea războiului, fabrica de timbre dela București refăcându-se, o nouă serie cu efigia Regelui Ferdinand I fu pregătită pentru a fi pusă în circulație.

In așteptarea ei, un monogram ꟻF P.T.T. într'un cerc, fu aplicat pe timbrele poștale de 1, 5 și 10 bani, cu efigia Regelui Carol I. Cele de 40 și 50 bani, fură imprimate după tipul emisiunei din 1893, primul în brun, al doilea în cărămiziu.

Cu prilejul ocupării Ungariei de către armata română, din cauza desorganizării serviciilor poștale maghiare, transportul scrisorilor a fost asigurat de birourile de poștă ale armatei noastre.

Timbrele poștale maghiare, au primit în adaos inscripțiunea: « Zona de ocupație română P.T.T. ꟻF », 1919.

Seria de timbre poștale cu efigia Regelui Ferdinand I, a fost terminată și pusă în circulațiune la sfârșitul anului 1920.

In timpul celor 8 ani cari au urmat, au fost emise 17 valori, imprimate în tipografie: 1 ban, negru; 3 bani, negru; 5 bani, verde sau negru; 10 bani, carmin, verde și olive; 15 bani, brun; 25 bani, roșu cărămiziu, brun sau albastru; 30 bani, violet; 40 bani, brun; 50 bani, galben sau portocaliu; 60 bani, verde închis; 1 leu, violet, roșu sau verde; 2 lei, portocaliu, albastru, rose sau verde; 3 lei, brun, rose, sau albastru; 5 lei, verde sau brun; 6 lei, olive, albastru sau roșu; 7,50 albastru-deschis și 10 lei, albastru-închis.

Cu prilejul încoronării la Alba Iulia în 1922 a primului Rege al României întregite și a M. S. Reginei Maria, s'a pus în circulație o serie festivă compusă din 7 valori, imprimate în heliogravură în Germania, cu următoarele subiecte: 5 bani, negru, Catedrala dela Alba Iulia; 25 bani, brun, Regele Ferdinand I în ținută de campanie; 50 bani, verde, stema României Mari; 1 leu, olive, M. S. Regina Maria în costum de infirmieră; 2 lei, roșu, efigiile Regelui Ferdinand și a lui Mihai Viteazul; 3 lei, albastru și 6 lei, violet, efigiile Regelui Ferdinand și a M. S. Reginei Maria.

Cei 60 ani de viață ai Regelui Ferdinand sunt sărbătoriți în anul 1926, prin emisiunea unei noui

POSTA ROMANIA
ROMANIA
POSTA
ROMANIA POSTA
FONDUL AVIAȚIEI
ROMANIA 30 BANI
ROMANIA POSTA 6 LEI
EXPOZIȚIA CERCETĂȘEASCĂ + 6 LEI
6+5 LEI
POSTA ROMANA
8 IUNIE
ROMANIA
CASTELUL PELEȘ
POSTA ROMANA
ROMANIA POSTA
+ 3 LEI
RECENSĂMÂNTUL POPULAȚIEI
ROMANIA
SĂPTĂMÂNA FRUCTELOR
CONSUMAȚI CÂT MAI MULTE FRUCTE
ROMANIA
PORTO GAZETEI
25 BANI
POSTA ROMANA
L.N.F.R.
MUNCA NOASTRA ROMANEASCA
ROMANIA
1881 1931
6 LEI
POSTA
ROMANIA
1858 1933
ROMANIA
POSTA AERIANA
PRIMA EXPOZIȚIE MARINAREASCĂ
1936
POSTA ROMANA
POSTA ROMANA
MARTIR AL NEAMULUI
1785

serii de 10 timbre poştale, datorite pictorului Bassarab şi imprimate prin acelaş procedeu ca timbrele de încoronare.

Din această serie s'au emis câte 200.000 timbre din valorile de: 10 bani, verde; 25 bani, portocaliu; 50 bani, brun; 1 leu, violet; 2 lei, verde-închis; 3 lei, carmin; 5 lei, sepia; 6 lei, verde-cenuşiu; 9 lei, gris şi 10 lei, albastru-deschis.

Progresele realizate pe tărâm cultural, politic şi social, în cele cinci decenii dela independenţa României, sunt comemorate printr'o serie de emisiuni în cursul anilor 1927—1931.

Cu prilejul celei de a 50-a şedinţe anuale a Societăţii Regale Române de Geografie, Direcţiunea Generală a Poştelor a pus în vânzare la ghişetele sale o serie de 5 valori: 1+9, 2+8, 3+7, 5+5 şi 6+4 lei.

Imprimate în tipografie la Imprimeria Statului; timbrele reprezintă efigiile Regilor Ferdinand I, Carol I, ale Domnitorilor Mihai Viteazul şi Ştefan cel Mare, precum şi unul din monumentele cele mai vechi ale istoriei noastre, monumentul roman dela Adam-Clisi. Tirajul a fost de 70.000 serii.

In acelaş an, o serie imprimată la Helio-Vaugirard la Paris, a fost pusă în circulaţie cu prilejul sărbătoririi a 50 ani dela războiul independenţii din 1877—1878. Ea reproduce efigiile celor doi mari Regi, Carol I şi Ferdinand I.

10 valori imprimate în heliogravură în coli de câte 50 bucăţi constitue această nouă emisiune.

A 10-a aniversare a alipirei Ardealului şi Dobrogei noui precum şi a 50-a aniversare a anexării Dobrogei, sunt comemorate prin emiterea a trei serii de timbre poştale în anul 1928, fiecare serie fiind compusă din 7 valori, imprimate în heliogravură la Fabrica de Timbre a Statului. Timbrele reprezintă principalele monumente istorice din cele trei provincii.

Timbrele provizorii cu efigia Măriei Sale Mihaiu, Mare Voevod de Alba Iulia, emise în anul 1928, sunt curând înlocuite cu emisiunea definitivă din 1930 purtând efigia Majestăţii Sale Regelui Carol II.

Această serie imprimată în heliogravură în coli duble de câte 100 bucăţi fiecare, se compune din 11 valori imprimate în cursul anilor 1930—1931, pe hârtie purtând în filigrană iniţialele P.T.T. şi o coroană regală, iar în anul 1932, filigrana CC.

Culorile sunt cele stabilite de tarifele internaţionale poştale în vigoare şi anume: negru, cele de 25 bani; brun, cele de 50 bani; violet, cele de 1 leu; verde, cele de 2 lei; carmin, cele de 3 lei; roş-portocaliu cele de 4 lei; brun-roş, cele de 6 lei; albastru-ultramarin, cele de 7,50 lei; albastru, cele de 10 lei şi portocaliu cele de 20 lei.

Pentru completarea acestei serii s'au tipărit în Anglia, în gravură pe oţel, trei valori mari, în două culori fiecare: 30 lei, galben-brun şi albastru, 50 lei, roşu şi albastru şi 100 lei verde şi albastru. Din aceste valori s'au imprimat numai 100.000 bucăţi din fiecare.

Pentru a propaga ideia recensământului în masele populare, s'a emis în Decemvrie 1930 o serie de timbre cu inscripţiunea: « Recensământul populaţiei», compusă din trei valori, cari au circulat în timpul operaţiunilor de recensământ.

Timbrul de 1 leu imprimat în culoare violetă reprezintă harta României, iar cele de 2 lei, verde, 4 lei, roş-portocaliu, şi 6 lei, brun-cărămiziu, o ţărancă purtând un copil în braţe, prezentându-se la recensământ.

Jubileul de 50 ani al Regalităţii Române se comemorează la 10 Mai 1931, prin punerea în circulaţie a unei serii de 5 timbre poştale, cu efigiile celor trei Regi ai României precum şi cu stemele celor 8 provincii reunite deapururi sub acelaş sceptru, serie emisă în acelaş timp cu alte 2 serii, comemorând cincantenarul marinei şi centenarul armatei naţionale.

Aceste două serii din urmă sunt imprimate în heliogravură la Fabrica de timbre, în coli de 50 bucăţi, emisiunea totală fiind de 200.000 serii din fiecare.

Expoziţia organizată de Cercetaşii României în anul 1931, a fost prilej pentru punerea în circulaţiune a unei serii de 5 valori (1+1, 2+2, 3+3, 4+4 şi 6+6 lei) reprezentând în afară de portretele M. S. Regelui Carol II şi Principelui Nicolae, ambii în ţinuta de cercetaşi şi scene din viaţa cercetăşească.

Cu ocazia Jamboreei cercetăşeşti dela Sibiu, Direcţiunea Generală a Poştelor a emis încă o serie în beneficiul Cercetaşilor României, compusă din 6 valori (25+26 bani, 50+50 bani, 1+1, 2+2, 3+3 şi 6+6 lei) reprezentând aspecte din viaţa de tabără. Aceste timbre au avut valoare de francare pentru jumătate din totalul valorii lor nominale, cealaltă jumătate constituind beneficiul Instituţiei cercetăşeşti.

Ambele serii au fost emise în 100.000 exemplare.

Congresul Internaţional pentru Istoria Medicinei, ţinut sub Inalta Preşedinţie a M. S. Regelui, a fost comemorat printr'o serie de 3 timbre poştale, imprimate în heliogravură şi conţinând scene şi personagii în legătură cu această ştiinţă. Tirajul a fost de 50.000 serii.

In cursul ultimilor ani Direcţiunea Generală a P.T.T. a luat parte la numeroase comemorări şi manifestări ale vieţei culturale româneşti, prin punerea în vânzare a diferite emisiuni de timbre poştale.

Cu prilejul introducerei primului timbru poştal în Moldova, s'a organizat în Bucureşti de către Tribuna Filatelică, o revistă de specialitate, sub Inaltul patronaj al M. S. Regelui Carol II şi sub conducerea unui comitet de personalităţi din lumea filatelică, prima expoziţie filatelică românească.

Pentru sărbătorirea acestor două evenimente, Poşta a emis un timbru poştal imprimat în 50.000 exemplare, în coli mici de câte un exemplar fiecare, reprezentând pe M. S. Regele şi purtând inscripţiunea: « Expoziţia filatelică română, Noemvrie 1932, Poşta, 6+5 lei ».

Totodată s'a pus în circulaţie o serie fără suprataxă compusă din 7 valori, în desenul timbrelor din emisiunile din anii 1858—1859.

Deşi abia în anul 1933 s'ar fi împlinit 75 ani dela introducerea primului timbru poştal românesc, totuşi, din pricină că se organisase pentru acel an expoziţia filatelică internaţională dela Viena, s'a fixat pentru anul 1932 expoziţia dela Bucureşti.

Cu prilejul centenarului oraşului Turnu-Severin, a cincantenarului Castelului Peleş, a Expoziţiei Ligei

Naționale a femeilor Române, și a comemorărei martirilor ardeleni Horia, Cloșca și Crișan, s'au emis în cursul anilor 1934 și 1935 mai multe serii de timbre poștale.

Deasemenea, cei 5 ani dela Restaurație sunt sărbătoriți la 8 Iunie 1935, prin punerea în circulație a unei serii de 5 valori emisă în beneficiul O.E.T.R-ului (Oficiul de Educație a Tineretului Român).

Seria a fost imprimată la Fabrica de Timbre, în heliogravură, iar tirajul a fost de 50.000 exemplare din fiecare valoare.

Incepând încă din anul 1928, s'au emis diferite serii de timbre pentru aviație. Parte din acestea au servit la perceperea suprataxei pentru transportul scrisorilor prin avion.

Prima serie de acest fel a fost pusă în circulație în cursul anului 1928 și se compune din trei valori: 1 leu, brun; 2 lei, albastru; 5 lei, roșu. Timbrele sunt imprimate în heliogravură, pe hârtie filigranată și reprezintă un avion în sbor. Modelul se datorește pictorului Bassarab.

In anul 1930, aceleași timbre au circulat având în adaos data «8 Iunie 1930».

In toamna aceluiaș an, au fost înlocuite cu o emisiune definitivă, purtând efigia M. S. Regelui în uniformă de aviație, compusă din 4 valori: 1 leu, violet; 2 lei, verde; 5 lei, brun și 10 lei, albastru. Timbrele au fost imprimate pe hârtie ușor colorată.

In anul 1931 s'a emis o nouă serie, cuprinzând aceleași valori precum și valoarea de 20 lei pentru scrisorile destinate străinătății. La acestea, timbrul de 1 leu este desființat; nemai având întrebuințare, desenul este modificat iar imprimarea este făcută pe hârtie purtând filigrana CC.

In anul 1934, timbrele poștale de format mic care au circulat în anii 1930—1934, au fost înlocuite cu o serie nouă, format mare, în curs și astăzi, valorile și culorile fiind aceleași.

In scopul procurării de fonduri pentru aviație, s'a înființat în anul 1931 «timbrul aviației».

Nefiind propriu zis un timbru cu caracter poștal, timbrul aviației se aplică totuși pe corespondența internă, cu excepțiunea imprimatelor, peste taxa poștală obicinuită.

Trei serii compuse fiecare din trei valori: 50 bani, verde-albastru; 1 leu, brun, și 2 lei, ultramarin, au fost emise în cursul anilor 1931, 1932 și 1936, în scopul alimentării Fondului Național al Aviației.

Subiectele sunt variate și tirajul nelimitat.

In anul 1936, cu prilejul serbărilor Restaurației dela 8 Iunie, s'a emis de către Direcțiunea Generală a Poștelor o serie de timbre în beneficiul O.E.T.R. (Oficiul de Educație a Tineretului Român), compusă din 7 valori: 1+1, 2+1, 3+2, 4+2, 6+3 și 10+5 lei.

Timbrele sunt imprimate în heliogravură, pe hârtie filigranată, în 100.000 serii complete și reprezintă costume naționale din diferite părți ale țării.

In acelaș timp a circulat un timbru poștal special de 6 lei, imprimat tot în heliogravură, în 100.000 exemplare, purtând inscripțiunea: «Luna Bucureștilor». Acesta, nu a fost vândut decât în cuprinsul expoziției organizate la parcul Național.

La 9 August acelaș an, s'a pus în vânzare în întreaga țară o serie a Jamboreei cercetășești dela Poiana-Brașov, compusă din trei valori, 1+1 leu, violet; 3+3 lei, brun și 6+6 lei, roșu.

Timbrele acestea sunt imprimate la Fabrica de Timbre a Statului, pe hârtie purtând filigrana CC și o coroană regală, în heliogravură. Emisiunea totală a fost de 60.000 serii complete. Subiectele lor sunt luate din viața cercetășească.

Trei noui valori: 1+1, violet; 3+2, albastru și 3+3 lei, roșu, sunt emise în toamna anului 1936 cu prilejul Expoziției Marinărești din București. Imprimate în aceleași condițiuni grafice, în 50.000 serii complete, aceste timbre au circulat timp de o lună.

La 1 Decemvrie 1936, împlinindu-se 18 ani dela unirea tuturor Românilor, pentru a comemora acest eveniment și pentru a participa la manifestația de solidaritate a Micei Ințelegeri ce a avut loc în acea zi în Parlamentul țării, Direcțiunea Generală a Poștelor a completat timbrele în curs, de 7,50 și 10 lei, cu inscripțiunile: Jugoslavia-Cehoslovacia.

Astfel, an de an, clipă de clipă, timbrele poștale au înregistrat în diferitele emisiuni din ultimii 78 ani, marile evenimente politice și culturale ale poporului românesc. Istoria lui se află astfel consemnată pe figurinele timbrelor sale postale.

p. v.

15 BANI
ROMANIA
FRANCO 6.PAR. SCRISOREI
6.PAR.
POSTA ROMANA
2 DOUE PARALE 2
CINCISPREDECE
POSTA ROMANA
15 BANI 15
DECE
POSTA ROMANA
10 BANI 10
ROMANIA
2 POSTA 2
POSTA ROMANA
4 BANI 4
10 Bani 10
EXPOZITIA GENERALA
ROMANIA-POSTA
15 15
2 FILLER 2
BANI
ROMANIA
3
TIMBRU DE BINE-FACERE
ROMANIA-POSTA
ROMANIA
5 TIMBRU DE AJUTOR
15 15
ROMANIA
ROMANIA POSTA
1 LEU +1
BRASOV 1936
ROMANIA-POSTA
3
ROMANIA
15
ROMANIA
15
Romania
25 bani Posta
ROMANIA=POSTA
TIMBRU DE BINEFACERE
3
50
50
6 LEI
POSTA
1866
1936
ROMANIA
5

II

POPULAȚIA ROMÂNIEI

Studiile privitoare la populație au luat pretutindeni un avânt nebănuit. Aceasta din motivul că opinia publică și guvernanții țărilor doresc să cunoască structura populației, spre a putea urmări și îndruma evoluția ei. Motivul interesului deosebit ce se poartă astăzi problemei populației este, în primul rând, influența tot mai pronunțată pe care calitatea și cantitatea populației unei țări, o poate avea în afirmarea, în toate domeniile, a țării respective. La aceasta se mai adaogă și faptul că eforturile serioase depuse în diferite țări în ultimele decenii, au demonstrat clar că evoluția populației poate fi esențial modificată prin mijloace de guvernământ.

Ceea ce a concentrat cu deosebire interesul opiniei publice asupra problemei populației, a fost faptul observat, că populația tuturor țărilor — dar mai ales a celor din Europa, America și Australia — a început să prezinte stări de-a-dreptul alarmante.

In numeroase țări, care înainte aveau un considerabil excedent natural de populație, acest excedent — din momentul izbucnirii războiului mondial — a scăzut vertiginos, adeseori până la zero, sau chiar până la a se înregistra efectiv scăderi anuale de populație.

Acest rezultat nu se datorește în mod direct războiului, prin suprimarea vieții omenești. Cauza reducerii continue a excedentului natural de populație trebue căutată în scăderea tot mai accentuată a numărului nașterilor. Aceasta n'a început odată cu războiul mondial, ci mult mai înainte, spre sfârșitul secolului XIX, iar în Franța chiar mult mai înainte. Războiul n'a făcut decât să accentueze însă acest fenomen, iar epoca următoare a adus numai un reviriment trecător, după care scăderea natalității a continuat într'un ritm tot mai pronunțat.

După cum am amintit, scăderea a fost și este generală și privește deopotrivă țările care au participat la războiu și pe cele care au rămas neutre. Se poate deci afirma că în timpurile noastre, toate popoarele trec printr'o gravă criză demografică, criză pe care orice guvern o privește cu un sentiment de îngrijorare. Și dacă această îngrijorare nu a luat un aspect de alarmă, aceasta se datorește crizei economice mondiale care, fiind însoțită aproape pretutindeni de șomaj, părea să fi demonstrat suficient că nu există o lipsă de brațe de muncă ci dimpotrivă, o suprapopulare.

Această opinie însă nu s'a putut menține decât trecător. Curând s'a putut vedea că șomajul este o consecință a desorganizării vieții economice, care și-a pierdut starea necesară de echilibru. Când viața economică este echilibrată, brațele de muncă își găsesc folosire și nivelul social al populației se ridică. Numai desorganizarea duce la anarhie în domeniul muncii, producției și distribuției și deci la șomaj. Șomajul nu demonstrează inutilitatea organismului, ci numai boala lui.

Pentru moment însă, starea generală de desechilibru economic a făcut să dispară de pe primul plan de preocupare, problema crizei demografice. Pe măsură însă ce viața economică se va normaliza, subiectul acesta va începe să preocupe în cea mai înaltă măsură pe guvernanți, cari astăzi, în mod firesc, se ocupă numai de criza economică.

Demografii și toți acei cari se ocupă de problemele sociale, precum și oamenii politici cari au timp să mediteze și să încerce să facă previziuni asupra problemelor care vor fi în centrul atenției publice în deceniile următoare, sunt preocupați de pe acum de elementele componente ale evoluției demografice ale țării, precum și de factorii cari determină fenomenele demografice în devenire.

Această preocupare explică prezența, în cadrele unei enciclopedii administrative a studiului de față. Vom expune deci, o serie de date statistice care vor lămuri starea actuală a populației României, pe baza rezultatelor recensământului general al populației și a statisticei demografice, întocmite amândouă de Institutul Central de Statistică.

I. STRUCTURA POPULAȚIEI

SUPRAFAȚA TERITORIALĂ ȘI DENSITATEA POPULAȚIEI

Pentru a putea avea dintr'un început, o privire comparativă sumară asupra importanței țării noastre, în ansamblul celorlalte state europene, precizăm că teritoriul României reprezintă 2,52% din suprafața Europei, iar populația țării, — la 31 Decemvrie 1930 —, se ridica la o proporție de 3,60%. La sfârșitului anului 1933, data ultimei estimațiuni internaționale asupra populației globului, procentul dat de populația țării noastre, față de totalul locuitorilor

Europei, se ridică la 3,62%. Astăzi acest procent a fost depășit. Dcci, greutatea numerică a populației României în Europa este în continuă creștere. In ordinea importanței sale, România, este, între cele douăzeci și opt de state (inclusiv U.R.S.S. europeană), a zecea țară din Europa în ceea ce privește întinderea teritorială, și a opta după numărul populației.

Densitatea populației în ultimii 5 ani a variat astfel (situația în ziua de 31 Decemvrie a fiecărui an):

Densitatea locuitorilor pe km²

Anul	România	Europa
1930	*61,2*	*44,3*
1933	*63,7*	*45,4*
1935	*65,1*	—

Deci, în primul rând, densitatea populației României este superioară mediei europene, iar în al doilea rând, ritmul de creștere al acestei densități este mai accentuat în țara noastră decât pentru ansamblul celorlalte țări. Intr'adevăr, pe când media Europei a crescut între 1930—1933 cu numai 1,1 locuitori pe km², în

Tab. I. — Populația, suprafața teritorială și densitatea populației în România 1930

Provincii	Populație	Suprafața		Densitate
		km²	%	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
ROMÂNIA	18.052.896	295.049	*100,0*	*61,2*
Oltenia	1.519.389	24.078	*8,2*	*63,1*
Muntenia	4.028.303	52.505	*17,8*	*76,7*
Dobrogea	811.332	23.262	*7,9*	*34,9*
Moldova	2.427.498	38.058	*12,9*	*67,8*
Basarabia	2.863.409	44.422	*15,1*	*64,5*
Bucovina	853.524	10.442	*3,5*	*81,7*
Transilvania	3.217.677	62.229	*21,1*	*51,7*
Banat	941.521	18.715	*6,3*	*50,3*
Crișana-Maramureș	1.390.243	21.338	*7,2*	*65,2*

Provincia cu cea mai mare suprafață teritorială este Transilvania propriu zisă (fără Banat și Crișana-Maramureș). Densitatea cea mai mare o are Bucovina, iar cea mai mică Dobrogea. Această constatare simplă dă o indicațiune deosebit de prețioasă, din punctul de vedere al îndrumării economice viitoare pentru fiecare provincie. Densitatea populației în fiecare provincie este ilustrată prin cartograma II.

Cartograma II. — Densitatea populației pe provincii

România densitatea s'a ridicat cu 2,5 locuitori pe km², în aceeași perioadă de timp.

La data de 31 Decemvrie 1935, această densitate a ajuns la 65,1, ceea ce înseamnează că într'un răstimp de numai 5 ani, densitatea a crescut cu 4 locuitori pe km². Trebue precizat că această creștere a densității se datorește exclusiv excedentului natural.

Suprafața teritorială și densitatea populației pe km², pe provincii istorice, este următoarea:

Populația României este organizată într'o serie de unități teritoriale sau administrative și anume (la data recensământului): 9 provincii, 71 județe, 322 plăși, 172 orașe și 15.201 sate. Distribția pe provincii a unităților administrative este cea de mai jos:

Nu există o relație strictă între numărul populației fiecărei provincii și numărul orașelor și satelor în care această populație este distribuită. Așa de pildă Banatul, la o populație de 941,521 locuitori, are 7 orașe

Tab. III. — Populaţia şi unităţile administrative pe provincii 1930

Provincii (1)	Populaţie (2)	Judeţe (3)	Plăşi (4)	Oraşe (5)	Sate (6)
ROMÂNIA	18.052.896	71	322	172	15.201
Oltenia	1.519.389	5	22	16	1.999
Muntenia	4.028.303	12	56	28	3.357
Dobrogea	811.332	4	15	18	725
Moldova	2.427.498	13	38	29	2.843
Basarabia	2.863.409	9	37	17	1.847
Bucovina	853.524	5	16	15	341
Transilvania	3.217.677	16	85	34	2.590
Banat	941.521	3	21	7	588
Crişana-Maramureş	1.390.243	4	32	8	911

și 588 sate, pe când Dobrogea la o populație mai mică, de 811,322 locuitori are 18 orașe și 725 sate. La fel, Oltenia care, la o populație cu numai 130.000 locuitori mai mult decât Crișana și Maramureș, are un plus de 8 orașe și 1.088 sate, față de această ultimă provincie. Aceeaşi lipsă de paralelism se poate constata și în ceea ce privește numărul plășilor care, în majoritatea cazurilor, variază indiferent de cifra populației sau întinderea teritorială a provinciilor. Explicația acestei stări de lucruri stă, în bună parte, în rațiuni de ordin administrativ. Nu este însă dovedit că aceste rațiuni administrative corespund totdeauna unor necesități reale, de ordin local. Este drept că în unele regiuni muntoase populația este fragmentată, grație terenului, în așezări de mică întindere și puțin aglomerate. Nu este mai puțin adevărat că în această privință o deosebire netă se observă între așezările omenești din Vechiul Regat și acelea din provinciile alipite. Tabloul următor arată, pentru fiecare provincie, numărul mijlociu de locuitori ce revine fiecărei unități administrative: județ, plasă, oraş și sat.

Tab. IV. — Numărul mediu al locuitorilor pe unități administrative 1930

Provincia (1)	Numărul mediu al locuitorilor pe: Judeţe [1] (2)	Plăşi [2] (3)	Oraşe (4)	Sate (5)
ROMÂNIA	254.266	44.785	21.117	949
Oltenia	303.878	60.054	12.387	661
Muntenia	335.692	52.414	39.040	874
Dobrogea	202.833	41.197	10.743	852
Moldova	186.731	48.317	20.394	646
Basarabia	318.157	67.386	21.771	1.382
Bucovina	170.705	39.162	15.128	1.838
Transilvania	201.105	31.788	15.167	1.429
Banat	313.840	36.809	24.075	1.315
Crişana-Maramureş	347.561	34.858	34.349	1.224

[1]) Populaţia totală.
[2]) Populaţia rurală.

Media populației unui județ în România este de 254.266 locuitori. Județele cele mai mari, ca număr de populație, sunt cele din Crișana, a căror medie se urcă la 347.561 locuitori, de județ. Provinciile care se înșiră pe malul stâng al Dunării, afară de Moldova, sunt foarte populate. (Această din urmă provincie are județe cu o medie sub 200.000 locuitori). Aceeași deosebire o găsim și în ceea ce privește populația plășilor. Extremele le dă Basarabia, unde plășile întinse și lipsite de căi de comunicație sunt foarte populate, cu media de 67.386 locuitori de fiecare plasă și Transilvania cu plăși care au în mijlociu 31.788 locuitori.

In general, vom întâlni în Vechiul Regat și Basarabia, plăși foarte populate; iar restul provinciilor, plăși cu o populație mult mai redusă.

In ce privește orașele, trebue să subliniem media mare a populației orașelor în Muntenia. Acest fapt se datorește, neîndoios, dimensiunii excepționale a Capitalei.

Media mare de locuitori care revine pe un oraș, în Crișana-Maramureș, se explică prin faptul că în aceste provincii târgurile sunt considerate comune rurale. Astfel, găsim frecvente localități cu 10.000 locuitori, care sunt totodată centre comerciale și industriale relativ importante, și care au rămas totuși comune rurale. Dimpotrivă, în Oltenia și mai ales în Dobrogea, târgușoare care au un număr redus de populație și care după înfățișare par mai curând sate destul de primitive, au o administrație de comună urbană. Explicația nu este de caracter economic, cultural sau social, ci politic.

In privința satelor se remarcă deosebirea categorică ce există între satele din Vechiul Regat și cele din noile provincii. In Vechiul Regat, satele au o mărime de aproximativ 700 locuitori, iar în provinciile noui, de 1.400 locuitori. Această situațiune caracterizează pe de-a'ntregul viața acestor provincii, adică în genere viața satului din provinciile alipite este mai stabilă și mai bine închegată decât cea a satului din Vechiul Regat.

POPULAȚIE, CLĂDIRI ȘI INTREPRINDERI

Tabela V de mai jos ne oferă putința de a examina compunerea gospodăriilor, clădirilor și întreprinderilor, în fiecare provincie, atât la sate cât și la orașe. In general, gospodăriile dela sate sunt mai populate decât cele dela orașe. Gospodăriile cele mai mari le găsim în satele din Dobrogea, cu o medie de 4,8 suflete de fiecare gospodărie.

Tab. V. — Frecvența gospodăriilor, clădirilor și întreprinderilor comerciale și industriale, pe provincii, 1930

Provincii	Numărul locuitorilor care revin pentru: 1 gospodărie		1 clădire		1 întreprindere	
	Urban	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
ROMÂNIA	4,2	4,4	6,5	4,5	30,1	99,0
Oltenia	4,4	4,5	5,0	4,2	35,9	153,6
Muntenia	4,2	4,5	6,9	4,6	32,9	119,5
Dobrogea	4,4	4,8	5,3	5,3	31,7	105,7
Moldova	4,3	4,3	5,6	4,3	26,9	115,6
Basarabia	4,5	4,5	6,8	4,8	30,0	103,2
Bucovina	4,1	4,2	6,4	4,2	26,5	84,3
Transilvania	4,2	4,3	7,2	4,4	27,0	78,1
Banat	3,6	4,0	7,8	4,1	29,8	62,7
Crişana-Maramureş	4,0	4,3	7,6	4,4	33,7	91,3

Cele mai mici gospodării le găsim în orașele din Banat, cu media de 3,6 suflete de fiecare gospodărie. Banatul și Dobrogea constitue două extreme ce ca-

racterizează situația demografică reală din țara noastră, cu înflorirea populației rurale din Dobrogea și atrofia populației bănățene nu numai la orașe, ci și la sate.

Coloanele 4 și 5 ale tabelei V arată densitatea populației pentru fiecare clădire. In orașe, clădirile sunt mai mari și casele de raport mult mai frecvente. La sate, casele sunt familiale și deci se explică de ce media locuitorilor este de abia 4,5 suflete, față de 6,5 suflete pe clădire, la orașe. Casele cele mai populate le găsim în orașele provinciilor de peste Carpați. Explicația stă în numărul relativ redus de case individuale dela periferia orașelor din Transilvania, față de numărul acelorași case din orașele Olteniei, Dobrogei sau Moldovei.

Diagrama VI. — Numărul locuitorilor pe 1 clădire

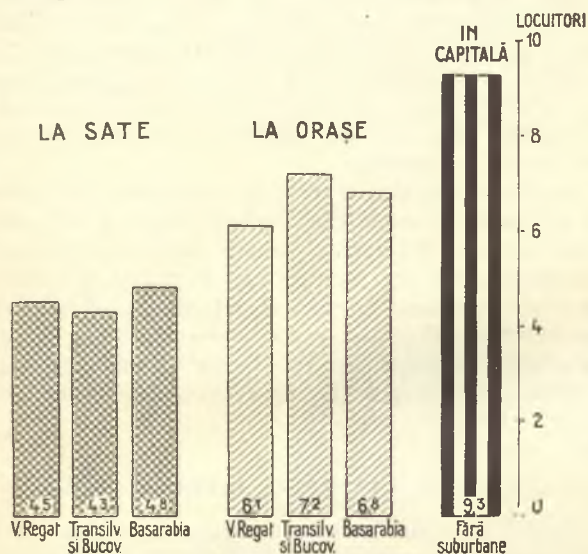

Diagrama VI detaliază numărul locuitorilor pe o clădire, pentru marile provincii ale țării.

Deși pretutindeni la sate avem de-a-face cu case locuite de o singură familie, totuși grație faptului că în Dobrogea găsim familii cu mulți membri, numărul sufletelor ce revin pe o clădire este 5,3 suflete. Caracteristic este faptul că în Dobrogea, atât la sate, cât și la orașe, avem același număr mijlociu de suflete de fiecare clădire. Aceasta confirmă încă odată, caracterul semi-rural al orașelor din Dobrogea, cu excepția municipiului Constanța.

In fine, ultimele două coloane din tabela V arată frecvența întreprinderilor comerciale și industriale la sate și orașe, pe provincii.

La sate, pentru 99,0 suflete avem o singură întreprindere comercială sau industrială. La orașe, raportul este de : 1 întreprindere pentru 30,1 locuitori. Variațiunile pe provincii sunt foarte mari la sate și foarte mici la orașe. In orașe, cele mai numeroase întreprinderi le găsim în Bucovina, iar la sate, în Banat. Provincia cea mai puțin industrializată și cu cele mai puține întreprinderi comerciale atât la sate, cât și la orașe, este Oltenia, urmată imediat de Muntenia.

In concluzie, o deosebire netă se observă între mediul rural și cel urban, în ceea ce privește repartiția întreprinderilor comerciale și industriale. Cifrele absolute privitoare la populație, gospodării, clădiri și întreprinderi, în conformitate cu rezultatele recensământului din 1930, sunt concentrate în tabela VII.

Din tabela VII de mai jos vom reține numai anumite date fundamentale privitoare la România, adică:

Locuitori	18.052.896
Gospodării sau menaje	4.143.000
Clădiri	3.792.992
Intreprinderi	266.229

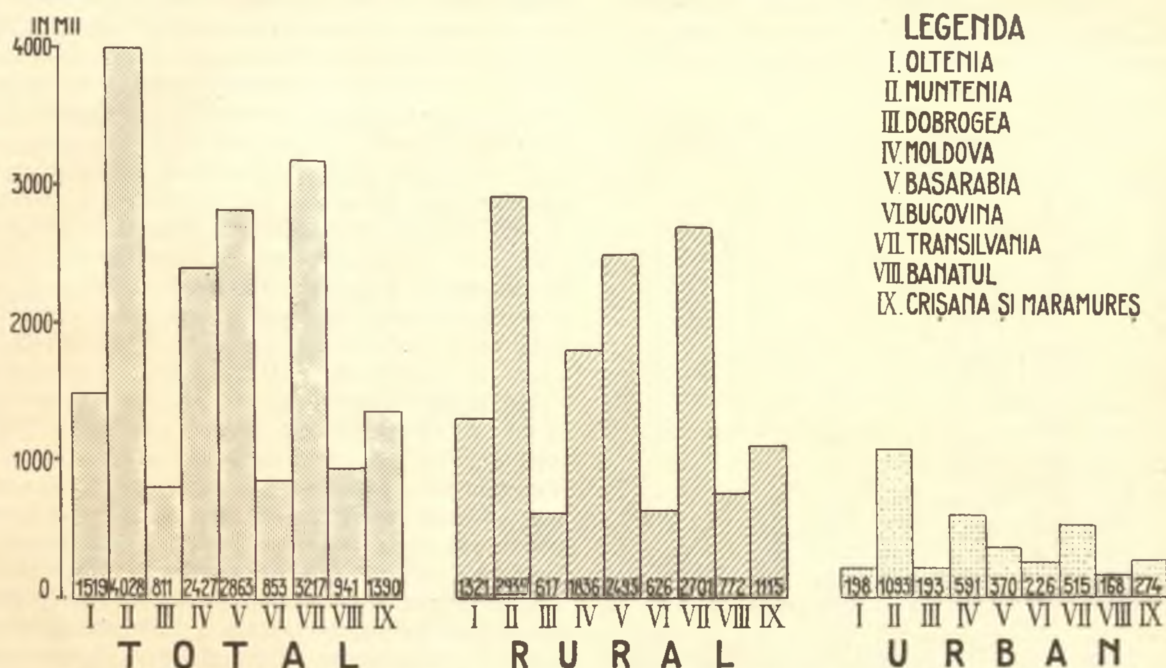
Este în deobște cunoscut că România se caracterizează printr'o proporție foarte ridicată de populație rurală. O analiză a problemei va pune în evidență câteva fapte semnificative.

Intr'adevăr, din cei 18.052.896 locuitori, câți au fost numărați la recensământul din 1930, un număr de 14.420.178 locuitori, adică 78,9% trăiesc în cele 15.201 sate și numai 3.632.178 locuitori sau 20,1% trăiesc în orașe. Proporția cea mai mică de populație urbană o dă Basarabia: 12,9%. Această provincie cunoaște însă un fenomen particular și anume prezența frecventă a unor sate-târguri, în care se concentrează, pe regiuni mai mult sau mai puțin întinse, o vieață economică destul de intensă, târguri care suplinesc astfel orașul propriu zis. Urmează apoi Oltenia cu o proporție foarte redusă, de 13,0% populație urbană.

Tab. VII. — Repartiția populației, gospodăriilor, clădirilor și întreprinderilor comerciale, industriale și de transport, pe provincii și mediu

Provincii	Populație			Gospodării			Clădiri			Intreprinderi		
	Total	Urban	Rural	Total	Urban	Rural	Total	Urban	Rural	Total	Urban	Rural
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)
ROMÂNIA	18.052.896	3.632.178	14.420.718	4.143.335	862.974	3.280.361	3.792.992	560.558	3.232.434	266.229	120.627	145.602
Oltenia	1.519.389	198.197	1.321.192	337.394	45.148	292.246	354.570	39.542	315.028	14.113	5.514	8.599
Muntenia	4.028.303	1.093.133	2.935.170	912.740	262.325	650.415	796.116	158.665	637.451	57.801	33.246	24.555
Dobrogea	811.332	193.380	617.952	173.748	43.832	129.916	153.605	36.754	116.851	11.939	6.093	5.846
Moldova	2.427.498	591.436	1.836.062	563.165	136.723	426.442	534.086	105.447	428.639	37.838	21.954	15.884
Basarabia	2.863.409	370.109	2.493.300	632.641	83.130	549.511	576.594	54.541	522.053	36.492	12.342	24.150
Bucovina	853.524	226.925	626.599	205.759	54.851	150.908	184.765	35.708	149.057	15.999	8.570	7.429
Transilvania . . .	3.217.677	515.679	2.701.998	748.074	122.055	626.019	692.830	72.012	620.818	53.699	19.099	34.600
Banat	941.521	168.529	772.992	239.509	46.176	193.333	208.159	21.493	186.666	17.990	5.662	12.328
Crișana-Maramureș	1.390.243	274.790	1.115.453	330.305	68.734	261.571	292.267	36.396	255.871	20.358	8.147	12.211

Diagrama VIII. — Populaţia României pe provincii, în 1930 (cifre absolute)

Spre deosebire de acestea, cele mai mari procente de populaţie urbană, le dau, în ordinea lor, Muntenia cu 27,1%, Bucovina cu 26,6%, Moldova cu 24,3% şi Dobrogea cu 23,8%. Restul provinciilor se găsesc sub media generală a ţării. Calculând distribuţia proporţională a gospodăriilor pe provincii, pe baza datelor din tabela VII, constatăm că nu există o deosebire esenţială, în comparaţie cu procentele obţinute pentru populaţie. Avem 862.974 gospodării sau 21,0%, în mediul urban faţă de 3.280.361 sau 79,0% gospodării în mediul rural.

Analizând întreprinderile comerciale, industriale şi de transport, în ansamblul lor, constatăm că cele 172 oraşe care reprezintă 20,1%, adică abia a cincia parte din populaţia ţării, deţin aproape jumătate, sau mai precis 120.627, deci 45.3% din numărul total al înprinderilor din întreaga ţară. Restul de 145.602 întreprinderi sau 54,7% sunt repartizate între cele 15.201 sate, cu o populaţie de 14.420.718 locuitori.

In unele provincii şi mai ales în Vechiul Regat şi Bucovina mai mult de jumătate din numărul întreprinderilor se găsesc în oraşe. Astfel în Moldova 58,0%, în Muntenia 57,5%, în Bucovina 53,6%, iar în Dobrogea 51,0%, din totalul întreprinderilor de care dispune fiecare provincie, sunt concentrate în mediul urban, spre deosebire de restul provinciilor unde proporţiile sunt sub 50,0%. Această concentrare excesivă a întreprinderilor în oraşe, explică deosebirile structurale între mediul urban şi cele 15.201 aşezări rurale.

Printre oraşe trebue să remarcăm un număr de 20 municipii (Vezi tab. IX).

Aceste 20 municipii enumerate însumează mai mult de jumătate din populaţia urbană a ţării. Din totalul de 3.632.178 locuitori ai oraşelor, 1.970.877 locuitori sau 54,3%, revin municipiilor, restul de 1.661.301 locuitori sau 45,7%, fiind repartizaţi în celelalte 152 oraşe, din care 51 împreună cu municipiile sunt în acelaşi timp şi reşedinţe de judeţ. Aceeaşi repartiţie se poate observa şi în cazul întreprinderilor comerciale şi industriale. Din totalul de 120.627 întreprinderi comerciale, industriale şi de transport, câte s'au recensat în toate oraşele ţării, un număr de 63.785 întreprinderi sau 52,9% se găsesc în oraşele municipii, iar restul de 54.411 întreprinderi sau 47,1% sunt răspândite în restul celor 152 oraşe.

Tab. IX. — Populaţia şi întreprinderile în municipii, 1930

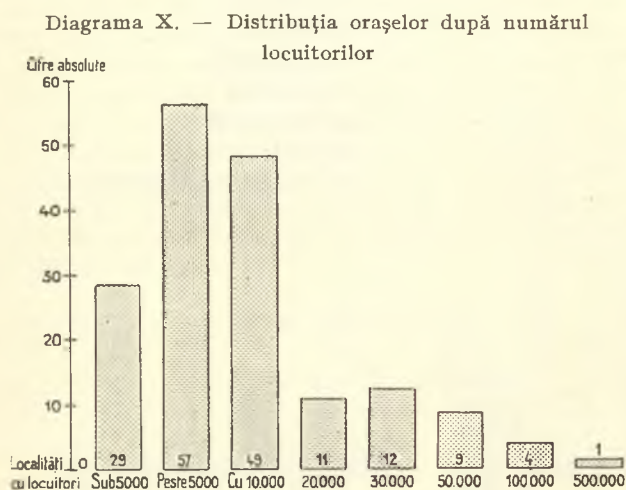
Municipii [1]) (1)	Locuitori (2)	Intreprinderi (3)
Bucureşti	631.288	18.125
Chişinău	117.016	4.023
Cernăuţi	111.147	3.891
Iaşi	102.595	3.638
Galaţi	101.148	3.453
Cluj	98.569	3.036
Timişoara	91.866	3.249
Oradea	82.355	2.735
Ploeşti	77.325	2.178
Arad	77.225	1.800
Brăila	68.310	2.725
Craiova	63.063	2.132
Braşov	59.234	2.224
Constanţa	58.258	1.901
Satu-Mare	49.917	1.797
Sibiu	48.019	1.836
Tg. Mureş	38.116	1.839
Cetatea-Albă	33.495	1.074
Bacău	31.264	1.400
Bălţi	30.667	1.529

[1]) Dela 1930 până astăzi au mai fost declarate municipii următoarele oraşe: Giurgiu cu 30.348 locuitori, Lugoj cu 23.674 locuitori şi Turnu-Severin cu 21.073 locuitori.

Din acestea rezultă că procesul de urbanizare a populaţiei ţării este încă la începutul lui. Marea majoritate a oraşelor sunt simple aglomerări urbane servind, — pe lângă nevoile de ordin cultural şi social pe care

le împlinesc, — în primul rând, drept centre administrative locale și drept piețe de schimb pentru produsele agricole sau industriale. Față de întinderea și populația țării noastre, marile centre urbane sunt relativ puține.

Diagrama X. — Distribuția orașelor după numărul locuitorilor

Se cuvine însă a face o mențiune cu totul specială pentru București, capitala României, care pe zi ce trece capătă o importanță politică, administrativă, economică și culturală tot mai mare, asumându-și titlul și sarcina de adevărată metropolă a țării, caracterizată printr'o aglomerare de populație cu mult superioară oricărui alt oraș din țară.

Așa de pildă al doilea mare oraș al României, Chișinău, care are 117.016 locuitori, nu ajunge, în ceea ce privește populația, nici la a cincea parte din totalul populației orașului București. Datele statistice elementare ale Capitalei, la ultimul recensământ, sunt următoarele:

Locuitori	631.288
Gospodării	158.043
Clădiri	72.939
Intreprinderi	18.125

La recensământul efectuat înainte de războiul mondial, și anume în 1912, Bucureștii numărau o populație de 341.321 locuitori. In timp de 18 ani, adică din 1912 și până în 1930, — lăsând la o parte aportul celor 66.713 locuitori câștigați prin simpla extindere teritorială asupra comunelor suburbane, — populația Bucureștilor a crescut cu 223.254 locuitori, sau cu 65%. Această creștere considerabilă se datorește însă într'o foarte mică măsură excedentului natural, adică diferenței dintre născuți și morți. Ea se explică, în primul rând, prin fenomenul cunoscut de atracție pe care marile centre comerciale și industriale l-au exercitat totdeauna asupra populației înconjurătoare, și, în al doilea rând, prin mărirea, concentrarea și complexitatea din ce în ce mai accentuată a aparatului administrativ de Stat, odată cu restabilirea granițelor României. Trebue precizat că acest ritm accelerat de creștere a populației Capitalei a fost mult mai accentuat în ultimele două decade, decât în perioada dinainte de războiu. Intr'adevăr, pe când în perioada 1912—1930, creșterea reală a populației Capitalei țării a fost în medie anuală de 12.403 locuitori sau 36,3 la mie, în răstimpul dela 1899, — când orașul București număra 276.178 locuitori — și până la recensământul din 1912, creșterea reală a populației acestui oraș a fost în medie anuală de numai 5.000 locuitori, sau 18,1 la mia de locuitori, față de totalul populației din 1899.

Accentuarea acestui ritm de urbanizare coincide cu procesul de industrializare a României și se observă și la celelalte orașe ale țării — bineînțeles într'o măsură mai moderată. Totuși faptul este, în ansamblul lui, de o importanță considerabilă, atât pentru evoluția vieții economice și sociale a țării cât și pentru determinarea structurii viitoare a populației, — în special din punctul de vedere al profesiunii locuitorilor.

POPULAȚIA PE SEXE

In România, ca și în alte țări de altfel, numărul bărbaților nu este egal cu cel al femeilor. Repartizarea celor două sexe pe provincii este în cifre absolute (Vezi tab. XI).

S'au recensat deci, la 1930, un număr de 8.870.778 bărbați și 9.182.118 femei în întreaga țară. Pentru a aprecia exact raportul dintre cele două sexe, pe regiuni, dăm în tabela XII de mai jos, proporția bărbaților față de totalul populației, în fiecare provincie.

Tab. XI. — Populația României pe sexe

PROVINCII	Populația totală		Populația urbană		Populația rurală	
	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
ROMÂNIA	8.870.778	9.182.118	1.801.085	1.831.093	7.069.693	7.351.025
Oltenia	722.479	796.910	98.599	99.598	623.880	697.312
Muntenia	1.970.204	2.058.099	540.651	552,482	1.429.553	1.505.617
Dobrogea	411.644	399.688	100.955	92.425	310.689	307.263
Moldova	1.195.507	1.231.991	293.477	297.959	902.030	934.032
Basarabia	1.419.052	1.444.357	182.904	187.205	1.236.148	1.257.152
Bucovina	412.250	441.274	110.557	116.368	301.693	324.906
Transilvania	1.597.837	1.619.840	256.852	258.827	1.340.985	1.361.013
Banat	458.796	482.725	82.664	85.865	376.132	396.860
Crișana-Maramureș	683.009	707,234	134.426	140,364	548.583	566.870

Acest tablou pune în evidență faptul că numărul total al bărbaților este inferior celui al femeilor, bărbații reprezentând în întreaga țară o proporție de 49,1%. Adăugăm însă, că nu mai departe decât în

1912, — dar numai în Vechiul Regat, pentru care posedăm cifre comparative — raportul dintre cele două sexe era invers. Intr'adevăr, la acea dată, pro-

Tab. XII. — Proporţia bărbaţilor pe provincii

Provincia	Proporţia bărbaţilor faţă de totalul populaţiei		
	Intrunit	Urban	Rural
(1)	(2)	(3)	(4)
ROMÂNIA	49,1	49,6	49,0
Oltenia	47,6	49,7	47,2
Muntenia	48,9	49,5	48,7
Dobrogea	50,7	52,2	50,3
Moldova	49,2	49,6	49,1
Basarabia	49,6	49,4	49,6
Bucovina	48,3	48,7	48,1
Transilvania	49,7	49,8	49,6
Banat	48,7	49,1	48,7
Crişana-Maramureş	49,1	48,9	49,2

porţia bărbaţilor era mai mare decât a femeilor, reprezentând 50,5%. Această schimbare a proporţiei se datorează: 1) evoluţiei biologice a populaţiei, 2) războiului şi 3) alipirei noilor provincii, în special a Bucovinei, Banatului şi Crişanei-Maramureş.

In al doilea rând, constatăm că, rămânând totuşi mereu inferior celui feminin, procentul bărbaţilor este mai ridicat în mediul urban decât în cel rural. Faptul se explică, mai ales prin deplasarea continuă către oraşe, a populaţiei masculine. In bună parte însă, această proporţie mai ridicată a bărbaţilor în oraşe se datorează populaţiei şcolare, în majoritate masculină precum şi militarilor sub arme. Numai în Crişana-Maramureş oraşele dau o proporţie mai mică de bărbaţi, decât mediul rural.

O analiză pe provincii ne arată că la regula stabilită anterior, există o singură excepţie: Dobrogea. In provincia dintre Dunăre şi Marea Neagră, proporţia sexului masculin este superioară celei feminine, atât la totalul populaţiei rurale, unde reprezintă 50,3%, cât mai ales la oraşe, unde se ridică la 52,2%. Se ştie că Dobrogea este o provincie de colonizare şi de imigraţiune, fapt care explică acest caracter particular. In opoziţie cu Dobrogea, se găseşte Oltenia care, dintre toate provinciile ţării, dovedeşte cel mai impresionant şi vechiu curent de emigrare a populaţiei bărbăteşti, în special din partea populaţiei rurale. In satele din Oltenia, proporţia sexului masculin atinge abia 47,2%, procent simţitor inferior atât celui al populaţiei rurale a ţării întregi, cât şi aceluia al oricărei alte provincii.

In sfârşit, în privinţa repartiţiei populaţiei pe sexe, situaţia ţării noastre, în raport cu celelalte ţări, este următoarea:

Faţă de aceste 27 ţări, constatăm că România realizează o valoare medie. In al doilea rând, vedem că un număr de 4 state: Canada, Statele-Unite, Japonia şi Bulgaria fac excepţie, având o proporţie mai ridicată de bărbaţi decât de femei. Japonia şi Bulgaria sunt state cu o populaţie în plină evoluţie, iar Canada şi Statele-Unite ale Americii au fost şi sunt încă ţări de imigraţiune. Dimpotrivă, ţările clasate ultime, de pildă Anglia cu imensul său imperiu colonial, Portugalia şi chiar Estonia şi Letonia,

Tab. XIII — Proporţia populaţiei masculine în diverse ţări

ŢARA	Anul recensământului	Sex masculin %
(1)	(2)	(3)
Canada	1931	51,8
Statele-Unite	1930	50,6
Japonia	1930	50,3
Bulgaria	1934	50,2
Olanda	1930	49,7
Grecia	1928	49,6
Belgia	1930	49,5
Jugoslavia	1931	49,5
Suedia	1931	49,2
ROMÂNIA	1930	49,1
Finlanda	1930	49,0
Danemarca	1930	48,9
Italia	1931	48,9
Ungaria	1930	48,9
Norvegia	1930	48,8
Spania	1930	48,8
Cehoslovacia	1930	48,5
Germania	1933	48,5
Franţa	1931	48,3
Elveţia	1930	48,2
Turcia	1927	48,1
Austria	1934	48,0
Anglia	1931	47,9
Portugalia	1930	47,7
U.R.S.S.	1926	47,5
Estonia	1934	47,0
Letonia	1930	46,6

pot fi considerate ţări de emigrare. Nu acelaşi lucru se poate spune despre U.R.S.S. care dă un procent inferior de populaţie masculină.

REPARTIŢIA LOCUITORILOR, PE GRUPE DE VÂRSTĂ

Populaţia ţării noastre se caracterizează, din acest punct de vedere, printr'o proporţie covârşitoare de copii şi tineret. Intr'adevăr, grupul de vârstă dela 0 la 19 ani împliniţi, reprezintă 46,4% din întreaga populaţie a ţării şi dacă nu ar fi golul dat de grupul dela 10 la 14 ani, procentul ar depăşi 50% (Vezi tab. XIV).

In populaţia rurală, grupul dela 0 la 19 ani dă o proporţie şi mai ridicată, de 48,2%. Proporţia scade progresiv, pe măsură ce înaintăm spre vârstele mature, realizând, în linii generale, o distribuţie caracteristică pentru toate popoarele tinere, de o mare vitalitate biologică şi deci în plină perioadă de viguroasă creştere numerică.

Această distribuţie îmbracă, astfel cum arată diagrama XV, un profil net piramidal, mai accentuat la populaţia rurală, adevăratul izvor de viaţă al naţiunii. Spre deosebire de mediul rural, populaţia oraşelor prezintă curbă de distribuţie cu o bază mai puţin largă, din pricina grupurilor de vârstă, până la 14 ani care dau un procent mult mai redus. In schimb, populaţia urbană oferă o proporţie importantă la grupurile de vârstă dela 15 la 19 ani şi dela 20 la 24 ani. Explicaţia este dată de prezenţa în oraşe a populaţiei şcolare şi a militarilor, dovadă diferenţa ce se observă între aceste două sexe şi anume: 14,78% pentru bărbaţi şi numai 10,34% pentru femei, la grupul de vârstă dela 20 la 24 ani.

Tot din analiza cifrelor expuse de tabela XIV se constată, drept consecinţă a războiului mondial, unele discontinuităţi, în ceea ce priveşte distribuţia populaţiei pe grupe de vârstă, dintre care una, cea mai importantă, la grupul dela 10—14 ani.

Pentru populaţia României, acest gol datorat războiului mondial reprezintă o pierdere definitivă de peste 700.000 locuitori, numai la grupul de vârstă dela 10 la 14 ani. Ceeace înseamnă aproape 1.500.000 de copii, cari nu s'au născut sau cari, din cauza războiului, au murit înainte de vreme. Această

Din acest tablou, în care se detaliază distribuţia procentuală pe grupe de vârstă a populaţiilor respective, constatăm că între cele 18 ţări enumerate, România deţine locul întâiu, având cea mai mare proporţie de populaţie dela 0 la 4 ani, loc pe care şi-l menţine chiar în cazul când însumăm şi grupul următor,

Tab. XIV. — Populaţia României pe grupe de vârstă, cifre absolute şi procente la 29 XII 1930

Grupe de vârstă	Ţara întreagă			Populaţia urbană			Populaţia rurală		
	Amândouă sexele	Masculin	Feminin	Amândouă sexele	Masculin	Feminin	Amândouă sexele	Masculin	Femenin
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
				Cifre absolute					
TOTAL	18.052.896	8.870.778	9.182.118	3.632.178	1.801.085	1.831.093	14.420.718	7.069.693	7.351.025
0— 4 ani	2.630.035	1.327.073	1.302.962	354.902	178.838	176.064	2.275.133	1.148.235	1.126.898
5— 9 »	2.192.663	1.102.288	1.090.375	339.246	169.662	169.584	1.853.417	932.626	920.791
10—14 »	1.444.928	731.739	713.189	274.904	140.598	134.306	1.170.024	591.141	578.883
15—19 »	2.108.272	1.008.571	1.099.701	450.054	214.570	235.484	1.658.218	794.001	864.217
20—24 »	1.616.190	826.868	789.322	455.498	266.218	189.280	1.160.692	560.650	600.042
25—29 »	1.557.460	756.783	800.677	351.957	164.734	187.223	1.205.503	592.049	613.454
30—34 »	1.078.188	525.912	552.276	258.872	124.294	134.578	819.316	401.618	417.698
35—39 »	1.172.461	532.295	640.166	260.130	120.632	139.498	912.331	411.663	500.668
40—44 »	903.319	436.023	467.296	198.846	96.783	102.063	704.473	339.240	365.233
45—49 »	920.024	428.211	491.813	189.516	89.312	100.204	730.508	338.899	391.609
50—54 »	582.210	288.768	293.442	128.560	63.048	65.512	453.650	225.720	227.930
55—59 »	582.948	266.193	316.755	119.033	54.751	64.282	463.915	211.442	252.473
60—64 »	416.847	212.898	203.949	83.803	40.271	43.532	333.044	172.627	160.417
65—69 »	380.222	186.947	193.275	70.963	31.987	38.976	309.259	154.960	154.299
70—74 »	195.649	103.850	91.799	39.235	18.641	20.594	156.414	85.209	71.205
75—79 »	127.706	65.277	62.429	24.388	10.706	13.682	103.318	54.571	48.747
80—84 »	41.618	21.718	19.900	8.713	3.821	4.892	32.905	17.897	15.008
85—89 »	19.584	9.378	10.206	4.153	1.589	2.564	15.431	7.789	7.642
90—94 »	4.780	2.186	2.594	1.082	426	656	3.698	1.760	1.938
95—99 »	3.250	1.451	1.799	633	242	391	2.617	1.209	1.408
100 ani şi peste	1.074	449	625	221	88	133	853	361	492
Nedeclarat	73.468	35.900	37.568	17.469	9.874	7.596	55.999	26.026	29.973
				In procente					
TOTAL	*100,00*	*100,00*	*100,00*	*100,00*	*100,00*	*100,00*	*100,00*	*100,00*	*100,00*
0— 4 ani	*14,57*	*14,96*	*14,19*	*9,77*	*9,93*	*9,62*	*15,77*	*16,25*	*15,33*
5— 9 »	*12,14*	*12,43*	*11,87*	*9,34*	*9,42*	*9,26*	*12,85*	*13,19*	*12,53*
10—14 »	*8,00*	*8,24*	*7,76*	*7,57*	*7,81*	*7,34*	*8,11*	*8,36*	*7,87*
15—19 »	*11,68*	*11,37*	*11,98*	*12,39*	*11,91*	*12,86*	*11,50*	*11,23*	*11,76*
20—24 »	*8,95*	*9,32*	*8,60*	*12,54*	*14,78*	*10,34*	*8,05*	*7,93*	*8,16*
25—29 »	*8,63*	*8,53*	*8,72*	*9,69*	*9,15*	*10,22*	*8,36*	*8,38*	*8,35*
30—34 »	*5,97*	*5,93*	*6,01*	*7,13*	*6,90*	*7,35*	*5,68*	*5,68*	*5,68*
35—39 »	*6,49*	*6,00*	*6,97*	*7,16*	*6,70*	*7,62*	*6,32*	*5,82*	*6,81*
40—44 »	*5,00*	*4,92*	*5,09*	*5,47*	*5,37*	*5,57*	*4,89*	*4,80*	*4,97*
45—49 »	*5,10*	*4,83*	*5,36*	*5,22*	*4,96*	*5,47*	*5,07*	*4,79*	*5,33*
50—54 »	*3,23*	*3,26*	*3,20*	*3,54*	*3,50*	*3,58*	*3,15*	*3,19*	*3,10*
55—59 »	*3,23*	*3,00*	*3,45*	*3,28*	*3,04*	*3,51*	*3,22*	*2,99*	*3,43*
60—64 »	*2,31*	*2,40*	*2,22*	*2,31*	*2,24*	*2,38*	*2,31*	*2,44*	*2,18*
65—69 »	*2,11*	*2,11*	*2,10*	*1,95*	*1,78*	*2,13*	*2,14*	*2,19*	*2,10*
70—74 »	*1,08*	*1,17*	*1,00*	*1,08*	*1,03*	*1,12*	*1,08*	*1,20*	*0,97*
75—79 »	*0,71*	*0,74*	*0,68*	*0,67*	*0,59*	*0,75*	*0,72*	*0,77*	*0,66*
80—84 »	*0,23*	*0,24*	*0,22*	*0,24*	*0,21*	*0,27*	*0,23*	*0,25*	*0,20*
85—89 »	*0,11*	*0,11*	*0,11*	*0,11*	*)	*0,14*	*0,11*	*0,11*	*0,10*
90—94 »	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)
95—99 »	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*
100 ani şi peste	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)
Nedeclarat	*0,41*	*0,40*	*0,41*	*0,48*	*0,55*	*0,41*	*0,39*	*0,37*	*0,41*

*) Mai puţin de 0,1%.

pierdere se va amplifica şi se va face din nou simţită, atunci când actualul grup de vârstă dela 10 la 14 ani va atinge vârsta adultă, adică perioada de procreare. Cei 700.000 locuitori vor lipsi dela această datorie biologică, iar scadenţa este foarte apropiată.

In privinţa distribuţiei populaţiei pe grupe de vârstă, România se deosebeşte de celelalte ţări. O privire comparativă asupra situaţiei ei ne permite tabela XVI.

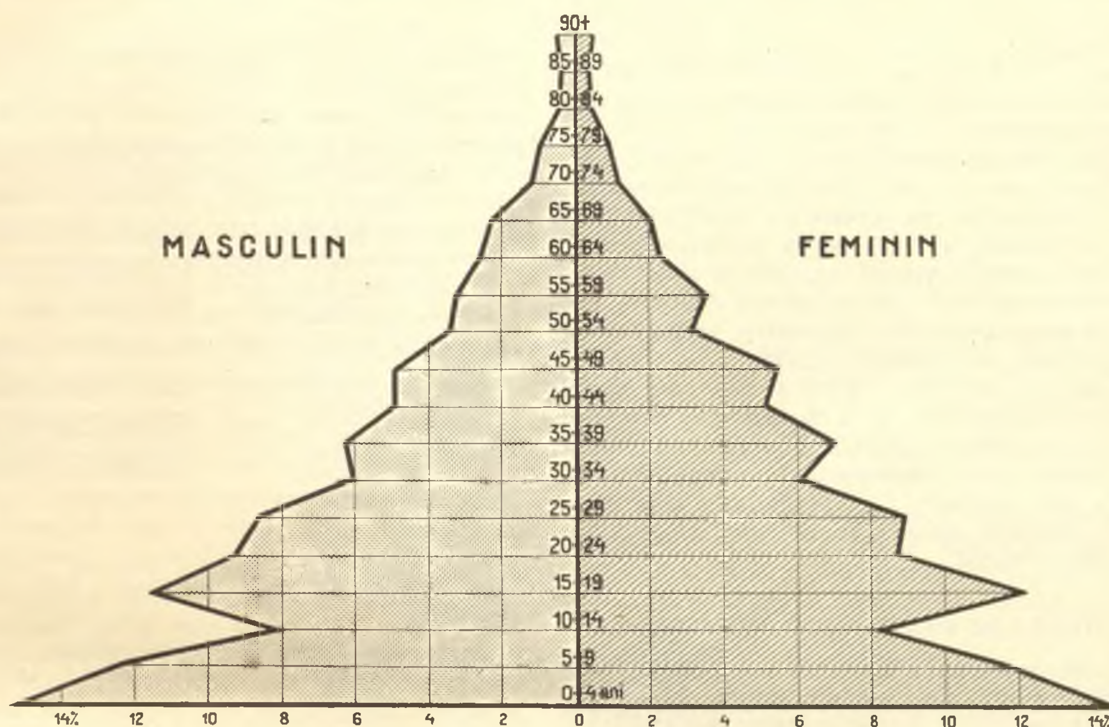
dela 5 la 9 ani. Ea este urmată de Jugoslavia, care, pentru populaţia de vârstă până la 10 ani, dă aceeaşi importantă proporţie de 26,7%. In schimb, Bulgaria şi Japonia prezintă o distribuţie mai apropiată de linia normală.

In orice caz, România se aşează în fruntea ţărilor a căror populaţie se caracterizează printr'o vitalitate remarcabilă şi acuză un ritm ferm de creştere nume-

rică viguroasă, spre deosebire de ţările ultime clasificate, în care acest ritm de creştere este foarte lent, sau chiar staţionar.

Trebue să remarcăm, cu acest prilej, situaţia mult inferioară, din punct de vedere al repartiţiei populaţiei ireparabilele pierderi de substanţă biologică, pricinuite acestor două state, de războiul mondial. In cazul Suediei, Angliei, Elveţiei şi Norvegiei, explicaţia este dată exclusiv de gradul de evoluţie biologică şi socială, particular populaţiei lor.

Diagrama XV. — Piramida vârstelor în România

pe vârste, a ţărilor germanice, nordice şi anglo-saxone, în special Austria şi Germania (vitalitatea biologică a poporului german era bine cunoscută înainte de război). Astăzi, chiar Franţa le întrece în privinţa proporţiei de copii. De unde se evidenţiază încă o dată

In sfârşit, putem observa că pe când procentul primelor grupe merge descrescând, dela România spre Austria, proporţia populaţiei de 60 ani şi peste, în linii generale, merge crescând spre ţările ultime clasificate în tablou.

Tab. XVI. — Populaţia pe grupe de vârstă în diferite ţări

ŢARA	Anul recensământului	Populaţia totală în mii	Grupe de vârstă în %													
			0—4	5—9	10—14	15—19	20—24	25—29	30—34	35—39	40—44	45—49	50—54	55—59	60 şi peste	Nedeclaraţi
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)
ROMÂNIA	1930	18.053	14,6	12,1	8,0	11,7	9,0	8,6	6,0	6,5	5,0	5,1	3,2	3,2	6,6	0,4
Bulgaria	1926	5.479	14,3	10,4	10,3	11,0	9,7	8,1	6,3	5,6	5,4	4,2	3,3	3,3	8,1	—
Japonia	1930	64.067	14,1	12,1	10,5	9,8	8,5	7,5	6,4	5,5	5,3	4,8	4,5	3,6	7,4	—
Jugoslavia	1931	13.934	14,1	12,6	7,9	9,2	9,8	8,4	7,2	5,5	5,2	4,6	4,1	3,1	8,2	—
Grecia	1928	6.205	12,3	10,1	9,7	11,2	8,8	8,4	6,2	6,0	5,3	5,0	4,4	3,4	8,9	0,3
Italia	1931	41.177	11,1	10,9	7,7	9,8	9,3	7,8	7,0	6,1	5,7	5,2	4,6	4,0	10,8	—
Olanda	1930	7.936	10,5	10,6	9,5	9,4	8,9	8,2	7,3	6,5	5,7	5,2	4,7	4,0	9,4	—
Canada	1931	10.377	10,4	10,9	10,4	10,0	8,8	7,6	6,8	6,6	6,2	5,6	4,7	3,5	8,4	—
Ungaria	1930	8.688	10,1	10,3	7,1	9,6	9,7	8,6	8,1	6,7	5,9	5,5	4,7	3,9	9,7	—
Cehoslovacia	1930	14.730	9,6	10,3	6,4	9,3	10,0	9,2	8,1	6,7	5,8	5,3	4,8	4,3	10,2	0,1
Statele-Unite	1930	122.775	9,3	10,3	9,8	9,4	8,9	8,0	7,4	7,5	6,5	5,7	4,9	3,8	8,5	0,1
Franţa	1931	41.229	8,7	8,6	5,6	7,4	8,2	8,5	7,9	6,7	6,5	6,2	6,0	5,5	14,0	0,2
Norvegia	1930	2.814	8,4	9,9	10,1	9,6	8,7	8,1	7,6	6,6	5,7	4,9	4,7	3,9	11,6	0,1
Elveţia	1930	4.066	8,0	8,5	8,0	8,9	9,2	8,7	7,9	7,0	6,3	6,0	5,7	4,8	10,7	—
Anglia	1931	44.765	7,6	8,4	8,1	8,6	8,7	8,4	7,6	7,0	6,6	6,4	5,9	5,2	11,3	—
Suedia	1930	6.142	7,4	8,5	8,9	9,1	9,1	8,3	7,5	6,9	6,3	5,7	5,2	4,4	12,8	—
Germania	1933	65.362	7,3	8,2	8,7	6,2	9,4	9,4	8,8	7,5	6,6	6,1	5,5	5,2	11,1	—
Austria	1934	6.760	6,9	8,0	8,7	5,8	8,7	8,8	8,7	7,6	6,7	6,4	5,9	5,4	12,2	0,2

Tab. XVII. — Starea civilă a locuitorilor României, la 29. XII. 1930

Țara întreagă și medii	Populația de 13 ani și peste în mii	Necăsătoriți		Căsătoriți		Văduvi		Divorțați		Nedeclarați	
		în mii	%	în mii	%	în mii	%	în mii	%	în mii	%
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
ROMÂNIA	12.307,6	3.762,2	*30,6*	7.231,3	*58,7*	1.217,7	*9,9*	76,1	*0,6*	20,3	*0,2*
Populația urbană	2.766,7	1.064,9	*38,5*	1.400,0	*50,6*	261,8	*9,5*	31,0	*1,1*	9,0	*0,3*
Populația rurală	9.540,9	2.697,3	*28,3*	5.831,3	*61,1*	955,9	*10,0*	45,1	*0,5*	11,3	*0,1*

STAREA CIVILĂ A LOCUITORILOR

In acest capitol vom expune, pe scurt, starea civilă a populației dela 13 ani în sus.

Datele tabloului de mai sus ne arată că numărul celibatarilor este cu mult mai frecvent în mediul urban, reprezentând un procent de 38,5%, față de 28,3% în mediul rural. Proporția celibatarilor este și mai importantă în primul caz, dacă ne amintim că grupul de vârstă dela 14 la 19 ani este mult mai numeros în populația rurală. Dimpotrivă, proporția căsătoriților este mai ridicată la sate.

In privința văduvilor, diferența între cele două medii este neînsemnată: 9,5% în mediul urban, față de 10,0% în cel rural. In schimb, trebue menționat faptul că stabilitatea familiei este mai precară la orașe decât la sate. Intr'adevăr, proporția divorțaților este dublă în populația urbană, adică 1,1% față de 0,5% în populația rurală.

ȘTIINȚA DE CARTE A LOCUITORILOR

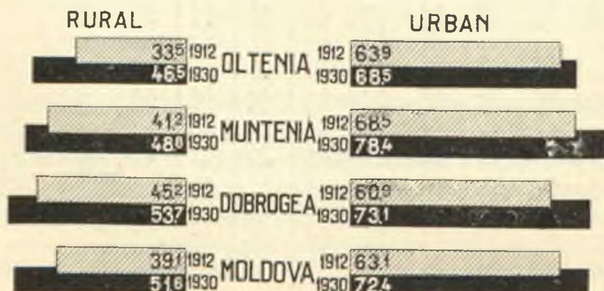
In cadrul problemei ridicate de acest capitol vom examina, în primul rând, evoluția științei de carte în Vechiul Regat, după datele ultimelor recensăminte.

Tab. XVIII. — Știutorii de carte în Vechiul Regat, la data ultimelor recensăminte

CATEGORII	1899	1912	1930
(1)	(2)	(3)	(4)
Populația dela 7 ani în sus	4.694.288	5.716.400	6.667.731*)
Știutori de carte	1.032.743	2.242.868	3.720.646
Știutori de carte (procente)....	*22.0*	*39,3*	*55,8*

*) Inclusiv cei cu știința de carte nedeclarată.

Se constată, urmărind această tabelă, că numărul știutorilor de carte din Vechiul Regat s'a urcat dela 1.032.743 în 1899, la 3.720.646 în 1930, adică o creștere de 2.687.903, ceea ce revine la 260,3%. Datorită creșterii însemnate a numărului știutorilor de carte, proporția lor se ridică dela 22,0% în 1899 la 39,3% în 1912 și 55,8% în 1930.

Ritmul de creștere este mai mare în epoca 1899—1912 decât în cea între 1912—1930. In epoca primă, creșterea este de 1,3% anual, pe când între anii 1912—1930 creșterea anuală a știutorilor de carte este abia de 0,9%. Acest fenomen se datorează turburărilor provocate de războiu, precum și dificultăților operei de refacere, care a urmat.

După cum am spus, știutorii de carte din Vechiul Regat reprezentau în 1930 o proporție de 55,8%.

In România întregită, situația, la data ultimului recensământ 1930, a fost următoarea:

Numărul populației trecute de 7 ani	. 14.485.914
Numărul știutorilor de carte	8.213.592

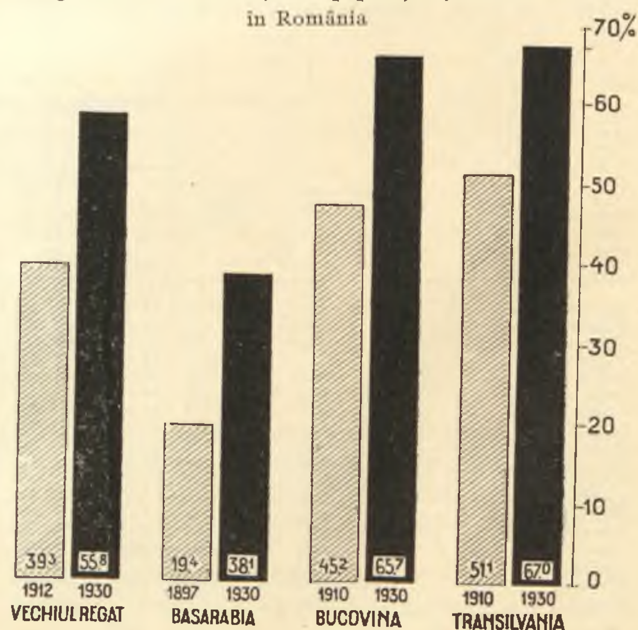
ceeace înseamnă 57% din numărul populației de mai sus.

Prin unirea tuturor provinciilor, numărul știutorilor de carte din România a crescut deci simțitor, iar procentul s'a urcat dela 55,8% la 57,0%. Procentul știutorilor de carte în noile provincii a fost în 1930, următoarea:

Cadrilaterul	*45,3*
Basarabia	*38,1*
Bucovina	*65,7*
Transilvania	*67,0*

Diagrama de mai jos ne arată nu numai distribuția știutorilor de carte, pe provinciile mari ale țării, ci și faptul că proporția știutorilor de carte a crescut considerabil, în toate provinciile.

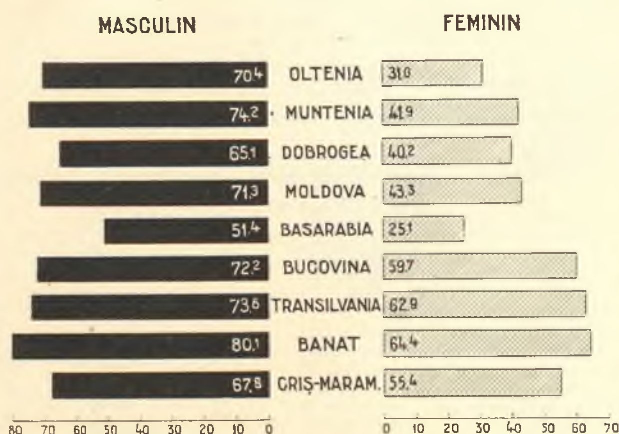
Diagrama XIX. — Creșterea populației știutoare de carte în România

Acestea și-au păstrat însă același rang și la 1930.

Atât la sate cât și la orașe, bărbații au o proporție mult mai ridicată de știutori de carte, decât femeile. Disproporția este cu deosebire izbitoare la sate. De fapt, analfabetismul femeilor determină cifra urcată a analfabetismului din România. Femeile din sate constitue peste 40% din totalul populației țării dela 7 ani în sus. Și acest număr considerabil de femei dă o proporție de abia 38,7% știutoare de carte.

Diagrama XX. — Știința de carte pe sexe și provincii în 1930

In orașe, situația este incomparabil mai bună. Evident, o mare parte din analfabeții găsiți la orașe sunt imigranți veniți dela sate.

Bărbații au o proporție de 80,1% în Banat și 51,4% în Basarabia. O disproporție exagerată între proporția bărbaților și a femeilor știutori de carte, găsim în Oltenia (70,4% față de 31,0%) și în Basarabia (51,4% față de 25,1%). Numai în Transilvania și în Bucovina găsim un procent mai important de femei știutoare de carte, care se apropie de cel al bărbaților.

Populația rurală cea mai instruită, dintre provinciile Vechiului Regat, o are Moldova, cu 51,6% știutori de carte. In orașe, toate provinciile au o situație destul de bună, media știutorilor de carte fiind de 77,3% și anume 84,5% la bărbați și 70,3% la femei.

Proporția știutorilor de carte pe provincii și pe sexe este următoarea:

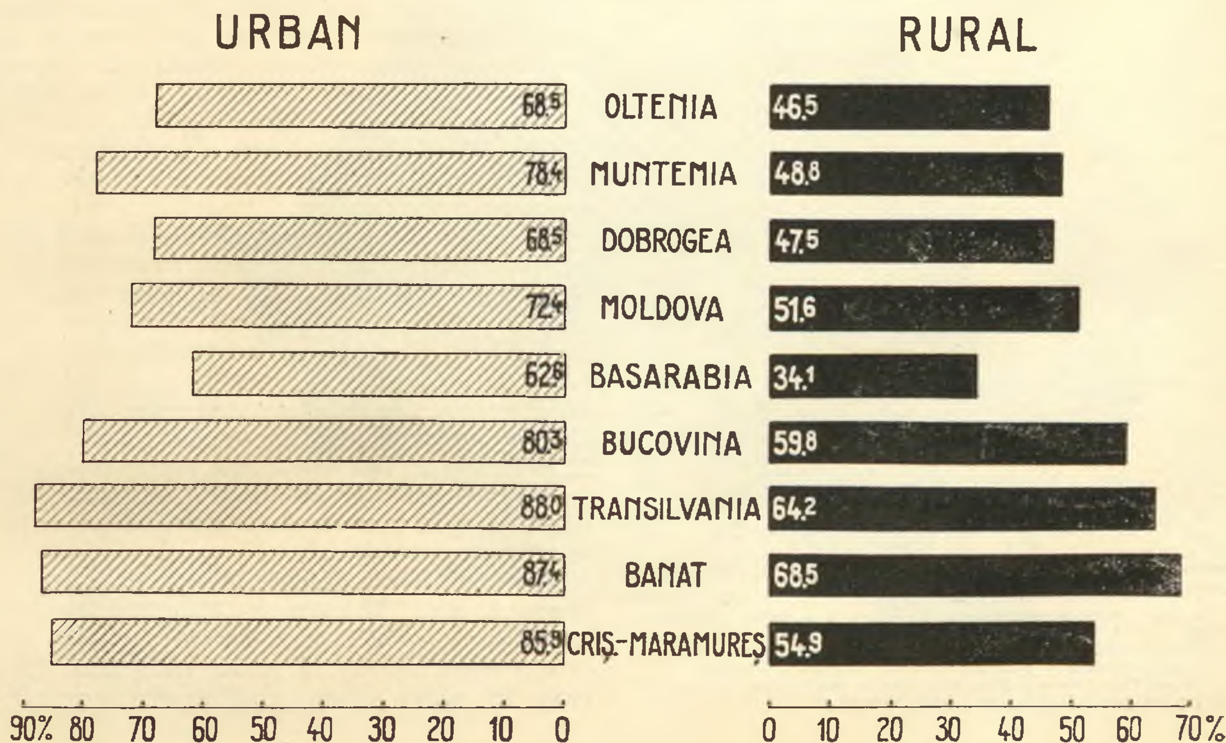
Tab. XXII. — Știutorii de carte pe provincii, mediu și sexe, în procente

Provincia	Rural și urban întrunite			Mediu rural			Mediul urban		
	Total	M.	F.	Total	M.	F.	Total	M.	F.
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
ROMÂNIA	57,0	69,2	45,5	51,3	64,9	38,7	77,3	84,5	70,3
Oltenia	49,5	70,4	31,0	46,5	68,5	27,4	68,5	81,8	55,3
Muntenia	57,6	74,2	44,9	48,8	68,5	30,4	78,4	87,4	69,6
Dobrogea	52,9	65,1	40,2	47,5	60,7	34,1	68,5	77,1	58,9
Moldova	57,0	71,3	43,3	51,6	67,6	36,3	72,4	81,6	63,3
Basarabia	38,1	51,4	25,1	34,1	48,0	20,6	62,6	72,3	53,1
Bucovina	65,7	72,2	59,0	59,8	67,1	53,2	80,3	84,8	76,1
Transilvania	68,3	73,8	62,9	64,2	70,4	58,1	88,0	90,0	86,0
Banat	72,0	80,1	64,4	68,5	77,7	59,9	87,4	90,7	84,2
Crișana-Maramureș	61,5	67,8	55,4	54,9	62,4	47,7	85,9	88,0	83,8

Din tabloul de mai sus rezultă inferioritatea culturală vădită a sexului feminin față de cel masculin, în special în Oltenia, Muntenia și Basarabia, atât la sate cât și la orașe. In Transilvania, Banat, Crișana-Maramureș, precum și în Bucovina, diferența pe sexe este considerabil mai mică.

In tabela de mai jos am trecut datele privitoare la știința de carte pe județe, în comparație cu datele recensămintelor precedente.

Diagrama XXI. — Știința de carte pe provincii, în mediul urban și rural, în 1930

Tab. XXIII. — Știutorii de carte pe provincii și județe la recensământul din 1930 și cele precedente, în procente

Provincii și județe	Știutori de carte			Știutori de carte după recensământul precedent *	Diferența dintre recensământul din 1930 și cel precedent
	Bărbați	Femei	Total		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
ROMÂNIA	69,2	45,5	57,0	39,3	17,7
OLTENIA	70,4	31,0	49,5	33,5	16,0
Dolj	70,2	32,2	50,4	33,3	17,1
Gorj	72,8	28,3	48,5	33,3	15,2
Mehedinți	70,0	29,3	48,3	32,5	15,8
Romanați	69,0	32,2	49,5	32,4	17,1
Vâlcea	71,2	31,9	50,3	36,5	15,8
MUNTENIA	74,2	41,9	57,6	41,2	16,4
Argeș	73,7	34,4	52,9	36,6	16,3
Brăila	81,0	57,3	69,0	55,1	13,9
Buzău	72,8	35,5	53,6	36,7	16,9
Dâmbovița	72,7	34,6	53,1	36,5	16,6
Ialomița	73,9	41,2	57,3	43,5	13,9
Ilfov	80,8	58,7	69,6	54,8	14,8
Muscel	78,8	44,9	61,0	44,1	16,9
Olt	66,9	24,4	44,4	28,1	16,3
Prahova	75,8	40,8	58,0	40,9	17,1
R.-Sărat	77,1	46,0	61,1	42,9	18,2
Teleorman	64,3	26,2	44,5	29,6	14,9
Vlașca	58,7	19,3	38,3	24,7	13,6
DOBROGEA	65,1	40,2	52,9	57,9	15,0
Caliacra	65,9	42,0	54,2	27,9	26,3
Durostor	51,5	25,4	38,4	27,9	10,5
Constanța	74,0	51,2	63,1	44,8	18,3
Tulcea	67,2	41,4	54,2	45,7	8,5
MOLDOVA	71,3	43,3	57,0	39,1	17,9
Bacău	67,0	38,0	52,4	33,0	19,4
Baia	69,7	41,7	55,4	46,3	9,1
Botoșani	68,9	40,3	54,0	35,3	18,7
Covurlui	81,4	58,3	69,6	56,6	13,0
Dorohoi	63,9	32,2	47,5	28,4	19,1
Fălciu	72,5	43,3	57,5	39,8	17,7
Iași	74,1	50,8	62,2	47,6	14,6
Neamț	74,2	48,5	60,9	42,7	18,2
Putna	74,7	44,6	59,6	43,3	16,3
Roman	69,3	40,5	54,6	33,1	21,5
Tecuci	71,4	40,3	55,6	39,0	16,6
Tutova	71,8	43,5	57,4	42,0	15,4
Vaslui	65,7	35,2	50,3	30,9	19,4
BASARABIA	51,4	25,1	38,1	19,4	18,7
Bălți	44,0	20,0	31,9	12,5	19,4
Cahul	47,1	21,2	34,1	20,5	13,6
Cetatea-Albă	67,3	43,3	55,0	32,8	22,2
Hotin	43,6	16,6	29,7	13,7	16,0
Ismail	61,5	30,8	46,2	20,5	25,7
Lăpușna	53,0	28,6	40,7	25,0	15,7
Orhei	46,6	17,8	32,1	15,1	17,0
Soroca	51,2	24,2	37,5	13,9	23,6
Tighina	50,3	23,0	36,5	20,0	16,5
BUCOVINA	72,2	59,7	65,7	45,2	20,5
Câmpulung	76,6	67,2	71,7	—	—
Cernăuți	75,5	62,6	68,8	—	—
Rădăuți	71,0	58,1	64,3	—	—
Storojineț	63,9	50,5	56,9	—	—
Suceava	73,1	60,9	66,8	—	—
TRANSILVANIA	73,8	62,9	68,3	50,5	17,8
Alba	71,1	57,1	64,0	40,8	23,2
Brașov	89,7	84,1	86,9	82,8	4,1
Ciuc	80,4	72,1	76,4	58,9	17,5
Cluj	69,6	59,5	64,5	35,6	28,9
Făgăraș	86,7	72,3	79,5	58,8	20,7
Hunedoara	61,4	42,5	51,8	33.9	17,9
Mureș	74,7	63,9	69,2	51,1	18,1
Năsăud	72,4	61,6	66,9	52,8	14,1
Odorhei	87,6	82,3	85,0	69,1	15,9
Sălaj	70,4	59,4	64,8	41,5	23,3
Sibiu	87,9	82,6	85,2	70,2	15,0
Someș	55,8	41,7	48,8	28,6	20,2
Târnava-Mare	86,5	80,9	83,7	69,1	14,6
Târnava-Mică	74,1	62,8	68,3	49,8	18,5
Trei-Scaune	86,4	82,2	84,2	66,9	17,3
Turda	63,8	49,2	56,4	37,1	19,3
BANAT	80,1	64,4	72,0	57,9	14,1
Caraș	75,8	53,4	64,2	}	13,5
Severin	73,4	50,1	61,6	50,7	10,9
Timiș	85,0	75,3	80,0	34,9	45,1
CRIȘANA-MARAMUREȘ	67,8	55,4	61,5	49,4	12,1
Arad	76,5	61,9	69,0	47,0	22,0
Bihor	65,5	54,4	59,9	51,5	8,4
Maramureș	45,1	31,4	38,0	26,8	11,2
Satu-Mare	70,9	60,0	65,4	55,0	10,4

* Pentru cifrele recensămintelor precedente s'au folosit următoarele isvoare:

a) Pentru Vechiul Regat (fără Caliacra și Durostor) — Recens. din 1912;
b) Pentru Caliacra și Durostor – Recens. bulgăresc din 1910;
c) Pentru Transilvania și Bucovina – Recens. ungar și austriac din 1910;
d) Pentru Basarabia – Recens. rusesc din 1897.

In primul loc vom remarca disproporția dintre știutorii de carte bărbați și femei în județul Gorj în 1930. Intr'adevăr, pe câtă vreme 72,8% din bărbați sunt știutori de carte, printre femei abia 28,3% știu carte. Cea mai mare apropiere între proporția știutorilor de carte bărbați și cea a femeilor o întâlnim în județul Trei-Scaune, unde la 86,4% știutori de carte bărbați găsim 82,2% femei știutoare de carte.

La întregul populației și dintre toate județele țării, cel mai înalt procent de știutori de carte îl are județul Brașov: 86,9%, fiind urmat de județul Sibiu (85,2%), județul Odorhei (85,0%), Trei-Scaune (84,2%), Târnava-Mare (83,7%), deci toate cu o proporție de peste 80%.

Județele în care femeile au cel mai ridicat nivel cultural sunt, în fiecare provincie, următoarele:

Tab. XXIV. — Județele cu cel mai mare procent de femei știutoare de carte pe provincii

JUDEȚE		%
(1)		(2)
Dolj și Romanați	(Oltenia)	32,2
Ilfov (incl. București)	(Muntenia)	58,7
Constanța	(Dobrogea)	51,2
Covurlui	(Moldova)	58,3
Cetatea-Albă	(Basarabia)	43,3
Câmpulung	(Bucovina)	67,2
Brașov	(Transilvania)	84,1
Timiș	(Banat)	75,3
Arad	(Crișana-Maramureș)	61,9

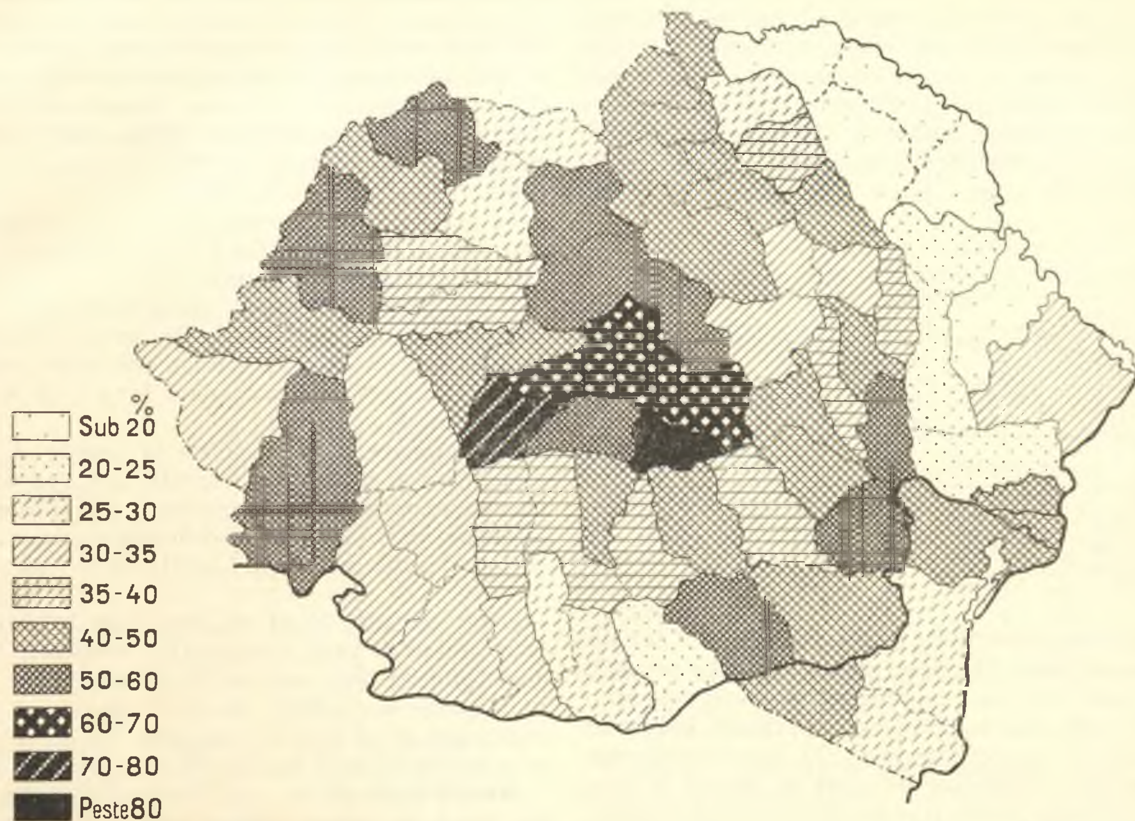
In unele județe femeile sunt în marea lor majoritate analfabete. Aceasta se poate afirma cu deosebire despre județele din Basarabia și din câmpia Dunării. In județul Hotin găsim ab a 16,6% femei știutoare de carte, în județul Orhei 17,8% iar în județul Vlașca 19,3%.

Ultima coloană (6) a tabloului XXIII, ne arată creșterea procentului știutorilor de carte, pe județe, dela recensămintele precedente până la 1930. Reamintim că pentru Vechiul Regat avem recensământul din 1912, pentru Basarabia cele din 1897, iar pentru rest (inclusiv Cadrilaterul) cel din 1910. Modificările privind știința de carte a populației dela un recensământ la altul se demonstrează prin cartogramele XXV și XXVI.

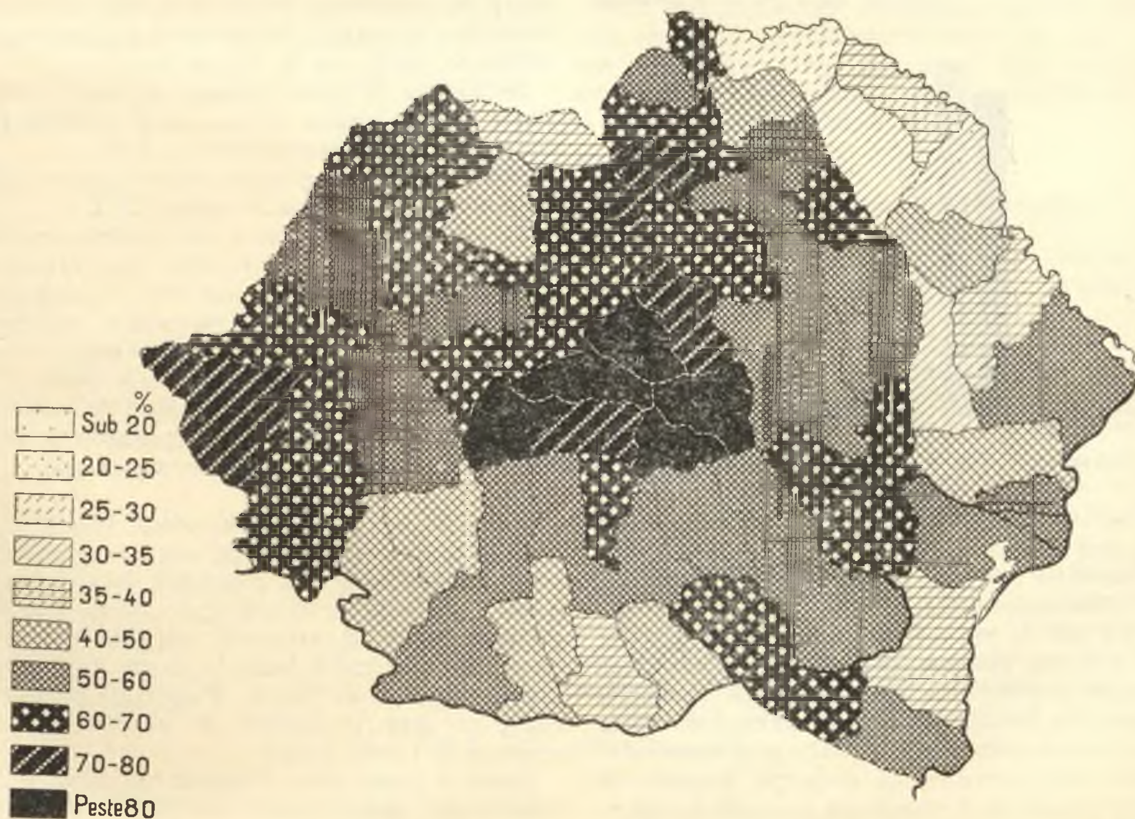
Este adevărat că procentul știutorilor de carte se prezintă încă foarte scăzut în România. Dar ceea ce interesează mai mult decât situația de astăzi este viteza cu care crește proporția știutorilor de carte an de an. Sperăm că în viitor, recensămintele generale de populație se vor face la intervale regulate de timp, astfel încât la fiecare 10 ani vom putea verifica eficacitatea aparatului nostru de învățământ public. In momentul de față comparația se face la intervale de timp deosebite pentru fiecare provincie. Totuși putem să ne dăm seama de progresul ce s'a realizat în ultimele două decenii.

In Vechiul Regat, județele Moldovei în special au progresat mult. Transilvania, Banatul, Crișana și Bucovina se apropie de o limită superioară, dela care progresul nu se mai poate realiza decât foarte încet. In scurtă vreme, județele acestor provincii

Cartograma XXV. — Procentul ştiutorilor de carte înainte de războiu, pe judeţe
(Vechiul Regat 1912, Transilvania şi Bucovina 1910, Basarabia 1897

Cartograma XXVI. — Procentul ştiutorilor de carte pe judeţe, în 1930

vor avea o proporție de științori de carte în jurul lui 80%.

Brașovul este incontestabil cel mai bine instruit județ al țării, grație unei mai vechi tradiții culturale. Numai județele Odorhei și Trei-Scaune, care au o mare proporție de științori de carte, își datorează această situație eforturilor depuse în ultimele două decenii.

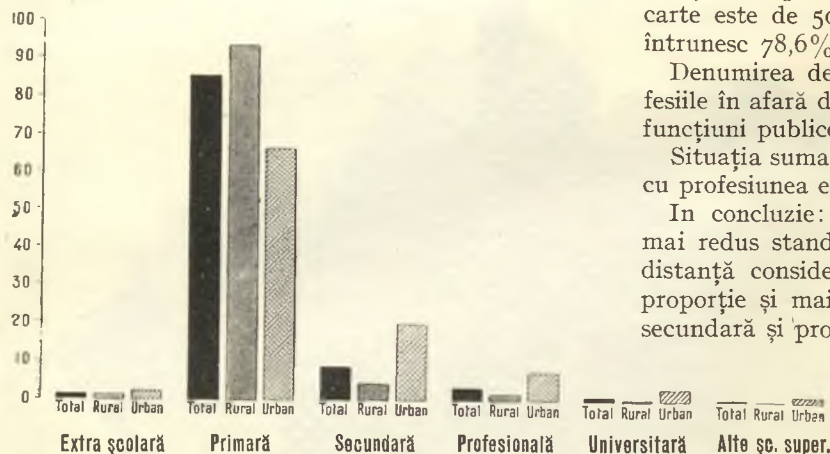
In privința distribuției locuitorilor, după gradul de instrucție atins, datele principale sunt următoarele:

Tab. XXVII. — Știutorii de carte după gradul de instrucție atins

Gradul de instrucție	Total		Bărbați		Femei	
	Cifre absolute	Procente	Cifre absolute	Procente	Cifre absolute	Procente
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
TOTAL	8.213.592	*100,0*	4.871.064	*100,0*	3.342.528	*100,0*
Extrașcolară . .	125.435	*1,5*	72.662	*1,5*	52.773	*1,6*
Primară	6.987.811	*85,1*	4.153.990	*85,3*	2.833.821	*84,7*
Secundară	705.108	*8,6*	367.727	*7,5*	337.381	*10,1*
Profesională . .	262.231	*3,2*	169.857	*3,5*	92.374	*2,8*
Universitară . . .	90.653	*1,1*	69.631	*1,4*	21.021	*0,6*
Alte școli superioare . . .	42.354	*0,5*	37.196	*0,8*	5.158	*0,2*

După cum arată tabela de mai sus, din cei 8.213.592 științori de carte, 85,1% au numai instrucție primară. In această cifră sunt cuprinși toți acei cari sunt științori de carte și au umblat la școala primară, indiferent de numărul claselor terminate. Ei dau covârșitoarea majoritate a științorilor de carte nu numai la sate, unde instrucția începe și se termină cu școala primară, ci și la orașe.

Diagrama XXVIII. — Populația după gradul de instrucție

La cei cu instrucție secundară (indiferent iarăși de numărul claselor absolvite) nu există o deosebire prea mare între proporția femeilor și cea a bărbaților. In cifre absolute, numărul bărbaților cari au instrucție secundară este de 367.727, iar al femeilor de 337.381, adică un număr aproape egal. Aceasta se datorează numeroasei populații de eleve la școlile secundare nou create. In schimb găsim un număr mult mai redus de femei la universitate și în celelalte școli superioare. Se poate însă prevedea că proporția femeilor cu instrucție secundară și superioară va crește în viitor.

In grupul celor cu pregătire superioară (universități și alte școli superioare) proporția bărbaților este precumpănitoare. Față de 106.828 bărbați, numărul corespunzător al femeilor este de abia 26.179.

Instrucție primară au 66,3% la orașe și 93,0% la sate din totalul științorilor de carte. Orașele din Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova și Bucovina au o proporție peste media țării, iar cele din Basarabia și de peste Carpați sub media țării.

In unele județe proporția dată de școala primară este extrem de ridicată (95,9% jud. Tulcea și 95,6% jud. Teleorman și Ialomița).

Instrucția secundară este foarte frecventă la orașe (19,5% din totalul științorilor de carte) și mult mai rară la sate (4,0%). In special este mare numărul femeilor cu instrucție secundară (22,2% la orașe și 4,1% la sate).

Este aproape regulă generală ca femeile să dea o proporție mai mare decât bărbații la instrucția teoretică așa cum aceasta este oferită de școlile secundare în genere, iar la instrucție profesională să găsim aproape întotdeauna mai mulți bărbați decât femei.

Știința de carte după profesii. Vom examina pe scurt știința de carte a populației, trecută de 7 ani, după profesii. Este vorba de un număr de peste 14 milioane de suflete, întrucât în această cifră cuprindem și pe membrii familiilor trecuți de 7 ani, nu numai pe capii de familie (vezi Diagrama XXIX).

Această diagramă ne arată că grupul cel mai oropsit din punct de vedere cultural este al agricultorilor, iar cel mai favorizat este grupul celor angajați în comerț, (inclusiv transporturile). La grupul celor angajați în exploatarea solului proporția științorilor de carte este de 50,0%. In industrie științorii de carte întrunesc 78,6%, iar în comerț 84,1%.

Denumirea de « alte profesii » cuprinde toate profesiile în afară de cele de sus, adică profesiile libere, funcțiuni publice, rentieri, fără profesie, etc.

Situația sumară a gradului de instrucție în legătură cu profesiunea este dată în tabela XXX.

In concluzie: agricultura este profesiunea cu cel mai redus standard de instrucție, fiind urmată la o distanță considerabilă de industrie. Comerțul dă o proporție și mai însemnată de indivizi cu pregătire secundară și profesională, iar ultimul grup, — cuprinzând și profesiile libere și intelectuale, — oferă de asemenea o proporție importantă de indivizi cu pregătire superioară.

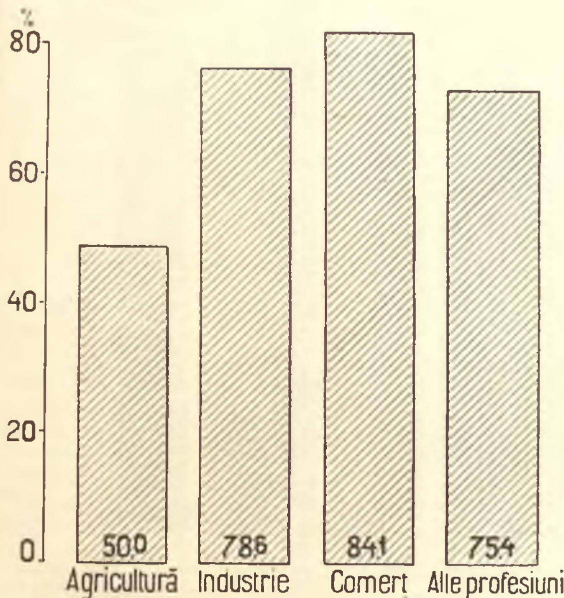
Știința de carte pe grupuri de vârstă. Proporția celor cu știința de carte scade pe măsură ce înaintează vârsta. Astfel la grupul populației de peste 65 ani, avem o proporție de numai 27,7% științori de carte, pe câtă vreme la grupurile mai tinere proporția crește treptat, astfel încât la copiii de 8—12 ani atinge proporția de 72,4%. Proporțiile au fost calculate pe sexe și grupuri de vârstă, după cum urmează în tabela XXXI.

Pentru a putea situa România în ansamblul celorlalte țări, vom încerca mai jos să arătăm, care

este proporţia ştiutorilor de carte în câteva state europene.

Nu este uşor a compara datele privitoare la ştiinţa de carte în diferite ţări, întru cât până astăzi nu s'a

Diagrama XXIX. — Ştiutorii de carte pe grupe de profesiuni, în 1930
(Populaţia dela 7 ani în sus)

Tab. XXX. — Instrucţia şcolară în raport cu profesiunea (în procente)

Gradul de instrucţie (1)	Agricultură (2)	Industrie (3)	Comerţ (4)	Celelalte profesiuni (5)
Neştiutori de carte	50,0	21,4	15,9	24,6
Extra şcolară	0,5	1,4	2,4	1,7
Primară	47,5	63,9	57,5	43,5
Secundară	1,1	8,3	15,8	18,0
Profesională	0,4	3,8	6,2	5,9
Universitară	*)	0,3	1,0	3,9
In alte şcoli superioare	*)	0,4	0,7	1,5
Nedeclarată	0,3	0,4	0,4	0,8

*) Sub 0,1%.

Tab. XXXI. — Ştiutorii de carte pe sexe şi grupe de vârstă (în procente 1930)

Grupa de vârstă pe mediu (1)	Total (2)	Bărbaţi (3)	Femei (4)
Populaţia totală:			
7—12 ani	27,6	22,9	32,4
13—19 »	32,5	21,7	42,6
20—64 »	47,1	32,4	61,0
65 ani şi peste	72,3	65,0	79,7
Populaţia urbană:			
7—12 ani	12,9	11,3	14,6
13—19 »	14,1	9,0	18,8
20—64 »	24,6	16,3	32,9
65 ani şi peste	51,7	41,0	60,3
Populaţie rurală:			
7—12 ani	30,5	25,2	36,0
13—19 »	37,5	25,2	49,0
20—64 »	53,9	37,4	69,2
65 ani şi peste	77,2	70,0	85,0

stabilit o metodă standard de înregistrare. Astfel în unele ţări se calculează proporţia ştiutorilor de carte raportată la numărul locuitorilor de peste 5 ani, în altele la populaţia de peste 6, 7, 8, 10 sau 15 ani. Evident că această variaţie influenţează foarte mult procentul ştiutorilor de carte.

Tabela următoare cuprinde cifrele publicate de Societatea Naţiunilor, după datele comunicate de Institutul internaţional de cooperaţie intelectuală (Paris) [1]).

Tab. XXXII. — Procentul ştiutorilor de carte în diverse ţări

ŢARA (1)	Anul la care se referă datele (2)	Procentul ştiutorilor de carte (3)
Belgia	1920	92,5
Bulgaria	1926	60,3
Cehoslovacia	1921	92,6*
Estonia	1922	89,2
Franţa	1926	94,1
Grecia	1928	56,7
Italia	1921	73,2
Letonia	1930	81,2
Lituania	1923	67,3
Polonia	1921	67,3
Portugalia	1920	34,8
ROMÂNIA	1930	57,0
Rusia	1926	51,3
Spania	1920	57,0
Ungaria	1920	84,8

*) Peste 5 ani.

Subliniind dificultatea de a compara datele obţinute prin diferite metode, nu putem totuşi să nu relevăm cifra exagerată de mare a neştiutorilor de carte din România, cifra care ne clasează între ţările mai înapoiate ale Europei.

Mult mai importante vor fi însă cifrele pe care le vom obţine la recensământul viitor din 1940 şi la cele următoare; cifre vor arăta fără îndoială o rapidă evadare a României dela limita analfabetism de la care ne condamnă cifrele din 1930.

STRUCTURA ETNICĂ A POPULAŢIEI

Pentru a putea avea o idee cât mai clară asupra acestei importante probleme, am căutat, cu ocaziunea recensământului general al populaţiei din 1930, să găsim cea mai bună metodă care să permită o tratare adâncită şi completă a acestei mult discutate chestiuni.

Am socotit, că va trebui să punem patru întrebări deosebite, care toate la un loc ne vor da indicaţiuni controlabile.

Aceste întrebări se raportează la patru noţiuni distincte şi anume: neamul, religia, limba maternă şi cetăţenia.

Neamul. In ceea ce priveşte neamul, s'a înregistrat declaraţia liberă a fiecărui cetăţean prin care arăta neamul cu care se simte solidar prin legături istorice, prin sentiment şi aspiraţiuni. Criteriul de stabilire a neamului a fost deci, în parte, de ordin subiectiv.

Fără a fi ideal, el este totuşi cel mai indicat din câte există.

[1]) Annuaire Statistique de la Société des Nations 1931/32 Genève, 1932.

Pe baza acestei întrebări, s'au obținut răspunsuri, care sunt cuprinse în tabela ce urmează.

Tab. XXXIII. — Repartizarea neamurilor din România pe provincii şi mediu, în procente, la recensământul din 29 Decemvrie 1930 [1])

Nr. de ordine	PROVINCII (1)	Totalul locuitorilor (2)	Români (3)	Unguri (4)	Germani (5)	Ruşi (6)	Ruteni, Ucraineni (7)	Sârbi, Croaţi, Sloveni (8)	Bulgari (9)	Cehi, Slovaci (10)	Poloni (11)	Huţani (12)	Evrei (13)	Greci (14)	Albanezi (15)	Armeni (16)	Turci (17)	Tătari (18)	Găgăuzi (19)	Ţigani (20)	Alte neamuri (21)	Nedeclaraţi (22)
1	ROMÂNIA Total	18.053.000	71,9	7,9	4,1	2,3	3,2	0,3	2,0	0,3	0,3	*	4,0	0,1	*	*	0,9	0,1	0,6	1,5	0,3	*
	Urban	3.632.000	58,6	11,2	5,3	3,4	1,5	0,3	1,2	0,2	0,7	*	13,6	0,6	*	0,4	0,8	8	0,3	1,1	0,6	*
	Rural	14.421.000	75,3	7,1	3,8	2,0	3,7	0,3	2,2	0,3	0,2	*	1,6	*	*	*	0,9	0,1	0,7	1,5	0,2	*
2	OLTENIA Total	1.519.000	97,5	0,2	0,2	*	*	*	*	*	*	*	0,2	*	*	*	*	—	*	1,5	*	*
	Urban	198.000	91,7	1,0	1,5	0,3	*	0,4	0,2	0,2	*	*	1,6	0,2	*	*	*	—	*	2,2	0,5	*
	Rural	1.321.000	98,4	*	*	*	*	*	*	*	*	—	*	*	*	*	*	—	—	1.4	*	*
3	MUNTENIA Total	4.028.000	93,4	0,8	0,5	0,2	*	*	*	*	*	—	2,1	0,3	*	0,1	*	*	*	1,8	0,3	*
	Urban	1.093.000	82,3	2,8	1,6	0,5	*	0,2	0,2	0,2	0,2	—	7,8	0,9	0,1	0,5	0,2	*	*	1,5	0,8	*
	Rural	2.935.000	97,6	0,1	*	*	*	*	*	*	*	—	*	*	*	*	*	*	*	1,9	0,1	*
4	DOBROGEA Total	811.000	44,2	0,3	1,5	3,4	*	0,1	22,8	*	*	—	0,5	1,1	*	0,7	18,5	2,7	0,9	1,4	1,9	*
	Urban	193.000	52,3	1,0	1,3	3,6	*	0,3	13,8	*	*	—	1,8	3,6	0,3	2,4	13,5	1,7	0,9	2,1	1,2	*
	Rural	618.000	41,6	*	1,6	3,3	*	*	25,6	*	*	—	*	0,3	*	*	20,1	3,0	0,9	1,2	2,1	*
5	MOLDOVA Total	2.427.000	89,8	0,9	0,3	0,3	*	*	*	*	0,1	*	6,5	0,2	*	*	*	*	*	1,3	0,3	*
	Urban	591.000	70,8	1,1	1,0	0,9	*	0,1	0,2	*	0,4	*	23,1	0,6	*	0,2	*	*	*	0,6	0,6	*
	Rural	1.836.000	95,9	0,8	0,1	*	*	*	*	*	*	—	1,2	*	*	*	*	*	*	1,5	0,2	*
6	BASARABIA Total	2.864.000	56,2	*	2,8	12,3	11,0	*	5,7	*	0,3	*	7,2	*	*	*	*	*	3,4	0,5	0,3	*
	Urban	370.000	31,0	0,1	0,8	27,1	5,2	*	3,4	*	1,0	*	26,8	0,4	*	0,3	*	*	2,2	0,2	1,0	0,2
	Rural	2.494.000	59,9	*	3,1	10,1	11,8	*	6,1	*	0,2	—	4,3	*	*	*	*	*	3,6	0,5	0,2	*
7	BUCOVINA Total	854.000	44,5	1,4	8,9	0,9	27,7	*	*	*	3,6	1,5	10,8	*	*	*	*	—	*	0,3	0,3	*
	Urban	227.000	33,0	0,3	14,7	1,2	13,9	*	*	0,1	6,3	—	30,0	*	*	*	*	—	*	*	*	0,1
	Rural	627.000	48,7	1,8	6,7	0,8	32,8	*	*	*	2,6	2,0	3,9	*	—	*	*	—	—	0,3	0,3	*
8	TRANSILVANIA Total	3.218.000	57,6	29,1	7,9	0,1	*	*	*	0,3	*	—	2,4	*	*	*	*	*	*	2,3	*	8
	Urban	516.000	35,9	39,8	12,7	0,4	0,2	*	0,1	0,3	0,1	—	8,6	*	*	0,1	*	*	—	1,3	0,1	*
	Rural	2.702.000	61,7	27,0	6,9	*	*	*	*	0,3	*	—	1,3	*	*	*	*	*	*	2,5	*	*
9	BANAT Total	942.000	54,3	10,4	23,8	0,2	0,5	4,3	1,1	1,5	*	*	1,2	*	*	*	*	*	—	1,9	0,8	*
	Urban	169.000	35,0	22,7	31,3	0,7	*	1,5	0,2	0,9	0,1	*	5,8	*	*	*	*	*	—	1,2	0,2	0,1
	Rural	773.000	58,5	7,7	22,1	*	0,5	4,9	1,2	1,6	*	—	0,2	*	—	*	*	*	—	2,1	0,9	*
10	CRIŞANA-MARAMUREŞ Total	1.390.000	60,7	23,1	4,8	0,2	1,7	0,2	*	1,7	*	*	6,4	*	*	*	*	*	*	1,1	*	*
	Urban	275.000	33,1	43,7	3,0	0,4	0,8	0,5	0,1	0,6	*	*	16,7	*	*	*	*	*	—	0,8	*	*
	Rural	1.115.000	67,5	18,1	5,3	0,1	1,9	*	*	2,0	*	—	3,8	*	—	*	*	*	*	1,2	*	*

[1]) Date provizorii. *) Procente sub 0,1.

Se poate observa din cifrele expuse mai sus proporția ridicată pe care o reprezintă populația românească, în special în mediul rural: 75,3%. In populația urbană, grație aportului orașelor din provinciile alipite, — odinioară adevărate cetăți de desnaționalizare a Românilor, prin grija fostelor stăpâniri, — proporția populației alogene este relativ mai importantă. Românii dețin însă majoritatea relativă sau absolută, de cele mai multe ori covârşitoare, cu o singură excepție şi anume a oraşelor din Crişana-Maramureş. Cea mai curată provincie românească este, din toate punctele de vedere, Oltenia.

Un fapt trebue însă subliniat, în legătură cu această predilecție pentru vieața urbană a populațiilor minoritare ale căror proporții în raport cu românii sunt ilustrate prin diagrama XXXIV.

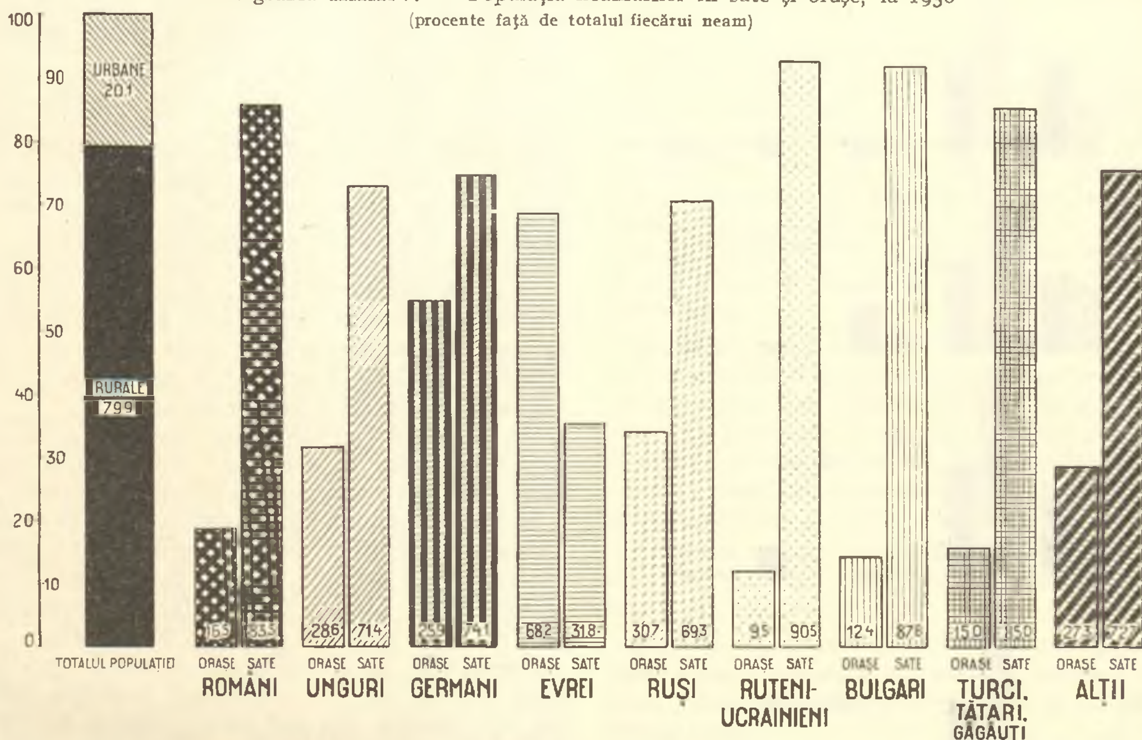
Subliniem însă că prin forța însăşi a împrejurărilor, importanța populațiilor minoritare în oraşe, va scădea considerabil, într'un viitor apropiat [1]). Intr'adevăr, se ştie că populația oraşelor se caracterizează în genere, printr'o foarte scăzută natalitate, deci nu este capabilă a suplini, prin forțe proprii, pierderile datorite mortalității generale. Excedentul natural de populație al oraşelor este minim. Dacă populația lor creşte totuşi, dela un recensământ la altul, faptul nu se explică prin aportul excedentului natural, — adică prin diferența pozitivă dintre numărul născuților şi acel al morților — ci prin migrațiunea continuă spre oraşe a populației rurale care dă cel mai mare excedent natural.

In viitor, acest ritm de urbanizare a populației rurale va fi din ce în ce mai accelerat, mergând paralel cu procesul de industrializare a țării. Şi cum imensa majoritate a populației rurale, care înconjoară oraşele este românească şi ținând seama de faptul că Vechiul Regat — regiunea cea mai curată din punct de vedere etnic — are un excedent natural cu mult superior celui al provinciilor alipite, urmează că populația emigrată în oraşe va fi, în mod necesar, într'o proporție covârşitoare românească. De altfel însăşi natalitatea este mai ridicată la români decât la celelalte neamuri şi, după calculele făcute, această vitalitate superioară a populației româneşti aduce, în fiecare an, o ameliorare cu aproximativ 0,2% a procentului românilor, socotit la populația întregii țări.

[1]) *Dr. S. Manuila:* Evoluția demografică a oraşelor şi minoritățile etnice din Transilvania, Bucureşti 1929.

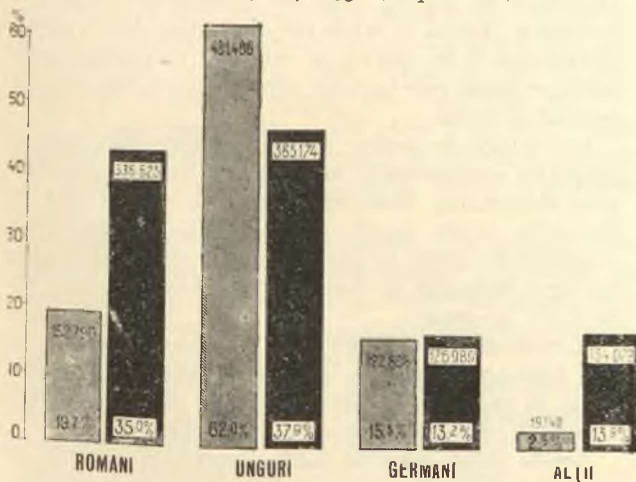
Consecința constatărilor făcute mai sus — în afară de faptul ridicării procentului românilor pentru populația întregii țări — va fi, deci, românizarea treptată, dar sigură, a orașelor din provinciile alipite, chiar a acelora în care s'a găsit la 1930, o proporție relativ importantă de populații minoritare. Faptul trebue considerat drept o fatalitate biologică.

Diagrama XXXIV. — Populația neamurilor în sate și orașe, la 1930
(procente față de totalul fiecărui neam)

O analiză a proporțiilor populațiilor minoritare mai importante pentru întreaga populație urbană a Transilvaniei comparând situația din 1910 față de cea din 1930, este prezentată de diagrama XXXV.

Diagrama XXXV. — Populația urbană în Transilvania pe neamuri în 1910 și 1930 (în procente)

In ceea ce privește municipiile acestei provincii situația la cele două recensăminte este expusă în diagrama XXXVI.

Se observă din aceste diagrame creșterea proporțiilor românilor, datorit atât excedentului natural mai ridicat, cât mai ales unei obiective înregistrări a declarațiunilor locuitorilor spre deosebire de recensămintele maghiare anterioare.

Din analiza tabelei XXXIII rezultă că 71,9% din întreaga populație a țării este românească.

Proporția românilor este mai mică la orașe, 58,6%, decât la sate, unde românii dau un procent de 75,3% din totalul populației rurale.

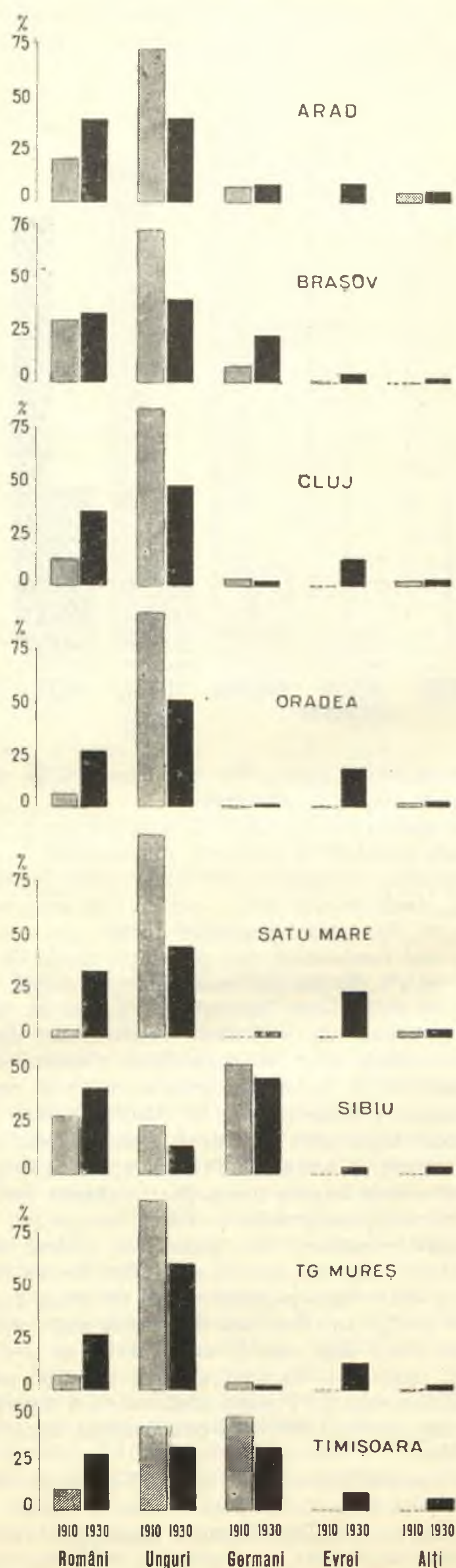
Cea mai românească este populația rurală din Oltenia: 98,4%. In mediul rural, din 9 provincii, românii au majoritatea absolută în 7, iar în restul de 2 provincii au majoritate relativă. In mediul urban românii sunt în majoritate absolută în 4 provincii și în majoritate relativă în 3 și anume în Basarabia, Bucovina și în Banat. Numai în 2 provincii, majoritatea relativă a populației din orașe o au ungurii, și anume în Transilvania și în Crișana.

In provincia în care proporția românilor este cea mai scăzută, procentul lor se ridică la 44,2%.

Ungurii constitue, din punct de vedere etnic, minoritatea cea mai numeroasă. Cifra lor se ridică la 7,9% din totalul populației țării (în orașe 11,2%, în sate 7,1%). In cifra dată de aceștia sunt cuprinși toți locuitorii dela sate și orașe cari s'au declarat unguri, indiferent dacă ei au fost de fapt, secui, ciangăi sau unguri. Primele două neamuri reprezintă după cum se știe o proporție considerabilă din totalul ungurilor.

Procentul cel mai mare de unguri îl găsim în orașele din Crișana-Maramureș, Transilvania și Banat. Numai în Crișana și în Transilvania Ungurii apar în număr apreciabil (18,1% în Crișana și 27,0% în Transilvania).

Diagrama XXXVI. — Populaţia pe neamuri în municipiile din Transilvania 1910—1930 (în procente)

Proporţia mare dată de unguri în satele din Transilvania se explică prin gruparea compactă a secuilor, cari nu apar în statistica noastră separat, ci împreună cu ungurii propriu zişi. Cauza acestei proceduri o găsim în principiul adoptat pentru stabilirea naţionalităţii la recensământul nostru şi anume declaraţia liberă şi individuală a fiecărui cetăţean.

A doua minoritate etnică numeroasă este cea a germanilor cari reprezintă 4,1% din întreaga populaţie a ţării. Sub această denumire se cuprind atât saşii din Transilvania cât şi şvabii din Banat şi Crişana, precum şi grupările destul de numeroase de germani din Bucovina şi Basarabia.

Valoarea proporţională cea mai ridicată o găsim la germanii din Banat, unde ei constituesc 22,8% din populaţia provinciei. In general găsim o proporţie mai mare de germani la oraşe decât la sate. Astfel din întreaga populaţie a oraşelor României, 5,3% sunt Germani iar din cea a satelor numai 3,8%.

Germanii din Dobrogea, din Basarabia şi din Crişana-Maramureş, se abat însă dela această regulă dând o proporţie mai mare la sate decât la oraşe.

In ordinea importanţei numerice urmează evreii şi anume toţi locuitorii, cari la recensământul general din 1930, s'au declarat, în ceea ce priveşte neamul, ca fiind evrei. Ei fac 4,0% din întreaga populaţie a ţării şi anume 13,6% la oraşe şi 1,6% la sate.

Aceste cifre ne demonstrează că evreii reprezintă, după români, cea mai concentrată populaţie urbană din ţara noastră. Cea mai mare proporţie de evrei o găsim în Bucovina (10,8%), după care urmează Basarabia cu 7,2%, Moldova 6,5%, Crişana-Maramureş 6,4%, Banat 1,2%, Dobrogea 0,5%, iar cea mai mică proporţie o găsim în Oltenia: 0,2%.

Se poate constata cu uşurinţă că regiunile de Nord ale ţării au o populaţie evreească mult mai numeroasă decât regiunile din Sud.

In ceea ce priveşte populaţia urbană, am văzut că acesta dă o proporţie de 13,6% populaţie evreească, spre deosebire de mediul rural unde proporţia evreilor este foarte mică. In satele din Oltenia, Muntenia, Dobrogea şi Banat, abia se găseşte o populaţie evreească. Numai în satele din Bucovina, din Crişana-Maramureş şi în special în cele din Basarabia, proporţia evreilor este în jurul cifrei de 4,0% din totalul populaţiei rurale.

Din punct de vedere numeric evreii reprezintă o proporţie considerabilă în populaţia urbană din Crişana-Maramureş, Moldova, Basarabia şi mai ales în Bucovina, unde 30,0% din populaţia urbană este compusă din evrei. In Muntenia, deşi avem un număr aproape disparent de evrei la sate, proporţia lor este de 7,8% la oraşe.

Rutenii-ucrainienii cari dau o proporţie de 3,2% din întreaga populaţie a ţării, constitue al 4-lea neam în ceea ce priveşte ordinea lor de importanţă. Urmează imediat ruşii cu o proporţie de 2,3%.

Aceste două neamuri sunt repartizate pe sate şi oraşe în proporţie inversă, adică pe când rutenii-ucrainienii sunt numeroşi la sate, ruşii sunt numeroşi la oraşe. Rutenii se găsesc aproape exclusiv în Bucovina, în Maramureş şi în Basarabia, pe când ruşii

sunt aşezaţi mai ales în Basarabia şi Dobrogea. In Basarabia ruşii sunt ceva mai numeroşi decât rutenii, pe când în Bucovina proporţia ruşilor este minimă.

In rândul al 5-lea se aşează bulgarii cu o porporţie de 2% din întreaga populaţie a ţării. Bulgarii oferă de predilecţie o concentrare rurală, pretutindeni proporţia lor fiind mai mare la sate decât la oraşe. Ei constitue un grup mai de însemnat în Dobrogea, unde 25,6% din populaţia rurală şi 13,8% din populaţia urbană este de neam bulgar. In Basarabia găsim un număr destul de însemnat de bulgari cari se ridică la 6,1% din populaţia rurală şi 3,4% din populaţia urbană In Banat cele câteva sate bulgăreşti dau totuşi o proporţie de 1,1% din întreaga populaţie a provinciei. In restul ţării proporţia este cu totul neînsemnată.

In fine, ultima minoritate etnică, care depăşeşte 1,0% din totalul populaţiei ţării, este aceea a ţiganilor. Cea mai mare proporţie de ţigani o găsim în Transilvania, unde 2,3% din întreaga populaţie s'a declarat de neam ţigan. In special în satele din Transilvania găsim o proporţie mai mare care se ridică până la 2,5% de ţigani. In oraşe proporţia cea mai ridicată de ţigani o găsim în Oltenia cu 2,2% şi în Dobrogea cu 2,1%. Cifrele acestea nu le putem însă primi fără a arăta că la înregistrarea ţiganilor recensorii au întâmpinat dificultăţi destul de serioase, întru cât definiţia de «ţigan» fiind considerată în întreaga ţară ca o declasare, un însemnat număr de ţigani sau de locuitori de origină ţigănească — în special acei cari se simt mai mult sau mai puţin asimilaţi cu alte neamuri — nu şi-au declarat originea etnică ţigănească, ci s'au declarat aşa cum era firesc de neamul cu care se simţeau asimilaţi. Ţiganii din Transilvania s'au înregistrat mult mai complet decât ţiganii din celelalte provincii. Aceasta datorită faptului că în Transilvania distincţiunile de ordin naţional s'au făcut întotdeauna mult mai clar decât în restul ţării.

Dintre minorităţile care au proporţie sub 1,0% din populaţia ţării, remarcăm:

Turcii, cari constitue 0,9% din întreaga populaţie a ţării şi cari sunt aproape egal distribuiţi ca frecvenţă la sate şi la oraşe. Populaţia turcească o găsim aproape exclusiv în Dobrogea unde constitue 20,1% din populaţia rurală şi 13,5% din populaţia urbană. Singura provincie unde turcii oferă o proporţie care poate fi luată în consideraţie este Muntenia şi, anume în populaţia urbană a acesteia, unde reprezintă 0,2%.

Găgăuzii, cu 0,6% din populaţia ţării, îi găsim mai ales în Basarabia (3,4% din totalul populaţiei) şi într'un număr relativ mic în Dobrogea (0,9% din populaţia provinciei). In niciuna din celelalte provincii nu mai apare această minoritate.

Sârbii (inclusiv croaţii şi slovenii), apar numai în Banat, dând o proporţie de 4,9% din populaţia satelor şi 1,5% din populaţia oraşelor. In toate celelalte provincii numărul ei este extrem de redus.

Cehii şi slovacii îi găsim de asemeni în câteva sate din Crişana-Maramureş, Banat şi Transilvania.

Polonezii constituesc abia 0,3% din populaţia ţării. Spre deosebire de sârbi şi cehi, polonezii sunt aşezaţi într'o proporţie mult mai mare la oraşe decât la sate. Ei sunt ceva mai numeroşi în Bucovina, unde dau 2,6% la sate şi 6,3% la oraşe. Vom mai întâlni polonezi, puţin numeroşi, în orăşelele din Basarabia şi Moldova.

Grecii şi tătarii sunt minorităţi cari dau pe ţară o proporţie foarte redusă (de 0,1%) care ar putea fi luată totuşi în considerare. Grecii (0,1%) sunt o populaţie aproape exlusiv urbană şi dau o proporţie ceva mai însemnată în Dobrogea şi în Muntenia. De asemenea, îi găsim în oraşele din Moldova, Basarabia şi Oltenia. In celelalte provincii nu s'au înregistrat decât în mod sporadic. Tătarii (0,1%) se găsesc exclusiv în Dobrogea şi sunt mai mult rurali; în oraşe proporţia lor fiind foarte mică.

In sfârşit, toate celelalte neamuri la un loc, care n'au fost specificate mai sus, constituesc numai 0,3% din populaţia ţării. Tabela XXXIV ne mai arată şi proporţia populaţiei de huţani, albanezi şi armeni al căror număr este foarte mic. In Bucovina 1,5% din întreaga populaţie a provinciei este huţană, locuind aproape exclusiv la sate.

Albanezii apar în oraşele din Muntenia şi în număr ceva mai mare în oraşele din Dobrogea. La sate numărul lor este foarte mic.

Armenii constituesc de predilecţie o populaţie urbană şi dau o proporţie mai mare în oraşele din Muntenia, Basarabia, Moldova şi chiar şi în cele din Transilvania.

Limba maternă. Al doilea criteriu după care s'a clasat populaţia ţării cu ocazia recensământului general al populaţiei, cu scopul de a se stabili cât mai aproape de adevăr cifrele populaţiei româneşti şi minoritare, a fost înregistrarea limbii materne vorbită de populaţie.

Teoreticeşte, cifrele tabelei XXXVII ar trebui să se suprapună aproape exact cifrelor din tabela precedentă. Totuşi găsim deosebiri destul de însemnate: astfel numărul populaţiei care vorbeşte româneşte este de 73,0% deşi populaţia declarată de neam român este de 71,9%. In special la oraşe se găseşte populaţie mai numeroasă, care deşi nu este de neam românesc, îşi declară ca limbă maternă, limba românească. Ceea ce se poate constata cu uşurinţă este faptul că acolo unde o populaţie apare în majoritate absolută, ea îşi impune limba. Astfel în Oltenia, deşi găsim 5 neamuri (tabela XXXIII), s'a înregistrat numai 4 grupe în tabela privitoare la limbă.

Grupul de populaţie care dă un număr mult mai mare de locuitori în tabela privitoare la neamuri decât în cea privitoare la limbă, este grupul evreilor, din cari mulţi apar ca vorbind limba românească (în Vechiul Regat), maghiară (peste Carpaţi), germană (în Bucovina) şi ruso-ucraineană (în Basarabia).

O altă deplasare se constată la Ţigani, cari la neam figurează cu 1,5% din populaţia ţării, iar la limba maternă ţigănească numai cu 0,6%.

Ungurii, la neam, sunt mai puţini decât este numărul celor cari s'au declarat de limba maghiară. Cea

Tab. XXXVII. — Populația României după limbă maternă și mediu în procente la 29 Decemvrie 1930

Nr. de ordine	Provincii	Totalul locuitorilor	Română	Ungară	Germană	Rusă	Ruteană, Ucrainiană	Sârbă, Croată, Slovenă	Bulgară	Cehă, Slovacă	Polonă	Idiș	Greacă	Albaneză	Armeană	Turcă, Tătară	Țigănească	Alte limbi	Nedeclarată
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)
1	ROMÂNIA Total	18.053.000	73,0	8,6	4,2	2,5	3,6	0,3	2,0	0,2	0,2	2,9	0,1	*	*	1,6	0,6	0,1	*
	Urban	3.632.000	62,2	13,0	5,8	4,0	1,5	0,2	1,2	0,1	0,5	8,5	0,5	*	0,3	1,2	0,5	0,4	*
	Rural	14.421.000	75,7	7,5	3,8	2,1	4,1	0,3	2,2	0,3	0,1	1,4	*	*	*	1,7	0,6	*	*
2	OLTENIA Total	1.519.000	98,7	0,1	0,2	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	0,6	*	*
	Urban	198.000	95,0	0,9	1,4	0,3	*	0,3	0,1	*	*	0,3	0,2	*	*	*	1,0	0,4	*
	Rural	1.321.000	99,3	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	0,5	*	*
3	MUNTENIA Total	4.028.000	96,4	0,8	0,5	0,3	*	*	*	*	*	0,5	0,2	*	0,1	*	0,6	0,2	*
	Urban	1.093.000	89,8	2,7	1,7	0,6	*	0,2	0,2	*	0,1	1,8	0,7	0,1	0,4	0,2	0,6	0,7	*
	Rural	2.935.000	98,9	0,1	*	0,1	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	0,6	*	*
4	DOBROGEA Total	811.000	45,2	0,3	1,5	5,0	*	*	22,6	*	*	0,2	0,9	*	0,6	22,5	0,7	0,3	*
	Urban	193.000	54,9	0,9	1,2	4,1	*	0,2	13,6	*	*	0,8	3,1	0,2	2,3	16,6	1,3	0,6	*
	Rural	618.000	42,2	*	1,6	5,3	*	*	25,4	*	*	*	0,3	*	*	24,3	0,5	0,2	*
5	MOLDOVA Total	2.427.000	92,5	1,0	0,3	0,5	0,2	*	*	*	*	4,5	0,1	*	*	*	0,6	*	*
	Urban	591.000	79,4	1,0	1,0	1,2	*	*	0,2	*	0,2	15,4	0,4	*	0,1	*	0,3	0,3	*
	Rural	1.836.000	96,7	1,0	0,1	0,2	0,2	*	*	*	*	1,0	*	*	*	*	0,6	*	*
6	BASARABIA Total	2.864.000	55,8	*	2,8	12,9	11,6	*	5,8	*	0,1	7,0	*	*	*	3,5	0,2	*	*
	Urban	370.000	30,1	0,1	0,8	31,6	4,6	*	3,0	*	0,6	26,0	0,2	*	*	2,4	0,1	0,1	0,1
	Rural	2.494.000	59,6	*	3,1	10,2	12,6	*	6,2	*	*	4,2	*	*	*	3,7	0,2	*	*
7	BUCOVINA Total	854.000	41,1	1,4	11,0	1,3	32,9	*	*	*	3,3	8,7	*	*	*	*	*	*	*
	Urban	227.000	31,9	0,3	21,0	1,3	15,4	*	*	*	5,8	23,7	*	*	*	*	*	*	0,1
	Rural	627.000	44,5	1,8	7,3	1,3	39,3	*	*	*	2,4	3,2	*	—	*	*	*	*	*
8	TRANSILVANIA Total	3.218.000	58,2	31,0	7,7	0,1	*	*	*	0,3	*	1,6	*	*	*	*	0,9	*	*
	Urban	516.000	36,0	44,5	12,8	0,4	0,1	*	0,1	0,2	0,1	4,9	*	*	*	*	0,6	*	*
	Rural	2.702.000	62,5	28,4	6,7	*	*	*	*	0,3	*	1,0	*	*	*	*	1,0	*	*
9	BANAT Total	942.000	55,3	11,2	24,6	0,2	0,5	4,3	1,1	1,1	*	*	*	*	*	*	0,9	0,7	*
	Urban	169.000	35,5	26,4	33,9	0,6	*	1,3	0,2	0,6	*	0,3	*	*	*	*	0,6	0,2	0,1
	Rural	773.000	59,6	8,0	22,6	*	0,6	4,9	1,2	1,2	*	*	*	—	*	*	1,0	0,8	*
10	CRIŞANA-MARAMUREŞ Total	1.390.000	60,4	27,2	4,5	0,1	1,4	0,1	*	1,6	*	4,2	*	*	*	*	0,4	*	*
	Urban	275.000	30,7	56,6	2,5	0,4	0,4	0,4	0,1	0,3	*	8,1	*	*	*	*	0,2	*	*
	Rural	1.115.000	67,7	19,9	5,0	*	1,6	*	*	1,9	*	3,2	*	—	*	*	0,5	*	*

mai importantă diferență se produce din cauza evreilor din Transilvania, cari s'au declarat de limba maternă ungurească.

In aceeaşi ordine de idei subliniem două fapte şi anume: turcii, tătarii şi găgăuzii dau la un loc 1,6% din populația întreagă a țării, iar populația cu limba maternă turcească reprezintă tot 1,6%. Aceasta dovedeşte, că acest grup de populație trăieşte foarte izolat, astfel încât noțiunile de neam şi limbă se suprapun.

De altfel acest lucru se poate verifica şi în ceea ce priveşte religia. Proporția mahomedanilor este de 1,0%. Deci cu 0,6% mai puțin decât proporția celor cari vorbesc limba turco-tătară. La neam însă constatăm, că proporția găgăuzilor este de 0,6%. Ori, găgăuzii sunt trecuți la grupul celor cu limbă maternă turcească fără a fi însă de religie mahomedană.

In fine, populația răzlețită şi care este mai frecventă la oraşe, este sortită de sigur asimilării. Acesta este cazul polonezilor şi ceho-slovacilor.

Examinând detaliat situația, pe provincii, se verifică cu uşurință acest fapt. Astfel, în Oltenia, la oraşe proporția românilor este de 91,7% iar a celor cu limba maternă românească de 95,0%. Acelaşi lucru se petrece şi în alte provincii, după cum arată cifrele următoare:

Tab. XXXVIII. — Proporția românilor în oraşe după neam şi limbă maternă în 1930 (procente)

Oraşele din	După neam	După limbă	Diferențe (asimilări)
(1)	(2)	(3)	(4)
ROMÂNIA	58,6	62,2	3,6
Oltenia	91,7	95,0	3,3
Muntenia	82,3	89,8	7,5
Dobrogea	52,3	54,9	4,6
Moldova	70,8	79,4	8,6
Basarabia	31,0	30,1	– 0,9
Bucovina	33,0	31,9	– 1,1
Transilvania	35,9	36,0	0,1
Banat	35,0	35,5	0,5
Crişana-Maramureş	33,1	30,7	– 2,4

Din cifrele de mai sus, rezultă clar că în oraşele din Vechiul Regat, un însemnat număr de locuitori de alt neam şi-au însuşit limba românească, în aşa măsură încât şi-o declară drept limba lor maternă. In noile provincii şi cu deosebire în oraşele din Crişana-Maramureş se petrece fenomenul în sens invers. Ceea ce de altfel se ştie de mult şi s'a verificat şi cu ocazia recensământului general din 1930, este faptul că în deosebi în Satu-Mare şi Careii-Mari sunt numeroşi Români cari şi-au pierdut limba, fără să-şi fi pierdut însă conştiința națională românească.

Nu încape nici o îndoială, că situația constatată de noi în Vechiul Regat a existat înainte de războiu în Transilvania în favoarea elementului şi a limbii ma-

terne maghiare. In ultimele două decenii însă s'a produs un reviriment puternic în favoarea românilor, astfel încât astăzi se poate spune, că s'a ajuns la un punct de echilibru, care în acelaşi timp însemnează şi un moment dela care va porni un fenomen de asimilare în favoarea elementului românesc. Se poate prevedea deci de pe acum, că la viitorul recensământ din 1940 cifrele vor fi cu mult mai favorabile elementului românesc.

Examinând aceleaşi cifre pentru mediul rural, constatăm următoarele:

Tab. XXXIX — Proporţia românilor după neam şi limbă maternă, în populaţia rurală în procente: 1930

Provincii Mediul rural (1)	După neam (2)	După limbă (3)	Diferenţe (asimilări) (4)
ROMÂNIA	75,3	75,7	0,4
Oltenia	98,4	99,3	0,9
Muntenia	97,6	98,9	1,3
Dobrogea	41,6	42,2	0,6
Moldova	95,9	96,7	0,8
Basarabia	59,9	59,6	− 0,3
Bucovina	48,7	44,5	− 4,2
Transilvania	61,7	62,5	0,8
Banat	58,5	59,6	1,1
Crişana-Maramureş	67,5	67,7	0,2

După cum vedem, la sate proporţia Românilor, de neam şi de limbă, este mult mai ridicată decât la oraşe. Aceasta explică de altfel atenţiunea dată problemei, întăririi elementului românesc la oraşe. Faptul însă că la sate elementul românesc este foarte puternic, garantează cu certitudine, că în viitor, o deplasare însemnată se va produce în favoarea elementului românesc.

Atât în provinciile din Vechiul Regat cât şi în cele de peste Carpaţi, elementul românesc rural manifestează o puternică tendinţă de asimilare.

In Basarabia, situaţia deşi negativă, totuşi se apropie de o stare de echilibru. Singura provincie în care elementul românesc se află cotropit, este Bucovina. Aci, aproximativ 10% din cei de neam românesc sunt declaraţi ca având limba maternă, alta decât cea românească.

O altă concluziune care se poate trage din repartizarea populaţiei pe limbă maternă şi pe neam, este aceea că limba maternă românească cucereşte teren direct proporţional cu aşezarea minorităţilor în massele româneşti. Astfel ungurii recent aşezaţi în Moldova dau aceeaşi proporţie, şi la neam şi la limbă maternă, pe când evreii şi ţiganii din aceleaşi provincii se înscriu, în ceea ce priveşte limba maternă, la grupul românilor.

Bulgarii din Dobrogea dau aceeaşi proporţie, atât la limbă cât şi la neam. In schimb ruşii sunt pe cale de a se asimila.

Vom remarca apoi deosebirea care există în favoarea limbii maghiare la populaţia ungurească, care locueşte în satele din Moldova. La 0,8% populaţie de neam maghiar avem 1,0% din populaţie, cu limba maternă maghiară.

O diferenţă apreciabilă găsim între limba şi neamul ruşilor în oraşele din Basarabia. Populaţia cu limba maternă rusă este acolo de 31,6%, deşi ruşii de neam nu sunt decât 27,1% din totalul populaţiei urbane. Câştigul limbii ruse este în dauna românilor, a evreilor, a polonezilor şi a ţiganilor. Pe bulgari şi pe germani i-a influenţat foarte puţin curentul de rusificare.

In Bucovina se remarcă la prima vedere situaţia consolidată a enclavelor ungureşti, şi terenul cucerit de germani şi ucrainieni în dauna celorlalte neamuri şi anume a românilor, evreilor şi a polonezilor.

In Transilvania elementul românesc se găseşte în stare de echilibru. Există însă o notă netă de asimilare în favoarea elementului maghiar. Cum însă noi dispunem numai de datele din 1930, — întru cât până atunci nu se făcuse niciun recensământ de populaţie care să înregistreze atât limba maternă cât şi neamul — nu putem, în momentul de faţă, să înregistrăm altceva decât situaţii şi nu tendinţe. Abia după recensământul viitor vom putea avea o idee clară de intensitatea fenomenului de asimilare, care există astăzi în ţara noastră.

Cucerirea linguistică a elementului unguresc din Transilvania, este cu deosebire în dauna popoarelor slave: ruşii, rutenii şi slovacii, apoi a evreilor, ţiganilor şi în parte şi a germanilor.

Este logic să presupunem, că înainte de izbucnirea războiului mondial, puterea de asimilaţie a limbii maghiare a fost mai mare şi că ea va scade treptat până la data, când se va produce o stare de echilibru limitându-se exclusiv la populaţia de neam maghiar.

Religia locuitorilor. Tabela ce urmează arată distribuţia pe religii a populaţiei provinciilor româneşti. Ea confirmă faptul cunoscut, că marea majoritate a populaţiei este de religie ortodoxă.

Populaţia se repartizează pe religii şi confesiuni după cum arată tabela XL.

In Transilvania propriu zisă majoritatea relativă a populaţiei este de religie greco-catolică, ortodocşii venind în rândul al doilea. In Crişana-Maramureş ortodocşii dau procentul cel mai ridicat fără a avea însă majoritatea absolută. In toate celelalte provincii ortodocşii deţin o majoritate absolută covârşitoare.

Greco-catolicii apar în număr mic în Bucovina şi Banat şi sunt numeroşi în Transilvania (majoritate relativă) şi în Crişana-Maramureş.

Romano-catolicii au proporţia mare în Banat (populaţia germană) precum şi în celelalte provincii de peste Carpaţi şi în Bucovina. In Moldova de asemenea găsim un număr destul de mare de romano-catolici.

Calvinii, ceva mai numeroşi decât evanghelici-luteranii sunt mai bine reprezentaţi în Transilvania, primii fiind mai ales de neam maghiar, iar ultimii germani (saşi).

Unitarienii se găsesc numai în Transilvania, iar lipovenii în Dobrogea şi Basarabia.

Dintre sectele recunoscute, remarcăm numărul destul de mare al baptiştilor dincolo de Carpaţi.

Declaraţi fără religie găsim un număr foarte mic de locuitori. Numai în Bucovina cifra lor devine sensibilă reprezentând o proporţie de 0,1%.

In fine, trebue să subliniem prezenţa locuitorilor de religie mozaică; aceştia reprezentând o proporţie de

Tab. XL. — Populaţia României după religii în procente la recensământul din 29. XII. 1930

Nr. de ordine	PROVINCII (1)	Totalul locuitorilor (2)	Ortodocşi (3)	Greco-catolici (4)	Romano-catolici (5)	Reformaţi (calvini) (6)	Evanghelici (luterani) (7)	Unitarieni (8)	Armeano-gregorieni (9)	Armeano-catolici (10)	Lipoveni (11)	Adventişti (12)	Baptişti (13)	Mozaici (14)	Mahomedani (15)	Alte religii şi secte (16)	Fără religie, liberi-cugetători (17)	Religie nedeclarată (18)
1	ROMÂNIA Total	18.053.000	72,6	7,9	6,8	3,9	2,2	0,4	*	*	0,3	*	0,3	4,2	1,0	*	*	*
	Urban	3.632.000	60,9	4,6	10,4	4,9	2,6	0,3	0,3	*	0,3	*	0,1	14,3	1,0	*	*	*
	Rural	14.421.000	75,6	8,7	5,9	3,7	2,1	0,4	*	*	0,3	*	0,4	1,6	1,0	*	*	*
2	OLTENIA Total	1.519.000	99,0	*	0,4	*	*	*	*	*	*	*	*	0,2	*	*	*	
	Urban	198.000	94,3	0,3	2,6	0,2	0,6	*	*	*	*	*	*	1,7	0,1	*	*	*
	Rural	1.321.000	99,7	*	0,1	*	*	*	*	—	—	*	*	*	*	*	*	*
3	MUNTENIA Total	4.028.000	94,8	0,4	1,3	0,3	0,4	*	*	*	*	0,1	*	2,3	*	*	*	*
	Urban	1.093.000	82,9	1,4	4,2	0,8	1,4	*	0,3	*	*	*	*	8,4	0,2	*	*	*
	Rural	2.935.000	99,3	*	0,2	*	*	*	*	*	*	0,2	*	*	*	*	*	*
4	DOBROGEA Total	811.000	72,2	0,1	0,9	0,1	0,9	*	0,5	*	2,2	*	0,2	0,5	22,2	*	*	*
	Urban	193.000	75,2	0,4	1,6	0,4	0,8	*	2,0	*	0,2	0,1	*	1,9	17,0	*	*	*
	Rural	618.000	71,3	*	0,7	*	1,0	*	*	*	2,8	*	0,2	*	23,8	*	*	*
5	MOLDOVA Total	2.427.000	88,2	*	4,5	*	0,1	*	*	*	0,1	*	*	6,7	*	*	*	*
	Urban	591.000	71,2	0,3	3,8	0,2	0,4	*	0,2	*	*	*	*	23,6	*	*	*	*
	Rural	1.836.000	93,6	*	4,7	*	*	*	*	*	0,1	*	*	1,2	*	*	*	*
6	BASARABIA Total	2.864.000	87,6	*	0,5	*	2,6	*	*	*	1,1	*	0,7	7,2	*	0,1	*	*
	Urban	370.000	67,1	0,2	1,3	0,2	0,5	*	0,3	*	2,9	*	0,2	27,0	*	0,2	*	0,1
	Rural	2.494.000	90,6	*	0,3	*	2,9	*	*	*	0,8	*	0,7	4,3	*	*	*	*
7	BUCOVINA Total	854.000	71,9	2,3	11,5	*	2,4	*	*	*	0,4	0,1	0,1	10,9	*	*	0,1	*
	Urban	227.000	42,8	4,8	18,2	*	3,4	*	*	*	*	*	0,1	30,1	*	*	*	*
	Rural	627.000	82,6	1,3	9,1	*	2,1	*	*	*	0,5	0,1	0,1	3,9	*	*	0,1	*
8	TRANSILVANIA Total	3.218.000	27,7	31,1	12,8	15,5	7,6	2,1	*	*	—	*	0,3	2,5	*	*	*	*
	Urban	516.000	19,8	16,6	20,7	19,9	11,3	2,1	*	0,2	—	0,1	0,2	8,9	*	*	*	*
	Rural	2.702.000	29,3	33,9	11,3	14,6	6,9	2,1	*	*	—	*	0,3	1,3	*	*	*	*
9	BANAT Total	942.000	56,1	3,6	34,2	2,2	1,5	*	*	—	*	*	0,7	1,5	*	*	*	*
	Urban	169.000	34,3	2,9	48,1	4,4	2,2	*	*	—	*	*	0,4	7,2	*	*	*	0,1
	Rural	773.000	60,8	3,7	31,2	1,7	1,3	*	*	—	—	*	0,8	0,3	*	*	*	*
10	CRIŞANA-MARAMUREŞ Total	1.390.000	36,8	25,2	15,3	12,8	1,1	*	*	*	*	0,1	1,5	7,0	*	*	*	*
	Urban	275.000	17,0	16,7	24,1	20,8	1,3	*	*	*	*	*	0,5	19,3	*	*	*	*
	Rural	1.115.000	41,7	27,3	13,1	10,8	1,1	*	*	*	—	0,1	1,8	3,9	*	*	*	*

4,2% din populaţia întregii ţări. Proporţia celor de religie mozaică este mai mare decât cea a evreilor declaraţi ca atare la neam. Deci o parte din populaţia mozaică s'a declarat de alt neam decât cel evreesc.

Mozaici, neevrei, nu găsim decât excepţional, în câteva sate săcueşti din Transilvania.

STRUCTURA PROFESIONALĂ A POPULAŢIEI

In cadrul unei analize a structurii populaţiei României, cel mai interesant capitol din punct de vedere social, este cel privitor la ocupaţiunea locuitorilor. Vom întreprinde deci, o analiză a structurii profesionale a populaţiei ţării.

Cea dintâiu împărţire globală a populaţiei, este aceea care desparte masa locuitorilor în două mari categorii şi anume: în populaţie activă şi în populaţie pasivă sau întreţinută.

Din acest punct de vedere situaţia este următoarea:

Tab. XLI. — Populaţia totală activă şi pasivă în 1930

Categorii de populaţie	Ţara întreagă		Pop. urbană		Pop. rurală	
	In mii	%	In mii	%	In mii	%
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Populaţia totală	18.053	100,0	3.632	100,0	14.421	100,0
Populaţia activă	10.543	58,4	1.824	50,2	8.719	60,5
Populaţia pasivă	7.510	41,6	1.808	49,8	5.702	39,5

Cifrele de mai sus ne arată că din cei 18.052.000 locuitori câţi s'au înregistrat la recensământul din 1930, un număr de 10.542.000 locuitori sau 58,4%, bărbaţi şi femei, sunt activi propriu zişi, sau pot fi consideraţi că participă efectiv la efortul colectiv al populaţiei. Numai 7.510.000 locuitori sau 41,6% nu au nicio activitate productivă şi cad deci, în sarcina celor dintâiu. Cea mai mare proporţie de populaţie activă o dă mediul rural.

Pentru celelalte ţări proporţia populaţiei active este următoarea:

Tab. XLII. — Populaţia activă în diverse ţări

ŢARA (1)	Anul recensământului (2)	Populaţia totală (în mii) (3)	Populaţia activă (în procente) (4)
ROMÂNIA	1930	18.053	58,4
U.R.S.S.	1926	147.028	57,5
Bulgaria	1926	5.749	56,2
Franţa	1934	41.229	52,4
Germania	1933	65.336	49,4
Elveţia	1930	4.077	47,6
Anglia	1931	39.948	47,2
Austria	1934	6.760	46,9
Ungaria	1930	8.688	46,0
Japonia	1930	64.450	45,3
Grecia	1928	6.204	44,3
Italia	1931	41.177	41,9
Norvegia	1930	2.814	41,5
Cehoslovacia	1930	14.729	40,2
Olanda	1930	7.936	40,1
Statele-Unite	1930	122.775	39,8

Reiese din acest tablou că România deţine locul întâi în ceea ce priveşte proporţia populaţiei active faţă de totalul populaţiei. Cauza acestei proporţii ridicate de populaţie activă stă în faptul că marea majoritate a locuitorilor ţării, activează şi trăeşte din exploatarea solului, din agricultură. Vom găsi de altminterea, o proporţie apropiată şi în celelalte ţări care au o producţie agricolă importantă, sau în directă legătură cu exploatarea solului. In mod particular, fenomenul se datoreşte regimului specific de exploatare agricolă caracteristic ţării noastre, şi care este un regim de exploatare familială.

In determinarea populaţiei active a României, la recensământul din 1930, s'a luat în considerare numai populaţia dela 13 ani împliniţi, în sus. Ori ştim cu toţii că exploatarea ţărănească foloseşte copiii, chiar sub 13 ani, şi nu totdeauna pentru muncile de un ordin minor.

Cifrele din tabela XLIII dovedesc că, dacă România se aşează în fruntea ţărilor cu cea mai ridicată populaţie activă, acest lucru se datorează în special structurii sale agrare caracteristice. Intr'adevăr, proporţia de populaţie activă cea mai ridicată, 63,1% este dată de populaţia care trăeşte din exploatarea solului.

Tab. XLV. — Structura profesională a populaţiei în diverse ţări

ŢARA (1)	Anul recensământului (2)	Expl. solului (3)	Industrie (4)	Comerţ-Credit (5)	Transport (6)	Alte categorii (7)
U.R.S.S.	1926	84,9	5,9	1,4	1,5	6,3
Bulgaria	1926	80,0	9,0	2,7	1,3	7,0
ROMÂNIA	1930	78,2	7,2	3,2	1,7	9,7
Grecia	1928	53,7	15,9	7,6	3,9	18,9
Ungaria	1930	50,8	23,0	5,7	2,8	17,7
Japonia	1930	50,3	19,5	17,0	3,2	10,0
Italia	1931	47,3	29,5	8,3	4,6	10,3
Franţa	1934	35,7	33,7	12,5	5,0	13,1
Norvegia	1930	35,3	26,5	12,5	9,3	16,4
Austria	1931	31,7	33,4	12,4	4,6	18,3
Germania	1933	28,9	40,4	13,6	4,8	12,3
Cehoslovacia	1930	28,3	42,2	8,7	4,9	15,9
Statele-Unite	1930	22,0	31,8	18,2	9,1	19,0
Elveţia	1930	21,3	45,0	14,6	4,4	14,7
Olanda	1930	20,6	38,1	15,8	7,6	17,9
Anglia	1931	5,6	46,2	19,0	7,9	21,3

In acest tablou, clasificarea ţărilor s'a făcut în ordinea importanţei pe care o prezintă populaţia activă, angajată în exploatarea solului. Observăm că România nu este întrecută, în această privinţă, decât de U.R.S.S. şi Bulgaria.

In raport cu celelalte ţări, gradul de ocupaţie, pentru fiecare sex, este următorul:

Pe când gradul de ocupaţie, în genere, al sexului masculin se schimbă în limite foarte mici, şi poate

Tab. XLIII. — Populaţia totală activă şi pasivă, repartizate pe clase de profesiuni la 29 Decemvrie 1930

Clasa de profesiuni	Populaţia totală				Populaţie activă				Populaţie pasivă			
	Total		Urbană	Rurală	Total		Urbană	Rurală	Total		Urbană	Rurală
	Cifre absolute	%			Cifre absolute	%			Cifre absolute	%		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)
TOTAL	18.052.900	100,0	3.632.200	14.420.700	10.542.900	58,4	1.823.900	8.719.000	7.510.000	41,6	1.808.300	5.701.700
Exploatarea solului .	13.070.300	100,0	580.600	12.489.700	8.244.500	63,1	363.700	7.880.800	4.825.800	36,9	216.900	4.608.900
Industrie	1.715.000	100,0	919.100	795.900	759.100	44,3	426.900	332.200	955.900	55,7	492.200	463.700
Comerţ-Credit . . .	722.100	100,0	482.200	239.900	337.400	46,7	223.600	113.800	384.700	53,3	258.600	126.100
Transport	505.500	100,0	317.200	188.300	179.200	35,5	118.200	61.000	326.300	64,5	199.000	127.300
Instituţii publice . .	866.500	100,0	537.600	328.900	485.000	56,0	327.800	157.200	381.500	44,0	209.800	171.700
Sănătate publică, sport, divertisment .	198.600	100,0	139.700	58.900	105.400	53,1	78.500	26.900	93.200	46,9	61.200	32.000
Alte categorii şi nedeclaraţi	974.900	100,0	655.800	319.100	432.300	44,3	285.200	147.100	542.600	55,7	370.600	172.900

Tab. XLIV. — Proporţia populaţiei urbane şi rurale pe profesiuni la 29 Decemvrie 1930

Clase de profesiuni	Populaţia totală			Populaţie activă			Populaţie pasivă		
	Total	%		Total	%		Total	%	
	Cifre absolute	Urban	Rural	Cifre absolute	Urban	Rural	Cifre absolute	Urban	Rural
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(12)
TOTAL	18.052,900	20,1	79,9	10.542,900	17,3	82,7	7.510,000	24,1	75,9
Exploatarea solului	13.070.300	4,4	95,6	8.244.500	4,4	95,6	4.825.800	4,5	95,5
Industrie	1.715.000	53,6	46,4	759.100	56,2	43,8	955.900	51,5	48.5
Comerţ-Credit	722.100	66,8	33,2	337.400	66,3	33,7	384.700	67,2	32,8
Transport	505.500	62,7	37,3	179.200	65,9	34,1	326.300	61,0	39,0
Instituţii publice	866.500	62,0	38,0	485.000	67,6	32,4	381.500	55,0	45,0
Sănătate publică, sport, divertisment . . .	198.600	70,4	29,6	105.400	74,5	25,5	93.200	65,7	34,3
Alte categorii şi nedeclaraţi	974.900	67,3	32,7	432.300	66,0	34,0	542.600	68,3	31,7

Cifrele de mai sus evidenţiază faptul că populaţia activă a României este angajată în exploatările agricole într'o proporţie foarte ridicată, de 78,2% pentru întreaga populaţie activă. Pentru populaţia activă rurală proporţia dată de exploatarea solului atinge impresionanta valoare de 90,4%.

fi considerat ca staţionar pentru toate aceste ţări, procentul populaţiei active feminine, cunoaşte variaţiuni impresionante. Dela 52,2% populaţie activă feminină cât am înregistrat în România şi până la numai 17,7% cât dă Statele-Unite ale Americii, distanţa este considerabilă.

Tab. XLVI. — Gradul de ocupație pentru fiecare sex în diverse țări

ȚARA	Masculin	Feminin
	Populația activă %	Populația activă %
(1)	(2)	(3)
ROMÂNIA	64,8	52,2
U.R.S.S.	63,8	51,6
Bulgaria	61,4	51,0
Franța	68,9	37,1
Germania	65,6	34,1
Japonia	58,9	31,6
Austria	64,7	30,4
Elveția	67,8	28,9
Anglia	69,2	26,9
Grecia	64,1	24,7
Ungaria	69,0	24,0
Norvegia	62,0	22,0
Cehoslovacia	60,2	21,4
Olanda	61,3	19,2
Italia	66,4	18,5
Statele-Unite	61,3	17,7

Pentru a situa România, față de celelalte țări în privința gradului de participare a celor două sexe la diferite categorii profesionale, prezentăm tabloul comparativ de mai jos.

Vom observa în treacăt că majoritatea populației active din orașe e dată de categoria salariaților, fapt care nu poate fi lipsit de semnificație pentru înțelegerea anumitor caractere specifice păturii mijlocii românești.

In afară de cifrele cuprinse în tabela XLIX, o mențiune specială merită massa de lucrători agricoli constituită din muncitori zileri agricoli și forestieri. Numărul lor depășește cifra de 500.000 locuitori, fără întreținuții cari le cad în sarcină și înafară de cealaltă categorie, întâlnită destul de frecvent în exploatările agricole de întindere mijlocie.

II. MIȘCAREA POPULAȚIEI

In acest ultim capitol vom da cifrele fundamentale privitoare la mișcarea populației în România, începând cu anul 1920 și sfârșind cu anul 1935.

Nu am avut putința să analizăm fenomenele demografice ale țării noastre înainte de anul 1920, din pricina lipsei datelor statistice din timpul războiului, date care numai cu imense greutăți vor putea fi reconstituite. Vom vedea însă mai departe că există posibilitatea de a ne da seama, de chipul în care turburările profunde aduse de războiul mondial s'au resfrânt asupra evoluției numerice a populației României.

Tab. XLVII. — Repartiția sexelor pe grupe de profesiuni în diverse țări: procente față de totalul fiecărui sex

ȚARA	Masculin					Femenin				
	Exploatarea solului	Industrie	Comerț-Credit	Transport	Alte categorii și nedeclarate	Exploatarea solului	Industrie	Comerț-Credit	Transport	Alte categorii și nedeclarate
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
ROMÂNIA	70,7	10,7	4,0	2,8	11,8	87,1	2,9	2,3	0,4	7,3
U.R.S.A.	79,9	8,5	2,0	2,6	7,0	90,7	3,0	0,7	0,2	5,4
Franța	32,9	37,6	11,2	6,8	11,5	40,4	26,9	14,7	1,7	16,3
Germania	22,6	49,4	12,3	7,0	8,7	40,5	24,0	15,9	0,8	18,8
Japonia	43,3	24,4	18,3	4,7	9,3	63,3	10,5	14,5	0,4	11,3
Austria	31,1	38,8	11,1	6,4	12,6	32,7	22,9	13,9	1,1	29,4
Elveția	27,2	48,5	11,5	5,8	7,0	8,4	37,5	21,4	1,2	31,5
Anglia și Wales	7,5	49,6	17,7	10,6	14,6	1,1	38,3	22,1	1,7	36,8
Ungaria	53,2	25,5	5,8	3,6	11,9	44,2	16,2	5,3	0,8	33,5
Norvegia	43,7	29,3	9,8	12,0	5,2	12,8	19,1	19,7	2,1	46,3
Cehoslovacia	28,3	45,2	8,3	6,4	11,8	28,3	34,4	9,7	0,8	26,8
Olanda	22,6	43,4	15,1	9,6	9,3	14,3	21,5	17,9	1,3	45,0
Italia	49,6	28,8	8,5	5,8	7,3	39,4	31,9	7,5	0,7	20,5
Statele-Unite	25,8	34,4	17,1	10,5	12.2	8,5	22,4	22,1	4,1	42,9
Grecia	51,1	17,0	10,2	5,4	16,2	60,5	12,9	0.9	0,1	25,6
Bulgaria	69,7	14,0	2,3	4,7	9,3	92,5	3,0	0,1	0,3	4,1

In sfârșit, ultima chestiune în legătură cu acest capitol este repartiția populației țării noastre după situația în profesiune a locuitorilor, care se prezintă astfel:

Tab. XLVIII. — Situația în profesiune a locuitorilor

SITUAȚIA IN PROFESIUNE	Țara întreagă		Populație urbană		Populație rurală	
	Cifre absolute	%	Cifre absolute	%	Cifre absolute	%
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
POPULAȚIE TOTALĂ	18.052.900	—	3.632.200	—	14.420,700	—
POPULAȚIE ACTIVĂ	10.542.900	100,0	1.823.900	100,0	8.718,000	100,0
1. Proprietari, rentieri, pensionari	200.300	1,9	128.100	7,0	72.200	0,8
2. Persoane lucrând pe cont propriu (patroni)	3.321.000	31,5	327.200	17,9	2.993.800	34,3
3. Liber profesioniști	42.200	0,4	25.100	1,4	17.100	0,2
4. Salariați	1.022.700	9,7	589.400	32,3	433.200	5,0
5. Ucenici	94.900	0,9	69.300	3,8	25.600	0,3
6. Alții	917.200	8,7	316.800	17,4	600.400	9,6
7. Membri familiei auxiliari	4.649.400	44,1	195.600	10,7	4.453.800	51,1
8. Servitori	295.200	2,8	172.400	9,5	122.800	1,4
POPULAȚIE ÎNTREȚINUTĂ	7.510.000	—	1.808.300	—	5.701.700	—

Evoluţia acestei populaţii, precum şi datele demografice esenţiale, exprimate atât în valori absolute, cât şi în cifre relative, sunt detaliate în tabloul care urmează, pentru perioada de timp 1920—1935 inclusiv. prielnice unei desvoltări normale a populaţiei, iar acţiunea de organizare raţională, pentru ţara noastră, a cadrelor generale de vieaţă economică şi socială, se află încă la început. De unde, probabil şi această

Tab. XLIX. — Mişcarea populaţiei României în perioada 1920 — 1935

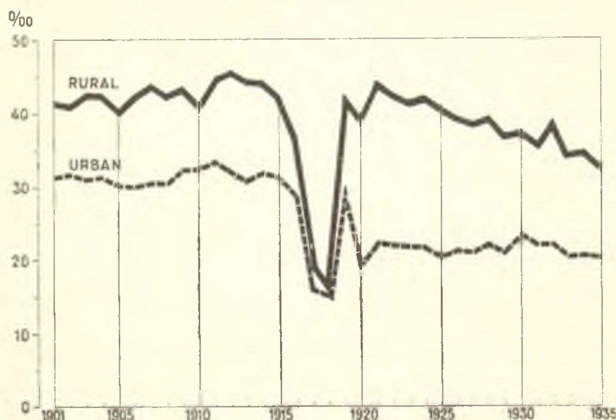
Anul	Mediul	Populaţia — Cifra probabilă la 1 Iulie	Cifre absolute							Proporţia la 1000 locuitori				Divorţuri la 100 căsătorii	Născuţi-morţi la 100 născuţi-vii	Decese sub 1 an la 100 născuţi-vii
			Născuţi-vii	Decese	Excedent	Căsătorii	Divorţuri	Născuţi-morţi	Decese sub 1 an	Născuţi-vii	Decese	Excedent	Căsătorii			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)
1920	ROMÂNIA .	15.541.424	539.359	414.359	124.730	206.476	7.716	10.695	119.700	34,7	26,7	8,0	26,6	3,7	2,0	22,2
	Urban . . .	3.453.812	68.076	63.265	4.811	32.628	2.702	3.453	14.982	19,7	18,3	1,4	18,9	8,3	5,1	22,0
	Rural . . .	12.087.612	471.283	351.364	119.364	173.848	5.014	7.242	104.718	39,0	29,1	9,9	28,8	2,9	1,5	22,2
1921	ROMÂNIA .	15.727.940	620.460	372.157	248.303	197.998	9.741	11.873	124.246	39,4	23,7	15,7	25,2	4,9	1,9	20,0
	Urban . . .	3.467.396	78.771	56.413	22.358	32.650	2.948	4.062	14.619	22,7	16,3	6,4	18,8	9,0	5,2	18,6
	Rural . . .	12.260.544	541.689	315.744	225.945	165.348	6.793	7811	109.627	44,2	25,7	18,5	27,0	4,1	1,4	20,2
1922	ROMÂNIA .	15.970.836	613.726	376.236	237.490	169.797	8.549	12.159	127.183	38,4	23,5	14,9	21,3	5,0	2,0	20.7
	Urban . . .	3.487.403	78.632	60.976	17.656	29.912	2.560	3.976	15.600	22,5	17,5	5,0	17,1	8,6	5,1	19,8
	Rural . . .	12.483.433	535.094	315.260	219.834	139.885	5.989	8.183	111.583	42,9	23,3	17,6	22,4	4,3	1,5	20,2
1923	ROMÂNIA .	16.207.723	608.763	372.480	236.283	165.216	8.141	11.915	125.830	37,6	23,0	14,6	20,4	4,9	2,0	20,7
	Urban . . .	3.505.128	78.032	60.239	17.793	28.546	2.555	3.829	14.882	22,3	17,2	5,1	16,3	9,0	4,9	19,1
	Rural . . .	12.702.595	530.731	312.241	218.490	136.670	5.586	8.086	110.948	41,8	24,6	17,2	21,5	4,1	1,5	21,0
1924	ROMÂNIA .	16.445.697	622.580	382.915	239.665	154.173	7.307	11.856	124.862	37,9	23,3	14,6	18,7	4,7	1,9	20,1
	Urban . . .	3.523.484	78.165	59.246	18.919	25.212	2.463	3.550	14.131	22,2	16,8	5,4	14,3	9,7	4,5	18,6
	Rural . . .	12.922.213	544.415	323.669	220.746	128.961	4.844	8.306	110.731	42,1	25,0	17,1	19,9	3,8	1,5	20,3
1925	ROMÂNIA .	16.687.359	605.655	361.995	243.660	153.678	8.035	11.723	116.163	36,3	21,7	14,6	18,4	5,2	1,9	19,2
	Urban . . .	3.541.764	73.380	55.737	17.643	24.553	2.647	3.243	13.025	20,7	15,7	5,0	13,9	10,8	4,4	17,8
	Rural . . .	13.145.595	532.275	306.258	226.017	129.125	5.388	8.480	103.138	40,5	23,3	17,2	19,6	4,2	1,6	19,4
1926	ROMÂNIA .	16.926.647	607.864	372.948	234.916	159.642	7.403	10.917	118.220	35,9	22,0	13,9	18,9	4,6	1,8	19,4
	Urban . . .	3.557.836	76.831	62.330	14.501	26.609	2.715	3.132	14.241	21,6	17,5	4,1	14,9	10.2	4,1	18,5
	Rural . . .	13.368.811	531.033	310.618	220.415	133.033	4.688	7.785	103.979	39,7	23,2	16,5	19,9	3,5	1,5	19,6
1927	ROMÂNIA .	17.149.321	603.284	392.850	210.434	171.934	7.798	11.115	126.074	35,2	22,9	12,3	20,1	4,5	1,8	20,9
	Urban . . .	3.572.248	76.345	62.022	14.323	28.725	2.642	3.136	14.290	21,4	17,4	4,0	16,1	9,2	4,1	18,7
	Rural . . .	13.577.073	526.939	330.828	196.111	143.209	5.156	7.979	111.784	38,8	24,4	14,4	21,1	3,6	1,5	21,2
1928	ROMÂNIA .	17.390.605	623.860	351.726	272.134	158.891	7.681	11.950	115.036	35,9	20,2	15,7	18,3	4,8	1,9	18,4
	Urban . . .	3.588.906	79.956	60.962	18.994	29.593	2.777	3.629	14.238	22,3	17,0	5,3	16,5	9,4	4,5	17,8
	Rural . . .	13.801.699	543.904	290.764	253.140	129.298	4.904	8.321	100.798	39,4	21,1	8,3	18,7	3,8	1,5	18,5
1929	ROMÂNIA .	17.638.127	600.556	377.646	222.910	159.485	7.618	11.561	118.160	34,0	21,4	12,6	18,1	4,8	1,9	19,7
	Urban . . .	3.603.754	77.189	66.487	10.702	28.098	2.739	3.696	14.754	21,4	18,4	3,0	15,6	9,7	4,8	19,1
	Rural . . .	14.034.373	523.367	311.159	212.208	131.387	4.879	7.865	103.415	37,3	22,2	15,1	18,7	3,7	1,5	19,8
1930	ROMÂNIA .	17.888.992	625.341	346.714	278.627	166.824	6.727	9.440	109.955	35.0	19,4	15,6	18,7	4,0	1,5	17,6
	Urban . . .	3.480.577	82.013	61.606	20.407	28.278	2.723	3.556	14.173	23,6	17,7	5,9	16,2	9,6	4,3	17,3
	Rural . . .	14.408.415	543.328	285.108	258.220	138.546	4.004	5.884	95.782	37,7	19,8	17,9	19,2	2,9	1,1	17,6
1931	ROMÂNIA .	18.166.336	607.130	380.251	226.879	166.966	7.077	9.746	109.041	33,4	20,9	12,5	18,4	4,2	1,6	18,0
	Urban . . .	3.504.709	77.989	65.881	12.108	27.243	2.821	3.432	13.322	22,3	18,8	3,5	15,5	10.4	4,4	17,1
	Rural . . .	14.661.627	529.141	314.370	214.771	139.723	4.256	6.314	95.719	36,1	31,4	14,7	19,1	3,0	1,2	18,1
1932	ROMÂNIA .	18.426.159	662.049	399.346	262.703	175.137	7.370	11.901	122.184	35,9	21,7	14,2	19,0	4,2	1,8	18,5
	Urban . . .	3.514.987	78.539	66.547	11.992	29.314	2.819	3.803	14.604	22,3	18,9	3,4	16,7	9,6	4,8	18,6
	Rural . . .	14.911.172	583.510	332.799	250.711	145.823	4.551	8.098	107.580	39,1	22,1	16,8	19,6	3,1	1,4	18,4
1933	ROMÂNIA .	18.652.053	597.621	348.085	249.536	155.049	7.753	12.674	103.765	32,0	18,7	13,7	16,6	5,0	2,1	17,4
	Urban . . .	3.526.970	73.233	60.589	12.644	30.108	2.903	3.814	12.025	20,8	17,2	3,6	17,1	9,6	5,2	16,4
	Rural . ă . .	15.125.083	524.388	287.496	236.892	124.941	4.850	8.860	91.740	34,7	19,1	15,7	16,5	3,9	1,7	17,3
1934	ROMÂNIA .	18.913.713	612.335	390.609	221.726	174.390	8.610	13.780	111.520	32,4	20,7	11,7	18,4	4,9	2,3	18,2
	Urban . . .	3.539.290	74.017	63.453	10.564	33.410	3.281	3.997	13.148	20,9	17,9	3,0	18,9	9,8	5,4	17,8
	Rural . . .	15.374.423	538.318	327.156	211.162	140.980	5.329	9.783	98.372	35,0	21,3	13,7	18,3	3,8	1,8	18,3
1935	ROMÂNIA .	19.087.770	585.386	402.678	182.703	165.778	9.536	13.694	112.415	30,7	21,1	9,6	17,4	5,8	2,3	19,2
	Urban . . .	3.556.104	73.580	68.463	5.117	34.464	3.666	3.949	12.970	20,7	19,3	1,4	19,4	10,6	5,4	17,6
	Rural . . .	15.531.666	511.806	334.215	177.591	131.314	5.870	9.745	99.445	33,0	21,5	11,3	16,0	4,5	1,9	19,4

Notă. — Incepând din 1930, populaţia urbană s'a socotit fără comunele suburbane.

Din analiza cifrelor relative expuse mai sus, se constată, în primul rând, intensitatea natalităţii şi a mortalităţii, în populaţia ţării noastre. Jocul alternant al proporţiilor, cu maxime şi minime simţitor depărtate, arată sensibilitatea unei populaţiuni tinere, faţă de condiţiunile exterioare ale mediului fizic, economic şi social. Aceste condiţiuni nu sunt totdeauna lipsă de stabilitate caracteristică fenomenelor demografice dela noi.

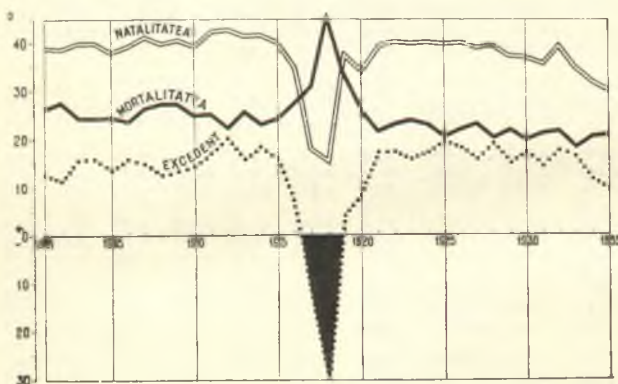
Urmărind dealungul anilor natalitatea, observăm că aceasta este mai mare, fără excepţie, în mediul rural, faţă de cel urban, după cum ilustrează diagrama L.

Diagrama L. — Natalitatea rurală şi urbană în România 1901—1935

In ceea ce priveşte tendinţa însăşi a natalităţii se poate constata, urmărind diagrama LI, o continuă scădere a ei, scădere din nenorocire mai accentuată

Diagrama LI. — Natalitatea şi mortalitata în România 1901—1935

(sau mai rapidă) decât cea a mortalităţii generale. De unde, o reducere progresivă a excedentului natural al populaţiei.

Fără îndoială că mortalitatea generală este încă prea ridicată la noi, dacă ţinem socoteală de cea pe care o observăm în alte ţări. Şi este ştiut că — spre deosebire de fenomenul natalităţii, care scapă pretutindeni putinţelor actuale ale oricărei politici de populaţie — mortalitatea poate fi influenţată şi redusă, prin mijloace sanitare şi de igienă publică sau socială.

Reducerea mortalităţii este singura soluţie de a realiza excedentul natural la care România are dreptul, în baza excepţionalei ei naţionalităţi, şi totodată indică domeniul în care trebue să se aplice o viguroasă şi raţională politică demografică. Mai ales o atenţie deosebită trebue să fie dată mortalităţii infantile, care pentru noi constitue una din cele mai grave probleme. Sub acest aspect, ne aşezăm în fruntea tuturor ţărilor civilizate ale lumii.

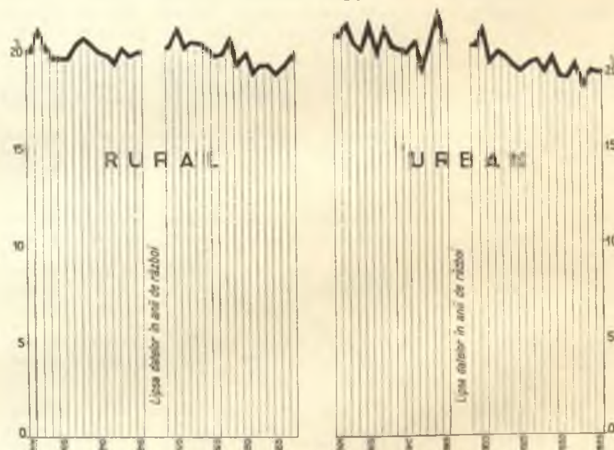
Şi cu toate acestea, graţie acestei excepţionale natalităţi, rar întâlnite aiurea, România a cunoscut excedente naturale de 14,6% în 1923 — 1925, de 14,9% în 1922, de 15,7% şi 15,8% în 1928 şi 1921 şi chiar de 15,9% în 1930; valori care pentru unele ţări însemnează astăzi proporţia însăşi a natalităţii şi nicidecum valorile unui excedent natural, aşa cum se observă la noi. Dacă însă nu se vor lua măsuri urgente, România nu va mai cunoaşte asemenea excedente naturale. Comparând excedentul satelor cu al oraşelor, constatăm că acesta este mult mai ridicat în mediul rural. Deci, creşterea populaţiei ţării noastre, se datoreşte satelor.

Vom remarca apoi tendinţa orăşenilor spre celibat, caracterul cel mai puţin stabil al familiei în populaţia urbană, precum şi proporţia ridicată a născuţilor-morţi, pe care o dau oraşele, spre deosebire de populaţia rurală.

Mortalitatea infantilă, este prea puţin deosebită în cele două medii, deşi în mediul rural ea întrece uşor pe cea din oraşe. Excepţie face perioada premergătoare războiului şi anul 1932 în care mortalitatea infantilă din oraşe depăşeşte chiar pe cea din sate.

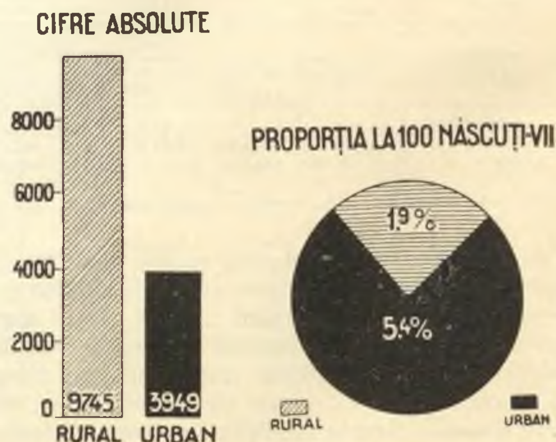
Situaţia mortalităţii infantile în cele două medii poate fi urmărită cu ajutorul diagramei LII de mai jos.

Diagrama LII. — Mortalitatea infantilă, în România 1901—1935

In sfârşit, problema morti-natalităţii în România este ilustrată prin diagrama LIII privind anul 1931.

Diagrama LIII. — Morti-natalitatea în România în 1931

Pentru a ne putea da seama de felul în care se aşează România, în ansamblul celorlalte ţări, în ceea ce priveşte fenomenele demografice fundamentale, vom examina tabela comparativă de mai jos.

Tab. LIV. — Mişcarea populaţiei în diverse ţări.

ŢARA	Natalitatea				Mortalitate				Excedent				Nupţialitate			
	Clasificare 1931—1934	Perioada 1931—1934	Perioada 1926—1930	Perioada 1921—1925	Clasificare 1931—1934	Perioada 1931—1934	Perioada 1926—1930	Perioada 1921—1925	Clasificare 1931—1934	Perioada 1931—1934	Perioada 1926—1930	Perioada 1921—1925	Clasificare 1931—1934	Perioada 1931—1934	Perioada 1926—1930	Perioada 1921—1925
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)
ROMÂNIA	1	33,4	35,2	37,9	1	20,5	21,2	23,0	6	12,9	14,0	14,9	3	9,1	9,4	9,8
Jugoslavia	2	32,4	34,2	35,0	2	18,5	20,0	20,2	3	13,9	13,6	14,8	10	8,1	9,5	10,6
Japonia *)	3	32,1	33,5	34,6	3	18,1	19,3	21,8	2	14,0	14,2	12,8	16	7,5	8,0	8,8
Portugalia	4	29,8	31,2	33,2	5	17,2	18,4	20,4	7	12,6	12,8	12,8	24	6,7	6,9	7,9
Grecia *)	5	29,2	30,2	23,0	4	17.5	16,6	16,5	10	11,8	13,6	6,5	27	6,5	7,1	7,5
Bulgaria *)	6	28,8	33,1	39,0	9	15,6	17,9	20,8	4	13,2	15,2	18,2	2	9,1	9,7	11,0
Polonia	7	27,4	32,2	35,1	12	14,5	16,8	17,3	5	12,9	15,4	17,8	8	8,2	9,2	9,1
Spania *)	8	27,1	28,5	29,8	6	16,3	17,9	20,2	13	10,8	10,6	9,6	26	6,7	7,3	7,3
Lituania	9	25,8	28,1	28,3	11	14,6	16,2	16,4	12	11,2	11,9	11,9	15	7,7	8,1	7,7
Argentina	10	25,4	30,4	32,8	23	11,3	13,5	14,6	1	14,1	16,9	18,2	29	6,1	7,2	7,5
Italia	11	23,7	26,8	29,7	13	14,0	16,0	17,3	14	9,8	10,8	12,4	23	6,8	7,3	9,0
Ungaria	12	22,5	26,0	29,4	7	15,8	17,0	19,9	18	6,7	9,0	9,5	6	8,4	9,2	10,0
Uruguai *)	13	22,3	24,7	25,8	27	10,5	10,8	11,5	11	11,8	13,9	14,3	31	5,2	6,1	5,3
Canada *)	14	22,1	24,1	27,4	29	9,8	11,1	11,2	9	12,3	13,0	16,2	30	6,1	7,3	7,3
Olanda	15	21,4	23,2	25,7	31	8,9	9,9	10,4	8	12,5	13,3	15,3	18	7,2	7,7	8,2
Cehoslovacia	16	20,1	23,2	27,1	16	13,8	15,3	16,1	19	6,3	7,9	11,0	5	8,4	9,3	10,0
Finlanda *)	17	20,0	22,5	24,7	14	13,9	14,8	15,1	21	6,1	7,7	9,6	19	6,9	7,2	7,1
Irlanda liberă	18	19,2	20,1	20,3	15	13,9	14,4	14,6	22	5,3	5,7	5,7	32	4,6	4,6	4,9
Letonia *)	19	18,8	20,7	22,1	17	13,7	14,8	14,8	23	5,1	5,9	7,3	7	8,2	8,4	8,4
Danemarca	20	17,7	19,4	22,3	25	10,8	11,1	11,3	17	6,9	8,3	11,0	4	8,6	7,8	7,9
Belgia *)	21	17,5	18,6	20,4	19	13,2	13,7	13,4	27	4,3	4,9	7,0	11	7,9	9,1	10,6
Australia	22	17,0	21,0	23,9	30	8,9	9,3	9,5	16	8,1	11,7	14,4	21	6,8	7,5	8,0
Franţa	23	16,8	18,2	19,3	8	15,7	16,8	17,2	32	1,1	1,4	2,1	17	7,5	8,2	9,5
Letonia	24	16,7	17,6	19,6	10	15,0	16,5	15,5	30	1,7	1,1	4,1	13	7,8	7,8	8,1
Statele-Unite *)	25	16,6	19,7	22,5	26	10,5	11,8	11,8	20	6,2	7,9	10,7	9	8,2	9,9	10,6
Elveţia	26	16,5	17,6	19,5	22	11,7	12,1	12,5	26	4,8	5,5	7,0	13	7,8	7,5	7,7
Noua Zelanda	27	16,3	19,7	22,2	32	7,8	8,6	8,6	15	8,5	11,1	13,6	25	6,7	7,7	8,0
Germania	28	15,9	18,4	22,1	24	11,0	11,8	13,3	25	4,9	6,6	8,8	1	9,2	8,7	9,4
Anglia	29	15,5	17,2	20,4	20	12,2	12,3	12,4	28	3,3	4,9	8,0	14	7,8	7,5	7,7
Norvegia	30	15,5	18,0	22,2	28	10,4	11,0	11,5	24	5,1	7,0	10,7	28	6,3	6,1	6,3
Austria	31	14,7	17,6	22,2	18	13,4	14,4	15,8	31	1,3	3,2	6,4	22	6,8	7,5	9,6
Suedia	32	14,4	15,9	19,1	21	11,8	12,1	12,1	29	2,6	3,8	7,0	20	6,9	6,7	6,3

*) Proporţii medii în perioada 1931—1933.

In toate ţările observăm o descreştere a intensităţii fenomenelor demografice, dacă comparăm perioada 1921—1926 (mai activă, ca o reacţiune pentru repararea pierderilor provocate de războiul mondial), cu ultima perioadă luată în considerare, adică 1931—1934. O încercare de ameliorare a excedentului natural, prin reducerea mortalităţii, se schiţează în Spania, în Japonia şi Jugoslavia. In genere însă, excedentul natural scade în toate ţările, din pricină că şi natalitatea se reduce într'un ritm mai accelerat decât mortalitatea generală. Remarcăm de asemeni o creştere, în ultimul timp, a nupţialităţii, în câteva ţări germanice sau anglo-saxone: Germania, Suedia, Danemarca şi Anglia.

In ceea ce priveşte România, constatăm că se aşează în locul întâi, având cea mai mare natalitate dintre toate cele 32 ţări enumerate în tabela LV. Din nenorocire însă, ocupă tot locul întâi şi în ceea ce priveşte mortalitatea, astfel încât, în privinţa excedentului natural, România cedează locul Argentinei, Japoniei, Jugoslaviei şi Bulgariei, clasificându-se a 6-a, după Polonia cu care însă se găseşte la paritate, având acelaşi excedent natural de 12,9%. Nu mai insistăm asupra acestei situaţii, care se datoreşte exclusiv lipsei de organizare, atât a mijloacelor sanitare de combatere a mortalităţii, cât şi a cadrelor generale de viaţă socială şi economică. Populaţia ţării noastre are un spor considerabil, însă efortul său vital se risipeşte în mare parte prin mortalitatea foarte ridicată, mai cu seamă aceea a primei copilării. Mor în România, în fiecare an, în mijlociu, 120.000 copii înainte de a împlini un an, iar în al doilea an, un număr impresionant mor din cauza gastro-enteritelor de origină alimentară şi broncho-pneumoniilor, cauze cari, chiar dacă nu s'ar înlătura cu totul, pot fi însă considerabil reduse.

Mortalitatea infantilă în România, faţă de celelalte ţări, în 1933, a fost următoarea:

Tab. LV. — Mortalitatea infantilă în diverse ţări în 1933.

ŢARA (1)	Decese sub 1 an la 100 născuţi-vii (2)
ROMÂNIA	17,4
Jugoslavia (1932)	16,7
Bulgaria	14,4
Ungaria	13,6
Grecia (1932)	12,9
Polonia	12,8
Cehoslovacia	12,7
Japonia	12,1
Letonia	12,1
Spania	11,2
Italia	9,3
Belgia	8,6
Scoţia	8,1
Germania	7,6
Finlanda	7,6
Franţa	7,5
Irlanda	6,9
Danemarca	6,8
Anglia	6,4
Suedia	5,0
Elveţia	4,8
Norvegia (1932)	4,6
Olanda	4,4
Australia	3,9

Aceeaşi obsedantă constatare ne pune în evidenţă şi acest tablou. Dacă mortalitatea infantilă în loc să rămână la proporţia de 17,4%, s'ar reduce la nivelul modest, nu ideal, al Cehoslovaciei sau Letoniei, de pildă, excedentul natural al ţării noastre s'ar îmbunătăţi cu un surplus de 30.000—40.000 copii, în fiecare an.

In sfârşit, pentru a ne da seama de importanţa şi greutatea intervenţiei războiului mondial în complexul fenomenelor biologice şi sociale ale ţării noastre, vom analiza problema sub aspectul ei global.

Se ştie că cifra populaţiei României la data recensământului din 29. XII. 1930 a fost de 18.052.896 locuitori.

Tab. LVI. — Evoluţia numerică a populaţiei pe provincii în 1930—1935

ANII	ROMÂNIA	Populaţia probabilă la fiecare 1 Iulie																	
		Muntenia		Transilvania		Basarabia		Moldova		Oltenia		Crişana-Maramureş		Banat		Bucovina		Dobrogea	
		Cifre absolute	% la total	Cifre absolute	% la total	Cifre absolute	% la total	Cifre absolute	% la total	Cifre absolute	% la total	Cifre absolute	% la total	Cifre absolute	% la total	Cifre absolute	% la total	Cifre absolute	% la total
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)	(20)
1930 *) .	18.052.896	4.028.303	*22,31*	3.217.677	*17,82*	2.863.409	*15,86*	2.427.498	*13,45*	1.519.389	*8,42*	1.390.243	*7,70*	941.521	*5,22*	853.524	*4,73*	811.332	*4,49*
1931 . .	18.166.336	4.057.377	*22,33*	3.235.104	*17,81*	2.884.085	*15,88*	2.448.659	*13,48*	1.528.181	*8,41*	1.396.038	*7,68*	942.117	*5,19*	858.467	*4,73*	816.308	*4,49*
1932 . .	18.426.159	4.125.526	*22,39*	3.269.598	*17,74*	2.933.781	*15,92*	2.496.547	*13,55*	1.549.467	*8,41*	1.408.795	*7,65*	942.892	*5,12*	868.745	*4,71*	830.808	*4,51*
1933 . .	18.652.053	4.192.606	*22,48*	3.299.241	*17,69*	2.972.167	*15,94*	2.533.334	*13,58*	1.570.090	*8,42*	1.418.214	*7,60*	942.050	*5,05*	877.355	*4,70*	846.996	*4,54*
1934 . .	18.913.713	4.261.138	*22,53*	3.330.069	*17,61*	3.025.741	*16,00*	2.580.637	*13,64*	1.593.378	*8,42*	1.428.594	*7,55*	943.103	*4,99*	887.075	*4,69*	863.978	*4,57*
1935 . .	19.087.770	4.316.808	*22,62*	3.351.592	*17,56*	3.048.461	*15,97*	2.613.933	*13,69*	1.608.805	*8,43*	1.437.411	*7,53*	940.865	*4,93*	892.435	*4,67*	877.460	*4,60*
1935 **)	19.196.071	4.346.716	*22,64*	3.367.169	*17,54*	3.065.259	*15,97*	2.634.758	*13,73*	1.617.615	*8,43*	1.442.384	*7,51*	940.586	*4,90*	896.829	*4,67*	884.755	*4,61*

*) Populaţia la data recensământului: 29.XII.930. **) Populaţia probabilă la 31.XII.935.

Se înţelege astfel de ce populaţia României nu realizează ritmul normal de creştere la care ar avea dreptul graţie remarcabilei sale natalităţi.

Iată de ce, cu toată excelenta sa natalitate, România este întrecută, în ceea ce priveşte ritmul de creştere al populaţiei, de ţările vecine: Bulgaria, Polonia şi Jugoslavia, şi chiar de Olanda a cărei natalitate ne este cu mult inferioară (33,4% faţă de 21,4%, în perioada 1931—34).

Nu va fi lipsit de interes să analizăm, în sfârşit, greutatea numerică specifică, a fiecărei provincii faţă de totalul populaţiei ţării, începând din 1930 şi până în 1935.

Pornind dela proporţiile pe care le deţine fiecare provincie din totalul populaţiei ţării, la data recensământului din 1930, constatăm un fapt foarte semnificativ, şi anume: pe când procentele Vechiului Regat şi ale Basarabiei sunt în continuă creştere, cele ale Transilvaniei, Banatului, Crişanei-Maramureş şi Bucovinei, descresc lent, dar sigur. Explicaţia stă în faptul că pe când Vechiul Regat şi Basarabia au o natalitate forte şi un excedent ridicat, cel al provinciilor alipite este simţitor mai redus. Deci, pentru restabilirea echilibrului între populaţiile provinciilor ţării, vom asista, mai curând sau mai târziu, şi în raport direct cu stările economice locale, la o deplasare a locuitorilor din Vechiul Regat şi Basarabia spre celelalte provincii. Pe lângă semnificaţia lui socială şi economică, fenomenul are o importanţă deosebită în ceea ce priveşte structura etnică viitoare, atât a populaţiei ţării în genere, cât şi a oraşelor din provinciile alipite, în special.

Pornind dela această cifră şi pe baza excedentului natural anual, am stabilit cifra probabilă a ţării la sfârşitul anului 1920 adică: 15.628.474 locuitori.

Dacă vom încerca să precizăm cifra probabilă a populaţiei României în graniţele ei actuale, însă pentru anul 1910, obţinem următoarele cifre:

ROMÂNIA	15.728.544
Vechiul Regat (fără Durostor şi Caliacra) . .	6.966.965
Durostor şi Caliacra	274.090
Basarabia	2.410.000
Transilvania	2.978.241
Crişana-Marnmureş	1.326.110
Banat	968.947
Bucovina	804.297

Prin urmare, cifra probabilă a populaţiei, adică 15.728.597 locuitori, găsită în anul 1910 în teritoriul aflat astăzi sub suveranitatea Statului român, era mai mare cu 100.000 locuitori decât cea de 15.628.474 locuitori, cu care România întregită a pornit în 1920 la reconstituirea sa ca Stat naţional. Ceea ce înseamnă că dacă anexiunea provinciilor româneşti s'ar fi putut face fără războiu, iar ritmul de creştere ar fi fost acelaşi, în 1930 populaţia României ar fi trebuit să fie de cca. 20.600.000 locuitori şi nu de 18.052.896. Deci teritoriul actual al României a pierdut peste 2.500.000 locuitori, sau excedentul pe un întreg deceniu, de pe urma războiului mondial, pierdere constituită din: morţii în războiu, scăderea natalităţii, creşterea considerabilă a mortalităţii generale în populaţia civilă, şi în sfârşit prin emigrarea populaţiei minoritare odată cu alipirea nouilor provincii.

dr. s. m. şi *d. c. g.*

PSIHOLOGIA POPORULUI ROMÂN

Insușirile sufletești ale unei populații sunt condiționate de trei factori principali: de fondul biologic ereditar al populației, de mediul geografic și de caracterele instituționale dobândite de populație în timpul evoluției sale istorice.

In fondul biologic ereditar sunt cuprinse dispozițiile organice cu care indivizii care compun populația vin pe lume, dispoziții care reglează în mod direct funcțiunile vieții vegetative ale populației și prin acestea, indirect, pe acelea ale vieții sufletești. In acest fond biologic ereditar ceeace interesează sunt dispozițiunile deficiente și patogene, care scapă de sub influența oricărei educațiuni. Normalul interesează mai puțin, fiindcă el poate fi îndrumat. Anormalul, adică dispozițiile bolnăvicioase, crează piedici și fatalități pe care nici o putere nu le poate înlătura.

In mediul geografic intră toate formele de energie care înconjoară și provoacă reacțiuni în sufletul populației: clima, natura solului, posibilitățile de producție pe terenul muncii, flora și fauna, natura granițelor, etc.

In sfârșit, în caracterele instituționale sunt cuprinse manifestările tipice de natură spirituală. Ele sunt diferite de acelea provocate de fondul biologic ereditar și de mediul geografic; sunt manifestări aparținând experienței istorice a populației, care prin tradiție se repetă în mod constant în decursul unei lungi durate de timp. In numărul acestora sunt: vorbirea, obiceiurile morale și juridice, concepțiunile preferate în prețuirea lumii și a vieții, trăsăturile naționale.

Actualitatea sufletească a unei populații este condiționată de câteși trei acești factori. Dar nu într'o măsură egală. Populațiile cu trecut istoric, în sufletul cărora caracterele instituționale au ajuns la o consistență puternică, își au actualitatea sufletească, în primul rând, influențată de caracterele instituționale, și numai în al doilea rând de ceilalți factori. Fondul biologic ereditar și mediul geografic stăpânesc sufletul populațiilor tinere, fără trecut istoric și fără puternice caractere instituționale. Intre cei trei factori există așa dar, în ceeace privește influența lor, o contrarietate. La populațiile cu instituții spirituale inconsistente, influențele factorului ereditar și a mediului geografic sunt covârșitoare. La care, dimpotrivă, instituțiile spirituale sunt puternice, influențele celorlalți factori sunt reduse. Spiritualitatea este ca o armătură de izolare. Ea dă posibilitate unor populațiuni să-și croiască un destin propriu, emancipat de jugul biologic și geografic al condițiunilor lor de viață. Populațiile capabile de asemeni instituții spirituale sunt popoarele cu cultură națională, adică, popoarele creatoare de originalitate sufletească în istoria omenirii.

Nu toate populațiile sunt capabile de cultură națională. Spiritualitatea nu este un produs al timpului. Sunt populații care trăiesc mii de ani fără ca în sufletul lor să prindă rădăcini caracterele instituționale. Ele trăiesc într'o veșnică copilărie, având sufletul stăpânit, când de influența eredității biologice, când de influența mediului geografic. Populațiile, care se ridică la o cultură națională, au în ele particularitatea de a-și cristaliza experiența istorică în instituții de natură spirituală, instituții care odată înrădăcinate preiau conducerea vieții lor sufletești. Populațiile acestea reușesc să îndrumeze, după normele dictate de voința lor, atât manifestările care stau sub influența factorului ereditar, cât și manifestările de sub influența factorului geografic.

Prin urmare, psihologia socială care are de obiect studiul vieții sufletești a organismelor sociale, se găsește, după populație, înaintea unei vieți sufletești deosebite. Când studiază sufletul unei populații, lipsite de o armătură spirituală, obiectul ei se reduce la studierea manifestărilor sufletești simple, pe jumătate biologice. In cazul acesta, negând de sufletul populației o finalitate spirituală proprie, ea rămâne pe planul reacțiunilor sufletești condiționate de factorul ereditar și de mediul geografic. Populațiile de sălbateci, bunăoară, aproape că nu prezintă psihologiei sociale ceva interesant pentru cercetare, ele sunt de preferință obiect de studiu pentru etnografie și sociologie.

In cazul însă, când psihologia socială are să cerceteze sufletul unor populații cu trecut istoric și cu instituții spirituale bine înrădăcinate, atunci obiectul său este cu totul schimbat. Sufletul acestor din urmă populații are într'însul realități supra-biologice, care trebuesc explicate pe planul unei finalități spirituale. Și ceeace este mai anevoios: nu pe planul aceleiași finalități spirituale pentru toate populațiile, ci pe planul unei finalități speciale pentru fiecare populație în parte. Acesta este cazul populațiilor pe care le

numim popoare culte, sau națiuni creatoare de originalitate sufletească. Dacă la cercetarea sufletului, pe care îl au populațiile sălbatice, obiectul psihologiei sociale aproape că este inexistent, sau se confundă cu obiectul altor științe, la cercetarea sufletului, pe care îl au popoarele culte, obiectul psihologiei sociale nu numai că este existent, dar el se multiplică după numărul acestor popoare. Avem nu o singură psihologie socială pentru toate popoarele culte, ci avem psihologii sociale diferite: psihologia socială a poporului englez, psihologia socială a poporului francez, psihologia socială a poporului german și așa pentru fiecare popor cult în parte. Aceea ce este o realitate sufletească în sufletul unui popor nu este și în sufletul altui popor. Fiecare popor cult își are structura și evoluția sufletească proprii sie-și; își are destinul său.

Aceste considerații fac să întrevedem dificultățile care însoțesc cercetările de psihologie socială. Cu cât un popor are o cultură mai veche și mai originală, cu atât știința despre sufletul său are de cercetat un obiect mai special, mai singular. Datele statistice și experimentale, pe care se fundează psihologia socială a unui popor nu pot fi utilizate la psihologia socială a altui popor, fiindcă spiritualitatea fiecărui popor stă de sine și această spiritualitate trebue mai întâi înțeleasă pentru a putea în urmă interpreta datele pe care le dă statistica și experiența. Cu alte cuvinte, știința psihologiei sociale nu este o știință liberă, în înțelesul că ea își adună cunoștințele clădind numai pe baza postulatelor logicei, ci ea se subordonează dela început finalității spirituale în care se desfășură istoria poporului la care se aplică; ea depinde de idealul pe care îl urmărește poporul care îi constitue obiectul [1]).

La popoarele cu cultură veche și originală dificultățile acestea se pot în parte birui prin lumina pe care o răspândește idealul lor, care este bine prins în instituțiile pe care le-a inspirat. La popoarele cu o cultură mai nouă și nu atât de originală, dificultățile rămân mari. Aproape de nebiruit. Acesta este cazul psihologiei sociale a poporului român.

Oricâte date statistice și observații scoase din experiență am avea strânse asupra vieții sufletești a poporului român, întru cât lipsește conștiința clară a finalității spirituale a acestei vieți, interpretarea datelor se va face în mod nesigur. Datele pot cel mult să justifice o finalitate spirituală desvăluită prin instituții precise și desăvârșite, dar când această finalitate nu este desvăluită, sau este desvăluită în mod nebulos și fragmentar, atunci ele pot servi cel mult ca indicii supuse discuției. Conștiința poporului român are până acum despre finalitatea spiritualității sale numai indicii și încă indicii vagi.

Cu aceste rezerve ne propunem să schițăm în rândurile de mai jos câteva date privitoare la însușirile sufletești ale poporului român, sub latura vieții sale sociale și economice.

Aceste date sunt obținute, în cea mai mare parte, prin compararea manifestărilor sufletești obișnuite Românului, cu acelea pe care le găsim la popoarele culte apusene. Această comparare s'ar fi putut face și cu manifestările sufletești ale popoarelor învecinate Românului și aceasta ar fi fost poate de recomandat; am preferat totuși pe cealaltă, fiindcă se poate face pe baza unui material mai precis și mai controlabil. In afară de aceasta, cum în viața socială și economică a poporului român a fost, în timpul din urmă mai ales, tendința de a se imita instituțiile din Apus, compararea aleasă de noi are folosul de a ilustra tocmai, în perspectiva acestei tendințe de imitare, unele din cele mai caracteristice dispoziții ale sufletului românesc.

Datele noastre sunt așa dar, cu precădere, dobândite prin metoda comparativă.

Incepem cu acelea care se impun dela prima vedere.

Intre acestea: individualismul sufletului românesc față de invidualismul popoarelor culte apusene. Despre individualismul românesc s'a vorbit adeseori. Unii au făcut dintr'însul principala trăsătură caracteristică a Românului. Românului nu-i place tovărășia. El vrea să fie de capul lui, stăpân absolut la el în casă. Cu o părticică de proprietate cât de mică, dar care să fie a lui. Din această cauză el înclină puțin spre anarhie. Acest individualism românesc însă nu implică spiritul de inițiativă în viața economică și prea puțin spiritul de independență în viața politică și socială, cele două însușiri cu care se caracterizează individualismul popoarelor culte apusene și care constitue sufletul burghez. Marea majoritate a populației satelor românești n'are într'însa nici o asemănare cu sufletul burghez. Din mijlocul ei nu ies indivizi întreprinzători, cari să riște odihna și avutul pentru a se îmbogăți prin mijloace neîncercate. Populația satelor românești, dimpotrivă, stă sub tradiția muncii colective. Fiecare sătean face ceeace crede că va face toată lumea. N'are îndemnul să înceapă o muncă, decât la termenele fixate prin obicei. A ieși din rândul lumii este, pentru săteanul român, nu un simplu risc, ci o nebunie. De aceea slabele rezultate date de școalele primare rurale la noi. Copilul de sătean învață în școală să fie cu inițiativă, fiindcă școala noastră este croită pe modelul școalelor burgheze apusene, dar cu toate sfaturile primite, copilul de sătean când iese din școală se supune tradiției colective: el muncește, cum a pomenit la el în sat, din moși strămoși.

Această tradiție de muncă colectivă, de altmintreli, i-a fost de ajutor populației noastre sătești, odinioară, în timpul secolelor de urgie. Prin această tradiție de muncă colectivă, satele românești au durat. Când urgia le izbea, ele nu se risipeau, ci se mutau, ca un singur om, dela șes la munte, dintr'un cap la altul al țării. In Apus, în țările locuite mai ales de Anglo-saxoni, colonizările s'au făcut prin împrăștierea indivizilor, în țările locuite de Români prin împrăștierea colectivităților sătești.

[1]) Această dependență de ideal o găsim la toate științele, afară de cele matematice, după filosofia național-socialistă, împărtășită de guvernanții de astăzi ai Germaniei (cf. *Das national-sozialistische Deutschland und die Wissenschaft*, Heidelberger Reden von Reichminister Rust und Professor E. Krieck. 1936.)

Individualismul românesc este prin urmare de altă natură decât acela cunoscut în Apusul european. In Apusul european individualismul se manifestă pe planul vieţii sociale şi economice, este creator de instituţii, pe când individualismul românesc este o simplă reacţie subiectivă, un egocentrism, sub influenţa factorului biologic ereditar. Dacă, cu vremea, acest individualism românesc poate fi educat şi transformat într'un individualism creator de instituţii este o altă chestiune. Educaţia şi transformarea nu se poate opera, decât sub influenţa factorului spiritual. Trebue mai întâi realizată o voinţă unitară a sufletului românesc care să-şi facă un ideal din sufletul burghez şi sub conducerea căreia să se facă educaţia şi transformarea individualismului subiectiv într'un individualism instituţional. Nimeni nu poate prevedea, dacă această voinţă se va realiza pe curând; ceva mai mult: dacă se va realiza vreodată. Căci nu este numaidecât un postulat al istoriei omeneşti, ca toate popoarele de pe pământ să ajungă la individualismul comercial burghez. Pot fi şi alte idealuri.

O caracteristică a sufletului românesc, care se poate constata iarăşi dela o primă privire comparativă, este neperseverenţa la lucrul început. Românul, este greu până se apucă de ceva, că de lăsat se lasă uşor, zice un scriitor popular. Activitatea Românului o compară mulţi cu un foc de paie. In Apus, omul se înfige adânc cu munca sa în natură; Românul rămâne la suprafaţă. Omul din Apus face opere durabile, pe când Românul improvizează. Şi cu toate acestea tot despre Român se afirmă, cu aceeaşi dreptate, că este îndelung răbdător, că este conservator şi tradiţionalist. Cum se împacă aceste caracteristici care sunt opuse? Cine este fără perseverenţă, este şi fără răbdare. Cine improvizează nu este conservator.

Să examinăm mai de aproape neperseverenţa la lucru. Ea este în adevăr reală la Român, dar cu condiţia să nu o extindem la orice fel de lucru. Sunt lucruri pe care Românul le începe cu greu şi le lasă uşor, dar sunt lucruri pe care Românul, dacă le începe, nu le mai lasă niciodată. Un Român proprietar de pământ este cel mai perseverent muncitor agricol. Fie câştigul lui cât de mic, el nu se îndură să-şi părăsească ogorul. Această perseverenţă a muncitorului român de a nu se despărţi de lotul său de pământ, chiar când lotul este mic şi nu-i asigură subsistenţa este, pentru propăşirea economiei naţionale, o piedecă serioasă, după părerea unora.

Alături de perseverenţa la lucrul din agricultură, s'ar mai putea cita şi alte cazuri de perseverenţă la populaţia românească. Este drept, însă, că astăzi aceste cazuri sunt mai puţin numeroase ca în trecut. In trecutul românesc, chiar cel mai apropiat, se întâlnesc regiuni întregi dedate la ocupaţii profesionale, continuate din tată în fiu. Cum erau sate de agricultori, erau sate de pescari, rotari, ciobani, căruţaşi, viticultori, etc., care în majoritatea lor nu schimbau de ocupaţie. Aşa cum îmbrăcămintea era fixată pe regiuni şi nimeni nu îndrăznea să o modifice, aşa era şi cu felul de muncă. Un bănăţean, un ungurean, un muntean, un moldovean, etc. nu erau în trecutul nostru simple denumiri geografice, ci erau caracterizări de port şi de ocupaţie; erau tipuri sociale.

Neperseverenţa la lucru şi-a făcut apariţia de abia în secolul XIX deodată cu înnoirea organizaţiei Statului român. Această înnoire de organizare a deschis drum înmulţirii de politicieni şi de slujbaşi la Stat. S'au făcut din « politică » şi din « slujbă », profesiuni de muncă uşoară, care în scurtă vreme au concurat cu succes toate celelalte profesiuni. Politicienilor şi slujbaşilor le trebuia însă o specialitate. Pe aceasta nu le-o putea impune tradiţia Statului român, care tocmai se înnoia. Specialitatea trebuia organizată prin imitaţie după alte State străine. Astfel începe epoca improvizaţiilor profesionale. Pentru a-şi găsi o întrebuinţare şi deci o justificare la plata pe care şi-o lua din bugetul Statului, doritorul de politică şi de slujbă trebuia el însuşi să-şi definească rostul activităţii. El nu putea să facă aceasta mai bine decât invocând aceea ce se face aiurea. Aşa se face în Franţa, deci aşa trebue să se facă şi în România.

Perseverenţa la lucru se susţine la toate popoarele printr'un singur mijloc. Prin selecţiunea candidaţilor la profesiune. Selecţiunea s'a operat în trecut prin tradiţia de familie. Astăzi ea se operează prin voinţă, în mod raţional. Unde profesiunile se ocupă fără selecţie avem neperseverenţă la lucru.

La noi, acesta a fost cazul. Cele mai râvnite profesiuni, slujbele de Stat, s'au ocupat fără selecţie, pentru motivul că ele, în cea mai mare parte, erau improvizaţii suggerate de aceea ce se făcea aiurea în Europa. Improvizaţiile au trebuit să sufere apoi corectări, adică improvizaţii au trebuit să schimbe de ocupaţie. Cum slujbele la Stat erau cele mai dorite dintre profesiuni, este uşor de înţeles pentru ce neperseverenţa s'a lăţit în munca românească.

Găsim aşa dar şi la această caracteristică, aceea ce am găsit, mai înainte, la individualism. O nepotrivire între factorul ereditar şi factorul instituţional. Românul este, prin natura sa ereditară, perseverent la lucru, cum este şi răbdător, conservator, tradiţionalist, dar această natură ereditară a lui a fost pervertită de o greşită viaţă instituţională, imitată după străini. El este neperseverent fiindcă instituţiile Statului l-au obligat la improvizaţii.

Caracteristicile sufleteşti despre care am vorbit până aci sunt condiţionate, în mod direct, de factorul ereditar şi, în mod indirect, de cel geografic. Pentru a le defini pe amândouă în mod precis ar trebui să avem date statistice, sprijinite pe numeroase măsurători antropologice şi psihologice, care, din nefericire, lipsesc. D'abia de doi-trei ani s'a introdus şi în şcolile noastre primare şi secundare fişa individualităţii elevului din care avem câteva date privitoare la tipul psihologic românesc, date încă cu totul insuficiente pentru scopul nostru. Pentru precizarea individualismului românesc, ne-ar fi de folos măsurători care să se raporteze la evoluţia personalităţii şi în special acelea care ar indica procentul celor egocentrici. De asemenea de mare folos ar fi măsurătorile care stabilesc proporţia supranormalilor, normalilor şi subnormalilor în colectivul românesc.

Nu avem nici de unele, nici de altele. Singurele date statistice pe care le avem și le putem folosi pentru scopul nostru sunt datele privitoare la raportul dintre numărul elevilor care se înscriu în școli și numărul elevilor care absolvă școala. Acest raport este uimitor. Interpretarea lui ne duce la constatarea că sufletul românesc, într'o afacere așa de serioasă cum este aceea a educației, se manifestă într'un mod excesiv de subiectiv. Cea mai mică greutate ivită în calea educației, este motiv de întrerupere. Marea majoritate a elevilor noștri nu ajung să practice carierele indicate de titulatura școalelor în care ei au pornit să se înscrie, ci practică aceea ce improvizația le-a dăruit.

Aceasta se poate vedea din următoarele date statistice pe care le împrumutăm din cartea d-lui Iosif I. Gabrea, *Școala Românească, structura și politica ei, 1921—1932* [1]).

Rămânerea pe drum, adică părăsirea școalei înainte de absolvire, începe dela învățământul primar. In cel rural, mai mult decât în cel urban.

Intre anii 1921—1932 au fost înscriși în medie anuală în școlile rurale (școlile au fost 11.104 în 1921—1922 și 13.777 în 1931—1932) un număr de elevi între 1.245.914 și 1.795.037. Am avut astfel în timpul acestor zece ani un număr de aproximativ 16.000.000 înscriși. Dintre aceștia au absolvit aproximativ numai 730.000. In medie anuală 70.000. Pentru acești 70.000 absolvenți anuali, am întreținut în medie anuală 25.000 de învățători.

In școlile urbane, situația este ceva mai bună, dar fără să se depărteze prea mult. Aci, în aceiași ani, am avut 2.270.000 elevi înscriși, dintre care au absolvit 174.000. Aceste școli sunt în număr de aproximativ 1.000 și au peste 3.500 învățători.

Școlile primare însă nu prepară pentru cariere practice, ci ele dau o cultură elementară. Asupra lor nu trebue să insistăm. Totuși disproporția dintre numărul elevilor înscriși și al elevilor absolvenți este o indicație prețioasă, chiar mărginită la școala primară. Improvizația începe de jos.

Dăm, după același autor, datele statistice asupra aceluiași raport, constatat la școlile celelalte: secundare, normale, profesionale, superioare, etc.

In cursul anilor 1921—1932 au fost înscriși în școala secundară de Stat (școli medii, gimnazii, licee de băieți și fete) un număr de 1.243.911. Au absolvit în cursul acestor ani aproximativ numai 95.000.

La învățământul secundar particular, același raport: 1.395.918 înscriși, 107.250 absolvenți.

Am socotit la învățământul secundar, ca absolvenți, pe elevii cari au terminat ultima clasă de liceu, iar nu pe bacalaureați, căci dacă ar fi fost să considerăm pe bacalaureați disproporția ar fi fost și mai mare. Din absolvenții ultimei clase, care se prezintă la bacalaureat, reușesc d'abia jumătate.

Să urmărim datele statistice mai departe, și anume la școlile care se leagă direct cu carierele practice. Situația nu devine mai bună.

La școlile normale de învățători și învățătoare, care sunt școli de specializare profesională, s'au înscris în cursul anilor 1921—1932 un număr de 238.654 de elevi. Au absolvit cu diplomă 29.748.

In seminariile teologice, școli de pură pregătire profesională, s'au înscris în cursul acelorași ani 49.812 elevi și au absolvit cu diplomă 4.860.

La liceele militare, în aceiași ani: 20.612 înscriși; 3.238 absolvenți.

In învățământul profesional și menajer pentru fete, s'au înscris în cursul anilor 1921—1932 un număr de 119.373 eleve; au absolvit 7.587.

In învățământul comercial, s'au înscris în cursul anilor 1921—1932, la școlile de Stat. un număr de 204.066 de elevi; au absolvit 30.712.

In învățământul meseriilor, pe aceeași perioadă, s'au înscris 142.053; au absolvit 18.431, adică în medie câte 1800—2000 de absolvenți pe an, la un număr cam tot atâta de profesori. Câți profesori atâți absolvenți au dat școlile noastre comerciale între 1921—1932.

In sfârșit, în învățământul superior, universitar și tehnic, disproporția este catastrofală, căci aci ar fi de presupus, că situația n'are să mai fie aceeași. Un tânăr ajuns să se înscrie într'o facultate de drept, de știință, de medicină, de litere, etc., sau într'o Școală Politehnică, sau într'o Academie de Inalte studii comerciale, se presupune că nu mai merge la întâmplare; el candidează la o carieră bine definită, în vederea căreia a fost selecționat de școlile prin care a trecut până aci și vrea o carieră pentru care se simte cu tragere de inimă. Cu toate acestea situația este aceeași.

La Facultatea de Drept au fost înscriși, în perioada anilor 1921—1932, un număr de 122.035 de studenți. Au eșit licențiați 8.673.

In aceeași perioadă la Facultatea de Științe, s'au înscris 40.620 și au eșit licențiați 2.875.

La Facultatea de Medicină: înscriși 31.759, iar absolvenți, doctori 3.852.

La Facultatea de Litere, 58.353 înscriși, 5.232 licențiați.

La școlile superioare politehnice, în aceeași perioadă de ani, 11.579 înscriși; 1.588 absolvenți.

La Academie de Inalte Științe Comerciale din București, găsim în studiul d-lui C. Kirițescu, *Problema Educației dirijate* (Institutul Social Român, 1937), următoarele date pentru ultimii ani (1930-1934), media anuală: 3.400 înscriși și 250 licențiați. La Cluj, față de 931 înscriși, în 1934, numai 42 licențiați.

Intre cauzele, care produc această disproporție dintre numărul celor înscriși și numărul celor absolvenți, este logic să enumerăm cazurile de mortalitate precum și dificultățile economice pe care elevii au avut să le învingă în susținerea lor la școală, totuși, oricât de mare ar fi partea ce se cuvine acestor cauze, rămâne destul de importantă partea ce se cuvine a fi atribuită dispozițiilor înnăscute, sau provocate de înnoirea organizării Statului, în sufletul românesc. In preocupările acestui suflet, constatăm că alegerea unei cariere joacă un rol puțin important. Această constatare se explică prin nepotrivirea dintre sufletul românesc și sufletul burghez. Sufletul românesc se

---

[1]) Tipografia Torouțiu. București.

Poartă cu săteni (Poiana Sibiului)

adaptează la instituţiile Statului său, instituţii imitate după acelea ale popoarelor din Apus, numai prin atitudini subiective şi improvizate. El nu trăeşte în spiritualitatea sa proprie.

Sufletului românesc i s'au mai atribuit încă alte multe caracteristice. S'a spus că este nedisciplinat în aceea ce priveşte munca pe terenul economic. Pe când celelalte popoare din Apus păstrează muncii un ritm regulat, ca de ceasornic, poporul român cunoaşte munca desordonată, sub forma mai mult de joc. Românul nu munceşte metodic, ci în salturi; are lungi perioade de odihnă, iar la nevoie dă pe brânci şi face muncă de sclav. Apoi, ca de o altă caracteristică a sufletului românesc, s'a vorbit de lipsa spiritului comercial. Marea majoritate a populaţiei de sate, în România, nu ştie valora lucrurile după valoarea lor de schimb, ci numai după valoarea lor subiectivă de uz. Un ţăran român vinde aproape pe nimic produsele pe care le are în cantitate mare şi dă un preţ disproporţionat de mare pentru marfa de care are absolută nevoie. De asemenea este cheltuitor cu timpul, într'o măsură cum nu sunt popoarele din Apus. Timpul este pentru Român orice, numai monetă nu. La târg, stă şi se tocmeşte ceasuri întregi pentru un lucru de nimic. Tot aşa la petrecere, pierde zile şi nopţi întregi.

Pe lângă aceste caracteristice, care sunt defavorabile, i se mai atribue sufletului românesc multe altele favorabile. Se spune despre el că este primitor, tolerant, iubitor de dreptate, religios.

Problema cea mai de seamă a cunoştinţei sufletului românesc nu stă însă în enumerarea de însuşiri şi defecte. Enumerarea nu dă caracterizarea totală şi esenţială pe care o urmărim. O asemenea caracterizare vine numai după ce ne dăm seama de funcţiunea pe care o au aceste însuşiri şi defecte în unitatea sufletească a poporului român. Care este finalitatea spirituală a acestei unităţi sufleteşti? Este această finalitate înrudită cu aceea a popoarelor burgheze, atunci judecarea însuşirilor şi defectelor se va face într'un fel; este însă această finalitate deosebită, adică: poporul român aparţine la un tip de finalitate spirituală deosebit de acela al popoarelor din Apusul european, atunci judecarea însuşirilor şi defectelor se va face într'altfel. Aceea ce apare ca însuşire sau defect în primul caz, apare în cazul de al doilea diferit. Fiecare tip de finalitate spirituală se serveşte de mijloacele sale proprii. Nu tot ce pune în valoare spiritul burghez este însuşire în sine, pentru orice popor de pe lume; ci numai pentru popoarele care sunt dela natură croite pe spiritul burghez. Acelea care sunt dela natură de un tip diferit, vor judeca în practica vieţii lor însuşirile burgheze ca tot atâtea defecte. Prin urmare totul depinde de criteriul pe care îl impune finalitatea spirituală a poporului. Că, în mijlocul fiecărui popor, se poate găsi o minoritate de indivizi adaptabilă orişicărei finalităţi spirituale, aceasta nu constitue un argument contra afirmaţiei noastre. O absolută identitate de structură sufletească nu există niciodată între toţi indivizii unui popor. Tipul finalităţii spirituale este hotărît de majoritate. Minoritatea ea însăşi n'are interes să-şi impună finalitatea sa deosebită, fiindcă atunci ea pune în pericol viitorul poporului întreg, prin urmare şi viitorul său propriu. Numai poporul care găseşte în instituţiile sale proprii condiţii prielnice pentru munca şi desvoltarea sufletească a majorităţii membrilor săi, numai acela este sigur de viitor. Poporul cu o finalitate spirituală corcită din diferite tipuri este un popor pierdut pentru istoria omenirei.

Iată dar marea problemă, aşi zice tragedia, dacă nu mi-ar fi teamă că se va abuza de acest cuvânt, pe care o ridică cunoştinţa sufletului românesc. La care tip de finalitate spirituală, sau pe scurt, la care tip de cultură, aparţine sufletul poporului român?

Aceia care s'au ocupat până acum de chestiuni care veneau în legătură cu psihologia poporului român au evitat să răspundă direct la această întrebare, dar au adoptat o părere în mod tacit. Ei au considerat că sufletul poporului român, dacă nu aparţine în mod lămurit, prin manifestările sale, la tipul popoarelor apusene, trebue totuşi să aparţină acestui tip, căci... idealul culturii omeneşti, nu este altul, decât cel reprezentat prin acest tip.

Este însă timpul, credem noi, ca această întrebare să se pună în mod deschis şi să i se dea un răspuns obiectiv, aşa cum se cuvine în marginile ştiinţei, « fără ură şi fără părtinire ».

Acest răspuns nu trebue grăbit. Este încă devreme dacă el va veni peste zece ani. Căci pentru un asemenea răspuns n'au valoare dorinţele noastre, ci au valoare documentele şi raţionamentele ştiinţifice.

Problema tipului la care aparţine sufletul românesc nu trebue apoi să fie complicată cu întrebarea: care tip de cultură este superior sau inferior? Nu este vorba să alegem ce este de preferat, ci să stabilim ce este real şi adevărat. De altmintreli, un tip de cultură, sau cum s'ar zice mai precis, un tip de finalitate spirituală, nu este prin structura sa proprie superior sau inferior, ci este prin potrivirea pe care el o are cu natura sufletească a poporului. Acelaşi tip de cultură ridică sau prăbuşeşte un popor, după acordul sau desacordul în care el stă cu sufletul acestuia. Marele imperiu britanic s'a ridicat şi se susţine pe virtuţile spirituale ale burgheziei; aceleaşi virtuţi însă s'au arătat slabe pentru a susţine alte imperii. De aceea, în Europa de astăzi, tipul de cultură care se sprijină pe virtuţile burgheze este supus la o aspră critică şi se vorbeşte chiar de declinul lui.

Problema pe care o pune psihologia poporului român, socotim, că la începutul cercetărilor pornite pentru a-i afla soluţionarea, trebue să nu fie complicată cu discuţiuni filosofice asupra definiţiei culturii în genere şi asupra clasificării tipurilor de cultură. Tipul de cultură pe care sufletul poporului nostru a râvnit să-l realizeze, îl avem înaintea noastră, bine caracterizat. Este tipul culturii europene occidentale. Spiritualitatea care insuflă acest tip este iarăşi destul de bine cunoscută. In special este bine cunoscută finalitatea acestei spiritualităţi, care pe terenul vieţii politice, economice şi sociale poartă denumirea de

spirit burghez. Să mărginim cercetarea noastră, deocamdată, la examinarea manifestărilor sufletești ale poporului nostru în lumina criteriului pe care îl impune spiritul burghez. Să ne întrebăm prin urmare, nu la ce tip de cultură aparținem noi Românii, întrebare la care este greu să răspundem cu mijloacele științifice pe care le avem astăzi la dispoziție, ci să ne punem întrebări mai modeste și anume: există un acord între caracterele sufletești ale poporului român, atât cât cunoaștem din aceste caractere, și spiritul burghez? Din experiența pe care o avem până acum, putem afirma oare că spiritul burghez oferă poporului român (majorității lui, bine înțeles) condiții prielnice, pentru asigurarea viitorului? Să răspundem deocamdată la aceste întrebări, iar pe celelalte, mai pretențioase, să le lăsăm în sarcina viitorimii.

Pentru a înlesni găsirea unui acord, sau a unui desacrod, între sufletul poporului român și spiritul burghez, să ne recapitulăm pe scurt tendințele acestuia din urmă. Spiritul burghez aduce pe terenul vieții politice: sentimentul de supunere față de opinia majorității, și, mai presus de toate, respectul față de obligațiile liber contractate. Nu există comerț, și pentru burghez comerțul este pe prima linie, unde nu este ținere de angajamente. Pe terenul vieții economice, spiritul burghez face din libera concurență un judecător suprem la împărțirea beneficiilor. Cine reușește în concurență are drept la beneficii. Cine este învins în concurență n'are drept să invoce originea sa de familie sau originea sa etnică. Lupta se dă între indivizi cu drepturi egale. Pe terenul vieții sociale, spiritul burghez face din inițiativa individuală suprema virtute a progresului. Pentru a păstra cultul acestei virtuți, el face din proprietatea individuală un fundament al societății. In rezumat, așa dar, supunere la opinia majorității și respect pentru obligațiile contractate, concurență liberă între indivizi egali, cultivarea inițiativei individuale prin asigurarea proprietății individuale.

Să vedem acordul acestui spirit burghez cu sufletul poporului nostru.

Pe terenul vieții politice acordul este foarte vag. La noi este un fapt recunoscut că legile, care sunt obligații contractate prin reprezentanții majorităților cetățenești, nu se respectă. Nu se respectă nici de aceia care le fac, nici de aceia pentru care se fac.

In principiu s'ar putea zice, că nerespectarea legilor, acolo unde se constată, este datorită educației cetățenești necompletă. Acesta nu este cazul la noi. La noi nerespectarea legilor este o manifestare directă a individualismului subiectiv. Românul consideră nerespectarea legii, ca un titlu de mărire și de putere.

Pe terenul vieții economice acordul este și mai vag. Libera concurență nu este câtuși de puțin intrată în moravurile poporului nostru. Românul cere beneficii pe baza dovezii că este Român. In nici o altă țară nu se repetă așa des expresiunile: fiu al poporului, fiu al țării... Sunt fiu al țării, deci trebue să am o parte la beneficii. Vechiul descendent al răzeșilor, ca unul ce are în sânge milenara așezare a satului pe spițele de rudenie, își cere dreptul ce i se cuvine la moștenire.

Nici pentru viitor să nu ne facem iluzii, în ceea ce privește adaptarea sufletului românesc la libera concurență. Subiectivitatea caracteristică acestui suflet se va împotrivi întotdeauna.

Pe terenul vieții sociale, aci unde se produc, în țările din Apus, cele mai semnificative manifestări ale spiritului burghez, acordul este cu desăvârșire inexistent. Gestul inițiativei individuale, în scopul de a susține progresul social prin întreprinderi riscate și prin invenții, este cel mai plăpând vlăstar al sufletului românesc. In decurs de aproape un secol, cu toate stăruințele, școala nu l-a putut fortifica. Școala românească, organizată după programele școalei burgheze din Apus, a voit să formeze cetățeni de inițiativă, care prin munca îndârjită să creeze un comerț și o industrie națională. Ea a ajuns la ceva tocmai contrariu. Sufletul tinerimei școlare românești din zilele noastre (1937) stă într'un complet desacord cu spiritul burghez pe acest teren. In loc de o muncă individuală, pornită din spirit de inițiativă, așa cum cere burghezia apuseană, idealul tinerimii noastre școlare, de toate gradele, merge într'o direcție opusă. Tinerimea noastră nu fuge de muncă, dar vrea o muncă în condiții speciale, vrea o muncă fără liberă concurență, care să se răsplătească, nu după produsul ei, ci după intențiile muncitorului. Tinerimea noastră, în contra spiritului burghez, care consideră pe om ca o forță producătoare anonimă, vrea dimpotrivă să facă din omul muncitor un membru al marei familii naționaliste române ortodoxe, căreia Dumnezeu i-a hărăzit pe vecii vecilor să muncească pe pământul pe care-l locuește. De aceea în programul de reforme al tinerimii noastre nu se găsesc revendicări realizabile pe planul obișnuit al măsurilor legislative, ci se găsesc revendicări care cer transformări radicale, într'un timp incalculabil. Tinerimea noastră vrea o nouă Românie. Pe câtă vreme această nouă Românie este nerealizată, ea se crede furată de un patrimoniu legitim și, prin urmare, se crede nedreptățită.

Atitudini analoge cu aceea a tinerimii școlare române le întâlnim și la alte popoare. La Ruși, în secolul XIX și la Germani în mai multe rânduri. Totuși nu cu aceeași semnificație. Aceea ce este semnificativ la Români este împrejurarea că atitudinea tinerimii este datorată corpului didactic chiar al școlilor în care această tinerime a fost crescută și pe care Statul le-a organizat în spirit burghez. Adică Statul român a impus școlilor sale, prin programe, spiritul burghez, dar acest spirit a fost trădat de însuși corpul didactic. Sub mantaua naționalismului, membrii acestui corp didactic au strecurat în inima tineretului tendințe antiburgheze [1]). Unii prin propa-

[1]) Sunt caracteristice, în această privință, cuvintele, cu care d. profesor Iorga, unul dintre cei mai iluștri membri ai corpului didactic român, sfârșește conferința sa asupra *Sufletului Românesc*, ținută în Seminarul de limbi romanice dela Universitatea din Berlin: Der neue (rumänische) Staat aber..... wartet auf die Stunde einer, hoffen wir nicht allzu fernen Uebersetzung ins Rumänische. In genem, von mir als Politiker seit langem heiss ersehnten Angenblicke, wird in höherer Form der vollständige Organismus des patriarchalischen Zeit zu neuen Leben für wirklich fruchtbare Taten wieder erstehen. *(Vom Leben und Wirken der Romanen. Rumänische Seele)* Jena u. Leipzig, 1933.

gandă directă, alţii prin toleranţă pasivă. Mentalitatea tinerimei noastre, nu este un accident romantic, ci o fatalitate ereditară.

Aceste consideraţii le-am expus în diferite scrieri, începând cu « *Cultura Română şi Politicianismul* », apărută pentru prima oară în anul 1904. Am avut însă neprevederea să asociez în scrierile de până acum, la spiritul burghez politica liberală, aceea ce a atras după sine o confuzie regretabilă. Mulţi cetitori au intepretat cele scrise de mine ca o critică la adresa partidului politic liberal român şi ca o pledoarie în favoarea partidelor conservatoare. In fapt, nu făceam o greşală de raţionament, fiindcă spiritul liberal şi spiritul burghez merg împreună din punctul de vedere al idealului lor politic şi economic, totuşi făceam o mare greşală de metodă, amestecând consideraţii privitoare la interese vremelnice de politică cu consideraţii cari priveau o mare problemă de cultură românească. Greşita interpretare, prin urmare, s'a produs din vina mea. Acum, în studiul de faţă, las la o parte tot ce ar putea atinge interesele actuale ale partidului politic liberal şi pun, ca o problemă de sine stătătoare, problema cea mare a finalităţii spirituale româneşti, în forma ei cea mai restrânsă pentru moment: este sufletul poporului român în acord sau în desacord cu sufletul burghez?

De soluţiunea pe care oamenii de ştiinţă vor da-o acestei probleme, depinde orientarea noastră politică şi culturală în viitor.

Suntem noi, Românii, înrudiţi sufleteşte cu burghezia occidentală, atunci ceeace ne rămâne de făcut este să aplicăm principiile ei politice şi economice, în mod sincer, înlăturând, pedepsind chiar cu brutalitate, toate apucăturile care ne depărtează; vom fi burghezi sinceri, nu de paradă.

Suntem noi, Românii, dimpotrivă, străini sufleteşte de burghezii occidentali, atunci ceea ce ne rămâne de făcut este, ca înainte de a copia legi şi instituţii burgheze, să începem prin a ne studia pe noi înşine, ca să vedem cine suntem şi ce putem.

Ruşine nu este pentru poporul care se ştie deosebit sufleteşte de popoare glorioase şi puternice, dar este ruşine pentru poporul, care n'are îndemnul să-şi cunoască firea şi destinul.

c. r.-m.

Zodiacul din Evanghelia lui Matei Basarab 1643.

III

CONSTITUȚIA ROMÂNIEI

ELEMENTELE CONSTITUTIVE ALE STATULUI

Cuvântul Stat vine dela latinescul *Status*, repaos, imobilitate. Machiavel în Cartea sa, *Il Principe*, întrebuințează pentru prima oară cuvântul Stat în accepțiunea pe care o dăm astăzi. Romanii întrebuințau pentru această noțiune cuvintele de *res publica* sau *civitas*. In vorbirea obișnuită astăzi, întrebuințăm numiri de țări pentru a desemna și Statul respectiv. Astfel România, Franța, Germania, desemnează și Statul român, francez sau german pe lângă teritoriul sau țara respectivă.

Când omenirea depășește epoca păstoritului, îndeletnicindu-se cu lucrări agricole, vieața nomadă încetează, oamenii ocupă un anumit teritoriu făcându-și așezări permanente, fiind sub conducerea unor oameni care au drept să comande, ceilalți fiind obligați să se supună, sub amenințarea de constrângere.

Individul-om, în orice grupare omenească, este realitatea primară; el oscilează între două tendințe antagoniste: pe de o parte, el este, prin natura lui, egoist, sau mai bine zis individualist, iar pe de altă parte, tot prin natura lui, el este sociabil, gregar, nu poate să trăiască afară din societate.

In sufletul fiecărui om sunt pasiuni sălbatice: ura, invidia, răutatea, pasiunea de distrugere, care nu așteaptă decât ocaziunea să se deslănțuiască. Aceste pasiuni găsesc înfrânare în forță, căci numai forța fizică poate să lucreze direct asupra lor.

Dar omul numai prin cooperare a putut să reziste, numai înăuntrul societății el a putut să se desvolte. Pentru a face posibilă vieața socială, pentru a domina tendințele anarhice, a trebuit să se organizeze puterea de constrângere. Această *putere de constrângere socială* trebue să fie bazată pe o forță materială care să învingă întotdeauna când intervine, căci dacă forța publică este învinsă, manifestările anarhice își fac hidoasa lor apariție.

Constrângerea este deci de esența Statului; ea se exercită cu ajutorul forței materiale, ea devine psihologică când individul execută ordinele date în numele Statului, benevol, de teama de a nu fi constrâns materialicește.

Aparatul de constrângere astfel cum este alcătuit din norme și fapte fiind de esența Statului, *Statul se poate defini societatea omenească care cuprinde puterea de constrângere organizată.* Ca o consecință logică, totalitatea regulelor, relative la puterea de constrângere, formează dreptul.

Grupare omenească, teritoriu determinat, oameni cari comandă și oameni cari se supun, sub amenințarea de constrângere, iată elementele de fapt cărora tehnica juridică a fost chemată să le dea o formă juridică. Juristul trebuia să țină seama că fiecare membru component al grupării sociale are, pe lângă interesele și nevoile lui proprii, și interese comune cu ceilalți indivizi cari trăesc pe acelaș teritoriu.

Reunirea în mod indisolubil a acestor fapte și forțe constitue Statul, care devine astfel titularul tuturor intereselor colective. Prin crearea acestei entități juridice se înlocuește astfel pluralitatea, membrii componenți, prin unitatea Statului.

Intr'un Stat avem două elemente de fapt: populațiunea și teritoriul și un element volițional: puterea de a comanda tuturor acelora cari locuesc pe teritoriu și care, în cele mai multe țări, poartă numele de *suveranitate.*

I. *Populațiunea.* Sunt State cu o populațiune foarte mică, de 7—10.000 oameni, cum bunăoară Principatul Monaco, republicele Andora și San Marino și sunt State care depășesc 170 milioane locuitori, cum de pildă Rusia sau Anglia care cu coloniile și dominioanele ei atinge cifra de 500 milioane locuitori.

O grupare omenească, formată din reuniunea mai multor familii, locuind un teritoriu determinat și fiind supusă aceleiași autorități, constitue *populațiunea.*

Dar, dacă această grupare de oameni, trăind sub aceeași autoritate, are o conștiință comună, prin faptul că membrii ei și înaintașii lor au trăit împreună un timp îndelungat pe acelaș teritoriu, suferind aceleași influențe și fiind animați de acelaș ideal, nu mai avem un simplu popor, ci o *națiune.* Dacă la o națiune constatăm unitate de rasă, de limbă, de religie, avem o *naționalitate.*

Națiunea este o ideie activă, la care participă toți acei cari au conștiința ei. O națiune nu dispare decât atunci când încetează în membrii componenți conștiința că ei formează o națiune. Această conștiință este ideia înrădăcinată de a continua opera comună; ea se nutrește din trecut, dar se reflectează și în viitor; ea se consideră eternă, căci generațiunile se succed neîntrerupt.

Rasa și *naționalitatea* cuprind anumite caracteristice formate în mediul social și geografic, care devin naturale, organice, prin transmisiunea ereditară.

Intre oamenii de origină comună, se formează un sentiment de solidaritate, de simpatie, un syngenism, cum îl numea Gumplowitz, iar pe de altă parte se formează un sentiment de antipatie și uneori chiar de ură în contra streinilor, în special în contra acelora pe cari opinia publică îi consideră ca inadaptabili sau chiar ca dușmani [1]). Grupările omenești organizate și ierarhizate, adică Statele, în general, au la bază acest om temporar sau național. Statul, astfel cum l-am arătat, este o noțiune abstractă al cărei conținut cuprinde fapte, situațiuni, raporturi sociale, cărora li se dă o formă juridică prin Constituțiune.

II. *Teritoriul Statului* este o porțiune bine determinată din suprafața pământului. In teritoriu se cuprinde nu numai suprafața, dar și atmosfera, deasupra suprafeței, precum și subsolul.

Influența teritoriului asupra desvoltării poporului este considerabilă.

Partea vie în Stat o formează populațiunea, iar teritoriul reprezintă ideia de *continuitate*, de *perpetuitate*, de *permanență*. Statul, deși e socotit perpetuu în sensul că nu are o limită în timp, cu toate acestea nu e mai puțin adevărat că poate să dispară, pe câtă vreme teritoriul, adică solul, afară de cazuri de cataclism, rămâne pentru a forma elementul de bază al unui alt Stat.

Dacă frontiera Statului e formată de un fluviu internațional, cum e la noi Dunărea, Statul se întinde până la linia mediană a *Talwegului*, adică porțiunea navigabilă a fluviului, sau firul de apă sau curentul apei. Dacă cursul de apă nu e navigabil, atunci frontiera e stabilită la linia mediană a râului.

Marea *teritorială*, adică marea care udă țărmurile, este considerată până la oarecare distanță, pentru motive sanitare, economice sau fiscale, ca o prelungire a teritoriului și supusă dreptului de poliție al Statului.

Intinderea acestei porțiuni de mare se stabilește, conform unui uz internațional, până unde bate tunul.

In cele mai multe convențiuni internaționale, din care unele recente, se menține o zonă de 3 mile marine sau noduri engleze, adică 5556 metri.

III. *Suveranitatea* sau *puterea politică* este voința Suveranului, care, în sistemul constituțional modern, este Națiunea. Suveranitatea ar fi deci voința generală a întregului corp social. Expresiunea acestei voințe constituie ordin pentru toți membrii colectivității. Constituția noastră prin art. 31 proclamă că toate puterile Statului emană dela Națiune.

Națiunea este deci titularul Suveranității. Inainte de revoluțiunea franceză, în Europa continentală, titularul suveranității era regele. Revoluțiunea franceză a substituit dreptul poporului, dreptului divin al regelui, adică Suveranitatea a devenit națională.

In baza acestei voințe suverane, care este *supremă*, adică peste care nu poate să existe o voință mai mare, Statul, prin organele sale dă ordine, adică are drept de conducere și drept de constrângere.

Unii autori nu admit noțiunea abstractă de Stat și ținând seama numai de realitățile forței de a comanda, identifică Statul cu guvernanții.

Astfel Hobbes, marele doctrinar al absolutismului, în cartea sa *Leviathan* (1654), confundă Statul cu principele, Statul fiind sub dependența principelui. Bossuet zice că Statul este în persoana principelui; Ludovic XIV a zis: l'Etat c'est moi.

De asemenea, în timpurile moderne, Proudhon neagă existența Statului, confundând Statul cu guvernământul, care în sistemul clasic nu este decât exercitarea dreptului de a comanda.

Unul din cei mai mari publiciști ai timpurilor noastre, profesorul Léon Duguit († 1930), neagă existența Statului, neagă principiul suveranității naționale, neagă principiul reprezentațiunii, contestă adică principiile care formează temelia dreptului public modern, sub cuvânt că nu sunt realități, ci abstracțiuni.

Dar abstracțiunile și ficțiunile joacă un rol imens în omenire. Nimeni nu poate să considere noțiunea de divinitate ca o realitate și, cu toate acestea, ea joacă un rol imens. Este adevărat că Statul este o abstracțiune, că națiunea și patria sunt de asemenea abstracțiuni, căci realități sunt numai grupările de indivizi și teritoriul; dar aceste abstracțiuni domină omul în cele mai adânci fibre ale sufletului lui.

In caz de pericol, omul își sacrifică vieața pentru a-și apăra *patria*, iar nu gruparea de indivizi care locuește un anumit teritoriu. Este un întreg complex de sentimente și de idei, o spiritualitate în această ideie de patrie.

A admite teoria lui Duguit însemnează a crede că omenirea se conduce numai de considerațiuni economice, ceeace nu este exact, căci experiența dovedește că sentimentele, pasiunile de tot felul, joacă un rol precumpănitor în desvoltarea omenirii. Noțiunea de Stat ne este necesară pentru ca să înțelegem permanența acestor așezări omenești, să înțelegem raporturile multiple și variate, care există între grupare și indivizi, să ne dăm bine seama de relațiunile dintre populațiune, teritoriu și puterea de a comanda. Noțiunea juridică a Statului vine și îmbracă aceste forțe și fapte și le dă o structură precisă și rezistentă. Altfel, dacă n'am voi să ținem seamă de această noțiune juridică și am socoti numai faptele și forțele, realitățile vieții, nu am putea să avem nici ideia de permanență, nici ideia de stabilitate, nici ideia de justiție, care sunt la baza noțiunii de Stat.

---

[1]) Poporul evreu, prin faptul că a fost socotit refractar oricărei asimilări a fost antipatizat și uneori chiar urît de popoarele în mijlocul cărora a trăit. Chiar autori evrei recunosc acest lucru și arată că evreii trebue să transforme modul lor de a înțelege viața.

Religia mozaică nu se ocupă, ca religia creștină, numai de domeniul sufletului; ea cuprinde o organizare socială și politică, îmbrăcată în forma unei religii. Evreii caută să asigure triumful lui Israel asupra creștinismului, considerat ca o schismă a judaismului.

Perioada evului mediu, care a fost foarte grea pentru Evrei, le-a desvoltat foarte mult spiritul de afaceri, spiritul de comerț. Revoluțiunea burgheză din 1789 proclamând drepturile omului: libertate, egalitate, proprietate individuală, a ajutat considerabil expansiunea evreiască.

Juristul nu trebue să se preocupe numai de realitățile fizice, căci lumea juridică nu e lumea fizică. Omul își creează continuu abstracțiuni bazându-se pe realitățile concrete. De pildă, în matematică, nimeni nu a văzut punctul și linia, dar cu toate acestea nu le consideră nimeni ca ficțiuni, ele sunt abstracțiuni. Abstracțiunea este operațiunea mintală, prin care, după ce am constatat diferitele caracteristice sau calități ale unui obiect concret, considerăm numai una din aceste calități, în mod izolat, ca și cum ar forma ceva distinct. Calitatea aceasta astfel izolată formează o abstracțiune. Omul are o activitate continuă, diversele manifestațiuni ale acestei activități nu sunt decât proprietăți, calități ale ființei omenești. Dacă considerăm o singură manifestare, facem o abstracțiune. Când căutăm manifestarea de voință în comiterea unei crime sau în crearea unui raport juridic, facem o abstracțiune; când din faptele și forțele ce constatăm: populațiune, teritoriu și organe de conducere, luăm anumite calități și construim noțiunea de Stat, facem o abstracțiune și o generalizare, adică constatăm: 1. că un grup de oameni locuieşte, în mod permanent, un teritoriu determinat, având organe permanente de conducere, 2. că asemenea grupări, cu aceleași calități mai există. Și atunci, examinând aceste calități abstracte, comune acestor grupări, formăm o noțiune generală abstractă, noțiunea de Stat.

CONSTITUŢIUNEA

Constituțiunea este legea referitoare la organizarea Statului. Ea creează organele esențiale ale colectivității, prin care exprimă voința statului și stabileşte raporturile dintre aceste organe.

In afară de normele de organizare ale Statului, Constituțiunea mai cuprinde și *drepturile publice* sau *libertățile civile*, adică drepturile omului și cetățeanului, cuprinse pentru întâia oară în declarațiunea de drepturi din 26 August 1789 din Franța, care de atunci a trecut în toate constituțiunile Europei continentale. Prin aceatsă proclamațiune de drepturi, constituantul recunoaște individului anumite posibilități legale, limitând astfel atotputernicia Statului.

Constituțiunea este legea supremă, adică, într'un Stat chiar legiuitorul trebue să respecte dispozițiunile constituționale.

Constituantul, adică legiuitorul, care face Constituțiunea, are drepturi primare, originare, adică el nu are nici o limitare a drepturilor sale de a dispune, dar el limitează atribuțiunile organelor pe care le creează, pe câtă vreme legiuitorul ordinar, care este un organ creat, are drepturi derivate, căci el deține drepturile sale dela Constituțiune și trebue să le exercite în conformitate cu aceasta.

Din punctul de vedere al posibilităților de modificare, constituțiunile sunt de două feluri: *constituțiuni flexibile* și *constituțiuni rigide*.

Constituțiuni flexibile sunt acelea care pot fi modificate de către puterea legiuitoare când aceasta găseşte de cuviință. Așa, de pildă, este Constituțiunea engleză, opera timpurilor trecute, dar care s'a conservat până astăzi. Parlamentul englez are din acest punct de vedere drepturile cele mai întinse. De aci, adagiul cunoscut: Parlamentul englez poate face orice lucru; numai dintr'o fată nu poate face un băiat.

Aceeași situațiune o găsim și în Italia, unde Statutul din 1848 este o constituțiune flexibilă.

Constituțiune rigidă este aceea care nu poate fi modificată decât cu anumite forme și condițiuni, sau numai după trecerea unui anumit termen, sau de un parlament special convocat în acest scop.

Noi avem o constituțiune de tip rigid.

In țările cu constituțiuni rigide, legiuitorul ordinar este obligat la respectarea normelor constituționale. Constituțiunea trebue să treacă înainte în conflictele ce s'ar putea ivi între norma constituțională și o lege ordinară.

Ordinea juridică dintr'o țară, adică totalitatea normelor care reglementează purtarea autorităților constituite și a oamenilor locuind în cuprinsul teritoriului său, este formată din normele constituționale, legi, regulamente de administrație publică, regulamente județene, comunale. Intre aceste acte există o ierarhie. Astfel, în Statele cu constituțiuni rigide, normele constituționale vin în primul rând, legiuitorul ordinar în opera sa legislativă trebuind să respecte aceste norme. De asemenea, regulamentul trebue să respecte legea.

In cazul când ar exista un conflict între o lege ordinară și o normă constituțională, judecătorii ar urma să dea întâietate normei constituționale [1]).

Sub imperiul Constituțiunii din 1866, instanțele noastre judecătorești au admis acest *principiu al supremației Constituțiunii* prin mai multe deciziuni, dintre care aceea din 28 Iunie 1912, pronunțată de Inalta Curte de Casație secția I în procesul Soc. Comunale de Tramvaie, a avut o mare repercusiune, mai ales din cauza caracterului politic pe care îl luase afacerea [2]).

Principiul că legea nu poate fi irevocabilă, este un principiu absolut. Chiar când este vorba de țările cu constituțiuni rigide, nu se poate vorbi de o irevocabilitate, ci numai de o îngreunare a modificării, căci irevocabilitatea unei legi ar însemna înstrăinarea dreptului de a legifera pentru generațiunile viitoare.

Considerate din punctul de vedere al organului dela care emană, constituțiunile pot fi de 3 feluri: statute, pacte, convențiuni.

Statutul este constituțiunea pe care o dă capul Statului (în Franța, această constituțiune s'a mai numit și Charte, sau Charte octroyée). Astfel, este Statutul celebru dat de Regele Carol Albert al Sardiniei

---

[1]) S'a zis, este adevărat, că Constituțiunea serveşte ca un îndreptar pentru legiuitor; el trebuind să interpreteze principiile constituţionale prin legile ce face şi că judecătorul trebue *secundum legem non de legibus judicare.* Dar şi Constituţiunea este o lege, şi ea poate să fie interpretată de judecător, mai ales când are texte pozitive şi când aceste texte sunt înlăturate de legiuitorul ordinar.

Intr'un Stat de legalitate, judecătorii au căderea să menţină şi să apere *ordinea juridică*, adică starea de legalitate proclamată prin Constituţiune, legi, regulamente, respectând şi ierarhia acestor norme de conduită.

[2]) *Dreptul*, 1912, p. 524.

la 1848, statut care, până astăzi, cel puţin în principiu, serveşte drept constituţiune Italiei, cu toate modificările făcute de regimul fascist; statutul lui Cuza (1864), etc.

Prin urmare, statutul este o manifestare de voinţă unilaterală din partea capului Statului, prin care el concedează cetăţenilor anume drepturi. Bine înţeles că această concepţiune nu-şi poate găsi aplicaţiune decât în Statele monarhice, unde ideia monarhică fiind destul de puternică recunoaşte puterii executive drepturi aşa de mari, încât poate ea singură să stabilească constituţiunea.

Pactul este constituţiunea prin care se stabileşte un acord de voinţă între monarh, capul puterii executive şi între Parlament, ca reprezentant al Naţiunii. Prin urmare, pactul rezultă din acordul de voinţe al acestor două organe.

In această formă, avem pactul constituţional încheiat la noi, în 1866, când Domnitorul a jurat la 30 Iunie 1866 că va păzi Constituţiunea. In art. 128 al aceleiaşi constituţiuni, se stabileşte formula că nici o modificare constituţională nu se poate aduce decât numai în urma acordului perfect care ar exista între Rege şi Camerele de revizuire. Asemenea, Constituţiunea actuală, în art. 130, prevede că Parlamentul nu poate lucra decât numai de comun acord cu Regele, când modifică Constituţiunea.

Convenţiunea este constituţia pe care o dă Parlamentul.

Convenţiunea este deci un act unilateral de voinţă, spre deosebire de pact, care este un act de voinţă bilaterală, intervenit între rege şi Parlament.

Convenţiune, în Statele Unite ale Americii, înseamnează un Parlament chemat să facă Constituţie, este deci puterea Constituantă. Aşa era şi Adunarea revoluţionară franceză dela 20 Septemvrie 1792—20 Octomvrie 1795, care deasemenea, a purtat numele de Convenţiune.

ISTORICUL AŞEZĂRILOR NOASTRE POLITICE ŞI CONSTITUŢIONALE

Românii formează în S. E. Europei o insulă latină în mijlocul unei mase de Slavi. Se împlinesc 1830 de ani de când civilizaţiunea latină s'a împlântat în regiunea dintre Carpaţi şi Dunăre. Ea a rămas, cu toate vicisitudinile vremurilor, rezistentă şi viguroasă, păstrând caracteristicile rasei.

Două din Ţările Româneşti, Muntenia şi Moldova, au reuşit să-şi conserve, în tot acest timp, autonomia lor, pe câtă vreme Transilvania a suferit din veacul al X-lea o dominaţiune străină.

Pe când mai toate Statele din Europa orientală: Imperiul bizantin, Bulgaria, Serbia, Ungaria, au căzut rând pe rând sub dominaţiunea turcească şi au fost transformate în paşalâcuri, aceste State de ţărani au reuşit să impună cuceritorilor atât prin vitejia soldaţilor, cât şi prin abilitatea politică a Voevozilor, în special a lui Ştefan cel Mare, în Moldova, şi a lui Mircea cel Bătrân, în Muntenia.

Prin capitulaţiunile intervenite în 1393 între Mircea cel Bătrân şi Sultanul Baiazet Ilderim, în 1460 între Mohamet II şi Vlad Ţepeş, şi 1511 între Sultanul Baiazet II şi Bogdan fiul lui Ştefan cel Mare, Turcii recunoşteau autonomia completă a celor două principate, interzicându-şi chiar dreptul de a avea moschee pe teritoriul lor [1]).

Nu ne ocupăm de primele aşezări politice la Români, întrucât ele sunt studiate în altă parte; vom spune numai că voevozii noştri, cari, până la Regulamentele Organice (1831 în Muntenia, 1832 în Moldova), erau autocraţi întrunind în persoana lor toate puterile, şi-au văzut puterile limitate prin aceste regula-

[1]) Dimitrie Cantemir, în Istoria Impărăţiei Otomane, spune că Sobieschi, regele Poloniei, în 1686, întorcându-se dela o bătălie cu Tătarii şi trecând prin Iaşi, a cerut să vadă originalele hatişerifurilor, pe care apoi le-a ars.

Cuprinsul acestor hatişerifuri îl găsim, pentru Moldova, în Arhiva Românească a lui Mihail Kogălniceanu din 1845, vol. II, p. 347, sub numele « Tratatele vechi ce a avut Moldova cu Poarta Otomanicească » şi atribuite de editor lui Nicolae Costin. Teodor Codrescu reproduce această scriere în la Uricariu IV, p. 225, ca opera unui autor anonim din sec. XVIII; Kogălniceanu o reproduce în Letop. Mold. a 2-a ed. III, 450 şi urm.

Hatişerifurile referitoare la Valachia sunt publicate de Dionisie Fotino, în Istoria Valachiei, după nişte copii luate dela Constantinopol de marele ban Ion Văcărescu, precum şi în « Istoria » fraţilor Tunusli (1806).

Regretatul profesor C. Giurescu, în *Capitulaţiunile Moldovei*, Bucureşti, 1908, crede că aceste hatişerifuri nu au existat, că legenda existenţei lor a fost creată de Cantemir, după care probabil au făurit boierii un text pe care l-au dat delegaţilor ruşi şi austriaci, întruniţi cu delegaţii turci la Râmnic în 1774. Autorul citat crede că Turcii ne-au cerut numai supunere necondiţionată, fără să ne fi recunoscut nici un drept, nici o prerogativă.

Dar, dacă nu ne-ar fi acordat privilegii, cum se explică dreptul absolut al principelui, cum se explică dreptul lui, de a avea armată, de a face răsboiu şi a încheia pace? Dar mai ales cum se explică că Turcii în secolii XVI şi XVII nu aveau dreptul de a intra în ţară, că nu aveau geamii, ei mulţumindu-se să ocupe capetele de poduri dela Turnu, Giurgiu şi Brăila?

Susţinerea autorului nu mi se pare intemeiată, căci, dacă ţările noastre s'ar fi supus necondiţionat, ar fi fost transformate în paşalâcuri, ca Bulgaria, Serbia, Ungaria.

Dar, cum se poate contesta veracitatea afirmaţiunii lui Dimitrie Cantemir, când el afirma arderea hatişerifurilor sub domnia tatălui său, Constantin Cantemir, despre care el, tânăr inteligent şi învăţat, se putea informa dela cei mai în măsură să ştie?

Cum ar fi fost posibil ca o mare împărăţie, ca cea turcească, să nu fi avut arhive, aşa că orice impostor să poată prezinta guvernanţilor, falsificate ale actelor imperiale, pe care să le ia drept bune şi aceasta nu prin surprinde.

O dovada evidentă a existenţei hatişerifurilor, este recunoaşterea făcută de Turci prin art. 5, din tratatul de pace dela Bucureşti din 11 Mai 1812, prin art. III din Convenţiunea dela Akerman, din 7 Octomvrie 1826, explicativă tratatului dela Bucureşti, prin art. V din tratatul de pace dela Adrianopol din 14 Septemvrie 1829, unde se spune: « Les principautés de Moldavie et de Valachie s'étant, par suite d'une capitulation, placées sous la suzeraineté de la Sublime Porte, il est entendu qu'elles conserveront tous leurs privilèges et immunités qui leur ont été accordés, soit par leur capitulation, soit par les hatti-chérifs, émanés en divers temps ».

In fine, recunoaşterea făcută prin art. 2 din Convenţiunea dela Paris, din 19 August 1858: « In temeiul capitulaţiunilor emanate dela Sultanii Baiazet I, Mohamet II, Selim I şi Soliman II, care constitue a lor autonomie (a Moldovei şi Valahiei), regulând raporturile lor cu Sublima Poartă şi pe care mai multe hatişerifuri şi mai cu seamă acela din 1834, le-au consfinţit, etc».

DOMNITORUL ALEXANDRU ION CUZA (1859-1866)
(După o stampă dela Academia Română)

mente care, pentru prima dată, au organizat în fiecare principat o adunare obştească ordinară, care, împreună cu Domnitorul să facă legile. Potrivit acestor regulamente organice, Domnitorul era ales în fiecare Principat, pe vieaţă, de către adunarea obştească extraordinară. In Moldova, această adunare avea 132 membri din care: 3 de drept, mitropolitul şi cei 2 episcopi, 45 boieri de primul rang, după ierarhia gradului, 30 boieri dela agă în sus, 32 boieri deputaţi districtuali, aleşi, notabili ai fiecărui district, 1 deputat al Academiei naţionale, 21 deputaţi aleşi de corporaţiunile de negustori din oraşe, având ştiinţă de carte şi posedând imobile de cel puţin 5000 piaştri. In Muntenia, această adunare avea 190 membri (art. 2 al Regulamentului organic al Munteniei).

Convenţiunea dela Balta Liman (11 Mai 1849) desfiinţează acest început de parlamentarism, stabilind, în ce priveşte numirile de Domnitori, ca ele să se facă de Poartă cu asentimentul Rusiei, pentru o perioadă de 7 ani.

Convenţiunea dela Paris din 7/19 August 1858 este un act internaţional de o mare importanţă pentru ţara noastră. Aşa cum a fost alcătuită, ea apare ca un compromis între cele două teze desvoltate înaintea congresului dela Paris din 1856, una susţinută de Impăratul Napoleon al III-lea care voia unirea completă a Munteniei cu Moldova, şi cealaltă, austro-turcă, care se opunea acestei uniuni. Congresul a hotărît autonomia completă a Principatelor, a menţinut suzeranitatea Sultanului, iar pentru celelalte chestiuni relative la organizarea lor, a decis să consulte populaţiunile din cele două Principate în adunări special alcătuite (divanuri ad hoc).

Aceste adunări, convocate în 1857 atât în Muntenia cât şi în Moldova, au exprimat dorinţele Românilor: unirea celor două Principate într'un Stat unitar, oferirea Coroanei cu ereditatea tronului unui principe străin dintr'o familie domnitoare din Europa occidentală, guvernul constituţional cu Adunare legislativă, garanţia autonomiei, neutralitatea teritoriului.

Dorinţele poporului român au fost adunate de Comisiunea internaţională dela Bucureşti, care le-a consemnat în raportul din 13 Aprilie 1858 asupra stării şi reorganizării Principatelor [1]), înaintat conferinţei ambasadorilor dela Paris, care, pe baza lui, a redactat convenţiunea dela Paris din 19 August 1858.

Această convenţiune internaţională, alcătuită de ambasadorii Statelor care figuraseră în tratatul dela Paris din 1856, a servit drept Constituţiune pentru ţara noastră până la 1 Iulie 1866, când s'a promulgat noua Constituţiune.

Convenţiunea aceasta constituia un avantagiu real pentru ţările româneşti, căci le asigura o autonomie locală, înlăturând imixtiunile în guvernare ale Turciei şi Rusiei, dar ea menţinea suveranitatea Sultanului şi nu admitea unirea aşa de mult dorită. Principatele continuau să fie separate, fiecare cu Parlament unicameral, cu Domnitor separat, ales pe vieaţă de către Parlament, cu guverne separate.

Toate acestea însemnau triumful tezei austro-turce, dar în acelaş timp se dedea satisfacţie şi lui Napoleon, căci convenţiunea admitea, ceeace împăratul numea *uniunea administrativă*. Principatele Munteniei şi Moldovei erau desemnate în articolul întâi sub titlul: *Principatele Unite ale Moldovei şi Munteniei*. Prin convenţiune li se dădeau instituţiuni comune: Comisiunea Centrală dela Focşani compusă din 16 membri, 8 moldoveni şi 8 munteni, numiţi, în fiecare ţară, jumătate de Domnitor şi jumătate de Adunare [1]).

Comisiunea căută să asigure unificarea de interes comun din ambele principate, să stabilească uniunea vamală, telegrafică şi poştală, să fixeze valorile monetare.

Prin Convenţiune se instituia deasemenea, o Curte de Casaţie şi Justiţie, comună ambelor principate, care urma să aibă sediul la Focşani şi o organizare identică pentru miliţiile ambelor principate, cu un inspector de armată comun numit, în toţi anii, alternativ de fiecare domnitor. In fine, art. 45 atribuia miliţiilor din ambele ţări o banderolă albastră care trebuia să fie adaosă pe lângă drapelele ostăşeşti, stabilite de regulamentele organice: albastru şi galben pentru Muntenia, şi albastru şi roşu pentru Moldova (art. 429 din Regulamentul Organic al Munteniei).

Prin crearea acestor instituţiuni comune se forma o *uniune reală* între cele două principate, însă sub protectoratul Sultanului şi sub garanţia Puterilor semnatare ale Tratatului. Orice modificare a acestei convenţiuni nu se putea face decât de conferinţa ambasadorilor acestor puteri, cu sediul la Constantinopol.

La 5 Ianuarie 1859, Adunarea Electivă din Iaşi a ales ca Domnitor pe Colonelul Alexandru Ion Cuza, şi 19 zile mai târziu, la 24 Ianuarie, Adunarea din Bucureşti alege ca Domnitor al Munteniei aceeaşi personalitate. Ceeace Austria şi Turcia voiseră să împiedice, temându-se de întărirea elementului românesc, voinţa poporului a reuşit să înfăptuiască, reunind în persoana Domnitorului Cuza cele două coroane ale principatelor româneşti. Europa s'a înclinat în faţa faptului împlinit.

Potrivit convenţiunii, Cuza avea două guvernăminte şi două parlamente. Om abil şi hotărît, noul principe îşi dădu toate silinţele ca să desăvârşească Unirea. In acest scop, printr'o proclamaţie din 11 Decemvrie 1861, el prorogă adunările legislative din Moldova şi Muntenia până la 24 Ianuarie 1862, când ambele

[1]) Acest raport semnat de comisarii Talleyrand, H. L. Bulwer, Lichman, Richthofen, Basily, Benzi Savet, este de o importanţă considerabilă pentru noi, căci examinează amănunţit şi documentat toate problemele administrative şi arată remediile, din care unele ar fi bune şi astăzi (Acte şi doc. privitoare la Renaşterea României, VI, partea II, p. 558—672).

[1]) Convenţiunea dela Paris asigura Comisiunii Centrale nu numai un rol technic, dar şi un important rol legislativ. Astfel, ea pregătea legile de interes comun ambelor Principate şi supunea proiectele, prin mijlocirea Domnitorilor, desbaterilor Adunărilor (art. 33).

Articolul 36 arată că, dacă Adunările introduc amendamente la un proiect elaborat de comisiune, proiectul amendat este trimis Comisiunii Centrale care stabileşte un proiect definitiv, pe care Adunările nu-l mai puteau modifica; ele puteau numai să-l aprobe sau să-l respingă.

adunări trebuiau să se întrunească la București într'o singură adunare, care trebuia să fie primul Parlament al *României, Stat unitar*. « *Unirea este împlinită, Națiunea română este fundată* » spunea proclamațiunea. La 26 Ianuarie se constitue primul minister al României sub președinția lui Barbu Catargi.

Principele Cuza vedea în țărănime forța vie a Națiunii; el voia să o ridice economicește prin împroprietărire și, în acelaș timp, cultural, prin școală.

Marii proprietari voiau însă să-și conserve drepturile lor feudale, și folosindu-se de majoritatea de care dispuneau într'un Parlament prea cenzitar, s'au opus cu energie acestor măsuri democratice și au refuzat orice discuțiune asupra proiectului de lege rurală. Cuza răspunse prin disolvarea Parlamentului la 2 Mai 1864. El dădu țării un *Statut* prin care modifica Convențiunea dela Paris din 1858, asigurând Principelui posibilitatea de a guverna fără Parlament, cu concursul Consiliului de Stat [1]), organizat prin legea din 11 Februarie 1864, sub inspirațiunea legii franceze din 15 Ianuarie 1849. Aceste măsuri, supuse plebiscitului, la 21 Mai 1864, fură aprobate printr'o imensă majoritate (683.928 voturi pentru, 1307 voturi contra și 50.232 abțineri).

[1]) *Consiliul de Stat* era un organ dependent de puterea executivă, având căderea de a prepara proiectele de lege precum și regulamentele administrative relative; el exercita și atribuțiuni de contencios administrativ, atribuțiuni disciplinare (art. 45) și putea fi consultat de guvern asupra tuturor chestiunilor administrative. Președintele Consiliului de Stat era Domnitorul (art. 6). Potrivit art. 18 alin. 2 din Statut, decretele ce până la convocarea nouei Adunări, se vor da de Domn, după propunerea Consiliului de Miniștri și a Consiliului de Stat ascultat, vor avea putere de lege. Așa s'au făcut legea rurală, codul civil, codul de procedură civilă, etc. Consiliul de Stat a fost desființat prin art. 131 din Constituțiunea dela 1 Iulie 1866 și prin legea din 11 Iulie 1866, pentru împărțirea atribuțiunilor Consiliului de Stat. De ce a fost desființat Consiliul, care ar fi fost foarte util administrațiunii noastre? Lucrările preparatorii ale Constituțiunii nu spun nimic. Din desbateri se vede numai că el costa prea mult, ceea ce era inexact.

S'a zis că existența unui asemenea Consiliu cu atribuțiuni de contencios aducea o atingere principiului separațiunii puterilor, întru cât un organ administrativ avea atribuțiuni de judecată. Or, această explicare este neîntemeiată întru cât pe de o parte art. 33 din legea Consiliului stabilea că hotărîrile lui nu produceau autoritate de lucru judecat decât dacă părțile dedeau mulțumire scrisă de hotărîrea Consiliului. De altfel, Franța, care admite principiul separațiunii puterilor, are Consiliu de Stat, cu competență de a examina interesele particularilor, lezate prin acte administrative și acesta ca superior ierarhic al administrațiunii.

Adevărata cauză trebue căutată în ura ce purtau Domnitorului Cuza acei cari participaseră la detronarea lui. Astfel se explică jurnalul Consiliului de Miniștri din 16 Iunie 1866, care abroga încheierea ministerială din 24 Decemvrie 1864 prin care se stabilea ca codul civil să poarte numele de Codul Alexandru Ion I; aceleași considerațiuni i-au îndemnat să oprească Senatul, creațiune a Statutului din 1864, de a lua parte la confecționarea Constituțiunii, deși era o ramură legală a reprezentațiunii naționale.

Poate, în fine, constituanții noștri au fost înfluențați de Belgieni cari, având de suferit din partea consiliului de Stat, în timpul dominațiunilor napoleoniene și olandeze, considerau că existența unui tribunal administrativ, socotit ca făcând parte din administrațiune, nu cadrează cu principiul stabilit în Constituțiune, întru cât executivul nu trebue să aibă puteri judecătorești.

Prin acest Statut, ca și prin modificarea ce i s'a adus în acelaș an, Parlamentul a luat forma bicamerală, căci prin Statut se crează *Corpul ponderator* sau *Senatul*, având competința legislativă, afară numai de legile bugetare, care rămâneau atributul exclusiv al Camerei Deputaților. Senatul era compus din cei doi mitropoliți și șease episcopi ortodocși eparhioți, primul președinte al Curței de Casație, cel mai vechi general în activitate și din 64 de membri din cari jumătate desemnați de Domnitor dintre persoanele care au exercitat cele mai înalte funcțiuni în țară, sau care aveau un venit anual de 800 galbeni, și cealaltă jumătate numiți de el dintre membrii consiliilor județene, din listele de presentațiune de 3 candidați pentru fie-care județ (art. 7 din Statut cu modificarea din 2 Iulie 1864). Mitropolitul Ungro-Vlahiei era, de drept, președintele Senatului.

Prin Statut, puterea executivă caută să-și stabilească preponderanța asupra puterei leguitoare. De aceia, transformă parlamentul din unicameral în bicameral, dând Domnitorului dreptul de a numi, direct sau după liste de presentațiune, pe membrii Senatului. Domnitorul avea și dreptul de a numi pe presidentul Adunărei Elective, dintre membrii ei (art. 4 Statut), iar pentru a micșora stăpânirea claselor oligarhice, legea electorală lărgea dreptul de vot.

Dar Statutul lui Cuza nu reglementează numai starea normală, starea de pace, dar și *starea de criză*. Art. III din modificările aduse Statutului (2 Iulie 1864), spune: In cazul când guvernul va fi nevoit a lua *măsuri de urgență*, fără concursul Adunării Elective și al Senatului, în timpul când aceste adunări nu sunt deschise, ministerul va fi dator a le supune, la cea dintâi convocațiune, precum și motivele și rezultatele acestor măsuri.

Măsurile luate de Cuza au avut drept efect de a porni împotriva lui o luptă crâncenă. O coalițiune s'a format între clasa proprietarilor, nemulțumită de reforma agrară și între novatori, cari voiau urgenta transformare a Statului prin introducerea legilor din occident.

Toate actele Domnitorului erau violent criticate, dar mai ales era atacată vieața lui privată, vieața sentimentală. Adversarii lui reușesc să formeze un complot, care în noaptea de 11 Februarie 1866 forțează pe Domnitor să abdice.

In urma abdicării se institui o locotenență domnească, compusă din Nicolae Golescu, Lascăr Catargi și Colonel N. Haralamb și un Minister sub președinția lui Ion Ghica.

Guvernul începu imediat tratative pentru alegerea unui principe străin.

Faptul detronării unui principe, care făcuse atâtea fapte mari și care voia însuși să îndeplinească dorința divanurilor ad-hoc, prin alegerea unui principe străin în favoarea căruia să abdice, după cum reiese din mesagiul de deschidere al Corpurilor Legiuitoare din Decemvrie 1865, făcuse o rea impresiune în țările din Occident. De aceea când, la 23 Februarie 1866, se propuse tronul Contelui de Flandra, fratele regelui Belgiei, acesta refuză.

REGELE CAROL I (1866 - 1914)

Napoleon al III-lea sugeră candidatura Principelui Carol, al doilea fiu al lui Carol-Anton de Hohenzollern-Sigmaringen, care fu ales prin plebiscitul dela 16 Aprilie, cu o enormă majoritate. Principele acceptă şi sosi la Bucureşti la 10 Mai 1866.

Guvernul şi Adunarea Deputaţilor voiau să facă o nouă Constituţiune. Consiliul de Stat elaborase la cererea guvernului un proiect de constituţiune, care a fost înaintat Adunării Deputaţilor prin mesagiul cu data de 1 Mai 1866.

Acest proiect, cu modificările ce s'au produs în secţiuni şi cu raportul comitetului de delegaţi ai secţiunilor, a venit în discuţiunea Adunării la 16 Iunie. La 29, Constituţiunea era votată, la 30 Iunie Domnitorul a depus jurământul pe ea şi, la 1 Iulie 1866, Constituţia a fost publicată în «Monitorul Oficial».

Pentru prima dată reprezentanţii Naţiunii au fost chemaţi să ia parte la facerea unei Constituţiuni, pe baza principiului câştigat de Cuza la comisiunea ambasadorilor dela Constantinopol şi prin care se recunoştea suveranitatea interioară [1]), România rămânând şi mai departe sub suveranitatea Turciei şi sub garanţia puterilor contractante, conform articolului 22 din Tratatul dela Paris din 1856 [2]).

[1]) Cuza, după ce a dat Statutul şi l-a ratificat prin plebiscitul de la 21 Mai 1864, a plecat la Constantinopol la 25 Mai 1864, unde a avut un succes complet, reuşind să înlăture atmosfera grea ce se formase în contra lui, prin faptul că atât prin Statut cât şi prin legea electorală modificase în mod esenţial convenţiunea.

El a obţinut dela comisiunea ambasadorilor recunoaşterea Statutului şi a legii electorale, precum şi recunoaşterea dreptului de suveranitate internă. Manifestul lui Cuza din 2 Iulie 1864 pune în relief câştigarea acestui principiu aşa de important în chipul următor: «România reintră în autonomia ei lăuntrică. Până acum această autonomie era lovită în mai multe privinţe; legea electorală nu se putea schimba decât cu consimţământul din afară. Inaltele puteri au consimţit acum, în toată întinderea, autonomia noastră dinăuntru». Cu această ocazie el modifica statutul la 2 Iulie 1864, stabilind în preambul:

«Principatele Unite pot în viitor a schimba legile care privesc administraţiunea lor dinăuntru, cu concursul legal al tuturor puterilor stabilite şi fără nici o intervenţiune din afară», etc.

[2]) Deşi constituanţii noştri din 1866 au urmărit foarte de aproape textele Constituţiunii belgiene din 1831, ei au fost nevoiţi să facă modificările necesare faţă de situaţiunile internaţionale deosebite. Astfel, în art. 87, care conţine textul jurământului pe care urmează să-l presteze capul Statului, ei au întrebuinţat formula: *jur a păzi Constituţia şi legile poporului român, a menţine drepturile lui naţionale şi integritatea teritoriului*, pe câtă vreme textul belgian, art. 80 zice: «je jure d'observer la constitution et les lois du peuple belge, de maintenir l'independance nationale et l'integrite du territoire».

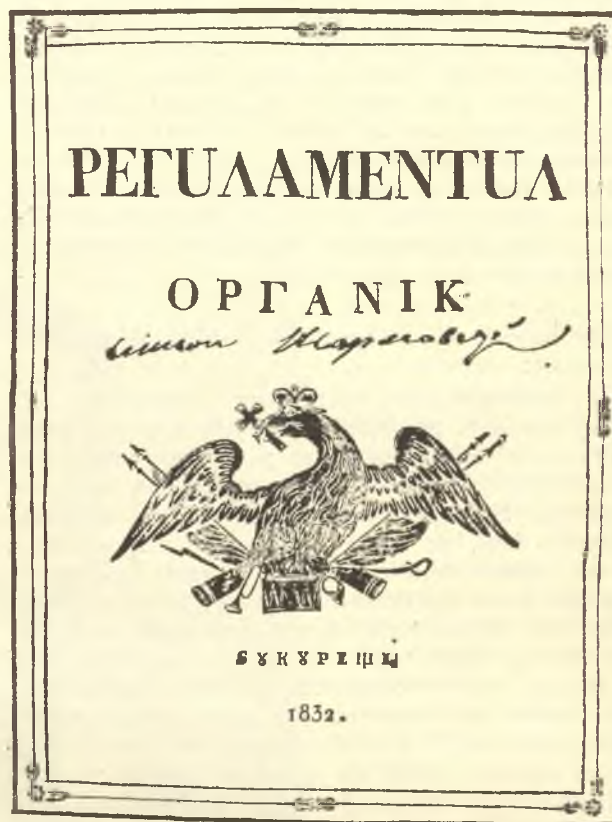
Ţara noastră fiind însă în 1866 sub protectorat, constituantul nu a putut întrebuinţa expresiunea belgiană *de maintenir l'indépendance nationale*, înlocuind-o cu aceea *de a menţine drepturile lui naţionale*, ceia ce înseamnă drepturile recunoscute naţiunii române prin tratatul dela Paris din 1856 şi prin Convenţiunea dela Paris din 1858.

Dar, dacă formularea din 1866 corespundea cu situaţia internaţională de atunci, nu îi era permis constituantului din 1923 să reproducă, în art. 82, formula jurământului din 1866, când situaţiunea internaţională era schimbată.

Tot o regretabilă inadvertenţă găsim şi în art. 88 alin. final din Constituţiunea dela 1923 (art. 93 din Constituţia 1866), unde se vorbeşte de dreptul Regelui de a face convenţiuni internaţionale, *însă numai de comerţ şi navigaţiune*, dar nu şi politice, ceea ce era exact în 1866, când Ţara era sub suveranitatea Turciei, conform art. 22 din Tratatul dela Paris din 1856, dar care nu se mai potrivea în 1923.

ANALIZA CONSTITUŢIUNII ROMÂNIEI

Intrucât Constituţiunea din 1866 este actul fundamental, modificările ce au intervenit până la 1923 schimbându-i foarte puţin înfăţişarea, afară de modificarea din 1917, care schimba bazele corpului electoral, vom examina Constituţiunea din 1866, arătând numai modificările introduse. Modificările introduse în 1923 fiind mai importante, le vom trata deosebit.

COPERTA REGULAMENTULUI ORGANIC AL MUNTENIEI, 1832 (Cu semnătura lui Simeon Marcovici, unul din bursierii Statului, înainte de 1830). Colecţia Acad. Române

Constituţiunea din 1866 conferă Capului Statului titlul de *Domn*. Această titulatură a durat mai puţin de 15 ani, căci în urma răsboiului ruso-româno-turc din 1877—1878, prin tratatul din Berlin (1878) s'a proclamat independenţa ţării, iar prin legea din 15 Martie 1878, ţara a fost ridicată la rangul de regat.

Cu ocaziunea modificării constituţionale din 8 Iunie 1884, s'a înlocuit termenul de Domn cu acela de Rege. Vom întrebuinţa titlul de Rege pentru Capul Statului chiar când ne vom referi la constituţiunea din 1866.

Constituţiunea din 1866 fu primul pact constituţional român făcut printr'un acord de voinţe, între Adunarea Deputaţilor reprezentând Naţiunea şi între

Suveran, după cum Statutul a fost prima constituțiune dată de un Domnitor român. [1])

Constituțiunea din 1866 are 133 articole, împărțite în 8 titluri. Primele trei titluri tratează despre *elementele constitutive ale Statului* și anume: titlul I (art. 1—4) despre *teritoriu; populațiunea* face obiectul celui de al II-lea titlu (art. 5—30) *despre drepturile Românilor*, iar titlul III (art. 31—107) vorbește despre puterile Statului, adică despre *suveranitate* și organele prin care ea se exercită. Titlul IV, despre *finanțe*, are 10 articole (108—117); titlul V, despre *puterea armată* (art. 118—123); titlul VI cuprinde *dispozițiuni generale* (art. 124—128); titlul VII vorbește despre *revizuirea Constituțiunii* (art. 129); titlul VIII cuprinde *dispozițiuni tranzitorii și suplimentare* (art. 130—133).

I. Teritoriul. Caracterele juridice ale teritoriului sunt:

a) *Inalienabilitatea.* Art. 2 din Constituția dela 1923 stabilește principiul inalienabilității: nici o modificare a teritoriului nu se poate face decât de o constituantă, legiuitorul ordinar neavând asemenea calitate. Hotarele Statului pot fi însă rectificate printr'o lege, ne spune alin. 2 din art. 2, când e vorba numai de mici modificări, cerute de circumstanțele locale sau de necesitatea de a avea o graniță mai bine determinată. Aceste rectificări de hotare se fac pe baza unei convențiuni încheiate între delegații Statelor respective. Această convențiune se supune Parlamentului, care aprobând-o, autoriză guvernul să facă ratificările necesare validității actului internațional. Astfel s'a procedat la noi în 1921 cu delimitarea frontierei ceho-române, pe baza protocoalelor încheiate la 4 Mai 1921, sau față de Jugoslavia, prin protocolul încheiatl a Belgrad la 24 Noemvrie 1923, protocoale ratificate de Parlament.

b) *Indivizibilitatea.* Acest principiu e formulat în art. 1 din Constituția noastră din 1923; el exista și în art. 1 din Constituția dela 1866, ca o declarațiune solemnă a definitivei uniri a celor două principate: Muntenia și Moldova [1]). Prin revizuirea din 8 Iunie 1884, se face mențiune în acest articol și de Dobrogea [2]) iar prin modificarea din 1923 o asemenea declarațiune a fost făcută pentru unirea vechiului Regat cu Transilvania, Banatul, Sătmarul și Maramureș cu Bucovina și cu Basarabia (legile din 1 Ianuarie 1920) și cu Dobrogea Nouă, câștigată prin tratatul dela București din 1913, confirmat prin tratatul dela Neuilly sur Seine din 27 Noemvrie 1919.

Textul articolului I astfel cum s'a formulat în 1923 diferă de textele din 1866 și 1884 prin aceea că în noul text se adaugă noțiunii de Stat indivizibil, noțiunile de Stat național și unitar [3]).

[1]) Textul art. 1 din Constituția dela 1866: Principatele-Unite române constitue un singur Stat sub denumirea de România.

[2]) Textul revizuit în 1884: Regatul României cu județele sale din dreapta Dunării constitue un singur Stat indivizibil.

[3]) Textul art. 1 din Constituția dela 1923: Regatul României este un Stat național, unitar și indivizibil.

c) *Egalitatea teritoriului.* In principiu, nu trebue să existe privilegii în favoarea unor anumite regiuni, în ceea ce privește impozitele, serviciul militar sau alte drepturi politice, publice sau civile.

II. *Populația.* In populațiune distingem două categorii de oameni: naționalii sau cetățenii, și străinii.

Prin *național* sau *cetățean* înțelegem un individ, o unitate din colectivitatea numită națiune.

Străinii sunt indivizii care au o altă naționalitate, adică sunt cetățenii unei alte țări, sau nu au nici o naționalitate, sunt *apoliți* (cuvânt grecesc dela polis-oraș, patrie și *a* privativ, adică fără patrie) sau *heimatlos* (cuvânt german intrat în terminologia științifică, având acelaș sens).

Numai cetățenii au drepturi politice, adică drepturi de a participa la conducerea colectivității fie direct, fie indirect. Străinii nu pot avea drepturi politice, ei au însă drepturile civile, adică drepturile de familie și drepturile patrimoniale, fără însă a putea dobândi imobile rurale.

Calitatea de român se dobândește:

a) prin *naștere.* Orice copil trebue să aibă dela naștere o naționalitate. Ca să o putem determina avem două sisteme: sau să atribuim copilului naționalitatea părinților (jus sanguinis), sau să-i acordăm naționalitatea țării unde s'a născut (jus soli). Aceste două sisteme pot fi combinate.

Legiuitorul român, prin legea din 24 Februarie 1924, pentru dobândirea și pierderea naționalității române, consideră ca român pe copiii legitimi ai unui român și pe copiii naturali ai unei românce; tot român este și copilul găsit pe teritoriul României și născut din părinți necunoscuți;

b) prin *efectul legii*, devin cetățeni români:

1. copiii străini legitimați de un român. Această dobândire a cetățeniei are loc cu efect retroactiv;

2. femeia străină căsătorită cu un român; ea își păstrează această calitate și după desfacerea căsătoriei, prin moartea soțului sau prin divorț;

3. locuitorii unui teritoriu anexat Statului român capătă, potrivit legii de anexare, cetățenia română;

c) prin *naturalizare*, adică printr'un act de putere publică prin care un organ al Statului, anume determinat, atribue unui străin calitatea de cetățean român.

Potrivit art. 7 din Constituțiunea dela 29 Martie 1923 și a legii din 24 Februarie 1924 pentru dobândirea naționalității române, naturalizarea se acordă de Consiliul de Miniștri, în urma unei constatări făcute de comisiunea de naturalizare, compusă din primul președinte și președinții Curții de Apel din București, că solicitantul îndeplinește condițiunile cerute de art. 7—10 ale legii pentru dobândirea și pierderea naționalității române.

Art. 5 al acestei legi declară că «străinii cari au dobândit naturalizarea, devin români».

Prin faptul naturalizării ei dobândesc deci de drept drepturile politice.

Legea din 1924 a prevăzut însă, pentru întâia oară, dispoziția că naturalizarea poate fi retrasă.

Această retragere se poate face, conform art. 41, în următoarele cazuri:

a) Când se va constata că a săvârşit acte contrarii ordinei publice şi siguranţei interioare sau exterioare a statului român;

b) Când se va constata că naturalizatul a părăsit ţara pentru a se sustrage serviciului militar sau oricărui alt serviciu public, obligatoriu pentru români.

c) Când se va constata că în serviciul ţării lui de origină sau al oricărei alte ţări ar fi săvârşit acte de spionaj şi ar fi ajutat acţiuni potrivnice drepturilor şi intereselor naţionale ale Statului şi poporului român.

Retragerea de naturalizare se face prin decret regal, dat pe baza jurnalului consiliului de miniştri.

Cetăţenia se pierde în cazurile arătate în art. 36 din aceeaşi lege.

III. Obligaţiunile şi drepturile naţionalilor. Orice cetăţean datoreşte Statului: a) *supunere perpetuă;* b) *credinţă;* c) *unele servicii personale* ca *serviciul militar, obligaţiunea de a fi jurat,* d) *obligaţiunea de a contribui la întreţinerea serviciilor necesare colectivităţii prin plata impozitelor.*

Legi diverse prevăd sancţiuni pentru acei cari nu ar respecta aceste obligaţiuni. Astfel, art. 184 şi urm. din codul penal pedepsesc pe cei cari ar viola obligaţiunea de credinţă; sancţiuni diferite sunt prevăzute în diverse legi pentru acei cari nu se supun injoncţiunilor făcute de organele Statului; codul de justiţie militară pedepseşte nerespectarea obligaţiunii de serviciu militar; codul de procedură penală prevede pedepse pentru acei cari nu respectă obligaţiunea de a presta servicii ca jurat; legile fiscale au o serie de sancţiuni speciale.

In exercitarea dreptului de a comanda, ce aparţine Statului şi la care corespunde obligaţiunea de a se supune la toate legile, regulamentele şi ordonanţele, stă toată puterea Statului.

Dreptul la supunere, Statul îl are şi faţă de străinii cari locuesc pe teritoriul său.

Cetăţeanul are: *a)* plenitudinea drepturilor politice, adică dreptul de a participa la conducerea Statului. Femeia română nu are exerciţiul drepturilor politice. Articolul 6 alin. 2 din Constituţia dela 1923 declară că drepturile politice se pot extinde femeilor printr'o lege votată cu o majoritate calificată de două treimi.

Numai majorii au exerciţiul drepturilor politice. Majoritatea este stabilită, în mod general, pentru întreaga ţară, la 21 ani, prin legea din 11 Aprilie 1924; însă legea poate să stabilească pentru anumite cazuri vârste deosebite. De exemplu, alegătorii şi eligibilii pentru Senat trebue să aibă 40 ani (art. 68 şi 75 din Constituţia dela 1923).

GENERALUL PAVEL KISSELEFF,
Preşedintele Obşteştilor Adunări ale Moldovei şi Valachiei

Drepturile politice sunt: dreptul de a fi alegător şi eligibil la Cameră şi Senat, la consiliile judeţene şi comunale, dreptul de a fi jurat, de a ocupa funcţiuni publice, adică drepturile pe care Romanii le desemnau cu numele de *jus suffragii* et *jus honorum.* Ele aparţin numai cetăţenilor;

b) plenitudinea *drepturilor publice* adică a drepturilor pe care declaraţiunea de drepturi din 29 August 1789, din timpul revoluţiei franceze, le numea *drepturile omului şi cetăţeanului.*

Aceste drepturi publice se împart în două categorii:

a) drepturile primare: libertatea individuală, libertatea de circulaţiune, inviolabilitatea domiciliului, libertatea muncei, dreptul de proprietate, libertatea de conştiinţă, libertatea cultului, libertatea de opinie, secretul corespondenţei (art. 27).

b) drepturile secundare sau libertăţile complimentare care sunt de două categorii: a) *libertăţile de propagandă a ideilor:* libertatea presei şi libertatea învăţământului; b) *libertăţile colective,* care cuprind libertatea de asociaţiune şi libertatea de întrunire.

Aceste drepturi sau libertăţi putând fi violate fie de legiuitor, fie de executiv, fie de un individ, Constituţiunea dă puterii judiciare posibilitatea de a reprima orice violaţiune posibilă, fie prin atacarea în neconstituţionalitate, dacă este vorba de o violaţiune făcută de legiuitor, fie pe calea contenciosului administrativ dacă e vorba de o violaţiune făcută de administraţiune, fie prin acţiuni înaintea tribunalelor ordinare, dacă violaţiunea normelor constituţionale a fost făcută de un individ.

Constituţiunea condamnă regimul preventiv şi stipulează că, pentru a exercita aceste libertăţi, nu e nevoie de o autorizaţiune prealabilă. Astfel, în materie de

presă, cauțiunea, avertismentul, cenzura, suspendarea și confiscarea unui ziar sunt interzise de constituțiune. Constituțiunea admite numai regimul represiv.

Constituțiunea proclamă *competența juriului în delictele politice și de presă.* Aceasta constitue o importantă apărare a libertății individuale.

Cu ocaziunea revizuirii constituționale din 8 Iunie 1884, alineatul II din art. 24, în cuprinderea următoare: « *Delictele de presă sunt judecate de juriu* », a devenit alineatul penultim, adăugându-se următoarele: « *afară de acele care s'ar comite în contra persoanei Regelui și a familiei regale sau contra suveranilor Statelor străine. Aceste delicte se vor judeca de tribunalele ordinare după dreptul comun* ».

Cu ocaziunea revizuirii constituționale din 1923, s'a menținut excepțiunea introdusă în 1884, adăugându-se însă alte două excepțiuni și anume:

1) îndemnurile directe la omor și rebeliune, în cazurile când nu au fost urmate de execuțiune; 2) calomniile, injuriile, difamațiunile aduse particularilor sau funcționarilor publici cari ar fi atinși în vieața lor particulară sau în cinstea lor personală.

In materie de presă, arestul preventiv este interzis. Din textul și spiritul Constituțiunii rezultă că legiuitorul constituant a garantat numai libertatea cetățeanului de a-și manifesta opiniunile, cugetările și sentimentele sale în orice materie; el nu a acordat asemenea garanție delictelor ordinare, ori de câte ori presa a servit ca instrument pentru comiterea unor asemenea delicte. Sunt delicte de presă numai acele infracțiuni care sunt produsul unei cugetări sau al unui sentiment și ale căror elemente constitutive sunt toate realizate prin presă ca instrument de executare. Delictul de presă nu este o infracțiune sui-generis, ci este o infracțiune de drept comun, însă caracterizată printr'un abuz al dreptului în exprimarea cugetării sau sentimentului, și săvârșită pe calea presei [1]).

c) plenitudinea drepturilor civile, în care se cuprind drepturile de familie, adică dreptul de a se căsători, de a legitima, de a adopta, de a exercita puterea paternă, precum și drepturile patrimoniale.

Proprietatea individuală de orice natură și toate creanțele asupra Statului sunt proclamate, ca și în declarațiunea drepturilor omului și cetățeanului din 1789, de către Constituțiunea din 1866, drept *sacre și inviolabile* (art. 19). Constituțiunea din 1923 (art. 17) schimbă această formulă proclamând că: *proprietatea de orice natură, precum și creanțele asupra Statului sunt garantate,* ceea ce înseamnă o schimbare de concepțiune. Individualismul a suferit o atenuare grație curentelor sociale care proclamă proprietatea funcțiune socială.

Constituantul admite *exproprierea pentru cauză de utilitate publică,* legalmente constatată și după o dreaptă și prealabilă despăgubire.

Prin *cauză de utilitate publică,* sub imperiul Constituțiunii din 1866 (art. 19), se înțelegeau numai căile de comunicațiune, salubritatea publică, precum și lucrările de apărare națională. Constituantul din 1923 (art. 17) a mărit sfera noțiunii de utilitate publică în această materie adăugând: interesele culturale, precum și cele impuse de interesele generale directe ale Statului și administrațiunilor publice și dând posibilitate legiuitorului ordinar ca, prin legi votate cu majoritate de două treimi, să admită noui cazuri de utilitate publică (art. 17).

Străinii se bucură de toate drepturile civile, afară de acela de a dobândi imobile rurale, care potrivit art. 18 din Constituțiune, nu pot fi stăpânite decât de cetățeni.

[1]) Casația II, decizia 3.559 din 1926 în « Jurispr. Gen. » 1927, p. 509; Cas. Secț. Unite, decizia 18 din 7 Iunie 1934 « Pand. Săpt. » 1934, p. 769.

PRINCIPIILE FUNDAMENTALE ALE CONSTITUȚIUNII

I. *Principiul suveranității naționale.* Art. 31 din Constituțiunea din 1866, reprodus în art. 33 din Constituțiunea dela 1923, spune: toate puterile Statului emană dela Națiune.

Calitatea esențială a suveranității este de a fi supremă. In general, nu se admite că un Stat are suveranitate, dacă există o altă putere care să-i poată comanda.

Astfel, în Regulamentele Organice (1831—1832) care organizează principatele Munteniei și Moldovei nu se vorbește de suveranitate, pentrucă ambele principate erau supuse Turciei ca putere suzerană și Rusiei ca putere protectoare.

Nu aflăm deasemenea mențiune despre suveranitate nici în convențiunea dela Paris 1858, pentrucă, potrivit art. 2 alin. 2 din Convențiune, Principatele se administrau în limitele stipulate prin înțelegerea dintre puterile garante [1]) și Curtea suzerană [2]).

In urma călătoriei făcută de Domnitorul Cuza la Constantinopol în 1864, Consiliul ambasadorilor puterilor garante a admis autonomia lăuntrică completă a Principatelor. Pe baza acestei autonomii s'a putut face Constituția și vorbi de suveranitate națională.

II. *Principiul guvernământului reprezentativ* e arătat în art. 31 care, după ce proclamă principiul că toate puterile Statului emană dela Națiune, adaogă că ea nu le poate exercita decât prin delegațiune și după principiile și regulile așezate în Constituțiune.

III. *Principiul separațiunii puterilor.* Constituțiunea admite trei organe: legislativ, executiv și judecătoresc, ai căror titulari sunt independenți unii de alții.

ORGANELE STATULUI

I. PUTEREA LEGISLATIVĂ

Puterea legislativă, se exercită colectiv de către Rege și reprezentațiunea națională, compusă din Adunarea Deputaților și Senat.

[1]) Adică Puterile care participaseră la tratatul dela Paris (1856), prin care se terminase răsboiul Crimeei. Aceste puteri erau Austria, Franța, Marea Britanie, Prusia, Turcia, Rusia și Sardinia. Articolul 2 din Convențiunea dela Paris declară că Principatele se vor bucura sub garanția colectivă a puterilor contractante de privilegiile și imunitățile ce posedă.

[2] Turcia.

Orice lege cere acordul de voinţe a acestor trei ramuri ale Puterei legislative. Manifestarea de voinţă a Adunării Deputaţilor şi a Senatului se face prin votare; manifestarea de voinţă a Regelui se face prin *sancţionarea legei*, care era ca şi astăzi, actul de adeziune al Capului Statului la opera legislativă. Sancţionarea are deci caracterul de act legislativ. Opera legislativă votată de Cameră şi de Senat fără sancţionare, nu are decât valoarea unui proiect. Legea odată sancţionată, trebue promulgată. *Promulgarea* este tot un act regal, dar de ordin administrativ. Este ordinul către agenţii puterei executive de a aduce la îndeplinire legea. Sancţionarea şi promulgarea se face prin acelaş act. Tot atunci regele ordonă şi *publicarea* legei în Monitorul Oficial. Publicarea legei în Monitor face legea opozabilă pentru toată lumea.

Conform art. 37 din Constituţia de la 1923, promulgarea legei se face prin îngrijirea ministrului de Justiţie. Iniţiativa legilor aparţine fiecăreia din cele trei ramuri ale Puterii legislative.

Membrii reprezentantaţiunii naţionale reprezintă Naţiunea în totalitatea ei, iar nu numai localitatea care i-a ales.

NAPOLEON III
(Colecţia Acad. Române)

Constituţiunea prin art. 57 şi urm. stabilea compunerea corpului electoral atât pentru Adunarea Deputaţilor cât şi pentru Senat prin *sistemul censitar*. *Censul*, este cotitatea de impozit ce un cetăţean trebuia să plătească pentru ca să fie elector sau eligibil.

In afară de sistemul censitar, care admite averea drept criteriu de selecţionare al cetăţenilor pentru vieaţa politică, Constituţiunea din 1866 admite şi un *sistem capacitar*, dispensând de cens pe acei cari au un anumit grad de instrucţiune.

Sistemul censitar a dăinuit la noi până la modificarea constituţională din 29 Iunie 1917 când modificându-se art. 57 şi 67, s'a admis sufragiul universal, adică s'a recunoscut tuturor cetăţenilor dreptul de vot, indiferent dacă au sau nu avere.

Constituţiunea din 1866 prin art. 96, devenit art. 90 prin modificarea din 1923, stabileşte principiul *funcţionării intermitente* a Parlamentului.

Art. 90 stabileşte că Regele poate *disolva* sau *proroga* adunările.

Prorogarea este amânarea Parlamentului, care nu poate însă depăşi o lună nici nu poate fi înnoită în aceeaşi sesiune fără consimţământul Adunărilor.

Regele poate disolva ambele Adunări sau numai una. Insă, pe baza *principiului concomitenţei*, adunarea nedisolvată nu poate funcţiona, până ce nu s'a constituit cealaltă adunare.

Actul de disolvare trebue să conţină convocarea alegătorilor până în 2 luni şi a Adunărilor până în 3 luni.

Rolul Adunării deputaţilor şi Senatului în opera legislativă

Dreptul de a participa la opera legislativă a celor două adunări nu este egal. Astfel, Camera Deputaţilor se bucură de o învestitură constituţională exclusivă de a vota legea bugetară sau legea anuală de finanţe (art. 113 Constituţiunea din 1866, art. 114 Constituţiunea din 1923). Aceasta este o caracteristică a dreptului public român: nu o aflăm în ţările din occidentul Europei, nici în Belgia, nici în Anglia şi nici în Franţa.

Această dispoziţiune a fost înscrisă pentru prima dată în articolul 6 din Statutul lui Cuza dela 1864.

Până la Statut noi am avut numai parlamente unicamerale. Astfel, după Regulamentele Organice, fiecare principat avea o singură adunare obştească

ordinară, și după Convențiunea dela Paris din 1858, prin care atât în Moldova cât și în Muntenia se crea câte o adunare electivă. Negreșit că aceste adunări erau învestite cu atribuțiunea de a vota bugetul. Când însă Cuza a creat, prin Statut, Corpul ponderator sau Senatul, nu a acordat și acestei noui instituțiuni dreptul de a examina și vota bugetul. Constituantul din 1866 admițând și el sistemul bicameral, a menținut dispozițiunea din Statut, arătând în desbaterile Constituantei că discuțiunile bugetului durează prea mult chiar înaintea unei singure camere.

Pentru celelalte legi, guvernul poate să adreseze proiectele de legi, în mod egal, oricărei Adunări, afară de acelea relative la veniturile și cheltuelile Statului sau la contingentul armatei, care trebuesc votate mai întâi de Adunarea Deputaților (art. 33 alin. 2 din Constituția dela 1866, art. 35 al. 2 din Constituția 1923).

Adunările au dreptul de a controla validitatea alegerilor propriilor lor membri. Constituțiunea (art. 40 în 1866 și 44 în 1923), dă fiecărei adunări legislative dreptul de a verifica titlurile membrilor săi, având și căderea de a judeca contestațiunele ce s'ar ridica în această privință.

Pentru a apăra puterea legislativă de injoncțiunile executivului, constituantul a stabilit o serie de dispozițiuni, din care unele destinate să garanteze adunările însăși, iar altele, individual, pe membrii lor. Despre prima din aceste garanții se ocupă art. 55 și 56 din Constituțiunea din 1866, devenite art. 59 și 60 prin modificarea din 1923, iar despre cealaltă se ocupă art. 51 și 52 din Constituțiunea din 1866, devenite 54 și 55 în 1923.

Prin art. 59 și 60 se proclamă *inviolabilitatea localurilor Adunărilor*, arătându-se că nici o putere armată nu are dreptul de a intra în localul unei Adunări, fără aprobarea președintelui ei. Fiecare adunare are drept *exclusiv* de a exercita propria sa poliție prin președintele ei. Art. 54 și 55 proclamă *inviolabilitatea* [1]) și *iresponsabilitatea membrilor Parlamentului.*

PUTEREA EXECUTIVĂ

I. *Regele*

Puterea executivă este încredințată Regelui, asistat de miniștri. Regele se bucură de cele două privilegii monarhice: *a)* principiul *irevocabilității; b)* principiul *inviolabilității.*

Domnitorul, astăzi Regele, este irevocabil în sensul că nu poate fi revocat, puterile lui sunt pe vieață și sunt ereditare ne spune art. 82 din Constituția dela 1866, art. 77 din Constituțiunea dela 1923.

Domnitorul, astăzi Regele, este inviolabil în sensul că nu este răspunzător nici chiar pentru actele sale personale, pe câtă vreme un președinte de republică, care este numai iresponsabil, răspunde pentru actele personale.

[1]) Inviolabilitatea membrilor parlamentului se mai numește și *imunitate parlamentară.* Ea a fost proclamată pentru prima dată de Adunarea Națională franceză, la 26 Iunie 1790.

Prin faptul că Regele este inviolabil, actele lui nu au nici o putere dacă nu sunt contrasemnate de un ministru care, prin aceasta, devine răspunzător.

Potrivit Constituțiunii din 1866, Domnitorul are atribuțiuni arătate în art. 93 și urm. reproduse întocmai de art. 88 și urm. din Constituția dela 1923. Enumerațiunea făcută de art. 93 este limitativă, ne spune art. 96 din Constituția dela 1866, devenit art. 91 în Constituția dela 1923, căci coteriile politice, care detronaseră pe Cuza, voiau să-și rezerve lor plenitudinea puterilor, crezând că vor domnia vieața politică prin Parlament.

Vieața politică a urmat însă cursul ei tradițional. Constituțiunea burgheză, transplantată din Belgia, nu se putea adapta situațiunilor dela noi, unde lipsea o clasă burgheză puternică și românească, care să servească drept pivot nouei așezări. Deaceea nici instituțiunile politice create prin această Constituțiune nu au avut o consistență prea mare. Și tot Domnul a rămas izvorul puterii.

Domnul, și mai apoi Regele, a avut de fapt atribuțiuni mult mai mari decât arată Constituția. Astfel el reprezintă țara în afară și înăuntru; în numele lui se încheie tratate politice și convențiuni diplomatice; el numește și revoacă pe miniștri; are inițiativa în materie legislativă, sancționează și promulgă legile, convoacă, prorogă și disolvă parlamentul, convoacă Corpul electoral, are puterea de a face regulamente, poate da în judecată pe miniștri, numește în funcțiunile publice, are dreptul de amnistie în materie politică, și de grațiere; în numele lui se execută hotărîrile judecătorești.

La fiecare început de sesiune parlamentară, Regele adresează adunărilor un *mesagiu*, contrasemnat de toți miniștrii și care conține o expunere a situațiunii și un program de activitate legislativă.

Toate aceste puteri aparțin monarhului.

Regele, fiind deasupra partidelor politice, nu are alt interes de cât de a asigura ordinea și pacea în țară; el planează deasupra pasiunilor omenești; el își creează o sferă de pace, de mărire, de imparțialitate, grație căreia el intervine pentru a face să înceteze conflictele politice, fie revocând pe miniștri, sau provocând demisiunea cabinetului, fie refuzând să sancționeze o lege, fie prorogând sau disolvând parlamentul, fie acordând amnestie pentru a face să înceteze prigonirile politice sau pentru a restabili pacea socială, fie acordând grație atunci când i se pare într'un anumit caz, că pedeapsa dată de judecători a fost excesivă.

Regele, în asemenea condițiuni, este *un organ care* reprezintă *principiul colaborațiunei puterilor;* întru cât se împărtășește din atribuțiunile celor trei puteri și execută un control asupra lor, *el joacă rolul unei puteri moderatoare, care temperează excesele celorlalte puteri.*

Constituțiunea proclamă că *transmisiunea puterei supreme, adică a puterilor regale, se face prin ereditate.*

Art. 82 din Constituțiunea din 1866 proclamă principiul *monarhiei ereditare în persoana Principelui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen și a moștenitorilor săi.*

Pentru prima dată s'a introdus atunci la noi principiul eredităţii în desemnarea Monarhului.

La noi, monarhia, era electivă, preferându-se cei cari aveau legături de rudenie cu un Domn, bunăoară fratele sau copilul lui, fie chiar natural. Ceea ce a făcut pe unii istorici să susţină existenţa unui sistem electivo-ereditar.

Evident că Domnii se puteau alege şi dintre rudele foştilor Domni, dar aceasta însemna că erau dintr'o familie importantă, că probabil aveau mijloace, că poate aveau calităţi şi prin urmare puteau figura între pretendenţi, dar nu exista un drept exclusiv pentru dânşii [1]).

Principiul eredităţii aşa cum e formulat în art. 82 din Constituţiunea din 1866, sau 77 din Constituţiunea dela 1923, prevede că numai bărbaţii şi descendenţii acestora pot moşteni tronul, prin ordinul de primogenitură şi cu excluderea perpetuă a femeilor şi coborîtorilor lor.

Succesiunea la Tron este asigurată în linie directă, descendentă şi legitimă.

In lipsa de descendenţi, Constituţiunea chiamă la tron pe fraţii Monarhului şi descendenţii lor de sex bărbătesc, în ordinea de primogenitură.

Dacă Monarhul nu are descendenţi, nici fraţi, el poate să indice, cu asentimentul reprezentaţiunii naţionale, un succesor ales dintr'o familie suverană din Europa.

Dacă Monarhul moare fără succesor, Tronul este vacant. In acest caz, cele două Adunări se întrunesc de urgenţă, într'o singură Adunare, fără convocare, pentru a alege ca Rege pe un principe dintr'o dinastie din Europa.

Constituţiunea nu admite numai vechiul adagiu *le Roi est mort, vive le Roi*, sau *le Roi ne meurt jamais.* Succesorul Tronului are vocaţiunea constituţională, dar aceasta nu e suficient. El trebue să facă o manifestare de voinţă, îşi exprimă o acceptare solemnă depunând înaintea Adunărilor întrunite într'o singură Adunare, jurământul prescris de art. 87 din Constituţia din 1866 (art. 82 din Constituţia din 1923).

Prin faptul că Succesorul depune jurământul şi prin faptul că reprezentanţa naţională îl acceptă, s'a stabilit un acord de voinţe, care ratifică delegaţiunea dată de Constituanta din 1866 Domnitorului Carol şi urmaşilor săi.

Numai în urma acestei manifestări de voinţe, succesorul Tronului este învestit cu puterile supreme.

Suveranul nu poate presta jurământ decât la majorat, care e fixat la 18 ani.

II. *Organele chemate să exercite puterile regale în lipsa Regelui.*

Puterea regală fiind de o importanţă considerabilă, Constituţiunea nu admite nici o soluţiune de continuitate în exerciţiul ei.

In acest scop, ea creează mai multe organe chemate să exercite puterile supreme, pentru cazul că Regele ar muri sau s'ar găsi în imposibilitate să le exercite. Astfel se creează două organe (prin art. 84 penult. alin. 88 şi 89 din Const. din 1866, devenite 79, 83 şi 84 în 1923) fiecare fiind chemate să exercite puterile regale cu caracter permanent pentru anumite situaţiuni: *locotenenţa regală* pentru cazul de vacanţă a Tronului şi până la alegerea unui nou Rege şi *regenţa*, pentru cazurile că succesorul Tronului ar fi minor sau că Regele s'ar afla în imposibilitate de a domni (din cauza unei boli mintale) precum şi un alt organ care să exercite aceste puteri ori de câte ori Regele, succesorul la Tron sau membrii locotenenţei sau ai regenţei ar fi împiedecaţi să exercite aceste puteri. Acest organ este *Consiliul de Miniştri.*

Astfel, dacă Regele moare şi lasă un succesor major, Consiliul de Miniştri exercită puterile regale imediat după moartea Regelui, dar le exercită în *numele poporului român*, titularul suveranităţii, şi aceasta până ce succesorul major va depune jurământul conform art. 82, când va fi învestit cu puterile regale. Deasemenea, în cazul că moştenitorul ar fi minor, Consiliul de Miniştri exercită puterile regale până ce membrii regenţei ar depune jurământul conform art. 82. In caz de vacanţă a Tronului, Consiliul de Miniştri exercită puterile până la intrarea în funcţiune a locotenenţei regale, care are loc după prestarea jurământului.

Deasemenea, dacă Regele face o călătorie afară din ţară, puterile regale sunt exercitate de Consiliul de Miniştri.

Toate aceste organe, care exercită puterile regale în lipsa Regelui, sunt pluripersonale. Locotenenţa regală şi regenţa sunt compuse fiecare din câte trei membri.

III. *Miniştrii*

Miniştrii sunt *colaboratorii necesari* ai Regelui, ai regenţei sau locotenenţei regale, căci am arătat că actul regal e inexistent, dacă nu e contrasemnat de un ministru. Miniştrii formează un colegiu numit *Consiliul de Miniştrii*, sub preşidenţia persoanei care a fost desemnată de Monarh cu formarea cabinetului şi care poartă titlul de preşedinte al Consiliului de Miniştri sau Prim Ministru.

In sistemul admis de constituţiune există deci *o colaboraţiune necesară* între Monarh şi miniştri. Miniştrii, reprezentând o concepţiune politică şi având răspunderea politică, trebue să aibă iniţiativa actelor lor, cu condiţiunea ca să obţină adeziunea Monarhului. Dar şi actul semnat numai de Rege şi necontrasemnat de un ministru *nu are nici o tărie*, e socotit inexistent.

Cabinetul ministerial sau Consiliul de Miniştri trebue să fie omogen, adică între membrii lui trebue să existe o unitate de vedere.

---

[1]) Astfel, dintr'un hrisov dela Vlad Ţepeş (Arhiva Ist., I, p. 7, doc. 3):
« După moartea Domniei mele ori pe cine ar alege de a fi « Domn Ţării Româneşti fie din rodul de inimă al Domniei « mele, fie din neamul Domniei mele, fie chiar, din păcatele « noastre, din alt neam ».

Intr'un document moldovenesc al lui Ştefan Vodă din 26 Decemvrie 1517, vedem: « Iar după vieaţa noastră cine « va fi Domn din copiii noştri, sau din neamul nostru sau « pe oricare Dumnezeu va alege a fi Domnul pământului « nostru moldovenesc ».

Preşedintele Consiliului de miniştri, stabileşte împreună cu colegii săi programul ministerial, coordonează activitatea Ministerelor, vorbeşte înaintea Parlamentului în numele întregului guvern.

Consiliul de Miniştri are două feluri de atribuţiuni:

a) deliberează asupra celor mai multe chestiuni fără să dea deciziuni, care să producă efecte juridice, ci numai autoriză pe miniştri să execute acele rezoluţiuni, fie făcând un proiect de lege, un regulament, propunând Monarhului un decret, fie autorizând să dea o deciziune, un ministru, etc.;

b) are unele atribuţiuni de deciziune, date prin diverse legi. Astfel, legea asupra străinilor din 1 Aprilie 1881, stabileşte că deciziunea de expulzare se dă de Consiliul de Miniştri; codul civil prin art. 811 şi 817, dă Consiliului de Miniştri atribuţiunea de a autoriza stabilimentele publice şi de utilitate publică să accepte donaţiunile sau legatele ce li s'ar fi făcut; naturalizarea se acordă tot de Consiliul de Miniştri (art. 7 Constituţiunea din 1923), etc.

Membrii familiei regale nu pot fi miniştri (art. 98 Constituţiunea din 1866, art. 95 Constituţiunea din 1923).

Răspunderea ministerială poate fi politică, civilă şi penală. Principiul responsabilităţii ministeriale apare ca un corectiv al abuzurilor posibile. Convenţiunea din Paris, din 1858, prin art. 15, admitea principiul contrasemnării actelor domneşti de către miniştrii *competenţi*, precum şi răspunderea lor. Constituţiunea din 1866 prin art. 101, stabilea că Inalta Curte de Casaţie în Secţiuni Unite este şi Curte de Justiţie chemată să judece pe miniştri.

Răspunderea politică a miniştrilor se manifestă prin retragerea încrederei din partea majorităţei uneia din Adunări. In urma unei interpelări sau a unei discuţiuni, se votează o moţiune de neîncredere sau se respinge o propunere făcută de guvern sau de un ministru.

Răspunderea întregului guvern poate să fie angajată de primul ministru.

Răspunderea civilă poate să fie exercitată de Stat, care fiind obligat să plătească o despăgubire, la cererea particularului prejudiţiat prin actul ministerial, caută să se recupereze dela ministrul vinovat conform art. 99, Constituţia din 1923. Pentru aceasta, Statul are nevoie să fie autorizat de una din Adunări, după cum arată în art. 4 din legea responsabilităţei ministeriale, din 2 Mai 1879.

Responsabilitatea penală este reglementată de legea responsabilităţii ministeriale, care stabileşte infracţiunile şi determină pedepsele, Constituţia din 1923, prin art. 98, modifică dispoziţiunile legei din 1879, înlăturând compunerea politică a organului de instrucţiune şi stabilind o comisiune de instrucţiune compusă din 5 consilieri ai Inaltei Curţi, traşi la sorţi, în secţiuni unite.

PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Capitolul III din titlul III al Constituţiunii din 1866, tratează despre puterea judecătorească. Acest capitol a devenit al IV-lea în Constituţia din 1923.

In România, ca şi în Belgia, nu se poate contesta, ca în Franţa [1]), existenţa puterii judecătoreşti ca putere distinctă, independentă, de puterea executivă căci, pe când în Franţa legile constituţionale din 1875 nu vorbesc nimic de puterea judecătorească, la noi, ca şi în Belgia, textele constituţionale îi dau categoric această calitate.

Puterea judecătorească are după Constituţie o importanţă considerabilă. Potrivit Constituţiunii din 1866, nici o jurisdicţiune nu se poate creea decât în virtutea unei legi, deasemenea, nici comisiuni şi tribunale extraordinare.

Legea din 11 Iulie 1866 pentru împărţirea atribuţiunilor Consiliului de Stat, desfiinţat prin Constituţiune, a dat în căderea instanţelor judecătoreşti afacerile de contencios administrativ care erau de competenţa desfiinţatului Consiliu; instanţele judecătoreşti însă nu şi-au arogat dreptul de a anula actele administrative de autoritate, aşa cum avea căderea Consiliul de Stat; ele căutau numai să constrângă prin daune cominatorii autoritatea administrativă, să retragă actul ilegal care vătămase drepturile reclamantului.

Sub imperiul Constituţiunii din 1866, s'a făcut legea din 1 Iulie 1905 pentru organizarea Curţii de Casaţie, prin care s'a dat în atribuţiunea Curţii de Casaţie secţia III-a, să anuleze actele administrative de autoritate, anume enumerate în lege, care ar fi vătămat un drept al reclamantului.

Această lege a fost abrogată prin legea din Martie 1910, care revine la starea de lucruri anterioară legii Insă, printr'o nouă modificare a legii Curţii de Casaţie, din 1905.
făcută prin legea din 17 Februarie 1912, se atribue de astădată în mod larg, Curţii de Casaţie (secţia III-a), dreptul de a cenzura, la cererea unui recurent, actele administrative de autoritate proclamând, dacă era cazul, ilegalitatea lor şi invitând autoritatea administrativă de a intra în legalitate.

Legea aceasta din 1912, ca şi legea din 1905, socotea tăcerea administraţiunii faţă de o cerere a unui particular bazată pe un drept, ca o culpă a administraţiunii, şi dedea celui vătămat dreptul de a se adresa Inaltei Curţi, cerând o deciziune pozitivă care obliga administraţiunea de a face actul în anumit sens.

Legea din 1912 admitea, ca mijloc de constrângere în contra administraţiunii recalcitrante, condamnarea la daune cominatorii de cel puţin 200 lei pe fiecare zi de întârziere. Aceste daune erau definitive şi nu se mai puteau reduce. Administraţiunea care ar fi plătit asemenea daune avea recurs în contra capului administraţiunii, vinovat de neexecutarea deciziunii Curţii.

---

[1]) In Franţa sunt autori cari susţin că puterea judecătorească face parte din puterea executivă, însă nu este locul aci ca să arătăm lipsa de fundament a acestor păreri. Vezi în această privinţă H. Barthelemy, « Traité de droit adm. » XIII e éd.; Ducroq, « Droit adm. », Anibal Teodorescu « Tratat de drept adm. » I. Această teorie e viu combătută de constituţionalişti. Vezi Paul Negulescu, « Tratat de drept adm. », ediţia III, 1925, pag. 377 Nr. 49; « Curs de drept constituţional », 1927, p. 115—336.

Instanţele judecătoreşti au admis fără text, ca o creaţiune jurisprudenţială că, chiar comandamentele legislativului, adică legile, sunt supuse controlului puterii judecătoreşti, care are căderea de a le cenzura din punctul de vedere al valoarei lor constituţionale şi nu numai din punctul de vedere intrinsec, formal,

Legea asupra responsabilităţii ministeriale, de care vorbesc articolele 101 şi 102, s'a făcut de abia la 2 Mai 1879.

Art. 104 alin. 3 spune că «pentru întregul Stat român este o singură Curte de Casaţie»[1]) aceasta spre a asigura unitatea de jurisprudenţă.

PROCLAMAREA UNIRII PRINCIPATELOR, 24 IANUARIE 1859
(După tabloul de *Th. Aman*, Colecţia Acad. Române)

adică dacă legea nu a fost votată de ambele Adunări, dacă nu a fost sancţionată, dar chiar şi din punctul de vedere intern, al conformării textului legislativ cu norma constituţională.

Acest drept a fost recunoscut tuturor instanţelor judecătoreşti.

Ca un omagiu adus imparţialităţii judecătorilor, legislatorii au fost de acord să le încredinţeze preşedinţia operaţiunilor electorale.

Constituţiunea din 1866, prin art. 101, proclamă că Inalta Curte de Casaţie în Secţiuni Unite este şi Curte de Justiţie chemată să judece pe miniştrii trimişi în judecată de Capul Statului sau de una din Adunări, pentru actele făcute în exerciţiul funcţiunii lor. Acest articol adaugă că se va face o lege prin care să se determine cazurile de responsabilitate şi pedepsele aplicabile, iar prin art. 102 se arată că, până la facerea acestei legi, Curtea de Casaţie şi Justiţie are puterea de a caracteriza delictul şi a pronunţa pedepse. Cu alte cuvinte se dă Inaltei Curţi atribuţiuni legislative.

PRINCIPIILE DE ORGANIZARE ALE STATULUI

Constituţiunea termină cu expunerea principiilor generale de organizare a Statului.

Despre instituţiunile judeţene şi comunale

Capitolul V din titlul III, despre Puterile Statului, tratează despre instituţiunile judeţene şi comunale (art. 108). Dar e ştiut că nici comuna şi nici judeţul nu sunt puteri ale Statului. Art. 41 de sub titlul III, ne vorbeşte despre instituţiunile judeţene şi comunale, ca având dreptul de a reglementa interesele judeţene şi comunale. Legiuitorul nu poate să le ia dreptul de reglementare şi de impunere pe care îl au dela Constituţie (art. 108, 110 şi 111), însă le poate limita aceste puteri.

[1]) Curtea de Casaţie a fost organizată prin legea din 24 Ianuarie 1861.

Constituantul nostru a urmărit de aproape textul belgian (art. 31) care se află aşezat în titlul III, *Des pouvoirs*. Acest articol admitea teoria puterilor municipale şi provinciale formulate de Henrion de Pansey, celebrul prim preşedinte al Curţii de Casaţie franceze în lucrarea sa *Du pouvoir municipal et des biens communaux* (1822), care recunoştea comunelor adevărate puteri, mai ales de poliţie.

Instituţiunile judeţene şi comunale exercită deci atribuţiuni de putere publică pentru soluţionarea şi satisfacerea intereselor locale, prin *investiţiune constituţională*, însă în limitele stabilite de legiuitor şi fiind subordonate Statului.

Constituantul, în art. 108, arată că instituţiunile judeţene şi comunale sunt organizate prin legi, care vor avea la bază principiul de *descentralizare administrativă*, că interesele locale sunt soluţionate de organele locale, Consiliile judeţene şi comunale, alese de Corpul electoral din localitate prin vot universal, egal, direct, secret, obligatoriu şi cu reprezentarea minorităţii după formulele statornicite prin lege. Constituţia adaugă că pe lângă membrii aleşi, vor figura în aceste Consilii şi membri de drept şi membri cooptaţi, iar printre aceştia din urmă pot figura şi femei majore.

In momentul elaborării Constituţiei, femeile nu aveau electoratul nici la judeţ, nici la comună. Legea administraţiunilor locale din 1929 a admis întâia oară pentru femei dreptul de a fi alegătoare şi eligibile, în anumite condiţiuni.

Astăzi, organizarea şi funcţionarea administraţiunilor judeţene şi comunale sunt reglementate prin legea administrativă din 27 Martie 1936 şi prin regulamentul de aplicare al acestei legi din 18 Februarie 1937.

Despre finanţe

Titlul IV (art. 109—118) din Constituţie se ocupă de organele constituite pentru a da satisfacţiune intereselor de ordin financiar ale Statului. Constituţia declară:

1. Că numai puterea legiuitoare are competenţa să stabilească şi să încuviinţeze perceperea impozitelor.
2. Că impozitele nu se pot creea decât în folosul Statului, judeţelor, comunelor sau instituţiunilor publice care îndeplinesc servicii de Stat.
3. Că impozitele comunale şi judeţene nu se pot aşeza decât cu învoirea Consiliilor respective, dar numai în limitele stabilite de legiuitor.
4. Că nu se pot constitui privilegii în materie de impozite; că numai legea poate excepta sau micşora impozitele.
5. Că monopolurile nu se pot constitui decât prin lege şi exclusiv în favoarea Statului, judeţului sau comunei.
6. Că încheierea socotelilor şi votarea bugetului se face de către Adunărea Deputaţilor; că toate veniturile şi cheltuelile Statului trebuesc trecute într'un buget anual.

Votarea bugetului numai de Adunarea Deputaţilor este o caracteristică a dreptului nostru public, pe care nu o găsim în altă ţară din Europa cu sistem bicameral. Aceasta se explică prin faptul că noi am avut un sistem unicameral (Adunarea Electivă), potrivit convenţiunii dela Paris din 1858, până în anul 1864, când Cuza, prin statut, a înfiinţat Senatul, care, potrivit art. 6, nu avea dreptul să ia parte la votarea bugetului.

In proiectul de constituţie alcătuit de Consiliul de Stat în 1866, se prevedea o singură adunare. In proiectul comitetului delegaţilor adunării constituante, se prevedeau două adunări: adunarea deputaţilor şi adunarea teritorială (art. 58—71). Ambele aveau căderea de a vota bugetul (art. 110) Prin amendamente, adunarea teritorială a devenit Senatul, fără competenţă de a examina şi vota bugetul.

Pregătirea bugetului se face de Ministerul de Finanţe. Votarea lui se face de Adunarea Deputaţilor, executarea lui se face de puterea executivă, iar controlul lui se face de puterea executivă prin Ministerul de Finanţe, care publică în fiecare lună o situaţiune a tezaurului, arătând veniturile evaluate sau prevederile bugetare, veniturile realizate, cheltuelile prevăzute şi cele efectuate. Controlul executării bugetului se face de Curtea de Conturi, iar controlul definitiv de Adunarea Deputaţilor.

Despre puterea armată

Titlul V tratează despre puterea armată (art. 119—123).

Constituţia proclamă în art. 39 că Regele este Capul puterii executive, iar în art. 88, alin. 10, se arată că tot Regele este Capul puterii armate.

In sistemul Constituţiei noastre, armata face parte din puterea executivă şi este supusă legilor, ea nu este o putere, în sensul puterilor legislative, executive şi judecătoreşti care fac acte de deciziune în numele Statului, exprimă voinţa Statului. Armata face parte din forţa publică şi în mod eronat constituanţii noştri au tradus din Constituţia belgiană titlul V, *De la force publique* cu *Despre puterea armată*. Ea este menită ca să ajute, atunci când e nevoie, organele poliţiei administrative în menţinerea ordinei publice în interior, şi să apere ţara de inamicii din afară.

In sistemul Constituţiei noastre, armata este dominată de puterea civilă, căreia îi este subordonată. Din această cauză militarii în activitate sunt opriţi de a lua parte la luptele politice; ei nu exercită electoratul nici activ, nici pasiv, adică nici ca alegători nici ca eligibili, ne spune art. 28 din legea electorală dela 27 Martie 1926.

In timpurile normale, concursul autorităţilor militare poate să fie cerut însă, în scris, de autoritatea civilă pentru menţinerea ordinei.

In timp de criză, când se declară starea de asediu, autorităţile militare devin competente a exercita un drept de jurisdicţiune asupra populaţiunii civile, însă numai pentru infracţiunile stabilite, şi numai cât durează criza, şi totdeauna sub controlul autorităţii superioare civile.

In art. 119, se spune că toţi Românii, fără deosebire de origină etnică, de limbă sau religie, fac parte

din unul din elementele puterii armate, conform legilor speciale.

In Statele moderne, există principiul de solidaritate în baza căruia fiecare cetăţean este dator să contribue la apărarea societăţii politice din care face parte. In atari condiţiuni, în caz de pericol, întreaga naţiune poate să fie mobilizată şi pusă sub ordinele autorităţilor militare; dar chiar în timp de pace, aceste autorităţi, având sub conducerea lor armata activă, au o putere considerabilă faţă de puterea civilă. Cu toate acestea constatăm că, în sistemele constituţionale, s'a ajuns să se asigure predominarea puterii civile asupra puterii militare.

Armata are o organizare deosebită de aceea a guvernământului civil, are o ierarhie deosebită, cadre deosebite. Constituţia, în art. 88, proclamă că Regele este Capul puterii armate, dar el nu exercită comanda efectivă. Legea pentru organizarea puterii armate arată modalităţile de aplicare ale principiului constituţional din art. 119. Sistemul sau tipul de organizare al armatei, consacrat de Constituţia noastră, poartă numele de sistemul conscripţiunii şi al naţiunii armate. Un asemenea sistem există şi în Franţa, Polonia, Jugoslavia, etc. Un alt sistem, practicat de ţările anglo-saxone, admite, în timp normal, numai angajamentele benevole; el se numeşte sistemul voluntar. Elveţia cunoaşte un al treilea sistem, numit al miliţiei, care e tot un sistem de naţiune armată, dar în care nu există aproape de loc serviciu activ (câteva săptămâni în şcoalele de recruţi), toţi oamenii fiind rezervişti, făcând numai perioada de instrucţie şi întreţinându-şi echipamentul.

Dar, toate aceste sisteme au cadre profesionale de ofiţeri, destinaţi să dea educaţiunea militară elementelor recrutate, potrivit sistemelor de mai sus.

Articolul corespunzător, 118 din Constituţia dela 1866, întrebuinţa formula: « Tot Românul face parte sau din armata regulată sau din miliţii sau din garda naţională », pe câtă vreme Constituţia actuală vorbeşte numai de « elementele puterii armate ».

Deosebirea ce observăm între cele două texte, rezultă din tendinţa constatată, în mai toate Statele europene, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, de a se accentua distincţiunea dintre vieaţa militară şi vieaţa civilă, prin crearea unor « gărzi cetăţeneşti ». La noi, *garda cetăţenească* sau *naţională*, a fost înfiinţată prin legea din 18 Martie 1866. Garda naţională se caracteriza prin faptul că gardiştii locuiau acasă, unde îşi ţineau şi armele; subofiţerii şi ofiţerii lor până la gradul de căpitan erau aleşi; numai ofiţerii dela gradul de căpitan până la acel de comandant de legiune (colonel), erau numiţi de Domnitor. Alegerea în grade ca şi numirea, făcută prin decret, era valabilă 3 ani. Or, un asemenea corp, cu un caracter pur cetăţenesc, fără cadre de meserie, servea mai mult ca o armată de revoluţie şi din această cauză a fost desfiinţat, cu ocaziunea modificării constituţionale făcute prin legea din 8 Iunie 1884.

Art. 119 din Constituţie, arată că obligaţiunea de a face serviciul militar este o obligaţiune cetăţenească. Acest impozit al sângelui este datorit de toţi cetăţenii ajunşi la vârsta de 21 ani. Legea asupra organizării puterii armate, ca şi legea asupra recrutării stabilesc că, dacă supuşii Statelor străine nu pot face parte din armată, fiii de străini, născuţi în ţară, nu pot fi scutiţi de serviciul militar, dacă nu vor stabili că au îndeplinit această obligaţiune în altă ţară. Astăzi, în urma marelui răsboiu, experienţa a dovedit că elementele străine trebuesc admise în număr foarte mic, în armată.

Numărul tinerilor ajunşi la vârsta de 21 ani, poate să fie mult mai mare decât nevoile armatei, sau decât permit mijloacele bugetare. De aceea, în fiecare an, se fixează printr'o lege contingentul armatei pentru acel an. Această lege se votează de ambele Adunări (art. 121). Art. 35 din Constituţie spune că legea pentru fixarea contingentului anual al armatei trebue votată mai întâiu de Adunarea Deputaţilor.

Dispoziţiuni generale

Titlul VI, în art. 124—128, vorbeşte despre culorile României. Ele sunt albastru, galben şi roşu, aşezate vertical.

Constituţia din 1866, stabilea aceleaşi culori, fără să determine modul cum urmează să fie aşezate. Ele puteau să fie aşezate paralel cu hampa (lemnul drapelului) sau perpendiculare pe ea.

Legea din 26 Martie 1867, prin art. 6, dispune culorile naţionale în modul următor: albastru perpendicular şi alături cu hampa, galbenul la mijloc, roşul la margine, flotând. In mijloc vor fi armele ţării.

Art. 127 prescrie că niciun jurământ nu se poate impune cuiva, decât în puterea unei legi, care stabileşte şi formula lui.

Art. 128 cuprinde, în primul alineat, dispoziţiunea că Constituţia nu poate fi suspendată nici în total nici în parte, iar în alineatul al doilea, că starea de asediu nu se poate institui decât prin lege.

Dispoziţiuni tranzitorii şi suplimentare

Titlul VIII, cuprinde 7 articole, dela 131—138. Primul articol declară ca făcând parte integrantă din Constituţie o serie de articole din legea dela 17 Iulie 1921, pentru reforma agrară în Oltenia, Muntenia, Moldova şi Dobrogea, din legea dela 13 Martie 1920 privitoare la reforma agrară în Basarabia, din legea din 30 Iulie 1921, pentru reforma agrară în Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş, din legea dela 31 Iulie 1921, pentru reforma agrară din Bucovina.

Art. 132 prescrie obligaţiunea pentru Stat de a satisface trebuinţele normale de lemne de foc şi de construcţie ale populaţiunii rurale din Vechiul Regat, Basarabia şi Bucovina.

Acolo unde Statul nu ar avea păduri pentru a putea satisface aceste nevoi, el va putea expropria pădurile aparţinând persoanelor juridice sau indivizilor, respectând însă o suprafaţă intangibilă de 100 hectare de fiecare proprietate.

O asemenea dispoziţiune constitue, fără îndoială, o măsură extremă, căci creează în profitul unei categorii de cetăţeni un drept de creanţă asupra Statului,

iar Statului, pentru a-şi putea satisface obligaţiunea, i se recunoaşte dreptul de a expropria pădurile particulare. O asemenea măsură este, fără contest, un rezultat al unei concepţiuni electorale, care aduce o violentă atingere principiilor stabilite în însăşi Constituţia, prin art. 17.

REVIZUIREA CONSTITUŢIUNII

Constituţiunea din 1866 proclamă, prin art. 129, *principiul rigidităţii Constituţiunii*, în sensul că pactul fundamental nu poate fi modificat de o lege ordinară, ci numai de Camerele de revizuire, convocate special pentru a examina modificările propuse de parlamentul precedent, care după ce le formulase se disolvase de drept.

Art. 129 din Constituţia dela 1866, devenit 128 prin revizuirea din 1884, a suferit câteva mici modificări prin revizuirea dela 1923, schimbându-se în două articole: 129 şi 130 care cuprind condiţiunile şi formele ce trebuesc îndeplinite pentru revizuirea Constituţiunii.

Constituţiunea din 1866 a suferit mai multe modificări, făcute potrivit art. 129 mai sus menţionat.

REVIZUIREA CONSTITUŢIONALĂ DIN 1879

Prima modificare s'a făcut *3/19* Octomvrie 1879, în urma răsboiului ruso-româno-turc (1877—78), când s'a schimbat art. 7 din Constituţiune pentru a-l pune de acord cu art. 44 din Tratatul dela Berlin.

Prin articolul 44 din Tratatul dela Berlin (1878), se subordonează recunoaşterea independenţei Statului român proclamării principiului egalităţii de drepturi, fără preocupare de credinţă religioasă. Pe baza acestei dispoziţiuni a Congresului s'a făcut, la 1879, modificarea articolului 7 din Constituţiune.

Care era situaţia străinilor în ţară, la această dată?

In România, înainte de înfăptuirea modificării dela 1879, a existat întotdeauna o toleranţă foarte mare, din punct de vedere religios. In trecutul Statului nostru, nu au avut loc persecuţii religioase. In Franţa, de exemplu, este cunoscută lupta extraordinară care a avut loc între hughenoţi şi catolici. O ideie politică, unitatea religioasă a populaţiei, făcea ca această luptă să dăinuiască cu atâta violenţă între francezii despărţiţi prin ideia religioasă. Iar în ceea ce priveşte persecuţiunile religioase, îndreptate în contra evreilor în occidentul european, nu avem decât să ne raportăm la situaţia din Spania, ilustrată de Torquimada, marele inchizitor.

In trecutul ţărilor noastre nu întâlnim niciodată o asemenea intoleranţă, cu toate că elemente străine vieţuiau de mult în ţară la noi.

Convenţiunea dela Paris stabilise că Moldovenii şi Valahii de orice rit creştin, au drepturi politice. De atunci Armenii, veniţi prin secolii trecuţi, au dobândit cetăţenia completă.

In ceea ce priveşte proprietatea pământului, aceasta nu aparţinea decât Românilor. Un decret lege din 19 August 1864 stabileşte că străinul de rit creştin, stabilit în România, va avea dreptul de a cumpăra proprietăţi imobiliare în cazul când şi românul are în ţara acelui străin acelaş drept.

In codul civil, prin art. 8, 9, 12, 16, se stabilesc alte principii decât acela care era prevăzut prin Legea din 19 August 1864. Art. 8 prevede că cei cari nu sunt de rit creştin, nu pot dobândi calitatea de român decât numai potrivit dispoziţiunilor art. 16, care spune că « străinul care voieşte a se naturaliza, va face cerere către Domn arătând capitalurile, starea, profesiunea sau meseria ce exercită şi voinţa de a se statornici pe teritoriul României. Dacă străinul, după o asemenea cerere, va locui 10 ani în ţară şi dacă prin purtarea şi faptele sale va dovedi că este folositor ţării, Adunarea legiuitoare, după iniţiativa Domnului, ascultând şi opiniunea Consiliului de Stat, îi va putea acorda decretul de naturalizaţiune, care va fi sancţionat şi promulgat de Domn. Cu toate acestea, va putea fi dispensat de stagiul de 10 ani străinul care ar fi făcut ţării servicii importante sau care ar fi adus în ţară o industrie, invenţii utile sau talente distinse sau care ar fi format în ţară stabilimente mari de comerţ sau de industrie ». (vezi art. 39 din Regulamentul Organic al Munteniei).

In constituţiunea dela 1866 se spune în art. 7: « Insuşirea de român se dobândeşte, se conservă şi se pierde, potrivit regulelor stabilite prin legile civile. Numai străinii de rituri creştine pot dobândi împământenirea ».

Acest text a fost înlocuit prin următoarea redacţiune dată de Camerele de Revizuire din 1879, conform art. 44 din tratatul dela Berlin: « Diferenţa de credinţe religioase şi confesiuni nu constitue în România o piedică pentru a dobândi drepturile civile şi politice şi a le exercita. Străinul fără osebire de religie, supus, sau nesupus unei protecţiuni streine, poate dobândi împământenirea ». (Legea făcută de Camerele de Revizuire şi publicată în « Monitorul Oficial » din 13 Octomvrie 1879). Naturalizarea se făcea prin lege.

REVIZUIREA CONSTITUŢIONALĂ DIN 1884

A doua modificare a Constituţiei a avut loc la 8 Iunie 1884, când s'a refăcut o serie întreagă de articole, (1, 24, 40, 44, 45, 58, 59, 60, 61). Aceasta, fiindcă la 10 Mai 1881 intervenise un eveniment important: ridicarea Ţării Româneşti la rangul de Regat. In urma acestui eveniment, trebuia să se pună în concordanţă textul constituţional cu situaţiunea cea nouă. In acelaş timp însă, s'a găsit de cuviinţă să se modifice şi art. 58, 65, 68 şi 78, privitoare la modalitatea de manifestare a voinţei naţionale prin corpul electoral.

In fine, se mai adaugă art. 133 care spune: « Dispoziţiunile acestei constituţiuni se vor putea aplica prin legi speciale şi în partea României de peste Dunăre ».

Acest articol era necesar, pentrucă, cu ocaziunea Congresului dela Berlin, noi obţinusem Dobrogea. Noul teritoriu, conform regulamentului făcut la 1878, era împărţit în trei judeţe: Constanţa, Tulcea şi Silistra-Nouă, cu capitala la Ostrov, ce-

respunzând celor 3 judeţe barasabene ce ni se luaseră: Cahul, Bolgrad şi Ismail. Mai târziu însă, prin legea de organizare a Dobrogei dela 9 Martie 1880, din cele trei judeţe s'au făcut numai două, Tulcea şi Constanţa.

Prin legea Dobrogei din 1880 se stabileşte un regim deosebit pentru cetăţenii dobrogeni. Ei nu aveau drepturi politice. Nu exista în Dobrogea Curte cu Juraţi. Cetăţenii nu puteau să aleagă nici deputaţi şi nici senatori. Curtea de Apel din Galaţi judeca, în calitate de Curte cu Juraţi, crimele de drept comun şi de presă.

Drepturile politice au fost acordate cetăţenilor din Dobrogea, abia prin legea din 19 Aprilie 1909, modificată prin legea din 14 Aprilie 1910 — publicate împreună, în întregime, la 15 Aprilie 1910. Această lege a fost completată prin aceia din 3 Martie 1912, iar legea din Martie 1913, a introdus în Dobrogea instituţiunea Curţilor cu Juraţi.

REVIZUIREA CONSTITUŢIONALĂ DIN 1917

La 29 Iunie 1917 Constituţiunea se modifică în articolele 19, 57 şi 67.

Primul dintre acestea limita cauzele de utilitate publică numai la apărarea naţională, căi de comunicaţiune şi salubritate. In adevăr, textul spune: «Prin cauză de utilitate publică se înţelege comunicaţiunea, salubritatea publică, lucrările de apărare ale ţărei şi cele de interes militar, cultural, istoric sau arheologic, de irigaţiune, căderi de apă, de secare de bălţi, de regulare a cursului apelor, de canalizare, de împădurire, de creare de zone de protecţiune a pădurilor, de comasare a proprietăţilor mici, de înfiinţare de aşezăminte industriale, construcţiunile de edificii publice de către Stat, judeţ sau comune, precum şi orice alte lucrări de interes public».

Modificarea esenţială adusă articolului 19 la 1917, constă în acest adaos:

« Pentru *cauză de utilitate naţională*, se sporeşte întinderea proprietăţii rurale ţărăneşti prin exproprierea terenurilor cultivabile, în măsura şi condiţiunile următoare, în scopul de a se vinde ţăranilor cultivatori de pământ, cu precădere ţăranilor mobilizaţi din această categorie sau familiile lor, dacă ei au murit din cauza şi în timpul războiului:

a) Terenurile cultivabile ale Domeniilor Coroanei, ale Casei Rurale şi ale tuturor persoanelor morale publice sau private, chiar dacă actele de fundaţiune, donaţiunile, testamentele, le-ar fi dat o altă afecţiune specială;

b) Proprietăţile rurale ale supuşilor Statelor străine, în întregime;

c) Proprietăţile rurale ale absenteiştilor, în totalitate.

«Se va expropria din proprietăţile rurale particulare o întindere de 2 milioane hectare teren cultivabil. Exproprierea se va face pe temeiul unei scări progresive ce se va arăta în legea de expropriere, scara care va începe cu proprietăţile având o întindere dela 100 hectare în sus pământ cultivabil, minimum, intangibil».

DESCHIDEREA CAMEREI NAŢIONALE DIN ROMÂNIA, DE CĂTRE ALEXANDRU IOAN CUZA
29 Februarie 1860. (Colecţia Acad. Române)

Potrivit acestui articol 19, aşa cum a fost modificat, au fost alcătuite legile agrare, atât din vechiul regat, cât şi din provinciile alipite, legi după care s'au distribuit pământurile la ţărani. Proprietatea devine prin această măsură o funcţiune socială, cultivatorul de pământ devine un delegat al societăţii, producând toată utilitatea necesară pentru colectivitate.

In afară de modificările făcute, potrivit articolului 128 din Constituţiunea dela 1866, adică, în mod legal, prin Camere de Revizuire, Constituţiunea din 1866 a suferit şi alte modificări, între altele şi aceia făcută prin decretele legi din 30 Decemvrie 1918 şi din 12 Mai 1919, precum şi din 12 Augst 1919, privitoare la încetăţenirea evreilor din vechiul regat, — decrete care modifică textul art. 7, aşa cum fusese formulat la 1879. Decretele acestea au fost ratficate prin art. 133 din Constituţiunca dela 29 Martie 1923.

Este incontestabil că aeestă modificare făcută la 1918, putea să fie criticată din punct de vedere formal. Era vorba să se reguleze situaţiunea evreilor din vechiul Regat, întru cât evreii din celelalte provincii alipite, potrivit tratatelor internaţionale, urmau să devină cetăţeni români. Prin urmare era o problemă de înaltă dreptate care se punea, aceia ca şi evreilor născuţi şi crescuţi în vechiul Regat să li se recunoască acest drepr. Aceasta nu însemnează însă că, din punct de vedere formal, nu s'a făcut în această privinţă o eroare; incontestabil că această modificare nu trebuia să intervină pe cale de decret-lege, adică printr'o măsură

a guvernului, care venea să înlocuiască procedura legală, adică convocarea constituantei pentru a proceda la această modificare. Făcută pe calea aceasta de decret-lege, ea nu putea să fie considerată ca o dovadă de prea mare maturitate politică.

S'ar fi putut face modificarea în mod legal în două feluri:

1. sau convocându-se parlamentul, conform art. 128 din Constituțiune, cum s'a procedat în 1923,

2. sau încheiându-se o convențiune internațională, cum au făcut Polonii în 1918 și cum am fost nevoiți să facem și noi cu Convențiunea dela Paris din 9 Decemvrie 1919, cu toate că modificasem Constituțiunea prin decrete-legi.

In urma răsboiului mondial, s'au întâmplat, modificând aspectul teritorial al României, următoarele fapte:

1. Unirea României cu Basarabia, care a fost parte integrantă a Moldovei până în 1812, când prin tratatul din București dintre Turcia și Rusia, această porțiune de teritoriu dintre Prut și Nistru a fost atribuită Rusiei. Prin tratatul dela Paris din 1856, art. 20, partea de Sud a Basarabiei, cu limitele fixate în acel articol, se retrocedase Moldovei. Prin tratatul dela Berlin, din 1878, această porțiune din Basarabia ne-a fost luată.

Unirea Basarabiei cu România a fost proclamată de Sfatul Țării la 27 Martie 1918. Prin decretul-lege din 10 Aprilie 1918 se ia act de acest vot și se proclamă unirea Basarabiei cu România. Acest decret a fost ratificat prin legea din 1 Ianuarie 1920, pentru unirea Basarabiei cu România.

2. Unirea vechiului Regat cu Transilvania, Banatul, Sătmarul și Maramureșul, a fost proclamată în Adunarea națională dela Alba-Iulia din 18 Noemvrie/1 Decemvrie 1918, consfințită prin decretul-lege Nr. 3.631 din 13 Decemvrie 1918, ratificat prin legea din 1 Ianuarie 1920.

3. Unirea vechiului Regat cu Bucovina a fost proclamată prin votul *necondiționat* al Adunării naționale a Bucovinei din 28 Noembrie 1918, confirmat prin decretul-lege din 19 Decemvrie 1918, ratificat prin legea pentru unirea României cu Bucovina din 1 Ianuarie 1920.

Este necontestat că organizarea noastră constituțională din 1866 nu fusese abrogată prin unirile efectuate, care constituiau *o restitutio* a poporului românesc în drepturile sale. In adevăr, forma de guvernământ și toate organele constituționale ale Statului au fost extinse întregului teritoriu. Astfel, puterea legislativă a fost exercitată de Rege și Parlament conform art. 32 Constituție, puterea executivă a fost exercitată de Rege și miniștri, iar puterea judecătorească de curți și tribunale cu o singură Curte de Casație pentru întregul teritoriu al României.

Este adevărat că, în Ardeal și Banat, conducerea serviciilor publice din aceste regiuni a fost încredințată, în mod provizoriu, unui *consiliu diriginte*, prin decretul-lege din 13 Decemvrie 1918, dat pe baza votului Adunării naționale din Alba-Iulia, din 1 Decemvrie 1918. In afară de aceasta, interesele acestor ținuturi erau reprezentate, în guvernul central, prin miniștri fără portofolii.

Consiliul diriginte avea și o oarecare competență legislativă, putând lucra pe cale de decrete-legi. Rămâneau însă de competența exclusivă a puterei centrale: afacerile străine, armata, căile ferate, poșta, telegraful, circulația fiduciară, împrumuturile publice, vămile, siguranța generală.

In Ardeal și Banat, serviciile publice erau grupate în *resorturi*, după modelul ministerelor.

In *Bucovina*, interesele regionale erau reprezentate prin doi miniștri fără portofoliu, din care unul avea reședința în București, iar altul în Cernăuți, ca delegat al guvernului pentru administrațiunea Bucovinei. Acest ministru avea un secretar general, iar serviciile publice erau grupate în 9 *secretariate*.

In această administrațiune regională nu intrau, ca și în Transilvania, serviciile care atingeau direct unitatea Statului.

Interesele Basarabiei erau deasemenea reprezentate în consiliul de miniștri prin doi miniștri fără portofoliu. In Basarabia, serviciile publice erau organizate în *directorate*, asemănătoare cu secretariatele din Bucovina.

Toate aceste organe administrative regionale au fost suprimate prin decretele legi din 4 Aprilie 1920, sub guvernul Generalului Averescu, rămânând competente organele administrative centrale și exterioare pe întregul cuprins al țării.

Organizarea Statului era deci unitară și în conformitate cu Constituția. Cu toate acestea, când a trebuit să se facă revizuirea constituțiunei în 1922, nu s'a urmat potrivit arătărilor articolului 128 din Constituțiunea atunci în vigoare.

REVIZUIREA CONSTITUȚIONALĂ DIN 1923

Revizuirea constituțională din 1923 este foarte importantă. In adevăr, din 128 articole câte sunt cuprinse în cele 7 titluri ale Constituțiunii din 1866 (afară de titlul VIII, dispozițiuni transitorii și suplimentare) și care erau în vigoare în 1923, au suferit modificări radicale, sau au fost înlocuite 20 articole, s'au adaos 7 articole noui, alte 25 au suferit modificări de redacțiune sau au primit adaosuri, iar 76 au fost menținute.

Constituțiunea din 29 Martie 1923 are 138 articole, prezentând o expunere mult prea mare:

In adevăr, o constituțiune trebue să cuprindă numai formularea principiilor, care stau la baza organizării de Stat, să arate drepturile politice și publice sau libertățile civile, fără a intra în prea multe detalii și preciziuni. Aceasta ar constitui sarcina legiuitorului, care, fie prin legi organice sau fundamentale, votate cu majorități calificate (două treimi sau trei pătrimi), cum admite constituantul din 1923 prin art. 6 alin. 2, art. 17 alin. penultim, etc., fie prin legi ordinare, ar interpreta sau completa intențiunea constituantului. Ar trebui deasemenea precizată puterea autonomă a regulamentului. Din cauza lipsei de stabilitate și de certitudine în materie legislativă, constituantul s'a temut însă ca anumite principii să

REGELE FERDINAND I (1914 - 1927)

nu fie prea des schimbate şi de aceea le-a introdus în Constituţiune, cu intenţiunea de a le pune la adăpostul legiferărilor ordinare.

Modificarea unei Constituţiuni rigide cere respectarea condiţiunilor de fond şi de formă impuse de aşezământul politic anterior.

In 1886, locotenenţa domnească şi guvernul nu au ţinut seamă că noi aveam parlament bicameral de la statutul lui Cuza din 1864 şi, prorogând senatul, au votat Constituţiunea numai cu Adunarea electivă. Ei au făcut aceasta pentru că, în Senat, aveau adversari politici de mare importanţă, între care Mihail Kogălniceanu, omul politic cel mai valoros din acele timpuri, care ar fi condamnat proiectul lor.

Tot astfel în 1922 Guvernul a procedat la modificarea Constituţiunei fără să respecte condiţiunile cerute de art. 128 din Constituţiunea dela 1866, adică nu s'au fixat punctele de revizuit de către Parlament, care apoi urma să se disolve, corpul electoral fiind chemat să aleagă camerele de revizuire, ci s'au convocat direct Adunări care au votat Constituţiunea. Dar, nerespectând condiţiunile constituţionale, Adunările nu erau învestite cu dreptul de a face Constituţiunile; manifestările lor de voinţă nu aveau nici o valoare, dar Constituţiunea din 1923 fiind sancţionată de Rege, a devenit o manifestare de voinţă regală, un Statut.

Răposatul Take Ionescu a criticat procedura, iar partidul naţional, cu şeful său d-l Iuliu Maniu, a considerat actul constituţional ca neavând nici o valoare, retrăgându-se chiar din Parlament, cu această ocaziune.

Cu totul altfel s'a procedat cu ocaziunea modificării constituţionale din 1938, când Regele a manifestat voinţa Sa prin Statutul ce a prezentat poporului, iar acesta, printr'o majoritate impresionantă de 99,88% (4.297.581 voturi pentru şi 5.483 voturi contra) şi-a dat adeziunea sa entusiastă pentru noul aşezământ. De data aceasta avem manifestarea de voinţă a Regelui şi avem manifestarea de voinţă a poporului, mandantele însuşi, iar nu mandatari necalificaţi cum a fost în 1866 şi 1923.

Constituţiunea din 1923 urmează metoda Constituţiunii din 1866. Ea cuprinde 4 părţi:

I. Caracterizarea teritoriului, adică a elementului de fixitate şi perpetuitate a Statului;

II. Declaraţiunea drepturilor cetăţenilor şi garantarea lor de către Stat, autolimitându-se.

In această privinţă concepţiunea constituantului din 1923 diferă de acea anterioară prin faptul că se părăseşte individualismul exagerat din 1866, admiţându-se o tendinţă mai socială. Proprietatea devine o funcţiune socială şi interesele colectivităţii trebue să primeze interesele individuale, exproprierea pentru cauză de utilitate publică se admite şi în alte cazuri decât cele limitativ arătate în art. 19 din Constituţia dela 1866.

Condus de asemenea principii, constituantul în art. 19 proclamă naţionalizarea zăcămintelor miniere, admiţând însă respectarea drepturilor câştigate pentru o perioadă de 50 ani dela promulgarea Constituţiunii, adică până în 1973.

CONTELE FILIP DEFLANDRA
(Colecţia Acad. Române)

Adaosele făcute de constituantul din 1923 prin art. 20 şi 21, care determina dependinţele domeniului public ca şi încercarea de reglementare a domeniului economic sunt dispoziţiuni care nu au ce căuta într'o constituţiune. Este rolul legiuitorului ordinar de a interveni în această materie.

III. A treia parte o formează exerciţiul suveranităţii, adică organizarea puterilor; determinarea atribuţiunilor organelor legislativ, executiv şi judecătoresc.

Legiuitorul constituant din 1917, prin modificarea art. 57 şi 67 adusese radicale transformări corpului electoral precum şi Adunărilor legislative.

Constituantul din 1923 admite reformele din 1917 şi le completează. Astfel sub imperiul acestei Constituţiuni, corpul electoral nu mai era constituit pe baza sistemelor censitar şi capacitar. Se admitea votul universal, egal, direct, obligator şi secret, cu scrutin de listă, pe baza reprezentării minorităţilor, pe circumscripţiuni electorale, ce nu pot fi mai mari decât un judeţ.

Senatul era constituit din membri aleşi şi membri de drept. Pentru senatorii aleşi erau 4 categorii de corpuri electorale: *a)* categoria votului universal, din care fac parte toţi cetăţenii români bărbaţi, având 40 ani împliniţi, împărţiţi pe circumscripţiuni electorale ce nu pot fi mari ca judeţul. Votul e universal, obligator, egal, direct şi secret. Fiecare circumscripţiune alegea un număr de senatori proporţional cu

populaţia; *b)* categoria membrilor aleşi de consiliul judeţean şi de consiliile comunale din judeţ care, întruniţi într'un colegiu, alegeau prin vot obligator, egal, direct şi secret, câte un senator de fiecare judeţ; *c)* categoria membrilor aleşi ai Camerelor de comerţ, de industrie, de muncă, de agricultură, care, întruniţi în colegii separate, ca reprezentanţi ai acestor interese sociale, alegeau câte un senator pentru fiecare categorie şi pentru fiecare circumscripţiune care nu pot să fie mai mult de 6 (art. 70); *d)* o altă categorie o formează profesorii şi profesorii agregaţi ai fiecărei universităţi, cari se întruneau în colegii separate şi alegeau câte un senator din sânul lor.

Senatorii de drept erau de 2 categorii: *a)* categoria acelora cari devin senatori din cauza funcţiunii ce ocupă, mandatele lor încetând odată cu demnitatea care li le-a conferit [1]).

b) A doua categorie o formează aceea cari au exercitat anumite funcţiuni superioare, un anumit număr de ani. Ei deveneau senatori pe întreaga viaţă [2]).

Constituţiunea creează, prin art. 76, un organ de tehnică legislativă, *Consiliul Legislativ* cu menirea de a ajuta, în mod consultativ, la opera legislativă. Consultarea Consiliului fiind obligatorie pentru toate proiectele de legi, afară de cele care privesc creditele bugetare, avizul Consiliului însă nu leagă Parlamentul.

Constituţiunea, menţinând principiile din 1866, caută să reducă rolul Regelui, făcându-l un organ pasiv, o pură reprezentare, interzicându-i orice ingerinţă efectivă în afacerile publice căci, prin art. 92, admite butada lui Thiers din timpul lui Carol X-lea: le roi règne et ne gouverne pas, proclamând că guvernul exercită toată puterea executivă în numele Regelui.

Ori, adagiul că Regele domneşte dar nu guvernează, atingea prestigiul şi autoritatea Lui, se contrazicea art. 39 şi 87 din Constituţiune, care încredinţau Regelui puterea executivă şi stabileau o colaborare între Rege şi Miniştri: actul regal, pentru a fi valabil, trebuind să fie contrasemnat de ministru şi semnat de Rege.

Monarh nominal a existat şi în timpurile moderne, în Japonia, înainte de 1868, când Şogunul exercita puterile Mikadoului, dar în sistemul constituţional din 1923 Regele este un organ activ, miniştri aveau numai iniţiativa actului ce voiau să înfăptuiască, însă ei nu puteau realiza actul fără asentimentul Regelui, care trebuia să semneze decretul atâta vreme cât le acorda încredere.

Acest punct de vedere este de altfel împărtăşit de Orban, « *Le droit constitutionnel de la Belgique,* » tom II, p. 272, unul din cei mai străluciţi comentatori ai Constituţiunii belgiene, care zice că adagiul « *Le roi règne et ne gouverne pas* » ar constitui o teorie impracticabilă, care ar duce la slăbirea ideii monarhice, că adevărata formulă belgiană este « *le roi règne et gouverne* ».

Constituţiunea din 1923, prin art. 103, proclama principiul supremaţiei constituţionale asupra legii ordinare, dând drept particularului vătămat prin executarea unei legi neconstituţionale să ceară justiţiei înlăturarea acestei legi. Acest principiu fusese recunoscut de jurisprudenţa noastră şi sub imperiul Constituţiunii din 1866. Prin textul menţionat constituantul din 1923 consfinţeşte această creaţiune jurisprudenţială, stabilind că Inalta Curte de Casaţie, în secţiuni unite, este organul competent de a judeca *constituţionalitatea legilor,* ea proclama inaplicabile, adică neoposabile recurentului, dispoziţiunile declarate neconstituţionale, legea continuând să producă efecte faţă de alte persoane. Hotărîrea are cu alte cuvinte efect relativ.

Art. 103 adăuga că recursul în casare este de ordin constituţional, ceea ce însemnează că nu poate să mai existe nici o deciziune cu caracter jurisdicţional care să nu fie censurabilă din punctul de vedere al aplicării legilor. Legea poate să stabilească o instanţă de casare, dacă nu o face, Curtea de Casaţie este instanţa de drept comun în această materie.

Prin art. 107, constituantul din 1923 consfinţea creaţiunea legilor Curţii de Casaţie din 1905 şi 1912 prin care se dădea particularului vătămat, într'unul din drepturile sale printr'un act administrativ de autoritate, posibilitatea de a se adresa justiţiei pentru a cere restabilirea stării de legalitate, fie prin anularea actului, prin obligarea de a reface actul sau prin acordare de daune, ceea ce constituia instituţiunea procedurală a *Contenciosului administrativ.*

IV. A patra parte este privitoare la modalitatea de revizuire a Constituţiunii.

Prin art. 129 şi 130 se proclama că Constituţiunea noastră e de tip rigid, adică ea nu poate fi modificată prin îndeplinirea unor anumite formalităţi.

Intr'o ţară cu o Constituţiune rigidă trebue să facem deosebire între puterea constituantă şi puterea constituită. Puterea constituantă organizează Statul, stabilind organele lui esenţiale, fixându-le atribuţiunile. Pentru ca Adunările legislative să fie învestite cu puteri constituante trebue să se îndeplinească formalităţile din art. 129 şi 130, aproape identice cu cele din Constituţia din 1866, adică Adunările, la un moment dat, cu o anumită procedură, fixează anumite puncte din Constituţie ce urmează să fie modificate, după aceea ele erau disolvate de plin drept şi urma să se facă noi alegeri pe baza punctelor de revizuit.

[1]) Conform art. 72 din Constituţie, în această categorie intră: Moştenitorul Tronului dela vârsta de 18 ani împliniţi, având vot deliberativ numai dela 25 ani, apoi Patriarhul, mitropoliţii ortodocşi şi cel unit, episcopii eparhiali ai ambelor biserici româneşti, capii confesiunilor recunoscute de Stat dar având cel puţin 200.000 credincioşi, câte unul din fiecare confesiune, preşedintele Academiei Române.

[2]) In această categorie, conform art. 73 din Constituţie, intră: foşti preşedinţi de Consiliu de miniştri cu o vechime de 4 ani, foştii miniştri cu o vechime de 6 ani, foştii preşedinţi ai corpurilor legiuitoare, care vor fi exercitat această funcţiune în timp de cel puţin 8 sesiuni ordinare, foştii senatori şi deputaţi având cel puţin 10 legislaturi independent de durata lor, foştii prim-preşedinţi ai Curţii de Casaţie care au o vechime de 5 ani în acest grad şi în acel de preşedinţi de Casaţie, generalii care vor fi exercitat comanda unei armate în faţa inamicului cel puţin 3 luni, ca şi acei care au îndeplinit funcţiunea de şef de Stat-Major sau de inspector general de armată în timp de pace cel puţin 4 ani. Numărul acestora din urmă fiind limitat la 4. Verificarea îndeplinirii condiţiunilor senatorilor de drept se face de o comisiune compusă din Primul preşedinte şi preşedinţii secţiunilor Curţii de Casaţie.

JURĂMÂNTUL DOMNITORULUI CAROL I, 10 MAI 1866
(După tabloul lui *Th. Aman*, Colecţia Acad. Române)

Era cu alte cuvinte un referendum popular asupra oportunităţii, întinderii şi sensului modificării. Noile Adunări având puterea de a face modificările pe baza punctelor stabilite.

Legiuitorul din 1922 nu a procedat astfel şi de aceea el nu a putut fi învestit cu puteri constituante.

Constituţia din 1923 a căutat să accentueze şi mai mult întâietatea Parlamentului, reducând prin art. 92 şi mai mult rolul Regelui, după cum am arătat.

Deşi nu se putea vorbi la noi de o viaţă naţională-burgheză, căci nu exista o burghezime românească, care să servească drept suport nouei organizaţiuni politice, deşi nu exista opinie publică, şi deci nici viaţa parlamentară posibilă, totuşi constituanţii din 1866 au căutat să rupă cu desăvârşire cu trecutul, să schimbe caracterul agrar-ţărănesc al Comunităţii româneşti într'unul burghez; ei au voit să creieze noui instituţiuni ai căror beneficiari să fie ei. Dar viaţa socială nu permite salturi: oamenii sunt legaţi de concret, ei nu înţeleg să se pasioneze de abstracţiuni pe care nu le înţeleg, de aceea principiile constituţionale au rămas literă moartă.

Neajunsurile considerabile ce ne-a cauzat Constituţiunea din 1866, şi pe care Constituţiunea din 1923 a continuat să le menţină, pot fi rezumate astfel: [1]).

1. Constituţiunea din 1866 era o constituţiune burgheză cu regim parlamentar, o constituţiune individualistă, care pretindea să concilieze însă interesele tuturor claselor. In realitate, în mai toate ţările, unde s'a stabilit acest regim, el a asigurat predominaţia burghezimii capitaliste, a plutocraţiei, aşa încât în loc să avem un Stat care să urmărească numai satisfacerea intereselor generale, el a devenit un Stat de clasă.

La noi, ceva mai mult, această clasă burgheză capitalistă este în imensa majoritate încă străină. Această burghezime străină a fost din 1866 beneficiara aşezărilor politice din 1866 şi 1923, după cum am arătat mai sus.

Pentru a remedia la aceste stări de lucruri, încă înainte, sub imperiul constituţiunilor din 1866 şi 1923, s'a găsit că intervenţionismul de Stat este mijlocul graţie căruia se poate ajunge la un echilibru al intereselor sociale. Dar nu s'a putut ajunge la rezultate complet mulţumitoare. S'a căutat atunci, însă în mod timid, să se dea viaţă vechilor instituţiuni condamnate de Constituţia din 1866: sindicatele şi corporaţiunile, cerute de realităţile vieţii, le organizează prin diverse legi şi le face să funcţioneze în scopul de a realiza, graţie lor, echilibrul intereselor economice, dar ele au rămas în stare embrionară, fără nici o desvoltare proprie. Totuşi Constituţia din 1923 da acestor creaţiuni legale un drept de reprezentare în Senat.

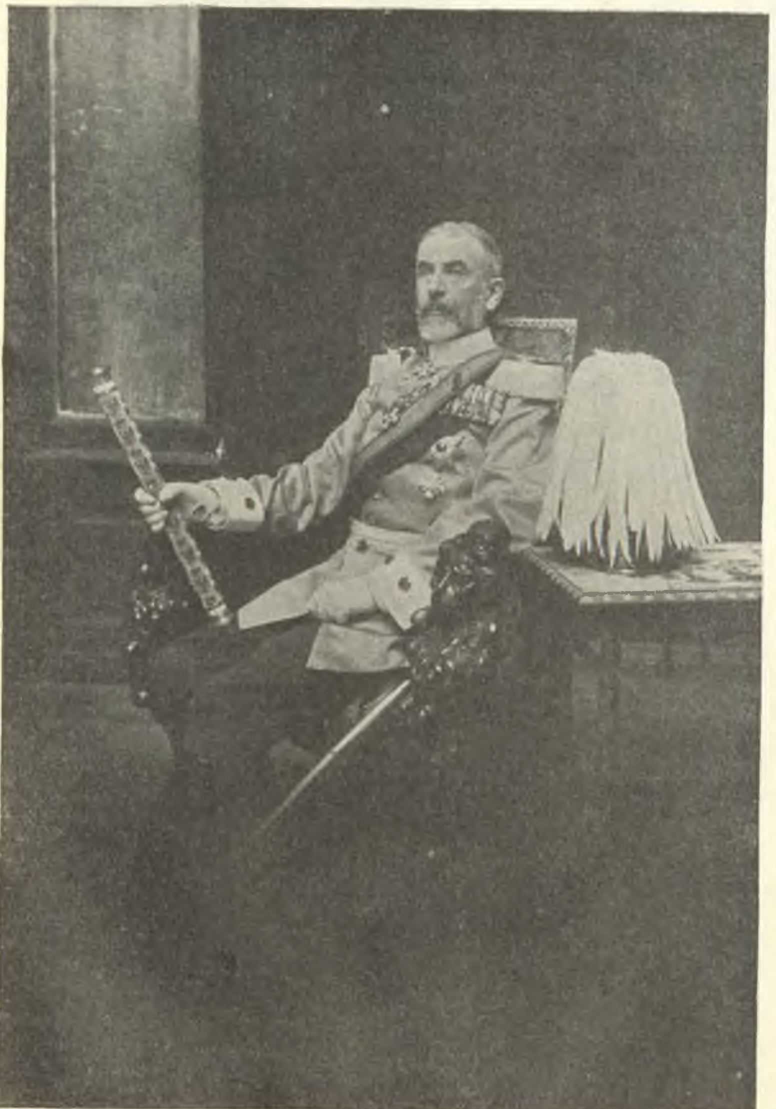
Noua Constituţiune din 1938 face un pas mai departe, căutând să organizeze societatea politică după interesele muncii şi să dea o reprezentare în adunarea deputaţilor numai intereselor profesionale.

Când e vorba de Senat, Constituţia nouă e mai categorică. Senatorii aleşi sunt desemnaţi de membrii corpurilor constituite (art. 63).

[1]) In *Tratatul de drept administrativ*, vol. II, ce am publicat în 1930, la 4 luni după Restaurare, făcând, în 100 pagini, examinarea organizaţiunii ţării noastre pe bazele constituţiunilor din 1866 şi 1923 şi le-am desvoltat pe larg.

PRINCIPELE MOŞTENITOR FERDINAND, CURÂND DUPĂ VENIREA IN ŢARĂ

REGELE CAROL I, ŢINÂND IN MÂNĂ BASTONUL DE MAREŞAL

2. Principiile de libertate proclamate de Constituția din 1866 nu puteau decât să păgubească țărănimea elementul cu adevărat românesc, abia ieșit dintr'o robie economică. Țăranul român avea nevoie de emancipare socială și de protecțiune economică: o libertate prea mare îi era fatală.

Când însă s'a știut de marea libertate acordată străinilor, când convențiunea a fost decretată lege a părților, și acești străini au căpătat posibilitate legală de a trata și a lega prin convențiuni pe plugarii noștri, ei au venit din toate părțile în această bogată țară, unde legea favoriza pe străini și nu apăra pe băștinași. Am demonstrat mai sus cât de mari avantaje s'au făcut străinilor creindu-se Banca Națională numai pentru reescomptarea efectelor de comerț și industrie, nu și de agricultură.

JURĂMÂNTUL REGELUI FERDINAND I, IN FAȚA ADUNĂRII CONSTITUANTE
28 Septemvrie 1914. (Colecția Acad. Române)

3. Constituțiunea necorespunzând realităților nu a putut avea aplicațiune. Viața nu se conduce de concepțiuni abstracte, ea este legată de concret.

A existat la noi o deosebire imensă, un decalaj, între legea scrisă și starea de fapt. Când asemenea discordanțe există între realitate și legalitate se naște imoralitatea. Dar nu numai atât, guvernările burgheze și democratice, chiar în țările din occident, cuprind germeni de slăbiciune. Ele nu pot face față grelelor împrejurări de astăzi.

In adevăr, aceste guvernări întemeiate pe reprezentarea atomică a indivizilor organizați în partide politice, nu sunt adaptate sau incomplet adaptate la structura societăților moderne constituite dintr'un mare număr de sindicate profesionale, grupări economice, tehnice, morale. Aceste organisme sociale existau și in societatea feudală, dar fuseseră înlăturate de spiritul nivelator al Revoluțiunii Franceze, care considera că orice organizare a masei amorfe a indivizilor, care ar exista ca un corp intermediar între individ și colectivitate, ar periclita expresiunea voinței generale.

Cele două reforme edictate în 1917: sufragiul universal și împroprietărirea țăranilor, fiind realizate sub semnul electoralului, au dat rezultate deplorabile.

Sufragiul universal a răspândit virusul politic în toate colțurile țării, roadele demagogiei s'au văzut pretutindeni, iar reforma agrară deși pusă de constituantul din 1917 pe baze morale, căci stipula prin art. 19 că, pe pământurile expropiate, să fie împroprietăriți țăranii mobilizați sau familiile lor, dacă ei au murit din cauza răsboiului, pe câtă vreme aplicarea acestui principiu făcută de politiciani a dat satisfacțiune agenților electorali, chiar dezertori și, nestabilind nici o normă în privința transmisiunei loturilor, au lăsat ca ele să se pulverizeze prin jocul succesiunilor sau să fie vândute la străini pauperizându-se astfel țărănimea noastră.

Urmărind întărirea partidului politic, se face legea electorală din 1926, după modelul legii fasciste din 1923, o violare extraordinară a Constituțiunii din 1923. Prin această lege se întărește politicianismul de partid, asigurându-i-se un monopol de conducere.

Politica la noi ajunsese pentru mulți o profesiune distinctă, căreia îi sacrificau întreaga lor activitate și dela care așteptau să le asigure în mod larg existența. Intreaga viață a colectivității era vițiată de politică: politică în administrație, politică în magistratură, politică în armată. Se căuta satisfacerea intereselor de partid, sau ale partizanilor, în detrimentul interesului general.

O asemenea stare de lucruri nu mai putea dura fără ca pasiunile de partid să nu sdruncine din temelie Statul însuși.

Iată de ce Marele nostru Rege a făcut Constituțiunea din 27 Februarie 1938. El a ascultat glasul conștiinței sale de Român și de Suveran, care-i cerea să procedeze de urgență la opera de salvare.

CONSTITUȚIUNEA DIN 27 FEBRUARIE 1938

In interpretarea textelor noului așezământ public, — operă a guvernului Majestății Sale Regelui, — în lipsă de lucrări pregătitoare, cea dintâi călăuză trebue să ne fie manifestul Regelui către Popor dat cu această ocaziune și publicat în Monitorul Ofi-

cial din 21 Februarie 1938 odată cu textul Constituţiunii [1]).

Citâm începutul acestui manifest, care va rămâne pentru posteritate ca un monument, în care se poate admira şi patriotismul Regelui ca şi claritatea şi preciziunea expresiunilor Sale:

« Români,

« Un singur gând, iubirea nesfârşită pentru Poporul Meu, o singură dorinţă, binele României, Mă călăuzesc fără şovăială pe calea ce am făgăduit-o Ţării Mele.

« Salvarea Patriei este pentru Mine singura poruncă, care mă îndrumează în aceste vremuri îngrijorătoare de nelinişte sufletească.

« Deci,

« Infăţişez astăzi Poporului Meu, Noua Constituţie menită să aşeze temelii mai solide şi mai drepte Statului nostru şi să îndrumeze viaţa obştească pe o cale mai sigură, mai liberă şi mai sănătoasă ».

Aceeaşi motivare se află şi în manifestul Preşedintelui Consiliului de Miniştri, I. P. S. S. Patriarhul României Miron: « Intr'un ceas de grea cumpănă pentru neamul românesc, când zarva şi neînţelegerile dintre oameni ameninţă liniştea din lăuntru şi siguranţa Statului nostru clădit cu mari jertfe de sânge, M. S. Regele, cu părintească grije pentru popor şi cu dorul de a aşeza şi îndruma viaţa obştească pe o cale salvatoare în viitor, a cerut cu cel mai creştinesc gând potolirea patimilor şi înlăturarea certurilor dintre fiii acestei ţări, căci este sfânt şi adevărat că fără bună înţelegere între fraţi şi armonică conlucrare între fii unei ţări nu se poate înfăptui o propăşire mai simţită a ţării...

« M. S Regele, văzând în luptele politice din trecut, cauza turburărilor şi frământărilor care au stingherit şi împiedecat o bună cârmuire, a hotărît, în înalta Lui înţelepciune şi dragoste de ţară să ne dea o nouă aşezare constituţională »...

Aceiaşi motivare se află şi în articolele d-lui profesor N. Iorga, publicate în « Neamul Românesc » care a avut un rol de seamă la redactarea aşezământului constituţional în calitatea d-sale de ministru de Stat.

Regele Carol I în scrisoarea sa publicată în Allgemeine Augsburger Zeitung din 27 Ianuarie 1870, prevăzuse toate slăbiciunile şi scăderile ce vor rezulta pentru societatea românească din cauza aşezământului politic din 1866.

ASPECTUL FORMAL AL NOUEI CONSTITUŢIUNI

Constituţiunea din 1938 se deosebeşte considerabil de Constituţiunea din 1866 şi 1923, atât din punct de vedere al formei cât şi din punctul de vedere al conţinutului.

Ca formă constituţiunile din 1866 şi 1923 au numai aparenţa de pact [2]), căci după cum am arătat, parlamentele care le-au votat nu aveau învestitura legală, aşa că ele nu au fost validate decât ca manifestări de voinţă ale Suveranului [1]), ca nişte statute.

Constituţiunea din 1938 este un Statut, adică o manifestare de voinţă a Monarhului, care a fost supus spre învoire, spre adeziune, poporului în ziua de 24 Februarie 1938 şi acesta, prin 4.297.581 glasuri pentru şi 5.483 contra, şi-a manifestat voinţa în mod categoric, dându-şi astfel adeziunea pentru noua aşezare politică.

Referendumul popular este socotit ca cel mai bun mijloc de a cunoaşte adevărata opiniune a poporului asupra unui act de mare însemnătate.

De aceea el este aşa de mult răspândit în toate ţările democratice ca Elveţia, Statele-Unite, etc.

Constituţiunea din 27 Februarie 1938 apare ca un act perfect din punct de vedere al formei şi al legalităţii. In adevăr, ea întruneşte manifestarea de voinţă a Regelui, cu contrasemnarea întregului Consiliu de Miniştri, aprobarea populară, actul de promulgare şi publicarea în Monitorul Oficial.

Constituţiunea din 1938 are 100 articole faţă de 138 ale constituţiunii precedente.

Ordinea juridică dintr'o ţară cu constituţie rigidă ar trebui să cuprindă:

a) normele constituţionale, simple formulări de principii necesare pentru organizarea Statului, cu indicarea organelor esenţiale, a regimului juridic şi garanţia libertăţilor civile;

b) legile fundamentale (art. 76) votate cu majoritate calificată ($^2/_3$ sau $^3/_4$ din membrii Adunărilor) prin care se organizează marile organe ale Statului: legea electorală, legea administrativă, legea de organizare judecătorească, etc.

c) legile ordinare;

d) regulamentele.

Constituţiunea din 1938 este împărţită ca şi Constituţiunea din 1923 în 8 titluri cu aceleaşi titulaturi ca în constituţia anterioară, în afară de titlul II intitulat: « Despre datoriile şi drepturile Românilor », în loc de numai Despre drepturile Românilor.

Noua Constituţiune menţine o parte din principiile celei vechi, modifică o altă parte şi adaogă un număr de principii noui, care influenţează, în mod considerabil, sensul şi conţinutul chiar al dispoziţiunilor menţinute.

PRINCIPIILE NOUEI CONSTITUŢIUNI

Dacă examinăm fondul Constituţiunii din 27 Februarie 1938, constatăm că din punct de vedere politic, constitue un mare progres, apropiindu-se de realitate şi neurmărind abstracţiuni asemănătoare constituţiunilor precedente. Astfel, noua Constituţiune admite: *a) regimul reprezentativ simplu*, un regim de autoritate, în care executorul capătă preponderanţa necesară conducerii, înlocuind regimul parlamentar existent de până atunci. Din eroare de redactare însă s'au menţinut texte cari nu corespund noului sistem. Urmărind ideia întăririi puterii executivului, trebuie să organizeze temeinic

[1]) D-l prof. Nicolae Iorga în « *Neamul Românesc* » No. 50 din 5 Martie 1938, arată că au fost însărcinaţi cu redactarea acestui text d. prof. Istrate Micescu şi mai mulţi oameni politici cu experienţă.

[2]) Vezi pag. 173—174.

[1]) Vezi pag. 191.

MAJESTATEA SA REGELE CAROL II

puterea regulamentară, nu numai cu atribuțiunea complimentară de a executa legea (art. 46, al. 6), dar și cu atribuțiuni autonome în materie de organizare de servicii și de poliție; *b) înlătură monopolul* de guvernare al partidelor politice, bazate pe interese egoiste materiale, punând la baza Statului munca, organizând corpul electoral pe bază de muncă intelectuală și manuală și dând o largă reprezentare corporațiunilor; *c) stabilește primatul etnic românesc; d)* introduce o *concepție solidaristă* în locul individualismului din constituțiunile anterioare. Ea menține o parte din principiile vechei constitututiuni. Astfel:

a) Principiul suveranității naționale

b) Principiul guvernărei reprezentative;

c) Principiul separațiunei puterilor;

d) Monarhie ereditară;

e) Inviolabilitatea monarhului;

f) Responsabilitatea ministerială;

g) Rigiditatea constituțională;

h) Supremația Constituției, cu controlul constituționalității legilor (art. 7);

i) Inamovibilitatea magistraturei (art. 76);

j) Contenciosul administrativ;

k) Controlul legalității actelor jurisdicționale;

l) Examinarea prealabilă a legilor și regulamentelor generale, din punctul de vedere al tehnicei legislative;

m) Garanția libertăților.

Constituțiunea din 1938 schimbă principiile fundamentale ale Statului, proclamând:

a) că Regele este Capul Statului și în această calitate El este organul prin care Națiunea, titulara Suveranității, își manifestează toate puterile [1]). Astfel el exercita puterea legislativă *prin* Reprezentațiunea națională, iar puterea executivă prin guvern (art. 31).

S'ar părea însă că în art. 31 ar fi vorba de o eroare de redacție, de o inadvertență.

S'ar fi întrebuințat prepoziția *prin* în loc de *și de*, adică art. 31 ar avea redactarea:

Puterea legislativă se exercită de Rege *și de* Reprezentațiunea națională.

Regele, care era o putere activă în vechea constituțiune, colaborând cu miniștrii săi în opera de guvernare, dobândește un rol preponderant întru cât miniștrii, ne mai având baza parlamentară, ca reprezentanți ai majorităților, devin simpli secretari ai Regelui, cum sunt miniștrii Președintelui Statelor Unite, revocabili *ad nutum*, responsabili politicește numai față de Rege.

b) înlocuirea *regimului parlamentar*, existent sub imperiul constituțiunilor anterioare, în care miniștrii sunt reprezentanții majorităților parlamentare de a căror încredere se bucură și fiind răspunzători față de ele, prin *regimul reprezentativ simplu*, în care miniștrii sunt recrutați de Rege, fără să țină seamă de încrederea parlamentului, ei neavând nici o răspundere politică față de parlament.

c) Organizarea *Regenței* ca organ unipersonal, înlocuind astfel instituțiunea regenței pluripersonale creată prin constituțiunile anterioare. Potrivit art. 40 din noua Constituțiune, Regența are un regent și 2 supleanți.

Și adaogă ca principii noui:

1. Primatul etnic românesc;
2. Primatul puterii executive;
3. Recunoașterea dreptului de legiferare pe cale de decrete-legi în intervalul dintre sesiuni, însă cu obligațiunea de ratificare din partea legislativului (art. 46, alin. 7). Până la convocarea Adunărilor legiuitoare, decretele legi nu au nevoe de ratificare (art. 98 pen. aliniat).
4. Compunerea corpului electoral pe baze profesionale și corporative;
5. Menținerea și întărirea atribuțiunilor Consiliului Legislativ, organ de tehnică legislativă, care s'ar părea, după ultimul aliniat al art. 72, (deși textul art. 31 s'ar opune) că devine organ de colaborare și deciziune la opera legislativă.
6. Anumite incompatibilități pentru membrii Adunărilor legislative. Astfel ei nu pot face parte din consiliile de administrație ale societăților care au contracte cu Statul, județele sau comunele. Era un adevărat scandal aspectul consiliilor de administrație dela marile societăți, care, cu scop de a avea avantagii, puneau în consilii oameni politici influenți, care își vindeau astfel influența lor — un adevărat trafic de influență.
7. Urmărindu-se prin Constituțiune stâprirea imoralitățîi în funcțiunile publice, se declară delapidarea de bani publici ca o crimă (art. 87).
8. Se desființează dispozițiunea din art. 16 din vechea constituție, stabilindu-se prin art. 15 că pedeapsa cu moarte se va putea înființa prin jurnal al consiliului de miniștri pentru anumite infracțiuni arătate în textul constituțional.
9. Se vorbește și despre datoriile Românilor, nu numai de drepturile lor.

CONSIDERAȚIUNI ASUPRA NOUEI CONSTITUȚII

Vom examina câte-va din punctele principale enuntate mai sus

1. Prin noua Constituțiune se determină și se fixează Statul în cadrul *comunității naționale românești.* comunității naționale românești. Statul trebue să prezinte în gradul cel mai înalt sentimentul național român, căci «*națiunea română este aceia care prin jertfele și credința sa a creat Statul nostru național*».

Pentru prima dată Constituțiunea proclamă primatul rasei, al originei etnice românești. Găsim această proclamare în art. 27 alin I: «*Numai cetățenii români* sunt admisibili în funcțiunile și demnitățile publice civile și militare, ținându-se seama de caracterul majoritar și creator de Stat al Națiunii române». Textul

[1]) Am arătat în *Tratatul de drept administrativ*, vol. II, 1930, pag. 149, greșala făcută de constituantul din 1923, atunci când reproduce textul jurământului Regelui (art. 82) astfel cum fusese stabilit în art. 80 din Constituția dela 1866, căci situațiunea juridică internațională a României era diferită în 1923 de aceea din 1866. Constituantul din 1938 prin inadvertență a reprodus în art. 39 textul vechei constituțiuni. Cred că ar fi trebuit ca textul jurământului să cuprindă și formula «*prin Grația lui Dumnezeu și voința națională*» care stă la baza regalității noastre.

I. P. S. S. PATRIARHUL DR. MIRON CRISTEA, PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI, RAPORTÂND SUVERANULUI REZULTATUL PLEBISCITULUI PENTRU SCHIMBAREA CONSTITUŢIUNII (27 FEBRUARIE 1938)

nu distinge între Românii de origină şi cei naturalizaţi, dar deosebirea reese evident din text, care adaogă « ţinându-se în seamă de caracterul majoritar şi creator de Stat al Naţiunii române ». Ea rezultă şi din aliniatul ultim al acestui articol care spune: « *Numai Românii şi cei* naturalizaţi Români pot dobândi şi deţine imobile rurale în România », deosebind pe Români de origine de cei naturalizaţi.

Primatul etnic îl găsim proclamat şi în art. 67: « Nu poate fi ministru decât cel care este român de cel puţin 3 generaţii ». Dar tocmai prin acest adaos se admite că şi cei deveniţi români, prin naturalizarea ascendenţilor lor în a 3-a generaţie, pot fi miniştri.

Constituţiunile din 1866 şi 1923 admiteau noţiunea de naţiune astfel cum a fost formulată de Jean Jacques Rousseau şi în special de Renan: ca o idee activă la care participă toţi acei cari au conştiinţa că îi aparţin. Renan spune că naţiunea este un principiu spiritual. Omul nu este sclavul nici al rasei, nici al limbii, nici al religiei: o mare grupare de oameni cu mintea întreagă şi cu inima caldă, care creează o conştiinţă morală. Iată ce numim naţiune!

Noi credem că ideea de naţiune în sistemul nouei Constituţiuni trebue completată cu aceia de *origine etnică,* căci numai aşa se ţine seama de caracterul majoritar şi creator de Stat al naţiunii române.

Tot în aceste ordine de idei trebue să menţionăm şi art. 3: « Teritoriul României nu se poate coloniza cu populaţiuni de seminţie străină », unde constituantul, înlocuind termenul ginte prin acela de seminţie, a voit să apară mai plastic noţiunea fiziologică a originei, el a înţeles să oprească îngrămădirea în mase compacte a unor populaţiuni de origine străină, pe un anumit teritoriu, căci el nu s'a gândit de sigur la colonizări propriu zise, întru cât ţara este suficient populată.

Prin asemenea îngrămădiri, adevărate colonizări, însăşi structura naţională poate să fie periclitată. Astăzi îngrămădirile masive de străini inasimilabili, în multe din regiunile ţării, constituesc o problemă de o gravitate excepţională.

Această situaţiune, creiată sub imperiul constituţiunilor din 1866 şi 1923, va fi schimbată, de sigur, sub imperiul nouei constituţiuni.

Ar fi o mare operă românească, să se aducă Români macedoneni şi să se instaleze în toate oraşele şi târgurile noastre înstrăinate.

Macedonenii ca şi Oltenii constituesc elemente de mare valoare pentru neamul nostru. Pricepuţi, harnici, patrioţi, stăruitori, dotaţi cu un remarcabil spirit comercial, Macedonenii şi Oltenii ar putea, cu un mic sprijin din partea Statului, să alcătuiască elementul burghez, care ne lipseşte, înlăturând astfel negustorii străini, cari dau înfăţişare aşa de puţin românească multor târguri şi oraşe.

Colonizarea ce s'a făcut cu Macedonenii în Dobrogea nu a fost tocmai reuşită pentrucă ei nu sunt prea buni plugari, ei sunt comercianţi. Şi tocmai de

SIRE.

Prin Inaltul Decret Regal Nr. 901 din 20 Februarie 1938, Poporul Român a fost chemat să se rostească asupra primirei Constituţiunei menite să aşeze temelii mai solide şi mai drepte Statului nostru şi să îndrumeze viaţa obştească pe o cale mai sigură, mai liberă şi mai sănătoasă.

Urmându-se procedura prevăzută pentru plebiscit, Poporul Român, în ziua de 24 Februarie 1938, a dat invoirea sa noului aşezământ pe care Majestatea Voastră în nesfârşita Sa dragoste de ţară l-a dat României pe veci întregite.

Comisiunea instituită prin Inalt Decret Regal pentru totalizarea plebiscitului, depunându-ne procesul-verbal ce a încheiat, din care reiese că 4.297.581 de glasuri au fost pentru primirea Constituţiunei şi numai 5.483 au fost împotrivă,

In calitate de Preşedinte al Consiliului de Miniştri, în numele întregului Guvern, supun promulgării Majestăţii Voastre noua Constituţiune.

Suntem cu cel mai profund respect

SIRE,

Ai Majestăţii Voastre
Prea plecaţi şi prea supuşi servitori.

Preşedintele Consiliului de Miniştri,

Miniştrii Secretari de Stat,

Ministru Secretar de Stat şi ad-interim la Departamentul Afacerilor Străine,

Ministru Secretar de Stat la Departamentul Industriei şi Comerţului,

Ministru Secretar de Stat la Departamentul Muncii,

Ministru Secretar de Stat la Departamentul Agriculturii, Domeniilor şi Cooperaţiei,

Ministru Secretar de Stat la Departamentul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale

Ministru Secretar de Stat la Departamentul Educaţiei Naţionale şi ad-interim la Culte şi Arte,

Ministru Secretar de Stat la Departamentul Finanţelor şi ad-interim la Departamentul Justiţiei,

Ministru Secretar de Stat la Departamentul Internelor,

Ministru Secretar de Stat la Departamentul Apărării Naţionale şi ad-interim la Aer şi Marină,

Ministru Secretar de Stat la Departamentul Lucrărilor Publice şi al Comunicaţiilor,

Nr. 458 din 27 Februarie 1938.

CONSTITUŢIUNEA ROMÂNIEI

TITLUL I

DESPRE TERITORIUL ROMÂNIEI

Art. 1. — Regatul României este un Stat Naţional, unitar şi indivizibil.

Art. 2 — Teritoriul României este inalienabil.

Art. 3. — Teritoriul României nu se poate coloniza cu populaţiuni de seminţie străină.

TITLUL II

DESPRE DATORIILE ŞI DREPTURILE ROMÂNILOR

CAPITOLUL I

Despre datoriile Românilor

Art. 4. — Toţi Românii, fără deosebire de origine etnică şi credinţă religioasă, sunt datori: a socoti Patria drept cel mai de seamă temei al rostului lor în viaţă, a se jertfi pentru apărarea integrităţii, independenţei şi demnităţii ei; a contribui prin munca lor la înălţarea ei morală şi propăşirea ei economică; a îndeplini cu credinţă sarcinile obşteşti ce li se impun prin legi şi a contribui de bună voie la împlinirea sarcinilor publice, fără de care fiinţa Statului nu poate vieţui.

Art. 5. — Toţi cetăţenii români, fără deosebire de origine etnică şi credinţă religioasă, sunt egali înaintea legii, datorându-i respect şi supunere.

Nimeni nu se poate socoti deslegat de îndatoririle sale civile ori militare, publice şi particulare, pe temeiul credinţei sale religioase sau de orice alt fel.

Art. 6. — Nu se admite în Statul Român nici o deosebire de clasă socială. Privilegiile în aşezarea dărilor sunt oprite. Micşorările şi măririle de impozite nu pot fi decât generale şi statornicite prin legi.

Art. 7. — Nu este îngăduit nici unui Român a propovădui prin viu graiu sau în scris schimbarea formei de guvernământ a Statului, împărţirea ori distribuirea averii altora, scutirea de impozite, ori lupta de clasă.

Art. 8. — Este oprit preoţilor, de orice rit şi credinţă religioasă, a pune autoritatea lor spirituală în slujba propagandei politice, atât în locaşurile destinate cultului şi funcţiunilor oficiale, cât şi în afară de ele.

Propaganda politică, în locaşurile destinate cultului, ori cu prilejul manifestaţiunilor religioase, nu este îngăduită nimănui.

Orice asociaţiune politică pe temeiuri ori pretexte religioase este oprită.

In afară de persoanele, de condiţiunile şi de formele prevăzute în legi, nimeni nu poate lua ori presta jurăminte de credinţă.

Art. 9. — Românul care, fără prealabilă autorizaţie a Guvernului, va intra în orice serviciu al unui Stat străin, sau se va alătura pe lângă o corporaţie militară străină, pierde de plin drept cetăţenia română.

Supunerea, pentru oricât timp şi din orice fapt ar rezulta ea, la vreo protecţie străină, trage după sine pierderea de plin drept a cetăţeniei române.

Naţionalitatea română pierdută în condiţiunile aici arătate nu se poate redobândi decât prin naturalizare.

CAPITOLUL II

Despre drepturile Românilor

Art. 10. — Românii se bucură de libertatea conştiinţei, de libertatea muncii, de libertatea învăţământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociaţie şi de toate libertăţile din care decurg drepturi, în condiţiunile statornicite prin legi.

Art. 11. — Naţionalitatea română se dobândeşte prin căsătorie, prin filiaţiune, prin recunoaştere şi prin naturalizare. Naturalizarea se acordă prin lege în mod individual; ea nu are efect retroactiv. Soţia profită de naturalizarea soţului şi copiii minori de aceea a părinţilor.

Art. 12. — Libertatea individuală este garantată.

Nimeni nu poate fi urmărit sau percheziţionat, decât în cazurile şi după formele stabilite de lege.

Nimeni nu poate fi deţinut sau arestat decât în puterea unui mandat judecătoresc motivat şi comunicat în momentul arestării, sau cel mai târziu în 24 ore după arestare.

In caz de vină vădită ori de urgenţă, deţinerea sau arestarea se poate face imediat, iar mandatul se va emite şi comunica în 24 ore, conform alineatului precedent.

Art. 13. — Nimeni nu poate fi sustras, în contra voinţei sale, dela judecătorii pe care îi dă legea.

Art. 14. — Domiciliul este inviolabil.

Nici o vizitare a domiciliului nu se poate face decât de autorităţile competente în cazurile şi potrivit formelor stabilite de lege.

Art. 15. — Pedeapsa cu moartea se aplică în timp de răsboiu potrivit codului de justiţie militară.

Consiliul de Miniştri va putea decide aplicarea dispoziţiunilor din alineatul precedent şi în timp de pace, pentru atentate contra Suveranului, Membrilor Familiei Regale, Şefilor Statelor străine şi demnitarilor Statului din mobile în legătură cu exerciţiul funcţiunilor ce le sunt încredinţate, precum şi în cazurile de tâlhărie cu omor şi asasinat politic.

Art. 16. — Proprietatea de orice natură, precu şi creanţele atât asupra particularilor cât şi asupra Statului, sunt inviolabile şi garantate ca atare.

Oricine poate dispune liber de bunurile ce sunt ale lui, după normele prevăzute în legi.

Bunurile care fac parte din domeniul public sunt administrate şi nu pot fi înstrăinate decât după regulile şi cu formele stabilite prin lege. Nici o lege nu poate înfiinţa pedeapsa confiscării averilor, afară de cazurile de înaltă trădare şi delapidare de bani publici.

Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru cauză de utilitate publică şi după o dreaptă şi prealabilă despăgubire stabilită de justiţie conform legilor. Prin cauză de utilitate publică nu se poate înţelege decât aceea care este de natură a folosi în acelaşi timp tuturor şi fiecăruia în mod actual ori eventual.

In afară de cazurile de utilitate publică pentru apărarea naţională, pentru lucrările de interes militar, sanitar, cultural, pentru căi de comunicaţii terestre, nautice ori aeriene, pentru pieţe şi lucrări publice prevăzute în legile

actuale, nici un alt caz nu se poate stabili decât prin legi votate de ambele Adunări cu majoritate de două treimi.

Art. 17. — Zăcămintele miniere precum şi bogăţiile de orice natură ale subsolului sunt proprietatea Statului. Se exceptează masele de roci comune, carierele de materiale de construcţii şi depozitele de turbă, fără prejudiciul drepturilor dobândite de Stat pe baza legilor anterioare. O lege a minelor va determina normele şi condiţiunile de punere în valoare a acestor bunuri, va fixa drepturile proprietarului care vor fi de cel puţin 50% din redevenţa şi din preţul la hectar al concesiunii şi va arăta, totodată, putinţa şi măsura în care aceştia vor participa la exploatarea acestor bogăţii.

Drepturile câştigate în favoarea Statului pe baza actelor de concesiune încheiate până în prezent se respectă.

Art. 18. — Drumurile mari şi mici, uliţele care sunt în sarcina Statului, Judeţelor, Municipiilor şi Comunelor, fluviile şi râurile navigabile sau plutitoare, ţărmurile, adăugirile către mal şi locurile de unde s'a retras apa mării, porturile naturale sau artificiale, malurile unde trag vasele, spaţiul atmosferic, apele producătoare de forţe motrice de folos obştesc şi în deobşte toate bunurile care nu sunt proprietate particulară, sunt considerate ca dependinte ale domeniului public.

Art. 19. — Libertatea conştiinţei este absolută.

Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate şi protecţiune, întrucât exerciţiul lor nu aduce atingere ordinei publice, bunelor moravuri şi Siguranţei Statului.

Biserica ortodoxă creştină şi cea greco-catolică sunt biserici româneşti. Religia creştină ortodoxă fiind religia marei majorităţi a Românilor, biserica ortodoxă este biserica dominantă în Statul Român, iar cea greco-catolică are întâietate faţă de celelalte culte.

Biserica ortodoxă română este şi rămâne neatârnată de orice chiriarhie străină, păstrându-şi însă unitatea, în privinţa dogmelor, cu biserica ecumenică a Răsăritului.

Chestiunile spirituale şi canonice ale bisericii ortodoxe române ţin de o singură autoritate sinodală centrală.

Raporturile dintre diferitele culte şi Stat sunt de domeniul legilor speciale.

Art. 20. — Actele stării civile sunt de atribuţia legii civile.

Intocmirea acestor acte va trebui să preceadă totdeauna binecuvântarea religioasă, care este obligatorie pentru toţi membrii cultelor.

Art. 21. — Invăţământul este liber în condiţiunile stabilite prin legi speciale şi întru cât nu va fi contrar bunelor moravuri, ordinei publice şi intereselor de Stat.

Invăţământul primar este obligator. In şcolile Statului acest învăţământ va fi gratuit.

Art. 22. — Constituţia garantează fiecăruia, în limitele şi condiţiunile legii, libertatea de a comunica şi publica ideile şi opiniunile sale, prin graiu, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin orice alte mijloace.

Art. 23. — Secretul scrisorilor, telegramelor şi convorbirilor telefonice este inviolabil. Se exceptează cazurile în care justiţia e datoare să se informeze conform legii.

Art. 24. — Cetăţenii români au dreptul a se aduna paşnici şi fără arme pentru a trata tot felul de chestiuni, conformându-se legilor care reguleazā exerciţiul acestui drept.

Intrunirile, procesiunile şi manifestaţiile pe căile publice ori în aer liber, sunt supuse legilor şi orânduirilor poliţieneşti.

Art. 25. — Oricine are dreptul a se adresa prin petiţiuni, subscrise de una sau mai multe persoane, la autorităţile publice, însă numai în numele celor subscrişi.

Autorităţile constituite au singure dreptul să adreseze petiţiuni în nume colectiv.

Art. 26. — Cetăţenii români au dreptul a se asocia, conformându-se legilor.

Dreptul de liberă asociaţiune nu implică dreptul de a creia persoane juridice. Condiţiunile în care se acordă personalitatea juridică se stabilesc prin lege.

Art. 27. — Numai cetăţenii români sunt admisibili în funcţiunile şi demnităţile publice, civile şi militare, ţinându-se seamă de caracterul majoritar şi creator de Stat al Naţiunii Române.

Supuşii străini nu pot ocupa atari funcţiuni, decât în cazurile statornicite prin legi.

Străinii aflători pe pământul României se bucură de protecţiunea dată de legi persoanelor şi averilor în genere.

Numai Românii şi cei naturalizaţi români pot dobândi cu orice titlu şi deţine imobile rurale în România. Străinii vor avea drept numai la valoarea acestor imobile.

Art. 28. — Decoraţiunile străine se vor purta de Români numai cu autorizarea Regelui.

Insignele, emblemele, medaliile, precum şi uniformele de orice fel, nu pot fi creiate, nici atribuite, nici purtate fără legiuită încuviinţare.

TITLUL III

DESPRE PUTERILE STATULUI

Art. 29. — Toate puterile Statului emană dela Naţiunea Română.

Ele însă nu se pot exercita decât prin delegaţiune şi numai după principiile şi regulile aşezate în Constituţia de faţă.

Art. 30. — Regele este Capul Statului.

Art. 31. — Puterea legislativă se exercită de Rege prin Reprezentaţiunea Naţională care se împarte în două Adunări: Senatul şi Adunarea Deputaţilor.

Regele sancţionează şi promulgă legile.

Inainte de a i se da sancţiunea regală, legea nu e valabilă.

Regele poate refuza sancţiunea.

Nici o lege nu poate fi supusă sancţiunii regale, decât după ce va fi fost discutată şi votată de majoritatea ambelor Adunări.

Promulgarea legilor votate de ambele Adunări se va face prin îngrijirea Ministrului de Justiţie care este şi păstrătorul Marelui Sigiliu al Statului.

Iniţiativa legilor este dată Regelui. Fiecare din cele două Adunări pot propune din iniţiativă proprie numai legi în interesul obştesc al Statului.

Interpretaţiunea legilor cu drept de autoritate se face numai de puterea legiuitoare.

Nici o lege, nici un regulament de administraţiune generală sau comunală nu pot fi îndatoritoare decât după ce se publică în chipul hotărît prin ele.

Art. 32. — Puterea executivă este încredinţată Regelui, care o exercită prin Guvernul Său în modul stabilit prin Constituţie.

Art. 33. — Puterea judecătorească se exercită de organele ei.

Hotărîrile judecătoreşti se pronunţă în virtutea legii.

Ele se execută în numele Regelui.

CAPITOLUL I

Despre Rege

Art. 34. — Puterile constituţionale ale Regelui sunt ereditare în linie coborîtoare directă şi legitimă a Majestăţii Sale Regelui Carol I de Hohenzollern Sigmaringen, din bărbat în bărbat prin ordinul de primogenitură şi cu exclusiunea perpetuă a femeilor şi coborîtorilor lor.

Coborîtorii Majestăţii Sale vor fi crescuţi în religiunea ortodoxă a Răsăritului.

Art. 35. — In lipsă de coborîtori în linie bărbătească ai Majestăţii Sale Regelui Carol I de Hohenzollern Sigmaringen, succesiunea Tronului se va cuveni celui mai în vârstă dintre fraţii Săi, sau coborîtorilor acestora, după regulile statornicite în articolul precedent.

Dacă nici unul din fraţii sau coborîtorii lor nu s'ar găsi în viaţă, sau ar declara mai dinainte că nu primesc Tronul, atunci Regele va putea indica succesorul Său dintr'o dinastie suverană din Europa occidentală, cu primirea Reprezentaţiunii Naţionale dată în forma prescrisă de art. 36.

Dacă nici una nici alta nu va avea loc, Tronul este vacant.

Art. 36. — In caz de vacanţă a Tronului, ambele Adunări se întrunesc de îndată într'o singură Adunare chiar fără convocare şi, cel mai târziu până în opt zile dela întrunirea lor, aleg un Rege dintr'o dinastie suverană din Europa occidentală.

Prezenţa a trei pătrimi din membri cari compun fiecare din ambele Adunări şi majoritatea de două treimi a membrilor prezenţi sunt necesare pentru a se putea purcede la această alegere. In caz când Adunarea nu se va fi făcut în termenul mai sus descris, atunci în a noua zi la amiază Adunările întrunite vor păşi la alegere, oricare ar fi numărul membrilor prezenţi şi cu majoritatea absolută a voturilor.

Dacă Adunările s'ar afla disolvate în momentul vacanţei Tronului, se va urma după modul prescris la articolul următor.

In timpul vacanţei Tronului, Adunările întrunite vor numi o Locotenenţă Regală compusă din trei persoane, care va exercita puterile Regale până la suirea Regelui pe Tron.

In toate cazurile mai sus arătate votul va fi secret.

Art. 37. — La moartea Regelui Adunările se întrunesc chiar fără convocare, cel mai târziu zece zile după declararea morţii.

Dacă din întâmplare ele au fost disolvate mai dinainte şi convocarea lor a fost hotărîtă în actul de disolvare, pentru o epocă în urma celor zece zile, atunci Adunările cele vechi se adună până la întrunirea acelora care au a le înlocui.

Art. 38. — Dela data morţii Regelui şi până la depunerea Jurământului succesorului Său la Tron, puterile constituţionale ale Regelui sunt exercitate în numele Naţiunii Române de Miniştrii întruniţi în consiliu şi sub a lor responsabilitate.

Art. 39. — Regele este major la vârsta de 18 ani împliniţi.

La suirea Sa pe Tron El va depune mai întâi în sânul Adunărilor întrunite următorul Jurământ: « Jur a păzi Constituţia şi legile Naţiunii Române, a menţine drepturile ei naţionale şi integritatea teritoriului ».

Art. 40. — Regele poate numi un Regent şi doi Supleanţi cari, după moartea Lui, să exercite puterile Regale în timpul minorităţii succesorului Său.

Această numire se face cu primirea Reprezentaţiunii Naţionale, dată în forma prescrisă de art. 36 din Constituţia de faţă.

Regentul va exercita totodată şi tutela Regelui minor.

Dacă la moartea Regelui, Regentul nu s'ar găsi numit şi succesorul Tronului ar fi minor, ambele Adunări întrunite vor numi pe Regent şi pe cei doi Supleanţi, procedând după formele prescrise de art. 36 din Constituţia de faţă.

Regentul şi supleanţii Săi nu intră în funcţiune decât după ce vor fi depus înaintea ambelor Adunări întrunite, jurământul prescris de art. 39 din Constituţia de faţă.

In caz de deces al Regentului, Supleantul cel mai în vârstă îi va lua de drept locul, procedându-se conform celor stabilite la alineatul precedent pentru alegerea unui nou Supleant.

Art. 41. — Dacă Regele se află în imposibilitate de a domni, Principele Moştenitor major, singur, ia de drept Regenţa. In cazul în care Principele Moştenitor ar fi minor, Consiliul de Miniştri, după ce s'a constatat legalmente imposibilitatea de a domni, convoacă îndată Adunările Legiuitoare reunite pentru a decide.

Art. 42. — Nici o modificare nu se poate face Constituţiei în timpul Regenţei.

Art. 43. — Regele nu va putea fi totodată şi Şeful unui alt Stat fără consimţământul Adunărilor.

Nici una din Adunări nu poate delibera asupra acestui obiect, dacă nu vor fi prezenţi cel puţin două treimi din membri cari le compun şi hotărîrea nu se poate lua decât cu două treimi din voturile membrilor de faţă.

Art. 44. — Persoana Regelui este inviolabilă. Miniştrii Lui sunt răspunzători.

Actele de Stat ale Regelui vor fi contrasemnate de un Ministru care, prin aceasta însăşi, devine răspunzător de ele.

Se exceptează numirea Primului Ministru care nu va fi contrasemnată.

Art. 45 — Regele convoacă Adunările Legiuitoare cel puţin odată pe an, deschizând sesiunea prin mesaj, la care Adunările prezintă răspunsul lor.

Regele pronunţă închiderea sesiunii.

El are dreptul de a disolva ambele Adunări de odată sau numai una din ele. Actul de disolvare trebue să conţină convocarea alegătorilor şi a noilor Adunări.

Regele poate amâna Adunările. Ele se întrunesc de plin drept la împlinirea unui an dela data amânării, dacă între timp nu au mai fost convocate.

Art. 46. — Regele numeşte şi revoacă pe Miniştrii Săi.

El are dreptul de a ierta sau micşora pedepsele în materii criminale, afară de ceea ce se statorniceşte în privinţa Miniştrilor.

El nu poate suspenda cursul urmăririi sau jedecăţii, nici a interveni prin nici un mod în administrarea justiţiei.

El numeşte sau confirmă în funcţiunile publice potrivit legilor.

El nu poate crea o nouă funcţiune fără o lege specială.

El face regulamentele necesare pentru executarea legilor, fără să poată modifica legile şi scuti pe cineva de executarea lor.

El poate, în timpul când Adunările Legiuitoare sunt disolvate şi în intervalul dintre sesiuni, să facă în orice privinţă Decrete cu putere de lege, care urmează a fi supuse Adunărilor spre ratificare la cea mai apropiată a lor sesiune.

El este Capul Oştirii.

El are dreptul de a declara răsboiul şi de a încheia pacea.

El conferă gradele militare în conformitate cu legea.

El conferă decoraţiunile române.

El acreditează Ambasadorii şi Miniştrii Plenipotenţiari pe lângă Şefii Statelor Străine.

El are dreptul de a bate monetă, conform unei legi speciale.

El încheie, cu Statele Străine, tratatele politice şi militare. Convenţiunile necesare pentru comerţ, navigaţiune şi altele asemenea de El încheiate, pentru a avea putere de lege în interior trebue să fie însă supuse Adunărilor Legiuitoare şi aprobate de ele.

Art. 47. — Lista civilă se hotărăşte prin lege.

CAPITOLUL II

Despre Reprezentarea Naţională

Art. 48. — Membrii Adunărilor Legiuitoare reprezintă Naţiunea şi nu-şi exercită mandatul decât după depunerea legiuitului jurământ.

Art. 49. — Fiecare Adunare determină prin regulamentul său modul după care se constitue şi îşi exercită atribuţiunile.

Art. 50. — Validarea alegerilor pentru ambele Adunări şi verificarea titlurilor membrilor aparţinând fiecăreia din ele, se face de Inalta Curte de Casaţie şi Justiţie, înainte de data fixată pentru întrunirea Adunărilor.

Art. 51. — Nimeni nu poate fi totodată membru al uneia şi al celeilalte Adunări.

Art. 52. — Deputaţii şi Senatorii, numiţi de puterea executivă într'o funcţiune salariată pe care o primesc, pierd de plin drept mandatul lor de reprezentanţi ai Naţiunii.

Această dispoziţiune nu se aplică Miniştrilor şi Subsecretarilor de Stat.

Art. 53. — Membrii Adunărilor Legiuitoare nu pot apăra interese particulare Statului; ei nu pot face parte din Consiliile de administraţie ale întreprinderilor care au contractat cu Statul, Judeţele sau Comunele.

Art. 54. — Orice hotărîre se ia cu majoritate absolută a voturilor afară de cazurile statornicite în altfel prin Constituţie.

In caz de paritate a voturilor, propunerea în deliberare este respinsă.

Adunările ţin şedinţe cu jumătate plus unul din numărul membrilor înscrişi în apelul nominal.

Art. 55. — Fiecare membru al Adunărilor are dreptul a adresa Miniştrilor întrebări la care aceştia sunt obligaţi a răspunde în termenul prevăzut de regulament.

Art. 56. — Nici unul din membrii uneia sau celeilalte Adunări nu poate fi urmărit pentru opiniunile şi voturile de el emise în cursul exerciţiului mandatului.

Art. 57. — Nici un membru al uneia sau celeilalte Adunări nu poate, în timpul sesiunii, să fie urmărit sau arestat pentru vine penale, decât cu autorizarea Adunării din care face parte, afară de cazul de flagrant delict.

Detenţiunea sau urmărirea vreunuia din membrii Adunărilor este suspendată în tot timpul sesiunii, dacă Adunarea o cere.

Art. 58. — Fiecare din Adunări deliberează şi hotărăşte separat, afară de cazurile anume arătate în Constituţia de faţă.

Art. 59. — Poliţia Adunărilor se exercită de Preşedintele fiecăreia din ele care, singur, după încuviinţarea Adunării, poate da ordine gărzii respective.

Art. 60. — Diurnele Deputaţilor şi Senatorilor se stabilesc prin lege.

SECŢIUNEA I

Despre Adunarea Deputaţilor

Art. 61. — Adunarea Deputaţilor se compune din Deputaţi aleşi de cetăţenii români, cari au vârsta de 30 ani împliniţi şi practică efectiv o îndeletnicire intrând în vreuna din următoarele trei categorii:

1. Agricultura şi munca manuală;
2. Comerţul şi industria;
3. Ocupaţiuni intelectuale.

Alegerea se face cu vot secret, obligator şi exprimat prin scrutin uninominal, pe circumscripţiuni care să asigure reprezentarea felului de îndeletnicire a alegătorilor.

Legea electorală va fixa circumscripţiunile şi va statornici după normele mai sus impuse, condiţiunile cerute pentru a fi alegător, pentru bărbaţi şi femei, incapacităţile, decăderile, incompatibilităţile, procedura votării şi garanţiile libertăţii alegerilor precum şi numărul deputaţilor.

Durata mandatului este de şase ani.

Art. 62. — Spre a fi eligibil în Adunarea Deputaţilor se cere:

a) A fi cetăţean român;

b) A avea exerciţiul drepturilor civile şi politice şi a practica efectiv îndeletnicirea respectivă a uneia din cele trei categorii arătate în articolul precedent, pe ai cărei alegători urmează a-i reprezenta;

c) A avea vârsta de 30 ani împliniţi;

d) A avea domiciliul în România.

Incapacităţile, decăderile temporare ori definitive şi incompatibilităţile, se vor stabili prin legea electorală.

SECŢIUNEA II

Despre Senat

Art. 63. — Senatul se compune din Senatori numiţi de Rege, din Senatori de drept şi din Senatori aleşi cu vot obligator, secret şi exprimat prin scrutin uninominal de membrii corpurilor constituite în Stat, în numărul şi condiţiunile, pentru alegătorii şi eligibilii, bărbaţi şi femei, ce se vor stabili prin legea electorală.

Proporţia Senatorilor numiţi în raport cu cei aleşi este de jumătate.

Art. 64. — Sunt de drept membri ai Senatului, în virtutea înaltei lor situaţiuni în Stat şi Biserică:

a) Moştenitorul Tronului dela vârsta de 18 ani împliniţi;

b) Toţi Principii Familiei Regale, majori;

c) Patriarhul şi Mitropoliţii Ţării;

d) Episcopii eparhioţi ai bisericilor ortodoxe române şi greco-catolice, întru cât vor fi aleşi conform legilor Ţării;

e) Capii confesiunilor recunoscute de Stat, câte unul de fiecare confesiune, întru cât sunt aleşi sau numiţi confom legilor Ţării şi reprezintă un număr de peste 200.000 credincioşi;

f) Actualii Senatori de drept recunoscuţi până la data promulgării prezentei Constituţii.

Mandatul Senatorilor de drept, enumăraţi la paragrafele *a*—*e* inclusiv, încetează odată cu calitatea sau demnitatea în virtutea căreia îl deţin.

Durata mandatelor Senatorilor numiţi şi aleşi va fi de nouă ani. Mandatele Senatorilor aleşi se reînoiesc din trei în trei ani dela data depunerii jurământului prevăzut de art. 48 din Constituţie, în proporţie de o treime.

Ultima treime neieşită la sorţi pentru reînoire păstrează mandatele până la expirarea termenului de nouă ani.

Pentru mandatele ieşite la sorţi se va proceda la noui alegeri conform legii electorale.

CAPITOLUL III

Despre Guvern şi Miniştri

Art. 65. — Guvernul se compune din Miniştri şi Subsecretari de Stat.

Miniştrii exercită puterea executivă în numele Regelui, în condiţiunile stabilite de Constituţie şi pe a lor răspundere.

Miniştrii au răspundere politică numai faţă de Rege.

Art. 66. — Miniştrii întruniţi alcătuesc Consiliul de Miniştri, care este prezidat de acel care a fost însărcinat de Rege cu formarea Guvernului şi care poartă titlul de Preşedinte al Consiliului de Miniştri.

Departamentele Ministeriale şi Subsecretariatele de Stat nu se pot înfiinţa şi desfiinţa decât prin lege.

Art. 67. — Nu poate fi Ministru decât cel care este român de cel puţin trei generaţii. Se exceptează acei cari au fost Miniştri până acum.

Art. 68. — Membrii Familiei Regale nu pot fi Miniştri.

Art. 69. — Miniştrii şi Subsecretarii de Stat care nu sunt Membri ai Adunărilor pot lua parte la desbaterea legilor dar nu pot vota; Adunările pot cere prezenţa Miniştrilor la deliberările lor. Desbaterile nu pot începe fără prezenţa unui Ministru.

Art. 70. — Regele şi fiecare din Adunări poate cere urmărirea Miniştrilor şi trimiterea lor în judecata Inaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie care, singură, în secţiuni unite, este în drept a-i judeca. In ceea ce priveşte exerciţiul acţiunii civile a părţii vătămate şi în ceea ce priveşte crimele şi delictele comise de ei afară de exerciţiul funcţiunii lor, sunt supuşi regulelor de drept comun.

Punerea sub urmărire a Miniştrilor de către Corpurile Legiuitoare se va rosti prin majoritate de două treimi a membrilor de faţă.

Instrucţiunea se va face de o comisie a Inaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie compusă din cinci membri traşi la sorţi în secţiuni unite. Această comisiune are şi puterea de a califica faptele şi de a decide sau nu urmărirea.

Acuzarea înaintea Inaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie se va susţine de Ministerul Public.

Legea responsabilităţii Ministeriale determină cazurile de răspundere şi pedepsele aplicabile Miniştrilor.

Miniştrii de Justiţie ieşiţi din funcţiune nu pot exercita profesiunea de avocat timp de un an dela data ieşirii.

Miniştrii ieşiţi din funcţiune nu pot face parte din consiliile de administraţie ale întreprinderii cu care au încheiat contracte în cei trei ani următori.

Art. 71. — Orice parte vătămată în drepturile sale printr'un decret sau dispoziţiune semnată de un Ministru, cu violarea unui text expres al Constituţiei ori legilor în vigoare, poate cere Statului despăgubiri băneşti pentru paguba suferită, conform dreptului comun.

CAPITOLUL IV

Despre Consiliul Legislativ

Art. 72. — Consiliul Legislativ funcţionează pe baza legii sale organice.

Consultarea Consiliului Legislativ este obligatorie pentru toate proiectele de legi, atât înainte cât şi după amendarea lor în comisiuni, afară de cele care privesc creditele bugetare.

Nici un regulament pentru aplicarea legilor nu se poate face fără consultarea prealabilă a Consiliului Legislativ, afară de cazul prevăzut la alineatul următor pentru proiectele de legi.

Adunările Legiuitoare pot proceda la discutarea proiectelor de legi fără a mai aştepta aprobarea Consiliului Legislativ, dacă acesta nu-l dă în termenul fixat de legea sa organică.

CAPITOLUL V

DESPRE PUTEREA JUDECĂTOREASCĂ

Art. 73. — Nici o jurisdicţiune nu se poate înfiinţa decât în puterea unei legi.

Comisiuni şi Tribunale extraordinare nu se pot crea, sub nici o numire şi nici un cuvânt, în vederea unor anume procese, fie civile, fie penale, sau în vederea judecării unor anume persoane.

Juriul se desfiinţează.

Art. 74. — Pentru întreg Statul Român există o singură Curte de Casaţie şi Justiţie.

Art. 75. — Numai Curtea de Casaţie şi Justiţie în secţiuni unite are dreptul de a judeca constituţionalitatea legilor şi a declara inaplicabile pe acelea care sunt potrivnice Constituţiei. Judecata inconstituţionalităţii legilor se mărgineşte numai la cazul judecat.

Curtea de Casaţie şi Justiţie se va rosti asupra conflictelor de atribuţiuni.

Dreptul de recurs în casare este de ordin constituţional.

Art. 76. — Judecătorii sunt inamovibili. Inamovibilitatea se va statornici printr'o lege specială care va interveni cel mai târziu în termen de şease luni dela promulgarea prezentei Constituţii. In acest răstimp sancţiunile disciplinare se vor aplica prin Decret Regal.

Art. 77. — Justiţia militară se organizează prin lege.

Art. 78. — Contenciosul administrativ este în căderea puterii judecătoreşti, potrivit legii speciale.

Puterea judecătorească nu are cădere să judece actele de guvernământ precum şi actele de comandament cu caracter militar.

CAPITOLUL VI

DESPRE INSTITUŢIUNILE JUDEŢENE ŞI COMUNALE

Art. 79. — Instituţiunile administrative sunt statornicite prin legi.

TITLUL IV

DESPRE FINANŢE

Art. 80. — Nici un impozit de orice natură nu se poate stabili şi percepe decât pe baza unei legi.

Prin lege se pot crea impozite numai în folosul Statului, Judeţelor, Comunelor şi Instituţiunilor Publice îndeplinind un serviciu de Stat.

Art. 81. — Nu se pot înfiinţa monopoluri decât prin lege şi numai în folosul Statului, Judeţelor şi Comunelor.

Art. 82. — Fonduri de pensiuni sau gratificaţiuni în sarcina tezaurului public nu se pot înfiinţa decât în virtutea unei legi.

Art. 83. — In fiecare an Adunările Legiuitoare încheie socotelile şi votează bugetul fără a putea spori cheltuelile propuse.

Toate veniturile şi cheltuelile Statului trebuesc trecute în buget şi socoteli.

Dacă bugetul nu se votează în timp util, puterea executivă va face faţă necesităţilor serviciilor publice aplicând bugetul anului precedent, fără a putea merge cu acel buget mai mult de un an peste anul pentru care a fost votat.

Art. 84. — Controlul preventiv şi cel de gestiune al tuturor veniturilor şi cheltuelilor Statului se va exercita de Inalta Curte de Conturi, care va supune în fiecare an Adunărilor Legiuitoare un raport general asupra conturilor de gestiune ale bugetului trecut, semnalând neregulile ce ar fi săvârşite de Miniştri în aplicarea lui.

Regularea definitivă a socotelilor trebue să fie prezentată Adunărilor Legiuitoare cel mai târziu în termen de doi ani dela încheierea fiecărui exerciţiu.

Un corp superior de control va avea misiunea de a supraveghea şi examina legalitatea şi corectitudinea executării gestiunilor în toate serviciile publice.

Acest corp va funcţiona pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri şi va lucra după ordinele Şefului Guvernului.

Art. 85. — Toate fondurile provenite dela Case Speciale, de care Guvernul dispune sub diferite titluri, trebuiesc cuprinse în bugetul general al veniturilor Statului.

Art. 86. — Pentru toată România există o singură Curte de Conturi.

Art. 87. — Delapidarea de bani publici se califică crimă şi se pedepseşte ca atare.

TITLUL V

DESPRE OŞTIRE

Art. 88. — Toţi cetăţenii români sunt datori a face parte din unul din elementele oştirei, conform legilor.

Art. 89. — Gradele, decoraţiunile şi pensiunile militare nu pot fi retrase decât în virtutea unei sentinţe judecătoreşti.

Art. 90. — Contingentul oştirii se votează pentru fiecare an de Adunările Legiuitoare.

Art. 91. — Nici o trupă armată nu poate fi admisă în serviciul Statului şi nu poate intra sau trece pe teritoriul României decât în virtutea unei legi.

TITLUL VII

DISPOZIŢIUNI GENERALE

Art. 92. — Culorile drapelului României sunt: Albastru, Galben, Roşu, aşezate vertical.

Art. 93. — Reşedinţa Guvernului e în Capitala Ţării.

Art. 94. — Limba română este limba oficială a Statului.

Art. 95. — Nici un jurământ nu leagă şi nu poate fi impus decât în puterea unei legi, care hotărăşte şi formula lui.

Art. 96. — Constituţia de faţă nu poate fi suspendată nici în total, nici în parte.

In caz de pericol de Stat se poate institui starea de asediu generală sau parţială.

TITLUL VII

REVIZUIREA CONSTITUŢIEI

Art. 97. — Constituţia de faţă nu poate fi revizuită în total sau în parte decât din iniţiativa Regelui şi cu consultarea prealabilă a Corpurilor Legiuitoare care urmează a indica şi textele de revizuit.

Consultarea Adunărilor Legiuitoare se face prin mesaj Regal şi se exprimă cu majoritate de două treimi ale Adunărilor întrunite într'una singură sub preşedinţia Preşedintelui Senatului. Rezultatul consultaţiunii se aduce la cunoştinţa Regelui de preşedinţii celor două Adunări însoţiţi de o Comisiune specială.

Textele noui, urmând a înlocui pe cele revizuite, se votează cu majoritate de două treimi, de fiecare Adunare în parte.

TITLUL VIII

DISPOZIŢIUNI TRANZITORII ŞI FINALE

Art. 98. — Toate pământurile expropriate şi distribuite pe baza legii pentru reforma agrară a Vechiului Regat din 17 Iulie 1921; a legii pentru reforma agrară din Basarabia din 13 Martie 1920; a legii pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş din 13 Iunie 1921 şi a legii pentru reforma agrară din Bucovina din 30 Iulie 1921, sunt respectate ca drepturi câştigate şi vor fi cârmuite, pentru orice litigii relative la ele în prezent şi pe viitor, de acele legi.

Dispoziţiunile acestor legi introduse în art. 131 din Constituţia dela 1923 rămân cu caracter constituţional.

Toate drepturile politice dobândite în virtutea decretelor-legi ratificate prin art. 133 al Constituţiei din 1923, se respectă.

Toate codicele şi legile în vigoare se vor revizui în vederea unificării legislaţiei, punându-se în armonie cu principiile actualei Constituţii. Până atunci ele rămân în vigoare. Din ziua promulgării Constituţiei de faţă sunt desfiinţate acele dispoziţii din legi, decrete, regulamente şi orice alte acte care sunt contrarii celor înscrise în această Constituţie.

Se abrogă de asemenea din ziua promulgării prezentei Constituţii, Constituţia promulgată cu Decretul Regal Nr. 1.360 din 28 Martie 1923.

Juriul în materie criminală va mai funcţiona până la punerea Codului Penal Carol al II-lea şi al Procedurii Penale în acord cu principiul statornicit în art. 73 al Constituţiei de faţă.

Până la convocarea Adunărilor Legiuitoare toate decretele au putere de lege fără a mai fi nevoie de ratificarea lor.

Statutul Familiei Regale are caracter Constituţional şi nu se poate modifica decât cu procedura pentru revizuirea Constituţiei.

Art. 99. — Pentru alegerea Adunărilor Legiuitoare ce urmează a fiinţa pe baza prezentei Constituţii, un Decret Regal cu putere de lege, în condiţiunile art. 98, va fixa condiţiunile cerute pentru a fi alegător şi ales, în Cameră şi Senat, circumscripţiunile electorale, numărul Deputaţilor şi Senatorilor, normele după care urmează a se face alegerea.

Acest decret are un caracter Constituţional şi nu se poate modifica decât cu majoritate de două treimi.

Art. 100. — Prezenta Constituţie, după ce va fi edictată de Rege, va fi supusă Naţiunii Române spre « bună ştiinţă şi învoire».

Un Decret Regal va fixa procedura după care se va urma în acest scop.

După terminarea acestei operaţiuni şi a aducerii rezultatului ei la cunoştinţa Regelui de către Preşedintele Consiliului de Miniştri, Constituţia de faţă va fi promulgată şi intră în vigoare.

Dată în Bucureşti, la 20 Februarie 1938.

CAROL

Preşedintele Consiliului de Miniştri, MIRON, Patriarhul României.

G-ral *Arthur Văitoianu*, Dr. *Al. Vaida-Voevod*, *G. G. Mironescu*, *N. Iorga*, *Dr. C. Angelescu*, *Gh. Tătărăscu*, *C. Argetoianu*, Dr. *Voicu Niţescu*, *G. Ionescu-Şişeşti*, Dr. *I. Costinescu*, *Victor Iamandi*, *Mircea Cancicov*, *Armand Călinescu*, *Constantin Angelescu*, G-ral adj. *Paul Teodorescu*, *N. Petrescu-Comnen*.

Promulgăm această Constituţiune şi ordonăm să fie învestită cu sigiliul Statului şi publicată în « Monitorul Oficial ».

Dat în Bucureşti, la 27 Februarie 1938.

această calitate a lor noi nu am știut să profităm. Ar fi momentul acum să întreprindem, cu dânșii, românizarea orașelor noastre înstrăinate.

II. Se statornicesc și se lămuresc mai bine *datoriile și drepturile cetățenilor*. Prin constituțiunile anterioare se formulau numai drepturile cetățenilor pentrucă se considera că dreptului de suveranitate, dreptului de a comanda ce aparține națiunii, corespunde obligațiunea tuturor guvernaților de a se supune la toate măsurile edictate în numele suveranității. Astfel fiecare cetățean datorește Statului: *a)* supunere perpetuă; *b)* credință; *c)* unele servicii personale ca serviciul militar, etc.; *d)* contribuțiuni pentru întreținerea serviciilor necesare colectivității.

Datoria de supunere ca și aceea de a contribui la sarcinile publice o au și străinii, cari locuesc pe teritoriul Statului.

Noua Constituțiune formulează în art. 4—9, în mod clar, îndatoririle cetățenilor. In starea de confuziune, ce se născuse în ultimul timp, grație politicianismului, obligațiuni, stabilite prin legi, erau nesocotite, de aceea s'a crezut necesar să se precizeze obligațiunile cetățeanului. Articolul 4 are o redacțiune interesantă prin sentimentele înalte ce cuprinde, dar mai ales prin faptul că pune *munca la baza organizației sociale*.

In ce privește drepturile cetățenilor, adică autolimitările făcute de Stat atotputerniciei sale, Constituțiunea de față le aduce restricțiuni, mai ales în ce privește libertățile de propagandă, față de care nu se mai prohibesc măsurile preventive. Astfel în ce privește libertatea presei, Constituțiunea se mărginește numai să garanteze această libertate, însă în limitele și condițiunile legii (art. 22, 25 și 26 din vechea constituțiune), iar libertatea învățământului se menține întocmai ca în vechea Constituțiune (art. 21, 24 din vechea constituțiune), ca și libertatea întrunirilor (art. 24, 28 vechea constituțiune).

In schimb însă *dreptul de proprietate*, de orice natură, precum și creanțele asupra Statului sau particularilor sunt declarate *inviolabile și garantate* ca atare.

Se face act de dreptate proprietarilor, redându-li-se o parte din bogățiile miniere ale subsolurilor, naționalizate prin Constituțiunea din 1923.

III. Constituțiunea proclamă, prin art. 29, că toate puterile Statului emană dela națiunea română, adică națiunea e titulara suveranității.

In această privință Constituțiunea din 1938 admite teoria democratică a revoluțiunii franceze ca și constituțiunile din 1866 și 1923.

Teoria germană expusă pentru prima dată de Gerber în a II-a jumătate a veacului al XIX-lea, admisă de întreaga doctrină germană, până la instaurarea regimului național-socialist, considera Statul, persoana juridică, ca titular al suveranității. Această doctrină este admisă în Italia și înainte și după instaurarea regimului fascist.

Această doctrină satisface mult mai bine decât teoria revoluționară franceză exercițiul puterii de comandă într'o monarhie, după cum se poate vedea.

In adevăr Statul, persoana juridică, are organe prin care exprimă voința sa suverană. Națiunea și Regele sunt organele lui. Și unul și altul sunt organe primare, pe câtă vreme în concepțiunea revoluționară națiunea este persoana juridică și titularul suveranității și această persoană juridică lucrează prin delegați, prin reprezentanți: Statul se identifică cu persoana juridică națiunea, devenind el însuși persoana juridică.

Așa încât, în acest sistem, națiunea personalizată și suverană constitue elementul primar, celelalte organe sau puteri nu sunt decât elemente derivate, simpli delegați ai națiunei. Dar acest popor nu își exprimă el însuși voința lui suverană, el nu își manifestă voința în mod direct, el nu este decât un corp de electiune a membrilor Adunării Deputaților și a unei părți din Senat, care împreună cu Regele, tot mandatar al națiunii, lucrează prin delegațiune.

Art. 30 proclamă Regele Cap al Statului. Sub imperiul constituțiunilor anterioare Regele fiind capul puterii executive, adică al guvernului, era considerat că reprezintă Statul, căci guvernul are această putere de reprezentațiune, dar nu exista un text, care să proclame această calitate a Regelui.

Stabilind această situațiune a Regelui de Cap al Statului, redactorii nouei constituțiuni au căutat în articolele următoare să stabilească o teorie originală a separațiunii puterilor.

Potrivit acestei teorii, cele două puteri politice legislativul și executivul sunt încredințate Regelui, care le exercită pe cea dintâiu prin reprezentațiunea națională (art. 31) compusă din Senat și Adunarea Deputaților, iar pe cea de a doua prin guvern (art. 32).

S'ar părea la prima vedere că prin noua constituțiune se întronează o confuziune de puteri.

In articolele următoare, se caută să se înlăture această impresie.

In adevăr, potrivit art. 34 din vechea constituțiune, puterea legislativă era exercitată în mod colectiv de Rege și de reprezentanța națională adică Adunarea Deputaților și Senat. Inițiativa legilor era dată fiecăreia din cele trei ramuri ale puterii legislative. Orice lege cerea învoirea celor trei ramuri ale puterii legislative, care se dădea prin voturile Adunării Deputaților și Senatului și prin sancțiunea regală. Se cerea adică o întreită manifestare de voință. Manifestările de voință ale Adunării Deputaților și ale Senatului se stabileau prin votare conform art. 48 și 49 din vechea constituțiune, iar manifestarea de voință a Regelui, sau adeziunea sa la opera legislativă avea loc prin actul de sancționare.

Nu se putea vorbi de lege până ce actul parlamentului nu era sancționat. Numai de atunci exista legea.

In sistemul nouei Constituțiuni, inițiativa legilor aparține de asemenea Regelui și celor două adunări, însă cu o restricțiune când e vorba de dreptul de inițiativă al Adunărilor, adică acelea nu pot face propuneri de legi decât în interesul obștesc al Statului.

Adunarea Deputaților și Senatul, votând proiectul, fac legea. Sancțiunea regală nu mai este parte integrantă din actul legislativ, ci apare ca un act de aprobare, căci Regele nu mai este un colegislator, dar un superior, un controlator. De aceea noua constituțiune a suprimat aliniatul 4 din art. 34: « Orice lege cere învoirea celor trei ramuri ale puterii legiuitoare »,

M. S. REGELE CAROL II SANCȚIONÂND NOUA CONSTITUȚIE, 27 FEBRUARIE 1938

şi a adăugat o nouă dispoziţiune: « Inainte de a i se da sancţiunea regală, legea nu e valabilă », adică legea există, dar nu produce efecte juridice; legea nu este perfectă până nu capătă sancţiunea.

Sancţiunea, în noul sistem, capătă valoarea unei condiţiuni suspensive; ea se aseamănă cu un *veto absolut*.

IV. Constituţiunea din 1938 se deosebeşte din punct de vedere al conţinutului, de constituţiunile din 1866 şi 1923, care proclamă regimul parlamentar; ea se apropie mai mult de proiectul Domnitorului Cuza din 1863, căci ambele admit regimul reprezentativ.

In adevăr, constituţiunile din 1866 şi 1923 proclamau regimul parlamentar, adică regimul politic, care admite întâietate Parlamentului în opera de guvernare, miniştrii fiind numiţi din sânul parlamentului şi fiind răspunzători politiceşte faţă de Parlament. In acest regim guvernul este subordonat Parlamentului.

In regimul reprezentativ simplu, Capul Statului numeşte şi revoacă pe miniştrii săi pe care poate să-i recruteze şi în afară de parlament, ei trebuind să se bucure numai de încrederea sa, şi nefiind răspunzători faţă de parlament. Nu mai este o dependenţă a guvernului faţă de legislativ ca în regimul parlamentar. Este un regim de juxtapoziţiune, adică puterile politice, — guvernul şi parlamentul — sunt pe planuri egale, pe câtă vreme regimul parlamentar este un regim de superpoziţiune în care parlamentul are un rol superior, căci miniştrii sunt recrutaţi din parlament şi au răspundere politică faţă de parlament, ei trebue să se bucure de încrederea parlamentului care dacă le-o retrage, ei trebue să părăsească puterea. Regimul parlamentar este, prin excelenţă, regim de partid.

In acest regim, guvernul are o autoritate mult mai mare şi fiind liberat de influenţele cluburilor politice, atât de dăunătoare nevoilor publice, poate să gospo-

[1]) Montesquieu în l'Esprit des Lois, vorbind despre puterile sau organele Statului, întrebuinţează expresiunea de putere executivă pentru guvern. Această expresiune a trecut în constituţiunile revoluţionare franceze din 1791 şi 1793, precum şi în constituţiunile europene, influenţate de spiritul revoluţionar francez, cum au fost şi constituţiunea belgiană din 7 Februarie 1831, precum şi constituţiunile noastre din 1866 şi 1923.

Expresiunea de putere executivă este cu desăvârşire improprie căci ea nu este o putere secundară, care să execute ordinele date de puterile legislativă şi judecătorească. Termenul nu exprimă nici caracterul esenţial al guvernului, nici adevăratele raporturi ce are cu legislativul şi judiciarul.

Ceea ce caracterizează guvernul este puterea de a comanda în fiecare clipă, în fiecare caz, ceea ce este drept şi ceea ce este oportun pentru colectivitate. Guvernul şi Parlamentul sunt organele politice, care caută să asigure existenţa, în condiţiuni optime, a colectivităţii, dar pe când Parlamentul are o activitate intermitentă, guvernul stă de veghe tot timpul, fără întrerupere, căutând să apere colectivitatea de atacurile şi pericolele ce ar ameninţa-o, să prevină suferinţele colectivităţii, şi să reprezinte naţiunea.

Statul se poate defini: societatea omenească care cuprinde puterea de constrângere organizată. Această constrângere este bazată pe o putere — o putere de fapt — forţa publică, pusă sub conducerea guvernului.

Noua Constituțiune este izvorâtă dintr'o nevoie sănătoasă a cerințelor naționale și a fost frământată în conștiința mea și a sfetnicilor mei cari, alături de neuitatul meu Părinte, au fost creatorii României de astăzi.

Țara, căreia i-am înfățișat spre învoire această nouă Constituțiune, a primit-o cu un entuziasm care mi-a bucurat inima.

Sunt cel d'întâiu legat de ea și voi fi cel d'întâiu pazitor al ei, pentru binele poporului Român.

Carol R

MAJESTATEA SA REGELE CAROL II

dărească mult mai bine intereselor generale, fără să ţie seamă de cerinţele partizanilor.

Regimul reprezentativ simplu există în Statele Unite ale Americei de Nord, unde miniştrii numiţi de preşedintele republicei îşi au răspundere politică numai faţă de dânsul. El a existat şi în constituţiunea imperială germană, după care s'a luat şi constituţiunea japoneză din 1899. El era admis, la noi, în proiectul de constituţie al lui Cuza Vodă din 1863.

La noi, proiectul de constituţiune din 1863 prevedea că:

a) Miniştrii erau numiţi şi revocaţi de Domnitor;

b) In Adunarea Deputaţilor nu se puteau face interpelări dacă nu erau supuse în scris, cu cel puţin 3 zile înainte, Preşedintelui Adunării, numit de Domnitor în fiecare an. Acesta trebuia să admită oportunitatea interpelării şi în acest caz putea să comunice ministrului interpelarea, dacă găsea de cuviinţă.

c) Nu se admitea solidaritatea ministerială, răspunderea politică a miniştrilor fiind pur personală şi numai faţă de Domn.

d) Miniştrii puteau fi puşi în acuzaţiune de Senat [1]) pentru violarea legilor *(responsabilitate penală)* însă cu majoritate de două treimi, fiind justiţiabili de Inalta Curte de Casaţie şi Justiţie;

e) Miniştrii nu puteau fi membri ai Adunării Deputaţilor (Electiva).

Constituţiunea din 1938 proclamă prin art. 64 al. ultim că miniştrii au răspundere politică numai faţă de Rege, ceea ce înseamnează că se stabileşte şi la noi regimul reprezentativ simplu.

S'ar putea obiecta că art. 70 dând dreptul fiecăreia din Adunări de a cere urmărirea miniştrilor şi trimiterea lor în judecata Curţii de Casaţie şi Justiţie, pentru faptele săvârşite în calitate de miniştri, înseamnă o reducere a principiului de mai sus. Intr'adevăr răspunderea penală pentru faptele săvârşite de miniştri în exerciţiul funcţiunii lor, cum ar fi violarea Constituţiunii, a legilor, vătămarea intereselor Statului, etc. este apropiată de răspunderea politică şi totuşi problema urmează să fie soluţionată prin legea responsabilităţii ministeriale, care va fixa delictele ministeriale, limitând cât se poate de mult răspunderea politică.

Proiectul din 1863 garanta independenţa miniştrilor faţă de parlament, şi prin aceasta îndepărta cu totul influenţa electoralului, căci răspunderea penală pentru faptele săvârşite de miniştri, în calitatea lor, era de competenţa exclusivă a Senatului, organ ai cărui membri erau în imensă majoritate numiţi de Domnitor, pe 6 ani, şi înnoibili prin tragere la sorţi câte o treime la fiecare 2 ani, membrii eşiţi putând fi numiţi din nou.

V. Un important rol în materie de legislaţiune este atribuit *Consiliului Legislativ.* Potrivit nouei Constituţiuni, acest organ devine parte integrantă din legislativ.

In concepţiunea legiuitorului din 1923, Consiliul Legislativ apărea ca un organ de tehnică legislativă menit să examineze textele de legi şi să dea avize pe care legiuitorul era liber să le urmeze sau nu. Legiuitorul era obligat numai să ia aviz, însă nu să-l urmeze.

Constituantul din 1938 schimbă cu totul acest sistem. Potrivit art. 72, consultarea Consiliului Legislativ este obligatorie pentru toate proiectele de legi, atât înainte cât şi după amendarea lor în comisiuni, afară de cele care privesc creditele bugetare. Consiliul nu mai dă avizuri, el *aprobă* proiectele sau propunerile de legi, precum şi amendamentele relative.

Consiliul Legislativ s'ar părea că nu mai este organ tehnic de aviz, el devine un organ de deciziune, care controlează întreaga activitate a legislativului.

In această calitate, el devine organ legislativ şi încă de un grad superior ca organ de control şi de îndrumare.

Constituantul admite însă acest drept excesiv al Consiliului numai dacă acesta îşi dă deciziunea în termenul hotărît de legea sa organică. In caz de întârziere, Parlamentul nu mai este obligat să aştepte aprobarea Consiliului.

Dar s'ar putea susţine, şi cu drept cuvânt, că, dacă constituantul ar fi voit să facă din consiliul legislativ un organ legislativ, ar fi spus-o în art. 31. Or, ne făcând aceasta el a înţeles să menţie consiliului rolul de organ tehnic. Numai printr'o inadvertenţă s'a întrebuinţat în art. 72, expresiunea *aprobare* în loc de *aviz.* In realitate însă, consiliul a rămas cu atribuţiunile ce avea sub vechea constituţiune, de organ de aviz.

VI. Noua Constituţiune face organizarea corpului electoral pe alte baze decât acele ale Constituţiunii din 1923, care reducea viaţa politică la număr şi la individ, admiţând în mod excepţional şi numai în compunerea Senatului, unele manifestări corporatiste. Constituţiunea din 27 Februarie 1938 admite ca societatea politică să fie organizată pe interesele

---

Această putere de constrângere, Statul, prin puterea legislativă, o organizează, îi fixează normele după care ea se exercită. Aşa încât Statul are monopolul constrângerii. Guvernul având la dispoziţiune forţa publică are monopolul execuţiunii, care institue elementul esenţial al constrângerii.

Este adevărat că legislativul şi judiciarul nu îşi pot realiza deciziunile lor fără intervenţiunea guvernului, căci şi legile ca şi hotărîrile judecătoreşti ar rămâne simple planuri de organizare socială, simple deziderate, dacă nu li s'ar pune la dispoziţiune forţa publică, ceea ce se face prin două acte făcute de Capul Guvernului sau în numele lui: promulgarea legilor şi învestirea hotărîrilor definitive cu formula executorie. Dar şi în acest caz expresiunea de putere executivă este improprie, căci nu se execută legile: ele se respectă şi se aplică, iar când este vorba de aplicat constrângerea, ea deşi intră în atribuţiunile guvernului, grija ei e încredinţată autorităţilor în subordine.

Comparat cu celelalte organe sau puteri, guvernul are, prin excelenţă, un caracter de autoritate, de comandă, de domnie; el are primul rang, de aceea el aparţine în primul rând Monarhului, care astfel este Capul Statului. El cuprinde ceea ce se numeşte putere reprezentativă; el reprezintă guvernarea politică când e vorba de conducerea generală a ţării, administraţiunea când e vorba de detaliu şi de speţă. Proiectul de constituţiune al lui Cuza Vodă din 1863 exprima aceste idei când proclama în art. 1: « Ocârmuirea Principatelor Unite aparţine Domnitorului » şi în art. 2: « Domnitorul cârmueşte cu concursul miniştrilor numiţi de dânsul », iar în art. 4: « Domnitorul este şeful Statului ».

[1]) Compus din maximum 49 membri din care 8 mitropoliţi şi episcopi, primul preşedinte al Casaţiei, generalul cel mai vechiu în grad, iar restul numiţi de Domnitor.

muncii, asigurându-se astfel o mai dreaptă reprezentare în Adunarea Deputaților, a agricultorilor, a muncitorilor, a industriașilor și comercianților, a intelectualilor. Senatul se compune din senatori aleși cu vot obligator, secret și exprimat prin scrutin uninominal, de membrii corpurilor constituite, din senatori numiți de Rege, care sunt în proporție de jumătate în raport cu cei aleși și în fine din senatori de drept desemnați sub imperiul Constituțiunii din 1923 (art. 64).

Constituțiunea lasă legii electorale sarcina de a preciza toate detaliile de organizare și funcționare ale corpului electoral, bazat în largă măsură pe corporațiuni.

Constituțiunea *stabilește incompatibilități severe pentru membrii Parlamentului* așa încât aleșii Națiunii să poată fi într'adevăr reprezentanții și ocrotitorii intereselor obștești. Astfel art. 53 dispune:

« Membrii Adunărilor Legiuitoare nu pot apăra interese particulare împotriva Statului; ei nu pot face parte din Consiliile de administrație ale întreprinderilor care au contractat cu Statul, județele sau Comunele ».

E aceasta o mare operă de moralizare a vieții noastre politice.

VII. Se admite de asemenea un control serios al gestiunii afacerilor publice, înființându-se un corp superior de control cu misiunea de a supraveghea și examina legalitatea și corectitudinea executării gestiunilor în toate serviciile publice.

Acest corp va funcționa pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri și va lucra după ordinele primului ministru.

Bugetul se votează de ambele adunări (art. 83). Se renunță astfel la dispozițiunea din art. 113 din Constituțiunea dela 1866 devenit 114 în Constituțiunea dela 1923, care stabilea că bugetul se votează numai de Adunarea Deputaților. Era o dispozițiune originală introdusă la noi prin Statutul lui Cuza din 1864.

In adevăr, Convențiunea dela Paris din 1858 prin art. 3, 5, 16, 17 înființase la noi un sistem parlamentar unicameral: Adunarea Electivă. Cuza adăoga prin art. 1, 2, 7 din Statutul său din 1864, încă o adunare, Corpul ponderatoriu, numit Senat prin art. III din « Modificațiuni îndeplinitoare Statutului » din 1 Iulie 1864.

Potrivit art. 6 și 13 din Statut, bugetul se vota numai de Adunarea Electivă.

In discuțiunile ce au avut loc în Constituanta din 1866, admițându-se sistemul bicameral, s'a susținut că ar fi dăunător să se dea și Senatului discuțiunea bugetului, căci discuțiunile în Adunări ar dura foarte mult.

VIII. Constituțiunea din 27 Februarie 1938 modifică principiile puse în art.129 și 130 din Constituțiunea precedentă în privința *revizuirii Constituțiunii.* Constituțiunea rămâne tot de tip rigid, dar formalitățile sunt simplificate.

Art. 97 proclamă că modificări constituționale se pot face numai din inițiativa Regelui, dar cu consultarea prealabilă a Corpurilor Legiuitoare, care urmează a indica și textele de revizuit.

Această consultare se face prin mesaj regal și se exprimă cu majoritățile de două treimi ale ambelor Adunări întrunite sub președinția Președintelui Senatului. Rezultatul consultațiunei se aduce la cunoștința Regelui de președinții celor două Adunări însoțiți de o comisiune specială.

După ce s'au fixat astfel punctele de modificat, se redactează textele, care se supun spre votare, în mod separat, fiecărei Adunări. Votarea se face cu majoritate de două treimi, de fiecare Adunare.

Regele poate, în timpul când Adunările sunt disolvate și în intervalul dintre sesiuni, să facă în orice materie decrete cu putere de lege, ce se vor supune spre ratificare Parlamentului.

In Constituția din 1938, se menține aceeași dispozițiune din Constituția dela 1923 privitoare la regulamente și legi.

Trebuiau delimitate sferele legii și ale regulamentului, lăsându-se în sarcina regulamentului toate chestiunile de organizare și de poliție.

CONCLUZIUNI

Constituțiunea din 1938 caută să așeze Statul românesc pe baze noui. In locul statului burghez individualist —un Stat de clasă —se instaurează un Stat de interes general, în care concepțiunile solidariste domină. Individul, în activitățile sale, nu trebue să urmărească numai satisfacerea intereselor egoiste, el trebue să aibă în vedere interesul general, să aibă preocupări altruiste.

Art. 4 din Constituțiune ne vorbește despre îndatoririle cetățeanului față de *Patrie.*

Dintre toate ideile-forțe, ce găsim în organizările sociale desigur că ideea de patrie joacă un rol considerabil. Și, dacă ideea de patrie se transformă în sentiment, devine irezistibilă, o putere dinamică extraordinară.

Patria nu trebue confundată cu Statul, adică gruparea de oameni trăind sub aceeași autoritate pe un anumit teritoriu. Patria este o stare de spirit, o stare sufletească, o stare spirituală. Patria presupune amintirea trecutului din momente de glorie sau de restriște, ea reprezintă *solidaritatea prezentă a intereselor.* Nu numai atât, ea reprezintă legătura și cu trecutul dar și cu viitorul. Ea presupune un ideal; ea întruchipează acordul voințelor pentru realizarea intereselor generale.

Ideea de patrie prin esența sa e solidaristă, ea înlătură preocupările egoiste, individualiste.

O altă idee-forță în țările monarhice este Regele.

Regele este un organ, dar în același timp un simbol al unității Statului, pe care îl reprezintă în tot momentul.

In vechiul nostru drept, Domnitorul a fost singurul organ care asigura echilibrul social. Oamenii politici din 1866 au crezut că pot să creieze o altă instituțiune, Parlamentul, care contrabalansând și chiar dominând puterea domnească, să le asigure lor puterea politică.

Incercarea lor a dat greș, căci Parlamentul niciodată nu a avut puterea ce și-au închipuit politicianii noștri. Au trecut mai bine de 70 ani de atunci

şi tot Regalitatea a rămas organul esenţial şi suprem al Statului, Controlatorul activităţii celorlalte organe ale Statului şi în acelaşi timp un moderator al lor.

Aşa în cât constituantul din 1938 întărind Regalitatea, nu a făcut de cât să transpună ceeace se găsea în conştiinţa tuturor Românilor.

Constituţiunea din 1938 fiind în concordanţă cu realităţile sociale este menită să asigure mult mai bine desvoltarea Statului; ea caută să întărească munca naţională şi să înlăture concepţiunile politicianiste, care-i împiedicau desvoltarea normală.

p. n.

BIBLIOGRAFIE

I. *Texte*

Constituţiunea, promulgată cu Inaltul Decret Regal Nr. 1360/923 şi publicată în Monitorul Oficial Nr. 282 din 29 Martie 1923.

Constituţiunea Română din 1923, adnotată de *Lascarov-Moldovanu* şi *Sergiu Ionescu*, Bucureşti, 1925.

Constituţiunea din 1923, adnotată şi explicată (în colecţia prof. G. Alexianu).

La Constitution roumaine de 1923. Text publicat în revista de Drept Public, 1928, p. 473 şi Revue du Droit Public (Paris) 1924, p. 271.

Constituţiunea din 1866. Desbaterile Adunării Constituante publ. în ed. oficială de *Alexandru Pencovici* (Bucureşti, 1883). Textul Constituţiunii reprodus la p. 290 (cu modif. art. 7 la 1879).

Constituţiunea din 1866. Textul publ. în Codicele Române de *B. Boerescu*, Bucureşti, ed 2, 1873, p. 29.

Statutul (lui Cuza) *desvoltător al Convenţiei dela Paris* (din 1864) şi *Convenţia dela Paris din 1858*, publicate în Codicele Române de B. Boerescu, p. 15—24.

Constituţiunea din 1866 cu modificările dela 1884, în colecţia *C. Hamangiu*, codul general al României, vol. I.

Constituţia Cărvunarilor. Proiect din 1822, publicat şi explicat de *D. V. Barnoschi*: Originile Democraţiei Române, Iaşi, 1922, p. 126 şi urm. şi de *A. D. Xenopol* în Analele Academiei s. VI, tomul XX, 1898.

Regulamentul Organic al Valahiei, Bucureşti, 1832.

Regulamentul Organic al Moldovei (în limba franceză), New-York, (fără dată).

Proiectul de Constituţie al Comisiunii Centrale dela Focşani (la Academia Română, manuscris Nr. 4624).

Manualul administrativ al Principatului Moldovei, Iaşi, 1855.

Noua Constituţie a României. Prelegeri publicate de Institutul Social Român. In anexă: textul câtorva Constituţiuni europene.

La Constitution belge annotée par *J. Thonisse*, Bruxelles, 3-e ed., 1879.

La Constitution Belge. Texte et commentaire par *J. B. Bivort*, Bruxelles, 1858.

Les Constitutions Modernes de *F. R. Dareste* şi *P. Dareste*, ediţia IV în 6 volume, revăzută de *Joseph Delpech* şi *Julien Laferrière*, Paris, Sirey, 1928-1934. Conţine textul Constituţiunilor tuturor ţărilor din lume cu note istorice şi explicaţiuni. Constituţiunea română din 1923 se află în vol. II, Europa, p. 1355 şi urm.

Les Constitutions de l'Europe Nouvelle, publiées par *B. Mirkine-Guetzévitch*, Paris, 2-e éd., 1930.

Les Constitutions et les principales lois politiques de la France depuis 1789 par *Léon Duguit et Henry Monnier*. Ouvrage continué par *Roger Bonnard*, Paris, 5-e éd., Libr. Gén. de Droit et Jurisprudence, 1932.

II. *Tratate generale*

Const. Dissescu, Drept Constituţional, Bucureşti, ed. III, 1915.

Paul Negulescu, Curs de Drept Constituţional Român, Bucureşti 1927.

Paul Negulescu, Tratat de Drept Administrativ, Bucureşti, ed. IV, vol. I, 1934.

Paul Negulescu, Tratat de Drept Administrativ, ed. III, vol. II, 1930.

Paul Negulescu, Histoire du Droit et des Institutions de la Roumanie, Paris 1899.

Mélanges Paul Negulescu, Bucarest, Impr. Naţională 1935 (studii de drept public publicate de savanţii români şi străini).

Anibal Teodorescu, Tratat de Drept Administrativ, vol. I, 1929, vol. II, 1935.

G. Alexianu, Curs de Drept Constituţional, Bucureşti, 1930—1934.

I. Stambulescu, Principii de Drept Constituţional, Bucureşti, 1924.

C. Stere, Introducere în studiul Dreptului Constituţional.

Simion Bărnuţiu, Dreptulu Publicu alu Românilor, Iaşi 1867.

Paul Laband, Le Droit Public de l'Empire allemand (trad. fr.), 5 vol.

Léon Duguit, Manuel de Droit Constitutionnel.

Stubbs, Constitutional History.

Sidney Low, The government of England.

Story, Commentaires of the Constitution of the Unite States, ed. 4.

Munro, The Constitution of the Canada, Cambridge, 1889.

Todd, Parliamentary government of England, London, 1892.

Bagehot, The Britisch Constitution.

Gerber, Grundzüge des deutschen Staatsrechts, ed. 3, 1880.

A. Giron, Le Droit Public de la Belgique, 1884.

Orlando, Principi di Diritto Costituzionale.

G. Jellinek, Lystern der subjectiven öffentlichen Rechte, ed. 2, 1905.

G. Meyer, Staatsrecht, 1899.

Santi Romano, Corso di Diritto Costituzionale, ed. 3, 1931.

Chimienti, Droit Constitutionnel italien, 1932.

Léon Duguit, Traité de Droit Constitutionnel, 2-e éd. 1921 (5 volume).

A. Esmein, Eléments de Droit Constitutionnel français et comparé, 1927, ed. 8, revăzută de *H. Nézard*.

Barthélemy et *Duez*, Traité de Droit Const., Paris, 1926.

Georg Jellinek, Introduction à la doctrine de l'Etat (trad. fr.).

Hans Kelsen, Allgemeine Staatslehre.

Carré de Malberg, Contributions à la théorie gén. de l'État, 2 vol., 1920—1922.

Bornhak, Preussisches Staatsrecht, 1911.

Orban, Le Droit Constitutionnel de la Belgique.

James Bryce, La République américaine, Paris, 1911 (5 vol.).

Anson, Lois constitutionneles de l'Angletèrre.

Dicey, Introduction à l'étude du droit constitutionnel.

Roger Bonnard, Précis de Droit Public, Paris, 4-e éd.,1937.

Lawrence-Lowell, The government of England.

N. Iorga, Istoria Românilor, Bucureşti, 1937.

N. Blaremberg, Essai sur les institutions et les lois de Roumanie, Bucarest, 1885.

Walther Burckhardt, Le Droit Fédéral Suisse, Neuchâtel, 1932.

La Vie Juridique des Peuples. Sub direcţiunea prof. *Lévy-Ullmann* şi *Mirkine-Guetzévitch*. Culegeri de studii cu privire la toate aspectele juridice ale ţărilor moderne. Au apărut acum următoarele volume: *Belgique*, *Tchécoslovaquie*, *France*, *Roumanie*, *Espagne*, *Suisse*.

Const. Rarincescu, Contenciosul Administrativ Român, Bucureşti, ed. II, 1936.

Th. Mommsen, Le Droit Public Romain (tr. franc.), ed. 2, Paris, 1893 (7 volume).

III. *Lucrări speciale, articole de revistă*

Pompiliu Eliade, La Roumanie au XIX-e siècle, Paris, 1914.

Ioan Brezoianu, Vechile instituţiuni ale României, Bucureşti, 1882.

Ioan Filitti, Izvoarele Constituţiei dela 1866 (originile democraţiei române), Bucureşti, 1933.
Georg Jellinek, Gesetz und Verordnung, 1887.
Const. Angelesco, La Consultation directe du peuple d'après la Constitution de *Weimar*, Paris, 1933.
Schmidt, Die verfossungsrechtliche und politische Struktur der rumänischen Staates in ihrer historischen Entwicklung, München, 1932.
Paul Negulesco, La Constitution et le régime politique în vol. *Roumanie* din « La Vie juridique des Peuples », Paris, 1933, p. 1 şi urm.
Michel Antonesco, La vie internationale de la Roumanie, în vol. *Roumanie*, p. 388 şi urm.
A. D. Xenopol, Istoria partidelor politice.
B. Mirkine-Guetzévitch, Théorie générale de l'Etat Soviétique, Paris, 1928.
Jiri Hoetzel et *V. Ioachim*, La Constitution de la République tchécoslovaque.
Andrei Rădulescu, Organizarea Statului în timpul domniei lui Cuza-Vodă.
M. Kogâlniceanu, Proiectul de Constituţiune a Principatelor-Unite.
Rousseau, Le Contrat Social.
Montesquieu, De l'Esprit des Lois.
C. Rarincescu, Decrete-legi şi dreptul de necesitate, Bucureşti, 1924.
Paul Duez, Les actes de gouvernement, Paris, 1935.
Joseph-Barthélemy, Essai sur le travail parlementaire, Paris, 1934.
A. Pichot, Les décrets en matière législative.
C. Stere, Ante-proiect de Constituţie.
Durand, Le régime de la presse en Angleterre.
Fabrequette, Traité des infractions de la parole, de l'écriture et de la presse.
N. Iorga, Istoria pressei româneşti.
A. Frunză, Libertatea pressei şi democraţia română, în Viaţa Românească, anul X, p. 177.
G. Alexianu, La suprématie de la Constitution assurée par les juges en Roumanie, în Mélanges Negulescu, Bucarest, 1935, p. 3 şi urm.
Arangio-Ruiz, Sur le contrôle juridictionnel de la constitutionnalité des lois, în Mélanges Negulesco, p. 107.
Remus Benişache, La liberté de la presse, în Mélanges Negulesco, p. 117.
Joseph Barthélemy, Valeur de la liberté, în Mélanges Negulesco, p. 118.
H. Berthélemy, La volonté générale fondement du droit, în Mélanges Negulesco, p. 125.
René Capitant, Les propos d'Alain ou l'idéologie de la troisième République, în Mélanges Negulesco, p. 147.
Alex. Costin, L'interprétation du droit public d'après la jurisprudence roumaine, în Mélanges Negulesco, p. 171.
Georges Cristesco, Les actes de commandement à caractère militaire, în Mélanges Negulesco, p. 183.
Mircea Djuvara, Réflexions sur le problème de la souveraineté et sur la réalité juridique de l'Etat, în Mélanges Negulesco, p. 229.
Ludwik Ehrlich, La séparation des pouvoirs în Mélanges Negulesco, p. 261.
Jean C. Filitti, L'ancien droit public de la Roumanie, în Mélanges Negulesco, p. 273.
I. Laferrière, Proclamation de la règle de la séparation des autorité ad-tive et jurdiciaire, în Mélanges Negulesco, p. 429.
Gerhard Leibholz, Parlamentarische Demokratie und Wahl recht, în Mélanges Negulesco, p. 447.
I. V. Merlesco, Le problème de la représentation politique en Roumanie, în Mélanges Negulesco, p. 483.
Mirkine-Guetzévitch, Le régime parlementaire d'après guerre, în Mélanges Negulesco, p. 525.
E. A. Poulopol, L'idée de libéralisme dans l'oeuvre juridique de *Maurice Hauriou*, în Mélanges Negulesco, p. 589.
A. Ştefanesco-Galatz, Réflexions sur les principes de droit public et cosmopolitique de Kant, în Mélanges Negulesco, p. 695.
A. I. Svolos, Les rapports entre l'Etat et les partis d'après le droit public grec, în Mélanges Negulesco, p. 713.
I. G. Vântu, L'extension du pouvoir réglementaire, în Mélanges Negulesco, p. 795.
Al. E. Silvian, Regulamentul Ad-tiv, Bucureşti, 1934.
Anibal Teodorescu, La nouvelle Constitution roumaine în Bulletin de la Soc. de Législ. Comp., tomul LV, p. 328.
Kauchanski, Grundzüge des neuen rumänischen Verfossungsrechts, în Archiv des oeffentlichen Rechts, tom. XIV, p. 112.
N. Iorga, La situation politique de la Roumanie d'après sa Constitution, în l'Année politique, 1926.
Woods, Roumania: Yestezday and to day, în Formightly Review, 1928.
A. Gane, Le conseil législatif en Roumanie în Bulletin de la Soc. de Législ. Comp., 1929, p. 506.
G. Vrabiesco, Le Conseil législatif en Roumanie, în Revue des sciences Politiques 1929, p. 481.
Francesco Nitti, La Démocratie, Paris, 1933 (2 vol.).
A. Croiset, Les Démocraties antiques, Paris, 1909.
Léon Homo, Les institutions politiques roumaines, Paris, 1933.
Consiliul Legislativ. Zece ani de activitate (1926—1936), Bucureşti (volum jubiliar, conţinând studii despre activitatea Cons. Legislativ).
Robert Cohen, Athènes. Une Démocratie, Paris, 1936.
Paul Negulescu, Acte de suveranitate (Revista de Drept Public 1926, p. 33).
D. V. Barnoschi, Constituţiunea Cărvunarilor (Rev. Drept Public 1926, p. 263).
Hans Kelsen, Impărţirea teritorială a Statului (Rev. Drept Public 1926, p. 375).
Paul Negulescu, La théorie de l'acte de gouvernement (Rev. Drept Public 1926, p. 518).
G. Alexianu, Controlul constituţionalităţii legilor (Rev. Drept Public 1927, p. 549).
Gaston Jèze, Le rôle du Ministre des Finances dans une Démocratie (Rev. Drept Public 1928, p. 5).
Leonard D. White, The Reorganisation of the American Commonwealth (Rev. Drept Public 1928, p. 24).
Maurice Hauriou, Le fondement de l'Unité dans l'Etat (Rev. Drept Public 1928, p. 251).
B. Mirkine-Guetzévitch, Le fédéralisme rationalisé (Rev. Drept Public 1929, p. 265).
Anibal Teodoresco, L'emploi des règles du droit civil comme règles générales juridiques dans le droit administratif (Rev. Drept Public 1929, p. 428).
G. Alexianu, Rolul Consiliului Legislativ (Revista Drept Public 1929, p. 473).
N. *Petrescu*, Parlamentul Englez (Rev. Drept Public 1929, p. 493).
Paul Negulesco, La suprématie de la Constitution assurée par le jugement de la constitutionnalité des lois (Rev. Drept Public 1931, p. 5).
Paul Gronski, La lutte pour la Constitution en Russie (Rev. Drept Public 1931, p. 49).
Milobar, Criza Parlamentarismului (Rev. Drept Public 1931 şi 1932).
C. Angelescu, Proiectul de Constituţie al lui Cuza-Vodă (Rev. Drept Public 1931 şi 1932).
Petre Alexandrescu, Tratatele internaţionale şi actele de guvernământ (Rev. Drept Public 1931, p. 127).
M. Hacman, Democraţia germană antebelică (Rev. Drept Public 1932 şi 1933).
Ştefănescu-Galaţi, Ideea Unirii naţionale în politica lui Cuza-Vodă (Rev. Drept Public 1933, p. 172).
Titu Onişor, Adevărate şi preţioase decrete-legi (Rev. Drept Public 1934, p. 218).
Julian Peter, L'œuvre constitutionnelle du Roi Alexandre (Rev. Drept Public 1934, p. 105).
Const. Angelescu, Iresponsabilitatea membrilor Adunărilor Legiuitoare (Rev. Drept Public 1935, p. 98).
Georg Kaisenberg, Die Verfossung des neuen Deutschland (Rev. Drept Public 1935, p. 23).
Paul Negulesco, La responsabilité de la puissance publique (Rev. Drept Public 1935 şi 1936).
Titu Onişor, Alba-Iulia în lumina tehnicei juridice (Rev. Drept Public 1935, p. 281).
Jean Popovici, Executiva permanentă în Anglia (Rev. Drept Public 1936, p. 19).

CONTRIBUȚIA PROVINCIILOR LA FORMAREA DREPTULUI PUBLIC ROMÂNESC

Până la 1 Ianuarie 1926, legislația administrativă a României a evoluat în mod deosebit în fiecare provincie.

Viața administrativă era îndrumată, în vechiul Regat, de legea pentru organizarea comunelor urbane din Iulie 1894 și de legea pentru organizarea comunelor rurale și administrațiunea plășilor din Mai 1904, cu modificările lor ulterioare; în Ardeal și Banat, de legea XXII comunală din 1886, legea XXI pentru administrația comitatelor și municipiilor din 1886, legea XV din 1883 privitoare la finanțele comitatelor, puse în concordanță cu cerințele dreptului constituțional românesc, prin decretul Nr. 11 al Consiliului Dirigent din Ianuarie 1919; în Bucovina, de legea din August 1908, când căpităniile au fost transformate în județe, după modelul românesc. In sfârșit, în Basarabia, administrația locală era condusă potrivit dispozițiilor regulamentului pentru comunele urbane din 1892, modificat de guvernul provizoriu din 1917 al prințului Lvow și regulamentului Zemstvelor din Iunie 1890, modificat prin legea din Iunie 1917, promulgată de guvernul provizoriu.

La 1 Ianuarie 1926 intră în vigoare prima lege de unificare administrativă, promulgată la 13 Iunie 1925.

Această lege consacră principiile admise în vechiul Regat, firește adaptate timpurilor noui. A doua lege de unificare, legea pentru organizarea administrațiunii locale, promulgată la 29 Iulie 1929, este un produs hibrid al feluritelor concepțiuni care au domnit în diversele provincii, concepțiuni care nu s'au contopit într'o doctrină unică. Consecința acesteia a fost un regim administrativ eterogen, complicat, inaplicabil în litera lui, cu atât mai mult cu cât, puțin timp după promulgarea legii, s'a deslănțuit criza economică mondială. Această lege a suferit 14 modificări succesive în 5 ani, astfel că regimul administrativ în vigoare nu mai avea decât o foarte vagă înrudire cu legea votată în 1929. In realitate, prin aceste modificări s'a creat un regim nou, având un caracter empiric foarte pronunțat. Această perioadă de adaptare la o realitate în continuă schimbare, este una din cele mai interesante.

Noua lege administrativă din 27 Martie 1936 și regulamentul ei de aplicare din 18 Februarie 1937, au revenit în general la tradițiile vechiului Regat; totuși, unele idei și tendințe caracteristice ale administrației transilvane au fost menținute.

Dreptul administrativ al vechiului Regat este fructul raționalismului doctrinar de origine franceză, care cere o cât mai strictă aplicare a principiului separațiunii puterilor și arată o viguroasă tendință centralizatoare. Spiritul dreptului public francez este ostil corpurilor intermediare, colectivităților regionale, căci ele amintesc particularismul provincial și local, împotriva căruia Revoluția a dus o luptă înverșunată și care este socotit ilogic.

Conform acestei doctrine, viața juridică a corpurilor și administrațiilor intermediare, nu poate avea alt izvor decât puterile delegate de Stat, ea fiind concepută ca o concesiune din partea Statului. In consecință, tutela și controlul, strânse și vigilente, sunt instrumente de dominație. Legile de organizare prezintă o simetrie raționalistă pronunțată, legea pentru unificarea administrativă din 1925 este carcateristică în această privință. Se tinde către o construcție logică, prin aplicare de noțiuni abstracte și de dogme rigide. Principiul suveranității populare aplicat colectivităților locale, cere ca adunările reprezentative să aibă rolul hotărîtor. Consiliile județene și comunale, delegațiile consiliilor, sunt deci organele preponderante. Competințele tehnice sunt strict subordonate organelor elective. Dreptul electoral a evoluat dela sufragiul censitar la sufragiul universal, corectat prin reprezentarea minorității și prin admiterea membrilor de drept.

Invitarea făcută legiuitorului de art. 6 din Constituția dela 29 Martie 1923 de a legifera sufragiul femenin, a fost urmată de adoptarea unei soluții parțiale. Prima etapă a fost realizată prin art. 17 din legea dela 1925, care permite cooptarea a două până la șapte femei în consiliile orașelor; a doua etapă o constitue dispoziția art. 375 din legea dela 1929, care acordă dreptul de sufragiu numai unor categorii de femei; această dispoziție a fost păstrată în legea actuală (art. 5). Categoriile create de legiuitor sunt arbitrare și una din ele, ultima, tinde a consacra unele situații pur personale.

Introducerea competențelor tehnice în adunările elective prin admiterea unui număr de membri de drept, este una din cele mai fericite inovații ale legiui-

torului; inovația a fost imediat acceptată în Ardeal, Banat și Bucovina, unde această instituție funcționa înainte de Unire, și a dat roade bune.

Prioritatea elementului electoral a avut drept consecință, micșorarea autorității administratorului de plasă (pretorul) și a directorului de prefectură (subprefectul). Vicisitudinile prin care a trecut funcțiunea de ajutor de prefect sunt caracteristice.

Dreptul administrativ aplicat în *Ardeal și Banat*, până la 1 Ianuarie 1926, este o adaptare a dreptului public austriac la spiritul și la instituțiile maghiare, și este caracterizat printr'un pragmatism utilitar. In monarhia austro-ungară, alcătuită din țări și provincii ereditare ale coroanei imperiale, suveranitatea nu izvora exclusiv din voința popoarelor. Imperiul a realizat un compromis între aceasta și vechiul principiu al patrimonialității suveranității. Acest compromis colorează întregul drept public al Monarhiei, și a contribuit mult la edificarea sistemului administrativ pragmatic și practic austro-ungar.

Au existat două feluri de administrații: 1) administrația imperială K. u. K. impersonală, independentă de ideia de naționalitate și imparțială, care veghea la interesele imperiale; 2) administrațiile proprii ale țărilor componente, organizate, în ceea ce privește formele, după modelul standard austriac, dar care aveau fiecare spiritul lor propriu. Deseori, aceste administrații erau instrumente puternice în mâinile unei națiuni privilegiate, pentru a-și asigura o dominație cât mai fructuoasă, în dauna celorlalte naționalități; acesta a fost cazul Ungariei.

Faptul că poporul nu este unicul titular al suveranității, a avut în domeniul administrației locale drept consecință prioritatea reprezentanților puterii guvernamentale și a funcționarilor. Chiar funcționarii aleși de adunările locale, socoteau că reprezintă mai mult ideia de stăpânire decât ideia de agenți ai colectivității. Această mentalitate era concretizată în comunele rurale, prin faptul că adevăratul conducător al comunei nu era nici adunarea electivă, nici primarul, ci notarul. In vechiul Regat, primarul, alesul obștei, era cel mai important personagiu în comună, notarul și ceilalți funcționari erau umili biurocrați, pe când în teritoriile administrate de dreptul public austro-ungar, personagiul cel mai important era notarul, iar primarul era pur și simplu simbolul concesiunii ce monarhia o făcea principiului electiv.

In Ungaria, autonomia comitatului era originară, adică deriva de la un fapt istoric și puterea centrală, departe de a fi izvorul drepturilor juridice ale comitatelor și comunelor, a trebuit să lupte contra particularismului local, pentru a realiza o unitate politică supusă unor norme generale. Amintirea acestei epoci de autonomie a lăsat urme în legislația maghiară. Dacă ne mulțumim să cetim textele, observăm că administrațiile județene și comunale se bucurau de o largă autonomie, în special în domeniul economic. In realitate însă, această autonomie era limitată prin puterile discreționare acordate prefectului (föispan) și reprezentanților guvernului. Caracterul originar al puterilor juridice ale administrațiilor locale, se manifesta prin dreptul de auto-impunere nelimitat și prin noțiunea de patrimoniu local, cu totul deosebit de patrimoniul Statului (erariu, fisc). In vechiul Regat, nimeni nu contestă că patrimoniul unei comune sau unui județ, nu sunt întrucâtva patrimonii naționale, deci toată lumea admite ca naturală ingerința Statului, care este cea mai înaltă expresiune a Națiunii. In țările de drept germanic, patrimoniul corpurilor intermediare n'are un caracter național, el este un bun comun care aparține exclusiv colectivității locale. Particularismul provincial și regional nu era numai o realitate socială și psihologică, era o realitate juridică.

Toate aceste idei și tendințe, au avut o influență bine determinată asupra legislației administrative de unificare. Puțin simțită în legea din 1925, această influență și-a atins maxima cu legea din 1929 și s'a micșorat cu legea din 1936. Dar în această influență trebue să distingem între acțiunea sistemului juridic austro-ungar propriu zis și ceeace provine din reacțiunea românilor ardeleni, contra acestui sistem.

O tutelă mai largă, mai puțin înăbușitoare, sporirea influenței competențelor tehnice, micșorarea influenței electoratului, o mai bună organizare a funcțiunilor de notar, de pretor și de subprefect și în special jurisdicționalizarea controlului asupra actelor juridice, sunt principalele contribuții ale Ardealului și Banatului. La aceasta se adaugă înclinația de a disprețui teoriile de drept public și o tendință spre complicarea vieții administrative, prin înmulțirea organelor ei.

Una din caracteristicele administrației austro-ungare și germanice o constitue atribuirea unor puteri jurisdiționale organelor administrative în materie de contravenții, lucru neadmis de dreptul pozitiv românesc.

In *Basarabia*, înainte de Unire, ideia de Stat era vagă, ea se confunda cu ideia de dominație a Rușilor albi și a împăratului; viața politică locală era embrionară și administrația avea mai mult un caracter economic decât politic. Ideile ultra-democratice care s'au răspândit în Basarabia în anii 1917—1919, au avut ca primă consecință un val de egalitarism și apoi instaurarea unei democrații rurale socializante; mișcarea s'a atenuat mult după ce Moldovenii au luat efectiv conducerea treburilor publice.

Două tendințe au rămas vii, în Basarabia; prima, către prioritatea problemelor economice, a doua, către democratizarea instituțiilor publice.

Toate aceste moșteniri provenite din diverse civilizații opuse, s'au ciocnit la început în legislația de unificare. Pendulul politic oscila dela un extrem la celălalt. După multe experimentări urmate de ajustări, după o mai intimă fuziune între feluritele ideologii în prezență, apele s'au liniștit. Ultimii șapte ani au fost o perioadă de intensă activitate legislativă în domeniul administrației. Influența provinciilor alipite a temperat dogmatismul dreptului administrativ al vechiului Regat, la rândul ei vechea Românie a înfrânat particularismul provincial, realizând unitatea juridică indispensabilă consolidării României.

i. p.

PERSOANELE JURIDICE DE DREPT PUBLIC

Prin cuvântul *personalitate* se înțelege în limbajul juridic capacitatea pentru un individ sau pentru o creațiune juridică de a avea cu alți indivizi raportul juridice; ea este o calitate, o facultate în virtutea căreia titularul ei poate să devie subiect de drepturi.

Ființa omenească este realitatea care creeează și vieața socială și noțiunea de drept: ordinea juridică există din cauza oamenilor. In această ordine juridică unitatea o constitue individul-om.

Jurisconsulții romani au dat numele de *persona* [1]) omului care juca un rol în ordinea juridică.

Omul este preocupat nu numai de interesele individuale ci și de interese colective, pe care el, care are o viață limitată, ar voi uneori să le vadă durând în perpetuu. Pentru a satisface aceste interese, s'a găsit necesar că acestor interese să li se dea o reprezentare, creându-se o instituțiune juridică cu drept de a juca un rol în ordinea juridică, ca titulară lor. Această creațiune juridică este *persoana juridică* sau *morală*.

Și persoana fizică, care însemnează ființa capabilă de a avea drepturi și obligațiuni, și persoana morală, sunt creațiuni ale ordinei juridice, dar, pe când persoana fizică este o realitate, constituită de individul-om, cu toate interesele lui, căci în dreptul modern, când nu mai există nici robia, nici moartea civilă, cuvântul persoană a devenit sinonim cu individ-om, persoana morală este o grupare de indivizi, urmărind realizarea unor anumite interese comune și fiind capabilă de drepturi și obligațiuni.

Când este vorba de persoane morale, problema organizării voinței, adică modul cum se exprimă manifestările de voință ale persoanei juridice, joacă rolul esențial, căci voința este creatoarea actelor juridice. Această organizare a voinței persoanei morale se face prin actul constitutiv al persoanei morale.

PERSOANE JURIDICE POLITICO-TERITORIALE

Statul este prima persoană morală sau juridică pe care o găsim. El există din momentul ce avem reunite condițiunile de fapt: o grupare omenească, un teritoriu și un organ de conducere și de comandament, care să voiască în numele grupului.

Când Statul există în fapt, el capătă, cel puțin pentru dreptul intern și existența juridică, căci el crează ordinea juridică. Pentru raporturile internaționale, el are nevoie de recunoașterea celorlalte state [1]).

Statul este o unitate politică, care are dreptul de a comanda și dreptul de constrângere, în afară de drepturile patrimoniale recunoscute tuturor persoanelor juridice. Statul are o personalitate *politico-teritorială*, căci el comandă în limitele teritoriului său.

Noțiunea de personalitate a Statului este deci mai vastă decât a celorlalte persoane juridice.

Pentru ușurința administrațiunii sale, Statul și-a creat subdiviziuni teritoriale cu acelaș caracter juridic, județele și comunele, cărora le-a recunoscut, în proporțiuni mai mici, prin Constituție (art. 40, 108 și 110 și legea administrativă din 1936, art. 68, 81, 140, 61 lit. *g*, 87, etc.), dreptul de a comanda în limitele teritoriale stabilite.

Deci și județele și comunele sunt *persoane juridice politicc-teritoriale*.

Societățile politico-teritoriale, în special Statul, au drept scop de a asigura ordinea în interior, iar Statul singur are dreptul și obligațiunea de a apăra teritoriul contra inimicilor din afară. Din această cauză, funcțiunile societăților politice, cel puțin ale Statului, sunt infinite. Limitarea lor depinde de mediul social, de educațiunea poporului, de circumstanțe. Pe câtă vreme scopurile și, implicit, funcțiunile celorlalte societăți omenești, sunt limitate.

SERVICII PUBLICE

Dreptul de a ordona și consecința sa, dreptul de constrângere, constituesc drepturile de putere publică. Statul are în mod natural acest drept, pe care el nu-l deține dela nimeni. Pe câtă vreme comuna, și mai ales județele, au aceste drepturi ca concesiuni din partea Statului și, prin urmare, ele nu

[1]) Cuvântul *persona* în limba latină, însemnează masca ce își puneau actorii când ieșeau pe scenă, *personatus* = mascat. Jurisconsulții romani au întrebuințat cuvântul *persona*, pentru a desemna pe acela care juca un rol pe scena juridică, care era capabil de drepturi și de obligațiuni. Sclavul neputând juca un asemenea rol, nu era *persona*.

[1]) Prin ordine juridică de drept public, înțelegem totalitatea manifestărilor de voință, emise în mod legal de autoritățile publice, în virtutea unui raport de subordonare al guvernaților, și în scop de a determina, în mod obligatoriu, purtarea acestora; Constituțiunea, legile, regulamentele, sunt elementele ordinei juridice.

pot să le exercite decât în limitele acordate de lege. Celelalte organisme sociale nu au aceste drepturi de putere publică, decât în cazurile și în limitele fixate de lege, și totdeauna sub controlul Statului.

Când Statul voiește să dea satisfacțiune unui interes general, crează un organism cu destinațiunea specială de a se ocupa de satisfacerea acestei nevoi a colectivității, stabilindu-i organele de conducere, determinându-i competența, punându-i la dispozițiune mijloacele prin care să-și poată ajunge scopul. Acest organism se numește *serviciu public*.

Persoanele juridice de drept public, adică persoanele juridice politico-teritoriale și serviciile publice caută să satisfacă interesele generale, dar pe când cele dintâiu, și în special Statul, au *competența generală*, serviciile publice au competența specială.

De aceea persoanele juridice politico-teritoriale au fiecare un *patrimoniu general*, pe câtă vreme serviciile publice au *patrimonii speciale*, afectate pentru interesele determinate pentru a căror satisfacere au fost create.

ORGANIZAȚIA SERVICIILOR PUBLICE

Administrațiunea lucrează prin servicii publice, care sunt organisme administrative create de Stat, județ sau comună, cu competențe și puteri determinate, cu mijloace financiare procurate din patrimoniul general al administrațiunii publice creatoare, puse la dispoziția publicului cu destinațiunea de a da satisfacțiune, în mod permanent și continuu, unui interes general.

Serviciul public apare deci ca un procedeu de drept public, grație căruia Statul (județul sau comuna) poate să-și realizeze scopul, dând satisfacțiune interesului general.

Administrațiunea urmărind satisfacerea intereselor generale, are nevoie de: *a)* persoane fizice care sunt instrumentele de a voi și a acționa ale serviciilor publice; *b)* bunuri sau mijloace economice grație cărora agenții administrațiunii pot să realizeze prestațiunile pe care publicul le așteaptă; *c)* mijloacele juridice prin care administrațiunea lucrează producând efecte juridice asupra administraților.

I. PERSONALUL

Serviciul public are organe de conducere. Aceste organe sau funcțiuni de conducere sunt complexuri de atribuțiuni, puteri, competențe, pe care urmează să le exercite una sau mai multe persoane fizice desemnate în acest scop, potrivit condițiunilor legii. Această persoană fizică devine instrumentul de a voi și de a acționa al serviciului public. Alături de acești funcționari de deciziune, avem funcționari tehnici sau de preparațiune și funcționari de execuțiune.

Serviciul public fiind specializat, adică urmărind satisfacerea numai a unui interes general, legiuitorul îi determină o sferă de activitate, o competență determinată; serviciul public are o capacitate funcțională din care nu poate ieși. Funcționarii lui trebue să urmărească în mod regulat și continuu satisfacerea, în limitele legii, a interesului general determinat. Grație acestei specializări de competență se poate controla și activitatea înfăptuită și mijloacele întrebuințate.

II. MIJLOACELE MATERIALE PUSE LA DISPOZIȚIUNEA SERVICIULUI PUBLIC PENTRU REALIZAREA SCOPULUI SĂU

Pentru a asigura mersul serviciilor publice, Statul le pune la dispoziție fondurile necesare din bugetul său general, precum și bunuri mobile sau imobile, din *domeniul său*.

Tot pentru a asigura mersul serviciilor publice, persoanele juridice politico-teritoreale, în special Statul, au posibilitatea de a-și apropia, în anumite condițiuni, bunuri mobile sau imobile aparținând particularilor prin procedeurile legale ale *rechizițiunilor de bunuri*, sau cooperarea unor persoane, chiar fără voia lor, prin *rechizițiuni de persoane*.

Domeniul public și domeniul privat

Bunurile afectate de Stat serviciilor publice din domeniul său sunt supuse, pe de o parte, regulelor generale de drept, dar, pe lângă aceasta, și tocmai din cauza destinațiunii lor, sunt supuse și unor regule speciale.

Ele se împart în *domeniu public* și *domeniu privat*.

Criteriul de distincțiune consistă în felul de afectațiune al bunului. Art. 478 cod. civ. ne spune că domeniul public cuprinde bunurile afectate uzului public, pe câtă vreme bunurile din domeniul privat ajută prin veniturile, pe care le produc, la funcționarea serviciilor publice.

In prima jumătate a veacului al XIX-lea se credea că bunurile din domeniul public constituesc o masă de bunuri, destinate prin natura lor, la folosința publicului; că asupra lor Statul are un drept de pază; că ele, neavând un proprietar, se mențineau numai grație caracterului lor de inalienabilitate, care le lovea de o indisponibilitate reală; că atunci când indisponibilitatea înceta, ele deveneau *res nullius*, susceptibile de ocupațiune. Aceasta era teoria codului civil francez pe care o susținea Proudhon în lucrarea sa *Du domaine public*, apărută în 1833.

In marea desbatere, ce a avut loc la mijlocul secolului al XIX-lea, privitoare la declasarea fortificațiunilor orașului Bassel, [1]) a triumfat teoria savantului jurisconsult Dernburg cari susținea că Statul are un drept de proprietate, determinată de dreptul public, asupra bunurilor din domeniul public și că, prin declasare, aceste bunuri revin în domeniul

[1]) Cantonul Bassel, împărțindu-se în 1833 prin decretul dietei federale a Elveției în două semi-cantoane Bassel oraș și Bassel-țară, rămânea să se lichideze activul vechiului canton și contestațiune, care a eurat foarte mult, exista asupra chestiunii dacă terenul vechilor fortificațiuni trebuia să intre în masa de împărțit. Cei mai mari jurisconsulți au dat consultațiuni. Vezi studiul lui Saleilles în *Nouvelle Revue historique de droit francais et etranger*, 1889, p. 459 și urm. Vezi P. Negulescu, *Tratat drept administrativ*, ed. IV 1934, p. 231.

GRIGORE IV GHIKA, DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1822—1828
Pictură din colecția Eforiei Spitalelor Civile, de *N. Grigorescu*

privat [1]). Această teorie a făcut ca în art. 478 din codul nostru civil să se adauge alin. II, care nu exista în corespunzătorul articol francez 540.

Evoluțiunea dreptului, provocată de vieața socială cu necesitățile ei multiple, a făcut ca domeniul public să se apropie de comerțul juridic. Astăzi bunurile din domeniul public sunt socotite ca fiind în proprietatea persoanei de drept public, ele capătă un caracter de inalienabilitate, când sunt destinate unei folosințe de interes general.

Dependințele domeniului public

Sunt dependințe ale domeniului public, adică fac parte din domeniul public:

1. *Domeniul public maritim*, cuprinzând:

a) Marea teritorială adică marea care udă țărmurile până la distanța, consacrată în cele mai multe convențiuni internaționale, de 3 mile sau 5556 metri;

b) Țărmurile mării (art. 476 cod. civ.).

c) Porturile maritime.

2. *Domeniul public aerian*, care cuprinde spațiul atmosferic mărginit între granițele Statului, consfințit prin art. 20 Constituția din 1923.

3. *Domeniul public al râurilor navigabile și flotabile precum și al apelor care produc forța motrice și acelor care pot fi folosite în interes obștesc*, conform art. 20 din Constituția din 1923.

4. *Domeniul public terestru*, cuprinzând:

a) Drumurile, căile ferate, etc.

b) Porțile, zidurile, șanțurile, fortificațiunile orașelor întărite (art. 478 cod. civ.);

c) Imobilele afectate în mod direct și special unui serviciu public pentru a fi folosite în vederea satisfacerii unui interes general;

d) Bunurile mobile, afectate unui interes general, spre exemplu tablourile într'un muzeu.

După cum vedem, bunurile afectate direct folosinței libere a publicului, cum ar fi drumurile, sunt de domeniul public, dar și căile ferate sunt tot dependențe ale domeniului public, deși căile ferate nu sunt afectate direct folosinței publice, ci serviciului public de transport în comun; tot dependențe ale domeniului public sunt și fortificațiunile (art. 478 cod. civ.), deși nu sunt afectate folosinței publice.

Bunurile pot fi încorporate ca dependințe ale domeniului public sau printr'un fapt natural (domeniul maritim, aerian, fluvial), sau printr'o măsură administrativă de afectare sau încorporare a unui bun în domeniul public.

Bunurile din domeniul public sunt în proprietatea unei persoane juridice politico-teritoriale (Stat, județ, comună), care le poate afecta unui serviciu public. Legea ministerelor din 1929, stabilește prin art. 10, alin. II, că imobilele și obiectele date în folosința ministerelor, a oficiilor și institutelor dependinte de ele, sunt proprietatea Statului și asupra folosinței lor dispune Consiliul de Miniștri.

Bunurile din domeniul public sunt inalienabile și imprescriptibile (art. 540, 1310 și 1844 cod. civ.).

[1]) In acest sens s'a pronunțat și Tribunalul Federal elvețian, prin decizia din 29 Octomvrie 1862.

Dreptul de folosință al particularilor asupra domeniului public

Dreptul de folosință a domeniului public cuprinde *dreptul de circulațiune*, supus poliției generale administrative și poliției speciale de circulațiune, *dreptul de acces* la drumul public pe care îl au proprietarii riverani precum și *dreptul de staționare momentană a trăsurilor sau căruțelor la poarta casei* [1]).

Permisiunile de staționare temporară pe domeniul public, ca de pildă autorizarea unui chioșc de ziare, conferă beneficiarului o folosință privativă, dar care nu-l îndrituește să aducă vreo modificațiune domeniului public. Această permisiune nu conferă beneficiarului un drept, care să poată face obiectul unui act de dispozițiune; ea este revocabilă. Aceste permisiuni sunt supuse la taxe municipale.

Ocupațiunea temporară a domeniului public, numită și *concesiune*, este o autorizare făcută de administrațiune în profitul unei persoane de a folosi în mod temporar, dar privativ, o porțiune din domeniul public, putând aduce chiar modificări conținutului acestui domeniu. Astfel de permisiuni de ocupațiune temporară, ar fi: concesiunea de a creea și exploata o instalațiune hydroelectrică prin folosirea unei ape, conform art. 7 și urm. din legea energiei dela 4 Iulie 1924, autorizările sau concesiunile date pentru nevoile industriale sau agricole de a se folosi de un curs de apă, conform art. 16 și urm., din legea regimului apelor din 27 Iunie 1924 (care abrogă legea din 4 August 1921), autorizațiunile acordate stabilimentelor de băi, situate pe țărmul mării sau pe malul râurilor din domeniul public, de a construi cabine și de a le exploata, concesiunile dreptului de pescuire în apele Statului, etc.

In toate aceste ocupațiuni temporare ale domeniului public, beneficiarul are o putere juridică, temporară, bine înțeles, asupra porțiunii din domeniul public ce i s'a concedat; el are drept să facă lucrări fixate în pământ, care în principiu, rămân proprietatea concesionarului; el și succesorii săi se pot folosi de bunul concedat pe tot timpul duratei concesiunii, care se dau pe termene lungi (30 ani, conf. art. 67 din legea regimului apelor; 50—90 ani conf. art. 16 din legea energiei; concesiunile temporare sau perpetue în cimitire). Aceste drepturi, fiind legate de bunuri din domeniul public, depind de interesele publice, care domină aceste bunuri și administrațiunea, chemată să satisfacă aceste interese, poate să facă să înceteze concesiunile prin revocare sau desafectarea bunului. Astfel, chiar dreptul de concesiune perpetuă în cimitire, nu se poate socoti ca o proprietate privată, cum foarte bine observă Hauriou [2]), căci autoritatea are dreptul să desafecteze cimitirul și să-l mute într'altă parte, unde va da titularilor de drepturi perpetue un teren de o suprafață egală.

Pentru bunurile din domeniul public, care sunt în folosința tuturor, fiecare individ are dreptul de a se

[1]) L. Trotabas, *De l'utilisation du domaine public par les particuliers* (teză), Paris, 1924.

[2]) Hauriou, *Précis de droit administratif*, XII-e éd., 1933, p. 867.

servi de ele conform legilor și obiceiului, ca o consecință a libertății individuale, a dreptului de liberă circulațiune.

Art. 147 și 158 cod. pen. vechiu și art. 245 cod. pen. nou, sancționează violarea acestui drept.

Pentru dependințele naturale ale domeniului public, cum ar fi țărmurile mării, râurile navigabile și flotabile, administrațiunea face numai o constatare. Legislațiunea noastră nu dă o definițiune tehnică a țărmurilor Mării pentru a se putea face delimitarea domeniului public față de proprietarii riverani.

Pentru râurile navigabile și flotabile, declarațiunea de navigabilitate se face prin lege.

Pentru dependințele artificiale, cum sunt drumurile naționale, județene, comunale, vicinale, afectațiunea se face printr'o operațiune numită clasare. Clasarea drumurilor naționale noui se face prin lege.

RECHIZIȚIUNILE DE BUNURI

Rechizițiunile de bunuri imobile

Rechizițiunea de bunuri imobile se numește *expropriere*. Ea e reglementată prin art. 17 din Constituție și prin legea asupra exproprierii pentru cauză de utilitate publică din 20 Octomvrie 1864, cu modificările din 9 Februarie 1900, 7 Iunie 1913, 9 Iunie 1923, 27 Iunie 1923, 6 Martie 1927, 14 Aprilie 1933 și 27 Martie 1936.

Exproprierea pentru cauză de utilitate publică este un procedeu administrativ, de putere publică, pe care îl pot folosi numai persoanele juridice politico-teritoriale. Serviciile publice dotate cu personalitate juridică nu se pot folosi de expropriere, de cât prin intermediul persoanei juridice politico-teritoriale de care depind.

Procedura exproprierii pentru cauză de utilitate publică cuprinde trei faze:

1. *Faza administrativă: a)* anchete de comodis et incomodis; *b)* declarațiunea de utilitate publică, care se face conform art. 2 din legea de expropriere pentru cauză de utilitate publică, printr'o lege, dacă Statul este expropriant, de Consiliul Județean dacă județul expropriază și de Consiliul Comunal dacă comuna face exproprierea.

Constituția din 1923, lărgind prevederile aceleia din 1866, admite prin art. 17, exproprierea pentru cauză de utilitate publică nu numai pentru căi de comunicațiune, salubritate publică și apărare a Țării, dar și pentru lucrări de interes militar, cultural sau acele impuse de interesele generale, directe, ale Statului și administrațiunilor publice, precum și pentru alte cazuri de utilitate publică, stabilite prin legi votate cu majoritate de două treimi.

2. *Faza judiciară* are loc după declararea de utilitate publică. Procurorul tribunalului, la cererea autorității exproprieante, depune actele și cere exproprierea. Hotărîrea tribunalului se dă în prima și ultima instanță, cu recurs; ea transferă proprietatea dela expropriat la expropriant; expropriatul rămâne numai cu posesiunea imobilului, până la plată (art. 20).

3. *Fixarea îndemnizării*, se face conform art. 39 și urm. din legea exproprierii. Ea trebue să fie prealabilă, adică plătită înainte de luarea în posesiune a imobilului (art. 17 din Constituție). Autoritățile au facultatea să renunțe la expropriere, conform art. 37 No. 5.

Servituți de utilitate publică

Administrațiunea poate, potrivit legii drumurilor din 22 Aprilie 1932, art. 57 și urm., să ocupe temporar o proprietate privată, în scop de a extrage materiale (nisip, pietriș, etc.) sau a depozita pământ sau alte materiale provenite din executarea unor lucrări publice (drumuri, construcțiuni), plătind despăgubiri pentru suprafețele degradate și ocupațiunea proprietății.

Legea vămilor din 13 Aprilie 1933, prin art. 91 și urm., declară că proprietarii de pe graniță nu vor putea pune nici-o piedecă liberei circulațiuni între posturile de pază. Orice construcțiuni sau îngrădiri, contrarii acestei dispozițiuni, se vor distruge pe cheltuiala proprietarului. Deasemenea se pot face pe proprietățile lor drumuri sau poteci pentru comunicație, fără despăgubire.

Uneori proprietatea trebue să sufere anumite instalațiuni permanente, cum de pildă un felinar public pe zidul unei construcțiuni, suporturi de fire telegrafice sau telefonice, obligațiunea de a construi cu retragere dela stradă, conform planului de aliniere.

Servituțile publice, sunt create prin lege, care determină întinderea și conținutul lor.

Aceste servituți pot fi exercitate și de particulari, cari au dobândit dela administrațiunea publică acest drept (art. 27 din legea regimului apelor).

Rechizițiunile de bunuri mobile

Administrațiunea poate să obțină proprietatea sau folosința unor bunuri mobile. Legea rechizițiilor din 6 Aprilie 1906, cu modificările din 7 Aprilie 1913, 10 Martie 1915, 23 Martie 1916 și 12 Mai 1918, și regulamentul din 23 August 1922, arată două categorii de rechizițiuni:

a) *Rechizițiunile militare* care sunt operațiuni efectuate de autoritățile militare, în special în timp de mobilizare sau de răsboiu, în virtutea cărora un particular este constrâns să cedeze anumite bunuri mobile, arătate în lege, necesare armatei, sau numai folosința temporară a unor bunuri (imobile pentru încartiruire, cai, trăsuri, etc.), în schimbul unei indemnizări stabilite, în conformitate cu tarifele de rechizițiuni prevăzute în art. 39 legea rechizițiilor, de o comisiune mixtă specială.

Rechizițiunile se fac totdeauna prin acte scrise (art. 3); ele se adresează de ordinar primarului, care împarte sarcinile între locuitori. Pentru fiecare rechiziție se dă o chitanță (art. 3 alin. final).

a) *Rechizițiunile civile* sunt efectuate în cazurile prevăzute de lege. Astfel, în timpul răsboiului, se iau măsuri pentru aprovizionarea populației civile, dându-se drept administrațiunii de a face rechizițiuni. In timp de pace, în caz de întrerupere a trans-

porturilor, administrațiunea poate să rechiziționeze mijloace de transport, trăsuri, cai, automobile, sănii, bărci, șlepuri, și să asigure alimentarea populațiunii.

Rechizițiunile de persoane

I. Constituția declară în art. 119, că tot românul, fără deosebire de origină etnică, limbă sau religie, face parte din unul din elementele armatei, conform legilor speciale.

Legea recrutării din 7 Iulie 1930 (art. 4), stabilește două moduri de recrutare: *a)* prin chemarea unui contigent anual, votat de Parlament, cu prioritatea Adunării Deputaților (art. 35, 121 din Constituție *b)* prin angajări sau reangajări.

Primul procedeu este o rechizițiune, cel de al doilea are la bază voința celui care se angajează.

Recrutarea cuprinde trei operațiuni:

a) *Recensământul recrutării.* Primarul întocmește în fiecare an tabloul de tinerii, domiciliați în comună, cari până la 31 Decemvrie al anului următor vor împlini 21 ani. Tabloul este efectuat din oficiu, după registrele de stare civilă sau după declarațiunea tinerilor, părinților sau tutorilor lor. Tablourile sunt verificate și centralizate de comisiuni speciale, pe cercuri de recrutare.

Fiecare regiune de corp de armată se împarte prin decret, în mai multe regiuni de cercuri de recrutare.

Regiunile cercurilor de recrutare corespund, pe cât posibil, împărțirii administrative a țării, purtând numele județului corespunzător.

Cercul de recrutare are un birou de recrutare, un birou de mobilizare, rechiziții, statistică și pregătire premilitară;

b) *Operațiunile de recrutare.* Ele se fac de către Consiliul de Recrutare compus din 5 membri, alcătuit conform art.22 din legea recrutării. Atribuțiunile Consiliului de Recrutare se iau cu majoritate; ele sunt definitive (art. 46). Consiliul clasează pe tineri în 4 categorii: 1) buni pentru serviciul activ, sau auxiliar; 2) amânați pentru un nou examen; 3) dispensați condițional conform art. 40, și 4) scutiți. După terminarea operațiunilor de recrutare se face repartiția pe arme;

c) *Incorporarea.* Ea se face la 1 Noemvrie al fiecărui an. Chemarea tinerilor se face prin ordine individuale. Data încorporării se aduce la cunoștință prin afișare în fiecare comună, cu cel puțin 15 zile înainte (art. 60).

Legea rechizițiilor din 10 Martie 1915, prin art. 5, alin. *j*, și art. 21, precum și regulamentul legii din 23 August 1922, art. 24, alin. *c*, stabilesc între prestațiunile și obiectele ce pot fi rechiziționate, și călăuzele, conducătorii, precum și oamenii trebuincioși pentru lucrările diferitelor servicii ale armatei.

MIJLOACELE JURIDICE

Mijloacele prin care administrațiunea lucrează asupra administrațiilor pot fi: *a) acte juridice administrative*, adică manifestațiuni de voință făcute de un funcționar competent în exercitarea funcțiunii sale, spre a crea o anumită situațiune juridică pe care a avut-o în vedere autorul actului. Unele din aceste acte crează situațiuni juridice generale, de pildă, un regulament; altele, situațiuni juridice individuale, de pildă, decretul de numire a unui individ într'o funcțiune publică, o deciziune ministerială; *b) acte materiale* sau *fapte administrative.*

Elementele constitutive ale unui act administrativ sunt: *a)* motivul sau mobilul actului, adică considerațiunea subiectivă și deci variabilă care determină pe cineva să facă un act juridic; *b)* cauza, adică scopul urmărit prin act și care consistă în rezultatul ce trebue să producă actul după concepțiunea organelor care l-au făcut.

Orice activitate a administrațiunii este finalistă, adică urmărește un scop. Prin acte și fapte administrative, serviciul public urmărește satisfacerea scopului pentru care a fost creat.

p. n.

Broșă cu medalia de aur a lui Brâncoveanu
(Colecția Așezămintelor Brâncovenești)

STATUTUL FUNCȚIONARILOR PUBLICI

Art. 131 al Constituției din 1866, exprimase încă de pe atunci dorința creerii unei legi speciale « asupra condițiunilor de admisibilitate și de înaintare în funcțiunile administrației publice ». Acest deziderat putu fi realizat abia în 19 Iunie 1923, prin legea pentru Statutul Funcționarilor publici.

In acest interval de timp, funcționarii publici au fost supuși legilor organice ale diverselor departamente, care, adesea, le confereau dreptul de stabilitate.

După întregirea țării, legile locale care guvernau provinciile unite, rămaseră în vigoare până la realizarea unificării legislative. Situația funcționarrilor din aceste provincii, era guvernată de pragmaticele de serviciu, care le asigurau o poziție mai bună în stat: In Bucovina, pragmatica de serviciu din 25 Mai 1914 (F. L. I. Nr. 15). In Ardeal, legile I din 1883 și 2 XV din 1912, precum și regulamentul de serviciu (pragmatica de serviciu) și regulamentul de fixare a salariilor stabilite de Consiliul Dirigent.

Diversitatea legislațiilor, de o parte, necesitatea de a da Statului o serioasă administrare, de altă parte, determinară legiuitorul să elaboreze statutul din 19 Iunie 1923, care intră în vigoare la 1 Ianuarie 1924.

Acest statut cuprinde două părți: prima, relativă la regulele generale care sunt aplicabile tuturor funcționarilor publici; a doua, relativă la dispozițiunile speciale, aplicabile tuturor funcționarilor publici, cu excepțiunea magistraților, membrilor corpului diplomatic și consular, membrilor corpului didactic, eclesiastic, membrilor tuturor corpurilor technice și de specialitate, funcționarilor corpurilor legiuitoare. Pentru aceste diverse categorii, rămân în vigoare dispozițiunile legilor relative la organizarea fiecărui corp.

FUNCȚIONARII PUBLICI

Prima parte a statutului începe prin a fixa sensul noțiunii de funcționar public. Art. 1 declară funcționari publici « cetățenii români, fără deosebire de sex, cari îndeplinesc un serviciu public permanent (civil sau eclesiastic) la Stat, județ, comună, sau la instituțiunile al căror buget este supus aprobării parlamentului, guvernului, sau consiliilor județene și comunale ». Noțiunea de funcționar public este aci exprimată într'un sens foarte larg.

Dispozițiunii stipulate în art. 1, legiuitorul a adus un anumit număr de derogări. Există, în adevăr, o întreagă serie de funcționari cari, din pricina calității lor, sau importanței funcțiunilor lor, fac excepție la regula generală a statutului și cari sunt enumerați în art. 2 al legii, precum:

a) Funcționarii politici și funcționarii electivi. Legea întrebuințează acești doi termeni, în adevăr destul de elastici, și cari, în practică, dau loc unei interpretări destul de neprecise. Și aci, s'a crezut necesar a introduce o dispozițiune după care funcționarii de carieră, cari, în virtutea unei delegațiuni temporare, sunt însărcinați a ocupa o funcțiune politică oarecare, reiau de drept, când delegația sau misiunea lor ia sfârșit, funcțiunea lor anterioară, cu toate drepturile la vechime. Deși această dispozițiune se află în prima parte a statutului, totuși, ea nu este aplicabilă magistraților. Astfel, un consilier la Curtea de Casație nu poate fi delegat ca ministru de justiție, iar dacă el acceptă această sarcină, pierde postul său de magistrat, în care poate fi din nou numit, dacă se produce o vacanță.

b) Mitropoliții și Episcopii.

c) Funcționarii Corpurilor legiuitoare, guvernați de regulamentele interioare ale fiecărei Adunări.

d) Specialiștii străini, cărora li se încredințează, temporar sau prin contract, o funcțiune publică.

e) Lucrătorii, precum și personalul ocupat pentru un timp determinat sau pentru anumite lucrări. Pentru personalul de serviciu permanent, statutul prevede stabilirea unui regulament care să fixeze normele de admitere, drepturile și obligațiunile acestuia; acest regulament n'a fost însă întocmit până azi.

După ce precizează cine este funcționar public, (art. 1), și după ce exceptează funcționarii cărora statutul nu le este aplicabil, legiuitorul repetă în art. 3 principiul înscris în art. 88 alin. 8 al Constituției, care edictează că nici o funcțiune publică nu poate fi creată și nici suprimată, decât printr'o lege.

CONDIȚIUNI GENERALE DE ADMISIBILITATE ÎN FUNCȚIUNILE PUBLICE

Pentru a fi funcționari publici, candidații trebue, oricare ar fi sexul lor, să fie cetățeni români, majori, adică în vârstă de peste 21 ani, apți pentru serviciu din punct de vedere al sănătății și să nu fi suferit nici o condamnare infamantă.

Pe lângă aceste condiţiuni generale, bărbaţii mai trebue să fi satisfăcut legea recrutării şi să se bucure de toate drepturile civile. La intrarea lor în funcţiuni, funcţionarii sunt obligaţi a presta jurământ de credinţă Regelui şi legilor ţării.

Pentru a fi numit într'o funcţiune publică, orice funcţionar trebue să treacă *un examen de capacitate*. Această dispoziţiune se aplică, bine înţeles, tuturor funcţionarilor, cu excepţiunea celor prevăzuţi în art. 33, cari rămân sub regimul legilor organice speciale ale corpurilor cărora ei le aparţin. In această categorie intră magistraţii, membrii Corpului diplomatic şi consular, membrii corpului didactic, eclesiastic, membrii tuturor corpurilor tehnice şi de specialitate, precum şi funcţionarii corpurilor legiuitoare.

După trecerea acestui examen, funcţionarul este considerat ca stagiar timp de un an, după care comisiunea de propuneri, numiri şi înaintări, examinând fiecare caz în parte, declară definitivi pe stagiarii socotiţi capabili. Definitivarea se face pe baza notelor date de capii ierarhici ai funcţionarului.

Această dispoziţiune a art. 37 din statut merită o atenţiune deosebită, deoarece pentru întâia oară, examenul de capacitate devine criteriul de recrutare al funcţionarilor administraţiunii publice. Ea e negreşit o inovaţie fericită, care nu are totuşi o însemnătate prea mare. Este adevărat că în ultimul alineat al art. 37, legiuitorul a adăugat că funcţionarul care după un an de stagiu nu va fi socotit apt a fi declarat definitiv, va avea dreptul la un nou stagiu de un an, şi că abia după acest al doilea stagiu, el va putea fi îndepărtat din serviciu.

O dispoziţiune interesantă prevăzută de legiutor este aceia care, în afară de examen, cere candidatului titluri. Pentru funcţiunile de şef de birou şi pentru funcţiunile superioare, se cere o diplomă universitară sau a unei şcoale echivalente; pentru funcţiunile de impiegat stagiar până la gradul de şef de birou, se cere cel puţin liceul.

Este sigur că o diplomă, deşi nu e suficientă, reprezintă totuşi un criteriu de recrutare pentru funcţiunile publice. Situaţia e mai tristă dacă apropiem aceste dispoziţiuni de art. 122 al regulamentului, care permite, în lipsă de candidaţi titraţi, a recruta funcţionari publici, având cel puţin patru clase primare, cari să poarte numele de agenţi.

Pentru a remedia această stare de lucruri, pentru a putea crea un corp de funcţionari selecţionat şi bine pregătit, este necesară o reformă completă a statutului, în ceiace priveşte modul de recrutare a funcţionarilor ca şi modul de lor pregătire profesională.

Un început în această direcţie s'a făcut încă din anul 1925, când la iniţiativa prof. universitar Paul Negulescu şi sub preşidenţia activă a M. S. Regelui, pe atunci principe moştenitor, s'a înfiinţat *Institutul de drept public*, cu organul său de publicitate, *Revista de drept public*.

Pe lângă acest institut, s'a creat în 1929, spre a răspunde cerinţelor legii administrative din 1925 şi legii pentru organizarea administraţiei locale din 1929, o *Şcoală de documentare şi de ştiinţe administrative*, care avea ca prim scop pregătirea şi perfecţionarea funcţionarilor publici. In urma legei administrative din Martie 1936, această şcoală împreună cu vechea *Şcoală de ştiinţe de Stat* s'au transformat sub direcţia Institutului, într'un *Centru de pregătire tehnică profesională a funcţionarilor publici*, Centru care funcţionează în condiţiunile cele mai bune.

IERARHIE ŞI INAINTARE

Dispoziţiile din statut, privitoare la ierarhia gradelor, au fost modificate, precisate şi generalizate pentru toate categoriile de funcţionari, prin decretul-lege din 13 Noembrie 1934, pentru ierarhizarea funcţiunilor şi organizarea serviciilor în administraţiile publice, ratificat prin legea din 18 Aprilie 1935.

După acest decret, gradele şi clasele funcţiunilor administrative sunt fixate astfel:

1) Director, 2) Subdirector, 3) Şef de serviciu, 4) Şef de secţie, 5) Şef de birou, 6) Şubşef de birou, 7) Impiegat, 8) Impiegat stagiar.

Gradele 1—7 au câte două clase.

Aceste grade sunt valabile numai în administraţiile centrale şi în cele speciale. In administraţiile locale, judeţene şi municipale, gradul cel mai înalt e acela de subdirector cl. II, iar în administraţiile comunale acele de şef de serviciu. Municipiul Bucureşti face excepţie, el fiind asimilat în această privinţă cu administraţiile centrale.

Inaintarea dela o clasă la alta sau dela un grad la altul, nu se poate face decât cu avizul comisiunei pentru propuneri de numiri şi înaintări.

Inaintarea dela o clasă la alta se face după un stagiu minim de un an, iar înaintările de grade după un stagiu de doi ani. Inaintările se fac la vechime şi la alegere, în aşa fel ca proporţia celor înaintaţi la vechime să nu fie mai mică de jumătate până la funcţia de şef de biurou inclusiv. Inaintările în funcţiuni mai mari se fac numai la alegere.

Pe baza propunerilor capilor ierarhici şi ţinându-se seamă de foile calificative, se întocmesc anual tablouri de înaintări, care se publică în Monitor şi sunt obligatorii timp de un an pentru autoritate, înaintările urmând să se facă în ordinea tabloului.

DREPTURILE FUNCŢIONARILOR

Spre a garanta funcţionarilor publici situaţia lor, pentru a-i pune la adăpostul influenţelor vieţii politice, pentru ca ei să fie mai independenţi şi prin urmare mai buni păzitori ai legii, statutul le-a creat două situaţiuni legale bine distincte: *stabilitatea şi inamovibilitatea.* Art. 7 al statutului declară că funcţionarii publici definitivi, oricare ar fi categoria lor, în afară de cei declaraţi inamovibili de Constituţie (magistraţii), sau prin legi speciale (membrii Corpului didactic, membrii Curţii de Conturi, membrii Consiliului legislativ), se vor bucura de stabilitate.

Un funcţionar devenit stabil, nu poate fi pedepsit, transferat, sau înlocuit, decât cu respectul anumitor forme legale.

După cum s'a spus mai sus, înaintea regimului statutului, numai câteva categorii de funcţionari bene-

ficiau de protecțiunea legii în materie de pedepsire, transferare sau înlocuire.

Marea majoritate a funcționarilor erau pe atunci la discrețiunea fluctuațiilor vieții politice. In fața unei atari situațiuni, jurisprudența impunea totuși ca revocarea să fie făcută în aceiași formă și de acelaș organ care făcuse numirea. Un funcționar amovibil nu mai putea deci să fie revocat decât în forma după care fusese numit.

Statutul funcționarilor a modificat această situațiune, instituind stabilitatea funcționarilor publici. Funcționarii supuși legilor organice speciale nu pot fi transferați, pedepsiți sau înlocuiți decât în condițiunile prevăzute de acele legi.

In marea majoritate a cazurilor, aceste legi prezintă mai multe garanții decât statutul. Totuși, sunt și cazuri în care ele prezintă mai puține. In aceste cazuri se aplică totdeauna legea de organizare, deși principiul ar fi ca legea nouă, considerată ca mai favorabilă, să profite tuturor.

Acest principiu nu-și are aplicare în împrejurarea prezentă, pentru motivul că sunt anumite servicii publice care, prin importanța lor în Stat și pentru bunul lor mers, cer ca măsuri urgente să fie luate eventual contra funcționarilor.

Stabilitatea conferă funcționarului dreptul de a nu fi transferat, pedepsit și înlocuit, decât în anumite condițiuni, prevăzute de statut. După cum aceste condițiuni sunt mai mult sau mai puțin riguroase, stabilitatea se apropie de inamovibilitate.

A. *Transferare.* Statutul prevede două genuri de transferare:

1. Transferarea *la cerere*, care, pentru a putea fi pronunțată, necesită două condițiuni:

Funcționarul care cere transferarea trebue să aibă: *a)* aprobarea capului autorității pe care dorește s'o părăsească, și *b)* aprobarea capului autorității unde dorește să intre.

In practică, aceasta nu e o transferare, ci o numire nouă, care nu ar putea avea loc fără aprobarea autorității părăsite de funcționar.

Avantagiul pe care-l prezintă transferarea pentru funcționar este că el trece în noul său serviciu cu toate drepturile sale, în timp ce o numire nouă, în urma demisiei din fostul său serviciu, l-ar face să piardă drepturile câștigate, dacă nu anii de serviciu, cel puțin stabilitatea și inamovibilitatea. Interpretând textul art. 49, noi socotim că transferarea trebue să fie efectuată de capul autorității unde există un post vacant, după ce el va fi cerut aprobarea autorității de care depinde funcționarul care cere transferarea.

Chestiunea însă se complică când mai mulți funcționari cer să fie transferați în acelaș post. Cum trebue să se procedeze în acest caz? Legiuitorul nu fixează nici o ordine de preferință, ca aceia înscrisă, de pildă, în legea învățământului primar și secundar. Aprecierea subiectivă rămâne unica regulă în asemenea împrejurări.

Din chipul în care este întocmit acest text, mai rezultă că transferarea este facultativă și nu obligă pe capul autorității respective, chiar dacă și-a dat adeziunea.

2. Transferarea *în interes de serviciu.* Stabilitatea conferă funcționarului nu numai dreptul la funcțiunea sa, ci și dreptul la postul său. El nu poate fi mutat dintr'un serviciu în altul, sau dintr'o localitate în alta, fără consimțământul său. Totuși, când interesul serviciului cere, se derogă dela acest principiu. Pentru a împiedeca abuzurile însă, art. 50 prevede că aceste transferări trebue să fie pronunțate cu avizul conform al comisiunii de propuneri pentru numiri și înaintări în funcțiuni echivalente.

Potrivit unei jurisprudențe constante a Curții de Casație, acest aviz este obligatoriu și nu se poate trece peste dânsul. Funcționarul nemulțumit de avizul comisiunii, nu poate ataca decât actul administrativ căruia acest aviz i-a servit de bază. Instanța de contencios examinează numai legalitatea motivelor invocate, fără a se ocupa de realitatea interesului de serviciu, care cade în aprecierea suverană a comisiunei.

Funcționarul nu poate refuza o atare transferare, din moment ce ea se aplică într'o funcție echivalentă.

In caz de transferare pentru interes de serviciu, funcționarul are drept la transport gratuit pentru el, familie și bagajele sale.

In cazul *detașărilor* de funcționari stabili, trebuesc îndeplinite aceleași formalități ca pentru transferare.

Este aci o măsură nouă, adoptată de statut și destinată a pune capăt unui lung șir de abuzuri, comise în materie de detașări de funcționari.

3. Transferarea aplicată *ca sancțiune.* In al treilea loc vine transferarea pronunțată ca măsură disciplinară, prevăzută în art. 51 alin. 4. Acest mod de transferare nu poate avea loc decât cu avizul conform al comisiunii disciplinare. Ea judecă pe funcționar și dă avizul, care, după aprobarea capului autorității respective, este învesmântat cu toate caracterele unei deciziuni definitive și executorii. Orice pedeapsă de transferare, executată în afara acestor formalități, este nulă.

B. *Pedepse.* O a doua garanție a stabilității stă în modul de aplicare al pedepselor. Art. 51 institue șapte grade de pedepse, și anume:

1. Mustrarea verbală sau scrisă, 2. Mustrarea cu pierderea salariului pe cel mult 15 zile. 3. Ștergerea de pe tabloul de înaintare. 4. Mutarea pe cale disciplinară. 5. Excluderea din serviciu pe timp de maximum 6 luni cu pierderea salariului. 6. Punerea în disponibilitate. 7. Destituirea.

Din aceste pedepse, numai primele două pot fi aplicate direct de capul autorității de care depinde funcționarul. Pedeapsa dela punctul 2, aplicată pentru a treia oară în cursul unui an, trebue pronunțată de comisia de disciplină.

Toate celelalte pedepse nu pot fi aplicate decât cu *avizul conform* al comisiunii de disciplină, ceiace constitue, cel puțin în teorie, cea mai serioasă garanție de stabilitate a funcționarului.

Chipul în care este compusă comisiunea de disciplină și mecanismul funcționării sale, formează baza sistemului stabilității. In această privință, statutul caută să ia cele mai serioase garanții.

DATORIILE FUNCŢIONARILOR

Funcţionarii sunt ţinuţi a face şapte ore de serviciu pe zi, a locui în localitatea de reşedinţă a serviciului lor, a nu compromite funcţiunile sau corpul cărora aparţin, prin actele vieţii lor publice sau private. Funcţionarii cari demisionează nu pot părăsi serviciul înainte ca demisia lor să fi fost acceptată.

Statutul organizează responsabilitatea funcţionarilor publici, în cazul când ei au cauzat pagube particularilor, prin faptul că au depăşit limitele mandatului lor, sau au eşit din sfera atribuţiilor lor legale, sau au comis un abuz de putere. Statul, judeţul, comuna, care sunt legal responsabile, cheamă atunci în garanţie pe funcţionarul care a comis actul respectiv, pentru ca el să fie făcut responsabil băneşte. Funcţionarul contra căruia a fost formulată o reclamaţie nefundată sau temerară, are dreptul să ceară justiţiei daune interese. Statutul se opune unei acţiuni directe a celui vătămat contra funcţionarului; Statul are însă dreptul la o acţiune recursorie, prin chemarea în garanţie a funcţionarului, prin greşeala sau negligenţa căruia a fost cauzată paguba. Totuşi, această dispoziţiune a fost modificată prin art. 14 al legii contenciosului administrativ din 23 Decemvrie 1925, care admite ca acţiunea în daune să fie îndreptată nu numai contra administraţiei respective, ci în mod solidar şi personal, contra agenţilor cari au semnat actul. Funcţionarii puşi în cauză pot, la rândul lor, să cheme în garanţie pe superiorii lor ierarhici, dela cari au primit ordin scris să semneze actul.

Limita de vârstă pentru punerea în retragere a funcţionarilor, când legea nu prevede o alta, este fixată de statut la 60 de ani, cu posibilitatea de prelungire de un an, când numărul total al anilor ceruţi pentru pensie nu este atins.

Statutul autoriză crearea asociaţiilor de funcţionari în vederea anumitor scopuri culturale, economice sau profesionale. Art. 25 prevede că asociaţiile de funcţionari pot fi constituite pe servicii, şi că mai multe, sau chiar toate, se pot uni între dânsele, păstrând însă caracterul lor profesional, cultural şi economic. Asociaţiile de funcţionari pot obţine personalitatea juridică în virtutea legii, după avizul consiliului superior administrativ. Această dispoziţiune a fost modificată prin legea persoanelor juridice din 24 Februarie 1924, în urma căreia acordarea personalităţii juridice se face pe cale judiciară.

Asociaţiile de funcţionari nu pot discuta nici lua resoluţii cu caracter politic; ele nu se pot interesa decât de chestiuni în raport cu profesiunea lor. In cazul când asociaţiile de funcţionari înfrâng aceste dispoziţiuni, ele pot fi disolvate prin decizia Consiliului de Miniştri, dacă ele nu posedă personalitatea juridică, şi prin decret regal, dacă o posedă.

Art. 30 şi 32 al statutului se ocupă cu posibilitatea funcţionarilor publici de a declara grevă. Părăsirea serviciului de către funcţionari, parţială sau totală, după o înţelegere prealabilă, demisiunile colective sau individuale în acelaş timp sau în epoci apropiate, sunt interzise şi pasibile de pedeapsa destituirii. In afară de pedeapsa disciplinară, greva constituind un delict, este pedepsită şi de justiţia represivă.

Dacă greva a fost declarată din iniţiativa unei asociaţii de funcţionari, pe lângă disolvarea asociaţiei şi pedepsirea culpabililor, fondurile asociaţiei sunt confiscate în beneficiul asociaţiilor de binefacere locale.

MĂSURILE DE DISCIPLINĂ

Comisiunile disciplinare

Comisiunile de disciplină au caracterul de comisiuni mixte administrativo-judiciare. Ele sunt de două feluri: *a*) unele au în competenţa lor administraţiile centrale; *b*) celelalte sunt create pentru funcţionarii judeţeni, comunali şi ai celorlalte autorităţi cu caracter local.

Comisiunile prime se compun dintr'un consilier dela Curtea de Apel, ales în secţiunile unite ale Curţii, din funcţionarul cel mai vechiu şi mai înalt în grad al Administraţiei centrale, şi din unul din directorii conducători de serviciu, desemnat de sorţi, în prezenţa comisiunii de propuneri pentru numiri şi înaintări.

Este locul să remarcăm caracterul acestei prime comisiuni, care cuprinde un reprezentant al funcţionarilor, un reprezentant al administraţiei şi, ca element de ponderaţie între cei doi precum şi ca păzitor al legii, un magistrat.

Comisiunea însărcinată să judece funcţionarii judeţeni, comunali şi pe cei ai celorlalte autorităţi cu caracter local, se compune din primul preşedinte sau preşedintele tribunalului local, dintr'un şef de serviciu, delegat de consiliul judeţean şi dintr'un şef de serviciu, delegat de consiliul comunal al oraşului de reşedinţă. Această delegaţie a şefului de serviciu este inferioară dreptului pe care legea îl acordă primei comisiuni, de a număra printre membrii săi pe funcţionarul cel mai vechiu şi mai înalt în grad.

Membrii comisiunilor sunt numiţi prin decret regal, pe timp de 3 ani. Fiecare membru este dublat de un supleant.

Inaintea acestor comisiuni procedura se desfăşoară astfel:

a) Ministrul sau capul autorităţii decide trimiterea înaintea instanţei disciplinare. *b*) Această deciziune este pronunţată pe baza unei anchete făcute de capul ierarhic sau de un delegat al autorităţii. *c*) Funcţionarul inculpat trebue să fie ascultat în cursul acestei anchete. *d*) El are dreptul să ia cunoştinţă de dosar. *e*) El trebue să se apere singur, fie verbal, fie printr'un memoriu, şi poate fi asistat de un coleg ales de dânsul, din aceiaşi administraţie. *f*) Data judecăţii trebue comunicată în scris funcţionarului inculpat, cu cel puţin 15 zile libere înainte. *g*) Judecata se face în şedinţă secretă. *h*) Deciziunile comisiunii trebue să fie motivate; ele sunt definitive şi executorii.

Competenţa comisiunilor nu este legată decât prin decizia de trimitere, luată de ministru sau de capul autorităţii, după ce se va fi procedat la o anchetă, în cursul căreia funcţionarul trebuie ascultat.

Acesta nu se poate plânge în contencios contra deciziunii de trimitere înaintea comisiunii disciplinare, pentru motivul că această deciziune nu este decât un act preparatoriu, care ar putea fi urmat tot atât de bine de achitare, necauzând astfel nici un prejudiciu părții interesate.

Comunicarea dosarului,funcționarului inculpat, constitue un progres considerabil și o măsură destinată să asigure o judecată serioasă, prin faptul că funcționarul, odată prevenit, este în măsură a se apăra.

In Franța, acest principiu a fost recunoscut prin legea din 22 Aprilie 1905 (art. 65).

Legiuitorul nu este complet edificat asupra caracterului comisiilor de judecată și jurisdicției lor. Astfel, în art. 52 al statutului, el vorbește de avizul comisiunii de disciplină, pe când în art. 55, el întrebuințează de două ori termenul « *deciziunile comisiunii* ». Pe lângă aceasta, el adaugă că deciziunile comisiunii sunt *definitive* și executorii. Ori, noi trebue să examinăm această chestiune în raport cu dispozițiunile art. 58, care prevede posibilitatea coexistenței acțiunii disciplinare și a acțiunii publice, fără o violare a principiului *non bis in idem*.

Sancțiunea disciplinară este independentă de sancțiunea penală. Un funcționar, achitat din punct de vedere penal, poate fi totuși judecat și condamnat pe cale disciplinară. Sunt fapte care nu reunesc toate elementele delictului, așa cum îl definește codul penal, și care scapă cenzurii legii penale, dar care pot constitui totuși greșeli disciplinare, de natură a face funcționarul nedemn de funcțiunea ce ocupă. In acest caz, nu se violează autoritatea lucrului judecat, când un fapt care n'a putut fi cenzurat din punct de vedere penal este din nou supus desbaterilor unei comisiuni disciplinare. Totuși, urmăririle disciplinare sunt suspendate, până ce judecătorul de instrucție dă ordonanța sa (art. 113 din regulament).

Suspendarea funcționarilor

Funcționarul care este sub o inculpare disciplinară poate fi suspendat. Suspendarea este facultativă și nu atrage pierderea salariului, nici a vechimii. Funcționarul suspendat trebue să fie tradus, în 30 de zile, înaintea comisiunii, obligate să-l judece în termen de maximum două luni.

In caz de urmărire penală, suspendarea este obligatorie. Pentru ca ea să aibă loc, trebue ca acțiunea publică să fi fost deschisă contra funcționarului, în virtutea unei ordonanțe a judecătorului de instrucție. Textul regulamentului a precizat dispozițiunile art. 58, în sensul că suspendarea poate avea loc oridecâte ori ne aflăm în prezența unui rechizitoriu al parchetului, pentru crimele și delictele limitativ prevăzute în art. 51. Aceasta, întrucât legiuitorul a înțeles, prin ordonanța judecătorului de instrucție, ordonanța pe care acesta o dă pentru deschiderea anchetei, și nu ordonanța definitivă sau rechizitoriul definitiv.

Inlocuirea și destituirea sunt pedepsele cele mai severe. Ele sunt aplicate cu aceleași garanții ca pedepsele expuse mai sus. Trebue adăugat că în cazul de punere în disponibilitate, funcționarul nu poate fi reintegrat decât după doui ani și în clasa inferioară a funcțiunii pe care el a avut-o, în timp ce în caz de destituire, el nu mai poate ocupa nici o funcțiune publică.

In privința suspendării, prevăzute de art. 58 din Statut, o lege ulterioară din 1933, cu caracter interpretativ, a dispus ca această suspendare să se dea cu pierderea salariului. Numai dacă funcționarul este achitat în penal, iar comisiunea disciplinară avizează la reprimirea în funcție, i se dă salariul pe trecut.

g. a.

Stema lui Ștefan cel Mare
(Biserica din Suceava)

CONTENCIOSUL ADMINISTRATIV ROMÂN

EVOLUŢIE ISTORICĂ

In organizaţiunea noastră de Stat, contenciosul administrativ, menit să apere juridiceşte pe cetăţean de actele ilegale ale puterii executive, a apărut destul de târziu. Acest lucru nu trebue să ne mire, dacă ne gândim că până la începutul veacului XIX nu exista în Principatele Româneşti, o putere judecătorească propriu zisă, formată din organe diferenţiate şi independende de puterea administrativă.

Abia prin Convenţia dela Paris din 7 August 1858, s'a consacrat în ţările noastre principiul separaţiunii puterilor, admis totuşi sub o formă rudimentară de către Regulamentul Organic.

Evoluţiunea contenciosului administrativ în ţara noastră, poate fi împărţită în trei perioade principale:

Prima perioadă, între 1864—1866, este caracterizată prin existenţa unui tribunal administrativ numit *Consiliul de Stat*, înfiinţat din iniţiativa Domnitorului Alexandru Ioan Cuza, prin legea din 11 Februarie 1864, după modelul Consiliului de Stat francez, creat de Napoleon III. Pe lângă atribuţiunile de organ consultativ în materie de legi şi regulamente, Consiliul de Stat avea competenţa de a judeca acţiunile îndreptate împotriva actelor administrative ilegale. Acest înalt for a avut o existenţă de numai doi ani, în care timp n'a putut da întreaga măsură a posibilităţilor sale, care erau foarte mari dacă ne gândim la marile personalităţi ce-l compuneau: C. Bozianu, Vasile Boerescu, Gh. Vernescu, Alex. Creţescu, Iancu Strat, D. Orbescu, Gh. Apostoleanu, Papadopol-Calimah şi Ion Voinescu. Profesorul C. G. Rarincescu, dela Facultatea de Drept din Bucureşti, cercetând arhiva Consiliului de Stat, menţionează că din 417 dosare rămase, numai vreo 20 sunt procese de contencios administrativ. Lumea nu era obicinuită pe atunci să-şi apere drepturile sale împotriva arbitrariului administrativ.

Prin art. 131 al Constituţiunii dela 1866, promulgată după căderea lui Vodă Cuza, şi prin legea din 9 Iulie 1866, Consiliul de Stat a fost desfiinţat; conducătorii de atunci ai ţării vrând în felul acesta să facă să dispară urmele guvernării primului Domnitor al Principatelor-Unite.

Perioada a doua, ţine dela 1866 la 1905. In acest timp nu a existat nici o instanţă de contencios administrativ. Singurul drept al celui vătămat printr'un act administrativ ilegal, era obţinerea unor *daune compensatorii* pentru prejudiciul cauzat.

Perioada a treia, pleacă dela 1905. In această perioadă, care continuă şi astăzi, controlul actelor administrative, este atribuit organelor puterii judecătoreşti, în lipsa unui tribunal administrativ, cum era Consiliul de Stat. Legea Curţii de Casaţie din 1 Iulie 1905, făurită de guvernul conservator cu concursul jurisconsulţilor C. Dissescu şi Paul Negulescu, dă în căderea Inaltei Curţi de Casaţie controlul actelor administrative ilegale. Contenciosul administrativ astfel reintrodus, a fost desfiinţat prin legea din 25 Martie 1910, şi reînfiinţat prin legea Curţii de Casaţie din 17 Februarie 1912, redactată tot de profesorul Paul Negulescu. Această lege a dăinuit până la legea contenciosului administrativ din 23 Decembrie 1925, făurită în baza art. 107, din noua Constituţiune dela 29 Martie 1923.

PRINCIPIILE GENERALE ALE CONTENCIOSULUI ADMINISTRATIV

In înţeles general, contenciosul administrativ este format din totalul litigiilor dintre autorităţile publice şi cetăţenii vătămaţi prin acte administrative, oricare ar fi obiectul lor: anularea actului administrativ ilegal sau numai pronunţarea unor daune compensatorii. In înţeles restrâns, contenciosul administrativ priveşte litigiile care tind la *anularea* sau *reformarea* actelor administrative de autoritate şi de gestiune. Distincţia dintre acestea, stabilită de jurisconsultul francez E. Laferrière, la sfârşitul veacului al XIX-lea, este astăzi părăsită în Franţa. La noi, această distincţiune este consfinţită chiar prin textul constituţional (art. 107). Actele administrative *de gestiune*, sunt acele acte juridice prin care autorităţile publice se comportă întocmai ca particularii, vânzând, cumpărând, încheiând contracte de orice fel. Actul administrativ de *autoritate* este «o manifestare de voinţă făcută de un organ administrativ competinte, prin care se crează o situaţiune juridică generală sau individuală, guvernată de norme de drept public, în care găsim ideia de dominaţiune şi comandament» [1]), este

[1]) *Paul Negulescu*: Tratat de drept Administrativ, 1934, vol. I, p. 304.

« actul prin care Statul ordonă ceva....., actul de autoritate, apare ca un act unilateral de voință al Statului » [1]). Actul de autoritate este caracteristic puterii publice și conține o comandă. Caracterul unilateral trebuește luat ca o manifestare de voință a puterii publice, care are nevoie de a fi numai exprimată pentru ca actul să fie perfectat. Inițiativa poate aparține uneori chiar particularului, a cărui voință poate provoca un act de autoritate (de pildă autorizațiune dată de puterea administrativă), fără însă ca această voință să aibă o altă valoare juridică decât intențiunea de a executa ordinul sau permisiunea dată de autoritatea publică. Voința particularului poate da conținut unui act de autoritate, atât și nimic mai mult.

In jurisprudență, distincțiunea aceasta întâmpină mari dificultăți, cu toate că este de un mare interes practic. *Actele de gestiune pot da naștere unui simplu proces de daune după dreptul comun. Actele de autoritate pot fi anulate sau reformate de instanțele de contencios administrativ*, adică autoritatea publică poate fi constrânsă să reintre în legalitate, pe lângă daunele la care poate fi condamnată. Contenciosul administrativ poate obliga autoritatea publică să continue anumite raporturi juridice cu cineva și să execute întocmai obligațiunile ce rezultă din aceasta. Este o derogațiune la principiul general de drept: *nemo praecise cogi potest ad factum*, aplicabil în dreptul privat. Dar mai mult, contenciosul administrativ poate nu numai să anuleze un act de autoritate ilegal (*contenciosul de anulațiune*), dar poate chiar ordona anumite măsuri, creatoare de noui situațiuni juridice, poate adică să reformeze unele acte de autoritate sau să oblige puterea administrativă să facă anumite acte de autoritate *(contenciosul de plină jurisdicțiune)*, de pildă obligând-o să dea o autorizațiune pentru construcția unui imobil. Actele de autoritate cu caracter *discreționar*, adică acele lăsate la deplina apreciere a puterii administrative, nu pot face obiectul unui contencios de plină jurisdicțiune (de pildă permisele de port-armă), dar pot fi anulate în anumite cazuri de ilegalitate.

CONTENCIOSUL ADMINISTRATIV GENERAL

Art. 107 din Constituțiunea actuală (din 1923), dă contenciosul administrativ în căderea puterii judecătorești, interzicând crearea unor autorități speciale cu atribuțiuni de contencios administrativ.

CONDIȚIUNILE SPECIALE PENTRU INTENTAREA ACȚIUNILOR DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV

Legea din 23 Decembrie 1925, care în cele 15 articole ale sale reproduce în mare parte dispozițiunile legii din 1912, prevede, în afară de condițiunile generale de intentare a acțiunilor în Justiție, unele condițiuni speciale pentru intentarea acțiunilor de contencios administrativ, condițiuni derogând dela dreptul comun. Acestea pot fi de trei categorii:

[1]) *Anibal Teodorescu*: Tratat de drept Administrativ, 1929, vol. I, p. 385.

1. *Condițiuni privitoare la calitatea reclamantului*

Legea, în art. 1, pune o primă condițiune, cerând reclamantului să dovedească *vătămarea unui drept*. Se știe că în dreptul comun vătămarea unui simplu interes este deajuns pentru a justifica o acțiune. Noțiunea de *drept*, despre care tratează art. 1, se referă la drepturile subiective ale particularilor, drepturi personale și individualizate în persoana reclamantului. De pildă, nu este de ajuns ca reclamantul să aibă un interes, fie chiar un interes personal, pentru anularea unei înaintări ilegale, dar trebuie să dovedească un *drept personal și actual*, de a fi înaintat în locul funcționarului înaintat peste ordinea de preferință fixată de lege. Jurisprudența română, la început, a dat o interpretare largă noțiunii de drept vătămat, așa cum de altfel preconizase însuși raportorul legii pentru contenciosul administrativ, profesorul Mircea Djuvara. Dar din 1934, jurisprudența a revenit, dând o interpretare restrictivă și pretinzând vătămarea unui drept personal și actual, înlăturând drepturile eventuale.

Sunt însă unele legi speciale (de pildă legea cadrului disponibil din 1933, legea electorală, etc.) care permit intentarea unor acțiuni în anulare, de oricine ar dovedi un simplu interes și acest interes poate fi cât de îndepărtat și impersonal. In asemenea cazuri ne aflăm în fața unor *acțiuni populare*, foarte rar admise în dreptul modern, dar destul de bine cunoscute în dreptul român.

2. *Condițiuni privitoare la natura actului atacat*

Legea contenciosului administrativ vorbește numai despre actele de autoritate, lăsând actele de gestiune în seama dreptului comun. Actele administrative au totdeauna forma scrisă și cuprind o deciziune juridică. Spre deosebire de ele, nu pot fi atacate *faptele materiale administrative*, întrucât la acestea lipsește voința administrațiunii de a produce efecte juridice. Deasemenea, nu pot fi atacate *actele preparatorii*, adică actele ce concură la perfectarea unui act juridic de autoritate, valabilitatea lor putând fi discutată cel mult odată cu actul definitiv. In categoria actelor preparatorii intră: referatele de serviciu, rapoartele motivate, avizul unor comisiuni consultative, al comisiunilor disciplinare, etc. Actele cu caracter intern administrativ, cum ar fi circulările, instrucțiunile de serviciu, etc., nu pot fi nici ele atacate în contenciosul administrativ, deoarece lipsește condițiunea esențială a oricărei acțiuni: interesul. In afară de funcționarul al cărui statut legal ar putea fi vătămat printr'un act intern, și deci îndrituit la acțiunea în contencios, simplii particulari nu pot suferi o vătămare directă și actuală printr'o instrucțiune de serviciu care nu s'a concretizat încă într'un act individual.

3. *Condițiuni privitoare la termene și forme*

Acțiunea de contencios administrativ se poate intenta oricând, fiind supusă doar prescripțiunii de 30 de ani din dreptul comun. La această regulă generală,

art. 4 din legea contenciosului prevede două excepţiuni: *a*) Acţiunile îndreptate în contra deciziunilor de înlocuire, mutare sau punere în retragere ale funcţionarilor publici, trebuesc intentate în termen de 30 de zile dela publicarea lor în Monitorul Oficial. In cazul când o deciziune nu a fost publicată, jurisprudenţa a stabilit că acest termen curge dela data când funcţionarul vătămat a luat cunoştinţă de ea în orice alt mod; *b*) Acţiunile în contra refuzului administraţiunii de a resolva cererea adresată de un particular, trebuesc intentate între a 30-a zi şi a 60-a zi dela înregistrarea cererii. Refuzul de a soluţiona o cerere a fost asimilat, printr'o ficţiune a legii, cu un act administrativ de autoritate. In cazul când autoritatea publică a respins cererea, soluţionând-o nefavorabil, deciziunea de respingere poate fi atacată oricând, ca orice act administrativ de autoritate. Jurisprudenţa este constantă în acest sens. Tot jurisprudenţa a stabilit că atunci când a expirat termenul de 60 de zile, particularul neglijent nu poate învia termenul expirat, adresând o nouă cerere cu acelaş obiect. Este o soluţiune neechitabilă şi nejuridică, combătută de doctrină.

FINELE DE NEPRIMIRE

Chiar dacă o acţiune de contencios administrativ întruneşte toate condiţiunile pe care le-am cercetat mai sus, ea poate fi respinsă totuşi înainte de judecarea litigiului în fond, atunci când pârâtul opune reclamantului anumite *fine de neprimire* şi paralizează acţiunea acestuia, prin respingerea ei ca inadmisibilă. Aceste fine de neprimire, în materia contenciosului administrativ, pot fi grupate în două categorii:

A) *Fine de neprimire rezultate din natura actului atacat*

Legiuitorul a înţeles să sustragă controlului judecătoresc anumite categorii de acte administrative, a căror enumeraţiune se află în art. 2 şi 3. Este curios faptul că legea contenciosului administrativ a mărit numărul actelor sustrase acelui control, peste dispoziţiile articolului 107 din Constituţiune, care vorbeşte numai despre actele de guvernământ şi despre cele de comandament cu caracter militar.

1. *Actele de guvernământ*

In Statul modern puterea publică este subordonată normelor de drept întocmai ca şi un particular. Este ceeace se numeşte în ştiinţa politică *Statul de legalitate*. Cu toate acestea, uneori, această funcţionare în cadrul normelor de drept este imposibilă, din cauza unor situaţiuni de fapt. *Raţiunea de Stat* cere, în asemenea cazuri, acte de forţă din partea puterii publice, care călcând legea, asigură ordinea în Stat. Este foarte cunoscut principiul poporului roman: *salus rei publicae suprema lex esto*.

In faţa acestor realităţi de fapt, ştiinţa juridică a formulat teoria actelor de guvernământ, care sunt o subdiviziune a actelor administrative de autoritate, cu diferenţa că ele sunt sustrase controlului instanţelor de contencios administrativ. Teoria actelor de guvernământ este de origine franceză, creată de doctrină şi de jurisprudenţa Consiliului de Stat, suprema instanţă de contencios administrativ în Republica Franceză şi, în oarecare măsură, şi de jurisprudenţa Tribunalului Conflictelor, instanţă mixtă compusă din membrii Consiliului de Stat şi membrii Curţii de Casaţie, având menirea de a regula conflictele de atribuţiuni dintre instanţele de drept comun şi tribunalele administrative care, în frunte cu Consiliul de Stat, constituesc un ordin de jurisdicţiune distinct de puterea judecătorească obicinuită. Nefiind recunoscute prin vreun text de lege, actele de guvernământ, în Franţa, urmează fluctuaţiunile jurisprudenţei, care tinde astăzi la restrângerea lor.

In România, actele de guvernământ au cunoscut o consacrare legislativă pentru întâia oară în 1905.

Inainte de această dată, între 1866 şi 1905, nici nu avea rost teoria actelor de guvernământ, pentru motivul foarte simplu că nu exista un sistem de contencios administrativ. Legea Curţii de Casaţie din 1912, încearcă să dea şi o definiţiune a actelor de guvernământ, făcând şi o enumeraţiune *exempli gratia* (cu caracter enunţiativ), pentru lămurirea jurisprudenţii. Constituţia din 1923 în art. 107, consfinţeşte existenţa actelor de guvernământ, iar legea contenciosului administrativ din 1925 reproduce aproape întocmai prevederile legii din 1912.

In doctrina românească s'a ivit o interesantă controversă între profesorii Anibal Teodorescu şi Paul Negulescu, cu privire la caracterul actelor de guvernământ. Primul, susţine că în dreptul românesc actele de guvernământ sunt acte legale (recunoscute de lege), cu singura deosebire că administraţiunea are un *drept discreţionar*, sustras controlului judecătoresc. Profesorul Negulescu susţine că, actele de guvernământ fiind prin excelenţă acte politice de forţă, vin întotdeauna în contradicţie cu legea.

Art. 2 al. II din lege enunţă astfel actele de guvernământ: « In actele de guvernământ se cuprind toate măsurile luate pentru ocrotirea unui interes general privitor la ordinea publică, la siguranţa Statului, internă sau externă sau la alte cerinţe de ordine superioară, cum ar fi: declararea stării de asediu, faptele de răsboiu care ar rezulta dintr'o forţă majoră sau din necesităţile imediate ale luptei, toate actele de comandament cu caracter militar, executarea şi interpretarea tratatelor şi convenţiunilor diplomatice cu Statele străine, măsurile împotriva epidemiilor, epizotiilor, inundaţiilor, foametei, turburărilor interne, naturalizarea, actele prin care se disolvă persoanele juridice sau li se interzice funcţionarea conform legii speciale, extrădarea străinilor şi *altele de aceeaşi natură*». Jurisprudenţa, pe cale de analogie, consideră drept acte de guvernământ măsurile pentru prevenirea contrabandelor, mobilizarea armatei, interzicerea importului de maşini vechi, etc. Multe din soluţiunile jurisprudenţii sunt însă criticabile.

2. *Actele de comandament cu caracter militar*

Actele de comandament cu caracter militar sunt ferite și ele de controlul justiției printr'o fine de neprimire. Ele apar în dreptul nostru pentru prima dată în 1923, fiind consacrate prin art. 107 din Constituția dela 1923. Noțiunea actelor de comandament militar este specifică dreptului nostru; ea nu există în dreptul francez. Se pare că legiuitorul constituant s'a referit, vorbind de actele de comandament cu caracter militar, la raporturile dintre militari și înaltul comandament, precum: mobilizarea de contingente, manevre și operațiuni pe teren, disciplina trupei, etc.

3. *Actele de tutelă administrativă și de control ierarhic*

Actele prin care autoritatea superioară aprobă sau anulează actele autorităților inferioare, sunt deasemenea sustrase controlului judecătoresc. Ele intră în categoria actelor preparatorii, care prin natura lor nu pot fi atacate de particulari, fiind acte ce privesc funcționarea internă a administrațiunii. Actele de tutelă administrativă și de control ierarhic pot fi însă discutate, odată cu actul administrativ definitiv.

4. *Deciziunile comisiunilor disciplinare*

Deciziunile comisiunilor disciplinare sunt simple avize; ele capătă tărie numai prin decizia capului administrațiunii respective. Comisiunile disciplinare exercită ceeace se numește în drept, o *justiție reținută*. Aceste deciziuni fiind simple *acte preparatorii*, nu pot fi atacate decât odată cu actul de autoritate definitiv (art. 3 lit. *b*).

5. *Actele autorităților militare*

Art. 3 al. IV din lege, sustrage controlului judecătoresc actele autorităților militare, care nu pot fi cercetate decât în privința decretelor de punere în retragere și numai pentru cuantumul pensiunii. Aceste acte sunt acte administrative propriu-zise, analoage actelor administrațiunilor civile.

6. *Actele Președinților Corpurilor Legiuitoare*

Actele administrative ale Președinților Senatului și Camerii Deputaților, sunt de asemenea sustrase controlului contenciosului administrativ prin art. 3 al. V. Acest text a fost declarat neconstituțional de către Curtea de Casație în Secțiuni Unite [1]).

B) *Fine de neprimire resultate din existența unui recurs paralel*

De foarte multe ori legiuitorul crează diferite instanțe speciale pentru controlul anumitor categorii restrânse de acte administrative. In asemenea cazuri, jurisprudența a stabilit că instanțele de contencios administrativ nu mai sunt competente, deoarece dacă «s'ar încălca și nesocoti competența jurisdicțiunilor speciale instituite prin lege» [1]), ar însemna să se încalce competența *ratione materiae* a instanțelor speciale. Această teorie a recursului paralel, a fost formulată pe cale jurisprudențială, nefiind consfințită prin vreun text de lege. Se cer însă câteva condițiuni: *a*) acțiunea în fața instanței speciale să ofere o cale jurisdicțională, să nu fie adică un simplu recurs ierarhic cu caracter *grațios*, *b*) calea specială să fie o acțiune directă, care să ducă la *anularea sau reformarea* actului administrativ, adică să ofere acelaşi rezultate ca și acțiunea de contencios general.

Un exemplu va lămuri teoria recursului paralel: Impotriva actelor de urmărire a creanțelor publice, legea pentru perceperea și urmărirea veniturilor publice a pus la dispoziția debitorilor calea contestațiunii la urmărire. Unii debitori, nefolosind această cale specială, au atacat actele de urmărire în fața instanțelor de contencios. După o serie de deciziuni contradictorii, Curtea de Casație în Secțiuni Unite, printr'o deciziune din 1929 [2]), a aplicat teoria recursului paralel, socotind inadmisibile asemenea acțiuni.

MOTIVELE ACȚIUNILOR DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV

In Franța, cauzele de ilegalitate ale actelor administrative decurg din noțiunea *excesului de putere administrativ*, formată pe cale jurisprudențială, noțiune care după *Aliberi* [3]), se deosebește de excesul de putere judiciar, prin aceea că este mai cuprinzătoare, înglobând *toate* mijloacele de anulare, nu numai cele formale.

Motivele acțiunilor de contencios administrativ se pot grupa mai întâi în două categorii: motive de formă și motive de fond.

Motivele de formă sunt *incompetența și vițiile de formă*. Un act administrativ este nul sau anulabil dacă a fost făcut de o autoritate care nu avea acest drept; de pildă un proces-verbal de contravenție fiscală dresat de organele polițienești, este nul fiind făcut cu *incompetență*. *Vițiile de formă* constau din nerespectarea formalităților *substanțiale*, cerute de lege pentru elaborarea actului administrativ.

Motivele de fond sunt și ele de două categorii: *Violarea legii și deturnarea de putere*. Prima constă din nerespectarea normelor de drept (Constituțiune, lege, regulament, etc.), printr'un act fie chiar valabil din punct de vedere formal, însă în contrazicere cu prevederile lor.

Deturnarea de putere constă tot în violarea unor norme de drept material, cu diferența că ea se referă la cazurile când administrațiunea, respectând litera legii, depășește *intențiunea* ei. Curtea de Casație a

[1]) Deciziunile în *Pandectele Săptămânale*, 1929, p. 557 și *Jurisprudența Română*, 1934, p. 82.

[1]) Curtea de Casație s. III, Dec. 1166/930, publicată în *Jurisprudența Română*, 1930, p. 367.

[2]) Publicată în *Pandectele Săptămânale* 1929, p. 601.

[3]) Le contrôle juridictionnel de l'Administration, 1936, p. 27.

MIHAI VODĂ SUȚU

Din volumul: *L. Dupré* — Voyage à Athènes et à Constantinople, 1825

(Din Biblioteca *Ion I. C. Brătianu)*

făcut de puține ori aplicațiunea teoriei deturnării de putere.

INSTANȚELE DE CONTENCIOS ȘI PROCEDURA IN FAȚA LOR

Prin legile din 1905 și 1912, Curtea de Casație S. III, fusese instituită ca primă și ultimă instanță de contencios administrativ. Legea contenciosului administrativ din 1925 a dat în căderea Curților de Apel dela domiciliul reclamantului (prin derogare dela principiul *actor sequitur forum rei*), controlul actelor administrative, cu recurs la S. III-a a Curții de Casație, în termen de 30 zile libere dela comunicarea deciziei Curții de Apel (art. 33 din legea Casației din 31 Martie 1932). Curtea de Casație, după ce casează decizia primei instanțe, poate judeca procesul în fond, putând să ordone chiar administrarea unor noui probatorii.

Tot legea din 1925 cuprinde unele formalități procedurale, printre care cea mai interesantă este obligațiunea administrației de a prezenta dosarul chestiunii la cererea Curții de Apel, sub *sancțiunea daunelor cominatorii* (art. 10).

Deciziunile Curții de Casație pot fi contestate, conform art. 735 cod. pr. civ. Impotriva lor se poate face și cerere de revizuire, atunci când în fața Inaltei Curți s'au îndeplinit probatorii precum și în cazul art. 291 cod. pr. civ., care prevede calea revizuirii în favoarea Statului, pentru lipsă de apărare sau apărare cu viclenie. Menționăm cu această ocaziune, că normele procedurale din dreptul comun se aplică de cele mai multe ori și în materie de contencios administrativ, ori de câte ori legea contenciosului administrativ nu prevede norme derogatorii.

SUSPENDAREA ACTELOR ADMINISTRATIVE DE AUTORITATE

In practică, adeseori particularul-reclamant, după ce a introdus acțiune, cere suspendarea provizorie a actelor administrative. Vechea lege a Curții de Casație din 1912, prin art. 68 al. final, admitea suspendarea provizorie, pe când legea din 1925 nu vorbește nimic de aceasta, afară de art. 11, care stabilește că recursul în casație este, de drept, suspensiv. Jurisprudența și doctrina este împărțită. Contra suspendării pledează profesorul Anibal Teodorescu [1]), pe când pentru suspendare sunt profesorii C. G. Rarincescu [2]), G. Alexianu [3]) și J. Vermeulen [4]). Intr'un articol publicat în Revista de Drept Public [5]), profesorul Paul Negulescu, se raliază la această din urmă părere, după ce încă din 1934 [6]), exprimase acelaș punct de vedere, aducând argumentul, după noi decisiv, că legea din 1925, dând contenciosul administrativ în căderea unor instanțe de fond (Curțile de Apel), nu s'a mai ocupat de chestiunea suspendării, deoarece a socotit că sunt suficiente normele de drept comun, și că din moment ce Curtea de Apel poate anula un act administrativ, poate să facă și mai puțin, adică să-l suspende: *qui potest majus, potest et minus*. Potrivit dreptului comun (art. 66 bis cod. pr. civ.) președintele instanței, în speță al Curții de Apel, poate suspenda provizoriu actul administrativ presupus ilegal, printr'o *ordonanță prezidențială* (ordonanță de *référé*). Când petiționarul este lezat prin *fapte administrative* (de pildă dărâmarea unui imobil fără decizie administrativă), suspendarea se va acorda de președintele Tribunalului, deoarece faptele administrative nu pot fi atacate în fața contenciosului administrativ; ele pot da naștere la daune compensatorii în fața instanțelor de drept comun.

OBIECTUL ACȚIUNILOR DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV

Prin acțiunea sa, reclamantul poate obține mai întâi recunoașterea unui drept subiectiv și anularea sau reformarea actului administrativ ilegal. Ca un accesoriu, el poate obține și despăgubiri bănești, atât dela autoritatea administrativă, cât și în mod solidar dela funcționarul vinovat. Anularea actului ilegal atrage uneori după sine reintegrarea reclamantului în drepturile recunoscute de lege. Jurisprudența mai stabilește că actele administrative cu caracter retroactiv sunt nule și pentru trecut și pentru viitor.

Administrațiunea mai poate fi obligată să satisfacă o cerere sau să modifice un act, atunci când refuză să resolve o cerere ce i s'a adresat (art. 1 și 4 al. II). Este ceeace se numește în doctrină un *recurs de plină jurisdicțiune*, când instanța de contencios administrativ se substituie oarecum administrațiunii, obligând-o la acte pozitive. Recursul de plină jurisdicțiune se poate exercita numai atunci când legea suprimă dreptul de apreciere a administrațiunii, creând în persoana unor anumiți particulari, drepturi virtuale individualizabile. In cazul când administrațiunea are un drept suveran de apreciere, un *drept discreționar*, acest recurs este inadmisibil, după cum de cele mai multe ori este respins și recursul în anulațiune împotriva *actelor pozitive discreționare*.

EFECTELE HOTĂRÎRILOR DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV

Deciziunile de contencios administrativ nu au totdeauna un efect imediat. Astfel, în cazul când s'a anulat un act de înlocuire, mutare sau punere în retragere a unui funcționar, acesta nu va fi reintegrat decât dacă postul său mai este vacant și numai după ce în viitor va deveni vacant (art. 8). Până atunci el primește salariul său și își păstrează vechimea în serviciu.

Deciziunile de contencios administrativ se bucură de autoritatea de lucru judecat; asupra lor nu se poate reveni. Intocmai ca și în dreptul comun, ele au o autoritate relativă, adică *inter partes*, privind numai

---

[1]) Cf. Repertoriul de Jurisprud. Administrativă 1936, p. 2500.
[2]) Contenciosul Adm. Român, 1936, p. 369—376.
[3]) Pandect. Săpt. 1935, p. 387.
[4]) Rep. Jur. Adm. 1935, p. 1679 și 1937 p. 16.
[5]) Anul 1937, p. 143.
[6]) Tratat de Drept Administrativ, vol. I, p. 281.

părţile care au figurat în proces. Totuşi, Curtea de Casaţie S. III, a hotărît în complet de divergenţă [1]), că în materie de contencios administrativ deciziunile pot avea şi efect *erga omnes*, — jurisprudenţă conformă cu realităţile vieţii sociale, pentrucă un funcţionar reintegrat prin justiţie este reintegrat faţă de toată lumea, nu numai faţă de adversarul său. Juriştii francezi *Léon Duguit* [2]) şi *Roger Bonnard* [3]), sunt pentru această soluţiune.

EXECUTAREA HOTĂRÎRILOR CONTRA STATULUI DAUNELE COMINATORII

Dacă autoritatea publică nu execută decizia de contencios administrativ în termen de 15 zile dela comunicarea ei, poate fi condamnată la cel puţin 500 lei daune de fiecare zi de întârziere, conf. art. 7 din lege. Aceste *daune cominatorii* au fost legiferate pentru prima dată prin legea Curţii de Casaţie din 1912 (art. 63), ele fiind cunoscute şi în dreptul comun în materie de ordonanţe prezidenţiale.

Jurisprudenţa interpretează art. 7 în sensul că daunele cominatorii nu se aplică decât în cazul deciziunilor pronunţate în conformitate cu procedura legii contenciosului administrativ, ele nefiind operante în materia executării hotărîrilor pronunţate de diferite instanţe speciale, create prin legi de drept public. Daunele cominatorii, spune mai departe jurisprudenţa, nu se aplică în materia executării pecuniare. După art. 216 din legea administrativă din 1936 şi art. 60 din legea de urmărire din 1934, astăzi în vigoare, creanţele asupra autorităţilor publice nu se pot executa decât prin înscrierea lor în buget, — dispoziţiune lipsită de sancţiune, care obligă pe particular la intervenţiuni politice pentru ordonanţarea creanţei sale. Este o situaţiune, socotită, cu drept cuvânt, favorabilă imoralizării vieţii publice.

RESPONSABILITATEA CIVILĂ A STATULUI

Inainte de înfiinţarea contenciosului administrativ în ţara noastră, singura cale împotriva actelor administrative ilegale era acţiunea în daune, intentată potrivit dreptului comun în faţa tribunalelor ordinare. Şi astăzi împotriva actelor de *gestiune*, particularul vătămat are numai o acţiune în daune, prin care poate obţine o simplă satisfacţiune bănească.

Sub imperiul legilor de contencios administrativ, s'a discutat dacă acţiunea în daune împotriva actelor *de autoritate*, se poate intenta în faţa tribunalelor ordinare, fără un prealabil proces de contencios administrativ. Curtea de Casaţie în Secţiuni Unite [4]), a curmat această controversă hotărînd, cu drept cuvânt, că instanţele de contencios administrativ nu sunt create ca « un mijloc de protecţie în plus, mai eficace, contra actelor abuzive ale autorităţii » şi că cel vătămat poate lua calea dreptului comun, fără o prealabilă acţiune de contencios administrativ.

In privinţa fundamentului juridic al responsabilităţii Statului, jurisprudenţa română fixează sediul materiei în art. 998—1000 cod. civil. Doctrina noastră de drept public nu este de acord cu acest punct de vedere, susţinând că răspunderea Statului este mai largă, nefiind condiţionată numai de idei de culpă, dominantă în dreptul civil, ci Statul răspunde chiar în lipsă de culpă pentru orice greşeală de serviciu, inerentă chiar funcţionării normale a serviciilor publice. Este ceeace se numeşte în doctrina franco-română (şi în jurisprudenţa franceză care o consacră) *culpa de serviciu*, teorie rezultând din ideia de solidaritate naţională între cetăţenii unui Stat. In dreptul nostru public se citează, ca texte speciale pentru răspunderea pecuniară a Statului, art. 199 şi 107 din Constituţie, art. 6 din legea contenciosului administrativ din 1925, iar pentru răspunderea funcţionarilor publici, art. 14 din legea contenciosului administrativ, art. 13 din statutul funcţionarilor publici din 1923 şi art. 28 din regulamentul Statutului.

In dreptul comun, în afară de acţiunea în daune, particularul mai are un mijloc de a înlătura un act administrativ de autoritate prin *excepţiunea de ilegalitate*. In aceste cazuri, tribunalele ordinare înlătură un act de autoritate sau un regulament ilegal, socotindu-le ca şi cum nu ar exista. Excepţiunea de ilegalitate se poate exercita în toate felurile de procese, ea rezultând din *principiul formării dreptului pe grade* (formulat în doctrină de jurisconsulţii germani Kelsen şi Merkl), după care normele de drept superioare primează asupra normelor inferioare: Constituţia asupra legii, legea asupra regulamentului.

JURISDICŢIUNILE SPECIALE DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV

Diferite legi speciale crează căi de contencios administrativ, derogând dela normele studiate până acum ale contenciosului administrativ *general*.

De pildă, *contenciosul special* creat prin art. 7 din legea cadrului disponibil din 4 Mai 1933, contenciosul electoral organizat prin legea electorală din 27 Martie 1926 şi prin legile de administraţiune locală din 1929 şi 1936, contenciosul legii pensiilor (deciziunile Casei Pensiilor se apelează la Curtea de Conturi), contenciosul fiscal (importantă ramură a contenciosului administrativ), contenciosul legii minelor, instanţele disciplinare, etc.

Toate aceste sisteme speciale, consacrate controlului actelor administrative de autoritate, pot fi împărţite în două principale categorii:

a) Contencioase speciale, date în căderea organelor aparţinând puterii judecătoreşti (contenciosul electoral, cadrul disponibil, etc.).

b) Contencioase speciale, date în căderea unor instanţe speciale administrative (Curtea de Conturi, Curţile Administrative, Consiliul Superior de Mine, Consiliul superior al Avocaturii Statului, etc.).

Cu toate că de cele mai multe ori instanţele speciale administrative au şi judecători aparţinând puterii judecătoreşti (funcţionând prin delegaţie), totuşi

---

[1]) Dec. 1130/935 publ. *Pand. Săpt.* 1935, p. 697.
[2]) Droit. const. V. II, p. 375.
[3]) Précis de Droit Administratif, éd. II, p. 231.
[4]) Decizia publicată în *Pandectele Săptămânale*, 1933, p. 547.

ele, — prin faptul că în compunerea lor intră funcționari administrativi și prin faptul că judecă întreg procesul în fapt și în drept, deciziunile lor fiind supuse doar controlului formal al puterii judecătorești, prin calea extraordinară a recursului în casație, — sunt adevărate tribunale administrative. Numai când o instanță aparținând puterii judecătorești ar avea competința de a judeca în apel, deci în fond, deciziunile unei instanțe administrative, am avea a face cu un *contencios mixt*, în care însă controlul judecătoresc ar prevala, având aproape întotdeauna prioritate. Putem subsuma, deci, și contencioasele mixte, fără nici o dificultate, categoriei contenciosului administrativ special, dat în căderea organelor judecătorești.

Originea instanțelor speciale administrative trebuește căutată de cele mai multe ori în *recursul ierarhic*. Se știe că oricine poate adresa o plângere organelor superioare administrative, împotriva actelor autorităților inferioare. Această plângere, cunoscută în doctrină sub numele de recurs ierarhic, poate fi uneori *organizată*, adică i se pot fixa anumite formalități procedurale. Când această organizare merge mai departe, recursul ierarhic grațios se transformă într'un recurs contencios prin *jurisdicționalizarea* organului respectiv. Caracterul distinctiv al unei instanțe administrative jurisdicționale stă mai ales în forța de adevăr juridic acordat deciziunilor ei. Când deciziunile unei instanțe speciale au *autoritate de lucru judecat*, acea instanță se poate socoti deplin jurisdicțională.

CURȚILE ADMINISTRATIVE

Legea administrației locale din 3 August 1929, a înființat tribunale administrative denumite *Comitete de Revizuire*. Aceste comitete au fost organizate prin legea din 3 Ianuarie 1930 și prin legea din 20 Aprilie 1933, astăzi în vigoare. Prin art. 244 al legii administrative din 1936, ele au luat denumirea de *Curți Administrative*. In privința constituționalității Curților Administrative, este de amintit că ele sunt socotite de Consiliul Legislativ ca fiind în contrazicere cu art. 107 din Constituție, care arată că « Autorități speciale de orice fel, cu atribuțiuni de contencios administrativ, nu se pot înființa ». Impotriva acestui punct de vedere, profesorii *Paul Negulescu, G. Alexianu* și *I. V. Gruia*, consilieri temporari la Consiliul Legislativ, au făcut opinie separată [1]).

Curțile Administrative, formate din magistrați și din funcționari de carieră, sunt tribunale administrative pentru administrațiunile locale. *Curtea Superioară Administrativă* (fostul Comitet Central de Revizuire), își are sediul în București, iar Curțile *Locale Administrative* (fostele Comitete Locale de Revizuire), în număr de șeapte, își au sediul în următoarele orașe: București, Iași, Cluj, Chișinău, Cernăuți, Timișoara și Craiova. Pe lângă aceste Curți funcționează așa numiții referenți, din cadrul cărora se pot recruta de asemenea viitorii consilieri. Curțile au atribuțiuni administrative și atribuțiuni jurisdicționale:

a) Atribuțiuni Administrative. Curtea Superioară Administrativă poate da deciziuni de principiu, întocmește regulamentele interioare ale Curților, dă avize la cererea Ministerului de Interne și avize asupra propunerilor de disolvare a Consiliului Municipiului București, etc. (art. 19 și 38 din legea dela 20 Aprilie 1933), iar Curțile Locale Administrative dau avize asupra disolvării Consiliilor județene și comunale (art. 36). Ele pot da avize și în orice altă materie, Curțile Locale pentru comune și Curtea Superioară pentru județe (art. 41).

b) Atribuțiuni Judecătorești. Curțile Administrative sunt *instanțe de conciliațiune* în litigiile dintre administrațiunile locale între ele, sau între ele și Stat, mai înainte de sesizarea tribunalelor competente (art. 40). *Curtea Superioară Administrativă* judecă în primă și ultimă instanță acțiunile îndreptate contra actelor juridice ale municipiului București și contra actelor de tutelă administrativă ale Ministerului de Interne (art. 38). Ca instanță de apel, ea judecă apelurile contra deciziunilor Curților Locale Administrative. Acestea au competența de a judeca acțiunile îndreptate contra actelor administrațiunilor locale (județe și comune), contra actelor de tutelă administrativă ale prim-pretorilor și prefecților, precum și contestațiile în materia alegerilor județene și comunale. Termenul de apel este de 10 zile dela comunicarea deciziei Curții Locale, iar dacă părțile au fost prezente, dela pronunțare. Apelurile se adresează Președintelui Curții Superioare, și cele ale Curților Locale, (date numai în materie electorală), nu pot fi atacate cu opoziție, dar se pot ataca cu recurs la Inalta Curte de Casație S. III, recursul nefiind de drept, suspensiv de executare. Intocmai ca și la contenciosul administrativ general, Curțile Administrative judecă acțiunile în contra refuzului administrațiunilor locale de a resolva cererile particularilor în termen de 10 zile dela ultima seziune a consiliului comunal sau județean și în termen de 20 de zile dela înregistrarea cererii, dacă actul juridic este de competența organului executiv al administrațiunii locale (primarul, prefectul, etc.). Actele administrative pot fi anulate în total sau în parte. Atunci când ele sunt făcute cu călcarea sau omisiunea formelor prevăzute de lege, pot fi atacate în termen de 15 zile dela comunicare, atât de către organele de control administrativ cât și de cei cari justifică un interes direct, actual și personal. Dimpotrivă, sunt *nule de drept* actele contrarii legilor în ceeace privește fondul. Această nulitate de drept se poate invoca în termen de 5 ani, fie prin acțiune directă, fie pe calea excepțiunii de ilegalitate. Vedem că legea stabilește o serie de termene fatale, foarte puțin sistematice. Le recapitulăm indicând și articolele respective din legea organică:

a) Acțiunile contra actelor administrațiunilor locale și a celor de tutelă administrativă se pot introduce *oricând* (art. 36, 38, 44, 45).

---

[1]) Publ. de I.G. Vântu, împreună cu avizele Consiliului Legislativ, în Revista de *Drept Public*, 1932, p. 116 și urm.

b) *Acțiunile* contra actelor administrațiunilor locale având viții de formă, se introduc *în termen de 15 zile* dela comunicare (art. 48).

c) *Acțiunile* contra refuzului administrațiunilor locale de a resolva o cerere, se introduc *în termen de 10 zile* dela data ultimei seziuni a consiliului respectiv, sau *în termen de 20 zile* dela înregistrarea cererii, atunci când actul respectiv este de competența organului executiv local (art. 46).

d) *Apelul* contra deciziunilor Curților Locale se introduce *în termen de 10 zile* dela comunicare, iar dacă părțile au fost prezente, dela pronunțare. El se depune la Curtea Locală respectivă (art. 37).

e) *Recursul* contra deciziunilor Curții Superioare Administrative și contra deciziunilor în materie electorală ale Curților Locale, se introduce *în termen de 30 zile*, potrivit dispozițiunilor generale ale art. 33 din legea Curții de Casație, modificată la 31 Martie 1932 (art. 37 al. III, 39).

f) *Nulitatea de drept* se poate invoca *în termen de 5 ani* (art. 47).

Procedura și sistemul de contencios administrativ în fața Curților Administrative, prezintă câteva interesante caracteristice. O primă caracteristică constă în faptul că reclamantul nu este obligat a dovedi un drept vătămat, ci numai un interes direct, personal și actual. Avem deci a face cu un *contencios obiectiv*, instituit, în primul rând, pentru respectarea ordinei legale, iar nu cu un *contencios subiectiv*, menit să ocrotească mai ales drepturile subiective ale particularilor.

Din acest punct de vedere contenciosul acesta special este mai larg, fiind bazat pe noțiunea de interes. In Franța, în materia administrațiilor locale, noțiunea de interes este atât de larg interpretată încât acțiunea în anulare atinge proporțiile unei adevărate *acțiuni populare* (de pildă, calitatea de contribuabil comunal dă drept particularului de a ataca orice deliberațiuni ale consiliului comunal, chiar dacă nu-l privesc direct). La noi, Curțile Administrative dau de asemenea o interpretare largă noțiunii de *interes vătămat*, fără a atinge însă stadiul dreptului francez.

O a doua caractăristică, este *sancțiunea eficace* a deciziunilor Curților Administrative. Neexecutarea lor de către funcționarii de deciziune, atinge *îndepărtarea* lor din serviciu, care se poate pronunța de către Curtea Superioară (art. 53). Acest sistem se aseamănă oarecum cu acela al dreptului englez, unde neexecutarea injoncțiunilor tribunalelor face pasibil pe funcționarul recalcitrant de delictul de rebeliune. O a treia caracteristică este dreptul Curților Administrative de a se sesiza din oficiu, însă numai în două cazuri: *a*) în cazul nulității de drept care poate fi invocată pe cale incidentală în termen de 5 ani și pronunțată chiar din oficiu (art. 47 al. III), și *b*) în cazul neexecutării deciziunilor pronunțate, când Curtea Superioară se poate sesiza din oficiu și dispune îndepărtarea funcționarului recalcitrant (art. 53). O a patra caracteristică este faptul că și autoritățile administrative au dreptul de a acționa, în fața Curților Administrative, organele de tutelă, contra actelor administrațiunilor locale, și organele administrațiunilor locale, contra actelor de tutelă și control (art. 44, 45, 49).

Din cele arătate mai sus vedem că sistemul Curților Administrative oferă o mai eficace apărare a interesului particularilor, ele fiind adevărate tribunale administrative.

CONSILIUL SUPERIOR AL AVOCATURII STATULUI

Consiliul Superior al Avocaturii Statului, creat prin legea avocaților publici din 9 Mai 1933 judecă, conform art. 33 din această lege, litigiile dintre diferitele *autorități de Stat*, inclusiv regiile comerciale și administrațiunile cu personalitate juridică proprie. (Litigiile dintre administrațiunile locale între ele sau între ele și Stat, se judecă tot în fața tribunalelor ordinare, după ce în prealabil s'a încercat conciliațiunea în fața Curților Administrative). S'a socotit că este nepractic ca litigiile dintre departamentele ministeriale să fie judecate de către tribunale, mai ales că această situațiune era și nejuridică întrucât, potrivit art. 10 din legea pentru organizarea ministerelor din 2 August 1929, ministerele nu au personalitate juridică.

Pentru a se evita eventuale surprize rezultând dintr'o interpretare prea formalistă a legii, prin respingerea acțiunii ca fiind greșit îndreptată contra unui minister, (cum de altfel s'a și întâmplat de câteva ori în practica judiciară), este bine ca în acțiune să se menționeze în mod expres că se chiamă în judecată « Statul Român, prin ministerul respectiv) ». Bine înțeles, serviciile publice cu personalitate juridică vor fi acționate în nume propriu, prin reprezentanții lor legali.

a. s.

BIBLIOGRAFIE:

I. *Tratate și Monografii*

Alexianu G.: Curs de Drept Constituțional. București, 1930.

Andréadès Stratis: Le Contencieux administratif des Etats modernes, Paris, 1934 (este o lucrare de drept comparat conținând un capitol special consacrat României).

Antoniu Amira: Daunele cominatorii. București, 1936.

Balan Teodor Al.: Contenciosul Fiscal. București.

Bonnard Roger: Le contrôle juridictionnel de l'administration. Paris, 1934 (studiu de drept comparat conținând un capitol consacrat României).

Botiș Emil: Le contencieux administratif des travaux publics d'après la législation et la jurisprudence roumaine. Paris, 1934.

Dașcovici N.: Revocabilitatea și nulitatea actelor judiciare administrative și politice. București, 1919.

Dașcovici N.: Evoluzione del contenzioso amministrativo rumeno. Milano, 1931.

Degrea Alex.: Scrieri Juridice. Vol. III, p. 535.

Iorgulescu Mihail: Contenciosul actelor administrative de autoritate. București, 1928.

Lampué Pierre: Le régime roumain du contencieux administratif, 1928.

Negulescu Paul: Tratat de Drept Administrativ. București ed. IV, 1934.

Negulescu Paul: Raportul prezentat Camerei la proiectul legii Curții de Casație din 1905. București, 1905.

Onişor Victor: Tratat de Drept Administrativ. Bucureşti, ed. II, 1930.
Rarincescu Const.: Contenciosul Administrativ Român, Bucureşti, Alcalay, ed. II, 1936.
Rarincescu Const.: Decrete-legi şi dreptul de necesitate. Bucureşti, 1924
Silvian Alex.: Regulamentul Administrativ. Bucureşti, 1934.
Tarangul Erast: Contenciosul în anulare din Franţa şi România. Cernăuţi, 1927.
Teodorescu Anibal: Tratat de Drept Administrativ. Bucureşti, ed. III, vol. I, 1929 şi vol. II, 1935.
Vermeulen J.: Reorganizarea contenciosului administrativ român. Bucureşti, 1936.
Mélanges Paul Negulescu. Bucureşti, 1935.
Roumanie din colecţia « La Vie juridique des Peuples » publicată de profesorii Lévy-Ullmann şi Mirkine-Guetzevitch. Paris, 1933 (conţine studii de drept administrativ, publicate de jurişti români).
Reforma administrativă (Comunicări făcute de membrii Institutului Regal de Ştiinţe Administrative). Bucureşti, 1929.

II. *Coduri şi legi adnotate*

Codul Administrativ de Paul Negulescu, G. Alexianu, Romulus Boilă. Bucureşti, 1930.
Legea pentru contenciosul administrativ, adnotată de C. Hamangiu, G. Iuliu şi R. Hutschneker. Bucureşti, 1930.
Legea contenciosului administrativ, publicată şi adnotată de G. Alexianu. Bucureşti, (cu expunerea de motive şi desbaterile parlamentare).
Legea pentru Curtea de Casaţiune din 17 Februarie 1912. Ediţia Oficială 1912 (cu expunerea de motive şi desbaterile parlamentare).

III. *Articole de revistă, studii şi note jurisprudenţiale*

Alexianu G.: Suspendarea actelor adm. de autoritate (notă de jurisprudenţă), în Pand. Săpt. 1935, p. 386.
Alexianu G.: Acţiunea în daune după dreptul comun, în Pand. Române, 1934 I, p. 33.
Alexandrescu-Roman: Jurisdicţiile speciale administrative, în Rev. de Drept Public 1935, p. 298.
Alexandrescu-Roman: Tratatele internaţionale şi actele de guvernământ, în Rev. de Drept Public 1931, p. 127.
Angelescu Const.: Iresponsabilitatea membrilor Adunărilor Legiuitoare, în Rev. de Drept Public 1935, p. 98.
Benişache Remus: Actele administrative de autoritate şi actele jurisdicţionale, în Pand. Rom. 1935, I, p. 34.
Botez C.: Arbitrariul administrativ şi legalitatea, în Rev. de Drept Public, 1926, No. 4, p. 403.
Cristescu Gh.: Les actes de commandement à caractère militaire, în « Mélanges Negulesco » Bucureşti, 1935, p. 181.
Gruia I. V.: Puterea discreţionară în funcţiunile Statului, în Pand. Săpt. 1934, p. 487.
Gruia I. V.: De la non-rétroactivité des actes administratifs, în « Mélanges Negulesco » p. 341.
Gruia I. V.: Observaţiuni asupra criteriilor de diferenţiere a actelor juridice, în Rev. de Drept Public 1934, p. 352.
Ionescu Const.: Anularea unui act de autoritate pentru greşită apreciere a faptelor, în Pand. Rom. 1929, II, p. 8.
Iuliu G.: Autoritatea lucrului judecat în contencios administrativ, în Pand. Rom. 1936, I, p. 40.
Iuliu G.: Responsabilitatea Statului, în Pand. Rom. 1932, I, p. 28.
Iuliu G.: Suspendarea actelor administrative de autoritate, în Repertoriul de Jurispr. Ad-tivă, 1936, p. 2756.
Macovescu D.: Actele de comandament cu caracter militar, în Rev. de Drept Public 1930, p. 114.
Manolache G-l: Actele de comandament cu caracter militar, în Rev. « România Militară », 1933, Iunie, p. 36.
Merlescu I. V.: Principiile contenciosului fiscal, în Rev. de Drept Public, 1930, p. 41 şi 444.
Merlesco I. V.: L'organisation du contecieux fiscal roumain, în « Roumanie » din colecţia « La Vie juridique des peuples » publ. de Lévy-Ullmann şi Mirkine-Guetzévitch, Paris, 1933.
Negulesco Paul: Les actes de gouvernement, în Rev. de de Drept Public, 1926, p. 518.
Negulesco Paul: La responsabilité de la puissance publique în Rev. de Drept Public 1935, p. 233 şi 1936 p. 7.
Negulescu Paul: Suspendarea actelor administrative atacate în instanţa de contencios, în Rev. de Drept Public 1937, p. 144.
Negulesco Paul: Le contecieux des actes administratifs en Roumanie, în Revue du Droit Public, Paris, 1910, p. 667.
Peter Iulian: Tutela Administrativă, în Pand. Rom. 1934, IV. p. 81.
Petrescu George: Exceptarea Statului dela căile de execuţiune silită, în Rev. de Drept Public 1933, p. 91.
Popescu P.: Competenţa instanţelor de contencios în privinţa actelor de gestiune, în Pand. Rom. 1934, I, p. 46.
Popovici Jean: Tutela Administrativă în dreptul român, în Rev. de Drept Public, 1937, p. 24.
Poulopol E.: La justice administrative roumaine (extrait du Bulletin de la Société de Législation Comparée, 1931, Paris).
Rarincescu Const.: Reforma contenciosului administrativ român, în « Reforma Administrativă », publicată de Institutul Regal de Ştiinţe Administrative. Bucureşti, 1929.
Rarincescu Const.: Recursul în contra deciziunilor trib disciplinare, în Rev. de Drept Public 1927, p. 392.
Rarincesco Const.: La révocation des actes administratifs, în « Mélanges Negulesco », p. 619.
Rarincesco Const.: Principes généraux du contencieux administratifs roumain, în vol. « Roumanie » din colecţia « La vie juridique » des peuples, publ. de prof. Lévy-Ullmann şi Mirkine-Guetzévitch, Paris, 1933.
Rarincescu Const.: Executarea hotărîrilor judecătoreşti obţinute în contra Statului, în Rev. de Drept Public, p. 173.
Rolland L.: Le contecieux administratifs français et le contecieux administratif roumain, în Rev. de Drept Public, 1928, p. 265.
Sigmund Andrei: Teoria gen. a procedurii administrative, în Rev. de Drept Public, 1928, p. 601.
Silvian Al.: Problema titlului executoriu în urmărirea creanţelor publice, în Rev. de Drept Public, 1936, p. 267.
Silvian Al.: Controlul judecătoresc al regulamentelor, în Rev. de Drept Public, 1934, p. 160.
Strihan Petar: Autoritatea lucrului judecat în materie de contencios administrativ, în Rev. de Drept Public, 1936, p. 57.
Tarangul Erast: Puterea discreţionară a administraţiei, în Rev. de Drept Public 1936, p. 159.
Teodorescu Anibal: Un plan de reformă a contenciosului administrativ, în Buletinul Secţ. Juridice a Asociaţiei pentru Ştiinţa şi Reforma Socială. Bucureşti 1920, p. 20.
Teodorescu Anibal: Suspendarea provizorie a actelor administrative de autoritate, în Repertoriul de Jurispr. Ad-tivă 1936, p. 2500.
Teodoresco Anibal: Le fondement juridique de la responsabilité dans le droit administratif, în « Mélanges Negulesco », p. 751.
Teodoresco Anibal: L'emploi par analogie des règles du droit administratif, în Rev. de de Drept Public, 1920, p. 428.
Teodorescu Ion: L'autorité de la chose jugée dans le système de la loi de 1925, relative au contencieux administratif, în « Mélanges Negulesco », p. 769.
Vermeulen J.: Suspendarea actelor administrative de autoritate, în Repertoriul de Jurispr. Ad-tivă 1935, p. 1671.
Vermeulen J.: Contractul de concesiune de serviciu public, în Rev. de Drept Public 1930, p. 66.
Vântu I. G.: L'extension du pouvoir réglementaire, în « Mélanges Negulesco », p. 793.
Văraru Marin: Noţiunea interesului în dreptul public, în Rev. de Drept Public 1926, pp. 253, 470 şi 1927 p. 71.

CONTENCIOSUL FISCAL

CARACTERELE JURIDICE ALE CONTENCIOSULUI FISCAL

Instanțele de drept comun în materia contenciosului administrativ, potrivit legii din 23 Decemvrie 1925, sunt Curțile de Apel, care funcționează ca instanțe de fond. Acestea judecă dacă actul administrativ de autoritate este ilegal, îl pot anula, sau pot pronunța daune civile până la restabilirea dreptului vătămat, având căderea de a judeca și cererea de despăgubiri. In contra deciziunii Curții de Apel se poate face recurs la Inalta Curte de Casație care, în actualul sistem, are în primul rând, rolul unei instanțe de recurs și, numai în caz de casare, poate cerceta fondul pricinei.

Dar osebit de aceste instanțe de drept comun, în contenciosul administrativ român există o serie de instanțe speciale, având o compunere, o competență și o procedură determinată la anumite materii, unele cu caracter permanent, altele cu caracter intermitent. Organizarea și funcționarea acestor instanțe nu este complet independentă de puterea judecătorească.

Din acest punct de vedere, legiuitorul special a căutat să nu se depărteze prea mult de principiul prevăzut de art. 107 din Constituție, potrivit căruia contenciosul administrativ este încredințat puterii judecătorești. Astfel, litigiile fiscale sunt judecate uneori în primă instanță, înaintea unei instanțe administrative, dar judecarea apelului este deferită instanțelor judiciare. In acest fel este organizat contenciosul represiv fiscal.

Alteori, litigiile sunt judecate atât în prima cât și în a doua instanță, de instanța administrativă și numai recursul în casare este rezervat competenței instanțelor judiciare.

In această categorie intră litigiile născute cu ocaziunea fixării drepturilor datorate fiscului.

Care sunt rațiunile care au determinat alcătuirea acestui sistem specific, în materie fiscală?

Organizarea contenciosului fiscal român păstrează un caracter judiciar, prin faptul că în compunerea acestor instanțe speciale intră, de cele mai multe ori, membri aparținând puterii judecătorești.

In al doilea rând, potrivit art. 103 din Constituție, toate deciziunile acestor instanțe speciale sunt supuse recursului în casare, care constituie controlul superior din punct de vedere al legalității, încredințat exclusiv puterii judiciare. Dar legiuitorul român a acordat totuși în această materie oarecare precădere administrațiunii. Această tendință se exprimă în special în recrutarea celorlalți judecători, chemați să completeze instanțele fiscale și cari sunt aleși, de obiceiu, dintre membrii administrației active. Președinția lor revine însă totdeauna membrilor corpului judecătoresc. Membrii instanțelor sunt desemnați de administrația respectivă; mandatul lor jurisdicțional este esențialmente revocabil.

Caracteristica acestui contencios se învederează mai ales în organizarea contenciosului contribuțiilor directe.

Astfel, conform art. 74 din legea contribuțiunilor directe, instanțele speciale care stabilesc anual veniturile impozabile, sunt formate dintr'un delegat al administrațiunii, desemnat dintre funcționarii serviciului de constatare și control al Ministerului de Finanțe, asistat de un delegat al organizațiilor profesionale și care nu are decât vot consultativ.

Tot așa comisiunile de apel, prevăzute de art. 76 din aceeași lege, deși prezidate de magistrați, sunt organizate mai ales în vederea intereselor fiscului. In compunerea lor figurează în mod obligatoriu un delegat al fiscului, fără prezența căruia ele nu pot funcționa. In principiu, în compunerea lor intră și un al treilea membru, cu vot deliberativ, în calitate de delegat al contribuabililor. Acesta din urmă este tras la sorți dintr'o listă de 20 de contribuabili, prezentată de către administrația interesată. Prezența delegatului contribuabililor nu este indispensabilă la constituirea Comisiunii, fiindcă aceasta poate să lucreze valabil numai cu prezidentul și cu delegatul fiscului. Inaintea acestor comisiuni contribuabilul trebue să recurgă numai la experții agreați și numiți de către Ministerul de Finanțe.

In modul acesta, contenciosul fixării contribuțiunilor directe este astfel organizat încât administrația activă poate să aibă nu numai o garanție serioasă, dar chiar să exercite o influență directă și hotărîtoare în judecarea litigiilor. Numai judecarea recursurilor în casare, este deferită puterii judiciare.

După art. 82 din legea contribuțiunilor directe, recursurile în casare se judecă de tribunalele respective, când venitul impozabil este mai mic de 100.000 lei. Când venitul întrece această cifră, ele se judecă de Curțile de Apel, conform aceluiaș articol și a art. 2 din legea de organizare judecătorească. Din cauza

acestui sistem, jurisprudența în această materie, cu atâtea instanțe de casare, este foarte variată. De aceea, spre a se remedia inconvenientele acestei organizațiuni și pentru a se stabili o oarecare unitate de interpretare, prin art. 2 din legea de organizare judecătorească, s'a atribuit în caz de contrarietate de deciziuni, date în materie fiscală de către aceeași Curte, sau de Curți deosebite, procurorului general al Curții de Casație dreptul de a ridica chestiunea de principiu înaintea Inaltei Curți, în Secțiuni Unite, spre a fixa o interpretare a legii.

Introducând această inovațiune în materie de casare, legiuitorul român a respectat, în interesul legii, prerogativele Curții de Casație, în ceea ce privește recursul. Spre a dovedi mai bine însemnătatea unității de interpretare în materie fiscală, legiuitorul cere ca chestiunea să fie judecată în Secțiuni-Unite, și pentru a înlătura orice nesiguranță, în ceea ce privește natura juridică a acestui recurs, articolul 2 din legea de organizare judecătorească, adaugă că această interpretare devine obligatorie pentru instanțele viitoare, dar că ea nu are nici o influență asupra speței judecate. Astfel, concepția legiuitorului apare în mod clar: încredințând judecarea recursurilor fiscale tribunalelor și Curților de Apel, el a voit să descongestioneze Curtea de Casație, prin crearea de instanțe de casare mai apropiate de contribuabili. Totodată, spre a însemna mai bine rolul îndrumător al Curții de Casație, el i-a rezervat în mod expres dreptul de a unifica interpretarea legii, în caz de contrarietate de decizii.

Una din părțile cele mai caracteristice ale contenciosului nostru, relativ la fixarea drepturilor fiscale, o constitue Comisiunea Centrală Fiscală, prevăzută de art. 81 din legea contribuțiunilor directe. Această Comisiune este instituită pe lângă Ministerul de Finanțe, spre a stabili norme generale în ceea ce privește constatările, evaluările și aprecierile făcute cu ocaziunea determinării veniturilor impozabile. Aceste norme nu privesc numai amănuntele de fapt, ceea ce de altfel ar fi foarte natural în această materie, dar ele se referă și la interpretarea legii, fiindcă art. 81 arată categoric că: « Normele stabilite prin aceste deciziuni după aprobarea dată de Ministerul Finanțelor, sunt obligatorii pentru instanțele de fond în judecarea cazurilor asemănătoare, atât la impunerile ce mai sunt de stabilit, cât și la judecarea apelurilor de către Comisiunile de apel.

« Judecarea apelurilor în contra impunerilor pentru care s'au introdus reclamațiuni la Comisiunea Centrală, va fi suspendată până la comunicarea deciziunii, acelei Comisiuni ».

Trebue să observăm că în aceste *norme generale relative la constatări, evaluări și aprecieri*, residă o mare parte din contenciosul fiscal de interpretare al contribuțiunilor directe, rezervat exclusiv acestei instanțe.

Procedura acestei Comisiuni Centrale, după art. 81 din legea contribuțiunilor directe, nu admite desbateri contradictorii; părțile interesate neputând decât să prezinte memorii pe care Comisiunea este obligată să le țină în seamă cu ocazia judecării. In felul acesta, orice litigiu asupra contribuțiilor directe este, teoretic, de competența a două jurisdicții speciale administrative, care se exercită simultan. In ceea ce privește faptele, competența revine comisiunilor de impunere și comisiunilor de apel, iar în ceea ce privește normele generale privitoare la constatări, evaluări și aprecieri, competența revine Comisiunii Centrale. Când o chestiune relativă la aceste norme generale este ridicată înaintea comisiunilor de fond, judecata se amână până când Comisiunea Centrală, sesizată printr'un memoriu separat, se pronunță asupra ei printr'o deciziune care devine obligatorie pentru comisiunile de fond. De aci rezultă o oarecare timiditate pentru comisiunile fiscale de fond, în sensul că ele își exercită jurisdicția în special asupra faptelor. Trebue să recunoaștem că acest sistem, introdus în România prin reforma contribuțiunilor directe, făcută în 1923 de Vintilă Brătianu, pe atunci ministru de finanțe, funcționează actualmente fără prea mari greutăți, și că jurisprudența fiscală fixată în răstimp de mai bine de un deceniu, a exercitat o influență eficace asupra lucrărilor practice ale comisiunilor.

Dacă legiuitorul român a organizat contenciosul contribuțiunilor directe în cele mai mici amănunte, nu tot astfel se prezintă situația în materie de contribuțiuni indirecte, unde, fără o concepție bine definită, el a lucrat după nevoile întâmplătoare care se prezentau. Astfel, a instituit în materie vamală, Comisiunea de Experți, prevăzută de art. 125 legea vămilor și Comisiunea Centrală Vamală, prevăzută de art. 2 al aceleiași legi, instanțe speciale însărcinate să judece litigiile născute cu ocaziunea fixării drepturilor de vamă. Membrii acestor comisiuni, în cea mai mare parte desemnați de administrație, judecă toate contestațiile ridicate de declaranți, nemulțumiți de taxarea fixată de către taxatorii vamali, precum și contestațiile tarifare introduse înaintea tribunalelor cu ocaziunea judecării apelurilor în materie represivă fiscală.

Legea specială nestabilind nici o procedură de urmat, aceste comisiuni judecă fără prezența contribuabilului și, cele mai adesea, numai după datele oferite de administrație.

In celelalte materii de contribuții indirecte, în lipsa unui contencios special de fixare a drepturilor, contribuabilul nu are posibilitatea să discute impunerea decât cu ocaziunea perceperii. Numai prin contestație la executare, — pe care el trebue să o introducă la judecătorie sau tribunal, după cum suma urmărită este sub sau depășește 50.000, lei, — i se deschide acest drept.

i. m.

EVOLUȚIE ISTORICĂ

In organizarea trecută a Principatelor Române nu există nici o procedură având de scop înlăturarea arbitrarului administrativ în stabilirea și perceperea impozitelor.

In regulă generală, impozitul era un act discreționar și absolut al Domnului, în sensul că el avea totdeauna dreptul de a-l stabili, singur, sau cu consimțimântul Divanului.

Sistemul de impunere întrebuințat era «cisla», impozit colectiv repartizat pe sate, contra căreia nu puteau avea loc reclamații individuale asupra stabilirii. Reclamațiile ce le judecau administratorii regionali «căpitanii» în Muntenia și «pârcălabii» în Moldova, cari aveau atribuțiuni fiscale și în mod accesoriu jurisdicționale, se refereau numai la faptele reprobabile ce le săvârșeau funcționarii inferiori cu ocazia strângerii impozitelor. Cu alte cuvinte, nu se poate vorbi de un contencios, ci cel mult de un recurs ierarhic.

Regulamentul organic care organizează mai temeinic Principatele, nu prezintă nici el un pas înainte în această materie. Se schimbă doar vechiul sistem de impozite, introducându-se impozitele de cotitate. Inovația constă numai în modul de stabilire al impozitelor pe veniturile din comerț, industrie și meserii, care se face prin comisiuni administrative. «Jăluirile» pe care le aveau la îndemână contribuabilii, erau tot recursuri ierarhice.

Abia la 1860 începe în dreptul nostru existența de fapt a unor jurisdicții administrative, când se înființează primul contencios privitor la stabilirea impozitelor pe venitul net al proprietăților funciare. Proprietarul care se socotea asuprit cu evaluarea veniturilor proprietății sale, făcută de funcționarul fiscal, putea reclama prin prefectura districtului îndreptarea evaluării, în termen de trei luni. Fiscul putea și el contesta evaluarea. Judecata se făcea de către o «comisiune de prețuire», compusă din patru arbitri, doui aleși de fisc și doui de către proprietarul interesat.

După 1866 se crează o serie de comisiuni de impunere, dar cari nu aveau nici acestea caracterul de tribunale administrative.

In epoca ce urmează, printr'o serie de legi succesive, se împământenește la noi în materie de impozite directe, sistemul comisiunilor, formate din reprezentanți ai fiscului și ai contribuabililor, iar pentru apel comisiuni mixte în a căror compunere intră și magistrați. Acest sistem dăinuiește și azi. Recursul în schimb a fost multă vreme în competența exclusivă a Curții de Casație. Numai impozitele indirecte au avut o evoluție normală, contenciosul lor fiind deferit prin diverse legi speciale, instanțelor judecătorești obișnuite.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ A CONTENCIOSULUI FISCAL

CONTENCIOSUL DE STABILIRE A IMPOZITELOR

In stabilirea oricărui impozit se disting două operațiuni: una de așezare a impozitului și una de lichidare. Operațiunea de așezare constă în determinarea exactă a materiei impozabile, adică a bazei materiale cantitative de impunere.

Trebue apoi să se aplice acestei baze impozabile cotele de impunere, cari sunt adesea foarte complexe și cari pot fi diferite după situațiunea personală a contribuabilului. Această aplicare a tarifului la materia impozabilă, fie că este efectuată prin procesul-verbal de impunere, cum este la impozitul direct, fie că este inclusă în ansamblul operațiunilor fiscale, cum este la impozitul indirect, constitue lichidarea impozitului și determinarea datoriei contribuabilului față de fisc.

In general, impozitul direct este perceput în baza unui rol, care constitue titlul executoriu al fiscului. Impozitul indirect, din contra, este perceput cu ocazia unor fapte, după un tarif uniform, nefăcându-se o determinare individuală prealabilă a sumei de plată, de către organe distincte de cele de percepere, ca în cazul impozitului direct. Cu alte cuvinte, impozitele indirecte nu cunosc în sistemul nostru fiscal, un contencios de stabilire. Aceeași administrațiune și uneori acelaș agent sunt competenți să fixeze suma de plată și s'o perceapă, îndată ce faptul generator al impozitului a ajuns în fața fiscului.

Deciziunile administrative de taxare, de ex.: viza pusă pe acte în materie de timbru, taxarea la impozitul pe lux și cifra de afaceri, etc., sunt prin natura lor revocabile. Actele de constatare a acestor impozite sunt retractabile de administrațiune, prin faptul că împotriva lor nu este prevăzută nici o cale directă de atac.

Contribuabilul n'are posibilitatea de a discuta impunerea decât cu ocazia perceperii, în urma opoziției sale la actul administrativ de executare. Contenciosul impozitelor indirecte este organizat dar, într'un contencios de percepere și urmărire, legându-se numai în urma refuzului contribuabilului de a plăti impozitul.

Administrațiunea impozitului direct cere intervențiunea succesivă a două serii de organe sau agenți, cari sunt competenți:

1. în materie de așezare și verificare;
2. în materie de percepere.

Din această cauză, în sistemul nostru legislativ impozitele directe dau naștere la două feluri de recursuri, unul cu ocazia stabilirii și altul cu ocazia perceperii lor.

Adevăratul contencios administrativ special fiscal, îl constitue însă contenciosul de stabilire a contribuțiunilor directe, care este dat în căderea unor instanțe administrative ori mixte, semi-administrative, semi-judiciare.

Comisiunile de primă instanță

Contenciosul special organizat de legea pentru unificarea contribuțiunilor directe nu se referă la toate impozitele directe prevăzute de această lege. Pentru motive de ordin practic, din cele 6 impozite directe elementare, impozitul pe venitul valorilor mobiliare și impozitul pe salarii nu se percep în virtutea unui act administrativ de impunere, ci prin așa numitul procedeu al stopajului la sursă.

Impozitul pe veniturile societăților agricole, impozitul pe venitul proprietăților clădite, impozitul pe veniturile comerciale și industriale și impozitul pe veniturile din profesiuni și ocupațiuni neimpuse la

celelalte impozite, la care se mai adaugă și impozitul supra cotă, urmează calea contenciosului de stabilire prevăzută de lege.

Pentru constatarea veniturilor impozabile și stabilirea impunerilor anuale, legea contribuțiunilor directe organizează procedeuri speciale cărora le dă caracterul de primă instanță. In realitate, comisiunile de impunere sunt organe cu caracter administrativ, procesele verbale de impunere fiind acte administrative. Impotriva acestui fel de acte, legea organizează căi speciale de atac, puse la dispoziția atât a contribuabilului interesat cât și a fiscului.

Actele de impunere sunt acte administrative cu caracter jurisdicțional, niputând fi revocate de administrațiune pe cale unilaterală. Refromarea lor nu este posibilă decât în fața instanțelor de apel sau de recurs, stabilite de lege.

In prima instanță impunerea se face printr'o procedură deosebită, după cum este vorba de impunere prin recensământ sau de impunerea anuală.

a) *Impunerea prin recensământ.* Impozitele pe veniturile proprietăților agricole (art. 3 și urm.) și pe veniturile proprietăților clădite (art. 13 și urm.), sunt stabilite pe baza veniturilor impozabile constatate, din 5 în 5 ani, de comisii de recensământ, alcătuite din: un delegat al consiliului județean sau, în comunele urbane, un delegat al consiliului comunal; un delegat al fiscului, desemnat din corpul de constatare și control al funcționarilor Ministerului de Finanțe, și un delegat al contribuabililor, desemnat, prin tragere la sorți, de către judecătorul ocolului respectiv, iar pentru orașele unde sunt tribunale, de către președintele sau primul președinte al tribunalului, dintr'o listă de 20 contribuabili, știutori de carte, cunoscători ai condițiilor locale și cari nu sunt funcționari publici.

b) *Impunerea anuală.* Constatarea veniturilor impozabile și stabilirea impunerilor anuale în prima instanță, pentru impozitele din veniturile comerciale, industriale și profesiuni, se face conform art. 76 din lege, de un delegat al fiscului desemnat din corpul funcționarilor de constatare, control și inspecție al Ministerului de Finanțe, sub supravegherea inspectorilor financiari, sau a unui delegat special al Ministerului de Finanțe. Pentru cazurile de impunere la veniturile comericiale și industriale, delegatul fiscului însărcinat cu constatarea veniturilor impozabile și stabilirea impunerilor va fi asistat de un delegat numit de Camera de Comerț și Industrie respectivă; iar pentru cele profesionale, de un delegat numit de organizațiile lor, recunoscute prin lege. Delegatul Camerei de comerț sau al organizațiilor profesionale are vot deliberativ.

c) *Impunerea prin clasificare.* Pe lângă impunerile anuale și prin recensământ, legea contribuțiunilor directe mai prevede impuneri pe o perioadă de trei ani, a micilor comercianți și industriași, al căror venit impozabil este cuprins între 5.000—300.000 lei, conform unei tabele care cuprinde 13 clase de impozit, cât și a micilor meseriași cari îndeplinesc condițiunile art. 13 din legea asupra impozitelor pe lux și cifra de afaceri din 31 Dec. 1932 (art. 30 și 48 L. C. D.)

Căile de atac ale impunerii

Apelul. Contribuabilul sau fiscul, nemulțumiți de constatările primelor instanțe, pot face apel împotriva procesului-verbal de impunere în termen de 20 zile, socotite pentru contribuabil dela comunicarea procesului-verbal de impunere, iar pentru fisc, dela data lui.

Apelurile se fac și se înregistrează la Administrația de constatare a impozitelor sau la circumscripția de constatare a orașului nereședință, în care funcționează comisiunea de apel.

Comisiunile de Apel pentru judecarea apelurilor fiscale, se alcătuesc din: *a)* primul președinte sau președintele tribunalului, dacă acesta are o singură secție, sau un magistrat delegat de el, ca președinte; *b)* un delegat al fiscului și *c)* un delegat al contribuabililor, desemnat prin tragere la sorți de președintele Tribunalului, dintr'o listă de 20 contribuabili, care nu sunt funcționari publici.

Pentru apelurile referitoare la impunerea veniturilor din comerț, industrie și profesiuni, delegatul va fi desemnat de Camerele de Comerț și de organizațiile profesionale respective.

Motivele de apel și actele pe care se sprijină apelul, vor fi depuse fie prin petiția de apel, fie printr'un memoriu separate, până în ziua fixată pentru judecată.

Comisiunele de Apel sunt obligate să judece după memorii și actele prezentate, chiar în lipsa apelantului.

Comisiunile de apel judecă în ședință publică. Inaintea lor contribuabilii pot fi asistați de avocați, iar fiscul poate fi apărat printr'un delegat special.

Comisiunile de apel nu pot discuta și decide asupra unor chestiuni ce n'au fost apelate.

Principiul desbaterilor contradictorii trebue scrupulos respectat. Procesele verbale de ședință trebuesc semnate de toți membrii cari au făcut parte din completul de ședință. Comisiunile de apel sunt ținute să motiveze deciziunile ce dau și să le pronunțe în public. Conform art. 100, hotărîrile instanțelor de apel ca și ale acelora de recurs și de impunere se dau fără drept de opoziție. Deși legea nu prevede, jurisprudența a stabilit că este admisibilă contestația contra deciziilor comisiilor de apel, conform art. 400 și urm. din procedura civilă, pentru cazurile când nu s'au respectat cu ocazia judecății regulele de procedură.

Toată procedura pentru constatarea impozitelor, deci și a apelului, este scutită de timbru, cu excepția recursurilor în casare, conform art. 101 din lege.

Recursul. Contribuabilul sau fiscul pot face recurs în contra deciziunii Comisiunii de Apel pentru motive de exces de putere, omisiune esențială, incompetență sau violare de lege, în termen de 30 zile, socotite dela pronunțare atât pentru fisc cât și pentru contribuabil, dacă a fost prezent, sau dela comunicarea deciziei dacă, la judecarea apelului, contribuabilul a fost lipsă.

Recursul se declară la administrația respectivă, care va trimite dosarele în termen de 30 de zile: tribunalului local, când venitul impozabil care face obiec-

tul litigiului din deciziunea Comisiunii de Apel, nu trece de 1000.000 lei și Curții de Apel, dacă obiectul litigiului trece de 100.000 lei.

Motivele de recurs trebuesc formulate în conformitate cu art. 36 din legea Curții de Casație, în prima parte a petițiunii de recurs sub formă enunțiativă iar în partea doua să urmeze desvoltarea, sub sancțiunea nulității recursului.

Potrivit art. 84 din L. C. D., motivele de recurs trebuesc depuse în scris și la prima zi fixată pentru judecată.

Conform art. 101 al. 3 și 4, contribuabilul recurent sau intimat este citat înaintea instanței de recurs cu cel puțin 8 zile înainte de termenul fixat pentru judecată.

Petiția de recurs ca și citațiunile în fața instanței de recurs se fac pe timbru.

Art. 85 prevede în caz de casare a deciziunei Comisiunei de Apel, trimiterea afacerei înaintea aceleiași comisiuni de apel, care este obligată să refacă impunerea în conformitate cu decizia de casare. Dacă în recursurile judecate de Tribunal se poate reface impunerea după actele dela dosar, însuși Tribunalul evocă fondul și stabilește impunerea. In caz de casare a deciziei, Curtea de Apel care judecă ca instanță de recurs, nu evoacă fondul, ci trimite afacerea înaintea aceleiași comisiuni de apel care a se va conforma. Dacă Comisiunea de Apel nu se conformează deciziei de casare, această a doua decizie poate fi atacată cu recurs în acelaș termen și sub aceleași forme ca cea dintâi. In acest caz, instanța de recurs evocând fondul, va judeca în ultima instanță.

Procedura stopajului la sursă

Nu toate impozitele directe se stabilesc prin procedura specială a instanțelor de impunere, apel și recurs, examinată mai sus.

Astfel impozitul asupra veniturilor valorilor mobiliare (art. 22 L.C.D.), impozitul pe salarii (art. 43 L.C.D.) și impozitul asupra câștigurilor ocazionale (art. 51 lit. *a* L.C.D.), se percep pe cale de reținere de către debitorii veniturilor arătate. *Debitorii veniturilor mobiliare* (dividend, cupoane, dobânzi, rente viagere dela 25.000 lei în sus, tantieme); *debitorii veniturilor din salarii* (salarii, lefuri publice și private, remunerații, gratificații, indemnizații de orice fel, participări la beneficiu, pensiuni, rente viagere, mai mici de 25.000 lei anual), precum și *debitorii câștigurilor ocazionale* din afaceri izolate, ori din remize întâmplătoare, care nu sunt supuse altor impozite elementare, sunt obligați a reține la plata veniturilor enumerate, impozitul aferent, și a-l vărsa la Stat în maximum o lună de zile dela reținere. Conform acestei proceduri, constatarea venitului impozabil, o face însuși debitorul venitului, în momentul plății; ulterior, în momentul vărsării impozitului la Stat, organele fiscale de constatare verifică dacă debitorul venitului a executat reținerea în conformitate cu dispozițiunile legii.

Stabilirea impozitelor vamale

Spre deosebire de majoritatea impozitelor indirecte cari nu pot fi puse în discuție decât cu ocazia contestației de urmărire în materie vamală, legea vămilor organizează « comisia de experți » și « comisia centrală vamală » cari sunt instanțe speciale pentru judecarea litigiilor născute cu ocazia stabilirii drepturilor de vamă.

Art. 125. prevede că orice contestații ivite între declaranți și biroul vamal se vor supune comisiei de experți, instituită pe lângă direcția vămilor, care se va pronunța asupra naturii, felului, calității. valorii, originei sau întrebuințării mărfurilor.

Comisia de experți se compune din: 1. un delegat permanent al Ministerului de Finanțe, ales dintre funcționarii superiorii ai direcției vămilor; 2. un funcționar superior al Ministerului de Industrie și Comerț, din Direcția Industriei sau Direcția Minelor, delegat după specialitate; 3. un expert ales prin tragere la sorți dintr'un tablou de experți recomandați de Uniunea Camerelor de Comerț și Industrie sau de Uniunea Camerelor de Agricultură. Hotărârile comisiei se dau cu majoritate și sunt obligatorii.

Comisia se pronunță într'un termen de maximum 30 zile dela data înregistrării contestației, la direcția vămilor.

In caz când contestatorul nu este mulțumit cu decizia direcției, el se poate adresa comisiei centrale vamale, instituită pe lângă direcția vămilor. Comisia centrală vamală este formată din: directorul vămilor, directorul industriei, din Ministerul Industriei și Comerțului, sau delegații lor, și dintr'un specialist în chestiuni vamale și tarifare care nu face parte din corpul funcționarilor, desemnat de ministru.

Comisia centrală vamală examinează dacă articolele din tarif aplicate mărfurilor constatate, corespund hotărârii pronunțate de comisia de experți asupra materiei, felului, calități, ivalorii, originei sau întrebuințării mărfurilor, și decide cu majoritate de voturi, articolele din tarif ce trebuesc aplicate.

Deciziile comisiunii centrale vamale au puterea lucrului judecat și sunt obligatorii atât pentru direcția vămilor cât și pentru contestator și nu vor putea fi atacate înaintea niciunei instanțe administrative sau judecătorești.

Stabilirea impozitului pe succesiuni

Impozitul pe succesiuni stabilit de legea timbrului își are organizată, spre deosebire de taxele de timbru, o procedură specială de stabilire, indentică cu aceea pentru stabilirea impozitelor directe.

Constatarea succesiunilor și impunerea lor se face de către funcționarii fiscului, desemnați în acest scop de Ministerul de Finanțe.

Procesele verbale de constatare și impunere a succesiunii, purtând viza administratorului financiar, se comunică celor în drept conform procedurii prevăzută de art. 98 din legea contribuțiunilor directe.

Contribuabilul cât și fiscul pot face apel contra procesului verbal de impunere, în termen de 20 zile dela comunicarea procesului verbal.

Compunerea comisiunii de apel este cea prevăzută de legea C. D.

Deciziunile comisiunii de apel rămân definitive în ce privește chestiunile relative la constatarea de fapt, la evaluări, la aprecieri.

Conform art. 62, contribuabilul sau administrația financiară pot face recurs, în termen de 30 zile dela comunicarea deciziunii, pentru motive de exces de putere, omisiune esențială, necompetență sau violare de lege.

Reclamațiile se declară la administrația financiară, sau direct la instanțele judecătorești competinte pentru judecarea lor.

Ele se judecă la Tribunal, dacă valoarea impozitelor stabilite este mai mică de 20.000 lei, iar dela această valoare în sus, de către Curtea de Apel a locului unde s'a deschis succesiuneea.

Comisiunile speciale și cele de apel se pot convoca în cursul anului, oricând, după trebuință (art. 63).

CONTENCIOSUL DE PERCEPERE ȘI URMĂRIRE

Gradele de urmărire

Principiile și regulile juridice ale acestui contencios sunt prevăzute de legea pentru perceperea și urmărirea veniturilor publice ale Statului din 5 Mai 1934, cu modificările aduse la 1 Aprilie 1935. Această lege are un caracter general de percepere și urmărire nu numai a impozitelor directe și indirecte, dar și a veniturilor nefiscale. Totuși, această procedură de urmărire are un caracter fiscal dominant.

Pentru plata impozitelor indirecte, fiscul poate constrânge contribuabilul să plătească imediat ce faptul generator al impozitului a ajuns în fața sa.

La impozitele directe din potrivă, organele de percepere fiind distincte de cele de constatare, se prevede un termen între operațiunea fiscală a stabiliri, și realizarea plății. Există o disociațiune între diferitele operațiuni fiscale cari se efectează succesiv, După constatarea impozitelor, de obiceiu, fiscul avertizează pe contribuabilul care nu s'a prezentat la cassă, trimițându-i o somațiune de plată și dându-i un anumit termen, înainte de a proceda la urmărirea forțată. Aceiași regulă se aplică și impozitelor indirecte date în debit.

Legea prevede următoarele trepte de urmărire:

a) *Somația de plată* (art. 6 și urm.). Dacă în termen de 15 zile dela data exigibilității veniturilor publice debitate, contribuabilul nu achită debitul său, percepția de circumscripție emite o somație de plată, în care arată suma de plată și natura ei, cu mențiunea că la caz de neurmare se va sechestra și vinde averea mobilă a contribuabilului.

b) *Sechestru* (art. 12 și urm.). Dacă în termen de 15 zile dela înmânarea sau predarea somației, debitorul nu achită sumele datorate, se procedează la sechestrarea averii mobile. Aplicarea sechestrului se constată prin încheere de proces-verbal. Obiectele sechestrate vor putea fi lăsate pe loc, în paza și custodia debitorului, sau a unui custode desemnat de fisc, sau vor putea fi ridicate și depozitate în altă parte, care va putea fi și sediul percepției. Ori de câte ori obiectele sechestrate sunt depozitate în altă parte, se va desemna un custode, altul decât debitorul. Retribuția custodelui va fi stabilită de administratorul de încasări și plăți și nu va putea depăși 5% din debit. Ea va cădea în sarcina debitorului.

c) *Vânzarea mobiliară.* (Art. 19 și urm.). Dacă datoria nu este achitată în termen de 15 zile dela data procesului-verbal de sechestru, se va fixa termen de vânzare, emițându-se publicațiile de vânzare, în care se va arăta locul și data vânzării, averea mobilă ce se va vinde și suma pentru care se face urmărirea. Termenul de vânzare nu va putea fi mai scurt de 25 zile dela data procesului-verbal de sechestru.

Vânzarea se va face la domiciliul debitorului, la la locul unde obiectele au fost depozitate, sau pe o piață publică, între orele 10—18.

Vânzarea se va face prin licitație publică, de către un funcționar al fiscului delegat de perceptor și însoțit de un agent polițienesc în comunele urbane și de notari în comunele rurale. Dacă suma oferită la licitație este vădit derizorie, adjudecarea nu se va putea face decât cu aprobarea administratorului de încasări și plăți, în cazul de urmărire până la 200.000 lei, iar în celelalte cazuri numai cu aprobarea Ministerului de Finanțe.

Legea pentru perceperea și urmărirea veniturilor publice, prin art. 26, scoate de sub urmărire următoarele obiecte:

1. paturile, așternutul, îmbrăcămintea și ustensilele casnice, strict necesare datornicului și familiei sale;
2. doui trăgători de muncă; un râmător; o vacă cu lapte sau patru capre sau șase oi, după alegerea debitorului, împreună cu nutrețul trebuincios pentru două luni, precum și semințele trebuincioase pentru arătură;
3. carul sau căruța, sacaua, plugul sau alte asemenea obiecte de muncă sau transport;
4. cărțile trebuincioase profesioniștilor de orice natură;
5. mașinile, uneltele și instrumentele necesare la învățătura practică sau la executarea unei meserii sau profesiuni până la valoarea de lei 15.000, după alegerea debitorului;
6. echipamentele militare.

d) *Poprirea* (art. 28). Percepțiile fiscale vor putea înființa popriri în mâinile terților cari datorează sume de bani și orice alte valori debitorilor statului sau autorităților și instituțiilor, în favoarea cărora se face urmărirea. Poprirea se va face printr'un proces-verbal, care va arăta sumele de bani urmărite. Popririle vor fi definitive, fără a fi supuse la formalitatea validării.

e) *Urmărirea generală a veniturilor imobiliare.* (art. 30. și urm.). Deasemenea, percepțiile fiscale vor putea înființa urmărirea generală a veniturilor averii imobile a debitorilor, producătoare de venit, dresând un proces-verbal în care se va arăta imobilele și veniturile urmărite.

Urmărirea generală a veniturilor se poate face prin obligarea chiriașilor și arendașilor de a vărsa direct la percepția respectivă toate chiriile și aren-

zile datorate, sub sancţiunea răspunderii pentru sumele nevărsate. Dacă se dovedeşte că debitorul face contracte de închiriere sau arendare nesincere, sau cu preţuri necorespunzătoare, precum şi în cazul când imobilele rămân neînchiriate sau nearendate, administratorul de încasări şi plăţi este în drept a desemna un administrator girant al imobilelor. Administratorul girant este obligat a vărsa veniturile încasate la percepţie, pe măsura încasărilor, şi a depune conturile de gestiune odată cu vărsarea. Aprobarea conturilor de gestiune, va fi dată de tribunalul locului, cu citarea părţilor.

f) *Administrator-sechestru.* Dacă fiscul constată că nu poate să încaseze impozitele sau orice alte datorii din cauza unor operaţiuni şi acte făcute pentru a împiedeca realizarea drepturilor sale, precum şi în cazul când urmărirea impozitelor şi a oricăror alte datorii nu se poate face pe căile normale, se va putea înfiinţa un administrator-sechestru, asupra intreprinderilor industriale, comerciale şi civile, cu aprobarea prealabilă a Ministerului de Finanţe şi cu dresarea unui proces-verbal, care va arăta: întreprinderea sau comerţul pus sub sechestru şi persoana însărcinată a executa atribuţiunile de sechestru.

g) *Urmărirea imobiliară.* Administraţia de Incasări şi Plăţi sau autoritatea urmăritoare, va putea cere şi vânzarea imobilelor debitorilor înscrişi în roluri.

Vânzarea imobilelor de orice natură, se va face prin mijlocirea tribunalului locului unde se află situat imobilul, iar în teritorile unde fiinţează instituţia cărţilor funduare, prin mijlocirea instanţelor de cărţi funduare competinte.

Instanţa primind cererea, ordonă de îndată printr'un jurnal scoaterea în vânzare a imobilului urmărit, fixând prin acelaş jurnal termenul de vânzare, care nu poate fi mai lung de 45 zile.

Acest jurnal se transcrie prin îngrijirea grefei în registrul special de transcripţiuni imobiliare.

Pe baza jurnalului de scoatere în vânzare, instanţa, în termen de 3 zile, ordonă să se procedeze la îndeplinirea formalităţilor de afişare şi publicaţiune, transmiţând şi procesul verbal de situaţiunea şi lista de sarcini care apasă asupra imobilului.

Publicaţiunea vânzării se face în Monitorul Oficial cu cel puţin 20 zile înainte de termenul fixat pentru vânzare. Adjudecarea imobilului se poate face şi asupra Statului, dacă o cere expres, însă numai până la concurenţa datoriei cheltuelilor de urmărire şi a majorărilor.

Sunt aplicabile urmăririle imobiliare făcute de fisc, toate dispoziţiunile legilor de procedură civilă şi de execuţiune silită în privinţa licitaţiunei şi adjudecării imobilului, a efectelor urmăririi şi a judecării recursului în casaţie, a împărţirii preţului şi a judecării contestaţiunilor.

Procedura este gratuită şi scutită de taxele portăreilor.

Contestaţia la urmărire

Debitorii şi toţi cei interesaţi au dreptul să facă contestaţie împotriva procesului-verbal de sechestru sau prin care se iau orice alte măsuri de urmărire sau asigurare.

Pentru debitori termenul de contestaţie este de 15 zile dela comunicarea procesului-verbal, iar pentru terţi, până cu o zi înainte de vânzare.

Conform art. 44 din legea de percepere şi urmărire, contestaţiile se îndreaptă la judecătoriile de ocol respective, în urmăririle până la 50.000 lei şi la tribunal, în cuprinsul circumscripţiei căreia se află percepţia prin care se face urmărirea pentru debitele ce întrec această sumă.

Judecătoria şi tribunalul judecă în primă şi ultimă instanţă.

Condiţiunile de formă ale contestaţiei. Contestaţiunea trebue să cuprindă în redactarea ei, sub pedeapsă de nulitate, următoarele elemente: numele şi pronumele contestatorului; alegerea de domiciliu în localitatea de reşedinţă a tribunalului sau judecătoriei; arătarea actului de urmărire atacat; arătarea motivelor de contestaţie; mijloacele şi probele ce se invoacă; anexarea în copie a actelor de care se serveşte în sprijinul contestaţiei.

O condiţiune care arată natura specială a contenciosului de urmărire, este obligaţiunea debitorului de a consemna suma ce se urmăreşte, sub pedeapsă de nulitate a contestaţiei.

Procedură, Timbrare. Regulele de procedură sunt instituite în scopul de a asigura o cât mai urgentă soluţionare a acestor litigii, pentru ca fiscul să-şi poată realiza la timp sumele datorate.

Fiscul se citează prin Administraţia de încasări şi plăţi a judeţului, iar celelalte autorităţi prin reprezentanţii lor legali. Prezenţa părţii în instanţă acoperă orice viciu de procedură. Contestatorul care s'a prezentat la un termen este presupus că are cunoştinţă de toate termenele ce se vor fixa în decursul desbaterii procesului. Termenele ce pot acorda instanţele pentru depunerea actelor, se limitează la unul singur.

Hotărîrile instanţelor de fond în materie de contestaţii se dau fără drept de opoziţie, ca în întreaga materie fiscală.

In ceeace priveşte judecarea contestaţiunilor, sunt aplicabile toate dispoziţiunile dreptului comun, întru cât legea de urmărire nu stabileşte reguli speciale. Astfel, procedura este orală, ca şi în dreptul comun, instanţa neputând soluţiona pe bază de memorii scrise. Judecătorul acţiunii este şi judecătorul excepţiunii. Probatoriile sunt aceleaşi din dreptul comun.

Motivele contestaţiei. In conteciosul fiscal de urmărire atât pentru impozitele directe cât şi pentru cele indirecte, contestatorul se poate plânge judecăţii de neîndeplinirea a două condiţiuni ce trebuesc respectate de administraţiune, pentru ca o urmărire să fie valabil făcută: 1. neregularitatea actelor de executare, vicii de formă şi executarea averii altei persoane decât a contribuabilului urmărit; 2. inexistenţa unui titlu care să legitimeze executarea fiscală.

1. Formalităţile pe cari trebue să le îndeplinească fiscul cu ocazia dresării actelor de executare, cum sunt somaţia, sechestrul, vânzarea mobiliară, etc., trebue efectuate cu respectarea tuturor formelor prevă-

zute de lege. Actele de executare nu sunt simple fapte administrative sau acte materiale, ci adevărate acte administrative producătoare de efecte juridice. Actul făcut în dispreţul formelor prevăzute de textul fiscal este nul.

Contribuabilul invoacă în acest contencios nulităţile instituite în favoarea lui, cari constituesc adevărate sancţiuni date de legiuitor pentru proteguirea drepturilor sale şi înlăturarea abuzului administrativ. Viciul de formă este dar o garanţie acordată contribuabilului, că actele fiscale vor fi făcute cu toată obiectivitatea şi în cadrul legii.

Viciul de formă constă, în general, în omisiunea sau în săvârşirea necompletă sau neregulată a formalităţilor la care este supus actul administrativ de legi şi regulamente.

Contestatorul trebue să facă dovada că actele de executare i-au adus o leziune oarecare, pentru a putea să justifice interesul de a sta în instanţă.

Există o gradaţiune între elementele formelor de executare; unele elemente sunt substanţiale iar altele accesorii. Primele conduc la anularea actelor de executare, pe când celelalte nusunt de natură a anual actul de executare.

Contenciosul de urmărire prezintă particularitatea că orice viciu de formă de care s'ar plânge contribuabilul, trebue invocat pe cale scrisă, în termenul indicat de lege; astfel, ele se ratifică prin faptul că nu au fost invocate. Instanţa de judecată nu se poate sesiza singură de neregularitatea formelor de urmărire.

2. *Inexistenţa titlului de executare.* Această a doua condiţiune ce trebue îndeplinită de administraţie, conduce, pentru cazurile când contestaţia este îndreptată împotriva unor urmăriri de impozite indirecte, la un adevărat control judecătoresc al operaţiunilor de stabilire a titlului. Cu această ocazie se verifică, pe calea unui control jurisdicţional, dacă toate operaţiunile administrative de stabilire a impozitului indirect au fost sau nu efectuate legal.

Judecătorul de urmărire are dreptul să cerceteze existenţa titlului pe baza căruia se face urmărirea.

In materie de impozite indirecte, contenciosul lor de stabilire nu este altceva decât controlul judecătoresc al existenţei titlului de urmărire. Acest control nu se poate face decât de instanţa de urmărire, odată cu cercetarea contestaţiunii ce debitorul face la executarea întreprinsă de fisc.

Titlul Statului în urmărirea impozitelor. Pentru impozitele directe titlul Statului îl constitue rolul care are la baza sa procesul-verbal de impunere rămas definitiv prin neapelarea sau epuizarea tuturor căilor de atac. Rolul nu mai poate fi pus în discuţie cu ocazia contestaţiei la executare.

Titlul Statului în urmărirea impozitelor indirecte îl constitue decizia administraţiunii, adică ordinul prin care organele ce au făcut constatarea, dispun debitarea sumelor şi urmărirea lor în persoana datornicului.

Suspendarea executării în caz de contestaţie. In dreptul fiscal, puterea publică beneficiind de prerogativa execuţiunii prealabile şi a acţiunii din oficiu, creanţa de impozit, chiar contestată, este executabilă.

Legea de urmărire nu are reglementată decât fragmentar chestiunea suspendării executării, prin act. 46 al. 3, care dispune că numai în cazurile când suma pentru care se face urmărirea este consemnată în întregime, se va putea acorda suspendarea.

Recursul

In materia contenciosului de urmărire există un singur grad de jurisdicţiune în fond, ca în întreg contenciosul fiscal.

Cărţile de judecată şi sentinţele tribunalelor se dau cu drept de recurs, în termen de trei zile dela comunicare.

Recursul se poate face la tribunal sau Curtea de Apel competinte, numai pentru motivele şi cu formele indicate de legea organică a Inaltei Curţi de Casaţie.

Contestaţiile şi recursurile se judecă cu termene de înfăţişare urgente. Alegerea de domiciliu în oraşul de reşedinţă al instanţei de recurs este obligatorie, sub pedeapsă de nulitate a recursului.

Recursul în interesul legii, organizat de legea contribuţiunilor directe prin art. 82, are aplicaţiune şi în materia contenciosului de urmărire.

CONTENCIOSUL FISCAL REPRESIV

Pentru judecarea contravenţiunilor la legile fiscale de impozite nu avem o lege unitară, cum există pentru perceperea şi urmărirea veniturilor Statului.

Deşi fiecare lege de impozit îşi are prevăzute normele sale pentru judecarea contravenţiunilor, totuşi, legiuitorul fiscal român a fost preocupat de o concepţie unitară, aceea a realizărilor tuturor veniturilor statului, prin sancţionarea cu amenzi a contribuabililor recalcitranţi, dar şi de a le da, în acelaşi timp, garanţiile legale contra arbitrajului posibil al agenţilor fiscali.

Afară de legea contribuţiunilor directe care îşi are reglementată materia contravenţiunilor toate celelalte legi cari stabilesc impozite indirecte au regulamentată fiecare în parte materia contravenţiunilor.

Acestea sunt: Legea vămilor, legea timbrului, legea impozitului pe lux şi cifra de afaceri, legea impozitului pe automobile, legea impozitului asupra spectacolelor publice, legea taxelor asupra produselor petrolifere, legea taxelor pe zahăr şi glucoză, legea monopolului alcoolului, legea Casei Autonome a Monopolurilor, legea fondului aviaţiei.

O caracteristică generală a mai tuturor legilor de impozite indirecte este că nu prezintă totdeauna pentru contribuabil posibilitatea de a deduce înaintea justiţiei legalitatea taxelor ce i se pretind. Singura posibilitate pe care o are contribuabilul lezat în drepturile sale, este să se pună în contravenţie cu fiscul prin refuzarea plăţii impozitului datorat. Numai cu ocazia judecării apelului şi recursului contra procesului-verbal de contravenţiune, judecătorul poate statua asupra legalităţii acelor taxe.

Infracţiunea fiscală şi amenda fiscală

Amenda fiscală şi întreg contenciosul fiscal represiv nu este un contencios penal, deoarece sancţiunea

fiscală reprezintă o manifestare a puterii executive, cu prerogativele bine cunoscute ale deciziei executorii și sancțiunii din oficiu.

Puterea executivă aplică în mod direct sancțiunile, fără intermediul justiției, în virtutea puterii discreționare de control și sancționare pe care i-o conferă legea. Pentru ca infracțiunea fiscală să existe, se cer două elemente: materialitatea faptului și elementul legal, adică textul care declară contravențiune faptul comis și stabilește o anumită pedeapsă, indiferent dacă faptul sau omisiunea constatată a fost săvârșită intenționat sau nu.

Infracțiunile fiscale sunt denumite infracțiuni obiective, tocmai datorită lipsei elementului subiectiv, intențional.

Procesul-verbal de contravenție. Toate legile fiscale prevăd în capitolul care reglementează represiunea abaterii dela legea respectivă, dresarea de procese-verbale, în anumite condițiuni de formă, de către anumite organe administrative, care să constate infracțiunea și să fixeze amenda.

Procesul-verbal constitue mijlocul exclusiv de constatare și probațiune a infracțiunei. Fără acest proces verbal acțiunea fiscală nu se poate exercita: Pas de procès-verbal, pas d'action.

Pentru ca procesul-verbal de contravenție să fie executoriu, trebue să fie aprobat de către ministru sau delegatul său. Aprobarea este o condițiune esențială a existenței procesului-verbal de contravenție, care altfel nu are ființă legală.

Apelul

Impotriva proceselor-verbale de contravenție aprobate, legea deschide celor ce se cred nedreptățiți, calea apelului la Tribunal. Terminologia de apel este improprie, deoarece nu ne aflăm în fața unui al doilea grad de jurisdicțiune în fond, ci este o acțiune îndreptată contra unui act administrativ de autoritate.

Termenul de apel nu este acelaș pentru toate legile de impozit, ci este fixat de fiecare lege în parte. Astfel, legea vămilor și legea Casei Autonome a Monopolurilor, prevede un termen de 10 zile, legea taxelor pentru produsele petrolifere 15 zile, legea monopolului alcoolului și legea impozitului pe automobile, 20 zile, etc. Singura regulă comună este că totdeauna termenul de apel se socotește dela comunicarea procesului-verbal de contravenție.

Regulele procedurale. Pentru a fi valabil, apelul trebue să respecte anumite reguli procedurale: indicațiunea numelui și pronumelui, arătarea procesului-verbal de contravenție ce se apelează, motivele de apel, alăturarea în copie a actelor, alegerea de domiciliu în localitatea tribunalului.

Contravenientul apelant care a fost prezent la o înfățișare este presupus că are cunoștință de toate termenele ce se vor ivi în desfășurarea procesului.

Majoritatea legilor prevăd că tribunalul poate judeca pe baza memoriilor depuse, chiar dacă partea nu a fost prezentă în instanță pentru a susține apelul.

Consecințele apelului. Judecătorul represiv fiscal nu poate anula procesele-verbale de contravenție cari conțin în alcătuirea lor vicii de formă. Este vorba de viciile de formă accesorii, deoarece pentru viciile substanțiale cari sunt vicii de fond, judecătorul poate anula procesul-verbal de contravenție.

Apelul se judecă la Tribunalul locului unde s'a comis contravențiunea. Instanța se constitue cu procuror și fiscul poate nu numai să combată argumentele contravenientului dar, și să recurgă la mijloace de probațiune în dovedirea celor arătate în procesul-verbal.

In infracțiunile fiscale, Tribunalul nu este chemat să constate el infracțiunea și să aplice amenda, ci să stabilească dacă decizia de condamnare la amendă, conține elementele necesare a îndreptăți fiscul să aplice amenda. Tribunalul are rolul de contencios administrativ, verificator al operațiunilor administrative. Tribunalul poate confirma procesul-verbal și implicit amenda, sau să anuleze. El poate stabili o nouă amendă, calculând în mod legal amenda stabilită arbitrar.

Recursul

Sentințele date de tribunale și apelurile la procesele-verbale de contravenție sunt supuse căii recursului. Instanța competinte a judeca recursul este Curtea de Apel din circumscripția căreia face parte Tribunalul care a dat sentința. Regula aceasta este stabilită de art. 2 al. 3 din legea de organizare judecătorească și prevăzută expres în fiecare lege, cu excepția legii vămilor și legii timbrului, care prevede Curtea de Casație, ca judecător de drept comun.

Termenul de recurs în materie fiscală represivă este fixat la 30 zile dela comunicarea sentinței sau deciziei ce se atacă.

Regulele recursului fiscal sunt cele din dreptul comun, în măsura în care nu contravin dispozițiunilor speciale cuprinse în legile de impozite, privitor la această materie.

In general, sunt aplicabile toate dispozițiunile din legea Curții de Casație. Recursurile fiscale se timbrează. Instanța de casare evocă fondul, conform art. 2 din legea de organizare judecătorească.

Când judecătorul recursului este Curtea de Casație, recursul se dă cu trimitere, neputându-se evoca fondul decât în baza unui text derogatoriu dela regula stabilită de art. 31 din legea pentru Curtea de Casație.

i. r. și *gh. b.*

DREPTUL POLIŢIENESC AL ROMÂNIEI

Dreptul poliţienesc este *dreptul suveran al Statului, de apărare a existenţei sale legale şi materiale şi de salvgardare a ordinei publice şi a ordinei intereselor private*, prin mijlocul *acţiunii poliţieneşti* preventive şi represive. Dreptul poliţienesc este un corolar indispensabil al suveranităţii Statului, deoarece raţiunea lui juridică se bazează pe dreptul primordial de existenţă al acestuia.

Dreptul poliţienesc face parte din dreptul administrativ, ca o diviziune a acestuia, cu un aspect propriu. Otto Mayer, în studiul său despre: « Puterea Poliţiei », susţine că: « Poliţia este o specie particulară de activitate administrativă; puterea poliţiei este manifestaţiunea puterii publice proprie acestei activităţi ». Dacă *dreptul administrativ* îl putem numi de *organizaţiune* şi de *direcţiune*, atunci dreptul de poliţie îl putem denumi *disciplina regulelor de supraveghere şi apărare a Statului şi a individului, în cadrul ordinei şi a organizaţiunii publice*.

ELEMENTELE CONSTITUTIVE ALE DREPTULUI POLIŢIENESC

Dreptul poliţienesc al Statului are următoarele elemente constitutive: de siguranţă, administrativ, judiciar, contravenţional şi de procedură poliţienească.

1. Dreptul *poliţienesc de siguranţă* este dreptul Statului de a-şi *apăra*, la nevoe cu forţa, *existenţa legală şi materială* contra oricăror loviri sau uneltiri interne sau externe. Acest drept are o înfăţişare conservativă a *ordinei publice* şi a *bunului public*. El izvorăşte din ramura executivă propriu zisă (de guvernământ) a suveranităţii Statului.

2. Dreptul *poliţienesc administrativ* este dreptul Statului de a veghia în mod permanent la *buna funcţionare a organizaţiei sale şi a vieţii sociale*, susţinând prin mijlocul poliţiei, ordinea publică şi bunele moravuri, drepturile individuale, dar şi obligaţiunile sociale. El izvorăşte din ramura administrativă propriu zisă a suveranităţii Statului. Acest drept are o înfăţişare de colaborator activ al administraţiunii şi de susţinător al bunei funcţionări a aparatului de Stat.

3. Dreptul *poliţienesc judiciar* este dreptul Statului de a *asigura represiunea infracţiunilor*, prin mijlocul poliţiei, îndrituită prin efectul legii şi în numele Regelui a descoperi infracţiunile, a prinde, cerceta şi instrumenta pe infractori, a-i înainta instanţelor penale împreună cu probele şi actele dresate, cum şi de a executa dispoziţiunile şi hotărîrile judecătoreşti, sancţionând prin constrângere pe contravenienţi.

4. Dreptul poliţienesc *al contravenţiunilor şi delictelor speciale*, este dreptul Statului şi al organelor sale cu drept de poliţie de a *aplica sancţiuni poliţieneşti* contravenienţilor şi delicvenţilor la anumite legi şi regulamente şi ordonanţe poliţieneşti, cum şi delicvenţilor la legile speciale caracterizate după natura lor fiscală, vamală, sanitară, etc.

5. Dreptul de *procedură poliţienească* este dreptul Statului de a *fixa normele şi mijloacele legale pentru funcţionarea* organizaţiei poliţieneşti, cum şi condiţiunile şi atribuţiunile legale pentru exerciţiul funcţiunii poliţieneşti.

ATRIBUTELE DREPTULUI POLIŢIENESC

Pentru a se putea întruchipa în organizaţiune poliţienească de Stat, dreptul poliţienesc trebue să întrunească următoarele atribute, promovate fie de Stat, fie de organele poliţieneşti şi anume: 1. *Capacitatea generală de a dispune* prin mijlocul normelor generale de drept; 2. Facultatea de a *ordona măsuri în cazuri concrete;* 3. *Capacitatea de a materializa prin constrângere* voinţa Statului, cum şi deciziunile organelor sale; 4. Dreptul de a *constata contravenţiunile* şi de a *aplica sancţiunile poliţieneşti;* 5. Dreptul de a *pune în mişcare forţa armată*. Aceste atribute diferite ale dreptului poliţienesc sunt la dispoziţia Statului de a le folosi după nevoie. De măsura în care Statul va concentra în mâinile sale sau va ceda administraţiunilor autonome aceste acţiuni, depinde însăşi organizaţia poliţiei, care poate fi un serviciu public de Stat, un serviciu comunal sau un sistem de serviciu mixt.

IZVOARELE DREPTULUI POLIŢIENESC IN GENERAL

1. *Legea.* Izvorul principal organizator al dreptului poliţienesc derivă dela puterea legiuitoare sub forma legilor generale şi speciale. Legile organizatorii de caracter general ale dreptului poliţienesc le putem numi isvoare generale ale acestuia, iar legile speciale, surse laterale ale lui.

Isvorul general al dreptului poliţienesc îl formează *legea pentru organizarea poliţiei generale a Statului*, din 21 Iulie 1929, care stabileşte atribuţiunile poliţiei generale a Statului, de ordin administrativ, ju-

diciar și de siguranță. Tot ca sursă generală putem considera *codul de procedură penală Regele Carol al II-lea*, care stabilește domeniul legal al contravențiunilor polițienești, obiectul dreptului penal polițienesc și atributele poliției judiciare.

Izvoarele laterale constă din dispozițiuni răzlețe, împrăștiate prin diferite legi speciale cu caracter fiscal, sanitar, edilitar, vamal, silvic etc. Unele din aceste dispozițiuni se ocupă direct de activitatea polițienească, pe când altele au numai o repercursiune în acest domeniu.

2. *Puterea executivă.* Dreptul polițienesc mai izvorăște și din actele puterii executive care deservesc funcțiunea de guvernământ, sau funcțiunea administrativă propriu zisă. *a)* Actele care deservesc funcțiunea de guvernământ, constituesc izvorul polițienesc executiv (de siguranță); *b)* Actele care deservesc administrațiunea propriu zisă a Statului, constituesc izvorul dreptului polițienesc administrativ.

Primului grup de acte aparțin: 1. *Regulamentul polițienesc;* 2. *Actul de guvernământ* de caracter polițienesc; 3. *Ordonanța ministerială polițienească;* 4. *Ordonanța de poliție a prefectului de județ;* 5. *Ordonanța prefectului de poliție* al Capitalei.

Celui de al doilea grup de acte aparțin: 1. *Actele administrațiunilor publice teritoriale*, locale, adică ale: *a)* Prefectului de județ, ca organ administrativ; *b)* Primarului; *c)* Consiliilor comunale și județene; *d)* Pretorului și *e)* Notarului. 2. *Actele instituțiunilor publice* speciale cu caracter polițienesc; 3. *Actele caselor și regiilor autonome, cu caracter polițienesc;* 4. *Actele concesionarilor de servicii publice* cu caracter polițienesc.

DREPTUL POLIȚIENESC JUDICIAR

Spre deosebire de dreptul polițienesc de siguranță și administrativ, care prin natura lor sunt *preventive*, având ca menire menținerea ordinei publice și a siguranței Statului, dreptul polițienesc judiciar are un caracter *represiv*, deoarece el intervine numai în momentul când nu s'a putut preveni sau împiedica comiterea unei infracțiuni. Această ramură a dreptului polițienesc joacă un rol covârșitor întru apărarea patrimoniului public și privat și a drepturilor individuale. Scopul său este de a descoperi infracțiunile comise, a urmări, a prinde, cerceta și instrumenta pe infractor, a aduna informațiunile și probele, a dresa actele necesare deschiderii acțiunii publice și a înainta pe făptuitori judecății instanțelor penale. Ea mai are sarcina de a executa și dispozițiunile instanțelor judecătorești.

Dreptul polițienesc judiciar izvorăște din codul de procedură penală și din legea pentru organizarea poliției generale a Statului, care constituesc isvorul general organizatoriu al lui; precum și din: Legea pentru organizarea Jandarmeriei rurale din 24 Martie 1929, cu regulamentul său din 16 Martie 1931; Legea poliției rurale din 25 Martie 1868; Codul de justiție militară din 20 Martie 1937; Legea administrativă din 26 Martie 1936 și alte legi speciale, care cuprind dispozițiuni de poliție judiciară.

DREPTUL POLIȚIENESC CONTRAVENȚIONAL ȘI DELICTUAL

Dreptul polițienesc al contravențiunilor și delictelor speciale este dreptul Statului și al autorităților și organelor sale cu drept de poliție, de a aplica sancțiuni polițienești contravenienților la legi, regulamente și ordonanțe polițienești, cum și delicvenților la legile speciale. Obiectul acestui drept îl constitue: *a)* Contravențiunile polițienești propriu zise; *b)* Contravențiunile penale și *c)* Delictele speciale.

Contravențiunile polițienești propriu zise sunt infracțiunile prevăzute de legile, regulamentele publice, ordonanțele ministeriale și regulamentele administrațiunilor autonome, teritoriale și economice, ordonanțele primarilor și prefecților și ordonanțele comandanților militari, emise sub regimul stării de asediu, infracțiuni care indiferent de numirea lor consistă în: neobservarea condițiunilor cu caracter polițienesc, prevăzute pentru exercitarea anumitor drepturi, încălcarea anumitor interdicțiuni sau neexecutarea anumitor obligațiuni polițienești.

Contravențiunile penale sunt infracțiunile declarate ca atare de lege, regulament și ordonanța autorității administrative sau polițienești, bazate pe lege, care constă în neobservarea, încălcarea sau neurmarea acestora. Ele au un răsunet juridic iar nu moral, sancționate fiind chiar dacă n'au produs niciun prejudiciu material cu pedepse penale, care nu pot depăși pe cele prevăzute pentru contravenție.

Delictele speciale sunt infracțiuni la legile speciale pedepsite cu sancțiuni polițienești, după procedura de poliție și cu pedepse corecționale, după procedura penală.

Infracțiunile polițienești n'au nici un punct comun cu dreptul penal. Totul le separă. Crimele și delictele nu pot fi instituite decât prin legi, pe când infracțiunile polițienești pot fi create nu numai prin legi, dar și prin regulamentele și ordonanțele autorității administrative și polițienești.

Infracțiunile penale sunt constatate și sancțiunile lor aplicate de instanțele judecătorești; poliția constată și sancționează ea însăși numai infracțiunile polițienești. *Sancțiunile penale* sunt *pedepse; sancțiunile polițienești* sunt *mijloace de constrângere*, foarte numeroase și variate. Printre acestea deosebim sancțiunile polițienești *generale* de sancțiunile polițienești *speciale.* Primele le aplică poliția în baza împuternicirii sale generale, derivată din legea ei de organizare, iar celelalte în baza atribuțiunilor ce deține dela anumite legi speciale. Printre *sancțiunile polițienești generale* citâm: amenda și confiscarea; percheziția domiciliară; popreala sau reținerea pentru cercetări; invitația polițienească, luarea sub pază sau opreliștea, fixarea domiciliului forțat, trimiterea la urmă, izolarea și supravegherea polițienească.

Ca *sancțiuni polițienești caracteristice* citâm aplicarea forței brahiale prin: *a)* apucarea cu mâna, busculada, lovirea, lupta corp la corp; *b)* uzul armelor oarbe, aplicarea bastonului de cauciuc, aplicarea patului de pușcă, folosirea pompelor de apă, folosirea gazelor lacrimogene, asfixiante, a sabiei și a baionetei; *c)* uzul armelor de foc: folosirea pistolului, a carabinei, mitralierei, etc.; *d)* punerea cătușelor.

dr. e. b.

IV

REGIMUL ELECTORAL IN ROMÂNIA

Principiul democratic, instituit de Revoluția Franceză sub denumirea de suveranitate națională și care proclamă că poporul este titularul suveranității și continuă să rămână oricare ar fi organul ce o exercită, impune, ca sigur instrument de promovare a sa, votul universal. In măsura în care forțele sociale tind să instaureze într'un stat principiul democratic, adică «participarea la exercițiul puterii publice a celui mai mare număr de indivizi »[1]), în aceeași măsură se institue și votul universal. care este mijlocul cel mai propriu, mai ales în statele mari, pentru participarea la conducere a celui mai mare număr de membri ai societății. Principiul democratic este cu atât mai realizat, cu cât regimul votului universal este mai larg, cu cât excluderile dela acest drept sunt mai puțin numeroase.

Pe de altă parte, din cauza marelui rol care este încredințat corpului electoral, aproape toate statele pun o deosebită grije în modul de stabilire al acestui corp, în selecționarea elementelor care îl formează. De modul cum este organizat corpul electoral, de numărul și calitatea membrilor săi, de modul cum își exercită dreptul cu care sunt învestiți, depinde structura guvernului reprezentativ.

Din momentul în care ideia reprezentanței naționale și-a făcut apariția, ea a venit însoțită de o dorință firească, anume ca această reprezentanță să fie formată din membrii cei mai buni ai societății, din ceeace în mod obișnuit se numește *elită*. Raportorul Constituției din timpul Convențiunii în Franța, Boissy d'Anglas, spunea în raportul său : « E vorba de a profita de toate experiențele făcute de patru ani pentru a da o Constituție cu adevărat liberă și care să prevină întoarcerea și a anarhiei și a tiraniei, *e vorba într'un cuvânt, de a organiza guvernul celor mai buni* ».

In regimurile electorale, anterioare Revoluției Franceze, numărul mic al membrilor corpului electoral și condițiile severe cerute pentru a participa la vot, erau considerate ca mijloacele cele mai proprii pentru a asigura guvernarea celor mai buni. Ele se bazau fie pe criteriul *averii (cens)*, fie pe acel al *instrucțiunii (*criteriul *capacitar)*.

[1]) Barthélemy, *op. cit.*, p. 252.

EVOLUȚIA REGIMULUI ELECTORAL IN ROMÂNIA

Legea electorală din 1864. Opera de refacere a Statului încercată de Cuza, se izbește de împotrivirea neîncetată a parlamentului, recrutat pe baza unei legi electorale care cerea condiții de cens atât de mari pentru a fi alegător, încât se citează cazuri de circumscripții electorale cari aveau un singur alegător întrunind condițiile legii. In momentul în care Cuza proclamă noul Statut, el trebuia să întocmească și o lege electorală, care să modifice compunerea corpului electoral, pentru ca noul parlament să fie în concordanță cu dorințele țării. Astfel, art. 4 din Statut declară că deputații Adunării Elective sunt aleși în conformitate cu dispozițiile legii electorale anexate Statului.

Această lege electorală prevede că Adunarea Electivă a României se compune din deputați aleși de două grade, iar alegătorii sunt sau primari sau direcți.

Alegătorii primari sunt toți românii cari, după legea comunală, sunt alegători în consiliile comunale, cu excepția străinilor cari au obținut mica naturalizare. Alegătorii sunt împărțiți în două grade: cei cari plătesc Statului un impozit de 48 de piaștri sunt alegători rurali; cei cari plătesc 80—100 de piaștri, precum și cei cari plătesc patentă până la clasa a cincea inclusiv, întru cât au reședința lor în orașe, sunt alegători urbani.

Alegători direcți sunt, fie în orașe, fie în sate, românii din naștere sau străinii cari au primit marea naturalizare și cari au un venit de 100 de galbeni, oricare ar fi natura acestui venit, cu excepția salariilor private și a salariilor plătite de Stat funcționarilor publici.

In afară de aceste condițiuni, alegătorii celor două grade trebuie să aibă vârsta de 25 de ani împliniți.

Sunt dispensați de condițiunile de cens și pot fi alegători direcți, dacă îndeplinesc celelalte condițiuni cerute, preoții cu parohii, profesorii academiilor și colegiilor, doctorii și licențiații diferitelor facultăți, inginerii, arhitecții cu diplome liberate sau recunoscute de guvern, institutorii școalelor publice și conducătorii caselor de educație privată recunoscute de guvern.

Pot fi alegători direcți, deasemenea, funcționarii civili și militari retrași din serviciu, cari pri-

mesc o pensiune de retragere anuală de cel puțin 3.000 de piaștri.

Legea punea o condiție esențială alegătorilor direcți : să domicilieze în mod real în orașul sau în județul unde voiau să fie aleși.

Pentru ca cineva să poată fi ales în Adunarea Electivă, legea cere următoarele condiții:

a) să fie român prin naștere sau să fi dobândit marea naturalizare;

b) să aibă 30 de ani împliniți;

c) să fie alegător și să plătească un cens de eligibilitate. Acest cens e stabilit în mod provizoriu la 200 de galbeni. Venitul în stabilirea censului poate fi de orice natură și se poate constata prin chitanțele de plata impozitelor sau prin orice alt mod.

Sunt dispensați de cens pentru a fi aleși deputați, românii cari au ocupat înalte funcții în serviciul Statului, ofițerii superiori din armată, cari nu sunt în activitate, profesorii, și acei cari exercită profesiuni libere corespunzătoare.

Legea electorală din 1866. Legea lui Cuza a avut o scurtă durată și odată cu noua constituție, s'a promulgat la 28 Iulie 1866 o nouă lege electorală, care din punct de vedere al principiului votului universal, constitue un regres față de legea lui Cuza.

Pentru alegerea deputaților, legea împarte corpul electoral în patru colegii. Din colegiul I-iu făceau parte toți acei cari aveau un venit funciar dela 300 de galbeni, inclusiv, în sus; din colegiul al II-lea cei cari aveau un venit funciar dela 300 de galbeni până la 100 inclusiv. In sfârșit, din colegiul al III-lea, al orașelor, făceau parte comercianții și industriașii cari plăteau statului o dare de 80 de lei; deasemenea, tot din acest colegiu făceau parte și acei cari fără să fie comercianți sau industriași, plăteau Statului o dare anuală de 80 de lei.

In toate aceste trei colegii erau scutite de cens, profesiunile liberale, ofițerii în retragere, profesorii și pensionarii Statului.

Din colegiul al IV-lea făceau parte toți aceia cari plăteau o dare cât de mică către Stat și nu intrau în niciunul din colegiile de mai sus. Preoții, cari nu fac parte din niciunul din colegiile de mai sus, fac parte din acest colegiu, care alege la al doilea grad, un deputat de district. Pentru acest colegiu, 50 de alegători desemnează un delegat care, venind în capitala județului, participă la alegerea deputaților.

Pentru exercitarea dreptului de vot, legea cere, de astă, numai 21 de ani împlininiți.

Pentru Senat, corpul electoral este împărțit în fiecare județ, în două colegii. Primul este format din toți proprietarii de fonduri rurale din județ, cari au un venit funciar de cel puțin 300 de galbeni; colegiul al II-lea este format din toți proprietarii de imobile urbane din județ, cari au un venit sub 300 de galbeni; în orașele unde nu s'ar afla un număr de 100 de alegători, pentru a forma cel de al II-lea colegiu, acest număr se va completa cu proprietarii județ din cari posedă un venit funciar între 300 și 100 de galbeni, preferându-se totdeauna cei mai greu impuși, și orășenii asupra proprietarilor de moșii. Dacă între cei mai greu impuși ar fi mai mulți cu acelaș venit, și dacă prin prin numărul lor ar covârși pe cel cerut pentru completarea colegiului, se va proceda la eliminarea lor prin tragere la sorți. In sfârșit, tot această lege dă dreptul, pentru întâia oră, Universităților din Iași și București, de a desemna câte un senator.

Legea electorală din 1884. Prin modificările aduse Constituției, stabilindu-se condiții noui pentru alegerea deputaților, era necesar ca o nouă lege electorală să le pună în aplicare.

Potrivit acesteia, corpul electoral este împărțit în fiecare județ în trei colegii: colegiul I cuprinde pe toți acei cari întrunind celelalte condiții cerute de lege, au un venit funciar urban sau rural de cel puțin 1200 de lei anual. Colegiul II cuprinde pe cetățenii urbani cari plătesc către Stat o dare anuală, directă, de orice natură, de cel puțin 20 lei. In acest colegiu erau scutiți de cens profesioniștii liberi, ofițerii în retragere, pensionarii statului și absolvenții a cel puțin învățământului primar. Colegiul III cuprinde pe cei cari plătesc o dare cât de mică către Stat și nu fac parte din celelalte colegiuri. Alegătorii din colegiul III cari au un venit funciar rural dela 300 lei în sus, și cari știu a scrie și ceti, pot să voteze după dorința lor sau direct, pe deputat la orașe de reședință, sau indirect pe delegat în comunele lor, împreună cu alegătorii fără știință de carte și cari nu au venitul cerut. Sunt dispensați de cens în acest colegiu și votează direct, învățătorii sătești și preoții, precum și acei cari plătesc o arendă anuală de cel puțin 1000 lei. Cincizeci de alegători din acest colegiu aleg un delegat.

Colegiul I alege câte 2 deputați de fiecare județ, cu excepția județelor mai numeroase ca populațiune, cari aleg dela 3 la 5 deputați. Colegiul II alege în fiecare județ deputații, dela 1 la 9, în raport cu numărul populației. Insfârșit colegiul III alege pentru fiecare județ un deputat, cu excepția câtorva județe cari aleg 2 deputați.

Pentru Senat, corpul electoral se împarte în două colegii, păstrându-se aproape neschimbate dispozițiunile legii din 1866, adăogându-se câteva noui categorii de dispensați de cens.

Această lege a suferit numeroase modificări, în special prin legea dela 18 Februarie 1907, privitor la procedura electorală, dar ea a rămas în vigoare până la legile de introducere a votului universal.

Constituția din 1917. In urma evenimentelor din 1913 și a campaniei din Bulgaria, problema modificării regimului nostru electoral se pune din nou în discuție. In 1914, partidul liberal emite ideia exproprierii marii proprietăți în vederea împroprietăririi țăranilor și, odată cu aceasta, și ca o consecință a ei, revizuirea sistemului electoral, prin crearea unui colegiu unic.

Pe baza acestor propuneri se convoacă Adunarea Constituantă pentru a modifica între altele și art. 57 și 67 din Constituție, care stabileau principiile regimului nostru electoral. Constituanta nu și-a putut

desăvârși opera, din cauza răsboiului, decât în 1917, la Iași, când prin modificarea art. 57 și 67 din Constituție, a stabilit principiul votului universal egal, direct, obligatoriu, cu scrutin de listă, și pe baza reprezentării proporționale a minorității.

Acest principiu a fost pus în aplicare prin decretul-lege din 16 Noembrie 1918 cu modificările din 22 Decembrie 1918.

Art. 1 al acestui decret reproduce formulele Constituției dela 1917: « Toți cetățenii români majori vor alege prin vot obștesc obligatoriu, egal, direct și secret, și pe baza reprezentării proporționale, un număr de deputați proporțional cu populația ».

Proporția stabilită era de un deputat pentru fiecare 30.000 locuitori, iar când era vorba de Senat, de un senator la 70.000 de locuitori.

Senatul se compunea pe aceeași cale, din senatori aleși și din senatori de drept.

Decretul-lege din 1918 păstrează Universităților dreptul de a alege din sânul lor câte un senator. Corpul electoral universitar era format din profesori titulari și agregați. Dispozițiunea aceasta, deși n'a fost înscrisă în Constituție, a fost totuși păstrată așa cum se afla în vechile legi.

Acest decret-lege nu prevede nici o procedură privitoare la alcătuirea listelor electorale. Inscrierea în liste și procedura contestațiilor rămânea sub regimul acestui decret, tot cea prevăzută în procedura electorală din 1907, modificată la 1914. El menține în totul și condițiile de eligibilitate prevăzute în vechea lege electorală. Senator de drept sunt acum numai moștenitorul tronului și mitropoliții și episcopii eparhioți, aceste elemente reprezentând la noi o veche tradițiune.

Constituția din 1923. Principiul votului universal înscris în Constituție la 1917, trebuia să fie consacrat de Constituția nouă. Ea proclamă, într'adevăr, în art. 64: « Adunarea deputaților se compune din deputați aleși de cetățenii români majori, prin vot universal, egal, direct, obligatoriu și secret, pe baza reprezentării minorității ».

Acelaș principiu se reproduce și în art. 68, relativ la alegerea Senatului, cu singura diferență că se impune condiția pentru alegători de a avea vârsta de 40 de ani împliniți.

Constituția din 1923 este mai largă decât cea din 1917 în privința acordării dreptului de vot, deoarece în art. 6 al. 2, dispune: « Legi speciale, votate cu majoritate de două treimi, vor determina condițiunile sub care femeile pot avea exercițiul drepturilor politice.

« Drepturile civile ale femeilor se vor stabili pe baza deplinei egalități a celor două sexe ».

Dispozițiunea aceasta a Constituțiunii, privitoare la extinderea dreptului electoral și la femei, nu și-a găsit aplicațiune decât în alegerile administrative, când prin legea din 1929 privitoare la organizația administrației locale, s'a dat anumitelor categorii de femei, drept de electorat și eligibilitate. Art. 375 al acestei legi, cere femeilor, în afară de condițiunile prevăzute de legea electorală, să împlinească una din următoarele condițiuni pentru a avea drept de vot:

1. să aibă cunoștințele ciclului inferior secundar, normal sau profesional,
2. să fie funcționare la Stat, județ, sau comună,
3. să fie văduvă de răsboi,
4. să fie decorate pentru activitate în timpul răsboiului,
5. să fi făcut parte, la promulgarea legii, din conducerea societăților—cu personalitate juridică—cu scop de revendicări sociale, propagandă culturală sau de asistență socială.

Desigur, această dispozițiune constitue un prim pas în lărgirea votului universal.

REGIMUL ELECTORAL IN VIGOARE

CONDIȚIILE DREPTULUI DE VOT

Principiile Constituțiunii din 1923 au fost puse în aplicare prin legea electorală din 1926. Deși această lege reproduce, în principiile sale generale, dispozițiuni constituționale, prin modul de repartiție al mandatelor, ea aduce importante restrângeri votului universal.

Votul universal a înlăturat toate condițiile de avere, de ereditate și de capacitate. Totuși, el pretinde pentru exercitarea lui o serie de condiții, pe care tinde continuu să le restângă, dar care, se poate reduce la următoarele cinci:

1. *Calitatea de național.* Constituția noastră în art. 6, cere, ca o condiție indispensabilă pentru exercitarea electoratului, existanța *calității de român.* Tot Constituția, în art. 64 și 68, arată că numai cetățenii români, majori, au drept de vot. Este presumpția legală că numai acei cari sunt cetățeni români sunt interesați la conducerea Statului și deci numai ei trebue să aibă drept de vot.

2. *Sexul masculin.* Legea electorală rezervă dreptul de vot numai bărbaților. Originea acestei dispoziții trebue căutată în faptul pretinsei superiorități a sexului masculin. Exercițiul dreptului de de vot implică anumite aptitudini intelectuale și morale, care erau contestate femeii și sunt, în parte, și azi.

3. *Maturitatea judecății.* Legiuitorul cere ca o condiție esențială a exercitării dreptului de vot, maturitatea judecății. Acest fapt este presupus existent la toți cei cari ating majoritatea politică, pe care legiuitorul o fixează la 21 de ani împliniți.

La noi, legea electorală din 1926 nu stabilește vârsta la care alegătorii sunt presupuși că au dobândit maturitatea de cugetare, ci le cere ca o condiție esențială pentru exercitarea dreptului de vot, majoratul. In sistemul legilor noastre, majoratul este fixat de codul civil. Art. 434 din codul civil declară că majori se socotesc atât bărbatul cât și femeia cari au împlinit 21 de ani.

4. *Aptitudinea intelectuală.* Ca o consecință firească a criteriului maturității de judecată, legiuitorul pretinde ca acei cari sunt chemați să exercite dreptul de vot, să se bucure de deplinătatea facultăților lor mintale, să fie în stare de a judeca și de a alege.

Sunt considerați că au aptitudinea intelectuală de a alege, toți cetățenii majori. Sunt excluși dela dreptul de vot, fiind considerați incapabili, cei puși sub interdicțiune sau consiliu judiciar.

Când legea electorală declară că sunt incapabili de a fi alegători acei puși sub interdicțiune sau consiliu judiciar, ea pretinde ca anterior operațiunei electorale, să existe o hotărîre definitivă a justiției care să constate aceste fapte.

5. *Demnitatea.* Numai membrii societății cari nu sunt atinși de nici un fel de nedemnitate pot să exercite dreptul de vot. Nedemnitatea atrage excluderea de drept din corpul electoral.

Această excludere operează, ca și pentru incapacitate, numai în cazul când o hotărîre judecătorească definitivă a constatat faptele și a pronunțat pedeapsa.

Legea electorală face aplicația acestui principiu când declară că : « Sunt nedemni a fi alegători sau aleși cei condamnați »... El distinge deoparte pe cei condamnați pentru crime și anumite delicte și de altă parte, pe cei pentru care excluderea dela vot este pronunțată ca pedeapsă complimentară, în baza legii, prin hotărîre judecătorească.

In sistemul nostru electoral, faliții sunt excluși dela dreptul de vot. Art. 26 din legea electorală înglobează starea de faliment printre cazurile de incapacitate, ceeace este uneori impropriu. Starea de faliment poate constitui nu numai o incapacitate, ci și o nedemnitate, socotită de legea electorală ca suficient de puternică, pentru a-l face pe cel astfel declarat să-și piardă dreptul de vot până la reabilitare. Codul de comerț nu prevede această decădere decât pentru bancruta frauduloasă (art. 882); legea electorală a extins o însă la toate cazurile de faliment.

Incompatibilitatea. In afară de condițiunile înșirate mai sus, legea electorală mai pretinde, cetățeanului pentru a fi alegător sau ales, să nu fie în nici unul din cazurile de incompatibilitate prevăzute de legi.

In ce privește electoratul activ, legea electorală înscrie în art. 28, pentru militarii în activitate, dispozițiunea că nu pot fi nici alegători, nici aleși. Rațiunea acestei incompatibilități trebue găsită în faptul că militarii în activitate au menirea să asigure ordinea internă a Statului și ei nu pot lua parte la manifestațiuni cu caracter politic.

In ce privește electoratul pasiv, art. 30 din legea electorală declară incompatibilitatea între mandatul electiv și funcțiunea de orice natură retribuită de Stat, județ sau comună, sau de așezăminte de utilitate publică, ale căror bugete se votează de Adunarea Deputaților. Această incompatibilitate se aplică și acelor cari îndeplinesc servicii retribuite în instituțiuni particulare, dar pentru numirea cărora este necesară existența unui decret regal. Incompatibilitatea prevăzută de legea electorală dispare, dacă cel care candidează demisionează din funcțiunea retribuită, cel mai târziu 5 zile libere după convocarea corpului electoral al Adunării pentru care voește să candideze.

Dar și aci, această incompatibilitate este mult micșorată prin excepțiile prevăzute de art. 30. Astfel, pot candida fără a demisiona primarii orașelor, urmând ca ei să opteze în caz de alegere între locul de primar sau de parlamentar, în conformitate cu legea administrativă.

In sfârșit, pot fi aleși deputați sau senatori, fără obligațiunea de a demisiona, miniștrii, sub-secretarii de Stat, membrii corpului didactic, membrii clerului, medicii cu titlul definitiv, avocații, inginerii și arhitecții titrați, dacă nu ocupă funcțiuni administrative.

CARACTERISTICILE DREPTULUI DE VOT

Obligativitatea. Problema obligativității votului este privită după concepția pe care ne-o facem despre vot. Dacă socotim că exercițiul votului constitue pentru titularul său un drept, atunci acesta este liber să-și exercite sau nu dreptul care-i aparține. Nimeni nu-l poate constrânge să facă uz de dreptul ce-i este conferit.

Dar când acest drept constitue în acelaș timp și o obligație pentru titular, când el părăsește forma dreptului individual pentru a o îmbrăca pe aceea a dreptului social, devenind o adevărată *funcție socială*, obligativitatea votului se impune dela sine.

Constituția noastră proclamă prin art. 64 și 68 obligativitatea votului. Această măsură a fost introdusă la noi prin modificarea adusă Constituției la 20 Iulie 1917, odată cu votul universal. Am putea spune chiar că obligativitatea votului este o consecință firească a votului universal, izvorîtă din necesitatea de organizare a democrației.

Egalitatea votului. Constituția noastră ca și legea electorală, proclamând principiul votului universal, adaugă în acelaș timp, ca o consecință, principiul egalității votului. Din moment ce votul este un drept, din moment ce el aparține fiecărui individ, este firesc ca acest vot să fie egal.

Egalitatea de *drept* constă în excluderea totală a votului *plural* (dreptul de mai multe voturi pe care-l are un cetățean în aceeași circumscripție electorală) și a votului *multiplu* (dreptul pe care-l are un alegător de a vota în mai multe categorii electorale).

Egalitatea de *fapt*, pretinde ca buletinul de vot al fiecărui alegător să aibă aceiaș valoare de desemnare.

Modul de repartiție al țării în circumscripții electorale, modul de repartiție al mandatelor parlamentare între diferitele circumscripții electorale, însfârșit modul de a asigurv minorități electorale o reprezentare egală cu valoarea voturilor obținute sau inferioară lor, constituesc probleme în legătură imediată cu egalitatea de fapt a drept de vot.

Necesitatea egalității votului s'a invederat cu prisosință cu prilejul repartiției mandatelor în sânul aceleiași circumscripții electorale.

Sistemul cel mai simplu de repartiție a mandatelor este *sistemul majoritar*, care prezintă și el două fețe: al majorității *absolute* și al majorității *relative*.

După sistemul majorității absolute, dacă într'o circumscripție electorală candidează mai multe partide și dacă unul din aceste partide a obținut jumătate plus unul din numărul voturilor, acel partid obține

ALEXANDRU DIMITRIE GHICA, DOMNITORUL MUNTENIEI (1834—1842)
(După un original în uleiu dela Academia Română). Din volumul comemorativ: *Monitorul Oficial, o sută de ani*

toate mandatele, iar celelalte partide nu obțin nici unul.

In sistemul majorității absolute, au vsloare numai voturile acordate partidului majoritar; voturile acordate celorlalte partide, în cazul de față, au valoarea zero.

Dar nedreptatea apare și mai evidentă în sistemul majorității relative, când toate mandatele se atribue acelui partid care a obținut majoritatea relativă a voturilor.

In acest caz, un singur vot peste acela obținut de partidele rivale, care la un loc pot reprezenta mult mai multe voturi, decide alegerea.

Lipsa de egalitate între valoarea voturilor exprimate nu mai are nevoie să fie demonstrată.

Pentru înlăturarea acestei nedreptăți s'a preconizat sistemul proporționalist, care, în oarecare măsură, corectează această situație.

Sistemul proporționalist urmărește să atribuie fiecărui partid un număr de mandate proporțional cu numărul voturilor obținute. Nu putem pretinde aci o proporționalitate matematică, ci numai o proporționalitate *aproximativă*, care se încearcă să fie apropiată prin diferitele sisteme de calcul, cât mai mult de proporționalitatea matematică. Această situație este datorită faptului că nu se pot acorda partidelor care participă la alegeri, fracțiuni de deputat, după desemnările ce-ar face proporționalitatea matematică.

Constituția din 1923 apreciind criticele care s'au adus reprezentării proporționale, instituită la 1918, a crezut necesar să corecteze vechiul text, înlocuind expresiunea de *reprezentare proporțională*, cu aceea de *reprezentare a minorității*. Această expresiune are un conținut mai larg; ea cuprinde posibilitatea de adoptare a diferite sisteme de reprezentare, din care unul poate fi și acel al reprezentării proporționale. Constituantul, fără s'o mărturisească direct, s'a declarat contra principiului reprezentărei proporționale; dar a lăsat posibilitatea ca acest principiu să poată fi introdus. Constituția cu textul ei actual, nu oprește introducerea reprezentării proporționale.

Legea electorală din 27 Martie 1926, ținând socoteală de această intenție a legiuitorului constituant, aduce un sistem de repartiție a mandatelor, care diferă esențial și de principiile votului universal și de regulile formal înscrise în Constituție.

Scrutinul de listă este elementul esențial al unui sistem de reprezentare proporțională. Dar el poate funcționa și într'un sistem majoritar.

Scrutinul de listă spre deosebire de cel *uninominal* comportă pentru un alegător, dreptul de a vota o serie de candidați, după numărul locurilor de deputați fixate pentru circumscripția electorală, înscriși pe o listă, și nu unul singur. Scrutinul de listă pretinde împărțirea țării în circumscripții electorale mai întinse, având să aleagă fiecare un număr mai mare de candidați.

Scrutinul de listă poate fi întrebuințat cu sau fără *panașaj*. In sistemul *panașajului*, alegătorul are dreptul să-și alcătuiască buletinul de vot așa cum crede de cuviință, destul numai ca să înscrie atâtea nume câți candidați sunt. El poate vota o listă în întregime; poate șterge anumite nume dintr'o listă, fără a le completa cu altele; el poate alcătui o listă nouă, cu nume împrumutate dela diferite liste. In acest caz scrutinul de listă nu se deosebește de scrutinul uninominal decât prin întinderea circumscripției electorale și deci prin dreptul pentru alegător de a vota mai mulți candidați.

Scrutinul de listă cu panașaj a fost practicat în Franța, sub regimul legii electorale din 1919, și la noi, sub regimul legii electorale din 1918.

Scrutinul de listă *fără panașaj* sau pur și simplu, înseamnă acel scrutin în care alegătorul este obligat să voteze o listă întreagă de candidați, neputând aduce nici o modificare acelei liste. Acest sistem a fost adoptat de legea noastră electorală din 27 Martie 1926. In adevăr, art. 75 declară că fiecare alegător trebue să voteze cu stampila o listă. Stampila poartă cuvântul « votat ».

In sistemul nostru electoral Constituția a fixat principiul scrutinului de listă, dar a lăsat în seama legiuitorului ordinar facultatea de a-l admite cu sau fără *panașaj*.

Vot direct. Constituția în art. 64, proclamă principiul votului direct. Acest principiu este adoptat și pentru alegerile administrative.

Legiuitorul constituant a luat această măsură, încă cu ocazia modificării Constituției în 1917, s'a înlăturând sistemul votului direct, practicat pe o scară largă la noi, înainte de războiu. Cum am arătat mai sus, vechile legi electorale prevedeau pentru colegiul al III-lea votul de gradul al doilea sau indirect. In adevăr, 50 de alegători dela colegiul al III-lea, sau colegiul rural, alegeau un delegat și aceștia, la rândul lor, alegeau deputatul colegiului.

Vot secret. Principiul votului secret este una din cele mai importante cuceriri ale Revoluției Franceze și una din garanțiile cele mai serioase ale sincerității votului. El este proclamat de art. 46 din Constituție.

Dar secretul votului, chiar înainte de a fi înscris în Constituție, a fost respectat în lege, deoarece el a fost considerat ca un element indispensabil al dreptului de vot. Acest principiu dobândise în practica legislativă valoarea unui principiu constituțional, se învesmântase cu un fel de *legitimitate constituțională*, de care nimeni nu înțelegea să se atingă.

PROCEDURA ELECTORALĂ

Procedura electorală urmărește să asigure sinceritatea consultării corpului electoral, ușurința exercitării dreptului de vot și însfârșit, posibilitatea ca alegătorul să-și exercite dreptul său în cea mai deplină cunoștință de cauză. In procedura electorală distingem trei faze: *a)* procedura premergătoare alegerii; *b)* procedura alegerii propiu zise și *c)* contenciosul electoral, adică totalitatea contestațiunilor ce s'ar ivi cu privire la alegere.

Formalitățile premergătoare alegerii

Formalitățile premergătoare constau din: determinarea circumscripțiunilor electorale și alcătuirea listelor electorale.

Determinarea circumscripției electorale este statornicită la noi prin Constituție și prin legea electorală.

Art. 65, al. 2 din Constituție, declară că circumscripția electorală nu poate fi mai mare decât un județ. Rațiunea acestei măsuri trebue văzută în faptul că legiuitorul constituant s'a temut să nu se formeze circumscripții electorale mari.

Legea electorală pune în aplicare dispoziția constituțională, fixând întinderea circumscripției electorale la cuprinsul unui județ. Impărțirea electorală a țării se confundă deci cu împărțirea administrativă.

In afară de aceste circumscripții electorale generale, legea mai crează, pentru alegerea Senatului, o serie de circumscripții speciale, care sunt superioare ca întindere circumscripției unui județ. In adevăr, art. 70 din Constituție prevede dispoziția că « membrii camerelor de comerț și industrie, de muncă și de agricultură, întruniți în colegii separate, aleg din sânul lor câte un senator de fiecare categorie și pentru fiecare circumscripție electorală. Aceste circumscripții electorale speciale se fixează de legea electorală, numărul lor neputând fi mai mare de șase ». Potrivit acestui text, legea electorală a fixat prin art. 38, patru circumscripții pentru alegerea de senator la camerele profesionale, având ca reședință orașele Iași, București, Galați și Cluj. Deasemenea, legea electorală formează câte o circumscripție electorală specială pentru alegerea senatorilor universitari (art. 41).

Odată circumscripțiile electorale fixate, legea permite crearea secțiilor de votare, pentru facilitarea operațiilor. Secțiile de votare, potrivit art. 36 din legea electorală, trebue să corespundă cu circumscripțiile judecătoriilor.

Alcătuirea listei electorale. Listele electorale cuprind numele tuturor alegătorilor cari au exercițiul dreptului de vot.

Un cetățean deși întrunește toate condițiile cerute pentru a vota, nu-și poate totuși exercita dreptul dacă nu este înscris în lista electorală. Nu este suficient să ai dreptul de vot, ci este necesar ca acest drept să fie prealabil constatat. Această probă a exercițiului dreptului de vot nu se poate face decât prin înscrierea în lista electorală.

Inscrierea în lista electorală nu *crează* însă dreptul de vot, ea îl *probează* numai. Astfel, sunt o serie de cetățeni cari, deși sunt înscriși în listele electorale, n'au totuși exercițiul dreptului de vot; dreptul lor este suspendat pentru o anumită perioadă de vreme; acesta este cazul militarilor, al alienaților internați, dar nepuși încă sub interdicție. Deasemeni, sunt cetățeni înscriși în listele electorale cari, între timp, au pierdut dreptul de vot, căzând în vreunul din cazurile de incapacitate, nedemnitate sau incompatibilitate, prevăzute de legea electorală. Aceștia, deși înscriși în listele electorale, n'au exercițiul dreptului de vot; dacă ei totuși votează, comit un delict. De altfel, legea electorală prevede în art. 19 obligația pentru judecători de a comunica primăriilor numele acelor cari între timp au pierdut exercițiul dreptului de vot.

Pentru ca cineva să poată fi înscris în lista electorală el trebue, în afară de condițiile cerute pentru exercițiul dreptului de vot, să fie înscris în lista electorală a comunei unde își are domiciliul.

Legea electorală consacră trei principii în chestia întocmirii listelor electorale: *a)* lista electorală este întocmită prealabil alegerii; *b)* ea este permanentă; *c)* ea este revizuită anual.

Listele electorale se întocmesc pentru fiecare comună în parte; în Capitală, se întocmesc pe sectoare. Intocmirea listelor este dată, în comunele urbane, în sarcina delegației permanente comunale sau a comisiei interimare, sub supravegherea primarului sau a președintelui comisiei interimare. In comunele rurale, această operație se face de aceleaș organe în unire cu notarul.

Listele electorale vor cuprinde numele și pronumele alegătorului, în ordinea alfabetică, anul nașterii și profesiunea; ele vor avea două coloane deosebite, pentru Cameră și Senat.

Odată întocmite, listele electorale rămân afișate la primării și judecătoriile respective, în tot decursul lunii Ianuarie, pentru ca alegătorii să poată lua cunoștință de ele și se ceară modificarea lor pe calea contestației.

Din moment ce lista a rămas definitivă, alegătorii înscriși au în principiu dreptul la vot.

Cartea de alegător atestă înscrierea cetățeanului în lista electorală și servește la stabilirea identității sale. Indată ce listele electorale au rămas definitive, biroul electoral județean dispune imprimarea cărților de alegător.

Birourile electorale județene. In vederea pregătirii tuturor formalităților premergătoare alegerilor, legea institue în fiecare circumscripție electorală *un birou electoral,* care funcționează pe lângă tribunalul județului și este presidat de magistratul cel mai înalt în grad al tribunalului. Prezidentul este asistat de un judecător tras la sorți dintre magistrații tribunalului; acesta-l ajută în îndeplinirea atribuțiilor sale și-l înlocuește în caz de lipsă.

Atribuțiile birourilor electorale sunt foarte importante :

a) Supraveghează imprimarea și distribuirea cărților de alegător și resolvă toate plângerile ce s'ar ivi cu privire la distribuirea lor.

b) *primesc declarațiile de candidatură*;

c) stabilesc secțiile de votare și localurile de vot;

d) îngrijesc de imprimarea buletinelor de vot și de distribuirea lor la secții;

e) totalizează voturile exprimate în circumscripție spre a fi comunicate comisiei centrale electorale și proclamă rezultatul în alegerile unde legea le dă acest drept;

f) liberează senatorilor și deputaților ca și supleanților certificatul constatator al mandatului obținut;

g) primesc contestațiile ce s'ar face împotriva alegerilor și le înaintează comisiei centrale electorale sau biroului adunărilor, după caz;

h) au dreptul de a lua toate măsurile de ordine la localurile de vot și în ziua de votare.

Formalitățile din perioada electorală

Prin *perioada electorală*, înțelegem timpul care se scurge dela convocarea corpului electoral până în ziua votării. Această perioadă se poate determina în mod precis, deoarece convocarea corpului electoral se publică în Monitorul Oficial, potrivit art. 90 din Constituție. Ea nu poate fi mai mare de trei luni. Perioada electorală este dată de lege candidaților pentru a se face cunoscuți pe ei și programul lor, alegătorilor.

Declarația de candidatură. Actul cel mai important pe care-l prevede legea în perioada electorală, este declarația de candidatură, adică actul prin care un candidat vine să declare în mod public, în fața autorităților respective — președintele biroului electoral — candidatura sa.

Pentru a se dovedi seriozitatea candidaturii și legătura dintre candidat și corpul electoral, legea pretinde (art. 45) ca declarațiile de candidatură să fie propuse de cel puțin 20 de alegători din circumscripție, pentru Adunarea Deputaților și de cel puțin 10 alegători din circumscripție, pentru Senat. Aceștia trebuesc să se prezinte personal, sau semnăturile lor să fie legalizate de judecătorie, de notarii publici sau de notarii comunali.

Când este vorba de senatorii dela camerele profesionale sau dela colegiile locale, declarația de candidatură trebue propusă de cel puțin 5 alegători din colegiul respectiv. Declarațiile de candidatură pentru senatorul universitar n'au nevoie de propunători, ele se pot face de candidați, la Universitate, până în preziua alegerii.

Semnele electorale. Legea prevede constituirea, pentru fiecare listă electorală, a unui semn distinctiv. Măsura aceasta a fost luată de legiuitor pentru a înlesni mulțimei de alegători, neștiutori de carte, exprimarea votului. Semnele electorale au o mare înrâurire asupra rezultatului alegerilor și chiar asupra vieții și existenței partidelor.

Sub imperiul legii electorale din 1918, partidele își puteau alege orice fel de semn care consista dintr'o figură geometrică simplă, sau dintr'o combinație de asemenea figuri, cu obligația însă ca mărimea lor să nu treacă de 10 milimetri pătrați (art. 34).

Partidele politice și-au ales semnele cari puteau să excite cât mai mult curiozitatea alegătorilor și să facă o directă legătură între predilecțiile lor și semnul ales.

Legea actuală, în art. 46, interzice alegerea de semne care să reprezinte imagini de obiecte. Semnele se fixează de Comisia Centrală Electorală; ele constau numai din figuri geometrice, cari pot fi alese pe întreaga țară sau pentru unele localități unde candidează gruparea. Semnele, odată alese, rămân proprietatea grupului sau a candidaților cari le-au ales.

Comisia Centrală Electorală. Legea electorală instituie, în vederea diverselor operații de care am vorbit până acum, o Comisie Centrală Electorală, formată din 5 membri:

1. un președinte și un consilier dela Inalta Curte de Casație și Justiție, desemnați prin sorți în ședință publică;

2. un președinte dela Consiliul Legislativ, desemnat la sorți de primul președinte al acestui consiliu;

3. doi președinți ai Curții de Apel din București, trași la sorți în ședință publică de primul președinte al Curții.

Ca supleanți se vor desemna: *a)* un consilier dela Inalta Curte; *b)* doi consilieri ai Curții de Apel; *c)* un consilier dela Consiliul Legislativ. Supleanții se desemnează în acelaș mod ca și membrii titulari, și pe acelaș timp.

Președinte al Comisiunii este de drept președintele dela Curtea de Casație. Secretar al ei este directorul general al Institutului Central de Statistică.

Comisia Centrală Electorală are atribuțiuni administrative și judecătorești:

a) *Atribuțiuni administrative:* întocmește tabloul de semne distinctive și dă autorizații biurourilor electorale județene pentru imprimarea lor pe buletinele de vot; centralizează rezultatele voturilor exprimate, face calculele cerute de lege, repartizează mandatele și proclamă pe deputații aleși și pe supleanții lor.

b) *Atribuțiuni judecătorești:* judecă contestațiile îndreptate în contra respingerii ilegale a unei propuneri de candidatură, prezentată în termen legal autorităților competinte, precum și toate contestațiile ce s'ar face asupra neregularității semnelor distinctive sau al numerelor de ordine ale listelor.

Listele de candidați se imprimă pe buletinele de vot în ordinea înregistrării lor; ele sunt închise într'un pătrat de linii negre, pentru ca listele să se poată ușor distinge una de alta și să nu se producă confuzie la votare. Fiecare pătrat poartă în unghiul din stânga numărul de ordine al listei, numerotarea începând cu Nr. 1 dela pag. I și continuând în ordine, dela stânga spre dreapta.

Buletinele de vot. Imprimarea buletinelor de vot este dată în căderea biurourilor electorale județene, iar cheltuiala imprimatului este suportată în chip egal de toți candidații.

Desemnarea delegaților și asistenților. Tot ca o măsură de garantare a secretului votului și a legalității alegerilor, legiuitorul a prevăzut dreptul pentru candidații înscriși pe o listă de a desemna cel mult doui delegați și doui asistenți la fiecare secție de votare. Aceștia au, în tot timpul operațiilor electorale, dreptul de control asupra tuturor actelor pe cari le face biuroul alegerii, întocmai ca și candidații.

Operația votării

Pregătirea operațiilor de votare constă din stampilarea primului stoc de buletine necesare votării, din tragerea la sorți a doui asistenți, care împreună cu președintele și cu grefierul, constitue biuroul secției de votare și cari vor continua stampilarea buletinelor de vot în tot cursul votărei. Apoi, președintele,

împreună cu candidații sau delegații prezenți, inspectează camerele de votare, verifică și sigilează urnele.

Votul începe la ora 8 dimineața și ține o singură zi până la ora 20, toamna și iarna, și dela 7—21 în celelalte anotimpuri; în caz când sunt alegători cari n'au putut vota până la ora legală de închidere, votarea se prelungește, fără întrerupere, și în cursul nopții, până a doua zi la ora 8, când scrutinul se închide în mod irevocabil.

Odată votarea terminată, președintele procede, în prezența candidaților, a delegaților și asistenților prezenți, la despuierea scrutinului. Președintele citește, la deschiderea fiecărui buletin, cu glas tare, lista candidaților care a fost votată; el arată votul candidaților și delegaților prezenți. Rezultatul votului se consemnează în două liste, una ținută de grefier și alta de unul din asistenți. In aceste liste se vor înscrie: *a)* numărul total al votanților; *b)* numărul voturilor nule sau anulate; *c)* listele de candidați în ordinea înscrisă în buletin; *d)* numărul voturilor întrunite de fiecare listă.

După despuierea scrutinului, președintele secțiunii întocmește un proces verbal în dublu exemplar, arătând modul cum au decurs operațiile de constatare și numărul voturilor obținute de fiecare listă. Buletinele despuiate, în afară de cele anulate, se ard. Procesul verbal astfel întocmit se contrasemnează de grefier și de asistenți. In caz când aceștia ar refuza să semneze, se vor arăta motivele, lipsa semnăturii lor nefiind de natură să atragă nulitatea procesului verbal. Buletinele anulate se anexează la dosar. Procesul verbal, împreună cu întreg dosarul alegerii, se înaintează președintelui biuroului electoral județean.

Contenciosul electoral

Condiția esențială pentru ca dreptul de vot să răspundă menirei sale, este ca el să se exercite în cadrul strict pe care legea a înțeles să i-l traseze. Orice abatere dela acest cadru al legii constitue o neregularitate, de natură să falsifice sinceritatea scrutinului. Operația electorală este o operație complexă; în timpul ei se pot comite numeroase neregularități.

Pentru înlăturarea acestor neajunsuri, se impune să existe un organ cu caracter de imparțialitate și cu suficiente cunoștințe juridice care să examineze toate aceste neregularități și să restabilească ordinea legală. Organele însărcinate cu cercetarea tuturor contestațiilor ce s'ar ivi cu privire la legalitatea alegerilor, constitue contenciosul electoral.

Contenciosul operațiilor prealabile alegerii. Operațiile electorale prealabile alegerii, pot constitui acte autonome, independente de alegerea efectuată, și acte complexe cari se înglobează în actul alegerii și pot fi examinate odată cu validitatea ei.

Legea noastră electorală prevede existența a două serii de acte autonome supuse controlului jurisdicțional: 1) *alcătuirea listelor electorale* și 2) *alegerea semnelor electorale.*

Contenciosul alegerii propriu zise. Cu ocazia unei alegeri se pot petrece însă și alte neregularități decât acele privitoare la listele și semnele electorale. Din moment ce începe perioada electorală, adică dela data când se convoacă corpul electoral și până la proclamarea rezultatului votului, legea prevede o serie de formalități și ia o serie de garanții menite să asigure sinceritatea votului. Nerespectarea acestor măsuri luate de legiuitor este de natură să falsifice voința alegătorilor; când se constată acest fapt, alegerea trebue invalidată și corpul electoral consultat din nou, pentru ca astfel adevărata sa voință să poată fi exprimată.

Dacă este vorba de alegeri parlamentare, toate contestațiile cari s'ar naște, cu privire la întreaga operație electorală și până la proclamarea rezultatului, se adresează corpului din care face parte alesul, și care hotărăște, cu depline puteri și în ultimă instanță. Legea electorală declară că « operațiile fie cărei alegeri sunt supuse controlului superior al Adunării respective ». Dispoziția legii electorale este edictată în baza art. 44 din Constituție, care declară că « fiecare din Adunări verifică titlurile membrilor săi și judecă contestațiile ce se ridică în această privință ».

In judecarea contestațiilor, Adunările se preocupă mai puțin de principiile de drept și mai mult de interesul politic al validării sau invalidării alegerii. Jurisprudența noastră parlamentară cunoaște puține cazuri de invalidare; ele prezintă totuși precedente interesante, cari se pot utiliza cu ocazia validării altor alegeri, fără să aibă vreo putere obligatorie. Tocmai acest fapt al lipsei oricărui criteriu — în afară de cel politic — este de natură să reclame să se adopte în toate statele sistemul verificării mandatelor parlamentare de un organ judecătoresc.

Dreptul pe care-l au adunările politice de a-și verifica singure legalitatea operației electorale, este cunoscut sub denumirea de *verificare de puteri.* In fața acestui sistem, dreptul public modern ridică un altul, acel al *controlului operației electorale făcut de o jurisdicție propriu zisă.*

Constituția noastră, inspirându-se din constituția belgiană și franceză, păstrează sistemul tradițional al verificării puterilor, când este vorba de alegerile parlamentare, dând în căderea justiției administrative controlul legalității operațiilor electorale în alegerile administrative. Motivele care se dau pentru a justifica această măsură sunt: independența Camerelor față de puterea judecătorească și suveranitatea parlamentară.

DISTRIBUȚIA MANDATELOR PARLAMENTARE

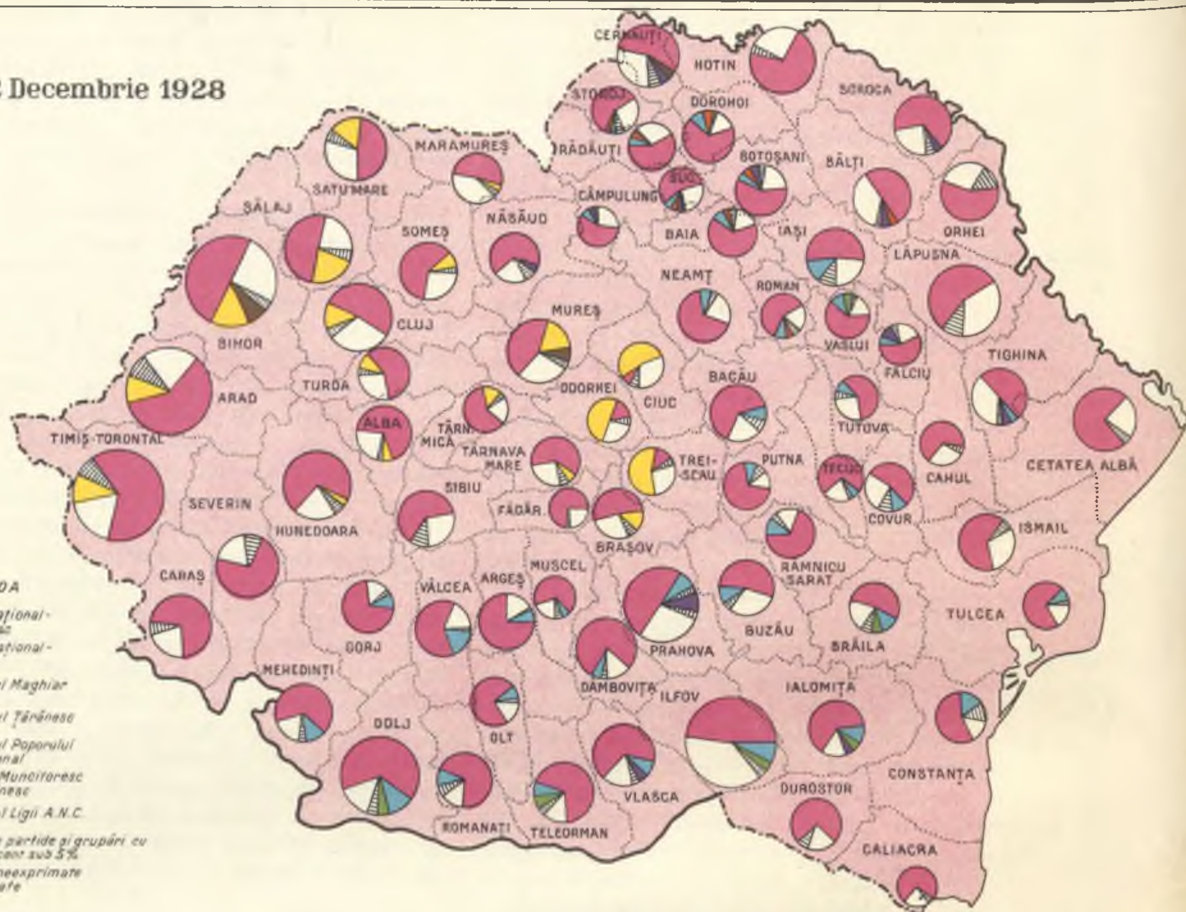
Operația de distribuție a mandatelor are loc numai în cazul alegerilor pentru Cameră, când mandatele se atribue pe baza sistemului proporționalist.

Președintele biuroului electoral județean înaintează rezultatele obținute președintelui Comisiei Centrale Electorale, care funcționează pe lângă Ministerul de Justiție.

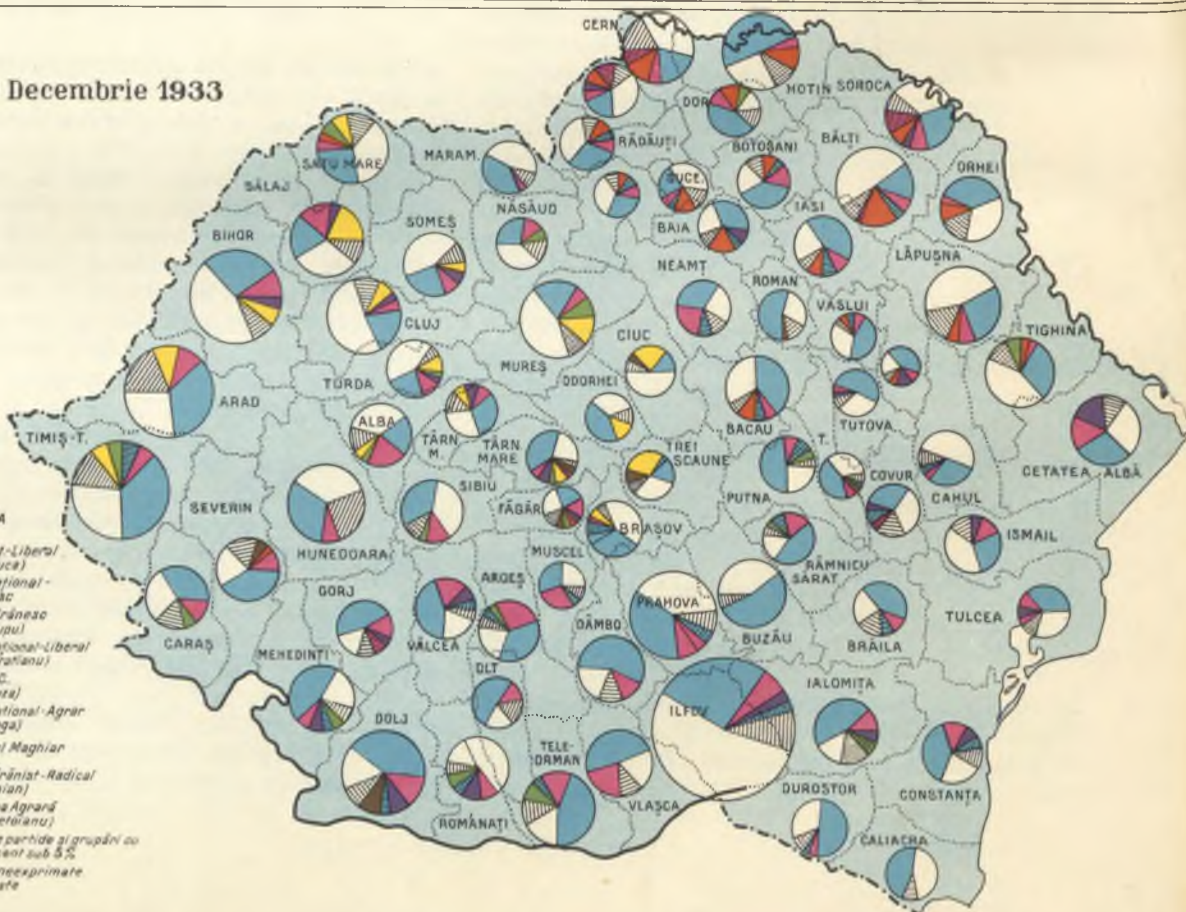
Odată cu aceasta rolul biurourilor electorale județene încetează, și începe acela al Comisiei Centrale Electorale. Această comisie îndeplinește următoarele atribuții:

REZULTATELE ALEGERILOR PENTRU ADUNA

REPARTIZARE PE JUDEȚE DUPĂ DATELE OFICIALE, COMPUSĂ DE

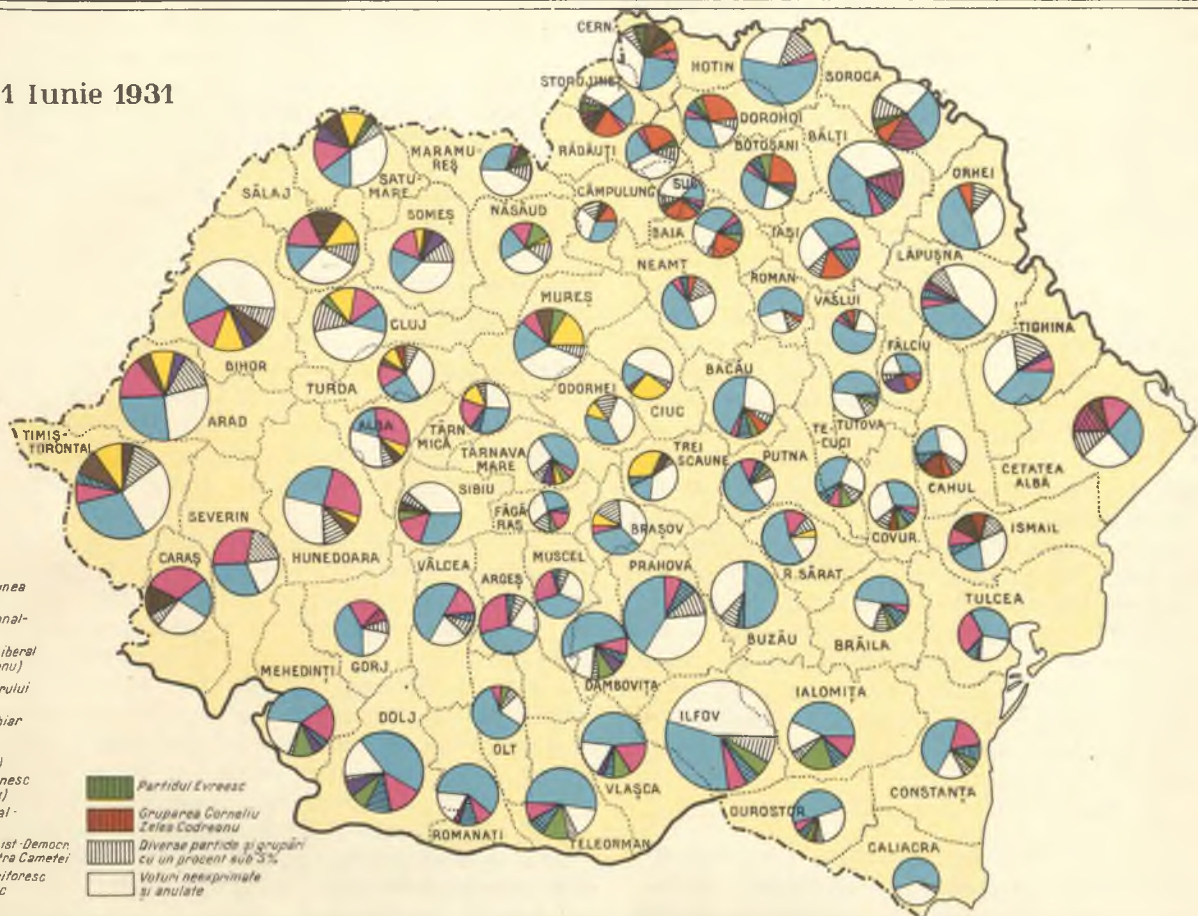

Mărimea cercurilor difer

EA DEPUTAȚILOR DIN ANII 1928, 1931 ȘI 1933

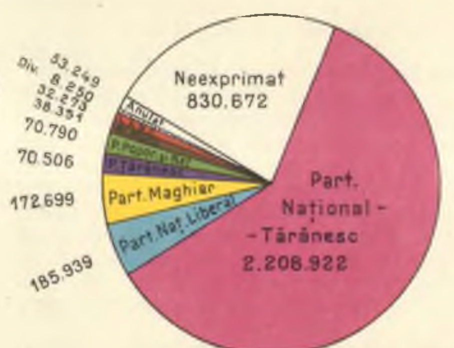
REDI WAHNIG, CARTOGRAF-ȘEF LA INST. GEOLOGIC AL ROMÂNIEI

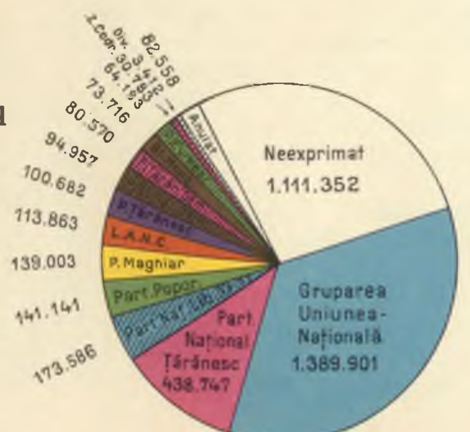

REZULTATUL ALEGERILOR PENTRU ADUNAREA DEPUTAȚILOR DIN ANII 1928, 1931 ȘI 1933

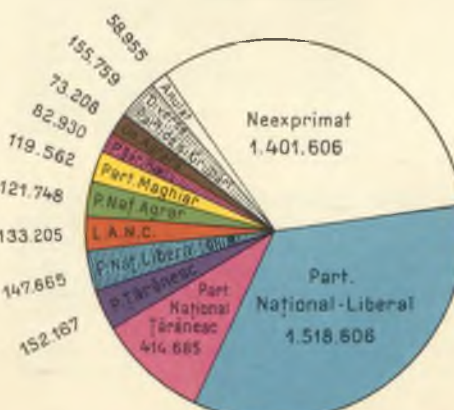
TOTAL GENERAL PE ȚARĂ

TOTALUL ALEGĂTORILOR INSCRIȘI 3.671.352

TOTALUL ALEGĂTORILOR INSCRIȘI 4.038.464

TOTALUL ALEGĂTORILOR INSCRIȘI 4.380.354

pă numărul alegătorilor

a) repartizează mandatele grupărilor politice pe țară;

b) repartizează mandatele atribuite fiecărei grupări politice pe circumscripțiuni;

c) atribue mandatele candidaților de pe fiecare listă.

Când e vorba de repartiția mandatelor grupărilor politice pe țară, Comisiunea face următoarele operațiuni:

a) Procedează la totalizarea pe țară a numărului votanților, al buletinelor anulate și al voturilor obținute de grupările politice. Acest calcul îl face pe baza rezultatelor primite dela biurourile electorale județene. Cu această ocazie, Comisia Centrală Electorală este în drept să rectifice erorile materiale ce s'ar fi făcut în calculele totale trimise de biurourile electorale. Ea nu poate rectifica buletinele de vot, ci numai calculele aritmetice greșite.

b) Stabilește procentul de voturi obținut de fiecare grupare politică față de numărul total al votanților din întreaga țară.

Cu ocazia stabilirii procentului de voturi, Comisiunea are obligația să declare *gruparea politică majoritară*, adică acea grupare politică care a obținut cel mai mare număr de voturi pe țară, dar cel puțin un procent de 40% față de celelate grupări. In caz când nici una din grupările politice n'a obținut acest procent de voturi pe țară, sau în caz când ambele grupări cari ar trebui să fie declarate majoritare, au obținut acelaș procent de voturi, nu se declară nici o grupare majoritară.

c) Calculează procentele de voturi obținute în fiecare grupare politică, față de numărul total al votanților din circumscripție, grupându-se circumscripțiile într'un tablou, în ordine descrescândă. Dacă sunt circumscripții electorale cu procente egale, se preferă la ordinea înscrierii acea circumscripție care are cel mai mare număr de voturi.

Odată aceste operații terminate, Comisiunea procede la repartiția mandatelor.

Dacă grupările declarate minoritare n'au obținut, în unele circumscripții, majoritatea absolută a voturilor, ele vor dobândi în aceste circumscripții un număr de mandate proporțional cu procentul de voturi ce au față de totalul voturilor exprimate în circumscripția respectivă, chiar dacă pe țara întreagă n'au întrunit procentul de 2% din voturile exprimate. Pentru a stabili numărul de mandate ce trebue atribuit acestor grupări, se înmulțește numărul de mandate atribuit în circumscripție cu procentul de voturi obținut; fracțiunile zecimale mai mari ca 0,5 se întregesc la unitate, iar cele egale sau mai mici ca 0,5 se suprimă.

Voturile obținute în aceste circumsripțiuni, de grupările minoritare, se scad din totalul voturilor obținute pe țară de aceste grupări.

După ce s'a stabilit astfel numărul mandatelor ce se atribue grupărilor politice minoritare cari au obținut majoritatea absolută a voturilor într'o circumscripție electorală, aceste mandate se scad din numărul total de mandate, stabilit pe întrega țară. Restul de mandate, neatribuit, se repartizează grupărilor politice pe țară, precum urmează:

a) grupării majoritare i se dă jumătate din aceste mandate;

b) cealaltă jumătate se împarte între toate grupările, inclusiv cea majoritară, proporțional cu procentele de voturi obținute de fiecare din ele;

c) dacă nu există grupare majoritară, mandatele se împart între toate grupările, proporțional cu procentul de voturi obținute de fiecare din ele.

Calculele acestea se fac după acelaș sistem ca și cele pentru stabilirea mandatelor de atribuit grupării minoritare, care a obținut majoritatea absolută a voturilor într'o circumscripție.

După aceasta se procedează la repartiția pe circumscripții a mandatelor atribuite grupărilor politice.

Intâiu se atribue mandatele cuvenite grupărilor minoritare, după procentul de voturi obținut de listele respective, începând cu circumscripția unde lista minoritară are cel mai mare procent.

Se trece apoi la repartizarea pe circumscripții a mandatelor grupării majoritare, scăzându-se la fiecare circumscripție, din numărul mandatelor fixate de lege, mandatele atribuite grupărilor politice minoritare.

Grupărilor politice cari n'au întrunit pe întreaga țară un procent de 2% din numărul total al voturilor, nu li se repartizează nici un mandat [1]).

Atribuirea mandatelor candidaților de pe fiecare listă se face în ordinea înscrierii lor pe listă. Candidații nealeși se proclamă supleanții listelor respective.

PROCLAMAREA REZULTATULUI

Proclamarea rezultatului alegerii se face:

a) De Comisia Centrală Electorală, pentru alegerile generale de deputați;

---

[1]) Iată cum s'a făcut acest calcul cu prilejul alegerilor din 1932:

Din totalul de 387 de mandate s'au scăzut cele 6 mandate atribuite partidului maghiar care a obținut majoritatea absolută a voturilor în trei circumscripții electorale: Ciuc, Odorhei și Trei Scaune. Rămân deci de atribuit 381 de mandate. Jumătate din aceste mandate, adică 190 au fost date partidului național-țărănesc care a întrunit pe întreaga țară peste 40% din voturile exprimate, iar cealaltă jumătate s'a împărțit tuturor partidelor, inclusiv celui majoritar, cari au întrunit pe întreaga țară un procent mai mare de 2%, proporțional cu procentele de voturi obținute. Rezultatul a fost următorul:

Partidul Național-Țărănesc	1.203.700	voturi	sau	44,19 % = 84	mandate
Partidul Liberal (Duca)	407.023	»	»	14.94 % = 28	»
Partidul Liberal (Brătianu)	195.048	»	»	7,16% = 14	»
Partidul Țărănesc (Dr. Lupu)	170.860	»	»	6,27 % = 12	»
Liga Apărării Creștine	159.071	»	»	5,84 % = 11	»
Partidul Național-Agrar (Goga)	107.634	»	»	3,95 % = 8	»
Partidul Maghiar	108.857	»	»	4,00 % = 8	»
Partidul Social-Democrat	101.068	»	»	3,71 % = 7	»
Gruparea Corneliu Z. Codreanu	70.674	»	»	2,59 % = 5	»
Uniunea Națională	68.116	»	»	2,40 % = 5	»
Partidul Evreesc	67.582	»	»	2,38 % = 5	»
Partidul Poporului	64.525	»	»	2,37 % = 4	»
Total	2.724.158	»	»	100% = 191	»

La aceste mandate, distribuite astfel, se adaugă mandatele distribuite în baza primei majoritare sau a majorității absolute. Partidul Țărănesc mai obține deci 190 de mandate, iar partidul maghiar încă 6 mandate. Rezultatele generale din lista de mai sus trebuesc deci modificate astfel:

Partidul Național-Țărănesc	190+83=273 mandate
Partidul Maghiar	6+ 8=14 »

b) De preşedintele biuroului electoral judeţean, la alegerile parţiale de deputaţi, şi la alegerile de senatori ai votului universal şi ai consiliilor locale. Se proclamă aleşi candidaţii cari, în aceste cazuri, au întrunit majoritatea relativă a voturilor.

c) De preşedinţii biurourilor electorale speciale, la alegerea senatorilor camerelor profesionale şi ai universităţilor. Proclamarea rezultatului se face după acelaş criteriu ca la punctul *b*.

d) De colegiul prezidenţial al Inaltei Curţi de Casaţie, în cazul senatorilor de drept.

Constituţia nu a limitat numărul parlamentarilor, lăsând această sarcină în seama legii electorale.

Pe baza acestei legi, numărul deputaţilor este de 387, iar al senatorilor de 254, în care sunt cuprinşi şi senatorii de drept.

CRITICA LEGII ELECTORALE

Din punct de vedere constituţional, legii electorale din 1926 i se pot aduce următoarele critici:

1. Constituţia, în art. 65, declară că alegerea deputaţilor se face pe circumscripţii electorale cari nu pot fi mai mari decât un judeţ. Numărul deputaţilor de ales în fiecare circumscripţie electorală se stabileşte de legea electorală, *proporţional cu populaţia*.

Din examinarea acestui text rezultă că alegerea şi desemnarea deputaţilor trebue să se facă de corpul electoral al judeţului. Deşi principial legea încearcă să dea această alegere corpului electoral judeţean, totuşi, în fapt, prin modul de repartiţie al mandatelor, dă alegerea şi desemnarea deputaţilor, corpului electoral al ţării întregi. Legea electorală crează o circumscripţie electorală nouă, neprevăzută de Constituţie, circumscripţia ţării întregi.

2. Art. 64 din Constituţie declară între altele că votul este *egal*. Legea electorală, prin modul cum repartizează mandatele, reuşeşte să stabilească un principiu exact contrariu, să consacre *neegalitatea votului*. In adevăr, prin stabilirea *primei majoritare*, legea electorală desfiinţează aproape cu totul regulele sistemului proporţionalist, care era consecinţa logică şi sistemul cel mai în măsură să asigure egalitatea votului. Cu legea electorală de azi, partidul minoritar, care, într'o circumscripţie electorală a obţinut mult mai multe voturi decât partidul majoritar, dar n'a obţinut majoritatea absolută a voturilor din circumscripţie, vede atribuindu-i-se un singur mandat, sau poate nici unul, dacă n'a obţinut 2% din voturile exprimate pe întreaga ţară. Iată, cu chipul acesta votul este neegal, căci voturile date partidului majoritar au o mult mai mare putere de desemnare decât voturile date partidului minoritar.

Legea electorală se fereşte să stabilească o proporţie constantă între numărul populaţiei pe judeţe şi acela al parlamentarilor respectivi. Ea fixează în mod arbitrar numărul acestora, ţinând seama nu de realităţile statistice ci, mai curând, de necesităţile politice.

Aşa, judeţul Bihor care este cel mai mare judeţ al ţării, şi ca întindere şi ca populaţie, alege 9 deputaţi pe când judeţul Dolj alege 10. Populaţia Bihorului este aproape egală cu a Bucovinei. Aceasta are 18 mandate, pe când Bihorul 9. Şi exemple ca acestea se mai pot cita.

De altfel, Constituţia însăşi se îndepărtează dela principiul egalităţii votului pe care-l proclamă în art. 64, când decide că fiecare judeţ trimite în Parlament un senator al consiliilor locale. In modul acesta Bihorul sau Ilfovul trimite un singur senator, pe când Bucovina trimite cinci.

Şi prin însăşi condiţiile electoratului activ în alegerea senatorilor, unii alegători la Senat au *vot cumulativ*, votând de două sau trei ori în calităţi diferite, ceeace e interzis de Constituţie.

3. Legea electorală, prin dispoziţiile art. 127, declară că deputaţii şi senatorii sunt aleşii grupărilor politice; că partidul politic pe lista căruia s'au ales, este proprietarul scaunului de deputat sau senator, şi din moment ce un deputat sau un senator trece în alt partid politic, el pierde locul, urmând ca acest loc să revină supleantului de pe listă.

Această dispoziţie este în totul contrarie art. 42 din Constituţie, care declară că « membrii Adunărilor reprezintă Naţiunea ». Ori, legea electorală presupune că membrii Adunărilor reprezintă partidul politic din care fac parte şi că, din moment ce părăsesc acest partid, ei nu mai reprezintă naţiunea. Legea electorală confundă naţiunea cu partidele politice.

4. Legea electorală din 1926 a creat în chip legal *partidele politice*, care, deşi existau şi până atunci, n'aveau însă o consacrare oficială. Dar ea vine în contrazicere cu Constituţia când nu mai dă nimănui posibilitate să candideze decât dacă este înregimentat într'un partid politic. Constituţia nu cunoaşte nici un organ care să se interpună între cetăţeni şi naţiune şi care singur să aibă dreptul să vorbească în numele acestora şi nimic să nu se poată face fără prezenţa lui.

Această dispoziţie favorizează înmulţirea partidelor politice şi crearea fracţiunilor politice. Graţie acestei legi electorale, asistăm în ultima vreme la fărâmiţarea zadarnică a atâtor energii. Să fie oare o transformare a vieţei noastre publice, să rezulte oare vreun bine din acest fapt? *g. a.*

MONETĂ DE BRONZ
dela Dionysopolis (Balcic)

REGIMUL ELECTORAL ÎN CONSTITUŢIA DIN 27 FEBRUARIE 1938

Caracteristica noului regim. Noua organizare dată Statului nostru prin Constituţia din 27 Februarie 1938 schimbă cu totul regimul electoral în vigoare până atunci, regim care era de altfel viu criticat, cum am arătat mai sus.

Deşi fizionomia noului regim nu este încă definitiv fixată, legea electorală de care vorbeşte art. 61 din Constituţie nefiind încă întocmită, putem totuşi să-i precizăm după acum caracteristica, pe baza principiilor înscrise în Constituţie.

In primul rând noua Constituţie înlătură *votul universal*, aşa cum era înscris în art. 64 al Constituţiei din 1923, vot universal care, în legea electorală din 1926, se depărtase de ideea de *funcţie socială*, pentru a deveni un adevărat *drept*.

Regimul votului universal s'a dovedit infructuos şi incapabil să stăpânească realităţile politice ale Statelor. El a creat *partidele politice*, care au monopolizat întreaga manifestare politică a naţiei. Nimic nu se putea face decât prin partid; se crează astfel profesiunea politică, cu toate neajunsurile ei.

Noua Constituţie cheamă să participe la viaţa politică numai pe acei cari au reuşit să-şi agonisească un rost în viaţă, numai pe acei cari au o răspundere şi care se pot astfel rosti cu toată seriozitatea.

Compunerea Adunării Deputaţilor. Art. 61 din Constituţie declară că Adunarea Deputaţilor se compune din deputaţi aleşi de cetăţenii români, cari au vârsta de 30 de ani împliniţi şi *practică efectiv o îndeletnicire intrând în vreuna din următoarele trei categorii:*

1. Agricultura şi munca manuală;
2. Comerţul şi industria;
3. Ocupaţiuni intelectuale.

Vârsta de 30 de ani împliniţi, cerută de Constituţie, arată dela început înlăturarea ideii de vot universal.

Se imputa regimurilor cu vot universal faptul că majoratul era fixat la vârsta de 21 de ani. Regimurile democratice care doreau să facă aplicarea integrală a votului universal, propuneau reducerea numărului de ani pentru obţinerea majoratului, pentru a face să participe astfel la viaţa publică un număr cât mai mare de indivizi. Se preconiza chiar *votul plural* pentru a da dreptul capului de familie, ca, prin votul său, să se rostească şi în numele minorilor sau acelora cari, după lege, nu puteau participa la viaţa publică.

Dar acest sistem n'a dat rezultate fericite. Aproape în toate ţările în care a fost experimentat, au apărut roadele nefaste ale politicei de partid; s'a ajuns astfel în mod involuntar la schimbarea regimului politic şi la aşezarea lui pe baze cu totul diferite.

E suficient să amintim schimbările radicale suferite în ultima vreme în regimul politic al Italiei, Germaniei, Portugaliei, Jugoslaviei, Poloniei, etc., pentru a ne da seama că realităţile organice ale naţiunilor impun în chip firesc schimbarea regimului politic, atunci când el nu poate face faţă împrejurărilor sociale.

Ridicarea limitei de vârstă a electoratului la 30 de ani împliniţi este o concepţie de organizare politică care revine din nou actuală. Ea a fost pe larg discutută în ţările europene în perioada anterioară votului universal. Chiar în sistemul vechii noastre Constituţii, electoratul pasiv se exercita la vârsta de 25 ani împliniţi; legea electorală a lui Cuza din 2 Iulie 1864 fixa electoratul activ la vârsta de 25 ani împliniţi, iar electoratul pasiv de la vârsta de 30 ani împliniţi.

Constituţia poloneză din 23 Aprilie 1935, prin art. 33, fixează electoratul activ pentru Dietă la 24 de ani, iar electoratul pasiv la 30 de ani.

Electoratul activ şi pasiv. Constituţia actuală, fixând electoratul activ şi pasiv la vârsta de 30 de ani împliniţi, a înţeles să cheme la viaţa politică pe toţi tinerii cari au reuşit, până la acea vârstă, să-şi creeze o situaţie, o îndeletnicire din care să poată trăi singuri, fără să aibă nevoie de ajutorul nimănui, să-şi asume astfel întreaga responsabilitate a acţiunii lor.

Se poate ca unii tineri să dobândească o situaţie şi înainte de vârsta de 30 de ani împliniţi. Nu însă dobândirea unei situaţii dă singură drept la electorat. Este nevoie şi de vârstă. Constituantul a impus această obligaţie, de sigur, din dorinţa de a da posibilitate tineretului să rămână sustras de orice preocupare politică în timpul pregătirii sale pentru o carieră, să poată să adâncească în linişte problemele specialităţii lor. De sigur, ştiinţa şi intelectualitatea în genere vor fi acele care vor profita în prim rând.

Omul la 30 de ani şi-a constituit o familie, are o răspundere mult mai mare decât tânărul de 21 de ani, pentru care abia atunci începe lumea. Idei generoase, avânt, exuberanţa tinereţii au început să se potolească la această vârstă, pentru a face locul statorniciei, seriozităţii, judecăţii mature şi plină de responsabilitate.

Munca, element de bază al electoratului. Dar Constituţia nu se mulţumeşte să pretindă vârsta de 30 de ani împliniţi pentru exercitarea electoratului. Ea pretinde ca cetăţeanul care doreşte să exercite dreptul de vot, în afară de vârstă, să practice efectiv o îndeletnicire intrând în vreuna din următoarele trei categorii:

1. Agricultura şi munca manuală; 2. Comerţul şi industria; 3 Ocupaţiuni intelectuale.

Pot deci lua parte la vot toţi acei cari pe lângă maturitatea judecăţii stabilită prin vârsta de 30 de ani împliniţi, dovedesc că practică efectiv una din cele trei îndeletniciri arătate mai sus, îndeletniciri socotite esenţiale în funcţionarea statului. Nu pot deci lua parte la vot acei cari nu dovedesc că au o ocupaţiune, că exercită o muncă productivă în serviciul naţiei. O concepţie morală nouă este deci pusă de constituţie: nu pot fi preocupaţi şi nu se pot rosti despre interesele Statului decât acei care prin maturitatea judecăţii lor şi prin munca lor efectivă, contribuesc în chip real la sporirea patrimoniului naţiei. Cine doreşte să organizeze viaţa de mâine a Statului,

Carol R

să se preocupe de destinele sale, trebue în prim rând să contribue în vreun fel prin munca sa, pusă în serviciul acestui Stat.

Votul, funcţie socială. Votul nu mai apare deci, ca în sistemul vechei Constituţii, ca un adevărat *drept* al individului; dimpotrivă, el este o *funcţie socială*, una din cele mai importante şi mai esenţiale, puse în serviciul naţiei. Nu este vorba aici de un sistem corporatist oarecare, ci este vorba de o idee mult mai largă şi mai cuprinzătoare, aceea a muncii creatoare puse în serviciul Statului.

Pentru întâia oară un regim constituţional, care se sileşte să nu rupă cu vechile tradiţii şi vechile preocupări ale individualismului şi care menţine încă principiul că toate puterile Statului emană dela Naţiune (art. 29 Const.), reuşeşte să cheme la viaţa politică numai pe acei indivizi cari dovedesc o preocupare serioasă şi temeinică, cari prin munca lor contribue în mod efectiv la viaţa însăşi a Statului. Nu este vorba aici de organizare în corporaţiuni sau bresle, cu un număr restrâns de membri, cu condiţii severe de intrare, cu monopol odios edictat în folosul câtorva; nu este vorba de bariere şi restricţii, ci dimpotrivă, *o sinceră şi reală chemare a tuturor membrilor acestei naţii, cari prin munca şi prin maturitatea judecăţii lor, contribue în chip efectiv la sporirea şi la întărirea Patriei lor.*

Votul femeilor. Din moment ce maturitatea de judecată şi munca efectivă au fost cele două criterii cerute cetăţenilor români pentru a exercita electoratul activ şi pasiv, constituantul nu a mai văzut nici o nevoie ca să facă distincţie de sex; el a acordat drepturi politice şi femeilor, care îndeplinesc aceleaşi condiţii de maturitate, care prestează aceiaşi muncă ca şi bărbaţii. Constituţia din 1938 atribue deci o largă importanţă individului în conducerea Statului, dar numai acelor indivizi cari, fără deosebire de sex, prin maturitatea judecăţii lor, prin munca lor, sunt vrednici să se ocupe şi să hotărască de conducerea politică a Statului. Acestora le acordă nu numai drepturi, *dar le impune obligaţiunea de a participa efectiv la viaţa politică a Statului, deoarece votul este obligatoriu şi secret.*

Scrutin uninominal. Şi ca o dovadă mai mult că legiuitorul constituant din 1938 a fost un real adept al individualismului, este că el înlătură scrutinul de listă din vechea lege electorală, scrutin de listă care era implicit cuprins în art. 64 şi 65 din Constituţia dela 1923, stabilind în locul său *scrutinul uninominal*, care dă posibilitaea unei largi manifestări a individualismului.

Mandatul membrilor Adunării deputaţilor este fixat de art. 61 din Constituţie la 6 ani.

Desigur, legea electorală la care face trimitere Constituţia nouă, va avea: să fixeze şi să precizeze normele după care se va exercita electoratul activ; e posibil să se facă diferenţa între electoratul activ al bărbaţilor şi electoratul activ al femeilor, chestiunea cea mai grea va fi însă aceea de a şti, cum se va face gruparea alegătorilor după îndeletnicirile pe care le exercită, cum se vor forma circumscripţiile electorale ale fiecărei categorii, dacă se va cere sau nu o condiţie minimală de studii şi, în sfârşit, care va fi numărul deputaţilor. Toate acestea sunt chestiuni de o importanţă deosebită, care vor trebui rezolvate de legea electorală; ele nu sunt însă de natură să schimbe caracteritica generală a noului regim politic, astfel cum a fost fixată de art. 61 al Constituţiei noastre.

Condiţiile electoratului pasiv. Constituţia noastră fixează, în art 62, condiţiile electoratului pasiv pentru Adunarea Deputaţilor. Aceste condiţiuni sunt:

a) A fi cetăţean român;

b) A avea exerciţiul drepturilor civile şi politice şi a practica efectiv îndeletnicirea respectivă a uneia din cele trei categorii arătate în art. precedent, pe ai cărei alegători urmează a-i reprezenta;

c) A avea vârsta de 30 de ani împliniţi;

d) A avea domiciliul în România.

Şi aici incapacităţile, decăderile temporare ori definitive şi incompatibilităţile se vor stabili prin legea electorală.

Compunerea Senatului este stabilită pe baze diferite de aceea a Adunării Deputaţilor. De unde pentru Adunarea Deputaţilor nu este nevoie decât de maturitatea judecăţii şi de muncă, pentru a avea electoratul activ şi pasiv, dimpotrivă, la Senat, constatăm apariţia unui regim *corporatist*, deoarece Senatul se compune din trei categorii de senatori:

a) Din senatori numiţi de Rege;

b) Din senatori de drept;

c) Din senatori aleşi.

Senatul va fi deci compus jumătate din senatori numiţi şi jumătate din senatori aleşi. In afară de aceştia vor fi senatorii de drept.

Numărul senatorilor numiţi şi al acelor aleşi va fi fixat de legea electorală.

Senatul corporatist. Sistemul corporatist apare atunci când este vorba de recrutarea senatorilor aleşi. Art. 63 din Constituţie arată că această alegere se face cu vot obligator, secret şi exprimat prin scrutin uninominal *de membrii corpurilor constituite.* De unde pentru Adunarea deputaţilor nu este nevoie, pentru a avea electoratul activ şi pasiv, de existenţa unor corpuri constituite, dimpotrivă, la Senat, Constituţia cere existenţa corpurilor constituite. Care vor fi însă acele corpuri? câţi senatori vor alege ele şi în ce condiţiuni se va face această alegere, sunt chestiuni care vor fi prevăzute de legea electorală. Noi credem totuşi că începutul de sistem corporatist, cuprins în art. 69, 70 şi 71 din Constituţia dela 1923, va fi adâncit, completat şi precizat, în aşa fel încât să statornicească un sistem total de reprezentare a corpurilor constituite. Ceeace este interesant de reţinut este că pentru Senat nu se fixează prin Constituţie vârsta, nici pentru electoratul activ, nici pentru cel pasiv, aceasta rămânând să fie fixată prin legea electorală; deasemeni, Constituţia nu face nicio distincţie între bărbaţi şi femei în ceea ce priveşte electoratul activ şi pasiv pentru Senat; ea lasă toate aceste chestiuni în seama legii electorale.

Constituţia nu se ocupă întru nimic de condiţiile cerute pentru senatorii numiţi de Rege. Abia când toate aceste condiţii vor fi cunoscute ca unele ce vor

fi stabilite prin legea electorală, vom putea schiţa în întregime înfăţişarea nouei organizări politice a Statului nostru.

Senatori de drept. Interesul particular al Constituţiei noastre îl face existenţa senatorilor de drept. Art. 64 din Constituţie declară că sunt membri de drept ai Senatului, în virtutea înaltei lor situaţiuni în Stat şi Biserică:

a) Moştenitorul Tronului dela vârsta de 18 ani împliniţi;

b) Toţi principii familiei regale, majori;

c) Patriarhul şi mitropoliţii Ţării;

d) Episcopii eparhioţi ai bisericilor ortodoxe române şi greco-catolice, întru cât vor fi aleşi conform legilor ţării;

c) Capii confesiunilor recunoscute de Stat, câte unul de fiecare confesiune, întru cât sunt aleşi sau numiţi conform legilor ţării şi reprezintă un număr de peste 200.000 credincioşi;

f) Actualii senatori de drept recunoscuţi până la data prezentei Constituţii.

Se poate lesne observa o reducere a numărului senatorilor de drept şi o participare activă a membrilor familiei regale la viaţa Statului.

Durata mandatului senatorilor numiţi şi aleşi este de nouă ani. Mandatul senatorilor aleşi se reînoieşte din trei în trei ani, dela data jurământului prevăzut de art. 48 din Constituţie, în proporţie de o treime.

Caracteristica noului Senat. Senatul îşi schimbă complet înfăţişarea. El nu mai este a doua Cameră, de aceeaşi compunere şi valoare ca şi prima, recrutată aproape pe aceleaşi baze. Senatul devine un organism viu, puternic, menit, atât prin compunerea cât şi prin durata sa, să asigure un echilibru în Stat. Compus din senatori numiţi de Rege, în proporţie egală cu senatorii aleşi, adăugându-se la aceştia şi Senatorii de drept, noul Senat are menirea să fie o instituţie care să reprezinte continuitatea, tradiţia, conservatorismul şi spiritualitatea naţiei. Pe când Adunarea Deputaţilor va reprezenta curentele de opiniuni, astfel cum ele se desprind din maturitatea de judecată şi din interesele diferitelor categorii sociale, pe care Constituţia le-a socotit ca determinante în Stat, Senatul va reprezenta spiritul şi tradiţia regalităţii, care, prin natura ei şi prin legăturile indestructibile ce şi le-a creat cu naţia, nu poate să reprezinte decât idealurile cele mai legitime şi mai fireşti ale naţiei.

Tradiţie şi creaţie, spirit al regalităţii, confundându-se cu spiritul însăşi al naţiei şi spirit al marelor interese corporatiste, toate acestea împletite cu colaborarea senatorilor de drept, expresie a experienţei şi a credinţei, ne dau icoana de viitor a noului Senat care este menit să joace un rol atât de însemnat în Statul nostru aşezat pe baza noui.

g. a.

STEMA ŢĂRII ROMÂNEŞTI
PE MEDALIA LUI
NICOLAE MAVROCORDAT VOEVOD

REGIMUL PARLAMENTAR ÎN ROMÂNIA

Parlamentul este, în democraţiile moderne, organul care exercită puterea legislativă şi, prin urmare, una din aplicaţiunile principiului separaţiunii puterilor în Stat.

Acest principiu ca şi acelea cari presidă la constituirea Parlamentului — principiile votului universal şi al reprezentaţiunii naţionale, — sau acela care-i legitimează funcţiunea — principiul naţiunii suverane, — au fost puse în lumină de Revoluţia Franceză.

Cel dintâi Parlament, în strictul înţeles al cuvântului este, aşa dar, Adunarea legislativă franceză dela 1 Octomvrie 1791.

Tradiţia parlamentară, aceea care a dus la formularea acestor principii ale Revoluţiei, este de origine anglo-saxonă şi începe odată cu constituirea unui corp legislativ format din deputaţii oraşelor şi ai comitatelor, alături de acela constituit pe baza voinţei regale şi a eredităţii.

Evenimentul are loc la Londra, în 1295, când fu convocat Parlamentul-model. Compunerea acestui parlament era destul de variată. Alături de baroni, de prelaţii şi abaţii, cari aveau atribuţiuni seniori-ale, convocaţi în persoană, şi de deputaţii oraşelor şi ai comitatelor, întâlnim clerul reprezentat ca un ordin particular.

Separaţia începu în momentul când clerul renunţă să mai fie reprezentat în Parlament ca un ordin aparte.

Cum motivul principal al convocării Parlamentului era votarea subsidiilor cerute de puterea regală, clerul preferă să nu mai vină în Parlament pentru acest fapt, ci să voteze aceste subsidii într'o adunare separată ajungând apoi ca această votare să se facă printr'o înţelegere directă între lordul Cancelar şi arhiepiscopul primat.

Prelaţii continuară să rămână în *magnum concilium*, pe când decanii capitlurilor, arhidiaconii şi *prorectorii* bisericelor încetară de a mai participa la el. *Magnum concilium* funcţionă mai departe drept *Cameră a lorzilor*, alături de noua Adunare, care luă denumirea de *Cameră a Comunelor* [1]).

Sistemul bicameral e în vigoare în statele cu tradiţie parlamentară: Statele Unite ale Americei, Franţa, Olanda, Statele Scandinave, Belgia, Italia şi Ungaria.

Câteva state moderne, constituite după răsboiu, au adoptat şi ele sistemul bicameral: Polonia şi Cehoslovacia. In Statele federale: Germania, care, prin Constituţia din 1919 a creat două Camere, *Reichstag*-ul *şi Reichsrat*-ul; Austria şi Elveţia care cunosc două camere, *Consiliul naţional şi Consiliul federal*, Camera a doua nu are rolul unei adevărate *Camere înalte*, şi nu este aleasă direct de alegători, ci formată din reprezentanţii statelor federate.

La noi, dualitatea Camerelor s'a introdus în 1864, prin Statutul lui Cuza, şi a fost menţinută de Constituţiunile ulterioare [1]).

g a.

[1]) Şi azi, în Anglia, Camera Lorzilor are drept bază de constituire voinţa regală şi ereditatea. Regele conferă demnitatea de pair, care se transmite prin ereditate şi care, în principiu, comportă dreptul de a face parte din Camera Lorzilor. Numărul pairilor ereditari este nedefinit. In afară de aceştia, Camera Lorzilor cuprinde un număr de membri cari îşi deţin scaunul graţie înaltelor funcţiuni judiciare sau eclesiastice cu cari sunt învestiţi. Astfel, întâlnim la Westminster, alături de lorzii temporari, 26 de lorzi spirituali (arhiepiscopi şi episcopi) şi 5 lorzi judiciari *(law lords)* aceştia din urmă participând numai la şedinţele judiciare ale Camerei Lorzilor. Numărul membrilor acestei Camere este destul de important. In 1930, 758 de membri, din care 729 aveau dreptul de a lua parte la deliberări.

Toate proiectele pentru modificarea Camerei Lorzilor (lord Bryce, 1917, Baldwin, 1927) rămaseră fără urmare, întru cât nu s'a putut cădea de acord asupra lor.

[1]) Cu ocazia desbaterilor asupra Constituţiunii din 1923, profesorul Iorga s'a pronunţat, cu marea sa autoritate, împotriva sistemului bicameral în România:

« Nu se poate argumenta în ce priveşte logica unei teorii pe exemple istorice, — a spus D-sa. Exemplul istoric este unul şi logica este alta. Domeniul logicei este de o consecvenţă perfectă, domeniul istoriei este plin de inconsecvenţe, pe care le impun împrejurările omeneşti...

« Evident, Constituţia Angliei este istorică şi logica se strecoară numai de câtva timp în această Constituţie istorică. Dar mai este ceva: în Anglia acest sistem bicameral, aşa cum există, cum s'a modificat cu încetul, serveşte pentru a menţine dominaţia unei clase. Dacă există în Italia, aceasta e fiindcă Constituţia piemonteză pornind dintr'o ţară în care erau vechi tradiţiuni feudale şi în care deci a trebuit să se respecte interesele şi tradiţiile unui anumit baronat subalpin, a impus Italiei acest regim, care acolo, în Italia, n'a avut niciodată simpatie în massele ei populare. Iar în Franţa, Constituţia după 1871 este aşa, fiindcă după Comună s'a avut tot interesul de a se da unei admirabile clase burgheze mijloacele de a se menţine.

« Intrebarea este: avem noi lorzi pe care să-i ocrotim? Avem noi baroni pentru cari să punem anumite elemente în Constituţie? Avem o burghezie admirabilă, cum este

EVOLUŢIA REGIMULUI PARLAMENTAR

1821—1829

Principiile Revoluției Franceze au avut un răsunet diferit în cele două principate.

In Moldova, ele deșteptară concepția că Statul se confundă cu întreaga tagmă a boierilor, ale cărei drepturi au fost răpite de o mână de oligarhi: protipendada.

In Muntenia, Tudor Vladimirescu care opunea, în proclamațiile sale, « obștia » și « norodul », unei minorități privilegiate, se văzu înconjurat de simpatia populară.

Pentru a o câștiga de partea sa, Ipsilante crezu nimerit să propună, într'un manifest al său din 19 Aprilie 1921, separațiunea puterilor legislativă și executivă și convocarea unei adunări a deputaților *de toate trepele*, căreia să-i fie atribuită, între altele, stabilirea dărilor.

Agitațiile au fost destul de puternice, pentru ca boierimea însăși să fie nevoită a se gândi la un regim reprezentativ.

In Muntenia, un proiect de reforme, dela sfârșitul anului 1821, cerea « un sfat de obște » pentru a delibera asupra tuturor problemelor de interes național. Un altul, elaborat de un mare boier, Alexandru Villara, în Februarie sau Martie 1822, credea necesară o adunare a episcopilor, a boierilor capitalei și a deputaților de județe. Este probabil că în ambele cazuri era vorba numai de o adunare de boieri.

In Moldova, un proiect de constituție, din Aprilie 1822, opera micei boierimi « a cărvunarilor », voia « un sfat obștesc... lucrul cel mai cu deadinsul cerut de toată obștia pământului », care să fie compus din episcopi, din boieri și dintr'un boier deputat de obștea boierilor din fiecare ținut. Puterea legislativă avea să fie « pururea în mâna Domnului împreună cu sfatul obștesc ».

Mai democratic, un mare boier moldovean, Dimitrie Sturza, prevăzuse de altfel, într'un proiect de organizație aristocratică, creația unei Camere joase « un Divan de jos », care vrea să « închipuie icoana unui norod slobod ». Fiecare sat avea să aleagă un delegat; aceștia, adunați la reședința plășii, alegeau trei delegați cari, întrunindu-se la rândul lor cu ceilalți delegați ai plășilor județului, desemnau trei deputați. Aceștia puteau să nu fie boieri. Pentru întâia oară se acorda, deci, drept de vot țăranilor. Camera joasă avea să discute și să voteze bugetul, « întocmai cum se obicinuește în Englitera, țară slobodă, vrednică de a se lua paradigmă dela dânsa ».

In Muntenia, cei potrivnici privilegiilor de naștere, acoliții lui Gheorghe Lazăr și ai lui Tudor Vladimirescu, se ridicau în manifestele din 1822, pretinzând ca fie care ins să aibe libertatea de a-și exprima părerile și « glasul celui mic să fie ascultat tot așa ca și al celui mare ». Patria nu este acel mic număr care trage numai folosul; este mulțimea care prin constrângere s'a supus minorității.

Intr'un alt manifest, boierii de starea a 2-a și a 3-a declară că nu recunosc ca valabile deciziunile luate numai de episcopi și de boierii cei mari. Aceste deciziuni trebuesc rectificate de « frații simpatrioți » de prin județe. Ei cereau « ca din toate județele țării să se strângă câte un deputat ales de obștea județului » și în privința eligibității formulau următoarea dorință: « Să fie drumul deschis tuturor, ca fiecare cu învățătura, cu silința și cu vrednicia sa, folosind Patria, să dobândească cea cuvenită cinste ».

Scrieri satirice atacă în mod violent pe boierii umflați de orgoliu, cari nu fac distincții decât după ranguri, nu cunosc decât drepturi și nu datorii.

1829—1848

In virtutea tratatului dela Adrianopol (1829), principatele române aveau să fie înzestrate fiecare cu un Regulament Organic, menit să refacă pe baze moderne întreaga lor organizație.

Planurile Regulamentelor Organice au fost elaborate de un comitet format din opt mari boieri, patru de fiecare principat. Nu cunoaștem discuțiunile cari au avut loc asupra punctului care ne interesează în acest studiu.

Lucrul executat a fost supus în fiecare din aceste țări examenului unei adunări de revizuire, zisă extraordinară, compusă, în afară de înaltul cler și înalta nobilime, cari formară marea majoritate, dintr'un boier deputat de județ, *desemnat* de guvernul provizoriu rus.

Nu există urmă de discuție din adunarea de revizuire, asupra proiectului de introducere a unui guvern reprezentativ.

Regulamentul Organic, votat în 1831, despărția pentru întâia oară în principatele române, puterea legislativă de puterile executivă și judecătorească.

Obșteasca Adunare era compusă, sub președinția mitropolitului, din episcopii eparhioți și 20 mari boieri în Muntenia și 16 în Moldova, aleși de semenii lor, și din 18 deputați de județe în Muntenia, de 16 în Moldova, cari aveau să fie boieri și fii de boieri, pământeni și proprietari de pământ, în vârstă de 30 ani, aleși de boierii și fiii boierilor pământeni din județ. In total 43 membri în Muntenia și 35 în Moldova, partea fiind aproape egală între marea și mica nobilime. O satisfacție era deci dată acesteia din urmă.

Miniștrii nu puteau fi membri ai Adunării, dar aveau totdeauna un cuvânt în ea. Ei nu depindeau decât de Domn, și ei erau organele prin care acesta comunica cu Adunarea.

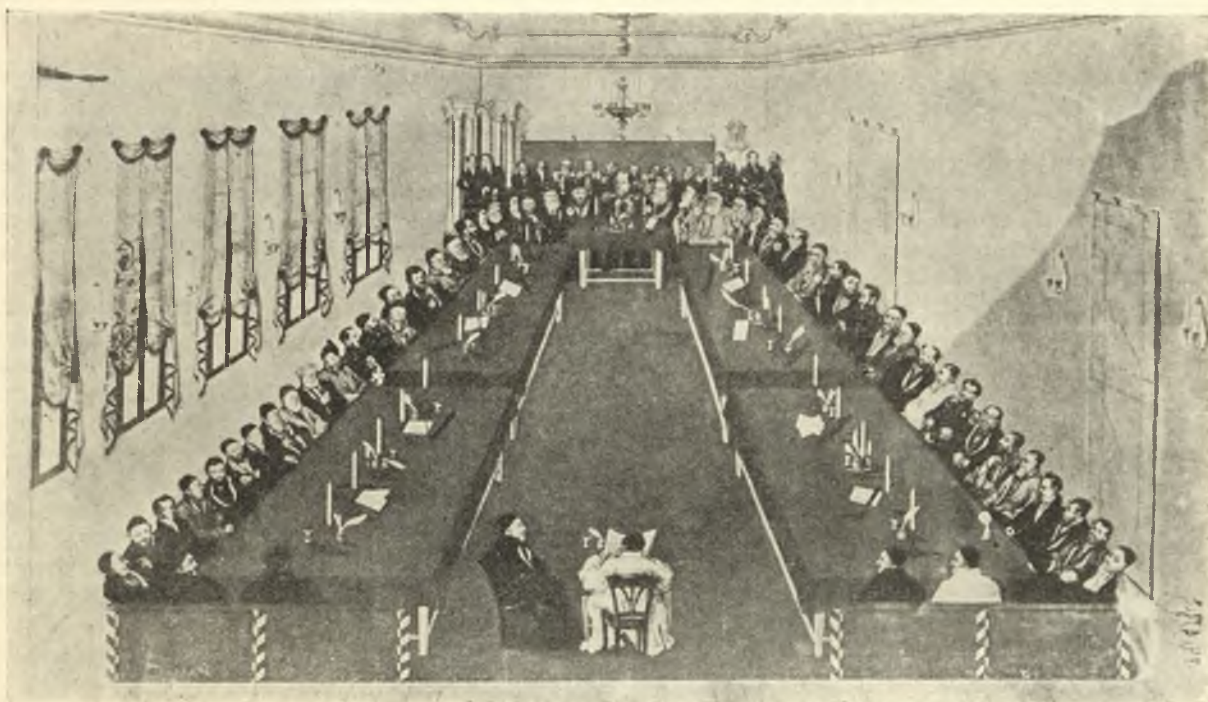
De altă parte, era compatibilitate între mandatul deputatului și celelalte funcțiuni ale Statului. Numai în Muntenia, prefecții nu puteau fi aleși deputați în județele pe cari le administrau. Absența acestei înțelepte măsuri în Moldova a dat loc la grave abuzuri.

---

cea din Franța, pe care să o apărăm de massele populare? Nu avem nici lorzi, nici baroni, nici masse populare și nici burghezie. Noi putem fi consecvenți și logici. Fiindcă facem o Constituție din nou, putem evita lipsa de logică, fiindcă este aici o rațiune în care, din fericire, deosebirile de clasă n'au nimic istoric și prin urmare nu joacă nici un alt rol decât doară să sprijine anumite tendințe, anumite porniri revoluționare, cari nu se pot ascunde decât sub această mască ».

Adunarea era aleasă pe timp de cinci ani. Principele trebuia să o convoace în fiecare an la 1 Decemvrie, în vederea anului financiar care începea la 1 Ianuarie. Durata ordinară a sesiunilor era de două luni, dar principele o putea prelungi. Fiecare sesiune era deschisă printr'un mesagiu al principelui. In sfârşit, mitropolitul preşedinte, asistat de doi secretari provizorii, desemna o comisie de cinci membri însărcinaţi cu verificarea mandatelor. Adunarea se pronunţa asupra fiecărei alegeri, apoi ea forma biuroul său definitiv, compus din 2 secretari şi 2 ajutori, fixa numărul şedinţelor din fiecare săptămână şi alegea comisiunile financiară, administrativă, bimiliţiei. Ea putea arăta Domnului toate abuzurile şi lipsurile din administraţie, privind şi pe miniştri.

Proiectele de lege elaborate de miniştri, erau discutate în consiliu, apoi trimise marelui postelnic, secretar al Statului, însărcinat cu corespondenţa tuturor autorităţilor din ţară. Dacă proiectul era primit, principele îl trimitea Adunării cu un mesagiu contrasemnat de secretarul Statului. După ce era examinat în comisiuni, proiectul era discutat în şedinţă plenară. Deciziunea luată cu majoritatea absolută era comunicată Domnului prin scrisoare oficială semnată de toţi cei cari luaseră parte la vot. Domnul putea propune Adunării amendamente sau o nouă delibe-

OBŞTEASCA ADUNARE EXTRAORDINARĂ DIN BUCUREŞTI, 10 MARTIE 1831.
(Aquarelă de *Ivanov*, Col. Academiei Române)

sericească şi judiciară. Astfel constituită, Adunarea formula răspunsul la mesagiul Domnului.

Fiecare şedinţă începea prin apelul nominal, pentru a se constata prezenţa a $^2/_3$ din membri, necesari fiecărei deliberări. Se dădea apoi cetire procesuluiverbal al şedinţei precedente.

Iniţiativa legilor aparţinea numai Domnului Adunarea nu putea exprima decât dorinţe.

Ea vota bugetul şi stabilea impozitele în limitele trase de Regulamentul Organic. Ea controla socotelile Statului şi ale tuturor instituţiunilor publice sau de utilitate publică. Pe lângă aceasta, ea avea atribuţiuni cari, de atunci, au trecut în domeniul executivului. Astfel, înaintea ei se făcea arendarea ocnelor, vămilor şi a domeniilor Statului. Ea era însărcinată să vegheze la buna stare a domeniilor publice, la desvoltarea agriculturii, industriei şi comerţului, exercita un control asupra şcoalelor, administraţiei bunurilor bisericeşti, carantinelor, închisorilor, aşezămintelor de binefacere şi chiar asupra rare. El participa într'adevăr la opera legislativă. Adesea se începeau discuţiuni în scris între el şi Adunare, care câteodată nu-l cruţau de loc.

Domnul putea să refuze sancţiunea sa unei legi care nu-i era pe plac, fără să arate motivele refuzului său şi, în fine, el putea recurge la disolvarea Adunării, aceasta numai cu consimţământul curţilor, suzerană şi protectoare.

In cel dintâiu an de aplicare al acestui regim, în 1832, nu s'au aflat în judeţele Munteniei decât circa 500 alegători, la o populaţie de aproape un milion şi jumătate de suflete, şi 400 în Moldova, la o populaţie de circa 800.000 suflete.

Adunările eşite din aceste colegii restrânse făcură adesea o opoziţie destul de serioasă capriciilor domneşti, dictată nu numai de rivalităţi de ordin personal între membrii clasei conducătoare, dar şi de grija interesului ţării. Trebue să spun că proiectele de lege nu erau niciodată votate prin surprindere, ci îndelung şi atent cercetate.

Dificultățile financiare, abuzurile Domnilor, ale miniștrilor și ale favoriților lor, amestecurile indirecte ale Rusiei prin agenții săi consulari, provocau vii discuții și aveau adesea ca urmare schimbarea miniștrilor.

Alegerile din 1836, în Muntenia, de exemplu, avură un caracter de opoziție națională la încălcările Rusiei și a fost nevoie, în anul următor, de un ordin formal al Porții pentru a se înregistra cu de-a-sila în Regulamentul Organic, un articol adițional care dădea o mare lovitură autonomiei interioare a țării. Valul naționalist se afirmă și mai mult cu începere din anul 1838 și opoziția înverșunată făcută principelui țintea indirect curtea protectoare. In 1841, Adunarea votă, sub formă de răspuns la mesagiu, un adevărat act de acuzare pentru administrația celor 6 ani de domnie ai lui Alexandru Ghica. Succesorul său, Gheorghe Bibescu, a fost și mai puțin cruțat. In 1843, Adunarea respinse un proiect de lege mărind atribuțiunile judecătorești ale Domnului. Același lucru se întâmplă și cu un nou proiect privind regimul dotal și care interesa direct pe Domn în intențiunile sale de divorț. In anul următor, adunarea respinse proiectul de concesiune al unei exploatări de mine către un supus rus. Domnul iritat de această opoziție constantă, căpătă autorizația de a disolva adunarea și guvernă fără ea, prin decrete, timp de doui ani.

In Moldova opoziția avu un caracter mult mai accentuat de rivalități personale. Dar și aci, în timp ce câțiva boiernași luptau în 1839 pentru a forma o adunare din toată boierimea, cu titluri de noblețe ereditară, cu circumscripții administrative conduse de « mareșali ai nobilimii » după modelul rus, un grup de boieri tineri făureau, dimpotrivă, proiecte liberale, tinzând la abolirea privilegiilor. Cel mai luminat dintre ei, Kogălniceanu, voia o reprezentație politică a tuturor straturilor națiunii, chemând la vot cinci categorii de alegători: 1. Marii proprietari; 2. Funcționarii de Stat; 3. Patentații de clasa I, adică marii negustori și principalii meșteșugari patroni; 4. Capacitații (liber profesioniștii); 5. Fruntașii satelor (câte doui de fiecare sat).

Revoluționarii din Muntenia au elaborat și ei succesiv trei proiecte de lege electorală.

După primul, mai moderat decât acela al lui Kogălniceanu, 3 stări, proprietatea, patentații de clasa I și profesiunile libere aveau să formeze fiecare o treime din adunare.

După al doilea, o treime din locurile adunării era atribuită marii proprietăți. O altă treime patentaților de clasa I, și celor capacitați. In sfârșit, o treime deputaților-țărani, aleși în două grade: 4 delegați din fiecare sat formau colegiul județean, care desemna un deputat pentru 3.400 familii. Acest proiect amintește pe acela din 1822 al marelui boier Dimitrie Sturza.

Numai al treilea proiect, întocmit în momentul când revoluția se vedea amenințată, prevedea un colegiu unic, de două grade.

Revoluția fiind potolită de către armatele străine, convenția ruso-turcă dela Balta Liman puse capăt, în 1849, primului regim reprezentativ în principatele române. El nu avea să învie decât după câțiva ani.

1856—1866

Tratatul dela Paris din 1856 prevedea prin art. 24 convocarea imediată în Valahia și Moldova a câte unui « divan ad-hoc, compus astfel în cât să fie reprezentarea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societății ». Aceste divanuri aveau să exprime dorințele poporului privind așezarea de Stat a Principatelor.

Firmanul imperial de convocare a divanurilor fixa un regim electoral cu totul democratic. Patru « staturi » ale națiunii aveau să fie reprezentate: clerul, boierii și proprietarii funciari, orașele, și, pentru prima dată, țăranii.

La colegiul proprietarilor, toți boierii și fiii de boieri, de orice rang, proprietari a 150 ha cel puțin, erau alegători direcți. Proprietarii cu întinderi mai mici, dar cu cel puțin 15 ha alegeau în capitalele plășilor lor cinci delegați, cari se adunau în capitala județului cu alegătorii direcți pentru a alege doi deputați, dintre boierii și fiii de boieri, proprietari a 450 ha cel puțin.

La colegiul orașelor, toți alegătorii erau direcți. Ei erau: proprietarii de case în valoare de 20.000 piaștri în capitală, de 8.000 de piaștri în celelalte orașe; profesiunile libere; negutătorii patentați a trei clase; staroștii și trei delegați ai breslelor. Capitala alegea 4 deputați, două orașe mai mari desemnau 2, celelalte 1 deputat.

La colegiul țăranilor, votul era de trei gade. Doi delegați din fiecare sat, întruniți la reședința plășii, desemnau doi alegători, cari, în reședința județului, împreună cu ceilalți delegați ai plășilor, alegeau un deputat.

Numărul alegătorilor astfel convocat a fost format în Moldova din 507 mari proprietari, 261 mici proprietari, 1.153 proprietari urbani și capacitați, 896 negustori și meseriași, 137 țărani. In total 2.954 alegători. Divanul cuprindea în afară de cler, 77 deputați, dintre cari 28 mari proprietari și 14 mici proprietari, 20 reprezentanți ai orașelor și 15 țărani.

In Muntenia, fără a număra pe țărani, au fost 10.141 alegători, dintre cari 810 mari proprietari și 6.308 mici proprietari funciari, 1.257 proprietari urbani, 116 capacitați, 1.498 negustori și 152 meșteșugari. In divan, din 94 deputați, 34 erau mari proprietari, și 17 mici proprietari, 21 reprezentanți ai orașelor și 17 țărani.

Cu toate acestea, era un mare progres în raport cu regimul precedent. De șapte ori mai mulți alegători în Moldova, de 20 ori mai mult în Muntenia și toate categoriile sociale reprezentate în adunare.

Divanul ad-hoc din Moldova, examinând reformele necesare în organizația interioară a țării, a discutat și viitorul regim reprezentativ. Pronunțându-se cu unanimitate, la 29 Octomvrie 1857, — noaptea noastră de 4 August — pentru abolirea rangurilor și privilegiilor nobiliare, divanul s'a declarat, într'un singur glas, împotriva constituirii unei a doua adunări sau senat, cu care Conferința dela Constanti-

nopol din 1856 « ameninţase », se spune, Principatul. Nu mai era nevoie de o a doua adunare. Nici un interes nobiliar nu mai exista, privilegiile erau abolite. In ceea ce priveşte interesele proprietăţii rurale, ele vor fi suficient reprezentate într'o singură adunare, prin simplul fapt al forţei sale sociale în ţară.

Dar, pe de altă parte, proprietarii din divan, în majoritatea lor, erau chinuiţi de spectrul unei afluenţe ţărăneşti într'o viitoare adunare şi de al reformei agrare pe care o putea aduce. Se temeau ca nu cumva art. 24 din tratatul dela Paris, «reprezentarea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societăţii », să fie interpretat de congresul european care avea a decide asupra dorinţelor exprimate de divanurile ad hoc, ca o proclamare a sufragiului universal. Ei s'au oprit, în sfârşit, la formula următoare: puterea legislativă să fie încredinţată unei singure adunări, compusă pe baze largi conform gradelor de cultură, şi aşa încât să cuprindă reprezentanţi ai tuturor marilor interese ale ţării.

Atmosfera a fost mai încărcată în divanul Munteniei, unde un deputat ţăran dădu cetire unei moţiuni, evocând suferinţele clasei sale şi declarând că nu înţelegea să fie exclusă din viitoarea Adunare.

In Moldova, discuţia continuă asupra raporturilor viitoarei Adunări cu Puterea Executivă. S'au desvăluit încălcările Domnilor asupra atribuţiunilor adunărilor, sub regimul Regulamentului Organic şi s'a afirmat necesitatea unei separaţiuni cât mai categorice a puterilor legislativă şi executivă. Dar, exemplul constituţiei belgiene «una din cele mai liberale din Europa » a fost dat şi cineva arătă că în statele monarhice, conlucrarea Capului Statului cu puterea legislativă era permisă. Divanul acordă deci Domnului dreptul de a sancţiona legile, de a le trimite adunării pentru o nouă deliberare, de a dislova Adunarea, cu condiţia de a decide în acelaşi timp noui alegeri şi de a sancţiona legile votate de două adunări consecutive.

Divanul Moldovei declara incompatibil mandatul deputatului cu toate celelalte funcţiuni de stat, făcea pe miniştri responsabili înaintea Adunării Obşteşti, care-i putea da în judecată. O lege avea să desemneze instanţa competinte a-i judeca.

Marile puteri, examinând dorinţele formulate de divanurile ad hoc ale Principatelor, stabiliră noua lor constituţie prin Convenţia dela Paris din 1858.

OBIŞNUITA OBŞTEASCĂ ADUNARE, DIN BUCUREŞTI, ÎN 1837
(Desen de *Raffet*, Col. Ing. C. Orghidan)

Puterea era încredinţată, în fiecare din ţări, domnului şi unei Adunări Elective, cu concursul, în unele cazuri, a unei Comisiuni Centrale, comună celor două Principate şi situată la hotarele lor, în oraşul Focşani.

Legile de interes comun celor două state aveau să fie elaborate de această comisie, din propria sa iniţiativă sau după propunerea Domnului. Ele nu puteau fi amendate de adunare, nici sancţionate de Domn, fără acordul Comisiunii.

Legile de interes special în fiecare ţară erau elaborate de Domn, care singur avea iniţiativa lor. Ele puteau fi amendate de Adunare, dar nu puteau fi sancţionate de Domn fără avisul Comisiunei Centrale însărcinate să controleze dacă nu erau contrarii convenţiei. Adunările votau bugetele, stabileau impozitele şi controlau socotelile statului.

Comisiunea Centrală, foarte puternică, instituită păzitoare a dispoziţiunilor Convenţiei, era compusă

din 16 membri; 8 pentru fiecare Principat, dintre cari 4 numiți de Domn și 4 desemnați de Adunare dintre membrii săi.

Adunarea era aleasă pe timp de 7 ani și convocată în fiecare an, în Decembrie, pentru o sesiune de trei luni. Domnul putea să o disolve, dar trebuia să convoace o alta în trei luni.

Nu mai exista incompatibilitate între mandatul de deputat și funcția de ministru, dar nu era obligatoriu ca miniștrii să facă parte din Adunare.

Toate actele Domnului erau contrasemnate de competent. Toți miniștrii deveneau astfel secretari de stat. Ei erau responsabili. Adunarea îi putea da în judecată și trimite înaintea Inaltei Curți de Casație și Justiție, care fusese creată de convenție.

Mitropolitul era președintele Adunării; episcopii erau membri de drept. Iar în ce privește deputații, ei urmau să fie aleși după normele anexate la Convenție.

Nu sistemul reprezentării « staturilor », propus de divanurile ad hoc a fost admis, ci sistemul censitar la care se oprise, într'un proiect contemporan de constituție, și fostul Domn al Moldovei, Barbu Știrbei.

Alegători primari erau proprietarii cari se bucurau de un venit de cel puțin 100 ducați. Ei desemnau în fiecare plasă trei delegați. Toți aceștia adunați în capitala județului alegeau un deputat.

Alegători direcți erau: la țară aceia care dispuneau de un venit funciar de 1000 ducați; la orașe, posesorii unui capital funciar, industrial sau comercial de 6000 ducați. Ei alegeau doi deputați de județ. Puteau fi aleși cetățenii în vârstă de 30 ani, bucurându-se de un venit de 400 ducați. Era un mare regres față de regimul electoral din 1857. Nu se mai aflau decât 1.724 alegători în Moldova. Intr'unul din județe, Ismail, nu era decât unul singur. In Muntenia numărul lor fusese redus la 2072. Proprietatea era salvată.

Adunările se formară din 64 membri în Moldova și din 72 în Valahia, și ele aleseră, în Ianuarie 1859, un același domnitor în persoana lui Alexandru Ioan Cuza.

Se află însă că noul domnitor era prieten cu Kogălniceanu, convins ca și acesta de necesitatea unei exproprieri parțiale a marei proprietăți, pentru a crea o puternică proprietate țărănească. Cei doi bărbați de stat își dădură în curând seama că nu cu ajutorul Adunării proprietarilor și a Comisiunii Centrale vor putea atinge acest scop.

De altfel, proiectele de constituție și de lege electorală elaborate de Comisiunea Centrală în 1859 nu făceau decât să desvolte dispozițiunile Convenției dela Paris, iar Adunările formulau piedici chiar la punerea în practică a principiului dobândit de egalitate înaintea legilor și a impozitelor. După ce s'au schimbat de trei ori ministerele în Moldova, de două ori în Muntenia, în timp de câteva luni, Domnul încearcă la finele anului 1859, disolvarea Adunării moldovene. Aceea care se constitui în locul ei era pătrunsă de aceleași sentimente.

In Muntenia, Domnul procedă la o disolvare a Adunării abia după schimbarea a încă două ministere, în Aprilie 1861 și, la nouile alegeri, tot elementul reacționar eși victorios.

In Iunie 1861, Comisiunea Centrală, în dorința de a complăcea, cel puțin în parte, Domnului, elaboră un proiect de lege electorală pe baze mult mai largi. Era vorba de astă dată de trei colegii.

In primul colegiu, alegători direcți erau: de o parte patentații celor două prime clase și toți acei cari plăteau un impozit funciar echivalent (150-600 lei și 80-300 lei), de altă parte, profesiunile libere și funcționarii pensionari, civili și militari, cu un venit sau o retribuție de cel puțin 100 ducați. Acest colegiu alegea un deputat de județ.

Puteau fi aleși alegătorii în vârstă de 30 ani și plătind impozitul relativ la un venit de 200 ducați, (8 ducați sau 96 lei), ca și profesorii, doctorii și licențiații, inginerii și arhitecții diplomați.

Totuși acest proiect nu a fost primit de domnitor. I se părea, probabil, insuficient pentru a asigura o reformă agrară atât de radicală, ca aceea pe care o proiecta.

In Decembrie 1861, contopirea administrației celor două principate, odată recunoscută, Domnul scăpa de amestecul Comisiunii Centrale.

Inainte de a se disolva, Comisiunea crezu nimerit de a elabora, la începutul anului 1862, un proiect de lege pentru instituirea unui Consiliu de Stat. Din 24 membri, jumătate aveau să fie numiți de domnitor și jumătate desemnați de Adunare.

Proiectul acorda Consiliului de Stat o competință aproape egală cu aceea pe care însuși Comisiunea Centrală o avusese: să vegheze la menținerea constituției, să semnaleze abuzurile în administrație și chiar să exercite inițiativa legilor. Amendamentele pe cari Adunarea le aducea proiectelor de lege aveau a fi supuse Consiliului, autorizat să propună altele, cari nu puteau fi respinse decât cu majoritatea a două treimi. Se înțelege că domnitorul Cuza n'a voit să înlocuiască o tutelă prin alta. El nu dădu curs proiectului, dar se văzu silit să primească, sub presiunea primului său ministru, Barbu Catargi, capul conservatorilor, în Mai 1862, crearea unui comitet provizoriu însărcinat să elaboreze legile. Comitetul era compus din miniștri și dintr'un număr egal de deputați și trebuiau să îndeplinească rolul unui consiliu legislativ.

In 1863, Domnul se plângea că acest comitet nu a putut scoate adunarea din inerția sa. El dorea să creeze un « corp ponderator » compus din membri numiți și un Consiliu de Stat însărcinat să elaboreze proiecte de lege.

Asupra acestui ultim punct, el se afla de acord cu Heliade Rădulescu, aplecat cu timpul, spre conservatism. Acesta propune în 1863, instituirea unei a doua adunări, sau Senat, care nu era în realitate decât un consiliu legislativ. Compus, în fine, din membri aleși pe viață de Adunare dintre foștii președinți ai Adunării, membrii Curții de Casație, președinții Curților de Apel și specialiștii în materii științifice și comerciale, acest așa zis Senat avea să fie însărcinat cu pregătirea legilor.

Se aflau dealtminteri, oameni politici și intelec-

tuali cari îndemnau pe Domn la o lovitură de stat spre a da țării o lege electorală mai democratică, ba chiar sufragiul universal. Cuza apelă la Kogălniceanu. Aceasta însemna că o acțiune energică va începe.

El elaboră în 1863 un proiect de constituție. Era o imitare a constituției franceze din 1852, dar care conținea și părți originale. Prin aceasta se instituia un Senat, care nu era totuși, ca în Franța, « păzitorul pactului fundamental și al libertăților publice », căci acest pact, pentru noi, era în acel moment un act internațional, Convenția dela Paris. Senatul, din proiect nu garanta nici « inviolabilitatea proprietății », căci domnitorul tocmai regimul proprietății voia să-l atace.

Până la instituirea unui Consiliu de Stat cu atribuțiuni legislative, proiectul prevedea un comitet provizoriu, compus de astă dată din 3 senatori și 3 deputați, desemnați de domnitor, însărcinați a studia proiectele de lege elaborate de guvern și de a le susține, în numele acestuia, în fața celor două adunări. Miniștrii puteau participa la deliberările comitetului.

Sistemul electoral al proiectului, pentru recrutarea camerei joase, nu permitea reprezentarea intereselor, cum o ceruseră revoluționarii dela 1848, ca și divanul ad hoc din 1858, și cum o propunea și proiectul elaborat în 1861 de Comisiunea Centrală dela Focșani. Domnitorul Cuza adoptă un singur colegiu, după sistemul Convenției în vigoare, dar de trei grade în loc de două.

Punerea în aplicare a acestui proiect cerea acordul marilor puteri, sau o lovitură de stat. Domnitorul Cuza șovăia încă.

El începe prin a crea la 11 Februarie 1864, Consiliul de Stat. Prezidat de domnitor și compus dintr'un vice-președinte și 9 membri numiți, Consiliul elabora, la cererea guvernului, proiecte de lege, și trebuia consultat asupra tuturor proiectelor de lege elaborate de guvern. Aceste proiecte erau trimise Consiliului, de Domn, sau de capul guvernului. Miniștrii puteau participa la desbateri, cu vot consultativ.

In Aprilie, Domnul supuse adunării un proiect de lege electorală care dădea o crudă lovitură vechei clase conducătoare.

Dar, pe de altă parte, el crea și o restricție la numărul celor noui chemați, cerând alegătorilor direcți și eligibili să știe să citească și să scrie. Prin aceasta, reprezentarea țărănească urma să fie evident foarte restrânsă.

Adunarea refuzând proiectul, cum era de așteptat, a fost disolvată la 2 Mai 1864. Era lovitura se stat.

La 2 Iulie 1864, Domnul decretă noua constituție calificată « Statutul desvoltător al Convențiunii din Paris ». Actul a fost ratificat pe cale de plebiscit.

Un « corp ponderator », sub numele de Senat, a fost instituit alături de o adunare zisă Electivă. Puterea legislativă a fost încredințată Domnului și acestor două adunări, dar numai Domnul avea inițiativa legilor, pe care le pregătea cu concursul Consiliului de Stat. Proiectele de lege erau susținute, în parlament, de miniștri sau de delegați ai Consiliului.

Senatul era compus din 64 de membri, jumătate numiți de Domn și jumătate desemnați de el dintr'o listă de 3 membri ai consiliilor generale din fiecare județ. Din cei 64 de senatori, jumătate puteau fi înnoiți la fiecare trei ani. Mai făceau partea din Senat: mitropolitul Ungro-Vlahiei, ca președinte, primul președinte al Curții de Casație și cel mai bătrân

CÂTEVA CHIPURI DIN ADUNAREA OBȘTEASCĂ
(Schițe de *Raffet*, Col. prof. G. Oprescu)

general în activitate. Unul din vice-președinți era numit de Domn, celălalt ales de Senat.

Pentru recrutarea Adunării Elective a fost pus în vigoare proiectul de lege electorală pe care Camera disolvată îl respinsese [1]). Numărul membrilor acestei adunări era fixat la 160.

Senatul putea face domnitorului propuneri de reforme pe cari le credea necesare, și domnitorul decidea dacă este locul să le trimită Consiliului de Stat, pentru a fi transformate în proiecte de lege. Proiectele amendate de Senat erau retrimise Adunării. Dacă ea le respingea, ele reveneau la Consiliul de Stat care, după un nou examen, le trimetea înapoi Adunării, în aceeași sesiune, sau în cea următoare. Proiectele votate de Adunare și respinse de Senat, urmau aceeași cale.

Legea rurală aducând marea reformă agrară dorită de Domn, a fost decretată la 15 August 1864, înainte de convocarea nouilor adunări.

Noua Adunare Electivă era compusă aproape în întregime din oameni noui. Ea dădu dela început dovadă de demnitate, silind pe Domn să schimbe de două ori ministerul, din cauza eșirilor puțin cam violente pe cari și le permiseră miniștrii. Nici în această adunare nu s'a putut forma o majoritate omogenă și disciplinată.

In urma abdicării forțate a domnitorului Cuza, în Februarie 1866, locotenența domnească închise

[1]) Vezi *Enc. Rom. vol. I*, Evoluția Regimului Electoral, pag. 236.

Senatul și procedă, pe baza legii electorale în vigoare, la noui alegeri pentru Adunarea Electivă.

Consiliul de Stat a fost însărcinat să elaboreze un proiect de constituție pe baza aceluia din 1859.

Puterea legislativă trebuia să fie exercitată de Domn cu concursul Consiliului de Stat și de o singură Adunare Electivă. Acest proiect desfința astfel Senatul. Inițiativa legilor era acordată de astă dată Domnului și Adunării. Domnitorul putea refuza sancțiunea legilor dar, în acest caz, proiectul trebuia prezentat din nou Adunării în sesiunea următoare. Dacă acordul nu se stabilea nici acum, domnitorul putea recurge la disolvare.

Domnul numea și revoca pe miniștri. Dacă miniștrii nu erau membri ai Adunării, ei puteau totuși să ia parte la desbateri, dar nu aveau drept de vot.

Consiliul de Stat întocmi în același timp un proiect de lege electorală extrem de democratic. El revenea la sistemul colegiilor [1]).

Aceste proiecte au fost trimise de guvern, în primele zile ale lunei Mai, nouii Adunări Elective devenită constituantă [2]). *i. c. f.*

DURATA PARLAMENTULUI

Durata legislaturei. Una din condițiile esențiale ale bunei funcționări a regimului dualist este alegerea Camerei înalte pe un period mai lung decât a Camerei joase, și înnoirea ei parțială la anumite intervale. Cu chipul acesta se crează în sânul parlamentului un element stabil, de care să se frângă veleitățile Adunării Deputaților și care să-l ajute pe Capul Statului la resolvarea crizelor politice. Acesta este sistemul adoptat de Constituția franceză din 1875, și acesta era sistemul înscris în Constituția noastră anterioară celei actuale.

Vechea noastră Constituție diferenția Senatul de Adunarea Deputaților prin: *a)* condiții mai severe de electorat și eligibilitate; *b)* prin durata îndoită a Senatului, cu înnoire parțială; *c)* prin numărul mult mai mic al Senatorilor față de cel al deputaților. El răspundea deci tuturor condițiunilor cerute de dreptul constituțional pentru o Cameră înaltă.

Actuala noastră Constituție, prin art. 62, declară că « membrii ambelor corpuri legiuitoare sunt aleși pentru patru ani ». Nici un fel de lămurire nu reese din lucrările preparatorii sau din desbaterile parlamentare asupra motivelor cari l-au determinat pe Constituant să admită egalitatea de durată a celor două Adunări. De sigur, el n'a fost pătruns de importanța Senatului și de nevoia diferențierii lui de Adunarea Deputaților.

Termenul de patru ani fixat de constituantul nostru este socotit că răspunde la două cerințe esențiale: 1) este suficient de lung pentru ca Adunările astfel alese să-și poată îndeplini în liniște misiunea lor, fără preocupare imediată de nouile alegeri; 2) este suficient, de asemenea, pentru a face ca parlamentarii să nu piardă contactul cu alegătorii, să se înstrăineze de nevoile lor, să nu fie în legătură cu curentele de opiniuni ce-i agită pe aceștia [1]).

[1]) Vezi Ibid. pag. 237 și urm.

[2]) Pentru evoluția regimului parlamentar dela 1866 până azi, vezi *Enc. Rom. I*, Constituția României, pag. 171—200.

In afară de înnoirea totală a Parlamentului, la fiecare patru ani, cu excepția cazurilor de disolvare, când înnoirea poate avea loc mai des, legea electorală prevede și posibilitatea unei înnoiri parțiale, pe calea alegerilor parțiale cu condiția ca vacanța să nu se fi produs în ultima sesiune a legislaturii.

Disolvarea Parlamentului. In cazul când s'ar ivi conflicte intre puterea executivă și corpurile legiuitoare, regele poate resolva aceste conflicte, fie retrăgând încrederea sa guvernului, fie disolvând aceste corpuri.

El are dreptul, conform art. 90 din Constituție, de a disolva ambele corpuri legiuitoare, deodată sau numai unul din ele.

Art. 90 din Constituție cere ca actul de disolvare să conțină convocarea alegătorilor până în două luni de zile și a Adunărilor până în trei luni.

Durata sesiunilor parlamentare. Art. 90 din Constituție declară: « la 15 Octomvrie ale fiecărui an, Adunarea Deputaților și Senatul se întrunesc fără convocare, dacă Regele nu le-a convocat mai dinainte, iar durata unei sesiuni este de cinci luni ».

Acelaș articol adaugă că Regele poate amâna Adunările, dar cel mult pe timp de o lună. El nu poate să înnoiască amânarea decât cu consimțimântul Adunărilor.

Mesagiul regal

Mesagiul regal este un act care emană dela Rege și care nu conține o decisiune legală, ci numai o expunere de vederi, o comunicare solemn făcută a directivelor politice pe cari înțelege să le dea. Art. 90 din Constituție, declară că « Regele deschide sesiunea printr'un mesagiu la care Adunările fac răspunsurile lor ». Iar art. 90 adaugă: « Regele pronunță închiderea sesiunei ».

Mesagiile sunt citite de Rege personal, sau de președintele de consiliu.

Este de tradiție ca Regele să citească numai mesagiul de deschidere a Corpurilor legislative, mesagiul de închidere fiind cetit de președintele de consiliu. Mesagiile regale se cetesc în ședință publică; ele nu pot fi supuse la nici o discuție, la nici un vot, afară numai dacă cuprind vreo propunere care trebuie votată. După citirea mesagiilor pentru închiderea sesiunilor, prorogarea sau disolvarea Adunării, președintele ridică ședința imediat.

Regulamentul dă deci o mare solemnitate cetirii mesagiilor regale.

[1]) Boissy d'Anglas, în raportul pe care-l făcea asupra Constituției dictatoriale spunea: « Dăm Corpului legislativ o durată de puteri destul de scurtă pentru ca libertatea politică să nu fie amenințată, pentru ca membrii săi să nu se pervertească prin obicinuința puterii, dar destul de lungă pentru a feri corpul social de sguduiri cari să aducă în chip firesc alegeri prea dese, de neexperiența oamenilor aleși și de lipsa de stabilitate a sistemelor cari trebue să se constitue ».

ORGANELE PARLAMENTULUI

Biuroul

Cea dintâi operație prin care se manifestă un corp legislativ este constituirea biuroului provizoriu, desemnat de drept de regulament, care are misiunea să presideze la toate operațiile de verificare a titlurilor, până la constituirea Adunării.

Biuroul provizoriu este format din cel mai în vârstă dintre deputați sau senatori, ca președinte, asistat de patru dintre cei mai tineri membri, ca secretari. După alegerea provizorie a biurourilor, se procede la împărțirea Adunărilor în secțiuni sau comisiuni de verificare.

Indată ce Adunarea a terminat verificarea titlurilor, se procede la alegerea biuroului definitiv. Cea dintâi regulă în această privință este înscrisă în art. 47 din Constituție, care declară că « la începutul fiecărei legislaturi și a fiecărei sesiuni ordinare, Adunarea Deputaților și Senatul aleg din sânul lor pe președintele, vice-președinții și membrii biuroului lor, potrivit regulamentelor interioare ». Indată ce această operație s'a efectuat, Adunarea este *constituită* și președintele este dator să încunoștiințeze despre aceasta pe celălalt corp legislativ și pe președintele Consiliului de Miniștri.

Biuroul este compus, și la Cameră și la Senat, dintr'un președinte, șase vice-președinți, opt secretari și patru, respectiv șase, chestori. Alegerea biuroului se face printr'un scrutin secret și cu majoritatea absolută a voturilor exprimate.

Personagiul cel mai important al biuroului este *președintele*. Atribuțiile sale sunt foarte importante. El presidează ședințele Adunării, conduce desbaterile, alcătuiește ordinea de zi, supraveghează lucrările comisiunilor și ale secțiunilor. El are răspunderea întreagă a modului de a lucra al Adunării; prin atitudinea sa, el poate să înalțe nivelul desbaterilor și să dea un mare prestigiu operei legislative.

Președintele nu poate lua parte la desbateri decât părăsind președinția și nu mai poate ocupa fotoliul prezidențial în cursul acelei discuțiuni, afară de discuțiunea la buget, unde, dacă a vorbit la un capitol, poate presida discuțiunea celorlalte capitole.

DIVANUL AD HOC DIN BUCUREȘTI, 1857
(Desen de *Fr. Damé*, Col. Academiei Române)

Președintele poate delega parte din atribuțiile sale membrilor biuroului. Când ar lipsi sau ar voi să ia parte la discuțiune, este înlocuit de unul din *vice-președinți*.

Secretarii asistă pe președinte la conducerea desbaterilor, primesc înscrierea oratorilor la cuvânt și au obligația de a număra voturile.

Teoretic, secretarii sunt însărcinați cu redactarea procesului-verbal al desbaterilor. Acesta se întocmește, însă, în mod sumar de funcționarii Adunării și se semnează de secretari, pentru a dobândi astfel autenticitate.

Insfârșit, o ultimă atribuțiune a secretarilor este aceia de a ceti, la începutul fiecărei ședințe, procesul-verbal al desbaterilor ședinței precedente. Este o formalitate, care se repetă la începutul fiecărei ședințe, într'o monotonie și o neatenție generală. Această lectură are de scop să atragă atenția asupra

erorilor ce s'ar fi trecut în sumarul ședinței precedente.

Chestorii au îndatorirea de a veghea la ordinea și siguranța incintei. In sarcina lor este de asemeni dată ordonanțarea diurnelor și celorlalte indemnizații cuvenite parlamentarilor.

Pentru munca lor suplimentară membrii biurourilor primesc, numai în timpul sesiunei, o indemnitate. Președintelui însă i se acordă cheltueli de reprezentare.

Funcționarii Adunărilor. Biuroul are la dispoziția sa un număr important de funcționari (stenografi, dactilografi, funcționari administrativi). Toți acești funcționari sunt organizați într'un secretariat general; ei nu îndeplinesc un rol tehnic, nu colaborează la opera legislativă, ci ajută numai biuroul și diferitele comisiuni și secțiuni în activitatea lor. Biuroul Adunărilor constitue organul de conducere al acestora.

Acești funcționari se bucură de un statut special, dat pe cale regulamentară de fiecare Adunare, cu garanții de stabilitate și cu posibilitatea de a se adresa Contenciosului administrativ atunci când sunt vătămați în drepturile lor prin actele de autoritate făcute de președinte.

Secțiunile

La începutul fiecărei sesiuni ordinare, Adunările se împart prin tragere la sorți în ședință publică, în secțiuni. Adunarea Deputaților are nouă secțiuni, iar Senatul șapte secțiuni. Odată desemnate, secțiunile sunt convocate de președintele Adunării pentru a se constitui. Ele își aleg un președinte, un vicepreședinte și doi secretari.

Secțiunile au de scop să discute proiectele de lege ce sunt supuse deliberării, și să propună amendamentele necesare.

Dar aceste atribuțiuni ale secțiunilor au devenit simple formalități. Secțiunile au un rol efectiv numai când este vorba de verificarea mandatelor.

Comisiunile

Rolul determinant în desăvârșirea operei parlamentare aparține comisiunilor. Acestea sunt de două feluri:

I. *Comisiunile speciale* care se înnoiesc la începutul fiecărei sesiuni. La Senat, după împărțirea în secțiuni se constitue, prin tragere la sorți, o comisiune specială, compusă din șapte membri, pentru *verificarea titlurilor senatorilor noui aleși.* Apoi Senatul alege, prin vot secret, o comisiune compusă din șapte membri, pentru cercetarea *petițiunilor adresate Senatului.* In afară de aceste comisiuni, anume determinate de regulament, Senatul poate alege orice altă comisie specială, cum ar fi comisiunile de *anchetă parlamentară, financiare,* sau pentru orice altă lucrare pe care Senatul ar voi s'o facă. O singură restricție pune regulamentul, ca numărul membrilor unor astfel de comisiuni să nu fie mai mic de trei. Numărul maximum se stabilește de Senat. Alegerea oricărei comisiuni a Senatului se face în ședință publică; regulamentul adaugă că nu se poate proceda la alegerea unei comisiuni speciale sau delegațiuni decât în ședința următoare aceleia în care Senatul a admis instituirea ei.

Numai în cazuri urgente alegerea se va putea face chiar în acea zi, însă după ce ședința a fost suspendată timp de cel puțin 15 minute.

Aceleași dispozițiuni, cu mici modificări, există și pentru Adunarea Deputaților. Acolo însă, comisiunile care la Senat sunt speciale, sunt înglobate în marile comisiuni permanente. Totuși Adunarea Deputaților poate oricând decide constituirea de comisiuni speciale sau permanente.

II. *Marile comisiuni permanente* sunt acelea care prezintă deosebită însemnătate pentru lucrările parlamentului. Ele sunt cele mai disputate de parlamentari. In aceste comisiuni se examinează proiectele de lege, aducându-li-se toate modificările necesare. Proiectul, odată plecat dela comisie, nu mai poate fi modificat decât în Adunare, pe cale de amendament.

A. *La Senat*, la începutul fiecărei legislaturi, se constitue, *pentru toată durata legislaturii,* următoarele comisiuni: *a)* comisiunea administrativă; *b)* judiciară și a afacerilor streine; *c)* financiară, comercială și industrială; *d)* agricolă, domenială, silvică și viticolă; *e)* de lucrări publice, comunicații și apărare națională; *f)* de învățământ, culte și arte; *g)* de sănătate publică, muncă și ocrotiri sociale. In total, deci, Senatul are șapte comisiuni permanente, cari au în competința lor examinarea proiectelor de lege respective.

Constituirea acestor comisiuni se face prin intermediul secțiunilor cari, cu majoritate de voturi, alcătuesc o listă de prezentare pe care figurează acei membri ai secțiilor, recunoscuți ca specialiști în chestiunile ce intră în căderea comisiunilor respective.

Dat fiind importanța acestor comisiuni, regulamentul decide că nici un senator nu poate face parte din mai mult de două comisiuni permanente, iar dacă va fi trecut pe lista de prezentare a secțiunii sale ca specialist în mai multe chestiuni, va avea dreptul să arate din care comisiune ar prefera eventual să facă parte.

Alcătuirea definitivă a comisiunilor aparține biuroului; numărul senatorilor într'o comisiune nu poate fi mai mic de șapte și mai mare de 20. La ședințele comisiunilor pot asista și alți senatori, cu vot consultativ însă. Regulamentul nu ia nici o măsură pentru a garanta prezentarea în comisiuni și a grupărilor de opoziție, dar practica parlamentară impune biuroului obligația de a o asigura.

B. *La Cameră*, sunt 15 mari comisiuni permanente, a căror constituire este obligatoare la începutul fiecărei legislaturi și pe toată durata mandatului și anume: *a)* de administrație generală, județeană și comunală, compusă din 37 membri; *b)* de afaceri străine, din 37 membri; *c)* de agricultură, păduri și domenii, din 37 membri; *d)* armatei și marinei militare, din 37 membri; *e)* de instrucție publică, culte și arte, din 37 membri; *f)* financiară și

bugetară, din 72 membri; *g)* de lucrări publice, căi ferate, căi de comunicație și marină comercială, din 37 membri; *h)* de comerț, industrie, mine și vămi, din 37 membri; *i)* muncii, asigurărilor, prevederei sociale și ecomomiei, din 37 membri; *j)* de sănătate și igienă publică, din 19 membri; *k)* de legislațiune civilă, comercială și criminală, din 37 membri; *l)* de legislație fiscală, din 19 membri; *m)* de disciplină, incompatibilitate și imunitate, din 21 membri; *n)* de poștă, telefon și telegraf, din 37 membri; *o)* de petițiuni, din 21 membri.

In afară de aceste comisiuni permanente, Camera mai poate constitui și altele, după nevoile ce s'ar ivi. Regulamentul dispune însă, că nici un deputat nu poate face parte din mai mult de trei comisiuni permanente.

Pentru alegerea deputaților în comisiuni, regulamentul stabilește o regulă de proporționalitate, astfel ca toate grupările politice să aibă reprezentanți în comisii, în raport cu importanța lor numerică.

Comisiunile odată alese, procedează la constituirea lor, alegând un președinte, un vice-președinte și doi secretari.

Importanța comisiunilor permanente este foarte mare, ele constituind adevăratul laboratoriu legislativ.

PROCEDURA PARLAMENTARĂ

Art. 56 din Constituție spune: « Fiecare Adunare determină, prin regulamentul său, modul după care își exercită atribuțiunile ». S'a înscris în Constituție această dispoziție pentru a se putea păstra independența fiecărui corp legislativ și pentru a se evita astfel imixtiunea unei adunări în drepturile și prerogativele celeilalte.

Regulamentul organizează cele două feluri de activități ale Parlamentului: *votarea legilor* și *luarea resoluțiunilor*.

Legea este opera acordului de voință al celor două corpuri legislative; *resoluția* este decisiunea pe care o ia un singur corp electoral și constituie o manifestație de voință a acestuia. Votarea regulamentului unuia din corpurile legiuitoare constituie o resoluție. Tot acest caracter îl au decisiunile pe cari le iau corpurile legiuitoare în parte, cu privire la validarea alegerilor sau la votarea ordinei de zi, care închide o interpelare.

ALEXANDRU IOAN I MERGÂND LA DESCHIDEREA CAMEREI NAȚIONALE DIN BUCUREȘTI (29 FEBRUARIE 1860.
(Desen de *Danielis*, Col. Academiei Române)

Depunerea proiectelor de lege

Inițiativa legilor aparține în mod egal guvernului și parlamentului. Acest lucru rezultă din art. 34 din Constituție.

Deși Constituția pune pe picior de egalitate inițiativa guvernului și a parlamentului, totuși, trebuie să recunoaștem că într'un bun sistem parlamentar, inițiativa parlamentului este mult mai redusă decât aceea a guvernului. Acesta și-a fixat o politică a sa, pe care ar putea-o vedea înlăturată sau contracarată de o inițiativă parlamentară necoordonată. In afară de aceasta, opera de documentare a guvernului, care are la dispoziția sa întreg aparatul de Stat, este mult superioară aceleia pe care o aduce o documentare particulară. Adăugați și faptul

că de cele mai multe ori inițiativa privată urmărește mai puțin interesul general și mai mult interesul particular și veți găsi justificarea pentru care inițiativa parlamentară trebue să fie restrânsă. Statutul lui Cuza ridica Corpurilor legiuitoare dreptul de inițiativă, păstrându-l în mod exclusiv numai pentru Domn. Dar Constituția din 1866 a reintegrat parlamentul în dreptul său de inițiativă și acest drept îi este și azi rezervat principial.

A. *Depunerea proiectelor de lege din inițiativa guvernului.* Regulamentul Adunărilor declară că « proiectele de lege prezentate de Guvern în numele Regelui sunt depuse de unul din miniștri pe biuroul Adunării, după cetirea mesagiului regal de trimitere ».

Proiectele, odată depuse pe biuroul Adunărilor, sunt trimise la imprimat, împreună cu expunerea de motive, și distribuite apoi membrilor Adunării, pentru a fi studiate și luate în discuție.

Principiul guvernului parlamentar cere ca și toate proiectele de legi din inițiativa guvernului, cari sunt trimise în desbateri prin mesagiu regal, să aibă adeziunea întregului guvern. De aceea, deși mesagiul de trimitere este contrasemnat numai de ministrul respectiv, el nu poate contrasemna dacă în prealabil n'a fost autorizat de membrii guvernului, printr'un jurnal al Consiliului de Miniștri. Aceasta nu este o regulă înscrisă nici în textul Constituției, nici în legile ordinare, dar se impune ca un principiu de guvernământ.

B) *Depunerea proiectelor de lege din inițiativă parlamentară.* Dreptul de inițiativă aparține în mod egal ambelor Corpuri. La Cameră, 15 deputați și la Senat 7 senatori pot prezenta orice propunere sau proiect de lege. Propunerile din inițiativă parlamentară se fac în scris, însoțite de expunerea de motive. Ele se prezintă președintelui, care le comunică Adunării și dispune apoi imprimarea și distribuirea lor. Ele pot fi prezentate și direct Adunării, în ședință publică.

Examinarea proiectelor de lege

Examinarea proiectelor în comisiunile permanente constitue cea mai serioasă activitate a Parlamentului. Ședințele comisiunilor nu sunt publice. Pentru ca să poată lucra, comisiunile trebue să întrunească majoritatea absolută a membrilor lor, la Senat, și o treime la Cameră. De fapt însă, comisiile nu lucrează niciodată cu această majoritate, ci cu un număr variabil de membri, după interesul pe care aceștia îl depun în lucrările legislative. Membrii prezenți variând dela o ședință la alta, lucrarea comisiunilor este lipsită de multe ori de omogenitate. Decisiunile se iau de câțiva membri ai comisiunii, ceilalți pot adera ulterior.

Comisiunile pot invita pe miniștri și pe subsecretari de Stat pentru a le da lămuriri cu privire la un proiect adus în discuția lor. Art. 77 din regulamentul Camerei prevede posibilitatea pentru comisiuni de a chema și alte persoane din afară de Adunare, când concursul lor ar putea fi folositor [1]).

Comisiunea, discutând proiectul adus în desbateri, îi face modificările pe care le socotește necesare și alege un raportor, care să alcătuiască raportul asupra proiectului, indicând și părerea minorității. După întocmirea raportului comisiunii, procedura diferă, după cum proiectul trece prin Adunarea Deputaților sau prin Senat:

A) *La Cameră,* pe baza unui text din Regulament, examenul în secțiuni este eludat și proiectele de lege vin direct în discuția Adunării. Comisiunea alege și *delegația* sa, formată din președinte, raportor și trei membri, care va examina amendamentele la lege, propuse în ședință.

B) *La Senat,* proiectul este trimis secțiunii, care, după ce-l discută, alege un delegat, însărcinat să susțină punctul de vedere al secțiunii în Comitetul delegaților, alcătuit din delegații tuturor secțiunilor.

Comitetul delegaților alege un președinte și un raportor. El lucrează cu minimum patru membri. La ședințele sale participă și raportorul comisiei permanente. Dar, în fapt, raportorul comisiei permanente, ales dela început, este raportorul legii, iar comitetul delegaților, care funcționează rareori, nu face decât să ratifice alegerea comisiunii.

Așa dar, și la Senat, trimiterea proiectelor în studiul secțiunilor, constitue o simplă formalitate. Ea se îndeplinește de funcționarii Senatului, cari prezintă spre semnare președintelui și secretarului procesul-verbal al secției, pe formularul tipărit mai dinainte. Procedura aceasta este curentă în regimul parlamentar. In Franța, proiectele nu trec decât prin cercetarea comisiunilor permanente; secțiile nu se ocupă cu examinarea lor. Mai mult, procedura parlamentară franceză prevede posibilitatea ca un text să fie votat, numai după studiul făcut în comisiune, fără ca proiectul să mai vină în discuția publică. Sunt propuneri, de o importanță secundară, care sunt înscrise la ordinea zilei cu mențiunea « fără desbateri » sau « sub rezerva de a nu fi desbateri » *(sous réserve que pas débats).*

Procedura în fața comisiunilor și a secțiunilor se încheie cu depunerea raportului în ședință publică; el se imprimă și se distribue membrilor Adunării. După îndeplinirea acestor formalități, proiectul se înscrie la ordinea zilei.

Inscrierea în ordinea de zi

Inscrierea în ordinea de zi este o condiție esențială pentru a se putea procede la discutarea

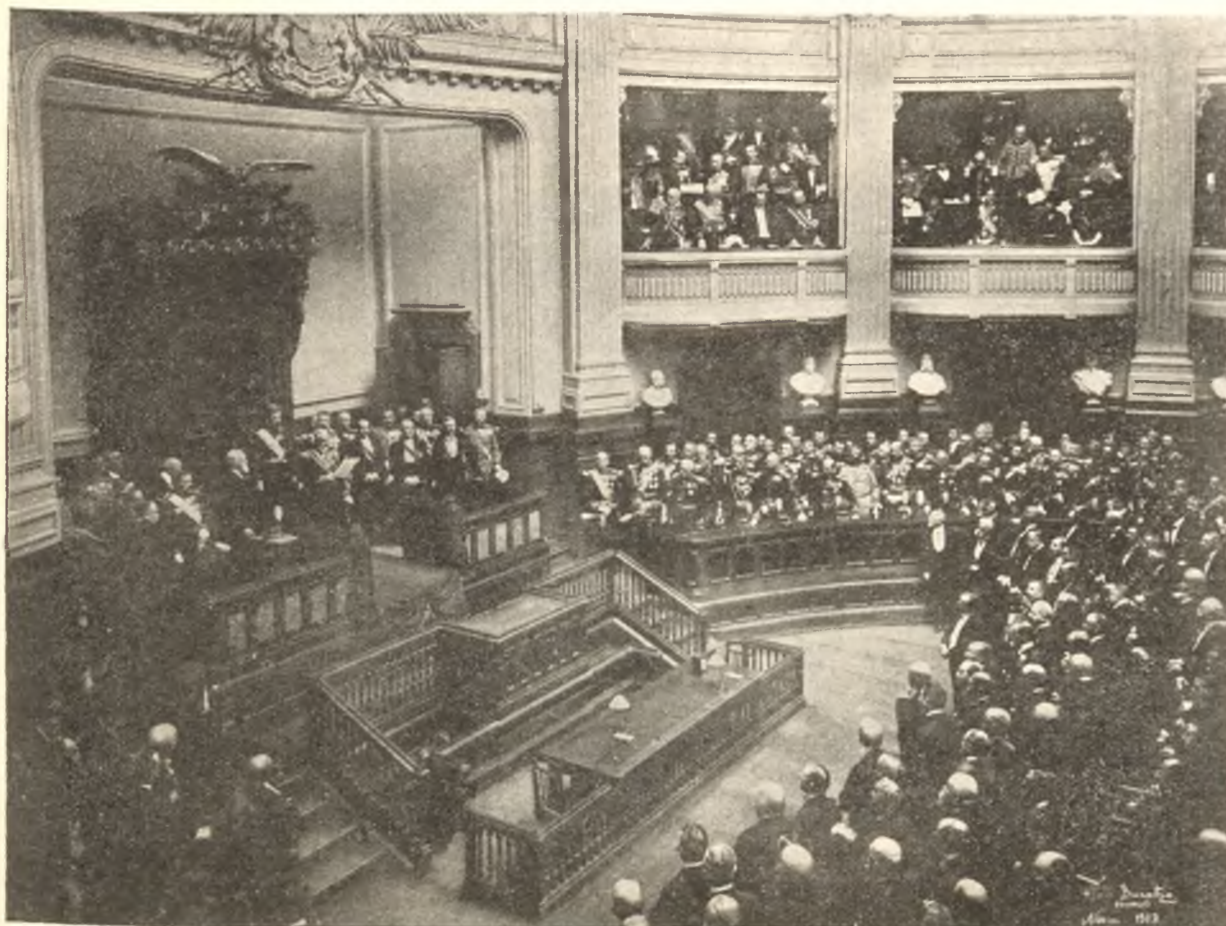
---

[1]) Potrivit art. 5 din Statutul lui Cuza, proiectele de lege erau susținute în Adunarea electivă de miniștri sau de membrii Consiliului de Stat, ce se delegau de Domn. Ei aveau să fie ascultați oricând ar cere cuvântul.

Această măsură era rațională, deoarece proiectele de legi porneau numai din inițiativa Domnului care le alcătuia cu ajutorul Consiliului de Stat.

Regimul parlamentar modern nu îngădue însă acest lucru. După cum colaborarea tehnică este foarte necesară acestui parlament, regulamentul îi îngădue să cheme, atunci când ar simți nevoie, și persoane din afară, care să lumineze comisiile în lucrările lor. In fapt, aceste comisiuni apelează rareori la persoane din afară; în mod obișnuit însă miniștrii aduc în aceste comisiuni funcționarii administrativi cari i-au ajutat la alcătuirea legilor și cari sunt ascultați de comisiune, atunci când aceasta are nevoie de explicațiile lor.

unui proiect; dar această înscriere nu constitue nici un drept, nici o ordine de preferință. Adunarea poate să intervertească așa cum crede de cuviință această ordine de zi. Mai mult decât atât, ea poate să nu ia niciodată în discuție proiecte care sunt înscrise la ordinea zilei; s'au văzut numeroase cazuri de proiecte care au figurat în ședințe de-a-rândul la ordinea zilei și cari apoi au dispărut, fără ca nimeni să cunoască motivul. Sunt cazuri când, chiar după ce discuția a început, ea este întreruptă

REGELE CAROL I CETIND MESAGIUL DE DESCHIDERE A PARLAMENTULUI, 15 OCTOMVRIE 1913
(Col. Academiei Române)

și proiectul scos dela ordinea zilei. Inscrierea deci n'are alt scop decât acela de a atrage atenția Adunării asupra chestiunilor ce-i vor veni în desbateri; aceasta păstrează însă dreptul să intervertească așa cum crede ordinea de zi. Căci în această materie avem formula bine cunoscută: *Camera este totdeauna stăpână pe ordinea sa de zi.*

Discuția în ședință publică

Proiectul înscris în ordinea zilei vine în discuția Adunării, constituită în ședință publică.

Principiul regimului parlamentar impune ca regulă principiul publicității ședințelor. Numai prin excepție, ședințele pot fi secrete. Regulamentul Adunării Deputaților declară că «Adunarea se formează în comitet secret, după cererea Președintelui sau a zece membri, aprobată de Adunare». Votul asupra legilor nu se poate da însă decât în ședință publică.

Publicitatea desbaterilor se realizează prin mai multe mijloace:

a) *Admiterea publicului la ședințe.* Regulamentele Adunărilor prevăd posibilitatea de acces a publicului în tribunele anume rezervate, însă numai în măsura locurilor existente și pe baza unei autorizațiuni liberate de președintele Adunării.

Publicul care participă la desbateri este dator să se țină în rezervă. El nu poate da semne de aprobare sau desaprobare, ceeace i-ar atrage excluderea dela ședință, iar în caz de turburare a ordinei, deferirea sa autorității polițienești competinte.

In timpul Convențiunii prezența publicului la ședințe a fost admisă în chipul cel mai larg. Adunarea a deliberat sub inspirația și amenințarea imediată a publicului, care participa astfel și dânsul la desbateri. Această participare a fost redusă la extrem în timpul Imperiului al doilea, când nu erau decât 80 de locuri rezervate publicului.

b) *Publicarea desbaterilor.* Desbaterile parlamentare sunt stenografiate de un întreg aparat de stenografi și apoi se publică în Monitorul Oficial. Ele repre-

zintă mai mult sau mai puțin exact desbaterile cari au avut loc în ședință. Spunem aceasta, deoarece, în conformitate cu regulamentele Adunărilor, notele stenografice se trimit parlamentarilor cari au luat parte la desbateri, pentru a le revedea și corecta, aceștia rămânând stăpâni să modifice așa cum cred discursurile rostite.

Dar cel mai însemnat mijloc de a realiza publicitatea ședințelor este presa. Aceasta, prin redarea imediată a desbaterilor cari au avut loc, le face o publicitate mult mai mare decât Monitorul, în care notele stenografice apar totdeauna cu întârziere și nu mai servesc decât ca lucrări documentare.

Regulamentul rezervă președintelui Adunării dreptul de a atrage atențiunea ziarelor asupra dărilor de seamă vădit falsificate în ce privește faptele. După a treia abatere președintele poate, cu consimțământul Adunării, să retragă pe un timp determinat reprezentanților ziarelor în culpă, biletele de intrare în localul Adunării.

I. *Discuția generală.* Oricare membru al parlamentului are dreptul de a se adresa președintelui și a cere să fie înscris la cuvânt. Ordinea înscrierii la cuvânt nu este însă obligatorie pentru președinte. De obiceiu președintele stabilește ordinea cuvântărilor așa ca un orator să vorbească pentru proiectul în discuție, și un altul contra.

Inscrierea la cuvânt se poate face imediat ce s'a adus în desbateri proiectul și în tot timpul discuției generale. Dar, pentru ca nu cumva acest drept, atât de larg înscris, să devină un mijloc de obstrucție, regulamentele Adunărilor iau o serie de măsuri. Astfel, ele prevăd că nici un orator nu poate vorbi asupra unui proiect decât de două ori și, la Cameră, cuvântarea nu poate depăși două ore în total. Fac excepție dela această regulă, miniștrii și subsecretarii de stat, cari pot lua cuvântul de câte ori cred necesar; același drept îl are și raportorul legii.

Oratorul este obligat să vorbească numai asupra chestiunii pentru care i s'a dat cuvântul. Dacă se îndepărtează de ea președintele este în drept să-i atragă atenția de două ori în cursul cuvântării; dacă abaterea continuă, președintele consultă Adunarea dacă trebue să-i ridice cuvântul.

Adunarea se pronunță asupra acestei chestiuni fără discuție, prin ridicare sau ședere.

In timpul discuțiunii oratorul nu poate fi întrerupt decât de președinte, pentru chemare la chestiune, pentru apel la păzirea regulamentului sau chemare la ordine. Regulamentele adaugă că dialogurile sunt interzise. Dar aceste dispozițiuni sunt continuu călcate de parlamentele tumultoase ale democrației. Intreruperile, deși nu sunt admise de regulament, sunt de multe ori foarte interesante; ele pot lumina o discuție întreagă, pot provoca răspunsuri cari altfel n'ar fi date sau cari și-ar pierde efectul, dacă s'ar da mai târziu.

Când oratorii vor să facă obstrucție, ei pot lua cuvântul la chestiuni referitoare la ordinea de zi, la păzirea regulamentului, la amânarea discuțiunii pe altă zi, sau la chestiuni prealabile. Toate aceste chestiuni au întotdeauna precădere asupra chestiunii principale, îi suspendă discuția și sunt puse la vot înaintea ei. Totuși, aceste chestiuni nu pot fi aduse în discuție mai înainte ca oratorul să-și fi terminat cuvântarea. Cuvântul în chestie personală nu se acordă decât după darea votului asupra obiectului în cursul discuției căruia s'a ivit chestia personală.

Din toate aceste dispoziții rezultă cu prisosință putința de a lungi la infinit o discuție. Pentru a înlătura acest lucru, regulamentele Adunării prevăd *închiderea discuției.* Ea poate fi cerută, la Cameră, în scris, de treizeci de deputați, iar la Senat de zece senatori. Adunarea, după ce ascultă un orator pentru închidere și altul contra ei, decide, prin ridicare sau ședere, sau prin ridicarea mâinilor. După votarea închiderii discuțiunii nu se mai poate acorda cuvântul nimănui, decât asupra modului cum urmează a se vota.

Dar, dacă acest mijloc poate curma discuția generală, obstrucția ar putea urma la discuția pe articole. De aceea s'au luat măsuri și în acest domeniu pentru împiedecarea ei. Regulamentul Adunării Deputaților vorbește chiar de *măsura de înfrângere a obstrucțiunii.* Această măsură poate fi propusă fie de președintele Adunării, fie de un număr de 50 de deputați. Dacă măsura a fost propusă, asupra ei nu pot vorbi decât doi oratori, unul pentru, și altul contra; niciunul din ei nu va putea vorbi mai mult de 15 minute, după care Adunarea se va pronunța asupra propunerii, prin vot cu bile, și cu majoritate absolută. Odată ce Adunarea primește propunerea, președintele declară discuția întreruptă și invită pe deputații ce ar avea de propus amendamente, să le depună în termen de 24 ore. După expirarea acestui termen nu se mai poate depune nici un amendament decât de comitetul delegaților și de raportorul legii. Amendamentele se cercetează de comitetul delegaților și de raportor, în termen de 24 de ore. După ce comitetul delegaților a terminat această operație, reîncepe discuția proiectului în Adunare, dar numai asupra amendamentelor admise. Unul singur din propunători are dreptul să vorbească 10 minute. Amendamentele respinse se supun votului Adunării, odată cu votarea articolului respectiv, fără a se admite discuție asupra lor. In timpul discuției și votării pe articole a unui proiect, nu se poate acorda nimănui cuvântul, nici în chestie de regulament, nici în chestie prealabilă și nici în chestie personală.

II. *Discuția pe articole.* Odată discuția generală terminată, președintele consultă Adunarea asupra luării în considerare a proiectului.

Adunarea poate refuza luarea în considerare a proiectului; în acest caz el este respins. Când Adunarea ia în considerare proiectul, discuția continuă exclusiv asupra fiecărui articol în parte și amendamentelor ce li s'ar propune.

Pentru a putea fi puse în discuția Adunării, amendamentele trebuesc susținute de 11 deputați sau de 5 senatori. Ele trebuesc redactate în scris și semnate de susținători. Amendamentele se trimit la comitetul delegaților sau la Cameră, la delegația comisiei,

pentru a se pronunța asupra lor. Dar acest procedeu constitue o simplă formalitate, care este trecută de regulă în darea de seamă, fără ca ea să aibă loc. Din moment ce ministrul primește amendamentul, el este primit și de comitetul delegaților.

Votul

Indiferent dacă ele au fost sau nu admise de comitetul delegaților sau de delegația Comisiei, amendamentele se supun votului Adunării, în ordinea în care au fost propuse. Când este vorba de votarea articolelor la care se propun amendamente sau subamendamente, se pun mai întâi la vot, în mod succesiv subamendamentele și amendamentele, și numai după aceasta propunerea principală sau articolul respectiv.

Votul este valabil exprimat atunci când întrunește majoritatea absolută, adică jumătate plus unul din numărul deputaților sau al senatorilor necesari pentru ca Adunarea să țină ședință, (jumătate plus unul din numărul total al senatorilor înscriși la apelul nominal). Art. 48 din Constituție declară că « orice hotărîre se ia cu majoritatea absolută a voturilor, afară de cazurile când prin Constituțiune, legi sau regulamentele corpurilor legiuitoare se cere un număr superior de voturi. In caz de paritate a voturilor, propunerea în deliberare este respinsă ».

Votul prin ridicare. La luarea în considerare a proiectelor, la votarea lor pe articole, la admiterea sau respingerea amendamentelor, președintele invită pe membrii parlamentului a se pronunța prin ridicare sau ședere, sau prin ridicarea mâinii.

REGELE FERDINAND I CETIND MESAGIUL DE DESCHIDERE A PARLAMENTULUI, 1921.
(Col. Academiei Române).

Odată proiectul discutat și votat pe articole, trece spre a fi votat în întregime. « Un proiect de lege nu poate fi adoptat decât după ce s'a votat articol cu articol », declară art. 49 din Constituție [1]). In tot timpul discuției generale și mai înainte de a se procede la vot, guvernul poate retrage proiectul supus discuțiunii. Același drept îl au și propunătorii unui proiect din inițiativă parlamentară, cu deosebire că, în acest caz dacă alți deputați, în număr legal, și-ar însuși proiectul, discuția asupra proiectului continuă.

Măsura aceasta a fost luată tocmai spre a nu fi paralizată inițiativa parlamentară, căci un deputat care ar fi semnat o propunere, ar fi putut paraliza inițiativa ei prin retragerea semnăturii sale.

[1]) In practica regimului nostru parlamentar am întâlnit cazuri când această dispoziție nu a fost respectată. Astfel, în 1927 se abrogă legea de organizare a C.F.R. și se repune în vigoare vechea lege de organizare C.F.R., fără să i se aducă vreo modificare și fără să fie discuție asupra articolelor acestei legi.

Cei ce sunt « pentru » ridică în mod curent mâna. Secretarii constată rezultatul votului, care se proclamă de președinte. Dacă secretarii nu sunt de acord asupra rezultatului votului, acesta se poate repeta de două ori și se poate face și contraproba lui. Dacă nici după aceasta nu s'a stabilit un acord se procedează la votare prin apel nominal.

Dar cazurile acestea sunt foarte rare și, în mod curent, președintele își aruncă ochii la majoritate și fără să mai aștepte numărătoarea secretarilor, declară repede « admis » și trece mai departe. Când se votează seriile nesfârșite de articole fără importanță, votul se dă atât de repede încât cei cari asistă din tribună la această mașină de votare își pierd orice iluzie despre regimul parlamentar. Dar procedeul acesta se justifică din cauza mulțimii enorme de legi aduse înaintea parlamentului.

Votul prin bile se dă totdeauna imediat după discuția și votarea pe articole a unui proiect, atunci

când președintele declară închisă discuția asupra proiectului. Din acest moment nu se poate proceda decât la darea votului cu bile. Aceasta se poate face imediat sau amâna pentru o altă ședință.

Acest vot este de drept admis și asupra următoarelor chestiuni: contestațiunile la validare, moțiunile de încredere sau neîncredere adresate guvernului sau unuia din membrii săi, propunerile de ridicare a imunității parlamentare, cererile de dare în judecată a membrilor guvernului.

Pe masa Adunării, sub directa priveghere a președintelui și a secretarilor, se află două urne, una albă și alta neagră, și două serii de bile, unele albe și altele negre. După ce președintele invită pe membrii la vot, fiecare deputat sau senator se ridică dela locul său și vine la masă, spre a primi dela secretari două bile, una albă și alta neagră. Dacă votează *pentru*, depune bila albă în urna albă și bila neagră în urna neagră. Dacă votează *contra*, depune bila neagră în urna albă și bila albă în urna neagră. Votul prin bile este secret căci urnele sunt astfel făcute încât nu se poate ști cum s'a votat. In tot timpul votării aprozii invită la vot pe deputații și senatorii care se află pe culoare, la bufet, în bibliotecă, în comisii. După terminarea operației, secretarii fac numărătoarea voturilor, și o comunică președintelui. Acesta proclamă rezultatul votului.

Modul acesta de votare prezintă și el mari inconveniente, mai ales atunci când este vorba de o adunare numeroasă. El reclamă foarte mult timp, și controlul votului e foarte greu de făcut. Deputații se pot perinda de mai multe ori la tribună sau pot obține mai multe bile pe care să le pună în urne. Aproape întotdeauna voturile din urnă sunt mult mai numeroase decât senatorii sau deputații prezenți. In incintă se află câteva persoane, iar urnele dau în permanență rezultate cari se cifrează la sute de voturi.

Pentru a se înlătura posibilitatea de falsificare a votului prin bile, s'a prevăzut dreptul pentru 40 de deputați de a cere, înainte de a se începe votarea, ca exprimarea votului să se facă prin chemare nominală a deputaților la urnă, după apelul nominal. Dar acest procedeu cere timp prea mult și se recurge foarte rar la el.

Inainte de votare se pot admite doar scurte declarațiuni, prin care membrii parlamentului să-și justifice votul. De obiceiu, acestea se fac în numele grupărilor politice.

Votarea odată începută, nu poate fi întreruptă și nu se mai poate acorda cuvântul până după proclamarea votului.

Votul prin apel nominal. In chestiunile importante care sunt aduse în desbateri, atunci când guvernul se teme că majoritățile nu se vor supune disciplinei de partid, sau când dorește să oblige pe deputați prin votul lor față de alegători, se recurge la votul prin viu graiu, cunoscut sub numele de apel nominal.

Cererea de votare prin apel nominal se face în scris de 40 de deputați sau 15 senatori, a căror prezență în ședință este constatată, și se depune în mâinile președintelui, înainte de începerea votării. Apoi secretarii fac apelul nominal și fiecare deputat sau senator declară, în auzul tuturora, dacă este «pentru» sau « contra » proiectului supus votării. După terminarea apelului nominal se mai strigă odată membrii lipsă. Rezultatul votului, constatat de secretari se proclamă, de președinte.

Votul cu apel nominal nu poate fi cerut când este vorba de aprobarea proceselor verbale ale ședinței precedente, de fixarea datei și duratei ședinței, de fixarea ordinei de zi și schimbarea ei, de fixarea zilei pentru desvoltarea unei interpelări, de chestiuni de regulament, de urgența unui proiect sau propuneri prezentate de guvern, de aplicarea de măsuri disciplinare, de recunoașteri și încetățeniri, de votul pe articole și amendamente.

Numele deputaților cari au cerut votarea cu apel nominal și acel al votanților, ca și modul cum ei au votat, se va însera în urma dării de seamă a ședinței și se publică în Monitorul Oficial.

Votul cu buletine se face atunci când este vorba de o alegere de persoane.

Votul cu buletine este folosit, în special, la alegerea biroului și a membrilor parlamentului, delegați în diferite consilii de administrație.

DREPTUL DISCIPLINAR PARLAMENTAR

In parlamentele vechiului regim, recrutate pe baze censitare, acolo unde educația, tradiția, respectul pentru înaintași, jucau un rol de seamă, nu se putea vorbi de un drept disciplinar. In Anglia, spre exemplu, atunci când nu se extinsese încă votul universal pentru alegerea Camerii Comunelor, era suficient ca presidentul Adunării să cheme un deputat pe numele său de familie și nu pe acela al circumscripției unde s'a ales, pentru ca acest apel să-i amintească obligațiile sale de demnitate personală. Parlamentul era considerat ca o adunare unde aveau să vină să-și expună talentul, finețea de spirit și erudițiunea, elita socială a unei țări.

Odată cu instituirea votului universal, când o schimbare importantă se observă, nu numai în tonul și ținuta desbaterilor, dar chiar în atitudinea intelectuală și morală a membrilor parlamentului, apare și dreptul disciplinar parlamentar.

Constituția franceză din 1791 prevedea și posibilitatea de a se aplica membrilor parlamentului anumite pedepse privative de libertate.

Dreptul disciplinar parlamentar cunoaște două feluri de pedepse:

a) Pedepse pronunțate de președinte. Regulamentul Adunărilor prevede pedepsele ce pot fi pronunțate de președinte. Acestea sunt: *observațiunea* sau *avertismentul*, *chemarea la ordine* și *retragerea cuvântului*. Ele se aplică în mod treptat, după gravitatea abaterii dela regulament. Chemarea la ordine se înscrie întotdeauna în sumar și în procesul verbal al ședinței. Aceleași dispoziții sunt cuprinse și în regulamentul Senatului.

b) Pedepse pronunțate cu avizul comisiei disciplinare. Ele sunt prevăzute în regulamentul Adunării Deputaților. Aceste pedepse sunt: *interzicerea de a parti-*

cipa la lucrările Adunării pe timp de maximum de 15 zile și *excluderea temporară.*

Pentru aplicarea acestor două pedepse, e necesară o propunere a președintelui și decisiunea Adunării, de trimitere înaintea comisiunii disciplinare a deputatului vinovat. Art. 50 din regulament prevede faptele pentru cari un deputat poate fi trimis în fața comisiunii disciplinare și anume: 1. Loviri sau amenințări cu arma; 2. Amenințări, imputări defăimătoare sau insulte la adresa Regelui, Reginei, Principelui moștenitor și Dinastiei; 3. Amenințări, defăimări sau injurii grave la adresa președintelui Adunării sau instituțiilor fundamentale ale țării; 4. Indemnurile la asasinate, crime și delicte; 5. Incitarea la răsboiu civil, rebeliune sau revoluțiune internă.

JURĂMÂNTUL M. S. REGELUI CAROL II, IN FAȚA ADUNĂRII CONSTITUANTE, 8 IUNIE 1930
(Col. Camerei Deputaților)

Comisia de disciplină are îndatorirea să asculte pe deputatul învinuit, înainte de a se pronunța. Dacă acesta își cere scuze sau dă lămuriri satisfăcătoare, nu mai este locul la sancțiuni disciplinare. Raportul comisiunii se supune de îndată Adunării, care se rostește asupra lui fără discuțiune, prin vot cu bile; deputatul învinuit are dreptul să prezinte Adunării apărarea sa, fie personal, fie printr'alt deputat. Atât interzicerea de a participa la ședințele Adunării cât și excluderea temporară se pronunță cu majoritate absolută.

Decisiunea aceasta se execută la nevoie cu concursul forței publice. Dacă deputatul nu i se supune și reapare la ședință, el este exclus de drept pe termenul maxim de 30 de ședințe, sau, dacă a fost condamnat la această excludere, la un termen îndoit.

Aceste dispozițiuni nu sunt înscrise în regulamentul Senatului, unde se prevede numai ridicarea ședinței în cazul când, după aplicarea sancțiunilor ce sunt la dispoziția președintelui, tumultul continuă. S'a socotit că maturitatea membrilor Senatului face inutilă existența unor sancțiuni disciplinare atât de severe.

O problemă care se poate pune este aceea de a ști dacă parlamentarul, pedepsit disciplinar, are vreo cale de atac împotriva pedepsei aplicate.

Presupuneți o majoritate abusivă, dornică să înlăture dela ședință deputații opoziției. Ea va pronunța excluderea acestora, privarea lor de drepturile cu care au fost învestiți.

Parlamentarul exercită și el o funcție publică, una din cele mai importante, funcția de a legifera și este firesc ca pedeapsa disciplinară care i se aplică să fie dată cu aceleași garanții cu care este dată tuturor funcționarilor publici.

STATUTUL MEMBRILOR PARLAMENTULUI

Dobândirea mandatului parlamentar

Mandatul parlamentar se dobândește prin faptul proclamării rezultatului votului. El este însă supus validării, adică verificării legalității dobândirii sale.

Această verificare, potrivit art. 44 din Constituție și 102 din legea electorală, este încredințată fiecărei

Adunări. Atât Camera cât și Senatul, exercitând această atribuțiune, îndeplinesc un *act jurisdicțional.*

Din acest caracter jurisdicțional al verificării puterilor, decurg pentru Adunări următoarele obligațiuni:

a) *Adunările sunt ținute să respecte legea.* Din moment ce situația parlamentarilor este o situație obiectivă, ce o dețin dela lege și în baza ei, nu se poate concepe validarea unui mandat în frauda legii [1]).

b) *Votul trebue să fie individual.* Parlamentarii, cu această ocazie, îndeplinesc o misiune identică cu a magistraților. Ei trebue să se pronunțe în fiecare caz, în mod separat, votul lor fiind un vot de conștiință.

Operația validării privește nu numai alegerile contestate, ci totalitatea alegerilor. Ea cuprinde două feluri de operații: 1. verificarea titlurilor, 2. judecarea contestațiilor ce se ridică cu privire la alegeri.

O validare, odată efectuată, este definitiv dobândită pentru titular și nu se poate concepe o revenire asupra ei.

Această măsură trebue justificată nu numai din punct de vedere juridic, ci și din punct de vedere politic. Dacă legalitatea alegerii unui parlamentar ar putea fi pusă oricând în discuție, se înțelege ușor ce presiune s'ar putea exercita asupra libertății de opinie a membrilor parlamentului.

Cu ocazia operațiilor de validare Adunările pot lua următoarele deciziuni:

a) *Să valideze alegerea.* Este cazul normal și cel mai frecvent. Decizia de validare se ia cu majoritatea membrilor prezenți. Votul este public. El se poate da fie prin bile, fie prin ridicare sau ședere.

b) *Să anuleze alegerea.* In acest caz, mandatul este invalidat și trebue să se procedeze la o nouă alegere, în cel mult trei luni dela data de când s'a pronunțat invalidarea. Dar pentru a ajunge la acest rezultat, trebuesc două treimi din numărul membrilor prezenți, potrivit art. 44 din Constituție.

c) *Să ordone o anchetă* pentru a verifica, prin membrii lor, seriozitatea acuzațiilor ce se aduc. Cu această ocazie se vor putea audia martori și administra toate probele admisibile în justiție.

d) *Să proclame ales pe un alt candidat* decât acel desemnat de Comisia Centrală Electorală, atunci când constată erori materiale de calcul, cari sunt de natură să schimbe rezultatul votului.

Validarea mandatului are efect retroactiv, consacrând situația de parlamentar din momentul proclamării rezultatului votului.

Imunitățile parlamentare

Iresponsabilitatea. Parlamentarul are misiunea să exercite un serios control asupra actelor guvernului. El este liber să aducă la tribuna publică acuzații oricât de grave, să pună în discuție nume de funcționari sau de particulari, cari nu sunt în Adunare. Dacă aceștia ar avea putința de a-l chema în judecată, controlul parlamentar ar fi stânjenit.

Pe de altă parte, această mare imunitate poate da loc la abuzuri, la afirmațiuni nedrepte, tendențioase sau calomnioase, la prejudicii, cari nu pot fi reparate. Interesul general se ridică însă deasupra interesului particular, pe care-l sacrifică. Acesta nu află protecție decât în conștiința fiecărui parlamentar și în opinia publică, care judecă și pe acuzatori și pe acuzați.

Art. 54 din Constituție, care înscrie principiul iresponsabilității, are un cuprins foarte larg și general: « Nici unul din membrii uneia sau celeilalte Adunări nu poate fi urmărit sau prigonit pentru opiniunile și voturile emise de dânsul în cursul exercițiului mandatului său » [1]).

Dar, această imunitate *nu se referă decât la actele funcțiunii parlamentare.* Ea acopere deci toate discursurile, observațiile, voturile emise, desbaterile în comisii, rapoartele, rezultatele comisiilor de anchetă parlamentară, într'un cuvânt toate actele săvârșite de un parlamentar în calitatea lui de deputat sau senator.

Pentru delictele comise în incinta parlamentului, (loviri, focuri de armă, etc.), urmărirea poate fi însă suspendată, dacă e cazul să se aplice inviolabilitatea parlamentară.

Iresponsabilitatea parlamentară este *generală* și *perpetuă.* Generală, în sensul că ea se referă atât la urmărirea penală cât și la cea civilă, și *perpetuă,* în sensul că ea nu poate fi niciodată anulată. Un deputat nu poate fi chemat la răspundere pentru opiniunile emise de dânsul dela tribuna parlamentului, nici chiar atunci când nu mai este deputat.

Iresponsabilitatea parlamentară acoperă nu numai pe parlamentari, dar și ziarele care fac dările de seamă ale desbaterilor parlamentare. Totuși, jurisprudența franceză a admis, pe baza art. 41 din legea presei, dreptul de răspuns. La noi, acest drept nu există.

Iresponsabilitatea fiind de ordine publică, nu se poate renunța la ea. Ea trebue ridicată din oficiu de judecător, precum poate fi invocată de parte în orice fază a procesului.

Inviolabilitatea are de scop să apere pe parlamentar de orice urmărire penală în timpul sesiunei parlamentare.

Ea a fost înscrisă în art. 55 din Constituție: « Nici un membru al uneia sau celeilalte Adunări nu poate, în timpul sesiunei, să fie nici urmărit, nici arestat în materie de represiune, decât cu autorizarea Adunării din care face parte, afară de cazul de flagrant delict.

« Dacă a fost arestat preventiv sau urmărit în timpul când sesiunea era închisă, urmărirea sau are-

---

[1]) Totuși, în Franța, s'a susținut teza că Adunarea fiind suverană în validarea alegerii, nu este ținută să respecte legea. Această teză a fost susținută de Clemenceau, la 3 Iunie 1879, cu ocazia alegerii lui Blanqui, și de Cunéo d'Ornano, la 26 Nov. 1889, cu ocazia alegerii lui Dillon. (Vezi Joseph Barthélemy, *op. cit.*, p. 439).

[1]) *Bil of rights* al anului 1688, de unde s'au inspirat constituțiile ulterioare, are acelaș conținut: « libertatea cuvântului, a desbaterilor și a procedurei în Parlament nu poate să fie împiedicată prin nici o urmărire ».

starea trebuesc supuse aprobării Adunării, din care face parte îndată după deschiderea sesiunii corpurilor legiuitoare.

« Detențiunea sau urmărirea unui membru al uneia sau celeilalte Adunări, este suspendată în tot timpul sesiunii, dacă Adunarea o cere ».

Inviolabilitatea este, ca și iresponsabilitatea, de ordine publică. Parlamentarii nu pot renunța la ea fără autorizația corpului din care fac parte.

Scutirea de anumite sarcini publice

Parlamentarul este scutit, atât timp cât posedă această calitate, de următoarele sarcini publice, considerate mai puțin importante decât mandatul de parlamentar:

a) *Juriul criminal.*

b) *Tutela.*

In ce privește *serviciul militar*, trebue să facem următoarele distincții:

a) *In timp de pace*, parlamentarii sunt scutiți de a face serviciul militar în rezervă; această scutire se acordă numai în timpul sesiunilor.

b) *In timp de răsboiu*, chestiunea este mai dificilă. Nu există niciun text care să scutească pe parlamentari de serviciul militar. Totuși, în timpul răsboiului 1916—18, parlamentarii n'au fost obligați să presteze acest serviciu; s'au înrolat numai acei cari au de datoria lor să participe la luptă.

Indemnitatea parlamentară

Toate țările cari au adoptat regimul democratic, au înscris în Constituțiile lor sau în legi organice principiul retribuțiunii serviciului prestat de parlamentar. Doar Anglia păstrează încă și azi, pentru Camera Lorzilor, principiul gratuității mandatului.

La noi indemnitatea parlamentară constă dintr'o sumă fixă de 200 lei pe zi. In timpul sesiunii parlamentare se mai acordă și o diurnă, care azi e de 700 lei pe zi. Această diurnă e micșorată, pentru parlamentarii din Capitală, cu 20%.

Această indemnitate, egală pentru toți parlamentarii, nu are caracterul unui salariu, deși întrunește toate elementele acestuia. Astfel, această indemnitate poate fi urmărită și cedată, ea nefiind cuprinsă în dispozițiile art. 409 pr. civ., care apăra de urmărire salariile funcționarilor publici.

Ea se poate cumula cu salariul pe care-l primește un parlamentar care, potrivit legii electorale, are dreptul să dețină o funcție publică în timpul mandatului, sau cu pensia de retragere.

Indemnitatea parlamentară nu este supusă niciunui impozit, ea fiind considerată drept o restituire a cheltuelilor făcute de parlamentar în această calitate. Se fac numai reținerile de 10% pentru Casa Pensiilor.

Oricât de redusă ar fi această indemnitate parlamentară, cheltuelile ce se fac anual cu întreținerea și funcționarea parlamentului sunt foarte mari.

VECHIUL PARACLIS AL MITROPOLIEI, SEDIUL ADUNĂRILOR OBȘTEȘTI
(Col. Muzeului de artă religioasă)

Incompatibilitățile

Art. 46 din Constituție declară că orice parlamentar, numit de guvern într'o funcție publică retribuită, pierde, de drept, din momentul primirii acelei funcțiuni, mandatul de parlamentar. Rațiunea acestei dispoziții este aceia care stă la baza întregului regim al incompatibilității: nevoia de a asigura independența parlamentului față de guvern, deci de a asigura regulata sa funcționare. Guvernul, păstrând dreptul să numească pe parlamentari în funcții publice, ar face inexistent controlul ce aceștia sunt chemați să exercite asupra actelor guvernului.

Parlamentarii pot fi numiți, fără a-și pierde mandatul, în următoarele funcții publice, cari fac excepție dela regimul de mai sus:

a) de miniștri și subsecretari de stat. Regimul guvernului reprezentativ se bazează tocmai pe acest principiu al recrutării guvernului dintre parlamentari.

b) de comisari ai guvernului, cu justificarea, de care se abuzează prea mult, că aceștia au numai misiuni temporare, date cu autorizarea parlamentului și că nu sunt retribuiți.

In regimul nostru reprezentativ, cumulul de mandate elective este aproape pe deantregul prohibit.

Art. 45 din Constituție declară că nimeni nu poate fi în acelaș timp membru în ambele corpuri legiuitoare.

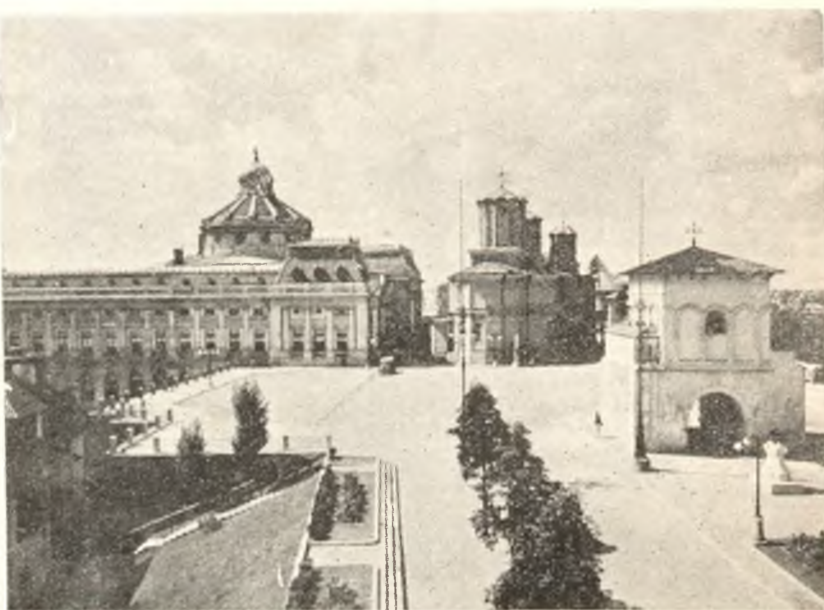
Parlamentarul ales în amândouă corpurile este îndatorat să prezinte optarea sa imediat ce s'a făcut validarea pentru scaunul pe care voește să-l păstreze.

Este interzis de asemeni, în mod absolut, cumulul mandatului parlamentar cu mandatul de consilier ales în consiliul administrației locale. Singur primarul Capitalei, fără să aibă un text precis în această privință, poate fi și membru al Parlamentului.

Această interdicție de cumul nu se aplică consilierilor de drept, ei putând fi și membri ai Parlamentului.

Rațiunea interdicției cumulului de mandate elective trebue găsită: *a)* în dorința de a nu li se imprima funcțiunilor administrative și de gospodărie locală un caracter politic; *b)* în faptul că funcțiile cumulate sunt în general rău îndeplinite și *c)* în dorința de a lăsa câtor mai mulți posibilitatea de a ocupa astfel de funcțiuni.

Raporturile dintre mandatul parlamentar și ocupațiile private. Dacă legiuitorul nostru a stabilit un regim destul de sever pentru incompatibilitățile între mandatul de parlamentar și funcția publică, el nu s'a gândit să stabilească un regim special între mandatul de parlamentar și diferitele ocupații private ale parlamentarilor.

CAMERA DEPUTAȚILOR ȘI PATRIARHIA, BUCUREȘTI

Este cunoscută critica care se aduce faptului că în Parlament sunt aleși marii financiari și marii industriași, cari prin influența lor determină luarea unor măsuri legislative de natură să favorizeze întreprinderile lor, este de asemeni criticată prezența avocaților parlamentari, cari apără adeseori procese împotriva Statului.

Toate aceste critici sunt, în oarecare măsură întemeiate. Greutatea constă în a stabili cazurile concrete când un membru al societății, exercitând una din aceste ocupații particulare, să fie exclus dela mandatul parlamentar.

Aceste incompatibilități se pot crea cu atât mai puțin, cu cât, în organizarea Senatului nostru, s'a încercat să se realizeze o reprezentare a intereselor profesionale.

Pierderea mandatului parlamentar

Pierderea mandatului are loc, în mod *colectiv*, atunci când se disolvă parlamentul său când expiră termenul pentru care a fost ales.

Mandatul parlamentar se pierde în mod *individual*, înainte de expirarea termenului pentru care s'a făcut alegerea, prin:

1. *Moarte*,

2. *Demisie*, care, pentru a-și produce efecte, trebue primită de Adunarea respectivă. Adunarea, primind demisia, proclamă ales pe supleantul listei respective sau, în lipsa unui supleant comunică guvernului vacanța scaunului, pentru a se proceda la o nouă alegere.

In Anglia, s'a contestat multă vreme dreptul pentru un parlamentar de a-și da demisiunea, deoarece mandatul de parlamentar era considerat ca o datorie, nu ca un drept.

3. *Excludere.* Ea constă din pierderea obligatorie a mandatului când, în cursul exercitării sale, parlamentarul s'a făcut nedemn.

Constatarea întrunirii acestei condiții se face, după sistemul german de *un tribunal*, după sistemul francez de *Adunarea însăși*.

La noi, nu există un text în această privință, dar este neîndoelnic că parlamentarul care, în timpul exercitării unui mandat, pierde calitatea de a fi ales, pierde implicit și mandatul. *g. a.*

BIBLIOGRAFIE

Joseph Barthélemy, L'organisation du Suffrage. L'expérience belge. Paris, 1912.

M. Manoilescu, Reprezentarea proporțională după noul decret-lege, București 1919.

Prof. B. Mirkine-Guetzevitch, L'influence de la Révolution Française sur le développement du droit international dans l'Europe Orientale. (Titlul unui capitol din cursul profesorului la Academia de drept internațional dela Haga, în 1928).

N. Iorga, Le caractère commun des institutions du Sud-Est de l'Europe, Paris, Gamber 1929.

N. Iorga, Ceva mai mult despre viața noastră culturală în sec. XVIII (Extras din Analele Academiei Române), 1916.

I. C. Filitti, Clasele sociale în trecutul românesc. (Extras din Convorbiri Literare), 1925.

I. C. Filitti, Des origines du régime représentatif en Roumanie (Extraits des « Doc. franco-roumains ») 1931.

Analele parlamentare ale României, București.

D. A. Sturdza, Acte și documente privitoare la istoria Renașterii României, București.

Const. Stănescu, Situațiunea juridică a funcționarilor Corpurilor Legiuitoare, București 1932.

REGIMUL PARLAMENTAR IN CONSTITUŢIA DIN 1938

Concepţia noului regim. Constituţia din 27 Februarie 1938 schimbă fundamental organizarea politică a Statului nostru. Ea se caracterizează printr'o accentuată preponderanţă dată puterii executive, printr'o restrângere a atribuţiilor parlamentului, printr'o descătuşare a ţării, liberată acum din puterea partidelor politice.

Este interesant de reţinut că o reformă atât de importantă ca aceasta, se face menţinând vechile principii fundamentale de organizare politică.

Constituţia din 27 Februarie 1938, menţine în titlul III, care se ocupă despre puterile Statului, principiul că toate puterile Statului emană dela naţiune, care nu le poate exercita decât prin delegaţiune conform regulelor înscrise în Constituţie. Acest principiu, prevăzut în art. 33 din Constituţia dela 1923, este reprodus aproape pe de-a-întregul în art. 29 al Constituţiei din 27 Februarie 1938.

Dar, de aici începe diferenţa.

Regele, Capul Statului. Art. 30 al Constituţiei noui, proclamă principiul că Regele este Capul Statului. La prima vedere, s'ar părea că nu-i nici-o schimbare, deoarece art. 39 din vechea Constituţie, care declara: « puterea executivă este încredinţată Regelui, care o exercită în modul regulat prin Constituţie » înţelege să atribue Regelui calitatea de Şef al Statului.

Dar chiar acest articol era aşezat după articolele care tratau despre puterea legislativă, ceea ce însemna că preponderanţa în Stat o avea puterea legislativă, reprezentantă a naţiunii, Regele neavând decât rolul de a armoniza conflictele dintre diversele puteri ale Statului.

Noua Constituţie schimbă această ordine. După ce înscrie în art. 29, ca izvor al puterii, Naţiunea română, adaugă în art. 30 că Regele este Capul Statului. Din modul cum sunt aşezate aceste două texte şi din principiile care vin să le lămurească mai jos, resultă că naţiunea română este izvorul puterii în Stat, dar că interpretul şi diriguitorul acestei puteri este Capul Statului, *Regele*.

Ideia aceasta se desemnează în mod clar din citirea art. 31 din Constituţia dela 1938. « Puterea legislativă se exercită de Rege *prin* Reprezentaţiunea Naţională, care se împarte în două Adunări: Senatul şi Adunarea Deputaţilor ».

Acest *prin*, întrebuinţat de art. 31 din Constituţie, nu poate fi considerat o simplă exprimare fără un conţinut precis. Ea trebue interpretată în sensul că Regele, reprezentantul cel mai desăvârşit al drepturilor naţiunii, exercită această sarcină cu ajutorul Reprezentanţei Naţionale şi a Guvernului său. Şi parlament şi guvern nu mai au deci drepturi primare, ci au drepturi pe care le deţin dela Capul Statului, ca interpretul şi incarnaţiunea cea mai desăvârşită a naţiunii.

Principiul pe care l-am formulat astfel apare întărit în special din examinarea art. 31 din Constituţie, al. antepenultim, care declară: « Iniţiativa legilor este dată Regelui ». Capul Statului are deci plenitudinea iniţiativei în materie legislativă. E o schimbare extrem de importantă faţă de art. 35 al Constituţiei din 1923, care declara « iniţiativa legilor este dată fiecăreia din cele trei ramuri ale puterii legislative ». Această măsură era socotită ca fiind oarecum republicană, incompatibilă cu regalitatea. Dar faptul cel mai grav care resulta din acest text era că parlamentul abuzase — nu numai în ţară la noi, — de acest drept de iniţiativă, drept pe care-l folosea nu în interesul general, ci mai ales în favoarea anumitor interese particulare.

Desigur, sunt demne de atenţie şi interesele particulare, dar, acel care are posibilitatea să le aprecieze în chip obiectiv şi desprins de orice personalitate este singur Capul Statului. Naţiunea poate veni uneori să edicteze anumite avantagii în folosul nu a unei categorii sociale, ci a unor indivizi singurateci. Ea o face pe calea actelor administrative, sub formă de lege. Este acest procedeu o excepţie dela regula care stă la baza *ideii de lege*, expresiune a voinţei generale, *care nu poate fi decât generală şi impersonală*. Dar iniţiativa acestor acte nu trebue să aparţină decât Regelui, singurul care, în numele Naţiunii, este în drept să răsplătească meritele pe cale individuală, să ajute pe cei cari s'ar afla în suferinţă. Aceasta e concepţia nouii Constituţii.

Este exact că art. 31 alin. penult. dă dreptul şi celor două Adunări să propună proiecte de legi din iniţiativă proprie, însă numai legi în interesul obştesc al Statului. Prin interes obştesc constituantul a înţeles desigur legi de interes general şi nu legi edictate în folosul unor anumiţi particulari. Iniţiativa acestor legi de interes particular cunoscute sub denumirea de acte administrative în formă de lege, nu poate aparţine decât Capului Statului, singurul în drept, ca interpret şi reprezentant al Naţiunii, să ia iniţiativa unor astfel de acte.

REPREZENTANŢA NAŢIONALĂ

Constituţia din 27 Februarie 1938 menţine sistemul bicameral al Reprezentanţei Naţionale, modificând în chip radical compunerea ei. Inainte de a ne ocupa de această compunere, este locul să semnalăm câteva inovaţii cu privire la condiţiile de funcţionare ale Reprezentanţei Naţionale, inovaţii care înseamnă o concepţie cu totul nouă în această materie.

Art. 48 din Constituţie, după ce reproduce vechiul principiu înscris în art. 42 al Constit. din 1923, că membrii Adunărilor Legiuitoare reprezintă Naţiunea, adaogă că ei nu-şi pot exercita mandatul decât după depunerea legiuitului jurământ. Obligaţia prestării jurământului crează din mandatul de parlamentar o adevărată funcţie, dobândită fie pe cale electivă, fie prin numire, când este vorba de Senatori; acest caracter de funcţie publică întregeşte ideia pe care am găsit-o la baza noului sistem de vot, prevăzut de art. 61 al Constituţiei, sistem pe care l-am desemnat sub denumirea de *funcţie socială*.

A doua inovaţie se referă la validarea alegerilor. Potrivit art. 50 din Constituţie, atât validarea alegerilor pentru ambele Adunări cât şi verificarea titlurilor membrilor aparţinând fiecăreia din ele, se face de Inalta Curte de Casaţie şi Justiţie înainte de data fixată pentru întrunirea Adunărilor. Dispoziţia aceasta accentuiază şi mai mult caracterul lor de funcţie socială.

Ultima inovaţie în acest domeniu este aceea prevăzută de art. 53 din Constituţia dela 27 Februarie 1938, după care membrii Adunărilor Legiuitoare nu pot apăra interese particulare împotriva Statului; nu pot face parte din consiliile de administraţie ale întreprinderilor care au contractat cu Statul, judeţele sau comunele.

Dispoziţiile cu privire la procedura parlamentară, la incapacităţi şi incompatibilităţi, la dreptul de întrebare şi interpelare ca şi imunităţile parlamentare, principial, au rămas aceleaşi din vechea Constituţie; s'au adus numai mici modificări de redacţie şi o simplificare a unor dispoziţiuni care îşi găseau mai bine locul în regulamentul Adunărilor decât în Constituţie, aşa cum procedase Constituţia din 1923.

COMPUNEREA ŞI DURATA ADUNĂRILOR

Am arătat, când ne-am ocupat de regimul electoral, care este compunerea Adunării Deputaţilor şi a Senatului. Tot cu acea ocazie am semnalat că există o diferenţă între durata celor două Adunări: pe când durata Adunării Deputaţilor este de 6 ani, durata Senatului este de 9 ani. Diferenţa de durată între cele două Adunări se justifică prin noua concepţie a constituantului nostru cu privire la rolul Corpurilor Legislative. De unde, Adunarea Deputaţilor, menită să reprezinte curentele de opinie publică în continuă devenire, trebueşte înnoită mai des, Senatul dimpotrivă, menit să reprezinte tradiţia, stabilitatea şi opera de continuitate, este firesc să fie ales sau numit pe un termen mai lung şi care să nu coincidă cu durata Adunării Deputaţilor. Dacă nu s'ar fi procedat aşa, Senatul ar fi fost un al doilea Corp de aceeaşi valoare şi de aceeaşi compoziţie ca şi primul, lucru constatat de altminteri şi sub regimul Constituţiei din 1866 şi al celei din 1923.

Noua concepţie de organizare a Statului impune această diferenţiere; legea electorală va veni de sigur să precizeze şi să statornicească înţelesul acestei concepţii.

g. a.

PECETIA LUI MIHAI VITEAZUL, DOMN AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI, TRANSILVANIEI ŞI MOLDOVEI

CONSILIUL LEGISLATIV

Constituția din 29 Martie 1923 a prevăzut în art. 76 înființarea unui *Consiliu Legislativ*, cu menirea de a ajuta, în mod consultativ, la facerea și coordonarea proiectelor de legi, precum și la întocmirea regulamentelor generale de aplicare a legilor. Ea a dispus ca o lege ordinară specială să determine organizarea și modul de funcționare al acestui consiliu.

Art. 76 din Constituție a impus în mod obligatoriu consultarea Consiliului Legislativ pentru toate proiectele de legi, afară de cele privitoare la creditele bugetare. Consiliul Legislativ a fost creat și organizat prin legea din 26 Fevruarie 1925.

Atribuțiile și obligațiile Consiliului Legislativ sunt după legea sa organică, următoarele:

a) de a studia, în raport cu doctrina, jurisprudența, istoria, legislația comparată și necesitățile care determină legiferarea, chestiunile ce i se vor defini de puterea legiuitoare sau de cea executivă;

b) de a întocmi studiile preparatorii, anteproiectele sau proiectele de legi și de regulamente generale, precum și expunerile de motive;

c) de a cerceta studiile preliminarii, expunerile de motive, anteproiectele și proiectele de legi și de regulamente generale, întocmite de guvern, sau proiectele de legi întocmite din inițiativă parlamentară, și de a propune modificările de formă și de fond pe cari le-ar reclama: corectitudinea și claritatea redacțiunii juridice, coordonarea cu principiile și concepțiile economice, sociale și politice ale Constituției, cu dispozițiile legilor și regulamentelor în ființă, sau alte considerațiuni, afară de acele relative la oportunitatea lucrării și considerațiile politice, pe care Consiliul este oprit de a le discuta.

Aceeași lege mai recunoaște Consiliului și alte câteva atribuții și obligații de ordin secundar:

a) de a cataloga și examina codurile, legile și regulamentele, spre a propune puterii legiuitoare și celei executive, modificările necesare și coordonarea lor cu Constituția și celelalte legi;

b) de a urmări jurisprudența Curții de Casație și a celorlalte instanțe judecătorești sau de alt ordin, spre a semnala vițiile de interpretare și de aplicare a legilor, propunând modificările de cuviință;

c) de a conserva un exemplar dintre originalele legilor și regulamentelor și a supraveghea imprimarea lor în Monitorul Oficial;

d) de a îngriji de publicarea colecțiilor anuale de legi și regulamente, potrivit art. 37 din Constituție și de publicarea altor ediții oficiale;

e) de a se ține în legătură cu instituțiile similare din alte țări și cu organizațiile juridice, economice și sociale din țară și străinătate, procurându-și din timp material necesar misiunii sale;

f) de a supraveghea administrația imprimeriei Consiliului Legislativ și de a publica anual, în limba română și franceză, un buletin de studii și lucrări legislative.

ANTECEDENTELE ISTORICE ALE CONSILIULUI LEGISLATIV

Istoria regimului representativ în România cunoaște câteva instituțiuni cari, în cursul veacului trecut, au avut o misiune similară cu aceea a Consiliului Legislativ:

Obșteștile Divanuri, întrunite la 1849 în Principatele Române aveau, între alte însărcinări, pe aceea de a se ocupa cu cercetarea proiectelor ce li se trimiteau de guvern și de a se pronunța asupra lor cu vot consultativ.

Comisia Centrală dela Focșani, instituită la 1859, în baza Convenției de la Paris din 7/19 August 1858, și compusă din câte 8 membri din partea fiecărui Principat, (din care 4 membri erau numiți de Domn și 4 aleși de Adunarea Electivă), avea între alte meniri și aceea de a pregăti unificarea legislativă, de a studia proectele de legi trimise de Domn și de a-i arăta lipsurile și defectele legilor existente.

Comitetul provizoriu, instituit de Barbu Catargi în Mai 1862, compus din miniștrii cabinetului și dintr'un număr egal de deputați, luase asupra-și câteva din însărcinările Comisiunii Centrale, desființate la acea dată, între care și aceea de elaborare a proiectelor de legi.

Incă de pe la jumătatea sec. al XIX-lea s'au făcut diferite propuneri și s'au alcătuit proiecte pentru instituirea unui *Consiliu de Stat*, având între alte atribuții și pe aceia de a cerceta proiectele de legi și regulamente, trimise de Domn sau de Adunare.

Consiliul de Stat, înființat la 11 Fevruarie 1864, era prezidat de Domn, având un vice președinte, 9 consilieri, 9 auditori, 1 secretar general și 2 secretari,

toți numiți de Domn. El lucra în 3 secții (comitete). In Iulie 1864 au fost numiți în acest consiliu C. Bosianu, ca vice președinte, iar Petrache Poenaru, Colonel I. Voinescu, Al. Crețescu, G. Vernescu, Gr. Bengescu, G. Apostoleanu, Al. Papadopol-Calimach și I. Strat, ca membri.

Pe lângă atribuțiile de contencios administrativ și de administrație propriu zisă, precum și de organ disciplinar al funcționarilor publici, el avea și pe aceea de a studia proiectele de legi și regulamente trimise de guvern și de a răspunde când era consultat asupra unor asemenea proiecte.

Suferind o modificare, cu ocazia înființării Senatului, prin Statutul dat de Vodă Cuza, la 2 Iulie 1864, acest Consiliu a avut o însemnată dar scurtă activitate. Constituția din 30 Iunie 1866, prin art. 131, depărtându-se de concepția franceză și adoptând pe cea belgiană, a desființat Consiliul de Stat, iar legea din 9 Iulie același an, a trecut puterii judecătorești atribuțiile juridicționale ale Consiliului și a lăsat pe seama consiliilor speciale de pe lângă ministere pe acelea de pregătire a proiectelor de legi. Prin modificarea de la 1884 a acestui articol 131 din Constituție, se preciza că nu se mai putea înființa un Consiliul de Stat cu atribuție de contencios administrativ, dar se va putea înființa o comisie permanentă, care nu va avea alte atribuții de cât studiul și elaborarea proiectelor de legi și regulamente de administrație publică.

Eugeniu Stătescu la 1885 și Gh. Palladi la 1897, au întocmit câte un proiect pentru înființarea unui Consiliu Legislativ, în sensul dezideratului constituțional. Metoda de a pregăti materialul legislativ cu ajutorul comisiilor temporare, numite pe lângă diferite ministere, s'a dovedit ca fiind cu totul nesatisfăcătoare și chiar dăunătoare. Pe de altă parte, condițiile neprielnice de pregătire technică, lipsa de obiectivitate în studiu și de coordonare, de care da dovadă Parlamentul de multe ori, în lucrările sale, au determinat un curent general, nu numai în lumea juridică, ci și în acea politică, în favoarea creării unui consiliu permanent de pregătire legislativă [1]).

ORGANIZAȚIA CONSILIULUI

Consiliul Legislativ se împarte în trei secții:

Secția I se ocupă cu problemele de drept public și cele privitoare la culte, instrucție, educație, artă, armată și apărare națională ;

Secția II are în competența sa legislația de drept privat ;

Secția III se ocupă cu legislația socială, economică și financiară.

Fiecare secție e condusă de un *președinte*, iar Consiliul de un *prim-președinte*. Consiliul mai cuprinde un serviciu pentru buletinul legislativ și colecțiile de legi și un « biurou de studii istorice ».

Consiliul lucrează în *secțiuni-unite*, când urmează să îndeplinească anumite atribuții prevăzute de lege, sau pentru coordonarea lucrărilor, ori să se pronunțe asupra divergențelor, precum și în cazuri relative la administrația interioară.

Secțiile se compun din consilieri permanenți, consilieri temporari și referenți (titulari și stagiari).

Consilieri permanenți se numesc de ministrul Justiției, pe baza listei de recomandare, întocmite de o comisiune specială, compusă din 3 consilieri ai Curții de Casație și 3 consilieri permanenți ai Consiliului Legislativ, aleși pe 5 ani. Pentru fiecare vacanță comisiunea recomandă câte 3 persoane, cari întrunesc condițiile legale, iar ministrul alege și numește pe titular. Consilierii permanenți sunt inamovibili și au același grad și retribuție ca membrii Curții de Casație, iar președinții au gradul și retribuția președinților dela aceeași Curte.

Consilieri temporari pot fi numiți aceia cari prin specialitatea, competența sau experiența lor, sunt în măsură să contribue cu folos la vre-o lucrare încredințată Consiliului. Numirea se face de ministrul Justiției, prin decizie. *Referenții stagiari* se numesc de ministru de pe listele de prezentare întocmite de Consiliu.

După doui ani de stagiu, ei sunt obligați a se înfățișa la concurs, în fața unei Comisii prezidate de un președinte de secție a Consiliului, compusă din doui profesori universitari și doui consilieri permanenți. Referenții stagiari sunt stabili și nu pot fi înlocuiți de cât pe baza unui raport de anchetă, făcut de primul președinte sau președintele secției.

Referenții titulari sunt inamovibili și au retribuția Consilierilor de Curte de Apel.

Cancelaria Consiliului Legislativ este condusă de un *secretar general*.

Consilierii permanenți sunt puși în retragere din oficiu la vârsta de 70 ani, iar referenții la 65 ani.

In ce privește privegherea și disciplina, consilierii permanenți și referenții titulari sunt supuși dispozițiilor prevăzute în legea de organizare judecătorească pentru consilierii Curții de Casație și ai Curților de apel. Comisiile disciplinare și procedura sunt tot acelea determinate în citata lege. Pentru referenții stagiari, comisia disciplinară se compune din 3 consilieri permanenți, trași la sorți la începutul fiecărui an.

Secțiunile Consiliului pot lucra, după necesitate, în subsecții, comisiuni sau comisiuni de studii.

La lucrările lor pot lua parte miniștrii și subsecretarii de Stat, prezidând de drept secția sau comisiunea în care se discută chestiuni ce interesează departamentul respectiv.

La cererea guvernului sau a corpurilor legiuitoare, consiliul desemnează un consilier, cu însărcinarea de a lămuri înaintea comisiunilor sau secțiilor Parlamentului, părerile exprimate de Consiliu. Pe de altă parte, Consiliul poate chema la ședințele sale, pentru informații, pe orice funcționar public, cu autorizarea prealabilă a capului ierarhic al administrației respective.

O secție nu poate lucra valabil de cât cu cel puțin 3 consilieri permanenți și cu majoritatea absolută a consilierilor temporari cari o completează.

---

[1]) Vezi Enc. Rom. *Istoricul așezărilor noastre constituționale*, pag. 176 și *Evoluția regimului parlamentar*, pag. 246 sqq.

Referenţii titulari ajută secţia, în studiile şi lucrările de întocmire a proiectelor, expunerilor de motive sau rapoartelor, dar ei n'au vot deliberativ. Pot însă lua parte la discuţii şi a-şi exprima părerile.

Secţiile-unite nu se pot constitui valabil de cât cu cel puţin nouă consilieri permanenţi.

Şedinţele Consiliului nu pot fi publice, decât cu aprobarea secţiei respective sau a secţiilor-unite şi cu consimţământul ministrului pentru care se face lucrarea. Opunerea ministrului la publicitate obligă Consiliul. Când lucrările interesează siguranţa Statului şi apărarea naţională sau sunt indicate de miniştri ca lucrări confidenţiale, nu pot face obiectul desbaterilor publice.

PROCEDURA DE CONSULTARE A CONSILIULUI

Cererile de consultare se trimit Consiliului de către preşedintele Consiliului de Miniştri, pentru proiectele de constituţie şi legi constituţionale, şi de fiecare ministru, pentru proiectele de legi şi regulamente generale, intrând în competenţa departamentului respectiv. Cererea se face în scris, cu menţiunile prevăzute de lege, arătându-se şi specialiştii propuşi spre a fi numiţi consilieri temporari, precum şi delegatul ministerului, care va urmări lucrarea.

Preşedinţii corpurilor legiuitoare nu pot trimite înaintea secţiilor şi comisiilor de specialitate, şi nici acestea nu pot lua în discuţie proiectele de legi — depuse fie de guvern, fie din iniţiativă parlamentară, — cari nu au avizul Consiliului Legislativ. Pe de altă parte, proiectele întocmite de acest Consiliu nu mai au nevoe de alt aviz de cât pentru modificările introduse de ministru. Chiar proiectele întocmite de guvern, pe baza studiilor făcute de Consiliul Legislativ, nu sunt dispensate de consultare.

Senatorii şi deputaţii, în numărul prevăzut de regulamentul corpului respectiv pentru depunere de proiecte de legi şi propuneri, pot cere avizul Consiliului Legislativ, atât în timpul sesiunii, cât şi în timpul vacanţei parlamentare, pentru facerea studiilor legislative, întocmirea proiectelor sau verificarea proiectelor ce au întocmit. Dacă se cere întocmirea unui proiect, semnatarii propunerii sunt obligaţi a desemna un delegat dintre ei, spre a lua parte la lucrările secţiei înaintea căreia s'a trimis cererea.

Preşedintele secţiei, la care a fost repartizată cererea, poate să invite, în şedinţa plenară a secţiei, pe ministrul care a cerut consultarea, pentru a expune opiniile şi intenţiile sale, precum şi a completa informaţiile şi indicaţiile ce s'ar fi găsit insuficiente în cererea scrisă de consultare.

Lucrările terminate de o secţie se înaintează primului preşedinte care, după natura şi importanţa lucrării, le poate încredinţa, spre verificare şi coordonare secţiunilor-unite, uneia sau la două secţii separat, sau în comun, unui comitet de delegaţi, sau unei comisiuni de verificare. Primul preşedinte poate personal da curs lucrărilor curente de proiecte de regulament şi proiectelor de legi succinte şi de mică importanţă, cari nu comportă nici o verificare şi coordonare. Numai secţiile-unite pot decide modificarea sau completarea lucrărilor terminate. Aceste modificări şi completări se pot face în secţii-unite, sau trimiţându-se lucrarea din nou la secţia respectivă, care este obligată a se conforma indicaţiilor consiliului plenar. Se consideră lucrări definitiv terminate acelea pentru cari s'a făcut încheierea secţiilor-unite sau a primului-preşedinte, cu menţiunea de aprobare a lucrării şi de înaintare celor în drept.

Consiliul Legislativ este obligat să întocmească proiectele de legi şi regulamente generale, sau să-şi dea avizul asupra proiectelor întocmite, în termenele indicate de ministere sau de corpurile legiuitoare, în caz de iniţiativă parlamentară. La indicarea acestor termene, legea cere să se ţină seama de însemnătatea lucrărilor şi de timpul ce necesită conştiincioasa lor executare.

In nici un caz aceste termene nu pot fi mai mici de cinci zile pentru proiectele urgente, şi de zece zile pentru celelalte. Dacă Consiliul nu-şi dă avizul în aceste termene, guvernul poate cere şi corpurile legiuitoare pot începe discuţia proeictului.

Când corpurile legiuitoare, în şedinţă publică, comisiuni de specialitate, secţiuni sau comitet al delegaţilor, decid ca un amendament să fie supus avizului Consiliului Legislativ, acesta este obligat să-şi dea avizul în douăzeci şi patru ore dela primirea cererii de consultare a corpului respectiv. Legea nu prevede că şi amendamentele depuse în Parlament trebuiesc în prealabil şi în mod obligatoriu trimise spre consultare Consiliului Legislativ; o dispoziţie contrară s'a crezut că ar atinge libera apreciere a Parlamentului, sau ar îngreuna mecanismul votării. Rezultatul practic s'a dovedit dăunător pentru unitatea, omogeneitatea şi concordanţa dispoziţiilor legii, atât din punctul de vedere al cuprinsului şi al concepţiilor, cât şi din acel al redactării.

Studiile sau lucrările făcute de Consiliu, în vederea întocmirii unui proiect cerut sau a verificării unui proiect alcătuit de un guvern sau ministru demisionat, sau de membrii unor corpuri legiuitoare disolvate, rămân dobândite Consiliului şi ministrului respectiv. Lucrările nu pot continua decât numai dacă sunt însuşite de noul guvern sau de către numărul de parlamentari nou aleşi, potrivit cerinţelor regulamentului pentru depunerea de proiecte sau propuneri.

Dar lucrarea regulamentelor generale de aplicaţiune a legilor, promulgate şi publicate în Monitorul Oficial, continuă în orice caz.

Atât ministerele cât şi serviciile publice ale Statului, judeţelor şi comunelor, precum şi acele recunoscute de utilitate publică sunt datoare, la cererea Consiliului Legislativ, să trimită sau să prezinte prin delegaţii lor, datele statistice, legislative, materialul şi orice lucrare ce posedă şi care ar putea servi legiferării unei chestiuni. Pe de altă parte, toate ministerele sunt obligate a semnala, în fiecare an, lipsurile sau viţiile de organizare, constatate în practica administrativă, judecătorească sau de altă natură, transmiţându-i toate rapoartele primite dela organele în subordine, spre a fi ţinute în seamă cu prilejul modificării legislaţiei, în materiile respective.

COMPETENŢA CONSILIULUI

S'a discutat dacă Consiliul face parte din puterea legiuitoare, sau din cea executivă. Nu poate fi considerat cu caracter legislativ un organ care n'are nici drept de iniţiativă, nici vot deliberativ şi nici vreun mijloc de a se opune la transformarea în lege a proiectelor votate de legiuitor. Pentru concepţia modernă, care nu mai înţelege termenul de « putere » a Statului în sensul separaţiei absolute, ci în acel al colaborării, şi care admite mai curând noţiunea de « funcţiune » în loc de « putere », această discuţie a pierdut din valoare, dacă nu a devenit chiar oţioasă. Consiliul Legislativ are caracterul de organ special technic, instituit de constituant spre a uşura pregătirea legislativă, cooperând atât cu legislativul, cât şi cu executivul.

Rolul său astfel înţeles, este considerabil, — deşi avizul său este consultativ, nu şi deliberativ. Având datoria de a-şi susţine avizul, Consiliul Legislativ este în măsură şi în drept de a releva toate argumentele juridice şi de orice altă natură — afară de cele referitoare la oportunitate şi la consideraţii politice — cu care înţelege să-şi sprijine opiniunile sale. Graţie compunerii şi situaţiei sale, el poate avea obiectivitatea şi seninătatea, necesare studiului şi reflexiunii, — după cum trebue să aibă şi autoritatea inerentă funcţiunii sale constituţionale. Lipsa avizului Consiliului, în cazurile în care el este necesar, va fi cercetată şi apreciată de instanţele judiciare « in concreto », cel puţin cu ocazia unui recurs pentru neconstituţionalitate. Inalta Curte de Casaţie a decis că, din moment ce s'a dat un aviz, chiar dacă el ar fi sumar, nu se mai poate susţine că aceasta ar echivala cu o lipsă totală de aviz (Dec. 3/933 Jurispr. Gen. 1933, pag. 81).

Fără îndoială că dreptul puterii executive de a institui comisiuni pentru studiul diferitelor probleme, precum şi pentru alcătuirea unor proiecte de lege sau regulamente, nu a fost suprimat prin înfiinţarea Consiliului Legislativ.

Nici chiar în ceeace priveşte unificarea legislativă, prin redactarea unor noui coduri, conform art. 137 din noua Constituţie, nu se poate susţine că competinţa legală a acestui Consiliu ar fi exclusivă. Totuşi, experienţa a dovedit că numeroasele comisiuni însărcinate de puterea executivă cu întocmirea proiectelor legislative, nu au dat de cele mai multe ori, rezultatele aşteptate. Apoi activitatea disparată a unor asemenea comisiuni face imposibilă opera de coordonare a lucrărilor între diferite departamente şi de punere în acord cu întregul legislaţiei existente. Coordonarea şi redactarea lor nu se poate face uşor de cât de membrii unui corp unitar, cari sunt chemaţi să activeze într'o permanentă şi unitară colaborare, şi practica a dovedit că chiar în sânul unei astfel de instituţii această coordonare este uneori foarte greu de realizat, cum este de exemplu în chestiunea terminologiei technice, dacă nu chiar şi a unor concepţii generale cari stau la baza diferitelor coduri. Contribuţia indispensabilă a specialiştilor în diferite domenii, este asigurată prin instituţia consilierilor temporari, cari funcţionează pe lângă acest Consiliu, contribuind la strângerea materialului necesar, mai ales în ceeace priveşte conţinutul normelor legislative ce urmează a fi elaborate.

al. c.

BIBLIOGRAFIE

— *Consiliul Legislativ. Zece ani de activitate. 1926—1936.* « Luceafărul », Bucureşti 1936.
V. M. GABRIELESCU, *Consiliul Legislativ Permanent*, 1922, Samitca, Craiova.
G. ALEXIANU, *Rolul Consiliului Legislativ.* Revista de Drept Public, 1928, pag. 484.
I. FILITTI, *Originea şi menirea Consiliului Legislativ*, 1927, Cultura Naţională.
— *Cum a fost înţeles Consiliul Legislativ*, 1929, Bucureşti, « Curierul Judiciar ».
— şi G. VRĂBIESCU, *Le Conseil Législatif de Roumanie.* Revue des Sciences Politiques, 1929.
— *Consiliul Legislativ şi constituţionalitatea legilor.* «Dreptul» din 28 Iunie, 1931.
PAUL NEGULESCU, *Tratat de Drept administrativ.*
I. PASCU, *Consiliul Legislativ şi principiul separaţiei puterilor.*
E. A. POULOPOL, *Rolul şi limitele tehnicei legislative şi Consiliul Legislativ. Elemente pentru o teorie a legilor nedrepte.* « Luceafărul », Bucureşti 1931.
AN. TEODORESCU, *Tratat de Drept administrativ*, vol. II, p. 245 şi 256—261.
C. VASILIU, *Controlul constituţionalităţii legilor. Controlul preventiv. Controlul sancţionar.* « Bucovina », I. E. Torouţiu, Bucureşti 1928.

VECHEA PECETIE
A CÂMPULUNGULUI

V

ADMINISTRAȚIA CENTRALĂ A ROMÂNIEI

Statul este o sinteză de organe și funcțiuni, — o sinteză pluri-funcțională, — răspunzând misiunii de a satisface interesele generale, adică de a realiza acele interese cari trec dincolo de limitele locale și particulare, interese de cari se leagă însăși existența unei societăți organizate.

Intre interesele generale, cari găsesc o totală integrare în organismul de Stat și interesele particulare și locale, nu există o separație absolută. Vigoarea Statului se sprijină pe puterea de viață a particularităților circumstanțiale. Din diversitatea posibilităților de viață locală și particulară se desprinde unitatea și armonia vieții statale. O intrepătrundere continuă și permanentă, condiționează și existența și vigoarea lor.

Aceste penetrațiuni sunt *naturale*, impuse de viață, ele nu duc la *confuzie*, ci tocmai la un *raport constant, de organizare și funcționare*, între administrația centrală și administrația locală. Acest raport de organizare și funcționare nu reprezintă numai o traducere fidelă a raportului forțelor administrative, ci, mai ales, un reflex al conceptului politic care stă la baza organizării Statului.

Intre gruparea administrativă *majoră* și cea *minoră*, relațiunile sunt *organice*, adică necesare. Felul acestor relațiuni, — atât în privința funcțiunilor cât și a recrutării organelor, — determină regimul administrativ însuși. Din punct de vedere al relațiunilor administrative care există între administrațiunea centrală și cea locală, distingem patru regimuri administrative: regimul administrativ *centralizator, descentralizator, desconcentrat* și *autonom*. Centralizarea și descentralizarea desconcentrarea și autonomia, sunt realizări administrative, înfățișând aspectele de seamă, pure, ale eternului antagonism social, care exista între *autoritate și libertate*. Proudhon observa, cu așa de mare dreptate, că « în orice societate, chiar cea mai autoritară, o parte este în mod necesar rezervată libertății, tot astfel cum în orice societate, chiar cea mai liberală, o parte este lăsată autorității. Autoritatea împiedică libertatea să cadă în anarhie, libertatea împiedică autoritatea să se transforme în tiranie ». In organizarea administrativă a unui Stat, diferitele regimuri administrative reprezintă raporturile stabilite între autoritate și libertate, între disciplina vieței și viața însăși. In limitele extreme, centralizarea reprezintă preferința acordată ideii de autoritate, iar autonomia reprezintă preferința acordată libertății, în organizarea administrativă a unui Stat.

Și autoritatea și libertatea au o bază psihologică. Autoritatea reprezintă relația de supraordonare și subordonare, transformând nevoia omului de a se supune unei puteri superioare, într'o *normă de drept*. Libertatea nu înseamnă lipsa de lege, nici lipsa de autoritate; ci înseamnă nevoia omului de a lucra, după impulsurile sale lăuntrice, potrivit legilor vieții și legilor societății. Temeiurile acestea sufletești, ale libertății și autorității, se transformă după spiritualitatea epocii.

In Statul modern se desemnează un nou conținut al libertății și autorității, un nou raport între aceste forțe.

Astfel în locul autorității formale se realizează o *autoritate reală*, cu un substrat psihologic, împins până la ideia de credință: autoritate personificată în voința unui om ales, expresie a simțului juridic popular, voință ale cărei limite sunt pur subiective. Se poate cerceta dacă autoritatea aceasta reală, personală, autonomă și originară, nu tinde să devină o dictatură și încă o dictatură ideologică, în măsura în care cea dintâi jertfă a ei trebue să fie libertatea spiritului.

Tot astfel în locul unei libertăți formale, înțeleasă ca un drept, nu ca un *dar*, nu ca o *concesie*, nu ca o *datorie*, în Statul modern în transformare, se încearcă realizarea unei *libertăți reale* și *pozitive*, supusă ordinei, în limitele Statului, a cărui *superioritate de scopuri* se impune tuturor.

Administrația noastră locală este sprijinită, în cadrul principiilor constituționale, pe ideia descentralizării administrative. Principiul acesta are deci o valoare constituțională.

Până la cele dintâi legiuiri fundamentale ale Statului nostru, adică până la Regulamentul Organic al Munteniei din 14 Iulie 1831 și până la Regulamentul Organic al Moldovei din Ianuarie 1832, nu poate fi vorba de o organizare administrativă descentralizatoare, în Țările Românești, deși orașele noastre aveau atribuțiuni de putere publică, aveau personalitate morală.

i. v. g.

ADMINISTRAŢIA CENTRALĂ IN PRINCIPATE

PÂNĂ IN SEC. XVI

Organizaţia de Stat a Principatelor Române, prezintă dela început un caracter unitar şi centralist. Domnul concentrează în mâinile sale, pentru întreg teritoriul principatelor, puterile legiuitoare, executivă şi judecătorească.

Deoarece la noi n'a existat feudalitate, puterea absolută iniţială a Domnului n'a cunoscut veacuri de eclipse ca puterea regală în Occident. Din aceiaşi cauză n'au existat la noi, acele instituţii create chiar de regi pentru a lupta împotriva feudalităţii şi care, sub forma de state generale, state provinciale, privilegii municipale, adunări ale clerului şi parlamente judecătoreşti, au temperat, dar şi acolo numai câtva timp, puterea absolută regală.

De altă parte, prin însăşi originea ei, puterea domnească este dela început la noi dominată de ideia de Stat ca şi suveranitatea în imperiul roman. Nu sunt semne la noi ca Domnul să fi privit Statul, ca regii din Occident dinainte de feudalitate, ca un patrimoniu privat, pe care să-l poată împărţi între fiii săi, nici puterea sa, ca un bun particular de care să se desbrace, dacă vrea, în favoarea unor indivizi sau unor aşezăminte, prin concesiuni viagere sau ereditare. Domnul apare dela început, aşa cum fusese şi împăratul roman, ca reprezentant al intereselor Statului.

Domnii noştri s'au intitulat totdeauna « voevozi şi domni din mila lui Dumnezeu ». Umilinţele la cari au ajuns să fie supuşi în seraiul dela Constantinopol, trebuie să treacă pe planul al doilea faţă de consideraţia că în ochii propriilor lor supuşi şi în hotarele Statului lor, ei continuau să fie aleşii lui Dumnezeu, unşi în Patriarhia dela Ţarigrad şi în Catedralele noastre după uzurile imperiale bizantine şi păstrându-şi alaiul întreg şi puterile depline. De altfel şi suveranii creştini din Occident n'au încetat niciodată de a face o adâncă deosebire între administratorii, cu titluri oricât de pompoase, ai provinciilor turceşti, şi Domnii noştri, recunoscuţi ca principi.

Domnul putea da ordine permanente şi obligatorii ca nişte legi.

Era supremul judecător.

Putea face răsboiu şi încheia pace.

Şi toate aceste puteri erau tot atât de legale ca şi ale suveranilor absoluţi din Occident. Domnii cu tendinţe de despoţi asiatici au fost osândiţi de contimporanii lor şi priviţi ca nişte excepţii. Concepţia normală a rămas necontenit că Domnul trebuie să rămâie respectuos de obiceiul pământului. Aşa, spre pildă, în pricinile în care se recurgea la jurători, Domnul nu putea decât sau să confirme dreptul enunţat de aceştia, sau să recurgă la un număr îndoit de jurători cari să dovedească strâmbătatea celor dintâi.

A legifera nu se prea obişnuia în trecutul nostru depărtat. Legea era obiceiul pământului, uzul tradiţional, născut odată cu formarea poporului român şi cu întemeierea Principatelor. Când, rareori, se introducea vreo orânduială nouă, legiuitorul era Domnul, în sfatul său de care vom vorbi.

Aplicarea legilor, sub îndoita formă a distribuirii justiţiei şi a îndestulării serviciilor publice, era tot în mâinile Domnului. Nici aiurea ideia separaţiei funcţiilor în Stat nu s'a născut decât târziu.

Tot ce nu este a legifera şi a judeca, este a administra.

Astfel înţeleasă, noţiunea de administraţie are azi o sferă foarte largă.

La noi, ca şi aiurea, întâlnim dela început două feluri de organe ajutătoare ale Domnului în îndeplinirea atribuţiilor sale: corpuri consultative pentru hotărîrea măsurilor de luat şi agenţi de execuţie ai hotărîrilor luate.

Primii sfetnici domneşti trebue să fi fost recrutaţi dintre capii familiilor stăpânitoare a unei bune părţi a solului, cari consimţiseră, unii de voie, alţii siliţi, la o alcătuire de Stat unitară, şi cari formau nobilimea teritorială, prima noastră clasă conducătoare şi totodată oastea principală a ţării.

Dar, fireşte, sfetnici s'au putut alege şi la noi şi din alte categorii sociale, din oameni de rând cari inspirau încredere, sau se distingeau prin serviciile ori devotamentul lor. Dintre aceştia, unii trăiau chiar la curte, şedeau la masa Domnului, erau în favoare deosebită. Prin ei se putea ajunge până la persoana stăpânului şi dobândi bunăvoinţa lui. Dintre ei s'a format cea dintâi aristocraţie izvorîtă din favoare domnească şi care s'a putut ridica chiar deasupra nobilimii de naştere.

Cele mai vechi sfaturi domneşti ce cunoaştem din hrisoavele noastre sunt sfaturi restrânse la câţiva boieri, cu sau fără funcţiuni. Dar, după enumerarea acestora, urmează aproape întotdeauna menţiunea: « şi cu credinţa tuturor boierilor mari şi mici ai Domniei mele ». Această formulă s'a menţinut până destul de târziu. Ea arată că era vorba numai de sfetnici, cu sau fără funcţiuni, fără ca toţi fireşte să poată participa de fapt.

In împrejurări extraordinare însă, Domnii convocau şi adunări mai mari la cari veneau principalii proprietari ostaşi, cu oamenii lor. In Moldova, se adunau « la locul de pe Siret ce se chiamă până azi Direptate » (în sensul de sfat) cum se exprimă cronicarul Ureche, în jurul locului unde se sfătuiau boierii, aşa cum se petreceau lucrurile şi în Statele prefeudale din Occident. Când un străin, contimporan cu Ştefan cel Mare, spune că acest Domn, muribund, a strâns « în câmp » pe « toţi ai săi » şi pe « capii fiecărei partide », termenul « ai săi » însemnează sfetnicii Domnului, capii partidelor sunt boerii cari nu se înţelegeau pe cine să aleagă în locul marelui voevod, iar adunarea s'a făcut « în câmp » pentrucă era de faţă şi armata de proprietari, căreia avea să se comunice rezultatul deliberării într'o pricină atât de importantă. O astfel de adunare ne înfăţişează Prilusius când, la 1553, în « Leges seu statuta ac privilegia regni Poloniae » povesteşte închinarea dela 1485, în Colomea, a lui Ştefan cel Mare către regele Poloniei. Zice că « toţi băştinaşii cari au moşii de veci în Moldova şi toţi ceilalţi curteni de frunte erau de faţă călărindu-şi calul şi aveau steguleţe » şi apoi

precizează cu cine venise Ștefan Vodă: cu « ostași, ziși în limba lor boieri, având fiecare alături câte un credincios al său ».

Și la noi, ca și în Occident înainte de feudalitate, Domnii s'au ajutat, pentru resolvarea afacerilor publice, de funcționarii lor de curte, de « slugile » lor, termenul dobândind o nuanță onorabilă din cauza calității eminente a stăpânului. Aceștia, devenind sfetnici și pentru afacerile de Stat, s'au transformat cu timpul în slujitori ai Statului.

Dregătoriile apar treptat în secolul XIV și XV. Cel mai vechi dregător în amândouă principatele este *marele vornic.*

Vornicul muntean era judecătorul personalului curții și mai marele judecător al țării întregi. Numai el putea judeca pricinile de omor și numai el putea pronunța pedeapsa cu moartea în pricinile criminale. Era totodată capul poliției și siguranței Statului. L-am putea compara cu un ministru de interne, care ar forma, în același timp, el singur, curtea de apel unică a țării.

La sfârșitul sec. al XV-lea atribuțiile lui au fost mărginite la Muntenia propriu zisă; aceleași atribuții, încât privește Oltenia, au fost date atunci altui dregător, *marele ban,* cu sediul la Craiova.

Aceleași erau și atribuțiile marelui vornic moldovean, dar, până în sec. al XVI-lea, el a fost și comandant al oștirilor.

Pentru Muntenia, izvoarele nu ne arată cine era în vechile timpuri, comandantul oastei; este probabil că Domnul dădea această însărcinare aceluia dintre marii dregători în care avea mai multă încredere.

Logofătul, din amândouă Principatele, a fost, la început, funcționarul însărcinat cu gătirea și pecetluirea actelor domnești și a cărui importanță, tocmai din cauza acestor atribuții, a crescut apoi treptat. La el veneau și dela el porneau toate actele de procedură privitoare la pricinile ce Domnul judeca.

Vistierul avea atribuția foarte importantă de a veghea ca visteria domnească, la început tot una cu a Statului, să nu fie niciodată goală. La început și la noi, nevoile domniei ar fi fost îndestulate, ca și în regalitățile prefeudale din occident, prin danii făcute Domnului, prin dijmele percepute dela colonii și iobagii de pe moșiile domnești și particulare, prin îndatorirea de a ospăta pe domn, pe însoțitorii și pe dregătorii lui și de a le hrăni caii.

MIRCEA CEL BĂTRÂN
(După fresca din biserica episcopală dela Argeș. Museul de Antichități din București)

Marii vistieri cumulau de obicei, în primele timpuri, și funcția de mari vameși, vămile fiind încă de pe atunci unul din principalele izvoare de venituri. Când, din cauza desvoltării Statului și, mai ales, a fiscalității impuse de exigențele turcilor, numărul dărilor și al perceptorilor, deosebiți pentru fiecare din ele, s'a înmulțit și mecanismul financiar s'a complicat, tezaurul particular al Domnului, alimentat din anumite venituri a rămas pe seama unui alt dregător al curții, ce exista și el din vechi, *marele cămăraș.*

Postelnicul, zis mai întâi *stratornic,* era îngrijitorul patului, odăii de culcare a Domnului. Cu timpul, a devenit dregătorul care introducea la Domn persoanele importante. In Moldova, în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, el a dobândit și atribuțiile de judecător asupra personalului curții domnești, atribuții ce până atunci aparținuseră marelui vornic. In amândouă principatele, începând din sec. al XVI-lea, marele postelnic era capul curierilor ce duceau corespondența oficială. Era secretarul Domnului pentru relațiile din afară. De el depindeau, în Moldova, dregătorii ținutului de reședință domnească, Suceava, apoi Iași.

Ceilalți dregători ce apar treptat în sfatul domnesc spătarul, paharnicul, stolnicul, comisul, slugerul, pitarul și alții, nu îndeplineau decât funcțiuni ale curții. In schimb, trebue citat *marele armaș,* deși nu era boer de sfat, căci prin îngrijirea lui se executau sentințele de moarte și el era supraveghetorul temnițelor. Toți aveau însă și atribuții judecătorești în tot cuprinsul țării, dar cu această distincție, măcar dela o vreme, că numai judecata marilor vornici în Moldova, a marelui vornic și a marelui ban în Muntenia, era obligatorie; ceilalți dregători mari nu puteau judeca decât dacă împricinații recurgeau la ei.

In Ardeal, limba oficială fiind latina medievală, numele acestor dregători erau latinești. Logofătul se numea *cancelarius;* vistiernicul, *thesaurarius;* vornicul, *dapifer;* postelnicul, *camerarius,* etc.

Ceea ce este de reținut, este că toate serviciile de Stat erau pe seama a vreo 5—6 dregători mari, cari îndeplineau totodată și servicii de curte și că toți cumulau atribuții administrative și judecătorești, corespunzătoare serviciilor publice esențiale în acea vreme.

Chiar în Franța, când s'au înființat secretarii de Stat, atribuțiile lor nu erau diferențiate: toți au avut egală competență pentru toate chestiunile, până în a doua jumătate a sec. al XVI-lea.

Dregătorii mari de Stat și de curte erau ajutați de funcționari imediat subalterni, cari purtau aceleași titluri ca și ei, cu adăogirea însă a titlului de « al doilea » sau « al treilea ».

Veneau apoi funcționarii subalterni, ziși, « slugi » ale marilor dregători, după cum aceștia din urmă erau « slugi » ale Domnului. Purtau iarăși aceleași titluri ca și marii dregători de cari depindeau, însă în formă diminutivă: cei dintâi menționați în documente sunt vorniceii, spătăreii, și păhărniceii din Moldova, în sec. al XV-lea.

ALEXANDRU CEL BUN CU SOȚIA SA ANA
(După fresca din mânăstirea Sucevița, din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

Atribuțiunile vorniceilor în Muntenia propriu zisă și în Moldova, și ale bănișorilor în Oltenia, erau privitoare în primul rând la ordine și siguranță. Prin ei se mai mânau țăranii la prestațiile datorite domniei: lucru la cetăți, la iazuri, la mori, la drumuri, la poduri; prin ei se făceau rechizițiile de căruțe și de cai pentru oaste, pentru transporturi, și pentru transmiterea corespondenței oficiale.

Păhărniceii scoteau oamenii la lucrul viilor domnești, stolniceii privegheau pescuitul în gârle pentru îndestularea mesei domnești, comișeii îngrijeau de cositul fânului necesar grajdurilor domnești, clucerii strângeau grâul pentru aprovizionarea curții domnești, etc.

De marele vistier depindeau cei mai mulți slujbași fiscali însărcinați cu strângerea dărilor în natură și bani. Până în secolul al XVI-lea, numărul lor era relativ redus: ilișarii, perceptori ai unei taxe de pescuit; posadnicii, cari percepeau o dare pentru întreținerea cetăților; birarii, perceptori ai birului; găletarii, ai dijmei din grâne cu măsura zisă găleată; vinăricerii, ai dijmei din vin; oierii, ai dijmei din oi; goștinarii, ai dijmei din porci; albinarii, ai dijmei din stupi; mierarii, ai dijmei din miere; fânarii, ai dijmei din fân, etc.

DIN SEC. XVI PÂNĂ LA 1733

De pe la mijlocul secolului al XVI-lea, în Moldova, funcția de mare vornic a fost dublată: un mare vornic al țării de sus și altul al țării de jos, cu reședința nominală la Dorohoi și Bârlad, iar de fapt amândoi cu reședința în capitală, dar tot de atunci comanda oștirilor a fost luată vornicilor și atribuită altui dregător, nou instituit, marele hatman.

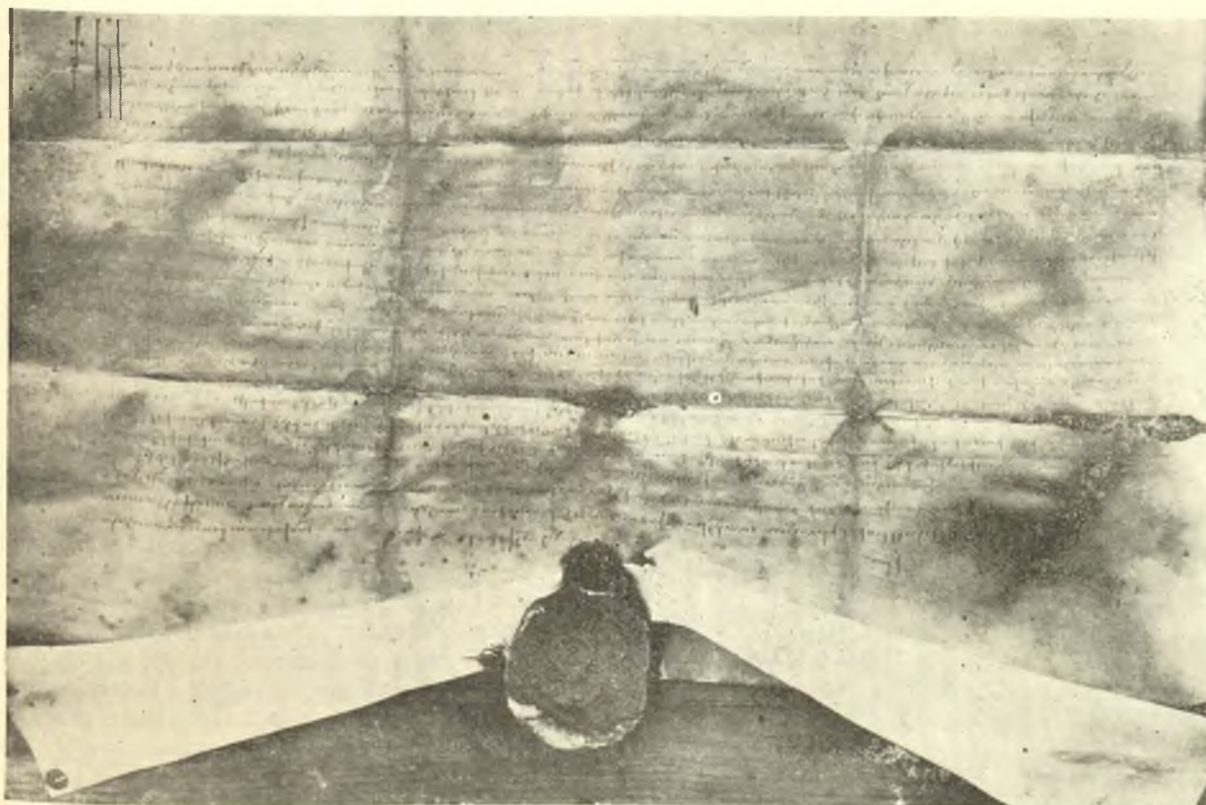
Din secolul al XVII-lea însă, comanda oastei moldovenești de Curteni este dată marelui logofăt.

Aceea a trupelor de dorobanți este atribuită, în a doua jumătate a aceluiaș veac, în amândouă principatele, marelui agă, un dregător care exista de pe la sfârșitul secolului al XVI-lea și care a îndeplinit funcția de prefect al poliției capitalei. Tot de agă depind de pe atunci, în Muntenia, o parte din vânătorii pedeștri și cazacii mercenari de Târgoviște, iar în Moldova, o parte din seimenii mercenari.

Paharnicul, în afară de serviciile dela curte, pe care le indică titlul său, mai dobândește în Muntenia, în sec. al XVII-lea, comanda oastelor de roșii.

Marele spătar, purtătorul spatei domnești, ale cărui atribuții în primele timpuri erau puțin definite, devine în Muntenia, măcar din sec. al XVII-lea, căpitan al oastei de călărași, afară de călărașii curieri oficiali cari, în amândouă principatele, depindeau de marele postelnic. Tot de marele spătar depindeau, în Muntenia, trupele mercenare de seimeni și lefegii, pe când, în Moldova, mercenarii drăgani, lefegiii și o parte din seimeni, erau comandați de marele hatman.

Sfatul mare de obște a continuat să funcționeze, în împrejurările extraordinare, până la sfârșitul epocei fanariote, când mai larg, când mai restrâns, cuprinzând, pe lângă sfetnicii mari în funcție și eșiți din slujbă, pe boierii mai mărunți în activitate sau mazâli și pe căpitanii de slujitori.

UN HRISOV AL LUI ȘTEFAN CEL MARE, 1462
(După *Marcu Beza*, Urme românești în Răsăritul ortodox)

In Ardeal exista, mai ales după 1526, o *dietă*, la care luau parte reprezentanții nobilimii, ai clerului și ai orașelor. Aceasta avea pe lângă atribuții legislative și numeroase atribuții administrative.

Prin « țară » nu se înțelegea deci o adunare populară. Se înțelegea « țara legală », cum ne-am exprima azi, adică cei cari aveau cădere a vorbi în numele țării. Cuvântul « țară » ca și « regnicola » în Ungaria, dela mijlocul sec. al. XVI-lea încoace, nu desemna decât pe privilegiații de diferite categorii.

Că se aduna și popor de curiozitate la asemenea solemnități, este ușor de înțeles, cu atât mai vârtos când coincideau cu ceremoniile morții unui Domn și cu aclamarea noului ales.

Chestiunea prezintă și un interes mai apropiat, prin aceea că a servit de bază discuțiilor ce, mai ales dela 1848 încoace, s'au urmat la noi spre a se ști dacă trebuia adoptat sistemul unicameral sau bicameral, dacă un Senat era în tradiția țării și în sfârșit cum trebuia compusă camera unică, dacă se adopta primul sistem.

Statul nu era în măsură să asigure lefuri funcționarilor săi.

Dregătorii principali se îndestulau în mod legal din așa zisele havaeturi, adică părți ce le erau atribuite din veniturile Statului; slujbașii mici din diferite îndeletniciri în timpul ce le lăsa liber sistemul serviciului cu schimbul.

Dregătorii mai percepeau în mod legal rușfeturi sau plocoane dela subalternii pe care-i numeau în slujbe, și aceștia se despăgubeau la rândul lor dela administrați.

Unii dregători mai aveau și dreptul de a percepe, în folosul lor personal, anumite taxe direct dela administrații lor, ceea ce firește nu putea fi decât izvor de nesfârșite vexațiuni sau de vinovate toleranțe.

Alt izvor de asuprire era obiceiul arendării, către chiar dregătorii mari în funcție, a veniturilor Statului, nu numai a vămilor și ocnelor, ce alimentau casa particulară a Domnului, dar și a « slujbelor », zise mai târziu huzmeturi, adică a impozitelor directe, ca oeritul, vinăritul, etc., și până și a taxei pe vitele de pripas, care apărea ca deosebit de odioasă pentrucă, fiind venit al marelui vornic, perceperea ei dădea naștere la mari abuzuri ale vorniceilor din sate și ale dregătorilor de județe.

Dregătorii mari subarendau apoi aceste venituri, pe regiuni, bine înțeles cu câștig. Este firesc ca în aceste condițiuni să nu mai fi putut exista control, nici în privința cuantumului, nici a modului de percepere a impozitelor.

Cu instabilitatea Domnilor și cu imposibilitatea de a întocmi bugete — căci fiecare zi putea aduce noui cereri din partea turcilor — orice încercări de reforme erau sortite să dea greș.

Dar, așa cum era, vechea noastră orânduială, deși avea, ca și aiurea, un caracter dominal în folosul principelui și nu al guvernaților, corespundea trebuințelor militare și fiscale ale vremii, și tindea spre aceeaș unică și supremă țintă: asigurarea însăși ființei Statului. Vițiile ei erau în bună parte aceleași ce se întâmpină în toate vechile regimuri, și din care atâtea persistau încă, în Franța spre pildă, chiar în ajunul marei revoluții. Este destul să ne gândim la venali-

tatea, și acolo, a unora din oficii, la rușfeturile legale date judecătorilor, la arendarea pe timp determinat a dreptului de a percepe impozitele din circumscripțiile zise « prévotés », la abuzurile ce se făceau cu monopolul sărei, arendat de asemenea, la asupririle ce suferea populația de rând dela perceptorii dării personale, la numărul nesfârșit al privilegiaților, sporit în fiecare zi prin înmulțirea slujbașilor scutiți de dări, așa că acestea apăsau tot mai greu asupra dajnicilor rămași, la pensiile acordate de regi curtenilor și cari constituiau indirect tot atâtea sarcini pentru contribuabili, la situația țăranilor descrisă de englezul Young, călător atunci prin Franța.

DELA 1733 LA 1831

Constantin Mavrocordat, în cursul primelor lui domnii în amândouă Principatele, între anii 1733 și 1749, s'a deosebit prin străduințele lui, în mare parte zadarnice, de reforme.

Mavrocordat n'a mai recunoscut ca privilegiați decât pe dregătorii în slujbă, pe cei eșiți din slujbă, și pe urmașii lor, pe care i-a așezat în două categorii: *neamuri*, urmași ai dregătorilor mari și *mazili*, urmași ai dregătorilor mici.

A mai încercat Mavrocordat să introducă sistemul lefurilor pentru a desființa havaeturile. Rezultatul a fost că au rămas și lefurile, pentru slujbașii principali, și havaeturile. A dispărut totuși gloaba pe vitele de pripas ca venit al marelui vornic.

VLAD ȚEPEȘ
(După un portret contemporan din Kunsthistoriches Museum, Viena)

Mavrocordat a mai desființat și toate scutirile de dări ce se acordau țăranilor de pe moșiile proprietarilor cu influență, concepția acestui Domn reformator fiindcă țăranul trebuia să fie liber față de proprietar, dar contribuabil față de Stat. A acordat în schimb, dar numai boerilor dregători, câte un număr fix, în raport cu dregătoria, de așa ziși scutelnici, adică de țărani scutiți de dări către Stat, spre a fi exclusiv în slujba casei dregătorului. Și această reformă s'a transformat curând în abuz: s'au acordat scutelnici și altor persoane decât dregătorilor și s'au mai acordat, peste scutelnici, și posluşnici pentru slujba curților boerești.

Tot Constantin Mavrocordat, în a șasea lui Domnie în Muntenia, la1761, a introdus alte două modificări care au rămas în organizarea administrativă a acestui principat. A dedublat funcția de mare vornic, după sistemul mai vechi moldovenesc și a reținut permanent la București pe marele ban, ca un fel de ministru al Olteniei în guvernul central. Atribuțiile efective ale marelui ban, le va exercita de acum la Craiova un caimacam, dependent însă deadreptul de Domn.

Boieriile mari se confereau, începând din secolul XVIII prin îmbrăcare de caftan; Boieriile mici se confereau, de regulă, prin sărutare de mână, dar știm că se întâmpla să se facă zapcii ai divanului prin îmbrăcare de caftan.

Inălțarea unui boier cu caftan la o dregătorie mai înaltă implica îmbrăcarea lui cu un nou caftan.

Pe la mijlocul sec. al XVIII-lea se luase obiceiul de a se conferi titlurile dregătoriilor fără ca ele să se și ocupe efectiv. Aceste conferiri de titluri se făceau însă tot prin îmbrăcare cu caftan, încât titularul era considerat că ocupase efectiv funcțiunea un moment, momentul îmbrăcării cu caftan.

Acelaș boier putea avea deci titlu și funcție deosebite. Un mare ban spre pildă putea să fie mare vistier. Domnul mai conferea uneori boierilor și un *rând* deosebit și de titlul și de funcția ce aveau, rând superior acestora. Le conferea adică o ordine de precădere protocolară superioară titlului și funcției lor. Așa, spre pildă, unui mare spătar care îndeplinea funcția de agă, i se acordă *rând* de mare logofăt.

Arhondologia Munteniei dela 1822 nu vorbește decât de caftan. Știm însă, din alte izvoare, că îmbrăcămintele de onoare erau de mai multe feluri.

Condica de obiceiuri a logofătului Gheorgache, scrisă la 1762, vorbește de *conteș de samur* cu care Domnul a îmbrăcat pe un boier, pe când pe altul îl onora cu *feregea de postav*; de *caftan fără taftă* și de *caftan cu taftă legată peste umăr*, ce boierii în funcție purtau la ceremonii; de *blană* de samur sau de cacom, de *capoturi*, de *binișuri* de *postav*, de *cubur* cu cacom sau cu sângeap, cu care se îmbrăcau personagii de distincție « fiecare după cinstea sa » [1]).

Domnii se îmbrăcau cu blană, cu *cabaniță* de samur și « peste cabaniță cu caftan » sau cu feregea de cacom [2]).

[1]) Letopisețe, ed. Kogălniceanu, ed. 2-a, III 304—317, 331.

[2]) Astăzi, după numai 100—150 de ani, nu mai știm nici care era deosebirea de formă între aceste îmbră-

Cu caftan se îmbrăcau și mitropoliții și episcopii căci « darul cel arhieresc » era « cinstea neamului » și boierie [1].

Odată cu accentuarea tendințelor de penetrație ideologică, economică și politică a Apusului la noi, Domni luminați au încercat în cursul sec. al XVIII-lea să lărgească sfera de activitate a administrației. Un loc de cinste se cuvine, după Constantin Mavrocordat, lui Alexandru Ipsilanti, care a pus temeliile separației între puterea executivă și cea judecătorească, a organizat poștele, s'a interesat de aproape de învățământ, de asistența publică și de starea sanitară. Statul a tot intervenit în raporturile dintre proprietari și țărani, în activitatea breslelor de negustori și meseriași, în fixarea prețurilor, zise *narturi*, ale mărfurilor, căutând să activeze producția și încercând să înființeze fabrici.

Asemenea preocupări au și determinat în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, înființarea unui serviciu special numit vornicia obștirilor, care ar putea fi comparată ca un minister de azi ce ar cuprinde totodată sănătatea publică, asistența socială, învățământul, industria, comerțul, căile de comunicație și lucrările publice, grija îndestulării și edilității capitalei. La început, noua instituție a fost pusă sub conducerea unui comitet de boieri; câțiva ani în urmă s'a numit în fruntea ei un nou dregător mare, intitulat *vo nic al obștirilor*, ajutat de un consiliu de boieri secundari și de negustori.

Imprejurările politice și economice nu permiteau însă realizarea bunelor intenții.

Față cu manifestările tot mai accentuate de nemulțumire, din sânul chiar al boierimii celei mari s'au ridicat glasuri împotriva abuzurilor. Iordache Golescu denunța la 1818 suferințele poporului de rând pe urma slujbașilor. La 1819 marele vistier Barbu Văcărescu, într'un raport către Domn, pe lângă reducerea havaeturilor marilor dregători, pentru ca nici subalternii lor să nu aibă cuvânt de asuprire, pe lângă îngrădirea înmulțirii arbitrare a numărului micilor privilegiați, cerea desființarea scutelnicilor acordați boierilor.

Un program boieresc muntean din 1821, atribuit marelui ban Grigore Brâncoveanu, cerea între altele mărginirea dregătorilor la leafă și desființarea havaeturilor, precum și stabilirea unui buget anual de către o adunare compusă din arhierei, boieri și *de-*

RADU CEL MARE, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1495—1507, CU DOAMNA CĂTĂLINA
(După fresca dela mânăstirea Govora. Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

putați trimiși de prin județe. Este cea dintâi propunere în acest sens.

Alt boier mare moldovean, Iordache Rosetti Roznovanu, mergea mai departe: cerea desființarea scutelnicilor și egalitatea înaintea dărilor. « Obșteasca legătură în contribuție, zicea el, va face legătura naționalicească. Dela cel mic... până la cel mare... vor fi legați a sprijini cu un deopotrivă interes și durere așezarea aceasta... și cine va putea atunci să biruiască neamul unit? ».

Cât privește așa zisa constituție a cărvunarilor, adică programul de reforme dela 1822 al boierimii mărunte din Moldova, dacă reproducea celebra declarație franceză a drepturilor omului, cunoscută și în Muntenia încă dela sfârșitul secolului al XVIII-lea, era preocupată înainte de toate de egalizarea în drepturi a boierimii secundare cu boierimea cea mare. Prevedea un divan executiv pe lângă cel obștesc, atribuia funcționarilor lefuri fixe și îndestulătoare pentru a fi « îngrădiți de la urmările netrebnicelor câștiguri și cu dreptate supuși pedepsii pentru cutezările dimpotrivă »; dar menținea sistemul înoirei funcționarilor în fiecare an și nu renunța nici la havaeturi, nici la scutelnici.

Acestea erau, în câteva cuvinte, curentele de idei, unele chiar prevestitoare ale revoluției dela 1848, cari frământau diferitele noastre categorii

căminte, nici care era criteriul după care se distribuiau.

Aflăm numai despre *conteş* că era o « manta lungă cu mâneci lungi, largi şi spintecate», iar despre *cabaniţă* că era o « manta cusută în fir de aur şi de argint, blănită cu samur şi vulpe neagră şi cu poală îndărăt lungă ca de trei palme, cu de aceeaş blană; cu mâinile scoase prin gâuri despre umere ca la caftan, iar mânecile aruncate îndărăt până la pământ şi cu marginile iarăş blănite » Dinainte la piept avea ceaprazuri, şireturi în lanţuri şi nasturi mari.

Conteş, cuburi şi feregele erau rezervate boerilor mari.

[1]) Hrisovul dela 1755 al lui Constantin Vodă Racoviţă boerind pe fiul episcopului Grigore Socoteanu (Convorbiri literare, anul 22, p. 256—7).

PETRU RAREŞ CU FIUL SĂU ILIE
(După fresca din mânăstirea Pobrata, din *N. Iorga: Portretele Domnilor Români*)

sociale în ajunul izbucnirii răsboiului ruso-turc dela 1828.

Era clar, cum arăta mai târziu la 1822, Barbu Ştirbei, viitorul Domn, într'un raport către Kiseleff, că « toată lumea înţelesese că totul trebuia refăcut după un plan nou » şi că « de o jumătate de veac oamenii înţelepţi şi adevărat patrioţi doreau din suflet o reformă. »

Mişcarea lui Tudor Vladimirescu în Muntenia a fost izbucnirea violentă a nemulţumirilor ce clocoteau de mult în diferitele straturi ale societăţii şi această sguduire s'a resimţit până la Constantinopol atrăgând, mai mult decât orice jeluire, atenţia şi a Rusiei şi a Turciei asupra stării interne a Principatelor Române.

Anii 1821 şi 1822 sunt plini în amândouă Principatele de proiecte de reforme.

Un proiect inedit cred, al boierimii mărunte din Muntenia la 1822, cerea ca « puterea săvârşitoare », adică executivă, să fie exercitată de un Divan compus din mitropolit şi 9 boieri mari, iar puterea judecătorească să fie atribuită unui Divan deosebit; în judeţe, unul din ispravnici să caute numai de partea administrativă, iar celălalt numai de judecăţi; polcovnicii şi căpitanii din judeţe să nu umble prin circumscripţii decât din ordinul ispravnicilor sau zapciilor, şi însfârşit să se desfiinţeze havaeturile dregătorilor, cărora să nu le rămâie decât leafa.

EPOCA REGULAMENTULUI ORGANIC ŞI PERSPECTIVELE EI

Reformele au devenit cu putinţă, în Regulamentul Organic, care deşi consfinţea o clasă boierească privilegiată şi nu revizuia în favoarea ţăranilor raporturile acestora cu proprietarii, prevedea un buget anual de venituri şi cheltuieli, votat de o Obştească Adunare; mărginea veniturile Domnului la singura listă civilă; reducea impozitele directe numai la două: capitaţia şi patenta; desfiinţa scutelnicii şi havaeturile; decreta sistemul lefurilor şi sporirea acestora; înfiinţa pensii pentru slujbaşii Statului; interzicea dregătorilor de a lua în arendă veniturile Statului. Insfârşit, afirma categoric răspunderea funcţionarilor. Se prevedea chiar că şi « Obişnuita Obştească Adunare... va avea... a da în ştiinţa Domnului necuviinţele ce va descoperi în slujba fiecărui dregător... şi a cere îndreptarea cuviincioasă ».

Cât priveşte organizarea administraţiei propriu zise, Regulamentul Organic mai mult a îndreptat şi desvoltat instituţii existente, decât a inovat.

Dintre marii dregători de până atunci, a menţinut pe următorii şase:

1. *Marele vornic din lăuntru*, în departamentul căruia erau cuprinse atribuţiile de azi ale ministerelor de interne, de agricultură şi domenii, de lucrări publice, de instrucţie, al sănătăţii şi al asistenţei.

Ministerul de interne era împărţit în trei secţii (corespunzătoare direcţiilor de azi). Secţia I: poliţia generală, tutela municipalităţilor, îndestularea publică, carantinele (cărora Regulamentul Organic le-a dat o deosebită atenţie), starea sanitară, controlul măsurilor şi greutăţilor. Secţia II: agricultura, fixarea preţurilor muncilor agricole, îmbunătăţirea rasei vitelor. Secţia III: lucrările publice, drumurile, podurile, statistica, spitalele, şcolile, casele de binefacere, în Muntenia, poştele.

2. *Marele vistier*, care devenea totodată ministru al finanţelor şi al industriei şi comerţului. De el depindeau poştele în Moldova.

3. *Secretarul Statului*, corespunzător fostului postelnic, capul cancelariei Domnului. Prin el corespundea Domnul cu celelalte departamente şi în genere cu autorităţile interne, precum şi cu agenţii ţării la Poartă, cu paşalele dela Dunăre şi cu agenţii străini din Principate.

4. *Marele logofăt al dreptăţii*, adică ministrul justiţiei, care însă în unele cazuri presida şi o înaltă instanţă judecătorească.

5. Numai în Muntenia, *marele logofăt al credinţei*, sau al pricinilor bisericeşti, adică ministrul cultelor, printr'o dedublare a atribuţiilor de până atunci ale marelui logofăt. In Moldova, o « vornicie bisericească » s'a înfiinţat abia la 1844.

6. *Marele spătar*, în Muntenia, şi *marele hatman*, în Moldova, căpitani ai miliţiei.

Numai marele vornic, marele vistier şi secretarul Statului se întruneau, cel puţin de două ori pe săptămână, în *sfat administrativ ordinar*. Acest sfat examina proiectele de legi.

Pentru resolvarea chestiunilor de mai mare importanță, toți miniștrii se adunau în *sfat administrativ extraordinar*, presidat de Domn.

Capii departamentelor corespundeau cu Domnul, după cum am spus, prin mijlocirea secretarului Statului. De asemenea, proiectele de legi întocmite de diferitele departamente, erau trimise Adunării prin ofis domnesc contrasemnat tot de secretarul Statului și numai citit în adunare de capul departamentului respectiv. Votul ei, Adunarea îl aducea la cunoștința Domnului prin adresă semnată de președinte și de toți deputații, iar Domnul răspundea adunării, prin ofis contrasemnat iarăși de secretarul Statului, dacă întărește sau nu legea.

Fiecare departament avea câte un director, corespunzător secretarului general de azi.

Departamentele se împărțeau în secții, fiecare cu câte un cap, corespunzător directorului de azi. Regulamentul Organic introducea răspunderea ministerială, dar printr'o formulă foarte vagă: făcea pe capii secțiilor răspunzători împreună cu ministrul, pentru lucrările secției lor.

Secțiile se împărțeau în mese, cu câte un cap de masă și câțiva *scriitori*. Fiecare secție avea *reghistratorul* său.

Până la unificarea administrativă a Principatelor, organizația lor centrală a rămas aceeași. S'au creat doar câteva instituții comune: *Comisiunea Centrală* din Focșani, care avea rol legislativ, și *Curtea de Casație*, care avea atribuții judecătorești.

Nici punerea în aplicare a unei noui constituții, *Convenția dela Paris* (1858), care a înlocuit Regulamentul Organic, n'a schimbat nimic în administrația centrală a Principatelor Unite.

i. c. f.

Cu anul 1831, începe în Valahia o mișcare de descentralizare. Astfel în cap. IV, anexa II, s. I al Regulamentului Organic al Valahiei, se spunea: « Stăpânirea socotind că îngrijirea pentru toate cele ce privesc la buna fericire a unui oraș nu poate fi mai bine încredințată decât acelora cari mai cu deosebire se folosesc dintr'însa, au socotit să le dăruiască drepturile de a-și chivernisi ale lor interesuri prin sfaturi orășenești, alcătuite de mădularii alese de către înșiși locuitorii acelor orașe ».

Iată formularea clară a principiului descentralizării, cuprinzând într'însa cele două elemente caracteristice ale descentralizării: *puterea de deciziune proprie și electivitatea organelor administrative locale.*

M. Kogălniceanu în « *Dorințele Partidei Naționale* » din 1849 la p. 22, Nr. 29, ed. G. Mârzescu, Iași, 1883, formulează de asemeni necesitatea descentralizării administrative: « Trebue dat fieștecărui ținut, oraș, comună, dritul ca prin respectivele sale sfaturi să-și controleze interesele locale fără amestecarea puterii centrale. Aceste sfaturi ar învia din nou viața municipală și interesul pentru lucrul public; și prin urmare, înaintând bunastare a comunelor, orașelor și ținuturilor, ar face și bună starea țării întregi. Trebue dar primit de princip că tot ce se poate face *pe loc*, să se facă de către *puterile locale* ».

Repetată de *Convențiunea dela Paris* în al. ultim al art. 46, ideia descentralizării se întâlnește în formulele programatice ale partidelor politice din acea vreme. Primele legi de organizare administrativă au căutat înfăptuirea unor organizări administrative descentralizatoare. Constituția dela 1866 proclamă principiul descentralizării administrative și al independenței comunale.

Cap. V din Constituția dela 1866, tratând despre instituțiunile județene și comunale prevede în art. 106: « instituțiunile județene și comunale sunt regulate de legi », iar art. 107 prevede: « aceste legi vor avea de bază descentralizarea administrațiunii *mai completă*, și independența comunală ».

Formula legiuitorului constituant din 1866 este și elastică și cuprinzătoare de pleonasm juridic. Elastică, în redactare, prin expresiunea « *mai completă* », și elastică în ceea ce privește cuprinsul prin aceea că nu se determină conținutul juridic al noțiunii de descentralizare, lăsând în grija legiuitorului ordinar

ALEXANDRU LĂPUȘNEANU DOMNUL MOLDOVEI
(1552—1568)
(După fresca din Athos, din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

PETRU CERCEL DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI (1583—1585)
(După fresca dela mânăstirea Căluiu. Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

acest lucru. Formula legiuitorului constituant cuprinde și un pleonasm juridic, întrebuințând, cumulativ, expresiunile: « *descentralizare administrativă* » și « *independență comunală* ».

Descentralizarea administrativă, în sistemul nostru juridic, are valoarea unui principiu constituțional. Totuși organizările administrative locale nu au fost supuse unui regim de descentralizare administrativă.

Legiuitorul constituant din 1923 înscrie în art. 108, de asemeni, principiul descentralizării administrative pentru administrațiunile locale în forma următoare: « Instituțiunile județene și comunale sunt regulate de legi. Aceste legi vor avea de bază descentralizarea administrativă. Membrii consiliilor județene și consiliilor comunale, sunt aleși de către cetățenii romani prin votul universal, egal, direct, secret, obligatoriu și cu reprezentarea minorităților, după formele prevăzute de lege. La aceștia se vor putea adăuga prin lege, și membri de drept și membri cooptați. Intre membrii cooptați pot fi și femei majore ».

Ideia electiunii membrilor colegiilor de administrațiune locală apare ca un element *esențial* al sistemului de descentralizare administrativă locală, iar cuvintele « *independența comunală* », dispar din noua redactare a textului constituțional.

ORGANELE ADMINISTRAȚIEI CENTRALE

I. REGELE

Organ moderator, Regele sintetizează posibilitățile de coordonare și legăturile care există între cele trei funcțiuni constituționale. El este cel mai important organ de legătură între puterile Statului exercitând, în cadrul fiecăreia, anumite atribuțiuni.

Atribuțiunile regale

Regele nu are alte atribuțiuni decât acele care îi sunt date prin Constituție.

Ele sunt precis arătate prin anumite texte.

Art. 39 din Constituție spune că puterea executivă este *încredințată Regelui*, care o exercită în modul regulat prin Constituție.

Deci șefia puterii executive este *unipersonală*. Ea poate fi, în unele cazuri prevăzute în Constituție, și *pluripersonală*. Un prim caz: până la depunerea jurământului succesorului la Tron, funcțiunea regală *este exercitată în mod provizoriu de Consiliul de miniștri, în numele Poporului Român.*

Un al doilea caz: când nu există moștenitor, nu s'a desemnat un succesor la Tron, de Rege, în acord cu Parlamentul, *locotenența regală* compusă din trei persoane desemnate de Adunările legislative împreună, prin vot secret, exercită puterile regale până la suirea pe tron a Regelui ales.

Un al treilea caz: când Regele este minor sau incapabil, *Regența*, compusă din trei persoane alese de Adunările legiuitoare lucrând împreună, exercită atribuțiunile regale.

Atribuțiunile Regelui sunt precis arătate prin textul art. 88 din Constituție. El desemnează persoana însărcinată cu formarea guvernului (art. 1 al. 2 din legea de organizare a Ministerelor din 2 August 1929).

Numește și revoacă pe miniștri; sancționează (act legislativ) și promulgă (act administrativ) legile; amnistiază infracțiunile cu caracter politic. Are dreptul de grațiere, în materie criminală, în afară de aceea ce deosebit se statornicește în privința miniștrilor.

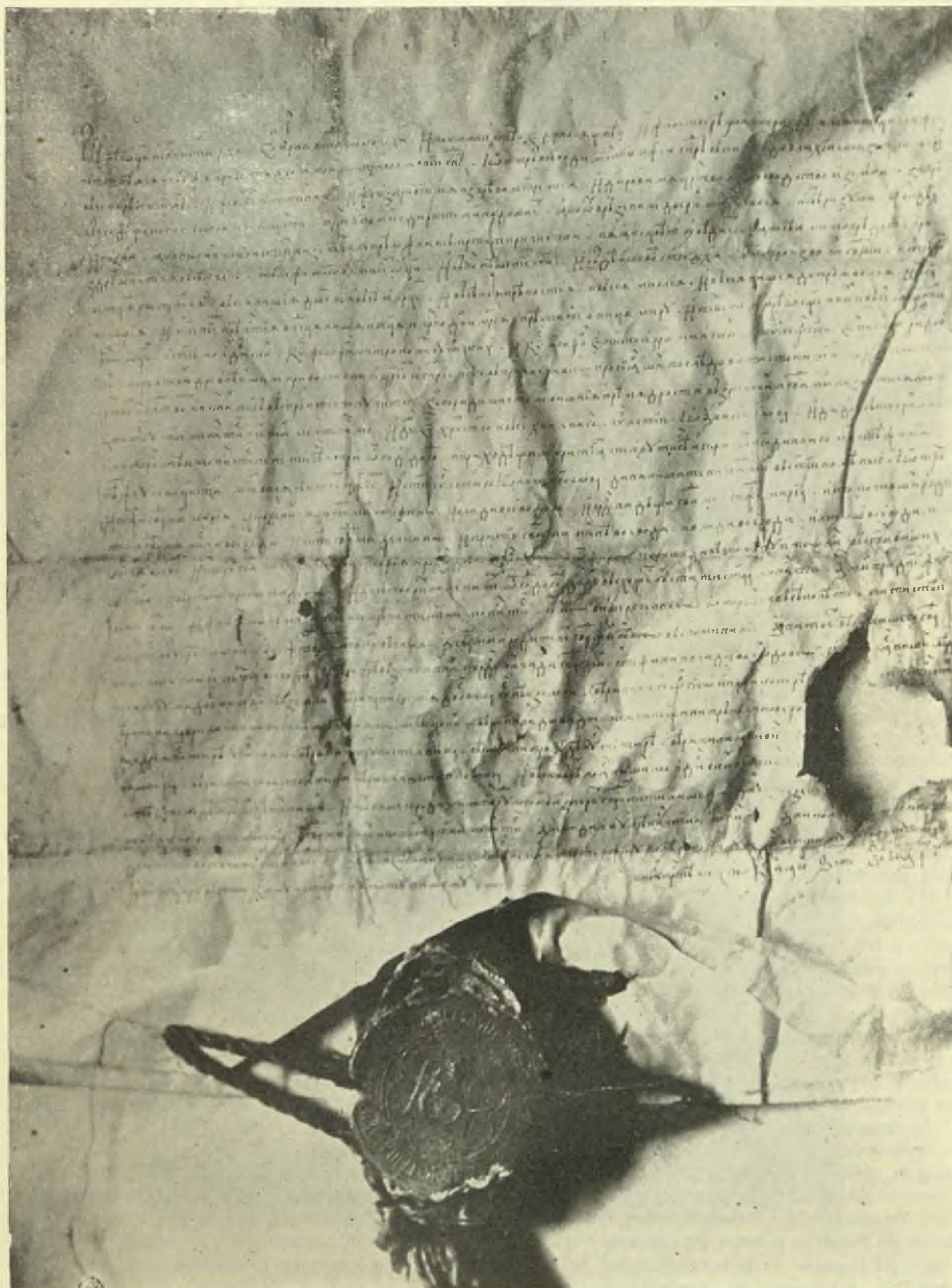
Numește și confirmă în funcțiunile publice, potrivit legilor. Are puterea regulamentară fără ca să poată suspenda legile. Este capul puterii armate. Conferă gradele militare în conformitate cu legea.

Conferă decorațiunile conform legii; are dreptul să bată moneta, potrivit legii; încheie cu Statele străine convențiunile de comerț, navigațiune și alte asemenea convențiuni care, pentru a deveni obligatorii, trebue să aibă aprobarea Puterii legislative.

Adresează Parlamentului un *mesagiu*, adică expunerea situației politice și a programului de lucru legislativ, la deschiderea sesiunii parlamentare.

Valoarea acțiunii administrative a Regelui

Care este valoarea acțiunii administrative a Regelui? In timpul din urmă, viața politică a țării noastre a fost preocupată de această problemă în mod deosebit de viu. S'au produs, în această ordine

UN HRISOV AL LUI PETRU SCHIOPUL CĂTRE MÂNĂSTIREA PATMOS, 1584
(Din *Marcu Beza:* Urme româneşti în Răsăritul ortodox)

MIHAI VITEAZUL
(După tabloul lui Franz Francken II «Herodiada și Irod», Museul Prado, Madrid)

de idei, trei manifestări de gândire. Intr'o primă părere se crede *că puterea pe care o are guvernul după legile țării trebue să-i revină întreagă*, neștirbită și ea nu se poate împărți cu persoane cari nu împărtesc și răspunderea acțiunii.

Intr'o a doua părere, formula « Regele domnește și nu guvernează », este goală de orice înțeles și nimeni nu a admis-o, iar textele constituționale nu o consacră.

Țara noastră a fost o țară « *domnită permanent și de fapt* », iar Regele reprezintă continuitatea acțiunii de a domni.

Intr'o a treia părere, Regele este un *organ de colaborare*, cu miniștrii și cu celelalte funcțiuni constituționale. In sistemul Constituțiunii noastre, Regele este un organ formal sau un organ creator? Este o giruetă, o victimă, un prizonier al partidelor politice sau o putere creatoare? Doctrina română, în mod unanim, privește Regalitatea ca o putere creatoare. Cu drept cuvânt. In temeiul unor vădite tradițiuni istorice, în temeiul principiilor dreptului pozitiv și a unei necontestate practice constituționale.

Dacă la 1866 am adoptat o Constituție care nu se potrivea realităților noastre politice, economice și sociale, nu înseamnă că impulsiunile și tradițiunile organice ale Nației au putut fi, prin aceasta, suprimate.

Instituția Domniei în trecutul Statului nostru era sinonimă cu arbitrariul, cu absolutismul fără margini. In mâna Domnului se concentrau toate puterile Statului. Războiul, pacea, moartea și averea locuitorilor, depindeau de voința lui. Față de această stare de lucruri, instituția Domniei și mai târziu a Regalității, statornicită prin Constituția dela 1866, depășește realitățile noastre.

Intre realități și principii, dela început, s'a statornicit un decalaj. Practica urma să-l atenueze.

Regele este un simbol și o putere creatoare. S'a spus că guvernul având întreaga răspundere, într'un regim parlamentar, trebue să aibă și privilegiul acțiunii guvernamentale în întregime fără colaborarea Regelui. Părerea aceasta este greșită.

Regele nu are o răspundere juridică. Dar are răspundere morală în fața Nației și răspundere istorică; și mai ales o răspundere politică.

Iresponsabilitatea juridică constitue o prerogativă exorbitantă. Contrasemnarea actelor regale de câte un ministru, stabilește, material, organul care răspunde de urmările acelui act.

Juridic, actul nu are valoare fără aceste două semnături. Deci între Rege și miniștri, trebue să existe o colaborare necesară. Regele poate refuza semnarea unui act, ca inoportun, nepolitic și neconform părerilor lui. Ministrul, organ de colaborare, ori se supune voinței Regelui, ori demisionează.

Ministrul, la rândul său, având răspunderea juridică și politică și urmărind realizarea unei concepțiuni politice, trebue să aibă inițiativa actului. Pentru aceasta trebue să obțină adeziunea Regelui.

Dar regimul parlamentar compatibil cu ideia unei răspunderi guvernamentale integrale, prezintă aspecte curioase în țara noastră care nu îngădue atari concluziuni.

Noi avem un regim pseudo-parlamentar, un *regim guvernamental*.

Printr'un act personal Regele însărcinează cu formarea guvernului personalități politice cari pot să nu aibă decât câtiva reprezentanți în Parlament. Guvernul se constitue și corpul electoral confirmă, totdeauna, actul Regelui.

Aceasta este practica noastră constituțională. Regimul parlamentar presupune însă o putere legiuitoare alcătuită prin încrederea Națiunii și o putere executivă rezultată din majoritățile parlamentare. In practica noastră constituțională, în care majoritățile parlamentare nasc din grija Executivului, principiul responsabilității guvernamentale nu poate fi primit în cuprinsul rigid al regimului parlamentar.

Dar Constituția noastră este un pact. Ea reprezintă acordul dintre Rege și Națiune, concretizat în principiile constituționale. Atribuțiuni administrative întinse sunt acordate Regelui, de către legiuitorul constituant. O interpretare care ar nesocoti acest acord nu poate fi primită.

Nici contradicția aparentă dintre textul art. 39 și 92 din Constituție nu justifică părerea contrarie. In art. 39 se arată, după cum am mai spus-o, că puterea executivă este încredințată Regelui, care o exercită în modul regulat prin Constituție. Art. 87 din Constituție proclamă că niciun act al Regelui nu are valoare, dacă nu este contrasemnat de un ministru. Art. 88 enumeră atribuțiunile Regelui, iar art. 92 din Constituție, introdus la 1923, spune că guvernul exercită puterea executivă în numele Regelui.

IEREMIA MOVILĂ, DOMN AL MOLDOVEI (1595—1606)
(După perdeaua dela mânăstirea Suceviţa. Din *N. Iorga*: Portretele Domnilor Români)

Or nu este exact că guvernul exercită puterea executivă, ci Regele, potrivit art. 39, 87 și 88 din Constituție. In afară de aceste texte categorice, dacă n'ar fi să ne referim decât la dreptul Regelui de a desemna persoana noului prim-ministru, pe care o consideră ca având încrederea majorităților parlamentare, pentru a forma noul guvern, un act de pură inițiativă guvernamentală și încă ne dăm seama de inadvertența legiuitorului constituant cuprinsă în art. 92.

Inviolabilitatea Regelui

Art. 87 din Constituție prescrie că persoana Regelui este inviolabilă, adică neresponsabilă; miniștrii sunt răspunzători. Niciun act al Regelui nu poate avea tărie, dacă nu este contrasemnat de un ministru care prin aceasta chiar, devine răspunzător de acel act.

Fie că Regele nu poate să facă nimic singur, fie din cauza înaltei Sale situațiuni în Stat care trebue păstrată neatinsă, Regele nu are niciun fel de răspundere. Iresponsabilitatea Regelui este o prerogativă care înlesnește exercitarea atribuțiilor Sale. Ea are un corectiv în răspunderea ministerială juridică (civilă și penală) și politică, pentru înfrânarea abuzurilor eventuale.

In art. 153 din Regulamentul Organic al Valahiei se stabilea principiul contrasemnării tuturor decretelor domnești de marele postelnic (ministru de externe).

Responsabilitatea ministerială apare în Convenția dela Paris din 7 August 1858; decretele domnești se contrasemnau de ministrul competinte. Art. 92 din Constituția dela 1866 și art. 87 din Constituția dela 1923, mențin deci principiul.

II. PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI

Președintele Consiliului de Miniștri este persoana desemnată de Rege cu formarea guvernului. Legea din 7 Aprilie 1881 statornicea principiul că Președintele Consiliului poate fi ministru fără portofoliu. Iar atribuțiunile și răspunderile ministrului președinte, erau regulate de legi și uzuri constituționale. El este capul guvernului și presidează Consiliul de Miniștri (art. 93 din Constituție). Contrasemnează propriul său decret de numire în funcțiune, în cazul în care Președintele de Consiliu, revocat sau demisionat, sau unul din miniștrii revocați sau demisionați, refuză. Textul art. 1 din legea ministerelor nu o spune expres, dar aceasta a fost rațiunea legii. Președintele de Consiliu contrasemnează decretele de numire ale miniștrilor (art. 2). Primește jurământul subsecretarilor de Stat (art. 3). Determină atribuțiile miniștrilor fără portofoliu. Poate fi titularul unui departament. Este capul majorității parlamentare. Alcătuește, împreună cu membrii guvernului, programul ministerial, sintetizează unitatea de comandă în acțiunea guvernamentală, coordonează activitatea ministerelor și răspunde în numele întregului guvern, Parlamentului, care exercită controlul funcțiunii executive.

III. CONSILIUL DE MINIȘTRI

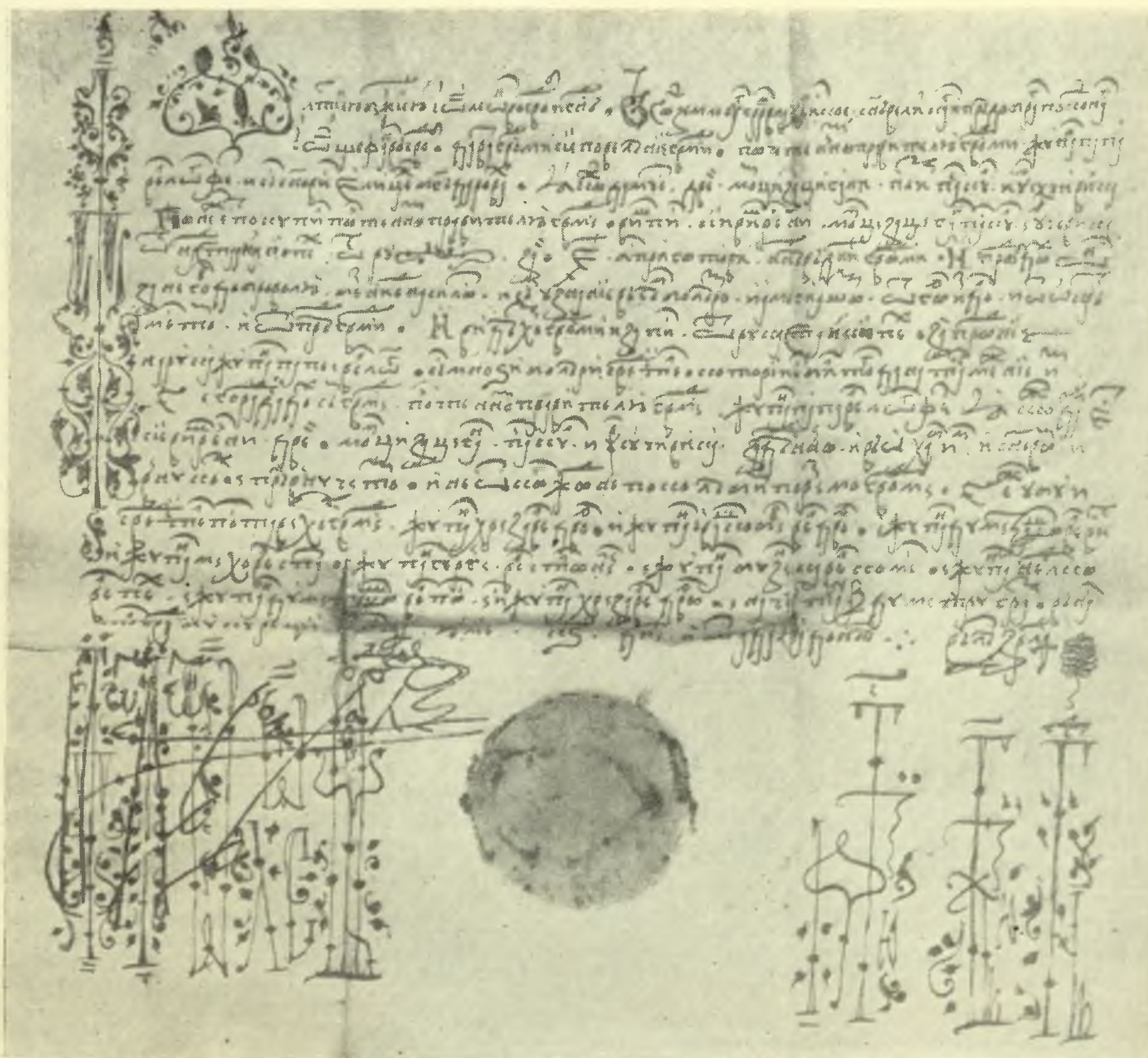
Este un organ de guvernare, de execuție și de deliberare. Art. 93 din Constituție introdus prin revizuirea dela 1923 stabilește, întâia oară, în mod formal organizarea miniștrilor în Consiliu. Miniștrii întruniți alcătuesc Consiliul de Miniștri, prezidat de acela care a fost însărcinat de Rege cu formarea guvernului. Constituția dela 1866 nu-l menționa; și deși a existat atâta vreme, având o acțiune administrativă și politică distinctă, statornicită prin legi ordinare, tocmai la 1923, capătă și o bază constituțională. Consacrarea categorică rezultă din art. 6 din legea responsabilității ministeriale din 1879, care stabilește principiul că membrii unui cabinet sunt solidar responabili înaintea dispozițiilor penale ale acelei legi, atât pentru faptele săvârșite în comun, cât și pentru acelea cărora le-au dat o susținere intenționată, și mai ales însăși rațiunea acestui organ de a colabora la acțiunea politică guvernamentală, asigurând unitatea acestei acțiuni. Să menționăm încă unele atribuțiuni ale Consiliului de Miniștri: până la depunerea jurământului succesorului la tron, exercită atribuțiunile regale; încheie actele administrative de autoritate în baza diferitelor legi (jurnale ale Consiliului de Miniștri; autoriză, printr'un jurnal, prezentarea proiectelor de lege Parlamentului; exercită atribuțiuni de tutelă, control și supraveghere în materie de expulzare, extrădare, naturalizare, funcționarea persoanelor juridice, administrarea avuțiilor publice; desemnează președintele și numește specialiști în Consiliul superior al administrării intreprinderilor și avuțiilor publice, până la modificarea legii, în această materie; are atribuțiuni administrative în baza legii drumurilor, legii contabilității publice, legii de unificare administrativă, etc.; dispune de folosința imobilelor și obiectelor date în folosința ministerelor. Impărțirea serviciilor ministerelor în secții și a secțiilor în birouri, precum și fixarea atribuțiilor serviciilor, secțiilor și birourilor, în cadrul atribuțiunilor direcțiunilor, determinate prin lege, se face prin decret regal dat pe baza jurnalului Consiliului de Miniștri; modul de funcționare al serviciilor ministeriale locale, ca și al serviciilor județene și comunale ale ministerelor se decide prin decret regal dat pe baza unui jurnal al Consiliului de Miniștri etc. In esență deci, Consiliul de Miniștri are două feluri de atribuțiuni, și anume: de a lua, *a) deciziuni lucrătoare prin ele însile și b) atribuțiuni deliberative*, prealabile, în temeiul cărora ministerele de resort iau deciziuni lucrătoare.

Pentru problemele deosebit de importante, Consiliul de Miniștri se întrunește la Palatul Regal la convocarea și sub președinția Regelui. La acest Consiliu iau parte numai miniștrii, secretari de Stat.

In împrejurări excepționale, se întrunește la palat, la convocarea și sub președinția Regelui, *Consiliul de Coroană*, la care, pe lângă miniștri, sunt invitați și capii partidelor politice.

IV. MINISTERELE

Ministerele administrează interesele generale ale Statului ce le sunt atribuite prin lege. Ele nu au perso-

UN HRISOV AL LUI LEON TOMŞA, 1631

nalitate juridică. Totuşi pot sta în justiţie şi încheia acte juridice în numele Statului şi pentru Stat. Intre diferitele ministere nu trebue să existe conflicte de drept. Dacă totuşi există, ele trebuesc resolvate în cadrul administraţiunii. Ministerele nu se pot înfiinţa şi desfiinţa decât prin lege. O spune art. 93 al. 11 din Constituţie şi art. 11 din legea Ministerelor. Raţiunea acestei dispoziţiuni stă în necesitatea de a înconjura creaţiunea unor asemenea servicii publice centrale, cu largă publicitate, cu desbateri contradictorii şi controlul opiniei publice, presupus că însoţeşte alcătuirea legilor. Inainte de Constituţia dela 1923, problema comporta oarecare discuţiune. Art. 92 — 100 din Constituţie şi legea de organizare a Ministerelor cuprind normele de drept privitoare la numirea, funcţionarea, revocarea şi răspunderea miniştrilor şi subsecretarilor de Stat.

EVOLUŢIA MINISTERELOR

Organizaţia modernă a ministerelor datează dela unificarea administrativă a Principatelor realizată de Cuza la 1861.

La acea dată existau 8 ministere şi anume: Ministerul de Interne, de Finanţe, de Justiţie, al Cultelor şi Instrucţiunii Publice, al Afacerilor Străine, al Lucrărilor Publice, de Războiu şi de Control. Tot atunci capul guvernului ia numele de Preşedinte al Consiliului de Miniştri. El este, de obiceiu, ministru fără portofoliu.

Situaţia aceasta s'a menţinut până la 24 Ianuarie 1864, când Ministerul controlului s'a desfiinţat şi s'a instituit în locul lui o administraţie deosebită: *Curtea de Conturi.*

După Statutul dat de Cuza Vodă la 2 Mai 1864, Ministerul Justiţiei s'a contopit cu Ministerul Cultelor şi al Instrucţiunii Publice. Această modificare n'a durat însă decât până la 11 Februarie 1866, când Locotenenţa Domnească a despărţit din nou cele două departamente.

In primii ani de domnie ai lui Carol I, ministerele au rămas aceleaşi. Abia în 1883 se înfiinţează un minister nou, al Domeniilor, care dela 1897 ia numele de Ministerul Agriculturii, Industriei, Comer-

MATEI BASARAB, DOMNUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI
(Dintr'un evangheliar dela Patriarhia din Ierusalim)

ţului şi Domeniilor, menţinut în forma aceasta până la 1908. In acel an direcţiile industriei şi comerţului au format un minister aparte.

In cursul răsboiului de Intregire s'au numit pentru întâia oară miniştri fără portofoliu şi s'a creat un minister nou, al Materialului de Răsboiu, minister care a durat până la 5 Februarie 1918.

După răsboi [1], atât prin faptul extinderii teritoriale a Ţării cât şi din cauza complexităţii problemelor ridicate de nouile stări, aparatul administrativ a fost considerabil desvoltat.

S'au creat încă în anul 1920 trei ministere noui şi anume: Ministerul Muncii şi Ocrotirilor Sociale, Cultelor şi Artelor (acesta desprins din vechiul Minister al Cultelor şi Instrucţiunii Publice) şi al Comunicaţiilor, desprins din Ministerul Lucrărilor Publice. Tot acum au apărut pentru întâia oară *subsecretarii de Stat,* cari exercită o parte din atribuţiile miniştrilor, prin delegare administrativă. Din 1919 miniştrii fără portofoliu încep să poarte numele de *miniştri de Stat.*

In anul 1921 se înfiinţează un nou minister: al Agriculturii, prin desprinderea direcţiilor respective din ministerul Agriculturii şi Domeniilor; iar în 1922 se desprind din Ministerul Muncii serviciile privind sănătatea publică. Acestea alcătuesc Ministerul Sănătăţii.

Astfel în acest an avem 13 miniştri titulari (întru cât Ministerul Agriculturii a fost din nou contopit cu cel al Domeniilor), doi ministri de Stat (fără portofoliu) şi un subsecretar de Stat. In 1926 acest număr a fost întrecut, odată cu organizarea Preşedinţiei Consiliului ca serviciu distinct iar numărul miniştrilor de Stat s'a ridicat la patru şi la aceeaşi cifră numărul subsecretarilor de Stat.

La aceştia s'a adăugat în 1927 un nou ministru de Stat: Comisarul superior pentru Basarabia şi Bucovina.

Prin legea pentru organizarea ministerelor din 2 August 1929 se limita la 10 numărul departamentelor ministeriale (exceptându-se Preşedinţia Consiliului): 1. Interne, 2. Externe, 3. Finanţe. 4. Justiţie, 5. Instrucţie publică şi Culte, 6. Armată, 7. Agricultură şi Domenii, 8. Industrie şi Comerţ, 9. Lucrări Publice şi Comunicaţii, 10. Muncă, Sănătate şi Ocrotiri Sociale.

Aceeaşi lege precizează situaţia miniştrilor fără portofoliu şi decide că numărul subsecretarilor de Stat nu va putea depăşi pe al miniştrilor, repartiţia lor pe ministere fiind atributul preşedintelui consiliului.

Această lege nu s'a putut aplica cu toată strictețea, căci deşi până la 1934 nu s'au creat departamente noui, totuşi numărul miniştrilor a crescut prin faptul că preşedintele Consiliului a rămas adeseori fără portofoliu, că s'a înfiinţat un vice-preşedinte al Consiliului (1932), şi, că s'au menţinut miniştrii de Stat, s'au scindat ministere pe cale administrativă şi s'a depăşit numărul maxim al subsecretarilor.

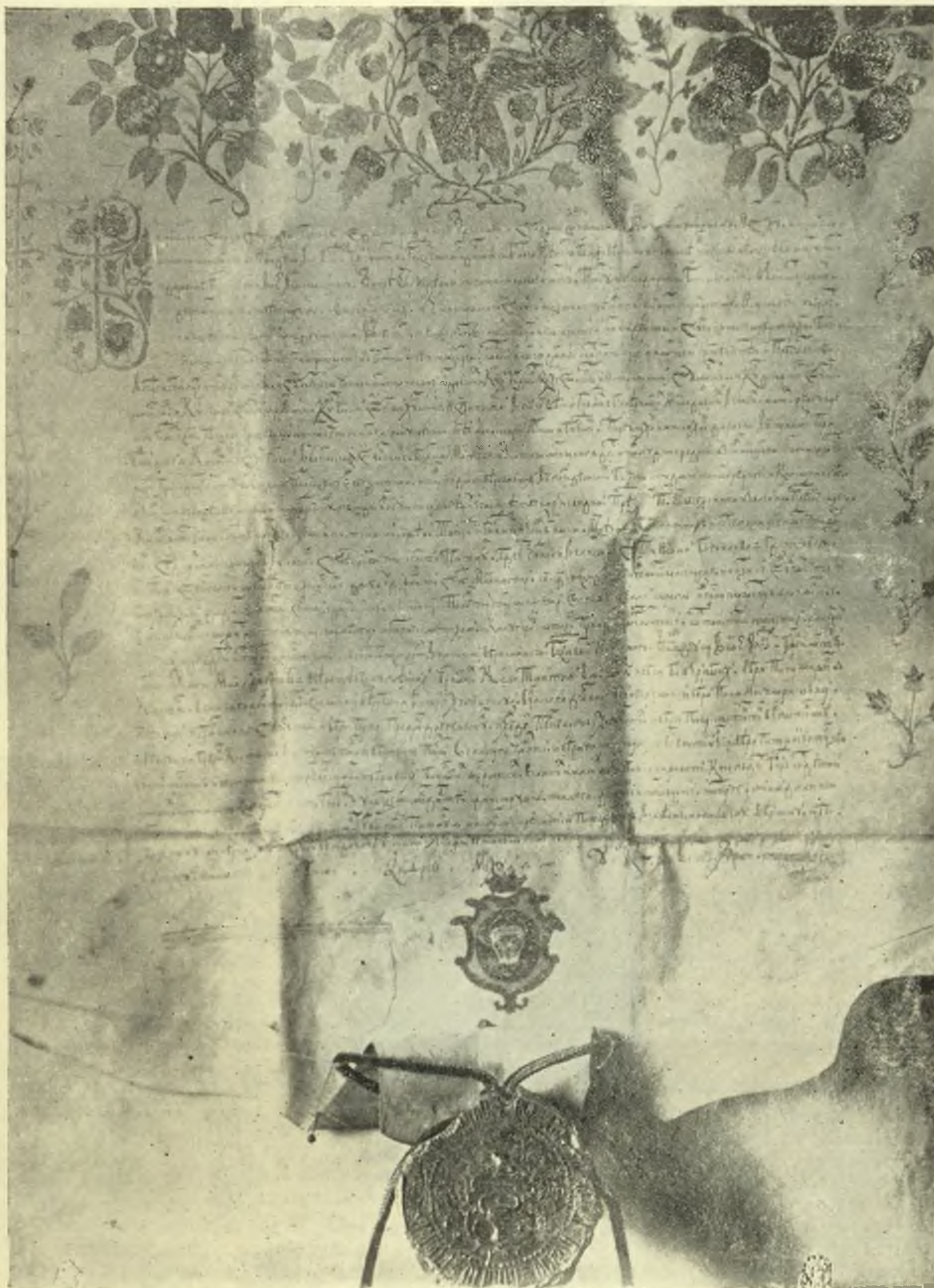
Dela 1934 numărul departamentelor a început din nou să crească, prin scindarea unora din cele ce fuseseră unite prin legea din 1929 (Instrucţie, Culte şi Arte, Muncă, Sănătate, Ocrotiri) sau prin crearea de ministere noui, ca al Armamentului (1934) al Cooperaţiei (1936), al Aerului şi Marinei (1936).

In schimb dela 1932 s'a pornit o mişcare de reorganizare a tuturor departamentelor pe calea decretelor, prin delegare din partea puterii legiuitoare, problemă care, principial, ridică vii obiecţiuni. Această reorganizare a fost provocată de necesitatea economiilor dar şi din aceea de a grupa metodic diferitele direcţii. Până acum s'au reorganizat numai câteva ministere: al Apărării Naţionale 1932, Finanţelor 1933, Justiţiei 1935, Internelor 1936.

STRUCTURA ORGANICĂ A MINISTERELOR

Actualele departamente ministeriale sunt organizate după un sistem unitar. Departamentele se împart în *direcţii,* acestea în *servicii,* serviciile în *secţii* şi secţiile în *birouri* (Legea din 1929).

Pe lângă direcţiile şi serviciile sale speciale, determinate de felul de activitate ce desfăşoară, în baza legilor organice speciale, fiecare Minister are un număr de direcţii şi servicii uniforme.

UN HRISOV AL LUI GHEORGHE DUCA CĂTRE MÂNĂSTIREA PATMOS, 1670
(După *Marcu Beza*, Urme româneşti în Răsăritul ortodox

Acestea sunt: Cabinetul ministrului, Secretariatul general, Direcția personalului, Direcția Contabilității, Serviciul Inspectorilor, Registratura, Statistica, Serviciul contencios, Serviciul tehnic și cel medical, și Biroul Mobilizării, în măsura în care legile dela 1929 n'au modificat această structură uniformă.

Spre a se evita angajarea de cheltueli mai mari decât fondurile disponibile s'a instituit pe lângă fiecare minister câte un *Controlor financiar*, dependinte de Ministerul Finanțelor. Acesta exercită un control preventiv asupra manipulării fondurilor și orice cheltuială bugetară trebue aprobată de el.

Prin art. 7 din decretul pentru ierarhizarea funcțiunilor în administrațiile publice din 13 Nov. 1934, se prevede că pentru fiecare minister, regie publică, casă autonomă, administrație comercială, direcție specială sau instituție publică cu caracter administrativ, numărul și denumirea direcțiunilor, serviciilor și birourilor, compunerea lor, precum și atribuțiunile lor, se vor stabili prin decret regal, dat pe baza unui jurnal al Consiliului de Miniștri.

Pentru administrațiile locale, numărul și denumirea serviciilor și birourilor, compunerea și atribuțiunile lor se vor stabili de Ministerul de Interne, iar pentru administrațiunile rurale de prefect.

Intr'adevăr, decretele legi și legile privitoare la organizarea diferitelor ministere, cari au fost făcute după această dată, au ținut, relativ, seamă de această dispoziție organică a serviciilor publice.

Atribuțiile diferitelor departamente ministeriale sunt, în general, următoarele:

I. PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI are rolul de a coordona și supraveghea activitatea tuturor ministerelor. Aici se întrunește *Consiliul de Miniștri*, se redactează *jurnalele* acestui Consiliu și se centralizează actele care așteaptă semnătura Suveranului.

Pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri urma să funcționeze după legea armonizării retribuțiilor bugetare, din 1926:

a) Serviciul special, cu însărcinarea să pregătească lucrări statistice, studii asupra structurii diferitelor servicii, lucrări ce se vor trimite comisiunilor de reorganizare ale serviciilor din ministerele respective; să supravegheze aplicarea Statutului, salarizarea și organizarea serviciilor; să țină evidența cadrului de disponibilitate al Statului, care cuprinde pe toți funcționarii Statului cari au părăsit serviciul prin demisiune sau prin licențiare din cauza suprimării posturilor; din acest cadru urmează să se completeze vacanțele;

b) Consiliul Central alcătuit din secretarii generali ai ministerelor, din directorii generali ai Poștelor, Căilor Ferate și Regiei Monopolurilor, din trei deputați și trei senatori, doi ingineri specialiști în materia organizării serviciilor, cu însărcinarea să studieze funcționarea serviciilor Statului din punct de vedere al numărului personalului și al proporției personalului de diferite grade, putând face la nevoe propuneri de suprimarea posturilor inutile;

c) *Direcția Informațiilor* având serviciul presei, propagandei și informațiilor, care azi e trecut la ministerul de externe;

d) *Comisiunea disciplinară permanentă a funcționarilor din administrațiile centrale și exterioare;* legea care s'o organizeze n'a luat ființă;

e) *Consiliul superior al apărării țării*, care funcționează conform legii speciale.

ȘERBAN CANTACUZINO, DOMNUL ȚĂRII-ROMÂNEȘTI (1678—1688)
(După fresca dela Hurezi. Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

II. MINISTERUL DE INTERNE organizat prin legea din 2 August 1929, capătă dela 7 Ianuarie 1936 o nouă modificare prin legea din 18 Aprilie 1935. El are în atribuția sa administrația generală a țării. El veghează la ordinea și siguranța ei. Are următoarele direcții speciale:

1. *Direcția administrației de Stat*, care execută legile privind această administrație. In sarcina sa cade aplicarea legii electorale;

2. *Direcția administrației locale*, care îndrumează și supraveghează autoritățile administrative județene și comunale, supraveghează alegerile locale și face lucrările privitoare la modificarea circumscripțiilor administrative;

3. *Direcția generală a poliției* în a cărei sarcină cade menținerea siguranței publice. Aceasta are în subordine prefecturile de poliție din capitală și municipii, inspectoratul general al jandarmeriei și comandamentul pompierilor militari;

4. *Direcţia păşunilor publice,* care se ocupă cu repartiţia păşunilor comunale;

5. *Direcţia Caselor şi Fondurilor speciale.*

De acest minister depinde, din punct de vedere administrativ, un for de judecată administrativă, *Curtea superioară administrativă* (fostul Comitet central de revizuire), denumit astfel prin legea din 27 Martie 1936, care judecă conflictele dintre autorităţile administrative locale şi particulari şi 5 Curţi locale administrative, cari judecă, în primă instanţă, pe circumscripţiile teritoriale Iaşi, Cluj, Chişinău, Cernăuţi, Timişoara şi Craiova cu drept de apel la Curtea Superioară Administrativă.

Tot pe lângă Ministerul de Interne funcţionează:

a) *Institutul Central de Statistică,* care strânge şi prelucrează în mod ştiinţific datele statistice privind întreaga activitate a naţiunii; el face la anumite intervale de timp, recensământul populaţiei;

b) *Oficiul naţional pentru apărarea populaţiei contra atacurilor aeriene;*

c) *Oficiul emisiunilor radiofonice şi al cinematografiei;*

d) *Oficiul naţional de turism,* menit să pună în valoare locurile pitoreşti şi staţiunile balneo-climatice ale ţării.

III. MINISTERUL FINANŢELOR reorganizat prin legea din 12 Aprilie 1933 are ca atribuţii administrarea generală a finanţelor Statului, îndrumarea şi controlul financiar al tuturor serviciilor publice şi instituţiilor de utilitate publică ale Statului, judeţelor şi comunelor; supravegherea politicei monetare şi de credit a Băncii Naţionale a României, îndrumarea întregii economii financiare naţionale.

Direcţiile sale speciale sunt:

1. *Direcţia bugetului şi contabilităţii generale a Statului;*
2. *Direcţia contribuţiilor directe;*
3. *Direcţia datoriei publice;*
4. *Direcţia mişcării fondurilor;*
5. *Direcţia taxelor de consumaţie;*
6. *Direcţia timbrului şi succesiunilor;*
7. *Direcţia vămilor.*

Pe lângă Ministerul Finanţelor funcţionează următoarele instituţii ca servicii speciale organizate prin legi distincte:

a) *Inalta Curte de Conturi,* care verifică întreaga gestiune financiară a Statului;

b) *Direcţia Monitorului Oficial şi a Imprimeriilor Statului;*

c) *Casa de Amortisare* cu menirea de a executa bugetul extraordinar al Statului; de a asigura amortisarea datoriei publice; de a lichida daunele de răsboiu şi de a administra valorile mobiliare ale Statului şi participarea lui în întreprinderile particulare;

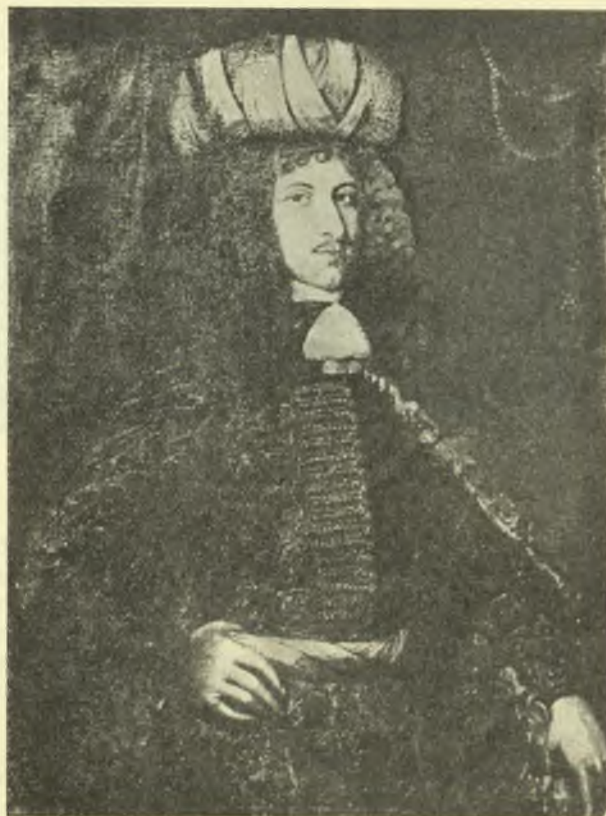
d) *Casa autonomă a Monopolurilor* (C.A.M.), care exploatează câteva industrii de monopol (sare, tutun, chibrituri);

e) *Casa de Depuneri şi Consemnaţii;*

f) *Direcţia Monopolului Alcoolului;*

g) *Casa generală de Pensiuni;*

h) *Monetăria Naţională,* care bate moneta metalică în baza legilor privitoare la emiterea acestei monete.

DIMITRIE CANTEMIR
(După un portret anonim dela Museul din Rouen, sec. XVIII. Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

(Emiterea monetelor de hârtie este încredinţată *Băncii Naţionale a României,* care poartă şi numele de «institut de emisiune»);

i) *Casa generală de Economii;*

j) *Creditul judeţean, comunal şi viticol;*

k) *Casele de împrumut pe gaj;*

l) *Casa de credit a funcţionrailor Ministerului de Finanţe.*

Organele de execuţie în exterior ale Ministerului Finanţelor sunt după cum arată legea din Ianuarie 1933: *Administraţiile financiare,* care sunt de două feluri după rostul ce-l îndeplinesc: a) *de constatare* şi b) *de încasări şi plăţi.*

In materie de impozite vamale, organele de execuţie ale Ministerului sunt *vămile,* administrate prin legea lor organică.

Pentruca aceste organe exterioare să-şi poată îndeplini cu eficacitate misiunea lor, ele sunt dublate de două organizaţii cu caracter militar:

1. *Corpul grănicerilor* care, în ce priveşte organizaţia sa interioară depinde de Ministerul Apărării Naţionale fiind înglobat în armata regulată a ţării şi
2. *Garda financiară* organizată după principii militare dar subordonată întru totul Ministerului de Finanţe.

IV. MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE are în sarcina sa întreţinerea legăturilor cu Statele străine, execuţia tratatelor şi convenţiilor internaţionale şi

PALATUL DOMNESC DIN BUCUREȘTI (FOSTA CASĂ GOLESCU)
(Col. Academiei Române)

protecția supușilor români în străinătate; reprezintă politica comercială în afară, de acord cu Ministerul de Industrie. Ii sunt încredințate de asemenea întocmirea actelor de stare civilă și de notariat pentru supușii români din străinătate cum și *executarea* sentințelor civile și comerciale față de Românii din străinătate și străinii stabiliți în țară.

Are două direcții principale:

1. *Direcția politică*, în sarcina căreia cad relațiile cu țările străine și executarea obligațiilor internaționale;

2. *Direcția consulară*, care resolvă afacerile consulare și juridice privitoare la supușii români aflători în străinătate și acelea privitoare la străinii din România.

Dintre serviciile mai importante menționăm *serviciul protocolului*, care se ocupă cu ceremonialul ministerului; *cancelaria ordinelor*, care ține registrele persoanelor decorate cu ordine române și străine; *serviciul translatorilor*, care liberează traduceri autentice de pe acte scrise în limbi străine.

Un *Consiliu superior diplomatic*, este convocat și examinează la cererea ministrului și împreună cu dânsul problemele diplomatice mai grele; un *Consiliu juridic* resolvă problemele juridice internaționale în legătură cu România, problemele juridice puse la Societatea Națiunilor ori la Curtea permanentă de arbitraj din Haga.

Pe lângă Ministerul Afacerilor Străine, funcționează, azi ca organ autonom, *Direcția Presei și Informațiilor* în a cărei sarcină cade serviciul de propagandă în străinătate.

V. MINISTERUL JUSTIȚIEI «*organul suprem al Justiției Țării*» cum așa de impropriu se exprimă legea, are organizarea pe care i-o determină decretul din 14 Nov. 1935 și asigură buna distribuire a justiției. Este depozitarul tuturor legilor și păstrătorul sigiliului Statului. Ministrul Justiției are rolul de ofițer de stare civilă pentru membrii familiei regale. El propune Regelui amnestierile și grațierile, numește, conform legilor pe magistrați și are disciplina magistraților și a funcționarilor judecătorești, și în sfârșit raporturile prevăzute în legile respective de organizare, cu organele puterii judiciare și Consiliul Legislativ.

Ministerul Justiției are următoarele direcții speciale:

1. *Direcția personalului și administrării justiției*, care se ocupă cu administrația tuturor instanțelor judecătorești și a instituțiilor anexe: institutele medico-legale, portăreii, etc.;

2. *Direcția judiciară*, care supraveghează aplicarea legilor și convențiilor de resortul acestui minister; administrarea cărților funduare și a averilor persoanelor incapabile. Pe lângă această direcție s'a înființat o *Comisie consultativă*, care-și dă avisul asupra oricăror chestiuni de drept privind ministerul;

3. *Direcția penitenciarelor și institutelor de prevenție*, care execută măsurile de prevenire și represiune prevăzute de legile în vigoare;

4. *Contenciosul general al Statului*, care resolvă litigiile între diferitele ministere și-și dă avisul asupra tuturor afacerilor de natură juridică, când îi este cerut de ministere, județe, comune și alte instituții publice;

5. *Contenciosul Ministerului de Justiție;*

6. *Casa de economie, credit și ajutor a magistraților*, funcționează potrivit legii sale organice.

Dintre serviciile cu caracter special menționăm *Serviciul extinderii cărților funduare*, care pregătește introducerea cărților funduare, existente acum numai în Ardeal și Bucovina, în toată țara și *Serviciul statisticei judiciare*, care centralizează datele privitoare la întreaga activitate judecătorească.

Pe lângă acest minister funcționează în baza legilor organice respective:

1. *Consiliul superior al Magistraturii*, cari își dă avisul la numirea, înaintarea și pedepsirea magistraților, potrivit legii de organizare judecătorească;

2. *Consiliul de recomandare* a consilierilor permanenți ai Consiliului Legislativ;

3. *Consiliul restrâns*, alcătuit din primul președinte, cei 3 președinți și 4 consilieri desemnați de Inalta Curte, pentru recomandarea președinților de Curți de Apel și consilierilor Inaltei Curți;

4. *Comisia specială a persoanelor juridice*, care supraveghează persoanele juridice, resolvă chestiunile privitoare la persoanele juridice din străinătate, cari au diferende juridice în țară; se pronunță în cazuri de ridicare a imunității parlamentare și în cazuri de extrădare;

5. *Comisia centrală electorală;*

6. *Comisia de naturalizări;*

7. *Comisia medico-legală*, care verifică actele medico-legale și chimico-legale ce-i sunt supuse de autoritățile în drept, și-și dă avisul la numirea personalului legist.

Autorităţi şi instituţii exterioare intrând în cadrul administrativ al acestui minister sunt:

a) *Instanţele judecătoreşti:* judecătoriile de ocol, urbane, rurale, mixte, tribunalele, curţile de apel, Curtea de Casaţie. Faţă de acestea Ministerul Justiţiei nu are decât un control administrativ. El nu poate impieta asupra activităţii lor judecătoreşti, căci ele deţin puterea judecătorească a Statului;

b) *Consiliul Legislativ*, a cărui atribuţie principală este să-şi dea avisul la facerea şi coordonarea legilor, conform art. 76 din Constituţie; în sarcina lui a fost lăsată constituirea nouilor coduri;

c) *Serviciile medico-legale* de pe lângă instanţele din Capitală şi provincie;

d) *Serviciul identificării şi al cazierului judiciar*, care înregistrează şi clasează fişele trimise de autorităţile judecătoreşti şi poliţieneşti; face expertizele dactiloscopice, conduce şi administrează cazierul judiciar central şi ţine legături cu cazierele judiciare din restul Ţării;

e) *Regia exploatării muncii în penitenciare şi institutele de prevenţie*, care administrează veniturile ce rezultă din lucrările executate de către deţinuţi.

VI. MINISTERUL EDUCAŢIEI NAŢIONALE, reorganizat prin decretul lege din 12 Noembrie 1936, are ca atribuţii: administrarea şi controlul învăţământului public de toate gradele, controlul învăţământului particular şi confesional şi, în genere, organizarea întregii opere de educaţie a naţiunii.

Direcţiile speciale ale acestui minister sunt:

1. *Direcţia învăţământului primar şi normal;*
2. *Direcţia învăţământului secundar;*
3. *Direcţia învăţământului superior*, care supraveghează administraţia universităţilor, a şcoalelor superioare (academia de arhitectură, şcoalele politehnice, academiile de comerţ şi industrie, academiile de agricultură, etc.) şi a institutelor de cultură (Arhivele Statului, Bibliotecile, Muzeele, Observatoriile astronomice);
4. *Direcţia învăţământului profesional şi comercial;*
5. *Direcţia învăţământului particular şi confesional.*

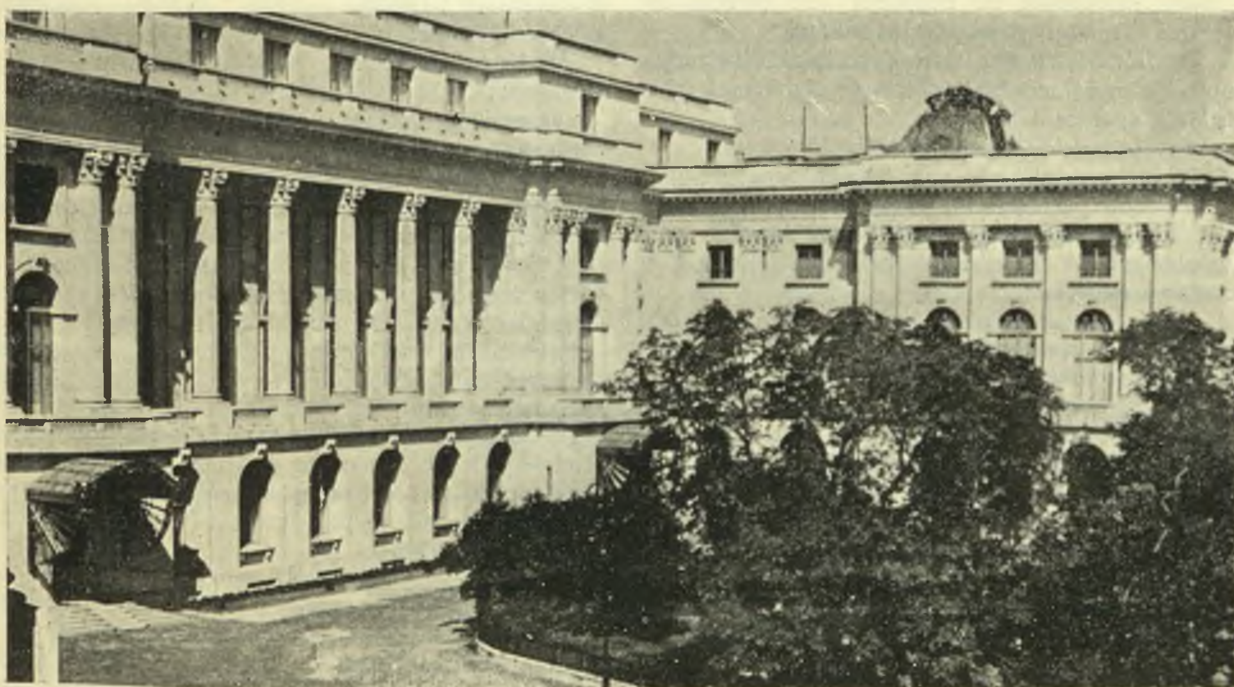
In această direcţie se află şi *secţia culturală a Românilor de peste hotare*, în sarcina căreia cade administraţia şcoalelor româneşti din ţările vecine.

Pe lângă Ministerul Educaţiei Naţionale e instituit *Consiliul permanent*, care-şi dă avisul asupra echivalării diplomelor de studii, asupra regulamentelor şcolare, programelor analitice, cărţilor didactice şi a problemelor de învăţământ în general, şi *Consiliul superior al Educaţiei Naţionale*, care este nu numai organul consultativ al ministrului, ci şi un for de îndrumare şi coordonare a întregii activităţi a ministerului.

Pe lângă acest minister funcţionează ca instituţii autonome:

a) *Oficiul de Educaţie a Tineretului Român* (O.E.T.R.), care are menirea de a organiza, într'un cadru de disciplină militară, activitatea sportivă şi în genere educaţia extraşcolară a tineretului; scopul acestui oficiu, creat din iniţiativă regească, este desvoltarea caracterului şi a virtuţilor eroice ale tineretului;

b) *Casa Şcoalelor şi a Culturii Poporului*, care administrează fondurile lăsate ministerului prin legate particulare; controlează gestiunile comitetelor şcolare, aprovizionează laboratoriile şi atelierele şcolare şi face operă de propagandă culturală;

PALATUL REGAL DIN BUCUREŞTI

c) *Casa de economie, credit și ajutor a corpului didactic.*

VII. MINISTERUL CULTELOR ȘI ARTELOR este reorganizat prin legea din 10 Martie 1936 și are în atribuția sa coordonarea raporturilor dintre Stat și cultele naționale (ortodox și unit) și minoritare, controlul administrativ al cultelor, protecția lor, precum și protecția și controlul activității artistice.

Cuprinde următoarele direcții speciale:

1. *Direcția Cultelor;*
2. *Direcția Artelor;*
3. *Direcția Minorităților;*
4. *Serviciul inventarierii averilor și veniturilor bisericești.*

Pe lângă acest minister funcționează:

a) *Direcția generală a Teatrelor,* în a cărei sarcină cade administrația teatrelor și operelor de Stat precum și controlul activității teatrelor particulare;

b) *Comisia Monumentelor istorice* care se ocupă de conservarea în bune condițiuni și restaurarea după metode științifice a monumentelor istorice;

c) *Casa de pensiuni a Teatrelor Naționale și Operelor Române;*

d) *Consiliul general consultativ* asupra tuturor chestiunilor de culte.

VIII. MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE este organizat prin legea din 8 Iunie 1932 și are în sarcina sa formarea cadrelor și administrația armatei teritoriale, înzestrarea ei cu toate mijloacele de luptă, coordonarea întregii activități militare a națiunii.

Ministerul acesta dispune ca organe de conducere superioară de:

1. *Consiliul superior al armatei,* care-și dă avisul în toate problemele de căpetenie cari privesc înzestrarea armatei și legislația militară;
2. *Marele Stat major,* care organizează instrucția trupei și învățământul militar și elaborează planurile de apărare a țării;
3. *Inspectoratele tehnice militare.*

Direcțiile speciale ale ministerului sunt:

1. *Direcția personalului,* care se ocupă de toate chestiunile privitoare la disciplina și ierarhia personalului militar (numiri, înaintări, disciplină) și la recrutarea ostașilor;
2. *Direcția învățământului militar,* care conduce și supraveghează învățământul militar de toate gradele;
3. *Direcția contenciosului militar;*
4. *Direcția Justiției militare,* care se ocupă de administrația instanțelor militare;
5. *Direcția Sanitară,* în sarcina căreia cade administrația aparatului sanitar al armatei;

In Ministerul Apărării Naționale se încadrează din punct de vedere administrativ:

a) *Tribunalele militare;*

b) *Curtea superioară de justiție militară,* care judecă în ultimă instanță recursurile contra sentințelor tribunalelor militare;

c) *Casa dotației oastei;*

d) *Administrația comercială a moșiilor armatei;*

e) *Muzeul Militar Național.*

IX. MINISTERUL AERULUI ȘI MARINEI derivat din subsecretariatul de Stat al Aerului, prin Decretul Lege din 14 Noembrie 1936, are de scop să coordoneze întreaga activitate aeriană și maritimă a națiunii, conducând și administrând în mod unitar toate mijloacele aeriene și maritime, mijloacele de apărare antiaeriană a teritoriului și apărare a coastelor, mijloacele de protecție a navigației aeriene și maritime, mijloacele de transport comercial aerian și maritim și să supravegheze activitatea asociațiilor particulare de orice fel și manifestațiile particulare de promovare ale aeronauticei și marinei.

Ministerul Aerului și Marinei are în subordine:

1. *Aeronautica regală;*
2. *Marina regală;*
3. *Aviația civilă* cu organele ei de exploatare;
4. *Marina comercială;*
5. *Institutul central Meteorologic;*
6. *Oficiul hidrografic și aerofotogrametric;*
7. *Serviciul Maritim Român;*
8. *Administrația comercială a Porturilor și Căilor de comunicație pe apă* (P.C.A.), care exploatează porturile fluviale și maritime;
9. *Serviciul Navigației Fluviale Române* (N.F.R.).

Organele militare de conducere superioară, comandament și pregătire sunt: *Comandamentul Forțelor aeriene* și *Comandamentul Marinei regale.*

Organele civile de conducere superioară sunt: *Direcția Aviației civile* și *Direcția Marinei comerciale.*

Organele centrale de conducere tehnică și administrativă cu caracter special sunt: *Direcția pentru comenzi și materiale; Direcția construcțiilor aeronautice; Direcția construcțiilor navale; Direcția armamentului, munițiilor și transmisiunilor; Direcția infrastructurii și domeniilor; Direcția școalelor; Direcția intendenței* și *Direcția sanitară.*

Pe lângă Ministerul Aerului și Marinei, funcționează:

a) *Consiliul superior al Aerului și Marinei,* a cărui atribuțiune este de a da avise consultative, în ce privește directivele generale ale politicei aeriene și maritime, apărarea teritoriului contra atacurilor aeriene și maritime și cooperarea cu armata de uscat;

b) *Comitetul superior al Aerului și Marinei* în sarcina căruia revin, în ce privește aeronautica și marina, atribuțiile Consiliului Superior al Armatei;

c) *Comitetul consultativ al Materialelor,* pentru înzestrarea aeronauticei și marinei cu material și armament nou.

In cadrul organizației acestui minister, dar bucurându-se de o conducere autonomă, funcționează *Casa Fondului Național al Aviației* a cărei menire este să culeagă produsul tuturor taxelor instituite în favoarea aviației.

X. MINISTERUL LUCRĂRILOR PUBLICE ȘI COMUNICAȚIILOR are îndatorirea de a studia și executa construcția tuturor lucrărilor mari ale Statului, județelor și comunelor, amenajarea cursurilor de apă și exploatarea lor, precum și a căilor de comunicație de orice fel. In sarcina acestui minister cade și

controlul lucrărilor edilitare şi de urbanism, potrivit legii organice speciale şi legii administrative din 27 Iunie 1936. El exercită deasemeni drepturile de tutelă, control şi supraveghere, asupra administraţiei Căilor Ferate, Poştelor, Telegrafelor şi Telefoanelor, şi asupra Casei muncii C. F. R.

Are următoarele direcţii speciale:

1. *Direcţia Apelor*, care studiază şi execută lucrările de amenajare a cursurilor de apă de interes general;

2. *Direcţia lucrărilor de edilitate, arhitectură şi urbanism;*

3. *Direcţia tehnică a drumurilor judeţene, vicinale şi comunale;*

4. *Direcţia căilor ferate particulare;*

5. *Secretariatul general* care are sub ordinele lui serviciul învăţământului technic, consiliul superior al apelor şi consiliul superior al comunicaţiilor cu atribuţiunile stabilite prin legile de organizare.

Pe lângă acest minister funcţionează următoarele administraţii separate:

a) Regia autonomă a Căilor Ferate Române (C.F.R.), care administrează întreaga reţea de căi ferate a Statului. In legătură cu aceasta, *Regia autonomă a Casei Muncii C.F.R.*, se ocupă de asistenţa sanitară şi asigurarea materială a personalului feroviar;

b) Direcţia generală a Poştelor, Telegrafelor şi Telefoanelor (P.T.T.), care exploatează serviciile de poştă şi telegraf, telefonul fiind concesionat unei societăţi particulare (Societatea Anonimă Română de Telefoane) cu capital străin pe baza legii din 4 Iulie 1930 şi a contractului care face parte integrantă din lege;

c) Direcţia generală a Drumurilor, care exploatează drumurile naţionale, urmărind în acelaşi timp modernizarea lor

XI. MINISTERUL AGRICULTURII ŞI DOMENIILOR are actualmente, organizarea şi funcţionarea determinată prin Decretul Lege din 2 Noemvrie 1936. El are menirea să promoveze economia agricolă a ţării şi să administreze domeniile Statului. In sarcina lui cad lucrările de expropriere şi împroprietărire.

Direcţiile sale speciale sunt:

1. *Direcţia Agriculturii*, în atribuţiile căreia intră opera de promovare a agriculturii şi a îndeletnicirilor similare ca viticultura, horticultura, sericicultura, apicultura, precum şi învăţământul agricol;

2. *Direcţia zootehnică şi sanitară veterinară*, cu menirea de a desvolta cultura animalelor şi a se ocupa de ameliorarea rasei lor;

3. *Direcţia aplicării reformei agrare*, care execută lucrările de împroprietărire;

4. *Direcţia Cadastrului*, care execută lucrările de măsurare a proprietăţilor din toată ţara, de irigare şi drenare a lor;

5. *Direcţia Regimului silvic*, care supraveghează întreţinerea şi exploatarea pădurilor şi ia măsuri pentru reîmpăduririle necesare;

6. *Serviciul vânătoarei şi pescuitului în apele de munte;*

7. *Serviciul de protecţia plantelor;*

8. *Serviciul personalului, statisticei, bibliotecii şi publicaţiilor.*

Pe lângă acest minister funcţionează ca instituţii autonome:

a) *Institutul de Cercetări Agronomice*, unde se fac cercetări ştiinţifice asupra florei agricole şi se studiază condiţiile ei în România;

b) *Institutul Naţional Zootehnic*, unde se întreprind cercetări asupra animalelor necesare hranei şi culturii pământului;

c) *Institutul de Cercetări şi Experimentări forestiere;*

d) *Institutul de Patologie veterinară;*

e) *Casa Grădinilor Publice*, care a luat asupră-şi administraţia grădinilor şi parcurilor publice;

f) *Casa Pădurilor Statului* (C.A.P.S.) având ca atribuţii, conservarea pădurilor, exploatarea lor în mod raţional şi împădurirea terenurilor unde pădurile au fost distruse;

g) *Administraţia comercială a Pescăriilor* (P.A.R.I.D.) având misiunea să asigure pescuitul şi comercializarea lui. Se ocupă în acelaşi timp de punerea în valoare a terenurilor din regiunea inundabilă a Dunării;

h) *Administraţia comercială a Colonizării* (Oficiul Naţional al Colonizării) care dispune şi supraveghează colonizarea agricultorilor lipsiţi de pământ pe proprietăţile Statului cum şi colonizarea românilor din alte ţări;

i) *Regia exploatărilor agricole şi zootehnice;*

j) *Administraţia exploatărilor agricole ale Statului.*

XII. MINISTERUL COOPERAŢIEI, creat prin legea din 1936, are ca atribuţii îndrumarea şi controlul activităţii cooperatiste.

Acest minister are ca organe superioare de conducere:

1. *Casa Centrală a Cooperaţiei* şi

2. *Consiliul Superior al Cooperaţiei.*

Pe lângă Ministerul Cooperaţiei funcţionează ca organe autonome:

a) *Banca Centrală a Cooperaţiei* care asigură creditul întreprinderilor cooperative, centralizează şi canalizează fondurile lor de rezervă;

b) *Centrala cooperativă de Producţie, Aprovizionare şi Valorificare agricolă* (Cecopava) care tinde a se impune în operaţiile mari de aprovizionare, care a luat asupră-şi, de curând, aprovizionarea armatei cu cereale şi furaje. Acestei Centrale îi revine sarcina, ca lucrând cu stocuri mari de produse, să influenţeze favorabil, preţul produselor agricole;

c) *Centrala cooperativă de Consum;*

d) *Centrala cooperativă de Indrumare, Organizare şi Control.*

XIII. MINISTERUL INDUSTRIEI ŞI COMERŢULUI se ocupă de protecţia şi îndrumarea industriei şi comerţului şi de armonizarea activităţii acestor factori ai economiei naţionale.

Are următoarele direcţii speciale:

1. *Direcţia Industriei*, care controlează întreaga activitate industrială şi procede la raţionalizarea şi normalizarea producţiei industriale;

2. *Direcția Comerțului*, care controlează întreg comerțul interior și exterior al țării;

3. *Direcția Minelor*, care ia măsurile necesare pentru punerea în valoare a zăcămintelor miniere ale Statului, pentru conservarea și exploatarea zăcămintelor miniere de orice fel, pentru protecția industriei extractive, pentru asigurarea consumului intern, etc.;

4. *Direcția măsurilor, greutăților și metalelor prețioase*, care are în sarcina sa aplicarea legilor sistemului metric, întreținerea și verificarea măsurilor și greutăților și analiza și controlul metalelor prețioase și a obiectelor din aceste metale;

5. *Direcția valorificării bunurilor Statului*, cu misiunea de a pune în valoare proprietățile miniere și petrolifere ale Statului;

6. *Direcția Energiei*, care tinde a capta și a folosi izvoarele de energie ce le oferă natura;

7. *Direcția redevențelor și impozitelor miniere*, care se ocupă de redevențele cuvenite Statului din exploatările miniere și de taxele din exploatarea minelor.

Pe lângă Ministerul Industriei și Comerțului funcționează:

a) *Institutul Geologic al României*, care face cercetări și studii asupra teritoriului României din punct de vedere geologic, determinând pentru fiecare localitate constituția solului și posibilitățile de exploatare. Tot el întocmește harta geologică a țării;

b) *Institutul Național de Export*, care studiază piețele străine și caută a câștiga debușeuri în străinătate pentru mărfurile și produsele noastre;

c) *Regia întreprinderilor miniere și metalurgice din Ardeal* (R.I.M.M.A.), care se ocupă în mod special cu exploatarea subsolului ardelean.

La acest minister se întrunește *Delegația economică a guvernului*, compusă din toți miniștrii departamentelor cari au un rost economic, și care este forul suprem de îndrumare a comerțului și industriei țării. Ea decide natura raporturilor economice cu străinătatea. Ea a înlocuit Consiliul Economic național, înființat în 1932 și care a avut o durată foarte scurtă.

XIV. MINISTERUL MUNCII, SĂNĂTĂȚII ȘI OCROTIRILOR SOCIALE are organizarea fixată prin decretul din 22 August 1936 și se ocupă de aplicarea legislației muncitorești și de întreaga politică a muncii. Are în sarcina sa asigurarea sănătății publice prin combaterea epidemiilor și a plăgilor sociale, organizarea asistenței sociale și ocrotirea celor slabi și infirmi.

Direcțiile sale speciale sunt:

1. *Direcția Muncii*, care se ocupă cu toate problemele referitoare la organizarea muncii și la ocrotirea muncitorilor; are în sarcina sa învățământul muncitoresc;

2. *Direcția Sănătății*, căreia îi revine organizarea aparatului sanitar, supravegherea și controlul spitalelor, farmaciilor, stațiilor balneo-climatice;

3. *Direcția Ocrotirilor Sociale*, care se ocupă de asistența socială, de ocrotirea copiilor părăsiți și a defectivilor, de puericultură și de igiena școlară;

4. *Economatul.*

Instituții în legătură cu acest minister sunt:

a) *Oficiul Național al Invalizilor, Orfanilor și Văduvelor* (I.O.V.) care exercită acțiunea de asistență și de protecțiune a invalizilor, orfanilor și văduvelor de războiu;

b) *Casa Sănătății*, care se ocupă cu înzestrarea spitalelor și sanatoriilor de Stat din toată țara;

c) *Casa Centrală a Asigurărilor Sociale;*

d) *Casa Construcțiilor;*

e) *Regia publică comercială a Loteriei de Stat;*

f) *Liga națională contra tuberculozei.*

V. SERVICIILE PUBLICE CENTRALE

Legea de organizare și administrare pe baze comerciale a intreprinderilor și bunurilor publice din 15 Martie 1929, reglementează organizarea și administrarea tuturor intreprinderilor, instituțiunilor, exploatărilor și instituțiunilor publice sau serviciilor care le compun și care nu au atribuțiuni exclusiv administrative; deasemenea reglementează toate bunurile și drepturile care fac parte din domeniul public sau privat al Statului, județelor, comunelor sau din domeniul altor instituțiuni de utilitate publică, care se găsesc sub controlul administrațiilor publice. Scopul acestei legi a fost să mărească randamentul economic al acestor intreprinderi prin adoptarea unor procedee mai suple și mai practice, atât în ceeace privește organizarea cât și funcționarea lor.

Această lege a înlocuit legea din 1924 privitoare la comercializarea bunurilor și întreprinderilor economice ale Statului. Legea din 1924 a urmărit stabilirea de reguli speciale de organizare și funcționare, în scopul de a asigura o mai bună producțiune. Modificarea acestei legi din 1924, după cei cinci ani de aplicare, s'a impus din următoarele motive:

a) legea nu reglementa situațiunea tuturor bunurilor aparținând Statului și subdiviziunilor administrative;

b) aplicarea sa dovedise defectele care trebuiau îndreptate și lipsurile care trebuiau împlinite;

c) era mai bine să se legifereze toate formele posibile de exploatare, lăsând — cum arată autorul expunerei de motive a legii din 1929 — «*calea evoluției deschisă pentru fiecare din formele existente de organizare și administrare a bogățiilor Statului nostru, și lăsând deopotrivă deschisă calea selecțiunii naturale între aceste forme*». Legea din 1924 se mărginea să reglementeze doar anumite forme de exploatare. Controlul pe de altă parte nu era suficient organizat; lipsurile și defectele de organizare și funcționare au condus pentru unele intreprinderi care au aplicat prescripțiunile acestei legi, la deficite considerabile.

Legea din 1929 reglementează următoarele forme de exploatare: *arendarea sau închirierea, concesiunea, regia publică comercială, regia mixtă, regia cooperativă,* sau *o combinație din două sau mai multe din aceste forme.* Legea nu acordă preferință nici uneia din formele de organizare, ci împrejurările economice, comerciale și industriale generale, natura bunurilor și întreprinderilor însăși, experiența și rezultatele activită-

ţii lor, sunt elementele determinante în privinţa alegerii formelor aplicabile.

Unii au găsit această însuşire a legii fericită. Alţii, în cursul desbaterilor parlamentare, au criticat-o. Experienţa de până acum a dat dreptate celor dintâi.

Un fapt interesant de semnalat este acela că *Regia Cooperativă* nu s'a aplicat încă, adică tocmai forma în care autorul expunerei de motive a legii din 1929 vedea o creaţiune *originală, fericită* şi *necesară* pentru administraţiunea noastră.

Nu este locul să facem aci o critică a acestui sistem de organizare administrativă rezultând din legea dela 1929, dar chiar din studiul ei se desprinde necesitatea unei reorganizări:

1. reducerea serviciilor, de orice natură ar fi ele, prin concentrarea atribuţiunilor după natura lor;

2. regruparea serviciilor şi direcţiunilor, după materii, atât în scopul suprimării conflictelor de atribuţiuni şi a suprapunerii activităţilor administrative, cât şi a simplificării aparatului administrativ;

3. organizarea metodică a serviciilor de coordonare administrativă prin crearea organelor de coordonare: *sintetică*, între ministere şi serviciile publice centrale, *interioară*, în cadrul ministerelor şi serviciilor publice centrale, *exterioară*, între ministere şi diviziunile administrative teritoriale sau serviciile exterioare;

4. mărirea structurei organice şi a competenţei administrative a Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, cu dreptul de a lua deciziuni obligatorii privitoare la controlul acţiunii, la verificarea rezultatelor şi la indicarea transformărilor, cari se impun în organizarea ministerelor;

5. suprimarea unui număr important de regii publice comerciale şi adoptarea acestor forme numai pentru serviciile cu caracter economic;

6. organizarea muncii administrative;

7. organizarea metodică a ierarhiei funcţiunilor administrative.

i. v. g.

BIBLIOGRAFIE

I. C. Filitti: Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române. (Extras din « Rev. de Drept Public »), 1929.

I. C. Filitti: Clasele sociale în trecutul românesc. (Extras din « Convorbiri Literare »), 1925.

G. Fotino: Contribution à l'étude des origines de l'ancien droit coutumier roumain. Paris, 1926.

C. Giurescu: Despre boieri. Bucureşti.

C. C. Giurescu: Contribuţiuni la studiul marilor dregătorii. Bucureşti.

I. Bogdan: Documentele lui Ştefan cel Mare. Bucureşti.

Bujoreanu: Colecţiune de legiurile României. 1873.

A. D. Sturdza: Acte şi documente privitoare la Istoria Renaşterii României. Bucureşti.

Paul Negulescu: Les principes dominants de l'organisation administrative roumaine, în «Rev. de Drept Public», anul I.

Paul Negulescu: La constitution et le régime politique en Roumanie, în « Roumanie » (Col. « La Vie Juridique des Peuples »). Paris, 1933.

Anibal Teodorescu: L'administration centrale en Roumanie, în « Roumanie » (Col. « La Vie Juridique des Peuples »). Paris, 1933.

C. Argetoianu: Descentralizarea administrativă şi organizarea regională a Ţării, în « Rev. de Drept Public », anul I.

Ion V. Gruia: Descentralizarea administrativă şi organizarea regională a Ţării, în « Rev. de Drept Pubic », anul I.

Ion V. Gruia: Orientări noui în organizarea serviciilor publice, în « Rev. de Drept Public », anul III.

Ion V. Gruia: Procedeele tehnice şi comerciale în organizarea serviciilor publice, în « Rev. de Drept Comercial », 1935.

Dimitrie G. Maxim: Ordinea publică după noua lege administrativă, în « Rev. de Drept Public », anul II, pag. 61.

P. Strihan: Contribuţiuni la studiul juridic al regiei publice comerciale, în « Rev. de Drept Comercial », 1935.

STEMA ŢĂRII ROMÂNEŞTI ÎN ISTORIA PATRIARHILOR ANTOHIEI, 1702

ADMINISTRAŢIA LOCALĂ IN ROMÂNIA

Statul modern conceput ca forma supremă de organizare a vieţii sociale, cuprinde în limitele sale, organisme particulare, adevărate celule sociale înzestrate cu o viaţă specifică.

Acestea constitue de fapt structura statului. Organele acestuia nu tind decât să exprime cât mai bine legile de colaborare ale acestor multiple unităţi.

Tradiţia unui stat cunoaşte, în limitele acestui sistem celular, o imensă diversitate.

Statul românesc, deşi reprezintă un exemplu aproape perfect de stat unitar naţional — întrucât populaţia sa este din punctul de vedere al limbii şi al tradiţiilor sale de o unitate aproape perfectă — s'a constituit totuşi pe baza unor organisme locale străvechi.

Profesorul Iorga arată în paginile acestei Enciclopedii că bazele celor mai multe localităţi din România pot fi considerate milenare. Dregătorii lor români au luat loc în scaunul de judecată al romanilor, care şi acela se aşezase în mijlocul unei formaţiuni sociale pe bază tracică.

Ptolomeu indică vreo 40 de oraşe existând în Dacia, sub dominaţiunea romană.

Dintre oraşele Daciei, cinci se bucurau de aceleaşi drepturi ca şi oraşele Italiei; celelalte erau oraşe peregrine sau supuse.

Diviziunile teritoriale apar în Principatele române din cele mai vechi timpuri: *judeţele* în Muntenia, şi *ţinuturile* în Moldova.

In Moldova, pe lângă ţinut, mai apare din cele dintâi timpuri şi o altă organizare teritorială, ce se întâlneşte şi în Ungaria pe urma unei influenţe slave, şi anume aceea a *ocolurilor*: mai multe sate sunt grupate într'o circumscripţie administrativă în jurul unui târg. Avem astfel în unele ţinuturi ale Moldovei sate « de sub ascultarea ocolului târgului », sau ce « umblă cu ocolul târgului » şi alte sate ce « umblă cu ţinutul ». Este de observat de altfel că, spre deosebire de ce se petrece în Muntenia, cele mai multe ţinuturi ale Moldovei poartă numele oraşelor de reşedinţă, ceea ce arată că aceste circumscripţii administrative sunt posterioare reşedinţelor lor şi formate în jurul acestor reşedinţe.

ISTORICUL ADMINISTRAŢIEI LOCALE

DELA ORIGINI PÂNĂ IN SEC. XVI.

In genere, în Moldova, au coexistat dregători ai ţinuturilor şi dregători ai ocoalelor, între cari se iveau adeseaori rivalităţi jurisdicţionale. Avem astfel, din vechi, pentru ţinuturile Moldovei, dregători cu titulaturi diverse.

Mai întâi, *pârcălabii*, de obiceiu câte doi, comandanţi ai cetăţilor întărite, cu mare importanţă militară, şi ai ocoalelor respective. In secolul XV, pârcălabii dela Cetatea Albă, Chilia, Neamţ, Cetatea Nouă (adică Roman), Hotin şi Orheiu, luau loc în sfatul domnesc. In sec. XVI, această situaţie eminentă o mai au pârcălabii de Hotin, Neamţ şi Roman.

Avem apoi, în Moldova, simpli pârcălabi de ţinuturi, iarăşi de obiceiu câte doi. Aşa spre pildă, pârcălabii de Cotnari, cari din sec. XVI depindeau, se înţelege de ce, de marele paharnic; pârcălabii de Iaşi, cari tot pe atunci luau loc în divanul domnesc.

Alte ţinuturi ale Moldovei, erau cârmuite de *staroşti*, titlul polon al castelanilor. Staroşti se întâlnesc din vechile timpuri şi în ţinuturile în care se aflau şi pârcălabi comandanţi ai cetăţilor şi ocoalelor respective. Astfel în sec. XV, avem pârcălabi de Neamţ şi staroşti de Neamţ, iar în sec. XVII, portari şi pârcălabi de Neamţ şi pârcălabi de ţinutul Neamţului. Până în sec. XVI, starostele şi pârcălabul de Hotin sunt doi dregători deosebiţi. De asemenea încă din sec. XV, dregătorul ţinutului Sucevei se numeşte staroste, iar al cetăţii poartă titlul de *portar*. Titlul de pârcălab al cetăţii Suceava nu apare decât în sec. XV, ca legat de funcţia de *hatman*, comandant al oştirilor, creată atunci. Staroşti se numeau şi dregătorii ţinuturilor Cernăuţi şi Putna.

La Botoşani, Dorohoi, Câmpulungul Moldovenesc, Vrancea, căpeteniile ţinutului purtau titlul de *vornic*.

Căpeteniile ocoalelor au purtat însă totdeauna titlul de pârcălabi şi ei percepeau vama locală, numită chiar « pârcălăbie ».

Cât priveşte Muntenia, cetăţile au fost prea puţine la număr. Pârcălabii cetăţii Poenari figurează din când în când în sfatul domnesc în prima jumătate a sec. XVI. Intâlnim însă din sec. XV *judecotori* sau *judeţi*, *pârcălabi* şi *vornici*, cari par să fi fost totodată dregători ai oraşelor principale din judeţe şi ai judeţelor înseşi. Din sec. XIV « Ţara Severinului », aproape corespunzătoare judeţului Mehedinţi, cu sau fără cetatea Severinului, a fost administrată de un dregător important, numit *ban*. Dela 1419, odată cu pierderea definitivă a cetăţii Severinului, banii au fost dregători ai teritoriului format din judeţul Me-

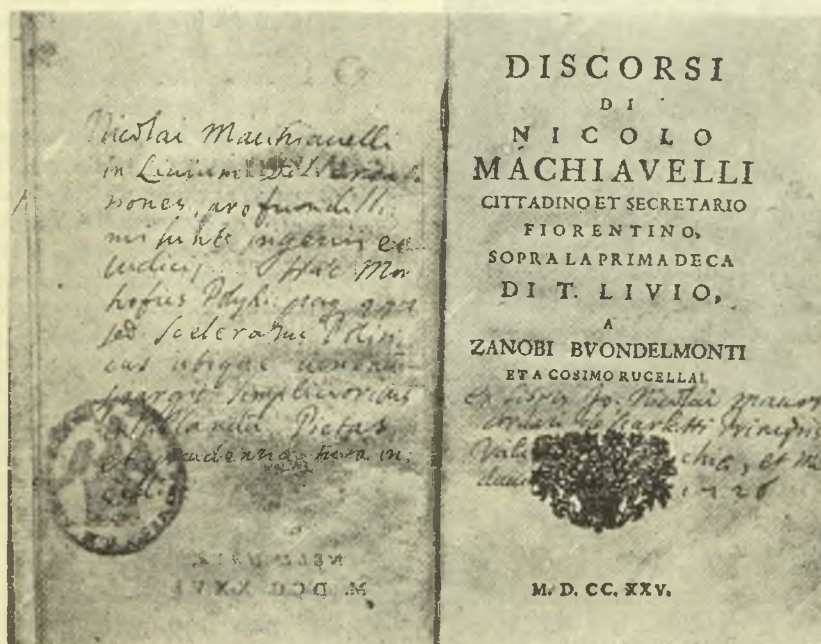
hedinţi şi o bună parte din Gorj, cu reşedinţa la Tismana. După înfiinţarea, la sfârşitul aceluiaşi secol, a băniei Olteniei întregi, întâlnim, în afară de marele ban, bani de judeţ, pe cât se pare numai pentru judeţul Jiului, sau Mehedinţi şi numai până în sec. XVII, şi subalterni *bănişori*.

Titlul de *vornic* a persistat până la mijlocul veacului al XVIII-lea, la Câmpulung şi Târgovişte. Acesta a şi fost titlul aflat şi menţinut de austriaci, pentru administratorii judeţelor, în timpul ocupaţiei Olteniei dela 1718 la 1739.

Dregătorii diviziunilor administrative depindeau, în Oltenia de marele ban, în Muntenia şi Moldova de marii vornici.

Oraşele şi târgurile noastre, născute din aglomerări săteşti, sau de colonişti străini, în jurul reşedinţelor domneşti, sau al popasurilor comerciale, au dus totdeauna o viaţă strâns legată de moşia pe care s'au desvoltat. Târgoveţii şi orăşenii dela noi rămâneau în cea mai mare parte plugari pe moşia târgului, ca până azi în periferiile unora din oraşele noastre. Viaţa lor nu se deosebea mult de a ruralilor. Aveau, ca şi ruralii, îndatoriri către proprietarul moşiei respective, particular sau Domn; erau, ca şi ruralii, subordonaţi autorităţii centrale a Domnului.

In Occident, comuna a apărut în evul mediu ca unire de locuitori juraţi a se apăra împotriva arbitrariului seniorului, sau a fost creată prin emanciparea acordată, benevol ori silit, de senior. Odată înfiinţată, comuna trăia într'o perpetuă defensivă faţă de senior, în stare de ostilitate, care se manifesta şi prin zidurile ce foarte des o înconjurau şi prin miliţia proprie ce întreţinea. In sânul comunei occidentale, astfel izolată ca o insulă în mijlocul teritoriului feodal, s'a desvoltat o clasă aparte, cu o viaţă deosebită de a populaţiei rurale vecine, o clasă de oameni solidari prin profesiunile şi interesele lor diferite de ale celor dela ţară. Izolarea cetăţenilor îi silea la specializări în îndeletniciri deosebite de ale ruralilor, îi împiedeca de a se confunda cu celelalte categorii sociale şi-i consacră cu timpul ca o clasă aparte, burghezimea.

DISCORSI
DI
NICOLO
MACHIAVELLI
CITTADINO ET SECRETARIO
FIORENTINO,
SOPRA LA PRIMA DECA
DI T. LIVIO,
A
ZANOBI BVONDELMONTI
ET A COSIMO RUCELLAI.
M. D. CC. XXV.

DISCORSI DE MACHIAVELLI
EXEMPLAR ADNOTAT DE NICOLAE MAVROCORDAT, DOMNUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI
(După *N. Georgescu-Tistu*, Bibliografia literară română)

Tocmai din cauza acestei origini a ei, se desvoltă în burghezime o concepţie de drept deosebită de a societăţii feodale înconjurătoare. De o parte, ideea egalităţii măcar civile şi a libertăţii muncii; de altă parte, concepţia feodală a unei societăţi compuse din stăpâni şi şerbi.

La noi, unde n'a existat feudalitate, comuna nu s'a desvoltat în sensul medieval occidental, nici nu a înfiripat o burghezime.

Oraşele şi târgurile noastre se foloseau de moşia din jurul lor, fie în virtutea unor acte domneşti, dacă moşia era domnească, fie prin învoieli cu proprietarul particular al moşiei. Odată ce se desvolta un târg mai însemnat sau un oraş, interesul comercial sau poitic impunea ca locul aşezării să fie privit ca loc domnesc. Dacă deci oraşul sau târgul se desvoltase pe o proprietate particulară, Domnul intervenia pentru a răscumpăra locul şi a-l hărăzi târgului spre folosinţă. Invers, Domnii s'au considerat totdeauna stăpâni ai moşiilor târgurilor, de care puteau dispune după plac, chiar în favoarea unor particulari. Târgurile rămase pe moşii particulare s'au emancipat cu vremea prin răscumpărare dela proprietari.

Oraşe au existat la poalele Carpaţilor înainte de întemeierea Principatelor şi aveau o organizare municipală împrumutată din Ardeal, unde era de origine occidentală. Această organizare a fost extinsă apoi şi asupra oraşelor ce s'au desvoltat posterior întemeierii statelor, dar din oraşe şi târguri n'a lipsit niciodată dregătorul domnesc, dependent de marele vornic.

Autoritatea comunală se compunea din *şoltuz* sau mai rar « voit », în Moldova, din *judeţ* în Muntenia, asistat de 12 *pârgari* sau *juraţi*, aleşi de târgoveţi.

Autoritatea centrală domnească era reprezentată, în Moldova, prin *vornicii de târg* sau *ispravnicii de târg* cari, pe lângă atribuţiile administrative şi fiscale aveau şi atribuţii judecătoreşti. Judecau asistaţi uneori de « oameni buni » cari însă îndeplineau un rol mai mult pasiv, de martori la judecată.

In Muntenia, se constată, din vechi, *judecători*, *pârcălabi*, *vornici* şi *vameşi* de oraşe. Atribuţia

NICOLAE MAVROCORDAT
(După o gravură contemporană. Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

principală a pârcălabilor de oraşe din Muntenia era de a percepe vama internă în târguri şi în satele dimprejurul târgului. Voinţa domnească le putea însă lărgi competenţa. Principalii pârcălabi de târg din Muntenia au fost cei din Târgovişte şi cei din Câmpulung, zişi dela mijlocul sec. XVII ispravnici, iar din mijlocul sec. XVIII epistaţi. Vornicii de târg din Bucureşti, sunt adeveriţi în sec. XVII.

In amândouă Principatele autoritatea slujbaşilor comunali era fireşte slăbită prin prezenţa dregătorilor domneşti, mai ales în localităţile de reşedinţă ale dregătorilor de ţinuturi. Vedem pe aceşti dregători intervenind adesea în atribuţiile şoltuzilor, sau judeţilor şi pârgarilor, nu numai pentru executarea ordinelor domneşti privitoare la târg, dar chiar şi în afaceri de competenţă comunală, ca spre pildă în adeverirea transacţiilor dintre târgoveţi.

Atribuţiile şoltuzilor sau judeţilor şi pârgarilor erau următoarele:

a) păzeau hotarele târgului; când Domnul dăruia din preajma târgului vreun loc sau moşie unui particular, delimitau această parte;

b) cercetau «inpietrind» şi «stânjenind» toate pricinile de proprietate din cuprinsul târgului şi al moşiilor lui;

c) întăriau vânzările de locuri şi prăvălii din hotarul târgului;

d) vindeau la nevoie din averea târgului;

e) repartizau dările şi prestaţiile către Stat şi către târg ale târgoveţilor şi ale ţăranilor de pe moşiile târgului;

f) administrau veniturile târgului; percepeau dările cuvenite târgului dela târgoveţi şi dela sătenii cari erau sub «ascultarea» lui şi cari erau zişi în vechile timpuri «săraci» şi «mişei»; perceperea şi executarea dărilor şi prestaţiilor către Stat se făceau de obiceiu prin slujbaşii domneşti, cari aveau şi dreptul de a pronunţa gloabe, adică amenzi, uneori însă şi prin autorităţile comunale;

g) pronunţau pedepse în lovituri de toiege, sau amenzi (gloabe) în folosul şoltuzului, cu drept însă de apel la judecata Domnului, care delega un dregător înaintea căruia se înfăţişau autorităţile comunale şi împricinatul;

h) în vechile timpuri, târgurile principale, prin şoltuzii şi pârgarii lor, corespundeau direct cu cetăţile săseşti de peste munţi, ba chiar încheiau înţelegeri comerciale cu vecinii;

i) în sfârşit, numai judeţul sau şoltuzul şi pârgarii împreună, puteau întrebuinţa peceţile târgurilor şi oraşelor, din care mai multe ni s'au păstrat.

Cât priveşte satele, nu trebue uitat că ele nu erau decât aşezări fireşti formate, ca şi *vicus* în imperiul roman, ca şi *villa* de pe vremea Merovingenilor, din locuinţele proprietarilor înconjurate de ale colonilor de o parte, şi din domeniul proprietarilor, cultivat de coloni sau cu ajutorul lor, de altă parte.

De aceea nu poate fi vorba în trecutul nostru de comune rurale cu personalitate juridică şi nu există în trecutul nostru un drept unitar al comunităţii săteşti, ci numai o colectivitate a drepturilor membrilor grupurilor proprietare.

Domnii aveau şi ei, pe de o parte, proprietăţile lor personale, iar pe de alta erau stăpâni ai pământurilor cari nu apucaseră să intre în proprietate particulară, zise *moşii domneşti*, adică domeniul Statului, şi de care puteau dispune după plac.

Ţăranii aşezaţi pe moşii domneşti, n'aveau îndatoriri decât către Domn; cei aşezaţi pe moşii particulare, fie şi ale mânăstirilor şi târgurilor, aveau îndoite îndatoriri, către proprietar şi către domnie.

Până la întemeierea Principatelor române, cnezii proprietari erau totodată judecători ai oamenilor de pe moşia lor. De atunci încoace însă termenii de *cneaz, judec,* sau *jude* în Muntenia, de *judeţ* în Moldova, nu mai desemnează decât pe omul liber, pe proprietar şi pe stăpânul iobagului. Atribuţiile judecătoreşti în sate le-a exercitat dregătorul domnesc, judecătorul sau judeţul în Muntenia, judeţele în Moldova, afară de cazul când Domnul scutea vreun sat de amestecul slujbaşilor Statului şi delega astfel proprietarului dreptul de judecată asupra oamenilor săi.

Din sec. XVI, reprezentanţii Domnului în sate s'au numit în Moldova *vornicei* şi *vătămani;* în Muntenia *pârcălabi, vornicei* şi *bănişori;* ai proprietarilor, de preferinţă, *vătămani* în Moldova, *pârcălabi* în Muntenia.

Aveau atribuţii de poliţie, de judecată şi de cisluire, adică de repartizare, precum şi de strângere a dărilor.

Spre sfârşitul sec. XVII şi începutul celui următor, vătămanii şi vorniceii în Muntenia, dependenţi, prin dregătorii de ţinuturi, de marii vornici,

aveau o sferă deosebită de competenţă: a vătămanilor şi pârcălabilor era mărginită la raza satului, a vorniceilor se extindea şi asupra domeniului, precum şi asupra « cătunelor » lăturaşe ce se constată măcar dela începutul secolului XVIII. Vornicеii aveau paza ţarinelor şi percepeau în folosul marilor vornici amenzile pe vitele găsite de pripas.

Şi la noi, ca în Occident în vechile timpuri, satele, spre deosebire de oraşe, n'au cunoscut o organizare municipală.

DIN SEC. XVI PÂNĂ LA 1733

In alcătuirea socială iniţială a Principatelor române o schimbare adâncă s'a produs odată cu o fiscalitate excesivă impusă din sec. XVI, de cerinţele tot crescânde ale turcilor şi s'a repercutat asupra vechii organizări administrative.

In sânul nobilimii teritoriale a început de atunci un dureros proces de selecţie naturală nemiloasă. Foarte mulţi proprietari sărăcesc, pentrucă nu mai pot face faţă totodată îndatoririi ostăşeşti şi impozitelor tot mai numeroase.

De altă parte, numărul oamenilor liberi fără pământ a crescut considerabil.

Acestor cetaşi sau breslaşi, li s'au acordat oarecare avantagii fiscale faţă de contribuabilii de rând, în schimbul îndeplinirii gratuite şi cu schimbul a slujbelor subalterne ale Statului în vreme de pace şi a prestării serviciului ostăşesc în timp de războiu.

Aceştia, împreună cu feciorii de boieri cari nu apucau să intre în dregătorii, precum şi alţi mici proprietari şi oameni liberi, au fost grupaţi în cetele slujitoreşti, subordonate marilor dregători dela centru, înmulţindu-se astfel considerabil numărul micilor subalterni ai acestora, bănişori, vornicei, postelnicei etc., pe cari i-am întâlnit în studiul vechii administraţii centrale a Principatelor.

Asupra tuturor acestor cete s'a extins vechea organizare ostăşească.

Astfel întâlnim prin sate, din secolul XVI şi mai ales XVII, diferite feluri de mici unităţi de slujitori, civili şi militari, comandate de ceauşi sau stegari; mai multe sate formau plaiuri, popoare, sau plăşi, cu sutaşi, hotnogi, sau iuzbaşi ai feluritelor categorii de slujitori şi în sfârşit, în centrele principale ale ţinuturilor, erau diverşi căpitani de slujitori în Muntenia, căpitani sau vătafi de slujitori în Moldova.

Mai mari peste aceştia, în unele ţinuturi ale Moldovei, întâlnim marii vătafi. Astfel la Iaşi, în secolul XVI, pe lângă pârcălabi de ţinut, întâlnim un mare vătaf, şeful organizaţiilor slujitoreşti. Tot aşa, marii vătafi ce se întâmpină în secolul XVI la Suceava, Lăpuşna, Bacău, nu erau cârmuitori ai ţinutului, ci comandanţi ai slujitorilor. In secolul XVII, pentru ţinuturile Orhei, Soroca şi Lăpuşna, avem un mare serdar, şi în acelaşi timp câte un pârcălab, aceştia cârmuitori ai ţinuturilor, pe când serdarul era şeful organizaţiei slujitoreşti şi păzitorul marginei.

In Muntenia propriu zisă, iar în Oltenia, pe cât se pare, numai în Mehedinţi, unul din căpitanii de slujitori din judeţe, a devenit şi dregător al judeţului. Intr'adevăr, izvoare din secolul XVIII ne spun că până la reforma lui Const. Vodă Mavrocordat, aproape de mijlocul acelui veac, cârmuitorii judeţelor erau căpitanii, iar de altă parte nu se adevereşte să fi existat şi în toate judeţele Munteniei, ca în ţinuturile Moldovei, câte un mare căpitan, şef al căpitanilor diferitelor steaguri din judeţ. Asemenea « mari căpitani » nu se constată decât în două judeţe de margine: la Cerneţi, reşedinţa judeţului Mehedinţi, şi la Focşani şi se numeau amândoi « mari căpitani de margine ».

CONSTANTIN MAVROCORDAT
DOMN AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI ŞI AL MOLDOVEI
(Litografie de *Liotar*, Col. Academiei Române)

Toţi aceşti slujbaşi aveau atribuţii ostăşeşti, administrative şi judecătoreşti. Erau judecători şi globnici, adică pronunţau pedepse şi le şi executau. Numai dreptul de a osândi la moarte era rezervat marilor vornici, iar în Oltenia marelui ban.

DELA 1733 LA 1831

Constantin Mavrocordat, în cursul primelor lui domnii în amândouă Principatele, între anii 1733 şi 1749, a vrut să reducă numărul acestor privilegiaţi, spre a spori pe cel al birnicilor.

A redus deci numărul slujitorilor militari, deveniţi inutili din cauza incălcării tot mai accentuate a Turciei asupra autonomiei Principatelor. Cei rămaşi servind mai ales în capitală, marele spătar în Muntenia şi marele hatman în Moldova, au fost aduşi a îndeplini şi rolul unor prefecţi de poliţie ai periferiilor capitalei pe când centrul depindea de marele agă.

CURTENI CĂLĂRI, 1782
(Ilustrație de *Petrache Zugravul*, la un manuscris din colecția Academiei Române)

A desființat aproape cu totul acea puzderie de mici slujbași privilegiați cari erau slujitorii civili de prin sate, subordonați diferiților mari dregători dela centru. Au rămas în ființă, în amândouă Principatele, postelniceii, dar numai ca o ultimă treaptă boerească în care se putea ajunge prin voința domnească și, tot așa, în Moldova, logofeții de divan și cei de vistierie. Reducerea numărului slujitorilor civili era cu atât mai justificată cu cât nu mai aveau să fie chemați la oaste în caz de războiu, iar pentru îndeplinirea serviciilor lor din timp de pace, un număr mult mai restrâns era suficient.

De acum înainte slujitorimea rămasă era redusă la rolul unei jandarmerii rurale, unui corp de grăniceri, de gardieni ai închisorilor, de slujbași poștali și de perceptori. Organizarea rămânea tot cea veche: în sate, grupuri comandate de ceauși sau stegari și deasupra acestora, în ocoale, popoare, sau plăși, căpitani, cari în Moldova depindeau de marele hatman, iar în Muntenia de marele spătar. La reședința dregătorilor de județe se afla de asemenea un post de slujitori, ziși de scaun, sub comanda unui căpitan. Numai în Moldova a persistat în unele ținuturi, precum la Iași, în afară de căpitanii de ocoale sau de margine, și câte un mare căpitan. Serviciul se făcea cu schimbul, deobiceiu câte o săptămână din două. In vremea liberă slujitorii puteau avea orice îndeletnicire.

In legătură cu reforma privitoare la slujitori, Mavrocordat a mai realizat o reformă. După expresia cronicarului Ion Canta, «a dat ținuturile cu slujbele (adică cu strângerea dărilor), pe mâna a câte doi ispravnici».

Aceasta înseamnează că a concentrat în mâinile acestora toată autoritatea în ținuturi, restrângând atribuțiile căpitanilor de slujitori. Tot odată, ca perceptori ai dărilor, ispravnicii deveneau dependenți și de marele vistier.

De altă parte, ispravnicii aceștia de județe au fost porecliți de contimporanii reformei «boieri judecători», din cauza atribuțiilor judecătorești ce li s'au dat asupra «tot obrazul, orice breaslă ar fi». Aceasta însemnează că și atribuțiile judecătorești în județe, dela reforma lui Constantin Mavrocordat încoace, n'au mai fost exercitate decât numai de ispravnici, cu excluderea oricăror alți slujbași, ceea ce era evident o ușurare pentru locuitori. Mavrocordat a socotit că nu se cuvenea ca atâți slujbași să fie și globnici și judecători. Astfel, ispravnicii instituiți de Mavrocordat puteau fi comparați cu acei dregători de circumscripții, cu atribuții cumulate, din Franța, numiți «baillis» și «prévôts».

In județele dela munte au fost menținute circumscripțiile cunoscute din vechi sub numele de plaiuri, adică grupele de sate de slujitori — plăeși însărcinați cu paza marginei, a trecătorilor și cu asigurarea ordinei —, sub comanda, în Muntenia, a vătafilor de plai, dependenți de marele vornic, iar în Moldova a căpitanilor de plăeși, dependenți de marele hatman.

In județele dela șes însă, plășile slujitorești de mai înainte au fost date pe seama unor subalterni ai ispravnicilor, ziși în Moldova ocolași, iar în Muntenia, cu termenul generic pentru toți agenții de execuție, *zapcii*.

Nici edilitatea capitalelor nu lipsea din preocupările cârmuirii. Se întâlnesc chiar dispoziții privitoare la alinierea și lărgirea ulițelor prevăzându-se până și exproprierea în acest scop.

Dar încercările menite să curme abuzurile administrației erau osândite să rămâie platonice.

Astfel, spre pildă, trecătoare a fost dispoziția luată de Alexandru Ipsilanti la 1775, ca zapciii de plăși să nu mai fie numiți de ispravnici ci, ca și vătafii de plai, de însuși Domnul, după propunerea marelui vornic. Același Domn, tot atunci, a înființat în Muntenia, pe lângă reședințele de județe, în afară de căpitănia slujitorilor de scaun, un polcovnic de județ, cu slujitorii lui, ziși poterași, având menirea de a se duce, fie din ordinul ispravnicului, fie din al Domnului, în urmărirea răufăcătorilor. Titlul de polcovnic era uzitat de altfel tot numai în Muntenia și pentru comandanții rămășițelor de trupe de vânători și de seimeni. Polcovnicii de județ depindeau de marele spătar; totuși cei dela Craiova și Cerneți erau numiți după propunerea marelui ban, iar cel de București, prin marele agă. Ei s'au dovedit în curând a fi numai un organ de asuprire mai mult.

Tot de pe atunci apar și sameșii sau casierii județelor. In Muntenia, la 1795, marele vistier Enăchiță

CEREMONIA SUIRII PE TRON A LUI NICOLAE MAVROGHENI, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 17 MAI 1786
(După o pictură contimporană. Din *Marcu Beza*: Urme românești în Răsăritul ortodox)

Văcărescu luă dispoziția fericită, părăsită însă odată cu ieșirea lui din dregătorie, ca acești slujbași să nu poată fi înlocuiți decât pentru vină dovedită prin judecată dinaintea marelui vistier.

Zadarnice și dispozițiile din codul dela 1780 al lui Alexandru Ipsilanti, precum și instrucțiile dela 1797 ale acestui Domn cu privire la împlinirea îndatoririlor ispravnicilor, zapciilor de plăși și polcovnicilor de județe.

Același Domn, silit de plângerile proprietarilor, a reînființat la 1790 gloaba pe vitele de pripas, dar, în speranța că va împiedica abuzurile în perceperea ei, a făcut-o venit în folosul podítului ulițelor Bucureștilor, în loc de a o atribui marilor vornici după obiceiul dinainte de reforma lui Mavrocordat. Procedura prevăzută în codul lui Ipsilanti pentru perceperea acestei gloabe de către vornicii satelor, prezintă însă mai multe lacune față de cea introdusă de Grigore Ghica în Moldova la 1776 și care, admisă în urmă și de Regulamentul Organic, este în liniile ei generale, aceeași ce se urmează și azi.

In zadar repetatele ordine date de diferiți Domni dregătorilor « să părăsească fiecare din cele rău obișnuite trecute hotărîri », să nu îngăduie subalternilor « orânduiți cu zapcialâcuri... a jefui », ci « fieștecare să se mulțumească pe ceea ce este tahtul său drept, fără a se lăcomi ».

Finanțele Statului nu permiteau urcarea lefurilor ispravnicilor în așa chip încât, cum se rostea un act domnesc dela 1803, « să nu fie nevoiți spre urmărirea răului câștig și a nedreptății ».

Nici pedepsele, uneori chiar drastice, ce se aplicau destul de des funcționarilor abuzivi, nu puteau avea repercuții durabile, odată ce cauzele adânci, generatoare ale tuturor abuzurilor dăinuiau.

Prinsă și ea în vultoarea generală, clasa conducătoare ținea cu atât mai mult la privilegiile sale, cu cât acestea, fără a fi de altfel atât de întinse ca ale clasei similare din Franța spre pildă, nu aveau un temeiu nestrămutat. Conștientă de situația veșnic precară a membrilor ei, clasa conducătoare n'a încetat de a râvni la descătușarea politică și economică a Principatelor și de aceea a gravitat continuu spre marile puteri vecine fără concursul cărora era evident că izvorul suferințelor tuturor categoriilor sociale nu putea fi secat.

In urmărirea țelurilor ei orientale, Rusia a venit, din interes, în ajutorul acestor aspirațiuni. Spre sfârșitul secolului XVIII și începutul celui următor, s'au succedat numeroase « arzuri » adică plângeri ale

DOROBANȚI DE JUDEȚE
(După *Michel Bouquet*. Col. Academiei Române)

țării către Poartă, urmate de tot atâtea hatișerife împărătești făgăduind ușurări de dări și de rechiziții, plata cinstită a furniturilor și stabilitate măcar de câțiva ani a Domnilor, făgăduințe niciodată respectate.

De altă parte, curentul de idei al marei revoluții franceze s'a abătut și pe la noi. Spre sfârșitul sec. XVIII, boieri secundari din provincie îndrăznesc să se răsvrătească împotriva ordinelor domnești și să dea dovadă de « cuget a nesupunerii franțuzești ». Mai grav decât atât, țăranii chiar cutează să se ridice împotriva vechililor și până și a autorităților domnești.

Mișcarea lui Tudor Vladimirescu în Muntenia a fost izbucnirea violentă a nemulțumirilor ce clocoteau de mult în diferitele straturi ale societății și această sguduire s'a resimțit până la Constantinopol atrăgând, mai mult decât orice jeluire, atenția și a Rusiei și a Turciei asupra stării interne a Principatelor române.

DELA 1833 PÂNĂ LA MAREA UNIRE

Regulamentele Organice, elaborate, zece ani mai târziu, de o comisiune de 8 boieri, sub supravegherea Rusiei, aveau să aducă o transformație profundă în administrația locală a Principatelor.

Diviziunile teritoriale au rămas cele vechi. Căimăcămia Craiovei a fost însă desființată printr'un ofis al lui Kisseleff dela 13 August 1831. In Muntenia, o comisie a lucrat până la 1844 la modificarea hotarelor județelor, începând dela Olt și sporindu-le întinderea, astfel încât a dispărut județul Săcuenilor, care cuprindea câte o parte din actualele județe Prahova și Buzău. In Moldova s'au desființat, încă dela 1834 județele Hârlău, Cârligătura și Herța.

Iată cum rezuma Barbu Știrbei, viitorul Domn, într'un raport dela 1832 către generalul Kisseleff, vițiile administrației județene sub vechiul regim: *a)* ispravnicii cumulau atribuții administrative și judecătorești; *b)* în sistemul impozitului de repartiție, unitatea fiscală fiind grupul de indivizi, zis liude, ispravnicii trăgeau foloase personale din gruparea arbitrară în liude a birnicilor din sate; *c)* își făceau izvor de venituri din repartizarea între sate a rechizițiilor în natură, sau din corvezile pentru săvârșirea lucrărilor publice; *d)* zapciii, cari aveau sub administrația lor aproape 10.000 oameni, nu primeau decât 15 lei vechi leafă pe lună și-și mai cumpărau și posturile; *e)* sameșul (casierul) județului era retribuit cu 100 lei vechi lunar, dar plătea marelui vistier două mii, cinci mii, sau chiar 20.000 lei anual. Aceste abuzuri au putut fi curmate, măcar în parte, prin: *a)* sporirea lefurilor; *b)* separația atribuțiilor administrative și judecătorești; *c)* introducerea impozitului de cotitate; *d)* desființarea corvezilor și rechizițiilor în natură; *e)* săvârșirea lucrărilor publice prin contracte ori în regie cu sume din casa de rezervă, sau împărțite proporțional între dajnici; *f)* fixarea prețului zilei de lucru și al chiriei carelor sătenilor.

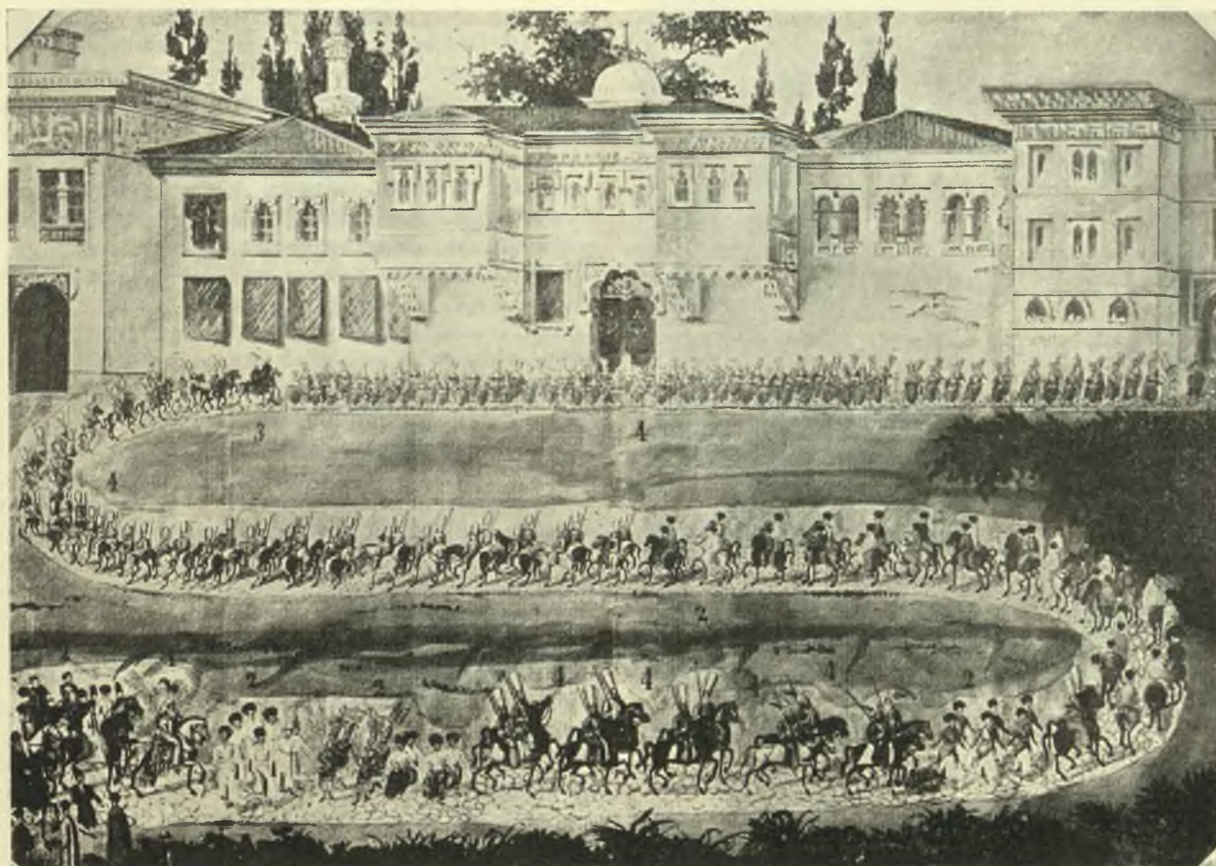
Ispravnicii s'au numit în Muntenia, în urma propunerii lui Barbu Știrbei, *cârmuitori*, iar în Moldova li s'a zis *ispravnici administratori*. Ei aveau să fie numiți de Domn, pentru 3 ani, dintre doi candidați propuși de sfatul administrativ. Li s'au lăsat numai atribuții administrative. Depindeau de ministrul de Interne, dar primeau ordine și dela ceilalți miniștri, dela fiecare întru cât privea treburile departamentului său.

Leafa ispravnicilor a fost urcată dela 500 la 1.000 lei vechi, sau 381 lei aur de atunci, ceea ce echivala cu 1143 lei aur dela 1914, dată la care prefecții nu primeau decât 800 lei și ar face azi 25.600 lei în loc de 22.250 cât este leafa prefecților.

Cancelaria cârmuitorilor de județe se compunea dintr'un sameș sau cap al cancelariei, numit în aceleași condiții ca și ispravnicii, un ajutor al sameșului și doi scriitori. Sameșii au primit 300 lei vechi pe lună, echivalenți cu 342 lei aur dela 1914; scriitorii câte 60 lei vechi, sau 69 lei aur dela 1914.

Județele nu aveau personalitate juridică. Proclamația dela Islaz, la 1848 cerea, în punctul 10, « dreptul pentru fiecare județ de a-și alege dregătorii săi », iar Kogălniceanu, tot atunci, recunoștea dreptul fiecărui ținut, oraș și comună, de a-și controla administrațiile și interesele locale prin sfaturi ținutale, municipale și comunale.

In ședința dela 15 Noemvrie 1857 a Divanului ad-hoc al Moldovei, Kogălniceanu releva că toate interesele generale și locale erau centralizate în mâinile guvernului și susținea creația unor consilii generale cari să hotărască asupra intereselor ținutale, și a unor consilii de ocoale și sătești asupra intereselor locale. In ședința dela 13 Decemvrie s'a făcut apoi propunerea de recunoaștere a ținuturilor ca persoane morale și de înființare în fiecare ținut a unui consiliu

ALAIUL PRINCIPELUI CONSTANTIN IPSILANTI MERGÂND LA SUBLIMA POARTĂ PENTRU A PRIMI INVESTITURA, 1802
1. Ipsilanti; 2 Boierii munteni; 3. Căpetenia Ienicerilor; 4. Ienicerii. (Aquarelă de Marcu Calfa, copie la Academia Română)

ales, însărcinat cu votarea bugetului, cercetarea socotelilor, repartizarea contribuţiilor directe şi propunerea măsurilor de interes ţinutal. Propunerea a fost admisă în unanimitate. In proiectul de constituţie elaborat la 1859 de Comisia Centrală dela Focşani, se prevedea înfiinţarea de consilii ţinutale, municipale şi comunale, cu competenţă în chestiunile de interes local, sub supravegherea Domnului şi a Adunării spre a nu-şi depăşi atribuţiile şi a nu vătăma interesele generale.

Acest deziderat a fost, în ce priveşte judeţele, transformat în proiect de lege la 29 Noemvrie 1861 de Comisia Centrală dela Focşani, dar n'a fost tradus în fapt decât prin legea votată la 10 Martie 1864, şi promulgată de Vodă Cuza la 31 Martie următor, care a înfiinţat consiliile judeţene.

Numărul plăşilor fiecărui judeţ a fost redus. Administratorii de plasă au fost intitulaţi *sub cârmuitori* în Muntenia, *privighetori de ocoale* în Moldova. Se numeau, tot pe trei ani, în modul următor: cârmuitorul judeţului, împreună cu boierii proprietari din judeţ în Muntenia, cu vornicii satelor din judeţ în Moldova, prezentau Sfatului Administrativ câte doi candidaţi pentru fiecare plasă sau ocol, dintre boernaşi, mazili sau neamuri, proprietari în judeţ. Sfatul prezenta aceste liste Domnului, care alegea.

Leafa zapciilor a fost urcată la 200 lei vechi în Muntenia, ceea ce echivalează cu 228 lei aur dela 1914, sau 7.296 lei de azi când retribuţia pretorilor variază între 7.840 şi 13.580 lei.

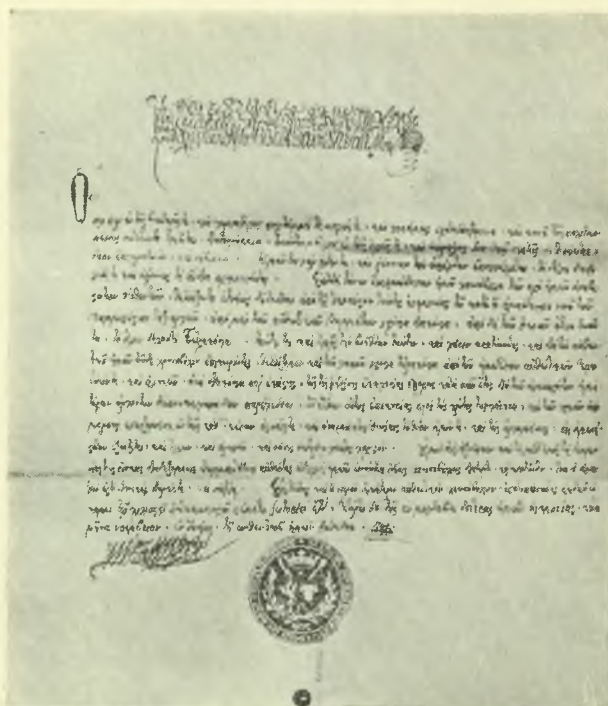
Privitor la ispravnici şi zapcii, Regulamentul Organic prevedea că deoarece li se dau lefuri suficiente, « de acum înainte nu vor putea să ceară nimic dela locuitorii satelor, nici să primească ceva, sub orice numire va fi ». Asemenea dispoziţii se repetaseră de multe ori dela Constantin Mavrocordat încoace.

In sarcina zapciilor de plăşi era lăsată concentrarea impozitelor din ocolul lor şi transmiterea la reşedinţa judeţului. Mai aveau să apere pe săteni de năpăstuiri, raportând cârmuitorului şi având dreptul, dacă acesta nu lua măsuri, să se adreseze direct ministrului de Interne.

In Moldova, o circulară din Decemvrie 1840 preciza îndatoririle privighetorilor de ocoale, relativ la starea sanitară, lucrul câmpului, drumuri, poduri, magazii de rezervă şi, — dispoziţie interesantă, — îi obliga să observe ca orândarii dela sate să nu însărcineze pe locuitori cu datorii pe băutură peste sume ce se fixau anume.

In ce priveşte comunele, trebue să deosebim capitalele, celelalte oraşe şi satele.

In Bucureşti se înfiinţa un Sfat Orăşenesc, ales după cum urmează: în fiecare coloare locuitorii întru-

UN HRISOV AL LUI ALEXANDRU MORUZI, 1805
(Din *Marcu Beza:* Urme românești în Răsăritul ortodox)

nind anume condiții de vârstă și de cens, convocați de preoți în urma circulării ministrului de Interne, alegeau, pentru trei ani, pe deputații colorilor; aceștia alegeau apoi pentru un an: cinci membri neretribuiți ai sfatului orășenesc, dintre proprietarii de case sau de moșii de o anume valoare și o comisie de 10 membri, însărcinată cu alcătuirea bugetului, ce se supunea aprobării marelui vornic dinăuntru, și cu controlul socotelilor anuale.

Președintele sfatului orășenesc era numit dintre membrii lui, de Domn, asupra propunerii marelui vornic.

Sfatul se aduna cel puțin de două ori pe săptămână în casa orașului și se ocupa numai de chestiuni economice și edilitare. La toate desbaterile asista un comisar al guvernului, care raporta marelui vornic orice constatare făcea de « necredință sau lenevire ».

Veniturile orașului se compuneau mai ales din zecimi adiționale la capitație și patentă și din accize sau mansupuri, care se arendau la mezat, membrii sfatului fiind opriți prin legea munteană dela 1833 de a le lua ei în arendă. Casierul sfatului era ales de sfat și retribuit. Nu putea face nicio plată fără autorizație scrisă, semnată de toți membrii sfatului. Era răspunzător pentru orice furtișag sau rea folosire a sumelor încredințate lui.

Regulamentul Organic intra în amănunte cu privire la hotarele capitalei, la pavarea ulițelor, la lărgirea lor, la ridicarea gunoaielor, la înființarea de piețe pentru desfacerea alimentelor, la îndestularea cu apă, la luminarea orașului etc., chestiuni care făcuseră și mai înainte obiectul unor dispoziții administrative. Se înființau cimitirele, oprindu-se înmormântările pe lângă bisericile din oraș.

La Iași, sfatul orășenesc a fost compus din 5 membri, unul ales de Obișnuita Obștească Adunare din sânul ei, ceilalți patru de către staroștii corporațiilor. Hotărîrile sfatului nu se puteau pune în lucrare fără aprobarea marelui vornic, iar socotelile comunei aveau să fie cercetate de controlorul finanțelor Statului.

Pentru celelalte orașe și târguri, Regulamentul Organic prevedea că-și vor putea administra « materialnicele interesuri » prin câte un sfat de patru membri în Muntenia, de trei membri în Moldova, zis « maghistrat » și ales de orășenii cu un anumit cens. Ispravnicul județului avea să vegheze ca membrii maghistratului să nu abată « către al lor în parte folos, ceea ce s'a hărăzit spre binele obștesc ».

O lege munteană din 1834 ordonă pe lângă fiecare târg și mahala de oraș o « cutie » alimentată dintr'un adaos la dajdia orășenilor, într'o proporție mai mare decât adaosul pentru cutiile sătești, deoarece pentru orășeni stăpânirea face mai multe jertfe. De altă parte « orașele și târgurile având nevoie de negustori și meseriași, iar satele de plugari și muncitori, se cuvine să fie oarecare împiedicare pentru aceștia din urmă ca să nu poată năvăli cu atâta înlesnire în laturile orașelor și târgurilor, din care cauză munca pământului se împuținează și scumpetea în oraș și târguri crește pe fiecare zi ». Este interesant că tocmai aceleași argumente motivaseră înființarea, la 1794, a dregătoriei de mare vornic al orașului București, cu misiunea de a ținea la curent catastihul locuitorilor birnici din Capitală, pentru a nu se strecura printre ei săteni fără a contribui la sarcinile orășenești, dar făcând concurență târgoveților și scumpind traiul. Marele vornic al poliției a funcționat și în epoca regulamentară, cu însărcinarea de a percepe dările străinilor din oraș și de a controla, în fiecare an, împreună cu mitropolitul, marele ban și deputatul de Ilfov, socotelile sfatului orășenesc al Capitalei.

Cât privește satele, Regulamentul Organic dispunea că vor putea alege, în Muntenia câte un pârcălab, în Moldova câte un vornicel « ce sunt ca o poliție în sat », însă prin știrea și cu învoirea atât a cârmuitorului județului, cât și a stăpânului moșiei « după vechiul obiceiu ». Pârcălabul sau vornicelul percepeau capitația, pentru care locuitorii satelor erau solidar răspunzători. In caz că întâmpinau dificultăți în percepere, cereau mai întâi concursul proprietarului și, dacă acesta era ineficace, se adresau cârmuitorului de plasă.

Se înființa o cutie obștească a satului, alimentată mai ales dintr'un adaus la capitație și a cărei gestiune era încredințată unui sfat de 6 locuitori aleși, împreună cu preotul și cu proprietarul sau vechilul acestuia. Cutia satului servea la plata pârcălabului sau vornicelului și mai ales la completarea lipsei ce se putea ivi în suma capitației satului, pe urma morții sau mutării sătenilor, în intervalul de 7 ani dela o catagrafie (recensământ) la alta. In Moldova, instrucții din anii 1834, 1840 și 1843 obligau pe vornicei să urmărească pe tâlhari, să supravegheze pe orice nou venit în sat, să îndemne pe săteni să-și facă grădini de legume, să întreție armăsari și berbeci pentru reproducere.

O lege munteană din 1833 obliga pe săteni să clădească, după un plan dat de stăpânire, o casă a satului, în care să se păstreze arhiva, să se adune epitropii cutiei săteşti şi judecătoria sătească de pace, sau « judeţul sătesc », înfiinţat de Regulamentul Organic şi care a funcţionat câţiva ani.

Desfiinţându-se prin Regulamentul Organic vornicia de pripas, o lege munteană din 1832 îndatora fiecare sat să aibă văcari plătiţi, puşi sub supravegherea proprietarului şi a cârmuitorului de plasă. Proprietarul vitelor prinse în semănături plătea o despăgubire interesatului şi o amendă în folosul cutiei săteşti. Juraţii satelor erau delegaţi, pe rând, pentru cercetarea stricăciunilor pricinuite de vite, şi raportau celorlalţi juraţi şi stăpânului moşiei. O întreagă procedură era instituită pentru a da de urma proprietarului vitei. Asemenea dispoziţii existau în Moldova încă dela 1776.

In Muntenia, la 1851, Barbu Ştirbei a reorganizat sfatul sătesc. L-a compus din pârcălab, un reprezentant al proprietarului şi doi sau patru « deputaţi » aleşi, de toţi câţi plăteau capitaţia, dintre sătenii fruntaşi. Acest sfat nu era însă chemat să delibereze asupra intereselor satului. Era numai un organ de execuţie al organelor administrative superioare. Mai avea şi atribuţii judecătoreşti pentru pricinile mici dintre săteni şi pentru neînţelegerile dintre proprietari şi clăcaşi cu privire la lucrarea pământului.

In şedinţa dela 20 Decemvrie 1857 a Divanului ad-hoc al Moldovei, deputaţii micilor proprietari au propus statornicirea în deobşte a comunelor şi înfiinţarea de consilii comunale alese. Mihail Kogălniceanu a observat însă că dacă chestiunea nu prezinta greutăţi pentru satele răzăşeşti, era spinoasă pentru celelalte sate, căci implica împroprietărirea satelor şi revizuirea raporturilor dintre proprietari şi ţărani.

Infiinţarea comunei rurale a fost în sfârşit prevăzută în legea rurală dela 11 Iunie 1862, votată imediat după asasinarea, la 8 Iunie, a lui Barbu Catargi. Era legea proiectată de Comisia Centrală. Art. 2 dispunea că « toate satele compuse din locuitori... aşezaţi pe moşiile proprietarilor, pe acelea ale Statului, ale mânăstirilor şi aşezămintelor publice, se constituie în comune ». Art. 3: « Fiecare proprietar care are azi pe moşia sa unul sau mai multe sate ori cătune, va ceda, odată pentru totdeauna, cu chirie perpetuă, pentru aşezarea şi întocmirea teritorială a comunei, câtimea de pământ arătată la art. următor, în care câtime va intra şi vatra satului. Acest loc va avea numirea de pământ comunal, va forma raza satului şi va trebui să fie laolaltă ». Art. 9: « Tot locul cuprins de drumurile şi uliţele de comunicaţie principală, precum şi locurile pe care sunt zidite bisericile, cimitirele, casele de consiliu comunal şi de şcoală, cu împrejmuirile lor, nu se vor socoti în măsura pământului cedat comunei ». Art. 11: « Teritoriul comunal se va hotărnici şi se va împietri, înconjurându-se cu şanţ sau gard de către locuitorii fiecărui sat, sub supravegherea consiliului comunal, a proprietarului şi a guvernului ». In sfârşit, art. 13 prevedea posibilitatea pentru comună de a răscumpăra de veci dela proprietar terenul cedat ei. Astfel se deosebea, pentru întâia oară, satul

POPASUL DOMNULUI MIHAIL ŞUŢU AL MOLDOVEI, 1819
(Cromolitografie de *Louis Dupré*. Col. Academiei Române)

de proprietatea vecină şi se crea o proprietate a satului.

Legea dela 1862 n'a fost însă sancţionată de Vodă Cuza, deoarece nu corespundea intenţiilor lui în privinţa chestiunii rurale.

i. c. f.

*

La 31 Martie 1864, Cuza promulgă, în urma loviturii de Stat, legile sale administrative (pentru organizarea comunelor urbane şi rurale şi pentru înfiinţarea consiliilor judeţene), menite să dea o nouă aşezare administrativă Principatelor. Privitor la organizarea comunală, legea lui Cuza împlineşte trei mari goluri: ea organizează pentru întâia dată comuna rurală, învestind-o cu personalitate juridică; reglementează apoi în mod deosebit administraţiunea urbană de cea rurală; în sfârşit, asigură independenţa tuturor comunelor, proclamând că pe viitor, atât oraşele cât şi satele, vor forma comune independente.

In administraţiunea judeţeană, se institue un organ deliberant, consiliul judeţean, care se întruneşte periodic şi reprezintă interesele locale, colective şi economice ale judeţului. Alegerea consiliului judeţean se face pe ocoale, plăşi, fiecare dintre ele având dreptul la doi consilieri. Prefectul, este comisarul guvernului pe lângă Consiliu.

Legislaţia lui Cuza, rezultat al studiilor preparatorii făcute de Comisiunea Centrală dela Focşani, deschide drumuri noui în administraţie. Legile ulterioare (9 Aprilie 1874—13 Iulie 1894), privitoare la organizarea comunelor urbane, legile din 1 Mai 1906

şi modificările din 29 Aprilie 1908, 1 Aprilie 1910 şi 21 Martie 1912, având un caracter de centralizare mai mult sau mai puţin accentuat, n'au avut influenţă asupra administraţiei propriu zise.

Aceasta a fost situaţia administrativă a ţării, expusă în mod sumar, până la răsboiul din 1916. După răsboiu, organizarea administrativă devine o problemă capitală, pentrucă ea era menită să dea un ritm de desfăşurare armonică tuturor provinciilor care cunoscuseră regimuri de evoluţie cu totul deosebite unele de altele.

In momentul unirii, în Ardeal, era în vigoare legea XXII din 1886, completată cu decretele II şi XXII ale Consiliului Dirigent. Bucovina era administrată pe baza regulamentului comunal şi regulamentului electoral comunal, pentru Ducatul Bucovinei, ambele făcând parte integrantă din legea dela 28 August 1908, referitoare la « emiterea unui nou regulament electoral pentru Ducatul Bucovinei, cu excepţia capitalei ţării, Cernăuţii, şi relativă la încorporarea domeniilor ».

In Basarabia, o serie de legi (începând cu legea din 29 Aprilie 1918, reforma administrativă din 1837 a împăratului Nicolae, legea din 1890 a împăratului Alexandru), organizează o centralizare din ce în ce mai accentuată. Era deci necesar ca în momentul unirii, alături de unificarea legislaţiei şi cu mai multă trebuinţă să se ridice problema unificării administrative pentru a se realiza un regim comun de organizare, menit să asigure Ţării o unitate politică şi sufletească.

Cu toate acestea, reforma a fost întârziată şi de abia în 1925, la 24 Iunie, se promulgă prima lege administrativă a României întregite.

Legea din 24 Iunie 1925 care a fost mai mult o extindere a legislaţiei vechiului Regat în provinciile alipite, realizează astfel unificarea administrativă. Desigur, însă, că ea nu a putut răspunde tuturor trebuinţelor nouei vieţi administrative româneşti, mai ales dacă ţinem seamă de faptul că fiecare provincie avea tendinţa sistemului său administrativ, care nu putea fi înlocuit imediat cu un sistem administrativ complet nou. De aceea, experienţa făcută cu legea din 1925 a justificat pregătirea unei noui reforme administrative, care a fost pusă în aplicare la 3 August 1929.

Economia acestei legi era deosebită de a legii din 1925, căci prin ea se urmărea mai mult realizarea unei descentralizări administrative. S'a înfiinţat o serie de noui instituţiuni, menite să asigure o mai mare autonomie în viaţa locală.

Experienţa dela 1929 nu a durat însă mult şi, prin legi modificatoare succesive, s'a revenit aproape la legea din 1925. Dela 1929 şi până în 1936, am avut 11 legi de modificare şi anume: 1) legea din 31 Dec. 1929, pentru modificarea art. 537, al. I, art. 367, al. II şi art. 368; 2) legea din 4 Ianuarie 1930, pentru modificarea art. 294, 297, 298 şi 299; 3) legea din 6 Iulie 1930, pentru completarea art. 247; 4) legea din 6 Iulie 1930, pentru modificarea art. 462; 5) legea din 29 Ianuarie 1931, pentru modificarea art. 44, 178, 429, 430, 432, 437, 453 şi 454; 6) legea din 15 Iulie 1931, pentru modificarea unor dispoziţiuni din legea pentru organizarea administraţiunii locale; 7) legea din 21 Septemvrie 1932; 8) legea din 20 Aprilie 1933, pentru modificarea legii de organizare a Comitetelor de Revizuire; 9) legea din 14 Aprilie 1933, pentru organizarea finanţelor locale; 10) legea din 3 Mai 1933 pentru abrogarea unor dispoziţiuni din legea de organizare a administraţiunii locale; 11) legea din 18 Martie 1934, pentru modificarea unor articole din legea pentru organizarea administraţiunii locale.

Experienţele făcute cu legile din 1925 şi 1929, precum şi preocuparea de a se da administraţiei un rost activ în viaţa de Stat, au justificat votarea nouei legi administrative din 1936.

STRUCTURA ACTUALĂ A ADMINISTRAŢIEI LOCALE

Vom examina acum organizarea administrativă a ţării, aşa cum este prevăzută în legea din 27 Martie 1936 şi regulamentul acestei legi din 18 Februarie 1937.

Teritoriul ţării este împărţit, din punct de vedere administrativ — aşa cum este prevăzut şi în art. 4 din Constituţie — în *judeţe* şi *comune.*

Atât judeţele cât şi comunele, sunt învestite cu personalitate juridică, având patrimoniu şi organe proprii de conducere.

Plasa este o simplă circumscripţie administrativă a judeţului, fiind necesară în special pentru controlul activităţii autorităţilor locale. Comunele sunt urbane şi rurale. Comunele rurale, cari se găsesc în imediata vecinătate a oraşelor, pot fi declarate suburbane.

Comunele urbane sunt de două feluri: oraşe nereşedinţă şi oraşe reşedinţă de judeţ.

Oraşele reşedinţă de judeţ, având o importanţă economică sau culturală deosebită, pot fi declarate prin lege municipii. Municipiile sunt supuse, din punctul de vedere al competenţei şi tutelei, aceloraşi norme ca şi judeţul.

Legea din 1936 dă un regim administrativ special, comunelor balneare sau climatice.

ORGANELE ADMINISTRAŢIEI LOCALE

A) Comunele sunt administrate de un consiliu comunal, ca organ deliberativ, şi de primar şi ajutorul de primar, ca organ executiv.

Consiliul comunal este compus din membri aleşi şi membri de drept.

Numărul membrilor aleşi, în comunele rurale, este de 10; în oraşele nereşedinţă, numărul consilierilor aleşi este de 18; în oraşele reşedinţă de 28; iar în municipii, numărul lor este de 36.

Membrii de drept, recrutaţi din cadrele diferitelor servicii publice sau întreprinderi, cari au legături cu administraţia comunală, sunt organe tehnice chemate să completeze prin specialitatea lor, competenţa consilierilor aleşi.

In municipii, funcţionează şi o delegaţie a consiliului, care exercită atribuţiunile consiliului în intervalul dintre şedinţe,. cu excepţia acelor rezervate lui, în mod exclusiv.

Consiliul comunal are iniţiativă şi decide în toate problemele de interes local; el e dator să se rostească asupra tuturor chestiunilor ce i s'ar deferi în baza legilor, şi să execute dispoziţiunile de interes general, luate de autorităţile centrale, în limita competenţei lor legale.

Consiliul comunal se întruneşte ori de câte ori este nevoie şi în orice caz, cel puţin odată pe lună, în urma convocării făcute de primar sau de ajutorul său împuternicit. Şedinţele consiliului se ţin numai în localul primăriei, fiind necesară pentru deliberare, majoritatea absolută a membrilor. Deciziunile consiliului se iau cu majoritatea absolută a membrilor prezenţi, iar în caz de paritate, propunerea este respinsă.

Primarul este ales de consiliul comunal, dintre consilierii aleşi. El este conducătorul administraţiei comunale şi, în această calitate, numeşte şi îndepărtează din serviciu pe funcţionari, în baza formelor prevăzute de lege; el administrează interesele comunei; reprezintă în justiţie, este ofiţer de stare civilă şi cap al poliţiei comunale.

B) Administraţia judeţului este încredinţată consiliului judeţean, ca organ deliberativ al delegaţiunii judeţene, şi prefectului.

Consiliul judeţean este alcătuit din membri aleşi şi membri de drept.

Numărul membrilor aleşi este stabilit în proporţie cu populaţiunea judeţului, exceptând locuitorii municipiilor şi oraşelor de reşedinţă — fără deosebire de sex sau vârstă — astfel: 24 pentru judeţele cu populaţiune până la 200.000 locuitori; 30 la o populaţiune până la 400.000 locuitori; 36 pentru o populaţiune mai mare.

Membrii de drept se împart în două categorii: unii au vot deliberativ, iar alţii au vot consultativ.

Membrii consiliului judeţean se constitue prin alegere, în următoarele cinci comisiuni: comisiunea administrativă, financiară şi de control; comisiunea de lucrări publice, comisiunea economică, comisiunile cultelor şi învăţământului, comisiunea sanitară sau de asistenţă. Fiecare comisiune alege câte un raportor dintre membrii aleşi; aceştia împreună, formează delegaţiunea permanentă. Consiliul judeţean se întruneşte în localul prefecturii, în sesiuni ordinare şi extraordinare. Sesiunile ordinare încep la 1 Februarie şi 1 Iunie ai fiecărui an şi durează până la terminarea lucrărilor. Convocarea în sesiuni extraordinare se face de Ministerul de Interne, din oficiu, sau în urma cererii motivate, fie a prefectului, fie a unei treimi din numărul consilierilor, ori de câte ori interesele judeţului ar cere-o, sau guvernul ar găsi necesar.

Consiliul judeţean are dreptul să resolve toate chestiunile de interes judeţean.

Delegaţiunea permanentă se compune din cei cinci raportori ai comisiunilor şi are atribuţiunea să înlocuiască consiliul judeţean în intervalul dintre sesiuni şi să decidă în locul lui, în limitele conferite de consilieri. Legea prevede anumite materii, care nu pot fi conferite delegaţiunii permanente.

In afară de atribuţiunile delegate, ea mai are şi următoarele atribuţiuni proprii: verifică conturile de gestiune ale oraşelor nereşedinţă şi comunelor rurale; ia măsuri pentru apărarea judeţului în justiţie; inspectează, controlează şi îndrumează administraţia serviciilor judeţene; întocmeşte, împreună cu prefectul, proiectul de buget; este organ consultativ al prefectului, în orice chestiune de interes local.

Prefectul. Legea rezervă un rol deosebit de important prefectului, care este reprezentantul guvernului în judeţ şi capul administraţiei judeţene. In calitate de reprezentant al guvernului, prefectul supraveghiază toate serviciile publice şi aşezămintele particulare din judeţ — cu excepţia celor depinzând de Ministerele Apărării Naţionale şi al Justiţiei — şi are obligaţia să le inspecteze cel puţin odată pe an, raportând ministerului respectiv.

Prefectul este capul poliţiei şi jandarmeriei, cu dreptul de a lua toate măsurile pentru a asigura paza şi liniştea publică, dispunând de forţa armată. In calitate de cap al administraţiei judeţene, prefectul numeşte, înaintează, licenţiază şi are acţiune disciplinară asupra tuturor funcţionarilor judeţeni şi asupra primarilor şi ajutorilor de primari din judeţ, cu excepţia primarului din oraşul de reşedinţă. El convoacă funcţionarii locali la conferinţe periodice de perfecţionare şi face, împreună cu organele locale de Stat, diferite anchete la faţa locului, pentru a se constata anumite stări de fapt şi a se avisa asupra măsurilor de îndreptare.

Consiliul de prefectură. Pentru ca prefectul să fie informat asupra situaţiunii din judeţ şi să supravegheze mersul şi activitatea tuturor serviciilor, legea înfiinţează consiliul de prefectură, compus din toţi capii serviciilor locale. Prin acest mijloc, se realizează o colaborare a acestor servicii şi un control reciproc al activităţii lor. Legea din 1925 a creat pentru prima dată consiliul de prefectură. Insă, astfel cum a fost organizat, acesta nu a dat roade, pentrucă era un simplu organ consultativ al prefectului, şi prefectul nu era obligat să-l convoace.

Legea actuală transformă consiliul de prefectură într'un adevărat organ administrativ, asigurându-i o activitate continuă şi luând măsuri pentru ca participarea membrilor să fie efectivă.

Consiliul de prefectură are de scop să asigure bunul mers al tuturor serviciilor din judeţ, să coordoneze şi să armonizeze activitatea lor, să înlăture dificultăţile ce s'ar ivi în aplicarea legilor şi regulamentelor, şi să asigure aplicarea reală a tuturor măsurilor luate de puterea centrală.

Membrii consiliului sunt obligaţi să raporteze situaţia serviciilor ce conduc, nevoile ce au şi dificultăţile ce se ivesc, propunând măsurile de luat. Consiliul, este de asemenea organ consultativ al prefectului, în calitatea lui de reprezentant al puterii centrale.

C) Durata consiliilor locale. Legile anterioare prevedeau o durată determinată consiliilor locale (4 ani, 5 ani, 8 ani), urmând ca, la expirarea ei, să se facă noui alegeri.

Noua lege prevede că durata consiliilor locale este nelimitată, pentru a se asigura astfel o continuitate a activității lor.

Pentru a se împiedeca însă tendințele de disolvare, legea dispune că din trei în trei ani se vor face alegeri de împrospătare a consiliului, pentru jumătate din numărul consilierilor aleși. In acest mod, durata consiliului este nelimitată, iar mandatul consilierilor aleși este de 6 ani. Se respectă astfel, deopotrivă și nevoile de primenire ale consilierilor, pentru a se da impuls nou administrației și imperioasa nevoie ca aceste consilii să aibă o acțiune continuă și neturburată pentru îndeplinirea programului lor.

In anumite cazuri limitate, enumerate de lege, consiliile locale pot fi *disolvate* prin decret regal la județe, municipii și comune urbane — pe baza raportului motivat al Ministerului de Interne — iar pentru comunele rurale, prin deciziunea Ministerului de Interne, pe baza raportului motivat al prefectului respectiv.

Consiliile județene și comunale pot fi disolvate numai în următoarele cazuri: dacă după trei convocări consecutive, consilierii respectivi nu s'au adunat în număr legal; dacă numărul consilierilor s'a redus din cauze legale la o jumătate, și nu se mai poate completa prin supleanți; când s'a adus comunei rurale o modificare teritorială, când se constată, prin hotărîre judecătorească, că un consiliu a săvârșit fapte grave, cu călcarea legilor, și cari au păgubit interesele administrației; când consiliul, ieșind din atribuțiunile sale, a luat, în calitate de corp constituit, hotărîri cu caracter politic; când prin actele sale, consiliul compromite siguranța Statului sau interesele naționale; când prin trecerea comunei dela o categorie la alta, s'ar mistifica numărul membrilor care compun consiliul; când nici unul dintre membrii aleși nu îndeplinește condițiunea de a fi ales primar.

FUNCȚIUNILE ADMINISTRAȚIEI LOCALE

Legea definește și funcțiunile generale ale administrației locale, organizând pentru întâia oară, după un plan rațional, serviciile menite a le satisface.

Serviciile administrative. In administrațiunea județeană funcționează în mod obligatoriu următoarele servicii și biurouri:

1. *Biuroul mobilizării și organizării națiunii și teritoriului* (M.O.N.T.) având ca atribuțiune specială întocmirea, executarea și coordonarea lucrărilor ce privesc apărarea națională, apărarea populațiunii și a teritoriului, mobilizarea, instrucția premilitară și apărarea pasivă.

Pe lângă fiecare județ și fiecare oraș reședință funcționează câte o comisiune de apărare pasivă, în compunerea căreia intră toți conducătorii serviciilor publice locale.

2. *Contenciosul,* care are în atribuțiunea sa studierea tuturor chestiunilor juridice interesând administrația respectivă, intentarea de acțiuni, etc., și darea de avise și consultațiuni serviciilor.

3. *Serviciul administrativ,* cu biurourile: personalului, administrației de Stat, administrației locale, statistic, cultural, de petiționare, registratură și arhivă.

4. *Serviciul financiar și de contabilitate,* cu următoarele birouri: contabilitate județeană, contabilitate comunală și biuroul economic.

5. *Serviciul technic al drumurilor;*

6. *Serviciul sanitar și de ocrotire;*

7. *Serviciul veterinar;*

Pentru municipii sunt obligatorii următoarele servicii: serviciul administrativ, serviciul financiar și de contabilitate, serviciul technic, serviciul sanitar și de ocrotiri sociale, serviciul veterinar și zootechnic, serviciul sau biroul salubrității, și biurourile: secretariat M. O. N. T., contencios, statistic, stare civilă, economic și cultural.

In orașele reședință sunt obligatorii următoarele servicii: serviciul administrativ, serviciul financiar și de contabilitate, serviciul sanitar și de ocrotire, serviciul veterinar și zootechnic, și biurourile: secretariat, M.O.N.T. contencios, statistic, stare civilă, economic și salubritate.

In orașele nereședință sunt obligatorii următoarele biurouri: administrativ, economic, financiar și contabilitate, M.O.N.T., și stare civilă.

In afară de aceste servicii și biurouri, obligatorii pentru fiecare categorie de administrațiune, după distincțiunile arătate mai sus, legea prevede și înființarea altor servicii și biurouri și desvoltarea celor existente, dacă resursele bugetare permit.

Serviciile sau biurourile se pot crea sau desvolta numai pe bază de regulament special, aprobat de autoritatea tutelară, justificându-se printr'un raport separat necesitatea serviciului și arătându-se disponibilitățile bugetare. Acest regulament special va prevedea și personalul absolut necesar.

In regulamentul legii administrative sunt prevăzute atribuțiunile proprii ale fiecărui serviciu și biurou, astfel că în acest mod se sistematizează activitatea administrațiunilor locale. Din acest punct de vedere, sistemul reprezintă un real progres în organizarea administrativă.

Edilitate, urbanism. Pe lângă creația acestor funcțiuni, legea din 1936, ia anumite măsuri pentru a asigura desvoltarea rațională a comunelor.

Legea comunală din 1894 obliga comunele (art. 94) să aibă, în termen de 4 ani, un plan pentru alinierea străzilor și piețelor, care însă nu s'a îndeplinit. Aceeași soartă a avut și dispozițiunea art. 69 al legii din 1925, ca și art. 115 al legii din 1929.

Prima obligație pe care legea actuală o impune comunelor urbane în acest scop, este întocmirea planurilor de situație și sistematizare.

Dacă comunele nu au mijloace materiale să întocmească imediat aceste planuri, ele sunt obligate ca la începutul fiecărui an bugetar să depună la Casa de Depuneri o cotă anuală, care se fixează de organul tutelar, cu ocazia aprobării bugetului. Numai după ce vărsămintele au completat suma necesară, ea se va ridica și se va folosi exclusiv în acest scop. Sub niciun motiv nu se va putea da acestor sume o altă destinație. Planurile se întocmesc de serviciile tehnice respective, sau prin licitație restrânsă, la care pot

participa numai specialiştii; se aprobă apoi de consiliul respectiv, cu avizul conform al Comitetului technic superior. Planurile comunelor rurale se aprobă numai de consiliul judeţean, nici o modificare nu se poate aduce planului aprobat, decât prin decret regal, după propunerea Ministerului de Interne, la cererea consiliului respectiv şi cu avizul Consiliului technic superior. Dispoziţiuni speciale uşurează executarea planului şi asigură respectarea lui. Printre acestea, sunt obligaţiunile particularilor de a achita anticipat costul lucrărilor edilitare şi de a preda în mod gratuit comunelor străzile şi trecerile deschise; de asemenea, obligaţiunea proprietarilor riverani de a contribui, în parte, la cheltuelile făcute de administraţie pentru deschiderea străzilor, pasagiilor şi pieţelor, dacă ele au mărit valoarea imobilelor; în sfârşit, s'a recunoscut comunelor, prin art. 196, dreptul de a percepe cotizaţiuni pentru îmbunătăţiri care nu pot fi suportate din veniturile ordinare şi care folosesc în deosebi unei categorii de locuitori.

Procedura de petiţionare. Legea actuală ia primele măsuri pentru reglementarea şi raţionalizarea vieţii administrative. In acest scop, ea organizează procedura de petiţionare, pentru ca o petiţie să treacă într'un anumit termen pe la toate serviciile competente şi să capete o soluţiune definitivă. Pe lângă fiecare comună urbană, prefectură de judeţ, şi la sediul Ministerului de Interne, funcţionează un biurou special pentru primirea cererilor. Serviciul competent primeşte dela acest biurou petiţia, şi referă capului administraţiei, pentru a o soluţiona. Administraţia este obligată să soluţioneze cererea şi să o comunice în termen de 30 de zile, sub sancţiunea de refuz de serviciu a funcţionarului vinovat.

Contra soluţiei date, particularul interesat are drept să se adreseze autorităţii superioare competente care se va pronunţa în termen de 10 zile. In comunele rurale, serviciul de primire al petiţiilor adresate comunei, judeţului sau Ministerului de Interne, este îndeplinit de notar, care e obligat să şi redacteze petiţiile sătenilor. Notarul este, de asemenea, obligat să primească petiţiile adresate de săteni, chiar altor administraţiuni publice şi să le înainteze acestora, de urgenţă.

Funcţionarii administraţiilor locale sunt de două categorii: funcţionari locali (ai judeţului sau comunei) şi reprezentanţi ai puterii centrale. Pentru ambele categorii de funcţionari, legea stabileşte noui condiţiuni de recrutare şi anume: diplomă universitară şi diplomă de absolvire a cursurilor de pregătire technică profesională.

Funcţionarii din administraţiunea locală, reprezentanţi ai puterii centrale, sunt *pretorul* şi *notarul*.

Pentru a le asigura o activitate continuă şi independentă, legea nouă crează acestor funcţionari o situaţiune juridică mai bună ca în trecut; în special pretorul este stabil din momentul numirii şi poate fi declarat inamovibil după 5 ani dela numire, în urma unei inspecţiuni speciale. Atât pretorii cât şi notarii sunt ofiţeri de poliţie judiciară. In cadrul circumscripţiei lui, pretorul are aceleaşi atribuţiuni ca şi prefectul.

Notarul este organul de îndrumare şi capul cancelariei comunale. El întocmeşte şi contrasemnează actele de stare civilă şi hotărăşte măsurile pentru executarea deciziunilor consiliului comunal. Legea atribue notarului încă un rol important: el este sfătuitorul sătenilor, fiind obligat să le asculte nevoile, să le redacteze petiţiile şi plângerile, cu un cuvânt, să-i ajute pentru satisfacerea intereselor ce au.

Organizaţia răspunderii. Spre a împiedica activităţile arbitrare, legea organizează o represiune disciplinară şi o responsabilitate civilă. Represiunea disciplinară este de două grade: suspendarea şi revocarea.

Responsabilitatea civilă constă în obligaţiunea prefectului, primarului, ajutorilor de primari, membrilor consiliilor şi delegaţiilor, precum şi funcţionarilor administraţiei locale, să despăgubească administraţia respectivă sau pe particulari de orice pagubă le-ar fi cauzat, printr'un act făcut fără competenţă sau cu rea credinţă. Ordinul scris dat funcţionarului, îi conferă acestuia dreptul să cheme în garanţie pe autorul ordinului; aceasta însă, nu-l liberează de răspunderea personală, decât dacă a raportat în scris, arătând viţiile actului.

ASOCIAŢII ADMINISTRATIVE

Dreptul de asociaţiune ale administraţiunilor comunale, în vederea unor scopuri determinate, este de mult recunoscut în legislaţia noastră, începând cu legea din 7 Mai 1887 şi continuând cu legile din 1904, 1908, 1925 şi 1929. Legea actuală recunoaşte dreptul comunelor şi judeţelor de a se asocia, fie între ele, fie cu Statul, în vederea realizării unor anumite lucrări sau întreprinderi de ordin economic, cultural sau sanitar.

Asociaţiunile sunt persoane juridice şi au ca venituri numai contribuţia unităţilor asociate, iar cheltueli, numai plata lucrărilor de efectuare.

ADMINISTRAŢIA MUNICIPIULUI BUCUREŞTI

Municipiul Bucureşti a avut până la legea din 6 Februarie 1926, o organizaţiune similară celorlalte comune urbane. De altfel, chiar această lege se mulţumeşte să dea un aspect propriu numai cadrului administrativ al oraşelor. In privinţa atribuţiunilor însă, sunt aceleaşi norme ca şi la celelalte comune urbane. La 5 August 1929, a intervenit o nouă lege pentru administrarea municipiului Bucureşti, care este în vigoare şi azi, cu modificările aduse prin noua lege administrativă din Martie 1936.

In administraţiunea municipiului Bucureşti sunt două serii de organe: organe de administraţiune generală, reprezentate prin consiliul general şi delegaţiunea permanentă generală, cu primarul (având dreptul limitat de a da directive în acţiunea edilitară, sanitară şi culturală, pentru întregul teritoriu al municipiului, şi în conducerea tuturor serviciilor şi instalaţiunilor de interes general — uzinele, abatoarele, crematoriile, atelierele, halele centrale, oboarele centrale şi orice instalaţiuni având acest caracter).

In acelaşi timp, consiliul general, primarul ca executor al deciziunilor şi delegaţia consiliului general, reprezintă organul de tutelă al sectoarelor şi comunelor suburbane. In al doilea rând, sunt în administraţiunea municipiului Bucureşti, organe de administraţiune locală, reprezentate prin sectoare şi comune suburbane. Atât municipiul cât şi sectoarele şi comunele suburbane, sunt persoane juridice, învestite cu drepturi proprii de dispoziţiune şi administrare.

Municipiul Bucureşti are 4 sectoare: de Galben, de Negru, de Albastru şi de Verde. Următoarele comune rurale, au fost declarate prin lege, comune suburbane ale municipiului Bucureşti: Băneasa, Colentina, Fundeni, Pantelimon, Principele Nicolae, Dudeşti-Cioplea, Popeşti-Leordeni, Şerban-Vodă, Militari, Roşu, Regele Mihai, Griviţa şi Lupeasca.

Interesele generale ale municipiului şi comunelor suburbane, sunt administrate de consiliul general, delegaţia acestuia şi primarul Capitalei.

Consiliul general se compune din primarii şi consilierii aleşi ai celor patru sectoare, din primarii comunelor suburbane şi din consilierii de drept, prevăzuţi de legea administrativă, cari au, însă, numai vot consultativ.

Administraţia sectorului este încredinţată consiliului sectorului, delegaţiunii acestui consiliu şi primarului sectorului. Consiliul se compune din 20 consilieri aleşi, iar delegaţia de sector se compune din primar, ajutorul de primar şi 3 consilieri aleşi de consiliu.

Comunele suburbane sunt administrate de consiliul comunei respective, de delegaţia acestui consiliu şi de primar. Primarul comunei suburbane face parte de drept din consiliul sectorului respectiv şi din consiliul general al municipiului, cu vot deliberativ. Consiliul sectorului deleagă un consilier ales, pentru a lua parte la consiliul comunelor suburbane alipite de sector, cu vot deliberativ. *i. g. v.*

BIBLIOGRAFIE

I. C. Filitti: Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române (Extras din Rev. de Drept Public), 1929.
Dionisie Fotino: Istoria generală a Daciei, (traducere G. Sion) Bucureşti, 1859.
P. Negulescu: Studiu de istoria dreptului român, Bucureşti, 1900.
Onişor: Tratat de drept administrativ român, Cluj, 1923.
C. Dimitriu: Raport la legea administrativă din 1925.
N. Iorga: Oraşe şi preoţi din Ardeal, 1920.
I. Bogdan: Documentele lui Ştefan cel Mare, Bucureşti, 1913.
C. Giurescu. Despre boieri, Bucureşti, 1920.
C. C. Giurescu: Noui contribuţiuni la studiul marilor dregători în sec. XIV şi XV, Bucureşti, 1925.
C. Dissescu: L'évolution du droit public roumain de 1869 à 1920, în « Les Transformations du droit depuis 50 ans », Paris, 1923.
Paul Negulescu: Tratat de drept administrativ, 1925; Tratat de drept administrativ, 1927; Tratat de drept administrativ, vol. II, 1930;
Anibal Teodorescu: Asociaţia de comune în dreptul administrativ (Curierul Judiciar, Nr. 66 din 1908).
Onişor: Principii de organizare administrativă a Ardealului, în Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma socială, 1920.
Dr. G. Şerban: Administraţia Ardealului, Dej, 1921.
M. I. Basdevant: Pouvoirs des autorités locales d'établir des impôts ou des taxes, Bruxelles, 1910.
François de Ramel: Les dépenses obligatoires et la liberté des communes, Paris, 1910.
I. V. Merlescu: Taxe şi impozite comunale, în Rev. de Drept Public, 1927.
I. G. Vântu: Comune (studiu critic şi comparat), Bucureşti, 1928.
— Natura juridică a cotizaţiunilor comunale în Rev. de Drept Public, 1927.
— Raportul la legea administrativă din 1936.
— Organizarea municipiului Bucureşti, în Rev. de Drept Public, 1929.
— Comitetele de revizuire, în Rev. de Drept Public, 1934.
Codul administrativ, de P. Negulescu, C. Stere, G. Alexianu, 1929.

INELUL SIGILAR DE AUR
AL DOAMNEI TODOSCA
SOŢIA LUI VASILE LUPU

PRINCIPIILE NOUEI LEGI ADMINISTRATIVE

Constituția din 28 Februarie 1938 stabilind noui principii în organizarea politică și constituțională a Statului, a făcut necesară o lege administrativă nouă.

Potrivit normelor constituționale, noua lege administrativă organizează administrațiunea locală pe principii noui.

1. *Primatul competinței.* Primul principiu al legii, care de altfel nu este decât o desvoltare a normelor constituționale, este primatul muncii și al competinței. După cum în reprezentarea politică s'au înlocuit exponenții electoralului prin reprezentanții muncii și activității, tot astfel în administrațiunea locală electoralul este înlocuit prin competință.

Normele de recrutare ale organelor de conducere, condițiile de electorat și sfera atribuțiunilor conferite organelor numite, față de organele alese, manifestă o vădită preferință a legiuitorului pentru opera de gospodărie și activitate, pentru continuitatea și autoritatea organelor administrative.

Ca un corolar al înlăturării electoralului, legea raționalizează rostul și atribuțiunile organelor elective.

2. *Desființarea unităților administrative artificiale.* In vederea reorganizării administrațiunii, legea pleacă dela principiul că sunt capabile de a satisface interesele generale și locale, numai acele unități administrative care prin natura și prin întinderea lor reprezintă o unitate morală, culturală, economică și financiară.

In cadrul acestei preocupări, legiuitorul menține comuna ca unitatea administrativă ce reprezintă nucleul natural de societate omenească.

El desființează însă personalitatea juridică a județului, întrucât acesta fiind o creațiune artificială a legiuitorului și neavând resurse financiare suficiente, devenise o unitate administrativă parazitară, care își întreținea serviciile prin contribuțiunea Statului, deci nu putea desfășura o activitate rodnică.

Județul ca și plasa, devine o circumscripție de control. Legea menține numărul și întinderea actuală a județelor. Orice modificare a circumscripției județene se face prin lege.

Reprezentantul guvernului în județ este prefectul, numit prin Decret Regal, în urma raportului Ministerului de Interne, după propunerea guvernatorului. Prefectul este funcționar de carieră, echivalent în grad și salariu cu directorul de minister.

In calitatea sa de reprezentant al guvernului, prefectul veghiază la aplicarea legilor și regulamentelor și supraveghează activitatea serviciilor din județ.

Prefectul ia măsuri pentru menținerea ordinei și siguranței publice. El dă ordine tuturor organelor polițienești și jandarmeriei; poate cere de asemeni, punerea în mișcare a forței armate, în cazuri grave.

In locul județului s'a creat o unitate administrativă nouă, de o întindere mult mai mare și cu posibilități financiare proprii. Aceasta este provincia, unitate administrativă, cu atribuțiuni economice, culturale și sociale.

3. *Ordine în administrație și autoritate.* Pentru a pune capăt desorientării rezultate din practica trecută a electoralului și a instaura un regim nou de muncă și progres, legea încredințează conducerea unităților administrative unor organe numite, cărora le conferă atribuțiuni importante. Aceste organe, liberate de presiunile electorale, vor putea să se dedice exclusiv intereselor generale.

4. *Organizarea și sistematizarea activității administrative.* In fine, un alt principiu al legii este organizarea și sistematizarea activității administrative în scopul de a asigura o activitate continuă și rodnică a activității administrative

5. *Teritoriul Statului este împărțit, din punct de vedere administrativ, în provincii și comune.* Provinciile cuprind, în circumscripțiunile lor, mai multe județe.

Provinciile

Provinciile sunt unități administrative, cu atribuțiuni economice, culturale și sociale. Ele îngrijesc de nevoile locale și execută măsurile de interes general ordonate de puterea centrală.

Administrațiunea provinciei este încredințată guvernatorului și consiliului provinciei.

Guvernatorul, numit prin Decret Regal, dat în baza jurnalului Consiliului și având rangul de subsecretar de Stat, este reprezentantul guvernului și administratorul provinciei.

In calitate de reprezentant al guvernului, guvernatorul este capul ierarhic al tuturor funcționarilor exteriori ai ministerelor — cu excepțiunea membrilor corpului judecătoresc, organelor militare, administrației căilor ferate și stabilimentelor de învățământ superior. El supraveghează activitatea funcționarilor și serviciilor; resolvă toate reclamațiile primite dela particulari.

In aceeași calitate, legea rezervă o competință importantă guvernatorului; el resolvă toate lucrările cu caracter provincial de competența ministerelor de resort, cu excepțiunea acelora rezervate prin lege competinței proprii a miniștrilor și acelora pentru a căror valabilitate este necesar un jurnal al Consiliului de miniștri sau un Decret Regal.

In calitate de șef al administrațiunii provinciale, guvernatorul administrează interesele provinciei cu cele mai largi puteri, fiind ajutat în exercițiul acestor atribuțiuni de un organ electiv: consiliul provincial.

Consiliul provincial se compune din membri aleși de consiliile comunale din provincie și de Camerele de Agricultură, Comerț, Industrie și Muncă. In compunerea Consiliului intră și membri de drept, care prin funcțiunea publică ce îndeplinesc sau prin situațiunea ce au, pot da o contribuțiune prețioasă în desbaterile consiliului.

In general, consiliul provincial este organ consultativ al guvernatorului; în special, el are și atribuțiuni deliberative, în cazurile limitativ enumerate de lege, cazuri care privesc crearea de venituri, votarea bugetului și actele de dispozițiune care depășesc a 20-a parte din veniturile ordinare ale provinciei.

Consiliul provincial are un președinte, ales dintre membrii consiliului. Acesta prezidează ședințele și semnează procesele verbale ale ședințelor împreună cu secretarul Consiliului.

Prin resursele pe care legea i le crează, prin felul de organizare și modul de activitate al organelor ei, provincia este menită să realizeze o nouă etapă în evoluția organizării noastre administrative, ridicând și desvoltând, în mod real, viața locală.

Comuna

Comuna este a doua unitate administrativă prin care se exercită administrațiunea locală.

In organizarea ei, legea nouă aduce schimbări atât în privința modului de recrutare a organelor de conducere, cât și în privința activității ei.

Comuna este condusă de primar și de Consiliul comunal.

Primarul este numit pe termen de 6 ani și poate fi menținut pentru o nouă perioadă.

Primarul este capul administrațiunii comunale și președintele Consiliului comunal. El reprezintă comuna, are inițiativa și decide în toate chestiunile de interes local, în afară de acele pentru care legea cere votul deliberativ al Consiliului.

Consiliul comunal se compune din membrii aleși și membrii de drept.

Numărul membrilor aleși ai Consiliului este simțitor redus față de legile anterioare, astfel 3 în comunele rurale; 5 în comunele urbane nereședințe de județ; 7 în comunele urbane reședințe de județ; 12 în municipii.

Alegerile administrative. Legea administrativă organizează un nou regim al alegerilor administrative.

Sunt alegători pentru consiliile comunale membrii comunei, fără deosebire de sex, care: *a)* sunt cetățeni români; *b)* au vârsta de 30 ani împliniți; *c)* practică efectiv următoarele îndeletniciri: 1. agricultura și munca manuală; 2. comerțul și industria; 3. ocupațiuni intelectuale; *d)* nu intră în nici unul din cazurile de incapacitate sau nedemnitate prevăzute de legea electorală; *e)* să fi contribuit timp de cel puțin un an la serviciile comunei; femeile căsătorite sunt scutite de această obligație, dacă soții lor au plătit impozitele comunale în acest timp.

Edilitate și urbanism

Pentru a pune capăt desvoltării întâmplătoare și nesistematizate a vieții urbane, legea cuprinde o serie de dispozițiuni privitoare, pe de o parte, la organizarea și studierea modului de extindere și desvoltare a orașelor, iar pe de altă parte, la reglementarea raporturilor între puterea publică a administrațiunii locale și dreptul de proprietate al particularului, în scopul de a crea proprietății un regim politic, menit să o apere și să înlăture arbitrarul administrației.

In această privință putem spune că s'a făcut un real progres, față de legea anterioară.

In cadrul preocupărilor de sistematizare și de desvoltare a vieții satelor și orașelor, pe lângă obligațiunile privitoare la întocmirea planurilor de situațiune și sistematizare, existente și în legile anterioare, s'au creat organe speciale menite să dea directive și să supravegheze modul și condițiunile de întocmire a planurilor de sistematizare și condițiunile de executare a lor.

Aceste organe sunt: Comisiunea superioară a planurilor de sistematizare, funcționând pe lângă ministerul de Interne, și Comisiunile provinciale a planurilor de sistematizare, înfrumusețare și desvoltare a comunelor.

Aceste comisiuni sunt compuse din specialiști în domeniul urbanismului și din personalități, având această preocupare.

Legea conferă acestor comisiuni atribuțiuni importante în activitatea urbanistică, astfel: Comisiunea superioară stabilește normele generale privitoare la modul de întocmire a planurilor de sistematizare, înfrumusețare și desvoltare și dă directive asupra activității urbanistice și edilitare, urbane sau rurale; studiază și propune sistemul cel mai propriu de organizare a activității rurale, cuprinzând așezarea și desvoltarea comunei, organizarea activităților edilitare, gospodăriilor, tipurilor de construcție rurală, etc., dă avizul asupra proiectelor planurilor de situație, sistematizare, înfrumusețare și desvoltare ale municipiilor și stațiunilor balneo-climatice și asupra modificărilor lor ulterioare, inclusiv cele locale, organizează concursuri pentru întocmirea planurilor și îngrijește direct, prin serviciile sale, de întocmirea planurilor municipiilor; supraveghează depunerea cotelor anuale din bugetele municipiilor la Casa de Depuneri în vederea întocmirii planurilor de sistematizare; dă aviz Ministerului de Interne în toate chestiunile și proiectele care-i sunt trimise de acesta, precum și asupra tuturor regulamentelor edilitare; organizează expoziții urbanistice, face cercetări și propuneri municipiilor asupra modului de desvoltare și construcție al cartierelor și străzilor din cuprinsul lor, după natura și caracterul lor, precum și planuri directoare de fațade a imobilelor; dă directive comisiunilor provinciale de sistematizare asupra activității lor și organizează conferințe anuale împreună cu membrii comisiunilor provinciale, în vederea stabilirii unei concepțiuni unitare în desvoltarea urbanistică; grupează și coordonează informațiunile și documentele necesare la prepararea planurilor și executarea lor, punându-le la dispoziția comunelor interesate; dă aviz asupra servituțiilor estetice și igienice rezultând din proiectele care-i sunt supuse.

Comisiunile provinciale exercită față de comunele urbane și rurale din provincie, cu excepția municipiilor, aceleași atribuțiuni pe care le are comisiunea superioară față de municipii, dând aviz guvernatorului asupra tuturor chestiunilor de urbanism pe care acesta i le supune.

Pentru apărarea dreptului de proprietate și reglementarea exercițiului lui, legea cuprinde o serie de dispozițiuni noui, referitoare la parcelări, autorizațiuni de construcție și exproprieri.

In ceeace privește dispozițiunile de ordin foarte divers menite a reglementa în amănunt viața administrațiunilor locale, noua lege administrativă aduce o serie de amendări, fără însă a schimba caracterul general al regimului anterior.

(Vezi acest regim). *i. g. v.*

STABILIMENTE PUBLICE ŞI DE UTILITATE PUBLICĂ

Administraţia satisface cele mai importante interese generale ale colectivităţii, prin servicii publice înzestrate cu puteri şi mijloace menite să realizeze scopul urmărit. Progresele civilizaţiei şi evoluţia concepţiilor politice au avut drept consecinţă extinderea atribuţiilor Statului, deci înmulţirea serviciilor publice, cari au devenit organisme din ce în ce mai puternice şi mai complicate. Formele astăzi clasice, prin care se satisfac interesele generale, sunt: serviciul public, stabilimentul public şi stabilimentul de utilitate publică.

Serviciile publice şi *stabilimentele publice* izvorăsc din iniţiativa puterii publice şi funcţionează prin agenţii şi mijloacele Statului, judeţului sau comunei, pe când stabilimentele de utilitate publică izvorăsc din iniţiativă particulară, recunoscută de Stat, şi funcţionează prin agenţii şi mijloacele particularilor. Doctrinarii moderni ai dreptului public sunt de acord pentru a defini stabilimentul public ca un serviciu public special dotat cu personalitatea juridică şi cu un patrimoniu special afectat scopului pentru care a fost creat [1]).

Serviciul public şi stabilimentul public sunt deci două procedeuri tehnice prin care Statul, judeţul sau comuna caută să satisfacă cât mai bine interesele publicului. Amândouă se bucură de prerogativele şi drepturile de putere publică, folosesc o procedură specială, caracteristică dreptului public şi sunt ţinute să observe forme anume prevăzute de legi şi regulamente. Actele juridice făcute de organele de conducere, fie ale serviciului public, fie ale stabilimentului public, sunt acte administrative de autoritate sau de gestiune, după natura lor; actele lor de autoritate sunt atacabile în faţa instanţelor speciale de contencios administrativ. Funcţionarii stabilimentelor publice sunt funcţionari publici şi ca atare supuşi statutului funcţionarilor publici şi statutelor corpurilor speciale; ei sunt numiţi de autoritatea publică potrivit normelor stabilite în legi şi regulamente.

Activitatea serviciilor publice este o manifestaţie a personalităţii juridice generale a Statului, şi deci veniturile realizate sunt socotite ca venituri generale ale Statului (judeţului sau comunei), iar cheltuelile necesare funcţionării serviciilor sunt luate din masa generală a veniturilor.

In general se aplică serviciilor publice principiul nespecializării veniturilor, totuşi în ultimul timp acest principiu a fost înlăturat în folosul unor servicii cari n'au caracterul de stabilimente publice. Bunăoară feluritele timbre înfiinţate pentru înzestrarea armatei, pentru scopuri culturale şi sanitare, constituesc venituri speciale folosite de servicii publice fără personalitate juridică separată şi fără patrimonii proprii.

Motivul pentru care Statul a acordat unor servicii publice personalitatea juridică şi a afectat acestor servicii o masă de bunuri şi de capitaluri, unele impozite şi contribuţii, cari vor constitui patrimoniul lor propriu, transformându-le astfel în stabilimente publice, a fost dorinţa de a le acorda un grad mai mare de independenţă în activitatea lor. Această independenţă relativă este necesară, mai cu seamă în domeniul economic, pentru a putea folosi metodele industriale şi comerciale de exploatare. Această formă de exploatare a serviciilor publice s'a bucurat în anii din urmă de o mare favoare şi a dus la crearea regiilor autonome, cari, la un moment dat, s'au înmulţit peste măsură şi cari s'au bucurat de o autonomie atât de mare încât Statul nu mai avea în practică nici o ingerinţă în conducerea lor. Excesele comise în aplicarea metodelor dreptului privat în mânuirea fondurilor publice au trezit o reacţiune, care a dus la limitarea numărului regiilor autonome şi la reducerea zonei lor de autonomie. Rămâne totuşi incontestabil că serviciile cari au un pronunţat caracter economic nu se pot exploata în condiţii mulţumitoare prin metodele pur administrative, prea formaliste, cari anihilează orice iniţiativă.

De asemenea, progresele ştiinţei şi ale artei pretind o largă zonă de independenţă.

Principalele stabilimente publice române sunt:

a) Universităţile declarate persoane juridice prin legea dela 23 Martie 1898; legile ulterioare pentru organizarea învăţământului superior au menţinut această dispoziţie.

b) Facultăţile universităţilor, Şcolile Politehnice din Bucureşti şi Timişoara, Academia de Arhitectură, Academiile de Muzică şi Artă Dramatică din Bucureşti, Iaşi şi Cluj, declarate persoane juridice prin legea dela 17 Iulie 1931.

c) Academia de Inalte Studii Comerciale şi Industriale (legea din 1913).

d) Academiile de Inalte Studii Agronomice (legea din 2 August 1929).

---

[1]) Pentru teoria serviciilor şi stabilimentelor publice, vezi *Enc. Rom. I*, Persoane juridice de drept public.

e) Academia Română înfiinţată prin decretul domnesc din 26 August 1867 şi proclamată persoană juridică prin legea din 30 Martie 1879;

f) Casa Şcoalelor (legea din 9 Martie 1896);

g) Institutul Superior de Educaţiune Fizică (legea din 17 Iulie 1931);

h) Camerele de Agricultură (legea din 14 Aprilie 1925);

i) Camerele de Comerţ şi Industrie (legea din 10 Mai 1886 şi legile ulterioare);

j) Camerele de Muncă (legea din 14 August 1927 şi 10 August 1931);

k) Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni (legea din 3 August 1876);

l) Casa autonomă a Monopolurilor (legea din 7 Fevruarie 1929);

m) Regia autonomă C. F. R. (legea din 1 Iulie 1929);

n) Regia publică a Monitorului Oficial şi Imprimeriilor Statului (legea din 16 Martie 1929 şi regulamentul dela 10 Ianuarie 1930);

o) Teatrele Naţionale (legea din 16 Martie 1929 şi art. 13 al legii din 27 Iulie 1931);

p) Operele Române din Bucureşti şi Cluj (legea din 10 Iunie 1930 şi din 22 Iulie 1931);

q) Direcţiunea Fondurilor speciale Sanitare şi de Ocrotire (legea din 17 Iulie 1931);

r) Corpul Avocaţilor din fiecare barou (legea din 21 Fevruarie 1923 şi 28 Decemvrie 1931);

s) Uniunea Avocaţilor (legea din 21 Fevruarie 1923 şi 28 Decemvrie 1931).

In baza următoarelor legi: legea pentru organizarea Ministerelor din 2 August 1929, legea pentru organizarea şi administrarea pe baze comerciale a întreprinderilor publice din 16 Martie 1929 împreună cu regulamentul ei din 30 Noemvrie 1929, au fost create următoarele regii autonome: *a)* Regia autonomă P. T. T., *b)* Regia autonomă a Porturilor şi Căilor de Comunicaţie pe Apă, *c)* Regia autonomă a Drumurilor, *d)* Regia autonomă a Casei Muncii C. F. R.

Prin legea dela 4 Mai 1934 şi regulamentul dela 8 August 1934 aceste regii se încorporează în Ministerul Lucrărilor Publice şi al Comunicaţiilor ca direcţii generale. Se desfiinţează consiliile de administraţie şi în locul lor se înfiinţează un comitet de direcţie compus din trei membri, care funcţionează pe lângă fiecare din aceste direcţii generale.

Aceste administraţii au un buget separat, sunt conduse după norme comerciale deci cu derogările dela legea contabilităţii publice prevăzute în regulamentul dela 8 August 1934; în faţa instanţelor judecătoreşti aceste administraţii sunt reprezentate prin directorul general sau delegatul său, ele au rămas deci stabilimente publice.

Regia autonomă a Drumurilor a fost transformată în direcţie generală prin legea sa de organizare din 20 Aprilie 1932.

Liga Culturală, Centrul de pregătire profesională pentru funcţionarii administrativi sunt, de asemenea, stabilimente publice.

Comunele pot înfiinţa stabilimente publice, bunăoară aziluri, muzee, întreprinderi industriale.

Unele servicii publice au avut acest caracter din adâncul vremurilor, bunăoară: apărarea naţională, justiţia, poliţia, diplomaţia, fiscul; altele provin din servicii private transformate în servicii publice, bunăoară navigaţia, căile ferate.

Există o categorie de instituţii cari ocupă un loc intermediar între instituţiile publice şi cele private cari urmăresc satisfacerea intereselor membrilor lor; această categorie cuprinde ***stabilimentele de utilitate publică.***

In adevăr, Statul nu şi-a rezervat monopolul satisfacerii tuturor intereselor generale, iniţiativa privată are dreptul şi posibilitatea să-şi închine activitatea unor scopuri de interes public.

Când Statul apreciază că activitatea desfăşurată de o instituţie este interesantă din punct de vedere obştesc sau naţional, atunci intervine şi, prin lege, declară această instituţie, stabiliment de utilitate publică.

Evident, stabilimentele de utilitate publică nu se bucură de prerogativele şi drepturile puterii publice, ele nu dispun de mijloacele de constrângere nici de sancţiunile de cari numai autoritatea publică poate dispune; actele lor nu sunt acte administrative, sunt acte private şi, ca atare, întocmite potrivit dreptului comun şi atacabile în faţa instanţelor ordinare. Administraţia acestor stabilimente nu este ţinută, în general, să observe unele forme sau proceduri de drept public. Fondurile manipulate fiind fonduri particulare, administrarea lor este supusă normelor dreptului civil şi dreptului comercial. Funcţionarii acestor stabilimente nu au, în general, caracterul de funcţionari publici, ei sunt angajaţi de către organele de conducere pe cale de contract individual sau colectiv, şi litigiile privitoare la drepturile şi datoriile lor sunt de competenţa instanţelor judiciare de drept comun. Stabilimentele de utilitate publică, fiind persoane juridice de drept privat, nu pot beneficia de procedura exproprierii pentru utilitate publică.

Un serviciu public sau un stabiliment public este creat prin lege şi funcţionează în baza unor dispoziţii legale sau regulamentare; un stabiliment de utilitate publică este creat printr'un act privat — întărit ulterior printr'un act public al Statului care acordă personalitatea juridică — şi funcţionează în baza unui statut.

Sunt cazuri când administraţia publică găseşte mai folositor să acorde sprijinul său unei instituţii private bine conduse, decât să creeze un serviciu public care poate fi mai costisitor, sau mai puţin adequat scopului. In acest caz, administraţia publică acordă subvenţii periodice sau ocazionale sau dă bunuri în folosinţă. Subvenţiile nu au caracterul juridic al unei liberalităţi, ci caracterul unei participări la cheltueli bine determinate pentru realizarea scopului.

Stabilimentele de utilitate publică devin astfel auxiliare ale serviciilor publice. Se stabileşte între autoritatea publică şi particulari o legătură de colaborare care poate fi fecundă şi necesară; stabilimentele de utilitate publică aduc un element de supleţă şi de devotament care deseori lipseşte serviciilor publice, mai cu seamă în domeniul asistenţei medicale sau sociale, în domeniul cultural sau spiritual. Sunt cazuri

când colaborarea este atât de strânsă încât nu este uşor să distingem criteriile de deosebire între stabilimentele publice şi cele de utilitate publică.

Sunt stabilimente de utilitate publică, bunăoară Eforia Spitalelor Civile, al cărei buget trebue să fie aprobat de Camera Deputaţilor, deci fondurile mânuite au caracterul fondurilor publice. Articolul 1 din legea pentru statutul funcţionarilor publici acordă calitatea de funcţionar public, funcţionarilor instituţiilor « al căror buget este supus aprobării Parlamentului, Guvernului sau consiliilor judeţene şi comunale » prin urmare funcţionarii acestor stabilimente se bucură de protecţiunea şi garanţiile acordate funcţionarilor publici; litigiile privitoare la situaţia lor juridică sunt judecate de instanţele speciale de contencios administrativ. Aşa dar, actele de numire, de revocare, de înaintare de funcţionari, făcute de administraţiile stabilimentelor de utilitate publică, al căror buget este supus aprobării Parlamentului, Guvernului sau consiliilor judeţene şi comunale, sunt asimilate actelor administrative de autoritate.

Un alt izvor de confuziune în ceea ce priveşte caracterul juridic al acestor stabilimente îl constitue faptul că autoritatea publică, în deosebi când acordă subvenţii, are un drept de control asupra stabilimentelor.

In orice caz singurul criteriu de despărţire decisiv este natura iniţiativei care a creat stabilimentul. Dacă iniţiativa revine autorităţii publice, avem a face cu un stabiliment public, dacă iniţiativa a pornit dela persoane particulare atunci instituţia creată este un stabiliment de utilitate publică.

Printre stabilimentele de utilitate publică putem cita:

Ateneul Român, Fundaţia universitară Carol I, Fundaţia Ferdinand I, Fundaţia Principele Carol, Institutul de Ştiinţe Administrative al României, Institutul Social Român, Societatea Regală de Geografie, Societatea Materna, Societatea Principele Mircea, Eforia Spitalelor Civile, Eforia Spitalelor Brâncoveneşti, Eforia Kreţulescu, Fundaţia universitară Vasiliu-Bolnavu.

i. p.

BIBLIOGRAFIE

Paul Negulescu: Tratat de drept administrativ, ediţia IV-a, vol. I, 1934, p. 171—221.

Anibal Teodorescu: Tratat de drept administrativ, ed. III, vol. I, 1929, p. 206—213.

Jean H. Vermeulen: Teoria personalităţii juridice, 1932.

M. Hauriou: Droit administratif, III-e édit. 1927, p. 236—285.

G. Jèze: Principes généraux de droit administratif, édit. III, 1930, vol. II, p. 24—63.

Roger Bonnard: Droit administratif, 1935, p. 535—544.

I. Walline: Droit administratif, 1936, p. 264—274.

H. Barthelemy: Droit administratif, XIII-e édit. 1933, p. 39 suiv.

Michoud: Théorie de la personalité morale, III-e édit. 1932, vol. II.

Rolland: La personification des services publics, Rev. de droit public, 1912, p. 480 suiv.

Pierre Avril: Histoire de la distinction des établissements publics et des établissements d'utilité publique 1900.

Fritz Fleiner: Droit administratif allemand, trad. Eisenmann 1933, p. 69, p. 72, p. 80—86, p. 200—202.

SIGILIUL ŞI SEMNĂTURA LUI GRIGORE GHICA
DOMNUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI, 1672

POLIȚIA ROMÂNEASCĂ

Ordinea publică este, după definiția profesorului Negulescu, « o stare de fapt materială și exterioară pe care legiuitorul o garantează și autoritatea administrativă o protege, împiedicând orice tulburare ce i s'ar putea aduce. In conținutul ei, intră noțiunile de liniște publică, de regim politic, de organizare și funcționare a serviciilor publice, de siguranță a persoanelor și a bunurilor, de salubritate publică ».

In temeiul ordinei publice, Statul își îndeplinește misiunea de justiție și civilizație. El mai are însă dreptul, și chiar datoria, să asigure securitatea colectivă, care nu poate exista fără principiul de ordine publică, sau acela al limitării sferelor de interese individuale la un câmp de mișcare și de acțiune, care să permită o mișcare a tuturor sferelor în jurul orbitelor de interese proprii și, în același timp, în jurul interesului general. Grija acestui domeniu al *ordinei* publice este încredințată instituțiunii numită *poliție*.

Cuvântul « poliție » derivă dela grecescul *πολιτία* care înseamnă *activitate de Stat* (*πόλις*), adică *activitate de interes public*, și a fost asimilat și preluat succesiv de diverse națiuni, în același înțeles larg care, pe atunci, cuprindea în sine *întreaga* gospodărie, guvernare și administrare a treburilor obștești. In decursul timpului, înțelesul cuvântului a fost restrâns, conform cu reducerea sferei de atribuții dela o competență largă legislativă, judecătorească și administrativă, pe care inițial a avut-o. Azi poliția aparține puterii executive, având ca atribuție de căpetenie *menținerea ordinei și siguranței publice*, adică apărarea categoriei celor mai importante *bunuri publice* pe cari se întemeiază prosperitatea organizației Statului.

Cuvântul « poliție » s'a împământenit în limba românească a principatelor noastre, probabil în epoca Fanarioților, sub puternica influență grecească. In secolele al XVII-lea și al XVIII-lea aflăm adeseori, în documentele vremii, cuvântul « poliție » în înțelesul de activitate de Stat, și chiar în acela de Stat propriu zis. Este verosimil că această noțiune a « poliției —activitate de Stat » s'a referit în primul rând la activitatea Domnului și a oblăduitorilor țării, fiindcă ei aveau « datorie ca unii ce sunt ca niște părinți ai patriei, a se sili, a se nevoi, nu numai pentru ceeace aduce folos la o parte, ci mai ales pentru ceeace s'ar cunoaște că este *deobște folos norodului și de podoabă și fală patriei* ».

EVOLUȚIA POLIȚIEI ROMÂNEȘTI

DELA ORIGINI PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

In fruntea Principatelor erau Domnii cari se ocupau cu toate treburile mari și mici ale *«statornicirii și bunei chiverniseli a domniei»*, de cele ale siguranței lor personale și politice față de Inalta Poartă, cum și de « *siguranța, liniștea și ordinea dinăuntru* ». Pentru executarea treburilor polițienești, Domnii au prevăzut prin pitacuri domnești, hrisoave, ofise domnești, cărți către boieri, cărți legate către ispravnici, etc., anumite « *ponturi polițienești* », cum și organele însărcinate cu executatea lor.

In secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, ordinea dinăuntru a Principatului Țării Românești era încredințată *spătarului*, care avea sub comanda sa oștile țării: seimeni, călărași, lefegii, drăgani, levenți și vânători.

Paza și buna orânduire polițienească a Bucureștilor o avea în grijă, *aga*. Titlul de agă a fost creat de voevodul Radu Mihnea, în anul 1620, și dat unor persoane din familii mari. « Aga devine comandantul orașului București *îngrijind* și *priveghiând de paza bunei ordini*. El hotărăște prețul obiectelor de îndestulare în toate orașele, priveghiază să fie măsurile drepte, umblă prin orașe cu vergi și cu falangă de pedepsește pe cei ce se abat dela ordine, și priveghiază pentru a-i prinde . . . El are străji prin mahalale și pe la bariere . . . El are închisoare deosebită și tribunal » (D. Fotino). Aga are sub dânsul pe căpitanii de dorobanți, pe polcovnicul de Târgoviște, pe polcovnicul de oraș, pe polcovnicul de vânători, pe logofătul agăi, pe ius-bașa de Divan și ius-bașa de Harem și pe căpitanul nemților. Aga a ajuns, în rolul său de maestru al polițiilor, mai târziu, prefectul de poliție al Capitalei.

Ordinea și siguranța publică în județe erau încredințate *ispravnicilor* cari, până la Alexandru Ipsilanti, erau și administratorii județului și tot odată judecătorii locuitorilor județeni, fiind ajutați în funcțiunea lor de *zapcii*.

Pentru *buna orânduială în plăși* și paza de hoți se înființase pe lângă zapcii așa zișii *polcovnici*. De fiecare județ era un polcovnic. Erau două feluri de polcovnici: unul ostășesc depinzând de spătar și, în București, și de aga, și altul care, în fruntea unui număr de slujitori, avea să constituie potera

GRIGORE BĂLEANU, MARE AGĂ, 1808
(Desen de *Leca*, pe când Băleanu era mare ban)

COSTACHE CANTACUZINO, MARE AGĂ, 1829
(După o pictură contemporană. Col. Academiei Române)

judeţului pentru urmărirea hoţilor. Polcovnicii militari aveau sub autoritatea lor pe toţi *cazacii dela polcovnicie*, cari aveau să execute dispoziţiunile de pază *a ordinei publice* şi de urmărire a făcătorilor de rele. Ipsilanti a dispus a se mai numi ca polcovnici-administratori de judeţe, fii de boieri şi boernaşi, fapt care a avut o înrâurire salutară asupra moravurilor. Polcovnicul trebuia să stea în capitala judeţului cu slujitorii săi cari se recrutau dintre oamenii « înstrăinaţi », adică din persoane străine de partea locului. Numărul lor varia după judeţe, unele având 30 iar altele 20 de slujitori. Toţi aceştia, « dacă auzeau că undeva în judeţ s'au ivit hoţi şi făcători de rele, cu ştirea ispravnicului sau cu porunca lui Vodă, erau obligaţi să sară cu toţi oamenii ţării după dânşii ca să-i prinză negreşit ». (V. A. Ureche).

Pentru paza judeţelor mai erau instituiţi pe la margine, *căpitanii*.

Ispravnicii de judeţe aveau, începând din anul 1777, numai dreptul de a face primele cercetări, fără a mai putea « globi » (amenda) pe vinovaţi şi deţinuţi, în baza circulării lui Vodă Ipsilanti. Prin aceiaşi circulară, se pune în vedere căpitanilor de margine şi poteraşilor « să nu aibă a umbla prin judeţe şi sate *fără poruncă domnească şi fără trebuincioasă pricină*, şi fără de a nu fi trimişi şi porunciţi de ispravnici; şi atunci când se vor trimite poteraşi toţi să aveţi purtare de grije ca să vedeţi cum se poartă prin judeţe, ca nu cumva cu pricina umblatului după hoţi să facă niscaiva aspreli, jafuri locuitorilor sau vreo cheltuială şi frământătură satelor ».

Sub Grigore Ghica Vodă (1776) « hatmanul » avea paza ordinei generale a Principatului Munteniei, ajutat de seimenii de Curte, seimenii hătmăneşti, draganii, levenţii, vânătorii, călăraşii, etc. Aga avea paza ordinei publice a Bucureştilor, ajutat şi dânsul de 43 de căpitani de baltag, 280 de seimeni, 47 darabani şi 47 de roşii. Fiecare ministeriu: postelnicia, visteria, avea oarecum ceata sa specială.

Sub Alexandru Mavrocordat a căzut o grea urgie asupra comercianţilor incorecţi, hrăpăreţi, a face bani cu marfă rea. Acest Domn avea obiceiul să se plimbe « *tiptil* » (incognito) prin oraş, ducând falanga după el, ca să bată la tălpi pe măcelarii şi brutarii cari vindeau marfă rea sau cu « cumpene strâmbe ». Pe toată ziua, Domnul arunca care de pâine şi de carne pe uliţe, din pedepsirea negustorilor abătuţi. « Deci, oricând eşia Vodă în tiptil vedeai sărăcimea umblând după dânsul cu cârdul să agonisească ceva ».

Pentru a opri eşirea din ţară a celor nemulţumiţi, cari ar fi putut să se plângă contra lui peste hotare, Caragea Vodă a înfinţat, cel dintâi, paşaportul: « *Păşusul* » şi a dat circulări la « vătaşii de fruntarii » prin cărţi legate din 1782 Iulie 31 « să nu lase a trece nimeni fără răvaşi şi *păşuş*, nici încolo nici încoace ».

Tot el dădu, la 1 Septemvrie 1782, un pitac domnesc prin care opreşte conversaţiunile politice în « cahvenele » (cafenele).

Tot el a oprit sub grele pedepse portul ilegal de arme, uniforme și « caiafete », de teama unor mișcări și răsmerițe. Pentru agenții forței publice, cari umblau prin județe cu orice fel de treabă, a dispus «a se purta cu blândețe către locuitori și a nu-i necăji cu fapte și urmări fără de cale și fără de orânduială ». Sub Vodă Caragea s'a mai luat și o serie de dispozițiuni de poliție edilitară privind *măturarea coșurilor* (pitacul din 22 August 1782), respectul *higenei publice, poliția podurilor* de peste Dâmbovița și a *drumurilor* din București, *poliția cafenelelor* și a *hanurilor, controlul străinilor* la intrarea în Capitală, etc.

Toate aceste măsuri cari constitue un fericit început în opera de modernizare a politiei, au fost întinse și întărite de Mihail Șuțu.

Vodă Mihail Suțu numește noui ispravnici în toate județele Principatului, cărora le poruncește cum au să prevină infracțiunile: « Vă poruncim ca foarte să vă aflați cu tot felul de priveghiare și cu purtare de grije în toată vremea peste cuprinsul județului, ca nu tocmai după ce se va simți în județ niscaiva tâlhari sau borfași, și după ce va face vreo răutate, să umblați a-i prinde, ci mai înainte dv. ispravnicilor să aveți a otcârmui pe polcovnic și pe căpitani, ca polcovnicul să se afle pururea făcând poteră prin județ cu slujitorii și căpitanii, fieștecarele în popoarele căpităniei să străjuiască cu priveghiare și cu purtare de grije, ca să nu se poată îndemna făcătorii de rele, ci încă aflându-i pe unii ca aceia, mai înainte să aibă a-i arăta la dv. ca să-i dați pre bună chezășie ca să le lipsească gândul lor cel rău și neastâmpărat. Căci să știți dv. ispravnicilor, că de vă veți purta cu vreo lenevie la această treabă, și nu veți avea toată purtarea de grije precum vă scriem, veți fi învinovățiți fără de îndreptare înaintea Domniei Mele, iar tu polcovnice, și voi căpitanilor nu veți scăpa de urgia Domniei Mele. Aprilie 8, 1785 ». Tot el a avut deosebită grijă de a îndruma pe ispravnici prin cărți legate ca să dea de știre tuturor locuitorilor de a păzi sfintele biserici, iar duminicile și în zilele de sărbătoare să nu lucreze.

Ivindu-se un caz de ciumă în Țigănia Herăscului din Capitală, Mihail Șuțu dă un pitac la 15 Noembrie 1784 către Aga din București, « ca să cerceteze și să caute pe acel mort că de o fi murit de boala ciumei, acolo înăuntru în casă, unde se află, făcând groapă adâncă, să-l îngroape, și de se va dovedi în aceiași casă vreun alt bolnav de această boală, să-l puie în căruța cea rânduită și să-l ducă la biserica Sf. Visarion, unde este orânduit spitalul pentru această boală, nelăsând pre nimeni să ia nici boarfe nici alta nimic dintr'aceiași casă și, îndată surpând casa jos la pământ, pe loc să pună să dea foc casei ca să arză de tot. Vodă Mihail Șuțu a dat la 25 Iulie 1784 primul pitac către Părintele Mitropolit, care prevede *censura tiparului.*

Poliția edilitară sub acest Domn a fost foarte variată. El fixează prin pitacul dat agăi din București în anii 1785—1786, *prețul maximal al cărnii*, pe care îl numește « nartul cărnei » și se preocupă de aproape de *poliția târgurilor, poliția binalelor, poliția drumurilor, poliția curățatului trotuarelor, a podurilor, a piețelor publice, a cișmelelor, poliția sanitară a transportului peștelui* la București, *circulația* pe poduri, *curățatul pomilor* de omizi, *poliția liniștei publice* în oraș, a circulației noaptea cu felinare, etc.

COMISARUL DE VĂPSEA
(al unuia din sectoarele Bucureștilor), în uniforma de gală, 1844

DELA 1831 PÂNĂ LA 1929

Un început de organizare generală a polițiilor se face prin Regulamentele Organice, dela 1831 și 1832, cari se ocupă cu organizarea diferitelor instituțiuni ale Statului. In baza Regulamentelor se introduce în ambele Principate rangul *Vornicului de poliție,* care trece înaintea Vornicului temnițelor. Vornicului de poliție îi era încredințată *supravegherea și ocârmuirea treburilor polițienești.* El avea sub ordinele sale o serie de magistrați polițienești de ordin inferior, pe « vorniceii » cari îndeplineau paza orașelor, târgurilor și a satelor. In orașele cari nu erau reședințe, ocârmuirea treburilor polițienești o avea « Polițmaestrul » acelui oraș, care era și capul închisorii județene. Pare-se că s'au păstrat ca organe și vechile agii și isprăvnicii, deoarece documentele dela începutul secolului vorbesc despre obligația acestora de a trimite în fiecare an Departamentului dinlăuntru « o generalnică listă de toți aceia cărora li s'au luat chezășii [1]) și de locul unde ei și-au ales spre locuință ». Din acest document se vede că Aga și Ispravnicii aveau în paza lor liniștea și ordinea publică, supraveghiând și pe toți acei cari au fost liberați din închisori pentru a nu săvârși noui abateri. In acest scop le cereau *chezășii de bună purtare* și le desemnau *domiciliul forțat.* Dacă obștea domiciliului respectiv refuza să-i primească, anaforaua Sfatului administrativ și resoluția domnească din 14 Ianuarie 1837 dispunea ca: « Asemenea răi, neprimiți de obștea lor, trebue să să dea peste hotar ».

La începutul secolului al XIX-lea înflorește în Principatele Românești spiritul umanitarist, care a

[1]) De bună purtare *(n. a.)*

început să preocupe pe legiuitorii din Apus, în urma scrierilor lui Beccaria, Montesquieu, etc. Așa se explică cum în condica criminală « Șuțu-Sturdza » dela 1820—1826, se găsesc idei împrumutate din suszișii autori, cari arată că: « Sfârșitul orânduirii pedepselor nu este numai ca să se muncească trupul vinovatului, dar ca să se înțelepțească și să înfrâneze de a face asemenea urmări și de a da pildă și altora ».

Acest spirit umanitarist determină suprimarea prin Regulamentul Organic, a caznei sau « muncilor » folosite înainte vreme pentru a sili pe acuzați la mărturisire. Pedeapsa cu bătaia, în Muntenia, încetase de a se mai aplica; în Moldova însă ea a fost aplicată până la punerea în vigoare a codului penal din 1864.

Condica polițienească apare la 9 Iunie 1850 sub Grigore Alexandru Ghica, ea fiind opera lui C. Sturdza, Iancu Cantacuzino, Mavrogheni și alții. Cuprinde *regule pentru poliția generală, municipală și judiciară*, dispozițiuni polițienești pentru Iași și altele pentru poliția orașelor. Conducerea poliției din Principat se atribuie « *înaltei poliții* », iar aceia din Iași și a ținuturilor, « *obișnuitei poliții* ».

In Muntenia, serviciile polițienești se organizează sub Gheorghe Bibescu la 1847 (ofisul Nr. 100) și sub Barbu Dimitrie Știrbei la 1852 (ofisul Nr. 552).

Poliția comunală se organizează treptat prin: 1) legea comunală din 1864 care acordă primăriilor dreptul de a avea o poliție comunală în frunte cu primarul, iar orașelor cu peste 3000 locuitori dreptul de a avea un *prefect* de poliție; 2) legea comunală din 1874 care prevede lefuri pentru agenții de poliție comunală în sarcina comunelor; 3) legea din 12 Iunie 1878, care institue în București o *poliție judiciară*, acordă tuturor comunelor urbane dreptul de a avea o *poliție municipală* și recunoaște *calitatea de ofițeri de poliție judiciară* primarilor și ajutorilor lor, comisarilor și inspectorilor municipali. și chiar agenților comunali; 4) legea comunală din 1887 care acordă poliției administrative atribuțiunea să execute măsuri de poliție comunală; 5) legea lui Lascăr Catargi din 23 Iulie 1894, care dă poliția comunală în atribuțiunea agenților poliției administrative, lasă facultatea pentru orașe de a avea o poliție comunală specială și recunoaște agenților speciali ai poliției comunale, calitatea de ofițeri de poliție judiciară; 6) legea modificatoare a poliției comunale urbane din 19 Decemvrie 1902 care pune capăt conflictelor dintre poliția administrativă și cea comunală.

Prima organizare generală a poliției se face de Vasile Lascăr prin legea dela 1 Aprilie 1903, care cuprinde următoarele principii de organizare necunoscute până atunci: *stabilitatea* funcționarilor polițienești, *unitatea de direcțiune și de execuțiune*, *centralizarea* într'un singur scop a funcțiunilor polițienești și legarea lor printr'o colaborare *activă*, *intelectualizarea* personalului și *disciplinarea* lui, prin măsuri cari să asigure o cât mai perfectă îndeplinire a serviciului.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ

Organizația generală, azi în vigoare, s'a făcut prin legea din 19 Aprilie 1929. Această lege așează in-

MARELE AGĂ IANCU MANU, 1844

stituțiunea poliției românești pe o nouă serie de principii conducătoare: *diviziunea funcțiunilor* polițienești în: administrative, judiciare și de siguranță, cu atribuțiuni proprii, *descentralizarea* serviciilor, *întărirea stabilității funcționarilor*, *intelectualizarea* poliției, fixarea *sancțiunilor disciplinare*, regulamentarea *condițiunilor de numire și de înaintare* a funcționarilor, stabilirea *ierarhiei corpului* polițienesc, *salarizarea* lui, și *procedura polițienească*.

In organizația publică românească autoritățile polițienești, din punct de vedere al competenței de *execuțiune forțată* se împart în: a) cu o competență generală, b) restrânsă din punct de vedere material și c) restrânsă din punct de vedere personal.

Competență generală, materială și personală, o au: a) Direcția generală a Poliției, b) Prefectura Poliției Capitalei, c) Inspectoratele regionale ale poliției, d) chesturile, e) comisariatele, f) detașamentele de poliție, g) Inspectoratul general al Jandarmeriei, cu toate organele în subordine, h) Corpul de Grăniceri, cu unitățile sale în funcțiune dealungul frontierei.

Competență materială de poliție judiciară cu drept de execuție forțată, are: ministerul public și auxiliarii săi.

Competență materială și personală restrânsă, cu drept de execuție forțată, au: a) ministerul public, b) comandamentele militare, c) comandanții porturilor

PRINCIPELE DIMITRIE GHICA, PREFECTUL POLIȚIEI CAPITALEI, 1856
(După un portret contemporan. Col. Academiei Române)

și ai vapoarelor, d) corpul gardienilor de penitenciare, e) Garda Financiară, f) corpul pompierilor și g) personalul c.f.r. de serviciu în trenuri și paznicii rețelei căilor ferate.

Organe ale anumitor servicii publice, cu un drept de poliție limitat la apărare și constatare, sunt funcționarii serviciilor comunale de diferite categorii, însărcinați cu astfel de atribuții; apoi organele gărzii forestiere; inginerii, agenții technici și picherii drumurilor; doctorii și veterinarii, ca organe ale poliției sanitare; agenții vamali de toate gradele, ca organe ale poliției vamale, și alte organe cu atribuții similare limitate la o sferă specială.

Funcțiunea polițienească — în sensul legii de organizare — este împărțită în cele trei ramuri principale: administrativă, judiciară și de siguranță. *Poliția administrativă* are un rol *preventiv* și de constrângere, cea *judiciară, represiv*, și cea *de siguranță*: de a observa și combate acțiunile îndreptate *contra siguranței publice* și a *Statului*. Fiecare dintre aceste trei ramuri ale poliției generale are — în cadrul complex al competenței generale de-a salvgarda interesele ordinei și siguranței publice — atribuțiunile sale speciale și generale, cari, în sensul dreptului polițienesc român, pot fi specificate astfel:

a) De sfera *poliției administrative* și *de ordine* ține: 1) asigurarea vieții, libertății și proprietății persoanelor fizice și juridice; 2) prevenirea infracțiunilor, 3) sprijinirea operei de asistență și ocrotire socială; 4) menținerea ordinei și liniștei publice; 5) executarea tuturor măsurilor și îndatoririlor polițienești impuse prin legi, regulamente și ordonanțe. Această enumerare nu e limitativă, ci principial enumerativă, întrucât poliția administrativă îndeplinește în general și toate atribuțiile cari nu sunt special încredințate poliției judiciare sau de siguranță. Aceste atribuțiuni se exercită prin servicii și funcțiuni de deosebite nuanțe și numiri ca: serviciul ordinei și pazei publice; a diferitelor evidențe ca: biuroul populației, străinilor, servitorilor, armelor, etc.; poliția sanitară, de moravuri, de incendii, de construcții, a gărilor și căilor ferate, și a drumurilor, a circulației, vânatului, pescuitului, etc.

b) *Poliția judiciară* se ocupă cu: 1) constatarea infracțiunilor, urmărirea și prinderea infractorilor; 2) constatarea contravențiunilor și încasarea amenzilor în condițiunile legii și 3) executarea, potrivit legii, a măsurilor ordonate de justiție.

c) Sferei *poliției de siguranță* îi aparține: vegherea și culegerea de relațiuni referitoare la fapte sau stări de lucruri perturbatoare sau dăunătoare siguranței publice și de Stat, pentru a putea fi prevenite, zădărnicite sau reprimate.

CARACTERELE ACTIVITĂȚII POLIȚIENEȘTI

O privire asupra complexului vast al atribuțiunilor generale și speciale ale poliției moderne ne evidențiază destul de clar *caracterul social* al acestei funcțiuni în toate ramurile sale. Acest caracter reese, în primul rând, din îndatorirea sa generală de a menține ordinea și siguranța publică și a Statului și de a apăra *interesul particular îndreptățit*, ea servind indirect același interes obștesc.

Existența și rostul funcțiunii polițienești ni se înfățișează ca *impuse de necesitatea socială și națională a principiului de ordine*, ce se cere a fi realizat în toată plenitudinea lui și în domeniul ordinei publice. Precum principiul universal al ordinei realizează armonizarea vieții Universului întreg, la fel și funcțiunea polițienească, prin activarea sa directă, contribue la menținerea și consolidarea *echilibrului social și național* și, indirect, la realizarea echilibrului armoniei naturale.

Din acest principiu al ordinei naturale izvorăște și în sufletul Românului, și mai ales al plugarilor români, inclinarea naturală și întotdeauna trează pentru respectul ordinei publice și al orânduelilor Statului. Astfel se explică și prudența Românului față de semănătorii de idei inovatoare și problematice. *Românul preferă ordinea tradițională* și nu se revoltă, chiar dacă i se pare apăsătoare, dacă o știe *călăuzită de un scop salutar obștesc*, față de care el știe să aibe întotdeauna cea mai mare solicitudine.

Analizând structura activității orânduitoare a poliției, ea ni se prezintă, pe de o parte, ca o *funcțiune regulatoare și coercitivă*, iar pe de alta, ca o *funcțiune*

auxiliară și proteguitoare. Reglementatoare prin acțiunea sa executivă de constrângere (preventivă și represivă) față de stările și elementele *contrare ordinei,* numite *polițial-potrivnice,* și ajutătoare sau proteguitoare prin acțiunea ei asupra stărilor și elementelor *ordonate,* numite *polițial-conforme.* Aceste două nuanțe caracteristice sunt imprimate și se evidențiază în toate ramurile funcțiunii polițienești moderne, începând cu îndeplinirea serviciului normal zilnic, în toate variațiunile lui, până la măsurile mari de ansamblu ale serviciului excepțional. Ele constituiesc azi *spiritul profesiunii polițienești* și, complectându-se reciproc, converg în aceiași străduință întru binele obștesc.

Astfel, supravegherea și intervenția poliției pentru înlăturarea obstacolelor diferite ale circulației depe trotoare sau din stradă, curățirea zăpezii și ghețușului depe trotoare; pentru îndreptarea unu zid, poartă, gard, acoperiș, etc. deteriorate și gata de a se prăbuși în stradă, sau contra scandalagiilor, turmentaților, cerșetorilor, vagabonzilor sau altor preturbători ai ordinei și siguranței publice, constitue o activitate de *orânduire coercitivă.* In această calitate, poliția. în mod direct, apără autoritatea și dispozițiile ei; iar indirect, ocrotește, în acelaș timp, și interesele particularilor, cari ar putea fi prejudiciate și cari în mod firesc constituesc un component al aceluași *interes social și obștesc.*

Iar acțiunea de îndrumare a circulației, sau de îndreptare și sfătuire a celor neștiutori, sau de ajutorare a celor accidentați, primejduiți, infirmi sau suferinzi, neputincioși, copii, etc., este activitatea *auxiliară* sau *proteguitoare* a poliției, care — prin ocrotirea directă a intereselor individuale — servește în acelaș timp și *interesul social,* în care este încadrat în mod firesc și interesul particular legitim amintit. Astfel, reese clar că aceste două directive predominante ale activității polițienești sunt pătrunse de un adânc *spirit social,* și potrivite *principiilor spirituale* ale profesiunii polițienești de azi se pot rezuma în expresiunea simplistă: *a domina și a servi!*

Acest caracter social al funcțiunii poliției române

PALATUL PREFECTUREI DE POLIȚIE, BUCUREȘTI

este în mod special *și formal* relevat prin dispoziția punctului d) din art. 2 al legii sale de organizare, care expressis verbis o însărcinează: « A sprijini *opera de asistență,* în conformitate cu principiile *de ocrotire socială,* celor cari ar avea nevoie ».

In ce privește tactica și technica de procedare a autorității polițienești, ea are deasemenea acea nuanță *socială,* pe care i-o imprimă caracterul normelor și mijloacelor sale — derivată din expresiunea *conștiinței sociale și a rațiunii de Stat.*

dr. e. b.

BIBLIOGRAFIE

Șt. Bârsănescu: Politica Culturei, Craiova 1937.
N. Bazilescu: Ordinea Socială, București, 1937.
Dr. E. Bianu: Ordinea și Siguranța Publică, Indreptar Profesional în Știința Polițenească, București, 1937.
Br. H. Bürgel: Das Weltbild des modernen Menschen, 1937.
V. Dașchievici: Istoricul reședinței poliției Capitalei, București, 1935.
C. I. Filitti: Vechiul drept penal român, București, 1934.
D. Fotino: Istoria generală a Daciei (trad. G. Sion), București, 1859.
Dr. W. Lehmann: Der alte und der neue Polizeibegriff, Berlin, 1937.
W. Lienhard: Le rôle et la valeur de l'Ordre Public, Paris, 1937.
Paul Negulescu: Tratat de drept administrativ, ed. IV., 1937.
W. Nolte: Psychologie für Polizeibeamte, Berlin 1928.
I. Pascu: Le droit et la procédure policière, 1936
I. Pascu: Dreptul polițienesc român, București, 1929.
Dr. G. Pein: Polizei und Ordnung, Berlin 1936.
I. Rivero: Les mesures d'ordre intérieur administratives, Paris, 1934.
A. Teodorescu: Noțiuni de drept administrativ, București, 1915.
V. A. Urechia: Istoria Românilor, București, 1891.

ARHIVELE ROMÂNIEI

La toate popoarele cari au avut organizare administrativă și au cunoscut scrierea, au existat încă din timpuri îndepărtate, depozite de acte vechi, orânduite într'un scop determinat și după o anumită metodă — depozite cari constituiau adevărate arhive.

In republica romană și apoi în imperiul roman, arhivele au luat o desvoltare deosebită. Romanii, fiind un popor practic, cu un respect înnăscut pentru tradiție, și-au dat seama de necesitatea de a păstra în cele mai bune condiții actele și documentele trecutului. De aceea, arhivele lor au fost cele mai bine organizate din întreaga lume antică.

Deși la începutul evului mediu, în timpul năvălirilor barbare, arhivele din imperiul roman au fost complet distruse, totuși, în statele ce s'au format pe ruinele lui, încep să se organizeze, în curând, noui arhive, atât pe la cancelariile suveranilor și ale marilor dregători, cât și pe la mânăstiri, primăriile orașelor, marii feudali, notarii publici, etc. In chipul acesta, se formează în toate țările Europei un număr considerabil de arhive.

Astfel, pe la sfârșitul evului modern, numărul arhivelor și depozitelor arhivistice din țările europene, este extraordinar de mare.

Materialul de scris, folosit în evul mediu, este pergamentul, iar în timpurile mai noui, hârtia. Actele scrise pe pergament, se sigilau de regulă cu peceți mari de ceară, — iar cele solemne cu « bule de aur » —, care se atârnau de marginea inferioară a actului. Cele scrise pe hârtie aveau pecețile aplicate cu ceară, cu cerneală sau cu fum.

Dacă cercetăm acum motivul pentru care s'au înființat în evul mediu și în timpurile mai noui, un număr atât de mare de arhive, constatăm că, în general, s'a urmărit un scop practic. Toți cei ce posedau teritorii mai întinse, toți cei ce aveau privilegii, toți cei ce dețineau într'o formă sau alta o parte din puterea publică: suveranii, biserica, nobilii, instituțiile juridice, orașele, trebuiau să fie cât mai bine înarmați cu dovezi necesare spre a și-o păstra. De aceea, în tot cursul evului mediu și modern, arhivele au fost considerate ca niște arsenale, unde erau depuse armele juridice, cu ajutorul cărora se puteau asigura și la nevoie revendica, drepturile și privilegiile câștigate.

Dar tocmai din această cauză arhivele medievale și moderne erau arhive secrete, căci interesul cerea ca dovezile de cari dispunea cineva pentru apărarea și revendicarea drepturilor sale, să nu fie cunoscute de alții.

In aceste condiții, era natural ca materialul din numeroasele și bogatele arhive din acele timpuri, să nu fi fost folosit decât foarte rar pentru studii și cercetări științifice.

A trebuit să vină revoluția franceză dela sfârșitul veacului XVIII, ca să deschidă aceste arhive cercetărilor științifice. Imensele depozite de material arhivistic ale bisericei și ale numeroaselor dregătorii și instituții ale vechiului regim, pe cari revoluția le desființase, trecând în stăpânirea Statului, și-au pierdut caracterul secret și au putut fi cercetate de istorici.

EVOLUȚIA ARHIVELOR ROMÂNEȘTI

DELA ORIGINI PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

Odată cu întâia organizație de Stat a poporului românesc, au început să se formeze și arhive românești. Nu avem dovezi directe, dar din informații mai târzii și din studiul materialului din diferitele arhive dela noi, e sigur că cel puțin pe la sfârșitul veacului XIV, existau și în Țara Românească și în Moldova — în Ardeal, poate ceva mai înainte — depozite de acte și documente vechi, atât pe lângă cancelariile Domnilor și marilor dregătorii, cât și la mânăstirile cele mari, care câștigaseră proprietăți numeroase, privilegii și oarecare autonomie administrativă. Iar în veacurile următoare, apar arhivele orășenești, arhivele familiare ale boierilor, și înșiși țăranii liberi își strâng cu grije cărțile domnești și zapisele cari le asigurau drepturile de proprietate asupra moșioarelor lor.

De sigur, cu cât legăturile țărilor noastre cu vecinii și cu celelalte State europene au devenit mai strânse, în veacurile XVI, XVII și XVIII și cu cât afacerile interne au devenit mai numeroase și mai complicate, cu atât și materialul din arhivele domnești, ale dregătorilor, mânăstirilor și particularilor a devenit mai bogat.

Imprejurări nenorocite, au făcut ca arhivele noastre să sufere adeseori pierderi mari. Astfel, în primele veacuri, când arhivele domnești și ale marilor dregători se transportau peste tot locul unde mergea

UN HRISOV AL LUI ȘTEFAN CEL MARE, 1496

curtea, chiar și la răsboaie, un accident de drum sau o înfrângere în luptă, le putea pierde.

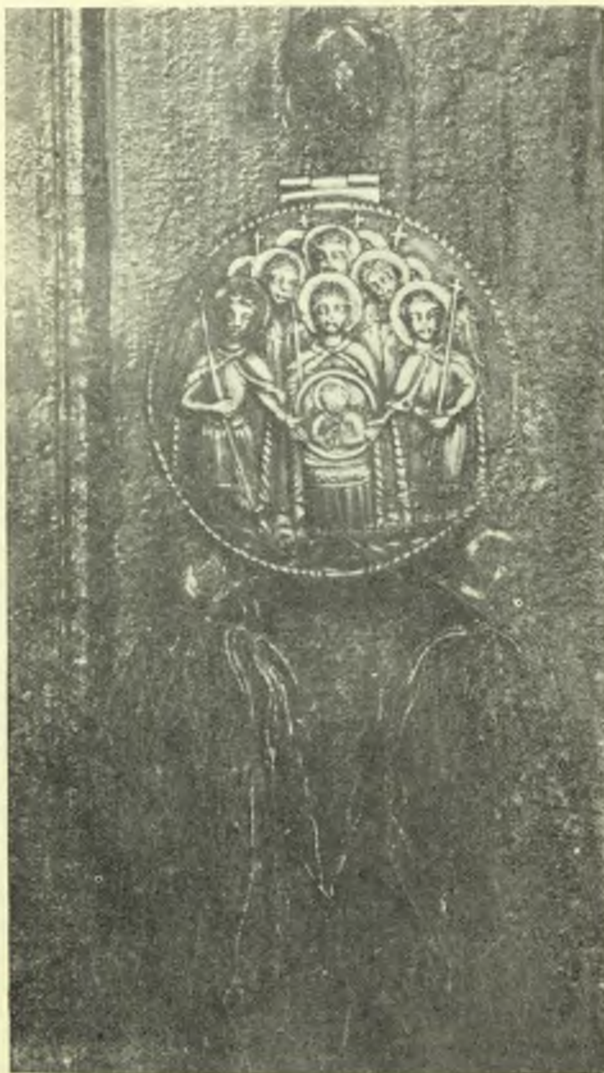
Arhivele mânăstirești au fost prin însăși natura lor mai ferite. Dar de când mânăstirile noastre au putut fi închinate celor dela locurile sfinte (Muntele Athos, Sinai, Ierusalim, etc.), arhivele lor au trecut, în parte, la acestea din urmă.

Dar cu toate acestea, materialul arhivistic celposedam la începutul veacului XIX, era considerabil.

Și mai bogate erau arhivele din Ardeal, a căror soartă a fost întru câtva deosebită de a celor din Țara Românească și Moldova. Cât timp Ardealul a fost voevodat autonom, sub suzeranitatea Ungariei (până la 1526), arhivele sale s'au desvoltat la fel cu cele din Țara Românească și din Moldova, cu deosebirea că actele oficiale erau scrise în limba latină, iar nu în limba slavă ca în aceste două principate.

Dar după ce Ardealul a căzut sub dominația Austriei, s'au introdus în organizația arhivelor *metode apusene*, cu totul altele decât cele din Principate.

De altfel, în Ardeal, împrejurările au fost mult mai prielnice și pentru siguranța materialului arhivistic,

TEACA DE ARGINT CE ÎNCHIDE PECETIA UNUI HRISOV AL LUI NICOLAE MAVROCORDAT DIN 1724
(După *Marcu Beza:* Urme româneşti în Răsăritul ortodox)

căci năvălirile turco-tătăreşti au fost mult mai rare, iar tulburările interne nu le-au atins decât foarte puţin.

Se înţelege că şi la noi s'a folosit, ca material de scris, pergamentul şi hârtia. Actele scrise pe pergament se sigilau, ca şi în celelalte ţări europene, cu peceţi mari de ceară, ce atârnau cu şnur de mătase sau găitan, de marginea inferioară a actului. Pentru actele solemne se foloseau şi bule de aur sau peceţi de ceară puse în capsule de argint. Actele acestea erau împodobite cu frontispicii şi chenare colorate şi cu litere iniţiale ornate.

DELA REGULAMENTUL ORGANIC PÂNĂ LA MAREA UNIRE

O importanţă covârşitoare a avut pentru arhivele româneşti introducerea *Regulamentelor Organice*, la 1831 în Ţara Românească şi la 1832 în Moldova. Aceste legi organice, adevărate constituţii, au realizat pentru prima oară la noi separaţia puterilor Statului şi au introdus organizaţia administrativă modernă.

După desfiinţarea vechilor dregătorii, depozitele de acte şi documente ale lor au fost concentrate în fiecare ţară într'un depozit central, numit *Arhiva Statului.* In acelaşi timp s'au înfiinţat pe lângă toate autorităţile Statului registraturi, cari adunau şi clasau materialul arhivistic ce se forma la aceste autorităţi şi apoi îl vărsau, treptat, în arhiva Statului.

Dela aceste date avem prin urmare câte o arhivă a Statului în Ţara Românească şi în Moldova, organizate după sistemul modern şi alimentate neîntrerupt cu material arhivistic din depozitele registraturilor diferitelor autorităţi.

Această reformă a arhivelor noastre, inspirată de ideile cele noui, cari se răspândiseră după revoluţia franceză, în toată Europa, n'a fost totuşi completă, căci se concentraseră în arhivele Statului numai depozitele arhivistice ale dregătoriilor desfiinţate, pe câtă vreme arhivele mânăstirilor rămâneau şi mai departe în grija instituţiilor bisericeşti, cari le păstrau în condiţii foarte rele şi nu le puneau la îndemâna cercetătorilor. Abia în anul 1862 s'au depus în arhivele Statului, arhivele mânăstirilor neînchinate, iar un an mai târziu, după secularizarea averilor mânăstireşti, s'au depus şi arhivele celorlalte mânăstiri.

Prin aceasta, arhivele Statului din cele două principate s'au îmbogăţit cu documente istorice de cea mai mare valoare.

In acest timp, se introduce o reformă însemnată în organizarea arhivelor noastre. Odată cu înfăptuirea unirei definitive a Moldovei cu Ţara Românească, s'au unit la 1862 şi arhivele acestor principate, înfiinţându-se o *direcţiune generală* a Arhivelor Statului în Bucureşti, iar arhiva din Iaşi rămânând cu caracter local.

Cu această împrejurare, s'au pus mai multe probleme de cel mai mare interes pentru arhivele noastre.

Prima, a fost pregătirea personalului de specialişti. Materialul documentar din arhivele noastre, este cu mult mai greu de cercetat şi de studiat, decât cel din arhivele străine, deoarece în cancelariile Ţării Româneşti, Moldovei şi Ardealului, s'au folosit în cursul timpului diferite limbi şi grafii. Documentele noastre cele mai vechi, sunt scrise sau în limba latină, sau în limba slavă, cu grafii cu totul diferite. Avem apoi decumente scrise în limba românească, dar şi grafia acestei limbi a trecut printr'o serie de faze, cari îngreunează foarte mult citirea documentelor din diferite epoce. In sfârşit, în arhive mai există şi numeroase acte şi documente în limbile greacă modernă, ungară, germană sau turcă.

De sigur, că spre a se putea descifra şi traduce actele şi documentele acestea, este nevoie de specialişti, cari nu se pot forma decât într'o şcoală organizată anume în acest scop. De aceea, încă primul director general al Arhivelor Statului, Gr. Bengescu (1862—1864) a avut ideia înfiinţării unui « *institut de paleografie* », organizat după celebra « Ecole des Chartes », din Paris. Ideia lui însă nu s'a putut realiza, deşi a fost reluată mai târziu şi de alţi directori generali, ca Grigore Manu şi B. P. Hasdeu.

O altă problemă, a fost aceea a localurilor pentru arhive. Deşi încă dela început, s'au făcut propuneri pentru construirea unor localuri proprii pentru ar-

hive, atât în București, cât și în Iași, ele nu s'au realizat și arhivele au fost instalate pe la diferite mânăstiri din aceste două capitale. Este meritul lui Cezar Boliac, de a fi stabilit în mod definitiv, la 1866, depozitele direcției generale la mânăstirea Mihai Vodă din București care, prin secularizare, devenise proprietatea Statului. Mai târziu, s'a fixat și arhiva Statului din Iași, în mod definitiv, la mânăstirea Golia, proprietatea Statului.

In sfârșit, a treia problemă, a fost deschiderea Arhivelor Statului pentru cercetări științifice. Regulamentul Organic nu prevedea dacă arhivele Statului sunt publice sau secrete și dacă materialul lor poate fi cercetat în scop științific. A rămas deci la aprecierea directorilor acestei instituții, să permită persoanelor interesate astfel de cercetări. La început s'au pus restricții mai mari, dar cu timpul, libertatea de cercetare s'a lărgit tot mai mult; astăzi, ea este deplină.

Răsboiul pentru întregire a avut și el o repercusiune mare asupra arhivelor noastre.

In primul rând, o mulțime de arhive ale autorităților centrale și provinciale, ale orașelor și ale particularilor, au fost distruse, în total sau în parte, de armatele năvălitoare.

Apoi, Arhivele Statului au evacuat în Rusia tot materialul anterior veacului XIX așa cum s'au evacuat și documentele și manuscrisele Academiei Române, cum și numeroase arhive ale ministerelor și ale instituțiilor particulare; toate acestea s'au înapoiat României în cursul anului 1935.

De altă parte, n'am putut impune Ungariei să ne restitue arhivele Ardealului ce ne-au fost acordate prin tratatele de pace. Singuri Austriacii ne-au dat o parte din arhivele Bucovinei.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ A ARHIVELOR

In schimb, după răsboiu, s'a putut da Arhivelor Statului o organizație nouă, potrivită cu noua stare de lucruri. Această organizație s'a desăvârșit prin *legea de organizare din 1925*. Astfel, s'au înființat în toate ținuturile cari au avut în trecut oarecare autonomie administrativă, direcții regionale ale Arhivelor Statului, cari depind de direcția generală din București. Până astăzi, astfel de direcții există la Iași, Cluj, Chișinău, Cernăuți și Craiova. Pentru completarea organizației, mai este necesar să se înființeze și câteva subdirecții regionale: la Timișoara, pentru Banat; la Arad, pentru Bihor; la Târgul Mureș, pentru Secuime; la Sighet, pentru Maramureș; la Constanța, pentru Dobrogea, și la Năsăud, pentru ținutul grăniceresc de acolo.

De altă parte, după răsboiu, s'a putut înființa și institutul atât de necesar pentru pregătirea personalului de specialiști, sub numele de Școala superioară de Arhivistică și Paleografie (1924), cu trei secții: arhivistico-paleografică, pentru viitorii funcționari de arhive; de bibliologie, pentru viitorii bibliotecari, și de expertiză grafică, pentru viitorii experți de pe lângă instanțele judecătorești.

In sfârșit, tot după răsboiu, a început să se desvolte atât pe lângă direcția generală, cât și pe lângă unele

TEACA CE INCHIDE PECETIA UNUI HRISOV AL LUI CONSTANTIN RACOVIȚĂ DIN 1751
(După *Marcu Beza*: Urme românești în Răsăritul ortodox)

direcții regionale, o activitate culturală mai intensă, reprezentată prin expoziții de documente, peceți și stampe, prin conferințe cu subiecte arhivistice și prin publicarea de reviste și lucrări de specialitate.

Trebue însă să menționăm că, în afară de Arhivele Statului, mai există un număr destul de mare de autorități și instituții, cari posedă arhive sau depozite importante de material arhivistic. Astfel — ca să amintim numai pe cele de seamă — sunt: Academia Română, Primăria municipiului Brașov, (Arhiva Istorică), Fundația « Regele Ferdinand I » din Iași, Arhiva Națională Săsească din Sibiu, Muzeul Bruckenthal, tot de acolo, Parlamentul din București, Eforia Spitalelor, Așezămintele Brâncoveanu, Curtea de Conturi, Ministerul Apărării Naționale, Ministerul Afacerilor Străine, Arhiepiscopia greco-catolică din Blaj, Fondurile grănicerești din Năsăud.

De altfel, legea de organizare a Arhivelor Statului, admite existența de arhive proprii, chiar la autoritățile Statului, județelor și comunelor, dacă acestea

ARHIVELE STATULUI
(Vedere actuală de pe podul Dâmboviței)

dispun de localuri proprii și de personal specialist.

Materialul arhivistic ce ne-a fost lăsat de înaintași, constitue o prețioasă moștenire culturală. Aceste acte și documente au fost redactate în câte un singur exemplar; sunt deci unicate, care dacă se distrug ori se pierd, nu mai pot fi reconstituite.

Toți cei ce posedă acte și documente vechi, trebue să se considere ca depozitari ai unei părți din avuția națională, pe care sunt datori să o păstreze pentru posteritate.

De altă parte, legea de organizare a Arhivelor Statului, obligă toate autoritățile civile, militare și bisericești ale Statului, județelor și comunelor, să depună la Arhivele Stalului, următorul material arhivistic:

a) Documentele istorice;

b) Actele de stare civilă ale familiei regale;

c) Actele comemorative și de fundație;

d) Actele și documentele, dosarele, condicele, registrele și orice alte scripte, cu o vechime de cel puțin 30 de ani;

e) Sigiliile și pecețile scoase din uz;

f) Piesele heraldice cari nu se mai folosesc.

Toate acestea, urmează să se depună treptat, pe măsură ce, în registraturile și arhivele autorităților menționate, ating vechimea de cel puțin 30 de ani.

Operațiunea depunerii se face prin mijlocirea delegaților Arhivelor Statului, cari confruntă inventariile cu materialul ce se depune și aleg în același timp și hârtia maculatură. Aceasta din urmă se vinde « Oficiului de vânzarea hârtiei produsă în țară », care o transportă la fabricele de hârtie, spre a fi topită.

Spre a se putea controla de către delegații Arhivelor Statului, dacă autoritățile au păstrat timp de 30 de ani toate dosarele ce s'au format în acest timp, legea obligă pe șefii arhivelor dela toate autoritățile Statului, județelor și comunelor, să trimită în fiecare an, direcției Arhivelor Statului din circumscripția în care se află autoritatea respectivă, un borderou de toate dosarele formate în cursul anului.

Alte măsuri care trebue să se ia pentru a se asigura păstrarea materialului arhivistic dela autoritățile Statului, județene și comunale, ar fi următoarele:

a) Să se stabilească răspunderea colectivă și efectivă a tuturor funcționarilor dela arhivele autorităților, în ce privește păstrarea în bune condițiuni a întregului material arhivistic;

b) Să se recunoască dreptul Arhivelor Statului de a urmări pe toți funcționarii, de orice grad, cari ridică din registraturile sau arhivele autorităților și instituțiilor unde funcționează, acte, documente, dosare sau orice alt material arhivistic, confiscându-le acest material;

c) Să se acorde Arhivelor Statului dreptul de preferință la orice vânzare de material arhivistic.

In sfârșit, pentru buna funcționare a arhivelor tuturor autorităților, este necesar să se verifice organizarea registraturilor și arhivelor, punându-se în concordanță cu metodele adoptate de Arhivele Statului. In acest scop, e de dorit să se impună funcționarilor de arhive un curs special, la Școala superioară de arhivistică și paleografie de pe lângă Arhivele Statului. Inceputul s'a făcut de curând, cu arhiviștii militari, și a dat cele mai bune rezultate.

c. m.

SFÂRȘITUL HRISOVULUI LUI MATEI GHICA, DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, DIN 1753, FEBRUARIE 1

(Din volumul comemorativ al Eforiei Spitalelor Civile, 1832—1932)

VI

IV

ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ IN ROMÂNIA

Organizaţia judecătorească se întemeiază şi ea pe principiul *separaţiei puterilor în Stat*, introdus într'o oarecare măsură în Regulamentul Organic şi proclamat de Constituţia din 1866, precum şi de cea actuală din 1923. Puterea de a judeca aparţine Statului, ea făcând parte din suveranitatea sa, dar exerciţiul acestei puteri este încredinţat autorităţilor judecătoreşti. Judecătorii nu se pot pronunţa decât numai asupra unor cazuri concrete. Chiar interpretarea legilor, ceeace constituie prin excelenţă rolul judecătorilor, nu poate fi făcută de ei pe cale generală şi de autoritate, astfel precum face legiuitorul (art. 36 din Constituţie). Totuşi puterea de interpretare a judecătorului este considerabilă, întrucât de multe ori textul rigid al legii nu poate resolva problemele concrete juridice, şi soluţia depinde în mare măsură de modul de a vedea şi de a raţiona al judecătorului. El caută să adapteze textul după cerinţele procesului şi după exigenţele vieţii sociale.

Cum conţinutul regulei de drept evoluează neîncetat în decursul timpului, transformarea jurisprudenţei îi incumbă rolul de a completa lacunele ei inevitabile şi de a urmări schimbările impuse în mod necesar de evoluţia socială. Opera jurisprudenţială întinereşte astfel codurile, adaptându-le vieţei contemporane. Din această cauză jurisprudenţa şi, uneori, practica judecătorească, ajung să elaboreze un adevărat drept cutumiar (al obiceiului).

Organizaţia judecătorească actuală se întemeiază, în primul rând, pe principiul că justiţia se împarte în Statul român numai de *tribunalele şi curţile anume instituite prin legi*. Art. 101 din Constituţie, — corespunzător art. 104 din Constituţia dela 1866, — prevede că nici o jurisdicţie nu se poate înfiinţa de cât în puterea unei legi « şi că tribunalele, comisiile şi tribunalele extraordinare nu se pot crea sub nici un fel de numire şi sub nici un fel de cuvânt ». Pentru garantarea libertăţii, onoarei şi averii cetăţenilor, trebue să existe autorităţi judecătoreşti precis determinate şi fixe, iar nu tribunale extraordinare cari să judece pentru câtva timp, anumite fapte şi mai ales anumite persoane, după voinţa arbitrară a puterii executive. Experienţa istorică din diferite ţări oferă numeroase şi tragice exemple de nedreptăţile săvârşite de asemenea tribunale extraordinare. Nu trebue să deducem însă de aici, că legea noastră constituţională ar opri înfiinţarea unor jurisdicţii speciale, în vederea judecării unor anumite categorii de procese, precum sunt jurisdicţiile fiscale, de muncă, militare, etc., după cum nu se opreşte nici arbitragiul instituit conform legii.

Un alt principiu este acel al *îndoitului grad de jurisdicţie*, după care autorităţile judecătoreşti sunt grupate astfel ca în regula generală, să existe două grade de jurisdicţie: o primă instanţă şi o instanţă de apel. In contra cărţii de judecată pronunţate de judecătorie se poate declara apel la tribunal, — afară de cazurile speciale când acest drept este suprimat, — iar în contra sentinţei tribunalului se poate declara apel la Curtea de Apel. Acest principiu se numeşte « de drept comun », în înţelesul că el se aplică în mod obişnuit, ori de câte ori legea nu-l suprimă în mod categoric. Dreptul de recurs fiind însă declarat de ordin constituţional, urmează că el nu poate fi suprimat de legiuitorul ordinar.

Un alt principiu cere ca jurisdicţiile să fie *fixe şi permanente*, ca autorităţile judecătoreşti să funcţioneze, adică, la sediul lor.

Pe de altă parte, autorităţile judecătoreşti funcţionează fără întrerupere, afară de zilele de sărbători şi de vacanţele legale, cari sunt, pentru tribunale şi curţi, dela 15 Iulie la 15 Septembrie, şi de două săptămâni pentru sărbătorile Crăciunului şi cele de Paşti.

Pe de altă parte, există *unitate de jurisdicţie*, în sensul că aceiaşi judecători judecă şi în materie civilă, precum şi în materie penală şi comercială. Numai tribunalele mai mari au secţii speciale civile-corecţionale şi comerciale, judecătorii acestor instanţe nu sunt însă desemnaţi, după specialitate, în judecători pentru afaceri civile, penale sau comerciale. Numai la Inalta Curte de Casaţie, secţiile ei au competenţa specială fixă.

Chiar şi procesele de contencios administrativ, adică acelea intentate de particulari în contra actelor administrative de autoritate, săvârşite de puterea executivă în mod ilegal, sunt date în competenţa autorităţilor judecătoreşti (Curţile de Apel şi cu drept de recurs la Curtea de Casaţie). In organizaţia judecătorească a Principatelor aceste principii s'au afirmat târziu. *al. c.*

EVOLUŢIE ISTORICĂ

DELA ORIGINI PÂNĂ IN SEC. XVIII

In trecutul nostru, Domnul, ca şi împăratul în statul bizantin, era judecătorul suprem, la care oricine se putea îndrepta pentru orice pricină.

Viaţa de stat a principatelor româneşti n'a cunoscut justiţiile feudale, exercitate de seniorii feudali cu vasalii lor şi, mai târziu, delegate de ei unor funcţionari; nici justiţiile municipale şi eclesiastice de sine stătătoare, împotriva cărora regele să lupte, cu ajutorul juriştilor, pentru extinderea dreptului său de judecată; justiţia n'a devenit niciodată, la noi, patrimonială şi toate pricinile de judecată au fost totdeauna tot atâtea « cazuri regale ». Justiţia n'a încetat niciodată de a emana dela Domn.

Dregătorii judeţelor, în Muntenia, şi ai ţinuturilor în Moldova, aveau, ca reprezentanţi ai Domnului, atribuţii administrative, judecătoreşti, fiscale şi militare. Ei se numeau în Muntenia, de regulă, *căpitani* şi excepţional *vornicii*, iar în Moldova *pârcălabi, staroşti, vătafi, serdari* sau *vornici*.

Constantin Mavrocordat, în domniile lui în Muntenia şi Moldova, între anii 1735—1748, desfiinţând aproape cu totul vechea organizare militară a slujitorilor, a luat dregătorilor de districte atribuţiile militare şi le-a schimbat totodată titlul în acela de *ispravnici*. Din cauza atribuţiilor judecătoreşti ale ispravnicilor, acum funcţionari pur civili, li se mai zicea uneori şi « boieri judecători » pentru « tot obrazul, orice breaslă ar fi ». Acest Domn a obligat pe ispravnici să judece ei înşişi; să ţie condică pentru pricinile ce vor judeca, trecând cărţile de judecată « la protocol »; să fie asistaţi, la pricini mari de moşii şi de ţigani, de doi mazâli din judeţ; în sfârşit le-a interzis să judece tâlhăriile, ci numai să cerceteze pe tâlhari şi să-i înainteze la divanul domnesc « cu vina în scris, cu amănuntul... făcând ştire cu carte slobodă de pagubele ce au făcut », căci nu se cuvine ca acelaşi agent să fie şi globnic şi judecător.

In unele târguri şi oraşe mai însemnate, în locul dregătorului districtului respectiv, judeca un alt dregător reprezentant al centrului. Astfel, în Muntenia, avem pe *pârcălabul de Câmpulung*, zis dela mijlocul sec. al XVII-lea *ispravnic*, şi din sec. al XVIII-lea *epistat*, şi pe *pârcălabul şi vornicul de târg din Târgovişte*. Dar, mai ales în oraşele Moldovei era răspândit acest fel de judecătorie, din cauza organizării speciale, foarte vechi, a « ocoalelor » dependente de unele târguri. Erau sate cari « umblau cu ocolul târgului » şi altele « cu ţinutul » şi uneori se iveau în această privinţă rivalităţi jurisdicţionale între autorităţile ţinutale şi cele din oraşe.

Această judecătorie trebue deci deosebită de judecata autorităţilor comunale alese, adică a *şoltuzilor* şi *pârgarilor*, cari puteau pronunţa şi ei globire (amendă) şi lovituri de toege.

Cât priveşte justiţia eclesiastică, ea se exercita, fireşte, asupra feţelor bisericeşti ca şi asupra laicilor pentru abaterile lor dela îndatoririle lor bisericeşti şi spirituale. Nu se constată însă, la noi, un *privilegium fori*, ca în Ungaria, spre pildă, în virtutea căruia, plângerile de orice natură împotriva feţelor bisericeşti să fi fost de competenţa justiţiei eclesiastice. Persoanele bisericeşti, pentru vinovăţii fără legătură cu misiunea lor, erau la noi justiţiabile deopotrivă de instanţele bisericeşti ca şi de cele laice. Infracţiile cu caracter religios, a căror sferă era în vechime foarte largă, fie ale feţelor bisericeşti, fie ale mirenilor, erau şi ele judecate fie de justiţia eclesiastică, fie de cea laică, afară de cazul când Domnul le rezerva [1]) exclusiv celei dintâi. Aşa, la 1618 Domnul dă voie episcopului de Buzău să trimită protopopi să judece « de oameni necununaţi, de rude, de a patra împreunare..., să aibă a judeca şi a prăda » (adică a globi). La 1668, Domnul dă Episcopului de Buzău dreptul de judecată asupra tuturor locuitorilor din eparhie, atât slujitori (roşii, păhărnicei, spătărei, călăraşi), cât şi ţărani. La 1742, Constantin Mavrocordat scrie ispravnicului de Orhei şi Lăpuşna: « te atingi cu călcare şi de oameni atât d-ta cât şi nemesnicii d-tale; până şi bisericile călcaţi, cercând pricini de gloabe asupra călugărilor şi asupra preoţilor, care lucru se cuvine a se judeca cu judecată bisericească... Partea bisericească să fie judecaţi cu judecată bisericească. Când va avea vreun mirean judecată cu vreun călugăr sau preot şi va rămânea cu vreo vină călugărul sau preotul, să facă ştire la episcopul şi se va pedepsi cu judecată bisericească ».

In sfârşit, la noi ca şi în imperiul bizantin, toţi dregătorii, mari şi mici, puteau, în îndeplinirea atribuţiilor lor, să « certe », adică să pedepsească pe contravenienţi cu bătaia şi să-i globească, adică să-i amendeze. Era un prilej de nesfârşite abuzuri, mai ales pentru agenţii atât de numeroşi ai fiscului. Aceştia intrau în sate, « prădau » (termen oficial), « ciuboteau » (percepeau dobânzi de întârziere), aruncau « duşegubine » şi « năpăşti » (amenzi asupritoare) pe bărbaţi, femei şi chiar copii, băgau oamenii în fiare şi la închisori.

Era firesc, în aceste condiţii, să fi fost o favoare foarte căutată de proprietari ca oamenii din satele lor să fie scutiţi de amestecul dregătorilor-judecători domneşti. Când acorda asemenea scutiri, Domnul îşi rezerva, de obiceiu, cazurile de omor şi de răpire de fete, uneori nici atât. Documente din sec. al XV-lea în favoarea proprietarilor glăsuiesc: « să nu-i bântue », sau « să nu-i zăticnească » « nici judeţ, nici globnic, nici birari, nici pripăşari, nici osluhari, nici alţii din boieri sau slugi domneşti ». Judecător în sat rămânea, astfel, proprietarul sau Domnul, « dar alt judeţ să nu aibă ». Formule identice întâlnim, motivate de asemenea împrejurări, pe vremea Merovingienilor. La 1630, Domnul acordă egumenului dela Plumbuita (Ilfov) dreptul să-şi judece singuri românii, căci « de răul banilor [2]) s'a fost risipit satul mânăstirii, de au fugit rumânii ». Abuzurile era atât de cumplite, încât, la 1695, Brâncoveanu se crede dator să declare într'un hrisov că « vinde slujbele, iar nu zulumurile [3]) ».

---

[1]) Documentele vorbesc de « grosuri » în care preoţii închideau pe vinovaţi, prilej de abuzuri, pe care zadarnic Constantin Mavrocordat a încercat să-l stârpească.

[2]) Agenţilor fiscali.

[3]) Vexaţiunile.

Domnul putea crea sau suprima după plac competența judecătorească a unora sau altora din diverșii agenții ai puterii executive. Astfel, vedem acordându-se unor slujbași vamali din târguri dreptul de a cerceta, chiar pricinile de curvii și hoții și de a grobi și certa rezervând Domnului numai vinele cele mari. Nu exista nicio altă normă în aceste atribuții de competență judecătorească, decât arbitrariul domnesc. In linii generale, se poate spune că orice dregător, mare sau mic, avea drept de judecată pentru contravenții le privitoare la competența sa administrativă. Dregătorii enumerați până aici, erau competenți numai în materie civilă și în materie de contravenții și de delicte mici.

Ei n'aveau nici o competență în pricinile în care era parte vreun boier-dregător mare.

Deasupra menționaților dregători-judecători stăteau, în Moldova, la început, un singur *mare vornic*, apoi, dela 1568, doi mari vornici, cel de Țara de Jos cu reședința la Bârlad și cel de Țara de Sus cu reședința la Dorohoi; în Muntenia, un mare vornic[1]) și, spre sârșitul sec. al XV-lea, *marele ban*, pentru Oltenia.

Competența lor era caracterizată prin aceea că numai ei puteau judeca pricinile de omor și că numai ei puteau pronunța pedeapsa cu moarte. Puteau judeca, firește, orice alte pricini. Judecau la casele lor, fie în locul de reședință, fie ori unde se transportau în circumscripția lor.

Mai mare peste toți era Domnul, judecând în sfatul său.

In fruntea cancelariei domnești stătea, în fiecare principat, *marele logofăt*, ajutat de un al doilea și de un al treilea logofăt. La el veneau și dela el porneau toate actele de procedură privitoare la pricinile ce Domnul judeca.

In pricinile penale, agentul de urmărire a vinovaților, introducătorul lor în instanța domnească și supraveghetorul executării sentinței, era *marele armaș*, ajutat de al doilea și de al treilea armaș și de mai mulți armășei.

Sfatul domnesc se compunea din boieri-dregători mari în funcție. Uneori se adăogau și foști boieri mari, precum și, fie ratione materiae, fie ratione personae, mitropolitul și episcopii. Sfatul domnesc era tot odată supremul organ legislativ, executiv și judecătoresc al țării.

Domnul, în sfatul său, judeca: *a)* orice plângeri împotriva decisiunilor dregătorilor, precum și orice pricini voia să evoce dinaintea sa; *b)* cu exclusivitate, pricinile în care era parte vreun boier-dregător mare; *c)* cazurile, de obiceiu, de omor și de răpiri de fete, ce-și reservase față de satele unde acordase proprietarilor imunitatea de jurisidicție.

Sistemul românesc prezintă asemănare cu cel în vigoare la periferia imperiului roman, în epoca de decadență. Funcționarul avea atunci tendința să transforme vechea *judicatio*, care fusese atât de complicată, de diferențiată și de plină de garanții pentru indivizi, într'o *coercitio* aproape exclusiv polițienească. Guvernatorii acestor provincii se numeau uneori și *judices*. Subalternii lor aveau și ei drept de judecată. Cel mai mic era *civilis judex*, care venea și cel mai des în contact cu poporul de rând.

Acest sistem a existat și în statele barbare din Occident înainte de feodalitate și funcționarul regal era numit și acolo *judex, judex publicus, judex fiscalis*. Acolo însă, ca o urmare a vechii organizații a popoarelor germanice, încă din epoca merovingiană, funcționarii mari regali, dux, comes, graf, nu făceau decât să prezide judecata, să ratifice și să execute sentințele pe care le pronunțau, ca judecători, *boni homines, rachimburgi, oameni liberi, jurați aleși*. Confuzia între atribuțiile administrative și judecătorești nu mai era deci deplină.

CONSTANTIN MAVROCORDAT, DOMN AL MOLDOVEI ȘI AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI ÎNTRE 1730 și 1769
(După fresca dela Mânăstirea Văcărești. Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

[1]) Abia la 1761 s'au deosebit și în Muntenia un mare vornic al Țării de Sus și altul al Țării de Jos.

Aşa dar, cam pretutindeni s'a ajuns, destul de timpuriu, la *complete* de judecată, precum şi la oarecare diferenţiere între atribuţiile judecătoreşti şi cele administrative.

La noi, s'a perpetuat sistemul roman imperial şi amintirea lui «judex» a trăit în termenii de *jude, judeţ, judecător*. Sistemul nostru vechi mai seamănă şi cu cel bizantin şi sârbesc medieval, cari n'au cunoscut nici autonomii locale, nici judecători aleşi. Se deosebeşte de cel bizantin doar întrucât acesta, pe lângă dregătorii administrativi, fiscali şi militari, cari aveau şi atribuţii judecătoreşti, cunoaştea şi judecători propriu zişi.

Judecătorii din oraşele noastre nu erau decât nişte dregători administrativi cari aveau şi atribuţii judecătoreşti; calificativul de « judecători » nu trebue să înşele: erau zişi judecători tot aşa precum în Polonia castelanii erau numiţi şi «judices». Ei judecau uneori asistaţi de « oameni buni » cari însă îndeplineau un rol mai mult pasiv, de martori la judecată.

In general, Moldova şi Ţara Românească n'au cunoscut decât sistemul judecătorului unic, cu excepţia, pe de o parte, a divanului domnesc, iar pe de altă parte, a justiţiei comunale, împrumutate evident din Ardeal. In Ardeal, « magistratul », senatul, sau sfatul orăşenesc, era compus din judeţul oraşului şi asesori aleşi (jurati cives).

Ca şi la Merovingieni, existau la noi în vechile timpuri două feluri de sfaturi ale suveranului: unul restrâns *placitum palatii*, altul mai larg şi care se aduna mai rar: *placitum generale* sau *conventum publicum*. Dar sfatul restrâns al Domnilor noştri n'a evoluat ca cel din Ungaria, spre pildă, unde, începând din sec. al XIII-lea, au intrat, treptat, mai întâi nobili cu oarecari cunoştinţe de legi, zişi *assessores* sau *consiliarii*, cari puteau judeca şi în lipsa seniorilor laici şi bisericeşti şi, mai apoi, prelaţi şi baroni aleşi de adunarea naţională.

Pe când însă aiurea regele, cu timpul, a judecat în persoană tot mai rar, şi treptat, numai unele cazuri au fost rezervate judecăţii lui, la noi Domnul n'a încetat nici odată de a exercita personal deplinătatea atribuţiilor lui judecătoreşti. Nu s'a desprins niciodată la noi din sfatul domnesc o deosebită curte domnească de judecată. Boierii divanului erau calificaţi de simpli « martori » la judecată. Se întâmpla numai ca Domnul să dea o pricină în cercetare boierilor divanului sau a câtorva dintre ei [1]), după cum o putea trimite marilor vornici [2]) sau oricărui alt dregător, iar hotărîrile chiar ale veliţilor boieri ai divanului erau date sub rezerva hotărîrii supreme a Domnului. Judecata marilor bani de Craiova, cu sau fără divan, nu era nici ea decât închipuirea judecăţii domneşti şi putea fi atacată înaintea Domnului.

O sentinţă nu era niciodată definitivă. Domnul avea dreptul să reformeze orice sentinţă, precum şi să evoce orice pricină dinaintea sa. Era destul ca Domnul să se schimbe pentru ca procesul să poată fi reluat. Aşa dar, ceea ce am putea fi ispitiţi să numim « apel », nu era în fond decât o principială absenţă a autorităţii lucrului judecat.

« Apelul » se reducea în trecutul nostru la un fel de drept de jeluire la superior împotriva actului inferiorului şi era firesc să fie aşa, faţă cu completa confuzie între atribuţiile executive şi cele judecătoreşti ale dregătorilor. De aceea şi jeluirile împotriva sentinţelor se puteau prezenta Domnului, ca şi cele împotriva oricărui act administrativ, între altele şi prin forma sumară a jalbei « în proţap », când Domnul mergea la plimbare.

« Cauzele cele mari le decide însuş Domnul », — scrie D. Cantemir, — « iar cele mici le lasă asupra boierilor ». « Le lasă » şi deci poate să nu le lase, după cum şi dregătorii-judecători mari pot să lase, dacă vor, şi chiar lasă, de obiceiu, pricinile mici în seama subalternilor.

Nu se poate deci vorbi, în vechiul nostru drept, de « prime instanţe » de judecată şi de « instanţe de apel », ci numai de jeluiri sau plângeri împotriva actelor dregătorilor-judecători. Astfel se explică şi de ce Domnul putea pedepsi pe boerul care măcar şi « din neştiinţa legilor » judecase « strâmb », după cum putea pedepsi pe jeluitor, dacă judecata dregătorului se dovedea dreaptă. Pretinsul apel nu era decât o jeluire care părea jicnitoare pentru dregătorul pe care-l viza; şi aceasta nu numai la noi.

In Statul roman, magistraţii au privit multă vreme ca o jicnire apelul contra sentinţelor lor şi împăraţii au luptat contra acestui obiceiu, prevăzând amenzi pentru magistratul care refuza de a primi apelurile, sau nu le dădea urmare. In vremea Merovingienilor, dela judecata tribunalului comitelui se putea apela la sfatul regelui, dar cel ce pierdea, era amendat. Regii căutau să scape de aceste apeluri şi adeseori refuzau de a le cerceta. Apelurile zise de « défaut de droit » şi de « faux jugement », erau privite încă în sec. al XVIII-lea ca o imputare de fraudă sau de rea credinţă şi, deci, ca injurioase pentru judecător.

DIN SEC. XVIII PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

Societatea românească a fost totdeauna supusă oarecăror influenţe străine, cari s'au accentuat, mai ales, dela tratatul din Carlovăţ dela 1699, de când Principatele au revenit în atingere directă cu Apusul. De atunci au reînceput străduinţele occidentale de pătrundere economică, politică şi ideologică la noi.

[1]) Boierii divanului hotărăsc în chestiuni de proprietate, rămânând ca să se facă « drese domneşti » (ex. 1637 în Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, III, 258). La 1662, trei din boierii mari ai divanului Moldovei dau ordine către slujitorii unui ţinut, în urma jeluirii unui egumen (*Ibid.*, IV, 169). Judecată a veliţilor boieri la 1671: « au eşit la lege înaintea boierilor celor mari » (*ibid.*, IV, 209).

[2]) La 1609, Domnul Moldovei zice într'o carte de judecată că « părţile au avut şi zi înaintea noastră dinaintea milei sale pan Ureche vel vornic » (*ibid.*, IX, 82). La 1661 marele vornic al Ţării de Jos în Moldova dă scrisoare de judecată în pricina unora pe cari « Măria Sa Vodă i-a trimis la noi să-i judecăm » (*ibid.*, IV, 168). Carte de judecată dată în Muntenia de Mihai mare agă la 1605: « a rămas de lege dinaintea mea » (*ibid.*, VI, 186).

De altă parte, din a doua jumătate a sec. al XVII-lea şi în tot cursul celui de al XVIII-lea, sub influenţa unor Domni luminaţi, la Academiile din Bucureşti şi Iaşi au profesat dascălii cei mai de seamă ai neoclasicismului elin, dintre cari mai mulţi îşi completaseră cunoştinţele în Occident şi pe cari veneau să-i asculte nu numai Români, dar şi tinerii din toate părţile Sud-Estului european creştin.

Nici la Academiile din Bucureşti şi Iaşi, nici la marea şcoală a Fanarului, nici la şcoala din Ianina, nu existau cursuri speciale de drept, iar despre tinerii cari pe atunci au studiat în Occident nu se ştie să fi dobândit diplome juridice, aşa încât trebue dedus că luminile, de cari unii au dat dovadă în materie de drept, le vor fi câştigat ca o ramură a studiului, de predilecţie pe atunci, al filosofiei şi prin citiri dictate de înclinare naturală spre problemele juridice. Este neîndoios că aceşti oameni luminaţi au cunoscut « les Lettres persanes » (1721) şi « l'Esprit des lois » (1748) ale lui Montesquieu, « le Contrat social » (1762) al lui Rousseau şi « Dei delitti e delle pene » (1764) al lui Beccaria, cari au transformat concepţiile juridice apusene.

Cea dintâi operă legislativă de o deosebită importanţă şi aplicaţie, izvorîtă din acest curent juridic, este reforma lui Alexandru Ipsilanti, din Muntenia, în prima lui domnie, la 1774—1782, şi care priveşte de aproape vechea noastră justiţie penală.

Reforma lui Alexandru Ipsilanti în ramul judecătoresc este cuprinsă în două hrisoave dela 1775, în codul său « Syntagmation nomicon » dela 1780 şi în diferite circulări. A fost completată întru câtva de urmaşii săi Nicolae Caragea (1782—1783) şi Mihail Şuţu (1783—1786) şi de el însuşi, în a doua şi scurta lui domnie în Muntenia la 1796—1797.

Când, la 1775, Alexandru Ipsilanti înfiinţă « departamenturile », adică completele de judecată, numi judecători « boeri ce ştiu atât pravila, cât şi obiceiul pământului ». De când cu « departamenturile », au început unii boeri să se specializeze în studiul legilor şi în cariera de judecători.

Menirea « departamenturilor », cele dintâi tribunale la noi, şi a judecătorilor, era cu atât mai grea, cu cât şi codul lui Ipsilanti era departe de a fi complet, aşa că trebuia adeseori să se recurgă direct la « pravilele împărăteşti » sau la manualul lui Harmenopol.

Dela reforma lui Alexandru Ipsilanti, se poate vorbi pentru întâia oară la noi de « instanţe judecătoreşti ».

A) Intâia instanţă o formau:

1. In judeţe, tot ispravnicii, dar pe lângă ei se rânduesc şi *judecători*. Prin aceasta, însă, nu se face deosebirea completă între puterea executivă şi cea judecătorească, deoarece Ipsilanti decide « de această una dată, până a vrea Domnia Mea a da nizamul cel desăvârşit..., face trebuinţă de a fi ispravnicul şi judecătorul de-a-valma... să aibă a căta ispravnicul trebile judecătoriei şi judecătorul trebile isprăvniciei de-a-valma. Iar după ce... vom pune lucrurile la rânduială... după pofta Domniei Mele, atunci vom deosebi a fi judecătorul numai la ale judecă-

ALEXANDRU IPSILANTI, DOMN AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI ŞI AL MOLDOVEI, INTRE 1774-1797
(După harta lui *Riga Veleştinul*. Din Marcu Beza: Urme româneşti în Răsăritul ortodox)

toriei şi ispravnicul numai la ale isprăvniciei... ». In scurta lui a doua domnie în Muntenia la 1796—1797, Alexandru Ipsilanti a întărit însă din nou dispoziţia că ispravnicul va judeca împreună cu judecătorul, afară de cazul când ispravnicul va lipsi dela reşedinţa judeţului.

Competenţa acestei prime instanţe din judeţe era mărginită la afaceri civile, contravenţii şi delicte mici. Executori ai sentinţelor erau numai ispravnicii.

2. La Bucureşti, întâia instanţă o formau:

a) In pricini civile, două « departamenturi », unul de opt, altul de şapte boieri, de rangul al doilea sau al treilea, complete deci de magistraţi ca tribunalele de azi; se prevedea în codul Ipsilanti ca aceste două departamenturi « să fie deopotrivă la putere, adică fără de a se supune unul la apelaţia celuilalt ».

b) In pricini criminale, un « departament al vinovăţiilor », zis de obiceiu departament « criminalion », compus din opt boieri, deci iarăşi un complet de magistraţi.

c) Pentru contravenţiile şi delictele mici din « târg », adică din centrul Capitalei, un tribunal mixt, zis *al agiei*, compus din agă (mare dregător administrativ) şi un boier judecător.

d) Pentru contravenţiile şi delictele mici din «mahalale», adică dela periferii, un tribunal mixt, zis al *spătăriei*, compus din spătar (mare dregător administrativ) şi un judecător.

3. La Craiova, întâia instanţă o formau:

a) In materie civilă, o *judecătorie* de patru boieri înfiinţată de Mihai I Şuţu la 1785;

b) In materie penală, un *departament criminalion*, înfiinţat pare-se de Nicolae Vodă Caragea (1782—1783), compus din trei boieri judecători cu vtori armaşul.

B) A doua instanţă o formau iarăşi complete de judecători-dregători, în locul judecătoruluidregător unic de până atunci:

a) Pentru Oltenia, în locul marelui ban, care de câtăva vreme nu-şi mai avea reşedinţa la Craiova, *divanul Craiovei*, format din caimacam (boier de rangul întâiu sau al doilea, administrator al Olteniei) şi cinci boieri judecători.

b) Pentru Muntenia propriu zisă, în locul marilor vornici, « departamentul veliţilor boieri », compus din boierii de întâiul rang în funcţie şi câţiva foşti dregători mari. Devenea astfel o regulă vechiul obiceiu după care Domnul desemna uneori pe câţiva boieri ai divanului să cerceteze pricinile.

Aceste instanţe de apel erau prima instanţă de judecată pentru pricinile boierilor mari.

C) A treia şi ultima instanţă era divanul domnesc, compus din Domn, adeseaori mitropolitul şi episcopii şi din boierii titulari ai dregătoriilor celor mari şi care în anumite zile judeca pricinile civile, iar în altele « vinovăţiile ».

Marele armaş şi ajutoarele lui continuau să funcţioneze cu vechile lor atribuţii de agenţi de urmărire şi de executori ai sentinţelor criminale şi să îndeplinească în divan, după expresia d-lui C. Sărăţeanu, rolul de procuror mut.

In Moldova, în aceeaşi vreme, singura deosebire ce o constatăm faţă de trecut, este că şi aici a dispărut jurisdicţia marilor vornici, rămânând numai aceea a veliţilor boieri. Ierarhia dregătorilor-judecători se compune din ispravnici pentru judeţe, agă pentru centrul, şi hatman pentru periferiile capitalei, iar deasupra veliţii boieri ai divanului domnesc şi, în sfârşit, Domnul însuşi în divan [1]). In codul lui Şuţu dela 1820, se vorbeşte însă de un tribunal special pentru pricinile mari penale şi anume unul singur pentru toată ţara « departamentul criminalion » la Iaşi, « la care se trimit toţi vinovaţii », iar crimele împotriva stăpânirii se cercetează de-a-dreptul de obştească adunare a divanurilor.

Constatăm astfel în Muntenia, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, o încercare de a deosebi organele administrative de cele judecătoreşti. Dregătorul începe să devie magistrat. Această reformă, pornită dela Alexandru Ipsilanti, nu se introduce complet decât la Bucureşti şi Craiova; în judeţe se menţine, în parte, vechea confuzie de atribuţii. In Moldova, încercarea se face mai târziu, numai la Iaşi, şi numai pentru justiţia penală.

In aceeaşi vreme, tot dela Ipsilanti porneşte a doua reformă însemnată: înlocuirea judecătorului unic printr'un complet de mai mulţi judecători. Se introduce astfel, ipso facto, mentalitatea pretoriană a tribunalului, în locul celei administrative a dregătorului-judecător unic. Aceste complete sunt: în Muntenia, judecătorul cu ispravnicul în judeţe, judecătorul cu aga şi cu spătarul în Bucureşti, tribunalele civile şi criminale de primă instanţă dela Bucureşti şi Craiova, divanul caimacamului la Craiova şi divanul veliţilor boieri la Bucureşti. In Moldova, completele de judecată sunt numai divanul veliţilor boieri şi tribunalul criminal dela Iaşi.

In sfârşit, reforma lui Ipsilanti a făcut, pentru prima oară la noi, încercarea de a se deosebi instanţele de judecată a pricinilor civile şi a celor penale.

Din punctul de vedere al organizării justiţiei, în ajunul revoluţiei dela 1821, o singură schimbare se făcuse în Moldova: se înfiinţase un tribunal criminal la Iaşi. Evoluţia spre modernizare fusese deci în această privinţă mult mai lentă ca în Muntenia, deşi Alexandru Ipsilanti domnise şi în Moldova, dela sfârşitul anului 1786, până la mijlocul anului 1788. Explicaţia stă în faptul că marea boierime din Moldova era mai conservatoare.

De această deosebire de evoluţie în cele două Principate s'au resimţit şi proiectele de reforme ce au încolţit la 1821—1822, cu prilejul eteriei greceşti,

---

[1]) Incă dela 1742 un ordin al lui Constantin Mavrocordat pare a nu mai cunoaşte decât jurisdicţia ispravnicilor şi apoi a divanului. « Doi oameni când vor veni să se judece, întâiu să se scrie pricina omului ce pârăşte, apoi să se scrie răspunsul celuilalt, apoi hotărîrea judecăţii... ca să fie lucru lămurit şi... să poată înţelege divanul... Şi de acum înainte,... de nu vor veni judecăţile intiposite după poruncă,... le vom trimite rupte cu oameni domneşti acolo la d-ta şi nu-ţi va fi cu cinste ». (Iorga, *St. şi doc.*, VI, 242).

ca o izbucnire a unor dorințe acumulate; în Muntenia, aceste proiecte conțin prea puțin în ramura judecătorească.

Un proiect de reformă muntean dela 1822, intitulat « Indreptarea țării după cele ce a pătimit dela străini la 1821 », vrea numai ca din cei doi ispravnici ai fiecărui județ, unul să fie special însărcinat să caute judecățile împreună cu judecătorul, deci o dorință de accentuare a diferențierii începute de Ipsilanti; mai vrea ca zapciii plășilor să poată judeca pricinile mărunte dintre locuitori; ca la fiecare « departament » să figureze și un *nomicos*, adică legist și, în fine, să se înființeze un departament special pentru hotărniciile de moșii.

In Moldova, cum era și firesc, reforma judecătorească trebuia să atragă acum mai mult atenția. Proiectul de reforme elaborat la 1822 de boierii secundari, porecliți « cărvunari » și intitulat « Cererile cele mai însemnătoare ce se fac din partea obștei Moldaviei ... spre a sluji pământeștii ocârmuiri de temelie...» se ocupă pe larg de ramul judecătoresc.

El prevede următoarele « instanțe » de judecată:

a) Ispravnicii, împreună cu un judecător, ca în sistemul introdus în Muntenia de Alexandru Ipsilanti. Dădea însă acestora și competență penală. Orice judecată trebuia începută la întâia instanță, adică la « judecătoria ținutului unde se va afla lucrul de pricină, sau persoana trasă la judecată ». Prin aceasta se suprima privilegiul, jignitor pentru cărvunari, al boierilor mari de a fi judecați de-adreptul de instanțele superioare [1]).

Ispravnicii singuri, fără concursul unui judecător, erau competenți în pricinile « ce atârnă de buna rânduială a târgului, a economiei câmpului, a negutătoriei, de darea birului... ».

In Iași, rămânea tribunalul agiei, adăogându-se pe lângă agă un judecător, după sistemul lui Ipsilanti.

Cărvunarii nu cer *complete* de judecată pentru prima instanță. Ei nu merg deci atât de departe ca Ipsilanti, care înființase complete de primă instanță la București și Craiova, atât pentru pricinile civile, cât și pentru cele penale.

b) Instanță de apel în materie criminală devenea, în proiectul cărvunarilor, tribunalul penal de întâia instanță din codul lui Suțu, adică tribunalul criminalicesc din Iași, compus din cinci boieri de orice rang. Aplicând însă pe de-a'ntregul principiul separației puterilor, cărvunarii cereau și în materie civilă o instanță specială judecătorească de apel, în locul judecății veliților boieri, anume un divan « al doilea » de cinci boieri de rangul al doilea. Data înfățișării la apel avea să se fixeze, după vechiul obiceiu din amândouă Principatele, de prima instanță, în urma declarației de nemulțumire a vreuneia din părți.

c) A treia instanță, aplicând mai departe principiul separației puterilor, avea să fie, în locul vechiului divan domnesc, divanul întâiu, compus din 5 boieri de rangul întâiu și 2 din fruntea celor de rangul al doilea.

Această a treia instanță era însă numai de casare « după cursul actului (adică sentinței), dacă se va găsi vreo greșală sau vreo urmare de nedreptăți ».

Proiectul cărvunarilor mai prevedea, după sistemul lui Alexandru Ipsilanti [1]), cancelarii ale judecătorilor, cu logofeți însărcinați să formeze și să ție dosarele pricinilor.

Așa dar, în proiectul boierimii secundare a Moldovei, atribuțiile judecătorești ale Domnului nu erau menținute decât pentru cazul când între instanța de apel și instanța de casare se ivea un desacord.

Cât privește pe boierii cei mari ai Moldovei, majoritatea lor ar fi vrut înlocuirea totală a domniei unuia singur printr'un sfat de boieri mari. Cu atât mai vârtos nu admiteau amestecul Domnului la judecăți. Dar, tocmai din cauza tendinței lor de a rezuma boierimea la un mănunchiu de vreo 20 de familii și de a rezerva numai acestora privilegiile boierești și înalta conducere a treburilor publice, « aristocrații » erau în multe privințe mai liberali și mai democrați decât « ciocoii », sau « cărvunarii », adică decât boierimea secundară, preocupată de a beneficia de privilegii și drepturi politice pe picior de egalitate cu « protipendada ». Această concepție a boierimii mari se vede bine din proiectul de constituție întocmit de marele logofăt Dimitrie Sturza și pe care el însuși îl numește « aristodimocraticesc ».

Acest proiect desparte complet puterea executivă de cea judecătorească. Cea executivă este încredințată unui « divan mare », compus din 15 boieri mari « cârmaci toatei oblăduiri *a republicei* ». Puterea judecătorească aparține « divanului pravilnicesc », compus din 15 boieri mari, care-și păstrează situația pe vieață și, în caz de vacanță, *coopteează* un nou membru dintre « neamurile boierești », înțelegându-se cele mari. In acest sistem instanțele judecătorești sunt reduse la două:

a) In fiecare județ, un tribunal de trei judecători *aleși* de boierii locali.

b) Divanul pravilnicesc dela Iași.

Se știe că domnia lui Ioniță Sandu Sturza (1822—1828) a fost sabotată de boierimea cea mare, care a rămas departe de țară silind astfel pe Domn să numească în funcțiile înalte, reprezentanți ai boierimii secundare. Spre sfârșitul domniei, boierii mari întorcându-se și împăcându-se, măcar aparent, cu Domnul, i-au impus la 1827 un așezământ care mulțumea întreaga boierime. Se consfințeau și chiar se extindeau

[1]) Astfel, la 1790, un boier mare, Ianache Cantacuzino, protesta împotriva cârmuirii ținutului Roman: « Starea mea cea boierească cere, și după pravile și după nestrămutat obiceiul pământului nostru, să fie judecată iarăși de persoane de asemenea stare, fie proțes de orice soi va fi. Deci persoanele acele de o stare cu totul mică și întunecată fac de istov nelegiuită acea hotărîre de judecată. Las de a pomeni că sunt și fără idei, necum cu vreo știință de filosofie și pravili judecătorești ». (Iorga, *St. și doc.*, VII, 243).

[1]) Acesta înființase în Muntenia la 1777 condicari, pe lângă judecătoriile de județe, și logofeți pe lângă celelalte instanțe.

până la scutirea totală, privilegiile fiscale ale boierimii, fără deosebire de trepte. In acest așezământ se cuprindeau și oarecari dispoziții privitoare la ramul judecătoresc. Mai retrograd și în această privință decât tot trecutul, așezământul hotăra că pricinile boierilor de orice treaptă, între dânșii sau cu oamenii de rând, vor merge « după obiceiu și după Bazilicale » de-a-dreptul la divanul veliților boieri. Pricinile oamenilor de rând aveau să se judece, în primă instanță, de judecătoriile isprăvnicești și, în apel, de divanul veliților. Singurul pas înainte pe care-l făcea așezământul dela 1827, era că introducea autoritatea lucrului judecat: o sentință dată de Domn în divan, adică împreună cu mitropolitul, boierii mari și cu divanul veliților « săvârșea totul în veci ».

Caracteristica, așa dar, a proiectelor de reforme ale boierilor în materie judecătorească, este dorința de a limita puterea domnească.

In materie de justiție, intervenția Domnului fanariot adusese o răsturnare a valorilor de altădată. Inainte vreme, *legea* era ținută în subordine de *judecată*. Rezultatul unui proces atârna mai mult de voința personală a judelui, decât de cea impersonală a legiuitorului. Domnul fanariot, ca și « despotul luminat » din Occident, se dăduse apoi drept reprezentant al « legii » și pretinsese să intervie în această calitate. Bine înțeles, acest « legalitarism » al principelui nu era un sentiment totdeauna desinteresat. Era poate chiar o necesitate de vieață pentru un monarh. « Legea », care este una, este arma de căpetenie a oricui vrea să domine o societate. Toți tiranii au fost nomoteți.

DELA REGULAMANTUL ORGANIC PÂNĂ LA 1859

In desbaterile comitetului de opt însărcinat cu elaborarea Regulamentelor Organice, Costache Conachi a fost purtătorul de cuvânt al protipendadei Moldovei împotriva amestecului domnesc la judecăți, Merită să fie citată a lui « socotință » asupra modului de alcătuire a instanței celei mai înalte « de care adică spânzură soarta vieții, cinstei și averii locuitorilor ».

In privința autorității lucrului judecat, Conachi este, firește, de părere că trebue admisă, și amintește că și în Moldova era obiceiul că pricinile judecate de trei Domni consecutivi, erau definitive. Totuși din cauza « catahrisurilor »[1]) săvârșite mai înainte cu judecățile, Conachi admite, cu Mihail Sturza, revizuirea lor. Dar, spre deosebire de Mihail Sturza, el se declară împotriva inamovibilității magistraților instanței supreme. El preferă ca ei să fie numiți pe zece ani, căci așa nu vor fi « sub veșnica apărare despre pretențiile ce ar avea lumea asupra lor » și pentru că ar lăsa perspective de înaintare « Moldovenilor... vrednici... prin câștigarea cunoștințelor și învățăturilor trebuincioase la acest loc ».

Proiectul, întocmit de comitetul de opt, a fost dat, la 1831, în fiecare Principat, în cercetarea « Obșteștei Extraordinare Adunări de revizie a Regulamentului Organic ».

[1]) Abuzurilor.

Aceleași chestii care se desbătuseră în comitet, au provocat discuții și în Adunarea de revizie din Moldova. Astfel, față de unele amendamente, al căror cuprins nu-l cunoaștem, privitoare la alcătuirea instanței supreme și la reducerea atribuțiilor judecătorești ale Domnului, Kisseleff observă că țintesc « a da în lături puterea Domnului, care n'ar mai avea nici o împărtășire în pricinile judecătorești și s'ar aduce la singura dregătorie a unui vornic de aprozi ». Astfel din cauza opunerii lui Kisseleff, n'a putut triumfa punctul de vedere al boierimii Moldovei în privința atribuțiilor judecătorești ale Domnului.

Tot așa în Muntenia, deschizând la 1832 Adunarea Obștească obișnuită, Kisseleff repeta că « neîmpărtășirea Domnului la pricini de judecăți, neputându-se uni cu duhul locuitorilor », este inadmisibilă.

In privința inamovibilității, Kisseleff a opinat că « nu s'ar putea așeza decât atunci când judecătorii rânduiți pe viață ar alcătui un trup deosebit și recomenduit de către însăși luminarea lor, în vreme când tot atunci și dreapta judecată a obștei norodului luminat prin ispită, ar putea fi o închezășluire temeinică a nemustrării cugetului judecătorilor. Până atunci, înrâurirea Domnului la pricinile judecătorești ar trebui păstrată, însă ea va fi mărginită întru puterea unei Curți de Cassasion... care nu va cerceta decât cea cu amăruntul urmare a formulelor, fără a se atinge de pricină ».

Regulamentul Organic prevedea că hotărîrile ultimei instanțe vor fi « socotite desăvârșite pentru totdeauna... în domnia Domnului ce se află în scaun și întru a moștenitorilor săi »; introdusese adică autoritatea lucrului judecat.

Inamovibilitatea magistraților n'a fost introdusă în Regulamentul Organic. S'a hotărît numai că magistrații vor fi numiți pe trei ani, cu posibilitate de a fi reconfirmați pe un al doilea și pe un al treilea period de câte trei ani. Inamovibilitatea putea fi introdusă după nouă ani de experiență, prin acord între Domn și Obșteasca Adunare. Incă un mijloc deci de influență a Domnilor în trebile judecătorești. De aceea, atât programul muntean dela 1848, cât și programul de atunci al lui M. Kogălniceanu și, în sfârșit, Adunarea ad-hoc a Moldovei la 14 Noemvrie 1857, cereau inamovibilitatea, care însă n'a fost introdusă nici de Convenția dela Paris.

In Muntenia, ministerul public a fost înființat prin chiar Regulamentul Organic care prevedea procurori pe lângă toate instanțele cu îndatorire de a denunța marelui logofăt al dreptății pe « învinovățiții judecători »[1]), de a « îngriji pentru toate câte privesc asupra pazei, bunei orândueli și a liniștei obștești » și, în sfârșit, de a veghia la aplicarea legilor și de a face apel împotriva sentințelor date cu călcarea pravilelor.

Dispozițiile Regulamentului Organic au fost, în cele din urmă, în materie judecătorească, precum și

[1]) Un judecător, vinovat de delict sau crimă în exercițiul funcției sale, era denunțat marelui logofăt, care-l trimitea în judecata Inaltului Divan. Membrii Inaltului Divan erau justițiabili de cele două secții ale divanului judecătoresc, prezidate de Domn.

ION SANDU STURZA
DOMN AL MOLDOVEI
(1822—1828)

MIHAIL STURZA
DOMN AL MOLDOVEI
(1834—1849)

GHEORGHE BIBESCU
DOMN AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI
(1842—1848)

în celelalte, un compromis între diferitele dorinţe ce se exprimaseră în Principate.

Organizarea instanţelor se făcea pe baza principiului « despărţirii puterilor cârmuitoare şi judecătorească », fără a face însă şi aplicarea lui integrală.

Intâia instanţă o formau:

a) La ţară, tribunalele săteşti, compuse din preot şi trei membri aleşi de locuitori pe un an, câte un fruntaş, mijlocaş şi codaş. Se întruneau Dumineca şi sărbătoarea la casa preotului şi căutau să împace neînţelegerile ivite între săteni. Dacă nu reuşeau, trimeteau părţile la tribunalul judeţului. După propunerea vornicului Mihail Ghica, s'a admis, în Muntenia, că în caz de contestaţii asupra stricăciunilor provocate de vite ce călcau în holde, proprietarul sau vechilul (reprezentantul, procuratorul) lui va face parte din tribunalul sătesc.

Plângerile sătenilor (clăcaşilor) împotriva proprietarilor, erau de competinţa tribunalelor de judeţe; ale proprietarilor însă, pentru nesupunerea clăcaşilor, se cercetau, ca în proiectul cărvunarilor, de cârmuitorii judeţelor, sub cuvânt că « dreptăţile proprietarilor de moşii nu au trebuinţă de a se mai cerceta şi de a se hotărî prin judecată, fiind odată hotărîte prin pravile, iar munca câmpului nu iartă nici un fel de întârziere ».

b) Cârmuitorii judeţelor şi sub-cârmuitorii plăşilor, pentru pricinile poliţieneşti mici, ce se pedepseau cel mult cu 3 zile închisoare sau 50 lovituri de toege şi pentru pricinile administrative, adică « cele ce privesc la ocârmuire, precum pricinile de dajdie şi plângerile împotriva slujbaşilor cârmuirii pentru rea întrebuinţare a puterii ce li s'a dat ». Tot în sarcina cârmuitorilor şi sub-cârmuitorilor era de a iscodi, prin pârcălabii satelor, tot ce poate aduce turburarea liniştii, răspunzători fiind, însă, de orice « hrăpiri şi năpăstuiri » ale subalternilor.

c) In cele două capitale, Bucureşti şi Iaşi, « tribunalul poliţiei îndreptătoare », adică un tribunal administrativ special (corespunzător vechilor judecătorii, a spătăriei sau hătmăniei, şi a agiei), compus dintr'un preşedinte, doi membri şi, în Muntenia, un procuror, sub privigherea agăi, avea cădere de a judeca « pricinile poliţieneşti mici », adică contravenţiile « împotriva bunei orândueli, bunelor moravuri şi obşteştii siguranţe », care se pedepseau cu cel mult trei zile închisoare sau 50 lovituri de toege. Acelaşi tribunal se ocupa şi cu executarea contractelor încheiate de meşteri.

d) In judeţe s'au luat ispravnicilor, zişi de acum ocârmuitori, atribuţiile judecătoreşti şi s'au încredinţat unor tribunale compuse dintr'un preşedinte, doi membri şi, în Muntenia, un procuror, cu atribuţii civile, comerciale, corecţionale şi, în Muntenia, criminale. In Moldova, tribunalele ţinutale nu puteau, în materie criminală [1]), decât să urmărească şi să trimită pe pârît şi pe bănuiţii complici în cercetarea instanţei superioare. In Muntenia, pentru pricini comerciale, se adăogau tribunalului şi doi negustori aleşi. In Moldova, acest adaos se făcu la început numai la Galaţi, Focşani şi Botoşani [2]). In Muntenia, tribunalele de judeţe judecau fără apel până la 1500 lei vechi, capital. In Moldova, judecau fără apel până la 500 lei vechi, iar pentru pricini de valoare mai mare, nici nu puteau judeca, ci numai « aduna ştiinţele » şi actele şi a le trimite, cu raport, instanţei superioare.

La 1823, tribunalul Ilfovului a fost împărţit în trei secţii: *politicească*, adică civilă, *negustorească*, adică comercială şi *criminalicească*, fiecare secţie cu atâţi membri cât un tribunal de judeţ, iar la secţia

[1]) Contrariu proiectului cărvunarilor, care preconizase, fără a-l şi aplica, sistemul pe care Regulamentul Organic l-a introdus puţină vreme numai în Muntenia.

[2]) Mai târziu s'a hotărît că la Iaşi va lua parte starostea de neguţători şi s'au înfiinţat tribunale speciale de comerţ la Galaţi şi Ismail.

comercială singur preşedintele era judecător-boier numit, iar cei doi membri, negustori aleşi [1]).

Secţiei zise criminale i s'a luat însă atunci dreptul, pe care, în Moldova, tribunalele ţinutale dela început nu l-au avut, de a judeca pricinile criminale, adică de omor, încercare de omor, tâlhărie, hoţie cu spargere şi orice infracţie ce se pedepseşte cu închisoare de mai mult de un an, sau cu pedeapsă mai gravă. In aceste pricini, tribunalele de judeţ nu mai puteau face conform tradiţiei, decât « cuviincioasele iscodiri şi practicale spre a descoperi fiinţa vinii şi pe cel adevărat vinovat » şi a-l trimite, cu dosarul, instanţei superioare.

In Moldova, la 1833, numărul tribunalelor a fost redus dela 16, câte erau ţinuturile, la zece, desfiinţându-se în şase ţinuturi.

A doua instanţă o formau:

a) In materie civilă: secţiile civile ale divanului judecătoresc din Bucureşti (1 president, 6 membri, 1 procuror) şi divanul judecătoresc din Craiova (1 president, 4 membri, şi 1 procuror) şi divanul judecătoresc din Iaşi (7 membri).

Aceste divane judecau fără apel până la 5.000 lei vechi capital şi 500 lei venit, dacă sentinţa lor era conformă cu aceea a instanţei inferioare.

La 1838, în Moldova, s'au înfiinţat două divane de apel, unul al Ţării de Sus, altul al Ţării de Jos, fiecare cu 1 president şi 4 asesori, dar la 1845 s'au contopit din nou într'un singur divan cu trei secţii.

Iu Muntenia, o a doua secţie civilă a divanului judecătoresc s'a înfiinţat la 1840.

b) In materie comercială: tribunalele apelative de comerţ din Bucureşti (1 president, 1 judecător-boier numit, 3 judecători aleşi şi un procuror), Craiova (1 president, 2 negustori aleşi şi un procuror) şi Iaşi (1 president numit şi doi negustori aleşi). La 1833 tribunalul apelativ de comerţ fu mutat dela Iaşi la Galaţi şi i se adaogă încă un judecător-negustor ales.

c) In materie criminală: secţia criminală a divanului judecătoresc din Bucureşti (1 president, 4 membri şi un procuror) a divanului judecătoresc din Craiova (1 president, 2 membri şi 1 procuror) şi tribunalul pricinilor criminaliceşti din Iaşi (1 president şi 2, mai târziu 4 membri).

A treia instanţă era Inaltul Divan.

In Muntenia, era presidat de marele ban şi compus din 6 judecători şi un procuror. La 1832 s'au adăogat doi supleanţi, pentru cazul de lipsă a vreunuia din membri.

Pricinile criminale pedepsite de divanul judecătoresc cu ocna sau cu moartea, erau judecate din nou de Inaltul Divan, chiar dacă osânditul sau procurorul nu făceau apel.

In Moldova, în urma discuţiilor, de care am vorbit, despre atribuţiile judecătoreşti ale Domnului, s'a ajuns, pentru Inaltul Divan, la formula că va fi compus dintr'un preşedinte şi 6 membri numiţi de Domn şi alţi 7 membri supleanţi aleşi de Obişnuita Obştească Adunare pentru durata legislaturii de 5 ani şi meniţi să înlocuiască pe membrii absenţi sau bolnavi. La 1833, Obşteasca Adunare a Moldovei a lăsat în seama lui Kisseleff să desemneze el şi pe cei 7 supleanţi.

Regulamentele Organice prevedeau în amândouă Principatele că Inaltul Divan, când constata vreo obscuritate a unei legi, putea cere Domnului să numească o comisie care, presidată de marele logofăt al dreptăţii, să înlocuiască un « izvor de legiuire », adică un proiect de lege interpretativă. In Moldova, Regulamentul Organic mai confirma şi instituţia « praviliştilor », cari, în număr de doi, aveau însărcinarea să dea consultaţii juridice instanţelor judecătoreşti, în caz de obscuritate a vreunui text de lege. De fapt, în loc de a se cere interpretarea legilor dela adunările legiuitoare prin legi interpretative, s'a cerut, prin marele logofăt, dela Domni, cari au interpretat deci legile, în epoca regulamentară, pe cale de ofise.

Exista şi o a *patra instanţă:*

A) In Moldova, hotărîrile celei de a treia instanţe, adică ale Inaltului Divan, erau definitive: *a)* dacă erau date cu unanimitate; *b)* dacă, chiar date cu majoritate, erau conforme cu sentinţa uneia măcar din instanţele inferioare.

Altfel, pricina venea în cercetarea unei a patra instanţe, zise *Divanul Domnesc*, pentrucă, spre deosebire de ce se petrecea în Muntenia şi cu toată opoziţia ce făcuseră boerii mari ai Moldovei faţă de atribuţiile judecătoreşti ale domnului, era prezidată de Domn, sau de un delegat al său.

Divanul Domnesc, era compus din 7 membri numiţi ai Inaltului Divan, plus cei 7 membri supleanţi aleşi de Adunare. In acestă formă puterea judecătorească a Domnului era întru câtva temperată. La 1833 însă, această a patra instanţă a fost desfiinţată în Moldova. Inaltul Divan şi Divanul Domnesc au fost confundate într'o singură instanţă, sub acest din urmă nume şi acest nou Divan Domnesc a fost compus din 4 membri numiţi de Domn şi 3 aleşi de Adunare. Amestecul Domnului în judecăţi devenea şi mai direct. Când Domnul presida el însuşi, Divanul se compunea numai din 6 membri. Când Domnul nu presida, el putea face totuşi întâmpinările sale asupra unei sentinţe care nu era dată cu unanimitate, dacă constata vreun viţiu de formă sau vreo abatere dela lege; dacă însă Divanul persista şi după aceasta în punctul său de vedere, Domnul trebuia să întărească sentinţa. La 1839 însă, Obşteasca Adunare a renunţat la dreptul ei de a alege 3 membri în Divanul Domnesc, lăsând tot Domnului dreptul de a-i desemna şi pe aceştia.

Astfel, ultima instanţă era, în Moldova, cu totul în mâinile Domnului. Un ofis dela 1843 prevăzu că la cercetarea pricinilor de către Divanul Domnesc va fi de faţă şi jurisconsultul Statului: o garanţie fireşte neîndestulătoare.

Contra acestui sistem de amestec al puterii executive în judecăţi, prin dreptul Domnului de a întări ori nu o sentinţă, ba chiar de a presida instanţa supremă, şi prin dreptul lui de a destitui pe magistraţi, se ridică Mihail Kogălniceanu, în programul său dela

---

[1]) Cu vremea s'a ajuns la 2 secţii civile, una comercială şi una criminală. De asemenea, tribunalul dela Craiova s'a împărţit în trei secţii, iar cel dela Brăila în două, din care una comercială.

1848, și se formulează plângeri în Divanul ad-hoc al Moldovei care cere, la 14 Noemvrie 1857, neatârnarea puterii judecătorești de cea executivă. Sistemul cercetării sentințelor judecătorești de către Domn părea abuziv și agenților străini de atunci dela Iași și a făcut și obiectul unui memoriu adresat la 1858 marilor puteri. Convenția dela Paris dela 1859 a dat satisfacție opiniei publice din Moldova, hotărînd înființarea unei Curți de Casație (la Focșani) și reducând atribuțiile judecătorești ale Domnului la dreptul de grațiere și de amnistie în materie penală.

B) In Muntenia, hotărîrile Inaltului Divan erau supuse Domnului prin marele logofăt al dreptății. Domnul era dator să le confirme: *a)* dacă erau date cu unanimitate; *b)* dacă, deși date numai cu majoritate, erau conforme cu sentințele amânduror instanțelor inferioare. Altfel, partea interesată putea cere Domnului revizuirea pricinii, pe care Domnul o trimetea atunci în cercetarea unei a patra instanțe, numite Inalta Curte de Revizie, compusă din: marele logofăt al dreptății; membrii Inaltului Divan; președinții tribunalelor din București, afară de al tribunalului care judecase pricina. Hotărîrea acestei a patra instanțe, Domnul era obligat s'o confirme.

Deci, în sistemul muntean, Domnul nu intervenea în judecăți. Este interesant de constatat că Regulamentul Organic admisese acest sistem tocmai pentru principatul care se manifestase mai puțin împotriva amestecului Domnului la judecăți. «Legalitarismul» făcuse progrese mai mari în Muntenia, dela reforma lui Ipsilanti încoace și de aceea justiția din acest principat inspira mai multă încredere.

La 1833, această organizare a fost întru câtva schimbată. Inalta Curte de Revizie a fost compusă, sub președinția marelui logofăt, din: *a)* prezidenții divanelor judecătorești din București; *b)* doi membri sau doi supleanți ai înaltului divan, cari nu judecaseră pricina; *c)* membrii secției civile a divanului judecătoresc din București, dacă pricina se judecase la Craiova, sau ai secției criminale, dacă pricina se judecase la București; *d)* 6 membri ai obișnuitei Obșteștei Adunări desemnați de Domn dintre 12 candidați aleși de adunare în fiecare an pentru asemenea scop; *e)* un procuror orânduit de Domn. Domnul putea prezida el însuși.

S'a ajuns astfel în Muntenia la un sistem care se apropia de cel moldovenesc și amesteca pe Domn în afacerile judecătorești.

Pricinile veneau înaintea Curții de Revizie, atât din inițiativa părților în cazurile amintite, cât și dacă hotărîrea Inaltului Divan nu păzea pravila sau formele cerute. In urma dorinței lui Kisseleff s'a mai adăogat că și hotărîrile Curții de Revizie puteau fi înapoiate acesteia pentru o nouă judecată, dacă se scăpase din vedere «vreo împrejurare a pricinii». Așa dar, în sistemul dela 1833, existau în Muntenia chiar cinci instanțe.

La 1853 Gheorghe Bibescu, viitorul Domn, într'un raport intitulat «Chestiuni relative la prefacerea Regulamentului Organic», referindu-se la Instituția Curții de Revizie, scria: «Incercările, timp de doi ani, au dovedit din nenorocire că această instituție este departe de a-și atinge scopul». La 1835, Inalta Curte de Revizie a și fost desființată.

In schimb, s'a creat un Sfat Consultativ de trei membri, cu menirea de a lămuri pe Domn dacă, în cazurile citate, o sentință a Inaltului Divan trebuia confirmată sau nu. In caz de neconfirmare, pricina era trimisă în judecata Inaltului Divan, unit cu secția din divanul judecătoresc care nu judecase pricina. Domnul putea prezida această curte, ale cărei sentințe erau definitive.

La 1840, intervine o nouă schimbare. Inaltul Divan fu împărțit în două secții, fiecare de cinci membri (din care unul prezident), doi supleanți și un procuror. Despărțirea întâia era prezidată de marele ban. Impotriva hotărîrilor Inaltului Divan se putea face apel la Domn, în termen de o lună. In cazurile citate, Domnul putea trimite pricina în cercetarea Curții de Revizie, la care deci se revenea. Această curte era formată din două despărțiri ale Inaltului Divan, sau de una numai, împreună cu curtea apelativă care nu judecase pricina. Când era vorba de pricini comerciale, făceau parte din Curtea de Revizie și judecătorii-negustori ai curții apelative de comerț. Sfatul Consultativ al Domnului era desființat și înlocuit printr'o «cantelarie a Domnului pentru pricini judecătorești», pe lângă secretariatul Statului.

La 17 Martie 1834, fu înfățișat Adunării proiectul deslușitor al art. 8 din legea dela 1840. Adunarea făcu proiectului mai multe modificări, inspirate din dorința de împotrivire tendinței de a face din Domn instanța decisivă. Domnul, acum Gheorghe Bibescu, răspunse Adunării: «Duhul nostru n'a fost a preschimba întru nimic temeiurile acelei legiuiri, decât numai potrivit cu dreptul ce avem de a judeca asprimea aplicației pravilelor și a o ușura după trebuință. Noi am voit a înlesni săvârșirea pricinilor criminalicești, ridicând împiedicările și prelungirile ce se aduc, prin îndatorirea de a se trimite la Curtea de Revizie hotărîrile Inaltului Divan în pricini criminalicești, când nu se unesc cu vreo altă hotărîre, la orice împrejurare, măcar și dacă pedeapsa hotărîtă de Inaltul Divan ar fi mai ușoară și mai potrivită cu dreptatea. Singură, dar, iubirea de omenire și spre a nu se ținea la închisoare vinovații peste vremea cea cuviincioasă, încă de multe ori și oameni cunoscuți de nevinovați, ne-a mișcat...». Domnul voise ca hotărîrile Inaltului Divan să poată fi puse în lucrare chiar când n'ar fi unite decât cu una din hotărîrile instanțelor inferioare, dacă se vor fi păzit pravilele și formele. Din cauza opunerii Adunării, proiectul a fost retras.

La 1847 însă, tot sub Bibescu, Curtea de Revizie fu din nou desființată. Inaltul Divan fu redus la o singură secție, sub numele de Inalta Curte, cu 9 membri, putând însă judeca și în complet de șapte. Hotărîrile curților apelative veneau de acum, de-a-dreptul la Domn care, pentru unul din cunoscutele motive, le putea trimite în cercetarea Inaltei Curți. Numai apelurile împotriva hotărîrilor Curții Apelative Criminale din București și contra hotărîrilor criminale ale Curții Apelative din Craiova, mergeau de-a-dreptul la Inalta Curte, adică erau judecate

în mod obligatoriu de această instanță: un maximum de garanții în pricini criminale. In locul cancelariei judecătorești a Domnului de pe lângă secretariatul Statului, se înființară doi « asesori » praviliști pe lângă Ministerul Justiției.

In programul revoluționarilor munteni dela 1848 figura și înlăturarea oricărui amestec al Domnului la judecăți, deși acesta nu era atât de accentuat ca în Moldova și executarea sentințelor fără prealabilă confirmare domnească.

VASILE BOERESCU
Mare jurisconsult. Ministru al al Justiției între 1868—1869

Se știe că, din motive de oportunitate politică, Divanul ad-hoc al Munteniei, spre deosebire de al Moldovei, n'a exprimat doleanțe cu privire la reorganizarea internă. Nemulțumirile erau însă, și aci, aceleași în privința atribuțiilor judecătorești ale Domnului. De aceea, dispozițiile Convenției dela Paris (1859) satisfăceau și dorințele Muntenilor, când prevedeau înființarea Curții de Casație (la Focșani), una pentru amândouă principatele, care să nu mai poată fi și instanță de fond, și luau Domnului dreptul de revizuire a sentințelor. *i. c. f.*

DELA 1859 LA 1919

Epoca aceasta se caracterizează prin dispoziții luminate. Domnitorul Cuza, ca și Regele Carol în marea lui domnie, consolidează prin ele unitatea noului Stat. E demn de relevat că modelele acestora erau legile franceze și adaptarea lor la condițiile din țară s'a făcut destul de repede. Fapt este că am fost înzestrați cu legiuiri moderne privind organizația judecătorească, mai înainte de vecinii noștri. La această operă au colaborat toți marii jurisconsulți ai timpului, cari, ca Boerescu sau Costaforu, își făcuseră studiile în Franța.

Una din legile importante ale acestei perioade este aceea dela 24 Ianuarie 1861, care înființează *Curtea de Casație și Justiție*, « una singură pentru întregul Stat al Principatelor Unite: Moldova și Țara Românească ». Curtea de Casație avea 3 secțiuni: o secție a *reclamațiunilor* (chambre des requêtes), o secție pentru *afacerile civile* și o secție pentru *afacerile penale*. In cursul timpului această lege a suferit modificări însemnate.

Astfel *legea dela 1864* a suprimat secția reclamațiunilor, iar aceea din *5 Martie 1870* a dat secțiunii civile denumirea de « secțiunea I », iar celei penale de « secțiunea II ». In același timp, s'a precizat mai bine competența *ratione materiae* a secțiunilor.

Prin *legea dela 1 Iulie 1905* se înființează a III-a secțiune de *contencios administrativ*, care desființată prin legea din 1910, a fost înființată iarăși prin *legea dela 17 Februarie 1912*.

Celelalte instanțe au fost organizate mai întâi prin *legea de organizare judecătorească din 4 Iulie 1865*.

Această lege de o importanță capitală a statuat de atunci principiile organizației noastre judecătorești. Putem spune că legile care i-au urmat n'au fost întrucâtva decât variantele acesteia.

Să examinăm pe rând principalele ei dispoziții, odată cu modificările ce li s'au adus.

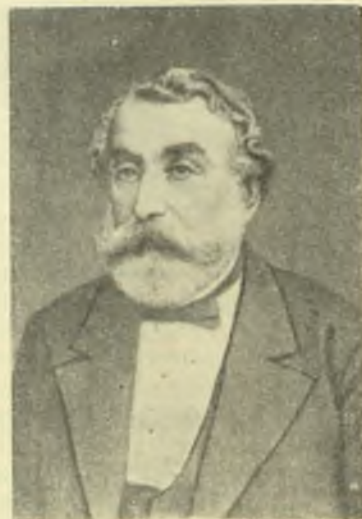
Art. 1 al acestei legi dispune: « Justiția se dă în numele Domnului ». Mai târziu, prin legea din 1890, s'a decis că justiția se împarte în numele legii. Modificarea era motivată de dispozițiile constituționale din 1866.

Art. 3 prescrie instanțele care distribue justiția. Acestea sunt:

a) Judecătoriile de plasă;
b) Tribunalele județene;
c) Curțile de Apel;
d) Curțile cu jurați, în materie criminală;
e) Curtea de Casație.

Acest articol desființează în mod tacit judecătoriile sătești sau de *împăciuire*. Mai târziu, prin legea din 1879, judecătoriile sătești sunt înființate iarăși. Ele se compuneau din primarul comunei, ca președinte, și doi jurați, aleși de locuitorii comunei. Notarul comunei servea de grefier.

Judecătoriile acestea judecau, cu drept de apel la judecătorul de ocol, toate prigonirile întâmplate în cuprinsul satului, de orice fel ar fi ele și din orice cauză ar fi izvorîte. Pretențiunile însă care nu depășeau 50 lei capital și dobânzi, sau aveau de obiect avere mișcătoare sau datorii de orice fel se judecau în primă și ultimă instanță.

CONST. BRĂILOIU
Ministru al Justiției (1862)

După câțiva ani aceste judecătorii, sunt desființate din nou și înființate iarăși prin *legea judecătoriilor de pace din 1 Iunie 1896*, pentru a fi definitiv desființate prin *legea judecătoriilor de pace din 30 Decemvrie 1907* [1]). Acestea au fost, în cursul

[1]) In schimbul lor, legiuitorul crea așa numita « *ambulanță judecătorească* », impunând judecătorului de ocol

anilor, tribulațiile unui articol din legea dela 1865, prin care se punea capăt totuși unei forme întârziate de justiție administrativă.

Celelalte articole ale legii sunt închinate organizării instanțelor. Astfel:

Judecătoriile de plasă se înființau în fiecare plasă sau ocol (o subdiviziune administrativă a județului). In orașele principale, reședință de județ, se creau una sau mai multe judecătorii, în raport cu numărul populației. Judecătoriile erau împărțite în 3 clase: *Clasa I* cuprindea judecătoriile din orașele: București, Craiova, Galați, Brăila, Focșani, Botoșani, Giurgiu, Ismail, Ploești, Bârlad și Turnu-Severin. *Clasa II* cuprindea judecătoriile din celelalte orașe reședință de județ.

Clasa III cuprindea judecătoriile rurale. Acestea din urmă au fost suprimate prin legea din 17 Mai 1875, iar atribuțiunile lor au fost trecute, provizoriu, subprefecților.

Competența judecătoriilor a fost fixată prin codul de procedură civilă (art. 1—53), apoi modificată prin legile de organizare a judecătoriilor de ocoale din 1879, 1894, 1896 și 1908.

In fiecare capitală de județ, se înființa de asemenea câte un tribunal, compus din una sau mai multe secțiuni, a cărei circumscripțiune judecătorească se confunda cu aceea a județului (art. 17), cu excepția tribunalului Ismail care cuprindea și județul Bolgrad.

Tribunalul Ilfov avea 5 secțiuni: una corecțională [1]), 3 civile și una comercială și de notariat.

Tribunalul Iași avea 4 secțiuni: una corecțională și 3 civile.

Tribunalul Craiova avea 3 secțiuni: una corecțională, două civile.

G. COSTAFORU
Mare jurisconsult, Ministru al Justiției (1872—73)

Tribunalele Galați și Ploești, câte două secțiuni, ambele civilo-corecționale.

Tribunalele celelalte nu aveau decât o secțiune.

Pentru afacerile comerciale la tribunalele cari nu aveau o secțiune comercială, pe lângă judecătorii secției civile, se mai alăturau doi judecători comerciali, aleși de negustori (desființați apoi prin legile de la 1890 și 1909).

obligațiunea ca, cel puțin de 2 ori pe lună, să meargă în comunele rurale din circumscripția lui, spre a împărți dreptatea, la sediul primăriei, pentru pricinile ivite între săteni.

După războiu însă, această dispoziție a căzut în desuetudine din cauza greutăților de transport.

[1]) Prin legea dela 17 Aprilie 1868 s'a mai creat o secție corecțională.

Funcțiunea judecătorilor comerciali era onorifică și gratuită, și înainte de a judeca, ei depuneau jurământul în fața președintelui secției.

Legea mai prevedea 4 Curți de Apel la: București, Iași, Craiova și Focșani [1]).

Circumscripția teritorială a acestor Curți era:

1. *Curtea de Apel București* cuprindea județele: Argeș, Buzău, Dâmbovița, Ialomița, Ilfov, Olt, Muscel, Prahova, Teleorman și Vlașca.

2. *Curtea de Apel Iași* cuprindea județele: Cahul [2]), Botoșani, Dorohoi, Iași, Fălciu, Neamț, Suceava și Vaslui.

3. *Curtea de Apel Focșani* cuprindea județele: Brăila, Covurlui, Ismail cu Bălgradul [2]), Putna, R.-Sărat, Tecuci, Tutova.

AL. LAHOVARY
Ministru al Justiției (1873—1876)

4. *Curtea de Apel Craiova* cuprindea județele: Dolj, Mehedinți, Gorj, Vâlcea și Romanați.

In 1914, în urma anexării Dobrogei noui, s'a mai înființat a cincea Curte de Apel la Constanța, în circumscripția căreia erau cuprinse tribunalele: Caliacra, Durostor, Constanța și Tulcea.

Curtea din București are 3 secțiuni; Curțile de Apel din Iași, Focșani și Craiova, 2 secțiuni; iar Curtea de Apel din Constanța o secțiune.

Competența lor este stabilită de codul de procedură civilă.

Aplicând dispozițiunile din procedura penală, legea dela 1865 fixează câte o Curte cu Jurați pe lângă fiecare Curte de Apel. Legea din 12 Iulie 1868 pentru organizarea Curților cu Jurați, modificând însă art. 246 pr. pen., înființează câte o Curte cu Jurați pe lângă Tribunale.

Curtea cu Jurați avea în competență să judece, pe lângă afacerile criminale, atât delictele de presă cât și cele politice (art. 24 din Constituția dela 1866).

Curtea era compusă dintr'un consilier de Curte de Apel, ca președinte, 2 judecători de tribunal, ca membri, și 12 jurați trași la sorți.

Locul și durata sesiunilor Curților cu Jurați au fost determinate prin Regulamentul din 16 Iulie 1868.

Procedând, mai departe, la organizarea instanțelor, legea se ocupă de *Ministerul Public*. «Ministerul de Justiție este capul Ministerului Public», iar procurorul general al Curții de Apel, cap al tuturor procurorilor din circumscripția sa, are dreptul de control

[1]) Strămutată în 1890, la Galați.
[2]) Pierdut în 1878.

și supraveghere. Pe lângă Tribunale, legea institue unul sau mai mulți procurori.

Atribuțiunile Ministerului Public au fost determinate prin *legea din 29 Octomvrie 1877* și *Codul de procedură penală*, art. 80—85.

Totodată, pe lângă fiecare instanță, se înființa câte o grefă, condusă de un grefier, cu atribuțiunile de a « asista la fiecare ședință, a lua note, a redacta procese verbale de ședință și a contrasemna actele încheiate de judecători, de a păstra actele, registrele, colecțiunile de legi și documentele încredințate de particulari ».

Regulamentul din 13 Mai 1909, cu modificările dela 17 August 1912 și 6 Iulie 1913, a organizat serviciul interior de funcționare a grefelor dela Curțile de Apel, Tribunale și Parchete.

Art. 89 al aceleiași legi creia pe lângă fiecare Tribunal și Curte de Apel un Corp de portărei, cu numărul de agenți de execuție necesar. Atribuțiunile acestui Corp de portărei erau de a executa somațiunile, comandamentele, urmăririle imobiliare, mandatele de arestare și depunere, protestele de polițe, executarea sentințelor și deciziunilor judecătorești, comunicarea actelor de procedură, etc.

Portăreii și agenții de execuțiune nu erau retribuiți de Stat. Pentru serviciile lor se percepea o taxă, fixată, mai târziu, prin Regulamentul din 1868. Acest Regulament a fost modificat la 30 Mai 1910 și 20 Decemvrie 1912.

Aceeași lege cuprindea o foarte importantă dispoziție: Inamovibilitatea judecătorilor. Art. 103 prevedea inamovibilitatea de drept a președinților și consilierilor dela Casație și Curțile de Apel. In schimb ea nu se putea acorda președinților și judecătorilor dela tribunale, decât printr'o lege specială.

M. PHEREKYDE
Ministru al Justiției (1876—1881)

Legea de organizare judecătorească din 24 Martie 1909, a întins inamovibilitatea și la membrii Tribunalelor și Judecătoriilor de ocoale.

Legea acordă Ministerului de Justiție dreptul de priveghere și de disciplină asupra tuturor judecătorilor (art. 120). Insă ea recunoaște un control și o disciplină ierarhică a președinților Curților de Apel, asupra judecătorilor dela Tribunalele din circumscripția Curții, a președinților de Tribunale asupra judecătorilor de ocol din circumscripția lor.

In caz de abatere dela îndatoririle lor profesionale, șeful ierarhic deschide acțiune disciplinară contra celui învinuit, acțiune care se judecă în Camera de Consiliu, iar hotărîrea se comunică ministrului de Justiție, spre confirmare și executare. Pedepsele erau următoarele:

a) Prevenirea orală sau scrisă;

b) Cenzura, care consta dintr'o declarațiune de reprobare ce se adresa în scris judecătorului [1];

c) Mustrarea, când pe lângă reprobare se adăuga și pierderea salariului pe o lună;

d) Suspendarea provizorie (limitată) dela 15—30 zile;

e) Destituirea. Când era vorba de judecători inamovibili, această pedeapsă nu se putea pronunța decât printr'o hotărîre judecătorească.

EUGENIU STĂTESCU
De mai multe ori Ministru al Justiției între 1876—1903

Pentru membrii Curții de Casație, pedepsele erau cele prevăzute de legea organică a Curții.

Se prevedeau anumite incompatibilități pentru judecători: de a face comerț (cu excepția judecătorilor comerciali), de a reprezenta pe părți, de a fi judecați în afacerile lor personale de către judecătorii dela instanțele unde funcționează, etc. Se reglementau vacanțele judiciare: vacanțele mici, de Crăciun (8 zile cu începere din ajun) și Paști (2 săptămâni, cu începere din Duminica Floriilor) și vacanța mare, care începe la 1 Iulie și sfârșește la 15 August.

Judecătoriile de ocoale, Cabinetele de instrucție și Parchetele nu aveau însă vacanțe.

Se reglementa, de asemenea, modul cum trebue să funcționeze secțiunile de vacanță.

Concediile judecătorilor, când nu depășeau 8 zile, se acordau de șeful ierarhic al solicitantului; dacă depășeau acest termen, se acordau de către ministrul de Justiție.

La intrarea în funcțiune, fiecare judecător trebuia, în ședință solemnă, să depună următorul jurământ: « Jur în numele lui Dumnezeu și declar pe onoarea și conștiința mea, credință Domnitorului și Constituției țării, de a împlini cu sfințenie datoriile ce-mi impun funcțiunea, de a aplica legile și a. mă conforma legiuirilor întru toate și pentru toți, fără pasiune, fără ură, fără favoare, fără considerațiuni de persoane, fără niciun interes direct sau indirect ».

E locul să amintim aici că, spre a se da un prestigiu deosebit celor cari împărțeau justiția, o lege din 29 Decemvrie 1864, obliga pe judecători ca, în

[1]) Legea de organizare judecătorească din 1909, i-a dat denumirea de « mustrare ».

timpul judecății, să poarte uniformă. Această uniformă era:

Pentru preşedinţi şi judecători: « manta neagră de merinos, cu guler drept, închisă pe dinainte, cu fiza albă, mânecile largi, căptuşită cu mătase neagră, cu cardinalul negru pe umărul stâng şi pe cap cu o togă neagră de catifea, cu şnur de fir galben şi cingătoare de moire negru ».

Toga diferea după gradul ierarhic al judecătorilor.

In secţiuni unite, membrii Curţii de Casaţie, purtau o manta roşie.

Acestea sunt principalele dispoziţii ale legii din 1865. Pe lângă variantele acestora — pe cari le-am indicat la locul lor — unele legi au adus şi dispoziţii cu totul noi. Le vom cifra în ordinea apariţiei.

Legea de organizare judecătorească din 1 Septemvrie 1890 dispunea că numirile de judecători şi procurori nu se pot face decât dintre persoanele care posedă licenţa în drept. Aceasta din cauză că facultăţile de drept din Iaşi şi Bucureşti, dăduseră până atunci un număr de licenţiaţi, destul de valoroşi.

Pentru a judeca abaterile disciplinare ale magistraţilor, aceiaş lege instituia *Tribunalul disciplinar*, compus din preşedinţii Curţii de Casaţie, însă numai pentru magistraţii inamovibili. Cei amovibili aveau să fie judecaţi de *Tribunalele disciplinare* de pe lângă Curţile de Apel.

Legea de organizare judecătorească din 24 Martie 1909 aduce şi ea următoarele inovaţii:

C. DISSESCU
Mare jurisconsult. Ministru al Justiţiei (1899—1900)

1. Infiinţează *examenul de capacitate*, ca mijloc de selecţionare a magistraţilor.

Acest examen se depunea la Bucureşti, înaintea unei comisiuni compusă din doi membri ai Curţii de Casaţie, delegaţi de însăşi Curtea; doi membri profesori de drept, delegaţi de Facultăţi şi un membru delegat de Ministerul de Justiţie.

Examenul consta din două probe scrise (una doctrinară, alta practică), care erau eliminatorii şi două probe orale din materia dreptului şi procedurii civile, dreptului şi procedurii penale, codului comercial, etc.

2. Crează *inspectorii judecătoreşti*, ţinuţi să observe cum îşi îndeplinesc îndatoririle profesionale judecătorii şi funcţionarii judecătoreşti, să semnaleze Ministerului Justiţiei greutăţile ce se întâmpină, fie în aplicarea legilor, fie în împărţirea justiţiei şi să propună măsurile de îndreptare.

Inspectorii judecătoreşti se delegau de către Ministerul de Justiţie, dintre consilierii Curţilor de Apel. Ei aveau dreptul de control şi supraveghere asupra judecătorilor de tribunale şi de ocoale din circumscripţia Curţii.

Pentru Curţile de Apel, inspectorul judecătoresc era delegat dintre membrii Curţii de Casaţie.

3. Crează *Consiliul superior al magistraturii*. Acest Consiliu funcţiona pe lângă Ministerul de Justiţie. El avea ca atribuţiuni:

a) Să-şi dea avizul asupra numirilor şi înaintărilor magistraţilor de orice grad, ca şi *b)* Asupra chestiunilor ce i se vor supune de ministru, şi *c)* să judece abaterile disciplinare ale magistraţilor inamovibili [1]).

Consiliul era compus din trei membri, aleşi de Curtea de Casaţie, doi membri aleşi de Curtea de Apel din Bucureşti, un membru delegat de ministrul Justiţiei şi inspectorii judecătoreşti.

Alegerea membrilor se făcea pe trei ani.

4. Reglementează ordinea ierarhică în care magistraţii aveau să se prezinte la ceremoniile publice, precum şi precăderea şi vechimea în corp.

*

In răstimpul de care ne ocupăm, provinciile rupte din trupul Moldovei, ca şi principatul Transilvaniei, cu provinciile sale anexe, care la 1867 îşi pierde autonomia şi e incorporat regatului ungar, au cunoscut o altă evoluţie a organizării judecătoreşti.

TRANSILVANIA, BANATUL, CRIŞANA ŞI MARAMUREŞUL au fost guvernate aşa dar de legile ungare. Până la 1869, justiţia ungară era în mâna administraţiei şi se exercita prin tribunalele de Comitat, de district, orăşăneşti, prin pretori (administratori de plasă) şi prin primăriile comunale la sate.

La 1 Iulie 1861 s'a creat *Curia maghiară* (Curtea de Casaţie) la Budapesta.

Prin legea IV din 1869, intitulată « despre exercitarea puterii judecătoreşti », s'a separat puterea executivă de cea judecătorească, iar legile din 1869, 1870 şi 1875, au stabilit normele pentru numirea personalului judecătoresc. Astfel că, în legislaţia maghiară nu găsim o lege propriu zisă de organizare judecătorească, ci norme disparate în diverse legi. Vom cita pe cele principale:

Legea din 1869 decide că puterea judecătorească se exercită în numele Regelui [2]), stabileşte cazurile de

---

[1]) Magistraţii amovibili erau judecaţi de Comisiunile disciplinare de pe lângă Curţile de Apel, pentru cei din circumscripţia Curţii.

[2]) Consiliul Dirigent, care a preluat conducerea Transilvaniei imediat după despărţirea acestei provincii de Un-

incompatibilitate a judecătorilor, şi admite inamovibilitatea lor în anumite condiţii. Decide stabilitatea pentru judecătorii amovibili şi personalul auxiliar al justiţiei [1]).

Legea din 1871 organizează acţiunea disciplinară a membrilor corpului judecătoresc.

AL. BĂDĂRĂU
Ministru al Justiţiei (1904—1906)

Legea XXXI din 1871 organizează instanţele judecătoreşti şi stabileşte competenţa lor. Aceste instanţe erau:

1. Judecătoriile regeşti de ocol,
2. Tribunalele regeşti.

Legea IV din 1871 crează executorii judecătoreşti.

Legea VI din 1870 organizează instanţele de apel. Erau două Curţi de Apel: una cu sediul la Budapesta, alta cu sediul la Tg.-Mureş. Aceasta din urmă, avea în circumscripţia ei toate instanţele din Ardeal. Prin legea XXV din 1890, s'au mai creat două Curţi de Apel, una cu sediul la Oradea, alta la Cluj.

Legea XXXIII din 1871 înfiinţează parchetele şi determină atribuţiunile lor. Membrii Parchetului erau:

1. Procurorul Curiei (procurorul general al Casaţiei).
2. Procurorii generali de pe lângă Curţile de Apel.
3. Procurorii regeşti (de Tribunale).
4. Substituţii de procuror.

Legea XXXV din 1874 crează notarii publici, cu atribuţiunile de a autentifica actele de notariat, de a redacta şi păstra testamentele, etc.

Legea XX din 1877 crează sedriile orfanale, organe tutelare, însărcinate cu administrarea şi îngrijirea minorilor orfani.

Legea XXXVII din 1895 crează instanţe speciale pentru judecarea conflictelor privitoare la brevetele de invenţiuni şi mărci de fabrici.

Legea XXVI din 1896 crează Curtea Administrativă (contenciosul administrativ).

Legea IV din 1893 determină gradele şi clasele de salarizare ale membrilor corpului judecătoresc, admiţând înaintarea pe loc, după vechime.

Acestea sunt principalele legi care au organizat puterea judecătorească peste Carpaţi înainte de Unire. In aceeaşi perioadă, BUCOVINA era guvernată de legiuiri austriace. Inainte de legea din 1896, organizarea judecătorească din această provincie avea la bază Rezoluţiile imperiale din 16 Septemvrie 1852 şi legea din 11 Iunie 1868, care organizase judecătoriile de ocol.

La 27 Noemvrie 1896, intervine *prima lege de organizare judecătorească*, care reglementează unitar normele de numire ale magistraţilor şi de organizare şi competenţă a instanţelor judecătoreşti. Prin legea dela 31 Decemvrie 1919, după Unirea Bucovinei (28 Noemvrie 1918), aceste dispoziţiuni au fost menţinute.

Prin decretul-lege Nr. 1867 din 14 Mai 1919, se înfiinţează o Curte de Apel la Cernăuţi, fiindcă instanţele din Bucovina aparţineau de Curtea de Apel din Lwow, având ca circumscripţie terminală cele cinci judeţe din Bucovina.

Prin decretul-lege Nr. 2.047 din 22 Mai 1919, s'au dat în competenţa Curţii de Casaţie române, toate recursurile care, potrivit regulilor de procedură din Bucovina, se judecau de Curtea de Casaţie din Viena.

In ce priveşte organizarea judecătorească în BASARABIA, aceasta a fost guvernată, sub dominaţia rusă, de două regimuri: unul moldovenesc până la 1828 şi unul rusesc după aceea.

In 1812, Rusia anexând această parte a vechii Moldove, a menţinut prin *Actul legislativ dela 29 Aprilie 1818*, vechea organizare judecătorească dela începutul veacului XIX: a) *isprăvniciile de ocoale*, un fel de organe administrative cu atribuţiuni judecătoreşti; b) *judecătoriile ţinutuale*; c) *Tribunalul poliţienesc şi criminalicesc din Chişinău*; d) *Consiliul superior*, întocmit după Divanul Domnesc din Iaşi.

La 1828 însă, prin *Aşezământul ocârmuirii oblastei Basarabiei*, dela 27 Februarie, se extinde şi în Basarabia organizarea judecătorească din Rusia. Justiţia se împărţea de:

1. *Judecătoriile de volostă* (plasă).
2. *Nacialnicii de Zemstva*, un fel de funcţionari administrativi, care aveau şi atribuţiuni judecătoreşti.
3. *Judecătoriile orăşeneşti*, care funcţionau numai în oraşele reşedinţă de judeţ.
4. *Judecătoriile de pace*, un fel de judecătorii comunale.
5. *Congresul judecătoresc de pace*, care judeca apelurile venite dela judecătoriile de pace.
6. *Tribunalul Regional*, cu sediul la Chişinău, având 6 secţiuni: 3 civile-comerciale, două penale şi una de contencios administrativ.
7. *Curţile cu Juraţi*, constituite din tribunalul penal împreună cu 12 juraţi. Judecau afacerile penale care

TOMA STELIAN
Ministru al Justiţiei (1907—1909)

garia, printr'o ordonanţă, a dispus că « justiţia se dă în numele legii, iar hotărîrile se execută în numele Regelui ».

[1]) Aceste dispoziţiuni au fost abrogate printr'o ordonanţă a Consiliului Dirigent, în interesul unei organizări unitare a Justiţiei.

atrăgeau pedeapsa muncii silnice, recluziunea și chiar închisoarea corecțională.

8. *Instituțiunile tutelare și tribunalele orfanicești*, dintre cari cele dintâi se îngrijeau de administrarea averii minorilor nobili; celelalte de aceea a minorilor fără nobleță (meseriași, țărani, etc.).

9. *Notariatele publice*, instanțe unde se autentificau actele de notariat.

Prin *decretul-lege Nr. 2.770 din 6 Octomvrie 1918*, odată cu unirea Basarabiei, s'a extins acolo și organizarea judecătorească din vechiul Regat. Iar prin decretul-lege din 28 Februarie 1919 cu Nr. 1.105, s'au extins în Basarabia: codul și procedura penală română, codul român, partea referitoare la domiciliu, absență, adopțiune, putere părintească, tutelă, etc., legea judecătoriilor de ocoale, etc.

Dintre legiuirile locale basarabene, rămăseseră totuși în vigoare procedura civilă rusă, codurile Armenopol și Donici, care se aplicau în partea de Sud, jud. Cahul, Ismail și Cetatea-Albă.

In 1919 s'a înființat o Curte de Apel la Chișinău, având ca circumscripție terminală Tribunalele din Basarabia.

Aceasta era, în linii generale, diversitatea regimurilor judecătorești care se aflau în prezență după Unire. Motive de organizare internă și de bună rânduială judecătorească și un motiv de prestigiu național impuneau unificarea acestor regimuri.

e. d.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ

In urma răsboiului de Intregire, legislația a tins în mod normal la unificarea legilor Regatului. Problema unificării s'a pus cu atât mai vârtos în ce privește organizarea puterii judecătorești. Aceasta însă, nu s'a putut realiza, totuși, decât târziu, prin legea de organizare judecătorească din 25 Iunie 1924, elaborată sub ministeriatul lui George Mârzescu. Legea reia, în mare parte, adaptându-le nouilor situații, dispozițiile legilor anterioare românești.

In întâiul său articol, legea unificatoare din 1924 determină *organele puterii judecătorești:*

a) Judecătoriile;
b) Tribunalele;
c) Curțile de Apel;
d) Curțile cu Jurați;
e) Inalta Curte de Casație.

JUDECĂTORIILE sunt de trei categorii: urbane, rurale și mixte. Numărul și reședința lor se fixează prin lege, iar circumscripțiile lor teritoriale se determină de către Ministerul de Justiție, prin decret regal.

Competența lor este reglementată prin legea judecătoriilor de pace.

Judecata se face la reședința judecătoriei, dar, în măsura posibilităților, ministrul justiției poate autoriza ca judecătoriile rurale și mixte să judece la primăriile comunelor respective anumite afaceri mărunte. Judecătoria are unul sau mai mulți judecători și ajutori, după prevederile bugetului, precum și un număr de grefieri și impiegați. Când sunt mai mulți judecători unul dintre ei este delegat de minister ca șef al judecătoriei. La judecătoriile unde există cărți funduare funcționează și un conducător al acestor cărți. Procurarea localului și cheltuelile necesare judecătoriilor rurale sunt în sarcina județului, iar al celor urbane în sarcina comunelor de reședință.

TRIBUNALELE. In fiecare capitală de județ, funcționează un tribunal cu una sau mai multe secțiuni. Excepție face județul Severin, unde funcționează două tribunale, unul cu sediul la Lugoj, altul la Caransebeș.

Fiecare secțiune are un președinte, cel puțin doi judecători de ședință, unul sau doi supleanți, precum și grefierii, ajutorii de grefieri și impiegații prevăzuți în buget.

Fiecare tribunal, pe lângă numărul de judecători de ședință, va avea și următorii judecători, cari îndeplinesc însărcinări speciale, prin delegație: judecător de instrucție, judecător sindic, judecător concordatar, judecător pentru tutele, judecător pentru infracțiunile minorilor.

Pe lângă tribunalul de minori se poate numi ca asesoare a judecătorului, câte o femee de cel puțin 30 ani (conducătoare de cel puțin 3 ani a unei societăți de patronaj, sau licențiată în drept și cu cel puțin un copil legitim). Numirea se face pe termen de 2 ani și asesoarea este asimilată supleantului, dar are numai vot consultativ. La tribunalele cu mai multe secții, unul dintre președinți are gradul și atribuțiile de prim-președinte; primul președinte al tribunalului Ilfov nu are secție și poate prezida oricând, oricare secție a acestei instanțe.

La începutul anului judecătoresc (15 Septemvrie), din doi în doi ani, primul președinte împarte prin tragere la sorți pe membrii tribunalului în secții, astfel ca aceiași judecători să nu funcționeze patru ani dearândul la aceiași secțiune. Tragerea la sorți se face în ședință publică. Președinții de secție rămân la secțiile lor. Judecătorul de instrucție este delegat de ministru dintre judecătorii tribunalului. Tribunalul judecă cu cel puțin doi membri (afară de cazul când legea prevede un singur judecător) și cel mult cu trei. Sentința se dă cu cel puțin două voturi.

Pe lângă tribunalele din Tulcea, Constanța, Silistra și Durostor, va funcționa câte un *Cadiat*, care va judeca după legile și uzurile musulmane afacerile civile dintre mahomedani, privitoare la organizarea familiei, puterea părintească, căsătorie, divorț, succesiuni.

CURȚILE DE APEL. Se prevăd 12 Curți de Apel și anume: la București, Brașov, Cluj, Oradea, Timișoara, Tg.-Mureș, Constanța, Craiova, Galați, Iași, Chișinău și Cernăuți.

Dintre Curțile de Apel, cea din *București* are 6 secțiuni, una specială de Cameră de punere sub acuzare; cea din Cluj și Timișoara câte 3 secțiuni; cele din Brașov, Chișinău, Craiova, Galați, Iași și Oradea câte două secțiuni, iar cea din Constanța și Tg.-Mureș câte o secție.

Fiecare secție are un președinte și cinci până la șapte consilieri. La curțile cu mai multe secții unul dintre președinți are titlul de prim-președinte și

este asimilat în grad și onorariu cu consilierii Curții de Casație. La curțile cu cel puțin trei secții (București, Cluj și Timișoara), prim-președintele nu are secție și poate prezida oricând oricare din secțiile curții. La fiecare 2 ani, la începutul anului judecătoresc, are loc tragerea la sorți a consilierilor, astfel ca un consilier să nu funcționeze 4 ani dearândul la aceeași secție. Președinții rămân la secțiile lor. Ședințele curții se țin cu cel puțin trei consilieri și cel mult cinci, iar deciziile se pronunță cu cel puțin trei voturi. Curțile de Apel mai cuprind un număr de consilieri suplimentari, necesari delegațiilor de procuror general și de inspectori judecătorești (pentru tribunale și judecătorii). In fiecare Curte de Apel se desemnează la începutul anului judecătoresc trei consilieri cari formează *Camera de punere sub acuzare*, iar la Curtea din București această cameră constitue o secție aparte.

CURȚILE CU JURAȚI. Pe lângă fiecare tribunal, funcționează câte o Curte cu Jurați, competentă a judeca afacerile criminale, delictele politice și de presă, cu excepția celor prevăzute de art. 26 din Constituție. Ele sunt prezidate de un consilier al Curții de Apel, tras la sorți de primul președinte, în ședința publică, de față cu Ministerul Public. Durata delegațiunii este prevăzută în regulamentul curților cu jurați.

Curțile cu Jurați, unde sunt multe afaceri în curs de judecată, se pot permanentiza, în virtutea unei legi de mai târziu, 1931.

La curțile permanentizate această durată este de 1 an de zile. Asesorii curții cu jurați sunt trași la sorți de primul președinte al tribunalului dintre judecători. Acuzarea este susținută de un membru al parchetului Curții de Apel sau de unul al parchetului tribunalului respectiv, cu delegația procurorului general.

INALTA CURTE DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE este una singură pentru întreg Statul roman. Ea se compune dintr'un prim-președinte, trei președinți de secție și 51 de consilieri.

Toți membrii Curții sunt permanenți la secțiile din care fac parte.

Curtea de Casație are trei secții. Completele de judecată se constituesc din șase membri, iar deciziile se pronunță cu majoritatea de patru voturi. In cazul când nu se poate forma această majoritate, completul chemat a se pronunța asupra divergenței se compune din 11 membri și majoritatea este în acest caz de 7 voturi. Dacă nu se poate alcătui această majoritate, recursul se trimete secțiilor unite. Când Curtea de Casație judecă în secții unite trebue să fie de față și să ia parte la judecata cel puțin 31 de consilieri și în toate cazurile un număr nepereche. Deciziile în acest caz se dau cu majoritatea absolută a voturilor.

In cauzele politice și în cele excepționale prevăzute de lege, Curtea de Casație judecă ca Inalta Curte de Justiție și anume în secții-unite. In această formație Curtea judecă de-a-dreptul acuzațiile în contra miniștrilor, în condițiile și cu formele prevăzute de art. 98 din constituție și de legea răspunderii ministeriale. Tot ca Inalta Curte de Justiție și în secții unite, ea judecă pe înalții demnitari și cazurile prevăzute de legi speciale. Ea are dreptul de jurisdicție exclusivă asupra membrilor ei în materie penală. In toate aceste cazuri Curtea judecă și hotărăște în fond, iar deciziile ei se execută prin Ministerul Justiției.

In cazul când este chemată să judece acuzațiile în contra patriarhului, mitropoliților, epicopilor eparhioți și arhiereilor, dacă se întâmplă să nu se poată forma numărul cerut de judecători, Curtea se completează cu membrii de la Curtea de Apel din București, trași la sorți în pretoriul Curții de Casație, în ședința publică și în prezența acuzaților, cu cel puțin 15 zile înainte de înfățișare.

Pe lângă Curtea de Casație funcționează un număr de magistrați asistenți cari fac parte din corpul judecătoresc, fiind magistrați cu grad de judecător până la gradul de consilier de Curte de Apel. Ei verifică îndeplinirea procedurii și a înfățișării părților și redactează deciziile sub controlul consilierului raportor.

MINISTERUL PUBLIC SAU PARCHETUL se compune: *a*) la Inalta Curte de Casație, dintr'un procuror general și șase procurori; *b*) la Curțile de Apel, dintr'un procuror general și un număr de procurori prevăzuți pentru fiecare curte; *c*) la tribunale, dintr'un prim-procuror și mai mulți procurori sau un procuror cap de parchet și un substitut.

La Curți, procurorii generali au grad de președinte de Curte, iar procurorii, gradul de consilieri. La tribunale, procurorii au grad de judecător, iar primul-procuror gradul de președinte, afară de cel dela Tribunalul Ilfov, care are grad de procuror de Curte de Apel.

Competența și modul de procedare al procurorilor, sunt stabilite de codul de procedură penală.

Ministerul Justiției este capul Ministerului Public. El poate da ordine parchetelor din întreaga țară, fără însă a se putea substitui, el însuși, în atribuțiile lor.

Procurorul general al Curții de Casație, are dreptul să atace cu recurs toate actele judecătorești contrarii legii (art. 46).

Procurorul general al Curților de Apel, este capul tuturor procurorilor, substituților și ofițerilor de poliție judiciară din resortul Curții, având dreptul de control și priveghere asupra lor.

Pe lângă Curtea de Casație, Curtea de Apel și Tribunale, vor funcționa unul sau mai mulți procurori.

INSPECTORII JUDECĂTOREȘTI. Inspecția Curților de Apel se face prin delegație de cel mult trei dintre consilierii Inaltei Curți de Casație. Doi până la trei consilieri ai Curților de Apel sunt delegați ca inspectori ai tribunalelor și ai judecătoriilor din circumscripția respectivă.

Delegația de inspector judecătoresc se dă de ministrul Justiției dintr'o listă de trei magistrați pentru fiecare loc, alcătuită de colegiul prezidențial al Inaltei Curți de Casație, lucrând în majoritate. Ea este oricând revocabilă. Delegația de inspector al curților de apel nu se poate retrage însă decât la începutul anului judecătoresc.

Determinarea circumscripției fiecărui inspector, se face printr'o decizie ministerială.

CONSILIUL SUPERIOR AL MAGISTRATURII se compune din: 1) Colegiul prezidențial al Inaltei Curți de Casație; 2) primii președinți ai Curților de Apel sau președintele, unde nu există decât o secție; 3) inspectorii judecătorești; 4) ministrul de justiție sau un delegat al său, dintre membrii Curții de Casație sau Parchetului aceleeași Curți sau secretarul general al Ministerului de Justiție.

Funcțiunea de secretar o îndeplinește directorul personalului din Ministerul de Justiție.

Atribuțiunile Consiliului sunt: *a)* să-și dea avizul asupra confirmărilor, numirilor și înaintărilor magistraților inamovibili [1]; *b)* asupra altor chestiuni puse de ministru; *c)* validările examenelor de magistrat; *d)* confirmarea celor propuși să fie declarați inamovibili; *e)* asupra proiectelor legii de organizare judecătorească, etc.

Pentru propunerile de numiri în locurile de consilieri ai Curților de apel și de magistrați la tribunale și judecătorii, consiliul are tot formațiunea de mai sus, cu deosebirea că cei patru consilieri ai Inaltei Curți de Casație se înlocuesc cu primii președinți ai curților de apel și președinții curților de apel nedivizate. Funcțiunea de secretar al acestui consiliu o îndeplinește directorul personalului din Ministerul Justiției.

ADMITEREA IN ORDINUL JUDECĂTORESC. Legea prevede pe lângă condițiunile generale de admitere (cetățenia, exercițiul drepturilor civile și politice, satisfacerea serviciului militar) și condițiuni speciale (vârsta, titluri, examenul de capacitate).

Pentru a fi numit ajutor de judecător se cere, pe lângă condițiile generale de numire mai sus arătate, a avea vârsta de cel puțin 25 ani și cel mult 32, și titlul de doctor în drept. In lipsa candidaților cu acest titlu legea admite și licențiați în drept.

Cererile de numire se adresează primului președinte al Inaltei Curți de Casație. Ele sunt examinate de o comisiune compusă dintr'un președinte al acestei curți și doi consilieri ai ei desemnați de colegiul prezidențial, la începutul fiecărui an. Comisiunea lucrează cu majoritate și hotărîrea ei nu se motivează. Ministrul justiției face numirile numai dintre candidații înscriși în acest tablou, care este valabil numai pentru anul care urmează. După împlinirea unui an dela numire, ajutorul de judecător este obligat a se prezenta la examenul de capacitate. Până la trecerea examenului de capacitate, ajutorii de judecător, supleanții și substituții pot fi însărcinați cu anumite lucrări, dar nu au dreptul de a judeca. Totuși după 4 luni de stagiu ei pot fi autorizați de Ministerul Justiției de a judeca sau de a pune concluzii ca procuror. Examenul de capacitate are două probe teoretice și două practice (scrise și orale). Comisiunea de examinare se compune din doi membri ai Inaltei Curți de Casație, delegați pe un an de această curte; doi profesori de la Facultățile de drept, delegați de consiliile profesorale respective și un delegat numit de Ministerul Justiției dintre profesori de drept sau magistrați inamovibili. Ministerul întocmește un tablou de clasificare al celor reușiți care se publică în Monitorul Oficial și cei trecuți în acest tablou au dreptul să-și aleagă locurile în termen de 15 zile. Orice candidat are dreptul a se prezenta a doua oară la examen.

PALATUL DE JUSTIȚIE, BUCUREȘTI

Pentru numirea de supleant și de substitut de procuror și înaintarea ajutorilor de judecător cari au reușit la examen, este necesar un stagiu de cel puțin 6 luni la o judecătorie rurală. Pe lângă examen pentru a fi înaintat judecător sau procuror trebue un stagiu de cel puțin trei ani ca supleant, ajutor de judecător sau substitut sau un exercițiu efectiv de 3 ani ca avocat în barou.

Pentru a fi numit președinte sau prim-procuror de tribunal trebue un stagiu de cel puțin patru ani ca judecător sau procuror iar pentru a fi numit prim-președinte, un stagiu de 2 ani ca președinte sau prim-procuror, ori 6 ani stagiu ca judecător sau procuror. Avocații cari au exercitat efectiv și cu distincție cel puțin 9 ani profesiunea lor și nu au mai mult de 40 ani ca vârstă, pot fi numiți în aecste funcțiuni. Pentru gradul de consilier și procuror la Curtea de

[1] Fac excepție numirile primului președinte și procurorului general al Curții de Casație, care se fac direct de Ministerul de Justiție.

Apel se cere un stagiu de 4 ani ca președinte sau prim-procuror de tribunal sau de 8 ani ca judecător sau procuror. Deasemeni dintre avocații cu un stagiu efectiv și cu distincție de 12 ani și care nu depășesc vârsta de 45 ani. Președinții curților de apel trebuesc să aibă un stagiu de cel puțin doi ani în gradul de consilier. Procurorii generali ai Curții se deleagă de Minister dintre consilierii respectivi. Consilierii și procurorii Curții de Casație se numesc dintre președinții, consilierii și procurorii curților de apel, cari au cel puțin 4 ani de grad și dintre primii președinți ai curților de apel. De asemeni dintre avocați cu cel puțin 15 ani stagiu și cari nu depășesc vârsta de 50 ani.

Președinții Curții de Casație se numesc dintre consilierii și procurorii acestei curți și dintre primii președinți ai curților de apel cu o vechime în grad de cel puțin 2 ani. Primul președinte al Curții de Casație se numește dintre președinții Curții de Casație și procurorul general al acestei curți, fără stagiu în grad. Procurorul general al Inaltei Curți se numește dintre consilierii sau procurorii Curții și prim-președinții Curților de apel.

INAINTĂRILE IN MAGISTRATURĂ. Inaintările nu se pot face decât conform avizului Consiliului superior al Magistraturii, afară de numirea prim-președintelui, a președinților și procurorului general dela Curtea de Casație, care se face fără acest aviz. Recomandările Consiliului superior pentru înaintare nu se pot face decât dintre magistrații trecuți în tabloul de înaintare. Aceste tablouri se fac avându-se în vedere și notările obținute de magistrați.

Notările se fac în fiecare an de capii ierarhici, prevăzuți de legea de organizare. Ele se comunică magistraților respectivi, cari pot face întâmpinare la inspectoratul Curții de Apel respective care cercetează temeinicia întâmpinării. Tabloul cu notările magistraților dela Curtea de Apel se înaintează primului președinte al Curții de Casație, iar acel cu notarea magistraților dela tribunale și judecătorii se înaintează primului președinte al Curții de Apel. Aceste tablouri se trimit comisiunilor de recomandare. Pe lângă fiecare Curte de Apel este o *comisiune de recomandare*, compusă din primul președinte, procurorul general, inspectorii judecătorești și doi membri ai curții, desemnați la fiecare doi ani de curte, în adunare generală, prin vot secret, împreună cu doi supleanți. *Comisiunea de recomandare* de pe lângă Curtea de Casație se compune din colegiul prezidențial al acestei curți, procurorul general, inspectorii curților de apel și din câte trei consilieri din fiecare secție a Inaltei Curți, aleși pe doi ani de colegiul prezidențial. Prima comisiune recomandă pe magistrații cari merită a fi înaintați în orice grad până la cel de consilier de Curte de Apel, iar cea de a doua pe cei cari merită a fi numiți la Inalta Curte sau ca președinți și prim-președinți de Curte de Apel. Tabloul general, întocmit în mod definitiv de comisia dela Curtea de Casație, se trimite Ministerului de Justiție, rămânând valabil numai pentru anul următor, și se publică în Monitorul Oficial.

IERARHIA ȘI GRADELE IN ORDINUL JUDECĂTORESC. Legea stabilește următoarea ierarhie:
I. Prim-președintele Curții de Casație.
II. Procurorul general și președinții Curții de Casație.
III. Consilierii și procurorii de secție ai Curții de Casație [1]).
IV. Procurorul general și președinții Curților de Apel.
V. Consilierii Curților de Apel.
VI. Prim-președinții de tribunale [2]).
VII. Președinții și prim-procurorii de tribunale [3]).
VIII. Judecătorii tribunalelor, judecătorii de ocol și procurorii.
IX. Supleanții, substituții și ajutorii de judecători.

INCOMPATIBILITĂȚI ȘI SCUTIRI. Legea interzice cumulul în funcțiunile judecătorești. Art. 125 al ei prevede o serie de incompatibilități pentru magistrat: de a ocupa o altă funcțiune publică, fie prin alegere, fie prin numire; de a fi ales în Corpurile legiuitoare, în consiliile județene sau comunale; de a fi administrator sau censor în societățile comerciale.

Se exceptează calitatea de profesor la Facultatea de Drept sau la o școală superioară din orașul de reședință a magistratului.

Magistratul care are cel puțin gradul de consilier la Curtea de Apel poate îndeplini prin delegație funcția de secretar general la Ministerul de Justiție, iar cel care are gradul de cel puțin președinte de tribunal pe acela de director în acest minister.

De asemenea, judecătorii sunt scutiți de orice serviciu public străin funcțiunii lor, afară de serviciul militar, sau alte însărcinări prevăzute de legi speciale, ca aceea de a face parte din comisiunile disciplinare ale funcționarilor publici de pe lângă ministere sau autorități publice locale.

INAMOVIBILITATEA. Art. 104 din Constituție dispune: « Judecătorii sunt inamovibili, în condițiunile speciale pe cari legea le va fixa ». Desvoltând acest principiu constituțional, art. 127 din legea de organizare judecătorească, dispune că « membrii ordinului judecătoresc, numiți în condițiunile legii de față, sunt inamovibili, afară de membrii Ministerului Public de pe lângă Curțile de Apel și tribunale, supleanții, substituții și ajutorii de judecători, cari se bucură numai de stabilitate ».

Sunt puși din oficiu în poziția de a-și exercita drepturile la pensiune, magistrații cari au împlinit la Curtea de Casație vârsta de 70 de ani, sau la Curtea de Apel de 65 ani și de 60 de ani la tribunale și judecătorii.

DISCIPLINA JUDECĂTOREASCĂ. Această disciplină se exercită în două direcțiuni: *de priveghere*, care conferă dreptul de control și notare și *de disciplină*, care conferă dreptul de a aplica pedepse disciplinare.

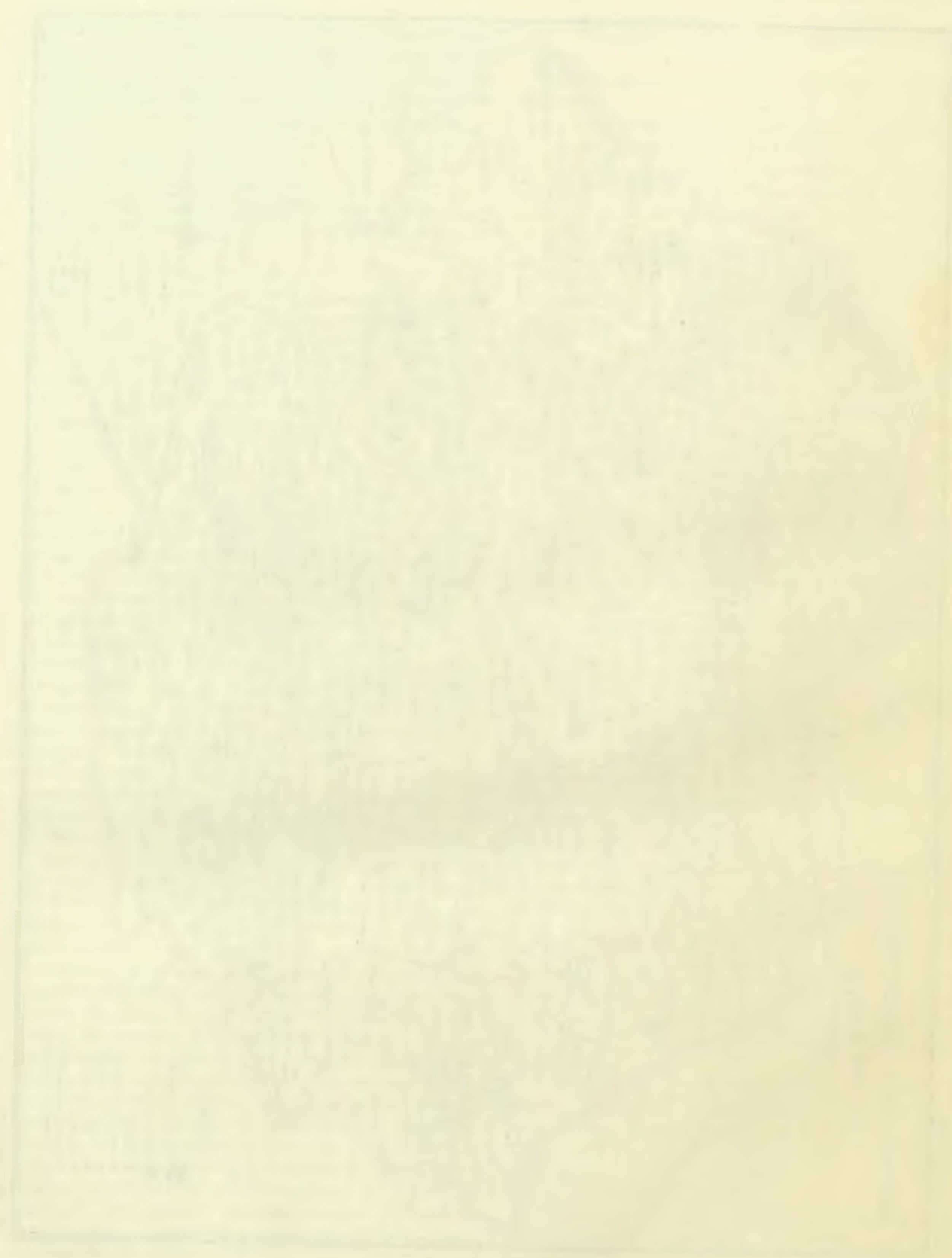
---

[1]) Prin legea dela 1931, prim-președinții Curților de Apel au fost asimilați cu consilierii dela Casație.

[2]) Asimilat cu consilierul dela Curtea de Apel, numai la Trib. Ilfov.

[3]) Asimilat cu consilierul Curții de Apel, numai la Trib. Ilfov.

ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ
IN
ROMÂNIA
1936
CEHO-SLOVACIA
POLONIA
U. R. S. S.
UNGARIA
IUGO-SLAVIA
BULGARIA
M. NEAGRĂ
DUNAREA
LEGENDA:
Curte de Casație
Curte de Apel
Tribunal
Judecătorie urbană
" mixtă
" rurală
Curte cu Juri
Judecătorie de Muncă
Limitele Curților de Apel
BUCUREȘTI
CERNAUȚI
IAȘI
CHIȘINĂU
CLUJ
ORADEA
TIMIȘOARA
CRAIOVA
CONSTANȚA
GALAȚI
BRAȘOV
TG. MUREȘ

Prima aparține ministrului de Justiție, care o exercită, fie direct, fie prin delegațiune dată inspectorilor judecătorești sau capilor ierarhici; a doua, se exercită numai de ministrul Justiției pentru magistrații amovibili, iar pentru cei inamovibili numai de comisiunile disciplinare, una care funcționează pe lângă Curtea de Casație pentru judecarea abaterilor disciplinare comise de membrii Curții de Casație, Curților de Apel, de președinții și prim-președinții de tribunale; altele, funcționând pe lângă Curtea de Apel, care judecă abaterile celorlalți judecători dela tribunale și judecătorii.

Pedepsele disciplinare sunt: prevenirea, mustrarea, excluderea temporară dela înaintare, suspendare pe timp mărginit, punerea în disponibilitate și destituirea.

Ministrul de Justiție are acțiunea de disciplină asupra magistraților amovibili, dar aceștia nu pot fi transferați, suspendați, puși în disponibilitate sau destituiți decât pe baza unui raport de anchetă, motivat, făcut de inspectorul judecătoresc sau de alt magistrat delegat de ministru, conform legii și pentru abateri grave dela datorie. Reese de aici că deși acești magistrați stabili nu se bucură de dreptul de a fi judecați de comisiile disciplinare, totuși sunt garantați în contra unor măsuri disciplinare arbitrare și pot deci discuta, eventual în instanța de contencios administrativ, legalitatea procedării.

Impotriva magistraților inamovibili, ministrul are acțiune disciplinară însă numai pentru abateri dela datoriile la care sunt ținuți în exercițiul funcțiunii lor, abateri pentru care nu are dreptul de a aplica decât pedeapsa prevenirii sau mustrării, treptat sau de-a-dreptul. Pentru orice altă abatere sau dacă fapta fiind gravă este nevoie de a se aplica o pedeapsă mai mare sau dacă în cursul aceluiași an ar fi nevoie a se aplica o a treia pedeapsă, magistratul este trimis în judecata instanței disciplinare.

Acțiunea de disciplină asupra membrilor Curții de Casație se exercită numai de instanța disciplinară respectivă, ministrul nu poate cere, însă, decât deschiderea acțiunii disciplinare.

Existența faptelor constatate prin hotărîrile definitive disciplinare nu mai poate fi pusă în discuțiune într'o eventuală acțiune în contencios.

CONCEDII. Membrii corpului judecătoresc au dreptul la un concediu de o lună în cursul aceluiași an. Concedii mai mari nu se pot acorda decât în caz de boală bine constatată și dacă acest concediu trece de șase luni salariul se reduce la jumătate, iar dacă se prelungește peste un an magistratul este lăsat în disponibilitate, rămânând ca după însănătoșire să fie reprimit în caz de vacanță. Concediile membrilor Curții de Casație se acordă de această curte.

VACANȚE. Curțile și tribunalele au vacanță mare de două luni cu începere dela 15 Iulie și vacanțe mici, din ajunul Crăciunului până la 7 Ianuarie inclusiv, și dela Dumineca Floriilor până la Duminica Tomii. In timpul vacanțelor mici nu se judecă procese ci se îndeplinesc numai acte de jurisdicție grațioasă urgente și se primesc cereri care sunt supuse unui termen definit. La Curtea de Apel serviciul se face de un consilier, iar la tribunal de un judecător, trași la sorți cu o săptămână înainte de vacanță. Parchetele, cabinetele de instrucție și judecătoriile nu au aceste vacanțe mici. Pentru vacanța mare funcționează la Curtea de Apel și tribunale un număr redus de membri, desemnați fie de adunarea generală a acestor instanțe, fie, în caz de neînțelegere, prin tragere la sorți. Magistrații cari au făcut serviciu în tot timpul vacanței mari au drept la un concediu de odihnă de o lună în cursul lunilor următoare.

CORPUL PORTĂREILOR. Pentru îndeplinirea actelor de procedură, a urmăririlor sau executărilor silite ordonate de justiție, legea institue pe lângă tribunale și judecătorii, corpul portăreilor.

Regulamentul de administrație publică pentru serviciul portăreilor și pentru taxarea actelor de procedură și executare din 20 Decemvrie 1925, modificat în 1926, fixează atribuțiunile portăreilor și taxele ce trebue să le perceapă pentru actele ce execută.

Portăreii se recrutează dintre licențiații în drept.

GREFELE. Legea prevede normele de compunere a grefelor dela Curți, tribunale și judecătorii, precum și atribuțiunile grefierilor.

Orice acte dela Curte sau tribunal, necontrasemnate de grefier sau ajutorul său, sunt nule de drept.

Regulamentul din 16 Martie 1926 organizează serviciul interior al grefelor Curților de Apel și cancelariei parchetelor, iar *Regulamentul din 20 Decemvrie 1926*, serviciul interior al grefelor și cancelariei parchetelor de pe lângă tribunale.

FUNCȚIONARII JUDECĂTOREȘTI. Grefierii, ajutoarele de grefier și impiegații, precum și secretarii și impiegații de parchete sunt supuși atât dispozițiilor prevăzute în legea de organizare judecătorească, în ce-i privesc, cât și acelora din legea statutului funcționarilor publici. De asemeni directorii de cărți funduarii și administratorii contabili (intendenți-economi).

Funcționarii grefelor și serviciilor auxiliare nu au vacanțe, dar au drept la concedii. *al. c.*

BIBLIOGRAFIE

I. C. Filitti și I. Suchianu: Contribuții la istoria justiției penale în Principatele Române. București, 1928.
C. Sărățeanu: Câteva cuvinte asupra vechilor instituții din Țara Românească. București, 1901.
Akos V. Timan: Ungarische Verfassungs und Rechtsgeschichte. Ed. III, trad. de Felix Schiller, Berlin, 1909.
C. Giurescu: Despre boeri. București, 1920.
I. Gr. Lahovari: Despre obiceiul pământului. București, 1892.
Gr. I. Alexandrescu: Studii asupra obiceiurilor juridice ale poporului român. Galați, 1896.
St. Longinescu: Istoria Dreptului Român, București, 1908.
Paul Negulescu: Cercetări asupra originei dreptului consuetudinal român, (în Rev. de Drept și Sociologie) 1900.
G. Fotino: Contribution à l'étude des origines de l'ancien droit coutumier roumain. Paris, 1926.
Pastia: Codul judiciar al Moldovei. Iași, 1862.
Vasile Boerescu: Convenția dela Paris în « Acte și documente privitoare la Istoria Renașterii României », VII.
Condurachi: Recherches sur l'ancienne organisation des Roumains. Paris, 1912.
C. Al. Viforeanu: Discurs la deschiderea anului judecătoresc 1932, (în Dreptul, Nr. 1) 10 Ianuarie 1932.

BAROUL ROMÂNESC

Organizarea funcțiunii judiciare, la noi, precedă organizarea Statului de drept; funcțiunea de avocat apare, necesar, ca o urmare a organizării funcțiunii judiciare.

Cercetarea regimului juridic existent, adică a dreptului corporativ static, ne impune confruntarea dintre instituțiunile juridice existente și realitățile vieții. Această confruntare duce la concluzia că funcția de avocat se întemeiază pe principiile celui mai pur, mai absolut și mai abstract liberalism juridic; ca și cum nici un fel de contribuție n'ar fi putut aduce realitățile, viața însăși, trecutul acestei profesiuni, legiuitorului din această vreme.

De aci se desprinde înțelesul dinamic al Baroului românesc, adică *ceea ce tinde să devină*, cu voia sau fără voia noastră, Baroul românesc, în legătură cu organizarea noastră corporativă, care poate să se desemneze, fie ca o urmare a modificării regimului politic al Statului român, fie în limitele profesiunii însăși.

EVOLUȚIE ISTORICĂ

DELA ORIGINI PÂNĂ LA INSTITUIREA FUNCȚIUNII (1831)

Deși până în secolul al XIX-lea, Domnul deținea fără limită și fără control judiciar sau politic, în înțelesul modern, toate puterile Statului, exercitându-le direct sau prin delegație, aceasta nu înseamnă că până atunci n'a existat o organizare a funcțiunii judiciare care să implice, ca o urmare necesară, apariția și organizarea funcțiunii de avocat.

Nu pare sigur că ideia de apărare, prin rude sau persoane străine, este indisolubil legată, atât în ceea ce privește originea instituției cât și funcțiunea ei, de apariția dreptului de reprezentare în justiție.

Din relatările unui călător francez pe la noi, din 1585, rezultă că primul care vorbea era reclamantul și, în urmă, pârâtul « în genunchi » și « cu glas tare ». După ce Divanul îi ascultă pe amândoi în păsurile lor, Mitropolitul, urmat de ceilalți boeri, își arăta părerea, iar Domnul hotăra. In această vreme nici o urmă de altă apărare decât personală. Deși pârâtul putea să nu se prezinte — afară doar de afacerile penale unde era adus de oamenii Domniei — funcțiunea reprezentării în justiție prin alte persoane, la această dată, nu apare, pentru a vorbi de o funcțiune a apărării, care să fie originea necontestată a funcțiunii, de avocat.

Dreptul de reprezentare — după cum se observă cu multă dreptate — este o instituție a cărei necesitate se justifică, mai târziu, prin desvoltarea și complicarea raporturilor vieții sociale; odată cu sfârșitul secolului al XVII-lea, și începutul celui de al XVIII-lea, cu apariția unei clase sociale care să se ocupe cu negustoria și care deținând funcția schimbului într'un Stat cu tendințe capitaliste, a devenit, curând, o massă compactă de străini. Datorită acestor necesități, reprezentarea în justiție apare ca o instituție care confundă în ea dreptul de apărare.

Punctul de plecare, necontestat, în organizarea avocaturii este epoca de legiferare fanariotă și coincide cu realizarea — chiar relativă — a independenței funcțiunii judiciare. Avocatura reprezintă organizarea apărării ca o funcțiune de interes general, întemeiată pe norme obiective; ea dovedește independența funcțiunii judiciare însăși, în rolul ei suveran.

Legiuirile din acest timp cuprind și norme privitoare la avocați. Termenul *avocat* (ad auxilium vocatus) se întâlnește acum, și chiar după această epocă de legiferare, laolaltă cu acela de *vechil*.

Se susține că termenul vechil nu trebue confundat cu termenul *avocat*, pentru că « unul reprezintă apărarea intereselor justițiabililor, deci partea nobilă a profesiunii; pe când celălalt, reprezentarea justițiabilului în fața autorității, deci partea negustorească a ei. Aceste două înfățișări ale profesiunii s'au născut la date deosebite atât la noi, cât și la alte popoare. *Intâi vekiletul și apoi avocatura* [1] ». Chiar dacă admitem o asemenea distincție organică între vekilet și avocatură, cu judecățile respective de valoare a acestor instituțiuni, formulate de autor și încă lucrul se explică. Conținutul instituțiunilor nu poate fi determinat aprioric; instituțiunile sunt produsul realităților vremii. Vekiletul reprezintă o instituție până la Regulamentul Organic, când dispare în instituția avocaturei, în înțelesul ei nou. Și vechilii de judecată și avocații erau numiți și supraveghiați de marele logofăt. Dar chiar înainte de Regulamentul Organic avocatul deținea *funcțiunea apărării impricinatului*: « La ușa Divanului ședeau zapciii cei mici

---

[1]) *Const. Prodan*, Trecutul Baroului Român, în Gazeta Tribunalelor, Nr. 8—9, 1934.

şi paicii ca să nu lase calabalâcul cel de prisos a intra unde se face judecata, ci să lase numai pe cei ce se pricinuesc ». Se cetea « hotărîrea apelată sau jalba prezentată, apoi se asculta *pârîşul* sau *jăluitorul* şi pârîtul, care trebue să fie cuviincios », « să stea în picioare.... şi fără de işlic, foarte cu cucernicie şi supunere, grăind cu smerenie », apoi se ascultau, pe rând, *martorii* şi iar *părţile şi avocaţii lor.*

De altfel, acest rol obiectiv şi general la care răspundea avocatura, chiar în epoca de legiferare zisă fanariotă, se desprinde, clar din legiuirele lui Caragea şi a lui Andronache Donici. In legiuirea lui Caragea Vodă din 1817, la cap. XX partea III par. I se prevede că: « *vechil de judecăţi este cel ce se orânduește de altul ca să judece în locul lui* ».

Deasemenea în art. 22 al Codului Andronache Donici, se prevede: « Judecătorii datori sunt ca să rânduiască a fi deopotrivă advocaţi pentru amândouă părţile ce se judecă, adică să nu fie la o parte procopsiţi şi ispitiţi în limbuţie, iar la cealaltă parte neprocopsiţi, şi de va cuteza cineva prin vicleşug a face alcătuire între advocaţi, spre îndreptăţiţi să se pedepsească ». De aci rezultă că această legiuire în deosebi *nu crează, ci constată existenţa funcţiunii şi rolul ei*; mai mult încă, rezultă preocuparea ei de a îndrepta neajunsurile profesiunii, cari nu s'au putut învedera decât printr'o practică mai lungă, până la 1814. In această perioadă nu întâlnim condiţii de recrutare; dacă cunoştea pravila sau obiceiul pământului, oricine putea fi avocat sau vechil. Deaceia, la început, vechilii se recrutau din foşti boeri judecători.

EPOCA DE ORGANIZARE A FUNCŢIUNII
(1831 — 1864)

O a doua perioadă în organizarea profesiunii începe cu Regulamentele Organice din Iulie 1831 şi Ianuarie 1832, cari înfiinţează avocatura şi « Ştiinţele de obşte ». Acestea recomandă avocaţii în cari justiţiabilii ar putea să aibă mai multă încredere.

Regulamentul Organic al Munteniei în cap. VII, intitulat « *pentru judecătorii* », art. 224, prevede că « formalităţile cele rânduite de pravilă pentru alcătuirea jelbilor şi altor înscrisuri, ce cearcă ele de mai multe ori de a se judeca prin oamenii cu mai multă ştiinţă de pravilă, *cer ca stăpânirea să aşeze un număr hotărît de advocaţi* ». Articolele următoare din acelaşi Regulament înscriu regule de recrutare şi funcţionare.

Astfel « vor fi primiţi de advocaţi cei ce au oarecare ştiinţă de pravilă, şi care sunt cunoscuţi de oameni cinstiţi.

« Aceşti vor intra în lucrarea slujbei lor în condica cancelariei Marelui Logofăt şi după ce-şi vor primi dela stăpânire carte înscris de slobozenie.

« Insă cu toate că se află advocaţi ştiuţi de stăpânire, prigonitoarele părţi nu sunt oprite de a nu se judeca însele pentru pricinele lor de judecată, de vor voi sau de a-şi rândui alţi vechili în care pot să se încreadă.

« Cu toate acestea stăpânirea va rândui avocaţi cu plată pe lângă Inaltul Divan şi pe lângă despărţirile criminaliceşti şi când vinovatul în pricini criminale sau de învinovăţiri mai mici va zice că n'are advocat, judecătoria să-i rânduiască unul din aceia care să se însărcineze cu judecata până la sfârşitul ei.

« Advocatul nu va fi primit a se judeca în locul ce l-a rânduit, de nu va arăta mai întâiu adeverinţa şi va fi îndatorat a vorbi întotdeauna înaintea judecătoriei cu respectul ce se cuvine.

« Grefierul, condicarul şi advocatul ce nu vor păzi datoriile lor şi după dojenirea ce le va face presidentul nu se vor îndrepta, se vor face cunoscuţi Marelui Logofăt, care va raporta pentru dânşii Domnului ».

Prin ofisul domnesc din 4 Iulie 1936 se întăreşte « *legiuirea pentru câteva articole din organicul regulament împlinitor la partea judecătorească* ». Această legiuire desvoltă principiile fixate de Regulamentul Organic în art. 224 şi urm. — Astfel în Secţiunea IV intitulată « *Despre advocaţi* » se prevede că o comisiune într'adins orânduită de Domn va cerceta pe acela care vrea să fie avocat, acordându-i « *înscris de slobozenie dela stăpânire* », ca dovadă că are calităţile cerute prin art.225 par. 1 din Regulamentul Organic. Prigonitoarele părţi nu pot fi însă împiedicate să se înfăţişeze ele înşile « *pentru pricinile lor de judecăţi* », oricând vor voi, sau să-şi orânduiască « vechil în loc, în care se vor încrede după cuprinderea paragrafului 3 din acelaş articol al Regulamentului Organic ».

Plata avocatului se datorează de acela care l-a însărcinat să se judece în locul său, după clasificarea următoare: *a)* pentru pricini până la 10.000 lei câte 10%; *b)* pentru pricini dela 10.000 lei în sus până la 50.000 lei, câte 5%; *c)* pentru pricini dela 50.000 lei până la 250.000 lei câte 3%; şi apoi « pricina ce-ar covârşi preţul de lei 250.000, în sus până la orice sumă, se mărgineşte tot într'această taxă, însă luarea taxei va fi întreagă numai dela pricinile câştigate, iar la pricinile pierdute va fi pe jumătate ».

Dacă la aprecierea lucrului pentru care se urmează judecata, există neînţelegere între avocaţi şi reclamant, preşedintele judecătoriei va hotărî preţul după arătările « orânduiţilor preţuitori potrivit cu temeiurile ce s'au legiuit prin legiuirea cu Nr. 14 la anul 1832.

« Pentru alcătuire de hârtii şi în parte povăţuiri ce ar da advocaţii către cei ce ar cere al lor ajutor, fără de a lua asupră-le pricina ca să o înfăţişeze, nu se orânduiesc nici un fel de clasificaţie sau taxă, ci rămâne a se urma după învoire, fiindcă aceasta este socotită ca o în parte trebuinţă.

« Advocatul ce s'ar abate din datoriile lui, numai decât după cererea presidentului către Marea Logofeţie, se va da în judecată criminală şi va trece prin toate treptele judecătoreşti ».

In Moldova, onorariul se fixa după învoială, însă totdeauna în bani.

In « Istoria Baroului de Dolj » d. George Demetrescu este de părere că marea majoritate a vechililor de judecată sau a avocaţilor, trebue să fi fost formată din foştii judecători dela judecătorii, divanuri, ca şi din « amploiaţii » acelor judecătorii, ca unii cari

aveau pe atunci, mai multe cunoștințe în practica judecătorească. D-sa își întemeiază părerea pe două circulări ale Departamentului Dreptății din 1 Noemvrie 1837 și din 13 August 1843.

Prin cea dintâi circulară « *se poprește amploiații judecătoriilor de a fi vechili ai părților ce se prigonesc* ». Prin cea de a doua circulară, întărită prin resoluția Domnului care hotăra « *să oprească în viitor pe slujbașii Logofeției și ai Divanurilor de a se face advocați la vreo pricină* », se urmărea stăvilirea acestei practice, care — după toate dovezile — a continuat și după 1837.

In cadrul acestei preocupări de restrângere a libertății vekiletului, apare la 11 Iunie 1839, « *Așezământul pentru calitățile cu care se cer înzestrați acei ce primesc însărcinări de vechili, în pricini civile de judecăți* »: Pentru pricinile civile de judecată vechilul trebue să fie înzestrat cu știința pravilelor împărătești și a condicei civile a Principatului, sau cel puțin să cunoască codicele civil tipărit în limba națională. De asemenea vechilul neapărat trebue să știe legiuirile cuprinse în cap. VIII din Regulamentul Organic, care se ocupă de pornirea și înaintarea judecăților, competența formelor și alte lucrări procedurale necesare vechilului ca să nu încurce pricinile. O comisiune, funcționând pe lângă Logofeția Dreptății și alcătuită din jurisconsulți, va examina candidații la vekilet, în « *științele pravilicești* » și « *le va slobozi formal atestat* ». In termen de 5 ani dela data publicării așezământului, elevii ce vor avea atestatele Academiei, « că au săvârșit cursul pravilelor » și un certificat de bună purtare, vor căpăta dreptul la vekilet din partea Logofeției, fără altă cercetare. Așezământul vechililor fixează anumite regule de practică și moralitate profesională. Un vechil primind o pricină asupra sa, nu o poate părăsi decât numai datorită unui motiv legiuit și binecuvântat, sau cu voia clientului.

Clientul (încredințătorul) nu va putea îndepărta pe un vechil decât când l-ar vedea « cu urmări viclene și împotrivitoare îndatoririlor sale de vechil ». Vechilul trebue să depună toată silința și toate mijloacele cele legiuite făcând « lămuritor alcătuire cu încredințătorul său » pentru onorariu, care trebue să fie în bani. Nu este îngăduit vechilului să se învoiască cu partea potrivnică, fără de osebită împuternicire dela client; tot așa nu poate ridica banii cuveniți clientului fără de împuternicire specială.

« Nu este iertat a se face alcătuire între încredințător și între vechil, ca privind vechilul cheltuelile, să ia jumătate din lucrul judecat prin judecată », căci aceasta e oprit de legi, iar pe de altă parte pentrucă Regulamentul Organic ridicând tot felul de cheltueli, nici vechilul nu poate face legiuite cheltueli judecătorești. Vechilul nu poate împiedica împăcarea părților; altfel va pierde dreptul său.

Ca unul care a depus un jurământ, vechilul trebue să practice profesiunea sa cu dreptate, credință și sârguință. Altfel, în caz de « *viclenire* » a clientului, el ar cădea sub pedeapsă criminală « ca un călcătoriu de jurământ », luându-i-se pentru totdeauna dreptul de vechil, fiind răspunzător și de despăgubiri față de client care, în împlinirea despăgubirilor, va putea să apuce și pe partea potrivnică « ce au uneltit vicleșugul cu vechilul ». Logofătul cel mare al Dreptății ține lista vechililor cărora « le-ar slobozi atestate ».

Acestea se publică dela început în Buletin; tot acolo se publică și ridicarea dreptului de vechil. Vechilii nu pot fi cei în slujba ramului judecătoresc « afară de pricinile epitropisiților lor ». Art. 22 și 25 arată pe acei care nu intră în regulele acestui așezământ.

Prin ofisul (scrisoarea) Domnului Țării Românești, Georgie Dimitrie Bibescu, către Departamentul Dreptății din 3 Februarie 1847, Marele Logofăt al Dreptății fiind atunci Alexandru Villara, se reglementează iarăși profesiunea de avocat. Aceasta, spre a curma abuzurile, încurcăturile și înmulțirea judecăților, din pricina înlesnirii « ce a avut fieștecine de a-și da sieși numire de advocat, fără a avea de multe ori nici măcar cele mai elementare științe despre aceste profesii ». Din cuprinsul acestei reglementări, care a constituit legea organică a avocaților până la 1864 menționăm măsura după care « nimeni pe viitorime nu va fi primit a unelti profesie de advocat, fără mai întâi nu va dobândi voe prin act iscălit de Ministrul Dreptății. Acel act se va da în urma destoinicelor dovezi ce se vor aduce despre cunoștințele cerute pentru fiecare din aceste profesii, adică advocatului că a învățat legile sau la Școala Națională sau în școalele străine sau că a slujit cel puțin 5 ani în post de cap de masă în cancelaria Departamentului Dreptății ori de grefier la tribunaluri, ori de ajutor pe lângă grefierii Divanurilor.

« Nici un advocat nu se va primi din cei supuși la protecție străină.

« Se va face listă de toți acei cari astăzi uneltesc una din aceste două profesii (avocat și hotarnic) și se vor aduna în curgere de patru ani deslușirile cele mai lămurite asupra fiecăruia, adică de a unelti vreuna din aceste meserii într'un curs îndelungat de vreme și cu toată ceruta moralitate și destoinicie.

« După săvârșirea acestei lucrări, Ne va înfățișa acea listă cu cuvenitele băgări de seamă împotriva fiecăruia nume și după ce se va întări de Noi, pe de o parte se va publica numele acelor ce vor merita această sarcină, prin glasul Buletinului și al Gazetei spre știință dregătoriilor și a pricinașilor; iar pe de alta, se va da fiecăruia de către Departamentul Dreptății, câte un act doveditor al slobozeniei ce are de a unelti meseria de advocat.

« Advocatul ce se va abate din datoriile sale ori va preda pricina încredințată lui, ori va aduce împiedicări la a ei săvârșire, nu numai se va supune la cuvenita despăgubire, ci încă i se va lua și dreptul de a mai unelti meseria sa, pentru care aceasta Departamentul Dreptății va avea cea mai deosebită îngrijire și luare aminte ».

La 11 Iunie 1838, se înființează pe lângă departamentul Credinței (Ministerul Cultelor de azi), în Muntenia, Contenciosul Statului.

Legea din 17 Aprilie 1861, pentru instituirea unui corp de avocați pe lângă Ministerul Cultelor și In-

strucţiunii Publice, prevede că avocaţii în fiinţă pe la judeţe « vor urma ca şi în vremea trecută cu îndeplinirea datoriilor lor ». Se înfiinţează un consiliu special de trei avocaţi *eminenţi*, sub numele de *efori*. Acest consiliu se va ocupa de cercetarea tuturor proceselor stabilimentelor publice, dând instrucţiunile necesare avocaţilor publici de districte cari vor fi sub supravegherea consiliului. El va provoca « pe acelea ce trebuinţa ar reclama în favorul dreptului vreunui aşezământ public ». Procesele cele mai importante se vor apăra de unul din efori. Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, prin înţelegere cu consiliul avocaţilor, va putea numi câte un avocat provizoriu pe lângă avocatul stabil, când procesele vor fi prea numeroase şi complicate.

Regulamentul legii din 23 Noemvrie 1861, desvoltând principiile legii, institue jurnalele de examinare a proceselor, cuprinzând opinia avocaţilor efori. Acestea au un caracter facultativ, decisiunea definitivă rămânând la aprecierea Ministerului. De asemeni se prevede, printre alte dispoziţii, interdicţia avocaţilor efori de a pleda împotriva Statului. Prin decretul din 10 August 1864 corpul de avocaţi se alătură pe lângă Ministerul Finanţelor unde se afla şi administraţia domeniilor, la această dată. In Moldova, contenciosul Statului a fost creat în 1850.

I. Al. Filipescu, ministru de justiţie la 1860, redactează cel dintâi proiect de lege de organizare a corpului de advocaţi, depus de V. Boerescu, ministru de Justiţie în cabinetul Golescu (28 Mai 1860). Acest proiect nu pare să fi avut vreo aplicaţie până în 1864.

Cel dintâi barou al avocaţilor s'a constituit în Ilfov la 30 Septemvrie 1831 cu un număr de 22 de avocaţi; la 1861 acelaşi barou avea 108 avocaţi.

EPOCA DE ORGANIZARE CORPORATIVĂ (1864—1907)

O a treia perioadă, în organizarea corpului de avocaţi, începe cu legea pentru constituirea corpului de avocaţi din 6 Decemvrie 1864; se completează cu legea din 8 Iunie 1884 şi cu decretul din 29 Decemvrie 1864, pentru uniforma magistraţilor şi avocaţilor [1]).

Organizarea corpului de avocaţi punea în discuţiune problema principială dacă o asemenea activitate trebuia lăsată liberă sau dacă trebuia instituită o reglementare restrictivă prin constituirea unui corp de profesionişti. A biruit, în interesul colectivităţii, concepţia cea din urmă, care nu consacră — cum s'a spus — un monopol, ci reglementează exerciţiul unei activităţi profesionale libere. Raportorul legii, în Consiliul de Stat, a fost George D. Vernescu, care ajunge mai târziu cel de al treilea decan al Baroului Ilfov. El propune o serie de modificări proiectului Ministerului, iar în şedinţa din 29 Noemvrie 1864, proiectul este aprobat cu 4 voturi contra 3.

După legea din 6 Decemvrie 1864, nimeni nu poate exercita profesiunea de avocat, dacă nu este român şi nu are diploma de studiul dreptului dela o facultate de drept. Cei ce îndeplinesc aceste condiţiii, obţinând şi cartea de avocatură, vor fi trecuţi numai într'un singur tablou special al avocaţilor judeţului respectiv, alcătuit prin îngrijirea consiliului de disciplină, la începutul fiecărui an judiciar, depunându-se la grefele instanţelor şi afişându-se în sălile de audienţe; ei au dreptul să pledeze însă înaintea oricăror alte curţi şi tribunale din ţară. Pe lângă tabloul acesta al avocaţilor definitivi, se întocmeşte un tablou special care cuprinde numele stagiarilor, adică ale acelora cari se înscriu pentru întâia oară în Corp şi cari în timp de 2 ani de stagiu, au dreptul să pledeze; ei vor fi supuşi, la toate obligaţiunile avocaţilor de pe tablou şi au dreptul să frecventeze conferinţele de stagiu. In fapt, însă, conferinţele de stagiu au luat fiinţă la 1869. După expirarea termenului de doi ani, consiliul de disciplină sau tribunalul hotărăşte fie admiterea stagiarului în tabloul definitiv al avocaţilor, fie continuarea stagiului încă un an.

Consiliile de disciplină se formează în capitalele judeţelor unde numărul avocaţilor este de cel puţin 10, din 7 membri în Bucureşti şi Iaşi, şi din 3 membri pentru celelalte oraşe. Unde numărul avocaţilor nu va fi de 10, tribunalul va îndeplini misiunea consiliului de disciplină, prin mijlocirea unui avocat oficiant pentru anumite atribuţiuni. Membrii consiliului şi decanii se aleg pe termen de 2 ani, cu drept de realegere, dintre avocaţii, cari au vârsta de 30 de ani împliniţi şi 3 ani de avocatură. Consiliile de disciplină şi în lipsa lor tribunalele, formează tabloul şi hotărăsc înscrierile avocaţilor, aplică legile şi regulamentele Corpului; priveghează la interesele şi onoarea Corpului, aplicând pedepsele disciplinare, cu ajutorul adunării generale a Corpului, în cazurile arătate de lege şi, în deosebi, hotărăsc în ceea ce priveşte facerea regulamentelor speciale Corpului şi fixarea contribuţiunilor la casa comună. Ministerul de Justiţie este organul tutelar cu privire la exerciţiul puterii regulamentare a corpului de avocaţi.

Legea fixează pedepsele disciplinare, cazurile şi condiţiunile formale ale aplicării lor. Avocatul învinuit trebue chemat şi ascultat, la Consiliu sau tribunal; toate pedepsele trebuesc pronunţate în scris şi motivat acolo unde tribunalul îndeplineşte rolul consiliului de disciplină, interdicţiunea sau ştergerea din tablou a unui avocat nu se poate pronunţa mai înainte ca să se fi luat, în scris, opiniunea celui mai de aproape consiliu de disciplină. Impotriva hotărîrilor de condamnare, avocatul învinuit are drept de apel la Curtea Apelativă respectivă, care va judeca de urgenţă, în şedinţă secretă, după ce va asculta pe apelant, pe procuror sau, la nevoe, pe reprezentantul consiliului de disciplină; ea se pronunţă în şedinţă publică, fără drept de recurs.

Legea din 6 Decemvrie 1906 se ocupă, în dispoziţiile transitorii, de situaţia avocaţilor cari exercită profesiunea la data promulgării legii, dispunând, pen-

[1]) Suspendat la 7 Iunie 1868, pus din nou în vigoare la 27 Iunie 1869; cu modificarea art. 2, dându-se uniformei avocaţilor un caracter facultativ. Prin legea din 15 Februarie 1904, portul acestei uniforme a rămas facultativ pentru un an, până la 1 Februarie 1905, pentru ca, după puţin timp, să devină obligatoriu în baza legei din 15 Februarie 1904; însfârşit uniforma a fost suprimată la 4 Martie 1909.

tru aceștia, dreptul de a continua exercitarea ei, deși nu vor avea titlu universitar, cu condiția de a nu fi suferit o decădere prevăzută de lege și de a fi român sau naturalizat român; legea prevede un termen de o lună, înăuntrul căruia toți avocații să ceară, prin Ministerul de Justiție, valorificarea drepturilor lor pe baza legilor vechi.

In Iulie 1865 au loc alegerile pentru consiliul Baroului de Ilfov, pe baza dispozițiilor nouei legi [1]).

Legea din 1864, în aplicarea ei, a dat, la început, naștere la unele neajunsuri, pe deoparte, prin faptul că ea abrogase tarifele de onorarii și înlesnea avocaților mari luarea de onorarii exagerate; pe de altă parte, prin îngăduința arătată de consiliile unor barouri față de avocații cari, deși nu îndeplineau condițiile legale, au putut pătrunde în corpurile respective. Nici reacțiunea unor barouri față de practica abuzivă a câtorva consilii, nici preocupările unor decani de această problemă, printre cari trebue să cităm pe cel de al treilea decan al Baroului de Ilfov G. D. Vernescu, nici măsurile luate de titularii departamentelor de Justiție, din acea vreme, — Manolache Costache Epureanu (1876) și Alexandru Lahovari, — n'au putut pune sfârșit abuzurilor ivite în aplicarea legii în câteva barouri. Până la 8 Iunie 1884 au fost înscriși în tabloul avocaților din București 14 practicanți; 31 de practicanți au fost înscriși dela 1884 încoace, cei mai mulți până la 1890; câțiva dela 1896 încoace, până la 1902, când nu s'a făcut nici o înscriere de netitrați.

Legea «*pentru completarea legii din 6 Decemvrie 1864, relativă la constituirea corpului de avocați*» din 8 Iunie 1884, urmărește să restabilească ordinea legală în toate barourile și să înlăture toate neajunsurile ivite cu prilejul aplicării celei dintâi legi organice. Menținând în totul dispozițiile legii din 6 Decemvrie 1864, formulează unele completări și dispoziții transitorii pentru a pune de acord stările de fapt, cu normele de drept. Astfel se prevede înscrierea în Corp cu acele diplome străine cari au fost recunoscute de Facultățile din țară conform art. 273 din legea instrucțiunii publice din 25 Noemvrie 1864.

Inscrierile în Corp, făcute după 1 Iunie 1884, împotriva dispozițiilor legii, vor fi nule. Orice avocat înscris va cere anularea Curții de Apel respective; asemeni ministerul public va denunța asemenea cazuri Curții de Apel; acțiunea este imprescriptibilă. Prin art. 4 din această lege se prescriu sancțiuni contra membrilor consiliului sau ai tribunalului, cari au luat parte la o asemenea înscriere. In sfârșit, legea din 8 Iunie 1884 excludea pe toți aceia cari, neîndeplinind condițiile legii, solicitau să practice o avocatură măruntă. Se luau măsuri pentru primirea lor ca apărători la judecătoriile de pace și secretari de avocat.

[1]) Lupta s'a dat între Aristide Pascal și Constantin Bozianu, cel dintâi obținând 46 de voturi, cel de al doilea 31. Cel dintâi decan al Baroului Ilfov a fost deci Aristide Pascal, care de altfel, s'a reales, sigur până la 1871, probabil până în Mai 1875, când decan al Baroului este ales Constantin Bozianu. La Iași cel dintâi decan a fost D. Cornea, — la Craiova, Gh. Chițu.

Așa cum se prezenta, legea avea însă nenumărate lacune.

Incă dela 1889, după 5 ani de aplicarea legii din 8 Iunie 1884, au început agitațiile în rândurile avocaților, pentru modificarea ei. P. Grădișteanu, în calitate de decan, a și alcătuit o lege modificatoare, care însă n'a trecut prin Parlament.

Dela 8 Iunie 1884 până la legea din 12 Martie 1907, multe din lacunele legii au fost împlinite chiar mai înainte de o consacrare legală, prin diferite regulamente deși unele n'au putut fi aplicate în totul, fiindcă n'aveau o bază legală. Problema femeii avocat, asistența judiciară, casele de economie și ajutor, lupta împotriva samsarilor de procese, reglementarea onorariului, moralitatea profesională, publicațiunile judiciare, reglementarea situației apărătorilor și a secretarilor de avocat, organizarea conferințelor de stagiu, problema robei, discutarea legilor importante, formează preocupările organelor Corpului, ale adunărilor sale generale și obiectul desbaterilor în congresul general al avocaților din Iași.

EPOCA DE ORGANIZARE SOCIALĂ (1907—1919)

Considerațiuni de ordin social, moral și profesional, impun noua organizare legiferată prin legea din 12 Martie 1907. La redactarea proiectului acestei legi au luat o parte activă miniștri, străluciți oameni de drept, ca Ion Lahovari, D. Greceanu, Take Ionescu, C. Dissescu.

In timp ce secțiunile respective ale Camerei discutau acest proiect, la Iași avea loc congresul general al avocaților (28 și 29 Decemvrie 1906). Desbaterile și resoluțiunea congresului au fost favorabile proiectului de lege depus la Cameră.

Mărirea numărului avocaților titrați, pe de o parte, și practica samsarilor, cari atrag clientela și folosesc pentru aceasta orice fel de mijloace, pe de altă parte, au impus măsurile legii de a împiedica «*concurența fără scrupul și conduita fără control*».

In «Gazeta Avocaților» apărută, sub decanatul lui G. Danielopolu dela 16 Noemvrie 1897 până în 1905, Gh. Danielopolu, în numeroase articole, arăta că plaga samsarilor compromite grav prestigiul profesiunii, independența și conștiința avocatului. In întreaga presă, prin conferințe publice, în regulamentele corpului de avocați, apoi în expunerea de motive a proiectului, în raportul lui, semnat de Mihail Antonescu, ca și în desbaterile parlamentare dela Cameră, se stărue cu toată seriositatea, asupra acestui mare neajuns.

Noua lege determină, mai întâi, condițiile de admisibilitate și de exercițiu al profesiunii. Acesta este incompatibil cu profesiunea de comerciant, militar activ, monah, preot, profesor la școalele primare publice, funcțiunile administrative și judecătorești, precum și acelea la Eforiile Spitalelor și așezămintele publice; legea adaugă unele derogări dela acest principiu. Legea nu prevede, nici explicit, nici implicit, pentru femeie, dreptul de a fi avocat. «Ar fi în detrimentul societății — spune raportorul la Cameră — dacă s'ar da

femeii ocupaţiuni cari s'o depărteze dela rolul important ce este chemată a îndeplini în familie. Caracterul ei atât de delicat s'ar resimţi de spectacolul mizeriilor sociale şi de luptele pasionate, cari se desfăşoară zilnic în desbaterile judiciare » [1]).

După vii discuţii la Cameră asupra chestiunii dacă trebue să se acorde stagiarilor dreptul de a pleda, legea le recunoaşte toate drepturile avocaţilor şi le precizează obligaţiunile de a ţine conferinţe de stagiu şi a lua parte la asistenţa judiciară [2]).

Legea aduce şi o inovaţie în materie de notariat: anumite acte principale enumerate în mod limitativ vor fi obligatoriu redactate şi semnate de un avocat, care se prezintă pentru autentificare la tribunal. Buna întocmire a actelor autentice interesează ordinea socială; în aceste acte residă proba drepturilor şi siguranţa averilor. Cu sistemul legii, respectându-se tradiţia juridică a Ţării, se asigură şi o alcătuire serioasă a actelor autentice, prin răspunderea civilă şi disciplinară care apasă asupra avocatului. Legea reglementează onorariul şi valorificarea lui. Pentru onorariile datorate, avocatul sau apărătorul are dreptul să cheme pe debitor în judecată înaintea instanţelor judecătoreşti, cari judecă cu urgenţă. Când onorariul n'a fost stabilit de părţi, instanţa fixează onorariul, apreciând împrejurările şi importanţa cauzei. Când convenţiunea cuprinde o *quota litis*, instanţele judecătoreşti vor putea reduce suma, în caz de vădită exageraţiune. Proiectul depus la Cameră prevedea, pentru onorariul avocatului, privilegiul asupra averii câştigate în proces sau prin transacţiune, în acelaşi rang cu cheltuelile de judecată. Această dispoziţie a fost suprimată pe cale de amendament, la Cameră, suprimare cerută, printre alţii şi de Alexandru Marghiloman. O discuţie vie a prilejuit şi convenţia de onorariu *quota litis*, combătută cu un inegalabil prestigiu de Alexandru Marghiloman şi susţinută cu o caldă pasiune juridică de Take Ionescu ca o instituţie corespunzătoare moravurilor şi necesităţilor vremii. Textul proiectului a rămas neschimbat, fiind, de altfel, în acord cu jurisprudenţa Inaltei Curţi de Casaţie care în câteva pricini răsunătoare a socotit valabil, juridiceşte, pactul *de quota litis*, însă reductibil, pe cale judecătorească. Legea din 1907 reglementează în mod deosebit datoriile avocaţilor. « Profesiunea de avocat — spune M. Antonescu, raportorul legii la Cameră — este, prin excelenţă, o profesiune de încredere. Avocatul cunoaşte nevoile oamenilor, secretele familiilor. Ca să-şi îndeplinească înalta misiune, el trebue să studieze cu atenţiune cauzele ce i se încredinţează şi să aibă în actele lui probitatea cea mai desăvârşită ». De aci, obligaţia studierii atente a dosarului, pledarea cu cuviinţă, păstrarea secretului profesional, interdicţia folosirii mijloacelor incompatibile cu demnitatea profesiunii pentru dobândirea clientelei, reglementarea anunţurilor, răspunderea avocatului potrivit dreptului comun, obligaţiunea de a avea un biurou cuviincios, fixarea cotizaţiilor şi obligativitatea lor. Legea recunoaşte formal personalitatea juridică corpului avocaţilor, reglementează dreptul de reprezentare în justiţie, de acceptare a liberalităţilor, administrare a averilor Corpului, alcătuire şi votare anuală a bugetului.

Organele corpului sunt: *decanul* şi *consiliul de disciplină* — aleşi pe doi ani dintre avocaţii în exerciţiu, cari au profesat cel puţin 5 ani, afară de stagiu, *Adunarea Generală a Corpului* — şi un membru ales de consiliu dintre membrii săi, ca să înlocuiască pe decan, în caz de împiedicare *(prodecanul)*. Adunarea generală se întruneşte şi deliberează, în cazurile şi condiţiunile fixate de lege. Decanul şi consiliul de disciplină, au, deasemeni, atribuţiunile fixate prin lege; în deosebi, consiliul de disciplină are paza onoarei şi demnităţii Corpului.

Legea reglementează represiunea disciplinară, care este independentă de orice acţiune penală, civilă sau comercială, care se poate întemeia pe orice acte de natură să compromită onoarea sau prestigiul avocatului; prevede, deasemeni, formele instrucţiunii şi ale judecăţii de către consiliul de disciplină, dreptul de

---

[1]) Problema femeii avocat s'a pus întâia oară la 1891, în timpul decanatului lui Dumitru Gianu, prin cererea d-rei Sarmiza Bilcescu, doctor în drept dela Paris, cerere care a fost resolvată favorabil de Consiliu, printr'o motivare redactată de Constantin Dissescu, care a suscitat curiozitatea Barourilor din Bruxelles şi Paris. Curtea de Apel, în urma apelului procurorului general al Curţii a reformat decizia consiliului de disciplină al Baroului de Ilfov, respingând cererea de înscriere. Decizia Curţii a rămas definitivă.

Mai târziu, pe timpul decanatului lui Gh. Danielopolu, o cerere similară a d-rei Elena Popovici a fost resolvată în mod defavorabil de majoritatea Consiliului de disciplină al Baroului din Ilfov. Motivarea deciziei consiliului de disciplină arată că « deşi legea avocaţilor din 1864, cât şi legea modificată din 1884, nu conţine nici o dispoziţie, prin care să se facă vre-o distincţie între bărbat şi femeie, relativ la exerciţiul profesiunei de avocat, totuşi întrucât exerciţiul profesiunei de avocat implică într'însul drepturi de acelea ce nu pot fi exercitate decât de persoane ce au plenitudinea drepturilor civile, de aceea rezultă că rolul şi dignitatea femeii este incompatibilă cu exerciţiul profesiunei de avocat, dânsele nebucurându-se de plenitudinea drepturilor civile, care după legile noastre civile sunt acordate numai bărbaţilor ». Deciziunea a fost confirmată de Curtea de Apel S. III, în urma concluziunilor puse, în instanţă, chiar de Gh. Danielopolu şi în unire cu concluziunile procurorului de atunci, I. N. Stămbulescu, care a intervenit în proces, în interesul legii, în motivarea următoare: « în starea actuală a legislaţiunei noastre judecătorul care nu face legea, ci numai o aplică, nu o poate interpreta într'un sens ce poate fi al viitorului. El nu poate admite în lipsă de text pozitiv o stare de lucruri care ar izbi în ideile şi în ordinele sociale actuale, chiar compromite oarecum în tumultul forului, rezerva şi modestia cuvenită sexului. Că dacă cei cari cred că, deşi natura distinge legile sociale, totuşi a venit timpul să nu mai distingă, şi că egalitatea desăvârşită trebue să domnească în toate ramurile activităţii omeneşti, aceia să se adreseze legiuitorilor iar nu judecătorilor ». Mai târziu şi după lupte juridice continui, d-na Ella Negruzzi va izbândi, cea dintâi să pătrundă definitiv în cadrele profesiunei, la 8 Martie 1920 (Dec. Nr. 30 a Curţii de Apel din Bucureşti, S. III).

[2]) Iată ce spune raportorul legei din 1907 în această ordine de idei: « Fiindcă stagiarii nu erau obligaţi să facă conferinţe, aveam dificultatea să-i oblig: unii primeau, alţii însă nu primeau. Când am făcut prima conferinţă a stagiarilor, ştiţi cine a asistat? Au asistat d-nii Take Ionescu, Vasile Lascăr şi alţi câţiva avocaţi din barou, dar stagiarii lipseau, fiindcă nu aveau obligativitatea să asiste, să asculte conferinţe. Acum fiind obligaţi, va fi o emulaţie între ei şi desigur că aceasta va produce un resultat fericit ».

apel și recurs pentru avocat în toate cazurile de pedepse spre deosebire de legea în vigoare până la această dată, după care pedeapsa imputării se dă de Consiliu în mod definitiv.

Problema secretarilor de avocat capătă o specială reglementare. Legea prevede anumite condiții de studii și le dă anumite drepturi: studierea dosarelor în arhivele judecătorești.

Legiuitorul din 1907 este, în deosebi, preocupat de organizarea socială a profesiunii de avocat. Acest caracter al legii se desprinde din cele trei instituțiuni, create pentru întâia oară: *casa de economii*, *asistența judiciară*, *pensiile* și *ajutoarele* acordate avocaților și familiilor lor [1]).

Prin dispozițiile transitorii ale legii se oprește, pe viitor, înscrierea de apărători la judecătoriile de pace.

PERIOADA UNIFICĂRII ORGANICE A BAROURILOR (1919—1931)

In urma întregirii naționale, se aflau în prezență pe teritoriul românesc trei legi organice ale Corpului.

In vechiul Regat și Basarabia, prin extindere, era în vigoare legea din 1907; în Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș, legea din 1874; în Bucovina, legea din 1868 [2]).

Aceste trei legi de organizare a barourilor din România întregită, în aplicarea lor, produc conflicte grave; astfel transferarea avocaților din vechiul Regat, în barourile din teritoriile alipite, nu se încuviințează de unele barouri, pe considerația că până la unificarea organizării pe cale de lege, o asemenea transferare nu este admisibilă. Legea din 1921 — al cărei proiect a fost elaborat de o comisie aleasă în marele congres al avocaților din acel an, — unificând exercițiul dreptului de avocat, face admisibilă această transferare.

Ea consacră, în mod formal, dreptul femeii de a fi admisă în corpul avocaților. Sub influența regimului juridic din teritoriile alipite, pe lângă titlul academic, legea impune candidaților la avocatură un stagiu profesional de 3 ani și un examen de intrare în Corp. In ceea ce privește titlul, în locul celui de doctor, obligatoriu în proiectul eșit din deliberările congresului avocaților, titlul de licențiat în drept.

[1]) Sub decanatul lui Mihail Antonescu și anume din Octomvrie 1903, s'a luat hotărîrea înființării unei case de economie a Corpului; datorită lui Mihail Antonescu, casa de economie a luat o frumoasă desvoltare.

Tot în aceeași vreme a decanatului Antonescu — mai înainte de o consacrare legală — s a hotărît instituirea unui comitet de asistență judiciară. In lipsa unei îndatoriri legale, avocații din baroul Ilfov au acordat, din proprie inițiativă, sprijinul lor oamenilor săraci. După trei ani, legea consacră ca obligatorie pentru toate barourile, instituția asistenței judiciare.

Pensiunile și ajutoarele nu constituesc drepturi; ele se acordă în virtutea puterei discreționare a consiliilor de disciplină.

[2]) In legiuirile vechi din Ardeal și teritoriile supuse coroanei ungare și cele din Bucovina, până la epoca constituțională, avocații erau numiți și supraveghiați de Curțile de Apel; iar organizarea corpului de avocați, în aceste părți, s'a făcut mult mai târziu, deoarece regimul absolutist era potrivnic oricărei organizări pe baza principiului autonomiei.

Legea reglementează stagiul, în desacord cu părerea Congresului, dar cu aprobarea barourilor din țară, admițând că stagiarul să pledeze chiar din primul an al stagiului în procesele de primă instanță, sub controlul și pe baza autorizațiunii avocatului, pe lângă care este alăturat sau al asistenței judiciare. Art. 12 prevede, totodată, repartizarea și echitabila remunerare a stagiarilor după o prealabilă înțelegere cu avocații respectivi. In cazul în care numărul stagiarilor ar întrece numărul locurilor disponibile în biurourile avocaților Corpului, se va aviza la atașarea celor supranumerari pe lângă asistența judiciară și la înființarea de seminarii juridice pe lângă fiecare barou.

Legea crează norme de drept noui. Astfel acțiunile în justiție și cererile de atac al hotărîrilor, trebuesc contrasemnate de avocat în momentul introducerei sau în cel mult 5 zile dela depunerea lor, sub sancțiunea nulității; acțiunile de onorariu se vor judeca de instanțele judecătorești ale domiciliului avocaților, de urgență, în Camera de Consiliu, simplificându-se exercitarea căilor de atac; se institue o procedură facultativă de împăcare, înaintea intentării acțiunii, în fața decanului local. Pentru onorariul cuvenit, avocatul are dreptul de privilegiu asupra sumei sau averei mobile conservate sau intrate în patrimoniul clientului prin serviciile prestate de avocat, dacă creanța este constatată prin act scris; privilegiul vine imediat după cel al Statului; convenția de onorariu poate căpăta autenticitate prin depunerea, de către client și avocat, a unei declarații scrise către președintele instanței; creanța astfel constatată sau prin act autentic va avea drept de privilegiu, care se adaugă la art. 1737 c. civ. asupra bunurilor aduse sau conservate în patrimoniul clientului prin serviciile prestate de avocat. In privința bunurilor imobiliare, acest privilegiu se conservă prin inscripția creanței de onorariu în registrul de mutațiuni imobiliare sau în cărțile funduare locale.

Se iau măsuri severe, prin lege, împotriva samsarilor și a avocaților cari s'ar sluji de samsari, și se sancționează, penalicește, practica avocaturii de persoanele cari n'au calitatea de avocat.

Legea asimilează avocatul, în exercițiul funcțiunii sau în localul judecătoresc, cu funcționarul public în privința respectului ce i se datorează; orice jignire ce i se aduce se consideră ca o infracțiune, supusă regulelor art. 183 și urm. din vechiul cod penal. Legea aduce o nouă reglementare a delictelor de audiență. Avocatul care va ultragia judecătorii nu va putea fi judecat și condamnat de îndată și trimis la închisoare. Judecătorul va constata delictul de audiență, fără a lua vreo altă măsură, și va amâna procesul pentru alt termen, când instanța se va compune fără magistratul ultragiat.

Acțiunea disciplinară în contra avocatului rămâne, în întregime, în competința organelor Corpului: a *consiliului de disciplină*, ca primă instanță, și a *consiliilor de apel* ale barourilor dela reședința curților de apel, alcătuite din consilierii corpului respectiv, ca instanță de apel, a avocaților din circumscripția

GHEORGHE BIBESCU, DOMNITORUL MUNTENIEI (1842—1848)
(Originalul, cusătură de artă, la Academia Română)

respectivă a Curţii de Apel. Impotriva deciziei Consiliului de Apel se va putea face recurs la Consiliul general al Corpului, care se judecă de o comisie alcătuită cu 4 consilieri dela Inalta Curte de Casaţie, aleşi prin tragere la sorţi de primul preşedinte al Inaltei Curţi, şi cu 3 membri, din Consiliul General al Corpului, traşi la sorţi de preşedintele Uniunii. Legea reglementează, apoi, cazurile şi condiţiile exercitării represiunei disciplinare.

Pe lângă răspunderea disciplinară a avocatului, legea menţine răspunderea potrivit dreptului comun, când face acte păgubitoare faţă de client; el este dator să ceară grefierului cercetarea registrelor de inscripţiuni şi transcripţiuni, când actul ce urmează să fie autentificat are de obiect drepturi reale.

Organele Corpului sunt: *adunarea generală*, *consiliul de disciplină* şi *decanul*, cu atribuţiunile arătate de legea organică, organe cari erau prevăzute şi în legea din 1907. Legea din 1923 crează « *Uniunea Avocaţilor din România* », având în Bucureşti, o comisiune permanentă, şi care reprezintă, cu toată autoritatea, Corpul Avocaţilor din întreaga ţară, coordonează lucrările congreselor, administrează Casa de Ajutor a avocaţilor şi înlesneşte lucrările de îmbunătăţire a diferitelor legiferări. Art. 110 şi urm. din lege, înfiinţează şi reglementează pe lângă Uniune *Casa de ajutor a avocaţilor din România*, ale căreia fonduri se adună din cotele asupra cotizaţiilor şi veniturilor precizate de lege. Ajutoarele unice şi periodice se vor acorda avocaţilor, văduvelor şi copiilor minori de consiliile baroutilor locale, în limitele fondurilor disponibile; avocaţilor se vor acorda ajutoare, în caz că vor fi lipsiţi de mijloace, în caz de boală şi accidente, şi familiilor lor în caz de înmormântare. Ajutoarele periodice se acordă numai avocaţilor cari încetează exerciţiul profesiunei şi se găsesc în lipsă. Ele nu constituesc, în nici un caz, pentru avocat, un drept care să poată fi valorificat în justiţie.

Fiecare consiliu al corpului de avocaţi are datoria să organizeze *un serviciu de asistenţă judiciară*, în cuprinsul circumscripţiei sale, condus de un consilier al baroului şi având o organizare determinată de lege. In oraşele mai mari şi în judeţ, asistenţa judiciară va fi organizată, pe circumscripţiile judecătoreşti de ocol, sub conducerea unui avocat delegat de consiliu. Acolo unde nu vor putea fi delegaţi avocaţi, asistenţa judiciară va fi condusă de judecătorul de ocol respectiv, ajutat de grefierul său. La cererea părţii, judecătorul va desemna un avocat ca sfătuitor. Serviciile de asistenţă judiciară, constituesc *servicii legalmente datorate*.

Avocaţii înscrişi într'un barou din ţară înainte de promulgarea acestei legi, nu vor putea cere transferarea în oricare din barourile ţării cu o legislaţiune diferită, decât dacă vor dovedi, cu o deciziune motivată a baroului din care se transferă, că au exercitat acolo în mod neîntrerupt profesiunea timp de 3 ani, în cari intră şi stagiul dacă sunt doctori în drept, şi timp de 4 ani, cuprinzând şi stagiul pentru licenţiaţii în drept, sau dacă vor fi servit 4 ani în magistratură. Când baroul căruia i s'a făcut o asemenea cerere refuză, fără motiv legal, să o admită, avocatul care a făcut-o, se va adresa consiliului general al Corpului, constituit ca instanţă de recurs, care va putea ordona transferarea. Se respectă apoi drepturile câştigate ale secretarilor de avocat şi ale apărătorilor, cu interzicerea înscrierii, pe viitor, a acestora din urmă şi cu o reglementare a situaţiei secretarilor de avocat. Apărătorii din vechiul Regat, regulat înscrişi, vor putea continua exerciţiul profesiunei lor, numai înaintea judecătoriilor de ocoale din judeţul unde se află înscrişi în tablou.

In sfârşit, în vechiul Regat şi în Basarabia, dispoziţiile acestei legi, în privinţa vârstei, a stagiului şi a examenului de intrare în barou, nu se aplică acelora cari la promulgarea acestei legi vor fi licenţiaţi în drept, nici acelora cari vor fi fost regulat înscrişi ca studenţi în anul 1922 la vreo Facultate de Drept.

Regulamentul din 17 Octomvrie 1923, desvoltă, amănunţit, principiile fixate în această lege.

ORGANIZAŢIA ACTUALĂ

Organizarea actuală a Baroului românesc se sprijină pe legea pentru organizarea corpului de avocaţi din 28 Decemvrie 1931, modificată prin legea din 6 Aprilie 1932, şi prin legea din 2 Aprilie 1936 [1]).

CONDIŢIUNILE DE ADMITERE IN CORP

O importantă inovaţiune a legii din 1931 este introducerea, în cerinţele capacitare de primire în barou, a titlului de doctor în drept, secţiunea juridică. Reamintim că această condiţie se găseşte, pentru întâia oară, cuprinsă în proiectul alcătuit de Corpul Avocaţilor din 1922; ea însă a fost înlăturată în legea din 1923, în desbaterile cu privire la votarea proiectului; această dispoziţiune se explică pe nevoia stăvilirii înscrierilor faţă cu numărul mereu în creştere al licenţiaţilor cari se înscriu în barou; pe consideraţiunea că această condiţie de titlu va face să se micşoreze numărul prea mare al studenţilor Facultăţilor de Drept din vechiul Regat; pe necesitatea înlăturării nedreptăţii, ce se făcea — până la această dată — studenţilor din Ardeal, cari trebuiau să obţină doctoratul în drept ca să se înscrie în barou, deoarece Facultăţile de Drept din Cluj şi Cernăuţi liberează numai diplome de doctor. Legea fixează, de altfel, un termen de aplicare a acestei dispoziţiuni.

Art. 1 din legea pentru modificarea unor dispoziţiuni din legea avocaţilor din 2 Aprilie 1936 prevede că pentru a fi admis în Corp, condiţiunea privitoare la titlurile cerute consistă în a avea diploma de licenţiat sau doctor al secţiunii juridice a vre-unei facultăţi din ţară sau din străinătate, precum şi dovada absolvirii studiilor liceale. Cei ce solicită înscrierea pe bază de diplome străine, vor trebui să le echivaleze potrivit legii de organizare a învăţământului.

Ca să se admită înscrierea în Corp, se cere, după legea din 1931, un stagiu prealabil de

[1]) Redactorul iniţial al proiectului legii din 1931 a fost Constantin L. Naumescu, atunci vice preşedinte al Uniunii Avocaţilor; proiectul a fost discutat şi aprobat de Congresul general, format din reprezentanţii tuturor barourilor din ţară, la Braşov, în Septemvrie 1929.

trei ani, şi trecerea unui examen de liberă practică avocaţială: stagiul se poate prelungi pe noui perioade de câte un an; de drept, pentru cei nereuşiţi la examen de liberă practică avocaţială, sau în urma deciziunii consiliului baroului, în caz de neîndeplinire efectivă a stagiului în cursul celor trei ani.

Legea din 2 Aprilie 1936 reduce stagiul efectiv, la doi ani, iar pentru cei ce au titlul de doctor în drept, secţiunea juridică, la un an. După terminarea stagiului, stagiarul va trece un examen de liberă practică avocaţială în condiţiunile cuprinse în art. 35 şi urm. din legea din 1931. Legea din 1931 prevede că stagiarii nereuşiţi de trei ori la examen nu mai pot fi admişi în Corpul Avocaţilor. Legea din 2 Aprilie 1936 abrogă această dispoziţiune.

Stagiarii sunt îndatoraţi să exercite efectiv îndatoririle profesionale de stagiari faţă de avocaţii pe lângă care sunt repartizaţi; au îndatoririle avocaţilor şi îndatoririle *speciale*, ca stagiari; şi anume: să ţină conferinţe şi lucrări de pregătire juridică, să asiste la conferinţele celorlalţi stagiari, să îndeplinească oficiul de asistenţi ai serviciului asistenţei judiciare, să pledeze procesele persoanelor cărora li se va fi acordat asistenţa judiciară.

Legea din 2 Aprilie 1936 prevede că stagiarii vor avea dreptul să pledeze la judecătorii şi tribunale în baza *unei delegaţiuni generale* ce li se va da de către avocatul pe lângă care îşi exercită stagiul, de către asistenţa judiciară sau de către decanul baroului în care sunt înscrişi. Stagiarii cu o vechime de un an vor putea pleda şi în faţa curţilor de apel, în virtutea unei delegaţiuni speciale. Aceştia vor putea redacta acte de notariat fără delegaţiune. Indeplinirea stagiului se va constata printr'o deciziune a baroului. Acţiunile, apelurile şi în general orice petiţie prin care se exercită o cale de atac, la instanţele înaintea cărora stagiarii au dreptul de a pleda, după distincţiunile de mai sus, vor trebui, pe toată durata stagiului, să poarte, sub sancţiunea revocării, viza de control a unui avocat definitiv sau a unui membru în consiliul de disciplină al Baroului, care prin aceasta îşi asumă răspunderea profesională solidar cu stagiarul, redactor al petiţiei.

In această materie, a înscrierii avocaţilor stagiari şi a celor definitivi, în Corpul Avocaţilor, legea din 1931 institue, pentru solicitatorul *care îndeplineşte condiţiile legei, un drept la înscriere* şi *un drept la definitivare*, şi deci *o obligaţiune* din partea baroului respectiv. In cazul în care organele corpului de avocaţi refuză să soluţioneze cererea de înscriere sau cererea de definitivare, solicitatorul are posibilitatea exercitării căilor de atac arătate în art. 14 şi urm. şi 47 şi urm. Legea face deci, din actul de înscriere şi definitivare, *acte juridice de competenţă legală*.

In afară de contestaţiile celor interesaţi la înscrierea şi la definitivarea unui avocat, art. 22 şi 23 institue *procedura revizuirei din oficiu* în modul următor: dacă în contra celui ce a obţinut înscrierea se va constata, în urmă, lipsa vreuneia dintre condiţiile de admisibilitate sau existenţa vreunuia din cazurile de nedemnitate prevăzute de legea în vigoare, la data înscrierei în barou, consiliul baroului va putea deschide acţiune disciplinară şi va pronunţa excluderea din Corpul Avocaţilor şi stergerea din tablou a celui ce fără drept a fost înscris. Procedura de urmat, termenele şi căile de atac în contra deciziunilor pronunţate în materia revizuirei înscrierilor, sunt cele stabilite pentru acţiunea disciplinară. Trei avocaţi înscrişi în barou vor putea sesiza oricând pe decan cu o cererea de revizuire a înscrierei, oricărui avocat sau stagiar, ce pretind a fi făcută cu viciile arătate în articolul menţionat, figurând ca parte reclamantă în acţiune.

Denunţătorii a căror cerere de revizuire s'ar dovedi neîntemeiată, vor fi pedepsiţi disciplinar, de către consiliul baroului, chiar dacă avocatul sau stagiarul contra căruia s'a făcut denunţul nu ar formula vreo pretenţie. Inovaţia legii în această materie este fericită şi conformă principiilor generale de drept.

DREPTURILE ŞI DATORIILE AVOCATULUI

Legea se ocupă de drepturile şi atribuţiunile avocaţilor; avocaţii regulat înscrişi în tablou au dreptul să reprezinte pe cei interesaţi în justiţie, la autorităţi, precum şi să pledeze la orice instanţă de judecată, civilă, militară, administrativă, financiară, arbitrală, disciplinară şi de orice altă natură. De asemenea avocaţii vor putea asista şi reprezenta pe orice persoană înaintea oricărei autorităţi, însă numai în chestiuni care intră în sfera obişnuită a activităţii profesionale.

In ceeace priveşte transferarea, aşa cum este reglementată prin legea din 1931, *ea este un act de pură apreciere discreţionară* din partea organelor Corpului.

Legea reglementează *dreptul* şi *formele reprezentării în justiţie, obligaţia* şi *formele redactărei* şi *contrasemnărei actelor autentice* şi *certificarea identităţii părţilor*.

Ea declară *obligatoriu* pentru instanţele judecătoreşti tariful minimal, atât în raporturile dintre avocat şi client, cât şi cu ocazia stabilirei cheltuelilor de judecată la cari trebue să fie condamnată partea care pierde procesul, instanţele judecătoreşti neavând dreptul să reducă aceste onorarii sub cele prevăzute în tariful minimal.

Legea introduce, drept asigurare pentru realizarea onorariilor datorate avocaţilor, *inscripţiunea ipotecară asigurătoare asupra imobilului în litigiu*, reglementând şi procedura înscrierei şi radierea acestui privilegiu.

In limita drepturilor avocaţilor, legea prevede cele mai serioase garanţii în ceea ce priveşte resolvarea conflictelor dintre avocaţi şi magistraţi, sau dintre avocaţi şi particulari, apărând astfel, în mod eficace, demnitatea Corpului şi prestigiului avocatului.

Asistenţa judiciară constitue un serviciu legalmente datorat, şi neîndeplinirea lui, de către acei cari primesc o asemenea însărcinare este sancţionată cu aplicarea pedepselor disciplinare; prin asistenţa judiciară, organizată obligatoriu de barou, condusă de un membru al consiliului baroului cu ajutoarele respective, se înţelege *apărarea gratuită a persoanelor fizice sau juridice, fără scop lucrativ, cari s'ar găsi în neputinţă de a plăti un avocat spre a-şi exercita drep-*

turile în justiție. Inovațiunea legii este că, prin organizarea serviciului de asistență judiciară, barourile pun la îndemâna celor nevoiași, nu numai serviciile de apărare prestate de avocați în mod gratuit, dar chiar și fondurile trebuincioase pentru a suporta cheltuelile de proces, dându-se *posibilitatea reală* a valorificării drepturilor în justiție. Este o importantă dispoziție, *un progres real în lupta pentru dreptate.* Prin dispoziții precise, legiuitorul reglementează în amănunt serviciul asitenței judiciare.

Respectând, în această ordine de idei, principiile din legile anterioare, legea din 1931 reglementează și completează procedura pentru cercetarea și constatarea faptelor ivite cu prilejul conflictelor dintre un avocat și un magistrat, sau dintre un avocat și o altă persoană, menținând principiul anchetei mixte făcute de reprezentantul baroului și al autorității căreia aparține magistratul sau funcționarul care a participat la conflict.

ORGANELE CORPULUI

Legea din 1931 ia o desvoltare impusă de necesitățile vremii, în ceea ce privește determinarea organelor Corpului și competența lor:

Congresele generale

Congresele generale sunt organizate cu o competență specială și obligatorie, pentru întâia oară, prin această lege. Ele se constitue cu delegați oficiali ai tuturor barourilor din țară în condițiunile arătate de lege și se desfășoară într'o ordine amănunțit prevăzută de lege. Competența congreselor Corpului de avocați este să se pronunțe asupra chestiunilor de interes general sau profesional, asupra chestiunilor de ordin material și moral cari interesează profesiunea, asupra măsurilor de interes general cu privire la conducerea și administrația internă a barourilor, asupra chestiunilor cari interesează organizarea și bunul mers al justiției, asupra cărora dau *avise;* apoi asupra tuturor măsurilor necesare pentru satisfacerea nevoilor financiare ale Uniunei sau ale barourilor, creându-le veniturile necesare, în afară de cele prevăzute în cap. X din lege. Deciziunile congreslor sunt *definitive, executorii* și *obligatorii pentru toate barourile;* Congresele pot edicta sancțiuni și penalități contra celor ce nu respectă aceste deciziuni. Executarea deciziunilor și aplicarea sancțiunilor stabilite se va face de către Comisiunea permanentă care va putea delega pe unul din membrii săi cu îndeplinirea resoluțiunei congresului.

Uniunea Avocaților din România

Uniunea Avocaților din România, creată prin legea din 21 Februarie 1923, ca organ general al barourilor din România, este persoană juridică, cu drepturile și obligațiunile prevăzute în lege. Uniunea este condusă de un consiliu general. Legea precizează atribuțiunile consiliului general al Uniunei Avocaților și modul constituirei lui. Membrii consiliului general al Uniunei vor fi aleși de adunarea generală electivă a fiecărui Barou. Cele mai de seamă atribuțiuni ale consiliului general sunt arătate în art. 131 din lege și anume: alege, din sânul său, comisiunea permanentă, președintele și vice-președinții Uniunei Avocaților; deliberează și discută asupra chestiunilor de interes profesional; votează, în fiecare an, bugetul general al Uniunei, și al Casei de Pensiuni; aprobă și eventual completează ordinea de zi a Congresului alcătuită de comisiunea permanentă; examinează și verifică întreaga gestiune administrativă și financiară a comisiunei permanente și a organelor Uniunei; discută și aprobă regulamentele alcătuite de comisiunea permanentă; își dă avizul asupra oricărei chestiuni ce i se supune de comisiunea permanentă, conform legii.

Comisiunea permanentă a Uniunii compusă din 17 membrii aleși de consiliul general al Uniunei, are conducerea efectivă a Uniunii, potrivit normelor legii; legea din 1931 face o mai justă repartiție a mandatelor membrilor care formează comisiunea permanentă, stabilind că fiecare grup de barou din circumscripția unei Curți de Apel să aibă un reprezentant în această comisiune, evitându-se astfel posibilitatea ca un singur barou să aibă doi reprezentanți în comisiune, și barourile unei provincii întregi să nu aibă niciun reprezentant. Atribuțiunile comisiunei permanente sunt prevăzute în art. 145 din lege.

Președintele Uniunii reprezintă Corpul Avocaților din România, presidează ședințele congresului, ale consiliului general și ale comisiunii permanente, exercită atribuțiunile arătate în art. 42 și în celelalte dispozițiuni ale legii din 1921.

Adunarea generală a Corpului se compune din toți avocații unui barou cu exercițiul drepturilor; ea poate să fie *deliberativă și electivă. Deliberativă,* are atribuțiunea să voteze bugetul anual al baroului, să verifice gestiunea consiliului baroului, să se pronunțe asupra demisiunii decanului și a membrilor din consiliu, să se pronunțe asupra chestiunilor de ordin profesional sau de interes general al justiției, și să-și dea părerea asupra proiectelor de lege privitoare la justiție. *Electivă,* are atribuțiunea să aleagă pe membrii consiliului general al Uniunii Avocaților și pe decan și consiliul baroului. Legea prevede întreaga procedură a alegerilor, procedură care lipsea în legea anterioară.

Consiliul Baroului

Consiliul baroului și *decanul* sunt aleși pe timp de trei ani, de către adunarea generală electivă a baroului, compunându-se — în afară de decan — din 16 membri pentru baroul Ilfov, din 12 membrii la barourile dela reședințele Curților de Apel, și din 6 membri la celelalte barouri.

Consiliul se pronunță asupra înscrierilor, definitivărilor, transferărilor avocaților; se constitue și judecă, ca primă și a doua instanță disciplinară; se ocupă de chestiunile ce interesează exercițiul profesiunii de avocat; întocmește, anual, un raport asupra organizărei, funcționărei și lipsurilor constatate în mersul justiției; administrează averea baroului;

organizează stagiul şi lucrările stagiarilor; alcătueşte bugetul anual al Corpului, supunându-l aprobării generale; hotărăşte, în toate chestiunile, care-i sunt deferite prin legi şi regulamente.

Consiliul se constitue alegând un *prodecan*, un *casier*, un *consilier* care va conduce *cancelaria*, altul *biblioteca*; se vor deferi consilierilor însărcinările ce le va crede consiliul necesare; la barourile dela reşedinţele Curţilor de Apel se vor putea alege doi prodecani; consiliul va numi pe secretarul baroului şi pe cel al asistenţei judiciare; aceştia vor putea fi remuneraţi. Se observă din economia legii că puterile consiliului baroului sunt lărgite; pe de altă parte legiuitorul a fost preocupat să asigure prestigiul Corpului, cu mai multă autoritate. Legiuitorul introduce principiul ca avocatul să exercite în mod efectiv profesiunea, punând la dispoziţiunea baroului sancţiuni contra celor ce se menţin pe tablou, numai în scopul ca, cu titlul de avocat, să desfăşoare fie o activitate fără legătură cu profesiunea de avocat, fie o activitate dăunătoare Corpului.

Controlul şi supravegherea barourilor prin Uniunea Avocaţilor, în limitele fixate în lege, nu aduce atingere autonomiei barourilor ci, dimpotrivă, asigură prestigiul corpului de avocaţi şi întăreşte ideia de autonomie care nu se poate sprijini decât pe respectul legilor şi a drepturilor pe care legea le consacră.

CASELE DE PENSIUNE ŞI AJUTOR

Legiuitorul din 1931 organizează, pe lângă Uniunea Avocaţilor din România, *Casa centrală de pensiuni a avocaţilor din România*, şi crează pe lângă consiliile barourilor locale câte o *Casă de ajutor* a fiecărui barou.

Casa centrală de pensiuni, formând *un capital*, urmează să acorde pensiuni de retragere avocaţilor, văduvelor şi copiilor lor minori, din venitul fondului şi din contribuţiunile barourilor. Deşi creată în 1923, Casa centrală de pensiuni nu a putut funcţiona din cauza lipsei de fonduri; într'adevăr în timp de 7 ani, din contribuţiunea prevăzută de art. 114 din legea iniţială nu s'a putut strânge, la această Casă centrală, decât suma de 700.000 lei.

Legea din 1931 se preocupă în special de fondurile Casei Centrale. Ea prevede că aceste fonduri se vor forma din: *a)* o cotă de 30% din cotizaţiunile anuale prevăzute în art. 250 al. i ce se va vărsa de barouri, *b)* o cotă de 50% din amenzile prevăzute de art. 190 şi 212 din prezenta lege; *c)* donaţiunile ce s'ar face Uniunii; *d)* orice alte venituri s'ar crea; *e)* o cotă de 70% din valoarea timbrelor de pledoarii vândute la barouri, restul de 25% atribuindu-se Casei de ajutor a baroului respectiv şi 5% Uniunii Avocaţilor. *Timbrele de pledoarie* se emit de Uniunea Avocaţilor din România; ele sunt de 2, 5, 10, 20, 30, 40 şi 50 lei. Ele se distribue prin barouri avocaţilor şi se anulează în mod obligatoriu, de instanţele judecătoreşti, cu ocazia introducerii sau, la primul termen de înfăţişare, cu ocazia pledării acţiunilor, apelurilor şi recursurilor, precum şi cu prilejul introducerii actelor autentice.

Pensiunea constitue un drept, pentru avocaţi, văduvele şi copiii lor minori; pensiunea se acordă avocaţilor la vârsta de 65 ani sau în caz de boală cu incapacitate de lucru la 60 de ani; pensiunea întreagă se acordă avocaţilor cu o vechime de 35 ani în corp; celor cu o vechime de 30 de ani 70%; celor cu o vechime de 25 de ani 50%, celor cu o vechime de 20 de ani 40%. Văduva şi minorii vor primi 50% din pensiunea cuvenită avocatului.

Casa centrală de pensiuni a avocaţilor din România se administrează de comisiunea permanentă a Uniunii, care poate să delege puterile sale unui consiliu de direcţie, compus din 3—5 membri ai Comisiunii permanente.

Casa de ajutor a fiecărui barou va fi administrată de consiliul baroului şi condusă de un decan sau de un consilier delegat. Ea acordă ajutoare periodice şi ajutoare unice, potrivit unui regulament special şi potrivit normelor cuprinse în art. 261 şi urm. din lege.

RĂSPUNDEREA AVOCATULUI

In capitolul 8 intitulat «*Despre acţiunea disciplinară*», art. 196 până la 235 din legea din 1931, se cuprind regulele privitoare la represiunea disciplinară. Responsabilitatea disciplinară a unui avocat derivă din călcarea dispoziţiunilor legii şi regulamentului legii Corpului, din călcarea regulamentelor alcătuite de Uniunea Avocaţilor pe baza legii; din nesocotirea deciziunilor organelor Corpului, cari sunt obligatorii pentru avocaţi; din orice acte în legătură cu exerciţiul profesiunii de avocat sau în afară de exerciţiul profesiunii şi care sunt de natură să compromită onoarea sau prestigiul avocatului sau al corpului de avocaţi. *Paza onoarei şi demnităţii Corpului Avocaţilor este încredinţată Consiliului baroului.*

Consiliul de disciplină al baroului, *ca primă instanţă disciplinară*, se constitue, conform prevederii legii, din membrii consiliului baroului. Legea reglementează, în amănunt, judecata în faţa consiliului de primă instanţă. Acţiunea disciplinară este independentă de orice altă acţiune. Dacă o acţiune penală e introdusă contra avocatului chemat înaintea consiliului de disciplină, acţiunea disciplinară va putea fi amânată până la judecarea acţiunii penale. Deciziunile consiliului de disciplină sunt supuse apelului cu anumite excepţiuni arătate în art. 215. Apelul se judecă de consiliul baroului din oraşul de reşedinţă al Curţii de Apel în circumscripţia căreia este sediul baroului al cărui consiliu a dat deciziunea apelată. Legea reglementează formele apelului, modul constituirii instanţei de apel, procedura în faţa instanţei de apel. In contra deciziunilor consiliului de apel se poate face recurs la Consiliul superior de disciplină al avocaţilor, de către cei cari au figurat ca părţi în instanţa de apel, de către decanul baroului al cărui consiliu de disciplină a judecat în primă instanţă şi de către preşedintele Uniunii Avocaţilor. Consiliul superior de disciplină al avocaţilor se compune din 7 membri din care: 4 consilieri ai Inaltei Curţii de Casaţie, traşi la sorţi de primul ei preşe-

dinte și 3 membri din comisiunea permanentă a Uniunii Avocaților, trași la sorți de președintele Uniunii. Legea reglementează formele recursului, judecata recursului și motivele pe care se poate întemeia un recurs.

Art. 94 din legea Corpului precizează că avocatul este răspunzător de actele sale *conform dreptului comun*. *Răspunderea civilă* a avocatului este guvernată de regulile dreptului civil; ea are — în deosebi — un caracter contractual, dar și obiectiv. Răspunderea civilă a avocatului nu poate să fie angajată decât dacă se constată reaua sa credință și existența unui prejudiciu născut din această culpă — în limitele art. 998 și urm. cod. civ.

Răspunderea penală a avocaților poate rezulta din orice fapte cari cad în limitele statutului penal.

Noul cod penal crează în art. 545, «*abuzul de încredere profesională*», care se definește în faptul avocatului de a primi daruri sau promisiuni dela partea adversă și de a vătăma, ca urmare a faptului primirii darurilor sau promisiunilor, prin acte pozitive sau omisiuni, cauza clientului său. De asemenea art. 546 din acelaș cod pedepsește pe avocatul care vatămă prin fapte pozitive sau prin omisiuni, interesele unui inculpat. Prin art. 78 din noul cod penal se reglementează, în categoria măsurilor de siguranță pe cari le poate aplica o instanță judecătorească, *însoțind o pedeapsă, interdicția de a exercita o anume profesie sau meserie*. Această interdicție se poate pronunța când rezultă că delictul se datorește incapacității, nepregătirii, negligenței sau nerespectării regulamentelor impuse pentru exercițiul profesiunei. Interdicția se poate pronunța pe timp determinat sau pentru totdeauna, luându-se avizul consultativ al unei comisiuni de specialiști. Pe timpul interdicției cel interzis poate lucra numai sub direcția și răspunderea altui profesionist. Redarea exercițiului profesiunii interzise pentru totdeauna, pe motiv de incapacitate sau nepregătire, se poate admite, după o trecere de timp de trei ani, socotiți dela data pronunțării interdicției, numai pe baza verificării cunoștințelor profesionale, înaintea unei comisiuni de specialiști, instituită de instanță.

Dispozițiunea aceasta a provocat vii discuții în desbaterile legii de către Corpurile legiuitoare. Ea este criticabilă, în raport cu economia legii organice a Corpului.

AVOCAȚII PUBLICI

In calitatea lor de funcționari publici, avocații publici au un statut legal, obiectiv, care se sprijină pe *legea din 9 Mai 1933*, modificată prin *Decretul-lege din 10 Noemvrie 1934*, prin *Jurnalul Consiliului de Miniștri* pentru contopirea și repartizarea locurilor avocaților publici *din 6 Martie 1936* și prin *legea din 1 Aprilie 1936*.

După legea dela 1861 care a organizat pentru întâia oară Contenciosul Statului, lege pe care am examinat-o în capitolul istoric, diferite legi de organizare a ministerelor și instituțiunilor publice cari au urmat până la 1929, au stabilit și ele regule de organizare a contencioaselor respective; o diversitate de norme, de situațiuni, de tratamente, atribuțiuni și obligațiuni, caracterizează această perioadă în evoluția Contenciosului Statului. Legea pentru organizarea Ministerelor din 2 August 1929 prevede în organizarea Ministerului de Justiție, *Direcția Contenciosului Statului*, care potrivit art. 76, din aceeași lege, urmează să funcționeze în baza unei legi speciale. Legea pentru organizarea corpului de avocați publici din 9 Mai 1933 fixează norme unitare în această materie.

Reprezentarea și apărarea în justiție a drepturilor și intereselor Statului și instituțiunilor publice din întreaga țară, precizate în art. 1, și avisarea asupra chestiunilor cu caracter juridic, ale acestor servicii, se încredințează Corpului Avocaților Publici, care se organizează prin această lege, pe lângă Ministerul Justiției, formând Direcțiunea Contenciosului Statului, condusă de un avocat director. Corpul Avocaților Publici se compune din membrii Consiliului superior al Avocaturii Statului, în număr de 11, redus la 10 prin decretul-lege din 10 Noemvrie 1934, și din avocații care fac parte din contencioasele de pe lângă ministere, direcțiuni generale, regii și case autonome [1]).

Avocații publici sunt de 6 grade: *avocați consilieri de două clase, avocați principali, avocați pledanți de trei clase*. Sunt și *avocați referenți*.

Avocații publici vor fi definitivați după doi ani de funcționare. Ei au stabilitatea reglementată de lege; nu pot fi transferați, fără voia lor, decât în aceeași localitate și în interes de serviciu, bine dovedit, cu avisul motivat al Consiliului Avocaturii Statului.

Comisiunea disciplinară pentru avocații publici se compune din: un consilier dela Curtea de Apel din București desemnat de adunarea generală a Curții, directorul cel mai înalt și mai vechi în grad de pe lângă autoritatea unde funcționează avocatul învinuit și un avocat din Consiliul superior al Avocaturii Statului, desemnat de Ministerul Justiției.

Directorul Contenciosului Statului și membrii Consiliului superior al Avocaților Publici vor fi judecați, pentru abaterile dela îndatoririle lor, de către o comisiune disciplinară compusă dintr'un președinte dela Inalta Curte de Casație și Justiție, un membru din comisiunea permanentă a Uniunii Avocaților, un consilier dela Inalta Curte de Casație și Justiție și doi membrii ai Consiliului superior al Avocaturii Statului.

Prin jurnalul Consiliului de Miniștri pentru contopirea și repartizarea locurilor avocaților publici din 6 Martie 1936, s'a prevăzut, în scopul concentrării avocaților publici la departamentul Justiției și a realizării unei conduceri unitare, ca bugetele de salarizare ale avocaților publici dela anumite instituțiuni prevăzute în Jurnal, să se defalce dela aceste instituțiuni și să se înscrie în bugetul Ministerului de Justiție; locurile vacante vor fi puse la

[1]) Pentru atribuțiunile de contencios administrativ ale acestui Consiliu, vezi *Enc. Rom.* I pag. 220.

dispoziția Ministerului de Justiție care cu avisul Consiliului superior, le va anula sau le va repartiza unde se va simți nevoia.

Salariile avocaților publici au fost echivalate, prin art. 64, cu acelea ale magistraților.

ORIENTĂRI NOUI IN BAROUL ROMÂNESC

Baroul Românesc se orientează către o adâncă prefacere. Se vorbește și se luptă pentru *românizarea lui* — mi se pare mai exact, pentru *naționalizarea* lui, ca să înlăturăm dela început, orice echivoc constituțional.

Am arătat, examinând trecutul Baroului românesc, miragiul desfășurat de profesiunea de avocat — prin posibilitatea ei pur lucrativă — pentru străini. Lipsa măsurilor de protecție a profesiunii acesteia — de altfel ca a tuturor profesiunilor — a dus la o situație tragică pe care cifrele o definesc[1]).

Problema caracterului etnic al barourilor a fost ridicată, la 8 Septemvrie 1935, de către d-l Pogonat, decanul baroului de Iași, în a doua ședință a consiliului general care a decis s'o enunțe în ședința Congresului dela Tg. Mureș, la 9 Septemvrie 1935.

Resoluția, votată prin aclamații de Congresul din 1935, avea următorul cuprins: «Congresul, având în vedere interesanta și documentata expunere a d-lui Petre Pogonat, decanul baroului de Iași, asupra importantei probleme referitoare la situația elementului etnic național în barouri, reține această chestiune și dispune trimiterea ei în studiul amănunțit al barourilor pentru a se preciza și formula desideratele Corpului de advocați în această privință, și a se supune aceste desiderate forurilor competente».

In urma propunerii d-lui consilier Teodorescu Valahu, decanul baroului de Constanța, Consiliul Uniunii a decis, la 12 Decemvrie 1936, ca problema să fie examinată *chiar de adunările generale ale barourilor*, astfel ca *hotărîrile să se ia de totalitatea membrilor ce alcătuesc barourile respective*; în acest scop se fixează convocarea lor la 31 Ianuarie 1937, iar în caz de lipsa quorumului necesar la 7 Februarie 1937.

La 21 Februarie 1937, Consiliul după ce a luat cunoștință de răspunsurile date până atunci de 59 de barouri, a adoptat părerile exprimate de adunările generale ale majorității barourilor, în număr de 44, în sensul românizării lor, și a dispus convocarea unui congres general extraordinar pentru 9 Mai 1937.

In urma deliberărilor Congresului se votează, prin aclamații, naționalizarea barourilor, în cadrul următoarelor principii:

1. Barourile vor avea o componență totalitară românească autohtonă.

2. In vederea realizării și asigurării alcătuirii românești a barourilor se va începe de îndată verificarea tuturor înscrierilor în barouri, procedându-se la ștergerea, din tablouri a tuturor celor a căror înscriere urmează să fie considerată inexistentă, din lipsa condițiunilor esențiale la înscriere.

Nu se poate tăgădui, din punct de vedere juridic, în limitele art. 121 din legea Corpului, *dreptul barourilor*, constituite în congresul anual sau extraordinar, *de a discuta și hotărî*, în limitele legilor, *asupra chestiunilor de interes general sau profesional;* asemeni, *de a lupta* — și pe calea schimbărei ordinei juridice — *pentru armonizarea instituțiilor de drept ale corpului, cu realitățile profesionale* și *cu realitățile organice* ale nației.

In raportul său, d. I. Gr. Perieteanu a susținut cu drept cuvânt că « oricare ar fi drepturile și libertățile pe cari Constituția le garantează, un lucru este cert: dispozițiile ei nu pot fi interpretate astfel, încât să se întoarcă împotriva românimei. După noi, în textele Constituției este subînțeleasă ideia dominantă, că toate drepturile și libertățile pe cari le consacră au o singură menire: asigurarea existenței și propășirii românismului.

« Or, din momentul în care aceste drepturi se desfășoară și se desvoltă de fapt astfel, încât periclitează existența și propășirea românismului, se naște pentru noi un drept de legitimă apărare chiar de ordin constituțional.

« Iată temeiul juridic și psihologic al mișcării naționaliste din România ».

Iar într'o altă părere se vorbește despre *dreptul la viață* care se poate realiza pe principiul ierarhiei drepturilor. Raționamentul este desigur *moral* și *politic*. Dar soluția *juridică?* La realități noui, norme noui de drept.

Puterea Statului stă în funcțiunea creatoare a profesiunilor; ceea ce constitue realitatea organică a Statului este « națiunea ». Națiunea, din punct de vedere organic, înseamnă o sinteză pluriprofesională: din punct de vedere etic înseamnă o spiritualitate întemeiată pe legea sângelui. Nu se poate realiza Statul național decât prin naționalizarea profesiunilor. Viața lăuntrică a profesiunilor — originară și autonomă — cuprinde limitele însăși ale Statului național.

i. v. g.

[1]) In general, procentul streinilor este de 64% în Transilvania; de peste 60% în Basarabia și de peste 80% în Bucovina.

In București, situația se prezintă astfel: 70 la sută români și 30 la sută evrei, avocați definitivi.

In ce privește stagiarii, raportul este răsturnat: 75 la sută evrei și 25 la sută români.

BIBLIOGRAFIE

I. Nădejde: Istoria comparată a dreptului românesc vechiu (Pandectele Române), 1928.

N. Iorga: Istoria Românilor în chipuri și icoane. București, 1905.

Radu Dimiu: « Judecători și judecăți de altă dată. București.

Gr. Columbeanu: « Despre advocați și advocatură », discurs de deschiderea anului judiciar 1883—1884. București.

George M. Demetrescu: « Baroul de Dolj ». Craiova, 1928.

I. M. Mărgineanu: « Advocatul de eri și de azi », București, 1934.

Bujoreanu: Colecțiune de legiuirile României, București, 1862.

REGIMUL PENITENCIAR

Ştiinţa penitenciară modernă a arătat că pentru ca pedeapsa să ajungă la rezultate pozitive este necesar ca regimul la care e supus condamnatul să fie nu numai în raport cu gravitatea infracţiunii săvârşite, ci, în acelaşi timp, adaptat personalităţii infractorului. Se cere prin urmare individualizarea tratamentului ce i se aplică.

Cum oricine înţelege că, în mod practic, această individualizare nu poate fi decât rareori împinsă până la capăt, s'a admis că rezultatele tratamentului vor fi în deajuns de mulţumitoare separând pe deţinuţi în grupuri cât mai omogene, avându-se în vedere particularităţile personalităţii lor.

Această repartizare a condamnaţilor în grupuri omogene, în vederea tratamentului în comun constitue *seriaţiunea penitenciară*, aşa cum a denumit-o prof. Heger Gilbert, seriaţiune care este aplicată astăzi în toate ţările civilizate.

Repartizarea deţinuţilor în grupuri în vederea predării instrucţiei (grupuri de instrucţie, clase), a pregătirii educative (grupuri educative, familii), a pregătirii profesionale (grupuri pentru munca industrială sau agricolă) etc., constitue de sigur un progres faţă de haosul şi promiscuitatea corupătoare în cari se aflau deţinuţii din penitenciarele primitive.

Concepţiunea aceasta care animă întregul sistem penitenciar modern este de dată recentă. Ea s'a ivit abia în secolul al XIX-lea ca o urmare a concepţiunilor sociale propagate de Revoluţia Franceză şi s'a putut realiza pe baza a trei sisteme: *auburnian*, regim mixt: ziua în comun sub regimul tăcerii, iar noaptea în izolare individuală; *filadelfian* — sistem celular — şi în fine, *irlandez* — sistem progresiv. Acestea îşi dispută, de un secol, întâietatea în construirea închisorilor şi aplicarea tratamentului penitenciar, pentru refacerea morală şi socială a condamnaţilor.

Până în evul modern, starea imensei majorităţi a închisorilor era cu totul barbară.

Motivul residă în concepţiunea generală a oamenilor despre pedeapsă. Cei vechi preferau să se răsbune imediat pe răufăcători, găsind lucrul acesta mai expeditiv şi mai eficace. Chiar atunci când au construit închisori, scopul lor era exterminarea condamnaţilor prin sete sau foame, sau prin lipsa condiţiilor elementare de igienă, şi tortura sub toate formele.

ISTORICUL INCHISORILOR ROMÂNEŞTI

DELA ORIGINI PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

La începutul sec. al XIV-lea, se menţionează în hrisoave *Ocna dela Trotuş*, care ar fi fost construită pe la 1330; se vorbeşte chiar de o răscoală a ocnaşilor de acolo provocând năruirea ocnei şi îngroparea răsvrătiţilor de vii.

Se poate deduce de aici că asemenea instituţiuni au avut, în Principate, şi o evoluţiune prealabilă.

Vlad Ţepeş surghiunea pe boierii de cari voia să se scape, la Mânăstirea Snagov, înălţată de el în 1457, şi-i închidea într'o cămară anume, ca să se roage înaintea unei icoane pentru iertarea păcatelor. Pe când cel închis se ruga, podeaua îi fugea de sub picioare şi el cădea într'o groapă adâncă printre ţepi care-i străpungea corpul.

Scrisoarea boierului Cocrişel din 1600, adresată părintelui său din închisoarea Bistriţa arată în mod emoţionant tratamentul ce se aplică în închisori chiar şi feţelor celor mai simandicoase: «Vă dau de ştire că sunt viu (Era şi aceasta o favoare!)... mănânc lutul şi păduchii... am făcut o barbă până la brâu».

Nici femeile nu erau cruţate. Duca Vodă a poruncit ca soţiile a trei boieri să fie legate ziua la puşti, iar noaptea să fie închise în odăile Seimenilor.

Prin 1640 misionarul Bacsici menţionează închisoarea dela curtea domnească din Bucureşti: «De multe ori beciurile curţilor domneşti serveau drept închisoare celor condamnaţi cari erau tot timpul bătuţi crunt, lăsaţi nemâncaţi, aşteptându-şi sfârşitul».

Când modul de administrare al justiţiei era lăsat la discreţia judecătorilor nu este nici o mirare că regimul ce predomina în închisori, era şi el supus arbitrariului, că uneori, fără vreo vină dovedită, cineva putea fi închis şi, în fine, că putea fi ţinut astfel pe un timp nedeterminat.

Cronicarul Nicolae Mustea, vorbind despre temniţa de sub turnul bisericii curţii domneşti, ridicat de de Ştefan Tomşa (1612—1623) face reflecţia: «Dar şi turnul acela al bisericii, nu era pentru treaba bisericii, el era şi semnul morţii, căci carele din boieri se afla în nescai fapte rele, cu rocoşituri asupra Domniei, şi-l prindea, într'acel turn îl închidea. Putem zice că se asemăna cu Edicula ce este la Ţarigrad, şi cum acei ce încap la Turci, de-i închid la Edicula,

nu mai au nădejde de vieață, așa și aici în țară la noi era acel turn al bisericii curții domnești ».

Cineva se putea răscumpăra dela pedeapsa căpătată, sau putea obține liberarea din temniță, plătind o despăgubire. Uneori nu se putea obține liberarea fără o chezășie a cuiva, sau fără ca un sat să primească pe cel ce urma să fie liberat.

Paul de Alep relatează faptul că în săptămâna mare, Domnii obișnuiau să pună în libertate pe cei închiși.

Cu toată excepționala imparțialitate de județ a lui Vasile Lupu care a impresionat atât de mult pe misionarul Bandini, când dădea pedepse până și rudelor sale, despotismul era în floare.

Secolul al XVIII-lea, aproape în întregime prezintă aceeași notă dominantă de despotism.

Pedeapsa la ocnă — spune Zaloni — părea calculată așa încât condamnatul să nu poată trăi mai mult de 5 ani.

Spre sfârșitul acestui secol și începutul celui de al XIX-lea, poate sub influența ideilor mai umanitare din apus, se constată unele ameliorări în regimul închisorilor: se crează pentru femei închisori aparte, și deținuții cu pedepse mici sunt puși să lucreze în fabrici.

Mihail Șuțu cere departamentului « Criminalion » să i se trimită săptămânal lista cu numele și delictele celor închiși, cere situații asupra condamnaților dela Slănic și Telega, se ocupă de cei vrednici să fie liberați pe chezășie, folosește pe arestați la lucrări publice, ridică noui localuri pentru închisori, dotându-le cu infirmerii.

La această dată erau în București: o *pușcărie*, o *închisoare zapciască* în beciurile vechei curți domnești, *grosurile spătăriei* și *agiei*, iar la Mitropolie o *închisoare pentru preoți*.

Din lucrarea lui C. Moroiu « Disertație pentru îndreptarea pușcăriei din București și cu o instrucție pentru departamentul de Criminal », datând din 1829, se vede că pușcăria din București era constituită din 3 despărțituri cu zidurile ruinate. Deținuții erau închiși numai într'una din aceste despărțituri și dormiau câte 60 într'o cameră, neavând nici pat, nici înveliș. Ca să nu poată fugi noaptea, li se introduceau fluerele picioarelor în scobiturile a două lemne lungi cât lungimea odăilor, cari împreunându-se le închideau perfect. De cealaltă parte a lemnului le mai atârnau prinse de glezne, *butucile*, de cari deținuții nu scăpau niciodată. In acest chip ei erau siliți a dormi toată noaptea, cu fețele în sus, fără a se putea întoarce.

DELA REGULAMENTUL ORGANIC PÂNĂ LA 1930

Regulamentul Organic prevede că stăpânirea va îngriji ca temnițele să fie sigure și curate ca să nu vatăme sănătatea vinovaților.

Se suprimă pedepsele barbare. Totuși cu un an mai târziu, în 1833, se propune bătaia cu toiegele, cu 25—50 lovituri la spate, pentru deținuții recalcitranți.

Marele armaș care avea conducerea închisorilor atât în Muntenia cât și în Moldova, încă de pe vremea pravilelor lui Matei Basarab și Vasile Lupu, este înlocuit în Muntenia cu *vornicul temnițelor*, care urmează în rang vornicului de poliție.

Se prevăd măsuri de ordin administrativ, privind încarcerarea și liberarea, escortarea și disciplina în închisori. Opera de moralizare a deținuților este încredințată preoților. Fiecare închisoare e înzestrată cu o infirmerie și un paraclis. Bătrânii și bolnavii cu bune purtări pot fi propuși spre liberare.

Din beneficiul muncii deținuților, 1/3 se capitalizează, iar 2/3 sunt destinate întreținerii lor. Condamnații politici sunt separați de ceilalți; pedepsele polițienești se fac în aresturile județene.

In acest timp în Muntenia erau 6 închisori: București și Craiova (corecționale), Giurgiu și Brăila (recluzie), Telega și Ocnele Mari, cum și 14 închisori județene. Fiecare închisoare trebuia să aibă câte 4 încăperi pentru separarea preveniților, condamnaților și femeilor.

Cei trimiși în surghinuri și femeile condamnate erau închiși în mânăstiri, bunăoară la Arnota (Vâlcea).

Gheorghe Bibescu a dat o mare atențiune închisorilor, dar din lipsa mijloacelor nu a putut îndrepta starea de lucruri așa cum ar fi dorit, dat fiind că « închisorile rămăseseră întru acea stare, spune el, întru care le lăsaseră veacurile trecute, înfățișând o priveliște foarte întristătoare pentru orice inimă iubitoare de omenie ».

E destul să amintim că, în ce privește tratamentul din acest timp, condamnații la ocnă își petreceau toată vieața în galeriile părăsite ale ocnei, de unde numai moartea mai putea să-i scape.

Regulamentul din 1851 prevede dispozițiuni asupra tratamentului deținuților, a igienei, a îngrijirii lor medicale. Se interzice insultarea și lovirea lor, dar se prescrie, ca măsuri de siguranță și disciplină, punerea în fiare, obezi și butuci.

Vornicul Anastase Panu, care poate fi considerat ca primul nostru penitenciarist de seamă și care, în interesul documentării sale, a mers până acolo că a coborît în fundul Ocnei — ceiace era un lucru într'adevăr extraordinar pentru timpul acela — a arătat în raportul său către Domnitorul Grigore Ghica că rolul penitenciarului este reformarea deținuților prin educația religioasă și învățarea unei meserii. Pentru munca lor, a propus ca deținuții să primească un *pecul*, care să li se acorde în momentul liberării.

In raportul său, el propune ca cel puțin 8 din cele 13 închisori, câte existau în Moldova, să fie renovate. In închisoarea dela gura Ocnii (Tg. Ocna), el a făcut să se construiască celule pentru izolări individuale. Este primul început în această direcție în țara noastră.

In sfârșit, Ferdinand Dodun de Perrières, funcționar al Ministerului Justiției din Franța, chemat în țară ca specialist în problema penitenciară, și-a dat măsura priceperii sale în alcătuirea legei din 1874, care a guvernat penitenciarele noastre până în 1930. Timp de 55 de ani legea lui Dodun a rezistat prin marile sale calități.

Ea instituia în închisori sistemul *auburnian* — de izolare, noaptea și de comun, ziua.

Legea din 1929 reia, în mare parte, dispozițiile legii din 1874, ameliorându-le și instituind *regimul progresiv* prin punerea în practică a fazelor *coloniei* și *libertății condiționale*, cari nu existau în legea precedentă.

REGIMUL ACTUAL

Legea penitenciarelor și institutelor de prevențiune din 1929 (aplicată dela 1 Ianuarie 1930) și în deosebi nouile coduri penale « Carol II » au completat funcțiunea penitenciarului propriu zis, prin crearea unei serii întregi de *instituțiuni de siguranță*, menite să asigure apărarea socială.

Penitenciarul își are astfel bine fixat rolul său de importanță fundamentală în represiunea penală; el nu mai rămâne o instituțiune aparte ca în trecut, ci a devenit o verigă din lanțul pe care îl constitue diferitele faze ale procesului penal, având înaintea lui instrucția și judecarea, și după el, reintegrarea liberatului în vieața socială, prin reabilitare.

PENITENCIARELE

Penitenciarele sunt instituții de Stat destinate executării pedepselor privative de libertate. Fiecare din ele funcționează sub conducerea unei *comisiuni de supraveghere* având ca președinte, un magistrat. Executarea sentinței se face, prin urmare, sub privirea directă a celui care a pronunțat-o, el putând urmări efectele ei, și putând interveni pentru a-i imprima modificări în timpul executării, în raport cu evoluțiunea celui în cauză.

Categoriile de penitenciare. Penitenciarele sunt împărțite după gravitatea și durata pedepselor în *penitenciare de drept comun : a)* de muncă silnică; *b)* de temniță grea; *c)* de închisoare corecțională și polițienească, și *penitenciare politice*, având trei secțiuni, după gradul de detențiune: *a)* grea, *b)* riguroasă, *c)* simplă.

Femeile execută pedepsele de mai sus, în penitenciare speciale pentru femei, având cartiere separate pentru pedepsele de drept comun și cele politice; fiecare dintre acestea împărțite, la rândul lor, în secțiuni pentru diferitele pedepse mai sus menționate, iar în lipsa acestora, în penitenciare pentru bărbați, în secțiuni complet separate.

Minorii își execută pedepsele în institutele de corecție cari sunt deosebite pentru fiecare sex și care au cartiere separate pentru închisoarea corecțională și pentru detențiunea simplă.

In fiecare dintre aceste stabilimente, regimul de executare este deosebit, el fiind mai aspru sau mai ușor după cum îl arată însuși numele [1]).

Progresivitatea regimului. Executarea pedepsei nu este dela început și până la sfârșit aceeași, oricare ar fi felul condamnării, ci ea este supusă la modificări în sensul ameliorării condițiunilor de executare și a pregătirii treptate pentru reluarea vieții libere.

Această progresiune în aplicarea regimului este impusă, în prima parte a executării pedepsei, de lege și are un caracter general, adică primele etape ale acestui regim, fixate de lege, urmează să fie aplicate în mod obligatoriu după anumite perioade de timp pentru toți condamnații, fără excepțiune, de către administrațiunea penitenciară. Pentru celelalte etape ale regimului progresiv, legea autoriză aplicarea lor, dar numai în mod individual, la acei deținuți cari dau temeinice probe de îndreptare, prin îndemn la muncă și bună purtare. Aceasta nu înseamnă însă că aplicarea acestor etape finale ale regimului progresiv nu este mai puțin obligatorie, în cazurile în care se constată realizarea condițiilor cerute de lege pentru aplicarea lor.

Regimul progresiv permițând trecerea dela regimul cel mai aspru, spre exemplu dela muncă silnică pe timp nemărginit, până la liberarea înainte de sfârșitul pedepsei, trecând rând pe rând prin toate celelalte regimuri intermediare către această libertate, constitue un foarte puternic imbold pentru îndreptarea deținuților.

---

[1]) Pedepsele de drept comun se execută:

a) In penitenciarul *Ocnele Mari*, pentru condamnații la muncă silnică.

b) In penitenciarul *Aiud*, pentru condamnații la muncă silnică și, în secțiune separată, pentru condamnații la temniță grea dela 3—20 ani.

c) In penitenciarul *Doftana*, în secție separată, pentru condamnații la temniță grea dela 3—20 ani inclusiv.

d) In penitenciarele *Mărgineni* (Prahova) și *Brașov*, secție separată, pentru condamnații la temniță grea până la 10 ani inclusiv.

e) In penitenciarele de închisoare corecțională: *Bacău Bălți, Bârlad, Bazargic, Bistrița, Botoșani, Cahul, Caracal C.-Lung* (Bucovina) *C.-Lung* (Muscel), *Constanța, Dorohoi, Dumbrăveni, Făgăraș, Fălticeni, Hotin, Iași, Miercurea Ciuc, Odorhei, Oravița, Piatra-Neamț, Pitești, Rădăuți, Roman, Sft. Gheorghe, Sighișoara, Silistra, Slatina, Storojineț, Tg.-Jiu, Turda, Turnu-Severin* și *Vaslui*, pentru condamnații la închisoare corecțională până la 6 luni inclusiv.

f) In penitenciarele de închisoare corecțională: *Alba Iulia, Brăila, Buzău, Călărași, Giurgiu, Ploești, Târgoviște* și *Tecuci*, pentru condamnații la închisoare corecțională până la un an inclusiv.

g) In penitenciarele de închisoare corecțională: *Arad, Cetatea-Albă, Cluj, Dej, Deva, Huși, Ismail, Lugoj, Orhei, R.-Sărat, R.-Vâlcea, Sibiu, Sighet, Soroca, Tg.-Mureș, Tighina, Timișoara, Tulcea, Tr.-Măgurele* și *Zalău*, pentru condamnații la închisoare corecțională până la 2 ani inclusiv.

h) In penitenciarele de închisoare corecțională: *Focșani* și *Văcărești*, pentru condamnații la închisoare corecțională până la 5 ani inclusiv.

i) In penitenciarele de închisoare corecțională: *Brașov, Caransebeș, Cernăuți, Chișinău, Craiova, Doftana* (în secție separată), *Galați, Oradea, Satu-Mare* și *Suceava*, pentru condamnații la închisoare corecțională până la 12 ani inclusiv.

In aceste penitenciare de închisoare corecțională se execută, în secțiuni complet separate, și închisoarea polițienească, precum și detențiunea preventivă.

Femeile execută toate categoriile de pedepse în secțiuni complet separate la penitenciarul *Mislea (Prahova)* și la penitenciarul de închisoare corecțională *Dumbrăveni*.

Condamnatele majore, minore și minorii execută închisoarea polițienească, detențiunea preventivă și condamnațiunea până la 3 luni inclusiv, în secțiuni complet separate la penitenciarele de închisoare corecțională prevăzute mai sus.

Pedepsele politice se execută în secțiuni complet separate la institutul special *Doftana*.

Femeile condamnate la pedepse politice, le execută în secțiuni complet separate, la penitenciarul de închisoare corecțională *Dumbrăveni*.

Iată ce însemnează acest regim progresiv în fiecare din etapele ce el comportă și pentru fiecare dintre pedepsele mai sus enunțate:

1. *Faza de izolare individuală.* In executarea muncii silnice, condamnatul este ținut la început izolat individual, dela 1—2 ani, după cum este vorba de o condamnare de 5, 10, 25 ani sau pe vieață.

La începutul executării pedepsei de temniță grea, condamnatul este supus izolării individuale dela 8 luni până la 1 an; în pedeapsa corecțională, faza de izolare nu se aplică decât celor cu pedepse mai mari de 6 luni, și cuprinde o pătrime din pedeapsă, neputând depăși 4 luni pentru cei cu pedepse corecționale până la doi ani, și nici mai mult de un an pentru cei cu pedepse mai mari de 2 ani.

Pentru recidiviști, faza de izolare individuală poate să dureze până la 3 ani.

In toate cazurile, această izolare poate fi întreruptă când starea sănătății condamnatului este serios amenințată [1]).

2. *Faza de tratament în comun.* După faza de izolare individuală, condamnații sunt ținuți în comun în timpul zilei, iar noaptea pe cât posibil sunt izolați individual.

Toți deținuții, afară de cei cu pedepse corecționale până la 6 luni și de cei cu pedepse polițienești, trec în mod obligatoriu, prin aceste două faze ale regimului progresiv.

Cei cari dau dovezi continue de îndreptare, sunt trecuți prin încă alte două etape:

3. *Colonia penitenciară sau penitenciarul transitoriu.* Această instituțiune este concepută sub două aspecte: *a)* colonie industrială și *b)* colonie agricolă. Și într'un caz și în altul, condamnatul care a meritat să fie trecut în colonie, trebue să muncească. Sunt scutiți dela această obligațiune numai cei pentru cari instanța a prevăzut lucrul acesta în însăși sentința de condamnare.

Condamnații politici pot fi trecuți în aceleași condițiuni în colonie, ca și condamnații de drept comun, dar ei sunt ținuți într'o secțiune cu totul separată [2]).

Numai pentru minori, întrucât tratamentul lor în general este mai blând, am putea spune că dela început chiar, exceptând pe cei cu închisoare corecțională, cari trebue să fie ținuți mai întâi în izolare celulară individuală, toți ceilalți sunt tratați după un regim asemănător celui de colonie.

Deținerea în colonie poate dura până la împlinirea termenului de liberare. Legea prevede însă că, după perioada de colonie, cei cari continuă să dea și mai departe dovezi de îndreptare pot să fie puși în libertate condițională.

[1]) Internații și condamnații de orice categorie penală, majori și minori, bolnavi de tuberculoză în stare de contagiune, își execută pedepsele în secțiuni complet separate în *Penitenciarul Casa de Sănătate Tg.-Ocna.*

[2]) Colonii agricole, se află pe lângă penitenciarele *Aiud (Vinț și Teiuș), Arad, Lugoj, Oradea, Satu Mare* și *Cluj.* Colonii industriale se află pe lângă penitenciarele *Aiud, Brașov, Cernăuți, Craiova, Galați, Mărgineni, Oradea, Sibiu* și *Văcărești.*

Pentru femei se află o colonie agricolă și industrială pe lângă penitenciarul *Mislea.*

Libertatea condițională. Timpul de liberare condițională este fixat de legea penală în raport cu felul și durata pedepsei. Pentru condamnatul la muncă silnică pe vieață, această liberare nu poate fi acordată decât după executarea a 15 ani în primele două faze și 5 ani în colonie; pentru cel condamnat la muncă silnică pe timp mărginit, după executarea a $3/4$ din totalul pedepsei. După același termen, se poate acorda liberarea condițională celor cu temniță grea și celor cu pedeapsă corecțională.

In tot timpul de libertate condițională, condamnatul este supraveghiat și, bine înțeles, dacă contravine condițiunilor stabilite, beneficiul acestei liberări îi este retras, urmând să-și completeze în închisoare partea de pedeapsă ce-i rămâne de executat; ținându-se seamă că timpul petrecut în libertate condițională i se socotește ca executare de pedeapsă.

Izolarea celulară individuală care constitue, cum am spus, prima fază de executare a pedepselor, izolare care nu depășește maximum de 2 ani în general și de 3 ani pentru recidiviști, nu este absolută. Izolatul primește zilnic vizita factorilor administrativi, mai ales a celor cu rol educativ moralizator, ba ceva mai mult, el părăsește celula sa pentru a lua parte la lecțiunile ce se predau în comun în școală, pentru a lua parte la serviciul religios, pentru a primi vizitele la care are dreptul. Această izolare nu poate avea în nici un caz inconvenientele de care a fost, pe drept cuvânt, învinovățită, când din cauza formei absolute în care a fost aplicată, a putut provoca grave turburări mintale, tulburări cunoscute sub numele de *psihoza de închisoare.*

Așa cum se aplică azi, acest regim are mai mult un caracter de izolare morală sub tăcere, el neîntrerupând contactul cu vieața, dar evitând în schimb influențele cari ar putea împiedeca reculegerea morală și liniștea necesară acestei reculegeri.

INSTITUTELE DE SIGURANȚĂ

Sunt stabilimente destinate internării celor cari, din cauza stării lor mintale, a anormalității lor, a înclinării lor spre delicvență sau a inadaptabilității lor în genere, din orice cauză ar proveni aceasta, constituesc un pericol pentru siguranța persoanelor sau ordinei publice.

Măsurile de siguranță au rolul să completeze pedepsele sau chiar să le înlocuiască, atunci când ele nu au rațiunea de a fi aplicate, cum e în cazul alienaților cari făptuesc crime sau delicte, și cari — e lucru lesne de înțeles — nu pot să fie supuși la pedeapsă, ei nefiind responsabili.

Institutele de siguranță sunt următoarele:

I. *Ospiciul pentru infractorii alienați.* Este destinat internării învinuiților sau condamnaților cari fiind periculoși siguranței persoanelor sau ordinei publice, sau chiar lor înșiși, trebuesc ținuți în de aproape supraveghere și tratament. Tot în acest ospiciu sunt internați și cei scoși de sub urmărire pentru cauză de alienațiune [1]).

[1]) Secții de ospiciu pentru infractorii alienați, majori și minori, bărbați și femei, în stare cronică, se află la peni-

Internarea se face prin sentință dată de instanța penală. Durata internării este nelimitată, ea fiind condiționată de două lucruri: vindecarea și lipsa de pericol pe care o prezintă internatul. Liberarea din acest institut este acordată în urma intervenţiunii parchetului, a medicului conducător al ospiciului sau tutorelui celui internat, către instanța penală, pentru ca aceasta să dea o sentință de liberare.

II. *Anexele psihiatrice.* E locul să notăm aci că penitenciarele dispun de mici infirmerii sau uneori simple încăperi anume destinate îngrijirii celor cu tulburări mintale trecătoare.

Rolul acestor anexe psihiatrice a fost cu deosebire apreciat în izolarea și tratamentul celor cari prezintă șocuri de turburări mintale, cari nu sunt așa de rare, mai ales la începutul încarcerării, tentative de sinucidere, stări confuzive, etc. Nu mai puțin, rolul lor a fost dovedit în liniștirea mediilor penitenciare, prin izolarea și tratarea celor turbulenți în disciplina penitenciară, a psihopaților în special, a temperamentelor excitate, impulsivilor, debililor mintali cari sunt de multe ori obiectul de batjocură a celorlalți deținuți.

Tot în anexa psihiatrică sunt ținuți în observație cei suspecți pentru simularea de turburări mintale.

In fine, tot în anexă, în mod izolat și sub strictă observațiune, sunt ținuți învinuiții, când Justiția bănuește că faptul pentru care ei sunt încriminați, ar fi datorit unei stări de alienațiune mintală.

In asemenea cazuri, Justiția are însă întreaga latitudine să dispună internarea provizorie într'o secție specială de observație, funcționând pe lângă ospiciul pentru infractorii alienați. Astfel că oricare ar fi modalitatea de observație a acestor învinuiți, judecarea lor se face în mod satisfăcător, magistrații având, pentru a se pronunța în cazul lor, pe lângă celelalte date rezultate din cercetările lor, actul medico-legal elaborat de Comisia Psihiatrică.

III. *Azilul pentru infractorii cu anormalități.* In acest institut sunt internați toți așa zișii semiresponsabili, micii mintali, desechilibrații, pasionalii, toți cei considerați, într'un cuvânt, la frontiera nebuniei, cari constituesc un mare contingent din totalul infractorilor.

Acest institut pune capăt dilemei în care se afla apărarea socială față de infractorii cu anormalități constatate, când Justiția, trebuind să țină pe de o parte seama de starea lor, le acorda circumstanțe ușurătoare și deci o pedeapsă mai scurtă, iar pe de altă parte, apărarea socială se găsea amenințată din cauză că acești infractori, tocmai din cauza anormalității lor, erau predispuși să recidiveze.

Cu îngrădirea și controlul ce Justiția îl face liberării din acest institut, alcoolicul cu caracter alterat, cu iritabilitate patologică, care trage cu pistolul în semenul său, nu mai poate fi liberat după două săptămâni, spre exemplu, din ospiciu, așa cum se practica în trecut, când medicul spitalului, singur suveran, găsea că deoarece fostul pacient-criminal s'a liniștit, putea fi lăsat în libertate; ci, cu măsurile actuale, el va trebui să fie internat ani de zile, pentru ca facultățile sale intelectuale și morale, roase un timp îndelungat de toxice, să-și recapete o funcționare cât mai satisfăcătoare, dacă lucrul acesta mai este posibil.

Tratamentul în azilul pentru infractorii cu anormalități este mai mult medical, aplicându-se acestor infractori un regim de blândețe în toate privințele și fiind deprinși, în limitele posibilității, cu o muncă corespunzătoare stării lor.

Din faptul că, întocmai ca și infractorii alienați, acești infractori nu primesc pentru munca efectuată o răsplată materială anumită, ci numai premii, rezultă că ei nu sunt socotiți capabili să muncească într'o astfel de măsură ca produsul lor să poată constitui ceva sigur din punct de vedere al rentabilității [1])

IV. *Institutul special pentru infractorii din obicei* completează pedeapsa pentru infractorii cari, prin numărul și genul infracțiunilor de drept comun săvîrșite, fac dovada unei persistente inclinațiuni criminale, adică izvorând din însăși structura lor constituțională.

Internarea în acest institut se face dela 2—10 ani [2]).

Infractorii din obiceiu sunt tocmai aceia cari, contrariu celor cu anormalități, merită agravarea pedepsei, iar nu circumstanțe ușurătoare.

V. *Colonia pentru vagabonzi* este destinată internării, pe timp dela 2—10 ani, a celor condamnați a doua oară pentru delictul de vagabondaj sau cerșetorie. Internații în acest fel de colonii sunt obligați să învețe o meserie, grație căreia să-și poată asigura existența după liberare.

Ca și în celelalte cazuri, este de observat că atât durata pedepsei pentru delictul de vagabondaj sau cerșetorie, cât și durata internării vor fi sporite pentru cei vinovați de recidivă.

VI. *Institutul de corecție* este destinat executării pedepselor de către minori.

Internații din institutul de corecție sunt obligați să muncească, pe cât posibil, după un program asemănător celor din școalele de meserii ale Statului; iar internatele, după un program asemănător celor din școalele profesionale și de menaj.

Institutul de corecție cuprinde două secțiuni deosebite: una pentru închisoarea corecțională și alta pentru simpla detențiune [3]).

Regimul închisorii corecționale din institutul de corecție are aceleași faze obligatorii de progresivitate ca și pentru majori: adică o primă fază de izolare celulară individuală, care poate dura dela o lună până la un an, avându-se în vedere gravitatea infracțiunii și vârsta minorului; apoi faza de tratament în comun, în timpul căreia minorii sunt ținuți ziua îm-

tenciarul *Sighet*. Secții de ospiciu pentru alienații majori și minori, bărbați și femei, în stare acută, precum și pentru cei în detențiunea preventivă, se află în *Pavilionul de pe lângă Spitalul de Boale Mintale din București*.

[1]) Secțiuni complet separate de azil, pentru infractorii majori și minori cu anormalități psihice sau fizice, se află pe lângă penitenciarul *Alba Iulia* și penitenciarul *Mislea*, (pentru femei majore și minore).

[2]) *Institutul special Doftana* are o secțiune pentru infractorii din obicei, bărbați și majori. Pentru femei, secțiune complet separată se află la penitenciarul *Mislea*.

[3]) Institute de corecție se află la *Cluj*, cu două secțiuni: pentru minori și pentru minore.

preună, iar noaptea sunt separaţi pe cât posibil în mod individual.

Regimul detenţiunii simple în institutul corector, este mai îndulcit decât cel pentru minorii condamnaţi la închisoarea corecţională. Astfel, dela început ei sunt ţinuţi în comun şi numai noaptea sunt separaţi individual.

Minorii din institutele de corecţie pot obţine liberarea condiţională în aceleaşi condiţiuni ca şi majorii, ei fiind încredinţaţi în acest caz persoanelor de încredere, tutori, patroni, societăţi de patronaj, etc., cari au îndatorirea să informeze tot timpul comisia de supraveghere a Institutului, de modul comportării minorului liberat condiţional.

Ceva mai mult însă, minorul poate beneficia de o sentinţă în care să se prevadă liberarea sa condiţională după executarea a 2/3 din pedeapsă. Dar se poate ca în schimb sentinţa de condamnare să prevadă că, după executarea pedepsei, minorul să fie internat într'un institut de educaţie corectivă.

VII. *Institutul de educaţie corectivă.* In acest institut sunt internate următoarele categorii de minori:

A. Minorii *neinfractori* aflaţi în pericol moral;

B. Minorii *infractori*: *a)* copiii şi adolescenţii lipsiţi de discernământ, *b)* adolescenţii cu discernământ cari, săvârşind o infracţiune, se găsesc în stare de decădere morală şi *c)* adolescenţii proveniţi dintr'un institut de corecţie cari, prin sentinţa de condamnare, pe lângă pedeapsa la care au fost supuşi, sunt internaţi în institutul de educaţie corectivă, ca măsură de siguranţă [1]).

Ei sunt repartizaţi în grupuri omogene de tratament, grupuri cari sunt conduse de câte un supraveghetor, în mod permanent.

Tratamentul în institutul de educaţie corectivă este astfel orânduit încât latura educaţiei morale şi profesionale să ocupe un loc precumpănitor.

Minorii notaţi bine primesc ca semn distinctiv o bandă colorată galben pe care o poartă în jurul braţului, iar cei notaţi foarte bine, o bandă de coloare albastră.

Minorii cari timp de un an dela internarea lor în institutul de educaţie corectivă au dat probe constante de îndreptare, menţinându-se clasificaţi foarte bine, pot fi puşi direct de către comisia de supraveghere în libertate de încercare.

ANTROPOLOGIA PENITENCIARĂ

Pentru ca pedeapsa să ajungă la rezultatul urmărit trebue ca, în fiecare caz, să fie precizată cât mai deaproape sursa criminalităţii, factorii ei favorizanţi.

Numai cercetarea personalităţii va permite deosebirea unui recidivist ocazional de un recidivist pervers, cu tendinţă constituţională spre criminalitate, va permite deosebirea între un pervers care obţine tot timpul la învăţământ note maxime, de un ocazional care nu reuşeşte să obţină decât notări mediocre, va permite deosebirea între perversul care ştie să ocolească toate dificultăţile şi poate să înşele buna credinţă a unui conducător neavertisat, printr'o purtare excepţională în tot timpul executării pedepsei, de un ocazional cu fond sufletesc onest, care din cauza felului cum înţelege demnitatea, sau din cauza temperamentului său mai retras, nu reuşeşte să se facă apreciat de administraţiune.

Laboratoarele de antropologie penitenciară. Definirea personalităţii deţinuţilor se face graţie laboratoarelor de antropologie penitenciară, unde ei sunt cercetaţi din punct de vedere psihologic, fiziologic, fizic şi psiho-biologic. Observaţiunile medicului antropolog se extind chiar şi asupra manifestărilor şi reacţiunilor bioseriale ale deţinutului a cărui comportare e urmărită şi dincolo de pereţii laboratorului, în mediile penitenciare.

In laboratorul de antropologie se cercetează desvoltarea, tipul de structură corporală a deţinutului; se cercetează umorile, funcţiunile viscerale, nervoase şi glandulare; se determină valoarea facultăţilor intelectuale ale deţinutului, profilul său mintal; se determină calitatea reacţiunilor sale de sensibilitate generală şi specială, ale sentimentelor, afectivităţii sale, se precizează aptitudinea şi capacitatea profesională; se face verificarea aptitudinii profesionale a celor cari au practicat o meserie sau au avut o ocupaţie, ori cari au schimbat mai multe meserii sau ocupaţii, dându-li-se o orientare conformă cu dispoziţiunile naturale constatate; în fine, graţie cercetărilor antropologice, se dau indicaţiuni în vederea aplicării tratamentului penitenciar, corespunzător fiecărui caz, societăţilor de patronaj sau celor interesaţi de modul cum se poate face reclasarea socială, şi până la ce grad anume, în cazul când această reclasare e posibilă, iar în cazul când Justiţia are nevoie să cunoască personalitatea fostului infractor, pentru acordarea reabilitării sau pentru aplicarea unei sentinţe mai potrivite, informaţiunile date de laboratorul antropologic sunt de un real folos pentru edificarea ei.

Toate observaţiile privind personalitatea infractorului sunt consemnate de medic în carnetul sau dosarul antropologic.

Dosarul sau carnetul antropologic este destinat să înregistreze în mod metodic toate datele asupra trecutului criminal şi social al infractorului, asupra modului cum a săvârşit infracţiunea sau infracţiunile, toate observaţiile şi rezultatul cercetărilor practice în cursul examinărilor, menţiunile obţinute de deţinut din modul cum el se comportă în timpul executării pedepsei, cum şi indicaţiunile rezultând la capătul acestor cercetări aşa cum acestea au fost precizate mai sus.

Inspectoratul antropologic cu misiunea de a veghea la îndeplinirea în toată ţara a prescripţiunilor de antropologie penitenciară a fost creat prin legea de organizare a Ministerului Justiţiei din 14 Noemvrie 1935.

dr. n. i.

[1]) Institute de educaţie corectivă se află la *Gherla* şi la *Cluj*.

VII

LEGISLAŢIA CIVILĂ

IZVOARELE DREPTULUI CIVIL

PÂNĂ LA CODUL CIVIL

Dreptul civil al poporului român s'a manifestat, ca şi la alte popoare, mai întâi sub forma dreptului nescris, a dreptului cutumiar, norme repetate continuu şi îndelungat şi care au căpătat putere obligatorie. Termenul întrebuinţat pentru această formă de drept a fost în special *obiceiul pământului*. S'a mai întrebuinţat şi termenul de lege, pravilă, uneori şi de datină, deşi acesta este mai larg pentru noţiunea de drept nescris.

Obiceiul pământului cuprindea toate formele de drept, public şi privat, cu toate subîmpărţirile lor.

El s'a transmis din generaţie în generaţie, prin tradiţie, chiar până în zilele noastre. Şi astăzi, la ţară, se descoperă urmele lui în sufletul poporului. Deseori auzi oameni bătrâni spunând: « aşa s'a făcut după obiceiu, aşa e legea veche, aşa s'a pomenit, aşa e datina ».

Cu vremea, obiceiul a fost cuprins şi în acte scrise. Il găsim în hrisoavele domneşti, în care erau întărite mai ales drepturile proprietarilor de pământ, în actele altor dregători, în hotărîrile date în felurite pricini, în actele particularilor. Multe din acestea se află în arhivele publice, dar poate şi mai multe sunt încă la particulari.

Mai târziu obiceiul a fost cuprins şi în legile scrise.

Obiceiul pământului prezintă o însemnătate deosebită pentru dreptul civil, nu numai pentrucă, până târziu, a fost singura formă de drept ci şi pentrucă rânduelile lui cuprindeau tot ceea ce intră azi în dreptul civil, cu privire la persoane, bunuri, raporturile dintre ele, etc.

Această formă de drept nu numai că a existat, dar a şi avut — chiar până azi — putere obligatorie, deşi într'un câmp de aplicare mult mai redus decât altădată.

El a continuat să aibă o întinsă aplicare şi după ce au fost întocmite legi scrise. Acestea n'au fost cunoscute şi înţelese, mult timp, decât de puţine persoane, mai luminate, şi întrebuinţate probabil numai de înalţii dregători. Mulţimea de jos, mai vârtos dela sate, a trăit şi s'a condus, veacuri şi veacuri, numai după vechiul obiceiu. Dar, afară de aceasta, — chiar legile scrise —, care de altminteri cuprindeau şi ele norme din obiceiu — au păstrat acestuia puterea sa, fie ca izvor principal, fie ca izvor subsidiar de drept. In manualul de legi al lui Donici, dela începutul sec. XIX se prevede expres: « ca o pravilă se păzeşte şi obiceiul vechi al unei ţări, însă aprobăluit » [1]. Legiuirea Calimach cuprinde regula: « Drept aceea, dacă în codicele acestea nu s'ar afla o lege potrivită la pricina înfăţişată, atuncea se cuvine a se urma pământescului obiceiu, carele, în curgere de mulţi ani de obşte păzindu-se şi întru judecători cercetându-se, s'a întărit şi cu chipul acesta a dobândit putere legiuită » [2].

Aceste dispoziţii nu reprezentau ceva izolat ci concepţia generală despre puterea obiceiului ca izvor de drept. In perioada care a urmat după întocmirea acestor monumente legislative întâlnim destule urme de aplicarea normelor din obiceiul pământului, fie în actele publice fie în cele particulare.

Obiceiul pământului a cârmuit, într'o vreme, tot neamul românesc. El este acel *jus valonicum*, menţionat în documentele străine. In urma cuceririi ţinuturilor noastre de peste Carpaţi, regulile de drept public care erau cuprinse în acest obiceiu au suferit schimbări impuse de cuceritor. Cele de drept privat au rămas şi au cârmuit multă vreme populaţia românească, răspândită prin adâncul văilor, pe sub poalele pădurilor şi pe întinsul câmpiilor, pe care — în ciuda tuturor teoriilor — nu le-a părăsit. Mai mult încă; normele juridice româneşti au influenţat de sigur dreptul obişnuelnic maghiar, în care cercetările serioase pe care le aşteptăm ar dovedi necontestat contribuţia noastră la formarea acelui drept şi măsura ei.

In *Bucovina*, care a trăit din punct de vedere al legislaţiei civile până la codul austriac din 1812, sub dreptul românesc, obiceiul şi-a avut valoarea şi aplicarea sa ca şi în Moldova, până la acea dată.

In *Basarabia*, deşi nemenţionat expres între legile locale lăsate în vigoare de către Ruşi, totuşi obiceiul a fost admis, în mod necontestat, între izvoarele de drept şi a fost aplicat într'o largă măsură, până la unificarea legislativă dela 1 Iunie 1928.

Cu toată marea lui însemnătate acest drept nescris nu este cunoscut destul de bine. Noi cunoaştem unele din rânduelile lui şi facem uneori greşeala de a crede că aceasta este tot şi de aci concluzii greşite. In

---

[1] Cap. I, paragr. 11.

[2] Paragr. 13.

realitate n'avem nici măcar o reconstituire cu caracter general. Această adunare și reconstituire ar fi trebuit neapărat făcută după introducerea noilor legi la 1864—1865. Lucrarea, neglijată atâta timp, s'ar mai putea face și azi, cu mai multă greutate și cu rezultate mai puțin exacte, dar ea reclamă oameni foarte bine pregătiți, și cari să știe în deosebi să aleagă din bogatul material aflat în popor ceea ce este cu adevărat urmă din dreptul vechiului obiceiu și ceea ce se datorește altor înrâuriri și mai cu seamă dreptului în vigoare.

Cu privire la *origina obiceiului pământului* s'au emis diverse păreri, în care — afară de originea romană, tracă — s'a vorbit de origine sau în tot cazul de o puternică influență slavă, germană, în timpul din urmă chiar maghiară. S'a adus ca argument — de pildă — pentru originea slavă și cuvântul obiceiu, care este slav, argument asupra slăbiciunei căruia nu mai este nevoie să stăruim

Un răspuns științific nu se poate da, cu toată preciziunea, asupra originei și a diverselor influențe decât numai după ce se va cunoaște deplin vechiul nostru drept nescris, după ce va fi adunat, reconstituit; numai atunci se va putea face comparație cu dreptul altor popoare spre a putea trage concluzii exacte.

Din ceea ce cunoaștem până acum reiese însă că, oricâte influențe străine s'ar fi exercitat asupra lui, dreptul nostru cutumiar are nu numai temelie romană — în care au fost cuprinse poate și urme trace — dar s'a și desvoltat în spirit roman și grecoroman încât *în totalitatea lui predomină romanitatea.*

*

Cu timpul s'au simțit și la noi neajunsurile dreptului cutumiar: imprecizie, variație din regiune la regiune, necunoaștere de cei mulți, etc. De aci nevoia de legi scrise, care —însă — au apărut târziu.

MATEI BASARAB
DOMN AL ȚĂRII-ROMÂNEȘTI 1632—54
După fresca din mânăstirea Polovraci
Din « Portretele Domnilor Români » de *N. Iorga*

S'a afirmat că ar fi existat o pravilă, scrisă la începutul sec. XV-lea, numită *Pravila lui Alexandru cel Bun*. Acesta, când a primit stema dela împăratul din Constantinopol, ar fi luat și legile împărătești, Basilicalele și spicuind din acele tomuri mari ar fi întocmit o lege, în care s'a scris ceea ce trebuia pentru nevoile vremii lui. Cred că această părere nu poate fi primită. Independent de alte considerațiuni, mai amănunțite care nu pot fi expuse aci, n'avem nici o probă sigură despre existența acestei pravile. Și ar fi fost imposibil să nu se fi pomenit despre ea în documentele urmașilor lui Alexandru cel Bun, în special în cele rămase dela Ștefan cel Mare sau să nu se fi menționat în actele judecătorești de mai târziu. Autoritatea lui D. Cantemir — izvorul principal al acestei afirmații — nu este indiscutabilă fiindcă el face și alte greșeli. De altfel este greu de crezut că, — în împrejurările de atunci —, când Domnul Moldovei care avea alte griji mai mari, impuse de apărarea și întărirea Statului și când obiceiul era îndestulător pentru viața juridică a poporului, să fi întocmit o pravilă, de care apoi n'a mai amintit nimeni până peste 3 veacuri.

De aceea este bine să nu mai stăruim în această părere, câtă vreme nu vom avea dovezi neîndoelnice despre acea pravilă.

A trebuit să mai treacă mult timp până să avem legi scrise.

Dreptul civil scris este constatat de abia la jumătatea secolului XVII.

La 1646 apare în Moldova pravila lui Vasile Lupu intitulată: « *Cartea românească de învățătură* » iar la 1652 apare în Țara Românească, pravila lui Matei Basarab întitulată: « *Indreptarea legii* ». Aceste pravile cuprind în mare parte rândueli de drept civil, lângă care se află și altele de drept penal sau de altfel. In special cuprind dispozițiuni referitoare la căsătorie, zestre, divorț, mai puține despre obligațiuni, garanții, etc.

Multe din dispoziții sunt destul de bune; unele par azi foarte aspre dar ele erau potrivite cu ideile timpului. Cele două pravile au nu numai mare asemănare între ele dar uneori chiar identitate. Aceasta se datorește faptului că pravila muntenească este luată într'o bună parte din cea moldovenească.

In privința originei lor astăzi este dovedit că au avut ca izvor principal opera romanistului italian, Prosper Farrinaceus, cunoscută în deosebi în Moldova prin învățătura și raporturile culturale cu Polonia.

Aceste pravile au avut, de sigur, aplicare dar în cercul restrâns al celor mai învățați și probabil prea puțin în lumea celor mulți și mai vârtos a satelor. Acolo, în deosebi, și chiar sus, alături de legea scrisă, a continuat să se aplice dreptul nescris, obiceiul pământului.

In a 2-a jumătate a sec. XVII-lea, după apariția celor 2 pravile începe a se simți influența Apusului, influență care se constată, în chip neîndoios, și pe terenul juridic în secolul următor. Acest secol ne înfățișează mai multe hrisoave domnești, prin care sunt reglementate, felurite materii de drept public și privat. Unele ar putea fi asemănate — în mic — cu Ordonanțele regilor Franței date cu același scop și care au servit mai târziu pentru întocmirea codurilor. Dintre ele menționăm hrisoave referitoare la testamente, la preemțiune, etc.

O mențiune specială merită *Sobornicescul hrisov* al lui Alexandru Mavrocordat, întocmit în Moldova la 1785; el cuprinde dispozițiuni referitoare la danii, schimburi, vânzări și la țigani.

In epoca Fanarioților s'au făcut și diverse proiecte de legi, care n'au ajuns să capete forma definitivă.

In acest timp la 1780 s'a alcătuit, în grecește, în Țara Românească o mică pravilă, un mic cod, cunoscut sub numele de: « *Pravilnicească condică* », a lui Alexandru Ipsilante. Ea conține un număr redus de texte, mai toate de natură civilă, și câteva privitoare la organizarea judecătorească și din materia penală. Traducerea în românește s'a făcut de abia la 1841 de către C. Buriloiu.

VASILE LUPU DOMNUL MOLDOVEI, 1634—1653

Alături de aceste izvoare au fost întrebuințate monumentele de drept roman și bizantin dar în special Basilicalele și mai cu seamă *Manualul lui Armenopol*. Poate că au fost întrebuințate de câțiva și mai înainte, dar folosirea lor pe o scară mai întinsă a început în sec. al XVIII-lea.

Dorința de a se înzestra țările cu legi scrise și mai potrivite stărilor lor devenea tot mai puternică. Din porunca lui Alexandru C. Moruzi, Domnul Moldovei, s'a tradus la 1804 Manualul lui Armenopol de către Toma Carra.

Acest Domn a însărcinat tot pe Carra să facă un cod civil și penal. Lucrarea avea să cuprindă o parte *despre persoane*, a doua *despre lucruri* și a treia *despre vinovății*. Carra a întocmit în grecește numai partea despre persoane și a murit în 1806.

*

In secolul XIX progresul devine tot mai mare pe terenul juridic și în deosebi în domeniul Dreptului civil.

Un învățat în ale Dreptului, un adevărat jurisconsult, *Andronache Donici*, ajutat, poate îndemnat de Mitropolitul Veniam Costache, a făcut în românește o carte de legi, apărută la 1814, cu titlul: « *Adunare cuprinzătoare în scurt de pravilele cărților împărătești spre înlesnire celor ce se îndeletnicesc întru învățătura lor, cu trimitere către carte, titlu și capul împărăteștilor pravili* ». Cunoscută sub numele de *Manualul lui Donici*, ea cuprinde aproape numai reguli de Drept civil și este un adevărat cod civil. Ea nu este un simplu rezumat al Basilicalelor — cum se repetă deseori — ci o lucrare originală, care este luată din dreptul roman și grecoroman — trimiterile autorului înlătură orice discuție — și este de o mare valoare atât pentru știință, cât și pentru practică. Planul original, metoda, alegerea și redactarea dispozițiilor, îndreptățesc o foarte bună apreciere a acestei opere românești. Ea merită cu atât mai mult interes cu cât și-a avut întinsă aplicare în Basarabia, unde a fost o adevărată lege civilă, recunoscută și de către stăpânirea rusească, unde era « busola judecătorilor » și unde mai este întrebuințată și astăzi pentru litigiile anterioare unificării dela 1 Iunie 1928.

In curând dreptul civil a dobândit 2 monumente foarte importante.

In *Moldova*, învățatul domn Scarlat Calimach, ajutat de sasul Christian Flechtenmacher, Anania Cuzanos, Andronache Donici și alții, a izbutit să întocmească *legiuirea Calimach (Codică țivilă sau politicească a Prințipatului Moldovii)*, promulgată la 1 Iunie 1817 și pusă în aplicare la 1 Septemvrie 1817.

Scrisă în grecește, tradusă târziu, pe la sfârșitul anului 1831 și tipărită în românește de abia în 1833, această legiuire este fără îndoială cea mai de seamă lege civilă din trecutul nostru.

ALEXANDRU IPSILANTI, DOMN AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI (1774—1782 ŞI 1796—1797) ŞI AL MOLDOVEI (1786—1788)

Valoarea ei este necontestată. Trimisă şi Universităţii din Oxford, ea a fost recomandată Grecilor, de către Zachariae von Licsenhol s'o adopte ca lege a Statului lor, a fost şi este foarte bine apreciată şi de străini.

Părerea susţinută în ultimele decenii că este o simplă copie a codului austriac este fără temeiu. Cercetările, bazate pe izvoare — demne de crezare — şi pe compararea textelor duc la concluzia, conformă cu hrisovul de promulgare, că a avut ca izvoare dreptul roman, greco-roman în special Basilicalele, părţi din dreptul anterior al ţării şi oarecari dispoziţii din legile europene mai noui.

Asemănarea cu codul austriac, în privinţa planului şi în multe părţi a redacţiei — ceea ce a contribuit la ivirea acelei păreri — se explică prin faptul că ambele coduri au aceleaşi izvoare principale: dreptul roman şi greco-roman. Intre ele însă sunt şi diferenţe pronunţate. Multe dispoziţii sunt mai bune în codul moldovenesc decât în cel austriac. In tot cazul romanitatea este mai pronunţată aşa că pe bună dreptate putem revendica pentru codul nostru, calificarea atribuită celui austriac de: « *cel mai roman dintre toate codurile* ».

In acelaşi timp, în Ţara Românească, a fost întocmită *legiuirea Caragea*, promulgată la 1 Iunie 1818 şi pusă în aplicare la 1 Septemvrie 1828. Pentru alcătuirea proiectelor Vodă-Caragea a însărcinat pe Logofătul Ştefan Nestor Craiovescul şi pe Atanasie Hristopol.

Scrisă dela început, în greceşte şi româneşte, apărută în ediţie oficială în ambele limbi la 1818, această legiuire este un cod civil destul de potrivit pentru stările de atunci. Ea a avut ca izvoare tot dreptul roman şi greco-roman — se pare mai mult legislaţia lui Iustinian — oarecare rânduieli din dreptul ţării şi slabe urme de influenţă dreptului apusean. Nu este de valoarea codului Calimach; totuşi are însuşiri originale, de formă şi fond, care îndreptăţesc o judecată destul de bună asupra ei.

In urma apariţiei acestor coduri, *influenţa Apusului*, resimţită şi la alcătuirea lor, *a crescut tot mai mult.* Unii dintre cei ce le-au alcătuit cunoşteau legile şi ştiinţa apuseană.

Dorinţa de a se împodobi cu ştiinţa pravilelor s'a desvoltat puternic. S'au înfiinţat catedre pentru drept, au fost trimişi în streinătate, pentru această învăţătură, bursieri sau fii de boieri, s'au înmulţit prin casele boierilor legile şi cărţile juridice.

Sub această influenţă s'a năzuit să se facă legi cât mai bune în toate domeniile şi chiar în domeniul dreptului civil cu toate că aveam cele două coduri.

Progresul se constată, în special, după Regulamentele Organice. In această perioadă au fost numite comisii, care aveau menirea să modifice aceste coduri ori să le completeze.

Se pare că până pe la 1840, cel puţin în Ţara Românească, influenţa Apusului s'a manifestat atât sub formă italiană cât şi franceză, dar după acel an a căpătat întâietate cea franceză.

S'au şi făcut, în acest sens, diferite legi de natură civilă. Menţionăm legi privitoare la iertarea de vârstă, la risipitori, la organizarea tutelii, la reducerea majoratului la 21 ani, la desrobirea ţiganilor, la închirieri şi arendări, la embatic, la desfiinţarea protimisisului, la adeverirea actelor şi trecerea lor în condici, etc. Se făcură şi alte proiecte între care unul pentru căsătorie [2]) precum şi un proiect de cod civil.

La 1840 C. Brăiloiu în Moldova, arată că « se întrec unii cu alţii în propuneri de legiuiri noui » iar la 1851 Vodă Ştirbey spunea: « A trecut vremea când ţara n'avea condici sau avea o condică a lui Ipsilante, care nu cuprindea mai mult de 3 coale de text sau ca a lui Caragea cu 5—6 coale. Acum ţara are legiuiri de mai multe tomuri ». [2])

Totodată învăţământul dreptului este în vădit progres. După 1850 se ţin cursuri în care se foloseşte ştiinţa Apusului şi mai ales cea franceză. La cursurile de Drept civil, destul de înalte ca nivel, se vorbeşte de Duranton şi alţi mari autori francezi.

De observat că generaţia din epoca Regulamentelor Organice a căutat să îmbunătăţească în genere organizaţia Statului şi legislaţia lui, introducând ceea ce era în ţările civilizate dar nu prin simple traduceri ci potrivindu-le cât mai mult posibil cu ceea ce era la noi, adaptându-le stărilor şi concepţiilor noastre.

Timpul dintre 1830—1860 poate fi numit perioada de adaptare a civilizaţiei occidentale în ţările noastre.

[1]) Academia Română, Ms. No. 1040.
[2]) Vestitorul Românesc, 1851, Nr. 52.

Opera începuse mai de mult dar în această perioadă și-a dat roade vizibile, mai ales sub influența franceză care, în preajma anului 1860 era, cel puțin în domeniul dreptului, dominantă.

INTOCMIREA CODULUI CIVIL

După îndoita alegere a lui Cuza Vodă, la 24 Ianuarie 1859, cea mai vie dorință era să se facă adevărata Unire, realizată la 24 Ianuarie 1862. Pentru desăvârșirea ei era însă nevoie, în prim rând, de unificarea legislativă. Aceasta era — de altminteri — cerută, impusă și prin Convenția dela Paris, temelia organizării celor două Principate. Chiar dacă n'ar fi fost ales Cuza în amândouă țările și nu s'ar fi făcut Unirea, trebuia — potrivit art. 35 din acea Convenție — ca legile în ființă, Regulamentele Organice precum și condicele civilă, criminală, de comerț și de procedură să fie revizuite de Comisia Centrală așa încât — afară de legile de interes local — să nu mai fie în viitor decât unul și același trup de legislație, care să se execute în ambele Principate ».

Indeplinirea acestei dispoziții corespundea unei dorințe generale a poporului, care nu înțelegea ca în aceeași țară să mai fie legi deosebite. Pentru înfăptuirea acestei dorințe constatăm, în curând, diverse manifestări. Astfel la 13 Octomvrie 1859, Ministrul de Justiție ad-interim din Țara Românească, Gh. Crețeanu a propus Domnului, printr'un raport, să se alcătuiască un corp de legi, « care să asigure libertatea și proprietatea persoanelor precum și deosebitele transacțiuni între ele ». In acest scop el este de părere să fie introduse « codicele franceze » pe care le enumeră și în fruntea cărora este codul civil. Propunerea era sprijinită nu numai pe citata dispoziție din Convenție ci și pe împrejurarea că dacă s'ar face un nou corp de legi, discutându-se articol cu articol « nici în zece ani nu s'ar putea termina o asemenea lucrare ». Pe lângă acestea adăoga că și « cele mai multe Staturi civilizate au adoptat codicele franceze ca cele mai perfecte ».

Pentru înfăptuirea mai repede a operei Crețeanu propunea să se întocmească o comisiune formată dintr'un membru al Comisiunii Centrale, câte un membru al Adunării legiuitoare din fiecare Principat și Miniștri de justiție ai celor două țări. Comisiunea avea să traducă legile franceze cu îndatorirea de a scoate și de a lăsa de o parte ceea ce ar fi în « flagrantă incompatibilitate cu religia și cu obiceiurile țării ». Aceste legi urmau să fie supuse fără să mai fie votate de cele două Adunări.

Vodă Cuza a trimis la 22 Octomvrie 1859 această propunere, destul de îndrăzneață, Comisiunei Centrale, potrivit Convențiunei.

In Ianuarie 1860 s'a hotărît că lucrările ce s'ar face să fie supuse Adunărilor căci, prin procedeul propus, se ating drepturile acestora și chiar ale Comisiunii Centrale.

Nu știm care a fost rezultatul acestei propuneri căci n'avem urme de vreo lucrare efectuată.

Cerința unificării legislative devenea însă tot mai imperioasă. Și dintre toate materiile, aceea unde se cerea mai grabnic o singură lege era materia dreptului civil. Se pare că, în acest sens, s'au mai ivit propuneri

ION GHEORGHE CARAGEA DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI 1812-18
Desen de *Vlaso Hefel*, Viena
Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români

și s'a lucrat ceva dar fără rezultat. Intre altele s'a propus în Comisiunea Centrală să se introducă și în Muntenia codul Calimach, ca fiind superior codului Caragea. Propunerea n'a fost admisă. Se făcuse cum am văzut un nou proiect în Moldova dar nimeni nu s'a gândit la el. La un cod nou nu se puteau gândi pentru motivul arătat de Crețeanu că ar fi cerut foarte mult timp pentru întocmire și votare.

In acest timp s'a înfăptuit Unirea la 24 Ianuarie 1859, în urma căreia opera de unificare a mers într'un ritm mai grăbit. In primul rând preocupările erau tot pentru materia civilă. La 7 Iunie 1862 s'a votat de către Comitetul Legislativ un proiect de lege prin care s'a creat un Comitet de specialiști care avea rolul de a « prelucra » un cod civil și un cod de procedură civilă pentru cele două Principate. Acest proiect a fost depus la Cameră la 20 Iunie 1862 dar se pare că n'a fost transformat în lege. Ideea a fost însă înfăptuită în alt chip.

După propunerea lui N. Crețulescu, prim-ministru și ministru de interne, Consiliul de Miniștri îl autoriză la 27 Iulie 1862 să ceară Domnului să numească o Comisiune din oameni cu cunoștințe, care să se ocupe cât mai în grabă cu unificarea legilor și să pregătească proiectele până la întrunirea Adunării legiuitoare.

Domnul încuviințează propunerea și prin decretul Nr. 551 din 27 Iulie 1862 numește ca membri în acea Comisiune pe: Dimitrie Roset, Ludovic Stege, Costache Donescu, membri ai Curții de Casație, Tudor

SCARLAT CALIMACH DOMN AL MOLDOVEI 1812—19
Desen de *Krènchèly* la Codul grecesc al Domnului
Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români

Veisa, procuror la aceeaşi instanţă, Gh. Creţeanu, Grig. Filitis, preşedinte al Curţii de apel, secţiunea II, D. P. Marţian, şeful oficiului statistic, Petrache Teulescu, administrator general al temniţelor.

Comisiunea avea să se ocupe de unificarea legilor, în genere. Intru cât codul civil, şi procedura erau cele mai cerute a început să se ocupe de cel dintâi. La finele lui August 1862 cerea să i se trimeată proiectul pentru materia căsătoriei, care fusese făcut în timpul lui Vodă Ştirbey, iar în Octomvrie cerea autorităţilor judecătoreşti să arate grabnic « viţiile şi neîndeplinirile » constatate în legile în vigoare. Unele materii din cod au fost trimise să fie lucrate de Consiliul inspectorilor judecătoreşti. Comisiunea a continuat să lucreze în 1862, 1863 şi 1864. Se aştepta ca lucrarea să fie terminată la sfârşitul anului 1863 căci Domnul anunţa în mesajul dela 3 Noemvrie 1863 că « se va depune legea pentru unificarea codicilor, civil, penal şi comercial în toată România ». Ministrul de Justiţie a depus însă, la 15 Ianuarie 1864, numai cartea I, II şi 4 titluri din cartea III, adică 1.293 articole. Acestea au fost trimise spre examinare Comisiunii judecătoreşti a Adunării şi acolo au rămas. Din arătările lui Alex. Creţescu, care a luat parte la întocmire, ar reieşi că a alcătuit un proiect, care cuprindea numai 717 articole. In referatul Ministerului de Justiţie Nr. 55.990 din 23 Noemvrie 1864 se vorbeşte însă de o « condică civilă ce fusese elaborată încă din anul 1862 şi 1863 de o comisiune ad-hoc ». Faţă de arătările menţionatelor acte oficiale şi de modul cum s'a desăvârşit întocmirea lui trebue să admitem că acea Comisiune a făcut proiectul întregului cod civil. Afirmaţia lui Creţescu, care nu corespunde nici măcar cu cele 1.293 articole depuse în Adunare, e greşită.

Din cauza turburatei vieţi politice proiectul n'a putut fi votat de Adunarea legiuitoare. Unificarea era amânată pentru cine ştie când.

Se ştie că la 2 Mai 1864 Vodă Cuza a făcut lovitura de Stat, silit de greutăţile ce întâmpina pentru realizarea marilor reforme sociale dar şi pentru a grăbi opera de consolidare a Statului, în care intra şi unificarea, aşa de mult întârziată.

In virtutea Statutului a înfiinţat Consiliul de Stat, care avea rolul să întocmească noua legislaţie. Din aceasta trebuia să se ocupe în prim rând tot de legea civilă şi procedura ei. La 11 Iulie 1864, în urma raportului ministrului de Justiţie P. Orbescu, Domnitorul a invitat Consiliul de Stat să se ocupe cu elaborarea proiectului de lege civilă. Spre acest sfârşit trebuia să aibă în vedere condica italiană, să şteargă din ea articolele care n'ar fi potrivite cu trebuinţele ţării noastre şi să formuleze altele pentru materii care sunt cu totul locale şi pentru care, nu vor fi dispoziţii în arătata condică.

Ministerul Justiţiei a trimes, împreună cu proiectul codului italian, al lui Pisanelli şi « *un proiect de codice civil elaborat deja în anii 1862—1863 ca să-l completeze în toate părţile sale* ».

După o părere răspândită, C. Bosianu, vice-preşedintele Consiliului de Stat a împărţit între membrii acestui Consiliu, la 10 Octomvrie 1864, materiile codului civil. Din reunirea lucrărilor s'a format codul, care era gata pe la 20 Noemvrie, adică în mai puţin de 6 săptămâni.

Materiile codului ar fi fost împărţite astfel: lui I. Strat şi Al. Papadopol-Calimach li s'au dat cartea I cu titlu preliminar, cartea II, privilegiile şi ipotecile şi exproprierea silită; lui Al. Creţescu şi G. Apostoleanu li s'a dat partea privitoare la căsătorie, vânzare, schimb, contract de închiriere, societate, împrumut, depozit, sechestru, contracte aleatorii, mandat, cauţiune, transacţiune, constrângere corporală în materie civilă, zălog, prescripţie; lui Gh. Vernescu i s'au dat: succesiunile, donaţiunile între vii, testamentele, obligaţiunile convenţionale şi angajamentele fără convenţiuni.

Unul dintre aceştia, Alex. Creţescu, a spus în comentariul său asupra codului că pentru a termina — redacţie şi discuţie — proiectul codului civil, Consiliul de Stat n'a avut mai mult de 6 săptămâni. De aci reiese că au avut un text pe care l-au discutat şi i-au dat redacţia definitivă. Cum n'au avut în vedere proiectul italian, de sigur că proiectul pe care l-au discutat a fost cel întocmit de Comisia din 1862—1863. Impărţirea materiilor a fost făcută deci numai pentru acea discuţie şi redactare definitivă, în care, de sigur, s'au introdus şi anumite părţi din proiectul italian; poate tot atunci

s'au introdus şi părţile din legea ipotecară belgiană. In tot cazul pentru o traducere, cercetare serioasă a modificărilor introduse, discuţii şi redacţie, timpul de 6 săptămâni ar fi fost prea scurt, mai ales când ştim că pentru proiectul din 1862—1863 Comisia lucrase mai bine de 1½ an.

De altfel aceasta rezultă şi din faptul că lucrarea n'a fost înaintată deodată, ci în părţi, către Preşedinţia Consiliului. La 12 Noemvrie 1864 erau gata şi aprobate de Consiliul de Stat 460 articole, pe care a doua zi Mihail Kogălniceanu, preşedintele Consiliului de Miniştri, le-a înaintat ministrului de Justiţie. La 18 Noemvrie au fost trimise articolele până la 1015 inclusiv. A doua zi, 19 Noemvrie, au fost înaintate până la 1234, iar la 25 Noemvrie până la sfârşit, cu numerotaţia greşită 1936, uneori 1935, în loc de 1914.

Este greu de admis ca dela 18 la 19 Noemvrie să se dea o formulă definitivă articolelor 1015—1234 în care e una din materiile cele mai delicate, a obligaţiunilor, şi în care s'au mai făcut şi modificări, dacă n'ar fi avut un text pregătit, asupra căruia au urmat discuţii între 10 Octomvrie şi 12 Noemvrie, iar după această dată i s'a făcut ultima verificare.

De altminteri este de relevat că în adresa dela 12 Noemvrie pentru înaintarea textelor către Preşedinţia Consiliului se întrebuinţează, pentru lucrarea trimisă, expresia: « aprobată » iar în cea dela 18 Noemvrie: « după cercetarea lor de către Consiliul de Stat » iar nu « întocmirea », « alcătuirea » sau alta similară. Consiliul de Stat deci aproba, cerceta ceea ce era făcut, iar nu întocmea el.

Acest mod de lucru reiese şi din referatul citat dela 23 Noemvrie al Ministerului de Justiţie către Consiliul de Miniştri. Aci se arată că Ministerul Justiţiei a însărcinat Consiliul de Stat « a lua în a sa cercetare condica civilă ce fusese elaborată încă din anul 1862 şi 1863 de o comisiune ad-hoc, a o completa în părţile sale ». Prin urmare Consiliul de Stat n'a făcut decât să cerceteze şi să completeze opera Comisiunii din 1862—1863. Recomandaţia domnească de a avea în vedere proiectul italian n'a fost urmată în sensul indicat ci numai pentru un număr redus de articole. Probabil că chiar Domnul a părăsit recomandaţia sa, în urma explicaţiunilor ce i s'a dat, fiindcă altminteri ar fi curios ca el să fi recomandat codul italian, iar ministrul Justiţiei — aşa cum spune în referat — să nu mai pomenească de acel cod şi să fi însărcinat Consiliul de Stat să ia în a lui cercetare condica civilă elaborată în 1862 şi 1863.

Dacă astfel s'au desfăşurat împrejurările, nu trebue să mai surpindă timpul de 6 săptămâni. Consiliul de Stat, în acest timp, a cercetat numai şi a completat un proiect.

Codul civil este deci în cea mai mare parte opera Comisiunii, care lucrase în 1862, 1863, poate şi începutul anului 1864, operă cercetată şi completată de Consiliul de Stat.

La 25 Noemvrie Consiliul de Miniştri a aprobat *sancţionarea*, iar la 26 Noemvrie 1864 noul cod a fost sancţionat de către Domn.

Publicarea nu s'a făcut într'un număr al Monitorului Oficial. Ea a început la 4 Decemvrie 1864, a continuat în mai multe suplimente şi s'a terminat de abia la 19 Ianuarie 1865. Deoarece s'au strecurat greşeli şi în manuscris şi în Monitor, textul exact a fost publicat în Aprilie 1865 într'o ediţie oficială, împărţită instanţelor judecătoreşti.

Printr'o hotărîre dela 29 Decemvrie 1864 Vodă Cuza aprobă propunerea ministrului Justiţiei ca noul codice « *fiind rezultatul ideilor regeneratorii* » ale Domnului să poarte numele de *Alexandru Ioan.*

Codul urma să fie pus în vigoare la 1 Iulie 1865. Printr'un decret domnesc dela 30 Iunie a fost amânată punerea în vigoare pentru 1 Decemvrie 1865, deoarece nu erau terminate nici legea de organizare judecătorească, promulgată la 7 Iulie, nici legea de procedură civilă promulgată la 11 Septemvrie, legi necesare pentru aplicarea noului cod.

S'a contestat valabilitatea acestei amânări, dar s'a hotărît că a fost legală pentrucă, potrivit art. 3 din Statutul dela 2 Mai 1864, Domnul avea dreptul să ia anumite măsuri, când Adunările legiuitoare erau închise, cu condiţia ca la prima lor întrunire să se arate motivele şi rezultatele acelor măsuri, ceea ce, în chestia amânării, s'a făcut în mesajul din toamna anului 1865.

Codul civil român a intrat, astfel, în vigoare la 1 Decemvrie 1865. Dela acea dată guvernează raporturile de drept civil din vechiul Regat, iar dela 1 Iunie 1928 şi din Basarabia.

*

MIHAIL SUTZU DOMN AL MOLDOVEI 1819—21
Desen de *L. Duprè*
Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Românilor

Pentru întocmirea noului cod — după cum s'a arătat — a fost folosit, în cea mai mare parte, *codul civil francez dela 1804*. El însă nu este o simplă traducere, cum se crede de mulţi. Alcătuitorii au căutat să îmbunătăţească textul francez, să rezolve controversele, să înlăture unele dispoziţii, ţinând seamă de doctrină, în special de părerile lui Marcadé, de jurisprudenţă, de concepţiile timpului şi de stările de lucruri dela noi. Cercetarea nepărtinitoare dovedeşte că în multe părţi au reuşit, încât nu este îndrăzneală să se afirme că la 1865 codul nostru civil era mai înaintat decât codul francez în multe privinţe.

Cu această dorinţă de a face ceva mai bun autorii au folosit, pentru materia ipotecilor, *legea belgiană din 16 Decemvrie 1851*. Ei, însă, n'au adoptat în întregime acea lege ci au mai păstrat şi unele texte din codul francez. De aci s'au ivit dificultăţi de interpretare.

Pe lângă acestea a fost întrebuinţat — aşa cum recomandase Domnul — *proiectul codului civil italian al lui Pisanelli*, care în diverse părţi reprezenta un progres faţă de cel francez. Nu s'a putut stabili cu toată preciziunea influenţa acestui proiect; totuşi aproape 70 articole sunt luate din legea italiană sau influenţate.

Intre izvoarele codului civil trebue să menţionăm şi *dreptul civil anterior* al celor două Principate, care a fost întrebuinţat, însă, într'o foarte slabă măsură. Este necontestat că de aci au fost luate art. 145 privitor la rudenia din sf. botez, art. 215 referitor la divorţ pentru vrăjmăşie şi art. 684 privitor la dreptul de moştenire al văduvei sărace.

ALEXANDRU DIMITRIE GHICA DOMNUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI, 1834—1842
Desen de *Doussault*

In condiţiile arătate mai sus şi cu folosirea acestor izvoare a fost întocmit codul civil, izvorul cel mai important al dreptului civil român de azi.

Nu trebue să credem, însă, că după 1 Decemvrie 1865 n'a mai rămas în vigoare nimic din *dreptul civil anterior*.

Prin art. 1912 c. civ. au fost abrogate Codicii Domnilor Calimach şi Caragea şi orice alte legi civile anterioare; ordonanţele domneşti şi instrucţiunile ministeriale din Principatele Unite au fost abrogate în tot ce nu este conform regulilor prescrise în noul cod civil. De aci rezultă că dispoziţiile care nu sunt contrarii codului au rămas în vigoare. Şi acestea se întâlnesc în tot cazul în materii pe care codul nu le-a reglementat; de pildă în materia subsolului, a apelor, a numelui, etc., mai ales în privinţa drepturilor moşnenilor şi răzeşilor.

Afară de aceasta prin art. 1415 c. civ. s'a interzis pe viitor înfiinţarea de locaţiuni ereditare, embatic, besman, emfiteuză, dar cele în fiinţă au fost păstrate şi ele vor fi cârmuite după legile sub care s'au născut; deci iată altă parte din dreptul anterior care a rămas în vigoare.

El îşi are apoi aplicare pentru actele şi faptele juridice anterioare lui 1 Decemvrie 1865.

E adevărat că aplicarea normelor de drept anterior codului civil se întâlneşte tot mai rar, faţă de legiferările din ultimul timp; totuşi el trebue menţionat între izvoarele dreptului civil de azi.

Enumerarea acestor izvoare trebue să cuprindă şi *obiceiul*. Afară de cazurile când ar intra în ceea ce n'a rămas abrogat prin art. 1914 c. civ., chiar acest cod menţionează obiceiul ca izvor de drept, ca în materie de servituţi de locaţiune.

Cele expuse ne dau tabloul izvoarelor dreptului civil care trebuia să fie aplicat după 1 Decemvrie 1865.

Peste puţin timp Vodă Cuza este detronat, şi au avut loc mari prefaceri în viaţa Statului nostru. Codul civil a rămas în vigoare dar *numele i-a fost schimbat*. La 16 Iunie 1866 Consiliul de Miniştri motivând că noul cod civil nu este, cu oarecare modificări, decât cel francez care nu poate fi desemnat cu alt nume decât al « gloriosului şi nemuritorului său autor » Napoleon I, a hotărît să nu mai poarte numele lui Alexandru Ioan ci să fie desemnat cu titlul de « codice civil » cu care a fost votat, decretat şi promulgat. Hotărîrea, care privea şi celelalte coduri, a fost aprobată de Domnitorul Carol şi publicată în Monitorul Oficial din 23 Iunie 1866.

Introducându-se Constituţia dela 1866, codul civil a fost lăsat neatins. S'a prevăzut numai (art. 131) că vor fi revizuite toate codicele şi legile existente spre a se pune în armonie cu noua Constituţie.

Până la războiul mondial *codul civil a fost prea puţin modificat*. Cea mai importantă modificare a avut loc de abia la 1906 cu privire la căsătorie, divorţ, filiaţie şi adopţiune. I s'au adus însă unele schimbări prin textele altor legi şi mai ales i-au fost completate unele materii. In cadrul restrâns al acestei expuneri vom menţiona câteva.

Astfel prin Constituţie şi diversele ei modificări în materie de naturalizări, prin regulamentul hotărniciilor din 1867 cu putere de lege, prin legea numelui din 1895, prin legea minelor din acelaşi an, prin procedura civilă dela 1900.

Modificări şi completări mai importante au fost făcute în timpul războiului şi după războiu. Citâm: legile privitoare la închirieri, succesiunile celor morţi în războiu şi apoi pentru toate succesiunile, regimul proprietăţii subsolului, ape, energie, înstrăinarea proprietăţilor rurale, persoane juridice, nume, etc. Menţionăm apoi legea actelor de stare civilă, care a înlocuit o serie de texte din cod. O menţiune specială merită însă legea din Aprilie 1932 prin care s'a desfiinţat incapacitatea femeii măritate şi s'a înfăp-

tuit egalitatea civilă a femeii, înlăturând astfel și una din criticile aspre aduse codului.

Tot aci trebue să menționăm și *introducerea lui în Basarabia.* Părți fuseseră introduse încă dela 1918, dar la *1 Iunie 1928* a fost extinsă cu toată legislația românească, în această provincie, lăsându-se acolo în vigoare numai câteva dispoziții din dreptul anterior. Extinderea a dat cele mai bune rezultate din toate punctele de vedere.

Codul civil a fost deseori criticat, atât cu privire la introducerea lui, cât și în privința stării lui actuale.

S'a spus, între altele, că a fost lucrat în grabă, că are multe greșeli de redacție, că a fost o simplă traducere a unei legi străine de firea poporului nostru, de instituțiile noastre, că prin introducerea lui s'a rupt legătura cu trecutul, etc.

ALEXANDRU IOAN CUZA, 1859—1866

Criticile sunt în cea mai mare parte nefondate sau, în tot cazul, exagerate și le-am combătut pe larg deseori.

Din cele expuse aci se vede că n'a fost alcătuit în grabă, afară numai, dacă nu s'ar pretinde zeci de ani pentru un cod. S'au strecurat unele greșeli de redacție dar care nu sunt numeroase și pot fi observate ușor. Și, în care lege, nu se văd greșeli?

El n'a fost o simplă traducere ci reprezintă o îmbunătățire vădită a codului francez. N'a fost cu totul străin de dreptul nostru anterior și n'a fost nepotrivit cu ceea ce era atunci la noi. Cercetarea normelor noastre juridice anterioare duce la concluzia că ele erau aproape aceleași cu cele introduse, având ca bază principală romanitatea. De altfel — cum am observat și altă dată — dacă acest cod ar fi fost nepotrivit pentru poporul nostru, n'ar fi fost suportat de acest popor aproape 73 ani dintre care 40 ani aproape fără nici o modificare. Oricât de răbdător ar fi poporul român l-ar fi înlăturat sau măcar l-ar fi modificat fundamental.

In loc de această soartă codul a fost primit, adoptat prin legi, doctrină, jurisprudență, a pătruns adânc în sufletul poporului, încât s'a naționalizat pe deplin și-l putem numi pe bună dreptate « al nostru ».

Nu e întemeiată deci nici învinuirea că prin introducerea lui, datorită unei hotărîri grăbite, s'ar fi rupt legătura cu trecutul. O simplă privire a evoluției juridice din deceniile anterioare arată că introducerea întregei legislații dela 1864—1865 și mai ales a codului civil era ultima etapă a mișcării de adaptare la noi a civilizației occidentale, în deosebi franceză. Atunci sau peste câțiva ani rezultatul era să fie același. Introducerea codului, ca de altminteri și a celorlalte legi, la 1864, fără amânare și discuții lungi s'a impus din ncesitatea foarte urgentă a unificării legislative. Și pentru aceasta au luat tot ce era mai bun atunci: codul civil francez, din care mai introduseseră părți, pe care-l cunoșteau mulți și pe care l-au făcut și mai bun prin modificările introduse.

Pentru vremea de azi i se aduce învinuirea că este învechit, înapoiat. Este adevărat că are unele imperfecțiuni dar nu așa de mari, cum le cred cei ce-l judecă aspru. Și apoi acestea dispar încetul cu încetul. Greaua învinuire derivând din incapacitatea femeii măritate a fost înlăturată chiar înaintea Franței. S'au început și lucrările pentru cărțile funduare. S'a modificat și partea referitoare la actele stării civile, deși, se pare, nu cu rezultate mulțumitoare.

Din învinuirile mari au rămas: Căutarea paternității, și situația copiilor naturali, dreptul de succesiune al soțului supraviețuitor.

Cât privește învinuirea că n'ar corespunde noilor concepții, și noilor formule din alte coduri s'a dovedit că grație însușirilor sale și în special principiilor sale generale s'a putut adapta diferitelor prefaceri sociale și a putut satisface, prin minunate construcții jurisprudențiale, cerințele vremurilor.

« Bătrân — ziceam altă dată — prin anii ce i-a trăit la noi, el poate deveni și devine mereu tânăr, sorbind din apa vie a vieții și respirând din atmosfera veșnic în transformare ».

Cu fond roman, devenit românesc prin atâția ani de viață, codul nostru civil, susceptibil de îmbunătățiri, trebue să devină legea întregului neam românesc, fie ca bază a ceea ce s'ar clădi în vederea unificării, fie — cum cred mai bine și cum cer interesele consolidării grabnice — prin extinderea lui peste toate ținuturile unde flutură drapelul României.

a. r.

DREPTUL CIVIL ACTUAL

PERSOANE

Raporturile juridice decurg din actele săvârşite de *persoane :* raporturi de caracter familiar, sau raporturi cu caracter patrimonial; aşa dar, elementele componente ale actului juridic sunt *persoanele*, ca elementul dinamic (adică din a căror voinţă ia naştere actul), şi *bunurile* ca elementul static.

Cuvântul de «*persoană*» se aplică oricărei fiinţe, care poate fi titulară a unui drept, sau în alte cuvinte, care poate figura într'un raport juridic.

Sunt două feluri de persoane: *persoanele fizice*, adică persoanele propriu zise (fiinţe omeneşti) şi *persoanele juridice*, sau *morale*.

A. *Persoanele fizice.* Personalitatea începe în momentul naşterii. In mod excepţional, legea admite că copilul conceput este capabil să dobândească drepturi chiar înainte de a fi născut; astfel, dacă o succesiune se deschide în favoarea unui copil care nu este încă născut, legea îl consideră ca o persoană având vocaţiunea de a succede, cu condiţiunea să fi fost conceput la epoca deschiderii succesiunii (v. art. 654 şi 808 c. civ.).

Personalitatea se sfârşeşte în momentul morţii; persoana decedată încetează de a mai putea dobândi drepturi sau a contracta obligaţiuni, iar patrimoniul său, privit ca o universalitate de drepturi şi de obligaţiuni, trece moştenitorilor săi.

B. *Persoanele juridice.* Sunt astfel denumite asociaţiunile sau grupările de oameni, urmărind un scop comun şi determinat.

Există două categorii de persoane juridice: *persoanele juridice de drept public* [1]) şi *persoanele juridice de drept privat.* Acestea sunt asociaţiunile formate de particulari, urmărind interese comune; ele pot avea un patrimoniu, propriu, distinct de al componenţilor. Tot persoană juridică de drept privat trebue considerată şi *fondaţiunea*, adică instituţiunea creată de un particular prin afectaţiunea unor bunuri la atingerea unui scop determinat şi de interes obştesc, cum ar fi întemeierea şi întreţinerea unui spital, crearea unor premii literare, a unor şcoli, etc.

Asociaţiunile şi fundaţiunile, care alcătuesc laolaltă categoria persoanelor juridice de drept privat, nu sunt învestite cu calitate de persoană juridică prin însuşi faptul creării lor. Dobândirea personalităţii juridice este subordonată, în dreptul român, îndeplinirei unor anumite condiţiuni legale: societăţile comerciale dobândesc personalitatea juridică de îndată ce au căpătat fiinţă legală (art. 78 c. com.); asociaţiunile necomerciale şi fondaţiunile sunt supuse formelor cerute de legea din 5 Februarie 1924.

Numele

Prin nume, se înţelege cuvântul care serveşte la desemnarea şi individualizarea unei persoane. Numele unei persoane se compune din două părţi:

A. *Pronumele*, care este un element de identificare individuală în interiorul aceleiaşi familii.

B. Numele propriu zis, sau *numele patronimic*, care este comun tuturor membrilor unei familii şi care se transmite din tată în fiu, drept semn exterior al filiaţiunei legitime.

Femeea îşi pierde numele familiei prin efectul căsătoriei, dobândindu-l atunci pe al bărbatului; decesul acestuia n'are de efect ca văduva să-şi redobândească numele familiei de origine, spre deosebire de divorţ.

Portul numelui patronimic este o prerogativă a persoanei. Oricine trebue să aibă un nume de familie. Această necesitate este exprimată de lege şi corespunde cu grija individualizării persoanelor în mediul social, pentru motive de ordine publică. De aceea, legea impune în materie de nume păstrarea anumitor norme; în principiu, numele nu poate fi schimbat sau modificat, afară de anumite împrejurări, enumărate de lege în mod limitativ şi sub condiţiunea respectării anumitor forme cu caracter publicitar şi administrativ.

Reglementarea regimului numelui este conţinută în legea din 8 Aprilie 1936.

Domiciliul

Un alt element de indentificare şi diferenţiere a persoanelor îl constitue domiciliul. Prin domiciliu, se înţelege locul unde persoana are principalul ei aşezământ, unde locueşte în mod obicinuit, cu familia sa, unde îşi exercită meseria sau unde are principalele interese.

O persoană nu poate avea decât un singur domiciliu. Pe temeiul regulei unităţii domiciliului, s'a întemeiat regula determinării competinţei în materie personală şi mobiliară. Când creditorul intentează debitorului un proces, legea îl obligă să introducă acţiunea la instanţa în circumscripţia căreia este domiciliat debitorul. Părţile dintr'un contract pot însă deroga dela această regulă de competinţă şi să hotărască, în ipoteza unui eventual litigiu, ca procesul să fie judecat de o instanţă deosebită, pe care o aleg de comun acord. Această înţelegere se numeşte *alegere de domiciliu* (art. 97 c. civ.).

Statul civil

Expresiunea de stat civil aplicată unei persoane grupează diferitele atribute constitutive ale personalităţii. Aceste atribute sunt referitoare la naţionalitate, la capacitate, căsătorie sau filiaţiune. Intrunirea acestor diverse însuşiri constituesc statul persoanei, după care sunt determinate drepturile şi îndatoririle sale faţă de colectivitatea socială şi faţă de familia din care face parte.

Statul, sau într'un înţeles mai restrâns starea civilă, întruneşte elementele de determinare a persoanei: numele, filiaţiunea care îl leagă de părinţi, vârsta, de care depinde aptitudinea de a lua parte la acte juridice, precum şi diverse întâmplări modificatoare ale statului persoanei, cum ar fi căsătoria, despărţenia, adoptaţiunea, legitimaţiunea, emancipaţiunea, punerea sub consiliu judiciar sau sub

[1]) Vezi *Enc. Rom.* I, pag. 203.

interdicţie, etc. El dă persoanei respective o fizionomie juridică determinată, care — cel puţin în privinţa unor anumite elemente de bază — prezintă o oarecare fixitate, ca de pildă, naţionalitatea, numele, filiaţiunea. Aceste elemente, cari sunt încorporate persoanei, nu sunt în principiu susceptibile de modificări decât în împrejurări cu totul excepţionale. Legile obicinuesc să enumereze în mod limitativ aceste împrejurări, cerând să fie aduse la cunoştinţa terţilor. Naţionalitatea se poate pierde prin dobândirea supuşeniei altei ţări (naturalizare); numele se poate schimba pentru anumite motive stabilite de lege; iar filiaţiunea poate fi modificată în urma unor constatări verificate de justiţie. Dar aceste cazuri sunt excepţionale. Intr'o legislaţiune bine concepută, starea civilă corespunde cu identificarea persoanei; ea cuprinde toate atributele personalităţii. Apărarea lor este asigurată printr'o serie de acţiuni, numite acţiuni *de stat*, destinate să menţină stabilitatea statului civil. Acţiunile de stat urmăresc fie apărarea stării civile, fie modificarea ei (în cazul când o persoană ar fi uzurpat o stare civilă de drept la care n'are dreptul).

Din faptul că o persoană trăeşte în societate sub un nume bine cunoscut şi bucurându-se de o stare civilă determinată, se naşte prezumţiunea că elementele stării sale civile sunt conforme cu realitatea. Această prezumţiune se numeşte *posesiune de stat*. In marea majoritate a cazurilor, posesiunea de stat se potriveşte cu adevărul; când, un copil este crescut şi îngrijit de părinţi, este normal ca acest copil să fie considerat ca fiul lor, căci nu este verosimil să crească un copil, care să nu fie al lor. De aceea, posesiunea de stat este admisă de lege ca dovadă a filiaţiunei, în lipsa actului de naştere (art. 293); iar când actul de naştere este conform cu posesiunea de stat, starea civilă este inatacabilă (art. 294).

Actele de stare civilă

Legea impune ca toate evenimentele susceptibile să modifice starea civilă a persoanelor să fie constatate într'o formă determinată, care să nu fie de natură a da loc la contestaţiuni.

Organizând un sistem temeinic de dovezi pentru diferitele elemente ale stării civile, legea a avut în vedere nu numai interesele directe ale persoanelor —, ea a socotit că şi terţii au interes să fie informaţi asupra modificării stării civile.

Sistemul legii (v. art. 21—86 c. civ. şi legea din 25 Februarie 1928) constă din următoarele măsuri:

a) La primăria fiecărei comune, sunt ţinute registre speciale, în care se trec naşterile, căsătoriile şi decesele. Fiecare înregistrare constitue un act *de stare civilă*, care este întocmit de primar, acesta având calitatea de *ofiţer al stării civile*. Legea dă în competinţa ofiţerului stării civile atribuţiunea de a celebra căsătoria. Actele de stare civilă sunt *acte autentice*.

b) Orice schimbare în starea civilă a unei persoane, întemeiată pe un act de stare civilă, pe un act admis de lege sau o hotărîre judecătorească, se trece în menţiune (adică prescurtat) pe actul de naştere al persoanei la care se referă schimbarea. Actul de naştere capătă deci caracterul unui adevărat cazier civil.

c) Registrele stării civile sunt *publice* şi pot fi cercetate de orice persoană, prin mijlocirea funcţionarilor oficiului de stare civilă. Legea autoriză oficiile de stare civilă să elibereze la cererea celor interesaţi şi fără justificarea vreunui motiv, copii după actele trecute în registre; aceste copii se numesc *extracte*. Particularitatea extractelor este că, deşi fiind numai copii de acte, totuşi au o forţă probantă egală cu actele originale.

Căsătoria

Căsătoria este un act cu caracter pur civil. Art. 23 din Constituţie arată numai că soţii trebue să celebreze căsătoria civilă înainte de cea religioasă.

Celebrarea căsătoriei are loc înaintea ofiţerului de stare civilă din comuna unde domiciliază soţii. Ea este precedată de publicaţiuni (art. 49 şi urm.).

Condiţiuni cerute prin căsătorie. Bărbatul trebue să fie de 18 ani împliniţi, iar femeea de 15 (art. 127). Insă Regele poate acorda în anumite împrejurări dispensă de vârstă.

Legea cere ca bărbatul şi femeea să se înfăţişeze în persoană înaintea ofiţerului stării civile pentru a manifesta în mod categoric voinţa de a se căsători (art. 61 şi 129). Când viitorii soţi (sau unul din ei) sunt minori, adică n'au ajuns la vârsta de 21 de ani, legea cere şi consimţimântul părinţilor (art. 131); în lipsa părinţilor, minorul trebue să obţină consimţimântul ascendenţilor (art. 133); dacă părinţii şi ascendenţii au murit sau nu-şi pot manifesta consimţimântul (în ipoteza când ei ar fi absenţi sau interzişi), consimţimântul este dat de tutor.

Impiedicări la căsătorie. Legea prevede anumite împrejurări, cari constituesc piedici la contractarea căsătoriei. Acestea sunt:

1°. *Starea civilă de persoană căsătorită.* Legea (art. 130) impune soţilor obligaţiunea de a nu contracta altă căsătorie înainte de desfacerea celei dintâi; încât, o persoană ca să se poată căsători, trebue să nu fie deja căsătorită. Călcarea acestei reguli constitue delictul de bigamie, care este pedepsit de art. 443 c. pen.

2°. *Termenul de văduvie.* Femeea nu poate contracta căsătorie nouă decât după trecerea unui termen de zece luni dela desfacerea căsătoriei precedente (art. 210). In caz de desfacerea căsătoriei prin divorţ, termenul de 10 luni curge fie dela ziua transcrierii sentinţei care a pronunţat divorţul, fie dela data hotărîrii care i-a admis cererea de părăsire a domiciliului conjugal (art. 278).

Această piedică vremelnică de a se recăsători este motivată de grija a nu se da loc la vreo nesiguranţă în privinţa paternităţii copilului ce l'ar naşte femeea în primele luni ale nouei căsătorii; de aceea art. 278 declară că termenul de 10 luni poate fi micşorat în cazul când femeea ar fi născut în acest interval.

3°. *Rudenia sau alianţa* în linie directă constitue o împiedicare la căsătorie; aşa dar, nici un descendent sau ascendent al unuia din soţi nu se poate căsători cu celălalt (art. 143).

In linie colaterală, art. 144 opreşte căsătoria între rude sau afini până la *gradul al patrulea inclusiv.* Pentru căsătoriile dintre cumnaţi şi veri primari,

Regele poate în anumite împrejurări, să acorde autorizația de căsătorie (art. 150).

4°. *Divorț anterior.* Soții, odată divorțați, nu se mai pot recăsători (art. 227).

5°. *Tutelă.* Tutorul sau curatorul nu se poate căsători cu minora aflată sub tutela sa (art. 149). Aceeași piedică în privința tatălui, fiului și fratelui tutorului, până ce tutorul n'a fost descărcat de tribunal de gestiunea tutelei.

Impiedicările la căsătorie sunt *absolute* sau *relative.* Cele dintâi implică o interdicțiune generală de a se căsători cu ori și cine: astfel, starea civilă de persoană căsătorită. Celelalte sunt întemeiate pe existența unui raport special între două persoane și nu se aplică decât acestora.

Călcarea împiedicărilor la căsătorie poate duce la sancțiunea nulității căsătoriei, atunci când este vorba de transgresarea unei împiedicări în legătură cu ordinea publică și cu anumite considerațiuni de morală socială. Art. 166 tratează despre această chestiune, însă enumărarea sa este necompletă. Intr'adevăr, pe lângă cazurile enumărate în suszisul text, căsătoria mai poate fi anulată pentru motiv de clandestinitate (când căsătoria a fost clebrată în mod ascuns) și pentru incompetința ofițerului stării civile.

Divorțul

Prin *divorț* sau *despărțenie,* se înțelege desfacerea căsătoriei, pronunțată printr'o hotărîre judecătorească.

Căsătoria se poate desface prin divorț: a) *Pentru cauze determinate,* cari sunt limitativ enumărate de lege. b) *Prin consimțământul mutual* al soților, care presupune o cauză reală motivând renunțarea la traiul în comun (art. 211 și urm., 254 și urm.).

Cauzele determinate, cari pot întemeia o cerere de divorț sunt: *a)* Adulterul. *b)* Excese, cruzimi sau insulte grave. *c)* Osândirea la muncă silnică sau recluziune. *d)* Faptul unui soț de a fi atentat la viața celuilalt.

Oricare ar fi motivul cererii de divorț, aceasta este întotdeauna de competința tribunalului din județul în care soții sunt domiciliați (art. 216).

Hotărîrea de divorț rămasă definitivă, trebue înfățișată sub sancțiunea nulității *în termen de două luni* ofițerului de stare civilă, care a celebrat căsătoria, spre a fi înscrisă în registrul unde a fost trecut actul căsătoriei desfăcute (art. 246 și 247).

Filiațiunea

Legătura dintre părinți și copii se numește *filiațiune,* care poate fi calificată de legitimă sau naturală, după cum copiii sunt născuți din căsătorie sau în afară de căsătorie. In sistemul codului nostru civil, filiațiunea produce aceleași efecte între mamă și copil, indiferent dacă copilul este legitim sau natural. Față de tată însă, filiațiunea naturală nu crează nici un fel de raport familiar sau succesoral; copilul natural rămâne străin de tatăl său, întru cât n'a fost recunoscut de acesta într'una din formele prevăzute de lege.

In materie de filiațiune legitimă, legea (art. 286) stabilește pentru determinarea paternității legitime, o prezumțiune după care bărbatul este tatăl copilului conceput în timpul căsătoriei. Această regulă nu există în materie de filațiune naturală, cercetarea paternității fiind interzisă, în afară de cazul de răpire (art. 307).

Părinții naturali pot însă *recunoaște* pe copiii lor, în anumite forme determinate de lege: *a)* prin actul de naștere al copilului; *b)* prin act autentic posterior; *c)* prin actul de căsătorie al părinților (art. 48 și 304). Copiii recunoscuți conform legii de către părinții lor, cari contractează o căsătorie valabilă, sunt considerați de lege ca *legitimați.*

Inrudirea se numește *directă* între persoane coborând unele din altele; legătura de rudenie directă poate fi privită în linie ascendentă sau în linie descedentă. Inrudirea este zisă *colaterală* când leagă două persoane coborând dintr'un autor comun.

Prin *grad,* se înțelege proximitatea rudeniei, el se stabilește prin numărul generațiilor.

Prin *alianță* (sau afinitate), se înțelege legătura de familie, care se naște între unul din soți și rudele celuilalt soț.

Rudenia mai poate fi produsă și prin *adopțiune* (art. 309 și urm.). Adopțiunea este o creațiune artificială a legii, destinată să producă efectele filiațiunei legitime. Prin efectul adopțiunei, care trebue să fie încuviințată de justiție cu paza anumitor forme, adoptatul devine fiul adoptatorului. Legea cere ca adoptatorul să n'aibă copii sau descendenți legitimi și să fie cu cel puțin 18 ani mai în vârstă decât adoptatul.

Efectele adopțiunei se limitează la crearea de raporturi de familie între adoptator și adoptat, fără a se întinde la membrii familiei adoptatorului.

Capacitatea

Unul din elementele de căpetenie ale statului civil este acel după care se determină aptitudinea unei persoane de a participa la viața juridică, de a fi în stare a crea raporturi juridice. Această aptitudine se numește *capacitate.*

Față de această definițiune a persoanei capabile, este logic să considerăm ca fiind *incapabili* pe *minori* (adică persoanele cari n'au ajuns la vârsta de 21 de ani (art. 342), pe *nebuni* și pe *cei cu mintea slăbită,* cari sunt de asemenea lipsiți de discernământul necesar pentru a putea formula un consimțământ conștient. Incapacitatea, în aceste cazuri, este naturală. Legea o statornicește în mod formal pentru minor, iar pentru nebuni și smintiți, în grad diferit și sub anumite condițiuni.

Alături de această incapacitate naturală, legea a mai creat și alte incapacități artificiale, cari împiedică pe anumite persoane să se bucure de anumite drepturi. De acest ordin sunt, de exemplu, dispozițiunile art. 45. c. pen., cari ridică celui condamnat la o pedeapsă criminală (atât de drept comun, cât și politică) dreptul de a-și administra averea și a dispune de ea prin acte între vii. Această incapacitate este completă, deoarece condamnatul este pus sub curatelă, iar curatorul îl reprezintă în actele cu terții. O altă incapacitate specială este cea de care vorbește

art. 703; acest text declară că moștenitorul, dacă a ascuns bunurile succesorale, nu mai are dreptul să ceară a i se atribui lucrurile ascunse sau parte din ele. Mai există în diferite legi și alte dispozițiuni speciale, din cari rezultă incapacități limitate la anumite drepturi.

Incapacitatea este în ce privește persoana, o situațiune juridică excepțională. O persoană este în principiu capabilă, afară numai dacă o dispozițiune legală n'o declară incapabilă.

Minorii

Incapacitatea juridică a minorului este totală. Insă, actele încheiate de un minor nu sunt nule de drept, ci anulabile. Ele sunt considerate ca valabile, cu condiția de a nu fi atacate de minor sau de reprezentantul său. Acțiunea minorului pentru anularea actelor săvârșite de el în cursul minorității se prescrie prin trecerea unui termen de 10 ani, care curge din ziua împlinirii de către minor a vârstei de 21 de ani (art. 1900).

Pentru ca minorul să obțină anularea actului făcut în timpul cât era incapabil, trebue să dovedească existența unei pagube, care să fie consecința actului.

La regula incapacității generale a minorului, există o excepțiune foarte importantă, care este întemeiată pe echitate și care a fost consacrată prin dispozițiunea art. 1162 c. civ.: consecințele actelor ilicite săvârșite de minor îl obligă, dacă este conștient de actele pe cari le face.

Incapacitatea minorului nu poate prevala contra principiului general formulat de articolul 998, conform căruia *orice faptă a omului*, care a cauzat altuia un prejudiciu, obligă la reparațiunea daunei. Minorul nu este exceptat dela această regulă.

Reprezentarea minorului

Minorul este, după cum am spus, incapabil de a participa la comerțul juridic; el nu poate face acte valabile; în special, el nu poate figura într'un raport contractual.

Dar minorul poate fi titularul unei averi proprii, în cazul când primește o donațiune sau când moștenește. Cine oare este chemat să-l înlocuiască cu privire la actele trebuincioase gestiunei patrimoniului său?

Atât timp cât părinții minorului trăesc, ei sunt investiți cu anumite prerogative foarte însemnate în ce privește persoana și averea copilului.

Puterea părintească. In afară de latura morală a autorității părintești, (care se traduce prin dreptul de supraveghere a purtării copiilor și prin dreptul de a sancționa abaterile lor), legea conferă părinților, în schimbul îndatoririi generale de întreținere a copiilor (de a-i alimenta, a-i întreține și educa, cum spune art. 185), anumite drepturi, cari constituesc un echivalent al datoriei de întreținere.

A) Părinții au *uzufructul legal* al averii copiilor (art. 338 și urm.). Cu alte cuvinte, părinții dobândesc de drept veniturile bunurilor proprii ale copiilor. Legea presupune că aceste venituri sunt întrebuințate pentru compensarea sarcinei de întreținere a copiilor (art. 339).

B) Părinții (adică tatăl, și în lipsa lui, mama) săvârșesc în mod valabil actele de administrațiune și de gestiune asupra bunurilor minorului, care este legal reprezentat de ei în actele interesând patrimoniul său. Acest drept se numește *administrațiune legală* (v. art. 343); el este o urmare firească a autorității părintești și a necesității de a încredința interesele copilului persoanelor chemate să se ocupe de el și a căror afecțiune constitue o garanție a unei deosebite griji în administrația bunurilor sale.

Tutela. In caz de deces al unuia din părinți (sau al amândorora), minorul capătă un *tutor.* Dacă încetează din viață unul din părinți, atunci părintele rămas în viață devine tutorul copilului său, *tutor legal,* (art. 344). Atribuirea tutelei părintelui rămas în viață este o consecință a puterii părintești, pe care părintele continuă s'o exercite, păstrând uzufructul legal al bunurilor minorului. In lipsa părinților, tutela este atribuită de drept, prin lege, unuia dintre ascendenții de sex bărbătesc al copilului (art. 352) afară numai dacă părintele defunct n'ar fi desemnat prin testament pe o persoană, care să fie însărcinată cu tutela (art. 349). In lipsă de părinți, de ascendenți sau de tutor testamentar, tutela este atribuită persoanei aleasă de *consiliul de familie* (art. 355).

Consiliul de familie este o adunare de rude, aliați sau prieteni ai familiei, investită de lege cu atribuțiuni importante pentru controlul educației minorului și pentru supravegherea generală a activității desfășurate de tutor în gestiunea averii minorului.

Tutorul, deși reprezintă în mod general pe minor, nu poate face singur și fără control orice act în numele minorului. Legea determină actele cu caracter patrimonial, pe cari tutorul le poate face singur, ca reprezentant al minorului și cele pentru săvârșirea cărora are nevoe de autorizarea prealabilă a consiliului de familie (în unele cazuri, și de a tribunalului). V. art. 390 și urm., 401 și urm.

Legea a conferit tribunalului un rol de înaltă supraveghere a tutorilor, rol bazat pe motivul de ordine publică a protecțiunei incapabililor. Tribunalul are în această privință, o competință; el confirmă pe tutor, pe membrii consiliului de familie și supraveghiază gestiunea tutorului (în afară de atribuțiunea specială de a autoriza anumite acte ale tutorului, cum ar fi, înstrăinarea sau ipotecarea imobilelor minorului, contractarea de împrumuturi, etc.).

Interdicțiunea

Alienatul, deși este lipsit de facultatea rațiunei, nu este incapabil juridicește decât dacă a fost pus sub interdicțiune.

Interdicțiunea este o procedură judiciară, care se desfășoară înaintea tribunalului (art. 438 și urm.).

Cel pus sub interdicție prin efectul sentinței pronunțate devine incapabil, dar numai din acel moment.

Din expunerea sistemului legii în materie de interdicțiune, se desprind două consecințe:

A) Incapacitatea, rezultând din pronunțarea interdicțiunei, are un scop de protecțiune a persoanei și intereselor alienatului, care, din cauza turburării mintale, nu este în stare să-și vază de treburi și are

nevoie de a fi apărat contra urmărilor ce le pot avea propriile sale acte nechibzuite.

B) Alienatul *neintezis* este liber să facă orice act juridic. Starea de alienaţiune, chiar notorie, nu dă naştere la o prezumţie de incapacitate. Actul săvârşit de un alienat neinterzis nu este considerat ca fiind atins de un viţiu al consimţământului.

Deoarece incapacitatea alienatului interzis are la bază noţiunea de protecţiune a incapabilului, urmează că nulitatea, care sancţionează actele săvârşite de un interzis, este o *nulitate relativă.* Această nulitate nu poate fi invocată decât de interzis (după ridicarea stării de interdicţiune), de reprezentantul său legal, sau de moştenitorii săi. Până la anularea actului de către justiţie, el produce efecte valabile.

Actele ilicite, săvârşite de interzis îl obligă, întru cât a fost conştient în momentul săvârşirii actului. Insă, chiar dacă cel păgubit nu poate dovedi că interzisul a fost conştient, îi rămâne acţiunea de despăgubire contra persoanei având sarcina şi obligaţiunea de a păzi pe interzis (v. art. 1000).

Legea pune pe interzis sub tutelă, întocmai ca şi minorii (v. art. 450 şi 454). Tutela interzisului urmează aceleaşi reguli ca tutela minorului. Prin urmare, starea de interdicţie provoacă numirea unui consiliu de familie şi a unui tutor, care reprezintă pe interzis în actele cu caracter patrimonial.

Emancipaţiunea

Intre incapacitatea generală a minorului sau interzisului şi deplina capacitate a majorului, legea prevede două situaţiuni intermediare de capacitate limitată. Una din ele este emancipaţiunea (art. 421 şi urm.).

Minorul poate fi emancipat fie în mod expres, prin declaraţia părintelui (tatăl, sau mama în lipsa lui), fie prin căsătorie, dacă el se căsătoreşte în timpul minorităţii.

Măsura emancipării corespunde cu o apreciere a unei suficiente aptitudini, în persoana minorului, de a săvârşi singur anumite acte.

Emanciparea liberează pe minor de puterea părintească sau de tutelă; iar în privinţa patrimoniului, el devine capabil să facă actele necesare pentru administrarea lui.

Consiliul judiciar

Deplina capacitate a majorului poate fi simţitor restrânsă prin punerea acestuia sub consiliu judiciar (art. 458 şi urm.).

Legea prevede două cazuri de punere sub consiliu judiciar: slăbirea facultăţilor mintale şi pornirea de a-şi risipi bunurile. Ambele situaţiuni sunt de natură a păgubi în mod grav interesele persoanelor slabe de minte sau risipitoare. De aceea, legea îngădue rudelor să se adreseze justiţiei pentru ca să orânduiască un consiliu judiciar. Sentinţa desemnează persoana aleasă de tribunal pentru îndeplinirea funcţiunei de consiliu judiciar (art. 445).

Cel care a fost pus sub consiliu judiciar rămâne capabil să facă acte de administraţiune curentă. El pierde numai capacitatea de a săvârşi anumite acte prevăzute de lege, cari pot avea urmări mai serioase asupra patrimoniului său; aceste acte nu le poate face decât *împreună* cu consiliul său judiciar, *asistat de el.*

BUNURI

Patrimoniul este o ficţiune juridică, care serveşte de cadru activităţii economice a omului faţă de bunurile ce-l înconjoară; de aceea, patrimoniul este o anexă obligatorie a personalităţii. El are caracterul unei universalităţi de bunuri, independentă de bunurile ce-l compun. Modificările produse în valoarea acestor bunuri, cari sporesc activul sau pasivul patrimonial, nu influenţează asupra caracterului de universalitate.

Caracterul de universalitate al patrimoniului produce două consecinţe însemnate:

a) Toate bunurile compunând patrimoniul sunt afectate în mod egal dreptului de gaj general al creditorilor (art. 1718).

b) Prin efectul decesului, patrimoniul este transmis în bloc moştenitorilor având vocaţiunea legală la succesiune.

Bunurile alcătuesc elementul activ al patrimoniului şi obiectul drepturilor patrimoniale; ele au o valoare materială, apreciabilă în bani.

Bunurile pot fi clasificate după natura şi caracterele lor, bunuri corporale şi incorporale, publice şi private, fungibile şi nefungibile, consumptibile şi neconsumptibile, mobile şi imobile.

Diviziunea bunurilor în mobile şi imobile este singura care figurează în Codul civil (art. 461 şi urm.). «Toate bunurile, zice codul, sunt mobile sau imobile». De aci rezultă că şi bunurile incorporale trebuesc înglobate în această clasificaţiune bipartită. Aceste bunuri abstracte, cari nu sunt altceva decât însuşi drepturile patrimoniale, intră în categoria mobilelor sau imobilelor, după natura obiectului asupra căruia se exercită dreptul. Astfel, un drept real asupra unui imobil va avea caracterul imobiliar; un drept de creanţă, care se traduce printr'o obligaţiune bănească, va fi considerat ca un bun mobil.

Un lucru mobil prin natura sa poate dobândi caracterul imobiliar dacă devine accesoriul unui imobil. Caracterul imobiliar este dobândit prin destinaţiunea la care este afectat lucrul mobil, numit în acest caz *imobil prin destinaţiune* (art. 468). Aceste bunuri mobile, considerate drept imobile, nu pot fi despărţite de imobilul pe care sunt aşezate şi la exploatarea căruia sunt afectate. Legea a stabilit reguli deosebite, după cum este vorba de un bun mobil sau de unul imobil, cu privire la înstrăinarea lor, la capacitatea de a înstrăina, la revendicare şi la prescripţie, la urmărire şi la execuţie silită, la competinţa instanţelor.

Fructe

Se numeşte *fruct* orice produs periodic, pe care un bun este în stare să-l dea, fără să se strice, să se altereze sau să se micşoreze. Un bun este deci producător de fructe, fără ca prin aceasta să sufere o desmembrare. Producerea fructelor este o funcţiune normală şi periodică a anumitor bunuri.

Astfel sunt fructe orice recolte, precum și produsele animalelor domestice. Toate acestea sunt produse periodice și se numesc *fructe naturale*.

Tot ca fructe sunt considerate veniturile în bani, produse în mod periodic de anumite bunuri corporale sau incorporale. Aceste fructe în bani se numesc *civile*.

Din contră, nu sunt considerate ca fructe lucrurile ce nu sunt produse periodic de un bun și a căror percepere are drept consecință o scădere a integrității bunului producător.

Posesiunea

Posesiunea este deținerea unui lucru. Legea apără posesiunea, atunci când ea derivă dintr'un drept. Posesiunea traduce în fapt existența unui drept al posesorului față de bunul posedat; în majoritatea cazurilor, posesorul este totodată și titularul legal al dreptului în virtutea căruia deține lucrul. In cazul dreptului de proprietate, posesiunea nu este decât manifestațiunea exterioară a acestui drept. Sunt însă drepturi cari conferă posesiunea fără ca aceasta să împiedice proprietatea. O asemenea posesiune se numește *detențiune*, iar posesorul în aceste condițiuni se numește *detentor precar*. Precaritatea este deci însușirea unei posesiuni exercitate pentru altă persoană, care este proprietarul.

Când posesorul se comportă ca proprietar *(animo domini)*, posesiunea poate produce efecte însemnate.

a) Dacă posesiunea nu este viciată prin violență, discontinuitate și clandestinitate (art. 1847 și urm.), ea are de efect dobândirea proprietății bunului posedat; aceasta, bine înțeles, când posesorul se socotește cu bună credință (art. 486 și 1898) proprietarul bunului, ceea ce exclude ipoteza detențiunei precare.

b) Posesorul de bună credință dobândește fructele produse de bunul ce-l stăpânește.

c) In materie de bunuri mobiliare corporale, posesiunea echivalează cu o prezumțiune legală de proprietate, prezumțiune atât de puternică, în cât exclude exercițiul de către terți a acțiunei de revendicare, afară numai în privința bunurilor pierdute sau furate (art. 1909).

d) Posesiunea prin aparența deținerii unui lucru, fiind o prezumțiune de proprietar, legea acordă o protecțiune specială posesorului unui imobil, fie că este simplu deținător, fie că posedă în numele său propriu. Situațiunea de posesor este apărată printr'o acțiune specială, numită *posesorie*, destinată a asigura respectul posesiunei sau reintegrarea posesorului în perogativele sale, în caz de turburare a liniștei posesiunei ce o exercită. Acțiunea posesorie este de competința judecătoriei de ocol și trebue intentată în interval de un an dela data actului de turburare.

Proprietatea

Dreptul de proprietate este cel mai complet raport juridic între o persoană și un bun, raport în puterea căruia persoana exercită în mod exclusiv o deplină stăpânire a bunului.

Dreptul de proprietate este în principiu absolut, sub rezerva exercitării normale a acestui drept, limite ce decurg pe planul social și juridic din viețuirea în comun a oamenilor și din interesul general al societății.

Proprietatea este un drept real complet, care poate fi subîmpărțit în diferite atribute, acestea fiind exercitate separat de persoane deosebite.

Uzufructul

Uzufructul este o desmembrare a dreptului de proprietate, care constă pentru titularul său în a se bucura de folosința unui bun aparținând altei persoane, sub condițiunea de a-l conserva și întreține, deci cu îndadorirea de a nu-l consuma sau distruge (art. 517). Dreptul de uzufruct se stinge la moartea uzufructuarului; acesta nu-l poate transmite moștenitorilor săi. Dacă uzufructuarul este o persoană juridică, legea limitează durata uzufructuarului la 30 de ani (art. 559).

Servituțile

Servitutea este o sarcină a unui imobil, în favoarea altui imobil. Ea poate fi considerată ca o compensație a situației mai bune de care se bucură, prin așezarea sa, imobilul aservit. Servitutea este o sarcină a imobilului, reală, imobiliară și perpetuă. Ea dăinue atâta timp cât rămâne în ființă situațiunea excepțională dintre cele două imobile, care i-a dat naștere (art. 576 și 577).

Servituțile sunt nelimitate ca număr. Legea se ocupă de cele mai obișnuite: Scurgerea apelor de pe un teren pe altul, interzicerea de a împiedica folosirea apei de isvor de către un proprietar situat la un nivel inferior, distanțele de respectat pentru plantațiuni și ferestre așezate la hotarul proprietății vecine, dreptul de trecere al proprietarului unui loc înfundat pe terenul vecin, pentru a putea ajunge la drumul public, amenajarea streșinilor pentru ca apa de ploae să nu cadă pe proprietatea vecină. (art. 578—619).

Servituțile pot fi stabilite și prin convențiune, adică prin acordul proprietarilor respectivi.

Servituțile sunt clasificate după diferite criterii. Cel mai întrebuințat este acela care desparte servituțile în: *a)* aparente și neaparente; *b)* continue și discontinue. O servitute este numită *aparentă*, când existența ei este învederată printr'o lucrare exterioară și vizibilă. Din contră, servitutea este *neaparentă*, când existența ei nu este scoasă la iveală prin vreun indiciu material.

Neexercitarea unei servituți timp de 30 de ani face ca servitutea să se stingă prin efectul prescripției extinctive (art. 639).

Dobândirea proprietății

Dreptul de proprietate poate fi dobândit prin diferite moduri (art. 644 și 645).

a) Convențiunea este un mod de transferarea proprietății și a tuturor drepturilor patrimoniale în general (art. 971 și 1295 alin. 1).

b) Accesiunea este unirea materială a unui lucru mai puțin important cu altul mai de seamă (art. 488 și urm.). Efectul translativ de proprietate al acce-

siunei se produce când reunirea ambelor lucruri creează o situațiune nouă, care nu mai permite despărțirea lucrurilor, fără a le deteriora sau distruge. Proprietarul obiectului incorporat are în general, dreptul să fie despăgubit de cel ce a dobândit pe calea accesiunei, proprietatea lucrului său.

c) Ocupațiunea este luarea în posesiune a unui lucru care nu aparține nimănui, cu gândul de a-l însuși.

d) Succesiunea este transmisiunea după anumite reguli legale a patrimoniului unei persoane decedate, către alte persoane, numite după împrejurări moștenitori sau legatari.

e) Prescripțiunea achizitivă sau *uzucapiunea* este un mod de dobândire a proprietății unui bun imobil, prin posesiunea acelui bun în tot timpul fixat de lege.

In privința mobilelor, nu este nevoe de posesiune prelungită pentru a dobândi proprietatea lor, căci posesiunea însăși a unui bun mobil este considerată ca o prezumțiune legală de proprietate (art. 1909).

Prescripția achizitivă este bazată pe două elemente: mai întâiu, posesiunea utilă a bunului; apoi, trecerea unui oarecare interval de timp, în cursul căruia să se fi exercitat posesiunea utilă. Prin posesiune utilă (art. 1847), legea înțelege o posesiune *continuă, neîntreruptă, neturburată, publică* și *sub nume de proprietar* (adică să nu fie exercitată posesiunea în baza unui titlu precar, ci din contra, cu intențiunea de a se purta ca proprietar, *animo domini*). Prin urmare, deținătorii precari, ca locatarii, uzufructuarii, depozitarii, nu pot prescrie, de oarece ei dețin pe baza unui titlu netranslativ, care le impune obligațiunea de restituire a bunului posedat, după un anumit timp (art. 1853 și urm.).

Termenul general al uzucapiunei, cerut pentru a putea prescrie proprietatea unui bun, este de *30 de ani*. Acest termen poate însă fi scurtat în anumite împrejurări: dela 10 la 20 de ani. (art. 1895), dacă posesorul este de bună credință (art. 1898 și 1899 alin. 2) și posedă în baza unui just titlu — sau justă cauză (art. 1897).

Uzucapiunea se poate împlini sub mai mulți posesori succesivi, prin *juncțiunea posesiunilor* (art. 1860).

TRANSMISIUNEA EREDITARĂ A PATRIMONIULUI

Când o persoană încetează din viață, patrimoniul ei este atribuit anumitor persoane, având, conform legii, aptitudinea (vocațiunea) de a primi succesiunea.

Dacă defunctul nu lasă vreo dispozițiune de ultimă voință, prin care să orânduiască modul după cum urmează să fie transmisă sau împărțită averea sa, legea chiamă la moștenire pe rudele de sânge. Acest mod de transmisiune succesorală *ab intestat* constitue dreptul comun. Din contra, dacă defunctul, printr'un act scris de ultimă voință, arată căror persoane li se vor transmite bunurile sale, succesiunea se numește *testamentară*, iar actul de ultimă voință care conține dispozițiunile defunctului, se numește *testament* (art. 650).

Momentul deschiderii succesiunei este concomitent cu încetarea din viață (art. 651).

Succesiunea se deschide la ultimul domiciliu al defunctului (art. 95). Acest text determină competința teritorială a instanțelor judecătorești, înaintea cărora urmează să se desfășoare diferite etape de lichidare a succesiunei.

Succesiunea în virtutea efectului translativ al patrimoniului defunctului, constitue un mod de dobândire al proprietății (art. 644), căci moștenitorul devine proprietar al bunurilor succesorale, iar patrimoniul defunctului se contopește cu al moștenitorului (sub rezerva efectului separativ produs de acceptarea sub beneficiu de inventar).

Diverse categorii de moștenitori

Orice moștenitor, pentru a putea succede, trebue: 1, Să existe, adică să fie în viață sau măcar conceput în momentul deschiderii succesiunei (art. 654). 2, Să nu fi comis una din faptele enumerate de art. 655, cari îl îndepărtează dela succesiune ca nedemn de a uccede.

Succesiunea ab intestat

Trasmisiunea averii succesorale către rudele defunctului corespunde cu voința presupusă a acestuia de a lăsa bunurile sale persoanelor la care a ținut.

Legea împarte pe moștenitorii chemați la o succesiune ab intestat în legitimi și neregulați.

1. *Moștenitorii legitimi* sunt rudele de sânge. Prima clasă de moștenitori legitimi chemată de lege la succesiune este compusă din *descendenții defunctului* (art. 669). Copiii defunctului primesc părți egale din moștenire. Descendenții copiilor predecedați sunt chemați la succesiunea ascendentului defunct în virtutea *reprezentațiunei* (art. 664—669). Ei sunt considerați în virtutea unei ficțiuni a legii că reprezintă pe autorul lor defunct. In acest caz, împărțirea succesiunei se face pe tulpini; tulpinele sunt în număr egal cu al descendenților intermediari predecedați, reprezentați prin coborîtorii lor direcți.

Prezența unui descendent, oricât ar fi de îndepărtat în grad, elimină dela succesiune pe oricare alt moștenitor.

Cu moștenitorii legitimi, trebuesc asemuiți copiii naturali, în privința succesiunei mamei lor și a rudelor acesteia (art. 652, alin. 2, 677 și 678), căci în privința tatălui, copiii naturali recunoscuți n'au nici un drept succesoral.

In lipsa descendenților, vocațiunea ereditară trece la cea de a doua clasă de moștenitori legitimi, compusă din *tatăl și mama* defunctului, în concurs cu *frații și surorile* lui (art. 671 și 673); iar în caz de predeces al acestora, descendenții lor sunt chemați a-i reprezenta (art. 666 și 671). Tatăl și mama exclud pe ascendenții în grad mai îndepărtat.

A treia clasă de moștenitori legitimi cuprinde pe *ascendenții* defunctului, afară de părinți, cari fac parte din clasa precedentă (art. 670).

A patra clasă cuprinde *rudele colaterale* afară de frați și surori (art. 675). Colateralii vin în concurs la egalitate de grad și sunt preferați în ordinea apropierii în grad. Vocațiunea ereditară în linie colate-

rală se stinge de la al patrulea grad înainte (art. 4 din legea dela 28 Iunie 1921).

2. *Moştenitorii neregulaţi*. In lipsă de moştenitori legitimi, patrimoniul defunctului este atribuit *soţului supravieţuitor*, dacă defunctul era căsătorit în momentul decesului.

Legea conţine şi anumite dispoziţiuni de favoare pentru *văduvă*, dacă ea este lipsită de mijloace. Art. 684 conferă văduvei sărace o vocaţiune ereditară specială, al cărui efect este de a o aduce în concurs cu moştenitorii legitimi. Partea de moştenire, atribuită văduvei sărace, variază după numărul şi calitatea moştenitorilor, cu care vine în concurs. Când sunt copii, drepturile văduvei sunt limitate la un uzufruct asupra unei părţi din succesiune; când bărbatul defunct n'are alţi moştenitori decât ascendenţi sau colaterali, văduva primeşte o pătrime din succesiune în plină proprietate.

Absenţa totală de moştenitori legitimi în grad succesibil şi absenţa soţului supravieţuitor face ca succesiunea să fie atribuită *Statului*, care, în acest caz devine moştenitor.

Descendenţii şi ascendenţii sunt învestiţi de drept cu toate drepturile şi prerogativele ce decurg din proprietatea bunurilor succesorale, chiar din momentul morţii defunctului. Ceilalţi moştenitori, precum şi legatarii de orice categorie intră în posesie numai cu prealabila autorizare a justiţiei, (art. 653). Trimiterea în posesiune este o formalitate, care dă justiţiei prilejul de a verifica vocaţiunea ereditară a moştenitorului.

Opţiunea moştenitorului

Moştenitorul chemat la succesiune este întotdeauna liber s'o primească sau s'o respingă. El are această opţiune atât în cazul de transmisiune ereditară *ab intestat*, cât şi în cel când atribuirea succesiunii se întemeiază pe dispoziţiunile unui testament.

Acceptarea. Din faptul că acceptarea unei succesiuni are, pentru moştenitor, drept consecinţă a-l obliga să plătească datoriile defunctului, rezultă că acceptarea nu poate avea efecte decât dacă emană dela persoana care are capacitatea de a se obliga. Minorii şi interzişii nu pot accepta o succesiune decât prin reprezentanţii lor legali şi numai sub beneficiu de inventar (art. 405 şi 454).

Acceptarea poate să fie pură şi simplă; în acest caz, ea nu este supusă nici unei condiţiuni de formă. Ea poate fi exprimată în mod expres, printr'o declaraţiune de voinţă specială, conţinută într'un înscris (art. 689), dar poate fi şi tacită. In această ipoteză, ea rezultă dintr'un act al moştenitorului, din care reese fără îndoială intenţiunea de a accepta moştenitorului şi voinţa sa de a se înfăţişa ca proprietarul succesiunii.

Acceptarea succesiunii produce un efect retroactiv (art. 688). Deşi, acceptarea poate interveni după un timp mai mult sau mai puţin îndelungat dela data deschiderii succesiunii, moştenitorul acceptant este totuşi considerat ca fiind proprietarul succesiunii chiar din momentul decesului.

Vocaţiunea ereditară constitue, pentru moştenitorul chemat, un drept de proprietate asupra bunurilor succesorale, independent de manifestarea sa de voinţă de a accepta succesiunea. Incât, dacă acest moştenitor chemat ar muri înainte de a fi acceptat sau renunţat, el transmite moştenitorilor săi proprii dreptul de opţiune ce-l are (art. 692 şi 899).

Un alt efect al acceptării este de a produce contopirea patrimoniului succesoral cu patrimoniul moştenitorului acceptant. Ca urmare, moştenitorul este substituit defunctului în privinţa obligaţiunei de a plăti datoriile acestuia, chiar dacă valoarea acestor datorii ar fi superioară activului succesoral.

Acceptarea sub beneficiu de inventar. Drept mijloc de apărare contra pericolului ce decurge din obligaţiunea generală şi nelimitată a achitării pasivului succesoral *ultra vires hereditatis*, legea dă moştenitorului facultatea acceptării sub beneficiu de inventar. Acest mod de acceptare zădărniceşte efectul confuziunei patrimoniului succesoral cu patrimoniul moştenitorului acceptant (art. 713).

Moştenitorul, care acceptă sub beneficiu de inventar, este ţinut să facă o declaraţiune în acest sens, care se trece într'un registru ţinut la tribunalul unde a fost deschisă succesiunea (art. 704). Apoi, el trebue să facă, prin mijlocirea justiţiei, inventarul bunurilor succesorale, care constă într'o descriere enumerativă (art. 705). Moştenitorul, în această situaţiune, nu mai este ţinut să plătească în mod nelimitat datoriile defunctului, ci numai în limita valorii bunurilor moştenite, *intra vires hereditatis*.

Renunţarea la succesiune trebue să rezulte dintr'o manifestare expresă a voinţei moştenitorului chemat, exprimată în forma prevăzută de lege (art. 695). Renunţarea nu poate fi tacită, adică dedusă din modul de a se purta a moştenitorului.

Odată ce a renunţat, moştenitorul este considerat ca şi cum n'ar fi avut vre un drept asupra moştenirii (art. 696).

Lichidarea activului succesoral

Transmisiunea moştenirei ab intestat are un caracter universal, întregul patrimoniu al defunctului, considerat ca o universalitate de bunuri, devine, prin efectul decesului, proprietatea moştenitorului legitim sau neregulat. Acelaşi efect universal îl are transmisiunea testamentară, când dă legatarului un drept asupra întregei moşteniri.

Când moştenirea este transmisă mai multor persoane, cari vin în concurs, această transmisiune cumulativă dă naştere la o stare de *indiviziune* între moştenitori, cari devin coproprietarii bunurilor ereditare.

Comoştenitorii pot cere oricând încetarea indiviziunii, dar au şi facultatea de a se înţelege pentru a rămâne şi mai departe în aceiaşi situaţiune; convenţiunile de continuare a indiviziunii sunt limitate de lege la un interval de 5 ani (art. 728).

Starea de indiviziune ia sfârşit prin împărţeala sau partajul bunurilor succesorale, până atunci stăpânite în comun. Impărţeala individualizează drepturile comoştenitorilor, luând fiecare în plină proprietate bunuri determinate.

Impărțeala, odată înfăptuită, are *un efect declarativ*, în sensul că fiecare copărtaş este considerat a fi fost proprietarul bunurilor ce compun partea sa chiar din momentul deschiderii succesiunii (art. 786).

Când toți comoștenitorii sunt majori și prezenți și când ei sunt de acord asupra modului de împărțire al bunurilor indivize, ei pot face împărțeala prin bună învoială (art. 730). Convențiunea dintre ei, fixând modul de împărțire al bunurilor este obligatorie pentru toți; modalitățile împărțelei se consemnează într'un act scris, redactat într'un număr de exemplare egal cu al copărtașilor. Actul servește fiecăruia drept titlu de proprietate. Dacă printre bunurile împărțite sunt și imobile, actul de partaj trebue transcris în registrul tribunalului respectiv, pentru ca noua rânduire a proprietății să fie opozabilă terților.

Când moștenitorii majori nu se înțeleg de bună voie, sau dacă între dânșii sunt unii interziși sau minori, împărțeala trebue efectuată prin mijlocirea justiției (art. 747). Numeroase formalități prescrise de codul civil și de codul de procedură civilă au de scop a forma *loturile*, adică grupurile de bunuri destinate fiecărui comoștenitor. Loturile sunt atribuite comoștenitorilor prin tragere la sorți (art. 743).

Inegalitatea eventuală a loturilor formate prin împărțirea în natură se compensează între copărtași prin răspunderea diferenței în bani. Aceste sume destinate a compensa inegalitatea loturilor se numesc *sulte*.

In cazul când dintr'o împrejurare oarecare, bunurile indivize nu sunt susceptibile de împărțeală materială, în natură, ele trebuesc vândute; împărțeala se face atunci asupra prețului rezultat din vânzare. Dacă împărțeala se face prin justiție, vânzarea trebue efectuată prin licitație publică (art. 694—698 cod. proc. civ.).

Copărtașii sunt garanți, unul față de altul, pentru turburările și evicțiunile, cari ar risca să micșoreze lotul unui comoștenitor (art. 787—789), cu condițiunea ca turburarea sau evicțiunea să purceadă dintr'o cauză anterioară împărțelii.

Raportul. Când succesiunea este atribuită mai multor moștenitori, cari vin în concurs, legea impune descedenților defunctului (și numai lor) să restitue succesiunei bunurile primite dela defunct sub formă de daruri între vii, pentru ca aceste bunuri să fie cuprinse în totalul ce urmează a fi împărțit între toți moștenitorii (art. 751).

Raportul se face: în natură, pentru donațiunile de bunuri imobiliare (art. 764 și 765); prin imputațiune (luare în mai puțin), pentru donațiunile de bunuri mobile (art. 777) și pentru cazul când donatarul a înstrăinat imobilul primit în dar înainte de deschiderea succesiunei (art. 765, alin. 2). Deși raportul în natură a imobilelor are efect retroactiv, ipotecile constituite de donatar sunt menținute (art. 765).

Lichidarea pasivului succesoral

Comoștenitorii sunt ținuți să achite pasivul succesoral, în proporție cu părțile lor ereditare, adică cu drepturile fiecăruia în succesiune (art. 774 și 1060). Creditorul succesiunii nu poate urmări pe fiecare moștenitor pentru totalul creanței, ci numai pentru cota parte respectivă. Dacă unul din moștenitori este insolvabil, paguba este suportată de creditor. Când unul din moștenitori este pus în situațiunea de a plăti mai mult decât partea sa contributivă, el are o acțiune recursorie contra comoștenitorilor săi (art. 778 și 1061).

Separațiunea patrimoniilor. Legea acordă creditorilor defunctului un beneficiu special, spre a-i apăra de pericolul confuziunii operate prin transmisiunea ereditară între bunurile succesorale și patrimoniul unui moștenitor insolvabil: separațiunea patrimoniilor.

Separațiunea de patrimonii se traduce, pentru creditorii cari au obținut-o printr'un adevărat privilegiu, acela de a fi plătiți din activul succesoral înaintea oricărui creditor al moștenitorului. De aceea, când activul succesoral cuprinde și imobile, separațiunea de patrimonii trebue înscrisă în termen de 6 luni dela deschiderea succesiunii (art. 1743). Această măsură de publicitate are de scop nu numai conservarea privilegiului, dar și punerea în cunoștință a terților, cari ar fi dispuși să cumpere imobilele succesiunii, sau să le primească în garanție ipotecară dela un moștenitor, despre existența privilegiului ce le grevează.

Separațiunea patrimoniilor nu-și mai produce efectele, în privința imobilelor succesorale, dacă este cerută după ce moștenitorul a înstrăinat imobilele.

In privința mobilelor, dreptul de a cere separațiunea se prescrie prin trecerea unui interval de trei ani dela deschiderea succesiunii (art. 783).

DESPRE LIBERALITĂȚI

Liberalitățile se pot realiza pe două căi: prin acte între vii (donațiuni) sau prin testament (legate).

Dreptul de a dispune prin donațiuni între vii sau prin testament nu se poate exercita decât în limita unei părți din averea dispunătorului, numită *parte disponibilă*, cealaltă parte cuvenindu-se moștenitorilor rezervatari și numită *rezervă*. Moștenitorii rezervatari sunt *descendenții în orice grad și ascendenții în gradul întâi* (art. 841 și 842). Nimic nu se opune însă ca partea disponibilă să fie dăruită sau testată unui moștenitor rezervatar.

Calculul rezervei. Rezerva variază după calitatea și numărul moștenitorilor rezervatari. Ea este de o jumătate din succesiune, dacă defunctul lasă un singur copil; de o treime, dacă sunt doi copii și de o pătrime dela trei copii în sus (art. 841).

Dacă defunctul lasă moștenitori pe părinți, rezerva este de o jumătate (art. 842).

In sfârșit, art. 939 limitează facultatea de a dispune cu titlu gratuit în favoarea soțului dintr'o altă căsătorie, când există copii dintr'o căsătorie anterioară; în acest caz, limita maximă a părții disponibile este de un sfert din averea succesorală.

Reducțiunea liberalităților. Dacă liberalitățile efectuate de defunct trec peste partea disponibilă, ele pot fi *reduse*, adică micșorate, pentru respectarea limitei legale (art. 847). Dreptul de a cere reducțiunea îl au numai moștenitorii rezervatari, moștenitorii acestora și creditorii lor (art. 848).

Reducțiunea nu operează asupra tuturor liberalităților proporțional cu valoarea lor și fără distincțiune. Din contră, ele sunt reduse într'o anumită ordine.

Când defunctul a făcut și donațiuni și legate, primele liberalități supuse reducțiunei sunt legatele (art. 850). Acestea, când trec peste partea disponibilă, sunt toate reduse proporțional cu valoarea lor, afară numai dacă testatorul ar fi indicat ordinea în care legatele să fie reduse (art. 853). In privința donațiunilor, reducțiunea începe cu cea mai nouă și este anulată în întregime; dacă rezerva nu este pe deplin întregită prin reducerea efectuată, se urmează cu reducerea succesivă a celorlalte donațiuni, în ordinea ascendentă a datelor, până la împlinirea rezervei.

Rezultatul reducțiunii unei donațiuni este de a recupera bunul în natură; în consecință, dreptul de proprietate al donatarului este anulat, nu însă reretroactiv.

Incapacități. Interzisul legal nu poate face donațiuni. Minorul între 16 și 20 de ani poate dispune prin testament numai de jumătate din averea sa (art. 807); el nu poate face donațiuni decât prin contractul de căsătorie (art. 1231).

Străinii nu pot primii cu titlu gratuit imobile rurale (art. 18 din constituție). Persoanele juridice, pentru a fi gratificate, au nevoe de prealabila autorizare a consiliului de miniștri. Donațiunile și legatele adresate minorilor și interzișilor trebuesc acceptate de reprezentanții lor legali.

Donațiunile între vii

Donațiunea este un contract prin care donatorul dăruește în mod irevocabil un bun, pe care donatarul îl acceptă (art. 801).

Donațiunea este un act solemn care necesită întocmirea unui înscris autentic (art, 813). Darurile *manuale* (donațiuni de lucruri mobile corporale) sunt valabile fără forma autenticității.

Orice categorie de donațiune prezintă următoarele caractere comune:

a) O îmbogățire gratuită a donatarului, care primește în patrimoniul său un bun, fără a fi obligat la o contră-prestațiune. Donațiunea este un contract unilateral. Sunt însă cazuri când donațiunea impune donatarului anumite condițiuni sau sarcini, cari micșorează caracterul ei de gratuitate.

b) Donațiunea este *irevocabilă*. In alte cuvinte, donatorul, când dăruește lucrul său, trebue să-l înstrăineze în mod definitiv, fără să-și rezerve posibilitatea de a-l relua mai târziu. Orice clauză, conținând o rezervă de această natură este nulă (art. 822, 823 și 824). Tot ce este îngăduit donatorului, este de a stipula recuperarea bunului dăruit în caz de predeces al donatarului (art. 825).

Există cazuri de revocare a donațiunilor, limitativ enumerate de lege (art. 829 și urm.); pentru neîndeplinirea sarcinilor de către donator, pentru ingratitudinea donatarului, sau prin efectul nașterii unui copil al donatorului, în ipoteza când el nu avea copii în momentul efectuării donațiunei.

Regula irevocabilității nu se aplică donațiunilor făcute prin contractul de căsătorie și nici donațiunilor între soți (art. 937), cari sunt întotdeauna revocabile.

Testamentul

Testamentul este un act scris făcut de o persoană, prin care orânduește cui urmează a fi atribuită averea sa (sau parte din ea), după ce va muri (art. 802).

Testamentul este un act unilateral, căci emană numai dela testator. De aceea testamentul, poate fi oricând revocat de testator, printr'un alt testament sau printr'un act autentic obicinuit (art. 920). In principiu, ultimul testament revoacă pe toate cele anterioare. Revocarea poate fi exprimată în termeni categorici, dar poate rezulta și în mod implicit din dispozițiunile testamentului posterior, cari ar fi incompatibile sau contradictorii față de cele conținute în testamentul precedent; în acest caz, noul testament revocă pe cel anterior numai în ce privește dispozițiunile incompatibile cu cele din urmă. Dacă sunt toate incompatibile, testamentul se socotește a fi revocat în întregime (art. 921).

Testamentul este considerat *caduc* când legatarul moare înaintea testatorului (art. 924 și 925), precum și când legatarul este incapabil de a primi, sau capabil fiind, refuză succesiunea sau legatul (art. 928).

Aceste situațiuni speciale conduc la caducitatea întregului testament numai dacă instituirea legatarului are un caracter universal. Dacă legatul nu este universal și dacă testamentul conține și alte dispozițiuni, caducitatea îl va dărâma numai în ce privește dispozițiunea privitoare la legatarul decedat, incapabil sau renunțător.

Testamentul trebue întocmit sub forma unui *act scris*. Legea nu acordă nici o validitate dispozițiunilor verbale de ultimă voință. Actul conținând manifestarea de voință a testatorului poate fi scris de el singur; în acest caz legea cere ca testamentul să fie în întregime scris, iscălit și datat de testator. Acest testament se chiamă *olograf* (art. 859). Dacă testamentul este înfățișat autorității judecătorești competinte, el se numește *autentic* (art. 860), având toate caracterele și forța probatorie a actelor autentice. Testatorul mai poate înfățișa tribunalului testamentul iscălit de el, într'un plic sigilat, pe care judecătorul scrie anumite mențiuni; acest testament se numește *mistic* (art. 864—867).

Testamentul ce nu este conținut într'un act scris și care nu este întocmit într'una din formele de mai sus, este isbit de o nulitate absolută.

Legatele

Din punct de vedere al transmisiunii ereditare totale sau parțiale, produsă de dispozițiunea testamentară, legatul poate fi *universal*, dacă se referă la toată averea testatorului; *cu titlu universal*, când se referă la o fracțiune din avere, sau *particular* (singular), când poartă numai asupra unui sau mai multor bunuri determinate (art. 887). Legatul universal echivalează cu atribuirea în persoana legatarului, a unei vocațiuni la totalitatea moștenirii.

REGIMURI MATRIMONIALE

Regimul matrimonial este alcătuit din regulele legale sau convențiunile ce cârmuesc raporturile bănești dintre soți.

Situațiunea cea mai simplă este cea care decurge din lipsa vreunei stipulațiuni speciale între soți la contractarea căsătoriei cu privire la bunurile lor respective; în acest caz, bunurile fiecărui soț sunt separate; fiecare din ei păstrează asupra patrimoniului său drepturile de administrație și de dispoziție, pe cari le avea și înainte de căsătorie. O astfel de situațiune corespunde cu regimul numit al separațiunii de bunuri.

Insă se poate ca soții să convină a adopta un alt mod de a vedea pentru bunurile lor și atunci, ei stipulează în această privință anumite convențiuni, cari fac obiectul contractului de căsătorie, numit și convențiune matrimonială.

Contractul de căsătorie

Ca orice convențiune, contractul de căsătorie este liber, în sensul că soții pot stipula orice clauză cu privire la bunurile lor, corespunzând la orice regim matrimonial. Voința părților este liberă; ele pot să aleagă în mod liber regimul lor matrimonial (art. 1224).

Contractul de căsătorie trebue întocmit în formă autentică (art. 1228), și apoi transcris într'un registru special ținut la tribunal (art. 708 și urm. cod. proc. civ.). Dacă dota conține și imobile, actul se transcrie și în registrul de mutațiuni al tribunalului situațiunei imobilelor (art. 712 cod. proc. civ.). Data contractului de căsătorie și reședința autorității care l-a autentificat trebuesc trecute de ofițerul stării civile în actul de căsătorie (art. 61 și 62 alin. 10).

Convențiunile matrimoniale nu se pot modifica în cursul căsătoriei (art. 1228).

Regimul dotal

In acest regim, spre deosebire de al separațiunii, o parte din bunurile femeii alcătuesc *dota* (zestrea), a cărei administrație și folosință sunt conferite de lege bărbatului, în vederea susținerii sarcinilor căsătoriei. Celelalte bunuri ale femeii, osebit de dotă, sunt numite *parafernale* și rămân în administrarea și la dispoziția ei, ca în regimul separațiunii de bunuri.

Regimul dotal, fiind un regim de excepție, dat fiind caracterul special ce-l conferă bunurilor dotale, legea cere ca pentru adoptarea acestui regim, viitorii soți trebue să facă o declarațiune expresă în contractul de căsătorie (art. 227).

Bunurile dobândite în cursul căsătoriei cu bani provenind din bunuri dotale și reprezentând valoarea lor sunt subrogate bunurilor dotale anterioare și devin și ele dotale numai dacă există o asemenea stipulațiune de întrebuințare a banilor dotali în contractul de căsătorie (art. 1247), precum și în cazurile prevăzute de art. 1253 și 1254. In orice altă ipoteză, aceste bunuri dobândite în cursul căsătoriei cu bani dotali rămân parafernale.

Dota nu poate fi constituită sau mărită în timpul căsătoriei (art. 1236). Aceasta spre a protegui interesele terților, cari n'ar mai fi în măsură de a cunoaște caracterul și întinderea bunurilor soților din citirea contractului de căsătorie. Această măsură nu se aplică însă constituirii de dotă a bunurilor viitoare, cari devin dotale în virtutea contractului de căsătorie.

Bunurile dotale sunt proprietatea femeii. Prin excepție, bărbatul devine proprietarul lor: 1. Când dota este alcătuită din bunuri fungibile sau consumptibile. 2. Când mobilele dotale au fost prețuite în contractul de căsătorie (art. 1245). In aceste cazuri, bărbatul rămâne debitorul prețului acelor bunuri. In general, drepturile bărbatului asupra bunurilor dotale se limitează la: *a)* Administrarea bunurilor dotale (art. 1242), cu drepturile și îndatoririle unui administrator. *b)* Folosința bunurilor dotale, cu drepturile și îndatoririle unui uzufructuar, având obligațiunea specială de a destina veniturile dotei la susținerea sarcinilor căsătoriei.

Imboilele dotale nu pot fi înstrăinate de soți în timpul căsătoriei, afară de cazurile prevăzute în art. 1249, 1250, 1252, 1253 și 1254 (art. 1248).

Soții pot stipula în contractul de căsătorie și inalienabilitatea dotei mobiliare.

Oprirea înstrăinării imobilelor dotale interzice implicit și ipotecarea lor.

Sancțiunea inalienabilității este nulitatea actului de înstrăinare, nulitate care poate îmbrăca un caracter absolut sau relativ, după anumite distincțiuni (art. 1255).

Inalienabilitatea imobilelor dotale nu este de ordine publică. Insăși legea îngădue soților să stipuleze în contractul lor de căsătorie că imobilele dotale se vor putea înstrăina (art. 1252), în condițiunile ce vor găsi de cuviință, putând hotărî ca prețul să fie reîntrebuințat în cumpărarea unui alt imobil sau a anumitor bunuri.

Drept consecință a inalienabilității, legea dispune că imobilele dotale nu sunt supuse efectelor prescripției achizitive în cursul căsătoriei, decât dacă începuse să curgă înainte de căsătorie, sau dacă s'a stipulat în contractul de căsătorie că imobilele dotale sunt alienabile (art. 1878). Prescripția mai curge chiar în timpul căsătoriei, după separațiunea de patrimonii.

Separațiunea de patrimonii. Când purtarea și actele nesocotite ale bărbatului amenință dota, femeea, pentru a preîntîmpina pierderea zestrei sale, poate cere justiției separațiunea de patrimonii (art. 1256, 1257 și 1258). Hotărîrea pronunțând separațiunea are efect retroactiv (art. 1263) și anulează actele de dispoziție ale bărbatului, efectuate între ziua introducerii cererii de separație și ziua pronunțării. Prin efectul ei, femeea dobândește libera administrație și folosința bunurilor sale dotale, având puterea să înstrăineze dota mobiliară (art. 1265). Separațiunea nu stinge însă caracterul regimului dotal; bunurile rămân dotale, imobilele fiind tot inalienabile și neurmăribile.

OBLIGAȚIUNI

Obligațiunea este o legătură între două sau mai multe persoane, în temeiul căreia una din ele, numită

debitor se obligă, în folosul celeilalte, numită creditor, a face sau a nu face ceva.

Obligațiunile se nasc din contracte și prin efectul legii.

Contractul este înțelegerea dintre părți în vederea producerii unui efect juridic; acest efect constitue tocmai obligațiunea.

Legea prevede anumite situațiuni, anumite fapte, a căror urmare este de a da naștere unei obligațiuni. Aceste fapte, de cari vorbește Codul civil sunt quasi-contractele, delictele și quasi-delictele.

CONTRACTELE

Contractul (sau convențiunea) constă în acordul între două sau mai multe persoane, cari urmăresc crearea unui efect juridic, adică crearea, transmiterea, modificarea sau stingerea unui drept (art. 942).

Codul civil clasifică contractele în diferite categorii.

A) *Contractele bilaterale și unilaterale.* Contractul este bilateral (sau sinalagmatic) când creează obligațiuni în sarcina ambelor părți (art. 943), pe când contractul unilateral creează obligațiuni numai pentru o singură parte (art. 944).

Importanța clasificării este învederată în următoarele împrejurări.

1. Chestiunea riscurilor se pune numai în contractele sinalagmatice.

2. De asemenea, numai cu prilejul executării unui contract sinalagmatic se pune chestiunea exercitării acțiunei în rezoluțiune și ridicarea excepțiunei *non adimpleti contractus.*

3. In materie de probațiune a unui contract sinalagmatic, art. 1179 cere ca înscrisul doveditor să fie redactat într'un număr de exemplare egal cu al părților. In schimb, regula după care un act sub semnătură privată, scris de altă mână decât a celui ce-l subscrie, trebue să poarte mențiunea «bun și aprobat» (art. 1180), se aplică numai contractelor unilaterale.

B) *Contractele oneroase și gratuite.* Contractul oneros este acela în care fiecare parte primește ceva dela cealaltă (art. 945). Contractul oneros creează deci avantagii reciproce. Contractul gratuit are de efect să producă un folos numai unora din părți (art. 946).

C) *Contractele comutative și aleatorii.* Această categorie se referă numai la contractele oneroase.

Contractul este comutativ, când întinderea și valoarea prestațiunilor sunt cunoscute în momentul formării contractului. Din contră, contractul este aleatoriu când valoarea prestațiunilor este incertă, fiind subordonată în viitor unui eveniment incert (art. 947).

Pentru a fi valabil și executoriu, un contract trebue să îndeplinească anumite condițiuni (art. 948).

1. Este necesar ca părțile contractante să aibă *capacitatea* de a contracta. In principiu, oricine poate contracta, afară de persoanele declarate de lege incapabile (art. 949 și 950).

2. Este necesar ca părțile să schimbe în mod valabil consimțământul lor. Prin consimțământ, se înțelege manifestarea de voință a părții care contractează. Când voința ambelor părți se transformă în acord prin întâlnirea celor două consimțăminte, se formează contractul.

Dacă consimțământul este *vițiat,* validitatea contractului este micșorată sau anulată; contractul devine anulabil (art. 961):

Consimțământul poate fi vițiat prin *eroare, violență* sau *dol* (art. 953—961).

3. Contractul, pentru a fi valabil, trebue să aibă un *obiect.* Obiectul este faptul pozitiv sau negativ, la care s'a obligat debitorul, adică prestațiunea sau abstențiunea, pe care creditorul este în drept s'o pretindă debitorului.

Obiectul trebue să fie *licit,* adică să nu contravină unei dispozițiuni de ordine publică, și nici imoral, adică contrariu bunelor moravuri. Legea consideră ca obiect ilicit lucrul care nu este în comerț (art. 963), precum și învoelile privind succesiunile încă nedeschise (art. 965 alin. 2 și art. 702).

4. Contractul trebue să aibă o *cauză,* adică un scop, căci părțile, când contractează, au în vedere un rezultat final.

Cauza, ca și obiectul, trebue să fie *licită.* Dacă contractul ar fi inspirat de realizarea unui rezultat nelicit, validitatea sa ar fi compromisă (art. 966).

Contractul are putere obligatorie între părți (art. 969); prin urmare, în caz de neexecutare a obligațiunei isvorîte din contract, partea interesată are dreptul să se adreseze autorității publice pentru a sili pe cealaltă să se execute.

Justiția, la care se face apel în caz de neexecutare a contractului, nu poate modifica cu dela sine putere clauzele contractului. Insă, când termenii contractului nu sunt în deajuns de lămuriți, judecătorul este îndrituit să *interpreteze* clauzele îndoelnice, spre a determina înțelesul lor și efectele ce urmează să decurgă din ele, cercetând atât conținutul actului cât și împrejurările în care a fost încheiat (art. 977—985).

Terții, fiind în afară de cercul contractual, contractul nu poate avea efecte față de ei (art. 973). Contractele au deci un efect *relativ,* fiind față de terți *res inter alios acta;*

Totuși, nimic nu se opune ca o persoană să stipuleze dela alta o obligațiune în folosul unui terț; stipulațiunea pentru altul este valabilă în dreptul român.

Desființarea contractelor. Contractul poate fi desființat prin consimțimântul mutual al părților (art. 969, alin. 2). Această revocare nu produce efecte retroactive; efectele realizate în trecut rămân în vigoare.

In cazul unui contract având de obiect transferarea proprietății sau unui drept real, dacă dobânditorul a înstrăinat lucrul sau l-a grevat cu drepturi reale înainte de revocare, înstrăinarea sau constituirile de drepturi reale rămân valabile: terții subdobânditori nu pot fi atinși prin revocare.

Contractul suferă însă o desființare retroactivă dacă fusese dela început afectat de un vițiu producător al unei nulități relative sau absolute. In această privință, contractul este supus sancțiunei generale a nulității, urmând ca părțile să-și restitue prestațiunile deja efectuate.

Contractul atins de un viţiu al consimţământului poate fi *confirmat* (art. 1167). Confirmarea nu poate emana decât dela persoana, care în momentul încheerii contractului, era incapabilă; aceasta după încetarea împrejurării producătoare a viţiului de consimţământ. Acţiunea în anulare a contractelor se prescrie prin *10 ani*, cari încep a curge din ziua încetării cauzelor producătoare ale viţiului de consimţământ: eroare, violenţă, dol, incapacitate (art. 1900).

Contractul mai poate fi desfiinţat prin împlinirea unei condiţiuni rezolutorii, sau prin efectul unei hotărîri judecătoreşti, date asupra reclamaţiunei uneia din părţi pentru motiv de neîndeplinire a obligaţiunei celeilalte părţi. Această desfiinţare se numeşte *rezoluţiune* sau *reziliere* (art. 1020 şi 1021).

Judecătorul sesizat de o cerere de rezoluţiune a unui contract pentru motiv de neexecutare, are puterea de a acorda, după aprecierea împrejurărilor, un termen de graţie debitorului, pentru ca să-şi poată executa obligaţiunea.

Dacă debitorul execută obligaţiunea în cursul instanţei, el împiedecă rezilierea contractului. Executarea poate fi făcută până în momentul când sentinţa judecătorească prin care contractul a fost reziliat, a căpătat autoritate de lucru judecat.

In afară de rezoluţiunea contractului, creditorul poate cere şi *daune*, reprezintând prejudiciul încercat prin faptul neexecutării obligaţiunei. Debitorul mai este răspunzător de daune chiar dacă a executat obligaţiunea, însă după termenul stipulat.

Hotărîrea de rezoluţiune a contractului, având efect declarativ, îl desfiinţează şi pe trecut, întocmai ca şi cum părţile ar fi stipulat o condiţiune rezolutorie.

In practică, părţile au obiceiul să stipuleze, pentru ipoteza neexecutării obligaţiunei născute din contract, o clauză de rezoluţiune, numită *pact comisoriu*, în puterea căreia contractul se desfiinţează de drept, prin simplu fapt al neexecutării. Creditorul nu pierde însă opţiunea ce i-o acordă art. 1021. Dar dacă el optează pentru reziliere, rolul justiţiei devine automat, mărginindu-se a constata neexcutarea şi a pronunţa rezoluţiunea contractului, fără a mai putea acorda vreun termen de garanţie.

Delictele şi quasi-delictele

Actele ilicite se numesc *delicte*, dacă sunt săvârşite cu intenţiunea de a vătăma; dacă această intenţiune lipseşte, actul ilicit se numeşte *quasi-delict*. Săvârşirea unui act ilicit dă naştere în persoana făptuitorului, la *responsabilitatea civilă*, care se traduce prin obligaţiunea de a repara paguba cauzată (art. 998). El comite o greşeală, o *culpă*, care este elementul principal în responsabilitatea civilă.

Legea nu defineşte nicăiri noţiunea de culpă care este foarte largă; există culpă de câte ori faptul săvârşit nu s'a conformat regulei de drept. Aplicarea în practică a noţiunei de culpă isvorînd din săvârşirea unui delict a fost larg desvoltată în dreptul modern prin interpretările doctrinei şi jurisprudenţei.

Legea face ca responsabilitatea să ia naştere nu numai dintr'un act ilicit personal, ci şi din prejudiciul ce ar fi fost cauzat de altă persoană sau de lucruri (art. 1000, 1001 şi 1002):

1. Tatăl (sau mama după moartea tatălui) sunt răspunzători pentru prejudiciul cauzat de copiii lor minori, cari locuesc cu dânşii.
2. Stăpânii şi comitenţii, de prejudiciul cauzat de servitorii şi prepuşii în funcţiunile ce li s'au încredinţat.
3. Institutorii şi artizanii (meşterii), de prejudiciul cauzat de elevii şi ucenicii lor.

Proprietarul unui animal, sau cel ce-l foloseşte, este de asemenea răspunzător de prejudiciul ce-l cauzează animalul. Tot astfel, proprietarul unui edificiu, prin această expresiune, înţelegându-se orice clădire.

Responsabilitatea pentru prejudiciul cauzat, de care tratează art. 1000, 1001 şi 1002, se sprijină pe o prezumţiune legală de culpă. Cu alte cuvinte, victima n'are nevoie să dovedească existenţa unei culpe.

Legislaţiunea actuală face o largă aplicaţiune a responsabilităţii pentru prejudiciul cauzat de lucruri în materia accidentelor de muncă.

Quasi-contractele

Quasi-contractul este un fapt unilateral, care se produce în afară de orice acord de voinţe; el este însă licit şi voluntar (art. 986). Acest fapt este generator de obligaţiuni.

Legea se ocupă cu câteva din principalele fapte juridice, pe care le consideră ca intrând în categoria quasi-contractelor şi cari sunt caracterizate prin producerea unei îmbogăţiri în patrimoniul unui terţ, *îmbogăţire fără cauză*. Legea, pune în sarcina terţului îmbogăţit, prin faptul denumit quasi-contract, obligaţiunea de restituire a folosului rezultat. In aceste cazuri intră *plata lucrului nedatorit* (art. 987—997), şi *gestiunea de afaceri* (art. 993). Există gestiune de afaceri de câte ori o persoană îndeplineşte, fără însărcinare prealabilă, un act în interesul alteia.

Caz fortuit şi forţa majoră

Debitorul nu este responsabil de neexecutarea sau executarea tardivă a obligaţiunilor, când piedeca executării nu-i este imputabilă. Se spune atunci că imposibilitatea de executare este datorită forţei majore sau unui caz fortuit (art. 1082 şi 1083), expresiuni cari sunt sinonime.

Intârzierea

Dacă debitorul lasă să treacă termenul fixat pentru executarea obligaţiunei fără s'o execute, el nu este responsabil de întârziere (şi deci nu este ţinut la daune) decât dacă ar fi fost *pus în întârziere* (art. 1081). Punerea formală în întârziere rezultă dintr'o interpelare, o somaţiune, pe care debitorul o primeşte dela creditor (art. 1079), sau din chiar chemarea în judecată. Legea, în art. 1079, arată cazurile în cari debitorul este de drept în întârziere, fără nici o notificare prealabilă.

Daune interese

Creditorul care nu poate obţine executarea în natură a obligaţiunei, are dreptul să ceară echivalentul

în bani a pagubei ce încearcă prin faptul neexecutării obligațiunei (art. 1073). Indemnizația obținută de creditor poartă numele de daune interese. Daunele datorite pentru neexecutarea definitivă se numesc *compensatorii*; cele datorite pentru simplă întârziere se numesc *moratorii*.

Părțile pot determina, printr'o clauză a contractului, suma pe care o va plăti debitorul care ar întârzia să-și execute obligațiunea, ori n'ar executa-o de loc; această determinare anticipată și convențională a daunelor se numește *clauză penală* (art. 1066 și urm.). Justiția nu poate reduce valoarea cauzei penale, decât numai dacă obligațiunea a fost parțial executată (art. 1070).

Dobânda

In contractele în cari obligațiunea are de obiect restituirea unei sume de bani, daunele datorite pentru restituirea tardivă a sumei se numesc *dobânzi*.

Proporția dobândei față de capital este limitată de lege la o valoare, peste care părțile nu pot trece, această regulă fiind în strânsă legătură cu ordinea publică.

Conservarea patrimoniului debitorului

In principiu, obligațiunea are de efect să confere creditorului dreptul de a cere dibitorului executarea prestațiunei stipulate, care constitue obiectul obligațiunei. In caz de neexecutare, creditorul se poate adresa forței publice, pentru a obține fie executarea în natură, fie echivalentul în bani a dreptului său, pe calea execuțiunei silite asupra bunurilor debitorului.

Această cale este întotdeauna deschisă creditorului, ca o consecință normală a efectelor obligațiunilor, însă cu condițiunea ca debitorul să aibă un patrimoniu solvabil; contra debitorului insolvabil, mijloacele legale de execuțiune silită sunt neputincioase pentru ca creditorul să realizeze creanța sa. De aceea legea a organizat în favoarea creditorului anumite mijloace de conservare a patrimoniului debitorului, cu scopul de a da creditorilor posibilitatea de a lua măsuri de conservare a bunurilor debitorului, de a exercita în numele debitorului acțiunile pe cari neglijează să le exercite — ceeace constitue *acțiunea oblică*, despre care tratează art. 974 — și în sfârșit, să atace și să ceară anularea actelor făcute de debitor în frauda lor — ceea ce constitue *acțiunea pauliană* a creditorilor, de care se ocupă art. 975.

STINGEREA OBLIGAȚIUNILOR

In mod general, se poate spune că obligațiunea se stinge prin executarea ei, sau, în cazul anu.ıitelor contracte, prin trecerea termenului lor.

A) *Plata*. Se înțelege prin *plată*, orice executare efectivă a unei obligațiuni de a da sau de a face. Plata constitue modul obicinuit de stingere a obligațiunilor. Plata poate fi efectuată de debitor sau de orice altă presoană, lucrând în numele debitorului; în ultimul caz, plata stinge obligațiunea față de creditor. Datoria nu se stinge însă în raporturile dintre terțul platnic și debitorul contractual, care rămâne obligat față de primul; acesta este *subrogat* în drepturile creditorului, devenind titularul creanței. Plata efectuată de un terț pentru debitor se numește *plată prin subrogațiune* (art. 1106 și urm).

Când, între acelaşi debitor și același creditor, sunt în curs de executare mai multe convențiuni, plata efectuată de debitor fără nici o indicațiune stinge datoria cea mai apăsătoare pentru debitor; în caz de plată parțială a unei datorii, plata se impută mai întâiu asupra dobânzilor și numai prisosul asupra capitalului (art. 1110—1113).

Când, cu prilejul efectuării plății, se ivesc neînțelegeri asupra validității și suficienței sale, precum și, în general, asupra modului de liberațiune a debitorului, se întâmplă ca creditorul să refuze plata. In acest caz, debitorul, dacă vrea să se libereze în mod valabil, trebue să recurgă la o procedură specială, numită *ofertă reală* (art. 1114—1121 și 604—609 c. proc. civ.). Aceasta are de scop constatarea oficială a propunerii pe care debitorul o face de a-și plăti datoria. Oferta de plată este transmisă creditorului de către portărei și trebue să fie urmată de consemnarea sumei datorite.

B) *Novațiunea* (art. 1128—1137) este un act juridic având de scop stingerea unei obligațiuni și înlocuirea ei printr'alta nouă. Novațiunea se poate realiza în trei moduri: 1. Când părțile substituesc între ele o nouă datorie în locul celei vechi. 2. Când un nou debitor este substituit celui vechiu, care prin efectul novațiunei este descărcat față de creditor. 3) Când un nou creditor este substituit celui vechiu față de care debitorul este descărcat.

C) *Compensațiunea* (art. 1143—1153). Când două persoane își sunt datoare reciproc, datoriile se sting până la concurența sumei celei mai mici. Acest mod special de stingere a obligațiunilor se numește compensațiune. Ea n'are nimic comun cu plata; efectul ei se produce în virtutea legii, prin faptul coexistenței datoriilor între aceleași persoane și fără a fi nevoe de vreo manifestare de voința a lor.

Pentru ca o compensațiune să opereze, legea cere anumite condițiuni: ca datoriile să aibă de obiect o sumă de bani, sau lucruri fungibile; apoi, ca datoriile să fie lichide și exigibile. Curgerea termenului, care este stipulat de obicei în interesul debitorului, suspendă compensațiunea.

D) *Prescripțiunea extinctivă* sau liberatorie este un mod special de stingere a obligațiunilor și acțiunilor (art. 1837), întemeiat pe împrejurarea că un drept lăsat în părăsire timp de un anumit număr de ani este expus să dispară. Numai dreptul de proprietate și acțiunea în revendicare nu se pot stinge prin neîntrebuințare; toate celelalte drepturi și acțiuni sunt supuse principiului general al stingerii prin prescripție.

In principiu, prescripția extinctivă se consideră ca împlinită după scurgerea unui termen de 30 de ani (art. 1890). Se prescriu însă prin 10 ani acțiunile tinzând la desființarea unui contract încheiat de un incapabil, ori a unui contract încheiat sub influența eroarei, violenței sau dolului (art. 1900); și prin 5 ani chiriile, arenzile, dobânzile aferente capitalului îm-

prumutat şi în general prestaţiunile periodice (art. 1907). Există şi alte prescripţiuni mai scurte (art. 1903 şi 1904).

Prescripţia nu începe să curgă decât din momentul când creanţa a devenit exigibilă (art. 1886), iar pentru acţiunea în anularea unui contract, din momentul încetării violenţei sau a cunoaşterii viţiului de consimţământ (eroare sau dol), şi în privinţa incapabililor cari au contractat, din momentul încetării incapacităţii lor (art. 1900, alin. 2).

Odată ce începe a curge, prescripţia îşi continuă mersul până la împlinirea termenului legal, afară numai dacă nu este *întreruptă* printr'unul din evenimente, cărora legea le conferă acest efect (art. 1863 şi urm.). Dintre acestea cele mai însemnate sunt chemarea în judecată a debitorului şi recunoaşterea de către debitor a datoriei sale (art. 1865).

In anumite cazuri, curgerea prescripţiei este *suspendată*. Prescripţia nu curge în contra minorului sau interzisului (art 1876), nici contra femeii în privinţa imobilelor dotale (art. 1878). Suspendarea întrerupe curgerea prescripţiei, împiedicând-o să continue atâta timp cât dăinueşte cauza ce o produce; însă, ea nu anulează retroactiv timpul deja scurs, spre deosebire de efectul întreruptiv al reclamaţiunei în justiţie şi al recunoaşterei datoriei.

PROBELE

Codul civil consacră un capitol întreg reglementării probelor, pe cari părţile litigante sunt admise a le produce înaintea justiţiei pentru dovedirea şi apărarea drepturilor ce le pretind (art. 1169—1222). Ea enumără mijloacele de probă ce pot întemeia dovedirea unui drept şi determină în acelaş timp autoritatea lor.

Dacă este vorba de a dovedi un *fapt material*, orice mijloc de probă este admisibil, rămânând judecătorului să aprecieze valoarea lor de convingere.

Dacă este vorba de dovedirea unui *act juridic*, legea cere ca mijloc de dovadă acte scrise (art. 1191).

Sarcina probei. Partea care formulează o pretenţiune înaintea justiţiei trebue s'o dovedească (art. 1169). Proba este deci în sarcina părţii care afirmă sau reclamă un drept.

Prezumţiuni legale. In anumite împrejurări, legea scuteşte partea de sarcina probei, deoarece prezumă că cel ce se află în acele împrejurări, are dreptatea de partea sa. Efectul prezumţiunei legale este deci de a răsturna sarcina probei.

De obiceiu, legea o crează în cazurile când proba directă a faptelor este prea grea de făcut şi când situaţiunea este conformă, în marea majoritate a cazurilor, cu realitatea.

Principalele prezumţiuni legale sunt, prezumţia de paternitate (art. 286, alin. 1), prezumţiunea de legitimitate a copilului (art. 286, alin. 2, 288 şi 289), prezumţiunea de liberare a debitorului dedusă din remiterea către creditor a titlului de creanţă (art. 1138), prezumţiune de adevăr absolut atribuit hotărîrilor judecătoreşti definitive (art. 1201), numită *autoritatea lucrului judecat*.

Diverse mijloace de probă. Proba poate rezulta: *a)* din *constatări materiale* făcute de judecător, fie direct, fie prin experţi numiţi de el (art. 211—226 c. proc. civ.).

b) Din declaraţiuni făcute de *martorii*, cari pot da lămuriri cu privire la faptul material ce urmează a fi dovedit. Dovada prin martori nu este admisă pentru actele juridice decât în cazuri excepţionale. Nu se poate dovedi prin martori în contra unui act scris (art. 1191, alin. 2).

c) Din *declaraţiunile părţilor.* Aceste declaraţiuni sunt exprimate în deosebite moduri: *interogator* sau *jurământ.* Una din părţi poate fi întrebată, prin mijlocirea judecătorului, asupra temeiniciei acţiunii sau asupra unor fapte în legătură cu procesul; această procedură constitue *interogatorul* (art. 227—236 c. proc. civ.). Când întrebările sunt puse părţii sub forma solemnă a *jurământului* (art. 1028—1222 şi art. 237—246 c. proc. civ.) declaraţiunea părţii care jură are un caracter decisiv pentru deslegarea procesului, în afară numai dacă jurământul a fost dat părţii din oficiu de către judecător, pentru completarea convingerii sale (jurământ suplinitoriu).

d) Din *acte scrise.* Acestea sunt mijloacele de probă obicinuite pentru dovedirea actelor juridice, în special convenţiunile; ele constituesc adevărate declaraţiuni ale părţilor, cu privire la drepturile reciproce ce au avut în vedere la încheerea actului.

Actul scris se numeşte *autentic*, dacă este făcut în asistenţa unui ofiţer public competent (art. 1171). Actul întocmit de părţi, singure şi fără formele autenticităţii se numeşte act *sub semnătură privată.* Ca mijloace de probă, există o deosebire între ambele categorii de acte. Partea, căreia i se opune un act autentic, nu este primită a contesta faptele constatate de ofiţerul public că s'au petrecut în prezenţa sa; aceste fapte nu pot fi tăgăduite de cât declarând actul fals (art. 168—171 c. pen.). Din contră, în cazul unui act sub semnătură privată, nu există nici o siguranţă în privinţa chestiunei de a şti dacă el a fost într'adevăr întocmit cu concursul şi cu voinţa părţii căreia îi este opus. Actul sub semnătură privată nu poate fi considerat ca doveditor decât până la dovada contrarie.

e) Un ultim mijloc de probă este cel indirect, prin *indicii* sau *prezumţiuni* (art. 1199 şi 1203).

CONTRACTELE SPECIALE

I. *Vânzarea*

Vânzarea este contractul prin care vânzătorul strămută asupra cumpărătorului proprietatea unui bun, în schimbul unui preţ în bani (art. 1294).

Vânzarea este tipul contractului consensual, care ia naştere dintr'un simplu schimb de voinţe şi independent de predarea lucrului sau de redactarea unui înscris; însă, faţă de terţi, strămutarea proprietăţii imobiliare nu este opozabilă decât dacă vânzarea este transcrisă în registrul ţinut la tribunalul situaţiunei imobilului (art. 1295, alin, 2 şi art. 722, alin 1 c. proc. civ.), ceea ce implică în mod necesar întocmirea unui act instrumentar scris, fie sub semnătură privată, fie autentic.

Vânzarea este şi tipul contractului sinalagmatic, în care echilibrul de folosinţă al pretenţiunilor este reprezentat prin obiectul vânzării şi preţul.

Ca ori care contract, părţile, într'un contract de vânzare trebue să fie capabile de a se obliga şi să manifeste un consimţământ neviţiat.

In principiu, ori cine poate cumpăra şi vinde (art. 1306), afară de cei opriţi de lege; capacitatea, în această privinţă, este cea prevăzută de dreptul comun. Incapacităţile speciale sunt prevăzute de lege. Vânzarea între soţi este în principiu interzisă (art. 1307). Tutorul nu poate cumpăra un bun al pupilului; mandatarul însărcinat să vândă un lucru nu-l poate cumpăra (art. 1308); administratorii comunelor sau a stabilimentelor publice nu pot cumpăra bunurile ce le sunt încredinţate; străinii nu pot cumpăra imobile rurale (art. 18 din Constituţie); magistraţii şi avocaţii nu pot dobândi drepturi litigioase în anumite condiţiuni (art. 1309).

Deasemenea, vânzarea poate fi afectată de modalităţi anumite, stipulate în mod liber de părţi (art. 1296), termen sau condiţiune, vânzare alternativă sau vânzare în bloc (art. 1299), vânzarea pe încercate (art. 1302). Părţile pot stipula, când contractează vânzarea, şi o convenţiune de arvună (art. 1297 şi 1298), care este o varietate de clauză penală; dacă vânzarea nu se poate executa din culpa uneia din părţi, aceasta pierde arvuna dată sau o restitue îndoită, afară numai dacă partea care nu este în culpă stărue în executarea contractului. In acest din urmă caz, rămâne ca arvuna să fie scăzută din preţ.

Cesiunea de creanţă (art. 1391—1398), când este făcută prin act între vii cu titlu oneros, echivalează cu o vânzare a unui drept personal. Cesiunea nu modifică caracterul creanţei, încât excepţiunile ce erau opozabile cedentului, rămân valabile şi operante faţă de cesionar. Faţă de terţi cesiunea nu este opozabilă decât dacă a fost notificată debitorului, sau acceptată de el printr'un act autentic.

II. *Schimbul*

Schimbul este un contract sinalagmatic, prin care două persoane îşi transmit reciproc proprietatea unui lucru pentru altul (art. 1405). Lucrurile schimbate constituesc în acelaş timp obiectul şi preţul schimbului.

Contractul de schimb este supus regulelor vânzării (art. 1409).

III. *Locaţiunea*

Locaţiunea este un contract sinalagmatic prin care locatorul se obligă a asigura locatarului folosinţa unui lucru sau a unui serviciu pe timp determinat, în schimbul unui preţ care este stabilit în raport cu durata locaţiunei (art. 1410).

Locaţiunea unui lucru poate avea de obiect orice bun mobil sau imobil. In cazul unui imobil, locaţiune se mai numeşte închiriere sau arendare.

Locaţiunea este socotită a avea caracterul unui act de administraţie; însă, dacă durata contractului trece de 5 ani, locaţiunea capătă caracterul unui act de dispoziţie, fiind considerată ca o vânzare a folosinţei.

Locatorul este ţinut de a preda locatarului lucrul închiriat sau arendat (art. 1420), în bună stare şi cu toate accesoriile sale (art. 1421, alin. 1), să-l întreţină în bună stare şi să garanteze pe locatar contra evicţiunei şi viţiilor lucrului (art. 1420). Locatarul este obligat să se folosească de bunul închiriat conform stipulaţiunilor contractuale (art. 1429), să execute reparaţiunile necesitate de uzul normal, rezultând din exercitarea folosinţei (art. 1447—1449), să plătească regulat preţul locaţiunei şi să restitue bunul la sfârşitul locaţiunei (art. 1431). Dacă locatarul după sfârşitul contractului, rămâne peste termen în folosinţa lucrului, fără ca locatorul să protesteze, locaţiunea se consideră ca reînnoită, deşi nu a intervenit o nouă înţelegere a părţilor; această reînnoire a locaţiunei se numeşte *tacită reconducţiune* (art. 1437 şi 1464).

Locaţiunea de servicii sau *contractul de muncă* are ca obiect munca prestată în schimbul unei sume, care poartă numele de *salariu* sau *leafă*. Contractul idividual de muncă, din cauza nevoii de a organiza şi ocroti interesele salariaţilor de toate categoriile, a făcut obiectul unei reglementări speciale, conţinută în importanta lege dela 5 Aprilie 1929.

IV. *Societatea*

Societatea este un contract consensual şi sinalagmatic, având ca scop punerea în comun a *aporturilor* asociaţilor, pentru a realiza un beneficiu (art. 1491); caracterul lucrativ deosebeşte societatea de asociaţiunea fără scop lucrativ.

Societatea poate fi civilă sau comercială. Materia societăţilor comerciale îşi are sediul în codul de comerţ. In codul civil nu se găsesc decât scurte reguli, privind societăţile civile, cari nu fac acte de comerţ şi ale căror litigii sunt de competinţa tribunalului civil.

Aporturile formează o massă de bunuri, care este proprietatea societăţii. Aportul poate consta şi din munca unuia din asociaţi. Gestiunea societăţii se face după normele stabilite de părţi, cari dau, de obiceiu un mandat în acel scop unuia dintre componenţii societăţii (art. 1514—1516).; în lipsă de stipulaţiuni speciale în privinţa modului de administraţie, se aplică regulele articolului 1517.

Scopul principal urmărit în constituirea unei societăţi este realizarea de beneficii; acestea se împart între asociaţi în proporţie cu valoarea aporturilor sociale (art. 1511).

Disolvarea societăţii se întâmplă în cazurile enumerate de art. 1523. Disolvarea atrage după sine împărţirea bunurilor sociale deoarece încetează indiviziunea între asociaţi asupra acestor bunuri (art. 1530).

V. *Mandatul*

Mandatul este un contract consensual prin care o persoană se obligă a face ceva pe seama altei persoane (art. 1532). Mandatul poate fi gratuit sau salariat.

Mandatul trebue să fie capabil de a contracta el însuși actul de a cărui îndeplinire însărcinează pe mandatar. Din contră capacitatea mandatarului nu importă; el nu contractează personal, ci în numele mandatului (art. 1538).

Mandatul poate fi special sau general. Cel special este dat pentru realizarea unui anumit act sau pentru o categorie de acte. Mandatul general, dat pentru ori ce acte, este valabil numai pentru contractarea actelor intrând în categoria actelor de administrație; de aceea, realizarea prin mandatar a unui act de dispoziție implică o împuternicire specială (art. 1535 și 1536).

Mandatarul este obligat să execute mandatul ce l-a primit, fiind responsabil de daune din faptul neîndeplinirei mandatului (art. 1539). El este dator a da socoteală mandantului (art. 1541), or de va fi încasat sume de bani în numele acestuia și le va fi întrebuințat în folosul său, va datori dobânzi (art. 1544).

Mandatul poate fi revocat de mandant ori când crede de cuviință (art. 1553). Mandatul se stinge și prin moartea uneia din părți sau prin renunțarea mandatarului (art. 1552 și 1556).

VI. *Imprumutul*

Imprumutul este un contract, prin care împrumutătorul dă împrumutatului un lucru pentru ca să se folosească de el, urmând apoi să-l restitue. Imprumutul este de două feluri: *a) Comodatul*, sau împrumutul unui lucru, care trebue restituit și care este determinat în specie (art. 1560); comodatul este gratuit (art. 1561), împrumutatul fiind un deținător precar și riscurile, în timpul contractului, fiind pentru împrumutător. *b) Imprumutul propriu zis*, prin care cel care se împrumută devine proprietarul bunurilor împrumutate. El se obligă a restitui împrumutătorului aceeași cantitate și valoare de bunuri. Riscurile sunt, în acest caz, pentru împrumutat, fiind vorba de lucruri determinate nu în specie, ci în genere (art. 1576 și 1577). Imprumutul de bani comportă, de obiceiu, stipulațiunea unei dobânzi, cuvenită împrumutătorului, osebit de restituirea la termenul stipulat a capitalului (art.1587—1590).

VII. *Depozitul*

Depozitul este un contract, prin care depunătorul încredințează un lucru depozitarului care se obligă, cu sau fără plată, a păstra lucrul și a-l restitui în natură (art. 1591). Depozitul propriu zis, sau voluntar, se formează prin consimțământul părților urmat de predarea materială a lucrului (art. 1593), legea cerând pentru validitatea contractului de depozit și întocmirea unui act scris (art. 1597).

Depozitul necesar este acela în care depunătorul n'a putut alege pe un depozitar anumit, fiind nevoit să efectueze depozitul sub amenințarea unei situațiuni anormale (art. 1620); depozitul necesar poate fi dovedit cu martori, ori care ar fi valoarea sa (art. 1621).

GARANTAREA CREANȚELOR

In vederea apărării creditorului contra pericolului insolvabilității debitorului, legea îi pune la dispozițiune anumite mijloace pentru a dobândi o mai mare siguranță de a fi plătit. Aceste mijloace sunt *garanțiile speciale*, alăturate creanțelor. Fără ele, creditorul n'are decât o creanță chirografară, care este supusă legii concursului dintre creditori, afară numai de cazul când există între creditori cauze legitime de preferință (art. 1719). Aceste cauze cari fac ca unii creditori să fie preferați celorlalți și plătiți cu preferință în mod integral, constituesc garanțiile speciale. Ele se împart în *garanții personale* și *garanții reale*, după cum garanția este luată de o persoană, care se angajează a plăti alături de debitor, sau grevează un lucru, afectat în mod special la despăgubirea creditorului.

Fidejusiunea

Fidejusiunea este un contract, prin care o persoană se obligă față de creditor să îndeplinească obligațiunea debitorului, dacă acesta nu ar executa-o (art. 1652 și urm.). Obligațiunea fidejusorului este accesorie, fiind subordonată executării obligațiunei principale. Dacă fidejusorul plătește datoria debitorului, el dobândește față de acesta toate drepturile creditorului, fiindu-i subrogat în temeiul plății efectuate.

Fidejusorul urmărit poate opune creditorului beneficiul de discuțiune (art. 1662) sub anumite condițiuni, adică a cere ca urmărirea creditorului să fie exercitată mai întâiu contra debitorului și numai dacă nu se poate despăgubi, atunci să fie urmărit el, în virtutea obligațiunei sale accesorii.

Amanetul

Amanetul sau gajul este un contract accesoriu, prin care debitorul predă creditorului un bun mobil, pentru ca în caz de neexecutare a obligațiunei, să-l vândă și să se despăgubească din prețul obținut (art. 1685 și urm.). Legea cere pentru formarea și validitatea contractului de gaj remiterea efectivă a lucrului în primirea creditorului gajist și transcrierea actului de gaj în registrul tribunalului (art. 728 bis c. proc. civ.).

Numai *mobilele* pot fi date în gaj. Dacă gajul constă într'o creanță, actul de gaj trebue să fie notificat debitorului creanței (art. 1687).

Constituirea unui gaj se traduce prin nașterea unui drept real asupra lucrului amanetat. Titularul acestui drept este creditorul gajist, care devine deținătorul lucrului și se bucură de un drept de retențiune până la plata integrală.

Vânzarea bunurilor amanetate nu se poate efectua decât prin mijlocirea justiției, la licitație publică (art. 1689); creditorul gajist are un drept de preferință asupra sumei realizate prin vânzare, fiind plătit înaintea celorlalți creditori ai debitorului.

PRIVILEGII

Se înțelege prin *privilegiu* un sprijin pe care legea îl acordă unor anumite creanțe, socotind că trebue să beneficieze de o favoare întemeiată pe natura lor (art. 1,22).

Sunt mai multe categorii de privilegii: *a)* Privilegiile generale asupra întregului patrimoniu al debi-

torului, cari garantează anumite creanţe chirografare. *b)* Privilegii generale asupra tuturor mobilelor debitorului şi privilegii speciale asupra anumitor mobile. *c)* Privilegii speciale asupra anumitor mobile cari sunt adevărate ipoteci privilegiate.

Privilegiile generale asupra întregului patrimoniu al debitorului sunt:

1. Cheltueli de judecată. 2. Privilegiul fiscului. 3. Privilegiul avocaţilor pentru creanţele lor de onorarii (art. 42 al legii din 21 Februarie 1923); 4. Privilegiul salariatului (art. 7 al legii din 5 Aprilie 1929).

Privilegiile generale asupra mobilelor sunt:

1. Sumele cheltuite pentru înmormântarea debitorului; 2. Cheltuelile ultimei boli, făcute în curs de un an; 3. Salariile oamenilor de serviciu, calfe şi lucrători; 4. Sumele avansate pe un interval de 6 luni pentru subsistenţa debitorului şi familiei sale.

Privilegiile speciale asupra anumitor mobile garantează diverse creanţe chirografare. Cauzele de preferinţă, pe care se întemeiază aceste privilegii, se împart în mai multe categorii:

A) Privilegiul este bazat pe constituirea expresă sau tacită a unui amanet. Astfel este privilegiul locatorului asupra mobilierului adus în casă de chiriaş sau asupra recoltei şi inventarului agricol al arendaşului. In caz de neplată a chiriei sau arendei, locatorul are dreptul să se despăgubească cu preferinţă din preţul vânzării mobilelor afectate privilegiului; el poate chiar revendica într'un anumit termen mobilele în mâna unui terţ deţinător.

B) Privilegiul este motivat printr'o consideraţiune de îmbogăţire a patrimoniului debitorului rezultând dintr'un fapt al creditorului. Astfel este privilegiul vânzătorului unui bun mobil, care n'a fost plătit (art. 1730); creanţa sa este garantată de însuşi lucrul vândut, care reprezintă o îmbogăţire a patrimoniului debitorului. Acest privilegiu se stinge prin înstrăinarea obiectului de către debitor, sub rezerva exercitării de către creditorul privilegiat a acţiunei de revendicare într'un anumit termen. De aceeaşi categorie sunt privilegiul garantând sumele datorite pentru seminţe şi cheltuiala recoltei şi privilegiul pentru cheltueli făcute în vederea conservării unui mobil.

C) Privilegiul este întemeiat pe prezumţia constituirii de gaj. Astfel este privilegiul cărăuşului, care poartă asupra obiectului transportat şi care garantează creanţe născute din contracte de transport. De asemenea privilegiul hangiului pe efectele călătorilor şi privilegiul Statului pe garanţiile depuse de anumiţi funcţionari publici mânuitori de bani, în vederea eventualei despăgubiri pentru actele abusive ce le-ar săvârşi în exerciţiul funcţiunei lor.

Privilegiile speciale asupra imobilelor sunt adevărate ipoteci, supuse publicităţii şi înarmate cu dreptul de urmărire cu privire la imobilul afectat privilegiului. Creditorul privilegiat este plătit înaintea creditorilor ipotecari. Privilegiile imobiliare speciale sunt: al vânzătorului de imobil, al comoştenitorilor (asupra imobilelor succesiunei, pentru garantarea împărţelei efectuate şi a sumelor cu cari a rămas dator drept sultă unul din copărtaşi) şi privilegiul arhitecţilor, antreprenorilor şi lucrătorilor asupra imobilului clădit sau reparat pentru garantarea sumelor datorite de proprietar (art. 1737). La această enumeraţiune se cuvine a adăuga privilegiul implicit (adică dreptul de a fi plătiţi cu preferinţă) al creditorilor succesiunei, cari au obţinut separaţiunea, patrimoniul succesoral de al moştenitorului (art. 781 şi 1743).

Privilegiul vânzătorului de imobil se întemeiază pe motivul îmbogăţirei cumpărătorului prin transmiterea proprietăţii imobilului al cărui preţ trebue să-l plătească; creanţa preţului este garantată prin însuşi imobilul.

Privilegiul vânzătorului ia naştere prin transcrierea actului de vânzare în registrul tribunalului. De altfel oricare privilegiu imobiliar trebue transcris atât cele imobiliare speciale cât şi cele generale purtând asupra imobilelor, cum este privilegiul cheltuelilor de judecată (art. 1738 şi 1739).

IPOTECI

Ipoteca este o garanţie reală şi accesorie, care constă în afectarea specială a unui imobil la plata unei creanţe determinate. Numai imobilele pot fi ipotecate (art. 1751), iar dintre acestea, numai cele ce sunt în comerţ.

Ipoteca se întinde implicit asupra tuturor accesoriilor imobilului, precum şi asupra ameliorărilor aduse imobilului după constituirea ipotecei (art.1777).

Ipotecile sunt de două feluri: legale sau convenţionale.

Ipoteca legală ia naştere în temeiul unei dispoziţiuni legale, pentru garantarea intereselor unor persoane anumite, ale căror bunuri sunt administrate de reprezentanţii lor. Ipoteca garantează drepturile eventuale ce ar putea avea aceste persoane, drepturi reprezentând echivalentul pagubelor provocate de actele abusive ale acestor administratori. Sunt trei ipoteci legale:

A) *Ipoteca minorului şi interzisului* asupra imobilelor tutorului; inscripţiunea ipotecară este luată în registrul tribunalului în urma deliberării consiliului de familie, care fixează suma de înscris şi determină imobilele asupra cărora se va lua inscripţia.

B) *Ipoteca femeii măritate* sub regimul dotal, asupra imobilelor bărbatului. Ipoteca garantează creanţele ce le va putea avea femeea la desfacerea căsătoriei contra bărbatului, pentru restituirea dotei alienabile. Femeea măritată sub un alt regim decât cel dotal nu se bucură de această garanţie.

C) *Ipoteca Statului* asupra imobilelor anumitor funcţionari mânuitori de bani publici, pentru garantarea unor eventuale delapidări.

Ipoteca convenţională naşte din voinţa părţilor, sub forma unui contract accesoriu de garanţie a executării unei creanţe (art. 1749). Ipoteca convenţională este un contract solemn, deoarece trebue să fie constatată printr'un act autentic (art. 1772). Validitatea de fond a ipotecei este legată cu capacitatea constituitorului de a putea înstrăina (art. 1769).

Specialitatea şi publicitatea ipotecilor

Regimul ipotecar român este caracterizat prin două condiţiuni esenţiale: specialitatea şi publicitatea.

Orice garanţie ipotecară trebue să fie determinată atât în privinţa individualizării imobilului afectat ipotecei, cât şi în privinţa valorii creanţelor garantate. Această regulă constitue *specialitatea* ipotecei şi este comună ipotecilor convenţionale şi legale. Nu există, în dreptul român, ipoteci nedeterminate, fără indicaţiunea sumei garantate, şi nici ipoteci generale, care să greveze toate imobilele debitorului. Ipoteca în privinţa sumei garantate şi a imobilului grevat este nulă.

Legea supune orice ipotecă convenţională sau legală la o *publicitate* specială, în interesul terţilor, publicitate care constă în *înscrierea* ipotecei într'un registru special al tribunalului situaţiunei imobilului (art. 725 c. proc. civ.).

Rangul ipotecilor

Nu există egalitate între creditorii ipotecari; ei nu vin niciodată în concurs. Drepturile lor sunt succesive, în înţelesul că ei sunt plătiţi din preţul vânzării imobilului ipotecat, unul după altul, după o garanţie numită *rang*, care se determină după ordinea inscripţiunei în registru — indiferent dacă este vorba de ipoteci convenţionale sau legale.

Drepturile creditorilor

Creditorii ipotecari se bucură de două foloase însemnate, cari sunt specifice naturei creanţelor ipotecare: ei au dreptul de preferinţă şi cel de urmărire.

Dreptul de preferinţă este o favoare a legii de a fi plătit înainte de ceilalţi creditori şi integral.

Dreptul de urmărire este o prerogativă specială a garanţiei ipotecare. In baza lui, creditorul păstrează neatinsă facultatea de a proceda la vânzarea silită a imobilului ipotecar, în mâna oricui, chiar dacă ar fi fost înstrăinat de debitorul constituitor al ipotecei (art. 1790); dreptul real creat de ipotecă urmează imobilul în mâinile oricărui terţ dobânditor. Dacă debitorul nu-şi îndeplineşte obligaţiunea, creditorul porneşte urmărirea imobilului pe calea execuţiunei silite (art. 493 şi urm. c. proc. civ).

Pentru a preîntâmpina pericolul de evicţiune ce ameninţă pe dobânditorul unui imobil ipotecat, legea pune la dispoziţia acestuia o procedură numită *purgă*, care îi permite de a libera imobilul de toate privilegiile şi ipotecile ce-l grevează, oferind creditorilor preţul imobilului (dacă l-a cumpărat) sau valoarea lui (dacă l-a dobândit cu titlu gratuit) şi aceasta chiar dacă creanţele privilegiate sau ipotecare n'au ajuns la scadenţă (art. 1801 şi urm.).

i. r.-b.

BIBLIOGRAFIE

D. Alexandresco, Explicaţiunea teoretică şi practică a dreptului civil român (15 volume), Bucureşti.
Matei Cantacnzino, Elemente de drept civil.
Fenet, Recueil complet des travaux préparatoires du Code civil (15 volume, 1827), Paris.
G. Fotino. Contribution à l'étude des origines de l'ancien droit coutumier roumain, 1926.
C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu şi Al. Băicoianu, Tratat de drept civil român (3 volume, 1928), Bucureşti.
Locré, Législation civile, criminelle et commerciale de la France (31 volume, 1827), Paris.
S. G. Longinescu. Legi vechi româneşti şi izvoarele lor.
— Istoria dreptului românesc, 1908.
C. Nacu, Dreptul civil român (8 volume, 1901), Bucnreşti.
I. Peretz. Istoria Dreptului Român, 1915.
G. Plastara, Curs de drept civil român (8 volume, 1927), Bucureşti.
Andrei Rădulescu. Cultura juridică românească în ultimul secol, 1922.
— Jurisconsultul Andronache Donici, 1930.
— Izvoarele codului Calimach, 1926.
— Şasezeci de ani de cod civil, 1926.

AER CU STEMA MOLDOVEI DIN 1777

LEGISLAȚIA PENALĂ

IZVOARELE LEGISLAȚIEI PENALE

VECHILE PRAVILE

Cele dintâi pravile cunoscute la noi, au fost cele romane imperiale și comentariile de juriști bizantini, ca Mihail Attaliat din sec. XI, Valsamon din sec. XII-lea, Harmenopol, Vlastari, cuprinse în Malaxòs, sau în alte manuscrise [1]), iar din pragul sec. XVII-lea, poate prin Leunclavius.

Pe aceste căi « pravilele împărătești » au fost uneori folosite la noi, înainte de a se tipări pravilele lui Matei Basarab și Vasile Lupu.

Faptul că astfel, încă din secolul al XV-lea, prelucrări, sau spicuiri din pravilele împărătești, circulau în principatele române, a fost interpretat de Dimitrie Vodă Cantemir, în «*Descrierea Moldovei* », menită să-i preamărească trecutul, în sensul că « Alexandru cel Bun *a primit dela împăratul din Constantinopol colecția de legi, zisă Vasilicale și, din vastitatea lor spicuind, a stabilit dreptul (ius) ce și acum se folosește în Moldova* ». De aci s'a dedus existența unei pravile a lui Alexandru cel Bun, iar profesorul S. G. Longinescu s'a străduit să dea de urmele ei. Pentru dânsul termenul de « *zacon* » din vechile documente, trebuia să se refere la această legiuire, uitând că se întâmpină și în Muntenia. Inainte de a fi sfârșit merituoasa sa lucrare de comparație între pravila lui Vasile Lupu și compilația lui Prosper Farinaccius, constatând potriviri între unele sentințe dinainte de pravilă, și această pravilă, Longinescu conchidea că dispozițiile din pravilă, câte nu le găsise încă în Farinaccius, erau luate din legiuirea lui Alexandru cel Bun. Așa spre pildă, atribuia acestui Domn paragraful 175 din pravila lui Vasile Vodă, care iartă de pedeapsă pe « cel ce de mare sărăcie va fura... atât cât va mânca și cât se va îmbrăca »... și-l comenta astfel: « Această rânduială, revoluționară pentru mulți oameni, chiar din cei mai înaintați de azi, nu se afla pe acea vreme în nici o legiuire mireană. Insă, în Decretalia Gregorii IX s'a alcătuit, ex poenitentiali Theodori, cap. 3 al titlului 18, de furtis, cartea 5-a din Corpus iuris canonici, care sună: « Si quis propter necesitatem famis, aut nuditatis, furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus, poeniteat hebdomadas tres ». « E foarte cu putință, continua Longinescu, ca preoții catolici să fi atras luarea aminte a lui Alexandru cel Bun asupra acestei rândueli din Decretalia. In orice caz, acestui paragraf credem noi că trebue să se datorească și porecla Domnitorului nostru... ; a trebuit să i se zică « cel Bun » aceluia care în legiuirea sa făcuse loc unui asemenea paragraf în folosul sărăcimii din întreaga țară ». Puțin în urmă însă, sfârșind studiul comparativ între pravila lui Vasile Lupu și compilația lui Farinaccius, Longinescu putea constata că numai cele 94 paragrafe dela început nu erau luate din acesta, iar acele paragrafe fiind « *leges colonariae* » imperiale, era silit să reducă la atât pretinsa legiuire a lui Alexandru cel Bun. Dispoziția despre hoțul sărac era luată și ea din Farinaccius, care, el și nu Alexandru cel Bun, o împrumutase din « *Corpus iuris canonici* ».

Pravila dela Govora, sau pravila cea mică a lui Matei Basarab, publicată la 1640, este și ea un nomocanon tradus din slavonește de Mihail Moxalie și conține și oarecare dispoziții de drept mirean, mai ales penale.

Pravila lui Vasile Lupu dela 1646, cuprinde, în 94 paragrafe, *leges colonariae* din vremea împăratului Leon Isaurul (sec. VIII), luate însă dintr'un manuscris grecesc în care lipseau unele paragrafe; apoi, restul, până la totalul de 1254 paragrafe, este luat parte, deadreptul din pravilele împărătești, parte din « Praxis et theoricae criminalis » a lui Farinaccius. Acestea din urmă nu sunt însă traduceri directe din textul latin al glosatorului italian. Sunt spicuiri, când rezumate, când amplificate, făcute în grecește de unul din învățații dela curtea lui Vasile Lupu, probabil de Meletie Sirigos, de care știm că era jurist și că tradusese din Institute și din Ecloga, și tălmăcite apoi din grecește în românește de logofătul Eustratie. Nu-i de mirare ca lucrarea lui Farinaccius să fi fost cunoscută de eruditul grec, deoarece apariția ei a avut un mare răsunet, iar prima parte s'a tipărit între 1597-1607 la Veneția, unde trăia atunci o însemnată colonie grecească. Izvorul principal al lui Farinaccius îl constitiue însă tot « pravilele împărătești ».

Pravila cea mare a lui Matei Basarab dela 1652, cuprinde: 1). « Indreptarea legii », compusă și ea: *a)* din pravila lui Vasile Lupu; *b)* o traducere de un

[1]) Pentru asemenea manuscripte la noi, C. Erbiceanu, în Revista teologică, III, 213—214, 224, 229, 247. — Șt. Berechet, Schiță de istorie, p. 31.

Daniil Panonschi după manualul lui Malaxòs, dar după alt exemplar decât cel tradus de Eustratie în Moldova la 1632; 2). « Nomocanonicul Dumnezeu », al lui Ioan Comnenul (canoanele sf. Apostoli, soboarele), după un manuscris găsit la Gheorghe Caridi, vistier, originar din Trikke, ținutul Ianinei, bunicul cronicarului Radu Popescu. Textele luate din aceste diferite izvoare sunt amestecate, spre a fi grupate pe materii. Este de observat că în această pravilă se citează de multe ori împărații Leon și Constantin, adică Ecloga, utilizată de Malaxòs (glavele 24, 204, 213—214, etc.), precum și Harmenopol (glavele 2, 57, 216 și urm., 255, 261 și urm. etc).

Din pravilele împărătești, traduse în legiuirile lui Vasile Lupu și Matei Basarab, spicuesc principalele pedepse:

Scoaterea ochilor pentru cel care gonește un păzitor de vite, așa că acestea, rămase în voie, cad pradă fiarelor; pentru cel care fură a treia oară.

Tăierea mâinilor, pentru cel care, fără a aștepta judecata, taie tufe de vie, sau pomi, ai vecinului; care pune foc la un grajd, sau la o magazie cu fân, sau paie, care dărâmă casa, sau gardul altuia, spre a folosi materialul; pentru paricid (care apoi este și ucis).

Tăierea în bucăți a cadavrului paricidului.

Insemnarea la nas a celui care fură a doua oară lucruri de puțină valoare; a slugii care fură întâia oară dela stăpân; a hoțului din biserici; a hotrilor (mijlocitor de femei) în recidivă; a mamei care-și prostituiază fiica.

Arderea de viu a celui care pune foc la o casă, sau arie; a hoțului de lucruri sfințite din locuri sfințite; a slugii care răpește pe femeea sau fiica stăpânului.

Arderea cadavrului falsificatorilor de monedă și sodomiștilor.

Plimbarea goi și bătaia în public a bigamilor; a hoților; la prima greșală; a săracilor care seduc fecioare; a bărbatului care-și prostituiază soția; uneori a suduitorilor.

Turnarea de plumb topit în gură dăscăliței care-și corupe eleva.

Legarea de cozile cailor, a slugii care vinde pe feciorul, sau robul altuia, precum și a paricidului.

Spânzurătoarea, pentru: cel care dă drumul noaptea din grajd oilor și acestea sunt mâncate de fiare; omul de rând care a comis mai multe tâlhării, sau a furat de mai multe ori la drumul mare; cel care fură a treia oară lucruri de mică valoare; sluga care fură a doua oară dela stăpân; hoțul de lucruri sfințite din locuri sfințite; omul de rând care vinde pe fiul, sau sluga cuiva; pentru ucigași; răpitori de fecioare și de femei cinstite; bigami în vârstă matură; seducători, la a treia înfăptuire; incestuoși în gradele cele mai apropiate de rudenie.

Tăierea capului, pentru: tovarășul care a cheltuit banii ce trebuia să predea tovărășiei; perceptori de taxe ilegale; falsificatori de monede, în unele cazuri; sodomiști; bărbați care-și prostituiază soția, sau fiica, ori țin casă de toleranță; îndemnători la lepădare de călugărie; suduitori față de domnie; atentatori la viața înalților dregători.

Munca în mine, pentru: boerul recidivist în tâlhărie la drumul mare; cel care a furat numai odată la drum; boerul care vinde pe fiul, sau robul cuiva; cel care fură întâia oară un animal domestic; bigami; suduitori uneori.

Surghiunul, pentru: boerul care a fracturat spre a fura; tovarășul care irosește banii tovărășiei, încredințați lui; vameșul care dela sine impune taxe; în unele cazuri pentru suduitor. In *Vasilicale* se prevede această pedeapsă pentru falsificator, dacă este om liber.

Bătaia, pentru: cel care fură animale, unelte agricole, sau recolte; care intră cu vite în ogorul altuia; umblă cu măsuri false; otrăvește câine ciobănesc; arde gardul unei vii; seduce fecioară.

Cazna se prevede pentru a descoperi furturi, omoruri, otrăviri; complicitate, dacă bănuiții sunt oameni de rând și excepțional pentru « oamenii buni », cu « nume bun ». Dispozițiile sunt luate din Farinaccius și oglindesc dreptul apusean.

Rușinarea, pe urma căruia vinovatul rămâne « fără cinste înaintea tuturor » și « fără credință în tot locul », nu poate dispune de averea sa, nici moșteni, lovește pe: hotru; suduitor; sodomiști; difamatori, în unele cazuri; pe cei cari s'au lepădat de călugărie; pe *copiii* otrăvitorului.

Amende pentru: cel care reține pe țăranul altuia; fură plug; mută hotar pe ascuns; boerul ucigaș (în unele cazuri); bogatul care seduce fecioară.

Confiscarea averii însoțește uneori alte pedepse, precum pentru suduitori (în unele cazuri), pentru viclenii față de domnie.

Despăgubirea valorii, sau mai mult decât valorii, lucrului prădat.

Pierderea zestrei, pentru soția adulteră.

Circumstanțe atenuante sunt: mânia, vârsta, beția, nebunia, obiceiul țării, ascultarea de ordine, slăbiciunea fizică, sau intelectuală, somnul, dragostea « care seamănă cu beția », binele făcut mai înainte de cel vinovat, sau de înaintașii lui.

Nu se pedepsesc ca hoți: cel care fură ceva de egală valoare cu ceea ce i se datorește, sau spre a glumi, sau prea puțin, spre a mânca și a se îmbrăca; sluga care fură cât salar are să ia; fiul care fură pe tatăl său, femeea pe soțul ei.

Nu se pedepsesc ca ucigași: cel care-și omoară soția sau fiica, surprinse în flagrant delict; care se află în legitimă apărare; femeea, sau fecioara care răpune imediat pe siluitor.

Recidiva se pedepsește mai aspru. Așa spre pildă, cel care fură a doua oară lucruri de mică valoare, este însemnat la nas; cel care fură a treia oară, poate fi osândit la scoaterea ochilor, sau la moarte. Hotrii, la prima înfăptuire, sunt plimbați goi prin târg și bătuți, a doua oară sunt însemnați la nas, a treia oară osândiți la moarte. Boerii recidiviști sunt pedepsiți ca oamenii de rând.

Pedepse diferite sunt prevăzute pentru aceeași vină. Astfel, pentru hoții din biserici, arderea de viu și spânzurătoarea; pentru bigami, plimbarea goi pe uliță, ocna, spânzurătoarea; pentru mutarea de hotar, amenda, sau pedeapsa « ca un fur »; pentru paricid,

tăierea mâinilor, sau legarea de cozile cailor; pentru suduitori, pedepsele sunt cele mai felurite, cum am văzut.

Cumulul de pedepse este frecvent. Aşa, paricidului i se taie mâinile, sau se leagă de cozile cailor, apoi este omorât, iar cadavrul său este tăiat în bucăţi. Bigamul şi acel care-şi prostituiază soţia, sunt plimbaţi goi pe un măgar şi apoi, cel dintâi bătut, iar cel de al doilea ucis. Sodomistul este ucis şi cadavrul său ars.

Azilul în biserică nu foloseşte răpitorului de femei, ucigaşului, adulterului.

Foarte des pedeapsa este lăsată la *voia judecătorului*. Un exemplu tipic este acel al sudălmii. Intr'o glavă a pravilei lui Matei Basarab, se poate citi: « Cum va fi cel ce a suduit şi ocărît, îl vor socoti (judecătorii); deci sau îl vor goni şi-l vor scoate din moşia lui şi-i vor lua bucatele domneşti, sau îl vor trimite la ocnă, sau va rămâne fără cinste, sau să-l poarte pe uliţe prin tot târgul, sau să paţă altă pedeapsă, după cum va fi voia judecătorului, că are judecătorul puterea la lucruri de acestea să certe şi cu moartea ». Chiar în cazuri de ucidere, din vreo 80 de speţe, peste 50 sunt lăsate la voia judecătorului.

Categoria socială căreia aparţine infractorul joacă un rol important. Aşa spre pildă, cum am văzut, pentru aplicarea caznelor. Pedeapsa corporală este privită ca mai grea pentru boer, decât pentru un om de rând, iar amenda, chiar mică, mai grea pentru acesta. Sunt însă fapte pentru care boerul merită să fie pedepsit mai aspru decât omul din popor: spre pildă pentru hainire faţă de Domn şi de ţară, proxenitism, recidivă în fapte care ar atrage bătaia în târg, sau ocna; în asemenea cazuri, va fi deci pedepsit ca şi omul de jos.

Şi după ce am avut aceste pravile tipărite în româneşte, s'a recurs şi mai departe la pravile greceşti. Astfel în Muntenia la 1657, deci puţin după publicarea pravilei lui Matei Vodă, divanul cercetează şi pravila românească şi pe cea grecească.

In acea vreme, la 1647, Anibal Fabrotus publică în şapte mari volume, în greceşte şi latineşte, cele 60 cărţi ale « Vasilicalelor » propriu zise. La 1672, Beveregius tipăreşte « Synodicon, sive pandectae », în două volume, reproducând şi pe Vlastari.

Harmenopol a fost utilizat direct, mai ales după ce a fost tipărit în limba greacă modernă, la 1744, de Alexie Spanos din Veneţia, după ediţia dela 1540 a lui Saalemberg, pe care o găsise la Adrianopole. Au urmat ediţii, tot în Veneţia, la 1766, 1793, 1805.

La 1744, divanul muntean îşi întemeiază o sentinţă pe « tomul al patrulea al cărţilor împărăteşti », list (adică pagina) 412, 449, 514, 538—539. Aceste trimiteri se referă la volumul IV din publicaţia lui Fabrotus.

La 1753, în Moldova, mitropolitul judeca după « sf. pravilă » şi anume: « cârja arhiereilor »; pravila lui Vlastari [1]); Harmenopol şi o novelă (neară) a lui Leon împărat, cu trimiteri la pagini care corespund cu ediţia lui Harmenopol dela 1744.

La 1754, din porunca mitropolitului Iacov al Moldovei, se traduce în româneşte, de călugărul Cosma şi se tipăreşte la Iaşi, « Vactiria », adică cârja arhiereilor, după ediţia grecească, dela 1645, a arhimandritului Iacov dela Ianina. Tot în Moldova, la 1765, mitropolitul şi boerii citează, într'o pricină, mai multe pasagii din Harmenopol, cu trimiteri la « carte » « titlu » şi « frunză » (pagină) ce se potrivesc ediţiei dela 1744. Dispoziţiile penale din manualul de legi al lui Mihai Fotino din Muntenia, la 1765—1766, sunt luate din cartea 60 a « Vasilicalelor ». Harmenopol este invocat într'o jalbă dela 1772. Nu ştiu dacă la el, sau la publicaţia lui Fabrotus, se referea Alexandru Vodă Ipsilanti când, în pravila sa dela 1780, în capitolul despre departamentul vinovăţiilor, zicea că se va judeca « după pravilele cele împărăteşti », care « tălmăcindu-se pe limba românească, le-am aşezat Domnia mea în deosebită carte ». Această tălmăcire nu ni s'a păstrat.

In Muntenia, la 1785, o hotărîre privitoare la hoţi de cai, citează « pravilele », fără altă precizare. La 1792, pentru pedepsirea unei femei, care avea casă de întâlnire, se menţionează « cartea 7, list (pagină) 37 din pravilă », trimitere ce n'am putut identifica. La 1794, pentru un ţăran care răpise o fată de moşnean, se invocă pravilele împărăteşti, cartea 60, titlul 58, care se găseşte în volumul 7 din Fabrotus. La 1795, pentru un ţigan beat, care voise să siluiască o femee, se citează cartea 60, titlul 39. La 1801, pentru un tânăr care înjunghiase pe altul, judecătorii se referă la Harmenopol, list (pagina) 244, ceea ce pare a fi o greşală de tipar în loc de pagina 444 din ediţia dela 1744. La 1803, pentru îngăduirea compoziţiei între un ucigaş şi familia victimei, se trimite la pravile, cartea 60, titlul 26, indicaţie greşită. La 1812, pentru nişte ucigaşi, se citează corect cartea 60, titlul 51. La 1820, pentru calpuzani, se invoacă « pravila ». In Moldova se citează uneori Harmenopol. Acolo, între 1814—1816, se şi începe o traducere a « Vasilicalelor », după Fabrotus.

Astfel, vechile noastre pravile au fost tot legiuirile romane imperiale. In această categorie intră şi pravilele lui Matei Basarab şi Vasile Lupu, ca nişte simple traduceri.

Pravila lui Andronache Donici, dela 1814, care n'a avut putere oficială în Moldova [1]), dar a fost atât de folosită în Basarabia, reproduce şi ea, în cap. 41 « Despre pricini de vinovăţii », pravilele împărăteşti, printre care şi Ecloga (după Leunclavius, Harmenopol) şi Vasilicalele, editate de Fabrotus.

Tot din pravilele împărăteşti, dar mai îmblânzindu-le, mai ales în textul ce s'a tipărit, faţă de un proiect sunt luate pedepsele din *codul Caragea*, partea V, « Pentru vini ».

Pravila lui Andronache Donici, dela 1814, prevede pedepsele aspre din Ecloga şi Harmenopol: *pierderea capului*, pentru ucigaşii de orice vârstă, incestuoşi, sodomişti, otrăvitori, incendiatori; *tăierea organului genital*, pentru împreunare cu dobitoace; *tăierea mâi-*

[1]) Un ms. a lui Vlastari se afla, la 1727, în biblioteca mânăstirii Barnovschi, lângă Iaşi (Hurmuzaki, XIV, 909).

[1]) Nu este menţionată nici în hrisovul de promulgare a codului Calimachi, nici în anaforaoa dela 1819 a boerilor către Mihail Sutzo (Uricar, IV, 207).

nilor, pentru falsificare de monedă, profanare de cadavre și lovire cu sabie; *scoaterea ochilor*, pentru furt din altar; *tundere*, pentru cel care strică o fată cu voia ei; *tăierea nasului*, pentru raporturi cu călugărițe, adulter, seducere de fecioare; *arderea de viu*, pentru paricid; *talionul*, pentru cel care scoate ochiul altuia; *temnița*, pentru cel care găsește hârtie de ocară și batjocură la adresa cuiva și n'o distruge. In plus, Donici prevede *țeapa* pentru marii tâlhari și *surghiunul* pentru plastografi.

In Codul Caragea, dela 1818, partea V « Pentru vini », găsim ca pedepse: *moartea* pentru omoruri precugetate, sau făcute la mânie, cu arme; pentru tâlhărie la drumul mare, tăietori de monedă; *tăierea mâinilor*, pentru falsificare de semnătură, sau pecete domnească; *bătaia în târg*, pentru hoți și martori mincinoși; *ocna*, pentru gazdele de tâlhari, hoți recidiviști, falsificatori de acte particulare; *surghiunul la mânăstire*, pentru ucigași din beție sau din mânie, dar fără arme și pentru soți adulteri; *temnița*, pentru mofluzi; *tavtopatia*, pentru calomniatori; *despăgubirea* dela ucigașii bogați, tâlhari, hoți și mofluzi. Ca și vechile pravile, Codul Caragea dă o deosebită atenție *necinstirii* cuiva (capitolul IX) și tot ca pravilele lasă la aprecierea judecătorului să aplice vinovatului, amendă, bătaie, închisoare sau surghiun.

Toate pravilele vechi, sau inspirate din cele vechi, pe care le-am enumerat, au caracterul comun că pedepsele aflictive precumpănesc asupra celor privative de libertate și că se lasă multă libertate judecătorului în aplicarea lor.

Din chiar expunerea ce precede, reiese că nu poate fi vorba de o strictă aplicare a pravilelor în trecutul nostru.

Mai întâi, înseși pravilele se refereau foarte des la voia judecătorului.

Apoi, pedepsele pentru aceleași fapte variau de multe ori dela un paragraf la altul, tocmai din cauza caracterului de compilație al pravilelor.

Pe când, în occident, legiștii s'au străduit să aleagă între textele contradictorii și între interpretările variate, la noi studii juridice încep abia spre sfârșitul sec. XVIII-lea.

In sfârșit, la noi, Domnul a rămas constant singurul suprem judecător. El cumula toate puterile statului și dreptul său de a pedepsi se cumula cu acela de a ierta de pedeapsă. In consecință, el ținea, sau nu, seamă de pravile, le aplica, sau nu, după libera lui voință.

In aceste condiții, dacă chiar despre vechiul drept penal francez s'a putut spune că se caracterizează prin arbitrarul judecătorului, mai vârtos se potrivește această apreciere dreptului nostru.

CONDICA PENALĂ SUTZU-STURDZA DIN MOLDOVA

Indeletnicirea cu studiile juridice începe în Principatele române din a doua jumătate a sec. XVIII-lea. Se succed, de atunci, câteva opere legislative. La 1765—1766, Mihail Fotino întocmește în Muntenia, un manual de legi, care se și promulgă. In Moldova, la 1773, un al doilea logofăt Toma, originar, pare-se din Castoria, poate Cară, traduce « Instrucțiile M. S. I. Ecaterina II, pentru comisia însărcinată să alcătuiască un nou cod de legi ». La 1780, în Muntenia, Alexandru Vodă Ipsilanti promulgă al său « Syntagmation nomicon » și ordonă traducerea, ce nu ni s'a păstrat, a « pravilelor împărătești ». La 1804, în Moldova, din ordinul lui Alexandru Vodă Moruzi, paharnicul Toma Cară, ajutat de Toma Luca și Const. Negri, traduc « Hexavivlos » al lui Harmenopol. Tot în Moldova apare, la 1814, codul, neoficial, al lui Donici, iar la 1817, frumoasa legiuire civilă a lui Scarlat Vodă Calimachi. In Muntenia, dela 1 Septemvrie 1818, avem codul lui Ioan Caragea.

La 1819, în Moldova, Mihail II Sutzo, urmașul lui Calimachi, consultă pe boerii divanului asupra « obiceiurilor ce sunt afară de pravilele împărătești și dacă acestea ar avea mai puternică lucrare decât pravilele ». Boerii răspund în Noemvrie. Pomenesc de legiuirea lui Alexandru cel Bun, cu singura referire la Dimitrie Cantemir, de pravila lui Vasile Lupu și de codul Calimachi, a căruia traducere în românește o cer. Apoi, pentru a arăta puterea obiceiului, se referă la « pravilele împărătești », tomul I (ceea ce înseamnă volumul I al Vasilicalelor editate de Fabrotus), partea 2 (înțelegând cartea 2 din « Vasilicale »), cap. 44, list (adică pagina) 32, cap. 41, list 31, cap. 52, list 32, care dau obiceiului putere ca și pravilelor, și chiar mai mare, dacă sunt în desacord. In sfârșit boerii arată că sunt de alcătuit condicile pentru orânduiala judecătorească, cea negutătorească, cea criminalicească, a poliției și agronomicească. Din toate acestea s'a înfăptuit, la 1820, condica criminală, dar nu s'a promulgat decât la 1826.

Când știm că printre legiștii Moldovei, pe vremea lui Mihail II Sutzo, era și sasul Christian Flechtenmacher [1]), nu-i de mirare ca pentru legiuirea penală de atunci să se fi luat de model codul austriac.

Codul penal al Moldovei conține unele declarații principiale care lipsesc din modelul austriac, pentrucă nu-și au locul în texte pozitive de legi.

Astfel, în fruntea codicei criminale, § 1 glăsuește că « Stăpânirea este datoare a purta grijă pentru siguranța supușilor ei, încât atârnă către persoanele, către cinstea, dreptățile și averea lor », iar § 3 complectează că această îndatorire « este temelia iurisdicției cei obștești și cea mai înaltă care se cuvine stăpânitorului ».

Se știe că protecția socială, ca fundament al dreptului de a pedepsi și asigurarea acestei protecții, ca scop al pedepsei, sunt principii ale lui Beccaria.

Aceste paragrafe par inspirate din « Instrucțiile M. S. I. Caterina II pentru comisia însărcinată să întocmească proiectul unui nou cod de legi ». Aceste instrucții, întemeiate mai ales pe Montesquieu și Beccaria, cuprindeau următoarele articole: « Trebue ca legile să asigure siguranța fiecărui cetățean în parte » (art. 15); conservarea statului cere: « menținerea ordinei în interior, a liniștei și siguranței fiecăruia în parte și a tuturor de obște » (art. 577);

---

[1]) Despre acest pravilist, de care d. Andrei Rădulescu s'a ocupat în mai multe rânduri se mai găsesc informații și în Korespondenzblatt, din Sibiu, 1926, p. 113—121, și 1929, p. 16-17.

într'un stat monarhic, administrarea justiției care nu hotărăște numai de viața și de averea, dar și de cinstea cetățenilor, cere cercetări scrupuloase» (art. 102).

Paragraful 173 din codul Sutzu-Sturdza zice apoi că «Pedepsele faptelor criminalicești s'au orânduit de către pravilă pentru ca să păzească liniștita petrecere și politiceasca siguranță a obștei», iar paragraful 180 adaugă: «Pedepsele cele mai neapărat trebuincioase pot fi acelea care vor face cea mai puternică lucrare în sufletele oamenilor, încât fiecare, înspăimântându-se, să se ferească de urmările cele rele, *cum și acelea care ar putea fi mai puțin aspre la trupurile vinovaților...*, *căci sfârșitul orânduirii pedepselor nu este numai ca să se muncească trupul vinovatului, dar ca să se înțelepțească și să se înfrâneze de a face asemenea urmări* și a se da pildă și altora». Partea aceasta finală este inspirată din Beccaria.

Ca o consecință, citim în § 181: «Ingrozirea pedepsii, pentru ca să aibă desăvârșit lucrarea ei, se cuvine ca aceea ce este prin pravilă hotărît, să fie nestrămutat. Căci deși vor fi pedepsele mai mărunte, însă cu hotărîrea de a nu se ierta, atuncea vor face mai tare lucrare în sufletele tuturor decât frica unei pedepse mai aspre cu nădejde de scăpare». *Sunt chiar cuvintele lui Beccaria*, și formulează principiul de care era călăuzit și codul austriac dela 1803.

Multe din paragrafele codului penal al Moldovei sunt numai inspirate, sau extrase din articolele corespunzătoare ale codului austriac, nu sunt adică simple traduceri. Altele nici nu se aseamănă; astfel din 97 paragrafe sau articole ale codului moldovenesc, numai 43 își găsesc corespondenți în codul austriac și încă nu totdeauna exacți.

Sunt apoi deosebiri între pedepsele prevăzute în cele 2 coduri:

Pedeapsa cu moartea figurează în amândouă. De asemenea izgonirea din țară pentru străini.

Tot astfel bătaia sau certarea trupească. In codul Moldovei are însă 3 nuanțe: în târg, la fața locului și la poarta Curții domnești.

Infierarea, care lipsea din codul bavarez, se făcea după codul austriac prin aplicarea pe partea stângă a trupului a literei R și a inițialei numelui provinciei unde s'a pronunțat sentința (art. 22). In codul Moldovei nu era menționată; știm însă că «imbourarea făcătorilor de rele» s'a practicat și s'a desființat formal abia la 1840.

Expoziția la carcan din codul austriac (art. 19), ca agravare de pedeapsă, pe o estradă înaltă, în vederea publicului, trei zile dearândul, câte un ceas, cu lanțuri la mâini și picioare și cu o tăbliță pe pieptul vinovatului, arătându-se fapta lui, în codul Sutzu-Sturdza era «defăimarea în public» tot ca agravare de pedeapsă «cu cetirea faptei întru auzul obștii în trei rânduri» (§ 205, 215, 219, 228).

In amândouă codurile exista pedeapsa pierderii funcțiilor (la noi a cinurilor) și a nobleței (la noi a evgheniei) și în plus, la noi, pierderea scutelnicilor, un privilegiu necunoscut în Austria.

Pe când în codul austriac nu se prevedea ca pedeapsă privativă de libertate decât închisoarea, cu trei regimuri diferite și uneori cu munca silnică, sau cu postire, codul penal al Moldovei cunoștea: ocna, temnița, închisoarea la cămara domnească (spre pildă § 198) și închiderea la mânăstire.

In codul Sutzu-Sturdza se mai prevedeau următoarele pedepse care lipseau din codul austriac:

Globirea la cutia milelor;

Inscrierea plastografilor în «condica șireților» (§ 253, punct 3, aliniat 3), măsură de siguranță, destinată a preveni noui infracții.

Spânzurarea chipului faliților frauduloși în 4 locuri ale orașului, cu arătare în scris a faptei lor, un fel de carcan în efigie (§ 246);

Imbrăcarea în straie țărănești pentru oamenii de cinste ce se făceau vinovați de înaltă trădare, sau de plastografie (§ 189, 253, 1);

Tavtopatia, adică talionul pentru clevetitor care pârăște pe altul în judecată pentru o vinovăție criminală ce se dovedește a fi neadevărată (§ 259).

Foarte des aceleași fapte erau pedepsite altfel în cele două coduri.

REGULAMENTUL ORGANIC

In Moldova, art. 355 al Regulamentului prevedea că «schingiuirile și toate silnicele mijloace pentru a sili pe învinovățit la vreo mărturisire sunt oprite. Osândirea de sluțire se oboară. Confiscarea de avere, fiind împotriva obiceiului și legii pământești, nici odinioară nu va putea a se înființa. Domnul va putea ușura pedeapsa osândei». In Muntenia, art. 298 al aceleași legiuiri, dispunea: «Domnul va putea să micșoreze pedeapsa vinovaților și încă a-i ierta la unele întâmplări. Pedepsele cu tăierea mâinilor, sau cu *moarte*, precum și cazna și muncile, se strică și se desputerniceează... Osânda confiscării avuturilor, ca una ce este împotriva pravilei și a obiceiurilor țării, nu se va putea urma niciodată».

Așa dar, Regulamentul organic, spre deosebire de acel al Moldovei, desființa și pedeapsa cu moarte, și anume asupra propunerii lui Kiseleff. Un an în urmă însă, la 1832, tot la cererea lui, cuvintele «sau cu moarte» au fost șterse din Regulamentul Munteniei, așa că și în acest principat, pedeapsa cu moarte a rămas, formal, în vigoare [1]). De fapt însă, ea nu s'a aplicat în principate, în timpul ocupației rusești, încheiate la 1834 [2]).

Art. 294 din Regulamentul organic al Munteniei prevede că «orice hotărîre de judecată, dată asupra unui boer, ce s'a osândit la vre-o pedeapsă trupească, ori de necinste, precum închisoare la pușcărie, trimitere la ocnă și celelalte, nu se va putea pune în lucrare până când Domnul nu-l va scădea mai întâi de cinstea lui, luându-i și celelalte titluri». In același sens se rostea art. 358 din Regulamentul Moldovei.

Art. 241 din Regulamentul Munteniei dispunea că «obișnuita obștească adunare va rândui o comisie care să alcătuiască o condică deplină politicească (civilă) și criminalicească». Art. 375 din Regulamentul Moldovei, lăsa în vigoare codul Calimachi dela

[1]) Detalii la C. C. Angelescu, Pedeapsa cu moarte la Români, p. 18-21.

[2]) Ibid., 23-4.

1817 și « condica criminalicească din anul 1820, publicarisită la 1826 », până ce vor fi revizuite de o comisie ce se va rândui de obșteasca adunare.

De fapt, în Moldova, deși comisia s'a întrunit la 1833, codul Sutzo-Sturdza a rămas în vigoare și s'a retipărit la 1838.

Nu intră în cadrul prezentului studiu aplicarea pedepselor în vremea domniilor regulamentare. Voiu spune numai că pedeapsa cu moarte, chiar când s'a pronunțat, n'a fost niciodată executată în Muntenia și de prea puține ori sub Mihail Sturdza în Moldova. In acest principat, ofise domnești din anii 1834 și 1847 amintesc judecătorilor că n'au cădere să micșoreze pedepsele prevăzute în pravile, de oarece numai Domnul are drept de îndurare. Tot în Moldova, surghiunul se desființează la 1835, înbourarea la 1840, bătaia în târg la 1848, sub Mihail Sturdza. In schimb, găsim încă tavtopatia la 1837. De asemenea obiceiul compoziției între părți, era atât de înrădăciat, încât încă la 1836, marea logofeție era nevoită să amintească instanțelor judecătorești că « în pricini criminale, particulara învoială nu poate împiedica lucrarea pravilei ».

CODUL PENAL GHICA-ȘTIRBEI DIN MUNTENIA

In Muntenia comisia prevăzută de Regulamentul organic pentru elaborarea codurilor a început să lucreze la 1832. Era compusă din cunoscutul legist Nestor Predescu, în vârstă de 63 ani, Ștefan Bălăcianu, Mihail Cornescu, Emanoil Băleanu, oameni între 40—45 ani, și Gheorghe Bibescu, viitorul Domn, cel mai tânăr, de 32 ani, care învățase dreptul la Paris. La 28 Ianuarie 1834, proiectul de cod penal era gata și a fost cercetat de o altă comisie, aleasă de adunare. La 1841, în timpul domniei lui Alex. Ghica, s'a tipărit prima parte a condicei criminale și s'a dat iarăși în cercetarea comisiei judecătorești a adunării, dar discuția a fost amânată. Codul penal, cu amândouă părțile lui, a fost promulgat în domnia lui Barbu Știrbei, la 1850, s'a tipărit la 1851 și a fost revizuit la 1853.

Acest cod a fost împrumutat din cel francez, în alcătuirea acestuia dela 1832, cu oarecari deosebiri.

Așa, la noi nu se făcea deosebire între pedepse aflictive și infamante și pedepse numai infamante.

Moartea figura în amândouă, dar la noi nu s'a aplicat [1]).

Moartea în codul nostru nu era prevăzută decât de 7—8 ori și numai pentru crime contra Domnului și siguranței statului, contra regulamentelor carantinești și pentru omor cu precugetare.

Recluziunea și detențiunea (aceasta introdusă în Franța la 1832) din codul francez, la noi deveneau închisoare cu muncă silnică în temnițele dela Brăila și Giurgiu, sau închisoare la Snagov.

Expunerea în public, cu tăbliță pe piept, a vinovaților în vârstă de 18—70 ani, care exista în codul francez dela 1832 și în codul penal moldovenesc, nu exista în codul muntean (cf. art. 228 fr. și art. 174 românesc).

Nu existau în codul muntean nici surghiunul (prevăzut în codul penal al Moldovei), nici confiscarea (care nu exista nici în codul Sutzu-Sturdza), prevăzute în codul francez.

Codul Ghica-Știrbei cuprindea pedeapsa cu bătaie, care lipsea din codul francez; ea nu se aplica tinerilor sub 20 ani, nici bătrânilor peste 70 ani, iar femeilor însărcinate, numai după ce nășteau.

Codul francez nu cunoștea pedeapsa cu ocna. Pentru femei, în codul muntean, era rezervată ocna dela Slănic.

Nu existau în codul francez deosebirile pe care codul muntean le făcea între oameni de rând și « nobilul de familie, de rang, sau de profesie, precum boeri, neguțători, doctori, advocați » (art. 33).

La noi (art. 28) spre deosebire de Franța (art. 31) se putea da osânditului o parte din veniturile sale pentru a i se ușura traiul.

Casa de corecție din codul francez, la noi era mănăstirea.

In condica Ghica-Știrbei pedeapsa privativă de libertate apare ca o categorie penală atât de covârșitoare, încât se prevede chiar o adevărată specializare a închisorilor. Astfel, întrucât privește crimele, pentru închisoarea pe viață era numai Telega; pentru cea pe 5—15 ani, numai Ocnele-Mari; pentru cea pe 1 an jumătate — 5 ani, Giurgiu și Brăila; pentru 5—10 ani Snagovul. Pentru « vini », adică pentru delicte, pedepsite cu închisoare dela 6 zile la 2 ani, serveau temnițele din București, Craiova și din reședințele județelor. Pentru femeile nobile, erau anume desemnate schiturile Ostrovul și Rătești.

In sfârșit, în această condică, evoluția spre sancțiunile strict legalitare este aproape definitiv încheiată. Pedepsele sunt aproape toate minuțios precizate și tarifate, lăsându-se judecătorului numai facultatea de a alege între un maximum și un minimum.

Programele revoluționare dela 1848, în amândouă principatele cer desființarea confiscării averilor, care nu se mai aplicase de foarte multă vreme, a bătăii și a pedepsei cu moartea [1]) ca și îmbunătățirea regimului temnițelor [2]). La 1850, Grigore Vodă Ghica al Moldovei pune la cale elaborarea unui cod penal și o comisie lucra încă pentru aceasta la 1855. Cu prilejul discuției, în Comisia centrală, la 1859, a unui proiect de constituție, s'a admis desființarea confiscării averilor, precum și a pedepsei cu moarte în viitorul cod penal civil. O minoritate ar fi vrut chiar ca această pedeapsă să dispară și din codul justiției militare. La 1860, Comisia centrală se pronunță și pentru înlocuirea pedepsei cu bătaia, prin închisoare, sau amendă.

i. c. f.

[1]) C. C. Angelescu, Pedeapsa cu moarte la Români în sec. XIX.

[1]) C. C. Angelescu, o. c., 41—2.

[2]) Cf. Preot Bobulescu, Viața de paraclise, p. 114—115.

CODUL PENAL DELA 1864

După unirea Principatelor, Domnitorul Cuza a păşit la opera de unificare legislativă. Un prim proiect de cod penal a fost prezentat de V. Boerescu, ministrul justiţiei la 1860. In 1864 o comisiune compusă din 7 membri şi anume: V. Boerescu, C. Brăiloiu, G. Costaforu, D. Cornea, A. Panu, A. Arion şi I. Cantacuzino, a fost însărcinată să elaboreze proiectele de cod penal şi procedură penală.

Această comisiune, a găsit de cuviinţă să traducă cu mici modificări inspirate de legislaţiunea prusiană şi belgiană, codurile represive franceze din 1808 şi 1810, transplantând astfel o legislaţiune dintr'o ţară latină în altă ţară de origină latină. S'a introdus pe această cale o legislaţiune cu un trecut de aplicaţiune în timpul în care România, poate, nu era în măsură, fără oarecare riscuri, să-şi întocmească singură o legislaţie represivă originală. Menţionăm că lucrările comisiunii mai sus arătate n'au durat decât 3 luni, după care proiectele au fost votate în bloc de Corpurile Legiuitoare în ziua de 11 Martie 1864 fără a fi fost discutate pe articole. Codul penal astfel votat a fost ulterior modificat de Consiliul de Stat unde a fost trimis de către Domnitorul Cuza în scopul de a i se micşora pedepsele, întru cât Domnitorul legăsea prea aspre în raport cu firea blândă a poporului român. De asemenea au fost modificate de Consiliul de Stat şi unele dispoziţiuni din Condica de procedură penală.

Codul penal a fost promulgat la 21 Aprilie 1864, publicat la 30 Octomvrie 1864 şi a fost pus în aplicare la 1 Mai 1865, iar cel de procedură penală a fost promulgat la 2 Decemvrie 1864 şi a intrat în vigoare odată cu cel penal.

Ulterior Codul penal a suferit oarecari schimbări dintre care cea mai importantă a fost aceea din 17 Februarie 1874, când au fost modificate 109 articole şi când s'au corecţionalizat multe crime pentru a le sustrage din competenţa de judecată a juraţilor.

Principiile cari au stat la baza legislaţiilor represive din 1864 nu au fost altele decât acelea ale codurilor penale napoleoniene, concepute în spiritul şcoalei penale clasice a lui Beccaria.

Este ştiut că în conceptul acestei şcoale infractorul este considerat ca un individ care acţionează din îndemnul liberului său arbitru, adică având puterea de a discerne între faptele bune şi rele. In conceptul acestei şcoale sancţiunea este dozată în raport cu faptul material al executării infracţiunii, personalitatea infractorului nefiind câtuşi de puţin considerată. Totuşi s'a acordat judecătorilor şi posibilitatea de individualizare a pedepsei prin specificarea în cod a unui maximum şi unui minimum al acesteia, înăuntrul cărora ea poate varia, ca şi prin acordarea circumstanţelor uşurătoare.

In timp ce în vechiul Regat se aplica acest cod, în *Transilvania* era în vigoare Codul penal ungar din 1 Septemvrie 1880, în *Bucovina,* Codul penal austriac din 27 Mai 1852 şi legea procedurală din 1 Ianuarie 1874, iar în *Basarabia,* Codul penal rus din 22 Martie 1903 şi Codul de procedură penală rus din 20 Aprilie 1864.

LEGISLAŢIA PENALĂ ACTUALĂ

Odată cu întregirea ţării în hotarele sale de astăzi, situaţia creată de prezenţa atâtor legislaţiuni era cu atât mai anevoioasă cu cât ele erau de concepţiuni deosebite, unele fiind de origine latină, altele de origine germană.

In faţa acestei situaţiuni, guvernele ţării au luat hotărîrea încă din 1921 să proceadă la întocmirea de noui coduri represive unificate.

In vederea acestor lucrări s'au constituit atunci pe lângă Ministerul de Justiţie comisiuni compuse din cei mai apreciaţi jurişti români, în majoritatea lor înalţi magistraţi. După o activitate de mai bine de 4 ani, aceste comisiuni au întocmit primele anteproiecte.

In 1926, odată cu înfiinţarea Consiliului Legislativ, comisiunile mai sus menţionate au fost desfiinţate, iar lucrările de unificare încredinţate acestei noui instituţiuni ca un imperativ al legii sale organice (art. 110).

Secţia I-a a Consiliului Legislativ [1]), după o muncă de 10 ani a elaborat proiectele de cod penal şi procedură penală. Aceste proiecte au fost trimise spre cercetare şi spre a-şi formula observaţiunile lor, înaltei magistraturi, Universităţilor precum şi barourilor din ţară. Observaţiunile judicioase au fost luate în seamă de Consiliul Legislativ.

Proiectele astfel întocmite, cu prea puţine modificări, au fost adoptate de Corpurile Legiuitoare, devenind codurile represive actualmente în vigoare. Ele au fost promulgate de Maiestatea Sa Regele Carol al II-lea în ziua de 17 Martie 1936 în cadrul unei festivităţi deosebite.

Codul penal a fost publicat în Monitorul Oficial din 18 Martie 1936, iar codul de procedură penală în Monitorul Oficial din 19 Martie 1936, ambele fiind puse în aplicare pe ziua de 1 Ianuarie 1937.

Principiile codului penal Carol al II-lea

Dreptul de a pedepsi aparţine în concepţiunea modernă societăţii, adică Statului.

Fundamentul dreptului de a pedepsi este bazat pe noţiunile de utilitate socială şi justiţie.

Sancţiunea se aplică în vederea apărării societăţii şi este proporţionată gradului de periculozitate şi culpabilitate, cu alte cuvinte « nimic mai mult decât e necesar şi nimic mai mult de ce este drept ». In acelaşi timp sancţiunea conduce la amendarea şi reclasarea celui condamnat. In mod indirect sancţiunea produce şi efectul intimidării fără ca ea să mai fie concepută în noţiunea arhaică de expiaţiune.

---

[1]) Compusă: Preşedinte: I. Ionescu Dolj; Consilieri permanenţi: G. Nedelcu, G. Vârgolici, C. D. Anghel, I. C. Filitti, Prof. I. Rădulescu şi Referent titular al lucrărilor G. Vrăbiescu. Dintre numeroşii consilieri temporari, cei care au dat un aport efectiv şi preţios sunt: d-nii prof. V. V. Pella, Vintilă Dongoroz şi Traian Pop.

Represiunea în organizarea Statului modern face parte din domeniul dreptului public intern. Ea își are izvorul în lege, deci este bazată pe legalitate. Dreptul penal arbitrar a dispărut odată cu revoluția franceză din 1879, când s'a pus principiul « nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege ». Ca o consecință a legalității și pentru a înlătura orice arbitrar, legea penală este de strictă interpretare: textul ei nu poate fi lămurit pe cale de interpretare, deducțiune sau analogie, așa cum se procedează în domeniul dreptului civil.

Noul cod penal relevă dela principiile moderne în materie de represiune, principii rezultate din fuziunea doctrinei școalei clasice — care inspirase vechiul cod — cu aceea a *școalei pozitive italiene.* Această școală, spre deosebire de cea clasică, înlătură existența liberului arbitru, considerând pe infractor un bolnav, adică un individ ce acționează înafară de voința sa, sub imperiul unor impulsiuni interne, datorită anumitor boale, sau impulsiuni externe, datorite mediului în care trăește, ca o consecință a factorilor sociali.

In conceptul școalei pozitive nu există deci pedeapsă, sancțiunea fiind o măsură de siguranță ca mijloc de apărare socială, dozată în raport, nu cu faptul material comis (infracțiunea), dar cu starea de periculozitate și nocuitate a infractorului. Ca o consecință, misiunea judecătorului se rezumă în a constata această periculozitate fără însă a pronunța sancțiunea. Sancțiunea este nedeterminată și aparține direcțiunii penitenciarelor să stabilească durata deținerii ce se calculează în raport cu posibilitatea de vindecare, amendare și reclasare a infractorului, și nicidecum în raport cu gravitatea faptului comis.

Intre aceste două școli, Clasică și Pozitivă, cu concepțiuni complet opuse, a apărut *școala neo-clasică,* ce este o școală intermediară eclectică, care a adoptat atât din doctrina școalei clasice cât și din aceea a școalei pozitive. Astfel ea admite existența liberului arbitru considerând pe infractor ca un om sănătos, responsabil, dar ia în considerare în acelaș timp, atât cauzele interne cât și pe cele externe ce ar putea influența liberul său arbitru.

In consecință, la stabilirea sancțiunii, ea are în vedere atât faptul material comis cât și starea de nocuitate și periculozitate a individului. Drept sancțiune, această școală admite atât pedeapsa cât și măsura de siguranță, iar judecătorul are drept misiune să le pronunțe, înlăturându-se astfel sistemul sentinței nedeterminate.

In aceste principii ale școalei neo-clasice a fost constituit noul cod penal Carol al II-lea.

Sub raportul dispozițiunilor de ordin general, Codul penal Carol al II-lea menține principiul *legalității,* adică vechiul principiu consacrat în adagiul « nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege », principiu prin care se înlătură arbitrarul judecătoresc. In această concepțiune nu există nici incriminare nici sancțiune fără text de lege.

Dacă în materie de contravenție, incriminarea și sancțiunea poate fi dispusă și pe cale de regulament sau ordonanțe ale autorităților administrative sau polițienești, prin acest lucru nu se înlătură principiul legalității întru cât sursa dreptului penal prin regulament sau ordonanțe rămâne tot legea care a delegat Puterii executive posibilitatea de a incrimina și sancționa.

Sub raportul diviziunii infracțiunilor noul cod penal nu a admis sistemul bipartit astfel după cum face codul italian Rocco, dar a menținut vechiul sistem tripartit, împărțind infracțiunile în crime, delicte și contravenții.

In ceea ce privește pedeapsa, noua legislație marchează pe de o parte o severitate mai mare, maximul pedepselor fiind mult ridicat, iar pe de altă parte, pentru a da posibilitate, în cadrul legalității, judecătorului să individualizeze pedeapsa, noua legislație prevede o mare distanțiere între minimul și maximul, acordarea de circumstanțe ușurătoare cât și posibilitatea de suspendarea executării pedepsii în anumite cazuri.

Spre deosebire de vechiul cod, noul cod stabilește un paralelism perfect între pedepsele de drept comun și cele politice. Datorită acestui lucru dificultățile resimțite sub vechea legiuire când era vorba de agravare în materie de recidivă sau în alte situațiuni similare, au fost înlăturate.

Pedepsele prevăzute de noul cod sunt: pedepse principale, complimentare și accesorii.

Pedepsele principale sunt:

A. *Pentru crime.*

a) In materie de drept comun: 1) munca silnică pe viață; 2) munca silnică pe timp mărginit dela 5—25 ani; 3) temnița grea dela 3—20 ani;

b) In materie politică: 1) detențiunea grea pe viață; 2) detențiunea dela 5—25 ani; 3) detențiunea riguroasă dela 3—20 ani.

B. *Pentru delicte.*

a) In materie de drept comun: 1) închisoarea corecțională dela 1 lună la 12 ani; 2) amenda dela 2.000—20.000 lei; afară de cazul când legea prevede un alt maximum;

b) In materie politică: 1) detențiunea simplă dela 1 lună la 12 ani; 2) amenda dela 2.000—20.000 lei, afară de cazul când legea prevede un alt maximum.

C. *Pentru contravenţiuni.*

1. Inchisoarea polițienească dela 1 zi la o lună.
2. Amenda dela 50 la 1.500 lei.

Pedepsele accesorii ce decurg de plin drept din condamnarea la o pedeapsă principală, durând cât durează acestea, sunt: degradarea civică (în materie de crimă), interdicția corecțională (în materie de delict) și decăderea din puterea părintească.

Pedepsele complimentare pe care le pronunță judecătorul alături de pedeapsa principală, sunt: degradarea civică dela 3—10 ani (în materie de crimă), interdicția corecțională dela 1—6 ani (în materie de delict), decăderea din puterea părintească (în cazurile prevăzute de lege), publicarea și afișarea hotărîrilor de condamnare, amenda. Aceste pedepse complimentare se execută după executarea pedepselor principale.

In ceea ce privește regimul de executare al pedepselor el este stabilit prin însuși textele codului penal

şi desvoltat în regulamentul pentru executarea pedepselor [1]).

Noul cod inovează prin urmare şi în aceea că sancţionează şi persoanele morale (juridice) aplicându-le măsura de siguranţă a suspendării sau disolvării.

Sub raportul infracţiunii, Codul penal Carol al II-lea reglementează în mod precis această materie. Astfel este orânduită tentativa, cumulul de infracţiuni, recidiva, participaţiunea. Printre cauzele care înlătură sau micşorează răspunderea penală, spre deosebire de codul abrogat, a fost introdusă şi reglementată starea de beţie, starea de necesitate, constrânegerea morală, constrângerea fizică, cazul fortuit, eroarea de drept şi de fapt.

In ceea ce priveşte minoritatea s'a dat o nouă structură acestei materii. Astfel majoratul penal s'a fixat la 19 ani, iar minoritatea se divide în două: *copilăria* până la 14 ani când infractorului nu i se pot aplica decât măsuri educative şi *adolescenţa* dela 14—19 ani când se pune chestiunea discernământului. Cei constataţi a fi acţionat fără discernământ sunt asimilaţi cu infractorii din epoca copilăriei. Dacă sunt consideraţi cu discernământ li se pot aplica următoarele pedepse: 1) mustrarea; 2) închisoarea corecţională dela 3—15 ani în materie de crimă şi jumătate din pedeapsa respectivă dacă infracţiunea este delict, fără ca pedeapsa să poată depăşi 3 ani. Contra acestor minori se pot pronunţa şi următoarele măsuri de siguranţă: 1) libertatea supraveghiată; 2) educaţia corectivă.

Minorii infractori sunt judecaţi de instanţe speciale şi după forme procedurale specifice care toate tind să nu atingă moralitatea minorului infractor şi să poarte pe cât posibil secretul condamnării spre a nu-i prejudicia la reclasare şi amendare.

Conflictul legilor penale

De data aceasta materia referitoare la conflictul legilor penale în timp şi în spaţiu a fost amănunţit reglementată resolvându-se sub acest raport relaţiunile interstatice.

Au fost astfel reglementate sistemul de reprimare al infracţiunilor săvârşite în străinătate de Români sau de străini domiciliaţi în România. Aceşti infractori nu pot fi urmăriţi în România decât numai dacă s'au întors în mod voluntar sau li s'a obţinut extrădarea şi numai dacă infracţiunea este pedepsită atât în ţara unde s'a comis cât şi în România. De asemenea s'a reglementat reprimarea infracţiunilor comise contra intereselor Statului român săvârşite de Români sau străini în străinătate.

Spre deosebire de vechiul cod, poate fi urmărit chiar în lipsă, în România, orice străin care a comis o crimă sau un delict contra unui cetăţean român în străinătate.

S'au reprimat de asemenea faptele considerate ca infracţiuni cu caracter de universalitate [2]). Infracţiunile cu caracter universal sunt: falsificarea de monetă, traficul de femei şi copii, actele de terorism, traficul de substanţe stupefiante, traficul de publicaţiuni obscene, abandonul de familie, punerea în stare de sclavie, pirateria şi altele.

Tot în cadrul textelor referitoare la dispoziţiunile cu caracter internaţional s'a prevăzut că hotărîrile definitive străine sunt luate în seamă în materie de recidivă.

Tot aci s'a reglementat instituţiunea *extrădării*, pentru cazurile când n'ar exista convenţiune internaţională care să li se aplice.

Sub raportul procedural s'a părăsit sistemul administrativ adoptându-se sistemul judiciar. Camera de acuzare, ca şi în legea franceză din 1927, este chemată să se pronunţe dacă este sau nu cazul ca individul cerut să fie extrădat.

Crimele şi delictele contra Statului

In ceea ce priveşte crimele şi delictele contra siguranţei exterioare a Statului, de data aceasta s'au reglementat, precizându-se în adevăratele lor noţiuni, *trădarea* şi *spionajul*.

Trădarea este comisă de un cetăţean român pe când spionajul de un străin. Crima de trădare se pedepseşte cu munca silnică pe viaţă sau pe timp mărginit în conformitate cu condiţiunile prevăzute de text. Crima de spionaj se pedepseşte cu o pedeapsă mai uşoară, cu munca silnică pe timp mărginit Legiuitorul a înţeles să lovească mai aspru pe un cetăţean român trădător decât pe un străin care spionează în interesul statului căruia aparţine.

In ambele cazuri tentativa se pedepseşte ca şi infracţiunea consumată. Pe lângă crime codul prevede şi anumite delicte de trădare şi spionaj.

Printre crimele şi delictele contra siguranţei interioare a Statului sunt reglementate: *atentatele şi complоturile contra persoanei regelui, a familiei regale şi a formei constituţionale a Statului*. Pedepsele variază după natura infracţiunii dela munca silnică pe viaţă la închisoare corecţională. Astfel atentatul la viaţa, integritatea corporală sau libertatea regelui se pedepseşte cu munca silnică pe viaţă, pe când ofensele se pedepsesc cu închisoare corecţională ce are şi ea variantele ei după gravitatea faptei indicată de text.

In acelaşi cadru de infracţiuni se pedepsesc crimele şi delictele contra şefilor statelor străine, a reprezentanţilor şi a simbolului acestor state, delictele contra siguranţei statelor străine, dreptului păcii şi bunelor relaţiuni internaţionale.

Delictele contra exerciţiului drepturilor politice şi cetăţeneşti

Printre crimele şi delictele contra administraţiei publice sunt pedepsite: *delapidarea* cu închisoare corecţională dela 4 la 6 ani şi amendă; *nedreptele luări* cu închisoarea dela 3 luni la 1 an şi amendă; *refuzul de serviciu datorit legalmente* cu închisoare dela 6 luni la un an şi amendă; *abuzul de putere* cu închisoare corecţională dela 1—3 ani. Toate aceste infracţiuni

[1]) Vezi Enc. Rom. I pag. 363, *Regimul Penitenciar*.

[2]) In virtutea acestei dispoziţiuni, adoptată de Liga Naţiunilor, orice infractor aparţinând oricărei naţionalităţi, ori unde o fi comis o atare infracţiune, va fi urmărit şi judecat în orice ţară ar fi prins.

primesc sancţiuni agravate dacă sunt comise în anumite condiţiuni indicate de texte.

Printre delictele săvârşite de funcţionari sau particulari sunt prevăzute: *darea şi luarea de mită* sancţionată cu închisoarea corecţională dela 6 luni la 3 ani şi amendă; *traficul de influenţă* cu închisoarea dela 6 luni la 2 ani; amendă şi interdicţia corecţională dela 1—3 ani; *ultrajul* cu închisoare dela 1—6 luni şi amendă, şi alte infracţiuni de asemenea natură.

Crimele şi delictele comise de particulari sunt: *rebeliunea* penată în anumite condiţiuni (contra Adunării legiuitoare) cu detenţiunea riguroasă dela 3—5 ani şi degradarea civică dela 1—3 ani, iar în altele cu închisoare corecţională ce variază după gravitatea faptei; *ruperea de sigilii şi sustragerea de sub sechestru* ce primeşte închisoare corecţională care variază după condiţiunile de executare a infracţiunii.

Infracţiunile contra justiţiei

Sub denumirea de infracţiuni contra justiţiei sunt grupate: *denunţarea calomnioasă* pedepsită cu închisoare corecţională dela 1—3 ani; *deţinerea şi arestarea ilegală* penată cu închisoare dela 1—3 ani şi interdicţie corecţională pe aceeaşi durată; *mărturia mincinoasă şi jurământul fals* se pedepsesc cu închisoare dela 1—3 ani şi interdicţie corecţională dela 1—4 ani; *tăinuirea de bunuri* cu închisoare dela 3 luni la 3 ani, amendă şi interdicţie corecţională dela 1—2 ani; *favorizarea infractorilor* cu închisoare dela 3 luni la 2 ani şi amendă în anumite condiţiuni cerute de lege.

Printre delictele contra autorităţii hotărîrilor judecătoreşti noul cod a înscris: *evadarea arestaţilor* pedepsită cu închisoare corecţională ce variază după diferitele cazuri, şi *nerespectarea hotărîrilor judecătoreşti* dela 6 luni la 2 ani şi cu amendă.

Tot prin delictele contra justiţiei este reprimat şi *duelul*. Simpla provocare la duel se pedepseşte cu închisoare corecţională dela 1—3 luni şi amendă dela 2 mii la 10 mii lei. Eşirea pe teren, iar în caz de rănire sau moarte, se aplică textele referitoare la aceste infracţiuni. De asemenea se pedepseşte martorul care a asistat cu închisoare corecţională dela 1—3 luni, iar în caz de răniri sau moarte, ca complice. Acela care îndeamnă pe altul la duel, sau îi face imputări, ori îl expune la batjocură pentrucă nu a provocat sau nu a acceptat o provocare se pedepseşte cu închisoare dela 1—4 luni şi amendă.

Noul cod reglementează *delictele contra cultului şi contra respectului datorit morţilor* cu închisoare corecţională ce variază după caz.

Infracţiunile contra linişţei publice

Ca infracţiuni contra linişţei publice au fost admise: *Asocierea pentru comiterea de crime şi delicte* penate cu închisoare corecţională dela 2—6 ani şi amendă; *crimele şi delictele de incursiune pe teritoriul ţării* pedepsite cu închisoare dela 5—10 ani; *delictele de aţâţări, instigări şi alte delicte contra linişţei publice* pedepsite cu pedepse ce variază după modul de executare al infracţiunii.

Din acelaşi grup de infracţiuni face parte şi *vagabondajul* reprimat cu închisoare corecţională dela 1—6 luni şi *cerşetoria* care primeşte aceeaşi pedeapsă.

Crimele şi delictele care produc pericol public sunt: *infracţiunile comise prin întrebuinţare de explozibile şi prin distrugere.* După gravitate, unele sunt pedepsite cu munca silnică altele cu închisoare corecţională; *incendiul* se pedepseşte cu închisoare corecţională dela 2—6 ani, amendă şi interdicţie corecţională. Această pedeapsă este agravată după consecinţele ce se pot produce; *infracţiunile contra siguranţei transporturilor şi a mijloacelor de convorbire* a căror pedepse variază după intenţiunea şi consecinţele ce s'au produs. Ele sunt criminale sau corecţionale.

Infracţiunile contra sănătăţii publice

Printre delictele contra sănătăţii publice noul cod a pedepsit: *propagarea de epidemii şi oricare alte boale contagioase* cu închisoare corecţională şi amendă ce variază după felul cum această infracţiune a fost comisă, cu sau fără intenţiune. Dacă infracţiunea este comisă cu intenţiune în scopul de a provoca boale la oameni sau animale, pedeapsa merge dela 5—10 ani închisoare; amendă dela 7.000—15.000 şi interdicţie corecţională dela 2—6 ani; iar dacă în acest timp s'a produs moarte de persoane, pedeapsa este munca silnică pe viaţă. *Delictul de contagiune veneriană* se pedepseşte cu închisoare corecţională dela 3 luni la 1 an şi amendă.

Din aceeaşi categorie de infracţiuni fac parte: *alterarea şi falsificarea de substanţe alimentare şi medicamentoase* cât şi *traficul de substanţe stupefiante.* Această din urmă infracţiune se pedepseşte atât în persoana celui care procură substanţa toxică cât şi în persoana celui ce o întrebuinţează. Pedeapsa închisoarei corecţionale variază după caz.

Infracţiunile contra intereselor publice

Infracţiunile contra intereselor publice sunt: *Falsificarea de monetă, titluri de credit public, mărci, timbre, hârtii timbrate, sigilii sau semne de autentificare, certificare ori recunoaştere; falsul de acte publice şi private; întrebuinţarea falsului; falsul prin substituire de persoane şi prin uzurpare de titluri sau onoruri.* Toate aceste infracţiuni primesc pedeapsa închisoarei corecţionale, amendă şi chiar interdicţie corecţională al căror cuantum variază după gravitatea fiecărui fapt.

Ca infracţiuni noui au fost înscrise în texte, *delictele contra creditului Statului sau creditului particular.* Primul se pedepseşte cu închisoare corecţională dela 6 luni la 2 ani şi amendă iar în anumite condiţiuni pedeapsa se agravează. Cel de al doilea se pedepseşte cu închisoare dela 2 luni la 6 luni şi amendă.

Infracţiunile contra pudoarei

Noul cod a admis ca infracţiuni contra pudoarei: *violul* pe care l-a pedepsit cu închisoare corecţională dela 2—5 ani şi interdicţie corecţională dela 3—5 ani. Pedeapsa se agravează în anumite condiţiuni de săvârşire a infracţiunii; *inversiunea sexuală cu violenţă* se pedepseşte cu închisoare corecţională dela 2—5 ani şi interdicţie corecţională dela 1—3 ani; *raportul sexual*

cu o fată mai mică de 14 ani, cu consimţământul ei, este reprimat cu închisoare dela 1—3 ani; de asemenea este considerat delict de *atentat fraudulos la pudoare* faptul aceluia care se substitue unei alte persoane şi profită de eroarea în care se găseşte o femeie pentru a avea raport sexual cu ea. Această infracţiune se pedepseşte cu închisoare dela 3 luni la 1 an.

Din aceeaşi categorie de infracţiuni face parte şi *delictul de seducţiune*, adică faptul de a determina o persoană de sex feminin mai mică de 18 ani, prin promisiuni formale de căsătorie, să accepte un raport sexual. Acest delict se pedepseşte cu închisoare corecţională dela 1—3 ani.

Infracţiunile contra bunelor moravuri

Printre infracţiunile conra bunelor moravuri a fost înscris şi *delictul de inversiune sexuală* comis între bărbaţi sau femei, dacă acest fapt provoacă un scandal public. Pedeapsa este închisoarea dela 6 luni la 2 ani. Ca o infracţiune nouă de acest gen, a fost admis *delictul de bestialitate* ce consistă în acte sexuale comise între oameni şi animale, dacă ele provoacă scandal public. Pedeapsa este închisoarea dela 3 luni la 1 an.

De asemenea a fost pedepsit sub denumirea de *delict de corupţie sexuală* cu închisoare dela 2—5 ani şi interdicţie corecţională dela 1—3 ani, aţâţarea la prostituţie. Proxenetismul este şi el reprimat.

Infracţiunile contra familiei

In concepţiunea noului cod sunt considerate delicte contra familiei: bigamia, incestul şi adulterul. *Delictul de bigamie* este sancţionat cu închisoarea corecţională dela 1—3 ani; *delictul de incest*, nou introdus, cu închisoare tot dela 1—3 ani iar *delictul de adulter* cu închisoare dela 6 luni la 2 ani. In cadrul acestor infracţiuni s'a introdus, ca delict nou, *delict de degenerare a rasei* ce consistă în convieţuirea în concubinaj a minorilor sub 16 ani pentru fete şi 18 ani pentru băieţi. Acest delict se pedepseşte cu închisoare dela 1 lună la 1 an şi amendă.

Tot ca delicte de aceeaşi natură au fost înscrise, pe lângă răpire, ca delicte noui, *delictul contra stării civile, abuzul de drept de corecţie şi abandonul de familie*. Acesta din urmă este pedepsit cu închisoare corecţională dela 3 luni la 1 an.

Infracţiunile contra persoanelor

In ceea ce priveşte crimele şi delictele contra persoanelor sunt penate următoarele infracţiuni: *omorul* cu munca silnică dela 10—25 ani şi degradare civică dela 3—8 ani. Pedeapsa se agravează sau se micşorează când omorul este comis în anumite condiţiuni; *lovirea şi vătămarea integrităţii* este pedepsită cu închisoare corecţională ce variază după caz.

Avortul a primit o nouă reglementare, admiţându-se avortul medical în anumite condiţiuni.

Duelul a fost sever reprimat atât în ceea ce priveşte combatanţii cât şi martorii şi medicii asistenţi. Sinuciderea nu a fost pedepsită decât în persoanele ce îndeamnă sau procură mijloacele necesare.

Sunt considerate delicte în contra libertăţii individuale: *sclavia* pedepsită cu închisoare dela 1—5 ani şi amendă; *sechestrarea de persoane* cu închisoare dela 3—6 luni; *ameninţarea* cu închisoare dela 1—6 luni; *şantajul* cu închisoare dela 6 luni la 2 ani; *violarea de domiciliu* cu închisoare dela 2 luni la 1 an şi amendă; *violarea de secrete*, când e vorba de corespondenţă, cu închisoare dela 1—6 luni şi amendă, iar în celelalte cazuri cu diferite pedepse corecţionale.

Ca delicte în contra onoarei au fost prevăzute: *calomnia* penată cu închisoare corecţională dela 3 luni la 1 an şi amendă când ea se referă la viaţa publică a unei persoane şi cu închisoarea dela 6 luni la 2 ani când ea atinge viaţa privată; *defăimarea* cu închisoare dela 2 la 6 luni şi amendă şi *injuria* cu închisoare dela 1—2 luni.

O infracţiune nouă introdusă de Codul penal Carol al II-lea este *delictul contra liniştei personale* care se pedepseşte cu închisoare corecţională dela 1—3 luni.

Infracţiunile contra patrimoniului

Dintre infracţiunile contra patrimoniului au fost penate: *furtul* cu închisoare dela 3 luni la 2 ani, amendă dela 5.000 la 10.000 lei şi interdicţie corecţională dela 1—2 ani, când este simplu, iar când este calificat pedeapsa este dela 2—7 ani, amenda dela 5.000—20.000 lei şi interdicţia corecţională dela 2—5 ani; *tâlhăria* cu închisoare dela 3—8 ani, amendă şi interdicţie corecţională dela 2—5 ani; *pirateria*, cu temniţă grea dela 7—12 ani şi degradarea civică dela 5—8 ani; *abuzul de încredere* cu închisoare corecţională dela 6 luni la 3 ani, amendă şi interdicţie dela 6 luni la 1 an; *gestiunea frauduloasă*, cu închisoare dela 6 luni la 3 ani şi interdicţie dela 1—2 ani; *exploatarea slăbiciunilor persoanelor incapabile* cu închisoare dela 1—4 ani, amendă şi interdicţie; *însuşirea lucrurilor pierdute* cu închisoare dela 1—6 luni şi amendă; *deţinerea lucrurilor găsite pe nedrept*, cu închisoare dela 2—6 luni şi amendă; *abuzul de încredere profesională*, cu închisoare dela 1—5 ani, amendă şi interdicţie dela 1—2 ani; *frustarea creditorilor* este un delict nou introdus ca o consecinţă a moravurilor postbelice, şi se pedepseşte cu închisoarea corecţională dela 6 luni la 2 ani, amendă şi interdicţie corecţională dela 1—2 ani; *înşelăciunea* cu închisoare dela 3 luni la 2 ani, amendă şi interdicţie corecţională dela 1—2 ani; *strămutarea de hotare, desfiinţarea semnelor de hotar, stricăciuni şi alte turburări aduse proprietăţii*, cu închisoare corecţională de diferite durate şi amendă; *jocul de noroc, loterie* şi *specula contra-economiei publice* cu aceleaşi sancţiuni; *delictele contra dreptului de răspuns prin presă* şi *alte delicte comise în administrarea presei* sunt sancţionate cu diferite pedepse corecţionale (închisoare şi amendă).

Contravenţiunile

Cartea III a codului penal reglementează materia *contravenţiunilor*. De data aceasta contravenţiunile sunt grupate după natura faptelor şi primesc ca sancţiuni, după gravitate, închisoarea poliţienească ce poate merge dela o zi la o lună şi amenda dela 50 până la 1.500 lei.

Astfel codul a înscris în textele sale următoarele categorii de contravenţii: contra autorităţii publice;

cari produc un pericol public; contra liniştei publice; contra sănătăţii publice; contra moralei publice şi bunelor moravuri; contra persoanelor; contra protecţiei animalelor; contra bunurilor şi contra intereselor agricole.

Menţionăm că printre nouile contravenţiuni s'a înscris şi aceea cunoscută în doctrină sub denumirea de: « délit d'éclabussage », adică faptul de a stropi pe pietoni, cu noroiu prin vitesa vehiculelor. Această contravenţie se pedepseşte cu închisoarea poliţienească dela o zi la o lună şi amendă dela 500—1000 lei.

In materie de contravenţiuni s'au incriminat multe abateri care aduc atingere ordinei publice, igienei publice, protecţie datorită animalelor, etc.

Datorită nouilor principii puse la baza codului penal Carol al II-lea cât şi a nouilor instituţiuni şi încriminări introduse, acest cod apare mult superior celui abrogat şi va da cu certitudine, prin aplicarea sa, rezultate pozitive în apărarea socială împotriva criminalităţii.

Este regretabil că s'a menţinut printre infracţiunile înscrise în codul penal, delictul de *adulter*. Această infracţiune anacronică nu mai cadrează cu stadiul de civilizaţie al societăţii moderne. Pentru oamenii de educaţie şi cultură nu se mai poate concepe iertarea prin reluarea căsniciei astfel după cum impune legea, după ce soţul adulter a fost defăimat în faţa justiţiei, defăimare ce are repercusiune şi asupra situaţiei viitoare a copiilor rezultaţi din căsnicie. Pentru indivizii fără educaţie şi cultură, delictul de adulter constitue o armă de şantaj. Este locul să menţionăm că Consiliul Legislativ suprimase această infracţiune. Ea a fost reintrodusă la Senat cu prilejul desbaterilor parlamentare.

De asemenea, este regretabil că s'a prohibit cu atâta severitate duelul. In interesul spiritului de onoare, el nu trebuia prohibit. Sunt cazuri când onoarea îţi impune să nu te adresezi justiţiei, întru cât desbaterile publice, orice s'ar spune, expun la defăimare. In atare caz, duelul rămânea incontestabil un compliment al justiţiei.

g. v.

BIBLIOGRAFIE

C. A. Spulber, Cea mai veche pravilă românească. Cernăuţi, 1930.
Iosif Pergament, Despre aplicarea legilor Harmenopol şi Donici. 1905. Trad. de A. Varzar şi P. Davidescu, Chişinău, 1925.
Leonida Casso, Dreptul bizantin în Basarabia. Trad. de A. Varzar şi P. Davidescu, Chişinău, 1923.
Longinescu, Pravila lui Vasile Lupu şi Prosper Farinaccius. Bucureşti, 1909.
— Legi vechi româneşti şi izvoarele lor, Bucureşti, 1909.
— Pravila lui Alexandru cel Bun, Bucureşti, 1923.
C. C. Giurescu, Legiuirea lui Caragea, Bucureşti, 1923.
Traian Pop, Drept penal, Cluj, 1923.
G. Ungureanu, Pedepsele în Moldova, 1931.
C. C. Angelescu, Pedeapsa cu moarte la Români, Bucureşti, 1927.
Ştefan Berechet, Procedura de judecată la Slavi şi Romani, Chişinău, 1926.
Laurençon. Nouvelles observations sur la Valachie, 1822.
Teodor Burada, Condica şireţilor, Iaşi, 1895.
I. Nădejde, Dreptul de ctitorie, Bucureşti, 1910.
N. Iorga, Anciens documents de droit roumain.
I. C. Filitti şi *D. Suchianu*, Contribuţii la istoria justiţiei penale.
D. Stoenescu, Instituţia jurătorilor, Craiova, 1921.
Şt. Berechet, Schiţă de istorie a legilor vechi româneşti. Chişinău, 1928.
— Cronica criminalicească şi procedura ei, Chişinău, 1928.
I. C. Filitti, Despre vechiul drept penal român, 1928.
Radu Dimiu, Dispoziţiuni penale în legiuirile lui Mihail Sturdza (în Revista de Drept Penal 1928).
Pastia, Codul judiciar al Moldovei, 1862.
T. Bălan, Documente bucovinene, 1913.
I. C. Filitti, Vechiul drept penal român. Intregiri privitoare la vechea organizare judecătorească. Extras din Revi ta de Drept penal şi Ştiinţă penitenciară, 1934.

PECETIA ORAŞULUI BAIA,
CAPITALĂ A MOLDOVEI

PROCEDURA JUDICIARĂ

Ocupându-se de rolul social și economic al procedurei, într'o veche lucrare consacrată metodelor juridice, Albert Tissier spunea printre altele: o bună procedură într'o țară, e un element de forță și de vitalitate, un factor de securitate, de progres și de bogăție. Pretutindeni unde justiția civilă funcționează bine, represiunea penală e mai redusă.

In constatarea aceasta, marele jurist francez avea în vedere procedura civilă. Ideea raportului pe care-l proclamă, rămâne însă valabilă în privința tuturor formelor judiciare fără deosebire: în civil și comercial în primul loc, ca și în penal de sigur, ca și în administrativ, ca și în disciplinar chiar.

De altminterea întotdeauna și pretutindeni, regimul formal al judecăților a reflectat în el, — mai clar și mai sigur decât multe alte instituțiuni juridice, — atât spiritul de ordine politică și socială al mediului în care funcționează cât și sentimentul social și civic al populației, interesul, sensibilitatea, pasiunea chiar, pe care aceasta le manifestă în lupta pentru drept.

Adăugând, la atâtea altele, o nouă variantă a unui prea cunoscut adagiu, am putea astfel spune, că: ori ce țară are justiția pe care o merită, adică cea pe care a putut-o naște și întreține sufletul său propriu.

PROCEDURA VECHE

Unul din caracterele distinctive ale vechei noastre proceduri judiciare, e simplicitatea. Ținând mai mult de tradiție de cât de dreptul scris (cel puțin până prin secolul al XVII-a), normele sale se reduceau, am putea spune, la strictul necesar. (Și «strictul necesar» de atunci, nu se poate compara cu cel de azi...). Cu toate acestea, departe de a fi fost insuficientă sau nesigură, procedura aceasta a răspuns întotdeauna satisfăcător trebuințelor practice, în slujba cărora, firește, era pusă, — destul de tare pentru a împiedica șicana sau abuzul, destul de sigură pentru a nu împinge pe nimeni la artificiu și la cazuistică.

O altă importantă trăsătură a vechiului regim judecătoresc al celor două principate, o formează faptul că principiile lui fundamentale nu diferă întru nimic de cele care domină procedura actuală. Dacă ținem seama de timpurile grele și nesigure la care ne raportăm, constatarea acestui lucru nu ne poate decât măguli, căci ne descoperă o conștiință juridică și un simț politic și moral, cu mult mai avansate decât ne-am fi putut aștepta.

Iată pe scurt elementele acestei proceduri.

Sub raportul competenței, jurisdicțiunile nu se deosebeau pe materii. Nu existau, cu alte cuvinte, organe de judecată cu competență exclusiv penală și organe chemate să judece numai conflictele de drept privat. Aceiași judecători, aplicau, după cazuri, legea sau obiceiul pământului, atât în penal, cât și în civil. Ca pretutindeni de altfel. Ca și azi, mai mult sau mai puțin. Ceea ce înseamnă că cei vechi își dădeau seama de unitatea funcțiunei jurisdicționale, chiar dacă nu vedeau în ea, cum vedem noi azi, acel principiu bogat în consecințe pe care se bazează toată organizarea judiciară. Nici formele judecății nu difereau între ele; nici mijloacele de probă; ceea ce iarăși n'are nimic surprinzător, întru cât nici în timpul de față, cu toate particularitățile sale caracteristice, procedura penală nu încetează de a fi o simplă variantă a procedurei civile (și vice-versa, de bună seamă).

Acțiunea în justiție se punea în mișcare prin *jalba* reclamantului. Desbaterile erau orale și contradictorii; părțile erau convocate prin aprozi, cu *țidule de chemare;* hotărîrile se pronunțau în scris. Nimeni nu putea fi judecat fără a i se fi dat putința de a se apăra. Dreptul vechiu cunoștea de demult apelul, deci principiul a două grade de jurisdicțiune. Din nefericire el ignora însă principiul autorității lucrului judecat. Distribuirea justiției fiind un atribut al Domnului, care-l exercita atât direct cât și prin delegațiune, e explicabil ca nestatornicia vieții politice să fi adus după dânsa nestatornicia hotărîrilor definitive. A existat în acele timpuri o instituțiune curioasă *(legătura, herâia)* care avea de scop să asigure întrucâtva respectul hotărîrilor. Dar funcțiunea ei nu putea avea decât o eficacitate redusă.

Dreptul nostru vechiu, e însă dominat de principiul egalității în fața justiției, principiu pe care Apusul civilizat nu l-a proclamat și aplicat decât mult mai târziu. Iată, cu titlu de exemplu, o mărturie, dintre atâtea altele, privitoare la modul de judecată a divanului domnesc:

«După ce face Domnul puțină rugăciune către Judecătorul Ceresc, se așează în scaunul său și, poruncind fieștecăruia să tacă, aduc aprozii înlăuntru,

după porunca păzitorilor dela perde, pe doi sau trei dintru norodul cel jăluitoriu, care se află adunat la perde, pe care, după isprăvirea jăluirei și după hotărârea ce li se face, se slobozesc iarăși afară, pe altă ușă a divanului, dacă nu este să-i ducă la temniță... Această judecată este atât de înfricoșată și nefățarnică, încât însuși logofătul cel mare, pârându-l măcar un țăran și auzind că se pomenește numele său, îndată trebue să se scoale dela locul său și să steie de a stânga pârâșului său, până când își isprăvește acesta jalba sa» (Dim. Cantemir, *Scrisoarea Moldovei*. Edit. T. Boldur-Lățescu, 1868, II, pag. 207).

Spiritul acesta se menține statornic și străbate secolii până sub ultimele legiuiri. Iată una din normele scrise aplicabile în secolul trecut: «Cei ce se judecă, de orice treaptă vor fi, să stea în picioare când se judecă, și fără ișlic, foarte cu cucernicie și supunere, grăind cu smerenie și răspunzând cu rânduială bună la cele ce se vor întreba, fiindcă judecata este a lui Dumnezeu» (Ipsilanti, *Pentru cei ce se judecă*. Art. 8).

Acelaș respect pentru ideea de drept în sine a făcut ca la noi străinii să fie puși, în ce privește judecata, pe picior de egalitate cu băștinașii. E curios: *cautio judicatum solvi* n'a intrat în dreptul nostru, decât cu legiuirile nouă, ca o importație a Apusului.

De altfel ideea că justiția e singura cale de drept, deschisă tuturor, fără deosebire, strâns legată de principiul de mai sus, nu e lăsată la simțul și priceperea fiecăruia, dar proclamată ca principiu fundamental, prin numeroase aplicații în cele mai vechi texte. Bunăoară ca în acesta:

«Un om de va vrea să lase altui cuiva vre un lucru pentru să se hrănească, iară cela ce va fi fost mai deinte acel lucru a lui nu i-l va lăsa nice i-l va da să se hrănească, iară acesta fără voea giudețului numai singur cu voea lui îl va lua, piarde-va toată acea dobândă ce vrea să aibă de vrea fi luat cu giudeț. (*Pravila lui Vasile Lupu*, Pentru ceia ce fură in nescui cu bajjocură).

Dar în domeniul formelor procedurale, dreptul vechiu n'are aproape nici o legătură cu cel astăzi în vigoare. După legiuirile secolului al XIX-lea (Condica lui Alexandru Ipsilanti, Codurile lui Calimah și Caragea, Regulamentele Organice), grăbită să se așeze în rândul statelor apusene, România modernă a adoptat, și în organizarea justiției ca și în toate instituțiile politice, formele străine.

Dreptul nou n'a ieșit deci din conștiința juridică a poporului român; nu este opera originală a acestuia. Totuși între această conștiință juridică și dreptul acesta, care ar fi trebuit s'o exprime, n'a existat dezacord. Asimilarea s'a făcut destul de ușor, atât din cauza structurii sufletești și morale a poporului, în care intrau atâtea reminiscențe romane, cât și din cauza atingerilor directe pe care le-am avut cu dreptul roman (prin vechile pravile copiate după legiuirile bizantine) și cu principiile moderne ale dreptului apusean (prin încercările de legiferare din epoca intermediară și în particular prin Regulamentele Organice).

PROCEDURA ACTUALĂ

Prima lege de procedură a Principatelor Unite, este «Codicele de procedură civilă» decretat la 9 Septemvrie 1865, promulgat la 11 Septemvrie și pus în aplicare la 1 Decemvrie acelaș an. El a avut de model Legea de procedură civilă a Cantonului de Geneva din 29 Septemvrie 1819, deși unele din dispozițiile sale sunt inspirate din codul francez, iar altele, prea puține și neînsemnate, din dreptul nostru vechiu. Legea Cantonului de Geneva este și ea copiată — cu adaptări și simplificări importante — după codul francez din 1806, care își are originea în Ordonanța din 1667.

Proectul codului român de procedură civilă se datorește lui V. Boerescu, vice-președinte al Consiliului de Stat, care a avut de colaboratori pe A. Crețescu, prim președinte al Curții de Casație și C. Boerescu, profesor la facultatea de drept din București. Ca și codul civil, codul de procedură civilă a purtat în prima edițiune oficială numele domnitorului Alexandru-Ioan I (după cum codurile franceze au purtat, și poartă încă, numele lui Napoleon), ca un omagiu Suveranului sub care s'a realizat unirea politică și cea legislativă.

La 1879, cartea I a acestei legi, intitulată «Despre judecătoriile de plăși (ocoale)», a fost suprimată și înlocuită prin Legea judecătoriilor de ocoale, modificată și ea la rândul ei, succesiv la 1894, la 1896, și la 1907.

Codul de procedură civilă dela 1865, care dela suprimarea cărții I își începe numerotația textelor cu art. 54, a fost modificat prin legea din 14 Martie 1900, pusă în vigoare la 1 Septemvrie același an. Reforma aceasta se datorește inițiativei fostului ministru al Justiției Const. Dissescu.

Legea dela 1900 a suferit diverse modificări, de mai mică importanță, prin legile din: 6 Mai 1900, 30 Ianuarie 1901, 11 Februarie 1904 și 1 Iunie 1905.

După alipirea vechilor ținuturi române, în așteptarea unificării legislative, legea veche de procedură civilă a rămas în vigoare numai în vechiul Regat, restul țării păstrându-și, în mod tranzitoriu, legiuirile statelor dela care a fost despărțit. Astfel în Basarabia s'a aplicat codul de procedură civilă al fostului imperiu rusesc, până la punerea în aplicare a legii de extindere din 4 Aprilie 1928. In Bucovina se aplică și astăzi legile austriace și anume: Legea asupra competenței (*Jurisdictionsnorm*) din 1 August 1895, Legea pentru procedura civilă (*Zivilprozessordnung*) din Mai 1896. Iar în Ardeal se aplică legea de procedură din 1911, completată cu diverse ordonanțe și decrete, în vigoare în această regiune dela 1914, și Legea de execuțiune din 1881, cu diversele modificări ulterioare.

Primul pas către unificare s'a făcut prin Legea pentru accelerarea judecăților din 19 Mai 1925, care a modificat parțial toate legile de mai sus, în ce privește formele de procedură contencioasă și care a fost apoi înlocuită prin Legea din 11 Iulie 1929.

In cursul ultimului deceniu, cam după 1925, din inițiativa și îngrijirea Consiliului Legislativ și a mai multor miniștri de justiție, s'au redactat câteva anteproecte de unificare, în dorința de a pune capăt diversității de regimuri în care ne găsim și de a adapta dreptul nostru de procedură noilor condițiuni de viață și noilor tendințe. Până acum însă, lucrarea aceasta n'a primit consacrarea corpurilor legiuitoare.

Dar procedura judiciară nu se reduce la regulile cuprinse în Codul de procedură civilă (chiar când sunt în cauză litigii de drept privat). Ea cuprinde nenumărate alte reguli care figurează în diverse legi generale sau speciale, din care cele mai importante ar fi: Legea pentru accelerarea judecăților, Legea de organizare judecătorească, Legea judecătoriilor de ocoale, Legea Curții de Casație, Legea proprietarilor, Legea pentru autentificarea actelor, Legea și regulamentul portăreilor, Legea pentru contenciosul administrativ, Regulamentul hotărniciilor, etc. Multe proceduri speciale sunt organizate prin legi materiale de naturi diferite; astfel procedura divorțului, a adopțiunei, a absenței și altele sunt înscrise în codul civil; procedura falimentului, a lichidării gajului comercial, a concordatului preventiv, în codul comercial, etc.

In materie comercială, procedura aplicabilă e tot cea cuprinsă în codul de procedură civilă, care formează, pentru întreg domeniul jurisdicțional, *dreptul comun*, dar completată prin diverse alte dispoziții speciale din codul de comerț: art. 32, 56, 68, 70 și urm., 482 și urm., 697 și urm., 889 și urm. La aceste trebue adăogate legile mai nouă, cu caracter special, cum ar fi Legea concordatului preventiv, Legea cambiei și a cecului, etc.

In conflictele de muncă, organizarea jurisdicțiunilor și formele de judecată rămân în mod particular supuse Legii pentru înființarea și organizarea jurisdicțiunii muncii.

In materie penală, până la 1864, tribunalele aplicau: în Moldova « Condica criminalicească » din 1820, tipărită în 1826, opera a două comisiuni de juriști instituite din inițiativa principelui Ion Sandu Sturdza, iar în Muntenia « Procedura condicei criminalicești », elaborată sub îngrijirea Divanului obștesc și pusă în lucrare la 1852. Odată cu reînoirea întregei noastre legislații sub Domnitorul Cuza, aceste două legi au făcut loc noului *Codice de procedură criminală* (cunoscut însă mai mult sub denumirea de « Codul de procedură penală »), promulgat la 2 Decemvrie 1864 și pus în aplicațiune, odată cu Codul penal, la 30 Aprilie 1865. El a avut drept model codul francez (« d'instruction criminelle ») din 1808. Procedura noastră penală a suferit numeroase modificări, la 9 Aprilie 1867, la 16 Iulie 1868, la 17 Aprilie 1875, la 12 Februarie 1877, la 15 Martie 1902, etc. Unele modificări au fost făcute prin legi speciale, ca Legea micului parchet, altele prin legi generale, ca Legea pentru organizarea judecătorească, Legea judecătoriilor de ocoale, etc.

Dela 1 Ianuarie 1937, toate legile de procedură penală, aplicabile pe teritoriul României Mari, au fost abrogate și înlocuite prin « Codul de procedură penală Regele Carol II » publicat în Monitorul Oficial Nr. 66 din 19 Martie 1936.

Dela 1937 în fine, tribunalele militare, aplică « Noul cod al justiției militare », ale cărui norme sunt, față de organizarea anterioară, cu desăvârșire nouă.

Care sunt principiile de bază ale acestui sistem întins și complicat? După ce norme fundamentale, în ce spirit și cu ce metode, organele jurisdicționale se achită de greaua și delicata lor misiune de a « distribui justiția »? Care sunt caracterele distinctive ale procedurei noastre judiciare?

După art. 101 din Constituția nouă (în cea veche, 104), *jurisdicțiunile se fixează prin lege.* Se știe că în Apus, proclamarea acestui principiu a însemnat, la început, o reacțiune contra vechilor abuzuri cunoscute. La noi, adoptarea lui n'a putut avea semnificația aceasta (căci noi n'am avut niciodată tribunale excepționale), ceea ce nu-i schimbă nici valoarea practică, nici importanța politică și socială. In regulă generală, *ele sunt permanente și sedentare;* concesiunile făcute în privința judecătoriilor de pace și periodicitatea funcțiunii Curților cu Jurați, nu trebue socotite ca abateri dela ordinea stabilită, ci ca regimuri speciale.

In toate cauzele de natură contencioasă, *desbaterile sunt contradictorii;* de unde chemarea obligatorie a părților litigante la toate actele în care ele pot avea un interes legitim. Aceste desbateri sunt *orale și publice.* Oralitatea e în tradiția dreptului nostru; iar publicitatea e socotită ca una din cele mai eficace garanții de bună judecată. *Hotărîrile trebue să fie motivate.* Iar ideea că, în condițiuni normale, un proces trebue să parcurgă două jurisdicții, pentru a permite astfel îndreptarea tuturor neajunsurilor și erorilor care s'au putut produce în prima lui fază, e ridicată la rangul de principiu *(principiul celor două grade de jurisdicțiune).* In fine, recursul, ca mijloc suprem de control și de anulare, e declarat *de ordine constituțională.*

In organizarea legală a procesului civil sunt însă și lucruri care întrețin încă vechi controverse.

Unul dintre lucrurile acestea e, de pildă, *rolul judecătorului în desbateri*, puterea lui de inițiativă în raport cu libertatea și inițiativa părților litigante.

Altul se raportă la *problema contactului dintre particular și organele justiției*, a reprezentațiunii libere și a celei obligatorii, a rolului pe care-l are, în sfera aceasta, avocatul.

Altul iarăși se raportă la natura și *caracterul apelului.*

Un altul în fine, privește modul de construcție al sistemului formal, caracterul mai mult sau mai puțin liber, mai mult sau mai puțin rigid al acestuia și, implicit, *problema sancțiunilor.*

Să ne oprim câte un moment asupra fiecăruia din ele.

Ideea că judecătorul trebue să rămâie deasupra desbaterilor, ca un arbitru imparțial al lor și că părțile nu trebue împiedicate de a determina, așa cum înțeleg ele, cursul și desfășurarea procesului,

pierde pe zi ce trece partizanii săi. Legea noastră a avut întotdeauna grija de a reduce intervenţiunea judecătorului la o simplă activitate de control şi de supraveghere. Influenţa procedurei austriace a atras o sporire a acestor puteri, care se remarcă vizibil în Legea pentru accelerarea judecăţilor din 1925 ca şi în cea din 1929. Proectele Consiliului Legislativ n'au mers mai departe în această direcţie, autorii lor înţelegând bine că, în domeniul acestor lucruri delicate, echilibrul se reduce întotdeauna la o chestiune de înţelegere, de prudenţă, de măsură.

In sistemul legii române, atât iniţiativa cererii cât şi conducerea acţiunii, aparţin particularului interesat. Dela început, noi am refuzat de a adopta sistemul din procedurile apusene, care impun părţilor un reprezentant obligatoriu. La 1923, cu ocazia reformei Baroului, s'a încercat a se limita libertatea această a părţilor, subordonând validitatea cererii, care leagă instanţa, de asistenţa obligatorie a avocatului. Inovaţia n'a avut durată, pentrucă n'a avut cu ea asentimentul public. La scurt interval, a trebuit să revenim la regimul vechi. Dar rolul avocatului e cu atât mai important şi mai util; iar actuala lege a Corpului îl consacră şi-l organizează cu atenţiune.

La data când s'a început unificarea procedurei, prin Legea de accelerarea judecăţilor, natura şi caracterul apelului făcea obiectul unor concepţiuni cu totul diferite. Pe când în vechiul Regat şi în Basarabia — cu uşoare deosebiri — *caracterul devolutiv* al acestei căi legale constituia principiul intangibil, raţiunea ei de existenţă, procedura bucovineană dimpotrivă se întemeia aproape exclusiv pe judecata primei instanţe, apelul în sistemul ei ne mai îndeplinind decât o funcţiune de simplu control formal. Singur sistemul practicat în Ardeal păstra o linie mijlocie, predominat şi el însă de spiritul procedurei austriace.

Legea în vigoare a menţinut în această privinţă, sistemul procedurei vechiului Regat, a cărui valoare, — pentru noi în tot cazul, pentru poporul nostru, pentru moravurile noastre, pentru tradiţiile noastre — rămâne în afară de orice controversă.

Un sistem de forme nu poate avea eficacitate dacă respectul său nu e asigurat prin sancţiuni potrivite. Alegerea acestor sancţiuni şi mai cu seamă jocul aplicaţiunei lor — iată problema capitală a ori cărei bune proceduri.

Regimurile riguroase dau în genere efecte sigure; dar incidenţa normelor lor pune prea adeseori în pericol drepturile cele mai legitime. Pe de altă parte, regimurile prea largi şi prea blânde rămân lipsite de autoritate, iar rezultatul aplicaţiunii lor e încă mai slab. Mijlocia, în fine, nu e totdeauna uşor de stabilit. Mai ales că, în deobşte, efectul unei legi nu depinde numai de normele şi de principiile sale, ci de o sumă de factori externi.

Sancţiunile admise în sistemul legilor noastre sunt:

a) Nulitatea actului făcut cu călcarea legii.

b) Obligaţiunea de a completa, repara sau reface actul neregulat.

c) Penalitatea la care pot fi supuşi cei ce se abat dela prescripţiunile legii.

d) Obligaţiunea de a despăgubi pe cel ce a suferit un prejudiciu din cauză că legea n'a fost observată.

e) Pierderea căilor legale şi a drepturilor care n'au fost exercitate la timp sau în condiţiunile cerute de lege (decăderea).

f) Desfiinţarea actelor lăsate fără urmare sau abandonate mai mult timp decât îngădue legea (perimarea).

Sunt însă şi norme lipsite de orice sancţiune, a căror neobservare nu atrage deci nici o consecinţă.

Cele mai energice dintre sancţiunile de mai sus sunt: *nulitatea* şi *decăderea*, cele mai energice dar şi cele mai greu de mânuit, cele mai delicate. In privinţa lor, putem afirma că sistemul legii române e unul din cele mai bune, din cele mai simple, din cele mai suple.

Norma stabilită de art. 735 pr. civ., bunăoară, după care anularea actelor de procedură nu poate avea loc decât în caz de incompetenţă a organului care lucrează, în caz de prejudiciu ireparabil şi în rarele ipoteze când nulitatea este expres prevăzută de lege, — e singura care permite disciplinei legale, de a nu se îndepărta prea mult de realitatea practică, mobilă şi variabilă.

Redusă la proporţiile pe care le îngădue cadrul aceste lucrări, expunerea noastră nu poate îmbrăţişa toată marea diversitate a principiilor, normelor şi instituţiilor care, împreună, constituesc sistemul procedurei noastre judiciare. Dar a nu atinge de loc teoria probelor, a nu vorbi nimic de funcţiunea Ministerului public, a trece peste organizarea executiunei silite, ar însemna să lăsăm în umbră cea mai mare parte a procedurei legale.

Nu e dar posibil să nu acordăm şi acestor lucruri cât de puţin din atenţiunea ce li se cuvine.

In procedura judiciară *probele* ocupă un loc de cea mai mare importanţă. Totuşi, în cele mai multe legislaţiuni moderne, regulile privitoare la existenţa şi funcţiunea lor nu figurează printre regulile de procedură, ci în legile de fond. La fel în dreptul român, unde mijloacele de probaţiune sunt aşezate în codul civil şi codul comercial; căci codul de procedură nu se ocupă decât de condiţiunile în care ele se pot administra. Tendinţa actuală, pretutindeni, e însă ca probele să fie trecute cu totul în domeniul dreptului de procedură. In acest sens sunt construite şi proiectele nouilor noastre coduri.

Mijloacele de probaţiune în dreptul privat sunt cele adoptate de toate legislaţiunile moderne: actul autentic, actul sub semnătură privată, mărturisirea, jurământul, verificarea directă, expertiza, martorii, registrele comerciale, etc. Proba cu acte provoacă, după împrejurări, comunicarea, verificarea scriptelor şi înscrierea în fals; mărturisirea se obţine prin interogator (pe care însă legile din Bucovina şi Ardeal nu-l cunosc); jurământul poate fi deferit de părţi sau din oficiu; ancheta face obiectul unei reglementări destul de simple şi practice dar ascultarea martorilor poate avea loc nu numai direct în faţa magistratului care judecă ci şi de către un judecător delegat sau prin comisie rogatorie, ceea ce înseamnă că legea noastră nu consacră principiul pe care italienii îl designează prin cuvântul atât de evocator

immediatezza. In penal, probele obicinuite sunt: inscrisurile, procesele-verbale, prezumţiile, indiciile, martorii, constatările la faţa locului şi expertiza (art. 137 din Noul Cod de procedură penală).

Aşa dar în principiu, probele în justiţie sunt legale. De aici nu trebue să deducem însă că sistemul legilor noastre, s'ar opune tendinţei de a lărgi mijloacele de probă, de a mări puterile judecătorului în investigaţiile pe care le face şi de a elibera în această privinţă dreptul părţilor din cercul strâns al textelor. In penal, noua lege o spune expres. După ce enumeră probele comune, ea adaogă « şi orice alte mijloace *neoprite de lege* ».

Oricum în sistemul dreptului român, probele sunt şi rămân mijloace de convingere pentru judecător. Ca atare evoluţia lor, trebue să urmeze fatal evoluţia puterilor şi rolului acestuia. In această privinţă suntem iarăşi pe linia tradiţiilor noastre. Dacă ici-colo în trecut s'a putut remarca unele influenţe ale vechiului drept germanic, care a atribuit întotdeauna justiţiei un rol de pacificare socială, vechiul nostru drept păstrează continuu concepţia romană a unei justiţii menite să satisfacă mai presus de toate acel ideal de dreptate şi de armonie pe care-l reclamă conştiinţa umană de totdeauna. Dovadă, texte ca acestea, care amintesc cunoscuta definiţie romană a dreptului: « Dreptatea este un lucru mai adevărat de toate, care dă fieşcui dreptate ». (Pravila M. Basarab, glava 2). Şi puţin mai departe, în acelaş text: « Inţălepţia dreptăţei iaste să vază lucrurile dumnezeeşti şi omeneşti, adecă dreptatea şi nedreptatea ». Sau: « Dreptatea este care fiecăruia dă ceea ce i se cuvine a lua ». (Andr. Donici, cap. I, art. 2).

Ministerul public, instituţie franceză, a intrat în organizaţia noastră judiciară odată cu legile fundamentale care ne guvernează din a doua jumătate a secolului trecut şi până astăzi. Atribuţiile sale sunt: de a îndeplini rolul de parte principală în procesele penale, de a servi de organ al legii şi al guvernului în cazurile determinate prin texte, a figura chiar în procesele civile, excepţional ca parte principală, când legea îi acordă, în interesul public, punerea în mişcare a unei acţiuni civile şi obicinuit ca parte alăturată, ori de către ori e vorba de un litigiu în care sunt angajate interesele unor incapabili. Această din urmă funcţiune avea la început o bază cu mult mai largă. Art. 80 din Procedura civilă, prevedea îndatorirea de a se comunica Ministerului public: 1) toate cauzele care interesau ordinea publică, Statul, domeniile acestuia, comunele, stabilimentele publice, sau în care era vorba de donaţiuni şi legate în favoarea celor săraci; 2) toate afacerile privitoare la starea civilă a persoanelor cum şi cele privitoare la tutela incapabililor; 3) toate propunerile de incompetenţă; 4) toate conflictele de jurisdicţiune, recuzaţiunile şi strămutările dela un tribunal la altul pentru cauză de înrudire; 5) acţiunile recursorii contra judecătorilor; 6) toate cauzele în care figurau incapabili; 7) toate cauzele privitoare la patrimoniile dotale; 8) toate afacerile interesând pe absenţi. Comunicarea acestor cauze obliga organele Ministerului public de a lua parte la judecată şi de a pune concluziuni.

Deosebit de acestea, parchetele diverselor instanţe puteau încă lua comunicaţiuni de orice alte lucrări, concluziunile lor în aceste cazuri rămânând facultative. In felul acesta, nu rămâneau decât prea puţine afaceri la care Ministerul public nu lua parte.

Execuţiunea silită e încă, în prezent, ordonată de trei regimuri legale diferite. In vechiul Regat, de codul de procedură civilă (art. 371—603); în Bucovina de legea austriacă din 27 Mai 1896 cu modificările sale şi în Ardeal de legea LX din 1881 cu diversele ei modificări.

Sistemul în vigoare pe teritoriul vechiului Regat, e cel francez transformat prin legea Cantonului de Geneva care a servit de model legiuitorului nostru. Se pot executa, cu formele de drept comun: hotărîrile judecătoreşti definitive sau cărora li s'a recunoscut puterea executorie în mod provizoriu şi anticipat, hotărîrile arbitrilor, actele autentice şi hotărîrile străine. In privinţa acestora, legea organizează o procedură de verificare a condiţiunilor formale şi nu admite formula de *exequatur* decât sub condiţia reciprocităţei.

Se pot urmări toate bunurile mobile şi imobile, corporale şi incorporale, veniturile şi fructele prinse de rădăcini. Formele principale sunt: urmărirea mobiliară directă, poprirea, sechestrul pe venituri, urmărirea fructelor prinse de rădăcini, urmărirea imobiliară şi predarea silită a imobilelor. Iar ca măsuri de asigurare, legea organizează sechestrul, poprirea, sechestrul judiciar şi altele câteva. Printre acestea nu figurează ipoteca judiciară care de altfel, în dreptul apusean e în declin. In rândul procedurilor de execuţiune trebue aşezate: lichidarea falimentară organizată de codul comercial, procedura purgei reglementată de codul civil şi numeroasele forme coorcitive speciale, presărate în legile fundamentele şi în altele cu conţinut special. Urmărirea creanţelor Statului şi instituţiunilor publice, se face după legea specială de urmăriri.

Principiile fundamentale ale execuţiunei silite în vechiul Regat sunt: orice execuţiune e precedată de o somaţiune; indisponibilizarea bunurilor se face prin forme speciale (sechestru, comandament, proces-verbal de situaţie, etc.); expropiaţiunea propriu zisă nu opereazǎ decât prin vânzare. Creditorii stau între ei într'o situaţie de egalitate; dar distribuirea sumelor se face după dreptul de preferinţă al fiecărei creanţe în parte. Nici vechimea titlului, nici prioritatea demersului, nici diligenţa celui interesat nu influenţează distribuţia, în care nu contează decât gajul, ipoteca sau privilegiul. Legile din Ardeal şi Bucovina, recunosc dimpotrivă, primului urmăritor un drept de preferinţă (gajul execuţional) faţă de toţi creditorii următori.

Unificarea acestor sisteme diverse e imperios reclamată de necesităţile curente şi practice ale vieţei. E cu neputinţă ca pe teritoriul aceluiaşi Stat, formele pentru realizarea drepturilor să difere dela regiune la regiune, dela localitate la localitate.

Inainte de a încheia aceste consideraţii, să amintim că legea română proclamă şi apără *libertatea individuală*, nu numai în cadrul mişcării soci-

ale, dar și față de autoritatea publică, — dacă nu cu aceeași vigoare și autoritate, cum o face dreptul englez de pildă, — în tot cazul cu mijloacele și formele posibile în mediul nostru. Să amintim iarăși că dela 1905 încoace (sub diverse forme), protecțiunea intereselor private în contra arbitrarului administrativ se face prin organizarea *controlului juridiscțional al actelor de autoritate* și a acțiunii private în anularea actului abuziv. Să amintim în fine că, dela 1923, problema discuțiunii *constituționalității legilor*, mult timp deschisă și controversată, a primit cea mai justă și înțeleaptă soluție posibilă în mediul nostru, aceea care face din Secțiunile Unite ale Curții de Casație, arbitrul suprem al conflictelor privitoare la acest lucru delicat.

Fără nici o exagerare deci, putem afirma că progresele dreptului nostru de procedură sunt, în raport cu progresele realizate în alte domenii, cât se poate de mulțumitoare. Și că, fără a se fi adaptat încă în totul cerințelor și principiilor moderne (lucru care, cum se știe, e însă pe cale de realizare), procedura noastră e una din cele mai simple, mai omogene și mai adecuate spiritului local. Că dacă totuși rezultatele sale sunt adeseori îndoelnice, aceasta se datorește mai mult circumstanțelor trecătoare și factorilor externi, decât vițiilor ei organice sau insuficienței sale. *e. h.*

BIBLIOGRAFIE

George Tocilescu: Curs de procedură civilă, vol I și II Iași 1887 și 1889 și vol III București, 1893.
Eug. Herovanu: Tratat de procedură civilă, Iași, 1926.
Eug. Herovanu: Principiile procedurei judiciare, 2 vol., București, 1932.
Victor Cădere: Tratat de procedură civilă, București, 1935.
Dem. Negulescu: Instituțiuni procedurale, București, 1911.
Sabin Moldovan: Studii de drept procesual civil, Arad, 1935.
Em. Dan: Codul de procedură civilă adnotat, București.
George Mironescu: Analiza noului cod de procedură civilă, București, 1904.
Eug. Herovanu: Legea pentru accelerarea judecăților explicată și adnotată, București, 1937.
N. Luca: Execuțiunea silită imobiliară, București, 1928.
C. Sion: Execuția imobiliară, Iași, 1936.
Dem. Negulescu și *G. Popescu:* Teoria poprirei, București, 1927.
Dr. Erast Mandicevski: Studiu comparativ asupra procedurei civile, București, 1921.
V. D. Teodorescu: Tratat teoretic și practic de execuție silită mobiliară, București, 1911.
O. Tărnăveanu: Dreptul și procedura execuțiunei silite în Bucovina, București, 1930.
Ing. Bartha și *T. Hancu:* Procedura de execuție în Transilvania, Cluj, 1929.
Dr. C. Spulber: Codul de procedură civilă austriac cu Norma de jurisdicție, București, 1921.
Dr. Tudor Moisil: Procedura civilă ardeleană, Cluj, 1924.
I. Tanoviceanu, V. Dongoroz, C. Chiseliță, St. Laday și *E. Decusară:* Procedura penală, București, C. Judiciar.

AER CU STEMA MOLDOVEI DIN 1777

VIII

CULTELE IN ROMÂNIA

Forma de manifestare a simţământului religios este cunoscută în deobşte sub numele de cult. După definiţiunea clasică (vezi « Dictionnaire de Théologie Catholique », Tome III, col. 2404) cultul nu este altceva decât « o dovadă de supunere rezultată de pe urma recunoaşterii superiorităţii şi sublimităţii cuiva ». Definiţiunea aceasta este totuşi prea largă. Ea îmbrăţişează atât cultul lui Dumnezeu, cât şi cultul bărbaţilor de seamă şi al ideilor sublime. In chip obişnuit însă, când vorbim de cult, înţelegem exclusiv forma de manifestare în care diferitele concepţiuni religioase îşi traduc simţămintele de dependenţă faţă de Fiinţa Supremă.

LIBERTATEA CULTULUI. Fiind reflexul credinţelor intime ale individului, ca şi conştiinţa de altfel, cultul este declarat liber de către *Constituţiunea Română*, cu condiţiunea ca el să nu aducă atingere ordinei publice, bunelor moravuri şi legilor de organizare ale Statului (art. 22). Aceeaş libertate şi protecţiune garantează Statul tuturor cultelor şi prin *Legea pentru Regimul General al Cultelor*, votată la 31 Mai 1928 şi tot sub aceleaşi condiţiuni (art. 1). In *Codul Penal* « *Carol II* » din 18 Martie 1936, cartea II, titlul V, împiedecarea exerciţiului liber al oricărui cult este calificată *delict*, iar capitolul I din titlul V, vorbeşte în întregime despre « *delicte contra cultului* » (art. 308—312). Statul garantând libertatea cultului, nimeni nu poate fi împiedecat din cauza cultului pe care-l exercită, să dobândească sau să exercite drepturi civile şi politice. In acelaş timp însă credinţele religioase nu pot scuti pe nimeni dela obligaţiunile impuse de legi.

CONFIGURAŢIA CULTICĂ A ROMÂNIEI. Art. 22 din Constituţiune vorbind despre Biserica creştină ortodoxă şi despre cea greco-catolică şi definindu-le ca Biserici româneşti, lasă să se înţeleagă că în România ar mai fi, în afară de ele, şi alte culte. Existenţa acestora o face vădită *Legea pentru Regimul General al Cultelor*, care în art. 21, desvoltând şi lămurind art. 22 din Constituţiune, zice: « Pe lângă Biserica ortodoxă, a cărei organizare este stabilită prin lege specială, în Statul român mai există şi următoarele culte istorice: *a)* cultul *român greco-catolic (unit)*; *b)* cultul *catolic (de rit latin, greco-rutean şi armean)*; *c)* cultul *reformat (calvin)*; *d)* cultul *evanghelic-luteran*; *e)* cultul *unitarian*; *f)* cultul *armeano-gregorian*; *g)* cultul *mozaic (cu diferitele sale rituri)* şi *h)* cultul *mahomedan* ». Tot *Legea pentru Regimul General al Cultelor* mai vorbeşte în art. 24 despre *asociaţiuni religioase*, denumire dată reuniunilor cunoscute în deobşte sub numele de *secte*, iar deciziunea Ministerului Cultelor Nr. 114.119 din 1933, împarte aceste asociaţiuni religioase în *îngăduite* şi *prohibite*.

CULTE NAŢIONALE ŞI CULTE MINORITARE. Conform art. 22 din Constituţie « Biserica ortodoxă română fiind religia marei majorităţi a Românilor este *Biserică dominantă* în Statul român; iar cea greco-catolică are întâietate faţă de celelalte culte ». Datorită acestui fapt cultul ortodox şi cel greco-catolic (unit) se mai numesc şi *culte naţionale*, spre deosebire de celelalte culte care se numesc *culte minoritare*. Dacă principiul etnic motivează suficient prima numire, nu tot astfel şi pe a doua, întru cât foarte mulţi dintre credincioşii cultelor minoritare sunt de naţionalitate români. Cultele naţionale sunt cultele marei majorităţi a locuitorilor Ţării, pentru care motiv îşi merită pe bună dreptate această denumire; cultele minoritare sunt în primul rând minoritare din punct de vedere religios, faţă de cele dintâi şi numai în al doilea rând minoritare din punct de vedere etnic. De aceea, dacă extinzând sfera noţiunii de cult putem îngloba în ea şi *asociaţiunile religioase*, atunci acestea nu pot fi puse decât tot în categoria cultelor minoritare.

I. CULTELE NAŢIONALE

A) CULTUL ORTODOX

CARACTERIZARE. Cultul creştin ortodox este adorarea unui singur Dumnezeu în trei ipostase (Sfânta Treime): Tatăl, Fiul, şi Sfântul Duh. Dumnezeu s'a descoperit oamenilor mai întâi incomplet, în Vechiul Testament, prin Moisì şi prin Profeţi şi apoi complet, în Noul Testament, prin însuşi Fiul său, Domnul Iisus Hristos. Unitatea fiinţei lui Dumnezeu face ca acolo unde se găseşte una dintre ipostasele Sfintei Treimi să fie întreaga Dumnezeire. Proprietăţile Dumnezeirii sunt şi ale fiecărei ipostase în parte. Singurele caracteristice proprii ipostaselor Sfintei Treimi în parte sunt următoarele: Tatăl este nenăscut, naşte din veci pe Fiul şi purcede din veci pe Duhul Sfânt; Fiul este născut din veci de Tatăl,

BASARAB I, DOMN AL ȚĂRII-ROMÂNEȘTI (1330 — 1352) ȘI DOAMNA LUI
(După fresca din Biserica Domnească dela Argeș. Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

iar Sfântul Duh este purces din veci de Tatăl. Dumnezeu a adus din neființă la ființă toată lumea, pe cea văzută cât și pe cea nevăzută (lumea îngerilor). O parte din lumea cea nevăzută din semeție a căzut. Ea a format împărăția întunerecului. Odată cu lumea începe și timpul. Primul om, făcut de Dumnezeu după chipul și asemănarea sa, nu a ascultat însă de porunca lui Dumnezeu. Prin neascultarea lui, a intrat păcatul în lume și prin păcat, moartea. In bunătatea și iubirea sa față de neamul omenesc, Dumnezeu a dat pe Fiul Său, care s'a născut din Sfântul Duh și din Fecioara Maria, ca Dumnezeu adevărat și om adevărat și a sălășluit printre oameni, învățându-i care este calea cea adevărată, care este adevărul și care este viața. După cum prin neascultarea lui Adam lumea căzuse în păcat, se depărtase de Dumnezeu și ca urmare porțile împărăției cerurilor îi fuseseră închise, prin ascultarea care a mers până la supunerea de bună voie morții de pe cruce, Fiul lui Dumnezeu apropie din nou lumea de Dumnezeu, deschizându-i din nou porțile împărăției cerurilor. Vestea cea bună adusă oamenilor de Iisus Hristos și jertfa de pe cruce cu corolarul învierii din morți și înălțării la ceruri sunt stâncile de granit pe care este clădită temelia Bisericii creștine. Pentru ca oamenii să se poată împărtăși din mântuirea adusă de el lumii, Iisus Hristos a lăsat Bisericii sale mijloacele sfințitoare (Sfintele Taine), asigurând pe urmașii săi, sfinții apostoli, ca și pe urmașii acestora, ep iscopi și preoți, de asistența și conlucrarea permanentă a Sfântului Duh. Sfintele Taine lăsate Bisericii sale de Mântuitorul Iisus Hristos sunt în număr de șapte. Ele îmbrățișează toate nevoile sufletești ale credincioșilor creștini pe calea cea nouă trasată de el, ca și toate nevoile Bisericii creștine pentru propagarea în lume a operei sale mântuitoare: *a)* Prin *Taina Sfântului Botez,* individul este introdus în sânul comunității creștine spălându-se de păcatul strămoșesc (dacă este mic) și de toate celelalte păcate făcute până într'acea clipă (dacă este mare); *b)* Prin *Taina Ungerii cu Sfântul Mir,* celui ieșit din baia Sfântului Botez i se împărtășește Sfântul Duh spre întărire și progres pe calea virtuților creștine; *c)* Prin *Taina Sfintei Euharistii* credinciosul intră în stare de comuniune cu Iisus Hristos răstignit pe cruce pentru păcatele noastre; *d)* Prin *Taina Pocăinței,* credinciosul care a călcat legea morală creștină cuprinsă în învățătura evanghelică, pocăindu-se, are putința de a se ridica iarăși pe planul spiritual înalt pe care se găsea mai înainte de păcat; *e)* Prin *Taina Sfântului Maslu,* credinciosul capătă iertarea păcatelor și vindecare de suferințele sufletului și trupului; *f)* Prin *Sfânta Taină a Nunții,* se întemeiază familia creștină și se pun bazele traiului după voința lui Dumnezeu prin dobândirea de prunci și perpetuarea neamului omenesc și în fine *g)* Prin *Taina Preoției,* sunt recrutați aceia dintre credincioși, cari voiesc să devină propagatori ai operei Mântuitorului Isus Hristos în lume și împărtășitori ai Sfântului Duh. Sufletul omului este nemuritor. După moartea trupului, sufletul așteaptă bucurându-se dacă a făcut cele bune în vieață și părându-i rău dacă a făcut cele rele, până la a doua venire a lui Iisus Hristos, când vor fi judecați atât cei vii cât și cei morți și când fiecare își va primi răsplata după faptele lui: cei buni fericirea veșnică, iar cei răi chinurile veșnice. După moarte nu mai este cu putință pocăința. Rugăciunile Bisericii pentru cei morți nu sunt însă fără urmare înaintea lui Dumnezeu. Izvoarele din care își scoate Biserica creștină ortodoxă principiile sale morale și adevărurile sale religioase, sunt: a) *Sfânta Scriptură* a Vechiului și Noului Testament (Biblia); b) *Sfânta Tradițiune* (consemnată în scris ulterior de Sfinții Părinți și Scriitori bisericești și c) *Deciziunile celor șapte Sinoade Ecumenice.* Biserica creștină ortodoxă se simte cu tenacitate legată de acestea și își face o adevărată mândrie din lupta pe care o duce pentru neștirbirea și neamplificarea lor. Ele sunt norma *credinței celei drepte,* de aceea Biserica creștină ortodoxă, legată exclusiv de această normă, își merită pe bună dreptate numele ce-l poartă.

ORIGINEA CULTULUI ORTODOX IN ROMÂNIA. Providența a făcut ca poporul român să se nască creștin ortodox. Originea cultului ortodox în România este așa dar tot atât de veche ca și poporul român. Mărturii cu privire la originea creștinismului în ținuturile dintre Nistru și Tisa, Dunăre și Carpații Nordici, în perioada posterioară colonizării Daciei de către Romani, avem puține. Amintim mărturia scriitorului bisericesc Tertullianus (pe la anul 200), piatra funerară descoperită lângă Napoca (Cluj),

(datând dela anul 235) și piatra descoperită la Potaissa (Turda), la anul 1858. Mărturii de mare valoare cu privire la originea creștinismului la poporul român, se pot scoate însă din graiul său. Cercetările întreprinse în domeniul acesta au dovedit că la poporul român creștinismul este mai vechiu chiar și decât limba românească. In limbajul cultului ortodox avem o mulțime de cuvinte de origine latină. Aceasta nu însemnează însă că poporul român este popor creștin de pe urma vreunui apostolat făcut prin locurile noastre de misionari trimiși dela Roma. Adevărul istoric este că înșiși coloniștii și legionarii romani, aduși în Dacia Traiană nu numai din Peninsula Italică, ci și din Peninsula Balcanică, sau chiar din Asia-Mică, erau familiarizați încă de mult cu adevărurile religiunii creștine. De aceea, față de celelalte popoare din Estul Europei, Bulgari, Ruși și Unguri, Românii au meritul de a fi cel mai vechiu popor creștin. (Bulgarii s'au creștinat în sec. al IX-lea, Rușii în sec. al X-lea, iar Ungurii în sec. al XI-lea).

INCEPUTURI DE ORGANIZARE BISERICESCĂ. Istoria mărturisește cu date suficiente pulsul vieții religioase de pe meleagurile noastre, începând cu sec. al IV-lea. După năvălirea Goților, Dacia Traiană este cunoscută sub numele de Goția. Un episcop din Goția, *Teofil*, ia parte la Sinodul Ecumenic ținut la 325 în Nicea. Către jumătatea sec. al IV-lea *Ulfila*, un alt episcop al Goților, traduce Sfânta Scriptură în limba gotică. Tot în sec. al IV-lea furia păgânismului împotriva creștinismului încununează cu cununa martirică pe *Nichita Gotul* și pe *Sava Gotul*. Către sfârșitul sec. al IV-lea este amintit episcopul *Bretanius* dela *Tomis* (Constanța). Urmașul acestuia *Gerontius* ia parte la Sinodul al II-lea Ecumenic dela Constantinopol (381). Paginele vremurilor care urmează după aceasta au rămas albe în cartea istoriei neamului românesc, timp de aproape o mie de ani. Mileniul acesta corespunde tocmai cu epoca năvălirilor barbare.

ORGANIZAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE. a) *In Țara Românească*. Constituirea principatului *Țării Românești* dă avânt libertății cultului ortodox și prilejuește și organizarea Bisericii. *Alexandru Basarab* înființează o Mitropolie aducând ca mitropolit, la 1359, cu învoirea patriarhului dela Constantinopol, pe episcopul *Iachint* dela *Vicina* (Dobrogea). Episcopul Iachint primește acum printr'un act patriarhal titlul de *mitropolit al Ungro-Vlahiei și exarh al Plaiurilor*, având în grija sa nu numai viața sufletească a credincioșilor din Țara Românească, ci și pe a celor din Ardeal. Titlul de *exarh al Plaiurilor* va fi purtat deacum înainte de toți mitropoliții Țării Românești și, apoi, de patriarhul României.

Reședința Mitropoliei a fost la *Argeș*, până la 1517, când s'a mutat la *Târgoviște*, iar la 1665 s'a mutat și de aici la *București*. Pe vremea fiului lui Alexandru Basarab, *Vlaicu Vodă*, ia ființă în părțile *Banatului de Severin* o Episcopie păstorită timp de mai bine de un secol numai de mitropoliți trimiși dela Constantinopol.

Desăvârșirea organizării bisericești se face însă pe vremea lui Radu cel Mare (1496—1508). Acesta aduce în țară pe fostul patriarh dela Constantinopol, *Nifon*, care întrunește un sobor din preoți și mireni, și dă Bisericii o organizare nouă. La îndemnul lui, Episcopia din părțile Banatului de Severin este mutată la *Râmnicul-Vâlcii*, *(Noul Severin* cum spune titlul ei tradițional), și tot el crează o nouă Episcopie, pentru ținuturile răsăritene, episcopia *Buzăului*. Organizarea dată de Nifon rămâne neschimbată până la 1673, când ia ființă, pentru scurtă durată însă, (până la 1679), Episcopia dela *Strehaia* și apoi până la 1795 când ia ființă Episcopia dela *Argeș*, care există și astăzi. In fine, la 1923 se restaurează vechea Episcopie a *Constanței-Tomisului*.

BISERICA DOMNEASCĂ DIN CURTEA DE ARGEȘ, CTITORIE A LUI BASARAB I

b) *In Moldova* înființarea Mitropoliei se datorește lui *Petru Mușat* (1376—1391), care aduce ca mitropolit pe o rudă a sa, *Iosif Mușat*, episcop la Cetatea-Albă, împotriva voinței patriarhului din Constantinopol. Reședința Mitropoliei a fost până la 1564 la *Suceava*, iar de atunci, la *Iași*. Sub *Alexandru cel Bun* (1400—1432), ia ființă Episcopia *Romanului* și Episcopia *Rădăuților*, care după smulgerea Bucovinei de către Austriaci (1777) este mutată la *Cernăuți* și ridicată, la anul 1873, la rangul de Mitropolie. Intre 1597 și 1599 ia ființă episcopia *Hușilor*, iar la 1865 episcopia *Dunării de Jos*, cu reședința la Ismail până la 1878, și după aceea la *Galați*. La anul 1923 se reînființează vechile Episcopii: a *Hotinului*, sub jurisdicția Mitropoliei Bucovinei, și a *Ismailului și Cetății Albe*, sub jurisdicția *Arhiepiscopiei-Mitropolii a Chișinăului*, înființate după răpirea Basarabiei de către Ruși (1812).

ALEXANDRU CEL BUN INVESTIND PE CEL DINTÂI EPISCOP AL RĂDĂUŢILOR
(Frescă din Sala Sinodală a reşedinţei metropolitane din Cernăuţi, de *Dimitrie Bucevschi*)

numai că a rupt legăturile cu mitropolia Moldovei. Scaunul episcopal dela Rădăuţi a fost mutat şi ridicat la 1873 la rangul de mitropolie. După Unirea tuturor Românilor reînfiinţându-se vechea episcopie a *Hotinului*, cu reşedinţa la *Bălţi*, a fost pusă sub jurisdicţia Mitropoliei Bucovinei.

MÂNĂSTIRILE ŞI VIAŢA MONASTICĂ. După începuturile de organizare bisericească din Principate apar şi mănăstirile. Bazele vieţii monastice le pune vestitul călugăr dela Sfântul Munte, *Nicodim*, adus de Vlaicu Vodă. Nicodim înfiinţează mănăstirile *Vodiţa*, *Tismana* şi *Prislop* (în Sudul Ardealului). Ucenicii lui Nicodim, cu ajutorul diferiţilor Domni, înfiinţează la rândul lor alte mănăstiri. Cu timpul mănăstirile se înmulţesc, atât în Ţara Românească cât şi în Moldova. Dintre acestea cele mai însemnate sunt: *In Muntenia*, *Mănăstirea Cozia* şi *Mănăstirea Snagov* zidite de *Mircea cel Bătrân*, *Mănăstirea Dealu* (unde se păstrează capul lui Mihai Viteazul) şi *Mănăstirea Govora*, zidite din piatră de *Radu cel Mare* în sec. al XVI, *Mănăstirea Argeş* zidită de *Neagoe Basarab* în sec. al XVI-lea, *Mănăstirea Căldăruşani*, zidită de *Matei Basarab*, şi *Mănăstirea Horezu* zidită de marele ctitor al culturii româneşti, *Constantin Brâncoveanu*, iar în *Moldova: Mănăstirea Neamţu*, zidită la sfârşitul sec. al XIV-lea; *Mănăstirea Putna*, zidită de *Ştefan cel Mare*; *Mănăstirea Probota*, zidită de *Petru Rareş* şi *Mănăstirea Sfinţii Trei Ierarhi* din Iaşi zidită de *Vasile Lupu*. Ele devin nu numai centre de viaţă religioasă, ci şi focare de cultură. Aici călugării, în timpul liber, transcriu manuscrise, traduc cărţi de slujbă şi din învăţăturile sfinţilor părinţi, încep să însemneze în letopiseţe întâmplările cele mai de seamă din vremea sau dinaintea lor, iar când arta tiparului este cunoscută şi aici, tot călugării din mănăstiri sunt aceia cari o întrebuinţează, împodobind cărţile tipărite cu tot felul de înflorituri săpate în lemn (xilografie) (sec. XVI—XIX). Un nou impuls dă vieţii monastice *călugărul Paisie* dela Mănăstirea *Neamţu*, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Curentul paisian are repercusiuni chiar şi în Muntenia şi Ardeal. In afară de rolul cultural covârşitor în istoria neamului românesc, mănăstirile au mai avut şi un rol social de mare însemnătate prin asistenţa continuă pe care au dat-o celor suferinzi şi celor lipsiţi. Mânăstirile ne dau pe mitropoliţii *Teofil* şi *Ştefan* ai Ungro-Vlahiei, sprijinitori ai curentului românesc, pe vremea lui Matei Basarab şi pe contemporanii lor de aceeaşi râvnă din Moldova, mitropoliţii *Varlaam* şi *Dosoftei*. Ele ne dau pe *Antim Ivireanu*, mâna dreaptă a lui Constantin Brâncoveanu în ceea ce priveşte tipărirea şi împrăştierea cărţilor româneşti, ele ne dau pe mitropolitul *Grigore al IV-lea Dascălul*, introducătorul curentului paisian în Muntenia şi pe vestitul mitropolit al Moldovei *Veniamin Costachi*.

c) *In Ardeal*. Istoria aminteşte către jumătatea sec. al XV-lea de episcopul Ion din Cafa, la *Hunedoara* şi, la 1479, de mitropolitul Ioanichie al *Bălgradului (Albei-Iulii)*, Apoi de Episcopia din *Feleac* (lângă Cluj) la 1488, care la 1498 este amintită cu titlul de Mitropolie, de Episcopia *Vadului*(1523-1631) şi de Episcopia Geoagiului, la 1557. Cultul ortodox, a fost însă în Ardeal ţinta asupra căreia s'au îndreptat întotdeauna atacurile catolicismului şi protestantismului.

Subjugaţi politiceşte, pe de o parte, şi lăsându-li-se o singură speranţă de libertate în condiţiunea primirii catolicismului, o parte din Românii din Ardeal în frunte cu mitropolitul *Atanase Anghel* recunosc autoritatea pontifului dela Roma şi semnează un act de unire la anul 1698, iar la 1701 mitropolitul Atanase Anghel rupe orice legătură cu mitropolitul Ţării Româneşti substrăgându-se de sub exarhatul lui. Ardealul rămâne, apoi, timp de mai bine de un secol, fără cap spiritual ortodox, apelând pentru nevoile sufleteşti la asistenţa ierarhilor sârbi. De un episcop ortodox se aminteşte numai la anul 1811: *Vasile Moga*, care îşi aşează reşedinţa la Sibiu. La 1868 Mitropolitul *Andrei Şaguna* reînfiinţează vechea mitropolie ortodoxă a Ardealului, cu reşedinţa tot la *Sibiu*, care există până astăzi, şi dă Bisericii ortodoxe din Ardeal o organizare solidă prin *Statutul Organic* dela 1868. Celelalte Episcopii ortodoxe din Ardeal au evoluat în decursul istoriei către cele patru Episcopii actuale: *a Aradului, Ienopolei şi Halmagiului*, cu reşedinţa la *Arad*; *a Caransebeşului*, cu reşedinţa în *Caransebeş*; *a Oradiei*, cu reşedinţa în *Oradia* şi *a Vadului, Feleacului şi Clujului*, cu reşedinţa în *Cluj*, înfiinţate după Unirea tuturor Românilor (1918). Bucovina a rămas şi după smulgerea ei de către Austriaci (1777) cu organizarea bisericească pe care a avut-o la data aceasta,

ORGANIZAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DUPĂ INTREGIREA NEAMULUI. După întregirea neamului și reunirea lui în hotarele sale firești, Biserica ortodoxă română a continuat să trăiască mai mulți ani, cu organizarea pe care a avut-o mai înainte de unire și anume: a) *Biserica din vechiul Regat*, cu organizația căpătată prin legea dela 1872, completată prin legea dela 1909, care admitea și clerul de mir la conducere. Administrația Bisericii era în bună parte în seama organelor Statului. Prin legea dela 1893 Statul stabilește normele de funcționare a clerului și a școalelor pentru formarea lui. In fine printr'o altă lege dela 1902 se înființează *Casa Bisericii* pentru administrarea și controlul averilor bisericești. In 1920 Casa Bisericii devine *Minister al Cultelor;* b) *Biserica din Ardeal*, cu organizarea ei pe baza Statutului șagunian dela 1868; c) *Biserica din Bucovina*, cu organizarea ei pe baza Planului Regulativ Bisericesc din 1786 și d) *Biserica din Basarabia*, cu organizația bisericească pe care a avut-o în fosta Impărăție rusească. Intregirea hotarelor făcea însă din ce în ce mai simțită nevoia unei unificări bisericești. Inițiativa unificării organizației bisericești se datorește actualului patriarh *Miron Cristea*, la 23 Aprilie 1919, pe când se găsea ca episcop al Caransebeșului. Primul anteproiect de lege pentru organizarea Bisericii autocefale ortodoxe române este elaborat în 1920 de către *Constituanta Bisericească* (reprezentanți ai Bisericii din toate provinciile). Pe baza acestui anteproiect și a discuțiunilor ce au urmat, Constituanta Bisericească alcătuește la sfârșitul anului 1921 un proiect de lege, cu concursul Ministrului Cultelor de atunci, *d-l Octavian Goga*. Așteptarea votării și promulgării nouei Constituțiuni din Martie 1923, a făcut ca străduințele depuse în vederea unificării Bisericii să sufere o oarecare întârziere. Pe baza principiilor nouei Constituțiuni, Ministrul Cultelor, *d-l C. Banu*, alcătuește în 1923 un nou proiect de lege pt. organizarea bisericească. Tot în 1923 Biserica alcătuește și ea un proiect de lege și de statut oficial, pe care îl revizuește Ministrul Cultelor, *d-l Al. Lapedatu*, în 1924 și îl prezintă apoi Corpurilor Legiuitoare. Proiectul acesta este votat și în fine legea și statutul pentru organizarea Bisericii române sunt sancționate prin I. D. R. Nr. 1402 din 4 Mai 1935. In conformitate cu noua lege de organizare bisericească, Biserica ortodoxă română este dominantă față de celelalte culte (vezi și art. 22 din Constituțiune) și autocefală față de celelalte Biserici ortodoxe. Ea cuprinde: 1. *Mitropolia Ungro-Vlahiei*, cu eparhiile: *a)* Arhiepiscopia Bucureștilor; *b)* Episcopia Râmnicului Noului Severin; *c)* Episcopia Buzăului; *d)* Episcopia Argeșului și *e)* Episcopia Constanței. 2. *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, cu eparhiile: *a)* Arhiepiscopia Iașilor; *b)* Episcopia Romanului; *c)* Episcopia Hușilor și *d)* Episcopia Dunării-de-Jos. 3. *Mitropolia Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului*, cu eparhiile: *a)* Arhiepiscopia Albei Iulii și Sibiului; *b)* Episcopia Aradului, Ienopolei și Halmagiului; *c)* Episcopia Caransebeșului; *d)* Episcopia Oradiei și *e)* Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului. 4. *Mitropolia Bucovinei*, cu eparhiile: *a)* Arhiepiscopia Cernăuților și *b)* Episcopia Hotinului și în fine 5. *Mitropolia Basarabiei*, cu eparhiile: *a)* Arhiepiscopia Chișinăului și *b)* Episcopia Cetății Albe-Ismailului. Prin legea promulgată la 23 Februarie 1925, scaunul arhiepiscopal și mitropolitan al Ungro-Vlahiei, ca primat al României se ridică la rangul de *scaun patriarhal*. Titularul acestui scaun *I. P. S. Dr. Miron Cristea*, primește de acum înainte titlul de patriarh, având aceeași jurisdicțiune și aceleași îndatoriri pe care le-a avut și până la această dată ca arhiepiscop al Bucureștilor, mitropolit al Ungro-Vlahiei și primat al României. Dela 1922 ființează și un *episcopat al armatei și clerului militar*. Unitatea în conducerea Bisericii este asigurată după noua lege de organele conducerii centrale: a) *Sfântul Sinod*, pentru chestiunile spirituale și canonice. El este alcătuit din toți mitropoliții, episcopii și arhiereii-vicari în funcțiune și se găsește sub președinția Patriarhului; b) *Congresul național bisericesc* pentru chestiunile religioase, culturale, fundaționale și epitropești, compus din câte 6 reprezentanți (2 clerici și 4 mireni) de fiecare eparhie și din toți membrii Sfântului Sinod. Organ executiv al Sfântului Sinod și al Congresului național bisericesc este *Consiliul central bisericesc* compus din câte trei reprezentanți ai fiecărei Mitropolii (1 cleric și 2 mireni). Părțile constitutive ale Bisericii sunt: a) *Parohia;* b) *Protopopia* și c) *Eparhia*, iar *organele lor reprezentative: a)* adunarea parohială; *b)* adunarea protopopească și *c)* adunarea eparhială și *organele executive: a)* Consiliul parohial; *b)* Consiliul potopopesc și *c)* Consiliul eparhial. Tot parte con-

VECHEA BISERICĂ EPISCOPALĂ DIN RĂDĂUȚI ÎNĂLȚATĂ DUPĂ TRADIȚIE, DE BOGDAN I, CĂTRE 1350

BISERICA METROPOLITANĂ DIN SUCEAVA, ZISĂ A MIRĂUȚILOR, CTITORIE A LUI PETRU MUȘAT DIN SEC. XIV

stitutivă a Bisericii sunt considerate de lege și *Mânăstirile*, ele însă au organizațiunea lor canonică. Modul de compunere al organelor reprezentative ale Bisericii este următorul; adunarea parohială este compusă din toți credincioșii majori, cari își îndeplinesc obligațiunile lor morale și materiale față de Biserică. Adunarea protopopească, cum și adunarea eparhială sunt compuse din reprezentanți ai clerului și ai poporului în proporția de 1/3 clerici și 2/3 mireni aleși prin votul tuturor membrilor adunărilor parohiale grupați pe circumscripții electorale (mirenii) și colegii preoțești (clericii). La rândul lor adunările protopopești și eparhiale aleg organele lor executive, consiliile protopopești și eparhiale în aceeași proporție, și în acelaș mod. Abaterile disciplinare ale clericilor sunt judecate de instanțele disciplinare și judecătorești, care sunt de trei grade: *prima instanță* o formează judecătoria protopopească, pe lângă fiecare protopopiat; *a doua instanță*, ca instanță de apel, este consistoriul spiritual eparhial, de pe lângă fiecare eparhie; iar *a treia instanță*, ca instanță de recurs, este consistoriul central de pe lângă Sfântul Sinod. Alegerea episcopilor, și a arhiepiscopilor și mitropoliților se face de către adunarea eparhială a eparhiei văduvite dimpreună, cu Congresul național bisericesc întrunit ad-hoc. Clerul Bisericii ortodoxe este subvenționat de Stat, afară de cel din Bucovina care este remunerat din fondurile proprii ale Bisericii de acolo. Suma prevăzută în bugetul anului 1936—1937 pentru clerul ortodox este de 418.896.584 lei. Prin legea de organizare bisericească din 1925 s'a înființat și *un fond general bisericesc*, pentru a se ușura cu timpul sarcina Statului și pentru ca Biserica să-și poată îndeplini cât mai bine misiunea sa religioasă, culturală și filantropică. Pentru administrarea acestui fond s'a instituit o *Eforie*, care este organul executiv al Consiliului central în privința afacerilor economice-financiare.

DATE STATISTICE. După datele recensământului din 1930, ortodocșii constitue 72,6% din populația Țării. Pentru nevoile sufletești ale acestora sunt 8.279 biserici, cu 8.257 preoți și diaconi și 8.279 cântăreți. Biserica ortodoxă română mai are 75 de mănăstiri și schituri cu un personal monastic de 2.842 persoane. Pentru formarea clerului ortodox funcționează 10 Seminarii teologice, 3 Facultăți de Teologie și 5 Academii Teologice.

ACTIVITATEA RELIGIOASĂ CULTURALĂ ȘI NAȚIONALĂ A BISERICII ORTODOXE. Credincioasă tradiției trecutului și mândră de frumoasa și rodnica activitate din trecut pe teren religios, cultural și național, recunoscută astăzi în chip unanim, Biserica ortodoxă română se străduește să corespundă din ce în ce mai bine nevoilor actuale ale neamului românesc, ridicându-se în calea tuturor curentelor subversive care se abat vijelios asupra lui și dându-i posibilitatea să se desvolte unitar și viguros la adăpostul său.

RAPORTUL DINTRE BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ȘI STAT. Biserica ortodoxă română a fost în trecut sufletul și pârghia Statului. Mitropoliții Țării au fost cei mai de aproape sfetnici ai Domnitorilor. Biserica a însuflețit continuu ideia unității naționale. Unirea celor două Principate: Muntenia și Moldova, s'a și declarat la 1859 în Divanul ad-hoc, sub președinția mitropolitului primat Nifon. Tot Biserica prin legăturile cu frații din Ardeal, Bucovina și Basarabia a pregătit și unirea cea mare. Conform actualei Constituțiuni, ierarhii Țării de pe scaunele mitropolitane și episcopale sunt senatori de drept, iar când în 1927 s'a instituit Inaltul Consiliu de Regență pe lângă Regele Mihai I, actualul Patriarh al Bisericii ortodoxe române I. P. S. Dr. Miron Cristea, a fost desemnat membru. Investirea episcopilor și mitropoliților pe scaunele lor, după alegerea care se face de Congresul Național Bisericesc dimpreună cu adunarea eparhială a eparhiei vacante, se face de către M. S. Regele, care este nu numai Capul Statului, ci și cel dintâi dintre creștinii ortodocși

Miron
patriarhul
României

din Țară. Datorită acestui fapt Statul român este un stat prin excelență creștin ortodox, și are întâietatea printre toate celelalte State creștine ortodoxe.

RAPORTUL DINTRE BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ȘI CELELALTE BISERICI ȘI CULTE. Biserica ortodoxă română întreține raporturi cu toate celelalte biserici ortodoxe. Ea întreține raporturi și cu celelalte confesiuni creștine. Nu are însă niciun raport cu celelalte culte în afară de creștinism și nici cu sectele (asociațiunile religioase). Biserica ortodoxă română a fost mai înainte dependentă de Patriarhia ecumenică din Constantinopol. Independența (autocefalia) ei a fost o consecință a independenței politice a Statului român. Incercări de smulgerea Bisericii ortodoxe române de sub dependența Patriarhiei ecumenice au început să se facă încă dela 1864. Constituțiunea română din 1866, în art. 21, arată precis că Biserica ortodoxă română este independentă. Recunoașterea autocefaliei Bisericii ortodoxe române s'a făcut numai în 1885. In noua Constituțiune, art. 22, se specifică următoarele: « Biserica ortodoxă română este și rămâne neatârnată de orice chiriarhie străină, păstrându-și însă unitatea cu Biserica ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor ». Unitatea dogmatică este păstrată cu sfințenie. Biserica ortodoxă română recunoaște Patriarhiei ecumenice o întâietate spirituală și răspunde cu promptitudine la orice întrebare și chemare a ei, cerându-i părerea în chestiuni dificile de dogmă, canoane și cult (slujbă bisericească). Cu ocazia întrunirii unei conferințe pregătitoare în vederea unui sinod ecumenic, Biserica ortodoxă română își trimite, în urma cererii Patriarhiei ecumenice, reprezentanți ai săi (Sfântul Munte Atos, 1930). Legături strânse a avut și are Biserica ortodoxă română și cu Biserica Bulgariei, căreia i-a dat Sfânt Mir ori de câte ori a avut nevoie (Biserica bulgară declarându-se autocefală, cu neobservarea formelor necesare, a fost declarată schismatică de Patriarhia ecumenică la 1872). Dintre legăturile Bisericii ortodoxe române cu celelalte Biserici, merită să fie amintite tratativele cu Biserica Angliei, cu privire la recunoașterea validității hirotoniilor anglicane.

BISERICI ORTODOXE ROMÂNE IN AFARĂ DE GRANIȚELE ȚĂRII ȘI BISERICI ORTODOXE STREINE INLĂUNTRUL GRANIȚELOR EI. Jurisdicțiunea Bisericii ortodoxe române se întinde, și în afară de granițele Țării, asupra comunităților ortodoxe române din *Paris*, *Viena*, *Sofia* și *Ierusalim*, unde există câte o biserică întreținută materialicește de Statul român. De asemenea pentru comunitățile ortodoxe române din America s'a înființat un *episcopat ortodox român*, în anul 1935. Intreținerea materială a bisericilor de aici însă, nu incumbă Statului român. In orașele cu o populație grecească sau bulgărească mai mare funcționează și câte o biserică grecească sau bulgărească. Ele sunt întreținute materialicește de comunitățile etnice respective, iar din punct de vedere canonic se găsesc sub jurisdicțiunea chiriarhului Bisericii ortodoxe române din locul acela.

ȘTEFAN CEL MARE, 1457—1504, BOGDAN CEL ORB, 1504—1517, PETRU RAREȘ, 1527—1538 și 1541—1546, DOMNI AI MOLDOVEI (După o frescă dela mânăstirea Dobrovăț. Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

B) CULTUL GRECO-CATOLIC (UNIT)

CARACTERIZARE. Se dă numirea de cult grecocatolic (unit) cultului creștin de origine ortodoxă, care în afară și spre deosebire de cultul ortodox a aderat, la următoarele puncte dogmatice ale Bisericii romano-catolice: a) *Papa dela Roma este capul Bisericii creștine întregi;* b) *Intre rai și iad mai este un loc numit purgatoriu, sau foc curățitor,* în care petrec sufletele după moarte până la a doua venire a Mântuitorului; c) *Sfânta Taină a Euharistiei se face cu pâine nedospită (azimă);* și d) *Duhul Sfânt purcede și dela Fiul* (Filioque). Incepând prin adoptarea dogmelor catolice, cultul greco-catolic nu putea decât să-și continue drumul până la capăt. Astfel când la 1854 Biserica romano-catolică decretează *dogma imaculatei concepțiuni a Sfintei Fecioare* (immaculata conceptio), Biserica unită o acceptă și tot așa și în 1870, când Biserica romano-catolică decretează *dogma infailibilității papale* ori de câte ori Papa definește vreo învățătură de credință sau vreo învățătură morală în calitatea lui de cap al Bisericii întregi (ex cathedra). In ceea ce privește slujba bisericească, Biserica unită și-a păstrat vechile datini. Astfel slujba bisericească se săvârșește în limba română și după tipicul Bisericii ortodoxe. De asemenea, tot după datinile vechi, clerul de mir se căsătorește.

ORIGINEA CULTULUI GRECO-CATOLIC (UNIT) IN ROMÂNIA. Presiuni pentru catolicizarea Românilor din Ardeal s'au făcut din cele mai vechi timpuri de către regii unguri și de către misionarii Bisericii romano-catolice. Pentru a atrage mai bine pe regii unguri în vârtejul propagandei pentru catolicizarea tuturor supușilor lor, și în deosebi a Românilor din Ardeal, Biserica romano-catolică conferise acestora titlul de « regi apostolici ». Ivirea luteranismului (1517) și apoi a calvinismului (1534) și repercusiunile pe cari le-a avut reforma religioasă asupra Ardealului, au făcut ca propaganda catolică în Ardeal să fie multă vreme stânjenită. Ceva mai mult: peri-

CATEDRALA CATOLICĂ SF. MIHAIL DIN CLUJ, SFÂRŞITĂ IN 1444
(In faţa Catedralei, statuia lui Matei Corvinul)

colul cel mare care amenința acum pe Românii din Ardeal era tocmai reforma. Propaganda catolică se întărește însă din nou odată cu venirea pe scaunul împărătesc dela Viena a Impăratului Leopold I. Ea izbuti să înduplece pe Românii din Ardeal să se unească cu Biserica romano-catolică. In cercările de unire se încep pe vremea Mitropolitului *Teofil* (1692—1697) și se continuă și se desăvârșesc în timpul Mitropolitului *Atanase Anghel* (1698—1713). Mitropolitul Atanase Anghel, dimpreună cu 38 protopopi întruniți în sinod la Alba Iulia, la 7 Octomvrie 1698, semnează un manifest prin care se declară unirea cu Roma, cu condiția ca să nu se schimbe nimic din credința de mai înainte a Românilor din Ardeal: ...« Ci toate țăremoniile, serbătorile, posturile, cum și până acum, așa și de acum înainte să fim slobozi a le ținea după călindarul vechiu și pre cinstitul vlădica nostru Atanase nime, până la moartea sfinției sale, să n'aibă putere a-l clăti din scaunul sfinției sale ». Manifestul acesta provocă însă mare turburare în sânul creștinilor ortodocși din Ardeal. Pentru a pune capăt acestor desordini Mitropolitul Atanase convocă un nou sinod tot la Alba Iulia la anul 1700, la care participă un număr de 54 protopopi. Sinodul declarând din nou unirea, în actul încheiat cu ocaziunea aceasta adaogă: ...« dirept aceea, tocmai cu acelea cădiri și privilegiuri vrem să ne folosim și noi de azi înainte ... ca niște mădulări ale Bisericii romano-catolice, cu care se folosesc preoții cei de lege lătinească după s. canoane și după privilegiurile de feluriții crai ai Ungariei lor date ».

ORGANIZAREA BISERICII GRECO-CATOLICE DUPĂ UNIREA CU ROMA. După unirea cu Roma, mitropolitul Atanase Anghel pierde demnitatea și titlul de mitropolit, intitulându-se numai episcop. Sub *Ioan Giurgiu Pataki*, scaunul episcopal se mută dela Alba Iulia la Făgăraș, având catedrală biserica ridicată aici de Constantin Brâncoveanu. Bula papală pentru înființarea Episcopiei române unite de Alba Iulia-Făgăraș « Ratione congruenti » apare numai la 1721. La 1737 scaunul episcopal se mută dela Făgăraș la Blaj. Aici se deschide la 1754 *o școală primară, o școală latinească* și un seminar pentru pregătirea clerului român unit. Episcopul *Petru Pavel Aron*, (1752—1764) înființează la Blaj o tipografie care dă la iveală numeroase lucrări ieșite din pana lui S. Micu, Șincai, Cipariu, I. M. Moldovan, A. Bunea, etc. Până la episcopul Grigore Maior pe lângă episcopul român unit funcționa ca îndrumător și un călugăr iesuit. *Grigore Maior* este primul episcop român unit, fără teolog iesuit pe lângă el. La stăruințele lui, Impărăteasa Maria Thereza înființează la Viena un Institut teologic (Sf. Barbara) pentru tinerii cari voiau să se pregătească a deveni clerici uniți. Episcopul *Ion Bob* (1782—1830) înființează *capitlul mitropolitan*, un fel de consiliu episcopal alcătuit din 7 preoți celibatari, însărcinați cu supravegherea parohiilor și predica (1807). La 26 Noemvrie 1855 Eparhia Albei Iulii și Făgărașului este înălțată prin bula « Ecclesiam Christi » la rangul de Arhiepiscopie și Mitropolie. *Alexandru Sterca Suluțiu* este primul mitropolit român unit (1855—1867). Pentru nevoile religioase ale Românilor uniți din părțile Bihorului se înființează prin bula « Indefessum » din 6 Iunie 1777 *Episcopia Oradiei*, având ca prim titular pe episcopul *Moise Dragoș* (1776—1787). Episcopul *Ignatie Darabant* (1788—1805) înființează în această eparhie un seminar, iar continuatorul său, episcopul *Samuil Vulcan* (1806—1839) înființează la Beiuș un liceu român unit. In fine, Episcopul *Vasile Erdeli* (1842—1862) înființează școala normală unită din Oradia și numai sub îndemnul lui se înființează Mitropolia de Alba Iulia-Făgăraș. La 26 Noemvrie 1852 prin bula « Apostolicum ministerium » ia ființă *Episcopia Lugojului*, iar la 26 Noemvrie 1853 prin bula « Apostolicam sedem » ia ființă *Episcopia de Gherla-Cluj*.

ORGANIZAREA BISERICII GRECO-CATOLICE DUPĂ INTREGIREA NEAMULUI. Constituția din 1923, în art. 22, definește pozițiunea acestei Biserici, *acordându-i întâietate față de celelalte culte minoritare*. Aceeași întâietate i-o recunoaște și *Legea pentru Regimul General al Cultelor*, din 1928. In urma încheierii Concordatului cu Vaticanul la 10 Mai 1927 și a ratificării lui de Corpurile Legiuitoare la 29 Mai 1929, organizația Bisericii greco-catolice se prezintă astfel: *O Mitropolie la Blaj* intitulată Mitropolia Albei Iulii și Făgărașului având patru episcopii sufragane: a) *Episcopia*

Oradiei-Mari, b) *Episcopia Lugojului;* c) *Episcopia Gherlei* și d) *Episcopia Maramureșului* cu reședința la *Baia-Mare*, prevăzută numai de Concordat ca o nouă dioceză ce urmează să se înființeze și creată la 5 Iunie 1930 prin bula « Solemni conventione ». Clerul greco-catolic este remunerat de Stat. In bugetul anului 1936—1937 suma alocată acestui cler este de lei 74.778.820.

DATE STATISTICE. După datele recensământului din 1930, credincioșii greco-catolici constitue 7,9% din populația Țării. Pentru nevoile sufletești ale acestora sunt 1.725 de biserici, cu 1.594 de preoți. Pe lângă centrul mitropolitan și centrele episcopale se mai găsesc 34 canonici, 75 protoerei și 38 funcționari administrativi. Pentru formarea clerului unit există 3 academii teologice.

ACTIVITATEA RELIGIOASĂ, CULTURALĂ ȘI NAȚIONALĂ A BISERICII GRECO-CATOLICE. După unire, Biserica greco-catolică și-a continuat cu aceeaș solicitudine față de credincioșii săi misiunea de propoveduitoare a adevărurilor creștine și a învățăturilor morale ale Evangheliei. Dar, dacă din punct de vedere confesional îndreptarea ei către Roma a însemnat o pagubă grozavă pentru ortodoxie, din punct de vedere cultural și național ea nu a fost lipsită de folos. Dimpotrivă; tinerii români uniți trimiși cu ajutorul Bisericii să studieze la Viena și mai ales la Roma se întorc de aici însuflețiți de simțămintele cele mai înalte cu privire la originea latină a neamului nostru și dau naștere către sfârșitul secolului al XVIII unui curent cunoscut sub numele de *curentul ardelean*. Din acest curent fac parte corifeii ardeleni *Samuil Micu*, *George Șincai* și *Petru Maior*. Prin studii istorice și filosofice, ei caută să releve cu orice preț *latinitatea neamului nostru*.

PETRU RAREȘ DOMN AL MOLDOVEI, 1527—1538 și 1541—1546 (După fresca dela mânăstirea Râșca. Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

In lupta demnă pe care o duc, ei susțin puritatea etnică a Românilor, afirmă ideea persistenții romane în Dacia, scoțând în relief unitatea Românilor de pretutindeni. Curentul ardelean își concentrează toată activitatea la Blaj. In tipografia de aici, înființată de *episcopul Petru Pavel Aron* își tipăresc inițiatorii acestui curent operele lor. Blajul, prin activitatea intelectuală ce desfășură ca și prin școlile sale, devine un focar al ideei de redeșteptare națională. Curentul acesta se răspândește apoi de aici și peste munți, în Principatele Române, suflând peste conștiințele românești întocmai ca un vânt aducător de sănătate. Tot datorită curentului ardelean, Blajul se găsește și în fruntea redeșteptării naționale dela 1848. El cultivă cu ardoare ideia națională, până când, în cele din urmă, vede visul de veacuri împlinit.

RAPORTUL DINTRE BISERICA GRECO-CATOLICĂ ȘI STAT. Biserica greco-catolică este considerată de Statul român ca *Biserică națională* (art. 22 din Constituție). Ierarhii greco-catolici sunt și senatori de drept. Investirea lor pe scaunele eparhiale se face la fel cu cea a ierarhilor ortodoxi, a celor catolici, și a capilor celorlalte culte din Țară, de M. S. Regele.

RAPORTUL DINTRE BISERICA GRECO-CATOLICĂ ȘI CELELALTE BISERICI. Biserica greco-catolică este socotită de către Biserica romano-catolică și de Statul român *un simplu rit al Religiei Catolice Apostolice* (art. 1 din concordat). Ca atare ierarhia ei este înglobată în ierarhia catolică (art. 2 din concordat).

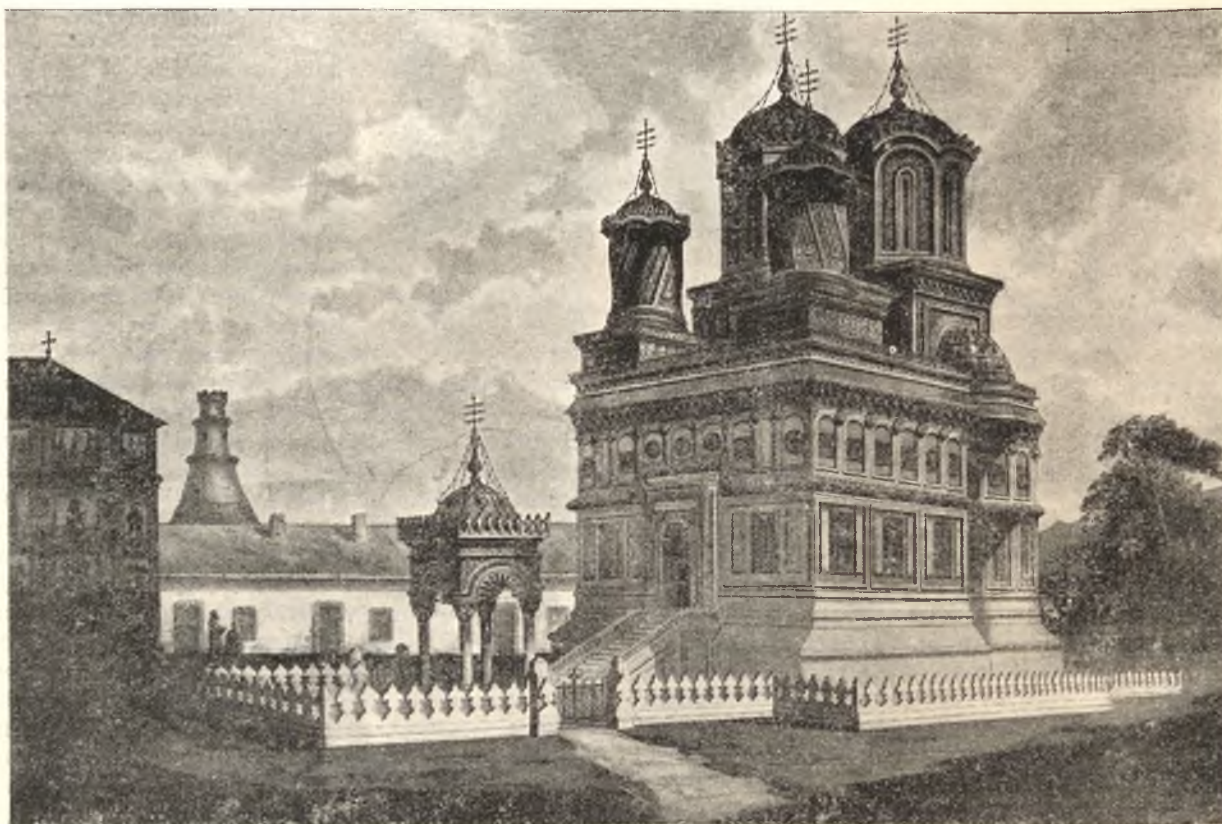
II. CULTE MINORITARE

A) CULTUL CATOLIC

CARACTERIZARE. Prin cult catolic înțelegem cultul creștin în forma în care este profesat de către Biserica romano-catolică în fruntea căreia se găsește papa dela Roma. Atributul de *catolică* pe care și-l dă Biserica papală înseamnează *universală*. Acest atribut este revendicat deopotrivă și de Biserica ortodoxă, întru cât este atributul prin excelență al Bisericii Mântuitorului Iisus Hristos, menită să cuprindă în sine toate popoarele lumii. De altfel Biserica romano-catolică și cea ortodoxă au fost una singură până la anul 1054, când s'a produs marea ruptură între Biserici și când pentru satisfacerea ambițiunilor omenești deșarte s'a sfâșiat cu o condamnabilă ușurință trupul mistic al lui Hristos. Dela această dată înainte, Biserica papală și-a luat titlul exclusiv de catolică, pe când Biserica răsăriteană și-a adoptat titlul de ortodoxă, ca una care a păstrat și păstrează neștirbite și neamplificate învățăturile date de Mântuitorul Hristos și dogmele formulate de cele șapte Sinoade Ecumenice. Dacă setea de dominație a fost cel dintâi mobil al separării Bisericilor, totuși nu au întârziat să se ivească și alte motive: este vorba de o mulțime de deosebiri dogmatice subtile și de o mulțime de deosebiri bisericești mărunte, care în timpul discuțiunilor antemergătoare schismei au devenit adevărate capete de acuzare. Legitimitatea dominației a papei dela Roma este motivată de Teologia catolică în

MITROPOLIA DIN TÂRGOVIŞTE, CTITORIE A LUI NEAGOE BASARAB, INAINTE DE RESTAURARE
(Cromolitografie de *Carol Pop de Szatmary*. Col. Academiei Române)

MÂNĂSTIREA CURTEA DE ARGEŞ, INAINTE DE RESTAURARE
(Cromolitografie de *Carol Pop de Szathmary*. Col. Academiei Române)

chipul următor: Mântuitorul Hristos a arătat apostolului Petru o deosebită atenție între ceilalți apostoli. Pe el a întemeiat Biserica Sa (Matei, XVI, 13—19), lui i-a încredințat cheile împărăției cerurilor și oile sale spre păstorire (Ioan, XXI, 1). Petru înființează și păstorește cel dintâi Biserica dela Roma. Pontificii romani cari au urmat lui Petru sunt în același timp deținătorii puterii date lui de Mântuitorul. Ei sunt capul Bisericii creștine, unicul reprezentant al lui Hristos pe pământ. O consecință inevitabilă a acestei credințe a fost și proclamarea infailibilității papale la anul 1870. In afară de primatul papal și de dogma infailibilității papale, Biserica romano-catolică se mai deosebește de Biserica ortodoxă din punct de vedere dogmatic prin dogma imaculatei concepțiuni a Sfintei Fecioare, prin dogma purgatorului, prin dogma purcederii Sfântului Duh și dela Fiul (Filioque) și prin întrebuințarea azimei la Sfânta Euharistie, iar din punct de vedere bisericesc prin întrebuințarea limbei latine la slujbă, prin săvârșirea deosebită a unora dintre Sfintele Taine și prin celibatul preoților.

ORIGINEA CULTULUI ROMANO-CATOLIC IN ROMÂNIA. Catolicismul pătrunde prin Unguri mai întâiu în Ardeal și mai apoi în Principatele Române. La anul 1227 se înființează cu ajutorul regelui ungur Bela o *Episcopie a Cumanilor*, cu reședința la Milcov, pe care-i aduce la catolicism cu forța și cu amenințarea sabiei. Regele Bela își propune chiar sub prestare de jurământ să aducă la catolicism pe toți supușii săi. Odată cu înființarea Episcopiei Cumanilor catolicii din Ardeal sunt puși sub jurisdicțiunea ei. Propaganda intensă și prigoanele care se deslănțuesc împotriva ortodocșilor, nu izbutesc să sporească numărul catolicilor din Ardeal. Numai pe vremea lui Ludovic I ia ființă o *Episcopie catolică de Severin și părțile de dincoace de munți*. Pe vremea lui Lațcu, fiul lui Bogdan descălecătorul Moldovei, se înființează o *Episcopie catolică la Siret* (1370). Apoi, pe vremea lui Alexandru cel Bun ia ființă *Episcopia catolică dela Baia* și pe vremea lui Petru Șchiopul *Episcopia catolică dela Bacău*. In Muntenia nu se înființează decât o *singură Episcopie catolică la Argeș* (1370), cu ajutorul Doamnei Clara, văduva lui Alexandru Basarab. Episcopiile de mai sus nu au fost decât un fel de centre de propagandă catolică și nicidecum expresiunea unei efective organizări bisericești. De aceea ele nici nu au avut viață prea îndelungată. La 1611 în Principatele Române nu mai exista decât o *singură Episcopie catolică*, cea dela Argeș, care avea jurisdicțiunea și peste Muntenia și peste Moldova. Situația aceasta durează până la anul 1611, când se amintește din nou de episcopia dela Bacău. Acest lucru însă numai până la 1789. De aici înainte găsim în Moldova numai prefecți ai misiunilor catolice, până la 1883 când ultimul prefect *Nicolae Iosif Camilli* devine episcop al *Episcopiei catolice din Iași*, singură pentru toată Moldova. Catolicii din Muntenia se găsesc dela 1611 și până la 1789 sub jurisdicțiunea Episcopiei catolice dela Bacău, iar dela această dată înainte sub jurisdicțiunea episcopului catolic din Nicopole, până la 27 Aprilie 1883, când Ignațiu Paoli este numit arhiepiscop al Bucureștilor, cu această ocazie înființându-se *Arhiepiscopia catolică dela București*, cu jurisdicțiune specială asupra Munteniei și generală asupra întregii Țări românești și deci și asupra Episcopiei catolice dela Iași, care devine sufragana celei dintâi.

NEAGOE BASARAB, DOMN AL ȚĂRII-ROMÂNEȘTI (1512—1521) ȘI FAMILIA DOMNEASCĂ
(După fresca din biserica episcopală din Curtea-de-Argeș. Muzeul de Antichități din București)

ORGANIZAREA BISERICII ROMANO-CATOLICE DIN ROMÂNIA. Până la unirea tuturor Românilor, Biserica romano-catolică nu avea în Țara noastră decât o Arhiepiscopie la București și o Episcopie la Iași. După întregirea hotarelor Țării însă, o parte din populația minoritară înglobată în noile hotare fiind catolică și cu o organizare bisericească primită dela fostul Imperiu Austro-Ungar, numărul Episcopiilor catolice se mărește. De o organizare definitivă a Bisericii romano-catolice în România nu se poate vorbi însă decât numai după Concordatul intervenit la 10 Mai 1927 între Vatican și Statul român. In

conformitate cu cele stipulate în acest Concordat, cultul catolic primește următoarea organizare: *a)* Pentru *ritul latin o Arhiepiscopie-Mitropolie cu sediul în București*, având sub sine patru episcopii sufragane: 1. *Episcopia dela Alba Iulia*; 2. *Episcopia dela Timișoara*; 3. *Episcopia dela Satu-Mare și Oradia-Mare* și 4. *Episcopia dela Iași* (cu un vicariat special pentru catolicii din Bucovina); *b)* Pentru *ritul armean o Episcopie cu sediul la Gherla* (pentru Armenii din toată țara) și *c)* Pentru *greco-ruteni o administrație specială afiliată Episcopiei române-unite a Maramureșului.* In Concordat se mai arată că nici o parte din Regatul României nu va depinde de un episcop al cărui scaun s'ar găsi în afară de hotarele Statului român și că nici o dioceză din România nu se va putea întinde dincolo de hotarele Țării (art. III). Comunicația episcopilor, clerului și poporului catolic cu Papa este absolut liberă (art. IV). Pentru întreținerea clerului catolic, Concordatul prevede constituirea unui *patrimoniu sacru* interdiocezan, cu toate titlurile de rentă care aparțin bisericilor sau instituțiunilor religioase catolice. Când patrimoniul sacru nu va fi suficient pentru îndestularea sarcinilor pentru care a fost înființat, Statul român va suplini lipsa (art. XIII). Așa se face că în bugetul anului 1936—1937 suma prevăzută pentru Biserica romano-catolică este de lei 29.422.680. Patrimoniul sacru al Bisericii catolice este administrat de consiliul episcopilor diocezani. Pe lângă patrimoniul sacru, Biserica romano-catolică mai are următoarele fonduri, care se bucură de personalitate juridică și care sunt administrate tot de consiliul episcopilor diocezani: 1. Fondul general catolic de religie și 2. Fondul general catolic de instrucție.

TEODOSIE, DOMN AL ȚĂRII-ROMÂNEȘTI, 1521, ÎN BRAȚELE MAMEI SALE DESPINA MILIȚA
(După o icoană contemporană.
Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români).

DATE STATISTICE. După datele recensământului din 1930, romano-catolicii constitue 6,8% din populația Țării. Pentru nevoile sufletești ale acestora funcționează: *In Arhiepiscopia Bucureștilor* 29 biserici, 11 capele, 26 parohii, 7 stațiuni principale, 27 secundare, o școală primară, un seminar teologic mic și unul mare, 6 internate conduse de călugărițe, 4 orfelinate și un spital, 32 reuniuni de pietate și o asociație a catolicilor. *In Episcopia Iașilor:* 38 parohii, 251 stațiuni, 148 biserici, 10 capele, 10 mănăstiri de călugări franciscani, 4 mănăstiri de călugărițe, 2 seminarii, 2 școli superioare, 6 școli primare și 2 tipografii. *In Episcopia Albei Iulii:* un institut, un liceu, un seminar teologic, 7 gimnazii, 2 școli normale, un orfelinat, un cămin studențesc, un institut al ursulinelor, 352 parohii. *In Episcopia Timișoarei:* 160 parohii, 717 stațiuni, un seminar mare și unul mic, 7 mănăstiri de călugări, 21 mănăstiri de călugărițe. *In Episcopia Satului-Mare și Oradiei-Mari:* 93 parohii, 1.000 stațiuni, un liceu de fete, 3 gimnazii de fete, o școală normală de fete, 4 internate pentru elevi și eleve de curs secundar, 2 seminarii teologice, 9 mănăstiri de călugări și 31 mănăstiri de călugărițe.

RAPORTUL DINTRE BISERICA ROMANO-CATOLICĂ DIN ROMÂNIA ȘI STATUL ROMÂN. Raportul dintre Biserica romano-catolică și Statul român formează tocmai miezul convențiunii încheiate la 10 Mai 1927 între Vatican și Statul român și cunoscută sub numele de *Concordat.* De aici vedem că episcopii catolici atât cei de rit latin cât și cel de rit armean, ca și ajutătorii lor, trebue să fie cetățeni români, afară de excepții care vor fi în de comun acord admise de Statul român și de Vatican (art. V). Inainte de a-și lua dioceza în primire episcopii catolici vor trebui să depună jurământ de credință M. S. Regelui, succesorilor Lui, Constituției și legilor Țării (art. VI). La slujbele liturgice ei vor trebui să se roage pentru Suveran (art. VII). Episcopii au deplină libertate în îndeplinirea sarcinilor lor, afară de măsurile de interes general și de numirile clerului care vor trebui aduse mai înainte la cunoștința Ministerului Cultelor (art. VIII). Biserica romano-catolică, reprezentată prin autoritățile ei ierarhice legitime, se bucură de personalitate juridică (art. IX). Arhiepiscopul latin din București va fi senator de drept (art. X). Nouile parohii se vor înființa numai atunci când va fi vorba de 400 familii pentru orașe și de 200 familii pentru sate (art. XII). Proprietățile școlilor, ale institutelor de educație și ale tuturor celorlalte instituțiuni

pioase ale fiecărei dioceze se vor administra de autoritățile diocezane (art. XIV). In seminariile de pe lângă dioceze programul de studii va fi fixat de autoritatea bisericească competentă (art. XVI). Superiorul și membrii ordinelor și corporațiunilor religioase existente vor fi români. Ordine și congregațiuni noui nu se vor putea înființa decât cu consimțământul Statului (art. XVII). Biserica romano-catolică are dreptul a înființa și întreține oricâte școli primare și secundare, care se vor găsi însă sub controlul Ministerului Instrucțiunii publice (art. XIX). Ea are de asemeni dreptul să îngrijească de asistența religioasă de orice fel a credincioșilor ei în școală (art. XVIII și XX), în armată, spitalele civile și militare, orfelinate, etc. (art. XVIII), ținând seamă natural, de regulamentele instituțiunilor respective. In fine tot în conformitate cu concordatul, atât în școlile Statului cât și în celelalte, programa învățământului religios pentru catolici, va fi alcătuită de episcop și comunicată Ministerului competent. Biserica are dreptul a cere Ministerului suspendarea profesorului de religie, care nu este apt din cauze de doctrină sau moralitate și aceasta întru cât Statul este acela care plătește pe profesorul catolic de religie în școlile frecventate în majoritate de catolici.

RAPORTUL BISERICII ROMANO-CATOLICE CU BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ. Despre sine, *Biserica romano-catolică crede că este singura Biserică a lui Hristos pe pământ, iar Papa dela Roma singurul vicar al lui Hristos.* Venirea tuturor popoarelor lumii în subordonarea Papei, însemnează venirea tuturor popoarelor lumii în subordonarea lui Hristos. Cine nu recunoaște autoritatea aceasta a Papei, nu este altceva decât un răsvrătit, un separat, un desident. Cum toți răsăritenii, ca și noi Românii, nu sunt altceva decât niște *orientales dissidentes,* ei trebuesc cu orice preț câștigați și readuși în subordine. De aici se poate ușor înțelege și felul în care se comportă Biserica romano-catolică în relațiile ei cu Biserica ortodoxă română, cum și problemele, dorințele și nădejdile pe care și le pune în viitor.

ACTIVITATEA RELIGIOASĂ, CULTURALĂ ȘI NAȚIONALĂ A BISERICII CATOLICE. Prin asistența continuă pe care o dă pretutindeni în Țara românească catolicilor, Biserica romano-catolică promovează neapărat virtuțile cele mari ale creștinismului. Prin școlile de toate gradele pe cari le întreține, ea ajută în chip simțitor la promovarea culturii și, trebue să o recunoaștem, la întinderea din ce în ce mai mult a cultului catolic în Țară.

B) CULTUL REFORMAT (CALVIN)

Vorbim de cultul reformat (calvin) înaintea celui luteran nu pentrucă din punct de vedere istoric calvinismul ar fi anterior luteranismului, ci pentru simplul motiv că numărul credincioșilor cultului calvin este mult mai mare, la noi în Țară, decât acela al credincioșilor luterani.

CARACTERIZARE. Cultul acesta își datorește existența lui *Calvin* unul dintre fruntașii mișcării

TEODOSIE, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1521
(Detaliu din icoana precedentă)

de reformă religioasă din sec. al XVI-lea. După Calvin, păcatul a stricat în chip radical natura omenească: omul ca atare nu mai poate voi nimic în chip liber. Fiind lipsit de liberul arbitru, el nu mai poate săvârși decât răul. Omul își dobândește mântuirea prin credință și prin imputarea meritelor lui Hristos. Cu toate acestea nu se mântuesc decât numai acei oameni cari sunt predestinați din veci de Dumnezeu ca să se mântuiască. Originalitatea sistemului calvin constă tocmai în această predestinație a oamenilor. După cum unii sunt predestinați din veci să se mântuiască, tot astfel alții sunt predestinați din veci să se chinuiască. « Dogma aceasta a predestinațiunii fatale, în acelaș timp crudă și mângâietoare, definește tot calvinismul ». Cultul calvin nu are decât *numai două Taine :* Botezul și Euharistia și acestea negreșit cu o altă accepțiune decât în Biserica ortodoxă. Calvinismul înlătură icoanele, ca și celelalte odoare și obiecte bisericești și nu are decât *Biblia,* pe care și-a sprijinit Calvin toată învățătura lui.

ORIGINEA CULTULUI REFORMAT (CALVIN) IN ROMÂNIA. Ideile reformei religioase au câștigat foarte repede teren nu numai în Apus, dar chiar și în Răsărit. La mai puțin de 30 ani dela apariția reformei le vedem făcându-și loc și în Ardeal, unde un sinod de vlădici și preoți români dela Aiud, se hotărăște să părăsească trecutul și să se desfacă din

NICOLAE VALAHUL
Mare umanist, fundatorul Universității din Tirnavia, arhiepiscop catolic al Strigoniului, 1493—1568. (După o xilografie contemporană)

legătura cea strânsă a tradiției, pășind la reforma calvină (1569). Apariția *Mărturisirii de credință calvină* tipărită la Geneva sub numele patriarhului ortodox Ciril Lucaris, turbură și mai mult pe credincioșii Bisericii ortodoxe. Sinodul dela Iași (1642) combate învățătura calvină, iar mitropolitul de neam român al Chievului *Petru Movilă* dă un nou avânt ortodoxiei prin *Mărturisirea ortodoxă*, pe care o alcătuește și care devine un fel de carte simbolică a întregii Biserici Ortodoxe. Cei cari au alimentat mișcarea calvină în Ardeal au fost în primul rând principii Ardealului. Ei au primit încă de timpuriu reforma calvină și au căutat la rândul lor să o încetățenească în Ardeal. Un prilej minunat pentru asigurarea propagandei reformate îl dedea confirmarea și întărirea în scaun a conducătorilor spirituali ai Românilor din Ardeal. De aceea principele *George Rakoczy I* fixează cu ocazia înscăunării mitropolitului Simion Ștefan la Alba Iulia, 15 puncte obligatorii a fi observate de acest mare ierarh în activitatea lui și care nu aveau să ducă decât la calvinizarea Bisericii ortodoxe din Ardeal. Tot George Rakoczy dă la iveală și un catehism calvin, pe care îl impune pentru a fi predat în școalele primare. Exemplul lui George Rakoczy este urmat și de principii cari au venit după el. Ei deslănțue, la rândul lor, prigoane împotriva mitropoliților ortodocși din Ardeal și stărue cu râvnă la răspândirea calvinismului. Cu toate acestea, cultul reformat n'a dobândit adepți printre credincioșii Bisericii ortodoxe. A dobândit însă foarte mulți adepți printre catolicii unguri din Ardeal, cari după întregirea hotarelor Țării au fost înglobați, prin forța lucrurilor, în granițele Statului român.

ORGANIZAREA BISERICII REFORMATE (CALVINE) DIN ROMÂNIA. Până la 1918 cultul reformat nu avea în România decât *un singur protopopiat* la București, unde exista o comunitate calvină încă dela 1815. Protopopiatul acesta care avea în grije toate comunitățile calvine din Vechiul Regat se găsea în subordinea *Episcopiei reformate din Cluj*. In Ardeal însă, Biserica reformată își căpătase drepturi încă din 1653 prin *Approbata Constitutio* § 1, titlul I, art. 3. Drepturile acestea recunoscute și de *Diploma Leopoldinum* dela 1691 servesc de bază la elaborarea legilor bisericești din 1791, 1868 și 1871. Votându-se *Constituția Bisericească Reformată* la Budapesta în 1904, aceasta recunoaște iarăși prin art. 8 o quasi independență Bisericii reformate din Ardeal în ceea ce privește dreptul de legiferare și de conducere. In conformitate cu art. 8 din această Constituție, în anul 1906 *Consiliul Dirigent Permanent sau Directorial* al Bisericii reformate din Ardeal stabilește în 9 capitole organizarea Bisericii reformate din Ardeal. Capitolele acestea sunt dar legea de organizare a Bisericii reformate (calvine) din Ardeal. Ele figurează ca o anexă (anexa K) la legea de organizare a Bisericii reformate votată la Budapesta în 1904 de Sinodul regnicolar reformat. După unirea tuturor Românilor Biserica reformată din Ardeal a rămas să se conducă tot de normele anterioare, care prevedeau oragnizarea comunităților calvine în: *parohii, protopopiate, episcopat, convent general și sinod*. Organele reprezentative și executive ale

IOHANNES HONTERUS, PREDICATORUL REFORMEI IN ARDEAL, 1498 — 1549
(După o xilografie contemporană)

BISERICA NEAGRĂ DIN BRAŞOV
Construită în sec. XV, în stil gotic transilvan. Aci Honterus a predicat Reforma

INTERIORUL BISERICII NEGRE,
(Reconstruit în secolul XVII)

comunităţii parohiale sunt: a) *adunarea generală* formată din toţi credincioşii (bărbaţi şi femei), cari au împlinit vârsta de 24 ani şi sunt la curent cu plata dărilor bisericeşti. Ea se ocupă cu chestiunile economice ale comunităţii şi b) *presbiteriul*, alcătuit din parohii ordinari şi provizorii, prim epitropul şi epitropii, învăţătorul şi dirigentul cântărilor, aleşi pe 12 ani. Presbiteriul se ocupă cu toate celelalte chestiuni culturale, şcolare şi de asistenţă ale comunităţii. Comunităţile parohiale sunt grupate în protopopiate. Organele reprezentative şi executive ale protopopiatului sunt: a) *adunarea generală a protopopiatului*, b) *judecătoriile protopopeşti* şi c) *protopopul şi epitropul protopresbiterial*. In sarcina acestor organe cad toate chestiunile administrative bisericeşti şi şcolare care aparţin forului judecătoresc al protopopiatului. Protopopul este ales de presbiteriile comunităţilor parohiale; el este membru din oficiu al adunării şi judecătorii eparhiale. Tot în cadrele protopopiatului funcţionează şi *un consiliu*, care execută hotărîrile adunării eparhiale şi ordonanţele autorităţii bisericeşti superioare. Protopopiatele sunt la rândul lor grupate în eparhii. In România nu există decât o singură episcopie reformată recunoscută de Statul român: *cea dela Cluj*, de care ţin protopopiatele reformate din Ardeal afară de o parte dintre ele care în conformitate cu legile vechi ale Bisericii reformate au ţinut înainte de 1918 de episcopia reformată dela Debreczin. După înglobarea acestor protopopiate în Statul român câteva dintre ele s'au afiliat de bună voie în 1920 Episcopiei reformate din Cluj, celelalte însă s'au constituit încetul cu încetul într'o nouă episcopie, cu sediul la Oradia-Mare. Episcopia aceasta s'a constituit însă cu putere dela sine şi fără observarea formelor legale, iar pe deasupra *protopopul Sulyok*, promotorul acestei acţiuni, care de altfel s'a şi ales episcop, a susţinut că nu este nevoie să depună jurământul de fidelitate M. S. Regelui (jurământ despre care se vorbeşte art. 27 din Legea pentru Regimul General al Cultelor). Pentru recunoaşterea acestei Episcopii s'a depus totuşi un proect de lege în Parlament. Episcopia dela Cluj, recunoscută până acum ca singura Episcopie reformată din România, are următoarele organe reprezentative şi executive: a) *adunarea eparhială*, b) *judecătoriile eparhiale* şi c) *episcopul şi prim epitropul eparhial.* In afară de acestea, ea mai are şi un *Consiliu Dirigent Permanent* sau *Directoriu*, înfiinţat încă dela 1871 şi compus din episcop, prim epitropul eparhial, funcţionarii superiori eparhiali din cler, consilieri aleşi şi alţi funcţionari. El conduce şi reprezintă eparhia şi pregăteşte proectele de legi şi regulamente, îndrumând adunării eparhiale toate chestiunile care cad în atribuţia acesteia. Ca organ legislativ Biserica reformată din România mai are şi *Sinodul*, alcătuit

JURĂMÂNTUL PÂRGARILOR DIN BRAŞOV PE CATEHISMUL REFORMAT AL LUI HONTERUS
(Pictură de *F. Schullerus*. Biserica Neagră din Braşov)

din episcopul fiecărei eparhii, primul epitrop cel mai vechi în funcţiune şi câte 18 deputaţi de fiecare eparhie aleşi pe termen de 10 ani. Şedinţele Sinodului se ţin din 10 în 10 ani. Biserica reformată din România nu mai are *Convent general*.

DATE STATISTICE. După datele recensământului din 1930 reformaţii (calvini) constitue 3,9% din populaţia Ţării. Credincioşii reformaţi sunt grupaţi în 828 parohii, care la rândul lor sunt constituite în 25 protopopiate. Pentru nevoile sufleteşti ale acestora funcţionează 836 preoţi şi capelani. Pregătirea clerului reformat se face într'un institut teologic la Cluj. Pentru întreţinerea cultului reformat, s'a înscris în bugetul anului 1936—1937 suma de lei 18.371.652.

CONTRIBUŢIA BISERICII REFORMATE (CALVINE) LA DESVOLTAREA CULTURALĂ A STATULUI ROMÂN. De o contribuţie directă a Bisericii reformate la desvoltarea culturală a Statului român nu se poate vorbi nici cu privire la trecut şi nici cu privire la prezent. Totuşi nu se poate trece cu vederea contribuţia indirectă pe care a adus-o calvinismul în ceea ce priveşte desvoltarea culturală a neamului românesc în trecut. In primul rând prin afirmarea principiilor mari ale reformei în genere, calvinismul dă prilej ierarhilor Bisericii ortodoxe române să lupte din răsputeri pentru românizarea limbii cultului ortodox. In al doilea rând, instrumentele de propagandă calvină dau prilej ierarhilor ortodocşi să făurească la rândul lor alte instrumente de contrapropagandă, inaugurând cu aceasta o adevărată literatură polemică. In această ordine de idei trebuesc privite: *Mărturisirea ortodoxă a lui Petru Moghilă* (1640), *Noul Testament apărut cu binecuvântarea mitropolitului Ardealului, Simeon Ştefan*, (1648), *Răspunsul la catehismul calvinesc al mitropolitului Varlaam* (1644), ca şi toată cealaltă literatură bisericească din sec. XVII, care duce în cele din urmă la alungarea limbii slavone din Biserică şi la triumful limbii române.

C) CULTUL EVANGHELIC-LUTERAN

CARACTERIZARE. Cultul evanghelic-luteran, rezultat de pe urma strădaniilor lui *Luter* (1483—1546) de a demasca şi lupta împotriva abuzurilor pontifului roman se caracterizează printr'o înfrângere totală a autorităţii şi tradiţiunii bisericeşti care au condus vieaţa sufletească a credincioşilor creştini timp de secole la limanul mântuirii. După Luter procedura mântuirii omului este nespus de simplă: este de ajuns să crezi, că te şi mântuieşti. Mântuirea se dobândeşte aşa dar numai prin credinţă (sola fide). Dintre sfintele Taine, Biserica evanghelică luterană nu are decât două: *Botezul* şi *Euharistia*, dar şi acestea sunt concepute cu totul altfel decât în Biserica ortodoxă. Singura normă de conducere pentru Luter şi adepţii săi este sf. Scriptură; ea trebue să fie cetită de toţi credincioşii şi de aceea trebue să fie tradusă în limba şi pe înţelesul tuturor. Celelalte învăţături ale Bisericii au valoare numai întrucât sunt conforme cu sf. Scriptura. Luter a îndepărtat celibatul preoţilor, monahismul, posturile, ierurgiile bisericeşti şi odată cu ele şi cultul sfinţilor. Făcând aceasta, el a crezut că se întoarce la simplicitatea credinţei evangelice, dată lumii de Mântuitorul Iisus Hristos.

ORIGINEA CULTULUI EVANGHELIC-LUTERAN IN ROMÂNIA. Invăţăturile lui Luter s'au răspândit foarte de timpuriu în Ardeal, datorită legăturilor comerciale ale Saşilor cu fraţii lor din Germania. Braşovul, îndeosebi, ajunge focarul nouilor idei prin activitatea preotului *Honterus*, care începe să reformeze Biserica catolică din părţile acestea (1542). Ideile lui Luter se răspândesc totodată şi în părţile Sibiului şi trec chiar Carpaţii, datorită unor pastori luterani cari vizitează la 1570 Râmnicul-Vâlcii şi Târgoviştea. Numai peste aproape două secole, cultul evanghelic-luteran capătă în Muntenia mai mulţi adepţi. La 1730 *Domnitorul Grigore Ghica* dă libertate cultului luteran. La 1753 se constitue prima comunitate luterană din Bucureşti (biserica actuală a comunităţii datează din 1853). In Moldova, luteranismul pătrunde pe vremea lui *Eraclide Despot* (1561—1563). De a comunitate luterană în Moldova însă nu se poate vorbi decât cu începere dela 1813, la Iaşi, unde îşi şi construeşte o biserică. După această dată se mai înfiinţează comunităţi evanghelico-luterane şi în alte oraşe din Muntenia, Moldova şi chiar Dobrogea, dar numai pentru străinii luterani. Numai în Ardeal, Biserica evanghelică-luterană ia o desvoltare mai mare prin propagandă şi prozelitism. Aici ea ajunge, înainte de războiul mondial, una dintre cele patru Biserici bine organizate, lucrând prin predică şi şcoală la promovarea culturală a saşilor din Ardeal.

ORGANIZAREA BISERICII EVANGHELICO-LUTERANE DIN ROMÂNIA. Saşii luterani din Ardeal au acceptat hotărîrile adunării naţionale dela Alba Iulia (1 Dec. 1918) şi s'au declarat uniţi cu Regatul român. In 1920 cele 25 parohii luterane din Vechiul Regat printr'o deciziune unanimă s'au alăturat la Episcopia luterană din Sibiu. O parte dintre paro-

hiile luterane din Ardeal și anume cele care în fostul imperiu Austro-Ungar ținuseră de episcopiile luterane din Budapesta și Nyiregyhaza au voit, sub presiunile preotului luteran *Gustav Kirchknopf* din Cluj, să constitue o episcopie luterană maghiară. Actualmente numai 24 parohii se găsesc în situația aceasta. Ele sunt constituite într'o superintendență la Arad. Superintendentul îndeplinește și funcțiunea de protopop și nu are nicio legătură cu episcopia luterană dela Sibiu de care țin toate celelalte parohii luterane din Țară. Biserica luterană cu sediul la Sibiu s'a condus multă vreme după înglobarea ei în granițele Statului român de vechile ei legi și regulamente de organizare până la 30 Aprilie 1927 când a primit *un nou statut organic*. In conformitate cu acest nou statut Biserica evanghelică-luterană din România este organizată după următoarele trei gradațiuni: *a)* Biserica locală, *b)* biserica districtuală și *c)* Biserica generală (art. 11). *Bisericile locale* se împart în: parohii independente, parohii unite, filii și comunități de diaspora. Parohiile își aleg pe parohul lor pe vieață. Filiile n'au dreptul a alege. Parohul este conducătorul parohiei în toate afacerile ei; el este superiorul nemijlocit al capelanilor, învățătorilor și celorlalți funcționari bisericești. Pe lângă fiecare paroh se mai alege și un *curator*, care secundează pe paroh în toată acțiunea sa și reprezintă parohia în lipsa parohului. Parohiile sunt reprezentate prin *presbiteriu* și prin *reprezentanța comunității bisericești*. Presbiteriul se compune din: paroh curator, directorii școalelor secundare și din membri aleși. Ei trebue să aibă vârsta de cel puțin 30 ani. Membrii presbiteriului se aleg pe șase ani și au ca președinte pe paroh. In ajutorul îndeplinirii misiunii sale parohul mai are pe *bătrânii poporului* și pe *epitropi*: primii pentru latura culturală și socială, iar ceilalți pentru latura materială. Reprezentanța comunității bisericești are în grija sa, în afară de alegerea parohului, stabilirea retribuției personalului bisericesc, contractarea împrumuturilor, încheierea contractelor, înființarea școalelor, etc. Actele încheiate de reprezentanța comunității bisericești se înaintează spre aprobare consistoriului districtual. Parohiile se grupează în *districte bisericești*. In prezent sunt 14 districte bisericești. In fruntea districtului se găsește un *decan* ales pe 6 ani dintre parohii districtului. In grija lui cade supravegherea bunului mers al întregului district. Ca organe reprezentative districtul are: *congresul bisericesc districtual* ales pe termen de trei ani și *consistoriul districtual* ales tot pe trei ani. In sarcina celui dintâi, pe lângă alegerea decanului mai cad toate chestiunile administrative ale districtului; în sarcina celui din urmă cad chestiunile de ordin disciplinar. In fine toate parohiile de pe teritoriul Bisericii regnicolare formează laolaltă *Biserica generală* (art. 84). Conducătorul și reprezentantul Bisericii generale este *episcopul*; el are reședința la Sibiu. Pe lângă sine episcopul mai are un *curator* și un *vicar episcopesc*. Ca organe reprezentative supreme Biserica generală are: *consistoriul regnicolar* și *congresul bisericesc general*. Aceste două organe funcționează sub președinția episcopului. Episcopul este ales de congresul bisericesc general și apoi confirmat de M. S. Regele. Pentru formarea clerului evanghelic-luteran funcționează un seminar superior la Brașov.

RADU PAISIE, DOMN AL ȚĂRII-ROMÂNEȘTI, 1535-45.
(După fresca dela mânăstirea Valea. Din *N. Iorga*: Portretele Domnilor Români)

DATE STATISTICE. După datele recesământului din 1930, evanghelicii (luterani) constitue 2,2% din populația Țării. In afară de luteranii de limbă maghiară, cari sunt constituiți în superintendența dela Arad, cu 24 parohii și 24 preoți și capelani, Episcopia evanghelică-luterană dela Sibiu înglobează în sine un număr de peste 500 comunități, răspândite în toată Țara și constituite în 308 parohii, grupate în 14 decanate, având în total un număr de 258 preoți și capelani. Pentru întreținerea cultului evanghelic-luteran s'a prevăzut în bugetul anului 1936—1937 suma de lei 8.840.800.

CONTRIBUȚIA BISERICII EVANGHELICE-LUTERANE LA DESVOLTAREA CULTURALĂ A STATULUI ROMÂN. Luteranismul a contribuit tot indirect, ca și calvinismul, la promovarea culturală a poporului român. *Cea dintâi carte tipărită în limba română este traducerea micului catehism luteran*, la Sibiu la anul 1544. Sub influența ideilor înnoitoare luterane, diaconul Coresi dă la iveală la Brașov, tipăriturile lui românești, și tot sub influența acestor idei, și chiar cu ajutorul material al Sașilor dela Brașov, se fac în a doua jumătate a sec. al XVI, mai multe tipărituri românești în Ardeal, tipărituri extrem de interesante pentru istoria literară a neamului nostru. Datorită influenții luterane iau naștere

MIHAI VITEAZUL, 1593—1601
(După fresca dela Căluiu. Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români, 70).

în Ardeal și *primele școale românești* la Brașov, Geoagiu, Lugoj, Caransebeș, Hațeg și Săliște cum și în Moldova, Academia dela Cotnari, pe vremea lui Eraclide Despot. La aceasta funcționează, o bucată de vreme și profesorul *Gaspar Peucer,* ginerele lui Melanchton, unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Luter.

D) CULTUL UNITARIAN

CARACTERIZARE. Spre deosebire de cultele expuse mai sus, cultul unitarian se caracterizează prin negarea dogmei Sf. Treimi și a tuturor consecințelor care decurg din această dogmă. Unitarismul este *raționalist,* de aceea este și antitrinitarist. Ieșit din reforma religioasă care a frământat Biserica creștină a Apusului în sec. al XVI-lea, unitarismul nu este altceva decât un ecou îndepărtat al discuțiunilor trinitare, care au turburat timp îndelungat în Orient liniștea Bisericii în primele secole ale creștinismului. Cel care a formulat doctrina unitarismului a fost *Faust Socinius,* italian de origine (1539—1604). De aceea unitarismul mai este cunoscut și sub numele de *socinianism.* Unitarismul descătușindu-se din lanțul solid al disciplinei și tradiției bisericești proclamă o unică normă de conduită pentru credincios: *Biblia.* Dar și aceasta trebue să cedeze în fața *rațiunii.* In afară de cetirea Bibliei, un rol foarte mare are în cultul unitarian, ca de altfel în tot protestantismul, predica. Concepția unitarismului despre sf. Taine este că ele nu sunt indispensabile. Dealtfel unitarii nu acceptă decât numai două Taine și anume: Botezul, ca o dedicație spirituală a credinciosului lui Hristos, și Euharistia ca o amintire a lui Hristos. După concepția unitariană preoți pot fi deopotrivă și femeile. Multe dintre bisericile unitariene au câte o liturghie a lor proprie. Fiind un cult în care iraționalul este cu totul înlăturat, unitarismul nu-și poate recruta adepți decât în lumea cultă.

ORIGINEA CULTULUI UNITARIAN IN ROMANIA. Faust Socinius, doctrinarul unitarismului fiind persecutat pentru ideile sale în Apus, găsește adăpost în Polonia, unde înființează o biserică unitariană și mai multe școli. Din Polonia ideile lui se răspândesc și în Ardeal. Aici *Francisc David* înființează o biserică unitariană la anul 1568. Principele *Ioan Sigismund* recunoaște Biserica unitariană din Ardeal printr'un act în care o enumără alături de celelalte Biserici existente în Ardeal. De atunci Biserica unitariană începe să se desvolte, cu greu însă, din cauza concepției ei religioase raționaliste. Ideile unitarismului nu izbutesc nicidecum să treacă granița în Vechiul Regat.

ORGANIZAREA BISERICII UNITARIANE DIN ROMÂNIA. Biserica unitariană este autonomă, în sensul că se administrează și guvernează prin legi și norme bisericești alcătuite în sfera proprie constituțională, în cadrul legilor Statului și sub inspecțiunea lui. Ea este organizată după următoarea gradațiune: a) *Comuna bisericească* (parohia), cu organele ei reprezentative și executive: adunarea parohială, consiliul gremial (numit și presbiteriu sau consistoriu domestic), scaunul școlar și judecătoria disciplinară. b) *Protopopiatul,* cu următoarele organe: adunarea protopresbiterială, judecătoria disciplinară, comisia școlară, scaunul de instrucție, fiecare dintre acestea cu funcționarii respectivi, și c) *eparhia,* cu organele ei: consiliul superior eparhial, consiliul superior sinodal și consiliul reprezentativ eparhial. Biserica unitariană are în fruntea sa *un episcop,* cu sediul la Cluj, cum și *doi prim-epitropi,* fiecare dintre aceștia putând reprezenta deopotrivă Biserica unitariană înaintea Guvernului și autorităților. Pentru pregătirea clerului unitarian funcționează la Cluj

un Institut teologic (Academie), cu un curs de 4 ani.

DATE STATISTICE. După datele recensământului din 1930, unitarienii constitue 0,4 % din populaţia Ţării. Pentru întreţinerea cultului unitarian s'a înscris în bugetul anului 1936—1937 suma de lei 3.347.350.

E) CULTUL ARMEANO-GREGORIAN

CARACTERIZARE. Discuţiunile christologice care au aprins tot Orientul creştin în cursul secolului al V-lea, au antrenat deopotrivă şi Biserica armeană întemeiată în cursul secolului al III-lea de către *Sf. Grigore Luminătorul*. Lipsită de experienţa subtilei metafizice greceşti, care de altfel alcătuia tot fondul discuţiunilor christologice, Biserica armeană, din aversiune faţă de învăţăturile rătăcite ale lui Nestoriu, care deosebea în chip desăvârşit cele două naturi în Domnul Hristos, alunecă într'o rătăcire tot atât de mare, aceea a lui Eutihiu, care confunda cele două naturi în persoana Domnului Hristos (monofizitism). Ca o consecinţă Biserica armeană-gregoriană a intercalat în imnul Trisaghion cuvintele, « care Te-ai răstignit pentru noi ». De altfel ea nu are în simbolul credinţei adaosul « Filioque », respinge învăţătura despre purgatoriu, ca şi supremaţia papei dela Roma. Săvârşeşte botezul şi ungerea cu Sf. Mir ca şi Biserica Ortodoxă. Săvârşeşte Sf. Euharistie cu azimă şi vin neamestecat cu apă; Taina pocăinţii ca Biserica romano-catolică dela care a împrumutat încă de timpuriu gradele preoţiei. Concepţia despre Taina sfântului Maslu este aceiaşi ca şi în Biserica ortodoxă; numai concepţiunea asupra Tainei Nunţii se deosebeşte. In ceea ce priveşte liturghia Bisericii armeano-gregoriene este o compilaţie făcută foarte de timpuriu după liturghia sfântului Iacob şi a sfântului Ioan Hrisostom.

PATRIARHIA DIN BUCUREŞTI
CTITORIE A LUI CONSTANTIN ŞERBAN DELA 1655

ORIGINEA CULTULUI ARMEANO-GREGORIAN IN ROMÂNIA. Nenumăratele calamităţi pe care le-a adus vremea asupra Bisericii armeano-gregoriene şi spiritul întreprinzător şi negustoresc al armenilor i-a făcut să emigreze încă de timpuriu din Armenia către Europa, stabilindu-se o bună parte dintre ei în Moldova, mai înainte de cea de a doua descălecare a Ţării. Comunităţile armene din Moldova începând să se îngrijească de vieaţa lor religioasă îşi zidesc locaşuri de cult: la *Botoşani*, la anul 1350, la *Iaşi* la anul 1395 şi cu timpul şi în alte oraşe din Nordul Moldovei. In secolul al XV-lea, comunităţile armene se găsesc constituite chiar într'un *episcopat* cu sediul la *Suceava*. Acest episcopat armean din Moldova nu este cunoscut decât în sec. al XV-lea şi la începutul celui al XVI-lea. Tot cam din timpul acesta datează şi comunităţile armene din restul Ţării.

ORGANIZAREA BISERICII ARMEANO-GREGORIENE DIN ROMÂNIA. Comunităţile armene din România se găsesc astăzi constituite, din punct de vedere religios, într'un episcopat, care are sediul la Bucureşti. (Legea pentru înfiinţarea episcopatului armeano-gregorian este promulgată la 31 Iulie 1931). Episcopatul armeano-gregorian este organizat în conformitate cu Statutul organic şi administrativ al său, promulgat la 25 Noemvrie 1931. Din acest Statut vedem că Biserica armeano-gregoriană reglementează, conduce şi administrează în chip autonom toate afacerile sale religioase, culturale, fundaţionale şi epitropeşti, păstrându-şi numai o legătură dogmatică şi canonică cu Catolicosul din Ecimiadzin (art. 4). Organele centrale ale eparhiei sunt: a) *Adunarea delegaţilor eparhiali* (congresul eparhial, alcătuit din capul eparhiei, vicarul şi cei doi protopopi ai Bisericii armeano-gregoriene, cari sunt membri de drept, şi din 3 delegaţi ai clerului eparhial şi 30 delegaţi mireni. b) *Consiliul eparhial şi comitetele eparhiale.* Consiliul eparhial este organul executiv şi reprezentativ al Congresului eparhial şi este compus din 9 consilieri aleşi de congresul eparhial pe timp de 4 ani. Consiliul eparhial desemnează trei comitete eparhiale: 1. comitetul spiritual bisericesc, 2. comitetul cultural şi 3. comitetul economic (eforia). c) *Censorii eparhiali*, aleşi odată cu consiliul eparhial pe un termen de 4 ani. d) *Capul eparhiei* (aracinot), ales conform canoanelor Bisericii apostolice armene de către delegaţii tuturor parohiilor cari compun

congresul eparhial (art. 51). In ajutorul său, capul eparhiei mai are un vicar, cu gradul de arhimandrit sau episcop, doi protopopi și un revizor eparhial. Ei se aleg tot de consiliul eparhial și sunt recomandați apoi Ministerului Cultelor spre a lua act de numirea lor. Comunitățile religioase armeano-gregoriene poartă numele de parohii. Ele constitue, cu toate la un loc, eparhia. Parohienii se împart în două categorii: cu drept la vot și fără drept la vot. Cei dintâi trebue să fie la curent cu plata tuturor dărilor către parohie, impuse de organele în drept. Personalul parohiei se compune dintr'un preot și unul sau doi cântăreți. Organele parohiei în afară de preot și cântăreți, cari fac parte ca membri de drept din adunarea parohială sunt: a) *adunarea parohială*, b) *consiliul parohial (epitropia)*, c) *comitetele parohiale* și d) *comisiunea censorilor*.

DATE STATISTICE. Cultul armeano-gregorian numără cca 50.000 credincioși, cu toate că numărul armenilor din Țară este cu mult mai mare. Aceasta se întâmplă însă din cauză, că în decursul timpului, mulți dintre armeni au îmbrățișat credința ortodoxă, iar alții au îmbrățișat credința catolică devenind, conform cu Concordatul, catolici de rit armean și fiind înglobați în episcopatul armean dela Gherla.

F) CULTUL MOZAIC

CARACTERIZARE. Cultul mozaic este profesiunea de credință care are la bază cele 10 porunci date de Dumnezeu evreilor prin Moisi (decalogul), la ieșirea lor din Egipt, pe vremea lui Minephtah succesorul lui Ramses II. Cel dintâiu organizator al cultului mozaic, a fost însuși iluminatul de Dumnezeu Moisi, care în cele cinci cărți scrise de el (Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii și Deuteronomul), a stabilit în cele mai mici amănunțimi toate cele referitoare la cultul ebreilor, care după numele său s'a numit și cult mozaic. Până la dărâmarea templului dela Ierusalim (70 p. Chr.), cultul mozaic ajunsese la o mare înflorire. Templul din Ierusalim, cu jertfele care se aduceau aici și numai aici, a cultivat în cel mai înalt grad ideea de unitate a poporului ebreu, iar origina dumnezeească a Legei sale, i-a inspirat o deosebită mândrie în mijlocul celorlalte popoare înconjurătoare. După dărâmarea Ierusalimului, concepția religioasă a ebreilor sufere o oarecare modificare. Ne mai existând templul unde se puteau aduce jertfele, cărturarul *Iohanan ben Zakkai*, reamintește ebreilor că ceea ce voiește Dumnezeu este *milă*, iar nu *jertfă* și fundează în micul orășel de lângă Ioppe, *Iabne*, centrul unui *nou iudaism* care avea ca element esențial nu jertfa, ci *studiul cărților și învățăturii lui Moisi*. In jurul învățăturii lui Moisi formase încă de mult un imens material de cugetare, pe care pentru prima oară niște învățători *(tanaimi)* încep să-l prelucreze. Pe la anul 200 tot acest material de cugetare este adunat într'o operă care poartă numele de *Mișna*. In afară de aceasta, despre cele cinci cărți ale lui Moisi (Tora), s'a ivit cu timpul o întreagă exegeză, adică un complex de comentarii. Adunate, ele au dat naștere *Midrașului*. Legile propriu zise, rezultate din Tora, au fost strânse la un loc într'o colecțiune *Halacha*, iar poveștile și fabulele răsărite în jurul textelor biblice au alcătuit *Haggada*. După alcătuirea Mișnei apar *amoraimii*, adică un fel de comentatori ai Mișnei, după cum tanaimii fuseseră comentatorii Torei. Din comentariile și adnotările amoraimilor ia naștere *Talmudul*, numit uneori și *Ghemara*. Talmudul apare în două redactări: una palestineană sau ierusalimiteană, dela începutul sec. al V-lea, și alta babiloneană dela jumătatea aceluiaș secol. Către jumătatea sec. al X-lea, se ivi o nouă mișcare însemnată în sânul iudaismului: mișcarea cabalistă, caracterizată printr'un profund accent de misticism. Punctul central al preocupațiunilor și speculațiunilor cabaliste l-a format dorința de a străbate prăpastia dintre lumea de jos și cea de sus, cerească. Cartea cea cu mai mult răsunet în rândurile evreilor de pretutindeni, inspirată de asemenea de preocupațiuni cabaliste este *Zohar* (Strălucirea). Misticismul care caracterizează întreaga mișcare cabalistă a luat însă și forme concrete în nenumărate turburări mesianice. Dintre acestea cea mai însemnată a fost *chasidismul* (sec. al XVIII-lea). Dela revoluția franceză (1789) și până în preajma marelui războiu (1914), iudaismul de pretutindeni se caracterizează prin două tendințe: una de emancipare politică, combătută de reacționarismul diferitelor State interesate, și cealaltă de asimilare a iudeilor în massa cetățenilor Statelor în care viețuiau,

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU,
DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1688 — 1714
(După fresca din Mânăstirea Polovraci. Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

combătută de năzuințele naționalismului iudaic tradiționalist.

ORIGINEA CULTULUI MOZAIC IN ROMÂNIA. Despre cele dintâi așezări evreești din România mărturisesc documentele începând cu sec. al XVI-lea. Mai înainte de această dată documentele nu vorbesc decât despre negustori evrei cari cutreerau Țara. La 1579 *Petru Schiopul* îi alungă din Moldova, dar la câtăva vreme (1588) îi găsim din nou în relațiuni bune cu moldovenii. La 1616 trăia la Iași un rabin vestit *Solomon ben Arowi*. In sec. al XVII-lea începe imigrarea evreilor în număr mare din Polonia. Ei populează târguletele din Nordul Moldovei, se fixează chiar și pe la sate. Pravilele lui *Matei Basarab* (1640 și 1652) și *Vasile Lupu* (1646) vorbesc în repetate rânduri despre evrei. La sfârșitul sec. al XVII-lea organizațiile evreilor sunt recunoscute ca *bresle*. In fruntea breslelor se găsea chiar în sec. al XVIII-lea câte un *staroste*, iar comunitățile evreești dintr'o regiune aveau în fruntea lor pe *marele staroste*. In Moldova găsim în sec. al XVIII-lea instituția *hahambașiei*. Hahambașa, cu reședința la Iași avea în jurisdicția sa pe evreii din amândouă Principatele. El avea asupra lor nu numai autoritate religioasă, ci și judecătorească. Instituția hahambașiei durează până la jumătatea sec. al XIX-lea. De acum înainte, comunitățile evreilor sunt conduse de reprezentanții lor cari poartă numele de epitropi. Ele își construesc sinagoge, școli și institue societăți cu scopuri filantropice și umanitare. Până la Regulamentul Organic (1832) evreii se bucuraseră de anumite drepturi: cei veniți în Țară din vremuri mult mai vechi, erau considerați ca pământeni și numai cei veniți de curând nu aveau drepturi. Regulamentul Organic îi consideră pe toți fără drepturi. De mișcarea dela 1848 profită și evreii pentru a-și cere drepturi politice. *Domnitorul Cuza* îi considera *Români de rit israelit*. Articolul 7 din vechea Constituțiune dădea putință evreilor să dobândească individual cetățenia română declarând că «deosebirea de credințe religioase și confesiuni nu va constitui în România

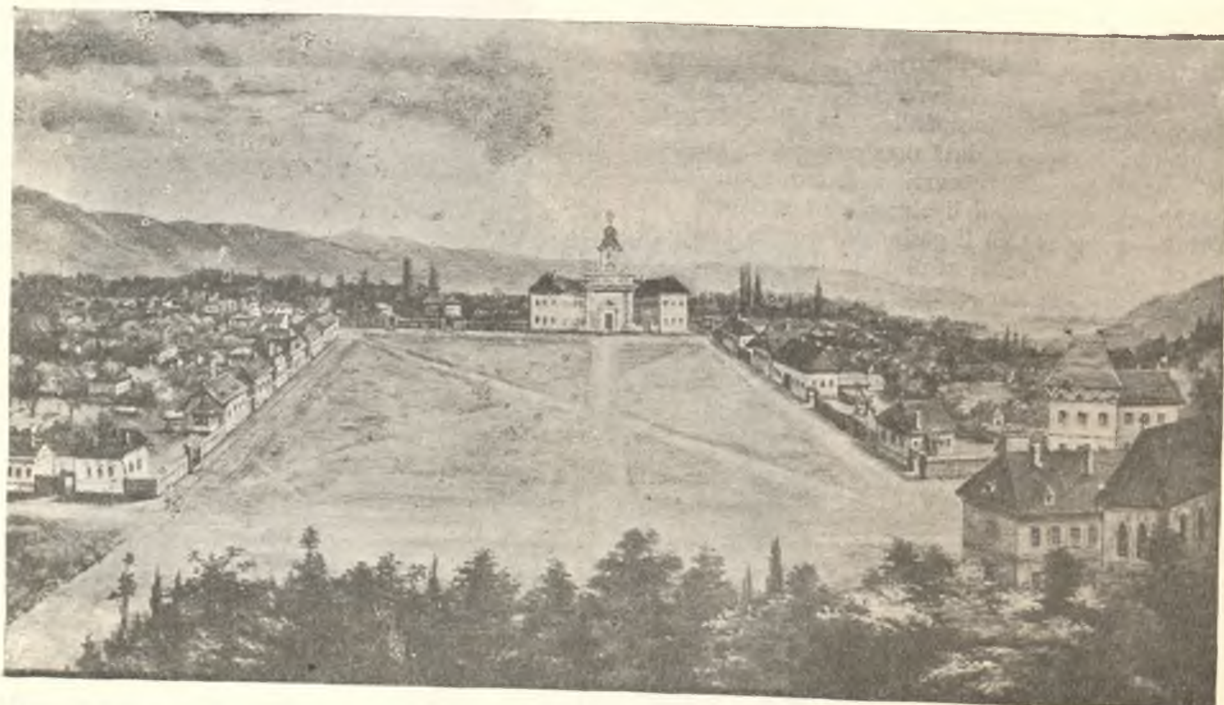
BISERICA DIN FĂGĂRAȘ, CTITORIE A LUI BRÂNCOVEANU
Catedrală a episcopiei române unite între 1720 — 1737

EPISCOPUL UNIT IOAN INOCHENTIE MICU, 1728—1751
Luptător pentru drepturile Bisericii și ale poporului român, ctitorul Blajului

o piedică la dobândirea drepturilor civile și politice și la exercițiul lor». Evreii cari au luat parte la războiul dela 1877—1878 au fost împământeniți în bloc. In fine noua Constituțiune prin art. 133 ratifică trei decrete legi succesive, declarând încetățeniți pe toți evreii cari nu erau de supușenie străină din Vechiul Regat.

ORGANIZAREA CULTULUI MOZAIC IN ROMÂNIA. Spre deosebire de celelalte culte, cultul mozaic nu are o autoritate cultică centrală care să înglobeze în sine pe toți evreii din România. *Legea pentru Regimul General al Cultelor*, vorbind despre cultul mozaic, adaogă în paranteză, «*cu diferitele sale rituri*». De aici ar rezulta că, dacă luat în întregime cultul mozaic nu are o organizațiune unitară, el are cel puțin o organizațiune unitară după rituri. Și totuși nu este așa. Cultul mozaic își are o organizare numai pe comunități, autonome una față de cealaltă, făcându-și adesea concurență, având fiecare statutul și regulamentul său propriu fără nici o relațiune cu celalte comunități decât numai în ceea ce privește doctrina și aspirațiunile ritului din care face parte. Locașul de cult al comunităților evreești este de două feluri: a) *sinagogă* (templu mare) și *casă de rugăciuni* (templu mic). Pe lângă fiecare sinagogă și casă de rugăciuni se găsește câte unul sau mai mulți *rabini*. Rabinul trebue să fie absolvent al unui seminar teologic ieșivot angajat cu contract de către comunitate. Indatoririle lui sunt de a da toate explicațiile ce i se cer despre orice lucru relativ la cultul mozaic, de a judeca și hotărî în divorțurile religioase, de a supraveghea pe hahami în ceea ce privește prepararea cărnii curate (cușer), de a observa prepararea azimelor pentru sărbătoarea Peșah, de a ține cuvântări de învățătură religioasă, etc. Pe lângă rabin, fiecare templu evreesc mai are: un *predicator*, care nu este indispensabil și care în

O VEDERE A BLAJULUI VECHIU, DIN TIMPUL EPISCOPULUI PETRU PAVEL ARON, 1752—1764
Inspirată de o stampă, operă a xilografului *Vlaicu*, în « Votiva Apprecatio » a lui *Petre Tekeld*

PALATUL METROPOLITAN DIN CERNĂUŢI

afară de faptul că predică nu mai are nici o altă legătură cu sinagoga; unul sau mai mulţi *hahami*, însărcinaţi cu tăierea rituală a păsărilor şi a animalelor şi un *cantor*. Comunităţile evreeşti din România sunt unele de *rit spaniol*, altele de *rit ortodox* şi altele în fine de *rit reformat*. Evreii de rit spaniol *sephardim* îşi leagă originea de strămoşii lor alungaţi din Spania la 2 August 1492. Ei sunt veniţi în România prin Sud şi Sud-Vest şi se disting printr'un port foarte îngrijit şi printr'o limbă aleasă. In afară de aceasta ei au pe lângă talmud un codice ritual şi religios după care se conduc, intitulat *Sulhan Aruh*, operă a celebrului *Iosif Karo*, care caută să dea directive şi unitate vieţii religioase evreeşti. Spre deosebire de ei, evreii de rit ortodox, *askenazim*, sunt bigoţi şi strict observanţi ai preceptelor talmudice. Ei au ca limbă proprie şi limbă de cult *idişul*, au trăit şi mai trăiesc pe alocurea în *ghetto-uri* şi sunt veniţi în România prin Nord, din Polonia şi Germania. In ceea ce priveşte ritul neo-ortodox şi cel reformat, ele nu se găsesc decât în Ardeal, ca o consecinţă a certurilor religioase din Ungaria din secolul trecut. Evreii de rit neo-ortodox sunt mult mai habotnici decât cei de rit ortodox din Vechiul Regat, pe când reformaţii sau *neologii*, sunt asimilabili şi ca atare culţi. In Bucureşti e constituită *Comunitatea israeliţilor de rit spaniol*, încă dela 1730, ca o instituţiune de cult, instrucţiune şi caritate. Ea este recunoscută ca persoană morală şi juridică şi *Uniunea comunităţilor evreeşti din Vechiul Regat*, constituită în anul 1928. Evreii au un *şef rabin* la Bucureşti, care este şi reprezentantul comunităţilor evreeşti în Senatul Ţării.

MITROPOLIA DIN IAŞI IN 1845
Desen de *J. Rey* din « Album de douze vues de la ville de Iassy »

VENIAMIN COSTACHE, MITROPOLITUL MOLDOVEI
(1803—1846)

DATE STATISTICE. După datele recensământului din 1930, credincioşii mozaici constitue 4,2 % din populaţia Ţării. Ei sunt organizaţi în comunităţi, iar comunităţile au sub supravegherea lor sinagogele, casele de rugăciune şi personalul de cult. Sunt în total 922 de sinagoge şi case de rugăciune, şi 731 rabini. Pentru formarea personalului cultic există un seminar teologic ieşivot, înfiinţat la Bucureşti în 1927.

Ca încheiere este bine să spunem că evreii din România, afară de cei spanioli şi de cei reformaţi, cari înţeleg să fie şi să rămână desbrăcaţi de orice pretenţiuni naţionaliste evreeşti, se simt a fi o naţiune deosebită. De aceea constituirea uniunei comunităţilor evreeşti din Vechiul Regat, la anul 1928, are, în primul rând, un scop naţionalist şi numai mai pe urmă un scop religios.

G) CULTUL MOHAMEDAN

CARACTERIZARE. Cultul mohamedan, ca şi cultul mozaic şi cultul creştin este un cult monoteist. Intemeetorul lui este *Mohamed*, iar cultul datează din anul 622 d. H. Crezul musulman este următorul: « Allah este Dumnezeu şi Mohamed profetul său ». Invăţăturile lui Mohamed, discursurile şi deciziunile lui se găsesc înscrise în *Coran* (El-Qur'an, lectura) cartea sfântă a mohamedanilor. Ea este alcătuită din 114 capitole numite *surate*. Mohamedanii n'au icoane; cred în nemurirea sufletului, în răsplata sau damnaţia vecinică, se circumcid, au un post de o lună (ramadan), când ziua se posteşte cu cea mai mare stricteţe, dar noaptea este îngăduit să se mănânce şi să se petreacă, au apoi nenumărate abluţiuni, cinci rugăciuni pe zi când se întorc cu faţa către Mecca. Ei nu au cler ca celelalte

culte; au totuși persoane însărcinate cu explicarea Coranului și cu îndrumarea religioasă.

ORIGINEA CULTULUI MOHAMEDAN DIN ROMÂNIA. Intinderea mohamedanismului cu sabia pe toată suprafața pământului este un precept al Coranului. In sec. al XV-lea, musulmanii pătrund în Peninsula Balcanică, întinzându-se din ce în ce mai mult către Nord. Istoria neamului românesc este stropită timp de secole cu sânge românesc vărsat în luptele cu turcii pentru păstrarea credinței creștine și a gliei strămoșești. La 1877—1878, un ultim războiu ruso-turco-român, încheie această vrăjmășie. Până la această dată însă avuseseră loc multe așezări turcești în Țara Românească. Indeosebi turcii s'au așezat mai solid în Dobrogea, unde și-au construit moschei, constituindu-se în comunități religioase.

ORGANIZAREA CULTULUI MOHAMEDAN DIN ROMÂNIA. Comunitățile musulmane din România sunt constituite în *patru muftiate: a)* la Caliacra, *b)* la Durostor, *c)* la Tulcea și *d)* la Constanța. Muftiatele au în subordinea lor comunitățile musulmane dintr'un județ. O comunitate musulmană în afară de cele din muftiatele de mai sus există la București și alta la Ada-Kalé. Persoanele însărcinate cu explicarea Coranului și îngrijirea moscheilor de pe lângă fiecare comunitate musulmană, sunt: *hatipul*, însărcinat cu citirea rugăciunilor și explicarea coranului, *imamul*, însărcinat cu cetirea Coranului și cu rugăciunile în caz de boale și de înmormântări, *muezinul*, care este un fel de îndrumător al rugăciunilor care se fac zilnic la templu, *turbedarul*, un fel de călugăr musulman pe lângă unele moschei și *sutmegiul*, curățitorul moscheii. Personalul acesta, ca și personalul școalelor musulmane inferioare este pregătit de un *seminar musulman* care funcționează în Medgidia, jud. Constanța. Tânărul care a terminat seminarul acesta poartă numele de *hoge* și poate îndeplini ca membru al cultului atribuțiunile de hatip, imam și muezin.

DATE STATISTICE. După datele recensământului din 1930, mahomedanii constitue 1 % din populația Țării. Pentru nevoile lor religioase funcționează pe lângă moscheile respective 221 hatipi, 64 imami și 12 muezini. Personalul cultului mohamedan este subvenționat de Stat. Pentru întreținerea lui s'a înscris în bugetul anului 1936—37 suma de lei 5.327.225.

MITROPOLIA DIN IAȘI
Ctitoria Anastasiei, doamna Ducăi-Vodă, reconstruită în sec. XIX

III. ASOCIAȚIUNILE RELIGIOASE (SECTELE)

O consecință gravă a reformei religioase din sec. al XVI-lea și a principiilor formulate de ea: Biblia singura autoritate în materie de credință și libertatea individuală în interpretarea ei, singurul dreptar, a fost ivirea încetul cu încetul a o mulțime de asociațiuni religioase cu scopul înțelegerii și promovării învățăturii date de Dumnezeu oamenilor în Biblie. Asociațiunile acestea religioase, cunoscute îndeobște sub numele de secte au început să se întindă numai datorită faptului că au știut cum să exploateze, pe de o parte, nemulțumirile diferiților membri ai Bisericii cerștine, iar pe de altă parte ignoranța altora. Sectele au luat naștere, fie în urma unei tendințe mistice, fie a uneia raționaliste. Și într'un caz și în altul ele au ajuns la cele mai mari absurdități. *Legea pentru Regimul General al Cultelor* în art. 24, motivată de acest fapt, declară: « Sunt cu desăvârșire interzise, sub sancțiunea pedepselor prevăzute de codul penal, acele asociațiuni religioase care propagă doctrine de natură a aduce atingere legilor de organizare ale Statului și instituțiunilor sale și care prin practicele lor rituale contravin bunelor moravuri și ordinei publice ». Iar Deciziunea Ministerului Cultelor Nr. 114.119 din 1933 împarte asociațiunile religioase în asociațiuni religioase *îngăduite* și *prohibite*.

Asociațiunile religioase (sectele) îngăduite în România sunt:

a) *Asociațiunea religioasă baptistă*, care își trage numele de acolo că pune mare preț pe botez. Nu se pot boteza însă decât oamenii maturi, pentru că numai ei pot fi conștienți de mărturisirea pe care o fac. Ei nu admit ierarhia bisericească, căci admit numai o biserică spirituală. Resping Sf. Tradițiune ca și orice autoritate în materie de credință. Sub influența calvinismului dau păcatului originar o importanță exagerată și cred în predestinațiune. Botezul și Euharistia, singurele Taine pe care le admit, le concep cu totul altfel decât Biserica creștină. De altfel, ei serbează Dumineca și au trei sărbători mari în cursul anului: Crăciunul, Paștele și Rusaliile; nu sunt mileniști ca adventiștii, admit o singură înviere, admit iadul și muncile vecinice și cred într'o singură judecată a lui Hristos. Primele idei baptiste au fost aduse în Ardeal de croitorul ungur *Antonie Novak*, pe

la anul 1870. In Bucovina și în Vechiul Regat ideile baptiste au pătruns după anul 1918. Asociația religioasă baptistă din România, ale cărei drepturi au fost recunoscute și de jurnalul Consiliului de Miniștri Nr. 2680 din 1926, este organizată după naționalități. Astfel sunt 35 *comunități baptiste române,* cu 1672 case de rugăciune și cu un număr de peste 25.000 credincioși; 55 *comunități baptiste germane,* cu 1141 case de rugăciune și cu peste 20.000 credincioși și 15 *comunități baptiste maghiare,* cu 300 case de rugăciune și cu cca 6000 credincioși.

b) *Asociația religioasă adventistă de ziua șaptea.* Se numește adventistă, fiindcă adventiștii învață că Hristos va veni a doua oară în timpul cel mai scurt și se numește de ziua șaptea pentru că ei dau o atenție foarte mare sâmbetei, legând toată mântuirea de Vechiul Testament. Ei admit milenismul, adică învățătura că Hristos va întemeia la a doua venire o împărăție de o mie de ani; nu admit iadul și nici muncile vecinice. Cred că vor fi două judecăți ale lui Hristos, și ca atare două veniri ale lui. In ceea ce privește celelalte puncte de credință și practice religioase, ei se aseamănă cu baptiștii ca și cu toate celelalte secte. Asociația religioasă adventistă de ziua a șaptea are 520 case de rugăciune, cu un număr de cca 15.000 credincioși. Ideile adventiste au pătruns în România tot pe la anul 1870, fiind aduse de un fost preot romano-catolic care trecuse la adventism, Mihail Czehowki. După război, în anul 1920, se organizează «*unirea comunităților evanghelice ale adventiștilor de ziua a șaptea din România*». Comunitățile adventiste se grupează în conferințe: *a)* conferința Munteniei de Est, cu sediul la Ploești; *b)* a Munteniei de Vest cu sediul la București; *c)* a Moldovei de Sud cu sediul la Focșani; *d)* a Moldovei de Nord cu sediul la Iași; *e)* a Transilvaniei cu sediul la Cluj; *f)* și a Banatului și Crișanei cu sediul la Timișoara.

c) *Asociația religioasă a lipovenilor.* Lipovenii, din punct de vedere religios sunt o ramură a rascolnicilor din Rusia. Doctrina lor se găsește expusă în lucrarea intitulată «*Frascia*» care a fost tradusă și în românește la Mânăstirea Neamțu. Spre deosebire de sectele ieșite de pe urma reformei religioase, secta lipovenilor a rezultat de pe urma unui respect prea strâns și prea îngust față de datinile și tradițiile bisericești. Doctrina lor religioasă este superficială; mai însemnat este faptul că ei cultivă celibatul, că socotesc arderea pe rug ca un suprem sacrificiu și că au la liturghie o mulțime de practici bizare. Lipovenii au pătruns mai întâiu în Bucovina (1724) și apoi în Basarabia și Dobrogea. Ei numără cca 50.000 credincioși și sunt conduși de *un episcop,* cu reședința la *Fântâna Albă* în Bucovina.

c) O altă asociație religioasă, care este îngăduită numai provizoriu în București, este *asociația religioasă a creștinilor după Scriptură.*

Asociațiunile religioase (sectele) neîngăduite în România sunt: secta nazarinenilor, a adventiștilor reformați, a secerătorilor, a penticostaliștilor, a inochentiștilor, a bisericii lui Dumnezeu apostolice, a martorilor lui Dumnezeu (Iehova), a stundiștilor, a duhoborților, a molocanilor și a studenților în Biblie (mileniștilor).

ANDREI ȘAGUNA, MITROPOLITUL ARDEALULUI, 1848 — 1873
Consolidatorul Bisericii Ortodoxe din Ardeal, autorul Statutului ei organic din 1868

După ce am trecut în revistă toate cultele din România și am arătat istoricul, evoluția și organizarea lor actuală și după ce am vorbit și despre sectele îngăduite și cele prohibite, se mai pune o singură întrebare: *care este procedura legală a trecerii dela un cult la altul?* Legea pentru Regimul General al Cultelor tratează chestiunea aceasta în art. 44—48 inclusiv. De aici vedem că numai cine a împlinit vârsta de 18 ani poate trece dela un cult la altul, afară de femeile măritate, care pot face aceasta și mai înainte de vârsta de 18 ani. Cine voiește să treacă la un alt cult trebue să anunțe acest lucru în prezența a doi martori, ofițerului stării civile din comuna unde domiciliază. Aici se încheie un proces-verbal care se înaintează în termen de 8 zile comunității religioase căreia îi aparține declarantul. Dacă declarantul nu revine asupra hotărîrii sale timp de 30 zile, ofițerul stării civile face modificările cuvenite în registrele respective, liberând declarantului o dovadă oficială și anunțând în același timp atât comunitatea religioasă căreia a aparținut declarantul cât și pe aceea la care a trecut. Cine trece dela un cult la altul este dator să suporte toate sarcinile materiale impuse de statutele cultului părăsit până la sfârșitul anului în care s'a făcut trecerea. Copiii urmează religiunea

CATEDRALA METROPOLITANĂ DIN SIBIU

CATEDRALA CATOLICĂ METROPOLITANĂ (SF. IOSIF) DIN BUCUREŞTI

părinţilor lor. Dacă unul din părinţi trece la un alt cult, copii lui de acelaşi sex, sub etatea de 18 ani urmează cultul cel nou la care a trecut părintele. Dacă părinţii nu au aceeaşi religiune, tatăl are drept de a determina fiecărui copil religiunea căreia trebue să aparţină. Copiii nelegitimi urmează religiunea mamei lor. Deasemenea legea pentru Regimul General al Cultelor mai vorbeşte de religiunea copiilor găsiţi şi de a celor adoptaţi. Copii găsiţi, dacă n'au nici o indicaţiune cu privire la religiunea căreia aparţin, urmează religiunea celor ce i-a găsit, tot asemenea şi copii adoptaţi, mai mici de 18 ani, urmează religiunea celui ce-i adoptă, dacă acesta voieşte. Dacă însă copii găsiţi nu sunt imediat adoptaţi ci sunt conduşi în azile, dacă azilul este întreţinut de vreo instituţie confesională, copilul urmează confesiunea respectivă; dacă azilul este întreţinut de comună, copilul urmează religiunea majorităţii locuitorilor din acea comună; dacă, în fine, azilul este întreţinut de Stat, copilul va urma religiunea creştină ortodoxă.

pr. o. c.

BIBLIOGRAFIE

N. Iorga, Istoria Bisericei Române, 2 vol. Bucureşti 1932, ed. II.
I. Lupaş, Istoria Bisericei Române. Bucureşti, 1935.
I. Nistor, Istoria Bisericei din Bucovina. Bucureşti, 1916.
I. Nistor, Istoria Basarabiei. Cernăuţi, 1923.
P. Gârboviceanu, Biserica Ortodoxă şi cultele străine din Regatul Român. Bucureşti, 1904.
— Legea pentru regimul general al cultelor. Bucureşti, 1928.
— Legea şi Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române. Cernica, 1925.
Ioan Georgescu, Istoria Bisericii creştine universale. Blaj, 1931.
— Concordatul cu Vaticanul (publicat în «Monitorul Oficial» Nr. 126, partea I). Bucureşti, 12 Iunie 1929.
Onisifor Ghibu, Catolicismul unguresc în Transilvania şi politica religioasă a Statului Român. Cluj, 1932.
— Legea pentru înfiinţarea eparhiei armeano-gregoriene din România. Bucureşti, 1931.
J. Pineles, Istoria Evreilor din cele mai vechi timpuri până la declaraţia Balfour. Iaşi, 1928.
— Buletinul uniunei comunităţii evreeşti din vechiul Regat. An. I. Nr. 1. Bucureşti, 1928.
— Statutul şi regulamentul general al comunităţii israeliţilor de rit spaniol din Bucureşti, 1930.

ORGANIZAȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN ROMÂNIA

Stuctura actuală a învățământului românesc ca și perspectivele sale în viitor, sunt condiționate. firește, de lunga sa evoluție, ca și de marile prefaceri ale societății moderne.

Un sistem propriu zis de învățământ nu a existat în nici una din țările românești; el nu a fost posibil nicăeri de altfel. Singura formă complexă de învățământ era Academia sau Universitatea, care cuprindea în germene cele trei grade ale învățământului actual.

Până către mijlocul secolului XIX istoria învățământului se confundă, așa dar, cu istoria acestor Academii. Ele s'au desvoltat, aproape paralele, în cele trei principate românești.

EVOLUȚIA INVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC

A) IN MOLDOVA

Avem puține dovezi de existența unui sistem organizat de învățământ în trecutul îndepărtat al Moldovei. Cartea se învăța, în general, în tinda bisericii cu diecii sau călugării din mânăstiri. Cine voia să-și aprofundeze știința, mergea la studii în străinătate.

Așa, de pildă, cunoaștem pe fiul lui Petru Șchiopul, Ștefan, care avea ca dascăl pe călugărul Teodosie Barbovschi. Călugărul îi preda, « pe lângă cetirea Psaltirei și a altor cărți sfinte, socoteli de cronologie a anilor trecuți dela Facerea Lumii și alte date capitale »[1]).

Mai găsim însă și tineri Moldoveni, contemporani lui Ștefan, elevul lui Barbovschi, cari urmau la marea Universitate din Cracovia centru al străinilor, la Padova, sau în Germania.

In afară de călugărul Teodosie, ni s'au păstrat și alte nume de învățători vechi, dascăli de copii, ca Moise din Rebricea, căruia i se da cu mândrie titlul de « filosoful », iar pe o icoană din 1566, dăruită de arhimandritul Spiridon mânăstirii Putna, cetim, în românește: « Ințelepciunea au zidit ție casă », așa că ne putem întreba cu drept cuvânt dacă nu e vorba de o școală.

Iacob Eraclide Despotul, ajuns pe tronul Moldovei, principe învățat care prețuia luminile, poate chiar el fost profesor la Universitatea protestantă din Rostock, a luat hotărîrea de a înălța și în țara sa cugetul poporului și a răspândi binefacerile instrucțiunii.

El cheamă în Moldova savanți care-l admirau și înființă cu ei, în Septemvrie 1562, o Academie, în orășelul Cotnari de lângă Iași. El puse această școală sub direcția umanistului Ioan Sommer și încercă să-i aducă profesori străini de renume universal între cari pe Peucer și pe matematicianul Iohannes Rhoeticus din Cracovia.

Iohanes Sommer din Pirna[1]), născut în 1541, descrie el însuși creația acelei școale: « De asemenea a început Despot Vodă să întemeieze o școală în orașul Cotnari, fiind strânși copii din toate părțile provinciei, de cari îngrijea să fie hrăniți, învățați, îmbrăcați din tezaurul său, fiind stabilită o plată destul de bună a profesorului, dată fiind sărăcia învățăceilor. In vremea aceea am fost trimis și eu să predau acolo, după ce am urmat între scribi timp de șase luni[2]) ».

Sommer povestește că profesorul său, Hermodorus Lestarchus, chemat de Despot ca profesor la această instituție, ar fi primit și a răspuns chemării fostului său elev, « dar fiindcă sosirea lui s'a întâmplat tocmai în vremea arestării domnului, se zice că s'a întors repede în Grecia, dela Dunăre unde ajunsese »[3]).

Dintre prietenii săi din pribegie chemă și pe Ionas Justus care, până să sosească, a aflat că Despot încetase din vieață.

La Cotnari va fi făcut prelegeri și preotul polon Iohannes Lusinski, care a fost declarat episcop al protestanților și care a fost otrăvit, « iar văduva episcopului Lusianus, o femee dintr'o nobilă familie de Poloni, și încă într'o vârstă înaintată, fiindcă avea dela Voevod o vilă în apropierea Cotnarilor unde am zis că fusese întemeiată o școală, a fost prădată de tot avutul de niște călărași, pusă în lanțuri și, după câteva săptămâni, spânzurată cu mare cruzime »[4]).

Despot Vodă a jucat un rol cultural european, iar școala dela Cotnari era cunoscută în străinătate, aceasta o arată Zacharias Orthus, autorul Istoriei

---

[1]) N. Iorga, *Istoria învățământului românesc.* București, 1928, p. 13.

[1]) « Natus ad Alibiacae ripas Sommerus arenae Quo spectat rupes edita Pirna suas. Nondum quinque meas numerabam lustra inventae. Cum levis haec facili Musa labore dediit », scrie Sommer în 1567 după ce termină o istorie a regilor Ungariei. V. Hans Petri, *op. cit.*, p. 43.

[2]) Ioannes Sommerus, *Vita Jacobi Despotae*, la Émile Legrand, *Deux vies de Jacques Basilicos*, Paris, 1889, p. 35.

[3]) *Ibid.*, *op. cit.*, p. 18.

[4]) *Ibid.*, *op. cit.*, p. 46—47.

Impăraților Otomani, care i-o dedică la 12 Septemvrie 1563, dintr'un sentiment de admirație și de recunoștință.

Răsturnarea tuturor tradițiilor moldovenești, distrugerea odoarelor bisericești, schimbarea legilor și, mai ales, prezența episcopului « cu muiere » au adus Domnului ura poporului și chiar moartea.

Iohann Sommer, directorul școalei, aflând vestea morții protectorului său, fugi la Brașov, unde rămase ca director de școală până la 1567, apoi la Bistrița și, în sfârșit, la Cluj.

Cu universitatea dela Cotnari, în cugetul său, Despot a urmărit și altceva decât ideia de a protestantiza orășelul Cotnari sau Moldova.

Umaniștii italieni fac descoperirea latinității Românilor ca origine și chiar ca limbă încă din sec. XIV. Această descoperire se răspândește în întreaga Europă, odată cu răspândirea umanismului însuși.

Era firesc ca Despot, elev al umaniștilor occidentali, el, care știa că latinitatea Românilor era un loc comun al istoriografiei timpului, în ambiția lui de principe dornic de fast, să întemeeze o școală superioară de tip occidental în care diferitele discipline să fie predate în limba străluciților înaintași Romani.

Sămânța aruncată de Despot avea să prindă rădăcini mai târziu.

In 1644, când cultura grecească dedea o mare ofensivă în Țările Române, Vasile Lupu fundă în capitala Moldovei, Iași, o Academie pe care o dărui cu mari averi mișcătoare și o așeză sub epitropia mânăstirii Trei Ierarhi. La această Academie, Domnul « văzând mare lipsă de dascăli, buni învățători în țara noastră..., au așezat prin a sa chemare dascăli buni și râvnitori la învățătură dela Kiev... și dela Preasfințitul Mitropolit Moghilă, Arhiepiscopul Kievului, ca să fie spre învățătura și luminarea minții copiilor pământului nostru; iar pentru aceasta, le-au lăsat lor trei sate, anume: Răchitenii, Juganii și Tămășenii ce-i zic și Agiudenii, toate în districtul Romanului, ca să fie pentru îndestularea și hrana acelor dascăli, buni învățători» [1]).

Academia lui Vasile Lupu s'a bucurat în primele timpuri de mare strălucire. Grigorie Ghica (1727—1733) i-a dat o nouă organizare. « Au adus dascăli elinești și slavonești și au așezat școala de învățătură » [2]).

Constantin Mavrocordat a mai adăogat Academiei o « școală de învățătură lătinească și arăbească ». Cu această ocazie Domnul a dat și un manifest « către toți mazilii din toată țara » spunându-le și sfătuindu-i « ca să-și aducă copiii la învățătură, la școală, ca să învețe orice limbă le-ar fi voia, pentru ca să se afle oameni învățați și în pământul nostru al Moldovei, precum sunt și printr'alte țări și părți de loc ».

Domnitorul nu făcea altceva decât să repete îndemnul din Muntenia, dela 9 Mai 1746, când s'a adresat boierilor care se îndepărtaseră dela lumina învățăturii zicându-le: « In pământul nostru vedem că, de o seamă de vreme, toți feciorii de boieri s'au răcit de către învățătură, la care mai înainte toată boierimea avea aplecare spre a-și da pe fiii lor să învețe să se procopsească la cartea elinească, iar acum nu ne putem pricepe din ce pricină s'au lenevit atât părinții cât și feciorii lor a urma aceste bunătăți de folos și de podoabă neamului boeresc, încât au rămas mai proști la învățătură decât alte trepte mai de jos ».

Predecesorul său Nicolae Mavrocordat, om de înaltă cultură, cărturar el însuși într'o familie de cărturari, întemeiase o noua școală la Iași. Nu știm care era organizarea nouei Academii ieșene, pentru care la 3 Aprilie 1714 domnitorul primește felicitări dela Iacov Manu din Argos. Știm atât că erau doi dascăli de elinește, unul de greaca clasică, altul de vulgară. Mai era un altul de slavonește și un al patrulea « ca să învețe pe înțeles moldovenește ». Era deci o școală unde se preda și în limba țării.

In câțiva ani, în Iași, mulțămită grijii domnitorului, avem așa dar, două școale, cu profesori noui din Constantinopol trimiși de un bun prieten al său arhidiaconul Hrisant, ajuns în 1707 Patriarh. Hrisant era un învățat al vremii lui, și din iubirea pentru cultură trimetea Academiilor din Iași cărți latine și italiene, dintre cari parte din ele s'au găsit ca dăruite noii școale domnești de grecește, la 1728 [1]).

De rezultatele științifice ale acestor prime școli iarăși nu avem prea multe știri. Ni se spune « că tinerii boieri meniți pentru slujbele publice fie la curtea domnească, fie în județe, își dau oarecare osteneală pentru a învăța turcește, latinește, franceza și italiana; dar foarte puțini din ei își însușesc întrucâtva limbile străine [2]) ».

Un călător, Christoph Wilhelm Lüdeke trece prin Moldova pe la 1764 și, stând la o mânăstire mai multe zile, stă de vorbă cu călugării, foști elevi ai Academiei ieșene, cari « vorbeau grecește, latinește și italienește, erau cunoscători ai literaturii și ai poesiei, dar nu posedau de loc o cultură științifică ».

DESPOT VODĂ, DOMNUL MOLDOVEI, 1561—1563
Ctitorul celei dintâi Universități de pe întinsul românesc
(După o monetă bătută de el)

[1]) Uricul lui Vasile Lupu citat de C. Erbiceanu: *Serbarea școlară dela Iași.* 1885, p. 54.
[2]) Letopiseț, tom. III, p. 82.

[1]) N. Iorga, în *An. Acad. Rom.*, XXXVI, p. 801 și în *Ist. înv. rom.*, p. 60.
[2]) Carra, *Histoire*, p. 187. Recordon, *Lettres sur la Valachie*, p. 108.

VASILE LUPU, DOMNUL MOLDOVEI, 1634—1653
ADEVĂRATUL FUNDATOR AL UNIVERSITĂȚII DIN IAȘI

Situația învățământului la sfârșitul secolului XVIII, în Moldova, era aceasta: câte o școală în fiecare capitală de județ: Focșani, Bârlad, Galați, Chișinău, etc., și pe lângă fiecare episcopie: Huși, și Roman. La Iași, lângă Mitropolie, prin dania Domnului Grigore Alexandru Ghica se zidise din temelie, încăpătoare și înzestrată cu toate cele necesare și de trebuință, « Academia », care avea și internat cu 40 școlari interni. Aceasta e numită în izvoarele timpului: « renumita școală *μουσεῖον* înființată în Iași lângă Mitropolie ».

Inainte de mișcarea națională din 1821, în Moldova, în 1812, după cererea Mitropolitului Veniamin Costache și a unui tânăr boier, de o superioară inteligență, Mihail Sturdza, se organizară învățământul superior cu caracter românesc. Grecii erau nemulțumiți de această schimbare și au cerut în 1818, « să se curățe școala de așa zisele științe moldovenești, iar Moldoveanul să fie strămutat la școala lui moldovenească din Socola ».

Dacă la 1820 se putea vorbi la București de o « înaltă școală națională », nici Iașul nu stătea mai pre jos. El avea două centre mari de cultură românească: seminarul Veniamin dela Socola, și școala de inginerie a lui Gheorghe Asaki.

Seminarul dela Socola, era la început (1804) o școală de preoție, însă mai înaltă decât cele similare din țară. A avut ca primi dascăli pe Constantin Enache și călugărul Ioil.

MIHAIL STURDZA, DOMNUL MOLDOVEI, 1834—1849
Unul din reformatorii Universității din Iași
(După un portret dela Pinacoteca din Iași)

Școala a avut de suferit în 1806 din pricina ocupațiunii rusești, când a fost și închisă. Ea s'a redeschis, organizată pe baze cu totul noui, în 1812. Pe lângă programul bisericesc se adăoga: gramatica, aritmetica, istoria lumii, filosofia și limba latină.

In anul 1813 se întorcea dela studii, din străinătate, tânărul Gheorghe Asaki, care era sortit să îndrumeze poporul ca și Gheorghe Lazăr în Muntenia, pe calea culturii românești.

Chiar în anul ce precedă mișcarea revoluționară, Mitropolitul Veniamin și cu Asaki, împreună cu vornicul Mihail Sturdza se hotărăsc pentru desvoltarea învățământului ca să aducă profesori români din Transilvania.

Au fost aduși patru profesori: Ion Costea pentru retorică și poetică, Ioan Manfi pentru limba latină, Vasile Fabian sau Bob pentru teologie, și doctorul în filosofie și medicină Vasile Popp, unul din Românii cei mai învățați de peste Carpați. Primirea în Iași li s'a făcut în Noemvrie 1820. Revoluția grecească alungă pe dascălii ardeleni, afară de Vasile Fabian care a rămas în Moldova.

Deși încercarea de a învia cultura românească prin ajutorul dascălilor ardeleni se sdrobi în ambele țări de furia revoluției deslănțuite în 1821, ideia rămase. Conștiința națională a poporului român părea a fi copleșită, nu însă ucisă.

Intre timp, Academia Vasiliană se desvolta tot mai mult. Se predau acum și științele înalte ale dreptului, filosofiei și literelor. Așa, de pildă, în 1830 pe lângă cursurile arătate s'a introdus, « mulțămită solicitudinei patriotice » a Epitropiei Școalelor, compusă din aceiași bărbați: Veniamin Costache, vornicul Mihail Sturdza și referendarul Gh. Asaki, cursul de legi, compus din dreptul roman și dreptul privat român.

Domnitorul Ioniță Sandu Sturdza la 1828 așeza la Trei Ierarhi « unde deapururea a fost o școală pentru învățătura tinerilor» cursuri la care se învăța « cu deplinătate limba lătinească (maica limbei noastre), religia, filosofia, biografia, logica, retorica, poesia, istoria, matematica, morala, economia pământească și politicească, istoria naturală și arheologia ».

Regulamentul Organic, intrat în vigoare în Moldova la 1832, se ocupa de chestia învățământului și fixa învățământul literelor la « cursurile slobode », cari cuprindeau istoria naturală, limba greacă modernă, limba slovenească și rusească.

Regulamentul Organic dispunea ca pe lângă Academie să se deschidă și un internat (colegiu). Acest internat s'a deschis tot la Trei Ierarhi. Aici se făcea o deosebire între fiii de boieri numiți elevi sau *alumni* și fiii de oameni săraci cari se numiau *stipendiști*. Aluminii locuiau în etajul de sus, iar stipendiștii în etajul de jos. Fiii de boieri mâncau la masă cu tacâmuri de faianță, cu șervete, cu pahare de băut pe când stipendiștii mâncau în bliduri de lut. In timpul lecțiilor ei ocupau băncile din fund; cu timpul însă, cum elevii mai silitori erau puși în primele bănci, stipendiștii au ocupat locurile din față.

Mihail Sturdza s'a urcat pe tronul Moldovei în luna Iunie 1834. Suirea lui pe tron dă lui Asaki prilejul de a îmbunătăți programul școalelor. O parte din

principiile Regulamentului Organic, în materie de învățământ, fuseseră puse în lucrare de viguroasa administrațiune a generalului Kiseleff, ajutat de Epitropia Școalelor.

In acest timp, cel care se preocupa mult de localul școalei și de corpul didactic era Gheorghe Asaki. Ale lui erau publicațiunile și el obține dela Epitropie fonduri pentru trimiterea tinerilor la studii în străinătate.

In anul 1834 un număr de elevi « încheiând cursurile umanioare în Academia Vasiliană » au fost aleși — șapte la număr — de către Epitropie, dintr'acei ce știau limba germană și latină, și au fost trimiși la Viena « spre a se aplica la diferite ramuri științifice ». Au fost trimiși: Alecu Constantinescu, Anastasie Fetu, C. Zefirescu, Leon Filipescu. Pentru filosofie și litere a fost trimis A. Velini, ca să studieze logica și metafizica și D. Popovici, ca să studieze literatura franceză. Velini fusese trimis la Viena, Popovici în Franța, la Lunéville.

Frumoasele rezultate date la terminarea cursurilor dela sfârșitul de an a Școalei Vasiliene (1834), trimiterea absolvenților în străinătate, articolul expres prevăzut în Regulamentul Organic, ca și întreaga lume intelectuală a vremii, toate acestea contribuiau și grăbeau reorganizarea Academiei pe baze moderne. Epitropia Invățăturilor Publice n'a întârziat să pregătească proiectul de reorganizare ca, după un an dela suirea pe tron a Domnitorului Sturdza, să fie sancționat.

In acest regulament, pe lângă o mulțime de instrucțiuni privitoare la învățământ, manuale didactice, internate, local, corp didactic, se dau dispozițiuni cu privire la însăși stema Academiei. « Stema Academiei va fi astfel alcătuită: In cer albastru un luceafăr de argint, având în mijloc pe Sfântul Duh ca porumbel, iar la margine cuvintele « Academia Mihăileană ».

Inaugurarea ei s'a făcut Duminecă 16 Iunie 1835. La filosofie erau 10 studenți.

Două zile după inaugurare, Comitetul Academiei Mihăilene a luat hotărîrea ca Facultatea filosofică « care până acum s'a paradosit provizoriu la Școala Vasiliană, să rămână acolo până după examene ». Celelalte Facultăți erau prevăzute în regulament pentru a se deschide la Golia. Totuși activitatea au început-o în casele Spătarului Petrache Cazimir.

GH. ASAKI, 1788—1879
Profesor al Academiei, efor al Școalelor
(După o pictură de *Stahi*)

Comitetul, de comun acord cu referendarul Școalelor, a fixat programa. « In cuprinsul Academiei se vor așeza două clase sub nume de pregătitoare, în care se vor împărți, după a lor putere, elevii institutului și cei noui externi școlari, spre a învăța: gramatica română, limba latină, geografia, aritmetica, catechisis și caligrafia. In aceste două clase vor paradosi D. Drăghici, D. Stavrat, Sf. Sa, Pr. Ion Micul. Preotul Atanasie dela biserica Academiei (Talpalari) a fost ales de comitet ca să îndeplinească provizoriu datoria de Efimerium la Institut ».

M. KOGĂLNICEANU, 1817—1891
Profesor de istorie la Academia « Mihăileană », unul din autorii reformei învățământului

Cursul de filosofie, la « clasa filosofică » din 1833 îl făcea Eftimie Murgul, până la 1837, când a trecut la București și a fost înlocuit cu doctorul în «frumoasele arte», Petru Câmpeanu.

In cursul anului viitor, « filosofica » a fost luată dela Școala Vasiliană și anexată celorlalte secțiuni. Eforia împreună cu comitetul, a avut grijă să completeze corpul didactic, aducând mai mulți profesori, pentru « învățăturile înalte » din străinătate, ca Maisonnabe pentru a preda dreptul în franțuzește. Acesta luă chiar direcția școalei întregi ca un fel de rector.

La 1836, personalul didactic aproape se completase. Se făceau cursuri de logică, metafizică, istorie pragmatică, istorie naturală, literatură elină și literatură franceză, limba rusească și limba germană.

In 1837 corpul didactic era compus din: doctorul « Mezonab », președintele comitetului, rectorul Academiei, profesor de legislație; doctorul Petru M. Câmpeanu, profesor de filosofie, cuprinzând în filosofie: logica, fizica (filosofia naturii), estetica, psihologia; maiorul Singurov, întâiul profesor de inginerie; George Seulescu, profesor de filologie și istorie care mai preda dreptul și statistica; T. Stamati, doctor în filosofie dela Viena, care preda fizica și înalta matematică. Dela 1837, doctorul Cihac ocupă catedra de istorie naturală, Ludovic Jordan catedra de franceză.

Spiritul liberal și național ce-l cultivau și deșteptau școalele, și mai ales cele superioare, nu întârzie a displace Rusiei și, din această cauză, și Domnitorului Sturdza. O atitudine fățișă, contra Academiei, îi era însă greu să ia. La 9 Mai 1836, cu ocazia examenelor, ordonă să se cheme la aceste examene Obșteasca Adunare și boierimea, « cu gânduri neprietene școalei ». Rezultatele fiind bune nu avu ce să zică și atunci « izbucni furtuna contra limbei românești ca organ de predare », voind să înlocuiască profesorii români cu străini spre a opri curentul național.

Toate materiile se predau la Academia Mihăileană, numai un curs din care să se vadă trecutul național,

întârzia să se acorde [1]). Cursul era absolut necesar, mai ales că pentru el Gheorghe Asaki și pusese ochii pe tânărul Mihail Kogălniceanu, care se întorsese dela studii tocmai în momentele grele ale Moldovei, când murise apărătorul culturii românești, Mitropolitul Veniamin Costache. Asaki cu admirabila sa abilitate a introdus în Academia Mihăileană doi profesori naționaliști, pe Ion Ghica și Mihail Kogălniceanu.

La 24 Noemvrie 1843, tânărul care se suie pe catedră, din a căreia înălțime, pentru întâiași dată, aveau să răsune cuvinte de falnică aducere aminte și de îmbărbătare, uimește pe ascultătorii numeroși, înflăcărează pe unii, dar în aceeași vreme înspăimântă pe alții.

El consideră ca patrie a lui tot acel cuprins de loc în care se vorbește românește, și ca istorie națională, istoria Moldovei întregi, înainte de sfâșierea ei, a Valahiei și a părților transilvane.

« Istoria este testamentul lăsat de către strămoși strănepoților, ca să le slujească de tălmăcire vremii de față și de povățuire vremii viitoare », spune el.

ALEXANDRU IOAN I CUZA
Reformatorul învățământului românesc
(După o pictură, de un autor necunoscut. Col. Acad. Române)

Efectul ce făcea în public, autoritatea și talentul genialului profesor nu lăsa indiferentă Rusia și pe Domnitor, încât chiar a doua zi după această cuvântare, Kogălniceanu este desărcinat de profesoratul dela Academie.

Odată cu oprirea cursului de Istorie Națională, domnitorul s'a hotărît să desființeze învățământul superior, organizând un adevărat complot contra limbii naționale, sau însărcinând pe consulul prusian Neugebauer să-i facă un proiect de reorganizare a școalelor. Sturdza era spăimântat de progresul școalelor, de ideile naționale și liberale, cari-și așezaseră focarul în școale și cari prevesteau evenimentele trezirii naționale din 1848. De aceea sub cuvânt că școalele nu corespundeau așteptărilor sale ca și trebuințelor țării, fără a se uita la greutățile începutului, sub pretext de a îmbunătăți, a desființat partea cea mai activă din aceste școale, învățământul superior, după ce mai înainte încercase de a opri dela învățătură pe fiii părinților nevoiași, cari nu mai erau « volnici a urma decât numai cele două clase a gimnaziei, unde ei vor învăța a ceti și a scrie, în a lor maică limbă ».

Ceea ce înăspri cugetele protivnice învățământului național, fu revoluția din 1846 din Galiția, în care o mulțime de nobili căzură sub cuțitele țăranilor răsculați. Aceasta băgă groaza în boieri și în Ruși, mai ales că « mințile claselor de jos » luau adeseori înainte la clasificare fiilor de boieri. In 1846 la Academia Mihăileană nu se găsia picior de boier, toți fuseră retrași și trimiși în străinătate.

La 9 Februarie 1847, cu decret domnesc, Mihai Sturdza dădu Obșteștei Adunări a Moldovei « proiectul reorganizării învățăturilor publice din Principatul Moldovei », semnat de C. Mavrocordat, Iordache Balș, G. Șuțu, V. Beldiman, Aslan și C. Negruzi.

Prin el se chemau la învățătură numai clasele de sus, căci « este deobște cunoscut că, spre a ajunge cineva la slujbe mai înalte, nu trebue să fie lipsit de oarecare înstărire, pentru a putea închezășui societății asigurări materiale. Numărul acestui fel de persoane este pretutindeni mărginit ».

Proiectul mai spunea că « limba noastră nefiind încă înzestrată cu trebuincioasele cărți pentru învățături mai î alte », s'au văzut părinți, mai mulți ani despărțindu-se de copiii lor cari erau trimiși departe spre a primi creștere cuviincioasă, de aceea limba românească era scoasă din învățământul superior, care urma « a se organiza prin învățarea limbilor străine și prin aducerea de profesori străini ». Cursurile aveau să se facă neapărat în limbile, elenă, latină, franceză, germană și rusă — nici o linie în românește.

---

[1]) Se înființase și un curs de limba și literatura italiană pentru care fusese angajat cu 6000 piaștri, Krassu.

Spiritele în Iaşi erau foarte agitate. Adunarea « supunându-se cu plecăciune şi cu încredere în părintească iubire a Domnitorului » a aprobat. Direcţiunea Colegiului a fost încredinţată profesorului Malgouverné.

In Februarie 1848, pentru liniştirea spiritelor, se inaugură un curs obligatoriu de gramatică română.

O corespondenţă din « Allgemeine Zeitung », la 1848, numeşte colegiul francez din Iaşi o organizare şcolară pe picior rusesc.

Venirea lui Grigore Alexandru Ghica la tronul Moldovei, înseninează cerul posomorît al culturii naţionale. Fără a se uita la înrâuriri străine şi fără a ţine seama de intervenţiile din afară, avu curajul şi inima de a voi reorganizarea şcoalelor pe o scară mai largă şi mai progresistă. El formă o comisiune compusă din cei mai aleşi bărbaţi ai Moldovei: Aug. Treb. Laurian, A. Panu, D. Rallet, Mihail Kogălniceanu, spre a se ocupa cu reorganizarea şcolilor. Această comisiune era creată în locul Epitropiei învăţăturilor publice pe care Domnitorul o desfiinţase tocmai pentru faptul că ea conspirase contra şcoalelor şi a limbii române. Invăţământul acum era trecut sub răspunderea departamentului bisericesc, condus de Panaite Casimir.

S'a pus în perspectivă încă dela 1849 redeschiderea Academiei, care nu se va mai chema Mihăileană, după numele Domnului plecat în şuerăturile tineretului, ci *basiliană*, după adevăratul ei ctitor, Vasile Lupu.

Comisiunea însărcinată de domnitor cu alcătuirea regulamentului şcoalelor, îşi depune rezultatul lucrărilor la Divanul Obştesc. Acesta alcătui apoi o lege a instrucţiunii publice: *Aşezământul moldovenesc* care, intrat în vigoare dela Ianuarie 1851, cuprindea următoarele principii:

a) Instrucţiunea este gratuită pentru toţi locuitorii ţării.

b) Limba română este limba în care se va învăţa fără deosebire, ca limbă a ţării şi a bisericii.

c) Nimeni nu mai poate dobândi funcţiuni fără certificate că şi-a terminat studiile.

SIMEON BĂRNUŢIU, 1808 — 1864
Marele luptător pentru latinitate, profesor de drept public şi de filosofie la Universitatea din Iaşi

Se fixau trei ramuri de învăţământ: primar, secundar şi « înaltele ştiinţe ».

Inaltele ştiinţe aveau să se facă în patru Facultăţi: Facultatea de filosofie, împărţită în: literatură şi ştiinţe exacte; Facultăţile de teologie, de jurisprudenţă şi de medicină. Toate erau cuprinse într'o singură instituţie: Academia.

Academia avea rolul de a promova ştiinţa şi de a da publicului o direcţie eminamente naţională şi liberală.

Un pas mai departe făcu Academia prin înfiinţarea de cursuri libere, prin care se încerca participarea publicului la mersul înaltei instituţiuni.

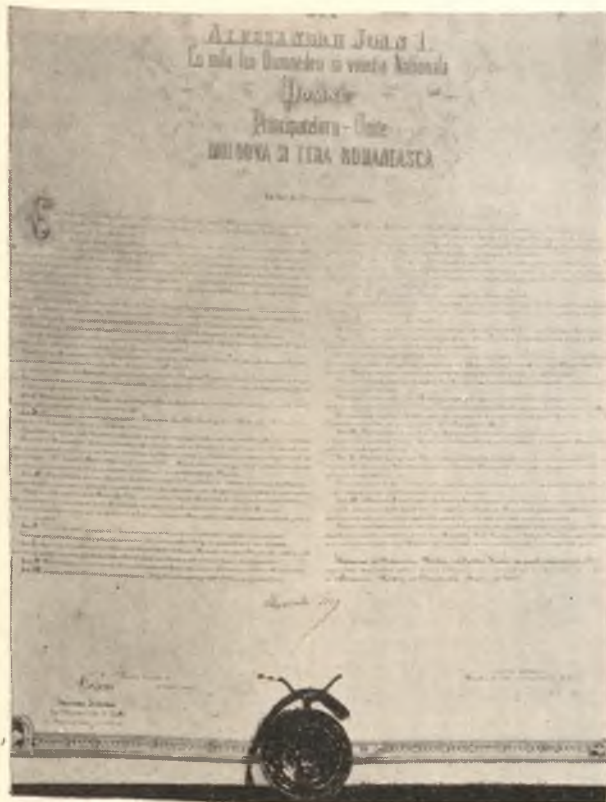
Cu mari greutăţi, mai ales din cauza neînţelegerilor dintre profesori, Academia şi-a ţinut cursurile în localul Academiei Mihăilene până în 1859, cu 20—25 auditori.

Venirea pe tronul Principatelor Unite a Domnitorului Alexandru Ioan Cuza însemnează începutul unui nou capitol în istoria şcoalei româneşti.

Facultăţile care existau până aci în mod separat, deveneau mădularele unei noui instituţiuni, Universitatea.

La 26 Octomvrie 1860, Alexandru Ioan I, în prezenţa marilor autorităţi, în faţa profesorilor şi a şcolarilor, în faţa bătrânilor şi a tinerilor, în faţa deputaţiunilor şi a felicitaţiunilor sosite dela marile instituţiuni de învăţământ din ţările vecine, în sunetul clopotelor, al muzicilor şi al strigătului de bucurie al poporului, inaugura Universitatea din Iaşi, dând în mâna profesorilor steagurile Facultăţilor şi drept bună urare adresându-le aceste cuvinte expresive: « patriotism, progres şi prudenţă ».

In ziua de 24 Noemvrie 1860, Consiliul Colegiului, compus din P. S. S. Filaret Scriban, dr. Simeon Bărnuţiu, I. Pop, V. Alexandrescu, Dr. I. Strat, dr. O. Teodori, J. Lupescu, G. Mârzescu, A. Călinescu şi Şt. Emilian, în şedinţa memorabilă pentru Universitatea din Iaşi, aduce laude profesorilor ardeleni, în

Actul prin care Alexandru Ioan I dădea Academiei un nou statut organic şi titlul de Universitate. Actul e contrasemnat de Mihai' Kogălniceanu, 26 Octomvrie 1860

VECHIUL PALAT AL UNIVERSITĂȚII DIN IAȘI, ASTĂZI FACULTATEA DE MEDICINĂ

special lui Bărnuțiu, căruia i se propune să fie ales rector. In urma renunțării insistente a lui Bărnuțiu, Consiliul alege ca rector al Universității pe dr. I. Strat, iar ca decan al Facultății de Filosofie pe I. Pop, profesor la secția II științifică.

La 18 Septemvrie 1863, Colegiul Universitar alege rector pe Titu Maiorescu.

In această calitate, el a căutat să fixeze rolul Universității în desvoltarea viitoare a națiunii.

*

In Moldova dintre Prut și Nistru, răpită la 1812, mitropolitul Gavriil Bănulescu are meritul de a fi apărat și desvoltat biserica și școala românească. La 31 Ianuarie 1813, cu aprobarea Sinodului, el înființează Seminarul duhovnicesc, iar la 31 Mai 1814 deschide la Chișinău tipografia eparhială.

Seminarul dela Chișinău a format falanga de preoți care a ținut aprinsă flacăra românismului și din care a ieșit generația dela 1905.

*

E locul să amintim aici și de trecutul învățământului în acea parte a Moldovei de Nord care sub stăpânirea Domnilor Moldovei se numea Arboroasa și căreia Galițienii vecini neputând să-i rostească numele i-au zis Bucovina — Țara fagilor.

Incă din Iunie 1848, Românii bucovineni au cerut cu insistență ca, pentru conservarea naționalității lor, să se înființeze școli populare și o catedră pentru limba și literatura românească. Impăratul Francisc Iosef a recunoscut îndreptățită această pretențiune, și la optsprezece zile după suirea sa pe tron a aprobat înființarea doritei catedre de limba și literatura română pe lângă Institutul de Studii Filosofice din Cernăuți. Cursul s'a inaugurat la 28 Februarie 1849 de către marele profesor Aron Pumnul.

Pe lângă această cerere și înainte de împlinirea a o sută de ani de stăpânire austriacă asupra Bucovinei, mai mulți tineri români, cari își făceau, cu mari greutăți, studiile la Viena, vorbeau despre necesitatea imperioasă a unei universități la Cernăuți.

Lucrul acesta mai era cerut cu insistență și de Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina.

Acest deziderat, își găsi expresiunea sa oficială, mai întâi, în Dieta Țării la 25 Septemvrie 1868, când deputații dr. I. Pompe, O. Reni, S. Andrievici și A. Kochanowski făcură propunerea pentru înființarea în Cernăuți a unei Academii juridice, dar aceasta căzu.

In 1870 Asociația « Astra » din Ardeal se adresă către sora sa din Cernăuți ca împreună să stăruiască pentru înființarea în Austria a unei Academii românești de Drepturi, la care asociația similară din Cernăuți răspunde că « năzuește și ea și așteaptă crearea unei Universități la Cluj și alteia la Cernăuți ».

In 1871 conducătorii societății culturale și literare din Bucovina discutară pe larg modalitățile pentru înființarea acestei universități pe spesele statului, la care să fie neapărat și o catedră pentru limba și literatura românească.

Despre graiul în care să se propună științele, nu se putea cere cel românesc, dar nici nu se cerea o universitate germană, caracterul ei se lăsa, cu intențiune, nedeterminat.

Orașul ales pentru reședința universității era Cernăuții. Aci funcționa consistoriul episcopesc drept-

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII DIN IAȘI

credincios răsăritean care putea sprijini această instituţie cu sume mari de bani şi putea oferi localuri frumoase pentru instalarea facultăţilor. In favoarea înfiinţării Universităţii venea faptul comemorării răpirii Bucovinei şi împărăţia habsburgică dorea să-l consfinţească. « Majestatea Sa Impăratul Francisc Iosif I, informându-se despre năzuinţele popoarelor sale pentru crearea unor universităţi noui, şi dorind să arate Bucovinenilor afecţiunea sa împărătească pentru alipirea şi credincioşia lor probată, se decise într'a şaptea zi din Decemvrie 1874 să facă acestora un dar potrivit, de jubileul de o sută de ani al împreunării lor cu imperiul său, şi delegă pe ministrul de instrucţie, Dr. Carol de Stremayr, cu aducerea la împlinire a dorinţei sale, a încoronării învăţământului public de o sută de ani din Bucovina prin înfiinţarea în Cernăuţi a unei universităţi ».

In proiectul de creaţie a Universităţii se prevedeau tot felul de catedre, cât priveşte catedra pentru limba şi literatura românească, nici pomeneală.

Toate demersurile făcute de deputaţii români nu au fost luate în seamă. Camera Imperiului a votat legea la 20 Martie 1875 aşa cum a fost propusă, iar împăratul o sancţionă după 11 zile, ordonând ca noua universitate să-i poarte numele şi să se deschidă în ziua de 4 Octomvrie 1875, ziua numelui său.

La 22 Septemvrie 1875 se făcură numirile de profesori la cele trei facultăţi: teologică, juridică şi filosofică.

Uricul împăratului a fost citit în şedinţa solemnă de inaugurare şi a fost completat, în ce priveşte şovinismul austriac, prin cuvintele rostite de însuşi ministrul Şcoalelor, care a spus: « Precum Neamţul, aşa şi Românul şi Slavul, cu plăcere îşi stinge setea şi se întăreşte la fântâna ştiinţei nemţeşti; aceasta în măsură mai mare, îi va oferi mijlocul de a-şi întreţine şi de a îngriji de individualitatea sa; ea-i va fi însă şi un îndemn de a lucra şi năzui împreună spre fericirea şi spre gloria iubitei noastre patrii, Austria ».

ARON PUMNUL, APOSTOLUL ROMÂNISMULUI DIN BUCOVINA, 1818—1866
Profesor de limba română la «Institutul» din Cernăuţi

Guvernul austriac a adus şi profesori de valoare, a înzestrat Universitatea, a votat trecerea bibliotecei Bucovinei în posesia ei.

Primul rector al Universităţii a fost un Român, profesorul Tomasciuc de istoria filosofiei, de procedura civilă austriacă şi de dreptul cambial.

La 8 August 1875, pe temeiul activităţii literare de până atunci, dr. I. G. Sbiera este însărcinat cu suplinirea docenturii la catedra de limba şi literatura românească, pentrucă guvernul înţelesese dela început că fără o catedră dela care să se vorbească limba localnicilor, Universitatea n'ar fi putut dăinui. Dar şi profesorii români au înţeles să nu facă ştiinţă searbădă ci să aprindă în sufletele studenţilor focul sacru al naţionalismului.

In mijlocul studenţilor germani, studenţii români fundează o societate căreia îi pun numele « Arboroasa », adică Bucovina, care avea ca scop să întreţină şi să întărească legăturile de frăţie dintre studenţii români şi profesori, alcătuind astfel o singură familie. Adunările lor constau în a ceti ziare, a ţine conferinţe, câte odată concerte şi serate declamatorii. In capul acestei societăţi erau profesorii: Mihail Călinescu, Nicolae Hacman, Constantin Ştefanovici, Alexiu Comoroşanu, Vasile Mitrofanovici, Isidor Onciu, Eusebie Popovici, C. Popovici, Basilie Repta şi Ion G. Sbiera.

După multe stăruinţe se acceptă ţinerea cursului de limba şi literatura română în limba română. In anul 1877 el trata despre: istoria literaturii române până în zilele noastre, gramatica limbii române, colindele române, despre Miron Costin, despre formarea cuvintelor române în limba română şi gramatica comparativă a limbilor romanice.

De remarcat a fost curajul docentului Sbiera, care dela început a deschis lupta făţiş. Cursul lui a fost inaugurat cu o înălţătoare prelegere, în care cerea ca « pe tărâmul vieţii spirituale şi culturale să nu ne cugetăm, nici să nu ne simţim altfel decât ca Români ».

In 1891 profesorul Sbiera « în dorinţa de a procura tinerilor năzuitori o ocaziune binevenită de a-şi extinde, aprofunda şi temeinici cunoştinţele câştigate din prelegerile de pe catedră » a propus înfiinţarea seminarului pentru *filologie românească*.

Dacă în Universitate, Românii nu aveau decât o singură catedră, situaţia nu era mai bună nici în celelalte ramuri ale învăţământului. Românii dădeau din ce în ce înapoi, deoarece pe lângă aducerea elementelor străine, Austriacii lăsau poporul dela ţară în întunerec.

In anul 1902, în toată Bucovina, Românii nu aveau nici un liceu, nici o şcoală reală şi nici o şcoală normală (pedagogică) proprie, în care să se predea în limba românească, ci numai clase paralele româneşti inferioare la un liceu în Suceava şi clase paralele germano-române, cu propunerea numai de trei obiecte în limba română (religia, latina şi limba română) la un alt liceu în Cernăuţi.

La toate facultăţile, afară de catedra de limba şi literatura română, pretutindeni domnea numai limba germană; chiar şi la Teologie, când în toată Bucovina nu se afla nici un singur german greco-ortodox.

La cursul de istoria literaturii române, încă din 1906, în urma cererii facultății și intervenției profesorului Meyer Lübke, în locul profesorului Sbiera, este numit profesor extraordinar d. Sextil Pușcariu, doctor în filosofie dela Viena din anul 1904 și docent la filologia romanică, și după lupte îndelungate, abia în 1912 se mai înființează o catedră de *Istoria română bucovineană* la care a fost numit ca profesor Ion I. Nistor.

EUSEBIE POPOVICI, 1838—1922
Profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuți
Fundatorul Bibliotecii Țării

Cu înființarea acestei catedre adevărurile istorice, mistificate până atunci de savanții germani, publicate, prin pamflete drept lucrări de știință, urmau să iasă fără voia lor la iveală. Dela catedră studenții au făcut cunoștință cu toate cercetările din domeniul istoriei, publicate de Kogălniceanu, Hasdeu, Onciul, Bogdan, Urechiă, și Iorga. Românii înfruntau cu bărbăție politica de desființare și reducere a elementului românesc pe care guvernul și-o manifestase încă dela înființarea Universității, iar Universitatea în loc să germanizeze poporul român, a dat bărbați cu știință și cu suflet românesc. Acei bărbați au făcut legătura între intelectuali și țărani și au pregătit sufletele pentru actul cel mare al Unirii.

Țara, « cu gropnița descălicătorului Bogdan dela Rădăuți, cetatea domnească dela Suceava, cu străvechile iarmaroace dela Cernăuți, cu freamătul codrilor dela ambele Câmpulunguri, cu munții și văile, codrii și izvoarele, crucile și altarele acestui binecuvântat ținut care au fost martorii vieții lui Ștefan cel Mare și Sfânt și ai tinereții lui Mihail Eminescu », putea relua, după 28 Noemvrie 1918, firul întrerupt al tradiției sale românești.

In Ianuarie 1919, profesorul de istoria Românilor, marele luptător al unirii Bucovinei, Ion Nistor, convoacă toți profesorii români dela universitatea din Cernăuți. Aceștia hotărăsc menținerea Universității și românizarea catedrelor ei.

B. IN TRANSILVANIA

La anul 1567, voevodul Ardealului, Ioan Sigismund, trecut de curând la noua religie calvină, se adresă marelui filosof francez al vremii, Petrus Ramus dela Sorbona, invitându-l să organizeze în Transilvania o Universitate, în care să se poată cultiva cât mai intensiv studiile literare. Dar marele logician dela Paris nu putu primi, și voevodul fu nevoit să se adreseze altui profesor și anume elvețianului Celi dela Basel căruia îi scrie: « Cum auspice Deo optimo maximo Academiam in hoc Regno nostro instituere velimus, ut solidiora fundamenta literarium studiis iacere possimus, opera et consilio vestra uti statuimus ».

Ceea ce voise să facă Sigismund a reușit să realizeze, ceva mai târziu, Ștefan Bathory, urmașul său, care înființează la Cluj o universitate cu caracter catolic, în felul celor din occident. In actul întemeierii, dat la Vilna în 12 Mai 1581, se prevedea ca: « toți acei cari au terminat în mod glorios științele frumoase, limba ebraică, greacă și latină în facultatea de teologie și filosofie, și au ajuns stăpâni pe știința deplină, să poată ajunge bacalaureați, magistri sau doctori, și aceste grade să le aducă tocmai atâtea drepturi, demnitate, distincție și onoare, ca și când și le-ar fi câștigat în academiile italiene, franceze, spaniole sau germane ».

La Cluj se preda teologia, dreptul și filosofia. Baza studiilor, ca pretutindeni, era teologia. Bathory chemă pe călugărul iezuit Antonio Possevino, un fin diplomat italian, care însoțit de 32 călugări, organiză învățământul, Iezuiții începură să primească danii din partea catolicilor și a ortodocșilor. Așa, Mihai Viteazul, în urma cuceririi Ardealului întări ordinul iezuit din Cluj asigurându-i imobilele donate de principii ardeleni.

Impotriva catolicilor dela Cluj începu o luptă a reformaților. In anul 1605 ei reușesc să închidă Universitatea transilvană, o redeschid însă în 1622 pentru ei, și de astă dată la Alba Iulia, cu menirea să întărească pentru totdeauna noua religie.

Universitatea din Alba Iulia avea trei secțiuni: teologia, filosofia și linguistica (secția literară). In fruntea ei principele Gavriil Bethlen aduse pe învățatul german Ion Henric Alstedt (Alstedtius), profesor la Universitatea din Herborn, pe Ludovic Piscator (Fischer), profesor la Universitatea din Heidelberg și H. Bisterfeld.

I. G. SBIEREA, 1836—1916
Profesor de limba română la Universitatea din Cernăuți, membru al Academiei Române

Sub Gavriil Bethlen (1619—1626) și mai ales sub George Rakoczy I (1644—1645) calvinismul, prin propaganda universitară, ajunge atât de puternic, încât covârșește atât catolicismul cât și biserica ortodoxă a Românilor. Episcopia catolică romană este desființată, iar biserica ortodoxă subordonată celei

UNIVERSITATEA DIN IAȘI

UNIVERSITATEA DIN CERNĂUȚI

EPISCOPUL PETRU PAVEL AARON, 1803-1859
Ctitorul Şcoalelor din Blaj

calvine şi parte din ea chiar încorporată direct la aceasta.

Scopul pentru care fusese creată această instituţie culturală era ajuns. A venit însă şi reacţiunea.

La 1698, sub împăratul catolic Leopold I (1657-1705) iezuiţii deschiseră la Cluj o universitate având ca scop principal recâştigarea Ardealului, aproape cu desăvârşire pierdut pentru catolicism în timpul principilor calvini.

Lupta dintre catolici şi calvini a fost un prilej bine venit pentru ca elementul românesc să înceapă a se afirma. Universitatea din Cluj începu să fie cercetată şi de Români; mai mult, la această universitate ajung în curând şi profesori români cari au lăsat lucrări cu caracter ştiinţific şi teologic local.

Aşa, profesorul Andrei Illia a scris: «Ortus et progressus variarum in Dacia gentium ac religionum» (1730); profesorul Antonie Musca: « Heroes Daciae heroico carmine celebrati » şi poemul « Felices duorum Daciae Voivodarum adversus barbaros expeditiones ».

George Buitul a tradus în româneşte Catechismul lui Petrus Canisius (1703), Vasile Dobra era predicatorul Universităţii în biserica românească, tot astfel era Ştefan More, Mihail Lestian şi alţii.

Este important de reţinut faptul, că dacă această universitate nu a promovat ştiinţele şi artele, a pus însă stavilă învăţământului calvinesc şi a deşteptat la Ardeleni conştiinţa originii lor romane.

In acest timp, se ridica sub privegherea episcopilor Ioan Inochentie Micu şi Petru Pavel Aaron, un mare centru de cultură românească — Blajul.

La 11 Octomvrie 1754, sub Petru Pavel Aaron, au început să funcţioneze acolo trei feluri de şcoale:

1. Şcoala primară cu limbă de predare românească, având 40 de elevi.

2. Şcoala secundară cu două clase, cu limbă de predare latina, având 74 elevi în clasa întâia. Şcoala avea ca profesori pe Silvestru Caliani şi Grigorie Maior, ambii călugări basiliţi, absolvenţi ai colegiului « De propaganda fide » din Roma. Grigorie Maior mai târziu devine episcop al Blajului. In 1757 şcoala primeşte încă o clasă de sintaxă pusă sub conducerea călugărului Manase Neagoe.

3. Şcoala de teologie cu două clase. In anul întâi erau 25 elevi. Din aceasta s'a desvoltat Academia teologică de azi [1]).

---

[1]) Actul prin cari se deschid şcoalele din Blaj are următorul cuprins:

Noi Petru Pavel Aron de Bistra din mila lui Dumnezeu şi a Scaunului Apostolicesc celor din legea grecească prin toată ţara Ardealului şi a părţilor ei adaose Vlădicul Făgăraşului iproci. Tuturor celor din numita Eparhia noastră cinst. protopopi, preoţilor, ieromonaşilor, clericilor, aşişderea şi tuturor mirenilor pace ş. c. Fiindcă Preaînălţata Stăpânitoarea noastră Chesaro-Crăiasa Maria Terezia, ca o preamilostivă a noastră şi nespusă ctitoră, urmând preaaludata rânduială a Preaiubitului oarecând marelui ctitorului nostru şi Chesarului Carol al VI, nu numai acelaş aşezământ despre partea Vlădiciei, a Mânăstirei şi a şcoalelor a le duce în sfârşit au voit, ci încă şi prin nouă orânduială s'au milostivit a ne porunci cum, cuprinzând din milostiva dăruire averile Vlădiceşti şi Mănăstireşti, şi aşezându-ne într'însele, îndată cât va fi cu putinţă mai curând să ne apucăm de deschiderea învăţăturilor şi de chivernisirea într'însele a celor lipsiţi: căreia împărăteşti porunci cu umilinţă supunându-le, şi după putinţa ajutorându-ne Domnul, a-i face destul cugetând: şi fiindcă începutul înţelepciunii este frica lui Dumnezeu, ca întru toate întâiu să poată învăţa cu fapta şi cu cuvântul mai ales în sfânta Biserică, numitul eclesiarh va avea grije cum toată rânduiala bisericească cu evlavie să se isprăvească.

Lângă acestea se va începe în Mânăstire acum întâiu până la alta a noastră rânduială, a se ceti, a se proceti şi a se tâlcui după vreme şi vârsta celor lipsiţi: întâi, dumnezeeştile zece porunci, începând dimineaţa îndată după sfânta Liturghie. A doua, se va ceti, proceti şi tâlcui cele şapte dumnezeeşti taine şi bisericeştile porunci, care se vor începe la un cias după prânz. A treia, se vor dovedi şi se vor tâlcui cele mai de lipsă a credinţei, cu tâicuirea şi iarăş dovedirea din Sfintele Cărţi adevărului Sfintei Uniri; a căror învăţătură iarăş se va face dimineaţa îndată după Sfânta Liturghie, la un cias după prânz. A patra, va fi luare de samă şi îndereptare la cetirea, procetirea, scrierea şi tâlcuirea limbilor şi ceva cunoştinţă a ştiinţelor care aşişderea vor fi în vremile şi ciasurile de mai sus însemnate. Lângă toate acestea neîncurmata şcoală de obşte va fi a tuturor de toată vârsta, de cetanie, de cântare şi de scrisoare, nici o plată dela ucenici aşteptându-se, numai într'însele care va vrea, după rânduiala celui mai mare spre acea treabă pus, să se chivernisească.

Carele toate aşa fiind rânduite şi aşezate, pentru aceea am vrut a le face în ştire şi a le arătare tuturor, cum nu numai cei care vor fi datori a le cerceta şi după putinţă a le învăţa, adecă care vor trage nădejde de sufletească păstorie, să le poată şti spre cuprinderea aceloraşi să se poată îndrepta, ci încă şi alţi toţi, ori care iubitori de spăsenie fiind, vor cugeta a avea dintr'însele ceva cunoştinţă de lipsă, să se poată îndrepta şi în ce vreme a le cerceta, precum şi dorim tuturor cum într'însele chiverni-

In 1785 cursul secundar se întregeşte cu o şcoală normală unită la Oradea. Aci aveau să fie pregătiţi viitorii învăţători ai satelor. Profesor a fost numit Simion Maghiar. Tot pentru secundar, la 1828, episcopul Samuil Vulcan întemeiază la Beiuş un liceu românesc, cu patru clase la început, în 1837 cu şase clase şi apoi cu opt clase. Vasile Baron de Ardeal, episcopul, în 1852, reorganizează acest liceu după tipul şcoalelor secundare din Monarhia Habsburgică, iar în 1893, episcopul Mihail Pavel, îi dărueşte un internat pentru 120 elevi.

Despre şcoalele româneşti din Banat sunt documente dela sfârşitul sec. XVIII. Intr'unul din ele, tipărit la Buda se oglindeşte, în mod fidel, concepţia învăţământului. Aflăm aci modele de metodă scolastică, cu regule « orânduite şi aşezate pentru ţinerea şi procopseala scolasticilor celor româneşti, ca pruncii cu cât mai lesne şi mai curând le vor învăţa, cu atâta mai statorniceşte să le poată ţânea minte ».

Spre sfârşitul sec. XVIII preocupările religioase sunt lăsate la o parte: în occident sunt acum pe primul plan ideile republicane şi antibisericeşti, în orient lupta pe viaţă şi pe moarte între Ruşi şi Turci.

In acest timp Maria Teresia, spre a câştiga simpatia tuturor confesiunilor ardelene, văzând năruită Universitatea din Cluj se adresează poporului pentru a o reorganiza « pentru toţi supuşii săi Ardeleni », iar în 1774 decretează înfiinţarea celor trei facultăţi: drept, filosofie-teologie şi medicină. Printre profesorii de seamă ai acestei universităţi se găseşte şi clericul Iosif Voicul, care predă Istoria bisericească. Iosif II ordonă, la 1786, ca teologii să meargă la Pesta, iar în Cluj să rămână numai facultăţile de drept, filosofie şi medicină (secţia chirurgicală). Nici în forma aceasta Universitatea nu trăieşte mult şi ajunge un simplu liceu catolic. Incă dela 1780 Maria Teresia fundase la Oradea prima « instituţie superioară pentru învăţământul filosofic », înzestrată cu sigiliu propriu, care poartă iniţialele fundatoarei şi se află şi azi în posesia Academiei de Drept din Oradea. In 1788 i s'a adăugat şi Facultatea de Drept.

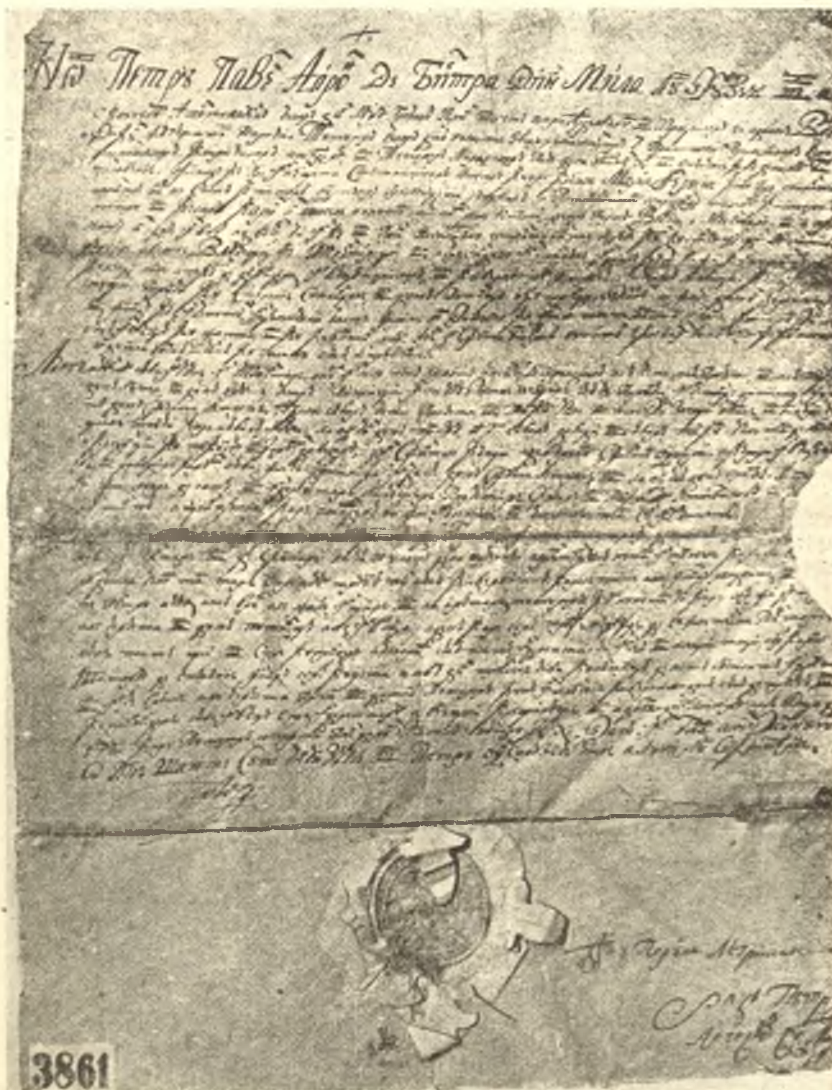
Mult mai târziu, la 1848, Românii cer împăratului o şcoală înaltă în care toate obiectele de învăţământ să se predea de profesori români în limba română, « fiindcă numai aceştia cunosc geniul naţiunii şi susceptibilitatea ei, geniul limbii şi proprietăţile ei ».

Dorinţa Românilor rămâne un simplu deziderat şi atunci mulţi dintre ei trec în Principate unde joacă roluri însemnate: Bărnuţiu, Papiu Ilarian şi Aron Densuşianu la Iaşi; Laurian, Aron, Maiorescu la Bucureşti.

Acum, însă, marele mitropolit Andrei Şaguna pune temeliile învăţământului românesc de confesiune ortodoxă prin crearea şcoalelor naţionale din Braşov şi a seminarului andreian din Sibiu, din care s'a desvoltat mai târziu Academia teologică.

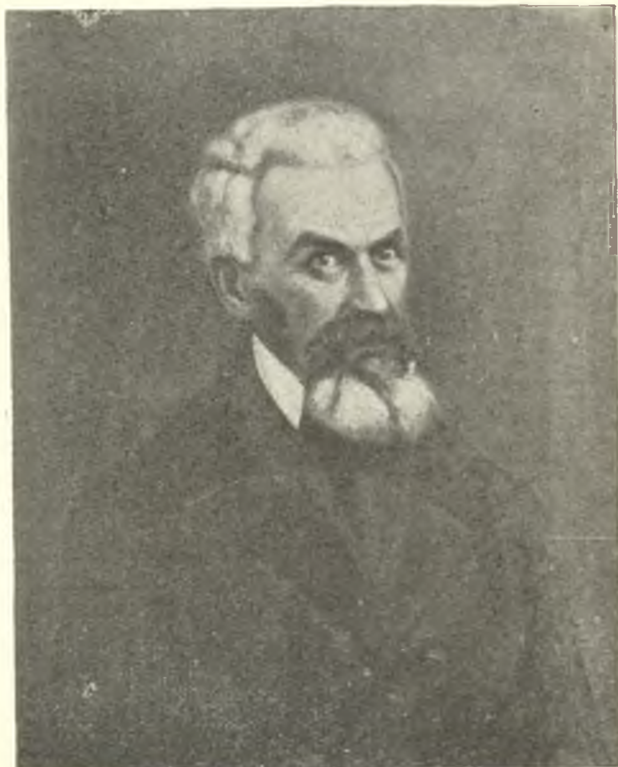
In 1863 Impăratul înfiinţează la Cluj o Facultate de Drept ungurească, iar în 1872 guvernul din Pesta o universitate cu patru facultăţi, cu scopul de a maghiariza populaţia românească.

De ochii lumii se înfiinţă şi o catedră de limba şi literatura română, titular al căreia a fost vrednicul

ACTUL PRIN CARE EPISCOPUL PETRU PAVEL AARON DESCHIDE ŞCOALELE DIN BLAJ

sindu-se să se deprindă, şi cuprinzându-le să le înveţe spre îndreptare a vieţui creştineşte, şi a dobândi prin plinirea lor la viaţa de veci, care tuturor o poftim prin darul Domnului nostru Isus Christos. Dat in Blaj, anul Domnului o mie şapte sute cincizeci şi patru unsprezece zile ale lunei lui Octomvrie (ss) P. Pavel. Din porunca Măriei Sale (ss) Raţ Petru, logofăt.

TIMOTEI CIPARIU, 1805-1887
Părintele filologiei române. Profesor la școalele din Blaj.
(Pictură în uleiu în sala de lectură a Bibliotecii din Blaj)

român Dr. A. Silași. Era răspunsul la ultimul apel publicat în « Transilvania », în care Românii arătau că « Universitatea de Stat ce este proiectată a se înființa la Cluj, atrage asupra sa atențiunea fiecărui cetățean al patriei. Aceea are să fie un institut de cultură mai înaltă, din ale cărei binefaceri se vor împărtăși toți fiii patriei, fără deosebire de naționalitate, prin urmare și fiii poporului român. Ca, însă, atare institut să poată corespunde în tot respectul nobilei și salutarei sale misiuni; după modesta-ne opiniune, la înființarea și organizarea aceluia ar trebui să se ia în dreaptă și cuvenită considerațiune și interesele de cultură ale poporului român care face majoritatea locuitorilor din Transilvania ».

Odată cu înființarea catedrei de limba și literatura română, studenții, grupați în jurul ei s'au constituit într'o societate literară numită « Iulia ».

In 1872 Sinodul bisericii ortodoxe din Arad a cerut să se înființeze pe lângă Școala Normală locală, o facultate de filosofie, iar conferința națională la Sibiu, în același an, a cerut că, « dacă nu se poate înființa o Universitate pentru Români, pur națională, cel puțin la Universitatea din Cluj, limba acestora să fie paritetică » (catedre paralele românești și ungurești). Cererile nu avură nici un rezultat. Invățământul filosofiei și literelor, rămas la Cluj și Oradea, se făcea în ungurește, cu excepția catedrei de limba română.

La Oradea, prin regulamentul din 1872, erau două lectorate: unul pentru filosofie și al doilea pentru Istoria Civilizației. Aceste posturi rămân până în 1911, când sunt transformate în două catedre: filosofie și istorie universală.

Intre 1850—1857 funcționează la Academia din Oradea și o catedră de limba română pe care a ocupat-o Alexandru Roman, fost membru al Academiei Române.

Universitatea din Cluj și-a deschis cursurile, la filosofie, cu șapte profesori unguri, fără doctorat, un Român, dr. G. Silași și doi Germani, amândoi doctori.

Numărul studenților era redus — în primul an 19. Mai târziu s'au mai înmulțit fiind atrași de ușurința cu care se puteau obține diplomele [1]).

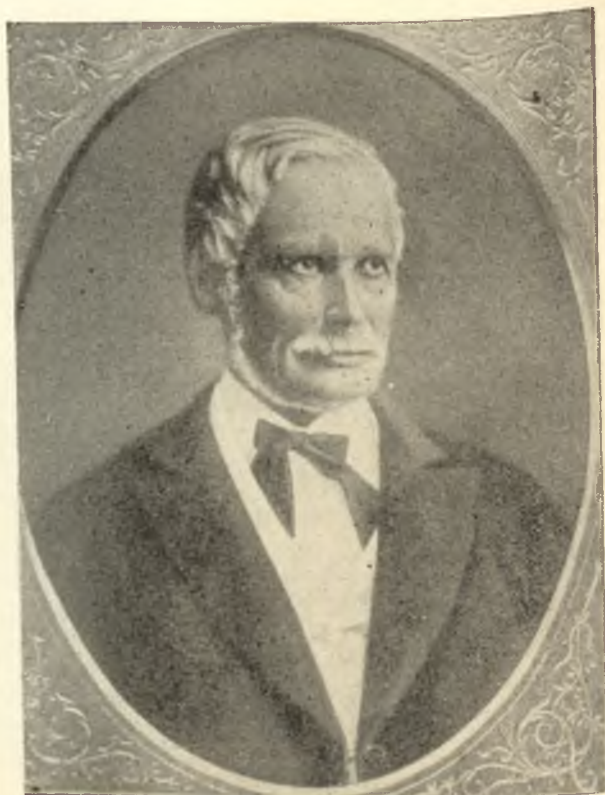
Românii preferau să meargă la alte universități decât la Cluj unde se făcea numai politică de desnaționalizare.

Puținii cari erau în jurul profesorului Silași activau în societatea « Iulia » făcând adeseori mișcări naționale, cum au fost acelea din 1884, car' aduseră înlocuirea profesorului. Atât el cât și Societatea fură dați judecății, înscenându-li-se un proces de trădare; la 17 Iulie 1884 Silași « a fost absolvit dela obligațiile sale oficiale » și scos la pensie, iar societatea disolvată. El a fost înlocuit, în 1886, cu un renegat, Moldovan Gergely.

Românii însă nu renunțaseră la ideia de a avea o universitate românească. Ideia aceasta era manifestată mai ales de profesorii din Principatele Române și de profesorul dr. Iosif Popovici, docent de limba română dela Universitatea din Budapesta.

In acele timpuri, școala primară românească din Ardeal trecea printr'o mare restriște. Faimoasa lege

[1]) In 1902—1903 Universitatea din Cluj a dat 718 diplome de doctor.

GHEORGHE BARIȚIU, 1812-1893
Unul din corifeii mișcării dela 1848. Colaboratorul cel mai apropiat al lui Șaguna, organizatorul școalelor din Brașov

RUDOLF ORGHIDAN, 1797—1862
Sprijinitorul « Școalelor Naționale », editorul primei reviste românești din Brașov

IACOB MUREȘANU, 1812—1887
Unul din întemeetorii gimnaziului românesc din Brașov, membru al « Eforiei scolastice »

GRIGORE SILAȘI, 1836—1897
Profesor de limba română la Universitatea din Cluj

din 1868, făurită cu intenția de a nu fi aplicată niciodată garanta «confesiunilor», dreptul de a primi instrucțiunea în limba lor maternă, cu obligația de a-și susține învățătorii. Legea fixa, în același timp, pentru învățătorii maghiari salariul minimal de 600 coroane anual, ceeace făcea ca învățătorii confesionali, prost salariați în genere, să nu poată fi recrutați adeseori decât din elemente de al doilea ordin și să cate nemulțumiți la situația colegului lor de sub oblăduirea Statului.

Situația aceasta a durat până în 1893, când guvernul maghiar, ca să repare nedreptatea ce se făcea învățătorilor confesionali, a adus legea care prevedea și pentru ei acelaș minimum de salariu. Aceasta implica, pentru Români, cari nu puteau susține școala în aceste condițiuni, închiderea ei sau lăsarea ei în seama Statului.

Dispozițiile acestei legi au fost înăsprite prin tiranica lege a lui Apponyi din 1907. Ea stabilea și un drept discreționar pentru Stat de a închide școalele confesionale pe simple considerație a unor « mari interese de Stat ». Legea Apponyi a provocat închiderea a 350 școale românești.

In fața acestor procedee s'a ridicat dârză conștiința națională. Cu spiritul lor de jertfă, Românii ardeleni au dat Bisericei o și mai mare dare culturală din care s'au ridicat școale noui. Ei au fost ajutați în opera lor de providențialul boier basarabean, o adevărată figură de legendă — Vasile Stroescu.

După ce, la 1 Decemvrie 1918, prin Adunarea Națională dela Alba Iulia, Ardealul se unea pe vecie cu România, ordinea firească a lucrurilor se restabilea în toate ramurile învățământului Ministrul Instruc-

EDIFICIUL « ȘCOALELOR NAȚIONALE CENTRALE » DIN BRAȘOV, AZI LICEUL « ANDREI ȘAGUNA »
(Stampă executată în 1853 la Viena, după planul arhitectului Ștefan Emilian)

CATEDRALA METROPOLITANĂ ȘI ȘCOALELE DIN BLAJ

țiunii se adresa Universităților din București și Iași arătându-le că ochii lor trebue să se îndrepte spre Cluj și Cernăuți. « Mărirea țării noastre și unirea tuturor Românilor impun României viitoare îndatoriri noui și pe terenul cultural. Pozițiunea câștigată prin succesele armelor nu poate fi menținută decât dacă poporul este pregătit ca să susțină cu succes lupta și pe acest teren. Mai ales acum, această pregătire trebue să fie temeinică, acum când condițiile de viață au fost atât de mult modificate din cauza răsboiului. Avem deci datoria imperioasă a chema la lumină straturi cât mai întinse ale populațiunii, a le da cunoștințele cari înarmează cât mai bine pe om pentru nevoile vieții moderne; a întinde binefacerile culturii mai înalte și la frații noștri liberați de sub jugul străin, și a construi în orientul Europei un focar de cultură, care să ne asigure aci, în pragul peninsulei balcanice, rolul de frunte, pe care suntem datori să ni-l păstrăm » [1]).

La 1 Ianuarie 1919, Consiliul Dirigent Român al Transilvaniei, hotăra naționalizarea Universității din Cluj și « Comisia universitară » de sub conducerea d-lui Sextil Pușcariu, atunci profesor și decan al facultății de filosofie și litere din Cernăuți, prelua conducerea ei. La 1 Octomvrie 1920 învățământul superior al Transilvaniei începea cu profesori români, în Universitatea care avea să poarte numele liberatorului, Ferdinand I.

C) IN ȚARA ROMÂNEASCĂ

La mânăstirea Sf. Sava, care se ridica pe locul Universității de azi, Constantin Stolnicul Cantacuzino a întemeiat în 1678 prima școală de învățământ superior din Muntenia.

Era o școală pentru toată lumea din Răsărit, era o Universitate unde se învăța filosofie și pe lângă aceasta gramatica, retorica și poetica, fizica, psihologia, metafizica, cosmografia.

Fundația culturală a lui Cantacuzino și-a început activitatea cu programul fixat de ctitorul ei care își făcuse studiile la Padova, Viena și Varșovia, cu diferiți profesori.

Primul ei director a fost un Grec din Trapezunt, Sebastos Kymenites. Vestitul Cacavela, dascălul lui Dimitrie Cantemir, a condus-o un timp, iar Constantin Brâncoveanu, patronul întregii mișcări literare a vremii sale, i-a dat o deosebită atenție.

Programa de studii, analizată de d. profesor N. Iorga, era mult mai completă decât a multor universități apusene din vremea aceia.

Cursurile acestei academii se predau în limba greacă veche. Nu trebue s'o socotim, din cauza limbii de predare, ca o academie grecească, fiindcă toate universitățile vremii foloseau limbile clasice în predare: cele din apus limba latină, cele din răsărit limba elenă.

La Sorbona până târziu se făceau cursurile și se publicau lucrările în limba latină, și era Sorbona cu toate acestea universitate franceză.

«Fapt este că o țară pe care ne-am obișnuit a o considera culturalicește ca o generație spontană, fără trecut, a avut totuși, sunt acum aproape trei sute de ani, o școală superioară, cu lecții universitare»,

SEMINARUL ANDREIAN DIN SIBIU

1) Dr. Angelescu, ministru al Instrucțiunii, adr. Nr. 41.841, 1918.

după un program, pe care d. profesor N. Iorga, îi găsește «la fel cu acela al Universității din Padova».

La 1714, Grecul Alexandru Elladius, numără la București, unde Academia, spune el, «își merită numele», doi profesori de filosofie și teologie, un episcop, doi «ipodidascali», pe lângă trei medici ai lui Brâncoveanu, dintre cari un Italian.

Studenţii întreceau numărul de o sută cincizeci, sau, câte odată, și două sute.

Iată trecutul cel mai depărtat al instrucțiunii noastre superioare de unde au eșit savanți recunoscuți de marile Academii străine, trecut care nu este izolat de cultura lumii de atunci.

«Aceste apariţiuni au fost pregătite latent prin o intelectualitate de mai de mult, căci curentele și personalitățile nu apar spontan fără o oarecare ambianță, fără o tradiție modestă, dar reală [1])».

Inceputul Domniei Fanarioţilor găsește Școala într'o stare înfloritoare. Sub primii Fanarioți, începe decadența. Are însă câteodată profesori dintre cei mai de frunte.

In 1746, Constantin Mavrocordat, după ce constată «că dela o seamă de vreme toţi feciorii de boieri s'au răcit de către învăţătură» îi ameninţaţi că dacă nu-și vor da copiii la carte «vor fi lipsiți din rânduiala curţii». Voevodul a așezat, în acest scop, atâtea școale elinești, «ca să nu mai fie pricină că nu are unde învăța boierul».

REGELE FERDINAND I, CTITORUL UNIVERSITĂŢII DIN CLUJ

La 1776, domnitorul Alexandru Ipsilanti dă un hrisov privitor la organizarea școalelor. Din el se vede că academia înființată de Stolnicul Cantacuzino era aproape neexistentă din cauza restriștii timpurilor. Pe această academie o ridică el la înălțimea științei acelor timpuri, decretând «spre pază nestrămutată, ca întotdeauna să existe un număr de nouă profesori: doi de gramatică; doi de matematici, sau aritmetică și geometrie, pe lângă acestea și de istorie: unul de științele fizice, unul de științele teologice și trei pentru limbile: latină, franceză și italiană.

«Cel de științele fizice să predea în limba greacă, urmând lui Aristotel și comentatorilor lui, iar cei de matematici, dacă s'ar întâmpla să nu se știe de ajuns, cum se cuvine, limba greacă, vor preda sau în limba latină, sau franceză, sau italiană, în care adică vor ști mai bine».

In 1779, s'a terminat clădirea specială pentru Academia Sf. Sava «cu trapezărie, bucătărie și pitărie» care s'a inaugurat la începutul anului 1780. Această școală era instituția chemată să dea tot ce se putea da, în materie de cultură: «Cei ce se vor învrednici de apele ei să nu mai fie siliți a căuta setoși alte izvoare».

In fruntea școalelor se crease o Epitropie școlară permanentă, compusă din episcopi și boierii din divan, pusă sub președinția Mitropolitului țării, care avea dreptul la control.

La această școală se organizase și un internat pentru șapte zeci și cinci de școlari. Erau admiși fiii de boieri ce se aflau în lipsă, ori din mazili, dar nu și dintre mojici și țărani și nici chiar dintre fiii de negustori și meseriași.

Acest învățământ a deprins pe membrii societății culte cu ideile mai înalte, cu noțiunile abstracte și științifice, a pregătit mințile pentru primirea culturei, de ordin mai mult tehnic, a apusului. Rezultatul a fost că tinerii au început a se îndrepta spre centrele de cultură apusene.

Academia Sf. Sava era frequentată de Români, de Grecii din Principate și de Grecii din Grecia propriu zisă, cari erau trimiși special să se lumineze la învățătura acestei școale.

Pe vremea lui Alexandru Ipsilanti, Academia avea profesori renumiți — mai toate celebritățile Grecilor, somitățile științifice. Aici își desvoltau talentele lor, aici, pe pământul românesc, cultivau spiritele tinere, desvoltându-le dorul de Patrie

Academia număra poate 300 studenți, iar la 1815 avea până la 400. Toți profesorii Academiei erau învățați în toată știința clasică greacă și studiați pe la una sau două universități din Occident. Mulți dintre ei erau de două ori doctori.

Metodele din Academia Sf. Sava erau metodele occidentale, iar învățătura limbilor clasice era de sigur superioară aceleia a multor universități apusene.

[1]) N. Iorga, *op. cit.*, p. 18.

UNIVERSITATEA DIN CLUJ

PRIMUL NUCLEU AL UNIVERSITĂȚII ROMÂNEȘTI A DACIEI SUPERIOARE: COMISIUNEA UNIVERSITARĂ DIN 1919
Rândul de sus: O. Ghibu, I. Lupaș, I. Hațieganu, L. Mrazec, E. Hațieganu, D. Gusti, G. Bogdan-Duică, N. Drăganu, Al. Borza
Rândul de jos: Dr. Gh. Marinescu, Dr. V. Babeș, I. Teodorescu, S. Pușcariu (președinte), G. Longinescu, G. Țițeica. Dr. Manicatide, V. Pârvan
(Lipsesc: P. Poni, N. Iorga, T. Stelian și Dr. Juvara)

Sistemul şcoalelor greceşti era aşa întocmit că deschidea porţile lor în deobşte tuturor locuitorilor dela oraşe, fără deosebire de clasa socială. Numai ţăranii erau cu totul depărtaţi dela ele şi, de sigur intenţionat, din cauza situaţiei clasei ţărăneşti.

La 1 Septemvrie 1803, cu ocazia întemeierii şcoalei « de învăţătură feciorilor de preoţi şi diaconi » se dă un hrisov prin care se spune că toate studiile trebuiau să se facă în româneşte « pe limba noastră cea părintească » şi un Domn fanariot, binecuvântă această mare inovaţie.

Este timpul când începe o nouă fază a învăţământului din Muntenia. Tocmai atunci, în Ardeal, înflorea o mişcare de puternică deşteptare naţională, care se resfrânse şi dincoace de munţii despărţitori, în Ţara Românească, unde începuse lupta între românism şi grecism.

Gheorghe Lazăr a avut buna inspiraţie să vină în Bucureşti tocmai în clipa decisivă a acestor lupte. El a înţeles acest moment psihologic şi s'a pus, inteligent şi cu devotament, în fruntea mişcării, adunând în jurul său tinerimea bucureşteană din prima zi, în care apăru în capitala Ţării Româneşti.

Şcolarii dela Udricani, Sf. Gheorghe, Colţea şi dela toate bisericile, au părăsit aceste şcoli şi s'au dus la Sf. Sava, unde cartea grecească fusese înlocuită cu cea românească.

Gheorghe Lazăr, găsind sprijin în eforii de atunci, întemeiază o şcoală de ingineri, care devenia îndată « *şcoala academicească de ştiinţe filosoficeşti şi matematiceşti* » cu limba română, ca limbă de predare.

Şcoala lui Gheorghe Lazăr avea următoarele grade:

I. Cei mai slăbănogi sau de tot nedeprinşi (ceea ce azi am numi şcoala primară);

II. După aceasta urmează la altă tagmă, unde au a asculta gramatica, poetica, retorica etc., (gimnaziul de azi);

III. Cei mai de vârstă şi deprinşi la acestea toate vor avea a auzi: aritmetica, geografia, gheodezia, iconomia, etc., (liceul);

IV. Mai având apoi volnicie dela mai marii eforiboieri, vom trece şi la celelalte mai multe tagme filosoficeşti, fieştecare după rândul său, aşijderea şi la tagmele juridiceşti, care cum vor urma.

Pentru cei ce vor să treacă la cinul preoţesc se va orândui osebită vreme şi ceasuri pentru ascultarea sfintei teologii, dogmele credinţei şi cunoştinţa legii creştineşti şi alte mai multe folositoare [1]).

Gheorghe Lazăr vine cu un plan de organizare a învăţământului dela cel primar până la cel universitar. Şcoala şi-a dat *roadele*, căci « *cu toate intrigile Grecilor* », scrie Macarie « *adunându-se mulţime de ucenici şi de pre afară şi din şcolile greceşti, care nici un spor nu făceau cu minunata îndemânare a limbii părinteşti, în puţină vreme atât spor au făcut în ştiinţele filosoficeşti încât mulţime de ucenici români au ieşit desăvârşiţi ingineri şi filosofi, care din şcolile greceşti, care cu multă cheltuială a ţării se ţin, niciodată nu s'au văzut să iasă* » [2]).

[1]) Citat de Bogdan-Duică şi Popa Lisseanu, *Gheorghe Lazăr, Viaţa şi opera*, 1924, p. 21—22.

[2]) N. Iorga, *op. cit.*, p. 175 (citat după diac. Dr. N. M. Popescu, *Ştiri Nouă*).

STOLNICUL CONSTANTIN CANTACUZINO, 1650—1716
Fundatorul Universităţii din Bucureşti (Academia Domnească dela Sf. Sava)

Gheorghe Lazăr a făcut cursuri despre Imm. Kant, iar Eufrosin Poteca despre Jean-Jacques Rousseau. Şi unul şi altul urmăreau ridicarea moralităţii în şcoală.

Eufrosin Poteca este primul mare profesor de filosofie, de limbă română. Pentru el, filosofia este o disciplină de sine stătătoare, în care vieaţa practică îşi găseşte cel mai sigur îndreptar.

La Sf. Sava s'a deschis şcoala redeşteptării naţionale. Ideile naţionale ale şcoalei dela Blaj aci îşi găsiră răsunet.

La Sf. Sava s'a pregătit toată tinerimea cultă care a făcut Unirea Principatelor Române, sufletească şi teritorială.

Şcoala dela Sf. Sava se închide cu ocazia revoluţiei lui Tudor Vladimirescu — 1821 — şi se redeschide la 1828 sub conducerea lui Ioan Eliade-Rădulescu.

La 1830, Regulamentul Organic dă o nouă ordine şcoalei pe care o împarte în: Şcoala începătoare, Clasele umanioare, Invăţăturile complimentare, şi Cursul special care, la rândul său se înparte în: a) *Cursul legilor*, (Facultatea de Drept); b) *Curs de matematici*, (Facultatea de Ştiinţe); c) *Curs de agricultură*, pe trei ani, cu fermă model la Bucureşti.

Legiuirea a fost socotită « *ca foarte bine gândită* » şi aprobată de generalul Kiseleff.

Către anul 1843, şcoala ia o direcţie nouă, prin numirea ca profesor a lui August Treboniu Laurian. El devine profesor de filosofie la Sf. Sava (1843), apoi de latină (1845), iar la 1846 este numit, împreună cu Florian Aaron şi Ion Maiorescu, inspector al şcoalelor. Prin ei, direcţia latinistă, strălucitoare încă în

REFVTATIO
Locorum communium
THEOLOGICORVM, PHILIPPI Melanchthonis, Germani, M. Lutheri discipuli primarij, dedicata Principum illustrissimo, ac catholicissimo Philippo, Regi Hispaniarum, &c.
Autore, Ricardo Smythæo, Anglo, eiusdem Principis sacellano, ac Theologiæ, in illius Achademia Duacensi, Prælectore.
1563.
VACI.
Cum gra. & Privile. Regiæ Maiestatis.
Ex Libris Costantin Cantacuzeni.

CARTE CU SEMNĂTURA AUTOGRAFĂ A STOLNICULUI CONSTANTIN CANTACUZINO
(Biblioteca Academiei Române)

cetatea de lumină a Blajului, se accentuează tot mai mult în învăţământul nostru, iar revoluţia dela 1848 dă un nou impuls vieţii culturale româneşti prin influenţa puternică a culturii franceze, care se infiltrase, încă din secolul precedent.

In 1846 un nou aşezământ al instrucţiunii publice iese la lumină. El cuprinde: şcoale săteşti, şcoale de oraşe sau elementare, şcoale de Universitate sau academice şi şcoale pentru fete.

Sub Domnitorul Gheorghe Bibescu se înfiinţează Colegiul francez, iar Colegiul Sf. Sava, care urma să se desfiinţeze treptat-treptat, se mută la Radu-Vodă.

Cu venirea în scaunul domnesc a lui Barbu Ştirbei, care îşi făcuse studiile în Franţa şi care fusese mai înainte în Eforia Şcoalelor, învăţământul se organizează pe baze cu totul noui, începând să se naţionalizeze şi să se adapte condiţiunilor locale.

Iată ce concepţii avea despre învăţământ, domnitorul Barbu Ştirbei — concepţii pe cari le exprimă în 1850:

« *Invăţământul trebue să fie privit nu ca un scop, ci ca un mijloc. Instrucţia publică trebue să fie potrivită cu nevoile poporului şi să nu aibă în vedere exclusiv convenienţele câtorva familii privilegiate; ea trebue să fie deci naţională, să mulţumească nevoile deosebitelor clase şi să păstreze culoarea locală* » [1]).

In 1851, cu prilejul organizării învăţământului gimnazial, Eforia a socotit necesar să ia oarecare dispoziţii impuse de experienţă. Astfel, pe lângă cele şase clase gimnaziale, s'au mai înfiinţat două clase complimentare, în cari se făceau studiile cele mai grele şi pregătitoare pentru specialităţi.

Materiile cari se predau în cele două clase complimentare erau acestea: elemente de logică şi morală, algebra, fizica, istoria naturală, limba elenă, geometria, istoria naturală, chimia, limba franceză. Domnitorul adaugă în privinţa acestor clase că « *nu se vor înfiinţa cursurile decât treptat şi pe cât vor fi şcolari pregătiţi şi destoinici a le urma şi a se folosi, şi într'un număr cuviincios, căci pentru doi sau trei şcolari numai nu se poate înfiinţa o catedră* » [2]).

Literele şi ştiinţele rămăseseră la Academia dela Sf. Sava, închisă şi deschisă cu intermitenţe. La 5 Septemvrie 1851, Eforia arată Domnului că este nevoie de a se clădi « în apropiere cu Colegiul Sf. Sava o încăpere spaţioasă şi temeinică, care să cuprindă până la trei sute şcolari interni cu plată de lei 500 pe an, afară de cărţi şi îmbrăcăminte ».

Cursurile speciale şi înalte merg prosperând, mai ales că la Minister vine Ioan Maiorescu, om cu vederi originale, care reuşeşte să inspire Domnitorului Alexandru Ioan Cuza ideea de a înfiinţa şcoale cu caracter liberal şi de a crea universităţi cu facultăţi complete.

In anul 1861—62 învăţământul public era împărţit în patru clase: instrucţiunea comunală [3]), instrucţiunea primară, instrucţiunea secundară sau gimnazială şi instrucţiunea superioară sau specialităţile.

Şcoalele comunale erau destinate sătenilor. Şcoalele primare se aflau în capitalele de judeţe şi oraşele nereşedinţe. Aici pe lângă religie şi morală se predau copiilor « cunoştinţele proprii pentru luminarea comerciantilor şi industriaşilor » şi se face trecereacătre instrucţiunea secundară.

In anul şcolar 1861—1862, situaţia acestor şcoale se prezenta astfel [4]):

La şcoalele publice		Şcoalele particulare		Total		Nr. institutorilor
Băeţi	Fete	Băeţi	Fete	Băeţi	Fete	
63.220	10.373	3.265	627	76.485	11.000	2.607

Instrucţiunea secundară cuprindea cunoştinţe enciclopedice. Ea avea de obiect atât formarea « junilor » pentru vieaţa practică cât şi pentru pregătirea lor în vederea unei specialităţi.

[1]) Citat de N. Iorga, *Viaţa şi domnia lui Barbu Dimitrie Ştirbei*, Vălenii-de-Munte, 1910.

[2]) Copie după ofisul Măriei Sale Vodă, nr. 1421, anul 1851, Sept. 16, către Departamentul Credinţii. Vezi V. A. Urechie, *op. cit.*, III, p. 45.

[3]) In Muntenia erau 2186 şcoale.

[4]) După I. Zalomit, *Starea instrucţiunii publice în România de sus (Muntenia), la finitul anului şcolar 1861—1862* Bucureşti, 1862.

Acest învăţământ se făcea în patru gimnazii şi patru seminarii de pe lângă cele patru eparhii[1]). Şcoale profesionale erau reprezentate prin şcoala de agricultură, şcoala de arte şi meserii, şcoala militară, şcoala de medicină, şi institutul coral[2]).

Specialităţile, car. aveau de obiect instrucţiunea superioară erau facultatea de drept, ingineria civilă şi oarecar cursuri academice can, prin completarea lor. vor forma facultăţile de litere şi de ştiinţe.

Venirea lui Alexandru Ioan Cuza schimbă cu totul înfăţişarea învăţământului public. Universitatea din Iaşi se constitue în anul 1860, cea din Bucureşti în 1864. Pe de altă parte instrucţiunea publică capătă o unitate în ambele ţări prin legea din Iulie 1864.

In legea dela 1864 se fixează şi situaţia morală şi stabilitatea corpului didactic. Profesorii nu puteau fi pedepsiţi şi nici măcar cenzuraţi decât în urma unei sentinţe date de un tribunal alcătuit din semenii lor, traşi la sorţi. Ei aveau latitudinea de a-şi forma singuri programa cursului. Li se lăsa libertatea a-şi exercita drepturile politice. Legiuitorul din 1864 a avut atâta încredere în acest corp că n'a instituit nici măcar un control asupra lui. Nu se prevedeau inspectori prin acea lege pentrucă nu erau socotiţi necesari. Profesorii erau să fie numiţi dintre licenţiaţi şi doctorii Facultăţilor, principiu întărit şi de legea din Martie 1879.

Situaţia aceasta a rămas neschimbată până la 1883 când prin legea nouă se instituie un control în şcoală, iar corpului didactic i se determină şi o poziţiune materială. Profesorul era să fie plătit cu 360 lei pe lună şi cu drept succesiv de gradaţie din cinci în cinci ani.

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU, DOMNUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI, 1688—1714
Oblăduitorul Academiei Domneşti dela Sf. Sava

S'au înfiinţat şcoale la sate, de fete şi de băieţi, iar ceea ce este de cea mai mare importanţă învăţământul primar a fost declarat obligatoriu. Se întemeiază şcoale pentru învăţători, pentru preoţi, gimnazii şi licee.

Consiliul şcolar, compus din Florian Aron, Aug. Treb. Laurian, I. Zalomit etc., fixează ierarhia şi normele de înaintare ale membrilor corpului didactic, motivându-le astfel: «*De oarece cariera profesorilor este mărginită şi pentru stimularea zelului şi a activităţiilor urmează a fi încurajaţi,... orice licenţiat sau doctor în litere, în matematică, în ştiinţele naturale sau fisice, cari au învăţat în ţară sau străinătate, să intre mai întâiu profesori la clasele gimnaziale inferioare apoi când vor fi locuri vacante, se vor înainta la cele superioare şi în fine la facultăţi caeteris paribus, observându-se dreptul de întâietate*»[1]).

In bugetul Statului se prevăzuseră două catedre de litere încă din 1860: una de istoria Românilor şi alta de literatura limbilor clasice. Ele constituiau Şcoala superioară de Litere.

In «Monitorul Oficial» din August 1863, se publicase un proiect de completare a facultăţilor de litere şi de ştiinţe. La 31 ale aceleiaşi luni, Consiliul Superior înaintează ministrului Odobescu programul care este respins pe motiv că «s'a elaborat de către Consiliul Superior o programă mai detaliată pentru Şcoala superioară de Ştiinţe; aceea se va pune la dosar, rămânând ca la timpul oportun să se facă o asemenea lucrare pentru Şcoala superioară de Litere». Această resoluţie a fost modificată de noul ministru, poetul D. Bolintineanu, care hotărăşte: «Pentru punerea în lucrare a Facultăţii literare

[1]) Numărul elevilor din aceste şcoale se urca la 1.259.
[2]) Au frecventat cursurile 1.551 elevi.

[1]) V. A. Urechie, *op. cit.*, III, p. 251.

DINICU GOLESCU, 1777—1830
Fundatorul şcoalei secundare dela Goleşti, unde a profesat Florian Aron, şi a « pansionului » Belvedere

nefiind mari nevoi de cheltueli se poate pune de acum în lucrare. Va rămâne a se face formele »

« Facultatea Literelor » avea să fie tot odată « Şcoala normală superioară » pentru formarea profesorilor gimnaziali. Domnitorul Ioan Alexandru I înlocui aceasta prin Şcoala superioară de Litere.

Ea îşi deschise porţile la 2 Decemvrie 1863. Se înscriseră nouă studenţi.

Dar nici Şcoala superioară de Litere n'avea să dureze mult. Domnitorul Unirii uni şi cele trei ramuri disparate ale învăţământului superior din Bucureşti. El le dădu o organizaţie occidentală.

Decretul domnesc a fost urmat de Legea instrucţiunii din Iulie 1864, despre care am vorbit. Aceasta în capitolul IV despre « Instrucţiunea superioară » declară că, într'o localitate, « mai multe facultăţi constituesc o Universitate ».

Această lege fixează şi numărul catedrelor pe Facultăţi. Facultatea de Drept avea 9 catedre şi anume Dreptul roman, Dreptul privat român, Dreptul penal, Procedura dreptului privat şi dreptului penal, Dreptul comercial, Dreptul public şi Dreptul administrativ, Dreptul ginţilor, Filosofia dreptului şi Dreptul natural, Economia politică.

Facultatea de Filosofie şi Litere avea 8 catedre: Psichologia, logica şi metafizica, Filosofia morală şi estetica, Istoria filosofiei, Istoria universală Critică, Filosofia istoriei, Literatura latină şi elină, Istoria literaturii antice şi moderne, Pedagogia şi didactica.

Durata cursurilor Facultăţilor avea să varieze între trei şi cinci ani.

Domnitorul Barbu Ştirbei organizase în 1855 învăţământul medical. Ştirbei îşi făcuse studiile în Franţa şi cunoştea organizarea de acolo. In ţară, consulul Franţei pe atunci era Béclard, fiul decanului Facultăţii de Medicină din Paris. Ştirbei a cerut acestuia să-i trimită un doctor în medicină. La anunţul lui Béclard a răspuns doctorul Carol Davilla care a şi venit în ţară şi a început să organizeze această necesară şi importantă disciplină. El a făcut apel la toţi doctorii ce făcuseră studii în străinătate. La 4 Decemvrie 1855, se inaugurează *Şcoala de mică chirurgie*, alipită pe lângă Spitalul militar dela mânăstirea Mihai Vodă din Bucureşti. Şcoala a început cu 50 de elevi. La 1856 a transformat şcoala de felceri în Şcoala de Chirurgie, iar în 1857 le-a unit constituind *Şcoala de medicină şi farmacie*.

Cu ocazia înfiinţării acestei instituţiuni de înaltă ştiinţă, guvernul francez, sub Napoleon III, şi guvernul italian, sub Victor Emanuel II, au recunoscut această şcoală ca egală cu cele din Franţa şi Torino, şi au decretat că elevii români pot fi primiţi în Facultăţile Franţei şi Italiei în anii de studiu echivalenţi.

In anul 1859 s'a înfiinţat externatul şi internatul, pe lângă spitalele civile ale Eforiei din Bucureşti.

Legea din 1864 cuprinde această şcoală sub numele de Facultate de Medicină şi-i prevede 12 catedre: anatomia descriptivă şi istologia, fiziologia umană şi comparată, fizica şi chimia medicală, chimia chirurgicală, proteza şi aparatele de fracturi, patologia şi terapeutica generală, clinica medicală şi terapeutica aplicată, obstetrica teoretică, clinica bolilor de lehuze şi de prunci, igiena şi medicina legală, şi clinicile: infantilă, oftalmologică, sifilitică şi dermatologică, apoi Botanica, Zoologia, materia medicală şi arta de a formula.

Alături de Facultate funcţiona o şcoală de farmacie pentru formarea de farmacişti români şi o şcoală superioară veterinară, spre a forma medici civili şi militari.

Facultatea de medicină avea să libereze diplome de doctor, pe când celelalte două anexe aveau să dea numai certificate de absolvenţă.

Facultatea de ştiinţe fizice, matematice şi naturale cuprindea 12 catedre: introducţiunea la calcul, algebra superioară şi calcul diferenţial şi integral, mecanica elementară şi raţională, geometria descriptivă, geodesia teoretică, astronomia, desenul linear şi topografia, fisica, chimia generală, mineralogia şi geologia, zoologia, fiziologia, botanica. Pe lângă această Facultate aveau să se creeze şcoalele de aplicaţiune pentru silvicultori şi ingineri.

In aceste şcoale anexe îşi are originea Şcoala Politechnică.

Academia de Inalte Studii agronomice îşi are originea în şcoala creată în 1852 de Ştirbei Vodă pe moşia Pantelimon sub numele de « Institutul de Agricultură dela Pantelimon ».

Institutul îmbrăţişa mai mult ramura agriculturii. Se predau: elemente de fizică, de chimie, mineralogie,

geologie, meteorologie aplicată la agricultură, geniu rural, arpentaj şi construcţii rurale, botanica şi silvicultura, grădinăria, creşterea viermilor de mătase şi a albinelor, contabilitatea agricolă, zootehnia şi economia rurală.

Programa de studii s'a modificat în 1867 când s'a introdus un curs desvoltat de silvicultură. De atunci s'a şi numit « Şcoala Centrală de Agricultură şi Silvicultură şi s'a mutat la Herăstrău în localul său propriu » a cărei piatră fundamentală s'a pus în 1868 de Domnitorul Carol I.

Până la 1870 veneau la această şcoală tineri absolvenţi ai gimnaziului, după aceea au început să vie şi absolvenţi ai liceului, acum nu sunt primiţi decât bacalaureaţi ai liceului sau ai liceului agricol.

Pentru acest învăţământ s'au mai înfiinţat institute similare la Cluj şi la Chişinău. Aceasta mai ales în urma nouei reforme agrare care cere cât mai multe elemente bine pregătite.

Legea din 1864 prevedea o autonomie morală Universităţii. Ea avea să fie condusă de un rector ales de toţi profesorii. Rectorul trebuia să fie român, să aibe etatea de 40 ani şi să fi servit 8 ani ca profesor.

De asemenea Facultăţile aveau să fie conduse de un decan, ales de profesori, cari aveau să reprezinte instituţia şi să o administreze moral şi material.

Rectorul era ajutat de Senatul Universitar, Decanul de Consiliul de Facultate. Deliberările asupra aplicării legilor şi regulamentelor universitare se făceai în Consiliul Universităţii.

Astfel organizată, Universitatea din Bucureşti a funcţionat până la Martie 1898, când o nouă lege avea să întregească pe cea din 1864.

Primul Rector a fost George Costaforu, un bun gospodar. El a luat iniţiativa construirii unui local propriu al Universităţii, care s'a terminat în 1869.

In 1884 Universitatea îşi întregeşte studiile cu Facultatea de Teologie, care însă nu capătă o formă legală decât în 1890, când este recunoscută ca făcând parte din Universitate ca şi celelalte Facultăţi şi este supusă la aceleaşi îndatoriri.

Pentrucă la Facultatea de Medicină se puteau înscrie ca studenţi şi persoane cari nu aveau liceul terminat, la 1886, o lege interzice acestei instituţiuni de a mai înscrie candidaţi fără cursul complet de liceu, iar la terminarea studiilor, a libera alte diplome decât acelea de doctor. Cu alte cuvinte desfiinţa licenţa eventuală pentru unii absolvenţi şi decreta doctoratul obligatoriu celor ce aveau să se ocupe de practica medicinii. După un an, în 1887 la aceeaşi Facultate se mai înfiinţează încă trei catedre: clinica chirurgicală, patologia experimentală şi bacteriologia, clinica medicală. La cea de a doua era numit prin lege cel cari avea să devină părintele bacteriologiei române, Victor Babeş. In 1890 se înfiinţa Institutul de Chirurgie.

In anul 1898 o reformă avea să se resfrângă asupra învăţământului secundar. Principiile reformei constau în fixarea duratei învăţământului la opt ani. Cursul se împarte în două: *a*) *cel inferior* (gimnaziul) de patru ani, unitar, formând treapta inferioară a liceului; *b*) *cel superior* (liceul) cu *o secţiune clasică* (cu latina şi

EUFROSIN POTECA, 1786—1859
Profesor de filosofie la Sf. Sava
(După o gravură din colecţia Academiei Române)

greaca, fără matematici şi cu foarte puţine fizico-chimice), *secţiune reală* (fără latină şi greacă) şi o *secţiune modernă*, intermediară între cele două dintâi. Ciclul inferior se încheia cu un examen de absolvire iar cel superior cu un examen de diplomă.

Legea mai întocmea programe analitice, instrucţiuni metodice în vederea predării diferitelor obiecte de studii şi înfiinţa seminariile pedagogice pentru pregătirea pedagogică a viitorilor profesori ce urmau să fie recrutaţi printr'un examen de capacitate. Reforma aceasta aparţine lui Spiru Haret şi are la bază următoarele principii: *şcoala democratică*, învăţământul pus la îndemâna tuturor, *curentul umanist* alături de cel *realist*, *şcoala activă*, care să respecte cunoaşterea şi individualitatea copilului.

Până la Haret învăţământul primar nu era destul de răspândit la sate. Invăţământul secundar dădea rezultate slabe. Cel primar mai fusese organizat prin legea democratică a lui P. Poni din 1886 şi modificat de Take Ionescu în 1893. Şcoala în concepţia lui Haret avea să formeze buni cetăţeni, să procure tuturor fondul de cunoştinţe care este indispensabil oricărui om în vieaţă, fără deosebire de treapta socială, să formeze contingente pentru toate carierele cari sunt necesare, pentru vieaţa completă şi armonică a Statului. Şcoala avea să dea cultură şi pregătirea pentru vieaţa socială.

După războiul cel mare în 1918 ministrul Şcoalelor prof. S. Mehedinţi, a alcătuit câteva legi menite a ridica

școala poporului. Legea « Eforiilor școlare » avea să înlocuiască greutățile economice pe care le lăsase războiul. Ea se întemeia pe jertfa și munca frățească

GHEORHGE LAZĂR, AL DOILEA CTITOR AL ACADEMIEI DELA SF. SAVA, 1779—1823
(Portret în uleiu de un autor necunoscut. Colegiul Sf. Sava)

a tuturor. Prin contribuția și prin controlul comun, școala avea să capete o formă mai vie « căci nimic nu îndrăgește omul mai mult, decât lucrul pentru care cheltuește muncă și osteneală ».

Și pentru ca elementele conducătoare ale școalei să fie recrutate după adevărată vocațiune o lege a

PROFESORUL PETRACHE POENARU, 1832—1848
(Tablou în uleiu de Sava Henția. Col. Academiei Române)

« Școalelor pregătitoare și Seminariile Normale » avea să facă selecțiunea viitorilor învățători, preoți, profesori. Școalele aveau să fie întemeiate în satele de seamă cu scopul de a nu mai smulge pe țărani din mediul lor firesc. Școalele secundare aveau rolul să stimuleze și să avânte vieața săteanului spre un nivel superior.

Profesorii aveau să fie recrutați « nu din orice licențiat în litere sau științe, bogat în examene, dar sărac în experiența vieții rurale » ci din aceea care vor urma « Seminariile Normale », în cari tinerii aleși se vor pregăti teoretic și practic. Era o instituție care se putea numi « Universitate țărănească ». Ochii legiuitorului se îndreptau spre poporul cari este nădejdea zilei de mâine și care având carte va putea să facă față vremurilor.

In 1919 și apoi în 1922—1926 cum și în 1936—1937 învățământul secundar a fost modificat: s'a renunțat întâi la liceul trifurcat, apoi s'au redus anii de studii la șapte. Ciclul secundar inferior, cu numele de gimnaziu pregătea accesul la clasele superioare. El avea numai trei ani, o programă mai redusă și mai conformă cu nevoile și îndeletnicirile vieții moderne. Ciclul se-

PROFESORUL COSTACHE ARISTIA, 1800—1880
(Portet în uleiu de Sava Henția. Colegiul Sf. Sava)

cundar superior, adică liceul dura patru ani și era destinat unei culturi generale unitare integrale. Specializarea avea să se facă în anul întâi la facultate, anul de pregătire care reprezenta transiția dela liceu la universitate. Reforma a fost completată cu introducerea examenului de bacalaureat, iar mai în urmă cu scindarea cursului superior în două începând dela clasa VII: științific și clasic. Legislația aparține actualului ministru Dr. Angelescu.

Legea din 1898, completată în 1900, numită și legea lui Haret, dă o amploare organizării studiilor în Universitățile românești.

La Facultăți se introduc pe lângă cursuri, și conferințe și lucrări practice de seminar și laborator. In corpul didactic se introduc docenții și personalul ajutător compus din laboranți, preparatori, asistenți. De asemenea se dă libertate Universităților de a avea cursuri libere și gratuite, asupra oricărei ramuri

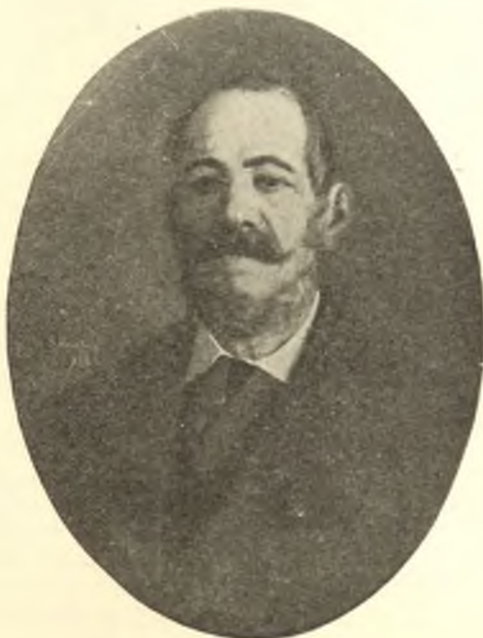
de ştiinţă, făcute de persoane ce nu aparţin corpului didactic universitar.

O inovaţie constă în aceea că, pe lângă diploma de licenţă ce aveau dreptul să libereze, unele Facultăţi pot elibera acum şi diplome de doctorat. Doctoratul înseamnă activitate ştiinţifică personală, pentru aceasta el nu se va acorda decât în mod benevol şi numai acelora cari prezintă o lucrare ştiinţifică originală.

Pentru aprofundarea disciplinelor se crează mai multe institute şi laboratoare şi seminarii. Pentru Medicină se înfiinţează pe lângă spitalele Eforiei Civile din Bucureşti, clinice necesare învăţământului practic.

De asemenea pentru candidaţii la profesoratul secundar se înfiinţează un seminar pedagogic universitar, în localul Şcoalei Normale Superioare, care se desfiinţează.

In cadrul învăţământului superior trebue să menţionăm Academiile de Inalte Studii comerciale dela

PROFESORUL FLORIAN ARON, 1805—1887
(Portret în uleiu de Sava Henţia. Colegiul Sf. Sava)

Bucureşti (1913) şi Cluj (1920). Cea dela Bucureşti a fost înfiinţată pe lângă Ministerul Industriei şi Comerţului şi a fost trecută la Ministerul Instrucţiunii în 1937.

Universitatea este completată prin legea din 1921 cu Facultatea de Medicină Veterinară, iar prin legea din 1923 cu Facultatea de Farmacie.

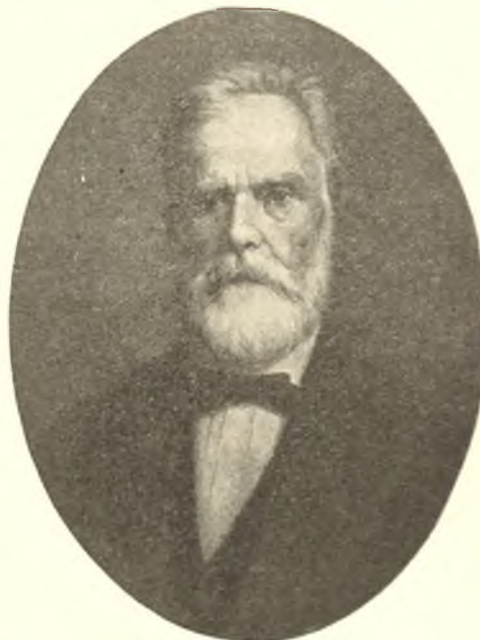
In anul 1932, o nouă lege pentru organizarea învăţământului universitar vine să imprime acestui învăţământ o puternică direcţiune unitară.

i. p. s.

STRUCTURA INVĂŢĂMÂNTULUI ROMÂNESC

Organizarea actuală a învăţământului din România este determinată de necesitatea de a pune cât mai mult de acord sistemul şcolar cu interesele vieţii sociale şi naţionale.

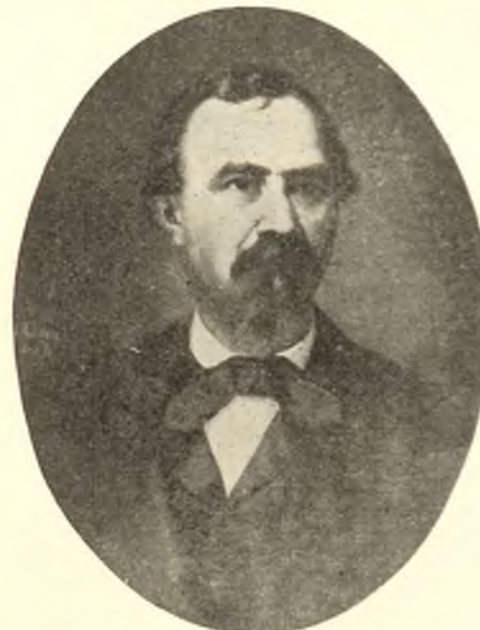
Organizarea învăţământului s'a făcut în etape: în 1924, a celui primar; în 1928, a învăţământului secundar teoretic; în 1932, a învăţământului superior;

PROFESORUL AUGUST TREBONIU LAURIAN, 1810—1881
(Portret în uleiu de Sava Henţia. Colegiul Sf. Sava)

în 1936, a învăţământului comercial şi industrial. Pe grade de învăţământ: primar, secundar şi superior, această organizare se înfăţişează în modul următor:

I. INVĂŢĂMÂNTUL PRIMAR. Invăţământul primar este organizat prin legea din 24 Iulie 1924, modificată parţial în 1934 şi în 1937. El este primul grad al

PROFESORUL ION MAIORESCU, 1811—1864
(Portret în uleiu de Sava Henţia. Colegiul Sf. Sava)

învăţământului şi cuprinde:

1. şcoale pentru copii mici (grădini de copii),
2. şcoale primare (propriu zise),

3. şcoale şi cursuri de adulţi,

4. şcoale şi clase speciale pentru copiii debili şi anormali (educabili).

Invăţământul primar se predă în: *a)* şcoalele Statului (publice), *b)* şcoalele sau institutele particulare, autorizate de Stat (Legea învăţământul particular din 19 Dec. 1925) şi *c)* în familie.

Şcoalele primare de Stat sau publice sunt cele înfiinţate de Stat, precum şi cele înfiinţate de comune sau judeţe, cu autorizaţia Ministerului Educaţiei Naţionale prin care se face numirea şi plata personalului didactic.

Indrumarea şi supravegherea învăţământului primar public şi particular o face Statul, prin Ministerul Educaţiei Naţionale. Nici o şcoală publică sau particulară nu se poate înfiinţa fără autorizaţia Ministerului Educaţiei Naţionale şi fără a se conforma legii învăţământului, în funcţionarea ei. Ministerul alcătueşte regulamentele şcolare şi programele pentru şcoalele publice. Cercetează şi aprobă regulamentele şi programele şcoalelor particulare.

Invăţământul primar este *unitar* în tot cuprinsul României, adică funcţionează după aceleaşi dispoziţii şi are aceeaşi organizare.

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI

Invăţământul primar în şcoalele Statului se predă în limba română. In comunele cu populaţie de altă limbă decât cea română, Ministerul Educaţiei Naţionale înfiinţează şcoale primare cu limba de predare a populaţiei respective, în aceeaşi proporţie ca în comunele româneşti. In asemenea şcoale, studiul limbii române este obligatoriu.

Cetăţenii de origine română, cari au fost deprinşi să vorbească altă limbă, sunt datori să-şi instruiască copiii numai în şcoalele publice sau particulare a căror limbă de predare este limba română. Asemenea cetăţeni, chiar dacă fac parte din comune cu populaţie de altă limbă decât limba română, nu-şi pot da copiii la şcoala primară în care învăţământul s'ar preda în altă limbă decât cea română.

In şcoalele primare publice şi particulare, nu se pot întrebuinţa pentru învăţătură decât cărţi (manuale) aprobate de Ministerul Educaţiei Naţionale. Invăţătorii sunt liberi să-şi aleagă, dintre cărţile aprobate, pe cele socotite mai bune.

Invăţământul primar este obligatoriu pentru toţi copiii cetăţenilor români şi gratuit în şcoalele Statului. Actele relative la învăţământul primar sunt scutite de timbre.

Obligativitatea învăţământului primar se înţelege astfel:

a) pentru copiii în vârstă de 5—7 ani, în şcoale pentru copii mici,

b) pentru copiii în vârstă de 7—16 ani împliniţi, în şcoale primare,

c) pentru tinerii în vârstă de 16—18 ani, în şcoale sau cursuri de adulţi.

Copiii cetăţenilor străini pot frecventa şcoalele primare publice, în limita locurilor disponibile în şcoală, plătind o taxă.

Sunt scutiţi de obligativitate: 1) copiii, cari primesc instrucţia primară în familie sau în şcoale particulare; 2) copiii ai căror părinţi n'au locuinţă statornică nici 60 zile într'o localitate; 3) copiii infirmi (fizic sau intelectual); 4) copiii atinşi de boli primejdioase pentru alţi copii; 5) copiii cari au terminat învăţământul primar de 7 clase sau 4 clase primare şi 3 secundare, pentru timpul dela terminarea acestora, până la împlinirea vârstei de 16 ani. Scutirile de mai sus se dau de inspectorul şcolar

In fiecare an, se alcătuesc liste de copii în etate de 5—16 ani (obligaţi a urma la şcoală) prin colaborare între directorii şcoalelor, primarii comunelor şi organele poliţieneşti.

Inscrierea copiilor în şcoala primară se face anual, între 1—10 Septemvrie. Cursurile încep la 15 Septemvrie. Nefrecventarea şcoalei primare este sancţionată prin amenzi şcolare, aplicate părinţilor sau reprezentanţilor legali ai copiilor, de către delegaţia comitetului şcolar.

In caz de neplată, amenzile şcolare pot fi preschimbate în închisoare de către judecătorul de ocol.

Organele de control ale învăţământului sunt datoare să supravegheze în primul rând aplicarea dispoziţiilor privitoare la obligativitatea învăţământului.

1. *Şcoalele pentru copii mici*

Ele constitue primele aşezăminte publice de educaţie. Au scopul de a completa educaţia în familie, de

DOCTORUL CAROL DAVILLA, 1828—1884
Creatorul învăţământului medical în Ţara Românească

a favoriza desvoltarea normală a corpului şi sufletului copiilor şi de a-i pregăti pentru a urma cu mai mult folos şcoala primară.

Şcoalele pentru copii mici sunt mixte. Primesc copii în vârstă dela 4—7 ani. Dela 4—5, în mod facultativ; dela 5—7, obligatoriu, în localităţile, în cari există asemenea şcoale.

In cartierele de lucrători şi la sate, unde nu există şcoale pentru copii mici, se pot înfiinţa *căminuri* pentru a supraveghia copiii în vârstă de 2—7 ani, pe timpul absenţei părinţilor de acasă.

2. *Şcoalele primare*

Ele formează al doilea aşezământ de educaţie şi instrucţie, în care se dă copiilor cultura elementară necesară oricărui cetăţean şi cunoştinţe cu caracter practic, utilitar, în legătură cu înclinaţiile elevilor şi cu ocupaţia locuitorilor în diferite localităţi ale ţării.

Şcoala primară cuprinde 7 clase, de câte un an. Primele 4 clase (ciclul I al şcoalei primare) dau elementele de cunoştinţe generale. Programul analitic al acestor 4 clase este acelaşi pentru toate şcoalele primare din ţară. Ultimele 3 clase (ciclul II al şcoalei primare), continuă, întăresc şi completează cultura generală din ciclul I; dau în acelaşi timp o deosebită desvoltare învăţământului aplicat (agricol, industrial) în legătură cu înclinările elevilor şi cu ocupaţiile locuitorilor, din localităţile în cari funcţionează şcoalele. Programa ciclului II capătă astfel un început de caracter regional. In legătură cu trebuinţele regionale ale ţării, se pot acorda vacanţe regionale. Numai la sfârşitul celor 7 clase de curs primar se eliberează certificatul de absolvire a şcoalei primare.

In şcoalele primare, învăţământul religios şi moral este obligatoriu.

Legea prevede înfiinţarea atâtor şcoale primare, câte sunt necesare spre a da instrucţie *tuturor* copiilor în vârstă de 7—16 ani, socotindu-se câte 60 de şcolari de sală, clasă şi învăţător, pentru cl. I—IV şi 40 şcolari de sală, clasă şi învăţător pentru cl. V—VII.

Pentru localităţile izolate de şcoală la mai mult de 3 km şi cu mai puţin de 30 copii în vârstă de şcoală, legea prevede să se dea învăţământul necesar de către un învăţător ambulant.

Când există o singură şcoală într'o localitate, ea va fi mixtă (pentru băieţi şi fete). Când există cel puţin două şcoale primare în aceeaşi localitate, ele vor fi deosebite: pentru băieţi şi fete. La şcoalele de băieţi vor funcţiona de regulă învăţători; la cl. I—III pot funcţiona şi învăţătoare. La şcoalele de fete funcţionează numai învăţătoare. Conducerea administrativă şi didactică a unei şcoale o are directorul.

Pentru predarea lucrărilor şi îndeletnicirilor practice dela cl. V—VII se pot numi, absolvenţi ai şcoalelor speciale ca maeştri.

Legea prevede că fiecare şcoală primară va fi înzestrată cu o grădină şcolară, pentru experienţele şi lucrările agricole, prevăzute în program, precum şi cu teren de cultură în ţarină.

Pentru învăţarea lucrului manual — cu scop educativ în primul rând — pe lângă şcoalele primare, se înfiinţează ateliere.

FACULTATEA DE MEDICINĂ DIN BUCUREŞTI
Intrarea principală
In faţă, statuia doctorului Davilla

FACULTATEA DE MEDICINĂ DIN BUCUREŞTI

ACADEMIA DE INALTE STUDII AGRONOMICE DIN BUCUREŞTI

3. *Şcoalele şi cursurile pentru adulţi*

Cursurile şi şcoalele de adulţi au scopul de a da tinerilor şi adulţilor neştiutori de carte, ca şi celor cari n'au terminat şcoala primară, cunoştinţele elementare necesare în vieaţă.

In comunele rurale, aceste cursuri se predau minimum 4 luni anual, de preferinţă iarna, cu cel puţin 12 ore pe săptămână.

In comunele urbane, ele ţin minimum 6 luni anual, cu cel puţin 12 ore pe săptămână. Programa acestor cursuri cuprinde chestiunile mai importante din ciclul I de şcoală primară.

Ministerul Armatei e îndatorat să organizeze în cazărmi cursuri de adulţi, pentru soldaţii neştiutori de carte.

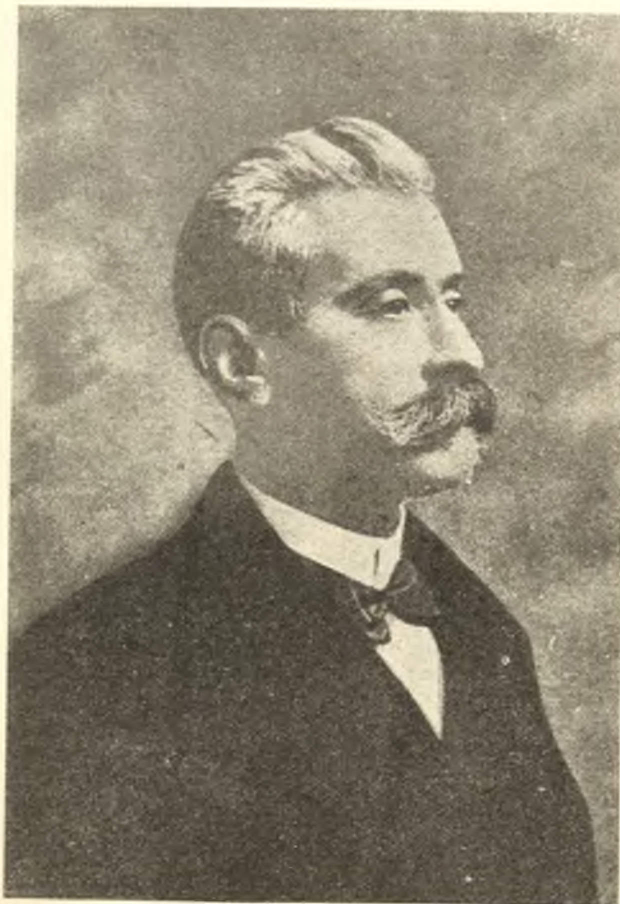
Tot astfel, atelierele, fabricile şi întreprinderile industriale sunt îndatorate să organizeze cursuri pentru adulţi.

Frecventarea cursurilor de adulţi este obligatorie şi gratuită pentru tinerii neştiutori de carte, ca şi pentru cei cari n'au absolvit învăţământul primar.

4. *Şcoale şi clase speciale*

Pentru copiii întârziaţi la minte, slabi, bolnăvicioşi sau predispuşi la tuberculoză, pentru copiii cu apucături rele, nesociabili sau vitioşi, pentru copiii orbi şi surdo-muţi, se înfiinţează clase şi şcoale speciale.

Intreţinerea învăţământului primar este în sarcina comunelor. Statul *contribue* numai cu plata personalului didactic.

SPIRU HARET, MINISTRU AL ŞCOALELOR ÎNTRE 1897 şi 1907
Reformatorul învăţământului românesc

Comunele sunt datoare să procure şi să întreţină localuri încăpătoare pentru toţi copiii şi adulţii obligaţi să-şi facă instrucţia primară; să procure mobilier şi material şcolar.

Localurile de şcoală servesc numai pentru învăţământ şi scopuri culturale. In ele nu se pot face petreceri, jocuri, întruniri publice, etc.

Pentru ca acţiunea şcoalei primare să se resimtă cât mai mult în mediul în care funcţionează, legea învăţământului primar din 1924 prevede numeroase instituţii care au să-i dea sprijin: biblioteci şcolare, publice şi pedagogice, cantine şi cămine şcolare, case de economie şcolară, excursii şcolare, serviciul medical şcolar, etc.

II. INVĂŢĂMÂNTUL SECUNDAR. In general, prin învăţământ secundar se înţelege gradul al doilea de învăţământ, suprapus celui primar. In acest înţeles, el cuprinde:

1. *Invăţământul secundar teoretic;* 2) *Invăţământul normal;* 3) *Seminariile teologice;* 4) *Invăţământul industrial;* 5) *Invăţământul comercial;* 6) *Invăţământul agricol;* 7) *Invăţământul militar.*

In oricare din aceste categorii de învăţământ, pot fi admişi numai elevii, cari au terminat cl. IV primară (ciclul I al învăţământului primar).

1. *Invăţământul secundar teoretic* are de scop să dea absolvenţilor ciclului I de învăţământ primar, elementele esenţiale ale unei culturi generale, pregătindu-i în acelaşi timp pentru a putea urma în învăţământul superior (autorizat de Stat) şi în familie. Se împarte în două trepte organizate independent una de alta şi anume:

a) o treaptă inferioară, numită *gimnaziu* cu 4 ani de studiu şi cu menirea de a da elementele unei culturi generale

b) o treaptă superioară, numită *liceu* cu 4 ani de studii şi cu menirea de a întregi şi aprofunda elementele de cultură generală şi a da o îndrumare spre specializare în primii 3 ani şi o furcare de 1 an *literară* sau *ştiinţifică* în vederea intrării în universitate.

In gimnaziu, învăţământul se dă pe baza unui program unitar, cu adaptare specială învăţământului fetelor, potrivit cu menirea acestora în vieaţă. Şcoalele secundare sunt separate: pentru băieţi şi fete.

2. *Invăţământul normal*, organizat prin legea din 1924, are scopul de a pregăti personalul didactic pentru şcoalele de copii mici şi şcoalele primare. Şcoalele normale au aceeaşi organizare în toată ţara. Există şcoale normale pentru învăţători, învăţătoare şi conducătoare de copii mici (grădini de copii).

Cursurile durează 8 ani: primii 4 ani dau o cultură corespunzătoare celei, pe care o dă gimnaziul; ultimii 4 ani, pe lângă cultura generală, dau şi una profesională.

Pe lângă fiecare şcoală normală (de regulă internat), funcţionează o şcoală primară, ca şcoală de aplicaţie a teoriei pedagogice.

FACULTATEA DE DREPT DIN BUCUREŞTI
Intrarea principală

In şcoalele normale, se admit prin concurs absolvenţii ciclului I de şcoală primară.

3. *Seminariile teologice* au scopul de a pregăti tinerii pentru preoţie.

Admit, prin concurs, elevi absolvenţi ai ciclului I de şcoală primară. Dau o cultură generală şi o pregătire teologică, profesională.

4. *Invăţământul industrial,* organizat prin legea din 1936 pentru băieţi, se predă în: a) *gimnazii industriale,* cu durata cursurilor de 4 ani; b) *licee industriale,* cu durata cursurilor de 4 ani (continuarea gimnaziilor teoretice şi industriale) şi c) *şcoale speciale industriale* cu durata cursurilor de 2 ani. In clasa I de gimnazii industriale şi de şcoale speciale industriale, se primesc elevi cu 4 clase primare. In liceul industrial, elevi cu gimnaziu teoretic sau industrial.

5. *Invăţământul comercial,* organizat prin legea din 1936, pentru băieţi şi pentru fete, se predă în: a) *gimnazii comerciale* cu durata studiilor de 4 ani (se primesc eleve şi elevi cu 4 clase primare) şi b) *licee comerciale,* cu durata studiilor de 4 ani (se primesc absolvenţi ai gimnaziului comercial).

6. *Invăţământul agricol* cuprinde:

I. Invăţământul şcolar propriu zis şi popularizarea cunoştinţelor agricole.

Invăţământul şcolar propriu zis se predă în:

a) şcoale agricole de gr. I şi II separate pentru băieţi şi fete; *b)* Şcoale de economie casnică pentru fete, gr. I şi II.

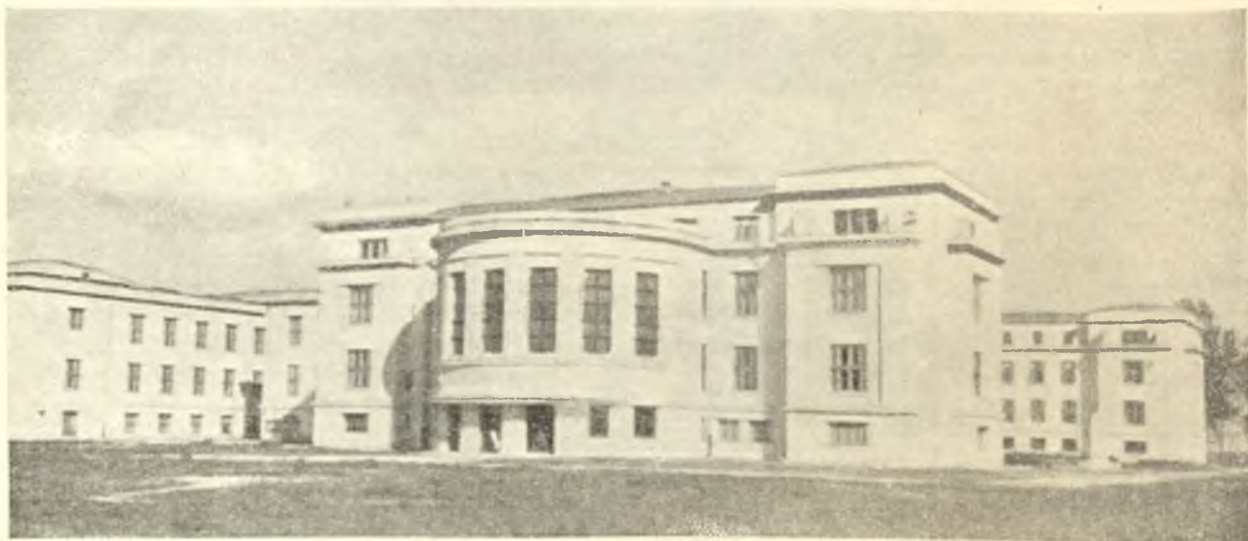
Popularizarea cunoştinţelor agricole se face prin:

a) şcoale agricole de iarnă pentru băieţi şi de economie casnică pentru fete; *b)* şcoale de ucenici agricoli; *c)* cursuri periodice fixe sau ambulante; *d)* conferinţe şi convorbiri. Aceste şcoale depind de Ministerul Agriculturii şi Domeniilor.

7. *Liceele militare* cu 8 ani de studiu, ca şi liceele obişnuite, dar cu administraţie şi educaţie militară, depind de Ministerul Armatei.

Administraţia interioară a şcoalelor secundare se face prin *directori* (sau *directoare* la şcoalele de fete), numiţi de Minister, dintre profesorii definitivi cu o vechime de cel puţin 5 ani în această calitate. Pentru chestiunile de învăţământ, şi mai ales pentru cele de educaţie morală şi disciplină, directorul este ajutat de *profesorii diriginţi* şi de *conferinţa profesorilor clasei.*

Pentru ca şcoalele secundare să poată realiza în afară de învăţământ şi o influenţă culturală în mediul în care funcţionează, legea din 1928 prevede numeroase instituţii anexe şcoalelor secundare şi anume: biblioteci, săli pentru desen şi muzică, sală pentru edu-

FACULTATEA DE DREPT DIN BUCUREŞTI

cația fizică, muzeu școlar, laboratoare, ateliere (bucătărie, spălătorie și călcătorie, la școalele de fete), internate și cantine, precum și un serviciu medical școlar.

III. INVĂŢĂMÂNTUL SUPERIOR. Se predă în următoarele instituții dependente de Ministerul Educației Naționale:

1) Universități (București, Iași cu Facultatea de teologie din Chișinău, Cluj, Cernăuți); 2) Școalele Politehnice (București și Timișoara); 3) Academia de Arhitectură (București); 4) Academii de Arte Frumoase (București și Iași); 5) Academii de Muzică și Artă Dramatică (București, Iași, Cluj, Cernăuți); 6) Institutul de Educație Fizică (București); Academii de Inalte Studii Comerciale și Industriale (București și Cluj); 8) Academii Agronomice (din București și Cluj) precum și în Școale Militare și Școala Superioară de Răsboiu, dependente de Ministerul Apărării Naționale.

Universitățile, Facultățile și Școalele superioare de mai sus sunt instituții de Stat autonome, cu personalitate juridică [1], conform legii autonomiei universitare din Iulie 1931.

Universitățile cuprind următoarele Facultăți: drept, litere și filosofie, teologie, științe, medicină (umană și veterinară), farmacie.

In școalele superioare, se admit numai tinerii cari posedă bacalaureatul.

Studiile durează cel puțin trei ani. Pentru constatarea studiilor făcute, facultățile liberează diplome de *licență* și de *doctorat*. Celelalte școale superioare liberează diplome, echivalente cu ale facultăților.

ACADEMIA DE ARHITECTURĂ DIN BUCUREȘTI

In învățământul superior, studenții plătesc taxe de frecvență și de examene.

IV. PREGĂTIREA CORPULUI DIDACTIC. Membrii corpului didactic primar se pregătesc în școale normale, după cum s'a arătat mai sus.

După terminarea celor 8 ani de studii, normaliștii depun un examen de capacitate, în urma căruia obțin diploma de învățător, care dă dreptul la numirea în învățământul primar, cu titlu provizoriu. După trei ani de funcționare, cu titlu provizoriu, învățătorii se prezintă la un examen (scris, oral și practic); dacă-l trec cu succes, sunt confirmați în învățământ cu titlu definitiv. După un număr de ani de funcționare cu titlu definitiv și pe baza realizărilor culturale în comunele, în care au funcționat, învățătorii se pot prezenta la examenele de înaintare: la gradul II și I.

Legea învățământului primar din 1924 prevede următoarele măsuri de perfecționarea, completarea sau redobândirea cunoștințelor necesare membrilor corpului didactic primar, cu orice titlu și de orice grad:

a) Conferințe didactice pe lângă școalele normale sau școalele speciale (agricultură, școale de meserii) în vederea predării învățământului din ciclul II al școalei primare.

c) Cursuri de repetiție.

Membrii corpului didactic din învățământul secundar poartă denumirea de *profesori* (dacă predau obiectele de învățământ teoretic) și *maeștri* (dacă predau învățământul artelor și dexterităților). Ei se recrutează conform legii din 19 Aprilie 1932, prin concurs.

Pentru ca cineva să poată fi numit profesor sau maestru, trebue să îndeplinească, pe lângă alte condiții necesare la orice numire, și pe cele următoare:

a) să fie absolvent al învățământului secundar (în înțeles de liceu) cu diplomă legală (bacalaureat sau titlul echivalent cu bacalaureatul, certificat de maturitate sau vechiul certificat de absolvire);

b) să aibă studiile de specialitatea pentru care se prezintă la concurs (licențiat sau doctor al unei facultăți sau diplomat al unei școale superioare — academia de arte, academia comercială și industrială, academia agricolă, institutul de educație fizică, școala politehnică);

c) să fie abolvent al unui seminar pedagogic universitar, și *d)* să fi reușit la concurs.

Numirea celor reușiți la concurs se face cu titlu provizoriu (profesor sau maestru); iar după trei ani de funcționare, în urma unei inspecții, se confirmă cu titlu definitiv.

In școalele secundare de fete, corpul didactic este format numai din profesoare și maestre, cu excepția profesorilor de religie.

[1]) Afară de școalele militare.

ACADEMIA DE INALTE STUDII COMERCIALE ŞI INDUSTRIALE DIN BUCUREŞTI

In şcoalele secundare de băieţi, corpul dactic este format numai din profesori.

Legea învăţământului secundar din Mai 1928 prevede următoarele mijloace de perfecţionare a membrilor corpului didactic secundar:

a) *Conferinţe pe specialităţi* pentru punerea la curent cu progresele ştiinţifice ale specialităţii respective, cu literatura tehnică şi cu metodologia ei.

b) *Conferinţe, cursuri şi lucrări practice* pentru îndrumarea directorilor, diriginţilor şi profesorilor însărcinaţi cu educaţia morală şi disciplina elevilor, şi pentru profesorii de psihologie, însărcinaţi cu examinarea capacităţii şi aptitudinilor psihice ale elevilor.

e) *Cursuri şi lucrări practice de seminar şi laborator sau atelier* pentru împrospătarea cunoştinţelor membrilor corpului didactic, obligaţi în fiecare an la aceasta de către Consiliul Inspectorilor Generali, pe baza rapoartelor de inspecţii sau după cerere proprie.

V. EXAMENE ŞI ECHIVALĂRI INTRE ŞCOALE. Promovarea elevilor de şcoală primară dintr'o clasă în alta se face pe temeiul notelor trimestriale. Incheierea anului şcolar se face la fiecare clasă printr'un examen sumar şi simultan, din obiectele principale de studiu. La sfârşitul celor 7 clase de şcoală primară, se depune examenul de absolvire a învăţământului primar, în urma căruia se eliberează certificatul de absolvire.

Absolvenţii a 4 clase primare sunt primiţi, prin examen de admitere sau concurs, în orice şcoală secundară (suprapusă imediat şcoalei primare).

Promovarea dintr'o clasă în alta a gimnaziului (ca şi a tuturor şcoalelor secundare) se face pe baza notărilor anuale şi a unui examen de sfârşit de an. In urma examenului pentru clasa ultimă a gimnaziului, se eliberează un « certificat de absolvire a gimnaziului ».

Trecerea în liceu se face numai pe baza unui examen de admitere. Promovările din clasă în clasă se fac pe baza notărilor din cursul anului şi a rezultatului unui examen de sfârşit de an.

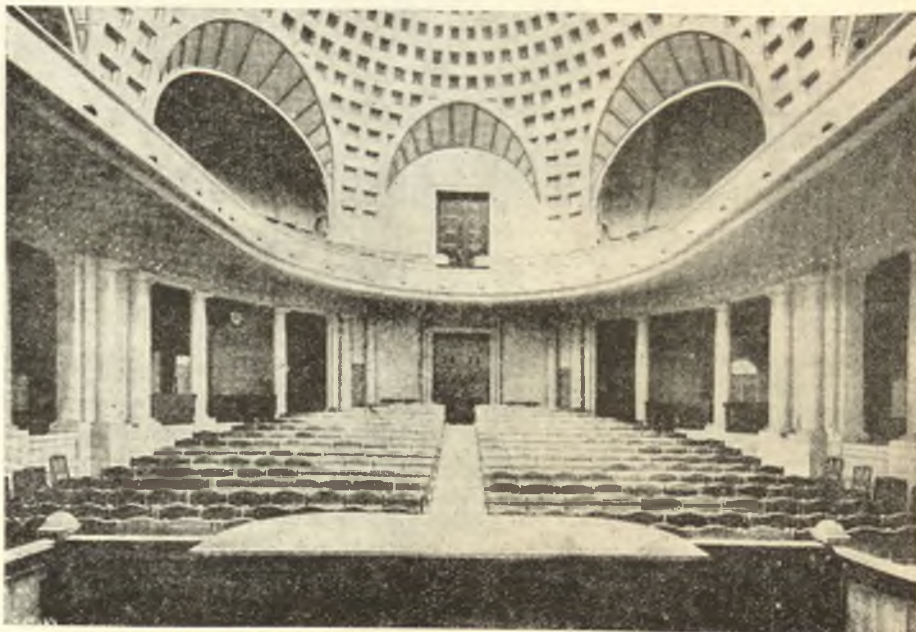
Pentru promovarea ultimei clase a liceului se eliberează un « certificat de studii liceale », care dă drepturile prevăzute de legea recrutării, legile de numiri în funcţii publice, nu însă dreptul de admitere în universităţi sau alte şcoale superioare.

Absolvenţii liceelor, doritori să continue studiile în învăţământul superior trebue să depună examenul de bacalaureat al cărui scop este de a verifica cunoştinţele dobândite de elevi la obiectele de studii mai importante şi mai ales influenţa studiilor asupra formării cugetării. In chipul acesta, bacalaureatul face o selecţie între absolvenţii liceului în vederea continuării cu folos a studiilor superioare de specializare.

Examenul se ţine asupra obiectelor de cultură generală în domeniul literelor şi ştiinţelor, cu specială privire la România, precum şi asupra unei limbi moderne de răspândire mondială (franceza, italiana, engleza sau germana).

Examenul constă în probe scrise şi orale, în faţa unei comisiuni numite de ministru.

Candidaţii reuşiţi la acest examen obţin « *diploma de bacalaureat* », singura care dă dreptul la continuarea studiilor în şcoalele superioare.

AULA FESTIVĂ A ACADEMIEI DE INALTE STUDII COMERCIALE ŞI INDUSTRIALE DIN BUCUREŞTI

(Excepție fac școalele superioare: Academia de Agricultură, Academia Comercială și Industrială, Facultatea de Teologie, în care se poate intra și cu diploma de absolvire a cursului secundar a școalelor respective de specialitate).

Toate celelalte școale secundare (normale, seminarii, școli industriale, comerciale, de agricultură) eliberează certificate; iar școalele superioare, în afară de universități, conferă diplome, în urma examenelor trecute cu succes. *i. g.*

M. S. REGELE CAROL II ÎN MIJLOCUL SENATULUI UNIVERSITAR DIN CLUJ CU PRILEJUL PROCLAMĂRII SALE CA DOCTOR HONORIS CAUSA

CORPUL DIDACTIC

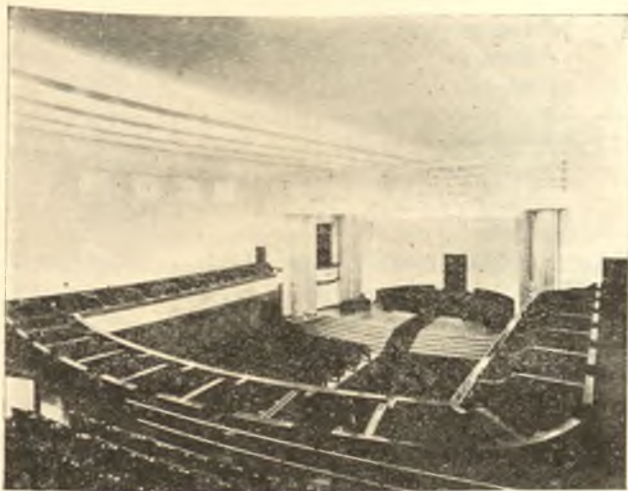
Personalul didactic de diferite grade se compune din 3 corpuri: Corpul didactic primar, Corpul didactic secundar și corpul didactic superior, organizate prin legile organice ale diverselor categorii de învățământ și anume: 1. Legea pentru organizarea învățământului primar și normal primar din 26 Iulie; 1924; 2. Legea pentru organizarea învățământului secundar din 8 Mai 1928; 3. Legea pentru organizarea învățământului universitar din 22 Aprilie 1932; 4. Legea pentru organizarea învățământului industrial din 16 Aprilie 1937.

Aceste legi conțin dispoziții comune aplicabile cu mici deosebiri membrilor întregului corp didactic.

Ele stabilesc, pe lângă condițiile generale de admisibilitate, privitoare la vârstă, la cetățenie, la împlinirea obligațiunilor militare, la moralitate, la sănătate, condițiile speciale relative la titlul și la pregătiri profesionale [1]).

Profesorii universitari, pe lângă titlurile universitare de doctor și lucrările de specialitate, trebue să fi reușit la concursul prevăzut pentru ocuparea catedrei (art. 22 și următ. din legea învățământului universitar).

[1]) Pentru titlurile necesare membrilor Corpului didactic primar și celui secundar, vezi mai sus pag. 473 *Pregătirea Corpului Didactic*.

AULA COLEGIULUI UNIVERSITAR DIN CLUJ

Membrii corpului didactic de toate categoriile sunt salarizați după acelaș sistem. Retribuția lor se compune dintr'un salariu de bază la care se adaogă un spor numit gradație, proporțional cu vechimea care se calculează astfel: 25% din salariul de bază după 5 ani de funcționare, 50% după 10 ani, 75% după 15 ani, 100% după 20 ani, și 125% după 25 ani.

La aceste gradații normale se pot adăoga o gradație de merit și o gradație militară pentru foștii combatanți.

Vârsta la care membrii corpului didactic sunt scoși la pensie din oficiu este de 65 ani pentru învățătorii și profesorii secundari, și 70 ani pentru profesorii universitari.

Gradele sunt:

a) Pentru învățământul primar: învățător suplinitor, învățător definitiv, învățător de gradul II, învățător de gradul I și învățător superior.

b) Pentru învățământul secundar: maestru suplinitor, maestru titular, maestru definitiv, profesor suplinitor, profesor titular, profesor definitiv.

c) Pentru învățământul superior: asistent, șef de lucrări, șef de secție conferențiar provizoriu, conferențiar definitiv, profesor agregat, profesor definitiv.

Membrii corpului didactic se bucură de inamovibilitate, afară de cazul de mutare disciplinară, sau la cerere, sau de desființare a catedrei pe cale legală, când titularului trebue să i se ofere o catedră similară existentă.

Pentru membrii învățământului primar, normal, secundar și profesional, funcționează pe lângă fiecare inspectorat regional o comisie disciplinară de primă instanță, numită pe un termen de 3 ani compusă din: un consilier de Curte de Apel ca președinte, 2 membri ai corpului didactic secundar pentru judecarea profesorilor secundari și 2 membri ai corpului didactic primar pentru judecarea învățătorilor (art.

149—159 din legea pentru organizarea Ministerului Educației Naționale din 12 Noemvrie 1936).

Pe lângă Ministerul Educației Naționale funcționează o comisie centrală de judecată (art. 103—123 din legea pentru organizarea Ministerului Educației Naționale din 12 Noemvrie 1936) compusă din: un consilier al Inaltei Curți de Casație ca președinte și 4 profesori universitari titulari. Această comisie numită pe termen de 5 ani funcționează ca instanță de apel. Atât învinuitul cât și Ministerul Educației Naționale au dreptul să atace deciziunea cu recurs la Curtea de Casație (art. 111).

In virtutea autonomiei de care se bucură Universitățile, profesorii universitari au privilegiul de a fi judecați de un juriu compus din 5 profesori titulari, aleși de Senatul Universității respective.

Profesorii școalelor normale, comerciale și profesorii cu curs teoretic dela liceele industriale, sunt asimilați profesorilor secundari. Profesorii diverselor Academii și Institute (de studii comerciale și industriale, de științe agronomice. de educație fizică, de arte frumoase etc.) sunt asimilați cu profesorii universitari.

i. p.

CONSIDERAȚII GENERALE

Educația, instrucția și cultura unui popor sunt probleme atât de importante, încât în nici un Stat din lume nu mai sunt lăsate în întregime în seama inițiativei particulare. Statele, mai ales cele organizate pe baza principiului național, iau din ce în ce mai mult asupra lor susținerea materială a instituțiilor de educație, învățământ și cultură. Astfel se explică faptul că partea atribuită de fiecare Stat din bugetul său, cheltuelilor cu educația și învățământul, a devenit un adevărat criteriu de ierarhizare culturală între State.

Iată câteva exemple de variația *cheltuelilor pentru învățământ*, în raport cu bugetele totale ale Statelor pe anul 1931—1932:

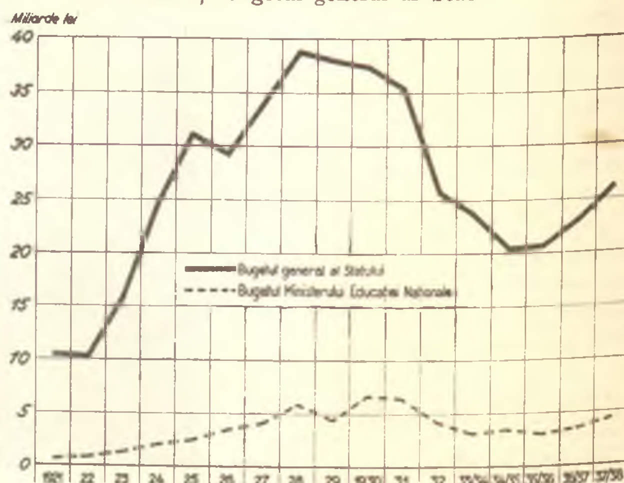
Statele-Unite (America) .	25,47%
Olanda	25 %
Bavaria	24,50%
Danemarca	21 %
Prusia	18 %
Bulgaria	15 %
Polonia	14,3 %
Ungaria	14,2 %

In medie, dela 1921 până în 1932, Statul Român a susținut educația și învățământul cu 12,5% din bugetul său.

In aprecierea corectă a cotei din buget, cu care Statul Român sprijină educația și învățământul, să nu se treacă cu vederea faptul că în ultimii ani ea se raportă *la bugetul Statului, fără bugetele regiilor autonome*. Dacă s'ar raporta la bugetul general al Statului, cota ar fi cu mult mai coborîtă. Ar reprezenta însă cota reală cu care Statul sprijină educația și învățământul.

In mod grafic, raportul între bugetul Educației Naționale de o parte, și bugetul general al Statului, de alta, este redat în diagrama I.

Diagrama I. Raportul dintre bugetul Educației Naționale și bugetul general al Statului

REZULTATELE ȘCOALEI ROMÂNEȘTI

De foarte mare importanță pentru stabilirea rezultatelor școalei românești sunt aprecierile *calitative*, adică cele făcute asupra gradului de pregătire a elevilor, cari au frecventat-o. Acestea nu rees însă din datele statistice și de aceea nu ne putem ocupa de ele în această lucrare.

In mod cantitativ, ne putem da seama de rezultatele școalei după numărul promovaților și repetenților, stabilit an cu an, de cei cari predau învățământul. In acest sens, rezultatele școalei primare (de Stat și particulare) din 11 ani de activitate (1921—1933) sunt următoarele:

18.875.530 înscrieri
11.738.574 promovări, adică 62,2% din înscrieri
5.555.830 repetenți, adică 29,4% din înscrieri
1.581.126 eliminări, retrageri, etc., adică 8,4% din înscrieri.

In privința participării copiilor la învățământul primar obligatoriu minim, pe care ar trebui să-l dea Statul fiecărui cetățean, situația României între vecinii săi era, până de curând, următoarea:

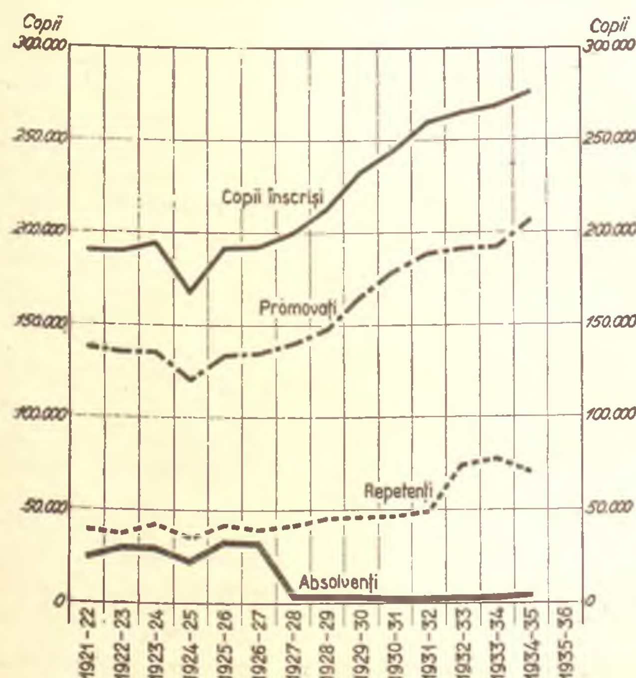
Cehoslovacia	frecvența	școlară	100%
Polonia	»	»	96%
Ungaria	»	»	95%
Bulgaria	»	»	94%
Jugoslavia	»	»	79%
Rusia Sovietică	»	»	70%
ROMÂNIA	»	»	59,8 %

Reese în deajuns din această situație că învățământul primar, pentru extinderea căruia Spiru Haret găsia atâtea împotriviri acum 25 de ani, trebue sprijinit de Stat în mod necondiționat, în măsură mult mai mare ca până acum.

La un loc, repetenții, eliminații, retrașii, etc. se ridică la *6 989.358*, adică la 37,8% din înscrieri. Acest procent reprezintă masa de copii (capital uman prețios) înscriși în școală, dar cu care învățământul nu și-a ajuns scopul urmărit,

Pentru cele două ramuri ale învăţământului primar, rural şi urban, în parte situaţia elevilor, transpusă grafic se prezintă astfel:

Diagrama II. Situaţia copiilor în şcoala primară rurală

In toate şcoale secundare, în 11 ani de activitate, repetenţii, eliminaţii, retraşii, etc., s'au ridicat la 483.540 adică 22,4% din înscrieri. Acest procent reprezintă masa de copii, cu care învăţământul secundar nu şi-a ajuns scopul urmărit.

Pentru gimnazii şi licee, cari cuprind majoritatea absolută a elevilor de curs secundar din România, situaţia este redată în diagrama IV.

O chestiune trecută cu vederea până acum, dar care se cere a fi discutată serios şi pe temeiuri psihologice, sociale şi etice este *repetenţia*, în şcoala primară, ca şi în cea secundară, cu rezultate defavorabile din punct de vedere psihologic şi etic, atât pentru elevi, cât şi pentru părinţii lor. In deosebi prin umilinţa, legată în mod inevitabil de repetenţie, se pregăteşte cale largă sentimentului de inferioritate cu rol hotăritor în formarea unui suflet prin educaţie

Asupra părinţilor, repetenţia are un efect cu totul vătămător: dacă şcoala primară, obligatorie, lasă peste 30% din copii repetenţi, este dela sine înţeleasă dispariţia dorinţei de a-şi trimite copiii la şcoală şi înlocuirea ei cu ură faţă de şcoală.

Cifrele asupra repetenţilor în învăţământul primar îndreptăţesc deci concluzia că *repetenţia este una din cauzele principale pentru care frecvenţa şcoalelor primare este aşa de slabă*.

Pentru o remediere a rezultatelor şcoalei primare şi secundare se impun două serii de măsuri: unele privitoare la *pregătirea* şi *perfecţionarea* corpului didactic, altele la *controlul* învăţământului.

In ce priveşte pregătirea viitorilor profesori secundari, ea trebue neapărat accentuată în direcţia *psihologică* şi *pedagogică*, pentrucă numai dela o asemenea accentuare se poate spera ameliorarea metodelor de educaţie şi învăţământ, şi utilizarea raţională a capitalului uman, tineret, prin realizarea şcoalei în adevăr « selective ».

Cauza principală a rezultatelor slabe ale învăţământului este însă *lipsa de control suficient*. La şcoalele primare mai lăturalnice acesta este aproape inexistent.

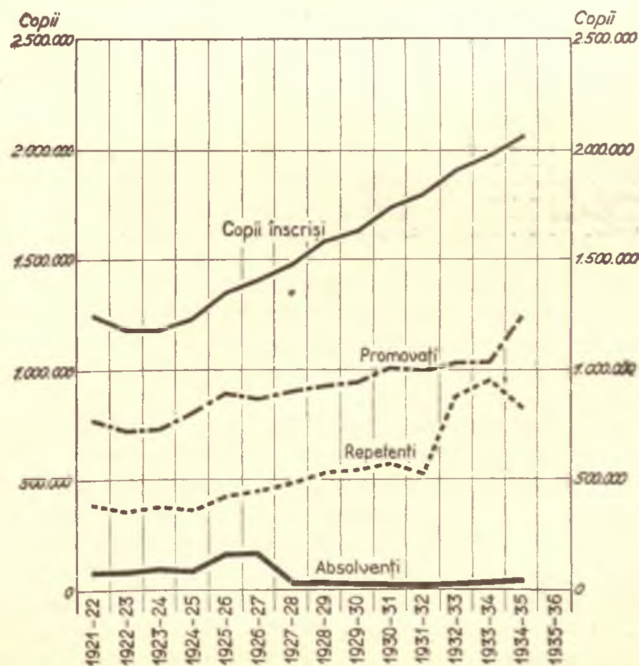
INVĂŢĂMÂNTUL TEORETIC ŞI PRACTIC

Şcoala primară nu trebue socotită numai ca o instituţie pregătitoare a trecerii spre şcoalele secundare. Ea să urmărească un scop în sine bine precizat: acela de *a iniţia pe tineri în a trăi o vieaţă superioară, chiar dacă n'ar mai frecventa o altă şcoală.*

Aceasta înseamnă că şcoala primară trebue să dea copiilor, — *cari nu vor trece în şcoalele secundare*, — o pregătire în cât mai strânsă legătură cu mediul, în care funcţionează ea. Va trebui să avem deci o şcoală primară cu individualitate deosebită după formaţiile sociale ireductibile una la alta: *satele* şi *oraşele*

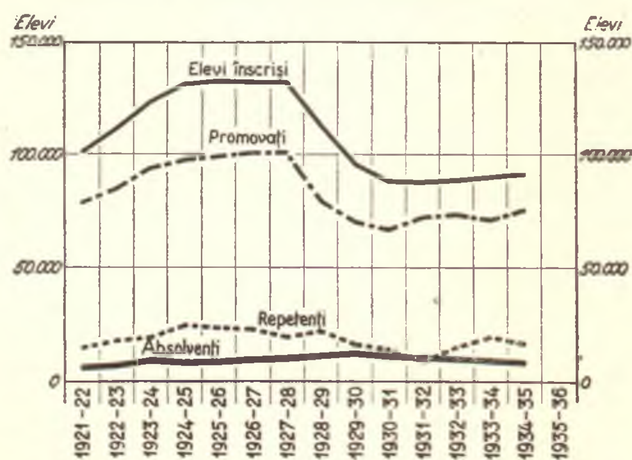
Dacă spiritul legiuitorului va fi înţeles bine, şcoala primară va avea să funcţioneze în cea mai strânsă legătură cu mediul; mai precis, în legătură cu munca dominantă în oraşe: meseria, industria, comerţul; şi în sate, agricultura, cu anexele ei. Şcoala primară, în ciclul II se va apropia tot mai mult de activitatea de *atelier* (la oraşe) şi de *fermă* (la sate). Funcţionând astfel în cea mai strânsă legătură cu mediul, va deprinde pe copii cu ideia că *adevăratul progres nu stă în schimbarea de mediu, ci în superiorizarea omului în mediul, în care s'a născut şi trăeşte.* Şi dacă această ideie despre progres ar pătrunde tot mai adânc în masele rurale, în deosebi, ar însemna totdeodată cea mai puternică pavăză împotriva « orăşenizării » satelor. Satele sunt capabile de o cultură aparte, ceea ce se trece cu vederea adeseori în acţiunile de aşa zisă propagandă culturală.

Diagrama III. Situaţia copiilor în şcoala primară urbană

La ideia că școala primară să-și urmărească un scop în sine, fără preocupare de trecerea în școalele secundare, s'ar putea aduce obiecția că totuși trecerea aceasta se face, deci nu trebue nesocotită. Obiecția se spulberă ușor: să lăsăm școalelor secundare grija de a stabili ele legătura cu școala primară cum cred și când cred că e mai bine: după 4, 5, 6 sau 7 ani de școală primară.

Diagrama IV. Situația elevilor din gimnazii și licee

Cu scopul în sine bine precizat și în strânsă legătură cu mediul, școala primară trebue extinsă de îndată până la 7 ani, pentru toți copiii și în același timp intensificată în spiritul și conținutul ei.

Este interesant de constatat structura învățământului secundar după ramificația: *teoretic* — *practic* (sau tehnic), fiindcă din raportul acestor ramuri se pot trage multe concluzii privitoare la rolul social al învățământului secundar. Iată cum se prezintă acest raport în câteva țări:

Tab. I. Raportul numeric între populația școalelor teoretice și practice în diverse țări

Țările	Elevi în școale secundare:			
	Practice	% din total	Teoretice	% din total
Ungaria	326.747	81,9	72.517	18,1
Bulgaria	173.993	81,3	40.270	18,7
Belgia	198.247	77,7	57.040	23,3
Olanda	162.981	74,1	57.094	25,9
Cehoslovacia	268.841	74,1	94.326	25,9
Prusia	1.269.809	72,8	480.188	27,7

Rezultă că în țările numite mai sus, populația cea mai numeroasă de elevi este în școalele secundare *practice* (tehnice), și anume, între 81,9% și 72,8% din populația întregului învățământ secundar; iar în cele teoretice, între 18,1% și 27,7%.

In școala românească, socotind ca *teoretice*: liceele, școalele normale, seminariile, liceele militare, și *practice*, sau tehnice: școalele profesionale, comerciale, de meserii, de agricultură, raportul între ramura *teoretică* și *practică*, este inversat în favoarea celei dintâi, după cum se constată din diagrama V.

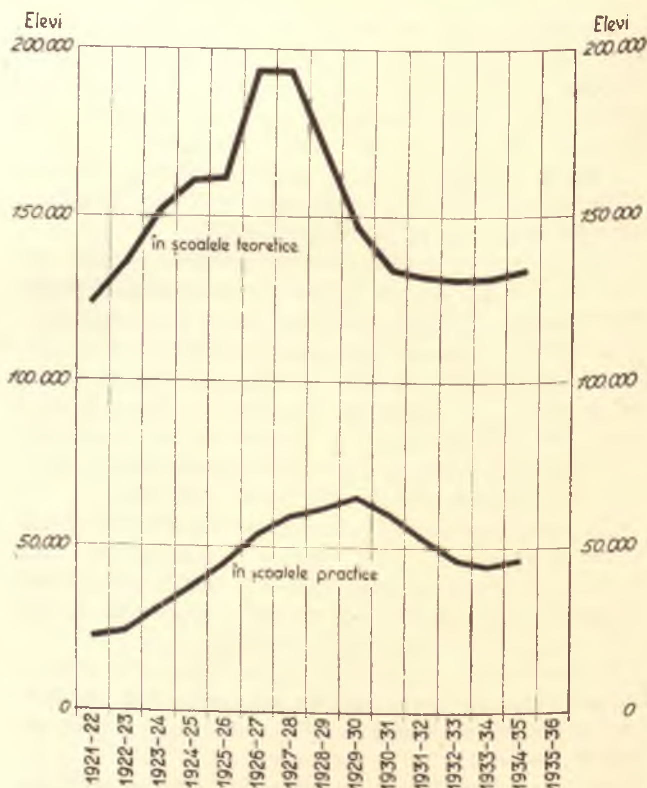
Ce însemnătate are învățământul practic în epoca noastră de atotputernicie a tehnicei, nu mai e nevoie de învederat.

Sunt țări, care leagă mari speranțe de succese economice de faptul că au imprimat întregului sistem școlar caracterul tehnic-profesional. In rândul acestora, fără îndoială că locul de frunte îl ocupă Rusia Sovietică și Italia Fascistă. Și se pare că nu s'au înșelat. In Franța se acordă de asemenea mare interes învățământului tehnic. Labbé, directorul general al acestui învățământ, spunea în Noemvrie 1932: «Învățământul tehnic francez are certitudinea că pregătește viitorul, mai ales prin legătura strânsă a culturii și a meșteșugului, prin pregătirea oamenilor în vederea sarcinilor profesionale. El are certitudinea în aceasta, pentrucă meșteșugul ocupă de acum înainte vieața întreagă, pentrucă tehnica este regină; pentrucă trebue servită fără a-i sacrifica spiritul, ci salvându-l prin aceea că în tehnica însăși găsim un punct de sprijin pentru libertatea sa».

Extrem de slaba participare a copiilor noștri din mediul rural la școalele secundare practice este de-a-dreptul îngrijorătoare: 0,2% la școalele profesionale, 0,5% la școalele comerciale, 0,6% la școalele de meserii, și 0,2% la școalele de agricultură!

Lipsa școalelor tehnice, de care societatea românească avea și are nevoie, a fost totdeodată cauza, care a înlesnit pătrunderea a numeroase elemente străine în activitatea industrială a țării noastre.

Diagrama V. Raportul numeric între populația școalelor teoretice și practice în România

Foarte bune locuri de supraveghere directă a lucrărilor în diferite ramuri de activitate sunt ocupate de străini, iar Românii, neavând pregătirea necesară, rămân fără ocupații.

Dacă se ia în seamă valoarea educativă a activităților practice, față de cele pur teoretice; dacă se în-

țelege cum se cuvine momentul economic istoric prin care trece întreaga omenire: slăbirea capitalismului, deci a industriilor mari, și implicit întoarcerea — cel puțin vremelnic — la industria mică și meșteșuguri; și în sfârșit, dacă în trecut predominarea școalelor teoretice va fi fost justificată prin nevoia Statului de a-și pregăti aparatul funcționăresc necesar, de acum înainte se impune, fără întârziere, o desvoltare a școalelor practice, tehnice, așa încât să fie simțitor predominante față de cele teoretice; ceea ce va fi spre însănătoșirea sistemului școlar și a echilibrului vieții sociale românești.

POPULAȚIA ȘCOALELOR SECUNDARE DUPĂ MEDIU

O altă chestiune importantă și bogată în concluzii este participarea copiilor din mediul *urban* și *rural* la învățământul secundar de toate categoriile.

Din datele statistice pe 11 ani, rezultă că din 15.787.023 înscriși în școala primară, 863.070 trec în școale secundare, adică 5,4%; și 14.921.853 adică 94,6% rămân numai cu școala primară rurală.

Dacă comparăm masa de copii din mediul urban, cu masa de copii din mediul rural trecuți în școalele secundare, constatăm că *cei din mediul rural participă de 8,3 ori mai puțin la această trecere decât cei din mediul urban*, în raport cu populația din mediul respectiv (urban și rural).

In total, de abia 5,4% din tineretul înscris în școala primară rurală a trecut în învățământul secundar, în timp de *11 ani de prosperitate* a acestuia!

Chestiunea are foarte mare importanță: tineretul, provenit din mediul rural, este în mai mare majoritate *român*, decât cel din mediul urban.

Apoi tineretul rural a format totdeauna un fel de rezervoriu de împrospătare a energiilor din pătura conducătoare. Se înțelege însă că dacă participarea tineretului rural la învățământul secundar este așa de redusă, redusă va fi participarea lui și la învățământul superior; și prin aceasta posibilitățile de împrospătare a energiilor din pătura conducătoare, micșorate. Cum *chiar în prezent elemente conducătoare de altă origină decât cea română sunt destul de numeroase, gravitatea consecințelor nu poate fi tăinuită.*

Cauza redusei participări a tineretului rural la învățământul secundar nu stă câtuși de puțin în potențele intelectuale ale acestui tineret, ci exclusiv în faptul că școalele secundare fiind situate numai la oraș, pentru părinții copiilor din mediul rural se ivesc imense dificultăți de natură materială în trimiterea copiilor la aceste școale.

Aceasta fiind singura cauză a slabei participări a tineretului rural la școalele secundare, și implicit la cele superioare, se impun urgente măsuri de ușurare a condițiilor, în care acest tineret să frecventeze școalele secundare.

INVĂȚĂMÂNTUL UNIVERSITAR, IN RAPORT NUMERIC CU CEL PRIMAR

Critica cea mai frecventă adusă învățământului superior în anii din urmă este aceea că a luat o desvoltare mai mare decât nevoile și posibilitățile societății românești de a valorifica tinerii, cari primesc acest învățământ. Pentru a înlesni o discuție a acestei chestiuni, dăm câteva informații asupra raportului numeric dintre populație și studenți, așa cum se prezintă el în alte țări.

Tab. 2. Raportul numeric dintre populația totală și studenți în diverse țări

Țările	Populația țării	Nr. studenților	% din populație
Bavaria	7.379.594	18.000	0.24
Cehoslovacia	14.726.158	32.831	0.22
Prusia	38.275.984	78.788	0.22
Franța	41.834.964	84.922	0.20
Ungaria	8.683.740	16.730	0.19
Bulgaria	6.000.000	10.000	0.16
Olanda	8.052.572	12.725	0.15
Polonia	32.100.000	48.165	0.15
Belgia	8.129.822	11.978	0.14
ROMÂNIA	18.052.896	25.766	0,14

Chestiunea trebue discutată însă mai mult pe baza realităților dela noi. In acest scop, ca și la înfățișarea structurii învățământului secundar, am crezut că temeiul cel mai sigur pentru discuție îl formează raportarea populației din învățământul universitar la populația înscrisă în școala primară.

Rezultă că, în 11 ani, în universitățile românești, au fost: 283.538 studenți înscriși. (Să se observe că *un student figurează ca înscris de 3—7 ori, după numărul anilor de studii în fiecare facultate)* și 23.066 licențiați (dela facultățile de medicină, doctori).

In raport cu populația înscrisă în școala primară, în timp de 11 ani, revin: 1,5% studenți înscriși și 1,2‰ (la mie) licențiați.

In examinarea chestiunii dacă învățământul superior are sau nu prea mulți studenți, atragem atenția asupra faptului următor: în învățământul superior românesc se permite înscrierea *aceluiași* student în mai multe facultăți și școale superioare deodată.

O statistică asupra participării *acelorași* studenți la mai multe facultăți și școale superioare în același timp, nu avem. Am făcut însă o anchetă, care, deși parțială, poate fi luată în seamă întru înțelegerea chestiunii: din 125 studenți prezentați la examen (anul I de filosofie, 1933) 54 sunt înscriși și la alte facultăți: drept, științe, teologie, academia comercială, educația fizică, conservator; ceea ce înseamnă că 43,2% din studenți urmează mai multe facultăți deodată. Faptul are foarte mare importanță în discuția problemei de mai sus.

POPULAȚIA UNIVERSITĂȚILOR DUPĂ NAȚIONALITATE

O altă chestiune importantă, pusă în discuție tot în legătură cu desvoltarea învățământului universitar, este participarea studenților pe neamuri la acest învățământ. Pentru discuția principială a problemei, am luat datele statistice referitoare la studenții *români* și *evrei* (cei din urmă fiind cei mai numeroși, dintre neromâni, în raport cu populația respectivă); am raportat, ca și mai sus, numărul de studenți la populația de neam respectiv din școala primară.

In cei 11 ani de activitate, situația se prezintă astfel:

a) 218.281 studenți români, adică 1,5% în raport cu copii români înscriși în școala primară;

b) 46.181 studenți evrei, adică 7,6% în raport cu copiii evrei, înscriși în școala primară.

Prin urmare, proporțional cu populația respectivă, Evreii participă la învățământul superior în număr de cinci ori mai mare decât Românii.

Dacă raportul de participare a Românilor la învățământul superior s'ar fi păstrat și pentru celelalte neamuri, numărul studenților evrei înscriși n'ar fi fost decât de 9117.

In raport cu populația de școală primară de neam respectiv, situația studenților din 11 ani, a fost următoarea:

Românii: 218.281 studenți, adică 1,5% din 14.559.48 înscrieri în școala primară.

Evreii: 46.381 studenți, adică 7,6% din 608.095 înscrieri în școala primară.

POPULAȚIA UNIVERSITĂȚILOR PE FACULTĂȚI

Dacă raportăm numărul licențiaților fiecărei facultăți la numărul înscrierilor în facultatea respectivă (ținând seamă de faptul că un student figurează la înscrieri de 3—7 ori, dar ca licențiat numai odată) aflăm un procent ce indică regularitatea cu care studenții înscriși își duc până la capăt studiile începute. Iată rezultatul acestor raportări:

Medicina Veterinară	14 %
Medicina	12,4%
Farmacia	10,2%
Litere	9 %
Științe	7,2%
Drept	7,1%
Teologie	5.9%

Rezultă că la facultățile de teologie sunt cei mai mulți studenți, cari, după ce s'au înscris, se lasă de studii.

Repartiția studenților pe facultăți și pe naționalități, în cei 11 ani considerați, reese din diagrama VI.

Critica cea mai îndreptățită, ce se poate aduce învățământului universitar, este însă aceea că orientarea studenților spre diferitele facultăți se face în desacord cu interesele sociale și naționale ale Statului.

Reformatorul ar înțelege că are de aface cu un stat cu structură agrară, nu industrială; că, prin urmare, sistemul școlar de organizat nu poate fi o copie după al unui alt stat industrial, să zicem, din Apusul Europei, cu colonii de administrat în alte continente, etc. ci *unul propriu societății românești, în stare a-i actualiza potențele și a-i realiza idealurile.* Un atare sistem școlar ar avea neapărat o bază foarte largă formată din învățământul primar, în afara căruia n'ar rămâne nimeni (cum rămân în prezent anual sute de mii de copii), cu învățământ practic: agricol, meserii, profesional, comercial, mult mai desvoltat decât cel teoretic; cu un învățământ superior (pregătitor pentru funcții de conducere în vieața Statului) în care tineretul să primească o pregătire în ramurile principale de activitate socială: ca de ex. cea dată de academii sau institute agronomice, academii industriale, comerciale, facultăți de medicină, etc.

In nici un caz învățământul superior n'ar cuprinde în facultățile de drept 43,1% din tot tineretul universitar, cum cuprinde în prezent, fiindcă este evident că Statul Român, agrar în structura lui, nu poate da acestor tineri o întrebuințare, de pe urma căreia să-și simtă puterile sporite.

In acest sens, dacă am continua o confruntare atentă a structurii societății românești, cu structura sistemului său școlar, am ajunge la constatarea că *acesta este în desacord cu structura societății și deci cu posibilitățile ei de desvoltare. A continua acest sistem ar însemna să pregătim metodic desechilibrul vieții sociale românești.* Se înțelege astfel de ce un asemenea sistem școlar nu mai împlinește funcția de superiorizare a vieții sociale.

Cine ar susține contrariul ar trebui să se gândească întâiu la greutatea resolvării numeroaselor probleme serioase puse în legătură cu valorificarea tineretului acestei țări: mii de tineri, cu cea mai aleasă pregătire, la care puteau aspira, nu-și găsesc întrebuințare în vieața socială. Totuși, școalele cari i-au pregătit funcționează mai departe *fără nicio nouă orientare.* Astfel ia proporții tot mai îngrijorătoare faptul că *societatea românească nu știe ce să facă cu tinerimea pe care o are.* Ce înseamnă aceasta pentru viitorul societății, nu e greu de întrevăzut.

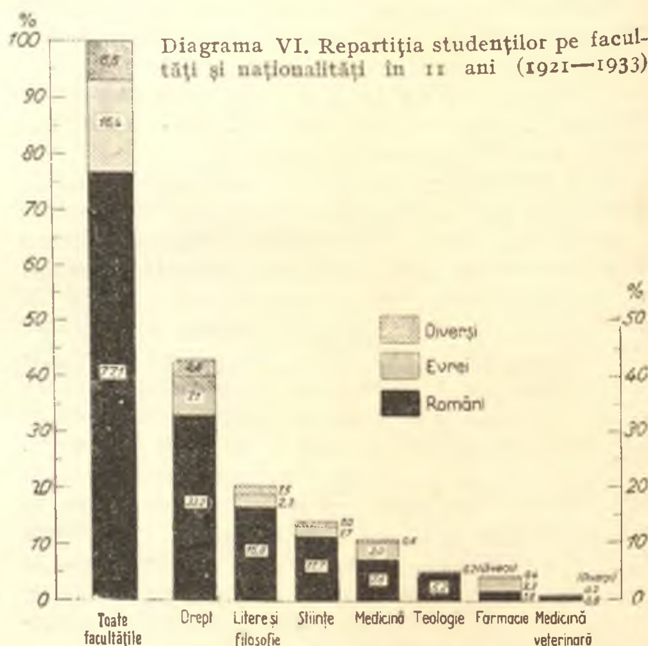

Diagrama VI. Repartiția studenților pe facultăți și naționalități în 11 ani (1921—1933)

INTERVENȚIA STATULUI IN ORIENTAREA TINERETULUI ȘCOLAR

Se știe cum s'a ajuns la această repartizare a tineretului înlăuntrul sistemului școlar, în desacord cu interesele sociale. In anii următori războiului, prestigiul nediminuat al învățăturii a exercitat o adevărată fascinare asupra tineretului. S'a produs astfel un irezistibil avânt pentru carte, fără a fi fost îndrumat și coordonat în acord cu interesele sociale, pe care o

politică de prevedere uşor le-ar fi descoperit. Entuziasmul pentru învăţătură a fost susţinut şi satisfăcut de iniţiativele locale, prin înfiinţări de şcoale, teoretice mai ales, fiindcă acestea aveau prestigiul mai mare. S'a lucrat fără coordonare şi prevedere în câmpul unei solidarităţi, care avea să producă de îndată efecte neplăcute. Dorinţa de învăţătură a devenit o cursă de întrecere a tineretului spre vârful piramidei sociale. Abia după ce a ajuns în număr mare acolo, s'a înţeles că ar fi fost mai prudent să se fi întărit prin învăţătură mai întâiu baza piramidei.

Din tot procesul acesta se desprinde însă pentru Stat o *datorie* faţă de trecut şi un *drept* faţă de viitor: datoria de a înlesni tinerilor găsirea locurilor căutate, în acord cu interesele sociale şi cu pregătirea primită de ei; şi dreptul de a interveni mai de aproape în rolul de coordonator şi dirigiuitor în orientarea viitoare a tinerilor spre diferite şcoale.

Prin acest rol regulator, care trebue să revie fără întârziere Ministerului Educaţiei Naţionale, s'ar tinde la punerea întregului sistem şcolar din ţară în acord cu structura şi nevoile vieţii sociale. *i. g.*

BIBLIOGRAFIE

N. Iorga, Istoria învăţământului românesc. Bucureşti, 1928.

N. Iorga, Nouveaux matériaux pour servir a l'histoire de Jacques Basilikos l'Héraclide dit le Despote. Bucureşti, 1900.

Hans Petri, Relaţiunile lui Jakobus Basilicus Heraclides. Bucureşti, 1927.

Ioannes Sommerus, Vita Jacobi Despotae, la *Emile Legrand*, Deux vies de Jacques Basilicos. Paris, 1889.

Zoler, Des Zacharias Orthus Lobgedich auf Straslund. Straslund, 1831.

B. P. Hasdeu, Luca Stroici. Bucureşti, 1864.

Alex. Marcu, Riflessi di storia rumena in opere italiane dei secoli XIV e XV, în « Ephemeris Dacoromana ». Roma, 1923.

C. Erbiceanu, Serbarea şcolară dela Iaşi. Iaşi, 1885.

C. Erbiceanu, Istoricul seminariului Veniamin din mânăstirea Socola. Iaşi, 1885.

V. A. Urechia, Istoria Românilor. Bucureşti, 1895.

Regulamentul şcoalelor publice din Principatul Moldovei sub auspiciile Prea Inaltului domn Mihai Grigoriu Sturdza Voevod, întocmit de Epitropia învăţăturilor publice. Iaşi, 1835.

V. C. Erbiceanu, Viaţa şi activitatea P. S. Neofit Scriban, episcop de Odesa. Bucureşti, 1888.

A. D. Xenopol, Istoria partidelor politice. Bucureşti, 1913.

G. Asaki, Relaţiunea istorică asupra şcoalelor din Moldova. Iaşi, 1838.

Aşezământul pentru organizarea învăţăturilor publice în Principatul Moldovei, lucrat în anul 1850 de comisia anume rânduită de Prea Inălţatul Domn Grigorie Alexandru Ghica, în anul I al Domniei Măriei Sale, Iaşi, 1851.

Dr. Ion G. Sbiera, Familia Sbiera după tradiţiune şi istorie. Cernăuţi, 1899.

Onisifor Ghibu, Universitatea Daciei Superioare. Bucureşti, 1929.

Onisifor Ghibu, Pagini din istoria şcoalelor româneşti, în Revista generală a Invăţământului, An. XVIII, Nr. 9. Bucureşti, 1930.

A. D. Xenopol, Epoca Fanarioţilor. Bucureşti, 1892.

Bogdan Duică şi Popa-Lisseanu, Gheorghe Lazăr, Viaţa şi Opera sa. Bucureşti, 1924.

N. Iorga, Viaţa şi domnia lui Barbu Dimitrie Ştirbei. Vălenii-de-Munte, 1910.

I. Zalomit, Starea instrucţiunii publice în România de Sus (Muntenia) la finitul anului şcolar 1861—1862. Bucureşti, 1862.

Petru Răşcanu, Şcoalele secundare în anul 1895/96. Bucureşti, 1896.

Dr. C. D. Severeanu, Din amintirile mele. Bucureşti, 1929.

M. Nicolaescu, Concepţia lui Spiru Haret despre şcoală şi rolul ei în societatea românească, în Revista generală a Invăţământului, An. XVIII, Nr. 6. Bucureşti, 1930.

S. Mehedinţi, Şcoala Poporului. Bucureşti, 1918.

I. Valaori, Proiectele de legi ale învăţământului secundar, în Revista generală a Invăţământului, XVI, Nr. 3, 1927.

Iosif I. Gabrea, Psihologia a două tipuri de copii şi individualizarea învăţământului. Bucureşti, 1933.

Iosif I. Gabrea, Cultivarea satelor nu înseamnă « orăşenizarea » lor, în Revista Generală a învăţământului. Noemvrie, 1927.

G. G. Antonescu şi Iosif I. Gabrea Organizarea Invăţământului. Bucureşti, 1933.

Iosif I. Gabrea. Şcoala Românească: structura şi politica ei. Bucureşti, 1933.

RELIEF DE MARMORĂ DIN EPOCA ROMANĂ (CETATEA HISTRIA

STRAJA ȚĂRII

« Noi nu suntem o școală, noi suntem o credință și un avânt ».
M. S. REGELE CAROL II

Școala a strecurat în sufletele copiilor frânturi din educația generală, religioasă, morală sau națională. Familia și societatea urmau să desăvârșească opera începută de școală, să crească vlăstarele în deprinderea unei vieți morale creatoare și românești.

Dar familia împovărată tot mai mult de nevoile materiale zilnice și, la rândul ei, societatea nu au știut să organizeze dorul de mișcare și expansiune al copiilor, canalizând năzuințele lor spre un liman producător de bucurie și de folos.

Absența aceasta dela datorie — justificată și nejustificată — ducea tineretul pe căi neștiute către idealuri neconforme interesului național, punându-l adeseori în conflict și cu așezământul moral al Statului.

Epoca postbelică a fost în adevăr o epocă dură și înclinată către extreme. Poporul românesc n'a fost lipsit de ispitele ei.

Ca o necesitate firească, impusă de aceste timpuri postbelice de desechilibru moral-religios, s'a produs acea fericită intervenție a Capului Statului, care statornicea prin Străjerie un nou îndreptar în viața tineretului.

Pentru vârsta critică a adolescenții, vârsta singurătăților pline de primejdii, sfâșiată de numeroase crize sufletești, Străjeria vine ca un balsam al tumultului nestăvilit, învingând șovăirile, dând sens vieții, verificând aptitudinile.

Ziua de 8 Iunie, ziua cea mare a Tineretului, ne-a arătat icoana vieții sale curate. Marile unități de străjeri din toate unghiurile țării, și-au executat programul tineresc pe stadioane și câmpuri de exerciții în disciplina mișcărilor simetrice, alături de acea măreață pornire de cinstire a ogoarelor, care pentru noi, popor de plugari, trebue să fie un exemplu.

t. s. și *g-ral i. m.*

EVOLUȚIA ORGANIZAȚIEI STRĂJEREȘTI

A) CERCETAȘII ROMÂNIEI

Străjeria a cunoscut, la noi, tradițiile de viață tinerească ale cercetășiei.

Cercetășia a luat ființă în 1907 în Anglia, ca o încercare fericită de a împlini, din afară de școală, lacunele tot mai vădite ale învățământului oficial.

Practica și teoria acestei doctrine de înnoire, care s'a dovedit repede rodnică prin eficacitatea metodelor sale puse, generos, la dispoziția tuturor, și rând pe rând adoptate de toate țările, a fost demonstrată întâiu pe teren, în primul « campament cercetășesc », organizat în vara anului 1907 de inițiatorul reformei, generalul *Robert Baden-Powell*, pe insula Brownsea (districtul Dorset în Anglia meridională), apoi codificată în cartea sa fundamentală *« Scouting for Boys »*, tipărită în 1908 la Londra.

Cu 5 ani în urmă, la 1913, au apărut întâiele cete de cercetași români, și anume, aproape simultan, la București, Sinaia, Brașov, și Blaj.

La Sinaia, primii cercetași ai României, între cari erau și principii regali Carol și Nicolae, au avut binecuvântarea marelui rege Carol I, a cărui înțelepciune profetică a salutat în noua instituție acea *școală a caracterului*, pe care de mult o preconiza părintească sa purtare de grijă pentru viitorul rațiunii românești.

In 1914, se constitue legal *Asociația Cercetașilor României*. Prin aceasta s'a consacrat denumirea de *cercetaș* pentru *boy-scout-éclaireur*, recomandată încă din 1912 de Principele Carol, și care figurează și în fruntea primei cărți românești închinate nouei metode: « Cercetașii (The Boy-Scouts) », de G. G. (Gabriel Giurgea), tipărită la București în 1913.

Sub conducerea exemplară a Principelui Carol, comandant al Marei Legiuni a Cercetașilor României, mișcarea ia repede avânt, se întinde peste întreagă țara, și unind în colaborare fericit armonizată silințele generoase ale adulților — profesori, ofițeri, medici, ingineri, industriași — cu însuflețirea tineretului, ajunge la o înflorire nebănuită.

Cercetășia română a avut norocul ca, dela început, să întâmpine ocrotirea generoasă a Familiei Regale, sprijinul activ al autorităților și interesul viu al publicului intelectual și al tinerimii.

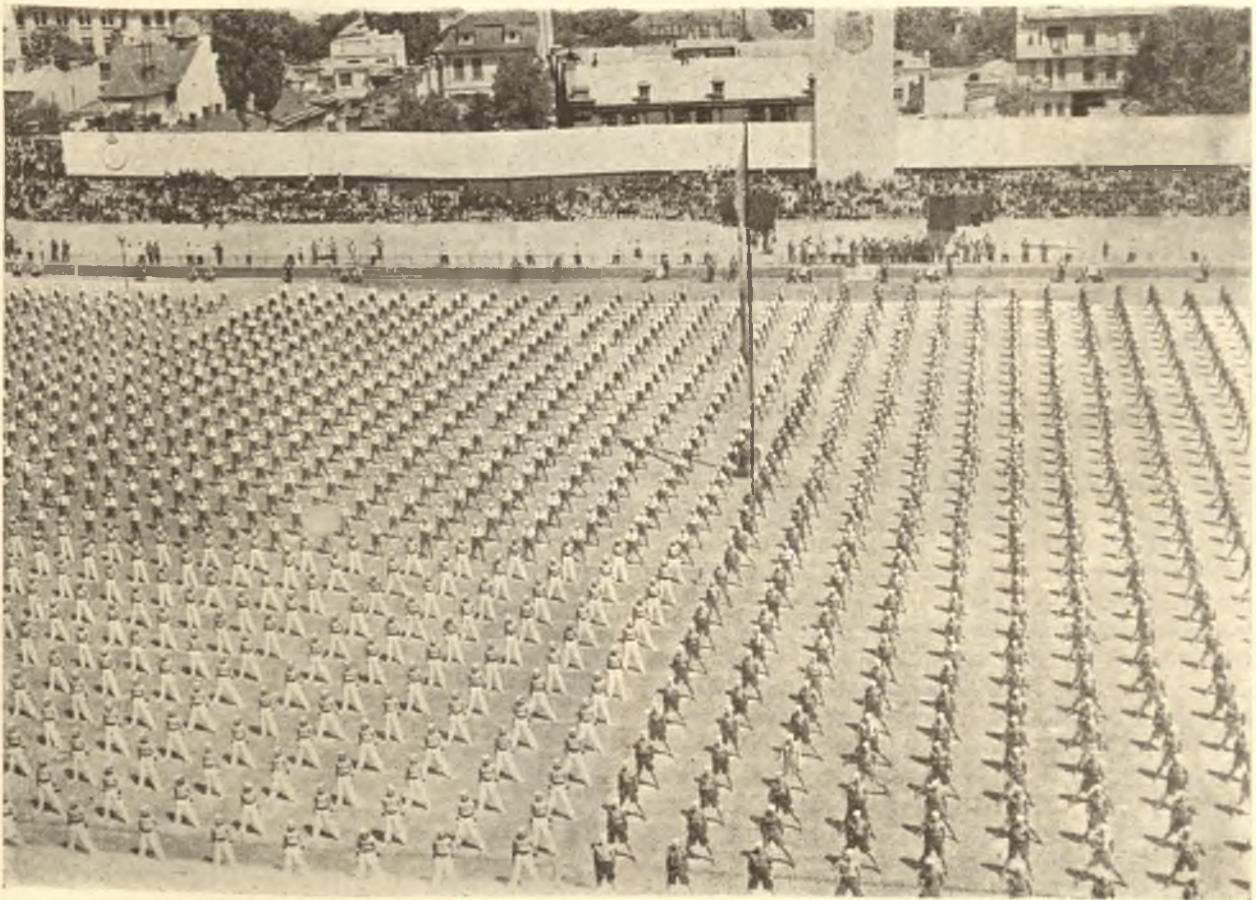
Dela urcarea sa pe tron, Regele Ferdinand primește protectoratul Asociației Cercetașilor României.

Comandant al Marei Legiuni, din Septemvrie 1914, Principele Carol n'a înțeles să-i dea numai un patronat și să poarte un titlu onorific. Dela început, Principele a condus mișcarea cercetășească din țară, jertfindu-i o parte din timpul Său cel mai bun, cu aceeași atitudine animatoare și ocrotitoare, pe care o are astăzi M. S. Regele Carol II față de Straja Țării.

Vor constitui o pagină istorică deosebit de luminoasă drumurile făcute de Principele Moștenitor în

INAUGURAREA ZILEI TINERETULUI, 8 IUNIE 1936

ZIUA TINERETULUI: EXERCIŢIILE STRĂJERILOR, 8 IUNIE 1937

cursul anului școlar 1914—1915, de-a lungul și de-a latul României, pentru organizarea *cohortelor* cercetășești în toate regiunile țării, mulțumind sprijinitorilor, dând instrucțiuni și sfaturi comandanților, instructorilor, cercetașilor, având pentru fiecare un cuvânt bun, un îndemn nobil, un gest delicat.

Drept răsplată celor mai devotați, și ca prilej de înfrățire a cercetașilor din toate unghiurile țării, Comandantul Marei Legiuni organizează și conduce, în vara anului 1915 (4—14 Aug.) acea minunată excursie pe Dunăre, în Deltă, până la Vâlcov-Periprava și Sulina, unde unește pentru prima dată prin comandanți și cercetași delegați, pe reprezentanții tuturor cohortelor. Iar în Mai 1916, adună la București, în tabăra dela Șosea, întreagă Marea Legiune și, în cadrul strălucitei solemnități din ziua Sfinților Împărați Constantin și Elena, — patronii cercetășiei române, — prezintă Regelui, Curții, Guvernului, asistenței întregi, nobila oștire a tineretului, gata să ajute, cu avântul său luminat, la acțiunea eroică pentru desrobirea moșiei străbune și reintegrarea ei în pământul românesc.

MARELE STRĂJER LA CELEBRAREA SERVICIULUI RELIGIOS, 8 IUNIE 1937

La 15/28 August 1916, odată cu mobilizarea, în mod spontan intră în funcție detașamentele cercetășești pregătite și organizate dinainte, pentru toate serviciile auxiliare ce li-au fost rezervate, potrivit cu puterile lor, și unde copiii-cercetași și-au făcut datoria cu pricepere, cu docilitate zeloasă și cu devotament împins până la sacrificiu.

In iarna lui 1916, cei mai mulți din ei, dintr'un îndemn pe care nu l-au putut înfrâna ordinele autorităților, constituiți în coloană, sub egida Comandamentului Marei Legiuni în cadrul Cohortei « Păstorul Bucur », mulți însă, singuri, au urmat steagurile Țării în Moldova, unde parte și-au continuat serviciile pe lângă instituții și spitale, parte au fost adunați și organizați în *colonii*, pentru a fi adăpostiți și pregătiți în vederea școalelor militare cari îi așteptau.

Despre atmosfera de încredere dârză, de răbdare eroică, de încordare potențată, de concentrare în credință și în spiritualitate, care domnea în colonia dela Solești (jud. Vaslui), trecută apoi, sub presiunea epidemiilor la Sculeni în lunca Prutului, și care servea ca exemplu tuturor celorlalte, se vor putea scrie pagini ca de epopee, cu capitole pline de duioșie, vrednice de episoadele legendare din misterioasa « Cruciadă a Copiilor » [1]).

Orașul Tecuci a avut gândul pios de a ridica un monument întru slăvirea memoriei cercetașilor pieriți ca eroi, în anii exodului, în Moldova.

Regele Ferdinand, apreciind generos contribuția de sacrificiu pentru Patrie a copiilor - cercetași din timpul răsboiului, li-a dat locul de onoare în fruntea cortegiului triumfal la intrarea sa în București la 1 Decemvrie 1918, și a dispus să li se ofere ca răsplată « Crucea Comemorativă 1916—1918 » și « Medalia Victoria ».

După Unire, Marea Legiune s'a întins peste țara întregită, constituind cohorte în toate centrele ei. Acestea s'au manifestat deosebit de spornic.

Intre 1924 și 1929, cercetășia a fost integrată în Fundația culturală « Principele Carol », ca direcție

[1]) Unul dintre cercetașii noștri de atunci, *Dan Alecu*, și-a publicat aducerile aminte din pribegie, într'o carte de valoare istorică și literară: *O școală în aer liber: Solești și Sculeni, 1916—1918*, Constanța, 1928.

Recent au apărut însemnările altui cercetaș, tot dela Sculeni: *G. Beuran-Delaschela*, Regele Carol II Ocrotitorul Copiilor. Timișoara, 1935.

autonomă. Dela 1929, ea e trecută la Oficiul Național de Educație Fizică.

In 1930, devine din nou independentă, sub conducerea supremă a M. S. Regelui Carol II. Intre manifestările activității intensificate, sunt de remarcat cursurile pentru comandanți dela *Breaza*, unde se organizează un centru permanent foarte infloritor, și *jamboreele naționale*, cu participări tot mai numeroase nu numai din țară, ci și de peste granițe: la Piatra-Neamț (1930), la Sibiu (1932), la Constanța-Mamaia (1934), la Brașov-Poiana (1936).

c. n.

B) INCEPUTURILE STRĂJERIEI

Intre timp, M. S. Regele concepuse planul marei organizații a Străjeriei.

Ideologia și doctrina Străjeriei, fixate în contururi generale de către Inaltul Comandant, au fost traduse in fapt printr'o școală de experiență, înființată în Septemvrie 1934 la Breaza-Prahova. Acolo s'a trăit viața în comun, s'au cercetat posibilitățile de a da Corpului Didactic o pregătire necesară muncii străjerești la sate. Astfel, ca într'un laboratoriu, s'au pus la încercare programele întocmite.

Pe baza acestei experiențe s'a procedat imediat la înființarea primului centru de inițiere străjerească la Breaza, care a lucrat continuu, din Noemvrie 1934 și până azi, la inițierea viitorilor comandanți de unități străjerești.

RIDICAREA DRAPELULUI INTR'O TABĂRĂ DE STRĂJERI

M. S. REGELE PRIMEȘTE DEFILAREA STRĂJERILOR (8 IUNIE 1937)

Cererile învățătorilor și profesorilor de a fi admiși la cursurile de inițiere fiind în număr foarte mare, iar capacitatea de casare a Centrului Breaza fiind prea mică, s'a simțit în curând nevoia de a se înființa alte asemenea centre.

In primul rând s'au creat două centre temporare de vară, în Iunie și August 1935: unul la școala normală Șemdriceni-Dorohoi, altul la școala normală din Cluj. Centrele de vară având posibilitatea de a instrui un număr de trei ori mai mare de persoane de cât Centrul permanent Breaza, s'a putut ajunge mai repede la formarea instructorilor și comandanților străjeri, necesari primelor zece județe străjerite. In iarna anului 1935—36 s'a înființat și un centru provizoriu la București pentru pregătirea comandanților de străjeri din Capitală.

In vara anului 1936, s'au creat alte două centre temporare de vară în lunile Iunie, Iulie și August 1936: unul la Timișoara, în localul Școalei Politehnice, altul la Sf. Gheorghe-Trei-Scaune, în localul Școalei Normale.

Cu începere din Decemvrie 1936, s'au mai înființat, pe lângă centrul existent dela Breaza, alte două centre permanente de inițiere în străjerie: unul pentru bărbați la Sf. Gheorghe, altul numai pentru elementul feminin al Corpului Didactic în localul fostei școale normale dela Predeal.

Toate trei centrele fac inițierea viitorilor comandanți-străjeri în ale străjeriei, într'o perioadă de curs de 22-25 zile, în care li se fac numai ședințe practice și foarte puține conferințe de îndrumare teoretică.

Pe dată ce numărul comandanților va fi suficient, centrul dela Breaza se va transforma în centru de prefecționare, la care, comandanții vor fi chemați după câtiva ani de practică.

Astfel din toamna anului 1934, de când a început inițierea comandanților de străjeri la Breaza, și până în vara anului 1937, au fost creați peste patru mii de comandanți și peste o jumătate milion de străjeri în 30 de județe. Pe baza acestor rezultate se poate spune că, în cel mult patru ani de aci înainte, vor fi străjerite toate județele țării și vor fi organizați peste trei milioane de străjeri.

MĂRIA SA MARELE VOEVOD MIHAI INTR'O EXCURSIE STRĂJEREASCĂ

Spre a nu irosi forțele cari încearcă înviorarea etnicului românesc, spre a avea o direcție unitară în toată strădania educativă a tineretului român, s'a contopit la 24 Ianuarie 1937 cercetășia cu străjeria în Falanga Străjerilor și Străjerelor, păstrându-se un caracter cercetășesc organizațiilor din cursul superior al liceelor. Din această contopire, a eșit o *instituție națională, una și singura pe toată Țara, care să vegheze la destinele tineretului românesc în spirit și cu metodă românească.*

ORGANIZAȚIA DE AZI A STRAJEI ȚĂRII

Legea pentru înființarea Oficiului de Educație a Tineretului Român, promulgată cu Inaltul Decret Regal Nr. 841 din 4 Aprilie 1936, înființează Oficiul de Educație a Tineretului Român sau prescurtat O.E.T.R. pentru «studiul, îndrumarea și aplicarea educației tineretului precum și pentru coordonarea și controlul activității tuturor instituțiilor de Stat și a asociațiilor de inițiativă particulară, cari au de scop educația tineretului».

Această lege a fost reformată prin *decretul lege din 7 Octomvrie 1937* pentru înființarea Strajei Țării, care întinde cadrele vechiului O.E.T.R. și îl înglobează sub numele de Straja Țării, ca o grandioasă instituție, în organizația generală a Statului.

Această înjghebare românească de promovare a tineretului are drept lozincă metodologică: *în doctrină — centralizare; în acțiune — descentralizare*, ceea ce înseamnă că pe tot cuprinsul țării, unde ființează o unitate străjerească, aceeași doctrină, aceleași principii, constitue firul conducător. Practica ei, însă, în afară de programul minimal obligatoriu, poate diferi pe regiuni, obiceiuri, posibilități.

ORGANELE DE CONDUCERE

Unitatea de doctrină, de principii și de execuție, nu se poate obține dacă sus, în vârful piramidei instituției, nu veghează un for competent, care să fixeze pentru o perioadă de timp principiile generale de acțiune precum și un organ de execuție, pentru aducerea la îndeplinire a hotărîrilor luate.

De aceea Comandamentul Suprem al Străjeriei, sau Marele Străjer, Majestatea Sa Regele, s'a înconjurat de un mănunchi de oameni, constituind *Consiliul Superior de Indrumare.*

Din acest consiliu fac parte: *a)* Patriarhul României, *b)* primul ministru al Țării, *c)* ministrul Educației Naționale, *d)* ministrul Apărării Naționale, *e)* ministrul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, *f)* ministrul de Finanțe, *g)* comandantul Strajei Țării, *h)* administratorul Casei Școalelor și a Culturii Poporului și o serie de personalități marcante din vieața culturală a țării desemnate de M. S. Regele.

Compunerea acestui consiliu, care dă directivele generale, prescrie metodele și programele de lucru, este o garanție puternică pentru îndrumarea și educația tineretului.

Atribuțiunile Consiliului Superior de Indrumare, când lucrează sub președinția M. S. Regelui, sunt numai îndrumătoare, în legătură cu realizarea scopurilor fundamentale ale Strajei Țării.

In executarea atribuțiunilor sale de ordin administrativ și financiar, Consiliul Superior de Indrumare lucrează sub președinția primului ministru.

Hotărîrile Consiliului Superior de Indrumare al Strajei Țării, în chestiunile a căror execuție depășește posibilitățile comandamentului, sunt executorii pentru ministerul sau autoritatea respectivă, din momentul comunicării procesului-verbal al acestui consiliu.

Organul de conducere și administrare al Strajei Țării este comandamentul său, care se compune din:

a) Comandantul Suprem, M. S. Regele;

b) Comandantul Strajei Țării, numit prin înalt decret regal, la propunerea Consiliului Superior de Indrumare, care devine inamovibil din momentul numirii, având în ceea ce privește conducerea și administrarea Strajei Țării, același drept de deciziune pe care îl au miniștrii în conducerea ministerelor.

Comandantul are salariul și indemnizațiile unui ministru secretar de Stat.

c) Comitetul permanent, desemnat de către Consiliul Superior de Indrumare, compus din trei persoane, din sânul său, care formează pe lângă comandantul Strajii Țărei, comitetul consultativ al acestuia, pentru toate chestiunile asupra cărora găsește necesar, în interesul instituției, a-i cere avisul.

Avisele sale sunt normative, fără a fi obligatorii pentru comandant.

In cazul în care comandantul convoacă comitetul permanent, pentru soluţionarea chestiunilor de ordin urgent, în împrejurări în care Consiliul Superior de Indrumare nu poate fi întrunit, acest comitet poate da deciziuni executorii.

Comandantul poate delega o parte din atribuţiunile sale, temporar, oricăruia din cei trei membri ai comitetului permanent.

d) Statul Major al comandantului, care se compune din direcţiunile, inspectoratele şi serviciile necesare conducerii şi administraţiei centrale a tuturor instituţiunilor şi asociaţiunilor componente ale Strajei Ţării.

e) Comandamentele teritoriale, necesare încadrării întregului tineret, precum şi a instituţiunilor componente ale Strajei Ţării: centrele de iniţiere şi perfecţionare a comandanţilor, taberele, coloniile şi şcoalele străjereşti.

Pentru controlul, coordonarea şi îndrumarea tuturor unităţilor de pe întregul teritoriu străjeresc, Straja Ţării are la dispoziţie astăzi un număr de 7 inspectori generali străjereşti şi anume: 3 inspectori generali teritoriali, 3 inspectori generali de specialitate (sanitar, administrativ şi sportiv) şi o inspectoare generală feminină pe întreaga ţară. Ţara s'a împărţit în primul rând în *15 ţinuturi*. Fiecare ţinut cuprinde organizaţiile străjereşti de pe raza a 2—3 judeţe. Ţinutul a primit o denumire luată din istoria şi geografia ţării; aşa avem de pildă ţinutul Codrilor, Bârsei, Crişurilor, Plăeşilor, Voevodatelor.

Uniunea Federaţiilor Sportive Române (U.F.S.R.), precum şi toate federaţiile şi societăţile sportive din ţară, sunt conduse de către Straja Ţării. Preşedinţii, precum şi jumătate din membrii comitetelor de conducere ale U.F.S.R. şi federaţiilor sportive din ţară, sunt numiţi de către Straja Ţării.

Prin derogare dela dispoziţiile legii persoanelor juridice, calitatea de « persoană juridică » pentru aceste asociaţii se acordă, se reconfirmă şi se revoacă prin înalt decret regal, în urma avisului conform al Strajei Ţării.

Acest avis se dă de către o comisiune specială compusă din 5 persoane, numite de către comandantul Strajei Ţării, care face parte de drept din ea, în

CENTRUL DE INIŢIERE BREAZA

VIAŢA STRĂJEREASCĂ A MĂRIEI SALE MARELUI VOEVOD MIHAI

calitate de preşedinte, capul contenciosului Strajei Ţării şi un delegat al ministerului de interne.

Tot această comisiune este chemată a decide în primă şi ultimă instanţă în eventualele litigii de ordin tehnic sau administrativ ale organizaţiunilor supuse controlului Strajei Ţării.

Acordarea, reconfirmarea şi revocarea personalităţii juridice, constituesc acte discreţionare.

FONDURILE

Straja Ţării are autonomia financiară, putând dispune liber de veniturile sale în limitele unui buget aprobat de Consiliul Superior de Indrumare.

Ministerele, regiile, administraţiile autonome, judeţele şi comunele sunt obligate a pune la dispoziţia Strajei Ţării, terenurile, materialele, localurile, etc., necesare realizării programului său.

Judeţele, municipiile şi comunele sunt obligate a înscrie în bugetul lor anual subvenţii pentru Straja Ţării, egale cu cel puţin 0,50% din bugetul lor general de cheltueli. Aceste subvenţii vor fi încasate din oficiu, prin Ministerul de Finanţe, şi vărsate Strajei Ţării.

Conturile de gestiune privind executarea bugetului, precum şi inventarul Strajei, sunt supuse verificării Inaltei Curţi de Conturi.

Straja Ţării şi unităţile sale componente sunt scutite de orice dări sau taxe către Stat, judeţ şi

ARCAŞI — 8 IUNIE 1937

comună. Corespondenţa, actele, registrele, chitanţele şi borderourile sale sunt scutite de asemenea taxe de orice fel, fixe sau proporţionale.

FORMAŢIUNILE STRĂJEREŞTI

Legea cuprinde sub protecţia ei tineretul de ambe sexe. El este constituit în Marea falangă a Străjerilor, sub comanda M. S. Regelui. Aceasta cuprinde toate organizaţiunile cu preocupări de educaţie a tineretului român. Ea se împarte în două falange:

1. *Falanga Străjerilor*, cuprinde băieţii dela 7-18 ani.
2. *Falanga Străjerelor*, cuprinde fetele dela 7-21 ani.

Afară de aceste două unităţi distincte ale tineretului şcolar, mai sunt subordonate Marei Falange:

a) *Asociaţia Creştină a Femeilor (A.C.F.)* care cuprinde străjerele ucenice şi funcţionare, eşite de sub obligaţia şcolară,

b) *Asociaţia Creştină a Tinerilor (A.C.T.)* cuprinzând pe toţi tinerii ucenici şi funcţionari comerciali aflaţi în afara obligaţiilor şcolare,

c) Străjerii şi străjerele asociaţiilor de cultură şi gimnastică din Transilvania — *şoimii şi şoimanele,*

d) Străjerii şi străjerele asociaţiilor de cultură şi gimnastică din Bucovina — *arcaşii şi arcăşiţele,*

e) Diferitele federaţii sportive grupate în Uniune.

Firea lucrurilor a impus a se da elementului feminin o organizaţie proprie sub denumirea de *Falanga Străjerelor*, şi un program întru câtva diferit de al băieţilor.

Mai ascultătoare şi mai cuminte decât băiatul, care, în regulă generală, este un expansiv, fata dotată cu mult simţ casnic, se încadrează de minune în această organizaţie a Străjeriei, adâncind în special latura gospodărească, căutând a difuza gândurile unei bune gospodării în populaţia rurală, susţinerii familiei, a întăririi credinţei şi a tradiţiilor.

Tot secretul organizaţiei străjereşti constă în sistemul celular.

Dacă prima unitate, celula, este bine organizată, îndrumată, supraveghiată omogenă şi dacă dă rezultate bune, atunci tot organismul funcţionează normal. Această celulă, primul atelier de muncă, îl formează 6 străjeri constituind *cuibul.* Cu el începe organizarea.

Copiii se grupează în cuib, de obicei, după legături de prietenie, afinităţi sufleteşti, norme de conduită. Ei îşi aleg pe şeful sau şefa de cuib, care este un exponent al tuturora, conştient de mica misiune ce i s'a încredinţat şi datoriile ce-i incumbă.

Cuibul este cea mai mică celulă de lucru, în care colectivul apare în evidenţă, sau cum se spune în doctrina străjeriei: *celula mică de sincronizare a individului cu interesul colectiv.*

Trei până la şase cuiburi formează o *grupă*, iar 6 până la 15 cuiburi formează o *centurie*, corespunzătoare unei clase.

Două sau mai multe centurii formează un *stol*, pe lângă o şcoală, fabrică, instituţie, întreprindere, etc.

Stolul este prima unitate administrativă, care are un pavilion ce se ridică cu ceremonialul prescris la începutul fiecărei săptămâni de muncă, şi se coboară când activitatea ia sfârşit.

Stolurile dintr'o localitate formează o cohortă, iar cohortele dintr'un judeţ formează *Legiunea.*

Toate legiunile constitue *Falanga de Străjeri* și *Falanga de Străjere.*

PRINCIPIILE DE VIAŢĂ STRĂJEREASCĂ

Prima grije a Inaltului Ctitor al Străjeriei a fost să pună la baza programului său de educație a tineretului învățătura noastră bisericească. Așa, a introdus în toate ceremonialele străjerești, la loc de cinste, rugăciunea și cântarea în cor a lui « Tatăl nostru », a pus în programul săptămânal străjeresc, tălmăcirea unui verset din Sfânta Scriptură.

Astfel întreaga activitate educativă a Străjeriei se află în strânsă legătură cu Biserica. Ea caută să formeze din copiii neamului buni creștini, iubitori de Biserica vie a lui Christos.

Străjeria captează toată energia tineretului, canalizând-o spre acțiuni de interes național și social.

Cultul pentru tradiții, pentru faptele eroilor, pentru patrie, drapel și Rege sunt adevărate puncte de foc în programul vieții de străjer.

Străjeria caută deasemenea să desvolte și deprinderi de înaltă concepție socială ca, munca de propășire a satului, camaraderia, devotamentul civic, respect și venerație pentru bunurile publice, pentru purtătorii de demnități în Stat, preoții, cărturarii și bătrânii satului.

Orice năzuință spre bine în Stat se resfrânge și asupra viitorului: străjeria ajută întru câtva și pregătirea tineretului, pentru ca la timpul oportun să știe să facă față atacurilor inamice.

Totuși, adăogăm că străjeria nu urmărește pregătirea militară, căci aceasta cade în sarcina pregătirii premilitare și a organelor armatei.

Dar îndeplinirea întocmai a programului străjeresc va duce neapărat la o schimbare a felului de a fi al copiilor: îi va deprinde cu viața ordonată, le va desvolta disciplina minții, le va oțeli trupurile.

Din practica doctrinei străjerești, un om nou se va naște — omul eroic al României de mâine.

DISTINCŢIUNILE STRĂJEREŞTI

Decretul lege din 7 Octomvrie 1937 înființează următoarele decorațiuni străjerești cari vor fi conferite:

1. De către M. S. Regele prin înalt decret regal:

a) « Pro virtute », o singură clasă, pentru răsplătirea faptelor de deosebit curaj sau jertfă de sine;

b) Ordinul « Straja Ţării », patru clase, pentru deosebite fapte și mari realizări străjerești, care se conferă numai comandanților străjeri confirmați;

c) Ordinul și medalia « Meritul Cultural », pentru străjerie.

2. De către comandamentul Strajei Ţării:

a) « Meritul Străjeresc », trei clase, se conferă tuturor persoanelor cari au sprijinit sau au adus servicii reale Strajei Ţării;

b) Medalia « Straja Ţării », trei clase, se conferă, pentru deosebite fapte străjerești, tineretului care face parte în mod efectiv din unitățile Strajei.

t. s. și *g-ral i. m.*

ARCĂŞIŢE — 8 IUNIE 1937

SĂNĂTATEA PUBLICĂ IN ROMÂNIA

I. LEGISLAŢIA SANITARĂ

Odată constituită, societatea îşi legitimează actul de a decreta normele privitoare la sănătatea publică, intervenind astfel direct, fie în raporturile dintre oameni, fie în viaţa lor intimă, printr'un drept natural de auto-apărare.

Aceste norme apar, la origine, bazate pe observaţii cu totul empirice, şi de cele mai multe ori ca parte integrantă din domeniul preceptelor religioase. Târziu de tot, când vieaţa Statului ca entitate politică e mai bine definită, normele privitoare la vieaţa indivizilor şi la raporturile dintre ei, în sânul colectivităţii, sunt concretizate în dispoziţii autoritare, denumite porunci, decizii, legi, regulamente, etc.

Primele măsuri cu caracter de legi sanitare au fost determinate de contagiunile în masă ale populaţiei. Ciuma, paludismul, lepra, sifilisul au fost primele cauze cunoscute cari au determinat societatea să ia măsuri de apărare cu caracter de profilaxie.

Prevenirea bolilor şi-a cucerit un loc din ce în ce mai de seamă în legislaţia sanitară, iar marea importanţă pe care a căpătat-o şi care i se acordă în zilele noastre, este strâns legată mai ales de descoperirea microbilor şi a legilor după cari vieţuesc.

In ceeace priveşte legislaţia sanitară a ţării noastre, ea a avut o evoluţie condiţionată de organizarea administrativă a ţării. Putem spune că ţara noastră nu a suferit de o lipsă legislativă, în nici una din epocile în care a existat o administraţie de Stat bine definită; din contră, legislaţia sanitară a României s'a prezentat uneori ca prea înaintată faţă de starea socială şi economică a populaţiei.

EVOLUŢIA LEGISLAŢIEI SANITARE

DELA ORIGINI PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

Ca şi în celelalte ţări europene, înainte de aşezarea lor definitivă sub formă de state organizate cu instituţiuni de ordin colectiv, medicina s'a practicat la poporul nostru, de către empirici, recrutaţi printre preoţi, fruntaşi şi bătrâni ai satelor.

Incetul cu încetul, experienţa colectivă şi — probabil — şi unele ecouri, venite din ţări în care începuseră să se înfiripeze doctrinele medicale ştiinţifice, încep să se concretizeze în idei generale transcrise în legislaţia principatelor româneşti.

Prima măsură sanitară de interes obştesc pe care o cunoaştem a fost luată de Alexandru Lăpuşneanu; acesta în 1577 a cerut să se aducă dela Braşov un medic care să se ocupe numai de sănătatea publică [1]).

Mai târziu (1640), Pravila Bisericească cea mică dela Mânăstirea Govora, pe lângă alte preocupări de ordin social, cuprinde o serie de precepte sanitare sub forma de sfaturi adresate bunilor creştini. Cei ce nu le ţineau comiteau un păcat, care nu se ierta decât după îndeplinirea anumitor canoane, prescrise pentru fiecare călcare a poruncilor respective. Este interesantă mai ales următoarea dispoziţie privitoare la igiena apei de băut:

« Iară în puţul sau fântâna ceaia ce nu cură apă într'însa, şi într'însul va cădea o gadină oarecaria, să se vearse dintr'acea apă trei vedre şi aşa să bea, iară de va petrece în zile multe şi va putrezi într'însul, să vearse dintr'însul 40 vedre de apă şi să-l sfinţească şi atunce să bea dintr'ânsul; iară apa lui de va cura afară, nemica nu ne vatemă unile ca acealia ».

Pravilele lui Vasile Lupu (1646) şi Matei Basarab (1652) cuprind o adevărată legislaţie sanitară. Pe lângă dispoziţiile pur sanitare, aceste pravile mai prescriu şi sancţiuni, uneori extrem de severe, pentru cei ce nu ar ţine seamă de ele. Ilustrativă pentru concepţia legislatorului de atunci este următoarea dispoziţie din Pravila lui Matei Basarab:

« Când cel rănit va să se tămăduiască cu descântece şi cu farmece atuncia el singur este vinovat morţii şi fără numai de va fi rana de cele de moarte şi vracii se vor fi părăsit, zicând că nu se va tămădui, atunci de nevoie se va chema şi fermecătoare şi descântătoare ».

Mai departe, aceeaşi pravilă are dispoziţii de adevărată medicină legală. Astfel, sub titlul de « Semnele nebunului », cetim:

« Pentru ca să-l cunoască judecătorul că adevărat este nebun să întrebe pe vraci, cari foarte lesne îl vor cunoaşte de va fi nebun adevărat ». Sau:

« Când va zice vraciul că e o rană de moarte sau nu de moarte, îl vom crede; mai vârtos când se va afla că vraciul e dascăl, cum le zice acestora *doftori*, atunci se crede şi mai bine decât ar fi altul mai prost bărbierariu sau descântătoriu. Când va zice vraciul cum cutare armă n'a făcut rană de moarte

---

[1]) Vezi Analele Academiei Române T. XVIII pag. 20.

şi mărturiile vor zice că rana nu e de moarte, mai crede-se-va vraciul decât mărturiile. Orice va zice vraciul vom crede pentru rană ».

Iar Pravila lui Vasile Lupu prevede:

« Oricine va avea otravă, de o va fi făcând sau o va fi vânzând, şi de se va prileji să otrăviască pre cineva, acesta să se certe după cum va fi voia giudeţului ».

Şi, mai departe:

« Orice va zice vraciul vom crede pentru rană, măcar de nu s'ar giura sau de-ar fi vraciul şi jidov sau şi de altă lege, atunce vom crede mai mult.

« Cel ce ascunde borîturile omului celui bolnav şi nu le arată la vraciu să le vază, face prepus cum să-l fi otrăvit pre bolnav ».

Atât Pravila dela Govora, cât şi Pravilele lui Vasile Lupu şi Matei Basarab, mai conţin o serie de dispoziţii interesante pentru acea vreme, cu privire la protecţia copiilor, pruncucidere, avort, perversiuni, maladii venerice, etc. Din aceste dispoziţii rezultă, cu deosebire, importanţa ce se dă medicului, vraciul nefiind altceva decât un cunoscător al bolilor şi al modului de tămăduire a lor. In Pravila lui Matei Basarab vedem chiar că se încearcă a se face deosebire între *vraciul simplu şi vraciul dascăl*, denumindu-l pe acesta din urmă « *doftor* ». Tot pentru respectul şi consacrarea primatului ştiinţei, Pravila lui Matei Basarab caută să interzică practica vrăjilor şi farmecelor în domeniul sănătăţii, admiţându-le numai în cazuri cu totul excepţionale, când « vracii se vor fi părăsit, zicând că nu se va tămădui, atunci de nevoie se va chema şi fermecătoare şi descântătoare ».

IAŞI. SPITALUL SFÂNTU SPIRIDON
Desen de *I. Rey*. Din «Album de douze vues de la ville de Iassy». 1845

Incepând din secolul al XVIII-lea, pe lângă dispoziţiunile din pravile, sănătatea publică este apărată şi de nouile instituţii spitaliceşti, a căror funcţionare avea la bază anumite regulamente, aprobate şi întărite de Domni. Domnii se interesează în permanenţă de buna funcţionare a spitalelor, intervenind cu porunci, oridecâte ori activitatea lor lăsa de dorit.

Deosebit de aceasta, Domnii mai luau o serie de dispoziţii de ordin sanitar, dintre cari unele au chiar caracterul de măsuri preventive. Astfel, în legătură cu fabricarea şi comercializarea ţuicii şi a altor « otrăvuri » alcoolice, domnii munteni şi moldoveni, au dat o mulţime de porunci în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, toate oglindind în primul rând grija de sănătatea poporului. Constantin Moruzi ilustrează admirabil această grijă afirmând într'o poruncă a sa din 1777 că « la domnia mea nu este alt lucru mai mare şi mai dintâi al Ţării decât viaţa şi sănătatea locuitorilor ce ne-a încredinţat Dumnezeu ».

In aceeaşi ordine de lucruri, prin diverse « pitacuri » domneşti, datorite principilor Alexandru Ipsilanti, Constantin Hangerli, Ioan şi Nicolae Caragea, Scarlat Calimachi, Mihail Şuţu, s'au stabilit îndatoririle medicilor, controlul activităţii lor, modul de înfiinţare şi funcţionare a farmaciilor, controlul farmaciilor, regularea cursului apelor, « altoirea » copiilor, cum şi o serie de dispoziţii privind prostituţia. S'au creat lazarete pentru izolarea leproşilor şi a ciumaţilor şi s'a instituit *Epitropia Obştirilor*, operă a lui Mihail Şuţu, Domnul Ţării Româneşti, din 1780. Epitropia Obştirilor, pe lângă atribuţiile cu caracter social, avea o serie de atribuţii privitoare la supravegherea şi asigurarea sănătăţii obşteşti. Tot Mihail Şuţu a creat în 1784 postul de « arhiatros » al Bucureştilor, medicul primar al Capitalei, însărcinat cu supravegherea sănătăţii populaţiei şi cu căutarea bolnavilor săraci. Primul medic numit în această funcţie a fost doctorul Dimitrie Caracaş, căruia i-a urmat fiul său, Constantin.

Alexandru Moruzi crează, mai târziu, în 1793, un post de « dohtor al obrazelor scăpătate » plătit din cutia milelor, iar Scarlat Calimach intemeiază « Casa Doftorilor », stabilindu-i anumite venituri, din cari urmau să fie retribuiţi un număr de medici, cari « să alerge cu sârguinţă la trebuinţele nu numai ale boierilor ci şi la săraci şi ticăloşi ».

La sfârşitul secolului al XVIII-lea, Alexandru Ipsilanti în Muntenia şi Constantin Ipsilanti în Moldova, aduc o nouă reglementare a veniturilor cutiei milelor, din care era susţinută aproape întreaga activitate sanitară publică, afară de aceea datorită particularilor. Tot în acest timp Alexandru Moruzi (1793—96) institue trei doctori ai poliţiei, plătiţi de Stat, ale căror atribuţii erau: consultarea gratuită a săracilor, supravegherea generală a stării sanitare a Capitalei, inspectarea pieţelor de alimentare, a farmaciilor, a activităţii chirurgilor. In cazuri excepţionale aceştia trebuiau să plece în provincie, pentru cercetarea cauzelor epidemiilor şi combaterea lor. Pentru soluţionarea chestiunilor de interes general, cei trei medici ai poliţiei se întruneau şi lucrau împreună, alcătuind o adevărată comisie medicală. Atât modul de constituire a acestei comisii, cât şi atribuţiile ei,

SPITALUL COLȚEA DIN BUCUREȘTI

ne îndreptățesc să o considerăm ca fiind întâia comisie sanitară a principatului muntean.

Totuși, în tot acest răstimp, în afară de pravilele lui Matei Basarab și Vasile Lupu nu există altă măsură cu caracter de legislație sanitară. Atât Codicele lui Caragea (1818) cât și cel al lui Calimach din acelaș an, nu cuprind nici o dispoziție de ordin sanitar, această categorie de măsuri continuând să se ia și să se aplice prin porunci domnești, până la Regulamentele Organice.

Inaintea Regulamentelor Organice, Divanul Munteniei a întocmit, în 1830, un regulament — întâiul regulament sanitar în Țara Românească — prin care se căuta să se stabilească modul de funcționare a spitalelor. Nu a ajuns însă să se aplice fiind abrogat de Regulamentele Organice.

Tot în această vreme, Muntenia și Moldova fiind bântuite de ciumă, Generalul Kisseleff a luat primele măsuri sanitare pentru izolarea bolnavilor și pentru oprirea con agiunii.

DELA REGULAMENTUL ORGANIC PÂNĂ LA LEGEA SANITARĂ DIN 1874

Regulamentele Organice, aplicate începând din 1832, constitue întâia legislație completă pe baza căreia Principatele Române s'au desvoltat sub toate raporturile. Din punct de vedere sanitar, ele sunt primele legiuiri în cari cuceririle științifice capătă o largă înțelegere și o deplină aplicare, atât în ce privește medicina pur curativă, cât și igiena publică și prevenirea bolilor. Mai mult chiar: prin deosebita importanță pe care o acordă profilaxiei, Regulamentele Organice se așează cu toată autoritatea între legiuirile cele mai înaintate din acea vreme.

« Ca să se păzească Valahia de biciul nepraznicii boale a ciumii, se va așeza pe marginea d'astânga a Dunării un cordon de sănătate nestrămutat », așa începe capitolul VI din Regulamentul Munteniei. Linia cordonului de sănătate era alcătuită din trei carantine mari, din patru « de al duoilea rang » și din patru mici contoare pentru schimburile zilnice de lucruri dintre populația de pe cele două maluri ale Dunării. Atât carantinele mari, cât și cele mici, pe lângă personalul administrativ, mai aveau și câte un medic.

Tot prin Regulament s'au stabilit locurile unde urmau să funcționeze carantinele și contoarele cum și atribuțiile și modul lor de funcționare. Nici o marfă, nici un călător venit de peste graniță nu putea să pășească pe pământul țării, înainte de a se fi supus tuturor măsurilor de desinfectare.

Intreg cordonul sănătății pe uscat era pus sub paza miliției « *dela hotarul austriecesc până unde se varsă Siretul în Dunăre* » iar pe apă era păzit de « *18 caice într'armate* ».

Pentru a îngriji, în interiorul Principatelor, de sănătatea populației, Regulamentele institue, sub președenția Ministrului Trebilor din Lăuntru, câte un *Comitet al Sănătății*, atât în Muntenia cât și în Moldova, fiecare fiind compus din « *un mai mare inspector, de un al duoilea inspector și de un mai mare doftor* », cu sediul în capitalele celor două principate. Mai marele inspector, numit de Domnul Țării Românești, era capul ambelor comitete. Aceste comitete aveau să supravegheze atât modul de funcționare a carantinelor cât și aplicarea « fără cusur » a măsurilor ce s'au luat pentru sănătatea obștei. Totodată, acestea aveau să stabilească orice noui măsuri pentru asigurarea sănătății populației.

Pentruca sănătatea din lăuntrul principatelor să poată fi de aproape supraveghiată, regulamentele organice instituiau în Muntenia 6 circumscripții sanitare (cu sediile la Craiova, R. Vâlcea, București, Pitești, Buzău, Ploești) iar în Moldova 5 (cu sediile la Botoșani, Iași, Roman, Bârlad, Galați). Acestea, prin atribuțiile și modul lor de organizare, pot fi considerate ca începutul organizației sanitare județene de astăzi.

Dintre atribuțiile cele mai însemnate ale medicilor acestor circumscripții menționăm, mai ales, vaccinările antivariolice, combaterea epidemiilor, luarea măsurilor pentru asigurarea salubrității locuințelor, asanarea localităților, etc. Erau dispoziții legislative formulate cu atâta bun simț, încât se află și astăzi, firește într'o formă mai desvoltată, în legislația sanitară.

Ispravnicii fiecărui județ aveau să supravegheze sănătatea populației și să raporteze doftorilor din fruntea circumscripțiilor lor. Ca și carantinele, circumscripțiile sanitare erau puse sub controlul și îndrumarea comitetelor sănătății din cele două principate.

Regulamentele Organice însă nu cuprind numai dispozițiuni de ordin pur medical ci și o serie de dispoziții relative la asistența socială. Astfel, ele se ocupă de casa milelor, de orfanotropii, etc.

Pe baza Regulametelor Organice s'au întocmit și pus în aplicare o serie de regulamente, dintre care cele mai de seamă au fost următoarele: *regulamentul pentru îmbunătățirea și paza rânduielii în poliția Bucureștilor* (1831), care din punct de vedere sanitar, împarte Bucureștii în cinci plăși sanitare, puse sub conducerea a câte unui medic. Aceștia aveau nu numai atribuții de ordin terapeutic, ci și *atribuții de poliție sanitară*, fiind obligați să inspecteze piețele de alimente cel puțin odată pe săptămână, să inspecteze spitalele cel puțin odată pe lună, farmaciile cel puțin de 2 ori pe an, cum și să cerceteze diplomele nouilor doctori, ale farmaciștilor și chirurgilor, și să le dea autorizație de liberă practică.

Deosebit de acest regulament, s'au mai întocmit și pus în aplicare: un *regulament pentru funcționarea spițeriilor* (farmaciilor) în 1832; un *regulament pentru funcționarea spitalurilor* în 1835; un regulament pentru *instituirea vaccinării obligatorie în Muntenia;* un regulament pentru *instituirea vaccinării obligatorie în Moldova*, în 1847.

In urma Regulamentelor Organice numărul medicilor oficiali s'a înmulțit, stabilindu-se câte unul pe fiecare județ. Pe de altă parte unele elemente, cu o deosebită pregătire în domeniul medical, au contribuit la crearea și desvoltarea corpului medical în România. Astfel au fost: doctorul Davilla, adus în 1853 dela Paris de *Barbu Știrbey* cu scopul precis de a organiza serviciul sanitar în România; doctorul Kretzulescu, creatorul Școalei de Felceri (chirurgi) în 1841, care sub impulsul lui Davilla a devenit în 1857 Școala națională de Medicină, iar in 1869 a fost ridicată la rangul de Facultate; doctorul Felix, cel mai prețuit colaborator al lui Davilla, un profund cunoscător al mediului nostru social și al problemelor de igienă publică, etc. Pe de altă parte, o serie de societăți și cercuri științifice nou create, au contribuit în cea mai largă măsură la desvoltarea legislației sanitare, în perioada care începe cu regulamentele organice până în preajma răsboiului mondial.

Sub influența elementelor de mai sus, organizația sanitară a țării și-a schimbat cu încetul aspectul inițial, căpătând o înfățișare din ce în ce mai potrivită cu realitățile. In 1862 comitetul sanitar din Muntenia se contopește cu cel din Moldova și formează împreună o Direcție Sanitară la București, pe lângă care funcționa un Consiliu Medical Superior, compus din 9 membri. Tot în 1862 se crează serviciile medicale de plasă și câte un consiliu de igienă în câteva din orașele cele mai însemnate. Prin regulamente s'au stabilit, în acest timp, normele pentru acordarea dreptului de liberă practică a medicinei, normele de selecționare prin

SPITALUL BRÂNCOVENESC DIN BUCUREȘTI

concurs a personalului sanitar; normele de acordare a consultațiilor gratuite în spitale, etc.

DELA 1874 PÂNĂ LA 1910

Legea Sanitară din 1874 se caracterizează prin consacrarea tuturor principiilor stabilite de Regulamentul Organic, pe cari nu face decât să le desvolte adaptând nouilor realități sociale cuceririle din domeniul medical. Serviciile sanitare locale rămâneau, mai departe, sub dependența directă a Ministerul de Interne. Fiindcă o descentralizare completă nu putea să fie consacrată, pentru a se putea lua totuși unele măsuri cu caracter local legea acorda consiliilor comunale anumite drepturi în ceeace privește asigurarea mijloacelor financiare necesare bunei organizări sanitare locale, cum și cu privire la numirea și selecționarea personalului medical. Legea mai instituia, pe lângă Ministerul de Interne, un *Consiliu Medical Superior*, cu atribuții consultative, iar pe lângă fiecare prefectură de județ și în 8 orașe mari ale țării, câte un *consiliu de igienă și de salubritate publică*.

In exercitarea atribuțiilor lor, potrivit legii din 1874, medicul primar al județului avea să lucreze în înțelegere cu prefectul; medicul primar al orașului era subordonat primarului, iar medicii de plasă erau sub ordinele medicilor primari de județe. In consecință, *Ministerul de Interne era autoritatea superioară a întregei organizații sanitare a țării*, iar împlinirea atribuțiilor sanitare de interes local revenea nu numai corpului medical oficial, ci și organelor administrative: prefecții și primarii.

Iată deci că legea din 1874, pentru a remedia câteva din excesele centralizării, consacră în organizarea sanitară a țării principiile unei destul de largi descentralizări. Foloasele acestei descentralizări sunt constituite de faptul că libertatea de acțiune și de inițiativă a organelor locale îngăduie o mai temeinică și mai atentă cercetare a problemelor sanitare locale; afară de aceasta, descentralizarea face posibilă fixarea și aplicarea unui program de activitate pentru o durată mai lungă. Insă descentralizarea, așa cum a fost concepută de legea din 1874, prezintă și un mare neajuns: *dependența întregei activități sanitare locale de bugetele autorităților administrative locale*, alcătuite și votate de cele mai multe ori de persoane lipsite de orice competență în materie sanitară.

Legea mai cuprinde dispozițiuni cu privire la supravegherea practicării medicinei și funcționării farmaciilor; cu privire la igiena publică, poliția sanitară a alimentelor, băuturilor, locuințelor, atelierelor industriale insalubre, școalelor, etc. Totodată, prin ea se institue vaccinarea antivariolică obligatorie și gratuită a copiilor.

Sub influența principiilor cuprinse în Regulamentul Organic și în legea din 1874, au fost întocmite și puse în aplicare o serie de legi și regulamente cari fără să modifice în fond principiile acesteia din urmă, însemnează totuși unele progrese, ce pot fi legate de evoluția vieții sociale românești și de nouile cuceriri

SPITALUL FILANTROPIA DIN BUCUREȘTI

GRIGORE III GHICA, DOMN AL MOLDOVEI ȘI AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI
(CEL UCIS DE TURCI IN 1777)
Pictură din colecția Eforiei Spitalelor Civile

științifice. Astfel, *legea din 1881* stabilește normele de organizare și funcționare a primelor *spitale rurale*; *legea din 1885* institue în locul Consiliului Medical Superior un *Consiliu Sanitar Superior*; *legea din 1893* creează *Inspectoratul Sanitar* și dispune ca orașele și județele să aibă sau să subvenționeze cel puțin câte un spital fiecare, pentru îngrijirea populației lor și mai ales pentru îngrijirea populației rurale. Tot legea din 1893 procedează la o nouă și mai completă *clasificare a industriilor insalubre* și institue o serie de măsuri menite să apere sănătatea copiilor folosiți în industrie și a acelora crescuți în afară de sânul familiei. Pe baza acestei legi, doctorul Felix a întocmit un regulament al *industriilor insalubre*, a cărui principală caracteristică este preocuparea de a asigura sănătatea în atelierele și fabricele devenite tot mai numeroase, în urma expirării convenției vamale cu Austria. Asemenea dispozițiuni nu putem fi cuprinse într'o lege sanitară al cărei principal obiectiv trebuia să fie organizarea sanitară generală și apărarea sănătății obștești. Insă, în ceeace privește sănătatea femeilor și copiilor folosiți în industrie, regulamentul întocmit de doctorul Felix cuprindea dispoziții atât de înaintate, încât aplicarea lui a durat până în 1928, fiind extinsă în 1921 asupra întregei țări.

Tot sub influența vederilor legii din 1874, *legea din 1898* procedează la o nouă organizare sanitară. Pentru a se realiza noui avantagii de pe urma descentralizării, legea păstrează în sarcina Ministerului de Interne numai măsurile sanitare de interes general, iar cele de interes local sunt lăsate în sarcina organelor administrative locale: prefecții și primarii. Ca organe sanitare funcționează câte un *consiliu județean de igienă* și câte un medic primar pentru fiecare județ; câte un medic de plasă pentru fiecare pretură și medicii urbani pentru orașele mai însemnate. Totodată, județele și comunele sunt însărcinate cu înființarea de spitale și de sanatorii pentru bolile sociale. Pentru săraci se consacră principiul consultării gratuite în spitalele publice, iar organele spitalicești sunt obligate, prin lege, să nu refuze niciodată internarea gratuită în spital a oricărui suferind de o boală venerică.

Legea din 1898 se mai ocupă de toate problemele de igienă și anume: igiena industrială, igiena stabilimentelor publice, igiena alimentelor, instituind laboratorii și chimiști experți pentru analiza alimentelor, etc. In ce privește prostituția, legea stabilește o serie de norme pentru supravegherea prostituatelor cum și pentru îngrijirea lor gratuită în spitale.

In 1901 se crează, printr'o lege, *fondul epidemiilor*, a cărui alimentare urma să se facă dintr'o prelevare de 1/3 din fondul epizotiilor, existent în acel an; în 1906 spitalele rurale sunt trecute de sub administrația județelor sub aceea a Ministerului de Interne; tot în 1906, printr'o lege, se crează un *fond pentru asistența sanitară a sătenilor*, a cărui alimentare urma să se facă din veniturile unei loterii de stat; în 1908 intră în vigoare o lege care dispune *concentrarea tuturor fondurilor sanitare* prevăzute în bugetele județelor și comunelor; începând din acest an, unitățile administrative locale urmează să înscrie anual în bugetele lor, sumele prevăzute prin lege pentru fiecare unitate și să le verse Ministerului de Interne, pentru alcătuirea unui fond unic.

SPITALUL FILANTROPIA DIN BUCUREȘTI
Unul din pavilioane

Atât măsurile luate de legea din 1908 cât și cele luate prin legea din 1906, caută să înlăture unele neajunsuri ale descentralizării prea largi, consacrate de legile din 1874 și 1898, neajunsuri produse de incapacitatea organelor administrative în ceeace privește îndeplinirea atribuțiilor de ordin sanitar cu cari au fost investite. Cu aceasta se încheie seria legilor sanitare puse în aplicare din 1874, până la *legea din 1910*, care înseamnă începutul unei noui epoci în istoria legislației noastre sanitare.

DELA 1910 PÂNĂ LA 1930

Deși legile de până acum înseamnă, fiecare, un real progres în domeniul organizării sanitare publice, din punct de vedere practic nici una din ele nu a dat rezultatele așteptate, mai ales în ceeace privește profilaxia bolilor infecțioase și a bolilor sociale. Pe de altă parte, vederile legiuirilor noastre erau prea înaintate pentru slabele posibilități materiale de cari dispunea țara. Din această cauză, chiar textele legii erau obligate să consacre anumite dispoziții cari contrastau cu principiile ei. Astfel, prefecții, subprefecții și primarii, pe lângă calitatea lor de capi ai organizării locale, în organizația sanitară dețineau și unele atribuții pentru cari nu puteau fi indicate decât persoane cu o pregătire medicală corespunzătoare.

Legea din 1910, opera doctorului Ion Cantacuzino, pleacă dela constatarea tuturor nepotrivirilor dintre realitate și legiuirile de până acum și, căutând să înlăture toate lipsurile vechilor legiuiri, dă autoritate deplină numai medicilor, în toate chestiunile de ordin sanitar public. Ca autoritate superioară de supraveghere, coordonare și îndrumare a întregei activități sanitare a țării, legea creează *Direcțiunea Generală a Serviciului Sanitar*, din Ministerul de Interne. Sub autoritatea acestei direcții și pentru administrarea și îndrumarea serviciilor sanitare regionale, se crează *inspectoratele regionale sanitare*, conduse de câte un medic inspector regional, care este organul de inițiativă și de autoritate al tuturor medicilor și organelor sanitare din regiunea sa.

SPITALUL DIN LUGOJ (SECŢIA MEDICALĂ)

Principiul fundamental al legii este o împărţire cât mai deplină a întregei activităţi sanitare, în cele două ramuri de mare însemnătate ale ei: medicina curativă şi medicina preventivă sau igiena publică.

Pentru obţinerea rezultatelor scontate, în ceeace priveşte profilaxia şi igiena publică, legea este pătrunsă de grija unei amănunţite organizări a mijloacelor materiale necesare. In acest scop, prevede crearea de spitale şi pavilioane de izolare, infirmerii rurale, laboratorii de bacteriologie regionale, cum şi o serie de sancţiuni severe pentru contravenienţii la obligativitatea declarării maladiilor epidemice.

Salubritatea rurală reţine în chip deosebit atenţia şi grija legiuitorului din 1910, care crează *Casa Sănătăţii Publice Rurale*, cu menirea de a îngriji şi supraveghea alimentarea cu apă potabilă a satelor, tăierea animalelor necesare consumului în condiţii igienice, lupta contra paludismului şi pelagrei, etc. Aceleaşi obligaţii le mai aveau autorităţile administrative comunale. Pentru asigurarea unor bune rezultate în ordinea medicinei curative, legea procedează la o radicală organizare a asistenţei spitaliceşti.

Având în vedere că pentru obţinerea unor bune rezultate de ordin curativ şi profilactic este nevoie de o continuitate în activitatea organelor medicale, legea cuprinde o serie de dispoziţii pentru garantarea independenţei şi stabilităţii medicilor.

Intreaga politică sanitară publică a rămas sub imperiul legii din 1910, până în 1930. Micile modificări ce au intervenit ulterior, în anii 1911 şi 1913, nu au împiedicat aplicarea integrală a principiilor ei, atât în timpul războiului cât şi în prima decadă de după războiul mondial.

Menţionăm că în 1921 întreaga legislaţie sanitară din vechiul Regat a fost extinsă, printr'o lege asupra tuturor teritoriilor alipite. Aceiaş lege a dispus trecerea sub controlul Ministerului Muncii şi al Sănătăţii, a tuturor serviciilor sanitare şi de asistenţă socială de pe lângă celelalte ministere.

Legea pentru unificarea administrativă din 1925, având la bază principiile de descentralizare administrativă, ia de sub grija autorităţilor centrale o serie de atribuţii sanitare de interes local, şi le trece în sarcina serviciilor sanitare ale judeţului şi comunei. Totodată prefecţii şi primarii sunt autorizaţi să ia unele măsuri pentru combaterea epidemiilor, controlul alimentelor şi băuturilor şi să constate contravenţiile la legi, regulamente şi dispoziţii sanitare. Prin această imixtiune a unor organe necompetente s'a făcut acelaş pas regresiv în domeniul legislaţiei sanitare publice, pe care l-am relevat şi mai sus.

Caracterizând perioada dominată de legea sanitară din 1910 putem afirma că şi de data aceasta medicina preventivă a deţinut un loc secundar în preocuparea organelor de răspundere, cu toată consacrarea legală ce s'a dat principiilor ei; medicul rural, mai ales, era lipsit de cele mai elementare mijloace pentru combaterea şi profilaxia bolilor infecţioase. Lipsurilor de ordin pur material li s'au adăugat şi acelea provocate de insuficienţa personalului tehnic specializat, care să poată corespunde acţiunii de ocrotire şi de igienă publică.

LEGISLAŢIA ACTUALĂ

Legea Sanitară şi de Ocrotire din 14 Iulie 1930, sub al cărei imperiu se află actuala aşezare sanitară a ţării, în afară de unificarea dispoziţiunilor cuprinse în marele număr de legi cari au completat şi au modificat legea sanitară din 1910, instituie ca principiu fundamental gerarea tuturor chestiunilor în legătură cu sănătatea publică de către o autoritate centrală unică. In acest scop legea crează o strânsă cooperare între toate serviciile sanitare şi de ocrotire depinzând de diferite departamente şi autorităţi autonome; această cooperare priveşte însă numai activitatea medicală a acestor servicii, conducerea şi controlul lor administrativ fiind lăsate instituţiilor de cari depind din punct de vedere bugetar.

Organele sanitare

Pentru obţinerea unor rezultate optime, legiuitorul vrea să facă din Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale nu numai un organ de administraţie, ci mai ales un organ de tehnică şi de ştiinţă aplicată. In acest scop legea realizează colaborarea tuturor specialiştilor, prin consiliile şi comisiile consultative pe cari le crează. Astfel ea institue *Con-*

SPITALUL DIN LUGOJ

siliul General al Sănătății și Ocrotirei, pe care o lege ulterioară din 1933 l-a înlocuit cu un *Consiliu Superior al Sănătății și Asistenței*. Acest consiliu, odată constituit, deleagă membri celor 5 comisii, cari urmează să funcționeze în locul celor 10 comisii prevăzute de legea din 1930. Aceste comisii sunt: 1. *Comisia de salubritate și igienă industrială*; 2. *Comisia farmaceutică*; 3. *Comisia superioară de coordonare sanitară*; 4. *Comisia administrativă*; 5. *Comisia centrală de disciplină*.

Pentru a studia necesitățile sanitare și de ocrotire specifice țării noastre, și pentru a da îndrumări de ordin tehnic, legea face să funcționeze pe lângă Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale următoarele institute de știință aplicată: 1. *Institutul de seruri și vaccinuri «Dr. I. Cantacuzino»*, care se conduce după legea lui organică din 1921; 2. *Institutele de igienă și sănătate publică din București, Iași și Cluj*, cari sunt atașate Facultăților de Medicină; 3. *Institutul Chimico-Farmaceutic*; 4. *Depozitul central de medicamente, pansamente și materiale sanitare*.

In ce privește activitatea sanitară și de ocrotire exterioară, legea menține în sarcina autorității centrale numai îndrumarea, coordonarea și controlul serviciilor sanitare locale, prin inspectorii generali sanitari și de ocrotire. Aceștia sunt capii ierarhici ai tuturor medicilor aparținând serviciilor sanitare și de ocrotire din circumscripția lor.

Crearea și conducerea așezămintelor sanitare și de ocrotire de interes local este lăsată în grija celor cari beneficiază de aceste așezăminte. In felul acesta se consacră principiile unei raționale descentralizări, județul și comuna devenind organe cu mare răspundere în organizarea sanitară a țării.

Pe lângă serviciile sanitare și de ocrotire județene, legea institue *plășile sanitare* și *casele de ocrotire* în comunele rurale, organizații cari tind la o cât mai strânsă legare a activității sanitare de interesele și nevoile locale.

Atât serviciile sanitare județene cât și plășile sanitare sunt conduse de câte un medic igienist specializat, care, pentru a asigura extinderea aplicării medicinei preventive, nu are nici o atribuție de medicină curativă. Medicii igieniști de județ și plasă pot

SPITALUL DE COPII DIN CERNĂUȚI

lua orice măsuri și pot da îndrumări cu ajutorul medicilor comunali și al oficianților sanitari.

Pe lângă medicii igieniști județeni și de plasă, legea mai crează posturi de medici igieniști în fiecare municipiu.

Ca organe consultative locale, legea institue *consiliile de igienă și de ocrotire județene* și *municipale* cari au de resolvat orice chestiuni de ordin sanitar de interes local.

Pentru asigurarea aplicării principiilor fundamentale ale legii se dă o deosebită importanță dotării organizațiilor locale cu așezăminte sanitare corespunzătoare. Astfel, fiecare județ urmează să aibă un spital cu cel puțin 60 paturi, având în mod obligatoriu o secție pentru bolile contagioase, un laboratoriu de igienă; un laboratoriu policlinic și un oficiu de ocrotire. Inființarea, întreținerea și dotarea materială a acestor așezăminte cade în sarcina județului și a comunei de reședință. Plășile sanitare, la rândul lor, trebue să dispună de câte un spital de plasă și de câte un dispensar mixt, create și întreținute din contribuția județelor și comunelor.

Chemarea primordială a dispensariilor este combaterea mortalității infantile, tuberculozei și bolilor venerice. Pentru comunele rurale legea instituie *infirmerii rurale și case de ocrotire*. In acelaș timp legea se ocupă în chip deosebit de organizarea activității tuturor așezămintelor sanitare publice arătate mai sus, dispunând internarea și îngrijirea gratuită a celor săraci, cum și a celor suferinzi de boli infecțioase.

Ca centre de activitate în acțiunea pentru combaterea bolilor infecțioase și pentru asigurarea salubrității publice, legea prevede laboratoriile de igienă regionale, județene, municipale, de posturi și de puncte de frontieră, a căror creare și întreținere cade în sarcina Ministerului Muncii, Sănătații și Ocrotirilor Sociale.

Pentru controlul igienic al alimentelor, abatoarelor, apei, etc. județele și comunele au obligația de a crea și întreține laboratoare proprii.

SPITALUL DE BOLI MINTALE ȘI NERVOASE DIN CERNĂUȚI

INSTITUTUL DE OBSTETRICĂ DIN TIMIŞOARA

Pentru o mai largă răspândire a principiilor medicinei preventive, legea dă o mare importanţă propagandei şi educaţiei sanitare a populaţiei. In această privinţă rolul de căpetenie îl au *oficiile şi casele de ocrotire.*

Profilaxia şi combaterea bolilor infecţioase.

Pentru apărarea ţării contra pătrunderii boalelor din afară, staţiunile sanitare de frontieră sunt înzestrate cu personal medical specializat şi cu materialul necesar, pentru vizita, deparazitarea şi desinfectarea imigranţilor şi a mărfurilor. Celor contaminaţi de boli infecţioase sau de plăgi sociale, li se poate interzice intrarea în ţară.

Pentru profilaxia şi combaterea bolilor infecţioase în interiorul ţării, legea stabileşte următoarele măsuri:

Declararea obligatorie a bolilor infecţioase, de oricine are cunoştinţă de existenţa vreunui bolnav atins de o atare boală; sunt decretate sancţiuni pentru cei ce se vor sustarge acestei obligaţii. Şi pentru ca să nu se poată naşte confuzii, legea înşiră, ca fiind infecţioase: antraxul (dalacul), botulismul, difteria, disenteria (bacilară şi ameobiană), encefalita epidemică, febra galbenă, febra tifoidă (tifosul abdominal), febrele paratifoide, holera, lepra, meningita cerebrospinală epidemică, morva (răpciuga), pesta (ciuma), polimyelita (paralizia infantilă acută), rabia (turbarea), scarlatina, tifosul exantematic, tifosul recurent şi variola. Pe lângă măsurile imediate de combatere pe cari trebue să le ia medicii igienişti şi cei curanţi, cei dintâi sunt obligaţi să raporteze asupra fiecărui caz organelor sanitarea superioare, pentru a se lua măsuri generale de combatere. Legea înşiră şi o altă categorie de boli: conjunctivita granuloasă, denga, gripa, malaria, melitococia (febra de Malta), parotidita epidemică, pelagra, rugeola, tetanosul, erizipelul, tuberculoza, tusea convulsivă, varicela, blenoragia, şancrul moale şi sifilisul, cari nu reclamă măsuri imediate decât în cazul când ar deveni frecvente, sau ar lua un caracter grav.

Odată cazurile de boală declarate, autoritatea sanitară are a lua măsuri neîntârziate pentru stabilirea originii primelor cazuri şi a filiaţiunii celor următoare. In acest scop toate laboratoriile sunt obligate să execute, în timpul minim posibil, orice analiză cerută, în mod cu totul gratuit.

Iar pentru a împiedica răspândirea infecţiunii, autoritatea sanitară este obligată a proceda imediat la izolarea bolnavilor şi a cazurilor suspecte. Izolarea se poate face la domiciliul bolnavului, dacă la domiciliu pot fi realizate toate condiţiile de prevenire; în caz contrariu bolnavul va fi transportat la spital sau la infirmerie. Pe timp de epidemii, Ministerul Sănătăţii poate crea infirmerii de izolare temporare, folosind în acest scop orice clădire sanitară sau şcolară, publică sau particulară.

Afară de aceasta, tot pentru împiedicarea infecţiunii, autorităţile administrative şi poliţieneşti sunt obligate să execute cu precădere orice măsură sau dispoziţie ordonată de medicii oficiali, ca: interzicerea intrării străinilor în locuinţele contaminate şi chiar suspendarea parţială sau totală a ocupaţiilor lor; limitarea temporară a comunicaţiilor locale şi interzicerea anumitor comerţuri ambulante; închiderea temporară a unor stabilimente comerciale şi industriale, a căror exploatare ar constitui un pericol de răspândire a boli; limitarea sau interzicerea răspândirii articolelor alimentare, provenite dintr'un loc considerat focar de boală infecţioasă; limitarea sau interzicerea frecventării băilor publice, a sălilor de spectacole, a reuniunilor de orice natură; interzicerea temporară a bâlciurilor, târgurilor, pelerinagiilor; în înţelegere cu autorităţile şcolare, autoritatea sanitară va putea ordona închiderea şcoalelor dintr'o localitate, etc.

AZILUL PENTRU COPII DIN TG.-MUREŞ

Atât în timpul bolii cât şi în perioada ce urmează ei, se vor lua toate măsurile necesare pentru desinfecţia obiectelor şi localurilor considerate contaminate.

Totodată, ca măsură profilactică generală, se vor face vaccinările necesare mediului epidemic respectiv.

Toate cheltuielile privind izolarea şi îngrijirea celor atinşi de boli infecţioase şi a celor suspecţi, cad în sarcina autorităţilor locale.

Combaterea bolilor venerice

Legea cuprinde o categorie de dispoziţii speciale, dispunând tratamentul gratuit al celor bolnavi, în oricare din organizaţiile sanitare ale Statului, judeţelor şi comunelor. In cazurile considerate contaminoase, datorită condiţiilor şi felului de vieaţă a celor bolnavi (de ex. prostituatele), aceştia vor putea fi internaţi în mod forţat şi obligatoriu în spitale, până la vindecarea leziunilor contagioase.

Având în vederea că prostituţia constitue cel mai de seamă element în propagarea bolilor venerice, legiuitorul interzice cu desăvârşire existenţa sau funcţionarea caselor de prostituţie, precum şi a oricăror stabilimente sau localuri unde se practică acest viţiu. Totodată, ţinând seamă de faptul că o atare măsură nu ar duce, în nici un caz, la desfiinţarea totală a prostituţiei, legiuitorul se îngrijeşte în chip deosebit de sănătatea persoanelor cari ar putea-o practica în mod liber, fără intermediul unor case sau persoane speciale. In acest scop se prevăd, în mod amănunţit, condiţiile unei supravegheri medicale speciale a acestor persoane, cum şi tratamentul gratuit al lor în ambulatoriile oficiale antivenerice. Fişa de sănătate prevăzută de lege are rolul de a face evidentă măsura în care aceste persoane îndeplinesc obligaţiile legale privitoare la prezentarea lor la vizitele medicale periodice şi la urmarea tratamentului medical prescris de medicii oficiali.

Pentru cunoaşterea persoanelor cari intră în categoria acestor prevederi, autorităţile administrative sunt obligate să semnaleze autorităţilor sanitare toate cazurile cari ar necesita o atare supraveghere medicală.

SPITALUL «REGINA MARIA» DIN CHIŞINĂU

SPITALUL DIN ORADEA
(Secţia de boli mintale şi nervoase)

Deosebit de aceasta, legea prevede o serie de măsuri pentru împiedicarea infecţiilor venerice la sate, dispunând supravegherea şi tratarea gratuită a celor bolnavi, întorşi dela oaste.

Salubritatea publică

Pentru garantarea celor mai bune condiţii de salubritate, legea prevede toate măsurile ce sunt a se lua pentru asigurarea salubrităţii locuinţelor şi stabilimentelor publice; pentru controlul sanitar al curăţeniei publice, al localurilor de consumaţie, al alimentelor şi băuturilor, al industriilor, etc. Totodată sunt amănunţit prescrise condiţiile în cari pot fi deschise — şi cu observarea cărora pot să funcţioneze — localurile cari adăpostesc aglomeraţii umane.

Medicul igienist este agentul principal pus să vegheze la aplicarea tuturor condiţiilor, pentru asigurarea salubrităţii publice.

Medicul igienist are dreptul şi obligaţia de a inspecta personal, sau prin organele sale tehnice auxiliare, toate localurile publice, pentru a se convinge de aplicarea dispoziţiilor referitoare la salubritate. Tot el este obligat a controla măsura în care uzinele de alimentare a populaţiei cu apă, respectă condiţiile ce li se impun şi mai ales dacă împlinesc analizele chimice şi bacteriologice periodice, prescrise de legi.

Tot în vederea garantării salubrităţii apei, legea prevede condiţiile în care apa din râuri poate fi folosită ca apă potabilă.

In ceea ce priveşte *salubritatea alimentelor*, legea ia o serie de măsuri pentru ca alimentele şi băuturile puse în consumaţia publică să nu fie alterate, falsificate, sau să nu cuprindă substanţe vătămătoare. Tot în acest scop se prevăd condiţiile în cari poate fi exercitat comerţul ambulant cu alimente, băuturi şi orice obiecte uzuale, precum şi modul în care urmează să fie efectuat controlul sanitar al grajdurilor, animalelor vii destinate alimentaţiei, al animalelor producătoare de lapte, al cărnii şi al peştelui.

Igiena industrială

Legea prescrise o categorie specială de măsuri, de a căror respectare este condiţionată înfiinţarea, deschiderea şi funcţionarea industriilor şi a atelierelor

de tot felul. De asemenea sunt prescrise măsurile menite să prevină intoxicațiile industriale și bolile profesionale.

Pentru o cât mai mare extindere a măsurilor de salubritate publică, legea prevede obligația pentru fiecare municipiu de a întocmi și pune în aplicare, cu aprobarea Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, câte un regulament sanitar special, pentru raza lor administrativă. Această obligație o mai au și județele, pentru toate comunele din circumscripția lor. Legea prevede, de asemenea, domeniul ce urmează să fie cuprins de regulamentele sanitare municipale și comunale.

Aplicarea tuturor prevederilor legii este garantată printr'o serie de sancțiuni, de cari se fac pasibili toți aceia ce vor contraveni dispozițiilor sale.

Regimul farmaciilor

Preparația, manipularea și debitarea medicamentelor de orice natură și sub orice formă, se poate face numai de farmaciști și numai în oficiile autorizate cu titlul de farmacie.

Specialitățile farmaceutice simple sau compuse nu se pot pune în vânzare decât în baza unei autorizațiuni acordate de către Minister cu avizul comisiunii chimico-farmaceutice.

Farmaciile publice sunt obligate a ține toate drogurile, produsele chimice, preparatele galenice, reactivi și toate preparatele prevăzute în farmacopeea română. Pentru buna lor calitate, identitate și puritate, răspunderea o are în întregime farmacistul diriginte.

Medicamentele și specialitățile medicamentoase nu se pot libera decât pe baza de ordonanțe medicale, în afară de cele prevăzute în indexul special al farmaciilor.

Prețurile medicamentelor se stabilesc de Minister, cu avizul comisiunii chimico-farmaceutice.

Ministerul acordă concesiuni peutru înființarea farmaciilor publice, cu avizul comisiei chimico-farmaceutice, la propunerea organelor sanitare locale sau la cererea comunelor și farmaciștilor.

Concesiunea de înființare a unei farmacii publice este personală și valabilă numai în localitatea pentru care a fost dată.

INSTITUTUL PENTRU ARIERAȚI DIN BOROȘ-INEU

SPITALUL RURAL MODEL «REGELE CAROL I»

Concesiunea se dă farmaciștilor dirigenți pe circomscripții precis determinate și pentru o populațiune de 5.000 locuitori în comunele urbane și 8.000 locuitori în circumscripțiile rurale.

Supravegherea și controlul farmaciilor se exercită de către Minister prin:

a) institutele chimico-farmaceutice;

b) serviciul farmaceutic din Minister;

c) oganele sanitare ale serviciilor ministeriale locale;

d) comisiunile județene de control.

Serviciul farmaceutic din Minister ține, în acest scop, evidența tuturor farmaciilor de orice categorie și a întregului personal farmaceutic.

Controlul farmaciilor se face în mod obligatoriu cel puțin odată pe an de comisiunea județeană sau municipală de control, numită de Minister pe termen de cinci ani și compusă din:

a) medicul-șef al serviciului sanitar urban sau județean;

b) un farmacist delegat de Consiliul de igienă județean sau municipal, având o vechime de cel puțin cinci ani ca diriginte proprietar;

c) un chimist șef de laborator, acolo unde este.

Personalul

Personalul sanitar și de ocrotire este de următoarele categorii: medici, farmaciști, chimiști, ingineri sanitari, profesori medico-pedagogi, asistente sociale, oficianți sanitari, surori de ocrotire, surori de caritate, agenți sanitari, moașe și infirmiere.

Cele dintâi cinci categorii se recrutează din membrii corpurilor tehnice respective, specializați în ramurile cari se cer.

Asistentele sociale se recrutează dintre absolventele școalei superioare de asistență «Principesa Ileana» din București.

Personalul auxiliar sanitar și de ocrotire este recrutat dintre absolvenții școalelor respective, cari au la bază — afară de școalele de infirmieri cari cer doar cursul primar — cursul secundar inferior.

O categorie aparte în personalul sanitar e aceea formată de internii și externii de spitale.

Funcțiunea de interni și externi de spitale, există și în spitalele Statului, ale Casei Centrale a Asigurărilor Sociale, Casei Muncii C.F.R., etc., dar mai

*) Pentru condițiile de intrare și ierarhia în aceste corpuri, vezi *Enc. Rom. I* cap. IX Corpurile Profesionale.

SPITALUL DIN SIBIU (SERVICIUL CHIRURGICAL)

ales faima Internatului și Externatului la noi a fost făcută de către Corpul Internilor și Externilor din clinicele și serviciile spitalicești ale Eforiilor din București și Iași. Crescuți în disciplina strict științifică și unitar organizată a acestor servicii, internii și externii Eforiilor, au format totdeauna la noi elita viitorilor practicieni și viitorilor membri ai învățământului medical.

Externatul în Medicină se obține prin concurs. Pentru externatul de pe lângă Eforia Spitalelor Civile, e în vigoare regulamentul din 12 Noemvrie 1931, potrivit căruia externii fac un stagiu de 2 ani cu rotație la fiecare 6 luni. Pentru externii Spitalelor Casei Centrale a Asigurărilor Sociale e în vigoare regulamentul din 29 Iulie 1929, care prevede un stagiu de 3 ani, cu rotație la fiecare 6 luni.

Pentru externii Casei Autonome C.F.R., e în vigoare regulamentul publicat în M. O., din 6 Mai 1932, cu dispozițiuni similare regulamentului precedent.

Internatul în medicină și chirurgie, se obține astăzi pe baza regulamentului pentru concursurile de internat din 22 Februarie 1935, în virtutea căruia toate posturile de interni în spitalele Ministerului Sănătății sau ale marilor instituțiuni spitalicești din România, se obțin prin concurs.

Rezultatele concursului se înscriu într'un tablou de clasificare, după care candidații au drept la alegerea locurilor vacante în anul respectiv.

Durata stagiului de internat e de 4 ani, serviciul schimbându-se prin rotație în fiecare an.

Fondurile

Pentru a-și asigura fondurile necesare legea institue un *fond general sanitar și de ocrotire*, dat spre administrare *Regiei autonome a Fondului sanitar și de ocrotire* denumită potrivit legii din 1931, *Direcția Fondurilor speciale sanitare și de ocrotire* și mai multe fonduri sanitare județene și comunale. Resursele lor, amănunțit stabilite de lege, sunt:

1. Pentru fondul general sanitar: Veniturile loteriei de stat, ale jocurilor de noroc, cota de 70% din taxele ce se percep pentru autorizarea vânzării medicamentelor străine și indigene, cota de 90% din venitul net al monopolului stupefiantelor, veniturile spitalelor de Stat, taxele pentru vizita medicală a străinilor care intră în țară, taxele ce se percep cu ocazia transmiterii farmaciilor, contribuția Statului înscrisă în buget, subvenția poștei în schimbul timbrului de asistență socială, veniturile generale ale fondului, etc.

2. Pentru fondul sanitar județean și comunal: subvențiile bugetare ale județelor și comunelor; cotele afectare din veniturile nete ale cinematografelor, exploatărilor, uzinelor electrice, etc., ale județelor sau comunelor; amenzile pentru diferite contravenții la igiena sanitară, taxele ce se percep la deschiderea farmaciilor, drogueriilor și industriilor, etc.

i. p.

II. INSTITUȚIUNILE SANITARE

Nevoia de spitalizare a populației sărace, ca și sentimentul de caritate ce caracterizează ortodoxismul Domnilor și boierilor noștri din Principate, au dus la înființarea unor așezăminte spitalicești care au avut o enormă însemnătate pentru sănătatea poporului nostru.

EVOLUȚIA INSTITUȚIUNILOR SANITARE

DELA ORIGINI PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

Cele două instituțiuni cari au constituit temelia organizației sanitare românești, au fost ctitorite de familiile Cantacuzino și Ghica și au luat ființă odată cu mânăstirile Colțea și Pantelimon.

Intre 1695—1714, Spătarul Mihail Cantacuzino, fratele Domnitorului Șerban Cantacuzino, ridică mânăstirea Colțea, și pe lângă ea primul spital din Țara Românească, cu un număr de 24 paturi.

Curând după aceasta, între 1735-1751, Grigorie II Ghica ridică mânăstirea Pantelimon iar pe lângă aceasta un spital cu 12 paturi pentru suferinzii de boli obișnuite și un spital pentru bolnavii de ciumă și lingoare.

UN DISPENSAR MODEL (MOGOȘOAIA-ILFOV)

CĂMINUL PENTRU SĂRACI DIN LUGOJ

In jurul acestor două prime ctitorii, s'au închegat fundațiile Colței și Pantelimonului, prin daniile urmașilor fundatorilor și ale altor donatori.

In anul 1813, un alt mănunchi de boieri inimoși, în frunte cu marele Ban Grigorie Băleanu, după îndemnul doctorului Constantin Caracaș, medic al orașului București, înființează cel de-al treilea spital din țară cu un număr de 20 paturi, către care au mers mai ales daniile negustorilor și căruia i s'a dat numele la început, « Iubirea de Oameni », iar mai târziu « Filantropia ».

La această fundațiune a contribuit și Domnul Țării din acea vreme, Gheorghe Caragea, închinându-i veniturile mânăstirilor Arnota și Govora.

Biserica din interiorul spitalului a fost ridicată de Ecaterina, soția paharnicului Răducanu-Fărcășeanu. Spitalul s'a deschis la 1815 cu 20 paturi.

In decursul vremii, veniturile fundațiunii au crescut iar numărul paturilor s'a urcat la 145 în 1859, spitalul funcționând cu două secții: una medicală și cealaltă chirurgicală.

Până la 1832, aceste trei fundațiuni au fost gospodărite separat, potrivit cu actele lor de fundațiune.

Prin ofisul generalului Kisseleff din 2 Aprilie 1832, aceste trei fundațiuni au fost reunite într'o Eforie a Spitalelor, numindu-se efori: vornicul Mihail Ghica, logofătul Mihail Racoviță, căminarul Alecu Ghica, iar « ca om al meșteșugului », doctorul Picolo.

Intre timp, la 1775, Alexandru Ipsilanti, Domnul Țării Românești, ridicase azilul și spitalul de copii numit « Orfanotrofion ».

Această instituție a funcționat câtva timp sub administrația Eforiei, trecând mai apoi sub îngrijirea « Eforiei Caselor făcătoare de bine și folos obștesc », înființate de Kisseleff odată cu Eforia Spitalelor.

DELA 1832 PÂNĂ LA 1921

Inceputul organizării moderne din punctul de vedere sanitar al teritoriilor celor două Principate, datează din epoca Regulamentelor Organice.

Este prima dată, când se evidențiază într'o legiferare cu caracter general, grija și preocuparea quasi-științifică, față de problemele privitoare la sănătatea poporului și când se institue organe special destinate unor scopuri profilactice și terapeutice, vizând întreaga massă a populației.

Dacă se analizează, în lumina evoluției de mai târziu, menirea și atribuțiile pe care le-au dat Regulamentele Organice, celor 5 circumscripții sanitare create în Moldova (la Iași, Botoșani, Bârlad, Galați și Roman) și celor 6 din Muntenia (la Buzău, Ploești, București, Pitești, R. Vâlcea și Craiova), se poate spune că aceste împărțiri, au format nucleele viitoarelor servicii sanitare județene, care au păstrat — desvoltându-le numai, — aproape toate atribuțiile date de către legiferarea din anul 1830.

Puse sub dependența administrativă a unui *Comitet al Sănătății*, ce funcționa pe lângă Ministerul de Interne respectiv, acele prime servicii sanitare, din Principatele dunărene, aveau rostul să se ocupe cu executarea vaccinărilor antivariolice, cu combaterea epidemiilor, cu instituirea carantinelor, cu salubritatea locuințelor și asanarea localităților. Găsim în embrion, în aceste regulamentări sanitare, unele din principiile care au stat la baza legilor cu caracter tehnic, instaurate mult mai târziu.

Regulamentele organice din 1830, au fost deci adevăratul punct de plecare al unei lente evoluții spre perfecționare, atât în suprafață cât și în adâncime, al Serviciului nostru Sanitar.

In anul 1847, domnitorul Gheorghe Bibescu lărgește și mai mult cadrul Eforiei înființate la 1832, trecând sub controlul ei administrația tuturor spitalelor din țară.

Prin această nouă formațiune, se desființează de fapt administrațiile separate de până atunci ale Colței, Pantelimonului și Iubirii de Oameni, dându-se Eforiei o organizație cu caracter de instituțiune de Stat; astfel, Domnitorul aproba bugetul, iar cheltuelile instituției erau supuse aceluiași control ca și cheltuielile Statului.

Sub caimacamul Alexandru Dimitrie Ghica, în urma plângerii reprezentanților ctitoriei Pantelimonului, această fundație este scoasă de sub administrația Eforiei Spitalelor, și încredințată unei administrațiuni aparte, așa cum fusese înainte de 1832. Ea funcționează astfel până la 1860, când reintră la Eforia Spitalelor.

Caracterul de administrațiune publică pe care Domnitorul Bibescu l-a imprimat Eforiei Spitalelor, a condus la statizarea completă a instituțiunei, care dela 1860—1864, deși administrată de efori ca și în

ORFELINATUL MUNICIPAL DIN TIMIȘOARA

HRISOVUL LUI GRIGORE GHICA, DOMNUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI, DIN 1752,
PRIN CARE INTĂREŞTE CELE LĂSATE DE SPĂTARUL MIHAIL CANTACUZINO
MÂNĂSTIOAREI DELA SINAIA

(Din volumul comemorativ al Eforiei Spitalelor Civile, 1832—1932)

trecut, funcţionează ca o direcţiune anexă a Ministerului de Interne.

In afară de primele trei ctitorii cari au constituit baza organizării sanitare în Ţara Românească, prin înfiinţarea Eforiei Spitalelor şi prin regulamentul acestor spitale se prevedea şi înfiinţarea unui spital de naşteri, care începu să funcţioneze în 1837, în mahalaua Radu-Vodă.

Odată cu înfiinţarea Spitalului de Naşteri s'a deschis, prin acelaşi hrisov al lui Alexandru Ghica din 10 Iulie 1837 şi « Şcoala pentru învăţatul moşitului ».

Scopul acestei şcoale a fost precizat astfel de domnitorul întemeietor: « să slujească drept şcoală pentru învăţătura acelora care vor voi pe vremea viitoare să urmeze meşteşugul moşitului în Principat, ca să se înceteze deacum înainte a fi lăsată în cea mai vătămătoare neîngrijire o îndeletnicire dintr'a căreia bună sau rea întrebuinţare spânzură două vieţi deodată ».

Tot Eforia a tipărit în 1839 « Manualul de meşteşugul moşitului » al d-rului Iosif Sporer, primul medic al spitalului de naşteri.

Incă din vremea când Eforia Spitalelor funcţiona ca instituţie de Stat, ea a creat şi organizat un mare număr de instituţiuni, dintre cari unele au fost trecute apoi asupra Statului.

In categoria de mai sus se cuprinde ospiciul de alienaţi. Primul ospiciu de acest fel a fost înfiinţat de Eforie în 1838 în schitul *Malamuci*, care a trecut în 1845 sub îngrijirea departamentului Cultelor (Credinţei) iar în 1860 la departamentul de Interne.

In 1866, ospiciul de alienaţi trece din nou la Eforia Spitalelor, care primea din partea Statului o subvenţie anuală. Intre timp însă, locul denumit « Mărcuţa » devenind impropriu şi neîncăpător, Statul a construit împreună cu Eforia actualul Spital Central de boli nervoase şi mintale dela Văcăreşti, pe terenul Eforiei. Construcţia a fost terminată de către Stat, iar spitalul trecut sub administraţia Statului.

Eforia Spitalelor a administrat un timp oarecare şi a contribuit într'o bună măsură la întreţinerea Azilului « Elena Doamna », creat de D-rul Davilla în 1862. Acest azil a fost administrat de Eforie până la 1881, când a trecut la departamentul Instrucţiunei Publice.

Pe lângă aceasta, Eforia rămânea să administreze

ORFELINATUL DIN SF. GHEORGHE

SANATORIUL DE TUBERCULOŞI DELA GEOAGIU

şi spitalul ridicat în 1831 de clucerul Gheorghe Boldescu la Ploeşti în apropiere de biserica ridicată de acelaş ctitor, pe drumul Vălenilor.

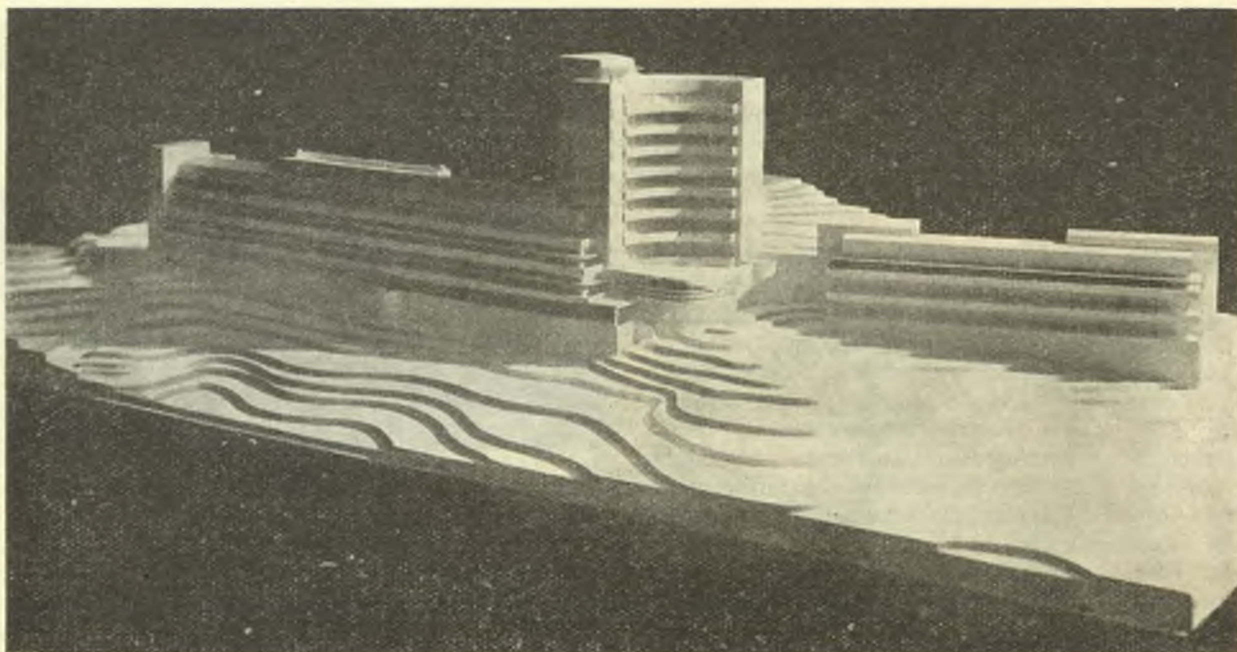
Intre 1840—1841, clucerul Boldescu înalţă o nouă clădire pentru acest spital, pe care-l înzestrează cu diverse donaţiuni.

In anul 1864 se adause spitalului 15 paturi întreţinute de oraş pentru « căutarea pătimaşelor femei de boale lumeşti din oraşul Ploeşti ».

Deceniile cari au urmat fericitei legiferări dela 1830, au adus o treptată înmulţire a serviciilor sanitare regionale, cari au devenit judeţene, o mai mare preciziune în ţeluri şi metode şi au format un spirit mai receptiv al populaţiei ţărăneşti, faţă de principiile sanitare. Această înmulţire a serviciilor sanitare, a culminat în anul 1862, cu înfiinţarea serviciilor sanitare de plasă. Tot în acest an s'a închegat într'un organism unitar conducerea superioară a serviciilor sanitare, iar prin seria de regulamentări a tuturor problemelor sanitare vitale (Consilii de Igienă, creaţiuni de spitale, tipărirea Farmacopeei, regulamente speciale), s'a făcut modernizarea aşezământului nostru sanitar.

Odată cu formarea cadrelor şi cu desăvârşirea organismelor sanitare judeţene şi rurale, condiţiunile unei normale desvoltări a serviciului sanitar în România, nu rămâneau decât să fie mereu completate şi adaptate.

Cu anul 1910, apare o primă încercare de aşezare legislativă, definitivă şi armonică, a organizaţiei sanitare a ţării şi primul Statut care reglementează drepturile şi datoriile personalului medical. Este legea zisă « Cantacuzino ». Ea a dat o bază ştiinţifică luptei contra maladiilor epidemice şi celor aşa zise medico-sociale, a creat Laboratoarele de Igienă regionale şi spitalele de izolare, a pus bazele Casei Sănătăţii rurale şi a dat independenţă Serviciului Sanitar şi corpului medical. Sub imperiul acestei legi, cu apreciabil caracter tehnic, progresele sanitare ale ţării au fost vădite ; lupta contra epidemiilor din afară şi din lăuntru, a fost plină de succes ; un mare număr de aşezăminte cu caracter curativ s'au desvoltat şi au acoperit teritoriul ţării, iar corpul medical a prosperat din punct de vedere moral şi ştiinţific.

MACHETA SANATORIULUI PENTRU TUBERCULOŞI DELA MOROENI

In anul 1921, odată cu crearea Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, ca organism conducător al intereselor sanitare ale țării, începe opera de organizare a unor mari instituții spitalicești, corespunzătoare cerințelor medicinei moderne.

Intreaga organizație sanitară a țării este pusă sub controlul Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, care are dreptul și îndatorirea de a îndruma și coordona activitatea tuturor serviciilor sanitare și de ocrotire proprii, precum și de a controla din punct de vedere tehnic, pe acelea care aparțin altor autorități publice sau private, afară de acelea ale armatei. *dr. v. l.* și *dr. c. gh.*

INSTITUŢIUNI SANITARE DE STAT

a) SERVICIILE SANITARE EXTERIOARE

Acțiunea de control și de îndrumare a Ministerului Sănătății, se exercită pe teren, prin intermediul celor 9 Inspectorate Generale Sanitare, care au reședința în următoarele localități: București, Craiova, Constanța, Iași, Chișinău, Cernăuți, Cluj, Sibiu și Timișoara. Fiecare din aceste inspectorate, are în raza sa un număr variabil de județe și municipii.

Serviciile sanitare de județe și municipii, sunt conduse de câte un medic primar de județ sau medic șef de municipiu; ei sunt șefii autorității sanitare și de ocrotire din unitatea lor administrativă, fiind de drept și vice-președinți ai Consiliului de Igienă local și conducători tehnici ai Eforiei Sanitare respective, creațiune nouă, destinată să câștige inițiativa locală, pentru scopuri constructive, de interes sanitar local.

Județele și municipiile, sunt împărțite la rândul lor, în circumscripții sanitare rurale sau urbane, conduse de câte un medic sanitar, ajutat de personalul auxiliar (agenți sanitari, moașe și surori de ocrotire). Numărul total al circumscripțiilor sanitare rurale, este în toată țara de 1194, repartizat pe inspectorate, în felul următor: București, 191; Cernăuți, 96: Chișinău, 117; Cluj, 195; Constanța, 105; Craiova, 109; Iași, 102; Sibiu, 122; Timișoara, 156.

Față de populația rurală pe care o deservește fiecare medic de circumscripție rurală, în plasa sa, proporția e variabilă, după caracterul geografic al fiecărei circumscripții, mergând dela 4000 locuitori pentru un medic, cum e cazul în unele județe din Banat și Ardeal și până la proporția de 15.000 locuitori, cum este în unele județe din Basarabia și vechiul Regat.

Având în vedere că în țara noastră nu există decât rari medici practicieni, stabiliți la țară și că deci medicul oficial trebue să împlinească și rostul de medic curant al populației întregi, apare ca insuficient numărul de medici rurali, aproape în toate județele țării. O nouă prevedere legală, caută să favorizeze angajarea cu contract a medicilor practicieni, în comunele rurale care le oferă și posibilități de trai material.

Cât privește numărul de medici de circumscripție urbană, el este de asemenea, variabil dela un oraș la altul.

In genere, orașele mici au câte un medic de oraș, cele mai importante, câte 2—3—4 circumscripții urbane, sau mai multe. Municipiul București, a cărui organizație sanitară ia forma unei Direcțiuni administrative, are pe teren o împărțire în 31 circumscripții urbane. Pentru toată țara, vom nota un număr de aproximativ 234 medici de circumscripții urbane, cari revin în proporție de 1 medic la 12,500 locuitori. Tot aci, vom menționa organizația specială, dată

recent unei părți din Sectorul de Verde al Capitalei, care a căpătat o organizație sanitară modernă, bazată pe principiile sanitației anglo-saxone, sub forma unui Centru de Sănătate model.

De asemenea, vom mai menționa că, sub impulsul nouilor concepțiuni de medicină preventivă, s'au organizat și câteva plăși sanitare rurale model, care, ca acelea dela Gilău-Cluj, Tomești-Iași și Gurbănești-Ilfov, funcționând pe lângă Institutele de Igienă respective și cu concursul bănesc al Fundației americane Rockefeller, caută să studieze și să acționeze cât mai metodic și mai științific, asupra tuturor problemelor locale de sănătate publică rurală.

Atribuțiile medicilor sanitari, rurali și urbani, sunt acelea de supraveghere și combatere a bolilor epidemice și medico-sociale, de asistență medicală a bolnavilor și dependenților sociali, de asistență materno-infantilă, de control al salubrității localităților industriale, precum și de factori activi în propaganda sanitară.

In exercitatrea acestor atribuțiuni, medicii sanitari sunt ajutați de personalul sanitar auxiliar, format din agenți sanitari, moașe și surori de ocrotire.

Acest personal sanitar, este format în școale speciale fiecărei categorii; astfel, agenții sanitari au școale care funcționează intermitent la Galați, Craiova și Iași; moașele, își fac educația profesională în Institute de Obstetrică și în școalele speciale din Sibiu, Oradea, Cluj, Timișoara, Chișinău și Cernăuți; iar surorile de ocrotire, în școalele care funcționează pe lângă Institutele de Igienă și în școala specială dela Cluj.

Numărul agenților sanitari, în funcțiune la un moment dat, variază după necesități și situație bugetară. Il putem fixa, cu aproximație, la cifra actuală de 3062; un număr de 1801 moașe, ar reprezenta de asemenea, cifra aproximativă actuală. Cât privește surorile de ocrotire, a căror misiune în profilaxie, medicină și igienă socială, este din ce în ce mai mult recunoscută, ele abia au început să fie introduse în unele servicii și instituțiuni dela noi.

Intreaga rețea pe care o constituesc serviciile sanitare urbane și rurale și care împart țara în celule cu organizație omogenă, are rolul, în primul rând, să facă operă de prezervare împotriva maladiilor contagioase, să asigure și să satisfacă imperativul igienei generale și individuale. Această organizație interioară, este completată cu unități sanitare distincte, cu sediul la punctele de frontieră și în porturi. Și aceste servicii au rolul profilactic, mai ales în ce privește maladiile cu caracter exotic, ce ar putea pătrunde în țară, prin intermediul vapoarelor și călătorilor: ciuma, holera, variola, tifosul exantematic și frigurile galbene. Astfel de servicii, avem în porturile dela mare, Sulina și Constanța; în porturile dela Dunăre: Brăila, Galați, Giurgiu, Severin, Orșova; în punctele de frontieră: Halmeiu, Gr. Ghica-Vodă, Jimbolia și Curtici.

Dintre aceste servicii, primele două sunt înzestrate cu mijloacele moderne de deparatizare și desinfecție a vapoarelor cu trafic îndepărtat, operații pe care le execută, în cadrul convenției sanitare internaționale din 1926, convenție pe care o aplică guvernele semnatare, ținând seama de avizele Oficiului sanitar Internațional dela Paris.

Cât privește serviciile sanitare dela punctele de frontieră, ele se mărginesc să supravegheze și să desinfecteze mărfurile și călătorii — lucrătorii în cete, — cari ar putea vehicula și aduce în țară diverse maladii contagioase.

b) INSTITUȚIUNI DE SPITALIZARE ȘI DE ASISTENȚĂ

Suprapusă acestei organizațiuni sanitare cu țeluri profilactice, igienice și sanitare, există pe întreg teritoriul țării o altă rețea de instituțiuni, cu caracter curativ și de asistență, menite să completeze armătura cerută de nevoile sănătății poporului român.

Instituțiile spitalicești și de asistență, sunt puse și ele, prin lege, sub controlul tehnic al Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, oricare ar fi autoritatea de care depind. Cele care aparțin chiar Ministerului, se conduc după norme și regulamente unitare, conform Legii Sanitare în vigoare.

Astfel, Ministerul întreține în țară un număr de 247 spitale mixte, cuprinzând un total de 6804 paturi, ce deservesc centrele rurale și unele orașe sau

SANATORIUL PENTRU TUBERCULOȘI DELA MOROENI IN TIMPUL CONSTRUCȚIEI

târguri mai mici. Fiecare din aceste spitale, are câte 20—30 paturi și câte 1—2 oficianți sanitari și o moașă.

Printre spitalele ce se adresează unei singure specialități medicale, vom cita următoarele:

1. Un număr de 16 spitale de boli mintale și nervoase, cu un total de 5695 paturi, în următoarele localități: București, Cernăuți, Costiugeni (Lăpușna), Oradea Mare, Sighet, Manta Roșie (Iași), Socola (Iași), Răducăneni, Bohotin (Fălciu), Jimbolia (Timiș), Râul Vadului (Sibiu), Balotești. Aceste spitale, au ca personal: 84 medici, 5 farmaciști, 8 oficianți sanitari și 1 soră de ocrotire, în afară de personalul de salon sau de serviciu.

2. Un număr de 20 spitale și sanatorii de tuberculoză, cu 1373 paturi, în afara secțiilor sau paturilor destinate acestei boli, în spitalele generale ale Ministerului. Aceste spitale și sanatorii, conduse de 28 medici specialiști, se află în următoarele localități: Scheiu-Argeș; Nifon-Buzău; Cărbunești-Gorj; Stânca-Iași; Savadisla-Cluj; Câmpeni-Turda; Maritim-Mangalia: Leamna-Dolj; Balta-Mehedinți; Graci-Olt; Boșoteni-Romanați; Bârnova-Iași; Bucium-Iași Bisericani-Neamț; Erbiceni-Iași; Aiud-Alba; Geoagiu-Hunedoara; Vorniceni-Lăpușna; Vijnița-Storojineț; Aleșd-Bihor.

3. Un număr de 4 Institute Antirabice (București, Iași, Cluj și Cernăuți), care dispun de 270 paturi; 1 Institut de cancer la Cluj, cu 50 paturi; 3 spitale de pelagroși (Balș-Romanați; Păucești-Roman; Coșula-Botoșani), cu 150 paturi; 1 spital de leproși (Tichilești-Tulcea), cu 110 paturi; apoi: 9 Maternități speciale cu 500 paturi; 4 spitale de ochi, cu 340 paturi; 19 spitale speciale de contagioși, cu 1099 paturi; 7 spitale de copii cu 620 paturi; 4 spitale de chirurgie infantilă, cu 245 paturi și 1 spital de oto-rhino-laringologie, cu 30 paturi.

4. Un număr de 43 spitale de specialitate cu un număr total de 7420 paturi.

Totalizarea Așezămintelor spitalicești pe care le întreține Ministerul Sănătății, ne dă cifra de 379 spitale, cu un total de 24.696 paturi, *revenind deci, câte un pat la 772 locuitori.*

Vom mai menționa, printre realizările recente sau care sunt pe cale de înfăptuire, coloniile pentru cronicii mintali dela Dicio-Sân-Martin, Balotești-Ilfov și Râul-Vadului-Sibiu, nouile Sanatorii ce se clădesc la: Moreeni-Dâmbovița, Dobrija-Gorj, Marilla-Caraș, Bugaz-Cetatea Albă, precum și stațiunile de malario-terapie dela Socola-Iași, Spitalul Central-București, Costiugeni-Lăpușna. De asemenea, menționăm stațiunile de malarie dela Techirghiol, Tomești-Iași și Gurbănești-Ilfov, dipsensarele de tuberculoză dela Galați, Iași, Giurgiu, Sinaia, Petroșița-Dâmbovița și Predeal și preventoriile dela Sâncraiu și Râșnov-Brașov.

Toate aceste instituțiuni și așezăminte de ospitalizare, constituesc, după cum vedem, o bogată armătură medico-socială, pusă în serviciul tuturor claselor sociale.

In legătură cu acest capitol, al asistenței medicale, notăm, în treacăt, că există în țară un număr de aproximativ 795 farmacii urbane și 715 farmacii rurale, în

SANATORIUL PENTRU TUBERCULOȘI DELA REȘIȚA

SANATORIUL PENTRU TUBERCULOŞI DELA BUGAZ

afară de acelea care funcţionează ca anexe pe lângă spitalele de Stat. Aprovizionarea acestor spitale de Stat, se face direct de către minister, prin intermediul Depozitului Central de Medicamente şi a Depozitelor Regionale, de pe lângă Inspectoratele sanitare. Controlul ştiinţific al materialului medicinal, se face de către Institutul Chimico-Farmaceutic.

In afara instituţiunilor mai sus citate şi care au un rol de spitalizare şi o misiune pur curativă, Ministerul Sănătăţii mai ţine la dispoziţia populaţiei un mare număr de aşezăminte, cu caracter mixt, adică cu scopuri ce ţin atât de medicina preventivă cât şi de terapeutica curativă. Aceste aşezăminte, sunt dispensarele sau ambulatoriile cu caracter general, polivalent sau special unei anumite însărcinări.

In genere, la locuinţa fiecărui medic de circumscripţie rurală, sau pe lângă fiecare medic de circumscripţie urbană, există câte o înjghebare, mai mult sau mai puţin desvoltată, a unui dispensar, în care se dau consultaţii bolnavilor, se tratează bolile cu caracter medico-social (sifilis, tuberculoză, malarie, pelagră, cancer, trahom), şi de unde pornesc acţiunile de propagandă sanitară şi măsurile de profilaxie şi sanitaţie. Aceste dispensarii, organizate după un grad ce variază infinit ca perfecţiune, nu pot fi înglobate într'un tablou sintetic. Există tendinţa ca fiecare din ele, să-şi capete câte un local apropriat şi câte o instalaţie conformă cu scopurile pe care ele le urmăresc. Vom da însă, mai jos, un tablou al dispensarelor sau ambulatoriilor de specialitate, pe care Ministerul le întreţine în diverse părţi ale ţării, instituţiuni ce sunt conduse de către 69 medici specialişti şi sunt înzestrate cu tot utilajul de specialitate.

1. Ambulatoriile policlinice din: Ploeşti, Oradea, Cluj, Năsăud, Satu-Mare, Tg. Mureş, Bistriţa, Baia-Mare, Brăila, Craiova, P.-Neamţ, Alba-Iulia, Braşov, Buzaele Ardelene, Mediaş, Sft.-Gheorghe, Sibiu, Zlatna, Arad, Timişoara.
2. Dispensarele mixte din: Dej, Tg.-Lăpuş, Jara de-jos, Albac-Cluj, Lugoj.
3. Ambulatorul ginecologic din Cernăuţi.
4. Ambulatoare venerice în: Cernăuţi, Chişinău, Galaţi, Constanţa, Iaşi.
5. Ambulator pentru ochi, la Iaşi.
6. Ambulator dentistic, la Timişoara.

Tot printre Instituţiunile cu rol în profilaxia şi tratamentul bolilor şi cu însărcinări de organe tehnice auxiliare ale serviciilor sanitare de Stat, Ministerul mai întreţine un număr de 25 Laboratoare de Igienă, cu secţii de bacteriologie sau chimie, în următoarele localităţi : Arad, Bacău, Braşov, Brăila, Bucureşti. (Institutul de seruri şi vaccinuri «Prof. Cantacuzino»; Laboratorul central de chimie) Buzău, Cernăuţi, Chişinău, Constanţa, Craiova, Cluj, Galaţi, Giurgiu, Iaşi (Laboratorul de Bacteorologie, Laboratorul de Chimie), Oradea, Piteşti, Ploeşti, Sulina, Satu-Mare, Tighina, Timişoara, Tg.-Mureş, Tulcea.

Afară de aceste laboratorii, mai există laboratorii speciale cu destinaţia de a face examene de sânge bolnavilor de malarie, în următoarele localităţi: Iaşi, Chişinău, Călăraşi, Caracal, Sulina, Slatina, Craiova, Giurgiu, Cernăuţi, R. Vâlcea şi Gurbăneşti-Ilfov, unele din ele funcţionând chiar în localul Laboratorului de Igienă respectiv.

c) AŞEZĂMINTELE DE OCROTIRE SOCIALĂ

In societăţile umane, există categorii de indivizi, cari au neapărat nevoie de ocrotire din partea unei autorităţi tutelare, fără de care ei nu ar putea să trăiască şi să se desvolte. Aceştia sunt: copiii de toate vârstele, copiii părăsiţi, defectivii sociali, vagabonzii, penalizaţii, etc.

Funcţiunea de ocrotire socială, revine tot Ministerului Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, prin Direcţiunea specială a Ocrotirilor şi prin Oficiile de ocrotire judeţene.

Direcţia Ocrotirilor din minister, cuprinde servicii şi secţiuni speciale, pentru: puericultură, igienă şcolară, copii părăsiţi, defectivi, asistenţă socială, ocrotire maternă şi învăţământ special.

Invalizii, orfanii şi văduvele de războiu, fac obiectul de preocupare a unui alt serviciu special al Ministerului: Oficiul Naţional I. O. V.

Oficiile de Ocrotire judeţene şi municipale, sunt organizate pe baza tot a Legii Sanitare din 1930 şi ţin de cancelaria medicilor primari şi şefi de municipii. Ele au îndatorirea să ţină evidenţa tuturor ocrotirilor, să coordoneze acţiunile locale de asistenţă şi ocrotire, sau să intervină direct în rezolvarea acestor probleme.

Intreagă această organizaţie a Ocrotirilor, întreţine în ţară următoarele instituţiuni cu scop de ocrotire:

1. Centre pentru ocrotirea copiilor la: Arad, Bucureşti, Cluj, Oradea, Tg.-Mureş, Iaşi, Timişoara, Chişinău, Craiova.

SPITALUL DR. I. E. COSTINESCU DIN PIATRA NEAMȚ

2. Institutul de Ocrotire dela Cluj (Dispensar, cămin și bucătărie de lapte).
3. Așezăminte de ocrotirea orbilor la: Cluj, Timișoara, Arad, Buzău și Ungheni.
4. Așezăminte de ocrotirea debililor mintali la: Cluj, Tg.-Mureș și Ineu.
5. Așezăminte de ocrotirea surdo-muților la: Cluj și Timișoara.
6. Institute pentru surori de ocrotire la: Cluj, Iași și București.
7. Școala superioară de Infirmiere din București.
8. Dispensare de copii, la Iași și București.
9. Așezăminte de ocrotirea copiilor la: Turnu-Roșu, Orlat (Sibiu) și București.
10. Căminul pentru protecția minorelor din București.
11. Colonii de copii la Agigea, Mangalia, Sanțuri și Brașov.
12. Colonii de muncă la: Brâncoveni (Romanați), Plevna (Ialomița), Bobești (Ilfov), Galata (Iași), Răchitoasa (Tecuci), Taraclia (Tighina), Șipote (Iași).
13. Colonii de vagabonzi, cerșetori și bătrâni la: Răducăneni (Fălciu), Buhotin, Râul Vadului, Ploești, Craiova și Chișinău.
14. Birouri de triaj, în București, Cluj, etc.

Pe lângă aceste instituțiuni proprii, Ministerul Sănătății mai colaborează pe cale de convenții, subvenționându-le, cu principalele societăți filantropice particulare, al căror scop este asistența socială. Este incontestabil că, unele din aceste societăți, prin activitatea persistentă a lor timp de mai mulți ani, în domeniul mai ales al asistenței materno-infantile, au adus un aport însemnat în organizația de protecție a sănătății din România.

*

Studiul de față, n'ar putea oglindi în întregime structura organizației sanitare a țării noastre, dacă n'ar pomeni, măcar în treacăt, despre acele organizațiuni, aparținând altor departamente și instituții cu caracter oficial sau oficios și care contribue și ele, la ridicarea standardului de sănătate a poporului nostru.

In primul rând, va trebui să facem mențiune specială pentru organizația serviciului sanitar al armatei, organizațiune ierarhică, tot atât de extinsă și de perfecționată ca și cealaltă, aparținând Ministerului Sănătății [1]).

Tot printre primele instituțiuni oficiale cari posedă o organizație sanitară și medicală, trecem Direcțiunea generală C. F. R. și Casa Muncii C. F. R. ca și instituția Casei Centrale a Asigurărilor Sociale organizație autonomă, pusă însă sub controlul Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale. Casa Centrală a Asigurărilor, întreține și ea un număr important de instituții de ospitalizare și posedă numeroase servicii, atât în București, cât și în restul țării, pentru asigurații săi [2]).

De asemenea, Direcțiunea P. T. T., posedă o policlinică în București, câteva oficii medicale în țară și sanatorii de cură la Techirghiol, Eforie, Predeal, Budachi și Băile Herculane. *dr. c. gh.*

INSTITUȚII SANITARE DE UTILITATE PUBLICĂ

EFORIA SPITALELOR CIVILE

La 1864, Eforia se constitue din nou cu un patrimoniu distinct de cel al Statului, cu caracterul unei instituțiuni de utilitate publică, sub denumirea: Eforia Spitalelor Civile.

Prin legea din 16 Octomvrie 1864, care restabilește caracterul acesta al Eforiei, se hotărăște ca bugetul

[1]) Vezi Serviciul Sanitar al Armatei în *Enc. Rom.* I, Cap. XII.

[2]) Vezi Remul Muncii în *Enc. Rom.* I, Cap. IX.

ei să fie supus votului Adunării Deputaților, ca și bugetul Statului, administrarea bunurilor sale urmând să se facă după normele administrației bunurilor Statului, cu aplicarea legii contabilității publice și controlul Curții de Conturi pentru verificarea gestiunii financiare.

Dela această dată, toate legislațiile sanitare au întărit această organizare, sub care Eforia Spitalelor Civile funcționează și astăzi.

Intre timp, din fondurile fundațiunii Pantelimon ia ființă și spitalul Colentina, la construcția căruia Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a contribuit cu 2.000 galbeni. Spitalul, care începe să funcționeze în 1864, a purtat multă vreme numele de Spitalul Noului Pantelimon, fiind înzestrat în decursul vremii cu toate serviciile nescesare, ajungând astăzi cel mai important spital al Eforiei.

Tot din fondurile fundațiunii Pantelimon s'a înființat în 1858 spitalul de copii, care a funcționat la început sub forma unui dispensar, rând pe rând în diverse locuri, până la 1884, când Eforia clădește pe terenul din Șos. Basarabilor, spitalul unde funcționează și astăzi.

In 1881, localul Maternității devenind impropriu, Eforia a construit un nou local în curtea spitalului Filantropia.

Conform testamentului din 1890 lăsat de D-na Maria Protopopescu, s'a construit pe lângă Maternitate, în 1898, un pavilion cu 20 paturi, purtând numele donatoarei. Acest pavilion devenind neîncăpător, Eforia construește în 1925 un nou pavilion înzestrat cu toate instalațiunile moderne și care funcționează și astăzi cu 47 paturi.

Pentru o bună pregătire a infirmierelor, Eforia a înființat în 1891 o școală de infirmiere, ale cărei cursuri erau de 2 ani, practica făcându-se în spitalele Colțea și Filantropia.

Director al școalei a fost numit prof. Gh. Asachi, iar cursurile se predau de către profesorii facultății de medicină.

Tot Eforia Spitalelor a înființat la Sinaia în 1897 un spital cu o deosebită desvoltare astăzi, deoarece în afară de secțiunile obișnuite de chirurgie și medicină internă, i s'a adăugat și o secție pentru bolnavii de tuberculoză.

Deși aproape toate instituțiunile de asistență infantilă create de Eforie au eșit din patrimoniul ei, totuși, Eforia contribue la susținerea instituțiilor de acest fel.

Astfel, ea plătește o parte din personalul medical al «Leagănului Sfânta Ecaterina» din București; a pus la dispoziția «Așezămintelor M. S. Elena» terenul și material de construcție pentru preventoriul dela *Poiana;* deasemenea a pus la dispoziția «Societății pentru profilaxia tuberculozei» clădirile din jurul schitului *Brebu* pentru un preventoriu, iar în ultimii ani a organizat pe seama sa colonii de vară pentru copii la Techirghiol.

Averea Eforiei Spitalelor Civile a suferit în decursul vremii și datorită cunoscutei exproprieri de după răsboiu, serioase reduceri în toate domeniilei ceea ce a determinat o situație precară materială pentru bugetul instituțiunilor ce le întreține.

Astăzi, averea Eforiei constă din: 27.000 ha; domeniu agricol; 51.622 ha păduri de toate esențele; 2.620 ha terenuri petrolifere repartizate în diverse puncte; un palat în București pe B-dul Elisabeta, unde funcționează și administrația instituției, precum și alte numeroase imobile și terenuri; efecte și acțiuni, în valoare de peste 700 milioane lei.

Bugetul actual al Instituției se ridică la 240 milioane lei.

Eforia Spitalelor Civile este administrată de trei efori din cari unul medic, numiți conform actelor de fundațiune, pe termen de 5 ani prin decret regal. Eforii administrează spitalele și toate bunurile imobile după regulele stabilite pentru administrația serviciilor și bunurilor Statului.

Cu toate greutățile de tot felul pe care timpul și oamenii le-au ridicat de atâtea ori în calea ei, Eforia Spitalelor Civile a reprezintat și reprezintă și astăzi

SANATORIUL PENTRU TUBERCULOȘI DELA DOBRIȚA (GORJ)

SPITALUL PANTELIMON DIN BUCUREŞTI, PAVILIONUL T. B. C.

nu numai o generoasă tradiţie naţională, ci şi cea mai importantă instituţie de profilaxie socială şi asistenţă publică românească.

Marile sale spitale cuprind un număr impresionant de paturi. Astfel spitalul Pantelimon are 310 paturi, Filantropia 260, Colţea 437. Ele constituiesc în cea mai mare parte, clinicele Facultăţii de Medicină din Bucureşti.

In cei 100 şi mai bine de ani ai existenţei lor cele trei fundaţiuni pe cari generalul Kisseleff le-a întrunit sub numele de Eforia Spitalelor Civile, împreună cu celelalte instituţiuni anexe, pe lângă că au asigurat — de multe ori fără vreun ajutor din partea Statului sau administraţiunilor publice — asistenţa sanitară a ţării, dar au închegat, mai ales în spitalele lor, învăţământul medical românesc, determinând apariţia creaţiunilor ştiinţifice naţionale.

AŞEZĂMINTELE BRÂNCOVENEŞTI

Aşezămintele Brâncoveneşti sunt alcătuite din Biserica Domniţa Bălaşa şi Spitalul Brâncovenesc.

Biserica a fost ridicată şi înzestrată de către Domniţa Bălaşa şi soţul său, Manolache Lambrino, la 1745. In chiliile din jurul bisericii au funcţionat un azil de bătrâni şi o şcoală românească.

La 1835 Safta Brâncoveanu, soţia banului Grigore Brâncoveanu, a fundat Spitalul Brâncovenesc, care a început să funcţioneze în 1838, cu 60 paturi.

Safta Brâncoveanu a unit sub o singură administraţie biserica Domniţa Bălaşa şi Spitalul Brâncovenesc, întemeiând astfel « Aşezămintele Brâncoveneşti ».

Dotaţiunea consacrată acestor aşezăminte de către băneasa Safta Brâncoveanu şi Domniţa Bălaşa, « coprindea proprietăţi fonciare, păduri, bălţi de mare preţ, vii, mori, eleştee, embaticuri, acareturi sau nămestii, odoare, vite, mobilier şi alte asemenea bunuri, al căruia adevărat proprietar este deacuma publicul ».

Şcoala românească s'a desfiinţat deabia în 1898, după ce fusese pe la 1800 şcoală domnească. Azilul de bătrâne înfiinţat dela început, a funcţionat fără întrerupere şi există şi astăzi.

Activitatea spitalului care în decursul timpului a progresat considerabil, a adus o importantă contribuţiune la starea sanitară a oraşului Bucureşti.

Astăzi, spitalul funcţionează cu 480 paturi şi întreţine două clinici ale Facultăţii de Medicină din Bucureşti, aducând un însemnat aport la desvoltarea învăţământului medical românesc.

Aşezămintele Brâncoveneşti se întreţin din propriile lor venituri, iar spitalul cuprinde aproape toate secţiunile de specialitate, înzestrate cu instalaţiuni moderne şi complete.

EPITROPIA SF. SPIRIDON DIN IAŞI

Această instituţie cu caracter medical şi filantropic este creaţia daniilor şi spiritului idealist al Domnilor şi boierilor moldoveni din secolul XIX. Ei au înzestrat treptat instituţia cu proprietăţi imobiliare şi legate, cari au ajuns să totalizeze în anul 1903 o valoare imobiliară de peste 25.000.000 lei la cursul acelei epoci şi de aproape 2.000.000 lei în avere mobiliară. In acel an, darea de seamă a administraţiei Epitropiei, arată existenţa unui număr de 10 spitale, cu un număr total de 620 paturi, şi un plus de aşezăminte afiliate, printre cari se cita: ospiciul dela Galata (infirmi), ospiciul de alienaţi dela Mănăstirea Neamţ, ospiciul de alienaţi dela Mănăstirea Golia, institutul materno-infantil « Grigore Ghica Vodă » şi azilul « Eufrosina Balş », pentru bătrâni.

In urma exproprierilor agricole, Spiridonia din Iaşi s'a văzut şi ea deposedată de multe din bunurile imobiliare, şi ca atare de o mare parte din veniturile sale. Cu ajutorul subvenţiilor dela Stat şi mai ales prin administrarea bunurilor rămase, Epitropia întreţine azi următoarele spitale:

3 spitale în oraşul Iaşi (spitalul central, spitalul « Cantacuzino-Paşcanu » şi institutul obstetrico-ginecologic), cari adăpostesc şi cele 5 clinici de chirurgie şi patru de medicină internă, totalizând un număr de 591 paturi;

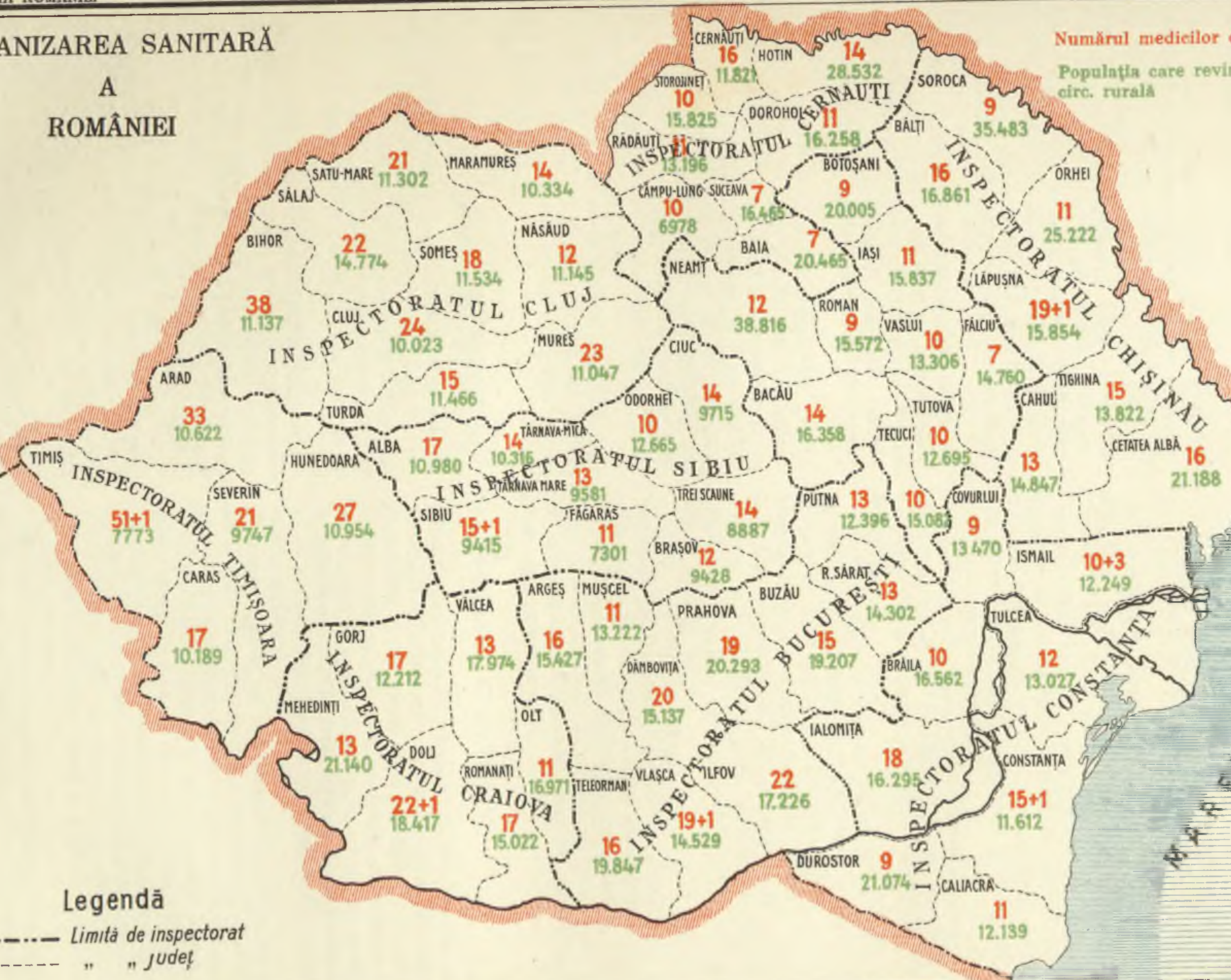
7 spitale în provincie şi anume în oraşele: *Roman, Hârlău, Tg.-Frumos, Botoşani, Focşani, Galaţi* şi *Tg.-Băceşti,* totalizând un număr de 241 paturi.

Totalul personalului medical lucrând în spitalele Epitropiei Sft. Spiridon este de 48 medici, 22 infirmieri şi 20 externi; personalul administrativ numără 83 persoane, iar personalul inferior este de 236 persoane.

SANATORIUL DELA GEOAGIU, TERASELE DE CURĂ

ORGANIZAREA SANITARĂ A ROMÂNIEI

Epitropia întreține și două instituții de ocrotire, în *Iași* și *Popricani* (jud. Iași).

Epitropia se administrează de 3 epitropi numiți și investiți cu aceleași atribuții ca și eforii Spitalelor din București.

LIGA NAȚIONALĂ CONTRA TUBERCULOZEI

In anul 1934 s'a votat legea pentru înființarea « Ligei contra Tuberculozei », destinată a fi un organism oficial de coordonare a tuturor eforturilor din întreaga țară, împotriva flagelului tuberculozei. In competența Ligei intră: aplicarea tuturor măsurilor de combatere, printre cari și vaccinarea antituberculoasă, coordonarea acțiunei tuturor instituțiilor particulare și oficiale, opera de propagandă în mase, formarea personalului medical de specialitate, înființarea spitalelor, sanatoriilor și dispensariilor după un plan unitar, etc.

In compunerea Ligei intră: toate ministerele special interesate, societățile particulare ce au același obiectiv, Casa Centrală a Asigurărilor Sociale și Casa Muncii C. F. R., epitropiile spitalicești, Societatea Crucea Roșie, institutele de igienă și institutul de seruri și vaccinuri.

Liga a contribuit la crearea pavilioanelor pentru tuberculoză pe lângă Spitalele Eforiei, iar pentru Ministerul Sănătății a construit pavilioane la sanatoriul *Câmpeni-Turda*, *Aleșd-Bihor* și *Vorniceni-Lăpușna*, cu un număr total de 240 de paturi.

A construit sanatoriile model dela *Toria* cu 200 paturi, *Bârnova* cu 200 paturi și *Bisericani* cu 250 paturi, *Bugaz* și *Moroeni* cu câte 450 paturi, *Dobrița* și *Reșița* în curs de construcție.

A înființat pe lângă marile spitale din țară pendinte de Ministerul Sănătății, servicii de specialitate pentru profilaxia tuberculozei, pe cari le întreține din bugetul său.

La opera de profilaxie a tuberculozei în toată țara, Liga a contribuit dela înființare, în curs de 4 ani, cu suma de 360 milioane lei.

Liga Națională contra Tuberculozei, având asigurat sprijinul material al Statului și înalta protecție a M. S. Regelui, a dat un nou avânt și o mai deplină eficacitate luptei contra tuberculozei în România.

SOCIETATEA PENTRU COMBATEREA TUBERCULOZEI LA COPII (C. T. C.).

S'a înființat în anul 1908, sub patronajul Principesei Maria și prin stăruința și munca Doamnei Balș, izbutind să inaugureze în anul 1910 marea sa operă, *Sanatoriul Maritim dela Carmen-Sylva*. Acest sanatoriu îngrijește un număr de 240 copii în timpul verii, iarna restrângându-și activitatea la 140 copii. Posedă secțiuni de izolare, utilaj chirurgical perfecționat și instalație pavilionară modernă.

Societatea mai posedă și un *Dispensar Central* la București, în localul « Policlinicei Regina Elisabeta », care servește la depistarea copiilor bolnavi de tuberculoză.

Din anul 1912, activitatea societății s'a întins și în domeniul preventiv al tuberculozei, creând un *adăpost de triaj* pentru copiii destinați curei sanatoriale sau coloniilor. Pentru trimiterea copiilor în colonii de vară, Societatea are un *preventoriu la Brebu-Prahova* și instalații speciale la *Mangalia*. Totalul copiilor îngrijiți până azi în colonii de munte și mare este de aproape 9.000.

Opera Societății în ramura asistenței școlare, se manifestă prin crearea de cantine pe lângă școale și prin examene medicale periodice ale școlarilor.

Activitatea acestei societăți e cu deosebire meritorie, iar din punctul de vedere al rezultatelor ce obține în domeniul asistenței infantile, merită să fie dată ca exemplu. *dr. v. l.*

III. CONSIDERAȚII ASUPRA SĂNĂTĂȚII PUBLICE

O așezare temeinică a Statului românesc nu este posibilă fără de o organizare sanitară, care să pună masele largi ale populațiunii la adăpostul bolilor care secătuesc energia națională și micșorează în chip îngrijorător posibilitățile de muncă productivă ale țării.

O atare organizație trebue să valorifice foloasele ce decurg din vitalitatea noastră demografică și să creeze condițiuni de viață normală generațiilor viitoare.

In primul rând, nu trebue să pierdem din vedere că deși cifra noastră de natalitate este încă printre cele mai mari din Europa, suntem totuși serios atinși de procesul general de diminuare a ei.

Suntem, pentru țara întreagă, într'o scădere generală de peste 10 ‰ pentru ultimii 10—12 ani, cu o descreștere extrem de îngrijorătoare în sud-vestul țării, cu tendință de generalizare în județele din centrul și din vestul Transilvaniei.

Ceea ce face ca faptele de mai sus să fie extrem de grave, este că — în opoziție cu ceea ce se petrece în toate regiunile în care natalitatea scade — mortalitatea noastră generală n'a scăzut în tot acest răstimp decât într'o foarte mică proporție. Suntem, în județele de mai sus, în plin proces de depopulare.

Fenomenul acesta are o deosebită importanță nu numai prin faptul că el atinge în momentul de față o regiune cu aproape două milioane de locuitori, dar că el prezintă dela început un caracter de o deosebită gravitate.

Ceea ce domină în marea noastră mortalitate generală este proporția enormă a mortalității infantile. In această privință ne găsim în fața unui fenomen cu totul particular: suntem și astăzi la cifra record de acum 50 ani, pe care n'o mai aflăm nicăieri în lume și pe care n'am reușit s'o modificăm cu aproape nimic.

Graficul de mai jos ne îngădue să urmărim cifrele de mortalitate infantilă dela 1864 și până astăzi. Cu mici variațiuni anuale, avem și astăzi o mortalitate infantilă de aproape 20 %.

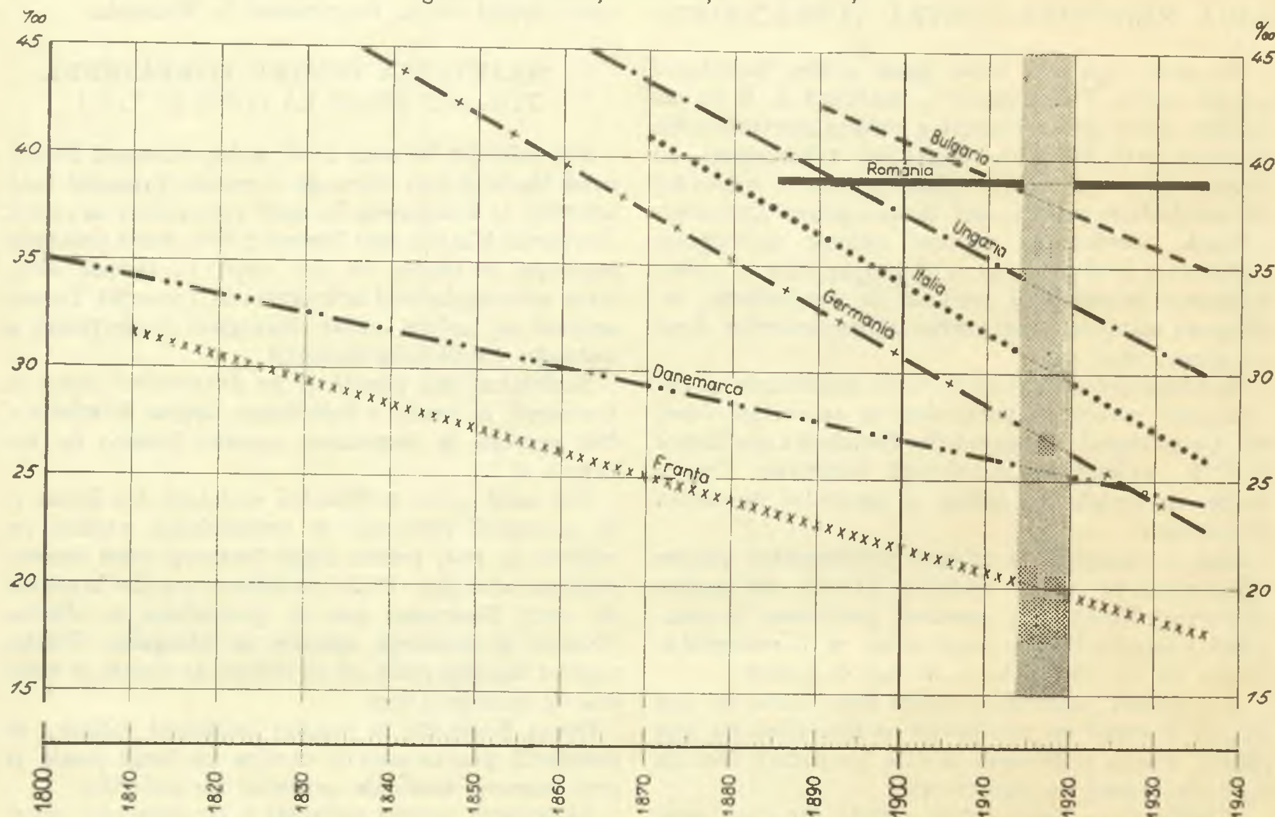
Aceasta înseamnă că o cincime din copiii ce se nasc în fiecare an, mor înainte de a intra în al doilea an al vieții. In cifre absolute aceasta reprezintă pentru

totalul de aproximativ 600.000 copii ce se nasc pe an, 120.000 morți.

O mai cuprinzătoare înțelegere a fenomenelor demografice de mai sus o dau curbele de tendințe

în ceea ce privește mortalitatea generală și mai cu seamă mortalitatea infantilă, nu numai că suntem în fruntea tuturor statelor din Europa, dar avem o curbă de tendință cu desăvârșire defavorabilă

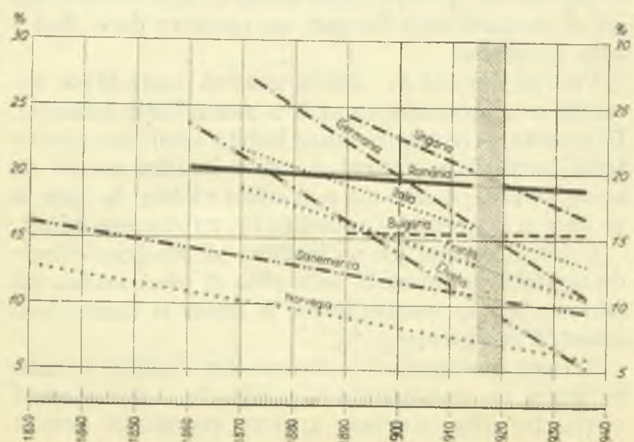
Diagrama 1. Tendința natalității în diverse țări

(*trend*-uri) stabilite pe un număr mare de ani, de Institutul Central de Statistică în comparație cu țările din Occident și cele din vecinătatea noastră. Curbele acestea, făcând abstracție de oscilațiunile anuale ale cifrelor, ne îngădue să examinăm tendința fenomenelor și ne permit o judecată obiectivă a evoluției noastre demografice.

Ele arată în primul rând o tendință încă favorabilă în ceea ce privește natalitatea noastră. In schimb,

Diagrama 2. Tendința natalității infantile în diverse țări

și în totală discordanță cu scăderea însemnată ce s'a efectuat în această materie în toate țările din lume.

Concluziunea inevitabilă care rezultă și din examenul curbelor de tendință a fenomenelor demografice este însă aceeași: ne aflăm într'o situațiune sanitară dintre cele mai defavorabile.

Deși starea sanitară a unei țări este în funcțiune de factori multipli, unii neinfluențabili în scurtă vreme și în relație cu situațiunea ei politico-economică și cu nivelul ei cultural, totuși nu este mai puțin adevărat că bogăția generală a țării și instrucția cetățenilor a crescut în ultimii 50 ani și că am fi fost în drept să ne așteptăm ca ele să se traducă printr'o ameliorare reală a sănătății publice. In acest interval s'au făcut importante investiții pentru organizarea sanitară a țării; s'au creat spitale, dispensare și circumscripții sanitare, și un personal medical cuprinzând aproape zece mii de medici stă astăzi la dispoziția acestei organizațiuni.

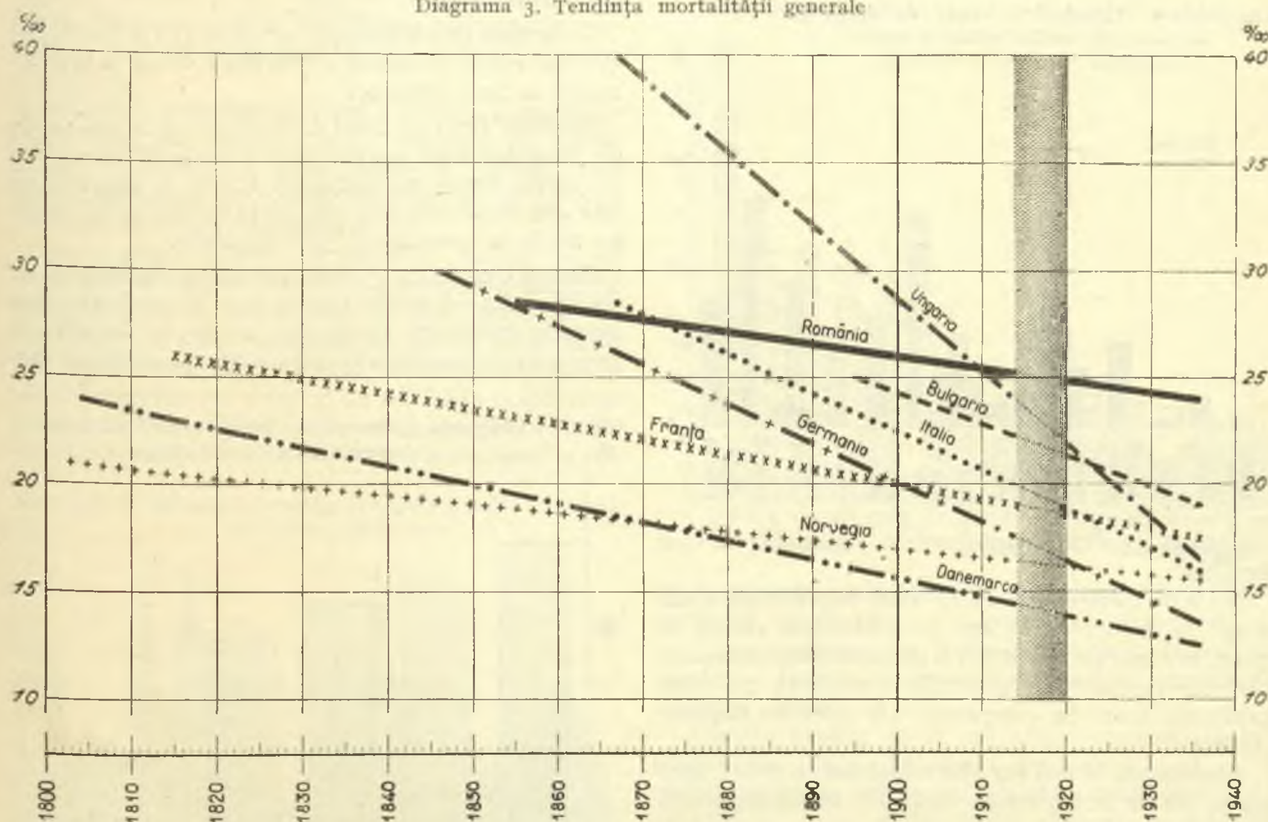
In atari condițiuni se pune în chip ineluctabil întrebarea: cari sunt cauzele situațiunii profund nesatisfăcătoare de astăzi?

In cercetarea acestora trebue să ținem seamă de două categorii de fapte: *una* privește *asistența medicală propriu zisă*, îngrijirea medicală de toate zilele a celor bolnavi, care cu cât va fi mai efectivă, cu atât

va influenţa mai adânc letalitatea diverselor boli şi implicit mortalitatea generală; *cealaltă*, ansamblul de măsuri menite să creeze condiţiuni de viaţă cât mai favorabile din punct de vedere sanitar şi să pună

Intru cât priveşte îngrijirea medicală a bolnavilor din menţiunile făcute pe buletinele de deces, la cererea Institutului Central de Statistică, se constată că *din copiii până la vârsta de 1 an, morţi în cursul*

Diagrama 3. Tendinţa mortalităţii generale

la adăpostul îmbolnăvirilor evitabile — *opera de medicină preventivă*, care a ajuns în multe ţări la o cruţare considerabilă a vieţii omeneşti.

Dacă organizaţia de medicină preventivă este în funcţiune de organizaţia generală a ţării şi deci explicabilă, în parte cel puţin, prin împrejurările în care a evoluat aceasta, asistenţa medicală propriu zisă este în funcţiune directă de existenţa unui număr suficient de medici.

Dacă ar fi să judecăm lucrurile după limitarea locurilor la facultăţile de medicină şi după numărul mare de medici care practică astăzi la oraşe, ar fi normal să socotim că avem cel puţin o asistenţă medicală elementară satisfăcătoare.

De fapt, printr'un complex de împrejurări asupra cărora vom reveni mai jos, marea masă a populaţiunii noastre este practic lipsită de orice asistenţă medicală.

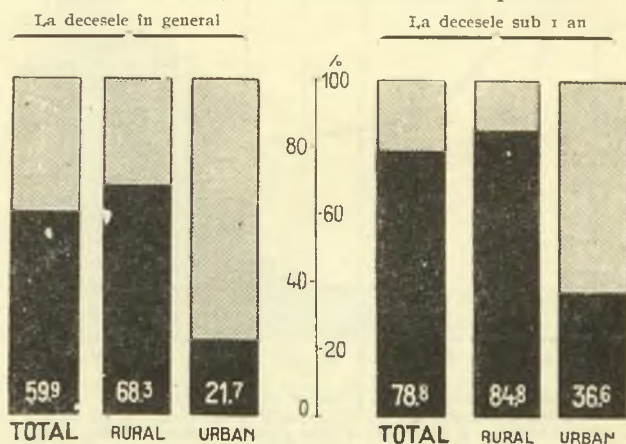
Câteva date strânse de Institutul Central de Statistică sunt de natură să ne demonstreze aceasta cu cifre concrete.

In primul rând *dintr'un total de 511.901 copii, născuţi în 1935*, în comunele rurale, *numai 36,6 % naşteri au fost asistate de moaşe cu diplomă şi 0,7% de medic, restul adică 62,7 % au fost îngrijite de moaşe empirice lipsite de cele mai elementare noţiuni medicale* [1]).

anului 1936, în ţara întreagă, numai 22,2% au fost văzuţi de medic. Ceilalţi, *adică 78,8% au murit fără cea mai elementară asistenţă medicală.*

In mediul rural, numărul copiilor până la 1 an morţi fără îngrijire medicală se ridică în 1936 la 84,8% din totalul copiilor morţi.

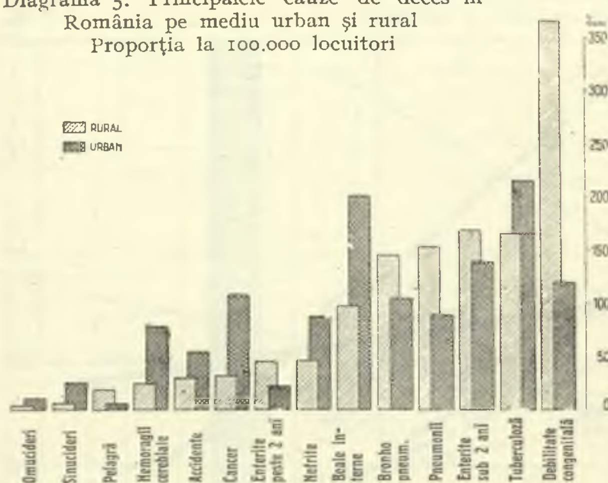
Diagrama 4. Morţi fără tratament medical pe medii

[1]) Cifrele acestea extrase din adnotările buletinelor de naşteri sunt de fapt încă inexacte, dat fiind că un mare număr de naşteri asistate de moaşe empirice, sunt trecute ca asistate de moaşele funcţionare, cu diplomă, numai pentru a se justifica activitatea acestora.

Dar faptul acesta se petrece nu numai pentru copiii până la un an. *Pentru totalul morților* — copii și adulți în 1946 în mediul rural — *de abia 31,7% beneficiază de îngrijire medicală; restul de 68,3% mor fără să fi*

Diagrama 5. Principalele cauze de deces în România pe mediu urban și rural Proporția la 100.000 locuitori

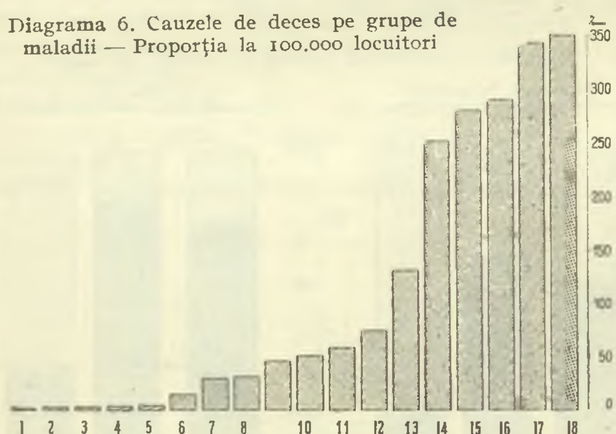
fost văzuți vreodată de medic sau de personalul medical auxiliar.

Nu e de mirare deci că, în atari împrejurări, n'am reușit în decurs de 50 ani, să influențăm câtuși de puțin mortalitatea infantilă și că manifestăm în ceea ce privește mortalitatea generală, o tendință cu totul nesatisfăcătoare în comparație cu celelalte popoare civilizate.

Fenomenul de mai sus apare însă foarte firesc, dacă ținem seamă de repartiția medicilor noștri în mediul rural și în cel urban.

Deși nu avem o cifră exactă a medicilor din țară, totuși se evaluează cam la 10.000 numărul total al medicilor practicanți. Din aceștia locuesc și practică, sub o formă sau alta, *în mediul rural, aproximativ 1000*; restul de *9000 practică în orașe.*

Diagrama 6. Cauzele de deces pe grupe de maladii — Proporția la 100.000 locuitori

1. Bolile sistemului de locomoțiune; 2. Vicii de conformație congenitală; 3. Intoxicație; 4. Boli ale sângelui și org. hematop.; 5. Boli ale pielei și țesutului celular; 6. Boli puerperale; 7. Cauze nedeterminate; 8. Boli generale; 9. Cancer și alte tumori maligne; 10. Morți violente și accidente; 11. Bolile aparatului urinar și genital; 12. Bolile aparatului nervos și sensorial; 13. Bolile aparatului circulator; 14. Bolile aparatului digestiv; 15. Bolile infecțioase și parazitare; 16. Senilitate; 17. Bolile primei copilării; 18. Bolile aparatului respirator.

Avem deci: *în mediul urban* (9000 la 3.500.000 locuitori) *un medic la 390 oameni*, iar *în mediul rural* (1000 la 15.500.000 locuitori) *adică un medic la 15.500 oameni.*

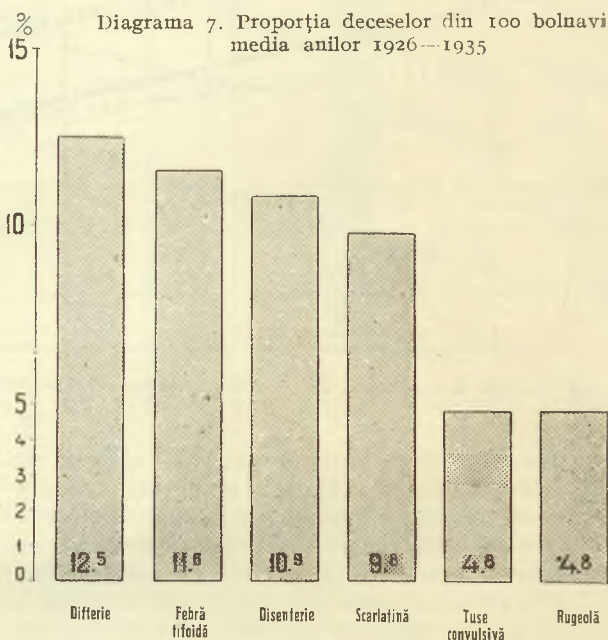
Raportul între numărul populației rurale și la medicilor pe județe este prezentat în harta în culori aci alăturată.

Ca termen de comparație menționez că în Germania la orașe există un medic la 780 indivizi, iar la sate un medic la 2300 locuitori.

In Italia dintr'un total de 20.000 medici, mai mult de jumătate sunt stabiliți în comunele rurale — deși proporția dintre populațiunea rurală și cea urbană este alta decât cea dela noi, iar în mediul rural există un medic la aproximativ 3000 locuitori.

Numai o cercetare — desbrăcată de prejudecăți și de tradiționalismul nostru sanitar — a felului la care am ajuns la organizația sanitară de azi, ne va îngădui să punem în lumină cauzele reale ale situațiunii de mai sus.

Diagrama 7. Proporția deceselor din 100 bolnavi media anilor 1926—1935

In primul rând, organizația sanitară a României nu s'a născut ca o satisfacere a nevoilor de îngrijire medicală individuale sau colective, așa cum s'a născut în alte țări. Ea a avut dela început caracterul de organizație de Stat și a rămas până în anii din urmă întreținută și controlată de administrația centrală, fără nici un fel de legături organice cu colectivitățile locale.

Organizația aceasta trebuia să asigure în primul rând asistența medicală elementară, și a fost firesc să fie așa, într'o vreme în care starea de cultură a populației nu crease nevoia de îngrijiri medicale și organizația colectivităților locale era cu desăvârșire primitivă și rudimentară.

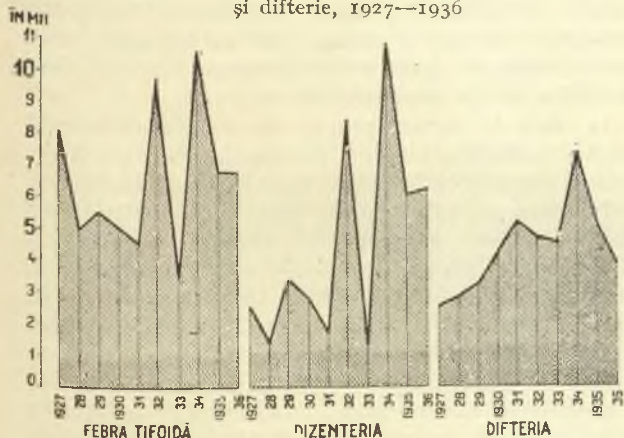
Dar chiar atunci când colectivitățile locale de oarecare importanță (județe și orașe) începuseră să închege organizații medicale, administrația centrală a intervenit făcând în 1908 și 1910 cunoscutele operațiuni de centralizare ale fondurilor sanitare, luând județelor și comunelor sumele ce aveau în bugetele lor pentru

acest scop și dispensându-le de orice preocupări sanitare. Numai cu mult în urmă, la data când s'a văzut clar că era imposibil a satisface nevoile sanitare locale prin administrația centrală și din bugetul Statului, s'a încercat întoarcerea unora dintre aceste servicii la administrațiile locale în condițiuni care au compromis, în cea mai mare parte, soarta lor.

Asistența medicală de Stat nu inspiră încredere bolnavului; nu stabilește nici o legătură de interes și nici o solidaritate între medic și pacient, evoluează indiferent de nevoile populațiunii și nu contribue la crearea și întreținerea lor.

Este datoria noastră să ne dăm seama că un atare sistem compromite evoluția normală a asistenței medicale. El este responsabil, în mare parte, de a fi îngrămădit la orașe un număr de medici de două ori mai mare, la numărul de locuitori decât se găsesc în centrele urbane din Apus și de a fi creat o existență compromițătoare profesiunii medicale. *El a blocat producția facultăților de medicină într'un moment în care*

Diagrama 8. Numărul cazurilor de febră tifoidă, dizenterie și difterie, 1927—1936

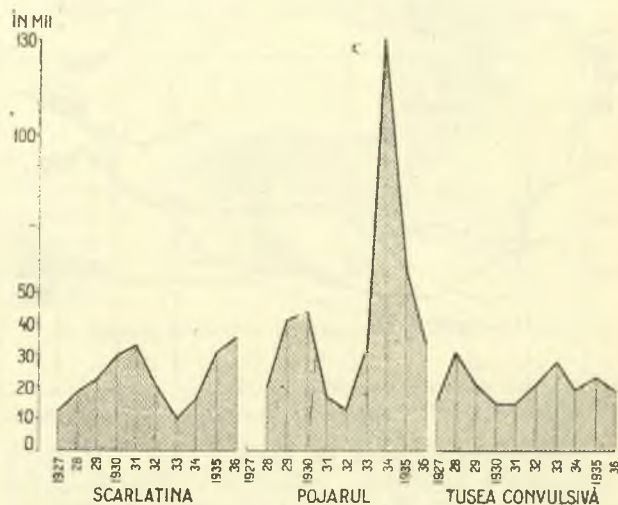
noi avem încă, și pentru multă vreme, o reală trebuință de medici și, mai presus de toate, ne-a condus la iluzia că am realizat o organizare de asistență medicală reală, atunci când de fapt 15.500.000 locuitori rurali sunt așa cum arată datele statistice, lipsiți de asistență medicală.

Dar sistemul acesta n'a condus nici măcar la o repartiție judicioasă a medicilor funcționari de Stat, fiindcă interesele lor nu erau acolo unde era nevoe de ei. Din cei aproape 2400 medici ai Ministerului Sănătății abia 984 au (în teorie cel puțin) reședința în regiuni rurale, pe când restul de 1400 se află toți la orașe; adică: pentru 15.500.000 locuitori 974 medici, iar pentru 3.500.000 locuitori 1400 medici. Intru cât privește medicii salariați de alte autorități decât Ministerul Sănătății, ei sunt evident toți la orașe și mai ales în orașele mari.

Medicul acesta funcționar, îndeplinind atribuțiuni de asistență medicală, acolo unde operațiunea aceasta poate să fie larg asigurată de medicii practicieni, — iar pentru bolnavii săraci prin serviciile de consultații ale spitalelor și dispensariilor publice, — pe lângă că absoarbe din bugetul sănătății publice sume considerabile, îngreuiază existența celorlalți medici și vițiază exercitarea profesiunii medicale.

Intr'adevăr, medicii cari și-ar căuta singuri posibilități de existență în centrele rurale se lovesc și aici

Diagrama 9. Numărul cazurilor de scarlatină, pojar și tuse convulsivă, 1927—1936

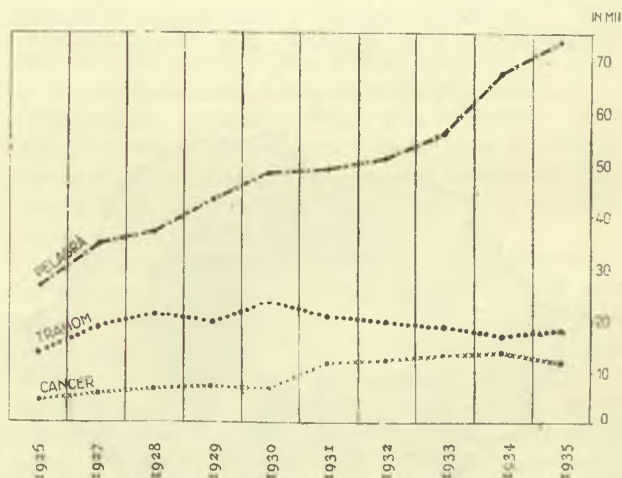
de concurența medicului de circumscripție, practician el însuși, ori de câte ori o crede util pentru sine, și care are interesul și toate mijloacele la îndemână pentru a face viața imposibilă oricui ar încerca să practice alăturea de el.

Aceasta explică de ce nu aflăm aproape de loc profesioniști în mediul rural, într'un moment când centrele noastre urbane au o pletoră reală de medici și când în multe centre rurale s'ar afla posibilități pentru existența lor.

Concluziunea logică a tuturor considerentelor de mai sus, este:

1. *Suprimarea tuturor posturilor medicale dela orașe, făcând funcțiune de asistență medicală*, din bugetele

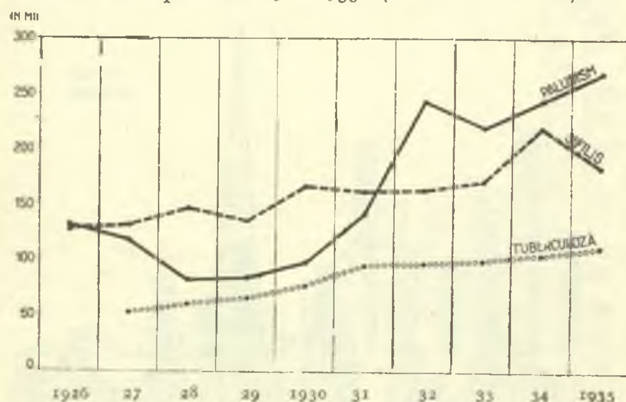
Diagrama 10. Numărul cazurilor de pelagră, trahom și cancer, 1926—1935

Statului, comunelor, județelor și tuturor instituțiunilor cu caracter de Stat; asistența medicală a bolnavilor săraci urmând să se facă prin ambulatorii și prin serviciile de consultații ale spitalelor, iar asistența

funcţionarilor diverselor instituţiunii publice şi a asiguraţilor dela casele de asigurări sociale prin medicii practicieni, la libera alegere, remuneraţi pe bază de serviciu prestat după normele stabilizate de corporaţiile medicale.

Diagrama 11. Evoluţia paludismului, sifilisului şi tuberculozei în perioada 1926-1935. (în mii de bolnavi)

Interzicerea absolută de practică medicală pentru toţi medicii funcţionari făcând servicii de medicină preventivă sau utilizaţi în administraţiile sanitare.

2. *Crearea de condiţiuni care să permită stabilirea a cât mai mulţi practicieni în comunele rurale.*

Aceasta nu se poate face însă decât dacă plecăm dela concepţiunea că asistenţa medicală elementară nu trebue să fie o funcţiune de Stat; că Statul şi chiar colectivităţile locale nu trebue să şi-o asume sau să o ajute decât pentru acea parte a populaţiunii, — care nu poate să stabilească relaţii directe cu medicul practician.

Pentru a obvia greutăţilor de trecere dela un sistem la altul şi pentru a realiza stabilirea practicienilor la sate într'un timp cât mai scurt posibil, propunem întrebuinţarea sistemului căruia i-am da numele de *contractul de reşedinţă*.

Concepem acest sistem ca un complex de dispoziţiuni menite a încuraja instalarea medicilor în mediul rural. El ar trebui să asigure medicului, în schimbul obligaţiunii de a locui şi practica într'o comună rurală, o primă suficientă pentru a-şi acoperi nevoile imediate în măsura în care este de presupus că acestea n'ar putea să-i fie îndestulate de clientela ce ar putea să aibă în momentul instalării sale. Prima aceasta ar fi dată pentru o durată limitată şi micşorată în chip progresiv. Un asemenea contract ar permite medicului să-şi creeze resurse regulate, făcându-se necesar populaţiunii în mijlocul căreia se stabileşte şi ar avea de rezultat fixarea lui definitivă în anumite localităţi.

Contractele de reşedinţă ar putea să comporte unele obligaţiuni de asistenţă gratuită, limitate şi bine determinate de interesul general, şi care ar reprezenta contravaloarea primelor. Astfel credem că medicii « residenţi » ar putea fi obligaţi să dea consultaţii gratuite unui număr de localnici socotiţi de concetăţenii lor drept lipsiţi de mijloace; să execute vaccinaţiunile antivariolice şi să colaboreze cu medicii igienişti ai plăşilor la executarea unora din măsurile de medicină preventivă, în special la măsurile de combatere a bolilor infecţioase.

Dar deplasarea unui număr însemnat de medici practicieni în comunele rurale va însemna şi o îmbunătăţire reală a vieţii sociale a satelor. Medicul devenit localnic şi solidar cu soarta consătenilor lui, graţie educaţiei, culturii şi ştiinţei sale, va influenţa viaţa colectivităţilor rurale şi va contribui în acelaşi timp la ridicarea lor economică şi culturală.

In afară de medicul propriu zis, asistenţa medicală trebue completată prin *instituţiile de ospitalizare* pentru bolnavii ce nu pot fi îngrijiţi la domiciliul lor.

In afară de aşezămintele mari spitaliceşti (Eforia Spitalelor Civile, Epitropia Sf. Spiridon, Aşezămintele Brâncoveneşti), s'au închegat la noi, prin grija administraţiunilor locale, şi într'o măsură oarecare cu ajutorul Statului şi iniţiativei private, câte un mic spital aproape în toate capitalele de judeţ.

La data când grija de sănătatea populaţiunii rurale a început să prindă fiinţă, s'au înfiinţat, în diverse răstimpuri, un număr oarecare de spitale rurale cu intenţiunea de a face câte un atare spital pentru fiecare plasă administrativă.

Dacă la data înfiinţării lor, existenţa acestor spitale de plasă era justificată prin greutăţile de comunicaţii

Harta 1. Pelagra: Proporţii la 1000 locuitori

Se remarcă lipsa pelagrei în judeţele cari nu consumă mălai, precum şi în acelea cu stare economică mai bună

Harta 2. Paludism: Proporţii la 1000 locuitori

NOTĂ — In teritoriile albe din această cartogramă şi din cele două următoare statistica oficială nu a înregistrat nici un caz.

Harta 3. Trahomul: Proporții la 1000 locuitori

Regiunile cu aglomerații de evrei și cele din vecinătatea stepei rusești sunt cele mai contaminate

Harta 4. Sifilisul: Proporții la 1000 locuitori

In Moldova, intensitatea bolii datează din timpul răsboiului

cu capitala județului și prin repulsiunea populațiunii de a se îngriji în spitale, mai ales atunci când ele erau așezate departe, astăzi este absolut necesar să revizuim concepțiunea noastră în materie de asistență spitalicească în lumina posibilităților de organizare de atari instituțiuni și a condițiunilor noui de viață și de transport, care s'au modificat așa de adânc în ultimii 20 de ani.

In primul rând, în stadiul actual al științei medicale nu mai este posibilă existența spitalelor mici. Medicină serioasă de spital nu se poate face decât grupând într'o singură instituție cel puțin specialitățile de bază și realizând un utilaj tehnic extrem de costisitor (săli de operații, laboratorii, instalații de radiologie și radio-terapie, etc.). Dar și cheltuelile de administrație și întreținere ale unei atari instituțiuni sunt incompatibile cu un număr prea mic de paturi. Spitalul de 20—30 de paturi, — spitalul nostru rural — este un anacronism și nu mai poate să dăinuiască sub forma aceasta.

Programul nostru în această direcțiune trebue să fie reorganizarea, utilarea și punerea în cele mai bune condițiuni de funcționare a spitalelor din capitalele de județ și din centrele de comunicații. Spitalele acestea trebue să aibă un număr de cel puțin 200 paturi, într'un corp, grupând îngrijirea și a bolnavilor din asigurările sociale și a celor dela Casa Muncii C. F. R. și reprezentând o instituție bine închegată, bine utilată, deservită de specialiști de prim ordin și viabilă din punct de vedere administrativ.

Intre îngrijirea spitalicească și asistența medicală a bolnavului la domiciliu, se așează *instituțiunile menite să asigure tratamentul bolnavilor, ambulatorii.* O parte din aceste instituțiuni sunt menite să funcționeze în legătură imediată cu spitalele și este normal să dăm ambulatoriilor din această categorie cea mai largă desvoltare.

Viața din regiunile populate impune evident, de multe ori, necesitatea de a crea centre de consultații și tratament ambulatoriu în afară de instituțiile spitalicești. Centrele acestea pentru a răspunde menirii lor trebue să fie și ele centre mari, grupând toate specialitățile și înzestrate cu un utilaj cât mai complet. Ca și pentru spitale, este absolut necesar să punem capăt acestei păgubitoare fărâmițări a posibilităților materiale ale diverselor instituțiuni cari fac operă de asistență medicală. Instituțiunile comune vor însemna neîndoielnic un progres considerabil pentru îngrijirea bolnavilor și vor pune capăt unei situațiuni care absoarbe prin cheltuelile de administrație și cancelarie toate disponibilitățile instituțiunilor și limitează activitatea lor pozitivă.

*

Indrumarea asistenței medicale propriu zise pe căile ei firești, va lăsa Statului posibilitatea de a se ocupa serios de *organizația medicinei preventive.*

Aceasta implică formarea unui corp special de medici — medici igieniști de plasă pentru regiunile rurale, medici de orașe și municipii pentru centrele urbane, cari vor trebui să-și consacre întreaga activitate preocupărilor de igienă și medicină preventivă, fiindu-le interzisă practica medicinei propriu zise—precum și a unui *corp de infirmiere vizitatoare* (surori de ocrotire), bine instruite și cu adâncă înțelegere a rolului lor, cari vor putea intra în viața intimă a familiei și vor putea face incalculabile și repezi îndreptări nu numai în mortalitatea infantilă, dar și în educațiunea de igienă și de viață normală a populațiunii rurale.

Inlocuirea agentului sanitar prin infirmiera vizitatoare va trebui să însemne sfârșitul unei mentalități de violență în izolarea și combaterea maladiilor infecțioase și să așeze pe alte baze relațiunile între populațiune și personalul medical.

Organizația medicinei preventive s'ar încadra în ordinea administrativă în felul următor: plasa sanitară — unitate de medicină preventivă — cu centre și subcentre de sănătate; medici cu contracte de reședință, asigurând asistența medicală elementară și îndeplinind în raza comunelor lor un minim de însărcinări de medicină preventivă sub conducerea tehnică a medicului igienist de plasă; în capitalele de județ servicii de medicină preventivă conduse de medici igieniști; spitale principale la reședința județului sau la noduri de comunicații organizate în așa fel încât să asigure legăturile cu comunele prin centrele de sănătate.

Combaterea tuberculozei, malariei, maladiilor venerice etc. va trebui să fie încadrată în activitatea centrelor și subcentrelor de sănătate sub direcțiunea medicului igienist de plasă sau de oraș. Centrele și subcentrele vor face cât mai puțin tratament și cât mai multă operă socială, depistând în sânul familiilor cazurile de boală, făcând educație pentru prevenirea contagiunilor în interiorul locuințelor și mai cu seamă operă de ocrotire a copiilor și a mamelor.

Organizația de medicină preventivă va face de prisos dispensarele speciale, în afară de cazuri cu totul particulare, întru cât ele vor avea consultațiuni de specialitate încadrate în activitatea centrului de sănătate care selecționează bolnavii și care stabilește prin infirmierele vizitatoare legături cu toate straturile populației.

Organizația de medicină preventivă rurală și urbană va trebui făcută cu colaborarea județelor și comunelor, Statul rezervându-și drepturile de coordonare și control, și îndeplinind prin mijloacele sale financiare un rol de stimulare a administrațiunilor locale.

Vor rămâne ca organe ale Statului instituțiunile sanitare care nu se pot realiza de administrațiile locale și care depășesc interesele lor, — sanatorii de tuberculoză, spitalele de alienați, leprozerii.

Aceasta este în linii generale, singura așezare sanitară pe care o vedem posibilă. Ea va însemna, în primul rând, o reintrare în evoluția firească a lucrurilor în ceea ce privește asistența medicală propriu zisă și va îngădui crearea unei organizațiuni de medicină preventivă reală.

dr. d. m.

BIBLIOGRAFIE

Dr. V. Gomoiu: Din istoria medicinii și învățământului medical în România. București, 1923.
Dr. V. Gomoiu: Istoria presei medicale în România. București, 1936.
Dr. V. Voian: Cel dintâi istoriograf medical român. București, 1932.
Eforia Spitalelor Civile: 1832—1932. București, 1932.
I. Ionescu Gion: Istoria Bucureștilor. București, 1899.
Al. Gălășescu: Eforia Spitalelor Civile din București.
Regulament de administrațiune generală al Epitropiei Bisericii Maica Domnului-Dudu. Craiova, 1901.
Dr. S. Irimescu: Organizații și legiferări pentru combaterea tuberculozei. București, 1924.
Societatea Crucea Roșie din România: Dare de seamă. București, 1879.
O repede privire asupra Așezămintelor Brâncovenești din Capitală. București, 1892.
Dr. Gh. Banu: Sănătatea poporului român. București, 1935.

DANIELE DA VOLTERRA. LEȘINUL MARIEI
Fragment din Coborîrea de pe Cruce. Colecțiunea Regală de Pictură. (Castelul Peleș)

ASISTENȚA SOCIALĂ IN ROMÂNIA

Termenul de asistență socială are un înțeles cu totul modern. Acela de metodă, de sistem cât mai rațional pentru lupta împotriva mizeriei care ar putea să paralizeze funcționarea normală a corpului social.

Astăzi din cauza vicisitudinilor de ordin financiar, economic, moral, social, — urmări ale răsboiului mondial, — pe de altă parte din cauza numărului în creștere al populației, al aglomerațiilor din marile centre urbane, mizeria crescând peste tot în proporții uriașe, problema asistenței sociale se pune în mod imperativ.

Caritatea creștină care a fost izvor nesecat al facerei de bine atâtea secole dela aparitia creștinismului, nu poate resolva în mod general și permanent problema mizeriei sub diferitele sale aspecte. Acest sentiment variază dela individ la individ și chiar acolo unde apare în modul cel mai intens, nu se poate manifesta decât în măsura mijloacelor de care dispune individul.

Față de această insuficiență un alt sentiment a fost scos la suprafață de evoluția ideilor sociale, sentiment care într'adevăr apare mai puțin nobil, dar este mai eficace căci nu urmărește numai alinarea suferinței unora, ci satisfacerea interesului general — sentimentul solidarității sociale. Bazată pe acest nou sentiment, asistența socială nu mai este practica unei virtuți colective al cărei mobil este mila, ci este o obligație socială având ca scop satisfacerea interesului general.

Asistența socială bazată pe sentimentul solidarității sociale nu exclude totuși facerea de bine bazată pe sentimentul de pietate, de caritate, ci ajunge a colabora cu aceasta în condițiuni fericite.

Grație mișcării de adaptare care s'a produs din partea inițiativei private, organizațiile de binefacere au ajuns, mai ales în țările din occidentul Europei, să folosească aceleași norme științifice de lucru ca și organizația oficială.

Părerea celor cari considerau ca o condiție a desvoltării organizației oficiale de asistență, distrugerea asistenței din inițiativă particulară, s'a arătat a fi greșită.

In concepția asistenței sociale moderne apare dreptul la asistență. Prin aceasta nu se înțelege însă un drept legal subiectiv al aceluia care este în mizerie de a pretinde dela colectivitate un sprijin, ci un drept obiectiv, care rezultă din nevoia colectivității de a se apăra contra urmărilor mizeriei pe care cu nepăsare ar lăsa-o să sporească în sânul său. Acest drept rezultă deci dintr'o stare de fapt și zadarnic am încerca în mod teoretic să-l negăm, mai ales, în situația de astăzi când spiritul social se desvoltă tot mai mult.

Acest drept nu se poate acorda în mod întâmplător și arbitrar oricui, fiindcă s'ar ajunge în scurt timp la crearea unei categorii de exploatatori ai ajutorului public.

De aceea s'a introdus în activitatea asistenței sociale, ancheta socială (investigație socială), dela caz la caz, prin care se constată ce anume problemă se pune în fiecare caz de dependență socială. Pe baza anchetei se stabilește *diagnosticul social* și apoi se începe lucrul pentru refacerea familiei sau individului dependent, când este cazul, sau internarea individului în cazul când o refacere a lui nu e posibilă *(terapia socială)*.

Pentru aplicarea serioasă a acestui sistem de lucru a fost nevoie de formarea specială a personalului necesar.

Metoda de lucru în asistența socială trebue să fie *centralistă*, adică aceleași norme de lucru cari pornesc dela un organ central, să se aplice pe întreaga suprafață a țărei.

Același organ central care dă îndrumarea tehnică are și supravegherea și controlul activității. Organelor administrative locale li se lasă toată libertatea de acțiune în aplicarea normelor date.

La această metodă s'a ajuns în mod treptat, ca o reacțiune contra rezultatelor slabe și chiar negative ce se obțineau atunci când se lăsa la alegerea organelor locale metoda de lucru.

EVOLUȚIA OPEREI DE ASISTENȚĂ

DELA ORIGINI PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

Inainte vreme, termenul de asistență nu se cunoștea. E un termen nou intrat în limbagiu odată cu noțiunea cea nouă. Termenul cel vechiu era cel de *milă* sau, mai technic, de *filantropie*.

Prin acest termen se înțelegea, ajutorarea celor nevoiași, bolnavi, infirmi, în sfârșit neputincioși de tot felul, după bunul plac și bunăvoința omului milos, pe care nu-l constrângea nici o obligație și nici un principiu.

Un document muntean din 1565 atribue lui Radu-Negru, întemeietorul legendar al Principatului, creația la Mățăul-de-Jos, lângă Câmpulung a unui ospiciu pentru adăpostirea șchiopilor, orbilor, gârbovilor, ologilor și altor infirmi. El era de fapt o colonie — un sat — investit cu anumite privilegii.

Opera de asistență se confundă, așa dar, în Țara Românească cu însăși existența vieții de Stat. Mânăstirile, create de pietatea Domnilor, au fost și ele, in tot trecutul țărilor românești, mari așezăminte de asistență din cari s'au revărsat nenumărate binefaceri asupra oropsiților soartei.

Cele mai vechi organizații constituite, sub egida Statului, și cu scopul de a distribui celor sărmani, în mod rațional, fondurile provenite din caritatea publică sunt însă *caliciile*, una la Câmpulung și alta la București, sub mlaștina Dâmboviței. Caliciile erau organizații profesionale de calici — bresle — având în fruntea lor un *staroste de calici*, ales de dânșii. Legenda pretinde că întrucât, sub Vlad Țepeș, numărul calicilor crescuse enorm, Domnul i-a adunat, i-a închis într'o casă și, pe când îi ospăta, i-a dat foc.

In Moldova, Ștefan cel Mare a început, în 1480, aceeași operă de asistență a mizeriei, colonizând pe « calici » și atribuindu-le ca breaslă, anumite privilegii.

In secolul al XVI-lea, Neagoe Basarab înzestra ospiciul dela Mățău cu moșia Licurea din Vâlcea.

Se atribue lui Matei Basarab ctitoria altor așezăminte de ocrotire pentru văduve și orfani.

Documentele ne arată că acești nenorociți, astfel cum e specificat în actul semnat de Vlad Voievod în 1524 privitor la săracii ocrotiți la « Curtea de Argeș » și la bolnavii dela « Sân Mitreni », primeau în afară de locuință, hrană, îmbrăcăminte și bani.

NEAGOE BASARAB
DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1512—1521.
După fresca dela Hurezi, *din N. Iorga:* Portretele Domnilor Români

Un alt document din 1686, arată că « Protopopul » din București trebuia să arate Vistieriei lista săracilor orașului cari primeau o para pe zi.

Se constată de asemenea că peste aces e distribuțiuni, se dădea acestor săraci îmbrăcăminte și încălțăminte.

Așezămintele spitalicești fondate după 1695, Colțea și Pantelimonul din inițiativă particulară, îndeplineau pe atunci, și operă de asistență socială [1]).

Prima operă cu un caracter pronunțat de asistență este însă Azilul de femei Domnița Bălașa, fundat la 1751, de nobila domniță care adăpostea boierii scăpătați și cuprindea și o casă de ajutor pentru fetele sărace.

Spitalele în funcțiune în această epocă, aveau dependințe unde săracii erau adăpostiți și primeau hrană. « Ptohotrofion »-ul (casă pentru săraci), care funcționa la spitalul « Colțea » din București este menționat în documentul Patriarhului din Alexandria Samoil (1715). Mitropolitul Ignatie, în calitatea sa de prin efor al spitalelor, dădu dispozițiuni episcopilor și arhiereilor Ungro-Vlahiei, pentru întreținerea acestui azil.

Copiii părăsiți și orfanii au format, începând din sec. XVIII, principalul obiect al asistenței de Stat.

In 1775 Alexandru Ipsilanti a înființat dijma pentru copiii săraci și a fondat un azil și spital pentru copii numit « Orfanotrofion ».

Pentru asistența copiilor mici exista în București la 1798 și azilul « Manea Brutaru » care putea adăposti și îngriji 80 de copii.

Intre 1782 și 1785, Alexandru Mavrocordat înființează în Moldova « Casa Milei ». In aceeași perioadă ia ființă, în principatul vecin, sub domnia lui Mihail Suțu, « Cutia Milelor » care depindea de « Obșteasca Epitropie ». Această instituție era alimentată prin diferite taxe ca: cele datorate de mitropoliți și episcopi cu ocazia înscăunării lor; de boieri, cu ocazia instalării lor ca dregători, cele impuse arendașilor poștei, cumpărătorilor de pășuni; și mai târziu din amenzi pentru animalele de pripas, din taxe asupra crâșmăritului ca și din amenzile judecătorești, la cari este condamnat soțul contra căruia s'a pronunțat divorțul.

Ipistatul, (secretarul Agăi) era însărcinat de a forma lista « adevăraților săraci » în folosul cărora se decidea împărțirea ajutoarelor, odată pe lună, — cerșitul fiind, în principiu, oprit.

---

[1]) Vezi *Enc. Rom. I* Evoluția instituțiunilor sanitare, pag. 501

S'au produs abuzuri în distribuirea ajutoarelor «Casei Milelor» căci favoriţii boierilor Divanului şi ai Domnului, boieri scăpătaţi, văduve de boieri, se înfruptau cu cea mai mare parte, din fonduri. Chiar dintre ceilalţi, un mare număr aveau posibilitatea de a se întreţine singuri.

O reacţiune împotriva acestora s'a produs sub Alexandru Ipsilanti. Acesta decide în 1797 ca cerşetorii valizi şi acei ce au oarecare avere să renunţe la cerşit. El institui pedeapsa bătăii pentru cei cari nu s'ar fi supus.

In Moldova «Vornicia de Obşte» creată la începutul veacului trecut, era însărcinată de a supraveghia «Casa Milei», de a susţine şi ajuta săracii, copiii şi orfanii; a face actele necesare obţinerii de pensiuni şi ajutoare (cari trebuiau aprobate de Domnitor), — bonurile de pâine şi de carne, supravegherea apei de izvor şi a apei transportate pentru alimentarea oraşelor. Sub Alexandru Calimah, «Vornicia de Obşte» a devenit «Vornicia Poliţiei».

In Ţara Românească «Obşteasca Epitropie» care administra fondurile «Cutiei Milelor» se ocupa în acest timp şi cu combaterea luxului, supravegherea şcoalelor şi a spitalelor, încurajarea meşteşugurilor, supravegherea pavatului străzilor din Bucureşti.

Cu toată mulţimea veniturilor la această epocă, din cauza abuzurilor şi a risipei în administraţia Casei Milelor, fondurile asistenţei erau insuficiente [1]).

FILARET II
MITROPOLITUL UNGROVLAHIEI, 1792 — 1793

DELA REGULAMENTUL ORGANIC PÂNĂ LA 1920

Regulamentele Organice dela 1831 şi 1832 aveau să pună o nouă ordine în instituţia facerei de bine.

In Aprilie 1832 se reunesc Fundaţiile Colţea-Pantelimon-Filantropia formându-se Eforia Spitalelor Civile.

Eforia constitue, pe lângă începutul organizării sanitare româneşti, şi prima operă metodică de asistenţă din ţară, care joacă un rol foarte important până în zilele noastre.

Regulamentele Organice menţionează «Obşteasca Epitropie» şi «Cutia Milelor» întreţinute cu fonduri dela Stat şi însărcinate a veni în ajutorul familiilor sărace, infirmilor, cerşetorilor (cari nu sunt toleraţi în stradă şi cari primesc ajutoare lunare).

Regulamentul Organic al Moldovei institue «Comitetul Central» compus din toţi membrii celor 4 Epitropii şi anume: «Epitropia Cutiei Milelor», a mânăstirii Sf. Spiridon, a învăţământului public şi a apelor.

Regulamentul Organic al Munteniei înfiinţează şi *Eforia Caselor Făcătoare de Bine* cuprinzând: *a)* Casa copiilor sărmani şi *b)* Casa cerşetorilor, precum şi ospiciul de naşteri dela Radu Vodă, (pe lângă care funcţionează prima şcoală de moaşe din ţara românească), care funcţionează din 1883 într'un local nou construit de Eforie sub numele de «Maternitate».

Fondurile sale provin din veniturile mânăstirilor neînchinate.

In Muntenia Obşteasca Epitropie era constituită din: 1 preşedinte, 2 scriitori, 1 secretar şi 1 casier. Eforia Caselor Făcătoare de Bine — din un efor, un director, doi secretari, un casier şi patru scriitori.

Bugetul acestor două instituţiuni prevedea fonduri pentru întreţinerea copiilor săraci, a cerşetorilor, pentru împărţirea pomenilor de sărbători, pentru ajutorarea şi înzestrarea fetelor fără zestre, pentru înmormântări [1]), etc.

In ce priveşte asistenţa copiilor, Regulamentul Organic a venit cu dispoziţii precise pentru copiii părăsiţi, copii bolnavi, doici, ucenici, etc.

In 1852 Alexandru Ghica, Domnul Moldovei a fundat la Iaşi «Institutul Gregorian» cu cinci secţiuni şi anume: secţiunea copiilor găsiţi, a consultaţiilor gratuite pentru copii sugari, a vaccinării antivariolice, biroul de plasare pentru doici şi şcoala de moaşe.

Nici sub influenţa Regulamentelor Organice nu s'a realizat mare lucru în domeniul asistenţei sociale. Mizeria a continuat să troneze fără a fi mult supărată. Mizeria dela sate a determinat prevederile articolului 46 din Convenţia dela Paris, pentru ameliorarea stării ţăranului.

In a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după Unirea Principatelor, se naşte un nou spirit în România, un spirit de solidaritate socială şi naţională

[1]) Vezi raportul lui Barbu Ştirbei pe când era mare vornic, către Generalul Kisseleff, publicat în «Convorbiri literare» XXII 1899.

[1]) Hurmuzachi «Documente» supliment Vol. VI. Bucureşti 1895 şi «Analele Parlamentare» Vol. X, XII. Bucureşti 1899—1900.

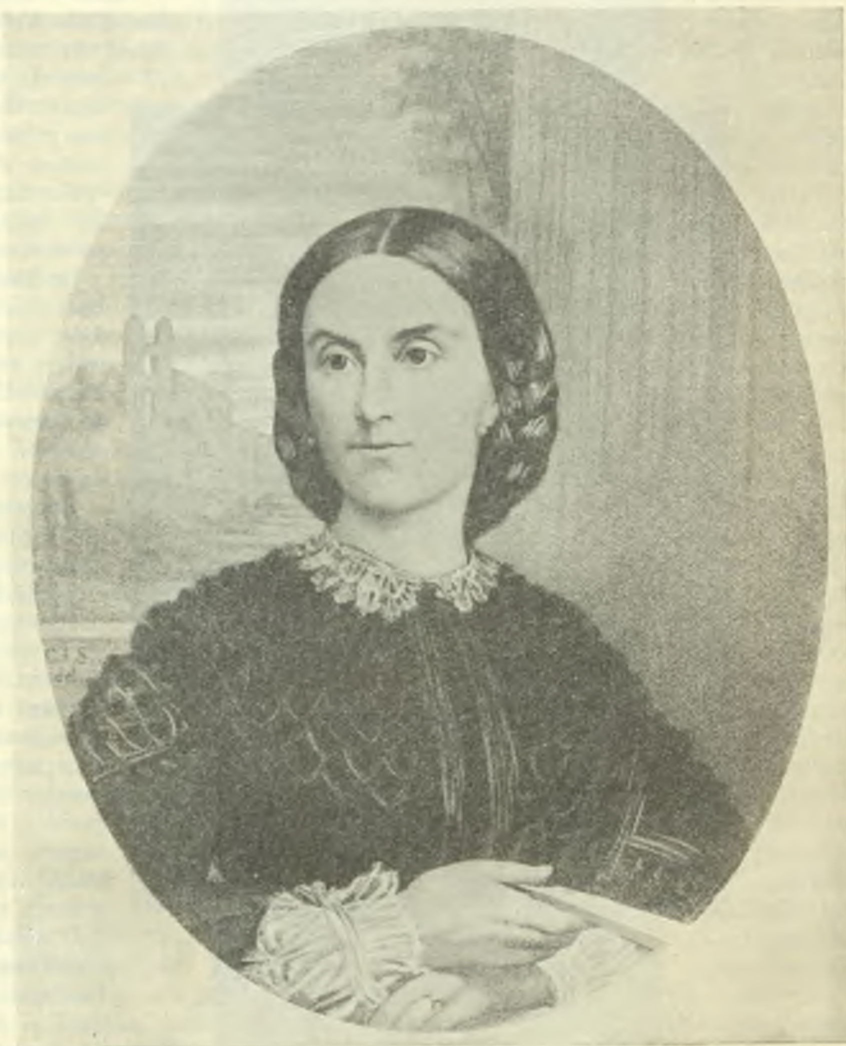
care se desvoltă din an în an tot mai mult și începe să-și caute stăruitor aplicarea practică. Timpuri de înălțător idealism. Totuși nouile concepții prind foarte greu în masele largi ale poporului.

Prin legea de organizare a comunelor rurale și urbane și legea consiliilor județene din 1863, cum și prin legea de reorganizare a comunelor urbane din 1894, s'au fixat atribuțiile comunelor și județelor și în ce privește asistența socială. Au rămas aproape în totul literă moartă.

Măsuri foarte frumoase, foarte civilizate în ce privește protecția copiilor și femeilor în industrie a prevăzut regulamentul industriilor insalubre din 1894 cunoscut sub numele de « Regulamentul Dr. Felix ». Și acest regulament nu a găsit decât slabă aplicare. Lipseau organele de control.

Spiritul timpului și-a aflat însă o fericită aplicare pe calea inițiativei private. Persoane ilustre, luând inițiativa mișcării au reușit ca prin exemplul devotamentului lor să găsească mulți imitatori.

Pentru protecția copiilor găsiți, întreținuți după Regulamentul Organic, cu câte un galben lunar din veniturile Cutiei Milelor, — de unde și numele de *copii de cutie* — doctorul Carol Davilla crează, în urma pierderii soției sale, un azil.

ELENA DOAMNA

Acest azil, care capătă nu numai înalta protecție a Doamnei Elena dar și continua ei solicitudine, ia în 1862 în momentul când se pune piatra fundamentală a noului său local, numele de *Azilul Elena Doamna* [1]).

In urma specializării vechiului Orfanotrofion, transformat în 1858 în Spitalul de Copii, asistența propriu zisă a copilului era insuficientă. In vederea ei se crează la 1867 Orfelinatul Sf. Pantelimon, cu o secție pentru sudo-muți. Fondurile pentru acest gen de asistență — Cutia Milelor — sporite considerabil în 1782 prin donația bunului mitropolit Filaret II ajută la înfiriparea acestor instituții.

Cu ele se susțin copiii găsiți în cuprinsul Bucureștilor, până în 1881 când serviciul de asistență a lor trece sub conducerea Municipiului. Mai târziu, în 1894 se legiferează sarcina comunei de a se ocupa de copiii găsiți, de infirmi, de alienați, se înființează un azil de noapte și ospătării comunale pentru cei fără de lucru.

Printre societățile cari au jucat un rol efectiv în opera românească de asistență vom cita, asistența mamei și a copilului. Societatea *Materna*, înființată în 1897, de sub președinția d-nei Dr. Turnescu, Societatea *Tibișoiul*, înființată în 1883 de către d-na Maria Brăiloiu, și *Leagănul Sf. Ecaterina*, creat în anul 1897 din inițiativa d-nei Ecaterina G. Cantacuzino și a unui comitet de doamne.

Regina Elisabeta a fost aceea care cu sufletul ei duios a dat un impuls deosebit asistenței sociale în țara noastră; înființând, patronând și conducând singură opere de binefacere, exemplul dat de Ea a găsit un mare răsunet, mai ales la doamnele din societatea românească. « Vatra Luminoasă », Societatea de binefacere « Regina Elisabeta », Școala surorilor de caritate, Crucea Roșie și altele sunt operele

[1]) Trecut în administrația Eforiei Spitalelor Civile, azilul a fost condus de doctorul Davilla, ca delegat al acesteia, până în 1881.

In acest răstimp caracterul său cultural a sporit într'atât încât — transformat în școală model — azilul a trecut în 1881 în administrația Ministerului Instrucțiunii. Doctorul Davilla i-a fost director până în anul morții sale (1884).

Sale care au adus și aduc alinarea suferințelor multor nevinovați.

Orbii s'au bucurat, din îndemnul Reginei Elisabeta, de o atenție specială în perioada dinaintea marelui războiu.

In acelaș răstimp au fost create societăți pentru asistența sudo-muților, precum și Societatea *Patronajul*, destinată reclasării delicvenților, în genere, și în special asistenței copiilor de curs primar, delicvenți cu și fără sentință de tribunal, și copiilor vagabonzi. Această societate a împlinit un mare rol social. Evoluția asistenței antebelice a urmat un proces foarte lent păstrând caracterul de filantropie al începuturilor îndepărtate.

In Transilvania protecția orfanilor și a copiilor părăsiți, a fost complet organizată de către Statul ungar.

Intrucât Statul nu poseda stabilimente proprii, Societatea « Crucea Albă », fundată în 1888, a primit mandatul de a îngriji pe copiii orfani sau părăsiți în institutele sale.

Mai târziu s'au creat centrele așa numite « Sedrii Orfanale »

Aceste instituții sunt județene sau municipale, după cum sfera lor de activitate cuprinde un județ sau un municipiu. Sedria veghează asupra tuturor copiilor minori și orfani, a căror familie nu este în stare să-i crească; ea le administrează bunurile, supraveghiază instrucția și educația lor, le indică un tutore căruia-i controlează activitatea, chiar dacă este vorba de un tutore natural, mama de exemplu.

Sedria poate să ia sub protecția sa chiar pe copii ai căror părinți au resurse materiale, dar cari temporar sunt incapabili să-i crească din cauza bolii, deținerii, absenții sau oricărui alt motiv. Nu numai reprezentanții legali ai copilului, dar chiar autoritățile sau societățile de asistență, pot face apel la ajutorul Sedriei pentru acești copii.

AZILUL ELENA DOAMNA. CURTEA INTERIOARĂ

AZILUL ELENA DOAMNA
(Stampă din epoca întemeierii. Col. Academiei Române)

Aceste sedrii au făcut tot timpul operă de desnaționalizare în favoarea ungurilor.

In timpul războiului, opera de asistență a fost realizată în special sub patronajul Reginei Maria de Societatea Națională de Cruce Roșie, creată încă din 1876 [1]), cu scopul de a veni în ajutorul răniților și bolnavilor din războiu, care și-a întins astfel domeniul de activitate.

După războiu, se impunea o mare operă de asistență a victimelor războiului. Ea a fost realizată de diverse societăți de binefacere între cari menționăm în primul rând Societatea pentru Ocrotirea Orfanilor din Războiu, de sub preșidenția d-nei Olga Sturdza, care a asigurat în toată țara asistența acestei înduioșătoare categorii de oropsiți.

DELA INFIINȚAREA MINISTERULUI MUNCII PÂNĂ LA LEGEA DIN 1930

Intervenția Statului în opera de asistență și organizarea ei pe baze științifice, în toate domeniile, începe în 1920 odată cu crearea Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale.

Acesta avea un organ special — Direcția Asistenții — al cărei scop era de a organiza, controla și conduce acțiunea de asistență socială privitoare la:

a) Lehuzele sărace;

b) Copiii săraci, orfanii, copiii găsiți, infirmii, vagabonzii, moralmente abandonații;

c) Infirmii și invalizii săraci;

d) Răniții, bolnavii și convalescenții săraci;

e) Văduvele și bătrâni;

f) Orbii și surdo-muții, anormalii și nevolnici precum și asistența celor cari deși

[1]) Vezi *Enc. Rom. I* Crucea Roșie a României, pag 534.

sunt în stare de muncă totuși trebuesc ajutați spre a-și găsi mijloace de trai;

g) Combaterea cerșetoriei și vagabondajului și

h) Prevenirea și combaterea bolilor sociale.

In acelaș timp ministerul lua asupra sa asistența tuturor victimelor răsboiului — invalizi, orfani și văduve — încredințând-o unui oficiu special pus sub dependența sa (I.O.V.).

Pe lângă administrația generală a asistenței sociale, care privea țara întreagă, fiecare județ și comună, era obligat să îngrijească și să ocrotească pe cei nevoiași de pe teritoriul ei.

Organele locale de execuție erau birourile județene și comunale, iar ca organ consultativ, de aviz și coordonare era Comitetul județean care avea ca președinte pe prefect.

Aceasta a fost prima formă de organizare a asistenței sociale de Stat în România.

Pentru internarea vagabonzilor și cerșetorilor minori și majori, legea pentru înfrânarea vagabondajului și cerșetoriei și pentru protecțiunea copiilor din 9 Iulie 1921 a prevăzut înființarea de:

1. Școli de îndreptare pentru minori.

2. Colonii de muncă pentru majorii apți de muncă.

3. Ospicii pentru infirmi, neputincioși și bătrâni.

Pentru cazurile de recidivă, pentru infracțiunile săvârșite de vagabonzi și cerșetori în această calitate, pentru acei cari vor uza de amenințări și violențe, legea a ținut seamă de circumstanțele în care se comit și a stabilit pedepse proporționale cu gravitatea faptelor și pericolul social Pentru vagabonzii de supușenie străină, legea a prevăzut isgonirea lor obligatorie din țară. A prevăzut pedepse speciale pentru cei cari cerșesc în cete și asociațiuni.

Atât în principiile ei cât și în organizarea prevăzută și scopul urmărit, această lege a fost una dintre cele mai bune și cele mai utile [1]).

Trebue, dela început, să arătăm că Asistența Socială de Stat a avut de luptat cu piedici foarte serioase, care i-au stânjenit activitatea și uneori i-au dat-o chiar cu mult înapoi.

La început Asistența Socială își trăgea mijloacele materiale cu care lucra din taxele timbrului de asistență, care mergeau crescând din an în an. Prin aplicarea legii impozitului pe lux și cifra de afaceri, perceperea tuturor taxelor trece în seama Ministerului de Finanțe, deci și aceea a taxelor timbrului de asistență, iar Ministerul de Finanțe stabilește o cotă din încasări ce trebue să o dea Asistenței. In felul acesta s'a ajuns ca această cotă să reprezinte mult mai puțin decât încasările ce le făceau organele Asistenței.

In cele din urmă timbrul asistenței sociale a fost desființat, iar Asistența Socială a trecut în bugetul Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, care știm prin câte greutăți a trecut și câte economii dureroase a trebuit să facă. La aceste economii Asistența Socială a venit întotdeauna în primul rând.

REGINA ELISABETA

Inițiativa privată din cauza crizei financiare, nu a avut o situația materială mai bună. Tocmai în timpul când era avizată la un sprijin mai mare din partea Asistenței Sociale de Stat, tocmai atunci aceasta din urmă o ducea mai greu.

In 1920 inițiativa privată a pus bazele a două organizații de asistență de o importanță covârșitoare puse sub înalta protecțiune a M. S. Reginei Maria. Cea dintâi, care avea să-și întindă activitatea-i rodnică asupra întregii țări, Societatea «Principele Mircea», a fost creată de doamna Lia V. Brătianu; a doua, « Cercurile de gospodine », de doamna Lahovary. *e. c.*

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ A ASISTENȚEI

PRINCIPIILE LEGALE

La 14 Iulie 1930 se promulgă legea sanitară și de ocrotire, care pune problema asistenței în chip mult mai rațional, și care, pentru prima oară, face distincția elementară dintre ocrotire și asistență socială.

Prin această lege toate serviciile de ocrotire depinzând de alte ministere decât acel al Sănătății, de regii autonome ale Statului sau de alte autorități publice, precum și instituțiile și organizațiile private de ocrotire, funcționează conform îndrumărilor de ordin tehnic ale Ministerului Sănătății și Ocrotirilor Sociale și sunt supuse controlului de acelaș ordin al acestui minister.

Asistența mamei și a copilului

Prin aceeași lege Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale își ia sarcina de a lua toate măsurile pentru ocrotirea familiei și în special a mamei, copilului și tineretului, în scopul desvoltării

[1]) Prin noul cod penal din 18 Martie 1936 intrat în vigoare la 1 Ianuarie 1937, legea pentru înfrânarea vagabondajului și cerșetoriei se abrogă. Din ea n'a mai rămas în vigoare decât art. 21 în partea ce se ocupă de vagabonzii și cerșetorii inapți de muncă, cari au rămas a fi puși și mai departe la dispoziția Asistenței Sociale.

normale a națiunii. El formulează în această privință următoarele dispoziții:

a) Femeile gravide ca și lehuzele lipsite de mijloace au dreptul la consultațiuni gratuite în toate instituțiunile de stat, județ sau comună;

b) Nici o mamă nu poate fi angajată ca doică înainte de a fi făcut, persoanei care o angajează, dovadă că copilul său stă sub controlul unei instituții de ocrotire sau este încredințat unei persoane care va asigura îngrijirea lui;

c) Alăptarea prin doică nu este permisă decât în urma unei examinări medicale a doicei, a copilului și a părinților acestuia;

d) Copiii de sân, separați de mamele lor și plasați în afară de domiciliul părinților, până la împlinirea vârstei de un an intră sub controlul obligator al centrului pentru ocrotirea copiilor (serviciul social) sau al autorităților sanitare locale;

e) Ocrotirea copilului din prima vârstă (până la 3 ani) se va face la dispensarele de puericultură de medicii specialiști și prin supravegherea la domiciliu a surorilor de ocrotire;

f) Copiii dela 3 la 7 ani, în mediul urban, vor fi supraveghiați în cadrele grădinilor de copii, de către medicii școlari; în mediul rural supravegherea lor cade în sarcina medicilor igieniști de plasă și a medicilor comunali respectivi. Medicii vor fi ajutați în activitatea lor de surorile de ocrotire;

g) Supravegherea copiilor de școală se va face în tot timpul învățământului primar și secundar de către medici, corpul didactic și surorile de ocrotire. Asistența copilului de școală se asigură prin dispensare școlare, cantine școlare, școli în aer liber, preventorii, colonii de vacanță și școli speciale pentru copiii defectivi;

h) Medicul școlar va participa la întocmirea orariilor școlare;

i) Copiii a căror desvoltare fizică, intelectuală și morală nu se poate asigura în cadrul familiei vor putea fi trecuți în sarcina Statului, județului sau comunei, respectându-se prevederile codului civil. Calificarea și repartiția copiilor din această categorie, în instituții de asistență, se face de către autoritățile judiciare, secțiile tutelare ale tribunalelor, în colaborare cu oficiile de ocrotire sau cu medicii igieniști și de ocrotire;

M. S. REGINA MARIA

j) Asistența copiilor dependenți se face în centrele pentru ocrotirea copiilor, în coloniile acestor centre și în instituții speciale de educație și în lipsa lor prin repartizarea în familii, sub controlul altor organe sau instituții de ocrotire corespunzătoare.

Asistența defectivilor

Legea lasă pe seama Statului protecțiunea copiilor orbi, surdo-muți și anormali mintali, până la etatea când vor fi în măsură să-și poată asigura existența. Pentru reeducarea acestor copii, Ministerul Sănătății este obligat să înființeze așezăminte speciale înzestrate cu tot ceea ce trebue pentru instrucția lor teoretică și practică, conduse de personal specializat. Copiii dovediți needucabili sunt transferați în azile speciale pentru needucabili.

Pentru bolnavi mintali deveniți cronici, dela care deci știința medicală nu mai poate aștepta o vindecare, legea a prevăzut internarea în azile speciale sau în colonii de muncă.

Asistența minorilor delicvenți

Codul penal Carol al II-lea din 18 Martie 1936 în art. 138—154 se ocupă de minorul delicvent, căruia în fața societății și a justiției îi crează o situație specială, ținând în largă măsură seama de latura fizico-patologică și medico-socială a problemei. Codul împarte minoritatea în copil (până la etatea de 14 ani) și adolescent (dela 14 la 19 ani) și se îngrijește nu de penalitatea minorului, ci de îndreptarea lui.

Copilul nu este responsabil de faptul penal comis. De asemenea, adolescentul nu este responsabil de infracțiunea comisă, afară de cazul când se dovedește că în momentul săvârșirii a lucrat cu discernământ. Cu toate acestea, instanța este datoare să constate faptul și modul cum el a fost săvârșit, luând informațiuni:

1. Asupra stării fizice și morale și a antecedentelor copilului sau adolescentului;

2. Asupra condițiunilor în care a fost crescut și în care a trăit;

3. Asupra situației morale și materiale a familiei sale.

Când există o îndoială asupra stării fizice sau mintale a copilului sau adolescentului, se procedează la expertiză medicală.

Pe baza informaţiilor luate instanţa poate lua faţă de copil sau de adolescentul lipsit de discernământ, una din următoarele măsuri corective şi educative:

1. îl poate încredinţa familiei, căreia îi atrage atenţiunea ca pe viitor să-l aibă în deosebită supraveghere; iar dacă este la şcoală, încunoştiinţează şi autoritatea şcolară ca să-l dojenească, sau să ia măsurile disciplinare prevăzute de regulamentul şcolar;

2. în lipsa familiei sau când aceasta nu prezintă garanţii suficiente de moralitate, îl poate încredinţa unei rude mai apropiate, care ar primi sarcina supravegherii copilului;

3. în lipsa acesteia îl poate încredinţa unei persoane onorabile, unei societăţi de patronaj sau unei instituţii publice sau private, autorizată de Stat pentru acest scop şi numai dacă atari persoane sau instituţii ar accepta asemenea însărcinări;

4. când nici una din aceste măsuri nu s'ar putea aplica, instanţa poate decide ca educaţia copilului sau adolescentului să fie încredinţată institutului de educaţie corectivă.

LEAGĂNUL SFÂNTA ECATERINA. INSTITUTUL DIN BUCUREŞTI

Până la darea hotărîrei, instanţa poate încredinţa pe minor unei societăţi de binefacere sau de patronaj.

Dacă aceşti copii şi adolescenţi sunt anormali, întârziaţi sau bolnavi, pot fi trimişi, după avizul unui medic specialist, într'un ospiciu, azil, sau sanatoriu, unde vor primi îngrijirile necesare până la însănătoşire.

Dacă instanţa constată că *adolescentul*, în momentul săvârşirii infracţiunii a lucrat cu discernământ, poate aplica următoarele măsuri de siguranţă sau pedepse:

1. *Măsuri de siguranţă*: *a)* libertate supraveghiată; *b)* educaţie corectivă.

2. *Pedepse*: *a)* mustrare; *b)* închisoare corecţională sau detenţiune simplă.

Prin noul cod de procedură penală se crează tribunale speciale de minori, se supun aceluiaşi tratament ca şi delicvenţii minori minorii în pericol moral, şi se crează societăţile de patronaj.

REGIMUL SOCIETĂŢILOR DE BINEFACERE

Pentru a da o mai mare eficacitate operei de asistenţă pornite din iniţiativă privată, legea sanitară a prevăzut — fără a-l impune însă, — principiul federalizării societăţilor de binefacere, pe grupe de specialitate.

DISPENSARUL DIN PETROŞANI « PRINCIPELE MIRCEA »

Acest principiu nu a putut fi realizat până azi.

In vederea lui însă, Statul a întreprins în 1936, prin Institutul Central de Statistică, un recensământ al instituţiilor de binefacere, care este în curs de prelucrare.

După datele provizorii ale acestui recensământ, numărul instituţiilor de binefacere se ridică în toată ţara la 1.101, din cari:

Pentru asistenţa copiilor	248
Pentru tineret	57
Pentru asistenţa familiei	341
Pentru orbi şi surdo-muţi	11
Pentru vagabonzi şi cerşetori	19
Pentru bătrâni	193
Instituţii de serviciu social de spitale	10
Instituţii ale I.O.V.	22

Cele mai multe din instituţiile de binefacere funcţionează în Ardeal cu un caracter strict local. Cele din restul ţării sunt mai puţin numeroase, dar au o rază de activitate mult mai întinsă, cea mai mare parte din acestea au centrala în Bucureşti cu filiale răspândite în restul ţării. Ele desfăşoară o activitate intensă graţie mijloacelor financiare importante

AŞEZĂMÂNTUL DE OCROTIRE AL COPILULUI « PRINCIPELE NICOLAE » BUCUREŞTI. ŞCOALĂ IN AER LIBER

ŞCOALA « MATERNA » DIN BUCUREŞTI

pe care iniţiativa particulară le pune la dispoziţia lor.

Pentru o bună parte din opera de asistenţă, societăţile de binefacere sunt direct subvenţionate de Stat. Printre societăţile subvenţionate se numără: Societatea « Principele Mircea », Cercurile de Gospodine, Crucea Roşie, Cuibul Copilului, Misiunile Sociale din Ardeal, Aşezămintele « Principesa Elena » şi Micile Maternităţi.

Legea limitează subvenţiile primite de societăţi stat, judeţ şi comună, la o cotă de maximum 20% din veniturile realizate de aceste societăţi prin mijloace proprii; fixează la maximum 15% din totalul bugetului, cheltuelile ce societăţile de binefacere subvenţionate le pot face pentru cheltueli de administraţie (personal, chirie, iluminat, încălzit cheltueli de birou); reglementează apelul la caritatea publică sub formă de chete pe care nu-l mai admite decât o săptămână pe an, pe întreg cuprinsul ţării, venitul realizat urmând a se împărţi între toate societăţile în proporţia activităţii fiecăreia.

Conform aceleiaşi legi, Statul intervine prin controlul lui permanent în materie de contabilitate, şi prin anumite norme de funcţionare, fără de care

SOCIETATEA « PRINCIPELE MIRCEA », CASA COPILULUI. SALA DE STUDII

asistenţa particulară ar putea deveni uneori abuzivă dacă nu parazitară.

INSTITUŢIILE DE ASISTENŢĂ

Oficiile de Ocrotire

Legea prevede organizarea de *oficii de ocrotire* în municipii şi în comunele urbane capitale de judeţ, cu menirea de a se ocupa de îndatoririle cari cad în sarcina comunei privitor la ocrotirea naţională şi asistenţa socială.

Pentru *mediul rural* legea prevede înfiinţarea *Caselor de ocrotire,* cari vor dispune de: *a)* un dispensar mixt pentru consultaţiuni generale, examinarea copiilor de şcoală şi combaterea mortalităţii infantile, sala dispensarului putând servi şi ca sală de conferinţe; *b)* un cămin de zi pentru copii; *c)* o sală pentru intervenţii chirurgicale urgente (faceri, accidente, operaţii de urgenţă); *d)* un salon pentru bolnavi de urgenţă; *e)* o bae-duş; *f)* locuinţă pentru sora de caritate.

Oficiul de Ocrotire serveşte ca un centru de acţiune în materie de ocrotire şi asistenţă socială, între instituţiile particulare şi instituţiile comunale şi judeţene din raza lui de acţiune.

LEAGĂNUL SFÂNTA ECATERINA, AŞEZĂMÂNTUL PRAHOVA

Prin aceste centre, legea sanitară a reuşit să prevadă un nucleu de coeziune în activitatea caselor de ocrotire, uşurând prin aceasta sarcina de coordonare a Ministerului Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale.

Dispensariile prenatale

Instituţiile principale în domeniul asistenţii materne sunt *dispensar ile prenatale.* Ele au menirea să supravegheze evoluţia gestaţiunii până la termen, să depisteze la timp stările patologice care pot să provoace stări grave în sănătatea mamei şi să aibă repercusiuni şi asupra vieţii copilului. Aici se fac reacţiunile serologice pentru depistarea cazurilor de sifilis şi tratarea acestei boli cu rezultate mai mult decât fericite pentru copiii ce se nasc.

Tot la dispensarele prenatale se face mai cu succes educarea mamelor în vederea pregătirii lor pentru naştere şi mai ales în vederea îngrijirii ce trebue să dea copilului în primele zile şi săptămâni după naştere.

CENTRUL PENTRU OCROTIREA COPIILOR PĂRĂSIȚI, TIMIȘOARA

CENTRUL PENTRU OCROTIREA COPIILOR PĂRĂSIȚI, ARAD

Consultațiuni prenatale avem pe lângă: maternitățile, clinicele obstetricale, spitalele cu secții de maternitate și dispensarele policlinice. Acestea la orașe. In mediul rural supravegherea se face de medicii de circumscripție, surorile de ocrotire (unde sunt) și de moașe.

Maternitățile

Pentru femeile care din diverse cauze nu pot naște acasă, s'au creat maternități.

Sunt 8 maternități în București cu un total de 440 paturi (una a Statului, una a Eforiei Spitalelor Civile, 6 ale Soc. Micilor Maternități) și 8 maternități la Iași, Cernăuți, Cluj, Chișinău, Oradea, Arad, Timișoara și Sibiu, cu un total de 540 paturi. Spitale cu secții de maternitate se află la: Brăila, Galați, Brașov, Craiova, Chișinău, Constanța, Tg.-Mureș și Satu-Mare.

Dispensarele de puericultură

Pe lângă acestea, mai există un număr de 15 dispensare de puericultură create de alte societăți de binefacere și câteva dispensare infantile create de administrațiile comunale în orașele mari.

Asistența socială de stat în afară de subvenționarea societăților de binefacere particulare care se ocupau de puericultură, nu avea până acum doi ani decât două dispensarii de puericultură: Dispensarul « Româno-Britanic » din București și Dispensarul « Ana Conta Kernbach » din Iași.

De curând Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale a elaborat un plan după care urmează ca pe lângă dispensarele mixte, să se înființeze câte o mică maternitate cu 2—3 paturi.

Dispensarele mixte

Ministerul Sănătății a hotărît înzestrarea dispensarelor mixte existente cu instrumentele și medicamentele speciale pentru copii și rezervarea a una sau două zile pe săptămână când medicul dispensarului să dea consultații numai pentru copii. Pe lângă fiecare dispensar a luat ființă câte un comitet de asistență care ajută mamele sărace care vin cu copiii la consultație, cu lapte, zahăr, griș, săpun, scutece, etc. Ministerul contribue și el în același scop cu o sumă de 1.000—1.500 lei lunar de fiecare comitet.

Până în prezent s'au organizat astfel de consultații de copii pe lângă 720 de dispensare mixte și în curs de un an se crede că numărul lor va trece de 1.200. Aproape toate sunt în mediul rural. Scopul urmărit este să se introducă consultații de copii pe lângă toate dispensarele mixte și policlinice.

Medicii dela dispensarele pe lângă care s'au organizat consultații de copii mici au fost chemați în serii la cursuri de inițiere în puericultură, la București, Iași, Timișoara și Cluj.

AȘEZĂMÂNTUL PENTRU OCROTIREA COPIILOR ORFANI

CENTRUL DE OCROTIRE, TIMIȘOARA. CURS DE PUERICULTURĂ CU FEMEI ȘI FETE TINERE

CENTRUL PENTRU OCROTIREA COPIILOR PĂRĂSIȚI, ARAD COPILAȘII LA SOARE

Medicul este asistat la consultații de sora de ocrotire sau, în lipsa sorei, de moașă. Acestea completează fișele copiilor, iau notă de recomandările medicului pentru fiecare copil, merg la domiciliul copiilor consultați ca să vadă dacă mamele respectă recomandațiile primite și, când e cazul, ajută la executarea lor. Rolul lor cel mai important (în special al surorilor de ocrotire) este *școala mamei* în ce privește creșterea copiilor, gospodăria și higiena în general.

Căminurile materne

Pentru adăpostirea femeilor gravide și lehuze sărace, fără domiciliu, înainte de naștere, când nu mai pot munci, și mai ales după naștere, până când își găsesc un plasament, s'au amenajat, pe lângă marile maternități, căminuri materne. Un cămin matern bine organizat este « Institutul Principesa Elena » dela Cluj. Pe lângă « Leagănul Sf. Ecaterina » din București, funcționează de asemenea un cămin de mame. Cele șapte centre de ocrotire ale Ministerului, despre care vom vorbi mai jos, primesc și mame sărace, după ce au născut, cu copiii lor.

Astfel de căminuri sunt absolut necesare în orașele mari, unde mișcarea populației este mai intensă. Cele existente sunt prea puține.

CENTRUL PENTRU OCROTIREA COPIILOR, ARAD JOCURI IN AER LIBER

In domeniul puericulturii realizările, până în ultimii doi ani, au fost foarte reduse. Asistența socială de Stat s'a mărginit să subvenționeze activitatea societăților de binefacere. In acest domeniu semnalăm activitatea foarte importantă a avut Soc. « Principele Mircea », care a luat ființă în anul 1920 cu 2 dispensare de puericultură și treptat a ajuns la un număr de 100 de astfel de dispensare și « Societatea Cercurilor de Gospodine », care a luat ființă tot în anul 1920 și a ajuns până la numărul de 40 de dispensarii infantile.

Clinicile infantile

Pentru *asistența medicală* a copiilor sunt trei clinici universitare (București, Iași și Cluj) și mai multe spitale de copii sau secții de spitale la: Craiova, Cernăuți, Chișinău, Arad, Timișoara, Iași, Botoșani, Oradea, Ploești, Galați.

Cum numărul lor este insuficient, Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale a decis, în 1936, ca pe lângă fiecare spital (în localitățile unde nu sunt spitale speciale de copii) să se organizeze câte o secție sau o sală specială pentru copii bolnavi. Până în prezent, în curs de un an, s'au organizat asemenea secții sau săli la un număr de 50 spitale.

Centrele pentru ocrotirea copiilor

O categorie de copii cari merită toată atenția societății sunt copiii părăsiți, copiii orfani fără susținători legali, copiii moralmente abandonați, în fine, copiii numiți *ai nimănui* sau mai bine *ai Statului*.

Pentru asistența acestora s'au creat *centrele pentru ocrotirea copiilor* compuse dintr'un azil central unde sunt ținuți sub îngrijire specială copiii până la etatea de doi ani și coloniile centrului (sate sau orașe) unde copiii mai mari de doi ani sunt plasați la părinți

CASA COPILULUI, CHIŞINĂU

crescători în schimbul unei taxe. Azilul Central şi coloniile de părinţi crescători formează o unitate administrativă condusă de directorul centrului de ocrotire ajutat de personalul necesar, atât din punct de vedere medical cât şi social. In cadrele centrelor de ocrotire se primesc copiii până la vârsta de 16 ani. Până în prezent numărul lor e de şase (la Cluj, Timişoara, Arad, Oradea, Târgul-Mureş şi Chişinău) cu un efectiv de 9.000 copii asistaţi. In curs de organizare sunt încă patru (Galaţi, Iaşi, Cernăuţi şi Craiova) care vor fi puse în curând în funcţiune.

AŞEZĂMÂNTUL DE ASISTENŢA ORBILOR, TIMIŞOARA ATELIERUL

La Bucureşti, în urma unei convenţii cu Ministerul şi Eforia Spitalelor Civile, « Leagănul Sf. Ecaterina » îndeplineşte funcţia de centru de ocrotire. După calculele făcute ar trebui să avem, la circa un milion şi jumătate populaţie, un centru de ocrotire ca să se poată capta toţi copiii din categoriile arătate mai sus. Ar urma deci ca în afară de centrale existente, să se mai înfiinţeze cel puţin două asemenea centre. Ele au fost de altfel prevăzute prin legea pentru organizarea Ministerului Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale din 1936.

Iniţiativa particulară nu lipseşte nici din acest gen de activitate. Vrednice de amintit sunt: « Casa Copilului » din Bucureşti şi « Institutul Gregorian » din Iaşi. Ambele lucrează după aceeaşi metodă ca şi centrele de ocrotire.

Din cei peste 12.000 de copii ocrotiţi în aşezămintele Ministerului Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale se aleg, la fiecare sfârşit de an şcolar, copiii cu aptitudini excepţionale pentru învăţătură. Aceştia sunt întreţinuţi în licee, şcoli normale, şcoli de agricultură, de meserii, inferioare şi superioare, de menaj etc. Ministerul are cca 400 de copii anual plasaţi la şcoli în felul acesta.

Aşezămintele de ocrotire închise

Sunt categorii de copii cari din cauza unor defecte fizice sau psihice nu pot fi plasaţi la părinţi crescători în cadrele Centrelor de Ocrotire, după cum sunt alţii orfani numai de un părinte sau sunt izolaţi din familii contaminate de boli cronice contagioase, etc. Pe aceştia Asistenţa Socială îi plasează temporar, sau până când au învăţat o profesie, în *aşezăminte de ocrotire închise*. Ministerul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale are asemena aşezăminte la Bucureşti (Aşezământul « Principele Nicolae » cu 500 locuri, la Turnu-Roşu cu 160 locuri, la Orlat (jud. Sibiu) cu 160 locuri.

In asistenţa copiilor orfani iniţiativa particulară are o activitate foarte importantă (circa 90 orfelinate).

Aşezămintele de reeducare a minorelor

Pentru *fetele minore* cari au apucat pe cale greşită Ministerul are un aşezământ de reeducare la Bucureşti (Căminul pentru Ocrotirea şi Reeducarea Minorelor, cu 100 locuri). Un al doilea aşezământ de acest fel e întreţinut tot la Bucureşti de Societatea « Amicele Tinerelor Fete ». Ministerul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale în colaborare cu această Societate construeşte acum un al treilea aşezământ, tot la Bucureşti, pentru ocrotirea şi reeducarea aceleiaşi categorii de minore.

Coloniile de vară

Coloniile de vară la munte şi la mare au luat, mai ales în ultimii ani, o desvoltare foarte mare. Statul, comunele, judeţele şi iniţiativa parti-

AŞEZĂMÂNTUL PENTRU OCROTIREA COPIILOR ORLAT (SIBIU). GRĂDINIŢĂ DE COPII

culară, au făcut eforturi lăudabile. Rezultatele obținute asupra copiilor debilitați, limfatici și ganglionari prin cura de aer la munte și cea Malio-marină au îndemnat tot mai mult la sporirea numărului coloniilor de vară. In ultimii trei ani au funcționat în mediu 75 de asemenea colonii. In comparație cu cel din trecut acest număr de colonii e impresionant. Putem spune că ne aflăm la un bun început al acțiunii.

Mai importante sunt coloniile Ministerului Sănătății și Ocrotirilor Sociale dela Agigea, jud. Constanța (sistem pavilionar, 1000 paturi) și aceea dela Șanțuri, jud. Brașov (cu 225 paturi), a Municipiului București dela Agigea (250 paturi), a Primăriei Sectorului II București dela Carmen-Sylva (cu 500 paturi), a Primăriei Sectorului IV București, la Eforie (250 paturi), a aceleiași primării de pe Valea-Timișului (300 paturi), a Primăriei sectorului al II-lea București din Valea-Timișului (cu construcție cu 400 paturi), a Soc. « Coloniile Școlare » din Bacău, a Soc. « Asistența publică » din Galați, a Soc. « Colonia Școlară Spiru Haret » din Iași, a Soc. Institutorilor și Institutoarelor din București, a Asociației Creștine a femeilor române din București și Iași, a așezămintelor « Principesa Elena » din București (la Suzana, jud. Prahova), a Soc. « Colonia Școlară » din Focșani, etc., etc.

Cam jumătate din cele 75 colonii amintite sunt înființate numai pentru 1, 2 sau 3 ani. Altele însă, tot mai numeroase, cu același caracter, le vor lua locul. In general se trimit în colonii 2—3 serii de copii în cursul unei veri.

AȘEZĂMÂNTUL DE ORBI ADULȚI, TIMIȘOARA

Preventoriile

In cursul anului 1937 Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale a organizat și pus în funcțiune 3 *preventorii* pentru întremarea copiilor debilitați, predispuși la tuberculoză, care funcționează în tot cursul anului la: Cheia (jud. Prahova), Sâncrai (jud. Alba) și Șanțuri (jud. Brașov). In aceste preventorii copiii sunt ținuți în aer curat și supraalimentați câte 3—4 luni, după nevoie. Copiii din clasele primare își pot urma aci cursurile cu învățători detașați de Ministerul Educației Naționale.

CENTRUL PENTRU OCROTIREA COPIILOR, CHIȘINĂU SALA DE RECREAȚII

CENTRUL PENTRU OCROTIREA COPIILOR DIN TG.-MUREȘ

Căminele de zi

Căminele unde femeile cari merg la muncă își pot aduce dimineața copiii și lua seara când se întorc, s'au introdus la noi numai în foarte slabă măsură. Sunt cunoscute 29 de asemenea cămine în toată țara, organizate și întreținute de societăți de binefacere și unele industrii mari. Organizații frumoase de acest gen au Manufacturile de tutun, la București, Timișoara, Iași, etc.

In țările din Occident, în special în Germania și Italia, căminele de zi sunt foarte numeroase. In această din urmă țară ele s'au înmulțit considerabil și în mediul rural pe timpul lunilor de vară, când munca agricolă este în toi.

Institutele medico-pedagogice

Pentru ocrotirea și instrucția teoretică și practică (profesională) a copiilor orbi, surdo-muți și debili mintali s'au creat institutele medico-pedagogice:

a) Pentru *orbi*, la București (la Vatra Luminoasă), la Cluj (pentru băieți), la Buzău (pentru fete) și la Timișoara (pentru băieți);

b) Pentru *surdo-muți* la București, Cluj, Cernăuți, Iași și Focșani.

c) Pentru *debili mintali*, la Cluj, Ineu (jud. Arad) și București.

După terminarea cursurilor în institute copiii, cărora li se eliberează cărți de lucrător pentru meseria ce au învățat, sunt plasați în diverse întreprinderi. La toate aceste institute, învățământul se face cu profesori medico-pedagogi, pregătiți în mod special.

Azilurile pentru orbi

Pentru *orbii adulți* ministerul are un azil la Buzău, iar pentru oarbele adulte un azil la Arad. La București funcționează azilul Vetrei Luminoase. In aceste azile orbii și oarbele se specializează în lucru manual.

Așezământul pentru needucabili

Pentru *needucabili* (imbecili și idioți) Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale are un așezământ la Târgu-Mureș. Cei 80 de internați din acest așezământ nu sunt capabili de niciun fel de muncă. Este singura instituție din țară de acest gen.

AȘEZĂMÂNTUL PENTRU OCROTIREA COPIILOR ORFANI DELA TURNU-ROȘU. VEDERE GENERALĂ

Coloniile de muncă

Cu punerea în aplicare a legii pentru înfrânarea cerșetoriei și vagabondajului (1921), Ministerul a înființat mai multe colonii de muncă unde erau trimiși vagabonzii și cerșetorii condamnați sau puși la dispoziția Asistenței Sociale de organele judiciare prevăzute de acea lege. Unele erau pentru copii dela 10 ani în sus și pentru adolescenți cari învățau agricultura practică și meserii, iar altele erau pentru reeducarea prin muncă a adulților. Dela punerea în vigoare a noului cod penal, aceste colonii au fost transformate în așezăminte de ocrotire pentru defectivi. Noul cod penal nu mai dă în seama Asistenței Sociale decât pe vagabonzii și cerșetorii inapți de muncă, cari sunt destul de numeroși. In afară de aceștia, sunt foarte mulți bătrâni și infirmi cari neavând nici un sprijin, cer singuri internarea, sau le-o cer autoritățile administrative. Astfel de așezăminte se află la Bobești-Bălăceanca (Ilfov), Plevna (Ialomița), Brâncoveni (Romanați), Galata și Șipote (Iași), Răchitoasa (Tecuci), Taraclea (Lăpușna). Unele din ele,

ORFELINATUL I. O. V., JUD. FĂLCIU

cari au teren mai mult (Plevna și Șipote), sunt pe cale de a fi transformate în colonii agricole. Ocrotiții adolescenți, cari nu au o meserie, sunt trimiși acolo să învețe agricultura, horticultura, viticultura, agricultura etc., iar în timpul iernei o meserie.

ȘCOALELE DE ASISTENȚĂ

Școalele de surori de ocrotire

Pentru răspândirea cunoștințelor de igienă în masele largi ale populației, Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale, a înființat școalele de surori de ocrotire și anume: două la Bucuresti, una la Cluj și una la Iași. La acestea se mai adaugă Școala de surori de ocrotire a Societății « Principele Mircea » și Școala de educatoare și puericultură « Pia Brătianu », ambele în București. In curând va intra în activitate o nouă școală de surori de ocrotire la București, construită de Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale în colaborare cu Fundația americană Rokefeler, care a contribuit la această operă cu suma de 8 milioane lei.

După trei ani de studiu, surorile de ocrotire cu o frumoasă pregătire teoretică și practică, lucrează ca auxiliare ale medicilor de circumscripție.

Azi, numărul surorilor de ocrotire se ridică la la abia 500, ceeace e cu totul neîndestulător.

AȘEZĂMÂNTUL DE COPII SURDO-MUȚI, CLUJ. ATELIERUL DE TÂMPLĂRIE

SURORILE «VISITATOARE» DIN IAŞI INTOCMESC FIŞELE ŞI PREGĂTESC RAPOARTELE

Cursurile de igienă pentru învăţătoare

Invăţătoarele dela sate sunt chemate, pe rând, la cursuri de vară de igienă, ca la rândul lor să transmită cunoştinţele căpătate, în special mamelor şi viitoarelor mame. Cursurile se ţin la Bucureşti, Iaşi şi Cluj.

Şcoalele de moaşe

In 1937 Ministerul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale a înfiinţat un mare număr de şcoale de moaşe în capitalele de judeţe, unde femei şi fete alese din comunele rurale, urmează un an cursurile lor.

Cu aceasta, una din cauzele marei mortalităţi infantile şi a mortalităţii chiar a mamelor, din cauza infecţiei puerperale, e pe cale să dispară. Numai cu şcoalele de moaşe existente pe lângă clinicele universitare şi marile maternităţi din ţară nu se putea pregăti numărul de 8.000 moaşe, necesar.

Şcoala pentru pregătirea profesorilor medico-pedagogi

O şcoală specială pentru *pregătirea profesorilor medico-pedagogi*, necesari învăţământului infirmilor din institutele medico-pedagogice, s'a întemeiat la Cluj. S'au admis învăţători şi institutori. Când numărul de elemente necesare a fost împlinit, şcoala a fost închisă. Acum, simţindu-se din nou nevoia unui număr de profesori medico-pedagogi, se pregăteşte deschiderea unei astfel de şcoale la Bucureşti.

INSTITUTUL SURORILOR DE OCROTIRE, IAŞI UN SALON PENTRU COPII

Şcoala superioară de Asistenţă

Pentru organizarea ştiinţifică a asistenţei sociale s'a simţit nevoie de personal specializat în tehnica asistenţei. Pentru crearea acestui personal Ministerul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale în colaborare cu Asociaţia creştină a tinerelor fete şi cu Eforia Spitalelor Civile a înfiinţat *Şcoala superioară de asistenţă socială* din Bucureşti, unde se primesc fete bacalaureate cari după trei ani de studii teoretice şi practice obţin diploma de asistent social.

Şcoala are în programul ei, întroducerea şi popularizarea la noi în ţară a noilor principii şi noilor metode tehnice de asistenţă socială, pe lângă cursurile teoretice şi instrucţia practică al cărei scop este aplicarea pe teren a problemelor expuse.

INSTITUTUL PENTRU REEDUCAREA MINORELOR DIN BUCUREŞTI. ATELIERUL DE LUCRU MANUAL

Şcoala a fost nevoită să organizeze la început un centru de demonstraţie pentru asistenţa familiei, care să servească de teren de instrucţie studentelor la facerea unei anchete sociale şi stabilirea unui program organizat de reconstruire a familiei.

Pe măsură ce şcoala a progresat, nevoile de experimentare s'au simţit din ce în ce mai necesare şi în alte ramuri decât acelea ale asistenţei familiei. Astfel pentru ramura de serviciu social de spitale, Eforia Spitalelor Civile a organizat, cu concursul tehnic al şcoalei, câte un serviciu social de fiecare spital din Bucureşti.

Pentru ramura de asistenţă a delicvenţilor, şcoala, înţelegând să pregătească terenul pentru introducerea noului cod penal, a organizat pe lângă Parchetul Tribunalului Ilfov, un serviciu de asistenţă a delicvenţilor minori. Acest serviciu a lucrat pentru reeducarea în familie a minorilor ajunşi în faţa Tribunalului. Odată cu înfiinţarea Tribunalului de Minori, acest serviciu a fost trecut de către Ministerul de Justiţie, Tribunalului de Minori.

C. S.

CRUCEA ROŞIE A ROMÂNIEI

Până în veacul al XIX-lea, îngrijirea ostaşilor bolnavi sau răniţi, în timp de răsboiu, era şi sumară şi insuficientă.

Cauza de căpetenie era că rănitul, bolnavul şi personalul care-l îngrijea, erau consideraţi ca beligeranţi şi deci, când cădeau în mâinile celeilalte armate, erau trataţi mai mult sau mai puţin ca duşmani.

Unui elveţian, Henri Dunant, care a fost de faţă la bătălia dela Solferino (1859) şi a văzut grozăveniile câmpului de luptă, după ce bătălia s'a terminat, îi revine meritul de a fi schimbat această concepţie. Intors la Geneva, a convins pe câţiva concetăţeni ai săi să formeze un comitet care să îndrepte această stare de lucruri.

Ideile propovăduite de acest comitet au fost aşa de elocvente, şi propaganda a fost aşa de bine făcută, încât o conferinţă de experţi, de toate neamurile, s'a întrunit dela 26 la 29 Octomvrie 1863 la Geneva, pentru a căuta cele mai potrivite mijloace de a veni în ajutorul răniţilor, acolo unde serviciile sanitare militare erau neîndestulătoare.

Conferinţa s'a încheiat cu o serie de rezoluţii cari au servit de bază la întemeierea unor instituţii menite a veni în ajutorul militarilor răniţi.

Acestea au alcătuit statutele fundamentale ale tuturor instituţiilor care s'au întemeiat. Comitetul de iniţiativă care prilegiuise conferinţa experţilor, a servit la început de legătură între aceste instituţii şi a devenit în urmă Comitetul Internaţional al Crucii Roşii, cu sediul la Geneva.

Primul act internaţional, care a consfinţit opera începută şi prin care se recunoştea că rănitul şi bolnavul nu mai erau beligeranţi şi că personalul spitalicesc era neutru, a fost convenţia dela Geneva, dela 22 August 1864, la care au aderat 54 de state. România a dat adeziunea ei la 18/30 Noemvrie 1874.

OPERA CRUCII ROŞII

1876 — 1878

La 11 Iunie 1876, Ministrul de Răsboiu de atunci, a adresat Principelui Dimitrie Gr. Ghika o scrisoare îndemnând la formarea unei societăţi române de Cruce Roşie.

S'a format un comitet provizoriu, care, prin procesul-verbal din 4 Iulie 1876, a hotărît organizarea unei societăţi de ajutor pentru militarii răniţi în răsboiu, sub denumirea de « Societatea Crucea Roşie din România ».

La 15 Iulie 1876, membrii fondatori ai Societăţii, întrunindu-se, au ales primul consiliu general compus din următoarele persoane: Dimitrie Gr. Ghika, Nicolae Kretzulescu, Dimitrie A. Sturdza, C. A. Rosetti, Ion Ghika, Dr. P. Iatropol, Dr. C. Davilla, George Gr. Cantacuzino, Gr. C. Cantacuzino, Dr. Ar. Fotino, Hillel Manoach, Dr. I. Theodori, Colonel St. Fălcoianu, Colonel I. Algiu, Dr. Athanasovici.

Preşedinte a fost ales Principele Dimitrie Gr. Ghika.

Statutele Societăţii au fost promulgate prin Inaltul Decret Domnesc Nr. 1744 din 8 Septemvrie 1876.

Prin legea din 30 Decemvrie 1906 s'a conferit Societăţii personalitatea juridică.

Statutele din 1876, ne mai corespunzând desvoltării ce a luat Societatea, au fost modificate, cu aprobarea guvernului, în anul 1914.

Cu câteva zile înainte de a se întemeia Crucea Roşie Română a început, la 20 Iunie 1876, răsboiul Sârbo-Turc.

Comitetul central a decis formarea a două ambulanţe spre a le trimite: una în ajutorul armatei turce, iar cealaltă în ajutorul armatei sârbe.

Guvernul otoman comunicând « că nu poate primi în armata sa ambulanţele noastre pentrucă deşi a aderat la convenţia dela Geneva, dar nu a luat nici o măsură spre a iniţia armata la respectul ce se datoreşte acestei instituţii » şi « că ambulanţele noastre pot merge în Serbia, însă cu riscul şi pericolul lor, deoarece guvernul nu ia asupră-şi responsabilitatea de ceea ce s'ar putea întâmpla din cauza ignoranţei trupelor sale », nu s'a mai trimis ambulanţă în Turcia.

Ambulanţa destinată Serbiei a plecat din Bucureşti la 13 Iulie 1876 şi a ajuns la Cladova la 20 Iulie; de aci prin Negotin a pornit la Zaicear, sosind acolo la 24 Iulie. Ambulanţa română a urmat mişcările armatei sârbeşti de Timoc. După retragerea acestei armate la Brestovaţca-Bania, ambulanţa a primit ordin să trimită parte din personal la Alexinatz, iar parte la Ciupria, unde a funcţionat dela 1 August până la 10 Septemvrie îngrijind de răniţii şi bolnavii aflaţi acolo.

Personalul ambulanţei a fost împărţit în două secţii: o secţie a îngrijit spitalele din Ciupria, iar cealaltă secţie a lucrat la punctele Nerikev-Han şi Bobovişte.

PRINCIPELE GRIGORE GR. GHICA
Intâiul președinte al Societății, 1876-1897

GEORGE GR. CANTACUZINO
Președintele Societății, 1897-1913

ALEXANDRU MARGHILOMAN
Președintele Societății, 1915-1925

Ambulanța a funcționat neîntrerupt dela 1 August până la 7 Decemvrie, îngrijind 6832 răniți și bolnavi.

In timpul răsboiului din 1877—1878 Comitetul central a organizat 2 ambulanțe destinate să urmeze armata română și a înființat spitale temporare atât în apropiere de câmpul de operație cât și în București.

In ajutorul Societății au sosit din străinătate mai mulți medici și chirurgi.

Eforia Spitalelor Civile a pus la dispoziția Crucii Roșii următoarele paturi: 84 paturi la Spitalul Filantropia, 50 paturi la Colentina, 41 paturi la Colțea, 19 paturi la Spitalul de copii și 30 paturi la Spitalul Boldescu din Ploești.

La Spitalul Colței s'a deschis un curs de bandaje și pansamente pentru doamnele care au dorit să vină în ajutorul răniților.

Prima ambulanță a pornit din București la 11 Iunie 1877 și a sosit a doua zi în gara Craiova, de unde a pornit la Poiana. Acolo a îngrijit bolnavii cari se trimeteau din lagărul dela Calafat precum și pe locuitorii civili bolnavi.

Această ambulanță a fost împărțită în trei secții și anume:

Secția I, care a urmat Divizia I activă, a pornit în ziua de 14 Iulie la Calafat. De acolo a urmat divizia până la Radișevo în Bulgaria, iar la 29 August s'a înapoiat la Verbița. La 9 Octomvrie secția s'a înapoiat la Grivița, unde a stat până la 3 Decemvrie, când a părăsit Grivița și a retrecut Dunărea la Turnu-Măgurele.

Secția II-a destinată a urma Divizia II, a pornit în ziua de 19 Iulie la Cetate.

Din Cetate a plecat la Calafat însoțind Corpul de rezervă până la 22 August, când a plecat împreună cu ambulanța militară spre Plevna. După atacurile făcute de armatele noastre contra pozițiilor dela Grivița, o parte din ambulanță s'a reîntors la Mecica, formând acolo etapa de evacuare.

Secția III-a a pornit din Poiana, în ziua de 21 Iulie, mergând la Nicopole. Apoi a plecat la 25 August și s'a așezat la Cerno-Selo, pe malul drept al râului Osma.

De aci, un detașament a plecat în ziua de 28 August, spre Grivița. Acolo a primit ordin, dela D-rul Davilla, să înainteze spre locul ce se alesese pentru primele pansamente, în vederea luptei dela 30 August.

Restul secției II, stabilită la Cerno-Selo, s'a strămutat la 6 Septemvrie la Mecica, unde se afla etapa principală.

A doua ambulanță a pornit din București la 20 August la Corabia, de acolo a plecat la Turnu-Măgurele, unde a construit 4 barăci cu 130 paturi.

După cererea D-rului Davilla, comitetul a trimis ulterior și o secție la Rahova, secție căreia i s'au încredințat 2 spitale-barăci locale cu 42 paturi, iar în urmă alte 4 spitale.

Numărul bolnavilor și răniților îngrijiți de formațiile Crucii Roșii a fost:

Formația	Nr. paturilor	Numărul bolnavilor căutați			
		Români	Ruși	Turci	Total
Ambulanța I	42	496	6	255	757
» II	42	881	—	212	1.093
» III	70	770	10	86	866
Spitale-barăci T.-Măgurele .	130	644	20	223	887
Barăcile din Bucureşti şi Efor.	224	556	44	301	901
Total . . .	508	3.347	80	1.077	4.504
Bolnavi căutați în spitalele armatei dela Rahova . .	—	—	—	—	142
Total general . . .	—	—	—	—	4.646

1878 — 1914

La izbucnirea răsboiului Sârbo-Bulgar din 1885—1886, Crucea Roșie Română a trimis câte o secție medicală în ambele țări beligerante.

Pornite la 11 și 12 Noemvrie 1885, secțiile au sosit la Belgrad la 15 Noemvrie și la Sofia la 19 Noemvrie, unde au îngrijit de răniți până în primele zile ale lunei Ianuarie 1886.

IRINA CÂMPINEANU
Preşedintă de onoare, 1915-1920

ECATERINA GR. CANTACUZINO
Preşedintă de onoare, 1921-1923

GH. BALŞ
Preşedintele Societăţii, 1927-1934

Secţia din Belgrad, în timp dela 16 Noemvrie 1885 până la 4 Ianuarie 1886, a avut în îngrijirea sa 3 spitale. Numărul răniţilor îngrijiţi în aceste spitale s'a urcat la 500.

Secţiei din Sofia i s'a dat în îngrijire un singur spital cu 50 paturi, în care dela 22 Noemvrie până la 30 Decemvrie 1885, a avut în căutare 125 răniţi.

In perioada de pace care a urmat după 1886, Crucea Roşie şi-a manifestat activitatea prin ajutoare date altor societăţi de Cruce Roşie şi prin mărirea fondurilor sale.

In 1906 d-na Irina Câmpineanu înfiinţează « Crucea Roşie a Doamnelor din România » cu scopul de a pregăti şi a dispune de personal pregătit şi de materialul trebuitor spre a face faţă împrejurărilor.

In anul 1913 în vederea campaniei din Bulgaria, Societatea Crucea Roşie din România şi Societatea Crucea Roşie a Doamnelor din România au format un comitet comun de acţiune, pentru tot timpul cât armata română era să fie sub arme.

La 16 Iulie 1913 Ministerul de Răsboiu a hotărît ca spitalul mobil al Societăţii Crucea Roşie să plece imediat pentru Turnu-Măgurele.

Plecarea din Bucureşti a avut loc la 18 Iulie. La Turnu-Măgurele în ziua de 23 Iulie spitalul a primit ordin să plece la Teliş în Bulgaria, unde bântuia holera asiatică.

In ziua de 30 Iulie s'a primit ordin ca « întreg spitalul mobil cu tot materialul şi personalul » să se transporte de îndată la T.-Măgurele, unde a sosit la 9 August. Aci s'a instalat, în curs de 2 zile, 14 barăci şi 12 corturi precum şi 4 gherete. Spitalul mobil a funcţionat acolo dela 11 August până la 24 August.

In tot acest timp au fost căutaţi în spital 265 bolnavi, din care 255 bolnavi de holeră, iar restul de 10 de diferite boale. Dintre bolnavi au murit 38, restul au fost parte evacuaţi, parte s'au însănătoşit.

La 25 August personalul şi o parte din material a plecat la Bucureşti, iar restul materialului a rămas a fi adus în urmă cu calea ferată.

Cu întoarcerea armatelor din Bulgaria holera asiatică s'a întins şi în ţara noastră.

Societatea a fost solicitată să vină în ajutorul locuitorilor din judeţele molipsite (Teleorman, Romanaţi, Dolj). Comitetul de administraţie a trimis 16 corturi mari cu materialul şi personalul necesar. S'au îngrijit mai întâiu bolnavii din comunele Cilieni, Jieni, Scărişoara şi alte localităţi din judeţul Romanaţi. De acolo a trecut în judeţul Dolj îngrijind de holericii din comunele: Giurgiţa, Afumaţi, Urzicuţa, Urzica-Mare, Ionelele, Amzuleşti, Portăreşti, etc.

Pentru judeţul Gorj, care aproape în întregime era bântuit, s'au mai organizat alte 2 echipe cu personalul şi materialul necesar.

In primăvara anului 1914 s'a trimis în Albania tot materialul pentru instalarea şi funcţionarea unei secţii de 10 bolnavi.

1914 — 1918

Imediat ce în anul 1914 a izbucnit marele răsboiu, s'au contopit: Societatea « Crucea Roşie din România » cu « Societatea Crucea Roşie a Doamnelor din România », formându-se « Societatea Naţională de Cruce Roşie a României ».

Apoi, Crucea Roşie s'a ocupat cu organizarea în întreaga ţară de spitale care până la 1 Aprilie 1916 dispuneau de 7.285 paturi.

Toate localurile, în care urmau să se instaleze spitalele de Cruce Roşie, au fost complet amenajate cu tot ce le trebuia ca: apă, canal, lumină, băi, spălătorie, bucătărie, etuvă, etc. precum au fost înzestrate şi cu tot materialul spitalicesc.

S'au organizat apoi şi cinci spitale destinate a funcţiona pe câmpul de operaţie, spitale care dispuneau de 1000 paturi.

In fine s'au organizat cursuri pentru pregătirea infirmierelor necesare.

S'a organizat Serviciul pentru prizonieri care a dat rezultate mulţumitoare.

Totalul corespondențelor trimise prin acest serviciu dela începutul răsboiului mondial și până în primăvara 1916 a fost de 11.050. Deosebit au fost și numeroase scrisori de tranzit.

Afară de corespondență, s'au expediat în intervalul dela 12 Mai 1915 până la 8 Mai 1916 următoarele sume către prizonierii de răsboiu din diverse țării beligerante:

50.699 ruble; 2.419 coroane; 268 mărci; 12 franci francezi; 5.504 dinari; 5.904 lire italiene; 150 lei; 5 lire turcești.

Numărul coletelor transitate în acelaș timp s'a ridicat la 6205.

In urma ocupării Serbiei de către armatele austro-ungare și bulgare, 12.535 refugiați sârbi din teritoriile limitrofe cu țara noastră au trecut la noi prin Turnu-Severin, Gruia și alte localități.

SEDIUL CENTRAL AL CRUCII ROȘII, BUCUREȘTI

Crucea Roșie le-a venit în ajutor. La 31 Martie 1916 numărul lor se redusese la 396 persoane.

In timpul răsboiului, Crucea Roșie a adus armatelor și populației civile, următoarele servicii:

1. A adăpostit în spitalele sale peste 150.000 răniți și bolnavi, reprezentând aproximativ 4.900.000 zile de spitalizare.

ȘCOALA DE INFIRMIERE A CRUCII ROȘII

2. A distribuit, în cantinele sale din gări, militarilor în trecere, un număr de câteva milioane de porții ceaiuri, etc.

3. In cantinele din București, a distribuit la refugiații cari au fost evacuați din Oltenia, Muntenia și Dobrogea și au rămas în București, cum și populației sărace din București, un număr de 800.000 prânzuri, osebit de pâine.

4. A ajutat în teritoriul ocupat 64.400 prizonieri cu hrană, îmbrăcăminte sau bani.

5. A adăpostit în București 3000 refugiați.

6. A transmis, prin birourile sale din București și Iași, mai mult de 350.000 scrisori sau informații pentru prizonierii de răsboiu și pentru civili, fără a socoti cele date prin Buletinul Crucii Roșii, alcătuind în total aproximativ 488.000 de fișe.

7. A transmis direct sau prin comenzi 58.000 colete pentru prizonierii români internați în lagărele din țările inamice; cum a făcut și transmiteri de bani pentru aceiași prizonieri.

1918—1936

Dela răsboiu încoace, activitatea Crucii Roșii se poate împărți în următoarele categorii de preocupări:

a) Strângerea de fonduri, necesare pentru clădirea unui local propriu și pentru realizarea menirii sale.

Cel mai mare rezultat bănesc, este acela al anului 1926 când Societatea Crucea Roșie, împlinind o jumătate de veac de existență, i s'au donat sume al căror total este de circa 10.000.000 lei. Cu această sumă s'a plătit în mare parte costul clădirii inaugurată în toamna anului 1927;

b) Revederea, punerea la punct și completarea materialului spitalelor mobile, care azi e terminată;

c) Organizarea de alte formații de mobilizare;

d) Formarea unui corp de infirmiere voluntare, trebuincioase și pentru formațiile Crucii Roșii și pentru cele ale armatei;

e) Intrucât desvoltarea Crucii Roșii în viitor depinde mult de pregătirea viitoarelor generații, Crucea Roșie, urmând pilda altor societăți de Cruce Roșie, a organizat o secție de Cruce Roșie a Tinerimii, a cărei menire este de a familiariza nouile generații

AJUTORAREA POPULAȚIEI BASARABENE, 1935-1936
CANTINA CALFA

cu noțiunea de ajutor mutual și de cunoașterea reciprocă.

Secția Tinerimii, în înțelegere cu secții de Cruce Roșie a Tinerimii din alte țări, a organizat un schimb de corespondență școlară, care are concursul autorităților școlare.

De asemenea, Secția Tinerimii organizează, în fiecare an, colonii școlare, grație cărora mulți copii beneficiază de aerul dela munte și dela mare și grație cărora se desvoltă între copii și simțul de solidaritate;

f) A contribuit la îndreptarea stării sanitare de după războiu, trimițând în mai mulți ani de-a-rândul coloane volante în optsprezece județe, cari au îngrijit 14.124 sifilitici și au dat 33.691 consultații și medicamente gratuite, pentru alte boli;

g) A ajutat diferiți refugiați și a contribuit a ajuta pe victimele nenorocirilor dela noi și din alte țări.

In această privință acțiuni de seamă au fost acele întreprinse în iernele 1928—29 și 1935—36.

Seceta din verile 1928 și 1935, venind după câțiva ani agricoli răi, a fost pentru Basarabia de Sud o încercare care era peste puterile sale, toate rezervele locuitorilor în bani și în natură fiind sleite.

In acele împrejurări guvernul a crezut că era de absolută nevoie a ajutora populația în ceea ce privea alimentarea copiilor și a bătrânilor neputincioși și a socotit că această operă intra în cadrul acțiunii Crucii Roșii Române.

Crucea Roșie nu a pregetat să-și asume răspunderea de ambele dăți.

In 1928—29 s'au strâns bani și alimente în valoare de 32.082.895 lei din cari:

1.048.000 lei dați de Centrala Crucii Roșii;

2.298.704 lei de filialele Crucii Roșii;

9.795.000 lei de diferite ministere;

1.115.689 lei s'a strâns prin școli, iar restul prin bănci și marele public.

Pe lângă hrană s'a distribuit circa 11.000 perechi opinci și peste 2000 zăbune vătuite, la copii.

Prin mijlocirea Crucii Roșii s'au putut hrăni, în iarna 1928-1929, în 650 cantine sau ceainării, 61.860 de copii și bătrâni, numărul porțiilor servite fiind de 5.301.914. Costul unei porții a fost deci de 5,37 lei.

In iarna 1935—1936, guvernul a cerut din nou Crucii Roșii să vină în ajutorul celor amenințați de foame în județele: Vaslui, Fălciu, Tutova, Cahul, Ismail, Cetatea-Albă, Tighina și Lăpușna.

Făcând iarăși apel la public, Crucea Roșie a primit dela acesta și dela instituțiile de Stat și particulare bani, alimente, lemne și efecte de îmbrăcăminte în valoare totală de 82.013.631 lei.

Din acest total s'au cheltuit 55.158.709 lei pentru hrană, îmbrăcăminte, etc., iar 26.854.922 lei au prisosit.

S'au distribuit în total 12.499.234 porții de hrană, 10.651.295 porții de ceai la 125.000 persoane, și s'a dat îmbrăcăminte la 61.761 copii.

Costul hrănirii a revenit în medie la 3,75 lei de persoană pe zi, iar al îmbrăcămintei de 93,68 lei de persoană.

In afară de aceasta s'au adus 2.245 copii din Basarabia în restul țării și s'au dat ajutoare pentru combaterea tifosului exantematic (32.011 kg săpun și 10.000 cămăși).

Ajutorul material ce s'a dat în ambele ocazii a avut un mare efect moral. Prin sentimentul de întărire ce l-au avut cei loviți de nenorocire când au văzut că sunt ajutați într'un mod frățesc și desinteresat, s'a contribuit la înlăturarea prilejurilor de revoltă sufletească sau de neorânduieli, care, mai cu seamă în regiuni ca acelea ce au fost ajutorate, puteau să aibă așa de rele răsfrângeri. S'au întărit și legăturile între diferitele părți ale țării, nu numai între copii, dar și între adulți, prin conștiința că din toate părțile țării, toți s'au grăbit să le vină în ajutor fără deosebire de neam sau de credință. S'a contribuit astfel la înfrățirea și între Români, dar și între naționalitățile străine din aceste regiuni și Români.

Din prisosul de 26.854.922 lei, rămas din sumele adunate în iarna 1935/6, Crucea Roșie a cheltuit

O COLONIE DE COPII A CRUCII ROȘII, 1929

COPII BASARABENI INGRIJIȚI DE FILIALA GALAȚI, 1935-1936

COPII BASARABENI INGRIJIȚI DE FILIALA BRAȘOV, 1935-1936

16.000.000 lei pentru construirea și înzestrarea a nouă centre sanitare în orașele: Vaslui, Bârlad, Fălciu, Cahul, Bolgrad, Ismail, Cetatea-Albă, Tighina și Orhei, iar 10.854.922 lei i-a pus la o parte ca fond de prim ajutor pentru un caz de viitoare nenorocire.

Din celelalte fonduri ale sale, Societatea a construit un local în valoare de 5.000.000 lei pentru coloniile de vară, la Mangalia, și a luat asupra sa construirea și întreținerea a trei centre sanitare și două băi populare în Maramureș, în valoare de 5.500.000 lei.

Spre a ajuta bolnavii din spitale, Crucea Roșie a înființat prin filialele sale, în înțelegere cu medicii șefi ai spitalelor, asociații de prieteni ai Spitalului menite, în limitele permise de medici, a distra pe bolnavi, a-i încuraja și a-i ajuta, prin cărți, scrieri de scrisori, mici daruri, etc. De asemenea a înființat în mai multe spitale biblioteci pentru bolnavi.

g-ral r. r.

M. S. REGINA MARIA LA CĂPĂTÂIUL RĂNIȚILOR. IN TIMPUL MARELUI RĂSBOIU

CASA MUNCII C. F. R.

Casa Muncii C.F.R. — astăzi Direcțiunea Generală pentru Ocrotirea și Ajutorarea Personalului C.F.R. — este o organizație specială, chemată să asigure asistența unei anume categorii de funcționari ai statului, funcționarii căilor ferate.

Inființată încă din anul 1883, instituția a trecut printr'o lungă gamă de prefaceri, marcând o desvoltare progresivă, al cărei punct maxim a fost atins în anul 1930, când a obținut o totală independență administrativă sub forma de casă autonomă.

EVOLUȚIA CASEI MUNCII

In 1883, Administrația C.F.R. a înființat o « Casă de Ajutor » pentru a asigura impiegaților inferiori, lucrătorilor și servitorilor, precum și văduvelor și orfanilor acestora, ajutoare și pensiuni în cazurile și condițiunile anume prevăzute.

Fondurile Casei de Ajutor erau formate din: 1) cotizațiile pentru pensii de 5% din salariile participanților; 2) subvenția guvernului; 3) amenzile încasate dela personalul aparținător acestei Case; 4) donațiuni și legate; 5) veniturile produse prin fructificarea capitalului Casei.

Administrarea Casei de Ajutor se făcea de către Direcțiunea Generală C.F.R. ajutată de un Comitet.

Paralel cu această Casă de Ajutor s'a înființat, în 1907, « Societatea pentru ajutorul copiilor orfani ai funcționarilor și lucrătorilor C.F.R.».

Fondurile Societății se compuneau din cotizații, subvenții, donații, legate, venituri diverse și neprevăzute.

Societatea avea rostul să acorde orfanilor de funcționari și lucrători C.F.R. ajutoare bănești pentru alimente, îmbrăcăminte, cărți de școală, chirii, lemne, ajutoare medicale sub formă de consultații și medicamente și să înființeze orfelinate, stabilimente de sănătate, aziluri și instituțiuni de educație și instrucție.

Administrația societății se făcea de către Direcțiunea Generală C.F.R. ajutată de un comitet.

Răsboiul mondial, care a sguduit din temelii aproape lumea întreagă, a lăsat în țara noastră urme dureroase.

Poate mai mult decât tot mecanismul de stat, au fost sdruncinate și desorganizate căile noastre ferate, nu numai în ce privește materialul inert, cât mai ales în ce privește materialul omenesc.

Personalul Căilor Ferate, istovit de munca supraomenească ce i se cerea în timpul răsboiului, decimat de boli, hărțuit de lipsuri și de greutățile din ce în ce mai mari ale vieții, era demoralizat, ceeace constituia o primejdie cu atât mai gravă cu cât mișcările cu caracter social și mai ales curentele anarhice cari începuseră să-și facă drum la noi nu așteptau decât o asemenea stare de spirit pentru însămânțarea desordinelor de tot felul.

Trebue să recunoaștem, spre cinstea personalului Căilor Ferate, că el a avut tăria morală să reziste tuturor ispitelor, mărginindu-se să-și susțină cu hotărîre, dar și cu disciplinată cumințenie, revendicările a căror dreptate și temeinicie au fost de altfel unanim recunoscute.

In aceeași vreme de după răsboiu se mai punea pentru Stat și marea problemă a reorganizării și intensificării transporturilor atât pe vechea rețea de căi ferate, cât și pe aceea din ținuturile alipite.

Toate aceste considerațiuni au făcut să se caute mijlocul de a se îmbunătăți starea slujbașilor de cale ferată, fără să li se mărească salariile, pe deoparte fiindcă situația financiară a țării nu îngăduia o asemenea operațiune, iar pe de altă parte fiindcă planul în care se situa această problemă era mult mai înalt și reclama cu totul altceva decât o deslegare a ei pe latura strict materială.

Soluția nu putea consta decât în organizarea, în folosul funcționarilor C.F.R., a unei vaste opere de asistență care, asigurându-le condițiunile mai bune de viață, să-i pună fizicește și sufletește în măsura de a corespunde cu succes muncii trudnice pe care trebuiau să o presteze și jertfelor de energie pe cari această muncă le cerea.

In asemenea împrejurări și cu acest scop a luat naștere Casa Muncii C.F.R. prin decretul-lege din 23 Aprilie 1920.

Casa Muncii C.F.R. era condusă și administrată de un Consiliu de Administrație și de un director.

Ea era o direcție specială funcționând pe lângă Direcțiunea Generală C.F.R., având buget propriu, personalitate juridică distinctă și administrație separată.

Legiuitorul a ținut din capul locului să-i asigure o cât mai precisă independență administrativă cu atât mai logică și mai necesară cu cât menirea Casei Muncii C.F.R. fiind — cum e și azi — să realizeze cu

fonduri proprii, o întinsă și efectivă operă de asistență în folosul funcționarilor, ea trebuia încredințată unui organism special și de sine stătător.

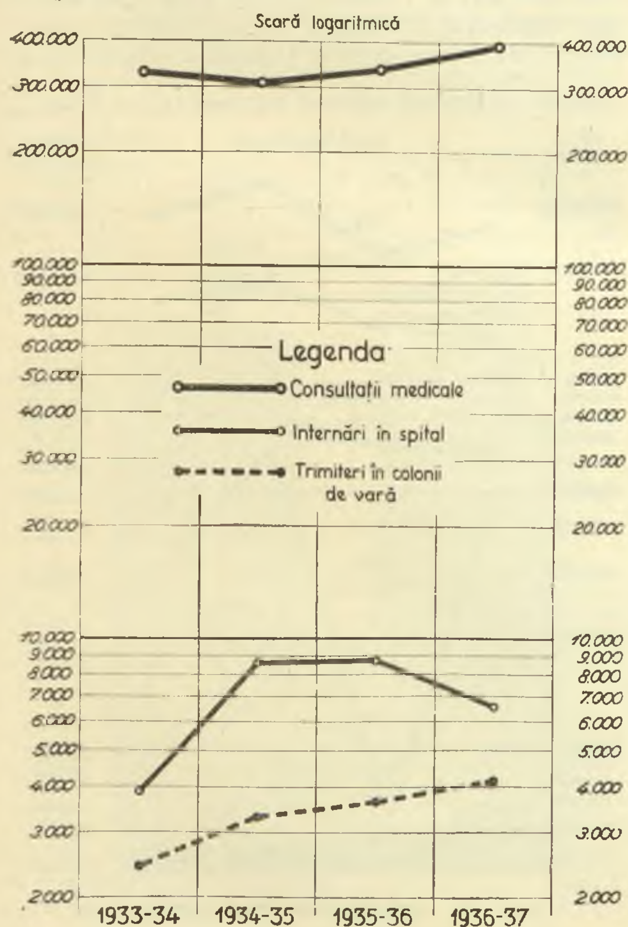
Nu trebue să se uite că din punctul de vedere al asistenței, raporturile dintre Calea Ferată și personalul său sunt acelea dela patron la salariat; ori, niciodată efectuarea acestei asistențe n'a fost făcută direct de patron, ci totdeauna de un organism neutru, pus să armonizeze interesele acestor două categorii distincte și să vegheze la completa îndeplinire a obligațiunilor fiecăreia dintre ele, ca și la stricta respectare a drepturilor tuturor.

Așa că, din acest punct de vedere, Administrația Căilor Ferate și Casa Muncii având activități și interese cari nu se puteau promova sub o singură conducere comună, legiuitorul a înțeles că trebue să asigure noului așezământ de asistență o vieață și o funcționare independentă, ideie care — după o experiență de 10 ani — a dus în 1930 la completa emancipare a Casei Muncii și la transformarea ei în instituție autonomă.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ

In art. 3 și următorii din legea pe baza căreia funcționează — lege publicată în Monitorul Oficial Nr. 96 din 3 Mai 1930 — se arată în amănunt menirea acestui așezământ de asistență și felul cum are să activeze.

Diagrama 1. Evoluția asistenței medicale a Casei Muncii.

SPITALUL DE COPII AL CASEI MUNCII « PRINCIPELE MIRCEA »

Corespunzând celor 3 mari categorii de ajutoare, instituția este împărțită în 3 direcții de specialitate: 1) *medicală*, 2) *de asistență* și 3) *tehnică*, și o direcție administrativă, cuprinzând serviciile de pură administrație.

Veniturile Casei Muncii provin în primul rând dintr'o suprataxă de 5% pe care Căile Ferate, exercitând un oficiu de mandatar, sunt autorizate prin lege s'o perceapă la întregul trafic feroviar, apoi din diverse rețineri din salariul fiecărui funcționar C.F.R. arătate detailat în art. 7 din lege, rețineri dintre cari menționăm pe cele mai însemnate, și anume: o contribuție de 5% cu titlu de fond de pensie percepută din salariul tuturor funcționarilor cotizanți la Casa de Ajutor (adică toți acei cari nu depind de Casa Centrală de Pensiuni a Statului), și o altă contribuție de 2% asupra tuturor salariilor pentru susținerea Casei de Credit funcționând în cuprinsul Casei Muncii. La aceasta se mai adaugă contribuția Regiei Autonome C.F.R., apoi veniturile imobilelor proprietatea instituției, etc.

ASISTENȚA MEDICALĂ

Instituția are spitale proprii în București și anume spitalul Nr. 1, Witting, cuprinzând trei servicii (chirurgie generală, genito-urinare și boli interne) cu 200 paturi; spitalul Nr. 2 instalat în fostul sanatoriu Dr. Antoniu ce a fost închiriat pe un termen de 10 ani și a început să funcționeze în Decemvrie 1934, cu 150 paturi, și Institutul de Maternitate « Regina Elisabeta » cu 85 paturi, toate aceste așezăminte fiind utilate cu tot ceeace progresul a pus la îndemâna științei moderne pentru îngrijirea bolnavilor; apoi spitalul din Pașcani cu 35 paturi, spitalul din Simeria cu 50 paturi și Spitalul de Tuberculoși din Ruginoasa, înființat în toamna anului 1934, cu 140 paturi.

La București, Iași, Timișoara, Galați și Cluj funcționează câte o policlinică pentru consultații medicale, cele din București, Iași și Timișoara având câte o farmacie și un depozit de medicamente, și două dispensare la Turnu-Severin și Chișinău.

ORFELINATUL C. F. R. DIN PREDEAL

Cum toate aceste așezăminte sunt totuși insuficiente, Casa Muncii are convenții cu Eforia Spitalelor Civile, cu spitalele județene precum și cu sanatorii particulare, spre a îngriji, cu cheltuiala ei, personalul care nu s'a putut interna în spitalele Casei.

Farmaciile și depozitele livrează în mod gratuit medicamente prescrise fie de medicii instituției, fie de medicii C.F.R., iar în localitățile unde instituția nu are farmacii, s'au încheiat convenții cu farmacii particulare cari execută ordonanțele medicilor, iar plata lor se face de Casa Muncii C.F.R.

In fiecare an, Casa Muncii organizează numeroase colonii de vară, trimițându-se la munte sau la mare funcționarii Căilor Ferate bolnavi precum și membrii familiilor lor, după ce în prealabil sunt examinați și triați de comisiuni medicale instituite ad-hoc.

Evoluția asistenței medicale oferite de Casa Muncii personalului C.F.R., în ultimii ani, reiese din diagrama I.

ASISTENȚA CULTURALĂ

Pentru promovarea culturii, instituția întreține cu toată cheltuiala 10 grădini de copii, 20 școale primare, 2 gimnazii de băieți și de fete, un liceu dublu de băieți și fete, 3 cămine pentru copiii ai căror părinți funcționează în localitățile unde nu sunt școale de specialitate, o școală profesională, numeroase ateliere în cari copiii deprind o meserie, precum și 2 orfelinate, unul de băieți și unul de fete.

Școalele funcționează pe baza unei convenții încheiate cu Ministerul Educației Naționale, ca școale de stat, urmând legile, regulamentele și programele Ministerului, având dreptul să elibereze certificate de absolvire.

In ultimii ani s'a dat o deosebită atențiune laturei practice a instrucțiunii prin crearea, pe lângă școalele Instituției, a unui număr important de ateliere.

Atelierele școalei funcționează azi la școala de băieți Nr. 40 București, unde elevii deprind lucrări de tâmplărie, și la școalele de fete din Piatra-Olt, Lipnic, Bălți și Basarabeasca, unde elevele învață să-și lucreze singure rufăria și diverse articole mai simple de îmbrăcăminte.

Atelierele de pe lângă orfelinate sunt în plină activitate. Cu elevii ultimelor 3 clase supraprimare de pe lângă orfelinatul Predeal se execută cea mai mare parte din lucrările internatului: reparări de mobilier, instalații, etc., apoi se confecționează rufărie, încălțămintea precum și îmbrăcămintea necesară orfanilor.

Atelierele Școalei Profesionale Burdujeni sunt date ca model în ceeace privește executarea nu numai desăvârșită dar și artistică a diferitelor lucrări de țesătorie, rufărie și croitorie.

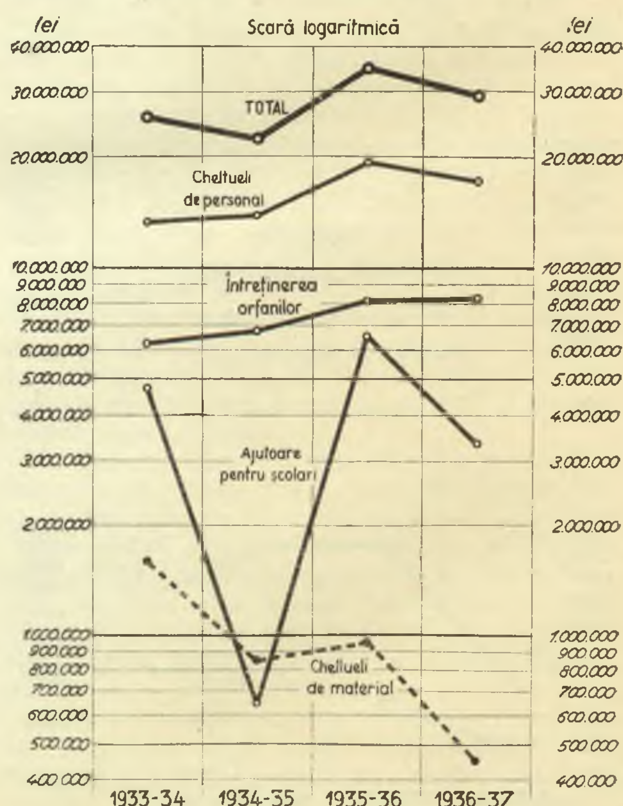
Diferite ateliere s'au creat în ultimii ani și pe lângă cămine. Astfel, la Iași s'a organizat un atelier în care fac ucenicie orfanii cari doresc să urmeze o meserie. După trei ani de lucru, în urma unui examen, primesc dela Ministerul Muncii carnetul de lucrător și obțin astfel dreptul să practice meseria pe cont propriu. Mulți din ei sunt folosiți ca lucrători fie în Casa Muncii, fie în atelierele C.F.R.

Pe lângă Căminul din Chișinău activează trei ateliere de rufărie, croitorie și țesătorie, unde orfanele absolvente ale școalei profesionale din Burdujeni se perfecționează în meseria ce au îmbrățișat, obținând după 3 ani de funcționare, tot în urma unui examen, brevetul de meserie din partea Ministerului Muncii.

După terminarea cursurilor, aceste orfane au fost ajutate să-și deschidă pe cont propriu ateliere, procurându-li-se uneltele necesare.

Odată cu latura practică, s'a dat un avânt însemnat educației sportive a tineretului din școale, prin cercetășia organizată la Predeal, la Liceul C.F.R. « Aurel Vlaicu » din București și la Gimnaziul Pașcani, pre-

Diagrama 2. Evoluția asistenței culturale a Casei Muncii

cum şi prin străjeria introdusă în toate şcoalele Instituţiei.

In centrele feroviare importante s'au înfiinţat biblioteci ce sunt foarte cercetate, ceeace înseamnă că ele au corespuns cu prisosinţă scopului în care au fost create.

Evoluţia sumelor puse la dispoziţia asistenţei culturale în ultimii ani, de către Casa Muncii, e redată grafic în diagrama II.

ASISTENŢA MATERIALĂ

Casa de credit

Infiinţată prin legea din Mai 1930, Casa de Credit nu şi-a putut începe activitatea decât la 1 Octomvrie acelaşi an.

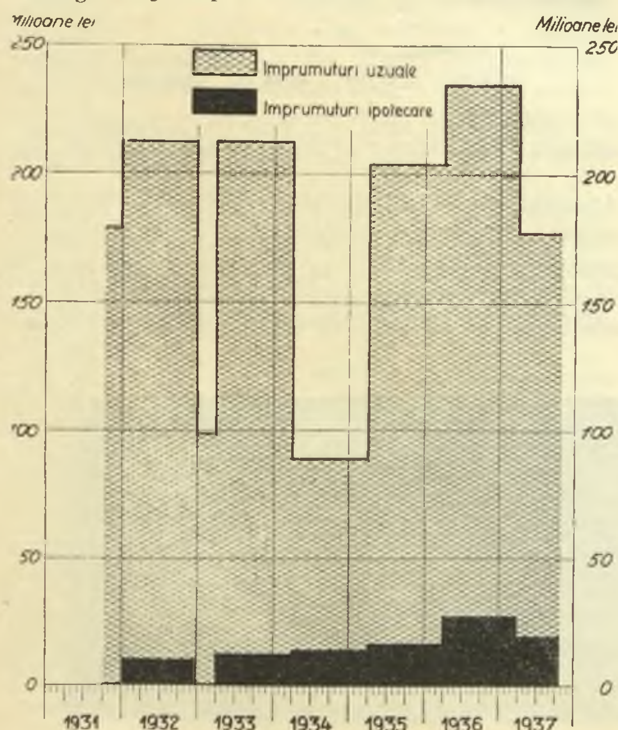
Această întârziere s'a datorit lipsei de fonduri, căci cele cca 2.000.000 lei ce rezultau în fiecare lună din cotizaţiile de 0,5% calculate la salariile personalului Căilor Ferate, erau cu totul insuficiente, chiar pentru cel mai modest început.

In faţa unei asemenea situaţii, Consiliul de Administraţie al Casei Muncii a decis să se doteze Casa de Credit cu un prim fond de lei 39.100.000 din care s'au putut satisface 5000 de cereri din cele 25.000 intrate dela 1 Octomvrie până la 31 Decemvrie 1930.

Acest sprijin a continuat să fie o preocupare permanentă a organelor de conducere ale Instituţiei şi în anii următori (1931 şi 1932) s'au mai acordat încă 75.300.000 lei.

Casa de Credit acordă două feluri de împrumuturi membrilor ei şi anume împrumuturi zise uzuale (de 3 ori pensia sau salariul brut) şi împrumuturi hipotecare de maximum 300.000 lei rambursabile în 10, 15 sau 20 ani.

Diagrama 3. Imprumuturi acordate de Casa Muncii

CARTIERUL DE CONSTRUCŢII PENTRU FUNCŢIONARI « STEAUA » DIN BUCUREŞTI

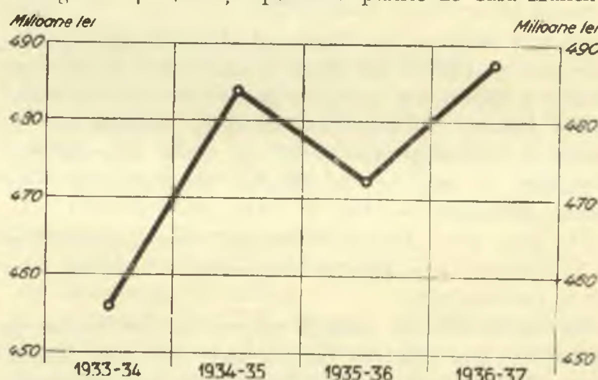
La ambele feluri de împrumuturi se percepe o dobândă de 5% calculată numai la capitalul rămas de plată, ceeace înseamnă că în măsura în care se înmulţesc ratele, scade quantumul procentului.

Casa de Credit primeşte şi depuneri voluntare, pentru care serveşte un procent de 4%.

In decursul exerciţiilor expirate, numărul împrumuturilor acordate de Casa de Credit până la data de 31 Martie 1937 a fost de 137.282, în valoare totală de 1.235.700.715 lei. Evoluţia lor e redată în diagrama III.

Din acest număr de cereri 82% aparţin personalului cu salariul mai mic de 5.000 lei; 15% aparţin personalului cu salariul mai mare de 5.000 lei şi 3% aparţin personalului cu salariul mai mare de 15.000 lei.

Diagrama 4. Evoluţia pensiilor plătite de Casa Muncii

Capitalul de care dispune Casa de Credit, precum şi numărul extrem de mare al solicitanţilor de împrumuturi, n'au îngăduit, cel puţin deocamdată, lărgirea cadrului de activitate în sensul de a se putea acorda împrumuturi hipotecare pentru cumpărări de terenuri sau de imobile pentru locuinţă. Cu timpul însă, şi odată cu desvoltarea firească a Instituţiei, se va ajunge desigur şi la satisfacerea acestor categorii de solicitanţi.

Casa de ajutor

Marea majoritate a personalului Căilor Ferate, şi anume toţi cei cu un grad ierarhic modest, nu coti-

PAVILIOANELE FUNCȚIONARILOR, DIN CALEA GRIVIȚEI BUCUREȘTI

zează la Casa Generală de Pensiuni a Statului, ci contribuie numai cu o reținere de 5% din salariu la casa lor specială de pensiuni denumită Casa de Ajutor.

Casa de Ajutor a ajuns să numere un total de 22.900 de pensionari, cărora le plătește, cu titlu de pensie, o sumă anuală de aproape 500 milioane lei (Vezi diagrama IV).

Osebit de toate acestea, Instituția mai acordă ajutoare bănești pentru cazuri de boală, naștere, deces, pentru taxe școlare, alimente și îmbrăcăminte, a căror importanță reiese din diagrama V.

Construcțiile

In 236 stații și pe lângă 146 depozite de locomotive ce s'au indicat de Regia Autonomă C.F.R., Casa Muncii a înființat și întreține pentru uzul personalului Căilor Ferate dormitoare colective, camere de rezervă și băi, asigurând astfel un traiu omenesc personalului în serviciu și dându-i posibilitatea unei cazări civilizate.

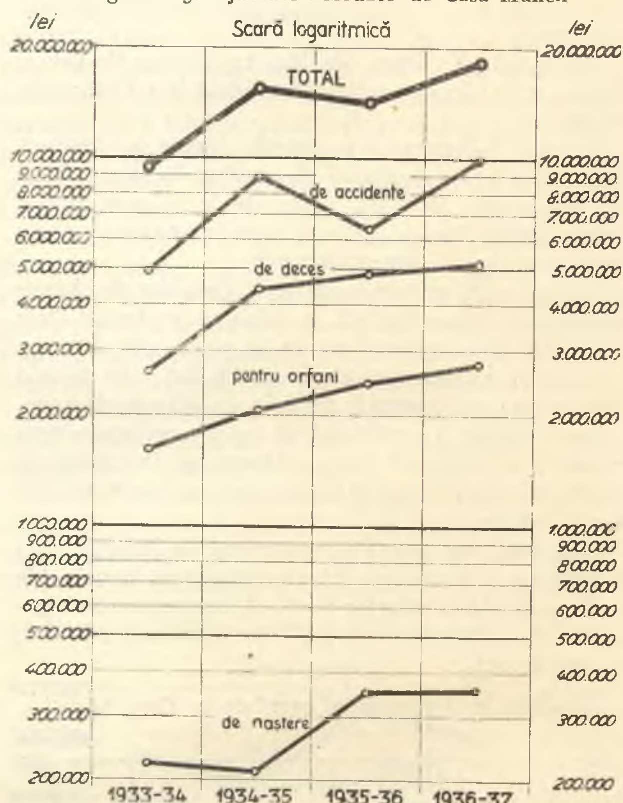
In fine, prin Direcția Tehnică s'au construit și se construesc imobile, locuințe care se dau în folosință personalului.

Astăzi Instituția posedă parcuri și pavilioane în aproape toate centrele importante de cale ferată, unora dintre aceste pavilioane li s'a dat întrebuințare administrativă, iar altora destinația de locuințe puse la dispoziția funcționarilor Căilor Ferate.

Acestea însumă în București un total de 1028 apartamente locuite de personalul C.F.R. și 250 construcții în tot restul țării, toate la un loc având o valoare de peste 1 miliard și jumătate.

Ca realizări importante în timpul din urmă cităm solarium-ul modern construit la Sanatoriul Ruginoasa, o lucrare excepțională care a costat 2.419.100 lei, dormitorul din stația Fetești în valoare de 4.850.000 lei, cel din Adjud de 1.761.551 lei, căminul din Turnu-Severin (1.465.180 lei), școala Turnu-Roșu (5.130.327

Diagrama 5. Ajutoare acordate de Casa Muncii

lei), amenajarea spitalului Simeria (1.000.000 lei), pentru a nu mai vorbi de celelalte numeroase lucrări.

*

Credem că avem dreptul să afirmăm că, date fiind realizările sale, Casa Muncii și-a îndeplinit cu prisosință menirea. Personalul Căilor Ferate poate fi convins că va afla totdeauna, în opera ei, aceeași solicitudine și aceeași înțelegere a multiplelor lui nevoi.

I. d.

PIATRA DE MORMÂNT A LUI ȘTEFAN CEL MARE. MÂNĂSTIREA PUTNA

ASIGURĂRILE SOCIALE IN ROMÂNIA

Asigurările sociale au fost introduse în Vechiul Regat prin « Legea pentru organizarea meseriilor, creditului și asigurărilor muncitorești », din 1912.

După terminarea răsboiului, legea mai sus menționată a continuat să fie aplicată numai în vechiul Regat și Basarabia, unde a fost extinsă începând dela 17 Aprilie 1921.

In Transilvania s'a aplicat, în continuare, « Legea XIX maghiară din 1907 pentru asigurarea salariaților industriali și comerciali, în caz de boală și accident », iar în Bucovina au rămas în vigoare legile austriace din 1887, 1888 și 1909, referitoare la riscurile de boală și accidente de muncă.

Contopirea regimurilor de mai sus, într'un sistem de asigurare unitar pe toată țara, s'a făcut prin legea de unificare din 8 Aprilie 1933.

EVOLUȚIA REGIMULUI ASIGURĂRILOR

Până în 1912 puține țări reușiseră să pună în aplicare asigurările sociale, cu toată vădita lor necesitate. Astfel, până la introducerea ei în România, *asigurarea de invaliditate și bătrânețe* a marcat următoarele etape: Germania (1988), Anglia (1911), Luxemburg (1911), România (1912). Astăzi, această ramură de de asigurare este răspândită aproape în toate țările civilizate. După cum se vede țara noastră ocupă, în ordine cronologică, locul al patrulea.

Asigurarea de boală și maternitate a fost legiferată în ordinea următoare: Germania (1883), Austria (1888), Ungaria (1891), Luxemburg (1901), Norvegia (1909), Serbia (1910), Anglia (1911), și apoi România (1912). Țara noastră ocupă, de data aceasta, locul al optulea.

In sfârșit, în ceea ce privește *asigurarea contra accidentelor de muncă*, legiferată în România în 1912, a fost precedată de legea germană din 1884 și de acelea din Austria (1887), Norvegia (1894), Finlanda (1895), Italia (1898), Olanda (1901), Grecia (1902), Luxemburg (1902), Danemarca (1905), Ungaria (1907), Serbia (1910) și Elveția (1911). De remarcat e că acest fel de asigurare a precedat pe toate celelalte. Explicația se datorește faptului că accidentul de muncă, fiind cu totul neprevăzut și nelăsând putința salariatului să se adapteze unui nou fel de viață, constitue cel mai primejdios risc din câmpul muncii.

Se înțelege dela sine că necesitatea asigurării împotriva acestui risc este mai puternic resimțită în țările industriale, explicându-se astfel de ce țara noastră, a cărei populație se ocupă în cea mai mare parte cu munca agricolă, ocupă în ceea ce privește introducerea asigurării împotriva accidentelor, locul al treisprezecelea în ordine cronologică.

Cu privire la evoluția acestei ramuri de asigurare mai trebue să menționăm că riscul asigurat — accidentul — a căpătat cu trecerea timpului un cuprins din ce în ce mai larg. La început, despăgubirile se acordau numai pentru accidentele de muncă, provenite în timpul când salariatul își exercita profesiunea. In prezent, prin legea noastră de asigurări sociale (1933) nu se mai face nici o deosebire între accidentul survenit în timpul muncii sau într'alte împrejurări. Despăgubirea acordată este aceeași.

Riscurile asigurate. Legea din 1912 instituia un regim de asigurări, cuprinzând următoarele riscuri:

a) Boală, maternitate, deces;
b) Invaliditate din boală și bătrânețe;
c) Accidente de muncă.

Acestea erau riscurile asigurate în vechiul Regat și Basarabia, până la punerea în aplicare a legii de unificare din 8 Aprilie 1933.

In Transilvania, până la data de mai sus, erau asigurate următoarele riscuri:

a) Boală, maternitate și deces;
b) Accidente de muncă.

Legea maghiară XIX din 1907 nu cuprindea pensiile de invaliditate și bătrânețe. Acest neajuns era însă în parte înlăturat prin existența unor case speciale de asigurare pentru minieri, numite « Bruderlade ».

Casele miniere se refereau însă numai la o fracțiune din populația salariată din Transilvania.

De aceea, a fost nevoie să se vină cu o nouă lege, din 28 Mai 1932, care să extindă asigurarea de invaliditate și bătrânețe din vechiul Regat și în Transilvania, în aceleași condițiuni.

Prin legea de unificare, din 8 Aprilie 1933, cele trei grupuri de riscuri au rămas neschimbate. S'a introdus, în plus, o pensie pentru urmașii pensionarilor și s'a lărgit noțiunea de accident de muncă.

Câmpul asigurărilor. Până la punerea în aplicare a legii de unificare, câmpul asigurării varia după natura riscului asigurat.

PALATUL CASEI CENTRALE A ASIGURĂRILOR SOCIALE BUCUREȘTI

Astfel, în vechiul Regat, erau asigurați la riscul de boală și invaliditate meseriașii cu pregătire de meșteșug, lucrând pe cont propriu sau nu, precum și muncitorii sau lucrătorii fără pregătire specială, muncind în fabrici, mine, cariere, exploatări de păduri, precum și în orice întreprindere industrială.

La riscul de accidente erau asigurați numai salariații angajați în industrii și meserii, cari întrebuințau motoare. Toți acești salariați trebuiau să lucreze în calitate de muncitori necalificați, lucrători, șefi de echipă, supraveghetori și meșteri, sau să aibă o ocupație asemănătoare cu cele de mai sus.

Câmpul asigurărilor din vechiul Regat, anterior legii de unificare, s'a mai lărgit și prin legea din 18 Mai 1932, prin care au fost introduși în asigurarea de boală și invaliditate funcționarii din industrie și comerț cu un salariu mai mic de 6000 lei.

In Ardeal, câmpul asigurărilor era la fel de întins. Muncitorii agricoli făceau parte, conform legii din 17 Octomvrie 1932, din asigurarea facultativă.

REGIMUL ACTUAL AL ASIGURĂRILOR

ASIGURAREA OBLIGATORIE

In prezent, în baza legii de unificare din 8 Aprilie 1933, intră în asigurarea obligatorie:

a) salariații din întreprinderile industriale și comerciale, publice sau particulare, ale căror salarii lunare nu depășesc limita de 6000 lei, stabilită de Adunarea generală a Casei Centrale de Asigurări Sociale;

b) ucenicii și practicanții întreprinderilor industriale, comerciale, publice și particulare, indiferent dacă primesc sau nu salarii;

c) membrii familiei patronului, cari îndeplinesc în mod obișnuit în întreprindere un serviciu, chiar dacă nu primesc vreun salariu, cu excepția soției patronului;

d) meseriașii patroni; funcționarii organizațiilor profesionale de salariați recunoscute persoane juridice, înscriși ca alegători în colegiul respectiv al Camerelor de muncă; cei cari lucrează la domiciliul lor, singuri sau ajutați, pentru unul sau mai mulți patroni (lucrători la domiciliu); cei cari lucrează pe contul lor, la domiciliul clientului (adică lucrători independenți). Toți aceștia, indiferent de câștigul lor;

e) servitorii;

f) salariații străini cari lucrează în țară, dacă nu depășesc în salariu limita de 6000 lei lunar;

g) salariații unei întreprinderi din România, întrebuințați temporar în străinătate, dacă nu au fost asigurați în baza legilor Statului în care au fost trimiși.

Se exceptează dela obligația de a fi asigurați:

Salariații supuși legii generale de pensiuni;

Salariații întreprinderilor publice, cari se găsesc asigurați la Case speciale, funcționând pe temeiul unei legi;

Bătrânii care au depășit vârsta de 65 de ani;

Adunarea generală a Casei Centrale de Asigurări Sociale, la propunerea Consiliului de Administrație și cu aprobarea Consiliului de Miniștri, va putea introduce în asigurarea obligatorie noui categorii de asigurați.

In prezent, nu intră în asigurare salariații agricoli.

Persoanele care intră în categoriile mai sus enu-

CASA CENTRALĂ A ASIGURĂRILOR: DISPENSARUL Nr. 5, BUCUREȘTI

merate fac parte din toate ramurile de asigurări sociale și anume: boală, maternitate, deces, invaliditate de orice natură, bătrânețe.

ASIGURAREA FACULTATIVĂ

In această asigurare pot intra persoanele cari au contribuit cel puțin 52 săptămâni, în ultimii doi ani, iar lucrătorii sezonieri cel puțin 26 săptămâni, în același interval de timp, înscriindu-se cel mai târziu în decurs de patru săptămâni dela întreruperea asigurării obligatorii.

Soțiile asiguraților obligatorii, de asemenea, pot intra în asigurarea facultativă, dacă nu au împlinit 50 de ani și sunt găsite sănătoase de către medicul asigurărilor sociale.

Drepturile asiguraților facultativi sunt aceleași cu ale asiguraților obligatorii, cu următoarele condiții:

Dacă au cotizat 6 săptămâni, au drept la îngrijiri medicale, medicamente și ajutor bănesc de boală;

După o cotizație de 52 săptămâni, au drept la ajutor de lehuzie sau înmormântare;

După o cotizație de 400 săptămâni, au drept la pensie de invaliditate.

Dreptul la pensia de accident ia naștere după prima săptămână de cotizare.

Asigurații facultativi cari au fost în asigurarea obligatorie, trecând în asigurarea facultativă, contribue la ultima clasă la care au cotizat în timpul din urmă.

Soțiile asiguraților contribue la aceeași clasă cu soții lor asigurați obligatoriu.

Cotizația este în întregime în sarcina asiguratului facultativ și se plătește prin lipire de timbre a căror anulare se execută cel puțin odată pe lună, de către Oficiile sau Casele de Asigurări Sociale.

CASA CENTRALĂ A ASIGURĂRILOR: DISPENSARUL Nr. 3, BUCUREȘTI

CASA CENTRALĂ A ASIGURĂRILOR: DEPOZITUL CENTRAL DE MEDICAMENTE

FONDUL ASIGURĂRILOR

Veniturile asigurărilor sociale provin din: cotizații; contribuții suplimentare; contribuția Statului; diverse venituri.

Cotizații. Asigurații sunt împărțiți, după salariile lor, în 5 clase de cotizare, pentru fiecare clasă fiind stabilit un salariu mijlociu, ca salariu asigurat, după cum urmează:

Clasa	Salariu mijlociu zilnic asigurat în lei	Cotizații săptămânale în lei
I	17	6
II	35	12
III	62	22
IV	90	30
V	120	36

Perceperea cotizațiilor se face: pentru întreprinderile mici prin lipirea de timbre de asigurare în carnetele de asigurare, iar pentru celelalte întreprinderi prin rețineri asupra listelor de plata salariilor. Primii, la începutul fiecărei săptămâni de lucru, prin patronii respectivi, lipesc și anulează timbrele. Ceilalți ,prin înaintarea de copii a listelor de plată Casei de Asigurare, în care liste sunt calculate cotizațiile datorate de asigurați și patronii lor.

Cotizațiile se achită pe săptămâni întregi, chiar dacă asiguratul nu a lucrat toată săptămâna. Ele sunt suportate, în părți egale, de patron și salariat.

Contribuții suplimentare. Patronii, cari pe listele de plată au mai mult de 10 angajați (ucenici, calfe,

INSTITUTUL DE CHIRURGIE « REGELE CAROL II », BUCUREŞTI

lucrători sau funcţionari), varsă 1,20% din totalul salariilor efectiv plătite, Caselor de Asigurare; această contribuţie cade numai în sarcina patronilor.

Statul contribue cu o sumă fixă, în valoare de 80 milioane lei anual. In afară de acestea, Statul mai contribue cu plata salariilor pentru o parte din funcţionarii administrativi. Valoarea acestei contribuţii este de aproximativ 45 milioane lei anual.

Toate aceste venituri constitue un fond comun al asigurărilor sociale.

Din acest fond se repartizează:

40% pentru asigurarea de boală, maternitate, deces.
40% pentru asigurarea de invaliditate, bătrâneţe, accidente.
7% pentru fondul de reasigurare şi reajutorare.
6% pentru fondul general de rezervă.
7% pentru cheltuielile de administraţie ale Casei Centrale.

ORGANIZAREA ADMINISTRATIVĂ A CASEI ASIGURĂRILOR

Casa Centrală a Asigurărilor Sociale

Ca organ central de îndrumare şi control al operei asigurărilor sociale, s'a instituit Casa Centrală a Asigurărilor Sociale, care funcţionează în cadrul dispoziţiunilor legii din 8 Aprilie 1933, pe lângă Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, ca instituţie autonomă.

Organele de administraţie şi conducere ale Casei Centrale a Asigurărilor Sociale sunt: Adunarea Generală; Consiliul de Administraţie; Direcţia Generală; iar ca organe de control, comisarul Guvernului şi Comisia superioară de Control.

Casele de Asigurări Sociale

Asigurările sociale sunt organizate prin instituţii regionale, denumite « Casa Asigurărilor Sociale ». In prezent sunt 32 de Case.

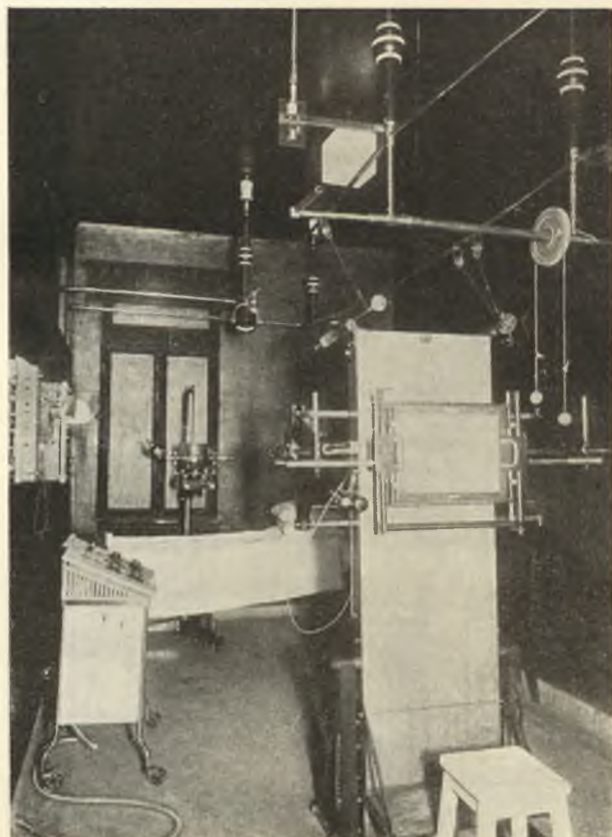
Ele sunt mutualităţi autonome, cu cel puţin 10.000 membrii asiguraţi, funcţionând ca instituţii publice şi având următoarele organe de control şi conducere: Consiliul de Administraţie; Comisia de Cenzori; Directorul Casei.

Casele de Asigurări Sociale au următoarele atribuţii:

Administrează fondul destinat asigurărilor de boală, maternitate, deces şi plata ajutoarelor băneşti de tot felul; eliberează cărţi-chitanţe, cărţi de asigurare, încasează cotizaţiile, controlează şi urmăresc, ţin evidenţa membrilor asiguraţi, ţin contabilitatea în partidă dublă a averii Casei, execută toate măsurile privitoare la asigurări, ţin evidenţa şi întocmesc statistica asigurărilor.

Oficiile de Asigurări Sociale

In localităţile în care se găsesc cel puţin 500 de asiguraţi se pot înfiinţa oficii de asigurări sociale, care vor funcţiona sub conducerea şi controlul Caselor de Asigurări Sociale, pentru operaţiuni de încasări şi plăţi, eliberarea cărţilor-chitanţe şi orice operaţiuni fixate de Casele de Asigurări sau Casa Centrală.

INSTITUTUL DE CHIRURGIE « REGELE CAROL II » BUCUREŞTI
SALA DE RADIOGRAFIE ŞI TRATAMENTE DE RADIOTHERAPIE

ORGANIZAREA
ASIGURĂRILOR SOCIALE
IN
ROMÂNIA
LEGENDA
Case de Asig. Sociale
Regiunea deservită
Oficii de asigurare
10-20.000 Asiguraţi
20-30.000 "
Peste 30.000 "
Spitale proprii
Infirmerii
Sanatorii proprii
Dispensarii tbc
Case de retrag. pt pensiona.
Farmacii proprii
POLONIA
CEHO-SLOVACIA
UNGARIA
JUGO-SLAVIA
BULGARIA
UCRAINA
Marea Neagră
CERNĂUŢI
RĂDĂUŢI
SATU MARE
ORADEA
ARAD
TIMIŞOARA
LUGOJ
REŞIŢA
DEVA
ALBA-IULIA
CLUJ
DEJ
TG. MUREŞ
SIGHIŞOARA
SIBIU
PIETROSANI
BRAŞOV
PIATRA
ROMAN
IAŞI
BACĂU
CHIŞINAU
GALAŢI
BRĂILA
BUZĂU
CÂMPINA
PLOEŞTI
TÂRGOVIŞTE
PITEŞTI
BUCUREŞTI
CRAIOVA
CONSTANŢA
Hotin
Storojineţ
Dorohoi
Tg. Ştefăneşti
Botoşani
Suceava
Câmpulung
Hârlău
Fălticeni
Paşcani
Tg. Neamţ
Tg. Frumos
Soroca
Bălţi
Orhei
Tighina
Tarutino
Cet. Albă
Sighet
Baia Mare
Carei Mari
Zalău
Bistriţa
Toplita
Reghin
Gheorghieni
Turda
Buhuşi
Vaslui
Huşi
Moineşti
Comăneşti
Tg. Ocna
Mercurea-Ciuc
Bârlad
Uioara
Abrud
Aiud
Blaj
Dicio-Sânmartin
Mediaş
Brad
Orăştie
Hunedoara
Sebeş
Sălişte
Tălmaciu
Făgăraş
Tg. Săcuesc
Sf. Gheorghe
Tecuci
Focşani
Bolgrad
Chilia Nouă
Reni
Ismail
Tulcea
Jimbolia
Caransebeş
Lupeni
Zărneşti
Buşteni
Sinaia
Comarnic
Vălenii de Munte
Râmnicul Sărat
Anina
Oraviţa
Breznoi
R. Vâlcea
C. de Argeş
Câmpulung
Pucioasa
Mislea
Mizil
Urlaţi
Filipeştii de Târg
Găeşti
Tg. Jiu
Orşova
Turnu-Severin
Drăgăşani
Slatina
Slobozia
Cernavoda
Medjidia
Călăraşi
Silistra
Olteniţa
Caracal
Roşiori de Vede
Alexandria
Giurgiu
Corabia
T. Măgurele
Bazargic

DREPTURILE ASIGURAŢILOR

La îngrijirea medicală au dreptul:

Asiguratul cu toată familia lui, dacă convieţuesc în aceeaşi casă, şi anume: soţia, copiii minori până la 18 ani şi chiar peste 18 ani dacă sunt infirmi; deasemenea părinţii asiguratului, în neputinţă de muncă.

Asiguratul bolnav are drept la 26 de săptămâni de internare în spital, durată care poate fi prelungită până la 52 săptămâni, dacă situaţia financiară a Casei de Asigurare permite această prelungire.

Dacă în localitatea unde se află asiguratul nu există medic şi farmacie a asigurărilor sociale, asiguratul va primi, pentru suma cheltuită cu îngrijire medicală şi medicamente, un quantum în bani, după un tarif stabilit.

Membrii familiei asiguratului au dreptul la întreţinerea în spital cel mult patru săptămâni, iar dacă asiguratul contribue cu 25% din costul de internare, membri familiei asiguratului au dreptul să fie internaţi până la 20 săptămâni în spitalele Casei Centrale.

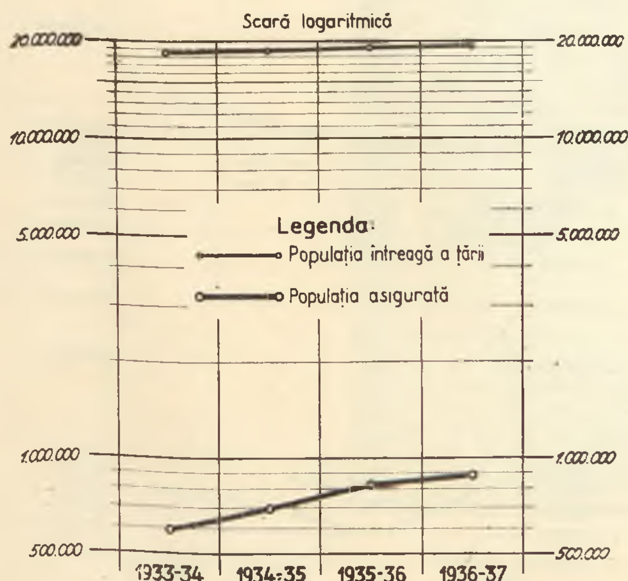
CASA DE ASIGURARE DIN CLUJ

Ajutoare băneşti

Ajutoarele băneşti se acordă cu aprobarea Consiliului Casei de Asigurare şi cu avizul favorabil al medicului-şef.

Asiguratul are dreptul şi la ajutoare băneşti pe timpul cât este bolnav, şi anume 50% din salariul mijlociu asigurat. Pentru primele 7 zile i se dă salariul întreg plătit de către patron, apoi în baza certificatelor medicale, cel mult 26 săptămâni pentru aceeaşi boală şi 36 săptămâni pentru boli diferite, în cursul a 12 luni.

Diagrama 1. Populaţia asigurată în raport cu populaţia generală a ţării

In caz de accident, se dau ajutoare până la vindecarea sau consolidarea leziunii.

Asiguraţii au dreptul la ajutor bănesc dublu, în cazul când Casa de Asigurare nu poate să le acorde tratament medical şi medicamentele trebuitoare.

Dacă situaţia financiară a Casei de Asigurare permite, se poate prelungi termenul de 26 săptămâni, la 52 pentru aceeaşi boală, când asiguratul nu are drept la pensia de invaliditate.

Ajutoarele băneşti se acordă cu anticipaţie, pe 6 săptămâni, când asiguratul merge într'o localitate climatică sau balneară, unde nu se găseşte medical asigurărilor.

Nu se acordă ajutor bănesc pe timpul cât asiguratul este trimis la băi, internat în sanatoriu sau spital.

Dacă asiguratul şi-a provocat rănirea sau îmbolnăvirea intenţionat sau printr'o culpă gravă, delicte, bătăi, etc., nu are drept la ajutoare băneşti, familia însă poate primi 50% din ajutoarele legale dar numai în cazul când era întreţinută de asigurat.

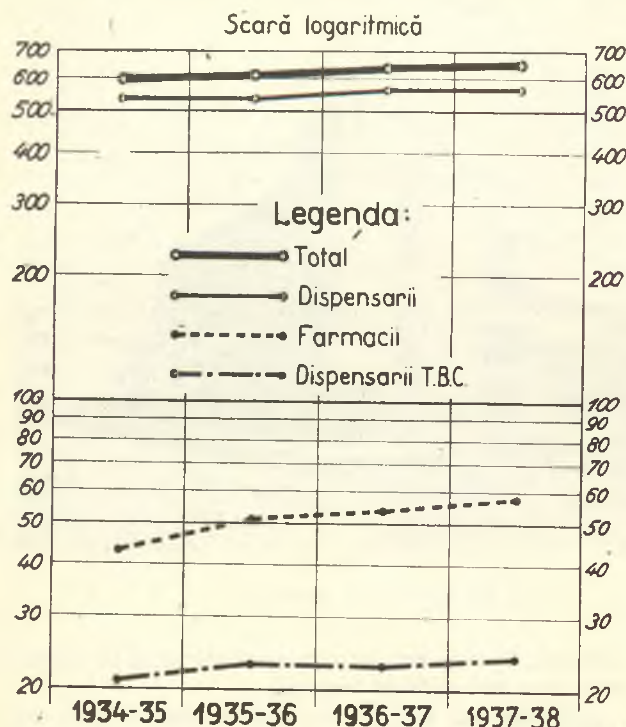
Ajutoarele băneşti ce se acordă sunt:

Clasele	Salariu mijlociu zilnic asigurat în lei	Ajutor bănesc în lei	
		zilnic	săptămânal
I	17	8	56
II	35	17	119
III	62	31	217
IV	90	45	315
V	120	60	420

Ajutoare în caz de maternitate

Asigurata, care a contribuit cel puţin 26 săptămâni în ultimele 12 luni înainte de facere, are drept la îngrijire cu medic, moaşe, medicamente; la ajutor bănesc de sarcină şi lehuzie pe timp de 12 săptămâni, dintre care cel puţin 6 săptămâni înainte de naştere; la ajutor de alăptare pe timp de 6 săptămâni (dacă îşi alăptează singură copilul); la in-

Diagrama 2. Organizațiile medicale ale Asigurărilor

ternare în maternitate. Pe timpul cât este internată, asigurata are dreptul numai la 50% din ajutorul bănesc, dacă are familie pe care o întreține.

Soția unui asigurat are drept la îngrijire cu medic, moașe, medicamente, pansamente, dacă soțul a contribuit cel puțin 52 de săptămâni, în ultimii doi ani. Eventual, i se poate acorda, pe cel mult 6 săptămâni, cu aprobarea Consiliului de administrație, 50% din ajutorul bănesc de boală cuvenit asiguratului.

Ajutoare în caz de deces

Se acordă după o cotizare de cel puțin 26 de săptămâni, în ultimii doi ani.

In cazul când asiguratul a contribuit la mai multe clase, ajutorul se va stabili după clasa care va corespunde mijlociei cotizațiilor.

Quantumul pe clase este:

I	2000 lei
II	3000 lei
III	3500 lei
IV	4000 lei
V	5000 lei

Pensia pentru invaliditate

Dacă după îngrijirea medicală s'a stabilit o incapacitate de muncă mai mare de 2/3, asiguratul are dreptul la pensie de invaliditate, în cazul când a contribuit, în mod regulat, în asigurare, minimum 200 de săptămâni, câte cel puțin 16 săptămâni în fiecare an.

In caz de întrerupere, dreptul renaște după o nouă cotizație de 200 săptămâni.

Dacă asiguratul a contribuit 200 săptămâni înainte de întrerupere, dreptul renaște după cel puțin 100 săptămâni de cotizare.

Nu se socotește întrerupere timpul în care asiguratul nu a cotizat fiind sub drapel sau bolnav cu drept la ajutoare bănești.

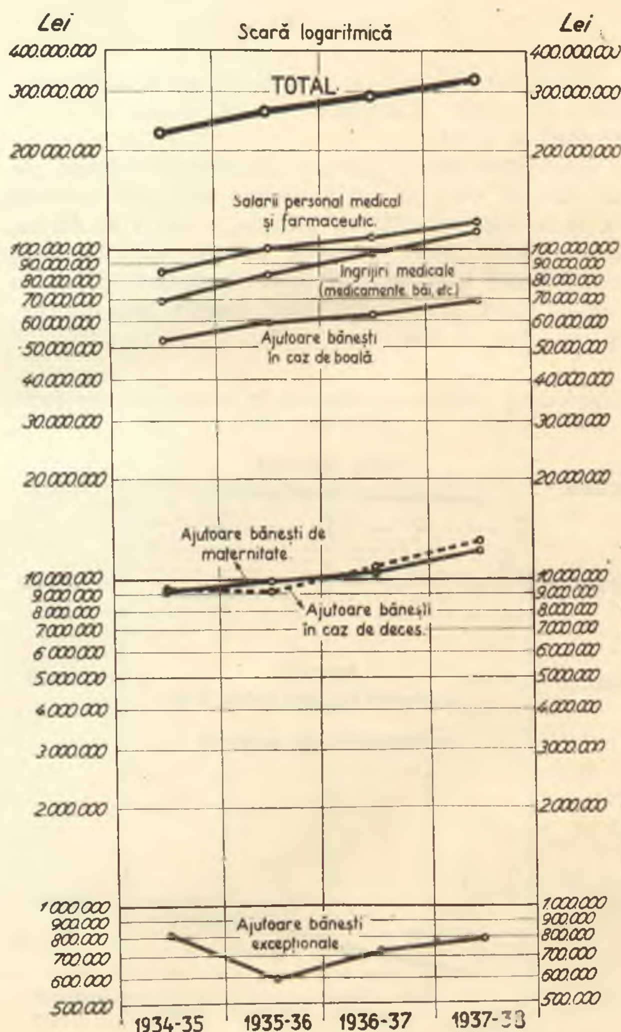
Quantumul pensiilor lunare, după clasele de cotizare este pentru fiecare clasă:

I	400 lei
II	450 lei
III	500 lei
IV	550 lei
V	600 lei

La aceste cote fixe se adaugă o parte variabilă, egală cu 2 lei anual pentru fiecare săptămână cotizată peste minimul de 200 săptămâni.

In cazul morții asiguratului, au dreptul la pensie: soția, 50% din pensia soțului, dacă este în neputință de a munci; copiii legitimi, adoptivi, recunoscuți, până la 18 ani, la $^1/_3$ din pensia asiguratului, numai dacă sunt săraci și dovedesc aceasta cu acte de paupertate.

Diagrama 3. Ajutoare bănești și cheltuieli de asistență socială

Pensia de accident

In caz de accident, orice asigurat are drept la pensie de accident, dacă a rămas cu o incapacitate de muncă mai mare de 20%, la data vindecării leziunii.

Pensia de accident va fi egală cu $^2/_3$ din salariul asigurat, pentru o incapacitate totală, iar pentru incapacitate parţială se va reduce proporţional.

Se consideră salariu asigurat mijlocia salariilor asigurate din ultimele 12 luni.

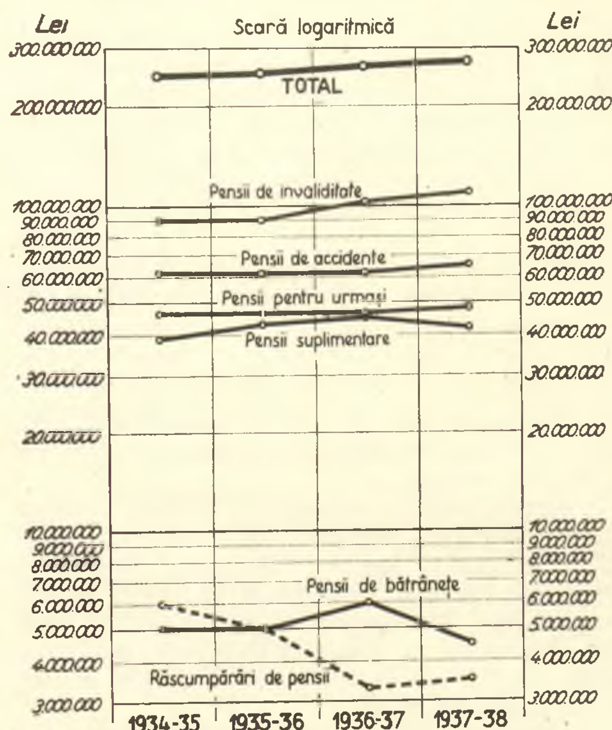
Pensii pentru urmaşii accidentatului

Dacă accidentatul moare în urma accidentului, urmaşii săi au dreptul la pensie în modul următor: soţia, până la moarte sau recăsătorire, are dreptul la 20% din salariul asigurat ce primea soţul decedat; soţul supravieţuitor, în cazul când este incapabil de muncă, primeşte de asemenea 20% din salariul asigurat al soţiei sale; copiii legitimi sau adoptivi, până la 18 ani, au dreptul fiecare la câte 20% din salariul asigurat, ajungând împreună la un maxim de 40%. Tot în aceste condiţii intră şi nepoţii şi fraţii asiguratului decedat; copilul dovedit orfan de ambii părinţi primeşte 30% din salariul asiguratului; părinţii asiguratului, cari au fost întreţinuţi de acesta, au dreptul fiecare la 20% din salariul asiguratului.

Pensiile nu se pot urmări şi nu se pot ceda nici parţial, nici total.

Ele încetează: când pensionarul a fost expulzat din ţară; când pensionarul a produs acte false.

Diagrama 4. Pensii

In caz de cumul de pensii se acordă o singură pensie şi anume cea mai mare.

gh. mih.

BUNA VESTIRE DELA MÂNĂSTIREA ZIŢA (EPIR)
După *Marcu Beza:* Urme româneşti în Răsăritul Ortodox

REGIMUL GENERAL AL PENSIILOR

Pensia este o sumă de bani pe care Statul o servește lunar foștilor săi funcționari sau urmașilor lor, în anumite condiții.

In sistemul nostru, obligațiunea de plată a pensiei izvorăște din lege. Bazele și cotitatea acestor alocațiuni sunt fixate de legiuitor. Câtă vreme dreptul de pensie este eventual, condițiunile lui pot fi modificate prin lege. Funcționarul nu poate invoca la regularea drepturilor la pensie dispozițiunile mai favorabile, care au fost în vigoare în momentul intrării sau în cursul funcțiunii.

Doctrina română recunoaște pensiunea ca un drept al funcționarului, nu ca o liberalitate, chiar când e superioară capitalizării vărsămintelor. Iar în măsura în care fondurile sunt furnizate prin sacrificiul tezaurului, pensiunea este remunerarea serviciilor trecute.

Pensiile publice se acordă pe baze contribuitive sau nu, după cum se aplică sau nu rețineri pentru fondul de pensii din salariile funcționarilor aflați în activitate.

Principiul general consacrat în țara noastră este acela al acordării pensiilor pe bază de rețineri din salariile funcționarilor.

Reținerile sunt obligatorii pe toată durata serviciului. Un funcționar nu se poate opune la facerea lor, motivând aceasta prin renunțare la pensie, și nu poate cere restituirea lor ci numai dreptul la pensie în condițiunile legii.

Reținerile își pierd cu totul individualitatea, ele constitue în totalitatea lor doar o parte a bugetului pensiilor, acesta acoperindu-se mai ales din larga contribuție a Statului. Fondul pensiilor se votează anual de Cameră și se alimentează din resursele ordinare ale bugetului general al Statului.

Constituția noastră înscrie în art. 113 principiul că « nici un fond pentru pensiuni sau gratificațiuni în sarcina tezaurului public nu se poate acorda decât în virtutea unei legi ».

Legile de organizare ale serviciilor publice stabilesc, în general, numai drepturile funcționarilor la pensie, iar legea generală de pensiuni, condițiunile de acordare și regimul pensiilor în vigoare.

Stabilirea individuală a pensiei de bază, precum și acordarea indemnității de scumpete care la un loc alcătuesc pensia de plată, se fac: prima pe cale jurisdicțională, iar a doua pe cale administrativă, în conformitate cu dispozițiile legii generale de pensii.

In afară de pensia de serviciu care se bazează pe rețineri, sistemul nostru mai cunoaște pensiile de răsboiu, pensiile viagere și recompensele naționale, cari se acordă pe alte baze, complet diferite de pensiile contributive.

Acestea se recunosc prin legi speciale sub forma unui drept de despăgubire din partea națiunii recunoscătoare sau ca recompensă pentru servicii excepționale aduse Patriei. Legile acestea au un caracter personal și excepțional.

EVOLUȚIA REGIMULUI PENSIILOR

Vechea administrație a Principatelor nu cunoștea un sistem de pensii, după cum nu cunoaștea nici noțiunea salarizării. Slujbașii civili și militari erau răsplătiți cu onoruri și demnități, prin înființarea de dregătorii pe lângă Curtea Domnească.

Pentru serviciile trecute sau excepționale, Domnul acorda unora dintre slujbașii săi, aflați în grația sa ocazională o răsplată în natură.

Mai târziu, când apare Visteria care se confunda cu caseta sa particulară, Domnul acorda tot după bunul său plac și odată pentru totdeauna, diverse sume de bani, pentru recompensarea anumitor servicii.

Noțiunea pensiei, ca o cheltuială publică, apare pentru prima dată în istoria finanțelor noastre publice în anul 1766, în bugetul de cheltueli al Munteniei, în art. 18: « Pensiunile boierilor și ajutoare pentru săraci ». Interesant de remarcat este că în tabela de cheltuieli a Moldovei pe anul 1770, pensiile nu figurează sub această denumire, ci sub denumirea de « mile », ceea ce dovedește concepțiunea epocei asupra acestei noțiuni.

« Casa Milelor » introdusă în secolul XVIII din care Domnul acorda ajutoare, era o instituție distinctă de fondul pensiilor. Dovadă, că erau pensionari cari după ce primeau regulat sumele acordate din fondul pensiilor, mai cereau pensii viagere sau chiar împărțiri dela cutia milelor » [1]).

Neexistând nicio legiuire în această privință, pensiile se acordau printr'o procedură foarte simplă. Solicitatorii se adresau cu jalbe direct Domnitorului, care încuviința printr'un « pitac » sau « carte » o sumă oarecare drept pensie sau ajutor. Dar de cele mai

---

[1]) A. D. Xenopol: « Istoria Românilor », vol. II pag. 166.

multe ori, pitacul pornea direct din inițiativa Domnului.

Regulamentele Organice reglementează pentru prima dată, regimul pensiilor în țara noastră. Sub imperiul lor se întocmesc legiuirile privitoare la pensii, punându-se capăt liberului arbitrariu al Domnului.

Odată cu vechile privilegii se desființase și instituția scutelnicilor și poslușnicilor [1]), acordându-se în schimb persoanelor în serviciul cărora fuseseră, o despăgubire în bani, drept pensie viageră. Pentru văduvele jupânese suma se reducea la jumătate.

Regulamentul pensiilor în Muntenia reglementa pensiile scutelnicești, pensiile boierilor și cucoanelor văduve și pensiile funcționarilor publici (slujbașilor obștești).

Pensia căpătă un caracter viager și era calificată ca o răsplată cuvenită funcționarului Statului, datorată de națiune și se acorda pentru vechime de serviciu și pentru invaliditate.

Pentru « vreo deosebită slujbă » Domnul putea hotărî, împreună cu Obșteasca Adunare, acordarea « vreunui dar sau semn de cinste ».

Pensia era reversibilă asupra urmașilor funcționarului, ceea ce regulamentul Moldovei nu prevedea.

In Moldova legiuirea era asemănătoare, dar cuprindea condițiuni de pensionare mai grele. Erau pensii scutelnicești și pensii răsplătitoare. Acestea din urmă se acordau ca o mulțumire din partea Statului, pentru vechime de serviciu, invaliditate din cauza serviciului și pentru servicii excepționale aduse țării.

Primele regulamente de pensii au marele merit de a fi pus capăt abuzurilor și de a fi rezolvat problema după normele cele mai moderne ale timpului. Cu o serie de modificări acest regim durează până în 1868, când se unifică regimul pensiilor pentru întreg teritoriul Principatelor Unite, introducându-se prima lege generală de pensiuni.

Caracteristicile noului regim erau următoarele: pensia se calcula pe baza mediei retribuțiunilor din ultimii 5 ani, spre deosebire de regimul anterior, când se calcula pe baza salariului din ultima lună, înscrierea se făcea pe data de 1 Ianuarie a anului următor și se plătea lunar, spre deosebire de Regulamentul Organic care prevedea plata trimestrială.

Intre anii 1890—1902, printr'o serie de legi speciale, regimul unitar din 1868 este sfărâmat, mai fiecare instituție constituindu-și un regim propriu de pensiuni. Am avut astfel mai multe sisteme de pensiuni, cu organizarea lor specială: civile, militare, eclesiastice și ale personalului C.F.R.

In 1902, din cauza agravării situației financiare a pensiilor, datorită dispozițiilor diferite din cele 29 de legiuiri speciale, se introduce o nouă lege generală a pensiilor, care pune pe toți funcționarii Statului sub un regim comun. Cu câteva modificări ulterioare, legea aceasta a constituit regimul nostru de pensiuni până în anul 1925.

[1]) Oameni dați de Domn în slujbele boerilor pentru munci agricole scutiți de bir. Dela Regulamentul Organic au intrat în rândul contribuabililor.

REGIMUL ACTUAL AL PENSIILOR

După răsboiul de Intregire, se impunea o nouă reformă care să cuprindă și regimul din nouile provincii, reformă ce s'a făcut prin legea din 15 Aprilie 1925, modificată în 1929, în privința organizării administrative și a stabilirii salariilor de bază bugetare, în 1930 prin reducerea numărului anilor de pensionare, și în 1931 prin înființarea Comisiei de Pensiuni.

In afară de legea generală de pensii, dispozițiuni cu caracter special privitor la pensionări, se întâlnesc într'o sumă de legi organice ale diferitelor corpuri de funcționari, cum sunt, corpul didactic, clerul magistratura, armata, funcționarii c.f.r., funcționarii administrațiilor locale.

DREPTURILE DE PENSIE

Dispozițiunile speciale din diferitele legi, amintite mai sus, nu sunt de natură a afecta regimul general al drepturilor de pensie, întru cât acestea se referă la normele de punere în retragere din oficiu cari privesc buna funcționare a serviciilor și se deosebesc dela o instituție la alta. Punerea în retragere și exercitarea drepturilor de pensie sunt două operațiuni cu totul distincte. Prima operațiune se face din oficiu de instituția căreia aparține funcționarul respectiv.

Stabilirea dreptului de pensie se face de către Comisia de Pensiuni. Pentru aceasta funcționarul pus în retragere, trebue să-și valorifice drepturile.

In esență, două sunt condițiunile pe cari trebue să le îndeplinească funcționarii, ca să aibă dreptul la pensie.

In primul rând, trebue să primească pentru funcțiunea lor o retribuțiune bugetară lunară. Ca atare, nu numai funcționarii Statului au dreptul la pensie ci și funcționarii județelor și comunelor, drept recunoscut de legea administrativă, precum și funcționarii instituțiilor de utilitate publică ale căror bugete se votează de Adunarea Deputaților, dacă au adoptat și aplicat Statutul funcționarilor publici.

A doua condițiune este facerea reținerilor de 10% din salariile brute lunare, pe tot timpul funcționării și vărsarea lor Casei Pensiilor.

1. *Pensiunile pentru vechime de serviciu*

Vârsta de pensiune și limita de vârstă. Pensia pentru vechime de serviciu se acordă, când funcționarul a împlinit vârsta de pensiune sau chiar mai înainte dacă a servit un timp de 35 ani împliniți. Vârsta de pensiune este de 57 ani pentru funcționarii civili și de 65 ani pentru funcționarii eclesiastici. La împlinirea vârstei minime de pensiune pentru vechime funcționarul are facultatea să mai rămână în funcțiune până la împlinirea limitei maxime de vârstă.

La împlinirea limitei de vârstă, care este stabilită pentru funcționarii publici administrativi la 60 ani, conform Statutului, punerea în retragere din oficiu pentru regularea drepturilor la pensie este obligatorie.

Diferitele legi de organizare a corpurilor speciale, stabilesc limite de vârstă deosebite pentru punerea în retragere din oficiu și pentru cazurile de incapacitate profesională și caz de boală.

Afară de aceste reguli deosebite, se aplică în totul dispozițiunile legii generale de pensiuni, privitor la rețineri, quantumul pensiei (afară de unele excepții) vârsta de pensie, procedura stabilirii pensiei, transmitere și plată.

a) *Corpul didactic.* Punerea în retragere pentru limită de vârstă pentru membrii corpului didactic primar și secundar (școli primare, licee, școli normale, seminarii, școli comerciale, industriale, menaj), se face la vârsta de 65 ani în mod obligatoriu.

Legea pentru organizarea învățământului universitar din 22 Aprilie 1932 stabilește limita de vârstă pentru profesorii titulari la 70 ani, pentru celelalte categorii (agregați, conferențiari, șefi de lucrări, asistenți, lectori, preparatori) la 65 ani.

Trebue să remarcăm că legile respective, în vederea garantării inamovibilității Corpului didactic, prevăd o procedură specială, privitoare la pensionarea pentru incapacitate profesională și boală.

b) *Magistratura.* Legea de organizare judecătorească, prin ultima modificare din 8 Martie 1934, stabilește următoarele limite de vârstă: pentru Curtea de Casație 70 ani; Curțile de Apel 65 ani; Tribunale și Judecătorii 60 ani.

Printr'un decret-lege din 11 Noemvrie 1936, ratificat prin legea din 26 Ianuarie 1937, s'au dispus o serie de excepțiuni dela această lege pentru membrii Inaltei Curți de Casație.

c) *Armata.* Privitor la limita de vârstă a ofițerilor și asimilaților, legea generală de pensii trimite la legea poziției ofițerilor.

Prin decretul-lege pentru deblocarea cadrelor în armată din 23 Octomvrie 1937, limita de vârstă a ofițerilor și asimilaților lor, a fost fixată după cum urmează: ofițerii inferiori la vârsta de 47 ani, maiorii la 49 ani, lt.-coloneii la 51 ani, coloneii la 53 ani, generalii de brigadă la 57 ani, de divizie la 59 ani și de corp la 61 ani.

Pentru personalul navigant, limita de vârstă a fost fixată începând dela 42 ani până la 59 ani.

Timpul util de serviciu. Timpul servit de funcționar cu retribuțiune bugetară, din care s'au făcut rețineri sau se pot vărsa ulterior reținerile, formează ceea ce se numește timpul util pentru pensie. Se scade însă timpul de concedii ce trece peste a 20-a parte din timpul total servit cu retribuțiune, afară de concediile pentru însărcinări sau studii de perfecționare sau pentru îndeplinirea unui mandat legislativ.

Calculul pensiunii de bază. Pentru a beneficia de dreptul de pensiune pentru vechime de serviciu trebuesc cel puțin 10 ani efectiv cu rețineri la pensie.

Pentru un serviciu de 10 ani împliniți se acordă 25% din media salariilor de bază primite în cei din urmă trei ani, la care se mai adaugă, pentru fiecare an servit în plus, până la 35 ani, un spor de 3% din aceeași medie.

Pentru determinarea quantumului pensiunii se țin în seamă numai salariile de bază, nu și diurnele, chiriile și orice alte indemnități ce se plătesc ca accesorii pe lângă retribuțiune.

Dela 1 Ianuarie 1930, salariile de bază, gradațiile, indemnitățile de activitate și de scumpete aferente, au fost contopite într'o singură sumă, care constituie salariul sau retribuțiunea bugetară a funcționarului. Deși reținerile de 10% se fac, dela acea dată, asupra întregului salariu brut, calculul pensiunei continuă să se facă tot la salariul de bază, prevăzut în bugetul anului 1929. Surplusul încasat de Casa Pensiilor, împreună cu subvențiile Statului și celorlalte instituții, se întrebuințează pentru plata indemnizației de scumpete.

2. *Pensiuni pentru infirmități*

Funcționarul dobândește drept la pensiune, oricare ar fi etatea sa, când a căpătat o infirmitate sau rănire care îl face impropriu serviciului.

Quantumul pensiei. Când infirmitatea s'a produs în timpul, dar nu din cauza serviciului, quantumul pensiei de bază se stabilește ca și pentru vechime de serviciu, iar când s'a produs din cauza serviciului și funcționarul devine impropriu pentru orice serviciu public, pensiunea este de 40% din ultima retribuțiune pentru primii 10 ani, sporită cu 3% pentru fiecare an. Când infirmitatea îl face pentru totdeauna neapt de orice fel de muncă, timpul servit se sporește cu 5 ani, pensia neputând fi mai mică de 75% din ultima retribuțiune.

Constatarea infirmităților este operațiunea cea mai delicată, pentru care legiuitorul a stabilit o serie de garanții pentru funcționari și în același timp o pavăză pentru Stat.

Constatarea infirmităților și a cauzelor lor se face de către comisiuni medicale județene, comisiuni mixte medico-militare și comisiunea de pe lângă Casa Pensiilor.

In compunerea acestor comisiuni intră medici ai Casei Pensiilor, funcționari delegați ai Casei Pensilor și medicii curanți ai funcționarului. Comisiunile medicale au o competență științifică pentru constatatea infirmităților printr'un examen medical propriu și nemijlocit.

Instituirea Comisiunii medicale are loc numai în urma cererii funcționarului sau autorității respective.

Legea și regulamentul precizează ce anume act trebue să prezinte funcționarul în dovedirea infirmității și cauzelor ei.

3. *Pensiunile urmașilor*

Văduva și copiii minori, legitimi sau legitimați, ai funcționarului sau pensionarului au dreptul la pensie, în următoarele condițiuni:

Văduva care a trăit cu soțul ca funcționar până la 2 ani de căsătorie, primește 26% din pensiunea ce s'ar cuveni soțului, și un spor de 8% pentru fiecare an în plus până la maximum total de 5 ani, când dreptul său de pensiune este de 50% din pensiunea soțului.

Pentru 15 ani de căsătorie, din care cel puțin 5 ani trăiți cu soțul ca funcționar, dreptul său se majorează la 60%; pentru 30 de ani are dreptul la 70%.

Un copil primește 20% din pensiunea ce s'ar fi cuvenit părintelui; 2 copii 35%, iar 3 sau mai mulți 50%.

Orfanii de ambii părinți au dreptul: unul la 50%; doi la 75%, iar 3 sau mai mulți, la întreaga pensie a tatălui.

Văduva păstrează dreptul la pensie până la moarte sau remăritare, iar copiii până la 18 ani împliniți, afară de cazul când pentru continuare de studii și lipsă de mijloace, pot primi până la 21 ani.

4. *Ajutoare*

Legea pensiilor prevede ajutoare odată pentru totdeauna, al căror quantum este în funcție de timpul servit și natura infirmităților, în cazurile când acești funcționari sau urmașii lor nu au dreptul la pensie. Ajutorul constă în totalul salariului bugetar ultim, fără accesorii, începând dela 1 an la 3 ani, după cazuri.

PROCEDURA DE STABILIRE A PENSIILOR

Pentru constatarea și transmiterea drepturilor de pensiune, legea generală de pensii organizează o întreagă procedură care se pune în mișcare numai după ce s'a introdus cererea de înscriere.

Cererile de înscriere la pensii. Conform sistemului intrat în vigoare la 1 Ianuarie 1938, cererile de înscriere la pensie se adresează autorității unde funcționarul și-a exercitat ultima funcțiune, în condițiunile și termenele următoare:

a) Când funcționarul se retrage de bună voie având vârsta de pensie și vechimea în serviciu legală, cererea se face cu două luni înainte de data retragerii.

b) Urmașii trebue să depună cererea în termen de 3 luni dela data decesului funcționarului.

c) Pentru infirmități și limită de vârstă, cererea de înscriere se face cu două luni înainte de punerea în retragere.

Autoritatea este obligată ca, în termen de maximum 10 zile dela primirea cererii de înscriere s'o înainteze Casei Pensiilor împreună cu actele depuse și fișa de pensiune a funcționarului completată la zi.

Cererile pentru transmitere, revizuirea și rectificarea pensiei se adresează direct Casei Generale de Pensii.

Consecința neintroducerii cererii de înscriere în termenele de mai sus este pierderea dreptului la pensie pe timpul întârziat, iar pentru necompletarea tuturor actelor în termen de un an dela nașterea dreptului, sancțiunea este respingerea cererii și perimarea dreptului.

Pentru înlăturarea termenului de prescripție, trebue să se introducă o nouă cerere, dela data căreia începe și plata dreptului de pensie.

Data înscrierii la pensie. Dacă cererea a fost făcută în termenele arătate, înscrierea dreptului la pensie se face pe prima zi a lunii următoare aceleia în care a încetat plata salariului, în caz contrariu cu începere dela data cererii.

Pentru urmași, transmiterea pensiei se face pe prima zi întâiu a luniei următoare decesului.

Actele necesare. La cererea de înscriere, petiționarul trebue să alăture declarația domiciliului său real, iar urmașii trebue să mai adaoge, după caz, certificatul de nedesfacerea căsătoriei, extrasul de deces al soțului sau părinților și actul de tutelă.

Pentru pensiile de infirmitate trebue să se adaoge neapărat actele care au servit la constatarea infirmităților.

Fișa de pensiune. Datele privitoare la durata timpului servit, reținerii, stare civilă, identitate, sunt prevăzute în fișa de pensiune care se întocmește și se ține la curent de către autoritatea la care funcționează funcționarul, chiar în timpul activității acestuia.

Prin simplificarea procedurii privitoare la cererile de înscriere și mai ales prin introducerea fișei de pensiune, înscrierea la pensie se face automat și rapid în momentul când funcționarul își încheie cariera administrativă.

Pierderea drepturilor de pensie. Dreptul la pensie se prescrie, dacă n'a fost reclamat în termen de cinci ani dela data dreptului de înscriere.

De asemenea pierd dreptul la pensiune, fie că sunt sau nu înscriși: cei care pierd calitatea de român, cei condamnați pentru crimă, cei condamnați pentru uneltiri contra Statului, cei condamnați pentru delictele de fals, furt, excrocherie, înșelăciune, delapidare de bani publici, abuz de încredere.

COMISIA DE PENSII

Constatarea și transmiterea individuală a pensiilor se face de către comisiunea de pensii, organizată de legea din 3 August 1931.

Comisiunea de pensii funcționează pe lângă Casa generală de Pensii având caracterul unei instanțe administrative jurisdicționale. Ea se compune dintr'un consilier dela Curtea de Apel din București, ca președinte, și doi directori conducători de direcții din administrația centrală a ministerelor sau a caselor autonome și regiilor comerciale.

Comisia de pensii nu se sesizează din oficiu, ci dă deciziile sale numai pe baza actelor prezentate cu referat de referentul Casei Pensiilor, delegat de directorul general. Casa Pensiilor are organizat un serviciu al lichidării pensiilor de bază, care verifică în prealabil actele privitoare la înscrieri și face calcularea aritmetică a pensiunei cuvenite.

Decizia comisiunii de pensiuni are caracterul juridic al recunoașterii unui drept individual legal și produce efecte numai inter partes.

Procedura. Comisia de pensii lucrează numai în completul de trei membri, fără citarea părților, petiționarul putând prezenta memorii.

Deciziile se dau cu majoritate, sunt semnate de membri și referenți și se comunică de Casa Pensiilor pe cale administrativă sau prin mijlocirea organelor fiscale.

Căile de atac. Deciziile Comisiei de pensiuni pot fi atacate cu apel la Inalta Curte de Conturi, de funcționar în termen de 60 zile libere dela comunicarea

ei, sau de Casa Pensiilor dela data deciziei. Apelul trebue să fie motivat, sub sancțiune de nulitate. In apel se pot aduce acte noui.

Inalta Curte de Conturi judecă apelurile după legea sa organică, citând și părțile.

Deciziile Inaltei Curți de Conturi pot fi atacate cu recurs, conform legei sale organice.

Calcularea indemnității de scumpete, se face pe cale administrativă, de un serviciu special al Casei Pensiilor și este în raport cu pensia de bază și categoria de salarizare a localității unde domiciliază pensionarul.

Pensia de bază, plus indemnitatea de scumpete formează pensia lunară brută.

Mutarea pensiei dintr'o localitate într'alta, care ar atrage majorarea indemnității de scumpete se face numai cu aprobarea Casei pensiilor.

Plata pensiilor se face prin administrațiile financiare de încasări și plăți, pe lângă care funcționează câte un serviciu al pensiilor.

CASA GENERALĂ DE PENSII

In conformitate cu ultima organizare din 26 Iunie 1937, Casa Generală de Pensii funcționează ca o instituțiune autonomă pe lângă Departamentul Finanțelor.

Această instituție are în sarcina sa plata pensiilor de serviciu și a pensiilor militare.

Conducerea și administrația acestei Case sunt încredințate Consiliului de Administrație și Comitetului de Direcție.

Consiliul de Administrație se compune din 13 membri numiți prin Decret-Regal, pe termen de 4 ani, în urma propunerii Ministrului de Finanțe. Sunt reprezentați 2 delegați ai Parlamentului, 6 delegați de Ministere, 1 delegat al Băncii Naționale, Directorul Contabilității Generale a Statului, 1 specialist în asigurări și 2 pensionari.

Președintele Consiliului de Administrație este numit de Ministrul Finanțelor, iar vice-președintele este ales de Consiliu, din sânul său.

Atribuțiunile cele mai importante ale Consiliului de Administrație se referă la supravegherea, controlul și bunul mers al Casei, aprobarea bugetului și întrebuințarea fondurilor. Deciziunile privitoare la aceste două din urmă atribuțiuni, trebuesc supuse aprobării Ministrului de Finanțe, care are drept să refuze motivat executarea lor. Consiliul de Administrație se convoacă ori de câte ori e nevoe și cel puțin de 2 ori pe lună.

Directorul general, este numit de Ministrul Finanțelor după propunerea Consiliului de Administrație.

Serviciile Casei Pensiilor cuprind: serviciile cu atribuțiuni administrative privitoare la personalul casei și administrarea fondului de rezervă; serviciile pentru lichidarea drepturilor de pensie, de bază și de scumpete; serviciile de verificare și serviciile cu caracter financiar și contabil.

Veniturile și cheltuelile Casei sunt determinate de legea din 1925. Veniturile se alimentează din reținerile de 10% din salariile de bază lunare, salarile pe o jumătate de lună a funcționarilor noi numiți, sporul salariilor pe o lună a funcționarilor înaintați, economiile din funcțiile vacante, amenzile disciplinare, contribuțiunea județelor și comunelor cu 1% din venitul lor brut, și subvențiile Statului, județelor și comunelor.

Cheltuielile cuprind: plata celor 93.000 pensionari de serviciu, foști funcționari, reprezentând 3.377 milioane lei și a celor 320.000 pensionari de răsboi, I.O.V. reprezentând 934,5 milioane lei.

Printre cheltueli mai trebuesc adăugate ajutoarele, recompensele naționale, cheltuielile de administrație, de asistență și asigurări, cari se cuprind în sumele de mai sus.

CASA DE PENSII A OFIȚERILOR

Așezarea la pensie a ofițerilor și urmașilor lor, fixarea quantumului pensiilor și înmânarea titlurilor se face tot de Casa Generală de Pensiuni, conform legii generale de pensiuni, legii poziției ofițerilor și legii de deblocare a cadrelor.

Printr'o lege din 2 Mai 1936, a fost organizată Casa de Pensii a Ofițerilor, prin reînființarea vechei Case a Pensiilor militare, care funcționase între anii 1889—1902.

Casa de Pensii a Ofițerilor funcționează astăzi sub administrațiunea Casei Dotației Oastei (Direcțiunea pensiilor militare) și sub directa supraveghere a Ministerului Apărării Naționale.

Spre deosebire de vechea instituție, care stabilea chiar quantumul pensiilor, noua instituție are o acțiune mai limitată de concentrare a fondurilor, plată a pensiilor și acordare a unor sporuri speciale.

Fondurile înscrise în bugetul general al Casei Pensiilor, pentru ofițeri și urmașiilor se varsă lunar Casei Pensiilor militare, care face plata prin administrațiile militare, Casa Militară de Credit sau Banca Națională.

Acordarea sporurilor de către Casa Dotației Oastei se face după ce pensionarul militar sau urmașii lui, și-au stabilit drepturile lor de pensiune înaintea instanțelor prevăzute de legea generală de pensiuni. Sporurile variază după grad și numărul de ani serviți.

Pentru judecarea apelurilor contra hotărîrilor privitoare la sporuri, sunt organizate Comisiuni de apel pe lângă Ministerul Apărării Naționale.

i. r.

IX

ORGANIZAREA SOCIALĂ A ȚĂRĂNIMII

Istoria socială a țărilor românești nu a fost încă scrisă. Ceea ce știm despre trecutul nostru, din acest punct de vedere, este cu totul nesatisfăcător. Pricina acestei întârzieri a studiilor de istorie socială la noi trebuește găsită în următoarele împrejurări:

a) *greutățile obiective ale oricărei istorii sociale, și mai cu seamă a celor țărănești.*

Istoria socială a unei țări înseamnează descrierea și analiza cauzală a formelor ei de viață în toate aspectele lor, dela origini și până în prezent. Istoria socială este deci o lucrare de sociologie aplicată unor societăți trecute.

Lucrările de sociologie sunt însă prin ele înșile foarte grele, chiar atunci când au în vedere societăți contemporane, adică putând fi studiate direct, în toate amănuntele lor, deoarece, în stabilirea raționamentelor sale, sociologia trebuie să ție seamă de un complex foarte mare și extrem de variat de elemente: geografice, biologice, demografice, psihologice, istorice, culturale, economice, juridice, politice, precum și de un tot atât de variat număr de forme de viață socială și de structuri sociale (clase, sate, orașe, etc.).

Munca sociologului devine extrem de grea când este vorba de societățile trecute, pentrucă dela ele nu ne rămân decât amintiri întâmplătoare, nici decum triate științific, în vederea analizei sociologice ulterioare. Actele și documentele sunt stabilite potrivit nevoilor practice ale celor cari le-au făcut, și pe de altă parte, nici măcar nu ajung toate, până în vremea de astăzi. Sociologul este deci obligat mai mult să ghicească și să intuiască, decât să clădească temeinic.

Cu atât mai dificilă este această operație pentru istoria populațiilor rurale. Viața sătească are tocmai caracteristica de a fi izolată, istovindu-se parcă în sine, fără să lase urme scrise. Singurul document adevărat țărănesc, este însăși țărănia, atunci când cu îndărătnicia ei tradiționalistă reușește a supraviețui, în lupta cu alte forme de viață socială. Incolo, niciun document obiectivat, cu adevărat țărănesc, nu ne poate veni în ajutor direct.

Țara noastră fiind o țară de autentică țărănie, ne vor lipsi deci tot ceea ce în Occident vine din partea unei organizări de stat ce se amestecă în toate aspectele vieții sociale. Astfel: nu avem cutumiare scrise, charte ale cetăților, regulamente de bresle etc., metodic păstrate în vaste arhive de Stat, datând de secole.

Actele câte sunt, nu dau decât informațiuni indirecte, și, în cea mai mare parte a cazurilor, ele se referă nu la massa cea mare, anonimă și mută a satelor pure, ci la acelea care, intrând în legătură directă cu Statul, fie ca sate mânăstirești, boerești sau domnești, fie pentru pricini de judecată, vânzări, certuri sau pedepsiri, se văd supuse dreptului Domniei. Dreptul impus de Stat, nu este însă dreptul satului. Legea scrisă, nu este obiceiul pământului. Dealtfel tot ce este drept scris la noi, nu este dătător de seamă pentru viața sătească, căci încă dela origini am practicat larga folosire, dacă nu chiar servila copiere a modelelor străine. (Alexandru cel Bun, introduce Basilicalele; fapt controversat; Vasile Lupu copiază pe Prosper Farinaceus etc.)

b) *greutățile subiective în reconstituirea istoriei sociale românești.*

Exegeza critică a acestor prea puține și prea șovăelnice informații scrise, rămase din trecutul nostru, a fost la rândul ei îngreuiată prin faptul că, cel puțin până la războiul din urmă, România era o mare țară latifundiară, aflată în plină criză agrară: boerii latifundiari alcătuiau clasa cultă și stăpânitoare a Statului, care el însuși era latifundiar. Cu greu puteau deci gânditorii de atunci să atingă obiectivitatea deplină; deseori studiile lor sunt pledoarii, uneori făcute cu toată buna credință, pentru sau contra uneia din tezele sociale aflate în luptă.

In vremea de azi, continuăm în bună parte să punem problema pe aceeași linie de controverse cu a înaintașilor noștri apropiați, ezitând încă în fața imensei munci pe care ar presupune-o reluarea, în cu totul alt spirit, a întregei probleme.

c) *greutăți ivite din greșita metodă până acum folosită.*

Ca o concluzie a celor spuse, afirmăm că o greșeală a cercetărilor de până acum a fost prea exclusiva folosire a metodei istorice, în dauna celei sociologice. Astfel s'a lăsat de o parte neprețuitul tezaur de informații asupra trecutului pe care îl constitue prezentul.

Formele de viață socială au un caracter de permanență care le face să dureze, mutându-se dealungul veacurilor, desigur nu fără schimbări, însă în tot cazul

PĂCURAR (PĂSTOR) VALAH
Din albumul « *Trachten-Cabinet von Siebenbürgen*, 1729 ».
Col. Academiei Române

cu schimbări a căror linie de evoluție nu cunoaște soluțiile brusce de continuitate.

Astfel doar supraviețuirile satelor numite răzășești în Moldova și moșnenești în Muntenia, dăinuind compact, ca fenomen de masă, ne pot îngădui înțelegerea satului celui vechi, unul din punctele vii ale întregei noastre probleme. Prezentul, punct de ajungere a desvoltării istorice, ar trebui deci să servească drept temei oricărei exegeze a trecutului. Iar cunoașterea felului de a fi al vieții de azi, ne-ar putea da cele mai serioase explicații sociologice, menite să înlocuiască vechile și greșitele teorii sociologice pe care le practică istoricii, inclusiv — și poate mai primejdios chiar — acei cari se declară exclusivi exegeți de documente.

ORIGINILE VIEȚII SOCIALE

Intre istorici, cari mai ales asupra acestor « origini » și-au fixat atenția, există o netedă opoziție de păreri și de teze.

a) *teza boierească*, afirmă că dela început au existat la noi clasele sociale constitutive ale problemei agrare de mai târziu: de o parte boierii, singurii proprietari, nu numai ai pământului dar și stăpânitori ai oamenilor cari locuiau pe moșia lor; de alta, țăranii, lucrători de pământ străin, supuși deci față de boierii proprietari la o desdăunare, în dijmă și muncă.

Proprietatea se împarte în două: cea mare, a boierilor propriu ziși, și cea mică a răzășilor [1]).

Evoluția ulterioară a acestor clase a fost scindarea din ce în ce mai netedă între boeri și răzăși; înrăutățirea continuă a stării țăranilor, până la formele târzii ale iobăgiei; decăderea răzășiei până la topirea ei parțială în iobăgie.

Parțial, creșterea rândurilor boerilor și răzășilor, fie prin donații noui acordate de Domni, celor din categoria militară sau funcționărească, fie prin cumpărături.

b) *teza boerească atenuată*, neagă caracterul de « proprietar » al boierului. Ar fi vorba mai mult de un « stăpân » cu drepturi de conducere și de judecată, de unde o întreagă teorie asupra « judec »-ului și « knejilor ».

Iobăgia este un abuz târziu, constând în transformarea drepturilor de stăpânire (a boerului aflat în folosință devălmașe cu sătenii lui pe acelaș trup de moșie) în drepturi de proprietate boerească propriu zisă, în relații de clacă și dijmă față de sătenii legați de brazdă.

Răzășii sunt ca și boerii, descendenții acestor « judeci ». Ei însă, au alungat din satul lor pe țărani, rămânând singurii locuitori și cultivatori, alcătuind singuri satul și țărănindu-se cu încetul [1]).

[1]) Teza *C. Giurescu:* Despre boeri; Despre rumâni; Vechimea rumâniei în Țara Românească și legătura lui Mihai Viteazul. Susținută și de *C. C. Giurescu* în Istoria Românilor și *I. C. Filitti* : Proprietatea solului în Principatele române până la 1864.
Polemistul acestei școli este George Panu.

[1]) Teza *Radu Rosetti :* Pământul, sătenii și stăpânii; Pentru ce s'au răsculat țăranii.

ROMÂNCĂ DIN ȚINUTUL FĂGĂRAȘULUI
Din albumul « *Trachten-Cabinet von Siebenbürgen*, 1729 »
Col. Academiei Române

c) *Teza țărănească.*

Larga câmpie românească era, la origini, acoperită cu sate libere, trăind în forme asemănătoare cu cele ale răzășilor de astăzi, adică în devălmășia de forme familiale.

Satele acestea trăind de sine, Statul nu s'a amestecat decât târziu, abia vre-o 200 de ani după descălecări, excepție făcând doar în cazurile de judecată.

In veacul al XVI-lea, când țările românești pierd vechiul lor caracter, culegerea impozitelor, din ce în ce mai grele, pentru folosul Turcilor și al Domniei, supune satele unei prefaceri rapide în care boerul perceptor, dublat de cămătar, începe a-și crea latifundii și a înăspri relațiile cu țăranii, cari i se vând acum « vecini » sau « rumâni ».

Răzășii reprezintă o insulă scăpată ca prin minune, în ciuda boerilor « răzășofagi » și reprezintă deci ceea ce, pe vremuri, va fi fost țărănimea întreagă [1]).

Socotim că este cu neputință, pe temeiul documentelor istorice propriu zise, să opteze cineva în favoarea uneia sau alteia din teze.

Putința de înțelegere va izvorî din cu totul alte socoteli decât cele ale exegezei.

Anume, prin considerarea temeinică a formelor de viață sătească (iobage și răzășești) și prin înlăturarea din calea raționamentului nostru a ideilor sociologice false, până acum admise.

[1]) Teza *N. Iorga:* Constatări istorice cu privire la viața agrară a Românilor ; Développement de la question rurale en Roumanie etc.

ȚĂRAN VALAH
Din albumul « *Trachten-Cabinet von Siebenbürgen,* 1729 »
Col. Academiei Române

MĂIERIȚĂ
Din albumul « *Trachten-Cabinet von Siebenbürgen,* 1729 »
Col. Academiei Române

VIAȚA SOCIALĂ RĂZĂȘEASCĂ

FORMELE

In primul rând, forma de viață răzășească nu este excepțională, ci constitue un fenomen de masă. Singura statistică pe care o avem la îndemână, aceea a lui Petru Poni, socotește că răzășii alcătuesc cam 25% din totalul populației vechiului regat și Basarabiei.

Repartizarea cartografică a răzășiei, arată păstrarea ei mai ales în regiunile muntoase, cu centrul în Vrancea unde răzășii formează 100% din populație.

Ca atare nu ne e de nici un folos orișice schemă istorică unilineară, care nu ne poate arăta de ce fenomenul răzășiei s'a păstrat ori s'a ivit mai ales în unele regiuni ale țării și nu în altele. Niciuna din teoriile de până acum nu a căutat un răspuns la această chestiune.

De altă parte, istoricii par a socoti răzășia drept o formă de viață omogenă, de un singur fel. Anume, teza sociologică a tuturor istoricilor, fie ea explicită sau implicită, admite că satul răzășesc se explică sociologic prin fenomenul descendenței biologice dintr'un singur om. Acest « autor » juridic al dreptului de proprietate poate fi, după cum am arătat mai sus: *a)* un boier proprietar din totdeauna; *b)* un proprietar abuziv care își alungă codevălmașii țărani (nu se știe de ce, și nici cum); *c)* un oștean miluit de Domnie pentru diverse servicii, sau *d)* un țăran care singur descalecă într'un loc pustiu. Asupra acestui punct

ȚĂRAN VALAH
Din albumul « *Trachten-Cabinet von Siebenbürgen*, 1729 »
Col. Academiei Române

istoricii au păreri diferite. Insă sunt cu toții de acord să admită, de aci înainte, o aceeași schemă sociologică de naștere a satului: acest autor juridic, acest « bătrân » are urmași cari, înmulțindu-se, ajung să formeze sat. Stăpânirea lor e devălmașe, pentru că aparțin aceleași familii, iar arborele genealogic le folosește, pentru acelaș motiv, ca sistem de măsurare a drepturilor diverse pe cari le au în sânul devălmășiei.

Ceea ce întărește credința în această origine biologică a satului răzășesc alcătuit dintr'un singur neam, sunt nu numai influențele certe ale teoriilor sociologice dela sfârșitul veacului trecut, cari vedeau în satele indivize, simple familii crescute, ci mai ales o aparentă potrivire cu realitatea. Satele noastre răzășești, sau mai bine zis o parte din satele noastre răzășești, sunt « umblătoare pe bătrâni », adică sunt organizate pe temeiul unei spițe de neam. Sătenii ei înșiși afirmă deseori descendența lor comună dintr'un singur bătrân descălecător de sat. Iar documentele istorice, și ele, consemnează asemenea forme de organizare socială pe bază de neamuri și asemenea legende de descălecare cari existau și aveau curs acum câteva veacuri.

Insă, reducând întreaga explicație a nașterii satului răzășesc, adică a satului pe care l-am putea defini drept *un sat liber de rude devălmașe*, la ipoteza descendenții dintr'un singur bătrân, ajungem la o vădită eroare. Fenomenul biologic, singur, nu poate explica absolut nimic, el fiind general tuturor societăților omenești. Toți oamenii aparțin unei descendențe, însă numai anume împrejurări fac ca toți descendenții să trăiască în forme sătești, și mai ales să folosească descendența lor drept sistem de organizare socială. Pricina nașterii satelor libere de rude devălmașe trebue deci căutată în altă parte decât în descendența biologică.

In primul rând, lămuririle se află nu în tolba cu teorii, ci în realitatea însăși, atunci când din fericire ni s'a păstrat întreagă și stă la dispoziția noastră.

Această realitate contemporană ne arată mai întâi că răzășia nu este un fenomen ce se repetă identic în toată țara, într'aceiaș formă incremenită. Ci ea se împarte, morfologic, în două mari clase:

A) clasa răzășiei neumblătoare, cunoscând devălmășia absolută,
B) clasa răzășiei folosind descendența ca principiu de organizare socială și principiu juridic de folosire a devălmășiei proporționale, deci răzășiile umblătoare pe bătrâni.

In Vrancea de pildă (repetăm: singura parte din țară unde răzășii alcătuesc 100% din populație) avem o serie de sate cari nu descind din acelaș bătrân, deși populația lor alcătuește o grupare biologică omogenă și închisă; cari nu folosesc genealogia ca sistem de viață socială și cari nu cunosc devălmășia pe cote părți proporționale.

Aceste sate, confederate într'o singură Țară a Vrancei, care stăpânea laolaltă toți munții Vrancei, abia

PREOT ROMÂN DE SAT DIN TRANSILVANIA
Din albumul « *Trachten-Cabinet von Siebenbürgen*, 1729 »
Col. Academiei Române

de curând la jumătatea veacului al XIX-lea s'au constituit drept sate de sine stătătoare, și și-au delimitat hotarele.

Vrancea este cea mai arhaică regiune din țară. Zadarnic ar căuta cineva să numească starea vrânceană drept o stare « excepțională », dinpotrivă ea ne este și trebue să ne fie un punct de plecare în orișice judecată am vrea să facem despre originile vieții noastre sociale. Orice ipoteză care nu ar putea cuprinde cu ușurință fenomenul vrâncean, este prin aceasta însăși dovedită ca falsă. Adăogăm că singura teorie istorică satisfăcând această condiție, este aceea a d-lui N. Iorga.

In celelalte regiuni ale țării, răzășia este umblătoare pe bătrâni. De pildă, orașul Câmpulung este organizat pe temeiul a 42 de moși, ai căror curgători stăpânesc și astăzi averea devălmașe a orașului.

Formele derivate a acestui sat umblător pe bătrâni sunt infinite. O inventariere a lor nu a fost încă făcută. S'ar putea ca geneza lor să poată fi explicată, așa cum am încercat să o facem, printr'o derivare din forma vrânceană, printr'o evoluție de aspecte diverse, determinată în primul rând de o schimbare de caracter economic, demografic și de organizare de Stat.

ȚĂRANCE DIN SĂLIȘTE
Gravură colorată de *Kininger*, editată la Viena în 1821, de *Tranquillo Mollo*

Până nu se va fi făcut însă inventarierea și cartografierea tuturor tipurilor morfologice răzășești, și mai ales până nu se va fi făcut analiza sociologică a acestui material informativ, orișice concluziuni teoretice trase asupra răzășiei, deci și asupra originii formelor sociale sătești dela noi, sunt supuse discuțiunii.

ISTORIA RĂZĂȘIEI

Indeobște cunoscut de către toți istoricii este procesul de lentă dispariție a satelor răzășești. Rând pe rând aceste sate decad în rândul satelor clăcășești, pe urma acțiunii boierilor « răzășofagi ».

Dar această înghițire a satelor răzășești în masa iobăgiei, înseamnă ceva mai mult, sociologic, decât dovada faptului că boierii erau hrăpăreți: anume semnul unei evoluții interne sociale care merită să fie analizată.

Satele răzășești, alcătuite pe mari grupe, aveau o conducere de sine, care se întemeiază nu numai pe adunările de obștii ale fiecărui sat în parte și care își putea delega puterea unor mandatari « oamenii buni și bătrâni », ci prindea trup în organizațiuni suprasătești formate din reprezentanții tuturor adunărilor obștești ale satelor intrând în acelaș ocol. Starea de lucruri din Vrancea, care cunoaște până astăzi rămășițele unei asemenea organizații, ne arată limpede cam ce puteau să fie aceste sate răzășești organizate liber.

Dimitrie Cantemir recunoștea ca un fenomen contemporan, o stare atât de mare de libertate a acestor organizații răzășești încât numea Vrancea, Tigheciul și Câmpulungul Moldovei, « republici ».

Dar aceste « republici », organizații țărănești suprasătești de caracter nestatal, au pierit rând pe rând, pe măsură ce Domnia își închega puterile. Și dacă Vrancea este astăzi « excepțională », este numai datorită faptului că împrejurări excepționale i-au îngăduit să păstreze acest caracter primitiv al ei, de deplină libertate, care o face până în ziua de azi, de pildă, să nu cunoască sila monopolului de Stat, privitor la sare.

Amănuntele acestei pieiri a tuturor « câmpulungurilor » răzășești, nu le cunoaștem. Dar existența lor și procesul de pieire a lor suntem siliți a le admite.

Dispariția organizațiilor suprasătești răzășești, slăbea evident puterea de organizare internă și putințele de apărare ale satelor. Sila boerească, urmează deci să fie completată prin recunoașterea slăbirii satelor răzășești; fără de această slăbire, sila boierească ar fi rămas ineficace, așa cum de pildă a rămas în Vrancea atunci când boierul Iordache

JUPÂNIȚĂ DIN MUNTENIA
Gravată pentru Geographical Dictionary, printed for *I. Coate*
Col. Academiei Române

Roset a încercat să repete, în plin secol al XIX-lea, operația de mâncare a unei răzășii constituite.

Dar ivirea însăși a silei boierești, presupune în prealabil petrecerea unor anumite procese sociale care să îngăduie unui boier tragerea unor foloase din siluire.

Atât timp cât satele răzășești au trăit în forma socială a răzășiei « neumblătoare pe bătrâni », atâta timp deci cât tehnica mai mult pastorală decât agrară, era extrem de primitivă, atâta timp cât densitatea populației era foarte mică și sistemul economic cel al gospodăriei casnice închise, « boierul siluitor » nu avea nici pe cine și nici pentru ce silui pe cineva, pentru cucerirea de pământuri răzășești.

Ori și ce sătean, aparținător cetei răzășești, avea în Vrancea, putința să se așeze în ori și ce loc ar fi vrut și să folosească pământul acela, abia rodnic, repede din nou părăsit, pentru acoperirea unor nevoi strict personale. Cucerirea de pământ răzășesc, în asemenea condiții este absurdă. Proprietatea ea însăși ca atare nu s'a născut încă. Folosirea pământului se face numai în virtutea unui drept al muncii prestate, care transformă temporar pământul vălmaș în ținere privată. Declararea unei porțiuni a satului drept pământ boieresc nu aduce nici un folos. Singura cucerire pe care o puteau râvni era asupra oamenilor, pentru ca aceștia să dea o parte din produsul muncii lor, sub formă de dijmă.

Este, de pildă, singurul lucru pe care l-a încercat și Iordache Roset în Vrancea. Inpotriva acestei dorințe boierești, rezistau satele atâta vreme cât își păstrau viața lor obștească, puternic închegată.

Putința pieirii răzășiei începe însă din altă parte: din disoluția internă a răzășiei însăși. Să analizăm acest proces.

Odată cu *înaintarea tehnicei agrare*, pământurile devin roditoare an după an, fără să mai fie nevoie a le lăsa, spre odihnă, în țelină. Putința unei proprietăți private se naște astfel.

Odată cu înmulțirea populației, de la un anume grad de *saturație demografică* a pământurilor, se naște și dorința unei proprietăți depline. Ținerile private nu se mai constitue vremelnic și după libera inițiativă a fie cărui cetaș în parte, ci pe temeiul unei hotărîri a obștei care împarte pământuri, statornic, către cetașii săi. Se împart pământurile supuse cultivării, nu întreg trupul moșiei. Simplul joc al nașterilor și morților în sânul neamurilor, constituite și ele pe temeiul unei devălmășii familiale (care până în ziua de astăzi dăinuiește foarte puternică pe tot întinsul țării), produce un desechilibru biologic între grupările omenești alcătuitoare ale satului: unele neamuri sunt mai bogate în membrii, altele mai sărace. Acestea aduc după sine o *neegalitate economică*, o sărăcire relativă a celor cu descendenți numeroși, față de bogăția relativă a celor cu descendenți puțini. Două categorii sociale se nasc deci în sânul răzășiei: *chiaburii*, satisfăcuți cu starea de lucruri și *sărmanii*, nemulțumiți. O luptă socială începe a se duce între aceste două categorii, satisfăcuții cerând menținerea statului quo, cei nesatisfăcuți revenirea la « cum a fost din vechi » deci la deplina egalitate, eventual printr'o nouă împărțire. Acest proces social se petrece și astăzi sub ochii noștri în satele răzășești.

Două pot fi rezultatele acestei lupte: dacă înving cei sărmani, începutul de diferențiere socială se anulează printr'o revenire conștient urmărită, la starea dela început; dacă înving ceilalți, neegalitatea născută devine definitivă, și încep să apară, din ce în ce mai netede, neamurile bogate și neamurile sărace.

Procesul atunci continuă, proprietatea fiind constituită pe anume părți din hotarul satului, cei bogați cuceresc în sânul satului lor pământurile celorlalți. Cei dintâi răzășofagi sunt deci înșiși răzășii; și cine a văzut vre-o dată la lucru pe chiaburii răzăși din zilele de azi își poate da lesne seama de jafurile pe cari le pot ei face înpotriva codevălmașilor lor.

Inegalitatea economică și socială aduce după sine schimbarea însăși a instituțiilor de drept. Principiul devălmășiei absolute se păstrează chiar după ce proprietatea deplină s'a constituit. Devălmășia regulamen-

tează stăpânirea și folosirea pădurii, islazurilor și a locurilor încă neocupate.

Inegalitatea ivită în categoria proprietăților depline, atrage după sine dorința de inegalitate și în porțiunea rămasă vălmașe. Chiaburii vor să aibă drepturi mai mari, în devălmășie, decât cocetașii lor. O nouă luptă socială începe. Dacă din nou înving chiaburii, devălmășia absolută se transformă într'o devălmășie proporțională, unii având mai mult, alții mai puțin, potrivit întinderilor mai mari sau mai mici pe cari le dețin în plină proprietate. Această încercare de transformare a devălmășiei absolute într'una proporțională s'a încercat și de către chiaburii vrânceni. Tăria obștiilor de acolo a dus la un eșec al acestei dorințe a lor.

Dar acolo unde chiaburii reușesc, devălmășia absolută dispare.

Pentru organizarea însă a devălmășiei pe cotepărți proporționale trebuește *o anume normă juridică*. Această normă se împrumută, gata făcută, din dreptul familial obișnuelnic.

Și anume, o familie își împarte pământurile către noile generații în părți egale, prin «crăparea» pământurilor în lungi fâșii. Incrângăturile spiței de neam se înfăptuesc deci în loturi de pământ de inegale suprafețe, după cum inegale sunt și încrângăturile diverse ale spiței de neam. Intre stăpânirea pământului și spița de neam este o perfectă corelație.

Această lege se aplică, conștient de data aceasta, devălmășiei absolute în disoluție. Satul întreg se împarte în cete pe neamuri. Mai bine zis, se află împărțit în cete, pe neamuri, stăpânirea lor deplină fiind corelată arborelui genealogic. Impărțirea aceasta va fi extinsă asupra întregului hotar. Arborele genealogic va cuprinde deci întreg hotarul satului. Dar cum averea, până atunci în devălmășie absolută, nu este o avere, ce se poate lesne măsura (munții de pildă) sau nu este necesar să fie efectiv delimitată pe teren, împărțirile acestea se vor face doar prin calcul mintal, arborele genealogic folosind drept sistem numeral și tehnică de calcul. Satul întreg își precizează deci rudeniile din sânul cetei întregi, pe neamuri. La nevoie, ajustează spița de neam, după lungi lupte, adăogând sau tăind câte o ramură întreagă. Fenomenul biologic al spiței face loc unui fenomen pur juridic. Fiecare neam e reprezentat printr'un moș sau un bătrân. După lungi tatonări, se fixează definitiv numărul acestor bătrâni. Astfel, în orașul Câmpulung, abia la jumătatea veacului al XIX-lea, cel de al 42-lea bătrân e introdus în spița de neam, după îndelungă judecată.

Legenda etiologică se naște apoi și netezește toate asperitățile acestei operațiuni. Cercetătorii pot apoi cădea victima acestei legende. Iar consemnarea ei în «documente», îngăduie istoricienilor exegeți să nu se mai îndoiască de «adevărul ei.»

« GENTILOM VALAH »
Stampă spaniolă din sec. XVIII. Col. Academiei Române

Adăogăm că spița de neam este uneori înlocuită printr'un alt sistem de măsurătoare, derivat, care se naște cu prilejul unei împărțiri efective, nu numai ideale, a unei devălmășii în cote-părți. Astfel, dacă un munte se arendează mocanilor păstori, arenda plătită în natură se socotește în dramuri de produse lactare. Numărul «dramurilor» totale atunci împărțite, și subdiviziunile de dramuri ale fiecărei cete în parte, rămân ca simbol al întregii socoteli și ca metodă mnemotehnică a spiței. Astfel, Câmpulungul are de fiecare moș 12.000 de dramuri. Alte ori, împărțindu-se bani, rămân banii; alteori, oile duse la

ȚĂRAN DIN BANAT
Din albumul lui *George Hering*, Sketsches on the Danube, in Hungary and Transilvania, London 1838. Col. Academiei Române

islaz, ori boii, ori suprafețele unei devălmășii împărțite. De unde o nesfârșită varietate, fiecare răzășie din acestea umblătoare pe bătrâni, avându-și propriul ei sistem numeric.

Satul astfel organizat este un sat de tipul « umblător pe bătrâni », adică un sat unde până la cel din urmă drept la folosul moșiei, este socotit pe baza unei spițe de neam latente.

Acest fenomen însă nu este, după cum se vede, un fenomen originar, așa cum au crezut istoricii noștri, ci dinpotrivă un fenomen de târzie maturitate socială, de disoluție a unor forme arhaice.

Știind aceste lucruri, putem aprecia desvoltarea socială a țării în trecut, pornind dela analiza morfologică a răzășiilor noastre. Ori unde vom întâlni un sat umblător pe bătrâni, vom ști precis că o diferențiere socială se născuse, că o clasă de chiaburi ajunsese stăpânitoare, că vechile forme arhaice fuseseră de mult întrecute. Și cum aceste sate umblătoare pe bătrâni apar încă dela începuturile descălecărilor, suntem siliți, pe temeiul unor considerațiuni sociologice, să împingem cu multe secole înainte de descălecare viața așezată a satelor românești.

Dar disolvarea internă a răzășiilor dă în adevăr putință și boierilor să-și exercite sila. De data aceasta avem de a face cu un gen anume de chiaburi, cu mult mai primejdioși: boierii aveau întreaga putere de Stat la îndemână, și pe deasupra erau și colectori de impozite, dublați de cămătari. Analiza istorică a acestui fapt, pe care o face d-l prof. N. Iorga, capătă o adâncime deosebită, atunci când știm nu numai sila boierului ci și întreaga viață internă, frământată și slăbită, a răzășiilor. Și nu ne mai poate mira jalnica poveste, uluitoarea suferință a țării acesteia răzășești, ștearsă de pe suprafața pământului, în pofida dreptății dar în folosul boierului.

Totuși, o bună parte din răzășii (reamintim cifra de 25% data de P. Poni pentru 1864) au scăpat până în preajma timpurilor moderne, când o nouă lovitură, de data aceasta dătătoare de moarte, le vine din partea noului lor dușman — societățile anonime forestiere, devastatoare ale pădurilor și distrugătoare ale obiceiului pământului răzășesc.

VIAȚA SOCIALĂ CLĂCĂȘEASCĂ

FORMELE

Problema satelor clăcășești trebue judecată în nedespărțită legătură de satele răzășești, și conform aceleiași metode care pune mai mult temei pe formele de viață socială decât pe amănuntele consemnate în documente.

Ceea ce s'a căutat a se lămuri până acum, au fost mai mult problemele relațiilor dintre boieri și clăcași. In primul rând relația de « vecinie » sau de « rumânie », foarte tulburătoare și chiar neplăcută, mai ales prin faptul că leagă condiția socială de iobag de aceea etnică a « rumânului ». In jurul mai ales al

PORT DIN BANAT
Litografie de *Pobuda*, dela inceputul sec. XIX. Col. Academiei Române

« legăturii lui Mihai », au avut loc cele mai mari controverse.

Socotim din nou că resolvarea întregii probleme trebue căutată în altă parte. Și anume, satul clăcășesc constitue și el o formă de viață socială, care fără îndoială se aseamănă formei răzășești. Reconstituirea ne este însă îngreuiată prin faptul că supraviețuirile sistemului sunt prea puține, tăvălugul reformelor agrare ștergându-le în bună parte din viața contemporană.

Ceea ce știm cert — și aceasta este de o sdrobitoare importanță — este faptul că satul iobăgesc își avea o închegare tradițională asupra căreia nu avea putere nici boierul și nici țăranii. Anume, satul ca atare se întemeia pe un trup de moșie, realitate juridică superioară oamenilor cari îl foloseau. Acest trup de moșie are un neted caracter de străvechime.

Țara întreagă se află astăzi încă împărțită în asemenea trupuri de moșie tradiționale, cari rămân pentru totdeauna legate de peisagiul câmpurilor, prin delimitările făcute pe teren și prin toponimie. Schimbările de soarte juridică suferite de o moșie, împărțirea ei, comasarea ei într'o latifundie, chiar integrarea ei într'un domeniu de Stat, nu se ating de această închegare în trup de moșie. Trupul își păstrează individualitatea, în ciuda acestor prefaceri.

Considerarea însă a acestor trupuri de moșie ne duce la recunoașterea faptului că trasarea lor pe teren nu este opera hazardului, ci dinpotrivă este extrem de regulată, efect al unor norme constante de agrimensură. O socoteală a prezidat împărțirea pământului țării pe trupuri de moșie. Și această sistematică parcelare, pe sate, cuprinde fără deosebire satele răzășești ca și pe cele clăcășești, amestecate, ca și când ar aparține în aceeași calitate unui sistem unic.

ȚĂRANCĂ DIN ORȘOVA
Din albumul lui *George Hering*, Sketsches on the Danube, in Hungary and Transilvania. London, 1838. Col. Academiei Române

PORT DIN BANAT
Litografie de *Pobuda*, dela inceputul sec. XIX. Col. Academiei Române

Această vastă operație de parcelare a țării este, fără îndoială, opera unor generații cari trăiau înainte de descălecări. Cele dintâi acte constată existența acestor trupuri și le și numesc a fi « vechi și bătrâne ». Și mai mult încă, a fost făcută, fie într'o vreme când deosebirea între sate răzășești și sate clăcășești nu exista, fie într'un sistem de viață socială care nu ținea socoteală de aceste deosebiri.

Teoriile istorice clasice sunt mute în această privință, tocmai pentru faptul că opera acestor străvechi agrimensori fiind arhaică, actele istorice nu o consemnează [1]). Insă pământul țării a înregistrat material această parcelare și anchetatorul sociolog, la teren, este dator să ție seamă și de acest gen inedit de « document ». Astfel ne vedem din nou siliți, din simpla cercetare a prezentului, să ghicim și să începem a lumina problema vieții noastre sociale dinainte de descălecare. Desigur studiile la teren ne lipsesc încă. Noi nu avem cercetările cari să corespundă, de pildă,

[1]) Singur D-l N. Iorga a intuit admirabil problema în teoria sa a « Romaniilor ».

acelora făcute în Franța asupra peisagiului rural de acolo [1]).

Totuși de pe acuma putem afirma că înțelegerea clăcășiei depinde de putința noastră de a explica cum anume, dintr'un întreg de trupuri de moșie, unele au căzut sub mână boierească. Postularea unei existențe din veci a legăturii de iobăgie, cade. Dacă operația întreagă a creării peisagiului rural românesc este anterioră statului românesc și anterioară epocei istorice propiu zise, faptul că încă din cele dintâi documente clăcășia apare, nu are decât înțelesul restrâns că la acea dată procesul de care vorbim era început.

In ce a consistat acel proces? In parte am răspuns la această întrebare atunci când am analizat formele de disoluție ale unei răzășii. Intervenția clasei boierești în acest proces a fost desigur ajutată și de o întreagă concepție juridică de stat, cu certe influențe occidentale, de anume teorii asupra dreptului Statului la un dominium eminent, precum și de copierea unor modele feudale.

Insă problema continuă a fi întunecată pentrucă noi știm destul de precis, grație actelor istorice și exegezei lor, natura legăturii dintre boier și țărani, dar nu știm absolut nimic cu privire la felul în care țăranii își duceau viața lor în sat. Odată dijma dată și claca prestată, care era forma socială de conviețuire a sătenilor în satul lor? De gonit nu-i putea

[1]) Vezi *Marc Bloch:* Les caractères originaux de l'histoire rurale francaise; *Roger Dion:* Essai sur la formation du paysage rural francais; și *Gaston Roupnel:* Histoire de la campagne française.

ȚARAN DIN MUNTENIA
De *Michel Bouquet*. Galerie Royale de Costumes. Costumes Valaques

FEMEI DIN MUNTENIA
Aquarelă de Szathmary, 1866. Col. Academiei Române

nimeni goni. Anume pământuri, puteau stăpâni. Asupra altora aveau drept de folosință. Dar cum anume se petreceau lucrurile?

Se pare că temeiul vieții clăcășești, *interne*, adică a clăcașilor între ei după ce daseră boierului ce era al boierului, era aceeași devălmășie care stătea drept temei vieții răzășești. Foarte târziu, după exproprierea dela 1864, după împroprietărirea individuală a clăcașilor, — precum afirmă N. Filipescu [1]) — acești clăcași au continuat a trăi în devălmășie. Astăzi încă, vestigii ale unei organizări colective, petarlale, ale unor drepturi de folosire devălmașe a miriștelor etc., ne arată că așa ceva s'ar fi putut întâmpla să fie. Problema rămâne complet deschisă.

Mai limpede ne apare procesul de disolvare a acestei clăcășii, proces care a mers paralel cu acel al răzășiei.

ISTORIA CLĂCĂȘIEI

Și satele clăcășești cunosc, până foarte târziu, aceeași economie mai mult pastorală decât agrară, generală tuturor satelor noastre. Pământul, față de întrebuințarea ce i se da, față de tehnica rudimentară, față de relativ puțina populație existentă, nu era un bun pentru care să fi urmat lupte sociale. Acapararea de pământuri goale, adică « neîmbrăcate » cu oameni, era un non sens. Ce ar fi putut face

[1]) « Chestiuni țărănești » pag. 28—29.

FEMEIE DIN MUSCEL
De *Michel Bouquet*. Galerie Royale de Costumes. Costumes Valaques

rămase devălmașe. Asupra acestei părți de pământ, sătenii continuau a avea drepturi de folosință, însă boierul își cerea partea lui de dijmă și de clacă.

La această stăpânire a averii devălmașe sătești, care nu presupunea și calitatea de « răzăș », putea el ajunge fie prin voia Domniei, fie prin cumpărătură de țineri private și ulterior abuz.

Un asemenea sistem putea, ipotetic, dăinui foarte bine și față de o răzășie. Intreaga viață rămânea aceeași. Din satul liber de rude devălmașe dispărea numai caracterul de libertate. Insă sătenii rămâneau în organizația lor pe neamuri, rămâneau stăpâni pe bucățile de pământ stăpânite în ținere privată și datorau boierului ceva, numai pentru bucățile de pământ pe cari le luau spre folosință din averea devălmașe a satului. Dar la această folosință, fie ea câmp, fie pădure, *aveau dreptul, și boierul nu-i putea împiedica.*

Intocmai ca în răzășii, când tehnica se desvoltă și oamenii nu mai trebuesc să lase pământurile în țelină ca « învechite și netrebnice », când populația se înmulțește, când viața economică se schimbă, o luptă socială internă între clăcași și boier începe. Boierul vrea să tragă cât mai multe foloase din situația lui socială preeminentă. Boierului îi trebuesc cât mai multe produse, ca să le vândă ca marfă pentru banii cari îi erau, în noul sistem economic, din ce în ce mai necesari. Tendința lui va fi să puie pe cont propriu în valoare suprafațe cât mai mari de pământ, muncite cu o clacă din ce în ce mai împovărătoare pentru sătean. Să ceară o dijmă din

boierul cu ele? Proletariat agricol nu exista. Și dacă din întâmplare cineva avea un asemenea loc pustiu, nu-i rămânea decât să creeze artificial un sat, prin colonizare, chemând săteni în nouile « slobozii », prin nenumărate avantagii și scutiri, acordate de Domnie.

Cu totul altceva era posedarea pământului cu omul de pe el. Căci acesta putea da dijma și munci claca. Aceste pământuri, cu oameni pe ele, puteau fi de două feluri: pământuri în stăpânire deplină și pământuri în devălmășie.

Astfel, într'o răzășie intrată în disoluție, partea unui răzăș oarecare se « alegea », adică se determina precis, în două feluri: prin măsurare pe teren în zona din trupul de moșie supusă ținerilor private individuale, și prin calcul în zona devălmășiei proporționale. A cumpăra un asemenea drept, însemna a te integra în drepturile răzășului. Boierul cumpărător devenea răzăș. Operația, fiind abuzivă, a fost la un moment dat interzisă.

Dar răzășul se putea vinde și rumân, adică să vândă nu numai pământul ci să se lege și el a munci și da dijma. Boierul cumpărător, în cazul acesta, este și răzăș, adică stăpânitor de pământ, dar și boier propriu zis, adică stăpânitor de oameni.

Dar boierul mai putea stăpâni și satul întreg, anume se putea pune în locul și în dreptul obștiei sătești ca atare, și să se socotească stăpân al zonei

FEMEI DIN MUNTENIA
Aquarelă de *Szathmary*, Col. Academiei Române

ȚĂRANI VALAHI DELA PORȚILE DE FER, DINTRE BANAT ȘI TRANSILVANIA
Cromolitografie de *C. Hering*, 1838

N. GRIGORESCU: CAR CU BOI

ce în ce mai mare și în al treilea rând, să oprească pe săteni dela folosul pământului devălmaș pe care acuma îl putea folosi singur. Sătenii rămâneau să se opuie cu îndârjire la urcarea clăcii și dijmei și să ceară pământ destul spre folosință proprie. Când sila exercitată de boier ajungea de nesuferit, scăparea era în părăsirea satului și în emigrare. Legarea de brazdă, (a cărei tristă amintire a rămas în zicala « sărac lipit pământului »), edictată de Mihai Viteazul, a avut drept scop să puie capăt acestei tendințe de apărare a țărănimii prin fugă. Motive fiscale, așa cum a arătat C. Giurescu deplin, au avut aci un deosebit amestec.

Reformele lui Mavrocordat (Muntenia 1746, Moldova 1749) aparent, desființează iobăgia, sătenii fiind declarați de aci înainte liberi. Insă această libertate însemna și desprinderea lor din vechea obștie sătească în care ei aveau drepturi. Boierul rămânea cu « proprietatea », sătenii, cu « libertatea » de a muri de foame.

Totuși vechile drepturi ale obștii clăcașilor asupra moșiei nu se pot șterge așa de ușor. Dovada o vom avea în studiul « tiersajului » la noi în țară.

Orișice devălmășie sătească, are ca primă etapă de disoluție a sa, încercarea de a « alege » drepturile fiecăruia în parte. Evident, această lămurire a drepturilor individuale, nu o puteau cere decât aceia cari nădăjduiau să se « aleagă » cu un beneficiu din această operație. In satele aflate sub mână boierească, unde forțele sociale își stau în cumpănă, soluția ieșirii din indiviziune, este o soluție clasică, pe care o putem numi, ca să folosim un termen tehnic, luat din dreptul cutumiar francez, « tiersajul ».

PORT DIN RUCĂR
Cromolitografie de *Szathmary*

In ce consistă operația tiersajului? Intr'o măsurare în întinderi de pământ, a dreptului fiecăreia din părți, și într'o eventuală soldare a diferențelor, prin bani. Intreaga moșie se împarte în trei părți egale ideale, din care una se dă boierului în plină proprietate, purgată de orice drept de servitute ce ar fi grevat-o până atunci din partea țăranilor; iar țăranii, iau celelalte două deasemeni purgate de orișice contra-obligație față de boier. Tiersajul apare deci, ca o soluție de compromis, aplicată ori de câte ori sătenii nu pot da afară pe boierul lor de moșie și nici boierul nu-și poate izgoni țăranii (dealtfel rare ori are interes s'o facă), ci e silit, de revolte, sau înduplecat prin bani, să cadă la învoială.

Se poate vedea lesne că această soluție juridică a tiersajului este aceea care, în forme depline, a stat la baza reformei agrare din anul 1864. Insă aceeași formulă a tiersajului, semn al unei certe disoluții a satului vechi devălmaș, apare la noi în țară încă din veacul al XVIII-lea ca o formulă de organizare a clăcășiei. Boierul mărginește dreptul sătenilor săi la $^2/_3$ din totalul pământurilor. Reformele lui Mavrocordat din 1746, ne vorbesc astfel de o asemenea proporționalizare. Regulamentul Organic moldovean o va prevedea și el ca normă de măsurare a dreptului de folos la pământ al obștei țăranilor, cari rămân însă datori și mai departe, cu dijma și claca, pentru aceste două treimi. Mai târziu Știrbei, o va folosi din nou, la 1851, când prin așezământul lui, va transforma pe țăran în embaticari a două treimi din pământ, cu plata perpetuă a unei clăci de 22 de zile anual.

Dar dacă disoluția satului românesc, începe după cum vedem, încă din veacul al XVIII-lea, nu e mai puțin adevărat, că legăturile directe cu Apusul capitalist, dau o nouă înfățișare și un ritm precipitat disoluției vechilor stări dela noi.

Situația de neclarificare a satului clăcășesc devălmaș putea să dăinuiască atâta vreme cât fondul permanent al vieții economice continua să fie gospodăria casnică închisă, în ciuda tendinței spre o viață economică monetară, pe care o aducea cu sine organizarea fiscală apăsătoare a Statului, relativa nevoie de bani, pe care birurile datorate de țară o atrăgeau după sine, precum și capitalul de simplă formă comercială.

Din momentul însă, în care această viață economică patriarhală pornea, sub presiunea capitalismului industrial occidental, spre capitalizare, vechea alcătuire a satelor noastre era menită unei prefaceri rapide. Relațiile dintre săteni și boieri trebuiau să ia aspectul unei crize permanente. Această agravare a conflictului izvora din pornirea boierilor de a avea, în vederea exploatării pentru export, cât mai mult pământ, ceea ce însemna ruperea unor părți din ce

în ce mai mari din hotarul satelor, fie el de agricultură, islaz sau pădure, dela dreptul de folos al țăranilor. Tot odată se căuta și păstrarea drepturilor de robie a muncii țărănești, pentru ca pământurile să aibă și lucrătorii necesari. Țăranii clăcași, pe cari nu-i îndemnau câștigurile comerțului cu Occidentul și pe cari veacuri de silă îi redusese la umilință, nu voiau decât dreptul la folosire, din trupul moșiei, a acelei cantități de pământ ce le trebuia pentru hrană, îmbunătățirea dijmei, măcar la din zece una, precum și reducerea zilelor de clacă, mult prea împovărate în chipul în care le socotise « cu nart », Regulamentul Organic.

Nevoia de lămurire practică a problemei agrare, astfel născută, devine și mai acută, cu cât tendințele de prefacere totală a raporturilor de clase din țară, era întărită, prin faptul că în aceeași vreme ni se punea și problema organizării unui nou Stat politic de sine stătător.

Principatele dunărene, avuseseră parte de o independență de Stat, pe care țările din Sudul Dunării, nu o cunoșteau. Aceasta face ca la retragerea Turcilor, organizația de Stat, fiind pământeană, nu părăsește țara, cum s'a întâmplat în Serbia și în Bulgaria. Clasa boierească autohtonă, are putință să continue organizația de stat; mai mult încă, să o folosească pentru resolvarea propriilor sale nevoi.

ROMÂNI DIN SĂLIȘTE MERGÂND LA BÂLCIU
Cromolitografie de *Barabaș*

Dar clasa aceasta boierească nu era unitară. Boierii mari și boierinașii se luptau unii cu alții pentru a pune mâna pe putere. Boierii mari, dacă reușesc un timp să impună regulamentul lor organic țăranilor, și să înlăture concurența politică a boierinașilor, aveau însă în aceștia, un rival deosebit de abil, pe care, de altă parte, îl ajutau și împrejurările. Intr'adevăr, până la sfârșit, tot boierinașii aceștia, sunt aceia cari crează noul stat românesc.

Acuzația care s'a adus bonjuriștilor, de a fi fost, ca structură psihologică, niște raționaliști, cari nu țineau seamă de împrejurările de fapt ale țării, ci urmăreau strict logic, aplicarea unor principii panacee sociale, învățate în Occident, cuprinde numai o parte de adevăr. Că au avut această mentalitate, nimeni nu o poate contesta. Că au crezut într'adevăr că cu două-trei principii occidentale se poate ajunge la crearea din piatră seacă a unei țări întregi, iarăși nu se poate tăgădui. Dar acțiunea lor, cu toate acestea, în logica faptelor sociale, nu este politicește, atât de utopică pe cât s'ar crede. Oricât am vrea să punem pe seama școlii occidentale, vina întreagă a apariției lor, ea nu ne dă o explicație suficientă. E drept că influența occidentală, fatal străină de realitățile autohtone, a dat naștere unui puternic curent de opinii la noi, și a contribuit la organizarea într'un anumit chip a statului. Dar orișice influență își are regulile sale de apariție și trebuiește ca acel curent să fie, într'un fel sau altul, potrivit unor împrejurări de fapt, din țara influențată.

Nu insistăm asupra faptului în deobște cunoscut, că mentalitatea jacobină franceză era o minunată armă de luptă împotriva clasei marilor boieri și a sprijinitorilor ei străini. « Duhul franțuzesc » jacobin, avea drum deschis în sânul miilor de boierinași, luptători pentru propriile lor libertăți politice, împotriva extrem de restrânsei clase, acaparatoare de stat, a marilor boieri.

Dar mentalitatea jacobină mai avea și un alt folos, într'o altă luptă pe care boierinașii aveau să o ducă împotriva clasei țărănești.

Este drept, că în vremea când boiernașii constituiesc încă o clasă revoluționară în ascensiune, ei caută sprijinul claselor de jos. In așa măsură chiar, încât am fi fost în drept să ne așteptăm ca ei să arate o deosebită aplecare spirituală spre cercetarea și înțelegerea formelor de viață ale acestor clase, adică spre cercetarea satului românesc. Apariția unor Nicolae Bălcescu, Ion Radovici din Golești, Mălinescu, — atât de plină de omenie, față de țărani, deși mai mult tânguitoare decât cercetătoare, — ne-ar fi putut face să credem că în momentul venirii ei la putere, această clasă naționalistă, cu simpatii țărăniste, și iubitoare de trecut, va reuși să dea țării o organizare care să ție seamă de realitățile ei.

Insă nu trebue să uităm că boierinașii, întocmai ca și boierii cei mari, aveau de priveghiat, interesele lor latifundiare. Revoluționarismul lor se exercita numai față de marea boierime acaparatoare a vieții politice. Insă și unii și alții, erau stăpânitori de sate, și își priveghiau, cu mijloace și puteri deosebite, aceleași interese ale lor, în lupta deschisă prin disolvarea vechiului sat devălmaș.

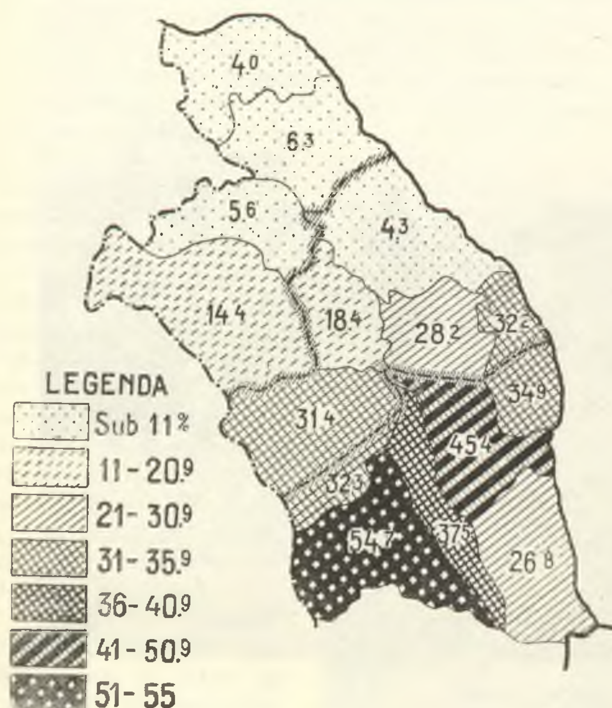
I. ANDREESCU: BÂLCIU CU ŞATRĂ
(Col. de tablouri a Clubului Tinerimii)

M. GRIGORESCU: LA ORĂŢII
(Col. de tablouri a Clubului Tinerimii)

Clasa marilor proprietari, complet reacționară, voia la început menținerea, cu orice chip, a unei situații sătești nelămurite, în mijlocul căreia găsea

Harta I. Procentul satelor răzășești pe județe în 1852
(După *Nicolae Șuțu:* Notiții statistice asupra Moldaviei)

putința, prin abuz și silă, să-și ajungă scopurile de bună stare materială. Lucrul acesta nu era însă îngăduit boierinașilor, cari aveau tot interesul deci, să procedeze la o lichidare prin bună înțelegere. Pe lângă argumentul neputinții folosirii abuzului de către ei, se adaugă și unele interese de tehnică economică. Aceste necesități obiective, au fost recunoscute mai târziu, chiar și de către unii din cei ultra reacționari precum, de pildă, Barbu Catargiu, care își dă seama într'o broșură a sa, că randamentul economic al muncii cu țărani liberi putea să fie mai mare decât acela obținut într'un sat robit.

In cursul discuțiilor politice, cari se duceau și prin broșuri scrise în limbi străine, înadins pentru acea Europă al cărui sprijin politic era hotărîtor pentru soarta luptelor interne, cele două partide, reacționarii și bonjuriștii, roșii și albii, tălmăceau în formule occidentale o luptă care era totuși foarte de aci, fără nimic occidental în ea. Bonjuriștii folosesc terminologia liberală, cerând desființarea iobăgiei, pe care o numesc « feodalism », iar reacționarii îi invinuesc de « socialism » și « comunism ». In dosul acestor formule și acestei lupte ideologice foarte savante, realitatea care se ascundea era, de fapt, aceea a satului devălmaș românesc, supărătoare pentru amândouă taberele.

Am spus că mentalitatea liberală occidentală este de folos clasei boierinașilor, pentru apărarea intereselor lor de boieri de moșie. Iată anume cum.

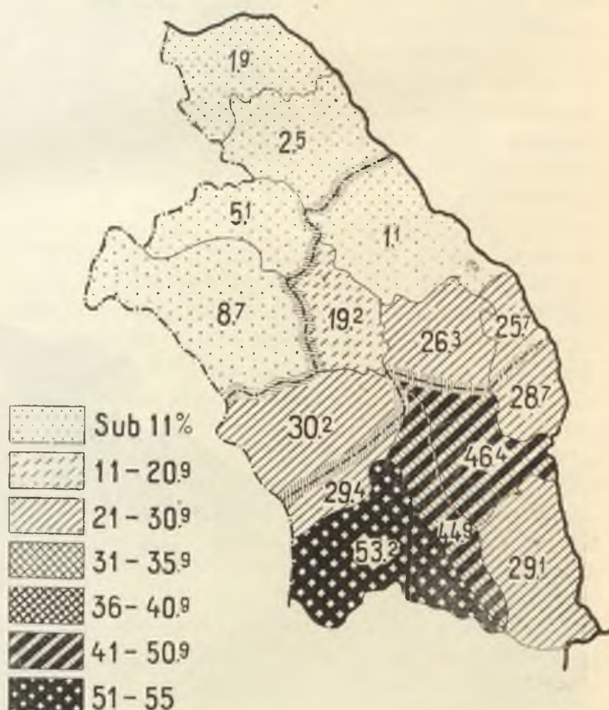
Formula manchesteriană și liberală a societății cunoaște, ca principiu, o libertate desăvârșită de contractare între doi proprietari deplini. Pentru un gânditor de școală liberală în sens apusean, așa cum erau bonjuriștii, este o neputință logică de a înțelege, necum de a admite, devălmășia ca sistem social. Legislațiile occidentale moderne privesc rău, chiar și indiviziunea, adică folosirea în comun a unui obiect, de către niște coproprietari, cari își au precis delimitate drepturile lor. Această indiviziune, este socotită ca o formă precară de folosire a bunurilor, ea neputând fi stipulată pe un interval mai mare de 5 ani, și fiind oricând supusă lichidării, la cererea oricărui proprietar indiviz. Devălmășia românească, cu drepturile ei nedeterminate și complexe, de folos la pământ, dijmă și clacă, trebuia să le apară ca un non sens juridic.

Că în acest chip întreaga țară românească, adânc devălmașă, era un non sens juridic, este o altă chestiune. Pentru bonjuriști, revoluționari și organizatori de « state moderne », nu era timpul să se pună problema unui studiu amănunțit asupra felului de a fi, al acestei absurde devălmășii.

Cu atât mai mult cu cât ei se aflau, după cum am spus, în luptă directă cu țăranii, în marea operație a lichidării satului vechiu devălmaș, în vasta operație de tiersaj care se pregătea din ce în ce mai vădit pentru toată lumea.

Credința într'o proprietate individuală de drept natural, acorda « revoluționarilor » un drept de a se socoti parte în proces. Căci dacă un proprietar individual, conform dreptului natural, trebue să existe, dela sine înțeles că acest proprietar nu putea să fie

Harta II. Procentul populației răzășești pe județe, în 1852
(După *Nicolae Șuțu:* Notiții statistice asupra Moldaviei)

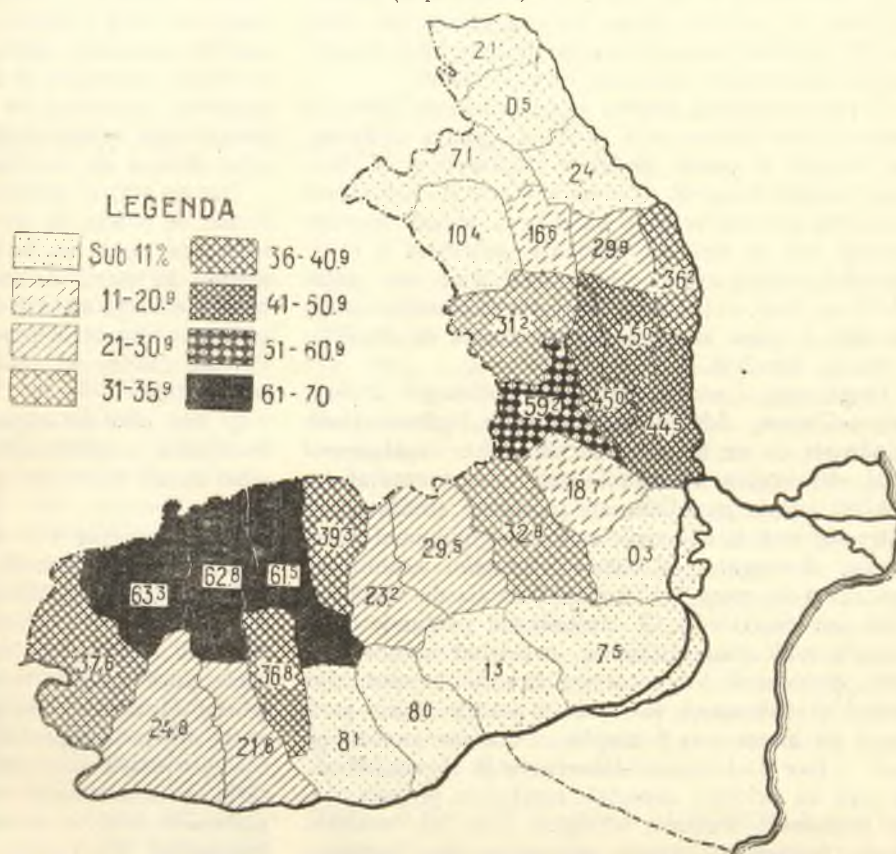
altul decât boierul, deoarece el este într'adevăr un « individ ». Nu poate fi obștia sătenilor, devălmașe prin esența ei. Dacă totuși, nu pe pură logică, ci pe necesități

de fapt, acestor țărani va trebui să li se respecte dreptul de folos la moșie, ei vor trebui să fie « împroprietăriți », adică să li se constitue abea un drept de proprietate individuală, prin exproprierea unei părți a proprietății boierului. Bonjuriștii sunt deci deosebiți de boierii cei mari reacționari, nu din punctul de vedere al atitudinii juridice, ci numai în planul reformei politice. Și unii și alții se pretind «proprietari», drepturile țăranilor grevând numai, în formă de servituți, de embatic, etc. nuda lor proprietate. Unii admit însă împroprietărirea subsecventă, alții nu.

Dacă în focul luptei, bonjuriștii au scos la iveală toată seria de vexațiuni și de aspră iobăgie a satelor, au făcut-o numai pentru a-și sili rivalii politici de clasă, să înțeleagă utilitatea practică a unei reforme, nicidecum pentru a evidenția natura devălmășiei sătești, care implica negarea însăși a dreptului lor de viitori proprietari deplini. Lucrul se vede cât se poate de clar, atunci când roșii nu mai stau de vorbă cu albii, ci cu țăranii. Comisia proprietății alcătuită în timpul revoluției dela 1848 este dovada absolută a acestei stări de lucruri. Este aci o pagină curioasă a istoriei noastre sociale, care începe cu convocarea acestei comisii pe ziua de 9 Iunie 1848 și sfârșește cu urgenta ei trimitere acasă, de îndată ce se vede că sătenii și bonjuriștii vorbesc două limbi deosebite: boierii cerând întâi și întâi să se «sfințească proprietatea» abstractă și ca principiu (cu veșnica presupunere că aceasta înseamnă proprietatea lor) și țăranii repetând într'una că « sfântă să fie, după ce ni s'o da și nouă » și cerând mereu « să ne vorbească românește să înțelegem și noi ». Eșecul acestei încercări de discuție, între două tabere cari nu se puteau înțelege, a durut mult pe conducătorii de atunci. Ani după aceea, un Heliade Rădulescu nu se putea opri de a nu ocărî, în paginile amare ale jurnalului său de emigrant, pe ciudatul și singuratecul Ion Ionescu dela Brad, prezidentul acelei Comisii, tehnician rătăcit între politicieni.

Aci trebue căutat începutul unei serii de neînțelegeri între voința politică a boierilor reprezentând statul — stat el însuși mare latifundiar — și voința nemăluriță, de cu totul altă natură, a satului. Dorința bonjuriștilor era de a scăpa cât mai repede de povara acestei probleme agrare, făcând « partea focului », cedând ce era de cedat, țăranilor, ca să poată ajunge la constituirea deplinei lor proprietăți.

Harta III. Populația răzășească în 1912
(După *P. Pont*)

Că satul a rămas, până în zilele noastre, la credința că nu există un drept de proprietate individuală, care i s'ar putea opune pe dreptate, că el nu a înțeles, din seria de vaste reforme ale statului, decât folosul momentan pe care îl putea avea, iată un lucru pe care nu îl puteau bănui bonjuriștii. Un veac întreg, sătenii n'au făcut altceva decât să răstălmăcească în duh devălmaș, toate reformele statului și, paradoxal, seria de împroprietăriri cari au urmat nu au dus la o întărire a spiritului de proprietate individuală ci dimpotrivă la întărirea credinței într'o devălmășie a tuturor pământurilor țării, din care ei, sătenii, aveau dreptul să se folosească după nevoie, evident plătind impozite și dijmă.

CONCLUSIUNI

Din cele până acum arătate s'a putut vedea că istoria socială a țărilor românești trebue să înceapă dintr'o vreme cu mult mai îndepărtată decât cea cu care eram până acum obișnuiți. Actele istorice apar târziu, și ele nu fac decât să constate existența unor forme de viață socială cari, ca atare, trebuesc socotite cu mult anterioare. Aceste forme de viață, cari sunt cele ale satului, răzășesc și clăcășesc, cuprinse într'un acelaș sistem teritorial, presupun existența unor organizări deasupra satului ca atare, dar neavând încă un caracter de stat. Apariția statului și puțina lumină fragmentară pe care o aduc cu sine

actele, ne arată că evoluția socială a țării era, la descălecare, destul de înaintată: și răzășia și clăcășia erau supuse unei disoluții, al cărei mecanism ne-am încercat a-l arăta, printr'o analiză sociologică intemeiată pe cunoașterea stărilor sociale de azi.

Pe măsură ce ne apropiem de vremile noi, această disoluție a vechilor forme de organizare ale vieții sociale la noi se pronunță. Dispar desigur, întâi, organizațiile intersătești, apoi cele interne sătești.

O părere comună multor cercetători este aceea că tratatul dela Adrianopole ar fi ca o piatră de hotar, un început al epocii moderne românești și al disoluției vechei Românii. Credem a fi arătat că procesul disoluției era mai vechi, și că el ar fi urmat aproape aceeași cale și fără de influența puternică a Occidentului, ivită în urma acelui tratat. Nu e mai puțin adevărat, însă, că această influență capitalistă dă un alt ritm și pune alte accente procesului de disoluție a vechei Românii.

După cum o arată foarte bine sociologul Dobrogeanu-Gherea, Adrianopolul pune în legătură țările românești cu un fenomen social inedit: capitalismul (mai ales englez, adaogă Zeletin). Acest capitalism, a cărui istorie mondială este îndeobște studiată, nu pătrunde însă în cuceririle sale de regiuni noui ca un *tăvălug* distrugător al tuturor formelor autohtone, pentru ca în urma lui să răsară forme de viață socială pur capitaliste. Ci capitalismul pătrunde cu o metodă mult mai insidioasă, urmărind anume scopuri, distrugând tot ce se opune acelor scopuri, dar lăsând să dăinuiască tot ceea ce pentru el nu ar fi putut să însemne o primejdie. De aceea analiza pe care o face Dobrogeanu-Gherea, atât de magistrală în ceea ce privește aspectele capitaliste propriu zise ale problemei, trebuesc întregite. Teza lui, conform căreia formele de viață ulterioare ale României aveau să depindă de influența uniformizantă a capitalismului mondial, asupra condițiilor speciale de viață dela noi, este fără îndoială plină de adevăr; însă pe vremea când această teorie apărea, Dobrogeanu-Gherea știa precis ce anume este influența capitalistă, dar nu avea de unde să știe care era viața socială românească influențată, căci satul românesc era pe vremea aceea o enigmă științifică, în ciuda studiilor lui Radu Rosetti.

Aci credem a vedea putința unor noui adânciri a problemei. Capitalismul occidental pătrunzând în țările românești a transformat ceea ce se putea transforma — în primul rând, statul. A accelerat și a schimbat direcția disoluției satului clăcășesc, dând naștere formelor « neo-iobage ». A creat zone întregi de viață complet capitalizate: industria și comerțul capitalist, născut prin uciderea vechei forme de viață economică și socială a meseriașilor și negutătorilor, organizați în breslele lor, prin distrugerea unei întregi « clasa de mijloc » și înlocuirea ei printr'o alta, deseori de origină neromânească.

Dar au scăpat influenței capitaliste o sumă de alte forme de viață, în primul rând cele răzășești cari abia mai târziu au fost izbite de transformarea pădurilor în marfă de export. Au scăpat formele interne de viață ale satelor, de orice fel, în măsura în care nu stânjeneau procesul dublu de vânzare a produselor interne în schimbul cumpărării de mărfuri occidentale.

Și mai ales au scăpat în anume regiuni, căci pătrunderea capitalismului s'a făcut neuniform, lăsând insule mari din țara cea veche aproape neatinse.

Dacă lucrurile s'ar fi întâmplat altfel, dacă pătrunderea capitalismului ar fi fost omogenă și distrugătoare până în rădăcini, ar fi pierit odată cu România cea veche și putința unei istorii sociale a acestei Românii. Din fericire — cel puțin pentru sociolog — astăzi încă, în plin veac al XX-lea, fâșii întregi și petece răzlețe au rămas aproape neatinse. Fiecare parte din țară, reprezintă o experiență socială, capătul desvoltării unui fragment din istoria socială a țării, de o nesfârșită varietate. România de astăzi păstrează încă în ea mărturiile nenumăratelor sale întâmplări. Pe trupul ei material, stau ca pe un răboj, semnele vechilor socoteli. In amintirea și deprinderile ei, mocnesc încă tradițiile de veacuri și obiceiul pământului. Și legând laolaltă toată învățătura pe care, bucată cu bucată, ne-ar putea-o da România despre ea însăși, ar fi cu putință să înviem chipul întreg al României, din veacuri bătrâne și până azi. Istoria ei socială ar putea fi atuncia scrisă.

h. h. s.

BIBLIOGRAFIE:

H. H. Stahl: Contribuții la problema răzășiei satului Nerej (Arhiva pentru Știința și Reforma Socială, Anul VIII No. 4 și Anul IX No. 1—3).

H. H. Stahl: Vatra satului Cornova (Arhiva, Anul X No. 1—4).

H. H. Stahl: L'organisation collective du village roumain. (Arhiva pentru Știința și Reforma Socială Anul XIII).

Georges Fotino: Contribution à l'étude des origines de l'ancien droit coutumier roumain. Paris, 1926.

Marcel Emerit: Les pays sans romains depuis le traité d'Andrinople jusqu'à la libération des terres. Paris, 1937.

REGIMUL AGRAR IN ROMÂNIA

Cât timp producția agricolă era cerută numai pentru trebuințele interioare, raporturile dintre boieri și clăcași nu dădeau naștere la nemulțumiri. Pământul fiind larg, condițiile de muncă erau ușoare[1]).

Mai târziu însă, începând cu sfârșitul secolului XVII, atunci când produsele agricole ale țării și cu deosebire vitele capătă preț, stăpânii de moșii doresc să-și mărească producția. Pentru aceasta zilele de clacă au fost înmulțite. Dela 6 zile pe an, la începutul secolului XVIII, ele au fost ridicate la 18 și pe urmă la 24 zile, iar locurile de pășune cari înainte nu aveau nici o limită, au fost țărmurite. Mai ales după pacea dela Adrianopole, care dădea libertate exportului de cereale al țării, tendința înmulțirii zilelor de clacă și a îngreunării învoielilor pentru prisoase, adică a pământului închiriat de clăcași peste pământul legiuit, este din ce în ce mai pronunțată. Statul însuși, pentru economia generală a țării, avea interes ca cultura să se întindă. Regulamentul Organic legalizează această ridicare a zilelor de muncă și chiar o ridică puțin în județele cu populație rară. El țărmurește, pentru întâia dată, după numărul vitelor de muncă, întinderea de arătură pe care o puteau munci clăcașii. Un început de agitație chiar s'a manifestat în județele Ialomița, Buzău și Brăila după decretarea regulamentului, și ministrul de interne de atunci, Villara, a fost nevoit să meargă în toate aceste părți pentru a potoli spiritele.

Incercările lui Vodă Știrbei în Muntenia și cu deosebire ale lui Grigore Ghica în Moldova, de a ușura povara muncii pentru țărani, nu aduseră un rezultat practic. Nemulțumirile țăranilor creșteau, ei cereau mereu reducerea zilelor de lucru și ieftinirea învoielii. In acest timp chestiunea capitală care îi agita nu era pământul, căci pământ se găsea din belșug, și ei aveau dreptul să-l ceară, iar boierii erau datori să-l dea; ceea ce îi nemulțumea era munca pe care trebuiau să o presteze pentru plata pământului. « Țăranii pe atunci nu cereau pământ, ei cereau ceva mai mult: libertatea muncii, desființarea clăcii », spune Kogălniceanu, în discursul său dela legea din 1889. Această ridicare a numărului zilelor de clacă sau a învoielii pentru prisoase este relativă. Ea părea mare atunci țăranilor nedeprinși cu munca, lor cari abia ieșiseră din regimul pastoral.

In toată această lungă perioadă, până la reforma din 1864, raporturile dintre boieri și sătenii de pe moșiile lor erau hotărîte de puterea administrativă. Toate nemulțumirile izvorîte dintr'o parte sau alta, se regulau pe această cale. Cu fiecare domnie nouă se revizuiau și se decretau raporturi noui de muncă.

Plângerile țăranilor pentru împovărarea muncii erau nenumărate, și ecoul lor în lumea orășenească, care începea atunci să se înfiripeze, era mare. Pentru ușurarea acestor nemulțumiri, împroprietărirea clăcașilor apărea ca singura soluție. Ideile oamenilor dela 1848, reformele agrare înfăptuite în Prusia și cele apropiate în Rusia, întăriră și mai mult curentul pentru desființarea clăcii și împroprietărirea sătenilor.

Ele au fost realizate prin legea din 1864 a lui Vodă Cuza și Kogălniceanu.

DELA LEGEA DIN 1864 PÂNĂ LA RĂSCOALA DIN 1907

Legea aceasta nu a putut fi înfăptuită însă pe calea înțelegerii politice. Ea continua tradiția, fiind și ea o măsură a puterii administrative.

Ce a voit legea rurală și ce a realizat? Legea a voit desființarea muncii silite. La acea vreme populația fiind rară, brațe libere de muncă nu se găseau. Claca era singurul mijloc de a cultiva moșiile. Chestia pământului nu era dar răscolită decât accesoriu. Litigiul principal care se desbătea era desființarea sau menținerea muncii silite. Aceasta explică de ce legea rurală, care desrobea moșiile particulare de servitutea de pământ pentru însurăței, a avut toată aprobarea prietenilor țăranilor și de ce boierii primiră cu răceală acest mare dar pe care legea li-l făcea. Cei dintâi credeau că liberarea muncii hotărîtă prin lege era să devină o realitate, iar ceilalți nu aveau ce face cu o avere moartă. Lor le trebuia venit, adică producție și producția agricolă nu se obținea atunci decât prin clacă.

Aceasta este pricina adevărată a împotrivirii fățișe sau ascunse a tuturor partidelor politice la înfăptuirea legii rurale și, odată înfăptuită, aceasta a fost unul din motivele principale ale detronării lui Vodă Cuza. « Căci legea din 1864 este cauza adevărată a căderii lui » spune Kogălniceanu, în discursul său dela legea din 1889. Și într'adevăr « primul lucru de care se ocupă regimul ce urmă revoluției din 11 Februarie 1866 fu de a decreta legea pentru tocmeli

[1]) Vezi *Enc. Rom. I* « Organizarea socială a țărănimii » pag. 559.

agricole, promulgată la 18 Martie acel an [1]».

Ţăranii crezuseră, că libertatea muncii înseamnă libertatea de a nu munci, şi se mărginiră să lucreze numai pământul pe care deveniseră proprietari. In multe părţi ale ţării ei refuzau să se învoiască la lucru pe moşiile boiereşti. Ingrijorarea din această privinţă era generală. Consiliile judeţene consultate de Guvern încă din Ianuarie 1865, ceruseră unanim o lege, prin care învoielile agricole să se execute pe cale administrativă. Consiliul de Stat opiniază şi el « că ar fi o calamitate publică să se lase în judecata justiţiei comune tocmelile agricole şi executarea lor ».

Legea tocmelilor agricole din 1866, opera Locotenenţei domneşti, institue executarea administrativă a muncii, doi ani numai dela proclamarea libertăţii ei. « Primarii au datoria, cu ajutorul consilierilor, vătăşeilor, dorobanţilor, secretarului, să îndemne pe muncitorii agricoli a-şi îndeplini tocmelile şi a-i executa » Primarii erau răspunzători de neexecutare.

Legea tocmelilor agricole din 1866 a fost înăsprită în 1872. Primarul putea cere la nevoie ajutor de dorobanţi dela subprefectură pentru executarea muncilor agricole. Se institue dar o adevărată *muncă silită*, mult mai împovărătoare decât claca, deoarece era izvorîtă în cea mai mare parte din datorii cămătăreşti. « Răfuiala învoelilor agricole se făcea după legea din 1872 prin administraţie, şi se zicea că rămăşiţele muncilor trec dintr'un an la altul. Această dispoziţie a avut de rezultat că prin rămăşiţe ajungem la o clacă continuă, nemăsurată. Ţăranul devine cu încetul un adevărat rob. Claca măsurată înainte prin lege s'a transformat într'o clacă nemăsurată. Legea din 1872 a apăsat foarte mult pe locuitori şi a adus o sărăcie care nu exista nici chiar în timpul clăcii [2]».

In 1882 tocmelile agricole sunt din nou aduse înaintea Parlamentului. Şi de astă dată, toate partidele politice socotesc că muncile agricole « nu pot fi lăsate la regula dreptului comun ». « Ţara are încă trebuinţă de o lege specială pentru a-şi desvolta forţele de producţiune », zice raportorul legii din 1882.

Legea din 1882 aduce o uşurare ţăranilor. Clauzele penale şi de solidaritate sunt desfiinţate, termenul învoielii se fixează la doi ani în loc de cinci, se lasă ţăranilor două zile libere pe săptămână pentru muncile lor, se introduce dreptul justiţiei de a cerceta plângerile izvorîte din aplicarea contractelor, iar ajutorul de dorobanţi a fost suprimat. Executarea era lăsată însă tot în seama administraţiei.

La 1893 Parlamentul ia din nou în cercetare arzătoarea chestie a învoielilor agricole. Legea din 1882 este îmbunătăţită, în special în ceea ce priveşte reglementarea dijmuitului. Execuţia muncilor se face însă tot pe calea administrativă, dar pentru prima oară în legislaţia agrară la noi apare dreptul părţilor de a contracta învoieli agricole sub imperiul dreptului comun (art. 45 al legii).

Legile de tocmeli agricole sunt oglinda fidelă a necesităţii de Stat ca producţia agricolă să nu fie periclitată. Ele însă fac dovada că promisiunea legii din 1864, liberarea muncii, nu a putut fi îndeplinită. Iluziile pe care şi le făceau prietenii ţăranilor despre legea rurală, au fost repede spulberate. Realitatea se însărcinase să le anunţe că nu sosise încă vremea desrobirii muncii. Abia la 1893, după trecere de 30 ani, se vorbeşte pentru prima oară de putinţa încheierii de învoieli agricole după dreptul comun şi, ceea ce e mai izbitor, e că această liberare a muncii e propusă de un guvern conservator. Explicaţia e simplă: populaţia înmulţindu-se, oferta muncii era numeroasă. Se puteau găsi pentru cultura moşiilor muncitori ademeniţi numai de câştigul bănesc. Timpul sosise ca munca să fie declarată liberă.

Dar tocmai această creştere a populaţiei pune de astă dată problema pământului cu toată tăria. La 1864 preocuparea principală a ţăranilor era desfiinţarea clăcii; pământul îl aveau. După trecere de 30 ani însă, numărul celor fără de pământ crescuse considerabil. Pe lângă cei pe cari legea rurală nu-i putuse satisface — clăcaşii de pe moşii înguste — se adaugă numărul mare al însurăţeilor. Ei nu puteau cere acum pământ de hrană în moşia boierului, căci legea rurală ştersese dreptul de servitute pe care sătenii îl aveau asupra moşiilor, iar împroprietărirea pe moşiile Statului, astfel cum prevedea art. 6 al legii rurale, nu fusese împlinită. « Dispoziţiile articolelor 5, 6 şi 54 din legea rurală relative la însurăţei şi clăcaşi au rămas literă moartă şi nu au avut nici o aplicare. Legile asupra vânzării bunurilor Statului au pornit dela un punct de vedere fiscal, moşiile se vindeau în corpuri întregi pentru trebuinţele bugetului » spune raportorul legii de tocmeli agricole dela 1889. « Toate aceste legi prevedeau şi vânzare de loturi mici, însă vânzarea lor era înconjurată cu atâtea dificultăţi încât se pare că legiuitorul dorea să o facă imposibilă [1]».

In 1876 s'a încercat aplicarea pe cale administrativă a cuprinsului art. 5 din legea rurală. Această încercare a dat naştere la atâtea nereguli şi abuzuri, încât a fost nevoie de o lege specială pentru revizuirea acestei împroprietăriri.

Oferta de muncă era mărită şi prin lipsa de pământ a însurăţeilor.

Din această pricină condiţiile învoielilor pentru obţinerea pământului deveniseră de astă dată cu adevărat împovărătoare pentru ţărani. A contribuit la această îngreunare în tot acest timp neamestecul complet al administraţiei în raporturile dintre proprietar şi ţăran. Se decretase doar la 1864 munca şi proprietatea liberă. Am arătat cum, în ceea ce priveşte munca, dispoziţia liberală a legii rurale fusese ocolită. Ea rămăsese însă întreagă pentru moşii.

Invoielile agricole şi lipsa de pământ determinară o stare de nelinişte şi agitaţie care culmină prin răscoala dela 1889. Chestia agrară era din nou la ordinea zilei, şi guvernul de atunci aducea în discuţia Parlamentului legea pentru vânzarea în loturi a moşiilor Statului. Prin această lege se urmărea satis-

[1]) Raportul legii pentru tocmeli agricole din 1882.

[2]) D. A. Sturza. Discurs la legea din 1893.

[1]) Desbateri parlamentare la legea din 1889.

facerea nevoii de pământ a sătenilor lipsiţi. S'a distribuit prin această lege şi cele următoare peste 500.000 hectare din moşiile Statului ţăranilor cari nu aveau pământ. Neliniştea agrară nu a fost însă potolită prin această împroprietărire, căci în anul 1907 se produce răscoala sângeroasă care se întinde dela un capăt la celălalt al ţării.

Cum se explică această revoltă masivă a ţăranilor după ce prin legea rurală şi legile de vânzare a moşiilor Statului, aproape jumătate din suprafaţa agricolă a ţării le aparţinea? Şi în deosebi cum s'a putut ca în toată ţara, întreg satul să fie solidar?

După părerea pe care am arătat-o pe larg în scrierile noastre, pricina trebue căutată în felul în care legile agrare au organizat mica proprietate şi în piedecile pe care tot acestea le-au ridicat împotriva selecţiei naturale.

Dela început loturile de împroprietărire au fost neîndestulătoare ca suprafaţă, chiar cele ale legii rurale. In condiţiile noastre de climă şi debuşeu, de agricultură rudimentară, producţia lotului tip de 5 hectare nu putea asigura existenţa ţăranului. El era nevoit, pentru a-şi completa întreţinerea, să se învoiască la marele proprietar. Legile agrare nu au creat ţărani liberi. Această situaţie, dela început rea, a fost înrăutăţită încă prin dispoziţiile legii. Loturile de împroprietărire erau inalienabile, dar divizibile. Rezultatul a fost că proprietatea ţărănească care avea la înfiinţarea ei o mijlocie de 4,6 hectare, avea la recensământul din 1896 o mijlocie de 3,4 hectare, iar la 1905 numai de 3,2 hectare. De fapt această mijlocie era şi mai redusă, căci statistica a fost întocmită după rolurile fiscale, care în cele mai multe cazuri înscriau proprietăţi familiare nedivizate în drept, dar împărţite în fapt.

Ce agricultură se putea face pe asemenea parcele care mai aveau şi neajunsul de a fi împrăştiate? Această proprietate parcelară, inalienabilă, a legat ţăranul de pământ ca şi vechile legiuiri, l-a silit să rămâie agricultor şi să posede inventar. Pentru întreţinerea lui şi a vitelor era nevoit să caute pământ. Improprietăritul pe loturi neîndestulătoare, şi mai târziu pulverizate, deveni dar un învoitor obligat al marei proprietăţi. Cu ajutorul acestui « instrument tehnic de producţie » s'a putut înfăptui la noi cultura latifundiară pe mii şi zeci de mii de hectare într'o singură exploataţie, cultură care nu avea seamăn nicăieri, nici în ţara maşinilor, în America.

Legile agrare nu au făcut nici o selecţie. Loturile erau aproape uniforme; legea rurală stabilise oarecare deosebiri între fruntaşi, mijlocaşi şi codaşi; legile ulterioare au fixat un singur tip de împroprietărire, lotul de 5 hectare, căci loturile mari pe care legea din 1889 le înfiinţase au fost foarte puţine, abia 20.000 hectare. De altminteri această dispoziţie excepţională a fost desfiinţată prin legea din 1892.

Ordinea de preferinţă la împroprietărire este iarăşi caracteristică: ţăranii cari posedau chiar o jumătate de hectar erau excluşi dela împroprietărire. « In imensa majoritate a cazurilor, spune secretarul general al Ministerului de Agricultură din acea vreme, împroprietărirea după legea din 1889 şi următoarele s'a făcut numai pentru cei ce nu aveau de loc pământ ».

Mai mult încă, regimul juridic al proprietăţii mici, înfiinţate prin diferitele legi agrare, oprea şi selecţia în viitor. Pământul ţărănesc era inalienabil. Pentru mai multă tărie dispoziţia aceasta fusese înscrisă în Constituţie. Pământul « rural » nu putea fi cumpărat decât de ţăranii cari nu aveau pământ sau aveau mai puţin de 5 hectare.

Impiedecările, pe care legea le-a impus circulaţiei pământului ţărănesc, au oprit diferenţierea ţărănimii. Aceasta este pricina pentru care nu se găseau la ţară proprietari mijlocii, ţărani înstăriţi.

Nu numai că legile agrare nu au ajutat formarea unei burghezii rurale, dar au desfiinţat şi pe aceea pe care împrejurările fireşti o creaseră. Toţi ţăranii, cari, prin muncă şi economie, deveniseră arendaşi mijlocii, cultivând în dijmă 20-50 hectare — şi erau mulţi de aceştia în regiunile de câmpie ale ţării — au văzut situaţia lor micşorată prin aplicarea legilor rurale. Cel mult la împroprietărire au putut obţine un lot de 5 hectare. Acestea explică de ce la 1907 în fruntea răscoalei se găseau fruntaşii satelor.

DELA LEGISLAŢIA DIN 1908 LA REFORMA DIN 1918

După potolirea răscoalei, la 1908, Guvernul aduce un întreg program pentru uşurarea situaţiei muncitorilor de pământ. Se întocmeşte o nouă lege de învoieli agricole, care inaugurează sau, mai bine zis, reia firul intervenţionismului de Stat dinaintea legii rurale. Preţul de arendare al pământului, cotitatea dijmei, preţul muncii sunt controlate. In deosebi legea urmăreşte ca preţul muncilor învoite să nu fie mai mic decât acel din timpul muncii, aceasta pentru a curma exploatarea nevoii şi de multe ori neprevederii ţăranilor, cari îşi legau iarna munca de peste vară cu preţuri de nimic.

Darurile în natură care nu sunt direct produsul pământulului sunt interzise. Invoelile pentru erbărit trebuiau făcute pe suprafaţă cu arătarea cât revine de cap de vită. Contractele erau publice. Administraţia comunală trebuia să ţină registre pentru învoitori.

Pentru aplicarea legii se înfiinţează un aparat de Stat: consiliul superior al agriculturii, inspectori agricoli, unul pe judeţ, şi comisii regionale judeţene, compuse din reprezentanţii proprietarilor şi sătenilor. Aceste comisii, împreună cu inspectorul agricol, aveau să stabilească pe comune maximum de arendă pentru pământul de cultură sau de păşune, maximum de dijmă îngăduit şi minimum de salariu.

Aceasta era cea mai de seamă inovaţie a legii. « Singurul merit al legei, a declarat în Senat Teodor Rosetti, preşedintele consiliului superior al agriculturii, este de a fi creiat un organ care să se ocupe permanent de raporturile agrare ».

In general legea are dispoziţiuni uşurătoare pentru săteni. Dijmuitul şi socotelile băneşti, care dăduseră totdeauna loc la abuzuri în trecut, sunt riguros precizate. Procedura executării muncii agricole rămâne însă tot aceea din legea dela 1893.

Pentru a libera cât mai mult sătenii de apăsarea proprietăţii mari, care în trecut abuzase de nevoia de păşune pentru a le impune preţuri de muncă mici,

legea înființează izlazuri comunale. Proprietarii erau *obligați* să vândă, cu prețuri stabilite de consiliul superior, până la o optime din moșiile de peste 300 hectare și în cazuri speciale chiar din acelea de peste 100 hectare. Cumpărarea era *benevolă*. Din această cauză înființarea izlazurilor comunale a mers foarte încet.

Pentru a curma întinderea exploatării arendășești, care luase proporții gigantice și amenința să pună ținuturi întregi sub puterea economică a unei singure persoane, Guvernul întocmește legea împotriva trusturilor arendășești, care limitează la 4.000 hectare, întinderea pe care o poate arenda o persoană și, în fine, pentru a satisface cererea de pământ a țăranilor, înființează Casa Rurală. Această instituție financiară cu capital mixt, de Stat și particular, avea însărcinarea să cumpere prin bună învoială moșiile de vânzare și să le distribue în loturi la țărani. Intinderea lotului era tot de 5 hectare, și obligațiile împroprietăriților aceleași ca și după vechile legi agrare. Lotul însă era indivizibil.

Această legiferare, care a produs multă vâlvă atunci, a avut un rezultat îmbucurător, însă vremelnic. Cererea de pământ era așa de mare, încât, puțin timp după aplicarea reformei, dispozițiile legii erau eludate de proprietari și arendași, de cele mai multe ori cu aprobarea tacită a țăranilor.

Am publicat atunci o serie de cercetări asupra problemei agrare, și examinând proiectele guvernului, am ajuns la concluzia că singura soluție este înființarea unei proprietăți mici de sine stătătoare, prin cumpărarea de bună voie a proprietății parcelare, și exproprierea unui milion de hectare din marea proprietate.

Legislația dela 1908 nu schimbase prea mult situația agrară. Nemulțumirile țăranilor erau aceleași și ecoul lor, adeseori mărit, agita lumea orășenească. Sguduirea dela 1907 fusese prea mare pentru a fi uitată. Chestia țărănească era acum preocuparea tuturor.

In anul 1912 se votează legea care trecea în proprietatea statului moșiile de mână moartă.

Aceste moșii urmau să fie împărțite la țărani în loturi mici de 5 ha și loturi mari de 15—20 ha. Loturile mici erau indivizibile, iar cele mari se puteau divide în părți de 5 ha. Cumpărătorii trebuiau să plătească înainte 15% din preț. Legiutorul a ținut dar socoteala de criticele care s'au adus legilor agrare anterioare.

In anul 1913, în timpul campaniei din Bulgaria, Ion I. C. Brătianu publică faimoasa scrisoare prin care cerea lărgirea dreptului de vot și exproprierea parțială a proprietății mari. Susținătorul cel mai de talent, dar și cel mai pasionat al programului liberal era C. Stere. Incă înainte de publicarea manifestului liberal el susținuse în revista « Viața Romînească », pe care o conducea, necesitatea votului obștesc și exproprierea unui milion de hectare din marea proprietate.

Răsboiul mondial a amânat hotărîrile adunării constituante, și abia la 1917, în pribegia dela Iași, Parlamentul ia în discuție proiectul Guvernului. Tragedia răsboiului și influența revoluției rusești au grăbit o soluție radicală a problemei. Constituanta hotărăște exproprierea a două milioane de hectare teren cultivabil din proprietatea particulară care depășește 100 hectare, exproprierea în întregime a terenurilor cultivabile ale Domeniului Coroanei, Casei Rurale și a tuturor persoanelor morale, publice sau private, exproprierea totală a supușilor străini și absenteiștilor. Prețul urma să fie fixat în ultima instanță de Curțile de Apel, iar plata se făcea în scrisuri 5%, valoarea nominală drept valoare reală.

A lua 2.000.000 ha teren cultivabil din marea proprietate însemna a reduce considerabil, prea mult poate, această proprietate care avea încă un rol de îndeplinit. Am propus atunci ca cifra de 2.000.000 hectare să fie înlocuită cu fixarea unui minimum de expropriere pe regiuni. In lipsa unei statistici exacte era mai rațional de a stabili cât era îngăduit să rămâie din fiecare moșie în diferitele regiuni ale țării, după cum populația era deasă, mijlocie sau rară, decât a fixa o cifră globală de expropriat pe întreaga țară.

După modificarea art. 19 din Constituție, împrejurările externe silesc Guvernul liberal să plece. Problema agrară rămase însă întreagă. Țăranii pe front auziseră cuvântul Maiestății Sale Regelui Ferdinand care le promitea împroprietărirea. Cu toate grijile și greutățile răsboiului, Guvernul Marghiloman, care a urmat, a dat soluția sa în această mult discutată problemă.

Trebuia o reformă grabnică. Nu era timp nici pentru expropriere, nici pentru împroprietărire. Țara era în răsboiu, situația ei financiară era gravă. Pentru aceste motive și pentru a da răgaz cercetării amănunțite a problemei agrare, Guvernul vine cu *legea arendării obligatorii și vânzării voluntare a unei părți din pământul marei proprietăți*. « Este neapărat nevoie de o reformă trecătoare care, punând imediat la dispoziția sătenilor plugari pământul de cultură necesar, să ne dea timp pentru a putea studia și cunoaște în întregime toate elementele problemei agrare. Arendarea obligatorie este de fapt *repetiția generală a împroprietăririi*, căci indicațiile, pe care aplicarea ei ne va da, vor permite atât alegerea viitorilor proprietari, cât și cunoașterea amănunțită a regiunilor » [1]).

Prin această lege se impunea arendarea moșiilor dela 100 hectare în sus după o scară progresivă pe regiuni, care ținea socoteală de menținerea unei proprietăți mari viabile și care era astfel calculată încât să supună arendării și mai târziu vânzării, numai 1.500.000 hectare din marea proprietate. Arendarea către țărani se făcea în obște pe termen de 5 ani, termen care se putea prelungi automat pe o nouă perioadă de 5 ani. « Arendarea pământului este operația indispensabilă înaintea exproprierii, căci este școala împroprietăririi. Atât de importantă socotesc eu această fază de tranziție, încât aș fi de părere ca termenul arendării să fie încă prelungit, acolo unde

[1]) C. Garoflid, Ministrul Agriculturii și Domeniilor. Expunerea de motive a legii.

va fi necesar, până când se va face alegerea, dar cu deosebire educația tehnică a viitorilor proprietari » [1]).

Pământul arendat se împărțea în loturi mici, mijlocii și mari. Suprafața loturilor mici se calculează astfel încât produsul pământului să îndestuleze nevoia minimă de trai a sătenilor. Mărimea lor este cuprinsă între 3 și 10 hectare. La distribuția loturilor se preferă plugarii cari posedă inventar și brațe de muncă îndestulătoare. La condiții egale erau preferați mobilizații. Cultivarea loturilor era îndrumată și controlată de serviciul agricol județean. (Art. 43, 50, 57, 77). Arenda pământului se fixa de comisii regionale, în care părțile erau reprezentate, și se aproba de consiliul superior al agriculturii. In tot timpul perioadei de arendare sătenii puteau cumpăra prin bună învoială pământul pe care-l dețineau ca arendași. Prețul trebuia aprobat de consiliul superior. Legea arendării obligatorii a fost aspru criticată de partidele politice pe motivul că arendarea la obște însemna eludarea împroprietăririi. Legea nu a fost aplicată.

Tot în acel timp guvernul legiferează munca obligatorie. Istoricul acestei legiuiri, care a stârnit multă vâlvă, e simplu. In 1916 Guvernul de atunci, având în vedere necesitățile lucrării pământului în timpul răsboiului, publică un decret prin care institue obligația muncii în anumite condiții pentru țărani. Mai târziu, în 1917, apar alte decrete în același sens, din care unul aducea, ca sancțiune pentru cei cari nu se supuneau, pedepsirea prin Curtea Marțială cu unul până la trei ani închisoare. Legea din 1918 îmbunătățește aceste decrete, obligând la ajutor reciproc și mijloacele marelui cultivator: unelte și mașini. Curtea Marțială nu mai judecă, sancțiunea legii este amenda. Legea organizează, asociindu-le, puterile de muncă rărite din cauza răsboiului (brațe de muncă, vite, unelte, mașini) și le obligă să lucreze în ordine firească, adică întâi la cei cărora aparțin. Pentru prima oară se vorbește într'o lege de tocmeli agricole de dreptul țăranilor de a munci întâi la ei. Cu ajutorul acestei asocieri obligatorii a muncii s'a putut face în Moldova, în timpul răsboiului, toată munca câmpului și, în același timp, corvezile necesare armatelor și aprovizionarea orașelor, în special cu lemne de foc. Munca obligatorie a scăpat atunci de foamete armata și populația Moldovei.

DELA REFORMA DIN 1918 PÂNĂ LA CONVERSIUNEA DATORIILOR AGRICOLE

In toamna anului 1918, Guvernul care urmează, reia firul constituțional. El publică la 15 Decemvrie 1918 decretul pentru exproprierea marei proprietăți conform prevederilor art. 19 din Constituție modificat. Această expropriere se face după o scară matematică care se aplică uniform tuturor moșiilor, fără a ține socoteală dacă în localitate erau cereri de pământ care să acopere suprafața expropriată, sau dacă moșiile care se expropriau erau cultivate de proprietari sau erau arendate, aveau sau nu inventar agricol, investiri, crescătorii de vite. Rezultatul aplicării decretului a fost că, în regiunile cu populație rară, pământul expropriat și neîmpărțit, deci necultivat, era de aproape 600.000 hectare, pământ care numai prin colonizare, după trecere de câțiva ani, a putut fi distribuit sătenilor.

Aplicarea decretului nu a împlinit prevederile constituționale. Nu se putuse expropria, prin aplicarea scării progresive care însoțea decretul, decât 1.500.000 hectare din marea proprietate particulară.

Decretul din Decemvrie 1918 nu prevedea nici o dispoziție pentru împroprietărire, care urma să fie făcută după o lege specială mai târziu. Pământul expropriat trebuia cultivat în obște. Țăranii erau foarte nemulțumiți de această dispoziție a decretului. Ei cari fuseseră alarmați de partidele politice cu prilejul legii arendării obligatorii, că arendare în obște înseamnă eludarea împroprietăririi, cereau acum imperios împroprietărirea individuală și imediată.

In această așteptare s'au făcut alegerile care au adus la 1920 guvernul generalului Averescu. Cea dintâi manifestare a lui a fost publicarea la 2 Aprilie 1920 a decretului de împroprietărire și organizarea comisiilor pentru trecerea imediată la împărțirea pământului expropriat. In toamna acelui an se inaugurează prima aplicare a reformei agrare prin împroprietărirea țăranilor din comuna Gurbănești, jud. Ilfov.

Pentru împlinirea restului de 450.000 hectare care trebuia expropriat conform prevederilor constituționale « erau două căi: sau se continua cu sistemul scării progresive de reducere aplicată acum asupra tuturor proprietăților rămase, astfel cum s'a procedat la prima expropriere, sau se încerca un criteriu economic și social, care, sacrificând anume categorii de proprietăți, resolva chestiunea socială, fără a desorganiza complet agricultura proprietății mari destinată a rămâne.

« Scara progresivă de expropriere pe care a aplicat-o decretul din 15 Decemvrie 1919 fiind un mijloc mecanic, care nu ținea seama nici de organizațiile economice ale moșiilor pe care le reducea, nici de nevoia socială care trebuia să o împlinească, a avut de efect, de o parte, că a desorganizat și puținele întreprinderi de agricultură intensivă pe care le avem, reducând fără alegere toate moșiile cu aceeași măsură; iar, pe de alta, că a expropriat neîndestulător în acele regiuni unde cererea de pământ era mare, pe când în alte părți suprafețe întinse din pământul expropriat au rămas neîmbrăcate de săteni.

« In urma primei exproprieri, prin aplicarea decretului Nr. 3.697 au rămas proprietății mari, dela 100 de ha în sus, 940.640 ha pământ cultivabil. Cum din acest total trebue să mai expropriem încă 450.000 ha pentru a împlini obligațiile constituționale, ar urma ca, aplicând o scară uniformă de expropriere, să reducem toate moșiile la munte, deal, câmp și bărăgan la o suprafață mijlocie de aproximativ 120 ha.

« Acest rezultat ar fi un dezastru economic, căci cu asemenea întinderi reduse moșiile nu pot fi folosite decât prin agricultura intensivă. Or, în condițiile noastre sociale și economice, regiunile de agricultură intensivă (cu populație deasă, căi de comunicație,

[1]) C. Garoflid, Ministrul Agriculturii și Domeniilor. Desbateri parlamentare 1918.

debușeu apropiat) sunt foarte restrânse. Toate aceste moșioare ar fi gravitat către mica proprietate și în mai puțin de o generație ar fi dispărut orice urmă de mare proprietate.

« Aceasta ar fi fost o pagubă imensă pentru economia națională, căci marea proprietate în limitele reduse de azi este o necesitate pentru buna desvoltare agricolă a țării în viitor.

« In loc de a întrebuința o reducere matematică pentru obținerea suprafeței care să completeze exproprierea, am ales în proiectul de lege pe care îl supun D-voastre un criteriu economic, stabilind pentru toate moșiile o limită maximă pe regiuni, și anume: « 200 de ha în regiune cu populație deasă, 300 ha în cele cu populație mijlocie și 500 ha în regiunile de colonizare; iar la munte și deal, unde cultura pământului este accesorie, pe lângă vie, pometuri și păduri, am fixat această limită la 100 ha.

« Aceste tipuri de proprietate sunt necesități economice minimale pentru fiecare regiune. Ele se pot cultiva cu folos pentru economia națională și pot, până la un punct, îndestula activitatea proprietarului.

« Totuși a trebuit să mă abat dela această regulă și să admit pentru moșiile arendate un regim mai aspru.

« Necesitatea împlinirii celor 2.000.000 ha m'a obligat la acest sacrificiu.

« Pentru aceste moșii limita maximă regională este de 100 ha la munte, deal și șes cu populație deasă, 150 ha și 250 ha pentru celelalte regiuni [1]) ».

Pentru completarea cifrei de 2.000.000 ha legea prevedea exproprierea proprietarilor cu mai multe moșii, fixând un maximum de 500 ha neexpropriabil; iar pentru îndestularea locuitorilor din regiunile cu populațiune deasă, legea admitea colonizarea proprietarilor, adică schimbul proprietăților mari rămase în aceste regiuni cu altele în regiunea de câmpie.

Legea izlazurilor comunale promulgată tot atunci, completa legea din 1907, care din lipsă de sancțiune nu se putuse aplica. Ea urmărea înființarea de izlazuri comunale proprietatea comunelor și pășuni de rezervă, izlazuri alpine și izlazuri de baltă, proprietatea Statului. Acestea două din urmă erau constituite în folosul tuturor comunelor situate într'o rază de 50 km. Pentru îndestularea cu izlaz a comunelor din regiunile de deal și munte legea prevedea « acolo unde schimbarea destinației nu vatămă un interes general după avizul consiliului tehnic al Casei Pădurilor, și exproprierea de păduri » (art. 12). Această dispoziție a legii a dat din nenorocire, ulterior, naștere la multe abuzuri. Prin presiunea electorală s'au defrișat suprafețe întinse de păduri în dauna interesului general cu toată îngrădirea pe care o punea legea.

Improprietărirea s'a făcut și de astă dată tot după normele egalitare ale vechilor legiuiri. Loturile sunt de două feluri: loturi întregi de 5 ha și loturi de completare până la 5 ha în regiunile cu populație deasă ele se puteau reduce, cu consimțământul locuitorilor la 4 și 3 hectare. Numai în regiunile de colonizare s'au putut legifera norme mai raționale de împărțire a pământului. In aceste regiuni loturile sunt de 7 ha iar în Dobrogea de 8, 10 și 25 hectare, acestea din urmă pentru coloniști. Pământul de fâneață în toate regiunile se împărțea în loturi de 3 hectare. Legea mai prevedea și loturi mari de 10 și 50 hectare pentru ofițerii invalizi și pentru agronomi.

« Felul cum s'a făcut împroprietărirea, mai mult după criterii morale decât economice, a avut de efect că pământul, a trecut în multe părți în mâini slabe. Ceea ce nu a putut face legiuitorul trebue ca selecțiunea naturală să o îndeplinească. Pentru aceasta libera circulație a pământului este necesară [1]) ».

Prin dispozițiunile art. 122 legea da drumul selecției naturale. « Cumpărarea loturilor vândute prin această lege și legile anterioare de împroprietărire este permisă până la 25 ha în regiunile de munte și deal și până la 100 ha în regiunile de șes ».

Guvernele care au urmat au redus însă această întindere. Prin legile din 1925 și 1929 suprafața pe care o poate cumpăra un cultivator de pământ este de cel mult 25 ha în toate regiunile.

Legea agrară a urmărit și pe alte căi organizarea proprietății mici și în special ajutorarea formării proprietății mijlocii. Situația acestei proprietăți este la noi precară, abia 16% din suprafața pământului agricol, pe când în țările cu structură agricolă sănătoasă, proprietatea mijlocie ocupă o treime din suprafața totală.

Pentru reîntregirea proprietății mici, legea cuprindea un întreg capitol privitor la comasarea obligatorie a parcelelor. Din motive de tactică politică acest capitol, votat de Senat, a fost scos din lege la Cameră. Nu a rămas în lege decât art. 136 care păstrează principiul, comasarea urmând să fie reglementată printr'o lege specială.

Pentru a opri în viitor fărâmițarea proprietății mici, legea prevedea indivizibilitatea loturilor până la 2 ha la șes și 1 ha la deal și munte (Art. 126). Tot în acest scop, prin derogare dela dispozițiile codului civil, adică dela împărțirea în mod egal a bunurilor între toți moștenitorii, legea dădea dreptul oricărui proprietar de pământ să desemneze prin testament moștenitorul lotului, care urma să despăgubească în bani pe ceilalți moștenitori conform prevederilor speciale arătate în lege (Art. 127).

Legea merge și mai departe pe această cale. « Toți proprietarii de pământ pot declara indivizibilă și supusă ca atare transmisiunei cu suprafață până la 50 ha ». (Art. 133). Iar prin derogare dela codul civil « sătenii proprietari de pământ au libertatea de a dona sau testa partea indivizibilă » (2 ha la șes, 1 ha la munte) « fără obligația pentru donator sau legatar de a raporta chiar în numerar excedentul peste cotitatea disponibilă ». (Art. 134). In fine, pentru asigurarea stabilității familiei legea înființează bunul de familie. « Casa, grădina, și terenul alăturat până la cel mult un hectar, cari fac corp cu casa, sunt intangibile, ele nu se pot ipoteca și nici nu pot fi urmărite sau vândute silit sub nicio formă ». (Art. 121).

[1]) C. Garoflid, Ministrul Agriculturii și Domeniilor. Expunerea de motive a legii.

[1]) Expunerea de motive a legii agrare pentru Vechiul Regat.

Aceste dispoziții ale legii care trebuiau să oprească fărâmițarea proprietății mici și să asigure desvoltarea proprietății mijlocii în viitor, nu au fost aplicate. Ele au rămas literă moartă, de asemenea nu a fost legiferată nici comasarea astfel cum recomanda art. 136 al legii.

Legea mai prevedea măsuri pentru buna cultivare a loturilor. « Deși latura socială a preocupat, în primul rând, până acum lumea politică, nu trebue să pierdem din vedere latura ei economică, cu deosebire acum când rolul agricol al marei proprietăți este așa de redus prin expropriere. Toată economia țării se reazimă pe unica cultură, ea trebue îndrumată și povățuită, dar în același timp trebue impus nouilor proprietari împlinirea datoriei de a cultiva loturile ».[1])

Și în adevăr, prin art. 134 « Casa împroprietăririi are dreptul de a stabili și impune micilor proprietari obligațiuni privitoare la planul de cultură, la organizarea mijloacelor de cultură și tovărășii », și mai departe, prin art. 139 se arătau și sancțiunile: « Acei cari nu vor îndeplini obligațiunile prevăzute în articolele de mai sus vor fi deposedați fără somație, după cererea Casei Centrale, printr'o hotărîre pronunțată de Judecătorul de Ocol, cu drept de apel la Tribunal ».

Dispozițiile acestor două articole au avut aceeași soartă ca și cele privitoare la transmisiunea proprietății. Ele nu au fost invocate nici măcar pentru a stăvili plantațiile de viță sălbatecă, care s'au întins atât de mult încât primejduesc existența viilor de viță nobilă. La buna cultură a pământului nu s'a gândit nimeni cu toate că autorul legii agrare atrăsese încă de atunci atenția asupra acestei însemnate laturi a chestiei agrare: « Urmările economice ale reformei agrare, care a transformat așa de repede o țară de latifundii într'o țară de prea mică proprietate, nu sunt mulțumitoare. Cultura, în special a grâului a descrescut. Această situație este îngrijorătoare pentru viitor și toată atenția oamenilor de stat trebue să se îndrepte de aci înainte către o nouă organizație agricolă, pentru a reda țării producția de care are atâta nevoie azi. Politica agrară a partidelor politice trebue să fie înlocuită printr'o politică agricolă » și mai departe: « Ar trebui creat un organ cu mijloacele necesare, care să asigure agriculturii țării o direcție competinte, continuă, constantă și la adăpostul schimbărilor politice. Numai astfel brusca transformare agrară pe care am făcut-o, nu va determina în viitor o criză agricolă cronică, cu repercusiuni sociale tot atât de rele ca și criza agrară din care am ieșit ».

Organul pe care îl cerea autorul legii agrare a fost realizat la 1927. Legea consiliului superior al agriculturii care avea menirea și mijloacele pentru a ridica cultura țărănească a fost însă desființată de guvernul care a urmat.

Tot în anul 1921 au fost legiferate și legile pentru reforma agrară în celelalte provincii. Legea pentru Bucovina este făcută după aceleași principii ca și aceea din Vechiul Regat. In Ardeal se aplicase până atunci reforma agrară votată de adunarea națională din Alba Iulia din Decemvrie 1918, ale cărei principii au fost desvoltate și precizate prin decretul din 1919.

« Lipsa unei măsuri precise pentru stabilirea exproprierii și facultatea, lăsată după acest decret, comisiilor de a aprecia nevoia, au dat naștere la multe ocoliri ale legii. Exproprierea astfel cum este legiferată prin decret nu este obligatorie. Se poate expropria sau se poate trece cu exproprierea și această putință se apreciază de comisiile de expropriere. Exemplul din Vechiul Regat, unde exproprierea s'a executat așa de repede și așa de precis, m'au făcut să aplic și exproprierii din Ardeal aceleași norme care au servit așa de bine aici ».[1])

După legea agrară pentru Ardeal se expropriază moșiile până la 200—300 și 500 jugăre, după cum populația este deasă, mijlocie sau rară. In unele regiuni cu populație prea deasă se poate trece cu exproprierea, cu aprobarea comitetului agrar, până la 100 jugăre, iar pentru izlaz se poate merge până la 50 jugăre. La aplicarea acestor măsuri de expropriere se fac oarecari excepțiuni. « Sunt în Ardeal — spune expunerea de motive a legii — organizații de agricultură intensivă, adevărate uzine agricole. Ar fi o mare pierdere pentru economia țării dacă le-am desființa. Pentru a le putea păstra am prevăzut putința să las acestor proprietari până la 500 ha. ».

Legea mai înființează pășuni comunale și păduri comunale, ambele aparținând comunelor.

Improprietărirea se făcea în loturi întregi de 7 jugăre și loturi de completare până la 7 jugăre, iar în regiunile de colonizare până la 16 jugăre. Fânețele se distribue în loturi până la 3 jugăre. Legea mai prevede și înființarea de proprietăți mijlocii până la 50 jugăre. Dispozițiile privitoare la circulația pământului țărănesc erau aceleași pe care le stabilea legea agrară a Vechiului Regat.

Legea pentru reforma agrară din Basarabia fusese votată de adunarea și ratificată de Parlamentul României Mari în anul 1920. După această lege exproprierea se făcea pentru toate moșiile Statului, străinilor, comunelor și persoanelor juridice publice și private. Moșiile particulare se expropriau până la 100 ha, iar cele ce au fost arendate până la 25 ha. Improprietărirea se făcea în loturi întregi de 8 ha și loturi de completare până la 8 ha. In regiunile de colonizare loturile sunt de 10 ha. Vânzarea loturilor este liberă între muncitorii de pământ până la 25 ha.

Regulamentul acestei legi a fost modificat în 1924. Astfel cum fusese redactat el lăsa o prea mare autonomie comisiilor de expropriere și împroprietărire. Din această cauză se produseră nereguli. Nu se cunoștea exact suprafața expropriată a moșiilor, nici precis întinderea dată în arendă celor îndreptățiți. Rolurile erau ținute cu mare aproximație, iar datoriile rămase din arenda loturilor erau mari. Modificându-se regulamentul se institue controlul administrativ, înființându-se și acolo consilieri agricoli, iar « Casa Noastră », instituție autonomă, care era însărcinată cu aplicarea legii a fost pusă sub controlul

[1]) Expunerea de motive a legii agrare pentru vechiul Regat.

[1]) Expunerea de motive a legii agrare pentru Transilvania.

Ministerului. Cu aceste măsuri legea a putut fi aplicată mulţumitor şi în Basarabia.

Pentru judecarea în ultimă instanţă a nemulţumirilor izvorîte din aplicarea legii, se înfiinţează, pentru toată ţara, o instituţie supremă: Comitetul agrar. Competinţa acestui comitet era de a revizui hotărîrile comisiunilor judeţene cu privire la aplicarea legii şi de a reforma hotărîrile date în contrazicere cu legea, trimiţându-le din nou spre judecare unei alte comisii judeţene.

Această competinţă a fost mărită prin modificarea legii în 1922. S'a dat atunci Comitetului agrar dreptul de a judeca şi fondul. Această modificare a dat, ulterior, naştere la multe nemulţumiri şi abuzuri.

S'au expropriat pe baza legilor agrare următoarele suprafeţe:

Vechiul Regat	2.776.401,43 ha
Ardealul	1.663.809,03 ha
Bucovina	75.967,35 ha
Basarabia	1.491.920,24 ha
Total . . .	6.008.098,05 ha

Repartiţia proprietăţii agricole, după datele Ministerului de Agricultură, înainte şi după reforma agrară, este următoarea:

I. Inainte de reforma agrară:

a) Proprietăţile sub 100 de ha.

Vechiul Regat . .	4.593.148 ha	sau 57,5%
Basarabia	2.337.811 ha	sau 55,9%
Transilvania . . .	4.689.855 ha	sau 63,0%
Bucovina.	405.000 ha	sau 78,0%
Total prop. mică	12.025.814 ha	sau 59,77%

b) Proprietate peste 100 de ha.

Vechiul Regat . .	3.397.851 ha	sau 42,5%
Basarabia	1.844.539 ha	sau 44,1%
Transilvania . . .	2.751.457 ha	sau 37 %
Bucovina.	115.000 ha	sau 22 %
Total propr. mare	8.108.847 ha	sau 40,23%

II. După reforma agrară:

a) Proprietate sub 100 ha.

Vechiul Regat . .	7.369.549 ha	sau 92,22%
Basarabia	3.829.731 ha	sau 91,57%
Transilvania . . .	6.353.664 ha	sau 85,38%
Bucovina	480.967 ha	sau 92,49%
Total propr. mică	18.033.911 ha	sau 89,56%

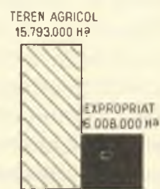
b) Proprietate peste 100 de ha.

Vechiul Regat . .	621.450 ha	sau 7,78%
Basarabia	352.619 ha	sau 8,43%
Transilvania . . .	1.087.648 ha	sau 14,62%
Bucovina	39.033 ha	sau 7,51%
Total propr. mare	2.100.750 ha	sau 10,44%

Se vede clar din acest tablou scăderea considerabilă a marei proprietăţi. Proporţia ei atât de redusă arată mărimea sacrificiului pe care această proprietate l-a consimţit. Această proporţie este chiar mai redusă decât a ţărilor cu populaţie deasă şi agricultură intensivă. In Belgia şi Danemarca, ceea ce se chiamă acolo proprietate mare (50—60 ha) ocupă 18% şi 33%; iar proprietatea de peste 120 ha ocupă în Danemarca 18% din întreaga suprafaţă cultivabilă. In Franţa, domeniile de peste 200 ha ocupă 16% din suprafaţa agricolă.

In graficul de mai jos se vede şi mai bine importanţa reformei agrare din 1921. Se vede deasemenea şi marea reducere pe care a suferit-o proprietatea mare de peste 100 ha.

TERENUL EXPROPRIAT DIN TERENUL AGRICOL

REPARTIŢIA PROPRIETĂŢII AGRICOLE INAINTE ŞI DUPĂ REFORMĂ

ASPECTUL ACTUAL AL PROBLEMEI AGRARE

Preţul pe care legea din 1921 l-a fixat pentru pământul expropriat a fost mic, el a devenit, puţin timp după aceia, excesiv de mic din cauza deprecierii repezi a leului. Se socotea atunci că preţul unui hectar expropriat abia reprezenta arenda lui pe un an.

Şi acum, după trecerea de 15 ani dela reforma agrară, care e situaţia? Este oare starea ţăranului mai bună ca în trecut; reforma înfăptuită ne-a asigurat ea linişteа socială?

Un răspuns precis nu se poate da. Inainte de reformă şi în timpul aplicării ei toată lumea era preocupată de problema agrară, în primul rând oamenii politici. Articole de ziar, studii, discursuri, broşuri, toate mai mult tendenţioase decât obiective, apăreau în fiecare zi. Odată cu înfăptuirea împroprietăririi această agitaţie a încetat. Problema agrară nu mai preocupă acum decât pe specialişti. Această constatare ar fi o dovadă că revoluţia paşnică care s'a înfăptuit la 1931 a pus capăt chestiei sociale agrare.

Totuşi nu sunt atât de optimist. Este drept că imediat după reformă s'au constatat semne vădite de prosperitate ale ţărănimii.

Satele s'au mărit. Case mai bune în număr destul de mare s'au ridicat peste tot. Ţăranii începuseră să devie clienţi buni ai oraşelor: mobile, lucruri de îmbrăcăminte, se aduceau la ţară. Un avânt de civilizare se manifesta. Deşi de multe ori nepotrivit, el arăta totuşi o schimbare a situaţiei economice. Ţăranii aveau bani. Erau chiar învinuiţi că acaparează prea mult numerariul pe care îl ţin neproductiv.

Această bună stare a ţărănimii după reforma agrară a fost reală. Ea era datorită, de sigur şi trecerei, cu preţ atât de ieftin, al pământului în mâna lor, dar se datora şi împrejurărilor extrem de favo-

rabile pentru desfacerea cerealelor și vitelor. Prețul produselor agricole era foarte ridicat, cu deosebire după 1921, când, odată cu reforma agrară, guvernul a dat și libertatea exportului până atunci oprit.

Aceste împrejurări favorabile ar fi putut corecta într'o mare măsură lipsa de selecție a legii agrare, înlesnind și împroprietăriților nevoiași formarea inventariului necesar unei bune agriculturi.

Prosperitatea nu a ținut însă. Se părea că țăranii câștigă prea mult, că ei își vând cerealele pe preț de speculă. Orășenii consimțiră bucuros la înființarea regimului taxelor de export din anul 1922. Aceste taxe erau prohibitive pentru grâu și destul de mari pentru celelalte cereale, circa 30%, din valoare. In deosebi exportul vitelor a fost îngreuat.

O sărăcire a plugarilor a fost urmarea acestui regim economic și, când în 1927 el a fost desființat, era prea târziu, căci, după doi ani se ivesc primele simptome ale crizei agricole. In 1930 scăderea catastrofală a prețurilor era împlinită.

Urmarea firească a fost că sărăcirea agricultorilor, începută la 1922, a devenit acum deplină. In deosebi datoriile bănești nu mai puteau fi plătite.

O mare agitație s'a deslănțuit în lumea rurală pe această chestie. Agitația nu a încetat decât cu votarea în 1932 a legii pentru *conversiunea datoriilor agricole*. Datoriile proprietarilor sub 10 ha, care se ridicau la 37 miliarde, au fost reduse prin lege la jumătate.

Revizuirea datoriilor arată că problema agrară nu a fost închisă. Conversiunea fiind de fapt o nouă împroprietărire.

Proprietatea mică merge spre pulverizare, iar pe lângă fărămițare se adaugă și răzlețirea parcelelor în mai multe locuri. Din această cauză, nu se poate concepe pentru viitor putința unei agriculturi țărănești raționale. Pentru prezent, o producție mai ridicată nu se poate realiza din lipsă de mijloace. Țăranii au înlocuit aproape peste tot boii de jug cu cai, cai mici cu care nu se poate lucra temeinic pământul. Pe de altă parte priceperea agricolă a rămas aproape tot așa de rudimentară ca și în trecut. Producția este dar mică, iar calitatea fiind proastă, prețul de vânzare e scăzut. Țăranii nu obțin din cultura pământului lor mijloace îndestulătoare pentru un trai mai bun.

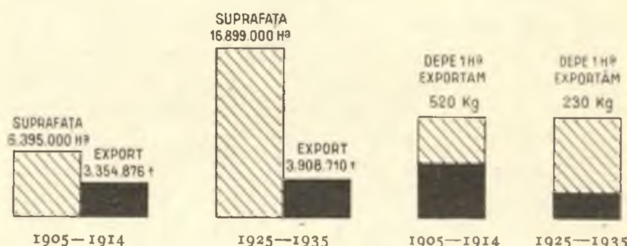
Urmarea acestei așezări a plugăriei țărănești este dăunătoare nu numai țăranilor, dar și țării. Producția agricolă scăzând a scăzut și exportul. Inainte de reformă exportam 3.354.876 tone la o suprafață agricolă de 16.899.000 ha adică în loc de 520 kg de ha exportăm azi numai 230 kgr.

Se vede dar din cifrele de mai sus că problema agricolă a înlocuit acum problema agrară. Deși expunerea de motive a legii agrare prevedea această schimbare în viitor, totuși problema nu a preocupat lumea politică, dovadă e că legislația agricolă din 1927, care însemna începutul unei organizări și îndrumări a plugăriei, nu a fost aplicată. Abia acum Ministerul de Agricultură începe să fie preocupat de latura agricolă a problemei țărănești.

Un progres agricol temeinic însă nu se poate înfăptui, dacă totdeodată nu se iau și măsuri pentru comasarea proprietății mici și dacă nu se ajută proprietatea mijlocie. Această proprietate este azi în formație, îi trebue numai un regim juridic mai prielnic.

Pentru o agricultură mai bună nu sunt în deajuns dispoziții legale, trebue ca întreaga atmosferă la țară să fie prielnică acestei schimbări. In deosebi administrația trebue să corespundă acestui scop. Administrația bună pe care o căutăm dela formarea statului

SUPRAFAȚA AGRICOLĂ ȘI EXPORTUL
IN PERIOADELE 1905-1914 ȘI 1925-1935

modern nu o avem încă. Ne mai trebue și drumuri. Nu poate exista progres agricol, fără drumuri. Astăzi «șoselele» sunt mai rele decât erau drumurile naturale pe vremea Regulamentului Organic. In fine pentru asigurarea desvoltării agricole trebue să ne îngrijim de înlesnirea și înmulțirea schimburilor comerciale cu străinătatea.

Implinirea programului de mai sus nu ne va da totuși un echilibru social stabil. Rămân țăranii fără pământ. Numărul lor crește repede, căci populația țării se înmulțește cu peste 200.000 suflete pe an. Aceasta e problema capitală. *Proletariatul* care se formează acum la țară, trebue să fie întrebuințat mai întâiu pe loc, în exploatarea rațională și pe alocuri intensivă a proprietății mijlocii. Pentru aceasta însă e nevoie ca cultivarea acestor proprietăți să fie sprijinită de stat prin aceleași mijloace și metode prin care încurajează azi industria națională. Ceea ce va prisosi va trebui îndreptat către meserii, comerț și industrie. Desvoltarea industriei este azi o necesitate de stat. Numai ea poate absorbi excedentul populației care nu mai găsește muncă la țară și numai atunci producția agricolă va găsi târgul ei natural de desfacere. Agricultura trebue să meargă de aci înainte alături de industrie. Deosebirea de interese, care odată avea poate o îndreptățire, astăzi trebue să dispară. Proprietate mare de împărțit nu mai este. Aceea care a rămas trebue păstrată, căci producția ei abia va ajunge, în viitor, pentru îndestularea necesității de hrană a orașelor și procurarea seminței selecționate și reproducătorilor de rasă necesari îmbunătățirii culturii mici. Excedentul populației rurale trebue să meargă spre orașe.

c. g.

ORGANIZAȚIA SOCIALĂ A MUNCITORILOR

Mișcarea în favoarea principiului de asociațiune, care mai ales dela revoluția din 1848 începe să se întindă din Franța în mai toate țările europene, nu putea să nu contamineze cu vremea și stările de lucruri dela noi. Fie sub forma asociațiunilor patronale, tolerate și încurajate în Franța sub cel de al doilea imperiu, fie sub forma mai mult clandestină a confreriilor, a societăților de ajutor mutual pentru muncitori, ideea grupării în vederea apărării intereselor profesionale, va fi germenul viitorului sindicalism în Occident.

Sindicalismul englez, mult mai vechiu, cu profunde tradiții în vieața națiunii britanice nu va avea însă pe continent influența și puterea de contagiune a sindicalismului francez, care mai ales sub impulsul doctrinei marxiste, ce pătrunde tot mai mult în masele proletariatului industrial din mai toată Europa va deveni modelul mișcării sindicale ce se ivește și la noi în preajma anilor 1902—1910.

Prin legea asupra asociațiunilor profesionale din 1884, Franța acorda atât muncitorimei cât și patronatului dreptul de a se asocia, recunoscându-se astfel pentru întâia oară existența legală a sindicatelor.

Waldek-Rousseau reuși să imprime instituției sindicale tendința liberală ce predomina spiritul epocii sale, tendință care sub impulsul unor forțe sociale noui avea să se transforme până la completa dispariție din vremurile de după răsboiu, când sindicalismul, mai în toate părțile lumii, a devenit o forță în serviciul revoluției sociale și al dictaturei proletariatului.

Sindicalismul român s'a aflat și la noi ca și în celelalte țări, pe linia acestei evoluții.

Dar înainte de a-i studia structura sa juridico-economică de astăzi, cu caracterele imprimate de nevoile specifice ale vieții noastre economice și sociale, înainte de a-i desluși posibilitățile viitoarei sale desvoltări, în cadrul unei economii tot mai evoluate, în sens capitalist, se cuvine a reaminti legătura mișcărei sindicale cu regimul breslelor și al corporațiilor, cu acel asociaționism muncitoresc ce a dăinuit veacuri dearândul, până în pragul vremurilor noui, și care, fără să constitue pentru sindicalismul nostru o instituție înrudită, a însemnat totuși, din atâtea puncte de vedere, un precedent și un exemplu de organizare și solidarizare a clasei muncitorești.

ISTORICUL ASOCIAȚIONISMULUI MUNCITORESC

PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

Incă dela sfârșitul veacului al XVI-lea, în vremea economiei domestice închise, când cele două principate dunărene nu aveau nici un fel de industrie propriu zisă, se poate spune că au apărut cele dintâi rudimente de asociațiuni profesionale.

Mișcarea de asociere pe baze profesionale a meșteșugarilor din principate ca și din așezările urbane ale Transilvaniei își găsește realizarea în cadrul așa ziselor bresle, instituțiuni care se iviseră în Occident încă din veacul al XI-lea, odată cu apariția economiei urbane și cu înjghebarea unei vieți citadine organizate. Prin spiritul nou al locuitorilor burghezi proveniți în cea mai mare parte din oameni cari părăsiseră satele și domeniile senioriale pentru ca să se poată deda în mod liber negoțului și feluritelor meșteșuguri, centrele urbane din țările apusene vor căpăta o desvoltare foarte repede și plină de urmări pentru structura generală a economiei occidentale și, mai ales, pentru raporturile ce se vor statornici în ceea ce privește munca și capitalul.

Spre sfârșitul veacului al XVI-lea și începutul celui de al XVII-lea încep să se înjghebeze în principatele românești acele frății de meșteri, acele grupări de meseriași, cunoscute sub numele de bresle ori țel — cum li se spuneau în orașele săsești din Ardeal.

Spre sfârșitul veacului al XVIII-lea, mulți din acești meșteri de pe domeniile boerești, mânăstirești ori domnești, devin liberi a se așeza în târguri și orașe, pentru a-și putea exercita munca lor.

Principii domnitori din Moldova și Țara Românească ca și cei din Transilvania, care va fi mult mai evoluată sub raportul industrial decât cele două principate, vor încuraja în tot cursul veacurilor al XVI-lea, al XVII-lea și al XVIII-lea stabilirea a cât mai mulți meșteșugari în orașe, acordându-le tot soiul de scutiri de impozite și alte ușurări, favorizând uneori chiar imigrarea unor meșteri străini, cunoscători ai unor noui metode de lucru, cu ajutorul cărora s'ar fi putut desvolta activitatea economică a Statului.

La adăpostul monopolului de producție și de vânzare edictat adesea de principii domnitori în favoarea breslelor, acestea ajung spre sfârșitul veacului al XVIII-lea la o apreciabilă desvoltare și la o stare

destul de înfloritoare care nu reflectează decât puterea economică crescută a meşteşugarilor şi în acelaş timp importanţa lor socială în viaţa tinerelor state româneşti.

Raţiunea pentru care puterile publice acordă monopolul de fabricaţie şi de vânzare diverselor bresle, este, în afară de nevoia generală de protecţie a consumatorului ca şi a muncitorului, ideie comună întregului ev-mediu din Europa apuseană ca şi cea orientală, mai ales, necesitatea colectărei cât mai sigur şi cât mai uşor a impozitelor. In adevăr, necesităţile de ordin fiscal, poate mai mult chiar decât instituirea unui just preţ şi prin aceasta a unei mai bune protecţii a muncitorului şi consumatorului, au fost decisive în desvoltarea şi menţinerea la noi, până la mijlocul veacului trecut al regimului breslelor şi corporaţiunilor.

Fără îndoială, suprimând intermediarii între cumpărător şi vânzător, reprimând cu străşnicie frauda, apărând pe meşteşugarul breslaş de concurenţa din afară, îngrijindu-se de pregătirea cât mai serioasă a ucenicului şi a calfei, statornicind reguli cari să împiedice exploatarea celui mai slab de către cel mai tare, regimul breslelor punea în aplicare acel sentiment creştin al frăţiei după care cum spune atât de frumos o chartă flamandă din veacul al XII-lea « *Unus subveniet alteri tamquam fratri suo* ».

Breasla este aşa dar o asociaţiune profesională total deosebită în ce priveşte structura sa, de sindicatul ce nu va apare decât în cursul veacului al XIX-lea, ea este o instituţiune de conciliaţiune socială, întemeiată nu pe antagonsimul dintre muncă şi capital ci pe spiritul de moderaţiune al unei societăţi pătrunse încă de ideea creştină a renunţărei şi de nevoile reduse, tradiţionaliste, ale unei economii patriarhale.

In virtutea monopolului, cu care este investită breasla, consumatorii nu pot cumpăra decât dela anumiţi meşteşugari, ale căror produse vor fi controlate de « *starostele* » breslei şi pe preţuri stabilite pe cale administrativă, prin aşa zisele « *narturi* ».

Discordiile dintre diversele bresle ca şi inevitabilele abuzuri ce decurgeau din situaţiunea lor de deţinătoare a monopolului de producţie şi vânzare, sfârşiră prin a compromite un regim de muncă ce nu era în stare să se acomodeze evoluţiei economice moderne.

DELA REGULAMENTUL ORGANIC PÂNĂ LA LEGEA DIN 1910

Veacul al XIX-lea apare tot mai mult ca o epocă a descătuşării în toate domeniile, un veac de triumf al ideii de libertate atât în ordinea politico-socială cât şi în cea economică.

Regulamentul Organic care începând din anul 1831, timp de 17 ani va face oficiul unei adevărate constituţiuni pentru cele două Principate Române, proclamă, pentru întâia oară în viaţa noastră economică, în al V-lea capitol al său, principiul libertăţii comerţului suprimând indirect orice monopol al breslelor.

Deciziunea Consiliului de Miniştri din 22 Iunie 1873 relativ la suprimarea breslelor nu-i decât consacrarea juridică a unei stări de fapt ce dăinuia de cel puţin un sfert de veac.

Timp de 10 ani, Statul Român, în urma încheerei în 1875 a faimosului tratat de comerţ cu imperiul Austro-ungar a fost nevoit să ducă o politică de completă libertate a schimbului său internaţional, favorizând invazia produselor manufacturate străine în dauna producţiei meşteşugarilor indigeni, lucru ce grăbi şi mai mult decadenţa lor.

Evoluţia generală a economiei româneşti, intrată tot mai adânc pe făgaşul capitalismului ca şi urmările dezastruoase ale tratatului comercial cu imperiul vecin, siliră guvernul ţării în preajma anului 1887 la o schimbare de metodă, adoptând un program de protecţiune a muncii naţionale pentru recucerirea independenţei economice. In momentul în care economia noastră naţională intră într'o fază de sever protecţionism industrial şi în care, la adăpostul unui întreg sistem de protecţie vamală, încep să se înjghebeze în rari centre urbane, unele fabrici şi uzine modeste, din acel moment apare la ordinea zilei şi o chestiune muncitorească, care însă multă vreme se va confunda cu chestia mai veche a meşteşugarilor ruinaţi de noua evoluţie a economiei naţionale, meşteşugari breslaşi, cari nu mai pot lupta nici cu maşinele şi utilajul marei industrii născânde şi nici cu metodele sale de lucru şi de vânzare.

Multă vreme va dăinui în România o aşa zisă problemă a muncii ce va fi agitată în numeroase campanii electorale şi în diverse congrese, problemă ridicată nu de lucrători salariaţi, ca în ţările apusene, ci de patroni, ceea ce era un non sens. Era un non sens pentrucă aceşti meşteşugari, cari din punct de vedere al relatiilor dintre muncă şi capital erau nişte întreprinzători, nişte producători autonomi, patroni într'un cuvânt, formulează revendicări, cari şi-ar fi avut raţiunea într'un regim de mare industrie, dar nici într'un caz într'un regim ca acela în care trăiau ei.

Cerând creearea de burse sindicale, aducerea de legi de protecţie contra accidentelor etc., ei formulau revendicări cari îşi aveau rostul în apusul industrializat, dar cari nu avea nici un raport cu interesele lor corporative şi cu iluziile lor de renaştere a regimului defunct al breslelor de odinioară.

Diversele guverne ce s'au prindat la cârma ţării, vor încerca printr'un număr de legi şi măsuri administrative să reorganizeze între timp această problemă a meseriaşilor care va rămâne mereu la ordinea zilei. Dacă majoritatea meseriaşilor vor cere măsuri reacţionare de protecţie cari să limiteze libertatea muncii, reînviind vechile privilegii corporative, guvernul ţării atât prin unele proiecte ce n'au ajuns a fi transformate în lege ca acela al lui P. P. Carp din 1888 şi acel a lui N. Filipescu din 1900, ambele de inspiraţie conservatoare, precum şi prin legea din 5 Martie 1902 a lui B. Missir, a înţeles însă organizarea meseriilor în cadrul impus de noua evoluţie economică a ţării.

Deşi autorul legii meseriilor din 1902 face permanent confuzia între breaslă, corporaţie şi noţiunea cu totul recentă de sindicat, nu poate fi încă vorba la noi în această perioadă, de o asemenea instituţie.

Dealtminteri, legea Missir era departe de a satisface exigențele cele mai modeste ale clasei muncitorești, căci chiar în anul următor, meseriașii în favoarea cărora legea fusese adusă, cer cu insistență și energie abrogarea ei și crearea de sindicate libere. In congresele muncitorești din anul 1904 și 1911, meseriași și salariați industriali se confundă laolaltă, formulând cereri identice cari se pot rezuma într'o ideie unică și anume: instituirea unei mișcări sindicale prin care interesele lor profesionale să fie expuse și apărate în lupta contra patronatului.

Și în România ca și aiurea, ideia sindicală va pătrunde în masele muncitorești mai mult prin canalul socialist, ca o noțiune anexă, ca o prelungire a ideii socialiste, decât ca un principiu autonom de organizare economică a societății și de apărare a intereselor strict profesionale. Din această pricină, multă vreme în mintea celor mai mulți ideia sindicală se confundă cu ideia socialistă provocând pe drept cuvânt din partea factorilor de conducere ai țării atitudini de îndoială și de bănuială dacă nu chiar de dușmănie pe față.

Militanții socialiști, dealtminteri, până în preajma anului 1892 nici nu se ocupă de loc de propagandă ori de agitație în lumea muncitorilor, atât de redusă, a orașelor. Cele 525 de mari stabilimente pe cari le înregistrează ancheta industrială întreprinsă în anul 1902 cu abea 37.325 de lucrători calificați și 7.092 lucrătoare, cifră în care se cuprinde și un însemnat număr de ucenici, nu constituesc decât o bază cu totul modestă pentru înfiriparea unui nucleu sindical în țara noastră și de aceia militanții ideii socialiste caută aiurea, terenul favorabil pentru propaganda și agitația lor.

Ei vor neglija această subțire pătură muncitorească pentru a se adresa țărănimei care reprezenta din punct de vedere politic o cu totul altă însemnătate.

Cu mult mai târziu, și numai după ce prin acțiunea burgheziei orașelor, activitatea industrială capătă oarecari proporții, mărindu-se astfel și contingentele muncitorilor industriali din marile centre urbane și mai ales din porturile dunărene, Partidul Socialist din România se va deda la o mai intensă propagandă printre muncitori, trezind spiritul lor de organizare și de apărare profesională prin creare de sindicate. Astfel nașterea sindicalismului român va fi urmarea nemijlocită a două fapte concomitente și anume, desvoltarea tot mai intensă a capitalismului în forma sa industrială și pătrunderea ideii socialiste în centrele muncitorești din țară.

Primele asociațiuni muncitorești organizate de către partidul socialist (societatea tipografilor din București din anul 1887 poate fi socotită ca întâia în ordinea cronologică) nu sunt propriu zis niște sindicate ci mai degrabă societăți de ajutor mutual, pentrucă cea mai mare parte dintre ele sunt formate din muncitori de toate profesiunile, lipsindu-le, prin urmare, caracterul profesional.

Incepând însă din anul 1904, în urma activității cercului socialist « *România Muncitoare* », o însemnată parte din meșteșugarii marilor orașe și mai ales muncitorii din porturi fură câștigați ideii socialiste și prin aceasta însăși mișcării sindicaliste.

Primul sindicat constituit în România, fu acel la tâmplarilor, în ziua de 18 Iunie 1905, cu vreo 15—20 membri căruia îi urmă, puțin după aceea, sindicatul cizmarilor și al croitorilor.

Un an mai târziu, la congresul socialist din 26—28 August 1906 se constată existența a 30 de sindicate ce grupează 4466 aderenți, iar la congresul ținut în anul 1907 numărul sindicatelor sporește la 55 înglobând 8470 membri.

Propaganda sindicalistă devine, pentru mișcarea socialistă, unul din scopurile sale cele mai însemnate și mijlocul cel mai potrivit pentru captarea maselor muncitorești. Numărul grevelor în diverse industrii și servicii publice înmulțindu-se, iar succesul unora dintre ele, cum au fost ale factorilor poștali, ale lucrătorilor Regiei Monopolurilor ori ale lucrătorilor dela Căile Ferate din anul 1906, fiind de natură să contamineze întreaga muncitorime, punând în primejdie normala desvoltare a vieții economice, guvernul liberal supuse Parlamentului un proiect de lege care să reglementeze exercițiul dreptului de asociație, proiect devenit lege la 20 Decembrie 1909.

DELA 1910 LA 1921

Legea aceasta concepută sub impresia unei primejdii momentane, nu numai că va întârzia cu mulți ani o desvoltare mai intensă a sindicalismului românesc, dar va da lovitura mortală ideii de asociațiune în general și ideii de asociațiune profesională în special. Legea din 20 Decemvrie 1909, cunoscută sub numele autorului ei George Orleanu, ridică dreptul de asociere și de grevă tuturor funcționarilor și tuturor muncitorilor salariați ai Statului, județelor, comunelor și, în general, ai tuturor stabilimentelor publice, cu caracter industrial, economic sau comercial.

Legea Orleanu, nu îngăduie nici existența contractului colectiv de muncă, considerat ca fiind contrar principiului de libertate individuală și aceasta, cu atât mai mult, cu cât admiterea în legislația noastră a ideii de contract colectiv presupunea recunoașterea prealabilă a asociațiunilor profesionale drept persoane morale, lucru pe care guvernul țării de atunci nu înțelegea să-l admită cu nici un preț. El urmărea de fapt tocmai suprimarea asociațiilor profesionale.

Dat fiind că articolul 27 din Constituție nu avea altă menire decât de a proclama principiul dreptului de asociere și nu și pe acela de a-l organiza, în absența unui text de lege în acest sens, diversele asociațiuni ori sindicate profesionale care s'au putut naște, nu puteau avea un caracter legal, pntru motivul peremptoriu că nu existau organele legale prin care să se manifeste voința socială de a învesti aceste asociațiuni cu personalitatea civilă.

Căci o asociațiune, un sindicat, nu capătă personalitatea morală prin însuși fapul existenței sale ci se obține printr'un act de voință al organelor legale învestite cu asemenea atribuții.

Ne existând lege, situațiunea de fapt nu putea nici suplini și nici suprima, ceea ce era în afară de sfera dreptului pozitiv.

TIPURI DE BOIERI MUNTENI DIN SEC. XVII

TIPURI DE BOIERI MOLDOVENI DIN SEC. XVIII

(Colecția Academiei Române)

Puterile publice vor avea astfel la îndemână mijlocul şi scuza de a socoti întreaga mişcare sindicală în afară de lege, considerând sindicatele drept asociaţiuni ilegale şi anarhice.

Vom aminti, în treacăt, că cu toată atitudinea ostilă a tuturor guvernelor ţării faţă de sindicalism, nu-i mai puţin adevărat că interesele clasei muncitoreşti vor fi cercetate cu o atenţiune tot mai sporită de către pătura conducătoare, aducându-se, în anul 1912, zece ani numai dela votarea legii Missir, o nouă lege de organizare a meseriilor, care şi-a dovedit până în anii de după războiu, efectele binefăcătoare pentru întreaga noastră muncitorime. Totuşi, pătura muncitorească, în care ideea sindicalistă şi socialistă şi-a făcut tot mai mult drum, primeşte cu vădită ostilitate şi legea meseriilor din 1912, ca şi pe celelalte legi anterioare, pentrucă ea nu vedea în această lege decât încercarea burgheziei şi a clasei conducătoare de a împiedica ascensiunea lucrătorilor în ordinea socială, suprimând pe căi piezişe dreptul lor de asociere, libertatea sindicală, într'un cuvânt.

Pentru D-rul Racovski, conducătorul mişcării socialiste din preajma anului 1912, o desvoltare a organizaţiunilor muncitoreşti în afară de spiritul şi hotarele socialismului era pur şi simplu o absurditate, căci el nu putea concepe decât o acţiune socialistă în organisme de esenţă proletariană cum sunt sindicatele muncitoreşti. Mai mult, pentru el, Partidul Socialist nu putea fi decât un organ al sindicalismului căci « numai în măsura în care un sindicat e socialist, îşi justifică el misiunea sa istorică. Lipsite de spiritul socialist, sindicatele sunt lipsite de elementul lor vital. Ideea socialistă este pentru sindicate ceeace oxigenul este pentru sânge ».

Deşi congresul socialist din 1910 hotărî separaţiunea între acţiunea Partidului Socialist ca organism politic şi între aceia a sindicatelor, care trebue să-şi menţină mai mult caracterul lor strict profesional, de asociaţiuni de apărare economică a clasei muncitoreşti, totuşi, confuziunea între cele două mişcări subsistă mai departe, întreţinută de unii agitatori socialişti spre marea pagubă a sindicalismului românesc, care va purta fatal ponosul tuturor agitaţiilor politice ale socialismului şi îşi va atrage prin aceasta, bine înţeles, rigorile legilor de apărare a Statului.

La remorca unui partid politic, care nu visa decât răsturnarea ordinei legale a Statului, şi transformarea revoluţionară a raporturilor dintre muncă şi capital pentru întronarea finală a dictaturii proletariatului, nu-i de mirare că mişcarea sindicală a fost socotită drept o primejdie pentru viaţa economică şi o ameninţare pentru liniştea Statului.

Până în anul 1918, mişcarea sindicală românească va duce o viaţă mai mult mediocră, mărginându-se, din când în când, a organiza şi susţine unele greve profesionale fără a exercita însă asupra muncitorimei o prea mare atracţie şi nici o influenţă hotărîtoare. Pacea din 1918 nu aduce numai mărirea teritorială a ţării, prin încorporarea noilor provincii, dar modifică, într'o măsură însemnată, însăşi structura tradiţională a Statului şi societăţii româneşti de dinainte de răsboiul cel mare.

Numărul oraşelor şi, în genere, al tuturor centrelor cu caracter industrial s'a mărit într'o proporţie remarcabilă, şi prin aceasta şi contingentele de muncitori susceptibili de a se încorpora în mişcarea sindicală. Pe de altă parte, fenomenul inflaţiei monetare care, prelungit ani de a rândul, a deschis burgheziei naţionale orizonturi nebănuite, împingând-o spre activitatea industrială, prezintă iniţiative şi creaţiuni economice care, cu un deceniu mai înainte, nici n'ar fi putut fi imaginate.

Avântul capitalismului naţional pe de o parte, triumful revoluţiei bolşevice la hotarul nostru răsăritean pe de altă parte, au constituit împreună climatul cel mai potrivit pentru o expansiune muncitorească autohtonă şi pentru o subită desvoltare a însuşi fenomenului sindical în România. Niciodată conştiinţa de clasă n'a fost mai vie în muncitorimea noastră şi combativitatea ei mai mare ca în preajma anilor 1918—1920.

Sub eticheta mişcării sindicale, forţele organizate ale socialismului revoluţionar aveau să încerce, printr'un lanţ de greve şi agitaţiuni muncitoreşti de mare răsunet, să impună Statului nostru, idealurile prezumate ale unei muncitorimi duşmane ordinei burgheze. Greva generală din 21 Octombrie 1920 trebuia să fie începutul unei noui ere în viaţa muncitorimii noastre şi triumful unui sindicalism, total subordonat forţelor revoluţionare. Energia guvernului de atunci, ca şi ostilitatea întregei naţiuni împotriva unei asemenea încercări, sfarmă elanul revoluţionar al muncitorimei şi, prin aceasta, orice putinţă de succes al sindicalismului.

Capii şi agitatorii mişcării fură arestaţi, localurile sindicatelor fură închise şi sindicatele, cari neavând personalitatea morală nu puteau fi considerate decât asociaţiuni ilegale, fură dizolvate, tocmai în momentul în care ajunseseră să înglobeze peste 200.000 aderenţi.

Odată cu sfărâmarea grevei din 1920 se poate spune că şi libertatea sindicală din România a încetat de a mai exista.

Un an după aceea, datorită legii Trancu-Iaşi din 26 Mai 1921, ea îşi va recăpăta cu adevărat fiinţa, îndrumând, prin aceasta însăşi, mişcarea muncitorimei pe calea largă a unei activităţi licite, cu scopuri mărturisite de natură strict profesională, care să încadreze muncitorimea ca clasă în viaţa Statului, făcând-o solidară cu interesele şi idealurile întregei naţiuni.

ORGANIZAŢIA ACTUALĂ A SINDICATELOR PROFESIONALE

STATUTUL LEGAL

Sindicatele profesionale şi-au căpătat adevăratul lor statut legal prin legea din 26 Mai 1921, modificată ulterior în câteva din părţile sale esenţiale de către legea pentru persoanele juridice din 6 Februarie 1924. Potrivit legei din 26 Mai 1921, sindicatul este o asociaţiune care grupează un minimum de 10

persoane ce aparţin aceleiaşi profesiuni, unei profesiuni similare sau conexe, şi care are scopul de a studia şi organiza apărarea intereselor profesionale fără a urmări distribuirea de beneficii.

Dreptul de sindicalizare

Dreptul de sindicalizare e recunoscut de lege tuturor persoanelor fizice sau morale cari exercită aceeaşi profesiune. Sunt admişi şi străinii, cu rezerva de a nu face parte din comitetul de conducere, după cum sunt îngăduiţi a intra într'un sindicat, minorii dela 18 ani în sus, precum şi femeile măritate, fără nici o autorizaţie specială din partea bărbatului ori a tutorelui legal.

Funcţionarii şi, în general, salariaţii Statului, judeţelor ori comunelor, pe baza art. 1—3 şi 106 din legea pentru persoanele juridice din 6 Februarie 1924, capătă dreptul de asociaţie, totuşi ei nu pot forma sindicate profesionale în sensul legii din 28 Mai 1921, legiuitorul român rămânând credincios ideii că dreptul de sindicalizare, implicând dreptul de grevă ca un corolar firesc, trebue refuzat agenţilor prin cari se manifestă suveranitatea Statului ori diversele atribute ale puterii publice.

Principiul de temelie al sindicatului după legea din 1921 e acel al *libertăţii sindicale*, după care nimeni « nu poate fi constrâns de a face parte, sau de a nu face parte, sau de a înceta de a face parte, dintr'un sindicat profesional, în contra voinţei sale » (art. 2).

Constituirea sindicatelor

Un sindicat profesional se poate alcătui fără nici o autorizare prealabilă; acele sindicate, însă, cari ar vroi să nu rămână doar în categoria sindicatelor de fapt, ci să obţină personalitatea juridică, vor trebui să se supună formalităţilor indicate de legea pentru persoanele juridice din 1924, şi cea modificatoare din 22 Aprilie 1927.

In acest din urmă caz, va fi nevoie ca cel puţin 20 de membri să-şi manifeste voinţa lor de asociere, printr'un act constitutiv în formă autentică.

Acest act constitutiv sau statut va trebui să cuprindă în mod obligatoriu: denumirea asociaţiei, obiectul şi scopul, sediul, organele de conducere, de administraţiune şi control, modul de intrare şi de eşire voluntară sau de excludere a membrilor, precum şi fixarea contribuţiunilor băneşti, cotizaţii, etc. Odată actul constitutiv depus la tribunalul civil se va cere avisul Ministerului Muncii, după care Ministerul Public îşi formulează concluziile de admitere ori de respingere a personalizăţii juridice. Hotărîrile rămase definitive după epuizarea tuturor căilor şi termenelor de atac, îndrituesc înscrierea asociaţiunei respective în registrul persoanelor juridice.

Organele sindicatelor

Orice sindicat are două organe prin care-şi manifestă existenţa sa juridică: comitetul de conducere, compus din cel puţin 3 persoane şi adunarea generală.

Comitetul de conducere reprezintă sindicatul în justiţie, faţă de autorităţi şi faţă de terţi. Condiţiuni speciale sunt cerute de lege acelor persoane ce fac parte din conducerea unui sindicat, în ceea ce priveşte naţionalitatea lor, vârsta, plenitudinea drepturilor civile, moralitatea precum şi exerciţiul efectiv al profesiunii respective.

Adunarea generală este cel de al doilea organ al unui sindicat profesional. Ea este compusă din totalul membrilor asociaţi şi hotărăşte asupra admiterii sau excluderii membrilor sindicatului, asupra prestaţiilor şi cotizaţiilor impuse, asupra numirii comitetului de conducere, precum şi asupra controlului activităţii şi gestiunii lui.

Statul şi-a rezervat, în virtutea legii pentru persoanele juridice un drept de supraveghere şi control al tuturor asociaţiunilor profesionale, observând ca acestea să nu depăşească litera şi spiritul statutelor şi nici să nu lucreze în contra bunelor moravuri a ordinei publice şi siguranţei Statului.

Capacitatea sindicatelor

Orice sindicat profesional îşi poate încheia ciclul existenţei sale printr'o *disolvare* care poate fi: *voluntară*, prin hotărîrea adunării generale luată cu 2/3 din numărul celor îndrituiţi a vota; *judiciară*, prin sentinţa unei instanţe judecătoreşti, pentru călcarea statutului ori a legii, ca şi pentru orice altă acţiune ilicită, *administrativă* prin hotărîrea Consiliului de Miniştri în cazuri urgente şi pentru activitatea ce ar ameninţa siguranţa Statului şi, în fine, *de plin drept*, când scopul sindicatului nu poate fi realizat, când numărul membrilor a scăzut sub cifra minimă fixată de statut ori de lege.

Faptul de a avea personalitate juridică atrage pentru un sindicat mai multe consecinţe şi anume: de a săvârşi un număr de acte de drept privat, de acte penale precum şi de a se deda unei activităţi specifice în domeniul social. Astfel sindicatul profesional are:

1. *Capacitatea de a sta în justiţie*, în vederea conservării patrimoniului său sindical precum şi pentru apărarea intereselor generale ale profesiunii.

2. *Capacitatea de a poseda şi dobândi*, fiind supus în ceea ce priveşte primirea liberalităţilor autorizaţiei prealabile acordată de către Consiliul de Miniştri, printr'un jurnal al său şi pe calea unui Decret Regal.

3. *Capacitatea de a contracta.* Capacitatea aceasta este consacrată prin art. 28 şi 32 din legea din 26 Mai 1921 şi în virtutea ei sindicatul îşi poate manifesta cea mai importantă atribuţiune a sa, aceea de a încheia convenţii colective de muncă.

Dar, în afară de aceste acte de drept privat, un sindicat poate desfăşura o întreagă activitate, licită, încurajată de Stat şi lege, în domeniul social, care se referă la aplicarea legilor muncitoreşti, la încheierea convenţiilor colective de muncă şi, într'o oarecare măsură, la instituirea comisiunilor de conciliaţiune şi arbitraj, în caz de conflicte colective de muncă.

Legea sindicatelor profesionale lămurește condițiunile în care se pot forma uniunile de sindicate și federațiile, fie pe bază de profesiuni, de industrii, fie pe bază de circumscripții teritoriale ori altfel.

In orice caz, toate drepturile legale de personalitate juridică a sindicatelor sunt recunoscute și uniunilor, federațiilor sau grupărilor de sindicate.

ORGANIZAȚIILE SINDICALE

In anul 1925, adică numai la un an dela votarea legii persoanelor juridice și după patru dela aplicarea legii sindicatelor profesionale, statistica înregistrează: 6 *uniuni patronale* cu 45 sindicate, 21 *uniuni de salariați* cu 154 sindicate, *o uniune mixtă* cu 3 sindicate afiliate și 5 *uniuni de liberi profesioniști*.

Față de aceste organizațiuni afiliate se găseau în același an, următoarele asociațiuni libere neafiliate: 152 sindicate patronale, 86 organizațiuni de salariați, 17 sindicate mixte și 22 asociațiuni de profesiuni libere.

Numărul membrilor sindicalizați în anul 1925 era de 25.417 pentru grupul patronal, de 51.352 pentru grupul muncitoresc, de 17.998 pentru sindicatele mixte și de 8.150 pentru asociațiunile de liber-profesioniști.

Cea mai mare parte (90%) din muncitorii sindicalizați aparțin industriei, elementul patronal însă din sindicate nu dă ramurei industriale decât 55%.

Se remarcă din analiza aceleași statistici din anul 1925 că contingentele cele mai importante de muncitori sindicalizați se grupează mai ales în câteva mari centre miniere și metalurgice din Ardeal și Banat, după cum tot în Transilvania se află și cel mai însemnat grup de sindicate patronale.

In raportul Confederației generale a muncii pentru anii 1926—1930, găsim datele privitoare la muncitorimea sindicalizată, afiliată în cele 13 uniuni ce compun organul suprem de asociere pe întreaga țară: numărul salariaților sindicalizați se ridică numai la 36.609, iar venitul încasat la peste 24 milioane lei.

La sfârșitul anului 1936, numărul uniunilor afiliate Confederației generale a muncii se ridică la 14, care însumează, la rândul lor, 310 sindicate locale cu un număr total de salariați sindicalizați de 57.584.

In curs de 10 ani, dela 1926—1936, numărul muncitorilor sindicalizați a crescut dela 30.784 unități, la 57.584 unități, încasările trecând dela peste 17 milioane la aproape 22 milioane. Ajutoarele distribuite de Confederația generală a muncii s'au urcat dela aproape 4 milioane în 1926 la peste 14 milioane în anii de criză 1930 și 1931, pentru a se scobori tot mai mult, în ultimii ani, când întremarea economică și-a făcut tot mai simțite efectele sale asupra întregii activități naționale.

CONSIDERAȚII ASUPRA MIȘCĂRII SINDICALE IN ROMÂNIA

Dela început trebue să recunoaștem că, spre deosebire de ceea ce se petrece în țări ca Franța, unde Confederația Generală a Muncii (C.G.T.) e o puternică realitate economică și socială, ca în Anglia unde Trade-Unionismul constitue una din pârghiile ridicării vieții morale și materiale a milioane de salariați industriali ori de profesioniști, sindicalismul românesc e încă în faza începuturilor, în concordanță deplină cu forțele încă plăpânde ale unui capitalism destul de recent.

Mijoacele sale de acțiune, cum sunt *boicotajul*, *labelul*, *sabotajul* ori *greva*, folosite cu metodă și sistem în marile țări apusene și în Statele-Unite ale Americei, sunt aproape necunoscute la noi, afară de grevă, care, mai ales într'o perioadă de criză prelungită ca aceea prin care am trecut dela 1929 încoace, și-a pierdut în bună parte înțelesul și eficacitatea.

De altminteri și în apus, în urma experienței căpătate de muncitorimea franceză și engleză, prin prăbușirea grevelor generale din 1920 și 1926, mitul sorelian al grevei generale, preludiul instaurării dictaturii proletariatului și-a pierdut orice prestigiu și masele sindicalizate se raliază tot mai mult, unor formule mai realiste și deci mai puțin revoluționare.

Convenția colectivă de muncă, instituția arbitrajului obligatoriu și conciliațiunea, își arată tot mai mult efectele binefăcătoare pentru muncitorimea sindicalizată, în raporturile sale cu patronatul, care devine el însuși, prin propriile sale organisme de breaslă, din ce în ce mai înțelegător față de exigențele salariatului și tot mai favorabil unei legislațiuni muncitorești ce ar urmări armonizarea intereselor profesionale, pacea socială și prosperitatea economică, pentru toate păturile și categoriile națiunii.

In urma abdicării Statului liberal dela misiunea sa tradițională, etatismul, sub diverse forme, a monopolizat în cea mai mare parte resorturile activității economice punând stăpânire pe lucruri, pe oameni și pe categorii întregi ale societății. El nu și-ar fi putut însă atinge aceste scopuri în ordinea economică, fără ajutorul pe care-l oferea într'o anume măsură, aceste două instituțiuni sociale care sunt sindicatul și corporațiunea.

In măsura în care economia dirijată, intervenționismul ca și toate formele de amestec al Statului în vieața economică se vor intensifica, în aceeași măsură Statul va fi nevoit să se folosească de procedeele sindicalismului, obligând la sindicalizare forțată, la instaurarea sindicatului unic și obligatoriu care să cuprindă pe toți membrii unei profesiuni ori meșteșug, ceea ce va însemna în ultimă analiză negarea libertății sindicale de astăzi și decretarea unui corporatism de Stat, așa cum a fost realizat în unele țări cu regim totalitar.

Fără îndoială sindicat și corporațiune sunt două noțiuni diferite prin natura lor, totuși, în ultimul timp, atât Statul liberal cât și state antiliberale și anticapitaliste văd în aceste două feluri de instituțiuni, cel mai potrivit instrument de conciliațiune și de echilibru al intereselor individuale.

Pentru statul liberal, sindicalismul e consecința firească a dreptului de asociațiune, cu ajutorul căruia individul slab și izolat își poate valorifica drepturile sale profesionale mai bine în cadrul unei grupări; pentru statul totalitar, sindicalismul trebue să ducă la corporație, instrument de stat cu caracter mixt

care întrunind pe toți reprezentanții profesiunii — patroni și salariați — îi silește să se pună de acord, suprimând astfel lupta dintre clase.

Oricare ar fi evoluția viitoare a societății românești, un lucru nu se poate nega, și anume că economia noastră națională pășind tot mai mult spre o intensă industrializare și urbanizare, contingentele muncitorești vor atinge proporții tot mai însemnate, ce vor alimenta mișcarea sindicală, creind și în țara noastră forțe ce vor trebui din vreme zăgăzuite și canalizate pe drumurile rodnice ale acțiunii constructive în ordinea economică, ale solidarității în ordinea națională, ale concordiei și frăției în ordinea socială.

Sindicalismul românesc după ce a părăsit mitul primejdios al grevei generale, va trebui să înlăture dintre mijloacele sale de luptă și de acțiune, și conceptul tot atât de nefast, antieconomic și antisocial al luptei de clasă, pentru ca rămânând în cadrul strict și necesar al profesiunii să ajungă a impune întregii societăți românești, concepția sănătoasă și fecundă după care munca nu e un blestem, ci expresiunea cea mai înaltă a personalității umane.

Astfel sindicalismul românesc nu ar fi în viitor un mijloc de răsboiu și de diviziune socială ci, dimpotrivă, poate cea mai puternică pârghie de ridicare a nivelului moral și material al muncitorimii noastre, instrumentul cel mai potrivit de pacificare socială, de unire și colaborare a tuturor categoriilor de producători.

g. s.

BIBLIOGRAFIE

Traian Alexandrescu. Evoluția dreptului sindical. « Curierul judiciar ».
I. N. Angelescu. Histoire économique des roumains. Atar. Genève, 1920.
Marco Barasch. Principii de Legislația muncii. București, 1932.
Marco Barasch. Legislația muncii în cadrul politicii sociale. Tiparnița. București, 1936.
Roger Bonnard. Syndicalisme. Corporatisme et état corporatif. Librairie générale de droit et de jurisprudence. Paris, 1937.
Brethe de la Gressaye. Le syndicalisme, l'organisation professionnelle et l'état. Sirey. Paris, 1931.
Brethe de la Gressaye. L'organisation corporative des professions. Charleroi, 1936.
André Philippe. Trade-Unionisme et Syndicalisme. Paris, 1936.
Paul Louis. Histoire du mouvement syndical en France. Alcan. Paris, 1925.
Madgearu Virgil. Bresle noui și Bresle vechi. București, 1912.
Mihail Manoilescu. Secolul corporatismului. Ciornei. București, 1934.
Robert Marjolin. L'Évolution du syndicalisme aux États-Unis. De Washington à Roosevelt. Paris, 1936.
Ilie Moscovici. Problemele actuale ale mișcării socialiste. București, 1922.
Paul Pic. Traité élémentaire de législation industrielle. Rousseau. Paris, 1922.
Rakowsky. Sindicatele muncitorești, ed. III. București, 1920.
Rakowsky. Jos legea meseriilor. București, 1912.
Rakowsky. Jos corporațiile. București, 1912.
George Strat. La liberté syndicale en Roumanie. București, 1927.
George Strat. Evoluția dreptului de asociațiune în România. Tipografiile-Unite. București, 1930.
Gr. L. Trancu-Iași. Expunere de motive la legea asupra sindicatelor profesionale 1921.
Confederația Generală a Muncii. Mișcarea sindicală în România în anii 1926—1930. București, 1931.
Confederația Generală a Muncii. Scopurile și metodele de activitate și luptă ale Mișcării sindicale muncitorești. București, 1935.
Uniunea Muncitorilor din Industria Minieră din România. Raport către al VIII-lea Congres din anul 1936.
Uniunea Muncitorilor în Fier, Metal și Chimică din România. Raport către Congresul general ținut la București în zilele de 24—26 Mai 1936.

PREDELA ALTARULUI DIN ȘUMULEU

LEGISLAȚIA MUNCII ÎN ROMÂNIA

I. REGIMUL MUNCII

Caracterele legislației muncitorești din România au fost profund modificate după întregirea țării. Aceasta nu numai din cauza evoluției concepțiilor dominante în această materie, ci și din cauza schimbării împrejurărilor de fapt. Inainte de răsboiu, România producea mai mult materii prime de natură agricolă, forestieră și petrol. Structura statului, ca și structura socială, erau condiționate de acest fapt. Numărul meseriașilor întrecea pe al lucrătorilor industriali în vechiul Regat, iar majoritatea locuitorilor se îndeletniceau cu munca agrară, ca mici proprietari sau ca salariați agricoli la marii proprietari. Odată cu alipirea provinciilor surori, marea proprietate dispare spre a face loc micei proprietăți. Vechiul salariat agricol devine proprietar, iar situația sa economică nu mai depinde de legile agrare, ci de conjunctura economică internațională. Ardealul și Banatul aduc o impunătoare industrie cu un imens număr de salariați industriali, iar în primul deceniu după răsboiu, însuși vechiul Regat devine o regiune puternic industrializată.

Dacă sub raportul economic și tehnic marea industrie românească, datorită abundenții combustibilului și materiilor prime, avea condițiuni favorabile de desvoltare, trebuia să i se asigure și posibilități de desvoltare sub raportul social. Desvoltarea industriei necesită asigurarea unei colaborări armonioase între capital și muncă. Creșterea numărului salariaților industriali, organizarea lor în asociații profesionale, — faptul că erau în curent cu mișcarea de idei din apus, consacrată prin partea a XIII-a a tratatului dela Versailles, a accelerat evoluția. De altă parte, organizarea patronatului în asociațiuni corporative, capabile de a înfrâna exagerările datorite psihozei postbelice, au imprimat României un aspect diferit de acela pe care-l avea în trecut. Aceste considerații au determinat pe oamenii noștri de stat să profite de experiența dobândită de statele apusene, luând o serie de măsuri destinate să asigure o evoluție socială lentă și pacifică. De aceea a fost creat în 1920 departamentul special *al muncii și asigurărilor sociale* având dreptul să intervină în raporturile dintre patroni și salariați.

Ceeace caracterizează în deosebi noua politică socială, inaugurată în primăvara anului 1920, odată cu întemeierea Ministerului Muncii, e faptul că s'au creat organe de control și sancțiuni efective pentru aplicarea legilor.

EVOLUȚIA LEGISLAȚIEI MUNCII

Igiena și siguranța muncii erau reglementate în vechiul Regat de legea sanitară din 16 Iunie 1874, care a suferit numeroase modificări în cursul anilor. Pe baza ei s'a alcătuit regulamentul industriilor insalubre. O nouă lege sanitară intervine în 1910, care se extinde în 1921 și asupra celorlalte provincii. Legea pentru încurajarea industriei naționale din 1887, cu modificări până în 1921, acordă scutiri de vamă pentru mașinile cu aparate pentru prevenirea accidentelor de muncă și întreprinderilor care întrebuințează cel puțin 75% români. Prin legea din 12 Februarie 1910, relativă la măsurile de siguranță pentru cazane, siguranța vieții muncitorilor e încredințată unui serviciu special de inspectori industriali. In Ardeal, sănătatea muncitorilor era ocrotită de legea din 1893 (No. XXVIII), care se ocupa amănunțit de prevenirea accidentelor de muncă și instituise un corp de inspectori industriali. Prin legea V din 1911 se interzicea importul și fabricarea chibriturilor cu fosfor alb sau galben, dăunător sănătății muncitorilor. In Bucovina, legea din 21 Aprilie 1913 modifică dispozițiile codului industrial, prin luarea unor măsuri mai potrivite în vederea prevenirii accidentelor de muncă.

Ocrotirea femeilor și copiilor, e realizată întâi în regulamentul din 1894 al D-rului Felix, care fixează vârsta de admitere a copiilor în industrie la 12 ani și durata muncii la 6 ore pe zi. Regulamentul interzice întrebuințarea femeilor și copiilor la munca de noapte. Legea minelor din 1895, care s'a aplicat până în 1924, oprește munca femeilor și copiilor mai mici de 14 ani la lucrări subterane. Excelentă ar fi fost legea din 1906 asupra muncii minorilor și femeilor, dacă aplicarea ei ar fi fost încredințată unui serviciu special de inspecție. In Ardeal, legea din 24 Decemvrie 1908, interzicea munca de noapte a femeilor în industrie. In Bucovina, situația ucenicilor și femeilor era reglementată de codul industrial din 1859. In Basarabia, femeile și copiii se bucurau de un regim de ocrotire, în virtutea statutului muncii industriale din 1883, modificat în 1912. Inspectorii de fabrici se ocupau de aplicarea legii.

CĂMINUL DE UCENICE « PRINCIPESA MARIA », BUCUREŞTI

Repaosul duminical era reglementat de legea din 1897. La 14 Aprilie 1910, intră în vigoare o nouă lege, care se aplică până la 18 Iunie 1925, când e înlocuită cu o altă lege în vigoare şi azi. Legea din 1910 asigura repaosul duminical oricărui salariat industrial şi comercial şi fixa numărul sărbătorilor legale din cursul anului la 9. In Ardeal, repaosul duminical era reglementat de legea XIII din 1891 şi în 1919, de un Decret al Consiliului Dirigent.

Meseriile şi asigurările muncitoreşti, erau reglementate de « Legea Neniţescu » din 1912 pentru organizarea meseriilor, creditului şi asigurărilor muncitoreşti. Legea prevedea cărţi de calfe şi lucrători, durata muncii la maximum 10 ore pentru bărbaţi şi 8 ore pentru femei şi salariaţi până la 18 ani. Legea reglementa ucenicia, acorda înlesniri speciale femeilor gravide şi preavizul de 8 zile în caz de concediere, pentru toţi salariaţii. Valoarea legii sta, în deosebi, în asigurările sociale (contra boalei, accidentelor de muncă, invalidităţii şi bătrâneţei). In Ardeal fiinţa legea Nr. XVII din 1884, numită codul industrial, care se ocupa şi de ucenicii din meserii. Cursurile şcoalelor de ucenici erau obligatorii. Preavizul era de 15 zile. Legea se aplica de autorităţile industriale de trei grade. In Basarabia, Guvernatorul, în virtutea a două decrete din 1906, avea drept să emită ordonanţe obligatorii, după consultarea unei comisii paritare, pentru reglementarea muncii în atelierele de meserii şi în micile întreprinderi comerciale şi industriale. Primăria şi poliţia vegheau la aplicarea acestor ordonanţe, iar contravenţiile se judecau de judecătoriile de ocol.

Jurisdicţia profesională e cunoscută în Bucovina prin legea din 27 Noemvrie 1896 şi se ocupă de toate litigiile caracteristice vieţii muncitoreşti. La Cernăuţi, întâia judecătorie industrială a fost întemeiată la 19 Mai 1906.

Contractul de muncă al funcţionarilor din comerţ, a fost reglementat în Bucovina prin legea din 16 Ianuarie 1910 şi prevedea, între altele, concediul obligatoriu de odihnă în raport cu vechimea, începând cu 10 zile pe an.

Incepând din 1920, dela întemeierea Ministerului Muncii, vechea legislaţie a suferit numeroase schimbări tinzând a se extinde asupra întregului teritoriu al României.

LEGISLAŢIA IN VIOGARE

CONFLICTELE COLECTIVE DE MUNCĂ

Este remarcabil faptul că, legea pentru reglementarea conflictelor colective de muncă a fost votată în August 1920 şi a intrat în vigoare în Septemvrie 1920, adică numai câteva luni după întemeierea Ministerului Muncii. Este de asemenea prima lege nouă aplicată pe întreg teritoriul României-Mari şi deschide seria de legi care va alcătui, în 15 ani de activitate legislativă, codul muncii. Reglementarea conflictelor de muncă era în 1920 o necesitate de prim ordin şi în locul unei legiferări sistematice a codului muncii, oamenii de stat s'au văzut siliţi să procedeze, prin adaptarea la nevoile urgente. In acel timp, ţara noastră şi majoritatea ţărilor europene, erau cutremurate de nelinişti sociale, provenind din descompunerea şi anarhizarea forţelor de producţie.

Din această necesitate decurg caracterele fundamentale ale legii din 1920, care au rămas neschimbate în esenţa lor, până azi.

Revendicările muncitoreşti, întreţinute şi alimentate de elemente neavând decât o responsabilitate socială iluzorie, creşteau fără încetare, dând naştere la conflicte puternice. Dela 1 Aprilie până la 1 Iulie 1920 au fost 195 conflicte colective de muncă, iar până la sfârşitul anului s'au înregistrat 753 conflicte, ceea ce reprezintă nu mai puţin de 1.702.402 zile lucrătoare pierdute. Aceste fapte s'au întâmplat în perioada care a urmat încheierii păcii şi tocmai în momentul când munca trebuia să fie cât mai intensă, spre a se reface pierderile suferite de economia românească în timpul răsboiului. Ministerul Muncii a întocmit atunci legea reglementării conflictelor de muncă. Această legiuire era inspirată din dispoziţiile legii franceze şi prevedea concilierea oficială înainte de a se recurge la greve sau lock-out. Pentru întreprinderile de stat, comunale, sau de utilitate publică se prevedea arbitrajul obligator.

In expunerea de motive a acestui proiect, autorul rândurilor de faţă afirma că, principial, dreptul de a face grevă nu poate depăşi limitele impuse de siguranţa statului, întrucât greva nu e un act de rebeliune contra capitalului ci contra consumatorului, publicului şi a societăţii. Intre libertatea individuală şi

CĂMINUL DE UCENICE « PRINCIPESA MARIA »
UN DORMITOR

securitatea colectivităţii noi nu ezităm în a sacrifica prima pentru cea de a doua.

In primul rând, legea garantează libertatea muncii şi pedepseşte cu amenzi şi închisoare pe cei cari ar încălca această libertate. Legea interzice, de asemenea, încetarea fără motiv a lucrului. Dreptul la grevă sau lock-out se acordă numai după îndeplinirea unor anumite forme, care să limiteze într'adevăr cauzele şi să caute înlăturarea lor. S'a instituit, în primul rând, procedura împăciuirii, după care, reprezentanţii salariaţilor şi patronilor se adună în prezenţa unui delegat al Ministerului Muncii şi discută aplanarea conflictului. In caz când nu ajung la o împăcare, litigiul este trimis în faţa unei comisii de arbitraj, al cărei aviz e obligatoriu, atunci când e vorba de instituţiile Statului sau cele de interes public. Legea prevede sancţiuni atât pentru abaterile dela procedura de mai sus, cât şi pentru actele de sabotaj, care sunt dăunătoare atât patronului cât şi salariaţilor. Instituirea arbitrajului obligatoriu a fost întâia lovitură dată vechei concepţii individualiste a Statului. Prin arbitrajul obligatoriu s'a recunoscut unitatea organică a Statului, pentru armonia căreia libertăţile individuale, în unele cazuri, trebue să fie limitate.

Rezultatele binefăcătoare ale legii s'au observat chiar în primul an de aplicare. In 1920 numărul grevelor era de 753 cu un total de 1.702.402 zile pierdute, pe când în 1921 au fost numai 87 greve şi numai 80.592 zile lucrătoare pierdute.

Pentru a împiedeca o masivă concediere de lucrători, din pricina lipsei de lucru sau a materiilor prime, Ministerul şi-a rezervat dreptul de a impune munca prin rotaţie.

ORGANIZAREA PLASĂRII

Această lege a complectat legislaţia din 1921. Ea a fost stabilită în conformitate cu dispoziţiile convenţiei internaţionale dela Washington asupra şomajului şi plasării. Această lege preconizează suprimarea oficiilor de plasare plătite şi le înlocueşte prin oficiile publice sau sindicale. Oficiile publice sunt întreţinute de stat, judeţe şi comune, şi sunt puse sub direcţia unor organe de stat secundate de comitete mixte, compuse din patroni şi salariaţi. Coordonarea

CĂMINUL DE UCENICE « PRINCIPESA MARIA »: BUCĂTĂRIA

CĂMINUL DE UCENICE « PRINCIPESA MARIA »: SALA DE SERBĂRI

şi centralizarea lor sunt încredinţate unui comitet central mixt, instituit după principiul parităţii.

REGLEMENTAREA MIGRAŢIUNILOR

In strânsă legătură cu problema plasării şi a cunoaşterei pieţii muncii, şi spre a se evita desechilibrul dintre cerere şi ofertă, se aşează problema reglementării migraţiunilor. Crizele industriale care s'au produs în Europa au impus o politică mai diligentă în această materie. Deoarece cei mai mulţi dintre emigranţi şi imigranţi se recrutează din păturile nevoiaşe, e necesar a se lua măsuri de protecţie, în ce priveşte atât transportul cât şi adăpostirea lor în ţara de destinaţie.

Legea migraţiunilor din 1925 se ocupă de aceste chestiuni şi însărcinează unele organe de stat de a reglementa intrarea imigranţilor. Criza mondială deslănţuită în 1929 a arătat că şi aceste măsuri nu sunt suficiente. S'a impus ca un imperativ al momentului *protecţia muncii naţionale.*

IGIENA ŞI DURATA MUNCII

Muncitorii din mine şi cei din industriile insalubre şi incomode, se bucură de un regim special de ocrotire, care merge dela timpul scăzut de lucru, la măsuri apropiate de îmbunătăţire a regimului de muncă. Art. 90 din legea pentru modificar. a legii minelor din 1924, prevede crearea unui fond social şi cultural în favoarea salariaţilor din întreprinderile miniere şi metalurgice înrudite. Regulamentul din 1931, prevede întemeierea unei « case miniere », cu menirea de a organiza instituţii de asistenţă medicală, case de sănătate, aziluri, dispensare, băi, cantine, etc.

Munca în brutării, constitue încă o problemă gravă care îşi aşteaptă soluţionarea. Felul în care se prestează noaptea munca în brutării, starea de neigienă a localului de muncă, lipsa de supraveghere a patronului şi greutăţile care se pun în calea inspecţiei, fac din munca în brutării un calvar pentru muncitori şi un pericol pentru sănătatea publică.

In conformitate cu convenţiile internaţionale legea prevede 8 ore de lucru pe zi, sau 48 de ore pe săptămână. In urma crizei economice durata muncii a suferit anumite reduceri, în special în ţările cari cunoscuseră anterior un deosebit avânt industrial.

CĂMINUL DE UCENICI DIN CLUJ

Durata muncii fixată de lege la 8 ore, nu este încă o realitate generală. In industriile particulare, mai cu seamă, lupta pentru realizarea celor 8 ore pe zi sau 48 ore pe săptămână, este încă în curs și se câștigă efectiv numai acolo unde a putut interveni un contract colectiv de muncă.

O ameliorare a situației, în ce privește cele 8 ore de muncă, se va obține numai după ce Camerele de Muncă își vor înmulți inspecțiile și vor da un ajutor mai temeinic serviciului oficial de inspecție a muncii.

In legătură cu protecția muncii, trebue menționată și legea din 1925 asupra repaosului duminical, menită să asigure salariaților din industrie și comerț observarea repaosului duminical și a unor sărbători legale importante, ținând seamă de derogările impuse de diversitatea întreprinderilor.

După 10 ani de aplicare, legea repaosului duminical dă totuși cel mai mare număr de procese-verbale de contravenție. Pentru aplicarea acestei legi, se străduesc toate autoritățile și dacă rezultatul nu e satisfăcător, trebue să căutăm pricina în lipsa de ordine și colaborare organizată între autorități.

PROTECȚIA MUNCII NAȚIONALE

Principiile fundamentale ale legii pentru protecția muncii naționale, din 3 Aprilie 1930, sunt:

1. Nici un supus străin nu poate exercita în România vreo profesiune, — nici personal, nici în tovărășia altei persoane: salariat patron sau orice altă calitate, — decât pe baza unei autorizațiuni prealabile și a unui livret profesional date de Ministerul Muncii, cu avizul Comisiunei migrațiunilor.

2. Nici un străin nu-și poate înscrie o firmă comercială fără livretul profesional, care îi acordă libera practică a profesiunei sale.

Desvoltând aceleași principii și ținând seamă de necesitățile economice naționale, a fost promulgată, la 16 Iulie 1934, legea pentru utilizarea personalului românesc în întreprinderi.

Legea din 1934 statornicește că întreprinderile economice: industriale, comerciale și civile de tot felul, sunt obligate să aibă personal românesc în proporție de cel puțin 80%, din fiecare categorie de personal utilizat, și 50% din membrii consiliului de administrație. Se pot face oarecari excepțiuni, pentru industriile de o utilitate economică excepțională și pe o durată de 2 ani dela înființarea lor, dar numai pe baza unui jurnal al Consiliului de miniștri, la propunerea miniștrilor de Industrie și Comerț, Apărării Naționale și Muncii.

Legea stabilește pentru fiecare întreprindere, obligația ca, cel mai târziu până la 1 Februarie al fiecărui an, să trimeată Ministerului de Industrie și Comerț câte un tablou de personalul anului trecut, pentru a se cerceta și controla aplicarea legii.

Sancțiunile prevăzute de lege, pentru întreprinderile cari vor contraveni legii sau o vor eluda, sunt: *a)* avertismentul ca în 3 luni să se conformeze legii; *b)* amenda, care nu poate întrece 3% din capitalul societății; *c)* retragerea tuturor avantajelor acordate de Stat; *d)* excluderea dela furniturile publice; *e)* suspendarea funcționării întreprinderii, cel mult pe termen de 6 luni; *f)* închiderea întreprinderii.

Aplicarea acestei legi se face de Ministerul Industriei și Comerțului. Se poate susține însă că dispoziția de a se da în sarcina altui minister, decât celui al Muncii, o legiuire atât de importantă ca aceea a muncii naționale, nu este pe deplin fericită.

PREGĂTIREA PROFESIONALĂ

In legătură cu statutul muncii, în general, trebue menționată: *Legea pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor*, din 28 Aprilie 1936.

Partea I a legii reglementează amănunțit «pregătirea profesională», ocupându-se de: orientarea profesională, contractul de ucenicie, cursurile profesionale și căminurile de ucenici.

Deși institute psihotechnice există numai la București și Cluj, urmând a se înființa, după posibilitate, la Iași, Cernăuți și Timișoara, legea prevede ca îndrumarea ucenicilor și selecționarea lor să se facă pe baza unui examen psihotechnic, consemnat într'un certificat și o fișă. Examenul este

CĂMINUL DE UCENICE DIN CLUJ: UN DORMITOR

deocamdată facultativ, menirea lui fiind să devie obligatoriu. Legea asigură ucenicului un patron capabil şi moral, o ucenicie fructuoasă de 3 la 4 ani, pe temeiul unui contract scris şi înregistrat la Camera de Muncă, după o perioadă de încercare de cel mult 4 luni, cu scutirea de orice taxe şi timbre. La încheierea uceniciei, patronul este obligat să elibereze un certificat pe baza căruia ucenicul poate obţine dela Comisia de calificare profesională, cartea de lucrător.

Pentru completarea educaţiei ucenicilor, se înfiinţează cursuri profesionale de 3-4 ani, după specialităţi, obligatorii pentru ucenicii mai mici de 18 ani. Certificatele de absolvire poartă viza Ministerului Muncii.

Această lege fiind în primul an de aplicare, urmează să dea roade, adică să creeze cât mai multe institute psihotechnice, certificatele lor să devie obligatorii şi numărul cursurilor profesionale să crească astfel încât să poată educa efectiv pe toţi ucenicii din cuprinsul ţării.

Prin legea din 1 Aprilie 1936, pentru organizarea învăţământului comercial secundar, acest învăţământ capătă structura învăţământului liceal [1]).

Elevii cari urmează numai primul ciclu, gimnaziul comercial, după un an de practică, au drept să ocupe o funcţie şi beneficiază de reducerea stagiului militar. Absolvenţii liceului comercial pot urma învăţământul superior, dacă obţin bacalaureatul comercial; în caz contrariu, după un an de practică, dobândesc un certificat de absolvire.

Elevii clasei III şi IV vor face practică în întreprinderi comerciale, în fiecare după amiază, timp de 4 ore, în magazine cel puţin 6 luni, iar în birouri în tot timpul şcolarităţii. Camerele de Comerţ se vor îngriji de plasarea elevilor şi absolvenţilor la practică. Intreprinderile Statului sau cele care se bucură de privilegii şi concesii din partea Statului, sunt obligate a subvenţiona învăţământul comercial secundar cu sume dela 50.000—500.000 lei anual.

Legea mai prevede înfiinţarea unor cursuri sau şcoale pentru predarea studiilor comerciale persoanelor

[1]) Pentru învăţământul comercial, vezi *Enc. Rom. I* Organizaţia învăţământului, pag. 472.

CĂMINUL DIN CLUJ: SALA DE MÂNCARE

CĂMINUL DE UCENICI DIN ALBA-IULIA

cari doresc să şi-le însuşească (ucenici, adulţi sau absolvenţi ai vreunei şcoli secundare).

Absolvenţii gimnaziilor, liceelor şi academiilor comerciale, se bucură de înlesniri speciale, precum scutire de orice impozit pe primul an dela înfiinţarea întreprinderii lor, preferinţe la preluarea unor întreprinderi în lichidare, un credit de scont la Banca Naţională, etc.

Pe acelaşi plan e construit şi învăţământul secundar industrial [1]). In vacanţa de vară, elevii şcoalelor industriale vor face practică în ateliere şi fabrici. Absolvenţii gimnaziilor industriale dobândesc un certificat de « practicant », iar absolvenţii liceelor industriale, un certificat de « maestru ». Absolvenţii şcoalelor speciale industriale dobândesc diploma de « conducători industriali ». Absolvenţii gimnaziilor industriale, după o practică de doi ani în atelierele şcoalei, îşi vor putea deschide ateliere pe cont propriu, în comunele rurale. Pentru admiterea în învăţământul technic superior, se cere un « examen de selecţionare ».

Pentru ucenici şi lucrători, se întemeiază cursuri speciale de către Ministerul Muncii; ei se pot însă înscrie la gimnaziile muncitoreşti organizate de Ministerul Educaţiunii Naţionale. Durata cursurilor e de 4 ani. Se mai pot înfiinţa cursuri practice libere asupra unei specialităţi sau grup de specialităţi, cursiştii primind « certificate de frecventare » sau « certificate de abilitate profesională ».

Din venituri diferite, legea de care ne ocupăm întemeiază o « casă a învăţământului industrial », pentru susţinerea acestui învăţământ şi ajutorarea materială a absolvenţilor cari doresc să-şi deschidă ateliere. Legea mai acordă acestor noui patroni, scutire pe 10 ani de toate impozitele, un credit de scont la Banca Naţională, etc.

Educaţia profesională a ucenicilor nu-şi va da însă niciodată roadele complete, fără ajutorul unui cât mai mare număr de cămine. Ele se dovedesc necesare, nu numai pentru a se da ucenicilor un mediu prielnic educaţiei profesionale, dar şi pentru a românıza meseriile, atrăgând pe fiii de ţărani la oraşe, spre

[1]) *Ibid.*

meşteşuguri, oferindu-li-se un adăpost ieftin sau chiar gratuit.

Intâia lege pentru căminele de ucenici a intrat în vigoare în 1926, iar fondul se alimenta din diferite taxe plătite de cei cari obțineau cărți de calfă, brevete, încheiau contracte de ucenicie, apoi din o taxă de 2 lei săptămânal, plătită de patron asupra fiecărui lucrător asigurat, etc. Un regulament special se ocupa de organizarea și funcționarea acestor cămine. Prin legea din 30 Aprilie 1936 pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor, căminele capătă o nouă reglementare, trecând toate sub controlul direct al Ministerului Muncii. Admiterea ucenicilor în cămine se face pe cale de concurs, cu preferință pentru fiii de săteni. Ministerul își rezervă dreptul de a acorda scutiri parțiale sau totale a taxelor de întreținere, în caz când ucenicul e lipsit de mijloace și destoinic la meserie. Căminele sunt puse sub privegherea unor efori.

CANTINA ŞI BIBLIOTECA MUNCITOREASCĂ DIN CONSTANŢA

EXERCITAREA MESERIILOR

Partea II a legii se ocupă de *clasificarea* și *perfecționarea profesională*. Oricine exercită vreo meserie, din cele prevăzute în lege, trebue să aibă un titlu de capacitate profesională. Legea fixează aceste titluri (lucrător sau calfă, meşter) și stabileşte compunerea comisiunilor de calificare, atribuțiunile acestor comisiuni și modul lor de funcționare, preocupându-se de o serioasă apreciere prin examen a acestor calificări, stabilite prin cărți de capacitate profesională, eliberate de Camera de muncă respectivă

Perfecționarea profesională a lucrătorilor este urmărită de lege prin: cursuri profesionale și burse în țară și străinătate.

Partea III a legii organizează *exercitarea meseriilor*, stabilind cine este meseriaş și fixând care sunt avantajele de care se bucură acesta pe temeiul legii.

Sunt considerați ca meseriași acei patroni, cari întrebuințează cel mult 10 salariați sau 20 H.P.

Legea, prin derogare dela legea contabilității publice, acordă un număr de avantaje meseriașilor patroni, asociațiunilor și cooperativelor de meseriași, înscriși în Camerele de muncă și anume:

1. Meseriașii și asociațiile lor ocazionale sau profesionale pot angaja, dela serviciile publice și cele asimilate lor, prin bună învoială, lucrători sau furnituri până la 500.000 lei; iar cooperativele de meseriași, recomandate de Casa Centrală a Cooperației, până la valoarea de 5.000.000 lei.

2. La licitațiile publice ofertele lor sunt preferate față de ofertele celorlalți concurenți, chiar dacă sunt mai scumpe cu 25% față de acelea ale concurenților străini.

Contravențiunile la dispozițiunile acestei legi sunt constatate perin proces verbal de Ministerul Muncii, prin organele de inspecție și control. Procesele verbale de contravențiune încheiate de inspectorii generali centrali, de inspectori și sub-inspectori fac dovadă în justiție până la înscrierea în fals, iar ale controlorilor până la proba contrarie.

Aceste contravențiuni sunt pedepsite cu amenzi ce merg dela 1.000 până la 10.000 lei, în afară de faptul contravențiunii patronului care angajează ucenici, lucrători și maeștri supuși străini, cari nu întrunesc condițiunile prevăzute de această lege. Contravenția patronului, arătată mai sus, se pedepseşte cu o amendă dela 10.000 până la 100.000 lei, iar în caz de recidivă cu închisoare polițienească de 5—30 zile și cu retragerea autorizației de funcționare a atelierului sau întreprinderii, pe timp de 6—12 luni.

CONTRACTELE DE MUNCĂ

Autorul acestor rânduri a depus pe biurourile Camerei, în 1921 și 1926, o serie de preoicte asupra contractului de muncă, dar acestea n'au devenit lege decât în 1929.

Legea din 1929 se ocupă în prima parte de contractul de ucenicie, în a doua de contractul individual de muncă, apoi de contractul de lucru în echipă și în partea a patra de contractul colectiv de muncă.

Contractul individual e îngăduit de legea noastră și minorului trecut de 18 ani, fără asistența protectorilor legali, putând fi numai verbal. Inscrierea contractelor de ucenicie la Camera de muncă e obligatorie.

In 1933 s'au adus acestei legi unele modificări de detaliu, mai ales în ce privește valoarea deciziilor de arbitraj facultativ în conflictele colective de muncă. Ele sunt considerate ca și contractele colective de muncă. In 1936 legea meseriilor a abrogat contractul de ucenicie dându-i o nouă redactare.

Potrivit legei, patronul trebue să acorde salariatului un concediu anual de odihnă, dela 7 la 14 zile, după vechime, sau o despăgubire egală cu dublul salariului. Acest drept al salariatului, înscris în lege, întâmpină însă o îndârjită rezistență din partea patronilor și de foarte multe ori salariatul e silit să recurgă la intervenția judecătoriei de muncă, spre a i se recunoaște

concediul legal. De cele mai multe ori, de teamă să nu fie concediat, el renunță la acest drept. Contractul individual de muncă, după perioada de încercare, poate fi denunțat de oricare din părți, cu un preaviz de 14 zile. Și această prevedere a legii e de multe ori eludată, în paguba muncitorului și numai intervenția Camerei de muncă prin comisiile de conciliere, dă muncitorului ocrotirea legală efectivă. Pentru funcționarii din industrie și comerț, preavizul începe dela o lună la 6 luni, pentru vechimea dela 6 luni la 15 ani, preavizele sporindu-se cu o lună pentru fiecare an în plus.

Legea prevede și un contract de echipă, când un patron încheie un contract cu mai mulți salariați. In acest caz, șeful de echipă poate trata cu patronul, în numele echipei și poate primi salariul pentru toată echipa.

Contractul colectiv de muncă se încheie între unul sau mai mulți patroni și grupuri de salariați. Procesele-verbale de conciliațiune, precum și hotărîrile de arbitraj, în urma unor conflicte colective de muncă, au de asemenea caracterul contractului colectiv. Inregistrarea la Camera de muncă e obligatorie. Cu toată opunerea, mai mult sau mai puțin vizibilă, a unora dintre patroni, contractul colectiv e bine înrădăcinat în viața muncitorească, ca unul din mijloacele cele mai sigure de apărare a dreptului salariaților.

MUNCA IN PORTURI

In timpul crizei economice, și chiar înainte de aceasta, munca în porturi suferea din cauza tiraniei unor elemente parazitare (vătafi). Legea Cantacuzino din 1931, asupra muncii în porturi, a înlocuit acest regim arhaic printr'un sistem rațional.

Legea are la bază două principii:

a) Interzicerea angajării muncii prin vătafi;

b) Executarea muncii în porturi printr'un triaj, care se va face de o comisiune special alcătuită.

Articolul 7 pune principiul prohibițiunii absolute de a se angaja munca în porturi direct sau indirect prin vătafi, sub sancțiunea unei amenzi de la 5.000 până la 50.000 lei în favoarea Ministerului Muncii.

SALA DE SERBĂRI ȘI BIBLIOTECĂ A CANTINEI DIN CONSTANȚA

CĂMINUL DE UCENICI DIN TIMIȘOARA

PROTECȚIA FEMEILOR ȘI A MINORILOR

Legea asupra protecției minorilor și femeilor, din 1928, prevede numeroase măsuri prescrise de convențiile internaționale. Copiii mai mici de 14 ani nu pot fi utilizați în întreprinderile industriale, iar cei sub 18 ani nu pot fi întrebuințați la lucrul de noapte. Femeia lucrătoare (pe care o întâlnim mai ales în industria textilă, unde proporția elementului feminin este de 40—50%), este asigurată printr'un tratament special.

Femeile și copiii sub 18 ani sunt opriți de a lucra în mine sau la orice alte lucrări subterane, iar femeile gravide au dreptul la un concediu, înainte și după naștere, de câte 6 săptămâni cel puțin, în care timp patronul nu le poate rezilia contractul, nici concedia. Patronul mai e obligat a acorda salariatelor-mame două repaosuri suplimentare pe zi, de câte o jumătate de oră, pentru alăptarea copiilor, iar patronul cu cel puțin 50 lucrătoare, va amenaja o sală specială de alăptat.

Toate aceste dispoziții se aplică aproape pretutindeni în țară, dat fiind caracterul lor omenos. Nu toate întreprinderile au întemeiat însă creșe de alăptat, pentru salariatele lor mame, și amână acest lucru pentru timpuri mai prospere.

ȘOMAJUL

In anii de criză șomajul a fost combătut prin diverse metode, după ramurile de activitate.

Pentru ajutorare, s'au alcătuit comitete speciale pe lângă unele primării. Trierea celor fără lucru s'a făcut de către delegați ai camerelor de muncă, iar fondurile s'au adunat din subvenții oficiale și donații. Pe alocuri, li s'au dat șomeurilor întrebuințare la unele lucrări publice, începute în acest scop. Dela 1 Ianuarie 1934, se aplică un « regulament privitor la prevenirea șomajului, combaterea lui și ajutorarea șomeurilor », care a instituit un comitet central și comitetele locale de care s'a amintit mai sus. Venitul sigur și regulat, care alcătuește fondul, e stabilit dintr'o cotizație de 1% asupra salariilor din întreprinderi, plătită jumătate de patron, jumătate de salariați.

In 1933, în urma unui acord intervenit între Asociația băncilor și Asociația funcționarilor de bancă din București pentru combaterea șomajului printre

funcționarii de bancă, s'a alcătuit un regulament. Comitetul prevăzut de acest regulament se ocupă de funcționarea unui biurou de triaj și plasare, de verificarea șomeurilor îndreptățiți la asistență și de normele de ajutorare. Veniturile sigure și regulate, care alimentează fondul de șomaj, sunt alcătuite din cotizația de 1% asupra salariilor brute plătite de întreprinderile bancare (jumătate din cotizație fiind suportată de bănci și jumătate de salariați).

Legea din 1936 asigură celor fără lucru invalizi de răsboiu o parte din locurile vacante în întreprinderi.

gr. t-i.

II. INSTITUȚIILE MUNCITOREȘTI

In centrul vieții sociale din România, ca o instituție dela care se ramifică toate celelalte organe de control și realizări în câmpul muncii stă, firește, Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale. Desvoltat din organismul mai mic al Casei Centrale a meseriilor, creditului și asigurărilor muncitorești, Ministerul Muncii ia ființă, în 1920, spre a corespunde nevoilor țării mărite, în plină reconstrucție. De atunci și până azi, vreme de 17 ani, unele atribuții i-au fost luate și trecute altor ministere, altele noui i-au fost decernate, dar temeiurile și funcțiile sale de căpetenie au rămas aceleași: asigurarea și aplicarea unei legislații muncitorești în concordanță cu năzuințele timpului și cu interesele superioare ale țării.

Direcția Muncii constitue nucleul activității practice a Ministerului din punct de vedere al aplicării legislației muncitorești și art. 35 fixează astfel atribuțiile ei fundamentale: orientarea profesională și organizarea științifică a muncii, ucenicia, pregătirea și perfecționarea profesională a muncitorilor din industrie și ateliere și a funcționarilor particulari prin înființarea de cămine, adăposturi și instituții de recreare și întrebuințarea timpului liber, plasarea salariaților, reglementarea migrațiilor, reglementarea raporturilor dintre patron și salariați și intervenția pentru aplanarea conflictelor de muncă, îndrumarea și controlul camerelor de muncă, a asociațiilor profesionale, inspecția muncii, etc.

Pentru împlinirea acestei sarcini, esențială în promovarea unei serioase politici sociale, Direcția Muncii cuprinde șase servicii, din care cele mai de seamă sunt: serviciul pregătirii și calificării profesionale, serviciul învățământului muncitoresc și al căminelor de ucenici, serviciul plasării, șomajului și migrațiilor și serviciul conflictelor și contractelor de muncă.

CANTINA MUNCITOREASCĂ DIN BUCUREȘTI: SALA DE MÂNCARE

Alături de Direcția Muncii și în strânsă legătură cu ea, funcționează în virtutea legilor în vigoare Comitetul muncii, Comitetul de direcție a fondului, pregătirii profesionale, Comitetul central al plasării, Comisia migrațiilor, Comisia superioară a muncii în porturi și Comisia pentru plasarea invalizilor, orfanilor și văduvelor de răsboiu. Insemnătatea deosebită a tuturor acestor organe consultative pentru realizarea unei fructuoase politici sociale în România, se poate vedea și înțelege ușor din citarea numelui lor în care se află cuprinsă și sfera activității pentru care au fost create.

Fără o intensă rețea de organe exterioare însă, Direcția Muncii nu și-ar putea îndeplini menirea ei atât de importantă. Pe întregul teritoriu al țării se află însă organele sale de execuție.

INSTITUȚII DE SUPRAVEGHERE

Inspecția muncii

Inspectoratele și subinspectoratele de muncă sunt în număr de 13, cuprinzând următoarele centre și regiuni de activitate: Craiova (cu județele Dolj, Mehedinți, Gorj, Vâlcea, Romanați și Olt), București (cu județele Ilfov, Vlașca, Ialomița și Durostor), Ploești, cu un subinspectorat la Târgoviște (pentru județele Prahova, Buzău, R.-Sărat, Dâmbovița, Argeș, Muscel și Teleorman), Brăila cu un subinspectorat la Galați și altul la Constanța (cu județele Brăila, Covurlui, Ismail, Tulcea, Constanța și Caliacra), Bacău (cu județele Bacău, Putna, Neamț, Baia, Roman și Tecuci), Iași (cu județele Iași, Botoșani, Dorohoi, Vaslui, Fălciu și Tutova), Chișinău (cu județele Lăpușna, Soroca, Bălți, Orhei, Tighina, Cahul și Cetatea-Albă), Cernăuți (cu județele Cernăuți, Storojineț, Rădăuți, Câmpulung, Suceava și Hotin), Timișoara (cu județele Timiș-Torontal, Caraș și Severin), Arad, cu un subinspectorat la Petroșani și altul la Oradea (cu județele Arad, Bihor și Hunedoara), Cluj, cu un subinspectorat la Satu-Mare (cu județele Cluj, Sălaj, Satu-Mare, Maramureș, Năsăud, Someș și Turda), Sibiu (cu județele Sibiu, Alba, Târnava-Mare și Târnava-Mică), Brașov, cu un subinspectorat la Tg.-Mureș (cu județele Brașov, Mureș, Ciuc, Odorheiu, Făgăraș și Trei Scaune).

In fiecare an inspectorii înaintează un raport asupra activității lor și asupra aplicării legislației muncitorești, care se publică de către Minister, în conformitate cu legea inspecției muncii și cu o înțelegere internațională. Inspectorii au un rol hotărîtor în aplanarea conflictelor de muncă individuale și colective, în încheierea contractelor colective, în comisiile de

triare a străinilor şi în comitetele de ajutorare a şomeurilor.

Legea pentru organizarea serviciului de inspecţie a muncii datează din Aprilie 1927.

Comisiile de calificare a meseriilor

Aceste comisii, cari funcţionează în capitalele de judeţ, au menirea de a examina şi acorda calificarea profesională lucrătorilor şi meşterilor, aşa cum prevede legea din 1936 pentru pregătirea profesională şi exercitarea meseriilor. Ele sunt alcătuite dintr'un delegat al Ministerului Muncii, un delegat patron şi un delegat salariat, toţi cu supleanţi. Legea prevede comisii speciale pentru conducătorii de automobile, tehnicienii dentişti şi ortopedişti. Examenul constă dintr'o lucrare practică şi o examinare orală privitoare la lucrarea executată.

Rolul comisiilor este de o importanţă deosebită pentru ţara noastră, unde meseriile n'au progresat în acelaş ritm cu celelalte ramuri de producţie şi unde calitatea produselor meşteşugăreşti trebue să fie un îndemn sigur pentru eventualul client. Dacă mai ţinem seamă de faptul că un număr de specialişti străini, pentru specialităţi minime, deţin locurile cari s'ar cuveni Românilor, şi că deci o bună calificare profesională echivalează cu un succes etnic, vedem că viaţa meşteşugărească depinde de aci înainte şi de seriozitatea comisiilor de calificare. Ministerul a prevăzut, de altfel, prin lege, ca la sfârşitul fiecărui an comisiile de calificare să înainteze câte o dare de seamă asupra activităţii lor.

Comisiile pentru munca în porturi

Intemeiate în baza legii din 1931 au menirea să supravegheze munca în port, astfel ca să se execute prin rotaţie, să verifice autorizaţiile şi carnetele de specialitate, eliberate de căpitănie, să supravegheze aplicarea tarifului de muncă şi plata efectivă a muncii. Comisiile sunt alcătuite din inspectorul muncii (sau un delegat), din căpitanul portului (sau delegatul lui, cu vot consultativ), din 2 reprezentanţi ai patronilor din port şi 2 reprezentanţi ai muncitorilor din port. Ele sunt prezidate de preşedintele tribunalului sau de un judecător de ocol, acolo unde nu e tribunal. Pe lângă Direcţia Muncii din Minister, s'a creat prin legea modificatoare din 1932 o comisie superioară a muncii în porturi, ca instanţă de apel împotriva deciziilor comisiunilor locale ale muncii din porturi. Această comisie superioară e alcătuită dintr'un delegat al Ministerului, inspectorul general al porturilor, 2 reprezentanţi ai patronilor din porturi şi 2 reprezentanţi ai muncitorilor din porturi, şi este prezidată de un membru al Curţii de Apel din Bucureşti.

După necesităţile locului, comisiile din porturi înfiinţează câte un birou de împărţirea muncii, din reprezentanţi ai muncitorilor pe specialităţi. Patronii adresează acestui birou cererile de muncitori.

In urma acestei organizaţii, numărul conflictelor de muncă din porturi s'a redus foarte mult în ultimii ani.

INSTITUŢII DE PROTECŢIE

Oficiile de plasare

Oficiile pentru plasarea muncitorilor, a invalizilor, orfanilor şi văduvelor de răsboiu, în număr de 33 în anul 1936, au funcţionat în Bacău, Bazargic, Botoşani, Brăila, Bucureşti, (cu câte o secţie pentru meseriaşi, servitoare şi servitori), Constanţa, Craiova, Focşani, Galaţi, Iaşi, Piteşti, Ploeşti, T.-Severin, Arad, Braşov, Cluj, Deva, Lugoj, Oradea, Satu-Mare, Sibiu, Sighet, Tg.-Mureş, Timişoara, Turda, Bălţi, Cetatea-Albă, Chişinău, Hotin, Tighina, C.-Lung, Cernăuţi, şi Rădăuţi.

Oficiile publice de plasare amintite sunt oficii judeţene. Un oficiu central de plasare din Minister are menirea de a centraliza toate datele în vederea unei plasări raţionale. Conform legii, plasarea e gratuită, iar agenţii clandestini cari fac plasări cu plată sunt urmăriţi de organele poliţieneşti. Oficiile de plasare sunt puse sub privegherea unui comitet mixt de patroni şi muncitori.

Pentru supravegherea mai de aproape a personalului din serviciul domestic, şi pentru educaţia lui, s'au creat la Bucureşti, precum am arătat mai sus, două secţii speciale, pentru bărbaţi şi femei, urmând ca această organizaţie să fie extinsă şi în alte oraşe mai mari. La Constanţa şi Brăila, s'a înfiinţat câte un oficiu public de plasare a marinarilor.

Legea pentru organizarea plasării datează din 30 Septemvrie 1921.

Căminele de ucenici

Reglementate întâia oară prin legea din 21 Martie 1926, ele au menirea de a oferi tinerelor vlăstare un mediu mai prielnic pentru educaţia profesională, cetăţenească şi naţională. Intemeierea lor se datoreşte mai cu seamă necesităţii de a îndruma spre meserii pe fiii de ţărani cari, din lipsă de mijloace, nu puteau veni la oraş, unde n'ar fi găsit nici un adăpost şi nici un sprijin. Prin legea pentru pregătirea profesională şi exercitarea meseriilor din 30 Aprilie 1936, căminele capătă o nouă reglementare. Ele pot fi întemeiate şi întreţinute de Ministerul Muncii, de Camerele de Muncă şi Camerele de Comerţ şi Industrie, de întreprinderi,

CĂMINUL DE UCENICI DIN CHIŞINĂU

de asociații profesionale, culturale și confesionale, toate numai cu autorizația și sub privegherea Ministerului. Căminele de Stat sunt conduse de un director, ajutat de o eforie alcătuită din primarul comunei, câte un delegat al camerelor profesionale, un preot, un membru al corpului didactic dela cursurile profesionale, precum și de alte persoane cu tragere de inimă. Căminele depinzând de alte instituții au, în locul eforiilor, un comitet de 3 persoane.

Sumele realizate din perceperea taxelor la eliberarea titlurilor de capacitate profesională și din taxa de 2 lei pe săptămână plătită de patroni pentru fiecare salariat asigurat, alcătuesc un fond pentru întreținerea căminelor de ucenici, a învățământului muncitoresc și așezămintelor de educare și perfecționare profesională a muncitorilor. Acest fond e administrat de un comitet de direcție alcătuit din 2 patroni, 2 salariați, un specialist și 2 funcționari superiori din Ministerul Muncii.

In acest moment funcționează în toată țara un număr de 30 cămine de ucenici și încă 5 sunt pe cale de realizare. In afară de cantinele întreprinderilor, Ministerul Muncii întreține 4 cantine din cari 2 în București, oferind o masă substanțială pe un preț minimal.

Cursurile profesionale

Cursurile sunt de 3 categorii: pentru ucenici industriali, pentru ucenici comerciali și pentru ucenice.

Pe lângă cursurile profesionale de Stat, județ și comună pot funcționa eforii, în același scop și în aceleași condițiuni ca pentru căminele de ucenici. Numărul cursurilor profesionale se ridică în acest an la 230, din care 125 ale Ministerului, iar 105 confesionale și comunale, toate sub privegherea Ministerului.

Cu ajutorul căminelor de ucenici și al cursurilor profesionale — alături de gimnaziile și liceele comerciale și industriale—tineretul va fi îndreptat către profesiunile productive, iar meșteșugarii români vor dobândi o pregătire care să-i pună în stare să-și asigure o existență frumoasă.

Institutele și laboratoriile de psihotehnie și oficiile de orientare profesională

Prevăzute de legea din 30 Aprilie 1936 pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor, sunt în faza inițială. De altfel și examinarea psihotehnică a ucenicilor — care să indice precis meseria pentru care sunt apți — e deocamdată facultativă. Oficiile de orientare profesională pot fi înființate de aceleași instituții care au încuviințarea de a întemeia cămine de ucenici și anume în centrele industriale mai importante, pe lângă oficiile de plasare, căminele de ucenici, etc.

In momentul de față există două institute psihotehnice, unul la București și altul la Cluj, pe lângă Universitățile respective, urmând ca succesiv să se înființeze câte unul la Iași, Cernăuți și Timișoara.

STADIONUL MUNCITORESC DIN BUCUREȘTI

Adăposturi pentru muncitori

Se găsesc câteva în porturi. In aceste adăposturi se face împărțirea muncii în conformitate cu prevederile legii pentru munca în porturi și tot aci se face plata. Pe lângă oficiile de plasare se află pe alocuri adăposturi temporare pentru muncitorii în trecere sau pentru cei care urmează a fi plasați.

Căminele pentru pregătirea personalului casnic

Un astfel de cămin s'a înființat de curând în București. Pe lângă oficiul de plasare din București există precum am arătat mai sus, două secții speciale pentru servitorii bărbați și femei, care se bucură și de o priveghere medicală.

Centrele pentru organizarea timpului liber

Ele devin de o importanță tot mai mare, de când muncitorii se bucură efectiv de reducerea legală la 8 ore pe zi sau 48 pe săptămână a duratei muncii și de când criza a mai scurtat și din acest timp de lucru. In grija acestor centre intră în primul rând educarea, reeducarea și completarea cunoștințelor profesionale și de cultură generală, prin mijloacele cele mai agreabile (biblioteci, teatru, cinematograf) și reeducare fizică (sporturi de tot felul).

In alte țări, organizarea timpului liber s'a extins asupra grădinăritului, încurajarea artelor casnice și a tuturor artelor populare. La congresul mondial pentru întrebuințarea timpului liber, ținut la Hamburg în August 1936, s'au examinat realizările din toată lumea pe acest teren și s'au trasat liniile generale de activitate de aci înainte.

Ministerul Muncii a organizat conferinţe în diferite centre industriale, a subvenţionat excursii colective, a întemeiat biblioteci (2 la Bucureşti, 1 la Braşov, 1 la Constanţa şi 1 la Ploeşti). Alături de aceste biblioteci funcţionează cantine economice.

In acest moment există în toată ţara, 6 centre pentru organizarea timpului liber al muncitorilor, centre conduse de un director şi un secretar. Menirea lor e de a studia posibilităţile de colaborare cu celelalte instituţii publice şi particulare în vederea aceluiaşi scop şi de a informa Ministerul asupra măsurilor eventuale.

JUDECĂTORIA DE MUNCĂ DIN BUCUREŞTI

Coloniile de vară pentru ucenici şi ucenice

Ele dau putinţă copiilor săraci, de meseriaşi sau de ţărani, să-şi împrospăteze forţele la munte şi la mare, unde primesc o hrană substanţială şi îşi petrec timpul după un program recreativ şi igienic. Ministerul a construit o vilă la Mangalia în acest scop, care funcţionează de mai bine de 10 ani. Aproximativ 10.000 de ucenici şi ucenice se bucură anual, mulţumită Ministerului Muncii, de aer curat şi odihnă în timpul verii. In cursul anului 1936, Ministerul a subvenţionat şi organizat 13 colonii de ucenici, la munte şi la mare.

Stadioanele şi terenurile sportive muncitoreşti

Se găsesc azi aproape în toate regiunile cu întinsă populaţie industrială. Ele au fost puternic susţinute de Ministerul Muncii, moral şi material. Intreprinderile mai mari au înţeles şi ele folosul ce-l pot avea dela un personal bine antrenat, sănătos şi voios, preocupat mai curând de sporturi în orele libere, decât de plăcerile dăunătoare ale alcoolismului şi jocurilor de noroc, astfel că şi ele au mers pe drumul iniţiat de Ministerul Muncii.

Merită să fie citat în deosebi stadionul muncitoresc din Bucureşti, cu tribune în beton armat, acoperite, şi cu unelte necesare pentru toate sporturile. Ministerul a mai achiziţionat terenuri de sport pentru muncitori la Bucureşti, Brăila şi Cernăuţi.

Casa Construcţiilor

Cu o administraţie şi un buget deosebite, lucrează sub privegherea Casei Centrale a Asigurărilor. Are un comitet de direcţie şi o comisie de control. Menirea Casei Construcţiilor este de a veni în ajutorul muncitorilor şi funcţionarilor, spre a-şi construi locuinţe ieftine pe cari să le poată plăti cu încetul. Mulţi muncitori, funcţionari şi meseriaşi, s'au bucurat de aceste înlesniri, alcătuind în Capitală un cartier aparte, în apropierea Vetrei Luminoase. Legea de organizare a Casei prevede că Statul, judeţele şi comunele o vor subvenţiona. In 1936 însă, sarcina aceasta a revenit numai Ministerului Muncii şi Casei Asigurărilor Sociale.

Casa Construcţiilor are azi un număr de 308 debitori ipotecari (lei 69.864.539), 82 beneficiari de construcţii şi terenuri (lei 72.749.606), 83 beneficiari de construcţii din parcul Vatra Luminoasa, asiguraţi ai Casei Centrale (în valoare de lei 16.542.163), în total 473 beneficiari cu un total general de lei 159.156.308.

Acestea sunt instituţiile publice de politică muncitorească mai importante, din ţara noastră, cea mai mare parte fiind create după războiu, într'un timp relativ scurt şi în condiţiile economice cunoscute. Ele corespund unor profunde necesităţi şi lor se datorează în mare parte pacea socială, care domneşte de mai bine de 17 ani.

III. JURISDICŢIA MUNCII

Legea din 1933, creând şi organizând jurisdicţia muncii, dă politicei sociale româneşti instrumentul care sancţionează abuzurile şi garantează eficacitatea ei. Numărul mereu crescând al litigiilor care se judecă de aceste instanţe, şi sumele importante obţinute de către salariaţi dovedesc necesitatea jurisdicţiilor profesionale. Competinţa acestei instanţe cuprinde: 1) conflictele rezultând din contractele de muncă: individuale, de echipă sau de ucenicie; 2) conflictele izvorîte între părţile cari figurează într'un contract colectiv de muncă, sau între ele şi terţe persoane; 3) conflictele dintre salariaţi, derivând dintr'o muncă comună sau din delictele ori quasi-delictele civile, în legătură cu un contract individual de muncă, de echipă, de ucenicie, colectiv, sau cu o hotărâre de arbitraj; 4) conflictele dintre lucrători şi persoanele cari le dau în mod regulat instrumente de muncă, localuri sau forţe motrice; 5)

conflictele dintre marinari și proprietarii sau armatorii de vase comerciale; 6) judecarea conflictelor colective de muncă, — care în baza art. 2 al. *a*, din legea din 18 Octomvrie 1932 fuseseră date în competința tribunalelor, afară de conflictele colective din categoria de mai sus, — pentru soluționarea cărora, după procedura de împăciuire, părțile au ales de comun acord o comisie de arbitraj sau un arbitru, și care rămâne sub regimul legii din 1920; 7) abaterile dela dispozițiunile legilor de organizare și ocrotirea muncii, meseriilor și sănătății muncitorilor.

Competința, din punct de vedere al locului, se stabilește: 1) după localitățile în care își are domiciliul pârâta sau una din părți; 2) după locul unde s'a executat convenția, unde urma să fie executată, sau unde urma să se facă plata; 3) după locul unde s'a săvârșit delictul sau quasi-delictul; 4) după locul unde s'a săvârșit infracțiunea sau după locul domiciliului infractorului; 5) după locul unde își au sediul cele mai multe întreprinderi interesate, atunci când este vorba de un conflict colectiv de muncă care interesează mai multe întreprinderi.

Legea prevede o procedură rapidă, aproape gratuită și adecuată problemelor muncitorești, întrucât judecătorul e asistat de asesori patronali și salariați. O bună parte din dificultățile inerente oricărui început au fost înlăturate, iar salariații găsesc în judecătoriile de muncă recunoașterea ușoară a drepturilor lor.

In cuprinsul țării funcționează azi judecătorii de muncă în următoarele localități: București, Brașov, Brăila, Cernăuți, Chișinău, Cluj, Craiova, Iași, Ploești, Timișoara și Arad.

Prin legea pentru asigurarea plății lucrului efectuat, din Aprilie, s'a creat pe lângă fiecare judecătorie de ocol urbană și pe lângă fiecare tribunal, câte o comisie arbitrală pentru judecarea litigiilor dintre meseriași și clienții lor sau dintre meseriași între ei. Comisia se alcătuește din judecătorul respectiv, ca președinte, un membru delegat de reclamant și un membru delegat de pârît. *d. c.*

BIBLIOGRAFIE

Barasch M. I. Legislația muncii în cadrul politicei sociale. 1936.
— *Principii de legislația muncii* 1932.
Constantinescu D. Codul muncii.
Ioanițescu D. R. Renașterea meseriilor.
Trancu-Iași Gr. L. La législation sociale en Roumanie 1936.
Viespescu V. D. Legislația muncii.
Colecția Buletinului Muncii. 1920—1934.
Legea pentru unificarea asigurărilor sociale.

STEMA MOLDOVEI IN SEC. XVI
(Din *N. Iorga:* Istoria Românilor vol. VI)

ORGANIZAŢIA SOCIALĂ A PROFESIUNILOR

Nevoia de asociaţie este un fapt social primordial. Grupul poate fi asimilat unei persoane fizice, care posedă o voinţă proprie, un patrimoniu, o activitate, o finalitate, distincte de ale indivizilor.

Criteriul de grupare profesional — derivat din criteriul de castă, întrucât oameni de o anumită condiţie socială exercitau în mod exclusiv o anumită profesie — apare încă în aurora civilizaţiei.

Imperiul roman cunoştea grupuri de oameni care urmăreau acelaşi scop de binefacere, exercitau aceiaşi meserie, serveau aceluiaş cult; aceste grupuri erau numite *Collegia*.

Când, după invaziile barbare, vieaţa urbană s'a stins aproape pretutindeni, colegiile au dispărut; organizaţia domanială, esenţialmente rurală, a vieţei, care caracterizează prima jumătate a evului mediu, nu era favorabilă civilizaţiei urbane, nici grupurilor cari nu aveau o legătură directă cu pământul.

Odată cu renaşterea oraşelor în Italia, în Flandra, în sudul Franţei, în basinul Senei şi al Loirei, au renăscut asociaţiile profesionale.

Existenţa corporaţiilor este legată de apariţia organizaţiei municipale.

Corporaţiile nu au fost, la început, decât asociaţii de apărarea intereselor breslaşilor (*Guilde, frăţietăţi*) apoi, ele s'au organizat, s'au întărit şi au sfârşit prin a absorbi întreaga viaţă economică, în toată complexitatea ei. Corporaţiile au ajuns să conducă destinele oraşelor şi să formeze lige economice şi politice de oraşe; unele au devenit chiar puteri politice temute, ca *Hansa* germanică.

Europa occidentală până la sfârşitul secolului XVIII apare formată din ţări organizate corporativ.

Universităţile, abaţiile, episcopiile, mânăstirile, parohiile, comunele, meseriile, profesiunile liberale, magistratura, erau persoane colective recunoscute de Stat, titulare ale unor drepturi, supuse unor obligaţii amănunţit reglementate. Individul nu se bucura de drepturi politice şi sociale decât prin intermediul corporaţiei; corpul singur avea drepturi politice prin reprezentanţii lui; numai el juca un rol social şi politic.

Organizarea corporativă a societăţii, creată în cursul secolelor, pe cale de datină, fără idei preconcepute, constituia şi o limitare a puterii regale, şi o garanţie de libertate, fireşte ţărmurită de regulamentele corporaţiei.

Corpurile autonome posedau un patrimoniu propriu, se bucurau de privilegii şi monopoluri, aveau dreptul de legiferare internă şi exercitau dreptul de jurisdicţie asupra membrilor lor. Fiecare corp era o asociaţie de interese private, dar urmărea şi un scop general, satisfăcea un interes obştesc; fiecare corp împlinea o funcţiune socială, avea o finalitate publică.

Dreptul public ca şi dreptul privat era interesat în acest fenomen economico-social, deci funcţionarea corpurilor era supusă unei autorizaţii regale *(patentă)* prealabilă, şi activitatea lor era supraveghiată de administraţia regală.

Vechiul regim era întemeiat pe ideia de disciplină comună, de subordonare a individului faţă de grup şi de Stat, pe noţiunea de morală corporativă şi pe ideia de unire a claselor într'o colaborare organică.

Către mijlocul secolului XVIII, cercurile filosofice porniră o reacţiune contra sistemului corporativ considerat ca arhaic, sclerozat, mai conservator de cât însuşi Regele (atunci favorabil filosofilor raţionalişti).

Doctrinarii Revoluţiei franceze în pornirea lor egalitară, nu admiteau nici un fel de organizaţie între individ şi Stat; considerând corpurile profesionale ca asociaţiuni privilegiate şi corpuri intermediare le desfiinţează, lăsând individul izolat în faţa atotputerniciei Statului.

La concepţia organică şi corporativă a societăţii, s'a substituit concepţia atomică. Naţiunea este compusă din juxtapunerea unor indivizi înzestraţi cu drepturi sacre şi inalienabile; suveranitatea naţională se exprimă prin numărătoarea voinţelor particulare şi se manifestă deci printr'o cifră care exprimă o majoritate de păreri. Statul este întemeiat pe teoria electivă, anticorporativă şi principala grije a Statului este respectarea drepturilor individuale.

In cele din urmă, legile sociale au învins pretenţiile teoretice, şi organizaţiile intermediare între Stat şi individ s'au reconstituit sub o altă formă.

In secolul al XIX-lea au apărut sindicatele, formă nouă în care se exprimă spiritul de asociere. Este o mare deosebire între noţiunea de sindicat în concepţia socialistă a cuvântului, şi noţiunea de corporaţie. Sindicatul este înainte de toate o organizaţie de luptă, profesională şi socială, care exclude pe patroni, şi este îndreptată contra formei capitaliste liberale a societăţii. Sindicatul nu are numai un rol

economic, el și-a arogat și un rol politic; sindicatele federalizându-se tind a înlocui organele Statului și a instaura dictatura proletariatului [1]).

Corporația cuprinde pe toți acei cari practică aceiași indeletnicire, de orice grad și de orice condiție ar fi; lucrători și patroni. Corporația este o organizație de apărare colectivă a unei activități profesionale, nu este un instrument de luptă politică.

Era fatal ca sindicatele și asociațiunile de profesiuni libere, considerate cu dușmănie de Statul liberal clasic, să se organizeze împotriva Statului.

Succesele individualismului, complicarea crescândă a civilizației moderne, înmulțirea atribuțiunilor Statului, organizarea din ce în ce mai technică a serviciilor publice, au impus principiul specializării, deci au adus în mod natural constituirea corpurilor specializate.

La aceste fapte inevitabile s'a mai adăugat o reacțiune generală împotriva concepției politice izvorîte din Revoluția franceză; a înviat idiea că națiunea este un corp organic care cuprinde elemente colective cu felurite funcțiuni, ideea că aceste elemente au o organizare specifică a lor, adaptată scopului, și nu sunt o pulbere de indivizi urmărind fiecare interesul lui.

Concepțiile totalitare despre puterea publică, respingând formula individualismului democratic, socot că întreaga activitate umană trebuie să fie încadrată în viața de Stat: «Nimic contra Statului, nimic deasupra Statului, totul pentru Stat», aceasta este deviza fascismului. «Nimic contra poporului germanic, nimic deasupra lui, totul pentru germanism», este deviza național-socialismului.

Formula corporativă, firește modernizată și sistematizată, a fost reluată în Italia, în Portugalia și în Austria.

Individul este din nou încadrat în organizații profesionale; corpurile organizate formează țesătura societății și sunt instrumente de colaborare pentru Stat.

CORPURILE PROFESIONALE IN TRECUTUL ROMÂNESC

In România ca pretutindeni desvoltarea meseriilor și a profesiunilor liberale este legată de vieața urbană.

Inainte de secolul al XVI-lea, economia domanială având un caracter exclusiv rural, fiecare moșie fiind o unitate economică autonomă, nu permitea existența decât a meșteșugarilor dela sate, neorganizați: căciulari, cojocari, dârstari, olari, sticlari, etc.

Cele dintâiu orașe provin sau dela o așezare străină, ori au la origină o cetate ridicată de Domnie, în jurul căreia s'au strâns meseriași și negustori. Ei sunt aceia cari au introdus sistemul occidental al breslelor autonome, concepute ca organizații de apărare contra apăsării și arbitrariului fiscului domnesc.

Breasla este condusă de un *staroste* ales și întărit de Domn. La breslele inferioare conducătorul se chema *vătaf*. Starostele este ajutat de un sfat de epitropi. Cu timpul conducătorii breslelor ajung să înlocuiască pe pârgari la conducerea orașelor. Fiecare breaslă avea un statut care reglementa admiterea, înaintarea dela un grad la altul (ucenic, calfă, măestru), disciplina membrilor, condițiile de muncă. Breselele fixau prețurile și eliberau certificate de liberă practică.

Fiecare breaslă avea un sfânt ca patron, onorat în sărbătorile sale, avea o organizație de asistență și ajutor pentru membrii bătrâni sau bolnavi, praznice și ceremonii. Breasla prezinta caracterul unei frăției.

Secolele al XVII-lea și al XVIII-lea sunt o epocă de înflorire a breslelor caracterizată prin libertatea organizării; apoi a venit epoca reglementării oficiale, arbitrare, prin Regulamentul Organic care crează bresle mixte, și, în sfârșit, perioada de raționalism politic al secolului al XIX-lea, importat deadreptul din Franța.

Prin chibzuite măsuri legislative, legiuitorul român de mai târziu a știut să integreze activitatea tehnicienilor în organizarea Statului, făcând din corpurile profesionale auxiliare prețioase ale administrației publice.

Departe de a fi constituite împotriva Statului, corpurile profesionale sunt supuse unui regim legal sau reglementar, conform noțiunii de serviciu public, și ca atare devin organe publice cari slujesc interesul general. S'au creat astfel diverse ierarhii de tehnicieni cari formează fiecare un corp închis, dotat cu un statut special care reglementează admiterea în corp și poziția specialistului în cursul carierei.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ A CORPURILOR

Astăzi, ca de altfel în trecutul îndepărtat, crearea și organizarea corpurilor profesionale nu rezultă din aplicarea unui plan general; corpurile au luat ființă succesiv, după împrejurări și necesități, după stăruințele celor ce le compun și potrivit conjuncturilor politice. Organizarea lor pe bază de lege a început în România în anul 1894, odată cu legea de organizare a corpului tehnic al inginerilor și nu s'a desăvârșit nici astăzi. Astfel fiind, corpurile nu au o organizație unitară, totuși din marea diversitate a statutelor speciale se pot desprinde următoarele caractere generale cari nu lipsesc dela nici un statut și cari constitue trăsătura lor esențială.

1. Fixarea utilității și scopului specialității, în cadrul serviciilor publice.

2. Reglementarea recrutării și înaintării, fixând norme generale precise și invariabile pentru admiterea tehnicienilor, determinând stagiul minimal pentru înaintare dela un grad la altul, prevăzând modalitățile de înaintare și de eșire din corp.

3. Crearea unei ierarhii rigide care nu permite admiterea decât la treapta inferioară și înaintarea fără salturi.

4. Apărarea intereselor profesioniștilor, determinând precis drepturile și datoriile membrilor prni dispoziții cari obligă și membrii și administrația

[1]) Pentru mișcarea sindicală și evoluția ei, în genere, vezi «Organizația socială a muncitorilor», pag. 586—592.

publică. Aceste dispoziţii îndepărtează dela exerciţiul public al profesiunii pe particulari cari nu sunt membri, deci ele creiază un monopol în favoarea membrilor.

5. Crearea unor jurisdicţiuni disciplinare proprii; profesionistul este judecat de parii lui, de funcţionari cari au aceeaşi pregătire, exercită aceeaşi profesiune ca dânsul şi sunt membri ai corpului.

6. Apărarea intereselor generale ale societăţii şi intereselor administraţiilor publice precum şi a intereselor particularilor cari recurg la serviciile tehnicienilor.

S'a creat astfel un sistem de garanţii pentru administraţia publică, pentru public şi pentru profesionişti.

Când o administraţie publică are nevo e de un tehnician, ea este obligată să-l recruteze din cadrele corpului respectiv, fiind astfel asigurată că viitorul funcţionar va îndeplini condiţiunile juridice şi tehnice necesare.

Deasemenea când un particular are nevo'e de serviciile unui specialist, bunăoară un arhitect, un avocat, el găseşte printre membrii corpului respectiv, profesionistul garantat de întreaga corporaţie.

S'a constituit astfel o adevărată simbioză de colaborare între puterea publică şi corpurile profesionale. Multe corpuri sunt astăzi constituite, mai sunt specialităţi cari au rămas încă neorganizate. Organizaţiile actuale izvorîte din stăruinţele interesaţilor, fiecare corp urmărind să obţină printr'o lege specială avantagii cât mai substanţiale, trebuesc integrate într'un sistem general, simplu, logic şi echitabil, într'un cuvânt, trebuesc armonizate interesele deosebitelor corpuri. Acest sistem general va avea să urmeze linia dreaptă a intereselor întregii colectivităţi naţionale, iar nu linia sinuoasă a intereselor breslelor.

Principalele corpuri profesionale publice sunt:

CORPUL TEHNIC AL INGINERILOR

Corpul inginerilor a fost cel dintâi organizat, în 1894. Una din primele preocupări a fost, fireşte, modernizarea Ţării Româneşti, operă care cerea vaste lucrări de construcţii. Guvernul a acordat atunci toată solicitudinea lui tehnicienilor. Legea de organizare a corpului tehnic publicată în Monitorul Oficial No. 58 din 15 Iunie 1894 a suferit modificări la 1 Aprilie 1900, la 8 Februarie 1912, la 11 Ianuarie 1919, la 31 Iulie 1924, la 12 August 1924, la 22 Decembrie 1925 şi la 4 Mai 1934. Regulamentul legii, promulgat în Monitorul Oficial din 11 Februarie 1900, a suferit modificări la 18 Aprilie 1906, la 11 Martie 1912, la 12 Iunie 1913, la 11 Ianuarie 1919, la 18 Octombrie 1921 şi la 10 Decembrie 1926.

Această lege a servit întrucâtva drept model pentru organizarea celorlalte corpuri tehnice.

Corpul inginerilor cuprinde inginerii diplomaţi şi conductorii tehnici (art. 1). Cade în atribuţiunea corpului: studierea şi întocmirea proiectelor de lucrări, direcţiunea şi supravegherea lucrărilor publice, supravegherea întreţinerii lucrărilor existente, exploatarea căilor de comunicaţii, docurilor, întrepozitelor şi întreprinderilor industriale (art.2). Ierarhia inginerească cuprinde următoarele grade (art. 4): inginer stagiar, inginer ordinar (3 clase) inginer şef (2 clase), inginer inspector general (2 clase). Nimeni nu poate intra în corp decât dacă îndeplineşte anumite condiţiuni şi numai la gradul de inginer stagiar dacă solicitantul are certificatul de capacitate al şcoalei politehnice, şi la gradul de inginer ordinar clasa 3-a dacă are diploma acestei şcoale sau o diplomă echivalată de consiliul profesoral.

Inginerul stagiar după un stagiu de 3 ani poate fi înaintat inginer ordinar cl. III. Stagiul minimal pentru cele 3 clase de ingineri ordinari este de 2 ani, pentru a trece la gradul de inginer şef, 3 ani, pentru a trece la gradul de inginer general cl. II şi apoi clasa I, stagiul este de 4 ani.

Legea determină proporţii între grade, bunăoară numărul inginerilor cu gradul dela inginer şef cl. II în sus, nu poate fi mai mare de 2/5 din numărul total al inginerilor, numărul inspectorilor generali cl. I nu poate trece de 2/3 din numărul inspectorilor generali cl. II, numărul inspectorilor generali cl. II nu poate exceda 1/3 din numărul inginerilor şefi (cl. I şi cl. II); numai numărul inginerilor ordinari cl. III şi al inginerilor stagiari este nelimitat.

Gradele nu se pot conferi decât în caz de vacanţe în cadre (art. 13).

Gradele pentru conductorii tehnici sunt: conductor ordinar (3 clase), conductor şef (3 clase), conductor principal (2 clase).

Legea determină proporţii între grade. Conductorii trebue să posede diploma de absolvire a şcoalei de conductori; ei pot pătrunde în corpul inginerilor după o practică de 10 ani şi în urma unui examen.

Corpul inginerilor şi corpul conductorilor cuprinde două cadre: cadrul *ordinar* şi cadrul *detaşat*. Fac parte din cadrul ordinar inginerii Ministerului Lucrărilor Publice şi al Comunicaţiilor şi inginerii C. F. R. Fac parte din cadrul detaşat inginerii cari funcţionează la o autoritate publică care nu depinde de Ministerul Lucrărilor Publice şi al Comunicaţiilor.

Inginerul sau conductorul se poate afla în 3 poziţii:

1. Poziţia de activitate, în cadrul ordinar sau în cadrul detaşat, şi primeşte leafa gradului şi indemnizaţiile legale

2. Poziţia de neactivitate, pentru cauză de boală, de infirmitate care durează mai mult de 3 luni, din cauza suprimării funcţiunii şi până la întrebuinţare într'o altă funcţiune, şi primeşte jumătate din leafă fără adaos

3. Concediu nelimitat, la cerere, când părăseşte serviciul Statului, funcţionează în întreprinderile particulare sau se află în serviciul unui stat străin. Inginerul care este în poziţia de concediu nu primeşte leafa gradului, ci leafa contractuală cu care s'a angajat.

Inaintarea în ierarhie este hotărîtă de Consiliul înaintărilor compus din 13 persoane şi anume: din preşedintele Consiliului superior tehnic, din secretarul general al Ministerului Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor, din directorii generali tehnici ai Ministerului şi din doi ingineri inspectori generali.

Acest consiliu se întrunește sub președinția Ministrului odată pe an în primele 15 zile ale lunei Decemvrie și întocmește tabloul înaintărilor.

Acțiunea disciplinară este exercitată, la cererea autorității de o comisie disciplinară formată din 5 inspectori generali numiți de minister.

Pedepsele sunt: prevenirea, mustrarea, suspendarea limitată, punerea în disponibilitate, destituirea și ștergerea definitivă din corp.

Regulamentul legii promulgat la 11 Februarie 1900, și care a suferit numeroase modificări până în 1926, prevede următoarele categorii de ingineri: inginer de căi de comunicații (drumuri, căi ferate, navigație), inginer de mine, inginer mecanic, inginer electrician, inginer metalurgic.

II. CORPUL ARHITECȚILOR

Corpul arhitecților este organizat prin două legi: legea din 8 Iulie 1921 pentru organizarea corpului arhitecților din serviciile publice cu regulamentul ei din 2 Noembrie 1934 și legea din 12 Mai 1932 pentru înființarea și organizarea corpului arhitecților, cu regulamentul ei din 30 Noembrie 1932.

Prima lege asimilează întru toate — ierarhie, grade, clase, înaintare, diversele pozițiuni, concedii, măsuri disciplinare — corpul arhitecților publici cu corpul inginerilor, și corpul conductorilor desenatori de arhitectură cu corpul conductori or tehnici, cu o singură deosebire și anume: nu se face distincțiune între cadrul ordinar și cadrul detașat. Regulamentul repetă dispozițiile legii pentru organizarea corpului tehnic cu mici variante de adaptare la situația arhitecților.

A doua lege organizează Corpul arhitecților publici și particulari. Ea crează două categorii de arhitecți: arhitecți diplomați cari posedă diploma de arhitect liberată de Academia de Arhitectură din București sau o diplomă echivalată de dânsa (art. 1) și arhitecții recunoscuți cari la promulgarea legii, în lipsa unei diplome, pot dovedi că au o practică neîntreruptă de 5 ani, fie în calitate de funcționar cu titlul bugetar de arhitect, fie ca liber profesionist (art. 3). Legea recunoaște prin urmare drepturile câștigate. Se alcătuește astfel un tablou al arhitecților.

Art. 6 obligă toate administrațiile publice să recruteze arhitecții de cari au nevoe exclusiv dintre membrii corpului. Nimeni nu poate exercita profesiusiunea de arhitect dacă nu intră într'una din cele două categorii sus arătate și nu este înscris în tablou; de asemenea nu pot fi numiți de către instanțele judecătorești experți sau arbitri, decât arhitecți cari figurează în tabloul alcătuit de consiliul corpului și depus la Ministerul Educației Naționale (art. 7).

Corpul arhitecților are trei organe: 1. Adunarea generală alcătuită din toți membrii cari achită cotizația anuală și care se întrunește în sesiune ordinară în fiecare an la 15 Decembrie la București; 2. Consiliul corpului alcătuit din 7 arhitecți diplomați cu o vechime de cel puțin 10 ani, aleși pe 3 ani de către adunarea generală; 3. Decanul ales tot de adunarea generală dintre membrii consiliului pentru acelaș timp. Consiliul alege din sânul său un prodecan, un casier și doi cenzori.

Atribuțiile arhitecților profesioniști sunt următoarele: întocmirea planurilor și a devizelor pentru construcții, supravegherea construcțiilor. Arhitectul nu poate fi în acelaș timp autorul planului și antreprenorul construcției (art. 20 regulament). Arhitectul este dator să apere interesele clientului sau ale administrației (art. 21).

Resursele corpului sunt alimentate din cotizațiile membrilor, donațiuni și subvenții. Bugetul este votat de adunarea generală și executat de Consiliu. Corpul are un organ jurisdicțional, o comisie disciplinară alcătuită de 3 membri și 3 supleanți cu o vechime de cel puțin 10 ani, pe termen de 3 ani, și aleasă de adunarea generală.

Pedepsele sunt: mustrarea, interdicțiunea de a profesa timp de 6 luni până la 1 an, interdicțiunea pe 5 ani, radierea definitivă din corp. Arhitectul condamnat are deschisă calea acțiunii în contenciosul administrativ, în termen de 15 zile dela pronunțare, prin derogare dela legea contenciosului administrativ.

III. CORPUL TECHNIC MILITAR

Legea din 12 Martie 1932 înființează și organizează corpul tehnic militar, compus din ofițeri ingineri, ofițeri mecanici, ofițeri guarzi, în scopul de a asigura încadrarea armatei cu personalul tehnic militar necesar, de a urmări progresele științelor și aplicarea lor în răsboiu, de a studia și experimenta perfecționările cari trebuiesc aduse materialului de răsboiu, de a încadra și conduce stabilimentele industriale ale armatei și de a supraveghea stabilimentele particulare cari fabrică materiale de răsboiu, etc. Ofițerii ingineri se recrutează dintre ofițeri din toate armele cari posedă o diplomă de inginer, de doctor sau licențiat într'o specialitate tehnică și au absolvit și școala superioară tehnică militară. Ofițerii ingineri se împart în 6 categorii: armament și munițiuni, geniu, chimie, aeronautică, marină, geodezie.

Legea înființează școala superioară tehnică militară care cuprinde cele 6 specialități, durata studiilor este de cel mult 2 ani.

Organul superior de conducere al corpului este Inspectorul tehnic al armatei.

IV. CORPUL CHIMIȘTILOR

Chimiștii nu sunt încă organizați într'un corp propriu zis. Legea pentru unificarea salariilor chimiștilor cari sunt în serviciul administrațiilor publice, din 3 Iunie 1921, modificată la 28 Iulie 1921, prevede gruparea lor în 3 clase. Cei cu o vechime de până la 10 ani formează clasa chimiștilor experți, cei cu o vechime dela 10 până la 20 ani formează clasa chimiștilor experți șefi, iar cei cu o vechime mai mare de 20 ani formează clasa chimiștilor inspectori. Fiecare din aceste clase, sau mai bine zis grade, beneficiază la fiecare 5 ani de o gradație la salariu care înlocuește clasele celorlalte ierarhii.

Art. 212—217 din legea sanitară din 27 Aprilie 1933 reglementează recrutarea, înaintarea și salarizarea chimiștilor din serviciile ce depind de Minis-

terul Sănătăţii, Muncii şi Ocrotirilor sociale, păstrând gradele fixate prin legea din 1921.

V. CORPUL GEOLOGILOR

Prin legea din 22 Februarie 1906 şi prin regulamentul din 23 Iunie 1906 care înfiinţează Institutul Geologic al României, se crează şi se organizează şi corpul geologilor (art. 6—8 din lege şi art. 6—27 din regulament). Personalul ştiinţific se compune din geologi, chimişti şi ingineri. Gradele ierarhiei sunt următoarele: geolog sau chimist asistent (3 clase), geolog sau chimist titular (3 clase) adică, în total 6 clase. Directorul Institutului are gradul de geolog cl. I. Pentru a fi admis geolog sau chimist asistent clasa III-a se cere doctoratul sau licenţa în ştiinţe. Inaintările se fac exclusiv pe baza lucrărilor respectându-se totuşi următoarele stagii minimale: 1 an pentru asistenţi clasa III şi II, 2 ani pentru asistenţi clasa I, 3 ani pentru geologi cl. III şi II.

VI. CORPUL GEOMETRILOR-ARPANTORI

Corpul geometrilor-arpantori însărcinat să facă măsurătorile şi ridicările de plan la cererea interesaţilor, a Statului sau a justiţiei, a fost creat prin legea dela 27 Aprilie 1908 şi Regulamentul dela 8 Octombrie 1908. Pentru a fi recunoscut ca geometru-arpantor trebue un examen de specialitate. Se pot prezenta la examen candidaţii majori cari au absolvit cel puţin 4 clase gimnaziale, precum şi învăţătorii.

Inginerii cadastrali nu sunt încă organizaţi în corp pe cale de lege. Ei nu se bucură astăzi de cât de o încadrare bugetară care realizează o aproximativă echivalare în agronomie.

VII. CORPUL TEHNIC AL STATISTICIENILOR

Regulamentul din 30 Mai 1932 înfiinţează şi organizează Corpul tehnic al statisticienilor. Pentru a fi admis în corp se cere diploma unei şcoale de statistică din ţară sau străinătate, diploma de doctor în ştiinţele economice, de doctor sau licenţiat în drept sau în ştiinţe, de doctor igienist, de inginer, şi lucrări de statistică făcute în serviciul unei autorităţi publice sau instituţii particulare.

Corpul curpinde următoarele grade şi clase: stagiar statistic, statistician ordinar (2 clase), statistician special, expert statistic, consilier statistic. Pentru a trece la gradul de statistician ordinar stagiarul trebue să aibă un stagiu de cel puţin 2 ani într'un serviciu public; pentru a obţine gradul de statistician special, staticianul ordinar trebue să treacă un examen înaintea unei comisii de specialitate, iar înaintarea la gradul de expert se face în baza lucrărilor efectuate.

Membrii corpului se adună odată pe an în adunare generală ordinară. Corpul este compus dintr'un comitet de direcţie format din 5 membri numiţi de Ministerul Muncei şi din preşedintele Consiliului superior de Statistică. Comitetul se pronunţă asupra admisibilităţii în corp, întocmeşte tablourile de înaintare, conduce corpul, şi propune ministrului măsurile disciplinare necesare. Instanţa de apel este Consiliul superior de statistică.

VIII. CORPUL AGRONOMILOR

Corpul agronomilor este organizat prin legea din 22 Iunie 1927 şi cuprinde: 1. Inginerii agronomi cari posedă diploma unei academii de agricultură din ţară sau una echivalentă; 2. Conductorii agricoli, absolvenţi ai unei şcoale medii de agricultură; 3. Administratorii agricoli, absolvenţi ai unei şcoale inferioare de agricultură.

Atribuţiile inginerilor agronomi sunt: conducerea serviciilor şi instituţiilor cu caracter agricol, învăţământul agricol, expertize, conducerea şi organizarea exploatărilor agricole şi crescătoriile de animale.

Corpul inginerilor agricoli cuprinde următoarele grade şi clase: inginer ag on m stagiar (1 clasă), inginer agronom (1 clasă), inginer agronom şef (2 clase), inginer agronom inspector (2 clase), inginer agronom inspector general (1 clasă) şi inginer consilier agronom (1 clasă).

Corpul conductorilor agricoli cuprinde următoarele grade: conductor agricol ajutor (1 clasă), conductor agricol (2 clase), conductor agricol şef (2 clase), conductor agricol principal (2 clase). Corpul administratorilor agricoli cuprinde aceleaşi grade.

Admiterea în corpul agronomic se face prin decret regal; înaintarea, prin deciziune ministerială până la gradul de inginer şef clasa I; la gradele superioare, prin decret regal. Stagiul minimal este de 2 ani până la inginer şef clasa III-a, apoi de 3 ani până la inspector şi de 5 ani pentru inspector general. Inaintările se fac în proporţie de 2/3 la vechime şi de 1/3 la alegere, până la gradul de inginer şef; mai departe, numai la alegere.

Se face distincţie între poziţia de activitate în care se află inginerii, conductorii şi administratorii cari sunt în serviciile publice dependente de Stat, cadrul detaşat pentru agronomii cari se află în serviciul judeţelor, comunelor şi stabi imentelor publice, şi poziţia de concediu nelimitat pentru agronomii de diferite grade cari activează în exploatările particulare.

Consiliul superior agronomic compus din 7 membri şi 7 supleanţi cu gradul de inginer inspector general sau inginer consilier, îşi dă avizul în materie de admitere, de înaintare, de dare în judecată şi, în general, în orice chestiune agricolă, formând astfel un organ consultativ al Ministerului de Agricultură.

Comisia disciplinară este compusă din 4 membri aleşi din sânul Consiliului superior şi 4 supleanţi, prezidaţi de un consilier al Curţii de Apel din Bucureşti. Pedepsele sunt: prevenirea, mustrarea simplă, mustrarea cu ridicarea lefii până la 15 zile, transferarea, suspendarea dela 15 zile la 3 luni, ştergerea dela înaintare dela 1 an la 3 ani, retrogradarea, punerea în disponibilitate şi destituirea.

IX. CORPUL SILVIC

Corpul silvic este organizat prin legea dela 26 Septembrie 1923 şi cuprinde corpul inginerilor silvici, corpul conductorilor silvici, corpul brigadierilor silvici şi pădurarilor.

Se deosebeşte poziţia de activitate pentru ingineri şi conductori cari funcţionează în serviciile publice

sau în exploatările particulare supuse controlului Statului, și poziția de neactivitate în care se află silvicii cari nu mai exercită în mod efectiv profesiunea.

Legea determină condițiunile de admisibilitate și de înaintare; se ține la Casa Pădurilor un registru matricol al membrilor corpului.

Gradele sunt: inginer silvic stagiar, care după 1 an este înaintat în mod automat la gradul de inginer silvic, inginer silvic șef, inginer silvic subinspector, inginer silvic inspector, inginer silvic inspector general și inginer silvic consilier. Stagiul minimal este de 4 ani la alegere și dela 6 la 7 ani la vechime; la gradele superioare nu se face înaintare decât la alegere.

Corpul conductorilor cuprinde gradele de conductor silvic, ajutor conductor silvic și conductor silvic principal. Sunt 3 clase de brigadieri silvici și 3 clase de pădurari.

Pe lângă Casa Pădurilor funcționează o comisie de disciplină compusă din 4 membri cu grad de consilier sau inspector general și 2 supleanți, prezidată de un consilier al Inaltei Curți de Casație care judecă pe ingineri și pe conductorii silvici. Pedepsele sunt: prevenirea, avertismentul scris, mustrarea cu ridicarea lefii pe 15 zile, transferarea, suspendarea, ștergerea dela înaintare pe timp de 1 până la 3 ani, punerea în disponibilitate, destituirea și ștergerea din corp.

X. CORPUL MEDICAL

Exercițiul profesiunii de medic, drepturile și datoriile medicilor sunt prescrise prin legea sanitară din 27 Aprilie 1933. In virtutea acestei legi, nimeni nu poate exercita medicina decât având titlul de doctor în medicină dela o Facultate de medicină și autorizația de liberă practică acordată de Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor sociale în condițiunile arătate în art. 153—164; de asemenea nimeni nu poate deschide și conduce un laborator de analize medicale, de radiologie, electroterapie, stabilimente spitalicești, prepara și comercializa seruri și vaccinuri decât în baza unei autorizații date în condițiunile legii.

Legea înființează și organizează Colegiul Medicilor cu scopul de a controla practica medicală și de a veghea la păstrarea prestigiului corpului medical. (Art. 165—177). Nimeni nu poate practica medicina dacă nu este înscris în colegiul medicilor. Colegiul este împărțit în secțiuni județene conduse de un consiliu de 5 membri aleși de adunarea generală a membrilor secțiunii pe termen de 3 ani. Consiliul general al Colegiului este format din președinții consiliilor județene. Colegiul este condus de un comitet executiv compus dintr'un președinte și 4 membri pe termen de 3 ani. Secțiunile întocmesc tabloul membrilor lor și consiliul central ține registrul matricol al membrilor colegiului. Consiliul județean funcționează ca instanță de disciplină de primul grad pentru judecarea abaterilor profesionale comise de medici. Deciziunile comisiei sunt atacabile în fața unei comisiuni centrale compusă din 4 medici desemnați de Consiliul central și prezidată de un consilier al Curții de apel din București. Pedepsele sunt: avertismentul simplu, avertismentul cu ridicarea dreptului de a fi ales în consiliu pe timp de 1—3 ani, interdicțiunea temporară a practicei medicale și radierea de pe tabloul colegiului.

Titlul II din partea II a legii (art. 188—268) organizează corpul tehnic al medicilor cari funcționează în serviciile publice, în stabilimentele și instituțiile publice.

Sunt 5 categorii de medici: medici igieniști, medici curativi, medici de laborator, medici sanitari și medici legiști. Legea definește fiecare categorie și stabilește condițiunile de recrutare și de practică a fiecărei specialități; se prevede un examen de capacitate pentru specialiști.

Corpul tehnic al medicilor publici cuprinde următoarele grade: medic stagiar, medic titular, medic șef, medic principal, medic inspector general și medic consilier. Stagiul minimal pentru medicul stagiar este de 2 ani, pentru fiecare din gradele următoare de 5 ani. Medicii publici primesc la fiecare 5 ani împliniți o gradație care reprezintă 25% din salariul inițial, până la 5 gradații în total.

La reședința fiecărui inspector general sanitar funcționează o comisie de disciplină pentru medicii funcționari publici, compusă din primul președinte al tribunalului local, un medic numit de minister, 1 membru delegat de asociația profesională respectivă. Deciziunea este dată cu drept de apel la Comisia Centrală de disciplină care funcționează pe lângă minister. Pedepsele sunt: admonestarea, pierderea salariului până la 30 zile, suspendarea cu pierderea salariului până la 1 an și destituirea.

Regulamentul din 13 Octombrie 1933 determină Statutul personalului tehnic auxiliar sanitar din care fac parte: dento-tehnicienii, surorile de ocrotire, surorile de caritate, oficianții sanitari de cirumscripție, de plasă, de port, de spitale, desinfectorii, infirmierele, laboranții, moașele, secretarii, etc.

XI. CORPUL FARMACIȘTILOR

Titlul II din partea III-a a legii sanitare din 27 Aprilie 1933 reglementează instituția farmaciei, iar art. 388—395 fixează statutul personalului farmaceutic care se compune din: farmaciști dirigenți, farmaciști stagiari, ajutori de farmaciști, asistenți de farmacie și elevi de farmacie. Intrebuințarea altui personal în oficină este interzisă. Pentru dobândirea titlului de farmacist dirigent se cere doctoratul sau licența în farmacie, dreptul de liberă practică din partea Ministerului Sănătății și un stagiu de cel puțin 3 ani într'o farmacie după obținerea liberei practice.

Pentru a controla practica farmaciei, Regulamentul din 18 Aprilie 1931 a creat și organizat colegiul farmaceutic care cuprinde obligatoriu pe toți farmaciștii cu dreptul de liberă practică. Colegiul se compune din secțiuni județene conduse fiecare de un consiliu de 5 membri ales de adunarea membrilor secției pe timp de 3 ani. Colegiul este condus de consiliul general și de un comitet executiv de 8 membri și un președinte.

Recrutarea și înaintarea farmaciștilor din serviciile și instituțiile publice cari depind de Ministerul

Sănătăţii este reglementată de art. 211 din legea sanitară care asimilează întru toate pe aceşti farmacişti cu chimiştii serviciilor publice.

XII. CORPUL VETERINARILOR

Corpul medicilor veterinari este organizat prin legea din 6 Ianuarie 1926, rectificată la 25 Ianuarie 1926 şi Regulamentul dela 25 Martie 1926, modificat la 20 Mai 1930, şi cuprinde pe medicii veterinari funcţionari publici şi pe medicii veterinari liber profesionişti.

Atribuţiile şi îndatoririle medicilor veterinari sunt: lupta contra epizootiilor, îndrumarea tehnică pentru creşterea şi înmulţirea animalelor domestice, industrializarea produselor animale, controlul salubrităţii şi higienei alimentelor de origină animală şi aplicarea legilor şi regulamentelor sanitare-veterinare.

Pentru a fi admis în corp se cere doctoratul în medicină veterinară şi libera practică a profesiunii.

Admiterea în corp se face prin deciziune ministerială şi numirea în funcţiune şi grad, prin decret regal. La direcţia zootehnică şi sanitară veterinară a Ministerului de Agricultură şi Domenii, se ţine un registru matricol al medicilor veterinari membri ai corpului.

Gradele în corp sunt: medic veterinar stagiar, medic veterinar de circumscripţie, medic veterinar primar, medic veterinar inspector, medic veterinar inspector general şi medic veterinar director. După un stagiu de 2 ani, şi în urma trecerei unui examen de capacitate, medicul stagiar devine definitiv. Stagiul minimal între grade este de 3 ani la alegere, şi 4 ani la vechime.

Inaintarea se face în proporţie de 2/3 la vechime şi 1/3 la alegere. Numirea în funcţiunile de medic veterinar primar, de director de abator, de director de laborator oficial, de veterinar de punct de frontieră şi de conductor de institut zootehnic se face în baza unui concurs.

Pe lângă Direcţia zootehnică şi sanitară-veterinară funcţionează o comisie de înaintare şi de disciplină compusă din 5 membri şi un supleant şi anume: din 2 profesori ai facultăţii de medicină veterinară, 2 medici veterinari cu o vechime de cel puţin 10 ani şi directorul serviciului sanitar veterinar, prezidată de ministru sau de locţiitorul său. Această comisie îşi dă avizul în ceeace priveşte admiterea în corp, înaintările, numirile la posturile vacante, la punerea în retragere, concursuri, transferare şi disciplină.

Pedepsele sunt: admonestarea, amenda cu pierderea salariului dela 1 până la 30 zile, suspendarea dela 1 la 3 luni, permutarea, excluderea temporară, punerea în disponibilitate, eliminarea din corp.

Personalul auxiliar al corpului medicilor veterinari se compune din agenţi revizori de animale cari au absolvit o şcoală specială având la bază cursul primar.

XIII. CORPUL CONTABILILOR

Legea dela 15 Iulie 1921, completată prin legea dela 25 Martie 1926 şi Regulamentul dela 22 Decemvrie 1922, crează un corp de contabili autorizaţi şi experţi contabili.

Profesiunea de contabil autorizat la Stat şi în întreprinderile particulare cu un capital mai mare de lei 500.000 şi profesiunea de expert contabil în faţa instanţelor judiciare, administrative sau financiare, nu pot fi exercitate decât de membrii corpului.

Legea dă definiţia contabilului şi spune: prin contabil se înţelege persoana care înregistrează operaţiunile comerciale după principiile contabilităţii (art. 2, alin. 2).

Pentru a fi înscris în corp se cere un titlu al unei Academii sau al unei şcoale superioare de comerţ.

Corpul este organizat în secţiuni de cel puţin 10 membri, una în fiecare circumscripţie de tribunal; secţiile sunt persoane juridice.

Pe lângă Curtea de Apel din Bucureşti funcţionează Consiliul superior al corpului compus din: preşedintele Camerei de Comerţ din Bucureşti sau delegatul său, rectorul Academiei de Inalte Studii Comerciale sau delegatul său şi profesorul de contabilitate al aceleiaşi Academii, un director al Băncii Naţionale, directorul şcoalei superioare de comerţ din Bucureşti, preşedintele corpului absolvenţilor şcoalelor superioare de comerţ, preşedintele secţiei Ilfov şi trei membri, câte unul al secţiilor din provincie.

Fiecare secţie a corpului se administrează de un consiliu de 7—9 membri, aleşi de adunarea generală a membrilor pe timp de 2 ani. Adunarea alege şi 2 censori, un secretar, un casier şi un contabil.

Fiecare secţie întocmeşte în fiecare an un tablou al membrilor secţiei şi consiliul superior întocmeşte tabloul general al membrilor corpului.

Plângerile contra vreunui membru al corpului se adresează preşedintelui secţiei respective, care decide dacă este cazul de dare în judecată. Consiliul secţiei funcţionează ca instanţă disciplinară, deciziunile consiliului sunt supuse apelului în faţa Curţii de apel respective care va judeca conform dreptului comun.

Pedepsele sunt admonestarea, interdicţia temporară de a profesa şi excluderea din corp.

La fiecare doi ani are loc un congres al tuturor secţiilor, Consiliul superior administrează interesele întregului corp; pe lângă Consiliul superior funcţionează un birou executiv permanent, format din decan (preşedintele corpului), secretar general, doi membri, aleşi de consiliul superior din sânul lui, şi un director numit de consiliu.

XIV. CORPUL CONTABILILOR ŞI FUNCŢIONARILOR COOPERATORI

Legea din 11 Octombrie 1932 şi Regulamentul din 22 Decembrie 1932 organizează un corp al contabililor şi al funcţionarilor cooperatori, deosebit de corpul contabililor autorizaţi. Corpul cuprinde două categorii de membri: contabilii cooperatori şi funcţionarii cooperatori.

Din prima categorie fac parte: absolvenţii şcoalelor cooperatiste şi ai şcoalei superioare de studii cooperatiste, precum şi contabilii din cooperaţie cari posedă titlul de contabil dela alte şcoale. Din categoria a doua fac parte funcţionarii cooperatori cari îndeplinesc în cooperaţie orice serviciu afară de acela de contabil.

Contabilii cooperatori sunt împărțiți în trei categorii: contabili stagiari, contabili definitivi și contabili consilieri.

Contabilii, primiți în corp cu gradul de stagiar, după un stagiu de 2 ani și trecerea unui examen, devin contabili definitivi. Sunt 3 clase de contabili definitivi; contabilii definitivi clasa I cari au o vechime în corp de cel puțin 20 ani pot fi înaintați contabili consilieri.

Funcționarii cooperatori sunt și ei împărțiți în trei grade: stagiari, definitivi și consilieri.

Corpul contabililor și funcționarilor cooperatori este în realitate o federație de secții județene cari au fiecare o personalitate juridică distinctă de persoana corpului.

Organele secției sunt: adunarea generală, consiliul de administrație, comitetul de direcție, președintele, comisia cenzorilor. Organele corpului sunt: adunarea generală, consiliul superior, comitetul de direcție, decanul și comisia de control. Sunt comisii regionale de disciplină și o comisie centrală.

X. CORPUL AVOCAȚILOR PUBLICI

Profesiunea de avocat este reglementată prin legea pentru organizarea corpului de avocați din 28 Decemvrie 1931, modificată la Aprilie 1932 și la 2 Aprilie 1936. Această lege reglementează admiterea în corp, disciplina avocaților, exercitarea profesiunii de avocat, organizarea barourilor și Uniunii avocaților [1]).

XVI. CORPUL DIDACTIC

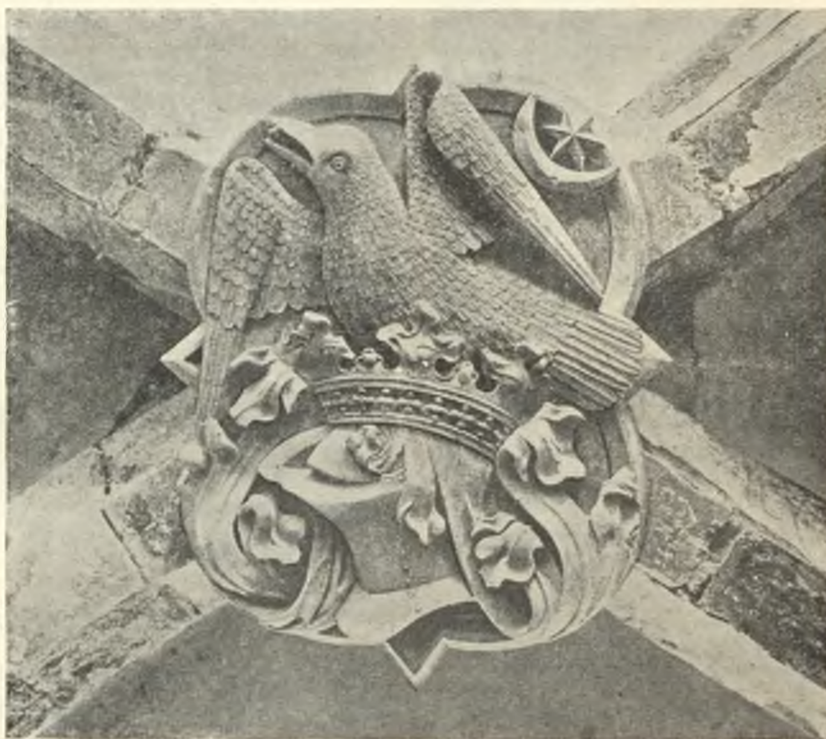
Corpul didactic de diferite grade este organizat prin legile speciale ale diverselor categorii de învățământ [2]).

*

Din examinarea statutelor diverselor corpuri profesionale se desprinde clar lipsa unei concepții generale privitoare la organizarea lor, la rostul lor în aparatul administrativ de Stat și la locul ce-l vor ocupa corpurile în desvoltarea viitoare a organizării Statului.

[1]) Vezi Baroul Românesc, pag. 348—360.

[2]) Vezi Organizarea învățământului, pag. 475—476, Corpul Didactic, pag. 473—476.

STEMA CORVINILOR
(Capela Castelului din Huniedoara)

CAMERELE PROFESIONALE DIN ROMÂNIA

Camerele profesionale sunt organizațiuni, a căror ființă legală e consacrată de lege. Ele au de scop a priveghia la desvoltarea marilor ramuri de activitate națională sub aspectul pur profesional, de a apăra și susține interesele reprezentanților acestor ramuri.

Pentru atingerea acestor scopuri ele au mai multe atribuțiuni de îndeplinit.

1. In fruntea acestor atribuțiuni stau *atribuțiunile consultative* pe cari camerele le îndeplinesc *fie din inițiativă proprie, fie atunci când li se cer păreri și informațiuni* asupra tuturor chestiunilor ce privesc interesele respective.

Aceste atribuțiuni ca să poată fi îndeplinite, impun însă două cerințe esențiale: cunoașterea aprofundată a tuturor nevoilor ramurei de cari se ocupă apoi un bogat material informativ. De aci rezultă existența unei probleme de organizare proprie a acestor instituțiuni, în vederea studiilor, cercetărilor și informațiunilor și în această organizare rezidă în cea mai mare parte, rostul instituțiunii. La camerele de comerț și industrie, în special, serviciile de informațiuni au ajuns la o desvoltare uimitoare și intră în preocuparea de căpetenie a acestor instituțiuni.

2. Cele mai multe din camere și-au lărgit însă sfera de acțiune, îmbrățișând în interesul comerțului și al industriei, diferite *atribuțiuni administrative*. Astfel, ele au înființat și administrează tot felul de așezăminte utile economiei naționale, ca: porturi maritime și fluviale, zone libere în porturi, canale de navigațiune, burse de comerț, târguri, intrepozite, elevatoare, servicii de condiționări și analize de mărfuri, expozițiuni permanente, muzee comerciale și industriale, târguri periodice de mostre, școli comerciale și industriale, și altele.

3. Pe lângă cele două funcțiuni, cea consultativă și administrativă, comune tuturor camerelor profesionale, camerele de comerț și-au asumat încă două însărcinări speciale de mare importanță pentru viața comercială și industrială.

a) *Funcțiunea judecătorească*, constând în practicarea *arbitrajului comercial*, adică a unui mijoc expeditiv pentru soluționarea diferendelor din afaceri dintre comercianți și industriași, fie prin conciliațiune, fie prin judecată. In acest scop s'a creat peste tot, și în România deasemeni, un puternic curent pentru aceste instanțe de arbitraj, cunoscute sub numele de camere arbitrale.

b) Reglementarea uzanțelor comerciale, care în multe țări constitue o adevărată *funcțiune legislativă*. In multe țări într'adevăr, legea comercială prevede că acolo unde această lege nu dispune, se vor lua în considerare uzanțele comerciale; acestea constituesc deci un izvor de justiție care echivalează cu legea.

Dacă rostul camerelor profesionale este același pretutindeni și aceleași și mijloacele de îndeplinire, în schimb însă *organizarea* lor variază foarte mult dela o țară la alta și în unele țări chiar dela o cameră la alta.

Dintr'un punct de vedere cu totul general, sunt două sisteme de organizare: englez și francez.

a) Camerele de sistem englez sunt sindicate libere, cari nu depind întru nimic de Stat, formate prin asociația voluntară a membrilor lor; ele se întrețin din cotizația membrilor. In afară de Anglia, acest sistem se mai practică în Belgia, Spania, Portugalia, Statele-Unite și Japonia; *b)* Camerele de sistem francez, care este și sistemul României, sunt create de Stat prin lege și ridicate la rangul de instituțiuni publice. Statul le dă caracterul de organe consultative ale sale, le concede o parte din puterile sale suverane, le pune la îndemână prin impozite, mijloacele bănești de cari au nevoe spre a-și îndeplini scopul. In afară de Franța și România, sistemul acesta îl mai întâlnim în Italia, Germania, Austria, Ungaria, Olanda, Grecia, Bulgaria, Serbia, Brazilia.

Cele mai vechi camere profesionale sunt, în România ca și în alte părți ale lumii, camerele de comerț.

Camerele de muncă și camerele de agricultură, au apărut mult mai târziu, deabia în legislația de după răsboiu, cu scopuri și funcțiuni similare celor ale camerelor de comerț și industrie și cu o organizare în totul analoagă.

In România, fundamentul juridic al organizării camerelor profesionale residă în Constituția din 1923, care le-a recunoscut definitiv utilitatea ce au în organizarea noastră economică. In anul 1925 au fost reorganizate radical, iar astăzi ele se află sub regimul legii din 29 Aprilie 1936: « Legea consiliului superior economic și a organizării camerelor profesionale », care ar fi putut constitui obiectul a două legislații separate, pe cari legiuitorul le-a întrunit totuși într'una singură intenționând probabil să realizeze o îndrumare

vieții noastre economice, într'un cadru de prevederi comune.

CAMERELE DE COMERȚ ȘI DE INDUSTRIE

A) CAMERELE NAȚIONALE

Camerele de comerț și de industrie *sunt instituțiuni publice, investite cu personalitate juridică,* create în scopul de a reprezenta, apăra și susține interesele comerțului și industriei.

După natura lor, camerele de comerț din lumea întreagă, au următorul statut: 1. *Camere naționale:* a) *oficiale* — patria lor fiind Franța, unde întâlnim și cea mai veche cameră de comerț, înființată la Marsilia cu autorizația regelui Henric al IV-lea în 1599 — și b) *libere,* create de inițiativa particulară — cele mai multe aflându-se în Anglia și Statele-Unite, unde întâlnim și cea mai veche cameră de comerț liberă, înființată la New-York în 1768, adică cu 15 ani înainte de independența Statelor-Unite; 2. *Camere străine — extrateritoriale,* înființate în diferite țări, de comercianții străini aflați în acele țări, toate urmărind acelaș scop: strângerea legăturilor comerciale dintre țările de origină ale comercianților și țările în cari își fac afacerile. Cea mai veche dintre acestea, este cea înființată la Yokohama în anul 1866 de către mai mulți comercianți de naționalități diferite, stabiliți în acel oraș. Unele dintre acestea au un caracter *oficial* prin aceea că au fost create din îndemnul și cu sprijinul guvernelor străine, cari aveau interese comerciale în acele țări; altele au un caracter cu totul *privat,* fiind fundate numai din inițiativa comercianților.

România face parte dintre țările cu camere de comerț oficiale, organizate pentru prima oară prin legea din 1864, pusă în aplicare în anul 1868.

In toate țările, camerele de comerț, prin atribuțiunile lor legale sau statutare, reprezintă nu numai comerțul ci și industria, deși cele mai multe dintre ele sunt denumite numai camere de comerț.

ATRIBUȚIUNI

Ele au următoarele atribuțiuni:

1. Să formeze deziderate și să facă propuneri privitoare la chestiunile industriale și comerciale, fie din proprie inițiativă, fie atunci când li se cere de Uniunea camerelor sau de orice autoritate.

2. Să adune și să pună la îndemâna comercianților și industriașilor materialul informativ de care aceștia pot avea nevoe în exercitarea profesiunii lor.

3. Să țină în evidență permanentă situația firmelor individuale și sociale, cu toate indicațiunile din legea și regulamentul pentru înființarea unui registru al comerțului.

4. Să primească, să păstreze și să țină la dispoziția publicului metodele mărcilor de fabrică și de comerț din circumscripțiile lor.

5. Să strângă și stabilească pe cale de regulament, aprobate de Ministerul Industriei și Comerțului, uzanțele comerciale din circumscripțiile lor.

6. Să elibereze cărți de legitimație comișilor-călători, certificate de origina mărfurilor, certificate de uzanțele comerciale, de firmele înscrise, de adnotările și modificările firmelor, de mărcile de fabrică și de comerț, de prețurile mărfurilor după mercuriale, de cotele burselor, de hotărîrile și toate celelalte acte ale lor.

7. Să alcătuiască mercuriale de prețurile mărfurilor.

8. Să colaboreze cu camerele de muncă și cu camerele de agricultură pentru toate chestiunile de interes comun.

9. Să colaboreze cu institutul de statistică generală a Statului la alcătuirea statisticelor privitoare la mișcarea comercială și industrială, după normele științifice și tehnice date de organele de conducere ale Institutului.

10. Să întocmească în fiecare an calendaristic și să trimeată atât Ministerului Industriei și Comerțului cât și Uniunii Camerelor de Comerț și Industrie, câte un raport amănunțit despre mersul comerțului și industriei în circumscripțiile lor și să publice dări de seamă de activitatea lor.

11. Să redacteze și să publice buletinul oficial al Camerei.

12. Să îndeplinească atribuțiunile ce li s'au dat sau li se vor mai da prin legi și regulamente, sau care s'ar ivi din nevoile practicei comerțului și industriei din circumscripția lor.

13. Să institue comisiuni arbitrare, cu putere de jurisdicțiune asupra litigiilor provenite din diferendele iscate în ultimă instanță, în transacțiunile de oboare, târguri, piețe și rampe.

Camerele de comerț și de industrie, cu aprobarea Ministerului de Industrie și Comerț, care va lua și avisul Uniunii Camerelor de Comerț și Industrie pot:

a) Să ia inițiativa și să participe la înființarea, de societăți sau de consorții, având ca scop executarea și exploatarea diferitelor lucrări sau servicii publice de interes comercial și industrial, ca: posturi maritime și fluviale, zone libere în porturi, canale de navigație interne sau alte căi și servicii de comunicație terestră, maritimă, fluvială și aeriană, etc.

b) Să înființeze și să administreze singure sau în asociațiune, conform legii pentru administrarea pe baze comerciale a întreprinderilor și avuțiilor publice și modificărilor ei, servicii și stabilimente pentru trebuințele comerțului și industriei, ca: burse de comerț, târguri sau oboare, rampe, piețe și hale pentru desfacerea cerealelor, vitelor și altor mărfuri, intrepozite reale și nominale, servicii de condiționări și de analize de mărfuri, expozițiuni permanente și muzee comerciale și industriale, târguri periodice de mostre, etc.

c) Să înființeze singure sau în colaborare cu ministerele respective, instituții de cultură profesională, ca: școli comerciale, industriale și de meserii, cursuri pentru răspândirea cunoștințelor comerciale și industriale, să creeze burse de studii și practică comercială și industrială și premii de încurajare; să înființeze căminuri pentru ucenicii din comerț și industrie.

d) Să contribue la cheltuelile cu scop de utilitate publică, comercială și industrială.

e) Să cumpere, să construiască clădiri pentru propria lor instalație sau necesare comerțului și industriei, prevăzute la aliniatele *a* și *b* de mai sus.

f) Să creeze, fiecare în parte sau mai multe împreună, așezăminte pentru asigurarea și ajutorarea mutuală a comercianților și industriașilor.

ORGANIZARE

Organizarea camerelor de comerț și industrie, cuprinde: camera de comerț și industrie cu oficiile lor județene și Uniunea camerelor de comerț și industrie.

Camerile de comerț și industrie

Camerele de comerț și industrie au în mod obligatoriu ca membri, înscriși din oficiu în listele electorale ale camerei respective: *a)* comercianții și industriașii supuși la plata impozitului adițional, pe lângă impozitul pe venituri comerciale și industrie, care au firmă înmatriculată în registrul oficiului de comerț de cel puțin 1 an, precum și micii morari, proprietari de mori țărănești, cu excepția însă a celor care fac deja parte din camerele de muncă; *b)* asociații cu semnătură și societăți în nume colectiv, comanditații cu semnătură ai societăților în comandită; *c)* directorul cu semnătură al sucursalelor din alte localități, în care își are sediul principal al întreprinderilor individuale sau societăților comerciale și industriale.

Camerele de comerț și industrie sunt conduse de următoarele organe: consiliul de administrație și comitetul de direcție.

Veniturile camerelor provin din: o cotă adițională de maximum 1% asupra veniturilor comerciale și industriale; anumite taxe pentru certificatele și actele eliberate de ele sau pentru anumite servicii prestate de camere; eventuale subvenții și donații.

Uniunea camerelor de comerț și industrie

Uniunea camerelor de comerț și industrie, este instituțiune publică învestită cu personalitate juridică, cu sediul în capitala țării și compusă din președinții și vice-președinții camerelor de comerț și industrie.

Atribuțiunile Uniunii sunt: 1) îndrumează, stimulează și coordonează activitatea pe toate tărâmurile, a camerelor de comerț și industrie, 2) urmărește atingerea rezultatelor, pe care camerele le-ar putea obține mai greu prin acțiunea lor separată, în chestiunile comerciale și industriale și de ordin general sau în alte chestiuni privind interesele proprii ale acestor instituțiuni, 3) formează deziderate și face propuneri privitoare la chestiunile industriale și comerciale de inters general, fie din proprie inițiativă, fie atunci când li s'ar cere de orice autoritate publică, 4) dă directive camerelor, privitoare la activitatea lor, 5) reprezintă față de guvern și autorități totalitatea camerelor în chestiuni de interes general, și 6) îndeplinește celelalte atribuțiuni date prin legi și regulamente.

Organele Uniunii sunt: adunarea generală, consiliul de administarție și comitetul de direcție, iar veniturile sunt asigurate de 12% din veniturile provenite din cotele adiționale; controlul gestiunii camerelor de comerț se face de către Ministerul Industriei și Comerțului și Ministerul Finanțelor, iar gestiunea Uniunii de către cele două ministere și un delegat al adunării generale a Uniunii.

B) CAMERELE EXTRA-TERITORIALE

1. CAMERE DE COMERȚ ROMÂNE IN STRĂINĂTATE

Guvernul român poate recunoaște și acorda sprijinul său acelor camere de comerț și de industrie sau organizațiuni similare române sau românostrăine (mixte), cu sediul în străinătate, a căror existență o crede utilă pentru economia noastră națională, cu condițiunea de a îndeplini următoarele obligațiuni: *a)* să fie în majoritatea lor compuse din persoane sau firme care exercită un comerț sau o industrie cu firme înscrise în țara unde se înființează sau în România; *b)* din numărul total al membrilor, cel puțin jumătate să fie supuși români; *c)* să posede statute, aprobate de Ministerul Industriei și Comerțului, în care scopurile urmărite să fie bine precizate.

Atribuțiunile acestor camere sunt, în genere, următoarele:

a) Să facă studii, anchete și documentări statistice în țările unde funcționează.

b) Să adune și să pună la îndemâna comercianților și industriașilor, informațiunile de care aceștia au nevoe în exercitarea profesiunii lor.

c) Să publice buletine comerciale și dările de seamă.

d) Să organizeze expoziții și târguri de mostre.

e) Să dea guvernului român, când s'ar cere, păreri asupra diferitelor chestiuni economice.

Guvernul în cazuri bine determinate, poate retrage recunoașterea și sprijinul acestor camere.

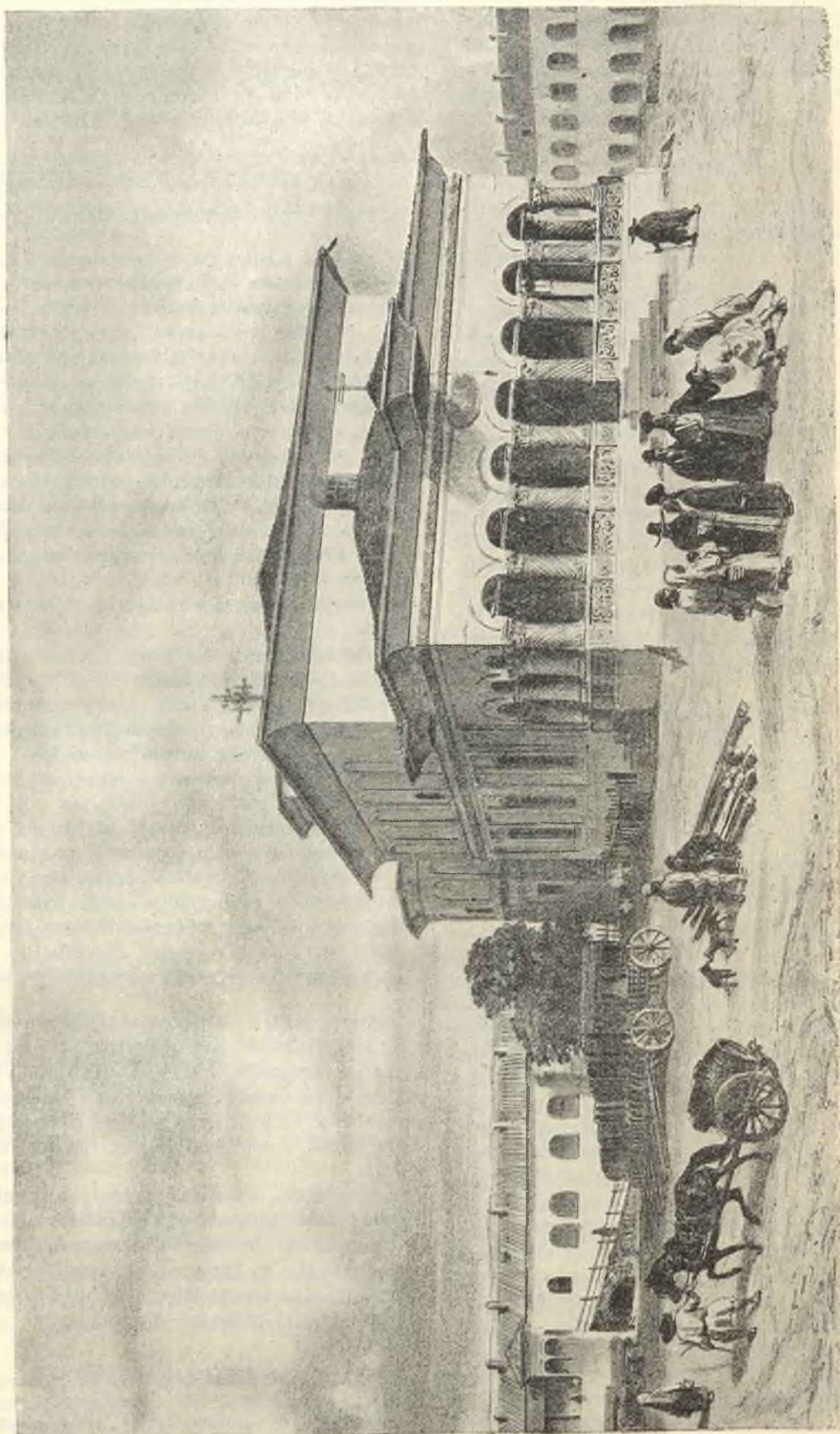
2. CAMERE DE COMERȚ STRĂINE IN ROMÂNIA

Camere pentru reprezentarea intereselor comerciale și industriale străine sau mixte, nu se pot înființa pe teritoriul țării decât pe baza unei autorizațiuni a guvernului român, dată în urma avizului favorabil al Uniunii camerelor de comerț și industrie și în baza unei proceduri ce trebue a fi îndeplinită.

In alcătuirea acestor camere, nu pot intra ca membri decât comercianții și industriașii cari locuesc permanent în România, având firma înscrisă conform legii în vigoare. Guvernul poate exercita controlul său asupra fiecărei camere sau retrage autorizația de înființare.

CAMERELE DE MUNCĂ

Camerele de muncă sunt *instituțiuni publice, învestite cu personalitate juridică,* create în scopul de a reprezenta, apăra și susține interesele lucrătorilor, funcționarilor particulari și ale meseriașilor.

BISERICA SF. GHEORGHE NOU IN 1837: UN PITORESC TABLOU AL VIEŢII SOCIALE IN BUCUREŞTI

Desen de *Raffet*. Colecţia *Ing. Const. Orghidan*

ATRIBUŢIUNI

Ele au următoarele atribuţiuni:

1. Să informeze autorităţile publice prin rapoarte, memorii, studii şi orice alte mijloace asupra situaţiei locale a lucrătorilor, funcţionarilor particulari şi meseriaşilor şi să facă propuneri pentru reglementarea raporturilor şi condiţiilor de muncă a organizării şi protecţiei salariaţiilor şi meseriaşilor, a pieţii muncii şi pregătirii profesionale muncitoreşti.

2. Să colaboreze cu autorităţile publice la stricta aplicare a legilor ce privesc pe lucrătorii, funcţionarii particulari şi meseriaşi.

3. Să contribue la întreţinerea unor bune raporturi între lucrători, funcţionari particulari, meseriaşi şi patroni şi să intervină pentru aplanarea conflictelor individuale de muncă şi pentru a înlesni încheierea contractelor colective de muncă.

4. Să înfiinţeze singure sau în colaborare cu Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale instituţii de îndrumare, pregătire, perfecţionare profesională şi ocrotire a muncii.

5. Să colaboreze cu Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale pentru organizarea de expoziţii bazare pentru meseriaşi.

6. Să înregistreze contractele de muncă şi să ţină o evidenţă a organizaţiunilor profesionale recunoscute persoane juridice, cu care se vor ţine în permanent contact.

7. Să colaboreze cu organizaţiile şi instituţiile publice sau particulare, cari se ocupă de îmbunătăţirea situaţiei lucrătorilor, funcţionarilor particulari şi meseriaşilor şi să trimită reprezentanţi în toate organele în cari, pe cale de lege sau altfel, s'a prevăzut o reprezentare a lucrătorilor, funcţionarilor particulari şi meseriaşilor.

8. Să colaboreze cu autorităţile publice şi cu Institutul de Statistică generală a Statului la întocmirea statisticelor şi monografiilor muncitoreşti sau să facă din proprie iniţiativă asemenea lucrări.

9. Să apere şi să susţină drepturile lucrătorilor, funcţionarilor particulari şi meseriaşilor, pentru neplata salariului sau lucrului efectuat, pentru concedieri nejustificate, şi pentru nerespectarea contractelor colective de muncă.

10. Să înainteze Ministerului Muncii un raport anual asupra aplicării legislaţiei muncitoreşti şi asupra activităţii date lor prin legi, regulamente sau decizii ministeriale.

ORGANIZARE

Organizarea camerelor de muncă cuprinde, în mod similar cu celelalte camere profesionale: Camerele şi Uniunea lor.

Camerele de muncă

Camerele de muncă au în mod obligator ca membri, înscrişi din oficiu în listele electorale ale camerei, lucrătorii, funcţionarii particulari şi meseriaşii din circumscripţia fixată în temeiul legii. Ele sunt conduse de următoarele organe: consiliul de administraţie, comitetul de direcţie şi comitetul de secţie. Fiecare Cameră de muncă are 3 secţiuni: industrială, comercială şi de meseriaşi, şi este condusă de un preşedinte şi 3 vice-preşedinţi, câte unul pentru fiecare din cele 3 secţiuni. Legea prevede posibilitatea constituirii unor filiale, după o procedură stabilită, în circumscripţiile în care este o singură cameră de muncă pe mai multe judeţe. Veniturile camerelor de muncă provin din o cotă adiţională de maximum 0,50% asupra salariilor şi veniturilor profesionale brute ale membrilor; subvenţii, legate şi donaţiuni; contribuţii eventuale din partea Statului, judeţelor şi comunelor.

Uniunea camerelor de muncă

Uniunea camerelor de muncă este instituţiune publică învestită cu personalitate juridică, cu sediul în capitala ţării şi compusă din câte 6 membri aleşi ai camerelor de muncă, câte 2 de fiecare secţie, adică 2 lucrători, 2 funcţionari particulari şi 2 meseriaşi.

Atribuţiunile Uniunii sunt: 1. îndrumează, stimulează şi coordonează activitatea pe toate tărâmurile a camerelor de muncă, 2. urmăreşte atingerea rezultatelor, pe care camerele de muncă le-ar putea obţine mai greu prin acţiunea lor separată, în chestiunile privitoare la ridicarea morală şi materială a muncitorilor, funcţionarilor particulari şi ale meseriaşilor sau în alte chestiuni privind interesele proprii ale acestor instituţiuni, 3. formulează deziderate şi face propuneri privitoare la problemele muncitoreşti de interes general, fie din proprie iniţiativă, fie atunci când i s'ar cere de orice autoritate publică, 4. dă directive camerelor de muncă privitoare la activitatea lor, 5. reprezintă faţă de guvern şi autorităţi totalitatea camerelor de muncă în chestiuni de ordin general, 6. îndeplineşte celelalte atribuţiuni date prin legi şi regulamente.

Organele Uniunii sunt ca şi la celelalte: adunarea generală, consiliul de administraţie şi comitetul de direcţie. Veniturile Uniunii sunt asigurate din contribuţia camerelor de muncă, cu o cotă de 5% din veniturile provenite din cota adiţională şi din eventualele subvenţii şi donaţii. Controlul şi supravegherea camerelor de muncă revine Ministerului Muncii. Controlul gestiunii camerelor se face de către Ministerul Muncii şi al Finanţelor, iar al Uniunii de către aceste două ministere şi un delegat al adunării generale.

Prin «Legea pentru pregătirea profesională şi exercitarea meseriilor», din 30 Aprilie 1936, atât camerele de muncă cât şi Uniunea camerelor de muncă, au primit noi şi importante atribuţiuni în organizarea vieţii muncitoreşti a clasei noastre de mijloc, în ceeace priveşte orientarea profesională, clasificarea şi perfecţionarea profesională şi exercitarea meseriilor.

Deşi funcţionează numai de 4 ani, camerele de muncă au avut o influenţă binefăcătoare asupra tuturor categoriilor de salariaţi.

Prin decretul din 2 Mai 1934, circumscripţiile camerelor de muncă au fost fixate astfel: Constanţa (cu judeţele Constanţa, Durostor, Caliacra, Tulcea); Galaţi (cu judeţele Covurlui, Tecuci, Tutova, Ismail,

Cahul, Cetatea-Albă); Brăila (cu județele Brăila, R.-Sărat, Putna, Ialomița); Ploești (cu județele Prahova, Dâmbovița, Muscel, Buzău); București (cu județele Ilfov, Vlașca, Teleorman); Craiova (cu județele Dolj, Gorj, Vâlcea, Romanați, Olt, Sibiu, Argeș); Timișoara (cu județele Timiș-Torontal, Caraș, Severin, Mehedinți); Arad (cu județele Arad, Hunedoara, Alba, Târnava-Mică); Cluj (cu județele Cluj, Maramureș, Năsăud, Mureș, Turda, Someș), Brașov (cu județele Brașov, Trei-Scaune, Făgăraș, Odorhei, Târnava-Mare); Cernăuți (cu județele Cernăuți, Storojineț, Rădăuți, Suceava, Dorohoi, Hotin, C.-Lung); Chișinău (cu județele Lăpușna, Orhei, Soroca, Tighina); Iași (cu județele Iași, Vaslui, Fălciu, Botoșani, Bălți), Bacău (cu județele Bacău, Neamț, Baia, Ciuc, Roman) și Oradea (cu județele Bihor, Sălaj, Satu-Mare).

Prin jurnalul Consiliului de Miniștri din 30 Aprilie 1936, numărul membrilor a fost fixat dela 30—60, după importanța camerelor.

CAMERELE DE AGRICULTURĂ

Sunt instituțiuni publice județene autonome, învestite cu personalitate juridică și creeate cu scopul de a reprezenta, apăra și susține interesele agriculturii. Ele lucrează din inițiativă și cu mijloace proprii dar sunt în acelaș timp și organe ajutătoare și de execuție ale Ministerului Agriculturii și Domeniilor, în cadrul planului de lucru anual întocmit de minister.

ATRIBUȚIUNI

Iată care sunt atribuțiunile camerelor de agricultură:

1. Să reprezinte, să apere și să susțină interesele agriculturii din județ, exprimându-și punctul de vedere, în toate chestiunile ce privesc agricultura și producțiunea agricolă cu toate ramurile ei.

2. Să contribue, din proprie inițiativă și prin toate mijloacele, la sporirea, îmbunătățirea și ajutorarea tuturor ramurilor de producțiune agricolă din județul respectiv, fiindu-le însă interzis de a face acte de comerț pe cont propriu, de a acorda împrumuturi și a distribui produse pe credit.

3. Să colaboreze la aplicarea legilor ce interesează agricultura, în cadrul fixat de ministerul în sarcina căruia e dată aplicarea legii respective.

4. Să organizeze munca agricolă, asigurările mutuale, statistica agricolă, poliția agricolă din județ și să țină în curent pe agricultori cu mișcarea prețurilor ce-i interesează.

5. Să organizeze un serviciu meteorologic județean, care să facă înregistrările necesare și să țină în curent pe agricultorii din județ cu starea timpului.

6. Să execute toate măsurile cu caracter agricol, zootehnic și silvic ce cad în sarcina Consilului județean.

7. Să întocmească lista experților tehnici din județ, autorizați să facă expertize agronomice, zootehnice sau silvice.

8. Să țină registre genealogice pentru rasele de animale din județ și să libereze acte de origină pentru animalele înscrise în registre.

9. Să stimuleze și să sprijine înființarea și funcționarea asociațiilor agricole și de crescători.

10. Să libereze certificate de origină pentru mărfurile și produsele agricole și animale, în conformitate cu legile de poliție sanitară, veterinară și de poliție fito-sanitară, precum și cu convențiile vamale.

11. Să întocmească și să trimeată la sfârșitul fiecărui an Uniunii camerelor de Agricultură și Ministerului Agriculturii, rapoarte de starea agriculturii, din județ, făcând propuneri cuvenite pentru îmbunătățirea și apărarea intereselor ei.

12. Să întocmească și să publice monografia agricolă a județului.

ORGANIZARE

Organizarea camerelor de agricultură cuprinde: comitetele agricole comunale, camerele de agricultură și uniunea camerelor de agricultură.

Comitetele agricole comunale

Comitetele agricole comunale sunt constituite în fiecare comună ca organ de reprezentare al intereselor agricole locale și ca organ de execuție al camerei de agricultură, legea prevăzând condițiile de amănunt asupra întocmirii listelor electorale, eligibilitatea membrilor și operațiilor electorale.

Camerele de agricultură

Camerele de agricultură se compun din membri aleși, de drept, delegați și numiți, având ca organe: adunarea generală, consiliul de administrație și comitetul de direcție; ele își au asigurate prin lege o seamă de venituri pentru îndeplinirea atribuțiunilor lor, încasabile odată cu veniturile cuvenite Statului și prin timbre zootehnice.

Uniunea camerelor de agricultură

Uniunea camerelor de agricultură este o instituție publică autonomă, învestită cu personalitate juridică, cu sediul în capitala țării și compusă din: președinții camerelor de agricultură sau delegații lor, desemnați dintre membrii aleși ai camerelor; 18 membri de drept și 8 membri aleși.

Atribuțiunile Uniunii sunt: 1. îndrumează, stimulează și coordonează activitatea pe toate tărâmurile a camerelor de agricultură, 2. urmărește atingerea rezultatelor pe care camerele de agricultură le-ar putea obține mai greu prin acțiunea lor separată, 3. formulează desiderate și face propuneri la chestiunile agricole de interes general, fie din proprie inițiativă, fie atunci când i s'ar cere de orice autoritate, 4. dă directive camerelor de agricultură privitoare la activitatea lor, 5. reprezintă față de guvern și autorități, totalitatea camerelor de agricultură în chestiuni de interes general, 6. în fine, îndeplinește toate celelalte atribuțiuni date prin lege și regulamente.

Organele Uniunii sunt: adunarea generală, consiliul de administrație și comitetul de direcție, iar veniturile Uniunii sunt asigurate printr'o cotă de 10% din veniturile realizate de camerele de agricultură din cotele adiționale și diverse alte venituri sau donații.

n. a.

X

LEGISLAȚIA FISCALĂ

ISTORICUL AȘEZĂRILOR FISCALE

DELA ORIGINI PÂNĂ IN SECOLUL XVII

In trecutul îndepărtat al țărilor noastre înainte de vremurile Fanarioților nu poate fi vorba de o legislație fiscală propriu zisă. Aceasta nu înseamnă totuși că ele n'au cunoscut, încă din acele timpuri, o întreagă serie de norme cari regulau aspectul financiar al vieții sociale.

Cum era și de așteptat, într'o societate în care Statul, adică « țara » (< *terra*, pământ), nu era decât desvoltarea firească a vechii vieți sătești și nu o formă de administrație impusă de sus în jos sau copiată după modele străine, întreaga vieață financiară a Statului s'a desvoltat din caracterele vieții economice ale satului ce-și trăgea toate rosturile din munca pământului și din cărăușie.

Concepția fundamentală în domeniul fiscal e cea a vieții moșnenești străvechi, — precum susține prof. N. Iorga.

Incă înainte de închegarea vieții noastre în forme de Stat, locuitorii consimțiseră la anumite îndatoriri fiscale față de conducătorul liber ales al comunității. In ce constau aceste obligații, aceste îndatoriri originale, nu se poate stabili cu preciziune. După toate probabilitățile însă, ele constau în acele îndatoriri ce le aflăm mai târziu în vigoare între locuitorii « rumâni » ai moșiilor boierești, domnești sau mânăstirești și proprietar, adică, în zile de clacă și dijme asupra producțiunii. De altfel, formele de organizare financiară din Ardeal, păstrate de stăpânirea maghiară împreună cu celelalte forme de vieață locală, corespund vechii tradiții românești. « Cum Românii din Ungaria dau regelui o oaie din cincizeci și desigur, unde sunt plugari, o dijmă din produsele câmpului, aiurea câte o blană, o piele ca pescheș pe deasupra, Domnul muntean ia dijmă dela oi, porci, albine, etc. » [1]).

Cu alte cuvinte, Domnul, ca reprezentant al țării, așa cum judele reprezenta satul și voevodul ținutul, a moștenit întreg sistemul financiar al vieții sătești. Sistem financiar care se reduce, în ultimă expresie, la obligații ce decurg din dreptul de proprietate asupra pământului, în același sens în care numai din proprietatea de pământ decurgeau datoriile ostășești.

---

[1]) N. Iorga, Istoria Românilor vol. III, pag. 341.

Deci, la începuturile vieții noastre de Stat, dările nu erau obligatorii decât în raport cu situația de proprietar sau muncitor de pământ. Domnul, proprietar al tuturor pământurilor ce nu aveau un stăpân cert, era cel ce încasa dijma cuvenită lor, după cum tot lui i se cuvenea la începutul întinderii Statului — căci întemeierea țării a fost de fapt întinderea unui organism asupra tuturor pământurilor românești — și dijma de pe aceste noui pământuri.

Domnul, ca și boierul, putea ceda oricui dijmele sau obligațiile de muncă ale celor legați de proprietățile lor. Aceste relații apar din cele mai vechi documente externe. Astfel în actul de înzestrare al Mânăstirii Vodița, cel mai vechi document muntean care se păstrează, se spune lămurit că « satul Jidovstița e slobod de toate dările și muncile domnești » ceea ce nu înseamnă decât că mânăstirea va fi beneficiara obligațiunilor financiare ale satului.

Dijmele

Cele mai importante și cele mai vechi izvoare financiare ale Statului au fost, fără îndoială, *dijmele*.

Dijma, — cuvânt ce derivă din forma slavă — дижма — înseamnă « a zecea parte » — a fost la începuturile sale, un impozit fix în natură pe produsele pământului. Mai târziu, în locul dijmei unitare se vor introduce variate dări pe fiecare produs. Cea mai veche dintre dijme este cea pusă pe grâne (orz și grâu). In documentele lui Mircea cel Bătrân dijma aceasta apare sub numele de găletărit sau căblărit, după cuvântul slav — къбла — care nu înseamnă decât « găleata » sau măsura cu care se percepea această dare. In Moldova dijma se numea « deseatină », forma slavo-rusă derivată din « десет » ce înseamnă « zece ». Intr'un document dela Alexandru cel Bun din 1453, dijmei pe grâu i se zice și « coloadă » după măsura cu care se percepea.

Dijma pe vin se numea « vinăriciu » și reprezenta, ca și celelalte dijme, a zecea parte din recolta anului. Tot atât de veche ca și dijma pe vin, ce exista încă din vremurile lui Alexandru cel Bun, este și dijma pe miere și ceară ce se numea « albinărit » în Muntenia iar în Moldova « deseatina pe albine ». Cel mai vechi document relativ la această dijmă este dat de Mircea cel Bătrân, care în 1394 cedează Mânăstirii Cozia toată dijma din stupi, din regiunile Vâlcei. Tot atât

de veche este și dijma pe oi, căreia, în vremea lui Mircea, i se spunea « vama oilor », termen care este cea mai veche urmă a transhumanței, adică a trecerii oierilor din părțile ardelene spre bălțile Dunării. Aceleiași dări i se va zice în Moldova în secolul XVI «goștină ». Proporția acestei dări, pentru primele timpuri cel puțin, este greu de precizat. Știm că în Ardeal se percepea atunci « quinquagessima ovium » adică o oaie la cincizeci, iar la sfârșitul celui de al XVII-lea secol, oieritul implica o oaie la douăzeci. Proporția n'a putut fi în niciun caz mai mare, căci știm că, încă din primele timpuri, proprietarii de turme plăteau și alte dijme pe produsele laptelui, dijme pe cari le aflăm încă de pe vremea lui Mircea cel Bătrân. O altă dijmă, tot atât de veche și ale cărei proporții sunt de asemenea greu de stabilit era și cea pusă pe porci. Se lua dijmă și din peștele prins în apele mari: Ștefan cel Mare întărește Mitropoliei dela Roman, între altele, satul Dragomirești cu dijma din peștele viu ce se va prinde în apa din hotarele acelui sat.

Alături de aceste dijme, vor apărea cu timpul și alte dijme, de pildă pe varză (vărzărit), pe poame, pe care o aflăm numai în Muntenia și care se numea « pomărit ».

In Moldova, Iancu Sasul introduce în 1580 dijma boilor — una din zece, izvor de venituri importante care va apărea și va dispărea succesiv. Târziu, însăși Brâncoveanu, care ar fi vrut să strângă dijmele într'una singură, globală, proporțională cu averea fiecăruia, va introduce și el această dijmă în Țara Românească.

Prestațiile

Pe lângă dijme, locuitorii țărilor noastre mai datorau Domniei, încă din cele mai vechi timpuri și o întreagă serie de « munci » (slv. работъ) sau « slujbe » (slv. слоужба).

După toate probabilitățile, și aceste obligațiuni fiscale își trag originile din caracterele economice ale străvechii vieți sătești, căci, până și azi, aceste prestațiuni trăiesc în satele noastre, și nu numai față de proprietarul pământului ci și față de conducătorii unității sociale locale — preot, învățător și primar. Această supraviețuire a obiceiului și mai ales aplicarea lui față de preot, învățător și primar, față de cari sătenii n'au nici un fel de obligație legală sau economică în afara celor impuse de spiritul tradiției, credem că arată, în mod cu totul lămurit, rosturile originilor istorice a muncilor și slujbelor ce întâlnim în trecutul nostru. In străvechiul sat ca și mai târziu în unitatea mai largă ce a fost « județul » și apoi « voevodatul », prestația avea, fără îndoială, aceleași caractere însemnând, ca și dijmele, îndatorirea ce și-o împlineau sătenii față de conducătorul liber acceptat. Atunci când din mai multe voevodate, s'a creat « țara », Domnul a moștenit, a încorporat în persoana sa, nu numai toate îndatoririle militare și civile, ci și toate drepturile de cari se bucurau vechii județi și voevozi locali.

Dar așa cum Domnii puteau ceda oricui dijmele unui sat sau unei regiuni, în total sau în parte, tot așa puteau dărui și dreptul la muncile sau prestațiile cuvenite lor. Astfel că dăruirea unui sat cutărui boer sau cutărei mânastiri nu însemna, de fapt, în vremea aceia, în care pământul nu reprezenta o valoare intrinsecă, decât dăruirea unor venituri ce proveneau atât din dijme cât și, mai ales, din prestații. De aci, în cele mai vechi documente, reclamațiile boerilor sau mânăstirilor că într'un sat sau într'altul, ce le fusese dăruit, sătenii n'au împlinit « muncile ».

Cum este ușor de înțeles, în ținuturi ce și-au tras cele mai vechi și mai importante izvoare publice de bogăție din cărăușie, *căratul* este una din muncile cele mai importante. Mircea cel Bătrân scutește încă din 1389 satul Jiblea de obligațiunile căratului.

In afară de « cărat » numit în documentele slave покоза, documentele menționează *podvoadele* (slv. подвода), care reprezintă în orice caz tot obligațiuni de transport, și *olacul* sau *caii de schimb* pentru curierii Domniei și numai ai Domniei [1]).

Trebue, în sfârșit, să amintim « lucrul domnesc », obligațiune nouă ce-și trage originea din organizarea apărării Principatelor prin cetăți și lucrări de artă militară. Și într'adevăr, în Moldova, unde aceste munci apar mai intens în primele timpuri, ele sunt cuprinse sub numele generic de « робити » ce nu înseamnă decât « a robi » și arată noul caracter silnic al acestor noi prestații. Domnul putea scuti chiar și de aceste dări. Nu exista însă, nici un document în care să se poată vedea dăruirea lor spre folosul particularilor.

Quantumul tuturor acestor obligațiuni nu se poate preciza.

Mai târziu, organizarea curții domnești va adăuga prestațiilor originare o serie nouă, așa cum dărilor originare li s'au adăugat atâtea noui prin nevoile organizării țării.

Intre cele mai importante și mai vechi prestații se numără obligația tăierii lemnelor pentru Curte, obligația de a paște caii Domnești, de a cosi fânul și chiar de a pescui moruni pentru Domnie, obligație înscrisă într'un document dela Mircea cel Bătrân.

Bine înțeles că toate aceste obligațiuni de prestații personale față de Domn s'au transmis întregii vieți sociale, urmând ca în limitele stăpânirii economice a fiecăruia, și boerii cei mari să se bucure de aceleași drepturi.

Ocnele

Un alt izvor important de venituri al domniilor românești din cele mai vechi timpuri a fost acela al ocnelor, în special al ocnelor de sare, cari erau monopolul societății organizate. Singura excepție la acest monopol au format-o Vrâncenii, ce se bucurau de privilegiul de a-și scoate singuri sare din ținutul lor.

Venitul adus de ocne nu se poate nici el preciza. După toate probabilitățile, era însă destul de important căci știm că ocnele noastre aprovizionau, încă de pe atunci, întreaga Peninsulă Balcanică.

---

[1]) Tot între prestații trebue să amintim și obligația ce o avea fiece locuitor de a servi ca stafetă domnească, « a merge în jold », cum se zicea în Moldova.

Celelalte bogății ale subsolului, în special fierul și arama, ce se exploatau în Gorj, produceau puțin. Totuși Domnul, cum arată un document dela Mircea cel Bătrân, lua și dela acestea dijmă. Și venitul ocnelor putea fi cedat. Mircea cel Bătrân a dăruit veniturile dela Bratilovo mânăstirii Tismana.

Mai existau și dări pe cari le plăteau țiganii zlătari pentru aurul ce-l puteau strânge din nisipul râurilor. Un document al lui Bogdan Orbul din 1515 pare să spună că, în ce privește cumpărarea aurului, exista un monopol domnesc.

Gloabele

Intre puținele venituri în bani trebue să amintim gloabele, adică amenzile pentru procese de daune, încălcări de proprietate, etc., și dușegubinele, adică amenzile pentru omoruri, ce-și trag și ele originele tot din străvechile timpuri, ce au precedat în sate organizația de Stat.

Acestea au adus, fără îndoială, importante venituri, în vremuri în cari represiunea socială nu avea alt mijloc de aplicare, atunci când până și pedeapsa cu moartea putea fi răscumpărată în bani.

Amenzile urmau să fie plătite, fie de făptaș sau familia lui, în cazurile în cari se cunoștea sau se identifica vinovatul, iar în toate celelalte cazuri de către satul sau boierul pe moșia căruia se produsese crima [1]).

Amenzile erau foarte mari, căci știm că pentru o crimă despăgubirea putea ajunge până la peste o sută de vite mari, șease sute de oi, șapte cai, etc...

Gloabele se puteau ceda și ele și una din cele mai însemnate favoruri era scutirea viitoare de gloabe față de Domnie, ceea ce nu însemna decât că boierul, proprietar al satului, le încasa în favorul său.

Birul

Singurul impozit propriu zis în aceste timpuri a fost birul. El decurge din alte împrejurări decât acelea constatate la bazele vechii noastre vieți sătești. Birul este de altfel o dare relativ nouă.

Birul, adică impozitul personal sau « capitația », nu va apare decât atunci când « țara » va căpăta ea însăși obligațiuni financiare.

Până acum, Statul, ca formă de organizare financiară, nu cerea și nu însemna nici o cheltuială, căci armata se întreținea singură sau pe seama boierilor obligați să o strângă. Administrația, ea însăși nu reprezenta nici o cheltuială, căci cea locală nu era decât desvoltarea vechii vieți sătești, iar cea centrală se făcea prin boieri, ale cărei slujbe erau răsplătite cel mult prin daruri de pământuri sau de sate. Vieața culturală strânsă în jurul mânăstirii nu impunea nici ea cheltuieli, întru cât înzestrarea mânăstirilor cu proprietăți și sate crea veniturile necesare.

Situația se schimbă însă cu totul în momentul în care raportul de vasalitate față de Turci impune, prin « haraci », cea dintâi sarcină financiară, nu asupra domniei ci asupra « țării ». Acesta este momentul — începutul celui de al XV-lea veac — în care se introduce cea dintâi dare personală din trecutul nostru — birul.

Legătura cauzală dintre introducerea birului și impunerea haraciului este de altfel dovedită de confuzia dintre cei doi termeni, Miron Costin vorbind despre haraci scrie « Birul țării », în vreme ce documente mai vechi precizează « birul haraciului ». Strângătorul turc al haraciului, cel ce îl ducea la Stambul, se numea « Aga birului ».

Nu avem știri de nici un fel asupra cotității birului. Cea dintâi mențiune a birului apare în documentul dela 1 August 1441 al lui Ștefan cel Mare, care scutește satul Balasinăuți, ce aparține mânăstirii Horodnic, de orice îndatorire fiscală: « să nu dea acest sat nici dare, nici podvoadă, nici deseatină ».

Imprumuturile

Mai târziu, atunci când între domnie și țară se crează o puternică clasă boierească, scutită aproape de toate dările, în vremuri în care nevoile financiare ale domniei cresc, căci, alături de haraciul țării se adaugă peșcheșurile Domnilor, aceștia din urmă vor ști să-și înmulțească veniturile pe spinarea boierilor. Intr'adevăr, boierii, cari ajunseseră să stăpânească toate izvoarele de bogăție economică ale pământului, se vor vedea, din când în când, supuși unor contribuțiuni, numai în aparență benevole și restituibile. Este vorba despre așa numitele *împrumuturi domnești* ce se aruncau asupra boierilor, cu sau fără garanție. Garanțiile nu serveau de altfel la nimic, căci Domnul, dacă nu le dăruia prin hrisov respectivului boier, le putea lua îndărât oricând.

DIN SECOLUL XVII PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

Incă din cel de al XVII-lea secol, importante evenimente în vieața politică și economică, — instalarea Turcilor la Bisanț și apoi în sudul Rusiei, pierderea liniei Dunării, transformarea Ungariei în pașalâc și închinarea Ardealului, — vor schimba profund și caracterele vieții financiare a țărilor noastre.

Veniturile cele mari aduse de vămi vor înceta; tot așa vor scădea și acele dijme ce proveneau din circulația bunurilor, căci acum nu mai avem decât o singură serie de cumpărători impuși de împrejurări — Turcii — cari impunându-ne în curând și aprovizinoarea armatelor imperiale vor secătui și veniturile domnești provenite din dijme. In interior, prin daruri succesive față de boieri și mânăstiri, o altă bună parte din dijmele originare n'au mai curs către curtea domnească ci, transformându-se în venituri particulare, s'au oprit la marile case boierești, punându-se astfel bazele acelor mari averi, ca de pildă cea a Brâncoveanului, ce caracterizează secolul al XVII-lea și al XVIII-lea.

In același timp, nu numai că tributul crește, nu numai că alături de el apăreau *peșcheșurile*, *mucarelurile*, dările de reconfirmare și multe alte cheltuieli turcești, dar Statul însuși începe să-și aibă cheltuieli proprii. In afara cheltuielilor curții domnești pusă pe

[1]) O altă gloabă foarte răspândită, ce a trecut mai târziu și în domeniul dreptului particular în raporturile dintre proprietar și clăcaș era *pripasul*, ce se plătea Domnului la găsirea oricărei vite pierdute.

risipă, trebue să amintim cheltuelile făcute pentru întreținerea armatei care nu mai este « de țară » ca înainte, ci domnească.

In această situație, fără îndoială că și regimul financiar trebuia să se schimbe.

Nu numai că acele contribuțiuni extraordinare, pomenite mai sus sub numele de « împrumuturi » și cari apăsau asupra marii boierimi, se înmulțesc și se întind asupra întregii populațiuni, — și actele vremii le amintesc sub numele de *porunci, cereri, nevoi, nedreptăți, năpăști, supărări, mâncătorii,* etc..., — dar însăși birurile se înmulțesc. Alături de birul propriu zis apar biruri speciale ca *ploconul steagului*, darul pentru steagul noului domn, sau biruri ce apasă pe câte o clasă ca *birul preoțesc, birul slujitoresc* și chiar *birul curtenesc* sau *nemeșesc*, în Moldova.

Birul se punea acum după împrejurări de fapt, de pildă pentru plata cutărui han tătăresc din vecinătate, pentru vre un « împrumut » cerut de Poartă, ca și pentru numeroase nevoi interne ca: *birul oastei, birul lefurilor* și diferite *same.*

Alături de biruri apar în secolul al XVII-lea și cele dintâi « dări orășenești »; la 1612 apare darea numită *banii județului* și în același secol întâlnim și *darea pentru cheltuiala orașului București.*

Pe deasupra tuturor va apăsa însă mai cumplit înmulțirea dijmelor, cari vor ajunge să se ia de douătrei ori, sub diferite forme, pentru același venit.

La vinărici se adaugă « vădrăritul », alături de « deseatina pe miere » prisăcăritul, va apărea *darea mierii împărătești,* alături de căblărit va apărea darea pe întinderea pământului cultivat, *pogonăritul*, « oluc hacul » pentru vânzarea de vite, alături de « văcărit », etc...

Apar dijme noui, din cari unele cu caracter comercial, *săpunăritul* pe fabricarea și vânzarea de săpun, « fumăritul bălților », în satele de baltă, în schimbul dreptului de a pescui, « ciohodăritul » pe cismari, « tutunăritul » pe negustorii de tutun, « cotăritul » pe vânzările cu cotul, « gardurăritul » pe gropile de rachiu, « căminăritul » dare pe cârciumi, etc... Dintre toate, cel mai cumplit a fost fără îndoială « fumăritul » darea pe casă, care, ea singură, aducea mai mult venit decât toate celelalte.

Amintind doar că acest sistem fiscal va duce la sleirea totală a țărănimii, la împărțirea clasei proprietarilor de pământ în două mari categorii, — unii marii funcționari ce vor ști să se îngrădească, iar alții « boerii de țară » ce vor coborî și ei spre sate, — vom menționa că, în starea aceasta în care neegalitatea de impunere lua regulă generală, în care nu exista manifestare sau lucrare social economică nesupusă unei dări, în care cotitatea însăși a dărilor nu era cel puțin fixată, anual variind după împrejurări și după bunul plac, nevoia reformii sistemului financiar a trebuit să se simtă de timpuriu.

Cel dintâi care a încercat o reformă a vechiului sistem fiscal, dar numai în ceea ce privește birurile, a fost Constantin Brâncoveanu. Reforma, neaplicată de altfel, a acestuia, însemna de fapt unificarea diferitelor biruri într'o singură dare, ce ar fi urmat să se plătească în patru « căștiuri »: haraciul, velsama, sama a doua și sama a treia.

Domnia lui Brâncoveanu a însemnat însă, din punct de vedere fiscal, nu o ușurare, ci o continuă apăsare, mai ales prin introducerea unor noui dijme, dintre care și vechiul văcărit, dare proporțională de care nu era nimeni scutit, nici chiar Domnul, în averea lui particulară.

Mai târziu, reformatorul social, ce a încercat să fie Constantin Mavrocordat, a căutat să îndrepte și sistemul fiscal atât de complicat de pe atunci. A unificat și el dările persoanle în patru « sferturi », dar, și de astă dată, « reforma » n'a fost decât un pretext de înmulțire a dărilor căci, în primul an de aplicare a ei, în loc să se încaseze patru sferturi s'au luat nu mai puțin de douăsprezece. Alături de unele desființări de dări ca, văcăritul și pogonăritul, s'a făcut de asemenea sporirea altora, ce aduceau desigur venituri mai bune, în special oieritul și fumăritul.

Mai importante au fost reformele lui Mavrocordat în domeniul organizării financiare.

Reforma lui Constantin Mavrocordat, ca și cea a lui Brâncoveanu, a rămas literă moartă sub urmașii lui cari au restabilit chiar și dijmele desființate de el.

DELA REGULAMENTUL ORGANIC PÂNĂ LA MAREA UNIRE

Reforme mult mai temeinice avea să împlinească însă, Regulamentele Organice.

In primul rând, acestea desființau dijmele, cari ajunseseră, sub influența turcească, să se numească « rusmeturi ». Tot acum se introduseră în locul vechilor dijme comerciale ce apăsau multiple, pe negustori « patenta », dare unică datorită numai Statului. Acum când, tributul datorat Turcilor se fixează, odată pentru totdeauna, când toate plocoanele, mucarerurile încetează, nu numai că impozitul personal, birul, se ușurează dar mai mult, se stabilește odată pentru totdeauna și cotitatea sa. In sfârșit, tot Regulamentele Organice stabilesc, prin cote adiționale, și dările orășenilor cuvenite administrației urbane, dări ce am văzut că apăruseră încă din secolui al XVII-lea. *a. b.*

*

Odată cu Unirea Principatelor se realizează un alt pas important: o mai echitabilă repartiție a sarcinilor fiscale. Prima adunare națională din 1859, care cuprindea reprezentanți ai boerilor și ai țăranilor deopotrivă, votează desființarea privilegiilor de clasă și distribuirea impozitelor pe baza puterii de plată a contribuabililor.

Odată cu indepedența politică și cu avântul economic al țării, se pun bazele sistemului modern de impozite, printr'o mai justă așezare a taxelor de timbru și succesiuni, a impozitului pe salarii, a impozitului personal, a impozitului pe proprietatea agricolă și clădiri, a unor taxe pe consumație, a taxelor vamale și a monopolurilor de Stat. Rezistența manifestată de capitaliști însă a adus o întârziere în introducerea impozitului mobiliar, cu toată importanța cantitativă a veniturilor, devenită notorie către începutul secolului al XX-lea.

Constatarea şi aşezarea impozitelor se efectua pe baza legii speciale de constatare din 1871, inspirată şi ea din condica contribuţiunilor directe din 1863. Prima instanţă de impunere era comisiunea comunală, iar a doua comisiunea de plasă.

Incasările impozitelor se făceau înainte de 1867 de pârcălabi şi subcasieri, numiţi de Ministerul de Finanţe, iar după acea dată de perceptori. Direcţiunea Contribuţiunilor Directe ia fiinţă prin legea din 1864.

Legea de bază pentru constatarea şi perceperea impozitelor suferă importante modificări în decursul timpului, din care cea mai importantă e aceea din 1882, când se introduc unel principii cari figurează şi în sistemul în vigoare astăzi.

Tot în acest timp, asistăm şi la o încercare neizbutită făcută de fostul ministru de Finanţe, Em. Costinescu, în 1909, de a introduce un sistem modern de impozite pe venit.

Răsboiul mondial ne găseşte cu un sistem fiscal extrem de neelastic, bazat pe câteva impozite directe — patenta la comerţ, impozitul mobiliar, pe salarii şi pe proprietăţile clădite şi neclădite, — şi pe impozitele indirecte, vămi, taxe şi monopoluri. Cheltuielile enorme impuse de susţinerea răsboiului neputând fi suportate de cât într'o măsură mică de veniturile Statului, s'a recurs la politica de împrumuturi în ţară şi străinătate.

Sfârşitul răsboiului mondial şi realizarea unităţii naţionale a deschis larg porţile unor noui orientări în viaţa economică, şi în consecinţă şi în legislaţia fiscală.

DELA MAREA UNIRE PÂNĂ LA DEPRESIUNEA ECONOMICĂ

Unificarea teritoriilor, diversitatea de norme legislative existente în provinciile componente ale ţării, sarcinile financiare rezultate de pe urma răsboiului, inflaţia monetară, cum şi nevoia unei refaceri economice pe baze noui, toate acestea au adus pe prim plan problema resurselor Statului.

Actul cel mai important în materie de legislaţie fiscală în perioada de după răsboi, îl constitue reforma Titulescu din 1921. Principiile generale care au inspirat această reformă au fost readaptarea întregei legislaţii anterioare — care se desvoltase mult prea lent şi nu întotdeauna în concordanţă cu evoluţia şi resursele economice ale ţării — pe bazele cerute de situaţia de atunci. Mai întâi era nevoie de o unificare a regimului, şi cum celelalte provincii trăiseră sub un regim mai avansat nu se punea problema introducerii *tale quale* a vechiului sistem. Veneau apoi nevoile financiare, cari impuneau o sporire de sarcini fiscale pentru toate categoriile de contribuabili. De aci şi nevoia de a introduce principiile de echitate fiscală adoptate şi cuprinse în legislaţia ţărilor mai înaintate.

Aceasta a dus la admiterea în principiu a sistemului francez, cu impozite cedulare şi un impozit personal, progresiv. Principiile doctrinei şi ale echităţei: scutiri pentru minimum de existenţă, diferenţiere de cotă după natura venitului şi progresivitatea, şi-au găsit o aplicare complectă în această reformă.

Reforma Titulescu a fost modificată în unele părţi de legea din 1923, cunoscută sub numele de reforma Vintilă Brătianu, şi care formează legea de bază ce se aplică astăzi.

Să cercetăm pe scurt dispoziţiunile principiale ale acestei legi. Principiul de bază e impunerea venitului. In acest scop, legea împarte toate sursele de venituri în şapte mari categorii, adică venituri din: proprietăţi agricole, din proprietăţi clădite, din valori mobiliare, din comerţ şi industrie, din salarii, din profesiuni, din orice alte venituri necuprinse în celelalte categorii.

Pentru fiecare din aceste categorii de venituri, legea prevede dispoziţiuni speciale pentru determinarea lor, pentru fixarea de cote după natura fiecărui venit în parte, pentru scăderi ce urmează a se admite din venitul brut spre a se ajunge la cel net impozabil, pentru scutiri şi orice alte circumstanţe speciale. Prin natura lor, impozitele elementare, care se aplică categoriilor de venituri arătate mai sus, au un caracter real, întrucât ele au în vedere venitul în sine, şi nu beneficiarul lui. De aceea şi cotele la impozitele elementare sunt proporţionale şi numai în unele cazuri speciale (salarii) primesc un caracter uşor progresiv şi deci personal.

In afară de impozitele elementare, reale, arătate până aici, legea din 1923 mai prevedea şi un impozit personal. Acesta se aplica asupra totalităţii veniturilor unui contribuabil, după ce i se scădea un minimum de existenţă şi datoriile pe care le-ar fi avut.

Prin reforma contribuţiunilor directe din 1921, schimbată în unele privinţe de V. Brătianu în 1923, se modifică şi revizuesc impozitele după principiile de etică fiscală admise în Apus de mai multă vreme. Se dă impozitului pe venit o mai mare elasticitate, punându-l, prin jocul cotelor diferenţiare aplicate veniturilor cedulare şi a celor progresive, în situaţia de a reflecta progresul economic al ţării şi în deosebi evoluţia venitului naţional. Veniturile Statului urmau să fie considerabil sporite, prin mărirea cotelor şi prin o mai justă distribuire a lor, potrivit naturei venitului.

Paralel cu reforma impozitului pe venit, se realizează o reformă care avea să reprezinte una din coloanele de bază ale sistemului fiscal de după răsboiu: introducerea impozitului pe lux şi cifra de afaceri. Noul impozit se grefează asupra procesului de consumaţiune, ducând la mărirea preţului. Dovedindu-se însă a fi de o largă rentabilitate, i s'au adus necontenit perfecţionări, căutându-se a se diferenţia în funcţie de natura venitului, pentru a micşora astfel neechitatea lui organică.

Incepând cu 1923, asistăm la o serie de bugete care se soldează cu excedente. Nouile legiuiri dau, sub raportul randamentului, rezultate mai mult decât mulţumitoare.

Această sporire nu reprezintă însă efortul fiscal real al ţării. Ea era datorită într'o mare măsură şi deprecierii monetare, care a condus în această perioadă la o sporire considerabilă a preţurilor, dându-ne

retrospectiv iluzia unei prosperități economice. Situațiunea a devenit mai târziu destul de critică, întrucât guvernul a fost nevoit să admită sporirea treptată a salariilor funcționarilor publici, dificultăți care, — alături de condițiunile neprielnice de executarea bugetului de material, la prețurile în continuă urcare, — nu lăsă Statului suficiente venituri pentru realizarea unui program economic și social în raport cu nevoile imediate ale țării. Semnele acestei situațiuni s'au ivit încă din 1927, ele conducând în 1928 la un deficit impresionant de 2½ miliarde.

Aplicarea legilor fiscale s'a făcut în această perioadă de unificare administrativă în condițiuni destul de grele, specifice începutului. Influența demagogică a partidelor politice, selecțiunea pe criterii aproximative a unui aparat administrativ chemat să aplice în toată țara și să interpreteze reforme cu adânc substrat tehnic, lipsa de norme unitare, de dispozițiuni interpretative categorice, de control eficace din partea aparatului superior, precum și lipsa unei conștiințe de îndatorire către nevoile Statului, din partea contribuabililor, au făcut ca rezultatul reformelor fiscale introduse după războiu să nu corespundă decât în parte scopurilor propuse.

PERIOADA DEPRESIUNII ECONOMICE

Perioada ultimă este perioada depresiunii economice. Incepând cu anul fiscal 1930, finanțele publice ale țării noastre înregistrează, ca și ale țărilor din tot restul lumii, căderea catastrofală a veniturilor publice, consecință logică și imediată a depresiunii economice fără precedent în care s'a sbătut întreaga omenire dela 1930—1935. Multe din sistemele de impozite au fost surprinse de această depresiune, fără ca guvernanții să-și fi dat seama că este vorba de un ciclu de depresiune de lungă durată. Datorită acestei miopii economice, măsurile, care ar fi putut atenua unele grave consecințe, nefiind luate la timp, țările au avut de suferit o adâncă pierdere sub toate raporturile.

Cari au fost urmările depresiunii economice în România și ce politică financiară a dus Statul nostru?

Scăderea veniturilor statului nu s'a manifestat imediat în toate compartimentele bugetare. Unele impozite — cele pe venit — fiind așezate în mare parte pe beneficiile anului precedent, nu au reflectat noua stare de lucruri de cât cu un an întârziere. Celelalte — impozitele indirecte și pe consumațiune, — au fost mai sensibile dela început. Pe de altă parte, spre deosebire de alte țări, economia noastră se afla în primul an de criză (1930) încă sub influența capitalurilor aduse în țară prin împrumutul de stabilizare, din Februarie 1929. Aceeași economie a fost favorabil influențată și de rezultatele emisiunei tranșei II din acelaș împrumut, efectuată în 1931. Totuși efectele acestor operațiuni financiare nu au putut stăvili nici căderea catastrofală a venitului național, și nici panica de care a fost cuprinsă întreaga țară între 1930—1932.

Reducerea cheltuielilor noastre publice efectuată în bugetul pe 1930, în bugetul rectificat din 1931 și în cel pe 1932, nu a putut totuși să resolve problema echilibrului bugetar și nici funcționarea normală a aparatului de Stat. In 1932 situațiunea devine tragică. Statul nu mai avea nici mijloacele pentru a-și plăti proprii săi funcționari, cu toate reducerile mari ale cheltuelilor publice efectuate deja, și cu toată utilizarea diferitelor mijloace de trezorerie. Mai mult, neputându-se face față angajamentelor, s'a ajuns la sporirea considerabilă a arieratelor Statului.

In 1933 începe o eră de « adaptare » a legislației fiscale la nevoile nouei stări de lucruri. Se începe printr'o comprimare și mai sângeroasă a cheltuelilor publice, iar paralel cu aceasta se procedează la sporirea unor resurse care au adus un randament destul de însemnat. Astfel s'a reorganizat și sporit taxele de consumație, care au devenit în bugetele următoare o importantă sursă de venit, întrecând cu mult veniturile din: vămi, timbru și succesiuni, cifra de afaceri. Concomitent se aduc unele modificări impozitului pe cifra de afaceri și lux care în urma controlului instituit se traduc printr'o urcare sensibilă a veniturilor Statului. Reforme similare s'au adus, în ce privește structura altor impozite, în deosebi contribuțiuni directe și a taxelor pe băuturi spirtoase, unde s'a introdus monopolul de desfacere a produselor.

In 1934, schimbarea regimului politic aduce după sine și o nouă politică fiscală. Se legiferează unele degrevări de impozite directe în continuarea celor din 1933, creându-se condițiuni mai prielnice pentru întreprinderile industriale și comerciale și pentru veniturile mobiliare.

Ipozitul global este suprimat și înlocuit cu un impozit supracotă care se percepe la sursă, pentru înlăturarea evaziunei și simplificarea aparatului de percepere.

Dacă depresiunea a produs consecințe cari, în cifre, s'au tradus prin pierderi de miliarde pentru economia noastră, — în domeniul fiscal ea a dat conducătorilor prilejul de a acoperi unele lacune de organizare și control, ce se manifestaseră evident în perioada de experimentare de după războiu. In special, legile de reorganizare financiară a țării, selecționarea aparatului fiscal pe bază de titluri și concurs, cum și instituirea unui control mai eficace în aplicarea tuturor legilor au avut ca efect sporirea treptată a veniturilor Statului și restabilirea ideii de organizare și autoritate a acestora în recâștigarea drepturilor sale.

Dacă sub aspectul reformei legilor de așezare a impozitelor am asistat, în timp, la o adaptare a legislației la împrejurări noui, — dând sistemului fiscal structura cea mai adequată pentru ca să pună la adăpost realizarea drepturilor Statului, — sub aspectul administrativ, s'a realizat deopotrivă un început de organizare serioasă, de selecționare a cadrelor și de înțelegerea a principiului că, în ce privește rezultatele bune ale unei reforme fiscale, totul depinde de o bună administrație.

STRUCTURA ACTUALA A SISTEMULUI FISCAL

Ca aproape toate sistemele fiscale din lume, sistemul țării noastre se reazimă pe întreaga activitate economică, în diferitele sale forme de manifestare.

Astfel avem o grupă de impozite asupra venitului: contribuţiunile directe; alta asupra consumaţiunei bunurilor: vămi, cifra de afaceri, automobile, consumaţie pe diferite articole, spectacole; o grupă de impozite pe circulaţia unor bunuri: timbru şi înregistrare, succesiuni, — şi, în fine, Statul încasează venituri din exploatarea directă a unor bunuri sau drepturi rezervate exclusiv, cum sunt monopolurile.

Importanţa fiecărei categorii de impozite este determinată de politica finaciară a ţării, de complexul legilor economice, cum şi de situaţia economică a ţării într'o perioadă dată.

Astfel depresiunea economică dela 1930—1934, producând o scădere catastrofală a unor grupe de impozite, a impus o adaptare faţă de noua situaţie, prin majorarea impozitelor la alte grupe mai puţin sensibile fluctuaţiunilor economice.

Constatăm astfel că între 1930—1936, s'a produs o deplasare a sarcinei fiscale dela impozitele directe către cele indirecte. De unde, în 1930, Statul încasa peste 8,5 miliarde din venitul direct al contribuabililor şi 9,400 miliarde din taxe asupra consumaţiunei, în 1936 el încasează numai jumătate din impozitele directe, în timp ce contribuţia consumatorilor s'a mărit la aproape 10,5 miliarde. Inlăuntrul aceleiaşi grupe de impozite, la consumaţie, întâlnim iarăşi schimbări mari, datorite schimbărilor de structură economică.

Vămile produceau în 1930 la 4,3 miliarde, iar în 1936 abia au adus 1,4 miliarde; în schimb unele taxe de consumaţie pe petrol, zahăr, etc. au crescut în acelaş interval de timp dela 2 miliarde la 3,5 miliarde, iar taxele pe cifra de afaceri aproape s'au dublat, dela 2.200 milioane la 4.200.

Toate acestea sunt rezultatul unui proces continuu de ajustare a nevoilor Statului, în necontenită variaţiune, cu posibilităţile de contribuţie a diferitelor categorii economice ale ţării.

In ce priveşte repartiţia sarcinei fiscale în ultimul an financiar 1936/1937, observăm că dintr'un total de 23 miliarde încasări, impozitele directe au contribuit cu 4,300, adică cu 18,5%; impozitele pe consumaţie, inclusiv monopolurile şi excedentele regiilor, cu 14,600 miliarde, adică 63,0%; impozitele pe circulaţia averii cu 2,400, adică cu puţin peste 10,5%; iar veniturile diverse ale ministerelor ating cifra de 1,700 miliarde, deci de 8,0%. Se poate deci afirma că bugetul Statului îşi trage aproape trei sferturi din totalul mijloacelor de acţiune din impozite preluate asupra procesului de consumaţie şi circulaţiune, în timp ce contribuţiunea directă a veniturilor personale nu atinge nici 20%.

CONTRIBUŢIUNI DIRECTE

In sistemul legislaţiei noastre fiscale impozitul pe venit reprezintă una din elementele fundamentale.

Importanţa lui se justifică pe de o parte pe randamentul important pe care îl procură bugetului Statului, iar pe de altă parte, din faptul că el reprezintă în legislaţia română o îmbinare a principiilor de echitate fiscală.

In acelaş timp, prin elasticitatea pe care o reprezintă, urmând procesul de urcare sau scădere a veniturilor, constituie un mijloc de a verifica evoluţia vieţii economice.

Legea contribuţiunilor cuprinde, în forma ei actuală, o serie de legi mai vechi şi independente, care formau substanţa sistemului fiscal al organizării noastre fiscale dinainte de războiu.

Intre acestea avem:

a) Impozitul funciar, care a fost introdus la noi pentru prima dată în 1858 în Moldova, şi la 1860 în Muntenia, modificat de mai multe ori până în 1901, când cotele sunt diferenţiate în favoarea ţărănimii, iar în 1907 sunt reduse pentru a încuraja constituirea de obşti ţărăneşti;

b) impozitul pe veniturile mobiliare, introdus în Februarie 1906 după o încercare neizbutită făcută de Petre Carp, în 1900, deşi la acea dată se putea vorbi de o piaţă a valorilor mobiliare şi de o industrie de petrol importantă. De alfel, legea din 1906 nu atingea decât cupoanele scrisurilor funciare rurale şi urbane şi creanţele ipotecare;

c) impozitul pe veniturile din comerţ, industrie şi meserii, introdus prin Regulamentul Organic, prin care s'a instituit patenta fixă pentru negustori şi meseriaşi. In 1877 se adaogă şi o taxă proporţională, în raport cu valoarea locativă, şi fiind deosebită pentru bănci, industrii şi întreprinderi comerciale;

d) impozitul pe salarii apare, în sistemul nostru fiscal, odată cu răsboiul indepedenţei dela 1877 şi a fost determinat de cheltuielile de înarmare şi de faptul că există o masă impozabilă apreciabilă;

e) veniturile din profesiuni şi alte ocupaţiuni, impuse până la 1921, prin legea patentelor, la un impozit de 4% asupra valorii locative;

f) cotele adiţionale pentru fondul comunal, judeţean şi pentru drumuri, întâlnite prima dată în legea din 1882.

Răsboiul cel mare a impus o modificare a legilor fiscale de mai sus, după modelul legislaţiilor străine şi cu grija de a se ţine seama de unele împrejurări specifice ţării noastre şi nevoilor ei financiare.

Sistemul actualmente în vigoare prezintă însă importante modificări faţă de legea de bază din 1923:

a) Impunerea comercianţilor şi a industriaşilor se face astăzi în două moduri. Pentru acei cu venituri până la 300.000 lei pe o perioadă de trei ani, aplicându-se dispoziţiunile aşa numitei «patentă fixă» (art. 30). Pentru ceilalţi, după registrele comerciale.

Noţiunea venitului impozabil anual a mai suferit însă încă o importantă înfrângere în sistemul nostru prin introducerea, în 1932, a venitului şi a impozitului minimal. Actualmente, legea prevede anumiţi coeficienţi, — pentru comercianţi şi industriaşi, în funcţie de valoarea locativă a localului unde se exercită întreprinderea, pentru societăţi în funcţie de capitalul lor plus rezervele, — sub care venitul impozabil nu poate scădea. In consecinţă, chiar dacă o întreprindere arată pierderi, ea este obligată să plătească un impozit minimal.

O a doua modificare importantă a fost adusă în 1934, prin desființarea impozitului personal și înlocuirea lui cu o supracotă. Această supracotă se apropie foarte mult de vechiul impozit progresiv, prin faptul că: se aplică la toate veniturile elementare, cotele sunt progresive, prevede un minimum de existență și ține seamă de datorii. Caracteristica principală însă a supracotei, și care o deosebește de impozitul înlocuit, e că aplicarea ei se face aproape automat, la stabilirea fiecărui impozit elementar, fără a mai fi nevoe de o declarație specială a contribuabilului. In acelaș timp, aplicarea ei a adus o știrbire a justei aplicări a progresivității, întrucât aceasta se aplică la fiecare sursă de venit în parte iar nu la totalitatea venitului unui contribuabil. Supracota a adus însă o reală simplificare a așezării impozitului pe venit.

Modificările de mai sus au fost determinate de depresiunea economică și de evaziunea ce se practică cu declararea impozitului personal.

In adevăr, veniturile scăzând considerabil, s'a introdus pe deoparte impozitul minimal, iar pe de altă parte, pentru a înfrâna evaziunea și a simplifica așezarea impozitului personal, s'a recurs la supracotă, sacrificând într'o oarecare măsură justa aplicare a principiului progresivității.

Impozitul excepțional asupra clădirilor scutite. Necesitatea de a resolva problema construcțiilor în perioada de după răsboi a adus la introducerea unui regim de scutire, pe o perioadă de timp, a tuturor clădirilor noui. Cum, începând dela 1935, această politică de încurajare a clădirilor nu mai putea fi justificată pe considerațiuni sociale, întrucât cea mai mare parte, din depunerile țării luase calea investițiilor în clădiri, s'a adus restricțiuni acestui regim. Pe de altă parte nevoia de înarmare a țării a dus la perceperea unui impozit asupra clădirilor scutite, impozit care se stabilește pe baza valorii locative. Cota lui variază între 6 și 12%, la care nu se aplică cote adiționale și supracota.

Impozitul se aplică atât imobilelor ce se găsesc în perioada de scutire completă, cât și a celor care se găsesc în perioada de scutire suplimentară de 75% sau 50%.

TAXELE MILITARE

Toți tinerii amânați pentru studii, cum și acei dispensați condiționat, sunt obligați să plătească Statului o taxă fixă de 6 lei și una suplimentară.

Taxa suplimentară este de 40% din impozitele asupra veniturilor agricole, pe clădiri și comercial, și de 2% din retribuțiunea funcționarilor publici sau privați.

Ea se stabilește pe baza rolurilor sau a veniturilor totale menționate, primite de tânăr și de părinții acestuia.

In afară de aceste taxe, tinerii cari cer amânarea pentru studii plătesc, pentru fiecare an, o taxă specială de 200 lei.

TIMBRUL ȘI IMPOZITUL PE ACTE ȘI FAPTE JURIDICE

Urme de fiscalitate în această materie se găsesc în două instituțiuni cunoscute sub numele de «*Zavesca*» în veacul XV și «*Feraie*» din veacul al XVIII. Prima se aplică celui ce pierde un proces, când începea o nouă judecată, în timp ce cea de a doua constituia o plată făcută fiscului pentru a asigura irevocabilitatea hotărîrilor.

Legile existente în cele două Principate, înainte de Regulamentul Organic, au fost unificate și contopite într'o lege unică, din 9 Aprilie 1852.

In 1872 se votează Legea timbrului, cu dispozițiuni complete, luate atât din legile anterioare ale țării cât și din legislația străină. Această lege suferă și ea importante modificări, până la 1927 când se votează legea care se aplică și astăzi.

Această lege cuprinde în esența ei trei impozite bine distincte: un impozit denumit taxa timbrului, un impozit pe echivalent asupra bunurilor de mână moartă și un impozit asupra succesiunilor și donațiunilor.

Să le cercetăm, în mod sumar, pe rând:

a) Taxa timbrului se aplică la acte și fapte juridice, civile și comerciale, cereri și acte de procedură juridică. In afară de taxa de timbru, unele cereri, acte și fapte juridice sunt supuse și unui impozit proporțional, care merge până la 7%, după natura actului sau faptului juridic. Perceperea taxei și a impozitului se face prin aplicarea de timbre, viză, coli timbrate mobile, după specificarea categoriei de acte în parte.

Intre dispozițiunile importante ale legii trebue arătată acea cuprinsă în art. 53, privind normele de calcul a impozitului proporțional. Intrucât cu acoperirea transmiterii bunurilor mobiliare se practică o evaziune importantă prin micșorarea valorii tranzacțiunilor, s'a prevăzut că valoarea venală a imobilelor nu va putea fi mai mică de opt ori impozitul din roluri pentru proprietățile rurale, și de 10 ori pentru imobilele urbane.

In această ordine de idei, și pentru a se evita o diminuare a veniturilor Statului, s'a prevăzut că impozitele sunt datorate chiar dacă vreuna din părțile contractate se bucură de scutire. In cazul când se contractează cu Statul sau altă autoritate publică, taxele rămân în sarcina particularului.

Legea prevede o serie de scutiri, însă multe din dispozițiunile ei sunt afectate de legi speciale, între care trebue menționată legea conversiunii. Prin aceasta s'a stabilit un regim de scutire și reduceri pentru cererile și actele ce se încheie între debitorii și creditorii conversionați.

b) Impozitul pe echivalent, asupra bunurilor de mână moartă, se aplică persoanelor juridice de interes public și privat.

Intrucât persoanele juridice au o viață care depășește cu mult pe aceea a individului, ele acumulează în activul lor o avere uneori considerabilă. Această avere scapă impozitelor la care sunt supuse persoanele fizice cu ocaziunea diferitelor acte prin care dispun asupra averii lor ca: vânzare, donațiune, succesiune etc.

Era deci logic și just ca și persoanele juridice să contribue într'o formă oarecare la sarcinile Statului, ca un echivalent al impozitelor plătite de persoanele fizice.

Cota impozitului e de 0,40% pentru bunurile imobiliare şi 0,20% pentru cele mobiliare; societăţile cooperative plătesc numai 0,20% şi numai pentru bunurile imobiliare. Sunt scutite de impozit bunurile de mână moartă aparţinând Statului şi instituţiilor de utilitate publică, cum şi imobilele parohiilor.

c) Impozitul pe succesiuni, donaţiuni şi *legate*. Impozitul se aplică asupra succesiunilor testamentare şi ab intestat, substituţiilor fidei-comisare, legatelor, donaţiunilor de orice natură şi darurile manuale. Proprietatea ţărănească chiar dacă trece de 100.000 lei este scutită. Deasemenea se scuteşte prima tranşă de 100.000 lei cuvenită descendenţilor în linie directă şi soţilor.

In ce priveşte aşezarea succesiunilor a căror beneficiari nu sunt cetăţeni români, legea consacră principiul după care Statul Român are dreptul să perceapă impozitul la orice avere mobiliară şi imobiliară aflată în ţară, chiar dacă succesiunea e deschisă în străinătate. In plus, cetăţenii românii urmează a plăti impozitul succesoral şi pentru averea moştenită din străinătate, pentru care nu s'a plătit un impozit acolo, iar dacă în străinătate a plătit un impozit mai mic vor plăti numai diferenţa.

Prin această ultimă dispoziţie legea caută să evite o dublă impunere a aceleiaşi averi.

Impozitul este progresiv şi creşte cu cât gradul de rudenie e mai îndepărtat şi valoarea succesiunei mai mare astfel cota începe dela 3% şi poate ajunge până la 49% pentru succesiunile peste 400 milioane, cuvenite rudelor peste gradul IV şi străinilor. Legatele au cota mai redusă ca succesiunea.

Incasările din taxele de timbru şi înregistrare, reflectează, într'o largă măsură, volumul tranzacţiilor şi circulaţia capitalurilor. Redresarea de pe urma depresiunei, deşi lentă, dovedeşte reluarea ritmului afacerilor, după o epocă de suspendări de executări şi de lichidări datorate depresiunii.

IMPOZITELE PE CIFRA DE AFACERI, PE AUTOMOBILE ŞI PE SPECTACOLE

Impozitul pe cifra de afaceri este la noi de dată recentă.

Introdus prin legea Titulescu în Septemvrie 1921, — ca taxă ad-valorem la preţurile de vânzare, deci asupra consumaţiunei, — este transformat în 1927 în impozit asupra procesului de producţiune.

In acelaş timp, în loc să se aplice asupra fiecărei transacţiuni, sistem denumit « cascada », el se aplică actualmente o singură dată asupra produsului, la fabrică în momentul scoaterii în consumaţiune, sau la vamă când e importat.

Deşi conceput, în mai toate ţările, ca un impozit provizoriu în vederea acoperirii pagubelor imediate cauzate de război, el a devenit una din sursele importante ale bugetelor publice, perfecţionându-se în aplicare şi control.

Produsele sunt împărţite în şase liste, impuse după cum urmează: lista A. impuse cu 18%; lista B. cu 12,50%; lista C. cu 3%; lista D. cu 1%; lista E. cuprinzând toate produsele scutite şi o ultimă listă F, unde intră toate produsele netrecute în celelalte liste şi care se impun cu 6%. Produsele exportate sunt supuse unui impozit de 1%.

Impozitul de mai sus se stabileşte pe baza unui tarif unitar de valori medii, întocmit de o comisiune specială.

Impozitul pe automobile. Până la legea din 1929, automobilele erau supuse taxelor comunale instituite prin legea maximului din 1923. In 1933 s'a introdus legea care unifică toate taxele pe automobile în una singură percepută de Ministerul de Finanţe. Comunelor li se distribue o cotă de 50% din încasări. Impozitul se stabileşte în funcţie de greutatea vehiculului, taxele variind între 5.000 şi 12.000 lei.

Controlul impunerii se asigură prin obligativitatea permisului fiscal.

Impozitul pe spectacolele publice. Primul impozit pe spectacole a fost prevăzut în legea teatrelor din 1910.

Intrucât ulterior, comunele au început să aplice şi ele unele taxe pe spectacole, în 1921 s'a legiferat uniformizarea taxelor, alocându-se o cotă de 32% pentru diferite instituţii publice.

Spectacolele au fost împărţite în: artistice, distractive şi sportive, fiind impuse primele două cu 20%, iar ultimele cu 10%; cinematografele sunt impuse cu 25%.

TAXELE DE CONSUMAŢIE

Sistemul nostru fiscal cuprinde şi o serie de taxe aşezate asupra unor articole de variată consumaţiune şi care sunt administrate de Direcţia taxelor de consumaţie, înfiinţată în 1933.

Pe grupe mari, aceste taxe se aplică asupra următoarelor produse:

1. *Produsele petrolifere*, au fost impuse pentru prima dată prin legea din 15 Decemvrie 1899.

Taxele petrolifere se aplică în funcţie de fiecare produs şi în linii generale sunt de: 6,50 lei la kgr. de gazolină şi benzine cu densitate până la 0,785, şi la kgr. de petrol uşor; 1,50 lei la gazele lichefiate în fabricile de petrol; 13,0 lei la kgr. de ulei mineral; 0,25 lei la păcură; 0,10 lei la kgr. de scursori petrolifere, şi 1,50 la kgr. de motorină.

Legea stabileşte un control sever de fabricaţiune atât la intrarea cât şi la eşirea produselor din fabrică, înainte de a fi date în consumaţiune. Acest control se exercită prin controlorii tehnici. Taxele se achită de fabrici înainte de scoaterea produsului din fabrică, cu excepţia petrolului destinat exportului, pentru care există regim special.

2. *Zahărul şi glucoza*, au fost impuse pentru prima dată în 1898, pentru a acoperi primele ce Statul acorda fabricilor de zahăr.

Inainte de război s'a dus o politică de încurajare a acestora prin scutire de impozite, prin urcarea taxelor vamale respective şi prin primele de fabricaţiune la kgr.

Sub acest regim s'au înfiinţat fabricile: Chitila, Sascut şi mai apoi Mărăşeşti, Ripiceni şi Roman.

Taxele pe kgr. de zahăr pus în consumaţie sunt fixate la 14 lei, prin legea din 1 Aprilie 1934, iar cele pe glucoză la 3,30 lei la kgr.

Controlul se efectuează ca și la produsele petrolifere, iar ministerul are un drept de supraveghere și control direct asupra întregei funcționări a fabricei, în afară de controlul exercitat pentru toate produsele supuse taxelor de consumație și aflate în transport, care se efectuează de Garda Financiară.

3. O altă grupă de taxe de consumație o formează vechile « accize » care se percepeau de comune la intrarea produselor, taxe înființate prin legea maximului din 1873. Desființate de Emil Costinescu în 1903 și transformate în « taxe de fond comunal », dispozițiunile referitoare la așezarea lor se găsesc risipite într'o serie de legi.

In linii generale, aceste taxe se aplică asupra: curentului electric, soda caustică, esența de oțet, ulei de măsline, untură de pește, uleiuri vegetale, ceaiu, cafea, cicoare, cacao, lămâi, portocale, măsline, țâri, icre negre, orez, acizi grași, conserve de sardele, pește, lumânări, etc.

In legătură cu taxele pe consumațiuni, trebue menționat că în 1900, 5 Aprilie, s'a trecut legea pentru interzicerea importului zahărului.

Taxele de consumațiune au început în legislația noastră cu încasări destul de modeste.

In 1923 ele abia aduceau Statului 199 milioane pentru ca să sporească în 1927 la 1,169 mil., și să reprezinte în decursul depresiunii economice, datorită urcărei taxelor și a intensificării controlului, o sursă destul de stabilă de venituri.

MONOPOLUL TUTUNULUI, AL SĂRII ȘI CHIBRITURILOR

Legea de administrare și exploatare a monopolurilor din 2 Iulie 1930, care instituie « *Casa Autonomă a Monopolurilor* » = C.A.M. cuprinde dispozițiuni referitoare la cultura tutunului, modul de acordare a autorizațiunilor cultivatorilor, fabricarea, importul și vânzarea fabricațiilor din tutun. Zăcămintele de sare aparțin Statului, fără niciun fel de despăgubiri sau redevență pentru proprietarul solului, în afară de acoperirea pagubelor pricinuite suprafeței solului.

C. A. M., are deasemenea în mână, exploatarea dreptului de a importa, fabrica și pune în vânzare chibriturile, aparatele electrice mecanice, chimice, explosibile de orice fel, hârtia de țigarete sub orice formă și cărțile de joc. Exploatarea poate fi efectuată direct de C. A. M, sau prin intermediul unei societăți comerciale.

Fabrica de chibrituri a fost concesionată grupului suedez « Swenska Aktienbolaget », pe baza convenției încheiată, la 7 Februarie 1929, între Stat și C. A. M.

In 1929, guvernul român a hotărît stabilizarea monetară. Cum această operațiune necesita lansarea unui mare împrumut pe piețele străine, a rămas ca veniturile C. A. M, să garanteze executarea clauzelor contractuale.

In acest scop, pentru a i se da un statut juridic distinct de al Statului, s'a recurs la crearea « Casei Autonome a Monopolurilor Statului », ca instituțiune independentă, cu personalitatea juridică distinctă și autonomie financiară. C. A. M. primește întreg patrimoniul vechii Regii și exercițiul monopolurilor menționate, urmând ca în schimbul aceste concesiuni să achite Statului drept preț o sumă de 300 milioane dolari aur (U. S. A.), precum și redevențele anuale prevăzute în « Convențiunea » încheiată la 7 Februarie 1929 între Stat și C. A. M. Pe de altă parte, C. A. M. și-a luat obligațiunea de a contracta împrumutul de stabilizare, de a emite obligațiuni și de a vărsa Statului produsul acestor obligațiuni. In plus C. A. M. va mai vărsa Statului întreg venitul net drept redevență anuală.

Imprumutul de stabilizare din 1929 și mai apoi cel de desvoltare economică din 1931 sunt garantate cu încasările C. A. M., instituindu-se un privilegiu de prim rang asupra încasărilor brute. Deasemenea Statul garantează cu creditul său executarea clauzelor împrumutului, printr'un contract de garanție.

Imprumutul de stabilizare din 1929, de 7%, a fost autorizat pentru o sumă de 73 milioane dolari, 361.638.000 fr. fr. și 2 milioane lire sterline; emisiunea celei de a doua tranșe, denumit *împrumutul de desvoltare* din 1931, a fost autorizată pentru o valoare nominală maximă de 1,325 mil. fr. fr. ori echivalentul lor în lire sterline, dolari și alte monede europene.

Din nefericire, contractarea acestor importante împrumuturi a fost urmată, la un interval foarte scurt, de depresiunea economică, care a distrus echilibrul economic obținut până în 1930. Intrucât veniturile C. A. M.-ului și ale Statului în general au scăzut considerabil— consecință a scăderii venitului național — s'a pus problema plății anuităților la împrumuturile contractate în 1929 și 1931. Prin acordurile succesive încheiate cu creditorii străini, s'a ajuns la obținerea unor avantagii reale pentru bugetul țării, precum urmează:

Prin acordul dela Paris 1933, s'a obținut suspendarea plății amortismentului din 1 Ianuarie 1933—31 Martie 1935, cu drept de prelungire până la 31 Martie 1936, în total o economie de peste un miliard și jumătate. Acordul din Martie 1934 cuprindea, în ce privește împrumutul C.A.M., o suspendare, pe timpul acordului, a amortismentelor și o reducere a cuponului pe primul an, plătibil parte în numerar și parte în bonuri de tezaur pe o perioadă de trei ani, până la 1937. Prin acest acord economia realizată a fost de peste cinci miliarde pe toată durata acordului. Prin acordul încheiat în 1937, pe termen de un an, s'a menținut, cu o mică majorare a cotei ce se plătește în contul dobânzilor, acordul încheiat în 1934.

MONOPOLUL ALCOOLULUI

Legislația dela 1926 până la 1932 se caracterizează printr'o urcare considerabilă a taxelor asupra alcoolului industrial, în timp ce spirtul din vin și alcoolurile naturale rămâneau supuse la taxe cu mult mai reduse. Reforma Garoflid din 1927 pornită din nevoia de a ajuta pe viticultori, împreună cu regimul anterior, a introdus o perioadă de masive evaziuni fiscale, care s'au evidențiat atât printr'o cădere catastrofală a veniturilor statului cât și printr'o falsificare masivă a vinurilor și țuicii.

In această perioadă, consumul de spirt din cereale scade dela 5.177 vagoane cât era în 1925, la 32 vagoane în 1931, iar încasările statului se reduc, pe aceeași perioadă de timp, dela 1.308 milioane lei la 35 milioane. In același timp, se aștepta o creștere apreciabilă a consumului spirtului din vin, țuică și a celorlalte rachiuri din fructe, fapt care nu s'a produs, întrucât sporul de consumație la aceste ultime produse n'a fost decât de 192 vagoane față de pierderea de peste 5.000 vagoane la spirtul din cereale.

In urma acestor rezultate financiare dezastruoase s'a pășit în 1932 la introducerea monopolului. Acest monopol însă privește numai desfacerea următoarelor băuturi spirtoase: spirtul industrial, spirtul produs în fabricile de spirt din vin și rachiurile din fructe indigene.

Prin urmare toate celelalte produse alcoolice ca: țuica, rachiurile fabricate de cultivatori și drojdia din vin sunt în afara monopolului.

Exploatarea monopolului este încredințată Direcției Generale a Monopolului pe lângă care funcționează Comisiunea superioară a băuturilor spirtoase. Trebuie precizat că întreg consumul intern de spirt, spirt din vin și băuturi spirtoase distilate e contingentat. Administrația monopolului face repartiția cotelor de producțiune a contingentului, ce se fixează anual, între fabricile existente, care sunt obligate să furnizeze băuturile în condițiuni de puritate stabilite. Prețurile se fixează, de asemenea, de administrația monopolului de acord cu fabricanții, ținându-se seama de costul materiei prime, amortizări, cheltueli și un beneficiu maxim de 18%.

Direcția generală a monopolului alcoolului are în administrarea sa și taxele de consumație pe celelalte băuturi spirtoase nemonopolizate arătate mai sus, cum și: berea, vinul și vinurile șampanizate. Deasemenea și administrarea brevetelor de desfacere a băuturilor spirtoase cu amănuntul și ridicata.

V. V.

BIBLIOGRAFIE

N. Iorga: Istoria Românilor, vol. III. București 1936.
N. Iorga: Istoria Comerțului Românesc, vol. I. București, 1925.
N. Iorga: Anciens documents de droit Roumain. București, 1930—1931.
N. Iorga: Documente și cercetări asupra istoriei financiare și economice a Principatelor Române. București, 1902.
Constantin C. Giurescu: Organizarea financiară a Țării Românești în epoca lui Mircea cel Bătrân. București, 1927.
Constantin C. Giurescu: Istoria Românilor, vol. II. București, 1936.
I. Vlădescu: Despre dări sau impozite. București.
Ioan C. Filitti: Considerații generale despre vechea organizare fiscală a Principatelor Române, până la Regulamentele Organice. București, 1935.
Laurențiu Grigorescu: Controlul finanțelor publice în trecutul Țării noastre, în vol. Controlul finanțelor publice. București, 1936.

PECETIA LUI ȘTEFAN CEL MARE

REGIMUL VAMAL

In organizarea Statului, vama este o instituție complexă, care pe lângă rolul ei fiscal primordial, îndeplinește funcțiunea de instrument de protecție a economiei naționale și, indirect, o funcțiune socială și de apărare a națiunii.

Intr'un înțeles limitat, vama este locul de intrare și de ieșire din țară a mărfurilor și călătorilor și locul de percepere a taxelor speciale legate de această operație, taxe care constituesc unul din veniturile cele mai importante ale bugetului său.

Organizarea și funcționarea serviciilor vamale este prevăzută de legea Vămilor.

Drepturile ce se percep cu această ocazie se prevăd în tariful vamal și în legile speciale: Legea taxei pe cifra de afaceri, legea taxelor de consumație etc.

EVOLUȚIA REGIMULUI VAMAL

INAINTE DE REGULAMENTUL ORGANIC

Fără îndoială că cele mai vechi venituri ale organismelor politice românești primitive, cnezate și voevodate, s'au născut din drepturile asupra cărăușiei publice, care grație așezării ținuturilor noastre de-a-lungul drumurilor internaționale din acele timpuri au constituit cel mai important izvor de bogăție.

Când s'au născut cele dintâi organisme politice, corespunzătoare unor unități economice, ele au aplicat acestei îndeletniciri atât de rentabile o serie de taxe, ca drept de trecere peste teritoriile supuse autorității lor. Așa s'a născut vama.

Vama precede deci și ea, ca instituție fiscală, vremurile statului organizat. Numai așa se pot explica marile venituri, cu cari ea și numai ea a putut asigura înfiriparea Domniei.

Cel mai vechiu document românesc este, de altfel, un privilegiu vamal pe care-l dă Vlaicu-Vodă în 1368 negustorilor din Brașov, întărindu-le libertățile ce le aveau « ab antiquis » în Țara Românească. Documentul confirmă existența a două regimuri vamale, unul pentru mărfurile destinate consumului intern, cari urmau să plătească o singură vamă, și altul pentru mărfurile în transit, cari urmau să plătească de două ori vama: la intrarea și eșirea din țară. Reese astfel lămurit legătura dintre cărăușie și regimul vamal. Documentul lui Vlaicu e însă și mai interesant, întru cât decide ca mărfurile ce vor lua drumul Brăilei să fie scutite de vamă, ceea ce nu înseamnă în fond decât că Domnul dorea ca întreg traficul cărăușiei să se scurgă prin acele ținuturi de curând anexate stăpânirii sale, creându-le astfel avantagii ce puteau să le lege și mai temeinic de ea.

Ca și celelalte venituri ale domniei, și vămile puteau fi cedate, căci găsim numeroase documente în care este vorba de vameșii sfintei mânăstiri... Ceea ce înseamnă că venitul acelei vămi fusese dăruit mânăstirii.

Ce valoare reprezenta vama, care era quantumul ei, nu se poate stabili întotdeauna. Privilegiul lui Vlaicu Vodă din 1368 stabilește 3,33% la valoarea mărfii, iar Mircea cel Bătrân fixează mai târziu, pentru mărfurile ce veneau pe mare, numai 3%. In general vama nu era mare, Domnia având tot interesul de a încuraja cât mai mult circulația bunurilor prin țară. Și venitul ei a trebuit să fie destul de mare căci, spre sfârșitul secolului al XVI-lea în Moldova, numai vama Cernăuților producea mai bine de o sută de mii de florini pe an.

Privilegiul lui Vlaicu Vodă, pe care l-am mai amintit, ne arată astfel, destul de lămurit, organizarea noastră vamală din acea vreme. Prin acest act se stabilesc două regimuri vamale, unul pentru mărfurile în transit ce vor plăti de două ori vama, la intrarea și eșirea din țară, și altul pentru mărfurile destinate consumului intern ce urmau să plătească o singură dată vama la Câmpul Lung sau în apropiere.

Punctele de vamă mai importante erau Brăila, Cetatea de Floci, pentru comerțul cu lâna, Giurgiul, Calafatul pentru exportul grânelor, Severinul, Vâlcana, Genune la Câineni.

Nu cunoaștem în schimb unde plăteau vama cei cari mergeau pe drumurile Prahovei, Teleajenului sau Buzăului, la intrarea sau eșirea din țară, dar știm că erau vămi la Târgșor, Săcueni și Buzău pentru negoțul intern. Alte vămi interne, ceea ce arată importanța comercială a acelor locuri, erau la Slatina, la Jiu, fără să putem preciza unde, Câmpulung și Târgoviște.

Pentru Moldova avem privilegiul comercial acordat de Alexandru cel Bun la 8 Octomvrie 1408 Liovenilor, privilegiu care arată întreg sistemul vamal moldovean. Erau două feluri de vămi: mari și mici. Puncte de vamă la hotar erau Cernăuții, Cetatea-Albă și Tighina, pentru comerțul cu Polonii, Nemții, Tătarii și Armenii. La Bacău și Bârlad vamă pentru

Munteni, la Baia și Moldovița pentru Sașii Bistriței, la Bacău și Trotuș pentru negustorii brașoveni. Și, în sfârșit, la Hotin pentru negutători din Liow. In interiorul țării erau vămi la Suceava, Siret, Adjud, Roman, Iași, Baia și Lăpușna.

a. b.

DUPĂ REGULAMENTUL ORGANIC

Regulamentele Organice cuprind și dispozițiuni privitoare la vămi. Pe lângă înființarea de impozite indirecte, se înființează și *taxe vamale externe*, ca venituri ale Statului, nu ale Domnitorului cum erau în trecut. Sistemul de percepere rămăsese tot cel vechiu, de arendare.

In Februarie 1847 vama dintre cele două Principate a fost suprimată, iar în 1848 s'a pus în aplicare tariful vamal comun, creându-se un teritoriu comercial și vamal unic.

După unirea Principatelor, în 1859 se decretează « Proiectul pentru administrarea vămilor Principatelor Unite și Țara Românească », după care sunt administrate vămile până în 1875.

Cea dintâi lege care organizează în mod unitar vămile române este legea generală a vămilor, pusă în aplicare la 1 Iulie 1875.

Din dorința de a moderniza cât mai mult instituțiunile țării, legiuitorul de atunci s'a inspirat într'o largă măsură din legislațiunea franceză, netinând seama de împrejurările specifice țării.

Cu modificările sale parțiale din 1882, 1886 și 1889 ea a continuat să se aplice până în 1905.

In acest an intră în vigoare o lege nouă, mult mai complexă: legea generală a vămilor, care adeseori remaniată, spre a se adapta împrejurărilor de fapt, a rămas în vigoare până în 1933.

REGIMUL IN VIGOARE

Regimul vamal în vigoare cât și organizarea propriu zisă a serviciilor vamale se află sub imperiul legii din 13 Aprilie 1933 și tarifului din 1929.

DREPTURILE DE VAMĂ

Din cauza dublei funcțiuni pe care o îndeplinesc, *de protecție a producției naționale*, prin asigurarea debușeurilor pe piețele străine sau prin înlăturarea concurenței străine de pe piața internă, și *fiscală*, de realizare de venituri tezaurului, drepturile de vamă urmează, în evoluția lor, politica comercială și financiară a Statului.

Ele pot fi aplicate la import ca și la export.

Din punct de vedere al aplicării tehnice, drepturile de vamă se împart în două categorii:

1. *Drepturi specifice*, a căror cotă de taxațiune este determinată în tarif, după unitatea de greutate, măsură, număr;

2. *Drepturi ad-valorem*, calculate la valoarea produsului importat.

România a adoptat un sistem de taxațiune combinat, cu predominarea sistemului specific.

Drepturile de vamă la cari sunt impuse mărfurile străine în România, fiind prin esența lor impozite asupra consumațiunii, nu se pot stabili decât prin lege, conform art. 109 din Constituție și art. 28 din legea vămilor. Totuși, pentru anumite rațiuni, acest principiu nu are o aplicațiune inflexibilă. In mod excepțional, în timpuri de criză, se poate deroga dela principiul stabilirii tarifului pe cale de lege, procedându-se pe cale de decrete regale.

Astfel, Statul poate lua măsuri contra Statelor cari instituesc prohibițiuni, contingentări sau orice restricțiuni indirecte, cari îi prejudiciază exportul.

De asemenea, în caz de depreciere a monetei naționale, Guvernul poate majora tariful general al drepturilor vamale, cu un coeficient în raport cu acea depreciere. Măsurile acestea au caracterul unor acte de guvernământ, nesusceptibile de a fi atacate în contencios sub aspectul legalității.

Ele produc efecte juridice numai cât subsistă pericolul social. Dacă sunt menite să rămână definitive, atunci ele trebue supuse spre ratificare Parlamentului în cea mai apropiată sesiune, altfel își pierd valabilitatea, putând fi examinate de instanțele judecătorești.

TARIFUL VAMAL

Tariful vamal este legea care instituie drepturile de vamă.

In sistemul nostru avem trei genuri de tarife:

a) *Tariful general*, numit și autonom, care se aplică în mod comun produselor de orice proveniență.

In acest tarif sunt numite, descrise, fixate și identificate, pe articole, toate produsele, de orice categorie.

In sistemul nostru tariful general este un *tarif maximal*.

b) *Tariful convențional* este acela încheiat cu țările străine, prin acorduri sau tratate de comerț, și care derogă dela tariful general.

Legea vămilor autoriză guvernul să încheie asemenea convenții, în care caz drepturile modificate pot fi puse în aplicare prin decret regal, pe baza unui jurnal al Consiliului de Miniștri, chiar înainte de ratificarea convenției de către Parlament.

Tariful convențional nu se poate coborî, în sistemul nostru, sub limita unui *tarif minimal*, care este regimul cel mai favorabil ce se poate acorda unei țări, și aceasta numai prin lege.

c) *Tariful diferențial*, mai urcat decât tariful general, se aplică mărfurilor provenite din Statele cari aplică în mod special, numai mărfurilor românești, taxe sau prohibițiuni.

Pentru ca întregul trafic cu străinătatea să poată fi supus controlului vamal în vederea perceperii taxelor, nimeni nu este dispensat de îndeplinirea formalităților și respectarea regulelor și prohibițiunilor.

Chiar Statul și întreprinderile sale au această obligație, dacă nu au fost scutite în prealabil printr'un jurnal al Consiliului de Miniștri.

ADMINISTRAȚIA GENERALĂ A VĂMILOR

Vămile sunt administrate de Direcțiunea Vămilor, integrată, conform legii organice a Ministerului de Finanțe din 12 Aprilie 1933, în cadrele acestui minister.

Biurourile vamale

Toate operaţiunile vamale sunt efectuate prin biurourile vamale şi sucursalele lor. Acestea sunt organele de aplicare a legii pe teren.

Legea a determinat nominal cele 79 de biurouri vamale, existente în momentul promulgării legii. Ele se împart în două categorii, după importanţa operaţiunilor. Astfel, în prima categorie intră biurourile vamale din Bucureşti, Intrepozite, Galaţi-Doc, Constanţa şi Cernăuţi, etc.

Celelalte biurouri vamale, de categoria II-a, sunt aşezate aproape toate pe frontieră. Biurourile vamale sunt grupate în 12 circumscripţii vamale, puse sub controlul a câte unui inspector de circumscripţie.

Delimitarea circumscripţiilor, fixarea reşedinţei lor, precum şi înfiinţarea, mutarea, desfiinţarea şi clasificarea biurourilor vamale se face prin decizie ministerială. Tot astfel se pot înfiinţa posturi vamale permanente sau provizorii pe diferite puncte ale frontierii. Personalul exterior al vămilor se compune din inspectori generali vamali, inspectori de circumscripţie, administratori vamali, şefi de vamă, controlori, taxatori şi impiegaţi.

Inspectorul general vamal, controlează activitatea inspectorilor, şi stă la dispoziţia Direcţiei pentru cercetări speciale.

Inspectorul de circumscripţie are atribuţiunea de a inspecta şi verifica gestiunea administratorilor şi a şefilor de vamă şi tot serviciul în general. El ia toate măsurile pentru supravegherea vamală a frontierii.

Administratorii vamali şi şefii de vamă au conducerea şi supravegherea, pe răspunderea lor personală, a biurourilor vamale de întâia şi a doua categorie.

Controlorul vamal are atribuţiunea să verifice taxările fiecărei declaraţiuni, atât în ce priveşte aplicarea tarifului cât şi în ce priveşte calculul tuturor drepturilor; el verifică de asemenea justa aplicare a dispoziţiunilor legale, regulamentare şi administrative.

Taxatorul are atribuţiunea să constate originea, natura, felul, cantitatea şi valoarea mărfurilor şi să stabilească drepturile ce urmează să se încaseze.

Impiegaţii execută toate lucrările de biurou şi de supraveghere cu care sunt însărcinaţi de capii lor ierarhici.

Biurourile de vămuire şi expediţie

In organizarea noastră vamală a trebuit să se reglementeze şi funcţionarea acestor biurouri, a căror necesitate s'a dovedit imperioasă, mai ales după războiu, ca urmare a intensificării comerţului exterior.

Acestea funcţionează ca intermediari între biurourile vamale ale Ministerului de Finanţe şi publicul care nu este familiarizat cu tariful vamal, îndeplinind toate formalităţile de vămuire, în schimbul unui comision, stabilit printr'un tarif maximal.

Sunt trei categorii de asemenea biurouri:

1. Biurouri de vămuire şi expediţie ale instituţiunilor de Stat, cum sunt: C.F.R., P.T.T. şi P.C.A., îndeplinind operaţiunile de vămuire din oficiu ca servicii publice, obligaţia lor fiind un corolar al contractului de transport.

2. Societăţi şi agenţii de navigaţie — firme particulare de transporturi internaţionale — cari obţin autorizaţii de a îndeplini formalităţi de vămuire dela Ministerul Finanţelor.

3. Biurouri particulare de vămuire şi expediţie, funcţionând tot pe baza unei autorizaţii speciale.

Biurourile particulare, deşi au scop lucrativ, sunt învestite cu un caracter semi-oficial, fiind considerate ca organe auxiliare ale biurourilor vamale.

DRUMURILE VAMALE

Mărfurile venind din străinătate nu pot intra în România decât pe drumurile vamale autorizate de Direcţia Vămilor.

Mărfurile trebuesc transportate direct dela punctul de frontieră la biroul vamal cel mai apropiat. Orice transportare a lor în vreo casă, han, cârciumă, este considerată contrabandă.

In traficul pe uscat

Mărfurile sosite pe Căile Ferate sunt prezentate de organele acestora la primul biurou vamal de frontieră. Conform Convenţiei dela Berna şi regulamentului de transport, Căile Ferate trebue să îngrijească de îndeplinirea formalităţilor vamale, întru cât aceste formalităţi constitue un corolar al contractului de transport.

Coletele cari se vămuesc la frontieră, se descarcă în magaziile Căilor Ferate, iar mărfurile destinate a fi descărcate la un biurou vamal din interiorul ţării se transportă în vagoane plumbuite de vamă şi Calea Ferată.

Mărfurile sosite în trafic combinat pe apă şi uscat, sunt prevăzute cu plumburi şi însoţite de funcţionari vamali până la predarea lor în primirea organelor Căilor Ferate.

Mărfurile neînsoţite de scrisorile de trăsură, nici înscrise în foile recapitulative sunt considerate mărfuri de contrabandă.

In traficul pe apă

Căpitanii, patronii sau agenţii vaselor sunt datori ca în termen de 24 de ore dela acostarea în port sau schelă, pentru a descărca mărfuri streine sau indigene, să depună la biuroul vamal manifestul respectiv.

Manifestul este statul, adică situaţia generală a încărcământului. Manifestul trebue să cuprindă numărul, mărcile, greutatea brută a coletelor, mărfurilor ce conţin şi numărul poliţelor de încărcare.

Manifestele sunt de două feluri: a) *manifestele generale*, referitoare la întregul încărcământ, al căror original se prezintă spre viză atât la biuroul vamal al primului port românesc de sosire, cât şi la cele următoare, urmând a fi reţinut la ultimul biurou vamal; b) *manifestele parţiale de descărcare* sunt extrase din manifestele generale, conţinând numai specificarea mărfurilor cari se descaracă într'un anumit port.

Controlul încărcământului. Organele vamale pot vizita oricând vasele pentru a controla dacă încărcământul corespunde manifestului.

Legea vămilor prevede o serie de sancțiuni ce se aplică în cazul constatării unor deosebiri între manifest și încărcământ.

Vama poate pune plumburi sau sigilii la magaziile vasului și poștă, iar funcționarii au însărcinarea supravegherii vamale, atât vaselor care urmează să descarce, cât și celor în transit.

Acostarea vaselor străine la malurile românești și intrarea lor din apele internaționale în apele interioare ale țării, sunt permise numai ziua și la locurile desemnate de vamă, în înțelegere cu căpitănia portului.

Articolele de hrană și îmbrăcăminte ale echipajului, proviziile destinate a fi consumate în timpul cursei ca și combustibilul necesar vasului, sunt scutite de plata drepturilor de vamă.

Pentru toate acestea, căpitanii sunt obligați să depună vămii declarații, în decurs de 24 ore dela sosire.

Vasele de răsboiu nu sunt obligate însă la aceste formalități.

In traficul aerian

Mărfurile sosite sau plecate pe calea aerului sunt supuse aceluiași regim ca și cele sosite sau plecate pe apă sau pe uscat.

In vederea controlului lor, legea vămilor pretinde oricărei aeronave o serie de acte: carnet de drum, manifest de încărcare, declarație de provizii de bord.

Aeronavele nu pot pleca sau aterisa decât pe un aerodrom vamal, unde funcționează permanent un serviciu vamal.

Regimul Coletelor Poștale

Statul având dreptul de monopol pentru transportul corespondenții și al coletelor până la 5 kg. conform legii telegrafice, telefonice și poștale cât și convenției poștale universale, s'au prevăzut formalități lesnicioase de vămuire ce se efectuează din oficiu, fără amestecul particularului interesat, controlul și taxarea făcându-se automat de funcționarii vamali, în prezența funcționarilor poștali.

Coletele poștale și sacii închiși, conținând pachete sub benzi sau plicuri cu probe de mărfuri, sunt expediate, însoțite de acte de transit dela frontieră, până la oficiile poștale din interior, unde sunt biurouri vamale, și cercetate de funcționarul vamal, în asistența funcționarilor poștali.

In caz de bănuială că plicurile cu corespondență propriu zisă ar conține mărfuri sau valori, funcționarul poștal avizează pe destinatar, în prezența căruia deschide scrisoarea.

INTREPOZITELE

Intrepozitul vamal este locul unde pot fi depuse, temporar, mărfurile străine, în vederea importului, exportului sau transitului, fără a se achita imediat drepturile Statului. Printr'o ficțiune creată de legiuitor, mărfurile admise în întrepozite sunt considerate ca fiind în afară de cuprinsul țării.

Dreptul de a crea și exploata întrepozite vamale aparține exclusiv Ministerului de Finanțe, fiind vorba, de un drept regalian. Intrepozitele sunt de două feluri:

1. *Intrepozitul real* este acela care este accesibil oricui, pentru mărfurile ce-i sunt destinate, fiind pus sub supravegherea și administrația permanentă a biuroului vamal. El poate fi exploatat direct de Ministerul de Finanțe sau arendat, cu anumite condițiuni.

2. *Intrepozitul nominal* este acela în care nu se pot depune decât mărfuri omogene, cu volum sau greutate mare, aparținând aceluiași proprietar, care garantează drepturile ce s'ar cuveni Statului.

El nu se poate înființa decât pe lângă vămile unde există intrepozite reale și numai dacă acestea sunt insuficiente.

FORMALITĂȚILE VAMALE

Declarațiunea vamală. Nici un import sau export de mărfuri nu se poate face, dacă nu se prezintă biuroului vamal, unde urmează a se îndeplini formalitățile de vămuire, o declarație amănunțită, în care să se specifice următoarele elemente: felul, greutatea, măsura, numărul și valoarea fiecărui produs în parte, după cum urmează a fi taxat pe greutate, pe măsură, pe număr sau pe valoare.

Declarațiunea vamală conține împreună cu numele produselor și elementele ce servesc la verificarea și taxarea lor.

Declarațiile se fac de destinatarii mărfurilor, la import și de prezentatorii mărfurilor, la export, sau de biurourile de vămuire autorizate ca mandatare ale acestora. Declarațiunile se fac în dublu exemplar, completându-se și un buletin de control statistic și se anexează scrisorile de trăsură, polițele de încărcare (conosamentele), facturile originale și certificatele de origina mărfurilor.

Toate acestea sunt formalități pur tehnice. Declarațiile se înregistrează, în ordinea prezentării, într'un registru special.

Taxele se datorează din momentul înregistrării declarațiilor.

Verificarea mărfurilor se face în prezența declaranților sau în lipsă, dacă nu se prezintă în termen de 5 zile dela depunerea declarației.

Stabilirea drepturilor Statului se face de taxatori, pe baza verificărilor personale.

Declarantul nemulțumit de taxare se poate adresa administratorului sau șefului vămii, pentru a dispune asupra articolului din tarif și a taxelor ce urmează a se aplica.

Dacă este nemulțumit cu soluția dată, poate face contestație la Comisia de Experți de pe lângă Direcția Vămilor.

In caz de neplată a drepturilor datorate, mărfurile constitue gajul Statului, creanța sa având un caracter real. Ele trebuesc ridicate în termen de 5 zile libere dela plata drepturilor. In cazurile de forță majoră, termenul acesta se poate prelungi.

După expirarea lui, drepturile sunt datorate din nou și începe să curgă termenul de cădere în rebut.

Taxarea obiectelor pentru uzul personal al călătorilor se face după o procedură simplificată. Aceștia sunt obligați să prezinte singuri aceste obiecte. Cele

pe cari nu le prezintă sunt privite ca nedeclarate, aplicându-li-se pe lângă drepturile de vamă amenda corespunzătoare.

Părăsirea mărfurilor în vamă. Mărfurile părăsite de bună voie de către proprietari devin proprietatea Statului și sunt vândute la licitație după o întreagă procedură, pentru ca Statul să se despăgubească cu drepturile de vamă.

Declarațiunea de părăsire trebue să fie expresă din partea titularului mărfii.

Căderea mărfurilor în rebut se produce dacă după 30 zile dela intrarea și înscrierea lor în registrul de magazie, nu s'a depus nici un fel de declarație. Ea operează numai prin efectul legii, în urma desinteresului titularului, transferând proprietatea dela titularul mărfii la Stat. Este o procedură de executare a gajului pentru realizarea creanței care grevează marfa. Se procedează la vindere prin licitație ca și pentru mărfurile părăsite, după ce s'au făcut publicații și s'au înștiințat proprietarii să se prezinte în termen de 15 zile. Licitațiile se țin după o procedură specială, derogatorie dela legea contabilității publice, din cauza frecvenții acestor vânzări și a cantităților restrânse de mărfuri.

Sistemul drawback-ului, adică admiterea temporară a materiilor prime pentru a fi industrializate în țară, este cunoscut de legea noastră vamală. El se realizează în mod practic restituindu-se la export drepturile percepute, la in rare.

Dreptul la drawback nu se acordă în mod global, pe categorii de mărfuri, i individual.

Scutirea mostrelor fără valoare comercială este admisă de legea noastră vamală. Pentru mostrele cu valoare comercială, importate în mod provizoriu, legea impune consemnarea taxelor, cari se restitue la scoaterea din țară.

Transitarea mărfurilor este permisă prin orice mijloc de transport pe uscat, pe apă sau prin aer, afară de cele prohibite cari nu pot fi admise în transit decât cu autorizația Direcției Vămilor, și de arme și munițiuni pentru cari este necesară încuviințarea Consiliului de Miniștri.

Mărfurile în transit fiind scutite de orice taxe, legea a luat o serie de măsuri pentru prevenirea infracțiunilor ce s'ar putea produce cu ocazia transitului, adică importul fraudulos al mărfurilor străine.

Cabotajul, adică transportul pe apă al mărfurilor indigene sau indigenate dela un port al României la alt port al României, este admis fără plata drepturilor de import sau export.

Pentru împiedecarea exportului fraudulos al acestor mărfuri, legea institue o serie de formalități și verificări, cari sunt simplificate numai pentru anumite produse.

SUPRAVEGHEREA VAMALĂ A GRANIȚELOR

Supravegherea vamală a granițelor se face de către funcționarii vamali ca și de corpul grănicerilor care, din acest punct de vedere, se află sub ordinele Ministerului de Finanțe.

Supravegherea se face atât pe linia de frontieră cât și pe zona de frontieră până la 10 km spre interior, care se poate extinde la nevoie, prin decret regal, până la 25 km.

Funcționarii vamali exercită dreptul de control și supraveghere atât pe linie cât și înăuntrul zonei de frontieră, ei fiind permanent în exercițiul funcțiunii.

In scopul exercitării serviciului de pază, legea vămilor stabilește în favoarea Statului o servitute de trecere asupra proprietăților particularilor din zona de frontieră, aceștia neputând pune piedecă liberei circulații, nici ridica construcții care să împiedece circulația între posturile de pază.

Pentru prevenirea infracțiunilor, legea interzice instalarea de fabrici, depozite, hoteluri, prăvălii, în locuri izolate, fără autorizația specială a Ministerului de Finanțe.

REPRIMAREA INFRACȚIUNILOR

In sistemul românesc, legea vămilor reglementează nu numai principiile de funcționare a acestora, ci și infracțiunile vamale și modul lor de judecare. Principiile acestea care se integrează într'un contencios represiv fiscal, au fost expuse la locul respectiv.

In materie vamală, se disting două categorii de infracțiuni: contravențiuni și contrabande.

1. *Contravențiunea,* sancționată numai din punct de vedere fiscal, are ca element esențial nepotrivirea dintre arătările unei declarațiuni și constatările vămii, atunci când din această nepotrivire rezultă prejudicii pentru Stat, atât din punct de vedere al plății drepturilor cât și al respectului măsurilor care orânduiesc circulația internațională a mărfurilor.

Contravențiunea se pedepsește cu o amendă care reprezintă, pe lângă plata drepturilor datorate, de 2 sau de 3 ori valoarea lor.

Când mărfurile care au făcut obiectul contravenției sunt prohibite, li se aplică confiscarea și o amendă egală cu valoarea lor. De notat că amenda se calculează nu numai la drepturile prevăzute în tariful vamal, ci și la celelalte impozite percepute prin intermediul vămilor, cum sunt: cifra de afaceri, impozitul de consumație, taxele de timbru.

Pentru garantarea încasării amenzilor, vama are un drept *de retențiune* asupra mărfurilor contravenientului.

2. *Contrabanda* este un delict mixt, fiscal și penal totdeodată. Natura juridică a delictului este controversată.

Principial, se numește contrabandă orice import sau export clandestin, încercat sau săvârșit, fie prin punctele vamale, fie în afara lor. Jurisprudența consideră ca element esențial al contrabandei propiu zise, lipsa declarației vamale la importul sau exportul mărfurilor. Prin extensiune, legea vămilor consideră contrabande și contravențiile nedescoperite în momentul săvârșirii lor, legiuitorul prezumând, în acest caz, complicitatea organelor vamale. Contrabanda prezintă caracteristica de a fi singurul delict care nu implică intenția frauduloasă. Ea se constituie prin simpla săvârșire a faptului.

Ca și contravențiunea, contrabanda se constată printr'un proces verbal redactat în asistența orga-

nelor vamale ale punctului cel mai apropiat de locul unde s'a săvârșit sau descoperit infracțiunea și se trimite Ministerului de Finanțe, care are latitudinea să-l aprobe, să-l reformeze sau să-l anuleze.

Până la valoarea de 5.000 lei procesele verbale se resolvă de către Directia Vămilor, dela 5.000—300.000 lei de către Comisiunea Centrală Vamală, iar peste 300.000 lei de ministrul de Finanțe, cu avisul Comisiunii

Prin derogare de la principiul că «le criminel tient le civil en état», acțiunea penală nu ia naștere decât în urma aprobării procesului verbal și este independentă de cea civilă.

Cuantumul amenzilor aplicate pentru contrabandă variază după circumstanțe — de 3 sau de 5 ori prejudiciul încercat de Stat, — considerându-se agravant faptul comis prin locuri ascunse, unde controlul vamal este anevoios.

Ca și la contravențiuni, amenzile sunt datorate osebit de drepturile cuvenite Statului.

Amenda se transformă în închisoare în caz de insolvabilitate a infractorului, deosebit de închisoarea aplicată pentru delictul în sine, în urma acțiunii ministerului public.

In afară de amendă, legea noastră vamală prevede închisoare cu caracter penal, dela o lună la 2 ani. Dacă delicvenții au avut arme asupra lor, cuantumul pedepsei variază dela 6 luni la 3 ani.

i. r.

PECETEA LUI PETRU ȘCHIOPUL
DOMN AL MOLDOVEI, 1574—1591

ORGANIZAŢIA FINANCIARĂ A STATULUI

EVOLUŢIA ORGANIZAŢIEI FINANCIARE

DELA ORIGINI PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

Dintre toate problemele relative la vechea noastră organizare financiară, cea mai importantă prin repercusiunile ei de ordin social economic, este fără îndoială aceia a repartiţiei sociale a diferitelor sarcini fiscale.

Deslegarea acestei probleme atât de strâns legată de aspectele sociale ale vieţii noastre trecute, întâmpină greutăţi deosebit de mari ce izvorăsc nu numai din lipsa de date precise ci şi din confuzia care domneşte în lămurirea stărilor sociale din acele vremi.

Putem totuşi preciza că acele dări ce-şi trăgeau obârşia din fapte şi împrejurări anterioare organizării Statului, se aplicau într'o măsură de egalitate principială tuturor locuitorilor ţării. De pildă, plăteau vamă toţi cei ce făceau negoţ prin ţările noastre, localnici ca şi străini, boieri ca şi ţărani, dar egalitatea era numai principială căci, ca şi azi, tratate şi hrisoave domneşti acordau scăderi sau scutiri de dări. Nu avem decât să amintim, ca dovadă, privilegiul acordat de Vlaicu Vodă la 1368 neguţătorilor braşoveni. Tot aşa plăteau gloabă toţi cei ce încălcau obiceiul pământului, ori şi care ar fi fost situaţia lor socială. Dar şi în aceste cazuri existau numeroase scutiri domneşti. In sfârşit dijmele, cari izvorau din drepturile de proprietate asupra pământului erau obligatorii pentru oricine dar în raport cu venitul avut. Sunt numeroase documente cari dau scutiri parţiales au totale de plata dijmelor, ştim însă că de cele mai multe ori, o scutire de dijmă acordată unui sat nu însemna în fond decât schimbarea destinaţiei sale, în favorul unei mânăstiri sau a unui boier. De altfel, dăruirea unui sat unei mânăstiri sau unui slujitor nu însemna, în fond, decât crearea, pe seama acestora, a unor venituri din dijmele cuvenite domniei, din acel sat. Sunt şi cazuri însă în care beneficiarii scutirii domneşti sunt înşişi locuitorii satului. Acestea sunt cazurile înfiinţărilor de *slobozii*.

Toate acele dări, ce s'au introdus după închegarea Statului, nu au mai însemnat însă o repartizare socială egal distribuită, nici cel puţin principial, asupra tuturor locuitorilor.

In special birul, dare ce a fost introdusă ca urmare fiscală a suzeranităţii turceşti şi haraciului, nu va apăsa în mod egal asupra tuturor claselor sociale. Această dare era plătită numai de « pătura de jos a populaţiei » [1]).

Totuşi documente mai târzii par să arate că şi boierii, cel puţin în calitatea lor de proprietari de pământ, plăteau birul într'o formă specială lor, « birul cnezesc » sau « birul nemeşesc ».

De altfel, tot atât de complicată este şi problema dacă boierii plăteau dijmele sau nu. In starea actuală a cercetărilor, concluzia cea mai probabilă pare să fie aceia că nu erau scutiţi de dări, cu excepţia birului, decât marii dregători, boierii funcţionari ai ţării, cari încep să formeze, încă din al XVI-lea secol, o clasă aparte din ce în ce mai puternică.

Dar în afară de aceste inegalităţi de drept, evoluţia socială care va trece toată puterea Statului în mâinile acelei clase de mari dregători amintită, va duce la inegalităţi şi mai mari de fapt. Tocmeli particulare, învoeli determinate de trecerea personală a diferiţilor boieri, au creat sistemul « rumptorilor » adică al impunerilor « pe rupte » în care fiecare şi mai ales, marii boieri cu satele de sub protecţia lor, plăteau cât se învoiau, cât de puţin putea obţine obrazul cinstitului boier.

Existau şi scutiri fiscale ce favorizau clerul sau aşezămintele mânăstireşti, dar acestea nu erau supuse unor reguli fixe ci bunului plac al Domnului sau nevoilor fiscale, mai mult sau mai puţin mari.

Mai târziu, scutirea de dări, privilegiu al marilor dregători, se va întinde, sub forma unor uşurări, şi asupra funcţionarilor mai mici ai domniei cari, dacă nu vor obţine să nu plătească nimic, ajung totuşi, variind dela Domnie la Domnie, să plătească după acorduri personale, cât mai puţin.

Secole de-a-rândul nu se pot lămuri în această situaţie reguli generale. Totuşi se poate vedea cum, domnie de domnie, boierimea cea mare se liberează de dări.

Cea dintâi încercare de reformă, de stabilire precisă a cine trebue să plătească şi cine nu, s'a făcut de către Constantin Mavrocordat în legătură cu reforma sa social-financiară. Acesta, organizând pentru prima dată o clasă boierească fixă, scuteşte de plata oricărui impozit pe boierii dregători în funcţiune, eşiţi din funcţiune şi pe descendenţii lor, în vreme ce

---

[1]) I. Vlădescu, *Despre dări sau impozite*, pag. 54.

impune la dări, la fel cu toată lumea, întreaga boierime de ţară, eşită de mult din rosturile administrative.

Numai Regulamentul Organic va desfiinţa odată cu dijmele, privilegiul financiar al clasei boiereşti de dregători, privilegiu introdus oficial în ţările noastre numai din timpurile fanarioţilor.

Cisla

Trecutul românesc nu cunoaşte bineînţeles nici administraţii financiare, nici roluri, într'un cuvânt, niciuna din formele de organizare financiară din zilele noastre. Deci sistemul încasărilor va fi trebuit să fie altul, cu totul deosebit.

Impozitele, se percepeau în sistemul cislei (slv. число-număr). Acest sistem consta în « aruncarea » unei anumite cote asupra unei grupe întregi de platnici, de obicei un sat, care răspundea de plata integrală a sumei.

Acest sistem financiar, în care comunitatea garanta plata individuală, a fost izvorul generator a numeroase transformări sociale. Intr'adevăr individul se găsea în mod fatal legat de colectivitate, cu garanţia tuturor bunurilor sale, căci comunitatea şi numai ea, plătea dările, socotindu-se însă în administraţia sa, solidară cu toţi membrii săi.

De aci indiviziunea ţăranilor proprietari şi mai ales acea legătură cu pământul a ţăranilor din satele boiereşti unde dările erau plătite solidar pentru toţi, de către proprietarul moşiei care neputând tolera scăderea numărului platnicilor de fapt — căci aceasta nu scădea suma plătită de el — a cerut şi a obţinut legătura cu pământul.

Iată deci care era rostul acelor documente de legătură cu pământul, între cari cel a lui Mihai Viteazul este numai cel mai cunoscut. Documentele acestea, urmând unor mari şi frecvente spargeri de sate, cum au fost de pildă cele din 1595, nu însemnau decât noui orânduri financiare, noui măsuri pentru a se putea fixa din nou cisla, în scurt, orânduiri financiare asemănătoare recensămintelor din zilele noastre. Chiar cultivatorii liberi nu se puteau muta din satul lor decât după ce-şi regulau cisla şi atunci chiar, erau datori să arate unde se duc ca să li să poată fixa cisla acolo.

Dar dacă răspunderea pentru dări era colectivă, impozitul era totuşi individual. In interiorul organismului social primar, în sat, cisla se repartiza după « feţe ».

In ceea ce priveşte procedura, un hrisov dela Petru al II-lea cel Tânăr din 1559, arată lămurit că cisluitorul deosebea pe locuitorii mai bogaţi de cei sătaci « siromahi » lucrători cu palmele, cari plăteau mult mai puţin.

Mai târziu aflăm plata impozitelor « pe nume », care, în fond, nu era decât o formă redusă de cislă, iar târziu de tot, în vremea lui Ion Caragea, găsim celule fiscale de cinci birnici sub numele de « Liude ».

Deşi încercări de substituire a răspunderii personale la impozite s'au ivit încă din vremurile Fanarioţilor şi chiar mai dinainte, din vremea lui Gheorghe Duca, care a introdus « hârtiile » de plata birului, totuşi numai Regulamentul Organic a putut stabili darea cu totul personală.

Perceperea dărilor

Vechile noastre dări se percepeau în trei feluri: în natură, în bani şi în muncă.

In natură se percepeau cele mai vechi şi cele mai multe dări, dijmele. Perceptorii acestor dări erau *clucerul* pentru cereale şi *slugerul* pentru vite. Funcţionarii mai mici erau în Muntenia *căblarii* sau *găletarii*, *vameşii de albine*, *vinarii* şi *făinarii*, iar în Moldova, mai ales, *desetnicii* şi *ilişarii*.

Impozitele în numerar erau birul, gloabele, ca şi taxele vamale.

Veniturile Domniei se strângeau de către *marele vistier*, iar mai târziu va apărea, în special pentru vămi, *marele vameş*. Funcţionarii inferiori erau pentru impozitele speciale, *globnicii* şi *vameşii*, iar pentru biruri *ispravnicii de judeţ*, *birarii*, iar în vremurile fanariote, atunci când apar « samele », « *sameşii* ».

Şi impozitele în natură şi cele în bani se arendau însă la particulari, care în schimbul arendei plătite, îşi încasau dela localnici cheltuelile ca şi câştigul lor.

In muncă se plăteau bine înţeles prestaţiile cu a căror împlinire se ocupau funcţionarii administrativi locali.

Până târziu, în secolul al XVII-lea nu se află, bineînţeles, situaţii de încasări sau de cheltueli după cum nu existau registre, conturi, în care să se treacă ce a plătit sau ce mai are de plătit fiecare. Cea mai veche însemnare financiară este un « catastih de cisle » care se păstrează din vremea lui Petru Şchiopul. Dar aceste catastihe, chiar atunci când se ţineau, aveau un caracter cu totul personal, aparţineau domniei respective, şi nu întâlnim niciodată urme de continuitate.

In ceea ce priveşte responsabilitatea funcţionarilor domneşti, nu pentru întrebuinţarea veniturilor ţării, căci de aceasta nici nu putea fi vorba, ci pentru abuzurile ce le-ar fi putut face în încasarea şi transmiterea lor vistieriei, ştim că nu existau regule precis determinate.

Perceptorii, de cele mai multe ori arendaşi, trebuind foarte adesea să dea cât mai repede şi cât mai mari venituri, nu se sfiau astfel « să apuce » un sat pentru altul, să jupoaie pe unul ce plătise pentru altul ce nu dase nimic. Intr'un cuvânt, încasarea dărilor era o năpastă, iar birnicii adesea jefuitori curaţi.

Sunt numeroase documente în care Domnul desaprobă aceste « mâncătorii » particulare, dar nu exista o responsabilitate civilă şi pecuniară de despăgubire, nici a particularilor nedreptăţiţi şi nici a Statului în caz de fraude. Când se ajungea până la pedeapsă, aceasta putea fi cel mult corporală sau însemna în sfârşit confiscarea averii.

Cu toate că uneori vedem deosebindu-se în documente veniturile ţării de veniturile domniei, nu se poate preciza nimic asupra deosebirilor ce ar fi existat între cele două cămări. Ştim doar atât că reforma lui Constantin Mavrocordat a unificat într'o singură cămară « cea domnească » toate veniturile,

după cum mai târziu Regulamentul Organic le-a separat definitiv, fixând Domnului o listă civilă.

Reformele pur teoretice ale lui Constantin Mavrocordat n'au reprezentat aproape nici o realitate în sistemul financiar, al acelor vremi; astfel că cea dintâi reformă financiară reală a Principatelor s'a făcut de abia sub Regulamentele Organice cari înseamnă cel dintâi pas de europenizare a administrației noastre financiare, dar și de părăsire a liniilor noastre tradiționale.

a. b.

EPOCA REGULAMENTELOR ORGANICE

Regulamentele Organice aplicabile în Muntenia dela Iulie 1831 iar în Moldova dela 10 Ianuarie 1832, introduc în Principatele Românești o organizare administrativă și financiară necunoscută până atunci. Ele separă veniturile țării de lista civilă a domnitorului și acordă Obșteștei Adunări dreptul de a încuviința perceperea dărilor și facerea cheltuelilor. Ambele regulamente stabilesc cari vor fi cheltuelile statornice ale Principatelor precum și veniturile rânduite a le preîntâmpina și cari nu puteau fi întrebuințate pentru alte scopuri. Ele stabilesc « chipul contabilității casei vistieriei, adică a ținerii și dării socotelilor cu bună orânduială ».

Vistierul era făcut responsabil pentru toți casierii orânduiți în slujba vistieriei și pentru toți sameșii județelor.

S'a pus ordine în scripte. Toți casierii primeau la începutul anului financiar câte trei condice șnuruite semnate de controlorul vistieriei și cu pecetia Domnului; într'una se înscriau toate sumele primite în ordinea primirilor, în alta toate sumele ce se plăteau și în a treia chitanțele primitorilor cu însemnarea sumei primite și pricina plății.

La sfârșitul fiecărui trimestru, toți slujbașii însărcinați cu perceperea venitului și plata cheltuelilor trebuiau să trimeată la vistierie socoteala lor. La rândul lui vistierul înainta Domnului tot la sfârșitul trimestrului un raport asupra vistieriei. Raportul era trimis de Domn în cercetarea a șase boieri, aleși în fiecare an de către Obșteasca Adunare, care după ce uneori cercetau situația vistieriei, îl înapoia Domnului cu observările făcute. Domnul păstra aceste raporturi în « Canțelaria » sa, pentru ca la sfârșitul anului să le trimită către Obșteasca Adunare, dimpreună cu toate socotelile anului. Mai exista un așa zis control obștesc, care consta în cercetarea amănunțită a tuturor veniturilor și cheltuelilor, exercitat de funcționari speciali, anume de un șef controlor, de doi șefi de mese, două ajutoare a acestora, șase scriitori și doi cinovnici.

Tot prin Regulamentele Organice se introduce, pentru prima oară în țările noastre, controlul parlamentar al veniturilor și cheltuelilor, dat în căderea Adunării Obștești. Adunarea dădea socotelile primite în cercetarea unor comisii alcătuite « dintre mădularele sale », sau putea să le cerceteze de față cu toții. Rezultatul controlului era supus Domnului.

Spre deosebire, în Moldova, exista un Sfat Administrativ care cerceta socotelile anului expirat, înainte de a fi supuse de Domnitor Obșteștei Adunări. Sfatul Administrativ era compus din: Marele Logofăt, Ministrul din lăuntru, ca prezident, Vistiernicul, Ministrul Finanțelor și Marele Postelnic, șeful cancelariei Domnului.

In ceea ce privește responsabilitatea funcționarilor și marilor Dregători pentru actele de administrare și mânuire a fondurilor și bunurilor publice nu exista nici o autoritate judecătorească deosebită pentru judecarea lor. A continuat să se aplice aceleași pedepse penale privative de libertate și despăgubiri civile, ca și în trecut.

In rezumat, prin inovațiile și înfăptuirile lor, Regulamentele Organice inaugurează un sistem simplu de înregistrare a operațiunilor financiare, de încasări și plăți, punând ordine în finanțele publice. Totuși, nu se introduseseră încă principiile dreptului bugetar și nici nu se organizase un organ de control jurisdicțional, independent de administrația care executa prevederile financiare.

Un nou progres în organizarea finanțelor românești s'a făcut prin Convențiunea de la Paris din 7 August 1858, care prevede pregătirea bugetului de venituri și cheltueli pentru fiecare an, prin îngrijirea Domnitorului respectiv și punerea lui în aplicare numai în urma votului Adunării.

EPOCA ORGANIZĂRII STATULUI ROMÂN MODERN

După unirea Principatelor, sub domnia lui Cuza-Vodă, se întocmește pentru prima dată în Principate, un regulament de contabilitate publică, promulgat în 29 Noemvrie 1860. El fusese alcătuit de ministrul de Finanțe Manolache Costache, după modelul decretului asupra contabilității dela 1838 din Franța. Principiile bugetare introduse de acest regulament sunt: universalitatea bugetară, specialitatea creditelor, limitarea cheltuelilor la creditele autorizate prin buget, separațiunea și incompatibilitatea între funcțiunile de administrator, ordonator și aceia de contabil, împărțirea mensuală a fondurilor.

Tot acest regulament organizează controlul administrativ asupra operațiunilor bugetare, prevăzând înregistrarea la contabilitatea centrală a fiecărui Minister a tuturor operațiunilor relative la lichidare, ordonanțarea și plata cheltuelilor. Toți mânuitorii de bani publici erau puși sub ordinele Ministerului de Finanțe, și datori a da socoteală Ministerului Controlului.

Se întărește controlul legislativ, miniștrii fiind obligați să înfățișeze Adunării Elective, în fiecare sesiune, socotelile anului precedent, împreună cu actele justificative.

Executarea definitivă a bugetului unui exercițiu făcea obiectul unei legi speciale.

Continuând seria de reforme în vederea organizării politice și administrative a țării, în 1862 tot Cuza-Vodă contopește cele două Visterii din Principate, dând prima organizare administrației centrale a Ministerului de Finanțe.

Organizațiunea inițială a Ministerului de Finanțe a suferit în intervalul de 70 de ani, schimbări totale, trebuind să se adapteze situațiunii create prin lărgirea

sferei de acţiune a Statului, nouilor sisteme de impunere şi nouilor concepţiuni şi metode asupra controlului girării avutului Statului.

Toate legile de organizare ale Ministerului de Finanţe înainte de răsboiu stabileau atât organizarea administraţiei centrale cât şi organizarea serviciilor exterioare.

La 1 Ianuarie 1865 se pune în aplicare prima lege asupra contabilităţii generale a Statului, care a suferit numeroase modificări timp de 30 de ani, cât a fost în vigoare. In 1893 i se face o modificare esenţială extinzându-se dispoziţiunile ei şi la celelalte instituţii publice, nu numai la Stat. Se modifică de asemenea normele privitoare la licitaţiile publice, la contabilitatea administraţiilor, garanţiile casierilor, etc. Legea a fost din nou modificată în anul 1903.

După răsboiul de Intregire, populaţia şi teritoriul dublându-se, prima grije o constituia întronarea unei administraţiuni financiare concentrate. Trebuia un aparat fiscal cu altă mentalitate, alte metode, şi altă pregătire. Se simţea nevoia unei reorganizări serioase a controlului aşezării şi perceperii impozitelor precum şi a serviciilor exterioare şi interioare a Ministerului de Finanţe. Reformele înfăptuite au fost dictate atât de aşezarea unor impozite pe baze noi, din desvoltarea pe care a luat-o contribuţiunile directe după reforma din 1923 şi mai în urmă impozitele indirecte: taxele de consumaţie, alcoolul, cifra de afaceri, etc., dar mai ales după stabilizare, prin lărgirea atribuţiunilor ce s'a dat Ministerului de Finanţe, în executarea bugetului general de venituri şi cheltueli al Statului.

BUGETUL GENERAL AL STATULUI

Normele privind întocmirea şi executarea bugetului sunt prescrise de Constituţie, ca şi de legea monetară din 1929. Legea contabilităţii nu face decât să le desvolte.

In sistemul nostru financiar, legiuitorul a ţinut să precizeze în texte pozitive normele privitoare la pregătirea şi executarea actului de evaluare a cheltuelilor şi veniturilor, care este bugetul Statului. Funcţiunea aceasta esenţială şi plină de dificultăţi a fost dată Ministerului de Finanţe. El este învestit cu greaua sarcină de a alcătui bugetul de venituri, adică a găsi resursele necesare şi de a-l face să corespundă cu bugetele de cheltueli ale tuturor departamentelor.

Toate aceste atribuţiuni întinse pe care le are Ministerul de Finanţe asupra tuturor departamentelor, serviciilor publice şi serviciilor de utilitate publică, în scopul de a asigura prin controlul ce exercită, unitatea în aplicarea regulelor de bună gestiune a averii publice, ordinea şi economia în executarea bugetului Statului sunt precizate de dispoziţiunile legii asupra contabilităţii publice care este şi o lege a controlului bugetar. Ministerul de Finanţe are dreptul de control asupra tuturor legilor şi măsurilor pregătite de celelalte departamente care dau loc la sporiri de cheltueli sau reduceri de venituri în bugetul general al Statului.

Bugetul este definit de legea contabilităţii ca fiind actul prin care sunt prevăzute şi prealabil aprobate veniturile şi cheltuelile anuale ale Statului şi tuturor serviciilor publice. Anul financiar începe la 1 Aprilie şi se sfârşeşte la 31 Martie al anului următor.

Fiecare buget dă naştere la un exerciţiu, având aceeaşi durată ca şi anul financiar, adică 12 luni.

CONSTITUIREA BUGETULUI

Legea Contabilităţii Publice, în titlul II, cristalizează principiile după care se constitue şi se aprobă bugetul.

Fiecare minister sau administraţie depinzând de Stat, înainte de a-şi întocmi proiectele definitive de buget, sunt obligate să comunice, cel mai târziu până la 1 Decemvrie, Ministerului de Finanţe, orice propuneri noui ar avea de făcut pentru bugetul viitor. Ministerul Finanţelor supune aceste propuneri comisiunii tehnice bugetare, spre a-şi da avizul, după care comunică ministerelor şi administraţiilor respective aprobarea sau respingerea propunerilor făcute.

Proiectele de buget trebue depuse la Ministerul de Finanţe cel mai târziu până la 1 Ianuarie. Ministerul de Finanţe, după ce examinează proiectele de buget, poate cere noui modificări, necesare echilibrului bugetar.

Proiectele definitive trebuesc înaintate Ministerului de Finanţe până la 15 Ianuarie, însoţite de expuneri de motive amănunţite, atât pentru venituri cât şi pentru cheltueli.

Pe baza proiectelor, ca şi a bugetului său propriu, Ministerul Finanţelor întocmeşte bugetul general al Statului, care după ce este aprobat de Consiliul de miniştri, este trimis în deliberarea Adunării Deputaţilor cel mai târziu până la 1 Martie.

In legea contabilităţii s'a desvoltat principiul din legea monetară că Adunarea Deputaţilor nu poate să propue înfiinţarea de noui cheltueli. Deşi ar părea că această măsură constitue o ştirbire a prerogativelor Parlamentului, în realitate este o măsură care înlătură imixtiunea Parlamentului în atribuţiunile puterii executive.

Legea contabilităţii prevede posibilitatea pentru guvern, că dacă bugetul nu se votează în timp util, să îndeplinească toate operaţiunile relative la venituri şi cheltueli, prin decret regal, conform bugetului anului precedent, dar fără să-l poată aplica mai mult de un an.

EXECUTAREA BUGETULUI

Incasarea veniturilor

Impozitele constitue principalul izvor de venituri în bugetul Statului. Legea contabilităţii, prin art. 55, repetă principiul pus de art. 109 din Constituţie — după care nici un impozit de orice natură nu poate fi aşezat şi împlinit, decât după ce va fi stabilit prin lege. Prin aceasta nu trebue să se înţeleagă că legile organice de impozite trebuesc votate în fiecare an, ci numai că punerea lor în aplicare trebue autorizată expres în fiecare an prin legea anuală de finanţe, care aprobă perceperea impozitelor şi veniturilor Statului.

Ca o sancţiune a acestei reguli, legea contabilităţii, în art. 57, prevede o dispoziţie, reprodusă la sfârşitul fiecărei legi de finanţe, prin care se opreşte cu desăvârşire împlinirea altor contribuţiuni decât celor autorizate prin legea anuală de finanţe. Pentru funcţionarii abuzivi sunt prevăzute pedepse penale. Incasarea şi urmărirea impozitelor se face conform legii pentru perceperea şi urmărirea veniturilor publice, numai pe baza de titluri legale şi prin agenţii competenţi ai Statului. Pentru orice încasare, agentul însărcinat cu perceperea, liberează o recipisă. Incasarea impozitelor directe se notează de perceptor în carnetul de impozite al contribuabilului. Ea este descărcătoare pentru contribuabil [1]).

Repartizarea creditelor

Creditele necesare pentru cheltuelile fiecărui exerciţiu se deschid prin legea anuală de finanţare.

In privinţa modalităţii în care se poate spori cuantumul lor, legea contabilităţii stabileşte că alocaţiunile pentru personal nu vor putea fi sporite nici direct, nici indirect, prin credite suplimentare iar fondurile pentru pensiunile sau gratificaţiile funcţionarilor nu se pot acorda decât prin lege.

Pentru alocaţiile de materiale, deşi socotite ca maxime, art. 72 prevede posibilitatea, în situaţiile excepţionale, când creditele deschise au fost insuficiente, să se deschidă printr'o lege de finanţe, credite suplimentare. Aceasta numai după patru luni dela data aplicării bugetului.

Miniştrii nu pot spori prin nici un mijloc suma creditelor afectate cheltuelilor respective. Sub nici un motiv nu se pot face plăţi de personal dela materiale.

Creditele deschise pentru un exerciţiu nu pot fi întrebuinţate la cheltuelile unui alt exerciţiu, nici alocaţiile dela un minister la altul sau dela un articol la altul.

Pentru o mai bună ordonare a bugetului, s'a introdus, bugetul interior de execuţie, întocmit de fiecare minister în parte şi care cuprinde repartizarea creditelor alocate, între diferitele servicii centrale şi exterioare.

Angajarea cheltuelilor

Angajarea unei cheltueli înseamnă autorizarea ei de către organele prevăzute de legea Contabilităţii Publice. Angajările de cheltueli trebue să se menţină strict în marginea creditelor deschise. Miniştrii nu pot face nici un fel de angajament fără credit prealabil deschis. Mai mult încă, nici o cheltuială nu poate fi angajată, dacă nu există siguranţa că furnitura sau lucrarea respectivă nu va putea fi terminată înlăuntrul exerciţiului curent. Art. 80 aduce anumite excepţiuni, când pentru concesiuni, arendări, construcţiuni, aprovizionări de muniţiuni şi furaje, se pot angaja, de acord cu Ministerul de Finanţe, cheltueli pe un termen mai lung.

Se prevede însă o restricţiune: angajamentele nu pot să cuprindă pentru bugetele viitoare, credite mai mari ca suma atribuită din bugetul în curs, în momentul încheierii contractului.

Lichidarea şi ordonanţarea cheltuelilor

După ce a fost angajată şi înainte de a fi plătită, o cheltuială trebue să fie lichidată şi ordonanţată. Prin lichidare se înţelege totalitatea operaţiunilor din care rezultă în mod cert şi legal drepturile dobândite de creditori faţă de Stat. Lichidarea se face de ministru sau de capul administraţiei respective, care are dreptul de ordonanţare, sau de către delegatul său. Legea contabilităţii precizează că drepturile cuvenite funcţionarilor publici încep a curge după depunerea jurământului, din ziua instalării în serviciu şi că retribuţiunile se lichidează lunar şi sunt plătibile la 20 ale fiecărei luni.

Art. 119 defineşte ordonanţele de plată şi ordonanţele de delegaţie cari sunt actele prin care miniştrii sau capii administraţiilor dispun de creditele cari le sunt deschise, ca ordonatori primari.

In baza ordonanţelor de delegaţie, emise pe numele lor, ordonatorii secundari, emit mandatele de plată, în limitele creditelor prevăzute de ordonanţele de delegaţie.

Ordonanţele şi mandatele de plată nu pot depăşi marginile distribuţiei lunare a fondurilor şi nu pot fi emise decât asupra unei singure casierii publice.

Ordonanţele de plată trebue să poarte viza consilierului controlor, iar mandatele de plată viza şefului contabilităţii de pe lângă administraţia financiară de încasări şi plăţi. Altfel nu vor fi achitate de casieriile publice.

Legea prevede înregistrarea ordonanţelor şi mandatelor de plată la serviciile de contabilitate, emiterea avizelor şi trimiterea lor, unul la mişcarea Fondurilor şi celălalt la Curtea de Conturi. Primul aviz, după ce este înregistrat la Mişcarea Fondurilor şi Direcţia Contabilităţii Generale a Statului, este trimis administraţiei care urmează să facă plata.

Plata cheltuelilor

Ministerul de Finanţe, prin Direcţia Mişcării Fondurilor îngrijeşte ca toate ordonanţele şi mandatele de plată emise, să fie plătite de către Oficiile de casierii ale Statului în limita creditelor deschise şi a distribuţiei mensuale a fondurilor disponibile. In acest scop, Ministerul de Finanţe, întocmeşte decrete regale lunare de distribuţie a fondurilor, fixând sumele în limita cărora fiecare Minister poate să dispună prin ordonanţări.

In regulă generală nici o cheltuială a Statului nu poate fi plătită de oficiile de casierii ale tezaurului public fără ordonanţă sau mandat de plată prealabil, emise de miniştrii sau de ordonatarii secundari. Excepţia o constitue plata datoriei publice în ţară şi străinătate, şi plata pensiilor.

Casieriile publice sunt obligate de a verifica ordonanţele şi mandatele de plată înainte de achitarea lor, îngrijindu-se ca ele să poarte viza consilierilor controlori sau a serviciului contabilităţii administraţiei financiare, precum şi primirea avizelor

[1]) Pentru stabilirea, perceperea şi urmărirea impozitelor, Vezi Enc. Rom. I, Contenciosul Fiscal, pag. 222—230.

şi concordanţa lor cu ordonanţele sau mandatele emise, şi identitatea celui în drept a primi banii.

Art. 137 legiferează dreptul de refuz al plăţii de către casier când ordonanţa sau mandatul nu îndeplineşte condiţiunile legale.

Art. 138, 139 şi 140 reglementează poprirea în favoarea terţilor a sumelor ce se plătesc de Stat. Aceste sume se depun la Casa de Depuneri.

CONTABILITATEA PUBLICĂ

Oricărei administrări şi mânuiri a banului public, trebue să-i urmeze un control permanent şi darea unei socoteli. In consecinţă, controlul finanţelor publice este de o necontestată necesitate, constituind o importantă parte a sistemului financiar.

Controlul finanţelor publice îmbrăţişează aproape întreaga activitate a administraţiei, fiindcă nu există serviciu care să nu cheltuiască.

Toate dispoziţiunile privitoare la mânuirea banilor publici, aplicabile atât finanţelor Statului, cât şi judeţelor şi comunelor şi tuturor instituţiunilor cu caracter public, sunt prevăzute în legea asupra contabilităţii publice.

Pentru ţinerea socotelilor şi pentru învederarea situaţiunii generale a finanţelor publice, legea contabilităţii publice prevede o serie de dispoziţiuni, dintre cari mai importante sunt următoarele:

1. *Inventarul averii publice.* Legea, prin art. 2, impune întocmirea unui inventar general al Patrimoniului Statului, în care trebue să se enumere şi evalueze toate bunurile mobile şi imobile precum şi toate drepturile şi obligaţiunile pe care Statul le are faţă de terţi.

Acest inventar se întocmeşte în conformitate cu Regulamentul special privitor la inventarierea patrimoniului Statului, din 15 Martie 1930.

Această stabilire a activului averii Statului este de cea mai mare importanţă şi obligativitatea ei nu putea lipsi dintr'o lege care se referă la cârmuirea finanţelor publice generale.

2. *Contabilitatea în partidă dublă.* Contabilitatea înseamnă consemnarea în scripte, după anumite reguli, a operaţiunilor relative la mânuirea fondurilor şi materialelor.

Administraţia noastră publică a adoptat în această privinţă sistemul contabilităţii în partidă dublă. Inregistrarea tuturor sumelor intrate sau eşite se face, deci, în conturi duble de credit şi debit, ceea ce face ca orice eroare să iasă în evidenţă şi micşorează ocaziunile de fraudă.

3. *Incompatibilitatea între diferitele categorii de gestionari.* Ca o urmare a principiului de contabilitate dublă, era firesc ca legea să stabilească o incompatibilitate între diferitele funcţiuni ce concură la administrarea bunurilor Statului.

Astfel, gestionarii sunt împărţiţi în trei categorii, după atribuţiuni:

a) *Administratorii* cari au menirea de a stabili debitele, a angaja, lichida şi ordona cheltuelile. Aceşti administratori ai fondurilor publice sunt: miniştrii, subsecretarii de stat pentru ministere; directorii generali, consiliile de administraţie, comitetele, pentru administraţiile autonome; prefecţii, primarii, etc.

b) *Contabilii* cari au rolul să verifice şi să înregistreze debitele, să centralizeze în conturi averea, drepturile şi obligaţiunile Statului; directorii de contabilitate, şefii serviciilor şi ajutoarele lor.

c) *Mânuitorii de bani sau de materiale* cari au atribuţiunea să primească, păstreze şi să predea valorile sau materialele. Aceştia sunt: casierii, administratorii financiari, şefii de depozite şi ateliere, etc.

Această repartiţie de atribuţiuni are o mare importanţă, fiindcă înlătură dela început orice imixtiune între cele trei funcţiuni, atât de importante pentru administrarea banului. Această diviziune înlătură fraudele prin uşurarea controlului.

4. *Incheerea conturilor.* Bugetul dă naştere în mod necesar la conturi. Contul, spre deosebire de buget care este un plan evaluativ al unor operaţiuni financiare viitoare, este un tablou al rezultatelor reale şi faptelor împlinite privind exerciţiul bugetului expirat.

Conturile cuprind toate actele de gestiune a banilor şi materialelor publice, atât pentru venituri cât şi pentru cheltueli.

In principiu, toţi gestionarii sunt ţinuţi să dea socoteală de gestiunea lor. Contabilii nu încheie conturi pentru gestiunea lor fiindcă nu iau parte efectiv la realizarea actelor de gestiune ci fac numai operaţiuni de verificare şi înregistrare a operaţiunilor.

Sunt două feluri de conturi corespunzătoare celor două categorii de gestionari: *a)* conturile de administraţie şi *b)* conturile de mânuire a banilor şi materialelor publice. Conturile de gestiune ale administratorilor sunt denumite de legea contabilităţii *conturi de execuţie ale bugetului* şi se închee lunar şi anual, de către serviciile centrale de contabilitate ale administraţiilor publice (art. 159 l.c.p.).

Conturile de gestiune ale mânuitorilor se întocmesc pe un an, sau numai cât a durat gestiunea, dacă mânuitorul a funcţionat mai puţin, totuşi, gestionarul în funcţiune la data încheerii anului financiar va încheia contul întregului an, cu menţionarea operaţiunilor fiecărui gestionar.

Ministerul de Finanţe, prin Direcţiunea Contabilităţii Generale a Statului, închee două mari şi importante conturi generale:

1. *Contul general de execuţie a bugetului Statului* cuprinde situaţiunea generală a aplicării bugetului. Şefii serviciilor centrale de contabilitate au obligaţiunea de a comunica lunar Ministerului de Finanţe situaţiunea executării bugetului ministerului respectiv.

Direcţiunea contabilităţii generale a Statului întocmeşte lunar şi anual în termen de trei luni dela închiderea anului financiar, contul general de executare a bugetului Statului, conform art. 151 şi 191 din legea contabilităţii publice.

2. *Contul gestiunei finanţelor Statului* se întocmeşte tot de Direcţia contabilităţii generale a Statului şi cuprinde contul general al operaţiunilor de casă efectuate de oficiile de casierie publică ale Statului, apar-

ținând Ministerului de Finanțe, cu privire la operațiunile efectuate în cursul anului financiar.

Acest cont se sprijină pe următoarele conturi desvoltătoare: *a)* contul veniturilor, *b)* contul cheltuelilor, *c)* contul de trezorerie și *d)* contul resurselor speciale.

Art. 155, 158 și 159 din legea contabilității publice obligă oficiile de casierie ale Statului să comunice zilnic Ministerului de Finanțe situațiunea casei cu specificarea sumei vărsate la Banca Națională, iar serviciul de contabilitate de pe lângă administrații să închee lunar situația casei și s'o comunice deasemenea Ministerului de Finanțe.

Contul special al datoriei publice. Tot Direcțiunea Contabilității Generale a Statului închee un cont special al Datoriei Publice care cuprinde: *a)* totalul datoriei la începutul anului, *b)* împrumuturile consolidate contractate în cursul anului, *c)* amortizările, răscumpărările și concesiunile efectuate în cursul anului și *d)* totalul datoriei publice la finele anului.

APARATUL FISCAL

Principiile moderne de organizare a Statului prevăd specializarea și, în consecință, separarea celor două funcțiuni esențiale ale aparatului fiscal: aceea de constatare a impunerilor și aceea de mânuire a lor.

Conform acestor principii, administrațiile financiare, cari altădată îndeplineau amândouă categoriile de operații, au fost separate prin reforma din 1929 în administrații de constatare și administrații de încasări și plăți.

Acestea activează tot timpul paralel, separațiunea înțelegându-se în sensul că una nu poate trece sfera de activitate a celeilalte. Serviciul de constatare stabilind debitele, iar serviciul de percepere fiind acela care le execută, între ele există anumite punți de trecere, pentru ca serviciul de constatare să aibă posibilitatea de a încărca pe al doilea cu debitele ce a stabilit.

Astfel, controlorii de circumscripție operează în rolurile percepțiilor debitele stabilite; administratorul de constatare încarcă cu debitele pe administratorul de încasări și plăți, care la rândul lui le comunică percepțiilor, prin ordine de debitare, pentru a fi încasate. Sistemul acesta asigură un dublu control.

Excepție fac veniturile publice, cari se percep pe cale de reținere. In cazul lor situația se inversează: administrația de încasări și plăți fiind aceea care trebuie să le comunice administrației de constatare.

Debitele se comunică direcțiilor de constatare din administrația centrală a Ministerului, iar încasările se comunică de către administrațiile de încasări direcției contabilității generale a Statului. In același timp, Administrațiile de încasări și plăți comunică tot contabilității generale a Statului toate plățile ce au efectuat, cât și debitele cu cari au fost încărcate. In felul acesta direcțiunea contabilității generale a Statului are întreaga situație a debitelor, a încasărilor și plăților, putând verifica debitele cu acelea dela direcțiile de constatare din Minister.

Administrațiile de constatare a impozitelor funcționează, în principiu, câte una de fiecare județ, având o competență teritorială după împărțirea politică administrativă a județelor.

Impărțirea teritorială fiscală a țării recunoaște deci ca subdiviziuni administrative fiscale, administrațiile de județ.

Administrațiile de constatare funcționează, atât pentru impozitele directe, cât și pentru cele indirecte, sub conducerea administratorilor de constatare. Ele se împart în două secții: *a)* pentru constatarea impozitelor directe și *b)* pentru constatarea impozitelor indirecte.

Capitala țării, fiind împărțită, conform legii de organizare a Municipiului București, în patru sectoare, fiecare sector are o administrație de constatare a impozitelor directe și una pentru constatarea impozitelor indirecte.

ADMINISTRAȚIILE DE CONSTATARE

Fiecare administrație de constatare este condusă de către un *administrator*, care este capul întregului serviciu de constatare, având următoarele atribuțiuni: *a)* conducerea și supravegherea tuturor lucrărilor de constatarea impozitelor, adunarea elementelor privitoare la materia impozabilă și îndrumarea și controlarea activității controlorilor de județ;

b) primirea și transmiterea directivelor date de administrația centrală cu privire la aplicarea legilor și instrucțiunile lor;

c) primirea și centralizarea debitelor stabilite de circumscripția de constatare pentru impozitele directe și indirecte, comunicarea debitelor Ministerului pentru centralizare și administrației de încasări pentru executare;

d) primirea oricăror reclamațiuni cu privire la constatarea impozitelor și îngrijirea ca Statul să fie bine apărat în fața instanțelor judiciare, reprezentând fiscul în fața tribunalului;

e) inspectarea circumscripțiilor de constatare.

Organul de legătură dintre administratorul de constatare și circumscripțiile de constatare este *controlorul-șef*. El depinde direct de administrator, ale cărui directive le urmează, păstrându-și însă inițiativa proprie. Reședința sa este obligatorie în orașul unde se află administrația.

Controlorul-șef are următoarele atribuțiuni: *a)* îndrumarea activității controlorilor și verificarea lucrărilor lor, *b)* cercetarea și verificarea materiei impozabile, *c)* facerea de anchete și dresarea actelor de contravenție, *d)* verificarea contabilității marilor întreprinderi pentru impozitul comercial și industrial, *e)* inspectarea întreprinderilor impozabile la taxele de consumație, cifra de afaceri și timbru, *f)* inspectarea activităților circumscripțiilor de constatare, verificarea matricolelor și confruntarea lor cu rolurile, verificarea debitelor succesorale.

Circumscripțiile de constatare a impozitelor. La baza serviciului de constatare, dar numai pentru impozitele directe, există circumscripția de constatare, care este celula serviciului de constatare. Fiecare județ este împărțit în circumscripții de constatare pentru

impozitele directe. Acestea corespund cu delimitarea administrativă a plăşilor, având reşedinţele fixate în genere la reşedinţa plăşilor şi uneori în comunele de centru, unde se găseşte judecătorie, oficiu poştal şi autorităţi locale. Comunele urbane capitale de judeţ constitue una sau mai multe circumscripţii de constatare după importanţa materiei impozabile.

Fiecare circumscripţie de constatare este condusă de un *controlor*, ajutat de unul sau mai mulţi *ajutori de controlori*.

Controlorii de circumscripţie se ocupă numai de constatarea contribuţiunilor directe; în mod excepţional, ei pot fi delegaţi a face la reşedinţa lor şi taxarea actelor supuse la taxe şi impozite de timbru. Atribuţiunile controlorilor sunt: culegerea de informaţiuni şi facerea de cercetări cu privire la impuneri, centralizarea şi verificarea declaraţiilor, formarea, complectarea şi păstrarea dosarului fiscal al fiecărui contribuabil, verificarea contabilităţii întreprinderilor şi a situaţiei fiscale a contribuabililor din circumscripţie, stabilirea veniturilor şi impozitelor de plată, întocmirea matricolelor pe comune, întocmirea pe comune a rolurilor pe care le încredinţează percepţiei spre executarea încasărilor şi încheerea actelor de contravenţie în competinţa sa.

Controlorii ajutori sunt auxiliarii controlorului.

Controlul impozitelor indirecte. Impozitele indirecte nu au circumscripţii de constatare ca impozitele directe. Pentru constatarea impozitelor indirecte, funcţionează, pe lângă fiecare administraţie de constatare, controlori pentru timbru, succesiuni, cifra de afaceri, spectacole, automobile şi controlori pentru taxele de consumaţie. Numărul şi repartizarea lor se face de Minister, după importanţa materiei impozabile. Atribuţiunile lor sunt în legătură cu constatarea impozitelor respective.

Controlul fabricilor. Pentru fabricile supuse controlului Ministerului de Finanţe, funcţionează *controlori-tehnici*, cari se ocupă de controlul tehnic al fabricaţiunilor. Aceştia se ocupă de randamentul fabricilor de petroleu, fabricilor de spirt, etc. verificând zilnic declaraţiile de materii prime.

Agenţii de fabrică sunt ataşaţi pe lângă fabrici ca să asigure un control permanent al intrării în fabrici a materiilor prime, a fabricaţiunii şi a expedierii produselor. Ei stabilesc drepturile de taxe pentru produsele ieşite şi eliberează biletele de liberă circulaţie.

ADMINISTRAŢIILE DE INCASĂRI ŞI PLĂŢI

In fiecare judeţ funcţionează una sau mai multe administraţii de încasări şi plăţi. Acestea au două mari atribuţiuni: pe de o parte urmărirea şi încasarea tuturor veniturilor publice ce le sunt date în debit sau se percep pe cale de reţinere, iar pe de alta, efectuarea tuturor plăţilor Statului.

Administraţiile de încasări şi plăţi stau sub autoritatea directă a Direcţiei Contabilităţii generale a Statului.

In Capitală sunt 4 administraţii de încasări şi plăţi, câte una de fiecare sector.

Administraţia de încasări şi plăţi este condusă de un *administrator*, care are următoarele atribuţiuni: conducerea şi supravegherea urmăririi tuturor veniturilor publice ce-i sunt date în debit, efectuarea plăţilor în judeţul respectiv, încasarea veniturilor publice care se percep pe cale de reţinere, darea în debit a sumelor de încasat către percepţii şi primirea sumelor încasate de acestea, contabilizarea încasărilor şi plăţilor efectuate, potrivit normelor prevăzute de legea contabilităţii publice, verificarea conturilor de gestiune a perceptorilor şi încheerea contului de gestiune al administraţiei.

Pentru inspectarea şi verificarea percepţiilor, administratorul de încasări şi plăţi este ajutat de unul sau doi *controlori de urmărire*, cari lucrează sub ordinele sale directe, putând fi însărcinaţi şi cu diferite anchete în legătură cu urmărirea şi perceperea veniturilor publice.

Percepţiile de circumscripţie. La baza serviciului de percepere a tuturor impozitelor ce se dau în debit stă percepţia de circumscripţie care are aceiaşi competenţă teritorială ca şi circumscripţia de constatare. Numărul acestor două categorii de circumscripţii este egal.

Perceptorul de circumscripţie centralizează gestiunea agenţilor de încasare şi este răspunzător de întreaga gestiune a circumscripţiei sale, conform legii contabilităţii publice şi legii pentru perceperea şi urmărirea veniturilor publice; el primeşte vărsările efectuate de agenţiile de încasare pe care le verifică, le contabilizează şi apoi le varsă administraţiei de încasări şi plăţi; încasează impozitele ce se percep pe cale de reţinere.

Perceptorul de circumscripţie poate face şi plăţi, dacă este autorizat de administraţie.

La fiecare percepţie de circumscripţie, funcţionează pe lângă perceptor, un contabil şi un număr de funcţionari de birou necesari.

Agenţiile de încasare. In materie de urmărire şi percepere a impozitelor, celula este agenţia de percepere. Agenţiile de încasare funcţionează în fiecare comună, conduse de perceptorii de agenţie, ajutaţi de agenţii necesari.

Agenţiile de încasare fac numai urmărirea şi încasarea veniturilor publice, după extrasele din roluri primite dela perceţia de circumscripţie şi după borderourile nominale pentru celelalte venituri. Pentru orice sumă încasată se emite imediat o chitanţă în conformitate cu legile în vigoare.

Perceptorul de agenţie este răspunzător de gestiunea sa, solidar cu perceptorul de circum scripţie.

FINANŢELE ADMINISTRAŢIILOR LOCALE

Ca şi pentru Stat, impozitele sau monopolurile în folosul judeţelor şi comunelor se stabilesc prin lege.

Pentru întărirea principiului de descentralizare administrativă, care stă la baza organizării noastre administrative, Constituţia mai prevede în art. 111 că orice sarcină sau impozit judeţean sau comunal, nu se poate aşeza decât cu învoirea Consiliilor judeţene sau comunale, în limitele stabilite de lege. Acest principiu se realizează prin dreptul Consiliilor comunale şi judeţene, de a vota bugetele respective.

Regimul financiar al administrațiilor locale este prevăzut de legea administrativă din 27 Martie 1936 care a modificat și armonizat legea administrativă cu dispozițiile din legea finanțelor locale din Aprilie 1933.

Legea administrativă, ocupându-se de « Finanțele locale » stabilește dela început principiul că finanțele administrațiilor locale se administrează după dispozițiunile legii contabilității publice, ale legii pentru unificarea contribuțiunilor directe și ale legii de percepere și urmărire a veniturilor publice. Aceste legi se aplică numai întrucât dispozițiunile lor nu derogă dela dispozițiunile legii administrative.

Legea contabilității publice pune toate principiile de bază ale organizării finanțelor locale, desvoltând principiile referitoare din Constituție și edictând dispozițiunile deosebite de organizare din cauza naturii acestor administrații. De asemenea, legea contribuțiunilor directe se ocupă de impunerile adiționale, stabilind cotele respective, iar legea de percepere și urmărire se aplică deopotrivă și pentru realizarea veniturilor locale.

BUGETELE ADMINISTRAȚIILOR LOCALE

Veniturile și cheltuelile administrațiilor locale sunt stabilite pentru fiecare an financiar prin buget.

Proiectul de buget se întocmește cu 45 de zile înainte de începerea anului financiar, de prefect sau primar, și se aduce la cunoștința publică prin afișare, cu cel puțin zece zile înainte de ziua ședinței Consiliului. Bugetul se votează de Consiliul Comunal, cel mai târziu o lună înaintea noului exercițiu financiar.

Comunele rurale și orașele nereședințe trimit bugetele spre aprobare prefectului, iar comunele balneoclimatice, orașele reședințe, municipiile și județele, Ministerului de Interne.

Cheltuelile

Cheltuelile administrațiilor locale sunt de 3 feluri: cheltueli ordinare, extraordinare și cu destinație specială. Ele pot fi obligatorii și facultative.

Cheltuelile obligatorii ale comunelor sunt: cheltuelile administrative comunale propriu zise, cheltuelile de cancelarie, exploatarea întreprinderilor comunale, contribuția de 15% din salarii la Casa Pensiilor, cheltueli pentru învățământ și culte, pentru ocrotiri sociale, pentru agricultură și zootehnie, pentru drumuri și poduri.

Cheltuelile obligatorii ale administrațiilor județene sunt salariile și îndemnizațiile, exploatarea întreprinderilor, administrarea bunurilor, întreținerea drumurilor, podurilor, construcțiilor, etc.

In privința cheltuelilor relative la lucrări, furnituri, aprovizionări, precum și privitor la arendări, exploatațiuni și concesiuni, se aplică normele privitoare la licitațiuni, prevăzute în legea contabilității publice. Rezultatele licitațiunilor se supun aprobării organelor tutelare, prin derogare dela organizarea Oficiului Central de Licitații.

Veniturile

Veniturile administrațiilor locale se sprijină pe izvoare de venituri mult mai variate decât ale Statului.

Dela reforma financiară a lui Emil Costinescu, din 1903, prin care s'au suprimat accizele și barierele vamale comunale și s'a înființat fondul comunal, bugetele administrațiilor noastre locale se bazează pe două mari categorii de venituri: venituri dependente de sistemul fiscal al Statului și venituri independente.

Veniturile dependente de sistemul fiscal și bugetul Statului sunt: *a)* cotele adiționale pe lângă unele impozite directe ale Statului (agricol, clădiri, comerț, industrie, profesiuni); *b)* cota-parte din sumele încasate din unele impozite indirecte ale Statului, înlăuntrul comunei respective; *c)* cota-parte din impozitele pe unele articole de consumație (fondul comunal și județean); *d)* subvenții eventuale acordate de Stat.

Veniturile independente sunt de două feluri: *a)* venituri izvorîte din averea și activitatea economică; *b)* venituri din impozitele și taxele comunale, rezultând din posibilitatea de impunere acordată prin legea administrativă (tabloul anexă la lege). Acestea sunt de următoarele feluri: impozite asupra circulației mărfurilor; impozite somptuare asupra obiectelor de lux; taxe pentru servicii prestate; taxe pentru folosința domeniului public al comunei.

La aceste venituri ordinare trebue să se mai adauge veniturile extraordinare rezultate din vânzările de bunuri, din daruri și legate și veniturile cu destinație specială, adică împrumuturile.

Stabilirea veniturilor. Legea administrativă prevede că constatarea veniturilor izvorîte din impozitele Statului, fie directe fie indirecte, se face de organele de constatare ale Ministerului de Finanțe. In acest scop, autoritățile comunale și județene sunt obligate să fixeze cotele, în limitele prevăzute de legea contribuțiunilor directe și să le comunice administrațiilor de constatare.

Noua lege administrativă a lărgit posibilitatea administrațiilor locale de a-și mări veniturile, dependente de sistemul fiscal al Statului, în cazul când cheltuelile ordinare nu pot fi acoperite din veniturile curente, prin înființarea în mod temporar de cote adiționale suplimentare, pe lângă impozitele directe elementare. Printr'un decret lege din Noemvrie 1937, s'au fixat cotele cu cari se poate depăși quantumul prevăzut în legea contribuțiunilor directe: 75% pentru județe și 50% pentru comune. Numai municipiul București poate mări cotele adiționale până la valoarea lor, în vederea marilor lucrări edilitare și a acoperirii anuităților de împrumuturi.

Deasemeni, municipiul București poate constata impozitele adiționale prin organele sale, printr'un recensământ general sau parțial.

Constatarea veniturilor izvorîte din taxe și contribuțiuni locale se face de organele comunale.

Comisiile pentru constatarea lor se compun: din delegatul serviciului financiar la orașe, desemnat de

primar, sau notarul în comunele rurale; un consilier comunal delegat de Consiliu şi un delegat al contribuabililor.

Contra constatărilor comisiunii, se poate face apel în termen de 15 zile dela comunicare. Comisia de apel este compusă din: delegatul Consiliului Comunal, delegatul contribuabililor şi judecătorul ocolului.

Contra deciziilor comisiilor de apel se poate face recurs la Tribunal sau Curtea de Apel, dacă impozitul este peste 100.000 lei, în termen de 15 zile, pentru motivele de recurs prevăzute de legea Curţii de Casaţie.

In baza constatărilor definitive se întocmesc rolurile de încasări.

Incasarea veniturilor se face conform legii de percepere şi urmărire. Adiţionalele se percep de agenţii fiscului, odată cu contribuţiunile directe. Celelalte venituri se încasează de către oficiile de casierii ale administraţiilor financiare, după debitele comunicate de administraţiile locale.

Veniturile provenite din impozitele comunale şi taxe sunt percepute de organele comunale: casieri şi perceptori comunali.

CONTABILITATEA ADMINISTRAŢIILOR LOCALE

Toate operaţiunile de executare a bugetului de venituri şi cheltueli sunt înregistrate la serviciile de contabilitate ale acestor administraţiuni.

Legea contabilităţii publice obligă administraţiile financiare să contabilizeze aparte fondurile judeţene şi comunale.

Art. 222 din legea administrativă asimilează pe casierii şi perceptorii comunali cu agenţii Ministerului de Finanţe, din punct de vedere al mânuirii banilor publici. Ei sunt supuşi controlului organelor Ministerului de Finanţe.

CONTROLUL BUGETAR

Comisiunea financiară a Consiliului local cercetează conturile şi inventarul şi le supune deliberării Consiliului. Deciziunile privitoare la conturi se trimit spre verificare şi aprobare, pentru comunele rurale şi nereşedinţe, delegaţiunii permanente judeţene, care are, în privinţa gestiunii, caracterul unui organ jurisdicţional. Pentru gestiunile oraşelor reşedinţe, municipii şi judeţe, deciziunile se trimit spre verificare Inaltei Curţi de Conturi.

Deciziunile Delegaţiunei Permanente pot fi atacate la Inalta Curte de Conturi, conform procedurii legii organice a acestei Curţi.

CASA DE DEPUNERI ŞI CONSEMNAŢIUNI

PRINCIPIILE DE ORGANIZARE

Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni este încadrată ca serviciu special în organizarea Ministrerului de Finanţe, sub a cărui autoritate funcţionează.

Rolul său este de a primi şi administra depunerile voluntare, consemnaţiunile judiciare şi administrative, impuse de diferite legi, fondurile succesiunilor vacante, fondurile provenite din bunurile sechestrate, fondurile de rezervă, excedentele bugetare ale judeţelor şi comunelor şi diferitele cauţiuni ale agenţilor contabili, întreprinzătorilor de lucrări publice, etc.

Casa a fost creată înDecemvrie 1864 de domnitorul Cuza, în urma raportului ministrului de finanţe de atunci, Ludovic Steege. Nevoia înfiinţării acestei instituţii se făcuse de mult simţită.

După vechile noastre legiuiri, garanţiile în justiţie se dădeau prin chezaş, zălog, bani sau lucruri de preţ ce se depuneau la judecătorii, până la terminarea litigiilor între părţi. Sistemul acesta era dăunător, întrucât sumele depuse la judecătorii erau sustrase circulaţiei, uneori pentru un timp foarte lung, şi apoi nu oferea nici un mijloc de siguranţă. Mai târziu, când sumele se vărsau Tezaurului public, şi acesta le întrebuinţa în mod abuziv pentru acoperirea nevoilor sale, fără să aibă posibilitatea să le restitue depunătorului sau beneficiarului la cerere, înfiinţarea unui organism independent devenise absolut necesară.

Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni avea rolul să pompeze toate depozitele moarte dela judecătorii, ca şi pe cele tezaurizate şi cauţiunile, în scopul de a le fructifica şi a fi în măsură să facă faţă totdeauna cererilor de restituire. In acelaşi timp, Statul avea la dispoziţie un organism de credit la care putea apela în caz de criză financiară şi un izvor periodic de venituri, din excedentul operaţiunilor sale.

Obiectivul acestei instituţii a rămas acelaşi, deşi fiinţează de trei sferturi de veac. Legea sa organică în vigoare precum şi regulamentul ei datează din anul 1876. I s'au adus o serie de modificări în anii 1881, 1895, 1901, 1922 şi 1928.

Fondurile primite nu sunt tezaurizate de Casă, ci plasate cu împrumut, în anumite condiţiuni, Statului, judeţelor, comunelor, stabilimentelor de binefacere şi chiar particularilor cari depun în gaj efecte publice.

Veniturile realizate prin aceste plasamente acoperă cheltuelile Casei, iar excedentul lor se varsă în bugetul general al Statului.

ADMINISTRAŢIA CASEI

Administraţiunea şi privigherea operaţiunilor Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni se exercită de un consiliu de administraţie, printr'un director general, numit prin Inalt Decret Regal şi revocabil numai după cererea Consiliului.

Serviciul exterior al operaţiunilor Casei se îndeplineşte de către administratorii de încasări şi plăţi ai judeţelor, cari în această privinţă sunt agenţi direcţi ai Casei.

i. r.

CURTEA DE CONTURI

Intr'un regim constituțional, în care se respectă riguros principiul separațiunii și echilibrului puterilor publice, Parlamentul își concretizează în cifre concepția de administrare a intereselor Națiunii, precum și concepția de guvernământ într'un buget, act în care sunt prealabil stabilite veniturile și cheltuelile unui an viitor.

Bugetul este dar punctul de plecare al executării controlului parlamentar.

Acest control are drept scop să urmărească pas cu pas execuția în raport cu toate dispozițiunile legilor și regulamentelor și să se asigure că veniturile votate în buget au fost încasate în total, sau în parte, iar cheltuelile prevăzute în buget au fost întrebuințate după stricta intenție a puterii legiuitoare. Această acțiune de control continuu presupune mai întâi o stabilitate și o pregătire tehnică specială. Parlamentul, având uneori o viață intermitentă determinată de situațiunile politice, n'ar putea să exercite funcțiunile de control direct, neavând în același timp nici pregătirea tehnică necesară în acest scop, a delegat aceste drepturi de control unei instituțiuni anume create, — Curtea de Conturi.

Curtea de Conturi are, așa dar, misiunea să observe ca puterea executivă să respecte opera și voința puterii legiuitoare și este obligată, ca urmare a mandatului primit, să aducă la cunoștința acesteia rezultatele controlului efectuat asupra conturilor miniștrilor, iar prin memoriu să arate observațiunile sale asupra defectelor de orice natură pe care le-ar constata în conturile miniștrilor, și să propună orice reforme și îmbunătățiri pe care le-ar crede necesare la administrarea și mânuirea banilor publici.

Curtea de Conturi este în măsură, prin acțiunea sa, să pună în mișcare răspunderea ministerială și, deși ea n'are direct jurisdicțiune asupra miniștrilor, — responsabilitatea lor fiind prevăzută și îngrădită de dispozițiunile legii asupra responsabilității ministeriale, — totuși, prin acțiunea sa, poate conduce la sancțiuni, fie de ordin politic, fie de ordin pecuniar, pe cari le va pronunța însă Inalta Curte de Casație și Justiție, după cererea Parlamentului.

Curtea de Conturi este, așa dar, o instituțiune al cărei fundament juridic stă în delegația dată de Parlament de a exercita controlul asupra executării bugetului în locul său.

Acțiunea de executare a bugetului are două părți: una de decizie (administratorii și ordonatorii), alta de îndeplinire a deciziilor date de administratori și cari cad în sarcina Tezaurului Public, al cărui cap este ministrul de Finanțe cu toți agenții săi (mânuitori de bani, valori și materiale publice).

Acțiunea de îndeplinire a dispozițiunilor date de administratori se face prin agenții Tezaurului Public cari sunt mandatarii ministrului de Finanțe. Ministrul de Finanțe este în drept, deci, a-i controla pas cu pas în toată acțiunea lor de mânuire a banilor publici.

Acest control se exercită, în primul rând, prin organe ierarhice superioare sau prin organe speciale de inspecție. Tot în această categorie de control intră și controlul exercitat de organele de contabilitate cari, prin înregistrarea faptelor executate de agenții mânuitori, stabilesc în conturi toate operațiunile de încasări și plăți executate de dânșii (controlul administrativ).

Cum agenții mânuitori de bani sau valori pot comite fraude sau neregularități în exercitarea funcțiunei lor de mânuire, s'a simțit necesitatea unui organ jurisdicțional, Curtea de Conturi, care să judece conturile, dând deciziuni de condamnare sau achitare, după cum există sau nu vreo lipsă în valorile mânuite. Această judecată a conturilor agenților mânuitori constitue o a doua funcțiune de fundament a Curții.

ISTORICUL ACȚIUNII DE CONTROL A FINANȚELOR PUBLICE

DELA ORIGINI PÂNĂ LA CONSTITUIREA CURȚII DE CONTURI

Cel mai vechiu document privind controlul finanțelor domnești îl găsim sub Matei Basarab, în 1652. Atunci Stroe, mare vistier, Radu din Fărcaș, vistier al doilea și Tudor Cămărașu au fost cercetați de o comisie de boieri mari și mici și 6 negustori, instituită de Domn. Comisia a dovedit lipsa a 85 de pungi de bani a câte 500 taleri fiecare. Deși s'au dovedit *furi facizați* și urma a li se tăia capul, totuși milostivul Domn i-a iertat punându-i să plătească sumele furate, iertându-i chiar și de 6 bani la un ban gloabă

după obiceiu. Insă, cu tot soborul țării i-a pus sub greu blestem arhieresc [1]).

Primul Domn, care a găsit cu cale că trebue să dea seamă Divanului de veniturile și cheltuelile unui an financiar, a fost Nicolae Mavrocordat.

Această bună rânduială a făcut ca în cursul secolului al XVIII-lea, Domnii să prezinte boierilor socotelile anuale de venituri și cheltueli: *sămile visteriei*, ceeace am numi noi astăzi conturi de gestiune. In ceeace privește însă ideia de control ea nu se poate pune. Divanurile nefiind decât organe consultative, Domnul aplica pedepse după voie funcționarilor domnești care ar fi comis vreun abuz, delapidare sau lipsă.

Prin Regulamentul Organic se organizează, în Muntenia, după propunerea vornicului Iordache Filipescu, un dublu control: unul care se exercita de funcționarii speciali și un altul al Adunării Obștești, Domnul fiind îndatorat ca la fiecare strângere de peste an a Obșteștei Adunări să-i dea în a ei cercetare socotelile veniturilor și cheltuelilor visteriei și a tuturor celorlalte case ale țării.

Pe lângă acesta, se institue un alt control administrativ prin regulamentul de contabilitate publică din 29 Noemvrie 1860, întocmit de Manolache Costachi, ministrul de Finanțe, după decretul francez asupra contabilității publice din 31 Mai 1838.

Controlul în această perioadă era ineficace și complet lipsit de garanții de independență.

Curtea de Conturi, ca organ superior de control al administrării și mânuirii banilor publici, se înființează sub Domnitorul Alexandru Ion Cuza, prin legea dela 24 Ianuarie 1864.

DELA CONSTITUIREA CURȚII DE CONTURI PÂNĂ LA REFORMA EI DIN 1929

Organizația Curții de Conturi dela 1864 era bazată, ca și Curtea de Conturi franceză, pe sistemul controlului ulterior (postum) al gestiunilor.

Curtea era însărcinată cu cercetarea și hotărîrea socotelilor privind veniturile Tezaurului, casieriilor generale de județe, regiilor administrațiilor contribuțiunilor indirecte, precum și cu încheierea socotelilor privind cheltuelile făcute de toți agenții comptabili. Veniturile și cheltuelile fondurilor și încasărilor speciale, ce isvorau din bugetele județelor confirmate de capul Statului, precum și cercetarea și lichidarea socotelilor casselor comunale, municipale și districtuale erau asemenea de competența Curții.

In fiecare an, cu o lună înainte de deschiderea sesiunii ordinare a Adunării, Curtea avea să întocmească și să publice în Monitorul Oficial o expunere generală despre lucrările ei de peste an, însoțită și de un tablou relativ la starea socotelilor examinate.

O modificare importantă în competința Curții se aduce prin legea din 8 Martie 1874 când se extinde competența Curții asupra contabililor în materii (valori și materiale brute, confecționate și de consumație), se introduce gestiunea de fapt și se dau în competința Curții apelurile făcute de organele comunelor, de contabilii și perceptorii direcți cari nu erau supuși jurisdicțiunii de primă instanță a Curții în contra încheierilor consiliilor comunale sau administrațiunii de care țineau.

Prin legea din Ianuarie 1895 se aduce o nouă organizare Curții de Conturi, însă structura de bază rămâne aceeași. Modificările mai importante se referă la:

a) Stabilirea ordinei ierarhice a Curții de Conturi față de celelalte organe judecătorești ale țării. « Curtea urmează ierarhic imediat după Curtea de Casație și înaintea Curților de Apel »;

b) Se schimbă felul de numire al membrilor Curții. Până la legea din 1895 membrii Curții se numeau de către Domnitor după o listă cu un număr îndoit de candidați, alcătuită de Adunarea Deputaților. Prin legea din 1895 numirea membrilor Curții se face prin Decret Regal după recomandarea Ministerului de Finanțe;

c) Se dă în competința Curții judecata oricărui funcționar public care nu a justificat avansurile ce i s'au dat pentru îndeplinirea unor servicii cu care a fost însărcinat;

Dela 1895 până la 1929, timp de 34 ani de aplicațiune a legii de organizare a Curții de Conturi din 1895, s'au constatat oarecari lipsuri, pe cari expunerea de motive a proiectului de lege din 1929 le rezumă astfel:

1. Exercitarea unui control ulterior și tardiv;
2. Lipsa unui drept de jurisdicție asupra administratorilor și ordonatorilor delegați;
3. Lipsă de sancțiuni;
4. Aglomerații de lucrări mărunte cari distrag Curtea dela atribuțiunile ei esențiale.

In cursul acestei lungi perioade de timp, o nouă stare de spirit își face drum, Statul modern își lărgește din ce în ce mai mult sfera sa de acțiune, intervenind mereu în domenii care altă dată erau rezervate inițiativei private.

In vechiul sistem de contabilitate se urmărea o acțiune pur bugetară, adică stabilirea unei simple situațiuni de cassă, cu arătarea, pe două coloane, a veniturilor publice încasate și a cheltuelilor publice plătite. Nu exista distincția între o cheltuială de ordin consumativ și o cheltuială de ordin patrimonial. Astăzi, când intervenția Statului se întinde în cele mai variate domenii și când se reclamă contribuțiunea particulară în proporții neîntâlnite în trecut, este o cerință firească a justificării cheltuelii banului public, să se urmărească dacă o cheltuială a acționat în mod productiv direct sau indirect.

Introducerea nouei concepții de contabilitate patrimonială, adică separațiunea între cheltuiala de acest ordin care apare în inventar ca un bun existent (construcții de imobile, de poduri, de căi ferate, canale, etc.), de cheltuiala pur bugetară (salarii, imprimate, întreținere, etc.), răspunde nevoii de a se urmări productivitatea cheltuelilor și a se putea controla dacă contribuția publică a fost întrebuințată în cheltueli de consumație, sau dacă ea este plasată în bunuri existente, care apar în patrimoniul public.

[1]) Citat de *George Lahovary* în darea de seamă a inaugurării noului palat al Curții de Conturi, după Magazinul Istoric.

Apar deci noui metode de control, se naşte ideia de întărire a controlului asupra faptelor miniştrilor şi, în această stare de spirit, Constituţia din 29 Martie 1923 a căutat să rezolve chestiunea sistemului de control înscriind alături de principiul ce exista mai înaintea controlului postum, exercitat pentru toată România de o singură Curte de Conturi (art. 116), şi noul principiu, după care controlul preventiv şi cel de gestiune al tuturor veniturilor şi cheltuelilor Statului se va exercita de Curtea de Conturi (art. 115).

Pe baza acestor principii de ordin constituţional s'a stabilit organizarea actuală a Curţii de Conturi prin legea din 31 Iulie 1929 cu modificările din 26 Aprilie 1930, 24 Decemvrie 1932 şi 14 Aprilie 1933.

ORGANIZAŢIA ACTUALĂ

Curtea de Conturi este una pentru toată România. Existenţa ei derivă din însăşi Constituţia ţării. Ea este independentă de orice organism de Stat şi are acelaş rang şi aceleaşi drepturi ca şi Inalta Curte de Casaţie.

ORGANELE CURŢII

Membrii Curţii sunt: un prim preşedinte, patru preşedinţi de secţie şi doisprezece consilieri împărţiţi în patru secţiuni. Ei formează colegiul de judecată.

Secţiunile au aceleaşi atribuţiuni, totuşi când necesitatea serviciului o cere, Secţiunile-Unite pot da atribuţiuni speciale uneia sau mai multor secţiuni.

Pentru a delibera şi decide valabil în secţiune este necesară prezenţa a cel puţin 3 membri.

Secţiunile - Unite lucrează sau facultativ, când sunt convocate de primul preşedinte din proprie iniţiativă, sau după cererea procurorului general, sau obligatoriu când convocarea este prevăzută de legea de organizare a Curţii.

Secţiunile-Unite pot delibera şi decide valabil cu cel puţin 9 membri, în caz de paritate votul celui ce prezidează, decide.

Ministerul Public este reprezentat printr'un procuror general şi 4 procurori de secţie.

Atribuţiile Ministerului Public sunt multiple şi se referă mai întâi la urmărirea depunerii conturilor de gestiune şi administraţie în termenele fixate de lege. Ministerul Public propune Curţii sancţiunile prevăzute contra acelora cari sunt în întârziere, ajutând astfel Curtea în atribuţiunile sale de control şi judecată.

Procurorul general sau procurorii de secţie asistă la şedinţe şi pun concluziuni în toate chestiunile ce se desbat înaintea Curţii.

Procurorul general corespunde direct cu miniştrii şi cu toate celelalte autorităţi. Toate cererile administraţiunilor, pentru darea în judecată a funcţionarilor cari s'au făcut vinovaţi de abateri la îndatoririle prescrise de legea contabilităţii publice, se adresează Curţii prin rechizitoriul Ministerului Public.

Lucrările Curţii sunt repartizate secţiunilor de către primul preşedinte. Preşedinţii de secţii repartizează aceste lucrări referendarilor secţiunii respective, iar aceştia controlează şi verifică prin ei înşişi aceste lucrări.

Referendarii adresează secţiunii respective un raport motivat privitor la aceste lucrări. Observaţiunile lor sunt: asupra legalităţii operaţiunilor, validităţii actelor prezentate, defectelor de contabilitate şi orice alte observaţiuni ar crede necesar să aducă la cunoştinţa Curţii.

La ziua fixată de judecată, referendarul raportor prezintă lucrarea, se ascultă concluziunile Parchetului, se ia avizul referendarului raportor, care nu-i decât consultativ, şi se pronunţă deciziunea respectivă.

Deciziunile Curţii se comunică ministerelor şi administraţiilor respective prin intermediul procurorului general.

Toate deciziunile de condamnare se pun în executare direct de către procurorul general care ordonă înscrierea în debitele agenţilor încasatori a sumelor datorate, înştiinţând în acelaş timp şi administraţiunile respective. El ţine un registru de toate deciziunile condamnatoare ale Curţii şi urmăreşte aducerea lor la îndeplinire, comunicând Curţii rezultatele la finele fiecărui an.

ATRIBUŢIUNILE CURŢII

Până la actuala organizare a Curţii de Conturi (legea din 31 Iulie 1929 cu modificările ei), Curtea de Conturi nu exercita, fie asupra administratorilor-ordonatori, fie asupra agenţilor mânuitori de bani, valori sau materiale publice decât un *control postum* sau *post factum*.

După noua organizare, Curtea de Conturi exercită pe lângă acest control postum un *control preventiv* asupra angajărilor de cheltueli şi asupra ordonanţărilor, executat prin consilierii controlori şi un *control concomitent* tot asupra acestor materii, şi în special asupra ordonanţelor, excutat de către referendarii şi consilierii Curţii prin mijlocul *dublului aviz* cu acte justificative.

Acest din urmă control (concomitent) este o inovaţie proprie Curţii noastre de Conturi, el neexistând sub această formă la nici o altă Curte de Conturi. Prin el neregulile, ilegalităţile pot fi constatate, examinate şi judecate, într'un timp apropiat de comiterea lor, aplicându-se sancţiunile prevăzute de lege.

Controlul preventiv, ca şi controlul concomitent al Curţii de Conturi, se exercită numai asupra administratorilor-ordonatori (miniştrii cu delegaţii săi) şi nu asupra mânuitorilor. Pentru aceştia Curtea are controlul postum, prin coordonarea şi centralizarea datelor controlate preventiv şi concomitent cu cele cuprinse în conturile mânuitorilor.

Controlul preventiv

Toate actele prin cari se autorizâ cheltueli şi în general toate actele din care derivă direct sau indirect angajamentul de a se plăti sume de bani în sarcina vreunei administraţiuni publice, precum şi toate angajamentele relative la vânzări, arendări, închirieri de bunuri publice, trebuesc comunicate de către birourile administrative consilierului controlor dela ministerul respectiv pentru aplicarea vizei de control preventiv.

Angajamentul contractat fără viza prealabilă a consilierului controlor nu obligă Statul la executarea lui.

Exercitarea controlului preventiv se face numai asupra legalității, și nici decum asupra oportunității de timp sau de materie, a cheltuelii — așa cum se practică în Anglia.

Legalitatea angajărilor are în vedere competința administratorului de a angaja, precum și îndeplinirea tuturor formelor legale pentru a face acest angajament.

Existența prealabilă a creditului este condițiunea esențială oricărui angajament. In fine, justa imputare constă în a vedea dacă angajamentul este în raport cu litera și spiritul articolului de cheltuială prevăzut în buget sau a creditului extrabugetar deschis.

Deși ideia de control preventiv este nouă, totuși ea și-a făcut drum în spiritul și concepția de control al banului public în toate țările cu o organizație constituțională.

Astăzi necesitatea acestui control nu mai are nevoie de a fi demonstrată, ea fiind admisă și aplicată în toate țările.

Totuși se pare că în psihologia noastră politică ideia unui control preventiv nu s'a cristalizat îndeajuns, pentrucă prin diferite legi ulterioare (ca legea pentru modificarea asigurărilor sociale din 1933, legea regiilor autonome din 1934, legea Casei de Asigurare a Ministerului de Interne, legea pentru organizarea turismului din 1936), s'au adus, treptat, știrbiri profunde exercițiului controlului preventiv.

Curtea de Conturi a reacționat împotriva acestei tendințe de înlăturare a controlului preventiv, dat prin Constituție Curții de Conturi, și prin încheeri motivate în Secțiuni-Unite a protestat în contra acestor încălcări ale atribuțiunilor sale.

Controlul concomitent

Curtea controlează actele justificative ale ordonanțelor primite dela contabilitățile ordonatorilor primari și secundari, pe măsura primirii lor.

Acest control concomitent are două scopuri:

a) Pe de o parte, ca să se poată controla de către Curte toate fazele unei cheltueli. Aceste faze sunt în număr de patru: angajarea, lichidarea, ordonanțarea și plata. Prin controlul preventiv, Curtea își exercită controlul său asupra angajării și ordonanțării. Prin controlul concomitent, Curtea își exercită controlul asupra lichidărilor de cheltueli. Vom vedea mai departe controlul postum pe care-l exercită Curtea asupra celei de a patra fază: plata.

b) Al doilea scop al controlului concomitent este de a exercita o supraveghere imediată asupra agenților de control preventiv — consilieri controlori — și a nu lăsa ca erorile acestora să se descopere tardiv, ci dacă se poate, înainte de plată, pentru a o reține, sau imediat după ea, pentru a împiedeca perpetuarea pe viitor a neregulilor constatate.

Procedura acestui control concomitent este prevăzută în dispozițiunile articolelor 126 și 127 din legea contabilității publice și se efectuează prin dublul aviz al ordonanțelor și mandatelor de plată.

Controlul concomitent constitue inovația proprie a legiuitorului român. Acest dublu aviz al ordonanțelor și mandatelor de plată nu se găsește în nici o legiuire a altor țări. El a dat rezultate foarte favorabile.

Controlul postum

Controlul postum se execută prin cercetarea, constatarea și certificarea exactității conturilor administratorilor însărcinați cu stabilirea și centralizarea veniturilor publice. De asemeni, Curtea cercetează constată și certifică exactitatea conturilor ministerelor și a contului general anual de execuție bugetară. Ea pronunță declarațiuni de conformitate parțială asupra celor dintâi și o declarație generală de conformitate asupra contului general anual de execuție bugetară. Această declarație este trimisă Ministerului de Finanțe pentru a fi alăturată la legea pentru regularea definitivă a bugetului.

Ca o consecință a nouei concepții de contabilitate patrimonială (art. 2 și 32 din legea contabilității publice), Curtea de Conturi exercită controlul său asupra inventarului general al patrimoniului Statului prin cercetări la fața locului, încredințându-se dacă registrele de inventar au fost ținute în regulă sau nu (art. 20).

Patrimoniul Statului constă în universalitatea bunurilor mobile și imobile precum și a tuturor drepturilor și obligațiunilor pe cari le are față de terți. Controlul Curții asupra patrimoniului nu este nici continuu, nici total: în fiecare an Curtea determină ce anume parte din inventar urmează a fi verificată de delegații săi.

Intocmirea completă a inventariului patrimoniului Statului se află încă în perioada începuturilor.

JURISDICȚIA CURȚII

Pe lângă rolul de mandatară a Parlamentului, Curtea de Conturi are un al doilea rol principal: de *instanță jurisdicțională* cu competință de judecată și de decizie asupra responsabilității mânuitorilor, contabililor și administratorilor (alții decât Miniștrii) de bani și materiale publice, având o competință limitată numai la faptele acelora cari sunt prevăzuți prin legea sa organică sau prin legi speciale.

Această competință poate fi de toate gradele.

Pentru competința de primă și ultimă instanță, Curtea judecă:

1. Conturile mânuitorilor de bani publici cari au în atribuțiunile lor atât încasarea de venituri cât și plata de cheltueli.

2. Conturile de materiale și bani ale corpurilor diviziilor arsenalelor, manutanțelor și tuturor stabilimentelor centrale în care se produc și se transformă materiale publice.

3. Conturile depozitelor centrale în cari se aprovizionează și se conservă materiale publice destinate pentru vânzare, consumație sau transformări.

4. In genere toate conturile mânuitorilor de bani, valori și materiale publice cari nu sunt date prin

legi speciale în competența altor instanțe sau pentru care Curtea de Conturi nu este competintă ca instanță de apel (art. 21).

5. Conturile acestor mânuitori de bani, valori sau materiale publice se încheie și se judecă pe an sau pe gestiune.

Responsabilitatea gestionarilor mânuitori este personală și Curtea pronunță deciziuni de achitare sau condamnare pentru fiecare cont al unui gestionar, fie el dat pentru un an sau mai puțin de un an.

Direcția Contabilității Generale a Statului întocmește în fiecare lună un cont de gestiune și la finele fiecărui an financiar un cont general de gestiune a administrației finanțelor Statului. Acest cont centralizează toate faptele de primiri și răspunderi ale tuturor mânuitorilor de bani publici, iar Curtea de Conturi, prin coroborarea și centralizarea datelor din deciziunile pronunțate de către dânsa pentru fiecare mânuitor de bani în parte, cu datele din controlul general de gestiune anuală a administrației finanțelor publice, dă cea de a doua declarație a sa de conformitate, numită *declarația de conformitate asupra contului general de gestiune anuală a administrației finanțelor publice.*

Curtea mai judecă în primă și ultimă instanță pe orice funcționar public, precum și pe orice mandatar al administrațiunii întrucât nu a justificat sumele ce-i sunt încredințate pentru îndeplinirea unui serviciu, furnituri sau efectuarea unei lucrări.

De asemeni Curtea judecă în primă și ultimă instanță pe toți directorii și capii de contabilitate ai tuturor administrațiunilor publice pentru întârziere în depunerea conturilor, în prezentarea scriptelor și actelor justificative, pentru defecte și omisiuni în conturi, pentru necomunicare la termenul fixat a documentelor și lămuririlor cerute de Curte, precum și pentru orice alte călcări de legi sau regulamente constatate în gestiunile lor. Sancțiunea fiind amenda legală cu retribuția lor dela 15 zile până la 4 luni.

Această responsabilitate a contabililor este o inovație a legii din 31 Iulie 1929 și ea corespunde împărțirii tripartite a categoriilor de persoane cari iau parte la acțiunea bugetară (administratorii, mânuitorii și contabilii (art. 8 din legea contabilității publice).

Ca instanță de apel, Curtea de Conturi are competența de a judeca apelurile prevăzute de art. 25 din legea sa organică.

Intre acestea, se cuprind și apelurile prevăzute de art. 37 din legea pensiilor în contra hotărîrilor comisiunilor de pensii.

Această atribuire de competență în materie de pensiuni a fost introdusă, fie ca o reminiscență incompletă din organizarea Curții de Conturi italiene, fie pentru a da chestiunilor de pensiuni, o unitate de interpretare a diferitelor dispozițiuni din diferitele legiuiri de pensii.

Deși Curtea de Conturi a corespuns pe deplin acestui din urmă scop, totuși enormul număr de apeluri de pensii a copleșit întreaga activitate a Curții și a pus-o în imposibilitate materială de a-și îndeplini adevărata ei menire, transformând-o într'o simplă Curte apelativă de pensiuni.

Este, așa dar, de absolută necesitate pentru ca funcțiunea Curții să se îndeplinească în sfera ei de acțiune (controlul complet, rapid și cu sancțiuni imediate), ca apelurile de pensii să fie scoase din competința Curții și retrimise instanțelor judecătorești ordinare de unde au fost luate, sau, să se schimbe sistemul de lichidare a drepturilor de pensiune, transformându-se caracterul său contencios, într'unul administrativ.

In acest caz, s'ar putea organiza la Curtea de Conturi, după sistemul italian, un serviciu aparte, pentru lichidarea drepturilor de pensie, cu drept de recurs la Secțiunile Unite ale Curții.

In afară de competența de apeluri, Curtea mai are în atribuțiunile sale de primă și ultimă instanță, cererile de degajare de garanții totale sau parțiale ale mânuitorilor de bani publici, justițiabili în primă instanță, precum și cererile de prescripții ale debitorilor Statului.

Ca organ consultativ, Curtea are în cadrul atribuțiunilor sale, darea de avize asupra tuturor proiectelor de legi și regulamente privitoare la contabilitatea publică, chiar atunci când numai o parte ar fi referitoare la contabilitatea unei administrațiuni publice.

g. a.

MONETĂ A LUI PROCOPIU, IMPĂRAT AL RĂSĂRITULUI, 365
Col. *ing. Const. Orghidan*

XI

ARMATA ROMÂNĂ

Armata este o organizare națională, în care se acumulează întreaga energie a Statului.

Armata, mai ales armata vremurilor de astăzi, *națiunea înarmată*, necesită o organizare temeinică și o pregătire metodică de războiu, făcută în toate ramurile de activitate, pe principiul descentralizării și al diviziunii muncii, în raport cu toate elementele care intră în constituirea armatei: omul (cadrele și trupa), animalele (mijloacele de tracțiune și transportul), armamentul și munițiunile (puterea de distrugere), mijloacele tehnice (de conducere și de luptă).

Organizarea armatei cuprinde o întreagă serie de operațiuni, care se referă la studiul principiilor fundamentale ale organizării, la adunarea, gruparea, funcționarea și combinarea elementelor care intră în compunerea armatei, la împărțirea teritorială și dislocarea trupelor, serviciilor, stabilimentelor, uzinelor, depozitelor militare.

Organizarea militară actuală a României întregite este rezultatul unei munci uriașe pe care *națiunea* a îndeplinit-o de-a-lungul vremurilor.

EPOCA ARMATELOR NAȚIONALE

Inceputul organizării militare stă în legătură cu întocmirea politică și socială a unei țăr . Cum însă viața poporului român, chiar înainte de întemeierea țărilor, a fost o viață de luptă, așezămintele militare ale poporului român se presupun mai vechi decât toate celelalte așezăminte ale sale.

D. General Ioan Anastasiu, în marea sa lucrare « Oastea Română de-a-lungul veacurilor » scrie, că în secolul XIV se găsesc trecute în istoria altor țări unele lupte date de oștiri moldovenești, în alianță cu alte oștiri, și aceasta petrecându-se înainte de așa numita descălecătoare, ceea ce înseamnă că existau organizațiuni politice, în care elementul *oștire* se manifesta cu destulă putere înlăuntru și în afara teritoriului. *Elementul românesc din armatele străine era baza și tăria acestor armate.*

Diploma Ioaniților din 1247 menționează și organizarea militară a Românilor dintre Carpați și Dunăre. Ea prevede că în caz de războiu vor fi obligați să ajute pe cavalerii Ioaniți cu oastea lor, « cu aparatul lor de războiu ». Această oaste reprezenta, după câte se pare, o forță însemnată; cu ajutorul ei, vor avea loc peste câteva decenii încercările de constituire a unei vieți de Stat independente, încercări încununate de izbândă prin întemeierea Țării Românești sub marele voevod Basarab.

Din timpurile cele mai vechi până în veacul de mijloc, Românii au două feluri de căpetenii: voevozi și cneji.

Voevozii sunt vechii duci ai Statelor aflate de Unguri la cucerirea Transilvaniei, care după cucerire își păstrează, mai mult sau mai puțin, autoritatea lor teritorială. « Voevod » înseamnă călăuz de oaste, *dux, herzog*.

Cnejii erau subalternii voevozilor, alcătuind o clasă între nobili și țărani și pot fi considerați căpetenii ale țăranilor. Dreptul cnejilor asupra cnezatelor era ereditar, pe câtă vreme succesiunea la voevodat nu era totdeauna ereditară.

Țăranii ca militari aveau datoria de a apăra castrele, pentru care erau numiți *castrenses* (populi castrenses, milites castris). Ei mai erau însărcinați cu apărarea granițelor și luau parte la expedițiuni militare.

Toți erau egali și frați de arme pe câmpul de luptă. Domnitorul putea să ridice pe luptătorul de rând, viteaz, la treapta nobililor, dându-i și pământ. Se constată că pe vremuri cuvântul de nobil, boier, avea același înțeles ca viteaz. Armata nu era întreținută nici de domn, nici de Stat, ci trăia pe socoteala ei.

Istoricul Ioan Bogdan, într'o comunicare făcută la Academia Română, în Aprilie 1908, despre « Documentul Răzenilor din 1484 și Organizarea Armatei moldovene », caută să arate cum era organizată oastea Moldovei în acel secol, care ar putea să fie numit secolul armatelor naționale.

După Ioan Bogdan, secolul al XV-lea nu exclude secolul al XIV-lea, căci afară de mici deosebiri ce poartă pecetea personală a lui Ștefan cel Mare, aceste două secole se prezintă cu aceeași față.

Ostașii de atunci se numeau în popor, *feciori* și *voinici*.

Primul cuvânt îl găsim în Invățăturile lui Neagoe Basarab, *cel mai vechiu tratat de artă militară la Români*.

Voinic, cuvânt slav, a fost împrumutat și de Unguri, în ale căror texte se întâlnește câte odată

cu însemnarea de ostaș pedestru, milițian, sub formele latine *vojnicus, vojniko, vojnikio.*

Bogdan, în contrazicere cu alte păreri, spune că armata permanentă din timpul lui Mircea este o legendă a vechii școli istorice, însuflețită de un cald patriotism, dar care n'are spirit critic nici cunoștințele istoriei medievale europene.

După Bogdan, *cetele* erau unități de răsboiu fără o compoziție uniformă și fără număr fix de voinici sau feciori. Cetele erau cel puțin de cinci feluri:

a) *Cetele boierilor cari ocupau funcțiuni la Curtea domnească,* atât a celor mari, cât și a celor mici. Boierii cei mici erau curtenii, ostași de curte ai voevodului, a căror situație până prin secolul al XVI-lea, când îi pomenește Reichsdorfer (1541) și Niculae Brzeski (1586), se aseamănă cu situația zișilor «*milites aulae*» sau «*servientes regales*» din Ungaria.

In secolele al XIV-lea și al XV-lea, în Moldova, curtenii sunt citați împreună cu boierii cei mari, ca martori și chezași ai faptelor și angajamentelor voevodului, civile sau politice.

In timpul lui Ștefan cel Mare, vaza lor la Curte scăzuse, dar însemnătatea lor militară era încă destul de mare.

SFÂNTUL GHEORGHE, PATRONUL ARMATELOR
Dăruit Mânăstirii Zografi de Ștefan cel Mare; după *V. C. Hrisicu*

Analele țării îi pomenesc mereu, de câte ori este vorba de fapte răsboinice, pe aceeași treaptă cu boierii.

b) *Cetele boierilor dela țară, ale mânăstirilor și episcopiilor.* Erau mai mici decât ale boierilor în funcțiune și inegale ca număr, după mulțimea și mărimea satelor, pe care le stăpânea fiecare boier, mânăstire sau episcopie.

Boierii nu erau scutiți sub nici un cuvânt de slujba militară. Proprietatea pământului era strâns legată de slujba militară; una era condiția celeilalte. Boierul dacă nu mergea la oaste când îl chema domnul, săvârșea o trădare, o *hiclenie,* cum se zicea pe atunci.

Mânăstirile și episcopiile erau câte odată scutite de a da oameni la oaste. In cazuri de mari primejdii, când se ridica marea oștire, trimeteau și ele oameni.

c) *Cetele pârcălabilor și staroștilor,* compuse din săteni așezați pe teritoriile cetăților și din păzitori, străjile lor. In clasa aceasta intrau și oamenii târgurilor de sub cetate și ai suburbiilor sau *posadelor,* puși în timpurile cele mai vechi, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și în întâia jumătate a secolului al XV-lea sub comanda unui *posadnic,* care sub Ștefan cel Mare este înlocuit peste tot cu *pârcălabul* cetății.

La cetele pârcălabului și staroștilor se alipeau, după toate probabilitățile, *cnejii* sau *judecii* satelor domnești, cari mergeau la răsboiu, sau în persoană, sau trimeteau unul sau doi, cel mult trei ostași călări, înarmați cu sulițe și cu arcuri.

Pe vremea lui Ștefan cel Mare ei se împuținaseră, fiindcă parte din ei fuseseră boieriți, parte au cedat locul boierilor.

d) *Cetele târgurilor sau orașelor fără cetăți,* formate din târgoveți din toate breslele, cât și din ai ocoalelor ce se țineau de ele.

e) In al cincilea rând trebuesc puse cetele de *mercenari străini.*

In secolele al XIV-lea și al XV-lea aceste cete sunt rare. Domnii dispuneau de prea puțini bani în numerar, ca să le poată întreține.

Chiar în secolul al XVI-lea rareori întâlnim mercenari la domnii pământeni. Ei se numeau *lefecii* sau *lefegii,* dela cuvântul *leafă,* soldă, «*merces*» cuvânt de origină turcească, trecut la noi, la Unguri, la Ucraineni, la Poloni. «A strânge oaste cu leafă», «a chema cu leafă», înseamnă, după Ureche, a angaja mercenari.

«*Joimirii*» nu înseamnă, cum s'a înțeles în Moldova, orice fel de mercenari străini, ci soldați

SABIA UNUI BOIER MOLDOVEAN DIN SEC. XV
(după *Marcu Beza:* Urme româneşti în Răsăritul ortodox)

poloni *(Zolmierz, Söldner)*. Pentru lefegii, la începutul secolului al XVI-lea, se întrebuința cuvântul *joldemari*.

La răsboiu, stare pe atunci aproape permanentă, cetele boierilor dela ţară, ale cnejilor şi judecilor, ale mânăstirilor, episcopiilor şi târgurilor, se alipeau pe lângă cetele pârcălabilor din ţinuturile respective. Obiceiul se constată şi în Ţara Românească, unde judeţele în secolul al XVI-lea îşi aveau corpurile lor separate.

Cetele erau puse sub conducerea boierilor, pârcălabilor, staroştilor, supuse însă conducerii supreme a domnului sau a unui boier, care avea încrederea lui şi care în secolul al XV-lea putea să fie oricine dintre boierii cei mari. De obiceiu, era vornicul sau un fost vornic, încercat în răsboaie. Funcţiunea de hatman, împrumutată dela Poloni (Hatman din germanul Hauptmann), cu atribuţia de comandant general al trupelor, se iveşte abia la sfârşitul secolului al XVI-lea.

Unitatea imediat superioară cetei era *pâlcul*. Moldovenii îl întrebuinţau în două sensuri: a) *linie de bătaie*, b) *corp de armată*.

El avea acelaşi înţeles ca vechiul nordic *fylki*, *fylking*, « acies instructa », identic cu vechiul german *folc*, care nu înseamnă, ca astăzi, poporul întreg, ci o parte armată din el.

Ca linie de bătaie cuvântul « pâlc », e întrebuinţat, în sfaturile lui Neagoe Basarab.

Cu înţelesul de corp de armată îl găsim în analiştii şi cronicarii secolului al XVI-lea şi al XVII-lea.

Ureche, povestind expediţia din 1528 a lui Petru Rareş împotriva Săcuilor, scrie: «Petru-Vodă au ridicat oaste mare asupra Săcuilor în ţara Ungurească şi au împărţit oastea *în două pâlcuri* ».

La domnia lui Despot, vorbind de oştirea lui Tomşa înaintea lui Visnioveţchi, la Vercicani, zice: « tocmindu-şi oastea sa *în două pâlcuri* ».

Pâlcurile, fie în marş fie în linie de bătaie, constituiau oastea, singurul termen întrebuinţat în vechime de Români pentru noţiunea generală de armată.

Invăţăturile lui Neagoe Basarab, au într'un singur loc pentru armată cuvântul « *gloată* », pe care Matei Basarab l-a tradus prin « *oaste* ». Cu drept cuvânt, căci numai sub oaste înţelege Românul armata întreagă: *călării şi pedeştrii, arcaşii, suliţaşii, sinetaşii sau sineţanii, şi puşcaşii sau puşcarii, toiul şi străjile*, — adică cavaleria, infanteria şi artileria, corpul principal şi avant-gardele.

Ioan Bogdan, găsind o seamă de numiri de origine slavă în diferite elemente ale oastei, arată că organizaţia noastră militară în evul mediu s'a făcut ca şi a Ungurilor, însă în mai mare măsură, sub înrâurirea elementelor slave.

Această organizaţie primitivă datează din timpul când împărţirile teritoriale în ţinuturi sau judeţe încă nu erau fixate, şi când rangurile militare nu erau introduse. Este îndelunga vreme a formaţiunii naţionalităţii române, când peste elementele primordiale daco-romane s'au suprapus acele elemente slave care au deosebit-o de celelalte naţionalităţi romanice şi i-au dat putinţa să desvolte, în urmă, forme cu

SABIA LUI ŞTEFAN CEL MARE
(după *Marcu Beza:* Urme româneşti în Răsăritul ortodox)

SFÂNTUL GHEORGHE PREZINTĂ PE ŞTEFAN CEL MARE MÂNTUITORULUI
Ştefan e însoţit de Doamna Maria şi de fiul său Bogdan (Frescă dela Mânăstirea Voroneţ)

totul originale de viaţă socială, juridică şi politică.

Procesul de diferenţiare a trupelor după arme, ţinuturi şi clase sociale şi de concentrare a comandamentului în mâna unui singur om, începe a se face abia după întemeierea voevodatului neatârnat, pe la mijlocul secolului al XIV-lea.

In cursul acestui secol şi al celui următor, organizaţia militară se desăvârşeşte cu un minunat sistem de apărare a graniţelor prin cetăţi.

Secolul al XV-lea se poate numi cel mai însemnat secol în istoria Românilor, prin faptele politice şi ostăşeşti.

In acest secol Muntenia capătă un prestigiu militar recunoscut dincolo de hotarele sale, şi Moldova se arată vrednică de fapte mari, păstrând hotarele neştirbite, datorită acelei puteri însemnate a oştirii sale.

Secolul al XV-lea se termină pentru Ţările Româneşti prin apogeul gloriei militare.

In acest secol domneşte în Moldova Alexandru-Vodă cel Bun, om învăţat, care dă Moldovei o organizare politică-administrativă, în vederea nevoilor militare. El acordă drepturi dregătorilor, reorganizează comandamentul, întemeiază gradul de *spătar*, luat dela împăratul roman de răsărit.

Marele spătar este capul oştirii. El are sub ordinele sale pe al doilea şi al treilea spătar, chiar şi mai mulţi spătari.

Semnul dregătoriei spătarului este un baston de argint aurit.

Spătarul are ca salariu un dar de fiecare ostaş care era ridicat la rang de ofiţer (sutaş). El mai este şi purtătorul spadei Domnului.

In vederea nevoilor mari ale oştirii, în afară de impozitele din secolul trecut se mai prevăd: dăjdiile zecimii dela oi.

După spătar, venea ca dregător militar, după cum s'a arătat mai sus, *pârcălabul*, comandant al cetăţilor şi al ţinutului de care ţinea cetatea.

Cetăţile de margine erau dregătorii militare mai însemnate.

Hatmanul cel mare îndeplinea funcţia de pârcălab şi portar al Sucevei şi ispravnic peste toate oştile ţării.

Şătrarul mare era purtător de grijă peste corturile domneşti şi ale oastei, atunci abia introduse în Moldova, mai târziu purtător de grijă a tunurilor.

Pe lângă aceşti dregători, cu ocupaţii în special militare, ceilalţi boieri cumulau însărcinările militare cu cele civile.

In acest timp, Domnul organizează şi puterea de pe apă, marina, construind vase militare cu personal marinăresc.

Cetăţile Chilia şi Cetatea-Albă sunt întărite şi devin cele mai însemnate şantiere de construcţii navale.

Moldovenii aveau vase atât pe Marea Neagră cât şi pe Dunăre, şi făceau exerciţii prin insulele şi trecătorile Dunării.

Ca arme, pe lângă cele enumerate, mai aveau şi *tunuri de lemn (bombarde)*, legate cu cercuri de fier. La tunuri li se ziceau *puşti*, ghiulelele erau de piatră.

Incepând cu anul 1400, documentele arată că artileria începe să întrebuinţeze, la gurile de foc mari, bombe de fier; la cele mici, de plumb.

In vremea aceea meşteşugul ostăşesc era în mare căutare: pedestrimea şi călărimea aveau o tactică specială de luptă, reguli bine cunoscute de căpitani şi de soldaţi. Scriitorii de pe acele vremuri spuneau că domnii scoteau la războiu 50.000 de oameni.

Cantemir, în « Hronografiile Patriei noastre », povesteşte că: « *Moldova slobodă avea oaste la 70.000 şi de multe ori până la 100.000 oameni* ».

Generalul Hârjău, în lucrarea sa: « Pregătirea armatei pentru războiu », vol. I, pune întrebarea dacă pe acele vremuri exista o armată permanentă în ţările noastre? Intrebarea aceasta a fost pusă şi de neuitatul istoric Bălcescu, care a afirmat categoric existenţa unei asemenea armate în Muntenia.

CHIPUL LUI ŞTEFAN CEL MARE DELA MÂNĂSTIREA ZOGRAFI
(După *V. C. Hrisicu*)

Generalul Hârjău crede că o armată permanentă nu a existat până la corpul puşcaşilor — al tunarilor — care s'a creat după introducerea tunurilor, adică în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Tot ca trupe permanente vom socoti şi trupele gardei domneşti, compuse din pământeni şi mai cu seamă din mercenari străini, înfiinţate mai târziu.

In timpul lui Mircea nici o armată europeană nu era permanentă. Abia la suirea pe scaun a lui Ştefan cel Mare, se crease în Franţa un mic sâmbure de trupe permanente.

Alexandru Xenopol scrie că « de o armată permanentă nu poate fi vorba la Români până mai târziu, când lefegiii ţinuţi în ţară pentru paza Domnului şi în timp de pace, luară caracterul unei armate, care nu avea altă îndeletnicire decât meşteşugul armelor ».

D. General Anastasiu, în contrazicere cu părerile de mai sus, admite părerea lui Bălcescu. D-sa se întemeiază pe afirmaţia lui Dimitrie Cantemir, care spune precis: « Oştirea Moldovei, din timpul şi înaintea lui Ştefan cel Mare, era constituită din oşti pe cari le susţinea Ţara cu cheltuiala sa, pentru Domni ». Prin urmare — susţine d-l general Anastasiu — când o oştire nu-i plătită şi stă acasă, ce poate fi cea plătită care stă în serviciu, dacă nu oştire permanentă?

Acest adevăr apare mai luminos când Cantemir scrie: « Când voeşte vreun domn să ţie mai mulţi ostaşi pe cheltuiala sa, nu are împiedecare de la nimeni, însă ei niciodată nu îndrăznesc să-şi înmulţească oştile lor, fără numai atuncia când voesc să facă vreo răscoală. Căci ei socotesc a fi mai de folos ca să-şi strângă bani în vistieriile lor, decât să-i împrăştie pe la ostaşi, neavând trebuinţă de dânşii ».

Cantemir dă pentru oştirea permanentă a Moldovei, dinaintea lui Ştefan cel Mare, următorul efectiv:

10 căpitănii de câte 100—1000; 4 căpitănii de munţi câte 1000 — 4000; 4 căpitănii străine de câte 1000—4000; 20 căpitănii călăreţi a 100—2000; 4 căpitănii de Lipcani a 1000—4000. Total 15.000.

In afară de această trupă permanentă erau şi miliţiile, care în Muntenia aveau un efectiv de 18.000. In Oltenia, erau 5 căpitănii a 1000—5000; în Moldova, 19 căpitănii — 19.000; 8 căpitănii de dorobanţi pedeştri — 8000. Prin urmare miliţiile din ambele ţări se ridicau la un total de 50.000 oameni, bine organizaţi.

Din opera lui Cantemir se poate vedea şi ierarhia oştirii: Marele Căpitan peste 4000 oameni, Căpitanul peste miliţiile unui judeţ, Vătaful peste 500 oameni, Sutaşul peste 100, Căprarul sau Causanul (acesta în Moldova) peste 10.

Chemarea la mobilizare se făcea prin focuri aprinse de pe înălţimi, numite cingi, sau prin trimiterea de călăreţi în centrele populate.

Invazia duşmanilor în ţară şi direcţia de unde veneau se vestea prin semne sau semnale în munţi, prin călăreţi la şes, în sate prin alarmare, buciume, trâmbiţe, etc.

Organizarea armatei române în secolul al XV-lea este uşor de reconstituit întru cât se găsesc date sigure.

Cronicarul Ureche spune: « ridicatu-s'a dela țara muntenească Ștefan-Vodă cu multă mulțime de oaste muntenească și din țară adunate...».

Răsboaiele lui Ștefan cel Mare urmează la intervale scurte ceea ce arată că armata, atât din țara muntenească, cât și din cea moldovenească, nu era organizată de dânsul, Ștefan neavând timpul s'o organizeze deoarece se gândea la răsboaie, împărțind oștirii steaguri și punând peste ea hotnogi și căpitani.

Misionarul Muriano, contimporan epocei, într'un raport ce face Papei, arată că armata era de 60.000 oameni, din care 40.000 pedeștri, 20.000 călări, această oștire era tot timpul în serviciu. Scriitorii mai arată că Ștefan a înzestrat oștirea cu tunuri și cu sinețe.

SABIE PENTRU DOUĂ MÂNI DIN SEC. XIV—XVI (Col. Muzeului militar)

Din punct de vedere strategic, cronica lui Wavrin, comentată de d. General Rosetti, ne dă amănunte prețioase asupra răsboaielor din acea epocă. Ea ne arată că pricipiile după care domnitorii munteni conduceau răsboaiele erau: retragerea întregii populațiuni la adăpostul munților, distrugerea holdelor, atacul coloanelor turcești în defileuri, urmărirea de aproape a coloanelor ce se retrăgeau, atacarea lor la trecerea Dunării și amânarea operațiunilor, când aceasta era cu putință, până după seceriș, pentru siguranța hranei.

In rezumat Wavrin, spune d. General Rosetti, confirmă că strategia Românilor din mijlocul veacului al XV-lea, ca și aceea din veacul anterior, era o strategie defensivă.

SABIE PENTRU DOUĂ MÂNI DIN SEC. XIV—XVI (Col. Muzeului militar)

Românii foloseau, pentru circularea pe Dunăre și trecerea ei, luntri lungi și strâmte, alcătuite dintr'un singur trunchiu de lemn. Aceste luntri foloseau vâslele ca mijloc de propulsiune și puteau duce până la 12 oameni. Ușoare și de mic pescaj pătrundeau ușor în canalurile laterale, ceea ce îngăduia Românilor să facă recunoașteri și să ia prizonieri.

In ce privește armamentul, Wavrin nu are decât o singură informație: Românii dispuneau de două bombarde, cu o țeavă atât de scurtă încât o parte din proiectil rămânea afară. După d. Iorga, bombardele nu erau de lemn.

Proiectilele, din pietre trase cu aceste bombarde, treceau peste zidurile ocupate de dușman sau le știrbeau numai părțile de sus, ceea ce dovedește că gurile de foc erau niște mortiere.

Atacul cetăților se făcea astfel: sub protecția unui foc viu, pe care îl îndreptau atacatorii asupra părților de unde apărătorii ar fi putut bate pe cei ce se apropiau de locul ales pentru atac, o parte din atacatori aduceau lemne și le îngrămădeau contra zidului, dându-le foc. Uneori acest foc aprindea galeriile de lemn deasupra zidurilor, ceea ce silea pe apărători să încerce a-și croi drum printre atacatori și ducea la luarea cetății.

D. Ioan C. Filitti, în broșura: « Câteva cuvinte despre alcătuirea oștirii de țară în Principatele Române până la Regulamentul Organic », socotește greșită teoria, că toți locuitorii satelor se foloseau deopotrivă de pământul așezării, și greșită prin urmare și concluzia că toți datorau deopotrivă serviciul militar, și că efectivul oastei era proporțional mare fiindcă ar fi fost format de

SABIE PENTRU DOUĂ MÂNI CU DOUĂ TĂIȘURI ZIMȚATE DIN SEC. XIV—XVI (Col. Muzeului militar)

masele țărănești, mulțumite de starea lor, care se ridicau sub conducerea șefilor sătești (juzi, cneji, vătămani) și a funcționarilor teritoriali.

Adevărul este că îndatorirea ostășească o aveau și la noi numai proprietarii solului ca și în Occident, ca și la vecinii noștri.

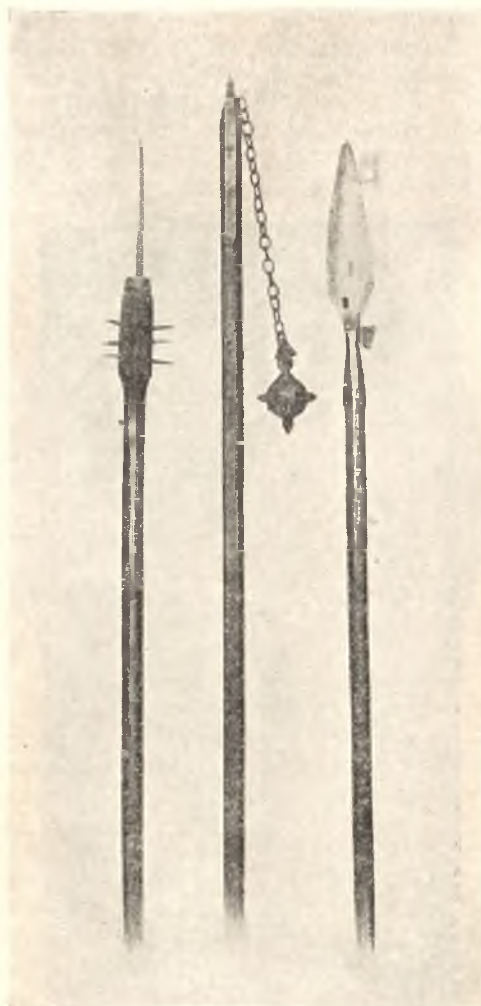
D. Filitti arată că după cele mai vechi documente de care dispunem, pământul în Principatele Române, era stăpânit în indivizie, de urmași, firește tot mai numeroși, ai unui sau unor autori comuni, cari descălecaseră un hotar, sau cărora, după întemeierea Statelor unitare, Domnii le dăruiseră unul sau mai multe hotare.

Acești stăpâni în indivizie ai solului erau, evident, acei « maiores terrae » din Oltenia și din părțile Argeșului, de care vorbește diploma dela 1247, dată de regele Ungariei cavalerilor Ioaniți, și cari veneau la răsboiu fiecare « cum aparato suo bellico ». Acești proprietari în indivizie au format miezul oastei, ei erau destul de numeroși pentru a forma oastea cea mică a Domnilor.

Letopisețul dela Bistrița Moldovei, care se oprește la anul 1506, vorbește de trei categorii de ostași: boierii, în înțeles de dregători; vitejii, adică proprietari, și voinicii, oameni de rând.

Prilusius, la 1553, în « Leges seu statuta ac privilegia regni Poloniae », povestind închinarea dela 1485, în Colomea, a lui Ștefan cel Mare către regele polon, zice că erau de față toți băștinașii cari au moșii de veci în Moldova și toți ceilalți curteni de frunte, fiecare călare și cu steguleț, și adaugă: « ostași ziși în limba lor boieri, având fiecare câte un credincios ».

In afară deci de împrejurările de mare primejdie, cultivatorii rămâneau în sate să asigure și mai departe, prin munca lor, îndestularea lor și a proprietarilor.

GHIOAGĂ CU PIROANE, BICIU ȘI LANCE
Folosite de trupele românești in sec. XIV—XVI.
(Colecțiile Muzeului Militar)

ARBALETĂ ROMÂNEASCĂ
Folosită în sec. XIV—XVII. Bătaia maximă la 300 m lungime perforând o armură de oțel. Colecțiile Muzeului militar Național

In ajunul luptei dela Valea-Albă, Ștefan cel Mare a încuviințat pedestrimii țărănești să se ducă la vetrele ei; el a rămas « con la mia parte », cu 10.000 proprietari călări.

EPOCA DECĂDERII MILITARE

Cu începere din secolul al XVI-lea schimbarea în concepție și în realitatea proprietății și folosinței solului, aduce și o adâncă schimbare în alcătuirea social-politică a țărilor românești.

Dacă Domnul rămâne cu drepturile, privilegiile și starea sa socială anterioară; dacă clasa conducătoare își mărește și puterea, și averea și vaza, prin faptul că e considerată, din ce în ce mai mult, ca având drept de proprietate integrală asupra moșiilor pe cari le stăpânește, prin cumpărări și prin abuzuri, în schimb proprietarul țăran mijlociu și mic, dispare, și clasa celor lipsiți de dreptul de proprietate (dar încă nu de cel de folosință și de acel al libertății personale), crește nemăsurat.

Rezultatul este o rupere a judiciosului echilibru social și economic din trecut: atotputernicie economică, politică, socială la minoritatea de sus, mizerie fizică și morală și neputință la baza însăși a scării sociale.

Același desechilibru, cu urmări importante, se produce în organizarea militară. Clasa conducătoare (în toate treptele sale) puternică, are interese opuse marei mase a populației, a cărei înălțare nu poate să o dorească, cum nici nu poate vedea, cu ochi buni, a ei înarmare. Clasa de jos rămâne în sărăcie, neputându-și fabrica sau cumpăra armamentul modern de atunci — puști — și neavând același interes ca în trecut, de a apăra organizarea socială politică — Statul — din care făcea parte.

Ridicarea în masă, care îngăduise apărarea ființei statelor românești în trecut, nu

era cu neputință, căci avem pilda maselor de țărani strânși în jurul lui Ioan-Vodă cel Cumplit, dar nu mai putea da un instrument de răsboiu așa de admirabil ca altădată.

Nevoia unei armate a continuat însă a se simți, dacă nu pentru apărarea neatârnării țărilor, dar pentru a *satisface cererile de cooperare ale puterii suzerane*, pentru a face față incursiilor vecinilor și pentru a susține pe diferiți pretendenți la tron.

Pentru satisfacerea acestei nevoi s'a recurs nu la noui mijloace, ci la folosirea, pe o scară mai mare, a unor mijloace folosite mai puțin în trecut.

Aceste mijloace erau, mai întâi, *lefegiii*. Dispunându-se de mai mulți bani ca în trecut, se puteau *năimi* mulți lefegii, din cari exista atunci, și în țările noastre și în toată Europa, un mare număr gata a se pune în serviciul oricărei cauze și neavând nici o revendicare socială.

Apoi erau acele categorii sociale care datorau serviciul militar în shimbul unor privilegii. Menținerea privilegiilor din trecut și acordarea de noui privilegii, a întărit și desvoltat aceste clase de luptători.

In rezumat, sub influența schimbărilor aduse în posesiunea solului cultivabil și în alcătuirea social-politică, armatele române au evoluat dela armatele naționale, la armate alcătuite mai ales din mercenari și din anume categorii privilegiate, cărora se adaogă, câte odată, un număr de țărani rău înarmați.

Xenopol, în « Organizarea militară a Țărilor Române », ne arată cum stingerea înceată și nesimțită a proprietății țăranilor a dus căderea lor în stăpânirea tot mai deplină a acelora pe moșia cărora stăteau, și lanțurile ce-i încătușau deveniră tot mai grele. Și cum țăranii fugeau dela un proprietar la altul, iar proprietarii răi, — majoritatea — își vedeau desgolindu-se moșiile de locuitori, s'a început împiedecarea strămutărilor și readucerea cu sila a celor fugiți. Șerbirea înlocui simpla stare de supușenie a țăranilor neliberi.

Această schimbare a condiției țăranilor supuși aduse scutirea lor din ce în ce mai rostită, de slujba militară. Sunt indicii care confirmă interesul proprietarilor de a nu lăsa pe șerbii lor să facă slujba ostășească.

In Transilvania se petrecea același lucru, țăranii fură reduși în curând în stare de iobăgie.

RADU DELA AFUMAȚI
După fresca dela Mânăstirea Dealului
Copie la Casa Școalelor

In 1443 se întâlnesc iobagi în Transilvania, ce trebue să fie scutiți de rege de iobăgie, ca să meargă contra Turcilor, dovadă că țăranul iobag nu era învoit să meargă la oaste.

In 1514, țăranii șerbi din Ungaria și Transilvania alergară sub steaguri și se adunară la Pesta. Nobilii temându-se că, prin înrolarea șerbilor lor în armată, să nu-i piardă din mână, se opun cu putere la înrolarea voluntară. Atunci avu loc revolta țăranilor de sub conducerea secuiului Dosza.

Cu cât caracterul șerbiei în țările române se îndepărta de vechea supușenie, cu atât boierii restrângeau tot mai mult eșirea la oaste a oamenilor lor. Dacă se găseau oameni cari căutau să fie luați la oștire, o făceau ca mijloc pentru redobândirea libertății. De altfel slujba militară deveni grea, și mulți răzeși căutau să scape de ea. Curtenii părăseau ocinele lor și se așezau pe moșiile boierești pentru a fi apărați, de stăpânii lor, de îndatoririle militare.

Trebue observat însă că dacă la începutul său secolul XVI se află sub strălucirea geniului militar al lui Ștefan cel Mare, el se sfârșește cu strălucirea altui geniu militar, Mihai Viteazul.

Din datele scriitorilor acestui secol rămâne neîndoios, că oștirea are o organizare cu caracter național, deosebindu-se elementul permanent activ de cel teritorial.

D. General Anastasiu arată că se găsesc domnitori ca Alexandru-Vodă Lăpușneanu, cari, revăzând administrația organică a țării, o modifică pentru a satisface în prima linie trebuințele militare.

Dorobanții și călărașii își păstrează vechea lor organizare. Elementul permanent și corpurile străine sunt în sarcina Statului, cel teritorial pe seama boierilor, a breslelor, a mânăstirilor. Se menține organizația gloatelor « în dobândă » care câteodată iau parte și la lupte. Se menține tradiția că boieriile sunt organizate pe unități ostășești, echipate, armate și conduse la răsboiu, cu cheltuiala boierilor.

Arma de căpetenie este cavaleria, arma cea mai reputată pe atunci.

Infanteria de asemenea era mult superioară infanteriilor străine din acele vremuri. După bravură, organizare și calitățile ei răsboinice, se poate compara cu infanteria elvețiană sau cu cea germană.

Oastea se recruta: 1) Din *lefegii*. D. General Rosetti scrie că toate izvoarele arată prezența din

ce în ce mai numeroasă a lefegiilor în armatele românești din secolele XVI și XVII. Lefegiii, mai ales cei străini, erau nu numai meșteri în mânuirea armelor de foc, dar prezentau și avantajul de a constitui pentru domn o pază sigură. Recrutarea lefegiilor, se făcea de către domni. O bună parte erau trimiși de către aliații domnilor. Cei din țară « se strigau cu leafă », erau chemați, adică prin strigări publice. Pentru străini se trimiteau agenți în locurile unde se știa că se găseau asemenea ostași, după ce se cerea suveranului respectiv dreptul de a « năimi » ostași în țara sa. Mulți veneau singuri. Uneori recrutarea se făcea prin încorporarea silnică a prizonierilor.

EFIGIA MONETARĂ A LUI IOAN VODĂ CEL CUMPLIT, DOMN AL MOLDOVEI 1572—1574.
(Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

Mercenarii erau de naționalitate moldoveni, munteni (se numeau dărăbani), cazaci, poloni, unguri, secui, sași, germani (socotiți ca cei mai credincioși), italieni, francezi, burgunzi, turci, sârbi, ruși, bulgari, albanezi, waloni.

Numărul lefegiilor domnitorilor noștri a variat mult, fiind în funcțiune de nevoi și de mijloace.

Un mic număr forma, mai cu seamă dela mijlocul secolului XVI-lea înainte, permanent, garda personală a domnitorilor. Efectivul ei se ridica la câteva sute. In răsboiu, numărul mercenarilor creștea mult, dar nu întrecea câteva mii și nu pare a fi trecut de 12.000, cifra atinsă, după unele izvoare, sub Mihai Viteazul.

Lefile ce se plăteau variau; călăreții se plăteau mai scump, infanteriștii mai ieftin. Străinii erau mai scumpi ca cei din țară.

Pe lângă leafă se dădea acestor ostași și îmbrăcăminte, hrană și locuință; uneori, scutiri de dări.

2. Din *breslele privilegiate.* Din cauza scumpetei mercenarilor, domnii nevoiți a avea ostași, au dat o deosebită desvoltare acestei categorii de luptători.

Asupra modului cum se făcea serviciul de către breslele privilegiate și a drepturilor și îndatoririlor lor, s'au ivit controverse.

D. General Rosetti scrie că se poate stabili în chip cert că:

a) acești ostași erau oameni liberi, și rumânii, vecinii și robii nu puteau face parte din rândurile lor;

b) erau socotiți ca nobili;

c) nobilimea lor provenea din proprietatea sau folosința solului;

d) erau scutiți de dări sau plăteau, cel puțin o parte din ei, o dajdie redusă, dajdie călușărească;

TUNUL LUI PETRU CERCEL
Jumătatea dinapoi a țevii. (Muzeul Militar Național)

f) în timp de pace serviciul lor nu era continuu, ci se făcea cu schimbul;

g) erau îndatorați a se prezenta la reviste de efectiv, se ținea un registru unde erau înscriși;

h) numărul lor nu era mare, numai câteva mii.

Numele lor a fost acel de curtean (ulterior călăraș) în Moldova și de roș în Țara Românească.

Vorbind de *curtenie,* d. N. Iorga spune că era asemănătoare cu legătura între pământuri și datoria de oaste ce aveau spahiii călări ai Turcilor, dacă nu era chiar înrâurită de aceasta.

3. In afară de lefegii și breslele privilegiate, mai era *oastea de țară.*

După spusa lui Cantemir, precum și din faptele care arată, că în repetate rânduri, țăranii chemați au alergat sub steagurile Domnilor, datoria legală a serviciului militar, în caz de nevoie obștească, era încă în vigoare.

Cadre și comandamente. Gruparea oștirii se făcea separat pe arme (infanterie, cavalerie) și servicii (artileria și serviciile propriu zise).

Infanteria, grație armei de foc, domina câmpul de luptă. Nu existau unități de arme combinate.

Gruparea armelor în unități anumite se făcea și la noi, spune d. general Rosetti, cum s'a făcut în toate armatele, până la începutul secolului al XIX-lea, în fiecare zi, după cum era vorba de marș, staționare sau luptă, câteodată de mai multe ori pe zi. Oastea de țară a fost totdeauna grupată în unități locale.

In secolul al XVI-lea, oastea de țară încetând a fi chemată așa des sub arme, documentele nu se mai ocupă de ea, și astfel nu se arată felul grupării, deși totul face să se creadă că a continuat a fi grupată în unități locale.

In ce privește ostașii cu leafă sau cu privilegii, izvoarele contemporane ne arată, că se grupau la un loc cei de aceeași naționalitate sau de aceeași specialitate.

Asupra numirilor ce se dădeau diferitelor unități, datele ce avem nu sunt îndestulătoare.

Nu se cunoaște precis nici ierarhia lor.

Numirile cele mai vechi, după cum s'a arătat erau: ceata, pâlcul, roata și steagul.

Numirea de steag este echivalentă cu aceia de unitate.

Cadrele cari conduceau unitățile, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, par a continua să fie

ARCAŞ MUNTEAN, 1600
(Col. Academiei Române)

compuse din boierii în funcţie şi din alţi boieri. Cu timpul începe a se face o diferenţiere între cadrele alcătuite din boieri, având anume comandamente în baza funcţiunii lor.

Banul comanda oştirea în Ţara Românească, când nu o comanda Domnul; marii vornici comandau în Moldova contingentele locale respective; marele logofăt comanda în Moldova curtenii; hatmanul era ministru de răsboiu, comandant de armate şi comandant al ostaşilor breslaşi şi al lefegiilor; marele spătar comanda în Muntenia aceiaşi ostaşi; marele serdar comanda călăraşii din Orhei, Lăpuşna şi Soroca; pârcălabii comandau cetăţile şi cetele respective. Exista o deosebire între aceşti dregători şi cadrele de meserie, ofiţerii de astăzi, cari nu erau decât capii militari şi cari erau plătiţi. Numirile lor erau: căpitani sau bulucbaşi, hotnogi sau iuzbaşi (sutaşi), vătavi, chihai, stegari, căuşei.

Aceşti capi cari în trecut erau aproape exclusiv români sau străini boieriţi în ţară, la finele secolului al XVI-lea, sunt din ce în ce mai mult străini, fie angajaţi cu unităţile lor de mercenari, fie angajaţi individual.

Serviciile par a fi căpătat în secolele de care ne ocupăm cel puţin un rudiment de organizare. Dovezile se găsesc în Cronica lui Ureche şi în scrierile lui Cantemir. Ambii vorbesc de diferitele dregătorii şi înşiră o sumă de boierii, ale căror meniri erau de a îngriji permanent de anumite servicii ale armatei: hatmanul era ispravnic, administrator pe toate oştile ţării; marele sluger şi marele jitnicer îngrijeau respectiv de procurarea cărnii şi a pâinii; marele şetrariu îngrijea de tunuri şi de campament; marele comis era mai mare peste grajduri şi personalul lor.

Cantemir mai adaogă că serdarul era: *campidux*, însărcinat cu poliţia taberelor.

Personalul de execuţie şi mijloacele de transport ale acestor servicii erau oamenii de specialitate, cărăuşi, trăsuri şi animale de tracţiune, luaţi cu sila, mai rar cu plată, ceea ce era, de altminteri, regula generală pentru toate armatele europene, până la finele secolului al XVIII-lea.

Totuşi dacă, în quasi unanimitatea cazurilor, serviciile au fost improvizate, se pare că au avut un sâmbure permanent.

Serviciul sanitar. Deşi se aflau la noi medici şi vraci, a fost nevoie şi s'a recurs mult la medici şi chirurgi străini. Medicamentele se procurau din străinătate.

In veacul al XVI-lea se ivesc la noi primele spitale, care însă nu erau destinate special militarilor.

Serviciul de informaţiuni. Domnitorii au avut observatori stabiliţi în ţările şi oraşele vecine trimiteau soli cari trebuiau să afle şi ştiri, aveau şi spioni. Ştirile căpătate se trimiteau prin olăcari, care mai târziu au fost grupaţi în anumite bresle. Se pare de asemenea că au existat anume linii de legătură poştale, fie permanente, fie organizate ad-hoc, numite meziluri (sau menziluri), atât în Moldova cât şi în Muntenia.

Un mijloc de transmitere a ştirilor şi în special cele relative la intrarea unei oaste duşmane în ţară, pare a fi fost aşezarea de observatori pe înălţimi prielnice.

CĂLĂREŢ VALAH
(După *Bruyn*: Diversarum gentium armatura equestris, 1606)

Pentru a împiedica pe adversari să capete știri se luau măsuri de pază, adesea se recurgea la închiderea granițelor.

Justiția militară. Pe acele vremuri era obiceiul, cu ocazia unui răsboiu, să se edicteze, de către căpetenii sau de către acei cari angajau soldați, anumite reguli de răsboiu care nu erau aplicabile decât în cuprinsul comandamentului respectiv.

Se mai stabilește că judecători erau: Domnitorul, mai ales în ce privește crimele de trădare (viclenie, hiclenie, vicleşug), dezertare la inamic, părăsire a câmpului de luptă, când vinele erau făptuite de boieri. La rândul lor boierii judecau,fie întruniți în divan, fie singuri, în baza funcțiunii lor sau în baza unei delegațiuni speciale.

Pedepsele ce se aplicau erau: moartea (prin decapitare, spânzurare sau tragere în țeapă) și confiscarea averilor, pentru trădare sau dezertare la inamic; moartea pentru fugă de pe câmpul de luptă; moartea pentru cei ce se dedau la jafuri și omoruri. Pedeapsa se reducea la confiscarea bunurilor, dacă vinovatul era soldat bun.

Neprezentare la chemare se pedepsea cu sechestrarea bunurilor și pierderea drepturilor de libertate.

Cei ce vătămau pe dușmanul învins, pe care-l urmăreau și care cădea jos; cei ce ar lua copii la oaste, se pedepseau cu certarea de către judecător.

Pentru soldații care recurgeau la arme când se certau, pentru dezertorii, în timp de pace, pentru predarea unei cetăți, existau pedepse variabile.

MIHAI VITEAZUL, 1593—1601, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI
Desen de *Ioan Orlandi*, Roma. Gravură contemporană.
(Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

Cei cu purtări bune se răsplăteau cu daruri sau întăriri de moșii. Invățămintele lui Neagoe Basarab recomandă a se răsplăti și înainta acei cari s'au distins prin slujba lor, cu ocazia căutării (revistei) anuale de efective.

Efective. Datele culese de d. general Rosetti, privitoare la efectivul total al oștirilor, arată că efectivele totale disponibile au mers scăzând, prin sărăcirea țării și reducerea țăranilor la starea de rumâni sau vecini.

Efectivele au fost mai mari în Moldova, unde au variat între 50.000 și 20.000, decât în Muntenia, unde dela circa 35.000 au coborît la 12.000.

Armele cu care luptau Românii în secolul al XVI-lea erau: arcul și săgeata, securile, barda și coasa. Apoi, sabia (sub denumirea de paloș, baltac, hanger), ghioaga țintuită, fusta, topuzul, bâzdoaca, buzduganul, masdracul. Puștile se numeau sinețe. Tunurile se numeau pușți. Ca unelte de apărare, ostașii foloseau platoșa, scutul, casca și mânușile de sârmă.

Oștirea avea tunuri mari și tunuri mici (cumbarale) care aruncau pietre.

Praful de pușcă se fabrica în țară. Armamentul de fier, echipament, uniforme se aduceau din afară.

Schimbările în serviciu se făceau Sâmbăta; serviciul dura o săptămână, și consta în gărzi, paze, chemări pentru instrucție și alte servicii.

La oastea de țară fiecare sat era obligat să dea un anumit număr de recruți.

Instrucția se făcea cu grije. Oamenii neapți erau scutiți de serviciu.

Se făceau concentrări anuale pentru controlul oamenilor și cunoașterea căpeteniilor.

Hotarele țării erau păzite cu oștire de margine.

Asupra uniformelor se găsesc următoarele date: tălpașii erau îmbrăcați cu tălare roșii și în cap cu chivăre. Copiii de casă erau îmbrăcați leșește. Dorobanții purtau costume aproape la fel, ca tăetură, cu seimenii, culoarea era vânătă. Roșii și călărașii aveau uniformă albă și roșie. Seimenii purtau ceapcăne roșii cu mânecile despicate, în cap berete cu fundul roșu scos la o parte. Fustașii aveau uniforma verde ca pucioasa și purtau brâu roșu. In Moldova, călărașii purtau haină albă.

Valoarea ostașilor. Izvoarele contemporane arată că întru nimic nu scăzuse valoarea combativă a cadrelor naționale.

Boierimea, mai cultă, învățată prin practica continuă a luptelor să se bată și să conducă, a dat luptători de seamă, viteji și pricepuți. Practicând răsboiul, mai cu seamă în țara lor, cu mijloacele de care dispuneau aci, boierimea poseda o știință militară locală, care nu se potrivea întocmai cu acea a armatelor de meserie din centrul și din Vestul Europei.

MATEI BASARAB, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1632—1654
Gravură de *Marcus Boschinius*
(Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

GHEORGHE ȘTEFAN, DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1653—1658
După o stampă contemporană de *Iohan Hoffman*
(Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

Totuși se găseau și boieri și oameni de rând pe cari nevoia sau dorul aventurilor i-au dus să lupte în țări străine.

Cadrele străine și trupa de lefegii cunoșteau desăvârșit meseria și aveau o mai bună practică a folosirii armelor de foc, dar ei luptau desigur, ca lefegii în general, adică fără un interes deosebit pentru cauza pe care o serveau.

In ce privește oastea de țară, lipsa de arme de foc îi scăzuse mult puterea de acțiune pe câmpul de luptă dar rămăsese fără pereche în serviciul de cercetare (iscoade) și de acoperire, grație calității cailor, deșteptăciunii, îndrăznelii și vitejiei ostașilor.

Afară de câteva mici modificări, la începutul secolului al XVIII-lea, organizarea militară în Țările românești se menține aceeași, ca în secolul trecut.

Spiritul răsboinic, deși Românii își păstrează calitățile lor de luptători, este în scădere. Oștirile românești deveniseră mai puțin omogene, erau mai slab înarmate ca acele ale vecinilor și trăgeau pentru răsboiu mai puțin în cumpănă.

Nestabilitatea la domnie, certurile pentru dobândirea tronului, amestecul vecinilor și, în deosebi, a Porții și implicarea oștirii în aceste certuri scade tăria disciplinei. Din această pricină, domnitorii nu mai au încredere în oștirea națională și organizează trupe din străini.

La toate aceste scăderi — scrie d. general Anastasiu — se adaogă dese expedițiuni, în afara hotarelor țării, de către trupele românești din porunca Porții. Ele însoțeau adesea oștile turcești.

Folosul pe care-l trag Românii din aceste expedițiuni militare, este că simt nevoia completării și perfecționării armamentului și a mijloacelor de luptă.

In acele vremuri începe, în organizarea armatelor din Europa, o unificare, primul pas către progresul armatelor.

Această tendință de unificare, întărește afirmarea că la începutul secolului al XVIII-lea, organizarea celor două oștiri — muntenească și moldoveană — să fie identică, păstrând numai puține numiri deosebite.

In acest secol, oștirea permanentă ocupa anume localuri, cazărmi. Așezarea ei pe teritoriu era tot pe căpitănii. Căpitanii de ținut, ca și cei de margine, erau obligați a locui în case anume, cunoscute tuturor, care se numeau « *case căpitănești* ».

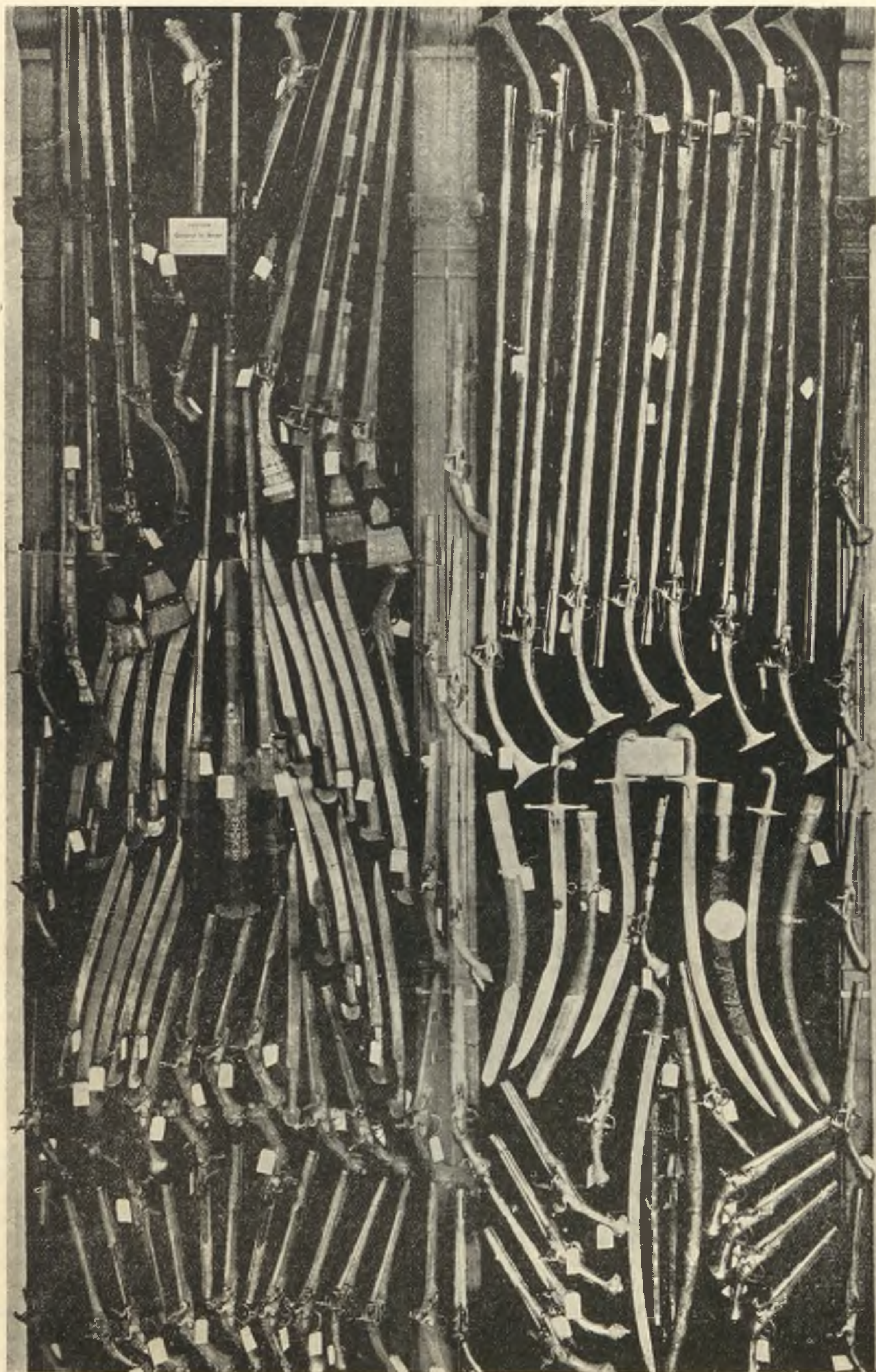
Privilegiile și pedepsele erau aceleași ca în trecut. Ele se dădeau de domni. In privința numirilor se ținea socoteală de ierarhie.

Dregătoriile mari ostășești, de obiceiu, se încredințau boierilor de viță domnească. Oștirea se instruia în lagăre, unde se aduna sub corturi.

Modificările, care se introduc în oștire, privesc elementul activ, oștirea permanentă. Elementul teritorial, cel mai numeros, rămâne neschimbat, se face însă apel la dânsul tot mai rar, față de trecut.

La ostași ca și la căpeteniile lor, obiceiurile vechi ajung până în apropierea timpurilor noui, ceea ce face dovada continuității lor. Obiceiurile acestea intrau în legiuirile țărilor.

Rangul boieriei era transmis din trecut cu atribut categoric militar, păstrând boierilor vechile lor drepturi de a avea lângă curtea lor ostași țărani, boieria

PANOPLIE CU ARME DIN SEC. XVI-XIX
Muzeul Militar Național

fiind socotită ca o subîmpărţire militară teritorială.

Prin sistemul strămutării domnilor din o ţară în alta, organizarea oştirii devine aproape identică.

Se fac reguli pentru parăzi militare. Se începe organizarea flotei de comerţ şi a celei militare. Către anul 1700 se înfiinţează la trecători un corp de gardă, *plăeşii*. Tot în acest an, găsim în Moldova muzica seimenilor. La 1710, se îngăduie oficial înrolarea Românilor în armatele străine.

Sub Dimitrie Cantemir în Moldova se introduce dela Ruşi, în locul căpitanilor şi hotnogilor, numirile de *polcovnici* şi *rohmistri*.

Istoricii arată—ne spune d. general Anastasiu — că sub Cantemir se aflau:

1. Corpul seimenilor, împărţit în *seimeni hatmăneşti*, cei luptători şi *seimeni agieşti*, sub ordinul agăi, în serviciul administrativ şi poliţienesc.

2. Un corp de Nemţi, 100 oameni, 4 companii.

3. Un corp de Cazaci, 160—200 oameni, 4 companii.

4. Corpul Tătarilor lipcani, 200 oameni.

5. Un corp de darabani.

6. Călăraşi şi umblători de Hotin, Galaţi, Soroca, 50 oameni de fiecare.

Până la Cantemir, istoricii constată existenţa a două regimente de darabani, unul la Iaşi şi altul la Galaţi. La 1720, oştirea făcea şi paza câmpului, pentru răi făcători.

La 1726, sub Grigore Ghica, se înfiinţează un corp permanent de vânători, cu port unguresc şi cu barate roşii de postav, un steag de catane, unul de darabani agieşti şi unul de panţiri. Efectiv permanent 3.000 oameni.

Sub acelaşi domn, cavaleria se compunea dintr'un steag de călăraşi, unul de aprozi, unul de armăşei, unul al copiilor de casă şi al boiernaşilor curţii cari urmau pe domn călări.

BAŞBULUCBAŞA AL CURŢII DOMNEŞTI (SEC. XVIII)
(După un manuscris anonim din biblioteca *I. I. C. Brătianu*)

PUŞCĂ CU CREMENE ŞI ROTIŢĂ
folosită de armata românească în sec. XVII — XVIII.
(Colecţia Muzeului Militar Naţional)

Artileria avea 12 puşti sau săcăluşe. Efectivul armatei era de 7.000 oameni.

Acea oştire avea şi muzică, trâmbiţe şi naiuri, spre deosebire de muzica ostăşească veche care avea bucine, trâmbiţe, tobe, timpane, pauce, nagarale, vioare, surle, flaute, fluere, naiuri, cimpoaie.

La 1733, sub domnia lui Constantin Mavrocordat, oastea ţării este desfiinţată şi înlocuită cu o gardă de 800 de arnăuţi.

Sub Alexandru Ipsilante, se prevăd două feluri de trupe.

1. *Oastea dinăuntru*, compusă din 100 lefegii sub un căpitan, 100 lefegii străini, sub un vel ceauş, 400 seimeni sub başbulucbaşa, 50 catane sub un căpitan, 100 pompieri, în 2 companii, 400 scutelnici, 8 companii de margine, 50 de poteraşi, toţi având căpetenie pe spătar şi 120 tălpaşi sub căpitanul de dorobanţi, 120 cazaci sub un polcovnic al Bucureştilor, 120 cazaci sub un polcovnic al Târgoviştei, 120 slujitori sub aga, 500 slujitori sub 30 de căpitani, aceştia din urmă având căpetenie pe aga.

2. *Oastea din afară* avea un efectiv de 3.144 oameni sub 78 căpitani, pentru paza hotarelor, sub comanda spătarului.

Mai erau câteva sute de Turci şi Arnăuţi ca gardă princiară şi ca miliţii teritoriale, 1.620 de oameni pentru poliţia internă.

Arnăuţii erau armaţi cu puşti cu baionete, acestea pentru întâia oară aduse dela Viena.

Ipsilanti înzestrează Muntenia cu un galion, vas de răsboiu de 41½ coţi, înarmat cu tunuri. La 1776 Grigore Ghica al Moldovei construeşte şi el un galion, la Galaţi.

Unităţile ostăşeşti sub Ghica erau:

Başbulucbaşa al curţii domneşti care avea sub ordinele sale un al doilea bulucbaşă; căpitanul de drăgani, stolnicul, 12 zapcii dela 4 steaguri ai seimenilor

curții, câte 3 zapcii la un steag (un stegar, un odobaș, un ceauș); 188 seimeni de curte domnească împărțiți în 4 steaguri, câte 47 oameni la un steag.

Vel căpitanul hătmăniei, care avea sub ordinele sale un porușnic, un bașbulucbașa al hatmaniei, 3 bulucbași ai hătmăniei, 12 zapcii la cele 4 steaguri ale hătmăniei, câte 3 la un steag (un stegar, un odobaș, un ceauș), 188 se imeni hătmănești, împărțiți și ei în 4 steaguri.

Căpitanul de vânători cu 3 zapcii dela steagul vânătorilor (un stegar, un odobaș, un ceauș), 47 vânători, 6 zapcii dela 2 steaguri de călărași hătmănești, câte 3 la un steag (stegar, odobaș și chihaia); 100 de călărași hătmănești a 2 steaguri, câte 50 la steag, 2 trâmbaci, 2 dobașari, un surmaciu, un flueraș.

Vel căpitanul de Neamț, vel căpitanul de Trotuș, vel căpitanul de Comănești, vel căpitanul de Tecuci, vel căpitanul de Covurlui, vel căpitanul de Dorohoi, comandanți de mici efective locale.

Doi vătafi de călărași de Țarigrad, chihaia de călărași de Țarigrad, 40 călărași de Țarigrad înaintași, un vătaf de Lipcani, un odobaș de Lipcani, 30 călărași de Țarigrad în Galați, 2 stegari (unul de călărași de Țarigrad în Iași și unul de lipcani), 40 de lipcani, 11 beșlii creștini, 12 fustași de divan.

Doi ispravnici de copii de casă (unul al vătafului de copii, unul al vătafului de visterie) cu 100 copii de casă (50 ai vătafului de copii, 50 ai vătafului de visterie) și un stegar de copii.

Căpitanul de lefegii, având sub ordinele sale 3 zapcii dela steagul lefegiilor (stegar, odobaș și ceauș) și 47 lefegii.

Vel căpitanul de dărăbani, cu 3 zapcii dela steagul dărăbanilor (stegar, odobaș și ceauș) și 47 dărăbani.

Polcovnicia agiei, 3 zapcii dela steagul de roșii (stegar, odobaș, ceauș), 3 zapcii la un steag al panțirilor (chihaia, stegar, ceauș), 40 de panțiri. (Erau panțiri de județe și călărași de județe).

DOROBANȚ VALAH DE JUDEȚ DELA ÎNCEPUTUL SEC. XIX.
Cromolitografie de *Michel Bouquet*. Col. Muzeului Militar Național.

La 1786, sub domnia lui Nicolae Mavrocordat, erau în București 6.000 ostași, străini și oaste de țară, ca artilerie erau 20 de tunuri sub comanda unui topcibașa. Această oștire făcea exerciții și trageri în jurul Bucureștilor.

Aceasta ar fi schița, pe cât se poate de credincioasă, a istoriei organizărilor oștirilor românești până în secolul al XIX-lea. Vom rezuma fazele prin care a trecut:

1-a fază. Milițiile feudale ale țărișoarelor din Muntenia și Moldova, înainte de descălicare, fără nici o legătură între ele. Ele sunt compuse din nobili și țărani, țăranii fiind mai toți liberi.

A 2-a fază. Armatele feudale după descălicare. Voevozii țării sunt capii acestor armate, autoritatea lor este absolută, față de nobilimea feudală. Armatele sunt miliții naționale, tradițiile dinainte de descălicare se mențin. Milițiile se compun din nobili și răzeși cu drepturi și îndatoriri egale. Serviciul obligatoriu și gratuit pentru toți. Alături de elementul pământean se așează un element străin, —lefegiii. Serviciul nu este permanent. Milițiile se ridică când nevoile cer. Armatele pot fi considerate ca naționale.

A 3-a fază. In cursul veacului al XVI-lea elementul băștinaș se micșorează neîncetat. Elementul străin crește în armată; armatele iau din ce în ce caracterul unor armate mercenare.

A 4-a fază. Un început de permanentizare are loc în veacul al XVII-lea. Armata începe să fie constituită din două elemente: trupe pământene și străine, permanente; miliții, care se ridică la trebuință.

A 5-a fază. La începutul veacului al XVIII-lea, armatele se desființează și nu rămâne în fiecare țară, decât un sâmbure de trupe permanente, mai toate străine. Acestea constitue garda curții domnești și garantează liniștea capitalei.

Elementele militare din secolul al XVIII-lea se găsesc și la începutul secolului al XIX-lea, menținându-se până aproape de mijlocul acestui secol, când oștirea se stabilește pe o nouă bază, uniformă pentru ambele țări.

La începutul secolului sunt tendințe de a se da oștirii o organizare pe seama și în sarcina Statului, cu un serviciu permanent.

Sentimentul datoriei ostășești fiind în scădere, se stabilesc reguli care prevăd serviciul militar obligatoriu pentru toți locuitorii țării. In acest scop, se creează servicii de recensământ al populației și de verificare a tabelelor întocmite de ispravnici. Recensământul servește și la impuneri. Căpitanilor de județ li se dă sarcina recrutării oamenilor și organizarea companiilor. Se fixează termen pentru serviciul militar, cu mult mai redus ca înainte. Se hotărăște vârsta recrutării. Se organizează gărzile orășenești compuse din oamenii dela orașe, cari pot purta arme. Se stabilesc reguli pentru instrucția acestor oameni și cunoștințele gărzilor pentru îndeplinirea serviciului. Se stabilesc atribuțiile dregătorilor țării, și se dau norme pentru îndeplinirea lor. Se organizează servicii pentru plata oștirii. Poarta pune obligațiune personală domnitorilor pentru asigurarea plății oștirii. Se stabilesc dări pentru nevoile oștirii, una în timp de pace, alta mai mare, în timp de răsboiu. La ambele dări sunt îndatorați și scutelnici.

DOROBANȚ DE JUDEȚ (ROMANAȚI)
Cromolitografie de *Michel Bouquet* (Col. Academiei Române)

DOROBANȚ DE JUDEȚ (ROMANAȚI)
Cromolitografie de *Michel Bouquet*. (Col. Academiei Române)

Divanul este învestit, ca organ superior administrativ al oștirii, cu puteri asupra întregului teritoriu. Din sânul divanului se alcătuește un comitet însărcinat cu stabilirea regulelor armatei. Județele sunt obligate să procure mijloace bănești pentru întreținerea oștirii. Pentru asigurarea unei bune funcționări a serviciului, se dă o încadrare specială serviciului administrativ, și se creează reguli de contabilitate și organe de control. Se precizează mai bine stările de boieri și atribuțiile lor în acord cu interesele oștirii. Se cumpără arme din Rusia, se creează spitale militare și serviciul de construcții militare. Se organizează corpul de panduri. Militarii sunt opriți a face politică.

Toate acestea se referă la primii treizeci de ani ai secolului al XIX-lea.

Incă din 1803 se întocmiseră « catastișele » de lefi și se clasificaseră boieriile:

Starea 1-a, banul mare de Craiova, marele judecător al țării și apărător al hotarelor, spătarul cel mare al oștirilor, clucerul cel mare, purtătorul de grijă peste cele trebuitoare la rezbel.

Starea II-a; vel serdar, povățuitor mazililor și mai marele purtător de grijă peste carele taberei. *Aga* mai înainte chemat căpitan de vânători, în urmă dregător de poliție, având 1980 ostași de poliție. *Vel armaș*, mai mare peste țigani, peste închisori și peste artilerie. *Vel șatrariu*, mai mare peste corturi.

Intre 1802—1806 Tudor Vladimirescu a fost însărcinat de către Constantin Ipsilante să organizeze un

INFANTERIE MUNTEANĂ DEFILÂND IN PAS ALERGĂTOR, 1837
(Desen de *Raffet*. Colecția *Ing. Const. Orghidan*)

corp de voluntari, pentru apărarea Olteniei; în 1807 Ipsilante formează și în Moldova o armată de voluntari, cumpărându-le arme din Rusia, în contul soldei lor. Tot Ipsilante face haine, căciuli, cisme, arme, șei, săbii, masdrace pentru oștiri. El mai înființează un polc de cazaci de 800 oameni cu ștab de ofițeri. In 1808 plocul se desființează.

In 1812 se înființează oștirea pământească în ambele țări. Bazele organizării prevedeau: milițiile și gărzile orășenești.

Locuitorii dela țară formau milițiile, cei dela orașe gărzile orășenești.

Miliția se împarte în panduri și catane. Județele sunt obligate a procura fondurile necesare armatei.

Dela 1815—1830 corpul pădurilor dovedindu-se ca un bun element ostășesc i se dă o organizație mai temeinică. In anul 1821 Grigore Ghica pune temelia armatei românești, organizând *trupul de panduri*.

RENAȘTEREA ARMATELOR NAȚIONALE

Faza aceasta reprezintă armata sub regimul Regulamentului Organic, până la unirea țărilor surori și se caracterizează prin trupe permanente naționale și miliții teritoriale, ambele sub forma mai mult de straje pământească, și prin obligativitatea serviciului militar pentru toți românii, dar nu și egalitatea serviciului.

Războiul ruso-turc din 1769—1774, terminat cu pacea dela *Cuciuc-Cainargi*, da prilejul Rusiei de a deveni stăpână pe Țările Române, ceeace o face să se gândească la organizarea lor.

Deputațiunile moldovene și muntene prezintă Curții rusești, câte un memoriu, în care se cuprinde și organizarea viitoarei armate.

Propunerile deputaților moldoveni erau:

« Un general de oaste; cât va fi îndestul pentru paza marginilor țării, care să stea la Iași, de unde să orânduiască oastea la margini.

« Slujba din țară a generalului să fie ocârmuirea oștirilor ce vor fi de pază a țării, atât de străini cât și din locuitori. A doua, prin mijlocirea lui să se trimeată la visteria împărătească dăjdiile țării.

« Pe boierii, ce vor fi aleși la ocârmuire, fiecare cu hotărît nume de boierie, generalul să-i îmbrace cu caftanul.

« Minele ce se vor afla în pământul acesta să fie în seama generalului și tot el să rânduiască la slujba lor pe care va socoti vrednic, sau din străini sau din pământeni.

« Toate pricinile țării, ce vor să se arate cu anaforale la prea puternica împărăteasă Caterina, să se trimeată prin mijlocirea generalului.

« Din feciorii de boieri sau din alți pământeni, câți vor voi să intre în oșteasca rânduială, să nu fie opriți, aflându-se vrednici ».

Propunerile deputaților munteni erau:

« Să se rânduiască în Muntenia ca să se facă oaste de țară, de 20.000 oșteni, 15.000 pedestrime și 5.000 călărime, și să se țină din veniturile țării.

« Artileria ce ar trebui cu cele necesare ale ei, rugăm a ni se da dela împărăteasca milă, cum și la

vreme de răsboiu să trimeată împărăția ajutor ce ar trebui, spre apărarea țării. Hrana oastei să se dea din țară și să poată intra în boeriile oastei și Munteni mari și mici, ca să se deprindă cu răsboiul.

« După ce vor veni în țara noastră ofițeri împărătești, să se facă cetate la porțile ce ar trebui, din veniturile țării.

« In Țara Muntenească, patru boieri să fie în fruntea treburilor, iar generalul să poată porunci acelor boieri, la ce ar vrea, având voinicie ca să-și oprească ».

După cum vedem, organizarea propusă are mai mult importanță politică decât militară.

Suirea pe tronul Țărilor Române, a domnitorilor pământeni, Grigore Ghica și Ion Sandu Sturdza înseamnă începutul operei de reorganizare a armatelor române. Baza legală a reorganizării a fost Regulamentul Organic.

D. general Rosetti afirmă că, prin prescripțiunile desvoltate în Regulamentele organice ale ambelor principate, s'a afirmat că scopul creațiunii și menținerii forțelor armate este unul pur de poliție.

S'a creeat o forță mică, în fiecare principat, compusă din infanterie și cavalerie. Unitățile erau formate din oameni, fie luați prin tragere la sorți, fie dați de sate.

Ei erau îndatorați a servi sub drapel 6 ani, pe urmă erau scutiți de orice serviciu.

S'au luat dispozițiuni ca oștirea să nu se desvolte ulterior, prevăzându-se că numărul unităților nu poate fi mărit, cel mult al șirurilor din unități, dar într'o proporție restrânsă.

Bugetul oștirii a fost fixat pe o perioadă de cinci ani, s'a stabilit însă cifra cheltuelilor, pe alți șease ani.

COLONELUL GH. LĂȚESCU
Comandantul cavaleriei Moldovei
(Gravură de *Leca*. Colecția Muzeului Militar Național)

ȘTEFAN GOLESCU
Ofițer al miliției Valahiei
(Gravură de *Leca*. Colecția Muzeului Militar Național)

Instrucția acestei oștiri a fost stabilită la strictul necesar unei jandarmerii. S'au luat măsuri ca trupele să fie împrăștiate.

Pe lângă aceste forțe cu caracter permanent, s'au mai creeat alte forțe, alcătuite dintr'o anumită parte a populației, cu schimbul, însărcinate cu serviciul de pază al graniței, cu paza ordinei, cu serviciul fiscului, având un caracter administrativ.

Regulamentul Organic înființând nucleul oștirii românești, găsește trăind în sufletul poporului, în conștiința românească sentimentul și dorința de neatârnare, de deplină libertate a acestui neam, care avea în trecutul său înscrise pagini de mare vitejie și se simțea vrednic de stăpânirea destinelor sale.

Pe măsură ce am recâștigat câte unul din vechile noastre drepturi, când am început să devenim mai stăpâni pe aceste drepturi, era firesc să căutăm a ne da silința de a reclădi puterea noastră militară.

Miliția instituită de Regulamentul Organic urmează vechile pilde, fiind întocmită pe părți, astfel cum cerea și destinația și rolul lor deosebit.

Forța publică creeată în Principate, îmbrățișează următoarele elemente de organizare: trupe, recrutare, poziția ofițerilor, înaintare, pensiuni, îmbrăcăminte, armătură, instrucție, îndatoriri, buget. In această organizare găsim o alcătuire care atinge, în cea mai mare parte, principiile de organizare ale armatelor de astăzi.

La 12 Mai 1830, s'a văzut pentru prima dată, — scrie locot.-colonel Nădejde în « Centenarul Ar-

MOLDOVA: Infanterie Soldat — Ofiţer şi soldat de cavalerie 1835 — Jandarm 1845 ţinută de paradă — Instructorul de echitaţii — Soldat de cavalerie 1854 — Tunar 1847 — Adjutant domnesc 1854

MUNTENIA: Soldaţi de infanterie şi cavalerie 1832 — Soldaţi de infanterie 1837 1852 — Grănicer 1852 — Dorobanţ de poliţie 1852 — Flotila 1852

Lăncier 1860 — Ofiţer sanitar — Căpitan în ulancă Ministerul de Răsboiu — Vânător 1861 — Geniu 1861 — Lăncier 1861 — Soldat de infanterie, 1861 — Vivandieră 1861

Veterinar cl. I — Şcoala de medicină — Ofiţeri generali 1860 — Adjutant domnesc mare ţinută — Tunar mare ţinută — Sapeur din infanteria de linie 1863 — Flotila 1860

Desene de R. Storck

Cifra Domnitorului Moldova 1834

Znac Ofiteresc 1845

Palarie de General mare ținută 1859

Bicorn 1860

Placa centuronului de General

Nasturi de Uniformă Serv. Sanitar

Cifra Printului p.t Adjutantii Domnesti 1860

Nasturi Pompieri 1860

Coif pompieri, toate gradele

N° regimente infanterie

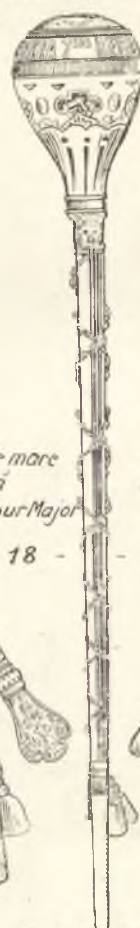

Semn de Serviciu Ofiter Superior

Semn distinctiv Stat-Major 1860

Vânători 1860

Sanitari 1860

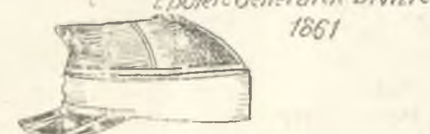

Palos de mare ținută Tambur Major

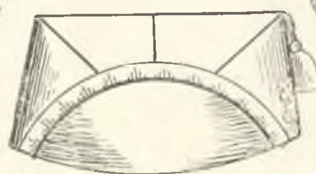

Sabia de mică ținută

18 - - 63

Adjutanți Domnești 1860

Epolete General de Divizie 1861

Capel de „Cazarm" Ofiter Inferior

Buzdugan Tamb.-Major

Chipiu de Ofițer, Pompieri

Desene de V. Grigoriu

matei », — uniforma românească pe ulițele Bucureștiului.

Armata în Muntenia a fost alcătuită de trei regimente de infanterie, la care s'au atașat câte două escadroane de cavalerie.

Armata regulată era compusă din 4.772 oameni, infanterie și cavalerie.

La început, bugetul acestei armate s'a fixat la 2.500.000 piaștri, mai târziu s'a mărit cu încă 250.000 piaștri.

Fiecare regiment de infanterie are două batalioane și două escadroane.

Regimentele au numerele dela 1 la 3, batalioanele dela 1 la 6.

Regimentul se comandă de un colonel, batalionul de maior, escadronul de căpitan. Batalionul se compune din 4 companii (roate), compania din 2 plotoane, plotonul din 4 despărțiri.

Escadronul are 4 plotoane, plotonul 4 despărțiri.

Efectivul: batalionul — 586 ofițeri și trupă; escadronul — 190 ofițeri și trupă. Efectivul armatei trebuia să fie totdeauna complet; răspunderea o purta spătarul.

Ulysse de Marsillac mai arată, că armata muntenească avea și unități de artilerie, cu un efectiv de 187 oameni; pompieri — 378 oameni; flotila, o șalupă canonieră.

Recrutarea se statornicește prin conscripție (înscriere) și înrolări de bună voie.

CONSTANTIN PALLADY
Șeful oștirii Principatului Moldovei
(Gravură de *Leca*. Colecția Muzeului Militar Național)

Etatea pentru serviciul militar: dela 20 la 30 ani. Nu se cheamă decât locuitorii pământeni, cu familie și avut pământesc. Termenul de serviciu — 6 ani.

Capul armatei — *Spătarul*.

Spătarul supraveghează disciplina și instrucția trupelor, dă instrucțiuni, controlează organele subalterne, ia măsuri pentru prinderea făcătorilor de rele.

Echipamentul infanteriei și cavaleriei era la fel; tunică albastră cu paspoal galben, pantaloni lungi, ceac negru, manta sură, după croiala trupelor, de linie rusească.

Infanteria era înarmată cu pușcă cu cremene și baionetă; muniție — 20 de cartușe de om. Toboșarii și subofițerii, cu tesace.

Incadrarea. Cinurile boierești erau scutite de serviciul militar.

La înființarea oștirii s'au primit în armată tineri din familii nobile, cărora li se dau grade echivalente cu cinurile boierești cărora aparțineau. Ei puteau să demisioneze când voiau, primind în viața civilă gradul de boierie echivalent cu gradul militar obținut. După o vechime în grad de trei ani, Domnitorul le putea acorda gradul civil următor.

Regulamentul Organic prevedea pentru viitor, că boierii de orice rang pot fi primiți în armată cu gradul de *junker* (aspirant de ofițer) fără soldă. După un an, puteau fi înaintați ofițeri, dacă aveau cunoștințele necesare. Inaintarea în grad se făcea, în principiu, la vechime.

Greșelile disciplinare și insubordonarea se pedepsesc de către șefii ierarhici. Delictele, crimele, vinele politice, se judecă de către instanțele civile, oricare ar fi gradul.

Cel dintâi regiment al miliției pământene a luat ființă la Craiova. Era format din pandurii lui Ghica și, poate, și din rămășițele cetelor lui Tudor Vladimirescu.

Regimentul 1 este originea de astăzi a regimentului *1 Mehedinți Nr. 17*.

Al doilea regiment este regimentul de astăzi *2 Romanați Nr. 19*.

Regimentul 3 a fost primul corp de trupă al Munteniei care a călcat pe pământul Moldovei la 1859, punând temelia Unirii.

Regimentele de infanterie din Muntenia, după înființarea lor, și în tot timpul Regulamentului Organic, au avut reședințele în următoarele garnizoane:

Regimentul 1 la București, batalionul 1 și escadronul 1 la București, batalionul și escadronul 2 la Giurgiu.

Regimentul 2 la Ploești; batalionul și escadronul 3 la Focșani, batalionul și escadronul 4 la Ploești.

Regimentul 3 la Craiova, batalionul și escadronul 5 la Calafat, batalionul și escadronul 6 la Craiova.

In anul 1835 cavaleria se organizează într'un regiment de călărași.

Pentru Moldova, Regulamentul Organic hotărăște înființarea unei « *straje armate* » sau « *jandarmării locale* », având aceleași atribuțiuni ca și miliția din Muntenia.

Capul suprem al acestei jandarmării în Moldova este însuși Domnitorul; comandantul se numește hatman.

Armata moldovenească se compune din infanterie și cavalerie, formând numai un regiment mixt, cu aceeași organizare ca regimentele din Muntenia.

Efectivul total al regimentului este de 1.129 oameni. Din acest efectiv 907 oameni, ofiţeri şi trupă, aparţineau batalionului, 212 ofiţeri şi trupă aparţineau escadronului.

Este de observat că miliţia în Moldova are un singur regiment, compus dintr'un singur batalion şi un escadron, cu un efectiv mai mic faţă de regimentele din Muntenia.

Această deosebire, deşi Regulamentul nu o arată, se datoreşte unei situaţiuni speciale. Moldova era aproape de Rusia, şi Rusia nu dorea ca în apropierea ei să se găsească forţe armate mai numeroase.

Pentru întreţinerea acestei armate bugetul avea fixat, pentru o perioadă de cinci ani, suma de 650.000 lei vechi.

Regulamentul nu arăta lămurit numirea oştirii moldoveneşti, fiindcă în acelaşi text se vorbeşte când de *miliţie*, când de *strajă*, când de *jandarmerie*.

Prima proclamaţie a generalului Kisseleff, pentru înfiinţarea miliţiei moldovene, a fost dată la 14 Aprilie 1830, către obşteasca Adunare a Principatului Moldovei.

In această proclamaţie se prevede organizarea a două batalioane pedestrime şi a două escadroane cavalerie, numite: « jandarmeria pământului pentru carantinuri pe Dunăre şi pentru trebuinţele politiceşti din lăuntru, însemnându-se domnul Hatman, şeful acestei oştiri ».

Executarea organizării, cu pretextul lipsei de fonduri, s'a făcut numai cu 1 batalion de pedestrime şi 1 escadron de călărime.

GRIGORE ALEXANDRU GHICA, DOMNUL MOLDOVEI, 1849—53
Litografie de *M. Alophe*, Paris
(Din *N. Iorga*: Portretele Domnilor Români)

Regimentul creeat este Regimentul 4 Infanterie, strămoşul direct al Regimentului de astăzi 4 Ilfov Nr. 21.

Reşedinţa regimentului era la Iaşi, unde avea 2 companii pedestrime şi trei plutoane cavalerie; alte 2 companii şi 1 pluton cavalerie erau la Galaţi.

La 14 Septemvrie 1830, zi de Duminică, oastea moldovenească se arăta pentru prima oară pe uliţele Iaşului.

La 26 Octomvrie 1834, prin Inalta poruncă de zi Nr. 27 a Domnitorului Mihail Sturdza, se face cunoscut că Măria Sa Sultanul a dat miliţiei dreptul de a avea steag.

La 15 Ianuarie 1843, cavaleria se desparte de infanterie.

La 1844 se înfiinţează al doilea batalion de infanterie.

La 1847, Regimentul de infanterie ia numirea de Regiment de Muschetari. Escadronul de cavalerie, despărţit la 1843, intră din nou în compunerea regimentului.

La 17 Mai 1851, comandantul regimentului de infanterie nu mai are sub comanda sa cavaleria.

La 25 Aprilie 1858 se înfiinţează al treilea batalion.

La 28 Octomvrie 1858, în urma tratatului dela Paris şi conform convenţiei pentru organizarea definitivă a Principatelor Dunărene, miliţiile existente primesc o organizare identică, pentru ca la trebuinţă să se unească şi să formeze o singură armată.

La 14 Aprilie 1859 se ordonă concentrarea armatelor la Floreşti şi Buzău pentru manevre. Cu această ocazie, regimentul de muschetari a fost cel dintâi corp din armata Moldovei care a călcat pe pământul Valahiei.

La 1 Septemvrie 1859 regimentul vine în Bucureşti.

La 1 Septemvrie 1863 are loc în lagărul de Cotroceni, în asistenţa Măriei Sale Principelui Alexandru Ioan I, împărţirea drapelelor armatei.

Pe lângă armata permanentă, Regulamentul Organic a mai prevăzut şi organizarea unor formaţiuni teritoriale, întreţinute de sate, care să ajute straja pământească în executarea serviciilor poliţieneşti.

Cu timpul aceste formaţiuni capătă o organizare militară, trecând dela Departamentul trebilor din lăuntru de sub Marele Logofăt, sub comanda capului oştirei.

In Muntenia formaţiile teritoriale se numesc *potecaşi* şi *cordonaşi* (pichetaşi), formând o zonă de supraveghere, între 18 pichete, dată de straja pământească.

Potecaşii formau secţiunea munţilor şi păzeau graniţa dinspre Ardeal şi Moldova; cordonaşii plaiurilor formau secţiunea Dunării şi păzeau malul Dunării dela Vârciorova până la Barboşi.

PETRECERE MILITARĂ CU LĂUTARI IN GRĂDINA DOMNITORULUI ALEXANDRU GHICA, 1837
(Desen de *Raffet*. Colecția *Ing. Const. Orghidan*).

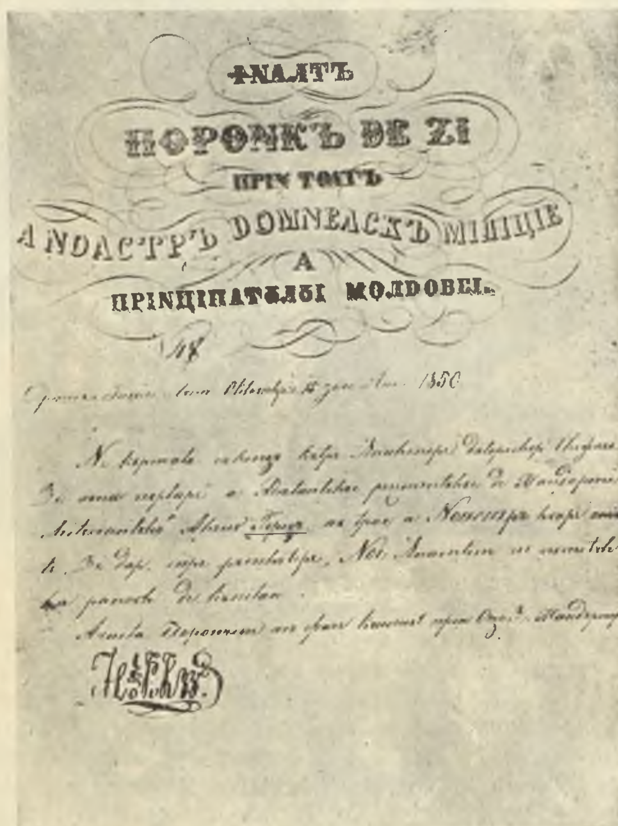
Regulamentul Organic creează pentru paza ordinei interioare o formație numită *dorobanți*. Dorobanții vechilor oştiri naționale erau pedeştri. Această numire s'a dat şi ostaşilor călări, numire purtată până la legea din 1872.

Formațiunea dorobanților este organizată în 1832. Ea are 1—3 pedestraşi şi 2—3 călăreți şi este împărțită în 18 cete, una de județ, comandată de un *tist*, sub ascultarea ispravnicului şi a Marelui vornic.

Durata serviciului este de 3 ani. Dorobanții erau obligați a veni la concentrare cu echipamentul şi caii lor, a căror întreținere o suportau. Dorobanții primeau leafă din cutiile satelor.

Ei erau concentrați 10 zile pe lună, însă erau obligați a veni la orice chemare.

In Moldova în 1830 se crea o formație teritorială, numită Corpul slujitorilor, care concura cu straja pământească, la paza graniței, la poliția ținutului şi a capitalei, la paza vămilor. Efectivul acestui corp era de 1.563 oameni pedeştri şi călări.

ІНАЛТЪ
ПОРОНКЪ ДЕ ЗІ
ПРІН ТОАТЪ
А НОАСТРЪ ДОМНЕАСКЪ МІЛІЦІЕ
А
ПРІНЦІПАТУЛУІ МОЛДОВЕІ.
№ 48

« INALTĂ PORONCĂ DE ZI PRIN TOATĂ A NOASTRĂ DOMNEASCĂ MILIȚIE »
Dată de Grigorie Grigorie Alexandru Ghica, Domnul Moldovei, la 15 Octomvrie 1850

Ei făceau serviciu permanent; în schimb, pentru fiecare slujitor, erau scutite trei familii de dări şi prestație. Satul avea obligația a contribui la echiparea, armarea şi întreținerea lor. Durata serviciului: 3 ani.

Căpitanii de slujitori, câte unul de ținut, erau aleşi de ispravnic din clasa mazililor, a postelnicilor, a boiernaşilor, cu ştiință de crate. Aveau leafa de 100 lei vechi lunar.

Inființarea miliției naționale sau straja pământească este o operă satisfăcătoare dacă se ține seamă de împrejurările grele în care se aflau Principatele la acea epocă.

Prin această organizare se forma o putere înarmată compusă din Români, pe care ei singuri erau stăpâni şi pe care o întrebuințau în scopuri folositoare numai lor.

Dar această miliție, astfel cum o forma regulamentul, nu putea să aibă o înrâurire binefăcătoare asupra educației naționale.

Ea nu era o forță militară în sensul adevărat al cuvântului, căci la nevoie nu putea îndeplini menirea

adevărată a unei oştiri: apărarea existenţei şi drepturilor Statului.

« Este de observat — scria d. Mareşal Averescu în 1907, pe când era ministru de răsboiu, cu ocazia legii de organizare a armatei — în aplicarea dispoziţiunilor din Regulamentul Organic, privitoare la organizarea militară a ţării, găsim Originea celor două elemente esenţiale care intră şi astăzi în compunerea armatei noastre: trupa permanentă şi trupa cu schimbul.

« Aceste elemente bine deosebite la început şi create de trebuinţe cu totul diferite, au fost încetul cu încetul unificate într'un tot aproape omogen, din îndoitul punct de vedere: al organizării şi al instrucţiei.

«Această tendinţă spre unificare a născut şi s'a accentuat cu timpul tot mai mult din dorinţa, pe de o parte, de a spori puterea militară în adevăratul înţeles al cuvântului, iar pe de alta din lipsa de mijloace, de a obţine acest rezultat prin o organizare militară normală ».

Timp mai bine de 10 ani, după punerea în aplicare a Regulamentului Organic, nu se produce nimic însemnat în oştire.

La 1834 ocupaţia rusească ia sfârşit.

La 1838 se înfiinţează o şcoală ostăşească pe lângă regimente, pentru gradele inferioare.

La 1839 se înfiinţează *«Ştabul Domnesc»* şi *«Dejurstva»* (administraţia oştirii).

La 1842 vine la tron George Bibescu, mare iubitor de neam, cel care s'a prezentat adunării obşteşti în costumul lui Mihai Viteazul. S'a ocupat cu dragoste de oştire: a trimis grade inferioare pentru instrucţie în Rusia, a înfiinţat prima baterie de artilerie cu cele 4 tunuri trimise de Sultan, a înfiinţat o companie de pompieri, o şcoală ostăşească pentru pregătirea ofiţerilor.

BARBU ŞTIRBEI DOMNUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI, 1849—1856
Portret de *Leca* (Muzeul Militar Naţional)

Domnia lui Mihai Sturza în Moldova a fost şi ea încununată de succese. In 1834 Domnul obţine dela Poartă voia navigării vaselor moldoveneşti pe Dunăre, sub pavilion naţional. Plănueşte înfiinţarea unei baterii de câmp. La 1845 măreşte efectivul infanteriei, creând al doilea batalion la Regimentul 4. Inzestrează cele două batalioane cu 1832 puşti cu cremene, calibru 18 mm şi 105 tesace. Prin pravila dela 1845 reorganizează Corpul slujitorilor de ţinuturi, dându-i organizare militară şi punându-l sub controlul şi disciplina spătarului. Mai înfiinţează o companie de pojarnici.

Cu ocazia revoluţiei dela 1848 rolul armatei a fost neînsemnat, ea fiind risipită de-a-lungul graniţelor şi în adâncul ţării.

Revoluţia a făcut ca instituţia oştirii, încă în faşă, să sufere mult în desvoltarea ei. In timpul revoluţiei guvernul schimbă titlul de *spătar* cu acela de *general*.

După Convenţia dela *Balta Liman*, Turcia şi Rusia numesc domnitori pe Barbu Ştirbei în Muntenia şi pe Grigore Ghica în Moldova. Aceştia şi-au îndreptat cu totul grija spre oştire.

Ştirbei, la 1849, înfiinţează un *Sfat Ostăşesc*, actuala Şcoală de Infanterie, a cărei primă promoţie iese la 7 Aprilie 1856. Reorganizează artileria, recăpătând materialul pe care Turcii l-au luat la 1846, şi mai aduce 8 tunuri şi 2 obuziere. Infiinţează o secţie de artilerie călăreaţă. Organizează cavaleria, creând un regiment de lăncieri şi dând carabine, lănci şi săbii. In 1850, militarizează formaţiile teritoriale, pentru a înlocui treptat armata permanentă în serviciul de paza graniţei şi de poliţie interioară, substrăgând încetul cu încetul armata permanentă dela serviciile administrative. Organizează prin legi dorobanţii şi grănicerii.

Sub Grigore Ghica, Domnitor al Moldovei, oştirea ia un nou avânt. Cea dintâi grijă a sa este ca

în instrucția oștirii să se schimbe comenzile și termenii militari, dela instrucție și din administrație, din rusește în românește. Opera se îndeplinește cu mult greu. El mai înlocuește alfabetul cirilic cu cel latin. Sub domnia sa se începe organizarea infanteriei, dându-se regulamente care schimbau cu totul forma tradițională, prea învechită a instrucției. La 1852, el transformă corpul slujitorilor într'un regiment de jandarmi, după modelul altor state. Inființează o baterie de artilerie din 6 tunuri, căpătate dela Turci. Inființează la Copou în Iași un depozit de arme și praf de pușcă, și organizează Serviciul sanitar al armatei. Dă o mare desvoltare instrucției trupei, care se face cu ofițeri ce au făcut stagiul în armatele vechi europene. In toamna anului 1851 are loc prima manevră cu focuri reale a oștirii moldovenești.

DOMNITORUL BARBU ȘTIRBEI
Desen de *Bilz* și *Danielis*. Din Albumul Oștirii, 1852

Anii 1853—1854 sunt ani grei pentru oștirea Moldovei, desvoltarea ei fiind împiedicată de o nouă ocupație rusească. Oștirea se pune la dispoziția Rușilor, pentru a colabora cu dânșii în răsboiul contra Turcilor. Infanteria a fost întrebuințată în serviciul etapelor rusești. Mai târziu, după ce Rușii au fost atacați în Crimeea, refuzul oștirii de a însoți pe Ruși i-a hotărît la desarmarea trupelor.

Grigore Ghica după întoarcerea lui în Iași, în Octomvrie 1854, începe reorganizarea oștirii. Regimentul de infanterie se reconstitue în trei batalioane. Dar din cauza finanțelor țării care au suferit mult, prin întreținerea trupelor de ocupație rusească, organizarea oștirii rămâne pe loc, completându-se numai cadrele trupelor existente.

Mai târziu, în Moldova, colonelul Scheletti, însărcinat cu organizarea armatei de către caimacanul Teodor Balș, completează regimentul de muscateri, cu a 4-a companie de fiecare batalion. Mai târziu, luându-se în stăpânire cele trei județe ale Basarabiei, se înființează încă un batalion de infanterie, iar la 1 Aprilie 1858 se creează al doilea batalion de infanterie, formându-se astfel regimentul de vânători. Se mai formează un divizion de lăncieri.

Marele merit al colonelului Scheletti este procurarea materialului necesar bateriei de artilerie. Se autoriză deschiderea unei școli regimentare «provizornică», pentru pregătirea cadeților, care la 2 Octomvrie ia numele de școală militară. Școala avea trei clase pentru infanterie și cavalerie, a patra clasă pentru artilerie, geniu și stat major.

In vara anului 1858 reintră în armată Alexandru Cuza și e numit adjutantul caimacanului Vogoride, iar mai târziu locțiitor de hatman.

Progresul organizării militare dela 1831 până la 1859, în ambele principate este destul de însemnat. Cu toate acestea oștirile românești, în anul 1859, — spune generalul Rosetti, — nu erau în stare a face campanie, căci nu aveau nici organizarea,

ARTILERIA MUNTEANĂ
Desen de *Bilz* și *Danielis*. Din Albumul Oștirii, 1852

DOROBANŢII DE JUDEŢE
Desen de *Bilz* şi *Danielis*. Din Albumul Oştirii, 1852

nici înzestrarea, nici instruirea necesară pentru aceasta.

Armata ţărilor, după Unire, este *permanentă* şi *teritorială*. Armata teritorială, la început, are caracterul vechilor miliţii teritoriale, însărcinate cu paza graniţelor şi serviciul administrativ şi poliţienesc. Ea este prefăcută apoi în armată jumătate permanentă şi jumătate miliţie, din care numai infanteria şi cavaleria iau caracterul unei armate mixte.

Organizarea puterii noastre armate realizează dorinţa manifestată de Divanul ad-hoc al Moldovei. Serviciul militar este obligator, personal şi, în principiu, egal pentru toţi.

Legiuirile din 1859 conţin elementele tendinţei de a militariza trupele cu schimbul, pentru a deveni trupe de răsboiu. Ele încep a fi legate de serviciul lor, având datoria de a învăţa slujba militară.

CONSOLIDAREA PUTERII ARMATE

Alegerea Domnitorului Cuza a avut ca urmare unirea ambelor oştiri într'una singură. Această unire era premergătoare unirii efective a celor două Principate. Sub Domnitorul Cuza, faţă de complicaţiunile politice din Europa din anul 1859, printr'un decret din 14 Aprilie, se hotărăşte concentrarea trupelor la Floreşti în Prahova.

De fapt, bazele organizării armatei se pun încă în 1858, după cum ni se arată în lucrarea Serviciului Istoric al Marelui Stat Major: «România în răsboiul mondial 1916—1919».

Prin convenţia încheiată la Paris, la 7 August se acordă celor două principate dreptul de a-şi organiza armate naţionale «cu o organizaţie identică, spre a putea la nevoie să se unească şi să se formeze o singură armată», care să servească nu numai pentru paza interioară, dar mai ales pentru apărarea hotarelor.

Din Noemvrie 1859, Domnitorul Cuza ia comanda armatelor celor două principate unite, ajutat de Statul-major general (creat în acelaşi an) şi de 2 ministere de răsboiu, câte unul de fiecare principat, ministere care s'a contopit în 1860.

Intre 1860 şi 1864 dorobanţii şi grănicerii sunt încorporaţi în elementele armatei propriu zise, fiind trecuţi sub autoritatea Ministerului de Răsboiu. Dorobanţii sunt organizaţi în escadroane călări sau pedestre, grupate în 8 divizioane a câte 4—6 escadroane. Grănicerii la rândul lor sunt organizaţi în 38 companii, reunite în 10 batalioane a câte 3—4 companii.

In 1864 se întocmesc primele legi militare şi anume: legile de organizarea armatei, de recrutare, a poziţiei ofiţerilor şi a stării de asediu.

Legea de organizare prevedea ca armata să cuprindă 2 elemente: armata permanentă, cu rezerva ei şi miliţiile compuse din grăniceri, dorobanţi şi rezervele lor.

DOROBANŢII DE POLIŢIE
1. Ofiţer, 2. Subofiţer, 3. Soldat.
Desen de *Bilz* şi *Danielis*. Din Albumul Oştirii, 1852

Serviciul militar era obligatoriu între vârstele de 20 și 50 de ani. Atât la armata permanentă cât și la miliții, durata serviciului militar era de 4 ani în activitate și 2 ani în rezervă; oamenii între 27 și 50 ani erau împărțiți în 3 clase, care puteau fi chemate oricând, la nevoie. Recrutarea se făcea prin tragere la sorți, după ce se încheiau tabelele de recensământ.

Prin legea dela 1866 s'au creat 4 comandamente de divizii teritoriale, având fiecare sub ordine toate trupele de pe teritoriul respectiv (inclusiv divizioanele de dorobanți și batalioanele de grăniceri).

In 1866 armata Principatelor Unite avea următoarea organizare:

4 divizii teritoriale, având în total: 3 batalioane vânători, 7 regimente infanterie de linie (a 3 batalioane), 2 regimente cavalerie (lăncieri), un regiment artilerie (8 baterii), 3 companii săpători și 1 companie pontonieri (trupe permanente cu un efectiv de 20.000 oameni), 8 divizioane (33 escadroane) dorobanți, 10 batalioane (38 companii) grăniceri, 1 regiment vânători călări, 5 escadroane jandarmi călări, 2 companii jandarmi pedeștri, garda orășenească (armata teritorială cu un efectiv de 25.000 oameni).

In 1861 se organizează direcția stabilimentelor militare, având inițial un singur stabiliment cu 3 secții: pirotehnie, arsenal și fabrică de pulbere care, începând din 1873, se vor despărți și desvolta, dând naștere la cele 3 stabilimente militare: pirotehnia, arsenalul și pulberăria.

In 1868, printr'o nouă lege de organizare a armatei, se lărgesc bazele puterii armate, care în loc de 2 cuprinde 5 elemente și anume: 1) armata permanentă cu rezerva ei; 2) corpul dorobanților și grănicerilor; 3) mílițiile; 4) garda orășenească și 5) gloatele.

Durata serviciului militar în aceste elemente era dela 20 la 50 ani și anume: până la 27 ani în armata permanentă și rezervă, sau în dorobanți, sau în grăniceri; până la 36 ani în miliții, până la 50 ani în garda orășenească sau în gloate.

Armata permanentă făcea 3 ani neîntrerupți serviciul sub arme și 4 ani în rezervă.

Dorobanții și grănicerii, în cei 7 ani de serviciu, erau chemați pe rând sub arme, câte 10 zile pe lună; ei erau deci 1/3 din timp sub arme și 2/3 din timp la vetre.

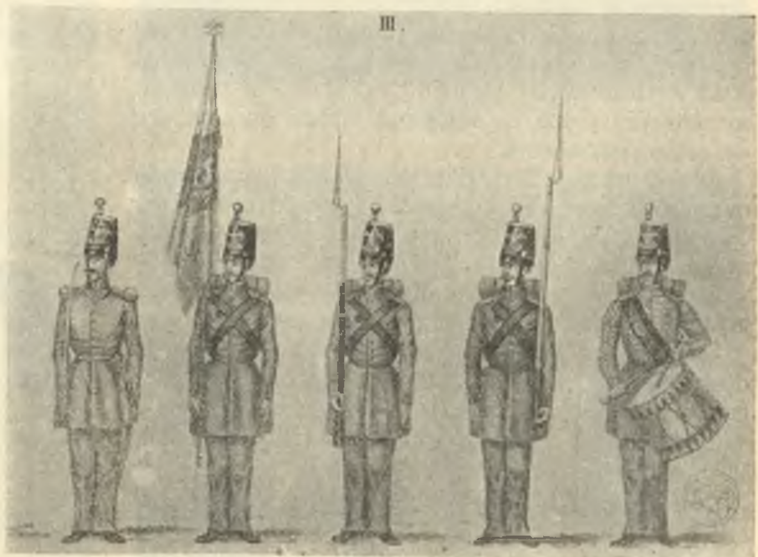
O nouă lege proclamă în 1872 două principii importante: 1) serviciul militar obligatoriu și personal, și 2) organizarea armatei în timp de pace să difere cât mai puțin de aceea din timp de răsboiu.

ŞTABUL OŞTIRII
Desen de *Bilz* şi *Danielis*. Din Albumul Oştirii, 1852

MUZICA ŞTABULUI
Desen de *Bilz* şi *Danielis*. Din Albumul Oştirii, 1852

INFANTERIA
1. Ofiţer, 2. Stegar, 3. Unterofiţer, 4. Soldat, 5. Toboşar
Desen de *Bilz* şi *Danielis*. Din Albumul Oştirii, 1852

După aceeași lege, dorobanții și grănicerii constitue « armata teritorială », iar garda orășenească și gloatele se contopesc. Elementele armatei se reduc astfel

OFIŢER MUNTEAN DE CAVALERIE
Desen de *Bilz* şi *Danielis*. Din Albumul Oştirii, 1852

la patru: 1) armata permanentă; 2) armata teritorială; 3) miliţiile şi 4) gloatele.

Durata serviciului militar în diferitele elemente ale armatei era: 8 ani (dela vârsta de 21 la 29 ani) în activitate şi rezervă; cei din trupele permanente 4 ani sub arme şi 4 ani în rezervă; dorobanţii 6 ani sub arme şi 2 ani în rezervă; călăraşii 5 ani sub arme şi 3 ani în rezervă; până la vârsta de 37 ani în miliţii; până la vârsta de 46 ani în gloate.

Pe baza acestor legi, batalioanele de grăniceri sunt transformate în 8 regimente de infanterie teritorială, denumite *de dorobanţi*, iar divizioanele de dorobanţi sunt transformate în 8 regimente de *călăraşi*. In Ianuarie 1877 se crează alte 8 regimente de dorobanţi. Atât regimentele de dorobanţi cât şi cele de călăraşi, formate din trupa cu schimbul, aveau un sâmbure de cadre permanente.

Astfel, aceste 2 legi, din 1868 şi 1872, pun bazele organizării trupelor cu schimbul (armatei teritoriale) care sunt grupate în unităţi tactice cu cadre permanente, similare unităţilor permanente.

La izbucnirea răsboiului din 1877—78, organizarea armatei române de pace era următoarea:

Statul-Major general [1]) format din 4 generali de divizie şi 8 generali de brigadă, destinaţi înaltelor comandamente ale armatei.

Statul-Major domnesc compus din: 1 colonel, 1 lt.-colonel şi 2 maiori.

Corpul de Stat-Major, format din ofiţerii, care constituiau statele-majore ale diviziilor teritoriale, şi din cei destinaţi a forma statele-majore ale marilor unităţi create la mobilizare.

4 comandamente de divizii teritoriale, având sub ordine unităţile de infanterie şi cavalerie de pe teritoriul respectiv. (Unităţile de artilerie şi geniu erau neîndivizionate).

4 batalioane vânători, 8 regimente infanterie de linie a 2 batalioane (infanterie permanentă) şi 16 regimente de dorobanţi (infanterie teritorială).

2 regimente roşiori (cavalerie permanentă) şi 8 regimente călăraşi (cavalerie teritorială) a câte 4 escadroane.

4 regimente artilerie a 6 baterii [1]) (artilerie permanentă) şi 4 baterii pompieri (artilerie teritorială).

1 batalion de geniu (4 companii) şi 1 companie pontonieri.

2 escadroane jandarmi călări şi 2 companii jandarmi pedeştri.

1 companie sanitară şi 1 escadron de tren.

1 flotilă compusă din 3 bastimente, 1 companie de uscat şi 1 atelier.

Efectivul total al armatei de pace în 1877 era de: 1.363 ofiţeri, 16.437 trupă şi 3.623 cai.

In răsboiul din 1877—78 România a mobilizat: 90 batalioane, 50 escadroane şi 38 baterii (208 tunuri), cu un efectiv de 1.000.000 oameni, din cari 52 batalioane, 46 escadroane şi 24 baterii, constituite în 4 divizii, formau armata de operaţiuni.

Experienţa răsboiului din 1877—78 a desvăluit câteva lipsuri în organizarea armatei pentru răsboiu, între care era şi aceea că marile unităţi nu erau constituite din timp de pace, ci se organizau la mobilizare.

[1]) Capul suprem al armatei era Domnitorul.

[1]) 78 mm Md. 1868.

LĂNCIER MOLDOVEAN
Cromolitografie de *G. Asachi*, 1855
(Colecţia Academiei Române)

Prin legea dela 1882 se stabileşte:

a) Armata de pace era compusă din 2 elemente: *armata activă* cu rezervele ei, formată din trupe permanente (infanterie, cavalerie, artilerie, geniu) şi trupe teritoriale (dorobanţi, călăraşi şi pompieri), şi *armata de miliţii*;

b) Teritoriul ţării era împărţit in 4 regiuni de corp de armată, fiecare având 2 divizii. Teritoriul Dobrogei forma a cincea regiune cu o divizie activă;

c) Recrutarea deveni regională. Infanteria permanentă se recruta din regiunile diviziilor; cavaleria permanentă, artileria şi geniul din regiunea corpurilor de armată, iar dorobanţii şi călăraşii din anumite regiuni.

Legea asupra Serviciului de Stat-Major, elaborată în 1883, înlocueşte vechiul «Corp de Stat-Major» prin Serviciul de Stat-Major, care cuprindea: Marele Stat-Major al Armatei şi Serviciul de Stat-Major al marilor unităţi.

Epoca dintre 1878 şi 1913 este o epocă de continuă desvoltare şi consolidare a armatei române, cu toate că multiplele nevoi ale tânărului stat român, aflat la începutul desvoltării lui, cât şi resursele financiare modeste ale ţării, nu au putut asigura Ministerului de Răsboiu decât un buget modest. In acest interval de timp, valoarea bugetului Ministerului de Răsboiu nu întrecea 13—19% din bugetul general. In aceeaşi epocă, în ţările vecine raportul mediu între bugetul Ministerului de Răsboiu şi bugetul general era de 25% în Rusia, 23% în Bulgaria şi Serbia, 15% în Austro-Ungaria.

In campania contra Bulgariei din 1913, România a mobilizat, la 23 Iunie 1913, o armată de: 5 corpuri de armată cu 15 divizii (din care 5 de rezervă), 3 brigade de rezervă, 2 divizii cavalerie şi 1 brigadă călăraşi. Forţa armatei mobilizate era de: 247 batalioane, 93 escadroane, 180 baterii, cu un efectiv total de 10.600 ofiţeri şi 460.000 oameni de trupă [1]), ceea ce reprezenta 6% din populaţia totală a ţării.

Scurta campanie din 1913 a desvăluit o serie de lipsuri în organizarea armatei şi în dotarea ei cu material de răsboiu şi anume:

a) Unele comandamente de mari unităţi — cele 5 divizii de rezervă, 3 brigade de rezervă şi 2 divizii de cavalerie — precum şi regimentele de rezervă au fost create la mobilizare, ceea ce a făcut ca aceste unităţi să aibă o slabă coeziune organică;

b) Insuficienta organizare din timp de pace a regimentelor de rezervă. Conform legilor de organizare amintite, până la 1913 existau în timp de pace 40 batalioane de rezervă, depinzând de regimentele active şi având cadre foarte reduse (2 ofiţeri şi 9—10 oameni de batalion), din cari la mobilizare s'au creat 27 regimente de rezervă, slab încadrate şi fără coeziune organică;

c) Lipsa mare de cadre.

Pentru încadrarea armatei mobilizate în 1913 s'a

[1]) «Raport general asupra operaţiunilor armatei dela decretarea mobilizării până la retrecerea Dunării» în campania din 1913, întocmit de general Averescu. (Arhiva Serv. Istoric al Armatei).

ŞCOALA OSTĂŞEASCĂ
1. Subofiţer, 2. Ofiţer, 3. Elev.

ŞALUPELE CANONIERE
1. Ofiţer, 2. Subofiţer, 3. Soldat.

GRĂNICERII
1. Ofiţer de munte, 2. Ofiţer de Dunăre, 3. Subofiţer de munte, 4. Subofiţer de Dunăre
Desene de *Bilz* şi *Danielis*. Din Albumul Oştirii, 1852

STATUL MAJOR PRINCIAR, 1860
Col. Academiei Române

dispus numai de 10.600 ofițeri, din cari numai 3.920 erau activi.

Comandamentele marilor unități au fost slab și insuficient încadrate. Brigadele nu aveau stat-major.

Infanteria era slab încadrată, mai ales în ofițeri subalterni. Companiile regimentelor active aveau 2 ofițeri subalterni, din cari unul de rezervă. Companiile regimentelor de rezervă nu aveau ca subalterni decât aproape numai ofițeri de rezervă, insuficienți și aceștia, întrucât mai rămânea un deficit de 112 ofițeri subalterni.

Artileria era de asemenea slab încadrată, în ceea ce privește numărul ofițerilor din statele-majore de regiment și divizion, precum și ofițerii subalterni dela baterii, din cari numai unul era activ.

In plus, mai exista o lipsă de circa 500 ofițeri pentru încadrarea formațiunilor de servicii, locuri întărite, etc.

In fine, efectivul insuficient, de care s'a dispus pentru încadrarea armatei în campania 1913, era compus din 50% ofițeri de rezervă, cu o slabă pregătire militară. Abia din 1910 se înființaseră școalele pregătitoare de ofițeri de rezervă; până la acea dată tinerii cu termen redus deveneau ofițeri după un simplu stagiu de 6 luni la trupă, urmat de un examen;

d) Insuficiența organizării și funcționării serviciilor. Mobilizarea serviciilor s'a făcut cu greu din cauza excesivei centralizări și a disproporției între efectivele serviciilor de pace și cele de răsboiu [1]).

Din cauza repeziciunii cu care armata a înaintat în Bulgaria, a dificultăților de trecere peste Dunăre și a slabei capacități de transport a căruțelor, serviciile, mai ales cel al subsistențelor, au funcționat greu, rezultând o insuficientă aprovizionare cu subsistențe, simțită cu atât mai mult cu cât hrana de rezervă lipsea;

e) Lipsea o parte din materialul de răsboiu necesar armatei mobilizate. Astfel:

Infanteria armată cu arma modernă de 6,5, md. 1893, avea numai o secție a 3 mitraliere de regiment de infanterie activ și 1 secție a 2 mitraliere de batalion vânători.

Regimentele de rezervă nu aveau mitraliere.

Regimentele de roșiori aveau câte o secție de mitraliere; cele de călărași nu aveau mitraliere.

Artileria dispunea de tunul de câmp modern 75 mm cu tragere repede. Diviziile active aveau câte 2 regimente (a 6 baterii), de asemenea tunuri, iar diviziile de rezervă câte 3 baterii de tunuri 75 mm cu tragere repede și 2 baterii de obuziere 120 mm cu tragere accelerată. La cele 5 corpuri de armată mai erau repartizate: 15 baterii de obuziere 105 mm, 4 baterii de munte 75 mm, 3 baterii de munte 63 mm și 2 baterii de obuziere 150 mm.

Muniția nu era suficientă decât pentru câteva zile de luptă [1]). Se dispunea numai de 720 cartușe de armă, 275 cartușe de carabină, 48.000 cartușe de mitralieră, 1.100 proiectile de tun 75 mm, 360 proiectile de tun de munte 63 mm, 560 proiectile de tun de munte 75 mm, 800 proiectile de obuzier 105 mm, 500 proiectile de obuzier 120 mm și 260 proiectile

[1]) «Raport general asupra operațiunilor armatei dela decretarea mobilizării până la retrecerea Dunărei» în campania 1913, întocmit de general Averescu.

[1]) Situația armamentului și munițiunilor la 1 Ianuarie 1914 întocmită de Direcția Armamentului.

CORPUL SANITAR ROMÂN, 1860
Col. Academiei Române

de obuzier 150 mm. Posibilitățile de fabricație ale munițiilor de către stabilimentele militare erau minime și nu puteau întreține consumul probabil de munițiuni într'un răsboiu de durată. Arsenalul putea produce abia 1.400 proiectile pe zi, adică câte 2 proiectile de gură de foc; iar Pirotehnia 200.000 cartușe pe zi, adică mai puțin de 1 cartuș de armă pe zi. Și această producție era condiționată de aprovizionarea materialelor prime, care în majoritate nu se găseau în țară.

Pentru toate unitățile de rezervă echipamentul lipsea aproape în întregime; micul echipament lipsea complet, iar îmbrăcămintea și marele echipament aveau lipsuri de 75—90% [1]).

Materialul sanitar lipsea, în cea mai mare parte, atât la micile unități, cât și la formațiile sanitare ale marilor unități.

EPOCA RĂSBOIULUI DE INTREGIRE

Constatarea acestor lipsuri de organizare și material de răsboiu, făcută în campania din 1913, a hotărît guvernul să acorde credite largi armatei și să ia măsuri de îndreptarea lipsurilor, înainte încă de izbucnirea răsboiului mondial. Ostilitatea pe care a arătat-o Austro-Ungaria față de noi în cursul răsboiului balcanic și chiar după încheierea păcii dela București, a cărei revizuire a încercat-o pe toate căile, precum și dorința probabilă de răzbunare a vecinului dela Sud, au grăbit luarea acestor măsuri.

Astfel, imediat după campania din 1913 și înainte de izbucnirea răsboiului mondial, s'au luat măsuri pentru desăvârșirea pregătirii de răsboiu.

GENERALUL DR. CAROL DAVILLA
Inspector General al Serviciului Sanitar al Armatei

Bugetul Ministerului de Răsboiu pe anul 1914/15 a fost sporit cu 20% (dela 81.600.000 lei în anul 1913/14 la 97.800.000 lei), acordându-se pentru nevoile armatei și 2 credite extraordinare: unul de 107 milioane și altul de 196 milioane lei, pe o perioadă de 5 ani.

Efectivele bugetare de pace au fost sporite dela 6.148 ofițeri și elevi și 94.170 oameni de trupă în 1913/14, la 7.059 ofițeri și elevi și 105.512 trupă [2]).

Au fost create noui comandamente, unități și servicii și anume [3]):

[1]) Tabel de situația echipamentului la 20.XI.1912, întocmit de Marele Stat Major.

[2]) Tabele de efective ale corpurilor și serviciilor pe anii 1913/14 și 1914/15.

[3]) Inaltul decret Nr. 1444 și 1445 din 1 Aprilie 1914. Documentul 4 și 5.

5 comandamente teritoriale ale unităților de rezervă corespunzătoare diviziilor 11, 12, 13, 14, 15; așa încât și diviziile de rezervă erau constituite organic din timp de pace.

2 comandamente de divizii de cavalerie.

1 comandament de brigadă de călărași.

Cele 40 batalioane de rezervă, cadre care aveau în timp de pace numai 2 ofițeri și 9—10 oameni de trupă, au fost transformate în 40 regimente a 3 batalioane și 1 secție de mitraliere, fiecare regiment cu un efectiv de pace de 9 ofițeri și 111 oameni trupă.

S'a creat câte un serviciu de Stat-Major pe lângă Direcțiile de Intendență și Sanitară, cu însărcinarea de a pregăti mobilizarea formațiunilor sanitare și de subsistență și a studia funcționarea acestor servicii în diferite ipoteze.

S'au mai creat: 1 regiment de călărași, 5 regimente de artilerie de câmp (câte unul de fiecare divizie 11—15), 15 baterii obuziere ușoare de 105 mm, 5 secții de mitraliere la regimentele de roșiori, și câte o secție de mitraliere la cele 40 regimente cadre. In același timp 5 escadroane tren au fost transformate în 5 divizioane tren a 2 escadroane.

Dela Ianuarie la Martie 1914, Ministerul de Răsboiu a întocmit un plan de completare a materialului de răsboiu care lipsea armatei, completare care trebuia să se facă din cele două credite extraordinare de 107 și 196 milioane. Acest plan prevedea [1]): cai, binocluri, telemetre, material de geniu, material de transmisiuni, trăsuri, chesoane, material sanitar, îmbrăcăminte, mare echipament, harnașament, hrană de rezervă (pe 3 zile), hărți, etc.

Completarea armamentului portativ, prin comanda a: 200.000 arme, 134 mitraliere, 582 puști mitraliere, 22.000 carabine, 85.000 pumnale, 45.000 pistoale.

Completarea materialului de artilerie prin comanda a: 60 baterii de câmp de 75 mm, 26 baterii de munte, 10 baterii obuziere grele de 150 mm, 15 baterii tunuri grele de 105 mm, toate cu muniția necesară.

Comanda a: 100 milioane cartușe de infanterie, 124.000 proiectile de artilerie 75 mm, 4.000 proiectile de artilerie (obuzier 150 mm).

Completarea samarelor artileriei de munte, chesoanelor de infanterie, chesoanelor necesare coloanelor de munițiuni ale tunurilor de 75 mm, obuzierelor de 105 mm și 150 mm și tunurilor de munte.

[1]) Discurs ținut de general D. Iliescu în ședința Senatului din 13 Iunie 1924.

ŞEFII DE CORPURI AI ARMATEI ROMÂNE ÎN ANUL 1862
Dela stânga la dreapta: Solomon, Culoglu, Samesescu, Cucu, Savel Manu, Lupaşcu, Creţulescu, Florescu, Macedonski, Golescu, Rosnovanu, Cornescu, Păucescu, Gherghel, Lupu, Crăsnaru, Donici, Călinescu
Col. Academiei Române

Dublarea producţiunii pirotehniei şi pulberăriei şi sporirea producţiunii arsenalului.

S'a hotărît studiul fortificării teritoriului anexat din Dobrogea, cu lucrări pasagere, constând din 2 capete de pod la Turtucaia şi Silistra şi puncte de sprijin pentru trupele de acoperire la Curtbunar, Accadânlar şi Bazargic.

Răsboiul mondial a izbucnit tocmai când planul de completare a materialului de răsboiu, elaborat în Ianuarie — Martie 1914, începuse a fi executat. In acest interval nu se putuse realiza decât:

Comandamentele a 5 divizii de rezervă, a 4 regimente de infanterie de rezervă şi a 2 divizii de cavalerie, care luaseră fiinţă în Aprilie 1914.

Cele 40 batalioane de rezervă fuseseră transformate în 40 regimente de rezervă a 3 batalioane, iar cadrele de pace mărite dela 2 ofiţeri şi 9—10 trupă de batalion, la 9 ofiţeri şi 111 oameni de trupă de regiment; era un început de organizare mai solidă a regimentelor de rezervă.

GARDA CETĂŢENEASCĂ ROMÂNEASCĂ 1866
1. Guardişti; 2. Locotenent; 3. Căpitan; 4. Sergent; 5. Caporal; 6. Sentinelă
Desen de *Sander*. Col. Academiei Române

Până în Mai—August 1914 se putuse aduce din Germania şi Austria numai 24 mitraliere, 102.806 arme şi 29.535 de carabine Manlicher.

Capacitatea de producţie a stabilimentelor militare nu putea acoperi consumul de muniţiuni al unui eventual răsboiu. Se putea fabrica pe zi abia 1—2 proiectile de fiecare tun şi mai puţin de un cartuş de fiecare puşcă. Până în 1914, întreg armamentul şi cea mai mare parte din muniţiuni au fost furnizate de Germania sau Austria.

Orientarea politică alături de Puterile Centrale, până în 1914, făcuse ca pregătirea de răsboiu să fie dependentă de aceste puteri, atât în ceea ce priveşte materialul de răsboiu, cât şi în întocmirea planurilor de campanie. Abia din Octomvrie 1913, în urma ostilităţii arătate de Austria în campania din 1913, Marele Stat Major începe a studia primele ipoteze de răsboiu contra Puterilor Centrale [1]).

In vederea intrării în acţiune a României, s'a adoptat principiul ca, utilizând toate resursele ţării, să se ridice la maximum forţa armatei. Creditele pentru înarmare sunt continuu sporite, angajându-se până la intrarea în răsboi 838.841.000 lei.

Pentru a dispune de un maximum de efectiv în oameni, s'au recrutat anticipat tinerii claselor 1916 şi 1917. Prima clasă a dat 75.000 oameni, iar cea de a 2-a 78.566; s'au revizuit toţi dispensaţii, scutiţii şi reformaţii claselor mobilizate 1897—1915 şi s'au găsit buni pentru serviciu 102.117 dispensaţi şi 25.900 scutiţi şi reformaţi, din cari 1.040 titraţi apţi a deveni ofiţeri de rezervă; începând dela 1 Aprilie 1915 nu s'a mai făcut nici o trecere dintr'un element al armatei în altul.

[1]) Memoriul asupra activităţii depuse de Secţia III-a din M. St. M. dela 1.X.1914 la 1.X.1915, în vederea pregătirii unui eventual răsboiu.

Efectivul școalelor pregătitoare de ofițeri activi și de rezervă a fost mărit dela 580 în anul 1913/14, la 740 în anul 1914/15.

Stagiul în școalele pregătitoare de ofițeri activi și de rezervă a fost redus la un an, după care elevii continuau pregătirea timp de un an la corpuri. In locul lor s'a înființat, cu începere din Martie 1916, câte o școală de fiecare corp de armată pentru elevii de infanterie și artilerie, câte o școală de fiecare divizie de cavalerie și o școală de geniu pe lângă Batalionul 2 pioneri. Pregătirea în aceste școli era de 3 luni.

In acest mod, fără a se mări efectivul bugetar al școalelor, s'a putut primi un număr dublu de elevi.

Efectivele școalelor pregătitoare mărindu-se, ele nu au mai putut fi completate, ca în trecut, numai cu absolvenții a 7 și 8 clase, de aceea — odată cu micșorarea duratei de pregătire — s'au primit în școli și absolvenții a 6, 5 sau 4 clase secundare.

In urma acestor măsuri, în anii 1914/15 și 1915/16 până la intrarea în răsboiu, școalele pregătitoare de ofițeri activi și de rezervă au dat un număr de 1.167 sublocotenenți activi (din cari 689 cu 7 și 8 clase, iar restul cu 4, 5 sau 6 clase secundare) și 2.643 sublocotenenți de rezervă (din cari 380 proveniți din școlile normale).

Efectivul medicilor mobilizați, în urma măririi limitei de vârstă la 65 de ani și adăogirii absolvenților Facultății de Medicină ieșiți în anii 1914/15 și 1915/16, a fost sporit dela 1.497 medici, veterinari și farmaciști (din cari 333 activi, 1.034 de rezervă și 130 studenți) în 1913, la 2.862 (din cari 428 activi, 2.273 de rezervă și 161 studenți) la 15 August 1916.

După intrarea în răsboiu, din cauza pierderilor mari în ofițeri suferite în primele luni, s'au înființat pe lângă școalele existente încă 3 școale pregătitoare de ofițeri de rezervă de infanterie (la București, Iași și Buzău) și 1 școală pregătitoare de ofițeri de rezervă de artilerie (la București).

Programul studiilor din școalele pregătitoare a fost redus în scopul de a se da viitorilor ofițeri numai pregătirea strict necesară răsboiului.

Limita studiilor de bază a fost coborîtă și pentru școalele pregătitoare de ofițeri de rezervă, la 4 clase secundare. Au urmat aceste școli tinerii din contingentele 1910—19. Durata a fost redusă la 6 luni pentru infanterie și 10 luni pentru artilerie.

In Noemvrie 1916, toate școalele pregătitoare au fost evacuate în Moldova. La 1 Aprilie 1917, parte din ele au fost desființate, rămânând numai: 1 școală de infanterie, 1 școală de cavalerie, 1 școală de artilerie și 1 secție de geniu.

In perioada 15 August 1916—Noemvrie 1917, școalele pregătitoare au dat 1.059 ofițeri activi (din cari 736 cu 7 și 8 clase, iar restul cu 6,5 sau 4 clase secundare) și 4.463 ofițeri r e z e r v ă (din cari 2.281 cu 8 clase, iar restul cu 6, 5 sau 4 clase secundare).

ALEXANDRU IOAN CUZA
Portret de *C. Stahi*.
Colecția Societății Medicilor Naturaliști din Iași

In anul școlar 1917/18 (dela Noemvrie 1917 până la 1 Iulie 1918), școalele pregătitoare de ofițeri activi nu au funcționat, iar cele de ofițeri de rezervă au dat 3.709 absolvenți, din cari 1.539 cu 7 și 8 clase, iar restul cu 6, 5 sau 4 clase secundare.

După izbucnirea răsboiului mondial, problema completării materialului de răsboiu, insuficient chiar pentru efectivul de 460.000 oameni mobilizați în campania din 1913, devenise și mai grea, căci în August 1914 țările care ne puteau procura acest material își închiseseră granițele.

In Decemvrie 1914, a fost trimis în Italia directorul superior al armamentului (colonelul Rudeanu), care a contractat furnizarea a 4 tunuri Deport de 75 mm, 50 milioane elemente de cartușe de infanterie, 100.000 șrapnele pentru tunul de câmp și 135.000 kg dinamită.

Din aceste materiale nu a fost adusă în țară decât o mică parte (4 tunuri, 10.000 șrapnele, 250.000 elemente de cartușe, 50.000 kg dinamită), căci în Mai 1915, Italia intrând în răsboiu, contractele au fost reziliate [1]).

Incepând din Februarie 1915 au fost trimise mai multe misiuni în Franța, Rusia, Elveția, Spania, America și Japonia.

Misiunea din Franța reușește să încheie cu guvernul francez, la 8 Martie 1915, o convenție pentru furnizarea a 40 avioane, 50.000 kg pulbere de artilerie, 200.000 lovituri de tun de 75 mm, 50 milioane car-

[1]) Memoriu întocmit de Serviciul lichidărilor materialului de răsboiu din Ministerul de Răsboiu la 5.II.1924. Documentul 9.

DOMNITORUL CAROL I AL ROMÂNIEI IN TABĂRA DELA COTROCENI, 1869
Pictură de Emil Volkers. Col. Academiei Române

tuşe pentru arma de infanterie de 6,5 mm şi alte materii prime necesare fabricării în ţară a muniţiilor [1]). Convenţia încheiată în Martie 1915 avea acest preambul semnificativ: « Doritor de a da guvernului român tot concursul pe care-l permit circumstanţele actuale şi care ar putea să justifice evenimentele viitoare, guvernul francez se obligă »... etc.

Un alt contract, încheiat la 7 Ianuarie 1916 cu guvernul francez, prevedea furnizarea a 400.000 lovituri pentru tunul de 75 mm.

In fine, în decursul anului 1916, s'au mai obţinut din Franţa: 47 avioane, 24 tunuri de 120 mm cu 26.000 proiectile, 100 mortiere de tranşee 50 mm cu 10.000 bombe, 30.000 arme de 8 mm cu 8.500.000 cartuşe, 598 mitraliere cu 12 milioane cartuşe, 5.250.000 cartuşe de revolver, 90.000 proiectile de 105 mm, 10.000 proiectile de 150 mm, 9.850 săbii, 400.000 grenade, 400.000 măşti, 500 scuturi, 150.000 kg melinită. In acelaşi timp, din Spania se obţinuse 95.000 revolvere, din Elveţia 300.000 elemente de focoase, din America 600 tone pulbere, 200 tone fulmicoton, 3 milioane cartuşe de revolver [2]).

[1]) Memoriul colonelului T. Pascal înaintat M. St. M. de către Serviciul stabilimentelor centrale cu Nr. 980 din 13.VIII.1925. Documentul 11.

[2]) Memoriul întocmit de Serviciul materialului de războiu din Ministerul de Războiu la 5.II.1924. Documentul 9.

Pentru aducerea în ţară a acestor materiale, am folosit linia Salonic—Niş—Turnu Severin, până în Octomvrie 1915 când Serbia a fost invadată şi ocupată de armatele Puterilor Centrale.

Singura linie de aprovizionare posibilă rămânea aceea din Oceanul Inghețat de Nord, până la porturile ruse Arhangelsk şi Wladiwostok, iar de aici pe căile ferate ruse. Pentru obţinerea acestei linii de aprovizionare, s'au început tratative cu Aliaţii încă din primăvara anului 1915. Puterile Inţelegerii — şi în special Rusia — nu au acceptat decât ca materialele să fie aduse şi depozitate în cele 2 porturi ruse.

Expedierea din Franţa a materialelor comandate, a început abia la 8 Aprilie 1916, şi primele transporturi au sosit în ţară în luna Mai 1916. Până la intrarea în răsboiu au sosit în ţară: 9.982 arme Lebel de 8 mm, 266 mitraliere, 82.000 revolvere şi « scurte » franceze de 120 mm, 100 mortiere de 58 mm, toate cu muniţiile lor, 168.000 proiectile de 75 mm, 42.000 proiectile pentru obuzierul de 105 mm, 10.000 proiectile pentru obuzierul de 150 mm md. 1912, şi diferite materiale prime.

Tot înainte de intrarea în răsboiu mai primisem: 80 avioane de 11 tipuri diferite, furnizate de Franţa, care au început a sosi în ţară din Ianuarie 1915.

Material sanitar (medicamente, instrumente, obiecte chirurgicale, etc.), adus din Italia și Elveția, care a început a sosi în țară în primăvara anului 1915.

Pânză pentru rufe, bluze, corturi, aprovizionate din Italia și 500.000 bocanci din America.

După intrarea României în războiu, în ciuda tuturor convențiilor încheiate, transportul materialelor furnizate de Aliați s'a făcut cu mari întârzieri.

Linia de aprovizionare prin Oceanul Inghețat de Nord și apoi prin Rusia, pe lângă lungimea ei excepțională, utiliza un port înghețat aproape 6 luni pe an și o rețea de căi ferate cu ecartament diferit de al nostru și cu un debit de transport foarte redus. La acestea s'a adăogat desorganizarea căilor ferate ruse și dificultățile făcute de guvernul rus.

Transporturile pe mare s'au făcut cu 4 vapoare românești [1]) și cu vapoare străine. Din Aprilie 1916 până în Decemvrie 1917 au fost transportate din Franța până în porturile ruse 119.341 tone de material, adică în mediu câte 6.000 tone pe lună, din care 1/3 cu vapoarele românești [2]).

Pentru transportul din Rusia s'au utilizat liniile de cale ferată Arhanghelsk—Vologda și Murmansc—Zwanka.

Deși aceste două căi ferate, cu o capacitate totală de transport zilnic de 7.000 tone, puteau asigura, fără a împiedica aprovizionările Rusiei, transportul celor 300 tone pe zi, promise României, cu toate acestea nu s'a realizat decât jumătate din acest debit [3]).

Prin acordul încheiat la 13 Septemvrie 1916 și 6 Octomvrie 1916 între colonelul Rudeanu și Ministerul de Aprovizionare, guvernul francez și-a luat obligațiunea de a asigura transportul tuturor cantităților de munițiuni destinate României [4]).

In conferința interaliată dela Londra din Octomvrie 1916, Puterile Aliate și-au luat din nou obligația să ne asigure media de 10.000 tone material lunar.

ALARMA
Pictură de *Grigorescu*
Col. Academiei Române

Până la 31 Iulie 1916, înainte de semnarea convenției militare, sosiseră în țară 455 vagoane de armament, munițiuni și alte materiale, adică în mediu 224 tone zilnic.

După semnarea convenției militare, până în Octomvrie 1916, transporturile au continuat cu regularitate, ajungând în ultimele zile ale lunii Octomvrie la 570 tone zilnic [1]).

In conferința interaliată dela Chantilly dela finele lunii Noemvrie 1916, s'a păstrat României același număr de tone de material, deși nevoile armatei crescuseră, în urma pierderilor suferite în cursul operațiunilor din 1916. Cu toate intervențiile pe lângă Aliați, Rusia s'a opus a se admite României mai mult de 10.000 tone material lunar. De fapt, nici această cotă nu a fost primită de România [2]).

In iarna 1916/17, transporturile au devenit și mai anevoioase. Porturile ruse erau blocate din cauza ghețurilor, iar căile ferate satisfăceau din ce în ce mai greu transporturile destinate României [3]). In Martie 1917 Franța a oprit pentru un timp expedierea materialelor pentru România, deoarece porturile și căile ferate ruse, bântuite de revoluție, nu mai asigurau depozitarea și transportul acestor materiale.

In urma stăruințelor personale depuse la Petrograd în Ianuarie 1917 de către primul ministru Brătianu și în Mai 1917 de către primul ministru și șeful M.C.G. român și de către generalul Berthelot [4]), transporturile în Rusia au fost activate în Iunie, Iulie și August 1917, perioadă când operațiunile pe frontul român erau în plină desfășurare. In Decemvrie 1917, transporturile materialelor de războiu pentru România au fost definitiv oprite.

Din Aprilie 1916 până în Decemvrie 1917, Aliații ne expediaseră 119.341 tone de material de războiu, din care majoritatea ne era furnizată de către Franța.

La isbucnirea războiului mondial, în Iulie 1914, puterea de producțiune a stabilimentelor noastre militare era următoarea:

Arsenalul putea produce, în 24 ore: 1.400 corpuri de proiectile de diferite calibre, 1.000 focoase și 8 chesoane sau trăsuri diferite, putea repara radical

[1]) « Bucureştii », « Jiu », « Bistriţa » (scufundat la 11 Octomvrie 1917 pe coastele Norvegiei de submarinul german N. 43) şi « Dunărea » (rechiziţionat la 16 Decemvrie 1916).

[2]) Memoriul colonelului T. Pascal, înaintat M. St. M. Serviciul intendenţei stabilimentelor centrale, cu Nr. 980 din 13.VIII.925. Documentul 11.

[3]) *Ibidem.*

[4]) *Ibidem.*

[1]) *Ibidem.*

[2]) *Ibidem.*

[3]) *Ibidem.*

[4]) M. Paléologue: La Russie des Tsars pendant la grande guerre.

TRECEREA DUNĂRII LA CORABIA
Desen de *Grigorescu*. Muzeul Militar Național

25 chesoane sau trăsuri și 200 arme precum și executa mici reparațiuni de țevi, afete, aparate optice.

Pirotehnia armatei avea o capacitate de producție zilnică de 200.000 elemente de munițiuni pentru arma md. 1893, o putere de încărcare de 1 milion de cartușe de infanterie, precum și o producție de 500 tuburi de artilerie pentru tunul de 75, md. 1904 și 500 focoase.

Pulberăria armatei putea produce pe oră 70 kg pulbere, producție care era în curs de a fi mărită până la 150 kg. In studiu era înființarea unei fabrici de explosive.

In perioada Iulie 1914—August 1916, puterea de producție a stabilimentelor a fost mărită.

Stabilimentele militare aveau în August 1916 o capacitate de producție zilnică de 2 proiectile de fiecare tun și 1 cartuș de fiecare armă.

In Aprilie 1915, s'a înființat pe lângă Ministerul de Răsboiu comisiunea tehnică industrială, cu însărcinare de a studia și pregăti contribuțiunea industriei naționale în caz de răsboiu.

Până la intrarea în răsboiu, au lucrat pentru armată 11 stabilimente industriale publice și 59 fabrici private.

Până în Noemvrie 1916, numărul acestor fabrici a fost mărit la 113, din care: 37 fabrici de munițiuni de infanterie și artilerie, 2 fabrici de focoase, 10 fabrici de afete și de reparație a materialului de artilerie, 10 fabrici de paturi de armă, 6 fabrici de grenade, 20 fabrici de trăsuri diferite, etc.

In Noemvrie 1916, cea mai mare parte din industriile care lucrau pentru armată au fost evacuate în Moldova, unde, până la sfârșitul răsboiului, au funcționat 36 de fabrici, din care: 4 pentru fabricarea munițiunilor de infanterie și artilerie și 2 pentru fabricațiuni de afete și reparațiuni de material de artilerie.

In general, din 1915 și până la sfârșitul anului 1917, industria publică și privată a organizat complet 230 tunuri (53 mm, 57 mm, 150 mm) și obuziere (120 mm și 210 mm), scoase din cetatea București și regiunea F. M. G. și montate pe afete mobile, construite în țară, a făcut transformări și completări tunurilor de 75 și 87 mm, md. 1880, a fabricat circa 420.000 proiectile de artilerie de diferite calibre, circa 1 milion elemente munițiuni de infanterie și alte diferite materiale.

La 16 August 1916, forța totală a armatei de pace era de: 256 batalioane (cu 413 mitraliere), 88 escadroane (cu 40 mitraliere) și 236 baterii cu un efectiv total de 8.575 ofițeri și elevi, 127.085 reangajați și trupă și 33.112 animale.

Totalul forțelor mobilizate de România la 15 August 1916 era:

366 batalioane cu 413 mitraliere de câmp și 161 mitraliere franceze de poziție de 8 mm (146 batalioane active ale regimentelor 1—40; 120 batalioane de cadre ale regimentelor 41—80; 80 batalioane teritoriale ale regimentelor 1—80 și 20 batalioane de miliții);

104 escadroane cu 40 mitraliere;

379 baterii (55 baterii de tunuri de 53 mm și de 57 mm de infanterie, 233 baterii de câmp, 13 baterii de munte, 32 baterii grele, 20 baterii de poziție, 26 baterii fixe ale capetelor de pod de la Turtucaia, Silistra și Cernavoda și 113 tunuri antiaeriene).

ARMATA ROMÂNĂ LA VERBIȚA, 1877
Schiță de *N. Grigorescu*. Muzeul Militar Național.

Efectivul total mobilizat a fost de: 19.843 ofițeri și elevi, 813.758 reangajați și trupă și 281.210 cai, din cari:

15.949 ofițeri și 642.139 trupă constituiau armata de operațiuni,

3.894 ofițeri și 191.619 trupă în zona interioară (stabilimente și părți sedentare).

Armata de operațiuni cuprindea:

13.561 ofițeri și 562.000 trupă constituind armata operativă,

681 ofițeri și 20.241 trupă, garnizoana cetăților.

1.707 ofițeri și 59.051 trupă, servicii de etapă.

Armata operativă cuprindea:

11.890 ofițeri și 511.000 trupă, combatanți.

1.671 ofițeri și 51.000 trupă servicii.

In afară de efectivul mobilizat, se mai dispunea încă de 420.870 oameni disponibili a fi mobilizați și anume: 82.993 instruiți disponibili, 102.117 dispensați recuperați, 29.900 scutiți revizuiți și găsiți apți, 59.860 contingentul 1917 și circa 150.000 tineri între 18—20 ani.

Disponibilul total pentru mobilizare — 1.234.000 oameni — reprezenta 15% din populația totală a țării și 30% din populația bărbătească.

Efectivul mobilizat reprezenta 2/3 din disponibilul de mobilizare, rămânând 1/3 ca rezervă de alimentare.

Armata de operațiuni forma 3/4 din efectivul mobilizat, iar restul de 1/4 era efectivul stabilimentelor și părților sedentare din zona interioară.

Din totalul armatei de operațiuni, 5/6 erau unitățile operative, iar 1/6 trupele cetăților și etapelor.

Din armata operativă 9/10 erau trupe combatante, iar 1/10 servicii divizionare, de corp de armată și de armată.

Efectivele pe arme ale trupelor combatante erau:

Cartierele generale: 600 ofițeri și 2.820 trupă (0,4%).

Infanteria: 8.116 ofițeri și 413.839 trupă (81%).

Cavaleria: 772 ofițeri și 21.037 trupă (4%).

Artileria: 1.763 ofițeri și 47.046 trupă (9%).

Trupe de geniu: 375 ofițeri și 18.844 trupă (4%).

Aviația: 40 ofițeri și 1.000 trupă (0,2%).

Marina: 206 ofițeri și 2.070 trupă (1%).

Jandarmi: 18 ofițeri și 2.070 trupă (0,4%).

Față de efectivul de pace (127.000), efectivul mobilizat (813.000) era de 6 ori mai mare.

Acesta se constituia în următoarele mari unități;

a) *Statul Major general al armatei;*

b) *Armatele* compuse dintr'un număr variabil de corpuri de armată.

Fiecare armată avea la dispoziție: 1 escadrilă de avioane, 1 detașament de jandarmi pedeștri, 1 detașament de jandarmi rurali, 1 secție de telegrafie, 1 secție de telegrafie fără fir și serviciile armatei.

c) 6 *corpuri de armată* constituite fiecare din câte 2 divizii și din următoarele elemente:

1 brigadă de călărași (a 2 regimente), 1 companie de cicliști, 1 regiment obuziere de 105 mm a 6 baterii, repartizate operativ diviziilor, 1 detașament de jandarmi rurali, 1 detașament de jandarmi pedeștri, 1 secție de telegrafie, 1 companie de pioneri, 1 companie de proiectoare, 1 companie de poduri ușoare.

UN CĂLĂRAŞ LA ATAC, 28 AUGUST 1877
Pictură de *N. Grigorescu*

Serviciile corpului de armată (1 spital mobil, 1 parc de pionieri, 1 parc de artilerie, 1 coloană de muniţie obuziere, 1 divizion coloane de subsistenţă).

De fapt, organizarea diviziilor mobilizate a diferit mult de cele stabilite prin planul de mobilizare şi aceasta din următoarele cauze:

In compunerea grupelor de acoperire, care au fost dislocate treptat pe frontieră cu începere din anul 1915, au intrat unităţi din diviziile destinate a opera în alte sectoare, precum şi batalioane teritoriale şi de miliţii, care nu intrau în compunerea diviziilor. La mobilizare grupele de acoperire, astfel cum erau constituite, au intrat şi rămas în compunerea diviziilor respective.

In preajma mobilizării s'au creat diviziile 17, 18, 19 şi 20; iar în primele săptămâni după răsboiu diviziile 21, 22 şi 23. Aceste divizii, conform planului de mobilizare, au fost organizate din unităţi destinate a intra în compunerea diviziilor 1—16, sau brigadelor 1—6 mixte.

După intrarea în răsboiu, în cursul lunii August şi Septemvrie, din oamenii rămaşi disponibili la Regimentul 1 artilerie cetate Bucureşti şi la batalioanele cetate ale regiunii F.N.G., s'au organizat 2 regimente de infanterie, armate cu arme de 8 mm, constituind Brigada 7 mixtă.

Din aceste cauze, la mobilizare a rezultat pentru divizii o compunere foarte neomogenă şi în cele mai multe cazuri diferită de cea organică.

Organizarea şi forţa combativă a diviziilor varia dela o divizie la alta.

Numărul regimentelor de infanterie în divizie, varia între 3 şi 7, acel al batalioanelor între 11 şi 25, acel al mitralierelor între 4 şi 34. 15 divizii aveau în compunere între 1 şi 17 batalioane teritoriale şi de miliţii.

Numărul de baterii al unei divizii varia între 6 şi 31, în care intrau şi bateriile de 53 mm. Diviziile 16, 18, 19 şi 20 aveau aproape numai baterii de 87 mm. md. 1880.

In mediu, la un batalion de infanterie se dispunea de 1—2 mitraliere şi de 3—4 guri de foc, în care intrau şi tunurile de 53 mm. Erau însă şi divizii aproape lipsite de mitraliere (Divizia 18 şi 20).

In rezumat, diviziile nu erau omogene; amestecul de unităţi le slăbise mult coeziunea organică, iar prezenţa batalioanelor teritoriale şi de miliţii le micşorase forţa combativă; în fine, aveau o slabă dotaţiune în armament.

Infanteria era armată cu arma Manlicher de 6,5 mm, iar batalioanele de miliţii cu arma de 11 mm, md. 79.

In afară de 370.000 arme Manlicher de 6,5 mm care se găseau la unităţi, nu se mai dispunea, ca rezervă, decât de 4.500 arme de acest sistem. (Armele pierdute în primele luni de luptă au fost înlocuite cu arme de 11 mm).

La intrarea în răsboiu, se dispunea pentru fiecare armă de 6,5 mm, md. 93, de câte 870 cartuşe; iar pentru fiecare armă md. 79, de 170 cartuşe. Aprovizionările sosite din străinătate şi producţia stabilimentelor militare din ţară au reuşit să asigure muniţia necesară infanteriei în decursul răsboiului.

Incepând din August 1916 şi până la sfârşitul răsboiului, am primit din Franţa 262.000 arme franceze de 8 mm Lebel, precum şi alte arme sistem mai vechiu.

La intrarea în răsboiu, dotaţiunea în mitraliere a unităţilor de infanterie era foarte slabă. Regimentele 1—40 aveau numai câte 1 companie cu 4—6 mitraliere de 6,5 mm Maxim, iar regimentele 40—80 şi

cele de vânători câte 1 companie a 4 mitraliere. Batalioanele teritoriale, ca și cele de miliții, nu aveau mitraliere.

Câteva zile înainte de mobilizare au sosit în țară 170 mitraliere franceze de 8 mm, care au fost distribuite capetelor de pod Turtucaia, Silistra și Cernavoda și Diviziei 16-a.

Mitralierele franceze și austriace, sosite după intrarea în acțiune, au fost trimise părților sedentare pentru organizarea și instruirea unităților de mitraliere, ce urmau să fie trimise regimentelor de pe front. Până la începutul lunii Octomvrie 1916, s'au repartizat fiecărui regiment de infanterie câte 2—6 mitraliere franceze; iar la 36 din batalioanele teritoriale câte 2—3 mitraliere franceze sau austriace. Astfel, începând din luna Octomvrie, se dispunea de 2—4 mitraliere de batalion.

O RECUNOAȘTERE LA VERBIȚA, 28 AUGUST 1877
Pictură de *N. Grigorescu*. Col. Academiei Române

Infanteria era complet lipsită de puști-mitraliere, deși toate armatele beligerante le aveau la această epocă.

In Martie 1916, a început să se distribue regimentelor de infanterie grenadele fabricate în țară (sistem Savopol). La intrarea în răsboiu dispuneam de 100.000 grenade de acest sistem, care n'au putut fi folosite însă din cauza defectelor de funcționare.

La începutul răsboiului, un batalion român dispunea de 1—2 mitraliere, pe când unul german avea: 6—8 mitraliere, circa 12 puști mitraliere (mitraliere ușoare), circa 4 aruncătoare de mine, grenade, etc.

COLOANĂ DE TREN IN REPAOS, 1877
Schiță de *N. Grigorescu*

Cavaleria era armată cu carabine de 6,5 mm, md. 1893, săbii și lăncii. Fiecare regiment avea 2 mitraliere; puștile mitraliere lipseau. Deci, și cavaleria avea o slabă capacitate de foc.

Fiecare brigadă de infanterie dispunea organic de 1 baterie a 6 tunuri de 53 mm (sau tunuri de 57 mm), scoase din turelele regiunii F.N.G. și dela cetatea București, montate pe afete de Arsenalul armatei. Organizarea acestor baterii s'a executat în lunile Iunie și Iulie 1916, iar repartiția și instruirea trupei în lunile Iulie și August. Incadrarea bateriilor de 53 și 57 mm s'a executat la Regimentul 1 artilerie cetate și la batalioanele cetate dela F. N.G.

Acest material nu avea calitățile unui bun tun de infanterie (îi lipsea mobilitatea, precizia, simplicitatea în tragere, debitul mare de foc, aprovizionarea ușoară cu munițiuni și genuliera redusă). Constituia însă un bun material de însoțire imediată.

Pentru tunul de 53 mm aveam la intarea în răsboiu, câte 1.400 proiectile de fiecare piesă, iar pentru tunul de 57 mm numai 300.

Artileria de câmp avea tunul de 75 mm, md. 1904, și obuzierul de 105 mm, md. 1912. Ambele guri de foc erau moderne cu tragere repede și s'au comportat în bune condițiuni în timpul răsboiului. Muniția acestui material, în special obuzul, a avut un randament insuficient. Incepând din Septemvrie 1916, acest material a tras și obuzul-mină francez cu un randament superior.

Cantitativ aceste guri de foc — 150 baterii tunuri de 75 mm și 30 baterii obuziere de 105 mm —nefiind suficiente pentru a încadra toate marile unități mobilizate, a fost nevoie să se organizeze: 39 baterii tunuri de 87 mm, md. 1880, material vechiu, cu tragerea înceată, greoiu, cu un proiectil puțin eficace și 8 baterii obuziere de 120 mm, md. 1901, care, deși de sistem vechiu, întrebuințând obuzul-mină francez, au devenit un material util.

ATACUL OPANEZULUI, 28 NOEMVRIE 1877
Pictură de *N. Grigorescu*

La intrarea în răsboiu, se dispunea de: 1.430 lovituri de piesă pentru tunul de 75 mm, md. 904, 570 lovituri pentru tunul de 87 mm, 900 lovituri pentru obuzierul de 105 mm și 830 lovituri pentru obuzierul de 120 mm. Pentru toate aceste materiale, afară de tunul de 87 mm, muniția necesară în decursul răsboiului a fost asigurată prin aprovizionările făcute în străinătate și prin producția internă.

Artileria de munte era compusă din:

4 baterii tunuri de munte de 75 mm, md. 1912, material modern, dispunând la intrarea în răsboiu de 560 lovituri de piesă;

6 baterii tunuri de munte de 63 mm cu tragere înceată, material de calitate mediocră, dispunând de 980 lovituri de piesă;

6 baterii tunuri de 57 mm [1]), organizate în preajma răsboiului din tunurile scoase din cetatea București, material de o putere mediocră, dispunând inițial de 300 lovituri de piesă;

Cantitativ, acest material a fost insuficient față de natura teatrului de operațiuni și față de materialul de munte numeros și modern al armatei austro-ungare, care dispunea, pentru fiecare mare unitate operând în munte, de câteva baterii de munte.

Răsboiul mondial ne-a surprins numai cu artileria grea de cetăți și de asediu și cu 2 baterii obuziere grele de 150 mm cu tragere repede.

In timpul neutralității, neputându-se aproviziona cu asemenea material din străinătate, s'a recurs la materialul din cetăți, organizat pe afete construite în țară, și la materialul de asediu.

[1]) Din care 3 baterii organizate în Octombrie.

In Noemvrie 1915, s'au organizat 3 regimente de artilerie grea, cu un total de 26 baterii.

In Iulie 1916 s'a înființat al 4-lea regiment de artilerie grea, compus din 3 baterii tunuri lungi franceze de 120 mm și 3 baterii tunuri scurte franceze de 120 mm, cu o dotațiune inițială de 800 proiectile de piesă. Acest material sosind în țară în luna August, organizarea lui s'a terminat la începutul lunii Septemvrie.

Tot până la începutul lunii Septemvrie s'au organizat și 5 baterii obuziere de 120 mm, md. 8/8916.

In cursul lunii Septemvrie 1916 s'au mai organizat 8 baterii tunuri lungi franceze de 120 mm.

In fine, la începutul lunii Octomvrie 1916 s'au organizat regimentele 5 și 6 artilerie grea, primul cu 6 obuziere de 210 mm și al doilea cu 6 baterii tunuri de 150 mm.

Afară de obuzierul de 150 mm md. 1912, care era un material modern cu tragere repede, și de tunurile lungi și scurte franceze de 120 mm, care, deși de sistem vechiu, erau materiale utile, cu bune calități balistice, — restul gurilor de foc, care au constituit artileria grea, erau materiale greoaie, de sistem vechiu, cu un foarte slab randament, mai ales în ceea ce privește muniția.

Tot în cei doui ani de neutralitate, capetele de pod Turtucaia, Silistra și Cernavoda au fost armate cu următorul material de poziție: 21 baterii, 52 turele, 8 tunuri, 10 obuziere și 6 mortiere.

Toată această artilerie de poziție avea o valoare balistică submediocră, proiectile puțin eficace și o

DEFILAREA PRIZONIERILOR TURCI IN FAŢA DOMNITORULUI CAROL I DUPĂ LUAREA PLEVNEI
Pictură de *N. Grigorescu*

LA SMÂRDAN, 12 IANUARIE 1878
Pictură de *N. Grigorescu*. Colecţia Primăriei Municipiului Bucureşti

aprovizionare cu muniţiuni — la unele materiale — foarte redusă.

Artileria antiaeriană a fost improvizată în timpul neutralităţii, organizându-se din: 4 tunuri franceze antiaeriene de 75 mm, sosite din Franţa; 4 tunuri Deport de 75 mm, 40 [1]) tunuri de 57 mm antiaeriene mobile, sistem colonel Negrei, provenite din tunurile de 57 mm ale cetăţii Bucureşti, organizate pe afete cu fălcele demontabile; 20 tunuri de 57 mm antiaeriene fixe, sistem colonel Burilianu, provenite din acelaşi material organizat pe un pivot de bord cu frână de tragere; 45 tunuri de 75 mm, md. 1880, instalate pe platformă şi destinate apărării antiaeriane a Cernavodei (12 piese), cetăţii Bucureşti (20 piese) şi stabilimentelor militare (13 piese).

Tunurile de 75 mm franceze şi Deport erau cele mai bine organizate pentru tragerile antiaeriene.

Tunurile de 57 mm, bine amenajate pentru aceste trageri, aveau o bătaie redusă şi un proiectil puţin eficace.

Tunul de 75 mm md. 80, era absolut impropriu pentru misiunea ce i s'a dat.

La 15 August, mai erau în curs de transformare şi organizare, pentru artileria grea, următoarele guri de foc [2]): 29 obuziere de 120 mm, md. 88; 12 mortiere de 120 mm, md. 87; 31 tunuri de 150 mm sub cupole; 32 obuziere 120 mm, md. 88. In cetatea Bucureşti mai rămăseseră: 111 tunuri de 57 mm, md. 88; 24 tunuri de 87 mm, md. 80; 57 tunuri de 150 mm sub cupole, iar în regiunea întărită F.N.G. mai rămăseseră: 211 tunuri de 37 mm, md. 87; 7 tunuri de 120 mm, md. 85; 7 obuziere de 120 mm, md. 88 şi 24 mortiere de 120 mm, md. 87.

SCENĂ MILITARĂ
Pictură de *Şt. Luchian*. Col. Clubului Tinerimii

Ca material de aviaţie, dispuneam la intrarea în răsboiu de 28 avioane organizate în 4 escadrile. Avioanele erau de 5 tipuri diferite şi de sistem vechiu şi nu întreceau viteza de 80 km pe oră.

Până în luna Decemvrie 1916, au sosit în ţară din Franţa 100 avioane Nieuport, Bréguet şi Farman 130 H.P.

Aceste avioane sosind pe rând şi trebuind să înlocuiască pierderile (avioanele scoase din serviciu), în cursul operaţiunilor din 1916, s'a dispus numai de maximum 30—40 avioane.

[1]) La 15 August erau în curs de amenajare încă 32 piese.

[2]) Tabel de repartiţia artileriei la diferitele unităţi şi formaţiuni ale armatei.

La 1 Octombrie dispuneam în total de 38 avioane, din care 7 în curs de montare sau reparaţie, organizate în 4 grupe de aviaţie (8 escadrile) şi 3 grupe la dispoziţia M.C.G. şi Armatei a III-a [1]).

Din cauza condiţiunilor largi de recepţie, echipamentul fabricat în ţară în anii 1914—1916 a fost de calitate mediocră.

La intrarea în răsboiu aveam comandată în ţară şi străinătate o importantă cantitate de echipament.

După intrarea în răsboiu, pentru înlocuirea pierderilor şi degradările în echipament, s'au luat măsuri de activare a lucrului în fabricile de postav şi pielărie şi atelierele de confecţii militare şi particulare, precum şi de aprovizionarea din străinătate. Demersurile făcute în acest scop în Japonia au rămas fără rezultat. Din Anglia s'au cumpărat 75 vagoane de fire de bumbac. Rusia, după mari stăruinţe, ne-a promis, în Septembrie 1916, 200.000 rânduri de echipamente complete, predabile până în Ianuarie 1917. Până în Martie 1917 nu au sosit însă în ţară decât 50.000 rânduri de efecte de mic echipament, circa 20.000 rânduri de efecte de îmbrăcăminte, 10.000 foi de cort şi centiroane, curele, bidoane, etc. Harnaşamentul cerut ne-a fost refuzat.

In Noemvrie 1916 au fost evacuate în Moldova:

Tăbăcăria armatei, atelierele de confecţii, depozitul central de echipament, iar din stabilimentele particulare numai lâna din fabricile de postav. Au rămas neevacuate: fabricile de postav, tăbăcăriile, fabricile particulare de confecţiuni, de încălţăminte şi harnaşament, precum şi toate materialele prime aflate în industriile particulare. Din această cauză, începând din iarna 1916—17 precum şi în perioada reorganizării, armata a avut însemnate lipsuri în echipament, aprovizionările din Rusia continuând a se face cu mari dificultăţi şi în cantităţi reduse.

Subsistenţele au putut fi în abundenţă aprovizionate din resursele bogate ale ţării.

La mobilizare, corpurile de trupă, coloanele şi depozitele mobile dispuneau de 12 zile hrană proaspătă şi de rezervă, iar depozitele regionale, manutanţele şi centrele de aprovizionare dispuneau de 6 zile hrană şi de o însemnată rezervă de hrană proaspătă şi furaje.

După mobilizare s'au creat şi alte depozite, care au putut hrăni întreaga armată până în primăvara

[1]) Situaţia aviaţiei la I.X.1916, întocmită de corpul de aviaţie.-Documentul 25.

anului 1917, când a început a se simţi lipsa de subsistenţe, din cauză că nu toate depozitele din Oltenia şi Muntenia au putut fi evacuate; iar din Octomvrie 1916, pe lângă armata română, a trebuit să hrănim şi armatele ruse cu efective destul de ridicate.

In urma aprovizionărilor din străinătate şi a completărilor făcute în ţară, la mobilizare toate formaţiunile sanitare aveau materialul complet şi o rezervă importantă.

Cu toate pierderile din timpul retragerii şi al evacuării din Noemvrie 1916, materialul sanitar a ajuns până la sfârşitul răsboiului.

Serviciul sanitar a mobilizat 120 formaţiuni sanitare, din care 42 trenuri sanitare. Se dispunea de 900 automobile sanitare pentru transportul răniţilor.

In zona interioară s'au organizat 500 de spitale, care dispuneau de 75.000 paturi.

Materialul de transport a fost completat prin rechiziţii. La mobilizare se dispunea de un total de 54.000 trăsuri, 150 autocamioane şi 1.500 automobile turism.

Reţeaua de şosele din ţară avea o întindere de 27.000 km. In timpul neutralităţii s'au construit noui şosele şi drumuri şi s'au reparat parte din cele existente, în special în zona frontierii de Vest.

Reţeaua de căi ferate avea o întindere de 3.850 km, cu o capacitate zilnică de 14—16 trenuri pe liniile principale. Toate liniile erau simple, afară de liniile: Bucureşti—Ploieşti—Buzău, Ploieşti—Câmpina, Cernavoda—Constanţa şi Iaşi—Ungheni, care erau duble. Ca material rulant se dispunea de 1.000 locomotive şi 24.000 vagoane.

ROŞIOR
Desen de *N. Grigorescu*. Muzeul Militar Naţional

Pentru transportul pe Dunăre, s'au organizat 4 grupe de transport: Olteniţa—Turtucaia, Călăraşi—Silistra, Brăila—Cernavoda şi Tulcea—Galaţi.

Ca material telegrafic de campanie, M.C.G. avea 2 secţii de telegrafie a 60 km fir, armatele şi corpurile de armată câte 1 secţie a 60 km fir, iar diviziile câte 1 secţie a 30 km fir.

Reţeaua telefonică a ţării era de 13.580 km, iar cea telegrafică de 23.440 km.

Telegrafia fără fir avea: 13 posturi fixe, 3 posturi mobile pe vagoane, 12 posturi mobile ale marinei (pe vasele flotei de Dunăre şi la Sulina) şi 7 secţii T.F.F. mobile ale Armatei de operaţiuni (1 la M.C.G., 4 la cele 4 armate şi 2 la cele 2 divizii de cavalerie).

Odată cu creşterea efectivului la mobilizare, încă dela izbucnirea răsboiului mondial, s'au luat măsurile arătate în capitolul precedent, pentru sporirea cadrelor ofiţerilor.

In 1916 am mobilizat 18.700 ofiţeri, din cari 6.600 (35%) activi şi 12.100 (65%) de rezervă.

Pe când efectivul total al oamenilor mobilizaţi în 1916 era de 2 ori mai mare decât cel mobilizat în 1913, efectivul în ofiţeri crescuse în acest interval de timp numai cu 70%, şi această creştere era mai mare pentru ofiţerii de rezervă, al căror efectiv se dublase, pe când efectivul ofiţerilor activi crescuse numai cu 35%. Creşterea era mai mare pentru infanterie (80%), serviciul sanitar (110%), serviciul intendenţei şi administraţiei (90%), mai mică pentru geniu (50%) şi artilerie (40%) şi neînsemnată pentru cavalerie şi marină (15%).

Sporirea efectivului în ofiţeri s'a obţinut — după cum s'a arătat în capitolul precedent — prin mărirea efectivelor şcoalelor militare de ofiţeri activi şi de rezervă şi prin reducerea duratei de studii,— măsuri care au avut ca rezultat formarea, în intervalul dela 1914 la 1916, a unui însemnat număr de sublocotenenţi, mai ales de infanterie. Pentru celelalte grade efectivul nu a putut fi cu mult modificat. Astfel, pe când efectivul total al ofiţerilor superiori a crescut numai cu 15%, iar cel al căpitanilor a rămas neschimbat, efectivul ofiţerilor subalterni a crescut dela 1913 la 1916 cu 100%, (70% cei activi şi 120% cei de rezervă).

La infanterie, care în 1916 mobilizase 366 batalioane faţă de 247 batalioane mobilizate în 1913, efectivul ofiţerilor superiori şi al căpitanilor rămăsese neschimbat, şi numai efectivul ofiţerilor subalterni sporise cu 115% (70% pentru ofiţerii activi şi 135% pentru cei de rezervă).

La artilerie, care în 1916 mobilizase 379 baterii, faţă de 180 baterii mobilizate în 1913, efectivul ofiţerilor superiori crescuse cu 30%, acel al căpitanilor scăzuse cu 10%, iar al ofiţerilor subalterni crescuse cu 60%.

In rezumat: numărul ofițerilor disponibili nu a fost suficient pentru o solidă încadrare a unităților mobilizate în August 1916, mai ales pentru infanterie.

Pentru 366 batalioane erau disponibili circa 220 maiori de infanterie, din cari 30% de rezervă.

Pentru 1.701 companii și batalioane fără maiori, erau disponibili numai circa 820 căpitani, din cari 30% de rezervă.

Pentru 7.800 plotoane, companii fără căpitani și ofițeri în statele-majore de brigadă, regiment și batalion, erau disponibili circa 6.700 ofițeri subalterni, din cari 75% de rezervă.

Unitățile de cavalerie au fost bine încadrate.

Artileria avea un număr suficient de comandanți de divizioane. Pentru 379 baterii erau însă numai 200 căpitani, din cari 35% de rezervă, iar pentru 1.700 baterii de tragere, secții și ofițeri în statele-majore, artileria dispunea de circa 1.340 ofițeri subalterni, din cari 60% de rezervă.

JANDARMI CĂLĂRI
De *Tedeusz Ajdukiewicz*. Din albumul « Armata Română », București 1903

Dacă ținem seama că pregătirea ofițerilor de rezervă — mai ales a celor formați înainte de 1910 — era slabă, ajungem la concluzia că armata mobilizată în 1916, mai ales infanteria, era slab încadrată.

Incepând din Iulie 1914, când s'a declarat războiul mondial, și până în August 1916, s'au concentrat succesiv pentru instrucție, toți ofițerii de rezervă și oamenii de trupă din completare, rezervă și miliții, aparținând unităților și serviciilor armatei mobilizate. Aceste concentrări au coincis și cu nevoia mobilizării și dislocării anticipate a trupelor de acoperire și a o parte din unitățile dela gros.

ARTILERIA DE CÂMP
De *Tadeusz Ajdukiewicz*. Din albumul « Armata Română », București 1903

Ele aveau de scop reîmprospătarea instrucției, cunoașterea noului armament și a nouilor mijloace de luptă precum și instruirea oamenilor incomplet sau de loc instruiți.

Contingentele 1912 și 1913, cari trebuiau trecute în completare odată cu încorporarea contingentelor 1915 (Octomvrie 1914) și 1916 (Octomvrie 1915), au fost menținute neîntrerupt sub arme.

Incepând din Iulie 1914, au fost concentrați pentru instrucție toți ofițerii de rezervă și trupa, cari constituiau efectivul unităților combatante. Durata concentrării ofițerilor de rezervă a variat între 1 și 7 luni. Jumătate din ofițeri au fost concentrați 30 zile, iar restul între 2 și 7 luni.

Timpul de concentrare pentru instrucție al oamenilor din completare și rezervă a variat. Pentru unii acest timp a fost numai de 1 lună, pentru alții de mai multe luni (maximum 20 luni).

De asemenea au fost concentrați pentru instrucție: ofițerii și trupa batalioanelor și bateriilor teritoriale, instructorii dela partea sedentară (ofițeri și trupă), batalioanele de miliții, ofițerii dela formațiunile de servicii și dela etape.

Durata acestor concentrări nu a fost însă suficientă pentru a se instrui oamenii din prisosul de contingent, precum și dispensații, scutiții și reformații revizuiți și încorporați în Martie 1915, oameni cari au fost astfel mobilizați cu o instrucție absolut incompletă.

Primele concentrări s'au făcut în lunile August și Septemvrie 1914 și au durat până la jumătatea lunii Octomvrie 1914, în care timp a fost chemat în 2 serii aproape întreg efectivul mobilizabil al corpurilor de trupă și serviciilor.

Pe la mijlocul lunii Ianuarie 1915, ivindu-se posibilitatea unui atac din partea Puterilor Centrale, 3 regimente de vânători și 9 regimente de infanterie, destinate în ipotezele de războiu serviciului de acoperire, au fost aduse la efectivele de mobi-

lizare Treptat, în decursul anului 1916, toate unitățile, care compuneau trupele de acoperire pe frontierele de Nord și Sud, au fost aduse la efective de mobilizare și dislocate pe frontieră. Unitățile dela gros, din interior, au avut și ele efectivele întărite, prin concentrări succesive, de câte 30 zile, ale oamenilor din completare și rezervă și anume: regimentele 1—40 infanterie și batalioanele de vânători efective de pace, pe lângă primul an de concentrare; regimentele 40—80 infanterie, batalioanele teritoriale, regimentele 1—20 artilerie, regimentele de obuziere și de munte (1/3 din efectivul de răsboiu), regimentele de călărași, roșiori și 21—25 artilerie (1/2 din efectivul de răsboiu). Această situație a durat aproape în tot decursul anului 1916, exceptând perioada Martie — Aprilie, când s'a acordat la 1/3 din concentrați, concediu în serii pentru munca câmpului. In Iulie 1916 efectivul total sub arme era de 256.000 oameni, efectivul bugetar fiind de 127.000.

In Ianuarie 1915 s'a înființat o școală de aviație pentru formarea și pregătirea piloților și observatorilor necesari artileriei.

Cu câteva săptămâni înainte de intrarea în răsboiu, sosind primele transporturi de mitraliere franceze și austriace, unitățile Diviziei 16-a și ale capetelor de pod: Turtucaia, Silistra și Cernavoda, dotate cu acest material, au trimis personalul de instrucție la Școala de tragere a infanteriei). Mitralierele franceze, care au sosit ulterior, au fost trimise părții sedentare, unde s'au organizat și instruit secții de mitraliere, care apoi au fost trimise regimentelor pe front.

VÂNĂTORI
de *Tadeusz Ajdukiewicz*
Din albumul « Armata Română », București 1903

La sfârșitul lunii Septemvrie, s'a organizat în regiunea F.N.G. o școală pentru instrucția la mitralierele franceze, iar începând dela mijlocul lunii Octomvrie câte un centru de instrucție pe armată.

Măștile contra gazelor, fabricate în țară, precum și cele franceze sosite după intrarea în acțiune, au fost distribuite trupelor în primele zile ale răsboiului, astfel că întrebuințarea lor a fost învățată chiar în decursul operațiunilor. Până la sfârșitul lunii August, s'au distribuit 152.000 de măști, iar până la jumătatea lunii Septemvrie încă 50.000, adică la mai puțin de 1/2 din efectivul combatant.

Mare parte din artilerie — în special toată artileria de infanterie (tunurile de 53 mm și 57 mm), grea și antiaeriană — a fost organizată în 1915—1916, parte chiar în preajma intrării în acțiune.

Pentru încadrarea unităților de artilerie grea, s'a recurs la ofițeri de infanterie și cavalerie, cari în Iulie și August au urmat timp de 2 luni o școală practică pe lângă Regimentul 1 artilerie grea (Jilava).

La începutul lunii Iulie 1916, s'a organizat la regiunea F.N.G. și cetatea București câte o școală pentru instrucția comandanților de baterii, șefilor de secții și tunuri dela bateriile de 53 mm și 57 mm, organizate în luna Mai 1916 [1]).

In general, o parte însemnată din efectivul mobilizat nu avea decât o instrucție sumară. In aceste categorii intrau:

a) Mare parte din infanteriștii contingentelor 1898 — 1908 și anume aceia care-și făcuseră serviciul militar în unitățile cu schimbul, unde nu avuseseră decât 60—100 zile de instrucție;

b) Surplusurile de contingent, precum și dispensații și scutiții revizuiți și încorporați în Martie 1915 cari nu aveau decât câteva luni de instrucție.

La părțile sedentare, de unde se înlocuiau pierderile, marea majoritate a efectivelor era formată din oameni neinstruiți. Cadrele părților sedentare, ofițeri și grade inferioare, fiind reduse, nu puteau asigura instrucția acestor oameni și nici a recruților ce trebuiau să fie încorporați.

Lipsa unei rezerve de oameni instruiți, cu care să se completeze golurile produse în primele săptămâni ale răsboiului, a determinat comandamentul, la începutul lunii Septemvrie 1916, să hotărască organizarea a 2 divizii de marș, câte una de fiecare din Corpurile III (Divizia 3-a de marș) și IV Armată (Divizia 4-a de marș). In Octomvrie 1916 s'a renunțat, însă, la această hotărîre și s'a organizat la fiecare armată câte un centru de instrucție.

EPOCA POSTBELICĂ

Tenacitatea și calitățile morale ale soldatului român au fost însă mai presus de aceste neajunsuri.

Armata română a eșit din răsboiu cu un mare prestigiu. Acte de eroism, mari privațiuni și suferințe, morți glorioși, i-au format această aureolă.

După marea experiență a răsboiului, ideia unei armate, al cărei element principal era o armată activă, a fost înlocuită cu concepția unei oștiri consti-

[1]) Unitățile de artilerie numai la 2/3 din efectivul de mobilizare.

tuite din *toate forțele națiunii*, încadrată cu ofițeri și specialiști, astfel ca aceste cadre să constitue adevărata *realitate activă*.

Astăzi se trăește concepția integrală a *Națiunei Armate*, confirmată prin faptul că răsboaiele moderne reclamă punerea în acțiune a tuturor forțelor și a tuturor mijloacelor de care dispune o țară.

Astfel, în viitor, armata de răsboiu nu se va deosebi prin nimic de Națiune, fiindcă nu va fi decât Națiunea mobilizată în totalitatea ei.

Ea va cuprinde două părți: *Organizarea militară a Națiunii* și *Organizarea armatei propriu zise*.

A pregăti o țară în vederea răsboiului înseamnă, deci a coordona din vreme toate forțele națiunii, a organiza cu prevedere industria de răsboiu și a pune țara în stare să lupte cu mijloacele ei proprii.

*

g-ral gr. c.

Organizația armatei este înglobată în ansamblul operațiunilor de pregătire a răsboiului [1]). Ea are la bază următoarele principii: *participarea la răsboiu a întregei națiuni, cu toate resursele ei materiale și morale* și *organizarea apărării întregului teritoriu al țării*. In caz de răsboiu, se recurge, așa dar, la o mobilizare a tuturor factorilor cari contribue direct la mersul operațiunilor: armata operativă, serviciile, transporturile și comunicațiile, industria, finanțele, agricultura.

DRAPELELE ARMATEI ROMÂNE LA SOLEMNITATEA RIDICĂRII LA GRADUL DE SUBLOCOTENENT A MARELUI VOEVOD MIHAI DE ALBA IULIA, 25 OCT. 1937

Operațiunile principale în organizarea armatei sunt: adunarea mijloacelor, gruparea lor, funcționarea și combinarea lor.

ADUNAREA MIJLOACELOR

Adunarea mijloacelor privește personalul (trupă, subofițeri, ofițeri), remonta (animale: cai, boi), materialele de tot felul (vehicule, material de geniu, de transmisiune, de aeronautică, armament, etc.), resurse diferite.

Recrutarea

Adunarea personalului constitue operațiunea denumită recrutare. Se face deci o recrutare a trupei, o recrutare a subofițerilor și o recrutare a ofițerilor.

[1]) Pregătirea generală de răsboi cuprinde *organizarea generală a Statului în vederea răsboiului* și *pregătirea mobilizării generale a Statului.*

Recrutarea trupei se bazează pe principiul constituțional care prevede *obligativitatea serviciului militar generală și personală, pentru toți cetățenii, indiferent de starea socială, originea etnică sau credința religioasă* [1]).

Recrutarea subofițerilor se face dintre oamenii de trupă cei mai buni, pe bază de selecționare în școalele de subofițeri. Subofițerii de rezervă se recrutează dintre tinerii cu termen redus, absolvenți ai școalelor de meserii, agricultură, comerț, etc.

Recrutarea ofițerilor se face, pentru cei activi, dintre tinerii cari doresc a deveni militari de carieră și cari au la bază o anumită pregătire culturală, de regulă bacalaureatul. După ce primesc pregătirea necesară în școalele militare respective, ei sunt înaintați la gradul de sublocotenent. Ofițerii de rezervă se recrutează dintre tinerii cu termen redus, absolvenți ai liceelor (sau școalelor echivalente), instruiți în școalele ofițerilor de rezervă ale armelor respective. Elevii Școalelor Politehnice și Academiei de Arhitectură urmează un curs de pregătire pentru ofițeri de rezervă chiar în școala respectivă. Ofițerii activi, prin demisie și prin atingerea limitei legale de vârstă, devin deasemeni ofițeri de rezervă.

Durata serviciului militar

Durata serviciului militar este de 29 de ani — dela vârsta de 21 ani, la vârsta de 50 de ani — ostașul trecând în acest timp prin următoarele *elemente ale armatei : activitatea* (2 ani pentru toate armele, afară de grăniceri, marină și jandarmi cari stau în activitate 3 ani), *completarea* (3 ani pentru toate armele și 2 ani pentru grăniceri, marină și jandarmi), *rezerva* (15 ani) și *milițiile* (9 ani).

Cu ostașii din aceste elemente se crează *armata activă, armata de rezervă* și *armata de miliții.*

Armata activă formează miezul puterii armate; pe ea se bazează toate combinațiunile strategice și loviturile tactice decisive; ea este tare atât prin încadrare cât și prin instrucție.

Efective

La o populație de circa 19.000.000 de locuitori (populația României), cifra contingentului anual, apt pentru serviciul militar, poate fi socotită la cel

[1]) Acest sistem de serviciu militar a fost regulamentat, pentru prima dată, de Prusia, după înfrângerea suferită la Jena (1806). Astăzi, acesta este sistemul modern de organizare militară, adoptat de mai toate statele europene.

DEFILAREA OFIȚERILOR DIN ESCORTA REGALĂ

puțin 150.000 ostași. De aci rezultă că: *armata activă*, cu cele 5 contingente anuale (permanente și completare) poate dispune de circa 700.000 oameni selecționați; *armata de rezervă*, de a doua linie, cu cele 15 contingente, poate dispune de circa 2.000.000 oameni; *armata de miliții*, de a treia linie, cu cele 9 contingente, poate dispune de circa 1.000.000 oameni, mai vârstnici, destinați serviciilor dinapoi ale armatei operative.

Aceste elemente sunt grupate în trei mari categorii: elementele de execuție — trupele; elementele de întreținere — serviciile; elementele de conducere — comandamentele.

Trupele se grupează pe arme, după rolul ce au pe câmpul de luptă.

ARMELE

Proporția dintre diferitele arme și servicii este în strânsă legătură cu misiunea și rolul ce au de îndeplinit în luptă.

Infanteria

Infanteria a rămas încă arma principală, căci îi revine sarcina de a cuceri, ocupa, organiza și păstra terenul, cu sprijinul eficace al celorlalte arme.

Armamentul infanteriei îl formează: arma cu tragere întinsă (pușca, carabina, pușca mitralieră și mitraliera), arme cu tragere curbă (grenada de mână ofensivă și defensivă, grenada de pușcă Z. B. și mortierul), carele de luptă, baioneta, uneltele și masca contra gazelor.

Grupa de luptă este prima organizație în care se face instrucția de bază. Este formată din: echipa de pușcași mitraliori și echipa de pușcași grenadieri. *Plotonul de pușcași* este prima unitate cu care se pot organiza și executa micile manevre de infiltrațiuni. Se compune din 3 grupe de luptă. *Compania de pușcași* este unitatea de instrucție, educație și administrație. Este cea mai mică unitate în care se află cele trei elemente: de conducere, execuție și întreținere (aprovizionare). Are 4 plotoane identice de pușcași, a 3 grupe fiecare. *Batalionul* este cea mai mică unitate tactică. Are posibilități apreciabile de acțiune, deoarece este dotat cu tot armamentul infanteriei. Se compune din : 3 companii de pușcași, 1 companie de mitralieră, 1 tren de luptă și 1 tren regimentar. *Regimentul* este unitatea de luptă a infanteriei și cea mai mare unitate administrativă; resolvă toate problemele tactice ce se ivesc în câmpul lui de acțiune. In regiment se formează spiritul de solidaritate și adevăratul spirit de corp, simbolizate prin drapel. Se compune din: 3 batalioane, 1 companie de armament de însoțire (guri de foc de calibre diferite), un tren de luptă și un tren regimentar. *Brigada*

MANEVRELE REGALE: CAVALERIA IN RECUNOAȘTERE

M. S. REGELE CAROL II ŞI MARELE VOEVOD MIHAI TRECÂND IN REVISTĂ REGIMENTUL DE GARDĂ MIHAI VITEAZUL
M. S. Regele poartă pelerina albă a Cavalerilor Ordinului « Mihai Viteazul »

COMPANIA I A BATALIONULUI I VÂNĂTORI DE MUNTE, DEFILÂND IN CAP CU A. S. R. MIHAI, MARE VOEVOD DE ALBA IULIA, 25 OCT. 1937

este cea mai mare unitate dintre micile unități de infanterie. Rolul său important este să coordoneze acțiunea regimentelor sale. Este formată din 2 regimente.

Unitățile de mitraliere sunt mijloacele de luptă care formează adevărata putere de foc, întrucât focul mitralierelor este distrugător, iar barajul lor este de netrecut. In luptă, mitralierele constitue scheletul planului de foc; ele pot trage în sprijinul infanteriei cu o densitate cerută de nevoile de luptă modernă, distrug sau neutralizează resistențele inamice și fac posibilă înaintarea trupelor sau împiedică înaintarea inamicului. Datorită stabilității afetului, tragerea lor este foarte precisă; sunt mobile și ca atare pot însoți trupele pretutindeni și în toate fazele luptei. Ele pot trage după liniile cele mai înaintate ale dispozitivului de atac, prin intervalele unităților și chiar pe deasupra acestora, făcând și siguranța unităților pe flanc și spate; ele execută baraje intermitente precum și legătura de foc între unități. Sunt de asemenea capabile de a manevra focul. Execută trageri asupra obiectivelor terestre (mascate și nemascate) și contra aeronavelor. Unitatea de tragere este grupa de mitraliere, iar unitatea de luptă este plotonul.

MANEVRELE REGALE: INFANTERIȘTI EXECUTÂND UN MARȘ DE APROPIERE

Vânătorii de munte. Orice infanterie trebue să fie capabilă să lupte în munți. Totuși fără un antrenanament și o instrucție specială, ea va întâmpina greutăți cari vor reduce valoarea ei combativă. Din aceste motive, pentru operațiunile în munți, s'au organizat unități de infanterie speciale de munte (vânătorii de munte). Organizarea acestor unități este asemănătoare cu a infanteriei, cu deosebire că: efectivele sunt mai mici decât ale infanteriei, deoarece conducerea operațiunilor în munți este mai anevoioasă și comandamentul mai descentralizat; trăsurile sunt înlocuite prin samare; soldații sunt dotați cu echipament și material special, corespunzător mediului în care acționează (ski, materiale de semnalizare și observare, unelte de pionieri speciale, etc.). Armamentul de însoțire se află în principiu la batalion, ca urmare logică a descentralizării și are în genere traiectorie curbă pentru a putea bate obiectivele adăpostite.

Unitatea corespunzătoare regimentului este *grupul de vânători de munte,* care constitue mai mult un organ de comandament.

Grănicerii sunt infanteriști organizați ca și celelalte unități de infanterie. Misiunea lor în timp de pace este de a păzi frontierele, mai ales din punct de vedere vamal. In acest scop ei primesc o instrucție specială și se află sub autoritatea Minsterului de Finanțe. De aceea, pe lângă pregătirea militară de infanteriști, grănicerii trebue să primească și o instrucție specială. Serviciul militar activ sub arme ține, la ei, 3 ani.

Carele de luptă sunt creația răsboiului trecut, izvorîtă din dorința de a rupe, prin mijloace noi, puternice și mobile, fronturile stabilizate, fortificate puternic, precum și din necesitatea de a obține surprinderea prin micșorarea duratei sau prin absența preparației de artilerie. Acestea sunt automobile cu șenilă, cuirasate și armate, sortite să ușureze înaintarea atacatorilor sdrobind obstacolele pasive și resistențele active. Datorită șenilei, ele pot să circule în orice fel de teren, iar prin greutatea lor să înlăture obstacolele. Blindajul le pune la adăpost de proiectilele de infanterie și de schijele proiectilelor de artilerie. Sunt ferite mai puțin, însă, de loviturile în plin ale artileriei și de gloanțele perforante moderne. Armamentul lor — tunuri sau mitraliere — acționează la mică distanță. Prin acest armament, purtat la înălțime și protejat, ele distrug sau neutralizează cu ușurință resistențele active, în special cuiburile de mitralieră. Acționând prin mișcare și foc, carele sunt unelte esențial ofensive. Ele cuceresc terenul, dar sunt în neputință să-l ocupe, să-l stăpânească. Ca urmare, acțiunea lor nu se poate concepe decât strâns combinată cu cea a infanteriei sau a celorlalte arme.

Carele se clasează: după greutate — *ușoare* (2—7 tone), *mijlocii* (10—25 tone) și *grele*(26—60 tone); după armament — cu tunuri, cu mitraliere și mixte; după misiuni — de recunoaștere îndepărtată (ușoare și rapide), de protecție imediată, de însoțire a infanteriei, de ruptură (care grele), de radio, fumigene, etc.

Unitățile de care de luptă de orice fel fac parte din rezerva generală, la dispoziția comandamentului superior. Un regiment de care ușoare cuprinde în general, pe lângă unități de care, constituite în batalion, și unități de aprovizionare, de transport și de depanaj.

Cavaleria

Cavaleria face parte din armele principale. Ea prelungește acțiunea celorlalte arme pe care le apără

şi le informează. Ea este folosită înaintea frontului, pe flancuri şi ca rezervă mobilă de foc a marilor unităţi.

Mijloacele de acţiune ale cavaleriei sunt: mişcarea şi focul. Ea luptă normal pe jos, utilizând focul ca şi infanteria, manevrează călare; lupta călare (şarja) se practică numai în cazuri speciale. Organizarea şi armamentul cavaleriei sunt asemănătoare cu ale infanteriei.

Unităţile motorizate ale cavaleriei sunt formate din automobile blindate şi motomitraliere. Ele constituesc mijloace de foc suplimentare puse la dispoziţia comandamentului. Fiind foarte mobile, pot să însoţească elementele călări şi să le sprijine în deaproape.

Infanteria uşoară (transportată), *artileria călăreaţă* şi *pionierii călări* formează armele ajutătoare ale cavaleriei.

Artileria

Artileria este arma al cărei mijloc unic de acţiune este *focul*. Ea constitue, prin acţiunea focului său, sprijinul indispensabil al infanteriei şi cavaleriei. In apărare, focul artileriei, combinat cu acel al infanteriei sau cavaleriei, opreşte sau cel puţin sdruncină dispozitivul de atac al inamicului. In atac, focul artileriei prepară, însoţeşte şi protejează acţiunea atacatorului.

M. S. REGELE CAROL II URMĂRIND DESFĂŞURAREA MANEVRELOR

După felul ei de acţiune, artileria se clasifică în două categorii distincte: *terestră* (guri de foc de uscat) şi *maritimă* (guri de foc de vase şi de coastă). Dintre toate acestea, artileria terestră formează grupa principală, nu numai prin numărul, dar şi prin felul decisiv al acţiunii ei tactice. Ea cuprinde guri de foc de calibru şi mobilitate diferită, grupate în următoarele feluri speciale de artilerie: armament de însoţire al infanteriei, artileria de şanţuri, de munte, antiaeriană, călăreaţă, uşoară, artilerie grea de câmp, artilerie grea de mare putere.

Tunul este cea mai mică organizaţie de artilerie. *Secţia* se compune din 2 tunuri. *Bateria* este unitatea de tragere, administraţie şi educaţie. Are 2 secţii (4 tunuri). *Divizionul* cuprinde 2—3 baterii. El este unitatea tactică de artilerie, în cadrul căreia are loc manevra focului. *Regimentul* se compune din 2—4 divizioane. *Brigada* este cea mai mare unitate de artilerie şi cuprinde 2 regimente.

Geniul

Trupele de geniu fac parte din trupele combatante. Sunt folosite de marile unităţi, pentru executarea lucrărilor tehnice de toate categoriile. Fiind trupe speciale şi extrem de greu de înlocuit, rostul lor se mărgineşte în mod obişnuit la lucrări tehnice de specialitate. Ele se compun din unităţi de pionieri, unităţi de comunicaţii şi unităţi de transmisiuni.

Trupele de pionieri sunt folosite pentru organizarea terenului, construirea de posturi de comandă, observatoare, şosele, organizarea poziţiilor, baracamente, construcţii de poduri, distrugeri, etc.

Trupele de comunicaţii sunt însărcinate cu construcţia, întreţinerea şi exploatarea liniilor de comunicaţii, executând transporturile de personal şi material necesar armatei de operaţiuni. Ele cuprind trupe de cale ferată, trupe de transport cu automobilele şi trupe de pontonieri.

Trupele de transmisiuni materializează legătura între marile şi micile unităţi, prin reţele telegrafice, cu fir şi fără fir, şi reţele telefonice prin mijloace optice (semnalizatoare, proiectoare, panouri, etc.), transmisiuni prin agenţi de legătură, porumbei, etc.

Serviciile

Serviciile sunt organe prin care se asigură trupelor cele necesare pentru întreţinere şi luptă, conservarea materialelor, precum şi evacuarea acelora ce constitue un impediment (materiale deteriorate, capturate, etc.). Rolul lor se manifestă dela fabricarea produselor până la transportarea lor la unităţile cele mai înaintate pe linia de luptă; rezultă deci că acţiunea serviciilor se întinde din zona interioară şi până la linia de contact a trupelor cu inamicul. Eşalonarea serviciilor se face de regulă pe trei zone: zona interioară, zona etapelor şi zona operaţiilor.

Aceste servicii se divid şi ele în: serviciul transmisiunilor, serviciile de aprovizionare, întreţinere şi evacuare, serviciul transporturilor şi serviciile de ordine (Serviciul Justiţiei Militare şi Serviciul Pretorial).

MARILE UNITĂŢI

Marile unităţi au fost create cu scopul de a satisface necesităţile tactice ale câmpului de luptă. Aceste necesităţi cer convergenţa acţiunilor speciale ale fiecărei arme, către una şi aceeaşi ţintă. Fiecare din aceste arme luptătoare are proprietăţi tactice diferite. Pentru ca efectul acestor proprietăţi să fie cât mai mare, ele se ajută în mod reciproc, fiecare în raport cu capacitatea operativă pe care i-o dă armamentul şi organizarea specifică. Coordonarea acţiunii în acest ansamblu de arme se face de un comandant unic.

Marile unități sunt: Divizia de infanterie, de grăniceri, de cavalerie și aeriană, Corpul de armată și Corpul de cavalerie, Detașamentul de armată, Armata și Grupul de armate.

Diviziile

Divizia de infanterie este o mare unitate de luptă care poate fi ușor manevrată. In compunerea ei intră unități din toate armele. Grație puterii sale, poate duce o acțiune importantă cu propriile sale mijloace. Are următoarea compunere : un comandament cu stat major, trupe (1—2 brigăzi de infanterie), o cavalerie divizionară, o brigadă de artilerie, unități de mitraliere și transmisiuni, unități de marș și servicii.

Divizia de cavalerie este o mare unitate în care unitățile de cavalerie predomină; are și trupe de celelalte arme. Este alcătuită din : un comandament cu stat major; 2—3 brigăzi de cavalerie a 2 regimente; un batalion de infanterie ușoară, un regiment de artilerie călăreață; o companie de cicliști, un escadron de automobile blindate și moto-mitraliere, o escadrilă de aviație de recunoaștere, o companie de transmisiuni și servicii.

Divizia aeriană cuprinde: unități de bombardament, de vânătoare, servicii și mijloace. Diviziile aeriene sunt puse la dispoziția Armatelor.

Corpurile

Corpul de armată este o mare unitate de bătălie. In interiorul corpului de armată, se coordonează eforturile diviziilor, spre a duce bătălia până la deciziune. El este compus dintr'un comandant cu statul său major, un număr de divizii și elemente neindivizionate (care de luptă, cavalerie, artilerie, aeronautică, etc.) și servicii.

Corpul de cavalerie este o mare unitate constituită temporar, când nevoia operativă cere coordonarea acțiunii mai multor divizii de cavalerie. El poate primi în acest scop un număr de unități de toate armele și servicii suplimentare.

Detașamentul de armată se constitue temporar în vederea îndeplinirii unor misiuni speciale.

Armatele

Armata este o mare unitate strategică; întreprinde operațiuni de durată, pe fronturi mari, cu rezultate determinante. Ea este constituită dintr'un număr variabil de corpuri de armată, divizii de cavalerie, unități de diferite arme și servicii.

Grupul de armate își exercită acțiunea de comandament prin combinarea eforturilor armatelor în subordine.

COMANDAMENTUL SUPREM

Comandamentul suprem se compune *in timp de pace* din: M. S. Regele (Capul Statului), Consiliul Superior al Apărării Țării, Ministerul Apărării Naționale și Marele Stat Major. *In timp de răsboiu* din: M. S. Regele (Capul Statului), Guvernul și Marele Cartier General.

UN CAR DE LUPTĂ RENAULT M. 17 F. T.

Consiliul Superior al Apărării Țării

Consiliul Superior al Apărării Țării are menirea de a examina, coordona și soluționa toate chestiunile relative la apărarea națională. Incheierile Consiliului sunt obligatorii și angajează răspunderea ministrului respectiv. Compunerea Consiliului este următoarea: *a)* Președintele Consiliului de Miniștri, ca președinte; *b)* A. S. R. Principele Moștenitor, la majorat; *c)* Miniștrii: Apărării Naționale, Aerului și Marinei, Afacerilor Străine, Industriei și Comerțului, Lucrărilor Publice și Comunicațiilor, Finanțelor, Agriculturii, Sănătății Publice, Internelor; *d)* Consiliul Superior al Oștirii, cu vot consultativ.

Consiliul se întrunește obligatoriu, cel puțin de două ori pe an, fiind convocat de către președintele său, obișnuit în cursul lunilor Martie și Septemvrie. M. S. Regele poate să convoace întrunirea Consiliului, ori de câte ori găsește necesar, și în acest caz ia Inalta Președenție.

Ministerul Apărării Naționale

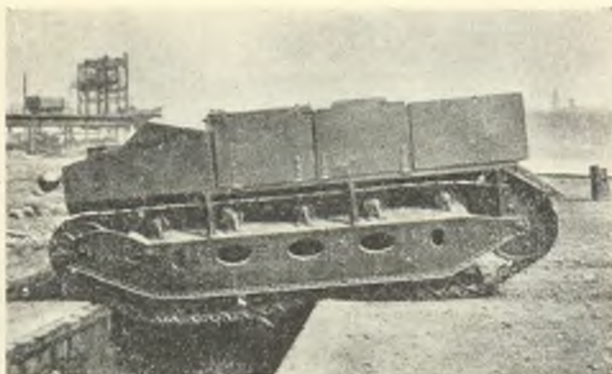
Armata este reprezentată în guvernul țării, prin Ministrul Apărării Naționale. Acesta este cel mai înalt organ al armatei în timp de pace, el fiind acela care are răspunderea întreagă, în tot ce privește organizarea, pregătirea și dotarea ei [1]).

Marele Stat Major

Marele Stat Major are ca rol, în timp de pace: să coordoneze pregătirea de răsboiu a forțelor armatei de uscat, să organizeze și să mobilizeze armata, pregătind mobilizarea teritoriului și națiunii, să pregătească legile în legătură cu organizarea armatei, să se informeze asupra forțelor militare ale diferitelor armate străine, să pregătească planurile de răsboiu, să studieze transporturile militare, să îndrumeze instrucția în armată, să elaboreze regulamentele militare, să îndrumeze instrucția preregimentară, să conducă și să coordoneze învățământul militar, etc.

---

[1]) Pentru organizarea Ministerului Apărării Naționale, vezi *Enc. Rom.* I: Administrația Centrală, pag. 292.

TRACTORUL GREU VICKERS-ARMSTRONGS TRECÂND UN ȘANȚ LARG DE 2,44 m.

Marele Stat Major are, pe lângă Secția Adjutanturii și Serviciul Istoric, 3 diviziuni cu 6 secțiuni: Diviziunea I-a cu Secția 1-a Organizare și Mobilizare și Secția 2-a Informații și Contra Informații; Diviziunea II-a cu Secția 3-a Operații și Secția 4-a Materiale și Servicii; Diviziunea III-a cu Secția 5-a Instrucție și Regulamente și Secția 6-a Transporturi și Comunicații.

Marele Cartier General

Odată cu decretarea mobilizării, principalele diviziuni, secții și biurouri din Marele Stat Major, completate cu cadrele organice necesare, alcătuesc Marele Cartier General al Armatei. M. S. Regele deleagă pe un general, hotărît de Consiliul Superior al Apărării Țării, ca Șeful Marelui Cartier. Guvernul, Ministerul Apărării Naționale și Consiliul Superior al Apărării Țării rămân numai simple organe de satisfacere a nevoilor armatei, exprimate prin Marele Cartier, neavând nici o înrâurire în conducerea operațiunilor.

*

Poporul român are intențiuni pacifice, el nu urmărește nici un scop agresiv, însă înțelege să-și păstreze teritoriul întregit cu jertfa a 800.000 de oameni, menținând neatinse prestigiul și demnitatea țării.

Poporul român este pătruns de o credință: că răsboiul care a trecut nu a adus o «pace eternă» ci o «pace armată». El cere dela conducătorii lui o atitudine mândră și o vigilență neostenită, convins fiind că orice îndoială, indiferență sau întârziere, poate fi, în timpurile de azi, un pericol pentru propria sa existență.

CORPURILE SPECIALE

JANDARMERIA

Jandarmeria este un corp de poliție organizat milităreşte, instituit pentru a veghia la păstrarea ordinei, în mod permanent în comunele rurale și ocazional în orașe, întreprinderi, etc.

Deși jandarmeria este la dispoziția Ministerului de Interne, totuși ea constitue o specialitate în cadrul armatei generale. Poziția, disciplina și condițiunile de căsătorie ale ofițerilor, subofițerilor și trupei sunt supuse dispozițiunilor din legile și regulamentele militare, cari se exercită prin autoritatea Ministerului Apărării Naționale.

Ca organe de poliție judiciară, jandarmii colaborează și cu Ministerul de Justiție.

ISTORIC

In 1840 se vorbește pentru prima oară de «jandarmi», an când intră în vigoare, în Moldova, sub Grigore Alexandru Ghica, «reforma Corpului Slujitoresc în Corp de jandarmi după pilda altor staturi» [1]).

Acest corp de jandarmi avea atribuțiuni de poliție generală.

După această reformă, Corpul de jandarmi avea 1.430 oameni, jumătate pedeștri și jumătate călări.

In 1864 Domnitorul Cuza înlocuește «dorobanții» Capitalei, cu un escadron de jandarmi călări și o companie de jandarmi pedeștri, puși la dispoziția poliției Capitalei.

In 1868, în afară de înființarea, pe teritoriul rural, a unei poliții comunale sub denumirea de guarzi câmpeni, se constitue, prin Legea de organizare a armatei române, ca unul din elementele armatei permanente, și «Gendarmeria», organizată pe companii pedestre și escadroane călări, unități puse la dispoziția Ministerului de Interne pentru asigurarea ordinei în țară. De asemenea, dorobanți călări (câte un escadron pe județ), concură, ca elemente mobile, la ordinea și poliția în județ.

In anul 1893, ministru de Interne fiind Vasile Lascăr, apare Legea jandarmeriei rurale în care, pentru prima oară, se fixează principiile de organizare ale jandarmeriei, dându-i-se atribuțiuni de poliție generală în Stat, poliție administrativă și poliție judiciară.

In urma răscoalei din 1907, se dă Corpului de jandarmi, prin modificarea legii din 1893, un caracter

CAR DE LUPTĂ UȘOR DE 6 TONE

[1]) Pentru evoluția Corpului Slujitoresc, vezi *Enc. Rom.* vol. I. Istoricul Administrației Locale, pag. 296—302.

pur militar; se înființează câte un post de jandarmi în fiecare comună, li se lărgesc atribuțiunile, li se schimbă sistemul de recrutare, și efectivele unităților se măresc simțitor.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ

In 1929, printr'o lege care guvernează și astăzi, se trece jandarmeriei sarcina de a garanta siguranța de Stat pe teritoriul rural al țării; se desființează « postul comunal » înlocuindu-se cu « postul central » și se crează o jandarmerie teritorială și o jandarmerie a armatei.

In 1932, se înființează școala ofițerilor de jandarmi, în care nu sunt admiși decât tineri licențiați sau doctori în drept.

Organizația actuală a Corpului de jandarmi cuprinde:

I. *Formațiuni teritoriale. Inspectoratul general al jandarmeriei*, de care depind direct *11 inspectorate regionale* și *71 legiuni teritoriale* corespunzătoare județelor administrative. Acestea din urmă au ca subîmpărțiri: sectoarele, secțiile și posturile de jandarmi.

II. *Formațiuni mobile: a)* legiuni mobile; *b)* grupe călări; *c)* grupe de rezervă.

III. *Formațiuni de oraș: a)* legiuni de oraș; *b)* regimentul de jandarmi pedeștri.

IV. *Centre de instrucție*: 12 centre, în cari se instruește trupa jandarmerească.

V. *Școli*: Școala de aspiranți, școala de ofițeri de poliție și împrospătare, școala de ofițeri jandarmi și școala de dresat câini.

MANEVRELE REGALE: INFANTERIE APĂRATĂ DE AVIOANE

MARINA REGALĂ

ISTORIC

Simțul marinăresc și darul navigației sunt vechi în sângele românului. Pe Coloana lui Traian se află săpate în piatră mărturiile navigației cu caracter militar pe apele Istrului. In același timp, o puternică navigație maritimă, folosită, firește, și în scopuri militare, înflorea pe toată întinderea Pontului dacic.

Inainte chiar de întemeierea Principatelor, aceste porturi au continuat a forma baze de apărare ale imperiului roman, sub forma lui bizantină.

La 1370, Nicolae, voevodul Transilvaniei, atacă Cetatea Severinului cu bărci și plute.

Câțiva ani mai târziu, Mircea cel Mare lua titlul de « Marele Voevod... până la Marea cea Mare » iar Alexandru cel Bun își întindea hegemonia peste Marea Neagră, într'atât încât aceasta fu cunoscută pe atunci ca un « lac moldovenesc ».

In acele timpuri, flota moldovenească luase o așa de mare desvoltare, încât porturile Chilia și Cetatea-Albă fură înzestrate cu șantiere navale.

Sub Ștefan cel Mare, puterea pe mare crescu atât de mult, încât Mahomed declară: « Până când Românii stăpânesc Chilia și Cetatea-Albă, nu vom putea birui pe creștini ». Prin căderea Cetății-Albe sub Turci, « se îngroapă — precum spune Bălcescu — viitorul maritim al Moldovei ». Totuși, în sec. XVI, marinarii moldoveni sunt cunoscuți ca renumiți corsari, ceea ce implica din partea lor și curaj și iscusință.

Cu ajutorul luntrilor, Mihai Viteazul cucerește Vidinul, Rusciucul și Nicopoli.

Intre 1620—1794 țara întreagă este supusă unui bir special « birul șeicilor » (caicilor), în urma căruia se construiră șeicile domnești, un fel de navigație de stat.

Renașterea marinei moldovenești începu în 1834. Atunci, sub domnia lui Mihail Sturza și din imboldul boierului Nicolae Roșca Codrean, apar pe Dunăre, Siret, Prut și Marea Neagră, numeroase vase moldovenești.

Renașterea marinei muntene e legată de numele Principelui Bibescu. Sub domnia lui se lansează cu mare fast, la Brăila, corabia « Marița », botezată astfel în cinstea domniței. Atunci a rostit Cezar Bolliac câteva cuvinte memorabile:

« Mergi, corabie, mergi de arată Europei culorile României; mergi a-i duce bogățiile noastre și a-i cere luminile sale; mergi de vizitează Italia, Francia, Spania și spune popoarelor lor că sunt încă Romani dela Dunăre la Nistru, dela Tibiscu la muntele Ernul ».

Primul vas românesc cu aburi a apărut ceva mai târziu: « Prințul Vogoridi », căruia mai târziu i s'a schimbat numele în «România».

Odată cu Unirea Principatelor, se contopesc și flotele lor, și reședința comandamentului marinei ia ființă la Ismail. Apar acum primele șalupe armate cu 4 tunuri de 120 mm.

Mihail Kogălniceanu și generalul Adrian au fost aceia cari au declarat că «flota și armata trebuesc să meargă pe același picior de desvoltare. De acum înainte marina militară este aceea care formează marinari și-i îndrumează spre marina comercială, pentru a rumâniza comerțul pe Dunăre și Mare ».

La 1867 marina primește vaporul « Ștefan cel Mare», astăzi ajuns un simplu șlep.

La 1874 se comandă în Anglia șalupa torpiloare « Rândunica », iar la Toulon canoniera « Fulgerul ».

In 1880 se întemeiază Arsenalul Marinei din Galați.

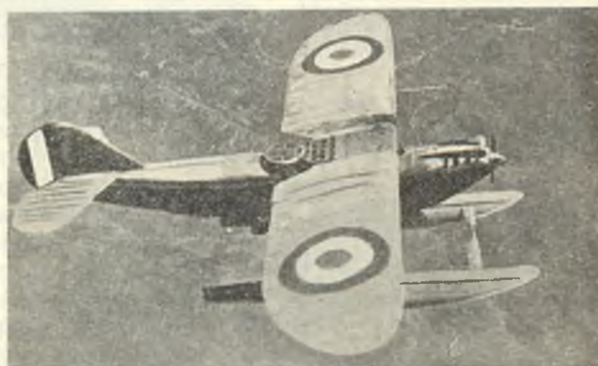
E timpul când Austriacii căutau să pună mâna pe poliția Dunării, susținând că Românii nu o pot impune din lipsă de vase.

Când comisia de anchetă trece Porțile de Fier, se întâlnește în cale cu șalupele « Sentinela », « Poterașul » și « Grănicerul », aduse din Germania de Ion C. Brătianu. Astfel poliția Dunării a rămas României.

In aceeași epocă, se elaborează sub conducerea generalului Maican trei legi fundamentale în această materie: a cooperării marinei în operațiile armatei, a exercitării poliției fluviale și maritime și a organizării serviciilor dependente.

Intre 1880 și 1906 opera de înzestrare a marinei continuă cu febrilitate. Se aduc vasele torpiloare: « Șoimul » și « Vulturul », apoi vasul școală « Mircea », bric de lemn cu două catarge, pe care și-au făcut ucenicia toți marinarii noștri, șalupele armate: « Rahova », « Opanez » și « Smârdan », vasul purtător de mine « Alexandru cel Bun », monitoarele: « I. C. Brătianu », « Lascar Catargiu », « Lahovary » și « M. Kogălniceanu », precum și opt vedete.

In perioada de după răsboiu s'au cumpărat canonierele: « Comandor Stihi », « Căpitan Dumitrescu », « Locotenent Lepri » și « Sublocotenent Ghiculescu » purtătoare de nume eroice, distrugătoarele: « Mărăști » și « Mărășești », crucișătoarele: « Regele Ferdinand » și « Regina Maria », iar în ultimii ani, nava bază « Constanța » și submarinul « Delfinul ».

UN HIDROAVION DE BOMBARDAMENT

AVION MONOPLAN DE BOMBARDAMENT CU DOUĂ MOTOARE

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ

Astăzi suntem pe drumul realizărilor mari. Inzestrarea marinei noastre militare și comerciale cu bastimentele, impuse de nevoile și mândria noastra națională, a depășit cadrul unor simple proiecte. Și nici nu se putea altfel pentru un popor pe care soartă l-a așezat pe axa marilor drumuri ale Europei Centrale.

Pentru țara și poporul nostru ideea călăuzitoare trebue să rămână aceasta: că nu este destul să stăpânim legal marea ca element geografic, nu este de ajuns să o posedăm ca putere economică, ci este nevoie să o asimilăm ca factor component în structura noastră spirituală.

Astăzi, organizația marinei regale se află sub imperiul legii organice a Ministerului Aerului și Marinei din 14 Noemvrie 1936.

Organul său de conducere este *Inspectoratul General al Marinei Regale* (organ de comandament și administrație) cu statul său major și serviciile de intendență, armament și muniții și cel sanitar.

Inspectoratul general are sub ordine următoarele formațiuni:

I. *Comandamente:* comandamentul general al marinei, comandamentul diviziei de Mare, comandamentul diviziei de Dunăre, comandamentul forțelor navale la Mare și comandamentul școalelor.

II. *Trupe:* baza navală maritimă, baza navală fluvială, apărarea fixă maritimă, apărarea fixă fluvială, nave la Mare, nave la Dunăre.

III. *Școli:* școala pregătitoare navală, școala de aplicație, școlile de specialități pentru maeștrii militari, centrul de instrucție al marinei.

IV. *Stabilimente:* Arsenalul Marinei.

V. *Depozite:* de armament, de munițiuni, de mine și torpile, de materiale diverse.

Ofiţer de Stat Major 1868 — Infanterie Soldat — Vânător 1868 — Cavalerie 1868 — Grănicer 1868 — Pompier 1868 — Jandarm călare mare ţinută — Călăraş 1869 — Ofiţer de puşcaşi 1869

Infanterie 1873 — Vânător 1873 — Ofiţer de geniu — Ofiţer de roşiori — Artilerie 1873 — Soldat din flotilă mare ţinută — Soldat sanitar ţinută de iarnă — Călăraş ţinută de vară — Dorobanţ ţinută de iarnă

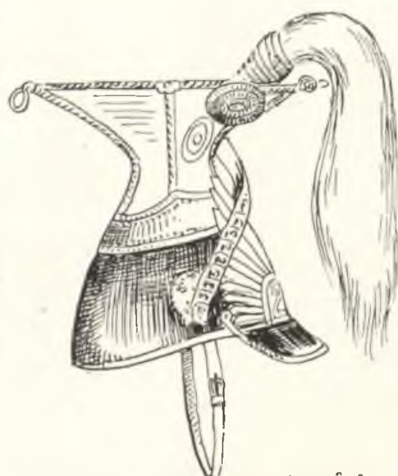

Miliţie 1873 — Ofiţer de infanterie 1891 — Reg. 4 Roşiori 1895 — Soldat grănicer 1912 — Soldat de infant. ţinuta de camp. 1916 — Ofiţer 1916 — Escortă Regală 1924 — Ofiţer de marină 1921 — Aviaţie 1926 — Şcoala Militară 1925

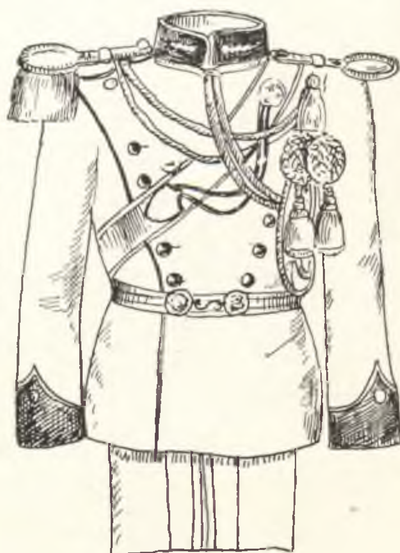

Ofiţer de cavalerie — Cavaler « Mihai Viteazul » — Ofiţer de artilerie — Ofiţer de vânători — Ofiţer de grănicer — Escortă Regală — Regimentul de Gardă « Mihai Viteazul » — Ofiţer de administraţie

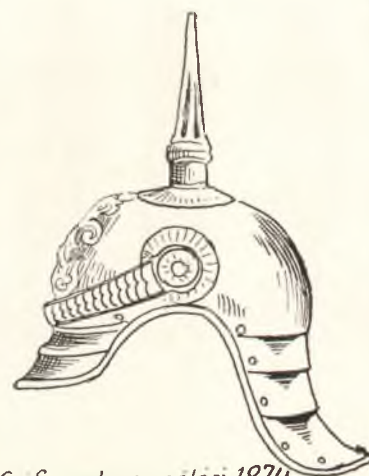
Desene de R. Storck

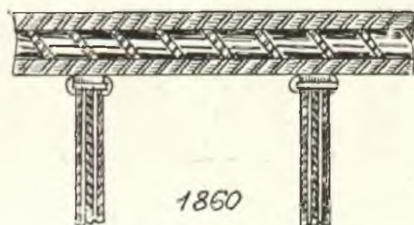
Șapca de Ofiter Lăncieri 1860

1860 Tunică de Ofițer Artilerie

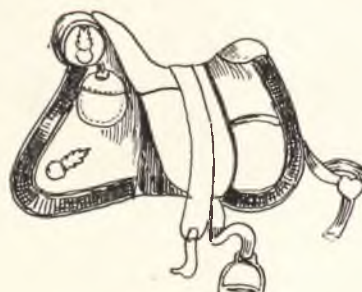
Coif jandarmi călări 1874

1860 Centiron de Ofițer Lăncieri

1860 Ceacoul de soldat Artilerie.

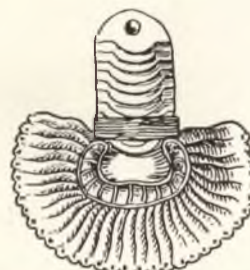
Harnașament de soldat 1860

Ledunca de Ofiter Artilerie 1860

Cartușiera de soldat

Epolet de soldat 1860

Gulerul tunicei Ofițer superior 1860

Dragon 1860

Gulerul tunicei soldat Artilerie

Nasture de uniformă 1860

Placa de centuron Ofițer 1860

Guler soldat trompet Artilerie 1860

Nasture Lăncieri 1860

Desene de V. Grigoriu

Ierarhia în cadrele marinei este aproape aceeași ca și la trupele terestre. Denumirile gradelor diferă însă adeseori. Le redăm mai jos împreună cu echivalentele lor din armata teritorială:

Ofițeri inferiori: aspirant (sublocotenent), locotenent, căpitan.

Ofițeri superiori: locotenent comandor (maior), căpitan comandor (lt.-colonel), comandor (colonel).

Ofițeri generali: contra amiral (general de brigadă), vice amiral (general de divizie), amiral (general de corp de armată).

Subofițerii formând clasa maeștrilor poartă denumirea de submaestru clasa I, II, III, sau maestru clasa I, II, III.

AVION-TORPILOR CU MOTOR DE 500 H. P.
Greutatea torpilei este 1000 kgr.

AERONAUTICA

Aeronautica, în special aviația, este o armă nouă, la a cărei desvoltare a contribuit foarte mult războiul trecut.

Inceputurile aeronauticei românești au fost deosebit de favorabile, și evoluția tehnică a acestei arme este legată de numele câtorva mari Români.

Prima ei lege de organizare datează din 1913. Era mai mult un statut al personalului navigant. Ea s'a aplicat până în 1932 când a intrat în vigoare o nouă lege organică.

Aeronautica cuprinde: aviația, aerostația și apărarea contra aeronavelor.

Aviația

Instrumentul de acțiune al aviației este *avionul*. Rolul ei este: de informație (observație și recunoaștere), de vânătoare (de zi și de noapte), de bombardament (de zi și de noapte). Metodele de acțiune ale aviației sunt: mobilitatea și focul. Ea este organizată pe *escadrile*. Escadrila este unitatea cea mai mică a aviației, cuprinzând 6-10-15 avioane (după felul aviației); 2—3 escadrile formează un *grup*; 2—3 grupuri formează o *flotilă*; 2—3 flotile formează o *escadră*.

TRANSPORTUL RĂNIȚILOR SUB GAZELE DE LUPTĂ

Aerostația

Aerostația întrebuințează baloane captive, care pot avea următoarele misiuni: supravegherea generală, în profitul comandamentului, misiuni de artilerie, misiuni de legătură. *Compania* este unitatea elementară în aerostație.

Apărarea antiaeriană

Apărarea antiaeriană (apărare contra aeronavelor) are ca rol interzicerea incursiunilor aeronavelor inamice. Se realizează prin *mijloace aeriene* (avionul de luptă) și prin *mijloace terestre* (active și pasive). Mijloacele terestre active sunt tunurile antiaeriene, mitralierele antiaeriene, posturile de ascultare, proiectoarele; mijloacele pasive sunt: baloanele de baraj, camuflajul și posturile de pândă.

PREGĂTIREA PREMILITARĂ

Pregătirea premilitară urmărește întărirea simțimintelor morale și naționale, cultivând spiritul de ordine și disciplină cetățenească; desvoltarea aptitudinilor fizice și dobândirea cunoștințelor militare elementare pentru o asimilare cât mai ușoară a instrucției militare la chemarea sub drapel.

Pregătirea premilitară este obligatorie pentru toți tinerii de 18, 19 și 20 de ani, fii de cetățeni români.

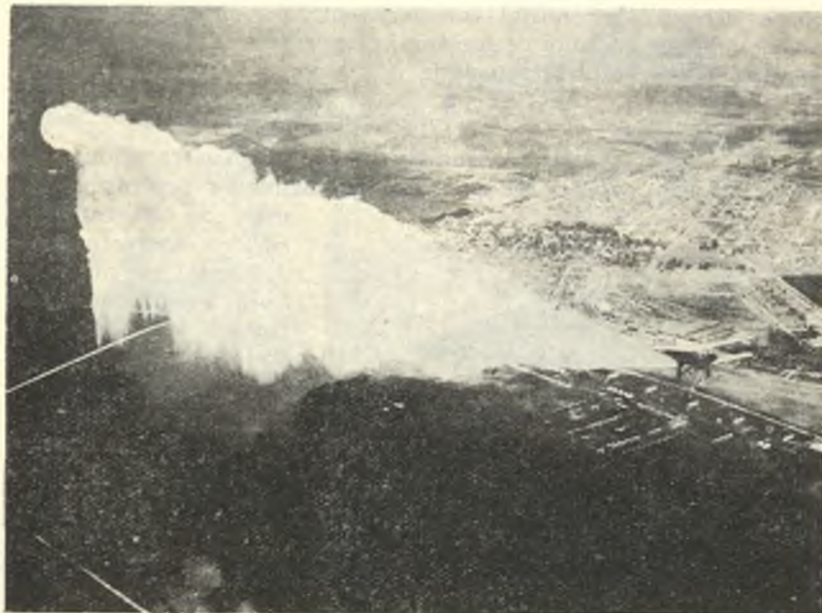
Sunt *scutiți* de această pregătire tinerii cu infirmități vădite, constatate de medicii de circumscripție și medicii primari de județe.

Sunt *excluși* dela pregătirea premilitară cei condamnați pentru crimă sau la o pedeapsă corecțională mai mare de doi ani.

Durata efectivă a pregătirii premilitare este de câte 40—50 de ședințe în fiecare an — în principiu în zilele de sărbătoare, după serviciul religios — la care se adaugă câte o concentrare anuală de 4—7 zile.

Pregătirea premilitară este coordonată și îndrumată de Ministerul Apărării Naționale, prin Marele Stat Major.

Colaborează la această pregătire: Ministerul Educației Naționale, Ministerul Cultelor și Artelor, Ministerul de Interne, Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor

UN AVION PRODUCÂND NOURI ARTIFICIALI SPRE A INVĂLUI CELELALTE AVIOANE DIN URMA LUI

Sociale, Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Ministerul Finanțelor și Ministerul Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor.

Colaborarea ministerelor de mai sus cu M.A.N., în legătură cu pregătirea premilitară, se face prin:

a) Un comitet central cu reprezentanții respectivi pe lângă M.A.N. (Insp. general al comandamentelor teritoriale);

b) Un comitet regional pe lângă fiecare comandament teritorial, precum și câte un comitet municipal la sediul inspectoratelor municipale;

c) Un comitet județean, pe lângă fiecare cerc de recrutare;

d) Un comitet de pretură pe lângă fiecare centru de pregătire premilitară;

e) Un comitet de comună pe lângă fiecare subcentru de pregătire premilitară.

Membrii acestor comitete sunt reprezentanții locali ai ministerelor respective.

Organele de conducere și pregătire sunt:

a) Inspectoratul pregătirii premilitare;

b) Inspectoratele regionale și municipale de pregătire premilitară;

c) Subinspectoratele de pregătire premilitară în județe și subinspectoratele municipale, universitare și școlare pe sectoare și școli la municipii.

Organele de execuție sunt centrele de pregătire premilitară dela fiecare pretură și subcentrele de pregătire premilitară la fiecare comună.

Municipiile: București, Cernăuți, Chișinău, Cluj, Iași, Oradea, Timișoara, Craiova și Brașov au câte un inspectorat municipal, care depinde de comandamentul teritorial respectiv.

Acest inspectorat conduce un subinspectorat municipal cu centre și subcentre de pregătire municipală, pe sectoare, și un subinspectorat universitar și școlar cu centre și subcentre de pregătire școlară, pe facultăți și școli.

Personalul centrelor și subcentrelor este format din ofițeri activi și ofițeri invalizi proveniți din activitate, ofițeri de rezervă, tineri cu termen redus în primul an după terminarea stagiului militar și gradați din completare, precum și gradați din rezervă (începând cu cele mai noui contingente).

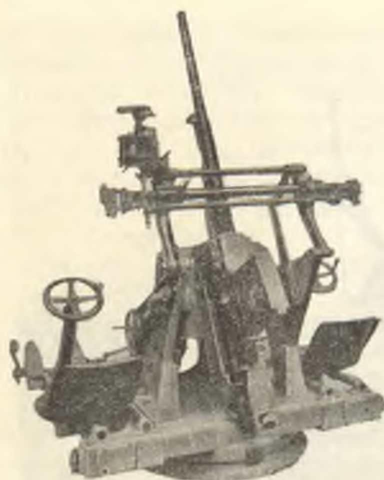
Invățământul constă din ședințe de educație morală, fizică, națională, igienă și instrucție elementară militară.

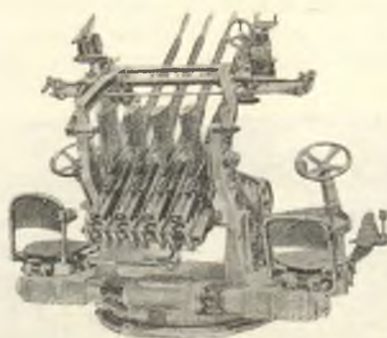
Activitatea premilitară a tinerilor este consemnată în livrete individuale, fiecare tânăr primind la terminarea pregătirii premilitare una din următoarele calificări: « *Pregătirea premilitară completă* », « *Pregătirea premilitară necompletă* », « *Fără pregătire premilitară* ».

Tinerii cari urmează pregătirea premilitară se pot bucura de citări prin ordine de zi și de semne distinctive; pot beneficia de reducerea la jumătate a vechimii, cerute pentru înaintarea la gradul de fruntaș, caporal și sergent, în timpul serviciului militar și li se poate acorda lăsarea la vatră anticipat cu 3—6 luni.

TREI GRUPE DE AVIOANE MILITARE IN SBOR

md. 25 mm

md. 13 mm 2

md. 25 mm

DIVERSE TIPURI DE MITRALIERE ANTIAERIENE «HOTCHKISS»

SERVICIUL SANITAR AL ARMATEI

Proporțiile considerabile pe cari răsboaiele le-au luat, precum și creșterea continuă a puterii distrugătoare a armelor noui de luptă dau serviciului sanitar militar o mare preponderanță în timpul răsboiului. El are în sarcina sa apărarea sănătății întregii națiuni combatante, realizând alături de comandamentele însărcinate cu conducerea și execuția operațiunilor, aplicarea tuturor principiilor umanitare, pentru populațiunea fie amică, fie inamică.

O bună pregătire sanitară este o condițiune esențială, pentru a realiza maximum de potențial răsboinic al trupelor combatante, și deci unul din elementele esențiale ale victoriei.

ISTORIC

Pentru unitățile armate, cu misiuni de simplă poliție, cari existau pe atunci, Constantin Ipsilanti, Domnul Țării Romănești, organizează în 1803 «Infirmeria Pandurilor». Era așezată în apropiere de Mânăstirea Mihai Vodă.

Mai târziu Regulamentul Organic al ambelor Principate, prevedea înființarea de spitale militare.

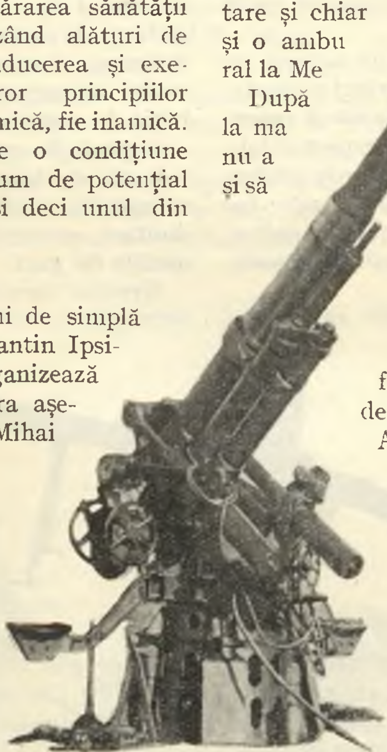
La 1832 ia ființă spitalul militar din Iași iar la 1840 spitalul militar din București, instalat chiar în Mânăstirea Mihai-Vodă.

La 1842 se deschide și spitalul militar din Craiova.

Organizarea serviciului sanitar, pe baze moderne și sub auspicii mai fericite, începe însă în 1855, când Domnitorul Știrbei chiamă din Franța pe doctorul Carol Davilla. Acesta primește titlul de ober-stabdoctor și ia conducerea serviciului sanitar militar și civil.

La 1857, se înființează prima școală de medicină la Mânăstirea Mihai-Vodă, care în 1869 se transformă în Facultatea de Medicină.

In 1859, în lagărul dela Florești, doctorul Davilla începe organizarea primei ambulanțe militare.

UN TIP NOU DE TUN ANTIAERIAN

In 1874, se fac exerciții de ridicarea și de transportarea răniților, în fiecare Duminică în grădina Cișmigiu.

In 1877, în timpul răsboiului Ruso-Româno-Turc, formațiunile sanitare militare iau o desvoltare mai mare. Se organizează serviciile sanitare regimentare și chiar o ambulanță divizionară și o ambulanță a cartierului general la Mecica.

După această campanie și până la marele răsboiu, acest serviciu nu a făcut decât să se desvolte și să ajungă la nivelul serviciilor sanitare militare ale armatelor occidentale.

In răsboiul pentru întregirea neamului, serviciul sanitar militar a înscris una din paginile cele mai frumoase. Sacrificiul medicilor se cifrează la 325 de morți dintr un total de 2701, ceea ce dă un procent de 12%.

Azi, acest serviciu, organizat în conformitate cu cerințele răsboiului modern și încadrat cu personal medical de elită, asigură oștirii — în cazul unui conflict armat — tot sprijinul său, astfel ca să-și poată îndeplini cu succes menirea.

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ

A) *In timp de pace*, serviciul sanitar al armatei are următoarele atribuțiuni: selecționarea oamenilor, propunerea, executarea și realizarea tuturor măsurilor pentru asigurarea unei bune stări sanitare în armată; îngrijirea bolnavilor și răniților; pregătirea personalului sanitar superior și inferior; procurarea materialului sanitar necesar nevoilor armatei pentru timp de pace și în vederea răsboiului; pregătirea mobilizării formațiunilor sanitare și dotarea lor.

Pentru realizarea acestor atribuțiuni, serviciul sanitar al armatei are următoarea organizare: un *in-*

TANCURI UŞOARE ŞI CARE DE ASALT

spectorat general al serviciului sanitar, care depinde direct de M. A. N., înglobând: *serviciul sanitar uman* şi *serviciul farmaceutic.*

Acest inspectorat se compune din: un *serviciu de stat major* cu biroul mobilizării, biroul de legi şi regulamente şi biroul de organizare; *direcţia sanitară umană* condusă de un medic general denumit inspector tehnic; *direcţia farmaceutică şi comitetul consultativ sanitar.*

Inspectoratul general are sub ordinele sale: institutul sanitar militar; centrul de instrucţie sanitar, şcoalele de aplicaţie şi de subofiţeri sanitari; stabilimentele şi depozitele sanitare.

B) *In timp de răsboiu,* atribuţiunile serviciului sanitar al armatei sunt: *a)* propunerea, executarea şi realizarea tuturor măsurilor de igienă şi profilaxie, pentru a asigura cea mai bună stare sanitară a armatei şi a populaţiei teritoriului, indiferent de fazele răsboiului; *b)* ridicarea, transportarea şi evacuarea în timpul cel mai scurt şi în cele mai bune condiţiuni a răniţilor, bolnavilor şi gazaţilor de pe câmpul de luptă, cu mijloacele de care dispune, pentru ca armata de operaţiuni să poată fi scutită la timp de toate elementele ce pierd capacitatea de luptă şi cari devin un impediment pentru operaţiunile militare; *c)* îngrijirea răniţilor, bolnavilor şi gazaţilor armatei, în diferitele formaţiuni sanitare, atât din zona armatelor cât şi din zona interioară, *d)* reaprovizionarea la timp cu materiale sanitare şi în raport cu nevoile create de împrejurările răsboiului.

PUŞCĂ MITRALIERĂ

In principiu, la marile unităţi, compunerea unui serviciu sanitar cuprinde: organe de direcţie şi organe de execuţie.

Organele de direcţie: medicul şef al serviciului sanitar ajutat de un chirurg şi un medic igienist consultanţi, de un medic ofiţer inferior şi de un farmacist, însărcinat cu supravegherea şi conducerea serviciului farmaceutic şi cu reaprovizionarea şi distribuţia de materiale sanitare.

Organele de execuţie: spitalele de campanie, coloana volantă de brancardieri, coloana de reîmprospătare cu material sanitar consumabil, secţiile de camionete sanitare, serviciul de igienă şi profilaxie şi infirmeriile de gară.

Serviciul sanitar la corpurile de trupă (regimente, batalioane şi divizioane) are de scop aplicarea tuturor măsurilor de igienă şi profilaxie, menite să asigure sănătatea oamenilor: tratarea pe loc a afecţiunilor uşoare şi în măsura mijloacelor; tratarea cazurilor de extremă urgenţă; evacuarea tuturor celor ce nu pot fi trataţi la corp; supravegherea oamenilor din punctul de vedere al igienei, al hranei, îmbrăcămintei, etc.; ridicarea bolnavilor, răniţilor şi gazaţilor de pe câmpul de luptă şi darea primelor ajutoare.

lt.-col. n. o.

JUSTIŢIA MILITARĂ

ISTORIC

Cea dintâi organizare a justiţiei militare a fost făcută prin « Aşezământul ostăşesc pentru straja pământească a Valachiei », din 1832. Conform acestuia, trimiterea în « judecata cea mică » se făcea prin ordinul comandantului de polc sau de batalion sau de « roată ». Trimiterea în « judecata cea mare » a capului strajei pământeşti şi polcovnicilor se

făcea prin porunca Domnului; a ofițerilor superiori prin aceea a capului strajei pământești, iar a « cinurilor mici » prin porunca comandantului de polc. Pentru judecarea capului strajei și polcovnicilor era o comisie de judecată compusă dintr'un președinte (unul dintre cei mai vechi polcovnici), doi ofițeri superiori și patru căpitani. Pentru judecarea ofițerilor superiori comisia se compunea dintr'unul din cei mai vechi ștabofițeri, doi căpitani și doi parucici, iar pentru « cinurile mici » dintr'un căpitan ca președinte și patru parucici sau prapurcici.

Mai târziu Barbu Dimitrie Știrbei a introdus la 6 Mai 1852 « Condica penală ostășească și osebit regulament pentru starea de împresurare ». Cartea întâia a acestei condici are trei părți și se ocupă cu infracțiunile și pedepsele, atât « în vreme de liniște », cât și « în vreme de turburări ». Cartea a doua se ocupă cu procedura penală ostășească. Un supliment de 15 articole constituia regulamentul pentru « starea de împresurare și în vreme de turburări ». In materie de delicte (vini) judecarea se făcea de o « comisie permanentă », care funcționa pe lângă fiecare regiment, compusă dintr'un căpitan ca președinte, un parucic, un praporcic și adjutantul regimentului ca « auditor ». Hotărîrile ei erau desăvârșite și întărite de capul oștirei. Pentru pricini criminalicești, comisiunea permanentă de judecată era alcătuită dintr'un polcovnic sau maior ca președinte, doi membri ofițeri, un auditor dintre adjutanții ștabului și un secretar. Membrii acestor comisii se alegeau de capul oștirei și erau recomandați Domnului pentru întărire. Mai era o instanță superioară numită « Sfatul de revizie pentru pricinile criminalicești ostășești și pentru alcătuirea nouilor legiuiri ostășești. » Era compusă dintr'un polcovnic ca președinte, patru membri, un auditor și un secretar dintre ofițeri. Ea cerceta « despre formă sau și despre fond ». Putea întoarce pricina la Comisia criminală, putea întări hotărîrea Comisiei sau da o hotărîre proprie.

UN CAR DE ASALT VICKERS-ARMSTRONGS DE 6 TONE

Așezământul ostășesc din 1832 a fost aplicat și în Moldova, iar condica penală din 1852 a fost introdusă de Alexandru Ion Cuza și în Moldova, în Iulie 1859.

La 1875 s'a alcătuit « codul de justiție militară », imitat după legea franceză din 1857. Acest cod a fost modificat la 1881 și 1894, iar pentru timp de mobilizare și de răsboiu a suferit o modificare în Decemvrie 1916, numită « Titlul 2 adițional ». După acest cod, în timp de pace, instanțele militare erau *Consiliile de disciplină* și *Consiliile permanente de răsboiu*. Con-

M. S. REGELE CAROL II INSPECTÂND UNITĂȚILE DE TANCURI

siliul de disciplină avea caracter temporar adică funcționa numai când era convocat. El era compus din trei membri, ofițeri ai corpului de trupă respectiv, anume ajutorul comandantului de regiment și doi căpitani. Mai avea un comisar special cu gradul de locotenent și ca grefier, un sergent. Acest consiliu avea o competență limitată: nesupuneri la chemări, primă dezertare în timp de pace și alte infracțiuni relative la mobilizare. Consiliul permanent de răsboiu funcționa la reședința fiecărui corp de armată și, eventual, pe lângă comandamentul diviziei. Se compunea din cinci judecători ofițeri, ale căror grade variau după gradul inculpatului. Astfel pentru gradele inferioare și ofițerii inferiori, se compunea dintr'un colonel sau locot.-colonel ca președinte, doi maiori și doi căpitani. Pentru ofițeri superiori, președintele era un general. Pe lângă Consiliu funcționa și un parchet militar, alcătuit dintr'un comisar regal, unul sau mai mulți raportori și un grefier. Sentințele acestui consiliu erau supuse numai recursului la Consiliul de Revizie. Pentru marină funcționa pe vasele de răsboiu un consiliu de răsboiu, care judeca persoanele îmbarcate, afară de ofițeri. Sentințele acestor consilii nu erau supuse recursului, când vasul se afla în mers sau într'un port străin. Consiliile de răsboiu judecau toate crimele, delictele și contravențiile săvârșite de militari, afară de cazul când infracțiunea fusese comisă în complicitate cu persoane civile, când erau competente tribunalele ordinare. Curtea Superioară de Justiție Militară funcționa pentru întreaga armată, în capitala țării. Se compunea din cinci ofițeri activi: un general sau colonel ca președinte, doi colonei sau locot.-colonei și doi maiori. Pe lângă curte, funcționa și un parchet compus dintr'un comisar regal și mai mulți substituți. Hotărîrile acestei curți erau definitive, cu rezerva atacării la Curtea de Casație, în anumite cazuri. In timp de răsboiu erau Curțile Marțiale, corespunzătoare Consiliilor de răsboiu, cu care se asemănau ca compunere. Ele funcționau atât la partea activă a armatei cât și la cea sedentară. La aceasta din urmă ele puteau avea ca membri și civili (magistrați sau avocați). Competența lor se întindea nu numai asupra militarilor dar și asupra civililor, în caz de infracțiuni în contra armatei sau contra siguranței publice, etc. Ca instanță superioară în timp de răsboiu, era Curtea Superioară de Justiție Militară, care avea o secție pentru armata de operațiuni și alta pentru cea sedentară. Erau compuse dintr'un general ca președinte, doi generali activi sau de rezervă, și doi civili, dintre membrii Curții de Casație sau ai Curților de Apel.

VASE DE RĂSBOI IN PORTUL CONSTANȚA

ORGANIZAȚIA ACTUALĂ

După răsboiul mondial s'a discutat și în țara noastră, ca și în alte țări, despre reforma justiției militare, unele păreri mai radicale tinzând la limitarea competenței sale numai la infracțiunile la disciplina militară înlocuind-o pentru rest cu justiția civilă. Constituția din 1923 a prevăzut, însă în art. 106 că « justiția militară se organizează prin osebită lege ». Această osebită lege a fost codul de justiție militară votat în Martie 1937 și pus în aplicare la 20 Mai 1937.

Acest cod a menținut pe departe principiul că instanța penală militară de fond este de un singur grad, prevăzând și o instanță de casare, iar pe de alta a constituit instanțele din ofițeri cu titluri juridice, numindu-i magistrați militari.

Legea a creat un corp aparte de *magistrați militari activi* și *de rezervă*, cu ierarhie proprie. Corpul magistraților militari activi poartă gradele dela

UNITĂŢI ALE MARINEI REGALE IN LARG

căpitan magistrat până la general de divizie magistrat. Magistraţii militari depind numai de capii lor ierarhici din magistratura militară şi de Ministerul Apărării Naţionale, în ce priveşte atribuţiile lor de magistraţi, dar sunt supuşi regulelor de disciplină militară generală.

Pentru ca un ofiţer să poată intra în magistratura militară activă se cer următoarele condiţii: *a*) Să aibă gradul de căpitan activ combatant şi să fi comandat efectiv 3 ani unitatea respectivă gradului; *b*) Să aibă titlul de licenţiat sau doctor în drept; *c*) Să fi îndeplinit un stagiu de un an efectiv la un tribunal militar; *d*) Să fi reuşit la examenul de capacitate prevăzut de lege, examen care înlocueşte proba de capacitate, prevăzută la celelalte arme p ntru gradul de maior. In timpul stagiului, ofiţerii sunt folosiţi de preferinţă ca grefieri la cabinetele de instrucţie sau ca asistenţi ai grefierului de şedinţă. Ofiţerii reuşiţi la examen sunt propuşi Ministerului Apărării Naţionale, care îi confirmă ca magistraţi militari, în ordinea vechimei, în locurile vacante.

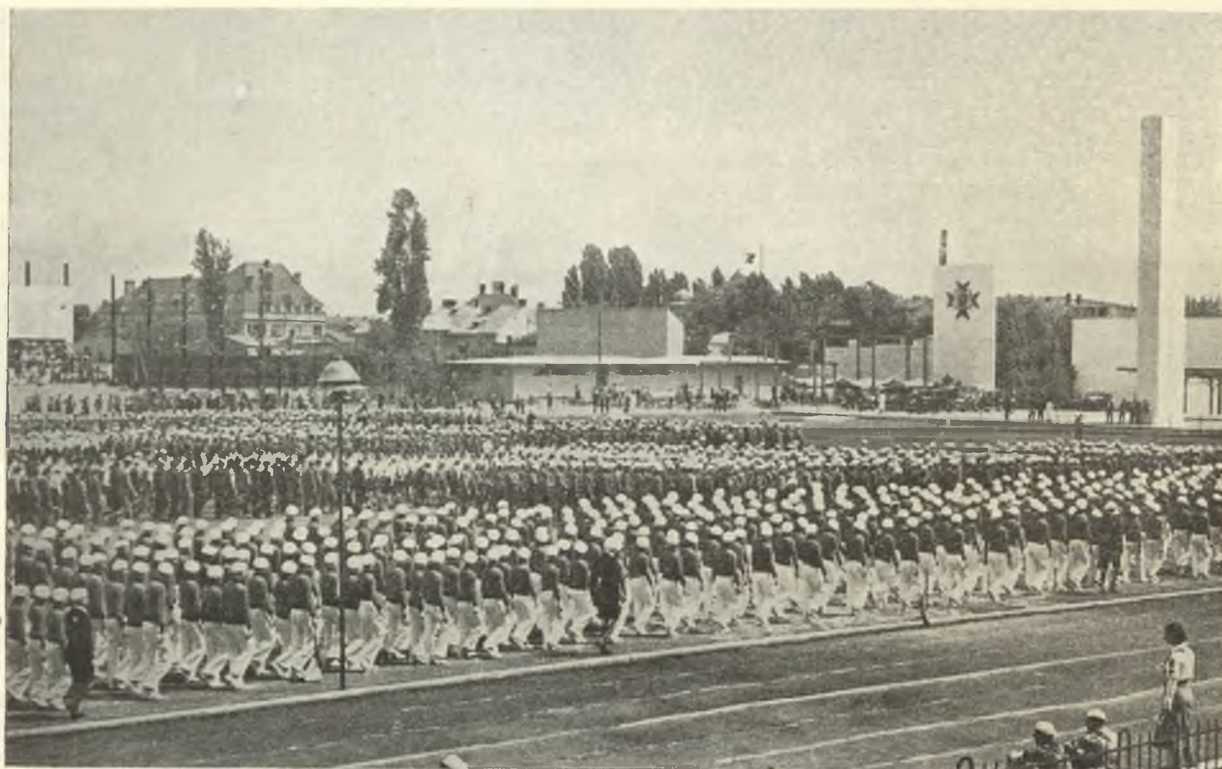
Magistraţii militari sunt notaţi de către capii lor ierarhici şi cei din magistratura militară. Propunerile lor la înaintare se fac de aceştia şi se supun spre confirmare Comitetului consultativ al Justiţiei Militare, care le înaintează Ministerului. Mutările, chiar după cerere, se fac cu avizul prealabil al acestui Comitet. Comandanţii marilor unităţi pot face propuneri de mutare în interesul disciplinei şi ministerul decide cu avizul Comitetului consultativ şi al Inspectorului general al Justiţiei Militare.

Magistraţii militari se bucură, în ce priveşte condiţiile cerute de legea avocaţilor, de aceleaşi drepturi ca şi magistraţii civili.

Codul a organizat şi un Corp al magistraţilor de rezervă. Magistraţii de carieră, avocaţii definitivi

UN SUBMARIN IN TIMPUL MANEVRELOR DE SCUFUNDARE

ELEVII LICEELOR MILITARE, 8 IUNIE 1937

cu 10 ani stagiu practic și profesorii universitari, cari au cel puțin gradul de locotenent și etatea de 42 de ani, pot cere trecerea în acest corp. Comitetul consultativ hotărăște asupra cererilor recomandând Ministerului pe acei care urmează a fi numiți. Numirea este provizorie până când cel propus face un stagiu în Justiția Militară.

Instanțele penale militare create prin Codul justiției militare sunt de două feluri: unele pentru timp de pace și altele pentru timp de războiu.

A) *In timp de pace*

Pentru timp de pace, în armata de uscat și de aviație, instanțele militare sunt:

a) *Consiliile de disciplină;*
b) *Tribunalele militare;*
c) *Curtea militară de Casare și Justiție.*

CONSILIUL DE DISCIPLINĂ funcționează pe lângă fiecare regiment sau batalion, divizion ori altă unitate echivalentă. El nu se compune din magistrați militari ci din ofițeri ai corpului de trupă, numiți de comandant pe termen de un an, începând dela 1 Ianuarie.

Consiliul are ca președinte pe ajutorul comandantului, doi membri căpitani, un comisar special locotenent și un grefier reangajat. Toți sunt activi combatanți din corpul de trupă respectiv.

Pentru marina militară consiliul de disciplină este prezidat de un ofițer superior de marină și are doi membri căpitani din aceeași armă. Pe navele de războiu funcționează, în timp de pace, Consiliul de justiție de bord, compus dintr'un ofițer superior sau căpitan ca președinte, doi membrii căpitani sau locotenenți, un locotenent sau sublocotenent în calitate de comisar special raportor și un subofițer reangajat sau maestru militar, ca grefier. Numirea lor se face prin ordin de zi, de comandantul navei sau grupului de nave.

TRIBUNALUL MILITAR este adevărata instanță penală militară de fond. El funcționează în mod permanent pe lângă fiecare corp de armată, iar la caz de nevoe și pe lângă fiecare divizie. El are una sau mai multe secții.

Pentru judecarea crimelor, tribunalul militar este prezidat de un colonel magistrat și are patru membri judecători (un locotenent-colonel sau maior, un maior și doi căpitani). Când judecă delictele și contravențiile, doi din membrii tribunalului sunt combatanți (locot. colonelul și unul dintre căpitani). Acest tribunal judecă pe infractorii militari, până la gradul de căpitan inclusiv, precum și pe asimilații lor și pe nemilitarii justițiabili de tribunalele militare. Ofițerii magistrați sunt numiți în tribunal în mod permanent, prin decret regal; cei combatanți nu sunt permanenți și se numesc prin decizie, de comandantul circumscripției pe lângă care funcționează tribunalul. Când inculpatul are grad mai mare de căpitan, compunerea tribunalului diferă după acest grad.

Pentru marina militară tribunalul este compus ca și acel pentru armata de uscat, dar, când judecă pe un marinar, cel puțin unul dintre judecători trebue să fie ofițer combatant de marină.

CURTEA MILITARĂ DE CASARE ȘI JUSTIȚIE este instanța de recurs pentru armata de uscat și

marină, în timp de pace. Ea residă în capitala țării și se compune dintr'un președinte general magistrat și patru consilieri magistrați militari. E competentă a judeca toate recursurile, indiferent de arma sau specialitatea recurentului. Când judecă pe un general, membrii Curții au un grad cel puțin egal cu al inculpatului. Grefa acestei curți are un prim grefier, unul sau mai mulți grefieri, și personalul inferior necesar serviciului.

PARCHETUL MILITAR. Pe lângă fiecare tribunal militar funcționează un procuror militar cu unul sau mai mulți substituți, iar când tribunalul are mai multe secții, cel mai vechiu procuror are titlul de prim-procuror. De asemeni tribunalul mai are unul sau mai mulți judecători de instrucție militari.

La fiecare comandament de circumscripție judiciară militară, funcționează o Cameră de acuzare, compusă din generalul comandant al circumscripției ca președinte, cu facultatea de a delega pe un general în subordine, și din doi magistrați militari, cari pot fi judecători de instrucție militari dela tribunalul respectiv, dar cari nu au instrumentat în afacerea supusă Camerei.

Parchetul Curții militare de Casare și Justiție se compune dintr'un procuror general militar cu grad de colonel magistrat și unul sau mai mulți procurori militari cu grad de ofițer superior magistrat.

Membrii Curții și ai Parchetului dela această Curte trebue să aibă cel puțin 40 ani împliniți.

Ministrul Apărării Naționale este capul Ministerului public al armatei. Acțiunea publică însă nu aparține procurorului ci generalului comandant al unității, pe lângă care funcționează tribunalul respectiv, sau înlocuitorului acestui comandant. Pentru generali, coloneli și asimilații lor, acțiunea publică se exercită de ministrul Apărării Naționale. Ministrul poate deschide acțiune penală în contra oricărui justițiabil de tribunalele militare, încunoștiințând pe generalul comandant respectiv.

B) *In timp de răsboiu*

Pentru armata de uscat și aviație, în timp de mobilizare și răsboiu, justiția militară se împarte de către:

a) *Pretorii militari,*
b) *Curțile marțiale* și
c) *Curtea militară de Casare și Justiție.*

PRETORII MILITARI. In zona armatei, funcționează un *mare pretor militar* și un *pretor militar* pe lângă marele cartier general, precum și unul sau mai mulți pretori militari pe lângă cartierele armatelor, corpurilor de armată, diviziilor și unităților unde este nevoe. Inspectorul jandarmeriei este marele pretor militar, iar pretori sunt ofițerii activi sau de rezervă de jandarmerie și ofițerii de rezervă, căpitani, cari au funcționat ca magistrați civili sau militari sau avocați cel puțin 5 ani.

In zona interioară, se pot numi pretori pe lângă marile unități operative, lagăre de internare sau de prizonieri, și ori unde este nevoe. Pretorii militari au atribuții de poliție administrativă și judiciară, precum și atribuții de instanță judiciară în anumite cazuri.

CURȚILE MARȚIALE funcționează la Marele Cartier General al armatei, la cartierele armatelor, diviziilor și brigadelor mixte, precum și la fiecare cetate pusă în stare de răsboiu sau în teritoriul din zona de operații. Pentru judecarea ofițerilor superiori, Curtea marțială se compune dintr'un ofițer general președinte și patru coloneli membri. Pentru ofițeri inferiori și grade inferioare, Curtea se compune dintr'un colonel ca președinte, doi ofițeri superiori și doi ofițeri inferiori ca membri.

Pe lângă fiecare Curte marțială lucrează un procuror militar care îndeplinește și funcția de judecător de instrucție.

CURTEA MILITARĂ DE CASARE ȘI JUSTIȚIE din timp de pace continuă să funcționeze și în timpul mobilizării și răsboiului. In caz de nevoe, ea poate avea două secții, una pentru zona armatei și alta pentru zona interioară.

al. c.

C. MEDREA: DRAGOȘ ȘI ZIMBRUL

MARILE BĂTĂLII ALE ROMÂNILOR

Poate n'am găsi în Europa un al doilea popor care să aibă drept a se mândri cu isprăvile sale militare, ca poporul nostru, ale cărui biruințe multe și înfrângeri puține să se fi înscris nu în răsboaie de ofensivă și de subjugare a vecinilor săi ci pentru apărarea moșiei și a « legii ».

Deși lipsiți de organizația savantă a oștirii, pe care în evul mediu n'au avut-o de fapt decât Bizantinii în Europa și Mongolii în Asia, moșteniți și unii și alții de Turcii Osmanlâi, lipsiți apoi și de admirabilele cadre răsboinice, ale feudalității apusene.

Românii au îndeplinit, în curs de mai multe secole, unul din cele mai de seamă roluri militare, la hotarul așa de primejduit al Europei creștine.

Ceea ce ne spune bizantinul Pachymeres din sec. XIII despre Aromânii pe cari îi cunoștea bine, s'ar putea întinde la toți Românii în genere. « Toți Românii, din tinerețe, — zice el, — erau învățați a suferi toate greutățile, ca unii ce s'au născut și crescut în locuri aspre și cu asprime; *în meșteșugul de oaste încă erau foarte destoinici*, fiindcă nu numai în toate zilele vânau, ci adeseori cu soldați bine înarmați așa se luptau că mai totdeauna erau biruitori ».

Tot așa crede și grecul Chalkokondylas din sec. XV: « Dacii, — zice el, — înțelegând pe Daco-Români, sunt *prea buni ostași* cu toate că legile lor nu sunt prea bune ». Cine vrea să spicuiască părerile istoricilor străini, poate găsi numeroase aprecieri măgulitoare privind virtuțile noastre ostășești. Astfel, trei istorici poloni: Bielski, Orzehowski și Gorecki, cari cunoșteau în deosebi eroismul moldovenesc din epoca lui Ștefan cel Mare, se exprimă astfel: « Ostașii moldoveni, spune unul, sunt viteji și meșteri la mânuit sulița și să se apere cu scutul, cu toate că *ostașii sunt niște țărani simpli*, luați dela plug ». Sunt « oameni groaznici și *foarte viteji*, adaogă altul, și nici că este pe fața pământului un alt popor *care pentru gloria războinică și vitejie* să apere o țărișoară mai mică împotriva mai multor dușmani, atacându-i sau respingându-i fără încetare ». Facem rezerve numai în ce privește idealul ce scriitorul atribue moldoveanului, știut fiind că acesta lupt mai mult din iubirea de moșie decât pentru glorie. Cum apare Românul când se înfierbântă la luptă, aceea o întrezărim din spusele celui de al treilea polon: « sunt oameni plini de vlagă în trup și suflet, întărîtați întocmai ca *fiarele* îndelung ținute la cușcă ». El se referă la toiul luptei, când se manifestă ceea ce putem numi, prin analogie: *furor valachicus*.

Marile calități militare le-au moștenit Românii dela Geto-Dacii cari au lăsat un frumos ecou în Istoria Vechimei cu eroismul lor, și dela toată Romanitatea orientală altoită pe tulpina traco-ilirică, ce dădu Imperiului strălucita epocă a Impăraților dunăreni, dela Aurelian și până la Iustinian.

Existența termenilor militari de origine latină: *oaste, căpitan, ceată, luptă, pace, arc, săgeată, scut*, etc., cum și rostul *ducelui* pe timp de răsboiu, numit mai târziu « voevod », suprapus *juzilor* conducători în timp de pace, stau ca dovezi neîndoielnice despre aceasta.

Confederațiile de juzi și de voevozi români și-au croit cu spada în mână dreptul la vieață, combătând pe barbari în unire cu alți barbari, și învățând dela dânșii, cum să-i învingă cu propriile lor metode de luptă. Dar vălul întunecos ce ascunde științei noastre evoluția celor dintâi formațiuni politice ne împiedică de a cunoaște *isprăvile eroice*, datorită cărora, din secol în secol, s'au menținut ele și s'au desvoltat, ca « Romanii populare » ipotetice, mai întâiu, ca *Valahii* istorice mai târziu, risipite pe tot întinsul pământului românesc, dela Maramureșul voevodal și confederația juzilor Bolohoveni pe Nistrul de sus, până în văile Tesaliei și Pindului.

LUPTA DELA ADRIANOPOLE DIN 1205

Românii balcanici, cari pe timpul Comnenilor formau un element de seamă al oștilor bizantine, cunoșteau arta militară bizantină măcar în elementele ei. Astfel se explică cum au învins pe bizantini în atâtea întâlniri, amintite fugar de izvoarele istorice, sub conducerea vitejilor Asănești. Răsboiul vlaho-bizantin se purtă cu multă încordare și nenumărate lupte în curs de vreo 14 ani, având ca rezultat consolidarea noului Stat, român după structura lui militară și bulgar după cultura lui. « Semețindu-se *Vlahii*, zice Nicetas Choniates la anul 1194, și îmbogățindu-se cu prăzile luate dela Bizantini, căpătând și *tot felul de arme*, de aci înainte nu s'au mai putut înfrâna, nici s'au mărginit a bate numai satele și țarinile, ci și *cetățile* cele întărite ». Aceasta înseamnă că Statul Asăneștilor intrase în faza capacității militare de a cuceri cetăți prin asediu și de a ști să le apere în urmă.

Nu putem trece cu vederea din epoca acestor lupte, când se încercau pentru întâia oară Românii cu o putere militară de mâna întâiu, să nu amintim o biruinţă din văile Balcanilor care se aseamănă aşa de mult cu aceea câştigată mai târziu în văile Carpaţilor (la 1330). După o expediţie care l-a reţinut vreo două luni în părţile Balcanilor, împăratul Isaac Anghel a apucat la întoarcere pe o cale mai scurtă ce duce la Beroe prin văi frumoase, intrând « în strâmtori şi râpele munţilor, pe unde cură un râu uşor şi s'a închis acolo pe sine şi oastea. Iar despre *barbarii* cari se arăta de amândouă laturile strimtorii, prea lesne putea spune că n'au venit cu gând bun asupră-i. Legiunile care erau în frunte au trecut însă fără bântuială, căci Vlahii socotiră că este mai bine, lăsând pe cei din frunte pe cei dela mijloc să-i atace, între cari era împăratul, sfetnicii şi curtenii lui; şi nu s'au înşelat Vlahii, făcând mari pagube împăratului »... « Cea mai mare parte a oştilor o pierdu atunci împăratul şi el însuşi ar fi pierit, dacă nu-l scăpa pronia divină » ca pe Carol Robert la 1330. Ajutaţi cu oaste de Cumanii din Bărăganul muntean, se ştie că Aromânii se foloseau adeseori de stratagemele « tătăreşti », rotindu-se înapoi călări şi vărsând o ploaie de săgeţi asupra duşmanului, când acesta credea că i-a pus pe fugă.

BASARAB I
DOMNUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI 1330—1342
Frescă dela Biserica Domnească din Curtea de Argeş

In chipul acesta au câştigat ei şi vestita biruinţă dela *Adrianopole* din 1205, pe care ne-o povesteşte în culori aşa de vii istoricul Cruciatei a IV-a, Villehardouin. Cu oastea lui, formată din Români, Cumani şi Bulgari, Ioniţă se apropiase până la 5 leghe de tabăra întărită a Cavalerilor lui Balduin de Flandra, noul împărat latin de Constantinopole, şi trimese pe Cumani să alerge prin faţa taberei. Cavalerii provocaţi astfel, ieşiră din tabăra lor în mare desordine, luându-se după Cumani, cu strigăte, până la o leghe, după care Cumanii se întorc asupra lor, trăgând harnic din arcuri şi chiuind. Trupele de adunătură ce însoţeau pe Cavaleri s'au speriat şi au dat dosul. Atunci începu dezastrul: « căci Cumanii şi *Vlahii* » — acum vine rândul elementului românesc, încep a-i strânge în cleşte. Dar să lăsăm pe cronicarul francez să povestească însuşi înfrângerea. « Impăratul (Balduin), copleşit de duşmani, îşi chema oamenii să nu fugă, căci nici el nu-i va părăsi şi cei cari l-au văzut, au mărturisit că niciodată un cavaler nu s'a apărat mai bine ca el. Lupta dură aşa mult timp, unii arătându-şi virtutea, iar alţii fugind. In cele din urmă ei (cavalerii) fură înfrânţi. Pe câmpul luptei rămase împăratul Balduin, care nu voia să fugă şi contele Ludovic ce fu ucis. Vai, ce dureroase pierderi au fost atunci... (şi urmează lista baronilor căzuţi). Mareşalul de Champagne ţinea arier-garda retragerii, cu mari greutăţi. Căci *Ioniţă, regele Blahiei şi Bulgariei* venise din zorii zilei înaintea Adrianopolei cu toată oştirea sa şi el află că ai noştri plecaseră şi el călări după dânşii. Norocul lor că nu i-a aflat, căci dacă i-ar fi găsit erau pierduţi fără greşeală ».

Răsboiul acesta, în care îşi pierdu vieaţa întemeietorul imperiului latin se deschisese între cele două puteri pentru moştenirea imperiului bizantin, la care râvneau amândoi împăraţii, Ioniţă socotindu-se pe picior de egalitate cu Balduin, mai ales de când intrase în ordinea romană prin coroana regală primită dela Papă. El făcu dovada că Aromânii erau capabili, cu virtuţile lor militare şi tactica combinată din metode bizantine şi barbare — să înfrângă şi oştile greu înarmate ale cavalerilor din Apusul feudal. Spiritul militar valah dăduse un examen strălucit la cele mai grele probe ce soarta putea să-i scoată în cale.

BĂTĂLIA DIN 1330 ZISĂ DELA POSADA

Românii din Nordul Dunării, având ca bază geografică Dacia întreagă, pe care sub raportul etnic o dominau exclusiv din cele mai vechi timpuri, vor da solidele creaţiuni politice pe care se sprijină România de azi, în secolul când se înstrăina creaţiunea Sud Dunăreană. Mai puţin favorizaţi de soartă în ce priveşte contactul cu civilizaţia bizantină, pe care o primi distilată prin filiera Slavilor interpuşi, Românii din Oltenia şi cei din Muntenia evoluară cu mult mai încet, sub raportul politic şi militar, până în sec. XIII. Dar contactul lor direct cu regatul de imperialism apostolic al Ungariei, care, prin împlântarea Cavalerilor Teutoni, sau Ioaniţi, ori direct prin expediţii regale ţintea la anexarea vechei « Cumanii », deşertate de aceşti barbari la 1240, avu de efect deşteptarea spiritului militar la Români, şi a aspiraţiilor spre formele pilitice superioare. Incercarea Voevodului oltean Litovoiu de a scăpa de *tributul*

BĂTĂLIA DELA POSADA,
ÎNTRE BASARAB I ŞI CAROL ROBERT, 1330
După *Chronicon Pictum Vindobonense*

unguresc, neajutat se pare, de colegul său din Argeş, Sănislav, duse la o *înfrângere*. Nu se ştie locul acestei bătălii care s'ar fi dat prin munţii Vâlcanului, undeva, pe la 1270, dar ea se poate considera ca o pregătire pentru biruinţa dela 1330.

Litovoiu cade în luptă, cel dintâi Domn român martir pentru libertatea patriei — şi fratele său Bărbat îi ia locul în scaunul Jiului — ca voevod tributar, înconjurat de juzii vecini mai mult sau mai puţin autonomi faţă de el. Dar nu pentru mult timp, deoarece Domnul din Argeş, al cărui nume nu se cunoaşte, întreprinde între 1270 şi 1280 opera de *unificare* a *Ţării Româneşti* şi de instaurare a *monarhiei centraliste*, de model bizantin, după ce supune şi desfiinţează pe micii juzi şi voevozi de până atunci. Este cu neputinţă a crede că acel personagiu a fost Basarab, care închizând ochii la 1352, nu putem crede să fi avut o domnie mai lungă de 40 sau 45 de ani. Noul Stat român avu liniştea necesară să se consolideze, mai ales pe timpul anarhiei din Ungaria, provocată de luptele pentru ocuparea tronului de noua dinastie Angevină.

Tocmai în timpul acesta *Ioan Basarab* ocupă scaunul din *Argeş* (pe la 1310) ca « Mare Voevod şi Domn de sine stătător a toată Ţara Românească »; el duse mai departe opera de consolidare începută de necunoscutul întemeietor, prin întocmiri militare şi administrative, şi nu uită, în acelaşi timp să-şi asigure pentru clipe de grea cumpănă o alianţă preţioasă, încheind legături cu ţarul Mihail din Târnova. Pentru a-l îndatori şi mai mult, Basarab întări alianţa făcând ginere pe Alexandru, fiul ţarului, şi-l ajută cu oaste, odată, se spune, într'un războiu cu împăratul Andronic (1324) când Românii munteni avură pentru întâia oară în faţa lor oastea bizantină, şi a doua oară la 1330 Iunie, în contra Sârbilor. De data asta însă ţarul Mihail, care năvălise în Serbia cu 12.000 ostaşi dintre cari 3.000 erau ai lui Basarab, fu învins la *Vellujd* şi muri curând de rănile căpătate.

Folosul acestei alianţe se vede că n'a fost altul decât amânarea expediţiei pe care de mult timp o proiectase regele Carol Robert asupra lui Basarab. Acum sosise ceasul, şi Toma, voevodul Ardealului şi Dionisie, nepotul lui Ioancea, amândoi ţintind la o fâşie din prada ce urma să se ia dela Basarab, se grăbiră să-l convingă pe rege. Cronica ungară spune apriat că regele « chemă sub arme o oştire numeroasă » — ceea ce regele însuşi confirmă în documentele sale, zicând: « adunând oştirea noastră cea puternică » — sau « cu toată puterea oştilor alcătuite din mai marii regatului: baroni, prelaţi, nemeşi, burghezi ». Gândul regelui este arătat limpede atât în actele lui cât şi în cronicile timpului: el merge să supună ţara muntenească şi pe Domnul ei *revoltat*, care o ţine fără să dea ascultare regelui. « A fost una din cele mai largi concentrări de forţe din noua Ungarie şi cea dintâi mare campanie — zice d-l N. Iorga [1]) — cea dintâi încercare într'o luptă disperată a regalităţii angevine ». Cronica spune că oştile au intrat în Septemvrie pe la Severin în ţară şi aşezând pe Dionisie ca Ban de Severin, ar fi înaintat de-a-lungul ţării, printr'o regiune complet arsă, pustiită şi părăsită de locuitori. Ţinta atacului era cetatea de scaun, dar curţile domneşti din Argeş erau pustii; regele înaintă pe vale în sus la Castrul *Argeş* (Cetatea Poenari) ca să pună mâna pe dânsa, dar arcaşii aşezaţi în acel sălbatic cuib de vulturi şi-au făcut pe deplin datoria. Cronica ungară şi diplomele regale afirmă că regele, văzându-şi oastea chinuită de foame ar fi cerut pace lui Basarab, fără să mai aştepte norocul armelor — şi că Domnul român i-ar fi acordat-o, dându-i şi călăuzi cari însă l-au amăgit, ducându-l în capcana mai dinainte pregătită. Ca şi Bizantinii din 1193 striviţi cu ploaia de bolovani şi copaci în văile înguste ale Ilenului, de Vlahii Asăneştilor, tot aşa se pomeniră Ungurii înfundaţi într'una din cele mai înguste văi ale Carpaţilor, cu râpi înalte de ambele părţi iar în faţă, unde calea se lărgea puţin, în mai multe locuri, era straşnic întărită de Români cu şanţuri de apărare. Trei zile fu sdrobită aici oastea regală.

Atacul produs deodată şi din toate părţile asupra oastei regale, după spusa regelui, s'ar fi făcut cu « bolovani de praştie, cu cnuturi sălbatice » şi cu tot felul de arme: « cu săbiile ciopârţesc escadroanele noastre, spune regele, săgeţile şi lăncile lor se scaldă în sângele celor ucişi, miile de lovituri ne copleşeau din toate părţile ca un zid muşcător; şi nu era chip nici să fugim înapoi, nici să purcedem mai departe, ci ca peştii prinşi în plasă ori în vârşie, ne sbăteam ».

[1]) Istoria Românilor, vol. III pag. 179.

Potopul de lovituri ținti mai furios asupra cetei unde se afla regele, care încercând o ieșire, « *paloșele* a cinci viteji români sburau » pe deasupra « capului regal », apărat cu desperare de un curtean care-și lepădase armura grea de fier spre a lupta mai ușor. Numai printr'o minune, cu hainele schimbate și spărgând cu mari jertfe « laturea dreaptă a zidului de dușmani, Carol Robert scapă cu vieață « luând-o la picior » spre țara sa; dar nu în voie ci cum recunoaște însuși: « siliți la fugă de dușmani și urmăriți, aflarăm ceasul mântuirii ».

Biruința lui Basarab era deplină și nu ușor câștigată: i-a trebuit disciplina țării întregi, care cu grele jertfe să taie mijloacele de aprovizionare a dușmanului în curs de aproape două luni, tocmai în epoca strângerii recoltei și o mare istețime pentru a pregăti cursa și a împinge pe dușman într'însa. Această victorie *decisivă* avu de rezultat, ca și în lupta dela Marathon, să salveze *independența* greu amenințată de mândrul rege, venit cu toate puterile sale spre a supune țara lui Basarab și a nimici astfel cel dintâi cuib solid al libertății românești.

Pace nu s'a încheiat dar țara avu liniște timp de 38 de ani, despre Ungaria; legăturile s'au reluat de Alexandru Basarab, fără obligații de vasalitate, ceea ce însemna recunoașterea Statului muntean de către puternicul rege Ludovic cel Mare, fiul lui Carol Robert.

LUPTA DELA IALOMIȚA DIN 1369

Legăturile s'au reluat, sub Vlaicu-Vodă, și în altă formă, care se obișnuia în Apus, de unde venea dinastia franceză a Ungariei, anume a nexului feudal, noul rege Ludovic acordând în schimb două feude ardelene: Făgărașul cu Amlașul; odată cu aceasta se lichida și problema Severinului, lăsat acum lui Vlaicu tot ca feudă regală, cu titlul de Ban. Pacea avu de urmare o cooperare peste Dunăre a celor doi suverani, dar când Vlaicu înțelese că Ungurii vor să rămâie în Vidin, păgubind interesele românești și ale ortodoxiei, se folosi de o răscoală și ocupă Vidinul pentru sine. Aceasta fu cauza celui de al treilea răsboiu dintre Munteni și Unguri.

Provocat de purtarea lui Vlaicu, Ludovic încercă o dublă lovitură: pe la Vidin și Severin, în feuda ce trebuia retrasă vasalului necredincios și direct peste munți, spre inima Țării Românești. Răsboiul dintre puternicul suveran, cu pretenții mari de hegemonie asupra întregului Sud-Est al Europei, — și modestul Domn al Țării Românești, se încheie cu câștigul celui din urmă. Cu mijloace mai bune ca ale înaintașilor din 1330 și cu o experiență militară de aproape o jumătate de secol, Românii s'au purtat admirabil în răsboiul ce repeta asupra Țării amenințarea din 1330.

Atacul dela Vidin era condus de însuși regele și acolo fiind primejdia mai mare, Vlaicu își adună pe malul Dunării mehedințene o parte din oștile sale, spre a împiedeca pe rege să treacă fluviul. Ludovic se pare că n'avu nicio izbândă în acele părți, poate să nu fi luat nici Vidinul, dar Dunărea în nici un caz nu a trecut-o.

BĂTĂLIA DELA POSADA
INTRE BASARAB I ȘI CAROL ROBERT, 1330
După *Chronicon Pictum Vindobonense*

Bătălia decisivă s'a dat de corpul expedițional ardelean, condus de « Nicolae voevodul Transilvaniei și cu alți cavaleri de seamă », cari pornesc din țara Secuilor, peste munte, deci prin *Cheia* Teleajenului, cum crede d-l Iorga. Având cu sine « oaste puternică și Secuii și Nemeșii ardeleni », spune cronica dela Dubnic: « a pornit să invadeze Țara Românească, împotriva lui *Vlaicu*, voevodul rebel al acelei țări. Aceasta tăbărîse atunci cu o *mare oaste* lângă Dunăre, împotriva țărmului bulgar, întinzând curse ca să împiedece trecerea regelui. Insă voevodul Nicolae, cu oastea, trecând peste fluviul *Ialomița*, găsi *pălănci* și întărituri făcute de Români; cucerindu-le cu puterea pe acestea s'a întâlnit cu o *oaste numeroasă* a lui Vlaicu-Vodă, al cărei căpitan era vornicul român *Dragomir*, pârcălab (castelan) de Dâmbovița, pe care lovindu-l într'o *luptă strașnică*, l-a pus pe fugă, ucigând mulți din ai săi. După aceea însă, pentrucă în ciocnirea acestei lupte, rezultatul nu era mulțumitor și norocul se schimbă, voevodul Nicolae mergând înainte fără băgare de seamă, între șanțuri și hățișuri dese, pe o *trecătoare foarte îngustă* (în « locuri strimte lutoase și neumblate » zice altă cronică), a fost atacat din munți și din păduri de o mulțime de Români și a fost ucis acolo împreună cu viteazul Petru vicevoevodul său și cu Desideriu Vas, și Petru Ruffus, castelan de Cetatea de Baltă, cu vitejii Secui: Petru și Ladislau și cu alți foarte mulți cavaleri și nobili aleși. Și când oastea ungurească dădu dosul în luptă

și *se așternu pe fugă* în acele locuri înguste, lutoase, băltoase și cu întărituri, mulți dintr'înșii au fost uciși de Români și câțiva au scăpat rău vătămați și păgubiți. Iar trupul voevodului Nicolae, cu luptă mare smuls din mâinile Românilor, l-au dus în Ungaria de l-au înmormântat la mânăstirea Sfintei Fecioare Maria din Strigoniu (Gran)».

In acelaşi timp, acțiunea regelui se continuă la Severin. Cronica spune că «după această nenorocită întâmplare, întorcându-se din nou cumpăna norocului, Nicolae de Gara, banul de Maciva, un viteaz meșter în răsboaie, cu îndrăzneală a trecut oastea regelui peste Dunăre, pe *corăbii, întărite cu ziduri și turnuri*, împotriva atacului *războinicilor și arcașilor* lui Vlaicu-Vodă, cari aruncau asupra lor *potop de săgeți*, respingând și alungând pe Români de pe țărm. Și astfel, *rămășițele* întregei armate au înaintat spre Severin și l-au ocupat. Atunci a construit acolo regele, întâia oară cetatea Severinului și, după un răstimp de câțiva ani, altă cetate foarte tare, numită Terciu (Branul), in Bârsa, lângă hotarele românești, întărind cetatea cu oastea armată de briganzi și balestrieri englezi» [1]).

Care era ținta precisă a expediției ardelene și unde s'a dat bătălia, iată două întrebări ce rămân fără răspuns din cauza sgârceniei izvoarelor; ele ne dau totuși amănunte prețioase asupra desfășurării luptelor: pe frontul dunărean Vlaicu ține în loc pe rege prin iscusite manevre, exasperându-l la toate încercările cu ploaia de săgeți, până ce un mare meșter în arta răsboiului aplică la corăbiile sale turnulețe de zid după metoda antică; pe linia de invazie, țara în loc să fie surprinsă, puse în calea năvălitorilor o serie de pălănci și întărituri pe cari aceștia nu le pot cuceri sau luându-le fac greșeala de a nu le da o garnizoană, astfel că retragerea li se taie tocmai prin acestea. Pârcălabul Dragomir era un *strateg încercat*, dacă într'adins va fi angajat lupta într'un câmp deschis pentru ca să atragă apoi pe dușman la un vad de râu unde capcana — cu șanțuri, hățișuri și dealuri lutoase — «munți» nu credem să fi fost acolo — era mai dinainte pregătită.

MIRCEA CEL BĂTRÂN DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, CU FIUL MIHĂILĂ 1386—1418
Frescă dela Mânăstirea Cozia. Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor români

Dacă totuși regele nu s'a lăsat cu prețul celor mai grele jertfe, de planul său fără un cât de mic succes, cronica spune că a intrat în Severin cu *rămășițele* oastei sale, aceasta nu schimbă nimic din rezultatele acestui răsboiu care au dus la înfrângerea lui totală.

Fiind în acelaș timp un isteț diplomat, pe cât era de bun organizator, Vlaicu încheie în toamna aceluiași an pacea, cu prețul reinstalării cumnatului său în Vidin și integrității hotarelor sale.

Cu toate că mai târziu Vlaicu rupse pacea cu regele, ostilitățile n'au dus la o mare bătălie nici pe timpul său, și nici sub Radu I fratele, ale cărui însușiri militare nu le cunoaștem, — dar care a știut să apere hotarele amenințate de Ludovic cel Mare.

Dan I și-a inaugurat domnia printr'un atac în Banat, năvălind cu «puternică oaste» în ținutul *Mehadiei*, poate în legătură cu feudele ardelene pe care Ludovic le retrăsese din cauza ostilităților cu Muntenii. Nu se cunoaște nici sfârșitul acțiunii militare, nici urmările ei politice. El piere într'un răsboiu cu Șișman, țarul din Târnova, după ce va fi cucerit poate *Dârostorul*, care împreună cu o parte din țara lui Dobrotici se află în mâna lui *Mircea* cel dintâi (= Bătrân), chiar dela suirea sa în scaun. In laturea aceasta se poate afirma că Dan I, sau însuși tatăl lui Radu, pe care-l cântă poezia populară bulgărească, a fost continuatorul politicii de hegemonie balcanică a lui Vlaicu și întregitorul stăpânirii românești pe Dunăre.

INTEMEIEREA MOLDOVEI

Inainte de a trece la acțiunile militare ale lui Mircea se cade însă a menționa acele mari acte de vitejie cari au avut ca rezultat una din cele mai însemnate fundațiuni politice în Răsăritul Europei și anume: *intemeierea Moldovei.*

[1]) N. A. Constantinescu. *Posada*, pag. 45—48. Bibliografia la Iorga. III. pag. 237 nr. 4.

BĂTĂLIA DELA NICOPOLE, 1396
Din *Schiltberger*: Reisebuch. Nürnberg, um 1540. Reprodus de Const. I. Karadja în Die ältesten gedrükten Quellen zur Geschichte der Rumänen

Curând după 1340, regele Ludovic cu forțe ardelene, de acord cu Domnul român din Argeș, care va pune mâna pe așa zisele « părți tătărești »[1]), trecu munții și așeză în valea Moldovei pe Dragoș în calitate de căpitan al Regatului. Cam în acelaș timp voevodul Bogdan din Maramureșul liber, ocupa ținuturile dela Nord, de unde, coborînd cu « vitejii » săi maramureșeni, ce reprezentau și un val de colonizare, nu numai oastea de cucerire, isbuti să desființeze căpitănia regală și să întemeieze în locul ei o *domnie* românească după chipul celei din Argeș. Declarat de rege ca « infidel notoriu », Bogdan i-buti să învingă toate expedițiile îndreptate mai târziu asupra lui, expediții, conduse tot de niște Maramureșeni, aceștia însă ca supuși loiali ai regelui: Balica și Dragu, Dragomir și Ștefan, nepoți ai lui Dragoș; ei mergeau cu trupele lor, ajutați de Secui și de alte trupe ardelene. Nu cunoaștem desfășurarea nici uneia din acele expediții, nici care a fost lupta decisivă pentru a pune capăt acelor atacuri asupra noului Stat moldovean. Petru Mușat însă, prin înțelepte legături cu Mircea și cu Vladislav al Poloniei, isbuti să-l facă acceptat și să-l asigure față de viitoarele pretenții ale regilor Ungariei. Ele nu întârziară. Și Sigismund făcu în 1395 nesocotita expediție de iarnă în contra lui Ștefan I al Moldovei.

In zadar se laudă regele în mai multe diplome că a silit pe Ștefan să i se închine: pornind cu mare *putere*, cu arhiepiscopul de Strigoniu și cu contele Secuilor, el își deschide intrarea în Moldova printr'o *luptă grea*, trece pela Cetatea Neamțului și pătrunde în Curtea Domnească, dar bătălia dela Ghindov, o Posadă moldovenească, este de sigur pierdută de el. Așa spun isvoarele moldovene, care nu mint: « Ștefan Vodă a bătut pe Jicmont, craiul unguresc, la Ghindov».

LUPTELE LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

Continuând dușmănia inaintașilor săi pe amândouă fronturile, la Carpați și la Dunăre, Mircea căutase alianța îndepărtată a regelui polon Vladislav, formând cu Petru Mușat « blocul românesc » cum îl numește d-l N. Iorga. Politica lui Roman I însă rupse această prețioasă legătură tocmai când la Miazăzi se petreceau evenimente ce aveau să dea o altă față Europei Orientale: înaintarea biruitoare a Turcilor.

Serbia devine *vasală* Turcilor în 1389. Bulgaria li se închinase încă din anul precedent și Dunărea era amenințată de puterea Sultanului.

Turcii, cari păstrau garnizoane în multe cetăți din Bulgaria, se poartă neonest: Sultanul le dăduse ordin ca « sub pretextul păcii, să intre zilnic în Nicopole și Dristor, pentru a cumpăra cele de nevoie », de fapt pentru a pregăti ocuparea lor prin surprindere, ceea ce se și întâmplă. Nicopole căzu în 1391, iar Dristorul românesc în 1392. Garnizoana cetății, de sigur română, din Dristorul asediat, care se predase sub condiții, fusese măcelărită.

Mircea se răsbună, prădând șesul « Cadiului » până la « Carinova » ucizând un mare număr de Turci iar pe alții luându-i robi » în 1392 sau 1393, când Sultanul se afla în Asia. Răspunsul Sultanului, nu putea să întârzie. Acestea sunt cauzele expediției din 1394, pregătită de Baiazid cu un mare tact politic ce se vădește din înțelegerea lui secretă cu boierul Vlad, nelegiuitul rival al lui Mircea în curs de trei ani.

Bătălia dela Rovine, 1394

Este greu istoricului de a judeca o acțiune politică sau militară când toată truda lui e de a o reconstitui, din fragmente de știri disparate, desvoltarea faptului însuși. Sultanul trebuia să aibă cu sine ienicerii toți și trupe de spahii la cari se adăogară, luați cu sila, trei principi sârbi, din Macedonia vasală: viteazul Marcu Crăișorul dela Prilep, despotul Constantin Dragases, cumnatul împăratului Manuil Paleolog și Ștefan, cu contingentele lor. Era o oaste impunătoare de invazie cum nu mai văzuse țara din 1330. Trecerea s'a făcut pe la Nicopole, în fața căruia se cuceri Turnul, numit pe atunci Nicopole Mic, pentru a se asigura vadul Dunării la întoarcere. Pierzând vadul, Mircea se retrase undeva, la o strâmtoare mlăștinoasă, unde va fi avut cursele lui întinse, pentru ca să înfrunte oastea turcească — un loc numit *Rovine*, — care prin tradiție se crede a fi în jurul Craiovei. Acolo se dete celebra bătălie dela 10 Octomvrie 1394, de care vorbesc analele sârbești ca despre o biruință a lui Mircea. « O mare oștire a Turcilor — spun ele — s'a năpustit în Valahia lui Mircea Voevod, și s'a dat o bătălie așa de mare că mulți bărbați vestiți ai Turcilor, în rândul cărora erau Constantin Dragasevici și Marcu Crăișorul, de vitejii domni creștini fură uciși; și atât de mare era violența armelor ciocnite, că cerul nu se mai vedea de mulțimea săgeților,

[1] D-l Iorga crede că numai la 1390 le-ar fi luat Mircea. Ist. Rom. III Nr. 282.

și pârae de sânge curgeau din mulțimea trupurilor căzute. Și însuși Baiazid, speriindu-se, fugi după ce dete domnia țării unuia din neam domnesc. Cronica lui Moxa o descrie cam în aceleași cuvinte: « Deci se bătură Turcii cu Mircea Voevod și fu *războiu mare* cât se întuneca cerul de nu se vedea văzduhul de mulțimea săgeților. Și mai pierdu Baiazid oastea lui cu totul, iară pașii și voevozii pieriră toți. Atunce pieri Constantin Dragovici și Marcu Crăișorul; așa de se vărsă sânge mult cât erau *văile crunte*. Deci se spărie Baiazid și fugi de trecu Dunărea ».

Cronicile turcești nu suflă un cuvânt despre biruința netăgăduită a lui Mircea, deși îl recunosc a fi un « principe între creștini cel mai viteaz și cel mai ager ». Era cea dintâi înfrângere a nebiruitei Ienicerimi, de care se va fi resimțit mult timp în urmă. Baiazid nu era omul care se dă învins ușor: el adună forțe noui și le aduse în aceeași lună poate din nou pe câmpiile Munteniei. Dar, neputând isbândi cu vitejia dreaptă, el se folosi de intrigă și trădare atrăgând de partea lui pe boierul Vlad, de neam domnesc pe care-l așeză în domnie ca tributar; povățuiți apoi de trădător, Turcii pătrund la *Argeș* unde cronicele turcești însemnează o biruință păgână. Prins fără veste, Mircea va fi dat o bătălie sângeroasă, dar fiind dovedit, se retrage în ținuturile sale de peste munți, la Făgăraș, în toiul iernei. La 7 Martie 1395 el se întâlni la Brașov cu regele Sigismund, cari se întorcea atunci din nefericita lui expediție în Moldova. Amândoi erau mâhniți de jocul norocului în răsboaie, dar câtă deosebire! Mircea isbutise să arate Turcilor pentru întâia oară că pot fi învinși, pe când Sigismund care visase isprăvi cavalerești n'avea de ce să fie încântat. Mircea îi deschise ochii, punându-i în față mohorîta perspectivă a căderei Serbiei și Țării-Românești și se legară amândoi prin vestitul tratat, încheiat pe picior de egalitate, să lupte cu toate puterile în contra Turcilor « fiii nedreptății ».

IOAN CORVINUL
Efigie pe o piatră de mormânt

Respectat sau călcat uneori, tratatul din Brașov puse bazele acelei colaborări întra Țara Românească și Ungaria, care împiedecă timp de câteva secole înaintarea Turcilor dela Dunăre. Conform lui, Sigismund trecu munții la începutul verii și într'o campanie de două luni de zile isbuti să scoată pe Vlad din inima Țării și pe Turci din Nicolpole-Mic.

Acesta fu epilogul primei campanii turcești în Muntenia. Bătălia dela *Rovine* ar fi rămas o acțiune decisivă dacă nu se isca trădarea în rândurile frontului român însuși; ea este totuși o biruință strălucită a spiritului militar românesc asupra Turcilor cari posedau cea mai bună oștire a timpului.

A doua luptă pe Ialomița 1397

Răsboiul dela Dunăre nu se încheiase. Sigismund adresă o chemare către lumea creștină, interesând-o la primejdia comună. Invingând atâtea greutăți se formă în anul următor 1396, una din cele mai mândre oștiri ce putea să dea Europa creștină, o adevărată expediție cruciată la care luau parte 6000 francezi sub ducele Ioan de Nevers, cete de englezi cu ducele de Lancaster, germani cu Frederic de Zollern și Ruprecht de Palatinat, și oastea Ungariei condusă de Sigismund; erau laolaltă 60.000 ostași greu înarmați și înzăuați. Inaintând pe Dunăre în jos, ei cuprind Vidinul și se opresc în fața Nicopolei unde se adăogă și Mircea cu nu puțini ostași, adunați din partea țării ce-i rămăsese credincioasă, deoarece dușmanul său Vlad era încă stăpân al părții de Răsărit; Voevodul ardelean Știbor, nu isbuti să-l mături, dar veni și el tăiându-și calea prin pasul Cheei, la Nicopole.

Dacă vanitoșii cavaleri ar fi ascultat de sfatul înțelept al Domnului român, care se oferea să înceapă el atacul, ca unul ce cunoștea tactica Sultanului, - putem presupune că ei ar fi scăpat de cursa ce li s'a întins și de cumplitul măcel ce i-a urmat. Dar cu oarba lor încredere și lipsa oricărui plan de luptă, cu desordinea oștilor ungare, acuzate de lașitate și cu « grindina de săgeți » pe care Baiazid știuse, după metoda lui Mircea, să le-o pregătească, era firesc să ajungă la dezastru. Domnul român se retrase la timp, iar regele se ținu de cuvânt și vizită Constantinopolul, — dar în jalinica postură de învins, luând o corabie de la Chilia.

Cruciata în sine nu ne interesează aici.

Tractatul era în vigoare și Sigismund, prețuind rolul lui Mircea la Nicopole, trimese încă odată pe voevodul ardelean Știbor în contra lui Vlad; de data aceasta dușmanul și trădătorul Domnului său și al frontului creștin e prins în *Cetatea Dâmboviței* și dus în robie cu familia sa (în 1396 sau 1397).

Răsbunarea lui Baiazid nu întârzie: ea se împlini în anul următor, 1397. Stăpân acum pe țara sa întreagă, Mircea știu să se pregătească într'un timp

De bello karoli regis cũ Bazarad wayuoda transalpino infeliciter gesto.

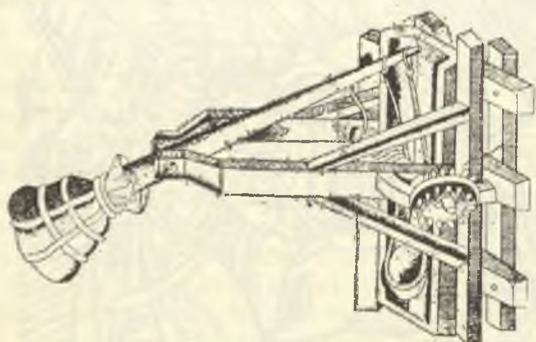

BĂTĂLIA LUI CAROL ROBERT CU BASARAB I

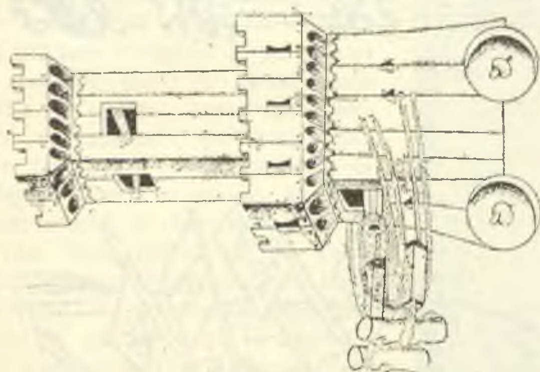

O INVAZIE A TĂTARILOR IN TRANSILVANIA

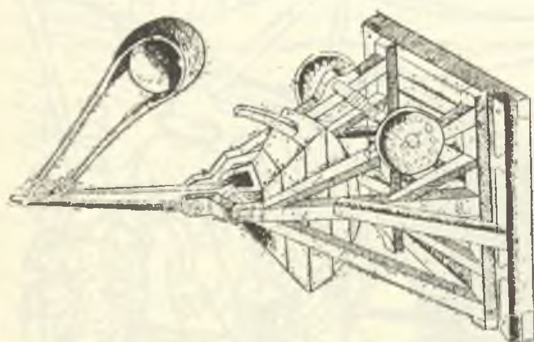
Reproduse de *O. I. Karadja,* după ediția Ratdolt din 1488 a cronicei lui Iohannes de Thurocz

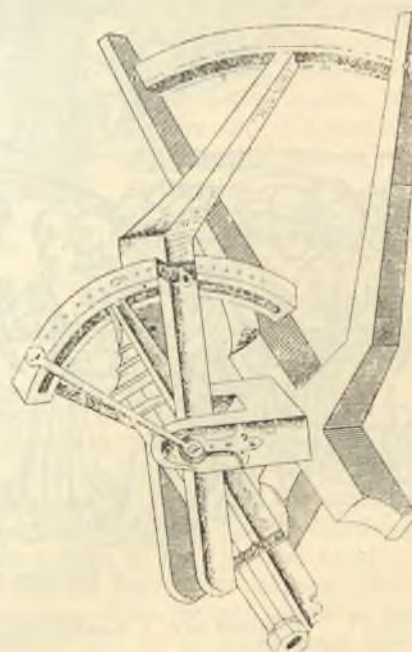
Balistă

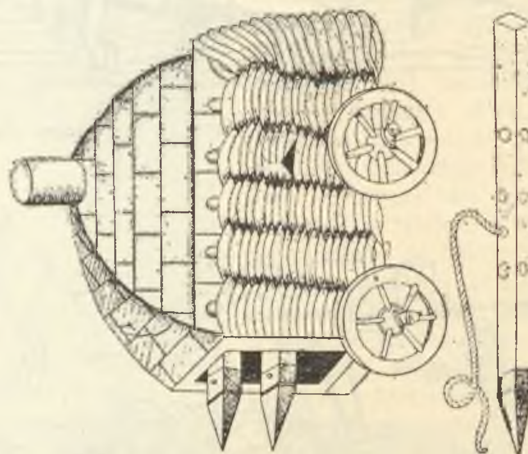
Turn mobil

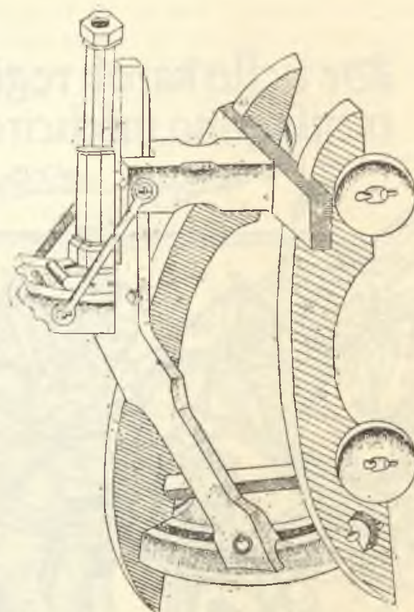
Balistă

Tun de cetate pe afet fix

Berbec mobil

Tun de cetate pe afet mobil

MAŞINI DE RĂSBOIU DIN SEC. XV
Reproduse de general *R. Rosetti*, după Ms. 3 al Arhivei Naţionale Săseşti

așa de scurt. Tactica lui Mircea de data aceasta a fost a hărțuielii și înfometării dușmanului.

Expediția pomenită de multe izvoare, dar fără arătarea locului și anotimpului, se presupune că s'a dat pe lunca Ialomiței, venind din spre Silistra. La ea cred istoricii că se referă povestirea lui Chalkokondylas: «Baiazid veni împotriva lui Mircea pentrucă acesta mai înainte și-a unit oștile cu Sigismund împăratul, și trecând Dunărea, multă robime a prins din țara aceasta. Mircea strângând nu puțină oaste se sfătuia cum să întâmpine pe dușmani și cum să se bată cu ei. Trimețând femeile și copiii în muntele Bașovului, se ținea de oastea lui Baiazid prin pădurile de stejari, care sunt așa de multe în țara aceea și o fac nestrăbătută. Hârțuind astfel Mircea oastea lui Baiazid, multe vitejii făcea, atacând pe cei ce se răsneau, ori căutau să prade bucate și vite. Așa urmărind el oastea dușmană cu mare îndrăzneală a început *a se lupta cu dânsa*. Unii spun că, pe când trecea oastea lui Baiazid printr'o strâmtoare, tăia fără încetare pe păgâni, până când, după sfatul lui Evrenos-beg, Baiazid a făcut tabără închisă cu șanțuri, de și-a odihnit oastea timp de o zi; iar a doua zi, trecându-și oastea cât mai fără primejdie peste Dunăre s'a întors în țara sa». Tot la această expediție adăogăm și ceea ce spune un alt istoric bizantin Phrantzes că « după ce Baiazid a pustiit mult loc, a ieșit Mircea la luptă fățișă, într'un loc greu; iar Sultanul evitând dificultatea locului, a plecat, părăsind lupta ».

INCEPUTUL UNEI DIPLOME DATE DE IOAN CORVINUL

Sultanul evită să mai atace câtva timp pe Mircea; peste trei ani însă un Turc din Salonic povestea unui Italian că « 66.000 Turci, mergând în părțile Ungariei după jaf, au prădat multe și nenumărate locuri, și se întorceau cu prada sus numită în părțile Vlahiei supuse Turcului (Dobrogea) și acolo vru capul oștirei să-și ia cincimea lui, adică din cinci robi unul, — și pe când erau astfel în zisele părți ale Vlahiei, veni acolo o mare oștire din spre Ungaria în frunte cu un *Mircea* Vlahul și *bătu* pe numiții Turci în așa fel că din Turci unii au fost prinși, alții uciși, și alții înecați și n'au scăpat decât vreo 3000 de Turci care s'au putut întoarce în țara Turciei ».

BĂTĂLIILE CRUCIATULUI ROMÂN IOAN CORVINUL

Epopeea lui Mircea fu continuată de *Dan II*, care inaugură la noi epoca « cavalerilor » luptători pentru ideea creștină, așa de bine caracterizați de istoricul nostru N. Iorga (noua Istorie a Românilor). In spiritul acesta, care se comunică din depărtatul Apus, prin tot ceea ce el putea să ne trimeată ca influență indirectă, dar și prin activitatea sbuciumată, ambițioasă, lipsită însă de maiestate și de talent a lui Sigismund rege ungar, apoi împărat roman, se vor manifesta nu numai adevărații răsboinici ai noștri, dar toți acei Domni și boieri, cari au condus destinele noastre, dela Mircea cel dintâi până la jumătatea secolului XVI. In răsboiu cu Sultanul, sau în pacea plătită cu tribut, ba chiar atunci când sunt luați cu sila ca auxiliari ai expedițiilor de pradă în Ungaria de către marele împărat păgân, purtarea lor e pătrunsă de același generos spirit cavaleresc.

Am definit aiurea, cu un termen care în parte s'a primit, epoca dela răsboaiele lui Mircea ca: *Răsboiul de o sută de ani al Românilor cu Turcii* până la încheierea păcii de către Ștefan cel Mare.

Spiritul cavaleresc va da un caracter nou vechii vitejii românești, de care s'a vorbit până acum. Dar luptele, din nefericire pentru soarta celor două țări și pentru a Creștinătății din Răsărit, nu vor avea totdeauna scopul de apărare a frontului creștin. O slăbire a instituțiilor politice din Țara Românească și din Moldova, va îngădui isbucnirea violentă a ambițiilor de domnie și patimilor de partid cari vor sfâșia solidaritatea internă atât de necesară în fața primejdiei păgâne, iar politica externă a celor două regate mari creștine, Ungaria și Polonia, le-a împins prea de multe ori pentru nebuna himeră a suzeranității, să îndrepteze expediții criminale împotriva celor mai mari căpitani pe care Românii îi dădeau Creștinătății.

Interese de partid și de politică imperialistă, complicate cu probleme de expansiune teritorială (dominația Dunării de Unguri, prin Severin și Chilia, dominația Pocuției, fixarea limitei moldo-muntene) vor turbura adeseori preocuparea dominantă a epocii care trebuia să fie aceea a rezistenței creștine împotriva invaziei musulmane.

Dictate de un scop sau de altul, multe au fost manifestările spiritului militar la Români în secolul ce se deschide, însă nivelul cultural întârziat, din cauza nestabilității vieții politice și răsboinice ne-a lipsit de povestirea edificatoare a marei sforțări militare românești din acest timp, ba adeseaori de simpla ei menționare într'o frază naivă de cronică. Ceea ce se cunoaște din ele tot izvoarelor străine o datorăm; cu atât mai mult se prețuește însă fapta elogiată de pana străină.

« Cavaler al crucei » va fi deci Dan II « cel Viteaz », care, în sbuciumata lui domnie, necontenit contestată și împărțită chiar cu rivali din alt partid, se alătură, printr'un « tractat de apărare » politicii lui Sigismund,

FAMILIA DE VITEJI A CÂNDEŞTILOR
Cândea Laţco şi ai săi, ca ctitori ai bisericii din Streiu-Sf. Gheorghe

introduce moda oştirei de mercenari şi izbuteşte a se menţine prin eroism contra Turcilor, cucerind chiar pentru scurt timp *Giurgiul* şi *Silistra* dela dânşii.

In aceeaşi calitate ni se înfăţişează şi înţeleptul organizator al Moldovei, Alexandru cel Bun, care stă gata la 1426 de a începe răsboiul cu Turcii, la Brăila, şi către sfârşitul vieţii sale respinge atacuri turceşti şi se amestecă în răsboiul litvano-polon. O frumoasă biruinţă. al cărei loc nu se ştie, câştigară fiii lui Alexandru cel Bun, sdrobind în Iunie 1433 oştirea turcească, intrată în ţară după jaf.

Pe când Moldova dădea jalnica privelişte a sfâşierilor interne, cu intervenţii polone, iar Ţara Românească schimba, din aceleaşi uri de partid, şi cam tot aşa de repede, Domnii, apăru, din mijlocul Românimii ardelene, şi din leagănul de străveche vitejie dacică, un mare ostaş, care, făcându-şi botezul de sânge în luptele pentru apărarea Banatului, devine cap de cruciată şi erou al Creştinătăţii. Se numea la început *Ioan Valahul*, adică Românul dar, primind rangul de nobil, îşi zise *Ioan de Hunyade;* el ajunge voevod al Transilvaniei şi, pe un timp, guvernatorul Ungariei. Spiritul Renaşterii latiniză numele familiei, cu epitetul *Corvinus*, luat dela corbul purtat ca herb pe armele sale. Titluri şi demnităţi obţinu graţie calităţilor lui militare şi nenumăratelor izbânzi împotriva duşmanilor crucii, însă nu ca un condotier de mercenari, ci numai în *fruntea celor de un neam* cu dânsul din Banat şi Ardeal. Aceasta rezultă din cele mai autorizate studii istorice. Sub toate raporturile, deci şi chiar dacă soarta îl făcea să lupte sub un steag strein — care nu era însă naţional, ci de cruciată catolică, — isprăvile lui Ioan Corvinul sunt *fapte româneşti* şi se pot înscrie în palmaresul naţional.

Bătălia dela Poarta de Fier, 1442

Având Transilvania, cu Solnocul şi Secuii, cu titlul de « voevod », şi Banatul, cu titlul de comite al Timişoarei, Ioan Voevod sau « Iancu Vodă » cum i se va zice, se prezintă din 1441 ca guvernator al ţinuturilor româneşti supuse coroanei ungare şi « marchiz » sau apărător al hotarelor grav ameninţate de Turci.

Pentru a răzbuna izbânzile lui dela Orşova şi Belgrad (contra lui Isac-beg), ofensiva turcă se deslănţui asupra Ardealului prin pasurile Munteniei, în două campanii executate în cursul unui an — 1442.

Incă din iarna anului 1441 — 1442, *Mezet-beg* pătrunse prin pasul dela Turnu-Roşu şi, după ce jefui şesul Mureşului, se întâlni cu oştile întrunite ale episcopului Gheorghie Lepeş de Alba, ale nobilimei şi ale lui Ioan-Vodă. Ostaşii episcopului fură bătuţi, la *Sânt-Imbru* el căzu, iar Ioan Vodă se retrase rănit. Adunându-şi în pripă oştile din districtele româneşti, el câştigă, după 8 zile, la 25 Martie 1442, o biruinţă deplină. « Victoria desăvârşită fu exclusiv a Românilor », zice d-l N. Iorga, culcând pe câmpul de luptă peste 20.000 de Turci, în frunte cu Mezet-beg şi fiul său. Locul biruinţei, după unii, ar fi *Poarta de Fier* unde luptă cu mare eroism Kendriş, un tovarăş de arme al lui Ioan Vodă. Alte ştiri arată că bătălia s'a dat în jurul Sibiului.

Biruinţa determină pe Domnii români, Vlad Dracul şi Iliaş, să treacă de partea Creştinilor, încheind legături cu Ioan Vodă. « Voevodul Valahiei, zice cronica turcă, a sărit şi el cu o oaste de rătăciţi, din munţi înalţi şi nestrăbătuţi, ce-i slujeau de cetate », — spre a nimici de sigur restul armatei fugare.

Urmă expediţia de răsbunare, condusă de paşa Şehabeddin, în toiul verii, cu 80.000 de ostaşi şi ordin să cucerească Ardealul. Trecând pe la Turnu jefui marginea ţării în drum spre Orşova, de unde se îndreptă spre *Poarta de Fier* ca să pătrundă în Ardeal. Paşa ducea cu sine « oştile din Rumelia cu achingii şi ieniceri, care după Valahia, se pregăteau să prade Ungaria » (cronica turcă). In acea strâmtoare, la Zăicani, « fără de veste i-a lovit Iancul, i-a tăiat, i-a nimicit, ucigând şi pe beglerbegul », după ce-i smomise în strâmtoare, prefăcându-se că fuge. « Nici jumătate din acea oştire n'a trecut Dunărea înapoi căci s'a potopit de armele Ardelenilor şi de *furia Românilor* » (Heltai, cronica maghiară).

Lupta dela Ialomiţa, 1442

Alte mărturii vorbesc de o teribilă înfrângere a Turcilor, veniţi în Septemvrie, acelaşi an, pe valea *Ialomiţei* în sus, ţintind de bună seamă să treacă pe la Bran. Acolo însă îi aştepta Vlad Dracul, Domnul ţării, unit cu Ioan Corvin chemat în grabă. Lupta e povestită cu accent sincer de un raport veneţian. « Şi mergând prin toată acea ţară, prădând şi furând, cum făcuseră în curs de mulţi ani... Voevodul Ungurilor, care aflase aceasta, se pregăti cu aproape 25.000 călăreţi şi înarmându-se cu semnul sfintei

cruci, merse să afle pe Turcii aceia. Și a fost la 2 Septemvrie și a început bătălia la ceasul al treilea (ora 9) din zi și a ținut până noaptea. Și a fost o *bătălie foarte grea*, așa încât, cu ajutorul Atotputernicului Dumnezeu, creștinii au rămas biruitori și s'a recăpătat toată prada, și pe lângă aceasta au fost uciși și bătuți mai mult de 70.000 Turci. Și a fost așa de mare numărul morților de ducea sânge toată Dunărea (= Ialomița). Și s'au aflat morți toți căpitanii turci... aproape nu se mai putea ieși de trupuri. Și aceasta e a șaptea înfrângere ce au avut-o Turcii ».

Violența luptei răsare și dintr'o diplomă regală primită de Ioan Corvin: « Se dete, zice acolo, o luptă dintre cele mai aspre prin ciocnirea de ambe părțile, se pornește măcelul, se rup liniile de bătaie și lupta îndârjită și ucigătoare ține până seara târziu, când în sfârșit, prin lucrarea dreptei Celui prea Inalt se pune capăt răsboiului prin biruința alor noștri și îndată dușmanii învinși se pun pe fugă și lăsând în mâna alor noștri prăzile lor ». Și aici e vorba de un râu: « la această catastrofă și râurile greu de trecut, nu puțin au, contribuit căci din cei ce luau fuga zorită nu mai puțini au pierit în unde decât de sabie ».

O BĂTĂLIE INTRE TURCI ȘI OȘTIREA LUI MATEI CORVINUL
Gravură de *Leonhard Beck* din sec. XVI

Cruciata din Balcani

Rezultatul acestor treipatru biruințe mari, câștigate în cursul unui singur an cu puteri românești, prin eroismul lui Ioan Corvin, mântui Transilvania de calamitatea expedițiilor de pradă, și de alte perspective mai sumbre. Incumetat prin aceste izbânzi, Ioan Vodă, care-și făcuse educația militară în Italia Renașterei, și mai mult ca ceilalți principi creștini era pătruns de spiritul cavaleresc al secolului, concepu planul unei *cruciate cu mijloace românești*. Cu toate că la marea ofensivă din 1443 el chemă și pe despotul sârb Gheorghe Brancovici, și pe Scanderbeg, grosul expediției lui era format din peste 20.000 de Români. Având alături pe Muntenii lui Vlad Dracul, el înaintă biruitor până la Niș, deschide drum prin cheile Balcanilor, după o biruință decisivă asupra forțelor turcești adunate din Macedonia și Rumelia, și se opri lângă Sofia din cauza iernii.

Era a doua ofensivă românească asupra Balcanilor, după aceea a lui Vlaicu Vodă, cuceritorul Vidinului și Nicopolei. Și cruciata, regală terminată prin durerosul dezastru dela Varna (1444), fusese înjghebată din forțe româno-ungaro-polone.

Chiar dacă inițiativa ei plecă dela un Român, ea nu intră în cadrul luptelor românești. Trupele lui Ioan Corvin, cum și mica oaste adusă de Vlad Dracul, n'au putut — cu tot eroismul lor — să repare dezastrul cauzat, ca și la Nicopole de îngâmfarea cavalerilor. Vlad Dracul, prevăzând sfârșitul, vru să abată pe rege din cale. Iată ce ne spune italianul Bonfini: La Nicopole « ieși înaintea regelui Vladislav, *Dracula*, principele Valahiei muntene, bărbatul drept și statornic, *care în orice bătaie a fost cel mai tare și cel mai viteaz povățuitor*, pentrucă cu puține oști, dar cu mare inimă și înțelepciune și cu *prea mare virtute a ostașilor săi*, peste așteptarea tuturor, fără vreun ajutor strein, *îndelung a ținut răsboiu cu Turcii*, care răsboiu toți creștinii laolaltă luați, de abia l-ar fi ținut. Cu răsboiul acesta așa de tare și-a împuținat locuitorii țării sale, cât nu mai rămăsese cine să lucreze pământul. Dracula acesta ca să nu cadă sub jugul Turcilor, fiindcă acum slăbise tare, la pornirea aceasta alergă ca la un liman, dar văzând oastea regelui și speriindu-se de micimea ei, ca cel ce știa puterea împăratului turcesc, care la vânat și încă ieșea cu mai mulți inși, de câți erau în oastea regală, a dojenit și rugat pe rege și pe generalii săi să nu meargă înainte ci să se întoarcă și oastea să o țină până se vor aduna și alte oști străine ». Văzând că nu-l poate convinge pe Vladislav, Domnul român îi lasă în ajutor pe fiul său cu 4000 ostași aleși și doi vornici pricepuți, iar el se întoarce în țară.

Acțiunea cruciată pe Dunăre din 1445, a corăbiilor sub steagul Papei și ducelui de Burgundia, fu însoțită de Vlad Dracul și fiul său Mircea cu 5000 de ostași, dela Brăila până la Nicopole, unde veni Ioan Corvin cu trupele ardelene; ea se mărgini la asedii de cetăți, lipsite de izbândă, afară de *Giurgiu* care fu dat lui Vlad.

După moartea lui Vlad, la care nu are nici o vină, teatrul răsboiului se mută acum la Dunărea bănățeană, la Belgrad, pivotul rezistenței creștine.

Mântuind *Belgradul* de împresurarea lui Mohammed II, în 1456 își încheie zilele marele căpitan al Creștinătății, Ioan Vodă Corvin, după ce câștigase trei biruințe strălucite, cu braț românesc, asupra Turcilor: la Poarta de Fier, la Ialomița și în Balcani, și adunase în jurul său Creștinătatea răsăriteană într'o ultimă silință de alungare a Turcilor din Europa, sub steagul celor trei expediții cruciate.

LUPTA PENTRU RESTAURAREA LUI VLAD ȚEPEȘ LA TÂRGOVIȘTE, IN 1476
Reprodusă de Const. I. Karadja după *Ioh. de Thurocz:* Chronica Hungarorum Augsburg, 1488

RĂSBOIUL LUI VLAD ȚEPEȘ CU TURCII

Oricât de mari controverse ar naște între istorici, figura degenerată a lui Vlad Țepeș, cu faptele lui de o cruzime fioroasă, puse de legendă în serviciul ideilor morale de ordine, respect, hărnicie un lucru rămâne cert: că locul său în șirul luptătorilor români pe frontul creștin dela Dunăre nu se poate contesta.

Lăsând la o parte acțiunile mărunte ce îndreptă asupra foștilor prieteni din Ardeal, cari dintr'o veche deprindere făceau presiuni asupra Domnului din scaun, dând azil diferiților pretendenți, ne vom opri la răsboiul său cu Mohammed II, care se cere desbrăcat de aureola legendei. Și pentrucă rezistența lui Vlad nu s'a concentrat într'o zi și la un punct anumit ca să dea o bătălie decisivă, ci a flancat tot timpul, prin meșteșugite hărțuieli, expediția Sultanului, ea se va înfățișa ca o necontenită luptă a voevodului român.

Atitudinea lui Vlad Țepeș față de Turci era aceea de cavaler al crucei, moștenită dela tatăl său, cu care adesea îl confundau contemporanii, zicându-i «Dracul» sau «Drăculea». Nu luase tronul cu ajutor turcesc, cum greșit socotesc unii, ci ca moștenitor legiuit, susținut de o partidă boierească împotriva altei partide din jurul Dăneștilor, asupra căreia se năpusti el cu exces de cruzimi pentru a-și întări poziția, dar poate și ca răsbunător al măcelului în care pierise tatăl și fratele său mai mare. In luptele pentru domnie de atunci nu lipsește și furia *vendettei* din clanurile primitive.

El scrise regelui Ungariei încă din August 1456 că «vrea să urmeze politica lui Mircea Vodă», ceea ce însemna alianța cu regele pentru deplina *neatârnare* a țării și, după mărturia lui Chalkokondylas, prin întocmirea unei *gărzi personale*, a unei curți credincioase și prin decimarea partidei adverse într'un timp scurt, Vlad Țepeș «foarte mare înoire a făcut în Valahia». El «și-a ales voinici înarmați cu sulițe și i-a rânduit păzitori pe lângă sine», ca opricina lui Ivan cel Groaznic, și «i-a îmbogățit cu averile celor uciși». Intre ei, spune același că erau și mulți Unguri.

Incă din 1458, după unele știri, Țepeș, numai cu 5.000 Români și Unguri, surprinde o trupă dușmană, care ocupase o cetate din țara lui; «din 18.000 n'au scăpat decât 8.000, restul fiind tăiați sau înnecați», iar izbânda produse o panică enormă în Constantinopole. In anul acesta Vlad strânsese legăturile de prietenie cu regele Matei Corvin, pețind pe sora acestuia.

Peste trei ani, Mohammed II vrând să pună ordine la Dunărea de jos, ceru lui Vlad să rupă legătura cu regele și să vină să se închine în fața lui; totodată tributul era sporit la 10.000 galbeni și se adaogă, — ceva neobișnuit, care însemna ispășirea țării pentru revolta deghizată, — 500 de copii pentru oastea de ieniceri. «I-a răspuns Valahul (zice Dukas) că banii îi are gata, dar pruncii nu-i poate da și peste putință îi este să vină el în persoană». Văzând că Vlad nu se supune Sultanul încearcă să-l înlăture prin viclenie și însărcină pe Hamza Pașa și grecul Catabolinos să-i întindă cunoscuta cursă dela Giurgiu. Mai șiret decât grecul, Vlad prinde el în cursă pe cei doi și pune chiar mâna pe cetatea *Giurgiu*. Știind apoi ce înseamnă mânia lui Mohammed II, Vlad se grăbi să-și ia o răsbunare cu anticipație asupra Turcilor, cât mai scump plătită, care să-l consoleze până în ceasul din urmă. Fiind încă toiul iernei, spre anul 1462, trece Dunărea pe ghiață, și supune malul drept, până la Chilia, în jos și iar în sus până la Rahova, unui pârjol și măcel cum nu se mai pomenise; arse multe târguri, orașe, cetăți și sate și odată cu ele toate «vadurile», adică schelele de atunci ale Dunării. El scrie regelui Matei Corvin dându-i raport amănunțit ca un han tătărăsc, de capetele tăiate în fiecare loc, făcând laolaltă vreo 24.000; apoi ceru ajutor armat, ca să nu piară *țărișoara* (regniculum), căci ar fi «spre paguba tuturor Creștinilor».

Expediția sultanului din 1462

Furtuna răzbunării se pregătea de zor, totuși Vlad rămase singur, fară cel mai mic ajutor dela rege sau

dela Ştefan Vodă, care-şi luase scaunul cu ajutorul său. Avea numai şapte sau zece mii ostaşi călări, la cari adăogând cete de ţărani — căci De Thomasiis spune că « oastea lui Vlad era alcătuită din ţărani »— se ridica la 22.000 după unii sau chiar la 30.000 (după Balbi, ambasadorul Veneţiei la Poartă).

Cu aceştia trebui să facă faţă oştirii de invazie a Sultanului, preţuită între 150.000 (Dukas) şi 250.000 (Chalkokondylas). Thomasiis, care cred că uitase de marinarii ce scoborau cu bărci pe Dunăre în jos, şi cei cari veneau pe mare, la Chilia, cu 25 corăbii mari şi 150 luntri mari, dă cifra de 60.000. Oricum, « oastea era foarte mare şi a doua ca mărime după cea care cuprinsese Constantinopolea » — spune unul din povestitorii expediţiei. Nu mai încape îndoială asupra scopului acestei impunătoare expediţii de a transforma, în caz de biruinţă, Muntenia în paşalâc.

PĂDUREA DE ŢEPI DELA TÂRGOVIŞTE
Reprodusă de Const. I. Karadja după *Matth. Hupfuff*, Strassburg, 1500

Vlad încercă mai întâi să împiedece trecerea Dunării, povestită pe larg de ienicerul sârb Constantin de Ostroviţa, martor ocular al campaniei, care fugi în cele din urmă dela Turci şi se adăposti în Polonia. « Cum înnoptă, intrarăm în luntri şi ne lăsarăm în josul Dunării, debarcând pe malul opus, ceva mai sus de tabăra lui Vodă. Aşezând acolo tunurile în jur, ne-am ocolit cu un şanţ ca să nu ne supere călărimea şi iarăşi, întorcându-se din ai noştri peste Dunăre, trecurăm pe ceilalţi ieniceri. Când toată pedestrimea fu trecută astfel, înşirându-ne înaintăm încet asupra oştirii lui Dracul, cu tunuri şi alte arme. Oprindu-ne aşezăm tunurile, dar până să ajungem la aceasta, duşmanul ne ucise vreo 300 ieniceri. Mult se întristă Sultanul văzând de pe ţărmul opus *bătălia cea mare* şi neputându-ne veni în ajutor; se temea foarte mult să nu-şi piardă toţi ienicerii, căci el nu trecuse Dunărea. Văzând că suntem măcelăriţi mereu, ne grăbim a respinge pe duşman, având pentru aceasta 120 tunuri mici, din care împuşcând neîncetat îndepărtarăm oştirea lui Vodă. Apoi stăturăm pe loc să ne asigurăm. După aceea Sultanul făcu să treacă dincoace altă oaste pedestră numită *azapi;* iar Dracul, văzând că nu mai poate opri trecerea, se retrase dinaintea noastră. Atunci însuşi Sultanul trecu Dunărea cu toată oastea şi ne dădu 30.000 de zloţi ».

De bună seamă, şi în timpul lui Mircea tot aşa se făcea trecerea Dunării de către Turci, înainte de a stăpâni un « cap de pod » ca Giurgiu sau Turnu, care să le asigure trecerea.

Indată oastea lui Vlad pieri ca o nălucă în codrii bătrâni, hotărîtă la un răsboiu de uzură şi hărţuială, metoda Fabiană, ce aplicase şi Mircea la 1397 şi mai târziu atâţia din Domnii Românilor.

Populaţia fu pusă la adăpost: « Românii s'au retras în *cetăţi* şi *munţi*, unde el poruncise încă de mai înainte să se adăpostească femeile şi copii, împreună cu multe provizii » (Thomasiis). « Porunci supuşilor săi de s'au tras la locuri strimte şi în păduri şi, arzând ţarinile, vitele le-au mânat la munţi, spre Unguri şi Alani (!) iar el s'a aşezat cu oastea în desimea codrilor şi venind Sultanul cale de 7 zile, nici oameni, nici vite, nici de mâncat, nici de băut n'a aflat » (Dukas).

La început, având provizii, Sultanul n'ar fi stricat nimic « ci mergea fără grijă şi fără pază către cetatea în care Românii aşezară femeile şi copii, pentrucă nimeni nu-i sta împotrivă. Numai cei ce se depărtau de tabără erau ucişi de Români ». Auzind apoi că Ungurii strâng oaste ca să-şi apere marginea, « împăratul a purces mai înlăuntru şi acuma toate le ardea şi prăda câte îi veneau înainte. Spahiii duceau în tabără câte puţini robi, dar mai mulţi piereau dintre dânşii, când se depărtau de tabără » (Chalkokodylas).

Atacul de noapte

După acelaş povestitor, o parte din oşti era trimeasă de Vlad ca să susţină apărarea cetăţii Chilia, asediată pe apă de flota lui Mohammed iar pe uscat de Moldovenii lui Ştefan. Brăila, oraş de lemn, fu ars de Turci, dar Chilia rezistă biruitoare până la urmă. Dela un timp însă Vlad pierzând răbdarea, sau nu ştiu din ce motive, plănui două atacuri de noapte asupra taberii împărăteşti. « Turcii, înaintau cu mare teamă şi băgare de seamă, ferindu-se de Vlad, spune Balbi; dar nu se putură păzi aşa ca Valahii să nu le facă mari pagube. Când Turcii se apropiau de munţi, Dracul, cu aproape 30.000 atacă tabăra *în două rânduri*, făcându-i mari pagube, iar, a doua oară, dacă Turcii nu erau preveniţi, se ţine drept

sigur că le-ar fi produs o grozavă panică. Dintre Valahi au pierit 5.000, din Turci 15.000 ».

Pe scurt, vorbește de un singur atac, ienicerul sârb: « Deși Domnul român avea oaste mică, și noi ne ţineam totdeauna cu multă pază, înaintând cu mare frică și mâind nopţile prin şanţuri, nici aşa n'am putut să ne asigurăm căci, într'o noapte, lovindu-ne Românii, au măcelărit oameni, cai, cămile, au ucis Turci câteva mii, iar când Turcii, goniţi de duşman alergau îndărăt, noi ienicerii îi respingeam și-i ucideam, pentru a nu ne pierde din cauza lor. Astfel mari pagube avu Sultanul ».

Un atac de noapte executat în deplina cunoştinţă a topografiei taberei turceşti, cu scop de a ucide pe Sultan, « una din cele mai interesante episoade ale istoriei militare a Otomanilor » (Iorga), nu se putea executa fără spionagiu de mult risc și iscusinţă. « Zic unii că Vlad însuşi a intrat în tabăra turcească de a cercat și a văzut cum stau toate » dar lui Chalkokondylas, care a auzit-o, nu-i vine să creadă și i se pare că Vlad singur « ar fi scornit aceasta ca să se arate îndrăzneţ». «Totuşi, Vlad, zice el, se apropia ziua de tabără şi însemna cu ochii corturile ostaşilor şi ale împăratului şi piaţa taberei. Vlad avea până la 10.000 călăreţi, alţii spun că 7.000. Cu aceştia a năvălit într'o noapte în oastea turcească şi mare frică a băgat în Turci cari credeau că nu ştiu ce oaste mare străină a venit asupra lor. Când a intrat Vlad în tabără, întâia dată l-a întâmpinat oastea din Asia dar lupta n'a ţinut mult, căci fugăriţi Asianii s'au tras înapoi. Vlad având cu sine lampade şi făclii aprinse, în rând mergea spre cortul Sultanului, dar ostaşii săi au greşit şi au mers la corturile vizirilor Mahomed şi Isaac unde vitejeşte s'a purtat... Mai pe urmă toţi Turcii au sărit pe cai şi lupta a ţinut acolo mult timp. Deci înturnându-se Muntenii se grăbiră spre cortul împăratului dar găsind gata pe păzitori nu mult s'au războit. După aceea s'au întors spre piaţa taberei, prădând şi tăind pe cei aflaţi acolo şi în revărsatul zorilor au ieşit din tabără, numai puţini pierzând în noaptea aceea... După ce s'a făcut ziuă Sultanul trimese ostaşii cei mai buni cu Ali-beg Mihaloghi şi o poruncă să gonească pe Munteni. Ali-beg s'a lovit cu Vlad şi mulţi a tăiat din oastea lui iar ca la 2.000 a prins vii, pe care ducându-i la împărat, pe toţi i-a tăiat » (Chalkokondylas). Ienicerul sârb spune că numai câteva sute s'ar fi prins atunci şi Sultanul « a poruncit să-i despice ».

LUPTA IN NOAPTE INTRE MOHAMMED ŞI VLAD ŢEPEŞ LA LUMINA FACLELOR, 1462
Pictură de *Theodor Aman*

Pădurea de ţepde la Târgovişte

Acelaşi povesteşte că Sultanul înaintă spre Târgovişte, de data asta cu mai multă supraveghere, dar n'a intrat în cetate, deşi i s'au deschis porţile, crezând-o deşartă ci, mergând mai departe, pătrunse într'o vale lungă de 17 stadii şi lată de 7, unde i se deschise cea mai fioroasă privelişte, pădurea de « furci şi de ţepe încărcate de bărbaţi, femei şi copii », ca vreo 20.000. Acest povestitor nu recunoaşte turci între victime dar un altul mai demn de încredere spune că în acei « pari nenumăraţi şi împlântaţi în cari, în loc de poame se atârnau trupuri », Sultanul văzu, « la mijloc pe Hamza, îmbrăcat în vison mohorît şi înţepat. Spăimântat de aşa vedenie, Sultanul în noaptea ce veni şi-a ocolit tabăra cu şanţ bun şi a rămas în ocol» (Dukas). Acesta povesteşte că urmă un atac de noapte, descris în liniile celui dintâi, după care Sultanul « cu ruşine s'a întors la Adrianopole». Este o confuzie însă cu luptele din urmă. Vlad se ţinea şi aici de oastea duşmană «prinzând şi tăind pe călăreţi şi azapi când se depărtau de tabără », dar nu credem, să fi plecat tocmai acum, la Chilia, cum spune Chalkokondylas, spre a lupta contra lui Ştefan, lăsând şase mii ostaşi să hărţuiască pe Turci.

Ultimul act al expediţiei se lămureşte mai greu decât desfăşurarea ei de până aci. Este foarte probabil că hotărîrea de plecare o luă Sultanul în urma unor noui lupte, pe care ienicerul sârb nu le ştie (el nu ştie nici de pădurea cu ţepe), dar ele rezultă din raportul lui Balbi, care ştie de două atacuri, din Chalkokondylas cel mai amănunţit povestitor al expediţiei şi din relaţia unui Albanez; în fine din toate celelalte mărturii care lasă impresia că Sultanul a plecat îndată după o luptă.

După Chakokondylas, Românii atacă întâi: oastea lăsată de Vlad « bucurându-se şi vrând să-şi facă nume, îndată au năvălit peste oastea turcească ». Sultanul răspunde cu un contra-atac care dete naştere la două lupte: Românii câştigă lupta asupra corpului trimes de Sultan: « Pe Iusuf-paşa l-a trimis să atragă pe Munteni la războiu; de abia ajunse Iusuf la Munteni şi fu pus pe fugă de ei ». Un nou corp trimete

Sultanul, dar după cum ne asigură d-l N. Iorga, rolul acestuia fu să salveze pe învins și să asigure retragerea întregei oștiri: « Când fugia Iusuf, zice cronicarul, l-a întâmpinat Omar fiul lui Turakhan care și el era trimis de împărat asupra Muntenilor și, înfruntându-l și speriindu-l cu mânia Sultanului, l-a întors din fugă și amândoi au biruit pe Munteni... tăind dintr'înșii ca la 2.000... Așa s'a sfârșit cutezanța Muntenilor când au năvălit a doua oară peste tabăra turcească ». Chalkokondylas, părtinitor al Turcilor, e singurul izvor ce caută să dea o încheiere favorabilă expediției lui Mohammed II, dar silința lui reușește să ne convingă și mai mult de falimentul ei succesul obținut de cea mai puternică oștire a lumii, față de 6.000 Români în lipsa chiar a Domnului lor, și care consta în « mulți robi » și 200.000 de vite, putea mulțămi pe un cap de bandă nu pe împăratul Răsăritului! Dealtfel toate știrile inclusiv cea din urmă, sunt unanime în a recunoaște patru fapte:

1. Eroismul lui Vlad Țepeș și eficacitatea tacticei sale.

2. Că el nu și-a pierdut oastea, n'a fost învins de Sultan și n'a plecat din luptă.

3. Că Sultanul a plecat fără să câștige o mare bătălie; majoritate,i voaare l r îl arată *fugind ca un învins*:

« Ceea ce văzând Sultanul (după al doilea atac), ridică tabăra *cu grabă* și trecu fluviul înapoi și ajunse la 11 ale prezentei luni (Iulie) la Adrianopole » (Balbi). Sultanul ridicând atunci tabăra, zice Dukas, și fugind *cu rușine,* trecu Dunărea și se întoarse la Adrianopole ». « Cu puțini, însă aleși militari, Vlad atacă pe Mohammed... în timp de noapte și-l sili *să apuce fuga* către Dunăre, cu mare rușine și pierdere de oameni și să se retragă din Transalpina » (Petancius, ungur). După ce pierduse « în număr total 50.000 de turci, văzând Sultanul *că nu poate răpune pe Domnul valah,* care era apărat printr'un *șanț* încunjurat de mlaștine și temându-se de armata ungurească care venea spre a da ajutor Românilor (dar n'a venit), *se întoarse* pe uscat cu o mare lipsă de hrană pentru armată și cai, la Adrianopole, în *neorânduială,* cu toate că Turcii au făcut oarecari arătări de veselie, voind *a face să creadă* pe supuși că Sultanul se întorcea biruitor ». Această știre așa de prețioasă o dă un rob albanez fugit din acel oraș la două zile după eveniment. Dar știrile că Sultanul a suferit « *o mare înfrângere* » în Valahia, că fu « bătut cumplit », abundă în cronicile italiene cercetate de Xenopol.

VLAD ȚEPEȘ
Reprodus de Const. I. Karadja după *Barth. Gothan,* Lübeck, pe la 1485

4. Că Mohammed II, venit în persoană, cu cel mai puternic aparat de răsboiu, n'a atins nici unul din *scopurile de răsboiu,* nici măcar instalarea lui Radu cel Frumos, care se întâmplă *după plecarea Sultanului,* datorită altui factor decât cel militar, și anume spiritului de partid politic:

« Românii părăsiră pe Dracul și *se alipiră* de fratele său. Dracul fugi în Ungaria la Matei Corvin, care pentru relele lui fapte îl aruncă la închisoare. Incredințând țara fratelui lui Dracul, Mohammed *se retrase* ». Așa încheie povestirea sa ienicerul turc, care nu știe multe episoade și le confundă pe cele din urmă.

Adevărul este cum spune Balbi, că desbinarea se produse după ce Sultanul trecu Dunărea: « El lăsă *la hotarul* Valahiei pe fratele lui Dracul, cu oaste turcească, *pentru a încurca spiritele Valahilor,* dacă ar voi să părăsească pe Dracul și să se dea în partea celuilalt. *Acuma* se zice că 4.000 de Turci au fost prinși și puși în țeapă », deci o victorie asupra trupelor lăsate de Sultan, în țară, ceea ce înseamnă că Țepeș nu fu părăsit îndată de ai lui. Tot așa spune Chalkokondylas, dar mai pe larg: Sultanul « trecând Dunărea, a lăsat în țară pe fratele voevodului Vlad, *poruncindu-i să vorbească cu Muntenii* și *să cuprindă țara* și să ajute pe Turcii din vecinatate. Iară împăratul Mohammed s'a întors drept la Adrianopole. Vlad, văzând că *Muntenii au trecut la frate-său* și știind că nu va isprăvi ceva bine, pentrucă prea mulți ucisese mai înainte, a fugit la Unguri ».

Mohammed II avu în 1462 aceeași situație de *învins* ca și Baiazid I la 1394. Amândoi veneau cu gând să anexeze Țara Românească, dar și unul și altul recurg, in extremis, la calea piezișă, a politicii de răsboiu, la desbinarea prin intrigă a adversarului biruitor, unul ajutând la răscoală pe boierul Vlad, altul aducând pe Radu cel Frumos.

Vlad Țepeș recâștigase deplina independență, în scurta lui domnie; amenințată cu totala desființare, Țara Românească e salvată prin rezistența lui eroică, dar *pacea* cu Turcii, condiție necesară a viabilității Statului român, îi impune reluarea relațiilor tributare, care amintesc în tradiția istorică despre « a doua închinare », în jurul anului 1462.

BĂTĂLIA DELA BAIA, 1467
Reprodus de Const. I. Karadja, după *Ioh. de Thurocz:* Chronica Hungarorum

BĂTĂLIILE LUI ŞTEFAN CEL MARE

Un român, fiul marelui erou al Creştinătăţii, primi coroana regatului Ungariei, pentru meritele tatălui său. Nobilii nu se înşelară în alegerea lor, căci regalitatea lui Mateiaş Corvin înseamnă apogeul puterii politice şi expansiunii teritoriale a regatului apostolic, şi, prin căsătoria lui cu o italiancă, intrarea regatului în ritmul Renaşterii italiene.

El a continuat răsboiul cu Turcii mai ales în Bosnia, regatul şi mai ales Transilvania fiindu-i apărate de primejdia turcă prin eroismul celor doi Domni români, Vlad Ţepeş şi Ştefan cel Mare, faţă de cari n'a ştiut să fie recunoscător. Pe Vlad Ţepeş, l-a lăsat până la urmă fără ajutor, iar pe Ştefan cel Mare l-a provocat dând adăpost în Secuime lui Petru Aron, duşmanul său de moarte

Starea de răsboiu cu Ungaria se declară prin năvălirea lui Ştefan în Secuime (1461), spre a pune mâna pe rivalul aciuiat acolo; ea duse la un conflict şi cu Vlad Ţepeş, aliatul Ungariei, pentru Chilia, atacată în 1462 şi cucerită în 1465, întărind astfel hotarul Moldovei dinspre Turci cu o cetate aşa de puternică.

O răscoală a stărilor din Ardeal, ca să detroneze pe Matei, dar potolită cu uşurinţă, îl făcu să bănuiască acolo mâna lui Ştefan. Mândria regelui mai era jicnită de legătura lui Ştefan cu Polonia şi de refuzul acestuia de a i se închina. «Volnicia» lui, cum zice Ureche, adică independenţa, îl supăra mai mult pe rege, cum spune şi Bonfiniu.

Bătălia dela Baia

Pornită la 1467, în toiul iernii, de Matei Corvin, era a treia încercare a regatului vecin de a suprima neatârnarea Moldovei, spre a o reduce la rolul de Stat clientelar. Tactica era: o surprindere de aceea lese el, ca şi Sigismund la 1395, anotimpul cel mai greu. El porni cu 40.000, oştire aleasă din Ungaria proprie, cu nobili ardeleni dar fără ostăşimea română a tatălui său, pe care o lăsase în părăsire, şi cu boemul Ioan Giskra, meşter, în răsboaie de asediu. Invazia se făcu în Noemvrie prin pasul Oituzului, având ca *ţintă* capitala, «prăpădind şi arzând silea la scaunul Sucevei» (Ureche).

In curs de zece ani, Ştefan îşi organizase oştirea: «nu numai pe boieri şi ostaşi, ci şi pe cei proşti încă îi deprinsese la arme — spune Dlugoş — învăţând pe fieştecare cum să-şi apere patria; dacă afla că vreun ţăran nu are săgeţi, arc şi sabie, sau mergea la tabără fără scule, aceluia fără milă îi tăia capul».

Neavând însă oaste prea mare adunată (vreo 15.000), el aplică pe de-a'ntregul învăţătura răsboiului care izbândise aşa de bine lui Ţepeş, anume: primirea duşmanului la hotar cu atac şi *retragerea sistematică* cu hărţuieli neîncetate pe drumul de invazie, apoi *atacul de noapte* prin surprindere.

Sugestivă e descrierea expediţiei la cronicarul polon Dlugoş: «Trecând munţii şi plaiurile, regele sosi la Trotuş, pe care-l arse şi merse pe lângă munţi până în Bacău, în târgul Roman şi în Neamţ. Pe toate, dimpreună cu satele de prin prejur arzându-le, tot pământul locuit şi lucrat l-a umplut de *ucideri*.

...Deşi l-a întâmpinat la Trotuş Ştefan Vodă, cu oastea, totuşi... n'a îndrăsnit a se lovi cu toată oastea ci, prin curse pe regele Mateiaş rău l-a supărat în 40 de zile, oprindu-l şi de la *jefuirea mai departe*». Mai frumos însă o povesteşte însuşi domnul, într'o scrisoare către regele Poloniei: «Am adunat oştile noastre şi am trecut întru întâmpinarea lor. Şi le-am ieşit înainte prin munţi şi *m'am luptat* cu ei în câmp deschis şi la ape şi unde a fost nevoie, fiindcă, iubite craiu, *a foast oaste tare.* Şi ei, îndată ce au năvălit la Trotuş, cum au intrat sub munte au pustiit şi prăpădit şi au ars foarte crud, dând foc la cetăţi, la oraşe şi *ucizând copii şi pângărind sfintele biserici* şi săvârşind multe fărădelegi, care nu numai nu se pot spune dar nici măcar închipui şi *pe care nici păgânii nu le-ar face azi,* nici Turcii, nici Tătarii. Şi au ars Trotuşul şi Bacăul şi Romanul şi au trecut mai departe şi noi după dânşii; şi am avut cu ei *luptă zi*

CEȚATEA ALBĂ
După *K. Hielscher*, România

și noapte, pe orice vreme, timp de 40 de zile întregi... și au ars Neamțul».

După un popas de 8 zile la Roman, oastea regelui sosi în câteva zile la Baia, unde vru să-și facă o tabără întărită, de unde să asedieze Suceava care nu era departe. Ștefan, care-și pusese tabăra «la o leghe mai jos, între Moldova și Șomuz», hotărît să dea lupta decisivă, «gândind — cum zice Dlugoș — că a venit timpul când cu puțini să bată pe cei mulți, lăsând caii și sarcinile în tabără, numai pedestru și ușor a venit la Baia și aprinzând orașul de câteva laturi, în 15 Decemvrie, noaptea, a năvălit peste Unguri și a ținut bătaia amestecată până în revărsatul zorilor».

Dușmanii fură loviți prin surprindere, la o zi după așezarea lor în Baia, pe înserate, când se aflau la masă, benchetuind fără grijă cu vinul din boloboacele desfundate ale târgului. Regele, după mărturia lui Bonfiniu, sări dela masă, pe nemâncate, lăsând pe curteni să petreacă mai departe, spre a lua măsurile necesare de apărare, căci, spune cronicarul Ureche, «cum nu avea nici o grijă de nici o parte, lăsându-și oastea fără nici o pază, la băuturi și la prăzi, unde având Ștefan Vodă știre și prinzând limbă (spioni) Marți noaptea, Decemvrie 15, au aprins târgul asupra lor, când ei erau fără nici o grijă». Bonfiniu, istoric de curte al regelui, ascunde înfrângerea lui, dar recunoaște că: «în acea noapte s'a luptat mai mult pentru scăparea cu vieață decât pentru onoare». Intocmindu-și oastea în pripă în piața târgului și pe uliți s'au luptat, cum spune Ștefan, «de cu seară până în zori», luptă de săbii, lănci și topoare, «cu brațele». Biruința a fost uimitoare; Moldovenii având în față oastea regală de patru ori mai mare, cu 500 de bombarde, dar înflăcărați de exemplul Domnului lor și de mântuirea patriei părăduite și batjocorite de dușman, luptară arătând un adevărat *furor valachicus*. «Căzând mulți dintre Unguri, și mai mulți mistuindu-se de flăcări, craiul Matiaș rănit în trei locuri, ci nu de moarte, ca să nu cadă în mâinile Românilor, cu o lectică fu scos din mijlocul luptei... Spun că zece mii de Unguri au pierit în bătaia aceea» (Dlugoș). Știrea se confirmă de Ștefan care arată că a pus «să adune movilă» trupurile, «în număr de 7.000 și sunt mulți încă a căror oase nu s'au adus încă». Prada de răsboiu fu enormă: «le-am prins, spune Ștefan, toate carele și corturile și fel de fel de tunuri, de unelte, de puști mari și mici, pe toate». «Partea cea mai mare a armatei s'a salvat prin fugă» (Dlugoș).

ȘTEFAN CEL MARE ȘI DOAMNA MARIA
Frescă dela mănăstirea Sf. Ilie Domnesc din Suceava

Rămășițele oastei fugare, scăpate în zori din măcel, se îndreptară peste culmi, de-a-dreptul, în Ardeal. Știrea că Ungurii «aflând drumurile încurcate cu arbori, tăiați de Moldoveni, au ars carele și bagajele și îngropând în lut 500 de bombarde, ca să nu se poată folosi Moldovenii de ele» este născocită spre a ascunde pierderea lor în bătălia dela Baia, ceea ce ar fi însemnat recunoașterea totalei înfrângeri. Este imposibil de admis ca dânșii să fi putut transporta în fuga oarbă, după înfrângere, atâtea care și tunuri, peste trei culmi ce stau în curmeziș până la pasurile, învecinate, lipsite de drumuri practicabile.

Bătălia dela Baia însemna botezul de sânge al tinerei oștiri a lui Ștefan cel Mare. Neatârnarea Moldovei față de Ungaria fu asigurată pe deplin și calea altor expediții ungare asupra ei tăiată pentru totdeauna. Dar Moldova arsă cu târgurile și satele ei pe spațiul a trei-patru județe, cu paguba atâtor vieți nevinovate, nu era îndeajuns de răsbunată. Pentru aceasta, după un an și jumătate (Iunie 1469), pe când Matiaș purta răsboiu în Silesia, Ștefan făcu o expediție de pradă «ca o furtună» în Secuime, prinzând și pe vechiul său adversar, Petru Aron, printr'o viclenie, și tăindu-i capul. Peste două luni însă horda Tătarilor dela Volga, condusă de Eminec, fiul hanului Mamai, se năpusti în Moldova (August 1469). Ștefan, adunând oastea în pripă, îi surprinde în dumbrăvile dela *Lipnic* și după o fulgerătoare ciocnire, îi aruncă peste Nistru.

Pacea cu regele Mateiaș veni ceva mai târziu, când rănile căpătate la Baia se vindecară definitiv.

Formal, ca semn de alianță împotriva Turcilor, regele îi dărui lui Ștefan două cetăți din Ardeal: *Ciceiul* și *Cetatea de Baltă*.

Bătălia dela Podul Inalt

Ca *atlet al lui Christos*, Ștefan întrupează mai mult ca toți principii spiritul timpului său. După dispariția lui Ioan Corvin, el singur merită «cinstea de comandant împotriva Turcilor», spune Dlugoș, sau de «căpitan de cruciată» cum îi zice d-l N. Iorga.

Adresându-se Papei ca unui cap spiritual al lumii creștine, îi cere să organizeze ofensiva creștină, în care el însuși se înrolează acum: «De aceea vă rugăm, zice el, ca, împreună cu alți regi puternici și principi

LUPTA LUI MIHAI VITEAZUL CU TURCII LA CĂLUGĂRENI LA 23 AUGUST 1595
după o gravură contemporană. In medalion cel care a culés laurii victoriei: Sigismund Bathory. Colecția Academiei Române

să vă siliți să nu se primejduiască Creștinătatea de către mult vrășmașul necredincios, pentru ca *și noi să nu luptăm singur,* ci cu ajutorul lor ».

Putem zice deci că răsboiul cu Turcii s'a început de Ștefan pentru *neatârnarea Țării Românești.* Inaugurat de expediția lui Soliman-Pașa în 1475, el continuă răsboiul muntean, început la 1462, printr'un șir de acțiuni militare și politice ce se înlănțuesc ca un tot.

Ștefan înlocuise pe Radu cel Frumos cu Laiotă, credinciosul său, dar cum acesta, pentru a se menține, se înțelese cu Turcii, Ștefan îi trimese împotrivă pe Țepeluș. Mâniat din cauza acestor intervenții în țara vasală, Mohammed II luă trupele dela asediul Scodrei și le trimise, în toiul iernii, contra datinei turcești, sub comanda lui Soliman-Pașa Eunucul. *Scopul* campaniei era: să împiedece pe Ștefan de a răsturna pe Laiotă și închinarea Moldovei, precum arată cronica turcă: « să meargă fără zăbavă asupra Domnului Moldovei ca să nu-i dea pas să continue întreprinderea (asupra lui Laiotă) și să readucă țara lui în ascultarea Porții » (Seadeddin); după alte știri, beglerbegul Rumeliei ar fi avut ordin să aducă pe Domn la Constantinopole, să ierneze la Camenița și de acolo să se arunce asupra Polonilor și Ungurilor, cari se băteau între ei pe timpul acesta.

Soliman trecu Dunărea pe ghiață în Decemvrie, pe la Nicopole, cu 100.000 spahii, ieniceri și azapi, și ca 20.000 gloate de țărani din Bulgaria, la cari se adogă Muntenii lui Laiotă și Tătari. Corăbiile turcești veniră din nou să atace Chilia și Cetatea Albă. In fața unei oștiri așa de numeroase cum nu intrase în Moldova nici una până atunci, Ștefan, adună întreaga lui oaste de boieri, curteni și țărani ce se ridicau la 40.000 Moldoveni, și 8.000 de Secui chemați anume în ajutor, și 18.000 Ardeleni.

Gerul Bobotezii îmbrăca dealurile Moldovei în veșmânt alb și pod de ghiață peste ape. Pe un timp așa de aspru, Ștefan renunță la metoda urmăririi și hărțuielii dușmanului.

Mai întâi s'a devastat și ars tot ce putea folosi dușmanului pe calea ce apucase, prin lunca Bârladului. « Astfel printr'un așa pârjol și prin pustiu fură cuprinși Turcii și caii lor de mare foame »; la aceasta se adaugă chinul gerului. După aceea Ștefan alese un loc potrivit pentru o luptă de surprindere, lângă Vaslui, între două dealuri, unde a pus să se taie copacii și i-a întărit cu ostași și tunuri, de fiecare parte câte zece tunuri, cu ordin ca fiecare tun să tragă șapte împușcături » [1]). Acolo așeză el oștile,

[1]) Scrisoare din Buda.

CRESUS ARĂTÂND BOGĂȚIILE SALE LUI SOLON

Personagiile sunt împăratul Rudolf II și curtenii săi. Printre ei, în primul plan, Mihai Viteazul.

Pictură de *Franz Franken II* în Museul de Artă și Istorie din Viena

CETATEA HOTINULUI
După *K. Hielscher*, România

în puncte bine alese și mascate de copaci, văile mici fiind și ele astupate pentru a împiedeca retragerea.

In dimineața zilei de 10 Ianuarie, dușmanii se apropie. O negură deasă învăluia pe Turci « cât nu se vedeau unul cu altul și Ștefan Vodă tocmise puțini oameni despre lunca Bârladului, ca să-i amăgească cu buciume și trâmbițe dând semn de răsboiu ». Amăgirea a prins căci Turcii întorc frontul în acea direcție, silind prin negură și prin apă să sfarme pădurea din cale, spre glasul buciumelor. « Iar din spate i-a lovit Ștefan Vodă cu oaste tocmită, unde nici era loc de a-și tocmi oastea nici de a se îndrepta ci așa ei în de sine tăindu-se, mulți au pierit ». Lupta însă n'a fost așa de simplă, nici ușoară, cum o spune Urechi, care a scris târziu, căci după martori oculari (scrisoarea din Buda), Ștefan a stat întâi de o parte cu o ceată aleasă, pentru a conduce lupta care se porni din două sau din trei părți deodată, din flancuri și din urmă, poate. « Astfel, ai săi au mers la luptă și sub ochii Domnului, îndată au fost bătuți. Atunci s'au descărcat tunurile în Turci, cari erau într'o strimtoare și nu puteau să fugă și Secuii au atacat din spate o aripă a Turcilor.. și Ștefan n'a fost cu ei ; căci el atacă cu ostașii săi și cu tunurile așa fel că prin aceste împușcături și măceluri i-a silit pe Turci să se întoarcă, să fugă » (Scrisoarea din Buda). Cumpăna biruinței se apleca de partea Turcilor, deci, când Ștefan intră însuși în luptă. « Stropșindu-se de mulțimea Turcilor cei ce erau în frunte, unde erau și Secuii, în mare primejdie de a pieri venise oastea și *ar fi și pierit de nu sărea însuși Ștefan Vodă* în mijlocul Turcilor, cari acuma se sumețise cu biruința și n'ar fi dărâmat aripile lor » (Dlugoș). « A fost atunci un *teribil măcel* și puțin a lipsit să nu fie cu toții tăiați în bucăți și numai cu mare greutate Soliman Pașa și-a scăpat vieața prin fugă » (Seadeddin).

MIHAI VITEAZUL 1593—1601 DOMNUL ȚĂRII-ROMÂNEȘTI
Portret contemporan de Umbach, gravat de I. A. Böner. (Din *N. Iorga*, Portretele Domnilor Români)

« Și au biruit atunci Ștefan Voevod... și au căzut atunci nenumărată mulțime de oameni și mulți fără de număr au fost prinși de vii, cari mai apoi au fost tăiați ; numai pe unul îl lăsară viu, pe fiul lui Sacbașa ; și steagurile lor împreună cu schiptrele cele mari au fost luate — mai mult de 40 de schiptre » (Analele Bistriței).

Bătălia s'a sfârșit cu urmărirea fugarilor timp de patru zile : « Acei Turci cari n'au putut să fugă au trebuit să moară ; cei cari au fugit n'au putut trece munții și s'au văzut siliți a se întoarce la șes, unde au fost uciși... Și aceia cari au fugit și au ajuns până' la Dunăre, au fost sau uciși acolo de Moldoveni, ori s'au înnecat în valuri... Pe robii turci, afară de cei mai de frunte, pe cari i-a ținut, mai pe toți i-a tras în țeapă. Trupurile celor uciși le-a ars, totuși rămân câteva movile de oase, de mărturisesc mărimea biruinței la cei viitori... Prada fu îmbelșugată : afară de tunuri, steaguri și arme, luate de Domn, toată oastea lui din prada Turcilor foarte s'a îmbogățit cu aur, cu argint cu porfiră, cu cai și alte scule de mare preț (Dlugoș).

Biruința dela Podul Inalt avu cel mai larg răsunet, în Europa. « Știri italiene, germane, răspândiră pretutindeni vestea celei *dintâi mare biruinți* în câmp deschis pe care până atunci o câștigase vreo oaste creștină » (Iorga). Ștefan însuși, trimese prizonieri și steaguri regilor vecini și Papei (4 pași cu 36 steaguri lui Casimir), ca mărturie a biruinței, rugându-i să-l ajute în răsboiul de-abia început cu Turcii ; apoi îndreptă o misivă către Papă, Veneția și toți principii « domni în toată Creștinătatea », vestindu-i cum țara lui fusese invadată de « oștirea păgână a Turcilor în număr de 120.000 », condusă de cei mai viteji viziri : « și am învins strașnic pe acei dușmani ai noștri și ai Creștinătății întregi » ; arătând că *Moldova* lui e *poarta Creștinătății*. « Pentru care biruință, Ștefan nu s'a mândrit — zice Dlugoș — ci a postit patru zile cu apă și pâine și a poruncit în toată țara sa ca nimenea să nu îndrăznească a-i da lui, fără numai lui Dumnezeu biruința aceea, măcar că știut lucru este că biruința din ziua aceea lui singur s'a datorit ».

Dar în afară de laude și glorificări, biruința nu-i aduse nimic mai mult lui Ștefan. Domnul Moldovei rămase tot singur în calea răsbunării Sultanului, care nu avea să întârzie.

EXPEDIȚIA LUI MOHAMMED II

a) Bătălia dela Valea Albă

Dându-și seama de acestea, Ștefan urzi o intensă acțiune diplomatică, din Persia până la Roma, unde Papa făcea mari colecte de bani din toată Europa

TURCII CONSTRUIND PODURI PESTE DUNĂRE SUB PRIVEGHEREA LUI SINAN PAŞA 1595.
Din Panoniae Historia Chronologica per Theodorum de Bry. Francfort, 1596

pentru răsboiul împotriva Turcilor. Inştiinţat că Mohammed II pregăteşte atacul Chiliei şi Cetăţii Albe, Ştefan ceru lui Casimir IV, să vie la Cameniţa, când Sultanul va intra în Moldova şi să-l ajute, în calitate de suzeran, cu 2.000 pedeştri. Stăruinţele puse de sfetnicii mari n'au izbutit a scoate din toropeală pe laşul Iagellon, care nu clinti nici un deget în favoarea Domnului Moldovei. Inconjurat de duşmani de trei părţi, iar de a patra cu acest « prieten » făţarnic, Ştefan se vedea izolat de Creştinătate. Silit era deci să rupă cercul de fier şi să se împace cu regele Ungariei fie cum ar fi, chiar cu preţul unei închinări: la 12 Iulie 1475, el semnă în Iaşi, unde aştepta atacul Sultanului, un act de recunoaştere a lui Matei ca suzeran, cu obligaţia de ajutor reciproc împotriva Turcilor. Matei, la rândul său, îi promite un loc de refugiu *Ciceiul*, fără a i-l preda decât al caz de nevoie.

Cu o lună mai înainte flota otomană cucerise Caffa, după care veni să bombardeze cele două porturi moldovene, fără izbândă. Flota se retrase, iar Sultanul, bolnav de gută, amână expediţia.

In cursul iernii răsboiul cu Turcii se purtă şi pe Marea Neagră — Sultanul cucerind *Mangupul* cumnatului lui Ştefan, apărat şi cu Moldoveni — şi în părţile Savei de către regele Matiaş care vestise tuturor că va porni o *cruciată cu forţe româneşti:* 2.000 valahi-bănăţeni, « cari mai mult decât orice alţi oşteni se disting în luptele cu Turcii », Basarab-Ţepeş cu vreo 38.000 oameni şi « capitaneus » din Moldova cu 32.000.

Era numai un bluff, pretext de a cheltui sumele din colecta răsboiului sfânt, trimese de Papă, căci regele se mărgini la cucerirea cetăţii Şabaţ.

Când Ştefan, la 3 Aprilie 1476, ceru Papei suma promisă, acesta-i răspunde, împodobindu-şi scrisoarea cu laude ditirambice, că « tot ajutorul în bani s'a convenit a se trimete ... regelui Ungariei, care a pornit un răsboiu aşa de mare cu păgânii ». Papa interveni totuşi la Matei să ajute cu bani pe Ştefan: « Nu ne îndoim că, pentru legătura ce el are cu tine, tu îi vei da tot ajutorul de care va avea nevoie, căci salvarea lui ajută foarte mult salvarea ta ». In zadar solii moldoveni explicară Papei şi Dogelui că « *Domnul lor întru nimic nu e supus al regelui Ungariei,* ci e stăpân deplin pe ţara sa şi pe oştile lui şi va continua răsboiul dacă va fi ajutat »; ei s'au întors din Apus cu mâinile goale.

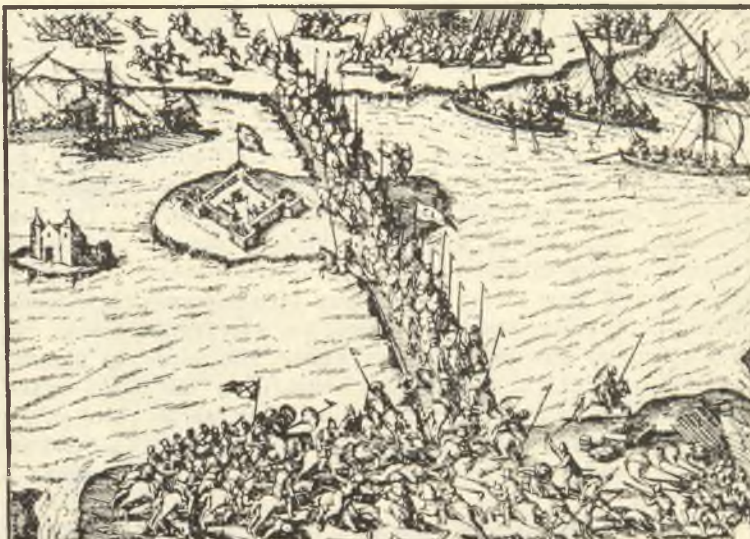
In vara anului 1476 Sultanul pregăti din nou marea expediţie contra Moldovei cu gândul de a « o subjuga şi a o da pe tribut unui Român, Alexandru, ce se pretindea frate cu Ştefan » (Dlugoş); dar el dorea să ia şi cele două cetăţi-porturi moldovene, care singure mai opreau Marea-Neagră să devină un lac turcesc. O solie chiar veni la Ştefan pela 23 Martie, cerându-i, ca preţ al păcii: cele două cetăţi, prizonierii turci din 1475, corabia cu refugiaţi din Caffa şi tributul pe trei ani. Drept răspuns, Domnul, indignat că Sultanul tăiase pe cumnatul său din Mangup, măcelări pe prizonierii săi în faţa solilor. Pe când expediţia sosi la Varna, un sol dela Cazimir veni să ceară pace: intervenţia era ridiculă, dacă nu va fi ascuns o înţelegere secretă pe spinarea Moldovei.

Campania lui Mohammed II în Moldova era o repetiţie a celei făcute la 1462 în Muntenia. Mohammed venea şi de astă dată cu 150.000—200.000 de urci, afară de 12.000 munteni ai lui Laiotă şi 30.000 Tătari ai Hanului Crimeei, vasal proaspăt al Turcilor. O flotă puternică venea pe apele mării ca şi în 1462 să atace cetăţile şi să aducă provizii. Planul de răsboiu al Sultanului era ca prin teroarea năvălirii tătare şi a invaziei oştilor sale, să decidă boierimea a părăsi pe Ştefan spre a primi pe noul Domn vasal şi să cuprindă cele două cetăţi.

Mohammed se apropia de Vadul Obluciţei, la începutul lui Iunie şi se pare că întârzie acolo aproape o lună cu pregătirile pentru trecerea Dunării, înlesnită numai de năvălirea Tătarilor.

Aceştia făcură două invazii, ca să atragă pe Ştefan dela Dunăre: una în câmpia Cetăţii-Albe, respinsă biruitor de pârcălabii de acolo, iar alta cu vreo 30.000 condusă de doi Hani, aceştia jefuiră Ţara de Sus, trecând pela Ştefăneşti spre Suceava, dar fură respinşi de Ştefan care aleargă înaintea lor cu grosul oştilor, lăsând la Dunăre numai 1000 de ostaşi. D-l Iorga crede că nu li s'a putut scoate doar prada din mâini, Dlugoş însă vorbeşte de un mare avânt al Moldovenilor şi de distrugerea oastei tătăreşti cu mari pierderi (între 16—20 Iunie).

Liberat de grija hotarului de Răsărit, Domnul ţinu sfat cu boierii. Dlugoş spune că atunci « toată ţara », obosită de războaie s'ar fi ridicat atunci împotriva Domnului său « mustrându-l de tiranie şi cruzime » şi l-ar fi părăsit, ceea ce e cu neputinţă.

BĂTĂLIA DELA PODUL GIURGIULUI, 1595
Din Panoniae Historia Chronologica per Theodorum de Bry. Francfort, 1596

Ştefan n'ar mai fi putut continua răsboiul, căci o astfel de nemulţumire ar fi dus pe boieri să se închine Sultanului. Ştirea e o falsificare răuvoitoare a faptului că la Sfatul ţinut cu boierii s'a acordat cetelor ţărăneşti, la cel mult 10.000, un concediu de 15 zile spre a-şi pune familiile la adăpost după prăpădul tătăresc, cu datoria de a se întoarce la Dunăre sau acolo unde s'ar afla Domnul, cu merinde. Din acest fapt nu rezultă că Ştefan a rămas cu toată oastea, redusă la zece mii curteni şi slujitori, pe tot timpul campaniei şi că ţăranii nu s'au mai întors la datorie. Afară de acea trupă de elită, Ştefan dispunea de puternicile străji [1]) aşezate prin toate cetăţile sale, cari au rezistat victorios atacurilor la Chilia, Cetatea-Albă, Neamţu, Suceava, Hotin, etc. El mai dispunea apoi de cetele din ţinuturile neinvadate, pe cari le organiză ca trupe auxiliare spre a pârjoli regiunea năvălită şi de a supraveghea pe duşman, tăindu-i contactul cu populaţia. In cel mai rău caz, Ştefan dispunea în acel moment de 25.000 ostaşi — Angiolello spune că avea cu sine 20.000, deci fără cei din cetăţi.

Cu aceştia avu să facă faţă Ştefan cel Mare unei oştiri de invazie de cinci ori mai mare. El se opri cu tabăra în Vaslui aşteptând pe ţărani şi atacul Sultanului.

Sultanul trecu Dunărea la începutul lui Iulie pe cinci poduri de vase şi apucă pe lunca Siretului, spre a fi condus de Laiotă, care venea cu Muntenii şi cu provizii, către Suceava, ţinta expediţiei. Văzând Ştefan că nu-l poate atrage pe valea Bârladului, ieşi înaintea lui la Bacău. Atunci organiză el acea *pustiire* a localităţilor din calea duşmanului, în lunca Siretului, *arzând* pe mare lăţime, tot ceea ce putea folosi duşmanului, ascunzând în depărtări de munţi şi codri, familiile cu avutul lor şi *hărţuind*, după metoda lui Ţepeş, aplicată de el şi în campania lui Matei Corvin, coloanele turceşti în mers ca să nu le dea voie să se răsfire prea departe după jaf. Avem un izvor din tabăra duşmană care o adeverează, Angiolello, secretarul Sultanului, care însoţi expediţia, şi apoi pe istoricul Dlugoş, care avu ştiri dela martori oculari. « Ştefan, zice primul, s'a gândit *să birue în alt chip*... trimiţând poporul la munţi,... tăind toate grânele, dând foc la ierburi, astfel Sultanul care crezuse că va găsi ţara bogată în grâne şi păşuni, rămase înşelat căci o găsi *goală de oameni* ». Iar, dovadă indiscutabilă că operaţia se făcea, numai unde era nevoe, sub nasul năvălitorilor, şi încă de cete bine instruite, cu o desăvârşită artă, o avem în descrierea aceluiaşi: « Peste tot locul se ridica un praf din tăciuni, care afuma aerul şi ori de câte ori ajungeam în cuartire, *eram toţi negri* pe faţă şi haine, încât şi caii sufereau, căci praful le intra pe nări ». S'ar crede că e o luptă cu gaze asfixiante. Cronica lui Seadeddin, vorbind de arderea ţării, completează tabloul: « multe zile rătăciseră (Turcii), prin câmpii aceia grozavi, culcându-se în praf, având spini în loc de saltea şi perne şi multora, *de praf li se umflaseră ochii în cap* ». Va fi ajutat şi aici seceta, precum la Vaslui, ceaţa.

A treia operaţie de usură a duşmanului, *hărţuiala* prin contact zilnic cu oastea lui, confirmată de aceiaşi martori: « Inturnându-se Ştefan dela goana Tătarilor — zice Dlugoş — mai cu inimă s'a apucat de Turci, dintre cari pe mai mulţi a tăiat când treceau Dunărea cu luntrile. După aceea, *din păduri, unde se trăsese cu ai săi, lovindu-se cu Turcii, mai ales cu cei ce se risipeau pentru aprovizionare, în lupte izolate îi bătea* şi scăpa din lupte biruitor şi superior; pe Turcii cei robiţi nefăcând vreo alegere între dânşii sau de vii îi jupuia sau îi trăgea în ţeapă, până când a împărţit Turcul mulţimea oştilor sale...» adică până în ziua bătăliei din 24 Iulie.

De frica Moldovenilor, spune Angiolello, « *Sultanul nu descăleca, iar trupele nu ieşeau din rânduri, până când tabăra nu era formată şi asigurată din toate părţile* ».

Cumpănind lucrurile cum se cuvine, oricât de răsunătoare şi dureoarasă fu înfrângerea lui Ştefan dela Valea Albă, lupta ce s'a dat acolo se dovedeşte că nu este singura acţiune militară din această campanie, şi în orice caz lupta care a decis de soarta răsboiului. Iar dacă respingem legenda ce s'a format, în cărţile de istorie, a *jertfei inutile*, care numai spre lauda voevodului nu este, când el avea nevoie de luptători pentru a continua răsboiul, pe care nu putea să-l creadă pierdut, atunci, prin o singură neizbândă, desigur că biruinţa Sultanului dela 26 Iulie 1476 pierde tot caracterul ei catastrofal. Cu toate acestea nu vom cădea nici în exagerarea contrară, de a admite paguba de 200 morţi şi a o con-

[1]) Gen. R. Rosetti le evaluiază numai pe acestea la 10.000.

sidera, cum face Ursu, « un episod fără importanță », luând ca bune numai știrile dela doui informatori.

S'ar pune întrebarea: ce l-a făcut pe Ștefan să se oprească la Valea Albă, spre a înfrunta un dușman de cinci ori superior, când putea să continue metodele de până atunci E greu să știm adevărul; spre a ridica poate moralul de luptă al întregei țări, spre a opri intrarea Sultanului în Suceava? Nu știm. In aceleași împrejurări, Vlad Țepeș dăduse atacul de noapte asupra taberei turcești. Ștefan n'a crezut că ar putea să repete ceea ce el însuși întreprinsese la Baia; de data aceasta el n'a pregătit o adevărată cursă, ci numai un atac prin surprindere, din care a scontat o derută a dușmanului. După Ursu, pădurea fortificată de Ștefan, pe un platou cu șanț foarte adânc împrejur și val de trunchiuri de copaci și mărăcini, era o adevărată fortăreață cu loc de retragere spre munți, prevăzută și cu foarte « multe tunuri mai mari sau mai mici așezate pe cară.

Avantgarda condusă de Soliman-Pașa tăbărîse la 5—6 km departe de tabăra mascată a Moldovenilor în ziua de 25 Iulie, când fu atacată viguros de Ștefan: « Pe la ora 9-a din zi (3 d.a.) a ieșit Domnul Ștefan din ascunzișul său și puse pe fugă oastea lui Soliman, ucise câțiva, și urmărindu-i pân'la corturi a băgat groaza în avantgardă. Pașa încălecă repede și merse asupra lui și s'au încăierat și au căzut morți și din o parte și din alta. Insă fiindcă Pașa Soliman avea oaste mai numeroasă și necontenit îi veneau ajutoare, Domnul Ștefan se văzu silit a se retrage în pădurea sa întărită, unde sta nevătămat și se apăra cu artilerie și făcea mari pagube Turcilor, cari se retraseră » (Angiolello). Astfel se închee cu izbândă prima ciocnire; învinsul dela Podul-Inalt primea o a doua înfrângere.

Bătălia hotărîtoare, cu grosul oștirei, se dete a doua zi, la *26 Iunie*. « Inșirându-și armata în linie de bătaie, a doua zi, la răsăritul soarelui, Sultanul înconjură poalele acelui codru (întărit) cu leii săi inimoși și răsboinici, începu bătălia cu focurile de tun și săgeți ». Dar când ei ajunseră pe malul pârâului din fața taberei lui Ștefan, Moldovenii, cari ar fi fost acolo vreo 20.000, după Angiolello, « văzând asaltul oștirei musulmane, deteră și ei foc cu tunurile lor de se cutremură pământul... Intrarea în codru fiind închisă, nimenea nu cuteza să înainteze, nici chiar ienicerii al căror obiceiu era de a face scut din piepturilor lor împotriva artileriei și a mușchetarilor dușmani, nici chiar ei nu puteau rezista fulgerării tunurilor, ci cădeau cu fața la pământ » (Seadeddin).

Cât timp a durat bătălia, sau mai curând asediul — căci după Dlugoș « Turcul a înconjurat de toate părțile pe Ștefan Vodă » — nu se știe. Mustrând pe aga ienicerilor, Mohammed II cu buzduganul în mână pătrunse între luptători, urmat de gardă, în momentul când artileria moldoveană amuțise ne mai având încărcături. « Cuceritorul — (Sultan), zice altă știre turcească, atacă înainte de căderea nopții » și dând asalt asupra întăriturilor, pătrunse înlăuntru; urmează măcelul, în care de sigur s'au dat jertfei cetele puse ca să acopere retragerea oastei. « Am pus pe fugă pe Domnul Ștefan, i-am luat tunurile și *l-am urmărit în pădure. Și au fost morți 200 de inși* » — zice martorul ocular Angiolello — și prinși cam 800... S'au luat multe care, și dacă n'ar fi fost pădurea deasă și întunecoasă, din cauza înălțimii copacilor, puțini ne-ar fi scăpat »... Dlugoș dă aceeași cifră de morți și continuă: « Ceilalți aproape toți, acoperiți cu felurite răni, s'au retras împreună cu Ștefan, *care s'a rezervat pentru viitor și pentru împrejurări mai bune*, pe care i le-ar aduce soarta. Nici Sultanul n'a avut victoria fără pierderi de vieți, căci Ștefan și ai săi *s'au luptat cu atâta vitejie*, cât se spune că au căzut aproape 30.000 Turci ». Fără precizări, ai noștri arată un dezastru: « și căzură ocolo, mare mulțime din ostașii moldoveni (inscripția din Războeni), « și căzură acolo vitejii cei buni și boierii cei mari, nu puțini și feciorii cei buni și tineri și oastea cea bună și vitează și chiar și feciorii husari se înnecară atunci » (Analele Bistriței); nu mai adăugăm ce spune Ureche căci e o evidentă exagerare. Cu atât mai puțin vom lua seama la ditirambele cronicilor turce, care vorbesc de « văi prefăcute în munți de trupuri », de « minarete și turnuri făcute din capete », căci sunt puse la punct de secretarul Sultanului, care văzu numai 200 trupuri! Adevărul stă la mijloc.

LUPTA DELA TÂRGOVIȘTE INTRE SINAN PAȘA ȘI MIHAI, 16 OCTOMVRIE 1595
Gravură italiană contemporană. Colecția Academiei Române

LUPTA DELA TÂRGOVIŞTE INTRE MIHAI ŞI TURCI, 16 OCTOMVRIE 1595
Stampă germană contemporană. Colecţia Academiei Române

Generalul R. Rosetti recunoaşte că « Moldovenii au fost biruiţi, . . . *nu înfrânţi* » şi că Ştefan « dispunea de majoritatea forţelor sale (ţăranii) iar cetăţile sale erau neocupate » de duşman.

b) *Rezistenţa cetăţilor şi alungarea Turcilor*

Cine grăbi plecarea Sultanului? Căci, după calculele făcute, pela 7—9 August, el luă calea întoarsă. Inlesnirea ce-i aduse Laiotă, care « cu oameni, cu hrană şi cu toate ce era de lipsă, ajuta pe Turci în nevoile lor », nu precumpănea suferinţele aduse oştirei lor de *ciumă şi foamete*. Liberat pentru moment de supravegherea lui Ştefan, Sultanul execută două acţiuni, asediul cetăţilor şi jaful regiunei. Despărţind două corpuri de restul armatei, el trimete unul la asediul *Neamţului*, altul la *Hotin* iar pe Laiotă cu Muntenii săi să pătrundă prin Oituz ca să tae calea Ardelenilor, ce abia acuma se mişcau spre hotarul Moldovei. Sultanul însuşi merse cu corpul principal la Suceava, unde, nefiind întâmpinat de boieri, dădu foc oraşului şi asedià *cetatea*, care rezistă eroic. In acelaşi timp el trimete cete după jaf: « toate le pustia cu foc şi cu sabie în Moldova, de unde foamea din zi în zi creştea,... dar *fiind învins în mod cumplit* — zice Dlugoş — sub amândouă cetăţile fu silit să se retragă în mod ruşinos ». Infrângerea Sultanului la Suceava e confirmată de Angiolello: « Fiindcă alimentele erau sfârşite n'a stat să mai piardă vremea ci, întorcându-şi tabăra pe altă cale, ne-am dus la o cetate în munţi » *(Neamţu)*. Sultanul o asedie în curs de opt zile (între 1—8 August). Aci însă cele două bombarde mari i s'au spart, « iar cei cari se aflau în cetate nici n'au vrut să stea de vorbă cu noi, toţi se apărau cu tunurile şi nu le păsa de noi ». Cred că Ursu are dreptate socotind ca *decisivă* rezistenţa eroică a celor două mari cetăţi, pentru sfârşitul campaniei, iar nu ciuma şi foamea. Dacă regele Casimir ar fi intervenit atunci « ca o fiară prinsă în reţele putea să fie doborît Sultanul printr'un mare dezastru », zice Dlugoş. Să mai adăugăm şi refacerea uimitor de repede, în curs de 10—12 zile, a oştirii lui Ştefan completată cu cetele întârziate de ţărani; el reîncepe atacul şi urmărirea Turcilor pas cu pas, până la vadul Dunării.

Plecarea Sultanului e notată de Angiolello astfel: « Văzând Sultanul că *pierde vremea* şi că foametea era mare, fiindcă cei mai mulţi se hrăneau numai cu carne şi miere şi ceva brânză, căci pâine nu se afla, nici nutreţ pentru cai, câmpurile fiind peste tot arse... ridică tabăra ».

Că Ştefan a hărţuit pe Turci la întoarcere, câştigând chiar o *biruinţă* la *vadul Dunării*, se probează prin ştiri diferite [1]).

Vestea se răspândi până departe, despre retragerea ruşinoasă a lui Mohammed din Moldova şi despre armata lui « tăiată în bucăţi », pe când Ştefan « călăreşte viteaz prin toată Domnia lui ».

[1]) *General R. Rosetti*. Cum se făptuia răsboiul, VI, p. 49, nota 3.

LUPTA DELA GORĂSLĂU INTRE MIHAI VITEAZUL ŞI SIGISMUND BATHORY, 3 AUGUST 1601
Gravură germană contemporană. Colecţia Academiei Române

Istoricii noştri au o atitudine curioasă în explicarea neizbânzii lui Mohammed. Ei cred, de obiceiu, că Ştefan îşi reduce *toată* oastea la 10.000 tocmai în clipa marei primejdii, apoi că el duce această oştire de elită la un măcel sigur, obligând-o a se lăsa ucisă pe loc: « Aici, la Valea Albă... Thermopylele române, cei zece mii de călări... s'au închinat morţii » (Onciul). Xenopol admite şi « arderea tuturor oraşelor, prin care trecea Ştefan », de către acesta, pentru a califica apoi aceasta de « măsură pripită », iar împotrivirea lui de atunci drept « adevărată nebunie». Se mai admite apoi că după ce oştirea moldoveană piere astfel la 26 Iulie, Ştefan dispare şi el din faţa duşmanului, iar Pronia însărcinează atunci două flagele: ciuma şi foametea spre a izgoni pe Turci; asediile cetăţilor se privesc ca incidente fără valoare. « Decimaţi prin boală şi foame, ei (Turcii) se întoarseră, dând foc oraşului (Suceava), arzând şi prădând ţara » — astfel rezumă D. Onciul sfârşitul campaniei Sultanului. După unii, Ştefan reapare, ca urmăritor, după alţii nici atât. Este timpul să înlăturăm păreri greşite ce falsifică sau bagatelizează cea mai cumplită din încleştările unei oştiri şi unui popor întreg, mic dar *perfect de solidar*, lovit de o formidabilă invazie [1]).

Astfel, cuceritorul Constantinopolei, învins odată de Ioan Corvin sub zidurile Belgradului (1456), şi de Vlad Ţepeş în campania din 1462, trebui să cunoască a treia neizbândă a lui şi retragere dezastruoasă în faţa lui Ştefan Vodă. Trei ţări române *luptând izolat*, trei eroi, răsăriţi din sânul acestui neam, ţintuiră pe marele cuceritor la ţărmul Dunării, peste care nu-i va fi dat să facă un pas: la hotarul Dunărean totul rămase *neclintit, în starea dinaintea suirii lui pe tron.*

Trei fapte sunt dovadă că biruinţa finală stă de partea lui Ştefan: că Moldova păstrează *neatârnarea* deplină, iar Ştefan tronul său; că liniştea despre Turci durează opt ani, fără o pace formală; că politica lui Ştefan de hegemonie în Muntenia îşi urmează cursul ei, prin intervenţii şi succese.

RASBOIUL CU POLONII

a) *Bătălia dela Suceava*

Douăzeci şi unu de ani de domnie organizatoare şi creatoare izbutiră a vindeca rănile aduse Moldovei de campania lui Mohammed şi năvălirile din 1484—1486, când o nouă invazie de oşti străine, în număr tot aşa de mare, se abătu asupra Moldovei. De data asta, marele regat al Poloniei venea să-şi încerce norocul nu de a supune cumva pe Ştefan unei suzeranităţi formale ci de a preface Moldova în *provincie polonă* sau regat clientelar. Existenţa Statului moldovean era din nou în pericol.

Pierderea Chiliei şi Cetăţii Albe. cucerite de Baiazid II prin surprindere în 1484 îndepărtase pe Ştefan de regele Mateiaş care-şi călcase obligaţiile, lăsându-l fără ajutor în acea împrejurare. Constrâns de răsboiul cu Turcii, Ştefan fu nevoit a se apropia de regele Poloniei, primind condiţia umilitoare omagiului de la Colomea. Regele Cazimir IV se obliga în schimb *să apere* pe Ştefan Vodă şi ţara Moldovei *în vechile ei hotare şi să nu închee pace fără ştirea lui Ştefan* « în acele chestiuni cari privesc hotarele Moldovei şi ţara Moldovei ». Prin hotarele vechi se înţelegea că cele două cetăţi urmau să fie luate înapoi cu armele dela Turci. Iagellonul însă amăgea cu bună ştiinţă pe vecinul său: incapabil de a face răsboiu Sultanului, el intră după trei ani în tratări directe şi închee pace cu turcul pe doi ani, fără să mai întrebe pe Ştefan. Ruperea legăturii urma în chip automat, condiţia ei fiind călcată de rege. Papa deslegă pe Ştefan de jurământul său. Spre a-l atrage din nou de partea sa, Matiaş dărui atunci de fapt, Domnului moldovean, două cetăţi în Ardeal: *Ciceiul* şi *Cetatea de Baltă* cu numeroase sate din ocolul lor (1489). Era tot ce-i puteau da regii creştini. Ştefan, văzându-şi înşelate speranţele în ei, fu nevoit a încheia şi dânsul pacea sa cu Turcii, plătind tributul.

[1]) Mai înţelept e înfăţişată această campanie in *N. Iorga*, Istoria Armatei, vol. I şi *I. Ursu*, Ştefan cel Mare.

MIHAI ADUCE LA PRAGA STEAGURILE CUCERITE IN LUPTA DELA GORĂSLĂU, 1601
Gravură germană contemporană. Colecţia Academiei Române.

Cum tributul, la care fusese constrâns de însăşi nepăsarea regelui polon, apăsa greu finanţele ţării, Ştefan socoti că are dreptul a se despăgubi cu o veche moştenire, pierdută de înaintaşii săi, şi ocupă Pocuţia (1490). Chestiunea Pocuţiei şi mai ales faptul că Ştefan tăia drumul de negoţ al Poloniei cu Marea Neagră, făcu pe fraţii Iagelloni (doi regi şi un mare duce) adunaţi la Leutschau 1499, să decidă înlocuirea lui Ştefan cu Sigismund. Proiectul era ţinut secret şi faţă de Ştefan ca să-l poată surprinde şi faţă de Poloni, cari nu erau bucuroşi să lupte contra atletului Creştinătăţii. Iată dece « în anul 1497 Albert, craiul leşesc, porni cu toate puterile sale asupra lui Ştefan, prefăcându-se cu şiretenie că merge asupra cetăţilor Chilia şi Cetatea Albă » (Analele Putnei). Prin pana lui Wapowski, cronicarul, conştiinţa polonă condamnă ea însăşi expediţia regelui, pornită cu gânduri necinstite: *bellum Moldaviae improbo consilio motum.*

Potrivit înţelegerii cu fraţii din Lituania şi din Ungaria, Ioan Albert organiză expediţia, vestind că porneşte o cruciată la Dunăre, ceea ce însemna o îndrăzneaţă mistificare a întregei Europe creştine. Oastea adunată era una din cele mai impunătoare ale Poloniei, adăugându-i-se şi 500 cavaleri teutoni cu marele Magistru Ioan de Tieffen. Se vorbia de 100.000, ba chiar de 120.000 ostaşi, cu 30.000 care.

Bănuind intenţiile regelui, Ştefan trimete soli în două rânduri ca să fixeze calea ce trebue să apuce oastea; regele minţi pe soli, întâia oară, dar a doua oară, intrând în Pocuţia, îi puse la închisoare [1]). Şi astfel îşi dete gândul pe faţă. Ştefan trimese îndată după ajutor în trei părţi: la Ardeleni, la Munteni şi la Turci; iar înaintea regelui expediă o strajă « ca să ţie vadul Prutului la Cernăuţi ». In acelaşi timp întări Suceava şi puse tabăra la Roman, chemând ţara sub arme.

Expediţia regală se îndreptă pe la Sniatin şi Cosmeni (24 August) spre Suceava (26 August) dând foc oraşului şi ocolind cetatea. In aşteptarea ajutoarelor, Ştefan întocmi un plan de răsboiu deosebit, ca pentru astfel de împrejurări. Nu mai pârjoli ţinutul în faţa duşmanului ci, întărind puternic cetatea Sucevei, ca să ţină în loc pe duşman, purcese la învăluirea lui, ocupând pe dată toate punctele de ieşire şi începu să-l hărţuiască, scurtându-i tot mai mult raza de aprovizionare. Acţiunea era condusă cu o cutezanţă nemărginită de Voevod şi efectele ei s'au resimţit destul de repede. « De cum au năvălit în Moldova, i-a cuprins o teamă şi o spaimă atât de mare, că adesea mulţi Poloni erau puşi pe fugă în chip ruşinos de puţini Moldoveni, cari, ajutaţi de noroc ori îi ucideau, ori îi luau prizonieri... Insuşi Ştefan pe cei mai mulţi prinşi îi spinteca... pe alţii îi spânzura şi-i tăia în bucăţi, pe alţii îi ucidea cu moarte îngrozitoare... din această cauză Polonii strigau către regele Albert ca să se întoarcă acasă » (Miechovski, la Ursu). Cruzimile atribuite lui Ştefan de cronicarul polon nu se confirmă de alte izvoare; respingând toată exagerarea prin care el caută să explice cauza deprimării oastei polone, nu este mai puţin adevărat că Ştefan va fi luat măsuri aspre contra jefuitorilor.

Operaţia de încercuire era gata în curs de trei săptămâni astfel că regele Albert ajunge, ca Iuliu Caesar la Gergovia, asediatorul asediat. « Fără odihnă Ştefan făcea toate greutăţile celor cari umblau după proviant şi adesea lupta cu ei, iar drumul care ducea în Polonia şi prin care aducea proviant în tabăra regelui, l-a închis cu numeroasă cavalerie şi a pus mâna pe toate celea, încât tabăra regelui polon părea că este blocată şi din cauza aceasta a început să simtă *foametea.* Intre timp au sosit şi puternice trupe de Turci, Tătari(!), Munteni, Unguri şi Secui... Bazat pe ajutorul acestora, Ştefan devine şi mai agresiv faţă de trupele ce mergeau după provizii » (Vapovski). Descrierea încercuirii este admirabilă la cronicarul polon, dar sosirea ajutoarelor prin care el caută să micşoreze meritele lui Ştefan, care cu singurele lui forţe izbutise a încercui oastea regală, cum el însuşi o spune, trebue pusă la punct, astfel: Tătari n'au fost, Turci numai 2.000, Muntenii nu spun izvoarele câţi, dar mai mult de 4.000—5.000 nu puteau veni, Ungurii, de fapt sunt trupele ardelene,

[1]) Solii lui Ştefan erau Isac şi Tăutul.

UN ASALT AL CETĂȚII SUCEAVA
Din evanghelia dela Sucevița, 1601

Polonilor; metoda năruirii copacilor înținați, asupra oastei din vale.

Dezastrul polon e povestit mai bine în Cronica lui Urechi, după anale: « A trimes (Ștefan) înainte ca să apuce calea, la Codrul Cosminului, să seciuciască pădurea, să o ințineze, ca să o poată porni asupra oștii, dacă vor intra în pădure, iar el cu toată oastea s'au tras după dânșii și cu 2.000 de Turci, a patra zi, i-au ajuns intrând în pădure, Joi Octomvrie 26, și... lovindu-i de toate părțile, s'au rășchirat prin păduri de au scăpat puțini afară ». Atacul s'a dat din urmă și din flanc, în timp ce o trupă de călăreți fusese trimeasă să bareze defileul la ieșire spre Cernăuți. « In sborul nebun al săgeților, țărănimea, curtenii, boierii, în frunte cu Domnul însuși, se aruncară asupra celor din coadă. Ei nu încercară măcar să se lupte ci se închiseră în lagăr, ca într'un staul » (Iorga). Regele sări din letargie, și în fruntea călărimei dete un contra atac spre a scăpa din măcel pe cei din coadă; el nu făcu decât să le înlesnească fuga, împrăștiați prin pădure; cavaleria lui păți la fel.

« Multă oaste leșească, spune cronica, a pierit, unii de oșteni, alții de copacii inținați. Așa pierzând puștile (tunurile) și lăsând steagurile, carele toate le-au adunat Ștefan Vodă, iar Leșii fugiră care încotro au putut. Așa s'au risipit prin pădure, de unde puțini au scăpat afară. Și singur craiul cu puținei ce rămăsese, strângându-se, s'au adunat într'un ocol, la sat la Cozmin », de unde apoi cu tabără strânsă, hărțuit mereu de Moldoveni, apucă spre Cernăuți (Urechi).

« Armata regală, care a mai rămas, a fost urmărită și bătută o săptămână întreagă până ce a intrat în Galiția », spune Miechovski. Cavalerii teutoni s'au întors pe jumătate și aceia « cu caii răniți și armure sfărâmate ». Analele rutene conchid că « atât de mare a fost nenorocirea Polonilor, încât abia din zece unul s'a întors cu Craiul, iar acesta s'a îmbolnăvit din această cauză » (Ursu).

In cursul urmăririi, afară din codru, s'au mai dat două lupte: la *Lențești*, unde vornicul Boldur nimici o trupă de Mazuri ce alergau din Polonia în ajutorul regelui, și una la *Cernăuți*, cu resturile armatei regale.

Era o manifestare frumoasă aceea care adunase lângă tabăra din Roman, în ceasul de primejdie pentru Moldova, forțele Românimei din cele trei țări: Radu IV, munteanul și Birtoc, ardeleanul, din neamul lui Dragoș, alături de Ștefan cel Mare. Birtoc nu era principe, totuși dregătoria lui de voevod ardelean îi îngăduia o libertate de mișcări, cu voia sau fără voia molâului său rege Vladislav Dobje. Se putea deci realisa, chiar în penumbra Semilunei, o cooperare a Românimei pentru un scop așa de înalt!

Biruința din 1497 a convins pe Poloni să respecte independența Statului moldovenesc până pe timpul regelui Sobieski, căruia i-o reaminti un grup de

15.000 conduse de Voevodul transilvan Bartolomeu Dragffy, numit de ai noștri Birtoc.

In timpul acesta, mica garnizoană din Suceava opune o rezistență care singură echivalează cu o mare biruință, socotind raportul de forțe de 1 la 50. « Cetatea era întărită cu garnizoană puternică », spune acelaș cronicar, dar în incinta ei puteau să intre mult 2.000 de ostași — « și se apăra *cu vitejie*. Zidul care se dărâma ziua era reparat peste noapte de ostașii din garnizoană. Odată s'a făcut în zid o mare spărtură, pe care Moldovenii au reparat-o cu lemne tari de stejar, cu pământ și cu alte obstacole, căci *ei aveau tunuri și alte multe instrumente de răsboiu*».

Situația strategică era așa de bună pentru Moldoveni, că ei doreau să meargă până la urmă la exterminarea sau la capitularea dușmanului. Numai cu mare greutate primi Ștefan mediația Voevodului Birtoc, care fusese anume însărcinat de regele său Vladislav, fratele celui asediat, să mijlocească pacea; neînțelegându-se asupra condițiilor pentru o pace deplină, s'a primit un armistițiu (16 Octomvrie): oastea polonă putea să plece, dar *numai pe drumul pe unde venise.*

b) Biruința din Codrul Cosminului

Decisiva campaniei era câștigată; ceea ce a urmat era un adaos de răsbunare prilejuit acuma tot de rege, prin călcarea condiției armistițiului. Să nu ne mai întrebăm dacă răsbunarea lui Ștefan era legitimă: trufia Iagellonilor înșelase buna lui credință de atâtea ori, îl umilise la Colomea, iar acum îi invadase țara, cuibul luptelor sfinte pentru Creștinătate.

Bolnav și deprimat, regele Ioan Albert ridică tabăra la 19 Octomvrie, înștiințat încă odată de Ștefan să apuce pe acelaș drum pe care venise, spre a nu mai strica ceva « pe unde țara era întreagă ». Dar oastea era flămândă și regele ei apucă pe alt drum, luându-și măsuri de apărare cu ostași « bine armați » în ariergardă. Văzând că regele apucă altă cale, Ștefan pregăti cursa în *Codrii Cosminului*, după altă metodă, aceea aplicată de Asănești în Balcani, asupra lui Isac Anghel, de Basarab în 1330 la Posada și de Moldoveni chiar, de două ori, la 1359, în pădurea Sepenicului, vecin cu Cosminul și în 1450 la *Crasna*, sub Bogdan II, în ambele rânduri asupra

plăeși din Cetatea-Neamțului și biruința lui Constantin Cantemir dela Boian. Luptele s'au continuat însă după biruință, timp de doi ani, până ce regatul se hotărî să ceară pace, și acum tot prin mijlocirea Ungariei. Cele două regate convinse, în sfârșit, unul la Baia, altul în Codrul Cosminului, că Moldova e demnă de a sta alături de ele, încheiară pactul tripartit, o frumoasă *triplă alianță*, îndreptată contra Turcilor, dar fără zădarnica pretenție de suzeranitate.

Era un moment unic în istoria Sud-Estului european! Dacă ambele regate ar fi păzit în chip cinstit învoiala din 1499, nici Ungaria nu ajungea la dezastrul din 1526, nici Moldova la închinarea din 1538. Cele patru mari bătălii formează numai o parte din acțiunea răsboinică a lui Ștefan. Prin ele și prin toate celelalte, eroul Creștinătății, biruitorul Turcilor și Tătarilor se ridică la înălțimea unui mare comandant. Cronicari și istorici din toate națiunile și-au luat rolul de a celebra, în cele mai măgulitoare cuvinte, strălucita epopee a marelui și piosului moldovean, așezându-l printre « marii căpitani ai lumii ».

UCIDEREA LUI MIHAI, 1601
(După *Giovanni Sagredo* și *Ricaut*, Die Neueröffnete ottomanische Pforte, Augsburg, 1694)

EROISMUL ROMÂNESC IN SEC. XVI

Deși tributare Porții, activitatea răsboinică a celor două țări române nu se stăvili până târziu după jumătatea sec. XVI când reînoită, prin acțiunea lui Mihai Viteazul, ea va continua și în cursul secolului XVII. Din nefericire, ele sunt turburate continuu de *spiritul de partid* care va uza forțele militare în lupte interne și măceluri de partizani. Nu lipsesc chiar luptele dintre ambele țări. De două ori Moldova, sub Petru Rareș și Ioan-Vodă, și odată Țara Românească, sub Radu dela Afumați, vor redeschide răsboiul pentru Creștinătate.

Radu dela Afumați

Radu dela Afumați, a fost pe drept numit *cel Viteaz*, în unele cronici, pentru cele 20 de lupte, înscrise cu sânge pe pământul țării spre a o scuti de robia turcească, apoi cu litere săpate în lespedea mormântului, sub chipul său călare, ca « eroul trac », dar cu buzdugan, coroană și mantie în vânt.

Moartea lui Neagoe deslănțuise o pătimașă prigoană de partide boierești, care aduc 13 schimbări de Domn în curs de trei ani: « Valahii turburau toată țara prin răscoale și împerecheri lăuntrice », scrie regele ungur Ludovic II. *Pârvuleștii* sau « Craioveștii », stăpâni pe Oltenia, nu s'au ferit să cheme chiar pe Mehemet, beiul de Nicopole, și să-l amestece în luptele de partid, dar acesta, ca fiu al unei domnițe, începu a cârmui în locul lui Teodosie, cu *subași* prin orașe, ca într'un pașalâc.

Boierii munteni ridică atunci Domn pe *Radu* dela Afumați, care într'o campanie de trei luni dete șase lupte, contra oștilor celor doi bei, de Nicopole și Vidin (Ianuarie-Martie 1522). Respins în Ardeal, se întoarce cu ajutorul voevodului Ioan Zapolya, reocupă țara, dar Mehemet se întoarce după o lună cu oști puternice, peste 20.000: « și iar a venit Mehemet-beiu cu toate oștile lui și sângeacele gata iarăși de oaste (7 sangeaci) și au intrat în țară. Și au ieșit Radu Vodă iarăși înaintea lui cu *boiarii* și *cu oastea lui* și au avut *răsboiu mare la Grumazi*, și s'au lovit Radu-Vodă de față cu Turcii și au biruit dentâi Radu-Vodă și mult au stătut de s'au sfădit de dimineața până seara și *mulți Turci*, și din ai lui, au pierit ». La Grumazi se pare că s'a dat o mare luptă al cărei rezultat a fost un atac românesc la Nicopole și Șiștov. Ea n'a fost însă o bătălie decisivă căci peste o lună Mehemet-beg revine și după patru lupte face pe Radu să fugă în Ardeal din nou. Numai după *a treia campanie* a lui, încheiată cu bătălia dela *Didrih* (pe Ialomița), Turcul fuge și *renunță* la proiectul său, lăsând partidele boierești stăpâne pe tronul țării. Dar Radu trebui să se închine Porții pentru a rămâne în scaun.

Petru Rareș

Petru Rareș s'a distins printr'o acțiune răsboinică și politică neobosită. E cel dintâi dintre principii români care cuprinde cu armele o bună parte din Ardeal și afirmă « că Ardealul este al lui căci l-a cucerit cu sabia ». Oastea lui execută 11 expediții, multe în formă de raiduri de călărime, « bine concepute și bine executate » [1]. și dă zece *lupte*, dar nici una din ele nu se poate considera printre bătăliile cele

[1] *General R. Rosetti*, Essais.

mari. La *Feldioara* (22 Iunie 1529) el câştigă o strălucită victorie asupra trupelor arhiducelui Ferdinand, luându-le 50 tunuri de fontă; ea nu era o biruinţă decisivă pentru stabilirea influenţei lui în Ardeal, pe care trebui să o susţină şi cu alte expediţii ulterioare. Mutându-şi apoi teatrul de operaţii răsboinice în Polonia, el dădu bătălia dela *Obertyn* (22 August 1531). Deşi avea o armată superioară ca număr şi tunuri mai multe decât vrăjmaşii săi, din cauza unor defecte de tragere şi a unor mişcări greşite — dar mai ales a firei mânioase a Domnului — lupta e pierdută şi se întoarse în dezastru pentru oştirea lui. Ea n'a fost totuşi decisivă pentru soarta Pocuţiei, fiindcă răsboiul a continuat din partea celui învins. Firea irascibilă a lui Petru îl împiedica de a fi un mare cuceritor. Prin politica lui îndrăsneaţă, Rareş a provocat şi pe Soliman, care făcu expediţia din 1538: boierii pierzându-şi încrederea în calităţile lui militare, părăsiră pe Domn.

Rezultatul politicii lui Rareş, cu toată minunata lui acţiune răsboinică, a fost dezastruos pentru Moldova: s'au pierdut şi posesiunile din Ardeal, şi o cincime din pământul Moldovei lui Ştefan, cu Tighina.

Ioan Vodă cel Cumplit

Al treilea erou al secolului, Ioan Vodă cel Cumplit, jucă un rol cavaleresc în istoria Moldovei; bun cu poporul, crud cu boierii. Acuzat de impietate de aceştia, nu e mai puţin adevărat că într'o clipă grea pentru Moldova el a ştiut să apere nu numai un tron, ci însăşi onoarea ţării prin jertfa supremă, la capătul unui războiu purtat cu multă destoinicie, în cele mai grele condiţii. In 1574 Moldova era umilită prin o sporire a tributului, pe care Ion Vodă n'o acceptă şi domnia sa dete atunci lui Petru Şchiopul, fratele lui Alexandru Vodă din Muntenia; amândoi veneau cu oşti să ia tronul cu armele. Sultanul văzând că Ioan nu cedează tronul de voie, ordonă o expediţie cu atac concentric de oşti din Ardeal şi Muntenia, cu Tătari şi cu grosul oştirii turceşti.

Pe cine se întemeia Ioan Vodă spre a se măsura el cu uriaşul Imperiu, acum de două ori mai mare decât pe timpul lui Ştefan-Vodă, Moldova însuşi fiind înconjurată de vasalii Porţii?

Deşi refuzat de noul rege francez al Poloniei, Henric III, Ioan spera că începând el răsboiul Crucii, acesta nu-l va părăsi cu totul. Greşită socoteală! Un mic ajutor găsi numai la bandele căzăceşti dela Nipru, cari-i trimet 1200 călări; el ştiu totuşi să însufle atâta curaj răzăşimei moldovene, care-l iubia mult, ca să adune 20.000 pedestraşi «în dobândă», rău armaţi, dar viteji, pe lângă curteni şi boierii, cari mergeau mai în silă, 12—13.000 călăreţi. Răsboiul «pe viaţă şi pe moarte» începu din Martie — când nerăbdătorii fraţi domneşti cari veneau să-i ia tronul, bătuţi la *Jilişte*, scapă cu fuga în Brăila — şi dură două luni şi jumătate.

RADU ŞERBAN
DOMN AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI 1602—1611
[Frescă dela mânăstirea Hurezi.

Ioan Vodă împlini în timpul acesta misiunea de a bate în mod izolat pe duşmani, înainte de a opera joncţiunea, alergând dela Jilişte şi Brăila până la Tighina, Lăpuşna şi Cetatea Albă, făptuind minuni de vitejie contra Turcilor din cele trei raiele.

La începutul lui Iunie duşmanul se apropie: o mare oaste turcească de peste 100.000, condusă de Iusuf Paşa, afară de Muntenii lui Alexandru Vodă şi de 50.000 Tătari, ce stau gata să treacă pe la Tighina. Ieremia, Portarul Sucevei, primi ordin să întârzie trecerea Turcilor la Oblucița, pe când el pândea pe Tătari, la Tighina, ca să-i bată deosebit. Sunt bănuieli că Ieremia s'a purtat cu viclenie, lăsând pe Turci să treacă Dunărea, ba chiar făgăduind să le dea prins pe Ioan Vodă. Chemat în grabă, Ioan Vodă întâlni oastea turcească lângă *Cahul* şi făptui neiertata greşeală de a «sta de faţă», cum zic ai noştri, de a da lupta în câmp deschis, fără ca vitejia oastei lui să fie sprijinită prin ceva în contra duşmanului de patru ori mai numeros de cât oştenii lui şi mai bine armat.

Bătălia dată în aceste rele condiţii la *Cahul* şi la *Roşcani*, este, prin forţele puse faţă în faţă, prin ştiinţa militară a eroului român, dar şi prin idealul ce însufleţea pe ostaşii săi, elita ţărănimii moldovene, una din marile bătălii ale neamului — Nu mai puţin prin jertfa sublimă a celor 20.000, cari au pierit ca martiri ai libertăţii Moldovei, până la unul!

Cronica ţării, confirmată de o ştire ardeleană, spune că hatmanul Slăvilă cu 16.000 ostaşi, după alţii Ieremia cu 13.000 călăreţi, trădă pe Domn, trecând la Petru Vodă cel adus de Turci, înainte de a începe lupta. Această grea lovitură nu slăbi curajul lui Ioan, care întrebat de ai săi, câţi sunt de mulţi Turcii, le răspunse «îi vom socoti în luptă!».

Rămas cu cei 20.000 pedeştri, cu 1200 cazaci şi 80 de tunuri mici, Ioan, întocmi oastea în 30 de pâlcuri. Se spune că Turcii au pus în fruntea lor cavaleria trădătoare, nimicind-o între două focuri. In al doilea atac, Turcii s'au retras spre a atrage pe ai noştri sub focul tunurilor turceşti, «ci văzând Moldovenii meşteşugurile lor nu-i gonea mult... De aci lăsând Turcii partea despre Cazaci, cu toată puterea s'au întors spre Moldoveni şi sta cum s'ar fi gătit au să moară, au să izbândească, şi *multă moarte s'au făcut de ambe părţile*, că nu era a călca pe pământ ci pe trupuri de oameni. Mai apoi aşa se bătea de aproape, cât şi mâinile le obosise şi armele scăpau; acel praf se făcuse, că nu se cunoştea care de care sânge este, şi de trăsnetul puşcilor nu se auzea de ambe părţile, nici puşcaşii nu mai ştiea în cine dau». Un ropot de ploae aduse o pauză în luptă — dar, muindu-se praful de puşcă, «*de-a mâna le-au căutat a se bate* şi nu putea să se sprijinească de mulţimea Turcilor». Deodată sosesc Tătarii, gata să înconjure pe ai noştri din lature. «Mai apoi oastea tătărească a-i goni şi a-i arunca începu şi numai pedestrimea şi oastea cea de strânsură au rămas (vre o 20.000) şi 300 de Cazaci; ci, fiind şi *Turcii obosiţi nu năvălea*». Rămâind atunci cu totul lipsit de cavalerie, pedestrime şi de Cazaci, printr'un atac bruscat, ai noştri răpesc 60 de «puşci uşoare dela Turci» şi se retrag în satul vecin Roşcani unde se întăresc cu tranşee. Asediaţi de marea oştire, înfometaţi şi însetaţi, bombardaţi de tunuri au rezistat eroic încă trei zile. Văzând că lipseşte şi praful de puşcă şi lupta e la capăt, Ioan se încrezu în condiţiile semnate de duşmani, pentru a scăpa cu viaţă el şi luptătorii săi. Cei din tabăra turcească s'au desonorat însă de-apururi măcelărind pe aceşti eroi desarmaţi de bună voe (14 Iunie 1574).

RUINELE CURŢII DOMNEŞTI DE LA TÂRGOVIŞTE
(După ultimele săpături).

BĂTĂLIILE LUI MIHAI VITEAZUL

Douăzeci de ani mai târziu, situaţia celor două ţări se agravă. La sarcinile tributului crescut se adăogau lăcomia creditorilor turci şi excesele lor neînfrânate. Iată cauzele care au împins ambele ţări la răscoala din 1594, unindu-se în acelaşi gest cu principatul Transilvaniei care şi el împărtăşea soarta, de ţară tributară, încă din 1541.

Tustrele ţări se alăturară atunci răsboiului pe care împăratul german îl purta cu Sultanul.

Răsboiul românesc, pornit în 1594 de Mihai, Aron şi Sigismund, continuat însă numai de Mihai Viteazul până la ultima clipă a vieţii lui, se încadrează deci în îndelungatul răsboiu turco-german, lipsit de acţiuni eroice şi redus la asedii de cetăţi, ca unul din cele mai interesante episoade ale lui, iar bătălia dela *Călugăreni* se poate socoti ca cea mai de seamă biruinţă creştină a întregului răsboiu.

Asemănându-se în multe privinţi cu a eroului moldovean, acţiunea lui Mihai are multe potriviri de fapt şi cu aceea a lui Vlad Ţepeş din 1462. Ca şi atunci, un trimes al Sultanului veni, cu şiretenie, să prinză pe Domn şi pătrunse chiar în Bucureşti în mod paşnic, dar fu măcelărit cu cei 2.000 ostaşi ai săi în noaptea de după măcelul creditorilor. Acestei acţiuni îi urmează, ca şi altă dată, atacul Giurgiului şi campania de iarnă asupra cetăţilor de pe malul

IEREMIA MOVILĂ CU MAMA SA ȘI FIUL CONSTANTIN
După o frescă de la Sucevița

drept dela Isaccea până la Vidin și mai departe, în interior. Și acum s'au adunat capete de turci în 15 cară, dar « numai din cei mai însemnați », pe urma luptelor și n'a lipsit nici *atacul de noapte* asupra taberei hanului Gazi-Ghirai, venit din Ungaria, cu 30.000 Tătari, la *Șerpă ești* (23 Ianuarie 1595). Atacurile de cetăți însă și luptele date în timpul iernii, cu trupele turco-tătare, la *Hulubești* și *Stănești*, care aduceau un Domn nou, întrec cu mult acțiunea lui Vlad Țepeș din 1461—1462. Mihai trecu din nou Dunărea și bătu lângă *Rusciuc* 14.000 Turci cu pașa Husein.

« A fi înfruntat pe Turci și pe Tătari, și nu la o strimtoare cum se va face mai târziu, ci în câmpiile deschise ale Vlașcei... constitue acțiuni îndrăznețe, grele, care prin izbânda lor vădeau pe *generalul* chemat să smulgă în orice împrejurări, biruința ». (Iorga).

Expediția lui Sinan

Evoluția metodelor de luptă din Europa, la finele sec. XVI impuneau lui Mihai un sistem militar deosebit de cel vechiu românesc, lăsând la o parte țărănimea, luând din sânul ei și al boierilor numai o parte, întocmind curteni, cari în Muntenia se zic *Roșii* și o gardă domnească, greul luptelor sprijină totuși pe *lefegii*, mercenari străini, cari-și fac o meserie din răsboiu, sub numele de haiduci, trabanți, seimeni, Cazaci, etc.

Venirea la tron a lui Mohammed III, în primăvară, aduse un avânt nou în toropeala răsboiului cu creștinii. Răscoala țărilor dunărene, nu numai că îngreuna mersul operațiilor din Ungaria, prin trupele folosite aici, dar și aprovizionarea Constantinopolei care se făcea în bună parte din grânarul, « Keler »-ul român. O mare expediție având de *scop* prefacerea ambelor țări în *pașalâc* cu câte un beglerbeg în frunte, se pregăti în curs de câteva luni. Fără un ajutor efectiv dela aliați Mihai nu putea să înfrunte furtuna; dar aliatul îi impuse condiții ne mai pomenite în relațiile Țării Românești cu vecinii. Exaltat de ideea unei coroane a Daciei, și conspirând cu delegațiile de boieri trimese la el din ambele țări, Sigismund Bathory se impune ca suveran indirect al celor două țări aliate (20 Mai 1595).

Trădat oarecum de boierii săi, Mihai primi condițiile spre a-și putea face datoria în fața primejdii păgâne.

Ajutat de 2.000 Unguri sub căpitanul Kiraly, Mihai întări straja Dunării, care împiedecă trecerea Turcilor, arzând și bărcile la Nicopole și Vidin.

La începutul lui August însă oștile dușmane, în număr de 80.000—100.000 (după spusele lui Mihai ar fi fost 120.000 —160.000), terminând concentrarea trecură Dunărea sub comanda încercatului marevizir Șinan-Pașa, pe un pod de 130 luntri, la 9 August, împrăștiind străjile lui Mihai. Sigismund Bathory își serbă nunta în ziua bătăliei. Văzându-se părăsit, în calea ofensivei dușmane, Mihai porni din tabăra dela Măgurele, înaintea lui Sinan și se opri la *Vadul Călugărenilor*, pe Neajlov. O știre din Maiu spunea că « oastea lui Mihai este mai mult românească decât streină » cu peste 30.000 ostași, dar la această luptă el nu avu mai mult de 16.000, cum crede Bălcescu, în care intră și cei 2.000 Unguri ai lui Albert Kiraly, care se ținură de o parte mai tot timpul. Dispro-

porția enormă dintre cele două tabere adverse se dovedi și prin știrea adusă lui Kiraly de robul fugit că « Sinan ar fi plecat imediat după luptă dacă nu s'ar fi rușinat de micul număr al adversarului său ».

Biruința dela Călugăreni

Oștile erau față în față la 12 August când se dete prima ciocnire pentru fixarea pozițiilor. Noaptea se trecu în liniște. «Turcii își băteau joc de Români și aveau o singură neplăcere că aceștia *nu erau mai mulți* pentru ca biruința lor să fie mai glorioasă. Dar Românii gândind adânc la ceea ce aveau de lucru a doua zi, își înălțau ochii și cugetul spre Cer pentru a cere ajutorul, fără de care ei simțeau că puterile lor sunt prea slabe ca să înfrunte un așa mare număr de dușmani. Mihai, Domnul lor, îi îndemna bărbătește la luptă » (Baudier).

« In sfârșit, soarele veni să lumineze această mare zi de Miercuri 13/23 August, menită a fi briliantul cel mai strălucit al gloriei române » așa începe unica pană a celui care a dat până acum singura icoană demnă de eroismul ei a bătăliei dela Călugăreni, Nicolae Bălcescu. Marele istoric al timpului nostru N. Iorga spune că: « lupta dela Călugăreni se dă de Mihai — și tocmai aceasta arată că dela dânsul vine concepția — în condiții care reproduc pe cele dela Podul-Inalt: pădure, mlaștină, pod, atac de pedeștri, sprijinit de tunuri, asalt personal al Domnului ». Mărturiile sunt de acord că lupta a durat toată ziua și căpitanul Kiraly declară « decât care n'am văzut nici n'am auzit una mai crâncenă », deși el a stat ascuns până după amiaz, în așteptare.

CETATEA NEAMȚULUI

Cele două oști, așezate pe înălțimile din dreapta și din stânga râului, trimeteau coloane de atac pe calea îngustă dintre păduri, cu podul ei de lemn și mlaștina vecină. Românii încep atacul ajungând pân' la corturile taberei turcești. Lupta continuă cu atacuri și contra-atacuri timp de câteva ore. Inaintea prânzului, Sinan ordonă atacul cel mare, împreună cu patru Pași. « Deci el strânse toți pașii și toate căpeteniile oștilor și făcură năvală mare asupra lui Mihai Vodă ca să izbândească într'un chip și luară câteva tunuri » (Cronica țării). Ai noștri se retrag până la corturi și pierd cele 11 tunuri. Lupta se urmă, « cu noroc schimbător » cum zice Bălcescu, până la 2 ore înaintea apusului, când Românii, copleșiți de numărul dușmanilor și trăsniți de artilerie, execută o retragere în formă de unghiu, luptând neîncetat, și apărați de ocolirea Turcilor prin bălți și păduri.

Era clipa supremă când, spre a scăpa dela un dezastru sigur, pe ai săi, Mihai sare însuși în luptă. « Văzând acea vitejie, a Turcilor, — zice cronica — el strânse toți boierii și toți căpitanii și ieșind spre întâmpinarea lor de față și acia *Mihai-Vodă, cu mâna lui tăie pe Caraiman-Pașa* și frânse pe Turci înapoi ». Fapta Domnului electriză pe ai săi: Kiraly se avântă, la rândul său, și smulge 2 tunuri « iar boerii și căpitanii, pe capete năvăliră asupra Turcilor de-i tăia și-i înecară în tină » (Cronica). Susținut și de cei 200 Cazaci cari iau cele 11 tunuri înapoi, contraatacul e așa de puternic încât dușmanii dau înapoi, învălmășindu-se unii pe pod, pe când cei mai mulți se prăbușeau în mlaștina vecină, ori erau uciși « cu fier și foc ». In zadar stărue Sinan să pue rânduială în frontul său; « el cade pe capul calului și pierde dinții rănit de o suliță în față și căzând în balta de unde-l scoate un spahiu ce-l recunoscuse când se sbătea. Ienicerii din Damasc sunt nimiciți... trei pași... sunt uciși » cum și mulți sangeaci [1]). Hasan se ascunde într'un tufiș, scăpând din goana lui Mihai, care trecu podul în umbrele serii răspândind fiori de groază în tabăra dușmană, pe când svonul se lățea că Vizirul a murit. Dezastrul fu oprit numai cu intervenția celor 20.000 ieniceri cari au restabilit lupta, « când Mihai, trecând mlaștina atacase corturile lui Sinan » (Samosközy). Intors între ai lui Sinan s'a mirat ce fel de oameni sunt Românii de « năvălesc așa de cutezător asupra lor căci nu s'a mai auzit pân' acum dela nimeni ca niște *cete așa de puține* să fi cutezat vreodată a pleca împotriva împăratului Turcilor și să fi pus pe fugă trei Pași ». Un rob fugit dela Turci spune acestea și adăugă că Turcii pregătind bagajele « se gândiseră la fugă » dar, numărul mic al biruitorilor i-a făcut să-și schimbe gândul.

Mica oștire era nevoită a se retrage din cauza marei disproporții numerice. Odihnindu-se până la

---

[1]) *N. Iorga*, Istoria Armatei, I, pag. 387.

miezul nopții, biruitorii ridică tabăra și se retrag la munte, până la Stoenești, unde vor aștepta *două luni*, maiestuoasa dar trândava sosire a aliatului ardelean. Odată cu el veni și Ștefan Răzvan din Moldova.

Avu bătălia dela Călugăreni efectele unei bătălii decisive? S'ar părea că întrebarea nu-și are rost, dacă biruitorul se retrage, lăsând țara, timp de două luni, pe mâna Turcilor, prefăcută în *pașalâc*, cu beglerbegul Satârgi Mohammed Pașa instalat în București, și subași prin orașe! Dacă e așa, dece în Octomvrie, pentru Mihai, «războiul nu mai era decât o plimbare» (Iorga) și de ce o armată așa de numeroasă ca a lui Sinan părăsea țară fără să dea o singură luptă serioasă?

Asediul Târgoviștei, apărată numai de 1000 de Turci (16 Octomvrie) era numai o piedică lăsată de Sinan în calea biruitorului dela 13 August, spre a-și asigura retragerea oștilor ce se rostogoleau în debandadă pe șesul Munteniei, cu graba de a trece mai repede Dunărea, încărcate de prăzi! Așa văzând, urmăritorii țintiră direct la Dunăre, fără a se abate la București, evacuat pe fugă de Turci; *atacul* dela *Giurgiu* s'a dat la 27 Octomvrie asupra unei oști care nu se mai gândea la *scopul* expediției sau la *onoarea ei*, ci la graba de a-și mântui vieața.

Numai asediul cetății din insulă, unde s'au distins ostașii ducelui de Toscana, îi reținu o zi mai mult pe creștini. Inițiativa, chiar în cursul campaniei din Octomvrie, o avu Mihai. «De fapt, rolul lui Sigismund fusese de simplă paradă. Nici un plan, nici o intervenție personală a lui nu se însemnă în izvoare» (Iorga) [1]. Așa dar, campania din Octomvrie nu aduce nimic nou: nici un nou căpitan, care să inspire teamă lui Sinan, în afară de Mihai, nicio nouă victorie, care să decidă retragerea lui. Singurul element nou era: numărul. Acesta îi lipsise lui Mihai a doua zi după Călugăreni. Țara era părăsită de dușmanul învins și liberarea ei însemna recâștigarea deplinei *neatârnări* față de Poartă. Biruința lui Mihai și eroismul său din Octomvrie puse în uimire chiar pe trufașul principe ardelean: «Atunci Bator Jigmon dacă văzu pre Mihai-Vodă cu atâta *vitejie* și cu atâta înțelepciune, slobozit-au Țara Românească cu tot venitul ei ca să fie iar pe *seama lui Mihai-Vodă*» (Cronica). Era încă unul din efectele biruinței din 13 August. Marele erou se întoarce în scaunul său din București ca *Domn independent* și de două ori liberator al țării sale.

FRAȚII PREDA ȘI STROE BUZESCU
Frescă la Mânăstirea Căluiu

In anul următor, Mihai porni ofensiva peste Dunăre «cea dintâi campanie balcanică, de cruciat a lui, în genul lui Ioan Corvin, cucerind și *Turnu*, ultima din cele trei raiele pe malul stâng. In semn de pace, fără îndatoriri, Sultanul îi trimete un steag. Pe când Mihai culegea laurii nouilor sale victorii peste Dunăre, în același an 1596, Sultanul zdrobia trupele imperiale și ardelene trimese de Bathory în lupta dela *Keresztes*.

Bătălia pentru unire: Șelimberg

Lupta din 1599 se distinge de altele prin aceea că e *singura* ciocnire cu dușmanul din cursul campaniei și că este cea dintâi bătălie românească de stil apu-

[1]) Istoria lui Mihai Viteazul, I, pag. 222.

sean, în câmp deschis și care, prin decisiva ei aduce învingătorului nu numai domnia Transilvaniei, ci putința înfăptuirii celei dintâi uniri a Românilor din Dacia.

Planul lui Bathory din 1595 de a reuni cele trei principate sub un singur sceptru era o ideie a Renașterii care va ameți capetele multor principi din sec. al XVII-lea, mai ales după înfăptuirea ei prin Mihai Viteazul.

După înfrângerea din 1596, Sigismund Bathory jucă cunoscuta comedie politică, ce aduse în curs de un an patru schimbări de domnie în principatul vecin. Aceea în favoarea imperialilor plăcea în deosebi lui Mihai. El și încheiă un tractat direct cu împăratul Rudolf II care-i asigura sprijin militar și bănesc, pentru răsboiul său cu Turcii.

Instalarea lui Andrei Bathory din 1598 strica însă planurile Voevodului.

Luându-și titlul vărului, său de Principe al Transilvaniei, cu adaosul, *Moldovei* și *Țării Româneşti*, Andrei ceru îndată lui Mihai supunere și împăcarea cu Turcii; în taină însă plănuia cu Ieremia Movilă, care ocupase tronul Moldovei cu ajutor polon, să scoată pe Mihai din scaun. « Atuncea Ierimia-Vodă, Domnul Moldovei... trimise cărți la Bathor Andreiaș cum să fie amândoi una și să scoată pre Mihai-Vodă din mijlocul lor și, de nu va ieși de voie, ei să ridice oști asupra lui, să-l prinză și să-l dea Turcilor »; faptul e adeverit și cu acte.

Câtva timp Mihai duse tratative cu Rudolf II ca să cuprindă Ardealul prin cooperare, ajutat de Basta, comandantul oștilor imperiale din Ungaria Superioară. La 25 Septemvrie însă, Rudolf începu negocieri cu Turcii. Prin aceasta, el se desinteresa de Transilvania. Mihai se hotărî atunci s'o cuprindă singur.

Mihai adună oștile în tabăra dela Ploești la 4/14 Octomvrie, împărțindu-le în trei grupe spre a pătrunde fulgerător prin trei pasuri de munte: știrile variază în ce privește numărul și forma grupelor. Radu Buzescu și banul Udrea veneau cu « oștile Craiovei, ale Jiului și ale Mehedinților » ca să treacă direct la Brașov, pe când Mihai, cu grosul oștilor, apucă prin pasul Buzăului, iar Baba-Novac cu 5000 haiduci pe la Turnu-Roșu. Erau cu toții 30.000 ostași cu 80 tunuri mici,după alții chiar 40.000. Mihai trecu pe la Prejmer, — de unde trimise emisari ca să răscoale pe Secui, — pe la Brașov (10/20 Octomvrie) care se supune, Feldioara, Șercaia, Făgăraș, fără nici o piedică și se opri în luncile Sibiului, unde se adună cu haiducii lui Novac și 8000 Secui veniți pe urmă (17/27 Octomvrie). Acolo se întâlni cu dușmanul care tocmai se apropia de Sibiu.

LUPTA DINTRE STROE BUZESCU ȘI CUMNATUL HANULUI TĂTARILOR LA TEIȘANI
Sculptură pe piatra mormântului la mânăstirea Stănești

După Darahi, oastea lui Mihai se alcătuia din: *Roșii* de țară « foarte frumoasă oaste » alcătuită din boierime, *măciuci* numiți după măciuca lor, dar aveau și suliți, boieri și gloată de țară, « de parcă venise toată Românimea »; veneau apoi 8.000 de haiduci, afară de ai lui Baba Novac, 8.000 Secui și 23.000 *lefegii* străini, ostași de carieră, pedeștri și călări, din care 2.100 unguri, iar restul poloni, cazaci, sârbi și moldoveni.

In fața acestei frumoase oștiri, Cardinalul Andrei aducea 25.000 ostași, adunați în pripă, dar bine pregătiți și bine armați.

Mihai gătea un atac prin surprindere, când sosi în tabăra lui un sol de pace, Malaspina, nunciul papal care vru să împace pe cei doi, ori să facă numai greutăți lui Mihai. Mihai amână lupta, dar a doua zi opri pe nunciu la sine și desfășură oștile în fața taberei lui Andrei, ca să-l intimideze.

Oștile lui Andrei, la care veniră în urmă « trupele în mare parte românești ale Banatului, din Lipova, Inău, Lugoj, Caransebeș » și Secuii din părțile Arieșului și Mureșului » (Iorga) se așezară cu spatele în zidurile Sibiului, având în față râul Cibin.

Artileria lui Andrei începe atacul pe la 9 ore dimineața trăgând de trei ori în plin, pe când tunurile lui Mihai trag rău, « peste capetele dușmanilor ». Dela primele ciocniri se produc desertiuni la dușman: românul Daniil Zalasdy urmând chemarea sângelui, trecu la Mihai cu ai săi. Haiducii lui Baba Novac, din aripa stângă, « dau un puternic atac, pe care-l respinge Lazăr Istvan; acesta înaintează la rându-i, dar spre a-l opri intră în luptă centrul lui Mihai, unde se aflau ungurii lui Mako, încadrat de români și poloni. Printr'o șarjă puternică ei împing centrul dușman înapoi, deși aripa dreaptă a lui Mihai, condusă de aga Leca e respinsă mult înapoi de atacul combinat al lui Moise Secuiul și Petru Husar. Se pare că atunci « cavaleria lui Andrei isbutește a pune în neorânduială oastea românească », pe care Malaspina ar fi văzut-o fugind « până la curtea voevodului însuși ». O clipă, și dușmanul putea fi biruitor. Mihai luă atunci 3.200 ostași din linia doua, unde se afla și sări în toiul luptei, ca la Călugăreni « cu cea mai mare vitejie și îndrăzneală, prin pericolul la care s'a expus » (Malaspina), și îndreaptă frontul român. Corniș, generalul lui Andrei, român de sânge se lasă prins cu o mică rezervă; dușmanul mai dă un energic

atac, condus de patru căpitani unguri, între cari Moise Secuiul, şi respinge aripa stângă a lui Mihai până la tunuri. Mihai aleargă din nou printre cei cari fugeau în dezordine, îi ceartă, îi întoarce din nou, în timp ce cavaleria polonă izbeşte şi dă înapoi, ba chiar atrage la desertiune ostaşii poloni dela Andrei. Un atac general al frontului român câştigă biruinţa.

Părăsiţi de principe, care fugise, la o jumătate de oră după începutul luptei, şi de generalul Cornis, trupele duşmane continuă să se apere până la căderea nopţii, când sunt puse pe fugă, lăsând tabăra întreagă, 45 tunuri, peste 2.000 morţi şi 1.000 prinşi. Fugind prin munţi, spre a trece în Moldova, Bathory e ucis de Secui; oastea lui se împrăştie cu spaimă; « mulţi din ei nu s'au oprit nici la Bălgrad, nici la Cluj, ci mergeau care unde-l ducea ochii ». Prada fu aşa de mare că, pentru a o duce, spune Forgaci, trebuiră 22 cară. De teama răscoalei ţăranilor români oraşele şi nobilimea se grăbiră la supunere. « Deci dobândi Mihai Vodă scaunul de Crăie şi tot Ardealul, şi toată ţara Bârsei şi toţi Secuii » spune cronica ţării, deosebind părţile din care se compunea Principatul transilvan.

Mirislău şi Gorăslău

O mare bătălie putea să devină cea dela *Mirislău*, menită să înfrângă răscoala nobilimii maghiare, unite cu invidiosul Basta, dacă iuţeala şi mânia nu l-ar fi împins pe Mihai să făptuiască neiertate greşeli. Fără un scop distinct sau o politică a momentului, fără să încerce a temporiza lupta până la clarificarea situaţiei politice, Basta fiind supusul împăratului, care, ignorând conflictul, îi trimetea la 22 Septemvrie diploma de *guvernator* pe vieaţă al Ardealului, — Mihai primi să dea imediat lupta. Apoi, amăgit de Basta printr'o fugă simulată, îşi părăsi minunata poziţie ocupată şi fu atras într'un loc neprielnic, unde i se luă mai întâi, printr'un atac îndrăzneţ artileria şi, cu tot eroismul său şi al cavaleriei, i se măcelări toată pedestrimea (8/18 Septemvrie 1600).

VASILE LUPU, DOMNUL MOLDOVEI, 1634—1653

Deşi învins, Mihai, care câştigase Moldova fără să dea o mare bătălie, nu pierdea Ardealul; biruinţa lui Basta dela Mirislău nu era hotărîtoare pentru două cauze: Mihai nu-şi adusese aici toate forţele, pe care începu să le grupeze îndată, formând o nouă oştire, iar biruitorii începură să se certe între dânşii pentru guvernul ţării şi să caute din nou împăcarea cu Mihai. Acesta vru chiar *să apere Ardealul*, contra lui Zamoiski, care încercă să treacă pe la Oituz. Cu oaste nouă, bine întocmită, Mihai era în stare să smulgă o biruinţă decisivă asupra lui Zamoiski, la Năeni, dacă nenorocul său nu-i aducea tocmai atunci lovitura în spate din partea trădătorului Moise Secuiul. Nici la *Teleajen* sau Bucovel, Zamoiski n'a câştigat o luptă decisivă, deoarece Mihai se putu retrage în ordine cu oastea întreagă; la Ploeşti, Zamoiski nici nu mai vru să continue înaintarea. « Ceea ce a hotărît a fost *trădarea* boierilor munteni, sătui de Domnul veşnicelor lupte şi indiferenţi la gloria lui şi a lor » (Iorga).

Astfel, primind lupta dela Mirislău dintr'o uşuratecă nesocotinţă, Mihai provoacă el însuşi seria de evenimente, cari printr'un destin orb trebuiau să-l ducă la catastrofa finală. Profetic şi stăpânit de mustrarea acelei greşeli poate, scria dânsul la 7 Octomvrie: « Uşor este să se înceapă orişice lucru, dar greu este a se duce la capăt şi (mai) *greu a se întoarce iarăşi înapoi* » [1]).

De altă parte, Basta nota în carnetul său, cu privire la calităţile ce se cer unui comandant: « il est de grande importance qu'on sache, s'il est soldat ou non; s'il est superbe et hâtif...» [2]).

Biruinţa dela *Gorăslău*, din 3 August 1601, răsbuna ce e drept toate neizbânzile lui din anul precedent: era o luptă decisivă care-i dădea în mâini Ardealul, biruinţa fiind câştigată în primul rând de cei 10.000 ostaşi ai săi, la cari Basta adăogă 8.000; dar alături de el nu avea nici boierimea, nici ostaşi de sângele său, afară de 600 Moldoveni. Dimpotrivă, destinul ducea în tabăra adversă 16.000 Moldoveni, daţi lui Sigismund Bathory de aliatul său Ieremia Vodă. Ce folos avu dela adunătura de streini, care nici vieaţa căpitanului n'o puteau garanta, se văzu a doua zi după strălucita victorie, prin tragedia dela 19 August. « Şi aşa s'au plătit lui Mihai Vodă pentru slujbele ce au făcut Nemţilor » (Miron Costin).

BĂTĂLIILE LUI RADU ŞERBAN

Cel intitulat « un biruitor » în studiul închinat lui de d-l N. Iorga, ales de boierii lui Mihai în 1601 ca să-i continue politica, ajută cu vechile trupe ale lui

[1]) *N. Iorga*, Istoria Armatei, II, pag. 44.
[2]) *General R. Rosetti*, Essais, pag. 102.

Mihai, pe generalul împăratului contra lui Sigismund și fu ajutat el însuși pentru a-și lua scaunul, contra lui Simeon Movilă. El câștigă trei mari biruințe: una la Teișani-Ogretin și două la Brașov (la 1603 și 1611).

Bătălia dela Teișani

Alungat, Simeon se întoarse ca să-și ia scaunul, în Septemvrie, aducând pe Hanul cu 40.000 Tătari, cari tocmai treceau spre Silistra pentru a merge pe frontul apusean, căci răsboiul turco-german nu se încheiase. Impotriva Hanului care amenința să treacă și în Ardeal, Radu Șerban ceru ajutor. Basta însuși n'a ajuns la timp dar îi trimese 3000 ostași buni și 3000 Secui cari împreună cu ostașii săi dădeau vre o 10—12.000 oameni. Se alese poziția de luptă la Teișani-Ogretin, ocupându-se doi pinteni de platou față 'n față, deasupra văii Teleajenului; Cavriolo ar fi dat planul unei tabere largi la *Teișani*, cu șanț adânc împrejmuitor, flancată de patru *redute* cu tunuri în ele. Trupe libere sprijineau tabăra pe deal și în pădurea vecină. După o ciocnire de avangardă la Măgurele, Hanul Gazi-Ghirai înaintează, având pe Simeon alături cu 2—3.000 Moldoveni și Poloni. Tătarii atacă, Valonii se retrag în tranșee, dar Românii și Ungurii cu mare furie se aruncă asupra lor, iar tunurile bat în plin. Trei atacuri a dat hanul în prima zi (14 Septemvrie). In al treilea atac sunt puși pe fugă Ungurii și Sârbii, și abia Valonii împiedică pe Tătari de a intra în șanțuri, printr'o lovitură de flanc, care-i face să dea îndărăt. Atunci călărimea tătară ocupă « dealul din față, mult disputat » (Iorga). Cel din urmă atac îl dau Românii, conduși de *Stroe Buzescu*, lovind trupa lui Mirza, nepotul hanului. N'a fost un duel singular, ci o luptă decisivă între cele mai tari elemente ale celor doi adversari. Tătarii lasă în urmă 4.000 morți (după alt izvor 8.000) și se retrag, a doua zi, spre Silistra; Simeon fu trimes legat în fiare pe burta unui cal, spre Moldova, de către han, fiindcă îl înșelase.

Biruința asigură pe Radu în scaunul său și-i dă curajul de a se afirma ca Domn neatârnat, făcându-și raidul său dunărean, ca Mircea cel Bătrân, Dan II, Vlad Țepeș, Radu dela Afumați și Mihai Viteazul: atacă și pradă Silistra, apoi sălașul Tătarilor dobrogeni, până la Mare.

Intâia biruință dela Brașov, 1603

In Ardeal, politica de închinare la Turci a lui Andrei fu reluată acum de Moise Secuiul; el se proclamă principe, și alungă pe Basta la Oradea. Radu-Șerban e chemat stăruitor de solul împărătesc Kracker să trimeată oștile lui de mercenari pentru a restabili ordinea în Ardeal; vrând mai bine pacea, de cât răsboiul, și numai pentru a-l intimida, Radu, trimete doi căpitani (Gh. Rațiu și Mârzea cel Mare) cu 4.000 ostași, cari, ținând tabăra închisă cu care, sunt atacați de două ori de ungurii lui Sekely, tot pe atâți, cari fură bătuți și risipiți a doua oară (la Remete și la Râșnov).

Cronica munteană spune că Sekely avea de gând să vină « în Țara Românească asupra lui Șerban

LUPTĂTORI CAZACI
(Gravura contimporană din sec. XVII)

Vodă » ceea ce nu este exclus, dat fiind legăturile lui cu Simeon cel detronat. Radu însă vrând pacea, trimese o solie pe care însă Moise n'o primi. Atunci, el se hotărî să treacă iarăși munții. « La purcesul lui din Târgoviște » se făcură slujbe mari în toate bisericile pentru biruință. Când Moise auzi intențiile lui Radu începu a se lăuda, zicând: « ia să vedeți acum, acel rumân gros ce va să pață, numai să-mi tinz aripa ceasta direaptă și numai decât l-oiu birui » (Cronica).

Moise își făcu tabăra din cară legate cu otgoane, în dosul unei mlaștini, spre moara de hârtie, la miază noapte de Brașov, având la dreapta spre Codlea, 4.000 Tătari, la stânga 1.000 Turci și în tabără, 6.000 unguri cu 25 tunuri. Intre Râșnov și Vâlcan se rândui oastea lui Radu Șerban la 17 Iulie, cu cei doi Mârzea în stânga, față cu Tătarii, Rațiu la dreapta, spre Brașov și centrul din pedestrime și haiduci (archebusieri călări), Radu fiind lângă steag — în totul 4.000 călări și 6.000 pedeștri cu 4 tunuri. Deci lupta se dădu în câmp deschis după toată regula. Fără să mai aștepte venirea lui Basta, Radu ordonă atacul. Cavaleria lui Rațiu năvăli în marginea Brașovului și atacă tabăra din coastă, în timp ce frații Mârzea lovind pe Tătari prin surprindere, îi împrăștie și vin din partea opusă spre tabără. Strigând de trei ori « Isus » și « Sfinte Nicolae » centrul porni la atac în același timp, pe când artileria lui Moise, rău îndreptată, bătea aiurea. Ajungând la mlaștină, haiducii descalecă, se târăsc pe jos printre tufișuri și gropile locului și răsar deodată, cu un foc năprasnic asupra tunarilor din tabără; călăreții lui Delimarcu (1.000) pedestriți, prin o mișcare la fel, fac o spărtură în lanțul de cară năvălind înlăuntrul taberei, pe care ceilalți o înconjoară acum de toate părțile. Urmează măcelul « cu sulițele lungi cari trec prin două și trei trupuri ». Ca « niște turme speriate » Ungurii caută scăparea în fugă, lăsând peste 3.000 morți (alții spun 6.000) între cari și Moise Sekely, prins din fugă, al cărui cap tăiat fu expus în piața Brașovului — o răsbunare a sorții pentru trădarea lui față de Mihai. Tătarii

MATEI BASARAB
DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1632 - 1654

fugari de la începutul luptei, ar fi fost măcelăriți de Secui în strâmtorile munților.

Bătălia dela Brașov era un al doilea Șelimberg și Ardealul se afla la dispoziția biruitorului. Știind însă ce viespar de intrigi și trădări este Ardealul, Radu-Șerban trimese împăratului 32 de steaguri prin o solie de boieri, primită cu multă strălucire la Praga, și el se întoarce, ca om înțelept, la scaunul său din Târgoviște.

A doua biruință dela Brașov, 29 Iunie 1611

Noul principe Gabriel Bathory, puțintel la minte, ca toți Bathoreștii, reîncepu jocul unchiului Sigismund, de-a suzeranul țărilor române, sub egida Sultanului. Radu Șerban și Constantin Movilă căutară mai întâi să-i intre în voe; atunci noul Bathory făuri planuri și mai mari.

In plină pace, el năvăli pe timp de iarnă în Țara Românească și — Radu Șerban fugind — supuse țara. Trei luni stând în Târgoviște (Ianuarie-Martie), el « îngădui armatei sale să jefuiască toată țara și toate mânăstirile așa cât nimic n'a rămas în țară; pe lângă aceasta s'au făcut răutăți, tiranii și pradă ce nu se pot spune » (Engel). După cererea boierilor rămași în țară veni Domn, cu voia Porții, Radu Mihnea, în fața căruia, Bathory se retrase la Sibiu. In Iunie însă, răsbunătorul, ascuns în Moldova, pregăti expediția de pedepsire și năvăli la Brașov, în toiul verii. Vasalul turcesc fugi la Nicopole de frica lui și țara îi puse la dispoziție « toți *dărăbanii* și cât mai mulți călărași »; Radu venise cu 3.000 poloni, din care 800 erau *joimiri* (chiurasieri), fără tunuri, Brașovul făgăduind să-i dea câteva. Bathory întări toate pasurile ardelene, dar Radu, tăbărît la Rucăr, trecu neobservat pe la Strunga cu 7.000 călăreți și 1.500 pedeștri și ajunse în grabă la Brașov, făcând front cu spatele către oraș. Bathory aleargă înaintea lui dela Prejmer. Dreapta lui pornește atacul asupra dărăbanilor din stânga lui Radu, care se retrag în debandadă, măcelăriți, târând înapoi tot frontul român spre șanțurile orașului. Dușmanii se cred biruitori când în spate le cad călăreții și chiurasierii lui Radu, ascunși după moara de hârtie, răsturnând totul în calea lor. Ei decid îndată soarta luptei. Lipsiți de praf și gloanțe, călăreții lui Bathory fug îngroziți, făcând un pod cu sulițele aruncate spre a scăpa mai repede. « Românii se întorc atunci și încep măcelul și urmărirea... Cu grămada se aduc prinșii la movila de gunoiu a orașului, pentru a fi tăiați. De toți căzură 12.000 de oameni. A doua zi Radu, cutreerând câmpiile luptei decisive spunea smerit: « Sânt prea mic ca să fi putut face asta. N'am făcut-o eu: Dumnezeu din cer a făcut-o cu mâna lui atotputernică » (Iorga, știri săsești). S'au cules 40 de steaguri. « Iar Bator fugind i-a căzut cușma din cap jos, spune cronica noastră, și ca un câine s'a ascuns și de abia a scăpat cu mare rușine și nu i-a folosit nimica penele cele multe ce purta, până a scăpat de s'a închis în Sibiu, că dela singur Dumnezeu a luat acea plată ».

Radu Șerban urmări pe fugar până la Sibiu, apoi se întoarse în țară, unde aflând pe Radu Mihnea înscăunat, cu toată voia țării, luă drumul pribegiei. Niciodată un biruitor ca dânsul n'avu un destin mai trist.

BĂTĂLIA DELA FINTA

După necurmate răsturnări și răsboaie, tronul lui Ștefan cel Mare va fi ocupat, timp de două decenii, de boierul Lupu care-și luă un nume împărătesc pentru domnie. Mândru și ambițios, Vasile Vodă râvni ca atâția principi după Mihai Viteazul, coroana întreită a Daciei și fără să-și întocmească o bună oștire, lovi în două rânduri cu învoirea Porții, ca să-i ia tronul, pe pașnicul său vecin, Matei Basarab. Se întâmplă însă ca acesta să fie și unul din vița vechilor răsboinici. Oastea Țării, refăcută prin două decenii de liniște, era o adevărată oaste națională: atacurile lui Vasile Vodă sunt respinse. In 1653 însă o vastă conspirație, cu legături în afară, ridică asupra lui Vasile pe boierul Gheorghe Ștefan care-i luă tronul.

Intorcându-se cu ajutor dela ginerele său Timuș și 8.000 de Cazaci, după o luptă scurtă, la Popricani, Vasile alungă pe usurpator. Dacă se oprea aci, ar fi putut domni cu pace, până la capătul vieții, dar îl mâna dorința lui de răzbunare.

Cu 8.000 de oameni, oaste de țară, și 16.000 de Cazaci aduși de Timuș, Vasile porni spre Focșani. Aci, avantgarda cazacilor e luată în primire de velspătarul Dicu, moștenitor de tron, cu 9.000 călăreți lefegii și Roșii. Cazacii bat în retragere, dealungul câmpiei, susținuți de o trupă nouă, « o seamă de

oaste cu foc (cu puşti,) haiduci călări, pedeştri, seimeni şi ţăcăluşe ». Respinsă la *Şoplea*, pe Teleajen, oastea de acoperire a lui Matei se retrage în ordine pe malul Prahovei, oprind înaintarea duşmanilor.

Având oştire mai mică, Matei săpă *şanţuri* în jurul taberei aşezate între *Finta* şi râul Ialomiţa; în centru avea pe Roşii, la aripi pedeştri şi seimeni şi 12 tunuri. Sosind la malul Prahovei, Vasile vru să-şi odihnească oştile obosite de goană, o zi, şi să ocolească tabăra lui Matei, dar Timuş se împotrivi şi decise atacul, împingând oştile peste pârâul Chilianca în faţa taberei lui Matei. Aci vicleanul Timuş se opri. Chemat de Vasile, el îi răspunse: « lasă, vitejii Moldoveni vor bate pe Munteni şi singuri, fără noi ». Şi Moldovenii încep atacul, la care Muntenii răspund cu foc de puşti. Atacul Moldovenilor, susţinut de 100 de Nemţi călări, isbeşte puternic în aripa dreaptă a lui Matei, respingând-o înapoi până la corturi. « Curtea ce se chiamă Roşii au dat dosul, şi unii şi peste Ialomiţa dedese, nesocotind vadul ». Dacă veneau şi Cazacii « cu focul asupra mijlocului şi aripei cei dea stângă lui Matei, s'are hi ales lucrul » zice Miron Costin; victoria era a lui Vasile. Ne fiind ocupat în centru, Matei îndreptă centrul asupra Moldovenilor cari înaintau, întorcând tunurile şi pedestrimea asupra lor, apoi singur, ca Mihai la Şelimberg, alergă în mijlocul celor fugari şi-i readuse în luptă. « Puşcile (tunurile) nepărăsit dau în Moldoveni » cari se retrag, pe când frontul Muntenilor se reface.

PERDEA DE ALTAR, DIN EPOCA LUI BRÂNCOVEANU
In interior, stema imperială a Cantacuzinilor şi stema Ţării Româneşti
(Muzeul de artă religioasă)

Numai atunci Timuş aruncă un corp de Cazaci spre centrul lui Matei. Târându-se pe jos, ca să se apere de focul tunurilor, ei sar deodată într'un chiot cu o salvă de foc asupra centrului muntean; un glonţ nemeri pe Matei în genuchiu — dar Domnul stătu aprig în luptă alungând *peicul* venit să-l ajute. Dar călăreţii poloni din aripa stângă a lui Matei, cari pândeau clipa, năvăliră cu săbiile asupra Cazacilor pedeştri, călcându-i şi täindu-i în goană până în tabăra lor.

« Nebunul de Timuş ce să facă nu ştia »... Cazacii strigau să li se dea ordin de atac ori de şănţuire, focul Muntenilor din centru şi dreapta lor nu mai contenea. Momentul decisiv al luptei este grăbit de un fenomen meteorologic: « Deodată cu aceste se scornise un vifor cu ploae dirept în faţa oştii lui Vasile Vodă... cât se părea că este anume urgia lui Dumnezeu sosită asupra acei oşti câtă era despre Vasile Vodă; şi Matei Vodă cu tunuri adăogea

groaza oştii şi simeţi oştenii lui. Deci întâi aripa oştii noastre a Moldovei au purces în risipă ». (Costin) Vasile fugi la Cazaci, cari zoreau să închee tabăra la loc, dar fără spor, din cauza furtunei şi atacului muntean. Timuş cu toţi călăreţi săi şi Vasile fugiră, lăsând pedestrimea sub focul şi sabia Muntenilor. S'au aflat în şanţuri 7.000 Cazaci morţi şi 3.000 pe câmp.

Biruinţa dela *Finta* asigura încă odată tronul, pentru cele din urmă clipe de bătrâneţe, viteazului ostaş care dăduse Munteniei una din cele mai glorioase domnii ale secolului său.

*

Tradiţia eroică, reînviată de Mihai Viteazul, electriză timp de o jumătate de secol pe urmaşii săi, cari îşi încercară norocul şi puterile pentru cauza creştină sau pentru apărarea ţării. Vechiul prestigiu al ţării din timpul lui Mircea şi al lui Ştefan se resimte în epoca lui Matei şi Vasile Lupu. Puterea militară se sfarmă sub domnii următori, dar amintirea eroului pluti, îndemnătoare, peste secole, dela Şerban Cantacuzino care se pregăti, fără noroc, să repete isbânzile aceluia, înălţând şi singurul monument la Călugăreni, până la Domnul ţărănesc Tudor şi la întreaga generaţie a luptei pentru redeşteptarea României.

Cele două zeci bătălii mai de seamă, purtate cu forţe româneşti, după metode şi cu o conducere care erau numai ale noastre, nu pot rezuma întreaga activitate răsboinică a poporului român, care este nesfârşit mai întinsă. Ele marchează numai culmile atinse în arta militară de Români şi ţintele politice atinse într'un timp ce trece de o jumătate de mileniu (1186—1711).

n. a. c.

BIBLIOGRAFIE

Gh. Şincai, Cronica Românilor I, II, 1886.
M. Cogălniceanu, Cronicile României, I, 1872.
N. A. Constantinescu, Bătăliile cele mari ale Românilor, Soroca, 1918.
— Posada 1330—1930.
A. D. Xenopol, Istoria Românilor din Dacia Traiană, II-VI.
I. Bogdan, Vlad Ţepeş. Bucureşti, 1896.
Palade, Radu dela Afumaţi. Bucureşti, 1923.
I. Ursu, Istoria lui Ştefan cel Mare. Bucureşti, 1925.
— Petru Rareş, 1923.
N. Bălcescu, Istoria Românilor sub Mihai Viteazul, 1908.
N. Iorga, Istoria Armatei, I-II, 1910-19.
— Istoria lui Mihai Viteazul, I-II, 1935.
— Istoria Românilor, vol. II-IV, 1936-37.
General Radu Rosetti, Essais sur l'art militaire des Roumains. Bucarest, 1935.
Alex. Anastasiu, Bătălia dela Călugăreni, 1907.
I. Matogna, Răsboaele lui Radu Şerban 1926.
I. V. Năsturel, Luptele dela Ogretin, Teişani. Bucureşti, 1910.
A. Rădulescu, Luptele lui Ştefan cel Mare cu Turcii, 1908.
A. Veress, Campania creştinilor din 1595. Bucureşti, 1925.

HERCULE SDROBIND HIDRA DELA LERNA

Medalion de lut ars dela Histria

XII

POLITICA ROMÂNILOR DIN ARDEAL ȘI BUCOVINA

Dacă prin « politică » înțelegem arta de a cârmui Statul și de a îndruma legăturile lui cu alte state vecine, atunci se poate vorbi de o politică românească din cele mai vechi timpuri. In acest înțeles, luptele politice sunt atât de multe și purtătorii acestor lupte sunt atât de numeroși, încât nu poate fi vorba de a trece totul în revistă, ci, ca într'o scurtă expunere sintetică, trebue să ne restrângem la fazele hotărîtoare și la personalitățile dominante ale marilor cotituri istorice.

I. ARDEALUL

INCEPUTURILE. De când se ivesc în zarea istoriei cele dintâi închegări de vieață românească, vedem năzuința conducătorilor ei de a îndrepta cât mai temeinic această vieață.

Astfel, întâiul cronicar maghiar, secretarul anonim al regelui Bela — probabil al III-lea (1173—1196) iar după unii chiar al lui Bela II (1131—41) — ne povestește că, după căderea voievodului român Gelu în lupta dela râul Căpușului, « locuitorii țării » — sunt cuvintele acestui secretar — « văzând moartea stăpânului lor, de bună voie dând mâna și-au ales stăpânitor pe Tuhutum, tatăl lui Horca, și în locul ce se numește Așchileu au întărit cuvântul cu jurământ, și din ziua aceea locul se numește Așchileu, fiindcă aici au jurat ».

Despre voievodul părților bihorene, Menumorut, același secretar anonim al regelui Bela ne spune că țara acestuia o cuceresc Ungurii nu prin răsboaie, ci prin căsătoria lui Zoltan fiul lui Arpad, căpetenia noilor cuceritori, cu fiica voievodului băștinaș. Acest secretar nu uită să arate, cu câtă cinste e întâmpinată tânăra soție a lui Zoltan și însoțită până la casa ducală, precum și ospățul cel mare la care vine tineretul fruntaș și din țările apropiate.

Al treilea voievod de pe pământ românesc, precum ne încredințează numitul secretar anonim, este Glad. Acesta, după mai multe lupte împotriva Maghiarilor, în cele din urmă se retrage în cetatea Keve, pe care dușmanii n'o pot cuceri, ci el o închină din propriu îndemn (sua sponte).

Dacă aceste însemnări ne arată legăturile mai vechi ale Românilor cu Ungurii, altele, ceva mai târzii, ne înfățișează câteva crâmpeie din însăși vieața proprie a acestui neam. Din timpul năvălirii Tătarilor la 1241, avem « Cântecul de jale » al lui Rogerius, întâiu canonic, pe urmă arhiepiscop. In acest « cântec », autorul nu împărtășește decât lucruri văzute, auzite, experiate. Astfel, el ne spune limpede că el însuși ajunge în robia Tătarilor și că aceștia, într'o bună zi, pun cneji sau balivi ca să facă dreptate și să le aducă haine, hrană, arme ș. a.; că stăpânul său — un astfel de cneaz — are sub ascultarea sa o mie de case, cneji fiind cu totul o sută; că acești cneji aduc pace, orânduesc târguri, înscăunează dreptatea; că ei se sfătuesc odată în fiecare săptămână; că el, Rogerius, însoțește pe stăpânul său la aceste consfătuiri, ca să vadă vieața lor, să cunoască pe fruntași și să găsească, poate, calea răscumpărării. Tot el spune că Tatarii, după ce strâng recolta, adună pe toți Românii din părțile Bihorului într'o vale și-i omoară. Unii dintre Unguri se înfrățesc cu Tătarii.

In alt loc, Rogerius vorbește despre unele rosturi ostășești ale cnejilor (« canesii »); cele adevărate, însă, sunt administrative și judecătorești (« canesios, id est balivos »). Identificarea cnejilor cu balivii e deosebit de prețioasă, fiindcă o face Rogerius, scriitor italian, după ce își dă seama de identitatea atribuțiunilor lor. Aceasta dovedește că neamul românesc, născut în tradiția dreptului roman, trăiește totdeauna în această tradiție și nu împrumută așezăminte juridice străine. Străine sunt numai numirile ce le găsim în documente, străine și ele. Pe judele, împărțitor de dreptate, cap al satului, aceste documente îl numesc « cneaz »; iar pe ducele, domn al mai multor județe, apărător al unei țări întregi, îl chiamă « voievod ». La popoarele slave, cneaz este un titlu de principe, de duce, de rege. Dacă cnezatul ar fi împrumutat dela Slavi, Românii n'ar avea cuvintele de origine romană: judec, jude, județ, judecată.

Numai în Banat, sub înrâurire sârbească, Românii întrebuințează cuvintele cneaz și chinez pentru jude; încolo, această din urmă denumire e generală. Acest jude românesc, cap al satului, dătător de legi și datini, apare în fața străinilor, în deosebi a Slavilor, ca un suveran; de aceea îl identifică cu « cneazul » lor.

Scriitorii din cancelarii, fiind străini, nu-și dau silința să întrebuințeze termenul propriu, ci primesc pe cel obișnuit la Slavi.

E interesant de urmărit că Ungurii, după cucerirea Ardealului nu-l organizează în « comitate » în

MATEI CORVINUL
CEL MAI MARE REGE AL UNGARIEI, ROMÂN DE SÂNGE
PROTECTOR AL ROMÂNILOR DIN ARDEAL, 1458—1490

frunte cu « comiţi », ca ţinuturile din ţara lor, ci lasă vechile « cnezate » şi « voievodate » româneşti. Documentele ungureşti vorbesc de « districte » româneşti — *districtus valachales* — ca cele dela Deva, Haţeg, Hunedoara; apoi de un « drept » românesc *(jus valachicum)*. Cnejii, oameni liberi, aleşi de popor, au, precum mărturiseşte Rogerius, mare vază şi trecere. Numai mai târziu, Ungurii introduc cnezatul ereditar, ca reprezentant al regilor lor şi atârnând de ei. Acest cnezat e întâia treaptă de înstrăinare, adică de maghiarizare. Excepţie sunt Românii din ţara Făgăraşului cari, fiind multă vreme stăpâniţi de domnii Ţării Româneşti, au boieri [feminin boreasă] ca şi cei din această ţară, deşi, fireşte, mult mai săraci, şi sunt astfel mai la adăpost de primejdia maghiarizării.

Cnejii sau juzii fac dreptate în scaune (latineşte: sedes; nemţeşte: Stühle; ungureşte: szék-ek). Aceste scaune sunt uneori mai mici (în « Trei-Scaune », ung. Háromszék, erau trei), alte ori mai mari cât un judeţ.

RĂZVRĂTIRI ŞI INFRÂNGERI. Cât timp Ungurii cinstesc aceste datini şi aşezăminte româneşti, e pace în ţară; îndată ce, însă, se ating de ele, încep tulburările. Documentele veacurilor XIII, XIV şi XV vorbesc de multe răscoale ţărăneşti *(tumultus rusticorum)*. Caracteristică şi bine cunoscută e răscoala ţărănească din 1437. Gheorghe Lepes, episcopul catolic de rit latin al Ardealului, ştiind că are să se schimbe valuta, timp de trei ani nu strânge zeciuiala, ca s'o poată aduna toată, odată, în bani buni. Această lăcomie ne mai pomenită ridică împotrivă-i toată ţara. Focul se aprinde în preajma scaunului său de reşedinţă, la Alba Iulia (Bălgrad). De aici se întinde spre miazănoapte până în Sătmar şi Sabolci, apoi pe văile Mureşului şi Someşului. Căpeteniile răsculaţilor Ardeleni sunt ţăranii Antonie Magnus şi Ioan Cardoş, iar în părţile ungurene ţăranul Martin. Pe pământul crăesc, în « Săsime », e adevărat război civil. Intre răsculaţi găsim nu numai iobagi, ci şi nobili de rând, români şi unguri de-a-valma. Ca în timpurile de grea urgie, se poartă, pretutindenea în ţară, sabia muiată în sânge. Unde oligarhii nu fug din bună vreme, ei sunt prinşi şi ucişi, casele lor aprinse şi jefuite; sate şi oraşe întregi, prefecute în scrum şi cenuşe. Până să le dea de urmă trupele voievodului Ladislau Csáky şi ale prefecţilor (« işpani ») secui: Mihail Kusali Jakch şi Henric Tamási, răsvrătiţii alcătuesc o tabără mare, la Babdiu. Văzându-se la Olpret, lângă Dej, faţă în faţă cu tabăra boierilor, ţăranii încearcă o înţelegere pacinică, fără vărsare de sânge. Trimit, deci, o delegaţie să ceară uşurarea sorţii iobagilor. Nesocotitul voievod Csáky, însă, porunceşte să fie spânzuraţi delegaţii ţăranilor. Lupta reîncepe cu furie şi mai mare. Nu ştim precis, unde şi cum se face această răfuială. Scurta se pare că o trag oligarhii. Ei îmbie ţăranilor pace. La 6 Iulie, se face învoiala între cele două tabere vrăjmaşe, înaintea capitlului mănăstirii din Cluj-Mănăştur. Partea cea mai însemnată din această învoială e că, de aici încolo, poporul îşi alege reprezentanţi cari, în ziua de Ispas (la Inălţarea Domnului), să se adune în fiecare an la Babdiu, unde să se vestească legile şi unde să se sfătuiască şi asupra treburilor proprii, trăgând la răspundere pe stăpânii cari ar strica învoiala.

Invoiala dela 6 Iulie 1437, zice scriitorul maghiar Acsádi în a sa Istorie a iobăgiei ungare, e, fără îndoială, urmarea unei puternice conştiinţe de drept şi a unui duh de împăciuire, care ar fi putut da vieţii economice din Ardeal un impuls puternic; din nenorocire, însă, această învoială nu s'a luat în seamă niciodată. Rămâne, totuşi, fapt că, la această dată, marii proprietari feudali şi iobagii tratează între olaltă, ca putere la putere.

Acest tratat umilitor pentru trufia boierească nu e respectat. Boierimea înaltă chiamă, pentru 16 Septemvrie acelaşi an, un sfat, la Căpâlna, unde vin trimişii celor şapte scaune secueşti şi cei din tot atâtea scaune săseşti. Aceştia împreună cu nobilimea « comitatelor » (judeţelor) — Unguri, fireşte — precum şi cu reprezentanţii oraşului privilegiat Bistriţa şi ai Ţării Bârsei, de aceeaşi condiţie şi ei, încheie, sub pretext că apără ţara, aşa zisa « uniune a celor trei naţiuni » *(unio trium nationum)*: Unguri, Secui şi Saşi. In Ianuarie 1438, aceste trei naţiuni înnoesc legătura împotriva oricăror vrăjmaşi « răzvrătitori de ţară » adică împotriva Românilor. Situaţia se înrăutăţeşte şi mai mult în următoarele două veacuri (XVI şi XVII), sub lunga stăpânire a principilor calvinişti ai Ardealului. Intoleranţa religioasă şi naţională a acestei stăpâniri, aşa cum se oglindeşte ea în legile de atunci « Adprobatae et compillatae », e

de pomină. Această stare de lucruri dăinuieşte nu numai până la 1848, când se desfiinţează «iobăgia», ci până în 1918, când încetează robia naţională.

DOMNIA LUI MIHAI VODĂ VITEAZUL deşi scurtă, lasă o dâră de lumină în besna aceasta de veacuri. El e cel dintâi înfăptuitor al unităţii naţionale române. E adevărat că, părţial, înfăptuiesc această unitate şi alţi voievozi. Mircea cel Bătrân (1386—1419) se intitulează şi este « Domn cu mila lui Dumnezeu şi singur stăpânitor a tot pământul Ungro-Vlahiei şi de dincolo de munţii Carpaţi, până la pământul tătăresc (Basarabia), herţog (duce) Almaşului şi Făgăraşului, domn al Banatului despre apus, stăpânitor îmbelor laturi ale Dunării până la Marea Neagră şi domn cetăţii Drăstiorului (Silistra) şi al tuturor ţărilor şi oraşelor până la hotarele Adrianopolei ». Ştefan cel Mare (1457 — 1504) şi Petru Rareş, (1527 — 38 şi 1541—46), domni ai Moldovei, stăpânesc Cetatea de Baltă şi Ciceiul, întemeind şi înzestrând vechea episcopie a Vadului de pe valea Someşului. Chiar în zilele aventurierului Eraclid Despotul (1561—63), trei îngeri, se zice în popor, i se arată domnului în vis, în dimineaţa Crăciunului, cu coroane de aur, proorocind că el va stăpâni curând Moldova, Muntenia şi Transilvania. Ideea unităţii româneşti e, deci, simţimânt popular, un drept şi o datorie. Spre a o realiza, ce se cere? Putere! Mihai Viteazul o are. El face parte, precum se ştie, din Liga creştină, patronată de Papi, ajutată de Spania, de unele ducate italiene şi de Austria. Scopul acestei Ligi este împiedicarea răspândirii reformei religioase şi izgonirea Turcilor din Europa. Anglia şi Polonia nu fac parte din Ligă; ele sunt prietenele Turcilor. Văzând Mihai că uşuraticul principe al Ardealului Sigismund Bathory renunţă la domnie, lăsând tronul în seama vărului său, Cardinalul Andrei Bathory, omul Polonilor, el nu se poate lăsa încercuit de vrăjmaşi. In taină, se pregăteşte de luptă şi năvăleşte în Ardeal. Andrei îl întâmpină la Şelimbăr, lângă Sibiu. După un atac vijelios, condus de Mihai însuşi, armata lui Andrei e înfrântă şi risipită; el însuşi fugind, e prins şi ucis de Secui. Când aceştia aduc capul înaintea lui Mihai, el exclamă îndurerat: « Săracul popă! ».

PETRU RAREŞ DOMN AL MOLDOVEI, 1527—38 ŞI 1541—46 CU FIUL SĂU ILIE, STĂPÂNITOR A JUMĂTATE DIN ARDEAL
(După fresca din Moldoviţa. Din *N. Iorga*, Portretele Domnilor Români).

Pentru a stăpâni trainic Ardealul, noul cuceritor se gândeşte să-şi facă o intrare triumfală în capitala lui, pentru a lăsa în mintea şi inima populaţiei de aici o întipărire cât mai puternică. Hotărăşte, deci, să intre, în Alba Iulia, pe poarta cea mare a Sf. Gheorghe. Dela această poartă până la palatul domnesc, precum scrie Nicolae Bălcescu, stau înşiraţi ostaşi de amândouă părţile uliţei. In dosul lor, mii şi mii de oameni din popor. Episcopul catolic de rit latin, Dimitrie Napragyi, clerul, corporaţiile oraşului vin cu mare alaiu să i se închine. Opt trâmbiţe, tot atâtea tobe, multe flaute şi faşinete alcătuesc orchestra. Mihai vine călare pe un frumos cal alb. Opt pagi, îmbrăcaţi cu gust, înconjoară calul Domnului. El poartă pe cap calpac unguresc cu o egretă de pene de cocor, prinsă cu o copcă de aur; o lungă mantie de mătase albă, ţesută cu fir, pe delături cu vulturi; o tunică albă şi ciorapi la fel, garnisiţi cu pietre scumpe; botine de saftian galben la brâu o pală de Taban, bătută cu aur şi rubine. In urma lui Vodă, zece lăutari cântă arii naţionale. Opt seizi duc de frâu tot atâţia cai de soiu, acoperiţi cu şele preţioase, lucrate în aur şi argint. După aceea, boieri, ofiţeri călări; apoi nenumărată gloată de ostaşi.

Lângă Domn sunt steagurile lui Andrei, luate în bătălie; desfăcute şi plecate la pământ, semn că Ardealul e supus. In glas de trâmbiţe, tobe, alăute, în dangăt de clopote, în vuet de tunuri, în urările de fericire ale mulţimii, iată cum intră întâiul cuceritor român în capitala acestei provincii. De această biruinţă şi intrare triumfală cu deosebire se bucură Românii. « La vestea înfrângerii (dela Şelimbăr), care străbătu repede toată ţara » — scrie cronicarul ungur Ştefan Szamosközi, — « Românii cari, aşezaţi în sate, locuiesc tot Ardealul, răsculându-se se uniră cu ceilalţi Români de peste hotare şi-şi întinseră prădăciunile în cete şi unul câte unul pe toată ţara.

SIGISMUND BATHORY, PRINCIPELE TRANSILVANIEI
(După o gravură contemporană. Col. Academiei Române.)

Increzuți în faptul că aveau domn din neamul lor și luându-și obișnuitele lor suliți și săgeți, ei ieșiau în drum și ucideau pe fugari, le călcau curțile, le jefuiau averile și făceau mai cumplită nenorocirea. Așa pieriră mai mulți fruntași ai nobilimii ». De aceea, Românii ardeleni păstrează și astăzi, în cântecele lor populare, amintirea marelui voievod biruitor. « *C'un paiu, c'un maiu, cu sabia lui Mihaiu; cu paloșul domnului, taie capul omului* » — zice un asemenea cântec. Dar și alte neamuri leagă mari nădejdi de el, în deosebi creștinii din peninsula Balcanică (Bulgari, Greci, Sârbi). « Mihai era în mare stimă la popoarele creștine » — scrie Bisseliu — « ele comentau cu plăcere și cu aplauze faptele și virtuțile lui. Ce să mai zicem? După ce stinsese pe rebelii din Dacia și împăcase tulburările și neliniștea popoarelor ei... Românul, prin numele său, deșteaptă, în inimele muritorilor numele și memoria arhanghelului Mihail, ducele oștilor cerești ».

După înscăunare, el se intitulează: « Mihai voievod Țării Românești, al sfințitei maiestăți cesaro-crăiești consiliar și locțiitor asupra Ardealului și al oastei maiestăței dincoace de Ardeal și de părțile lui supuse căpitan ».

Uneltind Polonii și în Moldova împotriva lui, el intră și în această provincie; în opt zile o vede supusă la picioarele lui. Baba Novac, unul din vitejii săi căpitani, calcă și Pocuția. O clipă, Mihai se gândește să cucerească și să împartă însăși Polonia. Dar soarta armelor e schimbăcioasă. In curând, el pierde nu numai Moldova, ci și Muntenia, țara lui de baștină, iar în seara zilei de 18 August 1601, pe câmpia Turzii, cade « trupul lui cel frumos, ca un copaciu », vorba cronicarului țării, sub loviturile de topor ale ucigașilor plătiți de Albanezul Gheorghe Basta, generalul împăratului Austriei Rudolf II.

Din scurta lui stăpânire politică, nu rămâne decât o amintire și un vis; o amintire — prilej de reculegere sufletească; un vis — îndemn pentru urmași. Mai trainică e ctitoria lui bisericească: mitropolia Ardealului. Un cuvânt și despre această chestiune însemnată. Incă în 1596, când Mihai Viteazul cercetează pe Sigismund Bathory și i se închină, el dobândește încuviințarea de a ridica la Alba Iulia, pe deal, lângă cetate, o biserică românească cu mânăstire, având hramul Sf. Troițe. In această ctitorie a lui, e îngropat, în anul următor, boierul Danciul din Brâncoveni, tatăl voievodului Matei Basarab; tot aici e așezat spre vecinică odihnă și Aron Vodă, Domnul Moldovei, mort pribeag în Ardeal, la Vințul-de-Jos. Ajungând în toamna anului 1599 stăpân al acestei provincii, el aduce pe vlădica Ioan dela Prislopul Hațegului în capitală. Atunci semnează mai întâi noul chiriarh « Ioan Vlădică ot Belgrad ». In Aprilie 1600 se dă și un mare banchet în cinstea noului demnitar. Orașul Cluj îi trimite dar o cupă aurită. Cu acest prilej, vin la Alba Iulia nu numai chiriarhii Țării Românești, în frunte cu mitropolitul Eftimie dela Târgoviște, ci și străini ca Dionisie Rally, mitropolitul Târnovei (Bulgaria), cu Stavrinos ș. a. Grija noului Domn se îndreaptă în chip firesc spre Români.

CARDINALUL ANDREI BATHORY PRINCIPELE TRANSILVANIEI, 1559
(Din albumul « Trachten-Cabinet von Siebenbürgen », 1729 Col. Academiei Române)

El nu uită, însă, nici de celelalte neamuri şi legi. Ca stăpân, el e al tuturor. Sfetnicul său intim e episcopul catolic amintit. In tratativele lui cu împăratul Rudolf II, se vede limpede gândul lui, în privinţa religiilor din Ardeal. El nu vrea să recunoască decât acestea trei: ortodoxă, catolică şi luterană. Exclude deci, pe cea calvinistă şi antitrinitară sau unitariană. De aceea confiscă 60 de sate ale calvinilor şi le restitue catolicilor. Opreşte apoi pe ţărani să-şi strângă recolta, până nu dau pastorilor luterani zeciuială. La sfatul episcopului Napragyi, el închide bisericile antitrinitarilor sau unitarienilor.

INTRAREA LUI MIHAI VITEAZUL IN ALBA IULIA
Pictură de *Lecca*

In Alba Iulia, 15 zile se duce la biserica ortodoxă şi alte 15 la cea catolică. Fiul său, Petraşcu învaţă carte la călugării Iezuiţi în Cluj, înainte de a cuceri el Ardealul. Având astfel de legături cu aceşti călugări, înţelegem pentru ce porunceşte el lui Francisc Banfy să alunge din Macău pe preotul eretic şi să-l înlocuiască cu un Iezuit, precum şi pentruce porunceşte să li se restitue proprietăţile confiscate.

Nu se poate pune, deci, temeiu pe vorba cronicarului Szamosközy care spune că Mihai ar fi « strâmbat din nas » la propunerea de a se înţelege cu Papa în privinţa unităţii bisericeşti, ba chiar că el, Mihai, l-ar fi poftit să părăsească « rătăcirile italice şi să vină în comuniunea cea adevărată a bisericilor greceşti ». Szamosközy e calvinist, deci interesat de a calomnia şi suspiciona pe alţii; afară de aceea, relaţiunea lui nu se întemeiază pe dovezi, ci pe legendă (« fertur »). Aceşti duşmani calvinişti îi pradă mănăstirea după căderea sa. « In biserica mea » — se plânge el în scrisoarea trimisă ducelui de Toscana — « pe care o clădisem mai înainte, au intrat şi au desgropat oasele lui Aron Vodă, care de atâta timp era înmormântat şi ale altor boieri de-ai mei şi le-au svârlit afară; aşa neomenie n'au făcut nici păgânii ». Tot ei, majoritatea parlamentului din Letzfalu (25.X.1600), hotărăsc, după înfrângerea dela Mirislău: « Fiindcă stricăciunea şi primejdia noastră de acum a venit din cele două ţări române » — glăsueşte această hotărîre — « ... nici un popă românesc să nu poată intra niciodată din cele două ţări române. Iar călugării cu totul să fie scoşi din ţară. De se va afla vreunul că a intrat sau va intra împotriva hotărîrii ţării, pe acela să-l prindă şi să-l despoaie orişiunde ».

Fiind vorba de legăturile lui cu Papa, trebue să recunoaştem că ele sunt prieteneşti. La 2 Februarie 1600, el scrie din Alba Iulia papii Clemente VIII (1592—1605) că e hotărît să-i trimită solie, care să-i arate mai de aproape faptele şi gândurile lui. Până atunci sfinţia sa să-şi împărtăşească cugetul prin Carlo Magno, sfetnicul împăratului Rudolf II. Cere bani să izgonească pe Turci din Europa, chiar din Constantinopol. Numai atunci va fi linişte şi siguranţă şi creştinătatea va înainta [1]).

Ctitoria lui Mihai rămâne la Alba Iulia şi după unirea religioasă a Românilor ardeleni cu Biserica Romei. Intâiul mitropolit unit, Atanasie, trăeşte şi moare în această ctitorie. Până la el, vlădicii Ardealului primesc câte 6000 dinari pe an. In 1721, la stăruinţa episcopului catolic latin din Alba Iulia, scaunul episcopiei unite se mută la Făgăraş, iar în 1737 la Blaj. Aici se păstrează până în 1848, cârja vlădicăi Ioan dela Prislop, adus de marele voievod la Bălgrad; în timpul răsmiriţei ea dispare ca şi alte odoare ale mânăstirii Sf. Treimi. Pomelnicul mitropoliei înseamnă cu recunoştinţă numele lui scriind: « Acesta a făcut sfânta mitropolie a Belgradului ». Rugăciunea către Dumnezeu ridicată neîncetat în inima ţării se păstrează la Blaj, ca şi la Sibiu, şi rămâne călăuză credincioasă pentru sufletul întregului neam românesc.

ROLUL POLITIC AL EPISCOPULUI IOAN INOCHENTIE MICU. In întunerecul înspăimântător adus de alianţa celor trei naţiuni feudale, împotriva elementului românesc băştinaş, nu străbate nicio rază de lumină. Abia unirea religioasă a Românilor ardeleni cu biserica Romei, făcută la sfârşitul veacului al XVII-lea (1697) şi începutul celui următor (1700), aduce oarecare schimbare. Această unire e, fireşte, înainte de

[1]) Vezi *A. Veress*, Documente 6, Nr. 27.

toate religioasă și culturală. In această privință, toți cercetătorii serioși sunt de o părere, că e cel mai de seamă bine din tot trecutul neamului românesc.

Ea are, însă, și o însemnată latură politică. Marele împărat Leopold I al Austriei, desrobitorul Ungariei și al Transilvaniei de sub jugul turcesc, prin decretul său din 23 August 1692 pune în vedere preoților și credincioșilor Bisericei Răsăritului aceleași drepturi și scutințe ca și preoților și credincioșilor Bisericei catolice, dacă ei se unesc cu această Biserică. Iar prin a doua a sa diplomă, din 19 Martie 1701, numitul împărat prevede, în punctul 3, că chiar și țăranii, dacă trec la Unire, să fie socotiți ca ceilalți fii ai țării, nu numai tolerați, ca până aci.

In locul unui regim de impilare și despuiere, Habsburgii introduc o stăpânire mai blândă, mai umană, mai civilizată. Chiar dacă nu dau tot, ei promit multe, intrând oarecum în raporturi de contract cu Românii. Intâiul episcop unit Atanasie Anghel Popa (1697-1713) păstorește prea puțin timp și într'o epocă agitată de răscoala «curuților» lui Francisc Rakoczi II, așa încât nu poate stărui pentru împlinirea acestor înalte făgăduieli împărătești. Afară de aceea, el e nepregătit pentru o asemenea chemare. Nici urmașul său în scaunul episcopesc al Făgărașului, Ioan Giurgiu-Patachi (1715—27) nu e mai fericit, deși el are o pregătire foarte frumoasă, dobândită în universitățile papale dela Roma și deși mărturisește că e gata «să-și verse și sângele pentru mântuirea scumpei sale națiuni române».

Ceea ce nu încearcă acești doi episcopi uniți, încearcă al treilea, Ioan Inochentie Micu-Klein (1728—51) de fel din Sadu-Sibiu, cu temeinice studii făcute la călugării Iezuiți în Tyrnavia (Nagy-Szombat, Ungaria), ajuns încă de pe băncile școlii în scaunul vlădicesc, unul din cei mai străluciți luptători pe cari îi are neamul românesc. Incă înainte de înscăunare, el pleacă la Viena pentru a stărui să se împlinească făgăduelile date. In acest scop, el înaintează opt petiții, iar după înscăunare alte șasesprezece. La stăruința lui, se restitue clerului unit moșia dela Oarda, confiscată de Stat la moartea înaintașului său, apoi în locul celor două moșii mai mici și îndepărtate deolaltă, deci anevoie de administrat, una la Sâmbăta-de-Jos-Făgăraș, iar alta la Gherla-Someș, el primește domeniul și castelul dela Blaj-Târnava-Mică, unde în 1737 își și mută reședința. Aici pune temeliile unei frumoase catedrale ce are să devină de atâtea ori istorică; deschide o mănăstire ce are să adăpostească cete de călugări învățați și cucernici, cum în altă parte a țării nu se află; începe să zidească școli românești de toate gradele care apoi, multă vreme, sunt singurul izvor de cultură și civilizație națională. Prin ctitoriile acestea, Blajul devine o cetate culturală, «mica Romă» a Românilor. Tot lui i se datorește înscrierea articolului VI și VII din lege din 1744 între legile țării. Prin art. VI, nobilii români uniți sunt primiți în sânul națiunilor ardelene, iar prin art. VII se recunoaște înzestrarea nouei episcopii unite cu moșia dela Blaj.

MIHAI VITEAZUL
DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, ARDEALULUI ȘI MOLDOVEI, 1593—1601. (Portret dintr'o carte olandeză. Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

La votarea articolului din urmă, reprezentanții celor trei națiuni, de teamă să nu se îmbogățească și întărească Românii, prevăd ca această episcopie pe viitor să nu poată dobândi alte averi. Mai mijlocește vrednicul episcop sare gratuită pentru preoții săi, apoi în multe comune loc de biserică și casă parohială, precum și unele «sesiuni» parohiale, vetre sau «eclejii»; de asemenea dreptul de a învăța carte nu numai fiii de preoți, ci și cei de iobagi. Atâta e tot ce poate stoarce după o luptă bărbătească de 12 ani și mai bine.

Din 1732, el e membru de drept al parlamentului țării, pentru a-și apăra, în fața legiuitorilor, biserica și neamul. Dela această dată și până la plecarea sa din țară (1744), viața lui e un sbucium neîncetat pentru desrobirea clerului și poporului său. In cuvântările și memoriile prezentate parlamentului, el făurește cel dintâi program politic al neamului său. Românii sunt cei mai vechi locuitori ai țării, băștinași încă din vremea împăratului Traian, nu coloniști ori venetici aduși de vânturi; ei sunt locuitorii cei mai numeroși, mai mulți decât oricare națiune în parte și chiar decât toate cele trei națiuni ardelene laolaltă; în urmare, și contribuțiile lor de avere și de sânge covârșesc pe ale celorlalte națiuni; e apoi un principiu de drept natural că cine are datorii, trebue să aibă și drepturi *(qui sentit onus, sentiat et commodum).* In discuțiile sale cu catolicii, neînfricatul luptător mai

INTRAREA LUI MIHAI VITEAZUL IN ALBA IULIA
Pictură de *D. Stoica*
Colecția « Cartea Românească »

arată că nu se poate îngădui ca clerul şi poporul său unit să fie inferior calviniştilor, luteranilor şi antitrinitarilor (unitarilor sau socinianilor) eretici.

Aceste întâmpinări ale episcopului român stârnesc furtuni de ură şi de crâncenă împotrivire. Când într'o şedinţă a parlamentului din Septemvrie 1737, el cere drepturi pentru naţiunea română, reprezentanţii celor trei « nobile » naţiuni, într'un glas îi răspund că nu există naţiune română, ci numai « plebe valahă ». Şi abia se va găsi o scenă parlamentară mai vijeloasă decât cea din 1744, când acest episcop român, singur împotriva tuturor, se ridică pentru apărarea neamului său « rănit până la oase », gemând « într'o robie mai grozavă decât cea egipteană ». Nobilii zic: « Românii sunt pribegi ». Micu-Klein răspunde: « Nu pot fi altcum, deoarece sunt apăsaţi până la sânge ». Deputaţii adaogă: « Sunt numai ţărani şi iobagi ». Episcopul observă: « Nu e adevărat, căci avem nobili în districtul Făgăraşului şi oameni liberi pe pământul crăesc ». Ungurii şi Saşii strigă: « Sunt hoţi şi tâlhari ». Vlădica Inochentie întâmpină: « Nu trebue să vă miraţi, căci bieţilor oameni, în afară de piele, nu le lăsaţi nimic cu ce să se hrănească ». Vrăjmaşii mai spun: « Sunt leneşi ». Apărătorul lor întreabă: « Oare nu Românii vă lucrează ocnele, minele de aur şi de fier, iar de pe unii nu despoiaţi şi pielea? » In sfârşit ei mai aduc vina: « Clerul şi poporul român nu sunt uniţi din inimă ». El replică: « Cele ce sunt ascunse în inima omului numai Dumnezeu le poate judeca ».

Ca să scape de acest straşnic opozant, pe care « nobilii » vor să-l arunce pe fereastră, guvernul se foloseşte de tulburarea produsă în popor de călugărul sârb Visarion Sarai împotriva unirii religioase, zicând că acest călugăr e complicele episcopului. Fiind rău văzut şi de împărăteasa Maria Teresia pentru continuele şi stăruitoarele sale plângeri şi proteste, el e chemat la Viena să se justifice. Inainte de a pleca la Viena, el ţine la 25 Iunie 1744 un sinod în Blaj, la care vin nu numai preoţi, ci şi mireni fruntaşi. După ce ascultă darea de seamă a episcopului, cei de faţă în sinod sunt de părerea că nu trebue desnădăjduit, ci lupta începută trebue continuată şi dusă la bun sfârşit. In acest scop, deşi sunt istoviţi de atâtea biruri şi dări, ei votează şi un ajutor momentan de 3000 florini, care la nevoe poate fi sporit.

DOAMNA STANCA, SOŢIA LUI MIHAI ŞI FIUL LOR NICOLAE PĂTRAŞCU, DOMN AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI
(După fresca dela Mânăstirea Căluiu. Din *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români)

Sosit la Viena, episcopul care certase pe călugărul Visarion ca pe un turburător al ordinei publice în temniţa din Sibiu, se prezintă în faţa comisiei de judecată. Fiind această comisie alcătuită numai din mireni — şi toţi protivnici lui — la sfatul nunţiului apostolic din Viena, el refuză să se justifice în faţa ei, fiind anticanonică, şi, în taină, se duce la Roma să caute acolo o rază de dreptate pentru poporul său prigonit. Din nenorocire, această plecare neaşteptată la Roma e privită de cei mari, în frunte cu împărăteasa, ca o dovadă de vinovăţie. Sapte ani urmează tratativele între Sfântul Scaun Apostolic al Romei şi curtea împărătească din Viena până când, după multe şi mari frământări ce nu e potrivit a le înfăţişa aici, Episcopul Micu-Klein renunţă, în sfârşit, la episcopie. In cetatea eternă, departe de ai săi, se stinge de boală şi de bătrâneţe, la 23 Septemvrie 1768. « Tocmai întru acea zi » — scrie nepotul său, vestitul

ȚĂRILE ROMÂNE INTR'O HARTĂ GERMANĂ DIN 1595
Oștile lui Mihai Viteazul și cele turcești, se înfruntă în regiunea Dunării. In medalion: Sinan Pașa

GAVRIIL BATHORY, PRINCIPELE TRANSILVANIEI, 1608—1613
(Din albumul « Trachten-Cabinet von Siebenbürgen 1729 ».
Col. Academiei Române)

GAVRIIL BETHLEN, PRINCIPELE TRANSILVANIEI, 1613—1629
(Din albumul « Trachten-Cabinet von Siebenbürgen 1729 ».
Col. Academiei Române)

călugăr, Samuil Micu-Klein — « când au murit la Roma episcopul Klein, au căzut în polata [palatul] dela Blaj la pământ icoana episcopului Klein, fiind de faţă episcopul de atunci Atanasie Rednic. Icoana aceasta de nimenea mişcată au căzut la pământ cu faţa în sus, cu picioarele înainte, cu capul către uşă, cum este obiceiul a duce mortul; pentru aceea unii ziceau, cum că acest semn s'a făcut, pentru ca să se arate că atunci au murit episcopul cel adevărat ».

Dela acest mare arhiereu rămâne nu numai un program politic cu puncte şi argumente ce se repetă mereu după plecarea lui, ci şi o pildă strălucită de bărbăţie şi curaj în grelele lupte politice de mai târziu. El vede limpede că marea chestiune românească nu se poate soluţiona cu mici hatâruri personale ori de clasă care, chiar dacă nu rămân numai pe hârtie, cum se întâmplă de atâtea ori, nu schimbă de loc situaţia poporului român. Aceasta nu se poate ameliora, decât schimbând constituţia ţării.

Şi e vrednicia lui că el înţelege cel dintâi să dea lupta pentru lărgirea cadrelor constituţionale ale ţării, ca să încapă în ea şi Românii, ca a patra naţiune. Cât de bine e înţeles şi urmat de turma sa credincioasă acest brav arhipăstor, se vede din memoriul pe care clerul unit îl înaintează împărătesei Maria Teresia din sinodul ţinut la Sibiu în 1748, la patru ani după plecarea episcopului din ţară. Pe lângă rechemarea episcopului în scaunul său de reşedinţă, cu scopul de a împiedeca trecerea uniţilor la neunire (ortodoxie), acest cler cere ca naţiunea română să fie declarată egală cu celelalte naţiuni; apoi ca episcopul unit să fie consilier al guvernului, iar câţiva membri ai clerului să fie membri de drept ai parlamentului; nobilii români să fie numiţi şi în funcţii înalte; nenobilii să poată învăţa liberi diferite meşteşuguri.

De acum sămânţa cea bună e sămănată; ea a încolţit în sufletele cele mai de seamă şi aşteaptă numai timpuri prielnice să crească şi să rodească deplin.

REVOLUŢIA LUI HORIA. Dovada cea mai grăitoare de iuţeala răspândirii ideilorde desrobire naţională, din cler în popor, e revoluţia lui Horia. Adevărat că această revoluţie are, înainte de toate, caracter social-economic; nu e, însă, deloc lipsită de cel naţional.

Aşa se face că, la câţiva ani după vizita canonică a episcopului Petru Pavel Aron (1752—64) în părţile Haţegului (Galaţi, Clopotiva, Fărcădine ş. a.), Românii din acest judeţ al Hunedoarei scriu prefectului de atunci: « Nu putem să ne mirăm în de ajuns, care e pricina că voi, Ungurii, ne apăsaţi atâta pe noi şi aţi pus pe noi şi jugul iobăgiei, pe când noi suntem şi am fost totdeauna cu mult mai mulţi ca voi Ungurii şi ceeace-i mai de seamă, suntem mai vechi ca voi în ţara aceasta, pentrucă suntem urmaşii vechilor Daci » [1]. Iar Florea Cosma din Gârbău, de pe moşia contelui Grigore Bethlen, spune nobilului ungur Szent-Pal că trebue să isgonească pe domni şi pe Maghiari din ţară, fiindcă « ţara este a noastră; a voastră e

[1] La Gh. Rettegi în revista « Hazánk » [Patria noastră], Buda-Pesta II, 1884, p. 383.

ACAȚIU BARCSAI, PRINCIPELE TRANSILVANIEI, 1659 — 1661
(Din albumul « Trachten-Cabinet von Siebenbürgen 1729 ».
Col. Academiei Române)

GEORGE RAKOCZI I, PRINCIPELE TRANSILVANIEI, 1630-1648
(Din albumul « Trachten-Cabinet von Siebenbürgen 1729 ».
Col. Academiei Române)

țara ungurească și, în scurtă vreme vă și scoatem noi de aici ». Această din urmă amenințare e din toiul revoluției lui Horia.

Cât de mult se tem Ungurii de aceste idei, ne arată scriitorul contemporan Rettegi. « De această românime (urmașă a Dacilor și Romanilor), mărturisesc drept » — scrie el — « mă tem, pentrucă, dacă cineva le bagă în cap mai bine, acestea, atunci pe noi foarte repede ne pot stârpi, fiindcă în Ardeal pe ușor sunt de zece ori atâția Români câți Unguri ». Și, pe bună dreptate! Ideile sunt icoana lumei nevăzute, precum lumea cea aievea e înfăptuirea unor idei. Aceeași convingere o are și consilierul imperial Hatzfeld, spunând că « ura nativă împotriva acestei națiuni [maghiare], dacă n'a fost cauza principală, a fost cel puțin una din cele eficiente ale acestei tragedii ».

Purtătorii acestor idei sunt preoții. Memoriul colectiv al magnaților unguri contra revoluției lui Horia afirmă despre aceștia că ei « stăpânesc inima Românului ». Infricați de primejdiile ce pot să mai vină sub un guvernator sas (Samuel Brukenthal) și sub un împărat demofil (Iosif II), ei cer armată din Ungaria, căci — zic ei — « câte sate românești, atâția Horia sunt ». Cât de mare e rolul preoților în această mișcare de desrobire se vede la tot pasul. Preotul unit Gavriil Sularu se pune în fruntea trupelor lui Cloșca, purtând în mâini o cruce roșie, lungă de un stânjen și jumătate, în drum spre Cricău. Și e foarte caracteristic cazul preotului ortodox Ion Crișănuț din Abrud. Văzând acesta, cum îi duc legați pe Horia și pe Cloșca în ziua din urmă a anului 1784, el exclamă cu durere: « Acum îl au Ungurii în mâinile lor pe bietul Horia și pot să-l mănânce de viu ». « Mai bine mâncați-l voi pe Horia » — întâmpină Unguroaica Raveca Szappanosi — « că a fost craiul vostru și voi l-ați numit așa! » « Aveți grijă, Ungurilor » — observă Crișănuț — « că în curând veți vedea, ce veți păți voi pentru asta ». Până să pățească Ungurii, inimosul preot e tras în țapă. De mulțimea preoților de amândouă confesiunile românești, bătuți, amendați, întemnițați, nu mai vorbim. Numărul lor e enorm. Protopopul unit Petru din Niraștău-Mureș adresează la 12 Decemvrie 1784 prefectului județului un protest din temnița Târgu-Mureșului, zicând că « potrivit dreptului dat clerului unit, nu e voe să fie deținut un protopop și preot unit în temeiul unei simple învinuiri ». Parcă de asemenea drepturi le ardea « nobililor » din Ardeal, zice un cercetător mai nou al acestor probleme.

Stăruim asupra lor, fiindcă mulți din cei ce înfățișează această revoluție, le lasă în umbră. Iar unii vor și mai mult. Ei iau în nume de rău celor trei corifei ai Școlii ardelene: Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior faptul că aceștia, în clipa izbucnirii revoluției și după aceea, nu se află în mijlocul ei, pentru a o povățui și a o îndruma. Acești critici uită că ceea ce poate să facă, 37 de ani mai târziu, Gheorghe Lazăr pentru pandurii lui Tudor Vladimirescu, în Țara Românească liberă, nu pot încă să facă acești cărturari

GEORGE RAKOCZI II, PRINCIPELE TRANSILVANIEI, 1648—1659
(Din albumul « Trachten-Cabinet von Siebenbürgen 1729 ».
Col. Academiei Române)

MIHAIL APAFFI, PRINCIPELE TRANSILVANIEI, 1690 — 1696
(Din albumul « Trachten-Cabinet von Siebenbürgen 1729 » pag. 21.
Col. Academiei Române)

ardeleni. Viaţa neamurilor, ca şi a indivizilor, se desvoltă încet, organic, după legi proprii.

Prilej mai apropiat pentru izbucnirea revoluţiei e recensământul militar ordonat în anul 1784. Ţăranii ostaşi au o soartă ceva mai bună decât iobagii. E firească, deci, pornirea iobagilor de a se înscrie, cu toţii, ostaşi — grăniceri. Când se întorc dela Alba Iulia spre casă, aceşti iobagi, în iluzia că sunt grăniceri, ridică steag roşu şi ameninţă nu numai cu împărţirea moşiilor marilor proprietari unguri, ci şi cu alungarea lor din ţară. Un ţăran din Sacămaş spune că, până la Sân-Mihai, vor tăia capetele Ungurilor « ca napii ». Gh. Pădureanu din Ţelna-Alba zice: « Până nu vom speria pe domni, nu va fi bine de noi ».

Prilej mai depărtat al revoluţiei este oropsirea de veacuri a acestor ţărani. Străbătând Transilvania, în preajma acestor evenimente nenorocite, geologul austriac Hacquet *(Reisen durch die nordischen Alpen*, Nürnberg, 1790) ne dă următorul tablou sinistru despre starea socială şi economică a Românilor: « Neamul acesta uitat şi asuprit » — scrie el — « are pământurile cele mai rele din întreaga ţară. Nu-i destul că Românii, numai cerul ştie cu ce drept, sunt surghiuniţi de celelalte neamuri din principat pe pământurile cele mai pustii şi mai neroditoare, dar chiar şi acestea li se răpesc îndată ce sunt lăzuite şi desfundate de ei, în sudoarea feţei, pentru cultura porumbului. Fiecare Sas sau Ungur poate lua în stăpânire aceste locuri, chiar dacă Românul le-a stăpânit sute de ani, alungându-l pe acesta în munţi cu toată familia sa, unde nu se află nimic decât stânci, sau chiar silindu-l să iasă din ţară. Dacă un sat românesc e aşezat în vecinătatea unui sat săsesc sau unguresc, Românul n'are voe să se apropie de satele acestor două naţiuni privilegiate mai aproape decât Ţiganii, ci el trebue să se oprească, ca o lepădătură, cam la o jumătate de bătaie de puşcă înaintea gardului de măcieşi ce înconjoară satele săseşti şi ungureşti. Cu Românul nu se leagă nicio prietenie şi el este menit numai pentru munca cea mai grea şi mai umilitoare. El n'aude niciun cuvânt bun din gura cuiva şi n'are niciodată zi de sărbătoare. Numai atunci îşi aduc aminte de el, când Ungurul sau Sasul nu mai poate purta sarcina sau când s'au săturat cu totul de ea. Numai în cazul acesta, Românul e binevenit şi silit să isprăvească pentru aceştia partea cea mai grea a muncii. Nici când nu voiu uita cuvintele pe care un bătrân de acest neam din Şinca Veche [jud. Făgăraş] le rostea pe patul de moarte, zicând: Mor bucuros, fiindcă nu las nici femee, nici copii în robie ».

Nu sunt acestea stări de robie egiptiană, cum arată episcopul Ioan Inochentie Micu-Klein în numeroasele sale memorii către Curtea din Viena şi către stăpânirea ţării?

Inspăimântaţi de ameninţările iobagilor, marii proprietari înştiinţează pe guvernatorul Samuil Bruckenthal că, de când cu « conscrierea » militară, ei nu vor să mai facă robotă. Stăpânirea revocă această « conscriere », spunând că s'a făcut fără ştirea şi învoirea ei şi a împăratului. Ţăranii nu vor să audă de

această revocare, amenințând că altfel părăsesc țara și se duc dincolo de munți. In Silvașul de Jos, țăranii înverșunați pentru această tragere pe sfoară spun căpitanului Richardt și dregătorului Andrei Zeyk că, dacă nu vrea împăratul să le dea arme, vor putea ei primi destule din altă parte, dela alte împărății.

Teama de amestecul puterilor străine e extraordinară în acest timp. Nimeni nu e urmărit cu atâta furie ca « Rusul » misterios Salis, care el ar fi pricina, nu nemiloasa oropsire, că țăranii ardeleni emigrează cu grămada în Moldova și Muntenia. Domnul Moldovei, în conflict cu Austria, spune consulului acestei țări, Raicevich, că nu se teme de împăratul dela Viena. Dar intervenția marelui vizir turcesc, cerută de acest împărat, împiedică orice ajutor sau adăpost pe seama celor răsvrătiți.

Nu se poate preciza care e partea împăratului Iosif II (1780—1790) în deslănțuirea acestei revoluții. Fapt e că, în călătoriile sale prin Ardeal, trei la număr, el e de partea celor mulți obijduiți, nu de partea asupritorilor. El duce cu sine, din aceste călătorii mii și zeci de mii de cereri, pe care e cu neputință să le soluționeze un singur om. Incurajat de bunăvoința împăratului, Horia însuși de trei ori ia drumul Vienei (1780, 1782 și 1784). Isteț din fire, își dă seama că cererile lungi nu se citesc. De aceea, în audiența din urmă, el înaintează împăratului acest răvaș scurt și cuprinzător: «Mărite Impărate! Impărțeala săptămânii: Patru zile de robot (adică de clacă); a cincea la pescărit; a șasea la vânătoare! Și toate acestea la olaltă numai pe seama domnilor. A șaptea zi doară-i a lui Dumnezeu. Apoi judecă, prea drepte Impărate, cu ce să ne mai plătim și noi de bir și de toate cele dări! » Amănuntul acesta — adevărat sau nu — dă măsura înțelepciunii lui Horia. Nu se știe dacă în adevăr împăratul, luat la repezeală, rostește sau nu faimoasele cuvinte atribuite lui mai târziu: « Faceți voi aceasta! » (Thut ihr das!) — adică scăpați-vă singuri din robia nemeșească. El se desvinovățește de orice înțelegere cu răsvrătiții în scrisorile ce trimite fratelui și urmașului său, arhiducele Leopold de Toscana. Cu toate acestea, Horia, prins și luat la întrebări, declară că el nu răspunde decât împăratului. Din această împrejurare, Nicolae Densușianu, autorul unei cărți fundamentale despre revoluția lui Horia, ajunge la încheierea că « împăratul discutase cu Horia prea adânc chestiunile reformelor sale cu privire la Transilvania ». Fapt e că răsculații vorbesc mereu de « voia și porunca împăratului ».

CĂDEREA TRANSILVANIEI SUB AUSTRIACI IN 1699
(Alegorie franceză contemporană. Col. Academiei Române)

Pe timpul șederii sale din urmă, cea mai îndelungată la Viena, Horia stă în legătură și cu membrii unei societăți secrete « Frăția de Cruce ». Un membru al acestei societăți, căpitanul Mihail Popescu, îmbrăcat în roșu, ar fi fost văzut în munții apuseni, la izbucnirea revoluției; pe urmă, prin Zalău-Sălaj, ar fi fugit din țară.

La 28 Octomvrie 1784, e zi de târg la Brad-Hunedoara. Țăranii adunați în mare număr roagă pe Gheorghe Crișan, de fel din Vaca (astăzi « Crișan »), să se pună în fruntea lor și să meargă la Alba Iulia, unde li s'au făgăduit arme. Crișan, fost soldat în regimentul contelui Francisc Gyulai, e cel mai chemat să-i conducă. El le spune ca, Duminica viitoare, la 31 Octomvrie să vină câte 4—5 din fiecare sat la biserica din Mesteacăn. In această Duminecă, ei jură pe o cruce de aur, ce ar fi adus-o Horia dela împăratul din Viena, apoi vor să plece spre Alba Iulia.

Prinzând veste de mișcare, Hollaki subprefectul Zărandului — un județ desființat de mult —trimite doi primpretori cu ostași să prindă pe « agitatori » și s'o înăbușească în fașe. Primpretorii cu soldații împresoară casa din Curechi, unde trăsese Crișan. Mulțimea o despresoară, ucizând pe cei doi primpretori.

Focul se aprinde înainte de vreme. A doua zi, Marți, răsculații pleacă din Curechi și jăfuesc curțile nemeșești din Criscior, Ribița, Brad ș. a. In cinci zile, tot Zărandul e de partea lor. « Nemeșii » fug în ruptul capului la Deva, la Arad, la Cluj, în Oradea, în Banat. Impotriva celor adăpostiți în cetatea Devei, apărată de grăniceri români sub comandă austriacă, răsvrătiții încearcă un atac. Zadarnic. Mulți din ei cad prizonieri. Pe acești nenorociți, nemeșii îi omoară cu atâta cruzime la 8 Noemvrie, « încât cei osândiți se îmbulziau să ajungă cât mai repede sub ascuțișul paloșului spre a scăpa de priveliștea înfiorătoare a uciderii celorlalți tovarăși ai lor ».

Biciuită de aceste cruzimi asiatice, răsmirița se întinde spre Alba Iulia, spre Șoimuș-Arad, apoi spre miazănoapte la Ciucea. In părțile Clujului, vătaful

răsvrătiţilor e Ungurul Ioan Iarai. Secuii sunt gata să se mişte şi ei. Groaza cuprinde până şi pe nemeşii din Bratislava (Cehoslovacia), precum scrie Iosif II fratelui său Leopold.

La început armata împărătească nu se prea amestecă în revoluţie. Ţăranii au impresia că împăratul e cu ei. Izbucnind însă tulburări şi în ţările de jos, Iosif II porunceşte armatei să pacifice repede Ardealul. Auzind noua poruncă, răsculaţii răspund: « Nu plecăm pe la casele noastre, până mai este în Ardeal picior de Ungur ».

Pentru a potoli mişcarea autorităţile chiamă pe episcopi în ajutor. E, fireşte, o virtute creştinească iubirea de pace. Dar de aici, şi până la rolul nefast al episcopilor sârbi, de confesiune ortodoxă, Ghedeon Nichitici din Sibiu şi Petre Popovici din Arad, e foarte mult. Ei îl numesc pe Horia « blestemat » şi « mincinos » şi poruncesc preoţilor şi credincioşilor să depună armele şi să plece acasă. In timp ce Nichitici îndeamnă pe Românii din Brad, Criscior şi Ţebea la pace, — colonelul Kray în Mihăleni trage cu tunurile asupra mulţimii neînarmate. Acelaşi rol trist îl are şi francmasonul Ioan Molnar-Piuarul, cunoscut pentru gramatica lui românească în nemţeşte, precum şi pentru încercările de a întemeia o presă periodică la Români.

EPISCOPUL IOAN INOCHENTIE MICU
Pictură din colecţia Mitropoliei din Blaj

Urmează armistiţiul dela Brad şi dela Tibru. Avântul revoluţionar se frânge. Când, la sfârşitul lui Noemvrie, se reia revoluţia, ea nu mai are puterea de altă dată. Se începe încercuirea revoluţionarilor. Bihorul şi Secuimea nu se mişcă. Oastea împărătească pătrunde în munţi. Răsculaţii de acum se apără; nu mai atacă. Punându-li-se în vedere amnistia, ei pleacă de Crăciun acasă. Nu vor să lupte contra împăratului. Singur Horia şi tovarăşul său Cloşca se retrag în codrul Scorăcetului, pe teritoriul comunei Murgău din plasa Huedin, jud. Cluj, unde se ascund într'o colibă, cu gândul de a se duce de acolo iarăşi la împăratul. Pentru a pune mâna pe aceste două căpetenii cari îndreptară pe răsculaţi spre Cricău şi Alba Iulia, autorităţile pun premiu de 300 de galbeni. Ademeniţi de aceşti bani ai lui Iuda şi de scutinţele de robotă puse în vedere, şapte gornici pleacă pe urma lor, îi prind şi-i leagă. Când îi sar gornicii de gât, Horia scoate din sân un vraf de scrisori şi le aruncă în foc. Ceva mai târziu e prins şi Crişan. Pentru partea ce au în înăbuşirea revoluţiei, vlădica Nichitici din Sibiu primeşte o răsplată de 1000 (una mie), iar Popovici din Arad una de 800 (opt sute) de galbeni.

Cei trei capi sunt întemniţaţi la Alba Iulia. Cei dintâi doi sunt purtaţi în lanţuri prin sate, să vadă lumea că sunt prinşi, fiindcă se răspândesc fel de fel de svonuri. Aşa popa unit din Mihalţ şi cel ortodox din Ţermure cică l-ar fi auzit pe Horia zicând: « Nu vă temeţi, copiii mei; eu am să fiu încă domnul vostru; craiul nostru încă trăieşte » şi, după aceste cuvinte, jucând ar fi intrat în cetate. De aceea, legat cot la cot, în cap cu o coroană de hârtie poleită, în semn de batjocură, cu inscripţia « Horia rex Daciae » (Horia regele Daciei), el e purtat din sat în sat.

Tot astfel, în cumplitul ceas al răscumpărării lumii, Mântuitorul e batjocorit cu o coroană de spini şi cu porecla de « Rege al Iudeilor ». Amarnică, dar neîndoioasă mângâiere, exclamă Alexandru Odobescu.

Ascultarea împricinaţilor o face comisarul împărătesc, contele Anton Iankovici, după îndrumările personale ale împăratului. Iosif II scrie guvernatorului S. Bruckenthal la 13 Decemvrie 1784 că, dacă treburi mari nu l-ar opri, ar veni el în persoană să asculte pe cei revoltaţi; atât de mult ţine la această cercetare « de cea mai mare însemnătate pentru monarhia întreagă, şi mai mult pentru viitor decât pentru prezent ». Ceva mai târziu (la 2 Februarie 1785), după prinderea « sceleraţilor » el scrie lui Iankovici că e curios să afle ce iese din răspunsurile lor şi-şi arată convingerea că « niciun străin şi niciun băştinaş » nu se va găsi amestecat în revoluţie; apoi să nu se grăbească cu pedeapsa, până ce nu va fi lămurit totul, ca să nu rămână nici « o urmă nestudiată ».

In timpul acestor cercetări, făcute în mare taină, excluzând dela ele chiar şi pe reprezentantul guvernului, Crişan se sinucide cu nojiţele dela opinci. La 24 Februarie 1785 sunt ascultaţi ultima dată Horia şi Cloşca. Ei nu fac nicio destăinuire. După două zile, numitul comisar rosteşte asupra lor sentinţa de moarte, « ca o pedeapsă binemeritată pentru dânşii, iar pentru alţii, asemenea lor, să le fie de exemplu şi oroare ». După ce aminteşte principalele momente ale revoluţiei, în partea hotărîtoare spune: « In urmare, Horia zis Vasile Ursu Nicola şi Ioan Oarga Cloşca fiind constataţi ca nişte sceleraţi crânceni, cari au săvârşit omoruri şi prădăciuni, ca tulburători îndrăsneţi ai liniştei şi siguranţei publice, potrivit codului criminal teresian, articolul 62 despre tulburări

HORIA CLOŞCA

CAPII REVOLUŢIEI DELA 1784
Medalii executate de un artist din Viena, cu iniţialele R. L.
(Colecţia Museului Bruckenthal din Sibiu)

şi tumulturi, şi art. 90 despre tâlhării, au să fie duşi pentru aceste crime la locul obişnuit de supliciu şi acolo să li se frângă cu roata toate membrele corpului, începând de jos în sus, anume mai întâiu lui Ioan Cloşca, apoi lui Horia, zis şi Ursu Nicola, şi în chipul acesta să fie trecuţi din vieaţă la moarte, iar corpurile lor despicate şi tăiate în patru bucăţi să fie puse capul şi părţile corpului pe roate, pe lângă diferite drumuri şi anume în comunele unde au săvârşit cruzimile cele mai scelerate, iar inimile şi intestinele lor să fie îngropate aici, la locul supliciului ».

Sentinţa se execută la 28 Februarie 1785. Intre timp, ei se pot spovedi şi-şi pot face testamentele prin preotul Nicolae Raţiu din Alba Iulia. Cloşca are ceva stare.

El lasă parohului său un petec de pământ să-l pomenească la slujbe. Horia e cu mult mai sărac. El nu vorbeşte decât de 44 florinţi lui Nicula Ion a Neamţului, care a făcut biserica « din Ţizeri (Ţăzeri) [Sălaj] », bani plătiţi primarului din Zam, « numele lui Zamb Danil ». El « iartă din toată inima » pe trădătorii săi. In ziua de osândă, sunt aduşi 2515 ţărani din 419 sate să fie de faţă, la pedeapsa ce are să li se dea, pe Dealul Furcilor din Alba Iulia. Supliciul se dă întâiu lui Cloşca. El e ucis cu vreo 20 de lovituri de roată. In timpul acestui supliciu, duhovnicul său, N. Raţiu, ameţeşte şi cade într'un lung leşin. Horia, mai tare de înger, stă neclintit. Ochii lui văd bine muncile îngrozitoare ce-l aşteaptă, dar, învăţat să renunţe o vieaţă întreagă, el îşi stăpâneşte până şi fiorii de groază. Când îi vine rândul, el calcă voinic, zdravăn, neşovăitor. Nici urmă de slăbiciune. Roata îi zdrobeşte întâiu picioarele, pe urmă coşul pieptului, fără să scoată un geamăt, un suspin. Spun martorii şi gravorul din Augsburg Iohann Martin Will ne arată că Horia ar fi rostit, în clipa din urmă, cuvintele: « Mor pentru naţiune » (Ich sterbe vor die Nation).

Chiar dacă el n'ar fi rostit aceste cuvinte, neamul românesc întreg îşi dă seama pentru ce moare; de aceea, îl nemureşte în cântece şi legende. Un astfel de cântec spune: « *Pân' a fost Horia împărat, domnii nu s'au descultat, nici în pat nu s'au culcat, nici la masă n'au mâncat* ». Iar cântecul, cu care Odobescu îşi încheie frumoasa sa conferinţă despre Moţi, zice

SILUETELE LUI HORIA, CLOŞCA ŞI CRIŞAN CU CÂINELE LUI
Graţioase gravuri în gustul epocei de *Antonius Aloisius Hoehnle*, artist din Viena. (Col. Academiei Române

între altele: « *Horia bea la crâşmă 'n deal, domnii fug toţi din Ardeal. El aprinde-un mare foc, şi cântă voios în joc: Haideţi, feciori, după mine, să vă'nvăţ a trăi bine!.. M'am suit la munte 'n zori, şi-am prins fulgerul din nori. Şi, de sus, din înălţime, l-am izbit în ungurime. — Trageţi hora ca să joc, la lumina celui foc! Şi-aideţi, feciori, după mine; să dăm cui ce se cuvine!* ».

Posteritatea dreaptă şi dă « cui ce se cuvine ». Alături de biruinţa lui Ştefan cel Mare asupra Turcilor la Vaslui şi alături de marile izbânzi avute de Mihai Vodă Viteazul asupra aceloraşi vrăjmaşi, nu este eveniment istoric la Români, care să fi trezit mai mult interes în străinătate decât revoluţia lui Horia. Dovadă grăitoare e faptul că Horia şi tovarăşii lui sunt desenaţi de 33 de pictori şi gravori străini. Revoluţia lor formează obiectul unei discuţii chiar în parlamentul din Paris. Ziarele franceze aduc ştiri amănunţite asupra ei. D-l Octavian Beu, cercetătorul picturilor, desenelor şi gravurilor străine, remarcă propaganda ce aceşti străini o fac ideii româneşti. Ei îl numesc pe Horia « rex Daciae », nu « rex Transylvaniae ». Cu aceasta se accentuiază un punct programatic al revoluţiei. El e punctul de plecare a unei continuităţi istorice de două mii de ani şi arată crezul neclintit al unor ţărani luminaţi asupra dreptului ce neamul lor îl are asupra întregului pământ românesc. Pe lângă pitorescul fizionomiei şi al costumelor lor, această idee măreaţă însufleţeşte pe artişti. Un poet maghiar zice: « Pe Horia nu l-a îngropat nimeni. Sufletul lui zboară pribeag şi astăzi într'unul din vulturii Carpaţilor ». Pioasele comemorări ce li se fac stau şi ele mărturie în această privinţă.

IOSIF II IMPĂRATUL AUSTRIEI,
PROTECTORUL ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA
(Gravură de *M. Steinl*, după portretul lui *Kymli*. Col. Academiei Române).

« SUPPLEX LIBELLUS VALACHORUM ». In luptele politice ale lui Ioan Inochentie Micu-Klein iese la iveală mai cu seamă preoţimea, în deosebi cea unită cu Roma; în revoluţia lui Horia, partea covârşitoare e a ţărănimii iobage, fără de a exclude şi alte clase sociale; « Supplex libellus Valachorum » este al neamului românesc întreg, fără deosebire de religie şi de clase sociale. Dacă pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, atât de revoluţionar şi vulcanic, sunt şi lupte fratricide între Românii uniţi şi neuniţi, în cele din urmă două decenii ale acestui veac ura se potoleşte, Românii se înfrăţesc. Meritul pentru această înfrăţire e, cu deosebire, al unor protopopi luminaţi ca: Petru Maior, vestitul scriitor, fost protopop al Reghinului; Ioan Para, vicar al Năsăudului; Ioan Halmaghi, vicar al Făgăraşului; Chiril Ţopa, protopop unit al Sibiului ş. a.

Iosif II, înainte de moarte, îşi revocă toate ordinele prin care încercase să schimbe monstruoasa constituţie a Ardealului, întemeiată pe cel mai feroce exclusivism de clasă, rasă şi religie. Această revocare atinge dureros pe Români. I. Para, inimosul vicar al Năsăudului, scrie la 28 Dec. 1790, unui prieten din Viena, că « clerul e fără de orice sprijin, neamul zace oropsit, nobilii români sunt daţi afară din slujbe, de nicăiri niciun ajutor ». Nobil român scos din slujbă şi aruncat în temniţă e Ladislau Pop, fost subprefect al judeţului Hunedoara. Tot atunci se porneşte o aprigă campanie pentru înlăturarea dela « cancelaria aulică » din Viena a celor doi funcţionari români: Iosif Meheşi, secretar şi Aron Pop, fratele lui Ladislau, cancelist. Crezând I. Para că schimbarea de regim e prielnică pentru dobândirea de drepturi naţionale, roagă pe episcopul Ioan Bob (1782—1830) să se pună el în fruntea mişcării acesteia. Blând şi sfios cum e, fiind oprit de guvernatorul Ardealului, Gheorghe Banfi de a păşi pe urmele energicului său înaintaş Ioan Inochentie Micu-Klein, având nefericita inspiraţie de a alunga de lângă sine pe clericii cei mai luminaţi (Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Pentru Maior, Ioan Budai Deleanul ş. a.), — Bob răspunde negativ. Văzând aceasta, fruntaşii clerului unit: Para, Halmaghi, Ţopa — înaintează ei o cerere împăratului, prin guvernul ardelean. Ei vor ca, în parlamentul ardelean, afară de episcopul unit cu scaun de drept, să mai intre şi alţi deputaţi români. O cerere asemănătoare înaintează Gherasim Adamovici, episcopul ortodox dela Sibiu, să fie chemat şi el ca « regalist », în viitorul parlament ardelean. Cancelarul David Székely şi secretarul David Vajna resping aceste cereri, fiind contrare legilor.

Această neizbândă nu descurajează pe Para. El cere învoirea episcopului său Bob, precum şi a baronului Rall, comandantul regimentului II grăniţeresc din Năsăud, de a călători la Viena. I se refuză şi una şi alta. Atunci el cere voie dela împăratul Leopold II (1790—92), pentru organizarea unui congres naţional român. Se refuză şi aceasta. Para întâmpină că nu

HORIA INDEAMNĂ POPORUL LA RĂSCOALĂ
In mâna dreaptă el ţine « patenta » dela Impăratul
(Gravură în aramă, Col. Academiei Române)

HORIA CU ŢĂRANII SĂI ASALTEAZĂ UN CASTEL
(Gravură în aramă. Col. Academiei Române)

înţelege, cum Ungurii pot ţinea câte congrese vor; Sârbii (« natio illyrica »), la fel; numai Românii, nu. Tot în 1790, Para împreună cu P. Maior şi cu ofiţerii români ai celor două regimente grănicereşti din Ardeal înaintează o nouă petiţie curţii împărăteşti prin episcopul unit din Oradea, Ignatie Darabant (1788—1805), om cu neasemănat mai multă înţelegere pentru « lucrul neamului » decât colegul său dela Blaj. El e sprijinitorul nevăzut al întregei acţiuni politice româneşti din timpul acesta. La curtea lui şi a vrednicului său urmaş, Samuil Vulcan (1806—39), găsesc adăpost şi sprijin marii corifei ai Şcolii ardelene nedreptăţiţi de Bob. Petiţia înaintată prin Darabant nu ajunge în discuţia parlamentului ardelean. In discuţia acestui parlament, ajunge, în anul următor (1791), o altă petiţie însemnată, iscălită de cei doi episcopi români din Ardeal (Bob şi Adamovici), devenită istorică pentru desvoltarea politicei româneşti: « Supplex libellus Valachorum ». Cei doi episcopi sunt fireşte, numai semnatarii, nu autorii acestui important act. Autorul părţii juridice a actului este Iosif Meheşi, iar al celei istorice, după toată probabilitatea, Samuil Micu. După ce dovedesc originea şi continuitatea Românilor în Dacia, autorii arată că Românii, după moartea voievodului lor Gelu, « dând mâna » cu Ungurii aleg duce comun pe Tuhutum. Drepturile vechi, Românii le pierd, nu prin legi publice, ci prin vitregia vremurilor. « Nu venetică, ci antică, mult mai antică decât toate celelalte, e naţiunea română din Transilvania » — scriu autorii. « Nu a căutat, nici nu caută ea răsturnarea principatului » — continuă ei — « ci mai mult reîntregirea lui, căutând să fie restituită în drepturile cetăţeneşti şi politice, pe cari i le-a răpit nu vreo lege oarecare, ci răutatea vremilor. Prin restituirea aceasta nu se face niciun prejudiciu celorlalte trei naţiuni... după ce ea (naţiunea română) încă de mai multe secole constitue, imediat după Maghiari, a doua naţiune regnicolară ».

In urmare ei cer: 1) Numirile odioase şi înjositoare de: « toleraţi », « admişi », « neprimiţi în parlament » ş. a. să se şteargă; 2) Să se restitue naţiunii române locul cuvenit între naţiunile ţării; 3) Clerul, nobilimea şi ţărănimea română să aibă aceleaşi drepturi ca şi clerul, nobilimea şi ţărănimea « naţiunilor unite » (Unguri, Săcui şi Saşi); 4) Proporţie numerică la alegerile de deputaţi şi de funcţionari publici; 5) Judeţele, scaunele, districtele şi comunele să aibă şi nume româneşti.

Autorii aduc un argument surprinzător în sprijinul cererii lor: recensământul populaţiei ardelene din 1787. Potrivit acestui recensământ, Românii sunt un milion de locuitori, pe când ceilalţi, laolaltă, abia trei sute de mii. Afară de aceea, două regimente întregi de grăniceri şi aproape două treimi din alte trei regimente « campestre » şi mai mult decât o treime din cel de

cavalerie al Săcuilor sunt formate din Români, — deci ei poartă, în proporția numărului, sarcini mai multe și mai grele decât celelalte națiuni împreună. Cer, în urmare, încuviințare pentru ținerea unui congres național. Rostul acestui congres e să aleagă câțiva deputați, cari să apere pretutindeni, până în fața tronului, drepturile neamului.

Petiția e semnată: « clerul, nobilimea și cetățenii întregei națiuni române din Transilvania » și e trimisă la curtea împărătească, prin poștă, din Buda, de episcopul Ignatie Darabant dela Oradea.

Petiția aceasta, arhiducele Francisc o dă contelui Teleki, președintele « cancelariei aulice transilvane », pentru referat. E adevărat, recunoaște el. că Românii sunt cei mai vechi locuitori ai Ardealului; dar ei, fiind biruiți de Unguri, se supun voinței învingătorilor. Ei n'au drepturi egale cu celelalte trei națiuni ale țării. Dovadă? Legile « Adprobatae » și uzul secular. Deși cererea n'are niciun temeiu legal, totuși trebue să se asigure și Românilor existența cetățenească și libertatea religioasă. Românii, mai zice contele Teleki, potrivit stării lor, au drepturi egale cu ceilalți locuitori ai țării. Ei pot avea moșii, pot fi numiți în funcții publice și, după merit, ridicați în rândurile nobilimii, cum dovedesc cazurile familiilor nobile: Iosika, Kendeffi, Nalatzi și Huszar, toate de origine română. Drepturile acestea le confirmă și art. VI de lege din 1744. Iobagii români nu sunt mai asupriți decât ceilalți iobagi. Pe pământul crăesc (între Sași) sunt unele abuzuri, dar Românii primesc satisfacția cuvenită.

HORIA ÎN FRUNTEA RĂSCULAȚILOR
La stânga lui, în uniformă militară, Crișan. (Gravură în aramă din col. Academiei Române)

După aceste observații de ordin general, contele Teleki e de părere că cererile de sub 1—3 din memoriul Românilor de a fi recunoscuți ca națiune deosebită alături de celelalte națiuni sunt primejdioase, ducând la sdruncinarea constituției Ardealului. După numitul art. de lege, ele sunt și de prisos. Ajunge dacă, în spiritul acestui articol, se poruncește parlamentului să cerceteze plângerile lor și să propună mijloacele prin care li s'ar asigura folosirea drepturilor cetățenești, libertatea religioasă fără deosebire de confesiune, susținerea clerului și ridicarea culturală a poporului.

Privitor la cererea de sub 4, contele observă că Românii nu sunt excluși din funcțiile publice, nici chiar din cele mai înalte. Dacă ei sunt mai puțini, pricina e lipsa de bărbați cu pregătire. Cererea de sub 5, zice contele, arată numai ce complicații ar aduce recunoașterea Românilor, ca națiune, și câte jigniri la adresa celorlalte națiuni. Nici congres sau conferință națională română nu se poate încuviința. Românii nu sunt egali cu celelalte neamuri, nici nu formează un corp politic independent ca Sârbii (« națiunea ilirică »). Românii, fiind mulți, merită o dreaptă considerație. Conducerea lor politică cere prevedere și grijă. Poporul necult ascultă orbește, de o preoțime care și ea are nevoie de o mai bună cultură morală și care, având în parte ierarhie străină, ușor poate fi condusă spre scopuri străine.

Părerile contelui Teleki și le însușesc și consilierii Izdenczy, Eger și contele Hatzfeld. La 7 Mai 1791 ele sunt aprobate și de împăratul Leopold II: « Incuviințez pe deplin propunerea dumneavoastră » (Ich beangenehme vollkommen ihr Einrathen). Astfel soarta acestei petiții, de care Românii leagă atâtea nădejdi, e pecetluită. Cu ordinul Nr. 4004 din 1791 Leopold II o trimite parlamentului ardelean ca acesta, luând ca îndreptar art. VI din 1744, fără a schimba constituția țării, să propună mijloacele pentru a se asigura Românilor drepturile cetățenești *(concivilitas)*, libertatea religioasă fără deosebire de confesiune, existența clerului și răspândirea culturii în popor.

Această măsură împărătească spulberă toate iluziile. « Românii de-acum au slabe speranțe », scrie episcopul Adamovici mitropolitului sârbesc Stratimirovici. Prin numita măsură, ei ajung ca mieii în fața lupilor. Ei cer recunoașterea lor ca națiune. Impăratul îi îndrumă la articolul de lege din 1744 care anume eludează această recunoaștere. Cetindu-se numitul ordin împărătesc și petiția Românilor în ședința a 65-a a parlamentului ardelean din 21 Iunie 1791, ea stârnește mișcări sufletești de uimire *(miros excitavit animorum motus)*, zice I. Para. In timpul cetirii se aud dangăte sinistre de clopot tras într'o dungă, vestind izbucnirea unui incendiu. După

HORIA

CLOŞCA

CRIŞAN

Portrete după natură, executate în închisoarea dela Alba Iulia, de *Iohan Martin Stock* din Sibiu (Museul Bruckenthal din Sibiu)

terminarea cetirii, deputaţii vor să părăsescă sala de şedinţe şi să se ducă la locul incendiului. Atunci baronul Nicolae Wesselenyi, preşedintele adunării, cu glas puternic strigă să nu se depărteze, fiindcă focul din sală e şi el destul de mare şi trebue stins. Raportul oficial al şedinţei spune că afirmaţia Românilor, că regele, Matiaş Corvinul ar fi din neamul lor, e întâmpinată cu râsete batjocoritoare, iar membrii familiilor nobile de aceeaşi pretinsă origine de faţă, în parlament apostrofează violent pe episcopul unit, Ioan Bob, singurul Român între ei, cerându-i socoteală.

Care e ţinuta acestui episcop în aceste desbateri parlamentare? Simion Bărnuţiu în celebrul său discurs « Românii şi Ungurii », apoi Alexandru Papiu Ilarian în Istoria Românilor din Dacia superioară I, 86, afirmă că Bob s'ar fi lepădat cu totul de această petiţie, pe care el ar fi numit-o « născocitura unor capete neastâmpărate ». Actele oficiale dovedesc altceva. Intrebând preşedintele Wesselényi pe Bob dacă petiţia, înainte de a fi trimisă împăratului, a fost aprobată din partea preoţimii, episcopul unit răspunde: da! Numai stilul i se pare întru câtva schimbat. El mai adaogă că, după câte ştie dânsul, conaţionalii săi nu cer declararea lor ca a patra naţiune, ci se mulţumesc cu drepturile şi libertăţile naţiunilor în mijlocul cărora trăesc. Un neadevăr, fireşte. Dar atât. Atunci, de unde ia Bărnuţiu şi Papiu Ilarian expresiunea de « născocitura unor capete neastâmpărate »? Dintr'un citat greşit al raportului făcut de comisia jalbelor, instituită de parlament.

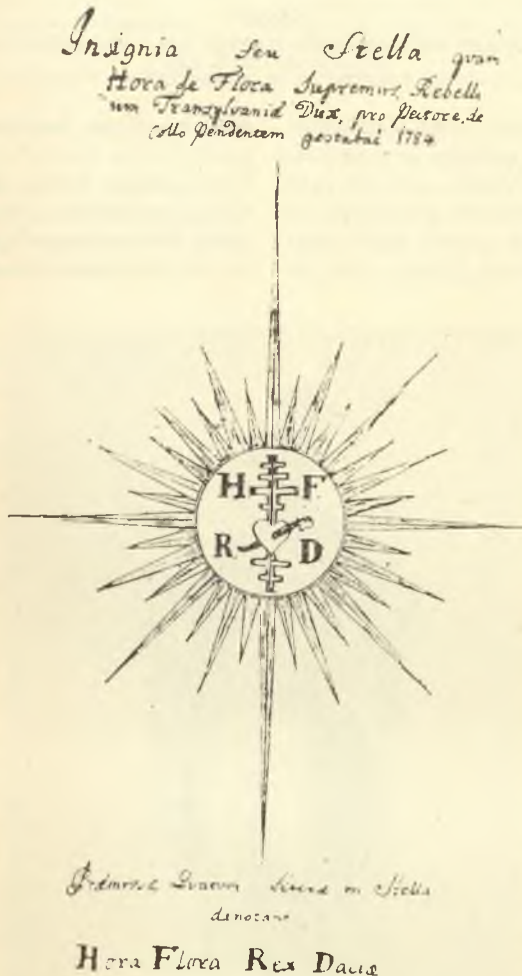
Această comisie îşi prezintă raportul în şedinţa a 93-a dela 30 Iulie 1791. Raportul e un rechizitoriu al cererilor româneşti. Românii, spune acest raport, sunt foarte puţini urmaşii coloniştilor Romei; cei mai mulţi sunt urmaşii veneticilor şi fugarilor refugiaţi din ţările vecine. Ei au drepturi egale cu celelalte naţiuni. Acest parlament prin art. VI din 1744 le asigură egalitatea de drepturi. Petiţii ca cea de faţă sunt numai « fătul câtorva oameni neastâmpăraţi » (« *foetum inquietorum solum quorundam hominum* »). Românii mai cuminţi, ca episcopul Bob, nu cer recunoaşterea lor ca naţiune deosebită. Drepturile clerului

SCENĂ DIN TIMPUL RĂSCOALEI

[In mijloc, în atitudini autoritare, cei trei capi ai răscoalei. (Gravură în aramă din 1785. După *I. C. Băcilă*: Portretele lui Horia, Cloşca şi Crişan)

unit nu sunt trase la îndoială în judeţe şi în Săcuime. Nedreptate se face Românilor, ca şi celorlalte naţiuni, numai pe pământul crăesc (între Saşi). Aici, clerul şi poporul poartă sarcini nelegale. De aceea, comisia propune votarea unui articol de lege pentru curmarea acestui rău. Privitor la libertatea religioasă, după reaccentuarea sistemului constituţional ardelean cu trei naţiuni şi patru confesiuni, comisia spune că, la dorinţa Majestăţii Sale, se garantează libertatea cultului religios al neuniţilor (ortodocşilor). Aceşti credincioşi vor fi păstoriţi de episcopi numiţi de M. Sa, având, guvernul, judeţele şi scaunele, dreptul de a supraveghia să nu se înmulţească fără rost numărul preoţilor, nici să nu se zidească biserici cu cheltueli ce întrec puterile lor.

Cu privire la asigurarea mijloacelor de traiu ale clerului român, comisia jalbelor spune că, dela secularizarea averilor bisericeşti întâmplată în zilele reginei Isabela, preoţii toţi sunt susţinuţi de confesiunile respective. Propunerea privitoare la ridicarea culturală a Românilor, comisia o primeşte cu respect, fiindcă acest popor e cel mai prost dintre neamurile Europei. La acest popor, religia e o superstiţie. Pe când la alte popoare, religia tinde la consolidarea moravurilor, la Români ea le conrupe. Preoţii înşişi sunt lipsiţi de cultură. Mulţi dintre ei sunt pedepsiţi pentru furturi şi tâlhării şi, sub masca religiei, sunt instigatorii hoţilor, ca în 1784, şi precursorii crimelor. De aceea, înainte de ridicarea culturală a poporului, să se facă aceea a clerului. Comisia vrea să dea, în această privinţă, îndrumări prefectului judeţului Cluj, baron Iosika, cum are să procedeze.

Saşii îşi rezervă dreptul de a-şi face mai târziu observaţiile asupra articolului de lege ce comisia vrea să propună pentru curmarea abuzurilor de pe pământul crăesc. In şedinţa din 5 August 1791, parlamentul formulează definitiv propunerile cerute de împărat. Schimbare nu e decât cu privire la Saşi. Parlamentul nu admite articolul de lege propus de comisiune, ci îndrumează pe Români, în particular pe episcopul Bob, să-şi caute dreptatea pentru abuzurile săseşti la instanţele judecătoreşti. Guvernul îşi însuşeşte propunerile parlamentului ardelean. Impăratul Francisc I (1792—1835), urmaşul lui Leopold II mort pe neaşteptate, sancţionează articolul 157 privitor la libertatea cultului ortodox, rezervându-şi exclusiv sieşi dreptul de suprem control şi eliminând pe acela al districtelor, judeţelor şi chiar al guvernului provincial.

In Iunie 1791, episcopul unit al Orăzii, Ignatie Darabant cere şi el ca, în două posturi de consilieri ai guvernului ardelean la Viena, să fie numiţi doi Români. Cererea e frumos motivată de petiţionar. Aceste numiri atârnă exclusiv de împărat. El ştie că are nevoie de sfetnici cunoscători şi ai mentalităţii, obiceiurilor, sufletului poporului român, precum şi ai prescripţiilor ritului oriental de care acest popor ţine în întregimea lui. La 23 Iulie, consilierul Izdentzi găseşte că cererea e neîntemeiată. Vacanţele prevăzute nu există. Românii au, proporţional, destui funcţionari.

Văzând Românii că cu cereri şi memorii nu dobândesc nimic, se gândesc să trimită o delegaţie mai însemnată în frunte cu cei doi episcopi (Bob şi Adamovici). După multe chibzueli şi măsuri de siguranţă luate de amândoi, dar în deosebi de Adamovici, pentru a nu i se imputa lipsa de lealitate, ei pleacă, la sfârşitul anului 1791, la Viena. Aici ei prezintă o mulţime de cereri nu numai împăratului Leopold II ci şi arhiducelui Francisc, principelui Kaunitz, ministrului Hatzfeld, consilierului Eger, etc. Toate în zadar. Stăpânirea ia în nume de rău prezentarea acestor cereri. Episcopii sunt la Viena ca persoane parculare, nu ca reprezentanţii unei naţiuni. Lipsind acum din reşedinţe timp de şase luni şi mai bine, să se ducă acasă şi să-şi ferească, sub propria răspundere, credincioşii de excese. Guvernatorul Ardealului, Gh. Banfi e cu deosebire furios pe Adamovici, fiindcă acesta, ca Sârb, crede că şi Românii pot avea drepturile « naţiunii ilirice ». Episcopii primesc creştineşte mustrarea ce li se face de sus. Adaogă însă, că nu e vorba de persoanele lor, ci de cauza celei mai mari păiţi din locuitorii Transilvaniei. Pentru liniştirea acestora, ei cer un decret. Decretul li se dă la 21 Iulie 1792. El cuprinde vaga promisiune că Românii vor primi drepturile ce nu contrazic Constituţiei ardelene.

O atitudine mai demnă au protopopii. Cei ortodocşi în Sinodul din Sibiu la 25 Sept.; cei uniţi în sinodul dela Blaj la 5 Oct. 1791. Chemaţi aceştia din urmă să facă jurământ de credinţă împăratului mai întâiu, apoi guvernului că nu vor face nimic împotriva drepturilor şi privilegiilor celor trei naţiuni, ei fac numai jurământul dintâiu, nu şi al doilea; altfel, lupta lor de desrobire naţională n'ar avea nici un rost.

REVOLUŢIA DIN 1848-1849. Aprins la Paris în luna Februarie 1848, focul revoluţiei se întinde în Austria,

Horia Cloşca Crişan

MEDALII DE ARGINT REPREZENTÂND PE CAPII REVOLUŢIEI DELA 1784, BĂTUTE LA ANIVERSAREA A 50 ANI DELA MARTIRIUL LOR

Pe medalia din stânga inscripţia: *Horia Rex Daciae*, MDCCLXXXIV (Colecţia ing. *Const. Orghidan*)

Ungaria, Croaţia, dar nicăiri nu face atâtea stricăciuni ca în Transilvania. In această provincie, ia proporţii aproape apocaliptice. 40.000 de morţi, 230 de sate şterse de pe faţa pământului, pagube materiale de aproape 30.000.000 florini-aur sunt urmele înspăimântătoare ale acestui foc revoluţionar. Franţa, deşi cu mult mai mare, are relativ pierderi mai mici. Numărul morţilor ei în această revoluţie e de 15.000. Din nenorocire, nici astăzi, după aproape o sută de ani dela trecerea lor, nu sunt publicate toate documentele timpului. Nu poate fi, deci, vorba de o istorie temeinică a revoluţiei româneşti din Ardeal din aceşti ani de cumplită încercare. Cele câteva memorii şi biografii publicate până acum dela sau asupra unor personalităţi conducătoare ale acestei revoluţii ne dau numai câteva aspecte, dar nu toate şi nu definitive. Cu aceste restricţii, încercăm să schiţăm, în cele următoare, evenimentele principale.

Deşi tendinţa Ungurilor de a cutropi celelalte neamuri se vădise şi până acum, în deosebi prin legile din 1842, totuşi nu toţi Românii îşi dau seama de primejdia ce-i ameninţă. Intre cei ce văd limpede această primejdie sunt canonicii şi profesorii din Blaj. Cerând parlamentul provincial ardelean din 1842 ca, în zece ani, toţi Românii să înveţe ungureşte, capitlul blăjan, în frunte cu prepozitul Simion Crainic, răspunde: « E evident: această limbă (românească) nu se poate elimina din şcolile Blajului fără primejdia moralităţii şi religiozităţii şi, ceea ce pentru noi nu e mai puţin dureros, fără de ruina scumpei noastre naţionalităţi ». Acest frumos şi energic protest e înaintat celor în drept de episcopul de atunci al Blajului, Ioan Lemeni (1832—50). Tot el mai are meritul de a înnoi cu colegul său ortodox dela Sibiu Vasile Moga (1810—1845) mişcarea din timpul lui « Supplex libellus » cu o nouă cerere pentru încuviinţarea drepturilor religioase şi politice ale Românilor de pe pământul crăesc. Prin aceasta, Lemeni îşi face mulţi duşmani între Saşi cari, împreună cu unii dintre vrăjmaşii săi români, îi sapă mormântul în curând. Falşul liberalism al legilor ungureşti cari desfiinţează iobăgia şi asigură libertatea individuală, dar nu şi cea naţională, zăpăceşte pe mulţi nu numai dintre Românii din Banat, Crişana şi Maramureş, ci şi dintre cei din Ardeal.

HORIA PURTÂND PE PIEPT ORDINUL SĂU

Gravură în aramă de *Iacob Adam* din Viena (Col. *G. Sion*, Biblioteca Universităţii din Cluj)

E, deci, cu atât mai mare vrednicia lui Simion Bărnuţiu, secretar consistorial şi profesor la cursul filosofic dela Blaj că nu se lasă amăgit. Nimeni mai mult decât el nu se însufleţeşte, în generaţia lui, de ideile pentru care luptă Apusul luminat al Europei de pe la 1830. Sunt ideile dreptului natural potrivnic nedreptăţilor de veacuri, despotismului politic şi exploatării economice. El arată conaţionalilor săi calea mântuirii; el e îngerul luminii. Cât de uimitoare e proclamaţia trimisă de el din Sibiu la 25 Martie 1848! (Aici vine el să urmeze studii de drept după despărţirea sa atât de dureroasă de Blaj, în urma procesului său şi al colegilor săi cu episcopul Lemeni).

Prin această proclamaţie, el lămureşte deplin situaţia politică a timpului. E ca un fulger în besna unei nopţi întunecoase. « Ungurii chiamă Ardealul la uniune » — scrie Bărnuţiu în această proclamaţie, — « cu mare solemnitate Clujul declară că o voieşte.

MEDALIE DE ARGINT CU INSEMNELE LUI HORIA
Pe avers: *Horia Rex Daciae* Pe revers, peste coroana imperială: *Nos pro Caesare*

MEDALIE SATIRICĂ DE PLUMB CU INSEMNELE LUI HORIA
Pe avers: Horia bea și hodinește Țara plânge și plătește Pe revers: *Horia Rex Daciae*

(Colecția ing. *Const. Orghidan*)

« Și Secuii se vor rosti pentru ea, dar Sașii nu. Românul ce va face?

« Dela fapta aceasta atârnă viața sau moartea.

« Deschidă-și ochii fiecare Român, folosească-se de prilej, pentrucă sau câștigă tot sau pierde tot. Pierde și ce a avut până acum — naționalitatea.

« Ascultați, strănepoți ai Romanilor, ce trebue să răspundeți Ungurului sau Sasului.

« Noi, până ce națiunea română nu va fi înălțată la acel rang politic, de care au desbrăcat-o Ungurul, Secuiul și Sasul — nu ne unim. Fără de noi au scris ei în Aprobate că ea este națiune numai tolerată. Din toate funcțiile înalte ale țării au scos-o; și, dacă totuși a voit să le aibă, i s'a cerut să-și părăsească naționalitatea și credința.

« Dar să nu înșirăm păcatele cele multe; căci Dumnezeu a rânduit și poporului asuprit sărbătoare. Fiecare oraș, fiecare sat răsună de bucurie, pentrucă ziua de azi este învierea popoarelor moarte. Și noi, un milion trei sute de mii, morți politici am fost, nu națiune. Acum este ziua învierii. Să mergem, răsturnăm piatra de pe mormânt; să deslegăm lanțurile milenare ale națiunii române, pentru ca să se ridice din pulbere și să vietuiască vieată veșnică...

« Spuneți Ungurilor că, până ce dieta (parlamentul) țării nu va recunoaște națiunea română, ca națiune, voi despre uniune nu stați de vorbă ».

Invierea neamului, de care vorbește această proclamație, are să se întâmple pe câmpia libertății dela Blaj. Pe această câmpie în 1848 se țin trei adunări naționale: Intâia de pregătire (30 Aprilie); a doua de hotărîre (3/15 Mai); a treia de înarmare (25 Septemvrie). Pe această câmpie, conștiința națională are să prăvălească de pe mormântul ei secular piatra ce o ține îngropată de vie, proclamându-se suverană, liberă, independentă. Proorocul acestor mari idei e autorul proclamației amintite. Ca un alt Moisi, el pare că se suie la munte să stea de vorbă cu Domnul, să aducă norodului tablele legii și să-l facă să pună jurământ pe noua credință a naționalității române nepieritoare. De când e Ardealul, mișcare mai puternică, mai cutezătoare, mai bogată în urmări pentru neamul românesc nu se pomenește. Alexandru Odobescu aseamănă câmpia Blajului cu valea Iosafatului, fiindcă aici se săvârșește învierea acestui neam și judecata de apoi. Ceea ce semănaseră, timp de aproape o sută de ani, în sufletele Românilor de pretutindeni, luminații dascăli ai Blajului, acum încep să secere. La adunările acestea naționale, în deosebi la a doua, cea mai mare dintre toate, participând la ea 40.000 de Români, sunt de față și fruntașii din cele două principate: Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Alexandru Ioan Cuza, Ioan Eliade Rădulescu, frații Golești, Gheorghe Sion, Vițianu Racoviță, iar ceva mai târziu Nicolae Bălcescu.

CLOȘCA, IN NOBILA LUI ȚINUTĂ.
Gravură în aramă de *Iacob Adam* din Viena.
(Col. *G. Sion*, Biblioteca Universității din Cluj)

Acesta are să evoce în fața tinerimii române din Paris, această neuitată zi istorică. « Zi de lumină, de libertate și de mărire română — zice N. Bălcescu — te pomenim și te serbăm cu drag! Tu minunași lumea și-i arătași că nația română e matură, vrednică de libertate, vrednică de a intra în frăția cea mare a națiilor. In analele Românilor, altă zi nu strălucește mai frumos decât tine și cea asemenea ție, sora ta

iubită, ziua de 11 Iunie 1848 a poporului din București. Te pomenim și te serbăm cu drag, o zi măreață, căci întâiași dată auzirăm atunci un popor întreg răspunzând celor ce-i vorbiau de unirea Ardealului cu Ungaria, prin această strigare: *noi vrem să ne unim cu Țara*! Minunată destăinuire a lui Dumnezeu, care în zile așa de mari de sărbătoare populară, vorbește de-a-dreptul în inimile aleșilor săi și numai poporul și poeții, acești fii ai inspirației divine, avură la 1848 conștiința întâmplărilor viitoare, numai ei citiră și destăinuiră aceea ce era scris în fundul inimii fiecărui Român: *mântuirea de orice domnie străină, prin unitatea națională* ».

Să nu se creadă că strigarea de care vorbește Bălcescu e o închipuire sau o floricică de stil oratoric. « Invetiatorulu Poporului », ziarul lui Timotei Cipariu tipărit în acest timp cu slove chirilice la Blaj, publică în Nr. II dela 19 Mai 1848 poezia « 15 Maiu 1848 » de « Un Român » (V. Alecsandri). In strofa din urmă a acestei poezii cetim: « Fraților, nădejde bună! Viitorul ce urziți Va fi vrednic de trecutul Al strămoșilor slăviți! Bărbăția și unirea între voi deacum domnească, Și strigați în libertate: *România să trăească*! ». Iar în arhiva primăriei Târgul Mureșului se păstrează actele unei anchete împotriva preotului Ioan Munteanu din Mădărașul de Câmpie care întorcându-se dela adunarea națională din Blaj, a spus sătenilor: « Ardealul nu mai e Ardeal, ci Românie ». Iată urmările binecuvântate ale ideii de desrobire!

PRINDEREA LUI HORIA ȘI CLOȘCA
Elegantă stilizare de *Iohan Caspar Weinrauch* din Viena
(Gravură in oțel. După *Octavian Beu*: Răscoala lui Horia)

Aceste simțiminte populare găsesc o strălucită expresiune în cuvântarea lui Bărnuțiu « Românii și Ungurii », rostită în preziua istoricei adunări naționale, în catedrala dela Blaj. După largi și convingătoare repriviri istorice, el arată că « cultură fără libertate și libertatea fără existență și onoare națională nu e cu putință ». Iar mai departe: « Așa este, fără naționalitate nu este libertate, nici lumină nicăiri... Aceea ce este apa pentru pești, aerul pentru sburătoare și pentru toate viețuitoarele, ce este lumina pentru vedere, soarele pentru creșterea plantelor, vorba pentru cugetare, — aceea e naționalitatea pentru oricare popor ».

In asemenea condiții, se înțelege unanimitatea hotărîrilor formulate cuvânt de cuvânt sub președinția celor doi episcopi: Ioan Lemeni și Andrei Șaguna (1846—1873) de învățatul Timotei Cipariu, întâiul între cei zece secretari ai adunării naționale: 1) Neatârnare politică și reprezentare proporțională numerică în parlament și în slujbele publice; 2) Autonomie bisericească; restabilirea mitropoliei române și a sinodului general anual cu deputații clerici și mireni, și cu drept de a alege liber pe episcopi, prin majoritate de voturi, fără candidări; 3) Desființarea iobăgiei și a dijmelor fără despăgubiri pentru proprietari; 4) Libertate industrială și comercială, cu înlăturarea breslelor și a tuturor piedecilor ce stau în calea meșteșugurilor și a negoțului; 5) Ștergerea dării pentru vitele ce pasc în străinătate (Muntenia, Moldova, Turcia, Rusia ș. a.); 6) Desființarea zeciuelii metalelor, din pricina căreia nu se pot lucra minele; 7) Deplină libertate a gândului: rostit, scris, tipărit, fără cenzură și cauție; 8) Libertate personală și de întrunire; 9) Tribunale cu jurați publici; 10) Armată românească; 11) Miezuini drepte la moșii și păduri, mai ales în pământul crăesc; 12) Plată dela Stat pe seama preoțimii române, ca și pe seama preoțimii altor neamuri; 13) Inființarea de școli românești în toate satele și orașele, precum și a unei universități; 14) Inlăturarea privilegiilor; 15) Constituție nouă; 16) Suspendarea desbaterilor unirii Ardealului cu Ungaria până după proclamarea poporului român ca națiune.

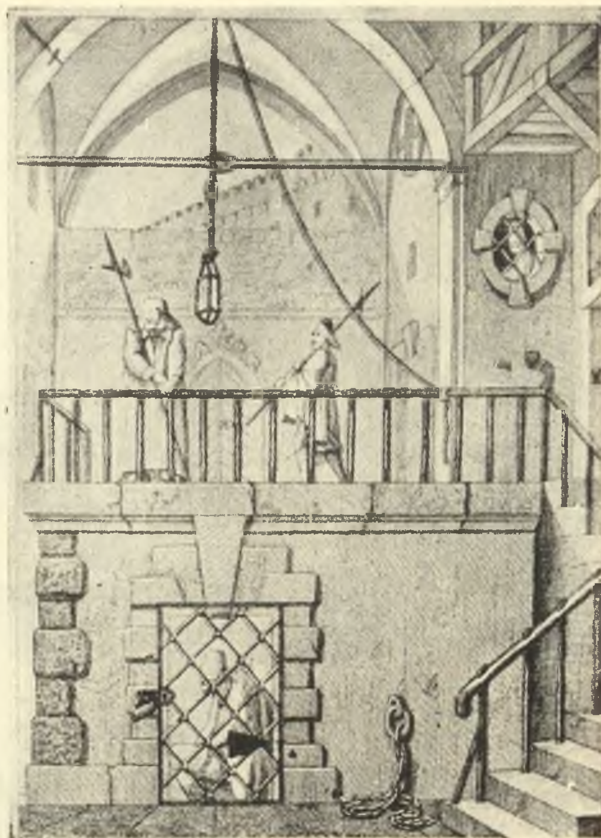
In amintirea celor petrecute aici, câmpia Blajului, numită până atunci « râtul Grecilor », se chiamă « câmpia libertății ». Tot cu acest prilej, se aleg două delegații să prezinte celor în drept hotărîrile adunării: una în frunte cu episcopul Șaguna pentru împăratul; cealaltă în frunte cu episcopul Lemeni pentru parlamentul provincial.

Preocupați de a scăpa de jugul ierarhiei sârbești, Românii din Bănat țin și ei, sub conducerea lui Eftimie Murgu și Aloizie Vlad, o adunare Națională la Lugoj (27 Iunie 1848). Episcopii sârbi, se plâng Românii bănățeni, întrebuințează tot felul de mijloace ca să închidă Românilor drumul culturii. Ei fac să cadă școlile românești așa de adânc, încât se desființează și puținele școli ridicate de comunități pe cheltuiala lor; ori apoi, dându-le învățători sârbi, așezămintele lor de cultură se prefac în așezăminte de slavonizare. In fruntea acestei acțiuni de desnaționalizare, ei numesc pe mitropolitul sârbesc Stratimirovici, « persecutor notoric al Românilor, care zicea adeseori că nimic nu-i este mai urît decât limba românească ».

Mai târziu, în urma stăruinţelor tuturor fruntaşilor români şi în deosebi a episcopului Şaguna, se face despărţirea ierarhică a bisericii ortodoxe române de cea pravoslavnică sârbească.

Zăbovind mult la Pesta acest episcop, delegaţia al cărei preşedinte este el, nu-l mai aşteaptă, ci prezintă ea hotărîrile adunării. Membrii acestei delegaţii sunt: August Treboniu Laurian, Ioan Popescu, Timotei Cipariu şi Ioan Bran. Impăratul Ferdinand I, fireşte, nu-şi asumă nici o răspundere, ci trimite hotărîrile Românilor parlamentului maghiar.

Nu umblă mai bine nici delegaţia a doua, chemată, în frunte cu episcopul Lemeni, să înainteze parlamentului din Cluj aceleaşi hotărîri. Constatând dreptatea acestor hotărîri, raportorul Szász Károly e de părere ca ele să fie recunoscute în întregime. Nemeşii toţi sar ca muşcaţi de şarpe. Unul dintre ei, Zeik József strigă: « Decât să ne învoim la asta, mai bine să treacă şi cel din urmă copil prin ascuţişul săbiei! ». Acestea se întâmplă în secţiuni. La şedinţa publică a parlamentului, ei vin înarmaţi. La cererea Românilor şi a Saşilor de a nu se vota unirea Ardealului cu Ungaria, Ungurii zăngănesc săbiile şi răcnesc ca fiarele: « Unire sau moarte! ». (Unio vagy halál). Cei 22 de deputaţi saşi îngălbenesc de groază. Deputatul lor din Braşov, Elias Roth abia poate îngăima câteva cuvinte. Ce are să facă atunci bietul episcop Lemeni care singur cu Constantin Papfalvi şi cu Alexandru Bohăţel reprezintă aici neamul românesc? Insuşi generalul Puchner, reprezentantul împăratului în acest parlament, sub presiunea curentului şovinist maghiar, schimbă steagul negru-galben (austriac) al armatei cu cel unguresc. Un asemenea steag e înfipt cu puterea şi în mâna episcopului Lemeni, precum şi a deputatului sas Konrad Schmidt (socotiţi de Unguri ca cei mai mari vrăjmaşi ai lor) şi împinşi cu puterea să vorbească mulţimii de pe stradă.

INCHISOAREA DIN ALBA IULIA
Printre gratii, chipurile lui Horia şi Cloşca
(Desen de *I. H. Loeschenkohl*. Biblioteca Universităţii din Cluj)

HORIA IN INCHISOARE
Gravură din relaţiunea oficială a martiriului: « Todesstrafe »
(Colecţia Tudor Nicolaescu)

Apucaţi pe această pantă, Ungurii, exaltaţi de Kossuth Lajos, prind armele împotriva Croaţilor şi Austriacilor, iar la 19 Aprilie 1849, în parlamentul lor din Debreţin (Debreczen), detronează « casa Habsburgo-lotharingă, pentru vânzarea naţiei, pentru perfidia ei, pentru invazia cu putere armată, precum şi pentru îndrăsneala de a sfărâma ţara... ». In acest parlament sunt şi trei deputaţi români: Sigismund Popp, Alexandru Buda şi Ioan Dragoş, iar în rândurile armatei Kossuthiste sunt o mulţime de luptători români din Crişana şi Maramureş. Ungurii desfiinţează comitetul naţional permanent ales de adunarea naţională dela Blaj. Pe doi dintre membri acestui comitet, pe A. Tr. Laurian şi pe Nicolae Bălăşescu (Belaşcu) îi arestează contele Béldy. Ei nu scapă din arest decât după multe intervenţii. Ungurii mai omoară o mulţime de ţărani români la Abrud, la Sân-Craiu lângă Aiud, la Mihalţ, la Luna de pe Arieş. Şi tot ei mai cer prin comisarul lor, baronul Vay Miklós ca Românii să stea liniştiţi. Episcopul Şaguna nu cade în cursa ce i-o întinde Vay, dar Lemeni cade. Acesta are nefericita inspiraţie de a publica un circular către cler şi popor ca să asculte de « Excelenţa

sa crăescul plenipotențiat comisar baron Nicolae Vay ». Impotriva acestui circular se ridică comitetul națiunii române, în frunte cu S. Bărnuțiu și Gheorghe Barițiu, îndrumând pe Români să țină cu împăratul, precum au hotărît pe Câmpia Libertății, nu cu Ungurii. Iar generalul Puchner la 9 Noemvrie 1848 îl suspendă din funcțiune, numind pe canonicul S. Crainic vicar episcopesc.

Deși Românii cer în adunarea a doua dela Blaj « armata națională », iar în a treia înarmarea a o sută de mii de oameni în 15 prefecturi, totuși li se refuză armele. Comitetul național permanent, în frunte cu Șaguna ca președinte, e desființat și, în locul lui, se înființează « comitetul de pacificare », sub președinția lui S. Bărnuțiu. Cu toate stăruințele acestui comitet, generalii austriaci nu înarmează decât 3745 de Români și 1243 de Sași. Cu această mână de oameni cred ei că pot să țină piept trupelor ungurești, multe și bine conduse de generalul polonez Bem. In câteva săptămâni, acest general curăță Transilvania de trupele austriace. Colonelul Urban trebue să fugă cu regimentul său de grănițeri dela Năsăud în Bucovina, iar neputinciosul general Puchner e nevoit să se retragă în Oltenia, la Călimănești. Intrați în Blaj, Ungurii distrug o mare parte din arhivele și zestrea școlilor, risipesc bogata bibliotecă a învățatului Cipariu, fac orgii în cuprinsul mânăstirii S. Treimi, — iar la Sibiu caută să omoare pe membrii comitetului « de pacificare »: Bărnuțiu, Bălășescu, Barițiu, Cipariu, Laurian ș. a. Nu izbutesc. Singurele părți necucerite de Unguri sunt Alba Iulia, apărată de legiunea de pe Ampoiu a prefectului Axente Severu și Munții Apuseni sub conducerea prefecților: Balint, Gomboș, Groza, Fodoreanu, Vlăduțiu, dar mai ales a lui Avram Iancu.

O EMOȚIONANTĂ ICOANĂ A LUI CLOȘCA
Pastel executat după natură, în închisoarea dela Alba Iulia de Sigismund Korek
(Colecția Colegiului Bethlen din Aiud. După *Octavian Beu: Răscoala lui Horia*)

Cu aceasta ajungem, în firul expunerii, la numele celui mai popular erou al revoluției dela 1848—49. Acest nume, ca și al înaintașului său, mare erou al creștinătății, Iancu Huniade-Corvinul, e ursit să răsune viu, dealungul veacurilor. Crescut la Zlatna, Cluj și Târgul Mureșului, el ia parte de tânăr la trebile obștești. Aflându-se în Cluj la 1847, ne povestește prietenul său, Iosif Sterca Șuluțiu, mai târziu președinte al *Astrei*, Avram Iancu ia parte la o desbatere parlamentară. E o ședință memorabilă. Șeful partidului liberal, baronul Kemény Dénes apără pe țărani. « Țăranului, după ce fu desbrăcat de toate drepturile omenești, de toată vrednicia omenească », — sunt cuvintele baronului — « i s'au pus sarcini, care nu numai întrec venitul moșiei ce o muncește, dar întrec chiar puterile dânsului. Și, când ar avea numai un stăpân, tot ar mai merge; dar după ce stăpânul său i-a luat tot ce bietul om a muncit, vine al doilea stăpân: Statul. Acesta-i pune o sarcină și mai grea. In timp ce nobilul își petrece în trândăvie, țăranul poartă toate greutățile țării; plătește singur dările, face drumuri și poduri, și tot el plătește și vama pe ele. Apără țara cu arma, ca nobilimea să poată stăpâni în liniște. Plătește pe popă, pe dascăl, pe jude, pe secretar și tot ce i se cere și, acest om, în zdrențele sale, e cinstit, blând, muncitor, își iubește țara și o apără cu credință deși el știe, că nici chiar acel pământ de trei coți, care, după moarte, îi va acoperi trupul, nu este proprietatea dânsului. Băgați de seamă! Dumnezeu nu poate suferi îndelung o asemenea stare de lucruri ».

Ca să abată luarea aminte a parlamentarilor de la reformele cerute, un « regalist », reprezentant al guvernului, răspunde să voteze repede unirea Ardealului cu Ungaria, altfel în 40—50 de ani nu mai găsești Unguri nici cu lumânarea și această provincie redevine ceea ce fusese înainte de Tuhutum: Dacia.

Ascultând aceste desbateri parlamentare, Avram Iancu tremură ca varga, de indignare, îl scutură frigurile. El mărturisește bunului său prieten Șuluțiu: « Nu cu cuvinte filosofice și umanitare vei putea convinge pe acești tirani, ci cu lancea, ca Horia ». Nu e mirare, deci, dacă el e printre cei dintâi cari urmează chemarea dela Blaj, adusă lor la Târgul Mureșului de tânărul Bârlea, nepotul episcopului Lemeni. Reușita deplină a celor trei adunări naționale dela Blaj e datorită mai cu seamă cetelor bine disciplinate conduse de Avram Iancu, Ioan Buteanu, Alexandru Papiu Ilarian și alți tineri români. In deosebi e nepieritoare apariția lui Iancu în fruntea celor zece mii de Moți. Când ei intră în Blaj, îi întâmpină toată suflarea românească, în cap cu canonici și profesori. Iancu însuși în port de sat, cu căciulă mare rotilată, cu grele pistoale în brău, cu manta albă, pare un voievod. Mulțimea îl soarbe cu ochii. Moții sunt mândri că au așa conducător. Alături de Iancu, e Nicolae Begnescu, profesor de cântări la Blaj, puiu de Moț și el, intonând marșul vremii: « *Astăzi cu bucurie, Românilor veniți! Pe Iancu în*

MARTIRIUL LUI HORIA ŞI CLOŞCA
In timp ce trupul lui Cloşca e măcelărit cu securea, Horia suferă supliciul roatei
(Desen de *I. H. Loeschenkohl*. Biblioteca Universităţii din Cluj)

câmpie, Cu toţi să-l însoţiţi! Spălaţi armele voastre! Curând să alergaţi! Din plaiurile noastre Pe duşmani alungaţi! » Amintirea lui Iancu pluteşte şi azi misterioasă în colţul dela îmbinarea celor două Târnave. Crucea lui străjueşte dealul cel mai arătos deasupra Blajului. De el şi de Buteanu nu poate zice nimica rău nici agerul critic Alecu Ruso. « Intr'o sută sau două de inteligenţi » — scrie el — « ... numai pe doi i-am auzit grăind româneşte... Unul [Ioan Buteanu] din cei doi zicea: Ungurii vreau Unio; Ştiţi ce vrea să zică unio? Vrea să zică că, până acum, ei ne-au încălecat pe păr, şi acum vreau să ne pună şi şeaua în spinare; al doilea [Avram Iancu] striga: Uitaţi-vă pe câmp, Românilor; suntem mulţi ca cucuruzul brazilor suntem mulţi şi tari că Dumnezeu e cu noi! ».

« MOR PENTRU POPORUL MEU »
Gravură artistică de *Andreas Brinhauser*. Sub ea sunt relatate, în limba germană, ultimele cuvinte ale lui Horia: Ich sterbe vor die Nation.
(Gravură în aramă, După *Octavian Beu:* Răscoala lui Horia)

După cum spune căpitanul Gratze în raportul oficial către guvernatorul Ardealului Wohlgemut, Iancu e « spiritul dătător de viaţă în toate operaţiunile militare şi bărbatul care se bucură de nemărginită popularitate ». Alecu Golescu îi scrie (Zlatna, 18. ian. 1849) că dela el se aşteaptă chiar desrobirea principatelor. In condiţiile politice şi militare date, însă după vertiginoasa cucerire a Ardealului de către trupele lui Bem, fireşte, nu poate fi vorba de o asemenea acţiune. Iancu şi tovarăşii săi sunt foarte prevăzători, când nu se încadrează în trupele de sub comanda becisnicilor generali austriaci. Ar păţi şi ei ca prefectul Solomon din Hunedoara, ca Constantin Romanul Viru dela Reghin şi atâţia alţii, ucişi cu trupe cu tot. Şi, sunt rezervaţi şi neîncrezători, chiar faţă de deputatul Beiuşului Ioan Dragoş, când acesta vine întâiu la Mihăileni, pe urmă la Abrud să trateze, în numele lui Kossuth, pacea cu Românii. Misiunea acestui nefericit deputat, Kossuth însuşi o socoteşte « primejdioasă ». Şi aşa este. Această misiune e o apucătură machiavelică din partea lui. De o parte,

el îi momește pe Români cu tratative de pace prin deputatul Dragoș, iar de altă parte dă ordin maiorului Emeric Hatvani să-i atace. Incă urmând Românii aceste tratative, numitul maior intră în Abrud (6. Mai 1849) cu 1400 soldați și 3 tunuri. Iancu fuge repede la Câmpeni, unde se pregătește de luptă. Mai increzători în cuvintele lui Dragoș, prefecții Dobra și Buteanu rămân în Abrud. Aici e împușcat cel dintâi, împreună cu mai mulți Români, ca dovadă cum știu să răsplătească Ungurii încrederea pusă într'înșii. Dragoș trimite trei ștafete după Iancu să pună capăt acestei stări de lucruri « urîtă și lui Dumnezeu și oamenilor ». Acesta-i răspunde: « Intre noi are să hotărască sabia» ! In 9 Mai 1849, el și zdrobește trupele lui Hatvani, care e nevoit să fugă spre Brad. Văzând Românii pe Dobra și o mulțime de fruntași ai lor spânzurați de Unguri, caută să-și răsbune. Intr'o pivință, ascuns, îl găsesc pe nenorocitul Dragoș, « trădătorul ». Lăncerii îl sfârtecă în bucăți. Așa se isprăvește misiunea lui, pe care Kossuth de mai înainte o numise « primejdioasă ». Știa de ce.

După o săptămână, Hatvani revine. Nici această încercare a lui nu izbutește. Intr'o crâncenă luptă de 30 de ore, el e sfărâmat cu desăvârșire. Răspunzând deputatului bihorean, Ioan Gozman, care afirmă că năvălirile lui Hatvani în munți sunt din întâmplare (« casualistice »), Iancu scrie să nu i se dea năvălitorului nici o pedeapsă, « că cu ce i-am fost datori, i-am plătit ». Precum la întâia năvălire el ucide pe Dobra, așa omoară acum la Iosaș (23 Maiu) pe Buteanu. Uciderea acestui prefect e unul din cele mai dramatice episoade ale acestei revoluții. Puțin înainte de moarte, el adresează maiorului ungur Coloman Csutak o scrisoare, în care spune că « libertatea voastră e lingușire, amăgire și vorbă goală ».

EPISCOPUL IOAN BOB UNUL DIN AUTORII LUI SUPPLEX LIBELLUS VALACHORUM
(Pictură în uleiu. Col. Mitropoliei din Blaj)

Această scrisoare, plină de demnitate și înțelepciune, N. Bălcescu o numește « document istoric : și o trimete prietenului său, Ion Ghica, spre păstrare. Inainte de a fi executat, el apostrofează pe Hatvani: « Am salvus conductus dela Kossuth. Eu mor, dar nu mă tem de moarte, căci am stat zi de zi în fața ei. De altfel frații mei vor răsbuna moartea mea violentă» Hatvani îi poruncește să isprăvească. Atunci Buteanu scoate din buzunar punga plină cu galbeni și o aruncă la picioarele călăului său, zicând: «Luați-o, tâlharilor! Pentru asta vă luptați voi, nu pentru libertate » — și-și atârnă singur lațul de gât.

Ca să pedepsească aceste două înfrângeri ale maiorului Hatvani, vine colonelul Kemény Farkas cu 700 soldați și 19 tunuri. Preotul-prefect Simeon Groza surprinde două companii de Secui cu transporturi de muniții și alimente. Cucerirea acestora e o grea lovitură pentru trufașul colonel ungur. In lipsă de alimente, el trebue să-și hrănească trupa « cu tărâțe și boabe de cucuruz ». Și el face lui Iancu propunere de pace. Acesta răspunde la fel : « Intre Români și Unguri are să decidă numai sabia ». Sub comanda prefecților: Balint, Gomboș, Groza, Fodoreanu, Vlăduțiu, glotașii românii răsping armata ungurească și o strâmtoresc în Abrud. Lupta cu Groza ține în 15 Iunie până la miezul nopții. Descurajat spune Kemény: « Dracul să se mai bată cu popii », iar în dimineața următoare, învăluit în « negură foarte groasă », el fuge din Abrud cu resturile armatei sale sfărâmate. Buciumanii îl urmăresc, răpindu-i două care de muniții și prăpădesc încă 140 de soldați unguri. Aceștia îngroziți țipă : « Suntem pierduți » (Oda vagyunk). Lupta cu Kemény probează, cum scrie Iancu în Raportul său, « credința neclintită a Românilor, devotamentul lor, perseverența și bravura lor fără exemplu ».

Ungurii își răsbună pentru această nouă înfrângere, trimițând tăciunari să dea foc Mărișelului, la 2 Iulie 1849. Iată cum înfățișează Iancu, în numitul său Raport, sălbătăciile lor: « N'a fost de ajuns » — scrie el — « că au omorît fără milă bătrâni, femei și prunci nevinovați, dar mai puneau și pe pruncii sugători lăsați în viață la piepturile reci ale mamelor omorîte, pentru ca în modul acesta să-i omoare mai încet. Multe din aceste ființe nevinovate au mai fost aflate în vieață după trei zile, cei mai mulți însă au suferit o moarte plină de torturi ». Paul Vasvári, poreclit « Kossuth cel Mic », plătește cu viața această aventură răsboinică. Răsbunătorul lui e tribunul Nicolae Corcheș.

Așa își fac datoria de ostași niște preoți și tineri abia ieșiți din școlile de teologie, filosofie și jurispru-

MOISE DRAGOŞ
Episcop român unit, 1777—1787

IGNATIE DARABANT
Episcop român unit, 1788—1805

EPISCOPUL SAMUIL VULCAN
Episcop unit al Oradiei, 1806—1839

denţă. Fără să fi pus vreodată mâna pe arme, ei se văd nevoiţi a se face generali şi a câştiga bătălii, cum observă N. Bălcescu.

E cu deosebire uimitor, cum ştiu aceşti oameni, lipsiţi de cunoştinţe strategice, să întrebuinţeze poziţiile naturale pentru scopurile lor.

Ei mai ştiu întări sufletul şi cu rugăciune:

Sus pe vârful dealului,
In cetatea Iancului,
De trei zile, de trei nopţi,
Cântă-o sută de preoţi,
Şi se roagă şi se închină,
Pentru tabăra română!

Inteţindu-se propunerile de pace ale Ungurilor, Iancu rămâne neclintit.

El n'are nici o încredere în Kossuth, pe care îl numeşte « înşelător ».

Tot ce poate face, e să făgăduească Ungurilor că, în luptele dintre ei şi Ruşi, el nu se amestecă [1]).

Aderenţi ai unei împăcări maghiaro-române sunt nu numai Români din Ungaria ca Dragoş ş. a., ci şi fruntaşi oameni politici din principate. Cesar Boliac în « Espatriatul » (25 Martie 1849), ziar ce scoate la Braşov, salută pe Bem ca pe un « arhanghel al libertăţii ». Insuşi N. Bălcescu încearcă pacea. Se convinge curând de zădărnicia ei. « Ungurii, scrie el către Ghica, sunt proşti şi ciocoi toţi » şi « de n'ar fi contra Muscalilor, n'ar merita să-i privească cineva ». Prefăcându-se că primeşte pacea în principiu, Kossuth îl trimete pentru amănunte să trateze cu Bem. Acesta declară: « Eu pentru Români n'am altceva decât gloanţe şi tunuri ».

Soarta răsvrătirii ungureşti o pecetlueşte intrarea în acţiune a armatei ruseşti sub conducerea generalilor Paskievici şi Lüders. Intrând cel dintâiu prin Ungaria, al doilea prin Ardeal, ei silesc pe răsculaţii unguri în frunte cu generalul Artur Görgei să depună armele la Şiria, în ziua de 13 August 1849. Când Ţarul Nicolae I primeşte înştiinţarea generalului Paskievici că Ungaria supusă zace la picioarele lui, el exclamă cu bucurie: « Ura! cu noi este Dumnezeu, înţelegeţi, neamuri, şi vă plecaţi. ». Ajutorul lui îl cere tânărul împărat Francisc Iosif I (1848—1917), în temeiul « alianţei sfinte ».

In lunga dar nechibzuita lui domnie, acest împărat ajunge să-şi vadă la sfârşit tronul aproape năruit, iar vasta lui monarhie în plină descompunere.

Generalul Lüders vorbeşte cu recunoştinţă despre ajutorul primit dela Români. « Fără proviziile, pe care le-am găsit în Principate » — mărturiseşte el — « şi fără Iancu, căpetenia Românilor transilvăneni, n'aş fi putut reuşi ». De aceea, roagă pe ţar să mijlocească, la Viena, îndreptarea sorţii acestor « paria ». Ţarul refuză această intervenţie. Iancu primeşte dela Radetzky, genera-

---

[1]) Iată, în adevăr, ce scrie Iancu din Câmpeni la 15 Iulie 1849:

« Crezut-au bravii noştri bărbaţi Buteanu şi Dobra, şi căzură jertfă terorismului.

Poate că, aici, s'ar aduce scuza că ei căzură din furia soldaţilor sau nebăgarea de seamă a lui Hatvani.

Această scuză e deşeartă şi fără temeiu.

Nu Hatvani înşeală, ci acela în care voi [Românii din Ungaria] v'aţi pus toată nădejdea şi căruia voi cu crezământ deplin i-aţi pus fericirea voastră şi a urmaşilor voştri în mână.

Acesta e capul vostru, preşedintele ocârmuitor al ţării ungare, Ludovic Kossuth. »

(După foiletonul „Tribunei" din Arad, 24 Mai 1907).

IACOB MUREȘANU, REDACTORUL GAZEȚEI DE TRANSILVANIA

lisimul austriac, un bilet cu invitația de a-și pune numele și scrierea pe o hârtie, ca s'o păstreze într'un album cu cei mai renumiți generali austriaci.

La 8 Martie 1850, Avram Iancu e primit în audiență de Francisc Iosif I, pe care-l salută în latinește. Impăratul răspunde: « Vă primesc bucuros și vă felicit; ați făcut mult; ați făcut foarte mult » (Libenter accipio et gratulor; multa fecerunt, valde multa fecerunt [sic]). Răspunzând apoi și la cuvântarea germană a lui A. Tr. Laurian, el accentuiază din nou « Ați făcut mult, Iancu a făcut foarte mult », — dar el nu înțelege să răsplătească aceste fapte multe ale Românilor decât cu decorații. Când Iancu le refuză, spunând că nu el, ci neamul trebue răsplătit, i se dă numai decât poruncă să părăsească Viena. (Ca și altă dată episcopilor: Klein, Bob și Adamovici!) El se întoarce acasă. Misiunea lui e încheiată. La 20 Decemvrie 1850, își face testamentul, dăruind toată averea lui pentru înființarea unei academii de drept, « tare crezând că luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile Națiunii ». Regimul absolutist austriac întâiu, cel unguresc pe urmă, îi spulberă și această credință în legalitate. El e pălmuit în temnița din Alba Iulia (1852). Rămâne numai umbra celui ce a fost odată regele munților și al inimilor românești, rătăcind, din loc, ca un spectru al nenorocirii neamului său. Soarta lui e mai tristă decât a marilor săi înaintași: Horia și Cloșca. Pe când aceștia se săvârșesc din viață după câteva lovituri de roată, iar Mihai Vodă Viteazul după câteva izbituri de topor, el își mai poartă suferința aproape încă un sfert de veac. Bine zice scriitorul Ion Gorun, fiu al Munților Apuseni și el, că Avram Iancu moare de două ori: întâiu îl ucide falsitatea și perfidia și abia în 1872 îl atinge și coasa vremii. Iar poporul român îl înveciniceşte în o mulțime de legende și de cântece. Unul foarte mișcător zice: *« Jele-i Doamne, cui și cui; Jele-i Doamne muntelui, De armele Iancului; Că le plouă și le ninge Și n'are cine le'ncinge! »*

Procesul « Memorandului ». Știind să profite de dezastrele Austriei din răsboiul Lombardiei (1859) și din cel contra Prusiei (1866), Ungurii, ponegrind mereu pe celelalte neamuri, în deosebi pe Români, ajung ei stăpâni ai țării prin dualismul austro-ungar (1867). Amăgiți în așteptările lor, Românii ardeleni întruniți în « conferința » națională din Miercurea-Sibiu (7 Martie 1869), proclamă « pasivitatea parlamentară. » Deputații români, la început, depun mandatele și protestează împotriva noului sistem politic dualist; pe urmă nici nu mai candidează la alegerile parlamentare. Circumscripțiile electorale românești ajung la discreția guvernelor ungurești. In schimb, Românii își înființează parlamentul lor propriu, așa numitele « conferințe » naționale ce se întrunesc aproape totdeauna în preajma alegerilor parlamentare.

Pe când Românii ardeleni proclamă aproape cu unanimitate (396 din 400) de voturi « pasivitatea », cei din Banat, Crișana și Maramureș rămân în activitate parlamentară. Curând se conving, însă, și ei că truda lor e zadarnică; nu-i ia nimeni în seamă. La 9 și 10 August 1880, cu prilejul congresului general al « Astrei », la stăruința lui Gheorghe Pop de Băsești, unul din cei mai vajnici luptători politici, se întrunesc, în ospitaliera casă a lui Ioan Rațiu, avocat și director al despărțământului local al numitei asocia-

(CU PREAÎNALTĂ VOE)

GAZETA DE TRANSILVANIA.

Nro. 1.

CEL DINTÂI NUMĂR DIN GAZETA TRANSILVANIEI
12 Martie 1839

ţii, câţiva fruntaşi, pentru restabilirea solidarităţii naţionale. In afară de iniţiator şi amfitrion, ei sunt următorii: Gheorghe Bariţiu, Iacob Bologa, Partenie Cosma şi Visarion Roman, — cu totul şase inşi.

După câteva consfătuiri ce mai urmează pentru fixarea amănuntelor, la 12 Mai 1881 se întruneşte la Sibiu conferinţa naţională a tuturor alegătorilor români, în număr de 153 (103 din Ardealul propriu zis şi 50 din Banat, Crişana şi Maramureş). Această memorabilă conferinţă fixează noul program politic unitar: Punctul principal al acestui program politic este cel dintâi: autonomia Transilvaniei. Merită atenţiune şi al optulea: colaborare frăţească cu toţi cei ce năzuesc la înaintarea şi bunăstarea poporului în general. Tot această conferinţă hotărăşte tipărirea unui memoriu relativ la situaţia politică a Românilor Transilvăneni, nu numai în româneşte, ci chiar şi în principalele limbi ale patriei: ungureşte şi nemţeşte.

Mai târziu el apare chiar şi în franţuzeşte. Cu redactarea acestui memoriu e însărcinat Vincenţiu Babeş. Având interese deosebite, el nu redactează acest memoriu. Il redactează încercatul gazetar şi istoric G. Bariţiu. După tipărirea lui, se constată că memoriul e mai mult istoric decât actual. Iar, în luptele politice, actualitatea face mai mult decât istoria, prezentul e mai însemnat decât trecutul. De aceea conferinţa naţională din 1887 aduce în discuţie chestia unui nou memoriu.

AVRAM IANCU, 1824—1872
Gravură contemporană. Colecţia Tudor Nicolaescu

Ideia unui asemenea memoriu e, fireşte, cu mult mai veche. Dr. Aurel Mureşianu, directorul « Gazetei Transilvaniei » din Braşov, publică în Ianuarie 1885 al acestei gazete, o serie de articole sub titlul « Românii, tronul şi opiniunea publică », încheind semnificativ: « Să pregătim marea petiţiune la coroană ». Ideea o mai au şi deputaţii români din parlamentul ungar, în frunte cu G. Pop de Băseşti, în toamna anului 1878. Cu redactarea noului memoriu sunt însărcinaţi: Dr. Aurel Mureşianu şi avocatul Iuliu Coroianu din Cluj. Cei însărcinaţi cu redactarea îşi fac datoria. Memoriul lui Mureşianu e de o intransigenţă şi demnitate naţională uimitoare. Comitetul află mai potrivit textul redactat de Coroianu şi, în « conferinţa » naţională din 20 şi 21 Ianuarie 1892, se hotăreşte înaintarea lui « fără amânare » în faţa împăratului. Pe ziua de 29 Mai 1892 sunt chemaţi la Viena, « în număr nelimitat » membrii partidului naţional român. Răspund la apel peste 300 de fruntaşi din toate colţurile Ardealului, Banatului, Crişanei şi Maramureşului. La ei se alătură membrii coloniei române din Viena. Toţi împreună sunt un mănunchiu impresionant de cetăţeni, cum nu mai văzuse oraşul de reşedinţă al Habsburgilor. Totuş Francisc Iosif I, prizonierul Ungurilor, refuză să primească delegaţia însărcinată a-i prezenta « memorandul ». Consilierul baron Braun, şeful de cabinet al împăratului, fără să deschidă plicul, îl trimite prefectului de Sibiu, să-l restitue petiţionarilor cu observaţia, că asemenea cereri se înaintează guvernului din Buda-Pesta, nu cabinetului imperial din Viena. La stăruinţa guvernului unguresc, poliţia austriacă vrea să împiedice manifestaţiile « en masse » ale Românilor. Nu poate. Numeroasa delegaţie românească e sărbătorită la Viena de socialiştii creştini în frunte cu nemuritorul Karl Lueger, mai târziu primar al acestui oraş, apoi de tineretul universitar săsesc, croat, slovac şi sârbesc.

Evenimentele următoare (vandalismele ungureşti dela Turda, Oradea, Şimleul Silvaniei ş. a.), dar mai ales procesul de răsbunare dela Cluj, numit al « memorandului » (7—25 Mai 1894), sporesc simpatiile lumii pentru cauza oropsitului neam românesc. Patrusprezece membri ai comitetului central al Partidului Naţional în frunte cu Raţiu sunt osândiţi la 28 ani şi opt luni temniţă, precum şi la suportarea cheltuelilor acestui proces în sumă de 3011 florini şi 93 cruceri-aur. Cel mai greu lovit pentru atitudinea lui « dârză şi încăpăţânată » (daczos és makacs) este preotul unit dela Siseşti, Vasile Lucaciu, osândit la cinci ani de temniţă, fiindcă şi ceva mai înainte fusese osândit la un an şi o lună de temniţă grea; e, deci, în recidivă. Are dreptate preşedintele Raţiu din acuzat să devină acuzator şi să declare în faţa tribunalului din Cluj şi a lumii întregi: « Nevinovaţi suntem » — zice el — « dar d-voastră sunteţi stăpâni pe individualitatea noastră fizică, nu însă pe conştiinţa noastră care, în această cauză, este conştiinţa naţională a poporului român. Dacă nu sunteţi d-voastră competenţi să ne judecaţi, este însă un alt tribunal mai mare, mai luminat şi, de sigur, mai nepărtinitor care ne va judeca pe toţi: e tribunalul lumii civilizate,

ADUNAREA ROMÂNILOR LA BLAJ
(3/15 Mai 1848, Desen de pictorul *Petcu*. Col. Academiei Române)

care vă va osândi odată mai mult și mai aspru decât v'a osândit până acum ».

E de bună seamă un mare merit al președintelui Rațiu că-și dă seama foarte bine că chestiunea română din Ardeal nu e o chestiune locală; ea trebue soluționată în cadre europene. De aceea, face totul pentru a populariza această chestiune în cercurile europene. La procesul « memorandului » vin peste 30 de ziariși. Intre ei, sunt și străini ca: Roberto Fava, pentru presa italiană; Rudolf Eigel din Viena, pentru cea germană; Paul Blacehaho, pentru cea slavă; Safir Rubin, pentru cea franceză. In aceasta din urmă, sunt deosebit de activi și membrii « Ligei pentru unitatea națională și culturală a tuturor Românilor » din centrele mari: Paris, Bruxelles etc. Incă fiind în temniță membrii cei mai de seamă ai comitetului național, se organizează în August 1895 la Buda-Pesta, congresul naționalităților nemaghiare sub președinția lui G. Pop de Băsești din partea Românilor, a lui Mihail Polit din partea Sârbilor și a lui Paul Mudron din partea Slovacilor. Acest congres și numeroasele legături politice, sociale, literare create din inițiativa lui Rațiu cu aceste două popoare vecine și prietene, pot fi socotite, cu drept cuvânt, ca temeliile istorice ale Micei Ințelegeri înființate după răsboiul mondial (1918).

AUGUST TREBONIU LAURIAN. 1810—1881
Profesor de filosofie la Sf. Sava
Unul din capii revoluției ardelene

Aceste legături însemnate creiază pretutindeni o atmosferă favorabilă cauzei românești. In urma interpelării deputatului italian Imbriani, un mare număr de parlamentari din această nobilă țară trimit fraților lor Români o moțiune de simpatie și încurajare. Iar marele poet Giosue Carducci scrie la 11 Iunie 1894: « Românilor de peste Carpați, o salutare din apropierea Columnei lui Traian, pentru credința în viața nemuritoare a gintei noastre ». Numeroase și mișcătoare sunt dovezile de simpatie din Franța. Din cele multe, câteva: Alfred Rambaud, profesor la Sorbonna spune că osândirea memorandiștilor de tribunalul din Cluj rămâne o ciudățenie a istoriei. De aceea, cu le-

gitimă curiositate, el întreabă: « Oare ce se petrece în inima suveranului, când răsvrătiţii dela 1848 rostesc sentinţe de condamnare asupra cetăţenilor leali din 1892? » O altă somitate, marele istoric Ernest Lavisse trimite naţiunii române, grav jignite, omagiul admiraţiei sale respectuoase şi al profundei sale simpatii, speră că răsbunarea e apropiată şi ştie că ea este sigură; încheie strigând: « Trăiască România! ». Georges Clemenceau, omul care are să prezideze congresul păcii după răsboiul mondial, scrie în ziarul său « La Jusitice » (12 Mai 1894) faimosul articol « Lupta de rase ». El face un istoric al luptelor naţionale româneşti din Ardeal, începând cu revoluţia din 1848 şi sfârşind cu procesul « memorandului ». Reproduce totodată câteva pasagii din bărbăteasca declaraţie făcută de Raţiu în numele său şi al colegilor săi de suferinţe. Apoi adaugă: « Românii au de partea lor dreptatea ». « Independenţa naţionalităţii maghiare — observă « Părintele Victoriei » — «va fi mai bine garantată prin pacea libertăţii la rasele vecine, decât prin o presiune violentă, cu consecinţa sa inevitabilă: răsboiul, totdeauna riscat ». — Nu rămâne în urmă nici Anglia. W. E. Gladstone e un bărbat de Stat care se interesează de aproape şi favorizează « prosperitatea Românilor ». Intr'un interview ce acordă ziarului unguresc « Alkotmany » din Buda-Pesta (1896), el avertizează pe Unguri să nu-şi facă iluzii de semnarea tratatului de alianţă de către România oficială. Poporul nu va ratifica acest tratat. Convinşi susţinători ai cauzei române sunt şi lorzii James Bryce şi Northcliffe, Profesorul dela Oxford W. R. Morfill, publiciştii: Fitz Gerald, Sir Dunald Mackenzie Wallace, Wickham Steed şi mai ales R. W. Seton Watson (Scotus Viator). Servicii nebănuite aduce acestei cauze în Anglia şi profesoara de origine franceză Jeanne Del'homme, prietena doamnei Emilia Raţiu, soţia marelui luptător.

SIMEON BĂRNUŢIU, 1808—1864
Profesor la şcoala din Blaj
Oratorul profetic de pe Câmpia Libertăţii

Prin strădaniile acestor prieteni, ajunge chestiunea românească să fie nu numai cunoscută, ci şi călduros susţinută în străinătate. De aici, până la deslegarea finală e numai un pas.

DESROBIREA. Pasul hotărîtor pentru soluţionarea chestiunii româneşti din Ardeal e răsboiul mondial (1914—1918). Acest răsboiu izbucneşte în urma declaraţiei de răsboiu ce Austro-Ungaria face Serbiei. Austro-Ungariei îi declară răsboiu Rusia; urmează declaraţiile de răsboiu ale Germaniei care sare să-şi apere aliata Austro-Ungaria, apoi ale Franţei şi Angliei. Germanii sunt atât de încrezuţi în puterile lor, încât declară cu trufie: « Un duşman mai mult ori mai puţin, e tot atât! ». In 1915, le declară răsboiu Italia; în 1916, România; în 1917, Statele-Unite ale Americei de Nord etc. Singurii aliaţi ai Germanilor şi Austro-Ungariei sunt Bulgarii şi Turcii.

Urmarea acestui răsboiu e întâiu bolşevizarea şi destrămarea Rusiei ţariste, apoi a anacronismului austro-ungar. Schimbând în 1905 tactica politică, Românii ardeleni părăsesc pasivitatea şi intră în activitate parlamentară. La început, ei au 15 deputaţi, pe urmă teroarea ungurească abia admite 5. Serveşte spre cinstea acestor deputaţi şi a fruntaşilor dela conducerea Partidului Naţional Român că nu cad în mrejele contelui Ştefan Tisza, preşedintele consiliului de miniştri al Ungariei, când acesta, în preajma răsboiului, vrea să se împace cu Românii. Reprezentantul intransigenţei româneşti e d-l Iuliu Maniu, recunoscut ca atare de însuşi contele Tisza. Acest partid mai are şi meritul de a nu face nici o declaraţie de « lealitate » — atât de mult solicitată de stăpânire — în timpul răsboiului.

In şedinţa adunării deputaţilor maghiari din 18 Octomvrie 1918, d-l Alexandru Vaida-Voevod citeşte următoarea declaraţie istorică ce face ocolul presei mondiale: « Comitetul executiv al Partidului Naţional Român din Ungaria şi Transilvania, în faţa situaţiei create prin răsboiul mondial, în calitatea sa de reprezentant al organizaţiei naţiunii romane, constată că rezultatele răsboiului confirmă îndreptăţirea postulatelor seculare ale naţiunii române, în privinţa deplinei sale libertăţi naţionale. In temeiul dreptului firesc, ca fiecare naţiune să poată dispune ea însăşi asupra sorţii sale, drept recunoscut acum şi din partea guvernului Ungariei prin oferta de pace a monarhiei, naţiunea română din Ungaria şi Transilvania doreşte să-şi afirme acest drept şi, în consecinţă, îşi revendică, şi din partea sa, dreptul ca, în deplină libertate şi fără nici o înrâurire străină, ea însăşi să-şi poată determina viitoarea formă de Stat, precum şi relaţia de coordonare în mijlocul naţiunilor libere. *(Mişcare şi sgomot în dreapta şi stânga extremă)*. Organizaţia naţională a neamului românesc din Ungaria şi Transilvania nu recunoaşte acestui parlament şi acestui guvern îndreptăţirea să se prezinte ca reprezentanţii ei şi nu recunoaşte nici unui factor străin dreptul ca, la congresul păcii, să reprezinte interesele naţiunii române din Ungaria şi Transilvania *(Mişcare)*, pentrucă apărarea intereselor sale nu o poate încredinţa decât factorilor desemnaţi de propria sa adunare

IOAN BUTEANU
Prefectul lui Iancu martirizat de Unguri
(Portret în ulei de *Barbu Iscovescu*, Copie la Academia Română)

națională. *(Mare sgomot și proteste pe toate băncile)*.

Președintele: Nu voesc să polemizez cu d-l deputat din acest loc. Nu pot admite, însă, ca un membru al camerei maghiare să facă declarații ce izbesc constituția de drept în vigoare. *(Aprobări în dreapta și în stânga)*.

Alex. Vaida-Voevod: Afară de adunarea națională ori de organele, cari vor fi delegate din partea ei, în prezent de comitetul executiv al Partidului Național Român, nu este îndreptățit nimeni să negocieze și să hotărască în chestii ce privesc situația politică a acestei națiuni și toate hotărîrile și acordurile ce se vor înfăptui, fără de aprobarea acestor factori, le declarăm prin aceasta de nule și pentru națiunea română neavenite. *(Mare gălăgie. Strigăte: Ne mai pomenit)*.

Președintele: Liniște, domnilor deputați! Incă odată avertizez pe d-l deputat să binevoiască a avea în vedere constituția de drept în vigoare.

Alex. Vaida-Voevod: După suferințe și lupte de veacuri *(Sgomot și strigăte: Mai tare!)*, națiunea română din monarhia austro-ungară așteaptă și pretinde afirmarea drepturilor sale inalienabile și imprescriptibile, la o viață națională integrală ».

Afară de această bărbătească declarație făcută dela tribuna unui parlament și răspândită de presă în toate colțurile lumii, conducerea partidului național român știe să transforme revoluția militară și socială, urmată după prăbușirea Austro-Ungariei, într'o revoluție națională cu scopuri precise: organizare de consilii, apoi de gărzi și legiuni naționale române, nuclee de mare valoare pentru înjghebarea noului Stat românesc.

Nu poate fi trecut cu vederea nici meritul de a fi organizat, mult înainte de intrarea armatei române, uriașul plebiscit național la Alba Iulia, în ziua de 1 Decemvrie 1918, sub președinția vechiului și încercatului luptător, urmaș al lui Rațiu la conducerea partidului național: G. Pop de Băsești. Inseși ziarele maghiare scriu că numărul celor de față la acest plebiscit trece de o sută de mii de oameni. Nu e timpul nici locul potrivit să facem aici istoricul acestui plebiscit. Amintim numai că, după cuvintele de lămurire ale convocatorului acestei adunări naționale, Ștefan Ciceo Pop, și după discursurile lui G. Pop de Băsești, Vasile Goldiș, Iuliu Maniu și Iosif Jumanca, președintele proclamă ca primite cu unanimitate propunerile făcute de V. Goldiș și motivate de Iuliu Maniu.

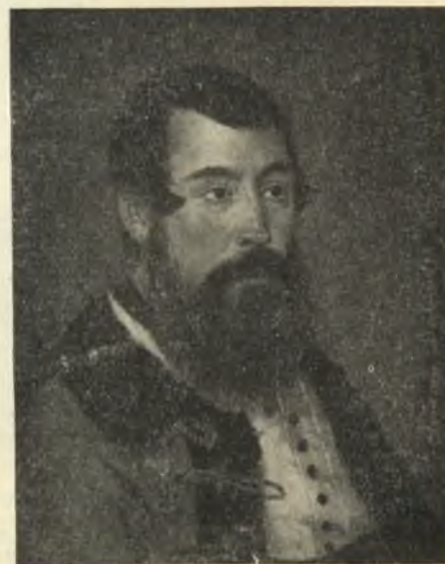
Iată aceste propuneri, cetite apoi și mulțimii din afară de către Prea Sfinția Sa Episcopul unit de Cluj-Gherla, Iuliu Hossu:

I. *Adunarea națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în 1 Decemvrie 1918, decretează unirea acestor Români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România.* (Aplauze frenetice, strigăte de « Trăiască România Mare »). Lumea se scoală în picioare. Mâinile se ridică. E fix ora 12). *Adunarea națională proclamă în deosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre* (Aclamațiuni).

II. *Adunarea națională rezervă teritoriilor sus indicate autonomie provizorie până la întrunirea constituantei, aleasă pe baza votului universal.*

III. *In legătură cu aceasta, ca principii fundamentale la alcătuirea noului Stat Român, adunarea națională proclamă următoarele :*

1. *Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizi din sânul său, și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării, în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuesc.*

SIMION BALINT
Preotul martir dela Roșia-Abrudului
(Portret în ulei de *Barbu Iscovescu*, Copie la Academia Română)

2. *Egală îndreptăţire şi deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile de Stat.*

3. *Infăptuirea desăvârşită a unui regim curat democratic pe toate terenele vieţii publice. Votul obştesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporţional pentru ambele sexe în vârstă de 21 de ani, la reprezentarea în comune, judeţe ori parlament.* (Voci: *Trăiască femeile!*).

4. *Desăvârşită libertate de presă, asociare şi întrunire; libera propagandă a tuturor gândirilor omeneşti.*

5. *Reformă agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor proprietăţilor mari. In baza acestei conscrieri, desfiinţând fidei-comisele în temeiul dreptului de a micşora după trebuinţă latifundiile, i se va face posibil ţăranului să-şi creeze o proprietate (arător, păşune, pădure) cel puţin atât, cât să o poată munci el şi familia lui. Principiul conducător al acestei politici agrare este pe de o parte promovarea nivelării sociale, pe de altă parte potenţarea producţiunii.*

Muncitorimei industriale i se asigură aceleaşi drepturi şi avantagii cari sunt legiferate în cele mai avansate state industriale din Apus.

IV. *Adunarea naţională dă expresiune dorinţei sale, ca congresul de pace să înfăptuiască comuniunea naţiunilor libere în aşa chip, ca dreptatea şi libertatea să fie asigurate pentru toate naţiunile mari şi mici de o potrivă, iar în viitor să se elimineze răsboiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaţionale.*

PETRE DOBRA DIN ZLATNA, 1817—1849
Prefect al Românilor lui Iancu, ucis de Unguri
Desen în creion de *Barbu Iscovescu*. (Col. Academiei Române)

V. *Românii adunaţi în această adunare naţională salută pe fraţii lor din Bucovina, scăpaţi din jugul monarhiei austro-ungare şi uniţi cu ţara-mamă, România.*

VI. *Adunarea naţională salută cu iubire şi entuziasm liberarea naţiunilor subjugate până aci în monarhia austro-ungară, anume naţiunile: Ceho-Slovacă, Austro-Germană, Iugo-Slavă, Poloneză şi Ruteană şi hotărăşte ca acest salut al său să se aducă la cunoştinţa tuturor acestor naţiuni.*

VII. *Adunarea naţională cu smerenie se închină înaintea memoriei acelor bravi Români cari, în acest războiu, şi-au vărsat sângele pentru înfăptuirea idealului nostru, murind pentru libertatea şi unitatea Naţiunii Române.*

VIII. *Adunarea naţională dă expresiunea mulţumirei şi admiraţiunii sale faţă de puterile aliate cari, prin strălucitele lupte purtate cu cerbicie împotriva unui duşman pregătit de multe decenii pentru răsboiu, au scăpat civilizaţiunea din ghiarele barbariei.*

IX. *Pentru conducerea mai departe a afacerilor Naţiunii Române din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească, adunarea naţională hotărăşte instituirea unui mare Sfat Naţional Român, care va avea toată îndreptăţirea să reprezinte Naţiunea Română oricând si pretutindeni, faţă de toate naţiunile lumii şi să ia toate dispoziţiunile, pe care le va afla necesare în interesul naţiunii* » (Aclamaţiuni nesfârşite).

CONSILIUL DIRIGENT. Adunarea naţională dela Alba Iulia din 1 Decemvrie 1918 institue un mare Sfat Naţional Român din 212 membri, sub preşedinţia venerabilului G. Pop de Băseşti. Acest sfat alege un comitet de 15 membri, căruia îi transmite mandatul său de guvernare, legislaţie şi execuţie. Prin decretul-lege Nr. 2171 din 11 Noemvrie 1918, afacerile străine, armata, căile ferate, poştele, telegraful, telefoanele, circulaţia fiduciară, vămile, împrumuturile publice şi siguranţa generală a Statului trec în seama guvernului central din Bucureşti. In acest guvern, Ardealul are trei reprezentanţi.

Comitetul de 15 ia numele de « Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului şi ţinuturile româneşti din Ungaria ». Ele se constitue, sub preşedinţia d-lui Iuliu Maniu, din următorii membri: Ştefan Ciceo Pop, Vasile Goldiş, Alexandru Vaida-Voevod, Ioan Suciu, Aurel Vlad, Aurel Lazăr, Victor Bontescu, Vasile Lucaciu, Valeriu Branisce, Octavian Goga, Emil Haţieganu, Romulus Boilă — din Partidul Naţional Român; Ioan Flueraş şi Iosif Jumanca — din Partidul social democrat român.

Imprejurările vieţii publice sunt, ca după răsboi, extrem de anevoioase. O linie de demarcaţie arbitrară frânge Ardealul în două: în o parte liberă până la Deva—Abrud—Ciucea—Zălău—Baia Mare şi alta (dincolo de această linie) sub teroarea bolşevicilor lui Bela Kun. Banatul e ocupat de trupe franceze şi sârbeşti. Aparatul de Stat paralizat; serviciile publice întrerupte: unele funcţionând automat, altele cu totul părăsite. Ordinea şi siguranţa publică, la dispoziţia diferitelor consilii naţionale: de multe ori câte 2—3 în o localitate. Mare nesiguranţă în ce priveşte transportul şi aprovizionările. Pe dea-

supra, pacostea gripei spaniole, care bântue înspăimântător.

Membrii Consiliului Dirigent, după constituire,

EFTIMIE MURGU
Apostolul naţionalismului în Banat

sunt repartizaţi la diferite resorturi: Iuliu Maniu la preşedinţia Consiliului şi resortul de Interne; Vasile Goldiş, la culte şi instrucţiune; Ştefan Ciceo Pop, la armată şi siguranţa publică; Alexandru Vaida-Voevod, la externe şi propagandă ziaristică; Aurel Vlad, la finanţe; Ioan Suciu la organizarea şi pregătirea constituantei, precum şi a proiectului de lege electorală; Aurel Lazăr, la justiţie; Emil Haţieganu, la codificare; Victor Bontescu, la agricultură şi comerţ; Romulus Boilă, la comunicaţii şi alimentare publică; Ioan Flueraş, la igienă şi politică socială; Iosif Jumanca, la industrie. Aceşti membri se intitulează «şefi de resort», şi, cu unele mici modificări, îşi menţin resorturile până la sfârşit, adică timp de un an şi patru luni.

Consiliul Dirigent dă 24 de decrete, din care multe sunt şi astăzi în vigoare. Astfel e decretul I « despre funcţionarea în mod provizoriu a serviciilor publice, aplicarea legilor despre funcţionari şi întrebuinţarea limbilor ». Important apoi prin aportul său modern este decretul XXI pentru reorganizarea serviciului sanitar. Acest Consiliu pregăteşte proiectele de lege pentru reforma agrară şi electorală pe bază de anchete foarte întinse şi documentate.

Problema cea mai urgentă şi dureroasă e desrobirea celor de dincolo de linia de demarcaţie. Această desrobire e, fireşte, în rândul întâiu opera armatei române de sub conducerea guvernului central din Bucureşti; în înfăţuirea ei, însă, are o însemnată parte şi Consiliul Dirigent. D. Iuliu Maniu, preşedintele acestui Consiliu, lansează succesiv două ordine de mobilizare: unul la 1 Februarie şi altul la 21 Martie 1919.

Reţinem partea finală a celui din urmă, caracteristică pentru spiritul ce animează lucrările întregului consiliu: « Români ! » — cetim în acest ordin — « Evenimentele zilelor ultime petrecute în Ţara Ungurească, unde s'a înstăpânit duhul răsvrătirii, ne fac să grijim de orânduiala bună în Ţara noastră proprie. Guvernul Maghiar a ordonat mobilizare generală, în scop de a ţine şi mai departe în jugul secular pe fraţii noştri neeliberaţi. Nu numai atât, dar vreau săşi îndrepte cetele sale în contra Ardealului nostru, pentru a-l subjuga din nou şi pentru a prăda satele noastre înfloritoare şi a jefui casele cetăţenilor noştri pacinici. Ne este sfântă datoria să punem piedecă puternică acestor năzuinţe, cari ne amenință cu pieire.

Nu avem dorinţa de a cuceri, nici a prăda ţara altora, ci vrem numai să ne apărăm patria şi să ne mântuim ţara noastră proprie, ceea ce putem ajunge numai prin o puternică armată, care va asculta şi va urma cu însufleţire şi cu vitejia strămoşească poruncile Maiestăţii Sale Regelui nostru Ferdinand I.

Nu frica de pedeapsă să vă ducă la îndeplinirea ordinului de chemare, ci mândria conştientă, că îndepliniţi o sfântă datorie faţă de libertate şi faţă de patria noastră.

Este ceasul sfânt, când trebue să punem temelia unui viitor demn şi corespunzător jertfelor şi suferinţelor de veacuri ale părinţilor noştri.

Aveţi să răspundeţi chemării pentru a dovedi lumii întregi că ne iubim Ţara şi că ştim să o stăpânim cu vrednicie, — ducând cu noi linişte, libertate şi stăpânire dreaptă, în toate colţurile ţării ».

EPISCOPUL VASILE L. B. ERDELI
(1842—1862)

Generalul francez Franchet d'Esperey din cartierul dela Belgradul Serbiei, dorind să-şi asigure libertatea

trecerii prin Ungaria, pentru a veni, eventual, în ajutorul armatei de Vest, admite într'un punct al armistiţiului încheiat acolo cu contele Mihail Károlyi, preşedintele Republicei populare maghiare, ca guvernarea şi administraţia civilă să rămână în mâna organelor locale. Guvernul maghiar e de convingerea că administraţia nu trebue să se schimbe, ci să rămână tot cea veche, ungurească. Aceeaşi convingere o are colonelul Vix, reprezentantul Marilor Aliaţi la Buda-Pesta. Insuşi comandamentul Armatei franceze de Vest împărtăşeşte aceste vederi care înseamnă cea mai cumplită tragedie pentru neamul românesc din Banat, Crişana şi Maramureş.

Atunci d. Iuliu Maniu ia asupra sa răspunderea frângerii liniei de demarcaţie şi a întinderii stăpânirii româneşti asupra întregului pământ strămoşesc, de o parte ca să împiedice bolşevizarea Ardealului, iar de alta ca să se elibereze România întregită, înainte de semnarea tratatului dela Trianon. Aceasta, cu atât mai mult, cu cât bolşevicii lui Bela Kun săvârşesc o mulţime de atrocităţi. In părţile Aradului ucid pe Leucuţa şi Hotăran, la Beiuş pe fruntaşii avocaţi Ioan Ciordaş şi N. Bolcaş, la Marghita şi Popbicău pe preoţii uniţi Mihail Dănilă şi Isidor Silaghi-Sălăjanul, ba încearcă să profaneze chiar înmormântarea lui G. Pop de Băseşti. Inlăturarea acestei greutăţi e foarte anevoioasă. Românii găsesc însă un puternic sprijinitor în persoana generalului Berthelot, şeful misiunii militare franceze din România, atunci comandantul armatei franceze dela Dunăre. El se duce întâi la Belgrad să lămurească chestiunea cu colegul său de acolo, apoi face o călătorie în adevăr triumfală prin Banat, Crişana şi Ardeal (20—31 Decembrie 1918).

CRUCEA IANCULUI DELA BLAJ

Ca să se convingă la faţa locului de starea lucrurilor, mai ales că Ungurii se alarmaseră foc din pricina arestării profesorului Ştefan Apathy, preşedintele «consiliului naţional» din Cluj, vine în Ardeal şi generalul francez Patey, însoţit de căpitanul Ameil; pe urmă, colonelul de Tilly, colonelul Trousson, generalul Pétain însoţit de maiorul Miguel. La 23 Iunie 1919 cercetează la Sibiu pe preşedintele Consiliului Dirigent, d. Iuliu Maniu, şi se convinge însuşi de superioritatea nouei stăpâniri româneşti asupra celei vechi, feudale, ungureşti, generalul Franchet d'Esperey, în drum spre Arad—Seghedin.

In afară de înlăturarea acestor greutăţi externe, Consiliul Dirigent are grija să contribue la dobândirea biruinţei dela Tisa şi apoi la intrarea armatei române în Buda-Pesta (4 August 1919). Această contribuţie e nu numai de ordin tehnic (transporturi, comunicaţii, alimentare), ci şi militar. In adevăr, alături de cinci divizii din vechiul Regat, pe frontul dela Tisa luptă şi două divizii de Români ardeleni. Pe urmă, intră în foc şi batalioanele de voluntari ardeleni din Italia.

E, deci, cât se poate de legitimă bucuria acestui Consiliu când, după victoria dela Tisa, îşi vede răsplătite jertfele şi ostenelile. Prin preşedintele său, d. Iuliu Maniu, el prezintă generalului G. D. Mărdărescu «admiraţiunea sa faţă de vitejia şi avântul trupelor române» cari, « în sborul până la Tisa, au scăpat şi adăpostit pe fraţii de sânge, desnădăjduiţi de schingiuirile nemiloase ale unui duşman neîmpăcat şi au înfăptuit idealul scump al naţiunii române»: de a se vedea într'o singură ţară dela Nistru până la Tisa.

Cercetând personal regiunile desrobite, d. Iuliu Maniu, preşedintele Consiliului Dirigent raportează regelui Ferdinand I, la începutul lui Mai 1919, cele ce urmează: «Reîntors din ţinuturile acum eliberate prin înţelepciunea Maiestăţii Voastre şi prin vitejia fără seamăn a Armatei Române, cu omagial respect vin a prezenta la treptele tronului Maiestăţii Voastre sentimentele de adâncă mulţumită ale Consiliului Dirigent şi ale întregului popor românesc de dincoace

ANDREI ŞAGUNA
Episcopul, mai târziu Mitropolitul ortodox al Românilor din Transilvania (Col. Academiei Române).

de Carpaţi. Sunt fericit a putea raporta Maiestăţii Voastre că victorioasa armată a Maiestăţii Voastre, zdrobind cu desăvârşire armata maghiară, întreaga populaţie până la Tisa, fără deosebire de neam şi lege, a întâmpinat cu bucurie oastea română care, prin virtuţile sale ostăşeşti fără seamăn, în momentul de faţă, nu este numai înfăptuitoarea idealului naţional, ci, ca adevărata urmaşă a legiunilor romane, purtătoarea ordinei, bunăstării şi a civilizaţiunii.

Generali, ofiţeri şi soldaţi, fiii gloriosului Regat Vechiu şi ai plaiurilor Ardealului, toţi, cari au jurat credinţă Maiestăţii Voastre şi Naţiunii române unite pe veci, au fost însufleţiţi şi adânc înţelegători ai poruncii Maiestăţii Voastre şi al ceasului istoric pe care-l trăim.

Au prestat cu toţii mai mult decât se putea închipui, au săvârşit ceea ce un ostaş român poate îndeplini. Recunoştinţa naţiunii române faţă de ei va fi eternă.

Să trăiască Maiestatea Voastră! Să trăiască Maiestatea Sa Regina! Să trăiască dinastia română! Să trăiască armata română! (ss) Iuliu Maniu, preşedintele Consiliului Dirigent ».

Aflând sus, în lumea drepţilor, această solie de biruinţă, umbra mâhnită a lui Avram Iancu, mucenicii frânţi pe roată Horia, Cloşca şi Crişan, neînfricata figură de arhipăstor a lui Inochentie Micu-Klein şi cea răpusă mişeleşte pe câmpia Turzii a lui Mihai Vodă Viteazul au putut fi şi ei mângâiaţi o clipă.

Consiliul Dirigent, pe lângă contribuţia ce dă la dobândirea acestor mari biruinţe, mai are şi alte vrednicii. Cu banii strânşi din « împrumutul unirii » din Transilvania în sumă de 100 de milioane de lei, precum şi cu ajutorul de 300 de milioane de lei dat de guvernul central dela Bucureşti, timp de un an şi patru luni, suportă toate cheltuielile aparatului de Stat, iar la resortul alimentării, de sub conducerea d-lui R. Boilă, realizează un excedent considerabil de 72 milioane de coroane.

Cu mare dibăcie resortul de comunicaţii, care are ca secretar general pe Ing. Leo Bohăţiel, reface căile ferate ruinate de Unguri şi lăsate abia cu 50 de locomotive; de asemenea P.T.T. (meritul Ing. Augustin Maior, acum profesor de fizică la universitatea din Cluj).

Resortul internelor organizează jandarmeria, comisariatul Munţilor Apuseni; ia măsuri pentru asigurarea libertăţii individuale şi a locomoţiunii; face alegeri parlamentare într'o atmosferă de sărbătoare şi în cea mai deplină libertate, ivindu-se o singură contestaţie.

Resortul Justiţiei, văzând că judecătorii străini refuză jurământul de credinţă către noul Stat Românesc, pe care vor să-l facă cu neputinţă, face apel la avocaţii români. Urmarea? 300 de avocaţi îşi lasă clientelele lor sigure şi bănoase, oferindu-şi serviciile acestui resort. Nu e fără însemnătate nici reorganizarea corpului avocaţilor şi notarilor publici.

Resortul Agriculturii ia măsuri pentru câştigarea, distribuirea de seminţe, maşini agricole, ustensile economice pentru primăvara 1919, apoi pentru păstrarea stocului de vite şi împiedecarea devastării pădurilor; de asemenea se îngrijeşte de păşuni şi dă în arendă forţată latifundiile.

Resortul Comerţului caută să înfrâneze specula ce se iveşte de obiceiu pe vremuri tulburi şi nesigure; lichidează datorii străine; institue, după opt luni, comerţ liber.

Resortul Industriei preia întreprinderile de Stat, le organizează şi pune în funcţiune; rezolvă chestii muncitoreşti; dă sprijin întreprinderilor particulare; înfiinţează o direcţie a minelor. precum şi diferite inspectorate.

Resortul Igienei se îngrijeşte de ambulanţele policlinice cu tratament gratuit pentru combaterea bolilor venerice, foarte răspândite în timpul războiului; organizează şi serviciul surorilor de ocrotire, opera d-lui Prof. Dr. Iuliu Moldovan.

Resortul politicei sociale dă orfanilor, văduvelor şi invalizilor din războiu primele ajutoare.

Resortul Artelor, prin strădania d-lui Tiberiu Brediceanu, pune temelia conservatorului din Cluj şi preia teatrele publice de Stat.

Resortul instrucţiunii ordonă ca în 1918—19 să se menţină vechea programă analitică şi ia măsuri pentru naţionalizarea învăţământului, preluând 1306 şcoli primare de Stat, 209 şcoli comunale, 40 şcoli civile, 8 şcoli normale (« preparandii »), 20 licee, 4

școli reale de Stat, 7 licee confesionale de fete, 6 școli comerciale, 11 de arte și meserii, înființează căminuri; pune bazele Politehnicei din Timișoara; acordă burse în străinătate; institue cursuri pentru pregătirea profesorilor secundari români la universitatea din Cluj, iar pentru cei minoritari la Sibiu; în sfârșit preia și universitatea din Cluj cu toate instituțiile ei; reorganizează învățământul superior, înființând așezăminte nouă: Muzeul limbei române, institutul de Speologie, Pasteur, etc., iar la 11 Februarie 1920, în prezența MM. LL. Regele și Regina, precum și a reprezentanților diplomatici străini, o inaugurează solemn.

Politica abilă a Consiliului Dirigent face o apropiere și de neamurile conlocuitoare. La 8 Ianuarie 1919, Sașii întruniți în adunarea națională la Mediaș recunosc noua stăpânire românească. Consiliul Dirigent numește ministru plenipotențiar la Praga-Viena pe C. Isopescu-Grecul, iar la Buda-Pesta de Dr. Ioan Erdélyi. Din 23 Mai până la 1 Iunie 1919, acest consiliu organizează primirea MM. LL. Regele Ferdinand I și Regina Maria în următoarele centre: Oradea, Carei, Baia-Mare, Jibou, Dej, Bistrița, Cluj, Turda, Câmpeni, Abrud, Alba Iulia,-Blaj ,Sibiu, Făgăraș, Brașov. Primindu-l la Sibiu, în această călătorie triumfală ce rămâne în veci neuitată, d. Iuliu Maniu salută cu respect și cu recunoștință pe regele desrobitor de neam, pe care-l așează acolo, unde-i e locul: alături de împăratul Traian și de Mihai Vodă Viteazul.

Aceasta e, poate, cea mai dulce răsplată pentru atâtea jertfe și strădanii. Așa aduce la îndeplinire acest Consiliu Dirigent hotărîrile dela Alba-Iulia, preluând, creând, îndreptând noua vieață de stat. După 2000 de ani de dispariție, stăpânirea vechei Rome reapare, în tot cuprinsul Daciei superioare, tânără, sănătoasă, dornică de vieață și de creație, în noua formă românească. Acesta e meritul cel mai mare al acestui Consiliu, care nu i se va putea tăgădui niciodată.

Consiliul Dirigent e desființat prin Decretul-Lege din 2 Aprilie 1920.

II. BUCOVINA

Fiind o provincie mai mică — nici cât Banatul întreg — detrunchiată apoi numai timp de 144 de ani din trupul Moldovei, Bucovina are, în chip firesc, o istorie politică mai redusă decât provinciile românești de peste Carpați. Cu toate acestea, istoria ei nu e lipsită de frumusețe și măreție; de aceea, ea merită un interes deosebit.

DUPĂ RĂPIRE. Se cunosc împrejurările răpirii Bucovinei. Pretextând că are nevoie de o fâșie de pământ, pentru a lega Galiția de Ardeal, Austria sfâșie din trupul Moldovei toată «țara de sus», cu vechea capitală Suceava și cu gropnițele domnești dela Rădăuți, Putna și Sucevița. Nemulțumită cu această pradă, stoarsă dela Ruși și dela Turci cu bani grei, diplomația austriacă uneltește împotriva domnului Moldovei Grigore Alexandru Ghica, pe care în ziua de 1/12 Octomvrie 1777 îl și ucide, prin șeful capugiilor turci Cara Hisarli Ahmed Bei, la Iași.

EPISCOPUL IOAN LEMENYI
Portret în catedrala dela Blaj. (Col. Academiei Române)

Indată după anexare, Moldovenii din țara de sus, în frunte cu Dosoftei Herescu, episcop de Rădăuți, și cu marele boier Vasile Balș, se întrunesc și fac un memoriu către împărăția austriacă, cerând ca ei să nu fie alipiți nici la Galiția, nici la ținutul grănițeresc al Năsăudului, ci să rămână provincie deosebită cu rosturile și așezămintele lor vechi. Acest memoriu îl duce la Viena Vasile Balș însuși. Consiliul de răsboiu nu ține seamă de această dorință a băștinașilor. El anexează noua provincie, la Galiția, ca al 19-lea «cerc administrativ» [plasă] al ei. Această anexare la Galiția e o rupere de zăgazuri, după care urmează puhoiul ucrainian și evreiesc, din pricina cărora Bucovina are să sufere atât de mult.

Răul acesta nu vine singur. In același an (1775), părăsesc țara de sus și vin în cea de jos a Moldovei marii boieri: Iordachi și Lupul Balș, Gheorghe Beldiman, Ion Cantacuzino, Constantin Catargiu, Ioan Murguleț, Lupul Nacu, Alexandru Neculcea, Constantin Paladi, Nicolae Roset, Antioh Stroici, Constantin și Ioniță Sturdza, Lupul Costachi, Andrei Donici ș. a. Abia mai rămân în țara răpită boierii V. Balș și Hurmuzăcheștii. Mai sunt de amintit câțiva mazili pe lângă răzășiile lor ca: Flondor, Vasilico, Grigorcea, Zota, Tabora.

Exodul boierilor are două urmări nemijlocite, deopotrivă de păgubitoare amândouă: una național-politică și cealaltă social-economică. Până la răpire, boierii din țara de sus sunt, împreună cu episcopul

Rândul de sus: *Vicentie Babeş, Victor Bogdan, Vasile Deleanu de Şomcuta-Mare, Dr. Aurel Maniu, Gabriel Mihaly de Apşa*
Rândul de jos: *Filip Pascu, George Popa de Teiuş, Iosif Pop de Şomcuta-Mare, Ioan Popovici Deleanu, Sig. Popovici, Alois Vlad de Selişte*

ROMÂNII DEPUTAŢI IN DIETA UNGARIEI IN ANUL 1861, LUPTĂTORI PENTRU DREPTURILE POPORULUI ROMÂN
(Gravură contemporană, Col. Academiei Române)

de Rădăuţi, reprezentanţii politici ai acestor părţi, membri în divanul, adică în sfatul domnesc dela Iaşi, păstrătorii şi purtătorii vechilor şi însemnatelor rosturi moldoveneşti. Moşiile lor ajung în mâinile arendaşilor armeni, polonezi, germani, evrei, greci ş. a. Din rândurile acestor arendaşi se ridică familiile: Abrahamowicz, Wartarasiewicz, Stefanowicz, Petrowicz, Kapri, Mustatza ş. a. Tot atât de dăunătoare e emigraţia boierilor moldoveni din punct de vedere social şi economic. Pe vremea răpirii, această parte de ţară are locuitori puţini. Războaiele îndelungate şi ciuma seceraseră fără milă rândurile bieţilor băştinaşi. Din aceste pricini, stăpânirea e nevoită să aducă braţe de muncă din alte părţi. Aceste braţe se găsesc în megieşele Galiţia şi Pocuţia, de unde vin cu atât mai bucuros, cu cât în noua provincie ele găsesc înlesniri nebănuite. In loc de 150 de zile, muncitorii agricoli de aici, în temeiul aşezămintelor dela 1749 şi 1766, nu sunt îndatoraţi să facă decât 12, iar cei din ţinuturile de graniţă — şi Bucovina («ţara fagilor», poreclită aşa de noii stăpânitori) e un astfel de ţinut — chiar numai 6 zile de clacă pe an. Aşa vin numeroase cete de muncitori ucrainieni greco-catolici, adică uniţi din Galiţia, şi, în noua lor patrie, devin ortodocşi.

IACOB BOLOGA, 1817—1888
Deputat în Dieta ungară, membru, apoi preşedinte al Asociaţiei Transilvane

Arendaşii marilor moşii episcopeşti, mânăstireşti şi boiereşti din această provincie introduc, pe neobservate, normele feudale din vecini, cerând în loc de 12, o sută şi chiar şi mai multe zile de clacă pe an. Când ţăranii protestează, arendaşii fac — precum bine arată scriitorul ardelean Ioan Budai Deleanu, în acest timp magistrat la Lemberg (Lwow) — « ca cei ce erau împuterniciţi de comună să fie priviţi ca turburătorii păcii din sat şi, ca atare, să fie însemnaţi în proces-verbal şi pedepsiţi cu închisoare şi bătăi, ba uneori chiar şi cu isgonire ».

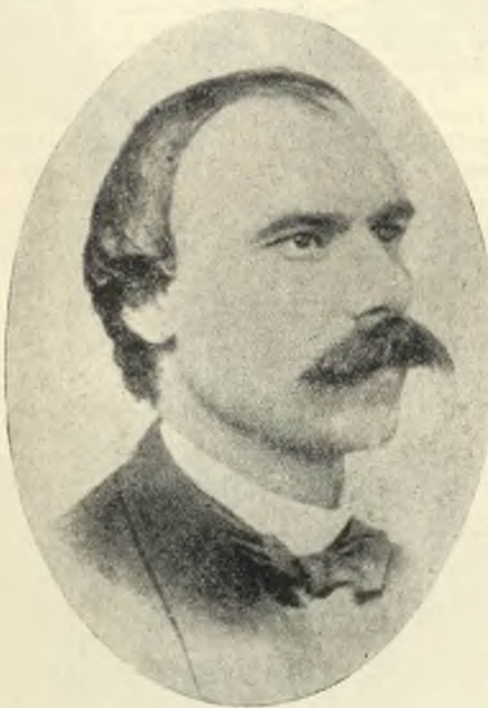
Pilda boierilor de a părăsi ţara o urmează şi unii ţărani. Văzând aceştia că moşiile cele mai bune nu li se lasă lor, ci se dă nouilor colonişti ucrainieni şi cu deosebire celor germani, ei îşi aprind singuri casele şi toate acareturile gospodăreşti şi, cu turmele de vite, trec « cordonul » în vechea Moldovă. Acelaşi lucru se întâmplă la oraşe. Locul puţinilor meşteşugari români, organizaţi în bresle, îl iau nouii industriaşi nemţi, — iar negustorii români cad zdrobiţi de concurenţa Evreilor. Această concurenţă covârşeşte chiar pe dibacii comercianţi armeni, necum pe blajinii şi, pe acest tărâm, începătorii Moldoveni.

2. BISERICA ŞI ŞCOALA. Băştinaşilor le mai rămân câtva timp două aşezăminte naţionale : biserica şi

MANIFESTAŢIA TINERIMII UNIVERSITARE PENTRU ROMÂNII DIN TRANSILVANIA IN BUCUREŞTI, LA 14 IUNIE 1893
Chipurile lui Ion Raţiu şi Vasile Lucaciu sunt purtate în triumf

şcoala. Noua stăpânire caută, însă, în curând să pună mâna şi pe acestea. Intâiul episcop bucovinean Dosoftei Herescu încearcă să se împotrivească secularizării averilor bisericeşti şi curentului de slavizare şi germanizare încurajat de noua stăpânire. Această stăpânire, însă, ştie să-l facă inofensiv. Ea îl pune sub ascultarea canonică a mitropolitului sârb din Carlovăţ. Precum în Banat şi în Ardeal, aşa şi în Bucovina, ierarhia sârbească e cât se poate de nefastă. Ajutorul (« coadiutor ») pe care numitul mitropolit i-l dă lui Dosoftei, în persoana lui Daniil Vlahovici, însemnează începutul slavizării bisericii româneşti din Bucovina. Acest « coadiutor », venit cu doi dascăli din Slavonia, desfiinţează vechea şcoală mânăstirească dela Putna de sub conducerea lui Vartolomei Măzăreanul, schimonoseşte numele româneşti prin terminaţia slavă în -vici (din Grămadă-Gramatovici; din Ciopârcă-Ciupercovici, din Procopie-Procopovici ş. a.), aduce cărţi bisericeşti slavone, apoi chiar diaconi şi preoţi ruteni din Podolia. Ignoranţa ce stăpâneşte în noua şcoală clericală sârbească e înspăimântătoare. I. Budai Deleanu ne spune că clericii nu ştiu nici să citească, cum se cade. Şi nu e mirare. Ei nu se recrutează după vrednicie, ci după bani. Cine dă 20 de galbeni sau un cal bun, poate fi sigur că e primit în « seminarul » lui Vlahovici. Nenorociţii de seminarişti sunt « camerierii fără plată » ai noului episcop. Ei nu-şi văd de carte, ci de « curăţirea vaselor de vin ». E firesc lucru, în asemenea împrejurări, ca tinerii clerici să se dedea la beţii şi vicii, chiar sub ochii superiorilor lor, şi să nu se desbare de ele nici mai târziu, ca păstori sufleteşti.

ION RAŢIU, 1828—1902

Mai târziu nu e mai bine. Desfiinţându-se în 1818 această şcoală de pomină a lui Vlahovici, în acelaşi an se înfiinţează Institutul teologic din Cernăuţi cu un seminar clerical pentru 25 de elevi. In acest institut, pe lângă materiile teologice, se predau limbile: latină, elină şi germană; nu însă şi cea română. La 4 Mai 1838 episcopul Eugenie Hacman porunceşte să se introducă limba ruteană ca limbă oficială a eparhiei bucovinene. După zece ani, o recunoaşte, ca atare, şi guvernul provincial al Bucovinei. In loc să fie un reazăm al naţionalităţii române, biserica ortodoxă a acestei provincii e o primejdie. Acelaşi episcop se împotriveşte unirii ierarhice cu mitropolia din Ardeal, numai să rămână neatârnător. Şi el n'are mulţumire mai înaltă decât atunci când, în sfârşit, se vede mitropolit al Bucovinei şi al... Dalmaţiei. Cu tot dreptul observă Alecu Hurmuzachi că, în această ţară a fagilor, e mare primejdie să se înfiinţeze « în lume cea întâi biserică drept credincioasă [ortodoxă] nemţească ». Aşa de mică e puterea de împotrivire a ierarhiei ortodoxe române. In rândurile ei, nu găseşti luptători ca Inochentie Micu-Klein, Grigorie Maior, Ignatie Darabant, Alexandru Sterca Şuluţiu, A. Şaguna, Ioan Vancea ş. a.

CONDAMNAȚII IN PROCESUL « MEMORANDULUI »

In picioare : Dionisie Roman (8 luni închisoare), Patriciu Barbu (2 luni închisoare), Dr. P. Barcianu (2 ani şi 6 luni închisoare), Gherasim Domide (2 ani şi 6 luni închisoare), Dr. Teodor Mihali (2 ani şi 6 luni închisoare), Dr. A. Suciu (1 an şi 6 luni închisoare), M. Veliciu (2 ani închisoare), R. Patiţia (2 ani şi 6 luni închisoare).
Şezând : Nicolae Cristea (8 luni închisoare), Iuliu Coroianu (2 ani şi 8 luni închisoare), G. Pop de Băseşti (1 an închisoare), Dr. Ioan Raţiu (2 ani închisoare), Dr. V. Lucaciu (5 ani închisoare), D. Comşa (3 ani închisoare), Septimiu Albini.

Când mai târziu, cârma bisericii bucovinene ajunge în mâinile destoinice ale mitropolitului Silvestru Andreievici-Morariu, răul se încuibase atât de puternic, încât, cu toată bunăvoința și stăruința, el nu-l mai poate înlătura.

Pe lângă pacostea ierarhiei străine sau înstrăinate, biserica românească a Bucovinei are să îndure și alte pierderi. Odată cu Vartolomei Măzăreanul trec în Moldova: Gherasim Clipa, Meletie Brandaburul — acesta ajunge chiar mitropolit al Moldovei și Sucevei la Iași — preotul Andrei din Uidești ș. a. Alt exod de clerici bucovineni dela Institutul teologic din Cernăuți la seminarul Veniamin din Iași, are loc în 1838, în frunte cu Vladimir Suhopan, Mandacevschi, Nosievici și Procopovici.

VASILE LUCACIU, 1852—1923

Secularizând averile bisericești, Iosif II reduce numărul mânăstirilor dela 9 și 11 schituri la 3: Putna, Sucevița și Dragomirna. Călugării mânăstirilor și schiturilor desființate trec și ei cordonul, ducând cu sine în Moldova: hrisoave, cărți, odăjdii și alte odoare. Plecarea lor, fiind ignoranți și vicioși, — precum ne asigură un contemporan, bun cunoscător al împrejurărilor, — nu stârnește niciun regret.

Ceva mai bine își îndeplinește chemarea sa națională școala și presa românească din Bucovina, deși, evident, au și ele foarte mult de suferit din partea mașterei stăpâniri străine. Impărăteasa Maria Terezia are convingerea că școala e o instituție politică. De aceea, pentru a stăpâni mai deplin noua provincie, deși erau vechi școli moldovenești din timpul voievozilor Grigorie Al. Ghica și Teodor Calimach la Rădăuți, la Putna, la Suceava, la Cernăuți și ambele Câmpulunguri, totuși ea deschide școli normale nemțești la Cernăuți și Suceava, în frunte cu profesorii sași din Ardeal: Anton de Marki și Franz Ioseph Thallinger. Mare ispravă acești profesori nu fac, fiind mediocri și slab pregătiți.

In 1808 se înființează liceul german din Cernăuți. Timp de 40 de ani, acest liceu n'are nici măcar o catedră de limba și literatura română pentru numeroșii elevi ai Moldovenilor bâștinași. O clipă e vorba să fie chemat la acest liceu, în 1816, marele dascăl

al neamului: Gheorghe Lazăr. Pronia cerească îl cheamă, însă, la îndatoriri mai grele, în Bucureşti, inima Ţării Româneşti.

In 1815, şcolile Bucovinei trec sub cârma consistorului catolic de rit latin din Lemberg (Lwow). La stăruinţa acestui consistor, în şcolile bucovinene, alături de limba germană, ca obiect principal, se introduce şi limba poloneză. Profesorii şi învăţătorii băştinaşi sunt înlăturaţi. Urmează acum un exod de dascăli bucovineni spre Moldova libertăţii şi a făgăduinţelor. Intre aceşti dascăli refugiaţi avem pe Ioan Alboteanul, nepotul episcopului Dosoftei Herescu care, în calitate de profesor la seminarul din Socola-Iaşi, crede că poate polemiza cu marele scriitor, Constantin Negruzzi. Mai e de amintit Samuil Botezat, profesor de limba germană la gimnaziul Vasilian din capitala Moldovei. Graţie fondaţiilor vechi, şcolile româneşti dela Cernăuţi şi Suceava îşi păstrează caracterul, deşi mai ales cea din urmă are să lupte cu mari greutăţi. In 1844, Românii dobândesc un drept însemnat: şcolile primare din Bucovina, unde nu sunt parohi şi capelani catolici, sunt trecute sub ascultarea consistorului ortodox din Cernăuţi. Dar, vorba lui I. Budai Deleanul şi « cele mai bune şi mai blânde legi ale guvernului austriac nu servesc în noua provincie pentru promovarea binelui, ci ele contribuesc la obşteasca prăpădenie şi apăsare a locuitorilor indigeni ».

DELEGAŢIUNEA ROMÂNILOR INTRUNIŢI IN GRĂDINA BANFI DIN CLUJ, LA IMPĂRATUL FRANCISC IOSIF — MAI 1894
Dela stânga la dreapta: Ţăran din Ciusbaia, Onişor din Blaj, Moş Herlea din Vinerea. (Colecţia Academiei Române).

După acest mare scriitor, care nu e numai un funcţionar-model, un traducător de legi şi în Bucovina cel dintâiu autor de cărţi didactice, un adevărat apostolat naţional îndeplineşte un alt profesor al Blajului: *Aron Pumnul.* Urmărit cu sălbăticie de Unguri ca autor al unei proclamaţii către Români, foarte răspândită, şi mai ales ca unul din principalii organizatorii ai măreţei adunări naţionale de pe câmpia libertăţii de lângă acest oraş, abia scăpat din ghiarele vrăjmaşilor şi din acelea, nu mai puţin primejdioase, ale holerei, el soseşte cu mare greutate, pe jos, la ospitaliera casă a Hurmuzăcheştilor din Cernăuca, lângă Cernăuţi. « Nici că ne-ar fi putut sosi mai la timp! » exclamă ei. Şi, în adevăr, umilul profesor dela Blaj le e cel mai devotat şi iscusit colaborator în lupta lor de desrobire culturală şi naţională. Dobândind Românii prin stăruinţa Hurmuzăcheştilor o catedră de limba şi literatura lor naţională la liceul din Cernăuţi în 1848, această catedră o ia, prin concurs, Aron Pumnul. Lecţia lui inaugurală e o mare sărbătoare românească. Asistă la ea nu numai tot ce are societatea moldovenească mai de seamă, ci şi un numeros public străin. Pentru întâia dată văd şi se încredinţează cei mai mulţi că şi limba română cea atât de dispreţuită e în stare să exprime înalte noţiuni de gramatică, de sintaxă, de retorică, de poetică, de istorie lietrară, de critică, de estetică. In cursul numeroaselor sale lecţii, precum mărturisesc elevii săi, inimosul dascăl găseşte nenumărate prilejuri de a vorbi despre toate chestiunile ce frământă sufletele în timpul acela. El arată drepturile naturale şi imprescriptibile ale indivizilor şi ale neamurilor. El înfăţişează adevărata libertate, frăţie, egalitate, care nu pot să fie fără naţionalitate. El dovedeşte că, fără ordine, fără organizare sub un singur cap, pe un teritoriu propriu, fără o cârmuire din sânul ei, nu poate să fiinţeze, timp îndelungat, o naţiune; nu poate înainta, potrivit cu chemarea ei; nu poate deveni un glas armonios în concertul popoarelor. Elevii lui Aron Pumnul ascultă cu patru urechi aceste adevăruri şi-l sorb cu ochii. Intre

VANDALISMUL DELA TURDA
Casa lui Raţiu devastată de Unguri

SERBĂRILE DELA BLAJ PENTRU A CINCIZECEA ANIVERSARE A ASTREI
In frunte, mitropolitul Victor Mihaly (unit). In urma lui (cel cu barbă albă) mitropolitul Ioan Meţianu (ortodox).

acești elevi, este și Mihail Eminescu, cântărețul inspirat al suferințelor și aspirațiilor românești dela Nistru pân'la Tisa. E cunoscută elegia de stihuitor începător, pe care marele poet o închină la moartea dascălului său: « Imbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină... »

O lovitură grea primește învățământul românesc al acestei provincii prin înființarea universității nemțești din Cernăuți, în toamna anului 1875. Scopul noului așezământ e, precum scrie semi-oficioasa « Neue Freie Presse » din Viena, « a desăvârși germanizarea Bucovinei ». Un orator oficial avertizează pe Români că, dacă ei nu sunt în stare să-și formeze o cultură proprie, s'o primească dela alții, dar să înceteze « traiul în tâmpenie » și să mai plătească « socotelile altora ».

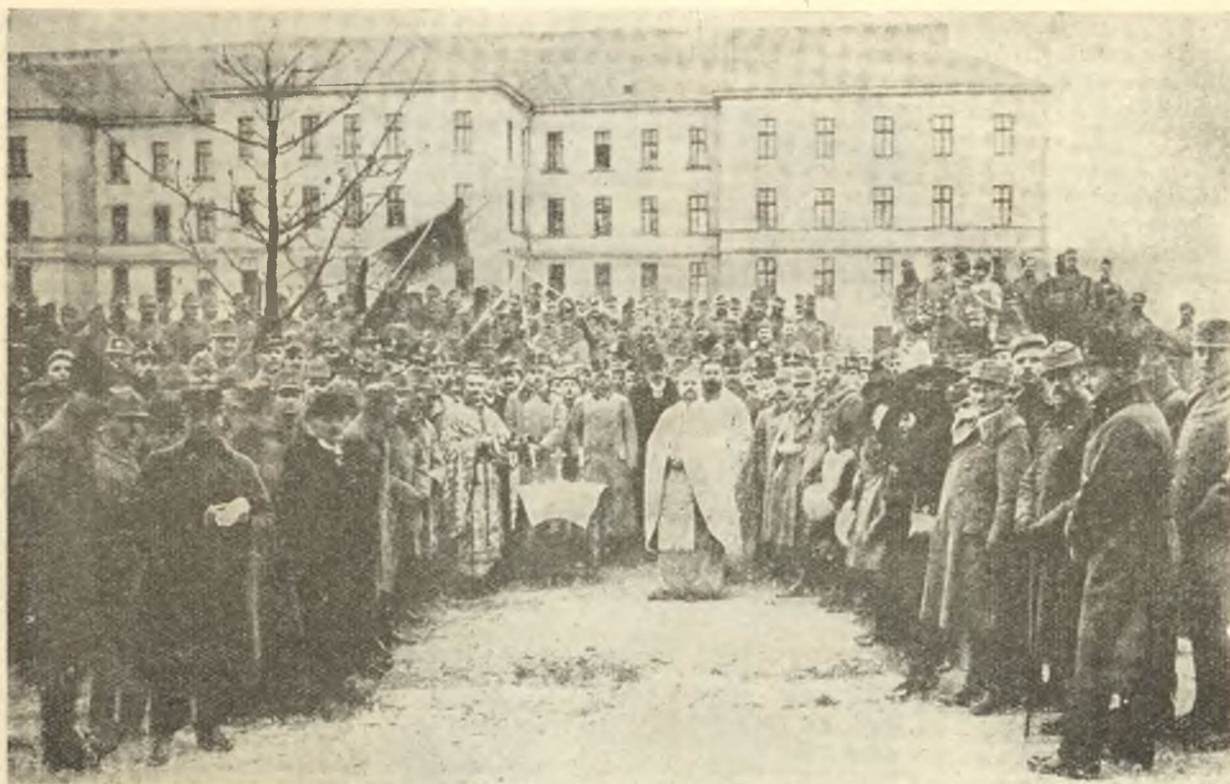
Noroc că școala românească primește în curând o vrednică tovarășă de muncă și de ideal: presa. « Chrestomaticul Românesc », tipărit de Teodor Racoce, prietenul și urmașul lui I. Budai Deleanul, în Cernăuți, 1820, e una din cele dintâi încercări de gazetărie românească. Urmează o serie de calendare cu « alegate de petrecere », adică cu o parte literarăștiințifică, unele destul de însemnate. Cea mai însemnată publicație periodică e, însă, neapărat « Bucovina » fraților Gheorghe și Alecu Hurmuzachi. Acest ziar, deși spune cu modestie că e numai « defensorul intereselor naționale, intelectuale și materiale ale Bucovinei, reprezentantul dorințelor și nevoilor ei, expresia bucuriilor și suferințelor ei », — în realitate e oglinda activității tuturor Românilor. In coloanele ei găsim, pe lângă bucovineni ca: Eudoxiu, Gh. și Al. Hurmuzachi; moldoveni ca: V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, C. Negri, V. Pogor; munteni ca: D. Bolintineanu, V. Cârlova; ardeleni ca: Andrei Șaguna, Gh. Barițiu și mai ales A. Pumnul.

VALERIU BRANIȘTE
1869—1928
Redactor al Tribunei, închis în 1895—1897 și 1918 la Vaț și la Seghedin pentru atitudinea sa românească

Suprimată de cenzură, această gazetă dobândește mai târziu alte urmașe: « Revista Politică», « Gazeta Bucovinei », « Deșteptarea », « Patria » ș. a.

AJUTOR DE FRAȚI. Ca toate provinciile robite, așa și Bucovina primește multe ajutoare dela frații ei mai înaintați, din celelalte provincii românești. In răsboiul austro-ruso-turc din 1788, Austriacii ocupă raiaua Hotinului și înaintează până la Iași. Timp de trei ani, bucovineni și moldoveni sunt sub aceeași oblăduire. Așa se face că cei dintâi, îndemnați de cei din urmă, cer împăratului Leopold II restabilirea neatârnării provinciei lor, pentrucă « deosebirea de limbă, de datini și de

SFINȚIREA INTÂIULUI STEAG ROMÂN IN VIENA, LA 14 NOEMVRIE 1918 IN PREZENȚA GENERALULUI BARON IONEL BOERIU

obiceiuri » zădărnicește contopirea Bucovinei cu Galiția. Deși nu încuviințează neatârnarea cerută, totuși împăratul o recunoaște. In parte, ea se înfăptuește 60 de ani mai târziu.

In luptele naționale următoare se disting cu deosebire Hurmuzăcheștii. Câteva lămuriri despre ei. La răpirea Bucovinei, Matei Hurmuzachi e pârcălab de Cernăuți. Ale lui sunt moșiile: Cernăuca, Vaslăuți și Vasilău de lângă numitul oraș. După moartea lui, aceste moșii trec în proprietatea fratelui său, Constantin. Acesta optează în 1781 pentru cetățenia austriacă, recunoscându-i-se titlul de « cavaler de Hurmuzachi ». După moartea lui, moșia Cernăuca o moștenește fiul său Doxache. Acesta se căsătorește în 1804 cu Elena Murguleț. Din această căsătorie se nasc șapte copii: Constantin, Eudoxiu, Gheorghe, Alexandru, Nicolae, Eufrosina și Eliza, — toți bine meritați pentru cauza națională și culturală a Românilor. Spiritul ce animează pe membrii acestei vrednice familii îl caracterizează cuvintele devenite celebre ale Elenei Murguleț către soțul ei Doxache: « Să grijim, iubite soțule » — zice ea — « ca, în amestecătura aceasta de limbi, copiii să rămână ceeace suntem noi, adică Români, și să-și păstreze cu sfințenie sentimentele lor naționale în tot cursul vieții lor ». In casa lor ospitalieră găsesc adăpost, în 1821, boierii Moldovei, refugiați dinaintea Eteriei grecești. Pentru marile lui merite, domnul Moldovei îl face pe Doxache, în 1819, căminar; în 1827, mare agă: în 1856, mare vornic.

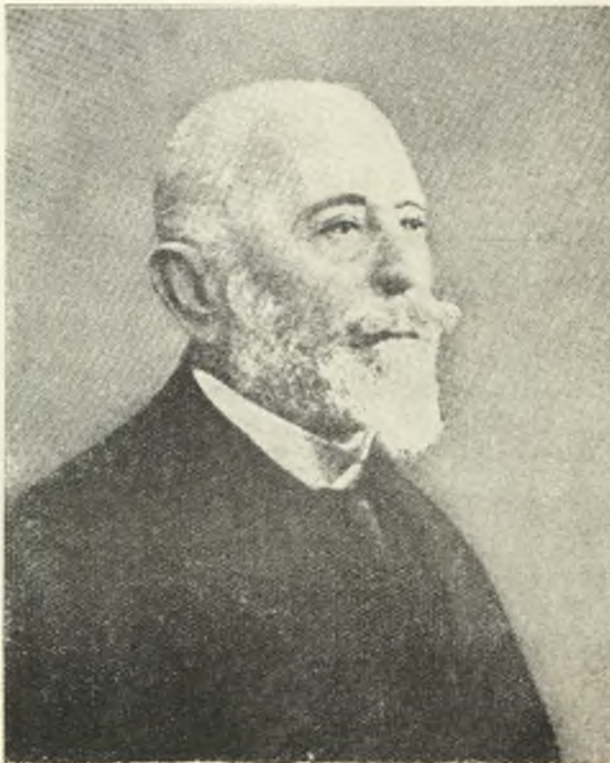
IOAN ȘENCHEA
Președinte al secțiunii Făgăraș în Partidul Național Român, executat de Unguri în 1917

Cel mai mare dintre fiii săi, Constantin, se așează în Moldova, unde luptă pentru unirea principatelor, pentru înființarea guvernului reprezentativ - constituțional, pentru răspândirea învățământului și a culturii. Eudoxiu e neobositul culegător de documente istorice, publicate de Academia Română. Gheorghe e jurisconsult. El ajută foarte mult la dobândirea autonomiei Bucovinei. Alexandru e poet și ziarist. Nicolae, gospodar. Eufrosina, măritată cu boerul basarabean Petru Petrino, e mama poetului Dimitrie; iar Eliza e soția marelui logofăt Gheorghe Sturdza din Moldova. Despre ele ne spune Gh. Barițiu că au « grija cea mai mare de a îmbogăți colecțiunile cântecelor din toate țările locuite de Români, a le clasifica și a le pune pe note cu cheltueli considerabile ». Prin strădania acestor femei superioare, tipărește Carol Mikulli: *48 aires nationaux roumains* în 4 fascicole cu: doine, hore, balade și cântece ciobănești. De aceste culegeri de cântece se

ocupă într'o remarcabilă recensie și V. Alecsandri. Pe Hurmuzăchești Andrei Mureșianu, autorul marșului național « Deșteaptă-te, Române », îi numește « Grachii » națiunii, iar Vodă Carol I « Români inspirați ».

Sub președinția lui Doxache Hurmuzachi, Românii bucovineni, întruniți la Cernăuți în 20 Maiu 1848, fac o memorabilă « Petițiune țării ». Ei cer: separare de Galiția și restabilirea autonomiei, conservarea caracterului istoric al provinciei lor prin creare de școli de toate gradele, introducerea limbii române în viața publică, regularea chestiilor bisericești în conformitate cu spiritul timpului, alegerea episcopului de un congres compus din clerici și mireni, controlul administrării fondului bisericesc ș. a.

Tot în 1848 vin la Cernăuți fruntașii Moldovei: M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Alexandru Ioan Cuza, C. Negri, A. Russo, Anast. Panu, P. Casimir, G. Sion ș. a.

GHEORGHE POP DE BĂSEȘTI, 1835—1919
Președintele Adunării Naționale dela Alba Iulia

Aici redactează întâiul dintre acești fruntași: « Dorințele partidei naționale din Moldova », unul din cele mai cuminți programe politice ce s'au întocmit vreodată. Dar, pentruca manifestațiile acestea să fie în adevăr ale tuturor Românilor, trebue să vină la Cernăuți și ardelenii. Aceștia sunt reprezentați aci prin fruntașii lor: T. Cipariu, Gh. Barițiu, A. Pumnul, Grigorie Mihali ș. a. cari iau parte la « împărtășirea spirituală între tinerii tuturor provinciilor ». Bine remarcă d. Ion I. Nistor că sufletește Bucovina e realipită, în acest timp, nu numai la Moldova, ci la întrega românime. Dacă idealul de unitate națională, chiar sub casa de Habsburg, nu se înfăptuește în acești ani epocali, pricina e Rusia. Contele Nesselrode, ministrul de externe al acestei țări, denunță într'o notă diplomatică adresată cabinetelor europene năzuințele daco-romane ale Românilor. Și cuvântul lui, după dezarmarea Ungurilor la Șiria, se aude pretutin-

SCRISOAREA LUI ION I. C. BRĂTIANU CĂTRE ORGANIZAȚIA NAȚIONALĂ DIN VALEA SOMEȘULUI

Joi 1/14 Novembre 1918

Cea mai sfântă aspirațiune a neamului se îndeplinește

Peste suferințele trecătoare, generațiile vor râvni la zilele pe care le trăim -

Fără mirare am văzut că despărțiți în cele mai grele împrejurări ne-am regăsit cu acelaș simțire și cu acelaș gând -

Grabnic acuma este stăpânirea încercărilor vrășmașe, ale Ungurilor, ale anarhiei, ale demagogiei prin organizație prin propagandă, prin forță -

Pentru organizare și propagandă temeiul este firește:

- Unirea desăvârșită a tutulor sufletelor și a tutulor ținuturilor: toți în jurul Regelui care ține drapelul simbol al acestei uniri.-
- Libertate și dreptate pentru toți de ori ce neam și ori ce religie
- Desvoltarea larg democratică: reforme electorale și agrare condițiuni de viață pentru muncitorime care să le asigure legitimele lor revendicări și parte de folosință la rodul muncei lor -

Aci se grăbește trimiterea forțelor armate precum ați cerut.-

Reamintind Președintelui Domniei Voastre întâlnirea nostră de la Sinaia după ce fusese primit de Regele Carol vă zic tutulor cu dragoste frățească · Credința noastră ne-a mântuit Să pășim înainte cu neclintită încredere în menirea Neamului și nețărmurit devotament în serviciul lui.-

Ion I. C. Brătianu

ADUNAREA NAȚIONALĂ DELA ALBA IULIA, 1 DECEMVRIE 1918

deni, mai ales la Viena. Zadarnice sunt, așa dară, intervențiile lui Ion Maiorescu la parlamentul german din Frankfurt am Main; precum zadarnice rămân și strădaniile altor patrioți ardeleni ca Aurel C. Popovici sau bucovineni ca: Florea Lupu, Aurel Onciul ș. a., — deși aceștia fac și Rutenilor (după 1902) concesii inadmisibile. Austria Mare, e condamnată.

De altfel și autonomia provincială dobândită prin constituția austriacă dela 4 Martie 1849 e o iluzie. La 31 Decemvrie 1851 e abrogată și continuă încurajarea slavizării și a germanizării.

Implinindu-se în 1869 patru sute de ani dela târnosirea mânăstirii Putna, studenții români din Viena, în frunte cu Eminescu și Slavici iau inițiativa comemorării acestei aniversări însemnate. Din pricina răsboiului franco-german, serbarea se amână pe 15 August 1871. Pe lângă studenți, la această serbare vin fruntașii români de pretutindeni: M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Gr. Tocilescu, Iacob Mureșianu ș. a. Discursul festiv îl rostește tânărul A. D. Xenopol, arătând că Putna este «un centru pentru toți de același neam». Cu prilejul acestor serbări, tânărul compositor bucovinean Ciprian Porumbescu, smulgând vioara din mâinile unui lăutar, cântă hora «Daciei întregi». Prăsnuind Austria în 1875 centenarul răpirii Bucovinei, moldovenii răspund cu contra-manifestații la Iași și la Paris. Manifestațiile dela Iași sunt prezidate de Nicolae Gane, primarul de atunci al acestui oraș. La ele ia parte și poetul Dimitrie Petrino, vlăstar din mândra tulpină a Hurmuzăcheștilor. «Dați-mi voie mie, ca Român din Bucovina» — zice el — «și ca fost cetățean al Austriei până la momentul umilitor pentru noi și rușinos pentru dânsa, când s'a hotărît serbarea seculară ce s'a celebrat în Cernăuți, în memoria zilei fatale care a răpit Bucovina din brațele Moldovei, să rostesc și eu aici puține cuvinte, fiindcă vin să pun lacrimile sărmanei Bucovine pe mormântul domnului martir Grigore Ghica, care pentru dânsa și cu dânsa împreună, a căzut, el în mâinile ucigașilor săi, ea sub jug străin». In continuare, arată înflăcăratul cuvântător că, dacă în 1859 se unesc într'un singur Stat cele două principate,

PREOTUL ISIDOR SILAGHI din Bicău, jud. Satu-Mare, executat de unguri în Februarie 1919

EPISCOPUL IULIU HOSSU AL GHERLEI CITEŞTE RESOLUŢIILE ADUNĂRII, LA ALBA IULIA, 1 DECEMVRIE 1918

Muntenia şi Moldova, se vede că « Dumnezeu mai are în vedere şi visul acelor alte milioane de Români care gem sub jug străin şi pentru care o asemenea zi zace încă în sânul viitorului ».

La serbările dela Iaşi, aderă şi studenţii din Cernăuţi, grupaţi în societatea « Arboroasa ». In telegrama lor de adesiune se găseşte expresiunea « Moldova trunchiată ». Din această pricină, membrii acestei societăţi stau în arest preventiv 11 săptămâni. Intre cei arestaţi, alături de compozitorul C. Porumbescu, este şi preotul C. Morariu, una din ilustraţiile clerului român.

Manifestaţia cea mai însemnată, însă, e broşura « Rapt de la Bukovine », tipărită de M. Kogălniceanu, anonim, fireşte, la Paris, editura Surillanmaine et C-ie. Apariţia acestei broşuri e urmărită de autorităţile austriace, cu toată străşnicia, privind ca o « crimă de stat », cetirea şi răspândirea ei. Autoritatea centrală e foarte mulţumită, când cele locale îi raportează că broşura dela Paris e necunoscută în Bucovina. Chiar dacă ea ar pătrunde în provincia ameninţată, mult rău n'ar putea produce, fiind scrisă într'o limbă cu desăvârşire străină localnicilor. Totuşi în aceste rapoarte e vorba şi de unii « ultranaţionali », « iperzeloşi », « Daco-Romani », « Români tineri », etc.

ŞT. CICEO POP, 1865—1933

Aceşti Români tineri înţeleg: « *Nu cu vorbe, ci cu fapte româneşti şi glorioase. Pe acest domn mort prin trădare, toţi Românii să-l cinstim. Ghica Vodă azi ne cere monument făcut din oase ; Deci de piatra pe mormântu-i spada noastră s'ascuţim* » (*D. Petrino*, La mormântul lui Grigore Ghica).

Prilejuri de a ridica « monumente din oase » se ivesc destule. In răsboiul pentru neatârnare voluntarii bucovineni, ca şi cei ardeleni, îşi au partea lor de vrednicie. Bucovineanul Constantin Popescu e între cei dintâi căzuţi la Calafat. Alţi veterani bucovineni sunt: Al. Giurgiuvan, Ilie Gherghel, Partenie Siretian, Gh. Levescu, Emilian Huidei, dar mai ales Al. Chibici Revneanul, unul din devotaţii îngrijitori ai bolnavului poet Eminescu. Ca şi surorile lor din Ardeal, bucovinencele adună şi ele scamă şi bandaje pentru răniţii români.

Acelaşi lucru, în alte forme, fireşte, se întâmplă în răsboiul balcanic din 1913.

UNIREA. Astfel pregătită sufleteşte, Bucovina aşteaptă şi ea cu nădejde ceasul izbăvirii. Acest ceas, pentru ea, sună cu două zile mai curând decât pentru Ardeal. Prăbuşindu-se Austria la sfârşitul răsboiului mondial, în timpul căruia Bucovina e când a Nemţilor, când a Ruşilor, ameninţată apoi mereu de bandele de haidamaci ale Ucrainenilor, ea e în cele din

urmă, redată patriei-mame prin armata română. La 11 Noemvrie 1918, divizia a opta de sub comanda generalului Iacob Zadik intră în Cernăuţi, garantând avutul, cinstea, liniştea, pacea şi propăşirea tuturor.

Marea adunare naţională a Românilor din Bucovina, chemată să dea istoriei lor noul curs, se ţine în sala de marmoră a palatului mitropolitan din Cernăuţi. După ce preşedintele consiliului naţional, părintele Dionisie Bejan, deschide şedinţa, Iancu Flondor, fost preşedinte al Partidului Naţional Român din această provincie, având atunci şi atribuţii de preşedinte de guvern, salutând şi el pe cei de faţă, propune adunării următoarea moţiune: « *Congresul general al Bucovinei, întrunit azi, Joi, în 15/28 Noemvrie 1918 în sala sinodală din Cernăuţi;*

considerând că, dela fundarea principatelor române, Bucovina, care cuprinde vechile ţinuturi ale Sucevii şi Cernăuţilor, a făcut pururea parte din Moldova, care în jurul ei s'a închegat ca stat;

Considerând că, în cuprinsul hotarelor acestei ţări se găsesc vechiul scaun de domnie dela Suceava, gropniţele domneşti dela Rădăuţi, Putna şi Suceviţa, precum şi multe alte urme şi amintiri scumpe din trecutul Moldovei;

Considerând că fiii acestei ţări, umăr la umăr cu fraţii lor din Moldova şi sub conducerea aceloraşi domnitori, au apărat dealungul veacurilor fiinţa neamului lor împotriva tuturor încălcărilor din afară şi a cotropirii păgâne;

Considerând că, în 1774, prin vicleşug, Bucovina a fost smulsă din trupul Moldovei şi cu deasila alipită coroanei Habsburgilor;

Considerând că 144 de ani poporul bucovinean a îndurat suferinţele unei ocârmuiri străine, care îi nesocotia drepturile naţionale care, prin strâmbătăţi şi persecuţii, căuta să-i înstrăineze firea şi să învrăjbească celelalte neamuri, cu cari el voieşte să trăească ca frate;

Considerând că, în scurgerea de 144 de ani, Bucovinenii au luptat, ca nişte mucenici, pe toate câmpiile de bătălie în Europa sub steag străin pentru menţinerea, slava şi mărirea asupritorilor lor, şi că ei, drept răsplată, aveau să îndure micşorarea drepturilor moştenite, izgonirea limbii lor din viaţa publică, din şcoală şi chiar din biserică;

SILVESTRU MORARIU
Mitropolitul Bucovinei, 1880—1895
desen de Bucevski

Considerând că, în acelaşi timp, poporul băştinaş a fost împiedicat sistematic de a se folosi de bogăţiile isvoarelor de câştig ale acestei ţări şi despoiat, în mare parte, de vechea sa moştenire;

Considerând că, cu toate acestea, Bucovinenii n'au pierdut nădejdea că ceasul mântuirei, aşteptat cu atâta dor şi suferinţă, va sosi şi că moştenirea lor străbună, tăiată prin graniţe nelegiuite, se va reîntregi prin realipirea Bucovinei la Moldova lui Ştefan, şi că au nutrit vecinic credinţa că marele vis al neamului se va înfăptui, când se vor uni toate ţările române dintre Nistru şi Tisa într'un stat naţional unitar:

Constată că ceasul acesta mare a sunat!

Astăzi, când după sforţări şi jertfe uriaşe din partea României şi a puternicilor şi nobililor ei aliaţi, s'au întronat în lume principiile de drept şi umanitate pentru toate neamurile, şi când, în urma loviturilor zdrobitoare, monarhia austro-ungară s'a zguduit în temeliile ei şi s'a prăbuşit şi toate neamurile încătuşate în cuprinsul ei şi-au câştigat dreptul de liberă hotărîre de sine, cel dintâi gând al Bucovinei desrobite se îndreaptă către regatul României, de care întotdeauna am legat nădejdea desrobirii noastre.

Drept aceea noi, congresul general al Bucovinei, întrupând suprema putere a ţării şi fiind învestiţi singuri cu puterea legiuitoare, în numele suveranităţii naţionale hotărîm:

Uniea necondiţionată şi pentru vecie a Bucovinei în vechile ei hotare până la Ceremuş, Colacin şi Nistru, cu Regatul României».

IANCU FLONDOR 1865—1924
Preşedintele Adunării Naţionale a Românilor Bucovineni din 1918

ALEXANDRU PETRINO, 1824—1898
Deputat în dieta provincială a Bucovinei, ministru la cabinetul din Viena, luptător pentru românitate

CONSILIUL DIRIGENT

La acest vot al adunării naționale române aderă și Polonii, prin reprezentantul lor, Stanislau Kwiastowki, apoi Germanii prin delegatul lor, profesorul Alois Lebouton.

Hotărîrea dela Cernăuți e întărită și prin decretul lege din 30 Decemvrie 1918. In temeiul acestei legi: « Bucovina, în cuprinsul granițelor sale istorice, este și rămâne deapururea unită cu regatul României ».

Tot atunci apare și decretul-lege pentru administrația acestei provincii. Și aici, ca și în provinciile de peste Carpați, rămân în ființă legile și ordonanțele ce nu pot fi schimbate decât pe cale legislativă. Bucovina are doi miniștri fără portofoliu: unul la Cernăuți, celălalt la București. Intâiul ministru român peste Molna este Iancu Flondor, iar reprezentant al acestei provincii în guvernul central e d. Ion I. Nistor.

Pentru administrație se constitue diverse servicii în frunte cu secretari generali pentru: interne, justiție, finanțe, instrucție publică, culte, lucrări publice, industrie, comerț, ocrotire socială, agricultură, domenii, alimentare și salubritate publică. Toate celelalte atribuții cad în sarcina guvernului central.

Precum hotărîrile adunării naționale dela Alba Iulia sunt ratificate de tratatul internațional dela Trianon (Versailles), tot astfel acelea ale adunării din Cernăuți sunt recunoscute prin tratatul dela S. Germain, încheiat cu Austria.

Așa încetează politica provincială bucovineană, legându-se de acum înainte, organic, în vieața cea mare a întregului neam românesc.

pr. i. g.

BIBLIOGRAFIE

BĂLCESCU NIC., *Românii sub Mihai-Vodă Viteazul*. Ediție nouă făcută pe seama tinerimii școlare și adausă cu XVI narațiuni istorice din zilele de cădere ale lui Mihai-Vodă Viteazul (18 Sept. 1600—19 Aug. 1601—17 Iul. 1603) de *Alex. Lăpědatu* București 1908.

BARIȚIU GEORGE, *Părți alese din istoria Transilvaniei*. Sibiu, 1889—91, 3 volume;

— *Studii și articole*, cu o prefață de Dr. Ioan Lupaș. Sibiu, 1912.

BEU OCTAVIAN, *Răscoala lui Horia în arta epocei*. Cu o sută cinci ilustrațiuni. București, 1935.

BOGDAN-DUICA G., *Procesul episcopului I. Inocențiu Clain*. Studiu. Caransebeș, 1896;

— *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*. București, 1924.

BOILĂ ROMUL, *Consiliul Dirigent* [în] « Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul ». București, 1929, I, 89—101.

BUNEA AUGUSTIN, *Vechile episcopii românești*... Blaj, 1902;

— *Din istoria Românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Micu Klein*, 1828—51. Blaj, 1900.

DENSUȘIANU N., *Revoluția lui Horia în Transilvania și Ungaria* (1784—85), scrisă pe baza documentelor oficiale. București, 1884.

DĂIANU ILIE, *Cronica anului* 1848. Partea I. Sibiu, 1898.

DRAGOMIR SILVIU, *Corespondența episcopului Gherasim Adamovici* și mișcarea de emancipare a clerului și poporului românesc în anul 1791. Sibiu, 1911;

— *Din corespondența dascălilor ardeleni în anul* 1848 [în] « Omagiu lui I. Bianu din partea colegilor și foștilor elevi ». București, 1927, pp. 155—70;

— *Ioan Buteanu*, prefectul Zarandului în anii 1848—49. București, 1928;

— *N. Bălcescu în Ardeal*. Cluj, 1928;

— *Const. Romanul Vidu*, Discurs de recepțiune la Academia Română la 25 Mai 1929.

GEORGESCU IOAN, *Avram Iancu*. Crâmpeie din viața și din vremea lui. Sibiu, 1922 (Bibl. pop. a Asociațiunii, Nr. 105—106);

— Dr. *Ioan Rațiu* (1828—1902), 50 de ani din luptele naționale ale Românilor Ardeleni. Sibiu, 1928 (Bibl. Astra, Nr. 16);

— *George Pop de Băsești*, 60 de ani din luptele naționale ale Românilor Transilvăneni. Oradea, 1935 (Bibl. Astra, Nr. 19);

GEORGESCU IOAN, *Le culte du général Berthelot en Roumanie* în *Le Mémorial*. Saint-Étienne, Loire (France), No. du 14 juillet — 20 juillet, 1934.
HODOŞ ENEA, *Simeon Balint*, Din istoria vieţii sale. Fapte şi lupte din Munţii Apuseni ai Ardealului în 1848—49. Sibiu (f. a.).
IANCU AVRAM, *Raportulu despre faptele óstei poporane* care a statu sub comanda lui... pe timpuul resboiului civile din Transilvani'a în anii 1848—49. Sibiu, 1884.
IORGA N., *Istoria Românilor din Ardeal şi Ungaria*. Bucureşti (Vălenii de Munte), 1915, 2 vol.
LUPAŞ IOAN, *Studii, conferinţe şi comunicări istorice*. Bucureşti, 1928;
— *Răscoala ţăranilor din Transilvania la* 1748. Cluj, 1934;
— *Avram Iancu* [în] « Anuarul institutului de istorie naţională ». Cluj, 1924—25, pp. 1—62;
— *Istoria unirii Românilor*. Bucureşti, 1937.
MĂRDĂRESCU General G. D., *Campania pentru desrobirea Ardealului şi ocuparea Buda-Pestei* (1918—20). Bucureşti, 1921.
METEŞ ŞTEFAN, *Istoria bisericii şi a vieţii religioase a Românilor din Transilvania şi Ungaria*. Vol. I (până la 1698). Ed. II revăzută şi întregită cu 115 ilustraţii. Sibiu, 1935;
— *Lămuriri nouă privitoare la revoluţia lui Horia*. Sibiu, 1933.
MOLDOVANU VASILE, *Memorii din* 1848—49 Braşov, 1895.
MOROIANU G., *Luptele de emancipare ale Românilor din Ardeal în lumină europeană* [în] « Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul ». Bucureşti, 1929, III, 1397—1482.
MOTOGNA V., *Articole şi documente*. Contribuţiuni la istoria Românilor din veacul XIII—XVI. Cluj, 1923;
— *Trecutul Ardealului românesc în cadrul năzuinţelor spre unitatea naţională* [în] « Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul ». Bucureşti, 1929, I, 21—87.
MUREŞANU A. A., *Luptele pentru libertatea şi independenţa Românilor din Transilvania în sec. XIX şi până la Unire*. Braşov—Bucureşti, 1921 (manuscript);
— *Temeiurile istorice ale politicei noastre naţionale*. Braşov (Ţara Bârsei), 1929;
— *Documente pentru istoria Memorandului* [în] « Transilvania ». Sibiu, Nr. 4—5 din 1929;
— *Documentele procesului Memorandului*. Braşov (Ţara Bârsei), 1933.
NISTOR I. I., *Românii şi Rutenii*. Studiu istoric şi statistic. Bucureşti, 1915;
— *Un capitol din viaţa culturală a Românilor din Bucovina*, 1774—1857. Discurs de recepţiune la Acad. Rom., 1916;
— *Istoria bisericii din Bucovina* şi a rostului ei naţional-cultural în viaţa Românilor Bucovineni. Bucureşti, 1916;
— *Der nationale Kampf in der Bukovina* mit besonderer Berücksichtigung der Rumänen und Ruthenen. Bucureşti, 1919;
— *Bejenari ardeleni în Bucovina*. Cernăuţi, 1926;
NISTOR I. I. — *Consecinţele războiului pentru neatârnare asupra Românilor din Bucovina şi Basarabia* [în] Universitatea liberă. Conferinţe ţinute la Ateneul Român, 1927;
— *Răsunetul războiului din* 1877 *în Bucovina şi Basarabia*. Bucureşti, 1927 (Mem. Secţ. Ist., s. III, t. VII, m. 9);
— *Grigore-Vodă Ghica* [în] « Codrul Cosminului », a. IV (1927);
— *Unirea Bucovinei*, 28 Noemvrie 1918. Studiu şi documente. Bucureşti, 1928;
— *Decorarea lui Avram Iancu şi a camarazilor săi*. Bucureşti, 1931.
PACAŢIAN T. V., *Cartea de aur* sau luptele politice naţionale ale Românilor de sub coroana ungară. Sibiu, 1904 şi urm., 8 vol.
PĂCLIŞANU Z., *Luptele politice ale Românilor ardeleni din anii* 1790—92. Studiu istoric cu anexe documentare. Bucureşti, 1923 (Acad. Rom., Mem. Secţ. Ist., s. III, t. I, m. 2);
— *Corespondenţa din exil a episcopului Inochentie Micu-Klein*, 1746—68. Bucureşti, 1924 (Ac. Rom. Publicaţiunile fondului Principesa Alina Ştirbei, XII);
PĂCLIŞANU Z., *Guvernele ungureşti şi mişcarea memorandistă a Românilor din Ardeal* [în] « Revista Fundaţiilor Regale ». Bucureşti, I, 5 (Mai 1934).
PANAITESCU P. P., *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1936;
— *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1936.
POPA TRAIAN, *Documente privitoare la Românii din scaunul Mureşului*. Târgul Mureşului, 1925.
POPA LISEANU G., *Izvoarele istoriei Românilor* (Fontes historiae Daco-Romanorum). Bucureşti, 1934 şi urm., 9 volume.
SBIERA DR. I. G., *Voci asupra vieţii şi însemnătăţii lui Aron Pumnul*... Cernăuţi, 1889.
SIRBU DR. ION, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul*, Domnul Ţării Româneşti. I. Răzmiriţele şi politica lui din afară dimpreună cu întâmplările atingătoare din ţările vecine 1593—1598, Bucureşti, 1904;
II, 1598—1599. *Cuprinderea Ardealului*, Bucureşti, 1907.
SUCIU DR. COR., *Cum a fost pregătit* 3/15 *Maiu* 1848, Blaj, 1925;
— *Corespondenţa Ioan Maniu—Simion Bărnuţiu*. Blaj, 1929.
THEODORIAN-CARADA M., *Din frământările trecutului*. Bucureşti, 1920;
— *Efimeridele*. Insemnări şi amintiri. Bucureşti, 1930 şi 1937, 2 vol.
TOROUŢIU I. E., *Studii şi documente literare*. Bucureşti, vol. VIII (în curs de apariţie);
— *Floarea Soarelui*. Bucureşti, Mai 1927 (Nr. închinat Pr. Const. Morariu).
VERESS ANDREI, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi a Ţării Româneşti*. Bucureşti, 1929 şi urm., 8 volume.

RADU DELA AFUMAŢI
Piatra de mormânt

VIAȚA POLITICĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI A MOLDOVEI

EVOLUȚIA CLASEI CONDUCĂTOARE PÂNĂ LA 1821

Clasa proprietarilor a format cea mai veche nobilime a Românilor, o nobilime teritorială. In diploma dela 1247, prin care regele Ungariei conceda cavalerilor ioaniți oarecare foloase în Oltenia și Muntenia, se vorbește de « maiores terrae » din aceste părți. O scrisoare a papei dela 1345, când Statul muntean abia se închegase, este adresată « tam nobilibus quam popularibus Olahis Romanis ».

Deosebirea între această nobilime și cea feudală este că cea din urmă constituia un atribut al persoanei, putea exista și fără pământ și nu se pierdea odată cu feudal. A noastră, se câștiga prin dobândirea proprietății, cu singurele îngrădiri impuse de regimul colectivității și se pierdea odată cu ea. De altă parte, nobilitarea pentru valoare individuală nu se făcea la noi prin ceremonia întroducerii în ordinul cavalerilor, ci prin dăruire de pământ de către Domn.

Indatorirea principală a tuturor proprietarilor era de a veni călări la oaste, pe proprie cheltuială, însoțiți de câte 2—3 călăreți de fiecare sat ce stăpâneau. Astfel a fost compusă strălucita cavalerie care a pierit la Valea Albă. Numai la mari primejdii se recurgea și la oastea pedestră de țărani. Proprietarii erau aceia cari porneau la luptă pentru apărarea moșiilor lor, care toate laolaltă formau moșia cea mare, adică țara. Dar ei aveau interes ca pământurile să nu le rămâe nelucrate și de aceea și solicitau dela Domni scutirea de oaste a oamenilor de pe moșiile lor.

Când Românii au constituit cele dintâi state unitare, au împrumutat organizarea lor dela statele vecine mai vechi, în primul rând dela cele slave dela sudul Dunării, de care de mult se simțiau mai apropiați, prin tradiție, obiceiuri și religie. Au împrumutat dela Slavii de sud dregătoriile, pe care și aceștia le imitaseră dela Bizantini; au luat dela Bulgari, unde apare prin sec. al XIII-lea, epitetul de boier, care s'a dat la noi atât dregătorilor, cât și proprietarilor dintre cari se recrutau de obicei la început; au adoptat dela Sârbi epitetul de jupan sau pan și pe cel de vlastelin pentru sfetnicii domnești.

Alături de nobilimea teritorială se ivește de atunci aristocrația sfetnicilor domnești, cu și fără dregătorii determinate. Aceștia formară, în statul unitar, consiliul zilnic, obișnuit, al Domnului care ia toate hotărîrile cu « boierii lui mari și mici », după formula celor mai vechi hrisoave, fără ca toți, firește, să poată fi și prezenți. Numai în împrejurări extraordinare se constată adunări la care iau parte și căpeteniile militare, adică principalii proprietari. O diferențiare deci, care se constată și în statele barbare din occident înainte de feodalitate și pe urma căreia cei ce se bucură de favoarea și încrederea Domnului, sunt « slugile » lui, cum se mai zice și la noi dregătorilor, vor ajunge, oricare ar fi originea lor, să eclipseze importanța de mai nainte a nobilimii teritoriale, a șefilor de familii cari formau, cu toții, sfatul micilor voevozi de altă dată.

In Muntenia, în sec. al XIV-lea și al XV-lea, nu există decât epitetul de boier atât pentru dregători, cât și pentru proprietari. Numai în actele latinești ale voevozilor munteni se deosebesc « barones et milites terrae ». In Moldova, în aceeași vreme, există pentru proprietarii ostași epitetul de viteji, dela ung. vitez = ostaș și acel de curteni, pentrucă principalele așezări dela țară ale proprietarilor se numeau curți și pentrucă proprietarii se strângeau în vreme de război la « curtea » Domnului. Când izvoarele vechi zic că « mulți viteji făcu Ștefan cel Mare », înseamnează că a făcut proprietari pe ostașii de rând, ziși voinici, cari se distinseseră în lupte.

In această organizație inițială, o schimbare adâncă s'a produs în urma încercuirii Principatelor de către Turci care, cu excepția nordului și nord-estului Moldovei, era completă la mijlocul sec. al XVI-lea.

Tributul, plătit încă din sec. al XV-lea fu sporit succesiv din cauza mezatului ce se deschidea la Poartă de candidații la scaunele domnești. Se adaugă darurile ce Domnii se obișnuiră să facă Porții pentru a dobândi scaunul, a se menținea în el, sau a-l redobândi. Se cereau de Turci bani pentru plata lucrătorilor dela cetățile și lopătarilor de pe corăbiile turcești.

Din sec. al XVI-lea Principatele devin « chelerul » adică grânarul împărăției și Turcii își asumă un drept de preempțiune asupra cerealelor și vitelor dela noi. Uneori, exigențele depășesc posibilitățile țării și atunci marfa cerută trebue cumpărată. Alteori, marfa trimisă se pierde pe drum și trebue procurată a doua

oară. Se mai întâmpla ca Turcii să ceară, pentru o parte din produse, valoarea lor în bani.

Pentru satisfacerea acestor pretenții tot crescânde, se crează o droae de impozite, personale, directe și indirecte, zise « slujbe » și foarte nimerit « mâncături de peste an ». Din cauza exigențelor turcești, s'a simțit trebuința de venituri tot mai mari și s'a dat o tot mai mare desvoltare fiscalității. Odată cu fiscalitatea, sistemul răspunderii colective, care exista din vechime în afaceri penale și chiar civile, se întinde și în materie de impozite. Proprietarii indivizi răspund unul pentru altul, ca și pentru colonii de pe moșiile lor. Restrângerea libertății acestora este motivată de acum și de interese fiscale.

Capitalul apare și la noi atunci în forma lui primitivă de capital de camătă, ce nu se caută pentru învestiri productive, ci pentru consumație, plata impozitelor sau trebuințele traiului. Cei cari au « banul », adică numerarul, tot mai necesar din cauza fiscalității, expropriază pe cei cari trec prin momente de jenă financiară; ei domină și economicește și politicește. Camătă fac nu numai creditorii străini, dar și Domnii, boierii dregători, boierii proprietari, negustorii străini și de țară și chiar fețele bisericești.

In aceste împrejurări are loc în Principate o adâncă prefacere socială.

In sânul nobilimii teritoriale începe, din sec. al XVI-lea, un dureros proces de selecție naturală nemiloasă. Inlăuntru aceleeași clase de boieri-proprietari, se ridică unii și decad alții. Foarte mulți proprietari sărăcesc, pentrucă nu mai pot face față totodată îndatoririi ostășești și impozitelor tot mai numeroase; pentrucă apasă asupra lor sistemul lărgit al răspunderii colective; pentrucă se întâmplă de cad în robie și trebue să se răscumpere cu bani grei. In toate aceste cazuri, față cu raritatea numerarului, altă soluție nu este decât zălogirea și apoi vânzarea ocinei. In asemenea vremuri de liberalism feroce, când se aplică fără restricție maxima « homo homini lupus », nimeni nu este crutător. Cel puternic abuzează fără scrupul de situația lui.

Aceste vicisitudini ale nobilimii teritoriale au avut o adâncă înrâurire asupra forțelor militare ale Statului.

S'a ivit necesitatea de a uni pe micii proprietari nevoiași, acordându-le ușurințe fiscale ca să-și poată îndeplini și mai departe îndatorirea ostășească și de a-i organiza astfel încât să existe siguranța că vor face față îndoitelor lor obligații militare și fiscale.

Aceste grupări, organizate de prin sec. al XVII-lea, sunt cunoscute sub numele de bresle de slujitori și în ele au intrat, când n'au mai putut fi de sine stătători, curtenii din Moldova și similarii lor din Muntenia, ziși de prin sec. al XVI-lea, roșii.

Tot o urmare a fiscalității a fost creșterea însemnătății aristocrației de dregătorii față de nobilimea teritorială.

Dregătoriile Statului s'au completat treptat până în sec. al XVII-lea. Până puțin după tratatul dela Cainargi din 1774, dregătorii se împărțeau în trei categorii: boieri mari, boieri și slugi. Boierii mari erau titularii funcțiilor de sfat și divan domnesc și al înaltelor demnități ale curții, în total vreo 20 de dregătorii. Boierii erau dregătorii imediat subordonați celor mari și purtau aceleași titluri, dar în loc de vel, mari, li se zicea vtori, al doilea, sau treti, al treilea. De prin sec. al XVII-lea s'a luat obiceiul că boieriile mari și boieriile se confereau prin îmbrăcare cu blană, cu caftan, în prezența Domnului. In fine, epitetul de slugi, care în vechime se dădea tuturor dregătorilor, a ajuns să desemneze numai pe slujbașii inferiori; li s'a mai zis și boiernași și nu se îmbrăcau cu caftan. [1])

Dregătorul cel mare în slujbă era evident omul care se bucura de favoarea domnească. Era scutit de unele impozite; obținea scutiri parțiale sau totale pentru colonii de pe moșiile lui; percepea o parte din dările breslelor slujitorești de sub ordinele lui; era solicitat și răsplătit de oricine căuta pentru sine sau pentru ai săi un sprijin sau o carieră; își sporea patrimoniul cu moșioarele nevoiașilor pe care-i împrumuta pentru plata dărilor, sau cari se răscumpărau dela el de pedepse; lua în arendă impozitele, căci măcar din sec. al XVII-lea « slujbele se vindeau ». In sistemul răspunderii colective și ierarhice, cel ce plătea pentru altul se putea folosi de pământul lui și în cele din urmă să-l vânză sau să și-l însușească pentru a se despăgubi.

Dar exista și pentru dregător reversul medaliei: împrumuturile forțate, pierderea favoarei domnești, schimbarea Domnului, dușmănia celui nou. Intreprinderea impozitelor mai ales era astfel sorginte de câștig pentru unii, de pagubă sau ruină pentru alții.

Aceeași, în alte proporții, era și situația dregătorilor mici.

Cu vicisitudinile prin care a trecut astfel nobilimea teritorială și cu importanța dobândită de aristocrația de dregătorii, se înțelege și noul aspect al sfatului țării, al « țării » legale. Continuă a nu fi o adunare populară, dar acum, la sfatul țării, convocat la ocazii solemne, proprietarii nu mai participă decât prin șefii cetelor slujitorești în care sunt grupați. Cuvântul « țară » corespunde astfel, din punct de vedere politic-social, cu « regnicola » din Ungaria de pe la mijlocul sec. al XIV-lea: nu desemnează decât pe privilegiați. In opoziție cu « țara » legală este « țara » fiscală. Intr'adevăr, esența privilegiului țării legale este de a nu plăti impozitele după sistemul aplicat poporului de rând și zis « cisla țărănească », sau « dajdiile țărănești », sau, mai scurt « țara »; privilegiul fiscal consistă tocmai în a nu fi « amestecat cu țara ».

Nici un titlu de noblețe ereditar n'a fost la noi semnul exterior, transmisibil de-a-lungul veacurilor, mărturia indestructibilă a situației dobândite odată de o familie, care rămânea apoi aceeași în ierarhia nobiliară, independent de vicisitudinile ei ulterioare și de situațiile incidentale ale membrilor ei.

Dar, dacă sistemul nostru legal făcea din fiecare generație făuritoarea propriei ei situații, exista

[1]) Vezi Encic. Rom. I, *Administrația Centrală în Principate*, pag. 272.

totuşi şi la noi conştiinţa despre o nobleţe ereditară. Despre un om nou, se zicea în sec. al XVII-lea că era ridicat din prostime, iar despre urmaşul unei familii cunoscute, că era « de bun neam », sau « de bun rod ». Bine s'a zis că dacă boieria — funcţie nu se moştenea, era însă ereditară şi la noi boieria — nobleţe.

Au fost Domni, încă din sec. al XVII-lea, care au acordat oarecare privilegii fiilor de boieri, dar acela care a încercat să legalizeze o nobleţe ereditară, a fost Constantin Mavrocordat, în prima jumătate a sec. al XVIII-lea. El confirmă evoluţia epitetului de boier, calificând astfel numai pe dregător. Legalizează scutirile de dări pe care Domnii anteriori le acordaseră de obicei dregătorilor în funcţie şi le extinde şi la cei ieşiţi din slujbe şi la fiii lor. Crează categoria nobiliară a « neamurilor », în care cuprinde pe urmaşii boierilor mari şi categoria « mazâlilor » în care aşează pe urmaşii boierilor şi le acordă şi lor oarecare scutiri de impozite. Dintre boiernaşi nu mai recunoaşte decât pe postelnicei ca o ultimă treaptă a tagmei boiereşti şi nu acordă nici o favoare urmaşilor boiernaşilor. Această întocmire a rămas, în trăsături generale, aceeaşi până la desfiinţarea privilegiilor. Ea dădea oarecare satisfacţie conştiinţei despre o nobleţe ereditară, ce se manifestase când cu ocuparea Olteniei de Austriaci şi s'a afirmat şi cu prilejul anexării Bucovinei către Austria.

MIRCEA CEL BĂTRÂN DOMN AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI, 1386—1418
Frescă la Biserica din Brădet

Ca o consecinţă a reformei lui Mavrocordat, care clasa la neamuri şi mazâli numai pe urmaşii boierilor mari şi ai boierilor, adică ai dregătorilor ce se îmbrăcau cu caftan, s'a considerat de atunci încoace că dobândirea dregătoriilor cu caftan constituia o înnobilare ce se transmitea descendenţilor.

Clasă conducătoare în Principatele române, mai ales dela decăderea nobilimii teritoriale, a fost aristocraţia de boieri mari cari formau divanul domnesc.

Puţin după tratatul dela Cuciuc-Cainargi din 1774, dregătoriile cele mari de până atunci au fost despărţite în două clase. Titularii celor de clasa întâi au fost calificaţi de « cinstiţi şi credincioşi boieri », iar ceilalţi numai de « credincioşi ». Simpli boieri de până atunci au fost confundaţi în categoria boernaşilor. Avem deci acum, boieri de două clase şi boiernaşi.

După vreo 20 de ani, se face însă o diferenţiare. In sânul dregătoriilor de clasa întâi, se dovedesc cele privitoare la interesele principale ale Statului, echivalentele ministerelor moderne şi care avuseseră totdeauna o mai mare importanţă; fiindcă aceste dregătorii nu erau pe atunci decât cinci, grec. pende, titularii lor au format *protipendada*. La sfârşitul epocii fanariote, aceste dregătorii de starea întâi ajunseseră a fi vreo 10 în Muntenia, vreo 6 în Moldova; titularii lor îşi ziceau « fraţi » şi numai ei puteau purta barbă. Astfel, în preajma anului 1800, deosebim: boieri mari sau protipendadă, boieri de două clase şi boiernaşi.

Dacă exceptăm câţiva indivizi, români sau străini, cari au reuşit incidental să se ridice până la dregătoriile cele mari, acestea erau monopolizate, în pragul sec. al XIX-lea, de vreo 20 familii în fiecare Principat, care formau o adevărată oligarhie, sub numele de protipendadă. Situaţia preponderantă a unora din aceste familii data numai din sec. XVIII-lea, a altora însă din al XVII-lea, a altora chiar din al XVI-lea; unele erau de origină străină, altele băştinaşe. Formau o oligarhie întemeiată pe averea ei teritorială, o plutocraţie, ca rezultat al selecţiunii materiale ce se făcuse în sânul chiar al boierimii de dregătorii.

Când, pe la mijlocul sec. trecut, curentul democratic s'a afirmat în Principate, prima ţintă a loviturilor a fost, fireşte, protipendada, care deţinea puterea politică şi se credea singură îndrituită s'o deţie.

ALEXANDRU LĂPUȘNEANU, DOMNUL MOLDOVEI, 1552—1561 și 1564—1568 ȘI FAMILIA SA
Frescă dela Mânăstirea Slatina

Patima luptelor pe de o parte, neștiința pe de altă parte, au făcut să se formuleze atunci tot felul de păreri greșite și chiar contradictorii despre originea și evoluția boierimii în trecutul românesc.

Astfel, confundându-se protipendada întreagă cu unii oameni mai de jos cari intraseră întâmplător în rândurile ei, i s'a aruncat epitetul disprețuitor de grupare de parveniți.

S'au opus apoi protipendadei în special și boierimii în general, categoriile zise neamuri și mazâli, privite ca reprezentând nobilimea cea veche, dar scăpătată, a țării. Decât, neamurile și mazalii, ca niște categorii nobiliare aparte, nu datau decât dela Constantin Mavrocordat, din prima jumătate a sec. al XVIII-lea și cuprindeau, de atunci încoace, pe urmașii rămași fără boierii ai boierilor, fie de țară, fie străini.

Mai mult, măcar din a 2-a jumătate a sec. al XVIII-lea, se constată obiceiul Domnilor de a crea mazâli și neamuri, dintre oameni de rând, cari nu erau urmași de boieri, dar cărora voiau să le acorde privilegiile respective.

Organizarea economică și socială a Principatelor a fost săpată dela temelie de influența occidentală, care a pătruns la noi de când Turcii, dela tratatul din Carlovăț încoace, au fost siliți să restitue treptat creștinătății cuceririle lor.

In special, ideologia franceză a sec. al XVIII-lea și a marei revoluții a pătruns la noi, pentru a fi interpretată în sensuri diferite, prin cărțile franceze accesibile câtorva, prin emigrații adăpostiți la noi, prin agenții diplomatici și emisarii republicei, prin negustorii cari porneau dela noi în apus pentru treburile lor, sau cari veneau de acolo la noi, în sfârșit prin intelectualii greci și feciorii de boieri cari au învățat în școlile mai apropiate sau mai depărtate, ale apusului. Centrul de propagandă era la București.

Intr'o privință, influența occidentală s'a repercutat la fel asupra tuturor claselor sociale: a redeșteptat în toate simțul național, care lâncezea de când învățământul îmbrăcase haina elenismului. Noțiunile de patrie și patriotism, pe care acest învățământ le propovăduia mereu, în școală și prin reprezentații dramatice, în folosul elenismului, au fost transportate în domeniul aspirațiilor naționale românești și astfel s'a reluat tradiția boierilor cronicari.

Boierimea se îndeletnicește cu traduceri; un mare număr de școli românești răsar pe moșiile boierilor, ridicate și întreținute cu cheltuiala acestora; chiar arhiereii greci sunt luați de curent și tălmăcesc în limba țării cărțile bisericești.

Când Lazăr a venit în Muntenia, terenul era pregătit pentru înțelegerea laturei naționaliste a învățământului său, care a și fost sprijinită de boierime, ca și școala lui Asachi în Moldova, în pline domnii fanariote.

In alte privințe, ideile occidentale s'au oglindit, firește, în mod diferit în clasele noastre sociale.

Protipendada, care monopolizase conducerea Statului, ținea negreșit, ca orice stare socială la privilegiile ei, și-și apăra interesele. Considera că prin avere, cultură, educație, i se cuvenea să rămâe la cârmă.

Averea ei era rezultatul concentrării proprietăților din cauza fiscalității. Cultura, care se constată la atâția membrii ai ei, o dobândise prin dascălii greci și apuseni din casele boierești; educația, manierele, rafinamentul, prin contactul cu străini de seamă ce se perindau pe la noi și prin călătoriile în apus. Cu Fanarioții din jurul Domnilor, cu care a fost acuzată de a fi pactizat, avea aceste puncte comune și, derivând din ele, vanitatea și oarecare tendință de cosmopolitism, de atracție pentru clasele înalte și saloanele elegante străine, de distanțiere față de celelalte clase naționale.

Dar, conservatismul boierimii mari conducătoare, încă din vechime cât și după ce s'a restrâns la o oligarhie de câteva familii, a fost temelia patrio-

tismului ei incontestabil. Naţionalismul sau patriotismul este pretutindeni şi totdeauna, expresia legăturii dintre interesele diferitelor categorii sociale şi interesul Statului. Acest sentiment este deci mai puternic la acele clase care trag cele mai multe foloase din organizaţia de stat existentă, pe care au deci interes s'o păstreze. Când o singură clasă socială, ca la noi boierimea, domină într'un stat, interesele Statului se confundă cu ale ei. Aveau boierii, în mod instinctiv « sugestia pământului şi a morţilor lor », după frumoasa expresie a lui Maurice Barrès. Patria însemna pentru ei, — ca altă dată pentru nobilimea teritorială care o apărase cu sângele — datinele şi « pronomiile », adică privilegiile, moştenite. Păstrarea autonomiei patriei, astfel înţelese, a fost firul roş care i-a călăuzit constant când era ameninţată de competiţiile rivale ale vecinilor puternici. De aceea au şi plăsmuit, în ajunul tratatului dela Cuciuc-Cainargi, pretinsele texte ale capitulaţiilor noastre cu Poarta, care au format, în epoca de renaştere, temelia revendicărilor naţionale.

ALEXANDRU III DOMNUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI, 1567—1577 CU DOAMNA ŞI FIUL LOR — MAI TÂRZIU MIHNEA TURCITUL
Argint bătut. După *Marcu Beza:* Urme româneşti în Răsăritul ortodox

Antipatia boierimii faţă de Greci, încă din sec. XVI se explică tot astfel. Sfetnicii greci ai Domnilor se atingeau de datini şi privilegii, pentru a organiza fiscalitatea impusă de exigenţele turceşti şi mai erau şi nişte concurenţi nedoriţi la dregătoriile tot mai râvnite ale ţării. Sentimentul anti-grecesc n'a părăsit boierimea conducătoare nici când a devenit o oligarhie. Protipendada întrebuinţează chiar, la începutul sec. XIX, termenul de patriotism pentru a desemna unirea boierilor de ţară împotriva celor greci. Patriotism însemnează atunci dreptul rezervat boierimii naţionale de a deţinea şi, fireşte, dea abuza de putere. Este un naţionalism mai mult negativ, dar este naţionalism. In Muntenia, protipendada este aceea care, îngrozită de caracterul social pe care mişcarea lui Tudor Vladimirescu l-a avut la început, a transformat-o în naţională, convingând pe Tudor că numai administraţia fanariotă era cauza tuturor suferinţelor ţării.

Faţă de curentele liberale venite din apus, proiectele de reforme întocmite de protipendadă în preajma anului 1821, se caracterizează prin aceea că, pe de o parte, propun stârpirea a diferite abuzuri derivând din sisteme administrative şi financiare învechite, iar pe de altă parte, că voiesc menţinerea tuturor privilegiilor, dar, dacă s'ar putea, numai pentru boierimea cea mare, pe care o privesc oarecum ca pe singura legitimă. Trebuie recunosut că era întemeiată observaţia asupra căreia protipendada insista mereu, că cu cât numărul privilegiaţilor este mai mare, cu atât sarcinile statului apasă mai greu asupra celor rămaşi, mai ales asupra ţărănimii.[1] Dela unii membrii ai protipendadei au pornit însă, atunci, şi propuneri de renunţare la unele privilegii şi chiar de « obştească legătură în contribuţie ».

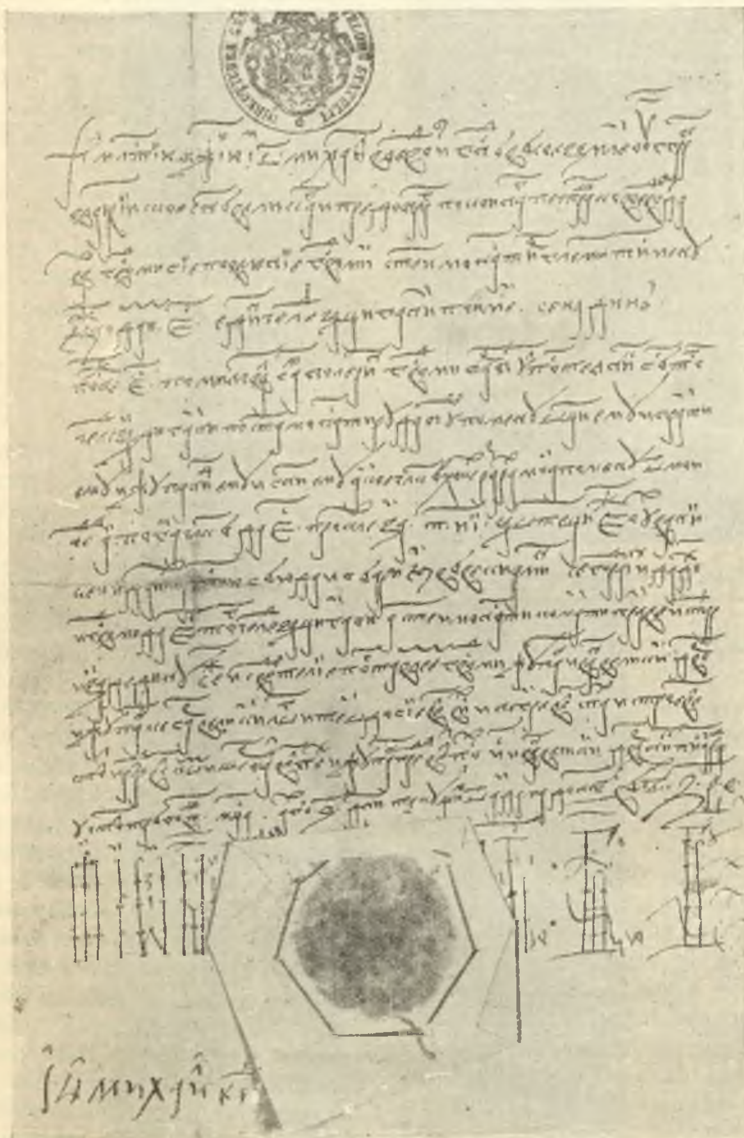
Ideile democratice, protipendada, în genere, le-a respins cu hotărîre. Participarea altor clase la conducerea Statului, i se părea inadmisibilă. Numai familiile puternice şi luminate le socotea în stare să se călăuzească mai de grabă de interese generale. Boierii neatârnaţi prin situaţia lor se priveau ca sin-

gurii depozitari ai fericirii nației. Totuși, iarăși din sânul boierimii mari s'au făcut la 1821 și propuneri de o adunare obștească, la care să participe și deputați ai județelor, cu misiune de a stabili impozitele și de a întocmi bugetul.

*

In sânul boierimii secundare existau diferențieri, care însă nu derivau din rangurile oficiale, ci din diversitatea originii, averii, culturii, educației, mediului și relațiilor sociale. Unii se simțeau mai apropiați de protipendadă, alții mai depărtați de ea.

Boierimea secundară avea aproape aceleași privilegii ca și cea mare. Deosebirea fundamentală era că din a 2-a jumătate a sec. al XVIII-lea, unele dregătorii mai însemnate ale statului fuseseră deosebite de celelalte și monopolizate, de fapt, de un mănunchiu de familii, care exercitau astfel un patronat asupra boierimii secundare, fiindcă de ele depindeau funcțiile și favorurile. Această situație subordonată, care derivase dintr'o inferioritate de avere, era firesc să pară nesuferită mai ales acelei părți a boierimii secundare care era conștientă de o origine, cultură și neatârnare materială, ce puteau rivaliza cu ale protipendadei. De aci putea naște dorința de egalizare de drepturi a titularilor tuturor dregătoriilor care, până la tratatul din Cuciuc-Cainargi, formase boierimea cea mare. Totuși acest curent specific nu se întâlnește decât la boierimea secundară a Moldovei, unde se manifestă încă din primii ani ai sec. XIX. Explicația se găsește în influența polonă. In Polonia, într'adevăr, ideologia marei revoluții franceze fusese adoptată de așa zisa «șleahtă», adică nobilime măruntă, care credea că va avea de câștigat, din aplicarea ei, împotriva nobilimii celei mari. In Moldova, curentul ajunsese destul de puternic pentru ca Rusia să ție seamă de el în așezământul dat Basarabiei la 1818. Expresiunea desăvârșită a aspirațiilor boierilor secundari ai Moldovei, ale «carvunarilor» sau «ciocoilor», cum îi poreclea, în deridere, protipendada, se găsește în «constituția» întocmită de ei la 1822. După cum revoluția franceză, cu toate declarațiile ei despre drepturile omului, întocmește, cu excepția aceleia dela 1793, constituții censitare și proclamă «egalitatea înaintea legii», de care numai burghezimea avea să profite, tot astfel cărvunarii moldoveni traduc, cum s'a observat de curând, în constituția lor declarația de drepturi franceză, dar întocmesc o organizație de stat în favoarea boierimii secundare.

ACT DE LA MIHAI VITEAZUL DIN 6 AUGUST 1597

In Muntenia, în lipsa influenței polone, acest curent specific nu se întâlnește. Se aud numai plângeri dela urmași de vechi neamuri, că sunt uitați prin provincia lor, pe când oameni noi și greci sunt cinstiți cu caftane mai însemnate. Nemulțumirea boierimii secundare de aici o va îndruma mai de grabă spre liberalism.

Ceea ce se constată deopotrivă la boierimea secundară în amândouă Principatele, este spiritul de facțiune de frondă, caracteristic mișcărilor revoluționare franceze. Avem în amândouă Principatele, dela sfârșitul sec. XVIII, un «duh franțuzesc», de răzvrătire, care se manifestă în cafenele, cluburi și chiar asociații masonice, îndreptat contra autorităților în genere și contra grecilor în special, pe care-l denunță Domnii și care neliniștește protipendada. Termenul de «francmason», pe vremea lui Mavrogheni, se întrebuințează în înțeles de turburător și intrigant, iar cel de «filfison» este o stâlcire a primelor cuvinte din cântecul revoluționar ce se auzea și pe la noi: «Vive le son du canon!».

PREDA BRÂNCOVEANU ŞI FAMILIA SA
Frescă dela Hurezi

Şi din rândurile boierimii secundare se ridică, în amândouă Principatele, glasuri pentru a deplânge soarta poporului de jos, dar nu se fac propuneri nici de restrângere a privilegiilor, nici de participarea altei clase decât boierimea la conducerea Statului. Un izolat este boierul moldovean Vasile Mălinescu care cel dintâi, la 1804, vorbeşte de împroprietărirea ţăranilor.

Cât priveşte boiernaşii, ei îşi vedeau de treabă prin judeţele lor. Işi cultivau moşia şi uneori pe cea vecină a vre-unui boier mare, erau aprigi în apărarea hotarelor lor, gata a umbla prin judecăţi, nu totdeauna respectuoşi şi de hotarele vecinului. Aveau şi ei oare care privilegii, obţineau dela boierii mari slujbe locale şi concesiuni mărunte de venituri publice, tot atâtea prilejuri de a-şi spori gospodăria. Unii din ei, în sfârşit, se ridicau la boieriile secundare. Gândul lor nu mergea până la egalizare de drepturi cu boierimea cea mare, dar, prin chiar situaţia lor subordonată, ideea de desfiinţare a privilegiilor le putea deveni mai uşor accesibilă.

*

O clasă burgheză, în sens occidental, nu s'a putut însă forma la noi, mai întâi pentrucă n'am avut feudalitate şi nici interesele economice ale boierimii noastre nu stăteau, ca ale feudalităţii apusene, în calea intereselor negustorimii; apoi, pentrucă porţile boierimii au fost în continuu larg deschise negustorimii bogate. Este totuşi firesc ca principiile revoluţiei franceze să fi găsit în rândurile negustorimii mai răsărite dela noi, care venea în contact cu ideile apusene, fie direct, fie prin şcolile greceşti, un ecou potrivnic privilegiilor fiscale şi politice boiereşti de care nu beneficia. Acest curent s'a accentuat apoi în Muntenia, dela deschiderea şcoalei româneşti a lui Lazăr încoace, când un învăţământ cu tendinţe liberale a devenit accesibil şi micii negustorimi şi meseriaşilor din ţară.

Titlul de doctor în medicină şi filosofie dela Universităţile apusului, se bucura, încă dela sfârşitul sec. XVII, de o deosebită consideraţie în lumea grecească. Şi în Principate, în timpul cârmuirii fanariote, se acordau medicilor multe din privilegiile şi onorurile boierimii. Mulţi şi-au părăsit profesiunea pentru a intra în dregătorii. Cu atât mai mare era meritul acelora cari renunţând la avantagiile mai însemnate, materiale şi onorifice, ale carierei dregătoriilor, puneau mai mult preţ pe valoarea socială a ştiinţei lor, pe care o numeau « divină ».

Aceeaşi observaţiune este valabilă şi pentru dascălii fruntaşi dela şcolile cele mari greceşti din Principate, cari rămâneau credincioşi unei profesiuni pe care puţini boieri erau în stare s'o preţuiască, după cum constată, la 100 de ani distanţă, D. Cantemir şi Dionisie Fotino.

Pentru aceşti idealişti, câştigul material era secundar, iar onorurile nu le păreau îndreptăţite decât când veneau să încunune valoarea individuală. Un hrisov dela sfârşitul sec. XVIII, vorbeşte de cei cari din « iubire de cinste » caută « a se pricopsi la învăţătură » pe când alţii « din iubire de slavă » voesc « să câştige dregătorii ». Ei şi-au îmbogăţit învăţământul, în tot cursul sec. XVIII, cu ideile filosofice occidentale, întrucât le deveneau accesibile. La Bucureşti, în preajma anului 1800, şcoala grecească dobândeşte o nouă strălucire, mulţumită unor dascăli însemnaţi cari au îmbrăţişat cu căldură ideile marii revoluţii. In scrierile lor se găseşte deopotrivă, critica privilegiilor care n'au ca substrat meritul personal şi preocuparea de îmbunătăţirea soartei materiale şi morale a ţărănimii. Ei lasă o adâncă impresie în sufletele tinerilor lor auditori. Unii din aceştia sunt din boierimea cea mare conducătoare şi vor deveni în curând stegarii ideilor liberale din apus. Alţii sunt din clasele mai modeste şi uşor accesibili, fireşte, ideilor nouă. Lui Tudor Vladimirescu însuşi, principiile marei revoluţii i-au fost inculcate în bună parte, de nişte elevi ai dascălilor greci de seamă din Bucureşti.

Aceeaşi influenţă a fost continuată, tot în Muntenia, şi asupra unor straturi tot mai adânci ale societăţii, de şcoala românească a lui Lazăr şi a urmaşilor lui, munteni şi ardeleni.

Iată dece în Muntenia, spre deosebire de Moldova, nemulţumirile poporului de jos încă dela 1821, nu se manifestă numai prin răscoale ţărăneşti, dar şi în scrieri ale cărturarilor ieşiţi din rândurile lui, trecuţi mai întâi prin şcoala grecească, apoi prin cea românească a lui Lazăr şi trimişi, unii, la 1820, de boierimea cea mare, să-şi desăvârşească studiile la Universităţile din apus. Ei vorbesc, ca şi foştii lor dascăli, de acei « blagorodnici », adică privilegiaţi, cari se fălesc că se trag « din naştere trupească din cutare şi din cutare » şi cari cred că boier este

« acela care poate să înjure pe cel mai mic când va voi », pe când în realitate boier « este omul care se arată mai de folos compatrioţilor săi ». Concluzia lor este că fiecare trebue să poată ajunge la cele mai înalte situaţii « prin învăţătura, silinţa şi vrednicia sa ». Ei găsesc nedrept că « dajdia trebue s'o plătească numai ţăranii proşti » şi constată că treaba boierilor este « să stoarcă pe Români ».

MATEI BASARAB DOMNUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI
Frescă dela mânăstirea Hurezi
După *N. Iorga:* Portretele Domnilor Români.

REVOLUŢIA LUI TUDOR VLADIMIRESCU

Revoluţia grecească dela 1821 n'a fost decât isbucnirea mai violentă a unor manifestări, mult mai vechi, ale dorului de emancipare al creştinilor din Balcani, ca şi din Principatele române, de sub stăpânirea turcească, dar ce se poate urmări încă din vremea lui Mihai Viteazul şi care crea între toţi asupriţii o solidaritate pecetluită prin credinţa lor comună, ortodoxă. Un ecou al acestor vechi aspiraţii, a fost complotul dela 1796 al lui Riga. In programul său publicat, în greceşte şi nemţeşte, de d-l C. Amantos (Anecdota engrafa peri Riga Velestinli), program totodată naţionalist şi ultrademocratic (vrea votul universal, p. 58), se poate citi (p. 50): « Bulgarul trebue să se mişte când Grecul suferă şi la fel acesta pentru acela şi amândoi pentru Albanezi şi Vlahi ». Acelaş plan de coaliţie a Grecilor, Sârbilor, Bulgarilor şi Românilor, a fost reluat de Const. Ipsilanti la 1803. Era vorba, încă de atunci, de a uni, cu ajutorul rusesc, toate acele neamuri, contra Turcilor. In sfârşit « eteria », adică « asociaţia », înjghebată la 1820. Scopul ce urmărea, este astfel definit de cunoscutul istoric francez Emile Bourgeois, în cartea sa « Manuel historique de politique étrangère », vol. II (1899), p. 663: « inspirată din doctrinele revoluţiei franceze, din apostolatul lui Riga şi al lui Corai pe meleaguri străine, la Bucureşti, Odesa, chiar la Moscova, eteria a dobândit în Balcani un rol cosmopolit. Programul ei era « unirea armată a *tuturor* creştinilor din imperiul turcesc », izgonirea Turcilor din Europa, prin ridicarea generală a *tuturor* raselor indigene ».

Un asemenea program nu sta prin nimic în calea aspiraţiilor româneşti de emancipare de sub stăpânirea turcească, manifestate de mai multe ori, chiar în vremea Fanarioţilor.

Nu era vorba de a asigura stăpânirea grecească în Principate, cum s'a răstălmăcit lucrul, de frică, după intrarea Turcilor în Principate contra eteriştilor, în scopul de a nega orice înţelegere cu aceştia.

Programul eteriei era însă secret, căci pericolul era mare, şi membrii ei erau legaţi prin jurământ să lupte pentru înfăptuirea lui. Au putut deci să fie adepţi ai eteriei cei câţiva Români cari, primiţi în sânul ei, i-au cunoscut adevăratul ţel. Astfel au fost mitropoliţii Veniamin Costachi şi chiar Dionisie Lupu, Grigore Brâncoveanu, Iordache Florescu, Dinicu Golescu, Grigore Băleanu, Mihăiţă Filipescu, toţi buni români, fără a mai vorbi de episcopul Ilarion al Argeşului.

Tudor Vladimirescu luptase cu eroism sub steagurile ruseşti împotriva Turcilor. Fusese rănit într'o luptă la Calafat la 1811, odată cu Ion Solomon. Se împrietenise cu căpitanii Hagi Prodan, Dimitrie Macedonschi, Gheorghe Olimpiotul. Când avea să dea lupte cu Turcii, se înveselia, ne spune unul din tovarăşii săi.

Era luminat relativ, faţă de clasa din care ieşise. Scrierea lui era curentă: ştia greceşte; fusese la Viena la 1814, din însărcinarea prietenului său din tinereţe, boierul Nicolae Glogoveanu. Natură mândră, suferea de situaţia lui socială subalternă şi era pornit să se facă exponentul suferinţelor unei clase întregi asuprite, într'un sistem de cârmuire adânc viciat. «Vorba lui puţină (era) şi totdeauna (sta) pe gânduri..., (iar uneori) scăpa câte o vorbă desperată asupra tiraniei ». Ştefan Scarlat Dăscălescu, care a cunoscut pe Tudor, zice şi el că era atât de iubitor de procese încât fusese poreclit «târâe brâu», era sever, posac, cri-

BUCUREŞTII DIN SEC. XVII INTR'UN DECOR IMAGINAR
Gravură publicată în Lipsca la 1717. Col. Academiei Române

ticând pe toată lumea şi mai ales pe funcţionari «ca şi cum, dacă ar fi fost în locul lor, ar fi făcut mai bine». De aceea nu era iubit de ei, căci nu-i cruţa.

De curând s'a publicat un document preţios prin aceea că ne lămureşte asupra punctului esenţial al cererilor lui Tudor. Este raportul din 27 Februarie — 10 Martie al ambasadorului celor Două-Sicilii la Constantinopol, către guvernul său: «Tudor Vladimirescu a declarat că n'are alt scop decât de a curma abuzurile întroduse în administraţie şi a înfrâna extorsiunile Domnilor, contra cărora se plânge toată provincia, *cerând instalarea unui Domn naţional*». Aşa dar, *prima exprimare*, la *1821, a acestei vechi dorinţe dela Tudor a pornit. Ea nu era de altfel în opoziţie cu ţelurile eteriei, ci numai cu ambiţiile câtorva familii fanariote*, o deosebire fundamentală, care nu s'a făcut în deajuns.

Având astfel dovada că Tudor ceruse încă de atunci Domn pământean, putem crede că tot de atunci formulase şi celelalte dorinţe de care vorbeşte Cioranu: o miliţie naţională de 12.000 oameni; fixarea dărilor pe şapte ani de către o «obştească adunare a ţării» şi iertarea pe trei ani a tributului către Poartă.

Din Padeş, de lângă Tismana, Tudor dă şi cea dintâi proclamaţie a sa, ce trebue să fie tot dintre 20—25 Ianuarie, către poporul din Bucureşti şi din celelalte oraşe ale ţării. In această proclamaţie nu menţionează pe Greci: «Veri de ce neam veţi fi, nici o pravilă nu opreşte de a întâmpina răul cu rău... Balaurii cari ne înghit de vii, *căpeteniile noastre* zic, bisericeşti şi politiceşti, până când să-i suferim a ne *suge sângele* din noi .. Vechilul lui Dumnezeu, prea puternicul nostru împărat, voeşte ca noi să trăim bine... Să pierdem pe cei răi... şi să se aleagă căpeteniile noastre care pot să fie buni... *Veniţi*... cu arme..., cu furci de fier şi cu lănci... *unde* veţi auzi că *se află adunarea cea orânduită pentru binele şi folosul a toată ţara*... Numai averile cele rău agonisite ale *tiranilor boieri* să se jefuiască...»

Ideile sale, Tudor le reînoeşte în scrisoarea dela 28 Ianuarie către clucerul Costache Rallet, ispravnicul de Mehedinţi. «Nu vă ajunge că i-aţi prădat şi i-aţi despuiat până când a rămas ticăloasa ţară mai goală decât morţii... Ci iarăş zic: să ştii că eu sunt cel mai bun fiu al patriei mele şi dela Bucureşti până aici am venit tot prin oraşe şi sate şi nimeni nu s'a supărat de nimic... Dacă voeşti folosul de obşte, vino împreună cu toţi boierii pământului ca să ne întâlnim... Norodul cel ars şi fript de către D-voastră este amărît şi înfricoşat asupra-vă şi numai pricină caută».

Asemenea rostiri nu contraziceau cu nimic ţelurile eteriei, dar erau de natură să arunce groaza în clasa conducătoare, şi nu fără temei.

Că Tudor Vladimirescu el însuşi a fost eterist, pentru aceasta sunt mărturiile contemporanilor, intimi chiar ai lui. Constantin Izvoranu spune că Tudor «dela o vreme încoace, când venia la Bucureşti trăgea la Samurcaş... Muscalii căutau mijloace să ridice o revoluţie... Samurcaş era în înţelegere cu consulul rusesc şi-i spunea că nimeni nu poate să ridice revoluţia dincolo de Olt decât numai slugerul Tudor, pe care-l şi duse la consul. Ce i-o fi vorbit, nu ştiu, dar într'o noapte îi dădu 25 arnăuţi de sub comanda lui Hagi Prodan şi a lui Macedonschi şi Tudor plecă». Cioranu arată şi el că «Tudor, în Bucureşti, unde avea procese, cunoştea propaganda Grecilor şi că, deodată, chemându-l Samurcaş, episcopul de Argeş Ilarion (Gheorghiadi) şi al Râmnicului Galaction (tot grec), l-au rugat să se ridice

împreună cu pandurii ce va putea aduna, încredinţându-l că vine armia rusească şi că *această mişcare a Românilor va fi pentru mântuirea patriei lor*». Chiriac Popescu spune că Tudor, la Bucureşti «s'a conformat şi el într'o glăsuire cu eteria Grecilor». Zilot Românul scrie şi el că la moartea lui Alecu Vodă Şuţu «s'a iscodit rebelie..., o adunare de străini, cei mai mulţi greci, mişcând lucrul acesta pe taină şi unind cu dânşii şi pe un Tudor sluger... ce-i zicea şi Vladimirescu». Naum Râmniceanu socoteşte şi el că Tudor a plecat din Bucureşti «să răzvrătească ţara pentru lege (adică credinţă), învăţat fiind de Pini». Ştefan Scarlat Dăscălescu, care a cunoscut pe Tudor, îl califică de «creatură rusească, trimis să insurecţioneze cele cinci judeţe de peste Olt..; l-au ales capii revoluţiei şi Pini». Eteristul moldovean Nicolache Rosetti-Roznovanu spunea lui Boisle-Comte la 1834, că «Ipsilanti dădu semnalul şi Vladimirescu se puse în fruntea mişcării muntene». Colonelul Ion Voinescu II, spune şi el, în memoriile sale, că după proclamaţia lui Ipsilanti către Bucureşteni (18 Martie 1821), lumea «se da cu socoteala că Tudor nu era decât un agent al lui Ipsilanti şi prin urmare al Rusiei».

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU DOMNUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI ŞI CEI PATRU FII AI SĂI
Din cartea lui *Del Chiaro:* Moderne rivoluzioni della Valachia, Veneţia 1717

Colonelul Grigore Lăcusteanu (1813—1883) scrie, în amintirile sale, de curând publicate, că ştia dela tatăl său că mişcarea lui Tudor a fost pusă la cale de «o mână puternică străină». In sfârşit, Ion Ghica ştia şi el că Tudor a fost eterist. Şi nu citez decât izvoarele româneşti [1]).

Cred că sunt dovezi concludente, dar care, după socotinţa mea, dat fiind adevăratul scop al eteriei, nu scoboară, ci înalţă pe Tudor.

Ştiu că acei cari cred că cinstesc memoria lui Tudor, persistând a afirma că s'a ridicat înpotriva fanarioţilor şi a boierilor, invoacă în sprijinul tezei lor, proclamaţiile date de Tudor din Oltenia.

Ei uită însă că, declarându-se duşman al fanarioţilor şi al boierilor, Tudor Vladimirescu nu era în desacord cu eteria.

Mai întâi din punctul de vedere naţional românesc, eteria, precum am arătat, avea de scop neatârnarea tuturor creştinilor de sub jugul turcesc, ceea ce *implica* şi pentru **Principatele** române, încetarea domniilor străine, fanariote. Dovada? Proclamaţia din Focşani, la 13 Martie 1821, a lui Al. Ipsilanti către Munteni: «Bărbaţi Daci!... Veacuri de-a-rândul sărmana voastră patrie a fost plecată sub neomenosul jug al sălbatecului despotism... *Tirania domnilor voştri* tâmpise facultăţile voastre intelectuale şi *slăbise acel simţ al naţionalităţii... E timpul să vă deşteptaţi şi să vă cereţi drepturile*». Iar în proclamaţia dela 19 Aprilie, din Târgovişte, schiţând un proiect de organizare viitoare a principatelor

[1]) Cele străine contimporane, le-am dat în cartea mea «Frământările politice şi sociale în Principatele Române dela 1821 la 1828» p. 23, n. 6.

emancipate, spunea : « autoritatea supremă să se încredinţeze unui *pământean...* ; să se alcătuiască o *armată naţională* ».

Ce alt cerea Tudor, în proclamaţiile sale, din punct de vedere naţional?

Intr'adevăr, fanarioţii aveau interes ca principatele române, rămânând în dependenţă de Turcia, să fie şi în viitor câmpul lor de exploatare. De altă parte, având averea şi familia la Constantinopol, nici nu se puteau declara făţiş pentru eterie. « Grecii din fanar, — scrie istoricul francez Emile Bourgeois (l. c., 664) — se mărginiră la speranţe tăinuite, care nu compromiteau nici bunurile, nici viaţa lor ».

Dar din punct de vedere social? Nu era oare eteria, ca şi promotorii ei mai vechi, Riga, de al căruia proiect de constituţie am vorbit, şi Corai, adânc democrată? Dovada? Tot în proclamaţia dela 19 Aprilie a lui Al. Ipsilanti, se mai găseşte şi propunerea ca în viitoarea organizare a principatelor să se prevadă « o adunare de deputaţi *din toate clasele cetăţenilor* ».

Iată dar că programul eteriei nu era în opoziţie, nici din punctul de vedere naţional, nici din cel social, cu proclamaţiile lui Tudor Vladimirescu.

*

Acţiunea eteriei a fost pornită însă, cu încrederea în sprijinul rusesc, făgăduit de ţar lui Al. Ipsilanti. Cu această încredere a trecut Ipsilanti Prutul şi a pornit Tudor din Bucureşti, să adune trupe în Oltenia lui. Dar, până să se ivească ajutorul rusesc, o tactică elementară cerea să nu se expue ţara, în zadar, unei invazii turceşti. De aceea, proclamaţiile lui Tudor, comunicate şi Porţii, nu exprimau adevăratul lui scop, ci erau menite numai să ascundă Turcilor adevărul, până la momentul oportun. Nu trebue confundate mijloacele de care s'a slujit Tudor, cu scopul ce l-a urmărit. Şi aceasta nu este numai o construcţie logică. Este realitatea, adeverită de mărturii contemporane. Tovarăşul de arme al lui Tudor, Ion Solomon, spune că s'a întâlnit la Bucovăţ, cu Iordache Olimpiotul, în urma unei scrisori a lui Tudor, spre a se înţelege « pentru tot *secretul* », şi că secretul a fost că « răscoala nu este asupra boerilor şi negustorilor, ci numai pentru lege » (credinţă). Iar Ştefan Scarlat Dăscălescu, care a cunoscut pe Tudor spune şi el: « se poate ca să fi urît pe greci şi pe străini..., dar nu aceasta l-a făcut să răscoale poporul, precum îl cântă panegiriştii lui, ci planurile Rusiei şi mâna lui Pini l-au împins ». Şi acelaş adaogă: « dacă ar fi spus oltenilor ţelul acestei revoluţii..., n'ar fi reuşit; dar el, bun politic, a ştiut unde să-i atingă..., i-a îndemnat pe toţi la arme împotriva boierilor şi împotriva grecilor, funcţionari şi arendaşi, cari acolo, mai mult decât ori unde, făcuseră jafuri ».

Dar, — nu importă aci motivul —, ţarul Alexandru nu şi-a ţinut cuvântul. Până să ajungă Ipsilanti dela Iaşi, Tudor din Oltenia, la Bucureşti, se aflase că ajutorul rusesc nu va veni. Din puţinele izvoare ce avem despre întrevederea lor, se desprinde totuşi destul de limpede că Tudor a explicat lui Ipsilanti, fără a-l convinge, că odată ce sprijinul rusesc lipsea, el nu se putea ridica făţiş împotriva Turcilor, căci ar însemna să expue ţara la o zadarnică vărsare de sânge şi pustiire. Vinovat de călcare de credinţă nu era Tudor, cum neînţelegător al realităţii, a interpretat Ipsilanti, ci ţarul Rusiei care, influenţat la Laybach de Metternich, îşi uitase cuvântul.

NICOLAE MAVROCORDAT DOMN AL MOLDOVEI ŞI AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI INTRE 1709 ŞI 1730
Frescă în paraclisul Mitropoliei din Bucureşti

De partea Turcilor, nu s'a dat însă Tudor nici atunci. El a rămas numai în expectativă şi, de acord cu boierii, cerea şi Rusiei, şi Austriei, ca măcar să împiedice intrarea în ţară a trupelor turceşti. Apoi, când Turcii, totuşi, trec Dunărea, Tudor, părăsind Bucureştii, se îndreaptă tocmai *în aceeaşi direcţie în care se retrăsese Ipsilanti* şi, din Cotroceni, dă o proclamaţie care desvălue, încă odată, adevăratul şi statornicul său gând. Fără a mai menţiona anume pe greci, fiindcă-i retrăseseră încrederea, spune: « deci ne tragem spre *întrupare cu ceilalţi fraţi;* de acum, fraţi ai noştri creştini, panduri, bulgari, sârbi, trebue *să deşărtăm puşca noastră în carne de turc*, de vor năvăli pe noi ». In sfârşit, Cioranu ni-a păstrat ultimele cuvinte ale lui Tudor către Iordache Olimpiotul care, rău informat şi neînţelegător, îl învinuia de trădare faţă de eteria cu care se legase prin jurământ. « Vreţi să mă omorîţi?... Turcii sunt în ţară, dar nu sunteţi în stare a vă bate cu dânşii, cu ispravă ». Mi se pare că era o ultimă propunere leală de colaborare pentru cauza comună a libertăţii de sub Turci. Ea a fost respinsă, şi Ipsilanti s'a lipsit, prosteşte, de un concurs preţios care, *poate*, ar fi schimbat cursul evenimentelor, ar fi hotărît, printr'o mai serioasă şi mai întinsă

rezistenţă opusă Turcilor, intervenţia Rusiei, scăpând, pe de o parte, pe eterişti de cumplite înfrângeri, iar de altă parte, grăbind cu câţiva ani, începutul emancipării principatelor române.

Se înţelege că, sub grozăvia răsbunărilor turceşti împotriva celor cari « s'au unit cu apostaţii », Românii să se fi lepădat de orice raporturi cu eteria, iar aderenţii lui Tudor să nu fi mărturisit adevăratele planuri ale acestuia. De altă parte, în ochii boierilor cari nu fuseseră iniţiaţi în eterie, Tudor a rămas răsvrătitorul poporului împotriva lor, aşa că urmau să se lepede de el foştii adepţi, în căutare de situaţii. Un exemplu tipic a fost Petrache Poenaru, secretar al lui Tudor, şi care, solicitând bursă, la 1824, dela divanul ţării, declara că, în vremea zaverii « s'a tras şi el dela şcoală, în părţile Craiovei, la părinţii săi ».

NICOLAE MAVROCORDAT, DOMNUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI, E PRINS DE ARMATA AUSTRIACĂ A GENERALULUI STAINVILLE, LA CURTEA VECHE. 14 NOEMVRIE 1716
Gravură germană contemporană. Col. Academiei Române

Se mai înţelege să se fi deşteptat atunci iarăşi în principate, mai intensă chiar, pornirea firească împotriva grecilor aşezaţi în scaunele domneşti, în multe şi însemnate dregătorii, concurenţi nedoriţi în exploatarea bogăţiilor ţării.

Este explicabil ca toate aceste elemente psihologice să fi determinat apoi, după interese şi împrejurări, deformarea intenţiilor lui Tudor, unii înfăţişându-l ca duşman al grecilor, alţii ca ocrotitor al ţăranilor împotriva boerilor.

Ceea ce însă nu pot înţelege este că astăzi încă, asemenea consideraţii să împiedice obiectivitatea ştiinţifică în cercetări istorice, şi încă pentru a ajunge la înfăţişarea unui Tudor Vladimirescu mai mărunt, socotesc, decât cel adevărat, care, cum am mai spus la începutul acestui articol, în loc de neatârnarea ţării sale, n'ar fi urmărit decât înlăturarea, prin mila Turcilor, a domniilor fanariote, sau îndreptarea stării ţăranilor prin răsvrătirea împotriva boierilor.

Intrarea Turcilor în Principate încordă însă la culme relaţiile dintre Rusia şi Poartă, îndreptăţind astfel până la un punct nădejdile ce şi Tudor şi Ipsilanti puseseră într'o mijlocire rusească.

Marele vizir se crede însă dator să justifice atitudinea Turciei şi în acest scop semnalează lui Nesselrode, la 16/28 Iunie, contrazicerile dintre arzurile boierilor munteni cu privire la mişcarea lui Tudor.

Ar fi vrut mult Turcii ca boierii emigraţi să se întoarcă la vetrele lor, ca o manifestare de mulţumire faţă de ordinea restabilită. In acest sens scrie caimacamul Ştefan Vogoridi deştăraţilor moldoveni la 29 Iunie, iar caimacamul C. Negri trimite la Braşov pe Dumitrache Topliceanu să înduplece pe boieri. Aceştia arată însă ţarului, la 12 Iulie, că nu pot da urmare poftirii ce li se face, pentru că Turcii, sub cuvânt că urmăresc pe eterişti, pradă Ţara Românească. Ei roagă pe ţar să ia sub ocrotirea sa această biată ţară creştină.

Pe când la Bucureşti Negri cârmueşte cu boierii rămaşi aici, Vogoridi la Iaşi concepe un plan menit să-l ridice eventual în scaunul domnesc al Moldovei, mai ales că nu era Grec, ci Bulgar de origine. Profitând de lipsa din ţară a multor boieri mari şi depăşind atribuţiile unui caimacam, se gândeşte, pentru a-şi creia partizani, să ridice în ranguri mari boieri cu situaţii mai modeste, sau din familii secundare. Astfel devin: Ioniţă Sturdza, viitorul Domn, logofăt mare; Ion Tăut, Gheorghe Cuza, vornici; Iordache Răşcanu, pe care Mihai Suţu îl făcuse căminar, vornic al poliţiei din ordinul unui comandant turc, iar apoi mare vornic al Ţării de Sus; Gheorghe Bräescu, agă, apoi hatman; Costache Pomer, care sub Ipsilanti fusese ispravnic al Iaşilor, spătar şi apoi agă. Vogoridi merge mai departe: fiindcă episcopul de Roman, Gherasim, era plecat, instalează ilegal în locu-i, cu consimţământul lui Chehaia-bey, pe un monah Meletie.

DOMNIILE PĂMÂNTENE

Firmanul de numire a lui Grigore Ghica este din 1 Iulie 1822. Nu conţine decât o acuzare a Fanarioţilor, arătaţi ca autori ai suferinţelor Principatelor, ceeace a determinat Poarta să revie la domniile pământene. Nu se anunţă nici o reformă, dar se reînoeşte vechea formulă: « trimiteţi tot felul de provizii în abundenţă şi mulţi miei ».

Numirea lui Ioniţă Sturdza s'a făcut la 1 Iulie, la « 5 ceasuri din zi », turceşti. La 11 Iulie, Iordache Bucşănescu vesteşte despre aceasta pe mitropolitul Veniamin şi adaogă: « Mare turburare este în ideile noastre ».

Numirile au fost comunicate oficial la 4/16 Iulie ambasadorilor de pe lângă Poartă. N'au fost aduse însă la cunoştinţa Rusiei, cu care relaţiile diplomatice erau rupte.

Grigore Ghica plecă spre ţară la 11 August, iar Ioniţă Sturdza a doua zi.

Cu acest prilej, Poarta a mai dat, în legătură cu cererile făcute de delegaţii Principatelor, firmane

pentru cursul monedelor, reîntoarcerea mănăstirilor închinate sub cârmuirea pământenilor, înlăturarea Grecilor din slujbe, izgonirea Arnăuților, Grecilor și Sârbilor amestecați în eterie, revizuirea suditențelor abuzive. Prea puțin în raport cu cauzele adânci ale situației nenorocite din Principate.

Cu restabilirea domniilor pământene se dăduse satisfacție vechiului sentiment național, care se manifestase și în sec. al XVIII lea și în toate arzurile și proiectele dela 1821 și 1822.

Se mai dobândise și cârmuirea de către pământeni a mânăstirilor închinate, dorință de asemenea unanim formulată, un succes însă efemer din cauza intereselor politicei orientale a Rusiei.

Dar atâta tot.

Nu se putuse organiza miliția națională, dorită de toată lumea, din cauza prezenței trupelor turcești de ocupație.

Negoțul continua să fie stânjenit, pe de o parte prin abuzurile negustorilor turci cari veniau să facă aprovizionarea pentru împărăție, iar de altă parte, prin restricțiile impuse de Turcia regimului vamal al Principatelor.

Indatoririle, în bani și natură, față de Turci, erau tot cele vechi, prevăzute în ultimul loc în hatișeriful dela 1802, confirmat prin convenția dela Akerman.

Ca o consecință a acestei dependențe față de Turcia, reformele interne preconizate în atâtea proiecte fuseseră tot atât de irealizabile sub Domnii pământeni, ca și sub unii Domni fanarioți, cu tragere de inimă pentru țările încredințate cârmuirii lor. Cum bine observa Xenopol, nu persoanele erau de vină, ci sistemul în care erau prinse. Sistemul zis fanariot și care, în realitate, era mai vechi decât vremea fanarioților, n'ar fi fost posibil fără stăpânirea turcească și de aceea a continuat, vrând nevrând, și sub primele domnii pământene.

CONSTANTIN MAVROCORDAT DOMN AL MOLDOVEI ȘI AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI INTRE 1730—1769
Frescă în Biserica Buna Vestire din R-Vâlcii

Organizarea de stat a rămas tot cea dinainte; pravilele, aceleași. Țara nu era stăpână pe întrebuințarea resurselor ei. In lipsă de stabilitate, întocmirea unui buget era cu neputință. Cu nesiguranța exigențelor zilei de mâine, nu se putea reduce multiplicitatea impozitelor, nici înlocui darea colectivă prin impozitul individual. Nu se putea nici deosebi partea de venituri afectată Domnului de cea atribuită nevoilor statului.

De altă parte, în neputința de a asigura funcționarilor lefuri îndestulătoare, aceștia erau siliți să recurgă și mai departe la vechile abuzuri și samavolnicii. De aceea n'au lipsit nici în vremea domniilor pământene, faimoasele venituri, legale și ilegale, cunoscute sub numele de iraturi și havaeturi, denunțate în cele mai multe proiecte de reforme și percepute totuși pe toată scara erarhică a dregătorilor-dela subalternii lor. Dregătorii mari luau în arendă veniturile statului și le subarendau cu câștig, vindeau slujbele, își atribuiau scutelnici și poslușnici peste numărul legal, țineau moșii în arendă. La rândul lor, ispravnicii, sameșii, polcovnicii, căpitanii și zapcii din județe, atât de învinuiți în proiectele de reforme ce am cercetat, se despăgubiau dela oamenii de rând.

Toată lumea se îmbulzea la slujbe pentru «procopseală» și era aproape o necesitate ca slujbașii să se reînoiască în fiecare an, pentru ca să se poată «pricopsi» cât mai mulți. Acei cari nu încăpeau în slujbe, căutau să cumpere măcar dreptul la oarecare privilegii, ca boieri onorifici, mazâli, neamuri, postelnicei, sau măcar preoți ori diaconi.

Se înțelege că în angrenajul în care era prinsă, boierimea să fi ținut, ca o condiție chiar de existență în vremuri atât de nesigure, la privilegiile ei. Boierimea cea mare ar fi vrut numai, mai ales în Moldova, să se pue stavilă înmulțirii numărului privilegiaților, observând cu dreptate că prin aceasta tot sporiau sarcinile dajnicilor de rând, al căror număr tot scădea.

Mai toată boierimea se pronunțase pentru desființarea veniturilor slujbelor, dar numai unii boieri răsleți, ca un Barbu Văcărescu, sau un Iordache Roznovanu, ceruseră desființarea scutelnicilor și tot Roznovanu propusese ca toată lumea, fără deosebire de clasă, să fie supusă la impozitul personal. La soluția mai radicală însă, a desființării totale a privilegiilor, prea puțini boieri se gândiau. Dinicu Golescu a fost una din aceste onorabile excepții.

Democratismul în Moldova era reprezentat de boierimea secundară, care-l înțelegea însă sub forma participării ei pe picior de egalitate cu boierimea cea mare la privilegii și la conducerea statului. Ideea unei adunări în care să figureze și deputați ai județelor și a cărei principală menire să fie întocmirea bugetului, fusese adoptată de cea mai mare parte a boierimii Principatelor, dar glasul poporului de jos, potrivnic privilegiilor de naștere, cererea de a se supune toată lumea la un impozit proporțional cu

HANUL LUI MANUC LA 1841
Litografie de Ciceri după desenul lui *Michel Bouquet*

averea, de a se declara accesibile tuturor funcțiunile statului pe singura bază a meritului individual, de a se hotărî trebile publice numai cu asentimentul celor mai mulți, nu se auzise decât în Muntenia.

Muntenia nu redobândise teritoriile dela stânga Dunării încălcate de Turci.

Durata domniei limitată tot la șapte ani și prin convenția dela Akerman, lăsa pe șeful statului în dependența curților suzerană și ocrotitoare, îi slăbia autoritatea față de boieri și întreținea rivalitățile dintre aceștia.

Intr'un cuvânt, situația creată de raporturile noastre seculare cu Turcia, de discordiile dintre partidele boierești de o parte, dintre boierime și poporul de jos de altă parte, ajunsese din nenorocire astfel, încât nodul gordian nu mai putea fi tăiat decât de o sabie străină și aceasta avea să fie cea rusească.

* * *

Convenția dela Akerman lăsase o ușă deschisă spre noui conflicte, prin aceea că nu se ocupase de chestia grecească. Prin tratat special, încheiat la Londra la 6 Iulie 1827, Franța se unise cu acordul anglo-rus dela 4 Aprilie 1826. Incidentul dela Navarin, la 20 Octomvrie 1827, pusese apoi pe neașteptate focul la pulbere. Turcia închisese Marea Neagră vaselor rusești.

După o scrisoare a marelui vizir către Nesselrode la 12 Decemvrie, Poarta, prin firmanul dela 20 Decemvrie, făcu apel la fanatismul musulman. Teroarea se răspândi în Principatele române. Noul consul general al Rusiei la București, Minciaky, ale cărui funcții provizorii la Constantinopol încetaseră dela numirea ca ambasador rusesc la Poartă a lui Ribeaupierre, se silia în zadar să liniștească spiritele. Primise ordine să arate Domnilor că Rusia era garanta instituțiilor din Principate, și că cea mai mică abatere dela drumul hotărît de tratate, putea să le procure « o zi de amarnice păreri de rău ». Consulul Prusiei, Kreuchely, putea dar scrie ambasadorului prusian la Țarigrad, Miltitz, la 27 Februarie 1828, că consulul general al Rusiei este « marele resort și d. Domnando (secretarul) roata motrice a mașinei... Nimic nu se face fără consimțimântul consulului general al Rusiei ». Nesiguranța sporia pe fiece zi, după cum raporta Kreuchely șefului său ierarhic la Țarigrad, și cum, de altfel, urmașul lui Miltitz, Canitz, putu singur să-și dea seama la trecerea lui prin București, la începutul lui Martie.

Domnul muntean, Grigore Ghica, spera că conflictul se va aplana. Cavalerul de Gentz, confidentul lui Metternich, printr'o scrisoare din 1 Ianuarie 1828, îi luă însă orice nădejde: « Ar fi, scria el, o nerozie a crede că Rusia va da înapoi ». La 18 Februarie, Gentz adăoga « Cheia purtării prezente a Porții se găsește în convingerea ei fatală că nici o concesiune, nici un act de supunere, oricare ar fi, n'ar putea dezarma proiectele ostile ale Rusiei. Ea se teme de a fi atacată din nou pentru neexecutarea convenției dela Akerman ». Și, într'adevăr, această executare nu fu începută decât chiar de Ruși, după intrarea lor în Principate. O altă scrisoare a lui Gentz, dela 31 Martie, e și mai explicită: « Rusia

nu se va opri. A mers prea departe pentru a putea retrograda... Aştept pe fiecare zi ştirea că împăratul a plecat la armată ». Consulul francez Hugot, scria şi el ministrului La Ferronnays, la 4 Aprilie 1828: « La Bucureşti, teroarea cuprinde spiritele. Domnul care, până acum, se opunea oricărei plecări a boierilor, a revenit asupra acestei hotărîri... Deci... femeile pleacă... spre oraşul Câmpulung şi alte părţi vecine cu Transilvania, pentru a putea păşi uşor, în câteva ceasuri, pe pământul austriac ». In cele din urmă, faţă cu numărul tot crescând al cererilor de autorizări de plecare, Ghica Vodă începu a le refuza.

Se înţelege cu atât mai uşor ca Rusia să nu fi dat înapoi, cu cât nici o putere europeană nu-i sta în cale. Anglia desaproba cu vorba. Franţa era în simpatii cu Rusia. Austria era înşelată asupra adevăratului scop al Rusiei, iar Prusia avea interes să păstreze bune relaţiuni cu vecinul. După ce expunea astfel starea Europei, Gentz, într'o scrisoare din 7 Aprilie, conchidea că « altă scăpare pentru Turcia nu mai este decât voinţa providenţei, sau moderaţiunea spontană a împăratului rusesc ». Se putea spera în moderaţia împăratului. Spusese contelui Zichy: « E departe de mine gândul vre-unei sporiri de teritoriu... Vă repet... că nu pot suferi... pe Greci... Ii consider ca supuşi în revoltă deschisă contra suveranului lor legitim... Nu voesc desrobirea lor... N'am nici o intenţie de întindere teritorială... Voesc numai pacea, fericirea internă şi prosperitatea negoţului poporului meu. Pierderea imensă pe care această ramură a industriei o încearcă prin măsurile luate de Poartă, provocaţiunile nesfârşite... neexecutarea tratatului dela Akerman, mă silesc să trag spada... Nici o piedică nu mă va face să dau înapoi, chiar dacă urmarea... ar fi căderea imperiului otoman ».

ALEXANDRU CALIMAH DOMNUL MOLDOVEI, 1795—1799
După harta lui Riga Veleştinul din 1797

Ştiind, dar, că nici o putere nu se va opune mersului lor asupra Constantinopolei, Ruşii însărcinară pe Paschievici să sfârşească conflictul cu Persia, încheind tratatul dela Turcmanciai şi, având mâinile libere, dădură manifestul dela 23 Aprilie 1828, în care acuzau pe Turci că îndeamnă la răscoală triburile din Caucazia, că închid Bosforul comerţului european, că deţin vase ruseşti contrar art. 1 şi 30 ale tratatului de comerţ dela 1783 şi art. 7 al convenţiei dela Akerman, că secvestrează încărcăturile pentru a le vinde apoi pe preţuri de nimic, etc. şi că proclamaseră răsboiul sfânt.

Cât timp nu era vorba de o nouă anexiune, Austria se desinteresa, în fond, de neînţelegerile dintre Turcia şi Rusia. Ocuparea Principatelor, în aşa limite, n'o îngrijea prea mult. Metternich nici nu se ocupă în memoriile lui de această împrejurare altfel decât ca de o simplă operaţie de răsboi. Mai era însă şi o altă cauză hotărîtoare a inacţiunii Austriei: era starea ei încurcată militară şi financiară. « Niciodată, scrie Metternich, această ţară (Rusia) nu s'ar fi aventurat atât de uşor într'o întreprindere ale cărei urmări era greu de prevăzut, dacă ar fi avut să ţie seamă mai serios de Austria ». Intr'un raport către suveranul său, la 9 Octomvrie 1829, Metternich propunea reforme pentru ca « să ne luăm locul în lumea nouă ».

Se făcea acum dovada că politica acelora cari voiau menţinerea şi întărirea relaţiilor cu Turcia, nu constituia un « realism de cea mai bună calitate » decât ca o scurtă etapă, dictată de prudenţă şi oportunitate, momentane, dar care nu putea duce la realizarea aspiraţiilor de emancipare economică şi politică. In Moldova, fusese încurajată de Vogoridi, în speranţele sale de domnie, iar pentru cărvunari, mai era şi o pârghie de rezistenţă împotriva boierimii mari, conservatoare şi rusofile. O asemenea politică mai era dictată şi multora cari ştiau că nu au nimic de aşteptat dela Poartă, de teama ce li-o inspirau intenţiile Rusiei faţă de l rincipate, în urmărirea ţelurilor ei orientale, teamă pe care o întreţineau cu grijă, în amândouă ţările române, agenţii Austriei interesate.

Alţii însă îşi îndreptau nădejdile către Rusia şi socotiau, pe de o parte, că perspectiva pericolului ce ameninţa din partea aceasta se putea înlătura mai de grabă prin bune raporturi, iar de altă parte, că în cel mai rău caz, dependenţa de un stat ortodox şi intrat în făgaşul civilizaţiei europene era preferabilă.

Prinşi între Rusia şi Turcia, dacă se deosebiau în privinţa atitudinei pe care s'o ia faţă de aceste

puteri rivale, boierii noștri nutriau însă și acum, ca și în veacul al XVIII-lea, aceleași țeluri, timid mărturisite.

Voiau neatârnarea, pe care o cerea tânărul Const. N. Filipescu, în scrisorile sale dela 1825—1828 și rusofilul, fost eterist, Nicolache Rosetti-Roznovanu în negocierile sale cu Rusia la 1826.

Pentru a putea opune o rezistență mai mare, voiau unirea Principatelor. Dinicu Golescu, la 1826, visa « Dacia mare ». Iordache Catargi, în comitetul de elaborare a Regulamentului Organic, la 1829, propunea unirea. Nicolae Roznovanu exprima la 1834 dorința de a vedea constituită o « confederație dunăreană », sau un « regat al Daciei ».

Voiau Domn ereditar, cum se vede din memoriul cărvunarilor Moldovei dela 1824 și din scrisorile lui C. N. Filipescu dela 1825—1828.

Voiau Domn străin, dar să nu fie Austriac, Rus, sau Turc, după socotința lui Iordache Catargi, tot la 1829, să nu fie Turc, Rus, Grec, sau Evreu, ci de preferință German, după părerea vornicului Grigore Filipescu, acela care, la 1833, în vârstă de 54 ani, sub influența fiului său Dumitru întors dela Paris, adoptă costumul occidental.

Voiau în sfârșit garanția colectivă a marilor puteri, cum se rostise, la începutul anului 1822, un boier mare muntean emigrat la Brașov, către Laurencon, cum constata consulul francez din Iași la 1827 și cum spuneau boierii, câțiva ani în urmă, agentului diplomatic Bois-le-Comte.

O SULTANĂ ASSEKI (primă sultană) ȘI O PRINCIPESĂ A MOLDOVEI
Litografie de Langlumé. Col. Academiei Române

Iată de ce poate fi autentic actul muntean, oglindind situația dela 1828, intitulat « Cererile ce ar fi putut face Valachia și Moldavia la un congres de prinți creștini, pentru siguranța lor cea din afară și statornicirea cea dinlăuntru ». Pe lângă hotarul dunărean, miliție națională, libertatea negoțului, trecerea mânăstirilor închinate sub cârmuirea pământenilor, neatârnare deplină prin răscumpărare dela Turci, Domn ereditar, se mai cere unirea Principatelor, Domn dintr'o dinastie germană, ales întâia oară de Austria, Franța și Anglia, care să se boteze în ritul ortodox și să jure a păzi « constituția »; neatârnarea bisericii naționale de patriarhia dela Constantinopol.

In aceste împrejurări trecu mareșalul Wittgenstein Prutul la 25 Aprilie — 7 Mai 1828.

Ioniță Vodă Sturdza fu dus sub escortă în Basarabia. Acolo, după câteva luni, cuprins de desnădejde, bătrânul se îndreptă către regele Prusiei, cerându-i sprijinul pe lângă țar și afirmând chiar că, pe când era în scaun, se pusese de bună voe sub scutul drapelelor rusești. Grigore Vodă Ghica, sfătuit de Gentz, părăsi Bucureștii la 28 Aprilie (10 Mai) ora două dimineața. « Toți Turcii au fost cuprinși de mare frică, scria în aceeaș zi bancherul, devenit baron austriac, Meitani, și, departe de a se mai gândi la invazia Țării Românești, li se pare că și văd pe Ruși la porțile cetăților lor ». Ghica lăsă caimacam pe mitropolitul Grigorie, dar fu ajuns pe drum, la Câmpina, de un emisar rus, care-l convinse să revie în capitală, unde rămase ca simplu particular.

Victoriile Rușilor aveau să-i ducă repede la tratatul dela Adrianopol dela 1829.

Dacă situațiunea Grecilor față de Turci fusese mult mai grea decât a noastră, ei trecură în schimb deadreptul dela robie la neatârnare deplină. Contribui la acest rezultat și împrejurarea că n'avuseseră decât un singur potrivnic, Poarta otomană. Cât privește Principatele române, ale căror aspirațiuni se loviau nu numai de interesele turcești, dar și de ambițiile orientale ale Rusiei și Austriei, ele nu făcură, deocamdată, decât un pas important în calea neatârnării. Odată cu modificarea raporturilor lor de veacuri cu Turcia, prin tratatul dela Adrianopol, deveniau cu putință și reformele serioase interne pe care le introduse Regulamentul Organic.

DOMNIILE REGULAMENTARE

Curentul spre emancipare se vădise încă din timpul ocupației rusești. De aceea consulul rus Minciaky invitase pe Ghica, încă dela începutul domniei, să vegheze « sur tout ce qui pourrait indiquer une certaine tendance dans les jeunes esprits à se livrer à l'entraînement des idées libérales ».

PRINCIPELE ALEXANDRU MORUZI, PRIMIND LA CURTEA SA DIN BUCUREȘTI PE SIR ROBERT AINSLIE, AMBASADORUL ANGLIEI LA CONSTANTINOPOL, 19 IULIE 1794
Aquatintă de *W. Watts* după un desen de *Luigi Mayer*. Colecția Academiei Române

Și nu numai Rusia se temea de progresul ideilor noui. O notă din 20 Iunie — 8 Iulie a agentului austriac Schweiger vorbește de o carte « sur les préjugés », « renfermant des principes révolutionnaires », pe care autorul, neputând s'o tipărească fățis în Transilvania, ar voi s'o treacă pe furiș, în manuscris, peste hotar, prin mijlocirea unui « juif rusé ». Agentul cere să se dea ordine confidențiale tipografilor de a pune mâna pe cel ce se va înfățișa cu manuscrisul.

Dar direct interesată să păstreze starea de lucruri existentă în Principate era Rusia. Pentru aceasta avea nevoie în primul rând, ca Domnii regulamentari să fie unelte oarbe în mâinile ei. Am dovedit cu prisosință, din izvoare interne și externe, că Alexandru Ghica n'a fost Domn după visul rusesc [1]). Mândru de numele ce purta, urmaș a șapte Domni din neamul său, el nu putea consimți să se convingă că deținea scaunul din voința rusească și pe atât timp numai cât Rusia va fi mulțumită de el. Tendințele lui progresiste și naționaliste le cunoaștem. Dar din cauza situației lui chiar, el nu putea merge, nici pe un tărâm, nici pe celălalt, până la extremitățile altora.

Situația lui era îngreuiată și prin o fire nehotărîtă, prin sfaturile unor sfetnici puțin scrupuloși și prinr'o stare materială încurcată. Bunele lui calități le pun însă în evidență și potrivnicii. Un călător francez dela 1836 [2]) îl descrie astfel:

« Cele mai lungi drumuri ale lui s'au mărginit la Viena, și totuși are cunoștințe felurite. Vorbește franțuzește ca un Francez; vă cunoaște teatrul, literatura, oratorii parlamentari.... Vă știe obiceiurile, moravurile, plăcerile.... La teatru, la palat și la plimbare poartă fracul și pălăria franceză; la exerciții..., la Divan, uniforma de general de divizie.... Trăsura lui înhămată cu 6 cai minunați este mânată à la d'Aumont, de vizitii eleganți.... Ii place petrecerea și femeile, fără a se depărta însă de cea mai strictă cuviință. Mai ales carnavalul îl distrage și-i face plăcere. Se deghizează când într'un fel, când într'altul, se duce pe ascuns la bal... ».

Atitudinea Domnului cu prilejul discuției articolului adițional la Regulamentul Organic, prin care Rusia își rezerva influența continuă asupra principatelor, sau față de evenimentele ce s'au desfășurat dela 1839 înainte, St. Marc Girardin a rezumat-o minunat [1]): « Il a ménagé, transigé, plutôt que gouverné. Il a fait ce qu'il pouvait faire ». In situația în care se afla, între ochiul bănuitor al Rusiei și aspirațiile ocârmuiților săi, nu putea face mai mult: « Dacă am zice Domnului Ghica: sustrage-te de sub jugul rusesc; opune-te consulului general; fă-te că-i împiedici înrâurirea; ce folos ar trage (Franța) din aceste poveți, dacă le-ar urma, și ce folos ar trage Valahia? ». Vedea just Girardin, la 1836: « Ar fi fapta unui nebun și a unui necinstit de a excita Principatele împotriva Rusiei. Suntem oare la spatele lor spre a le sprijini? Austria sau Turcia vrea oare să le vie în ajutor? » Și trăsurile ce cunoaștem ale caracterului lui Ghica, le desăvârșește Thouvenel [2]), calificându-l de « bărbat cu imaginație romantică, plin de bune intenții, dar lipsit de energia necesară spre a le aduce la îndeplinire; mai scrupulos decât supușii săi și totuși în neputință de a înfrâna dezordinele din jurul său; foarte deștept » și, adaogă Thouvenel, — ecou al naționaliștilor, se vede, desmințiți de rapoartele consulului austriac, — « și totuși nu îndrăsnesc să întreprinză nimic fără sfatul cabinetului rusesc ».

Timoni stă dovadă că-și dădea seama Domnul de intențiile curții ocrotitoare. Politica acesteia până la 1834, era pătrunsă de un « esprit d'empiètement et d'usurpation » împotriva Turciei. Dela 1834, «de când Polonia dovedise că cuvintele de patrie, de neatârnare și de libertate, pe cari Rusia le făcea să răsune împotriva Turciei la urechile popoarelor creștine, s'ar putea întoarce împotriva Rusiei; de când revoluția polonă învățase că nu degeaba se hărăzesc așezămintele liberale și că popoarele le iau în serios, împăratul Nicolae începuse a se desgusta de această aparență de civilizație liberală, pe care îi plăcea Rusiei s'o arate ». Așa procedase Rusia și față de

[1]) I. C. Filitti, *Domniile Române sub Regulamentul Organic.*

[2]) Stanislas Bellanger, *Le* (sic) *Kéroutza*, Paris 1846, 2 vol. pag. 90—3.

[1]) *Souvenirs de voyages et d'études*, Paris 1852, pag. 307 și 308.

[2]) *La Hongrie et la Valachie*, Paris 1840—Trad. germană sub titlul *Ungarn und die Walachei*, Leipzig 1840, vom Grafen von P(ons), pag. 172.

Principate. Un general rus mărturisia [1]: « Suntem oameni ciudaţi .... Iată o ţară care nu-i a noastră şi pe care voim s'o civilizăm şi s'o îmbogăţim. Aşezăm oraşe cari vor ruina pe ale noastre [2]; creăm o agricultură care va micşora pe a noastră; dăm legi liberale şi noi avem guvernământ despotic. La noi, n'avem decât şerbi şi aici vrem să facem cetăţeni fără a ne gândi că între ţăranii noştri şi aceştia nu-i decât Prutul ». Neputându-şi strica opera, Ruşii căutau cel puţin să-i modereze efectele. Şi Regulamentul Organic părea făcut într'adins în aşa scop.

« Dacă intenţia a fost, precum cred, — zice St. Marc Girardin — a face o constituţie inaplicabilă, s'a reuşit pe deplin; s'au pus faţă în faţă două puteri tot atât de mari una ca şi cealaltă, fără a le defini şi mărgini: un dictator suveran şi o adunare suverană, un guvern absolut şi o republică ».

Ştim că de această stare de lucruri nu înceta a se plânge Ghica, după cum s'au plâns de ea şi ceilalţi Domni regulamentari.

Boierimea era şi ea conştientă de situaţia Ţării Româneşti. « Se găseşte la Bucureşti şi Iaşi, printre boierii de seamă — scrie acelaş — multă inteligenţă; ei cunosc bine Europa şi interesele cari o frământă ». Au însă multă încredere în ascendentul irezistibil al Rusiei, « pornire foarte firească încă într'o ţară lăsată pradă de atâta vreme înrâuririi ei stăpânitoare ». Şi Girardin se grăbeşte a adăuga: « Ce n'est pas que la Russie soit aimée dans les Principautés ». Recunoşteau boierii că într'o vreme Rusia se interesase de soarta Principatelor, precum se interesau acum de a Bulgarilor « chez lesquels, pendant la dernière guerre les Russes payaient tout, tandis qu'ils prenaient et pillaient librement chez nous...». Dar acum situaţia s'a schimbat, odată cu interesele Rusiei. « Ceeace voim, este să fim neatârnaţi. Aceasta ceream dela Ruşi împotriva Turcilor » şi aceasta ar cere-o boierii acum dela Turci împotriva Ruşilor, « dacă s'ar găsi la Ţarigrad o minte luminată şi o voinţă neatârnată ». Acest vis îl vor visa şi capii moderaţi ai mişcării dela 1848. Ştiind că patria şi tribuna liberă existau numai pe hârtie, prinşi între Turcia şi Rusia, boierii bătrâni erau desnădăjduiţi de soarta ţării lor dacă Europa nu se va ocupa de dânsa. Nu ştiau « pentru cine » să-şi crească copiii şi, întorşi în sufletul lor spre occident, le dădeau o educaţie franţuzească, în speranţa că tot de acolo va veni poate mântuirea, cum a şi venit, după ce, cum profetiza Girardin la 1836, s'a vorbit şi s'a scris mult despre Principate, încât atenţia întregii Europe a fost atrasă « sur leur indépendance si fragile et si délicate ».

ALEXANDRU MORUZI DOMN AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI
După harta lui *Iordache Golescu* dela 1800

Indrumarea tineretului spre Franţa a servit cauzei naţionale. Agentul austriac o deprecia, cum se şi cuvenea reprezentantului unei curţi ce privea cu ochi răi focarul de liberalism ce era Parisul. El afirmă că tinerii întorşi de acolo nu corespundeau aşteptărilor părinţilor lor, şi că totuşi « prejudecata pentru ce este franţuzesc este atât de înrădăcinată, încât şi experienţa defavorabilă nu poate nimic împotrivă-i ». Idea de emancipare era comună boierilor bătrâni şi tineri. Bois-le-Comte, într'o scrisoare din Bucureşti, cu data de 17 Mai 1834, afirmă că în Principate se doreşte neatârnarea şi unirea, care ar pricinui, după spusa unui ministru moldovenesc, o economie însemnată în administraţie, o putere şi mijloace mai mari, mai multă greutate în Europa şi încredere în viitor. Unirea părea a fi la Iaşi « expresia unei dorinţe generale a ţerii ». La Bucureşti, boierii se cam temeau de concurenţa la slujbe a colegilor din Moldova, dar aceasta nu-i împiedeca de a dori şi ei unirea şi Domn străin. Unul din beizadelele lui Grigorie Vodă Ghica spunea lui Bois-le-Comte că n'ar fi jertfă ce n'ar face în acest scop. Tot astfel se rostea şi vornicul Filipescu. In loc de protecţia exclusivă a unei singure curţi, boierii doriau garanţia colectivă a marilor Puteri. Un Iordache Golescu voia o gramatică de obşte pentru toţi Românii din toate părţile şi cu o singură « închipuire de slove ». Inălţimea de idei a acestui boier mare se vădeşte în prefaţă la gramatica lui, tipărită la 1840. El avea conştiinţă de greşita concepţie a multor boieri că au dreptul de a trăi din munca celor de jos. Dovadă este a lui « Cărticică cuprinzătoare de cuvintele ce am auzit dela însuşi cugetul meu ». Thouvenel povesteşte cum un boier i se plângea că Rusia şi Austria nu consimt să creeze între ele un stat a căruia neatârnare şi neutralitate le-ar servi chiar lor, ferindu-le de cioc-

[1]) St. Marc Girardin, 261.
[2]) Comerţul Odesei.

niri, — ideie pe care am văzut-o exprimată și în articole de ziare ale timpului. Și iar revine mâhnirea de nepăsarea cabinetelor și că străinii ce călătoresc prin țară « plătesc cele mai deseori ospitalitatea noastră prin batjocuri la adresa femeilor, modelor și încercărilor noastre de reforme; condamnă prezentul... uitând cu totul trecutul care ne scuză ».

Principatele treceau, într'adevăr, printr'o curioasă criză. De o parte încă urmele turcești, de alta avântul spre propășire, fără a se ști încă ce soartă politică vor avea. Un guvern reprezentativ, sub privegherea și amestecul zilnic al Rusiei. O societate ce se sbătea între obiceiurile orientale și cele europenești. Occidentalism în forme și eleganțe, mai mult de cât în spirit și caracter. Transiție și contrast în toate, în case, în îmbrăcăminte, în legi, în limbă chiar. Pretutindeni « o convalescență universală a satelor, a oamenilor ». Ascultând numai sgomotul certurilor politice, zice St. Marc Girardin, — făcând o observație ce se poate aplica și la alte timpuri — nu se aude « țara care se îmbunătățește și se îmbogățește, casele ce se zidesc, familiile ce sporesc, fiindcă toate acestea se fac în tăcere ». La București se vedeau palate alături de colibe. Seara, pe « podul » Mogoșoaiei calești pompoase stropiau de noroiu sau înecau în praf pe umilul pedestru. Luxul creștea mereu și veniturile boierilor se duceau în străinătate pentru satisfacerea lui. Ca în toate societățile aristocratice slugile sunt numeroase în casele boierești. In sufragerie 300 lumânări « roses de Leopoldstadt » luminează o masă de 52 tacâmuri, încărcată de argintărie. Cucoanele « îmbrăcate franțuzește, asezate franțuzește, vorbind, râzând, făcând izbitoare sachismeti tot franțuzești, se iau la întrecere în strălucire, eleganță, bun gust și ispitire ». Schimbarea costumului e datorită ocupației rusești. Modele franceze « domină suverane pe malul Dâmboviței. Ultimele noutăți dela Paris pătrund cu o repeziciune uimitoare ». Cetesc gazeta de mode « le Follet ». Francezul e privit la București ca un prieten, aproape ca un compatriot. In saloane se vorbește în franțuzește despre literatura și teatrul franțuzesc, despre atracțiile Parisului. Se mai întâlneau însă și rochii jumătate europenești, jumătate orientale. Rochia cu flori mari era dela Viena, mânicile « à l'imbécile » după moda franceză dela 1832, iar pe cap se vedea un turban din ștofă de Brusa. Pe ici pe colo case cu două caturi, palate, înconjurate de mari curți și grădini. Aspectul lor e uneori impunător, dar materialurile din care sunt făcute ornamentele nu trebue analizate de aproape. Incolo casele sunt cu un singur cat, pierdute printre vastele maidane. Ulițe pavate sunt încă puține la 1836, și caldarâmul, unde există, e făcut cu pietre ascuțite. Noaptea orașul e slab luminat prin 722 felinare și slab păzit prin 700 agenți, cari pun pe goană pe rău făcători tot repețind strigătul « cine-i acolo? ». Priviți din dealul Mitropoliei, București apar pierduți în mijlocul grădinilor și spectacolul e cu deosebire frumos spre amurg, când ultimele raze ale soarelui auresc vârfurile celor 365 clopotnițe dela 94 biserici ». « Ville de boïars, lieu de joie et de fêtes, d'indolence et de volupté. Vaste arene aux moeurs européennes et aux habitudes asiatiques, aux mœurs européennes et aux habitudes asiatiques, aux privilèges aristocratiques et aux libertés constitutionnelles... ; rues capricieuses, mahalas mystérieux ». Pentru adăpostirea călătorilor orașul avea patru hoteluri, « du Théâtre », « du Casino », « du Lion dor » și « de Valachie ».

ALEXANDRU IPSILANTI
Fiul Domnului muntean. Căpitanul « Eteriei » († 1828)
Portret contemporan. Col. Tudor Nicolaescu

*

Cauzele nemulțumirii obștești constatate în timpul lui Ghica, se înmulțiră în cei 6 ani de domnie a lui Bibescu.

Clerul înalt era nemulțumit din cauza atingerilor ce se aduseseră privilegiilor lui seculare. Neofit, mânat în parte de acest simțimânt, îndrăsnise să ridice glasul contra Rusiei încă dela 1846. Firește, Neofit nu pleda cauza tuturor stărilor sociale și nu s'ar fi grăbit a-și pune influența, dacă glasul său ar fi fost ascultat, în serviciul democrației, dar rămâne un semn de o deosebită însemnătate a stării de spirite în principate, în ajunul lui 1848, îndrăsneala arhipăstorului țării, fost ani îndelungați unealta Rusiei, ca o creatură a ei.

Că va fi apărat cauza clerului înalt numai, sau că va fi avut în vedere privilegiile oligarhiei, înfrânate și ea acum de Rusia, rămâne că Neofit, om de un caracter slab — urma mai ales a dovedit-o, — a îndrăznit să ridice glasul față de Rusia, s'o învinuiască de a zădărnici propria ei operă, să vorbească de *drepturile* țării, să dea într'un cuvânt pilda răsvrătirii contra voinței atotputernicei protectoare.

După cler, boierimea. Am adus în cursul lucrării destule isvoare doveditoare pe deplin de naționalismul ei. Unii însă așteptau realizarea visului lor dela Ruși. Alții, desiluzionați de Rusia, întorceau privirile către Turcia; alții în fine, constatând slăbiciunea Porții, așteptau ca puterile occidentale să se intereseze de soarta Principatelor. Boierii naționaliști se vădiseră înainte de 1821, la 1821, în timpul lucrărilor comitetului de opt la 1829, cu prilejul revizuirii Regulamentului Organic, în sânul societății filarmonice, și în afacerea Trandafirov. Contra lui Bibescu, boierimea cea mare avea și un motiv mai egoist de nemulțumire: atitudinea prea mândră a Domnului față de ea. La mândria, cam de parvenit, a Domnului, se adăoga mândria nouei Doamne.

SLUGERUL TUDOR VLADIMIRESCU (IN DREAPTA) ȘI PANDURII SĂI
Desen de *Danielis*. Colecția Academiei Române

Pe lângă deosebirile ce făcea între boieroaicele de a 2-a și de 1-a clasă, desemnându-le chiar locuri deosebite la balurile palatului, privia de sus chiar pe rudele ei apropiate. Se instalase la palat o canapea pe care numai Vodă și Doamna se puteau așeza și o femeie de spirit, franceză sosită la București după revoluție, a putut spune: « On attribue à un conflit de canapé une opposition sourde qui a ébranlé un trône ».

Dar oricari ar fi motivele de nemulțumire ale boerimii mari — în rândurile căreia intraseră și oameni noi, ridicați prin fel de fel de mijloace, sau mulțumită avuției strânse oricum, — această clasă, trăitoare în capitală, în preajma curții, trăgea, în total, numai foloase din regimul existent. De aceea este cu atât mai mare meritul, prea ușor uitat, al boierimii mari în mișcarea dela 1848.

Altfel stau lucrurile cu boierimea mijlocie sau măruntă, mai ales din provincie, — adesea de viță veche, — reprezentată prin proprietari șezând pe moșiile lor. Rolul ei în treburile publice era limitat. Regulamentul Organic îi acorda oarecari drepturi în administrația satelor, a cutiilor sătești, la recrutare, perceperea impozitelor, desemnarea subcârmuitorilor, alegerea deputaților. Membrii acestei boierimi aveau drumul deschis spre cele mai înalte trepte și, de fapt, unii din ei se și ridicau, așa încât, din acest punct de vedere, continuarea vechiului regim le putea folosi, dar, în total, neobișnuiți cu favorurile curții, dând Statului numai impiegați sau ofițeri inferiori, când nu rămâneau cu totul retrași pe moșiile lor, o schimbare a organizației sociale nu le putea înrăutăți vieața lor obișnuită, vieața de țară cu plăcerile ei reduse. Și erau numeroși acești boeri de județ, proprietari-agricultori, cari o vieață întreagă își cătau de moșie, fără a-și părăsi vreodată așezarea. O nouă organizare le putea deschide chiar orizonuri nouă și de aceea, în rândurile lor, se puteau găsi mai ușor partizani ai ideilor liberale. Mai târziu numai, după ce reformele s'au dobândit, boierimea mică a suferit oarecare desiluzie văzându-se în concurență cu burghezimea nouă.

Boierimea cea nouă, aristrocrația birocratică a Regulamentului Organic și intelectualii ieșiți din școlile regulamentare, elemente cari se manifestaseră în turburările dela 1840, țineau mai ales la o schimbare care să le îngădue, tot atât cât boierimii mari, să ocupe dregătoriile înalte ale Statului. Erau unii din ei cari nici nu voiau altceva. Crescuți în școli alături cu feciorii de boieri, ei nu puteau înțelege deosebirea care, la ieșirea din școală, se făcea între ei și foștii lor camarazi.

Cei mai mulți feciori de boieri erau oameni « à idées élevées, patriotiques et libérales » [1]). Tinerii, în genere adăpați, direct ori indirect, la isvoarele franceze, « prea aprinși pentru a nu se exalta până la entuziasm de vorba unui Michelet sau unui Quinet, necopți îndeajuns pentru a culege de acolo alceva

[1]) Chainoi, 84—5.

LUPTA DELA MÂNĂSTIREA SLATINA LA 25 ŞI 26 IULIE 1821 INTRE ETERIŞTI ŞI TURCI
Colecţia Academiei Române

decât admiraţia pătimaşă a ideilor revoluţionare... nu ajungeau să intre în relaţii decât cu agitarorii societăţii; erau toţi îmbuibaţi de doctrinele cele mai periculoase »[1]). Cei din păturile de jos, înlăturaţi dela cursurile superioare ale Sf. Sava şi opriţi astfel în aspiraţiile lor, mergeau să sporească fireşte numărul nemulţumiţilor.

Pe lângă *bonjurişti*, cari visau mai ales de *egalitate cu cei mari*, erau însă şi idealişti şi democraţi convinşi, preocupaţi într'adevăr de interesele obşteşti şi, caatare, de ale clasei celei mai numeroase. Un loc de cinste printre aceştia se cuvine lui N. Bălcescu.

Loviturile Domnului împotriva oligarhiei ar fi trebuit să-l apropie de pătura mijlocie. Dar tendinţa Domnului era de a spori propria sa putere, pe când pătura mijlocie voia să participe la conducerea trebilor publice, rezervată până atunci oligarhiei. De asemenea aplecarea Domnului spre şcolile franceze de unde porneau ideile nouă, era în dezacord cu dorinţa Domnului de a înfrâna lăţirea acestor idei. Era consecvent Kisseleff când învinuia pe Domn de a-şi fi trimis fiii la studii la Paris şi denunţa « la pernicieuse tendance de notre jeunesse à aller se former en France ». Domnul iarăşi apare nehotărît între curentele din jurul lui şi dorinţa de a-şi păstra scaunul, sprijinindu-se pe Rusia. « E lesne a învinui — scrie el lui Kiseleff cu privire la tânguirile opozanţilor — când vrei să pui sub ochi, înrăindu-le, rănile unei societăţi, pentru a arunca o vină guvernului fără a ţinea seamă nici de îmbunătăţirile ce el va fi adus... nici de mărginitele mijloace ce are a mână ». Se plânge de greutatea misiunii sale, muncind ziua şi noaptea, şi luptând contra atâtor nemulţumiri şi intrigi.

Acestea erau în linii generale, spre a nu mă repeta, cauzele nemulţumirii obşteşti. Rădăcina lor nu este, cum greşit se afirmă de obiceiu în epoca regulamentară. Originea relelor e mai veche; numai cunoaşterea lor mai de aproape, prin desvoltarea spiritului public, a arărat gravitatea lor şi a activat dorinţa de a le lecui, după o prea lungă răbdare. E chiar neîndoelnic că Regulamentul Organic, din punctul de vedere al organizaţiei interne a principatelor, reprezinta un *progres* faţă de trecut. S'a putut spune, cu drept cuvânt, că Regulamentul Organic a fost un bine acum trei pătrare de veac. Ceeace însă se vădise tot mai mult în epoca regulamentară, era tendinţa rusească de a amesteca tot mai de aproape în afacerile interne ale principatelor, jicnind autonomia lor şi simţul naţional deja înrădăcinat. Jugul rusesc apăsa tot mai greu şi dorinţa de a-l scutura era aproape unanimă. Dacă totuşi asupra acestui sentiment care, deocamdată, domnia şi trebuia să domine pe toate celelalte, acordul n'a putut exista până la urmă între toate clasele, cauza a fost că revoluţia, ce a urmat în mod firesc după încercarea neisbutită dela 1840 şi sub impresia turburărilor din Europa, s'a revărsat şi asupra altor chestiuni şi s'a manifestat uneori în forme şi cu tendinţe

[1]) Chainoi, 79.

INTRAREA TURCILOR IN BUCUREȘTI, 7 AUGUST 1821
Gravură germană contemporană. Colecția Academiei Române

extreme, cari au despărțit pe cei ce, în alte împrejurări, ar fi putut conlucra.

In acest răstimp, în Moldova, sub Mihail Sturdza, nemulțumirile se înteţeau.

Unii boieri mari, ca N. Roznovanu, C. Conachi, Lupu Balș, D. Ghica, erau nemulțumiți fie fiindcă nu încăpuseră în slujbe sau fuseseră scoși din ele; fie că Domnul ridicase la treapta întâi mai mulți boieri de trepte mai mărunte; fie că Domnul, în genere, călcând pe urmele lui Ioniță Vodă pe care-l criticase atât de aspru, sporise și el din cale afară numărul boieriților. Acești oameni noi nu căutau decât a plăcea guvernului căruia datorau noua lor situație, așa încât degradația și demoralizația deveniau de obște. Chiar în funcție fiind, boierii mari nu se sfiau a apela la consulul rusesc împotriva Domnului. Nu se înțelegeau cu Domnul și totuși voiau să rămâe sfetnicii lui, mulțumită sprijinului rusesc.

Altă categorie de nemulțumiți o formau boierii de a 2-a treaptă și de treptele mai mărunte, pe cari Sturdza nu-i ridicase încă și cari, ca urmare, erau tot atât de potrivnici boierimii mari cât și colegilor de mai deunăzi ridicați mai sus prin voința domnească. Nu voiau desființarea privilegiilor, ci aplicarea acestora deopotrivă la întreaga boierime fără deosebire de trepte.

Alt grup de nemulțumiți îl forma tineretul, în frunte cu Mihail Kogălniceanu, feciori de boieri și chiar de boieri mari cari, inspirați sincer de ideile liberale ale Apusului, atacau Reg. Org. în chiar dispozițiile lui fundamentale, urmărind astfel schimbarea întregei organizații regulamentare.

EPOCA LUI 1848

Revoluția nu isbucnise încă în Europa, când Bibescu deschise adunarea la 18 Ianuarie 1848. Domnul enumera actele ocârmuirii sale în anul trecut și constata apoi « starea de liniște, de siguranță și de mulțumitoare petrecere întru care se află astăzi țara.». Nion, transmițând lui Guizot mesajul, face din Bibescu omul progresului, stânjenit în pornirile sale de Rusia de o parte, de adunare de alta. In privința reformei învățământului, zice că Vodă « est loin de s'associer bien sérieusement aux efforts qui se font autour de lui pour préserver la jeunesse valaque des prétendus dangers d'une éducation libérale ». Puține zile după aceea însă, opinia publică e adânc impresionată de gestul unui arnăut care, exasperat de suciturile justiției, intră în cancelaria departamentului dreptății și rănește pe un cap de masă, — « ceva... încă neauzit până acum în Țara-Românească », scrie Telegescu, răsvrătitul dela 1840, iertat de Bibescu, lui Bariț.

La 23 Februarie, revoluția izbucnia la Paris, și studenții români de acolo desfășură steagul național și merg să felicite guvernul provizoriu. Ajutorul primarului Parisului le zice între altele: « Avem cuvânt a crede că Europa liberă odată *și neformând decât o singură* nație, va arunca ochii în părțile Orientului... și va scăpa atunci pe frații săi ». Visul mai vechi al revoluționarilor utopiști francezi, vis care orbise deja și pe discipolii lor Români la 1841—1842 și avea să-i orbească și acuma, visul frăției universale.

Tot atunci izbucnește revoluția în statele Italiei,

POETUL ALECU VĂCĂRESCU
Portret de *Anton Chladek*. Colecţia Zoe Caribolu

apoi în Martie, în Germania şi în Ungaria, ajunge adică la porţile Principatelor.

Nion, consulul Franţei, înţelege tot pericolul la care se expun tinerii utopişti, « traşi de instincte generoase mai mult decât călăuziţi de o convingere, palpitând încă de emoţiile ce le-a lăsat o creştere primită în şcoalele sau prin cărţile noastre », şi cari « nu cer mai puţin decât întregimea libertăţilor noastre politice atât de greu cucerite de Franţa ». Guvernul se află între boierii nemulţumiţi cari vor să-l răstoarne, de o parte, şi aspiraţiile progresiştilor în fruntea cărora, de teama Rusiei, nu îndrăsneşte să se pue, de altă parte. Printre progresişti sunt şi moderaţi cari, « fără a voi să înfrângă prin silă rezistenţa oligarhiei, fără a provoca, necumpănit, o intervenţie străină », ar voi ca Domnul să propună adunării măsurile « imperios cerute de principiile de omenie, de dreptate şi de interesul obştesc ». Nion a sprijinit această cauză pe lângă Domn, dar opoziţia Rusiei împiedică totul prin ameninţarea că « orice mişcare populară, orice măsură a autorităţii menită a modifica statul quo, ar fi semnalul intrării trupelor ruseşti în Principate ».

In nopţile trecute s'au lipit pe zidurile oraşului afişe cerând desfiinţarea privilegiilor boiereşti, formarea unei gărzi civice şi libertatea tiparului. Unii şefi ai mişcării s'au înfăţişat chiar Domnului, care le-a răspuns că nu-i poate privi ca pe mandatarii legali ai poporului şi nici satisface, cu dela sine putere, cererile lor.

Domnul nu credea că o revoluţie va isbucni, sau de va isbucni era convins că o va putea năbuşi cu mijloacele de cari dispunea. Refuză dar propunerea lui Kiseleff de a i se trimete în ajutor câteva regimente de cazaci. Nu consimţi nici la cererea lui Duhamel, consulul Rusiei, de a exila pe Eliade. Se mărgini a chema la masă pe şefii mişcării cărora le cunoştea firi mai moderate, pe Eliade, Poenaru, Marcovici, şi a-i îndemna la linişte. Demersul Domnului rămase fără rezultat. Eliade trecu peste Olt, unde se înţelese cu Magheru, cârmuitorul judeţului Romanaţi, în care Domnul avea încredere. Eliade mărturiseşte că Bibescu se sfătui chiar cu Magheru pentru sporirea numărului şi înarmarea dorobanţilor, pentru ca ţara să se poată feri, prin propriile ei mijloace, de năpădiri străine. Că această atitudine demnă a Domnului era cunoscută şefilor mişcării rezultă şi din faptul că ei se gândiră, vom vedea, să-l pue în fruntea lor. Văzând însă pe Domn nehotărît, se hotărîră să grăbească ei lucrurile, cu gândul că Bibescu, pus în faţa faptului împlinit, va simţi mai mult curaj.

Intruniţi la Islaz în ziua de 9 Iunie, revoluţionarii ascultă rugăciunea preotului Radu Şapcă din Celei, care, însufleţit de aceleaşi simţiminte ce puseseră odinioară în mişcare trupa lui Tudor, cere lui Dumnezeu izbăvirea « de abuzul clăcii, de ticăloasa iobăgie,... de podvada drumurilor şi a şoselelor, de aceste munci ale Faraonilor. Se dă cetire apoi « Proclamaţiei » alcătuite « în numele poporului român » şi purtând în frunte lozinca « respect către proprietate, respect către persoane ».

Proclamaţia dela Islaz e strigătul libertăţii. Nu al luptei, ci al înfrăţirii claselor sociale. « Tot Românul... sătean, meseriaş, neguţător, preot, soldat, student, *boier, domn*, e fiu al patriei ». Principiul adevăratei libertăţi e afirmat. « Nu se cuvine a pierde pe cei mai mulţi pentru cei mai puţini, căci este nedrept; nu se cuvine iarăşi a pierde pe cei mai puţini pentru cei mai mulţi, căci este silnic ».

Poporul român voeşte autonomia, respectând totodată legăturile cu Poarta. Drepturile Principatelor au fost « recunoscute de toate tratatele încheiate între Inalta Poartă şi Rusia ».

Regulamentul Organic este împotriva drepturilor poporului român şi împotriva tratatelor. Poporul român se leapădă de el. « Această lege este însuşi în folosul Inaltei Porţi, ce va fi arbitru, împreună cu Franţa, Germania şi Englitera, cărora Românii le reclamă judecată şi ajutor la orice asuprire ».

Poporul român vrea: răspunderea tuturor funcţionarilor; egalitatea drepturilor civile şi politice; contribuţia generală după venitul fiecăruia; « alegerea largă, liberă, dreaptă, *unde tot românul are dreptul de a fi chemat şi unde numai capacitatea, purtarea, virtuţile şi încrederea publică să-i dea dreptul de a fi ales* » [1]).

Cere tipar liber, cuvântare liberă, adunări libere », gardă naţională, bancă naţională « însă cu fonduri

[1]) In Obşteasca Adunare. Caracterul democratic temperat al proclamaţiei.

naţionale » — nu ruseşti; mânăstirile închinate să fie scoase « de sub orice mâncătorie ».

Conţinea apoi proclamaţia o parte menită să aibă ecou în pătura cea mai numeroasă şi s'o câştige cauzei mişcării. Sătenii « îşi cer o părticică de pământ îndestulă pentru hrana familiei (şi vitelor..., părticică răscumpărată de atâtea veacuri cu sudorile lor. Ei cer, şi patria le-o dă; şi patria iarăşi, ca o mumă bună şi dreaptă, va despăgubi pe fiecare proprietar...». Claca, iobăgia şi lucrul drumurilor se desfiinţează.

« Poporul român, după vechile sale drepturi, voeşte ca Domnul » să fie ales « în toate stările societăţii, în toată naţia, iar nu într'un număr mărginit de oameni ». Proclamaţia greşia în sensul că « după vechile drepturi » Domnul fusese ales din singura casă a Basarabilor. Numai dela stingerea acestei familii era drept a spune că domnia nu mai *fusese* de moştenire a nici unui neam. In orice caz nu era conform tradiţiei vechi a ţării alegerea Domnului pe un timp limitat şi alegerea pe 5 ani, cerută de proclamaţie, nu-şi putea ajunge de loc scopul de a « tăia rivalităţile », ci din potrivă era menită a deştepta ambiţiile mai mult decât « emulaţia » între cetăţeni. Ceeace voia proclamaţia să insiste era o adevărată *republică*, pornind dela faptul că Domniile în Principate fuseseră, din împrejurări nenorocite, de scurtă durată. Domnia în proclamaţie preocuparea de a asigura oricărui cetăţean putinţa de a ajunge la cea mai înaltă treaptă şi de a reintra, după împlinirea mandatului, în rândurile cetăţenilor.

Se vede din această declaraţie, de altfel conformă adevărului, că titlul de Prinţ nu fusese în obiceiul ţării şi din înlăturarea tuturor epitetelor cari se introduseseră în jurul persoanei Domnului, scoţând-o pentru totdeauna, chiar după ieşirea din scaun, din rândul cetăţenilor de rând. Mai desfiinţează proclamaţia titlurile boiereşti, declarând totodată că « nimic n'a fost moştenit în ţara aceasta, nici rang, nici titluri, decât proprietatea şi numele familiei », uitând că, prin aceasta chiar, o nobilitate existase. In dorinţa de a uni toate păturile sociale, prin desfiinţarea oricăror distincţii, proclamaţia conţine şi fraza copilărească, destinată probabil minţilor naive, că « tot Românul e liber, tot Românul e nobil, *tot Românul e un Domn* », de sigur ca o ilustraţie palpabilă a principiului egalităţii civile şi politice.

Şi la urmă, în termeni mişcători, proclamaţia se adresează Domnului ales al ţării:

« Plânge poporul român de durere că te pomeneşte în urma tuturor şi este la Măria Ta să te pui în cap. Patria te-a ales, te-a avut fiul ei cel mai scump; guvernarea ţi-a fost problematică; te-ai arătat în ochii patriei şi ai lumii ca fiul risipitor din Evanghelie. Vino înapoi...Noi nu-ţi cerem cuvânt... Cuvântul îl vei da înaintea conştiinţei Măriei Tale, înaintea lui Dumnezeu. Nu ştim dacă câte ai făcut, le-ai făcut de bună-voe, ori silit. Acum e timpul să arăţi lumii că ai fost şi eşti Român, acum e timpul să faci să se spele cele trecute şi să nu laşi fiilor un nume veştejit. Patria te reclamă de fiu... cerând să nu... se verse nici o picătură de sânge de Român.

GRIGORE D. GHICA DOMNUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI, 1821—1828
Portret de *Leca*

Patria uită tot: fii dar al ei, după cum ea voeşte să te aibă în cap la această mare faptă. Fă o pagină frumoasă istoriei române... Nu lăsa ţara fără cap în asemenea împrejurări, în prada intrigei ce ar putea aduce anarhie, căci atunci, vai nouă! şi de trei ori vai Măriei Tale ».

Capii mişcării, firi moderate, voiau să evite anarhia şi vărsarea de sânge. Recomandau în proclamaţie să se ţie « numai buna orânduială în lăuntru », şi rezistenţa împotriva duşmanilor din afară va fi uşoară. Rusia nu va putea trece hotarul, fără a trece peste crucea oastei creştine. Proclamaţia protesta, mai dinainte, la Inalta Poartă, la Franţa, Germania şi Englitera « de orice invazie în pământul românesc». Ţinea să afirme că mişcarea e insuflată de « spiritul păcii », că se ţine « pe drumul legilor şi al tratatelor », că păstrează caracter « pravilnic ». La nevoie numai, o naţie de 8 milioane va şti să-şi apere pământul cu preţul vieţii.

In fine se proclamă guvernul provizoriu, compus din preotul Şapcă, Eliade, Chr. Tell (ofiţer şi decorat cu Nişan Iftiharul), Şt. Golescu, N. Pleşoianu, care transmite îndată Domnului textul proclamaţiei, invitându-l să se pue în capul mişcării pe care ei nu vor s'o vază degenerând în anarhie. Să semneze dar constituţia. Indată ce vor primi răspunsul Domnului, vor înceta să cârmuească. Tot odată se dă ordin

căpitanului de cavalerie A. Racottă să vie cu trupele sale în lagărul din Romanaţi.

A doua zi însă, în seara de 10 Iunie, un atentat, ai cărui făptuitori, trei tineri, au rămas necunoscuţi, are loc la şosea împotriva Domnului, pe când se preumbla însoţit de Vilara. Acest act nechibzuit a fost semnalul represiunii, represiune care, la rându-i a pus mişcarea pe drumuri nouă. Iancu Manu e înlocuit prin Scarlat Creţulescu. Nu-i treaba istoriei să spune care ar fi trebuit să fie atitudinea Domnului în împrejurările ce au urmat. E chestie de psihologie a cerceta mobilele ce se vor fi agitat în sufletul lui Bibescu. Istoria constată faptele şi urmările lor. La 11 Iunie, Vodă nu întâmpină la cazarmă entuziasmul la care se aştepta. Ordine sunt date totuş pentru prinderea capilor mişcării, purtători, cei mai mulţi, de nume istorice: log. N. Golescu, post. St. Golescu, Alex. Golescu, paharnic Ioan Eliade, Grigorie Grădişteanu, Alecu Paleologu, Gr. Pereţ, Mitică Creţulescu.

Membrii mişcării cari scăpaseră nearestaţi, printre cari N. Golescu şi Ion Brătianu, se duc la palat în fruntea poporului strâns de iuncărul Magheru şi obţin dela Domn, uimit de sigur de precipitarea evenimentelor, semnarea, la 11 Iunie, ora 10 seara, a constituţiei. Rămâne necunoscut în ce chip a întărit Domnul această constituţie. Fiul său Gheorghe admite că a întrebuinţat formula «supunându-mă silii». Chiar de nu va fi scris aceste cuvinte, Bibescu va fi avut în suflet, semnând, îndoeala asupra consecinţelor actului său. Tot deodată constitui noul minister compus din N. Golescu la interne; St. Golescu la justiţie; Eliade la culte; N. Bălcescu la secretariatul Statului; Magheru la finanţe; C. Creţulescu, preşedinte al sfatului orăşenesc; C. A. Rosetti, unul din arestaţi, şef al poliţiei şi Ion Odobescu, singurul impus de Domn ca măsură de siguranţă, — şef al oştirii, în locul lui Tell propus de revoluţionari.

E cert că, fără amestecul Rusiei, scopul revoluţiei ar fi fost de pe atunci atins şi că, fără anarhie şi fără vărsare de sânge, cârmuirea nouă, bazată pe o constituţie democratică, şi-ar fi urmat drumul, în frunte cu Bibescu, fără opintire din partea fostei oligarhii. Rezultatele revoluţiei au fost întâmpinate favorabil de toate clasele sociale dela Domn şi boierimea cea mare — reprezentată prin C. Cantacuzino — până la sătean.

Dar Rusiei nu-i putea conveni nici o constituţie care înţelesese să înlăture Regulamentul Organic, nici faptul că noua organizaţie se introdusese fără turburări cari să motiveze intervenţia ei.

BUCUREŞTEANCĂ IN COSTUM DE MODĂ VECHE
Gravură în lemn după *D. Lancelot*. Colecţia A. C. Corbu

La 12 Iunie, Kotzebue scrie lui Bibescu că «cet état de choses a été amené en contravention flagrante aux dispositions du Réglement organique, basé sur les stipulations du traité d'Adrinople», şi de aceea consulatul general «proteste formellement contre toutes les innovations qui viennent d'être introduites». Ca urmare, Domnul şi abdică la 13 Iunie, fiindcă simte «că puterile lui nu sunt potrivite cu cererile celor de astăzi împrejurări şi spre a nu bate vreodată cugetul că am primejduit soarta ţării, ţiind cârma oblăduirii mai mult decât putinţa mă iartă». Se retrage «cu acea mulţumire ce aduce o conştiinţă curată». Toată psihologia Domnului stă în aceste rânduri. Iacă odată, e zadarnic a se întreba ce ar fi trebuit să facă Bibescu. E de regretat, cred, că s'a grăbit să abdice. Prezenţa lui în fruntea cârmuirii ar fi schimbat, poate, cursul evenimentelor ulterioare.

In urma lui, avea să urce tronul Principatului muntean, fratele său mai mare, Barbu Dimitrie Ştirbei.

*

In Moldova nemulţumirile obşteşti aveau să se resolve într'o pseudo-revoluţie.

In Martie 1848 se răspândeşte un apel anonim către Moldoveni împotriva Domnului Mihail Sturdza. Apelul insista asupra lăcomiei de bani a Domnului. Persecutase pe avutul Conachi, ruinase pe St. Roset, pe Panait Pantazoglu, pe Căvacu. Fusese tovarăş la antrepriza pavelelor, traficase cu casele Casimir, cu şoseaua dela Mihăileni. Numise pe C. Sturdza de

SINDROFIE IN PALATUL DOMNESC DIN IAȘI
Gravură în lemn după desenul lui Doussault din 1843 publicată în Album Moldo-Valaque

interne și împreună cu acesta speculase asupra averilor mânăstirești. Acum era vorba a surghiuni pe opozanții Gr. Cuza, Rășcanu și Miclescu. Incă dela 16 Martie Guéroult arată guvernului său că la Iași domnește mare agitație și că e cu neputință ca evenimentele dela Paris, Viena, din Germania să n'aibă repercuție aci. Domnul, om capabil dar stăpânit de lăcomia de bani, refuză orice reforme și se bizue pe Rusia.

La 27 Martie numeroși boieri, și oameni de toate stările, adunați cu știința cârmuirii, la hotel Petersburg, alcătuiră o listă de deziderate în 35 de puncte. In capul dezideratelor era sfânta păzire a « Regulamentului în tot cuprinsul său și fără nici o răstălmăcire».

A doua zi, un comitet de 16 ce fusese ales de adunare, se strânse în casele log. Costache Sturdza, de față fiind și miniștrii A. C. Sturdza (Coco), de puține luni secretar al Statului și N. Suțu și prezentară ministrului de interne, acum Ștefan Catargi, petiția plină de semnături printre cari și a Mitropolitului. Ministrul făgădui că va aduce a 2-a zi răspunsul lui Vodă. Boierii și un public numeros așteptară răspunsul în casele lui Alecu Mavrocordat, fiul bătrînului logofăt Constantin. Răspunsul domnesc fu că toate punctele erau primite afară de disolvarea adunării și instituirea gărzii cetățenești.

Două izvoare spun că după această comunicație, mulțimea se retrase în liniște, afară de vreo 17 boieri cari rămaseră să se mai sfătuiască. O scrisoare a lui G. Sion către Bariț spune că în mijlocul celor rămași se ridicară A. Cuza, V. Ghica și Recleș ținând discursuri foarte înflăcărate, îndemnând la răscoală: « să mergem asupra baionetelor tiranului. Să ne scăldăm în sângele nostru și al său ». Consulul francez Guéroult spune că adunarea nemulțumită cu răspunsul Domnului ar fi trimis o delegație la Palat, care ar fi somat pe Domn să cedeze imediat. Numai după aceasta s'ar fi refugiat Domnul la cazarmă, hotărît să recurgă la forța armată. Arestările și avură loc imediat. Post. Al. Sturdza și N. Suțu desaprobând acțiunea prea energică a Domnului, demisionară din guvern. Secretariatul Statului fu încredințat lui Vasile Beldiman.

Fură dați surghiun în Turcia Al. Moruzi, Al. Cuza, viitor Domn, N. Catargi, Basile Canta, Gr. Romalos, D. Filipescu, Manolache Costache, I. Cuza, Sandu Miclescu, Zaharia Moldovanu și trei frați Rosetti-Răducanu. E oprită intrarea în țară lui Scarlat Vârnav, T. Rășcanu, V. Mălinescu. Ordin se dă colonelului Mișcenco, comandant la Galați, să pue mâna mort sau viu pe C. Moruzi, fratele lui Alecu. Sturdza aduse la cunoștința generală, încă dela 29 Martie, că în urma câtorva arestări, liniștea era restabilită, iar la 31 Martie obști comunicația primită dela Nesselrode că Rusia nu va tolera manifestațiile anarhice.

N. Suțu spune în memoriile lui că mișcarea în Moldova n'a reușit fiindcă poporul era liniștit. Nimic în dezideratele șefilor nu era de natură a le asigura concursul masselor. Burghezimea era compusă de Jidovi și negustori străini. Inițiatorii mișcării știau bine aceasta; de aci nehotărîrea lor. Ce om sănătos

ȘCOALĂ PRIMARĂ IN AER LIBER
Gravură în lemn de *Ch. Doussault*. Colecția A. C. Corbu

la minte, zice Suțu, putea, în așa împrejurări, crede în izbutirea mișcării într'o țărișoară înconjurată de puteri mari potrivnice turburărilor revoluționare. De aceea și găsi inutile Suțu măsurile de rigoare ale Domnului.

Și prigonirile continuară. Autoritățile urmăresc pe N. Ghica-Budești și Vasilică Ghica. Cnejii Cantacuzini și Gr. Balș caută să ridice pe sătenii de pe moșiile lor din județul Neamț. Tinerii P. și C. Cazimir sunt trecuți peste graniță în Bucovina. Se dau ordine pentru prinderea lui Iorgu Radu, T. Sion, Gr. Balș. Costache Sturdza și Iorgu Ghica sunt surghiuniți la moșiile lor Ruginoasa și Delenii. Mitropolitul Meletie își exprimă părerea de rău de a fi semnat cererea de reforme. Mai sunt opriți de a intra în țară C. Negri, Negruzzi, Lecca, Alecu Dimitriu, nepotul mitropolitului. Gr. Balș și Iorgu Sion, reușesc să scape la ispravnicul românesc din Focșani.

Când văzură atitudinea răutăcioasă și lipsită de bună credință a Domnului, se hotărîră să dea pe față toate deziderätele lor. Refugiații din Bucovina, din cari unii asistaseră și la manifestația românească dela Blaj, strânși la moșia lui Hurmuzachi, socotind cu Mureșeanul că

La noi e putred măru',

însărcinară cu redactarea aspirațiilor lor pe Kogălniceanu. Acesta întocmi un « proiect de constituție pentru Moldova » care prevede: ocârmuirea dinlăuntru slobodă și neatârnată; admite în principiu sufragiul universal, dar « deocamdată » îl aplică lărgind numai foarte mult colegiile electorale; inviolabilitatea deputaților; alegerea Domnului pe 5 ani din toate clasele societății — după cum o doriseră și revoluționarii din Valahia, fără ca aceasta să poată însemna, sub pana lui Kogălniceanu, republica — ; restrângerea puterilor Domnului față de adunare; neamestecul Domnului în pricinile judecătorești; oaste regulată și gardă națională; desființarea rangurilor boierești; desrobirea Țiganilor; secularizarea averilor mânăstirești; contribuții generale și proporționale; toate libertățile formale și, în fine, împroprietărirea: « toți gospodarii săteni vor primi dela stăpânii moșiilor câte 2½ fălci de fieștecare... iar pentru această expropriație făcută în folosul public... se va da vechilor proprietari o potrivită despăgubire ». I a fost dat lui Kogălniceanu să realizeze aceste reforme. In privința împroprietăririi a schimbat însă teza juridică pe care o adoptase la 1848, și a realizat acel act măreț împotriva *tuturor* partidelor.

Acest proiect de constituție Kogălniceanu îl comentează în « Dorințele partidei naționale în Moldova ». Discută toată politica orientală a Rusiei dela Petru cel Mare încoace, politică ce câtva timp a folosit Principatelor, dar avea de țel adevărat transformarea lor în unelte rusești. Cunoștințele istorice ale lui Kogălniceanu nu sunt puse pe larg la contribuție și, după ce insistă mult asupra înproprietăririi, afirmă că « cheia bolții, fără de care s'ar prăbuși tot edificiul național ». este *unirea*.

Acest nou aspect al mișcării revoluționare puse pe Domn pe gânduri. Al. Kogălniceanu a scris fratelui său: « Vodă-i ca un leu de când a cetit broșura d-tale... Nu mai e voie a vorbi de Petersburg și Ruși. Vlădica de Roman s'a surghiunit la Soveja ». De altfel Domnul nu schimbă sistemul: « Vasili Alecsandri (tatăl), prezident la divanul apelativ, se zice; Ilie Zmău, vornic *mare;* beizadea Dumitru vornic *mare;* beizadea Grigore, postelnic *mare;* Mihăiță Mihalaki, vornic *mare* ». Firește nu enumără Kogălniceanu pe tatăl său, și el vornic *mare*, când vrea să ilustreze tendința lui Sturdza de a-și face creaturi spre a reduce oligarhia.

In Septemvrie, Domnul îngădui întoarcerea în țară lui Lascăr Bogdan, fraților Rosetti, lui N. Catargi, Al. I. Cuza, A. Cuza dela Bârlad, Grigore Romalos, fiul post. Iordache, și D. Filipescu, punându-le însă condiția că nu vor ieși de pe moșiile lor. Emigrații intransigenți din Bucovina, C. Negri, I. Alecsandri, P. și C. Cazimir, Al. Cuza, V. Canta, G. Sion, M. Kogălniceanu declarară că în asemenea condiții refuzau bunăvoința domnească. Atacurile împotriva Domnului continuară. Kogălniceanu scrise « Noul acatist al marelui Voevod Mihail Grigoriu ». Se publică o scrisoare batjocoritoare ca din partea fostului rege Ludovic Filip către Domnul încă în ființă Sturdza. Cantacuzineștii caută să ridice pe țăranii de pe moșiile lor, dar rudă fiind cu Kotzebue, rămân nevătămați. In schimb sunt arestați hatmanul A. Aslan, C. Bălănescu, arhimandritul Paisie. Agitațiile continuă până în primăvara anului 1849 și pentru potolirea lor Sturdza nu stă la îndoială de a apela la trupele rusești comandate de Moller.

UN « BONJOURIST » ȘI UN BOIER DE MODĂ VECHE
Inceputul secolului al XIX-lea. Desen de *Ad. Midy*. Colecția Academiei Române

Dar situația Domnului, atacat fără încetare încă dela începutul domniei, era firește sdruncinată. Orice autoritate morală era pierdută. Era natural ca în urma convenției dela BaltaLiman să fie și el îndepărtat. Firmanul pentru orânduirea lui Grigore Alexandru Ghica e din luna Mai 1849.

*

Dar, o clasă socială ca să se afirme, nu presupune numai aceleași obiceiuri, ocupații și interese la un grup de indivizi la un moment dat; presupune și transmiterea prin generații a unui caracter special, dobândit prin izolarea și în timp a unei grupări de către celelalte. Lucrurile s'au petrecut la noi, și în privința intelectualilor, și în privința negustorilor, mai de grabă ca spre sfârșitul imperiului roman, când clasa mijlocie de mici proprietari, curiali, profesiuni libere, n'a putut constitui o grupare de care statul să ție seamă, de oarece membrii ei dispăreau succesiv sau în clasa superioară a marilor proprietari și dregători, sau în rândurile plebei de meșteșugari, mici negustori și coloni.

De aceea și Rusia, deși încă dela 1817 culegea, în scop interesat de popularitate, doleanțele tuturor claselor sociale din Principate, n'a putut ține seamă, când sub auspiciile ei s'au întocmit Regulamentele Organice, decât aproape numai de dorințele boierimii de diferite trepte.

Dar această boierime era desbinată și de aci a pornit și disolvarea ei. Astfel nu s'a putut aplica proectul rusesc de a deosebi de o parte o nobilime ereditară compusă din toți cei ce până atunci dobândiseră boierii cu caftan, iar de altă parte o clasă de funcționari cari, pentru merite excepționale, să poată fi nobilitați și ei. Regulamentul Organic a desființat deci pur și simplu boieriile cu caftane și a instituit numai cinuri sau ranguri personale, ca cele de azi în oștire, diplomație, sau în corpul tehnic; au fost denumite însă tot ca vechile boierii, împărțite tot în trei clase, dar puteau fi conferite treptat oricui, ca răsplătire pentru slujbele sale. Funcțiile statului erau de asemenea deschise tuturor cu posibilitate de înaintare treptată până la cele mai înalte. Odată cu cinurile, și privilegiile deveneau accesibile pentru oricine.

Pornirea cea veche spre slujbe și caftane, s'a accentuat în consecință în epoca regulamentară, pe când profesiunile libere fără meniri politice, negoțul și de la o vreme chiar meșteșugurile, rămâneau fatal mai ales pe seama streinilor, cu toate sforțările guvernelor regulamentare de a îndruma tineretul claselor inferioare spre științele exacte, sau studiile practice. Cu atât mai nesuferită apărea, de altă parte, singura îngrădire pe care Regulamentul Organic o punea ambițiilor politice pornite din poporul de rând, când cerea, pentru ca cineve să fie ales Domn sau chiar numai deputat de județ, să întrunească două condiții: să fi boier și să fie fiu de boier. Aceasta din urmă,

noul boierit n'o putea împlini decât în sistemul chinezesc al înobilării simultane a strămoșilor răposați.

Se știe că aristocrațiile merg repede spre disolvare când sunt copleșite prin intrare frecventă în sânul lor a unor numeroase elemente nearistrocratice, pentru că tradiția unui corp organizat se șterge pe măsură ce cadrele lui se lărgesc. Așa s'a întâmplat și în Principatele române.

Față de aspirațiile politice, boierimea românească s'a arătat, în tot cursul veacului al XIX-lea, foarte naționalistă și progresistă. Incă dela 1821, câțiva boieri români, N. Văcărescu, Gr. Băleanu, C. Câmpineanu, C. Golescu, I. Câmpineanu, Em. Băleanu, R. Voinescu, Giani, Orășanu, episcopul Ilarion, formaseră la Brașov o societate secretă, din a căreia contopire cu societatea literară, fondată la 1827 de Golescu și Eliade, a ieșit societatea filarmonică, ale căreia statute, fixate la 1834, le publică *Curierul românesc* la 1835. Printr'un jurnal din 25 Martie acel an, comitetul filarmonicei chibzui înființarea unei școale publice de muzică vocală și instrumentală, în care tinerii de ambele sexe să se primească fără plată. De altă parte, încă din anul precedent, un proiect fusese închipuit de ofițerul rus Nojin, pentru acoperirea mijloacelor necesare ridicării unui teatru național. Scopul societății era: cultivarea limbii românești și propășirea literaturii, muzicii și teatrului; înființarea unei școale de băieți și a uneia de fete, cu pensionat, în care să se ție și bursieri; deschiderea unei școale dramatice; tipărirea și răsplătirea lucrărilor originale și tâlmăcirilor dramatice. In curând societatea putu plăti profesori de declamație (Aristia), de franceză, de muzică (Wachmann), de românește pentru fete, de danț și scrimă, și întreține ca bursieri 16 băieți și 4 fete. In fruntea comitetului pentru clădirea teatrului fu pus marele boier Iordache Filipescu. Membrii erau Câmpineanu, I. Roset, C. Manu, P. Poenaru, Eliade și librarul N. Daniilopolu.

MIHAIL STURDZA DOMNUL MOLDOVEI, 1834—1848
După o gravură contemporană

Elevi ai școalei grecești, sau și ai lui Lazăr, cari se lasă ușor câștigați de niște Francezi din București, partizani înfocați ai ideilor liberale, ei întocmesc un program secret politic în care figurează, pentru întâia oară, egalitatea înaintea legii și obșteasca impunere la dări.

Meritul membrilor din protipendadă, cari au aderat la acest program, era cu atât mai mare, cu cât însemna pentru ei pierderea unei situații preponderente reale. Pentru boierimea secundară însemna înlăturarea acestei situații de fapt a protipendadei și de aceea era destul de dispusă să renunțe la niște privilegii tot mai puțin prețuite, pentru că erau împărțite cu un număr tot crescând de boieriți noi. Pentru intelectuali în sfârșit, programul liberal însemna dobândirea tuturor drepturilor politice, fără nici o rezervă.

Acelaș grup începe atunci și o campanie în Occident, pentru neatârnarea țării și înființează la Paris, la 1839, cu mai mulți Munteni decât Moldoveni, « Societatea pentru învățătura poporului român », în care nu întârzie, sub influența mediului, să se manifeste ideile cele mai înaintate și chiar porniri revoluționare. In anii 1840—1843, în Muntenia, izbutesc chiar cele dintâi încercări revoluționare, în care sunt amestecați boieri de toate treptele și intelectuali, cu îndoitul scop de a înlătura stăpânirile străine și de a desființa privilegiile. Avem în Muntenia, dela 1821 la 1848, alături de străduințe culturale, un curent politic neîntrerupt cu caracter nu numai național, dar și liberal și democratic.

Mulți sunt Moldovenii cari colaborează la mișcarea culturală și națională, prea puțini, în frunte cu Kogălniceanu, la îndrumarea liberală și democratică. Intr'adevăr, fruntașii cărvunari moldoveni cari, la punerea în vigoare a Regulamentului, protestaseră pentru că nu s'au acordat aceleași drepturi politice întregii boierimi și, amenințând cu răzvrătire, întrebuințaseră chiar frazeologia revoluționară strigând: « Jos Regulamentul; cetățeni, mai bine moartea! », observară în curând că fiind, cei mai mulți, nu numai boieri, dar și fii de boieri, Regulamentul nu sta în calea nici uneia din aspirațiile lor. De altă parte, și în practică, în Moldova, Domnii regulamentari au ridicat pe mulți din boierimea secundară la cele mai înalte trepte, cu singura excepție a rangului de mare logofăt și a funcției de ministru, pe când în Muntenia, afară de vreo 2—3 cazuri, membrii familiilor secundare n'au ajuns decât la rangul de mare agă, cel mai mic din cele de clasa întâi. In Muntenia erau deci mai mulți cari aveau motive de a continua să strige: « Jos Regulamentul », pe când boierimea Moldovei, în majoritatea ei, nu cerea, la 1848, decât aplicarea lui cinstită. Prin această formulă, boierimea secundară a Moldovei exprima acum aceeaș dorință

STRADĂ DIN IAȘI
Din albumul lui *J. Rey:* Album de douze vues de la ville de Iassy

pe care, împotriva ei, o rostise la 1821 protipendada: stăvilirea înmulțirii boieriților și deci a privilegiaților.

Cum această stăvilire era cu neputință, trebuia să se ajungă fatal, în amândouă Principatele, la desființarea privilegiilor.

Revoluționarii munteni au preamărit prin imitație și fără rost pe comercianți, cărora le atribuiau toate însușirile de moralitate, energie și patriotism, deși recunoșteau că negoțul principal era în mâinile străinilor și că n'aveam deci o burghezime în felul celei occidentale. Sub aspect că purtau de grijă intereselor negustorimii, cerând drumuri, instituții de credit, înlesniri negoțului, revoluționarii munteni erau preocupați în fond de interesele proprietarilor rurali de toate categoriile, formulate de mult de boieri, în calitatea lor de proprietari.

In schimb, revoluționarii munteni au trecut mai ușor asupra intereselor clasei care merita într'adevăr o atenție deosebită din punctul de vedere al consolidării naționale și sociale. După cum în Franța la 1848, burghezimea, pentru a da o satisfacție partidului reformei sociale cu care se aliase pentru a triumfa a instituit o comisie mixtă de patroni și uvrieri, care s'a închis repede după câteva discuții teoretice, tot așa guvernul nostru revoluționar a adunat o comisie de proprietari și țarani, în care s'a discutat desființarea boierescului și împroprietărirea. La noi, nu era vorba de a desființa, ca în Franța la 1789, drepturile feodale ce apăsau încă asupra micii proprietăți ce se formase în bună parte singură prin răscumpărare; la noi trebuia creată mica proprietate prin exproprierea celei mari. Opintirea, cu puține excepții, a proprietarilor din amândouă Principatele a avut două temeiuri: unul, că se punea în discuție însăși natura dreptului clăcașilor și se înterpreta ca un drept de proprietate, oferindu-se despăgubire pentru clacă și nu pentru pământ, ca și cum ar fi vorba de a răscumpăra drepturi feudale; altul, că lipsea încrederea în posibilitățile de plată a despăgubirilor. In urma dezacordului constatat, comisia mixtă a fost închisă. Capii revoluției, cu excepția lui N. Bălcescu, n'au mai vorbit de împroprietărire.

Și la noi, ca în Franța, revoluția dela 1848 a fost numai tactică și metodă ce nu trebuia să înșele asupra țelurilor ei. Unii din șefii revoluției noastre, extremiștii, ziși roșii, au adoptat și ditirambele franceze asupra efectelor magice mântuitoare ale turburărilor revoluționare, precum și frazeologia jacobină. In sfârșit, după cum la Paris s'a ars tronul lui Ludovic-Filip, la București s'a ars Regulamentul Organic.

In Moldova și fără astfel de revoluție ideile au evoluat dela cărvunarism la liberalism. Reprezentantul tipic al acestei evoluții a fost M. Kogălniceanu, care mai are și meritul de a nu fi pierdut nici odată din vedere importanța unei reforme agrare.

Regimul vechi se prăbușea singur, prin desbinarea și desconsiderarea reciprocă dintre treptele boierimii, prin excesele și ridicolul derivând din înmulțirea peste fire a privilegiaților și prin necesitatea de a

adopta forme nouă, impuse de contactul tot mai des cu lumea apuseană și de noile împrejurări economice.

De aceea, când divanele ad-hoc s'au întrunit la 1857, boierimea era aproape unanimă, în amândouă Principatele, pentru a cere desființarea privilegiilor și egalitatea înaintea legii.

Locul boierimii în conducerea statului l'au luat censitarii, reprezintați mai ales prin proprietarii rurali, și capacitățile, adică echivalentele dela noi ale burghezimii occidentale. Dar, pe când acea burghezime se ridicase, treptat, prin muncă disciplinată și spirit de prevedere și se oțelise în lupta aprigă a concurenței, noua noastră clasă conducătoare era, în altă formă, tot aceea de mai înainte, cu aceleași deprinderi atavice. Iată de ce noul regim la noi, a continuat în atâtea privințe pe cel vechi.

Cu această deosebire, că cel vechi nu se întemeia pe pretinsa « egalitate înaintea legii ».

PRELUDIILE UNIRII PRINCIPATELOR

Ideia unirii Principatelor, care încă de acum 100 de ani frământa clasa noastră conducătoare, era strâns legată de aceia a Domnului străin.

Una fără cealaltă este compromisă, scria la 1856 consului francez din Iași, Victor Place. Ele se confundă, repeta acesta la 1857. Tot atunci comisarul francez în Principate, Talleyrand, raporta ministrului Walewski: « Cred chiar că unirea nu s'ar vota dacă divanul (ad-hoc) n'ar avea dreptul de a completa ideia națională prin aceea a Domnului străin... (Aceasta) a devenit atât de nedespărțită de unire, încât țara nu mai vrea să înțeleagă pe una fără cealaltă ». In același sens se pronunța ambasadorul rusesc din Constantinopol. Intr'adevăr, fără o domnie străină, ar fi renăscut rivalitățile dintre indigeni pentru ocuparea demnității supreme, iar neajunsurile de mai înainte s'ar fi reeditat pe o scară mai mare. De aceea și guvernul turcesc era de părere, la 1857, că era suficient ca puterile să declare că nu vor admite Domn străin, pentru ca ideia unirii să fie părăsită.

Numai cu această reservă a domniei străine puteau fi câștigați pentru unire și aceia cari credeau că au drepturi la scaunele Principatelor: foștii Domni Barbu Știrbei, Gheorghe Bibescu și Alexandru Ghica.

ALEXANDRU DIMITRIE GHICA
DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1834—1842

Știrbei se pronunțase pentru unire într'un memoriu dela 1856, menit să câștige acestei idei pe Austria, prezintându-i contopirea Principatelor sub un Domn străin ca o barieră împotriva planurilor de expansiune ale Rusiei. La 1857, Austria dădea instrucții agenților ei în sensul că Știrbei trebuia îndemnat să se pronunțe contra unirii, dacă voia să aibă sorți de a redeveni Domn.

Bibescu, sub pseudonimul de Sanejouand, se arătase și el favorabil unirii în broșura dela 1857. « Les Principautés roumaines devant l'Europe ».

Se considera atunci la Viena că el trecuse « cu arme și bagaje în câmpul unionist ».

Ghica își arătase sentimentele unioniste în timpul căimăcămiei sale (Iulie 1856 — Octomvrie 1858), față de alegerile pentru divanul ad-hoc.

In divanul ad-hoc, la 1857, Bibescu rosti chiar un călduros discurs în favoarea unirii cu Domn străin.

Convenția dela Paris, din 1858, nu admise însă unirea cerută de divanele ad-hoc. In aceste condițiuni, unioniștilor din amândouă Principatele nu le rămânea decât să caute mijloacele de a ajunge ulterior la realizarea idealului lor. Pentru aceasta trebuia, în primul loc, ca Domnii ce urmau să fie aleși în fiecare țară să fie ei înșiși partizani ai unirii, pentru ca sub scutul lor să se continue lupta. Nu mai era deci vorba de a realiza de pe acum unirea, ci de a alege Domni cari să voiască realizarea ei.

In ajunul proclamării lui Cuza ca Domn al Moldovei, adunarea din Iași se și rosti încă odată că acela pe care-l va alege, va avea, înainte de toate, îndatorirea de a lucra mai departe pentru unire sub Domn străin. Consulul Place raporta la 12/24 Ianuarie: « Colonelul (Cuza) a ajuns la cârmă ca reprezentant firesc al ideilor, dorințelor și nevoilor al căror ceas sunase... De altfel, înainte de alegere, s'a mai dat un vot în favoarea unirii, ca expresiune persistentă a dorințelor țării. Fiecare, și Domnul însuși, și-au luat angajamentul să continue a lucra în acest scop »...

Odată ce nădejdea înfăptuirii imediate a unirii se spulberase, candidați la domnie se iviseră destui. Incă dela 1857, delegatul francez Talleyrand semnalase « urile care despart casele Știrbei, Bibescu și Ghica ». Reprezentanții acestor trei case redeveniră firește, la 1858, candidați la domnie. Toți erau unio-

PALATUL GHICA LA COLENTINA
Gravură de *Bar* publicată în « Le Monde Ilustré », 1859

cens. Pentru timpurile de atunci, un asemenea program nu era conservator, ci progresist.

Radicalii, în frunte cu Ion Brătianu și C. A. Rosetti, cereau: libertatea tiparului, juriul în materie de presă și de crime, dreptul de adunare și de asociere, subordonarea puterii executive celei legiuitoare, extinderea învățământului primar, largă reformă administrativă, justiție gratuită. Dar toate aceste deziderate fuseseră formulate și de divanul ad-hoc al Moldovei care, spre deosebire de al Munteniei, intraseră în desbaterea chestiunilor de reforme interne, deși acel divan nu fusese compus din radicali. Atât n'ar fi fost deci de ajuns pentru a desbina adânc pe radicalii și conservatorii din Muntenia. Totuși cei dintâi acuzau pe cei din urmă, că voesc « toate drepturile, toate scutirile, toate foloasele, pentru o singură clasă de câte-va familii, iar pentru restul nației toate poverile, angaralele, plățile și suferințele de tot felul. Libertatea numai pentru cel mai tare. Dreptatea rezumată pe așa vroi... Omul în sfârșit redus a fi nu om, ci stăpân sau slugă ». Programele conservatorilor de la 1857, pe care le-am citat, nu îndrituesc însă aceste învinuiri. Cauza reală a desbinării era alta. Radicalii erau reprezentanții unei ideologii burgheze, împrumutate din Franța și pe care voiau s'o transplanteze la noi. « Clasele de mijloc și de jos — scriau ei tot atunci — acele impilate, voesc garanții mai complecte...; ele aspiră să ocupe în societate locul ce li este însemnat prin activitatea,

niști, cu atât mai mult cu cât, cum observa consulul francez din București, Béclard, nimeni aproape nu era împotriva unirii la București și de altfel nici n'ar prea fi avut de ce să fie. Dar, odată ce nu mai era vorba de unire imediată, fiecare din cei trei foști Domni se credea în drept să-și reia locul și să lucreze el pentru unire.

Desbinările personale ale celor trei rivali se altoiau pe acele ale clasei noastre conducătoare de atunci. Ea se împărțea în trei partide: conservatori, progresiști sau naționali și radicali, dar numai în privința problemelor de organizare internă.

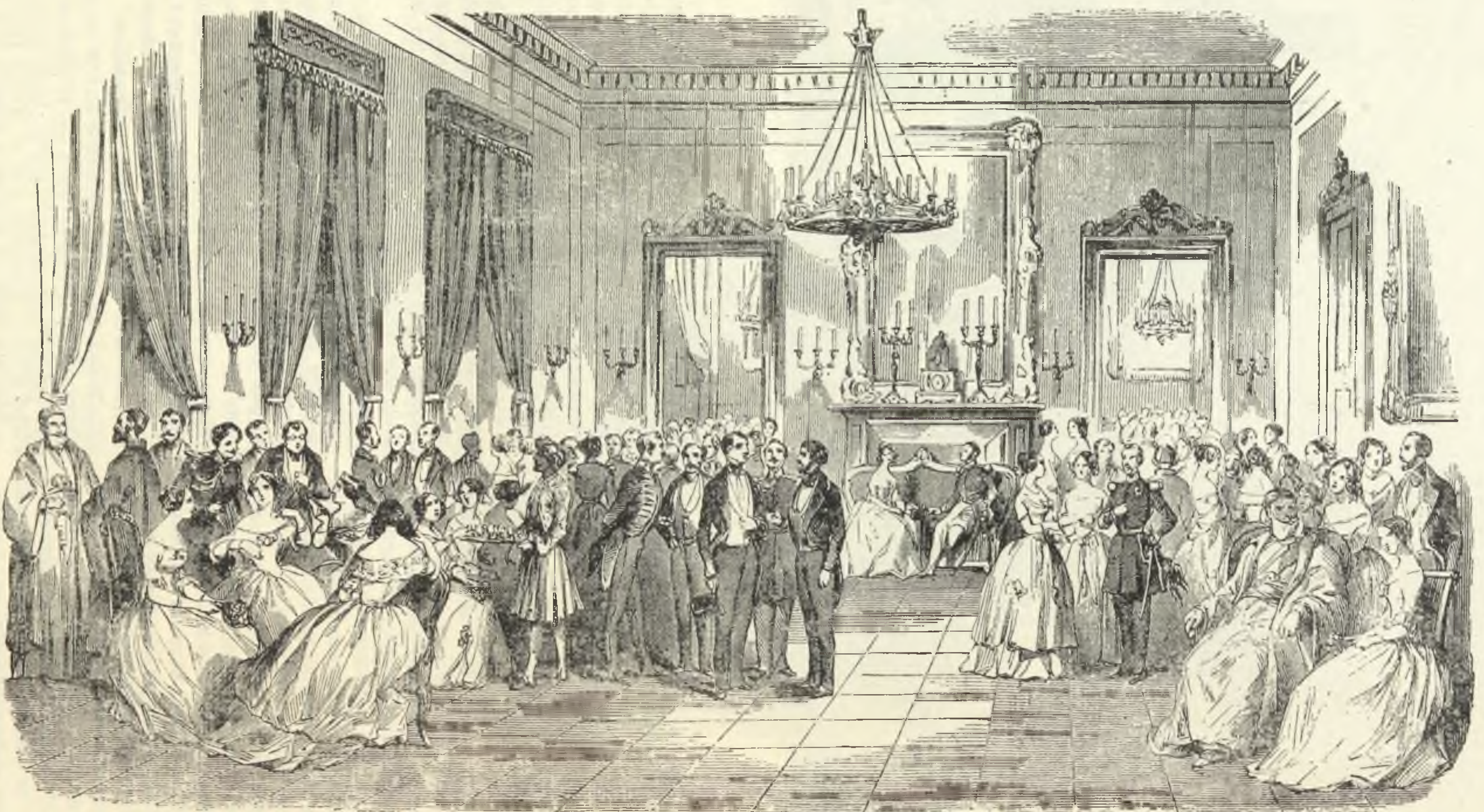
Nuanța între cei doi dintâi este greu de precizat. Printre cei porecliți conservatori, erau atunci, între alții, Barbu Catargi, colonelul Ioan Em. Florescu (viitorul general), Barbu Bellu, dar tocmai aceștia semnaseră la 1857 în fruntea unui manifest în care cereau nu numai unire cu Domn străin, dar și: guvern reprezentativ, miniștri răspunzători, adunare națională potrivită cu starea morală și materială a țării, egalitate înaintea legilor, supunere fără deosebire la toate sarcinele Statului și accesibilitatea tuturor la funcțiunile publice după capacitate. Candidații la domnie ai conservatorilor erau Bibescu și Știrbei, dar printre hârtiile acestuia s'a găsit un proiect de constituție de la 1857, din care se vede care-i erau părerile: egalitate înaintea legii, admisibilitatea tuturor în funcțiile publice, participarea tuturor la sarcinele Statului, regim electoral bazat exclusiv pe

A BILLECOQ. CONSULUL FRANȚEI LA BUCUREȘTI
După desenul lui *Ch. Doussault* din 1843

GHEORGHE BIBESCU, DOMNUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI
INSOŢIT DE STATUL SĂU MAJOR, 1843
Pictură de *Leca*. Muzeul Militar Naţional

RECEPȚIE LA PALATUL DOMNESC DIN BUCUREȘTI ÎN ONOAREA PRINCIPELUI ALBERT AL PRUSIEI IN 1843

Gravură în lemn după desenul lui *Ch. Doussault*, publicată în 1848 în « Album Moldo-Valaque »

PALATUL GHICA LA COLENTINA
Gravură de *Bar* publicată în « Le Monde Ilustré », 1859

cens. Pentru timpurile de atunci, un asemenea program nu era conservator, ci progresist.

Radicalii, în frunte cu Ion Brătianu și C. A. Rosetti, cereau: libertatea tiparului, juriul în materie de presă și de crime, dreptul de adunare și de asociere, subordonarea puterii executive celei legiuitoare, extinderea învățământului primar, largă reformă administrativă, justiție gratuită. Dar toate aceste deziderate fuseseră formulate și de divanul ad-hoc al Moldovei care, spre deosebire de al Munteniei, intraseră în desbaterea chestiunilor de reforme interne, deși acel divan nu fusese compus din radicali. Atât n'ar fi fost deci de ajuns pentru a desbina adânc pe radicalii și conservatorii din Muntenia. Totuși cei dintâi acuzau pe cei din urmă, că voesc « toate drepturile, toate scutirile, toate foloasele, pentru o singură clasă de câte-va familii, iar pentru restul nației toate poverile, angaralele, plățile și suferințele de tot felul. Libertatea numai pentru cel mai tare. Dreptatea rezumată pe așa vroi... Omul în sfârșit redus a fi nu om, ci stăpân sau slugă ». Programele conservatorilor de la 1857, pe care le-am citat, nu îndrituesc însă aceste învinuiri. Cauza reală a desbinării era alta. Radicalii erau reprezentanții unei ideologii burgheze, împrumutate din Franța și pe care voiau s'o transplanteze la noi. « Clasele de mijloc și de jos — scriau ei tot atunci — acele impilate, voesc garanții mai complecte...; ele aspiră să ocupe în societate locul ce li este însemnat prin activitatea,

niști, cu atât mai mult cu cât, cum observa consulul francez din București, Béclard, nimeni aproape nu era împotriva unirii la București și de altfel nici n'ar prea fi avut de ce să fie. Dar, odată ce nu mai era vorba de unire imediată, fiecare din cei trei foști Domni se credea în drept să-și reia locul și să lucreze el pentru unire.

Desbinările personale ale celor trei rivali se altoiau pe acele ale clasei noastre conducătoare de atunci. Ea se împărțea în trei partide: conservatori, progresiști sau naționali și radicali, dar numai în privința problemelor de organizare internă.

Nuanța între cei doi dintâi este greu de precizat. Printre cei porecliți conservatori, erau atunci, între alții, Barbu Catargi, colonelul Ioan Em. Florescu (viitorul general), Barbu Bellu, dar tocmai aceștia semnaseră la 1857 în fruntea unui manifest în care cereau nu numai unire cu Domn străin, dar și: guvern reprezentativ, miniștri răspunzători, adunare națională potrivită cu starea morală și materială a țării, egalitate înaintea legilor, supunere fără deosebire la toate sarcinele Statului și accesibilitatea tuturor la funcțiunile publice după capacitate. Candidații la domnie ai conservatorilor erau Bibescu și Știrbei, dar printre hârtiile acestuia s'a găsit un proiect de constituție de la 1857, din care se vede care-i erau părerile: egalitate înaintea legii, admisibilitatea tuturor în funcțiile publice, participarea tuturor la sarcinele Statului, regim electoral bazat exclusiv pe

A BILLECOQ, CONSULUL FRANȚEI LA BUCUREȘTI
După desenul lui *Ch. Doussault* din 1843

GHEORGHE BIBESCU, DOMNUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI
INSOŢIT DE STATUL SĂU MAJOR, 1843
Pictură de *Leca*. Muzeul Militar Naţional

PRINCIPELE GRIGORIE GHICA, FIUL DOMNULUI ȚĂRII ROMÂNEȘTI, GRIGORE D. GHICA IN PLIMBARE LA ȘOSEA
Acuarelă atribuită lui *Ch. Doussault*. Colecția Academiei Române

prin luminile, prin interesele, prin numărul lor». Era deci o lume nouă, a unei burghezii în realitate redusă la număr, care voia să înlocuiască pe cea veche la cârma statului, dar căreia conservatorii îi contestau pregătirea. Virtuțile necesare, spunea programul acestora dela 1857 «nu le vom găsi în oameni necunoscuți, fără trecut, cari cred că prin cuvinte amăgitoare și fraze pompoase pot să-și facă poziție..., cari... lovesc prin calomnie... clase întregi ale societății noastre...». Nu înțelegeau totuși conservatorii să reserve conudcerea statului boerimii, căci adăogau că însușirile necesare «se pot găsi... în bărbați din toate clasele societății». Se poate ca în inima lor unii conservatori să fi rămas la părerea pe care, la 1854, o formulase, într'un memoriu, Nicolae Kretzulescu, că într'o adunare națională o reprezentare specială, pe lângă aceea a proprietății și a capacității, ar trebui reservată nobilimii mari prin membri aleși de întreaga boierime, socotind «aristocrația de tradiție» ca singură în stare să înfrâneze arbitrarul domnesc și tot odată să ție piept curentelor subversive, spre deosebire de «ciocoii», adică de parveniți, gata la compromisuri. Dar și Kretzulescu admitea încă de atunci egalitatea înaintea legii și față de sarcinele statului și accesibilitatea tuturor capacităților la funcțiunile publice, iar reserva lui n'o mai formula nimeni, nici el însuși, acum la 1859, după ce convenția dela Paris desființase privilegiile de clasă.

Acestea erau partidele în prezență în momentul când, după alegerea lui Cuza ca Domn al Moldovei, trebuia ales și un Domn al Țării Românești.

Dintre cei trei caimacami cari formau cârmuirea provizorie, Ioan Manu și Emanoil Băleanu erau partizanii lui Bibescu, iar Ion Al. Filipescu, al lui Știrbei. Pentru a combate pe amândoi rivalii, Alexandru Ghica înclinase, încă din timpul căimăcămiei sale, spre oamenii de stânga. Casa lui Barbu Știrbei, la 1856, o privea ca «un focar de uneltiri facțioase și turburătoare». Iși câștigase «afecțiunea claselor inferioare» și înlăturarea lui din căimăcămie după convenția dela Paris, îl făcea să apară ca o «victimă a sentimentelor sale patriotice». Nouii caimacami îl învinuiau la 1858 că numise în slujbe pe oamenii fostei revoluții. Partizanii lui, printre cari, afară de Ghiculești, erau unii Bălăceni și Kretzulești, Ion Cantacuzino, fiul fostului caimacam, Ion Vlădăianu vărul capului oștirii, protestau acum, ca și oamenii de stânga, împotriva ingerințelor electorale ale caimacamilor. Totuși, fiindcă era mai puțin înzestrat decât rivalii lui și dăduse dovezi de slăbiciune față de oamenii abuzivi care-l înconjurau, avea mai reduși sorți de izbândă, iar radicalii, deși declarau că n'au candidat, ar fi preferat pe Nicolae Golescu care avea îndoita însușire de a fi un «om dela 1848» și un boier mare, opozabil celorlalți.

Se pune deci întrebarea prin ce împrejurări s'a ajuns, în aceste condiții la alegerea ca Domn al Țării Românești a lui Alexandru Cuza, alesul Moldovei și la realizarea unirii pe această cale piezișă.

UNIREA PRINCIPATELOR

Este curios cum contemporanii nu ne-au lăsat lămuriri mai multe asupra acestui eveniment de o importanță deosebită. De altă parte, mi se pare că nici puținul material de care dispunem n'a fost pe deplin folosit.

La 14/26 Ianuarie 1859, beizadea Grigore M. Sturdza arăta în «Steaoa Dunării» că în adunarea

Moldovei propusese ca Domnul ce se va alege să aibă îndatorirea, în înțelegere cu Valahia, să proclame unirea. Apoi adăoga: « După alegerea Domnului, mergând să-l felicitez, am dat dovadă de abnegație, făcându-i tot aceste propuneri și încredințându-l că m'aș simți fericit să contribuez cu ori și ce sacrificiu la această mare faptă națională, fiind gata a da tot concursul meu Domnitorului spre a fi ales M. Sa și în Valahia ».

Este neîndoios că Grigore Sturdza va fi împărtășit și altora cele ce, încă din ziua de 5 Ianuarie, sugera noului Domn al Moldovei. Astfel îmi explic telegrama de a doua zi, 6/18 Ianuarie, nerelevată până acum, a ministrului de externe austriac, Buol, către plenipotențiarul dela Paris, Hübner: « Cuza a fost ales la Iași, va fi ales și la București ». Trebue să fi fost informat de consulul austriac dela Iași. Este deci cu atât mai curios că svonul nu se găsește înregistrat și de consulul francez, după cum nu i s'a găsit până acum vreo altă urmă în corespondența diplomatică engleză și austriacă.

Nici gazetele românești ale timpului nu mai pomenesc de un asemenea proiect. Un articol din « Steaoa Dunării » dela 8/20 Ianuarie se mărginește a zice că dacă « frații de dincolo de Milcov » vor alege « unul asemenea » unirea va fi curând realizată. In aceeași zi, în « Românul », C. A. Rosetti scria numai că nu va fi biruință până ce « nu vom alege și noi astfel precum au ales ei ». Preocuparea era ca alegerile să nu dea de o majoritate în adunare« oamenilor periciunei și ai trădării » și să nu se aleagă Domn « nici unul din cei ce au domnit, ei sau părinții lor ».

GEORGE BIBESCU DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, 1842—1848
Portret de *Anton Chladek*. Col. Alice Albu

Dimitrie Bolintineanu a scris mai târziu că deputații trimiși de Cuza Vodă la Constantinopol ca să notifice Porții alegerea lui « avuse misia de a trece prin București și a cerceta ideea dacă este cu putință a veni la unirea țărilor surori cel puțin prin alegerea Domnului Moldovei ca Domn al Țării Românești ». Totuși ziarul « Românul », relatând la 17/29 Ianuarie primirea la București a deputaților moldoveni, nu vorbește decât de urările ce s'au făcut, începând cu fostul caimacam dela 1849 Const. Cantacuzino, pentru alesul Moldovei și pentru unirea Principatelor. Să fi fost o discreție dictată de grija că Poarta ar putea refuza învestitura Domnului Moldovei? Dar, în acest caz, cei cari ar fi adoptat încă de atunci ideia alegerii lui Cuza în Muntenia și-ar fi atribuit măcar ulterior acest merit.

La 15 Ianuarie Vasile Boerescu în « Naționalul », la 20 Ianuarie Rosetti în « Românul » și la 22 iarăși Boerescu în « Naționalul » declarau că nu au niciun candidat la domnie; candidatul lor va fi acel al națiunii; totul este să se aleagă un « Domn al poporului, adevărat principe constituțional ». Deși n'o mărturiseau, se va vedea că acest om era Nicolae Golescu.

Această situație, dictată de preocupări de viitoare organizare internă, o rezumă într'o scrisoare inedită, în limba franceză, dela 28 Februarie 1859 un oarecare Gradowicz, polonez stabilit în țară încă dela 1849 și intim al lui Ion Ghica. « Dacă se găsește cineva care să spue că a prezis sau prevăzut alegerea colonelului Cuza ca Domn al Valahiei, el este un înșelător, care poate fi crezut de persoane străine de afaceri... După alegerea lui Cuza ca Domn al Moldovei, multă lume vorbea de alegerea lui în Valahia, cum se vorbește de mii de alte lucruri, fără a se opri serios la această ideie, care era privită ca imposibilă, sau himerică ».

Odată ce marile puteri se rostiseră împotriva unirii, principalii candidați, cât timp sperau să aibă majoritatea în adunarea electivă, nu putea fi dispuși să renunțe în favoarea « omului nou », sau chiar « fiu al poporului », în opoziție cu « aristocrații », ales la Iași.

*

Incă dela 4/16 Ianuarie, deci cu o zi înainte de alegerea lui Cuza în Moldova, consulul francez din București, Béclard, raporta că partizanii lui Alexandru Ghica sunt « mai uniți ca niciodată cu fracțiunea radicală, care recunoaște de șefi pe d-nii Golescu, Brătianu și Rosetti. » Luptau împreună contra celor doi caimacami, Băleanu și Manu, partizanii lui Bibescu și ocrotitorii conservatorilor. Impotriva acestora se plâng deopotrivă atunci consulului francez fruntașii radicali și Gheorghe Ghica, nepotul fostului Domn.

La 19/31 Ianuarie, tot Béclard, comentând rezultatul alegerilor, socotea că erau în adunare 30 partizani ai lui Bibescu, 13 ai lui Știrbei, 18 ai lui Golescu, numai 6 ai lui Ghica și 5 ai lui Ioan Cantacuzino. Sorții erau astfel nesiguri, față de coaliții po-

CAPII REVOLUȚIEI DIN MUNTENIA, 1848
Gravură contemporană. Col. Academiei Române

Ion Eliade
Ion C. Brătianu
Gh. Magheru
C. Aristia

C. A. Rosetti
Iosafat Snagoveanu
Ion Voinescu

Nicolae Golescu
Dimitrie Brătianu
Ştefan Golescu
Cesar Bolliac

sibile. Ştirbei era bolnav, iar Bibescu era aşteptat, pe a doua sau a treia zi, dela Viena.

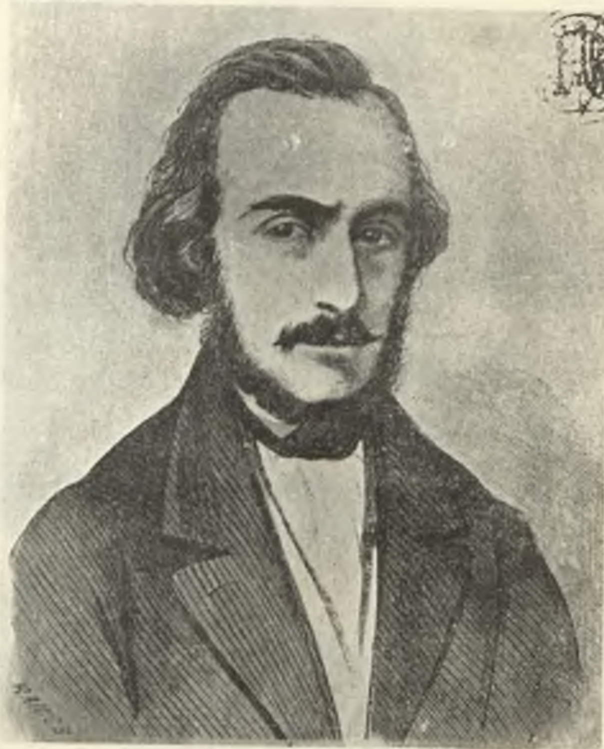
In aceste condiţiuni se deschide adunarea electivă, în dimineaţa zilei de 22 Ianuarie, în dealul mitropoliei. Radicalii chiar uniţi cu Ioan Cantacuzino şi cu Ghiculeştii, erau totuşi în minoritate, dar nici partizanii lui Bibescu nu puteau forma majoritate, dacă nu se uneau cu ei aceia ai lui Ştirbei. Prezenţa trupelor nu împiedică strângerea de gloată în curte şi chiar pătrunderea în sală a multă lume neautorizată. Verificarea mandatelor provoacă apostrofe şi învinuiri reciproce violente, dela care nu se abţine nici Alex. Ghica. Nu numai deputaţii de stânga, dar şi Const. Cantacuzino, cer eliminarea celor neregulat aleşi. Cel mai vehement este beizadea Dimitrie Gr. Ghica. Insuşi beizadea Gheorghe Ştirbei şi bătrânul Apostol Arsaki, recunosc că unele alegeri sunt lovite de nulitate. Se hotărăşte imediata excludere din comisiile de verificare a mandatelor, a 9 deputaţi, printre cari Alex. Ghica şi Radu Golescu de o parte, însuşi caimacamul Ioan Manu de altă parte. Rămâne totuşi posibilitatea unei majorităţi Bibescu—Ştirbei.

In această zi chiar, Cezar Bolliac se prezintă capului oştirii, generalul Barbu Vlădăianu şi-i zise: « Ştiu că poţi să mă trimiţi de aici drept la închisoare, dar iată propunerea ce am să-ţi fac: să alegem pe Domnul Moldovei ». Vlădăianu îi răspunse că « având cineva asemenea idei mari, nu se poate teme de închisoare ». Consultă apoi pe Alex. Ghica şi acesta fu « cu totul de această idee ». Că întrevederea dintre Bolliac şi Vlădăianu, avu loc cel ma târziu la 22 Ia uarie, rezultă din faptul că Vlădăianu povestind întâmplarea într'o scrisoare către Nicolae Blaremberg la 1869, arată că « mai în urmă, *sau chiar a doua zi* » veni la dânsul Brătianu cu aceeaşi propunere, ceea ce, precum vom vedea, nu s'a întâmplat decât în noaptea de 23 spre 24 Ianuarie.

Rezultă de aci că Alex. Ghica a fost câştigat pentru cauza alegerii lui Cuza, măcar din ziua de 22 Ianuarie. Este atât mai explicabil, cu cât sorţii de izbândă ai lui Ghica se dovediseră reduşi şi că se oferea un nou mijloc de a împiedica succesul adversarilor săi. Vlădăianu era devotatul lui Ghica şi fusese menţinut în fruntea oştirii, ca şi colonelul Caragea în capul poliţiei, contra voinţei caimacamilor, prin mijlocirea lui Ghica pe lângă comisarul turc din Bucureşti, Daut-Efendi, cum o spune însuşi în scrisoarea citată şi o confirmă memoriul de la 30 Ianuarie 1859 găsit printre hârtiile lui Bibescu Vodă.

Aceste împrejurări ne dau cheia celor petrecute în zilele următoare.

Incă din seara de 22 Ianuarie, pe bariera Colentinei încep să sosească în capitală ţărani, cari erau, cum lămureşte Béclard şi arată memoriul din hârtiile lui Bibescu, de pe moşiile Ghiculeştilor. Un memoriu anonim, inedit, în limba franceză, confirmă că « în Valahia ura caimacamului Alex. Ghica faţă de foştii Domni Ştirbei şi Bibescu, a servit să facă a se asmuţi populaţia oraşelor şi satelor şi a se excita până la punctul de a o face să violeze sanctuarul adunării în singurul scop de a împiedica alegerea unuia din cei doi hospodari menţionaţi ». La 23 Ianuarie dimineaţa şi mai multă lume în curtea mitropoliei. Se deosebesc grupurile de ţărani. Deputaţii observând că sosesc trupe, Ion Brătianu protestează violent. Impreună cu generalul Vlădăianu şi cu beizadea Dimitrie Ghica ies pentru a linişti mulţimea. Garantând că ordinea nu va fi turburată, trupele sunt retrase. Ordinele semnate numai de doi din cei trei caimacami, pentru înlăturarea mulţimii cu forţa, nu sunt executate de Vlădăianu, sub cuvânt că nu emană dela căimăcămia întreagă. Astfel Vlădăianu, ajutat şi de prefectul poliţiei, colonelul Caragea, îşi câştigă merite incontestabile prin tactul său. Câteva luni în urmă scria însuşi că veghiase a nu da « ocazie de excese şi a se trece alegerile în linişte, a rămânea liberă acţiunea camerei de interveniri silnice... Nici o înrâurire ilegală nu a schimbat hotărîrea mea şi am reuşit... o opri pe cei ce căutau ocazie de turburări... Nu am lăsat între oştire şi popor urme dureroase de sânge ». In scrisoarea citată dela 1869, adăoga că « Vodă Ghica în două rânduri trimisese la mine pe colonelul Ieronim şi mai pe urmă pe Iorgu Ghica spre a-mi arăta grija ce are de a nu se face vărsare de sânge».

NICOLAE BĂLCESCU, 1819-1852
Portret contemporan. Col. Academiei Române

Nici în ziua aceasta de 23 Ianuarie, adunarea nu ajunge la nici o hotărîre. După şedinţă, până noaptea, comentarii şi conciliabule. Bibescu nu mai era sigur de majoritate fără concursul, dubios, al lui Ştirbei. De altă parte, poporul era asmuţit, ne spune Gradowicz, de partizanii lui Ghica şi ai revoluţionarilor

O DEMONSTRAŢIE POLITICĂ A PAŞOPTIŞTILOR
Din «Boerii Goleşti» de d. *George Fotino*

SPÂNZURAREA REGULAMENTULUI ORGANIC
Desen satiric din 1848. In stânga, purtând surguciu la pălărie domnitorul George Bibescu. Col. Academiei Române

(adică radicalilor) împotriva candidaturilor lui Bibescu și Știrbei. Consulul Béclard spune și el că Alex. Ghica era bănuit de a fi autorul turburărilor, în înțelegere cu beizadea Dimitrie Ghica și cu Ion Brătianu și că țăranii veniți la București erau de pe moșiile lui. Gradowicz și memoriul din hârtiile lui Bibescu adaogă că agenții consulari ai Rusiei și Prusiei au încercat o împăcare, propunând candidatura caimacamului mai favorabil progresiștilor, Ioan Al. Filipescu, dar n'au isbutit. Seara, pretinde Béclard, conservatorii s'au arătat dispuși să renunțe la candidaturile lui Bibescu și Știrbei, cu condiția ca și de partea cealaltă să se renunțe la candidații Ghica și Golescu.

Gradowicz adaogă că această hotărîre a fost adusă la cunoștința stângei de către Barbu Catargi și Apostol Arsaki. Membrii stângei s'au adunat atunci în sala Concordia. Acolo, beizadea Dimitrie Ghica, cum o spune un articol din « Naționalul » dela 25 Ianuarie și o confirmă generalul Vlădăianu în scrisoarea citată, a propus unirea prin alegerea lui Cuza. Consulul Béclard informează că frații Brătieni și C. A. Rosetti au început prin a se opune. La fel spune Gradowicz, care însă pretinde că N. Opranu a făcut liberalilor propunerea de a se alege Cuza: « Partidul revoluționar (adică radicalii) nu-l voia. Au trebuit discuții furtunoase și chiar amenințătoare pentru a-l face să-l primească. Hotărîrea n'a fost luată decât la ora 2, în dimineața zilei de 24 Ianuarie ». Pentru radicalii munteni, Cuza nu părea destul de înaintat în idei. După aceasta, Ion Brătianu se duse la generalul Vlădăianu unde găsi, cum însuși povesti într'o adunare electorală din sala Slătineanu la 1869, « saloanele luminate și toți ofiterii adunați să hotărască ce să facă a doua zi ». Vlădăianu ne spune că văzându-l pe Brătianu, îl întrebă: « Ce vreți dela mine? Care vă este candidatul? Este Golescu? « Nu, răspunse Brătianu, să alegem pe Domnul Moldovei ». « Atunci îi dădui mâna, că vom merge împreună ». Brătianu confirmă și el că, vorbind lui Vlădăianu de candidatura lui Cuza, nu întâmpină nici o opunere și că-și dădu mâna cu el « pe viață și pe moarte ». Adeziunea dreptei la această soluție transacțională, fu obținută « cu entuziasm », pretinde Gradowicz. Sigur este că în dimineața zilei de 24 Ianuarie, la o întrunire a majorităților, se constată imposibilitatea unui acord între partizanii lui Bibescu și acei ai lui Știrbei. Tot Gradowicz adaogă că secretul hotărîrii luate fu atât de bine păstrat, încât consulii străini o ignorară. Ea n'avu vreme să se lățească în oraș înainte de deschiderea ședinței adunării elective, așa că pentru cei mai mulți alegerea lui Cuza a fost o surprindere.

De altă parte, un moldovean scria din Iași la 27 Ianuarie 1859 că a văzut « o depeșă telegrafică dela Iancu Ghica din București, în care zice că numirea lui Cuza i-au scăpat (pe deputați) de măcelari, căci

ARDEREA REGULAMENTULUI ORGANIC LA 25 SEPT. 1849
Gravură germană contemporană. Col. Academiei Române

pe piața adunării se găseau 25.000 oameni gata la orice dacă nu s'ar fi numit Domnul nostru ». Este prima înregistrare a svonului, ce avea să se acrediteze, deși era neîntemeiat, că alegerea lui Cuza la București s'a datorit « măcelarilor » adunați în dealul mitropoliei.

*

După cum am văzut, alegerea lui Cuza era asigurată în zorii zilei de 24 Ianuarie și astfel nu mai era nevoe de presiune populară asupra adunării. Ședința acesteia n'a mai fost decât confirmarea legală a hotărîrii prealabile a factorilor principali, dar al căreia secret se păstrase. N'am găsit suplimentul ce se zice că a apărut la « Românul », ziarul radicalilor, îndemnând pe cetățeni să respecte libertatea adunării, dar fapt este că atunci când consulii străini suiră dealul mitropoliei, se mirară de liniștea și ordinea ce domneau. Imediat după apelul nominal, Vasile Boerescu ceru ședință secretă, spre a face o comunicare. Discursul său strălucit se poate rezuma astfel: nimeni nu vrea să renunțe la candidatul său; toată lumea este însă de acord a dori unirea; prin urmare consensul nu se poate stabili decât votând pe acela care personifică acum principiul unirii; acesta este alesul Moldovei. Aceste cuvinte făcură o adâncă impresie și spulberară ultimele rezistențe.

Apostol Arsaki dela conservatori și beizadea Dimitrie Ghica sprijiniră propunerea, care fu admisă, cu unanimitate. După o scurtă rugăciune a mitropolitului, toți deputații jurară să voteze pe Cuza. Beizadea Gheorghe Știrbei, în numele tatălui său bolnav, ceru să se trimită acestuia procesul verbal să-l semneze. Beizadea Grigore Bibescu, prin adopțiune Brâncoveanu, dădu asigurări că tatăl său care nu era deputat, își va da și el adeziunea, urmând să sosească în curând. Béclard credea că fostul Domn Bibescu nu sosise încă în țară. Adevărul este că se oprise la Bucov, lângă Ploești, la devotatul său Procopie Filitti și aștepta acolo rezultatul votului. Când ședința publică fu reluată, formalitățile se îndepliniră repede. Numai șase alegeri fură invalidate, printre care a lui Alex. Ghica și a lui Iancu Manu. Rămâneau 66 deputați din cari lipseau doi, Vodă Știrbei și Iancu Slătineanu. Vice președinți fură aleși Barbu Catargi și fostul caimacam Const. Cantacuzino. Acesta observă că legalmente putea fi ales Domn și un moldovean. Cuza întruni unanimitatea de 64 voturi. Beizadea Dimitrie Ghica declară că rezultatul se datorește abnegației majorității: « Acei cari erau calificați de retrograzi și de aristocrați, privilegiații de cari se zicea că nu se pot despărți de privilegiile lor, prin devotamentul lor față de lucrul public au făcut să triumfe un principiu nemuritor ».

Rostirea numelui lui Cuza avu deci, în împrejurări similare același efect în Muntenia ca mai înainte în Moldova. Conștiința intereselor superioare ale neamului precumpăni asupra preocupărilor și pasiunilor personale. Sufletele se simțiră ușurate în fața triumfului unui mare principiu național. « Trebue să fi asistat la această ședință, pentru a-și face o ideie de entusiasmul ce a izbucnit », raporta consulul Béclard.

Barbu Vlădăianu spune și el, în scrisoarea citată dela 1869, că ducându-se după alegerea lui Cuza la Alex. Ghica, acesta, în saloanele pline de lume, îl luă în brațe, îl sărută și-i zise: « Să trăești; te-ai purtat întocmai după inima mea ».

DOMNIA LUI ALEXANDRU ION CUZA

Cu dreptate a spus istoricul A. D. Xenopol că legea rurală a fost cuiul în jurul căruia s'a învârtit cârmuirea internă a lui Cuza Vodă [1]).

Exproprierea moșiilor pentru a împroprietării pe țărani, fusese înscrisă la 1848 în programul lui Mihai Kogălniceanu și în acel al revoluționarilor munteni, dar dintre aceștia din urmă nu stăruise efectiv și necurmat pentru înfăptuire, decât Nicolae Bălcescu. Totuși, discuțiile ce se urmaseră atunci la București, în comisia mixtă de proprietari și țărani, fuseseră suficiente pentru a semăna în sufletele proprietarilor o adâncă îngrijorare.

Această temere sporise apoi, în ajunul deschiderii divanelor ad-hoc, pentrucă, în conformitate cu dispozițiile electorale din firmanul pentru convocarea lor, aveau să fie reprezentate în ele toate stările sociale, deci și țărănimea. Două manifeste ale comitetului central al unirii din București, în Martie și Aprilie 1857, crezuseră necesar să liniștească pe alegători, asigurându-i că divanul ad-hoc având să fie compus în mare majoritate din proprietari, nu putea exista nici o teamă că ar lua măsuri care să vatăme proprietatea.

In divanul ad-hoc al Moldovei care, spre deosebire de al Munteniei, intrase și în discutarea reformelor interne ce ar fi de dorit, se formulaseră totuși și unele

[1]) Domnia lui Cuza Vodă, Iași, 1903, vol. I, p. 412.

propuneri favorabile ţărănimii [1]). Din desbaterile de atunci se putea vedea că marea majoritate a boerimii nu era călăuzită, în cercetarea problemei agrare, de preocuparea de clasă sau de egoism, ci, pe de o parte, de grija salvgardării însuşi principiului proprietăţii, privit ca principiu de ordine, ameninţat de propovăduiri ce puteau deveni subversive în nişte minţi primitive, iar pe de altă parte, de consideraţii relative la propăşirea economică a ţării, prin desvoltarea agriculturii, consideraţii în care interesul individual se imbina cu atât mai mult cu cel general cu cât, pe atunci, averea acumulată era încă repezentată aproape exclusiv prin proprietatea rurală.

Din teama de expropiere derivase alta, anume aceea a lărgirii dreptului de vot în aşa chip încât să se ajungă la o adunare care să voteze exproprierea. Această temere s'a manifestat şi ea în desbaterile divanelor ad-hoc ale amânduror Principatelor. Clasa conducătoare, chiar aşa zişii reacţionari, erau de acord, dovadă proectul de Constituţie dela 1857 al lui Barbu Vodă Ştirbei şi manifestul tot de atunci semnat de Barbu Catargi şi de alţi conservatori, să ceară nu numai unirea şi Domn străin, dar şi guvern reprezentativ, egalitatea înaintea legii şi serviciilor publice, dreptul pentru fiecare de a ocupa orice funcţii ale Statului, cu singura restricţie a selecţiunii fireşti. Dar, s'a accentuat cu îngrijire în divanul ad-hoc că egalitatea înaintea legii nu implica votul obştesc. Este de observat dealtfel, chiar la 1848, că din trei proecte electorale, numai cel din urmă, dela 14 Iulie, când revoluţia se simţea ameninţată, admisese colegiul unic şi votul universal, dar şi atunci cu două trepte. Pentru votul universal şi direct nu se pronunţase decât N. Bălcescu. Ceea ce se admise apoi în divanul ad-hoc, fusese numai principiul, înscris şi în art. 24 al tratatului de la Paris pe baza căruia se convocaseră divanele ad-hoc, al unei singure adunări, întocmite pe baze destul de largi ca să reprezinte toate stările şi toate interesele. Se precizase în discuţii că prin această formulă nu se prejudecia întru nimic asupra viitoarei legi electorale şi că se excludea în tot cazul votul universal. Se relevase că şi în vremea marei revoluţii franceze, votul universal nu fusese înscris decât în Constituţia dela 1793, care rămăsese în vigoare numai până la 1795. Proprietarii se arătaseră înfricoşaţi de spectrul comunismului şi denunţaseră pe instigatorii anonimi ai ţărănimii împotriva proprietăţii, calificate de rapt. Mihai Kogălniceanu se crezuse obligat să declare că nimeni în adunare nu era nici comunist, nici socialist, nici partizan al sufragiului universal. Cam în acelaş sens se rostise Ion Brătianu în divanul ad-hoc al Munteniei.

GRIGORE ALEXANDRU GHICA DOMNUL MOLDOVEI, 1849—1856
Portret la Epitropia Sf. Spiridon din Iaşi

Cu sistemul pur censitar admis apoi de Convenţia dela Paris din 1858, care desfiinţa colegiul ţărănesc şi nu cunoştea decât colegiile proprietarilor rurali şi urbani, adunarea a fost compusă, în marea majoritate, din proprietari rurali, boieri sau nu. Cât priveşte capacităţile, este de observat că, din cauza stării economice de atunci la noi, şi acei ale căror venituri derivau din munca intelectuală, îşi consolidau în bună parte prisosul de câştig tot în proprietăţi rurale, aşa încât, în mod firesc, şi această nouă clasă conducătoare era adusă să se opună şi ea unei reforme agrare şi, de teama acesteia, şi unei reforme electorale.

Insuşi şeful partidului de extremă stângă, zis partidul roşu, Ion Brătianu, se exprima astfel la 1858 în apelul său către alegători: « Răuvoitorii se fac a crede că mijloacele de care se servi revoluţia (dela 1848) erau chiar ţelurile ei şi că prin urmare ori ce mişcare... naţională nu poate asemenea avea alt ţel decât de a lua pământul din mâinile acelora ce-l posedă azi, spre a-l încredinţa în mâinile altora ». El spunea că la 1848 se adoptase numai « principiul împroprietăririi ţăranilor, cu despăgubire », în scopul de a « smulge străinilor (adică Ruşilor), arma cea mai puternică (de care se serveau) pentru a ucide o naţionalitate ». Putem adăuga că acest pericol se dovedise real încă de când cu ocupaţiile străine din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea şi avea să se mai dovedească chiar şi în zilele noastre, cu prilejul ultimei ocupaţiuni, dar se vede că la 1858 se părea până şi partidului roşu că pericolul era înlăturat şi că deci reforma agrară putea fi părăsită.

---

[1]) Socotinţa minorităţii comitetului proprietarilor mari D. A. Sturdza, Ghenadie Petrescu şi D. C. Sturdza. Acte şi documente privitoare la Istoria Renaşterii României, VI, 1863; aceea a lui Rosetti-Teţcanu (ibid. 865); a lui Teriachiu (ibid. 890); şi a lui C. Negri (ibid. 893).

Aşa dar, la începutul domniei lui Cuza Vodă, o asemenea reformă nu găsea sprijin în nici unul din partidele politice, ci numai la câteva individualităţi răslete. Astfel, când cu discuţiile urmate la 1859 în comisia centrală dela Focşani pentru întocmirea unui proiect de Constituţie, numai V. Mălinescu, Tell şi Golescu propuseseră ca locuitorii săteni să rămâie drepţi proprietari pe câtimea de pământ lăsată la dispoziţia lor de legile în fiinţă, iar claca să fie răscumpărată.

Intr'un memoriu către Cuza Vodă, în Februarie 1859, Ion Brătianu nu propunea o asemenea reformă. El denunţa boierimea cea mare, absenteistă dela moşiile ei şi afirma chiar că pe urma ei ţărănimea suferise mai mult decât din cauza arendaşilor. Arăta simpatie pentru categoriile mijlocii ale societăţii. De boierimea secundară zicea că munceşte, dând Statului funcţionari cari duc greul şi îngrijindu-şi de moşii. Negustorimei îi atribuia însuşiri de energie, moralitate şi dragoste de libertate. Deşi recunoştea că negustorimea cea mare era mai ales de origine străină, o credea cu sentimente patriotice faţă de ţara de adopţiune. In sfârşit meseriaşilor, aceştia în majoritate români, li atribuia iarăşi cele mai frumoase calităţi sufleteşti. Cât despre clasa ţăranilor, declara că « astăzi se poate compara cu orice clasă de ţărani din societăţile civilizate » şi că « azi ţăranul nu se mai lasă impilat ». Dar, clasa de patentari către care se îndreptau mai ales simpatiile lui Ion Brătianu, nu reprezenta, după cifrele concordante date de N. Kretzulescu la 1856 şi Ubicini la 1857, decât vreo 70.000 de indivizi în Muntenia şi vreo 50.000 în Moldova. A asigura acestora drepturile politice şi a-i face să beneficieze de libertăţile formale, pentru a crea cu ei şi cu profesioniştii liberi, — acea clasă mijlocie pe care şi St. Marc Girardin o constatase mai numeroasă în Muntenia decât în Moldova, — o burghezie, aceasta era atunci preocuparea esenţială a partidului de extremă stângă condus de Ion Brătianu şi C. A. Rosetti. Era transpunerea, specific munteană, a ideilor revoluţiei franceze şi găsea ecou în acelaşi public care preţuise latura democratică a învăţământului lui Gheorghe Lazăr, — latură ce deosebeşte acest învăţământ de al lui Gheorghe Asaki, — şi căruia se adresaseră de preferinţă şi la 1848 revoluţionarii munteni cari transformaseră scrierea lui Sieyes « Qu'est-ce que le tiers état ? » în alta întitulată « Ce sunt meseriaşii ? ». Reforma agrară nu prezinta pentru partidul roşu nici o urgenţă.

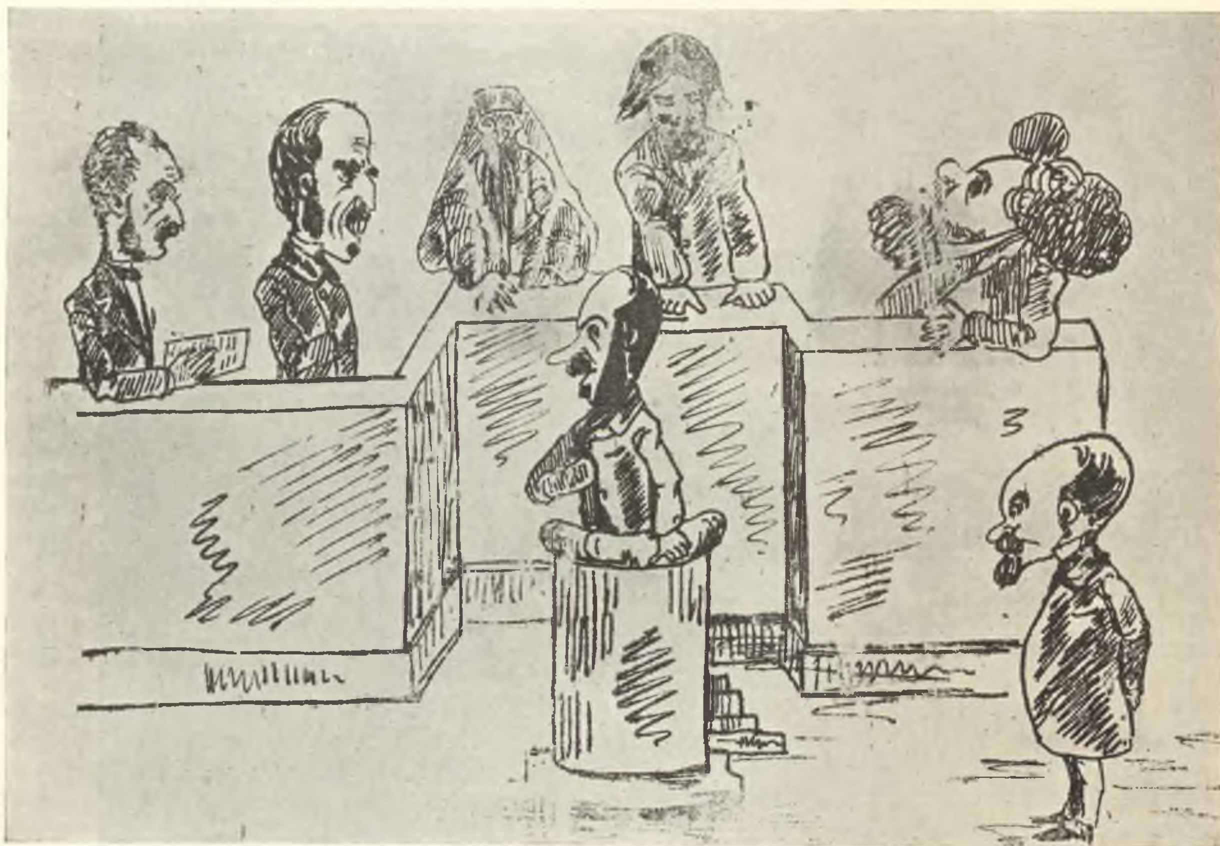
IOAN MANU, 1808—1874
MARE VORNIC ŞI CAIMACAM AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI, (1858)
Portret de *Anton Chladek*. Colecţia Academiei Române

Dar, exproprierea în vederea împroprietăririi sătenilor era tocmai ideia cardinală care călăuzea pe Cuza Vodă. Incă în mesagiul de deschidere a adunării moldovene la 6 Decemvrie 1859, Domnitorul cerea revizuirea legii agrare, adăugând că « această chestiune trebuie să fie hotărîtă şi *va fi* ». De atunci reforma agrară a rămas constant la ordinea zilei, fără a putea fi însă şi rezolvită, deoarece nu se găsea nici o adunare dispusă să dea o soluţie în sensul dorit de Domn.

De aceia şi Cuza Vodă se gândi, încă dela începutul domniei, la o modificare a constituţiei şi a regimului electoral. Acestea erau însă atunci acte internaţionale, convenţia dela Paris şi legea electorală anexată ei, aşa încât orice schimbare împlica negocieri diplomatice în afară, o lovitură de stat înlăuntru.

Intr'un memoriu trimis agentului său la Constantinopol C. Negri, încă dela 1860, Cuza Vodă arăta că nu se pot realiza, cu o adunare de privilegiaţi, reformele preconizate de art. 46 din Convenţia dela Paris, care prevedea între altele că « se va proceda fără întârziere la revizuirea legii care regulează raporturile proprietarilor pământului cu cultivatorii, având în vedere îmbunătăţirea stării ţăranilor ». Analizând legea electorală anexată convenţiei, Domnul releva cazul tipic al colegiului dela Ismail, compus dintr'un singur alegător care se alegea pe sine însuşi. Cu adunări eşite din asemenea regim nu se puteau realiza reforme sociale, iar de altă parte adunările actuale nu puteau, fireşte, consimţi să se sinucidă votând o reformă electorală.

La 6/18 Decemvrie 1860 M. Kogălniceanu, prim ministru în Moldova, scria şi el Domnului: « Credeţi-mă, nici cu această cameră, nici cu oricare alta care ar izvorî din sistemul electoral (actual), nu este cu putinţă de a realiza cuvintele ce mi le-aţi adresat: à l'oeuvre, à l'oeuvre, à l'oeuvre! Singura mântuire, singura propăşire, stă în convocarea unei adunări după legea electorală dela 1857 », adică după legea

CARICATURI DIN TIMPUL LUI VOGORIDE. DIVANUL AD-HOC
Colecția Academiei Române

electorală pe baza căreia se strânseseră divanele ad-hoc, în care figuraseră și reprezentanți ai țărănimii.

In același an, proiectul de lege agrară întocmit de comisia centrală dela Focșani era, firește, favorabil proprietarilor. Numai Rosetti Tețcanu propunea tot atunci un plan de împroprietărire a țăranilor, care provoacă o mare îngrijorare.

La începutul anului 1861, în vederea conferinței internaționale ce avea să se adune spre a delibera asupra unirii Principatelor prin contopirea administrațiilor lor Domnul scria lui C. Negri: « Scopul meu este de a obține dela conferință, în privința chestiunei rurale, o soluție limpede formulată, care să complecteze paragraful 5 al art. 46 din Convenție ». Domnul aducea următorul argument: « In protocolul XIV al conferinței (dela Paris din 1858) prima anexă, întitulată « Proiect de convenție », prezentată de d. conte Walewski, după cuvintele « în vederea unei îmbunătățiri a soartei țăranilor »... se adăuga: « liberându-i de corvoadă, în schimbul unei indemnități și făcându-i proprietari ai locuinței și ai pământului în posesia cărora se află azi ». Apoi Cuza Vodă urmă astfel: « Este inutil a căuta aiurea cauza nemulțumirii (malaise) ce apasă de mult asupra noastră. Stă întreagă în nesiguranța în care se află spiritele asupra soartei definitive ce așteaptă proprietatea funciară. Obiect constant al tuturor proiectelor, i vor al frământărilor (tiraillements) ce au agitat țara și au redus guvernul la inacțiune, chestiunea rurală cere cu orice preț o soluție netedă și rapidă, dacă nu vrem ca să devie prilejul unor agitații periculoase, și pricina unor mari nenorociri ».

Tot pe atunci altă adresă, iarăși nedatată, către Negri, pare a emana dela Kogălniceanu, căci reproduce ideile expuse de acesta în divanul ad-hoc al Moldovei: « In momentul când conferința se va deschide la Constantinopol pentru a cerceta modificările de adus convenției dela 1858, Sublima Poartă... propune cu dreptate desființarea comisiei centrale, fără a arăta prin ce putere gândește s'o înlocuiască ». Autorul adresei este potrivnic înființării unui senat căci, zice el tocmai ca M. Kogălniceanu la 1857, în tradiția țării n'a fost decât o singură adunare și apoi, odată ce s'au desființat privilegiile, nu se înțelege ce interese și ce stare socială ar mai putea reprezenta senatul, deoarece n'ar putea cuprinde decât reprezentanți ai proprietății funciare cari, prin firea lucrurilor dela noi, vor figura și în adunarea cealaltă. In schimb, ar fi de folos un Consiliu de Stat care să ajute pe Domn în atribuțiile sale de inițiator al legilor.

Firmanul dela 4 Decemvrie (stil nou) 1861, privitor la unirea Principatelor, nu dădea decât în parte satisfacție dorințelor lui Cuza Vodă. După ce unirea nu era recunoscută decât pentru timpul domniei acestuia, firmanul suspenda, pentru același răstimp, activitatea comisiei centrale dela Focșani. Cât privește organul care va îndeplini atribuțiile de până

atunci ale acestei comisii, firmanul se rostea astfel: « Dacă guvernul Principatelor, de acord cu adunarea electivă, ar găsi că o înaltă adunare, sub numele de senat sau sub oricare altul, ar putea fi adăugată cu folos pentru a înlocui comisia centrală astfel suspendată, Sublima Poartă va lua în considerare orice propunere de acest fel ce s'ar supune aprecierii ei ». Intr'o adresă către Negri, Cuza Vodă observa însă că această dispoziție a firmanului nu putea duce la nici un rezultat practic, deoarece era greu de crezut că adunarea electivă va consimți de bună voie să-și piarză preponderența, votând înființarea unui alt corp politic intermediar între ea și Domn. Așa dar, de fapt, adunarea electivă va rămânea fără « contrepoids » în relațiile ei cu Domnul și nu va mai exista nici un organ care să concilieze punctele lor de vedere eventual opuse. Este anul dealtfel când comisia centrală elaborase, cu câteva luni înainte, un proiect de lege electorală care nu corespundea intențiilor Domnului.

Aceste considerațiuni desigur îndemnară, îndată după unirea desăvârșită, guvernul lui Barbu Catargi să prezinte Adunării, la 5 Martie 1862, un proiect pentru înființarea unui comitet provizoriu însărcinat cu elaborarea proiectelor de legi ce guvernul va voi să supue deliberărilor Adunării până ce, înainte de închiderea sesiunii anului 1862, se va elabora un proiect pentru a hotărî modul definitiv după care guvernul și Adunarea, în urma desființării comisiei centrale, vor exercita dreptul lor de inițiativă legală. Până atunci, comitetul provizoriu va exercita acest drept prin delegațiune. Comitetul era format din miniștrii în funcție și dintr'un număr egal de deputați aleși de Adunare din sânul ei, sub președinția președintelui Consiliului de miniștri. Orice proiect elaborat de comitet trebuia să întrunească cel puțin 9

CAIMACAMUL NICOLAE VOGORIDE
Colecția Academiei Române

MAIORUL LEON, MEMBRU AL DIVANULUI AD-HOC
Colecția Academiei Române

voturi spre a putea fi supus aprobării Domnului și a fi trimis în deliberarea Adunării. Guvernul își rezerva dreptul de a întocmi și singur bugetul și legile de interes local, precum și dreptul de a retrage din desbaterile Adunării orice proiect prezentat ei. Acest proiect era evident menit să afirme că prin desființarea comisiei centrale, adunarea electivă nu dobândise dreptul de inițiativă legală și din această cauză a și întâmpinat destule greutăți pentru a fi votat.

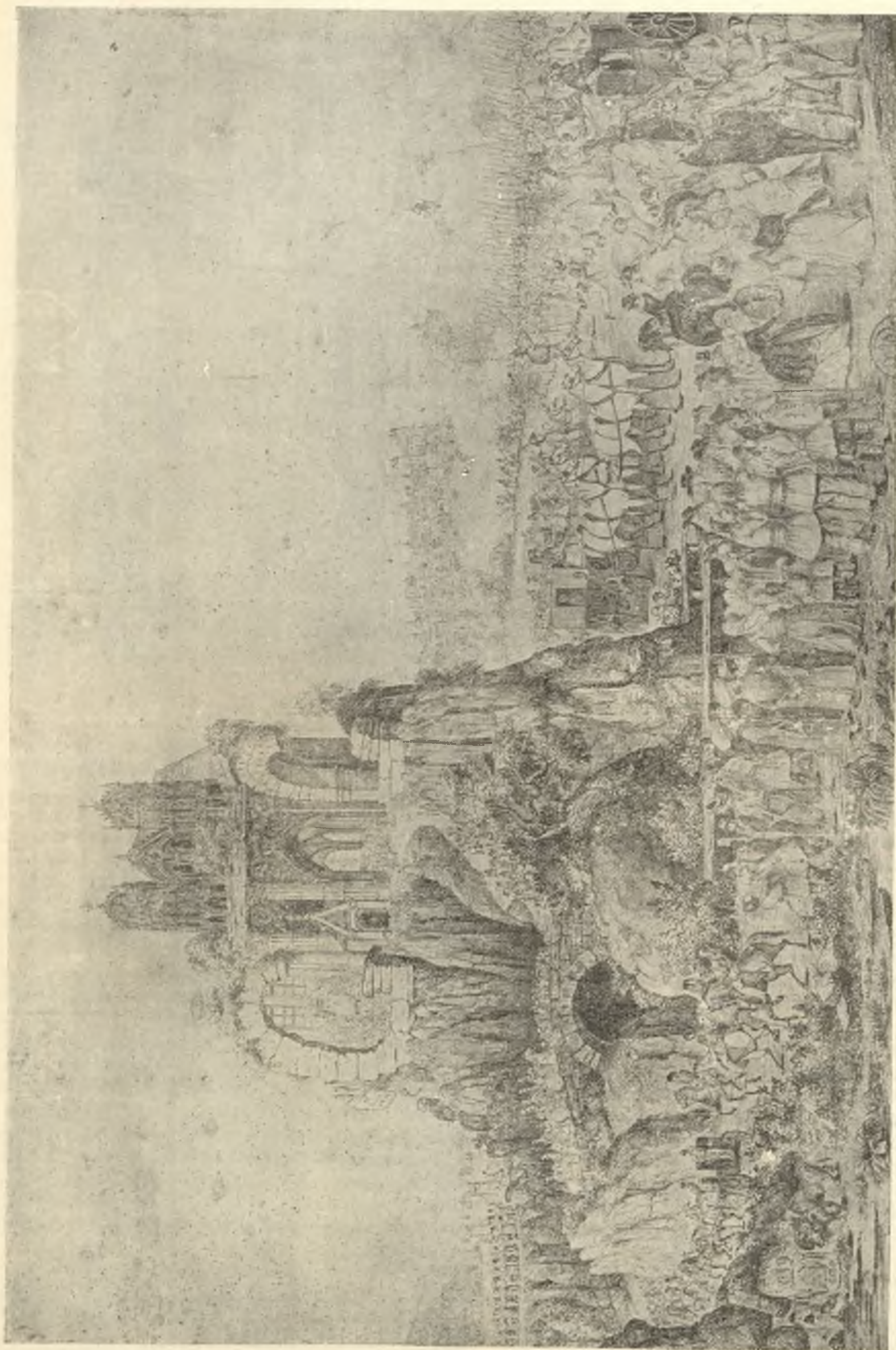
La 19 Martie, tot B. Catargi prezintă Adunării și cel dintâi proiect de descentralizare administrativă [1]) prin care se înființau patru prefecturi generale, fiecare cu consiliul său general. Camera însă respinse proiectul, sub cuvânt că era rău venit în momentul când, dinpotrivă, trebuia să se ia măsuri de complectă unificare [2]).

Nu știu dacă a trecut sau nu prin comitetul provizoriu legislativ proiectul de lege rurală pe care comisia centrală apucase să-l întocmească și pe care B. Catargi îl prezintă Adunării în vara anului 1862. Destul că, cu prilejul desbaterilor asupra acestui proiect, singur Kogălniceanu susținu punctul de vedere care era și al Domnului. Proiectul, votat la 11 Iunie, trei zile după asasinarea lui Catargi, nici n'a fost dealtfel sancționat de Cuza Vodă.

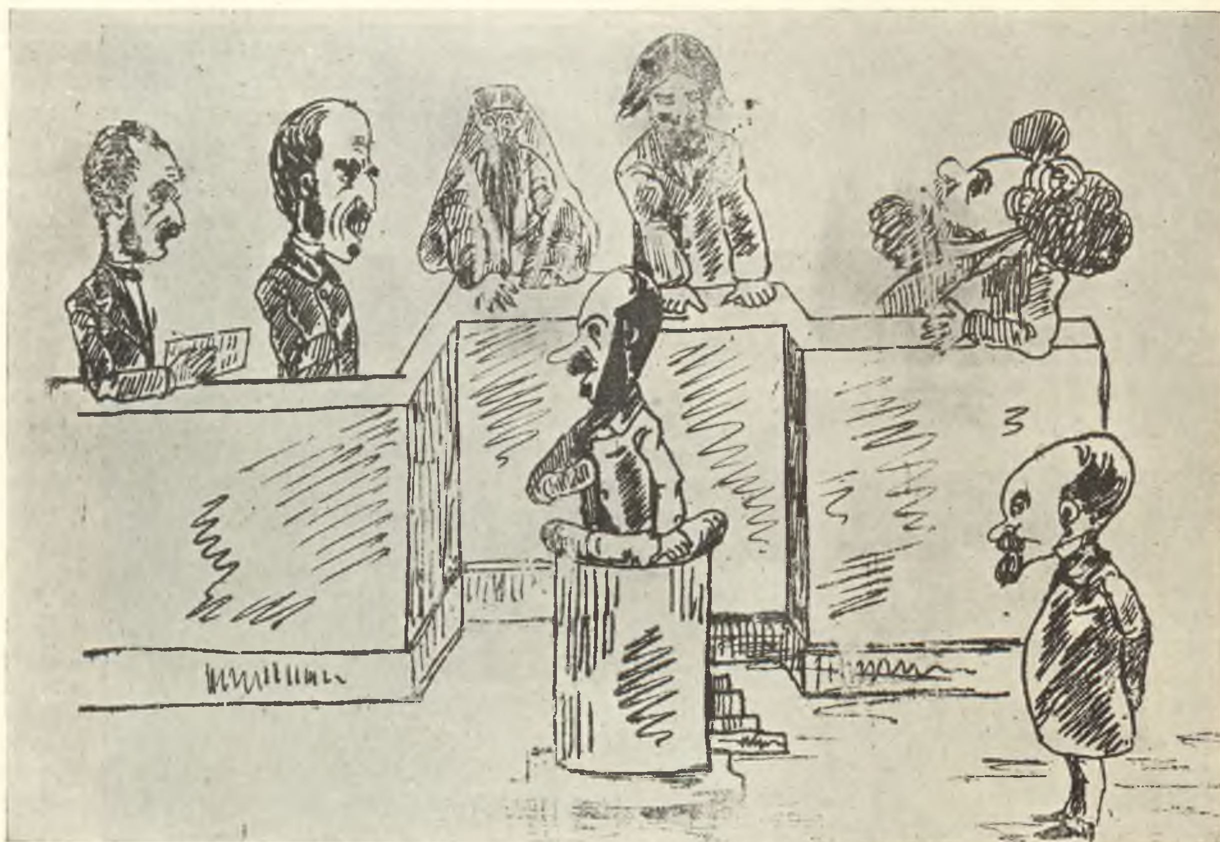
---

[1]) L-am publicat în lucrarea « Despre vechea organizare administrativă a Principatelor române », pag. 48—53.

[2]) Cuza Vodă n'a dat urmare cerințelor art. 5 din firmanul pentru unire: « Il y aura dans chaque principauté un Conseil provincial régulièrement convoqué qui doit être consulté sur toutes lois et règlements d'un intérêt spécial à cette principauté. Ces Conseils seront en outre chargés du contrôle de l'administration des fonds provinciaux ».

INTRAREA PRINCIPELUI GRIGORE ALEXANDRU GHICA IN IAŞI, 1854
Desen în peniţă de *P. Müller*. Col. Academiei Române

CARICATURI DIN TIMPUL LUI VOGORIDE. DIVANUL AD-HOC
Colecția Academiei Române

electorală pe baza căreia se strânseseră divanele ad-hoc, în care figuraseră și reprezentanți ai țărănimii.

In același an, proiectul de lege agrară întocmit de comisia centrală dela Focșani era, firește, favorabil proprietarilor. Numai Rosetti Tețcanu propunea tot atunci un plan de împroprietărire a țăranilor, care provoacă o mare îngrijorare.

La începutul anului 1861, în vederea conferinței internaționale ce avea să se adune spre a delibera asupra unirii Principatelor prin contopirea administrațiilor lor Domnul scria lui C. Negri: « Scopul meu este de a obținea dela conferință, în privința chestiunei rurale, o soluție limpede formulată, care să complecteze paragraful 5 al art. 46 din Convenție ». Domnul aducea următorul argument: « In protocolul XIV al conferinței (dela Paris din 1858) prima anexă, intitulată « Proiect de convenție », prezentată de d. conte Walewski, după cuvintele « în vederea unei îmbunătățiri a soartei țăranilor »... se adăuga: « liberându-i de corvoadă, în schimbul unei indemnități și făcându-i proprietari ai locuinței și ai pământului în posesia cărora se află azi ». Apoi Cuza Vodă urmă astfel: « Este inutil a căuta aiurea cauza nemulțumirii (malaise) ce apasă de mult asupra noastră. Stă întreagă în nesiguranța în care se află spiritele asupra soartei definitive ce așteaptă proprietatea funciară. Obiect constant al tuturor proiectelor, i vor al frământărilor (tiraillements) ce au agitat țara și au redus guvernul la inacțiune, chestiunea rurală cere cu orice preț o soluție netedă și rapidă, dacă nu vrem ca să devie prilejul unor agitații periculoase, și pricina unor mari nenorociri ».

Tot pe atunci altă adresă, iarăși nedatată, către Negri, pare a emana dela Kogălniceanu, căci reproduce ideile expuse de acesta în divanul ad-hoc al Moldovei: « In momentul când conferința se va deschide la Constantinopol pentru a cerceta modificările de adus convenției dela 1858, Sublima Poartă... propune cu dreptate desființarea comisiei centrale, fără a arăta prin ce putere gândește s'o înlocuiască ». Autorul adresei este potrivnic înființării unui senat căci, zice el tocmai ca M. Kogălniceanu la 1857, în tradiția țării n'a fost decât o singură adunare și apoi, odată ce s'au desființat privilegiile, nu se înțelege ce interese și ce stare socială ar mai putea reprezenta senatul, deoarece n'ar putea cuprinde decât reprezentanți ai proprietății funciare cari, prin firea lucrurilor dela noi, vor figura și în adunarea cealaltă. In schimb, ar fi de folos un Consiliu de Stat care să ajute pe Domn în atribuțiile sale de inițiator al legilor.

Firmanul dela 4 Decemvrie (stil nou) 1861, privitor la unirea Principatelor, nu dădea decât în parte satisfacție dorințelor lui Cuza Vodă. După ce unirea nu era recunoscută decât pentru timpul domniei acestuia, firmanul suspenda, pentru același răstimp, activitatea comisiei centrale dela Focșani. Cât privește organul care va îndeplini atribuțiile de până

CAIMACAMUL NICOLAE VOGORIDE
Colecția Academiei Române

atunci ale acestei comisii, firmanul se rostea astfel: « Dacă guvernul Principatelor, de acord cu adunarea electivă, ar găsi că o înaltă adunare, sub numele de senat sau sub oricare altul, ar putea fi adăugată cu folos pentru a înlocui comisia centrală astfel suspendată, Sublima Poartă va lua în considerare orice propunere de acest fel ce s'ar supune aprecierii ei ». Intr'o adresă către Negri, Cuza Vodă observa însă că această dispoziție a firmanului nu putea duce la nici un rezultat practic, deoarece era greu de crezut că adunarea electivă va consimți de bună voie să-și piarză preponderența, votând înființarea unui alt corp politic intermediar între ea și Domn. Așa dar, de fapt, adunarea electivă va rămânea fără « contrepoids » în relațiile ei cu Domnul și nu va mai exista nici un organ care să concilieze punctele lor de vedere eventual opuse. Este anul dealtfel când comisia centrală elaborase, cu câteva luni înainte, un proiect de lege electorală care nu corespundea intențiilor Domnului.

Aceste considerațiuni desigur îndemnară, îndată după unirea desăvârșită, guvernul lui Barbu Catargi să prezinte Adunării, la 5 Martie 1862, un proiect pentru înființarea unui comitet provizoriu însărcinat cu elaborarea proiectelor de legi ce guvernul va voi să supue deliberărilor Adunării până ce, înainte de închiderea sesiunii anului 1862, se va elabora un proiect pentru a hotărî modul definitiv după care guvernul și Adunarea, în urma desființării comisiei centrale, vor exercita dreptul lor de inițiativă legală. Până atunci, comitetul provizoriu va exercita acest drept prin delegațiune. Comitetul era format din miniștrii în funcție și dintr'un număr egal de deputați aleși de Adunare din sânul ei, sub președinția președintelui Consiliului de miniștri. Orice proiect elaborat de comitet trebuia să întrunească cel puțin 9 voturi spre a putea fi supus aprobării Domnului și a fi trimis în deliberarea Adunării. Guvernul își rezerva dreptul de a întocmi și singur bugetul și legile de interes local, precum și dreptul de a retrage din desbaterile Adunării orice proiect prezentat ei. Acest proiect era evident menit să afirme că prin desființarea comisiei centrale, adunarea electivă nu dobândise dreptul de inițiativă legală și din această cauză a și întâmpinat destule greutăți pentru a fi votat.

La 19 Martie, tot B. Catargi prezintă Adunării și cel dintâi proiect de descentralizare administrativă [1]) prin care se înființau patru prefecturi generale, fiecare cu consiliul său general. Camera însă respinse proiectul, sub cuvânt că era rău venit în momentul când, dinpotrivă, trebuia să se ia măsuri de complectă unificare [2]).

Nu știu dacă a trecut sau nu prin comitetul provizoriu legislativ proiectul de lege rurală pe care comisia centrală apucase să-l întocmească și pe care B. Catargi îl prezintă Adunării în vara anului 1862. Destul că, cu prilejul desbaterilor asupra acestui proiect, singur Kogălniceanu susținu punctul de vedere care era și al Domnului. Proiectul, votat la 11 Iunie, trei zile după asasinarea lui Catargi, nici n'a fost dealtfel sancționat de Cuza Vodă.

MAIORUL LEON, MEMBRU AL DIVANULUI AD-HOC
Colecția Academiei Române

[1]) L-am publicat în lucrarea « Despre vechea organizare administrativă a Principatelor române », pag. 48—53.

[2]) Cuza Vodă n'a dat urmare cerințelor art. 5 din firmanul pentru unire: « Il y aura dans chaque principauté un Conseil provincial régulièrement convoqué qui doit être consulté sur toutes lois et règlements d'un intérêt spécial à cette principauté. Ces Conseils seront en outre chargés du contrôle de l'administration des fonds provinciaux ».

Intr'o adresă către Negri la 4—16 Iulie 1862, Domnul se plângea că Adunarea încalcă asupra atribuțiilor puterii executive, până a voi chiar să dispuie de armată; că refuză votul legilor financiare, așa că se continuă cu aplicarea bugetului dela 1860; că nu votează legile organice necesare, ca spre pildă «proiectul de lege asupra prefecturilor generale și consiliilor generale, atât de necesar după unire pentru a pune guvernul la îndemâna guvernaților și, înființând centre noui,... să ușureze satisfacerea intereselor locale». Cuza Vodă considera ca neapărată sporirea puterii domnești.

Sigur era că Domnul nu putea aștepta dela Adunare rezolvirea chestiunei rurale în sensul vederilor lui și deaceea încercă, fără succes dealtfel, prin Negri, în primăvara 1863, să obție dela puterile garante dictatura pe cinci ani.

La 11 Februarie 1863, Ion Brătianu zicea în Adunare: «A intrat în capul țăranului că toată cauza răului de care suferă țara este proprietarul. Dacă bate piatra, dacă plouă broaște, cauza este că proprietarii au proprietăți. Deaceea am zis capului Statului când eram la guvern, să nu atingem chestia proprietății. Să căutăm întâi a înfrăți spiritele... Să începem cu alte reforme: ca moralizarea funcționarilor, garanțiile comerțului, cu instituții de credit... Când vom rezolvi chestia proprietății, s'o rezolvim astfel încât să aducă regenerarea României, iar nu să punem în pericol existența noastră națională, căci un răsboi civil este nefericirea cea mai mare... Trebue să așteptăm până ce vor vedea proprietarii că modul proprietății de azi nu este cel mai profitabil pentru dânșii».

ALEXANDRU CUZA
viitorul Domn
Deputat în divanul ad-hoc

Tot la 1863, Ion Heliade Rădulescu, într'un proiect de constituție publicat sub titlul de «Instituțiile României», scria: «Văzurăm prin gazete străine și pământene, un proiect de dictatură permanentă... Auzim (că se împart puști la sate și) că aceste puști le plătesc satele în preț mai mult decât valoarea lor și că sătenii murmurând că li se îngreuie impozitele, demagogii li spun la ureche: dați fraților bani, cumpărați puști, căci cu acestea o să vă duceți la București să luați moșiile proprietarilor». Apoi continuă Heliade: «Dați contribuții... pentru școale, drumuri, oștire, curți de judecată, administrație...; trimiteți din sudorile voastre aici în tezaurul meu, ca în butoiul fără fund al Danaidelor, fără să aveți drept întru nimic de a vă controla propriile voastre fonduri... Astăzi e Unirea și așa știu lingăii și curtezanii mei să vă unească pe toți în tăcerea morții, de nu veți primi proiectul de dictatură». Heliade pretindea că agenți secreți răspândeau vorbe ca acestea: «Vrem să facem mulțimile să înțeleagă că Napoleon III a mântuit Franța printr'o lovitură de Stat și prin votul universal» și Heliade răspundea: «Faceți comparația cu împrejurările și cu oamenii Franței».

Preocupări deci relative la greșelile administrației interioare a Domnului și la risipa banului public, nici o înțelegere pentru marea reformă agrară și socială dorită de Domn. Intr'adevăr, cât privește această reformă, Heliade o privea tot așa cum o privise și Barbu Catargi. El aducea contra exproprierii, în scrierea dela 1863, aceleași argumente pe care le adusese și Catargi, precum și pe toate câte le-au reeditat și în zilele noastre toți potrivnicii unei astfel de reforme: se vor înbucătăți domeniile mari ca să se dea la săteni, dela cari însă vor trece la creditorii străini; se va frământa țara întreagă prin stagnarea agriculturii; se vor impune sătenilor sarcini prea grele pe un termen prea lung încurcându-i în datorii care-i vor duce, în cele din urmă, la «libertatea de a muri de foame». In calitate de «tată al Constituției dela 1848», Heliade declara, ca și Ion Brătianu, că prin împroprietărirea țăranilor nu se înțelesese atunci decât desființarea clăcii și «formarea comunei», astfel încât raza satului să fie proprietatea comunei, întocmai ca în legea rurală dela 1862 pe care Cuza Vodă n'o sancționa. In virtutea principiului «respect la proprietate», înscris în constituția dela 1848, nimeni, zicea Heliade, nu poate fi silit să vânză dacă nu vrea și mai puțin încă spre a fi plătit într'o hârtie ce nu prezintă garanții. In consecință, Heliade nu voia decât «reîntregirea săteanului în colon militar așezat pe domeniile Statului și ale mânăstirilor». Pe moșiile particulare, țăranul nu va fi împroprietărit decât pe casă și ogradă; pentru rest, Heliade voia, întocmai ca și Barbu Catargi, o asociație liberă între proprietarul pământului și proprietarul muncii.

Era clar că pentru a reuși în planurile sale, Domnul trebuia să înlăture Adunarea. Găsea și sfetnici cari să-l îndemne în acest sens. Astfel, în Mai 1863, președintele, N. Kretzulescu, sfătuia pe Domn să suspende Adunarea pe un timp oarecare, să înființeze un Consiliu de Stat cu ajutorul căruia să elaboreze legile dorite, iar după aceea, pe baza unei noui legi electorale, să convoace altă Adunare. De altă parte, Hașdeu și Cobălcescu, în ziarul «Buciumul», cereau și ei votul universal, acordat de Domn prin dictatură trecătoare.

La 15/27 Iunie 1863, Cuza Vodă își reînoia către Negri, cu titlul de instrucții intime, obișnuitele plângeri împotriva Adunării și a oamenilor politici. Arăta că după moartea lui Barbu Catargi, s'a făcut o «coaliție monstruoasă» între fracțiuni de nuanțele cele

DEPUTAȚII ȚĂRANI DIN DIVANUL AD-HOC AL MOLDOVEI, 1857
Fotografie din colecția Academiei Române

mai deosebite, sub cuvânt de a asigura libertățile constituționale, dar în realitate îndreptată înpotriva Domnului. Cât privește partida de extremă stângă, Cuza Vodă zicea că « se pierde în vagi utopii împrumutate dintr'un ciudat amestec de idei ale primei revoluții franceze și ale socialismului modern, sau în visurile unui patriotism exaltat, a cărui înfăptuire nu țintește la mai puțin decât la o considerabilă remaniere a hărții Europei ». Expunea apoi Domnul liniile generale ale unei noui constituții ce pregătea. Arăta că comitetul legislativ ce înființase, dacă avea una din prerogativele desființatei comisii centrale, nu reușea însă să scoată Adunarea din inerția ei. Domnul propunea: scăderea censului necesar pentru a fi alegător și eligibil și fuziunea colegiilor electorale; limitarea și definirea atribuțiilor Adunării; înființarea unei camere înalte, senat, sau « corp ponderator», cu membri numiți de Domn pe un timp anumit; crearea unui Consiliu de Stat, care să elaboreze legile și să le susție în Adunare, să redacteze regulamentele de administrație și să rezolve dificultățile în materie administrativă; înființarea unei curți de conturi. Se întreba apoi Cuza Vodă dacă putea merge până la votul universal și răspundea negativ, pentru că țăranii sunt încă prea « mărginiți » și ar putea fi ușor rătăciți. Despre « capacități » se rostea defavorabil. Le califica de elemente turbulente, hrănite cu teorii nemistuite sau cu principii subversive, propovăduite printr'o presă licențioasă. Partidul ultra-liberal devenea din ce în ce mai îndrăzneț și era în fond un partid republican. Cuza Vodă încheia destăinuind lui Negri planul său: dacă Adunarea nu devine mai mlădioasă, o va disolva; o va suspenda pe cinci ani și în acest timp va face reforme potrivite cu Convenția dela Paris. Se va ajuta de un consiliu administrativ de 70 membri, jumătate luați din chiar Adunarea disolvată, iar jumătate numiți dintre persoanele cele mai distinse și reprezentând toate interesele țării. Vor figura în acest consiliu și 7—8 țărani. Consiliul va avea atribuțiile unei adunări elective. Regulamentul interior va fi însă întocmit de guvern, pentru a preîntâmpina nesfârșitele desbateri sterile. Va mai înființa un comitet legislativ numit de Domn și un comitet de finanțe numit de consiliul administrativ, fiecare de câte 6 membri luați din consiliul administrativ. Din aceste comitete se vor desvolta mai târziu Consiliul de Stat și Curtea de Conturi. In programul de legiferare imediată a Domnului intrau: legile financiare, concesionarea căilor ferate și a unei bănci de credit funciar și însfârșit înființarea celor patru prefecturi generale pe care Adunarea dela 1862 n'o încuviințase.

La 19 Iunie — 1 Iulie 1863, un destoinic dar uitat diplomat român, gerantul agenției noastre dela Constantinopol, Bordeanu, raporta Domnului că Aali Pașa nu se pronunțase încă în chestia loviturii de Stat, dar că el, Bordeanu, credea că puterile erau prea încurcate în afacerile poloneze pentru a nu se înclina înaintea faptului îndeplinit. La 1/13 Iulie următor, Bordeanu înștiința că se citise lui Aali Pașa memoriul Domnului; că ambasadorul Angliei, sir Henry Bulwer, cu titlu personal, dădea dreptate lui Cuza Vodă, dar că în calitate de reprezentant al unui Stat constituțional, nu-l putea sprijini oficial. Sir Henry credea că ar fi mai bine să se ceară o dictatură provizorie pe 7—8 luni, în care vreme Domnul să pregătească o nouă constituție. La 5 August stil nou Negri, întors la postul său, comunica și el Domnului aceleași păreri personale ale ambasadorului Angliei și adăuga că ambasadorul Franței socotea că țara s'ar deprinde repede cu o mână mai apăsată.

BUCUREŞTII IN A DOUA JUMĂTATE A SEC. XIX
Aquarelă de Preziosi

In aceste împrejurări elaboră Cuza Vodă un proiect de constituţie pe care-l trimise lui Negri la 30 Iulie — 11 August 1863 [1]).

Proiectul era imitat după Constituţia franceză dela 14 Ianuarie 1852, în vigoare încă în Franţa la 1863 şi ale căreia articole erau reproduse, de cele mai multe ori, aproape din cuvânt în cuvânt.

Este de observat însă că din proiectul lui Cuza Vodă lipsea art. 1 din Constituţia franceză, care confirma şi garanta marile principii proclamate la 1789 şi considerate ca baze ale dreptului public al Francezilor. Era vorba de faimoasa declaraţie a drepturilor omului, înscrisă în diferitele constituţii din vremea marei revoluţii. Explicaţia acestei omisiuni cred că este aceasta că Vodă Cuza era sătul de patru ani de vorbărie goală şi socotea că libertăţile formale erau suficient garantate fiind cuprinse în art. 46 al Convenţiei dela Paris care, conform proiectului, rămânea în vigoare, întru cât nu era expres modificată prin el.

Proiectul introducea pentru întâia oară la noi un *senat*, un *comitet legislativ provizoriu*, în aşteptarea Consiliului de Stat, şi un *comitet provizoriu de finanţe*, în aşteptarea Curţii de Conturi.

In privinţa sistemului electoral, proiectul întroducea colegiul unic, cu distincţia între alegători primari şi direcţi.

[1]) Proiectul se găseşte în hârtiile lui Ion Alexandri, III, p. 83. Data expedierii lui este arătată pe alt proiect (care, după cum se va vedea din expunerea ce urmează în text, este cel definitiv) ce se găseşte în Coresp. lui Cuza Vodă, XVI, p. 85, cu menţiunea, greşită şi desigur posterioară, cu creion albastru: « 1-er projet accepté par S. A. S., expédié à M. Negry le 30 Juillet/11 Aout 1863 ». Asupra acestuia din urmă mi-a atras atenţia d. Iuliu Tuducescu şi a fost punctul de plecare al studiului de faţă.

E probabil că Vodă Cuza a conceput acest sistem ca o îngrădire a masselor încă nepregătite pe care le chema la viaţa politică, îngrădire pe care, în statutul dela 1864, a înlocuit-o prin alta, cerând, pentru alegătorii direcţi şi pentru eligibili, condiţia de a şti să scrie şi să citească.

Negri răspunse de primirea acestui proiect la 4/16 August 1863.

Cuza Vodă conducea el însuşi direct politica externă a Statului. Dela cabinetul său porneau instrucţiile către agenţii noştri în străinătate, redactate de cele mai multe ori, într'o franţuzească impecabilă, de Baligot de Beyne, dela 11 Mai 1862 secretarul său pentru limba franceză şi invers, la cabinetul domnesc veneau rapoartele agenţilor din străinătate. Răsfoind corespondenţa diplomatică a lui Cuza Vodă, impresia ce se culege este aceea a unei înălţătoare mândrii naţionale şi a preocupării constante ca nici o atingere să nu fie adusă prestigiului Statului şi alesului poporului românesc.

La 1863 Domnul era preocupat ca noua Constituţie s'o introducă printr'un act intern, fără vreun nou amestec al puterilor garante, sau al Porţii. Modificarea constituţiei printr'un act internaţional, apărea lui Cuza Vodă ca o nouă ştirbire ce ar fi fost adusă autonomiei Principatelor şi care trebuia cu orice preţ evitată.

El scria deci, la 30 August, stil nou, 1863, agenţiei noastre la Paris: « D-l Drouyn de Lhuys pare a fi incomplect informat asupra naturei memoriului (privitor la Constituţie). Memoriul, după sfatul d-lui ambasador al Franţei la Constantinopol, n'a fost citit decât lui Aali Paşa şi lui sir Henry Bulwer şi nu este vorba să fie supus unei conferinţe. După

observaţiile d-lui marchiz de Moustier [1]) pe care l-am consultat totdeauna, concluziile memoriului au fost modificate şi înlocuite print'un proiect definitiv de constituţie. La 9 Octomvrie stil nou următor, Domnitorul comunica agenţiei noastre dela Constantinopol: « Negri a sosit. El aprobă modificările ce am introdus în proiectul de constituţie cu privire la senatori. Senatorii nu mai sunt revocabili, dar se vor reînoi cu câte o treime la fiecare doi ani».

COMITETUL UNIONIST DIN IAŞI 1856
Rândul de sus: D. Rallet, C. Negri, Anast. Panu. Rândul al II-lea: Mihail Kogălniceanu, Arhimandritul Neofit Scriban, Manolache Costache-Iepureanu. Rândul al III-lea: Dimitrie Kracti, Petre Mavrogheni. Rândul al IV-lea: Dimitrie Cosadini, Constantin Hurmuzaki, Dimitrie A. Sturdza.
Colecţia Academiei Române

Intr'adevăr, în urma observaţiilor primite, Cuza Vodă a adăugat proiectului său câteva articole: art. 7, privitor la jurământul funcţionarilor; art. 16, 17, 18 şi 20 privitoare la atribuţiile senatului. Comparând art. 16 din proiectul revizuit al lui Cuza Vodă cu art. 25 corespunzător din Constituţia franceză, este de observat că dacă Domnul mărginea competenţa senatului la discutarea chestiunilor constituţionale, el nu declara senatul, ca în Constituţia franceză, de « păzitor al pactului fundamental şi al libertăţilor publice » şi nu preciza, ca art. 26 francez, că prin dispoziţii constituţionale se înţeleg şi « legile care ar fi contrare... libertăţii individuale şi egalităţii cetăţenilor înaintea legii ». Am dat mai sus explicaţia acestor omisiuni. De altă parte, se înţelege uşor dece art. 16 din proiectul revizuit al lui Cuza Vodă, spre deosebire de art. 26 din Constituţia franceză, nu dădea în sarcina senatului garantarea « inviolabilităţii proprietăţii ». Modificarea constituţiei avea tocmai de scop să facă posibilă exproprierea.

In proiectul revizuit, Cuza Vodă a admis (art. 8) ca senatorii în loc de a fi revocabili, să fie reînoiţi cu câte o treime din doi în doi ani; a redus censul pentru alegătorii direcţi, precum şi pentru eligibilii la consiliile generale, dela 10 la 5 galbeni şi a mai admis ca preşedintele comitetului de finanţe să nu fie numit de Domn, ci ales de Comitet.

* * *

La 12/24 Oct. 1863, Cuza Vodă chema la cârma Statului pe Mihai Kogălniceanu. Era semnificativ: însemna că Domnul era hotărît să treacă la înfăptuire.

La 16/28 ale aceleiaşi luni, gerantul nostru dela Constantinopol, Bordeanu, informa că Aali Paşa se gândea să supuie chestia modificării constituţiei unei conferinţe a ambasadorilor. O lună după aceia, la 20 Octomvrie (1 Noemvrie), acelaş agent, în urma conversaţiilor ce avusese, exprima părerea că ar fi mai bine dacă Domnul ar face apel la o adunare aleasă prin sufragiul universal şi ar supune apoi

[1]) Dintre aceste observaţii, n'am găsit printre hârtiile lui Cuza Vodă (I. 419, raport al lui Negri dela 11/23 Aug. 1863), decât una, anume ca votul să fie « au premier degré pour tout le monde », căci dacă se consideră că ţăranii sunt mai puţin pregătiţi, tot ei sunt şi mai desinteresaţi.

ALEXANDRU IOAN I MERGÂND LA DESCHIDEREA CAMEREI NAȚIONALE IN 1862
Cortegiul se află în fața Teatrului Național. Gravură în lemn publicată în « l'Illustration »

acesteia noua constituție. Trei zile în urmă însă, la 4 Noemvrie stil nou, Domnul îi răspundea « Nu mai vorbiți; păstrați tăcerea; rezerva cea mai absolută ». Este probabil că Domnul spera astfel să curme demersurile Porții.

Totuși, la 12 Noemvrie stil nou, Aali Pașa trimetea reprezentanților Turciei pe lângă puterile garante textul proiectului de Constituție românesc, cu arătarea că nu se opune la aplicarea lui, dar că ceruse Domnului să se înțeleagă în prealabil cu semnatarii convenției dela 1858.

La 3/15 Noemvrie, în mesagiul său către Adunare, Domnul arăta în sfârșit pentru ce nu sancționase legea rurală dela 1862: pentru că « nu răspunde dorințelor mele și nu îndestulează interesul nici al clăcașilor, nici al proprietarilor și mai puțin încă interesul național ». Se simțea că un moment hotărîtor se apropia. Câteva zile mai târziu, la 22 Noemvrie stil nou, dela cabinetul princiar pornea următoarea instrucție către agenția dela Paris: «Faceți cunoscut d-lui ambasador al Turciei că în urma convorbirilor agentului Principatelor la Constantinopol cu Aali Pașa și cu ambasadorii acreditați pe lângă Sublima Poartă, Domnitorul, voind să ție seamă de sfaturile ce i s'au transmis, a modificat proiectul primitiv. Colonelul Pisoski v'a remis textul definitiv, care va fi în curând expediat la Constantinopol ».

Acest proiect pare să fi fost acelaș pe care, în cele din urmă, Cuza Vodă l'a promulgat prin lovitura de Stat dela 2 Mai 1864.

Poarta a găsit încă cu cale să facă în el două intercalări: una, că « la Porte vient de s'entendre avec S. A. le Prince des P-tés Unies et de se mettre d'accord avec... les représentants des puissances signataires du traité de Paris sur le présent acte aditionnel »; alta, că: « le présent acte et les dispositions électorales [1]... auront force de loi du jour de leur sanction par le cour suzeraine ». Intr'adevăr, printre hârtiile lui Ion Alexandri, agent al țării la Paris, se găsește un astfel de proiect anterior legii Consiliului de Stat dela 21 Ianuarie 1864, deoarece în el se vorbește că « *se va* înființa un consiliu de Stat ».

Cuza Vodă, precum am arătat, era hotărît să nu mai primească o nouă intervenție străină în afacerile interne ale țării. La 23 Noemvrie el punea să se scrie din nou agenției noastre dela Paris: « Faceți cunoscut lui Mehmed Djemil Pașa că Domnul nu-și explică demersul Porții și că n'a sezisat oficial curtea suzerană de nici un proiect privitor la o schimbare de constituție. Totul s'a mărginit la un schimb de idei și Domnul respinge cu totul orice interpre-

[1]) După aceste dispoziții, se cerea, pentru a fi alegător, un venit de 100 galbeni, iar pentru a fi eligibil, de 200 galbeni, condiții pe care Cuza Vodă nu le-a admis în legea electorală anexată statutului.

tare ce ar tinde să dea unei comunicări oficioase, un caracter ce nu poate avea. Agentul Principatelor Unite la Constantinopol este însărcinat să facă Porții această comunicare oficială ».

In aceeaș zi, Baligot de Beyne, secretarul Domnului, scria la Constantinopol că Domnul protestează contra circulării Sublimei Porți către ambasadorii ei cu privire la Constituție. Proiectul a fost numai obiectul unui schimb de idei între curtea suzerană și reprezentanții puterilor garante de o parte, A. S. S. de altă parte. Tot acest schimb de idei a fost numai oficios; n'a fost o comunicare oficială. Guvernul Domnului n'a înțeles nici odată să supuie unei conferințe europene planul de organizare. Domnul socotește că onoarea țării cere ca să repare el însuși greșelile ce s'au făcut și pe urma căreea Europa a fost atât de des turburată. Nimic n'ar fi mai umilitor pentru România decât să solicite încă odată dela puterile străine organizarea atât de stăruitor cerută de nevoile cele mai vitale ale țării. Noua organizare nu va cuprinde nimic potrivnic convenției dela 19 August 1858, nimic ce nu s'ar găsi în germene în acea convenție.

ALEXANDRU IOAN I DOMNUL PRINCIPATELOR UNITE, 1859 - 1866

La 12/24 Noemvrie Ion Alexandri telegrafia din Paris că ziarul «La Nation» a publicat in-extenso proiectul de constituție și anume copia textuală a proiectului, fără modificările ce i s'au adus. I se răspunde în ziua următoare că Domnul are intenția să desmintă știrea dată de acel ziar, dar că dorește să știe în prealabil dacă publicarea s'a făcut prin guvernul francez. Alexandri informează a doua zi că publicarea se datorește lui Djemil Pașa. Urmează imediat altă telegramă a lui Alexandri că acesta i-a spus că s'a mărginit să înmâneze copie de pe proiectul de constituție lui Drouyn de Lhuys, care i-ar fi făgăduit că va da instrucții ambasadorului francez dela Constantinopol unde, de acum înainte, trebuie să se trateze chestiunea.

In sfârșit, la 2 Decemvrie stil nou 1863, agenția noastră dela Constantinopol informa că circulara lui Aali Pașa va fi oficial desmințită. Trei zile în urmă, Bordeanu raporta că reprezentanții marilor puteri i-au exprimat totuși părerea că noi n'avem dreptul să ni modificăm constituția din singura noastră inițiativă. Bordeanu adăuga însă, cum făcuse și în Iunie precedent, că după credința lui puterile vor fi mai tolerante față de fapte împlinite. In aceeași zi, Domnul telegrafia agenției din Paris să desmință publicația din ziarul « La Nation ». Guvernul român nu înțelege să provoace o nouă intervenție a puterilor străine în afacerile sale interne. Desmințirea s'a publicat.

La 4/16 Decemvrie 1863, Bordeanu scria că, oricum, era regretabil că Aali Pașa dăduse circulara. Se va afla în țară despre intențiile Domnului. Va afla Adunarea. Aceasta trebuie pusă « dans son tort » prin violențele ei și apoi disolvată. Pentru a treia oară Bordeanu exprima încrederea că odată lovitura dată, Franța nu va cere să se revie la situația anterioară.

Și într'adevăr în țară se simțise despre intențiile Domnului și se manifesta îngrijorare, iar partidul ultra liberal al lui Ioan Brătianu se și gândea la o eventuală răsturnare a Domnului. D-nul Gheorghe D. Florescu mi-a comunicat o scrisoare din 8 Decemvrie 1863 adresată de un înaintaș al său, Const. G. Florescu, din București, surorii sale Alexandrina, care lipsea din țară: « Camera a început să lucreze serios, să vedem ce o să scoață; lucrează cu activitate și a lăsat răspunsul mesagiului tronului. *Frica să nu vie Constituția dela Franța*, a silit-o de a lăsa urile partidelor ».

Camera săvârșește într'adevăr un mare act, votând la 13/25 Decemvrie 1863 secularizarea averilor mânăstirești. Dimitrie Bolintineanu scria atunci Domnului că dorința camerei ar fi să fie disolvată în urma unui astfel de succes, dar că acest avantagiu nu trebuie să i se dea. Trebue disolvată după respingerea proiectului de lege rurală. Sfătuește deci pe Domn să trimită Adunării un proiect « mai generos decât acela ce a făcut ea și a doua zi va cădea masca pretinșilor patrioți..., încât va fi un scandal la care vor râde cinci milioane de țărani... România nu poate fi liberă în afară, până mai întâi nu va fi liberă înlăuntru, adică până ce Românii nu vor fi afranșisați și cetățeni, iar nu robi și șerbi... ».

Domnul se puse pe lucru, sprijinit pe Kogălniceanu.

La 21 Ianuarie 1864 se votă legea Consiliului de Stat. Cu acest prilej Kogălniceanu dădu pe față

intențiile Domnului, anunțând că va veni în desbateri și Constituția cea nouă.

In Fe'ruarie, cu prilejul discuției legii pentru garda națională, Kogălniceanu se refera la observația făcută de Napoleon III că în România domnește anarhia și declara răspicat, în numele Domnului, că țara va avea o Constituție nouă.

La 9 Martie, se votează legea pentru organizarea consiliilor comunale, iar a doua zi aceea, a consiliilor județene. In sfârșit, la 13 Martie, Kogălniceanu dădea în desbaterea Adunării faimoasa lege rurală. De astădată, adunarea nu mai refuza, ca la 1862, principiul însuși al exproprierii, dar discuta cuantumul împroprietăririi, reducându-l la minimum. Insuși Ion Brătianu, șeful partidei ultra liberale, găsea proiectului următoarele cusururi: că nu se mărginea a atribui clăcașilor ceeace posedau de fapt, dar și ce li se cuvenea să posede după legile în ființă; că împroprietărea nu numai pe clăcași dar și pe toți locuitorii din sate; că nu acorda imediat proprietarilor despăgubirea, ceeace era contrar principiului dela 1848: « cu paguba nimănui și cu folosul tuturor »; că «schimba din culme până în temelie toată economia producției țării ». Cu drept cuvânt observa Ion Ionescu dela Brad că minoritatea liberală începea clădirea politică dela vârf în jos, în loc de a îngriji în primul rând de temelia socială a țării.

MIHAIL KOGĂLNICEANU, 1817—1891

Adunarea dădu vot de blam guvernului, la 13/25 Aprilie, pe tema unei circulări a lui Kogălniceanu către prefecți, din care părea că reiese o intenție de ațâțare a masselor. Este evident că Adunarea căuta orice prilej ca să scape de un guvern care susținea un proiect de lege a cărui respingere ar fi creat Adunării în țară o atmosferă extrem de defavorabilă.

La 15/27 Aprilie, Domnul comunica însă Adunării că menținea guvernul, deoarece Adunarea nu intrase în discuția chestiei celei mai importante, a îmbunătățirii soartei muncitorilor plugari, lege ce țara întreagă aștepta cu nerăbdare. Totodată trimetea în desbaterea Adunării și proiectul de lege electorală. Este de observat că sistemul acestui proiect [1]) se deosebea mult de cel din proiectul de constituție dela 1863. Am arătat că după acesta din urmă, colegiul electoral pentru Adunare era format din membrii consiliilor județene și comunale, plus un număr egal de alegători suplimentari; că erau alegători primari la consiliile județene și comunale și că erau eligibili la Adunare, toți câți plăteau contribuția generală, adică 48 lei pe an. După sistemul proiectului dela 1864, alegătorii pentru Adunare se împărțeau în primari și direcți; și unora și altora li se cerea să plătească minimul de contribuții de 48 lei pe an, dar celor direcți li se mai cerea și să știe să scrie și să citească. Această din urmă condiție se cerea și pentru eligibilitate. Prin aceste modificări, sugerate Domnului din afară, se îndepărtau firește cei mai mulți săteni din Adunare, dar se dădea totuși o strașnică lovitură vechii clase conducătoare. Așa dar, Cuza Vodă cerea acum Adunării și clasei de proprietari cari o compuneau, să se desființeze ei înșiși. Dar, apropiindu-se sărbătorile Paștilor, el proroga în acelaș timp Adunarea pentru ziua de 2 Mai.

De altă parte, dela cabinetul Domnului pornea în aceiași zi de 15/27 Aprilie, următoarea notă către agenția dela Constantinopol: « Iată, între noi, planul Domnului. Dacă Adunarea, la reîntrunirea ei, persista în rea voință, Domnul o va disolva, va proclama legea electorală și va convoca pe bazele ei, care sânt cele deja votate în legea comunală, o nouă Adunare, căreia îi va supune un proect de Constituție, cam acelaș care este deja cunoscut ».

DOMNITORUL ALEXANDRU IOAN
Domnitorul Alexandru Ioan și generalul Davilla luând parte la operațiunile de salvare cu prilejul inundațiilor din București, 1862

Două zile în urmă, la 29 Aprilie stil nou, agenția dela Constantinopol raporta: « Reprezentantul Franței îmi comunică răspunsul d-lui Drouyn de Lhuys: a evita de a ajunge la extremitatea unei lovituri de Stat ». In sfârșit, la 12 Mai stil nou

[1]) « Monitorul Oficial » nr. 87 din 15/27 Aprilie 1864. E acelaș cu legea electorală anexată mai apoi statutului, mai puțin art. 17—21.

ȘTEFAN GOLESCU, 1809-1874

BARBU CATARGI, 1807—1862

DIMITRIE BRĂTIANU, 1818-1892

sosește altă telegramă dela Constantinopol: ambasadorul Franței este de părere ca Domnul să disolve Adunarea, să dea o proclamație către națiune spunând că o va consulta, dar apoi să plece la Constantinopol și numai la întoarcere să facă legea electorală și statutul. Să nu vie la Constantinopole cu un nou fapt împlinit.

Domnul n'a ascultat de acest sfat și a isbutit. Știa se vede că situația europeană deoparte, implicația de altă parte chiar a unor miniștri ai Porții în complotul lui Costache Șuțu contra Domnului, vor da dreptate părerii exprimate de trei ori de Bordeanu, că nimeni nu va căuta să mai desfacă fapul împlinit.

Două zile după aceea, la 2/14 Mai, Adunarea este convocată în sesiune extraordinară pentru votarea legii electorale. In aceeaș zi însă, fața de atitudinea, explicabilă, dar imprudentă, a Adunării, care intră în discuția unei propuneri de vot de blam guvernului, Kogălniceanu citește mesagiul de disolvare.

Lovitura de stat era făcută.

Era făcută, cum voise Domnul, fără amestec din afară.

IOAN C. BRĂTIANU, 1821-1891

Era încă unul din marile fapte împlinite pe care, cu atâta măestrie și demnitate, Cuza Vodă a știut, în interesul superior al neamului, să le înfățișeze diplomației europene.

Plecând la Constantinopol la 25 Mai 1864, Cuza Vodă obținu acolo dela Poartă și dela puterile garante recunoașterea Statutului, cu prea puține « Modificațiuni îndeplinitoare », precum și a proiectului de lege electorală din Aprilie [1]).

La 15 August, Domnitorul promulgă legea rurală prin simplu decret care, conform statutului, avea puterea de lege. In Decemvrie se întruni în sfârșit Adunarea ieșită din noua lege electorală și care purta pecetea unei mari evoluții democratice [2]). *i. c. f.*

[1]) In corespondența lui Sadyk pașa, păstrată la Academie, se găsește, în vol. IV, f. 184, o scrisoare din 5 Iulie 1864 în care citesc: « Dès que les puissances n'ont pas ratifié son (al lui Cuza) coup d'Etat, la loi électorale et le statut, tels qu'il les a octroyé, il n'y a pas de réussite; le changement apporté dans la loi électorale que nous connaissons, est un fiasco complet, car d'après ces changements, la moitié des anciens députés pourront revenir; or, il n'aura plus son soutien dans les paysans, comme il l'a espéré ». — Aceste afirmații par numai în parte întemeiate, căci nu se cunoaște nici o modificare adusă proiectului de lege electorală dela Aprilie 1864. (Vezi textele în Vasile M. Kogălniceanu, Acte relative la 2 Mai 1864, Buc. 1894). Presiunea din afară determinase încă de atunci pe Cuza Vodă să revie asupra sistemului său electoral din proiectul de constituție de la 1863.

[2]) Vezi A. D. Xenopol, o. c., II, 6—7. Intr'o scrisoare din 17 Ian. 1865 (Coresp. lui Sadyk pașa, vol. IV, p. 272) găsesc următoarea apreciere: « Si le vote universel (*sic*) a produit qulque part des effets ridicules, c'est ici. Toute l'assemblée est composée d'imbéciles et de domestiques; les ministres eux-mêmes, contents de pouvoir faire tout ce qu'ils veulent, ont honte de se trouver devant des pareils représentants de la nation roumaine ». De atunci am mai evoluat.

BIBLIOGRAFIE

Un agent diplomatique dans le Levant. La Principauté de Valachie sous le hospodar Bibesko Bruxelles 1847. A 2-a ediţie la 1848; autorul se ascunde sub iniţialele B. A., ceea ce a făcut că lucrarea s'a atribuit, greşit lui Ad. Billecocq. Trad rom. manuscrisă la Academia Română Ms. 3.112.

Michel Anagnosti. Les idées de la Révolution et les affaires d'Orient, ou la double tendance de la civilisation européenne. Paris, Joubert, 1842.

Michel Anagnosti. La Valachie et la Moldavie. Paris, Fournier, 1837. (Publicat mai întâiu în « Revue des Deux Mondes », 15 Ianuarie 1837, sub iniţialele A. M.).

Analele parlamentare ale României. Bucureşti. Imprimeria Statului.

Anul 1848 în Principatele Române. Introducerea de S. Albini.

C. D. Aricescu. Istoria revoluţiunii române dela 1821 Craiova 1874.

C. D. Aricescu. România sub Principele Bibescu.

C. I. Băicoianu. Geschichte der Rumänischen Zollpolitik. Stuttgart. 1896.

N. Bălcescu. Question économique des Principautés danubiennes. Paris, Charpentier, 1850. Extras din « Journal des économistes ».

N. Bănescu şi V. Mihăilescu. Viaţa şi scrierile lui Iordache Golescu. Vălenii-de-Munte, 1910.

P. Bataillard. Les Principautés danubiennes. Extras din « Revue de Paris », 1850.

P. Bataillard. La Moldo-Valachie. In « Revue de Paris », 1 Iulie şi 15 Octomvrie 1856.

Félix baron de Beaujour. Voyage militaire dans l'empire ottoman ou description de ses frontieres et de ses principales défenses, soit naturelles, soit artificielles, avec 5 cartes géographiques. Paris, F. Didot, 1820, 2 vol.

A. Beer. Die orientalische Politik Oesterreichs seit 1774. Prag, Leipzig, 1883.

Stanislas Bellanger. Le Moldo-Valaque, tipărit în « Les étrangers à Paris ». Paris, Ch. Warée, 1844 şi în « Le Panorama de la littérature et de l'illustration » t. I (1848), cu gravuri.

Stanislas Bellanger. Le (sic) Keroutza. Voyage en Moldo-Valachie. Paris, 1864, 2 vol.

Théodore Bénazet. Question d'Orient. Paris, Ch. Gosselin, 1836.

Gr. Bengescu. Memoriu asupra monastirilor. Bucureşti, Tip. Rosetti, 1858 şi în « Revista Română », 1860.

P-ce G. Bibesco. Règne de Bibesco. 2 vol. (Ediţie română tradus de B. Florescu). Bucureşti. Göbl, 1893.

Gr. Bibescu-Brâncoveanu. Prinţul G. Bibescu înaintea opiniei publice. Bucureşti, 1858. Ediţie franceză sub titlul « Quelques mots sur la Valachie » (de un personagiu « honoré depuis longtemps de la confiance du Prince »). Paris, Dentu, 1857.

Adolphe Billecocq. Le nostre prigioni ou le journal de B., diplomate francais, Paris, Cosson, 1849, 2 vol.

Adolphe Billecocq. Album Moldo-Valaque. Paris, Cosson, 1849. (Extras din jurnalul « l'illustration »).

N. de Blaremberg. Essai sur les institution et les lois de la Roumanie. Bucureşti, Tip. Poporul Român, 1855. Şi supliment formând un al 2-lea volum.

B. Boeresco. Mémoire sur la juridiction consulaire dans les Principautés-Unies roumaines. Paris, 1865 şi Bucureşti, 1869.

C. Boerescu. De l'amélioration de l'état des paysans roumains. Paris, Durand, 1861.

Constantin Boerescu: Discursuri politice 1866—1891. Bucureşti, Ed. Socec, 1903.

Vasile Boerescu: La Roumanie après le traité de Paris. Paris, 1856.

Cesar Bolliac. Monăstirile închinate. Bucureşti, Rasidescu, 1862.

Raoul Bossy: Politica externă în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. In volumul « Alexandru Ioan Cuza ». Bucureşti, Cartea Românească, 1932.

Ami Boué. La Turquie d'Europe. Paris, Arthus Bertrand, 1840, 4 vol.

N. Cartojan. Soarta unei reviste literare în 1844. In « Cov. lit. », 1907, pag. 416 sq.

G. Chainoi, (Ion Ghica). Dernière occupation des principautés danubiennes par la Russie. Paris, Dumaine, 1853.

G. le Cler: La Moldo-Valachie. Paris. Ed. E. Dentu, 1866.

Vartic C. Colescu. 1848, Zile revoluţionare. Bucureşti, 1898.

Félix Colson. De l'état présent et à venir des Principautés de Moldavie et de Valachie. Paris, Pougin, 1839.

Félix Colson. Précis de droits des Moldaves et des Valaques fondé sur le droit et sur les traités. Paris 1839. Tradus româneşte de D. A. Sturdza, sub titlu « Scurtă descriere a drepturilor Moldovenilor şi a Muntenilor fondate pe dreptul ginţilor şi pe trataturi ». Iaşi, 1856.

Correspondence respecting the organisation of the Danubian Principalities. 1821—1836. Printed fort the use of the Foreign Office. Jully 1878.

Croze d'Alain. De la situation de la Valachie sous l'administration d'Al. Ghika. Bruxelles 1842. (Lucrare atribuită de unii, şi cu mai multă probabilitate, lui Ştirbei, iar de alţii lui Bibescu).

Danube ilustré, pour faire suite à « Constantinople ancienne et moderne ». Desemnuri după natură de Bartlett, gravate de artişti englezi. Ediţie franceză revăzută de H. L. Sizerac. Paris, Mandeville, 1849—50.

Debidour. Histoire diplomatique de l'Europe. Paris, Alcan, 1891, 2 volume.

Anatole de Demidoff. Voyage dans la Russie méridionale et la Crimée, par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie 1840. Ediţie ilustrată de Raffet, Paris, Bourdin, 1849 şi 1854.

Dernières intrigues de la Russie en Valachie et en Moldavie. Paris, Imprimerie de Bourgogne et Martinet, 1838. (Autorul pare a fi Colson).

Radu Dragnea: Mihail Kogălniceanu. Bucureşti, 1926.

Hippolyte Desprez. La Moldo-Valachie et le mouvement roumain. « Revue des Deux Mondes », 1 Ianuarie 1848.

Hippolyte Desprez. Les Roumains, le protectorat russe et la Turquie. Aceiaşi revistă, 15 Decemvrie 1848.

I. Eliade-Rădulescu. Le protectorat du czar. Prefaţă semnată Sébastien Rhéal (Séb. Gayet). Paris, Comon, 1850. Manuscrisul la Academia Română sub Nr. 767.

I. Eliade-Rădulescu, Mémoire sur l'histoire de la régénération roumaine er sur les évènements de 1848. Paris, Librairie de la propagande démocratique, 1851.

I. Eliade-Rădulescu. Issachar sau Echilibru între antiteze. 1859—1869.

I. Eliade-Rădulescu. Souvenirs et impressions d'un proscrit. Paris, Prêve, 1850.

Episode de la question d'Orient. Russie, Valachie, Moldvaie, 1842. (Autorul e probabil Colson; poate Vaillant).

G-al C-te de Ficquelmont. La politique de la Russie et les Principautés danubiennes. Paris, Amyot, 1854.

Ioan C. Filitti. Domniile Române sub Regulamentul Organic 1834—1848, Bucureşti 1915.

Ioan C. Filitti. Frământările politice şi sociale în Principatele Române dela 1821—1828.

Ioan C. Filitti. Incercări de reforme în Muntenia sub Grigore Vodă Ghica. In « Convorbiri literare », Octomvrie 1906.

Ioan C. Filitti. Les Principautés sous l'occupation russe (1828—1834). Bucureşti 1904. Teză de doctorat premiată de Facultatea de Drept din Paris.

Ioan C. Filliti. 24 Ianuarie 1859. Extras din révista Tinerimea-Română.

Ioan C. Filliti. Clasele sociale în trecutul românesc. Extras din « Conv. Lit. »

Ioan C. Filiti. Tudor Vladimirescu. Extras din....... Bucureşti, 1938.

Ioan C. Filiti. Uu proiect inedit de Constituţie al lui Cuza Vodă, din 1863. Bucureşti.

G. Gănescu. La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour, son avenir. Bruxelles 1855. In colaborare cu Théot, fost profesor de franceză în şcoala dela Bucureşti şi inspirat C. Cantacuzino, fostul Caimacam.

Chevalier de Gentz. Dépêches inédites aux Hospodars de Valachie (1813—1828). Publicate de Prokesch-Osten fiul. Paris 1876—7.—3 volume.

P-cesse Aurélie Ghica. La Valachie moderne. Paris 1850.

Saint-Marc Girardin. Souvenirs de voyage et d'études. Paris, Amyot, 1852.
A. Golescu. De l'abolition du servage dans les Principautés danubiennes. Paris, A. Frank, 1856.
A. G. Golesco. L'état politique des Roumains vis à vis des Turcs. Ediţie germană, Viena 1848.
A. G. Golescu. Istoricul protectoratului rusesc în Principate şi al Reg. Org. Retipărit în anul 1848, IV, 35 sq.
A. G. Golescu. Pentru ce este rău Reg. Ţării- Româneşti şi al Moldovei? Retipărit în anul 1848, IV, 235, sq.
I. Grămadă. C Negruzzi şi M. Kogălniceanu. In « Conv. literare », Martie 1913.
L. A. de Grammont. De l'administration provisoire russe en Valachie et de ses résultats. Bucureşti. Walbaum, 1840.
Un Habitant de la Valachie, adică N. Piccolo, Paul Kisseleff et les Principautés de Valachie et de Moldavie. Paris, Firmin Didot, 1841. Extras din « Revue britannique », Fevruarie 1841 (sub titlul « Du Gouvernement de Paul Kisseleff).
Jules de Hagemeister. Mémoires sur le commerce des ports de la nouvelle-Russie, de la Moldavie, de la Valachie. Odessa 1833.
Fr. von Hagen. Geschichte der Orientalischen Frage. Francfort s/Mein 1877.
B. P. Haşdeu. Histoire de la tolérance religieuse en Roumanie. Bucureşti 1876.
Hommaire de Hel. Voyage en Turquie et Perse... pendant les années 1846, 1847 et 1848. 4 vol. 1854.
I. B. Hertz. La Moldavie et la Valachie dans leurs relations diplomatiques avec l'Autriche. Vienne 1849.
Gr. B. de Platane Hrisoscoleu. Politique russe de ce siècle en Orient. Bucureşti 1877.
G. Ibrăileanu. Spiritul critic în cultura românească. Iaşi 1909.
I. P. Lettres sur la Valachie et réfutation des journaux francais et anglais. Bucureşti 1835. Extras din « Revue du Nord », T. I. (1835), pag. 408—412.
Papiu Ilarian. Questions économiques des Principautés danubiennes. Paris. Charpentier, 1850.
G. I. Ionescu-Gion. Istoria Bucureştilor. Bucureşti, 1899.
N. Iorga. Negoţul şi meşteşugurile în trecutul românesc. Bucureşti 1906.
N. Iorga. Geschichte des Rumänischen Volkes. Vol. II.
N. Iorga Corespondenţa lui Ştirbei Vodă. Bucureşti, 1904—5.
N. Iorga Mihail Kogălniceanu, Scriitorul, omul politic şi Românul. Bucureşti, Ed. Fundaţiei, I. V. Socec.
N. Iorga Despre Mihail Kogălniceanu. Bucureşti, Cartea Românească, 1922.
M. Kogălniceanu Desrobirea Ţiganilor, ştergerea privilegiilor boiereşti, emanciparea ţăranilor. Discurs la Academia Română, 1/13 Aprilie 1891.
Vasile M. Kogălniceanu: Chestiunea ţărănească. Bucureşti, Tip. Gutenberg, 1906.
— Acte şi documente din corespondenţa diplomatică a lui Mihail Kogălniceanu.
Wilhelm de Kotzebue. Aus der Moldau, Bilder und Skizzen. Leipzig 1861. Trad. rom. 1884.
Wilhelm de Kotzebue. Laskar Vioresku. Ein mold. Genrebild. Tr. rom. de A. M. Buc. 1892.
C. A. Kuch. Moldau-Walachische Zustände in den Jahren 1828 bis 1843. Leipzig, Michelsen. 1844. Trad. rom. de A. C. Cuza, în « Conv. literare », 1893.
Frédéric Lacroix. Question d'Orient. Paris, Truchy, 1839.
Al. Lapedatu: Viaţa politică internă în timpul domniei lui Cuza. In volumul « Alexandru Ioan Cuza ». Bucureşti, Cartea Românească, 1930.
L. (Laurençon) agent diplomatique. Coup d'œil sur l'état actuel de la Valachie et la conduite de la Russie relativement à cette province. Paris, Lejay, 1835. (Pubcalit mai întâi în Portofolio).
I. M. Lejeune. Sur la Moldavie. In « Revue du Nord ». T. III (2-e série), 1837, pag. 402—410.
Victor Magnier. Réponse aux observations sur la dernière campagne de Turquie (de Tolstoy, — vezi acest nume). Paris, Anselin, 1829.
Victor Magnier. Réponse à M. le C-te de Tolstoy, chambellan... Paris, Anselin, 1892.
Xavier Marmier. Du Rhin au Nil. — Tyrol-Hongrie-Provinces danubiennes, etc. Paris, Arthus Bertrand, 1847. 2 vol.
I. B. Marochetti Partage de la Turquie. Paris, Everat, 1827.
Ch. de Mazade. La question d'Orient en 1828. In « Revue des Deux Mondes », 1 Iulie 1887.
G. G. Meitani. Acţiunea diplomatică a Europei faţă de principatele române între anii 1821 şi 1834. Bucureşti, Göbl, 1903.
Mémoire sur les couvents roumains placés sous l'invocation des S-ts Lieux d'Orient. Bucarest 1863. (Publicaţie a Ministerului afacerilor străine).
Metternich. Mémoires, ed. Klinkowstroem. Paris, Plon, 1881. T. IV şi V.
P. A. Moruzi: Progrès et liberté. Commerce-Finance-Agriculture, dans les Principautés Unies. Galaţi, Tip. Frederic Thiel, 1861.
— Encore quelques mots sur la question rurale dans les Principautés-Unies-Roumaines. Galaţi, Tip. Frederic Thiel, 1864.
Chevalier F. Muncke, Lettre sur la Moldavie. In « Revue du Midi », t. XI (1839), pag. 20—32.
I. F. Neigebauer. Beschreibung der Moldau und Walachei. Ed. 2, Breslau, 1854. (Dedicat « baronului Hofrath C. von Bals » dela Dumbrăveni).
I. F. Neigebauer. Die Donau-Fürstenthümer. Breslau 1854.
I. F. Neigebauer. Die Moldau-Walachen oder Romanen und der Russische Schutz. Breslau 1854.
I. F. Neigebauer. Die staatlichen Verthältnisse der Moldau und Walachei. Breslau 1856.
I. F. Neigebauer. In Weill's Constitutionnelle Jahrbücher, III, 1847, Aristrocraţia Principatelor.
Nouveaux details sur les provinces de la Turquie menacées par les Russes. (Extras din « Literary Gazette ». Tip. şi în Revue britannique, I-ère série, T. XVIII (1828), pag. 99—109).
O (agent diplomatique). Poids de la Moldo-Valachie dans la question d'Orient. Paris 1838.
Observations sur la campagne des Russes en 1829 en Moldavie, Valaquie et Bulgarie. Nantes, imprimerie Mellinet Malassin, 1829.
A. Odobescu. Petru Poenaru. Buc. 1889.
A. Odobescu. Les monastères dédiés. Buc. 1863.
Gustave Oelsner. Quelques mots sur l'opportunité de l'accroissement des relations commerciales de la France avec les Principautés. 1840.
Paalzow. Acktenstücke der russischen Diplomatie. Berlin 1854.
Une page d'histoire. Pour répondre au libelle d'un pretendant au trône de Valaquie. (Autorul e probabil Colson, sau, poate, Vaillant).
Papadopol-Calimach. Studiu asupra lucrării lui Zablotsky-Dessiatkovsky despre Kisseleff. In « An. Acad. Rom. ». Seria II, t. IX (1886—7).
Papadopol-Calimach. Studiu asupra oraşului Tecuci. In «Conv. lit », XIX, 923.
Perrin Raoul. Coup d'œil sur la Valachie et la Moldavie. Paris, Dupont, 1838.
Graf von P. (ons). Ungarn und die Walachei in neuester Zeit. Leipzig, Reclam, 1840. E traducerea germană a lucrării lui Thouvenel. Vezi acest nume.
Le Portofolio. Collection de documents politiques relatifs à l'histoire contemporaine. Tradus din englezeşte. Paris, 1836—37.
Progrès et position actuelle de la Russie en Orient. Paris, Truchy et Le Doyen, 1837.
Provinces de la Turquie menancées par les Russes. Extras din « London Magazine », tipărit şi în « Revue britannique », I-ère série, T. XVII (1828), pag. 515—530.
Michel-Jean Quin. Voyage sur le Danube, suivi d'aperçus historiques et politiques sur la Hongrie, la Valachie, la Servie et la Turquie. Tradus din englezeşte. (A steam voyage down the Danube) de Eyriés. Paris, A. Bertrand, 1836.
Edgar Quinet. Les Roumains. In « Revue des Deux Mondes », Ianuarie—Martie 1856.

Andrei Rădulescu: Organizarea statului în timpul domniei lui Cuza. In volumul « Alexandru Ioan Cuza ». Bucureşti, Cartea Românească, 1930.
Elias Regnault. Histoire politique et sociale des principautes danubiennes. Paris, Paulin et Lechevallier, 1855.
R. Romanescou. Lettre sur le Moldavie et la Valachie. (Rectificare unor inexactităţi din scrisoarea lui Lejeune. Vezi acest nume). In « Revue du Nord », 3-e série, t. II (1828), pag. 448—452.
Dr. S. Romanschi. Documente austriace cu privire la răscoala bulgărească din Niş la anul 1841. Sofia 1912 (în bulgăreşte).
Radu Rosetti. Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova. Bucureşti 1908.
Radu Rosetti. Pentru ce s'au răsculat ţăranii. Bucureşti 1908.
Radu Rosetti. Conflictul dintre Guvernul Moldovei şi mânăstirea Neamţului. Extras din « An. Ac. Rom. » 1910.
Radu Rosetti. Despre cenzură în Moldova. Extras din « An. Ac. Rom. » 1907.
Radu Rosetti. Un proces de sacrilegiu. Extras din « An. Ac. Rom. ».
A. Rousso. Suite ou supplément à l'histoire politique et sociale... a lui Regnault. Bruxelles, Labrone et Co. (E o refutare).
A. Rousso. Scrieri. Ed. P. V. Hanes, 1908.
A. Sanejouand. Les Principautés roumaines devant l'Europe. 1856. (Autorul e Bibescu Vodă).
Edmund Spencer. Travels in Circassia, Krim Tartary... including a steam voyage down the Danube... London, 1837.
Edmund Spencer. Travels in Western Caucasus, including a tour through... Turkei, Moldavia, Galicia. London, Colburn, 1838.
Barbu Ştirbei. Raport către Kisseleff. In « Conv. lit. », 1889.
D. A. Sturdza, D. C. Sturdza şi *Ghenadie Petrescu.* Acte şi documente privitoare la renaşterea Rpmânilor. Bucureşti, Göbl, 1888. Vol. I, II, III, IX.
(Mihail Sturdza Voevod). Quinze années d'administration en Moldavie. Paris 1856.
Sturdza (Michel) et son administration. Paris, Maulde et Renou, 1846. Retipărit în «Anul 1848 », I, 27.
D. C. Sturdza-Scheianu: Acte şi legiuiri privitoare la chestia ţărănească până la 1866. Bucureşti, Ed. Socec, 1907, (3 volume).
D. C. Sturdza-Scheianu. Chestia Trandafiroff. In Revista nouă, I, 241.
Prince Nicolas Soutzo. Mémoires. Publicate de Rizos.
Prince Nicolas Soutzo. Notions statistiques sur la Moldavie. Iaşi 1849.
Prince Nicolas Soutzo. Aperçu sur les causes de la gêne et de la stagnation du commerce et sur les besoins industriels de la Moldavie. Iaşi 1838. (Dedicat lui Mihaiu Vodă Sturdza).
Talleyrand (mémoires du Prince de). Paris, Calman Lévy, 1892, t. V.
G. Dem. Teodorescu. Viaţa şi opera lui Eufrosin Poteca. Bucureşti 1883.
Edouard Thouvenel. Hongrie et Valaquie. Paris, A. Bertrand, 1840. (Pentru ediţie germană vezi Pons).
Edouard Thouvenel. La Valachie en 1839. In « Revue des Deux Mondes », 15 Mai 1839.
J. Tolstoy. Un officier d'état major russe. Observations sur la dernière campagne de Turquie. Paris, Goetschy, 1829.
J. Tolstoy. Réplique à la réponse de M. Magnier aux observations etc. Paris, Ledoyen, 1829.
J. Tolstoy. Deuxieme république à M. Magnier. Paris, Ledoyen, 1829.
Ubicini et Chopin. L. Provinces Danubiennes et Roumaines. Paris, Didot, 1856.
V. A. Urechiă. Documente relative la anii 1800—1831, în « An. Ac. Rom. ». Seria II, t. X.
I. A. Vaillant. La Romanie. Paris, A. Bertrand, 1845. 3 vol.
De la Valachie et de la Moldavie (Extras din « Blackwood's Magazine ». Tip. în « Revue britannique », 1-ère Série, t. VIII (1826), pag. 78—108.
Verax (Radu Rosetti). La Roumanie et les juifs. Bucureşti, Socec, 1903.
Andrei Vizanti. Veniamin Costachi, mitropolitul Moldovei şi Sucevei, Iaşi 1881.
Voyage dans la Moldavie, la Valachie et à Constantinople. Avignon, Pierre Chaillot jeune, 1829.
Chr. Witt Ueber die Eigentümlichkeiten des Klima's der Walachei und Moldau und die sogennante wallachische Seuche unter der zweiten russischen Armee, während des letzten türkischen Krieges. Leipzig 1844.
A. D. Xenopol. Răsboaiele dintre Ruşi şi Turci. Iaşi, Goldner, 1880.
A. D. Xenopol. Istoria Românilor din Dacia Traiană, Iaşi, Goldner, 1892.
A. D. Xenopol. Mihail Kogălniceanu. Bucureşti, Tip. Carol Göbl, 1895.
A. D. Xenopol. M. Kogălniceanu. Cuvântare de primire în Academia Română. Bucureşti 1898.
A. D. Xenopol. Istoria partidelor politice în România. Bucureşti 1911. 2 vol.
A. D. Xenopol. Din amintirile unui boier moldovean. Extras din « An. Ac. Rom. » 1910.
Domenico. Zanelli Relazione sulla Moldavia et Valachia, estratta dal viaggio in Oriente. Roma 1842.

MEDALIE DE ARGINT (REVERS)
A LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU
(Colecţia ing. *Const. Orghidan*)

VIAȚA POLITICĂ A ROMÂNIEI SUB CAROL I

In noaptea de 10 spre 11 Februarie 1866, pe la ora 4 dimineața, conjurații pătrunseseră în palatul domnesc și siliseră pe Domnitor să semneze următorul act de abdicare:

« Noi Alexandru Ioan I, conform dorinței națiunii întregi și angajamentului ce am luat la suirea pe tron, depui astăzi 11/12 Februarie 1866, cârma guvernului în mâna unei locotenențe domnești și a ministerului ales de popor ».

Locotenența domnească era astfel alcătuită: General N. Golescu, Colonel N. Haralamb și Lascăr Catargi, iar până la venirea boierului dela Golășei din Moldova, interimar D. A. Sturza.

Guvernul provizoriu avea în fruntea sa pe Ion Ghica, ca președinte al Consiliului și ministru de externe și pe Dimitrie Ghica, ca ministru de interne.

Noul regim nu întâmpină nici o împotrivire la înscăunarea lui.

In aceeași zi, 11 Februarie 1866, Camera și Senatul, întrunite în sala de ședințe a Adunării Deputaților sub președinția Mitropolitului Primat, în urma propunerii lui Ion Ghica, aleg prin aclamații ca « Domn stăpânitor al Principatelor-Unite Române » pe « Alteța sa Regală Filip Eugeniu Ferdinand Maria Clement Balduin Leopold George, Comite de Flandra și Duce de Saxonia, sub numele de Filip I ».

In sfârșit peste două seri (13/25 Februarie), Alexandru Ioan Cuza, Domnul primei Uniri, era pornit spre granița ungurească, prin Predeal.

Marele Domnitor, care a avut firește scăderi dar care n'a încetat o clipă de a fi un mare român, nu se va mai întoarce niciodată în țara sa pe care o iubise atât.

Dar dacă lovitura reușise de minune, mai ușor decât se așteptau conjurații înșiși, problemele ce se puneau noului regim erau foarte grele.

Din punct de vedere al politicii interne răsturnarea lui Cuza redeștepta poftele și ambițiile pretendenților la domnie și îngăduia, mai ales în Moldova, o agitație separatistă serioasă care va culmina în sângeroasele incidente dela 3 Aprilie.

Firește că marile puteri vecine, Austria și cu atât mai mult Turcia și Rusia, încurajau și susțineau agitațiile separatiste. Marea primejdie nu venea însă de aci. Incurcăturile externe și atitudinea puterilor garante puneau în joc însăși principiul unirii Principatelor.

Intr'adevăr, se știe că Poarta nu recunoscuse unirea decât în persoana lui Cuza.

Indată ce se află la Constantinopol de răsturnarea lui Cuza și de alegerea Domnului străin, Turcia cere imediata convocare a conferinței celor 7 puteri garante, semnatare ale convenției din 1858 pentru organizarea Principatelor.

Alegerea Contelui de Flandra nemulțumise nu numai Turcia, Rusia și Austria ci și pe Napoleon al III-lea.

Contele de Flandra fiind un nepot al Regelui Ludovic Filip, deci înrudit cu casa de Orleans, pretendentă la Tronul Franței, era privit cu neîncredere de Napoleon al III-lea care ocupase prin lovitură de stat acest tron.

De altfel, Contele însuși nu avea tragere de inimă pentru marea misiune ce-i revenea. Era un om potolit, fără ambiții politice, iubind o viață retrasă. De aceea, la 18/30 Martie guvernul belgian comunică lui Vasile Boerescu, Ludovic Steege și Scarlat Fălcoianu, delegații guvernului provizoriu, că Filip de Flandra nu poate primi coroana ce i se oferise.

In sfârșit, la 23 Martie (4 Aprilie) conferința puterilor în a cincea ședință, hotărăște în unanimitate a înmâna guvernului provizoriu din București următoarea deciziune:

« Adunarea, care are să se întrunească în București, este chemată a proceda la alegerea gospodarului. Alegerea nu va putea cădea decât pe un pământean, în termenii articolului 3 al convenției din 19 August 1858. Dacă majoritatea deputaților Moldoveni din Adunare ar cere, ei vor avea facultatea să voteze separat de Munteni. In cazul când majoritatea moldovenească se va pronunța în contra Unirii, acest vot ar avea de consecință separațiunea ambelor Principate ».

Dar roata norocului românesc se întoarce. Deși hotărîrea conferinței fusese luată cu unanimitate, totuși, pe sub mână, patru din cele șapte mari puteri ne erau sau favorabile sau erau neutre. Anglia, Italia, Prusia și Franța nu se raliau decât de formă Turciei, Rusiei și Austriei.

Ele ar fi agreat pe Carol de Hohenzollern. Bălăceanu și Brătianu se grăbiseră să propună candidatura acestuia guvernului din București.

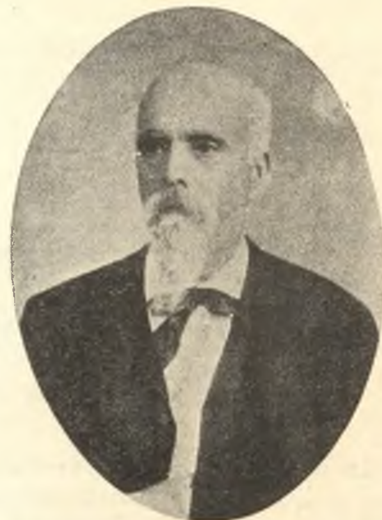
De altfel, această candidatură prezenta pentru noi multiple avantagii. Prințul Carol era simpatizat

GENERAL NICOLAE GOLESCU, 1810-1817

LASCĂR CATARGI, 1823-1900

COLONEL N. HARALMABIE, 1828-1908

MEMBRII LOCOTENENȚEI DOMNEȘTI

personal de Napoleon al III-lea și de Regele Prusiei Wilhelm I-ul, iar familia de Hohenzollern-Sigmaringen era strâns legată atât de Curtea imperială franceză cât și de Curtea regală prusiană. Așa dar, datorită candidaturii lui Carol de Hohenzollern cauza românească obținea sprijinul — pe sub mână bine înțeles — Parisului și Berlinului și prin acestea o atitudine binevoitoare din partea Londrei. Partida era pe jumătate câștigată.

Doi oameni o vor câștiga în întregime: Ion Brătianu și Prințul Carol însuși.

Dându-și seama de dispozițiunile cercurilor politice franceze, Brătianu plecă în grabă la Düsseldorf, unde Principele Carol-Anton de Hohenzollern, tatăl Prințului Carol, era guvernator al provinciei renane — spre a căpăta consimțământul Prințului.

Intre timp, la București, în ziua de 30 Martie (11 Aprilie) « Locotenența domnească publică o proclamație către popor, recomandând alegerea prin plebiscit a Prințului Carol de Hohenzollern ca « Domnitor al Românilor » cu drept de moștenire, care va domni sub numele Carol I ». La 2 Aprilie consiliul de miniștri publică și el o proclamație în același sens.

ION GHICA, 1817-1897
Președinte al Consiliului și ministru de Interne

Plebiscitul începe la 2 Aprilie și se închide la 8 Aprilie. Carol I-iu împlinea în această zi 27 de ani. Rezultatul plebiscitului este: 685.969 voturi pentru 224 voturi contra.

La 9 Mai 1866, după o călătorie plină de peripeții pe Dunăre, Carol de Hohenzollern puse piciorul pe pământul românesc, la Turnu-Severin.

A doua zi dimineața, pe la ora 8, Domnul României, porni spre București. Era 10 Mai 1866.

Aci Dimitrie Brătianu, primarul Capitalei, îi prezentă pe o pernă de mătase roșie cheile orașului.

Mulțimea aclamă frenetic pe Suveran care răspunde cu o scurtă cuvântare în franțuzește. In acea clipă porni o ploaie torențială, « cea dintâi care stropea și răcorea ogoarele României, uscate de trei luni de secetă ».

Cerul ieșise cu plin înaintea Domnului! Apoi într'un landou de gală, deschis, având lângă el pe generalul Golescu și pe Ion Ghica, înconjurat de un stat major strălucit de ofițeri, călărind cai pur sânge, porni spre mitropolie.

După Te-Deum, Domnul, însoțit de Mitropolit, de înaltul cler, de locotenența domnească, de guvern, trecu pe jos la Cameră spre a depune jurământul.

La intrare îl primi președintele Camerei, Manolache Costache Epureanu și-l conduse la tronul princiar ridicat pe tribună.

Intr'o însuflețire care nu voia să se mai potolească, după o furtună de aclamații ce nu se mai sfârșiau, o liniște mormântală coborî asupra Adunării.

Mitropolitul puse crucea și Evanghelia pe masa așezată în fața tronului și invită pe principe să depună jurământul pe legile țării. Apoi colonelul Haralamb — membru al Locotenenței domnești — citi formula de jurământ românesc care se comunicase prințului și în traducere franțuzească: « Jur de a păzi legile României, de a menține drepturile sale și integritatea teritoriului ei ».

Prințul Carol puse mâna dreaptă pe Evanghelie și rosti cu voce fermă pe românește « Jur ».

La 10 Mai 1866 se împlinise ultima dorință a divanurilor ad-hoc: aducerea pe tronul României a unei dinastii străine. Carol I de Hohenzollern își începea domnia în împrejurări destul de grele. Faptul împlinit — deși sprijinit pe sub mână de Franța și de Prusia — nu fusese recunoscut. Turcia amenința cu ocuparea Principatelor, iar Viena și Petersburgul o secundau. Guvernul român mobiliză armata puțin numeroasă și slab înarmată. Finanțele erau sleite. Imprumutul lansat de Mavrogheni pe piața internă nu produsese decât sume derizorii. Separatismul moldovenesc, cu toată înnăbușirea mișcării din 3 Aprilie, era puternic.

In schimb împroprietărirea din 1864 liniștise, pentru moment, pe țărani, așa că problema socială nu venea să complice greutățile internaționale, politice, militare și financiare.

Aceasta era situația țării în clipa când Carol I își începea domnia.

Față de gravitatea situației, coaliția care răsturnase pe Cuza perzista. Primul guvern al Principelui Carol prezidat de Lascăr Catargi, cuprinde pe conservatori (Catargi-Mavrogheni), pe moderați (Dimitrie Strudza-Ion C. Cantacuzino) și pe « roșii » radicali (Ion C. Brătianu-C. A. Rosetti).

Noul guvern mobilizează armata spre a rezista eventual Turciei, și încearcă să obțină recunoașterea faptului îndeplinit.

In politica internă, cabinetul Catargi duce la bun sfârșit votarea Constituției (29 Iunie 1866). Constituanta e dizolvată la 6 Iulie 1866.

PRINCIPELE CAROL DE HOHENZOLLERN

Desbinarea între conservatori și roșii duce la demisia cabinetului (13 Iulie 1866).

Ion Ghica formează cabinetul care izbutește să obțină din partea Turciei recunoașterea dinastiei străine (Octomvrie 1866) și prezidează alegerile (Noemvrie 1866). Rezultatul alegerilor este împărțirea corpurilor legiuitoare în trei grupe ostile de aceeași forță: moderați, roșii și partizani de ai lui Cuza. Guvernul nu mai are nici o autoritate în Cameră și e silit să demisioneze.

Intre Martie 1867 și Noemvrie 1868, sub cabinetele C. Krețulescu, Ștefan Golescu și Nicolae Golescu, adevăratul conducător al acțiunii guvernamentale este Ion C. Brătianu. De acord cu Domnul, care are mare încredere în el, pornește la reorganizarea și înarmarea armatei și la votarea concesiunilor căilor ferate. Concesiunea construirii căilor ferate este atribuită consorțiilor Offenheim și Strousberg. Opera politică și gospodărească a lui Brătianu e rodnică. Dar politica lui externă îndrăzneață (încurajare a agitației antiturce în Balcani, apropiere de Serbia și Rusia), și mai ales încercarea de a stăvili năvala evreiască în Moldova, îi atrag dușmănia marilor puteri. « Alianța Izraelită » deslănțue o violentă campanie de presă împotriva României și cere tuturor guvernelor măsuri energice împotriva « barbariilor » lui Brătianu, care-și apăra țara de invazia semită.

Presiunile Franței, Austriei și Prusiei determină pe Domnitor, în Noemvrie 1868, să se despartă de omul în care avea deplină încredere și cu care pornise să dea României o armată modernă și căi ferate.

Noul Guvern Dimitrie Ghica-Kogălniceanu încearcă o apropiere de Turcia și de Austria în politica externă, e silit să tolereze năvala semită și continuă înzestrarea armatei și construirea căilor ferate.

La început ministerul Ghica-Kogălniceanu e susținut de Brătianu. Curând însă roșii, mai ales sub influența lui Rosetti, trec la atac împotriva cabinetului și pentrucă Domnul nu-i aduce la putere nu-l cruță nici pe el.

In cursul primăverii și verii anului 1869, campania antiguvernamentală și antidinastică e în toi.

Domnitorul acordând lui Ghica disolvarea Camerei liberale, roșii întrec orice limită. Se pune la cale chiar detronarea Domnului și înlocuirea lui cu colonelul Bibescu.

Principele Carol nu se lasă intimidat. In toamna lui 1869, se căsătorește cu Principesa Elisabeta de Wied și lipsește aproape trei luni din țară cu toate amenințările roșiilor.

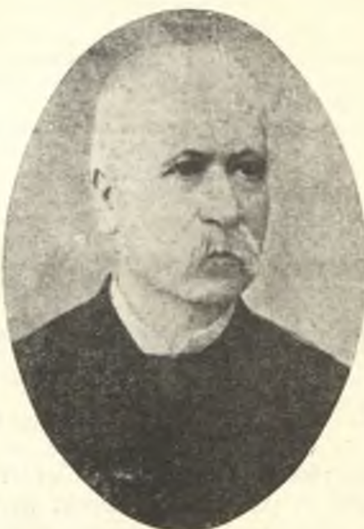
Un conflict în sânul ministerului, între Mihail Kogălniceanu și Vasile Boerescu, duce la demisia amândorura, la dislocarea majorității guvernamentale și apoi — după un vot de blam din partea Camerei — la retragerea lui Dimitrie Ghica.

La 2 Februarie 1870 se formează Guvernul Al. G. Golescu. Condus de un președinte fără autoritate, alcătuit din oameni șterși, noul cabinet își duce viața de azi pe mâine, într'o încordare crescândă. Peste două luni e silit să se retragă.

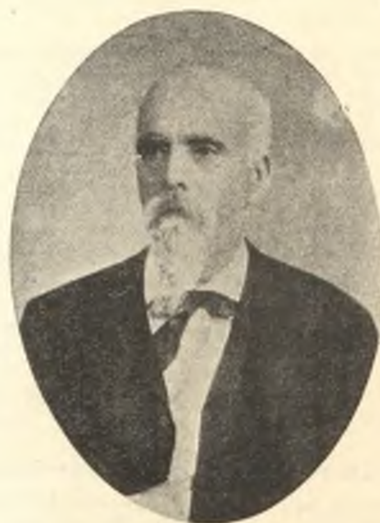
Domnul chiamă la președinția consiliului pe un om de mare prestigiu, conservator moderat, Manolache Costache Epureanu, care formează un minister de tineri, supranumit « cloșca cu pui ». Intră pentru prima oară într'un guvern, tânăra plediadă conservatoare, « Juna dreaptă » care va domina apoi timp de câteva decenii viața publică românească, în frunte cu Petre Carp și Alexandru Lahovary. Se disolvă

GENERAL NICOLAE GOLESCU, 1810-1817

LASCĂR CATARGI, 1823-1900

COLONEL N. HARALMABIE, 1828-1908

MEMBRII LOCOTENENȚEI DOMNEȘTI

personal de Napoleon al III-lea și de Regele Prusiei Wilhelm I-ul, iar familia de Hohenzollern-Sigmaringen era strâns legată atât de Curtea imperială franceză cât și de Curtea regală prusiană. Așa dar, datorită candidaturii lui Carol de Hohenzollern cauza românească obținea sprijinul — pe sub mână bine înțeles — Parisului și Berlinului și prin acestea o atitudine binevoitoare din partea Londrei. Partida era pe jumătate câștigată.

Doi oameni o vor câștiga în întregime: Ion Brătianu și Prințul Carol însuși.

Dându-și seama de dispozițiunile cercurilor politice franceze, Brătianu plecă în grabă la Düsseldorf, unde Principele Carol-Anton de Hohenzollern, tatăl Prințului Carol, era guvernator al provinciei renane — spre a căpăta consimțământul Prințului.

Intre timp, la București, în ziua de 30 Martie (11 Aprilie) « Locotenența domnească publică o proclamație către popor, recomandând alegerea prin plebiscit a Prințului Carol de Hohenzollern ca « Domnitor al Românilor » cu drept de moștenire, care va domni sub numele Carol I ». La 2 Aprilie consiliul de miniștri publică și el o proclamație în același sens.

ION GHICA, 1817-1897
Președinte al Consiliului și ministru de Interne

Plebiscitul începe la 2 Aprilie și se închide la 8 Aprilie. Carol I-iu împlinea în această zi 27 de ani. Rezultatul plebiscitului este: 685.969 voturi pentru 224 voturi contra.

La 9 Mai 1866, după o călătorie plină de peripeții pe Dunăre, Carol de Hohenzollern puse piciorul pe pământul romănesc, la Turnu-Severin.

A doua zi dimineața, pe la ora 8, Domnul României, porni spre București. Era 10 Mai 1866.

Aci Dimitrie Brătianu, primarul Capitalei, îi prezentă pe o pernă de mătase roșie cheile orașului.

Mulțimea aclamă frenetic pe Suveran care răspunde cu o scurtă cuvântare în franțuzește. In acea clipă porni o ploaie torențială, « cea dintâi care stropea și răcorea ogoarele României, uscate de trei luni de secetă ».

Cerul ieșise cu plin înaintea Domnului! Apoi într'un landou de gală, deschis, având lângă el pe generalul Golescu și pe Ion Ghica, înconjurat de un stat major strălucit de ofițeri, călărind cai pur sânge, porni spre mitropolie.

După Te-Deum, Domnul, însoțit de Mitropolit, de înaltul cler, de locotenența domnească, de guvern, trecu pe jos la Cameră spre a depune jurământul.

La intrare îl primi președintele Camerei, Manolache Costache Epureanu și-l conduse la tronul princiar ridicat pe tribună.

Intr'o însuflețire care nu voia să se mai potolească, după o furtună de aclamații ce nu se mai sfârșiau, o liniște mormântală coborî asupra Adunării.

Mitropolitul puse crucea și Evanghelia pe masa așezată în fața tronului și invită pe principe să depună jurământul pe legile țării. Apoi colonelul Haralamb — membru al Locotenenței domnești — citi formula de jurământ romănesc care se comunicase prințului și în traducere franțuzească: « Jur de a păzi legile României, de a menține drepturile sale și integritatea teritoriului ei ».

Prințul Carol puse mâna dreaptă pe Evanghelie și rosti cu voce fermă pe românește « Jur ».

La 10 Mai 1866 se împlinise ultima dorință a divanurilor ad-hoc: aducerea pe tronul României a unei dinastii străine. Carol I de Hohenzollern își începea domnia în împrejurări destul de grele. Faptul împlinit — deși sprijinit pe sub mână de Franța și de Prusia — nu fusese recunoscut. Turcia amenința cu ocuparea Principatelor, iar Viena și Petersburgul o secundau. Guvernul român mobiliză armata puțin numeroasă și slab înarmată. Finanțele erau sleite. Imprumutul lansat de Mavrogheni pe piața internă nu produsese decât sume derizorii. Separatismul moldovenesc, cu toată înnăbușirea mișcării din 3 Aprilie, era puternic.

In schimb împroprietărirea din 1864 liniștise, pentru moment, pe țărani, așa că problema socială nu venea să complice greutățile internaționale, politice, militare și financiare.

Aceasta era situația țării în clipa când Carol I își începea domnia.

Față de gravitatea situației, coaliția care răsturnase pe Cuza perzista. Primul guvern al Principelui Carol prezidat de Lascăr Catargi, cuprinde pe conservatori (Catargi-Mavrogheni), pe moderați (Dimitrie Strudza-Ion C. Cantacuzino) și pe « roșii » radicali (Ion C. Brătianu-C. A. Rosetti).

PRINCIPELE CAROL DE HOHENZOLLERN

Noul guvern mobilizează armata spre a rezista eventual Turciei, și încearcă să obțină recunoașterea faptului îndeplinit.

In politica internă, cabinetul Catargi duce la bun sfârșit votarea Constituției (29 Iunie 1866). Constituanta e dizolvată la 6 Iulie 1866.

Desbinarea între conservatori și roșii duce la demisia cabinetului (13 Iulie 1866).

Ion Ghica formează cabinetul care izbutește să obțină din partea Turciei recunoașterea dinastiei străine (Octomvrie 1866) și prezidează alegerile (Noemvrie 1866). Rezultatul alegerilor este împărțirea corpurilor legiuitoare în trei grupe ostile de aceeași forță: moderați, roșii și partizani de ai lui Cuza. Guvernul nu mai are nici o autoritate în Cameră și e silit să demisioneze.

Intre Martie 1867 și Noemvrie 1868, sub cabinetele C. Kretulescu, Ștefan Golescu și Nicolae Golescu, adevăratul conducător al acțiunii guvernamentale este Ion C. Brătianu. De acord cu Domnul, care are mare încredere în el, pornește la reorganizarea și înarmarea armatei și la votarea concesiunilor căilor ferate. Concesiunea construirii căilor ferate este atribuită consorțiilor Offenheim și Strousberg. Opera politică și gospodărească a lui Brătianu e rodnică. Dar politica lui externă îndrăzneață (încurajare a agitației antiturce în Balcani, apropiere de Serbia și Rusia), și mai ales încercarea de a stăvili năvala evreiască în Moldova, îi atrag dușmănia marilor puteri. « Alianța Izraelită » deslănțue o violentă campanie de presă împotriva României și cere tuturor guvernelor măsuri energice împotriva « barbariilor » lui Brătianu, care-și apăra țara de invazia semită.

Presiunile Franței, Austriei și Prusiei determină pe Domnitor, în Noemvrie 1868, să se despartă de omul în care avea deplină încredere și cu care pornise să dea României o armată modernă și căi ferate.

Noul Guvern Dimitrie Ghica-Kogălniceanu încearcă o apropiere de Turcia și de Austria în politica externă, e silit să tolereze năvala semită și continuă înzestrarea armatei și construirea căilor ferate.

La început ministerul Ghica-Kogălniceanu e susținut de Brătianu. Curând însă roșii, mai ales sub influența lui Rosetti, trec la atac împotriva cabinetului și pentrucă Domnul nu-i aduce la putere nu-l cruță nici pe el.

In cursul primăverii și verii anului 1869, campania antiguvernamentală și antidinastică e în toi.

Domnitorul acordând lui Ghica disolvarea Camerei liberale, roșii întrec orice limită. Se pune la cale chiar detronarea Domnului și înlocuirea lui cu colonelul Bibescu.

Principele Carol nu se lasă intimidat. In toamna lui 1869, se căsătorește cu Principesa Elisabeta de Wied și lipsește aproape trei luni din țară cu toate amenințările roșiilor.

Un conflict în sânul ministerului, între Mihail Kogălniceanu și Vasile Boerescu, duce la demisia amândorura, la dislocarea majorității guvernamentale și apoi — după un vot de blam din partea Camerei — la retragerea lui Dimitrie Ghica.

La 2 Februarie 1870 se formează Guvernul Al. G. Golescu. Condus de un președinte fără autoritate, alcătuit din oameni șterși, noul cabinet își duce viața de azi pe mâine, într'o încordare crescândă. Peste două luni e silit să se retragă.

Domnul chiamă la președinția consiliului pe un om de mare prestigiu, conservator moderat, Manolache Costache Epureanu, care formează un minister de tineri, supranumit « cloșca cu pui ». Intră pentru prima oară într'un guvern, tânăra plediadă conservatoare, « Juna dreaptă » care va domina apoi timp de câteva decenii viața publică românească, în frunte cu Petre Carp și Alexandru Lahovary. Se disolvă

DOMNITORUL CAROL IN DRUM SPRE CAPITALA SA
Gravură de Emil Volkers

din nou Corpurile Legiuitoare, dar din alegeri iese o foarte slabă majoritate conservatoare-moderată, față de o compactă și violentă opoziție liberală.

Tensiunea internă e complicată de evenimentele externe. Răsboiul franco-prusian răscolește sentimentele francofile ale opiniei publice românești. Bine înțeles, Domnul « prusian » suferă consecințele francofiliei. In Cameră și în presă se cere să mergem alături de Franța.

Repetatele victorii prusiene ațâțau și mai mult spiritele împotriva Domnitorului. Roșii pregătesc pe față răsturnarea lui. In noaptea de 8—9 August 1870 izbucnește la Ploești, sub conducerea deputatului liberal Al. Candiano-Popescu, o răscoală. Se proclamă republica; Carol I e decăzut din domnie. Fără să se fi dovedit precis vreodată participarea conducătorilor liberali în încercarea lui Candiano-Popescu, se poate totuși afirma că n'au fost străini de ea. Trupele maiorului Gorjan restabilesc în câteva ore ordinea. Sunt arestați — în afară de cei prinși la fața locului — Ion Brătianu, N. Golescu, Eugen Carada, șefii partidului roșu. Vor fi însă curând liberați, iar jurații din Târgoviște vor achita pe autorii materiali ai răscoalei. Agitația antidinastică crește pe zi ce trece. Scandalul Strousberg — în executarea lucrărilor și în manipularea fondurilor se comiseseră mari incorectitudini — dă un nou aliment atacurilor împotriva Domnului, acuzat că a favorizat pe Strousberg.

In Decemvrie nici ministerul Manolache Costache Epureanu nu mai poate domina situația și se retrage. Domnul, muncit de gândul abdicării, cere Camerei să-i desemneze un prim-ministru. E desemnat Ion Ghica, liberal moderat, prieten cu roșii. Se începe acum infiltrarea roșiilor în administrație, consilii comunale, poliție. Scandalul Strousberg continuă. Desbaterile Camerei sunt furtunoase și violent ostile Domnului. Se vorbește insistent de abdicare. La 10 Martie roșii încearcă să traducă în fapt intențiile de abdicare.

Colonia germană, în frunte cu consulul general de Madovitz, se strânge în sala Slătineanu (Capșa de astăzi) spre a sărbători ziua Impăratului Wilhelm I și victoria Prusiei. Abia se instalaseră comesenii la banchet, și o ploaie de pietre lovește geamurile sălii Slătineanu. Mii de oameni se strâng pe străzi, huiduesc pe Nemți, aclamă republica și pornesc spre palat. Generalul Solomon scoate trupa și acoperă palatul. Tumultul durează toată noaptea.

A doua zi dimineața, Principele Carol convoacă pe foștii membri ai locotenenței domnești, Lascăr Catargi și Generalul Golescu, spre a le remite abdicarea. Amândoi îl conjură să nu abdice. Domnul se lasă convins, cere însă un guvern tare. La 11 Martie 1871, Catargi formează primul minister de durată, marele minister conservator ce va guverna până la 1876.

Prima perioadă din domnia lui Carol I ia sfârșit. Perioadă de frământări, de instabilitate ministerială, de patimi deslănțuite, de atotputernicie a parlamentului, de paralizie a puterii domnești. Din Mai 1866 până în Martie 1876, se schimbă 10 guverne și se disolvă de 5 ori Corpurile Legiuitoare. Totuși, în acești cinci ani, datorită mai ales stăruinței și energiei Domnitorului, s'a organizat și înarmat oștirea și s'a terminat o bună parte din rețeaua căilor noastre ferate.

Cabinetul Lascăr Catargi (11 Martie 1871—31 Martie 1876) concentrează toate elementele conservatoare. Atât vechii conservatori, cât și tinerii din

Jur de a fi credincios legilor țerei, de a păzi religiunea României precum și integritatea teritoriului ei și de a domni ca Domn constituțional.

Je jure d'être fidèle aux lois du pays, de maintenir la religion de la Roumanie ainsi que l'intégrité de son territoire et de gouverner en Prince constitutionnel.

Carol

TEXTUL JURĂMÂNTULUI NOULUI DOMNITOR AL ROMÂNIEI

juna dreaptă se grupează în jurul boierului dela Golășei. « Junimiștii », la îndemnul lui Costa-Foru, părăsesc și ei preocupările strict culturale, avântându-se în viața publică.

Lascăr Catargi izbutește să restabilească prestigiul dinastiei. Domnul, îndepărtând gândurile de abdicare, secundează ministerul în toate operele lui mari. Mavrogheni restabilește finanțele statului și dă României sistemul fiscal modern. Generalul I. Em. Florescu își reia opera de organizator al armatei începută sub Cuza.

Opoziția e ca și paralizată în primii ani. Abia în preajma alegerilor din 1875 se reculege și dă un atac viguros. Catargi izbutește totuși să-și asigure majoritatea și în nouile corpuri legiuitoare. Dar lunga guvernare a uzat pe conservatori. Majoritatea parlamentară se dislocă. Manolache Costache Epureanu trece în opoziție. Toate personalitățile și grupările ostile guvernului — Brătianu-Rosetti cu roșii lor, Ion Ghica, Dimitrie Sturdza, Mihai Kogâlniceanu, Gh. Vernescu, Manolache Costache Epureanu, N. Blaremberg — se unesc într'o mare **coaliție** antiguvernamentală, « coaliția dela Mazar-Pașa ».

DOMNITORUL CAROL IN UNIFORMĂ DE OFIȚER ROMÂN

Totodată problema Orientului amenință să fie redeschisă. Revolta Bosniei și Herțegovinei, clocotul Serbiei, mișcările din Bulgaria, atitudinea Rusiei, arătau iminența crizei.

Cabinetul conservator înțelegea să păstreze o atitudine strict neutrală. Dimpotrivă, Domnul socotea că România trebue să ia parte la războiul de eliberare a popoarelor creștine de sub jugul semilunei spre a-și dobândi — cu armele în mâini — independența. Desagregarea partidului său, nereușita la alegerile senatoriale, atacurile opoziției, desacordul cu Prințul pe tema problemei Orientului, fac pe Lascăr Catargi să se retragă. El înfăptuise o operă mare. Salvase și consolidase dinastia, deschisese era guvernelor de durată și autoritate.

Coaliția dela « Mazar-Pașa » se credea victorioasă. Domnul însă îi va dovedi că acum el e stăpân pe situație. Când Gh. Vernescu, chemat la palat, refuză să țină seama de observațiile Suveranului cu privire la compunerea listei ministeriale, Principele Carol nu pregetă să rupă discuțiunea și să însărcineze pe generalul I. Em. Florescu cu formarea unui nou cabinet conservator. Este un eveniment plin de semnificație în istoria contemporană a României. El dovedește că monarhia dobândise puterea să reziste la nevoie partidelor.

Guvernul I. Em. Florescu nu durează decât două săptămâni jumătate, dar scopul e atins. Coaliția dela « Mazar-Pașa » acceptă condițiile Suveranului și astfel se ajunge la ministerul Manolache Costache Epureanu (23 Aprilie 1876) care cuprinde pe Brătianu, Kogâlniceanu, Vernescu, Pherekyde, Chițu, Col. Slăniceanu.

Nouile alegeri dau însă o puternică majoritate roșiilor. Coaliția dela « Mazar-Pașa » nu mai corespunde situațiunei. La 24 Iulie 1876, Ion Brătianu se prezintă Camerelor în fruntea unui cabinet liberal pur. Dar politica internă trece pe al doilea plan față de gravitatea situațiunei internaționale. Răsboiul sârbo-turc începuse. Rusia se mișca. Puterile interveneau la Constantinopol căutând să determine Poarta la concesiuni care să evite războiul. Situația României era foarte grea. Ea se temea ca războiul ruso-turc să nu se desfășoare pe teritoriul ei, pe de altă parte nu putea privi nepăsătoare la lupta pe viață și pe moarte a popoarelor creștine, în sfârșit voia să-și realizeze independența.

Domnul, de acord cu Brătianu — împăcarea între cei doi oameni era acum definitivă — voia ca România să-și capete cu armele în mână independența, ca atare trebuia să se alăture Rusiei. Dar majoritatea fruntașilor politici sunt pentru neutralitatea absolută.

Brătianu manevrează cu multă abilitate. El cere puterilor să garanteze neutralitatea României, ceea ce firește nimeni nu vrea. Astfel capătă libertatea morală de a admite trecerea trupelor rusești prin România. Totuși, teama de Rusia nu părăsește pe conducătorii României. Deaceea ei cer și obțin dela Ruși un tratat politic, — tratatul dela 4 Aprilie 1877 — prin care împărăția pravoslavnică se obligă a respecta integritatea teritoriului României. Cooperarea militară a trupelor românești, care ni se ceruse de Marele Duce Nicolae, comandantul oștirei rusești, e respinsă cu dispreț de Gorceacof. Dar acordul cu Rusia determină pe Turci să ne trateze ca dușmani. Orașele noastre de pe malurile Dunării sunt bombardate și vapoarele noastre atacate. De aceea, la 30 Aprilie 1877 Camerele române constată solemn starea de războiu existentă între România și Turcia, iar la 10 Mai 1877 România se declară independentă.

Intre timp Rușii trec Dunărea și obțin la început succese răsunătoare. Osman Pașa însă le ține piept la Plevna. Atacurile rusești sunt sângeros respinse, trupele Țarului sunt amenințate să fie aruncate în Dunăre.

In fața dezastrului mândria cedează. Marele Duce Nicolae trimite Principelui Carol celebra telegramă: « Les Turcs, ayant amassé les plus grandes masses à Plevna, nous abîment. Prie de faire fusion,

démonstration, et, si possible, passage du Danube que tu désires faire... ». Dar Principele Carol nu acceptă ca armata sa să lupte sub comandamentul rus. După unele negocieri pe această temă, Țarul oferă Domnului României comanda tuturor trupelor din fața Plevnei.

ALEXANDRU GOLESCU, 1819—1881

La 20 August armata română trece Dunărea pe la Zimnicea. Peste 10 zile, la 30 August, primește eroic botezul focului la Grivița. Asalturile împotriva Plevnei nereușind, se începe un lung asediu. Tânăra noastră oștire are prilejul de a-și dovedi în nenumărate rânduri calitățile ei războinice. Abia la 28 Noemvrie 1877, Plevna poate fi cucerită. Rușii pornesc înainte spre Constantinopol, iar Românii au prilejul să mai repurteze victorii la Smârdan și Vidin.

Acum însă încep desiluziile păcii.

Rusia tratează singură și armistițiul și pacea dela San Stefano. Românii, cari fuseseră buni pe câmpul de luptă, sunt tratați ca niște vasali ai Porții. Ba, mai mult, Rusia manifestă fățiș intențiunea de a ne relua cele trei județe din Basarabia. Când România protestează, Rusia o amenință cu ocupațiunea militară și cu desarmarea oștirei române.

Congresul dela Berlin (13 Iunie—13 Iulie 1878), admite Independența României dar în acelaș timp primește punctul de vedere rusesc, legalizează răpirea celor trei județe din Basarabia, dându-ne Dobrogea în schimb. Și independența ne este recunoscută, însă numai sub rezerva acordării de drepturi Evreilor. Așa dar forța internațională evreiască ne silea să acordăm drepturi celor pe care ne silise să-i primim.

GENERAL I. EM. FLORESCU, 1819—1893

Rezultatele Congresului dela Berlin, sunt primite cu indignare în țară. Totuși, recunoașterea independenței nu putea fi dobândită fără a satisface dorințele puterilor. In primăvară 1879, se fac alegeri pentru constituanta menită să schimbe art 7 din Constituție. Alegerile dau din nou compacte majorități liberale; conservatorii pătrund, opt, la Senat și, șapte, la Cameră. După desbateri furtunoase, abia în Octombrie, Corpurile legiuitoare votează textul noului art. 7, prin care se dădea Evreilor dreptul de a fi naturalizați Români ca orice alt străin, adică prin votul Camerei și al Senatului. In Februarie 1880, toate puterile au recunoscut independența României.

PRINCIPELE DIMITRIE GHICA
1816—1897

Periculoasă, plină de incidente, a fost și perioada în care s'a tras pe teren, de o comisiune internațională— România fiind reprezentată prin Mihail Pherekyde, Colonelul Slăniceanu, Fălcoianu și Arion — frontiera dobrogeană. Rusia a avut, permanent, o atitudine dușmănoasă și a făcut să ni se tragă o frontieră nefavorabilă din toate punctele de vedere.

Altă chestiune internațională care interesa direct România și a dat naștere la mari frământări între 1878—1883, a fost problema Dunării.

Austria încearcă să obțină pe tot parcursul Dunării românești drepturile de supraveghere și poliție similare cu acelea exercitate de Comisiunea Europeană, pe porțiunea Galați-Sulina. România rezistă cu înverșunare pretențiunilor austriace și deși conferința internațională dela Londra — la care iarăși n'am fost admiși a lua parte — prin tratatul dela 10 Martie 1883 le admite, noi am refuzat să ne închinăm. Austria neputând recurge la măsuri coercitive, suveranitatea noastră asupra Dunării dela Vârciorova la Galați, a rămas neștirbită.

Politica internă se desfășoară sub semnul lui Ion Brătianu. Această mare personalitate, lucrând în acord cu Domnul și sprijinindu-se pe partidul cel mai puternic și mai disciplinat din țară, folosește rând pe rând pe Kogălniceanu, pe Sturdza, pe Boerescu, pe Câmpineanu, păstrând însă întotdeauna frânele guvernării în mâinile sale.

PRINCIPELE GEORGE GR. CANTACUZINO
1837—1913

Pe primul plan sunt două probleme care interesează în cel mai înalt grad ţara şi monarhia: succesiunea la tron şi regalitatea.

La 21 Noemvrie 1880, prin actul de familie semnat la Sigmaringen, Prinţul Ferdinand de Hohenzollern devenea moştenitor presumptiv al Coroanei româneşti, iar la 14/26 Martie 1881 parlamentul aclamă transformarea României în Regat. Regele ar fi vrut ca încoronarea lui să se facă sub un guvern naţional. Brătianu începe negocieri în acest sens cu Petre Carp, ele nu reuşesc însă din cauza rezervei lui Lascăr Catargi. Pentru ca încoronarea să se facă totuşi într'un moment de destindere politică, Ion Brătianu demisionează. Fratele său, Dumitru Brătianu formează la 11/23 Aprilie 1881 guvernul menit să prezideze — tot la 10 Mai — la încoronarea primului rege al României.

ION BRĂTIANU, 1821—1891

Ion Brătianu reia frânele guvernării la 9/21 Iunie 1881 şi le va păstra fără întrerupere până în 1888.

Viaţa politică devine din ce în ce mai agitată. Impins de Rosetti, Brătianu convoacă o nouă Constituantă (Aprilie 1883), menită să lărgească baza electorală. Dar, cu toată victoria electorală, Constituanta e un prilej de slăbiciune pentru guvern. Rosetti, indispus şi din cauza apropierii de puterile centrale, cere colegiu unic. Brătianu vrea o revizuire limitată, trei colegii electorale în loc de patru. Divergenţele se accentuează între conducătorul din ce în ce mai realist, mai oportunist, şi fanaticul liberalismului intransigent. O prietenie de o viaţă întreagă se strică în pragul morţii. De altfel, animozităţile împotriva lui Brătianu devin pe zi ce trece mai puternice. Dumitru Brătianu l-a părăsit, Rosetti nu-i iartă « trădarea principiilor », Kogâlniceanu e în opoziţie, Lascăr Catargi şi Gh. Vernescu au fundat partidul « liberal-conservator », Blaremberg, Nicolae Ionescu atacă şi ei guvernul. In schimb junimiştii se apropie de Brătianu pe tema politicei externe. Intr'un articol de mare răsunet publicat în Ianuarie 1881 în « Deutsche Revue », Titu Maiorescu preconizase, faţă de pericolul rusesc, intrarea României în blocul puterilor centrale. In toamna anului 1883, România semnează tratatul de alianţă cu Austro-Ungaria. Timp de trei decenii noua direcţie, dată de Rege şi de Brătianu, cu concursul lui Carp — numit ministru la Viena — politicei externe româneşti, se va menţine.

Ultimii ani de guvernare ai lui Ion Brătianu sunt grei. Partidul naţional liberal, pornind la formarea unei burghezii naţionale cu sprijinul statului, îşi vede reputaţia morală compromisă. Lunga guvernare întăreşte dar şi exasperează opoziţia. Incidente sângeroase au loc în mai multe rânduri la Bucureşti, la Galaţi, la Iaşi. Alegerile din Ianuarie 1888 mai dau încă odată majoritatea liberarilor, dar sfârşitul e aproape. Scandalul Maican (Februarie 1888) slăbeşte şi mai mult poziţia şubredă a ministerului. Opoziţia unită ţine întruniri peste întruniri. La 14 şi 15 Martie noui incidente sângeroase se desfăşoară în piaţa Palatului şi la Cameră.

Ion Brătianu e silit să se retragă.

Doisprezece ani de guvernare neîntreruptă dăduseră ţării — bine înţeles datorită şi împrejurărilor şi Regelui — independenţa, războiul glorios, regatul, o impresionantă creştere a activităţii economice şi culturale, răscumpărarea căilor ferate. Fireşte erau şi umbre: pierderea Basarabiei, umilirea suferită la Congresul dela Berlin, corupţiunea ce se întindea în lumea politică şi în administraţia civilă şi militară.

Problema succesiunii e complicată. Partidul liberal-conservator este pivotul opoziţiei, cadrele şi popularitatea lui sunt puternice, dar înverşunarea ce o arată liberalilor lasă să se prevadă că, odată ajuns la guvern, ar porni la represalii.

Pe de altă parte, în politica externă, el nu aprobă orientarea spre puterile centrale, ci perzistă la formula « neutralităţii ». Regele, dovedind încă odată poziţia dominantă la care ajunsese în politica românească, dă puterea junimiştilor, strălucit stat major fără trupe. La 23 Martie 1888, Theodor Rosetti formează cabinetul care cuprinde pe P. Carp, T. Maiorescu, Menelas Ghermani, Al. Marghiloman. Abia format, ministerul Rosetti trebue să reprime sângeroasa mişcare ţărănească din judeţele Munteniei. Problema agrară, trecută dela împroprietărirea din 1864 pe al doilea plan, redevenea acută.

Junimiştii nu pot păşi la alegeri fără să se înţeleagă cu partidul Catargi-Vernescu. Sesiunea parlamentară e închisă şi abia la 8 Septembrie, după ce se stabilise un acord cu partidul liberal-consevator, Corpurile legiuitoare sunt disolvate. Alegerile (14 Octomvrie 1888) dau majorităţi partizanilor lui Catargi şi Vernescu. Junimiştii sunt în minoritate, liberalii sdrobiţi. Insuşi Ion Brătianu, marele Ion Brătianu, căzuse în faţa unui bancher — Zerlendi.

Theodor Rosetti demisionează (12 Noemvrie 1888), dar îşi reconstitue cabinetul cu Vernescu, Al. Lahovary şi Generalul Manu. Această jumătate de măsură nu satisface majoritatea Camerii. In Februarie, bătălia parlamentară începe pe tema dării în judecată a foştilor miniştri liberali. Junimiştii sunt contra trimiterii în judecată, liberalii-conservatori pentru. Votul arată proporţia forţelor: *101* votează darea în

judecată, *41* o resping. Junimiştii se retrag şi Lascăr Catargi alcătueşte un cabinet liberal-conservator (29 Martie 1889) cu Vernescu, Generalul Manu, Al. Lahovary. Neviabilitatea formulei liberal-conservatore e evidentă pentru toată lumea; de aceea, în umbră, se lucrează la un acord definitiv între conservatori şi junimişti. Catargi îşi dă temporar demisia, trecând puterea Generalului Manu care formează un cabinet compus din 3 miniştri conservatori şi 3 junimişti (5 Noemvrie 1889). Insă elementele anti-junimiste din partidul conservator, împreună cu Vernescanii nu se dau bătuţi. Concetrându-şi forţele la Senat, izbutesc să dea un vot de blam ministerului Manu, pe tema legii instrucţiunii publice prezentată de Maiorescu. La 21 Februarie 1891, Generalul I. Em. Florescu prezidează ultimul guvern liberal-conservator, căci în toamnă acordul dintre conservatori şi junimişti fiind

O TRUPĂ DE SALTIMBANCI
Ion Brătianu jonglează cu « bandele bulgare », « chestia evreilor » şi « conspiraţia austro-maghiară », iar C. A. Rosetti, pe coardă, face echilibristică cu evreii şi căile ferate.
Caricatură din 1869, reprodusă de *Polihroniade* şi *Tell*, op. cit.

VISUL MINIŞTRILOR DE RESBEL FIE CHIAR AD-INTERIM
(C. A. Rosetti, ca diavol, inspiră lui Brătianu un vis de mărire : tronul prin republică)
Caricatură din 1869 reprodusă de *Mihail Polihroniade* şi *Al. Tell* din « Domnia lui Carol I »

complet, Regele încredinţează puterea lui Lascăr Catargi (27 Noemvrie 1891). Camerele sunt disolvate, alegerile se fac la începutul anului 1892, mişcarea conservatoare — după trei ani de frământări sterile între cele două ramuri ale sale — porneşte la o lungă guvernare (18 Decemvrie 1891—30 Octomvrie 1895).

Guvernarea Lascăr Catargi-Petre Carp este tipic conservatoare. Potolită, calmă, fără mari iniţiative politice, dar Lascăr Catargi la interne, Petre Carp la domenii, Menelas Ghermani la finanţe, fac operă de buni şi cinstiţi gospodari.

Intre timp se petrecuseră evenimente importante în tabăra liberală. Ion Brătianu murise în primăvara lui 1891, şi Mihail Kogălniceanu îl urmase la 20 Iunie.

Dumitru Brătianu fusese proclamat şef al partidului în locul fratelui său. Peste un an (Iunie 1892) va muri însă şi el. Şi, datorită trecutului său în partid, dar şi datorită indicaţiei regale, Dimitrie Sturdza devine şef al partidului liberal. Liberalii îşi strâng rândurile în vederea unei guvernări apropiate. Suferinţele Ardealului, procesul « Memorandului », dau lui Dimitrie Sturdza prilejul campaniei de răsturnare a guvernului, acuzat de indiferentism pe tema naţională. Liberalii izbutesc să mobilizeze în jurul lor opinia publică. Regele, simţind pulsul ţării, după şapte ani de guvernare conservatoare, pregăteşte schimbarea regimului. Junimiştii — de acord cu Regele — dându-şi demisia din guvern, Lascăr Catargi trebue să se retragă (3 Octomvrie 1895).

Dimitrie Sturdza preia puterea la 4 Octomvrie 1895 cu un minister în care figurau N. Fleva, Petre Poni, Eugen Stătescu, G. Cantacuzino, C. Stoicescu,

O POTICNIRE POLITICĂ EXTERNĂ
Ion Brătianu care ar vrea să meargă înainte, este ţinut cu sfori de Germani şi de Ruşi, spre desperarea lui Napoleon III
Caricatură din 1869, reprodusă de *Polihroniade* şi *Tell*

EDUCAŢIUNEA PUBLICĂ A UNUI BEIZADE PATRIOT ŞI POPULAR

Ion Brătianu şi C. A. Rosetti învaţă pe principele Dim. Ghica să sară coarda. Caricatură din 1859, reprodusă de *Polihroniade* şi *Tell*

G. Palade şi General Budişteanu. Alegerile (Noemvrie 1895) dau, bine înţeles, o mare majoritate guvernului. Noul preşedinte al Consiliului îşi începe guvernarea retractând, la Iaşi, atacurile la adresa Austro-Ungariei, pronunţate în timpul opoziţiei. Apoi încep în partid o serie de frământări interne. N. Fleva e silit să părăsească ministerul pestre trei luni (15 Ianuarie 1896) şi curând izbucneşte scandalul cu privire la Mitropolitul Primat Ghenadie, acuzat de deturnări de obiecte destinate cultului. Se porneşte o violentă campanie de presă împotriva Mitropolitului, care determină deschiderea unei anchete împotriva lui. Rezultatele anchetei sunt dezastroase pentru Mitropolit. Guvernul îi cere să demisioneze dar Mitropolitul Ghenadie refuză. Atunci e convocat Sinodul care, după desbateri sumare, condamnă pe Ghenadie. In aceeaşi zi, cu o lipsă de tact politic de neînchipuit, Mitropolitul e ridicat de poliţie şi jandarmerie din palatul metropolitan şi dus la mânăstirea Căldăruşani.

Brutalitatea procedeului scandalizează pe toată lumea. N. Fleva — care nu iartă lui Sturdza excluderea din guvern — se pune în fruntea « Ghenadiştilor » şi porneşte o violentă campanie de presă şi de întruniri. Vâlva e atât de mare, curentul împotriva ministerului, atât de puternic, încât Sturdza e silit să-şi dea demisia (21 Noemvrie 1896).

Regele încredinţează preşidenţia consiliului lui P. S. Aurelian, vechi liberal, economist cunoscut, fost de multe ori ministru. Eugen Stătescu pleacă împreună cu Sturdza, iar locul la interne i-l ia Vasile Lascăr. Prima grijă a noului minister este lichidarea chestiunei Ghenadie. Ea se termină — cu sprijinul conservatorilor — printr'un compromis. Sinodul revine asupra caterisirei, Ghenadie îşi reia locul de Mitropolit, dar demisionează.

ION C. BRĂTIANU

Intr'o caricatură din 1869. După *Polihroniade* şi *Tell*

AFACEREA STROUSBERG

Pe locomotiva care ameninţă să calce România, chipul de Ianus al tovărăşiei: Rosetti-Brătianu

Caricatură din 1869. După *Polihroniade* şi *Tell*

Acum Sturdza, şeful partidului, vrea să-şi reia locul în fruntea guvernului, dar titularii în funcţiune rezistă. Sturdza, având majoritatea în Cameră şi în partid, triumfă, la 27 Martie 1897. Redevine preşedinte de consiliu. In noul său minister Mihail Pherekyde e ministru de interne, Spiru Haret titularul instrucţiunei, iar Ionel Brătianu, devine pentru prima oară ministru al lucrărilor publice. Membrii fostului cabinet Aurelian, sunt acum ei nemulţumiţi şi dau naştere unei desidenţe liberale « drapelismul » (dela « Drapelul » oficiosul desidenţilor), care se uneşte cu Fleva şi face mari dificultăţi lui Sturdza. Totuşi, Dimitrie Sturdza mai rămâne încă doi ani la putere, până la 11 Aprilie 1899, când cade după o violentă campanie a opoziţiei... tot pe tema naţională. Intr'adevăr, opinia publică începe să fie, pe zi ce trece, mai preocupată de soarta Românilor din Ardeal şi cere guvernelor să aibă o atitudine hotărîtă, faţă de

politica de maghiarizare dusă de Unguri. Ori, Dimitrie Sturdza, despre care ne amintim că fusese violent ostil Austro-Ungariei în opoziție, debutase prin a-și cere scuze și sfârșise prin a tăia ajutoarele pe care guvernele românești le dădeau bisericei Sf. Nicolae din Brașov și gimnazului, focare de românism în Transilvania.

Perioada 1895—1899 ne apare astăzi ca o epocă de frământări inutile, de preocupări strict politice, de dibuiri ce se datorează, în bună parte, lui Dimitrie Sturdza. « Conu Mitiță » deși albit în slujba statului, era omul detaliilor, al vederilor strâmte, al fanatismului, partizan împins la exces.

Criza de guvern se deslănțuie la 31 Martie și durează până la 11 Aprilie. Lascăr Catargi murise chiar în ziua demisiei lui Sturdza. Mișcarea conservatoare despărțită în conservatori și junimiști se vede astfel lipsită de conducătorul al cărui prestigiu se impunea tuturor. Personalitatea, meritele, trecutul, vârsta, îl desemnau pe Carp ca șeful conservatorilor și președintele viitorului guvern. Dar în sânul partidului conservator junimiștii nu erau priviți cu ochi buni, mai ales moștenitorul presumtiv al lui Carp, Alexandru Marghiloman, întâmpina opunerea categorică a lui Take Ionescu și Filipescu. De aceea, îndată după moartea lui Catargi, comitetul partidului conservator alege ca președinte pe G. Gr. Cantacuzino, un om șters, posesor al unei averi imense, ușor de manevrat. Carp consideră acest fapt ca o provocare, dar Regele încredințează puterea lui Cantacuzino. Noul minister, cuprinzând pe generalul Manu, C. Disescu, pe Nicolae Fleva e dominat de Take Ionescu.

DOMNITORUL CAROL ȘI ELISABETA DOAMNA

Desbinarea mișcării conservatoare va duce la paralizia ei în viața publică a țării. Și guvernul Cantacuzino, și formațiunea Carp (1900) și cabinetele Cantacuzino (1905) Carp (1911) Maiorescu (1912), vor fi măcinate de conflictul latent sau acut între vechii conservatori și junimiști.

Politicește, în timpul guvernului Cantacuzino (1899—1900), se produc câteva fapte ce merită a fi semnalate: începutul împăcării între « sturdziști » și « drapeliști »; trecerea statului major socialist în frunte cu Morțun și Radovici — « tineretul generos » — în tabăra liberală; ascensiunea din ce în ce mai evidentă a lui Ionel Brătianu în partidul condus odinioară de tatăl său. Așa dar partidul liberal se consolida, în timp ce conservatorismul intra într'o epocă de frământări ce-i vor fi fatale.

Dar slabul cabinet Cantacuzino-Take Ionescu se izbește în curând de imense dificultăți economice. Anul 1899 înseamnă o dată catastrofală în analele agriculturii noastre, un adevărat dezastru, și coincide cu o perioadă de tensiune politico-financiară în întreaga lume provocată de războiul hispano-american și de războiul anglo-bur. Ca totdeauna, dezastrul agriculturii provoacă greutăți imense tezaurului. Take Ionescu care luase locul Generalului Manu la finanțe, nu poate face față situației. Pe de altă parte, aspirațiile lui către șefie, nemulțumiseră pe Nicu Filipescu; el lucra acum la o împăcare cu junimiștii și căuta să determine la aceasta și pe G. Gr. Cantacuzino.

La sfârșitul lui Iunie operația reușește, cu toată lupta lui Take Ionescu și împotrivirea Generalului Manu și la 7 Iulie 1900, cu consimțământul lui Cantacuzino și binecuvântarea Regelui, Petre Carp formează primul său minister. Moment solemn în istoria contemporană românească, așteptat cu înfrigurare de prieteni și adversari. De treizeci de ani, Carp e o figură dominantă a politicei românești. Minte clară, lucidă, cultură impunătoare, vederi largi, talent imens, autoritate și experiență, Carp le avea pe toate, pe lângă caracter, intransigență, eleganță. Dar avea și defectele calităților sale. Era încăpățânat, tăios, ironic, prea ironic, lipsit de orice suplețe, crezând în infailibilitatea sa. Avea darul să irite dușmani, partizani, prieteni și să scoată din sărite pe Rege. S'a spus de multe ori că ar fi fost un mare om de stat într'o monarhie absolută. Probabil, mai probabil însă, că ar fi reușit să intre în conflict cu monarhul a doua zi după ce i s'ar fi încredințat puterea.

Ministerul Carp constituit cu Titu Maiorescu, Al. Marghiloman, C. C. Arion din partea junimiștilor și Generalul Lahovary, Nicolae Filipescu, C. Olănescu, Ion C. Grădișteanu din partea conservatorilor, are de întâmpinat de la început opoziția surdă a lui Take Ionescu. Opoziție periculoasă, pentrucă Take Ionescu dispunea de majoritatea Camerei. Incercările guvernului Carp de a obține un împrumut în străinătate nu reușesc. Proiectele lui Carp: 1) vinderea monopolului hârtiei de țigară; 2) impozit asupra țuicii; 3) impozit asupra patentelor; 4) impozit com-

plimentar; 5) economii bugetare, stârnesc furtună de proteste.

Intre vechii conservatori, Take Ionescu lucrează cu hotărîre pentru « revanșă ». G. Gr. Cantacuzino, sistematic desconsiderat de Carp, e și el convins de Take Ionescu.

Proiectele financiare ale lui Carp întâmpină o crâncenă opoziție în comitetul delegaților, care alesese președinte pe dușmanul său neîmpăcat, Generalul Manu.

Insfârșit, la 12 Februarie, într'o ședință dramatică în care Carp și Take Ionescu se înfruntă, Camera dă vot de blam guvernului cu 75 de voturi contra 74.

Prima experiență Carp era terminată.

Liberalii revenind la putere (14 Februarie 1901) alcătuesc un minister care cuprinde pe șefii tuturor grupurilor din partid. Sub președenția lui Sturdza, găsim pe Aurelian la interne, pe Ionel Brătianu la lucrări publice, pe Spiru Haret la instrucțiune. Finanțele sunt încredințate lui G. D. Palade.

Dimitrie Sturdza se bucură de împrejurări favorabile ce i-au lipsit lui Carp: sprijinul necondiționat al Regelui, concursul Băncii Naționale și a celorlalte întreprinderi financiare, coheziunea în sânul partidului dela guvern, paralizia opoziției din cauza dezbinării celor două grupări conservatoare. Finanțele trec prin mâna lui Pallade, Sturdza și trec apoi sub grija experimentatului Emil Costinescu.

DOMNITORUL CAROL I TRECÂND SPRE COTROCENI, 1868
Aquarelă de *Preziosi* (După Al. Busuioceanu)

Regimul de economii barbare aplicat de cabinetul Sturdza, însănătoșește finanțele statului, dar lasă neînsemnată oștirea. Consecințele vor fi dezastroase peste câțiva ani. In orice caz însă — cu experiența, simțul oportunității, șiretenia care-i caracterizează, liberalii fac față greutăților, resolvă problema momentului, refac finanțele statului și știu să impresioneze prin « realizările » lor.

Firește, spre sfârșitul guvernării încep și la ei frământări intestine. Vasile Lascăr, fostul fruntaș drapelist, revine la ministerul de interne. Trecerea lui pe la acest important departament se face simțită. Inteligent, cu vederi largi, autoritar, energic, Vasile Lascăr apare ca un novator în politica românească.

ȘARJA ESCADRONULUI DE CĂLĂRAȘI DE GORJ (DIN REGIMENTUL 2) COMANDAT DE CĂPITANUL GEORGE LECCA, CONTRA TURCILOR LA VADIN, 1877
Tablou de *Obedeanu*. Fotografie în col. Academiei Române

LUAREA REDUTEI GRIVIȚA DE ROMÂNI, 30 AUGUST 1877
Col. Academiei Române

Dar afirmarea lui Vasile Lascăr indispune atât pe « sturdziști » cât și pe cei ce pregătesc sistematic viitoarea șefie a lui Ionel Brătianu. De aceea, în partid, în parlament, în presă se dau asalturi împotriva ministerului de interne. « Oculta », porecla ce o purtau vechii liberali strânși în jurul lui Carada și a instituțiilor financiare și care pregăteau ascensiunea lui Ionel Brătianu — izbutește să scoată pe Vasile Lascăr dela interne. Dar demisia lui, coincizând cu sfârșitul legislaturii, duce — cu toate sforțările lui Sturdza — la retragerea cabinetului după patru ani de guvernare. Cu toată lupta de tendințe și interese, partidul se retrage însă unit în opoziție.

In schimb, mișcarea conservatoare e tot desbinată. Regele cunoaște însă situația electorală. El știe că junimiștii au rămas stat major fără trupe, de aceea încredințează din nou puterea lui G. Gr. Cantacuzino. Take Ionescu e iarăși cel mai însemnat personagiu din guvernul care numără pe Generalii Manu și Lahovary, pe Alexandru Bădărău, Ion C. Grădișteanu, Mihail Vlădescu și Ion Lahovary. Alegerile dau, ca deobicei, majorități guvernamentale, iar Take Ionescu e și de astă dată stăpân în parlament.

Ciclul conservator reîncepeca în 1899 — 1901. Junimiștii furioși că nu le-a revenit puterea, lucrează prin Filipescu, spre a atrage pe Cantacuzino de partea lor. Take Ionescu caută să pareze loviturile, arătând lui G. Gr. Cantacuzino că e stăpân pe Cameră, încercând să-și consolideze situația la palat și căutând sprijin la Berlin, căci pe atunci influența hotărîtoare în politica noastră o avea Berlinul.

Dar marele talent oratoric, abilitatea, puterea de muncă, magnetismul lui Take Ionescu erau, în parte, anihilate de o ambiție fără margini, de voința de parvenire rapidă, de lipsa de calm și de siguranță politică. Deocamdată însă, Take Ionescu e omul zilei și se pare că tot dela el

INTOARCEREA TRIUMFALĂ A ARMATELOR ROMÂNE IN BUCUREȘTI, 1878
Col. Academiei Române

INCORONAREA REGELUI CAROL I ȘI REGINEI ELISABETA A ROMÂNIEI, 1881
Col. Academiei Române

porneşte ideea expoziției jubiliare, menită să încălzească inima bătrânului Rege.

Expoziția dovedește țării și lumii progresele tehnice și economice realizate de România sub Carol I. După 40 de ani de domnie, fața țării era complet schimbată. In cursul lor se ridicaseră căi ferate, șosele, poduri, lucrări de artă, armată modernă, mari clădiri publice.

Aproape toată zestrea tehnică și gospodărească a vechiului Regat e încă și astăzi aceea lăsată de Carol I.

Standardul de viață, gradul de civilizație, cultura claselor orășenești, crescuseră în acelaș ritm.

Evident, între viața orașelor, atât de ușoară, și viața satelor, nu-i nicio legătură.

Viața țăranului e mai grea ca în 1866. Populația s'a înmulțit, pământurile nu mai ajung, trusturile arendășești — în mare majoritate în mâini evreești — impun condiții de muncă neomenoase și dau naștere la ceea ce Dobrogeanu-Gherea a numit atât de plastic « neoiobăgia ». Lumea satelor îndură, suferă, dar clocotește. O scânteie poate deslănțui revolta, de astă dată cu mai mari proporții ca cea din 1880. Dar la orașe nimeni nu se preocupă altfel decât doctrinar de « chestia țărănească ». Politicienii intrighează, înalta societate petrece, dă reprezentații franțuzești și prilejuiește d-lui N. Iorga conferința din memorabila zi de 13 Martie 1906, care deslănțue scenele de revoluție din piața Teatrului Național și zădărnicirea spectacolului franțuzesc dat de societatea « Obolul ».

D. Iorga, cunoscut până atunci ca savant, ca agitator cultural, ca scriitor, își dovedește astfel ascendentul pe care-l are asupra tineretului și pune temeiul influenței ce o va dobândi în îndrumarea vieții publice românești.

S'au închipuit adesea legături între evenimentele din 13 Martie 1906 și revoluția din 1907. Ele n'au putut fi însă nici dovedite și nici măcar demonstrate. Incidentele de la 13 Martie erau o reacțiune a tineretului împotriva înstrăinării rămășițelor boerimei românești. Revoluția din 1907 își avea rădăcina în intolerabila situație a țărănimii.

Răscoalele, începute în Februarie 1907 în Nordul Moldovei, pe moșiile arendate trustului Mochi Fischer, se întind în două săptămâni în toată țara.

Guvernul conservator, ros de intrigile intestine și pentru care marea problemă era « decapitarea lui Take », nu le poate potoli.

Ca toate răscoalele țărănești, mișcarea — botezată pompos « revoluție » — dela 1907 e violentă, crudă, plină de orori inutile. Pârjolul se întinde în toată țara.

In panica generală ce cuprinde și pe Rege, conservatorii sunt încântați să treacă mâna liberalilor.

La 12 Martie 1907, cu concursul unanim al grupărilor politice, Dimitrie Sturdza formează ultimul său guvern.

Ionel Brătianu e ministru de interne, iar generalul Averescu, titular al războiului. Sarcina noului cabinet este potolirea răscoalelor, și aceasta nu se mai putea face decât cu tunul. Măsurile militare luate de generalul Averescu, sdrobesc în câteva zile răscoala, dar represiunea devine de o ferocitate inutilă. Unsprezece mii de țărani sunt măcelăriți fără milă. Bine înțeles, « ordinea » e restabilită. Din punct de vedere politic și național înăbușirea răscoalelor era însă o necesitate.

DESENELE PRINCIPESEI ELISABETA PE PĂREȚII FOSTEI REȘEDINȚE DOMNEȘTI DELA MÂNĂSTIREA SINAIA
1. Domnitorul Carol I 11. Generalul Haralamb 13. D-na Zoe Bengescu
După *N. M. Condiescu* și *Al. Tzigara Samurcaș:* Castelul Peleș, in *Boabe de Grâu*, an. IV Nr. 9

După potolirea lor, guvernul disolvă corpurile legiuitoare și fixează nouile alegeri în Iunie. Printr'un consemn unanim, partidele nu dau luptă. Guvernul favorizează alegerea tuturor fruntașilor opoziției.

In nouile Camere vor fi aduse mai multe proiecte de legi care vor îmbunătăți în oarecare măsură soarta țăranilor. Legea contra trusturilor arendășești și revizuirea învoelilor agricole, mai ales aceasta, aduce o ușurare satelor.

O clipă buimăcite de răscoală, partidele își reiau viața obișnuită. Fuziunea celor două fracțiuni conservatoare se împlinește în Aprilie. Take Ionescu e trecut pe al doilea plan în noul organism politic. Peste un an, în 1908, despărțindu-se de conservatori, formează un nou partid « conservator-democrat ». «Takismul» reprezintă o epocă în politica românească. El se caracterizează printr'o goană după partizani, necunoscută, prin făgădueli demagogice ne mai întâlnite, printr'o propagandă neostenită. Victoriile electorale repurtate de noul partid dovedesc o popularitate reală în mica burghezie orășenească și sperie atât pe conservatori cât și pe liberali.

Succesele lui Take Ionescu grăbesc desnodământul crizei și în partidul liberal. Se cere imperios întinerirea cadrelor. Sturdza, căruia de altfel și facultățile mintale îi slăbiseră cu totul, trebue să părăsească președinția guvernului și șefia partidului.

La 27 Decemvrie 1908, Ionel Brătianu devine președinte de consiliu.

Dimitrie Sturdza, Conu Mitiță, jucase timp de jumătate de veac roluri hotărîtoare în politica românească. Era un mediocru bine intenționat, bun organizator, cu o imensă putere de muncă. Om al detaliilor, al cotidianului, împrejurările nu i-au dat prilejul să dețină efectiv frânele puterii decât în timpuri normale. De aceea și-a putut da toată măsura în bine, fără să producă neajunsurile pe care lipsurile de tot felul ale personalității sale le-ar fi adus în vremuri anormale.

Succesorul său, în puterea vârstei, purtând un mare nume, unind o remarcabilă tehnică politică cu o puternică voință, era un dominator. Om politic de mare amploare, dar lipsit de calitățile organizatorii ale tatălui său, voluptos, leneș, nepăsător, va pre-

DESENELE PRINCIPESEI ELISABETA PE UN PĂRETE AL FOSTEI REȘEDINȚE DOMNEȘTI DELA MÂNĂSTIREA SINAIA

16. General Florescu, 17. Teodor Văcărescu, 18. Titu Maiorescu, 19. Colonel Filiti, 20. Nicu Moscu. 23. Sache Ștefănescu, 24. D-na Poenaru, 25. D-na Bengescu, 26. D-na Băicoianu, 35. Lahovary, prefect.

Mijlocul e ocupat de următoarea scenă: Dr. Sache Ștefănescu cu o foarfecă vrea să scoată ochii prefectului de Prahova de pe atunci, pentrucă nu vedea starea deplorabilă în care se aflau drumurile județului său. Generalul Davilla îl ajută, susținând capul vinovatului, pe când din dreapta intervine mâna generalului Florescu care împiedică executarea oribilului plan.

După *N. M. Condiescu* și *Al. Tzigara Samurcaș:* Castelul Peleș, în *Boabe de Grâu*, an. IV, Nr. 9

zida, va conduce, va domina, dar nu va avea forța creatoare a marelui său părinte.

Guvernarea liberală continuă în acelaș ritm, până la 29 Decemvrie 1910 când Brătianu se retrage.

De astă dată Regele chiamă pe Carp. Toate succesele electorale dobândite de conservatorii-democrați nu le-au slujit la nimic. Regele nu cunoaște decât « partidele istorice ».

Carp ia guvernul în împrejurări mult mai bune ca în 1900. Are autoritate necontestată în partid, dificultăți mari politice sau financiare nu-i stau în cale. Regele îi e favorabil.

Alegerile, abil regisate de Marghiloman, dau majorități conservatorilor cu tot cartelul electoral dintre liberali și Take Ionescu.

Carp vine cu intenții mari, el speră într'o guvernare în care-i va fi dat să-și realizeze planurile de o viață întreagă, între altele descentralizarea administrativă.

Ministerul său cuprinde personalități de valoare: Titu Maiorescu, Al. Marghiloman, Nicu Filipescu, C. C. Arion, Barbu Delavrancea. Dar foarte curând se ivește chestia tramvaielor, care va pune repede capăt guvernării lui Carp.

Societatea Tramvaielor, înființată în 1909 de liberali, deschide era « cointeresărilor ». Marghiloman, venind la ministerul de interne, consideră societatea ca înființată în dauna comunei. Un proces ia naștere; Marghiloman, socotind că societatea tramvaelor n'are ființă legală, o declară, printr'o lege, desființată. Liberalii, ajutați de Take Ionescu, pornesc o luptă înverșunată împotriva Guvernului. Regele, căruia nu-i plac încordările prea puternice între partide, dă sfaturi moderatoare. Carp însă se îndârjește. Cuvântările lui violente, replicele lui usturătoare, ațâță focul.

Opoziția unită se retrage din Cameră, organizează întruniri de protest, intervine la Rege.

D. A. STURDZA, 1833—1914
Şef al partidului liberal (1892), preşedinte al Consiliului (1895 — 1899, 1901 — 1905), membru al Academiei Române

NICOLAE FILIPESCU, 1861—1914
Fruntaş al partidului Conservator, ministru de răsboiu (1912 — 1913), vajnic luptător pentru unitatea naţională

NICOLAE FLEVA, 1840—1914

Lupta ia un caracter de mare violenţă. In sfârşit, liberalii dau bătălia şi pe teren judiciar, unde au multe posibilităţi, datorită influenţei ce o au asupra magistraturei. Tribunalul declară legea lui Marghiloman neconstituţională, iar în Martie 1912, Curtea de Casaţie ratifică felul de a vedea al adversarilor guvernului.

La 28 Martie 1912 Petre Carp îşi dă demisia.

In ultimii şase ani ai vieţii lui nu va mai avea prilejul să-şi dea măsura în folosul ţării.

Infrângerea lui Carp ia un caracter dramatic. Bătrânul conducător politic ar fi vrut să se retragă în opoziţie cu tot partidul. Titu Maiorescu, prietenul lui de o viaţă întreagă, primeşte însă sarcina de a continua guvernarea conservatoare.

Marghiloman, Filipescu, Delavrancea, urmează pe Carp.

Regele stărue acum ca o înţelegere să intervină între Maiorescu şi Take Ionescu. După şase luni, la 14 Octomvrie 1912, Take Ionescu intră în guvern ca ministru de interne. Impreună cu el reintră în cabinet Nicu Filipescu şi Alexandru Marghiloman. Reîntregirea conservatoare se făcuse, dar... fără Petre Carp. Acum însă preocupările interne trec pe al doilea plan.

Peninsula Balcanică era în plină fierbere încă din 1908—1909, de când Bulgaria se proclamase independentă, iar Austria anexaxe Bosnia şi Herţegovina. Războiul italo-turc din 1911 sgudue din temelii imperiul otoman. In toamna 1912, Bulgaria, Serbia, Grecia şi Muntenegrul încep războiul pentru eliberarea fraţilor lor de sub jugul semilunei.

Victoriile armatelor creştine sunt fulgerătoare. Bulgarii ajung în faţa Constantinopolului, la Ceatalgea. Acum intervin puterile şi impun întrunirea unei conferinţe a păcii la Londra.

România nu poate privi impasibilă schimbarea completă a echilibrului balcanic. Ea cere compensaţiuni şi anume o rectificare sensibilă a graniţei dobrogene înspre Bulgaria, rectificare cuprinzând Silistra. Dar marile puteri nu ne acordă prin protocolul dela Petersburg, decât o fâşie cu Silistra, fără nicio poziţie strategică. Nemulţumirea e generală în lumea politică şi opinia publică românească. Carp şi Filipescu cer o acţiune energică faţă de Bulgaria. Dar, speriată de crearea unei Serbii mari, diplomaţia austriacă

P. S. AURELIAN, 1833—1909

TITU MAIORESCU 1840—1917
Fruntaş al partidului conservator, personalitate complexă şi strălucită, preşedinte al Consiliului (1912—1913), membru al Academiei Române

TAKE IONESCU, 1858—1922

a izbutit să câștige Bulgaria, pe care o incită la conflict cu foștii săi aliați. In Iunie, trupele bulgare atacă pe Sârbi pe Brogalnița. Acum România trebue să intre în războiu, cu toate presiunile Vienei care urmărește micșorarea Serbiei. După treizeci și șase de ani, trupele române trec pentru a doua oară Dunărea.

Intervenția românească e hotărîtoare.

Bulgaria e silită să capituleze. Țarul Ferdinand se adresează Regelui Carol, cerându-i pacea.

La 17 Iulie, se întrunește la București conferința păcii, iar la 28 Iulie se încheie tratatul dela București.

România câștigă Cadrilaterul.

Dar războiul din 1913 nu-i important numai pentru câștigurile lui materiale. România jucase rolul de arbitră în Balcani, dovedise puterea și influența sa în politica europeană.

In al doilea rând, fapt cu consecințe însemnate în viitorul apropiat, pentru prima oară dela 1883, de când se legase de Puterile Centrale, România lucra împotriva recomandațiunilor și presiunilor austriace. Intervenția românească răsturnase chiar toate planurile monarhiei în Balcani.

Firește, guvernul conservator capătă un mare prestigiu de pe urma războiului balcanic.

Ințelegând situația, Ionel Brătianu adresează un manifest către Țară, făgăduind împroprietărirea și votul universal.

Așa dar, prin această lovitură îndrăzneață, Brătianu concentra întreaga atențiune asupra problemelor de politică internă și da un nou impuls partidului său, devenit iarăși « partid al reformelor ».

PETRE P. CARP
1837—1918

Pe de altă parte, pacea abia încheiată, reîncep în tabăra conservatoare frământările. Carp și Filipescu atacă guvernul și în special pe Take Ionescu.

Regele intră și el în joc. La sfârșitul lui Decemvrie, Maiorescu demisionează.

In ziua de 4 Ianuarie 1914, Ionel Brătianu e din nou prim ministru.

Se aleg în Februarie noile corpuri legiuitoare. Conservatorii trec de astă dată înaintea « takiștilor ». Corpurile legiuitoare discută și acceptă ideea revizuirii Constituției spre a se putea înfăptui împroprietărirea și votul universal. Dar reformele vor mai aștepta încă trei ani, căci războiul european bate la ușă.

Asasinarea arhiducelui Franz-Ferdinand, îngădue Austro-Ungariei, sprijinite de Germani, să deslănțue războiul mondial. Ce atitudine va lua România, aliata puterilor centrale?

Problema era hotărîtoare pentru statul și neamul românesc.

Regele, ca odinioară în împrejurări similare, la 1877, convoacă la Sinaia un consiliu de coroană.

Brătianu, Filipescu, Marghiloman — șefii tuturor partidelor, întru cât Marghiloman fusese ales șef al partidului conservator — sunt pentru neutralitate. Numai Regele, violent susținut de Carp, stărue pentru intrarea în războiu alături de Puterile Centrale.

Către sfârșitul desbaterilor vine vestea că și Italia, ca și noi aliată Austro-Germanilor, s'a declarat neutră. Față de rezistența tuturor factorilor politici, Regele trebue să cedeze. Dar încercarea a fost prea puternică, pentru marele monarh. Vârsta, încordarea, grijile, îi grăbesc moartea. La 27 Septembrie 1914, Carol I, Rege al României, își dă obștescul sfârșit.

Jumătate de secol de viață românească se scursese dela 1866.

România își câștigase, sub domnia lui Carol I, independența, fusese biruitoare în două războaie, devenise arbitră a situației în Balcani, se impusese Europei. Lunga epocă de pace, de stabilitate, de liniște adâncă, sub agitația de suprafață a partidelor politice, îngăduise țării un progres tehnic și economic neîntrerupt. Cu umbrele și luminile ei, domnia lui Carol I fusese mare, glorioasă, binecuvântată pentru Țară.

Carol I nu era un geniu. Dar era un om cu alese însușiri de inteligență și suflet; un om calm, muncitor, sistematic; un om cu vederi largi, cu voință, cu îndrăzneală la nevoe și mai ales, un monarh, care prin corectitudinea vieței lui, prin simțul demnității și al ierarhiei, prin autoritatea ce emana din ființa sa regească, a dat tinerei dinastii române prestigiu și putere.

A fost un mare monarh, un foarte mare Rege. A fost ctitorul României moderne. *m. p.*

BIBLIOGRAFIE

C. D. Aricescu: Politica d-lui Ion Ghica Ex-bey de Samosu. București, Tip. Ioan Weiss, 1870.
C. Bacalbașa: Bucureștii de altă dată. București, 1927.
B. Boerescu: Discursuri politice 1874—1883. Buc. 1910.
G. Bogdan-Duică: Românii și Ovreii. București, 1913.
— Vasile Alexandri. București, Cultura Națională, 1926.
Raoul Bossy: Politica externă a României între anii 1873—1880. București, Tip. Cultura Națională, 1928.
Ion C. Brătianu: Scrieri și cuvântări, 1821—1891 (6 volume). București.
Ion I. C. Brătianu: România și chestiunea orientului. In volumul « Războiul neatârnării ». București, 1932.
G. I. Brătianu: La problème des frontières Russo-Roumaines.
Vintilă Brătianu: Situația internă în care se desfășoară războiul neatârnării. In volumul « Războiul neatârnării». București, Cartea Românească, 1927.

Radu Budişteanu: P. P. Carp. Bucureşti, Ed. Socec, 1933.
Sabina Cantacuzino: Din vieaţa familiei I. C. Brătianu. Bucureşti, Tip. Universul, 1933.
Carol I: Notes sur la vie du roi Charles de Roumanie par un temoin oculaire. Bucureşti, Impr. L'Indépendance Roumaine, 1894.
— Memoriile Regelui Carol (traducere). Bucureşti.
— Cuvântări şi scrisori (3 volume). Bucureşti, 1909.
P. P. Carp: Discursuri. Bucureşti, Ed. Socec, 1907.
Lilio Cialdea: La politica estera della Romania. Bologna, Ed. I. Cappelli, 1932.
Al. Cretzianu: Din arhiva lui Dumitru Brătianu (2 volume). Bucureşti. Impr. Independenţa, 1933.
A. C. Cuza: Studii economice-politice. Bucureşti, 1930.
Frédéric Damé: Histoire dela Roumanie contemporaine. Paris, Ed. Felix Alcan, 1900.
Ernest Desjardins: Les Juifs de Moldavie. Paris, 1867
C. Dobrogeanu-Gherea: Neoiobăgia. Buc. Ed. Socec, 1910.
Gh. M. Dobrovici: Istoricul datoriei publice a României. Bucureşti, Tip. Albert Baer, 1913.
M. Costaki Epureanu: Despre pretinsa răscumpărare a căilor ferate. Bucureşti, Tip. Thiel şi Weiss, 1879.
Albert Ferme: Brătianu conspirator. Bucureşti.
N. Fleva: Apărarea făcută celor 41 de acuzaţi în procesul lui 8 August 1870. Bucureşti, Tip. Curţii, 1871.
C. Gane: P. P. Carp (2 volume). Bucureşti, 1936.
Paul Henry: L'abdication du Prince Cuza et l'avenement de la dynastie de Hohenzollern au trône de Roumanie. Paris, Alcan, 1930.
N. N. Herjeu: Istoria partidului naţional liberal. Dela origine până în zilele noastre. Bucureşti, Speranţa, 1915.
Emil Ioachimovici: O pagină din istoria politică a României: Manolache Costache Epureanu. Bucureşti, 1913.
Grigore N. Ionescu: Mişcarea separatistă din Iaşi. Brăila, Tip. Pestemalgioglu, 1911.
N. Iorga: Corespondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er, 1866—1880. Paris, Ed. Gamber, 1923.
— Politica externă a Regelui Carol I. Bucureşti, 1916.
— Războiul pentru independenţa României. Bucureşti, Ed. Cultura Naţională, 1927.
— Activitatea politică şi literară a lui Ion C. Brătianu. Bucureşti, Academia Română, 1922.
— Dumitru Brătianu şi opera lui. Bucureşti, 1934.
— Istoria presei româneşti. Bucureşti, 1922.
— Relations latines de la famille royale roumaine. Iassy, 1917.
— La Russie en Orient de 1875 à 1878. Bucarest, 1916.
Emmanuel Krezzulesco: Les Israélites en Roumanie. Paris, Ed. Dentu, 1879.
Mite Kremnitz: Regele Carol al României. Bucureşti, 1904.
Alexandru Lahovary: Discursuri parlamentare 1868—1872. Bucureşti, Tip. Dor P. Cucu.
Georges Em. Lahovary: Histoire d'une fiction. Le gouvernement des partis. Bucarest, 1897.
Al. Lapedatu: Antecedentele istorice ale independenţii române. In volumul « Războiul neatârnării ». Bucureşti, Cartea Românească, 1932.
Gh. N. Leon: Politica economică a partidului naţional liberal. Bucureşti, Cartea Românească, 1932.
Paul Lindenberg: Charles I-er, roi de Roumanie, Paris. Librarie La Soudier, 1913.
E. Lovinescu: Istoria civilizaţiei române moderne. 3 vol. Ancara.
T. Maiorescu: Istoria contimporană a României 1866—1900. Bucureşti. Ed. Socec, 1935.
— Discursuri parlamentare (volumul I 1866—1876). Bucureşti, Ed. Socec, 1897.
Ministerul Afacerilor Străine: Documente Oficiale. Bucureşti, Impr. Statului, 1876.
— Documente oficiale din corespondenţa diplomatică. Bucureşti, Tip. Naţională, 1880.
Ministère de l'Instruction Publiques et des Cultes: L'Enseignement public en Roumanie. Bucarest, 1900.
T. Nelidov: Souvenirs d'avant et d'après la guerre de 1877—1878. In « Revue des Deux Mondes », 1915.
George D. Nicolescu: Parlamentul Român 1866—1901. Bucureşti, Ed. Socec, 1903.
D. Onciul: Alegerea Regelui Carol I al României. Bucureşti, Ed. Socec, 1906.
— Mihail Kogălniceanu. Bucureşti, Tip. Carol Göbl, 1918.
G. Panu: Portrete şi tipuri parlamentare. Bucureşti, 1893.
— Cercetări asupra stării ţăranilor în veacurile trecute (2 volume). Bucureşti, Tip. Eminescu, 1910.
— Amintiri dela « Junimea » din Iaşi. Bucureşti, 1908.
Ion Petrovici: Titu Maiorescu. Bucureşti, Tip. Bucovina.
Prof. I. Popa-Burcă: România 1866—1906. Bucureşti, Tip. Socec, 1907.
Emanoil Quinezu: Adevărul asupra căderii ministerului Brătianu sau liberalismul şi historia lui în România. Bucureşti.
Andrei Rădulescu: Cultura juridică Românească în ultimul secol. Bucureşti, Academia Română, 1923.
Radu Rosetti: Acte şi legiuiri privitoare la legea ţărănească sub domnia Regelui Carol (8 volume).
D. Rosetti Tezcano: La Roumanie et les juifs devant l'Europe. Bacău, Impr. L'Indépendance, 1878.
Frederich von Rein: Enthüllungen uber Dr. Strousberg und sein Rumänisches Eisenbahn Unternehmen. Berlin, Tip. Eugen Groffer, 1871.
Gabriel Schäffer: Istoricul problemei evreeşti din România. Bucureşti, Cultura Românească.
Dr. E. Schwartzfeld: Din istoria evreilor. Impopularea, reimpopularea şi întemeierea târgurilor şi târguşoarelor în Moldova. Bucureşti, Ed. Uniunii Evreilor pământeni, 1914.
Soveja: Titu Maiorescu. Bucureşti, Cartea Românească.
Nicolae Soutzo: Mémoires. Vienne, Gerold, 1899.
Dimitrie A. Sturdza: Insemnătatea Europeană a realizării definitive a dorinţelor rostite de Divanurile Ad-Hoc 7/19 şi 9/21 Octomvrie 1857 şi autoritatea faptului îndeplinit executat în 1866 de cei îndreptăţiţi. Bucureşti, Academia Română, Tip. Carol Göbl, 1912.
— Treizeci de ani de domnie ai Regelui Carol I. 1866—1896 (2 volume). Bucureşti, Ed. Carol Göbl, 1897.
— Acte şi documente relative la istoria renaşterii României (11 volume). Academia Română, Bucureşti, 1899.
Verax: La Roumanie et les juifs. Bucarest, Tip. Socec, 1903.
General Teodor Văcărescu: Memorii, în revista « Convorbiri Literare », 1914—1916.
Baron Jehan de Witte: Quinze ans d'histoire, 1866—1881. Paris, Plon, 1905.
A. D. Xenopol: Istoria partidelor politice în România. Bucureşti, Albert Baer Tip., 1910.
— Nicolae Kretzulescu, Viaţa şi faptele lui. 1812—1900. Bucureşti, Ed. Socec, 1915.
N. Zaharia: Vasile Alexandri, Viaţa şi opera lui. Bucureşti, Ed. Al. Stănciulescu, 1919.
St. Zeletin: Burghezia Română.
K. Th. Zingeler: Principele Carol Anton de Hohenzolern Sigmaringen, tatăl Regelui Carol al României. Bucureşti, Universul 1912.

REGELE CAROL I, PRINCIPELE MOŞTENITOR FERDINAND ŞI PRINCIPELE CAROL

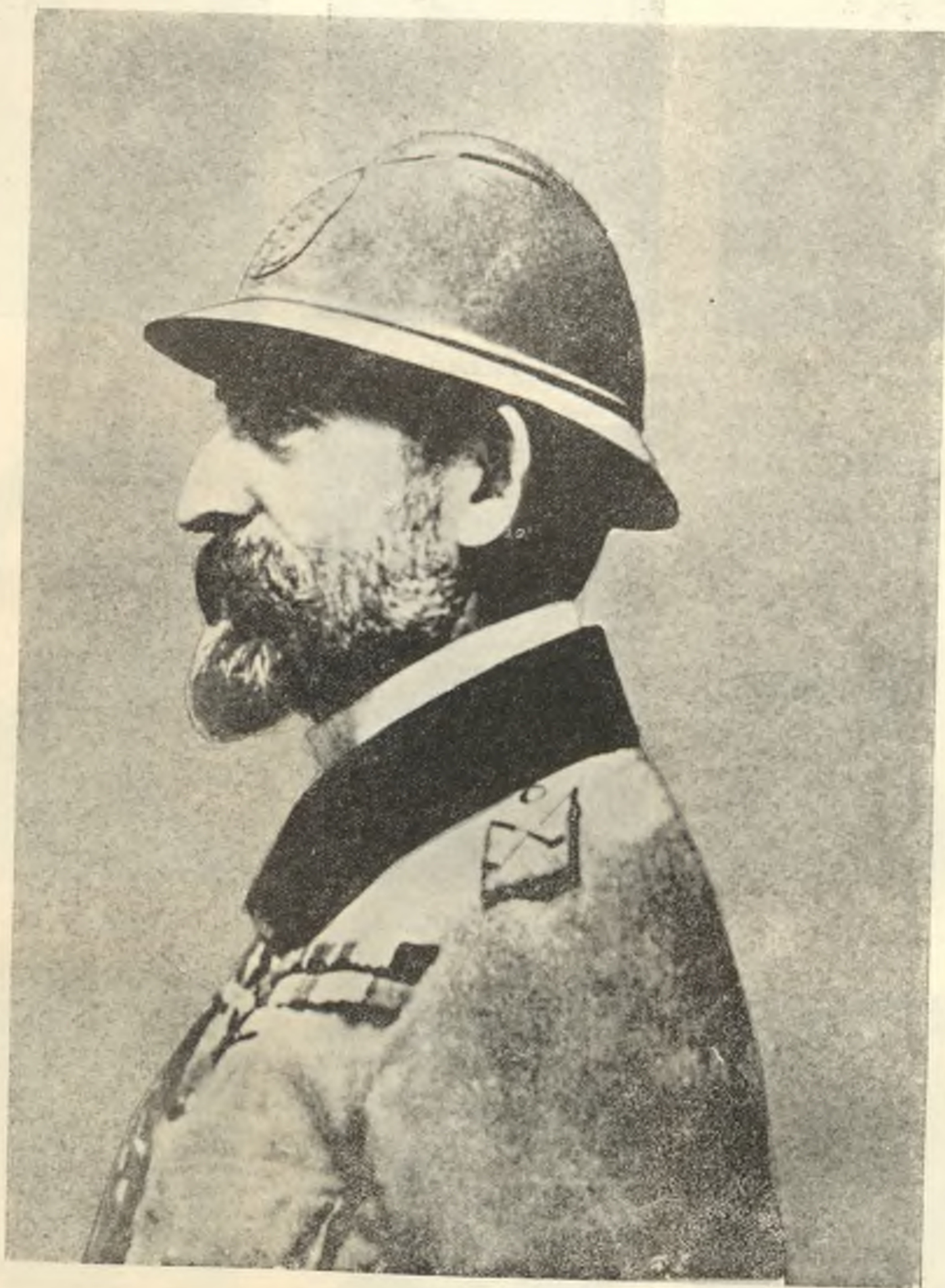
REGELE CAROL I, PRINCIPELE MOŞTENITOR FERDINAND ŞI ŢARUL NICOLAE II, CU PRILEJUL VIZITEI ACESTUIA LA CONSTANŢA, 1914

REGELE FERDINAND I, CURÂND DUPĂ MOARTEA REGELUI CAROL I

REGELE CAROL I, IN CAMPANIA DIN BULGARIA, 1913

REGELE FERDINAND I ÎNTREGITORUL

NICULAE FILIPESCU

BARBU DELAVRANCEA

TAKE IONESCU

VASILE LUCACIU

NICOLAE IORGA

OCTAVIAN GOGA

ALEXANDRU MARGHIOLOMAN

PETRE CARP

CONSTANTIN STERE

GENERAŢIA POLITICĂ A RĂSBOIULUI DE INTREGIRE

RĂSBOIUL PENTRU ÎNTREGIREA NEAMULUI

PREGĂTIREA RĂSBOIULUI

Situația la moartea Regelui Carol I

Moartea îndurătoare curmase brusc chinul sufletesc al marelui om de caracter care fusese Regele Carol I. Pus la grea cumpănă între obligațiile sale de monarh constituțional și glasul sângelui unit cu credința jurată în tinerețe steagului german, Carol I își făcuse datoria de rege până la capăt. Cu știința lui, Brătianu încheiase, la 18 Septemvrie (1 Octomvrie) 1914, convenția secretă care asigura Rusiei neutralitatea binevoitoare a României, înmormântând astfel tratatul nepublicat, din 1883, cu Puterile centrale, și confirmând noul curs al politicei externe românești, inaugurat cu vizita Țarului la Constanța, petrecută cu un an mai de vreme. *Omul* nu a putut însă rezista încercării din care *regele* ieșise biruitor, și Carol I își dase sufletul în mijlocul poporului său îndurerat și îngrijorat de vremile ce aveau să vie (3/16 Octomvrie 1914).

Sfios, dar însuflețit de o conștiință adâncă a răspunderii sale monarhice, stimulat de personalitatea puternică și fermecătoare a soției sale Regina Maria, noul rege, Ferdinand I, trebuia să facă față de îndată, unor împrejurări noui. Vremile păreau că vor cu dinadinsul să grăbească cu o generație, îndeplinirea unei misiuni pe care visătorii cei mai îndrăsneți n'o hărăziseră în gând decât celui de al treilea vlăstar al dinastiei. Cu cât trecea timpul, se vădea că « neutralitatea », proclamată în prima clipă a chibzuelii, nu va putea fi definitivă, ci, mai curând sau mai târziu, România va fi atrasă în răfuiala generală care avea să hotărască despre noua rânduire a lumii. Țara, care timp de peste treizeci de ani se ridicase pe treptele civilizației, prosperității și prestigiului european cu sprijinul Germaniei, simțea că în curând va fi pusă la ispita de a-și răsturna alianțele, de a-și jertfi prosperitatea și de a-și întrerupe propășirea, pentru a-și îndeplini, prin grele încercări și suferințe, misiunea ei istorică.

Curentele opiniei publice

In țară era, cum s'a spus, o « vraiște mare ». Opinia publică era frământată de curente potrivnice.

Deoparte erau « antantofilii », marea majoritate a opiniei publice orășănești și toată pătura gânditoare a satelor, însuflețită de nouile idealuri ale Ligii Culturale. La ceea ce li se părea o răscruce de veacuri, ei simțeau chemarea adâncă a instinctului național și manifestau profetic, peste orice considerațiuni de prudență, voința de unitate politică a poporului românesc, concretizată în strigătul: « Vrem Ardealul! » Simțitoare la orice apropiere a Rușilor de trecătorile Carpaților și îndârjită de îndărătnicia cu care stăpânirea ungurească a Contelui Tisza refuza să cedeze, cu toate presiunile Berlinului, revendicărilor populației românești din Transilvania, această parte a opiniei publice se adunase în jurul conservatorilor: Nicolae Filipescu, Take Ionescu, Delavrancea și a naționaliștilor: Vasile Lucaci, N. Iorga, Octavian Goga, — prinzând prin ei glas înaripat, la « Dacia », pe stradă, în parlament, la întrunirile « Federației unioniste », ale « gărzilor » și « ligilor » intervenționiste, care îndemnau guvernul să nu piardă « momentul favorabil » acțiunii.

De cealaltă parte, sta rezistența cugetată a « germanofililor ». Puțini, dar aleși, ei reuneau aproape toate vechile cadre guvernamentale conservatoare părtașe politicii Regelui Carol I: Carp, Marghiloman, Maiorescu, pe basarabeanul liberal Stere și câțiva socialiști militanți, dușmani Rusiei. Conștienți de puterea militară a Germaniei, neamatori de « aventuri » și temători, în caz de înfrângere a Puterilor centrale, de o expansiune intolerabilă a slavismului, aceștia doreau ca România să păstreze cel puțin o neutralitate binevoitoare Puterilor centrale, până în momentul — pentru ei neîndoielnic — în care aceste puteri, învingătoare în Răsărit, ar fi asociat-o la marșul lor triumfal asupra Kiewului, pentru desrobirea Basarabiei. Cât despre idealul național, unii din ei — aprobați la început, pare-se, chiar de unii antantofili ca Filipescu, — nu se sfiau să-l nădăjduiască realizat mai târziu, sub forma « Marei Austrii » preconizată de Aurel Popovici: intrarea României întregite într'o confederație dunăreană, sub egida Habsburgilor.

Ecoul fiecăruia din aceste curente potrivnice era firește amplificat de sprijinul, nu todeauna desinteresat, al diplomației țărilor pentru care milita; deoparte Contele Czernin și Von dem Busche, de alta Blondel — curând înlocuit prin Marchizul de St. Aulaire — și Poklewski-Koziell.

Politica lui Ionel Brătianu

Strâns între ei ca între ciocan și nicovală, copleșit de răspundere, îngrijorat, iscodind evenimentele spre a le desluși cursul, complinind prin dibăcie ceea ce nu putea împlini prin forță, — la cârmă: Ionel Brătianu. El măsurase toate riscurile unei acțiuni pe care o dorea, dar pentru care nu se simțea gata. Iși dase seama de greutățile unei campanii dusă împotriva acelora, pe ajutorul cărora se bizuise până atunci toată înzestrarea militară a țării. Dar și de primejdia de a se găsi, la pace, alături de învinși. Mai știa, din tradiția politică a părintelui său, cât se putea bizui, la biruință, pe credința aliatului dela Răsărit.

De aceea, pus în dilema politicei noastre milenare Brătianu încercă să o rezolve în sens tradițional: amânând soluția, pregătindu-se și negociind.

Brătianu negocie deci cu reprezentanții Ințelegerii — prin mijlocirea nu totdeauna binevoitoare a Rusiei — mai întâiu recunoașterea obiectivelor politice ale răsboiului românesc și garantarea realizării lor, în cazul isbândei comune. Apoi, negocie condițiile intervenției militare a României, opunând planului francez — care preconiza (ca și Generalul Averescu) o acțiune ofensivă către Sud împotriva Bulgariei — un plan al lui, care combina ofensiva română spre Ardeal, cu un ajutor defensiv din partea Rusiei în Dobrogea; închipuindu-și, nu se știe de ce, că Bulgarii nu vor ataca România. O acțiune aliată, simultană, pe frontul Salonicului, era prevăzută de altfel, pentru a zădărnici orice veleitate agresivă a acestora.

IONEL BRĂTIANU

Negocierile înaintând greu și cu intermitențe, Brătianu lăsă să treacă momentul dela Lemberg, intrarea Italiei în răsboiu, a Bulgariei și a Turciei, sdrobirea Serbiei, ba chiar și ofensiva lui Brussilow din primăvara anului 1916, fără a se hotărî să intervină.

Folosind însă mijloacele pe care i le punea la dispoziție un împrumut intern și doi ani de recoltă bogată vândută cu prețuri mari, se trudi să înzestreze oștirea cu material nou, pe care însă Aliații, neîncrezători, refuzară să i-l livreze, înainte de a-și fi hotărît sensul intervenției.

Inchis într'un mutism absolut, « Sfinxul » — cum îi plăcea să i se zică — își închipuia, nu fără oarecare naivitate, că-și poate ascunde jocul de privirile pătrunzătoare ale abilului Czernin, rămas în țară anume ca să-l iscodească, după eșecul primei sale misiuni, aceea de a sili pe Regele Carol I să respecte, împotriva sentimentului public, tratatul de alianță din 1883.

Treptat însă, neutralitatea binevoitoare a puterilor centrale se transformase, și România se opusese trecerii pe ascuns a trupelor și munițiunilor germane spre Turcia. Czernin nu putea să nu bage de seamă acest lucru, cu toată reacțiunea hotărîtă a guvernului român, care desarmase de asemeni și câteva unități rusești rătăcite în retragerea din Bucovina, pe pământul românesc.

Intrarea în răsboiu

In curând însă, perspectiva de a vedea prelungindu-se răsboiul de uzură și presiunea germană tot mai mare asupra Verdunului, siliră pe aliați să vorbească ferm lui Brătianu. O notă a comandamentului suprem francez, trimisă la începutul lui Iulie (6/19), îi ceru să răspundă categoric dacă e dispus să intervină imediat — « acum, ori niciodată » zicea nota — sub sancțiunea de a nu se mai garanta României nici unul din avantagiile făgăduite mai înainte. Strâns cu ușa, Brătianu se hotărî, și la 4/17 August 1916, semnă cu reprezentanții aliaților tratatul politic prin care România se alătura Impătritei înțelegeri, luându-și angajamentul să intre în acțiune cel mai târziu până la 15/28 August. In schimb, aliații garantau României satisfacerea pretențiilor ei politice, în caz de isbândă comună. Hotarul ei era împins virtual până la granițele etnice ale neamului, la apa Tisei, cu excepția unei mici porțiuni de pământ în fața Belgradului și a unei fâșii de-a-lungul acestei ape, dela vărsarea Mureșului, la 4 km mai sus de vărsarea Someșului, trecând pe la 6 km la răsărit de Debrețin.

In aceiași zi, Brătianu semna convenția militară care fixa amănuntele acestei intervenții.

Conform tradiției constituționale, Regele Ferdinand convoca în ziua de 14/27 August, consiliul de coroană. Trecând peste șovăielile minorității germanofile și peste împotrivirea dârză a lui Carp, — care, protestând că Hohenzollernii nu pot fi învinși, își atrase din partea Regelui memorabila replică: « Am învins deja pe unul! » — consiliul se declara

TRATATUL DE ALIANȚĂ

pentru intervenție. Seara, Regele hotăra mobilizarea armatei și România declara, în mijlocul entusiasmului general, răsboiu Austro-Ungariei. A doua zi, Germania declara răsboiu României.

Organizarea armatei române

România mobiliza 1.083.000 oameni între 18 și 45 ani, adică 15% din totalul populației sale. Din aceștia, 833.758 cu circa 18.000 ofițeri alcătuiau unitățile militare, din care 562.000 erau trupe active și circa 270.000 servicii și etape. Restul de 416.000 reprezenta contigentele 1917—1918 instruite în vederea constituirei de noui unități pentru umplerea golurilor. Armata era alcătuită din 378 batalioane de infanterie, 299 baterii de artilerie și 104 escadroane de cavalerie. Ea dispunea de 281.240 cai.

Organic, armata română se compunea din 2 divizii de cavalerie (roșiori) și 5 brigăzi de călărași atașate corpurilor de armată, precum și din 23 divizii de infanterie. Din acestea din urmă, numai zece erau divizii bune, provenite din vechile divizii active, încadrate și echipate complet [1]). Cinci erau divizii mijlocii, provenite din prefacerea vechilor comandamente teritoriale, mai slab încadrate și armate [2]). Iar celelalte 8 erau divizii slabe, în curs de formație, compuse mai ales din milițieni, fără tunuri cu tragere repede și fără arme automate. Artileria grea (129 guri de foc dela 105—210 mm) scoasă din forturi și făcută amovibilă prin mijloace de ocazie, era încă în curs de constituire [3]).

[1]) Fiecare cu 3 brigăzi infanterie a 2 regimente pe 3 batalioane, și 1 regiment de vânători, cu 6 mitraliere și o baterie de însoțire de fiecare regiment; și o brigadă de artilerie a 2 reg. pe 3 divizioane cu 2 baterii de 4 tunuri.

[2]) Numai 2 brigăzi infanterie a 2 regimente cu 2 mitraliere de regiment, și 1 regiment de artilerie pe 2 divizioane.

[3]) Pentru alcătuirea amănunțită a armatei române în timpul răsboiului mondial, vezi studiul consacrat armatei române.

Planul românesc de operații

Din punct de vedere operativ, forțele românești erau împărțite în patru armate operând pe două teatre de răsboiu. Pe frontul de Nord și Nord-Est, operau Armatele I-a, a II-a și a IV-a, desfășurate dela Calafat la Dorna, dealungul arcului carpatic, în vederea acțiunei ofensive în Transilvania. Pe frontul de Sud, opera defensiv Armata a III-a, desfășurată dealungul Dunării și graniței dobrogene, unde trebuia să coopereze cu două divizii de infanterie și una de cavalerie rusești, trimise în ajutor conform convenției militare.

Misiunea primelor trei armate era să înainteze convergent spre valea Mureșului, reducându-și astfel frontul, în vreme ce Armata a III-a trebuia să facă față unui eventual atac bulgar.

Odată atins primul obiectiv, forțele degajate prin scurtarea frontului ardelean urmau să fie întoarse spre miazăzi împotriva Bulgarilor, în caz că aceștia ar fi exercitat o presiune mai puternică, sau să deslănțuiască un atac hotărîtor în direcțiunea Budapestei, provocând prăbușirea frontului inamic răsăritean.

GENERALUL ILIESCU

In concepţia planului românesc, armata română trebuia să deschidă căile Ardealului ca o poartă. Armata I constituia pivotul mişcării; cea de Nord, aripa mişcătoare. La centru, Armata a II-a trebuia să ţină legătura între ele. Apărat de obstacolul natural al Dunării, frontul de Sud era prevăzut numai cu trupe de acoperire, în sprijinul cărora stau însă gata să sară, la nevoie, rezervele de armată menţinute înapoia frontului, şi rezerva generală constituită în jurul Bucureştilor[1]).

[1]) Repartiţia armatelor româneşti, la începutul războiului, era aproximativ următoarea:

Frontul de N şi N.V.

Armata	Divizii			Oameni
I	1, 11, 13, 23	(2)	(12)	134.000
II	3, 4, 5, 6,	(21)	(22)	127.000
IV	7, 8, 14, 2 Cv.			108.000
Rezervă		(10)	(15)	51.000
Total	17+1 Cv.			420.000

Frontul de S.

Armata		Divizii	Oameni
III	Gr. de Vest	20	19.000
	Gr. Central	16, 18, 1 Cv	51.000
	Gr. Dobrogea	17, 9, 19	72.000
	Total	6+1 Cv.	142.000

Pe frontul de Nord şi Nord-Est

Armata I-a, desfăşurată dela Calafat la isvoarele Argeşului, cuprindea grupurile de acoperire *Dunărea* şi *Vârciorova* (Div. 1), acesta din urmă devenit mai târziu, grupul Cerna. Apoi grupul *Jiu*, (Div. 11) şi grupul *Olt-Lotru* (Div. 23), având în rezervă: Div. 2 la Strehaia pe Motru, Div. 12 la Cărbuneşti pe Gilort şi Div. 13 la Călimăneşti pe Olt. Cartierul armatei era la Craiova.

Armata II-a, concentrată între Câmpulung şi Vrancea, cuprindea grupurile: *Bran* (Div. 3), *Predeal* şi *Predeluş* (Div. 4), *Bratocea* şi *Tabla-Buţii* (Div. 5), *Buzău* şi *Putna* (Div. 6), având în rezervă diviziile nou constituite cu elemente luate asupra celorlalte: 21 şi 22. Cartierul armatei era la Băicoi.

Armata IV-a (Armata de Nord), concentrată pe graniţa Moldovei, cuprindea grupurile: *Oituz* (Div. 8), *Ghimeş* şi *Uz* (Div. 7), *Bicaz* (Bg. 4 mixtă), *Bistriţa* şi *Bistricioara* (Div. 14), având în rezervă Div. 2 Cv. la Oneşti, Bg. 4 Cv. la Piatra şi Bg. 38 I la Bacău, unde era şi cartierul armatei.

Contra-măsurile puterilor centrale

Cu o lună înainte de intrarea României în războiu, ba chiar cu o săptămână mai înainte ca Brătianu să fi semnat convenţia militară cu aliaţii, comandamentul militar al Puterilor centrale, informat la timp de agenţii săi diplomatici despre cele ce se pregăteau, hotăra în conferinţa militară dela Pless (16/29 Iulie), planul de acţiune împotriva României.

In executarea acestui plan, Austro-Ungaria constituia în grabă, cu elemente de completare, în flancul drept al armatei a VII-a (Koewess) — care apăra contra lui Brussilov trecătorile Carpaţilor galiţieni — o nouă armată (I-a) sub comanda generalului Arz von Straussenberg. Această armată avea misiunea să se retragă luptând, spre poziţiile dinainte pregătite în văile Mureşului şi Târnavelor, în două grupuri: unul la miază-noapte, cu faţa spre răsărit (Morgen)[1]), altul în jurul Sibiului, cu faţa spre miază-zi (Staabs)[2]), legate între ele printr'un corp întărit de cavalerie (Schmettow)[3]). In acest timp, Germanii concentrau în grabă două armate, cu elemente de mâna întâi, aduse de pe alte fronturi: una germano-bulgaro-turcă (a III-a) la sudul Dunării în regiunea Rusciuk-Varna, sub comanda mareşalului Mackensen, vestitul « spărgător de fronturi », alta germano-austro-ungară (a IX-a) în Transilvania, în regiunea Deva-Cluj, sub comanda mareşalului Falkenhayn, luat dela comanda supremă a armatelor germane odată cu intrarea României în războiu şi însărcinat să repare o situaţie de a cărei neprevedere era învinuit de conducerea Germaniei.

Pe frontul de Sud

Armata III-a, înşirată dela Calafat la mare, de-a-lungul Dunării şi graniţei dobrogene, cuprindea:

Grupul de Vest, în Oltenia (Div. 20, Bg. 1 şi 41 mixtă).

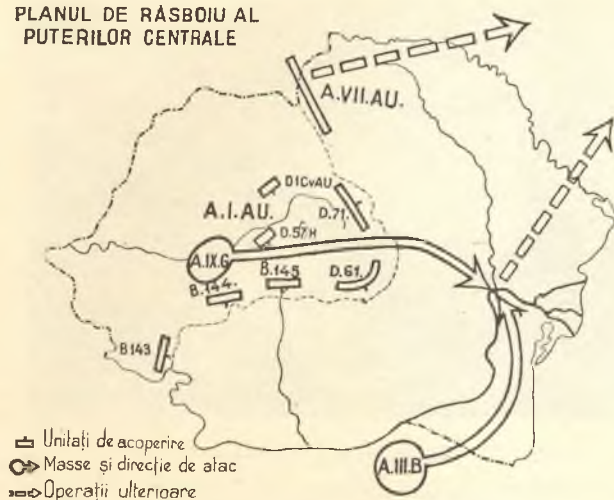
Grupul Central, în Muntenia, cu detaşamentele: *Alexandria* (Div. 1 Cv.), *Giurgiu* (Div. 16) şi *Prundu-Bellu* (Div. 18).

Grupul de Est, în Dobrogea, cu detaşamentele: *Turtucaia* (Div. 17), *Silistra* (Div. 9) şi *Dobrogea* (Medgidia-Bazargic: Div. 19). Cartierul armatei era la Bucureşti.

In rezervă generală, Marele cartier (Bucureşti, apoi Periş) avea Corpul V, compus din Div. 10 la Ghergani şi Div. 15 la Crevedia.

[1]) Compus din Div. 61 şi Div. 71 A. U.
[2]) Compus din Bg. 143, 144 şi 145 mixte A. U.
[3]) Div. 51 Honvezi şi Div. 1 Cv. A. U.

Armata de Sud urma să atace prin surprindere România, prin Dobrogea, imobilizându-i rezervele și zădărnicindu-i veleitățile ofensive în Transilvania. Ea trebuia să progreseze apoi spre Miază-noapte, până la gurile Dunării. Armata IX-a trebuia să atace în Transilvania, cu fața spre Răsărit. Profitând de fixarea rezervelor românești, ea trebuia să oprească mai întâi înaintarea armatelor române din Ardeal și să le respingă pe vechea graniță. Odată ajunsă aci, ea trebuia să treacă munții Vrancei pe urma Românilor și să coboare în lunca Siretului, spre a se întâlni cu Armata Mackensen în regiunea Galaților. In concepția comandamentului suprem al Puterilor centrale, armata română din Muntenia trebuia să fie strivită și nimicită în brațele cleștelui format din cele două armate dușmane, ce se închideau asupra-i. Odată acest prim act încheiat, armatele puterilor centrale trebueau să se regrupeze pe linia cea mai scurtă, a Siretului și, atacând simultan prin sudul Basarabiei și prin Bucovina, să strivească în al doilea cleşte, rezistența armatei române din Moldova, deschizându-și calea Odessei și a Kiewului.

Insemnătatea intervenției române în răsboiul mondial

Era, cum se vede, o campanie de nimicire a armatei române, concepută de inamic după toate regulele artei militare, pusă sub conducerea celor mai destoinici comandanți. Ea îi era impusă de nevoia tactică a scurtării frontului și de nevoia strategică de a pune mâna pe grânele și petrolul României, indispensabile aprovizionării unor țări sleite în lupta dusă de doi ani împotriva lumii întregi. In ochii comandamentului militar al puterilor centrale, *frontul românesc devenea deci teatrul principal de operații al răsboiului mondial* și din această pricină, el suspendă orice inițiativă pe alte fronturi. Se lămurește astfel, rolul esențial jucat de România în istoria răsboiului mondial. La limita eforturilor impuse aliaților de răsboiul de uzură, intervenția României a descongestionat celelalte fronturi, atrăgând asupra ei totalitatea rezervelor inamicului. Ea a dat astfel Aliaților răgazul să se refacă și să răpească Puterilor centrale inițiativa operațiunilor pe acele fronturi. Așa că, cu toate decepțiile primei părți a campaniei românești, și cu toată schimbarea ulterioară a împrejurărilor, se poate spune că *intervenția și jertfa României au fost, într'un fel, hotărîtoare asupra soartei răsboiului mondial.*

INCEPUTUL CAMPANIEI DIN 1916

Ofensiva română din Transilvania

Incă din seara zilei de 14/27 August, trupele de acoperire românești, concentrate de mult aproape de graniță, ocupau defileurile prin surprindere, înlesnind astfel grosului, trecerea munților. Informat de slăbiciunea trupelor inamice, Marele Cartier hotărîse în ultimul moment, strămutarea zonei de concentrare, dincolo de Carpați.

Trei zile mai târziu, 12 divizii românești eșiseră din trecători, aruncând înapoi ariergardele inamice și înaintau în câmpia Transilvaniei, primite cu entusiasm de populația românească a provinciei.

Operând pe văile adânci ale Cernei, Jiului și Oltului, depărtate cu zeci de km. și despărțite prin masive muntoase inaccesibile, neprielnice legăturilor tactice, Armata I înaintează în trei direcții divergente, pe văile Cernei, Jiului și Oltului [1]).

[1]) La Apus, *Grupul Cerna* (Div. I G-l Dragalina) atacă poziția inamică de pe muntele Alionului, apărată de Col. Fiebich, o cucerește și ocupă Orșova (22.8/4.9). Intâmpinat de grosul Brigăzei mixte 145 A. U. (Col. Szivo) sosit în ajutorul inamicului, Grupul Cerna se oprește întărindu-se la Sud de Mehadia.

La centru, *Grupul de Jiu* (G-l Muică) compus din Div. 11 (Col. Cocorăscu) și având Div. 12 în rezervă, alungă elementele înaintate ale Brigăzii 144 A. U. (Col. Berger), care încearcă să apere ieșirea de Nord a defileului Surduc, ocupă basinul Petroșanilor (25.8/7.9) și pătrunde pe valea Streiului în defileul Merișor. Aci, este întâmpinat de detașamentul Sunkel, compus din primele elemente ale Armatei a IX-a, în curs de debarcare în regiunea Deva-Cluj: Corpul alpin bavarez și Div. 187 germană, care aleargă să-i oprească înaintarea spre Hațeg, înaintare care ar putea deveni primejdioasă pentru concentrarea inamică.

La Răsărit, *Grupul Olt-Lotru*, devenit mai târziu *Corpul de Olt* (General Popovici), compus din Div. 23 (Col. Castriș)

DUPĂ G-RALUL LAURENȚIU BÂRZOTESCU

Preocupat să constitue înaintării româneşti un pivot cât mai solid, şi temător să nu fie întors de un inamic venit pe neaşteptate dinspre Caransebeş, Generalul Culcer ezită să se angajeze cu grupul de Jiu prea departe, către Haţeg, de unde ar fi putut ameninţa valea inferioară a Mureşului, cum avea ordin dela Marele Cartier; ci se întăreşte la ieşirea din defileul Merişor. Pentru motive de acelaş ordin, el nu angajează nici Grupul de Olt în munţii Cibinului, ori spre valea Sebeşului, ci îl opreşte defensiv în faţa Sibiului.

In timp ce Armata I opera astfel la stânga dispozitivului ofensiv românesc, la centru, diviziile destinate să constitue armata II-a, pătrunseseră convergent prin trecătorile care leagă Muntenia de Ţara Bârsei şi înaintau spre valea Oltului mijlociu, alungând dinnaintea lor trupele de acoperire ale Div. 71 A. U [1]).

şi Div. 13 (Col. Manolescu) şi o brigadă călăraşi, atacă pe stânga Oltului dela Coţi în spre Porceşti; în timp ce, pe dreapta lui, un detaşament urcă pe la Voineasa, în valea Sadului,

PLECAREA TRUPELOR

întorcând apărarea Brigăzei 143 A. U. (Barwick) la Boiţa şi răspândindu-se apoi în câmpia Sibiului. Ocupând Veştemul şi Talmacii, Corpul de Olt se desfăşoară pe stânga până la Răşinari şi Orlat, şi pe dreapta până pe înălţimile care despart valea Oltului de Hârtibaciu, dincolo de Avrig, înspre Săcădate-Glimboaca, unde întâlneşte Div. 51 de Honvezi (Tanarky), care acoperă debarcarea trupelor Armatei a IX-a inamice, dela Sebeş.

Ca rezerve de sector, Armata I dispune de Div. 12 la Cărbuneşti, în rezerva grupului de Jiu; de Div. 13 la Călimăneşti, rezervă curând folosită la aripa dreaptă a Corpului de Olt şi de Div. 20, care acoperă Dunărea. Iar ca rezervă de armată, are Div. 2 la Strehaia.

[1]) La stânga, Div. 3-a română trecuse prin pasul Branului, străbătuse munţii Perşanilor şi ajunsese la Şercaia. La centru, Div. 4-a respinsese pe inamicul care încercase s'o oprească în valea Timişului, ocupase Braşovul (16/29.8) şi ajunsese la Feldioara. La dreapta, Div. 6-a debuşase din valea Buzăului, ocupase Sf. Gheorghe şi se apropia de cotul Oltului. La 21 August (3 Septembrie) Generalul Averescu luase comanda acestei armate şi începuse pregătirile în vederea trecerii Oltului.

Div. 5-a care pătrunsese în Ardeal prin pasul Bratocei, era retrasă în a doua linie şi depăşită de Div. 22-a care venia să se intercaleze între Div. 4-a şi Div. 6-a între Feldioara şi Sângeorz spre a întări mişcare aripei ocolitoare a armatei. Iar ca rezerve de armată, pe lângă Div. 5-a,

ACOPERIREA GRANIŢEI

La aripa dreaptă a dispozitivului românesc, Armata de Nord (General Presan), care avea înaintea ei Div. 61 A. U., debuşase din Carpaţii Moldovei prin văile Ghimeşului, Uzului, Trotuşului, Bicazului şi Bistricioarei, în văile superioare ale Mureşului şi Oltului, perpendiculare pe linia ei de înaintare, şi ocupase câmpia Secuilor. Se oprise aci pentru a se regrupa, apoi pătrunsese pe urmele inamicului, în munţii Gurghiului, Harghitei şi Barotului, ultimă barieră care o despărţia de văile Târnavelor şi Mureşului mijlociu, căile fireşti de acces spre inima Transilvaniei [1]).

Armata II-a mai dispunea şi de Div. 21-a adusă dela Băicoi la Braşov.

[1]) La stânga, Div. 8-a (G-l Pătraşcu), cucerind muntele Şandor deschisese calea Oituzului Div. a 2-a de cavalerie şi care ocupase Târgul Secuiesc. Ea oblicase apoi spre Nord-Vest, pentru a coopera la învăluirea Mercurei-Ciucului, atacată dela Nord şi dela Est, de Div. 7-a (G-l Istrati) care debuşase prin văile Uzului şi Ghimeşului.

Mai la Nord, Brigada 4-a mixtă, străbătuse pasul Bicazului şi ocupase Gheorghienii, în timp ce la extrema dreaptă, Div, 14 (G-l Paraschiv Vasilescu) făcând legătura cu Ruşii în regiunea Dornei, înaintase'n munţii Călimani prin valea Bistriţei, ocupând Tulgheşul, Borsecul şi Topliţa. In faţa acestei situaţii, inamicul încercase să reacţioneze, întorcând prin valea Dornei, flancul Div. 14-a, dar mişcarea lui fusese observată şi oprită la timp de trupele româneşti.

TRECEREA MUNŢILOR

RECUNOAŞTERE IN OFENSIVĂ

Contra ofensiva lui Mackensen în Dobrogea

In timp ce armatele româneşti înaintau astfel victorioase în Transilvania, Bulgaria — care şovăise un moment — declara răsboiu României şi Mackensen primea dela Marele Cartier german ordin să atace imediat, prin suprindere, în Dobrogea. Obiectivul său era să înfrângă armata română înainte de sosirea ajutorului rusesc [1].

Pe când aripa lui dreaptă ameninţa Bazargicul, apărat cu şovăială de Div. 19-a, (G-l Arghirescu), grosul forţelor atacă, la stânga, Turtucaia.

[1]) Nu este bine lămurit dacă şovăiala Bulgariei a fost reală (provocată de dificultăţile interne căşunate de oboselile răsboiului, de teamă că Puterile centrale, cu care se legase Bulgaria, vor eşi învinse din răsboiu, ori de îngrijorarea că soldaţii bulgari vor refuza să se bată cu Ruşii, fraţi de rassă şi de lege, şi protectori seculari ai ţării lor; — sau dacă ea n'a fost decât o manevră diplomatică, destinată să înşele vigilenţa României.

Conducătorii de atunci ai Bulgariei au încercat, mai târziu, să acrediteze ultima ipoteză. Fapt este însă, că primul ministru bulgar, Radoslavoff, făcuse ministrului României la Sofia, propuneri să i se mijlocească o împăcare cu Rusia; că puterile Inţelegerii făcuseră chiar oarecare oferte Bulgariei şi că generalii inamici mărturisesc în memoriile lor, fără înconjur, satisfacţia că teama privitoare la refuzul de a se bate al soldaţilor bulgari, împotriva Ruşilor, s'a dovedit neîntemeiată. Nu-i exclus ca această teamă să fi intrat printre motivele care au determinat Puterile centrale să atace România, prin Dobrogea, înainte de sosirea trupelor ruseşti.

INAINTAREA IN TRANSILVANIA

Infăţişarea terenului era foarte favorabilă unui atac bulgăresc. Apropierea liniei de rocadă: Rusciuc, Razgrad, Şumla, Varna şi convergenţa drumurilor ce duc din aceste centre spre cele trei puncte de apărare ale dispozitivului românesc: Turtucaia, Silistra şi Bazargic, aşezate în unghiu defensiv, permiteau: 1) concentrarea rapidă a forţelor inamice în jurul oricăruia din cele două puncte înaintate ale acestui dispozitiv (Turtucaia şi Bazargicul) şi 2) împiedicarea oricărei interacţii a grupurilor româneşti prin izolarea Silistrei. Chiar fără a dispune de forţe superioare numericeşte, un comandant abil putea deci realiza în orice moment, pe acest front, numai prin judicioasa lor grupare, o superioritate covârşitoare de mijloace în punctul ales pentru a da lovitura. Şi Mackensen era prea abil spre a nu profita de această situaţie [1]).

[1]) In afara Div. a 12-a bulgară, înşirată pe Dunăre dela Vidin la Rusciuc, — Armata III-a bulgară cuprindea un grup ofensiv concentrat la graniţa Dobrogei.

MITRALIERE LA ATAC

La stânga grupului de atac, pe drumurile ce converg dela Rusciuc şi Razgrad spre Turtucaia apărată de Div. 17-a românească (19 batal. cu 29 baterii), erau concentrate: detaşamentul Hammerstein (1 batal., 3 esc. şi 3 baterii) la Tetovo şi Div. 4-a bulgară Preslav (17 batal., cu 24 baterii) la Balbunar. Total: 18 batal., 3 esc. şi 27 baterii.

La dreapta, cu faţa spre Bazargicul apărat de Div. 19-a românească, (19 batal., 1 esc. şi 7 baterii), erau concentrate: Bg. 1 din Divizia 6-a bulgară Vidin (8 batal., cu 6 baterii) la Iaz-Tepe şi detaşamentul Kantardgief (4 batal. cu 3 baterii), care acoperea garnizoana Varnei (8 batal. cu 3 baterii). Total: 20 batal. cu 12 baterii.

La centru, pe drumurile ce duc prin Kamânlar şi Acadânlar spre Silistra apărată de Div. 9-a română (16 batal., 1 esc. şi 17 baterii), Div. 1-a bulgară Sofia sta gata să intervină cu grosul (22 batal., 4 esc. şi 17 baterii), fie cooperând cu Brig. 1 (6 batal. şi 11 baterii) concentrată la Hârşova, la atacul Turtucaei pe la Est; fie împiedicând cu Brig. 3-a concentrată la Kamânlar, intervenţia Div. 19-a română în sprijinul cetăţii atacate; în timp ce dreapta ei (Brigada 2-a concentrată la Sarvi), atacând Silistra pe la Sud căuta să imobilizeze în acest sector Div. a 9-a. română.

Tot la centru, dar mai la dreapta, Div. 1 cavalerie bulgară era gata să opereze deopotrivă defensiv către Silistra prin Kurtbunar, spre a împiedica cooperarea Div. 9-a română cu Div. 19 care apăra Bazargicul, sau pentru a sprijini direct, prin învăluire pe la Nord, atacul deslănţuit contra acestui oraş pe la Est de Brigada 1-a a Div. 6-a şi pe la Sud de detaşamentul Kantargieff.

Bătălia dela Turtucaia

Amenajată în cap de pod și destinată să slujească drept bază de operații în cazul unei ofensive române către Sud, Turtucaia rămăsese un punct înaintat, expus învăluirii, după adoptarea defensivei pe acest front. Lipsită de comunicații peste Dunăre cu malul românesc, izolată de restul frontului dobrogean într'o regiune cu populație ostilă României, având fortificațiile neterminate, artileria grea neinstalată complet și fiind apărată de unități de milițeni neinstruiți și slab încadrați (Div. 17-a G-l Teodorescu), dar mai ales comandată fără discernământ, dacă nu cu ușurință, Turtucaia avea să fie o pradă ușoară pentru un inamic nu mult superior numericeșt'e, dar dârz și experimentat, reușind să obțină o superioritate locală de forțe în momentul decisiv și având o superioritate nediscutată de foc, în special de artilerie de toate calibrele.

MAREȘALUL MACKENSEN

Neînțelegând primejdia tactică a apărării unui cap de pod fără pod, convins că cetatea e inexpugnabilă, comandantul român își dispusese forțele în semicerc, în loc să caute a-și menține cu orice preț deschis drumul spre Silistra, spre care avea ordin dela comandantul armatei să se retragă la nevoie. Sigur că va fi atacat din spre Apus, comandatul cetății, își concentrase rezervele în acest sector și adoptase în celelalte tactica rezistenței «cu orice preț» cum i se ordonase, peste dispozițiile armatei, de ofițerul de legătură al Marelui Cartier. Această nesocotire a împrejurărilor și obstinația de a nu schimba dispozitivul apărării, chiar atunci când fu evident că efortul inamic purta asupra sectorului sud-estic, fură fatale apărării.

La 1 August, detașamentul Hammerstein deslănțuie ofensiva spre Starcselo, pe care trupele române îl părăsesc fără lupte, spre a-l relua a doua zi.

Covârșite de focul masiv al artileriei grele inamice concentrată în sectorul de miază-zi, unde atacă Div. 4-a Preslav, unitățile românești lăsară pe dușman să se infiltreze în ziua de 23 August între punctele de sprijin 8-11 ale primei linii de apărare. Zadarnic ordonă comandantul contra-atacuri repetate pentru despresurarea punctelor înconjurate. Violența barajului inamic sdruncină moralul contra-atacatorilor. Acum inamicul și-a desemnat mișcarea de împresurare a cetății. In vreme ce unități inamice tot mai numeroase pătrund înlăuntrul centurii forturilor, Brigada 1-a și 3-a a Div. 1 Sofia taie șoseaua care leagă Turtucaia de Silistra.

TRUPE DIN DIV. 15-a GATA SĂ PLECE IN AJUTORUL TURTUCAIEI

La cererea comandantului cetății, Marele Cartier român trimite ajutoare. Greșit întrebuințate, unitățile din Div. 15-a trimise în ajutor, în loc să fie folosite pentru o mișcare de despresurare, sunt irosite în grupuri mici, în contra atacuri sterile, din lăuntrul cetății, spre Daidâr și Antimovo. Rău conceput și executat fără vlagă, atacul Div. 9-a pronunțat dinspre Silistra la 23 August, cu misiunea de a despresura cetatea, nu reușește să clatine unitățile dușmane care îi taie drumul călare pe șosea.

Sistemul de apărare al cetății este astfel dislocat. In unități se produce panică. Zadarnic încearcă să reziste până la capăt comandanții izolați. Inconjurați în forturi, ori retrași la Nord de oraș, sunt uciși sau capturați. Câțiva scapă aruncându-se în Dunăre. Un grup de viteji din Reg. 84 Infanterie izbutește să-și croiască drum printre atacatori în spre Silistra, dovadă că Div. 9-a ar fi putut reuși dacă ar fi insistat. Spre a nu cădea în mâinile dușmanului, comandantul cetății părăsește Turtucaia pe o vedetă, din ordinul Marelui Cartier. Lipsită de comandant și de orice nădejde de scăpare, garnizoana se predă în după amiaza zilei de 24 August/6 Septemvrie.

OSTAȘ CĂZUT PENTRU PATRIE

SCHIŢA BĂTĂLIEI DELA TURTUCAIA
Desemnată în captivitate de Colonelul Mărăşescu (răsturnată)

Bătălia dela Bazargic

In timp ce inamicul deslănţuia atacul împotriva Turtucaei, comandantul Armatei a III-a, Generalul Aslan, rău informat la Bucureşti că totul merge bine în cetate, ordona Generalului Zaiancicowsky — comandantul Corpului rus [1]), care a sosit pe vechia graniţă dobrogeană — să atace spre Bazargic, spre a recuceri oraşul pierdut în ajun prin şovăelile Div. 19-a. Consecvent, Zaiancicowsky îşi îndreaptă toate forţele spre Sud, pentru a executa ordinul.

Informat însă, între timp, de înrăutăţirea situaţiei la Turtucaia, Aslan revine a doua zi, ordonând atât Div. 9-a, din Silistra, cât şi Corpului rusesc — pe care-l bănuia la centrul dispozitivului ruso-român — să renunţe la ofensiva spre miază-zi şi să se'ndrepte cu toate forţele disponibile spre apus, pentru a degaja Turtucaia.

Surprinsă în risipire de ordinul lui Aslan, Divizia 9-a (G-ral Basarabescu) porneşte totuşi imediat spre Turtucaia (23 August), pentru a cădea în spatele Brigăzii I a Diviziei bulgare (Sofia), care atacă cetatea pe la Est. Oprită însă de front de trupele Brigăzii a III-a a aceleiaşi divizii, care s'au infiltrat între Turtucaia şi Silistra, întărindu-se călare pe şosea, şi atacată de flanc dinspre Miază-zi de reg. 9 de cavalerie bulgar, ea se retrage — cum am văzut — în grabă spre Silistra.

[1]) Compus din: Div. Sârbă, Div. 61 şi Div. 3 Cv.

EFECTELE ARTILERIEI GRELE

Cât despre Zaiancicowsky, care a înaintat mult spre Sud în ajun, el e acum prea departe ca să mai poată interveni cu folos în ajutorul Turtucaei. El se mulţumeşte să rupă lupta începută la Bazargic, retrăgându-se spre miază-noapte, legat spre stânga cu Div. 19-a românească.

Rămasă astfel izolată la aripa dreaptă, împotriva forţelor duşmane, care, după ce au cucerit Turtucaia, se regrupează contra ei, Div. 9-a părăseşte la 27 August, fără luptă şi Silistra, cu toate că — spre deosebire de Turtucaia înaintată şi izolată — Silistra era legată de Muntenia cu un pod de vase şi forma un pivot solid în dreapta liniei de apărare a vechei graniţe româneşti.

Faţă de greşelile săvârşite, C-tul Diviziei a 9-a, Generalul Basarabescu e înlocuit prin Generalul Petala iar C-tul Diviziei a 19-a, Generalul Arghirescu e înlocuit prin Generalul Scărişoreanu.

Situaţia frontului dobrogean era gravă deoarece presiunea inamică se menţinea puternică.

MAREŞALUL AVERESCU

REVIZUIREA PLANULUI ROMÂNESC DE OPERAŢII

Consiliul de răsboiu dela Periş: oprirea ofensivei din Transilvania

In faţa primejdiei, Marele Cartier românesc şovăie, revizuindu-şi concepţiile.

La consiliul de răsboiu, convocat în grabă la Periş la 25 August, Generalul Averescu propune schimbarea planului de operaţii, prin strămutarea centrului de greutate de pe frontul de Nord pe cel de Sud. Impresionat, Marele Cartier hotărăşte oprirea ofensivei din Ardeal. Diviziile din rezerva armatelor care luptă pe frontul de Nord sunt retrase şi trimise în Dobrogea. Armata ruso-română din Dobrogea, pusă sub comanda Generalului Zaiancicowsky, primeşte ordin să se retragă pe linia Cuzgun-Caraomer, situată în vecinătatea vechei graniţe. Averescu înlocueşte pe Aslan la comanda Armatei a III-a, care se va reorganiza la Sud de Bucureşti cu intenţii ofensive; iar Crăiniceanu ia locul lui Averescu la comanda Armatei a II-a.

Bătălia de pe vechia graniță a Dobrogei

Impotriva trupelor ruso-române care, deși s'au retras în mare grabă, au isbutit să facă front neîntrerupt în unghiu ofensiv, pe linia: Lacul Oltina, Aptaat, Caraomer, Mangalia [1]), Mackensen, care și-a regrupat forțele [2]), deslănțuie o nouă ofensivă în ziua de 1 Septemvrie. Atacul principal se dă împotriva Div. 9-a la răsărit de lacul Oltina, unde Mackensen a concentrat o puternică artilerie. Scopul său e să deslipească de Dunăre trupele românești și să le arunce în spatele Rușilor, spre mare, ocupând podul dela Cernavodă, pe care de l-ar stăpâni ar amenința din spate toată armata română care luptă pe frontul de Nord. Ar fi o lovitură decisivă, în stare să înrîurească tot restul operațiilor.

Noul comandant al frontului dobrogean, Zaiancikowsky, încearcă, fără succes, să o pareze, atacând cu centrul spre Apus, spre a arunca pe inamic în Dunăre. Nereușind și fiind amenințat să fie întors de dreapta lui Mackensen, care atacă la rându-i, Zaiancicowsky ordonă retragerea.

Al doilea consiliu: ofensiva pe două fronturi

Un al doilea consiliu de răsboiu se adună la Periș, la 2 Septemvrie, spre a face față situației. Aci însă, descurajarea din primul ceas a făcut loc unui nou spirit, ofensiv. Unii — în cap cu Averescu — preconizează degajarea Dobrogei printr'o ripostă fulgerătoare peste Dunăre, în spatele dușmanului. O massă de manevră trecând Dunărea la Sud de București și căzând pe liniile lui de comunicație, l-ar sili imediat să se retragă îndărătul bazei lui de operații.

Alții — în cap cu Presan — socotesc greșită întreruperea ofensivei din Ardeal în plină desfășurare tactică, atunci când armata română are pe acest front o superioritate netăgăduită de forțe. După el, « gâtuirea » frontului românesc nu s'ar putea evita decât prin lărgirea spațiului de manevră, lărgire de înfăptuit prin ducerea frontului românesc pe Mureș, conform planului inițial. Moldova ar putea deveni astfel o bază solidă pentru restul operațiilor.

Tactic, se'nfruntau aci două vechi tradiții militare: *îndrăzneala*, care cere unirea puterilor pentru sdrobirea massei principale a dușmanului, cu *iscusința*, care preferă să-l covârșească în punctul slab.

Neisbutind să'mpace părerile sfetnicilor săi, Marele Cartier român iese din încurcătură, hotărînd ofensiva.. pe amândouă fronturile!

După soluția adoptată, armatele a II-a și a IV-a, care au reușit să facă legătură între ele pe Oltul superior, vor relua înaintarea, spre a pune stăpânire pe căile de pătrundere spre inima Transilvaniei [1]).

MAREȘALUL PRESAN

Pe frontul de Sud, în timp ce rezervele trimise din Ardeal, atacând pe inamic de front, vor ajuta armatei de Dobrogea să-l fixeze pe linia Rașova-Cobadin-Tusla, pregătită încă din timp de pace, la sudul liniei de rocadă Cernavoda-Constanța, Armata de Dunăre va trece fluviul la Flămânda, spre a cădea în spatele inamicului și a răsbuna Turtucaia.

Preconizatorul operației, Generalul Averescu, « semănătorul de ofensive », cum l-au poreclit — poate fără a se gândi la măreția ce străbate, peste hulă, prin epitet — adversarii, e numit comandantul grupului de armate care luptă pe frontul de Sud.

Concentrarea pentru operațiile dela Sud

In executarea acestor dispoziții, cinci divizii românești sunt trimise spre Dobrogea [2]), unde intervenția lor isbutește să fixeze efectiv pe inamic pe linia Rașova-Cobadin-Tusla, spre sfârșitul primei decade a lunei Septemvrie.

In acest timp, alte șase divizii românești [3]) se adunau la Sud de București în vederea trecerii Dunării la Flămânda, fixată de Generalul Averescu pentru a doua jumătate a lunii Septemvrie.

[1]) Corpul rus intercalându-și diviziile la centru, între Div. 9-a și a 19-a românești.

[2]) Așezând: la stânga Brigada germană Bode, cu artilerie, la centru cele 3 divizii bulgărești: 1, 4 și 6 și la dreapta Det. Dobrici în linia I și Div. I Cv. în rezervă.

[1]) Armata II-a va forța trecerea Oltului, a IV-a, bariera munților Gurghiului, Harghitei și ai Barotului, care-i închide accesul în văile Mureșului mijlociu și Târnavelor.

[2]) Div. 2 și 12 dela armata I; Div. 5 și 21 dela armata II; Div. 15 din rezerva generală. Dintre acestea, Div. 21 destinată mai întâi Dobrogei, va fi trimisă armatei a III-a. In ajutorul Rușilor mai sosește și Div. 115.

[3]) Div. 10, 16, 18, 21, 22 și 1 cavalerie.

PONTOANE IN DRUM SPRE FLĂMÂNDA

Reluarea ofensivei române în Transilvania

In Ardeal, oprirea ofensivei româneşti a îngăduit inamicului să se întărească nestingherit, în poziţiile pregătite dinainte [1]), aşteptând rezervele care încep să-i sosească în ajutor [2]).

Deşi slăbite, prin retragerea rezervelor, armatele a II-a şi a IV-a [3]) reiau totuşi ofensiva la 2 Septemvrie.

Ofensiva Armatei a II-a: Bătălia de pe Olt

Pe când centrul Armatei I, angajat pe valea Streiului, se loveşte la Pui, în defileul Merişor, de cele dintâi elemente ale Armatei a IX-a germane [4]) (1—10 Septemvrie), a căror presiune o silesc să părăsească un moment basinul Petroşanilor [1]), Armata II a trece Oltul luptând, împotriva inamicului care a distrus toate podurile dela Hoghiz la Beclean şi ţine vadurile sub focul artileriei şi al mitralierelor.

In timp ce Brigada 2-a de cavalerie, care a înaintat mult spre Vest, e oprită la Voila, pe stânga Oltului, de artileria inamică dela Cinc, Div. 3-a trece apa, prin vad, la stânga armatei, pe trei coloane, pe la Crihalma, Hălmagiu şi Galaţi.

La dreapta ei, Div. 6-a ocoleşte cotul Oltului, prin Baraolt, către Cohalm şi Almaş; în timp ce la centru, Div. 22-a taie deadreptul prin Bogata-Olteană, spre Homorod. Oprită de inamicul, care — din poziţiile dela Ugra — ţine sub foc podul dela Hoghiz, Div. 22-a trimete un regiment să treacă Oltul prin vad pe la Racăşul de jos, întorcând poziţia duşmană şi ocupând Homorodul.

Div. 4-a porneşte a doua zi spre Făgăraş, angajându-se la Calbor, în ajutorul Div. 3-a; în timp ce Brigada de cavalerie isbuteşte şi ea să treacă Oltul pe la Beclean.

La 4 Septembrie, toată Armata II-a e pe dreapta rîului, peste care pionerii aruncă pod la Veneţia.

Ofensiva Armatei a IV-a: Bătălia dela Odorheiu

Armata de Nord îşi deslănţuie ofensiva succesiv.

Pe când Div. 2-a Cv. aleargă spre Homorod-Almaş spre a face legătură cu Armata II-a la trecerea Oltului [2]), Div. 7-a română atacă pe Szabo la Vlăhiţa, la 6 Septemvrie, îl scoate din poziţie la 7 şi a doua zi ocupă Odorheiul. La centru, Div. 8-a înaintează apoi în munţii Gurghiului, ocupând regiunea Praidului şi isgonind pe duşman din poziţiile dela Ibăneşti la 11 Septembrie. In sfârşit, Div. 14-a atacă cu dreapta la 16 Septembrie, la Răstojnea, alungând pe inamic până la eşirea de Sud a defileului Mureşului, la Deda.

---

[1]) Div. 71 inamică s'a oprit pe înălţimile dintre Olt şi Târnave, de unde domină trecerile Oltului; iar Div. 61 s'a întărit cu dreapta în munţii Harghitei la Vlăhiţa, cu centrul în munţii Gurghiului la Ibăneşti şi cu stânga în defileul Mureşului, la Răştoliţa.

[2]) In ajutorul inamicului, aleargă, într'adevăr, spre Olt, Corpul de cavalerie al lui Schmettow, care acoperă spre Răsărit concentrarea Armatei a IX-a în zona Deva-Mediaş; iar pe Mureşul mijlociu sosesc zilnic, în ajutorul lui Arz, trupe proaspete.

Astfel, printre trupele armatei lui Arz, vin să se intercaleze treptat, diviziile: 16, 37 şi 39 A. U., acoperite de Brigada 1 cavalerie, având în rezervă: Div. 72 A.U. în Călimani şi Div. 89 germană la Târgul Mureş.

In curând, Armata de Nord va avea în faţa ei, în loc de două divizii, trei corpuri de armată. La Nord, Corpul XVI austro-ungar (Div. 72 şi ½ Div. 37) va face faţă în Călimani Diviziei a 14-a. La centru, între Mureş şi Târnava, Corpul VI austro-ungar (Det. Hettinger, Div. 39, Det. Czecsi şi Div. 61) va face faţă diviziilor 7 şi 8 româneşti. La dreapta, Corpul I german (Morgen, cuprinzând: Div. 71, Div. 89 germană şi Bg. 16 de Landsturm) va încerca să oprească Div. 2-a cavalerie română să progreseze între Olt şi Târnave, apoi, trecând în compunerea Armatei a IX-a, se va rabate spre Sud asupra Armatei a II-a române, pe Hârtibaciu.

[3]) Amândouă armatele care constituesc grupul ofensiv nu mai numără decât 7 divizii. Armata II-a: Div. 3, 4, 6 şi 22; Armata IV-a: Div. 7, 8, şi 14. De altfel, Div. 22 va fi şi ea retrasă în curând dela Armata II-a şi trimisă Armatei a III-a, la Dunăre.

[4]) O brigadă din Corpul alpin şi Div. 187 germană.

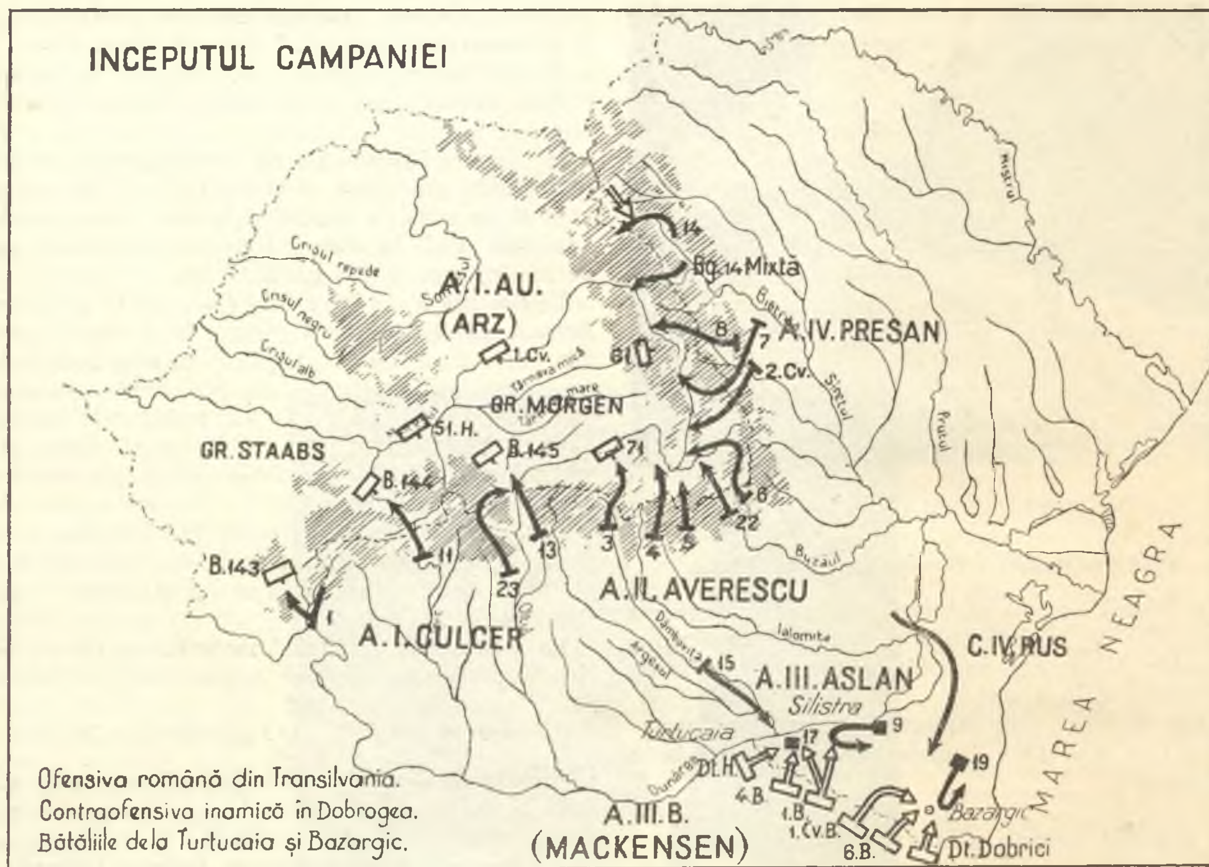
---

[1]) Detaş. Col. Scărlătescu îl va recuceri totuşi temporar, la 11 Septembrie, printr'un îndrăzneţ atac de flanc, pronunţat prin pasul Vâlcanului.

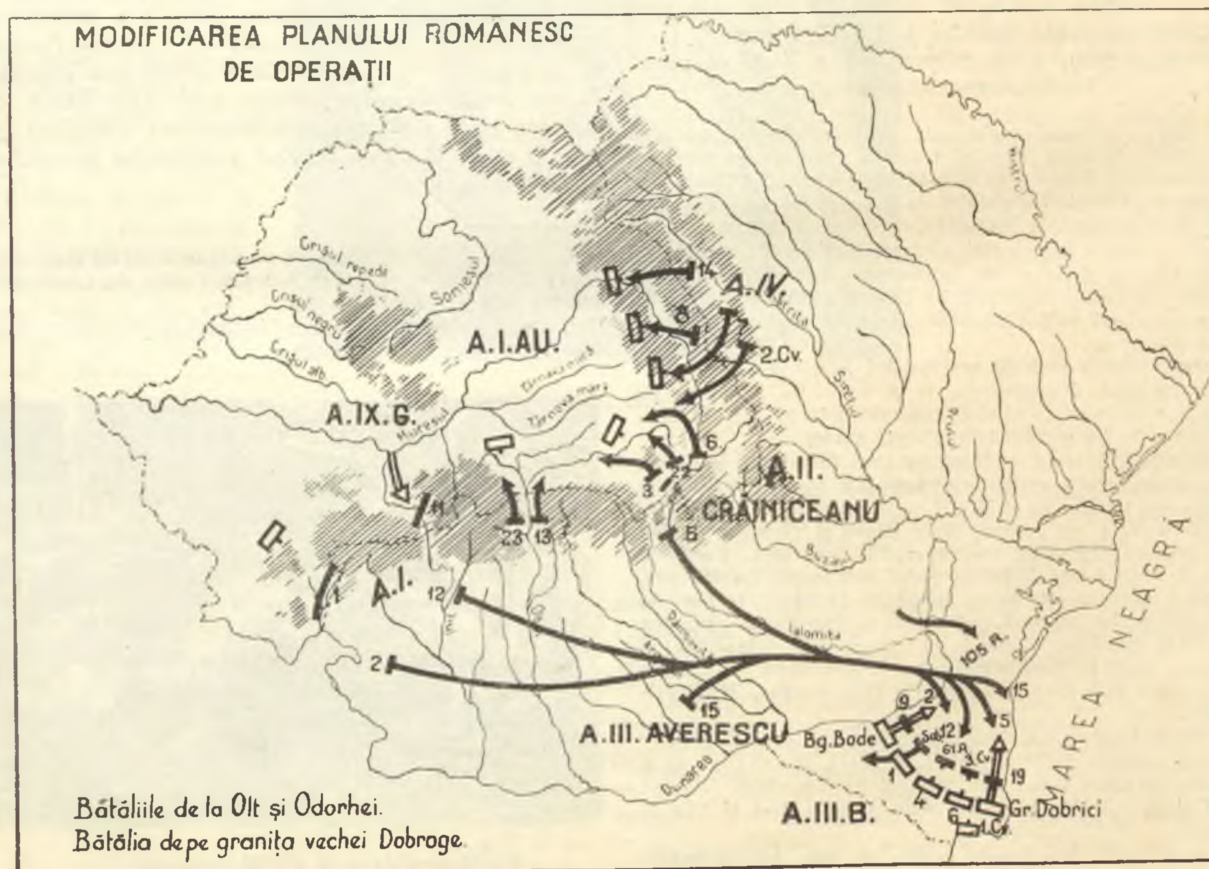
[2]) Impiedicând astfel Div. 71 inamică să-şi sprijine vecina Nord.

DUŞMANI CĂZUŢI IN LUPTA DELA SĂLĂŞEI

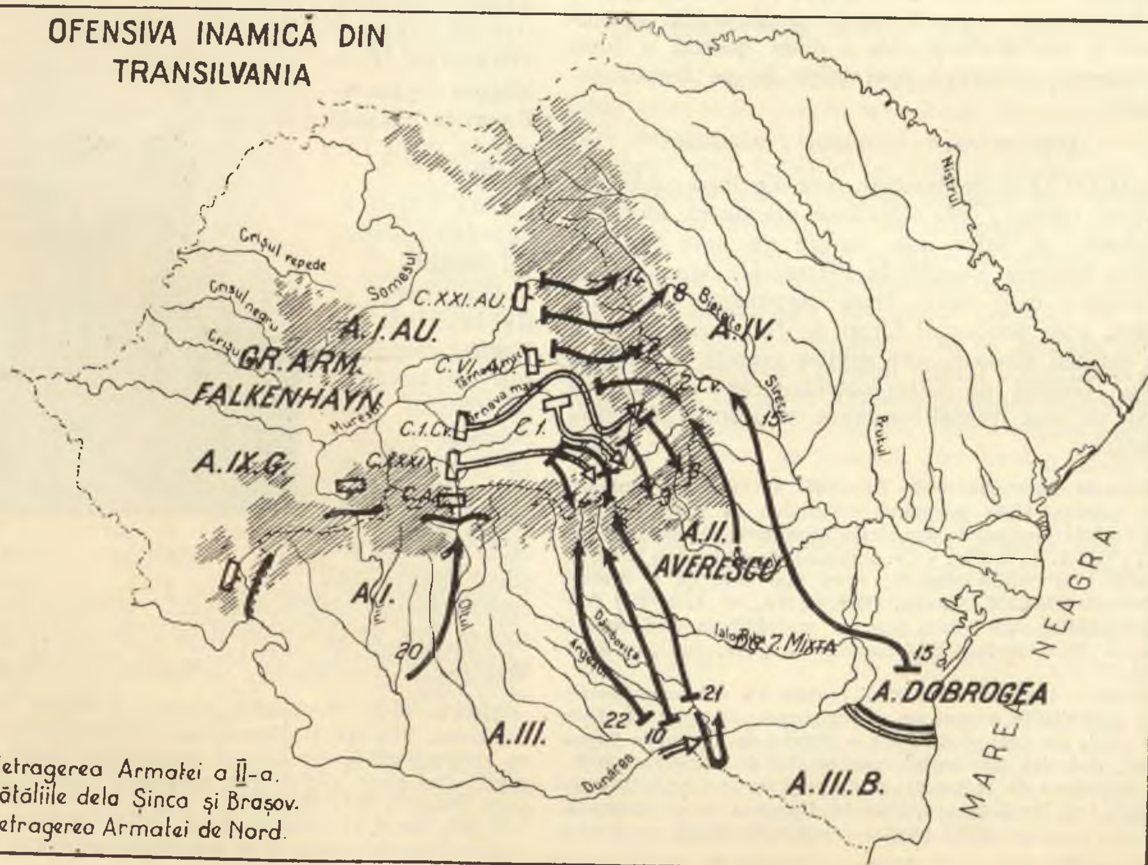
Ofensiva română din Transilvania.
Contraofensiva inamică în Dobrogea.
Bătăliile dela Turtucaia și Bazargic.

Bătăliile de la Olt și Odorhei.
Bătălia depe granița vechei Dobroge.

Trecerea dela Flămânda
Bătălia dela Sibiu. Contraofensivele românești și riposta lui Falkenhayn.

Retragerea Armatei a II-a.
Bătăliile dela Șinca și Brașov.
Retragerea Armatei de Nord.

INTERVENŢIA ARMATEI A IX-a GERMANE IN ARDEAL

Situația operațiilor la sfârşitul primei luni de răsboiu

Cu toată aparența potrivnică, rezultatul luptelor de până acum era favorabil mai ales inamicului. Intârziate de efectul moral al înfrângerilor suferite pe frontul de Sud, armatele române din Ardeal nu isbutiseră în prima lună de operații să-şi realizeze obiectivele, făcând legătura între ele pe linia Mureşului. Cât despre inamic, dacă Mackensen nu isbutise să obțină o victorie decisivă în Dobrogea, scoțând din luptă armatele noastre dela Sud, — el isbutise totuşi să execute ordinele primite dela Cartierul german, imobilizând pe acest front, cu cele 7 divizii ale sale, 16 divizii ruso-româneşti [1]). Profitând însă de întârzierea şi slăbirea armatelor române din Ardeal, rezultate din acest fapt, Armata a IX-a germană — pusă dela 6 Septemvrie sub comanda lui Falkenhayn — şi-a terminat nestânjenită concentrarea [2]), asumându-şi, din a doua decadă a lunii Septemvrie, inițiativa operațiilor de pe frontul românesc.

GENERALUL FALKENHAYN

Ofensiva contra Armatei I româneşti

Astfel la 13/26 Septembrie, zece zile după conferința Marelui Cartier, care schimbase orientarea efortului românesc, şi patru zile înainte de data hotărîtă pentru trecerea Dunării la Flămânda, Armata IX-a germană — care între timp respinsese, cum văzurăm, prea prudentul Grup de Jiu al Armatei I-a din defileul Merişor, spre vechea graniță — atacă la Sibiu, Grupul de Olt, încercând să-l nimicească printr'un atac frontal combinat cu o dublă învăluire a aripilor.

[1]) 10 în Dobrogea, 6 în Muntenia la Sud de Bucureşti.

[2]) Armata IX-a germană cuprindea la începutul lui Septembrie: Corpul de cavalerie (Schmettow) compus din Div. 1 Cv. A. U. şi Div. 3 Cv. germană, Corpul alpin bavarez (Krafft von Dellmensingen), ceva mai tare ca o divizie şi Corpul XXXIX (Staabs) (Div. 51 Hv., 76 A. şi 187 G.). După bătălia dela Sibiu, i se va mai adăuga şi Corpul I german (Morgen) luat dela Armata I-a (Div. 89 G., şi Div. 71 A. U.).

Diviziile inamice erau mai mobile ca cele româneşti, fiind constituite numai pe 3 regimente. Deşi cu efective mai mici, ele erau dotate cu o putere de foc mult superioară, datorită numărului considerabil de arme automate (54 mitraliere de regiment) şi de guri de foc, ce intrau în dotația lor. Pe deasupra, armata dispunea de o puternică artilerie grea, mergând până la mortierele austriace Skoda de 305 mm.

Bătălia dela Sibiu

In vreme ce Corpul alpin bavarez, comandat de generalul Krafft von Dellmensingen, după un marş de patru zile peste creste [1]), reuşeşte să surprindă siguranța Corpului de Olt, amenințând să-i închidă dinapoi, trecătoarea prin care se leagă cu țara, Corpul de cavalerie al lui Schmettow, întărit cu artilerie grea, coborînd între Avrig şi Porumbacu, se interpune cu îndrăzneală între dreapta acestuia şi Armata II-a română care operează în regiunea Făgăraş. In acelaş timp, Corpul XXXIX (Staabs) deslănțuie împotriva lui atacul frontal în jurul Sibiului.

Atacat cu îndârjire pe stânga dinspre Dealul Guşteriței (Gregoriberg), Cristian şi Orlat [2]), de un inamic care dispune de o superioritate zdrobitoare de artilerie şi arme automate [3]), Corpul de Olt rezistă toată ziua de 13 Septembrie, cu Div. 23 la stânga, pe linia Gura-Râului-Poplaca-Şelimberg şi cu Div. 13, la dreapta, pe linia Hermann-Săcădate-Avrig. Dar, lipsit de rezervele trimise spre miază-zi să deschidă cu forța defileul Oltului, în care coloanele diviziei fuseseră atacate cu focuri, în ajun, Corpul de Olt îşi retrage peste noapte stânga, pe linia Cisnădia-Răşinari.

Atacat din nou, a doua zi, pe dreapta dinspre Glimboca-Sărata spre Avrig şi Săcădate, şi pe stânga la Cisnădii, Corpul de Olt îşi menține pozițiile prin contra-atacuri repetate, până'n momentul în care, inamicul, ocolind cu dreapta pe la Vălare, reuşeşte să ocupe platoul Onceştilor în spatele pozițiilor româneşti dela Gura Râului. Corpul de Olt se retrage atunci pe linia Măgura-Veştem-Racovița, făcând cerc în jurul Tălmacilor.

Ziua a treia aduce desnodământul bătăliei.

Amenințat să fie învăluit de Krafft, care ține sub foc trecătoarea Oltului, şi de Schmettow, care s'a strecurat în ajun pe sub munte, la Cetate, de unde ține sub foc pasul Scara; incapabil să mai reziste presiunei exercitată pe stânga asupra Div. 23 care a cedat la Veştem şi pe dreapta, asupra Div. 13, care s'a retras spre Sebeş şi Porceşti

GENERALUL CULCER

[1]) 9/22—12/25 Septembrie, peste vârfurile Strâmba, Cândrelul, Stefleşti şi Negovanul; de unde se despărțise, un grup apucând spre Câineni peste munții Robu şi Murgaşul, altul peste Vârful Mare spre Turnul Roşu, al treilea peste Preajba, spre Boița.

[2]) Div. 76 A. U, 51 de Honvezi şi 187 germană.

[3]) 63 baterii contra 18 şi 207 mitraliere contra 39.

pierzând contactul cu restul trupelor, Comandantul Corpului de Olt — care și-a retras încă din cursul zilei trenurile de luptă spre Boița — dă, demoralizat, în seara aceleași zile, ordin de retragere fiecăruia în răzlețire.

Div. 13-a își retrage oamenii prin stânga Oltului, peste munte, pe potecile de pe Surul, părăsindu-și artileria; iar Div. 23 se retrage prin defileu, decimată de focul necruțător al inamicului, care bate șoseaua cu focuri, din loc în loc, și care trebuie gonit cu armele dela Gura Lotrioarei.

PUȘCĂ MITRALIERĂ IN ACȚIUNE

Reacțiunea română: ofensiva Armatelor II și IV

Desmeticit, Marele Comandament român intervenise între timp, luând măsuri pentru îndreptarea situației.

Trupe proaspete din Divizia 20-a porniseră din Regat să deschidă pe la Sud defileul Oltului, apărat până atunci cu mijloace improvizate, din inițiativa hotărîtă a Locotenentului-colonel Toma Popescu. Ele izbutesc să împingă pe Alpini înapoi, spre munții Robu și Murgașul.

In acelaș timp, Armatele a II-a și a IV-a primesc ordin să reia ofensiva.

Bătălia dela Praidu-Sovata

Armata dela Nord deslănțuie la 14 Septemvrie ofensiva dela Praidu-Sovata. In timp ce dreapta ei, învingătoare la Răștolița și la Casva, înaintează către Reghinul Săsesc, iar stânga i se apropie de Cristurul Secuilor, Presan atacă în spre Șiclod și Atia, amenințând să rupă centrul frontului lui Arz.

Bătăliile dela Cârțișoara-Porumbac și Bărcut-Moha

Armata II-a pornise și ea vijelos, spre Vest, tot la 14 Septemvrie.

La 16, Divizia 4-a da peste cap, pe stânga Oltului, la Cârțișoara, avangardele lui Schmettow. La 17 îl bătea din nou la Porumbac și ajungea în câmpia Sibiului. La centru, pe dreapta Oltului, divizia 3-a împingea spre Hârtibaciu, cealaltă divizie a lui Schmettow (Div. 1 Cv.), care încearcă să-i taie drumul, la apus de Cinc. La dreapta, Divizia 6-a bătea pe Morgen la Bărcut și la Mohu (15 și 16 Septemvrie) și, despărțindu-l de Schmettow, pătrundea pe înălțimile dela Nord de Cinc, în golul iscat astfel între dreapta lui Arz și stânga lui Falkenhayn.

Din nenorocire, acest ajutor vine târziu. Armata II-a ajunge în câmpia Sibiului, numai a doua zi după retragerea Corpului de Olt (17 Septemvrie), așa că nu mai poate culege roadele strategice ale victoriilor sale din ajun. Bătălia dela Sibiu, a doua mare bătălie din războiul românesc, este pierdută.

Riposta germană pe Hârtibaciu. Retragerea Armatei II

Ofensiva combinată a armatelor a II-a și a IV-a românești punea totuși pe inamic într'o situație serioasă. Din nefericire, Generalul Crăiniceanu nu are nicio rezervă la îndemână, spre a exploata succesul. Așa că Falkenhayn poate reacționa la timp, împingând în golul dintre cele două armate dușmane, Divizia 89-a germană, din rezerva armatei lui Arz, trecută Armatei a IX-a. Deși învingător, Crăiniceanu trece din această pricină pe dealurile dela Nord de Cinc, prin clipe grele. Copleșit de superioritatea inamicului la Seliștat și temător ca aripa dreaptă a lui Falkenhayn [1]) să nu-i taie calea Brașovului pe la Sud de Olt, — Crăiniceanu ordonă retragerea Armatei a II-a pe o linie mai scurtă (16/29 Septemvrie).

Urmărirea Armatei a II-a: Bătălia dela Șinca

In ceasul primejdiei, Falkenhayn dovedește cu totul altă tărie sufletească decât adversarul său. Fată de presiunea simultană a celor două armate românești ce-l încolțesc, el cere și dobândește comandamentul unic al forțelor dușmane din Transilvania (17/30 Septemvrie), subordonându-și pe Arz. Credincios misiunei sale generale și simțind unde este punctul slab al dispozitivului românesc, el renunță să urmărească rămășițele Corpului de Olt în defileul Coziei, mărginindu-se să închidă acest defileu cu ajutorul Corpului alpin. Regrupând armata a IX-a, redusă la Corpurile Staabs și Schmettow, el atacă Armata a II-a română. Spre a obține o superioritate absolută în punctul ales pentru lovitură, el nu șovăie de asemeni să slăbească și mai mult Armata I-a, împingând pe urma diviziei 89 tot Corpul Morgen, copleșind astfel Armata II-a română în retragere, pe care o ajunge la Șinca-Perșani și o bate (22—23 Septemvrie/5—6 Octomvrie), combinând superioritatea de mijloace a atacului de front, cu manevre abile pe flancuri [2]).

[1]) Care după retragerea Corpului de Olt, nu mai are în fața celor 4 divizii ale ei, decât divizia 4-a română.

[2]) Div. 76, 51 și 187 germană contra Diviziei a 4-a române. Datorită abilității sale manevriere, în tot timpul contra-ofensivei, Falkenhayn va reuși să aibă în punctul ales pentru bătălie, o superioritate relativă de 3 la 1; deși superioritatea lui absolută e numai de 7 divizii la 3.

Bătălia dela Vlădeni

Copleșită, Armata II-a română se desparte. La stânga, parte din divizia a 4-a se retrage pe la Sud de munții Perșani către Bran, prin Poiana Mărului, urmărită de aproape de divizia 76 A. U. La dreapta, resturile diviziei a 4-a, sprijinite de părți din divizia a 3-a care se retrag pe la Nord de munții Codlei, fac față la Vlădeni, unde Falkenhayn le bate după aceeași metodă [1]), în vreme ce Corpul Morgen urmărește divizia 6-a în retragere spre cotul Oltului. Despărțită de Armata I, Armata II-a se retrage spre câmpia Brașovului, urmărită de aproape de dușman.

PODUL DELA FLĂMÂNDA

Retragerea Armatei de Nord

In vreme ce grosul Armatei a IX-a urmărea astfel pe Crăiniceanu, Falkenhayn trecea pe Schmettow lui Arz, deplasându-l la stânga Armatei sale. Strecurându-se între cele două armate românești pe la Hoghiz, spre Miercurea Ciucului, el încearcă să întoarcă, ajutat de Morgen, aripa stângă a lui Presan. Nu reușește însă, pentrucă Presan, prevăzător, se degajase la rândul lui, din fața trupelor lui Arz, părăsind Odorheiul și defilându-și stânga încă dela 19 Septemvrie (2 Octombrie).

Oprirea operațiilor dela Flămânda. Retrimeterea rezervelor spre frontul de Nord

Infrângerile din Ardeal determină Marele Cartier să-și schimbe din nou atitudinea. Profitând de faptul că victoria locală obținută la Amzacea de Divizia a 9-a, a fixat pe inamic în Dobrogea pe linia Rasova-Cobadin-Tuzla, el renunță la operațiile de trecere peste Dunăre, începute de Averescu la Flămânda [2]) la 19 Septemvrie 2 Octomvrie, zădărnicite de ploi și de monitoarele dușmane.

INFANTERIE ROMÂNĂ PESTE DUNĂRE

Inchipuindu-și că mai poate lua inițiative, el aruncă iarăși rezervele lui spre Miază-noapte, cu gândul să reia ofensiva în Transilvania spre a nemeri linia Reghin-Tg. Mureș-Sighișoara-Făgăraș.

[1]) Div. 51 și 187 pe flanc, Div. 89 de front contra unei părți din Div. 3 și 4. (circa 2 brigăzi).

[2]) Cu Div. 10-a și Div. 21-a.

Bătălia dela Brașov. Retragerea pe graniță

Reacțiunea e însă târzie. Armata a II-a nu se mai poate menține în Ardeal. Divizia a 21-a, trimeasă în ajutorul ei, n'o mai poate ajuta să apere Brașovul, care cade în mâinile inamicului după trei zile de lupte dârze în cursul cărora aceasta combină iarăș superioritatea mijloacelor tehnice care sprijină atacul frontal, cu manevre abile pe flancuri [1]).

Sosită și mai târziu, Divizia 22-a abia poate să ocupe înaintea inamicului pasul Bran. Proectul ofensivei trebue deci părăsit. G-lul Averescu ia din nou comanda Armatei a II-a, care retrage, risipindu-se spre trecătorile Munteniei [2]).

[1]) La stânga, rămășițele Diviziei a 4-a, intărite cu Brig. 11-a, din Div. 6-a, s'au oprit și-au făcut față la marginea de miazănoapte a Brașovului, împotriva Div. 51-a de Honvezi care le urmărește dela Vlădeni. La dreapta, Div. 3-a s'a regrupat și-a luat poziție în câmpia dela răsăritul orașului, pe linia Sâmpietru- Herman. Trupele române acoperă astfel deopotrivă trecătorile Predealului, Bratocei și Buzăului. Pozițiile românești dela Sâmpietru sunt atacate de front de trupele Diviziei 89. Pe când trupele românești rezistă cu greu în poziții focului nimicitor al artileriei inamice și nu se mențin decât contra-atacând fără întrerupere, Divizia 76-a austro-ungară încearcă să cadă peste munte, în valea Timișului, în spatele apărării românești. Nu reusește însă, datorită intervenției Diviziei 21 românești, care tocmai sosește prin Predeal, în ajutorul armatei a II-a. In ajutorul diviziei 89 inamice sosesc însă Div. 187 și mai din urmă, Div. 71. Atacul dispune acum iar de o superioritate de forțe zdrobitoare, care-i îngăduie să covârșească apărarea românească. El se infiltrează printre pozițiile române, pe care le întoarce, exterminând apărătorii, care refuză să le părăsească. Când, a treia zi, Armata II-a începe retragerea, unitățile ei nu mai au decât efective scheletice. Divizia 4-a a încetat de a mai exista ca unitate.

[2]) In afară de rămășițele Diviziei a 4-a, care s'au retras spre Bran urmărite de Divizia 76-a inamică, această armată se compune din: Divizia 21, care se retrage spre Predeal urmărită de Divizia 51-a de Honvezi; Divizia a 3-a care se retrage spre Bratocea și a 6-a scăpată de încercuire, care se retrage spre Buzău urmărită de Divizia 89 inamică. In ajutorul lor se îndreaptă diviziile fostei Armate de Dunăre, *care au lipsit în ceasul decisiv al campaniei din Ardeal.* Divizia a 22-a, urmată de Divizia a 12-a, prin Câmpulung și Rucăr spre Dragoslavele și Bran, divizia a 10-a spre Predeal pe urmele Diviziei 21-a; Divizia a 5-a spre Predeluș și Divizia a 15-a spre Oituz în Moldova.

Infrângerile suferite de Armata a II-a au repercusiuni, cum am văzut, asupra Armatei de Nord. Această armată care, era aproape să-și împlinească misiunea, întrucât trecuse la 18 Septemvrie, cu stânga de Cristur spre Sighișoara, ieșise la 19 Septemvrie cu dreapta din defileul Mureșului la Deda și ajunsese cu dreapta la 21 Septemvrie la 10 km. de Reghin, e nevoită să părăsească fără lupte roadele biruințelor ei succesive. Spre a nu fi învăluită, ea se retrage în ordine spre granița Moldovei.

Considerații asupra campaniei din Transilvania

Desfășurarea campaniei din Transilvania a dat naștere la interesante discuții, în deosebi asupra felului în care s'a conceput și s'a executat înaintarea armatelor românești.

S'a obiectat anume de către comandanții armatelor inamice, în memoriile lor, că ideia mișcării armatelor românești în Transilvania a fost greșită și executarea ei șovăelnică. Această critică este îndeajuns de plină de învățăminte pentru generațiile viitoare, spre a fi semnalată aici.

Eroarea planului inițial de operații

S'a zis astfel, că Marele Cartier român nu trebuia să adopte o manevră de aripă, pivotând cu dreapta armatei de nord, pe steajerul format de Armata I-a; regiunea fiind cu totul improprie constituirii unui pivot solid, din cauza discontinuității și divergenței singurelor trei văi accesibile operațiilor. Ci dimpotrivă, efortul principal românesc ar fi trebuit să urmărească întoarcerea Armatei I-a austro-ungare, printr'o învăluire a aripei sale drepte făcută cu stânga românească. In acest scop, Armata I-a română ar fi trebuit să înainteze fulgerător spre valea Mureșului, prin văile Hațegului și Șebeșului, unde Mureșul e cel mai aproape de vechea graniță românească. Arz ar fi fost astfel silit să se retragă, fără lupte, de teama tăeirii căilor sale de comunicație și armata română în loc să-i dispute terenul pas cu pas, ar fi căzut în plină zonă de adunare a Armatei a IX-a, zădărnicindu-i concentrarea și despărțind-o de Armata I-a.

TRANȘEEA MORȚII DELA BARTOLOMEU

In realitate, ofensiva românească s'a redus la o înaintare de front contra ariergardelor inamice, pierzând astfel toate avantajele pe care le dă de obiceiu îndrăznețului, răsboiul de mișcare.

In felul acesta, inamicul și-a putut sfârși concentrarea nestingherit, mai înainte ca cele trei armate românești să se fi putut reuni și a putut apoi ataca și bate pe rând, cu totalitatea forțelor sale, grupurile române răslețite: mai întâi grupul de Jiu, apoi cel de Olt, ale Armatei I-a, pe urmă Armata a II-a, silind la urma urmelor și Armata de Nord să se retragă fără luptă.

Insuficiențele execuției

Acest viciu de concepție s'ar fi accentuat — zic acești critici — prin lipsa de îndrăzneală cu care au lucrat comandanții Armatelor I-a și a II-a.

S'a observat într'adevăr, că după avântul primelor zile de înaintare, Armatele I-a și a II-a și-au domolit elanul, cea dintâiu oprindu-se ca să se organizeze defensiv, în defileul Merișor și în fața Sibiului, a doua zăbovind inutil la trecerea Oltului. Singură Armata de Nord și-a îndeplinit complet misiunea, înaintând necontenit, vreme de cinci săptămâni, până în momentul în care defecțiunea celorlalte armate a silit-o la rândul ei să se retragă, spre a nu fi învăluită tocmai când debușa în văile Târnavelor.

Prudența tactică cu care generalul Culcer — acest Lanrezac al României — a șovăit să execute ordinul Marelui Cartier de a înainta pe valea Streiului spre Hațeg, de teama unei învăluiri a stângei sale, din partea unui inamic venit din spre Caransebeș, ar fi fost desigur, tot atât de lăudabilă, ca retragerea armatei a V-a franceze de pe Sambre, în August 1914, contra ordinelor lui Joffre, — dacă împrejurările nu ar fi dovedit că în cazul său, ea a fost o gravă imprudență strategică. Nu numai pentrucă a neglijat principiul, după care, cea mai bună siguranță, în ofensivă, e atacul. Dar mai ales pentrucă, încercarea de a-și menaja o situație locală mai avantajoasă, l-a făcut să piardă din vedere, și prin aceasta să compromită, scopul general al operațiilor.

Acelaș lucru se poate spune și cu privire la operațiile Corpului de Olt. O comparație poate face judecata mai evidentă. Iată pe comandantul acestui grup în seara zilei de 15/28 Septemvrie, suferind de trei zile, din partea inamicului o presiune puternică de față și de flanc, destul de asemănătoare cu aceia suferită de Foch în preziua bătăliei dela Marna, când armata pe care o comanda acesta, fusese aruncată de Bülow în bălțile dela St. Gond. Dacă, în acel moment, generalul Popovici, cu toată gravitatea situației în care se găsea, ar fi avut spiritul ofensiv al colegului său francez, care — cu munițiile pe sfârșite și cu batalioanele reduse la secții — raporta Cartierului francez situația, în forma pe care legenda a rotunjit-o « Centrul meu cedează, dreapta dă înapoi, situația excelentă, mâine atac ! », și în loc să ordone retragerea « fiecăruia pe unde poate », ar fi ordonat a doua zi de dimineață, cu totalitatea forțelor lui, atacul spre Răsărit, dincotro venea Armata a II-a, — nu se știe dacă bătălia dela Sibiu, nu s'ar fi încheiat cu o victorie a Românilor, chiar dacă Corpul de Olt n'ar fi reușit, ca și Foch, decât să se mențină ! In împrejurările în care se producea,

această victorie ar fi putut fi decisivă asupra soartei campaniei româneşti din Transilvania.

Cei care au cetit în memoriile lui Falkenhayn, de îngrijorarea care-l cuprinsese în dimineaţa zilei de 16/29 Septemvrie, aflând de saltul Armatei a II-a spre Vest, din ajun, şi cunosc situaţia în care se găsea Schmettow, prins — în urma acestui salt, cu toată artileria grea ce-i fusese ataşată, între cele două armate româneşti, — înţeleg prea bine uşurarea simţită de comandantul inamic, când i s'a raportat retragerea Corpului de Olt şi îşi dau seama că armata română a fost la un pas de victorie, care nu surâde însă decât îndrăsneţilor care calculează riscul şi odată hotărîţi îl asumă până la capăt. « Nu există bătălii pierdute » zice un strălucit critic militar, ci doar « bătălii pe care le crezi pierdute », amintindu-şi probabil de felicitările senatului roman către învinsul dela Cannae « pentrucă nu-şi pierduse speranţa ».

Cu cât mai vrednică de imitat apare fermitatea comandantului duşman, care, după înfrângerea Armatei I, atunci când avea deschisă calea Munteniei

TUN ROMÂNESC DE INSOŢIRE A INFANTERIEI

spre Miază-zi, nu se lasă prins de « nedumerirea de după victorie », mai primejdioasă decât toate, ci renunţă să urmărească pe fugari, cu toate riscurile unei întoarceri ofensive a Românilor în flancul său drept. Mulţumindu-se să ia în acea parte, numai măsuri de siguranţă, el îşi continuă cu repeziciune acţiunea spre Răsărit, încotro-l duce executarea principalei misiuni ce i se încredinţase, pe care n'o pierde nicio clipă din vedere.

Şovăielile conducerii

De toate aceste erori de concepţie şi slăbiciuni de execuţie, răspunde până la un punct înzestrarea tehnică insuficientă şi lipsa de experienţă, explicabile, ale armatei române, faţă de condiţiile răsboiului modern. Direct dătătoare de seamă de înfrângerea suferită de Români în prima parte a campaniei din 1916, e însă o cauză mai gravă, de alt ordin: lipsa de tărie sufletească a Marelui Cartier românesc. Zdruncinat moralmente de înfrângerea neaşteptată dela Turtucaia, acţiunea lui s'a deslînat,

POST DE OBSERVAŢIE DE INFANTERIE

pierzând din vedere obiectivul principal al acţiunii. In loc să-şi concentreze efortul principal — consecvent gândului iniţial — asupra punctului slab al inamicului, s'a risipit în reacţiuni sterile, care i-au alienat complet libertatea de acţiune.

Astfel, sub impresia panicei din primul ceas, a oprit, în plin avânt, ofensiva din Transilvania, la sfârşitul lunii August, făcând-o să piardă ireparabil timpul cel mai preţios. Şi-a revenit, în urmă şi a ordonat reluarea ofensivei; dar timpul pierdut n'a mai putut fi recâştigat. A săvârşit atunci o a doua greşală, trecând, versatil, dela extrema prudenţă la extrema îndrăsneală, hotărînd ofensiva pe două fronturi, fără să cumpănească dacă are mijloacele necesare. Astfel, în acelaş timp în care ordona reluarea ofensivei în Ardeal, retrăgea de pe acest front ultimele rezerve de armată, concentrându-le în vederea ofensivei de peste Dunăre. Când lipsa rezervelor a început să-şi producă efectele în Ardeal, Marele Cartier, iarăşi nestatornic, a renunţat la ofensiva dela Dunăre, înainte de a-i fi văzut rezultatele, retrimeţându-şi rezervele spre miază-noapte. Era însă prea târziu, pentru ca aceste forţe, să mai poată înfăptui acolo o misiune ofensivă. Trupele din prima linie fuseseră irosite şi rezervele abia ajungeau acum să umple golurile.

POST DE OBSERVAŢIE DE ARTILERIE

INFANTERIA SAPĂ MĂŞTI INDIVIDUALE

Eşecul primei părţi a Campaniei româneşti trebuie deci atribuit în primul rând erorii de judecată a Marelui Cartier românesc, care a lipsit de rezerve ofensiva din Ardeal, în momentul cel mai critic. Nu pentrucă nu a dispus de rezerve căci aceasta n'ar fi adevărat; ci pentrucă, tulburat de teamă, nu a mai putut judeca limpede unde şi când trebuia să le întrebuinţeze.

Polemica iscată, mai târziu, asupra «răspunderilor» a lămurit cu prisosinţă acest lucru. Este suficient să amintim că în timp ce armatele române din Ardeal sufereau, secătuite de rezerve, presiunea unui duşman abil, 6 divizii româneşti şedeau neîntrebuinţate, în vederea unor lovituri îndrăsneţ concepute, dar incomplect executate.

Că înfrângerea dela Turtucaia a avut un efect moral atât de hotărîtor, încât a determinat schimbarea planurilor Marelui Cartier românesc, e desigur explicabil, dacă ne gândim că era vorba de o ameninţare directă a Capitalei — centrul sensibil şi gânditor al ţărei întregi. Această schimbare de concepţie, în plină desfăşurare tactică a ofensivei din Ardeal, nu era însă justificată, dacă ne gândim că în cumpănă nu era un oraş, ci biruinţa! Chiar dacă Marele Cartier are scuza de a fi cedat sugestiilor comandamentelor aliate, această greşeală e cu atât mai dureroasă cu cât pe această reacţiune instinctivă de apărare s'a bizuit mai mult inamicul, în planul lui, decât pe însemnătatea reală a victoriei sale din Dobrogea.

INFANTERIA OCUPĂ O TRANŞEE

Campania din Transilvania s'a pierdut astfel, mai mult din pricina unor lipsuri sufleteşti, decât din pricina superiorităţii reale a inamicului.

Lucrurile acestea sunt desigur uşor de spus astăzi, când cunoaştem rezultatele. Mai greu erau de desluşit atunci, în vâltoarea bătăliei. Vorba proverbului. Faptul acesta atenuează, desigur, în parte, gravitatea acestor judecăţi. Adevărul lor nu poate fi însă tăgăduit.

In măsura în care, «istoria lucrurilor care au fost, e menită să fie pildă şi îndreptar pentru cele venitoare», ele trebuiesc spuse; nu pentru a învinui pe cineva, ci pentru a face ca mâine, ele să nu se mai repete.

Ajunge să ne gândim la ceea ce a putut face iniţiativa hotărîtă şi îndrăzneaţă a unui locotenent-colonel, Toma Popescu, care trecând întâmplător prin Câineni şi dându-şi seama de prezenţa inamicului în munţii din vecinătate, a organizat apărarea trecătoarei Oltului împotriva Corpului alpin, pe care l-a împiedicat s'o ocupe, până la sosirea Diviziei a 20-a, numai cu 15 bătrâni din sat înarmaţi cu puşti luate dela inamic, aflate la primărie; sau la felul în care, alt act îndrăzneţ: atacul învăluitor al detaşamentului Scărlătescu, căzând prin surprindere peste muntele Vâlcanului, a restabilit la Jiu, situaţia compromisă'n urma bătăliei dela Merişor, recucerind, în preziua bătăliei dela Sibiu, tot basinul Petroşanilor, — pentru a ne da seama de eficacitatea pe care ar fi putut-o avea coordonarea riguroasă a acţiunii unor elemente capabile de asemenea eforturi. Pilda Armatei Presan, care — pe scară redusă şi la alt grad de densitate a trupelor — a anticipat totuşi, cu aproape doi ani, tactica ofensivei continue realizată prin înlănţuirea eforturilor succesive, în sectoare diferite, care a făcut nemuritoare gloria militară a lui Foch, de mai târziu, — este hotărîtoare în această privinţă.

TUN ANTIAERIAN IMPROVIZAT IN PRIMA PARTE A CAMPANIEI

APĂRAREA GRANIŢEI MUNŢILOR

Găsind că Falkenhayn înaintează prea încet, Marele comandament inamic procedează la o regrupare a forţelor lui, care numără acum 32 de divizii pe amândouă fronturile româneşti. El subordonează armatele care au recucerit Transilvania, grupului de armate ale Arhiducelui Carol, şi amândouă primesc însărcinarea de a zori trecerea munţilor, prin surprindere, divergent, pe urmele Românilor.

Incercarea duşmană de a trece munţii prin surprindere

Urmărind executarea planului dela Pless, Armata I-a austro-ungară atacă munţii Moldovei spre răsărit, căutând să străbată spre Siret, prin valea Trotuşului, pe când Falkenhayn — nemulţumit de această risipire a sforţărilor — caută cu Armata a IX-a «drumul cel mai scurt spre Bucureşti» peste munţii Munteniei [1]).

Dar la porţile Moldovei, Armata I-a duşmană e întâmpinată de rezistenţa îndârjită a Armatei române de Nord. Contraatacând fără preget: la Oituz [2]), în Valea Trotuşului [1]), unde inamicul a isbutit să se infiltreze, ca şi la Bicaz [2]), armata română rămâne stăpână pe trecători.

MAREŞALUL EREMIA GRIGORESCU

[1]) La atacul pentru forţarea porţilor Moldovei, cooperează Corpul de cavalerie german al lui Schmettow întărit cu două divizii de infanterie, cedat temporar de Armata IX-a germană, armatei I austro-ungare şi Corpul VI austro-ungar al lui Fabini. Cel dintâi atacă spre Oneşti şi Târgul Ocna, al doilea spre Moineşti şi Comăneşti. Amândouă au acelaş obiectiv: să pătrundă în larga vale a Trotuşului, cât mai la Sud cu putinţă, prin văile laterale, perpendiculare pe graniţă, ale afluenţilor acestuia, spre a despărţi Armata de Nord de cele din Muntenia, tăind pe cea dintâi de bazele ei şi înconjurând pe celelalte. E planul lui Ludendorff, pe care însă Falkenhayn nu-l împărtăşeşte. Ispitit de perspectivele deschise prin «surprinderea dela Rucăr», el socoteşte greşită risipirea eforturilor în direcţii divergente.

[2]) *Bătălia dela Oituz*

Atacul principal se dă de Schmettow, *la Oituz*, pe unde trece drumul mare dela Târgul Secuilor la Oneşti, prin Breţcu, Poiana Sărata, Hârja, Grozeşti şi Bogdăneşti. La 27 Septembrie, Corpul de cavalerie inamic — care urmărea Armata de Nord în retragere, încă dela cotul Oltului, fără s'o poată ajunge — se desparte. Div. I urcă munţii Vrancei spre Răsărit, unde va fi oprită de Brig. 7-a mixtă sosită din Regat. Div. 3-a se loveşte la 28 Septemvrie, la eşirea exterioară a defileului Oituzului, de Div. 2-a română de cavalerie, care a luat poziţie la Nord de Breţcu, la Megheluş. Intervenţia Div. 71 austro-ungare care a sosit pe câmpul de bătaie sileşte div. 2-a română să se retragă în defileu, către vechia graniţă. La 30 Septemvrie, inamicul ocupă Poiana-Sărată.

Dar Div. 15-a (G-ral Grigorescu) venită de pe frontul Dobrogei, a ajuns la timp. Ea înaintează din Regat, prin valea Oituzului şi prin văile laterale ale Slănicului (pe dreapta) şi Caşinului (pe stânga), ieşind înaintea duşmanului la Hârja, unde înlocueşte Div. 2-a de cavalerie, care trece în rezervă, la aripa stângă a grupului, în valea Caşinului. Incercările inamice de a întoarce poziţia română dela Hârja sunt contra-manevrate abil din văile Caşinului şi Slănicului şi zdrobite una după alta.

In faţa acestor eşecuri, inamicul aruncă'n luptă Div. 8-a bavareză. Intervenţia ei ajută la ocuparea Hârjei; dar noua încercare de a întoarce poziţiile româneşti dă greş ca şi celelalte. La 5 Octomvrie, inamicul, care are acum toate forţele în linie, hotărît să termine, deslănţuie un atac general, în prezenţa Arhiducelui moştenitor şi al Primului ministru Tisza. Dar comandantul român, în ajutorul căruia a sosit dela Bacău o brigadă din Div. 8-a, contra-atacă a doua zi, în prezenţa Principelui moştenitor român, restabilind situaţia pe tot frontul. Atacuri şi contra-atacuri se succed zi şi noapte, dela 6 Octombrie, fără alt rezultat decât trecerea poziţiilor dintr'o mână în alta, până la 9 Octomvrie, când duşmanul începe să dea semne de oboseală. Profitând de situaţie, Grigorescu, care a primit încă o brigadă, deslănţuie un nou contra-atac general, reia Hârja, coama Stăneica şi înălţimile dela hotar, aruncând pe inamic pe linia vechei graniţe.

[1]) *Atacul văei Trotuşului*

In timp ce luptele se desfăşurau astfel la Oituz, Fabini încerca să răzbească în *valea Trotuşului*, mai la Nord, cu Corpul VI.

Renunţând să atace de front pasul Ghimeş apărat de Div. 7-a, el caută să întoarcă apărarea românească, pătrunzând cu diviziile lui, în spatele ei, prin văile afluenţilor laterali ai Trotuşului.

La dreapta, Div. 39 (Molnar) atacă la 1 Octomvrie spre Dărmăneşti. După 6 zile de luptă nu izbuteşte însă să ocupe decât Poiana Uzului, de unde este de altfel scos de a doua zi, prin contra atacul român deslănţuit simultan de front şi pe flancuri.

La 3 Octombrie, Div. 61 (Grallert) izbuteşte însă să se infiltreze mai la Nord, prin văile Sultei şi Ciobănaşului în spre Agăş şi Goioasa. Dar Generalul Istrati care comandă Div. 7-a, contra atacă la centru de front (detaş. Col. Ioan) în spre Asău. In acelaşi timp, trimete pe dreapta detaşamentul Col. Boian să ocolească prin văile Agostinului şi Agăsului şi să cadă în spatele inamicului dela Goioasa. Imprudenţa executării atacului de flanc duce la nimicirea detaşamentului; dar presiunea lui contribuie la slăbirea rezistenţei inamice faţă de atacul frontal. Aşa că Românii restabilesc situaţia pe linia: Muncelu-Goioasa-Vf. Edera-Vf. Laposul-Poiana Uzului.

[2]) *Luptele din valea Bicazului*

Mai la Nord, în *valea Bicazului*, Div. 72-a austro-ungară atacă la 6 Octombrie, odată cu deslănţuirea atacului general dela Oituz, prin surprindere, muntele Tipcheş pe care-l ocupă, înaintând spre Croeşti, cu gândul de a tăia comunicaţiile Div. 14- române, prin Valea Tarcăului.

Dar în vreme ce detaşamentul Rogobete rezistă de front la Croeşti, detaşamentul Col. Gherăscu contra-atacă pe inamic spre Aţa, întorcându-i poziţia. Zadarnic încearcă acesta să riposteze atacului frontal românesc, deslănţuit concomitent. Creasta muntelui rămâne până la urmă în mâinile Românilor şi trecătoarea Bicazului nu poate fi forţată.

Marie
1936

Fără a avea un succes decisiv contra Armatei a I-a române, Falkenhayn isbuteşte însă să se insinueze cu Armata a IX-a, în defileurile Munteniei.[1])

Dacă încercarea lui de a tăia calea *Predealului* trupelor româneşti care se retrag dela Braşov nu reuşeşte, aşa încât Staabs e silit să atace pieptiş trecătoarea apărată cu îndârjire de Români [2]), Morgen mai norocos, ocolind cu brigada 8-a mixtă peste crestele dela Apus de Giuvala cade la *Rucăr*, în spatele Div. 22 româneşti care apără pasul Branului [3]).

Convins că ţine în mâini o victorie ieftină, Falkenhayn sporeşte presiunea asupra frontului român refăcut la Dragoslave şi răsbeşte spre Câmpulung [1]). Intervenţia Div. a 12-a restabileşte însă situaţia, închizând inamicului accesul văei Dâmboviţei.

La fel nu reuşeşte nici încercarea lui Krafft de a întoarce apărarea *Oltului* prin valea Topologului, unde o coloană de Alpini infiltrată spre Sălătruc, e contra-atacată din spre isvoarele Argeşului şi aruncată înapoi pe creste [2]).

---

[1]) A doua zi după bătălia dela Braşov, Falkenhayn, în căutarea celui mai scurt drum spre Bucureşti, ordona Armatei a IX-a să atace prin surprindere trecătorile Munteniei, pătrunzând în ele îndată şi dacă se poate înaintea Românilor. Corpul I (Morgen) ia direcţia trecătoarei Branului pe urma resturilor Div. 4-a, Corpul XXXIX în spre cele patru trecători dela Sud de Braşov, Div. 51 spre Predeal pe urmele Div. 21, Div. 189 pe urmele Div. 3 spre pasul Bratocei. Corpul Lütwitz ia calea Buzăului, pe urmele Div. 6-a. Corpul Schmettow e trimes spre N.E., în munţii Vrancei, să coopereze cu trupele Armatei I la forţarea trecătoarei Oituzului.

Deşi violente, atacurile îndreptate spre pasul *Buzăului* şi *Bratocei* au mai mult un caracter demonstrativ. Atacurile principale se îndreaptă spre trecătorile *Predealului* şi *Branului*, pe unde duc drumurile cele mai scurte spre Bucureşti, prin Ploeşti şi Târgovişte.

[2]) *Atacul Predealului*

Mişcarea ocolitoare a unei Brigăzi din Div. 76-a austro-ungară, care încercase să cadă peste munte, în Valea Timişului în spatele trupelor româneşti care se trăgeau dela Braşov, e zădărnicită prin intervenţia Div. 21-a; aşa că Div. 51-a de Honvezi trebue să atace de front trecătoarea Predealului.

GARA PREDEAL DUPĂ BĂTĂLIE

Inamicul e astfel pus în situaţia de a nu mai înainta, în acest sector, decât cu greu, cucerind munte cu munte şi numai după vii contestaţiuni şi cu mari jertfe.

Astfel, cu toată superioritatea lui de artilerie, el nu isbuteşte să cucerească definitiv Muntele Susaiului şi să ocupe Predealul, decât după 10 zile de lupte îndârjite (10 Octombrie). Diviziile 4 şi 16 româneşti, puse sub comanda Generalului Văitoianu, înlocuesc mult încercata Divizie a 21-a, ocupând o nouă poziţie, la Nord de Azuga, pe linia Clăbucetelor.

[3]) *Surprinderea dela Rucăr*

Mai norocoasă fu operaţia inamicului îndreptată contra trecătoarei Branului.

Aci, Div. 22-a română (G-ral Razu), sosită dela Dunăre, a înlocuit, la 27 Septembrie, rămăşiţele diviziei a 4-a, ocupând la Giuvala, puternica poziţie, pregătită încă din timp de pace, sprijinită cu stânga pe masivul Pietrii Craiului şi cu dreapta pe Muntele Fundăţica, lângă Moeciul de Jos.

Dar în timp ce această divizie respinge atacul Div. 76 austro-ungară, care încearcă să pătrundă, de front, în valea Dâmboviţei, — Brigada 8-a de munte austro-ungară ocoleşte Piatra Craiului şi cade la 30 Septembrie, la Rucăr, în spatele poziţiei româneşti. Div. 22-a se retrage în grabă, salvându-şi materialul, spre Dragoslave, unde ocupă o nouă poziţie.

---

[1]) *Atacul Dragoslavelor*

Atacată aci, din nou, de inamic, care a adus în linie şi Div. 12-a bavareză, Div. 22-a nu-şi mai poate menţine poziţiile. Situaţia este gravă pentru Români. Dacă frontul lor cedează, inamicul are deschisă deopotrivă calea Bucureştilor prin Târgovişte şi calea Piteştilor prin Câmpulung. « Surprinderea dela Rucăr » e pe punctul să-şi dea roadele aşteptate de inamic.

In ajutorul Diviziei 22-a, soseşte însă, tot din Dobrogea, Divizia 12-a a Generalului Găiseanu. Contra-atacând de flanc prin valea Prahovăţului pe inamicul care, socotindu-se învingător, înainta descoperit în josul văei Dâmboviţei, îl loveşte cumplit restabilind situaţia pe linia: Argeşel-Nămăeşti-Valea Pravăţului-Măgura-Mateiaşul-Prisaca.

[2]) *Luptele din valea Oltului*

De îndată ce Falkenhayn îşi dădu seama de perspectivele strategice ale surprinderii dela Rucăr, ordonă lui Krafft să înceapă atacul văii Oltului, spre a răzbi, concomitent, în direcţia Piteştilor.

Folosind aceeaşi metodă care-i reuşise la Sibiu, Krafft încearcă să întoarcă aripile externe ale Div. 13 şi 23 româneşti cu Brigada 10-a alpină prin Valea Lotrului şi cu Brigada 2-a pe înălţimile dela răsărit de Topolog, în direcţia Curtea de Argeş.

Atacul deslănţuit la 3 Octomvrie de Brigada a 10-a alpină contra poziţiilor ocupate de Div. 13-a română la Apus de Olt, pe munţii Pietrosul, Veveriţa şi Chiţianetul, nu izbuti. Contra-atacul român aruncă de a doua zi înapoi pe duşman pe munţii Robu şi Murgaşul, fără a putea însă recuceri dealul Vladului.

Brigada 2-a alpină, care coborîse între timp de pe Surul şi căzuse la Octombrie, la Sălătruc, pe liniile de comunicaţie ale Div. 23-a, — care făcea faţă în munţii Făgăraşului Corpului Alpin, — fu contra-atacată la Octombrie pe dreapta, de detaşamentul Cihosky dinspre Aref şi pe stânga de detaşamentul Moşoiu dinspre Clocotici, şi aruncată înapoi pe munţii Ghiţu şi Frunţile. Un nou atac românesc pe comunicaţiile coloanei şi timpul rău, determină retragerea ei precipitată, mai spre Nord, către muntele Poiana.

Intervenţia Corpului Alpin, care atacă cu toate forţele la 7 Octombrie Măzgavul, apoi Faţa Sf. Ilie, Călugărul şi Zănoaga, salvă coloana aventuroasă, atrăgând spre sine rezervele româneşti şi determinând pe comandantul român — ale cărui elemente înaintate, condus de Colonelul Cantacuzino, rezistaseră eroic la Coţi — să retragă, la 8 Octombrie, frontul spre Sud, pe o poziţie mai sigură, constituită din înălţimile ce străjuesc la Nord basinul Titeştilor. In acest sector căzuse, la începutul luptelor, Generalul Praporgescu, comandantul Div. 20.

PĂDURE DISTRUSĂ DE BOMBARDAMENT

Incercarea duşmană de a forţa trecerea munţilor

Incercarea de surprindere neisbutind, inamicul îşi sporeşte efectivele, căutând să forţeze trecerea, începând din a doua decadă a lunii Octombrie.

Pe când Armata I continuă să atace cu îndârjire la Oituz, Armata IX-a reia ofensiva împotriva trecătorilor Munteniei, deplasându-şi efortul tot mai spre Apus, cu gândul să atragă într'acolo rezervele Românilor.

In acest timp Mackensen atacă cu Armata III-a bulgară linia Cernavoda-Constanţa, pe frontul do brogean, slăbit prin retragerea rezervelor româneşti trimise în apărarea munţilor.

Atacul trecătoarei *Oituzului* nu aduce inamicului nici de data aceasta un succes apreciabil [1]). In schimb, ofensiva deslănţuită contra munţilor Munteniei, dacă nu reuşeşte să-i deschidă lui Falkenhayn calea spre câmpie, îl pune totuşi definitiv în stăpânirea crestelor care domină unele trecător.

In valea Prahovei Staabs, folosind rezervele aduse din Sectoarele vecine, a pus stăpânire pe linia Clăbucetelor, silind trupele româneşti să se retragă. Dar Văitoianu, care comandă sectorul, a ocupat o nouă poziţie în faţa lui la Nord de Buşteni [1]).

In sectorul Nămăeşti, Morgen a isbutit să coboare crestele; dar Găiseanu l-a imobilizat la Nord de Câmpulung, pe linia dealul Mateiaşului—Albeşti—Cândeşti [2]).

Mai gravă e situţia în *Valea Oltului*, unde Alpinii lui Krafft atacând fără întrerupere, au ocupat basinul Titeştilor, silind trupele lui Petala să ia poziţie pe ultimul şir de înălţimi, ai munţilor Coziei [4]).

In sfârşit, un concurs fericit de iniţiative transformă în biruinţă românească o primă încercare de străpungere, efectuată de inamic la *Jiu*, tocmai când acesta se socotea stăpân pe victorie.

Din nefericire, victoria e plătită cu moartea generalului Dragalina, bravul comandant al armatei I-a,

---

[1]) Gerock, care înlocueşte pe Schmettow trimes la Jiu, reîncepe operaţiile la 14 Octombrie.

Timp de 8 zile atacurile şi contra-atacurile se succed fără întrerupere. Duşmanul care a ocupat muntele Cernica e contra-atacat de pe Fata Moartă şi alungat peste graniţă.

ADĂPOST DE MITRALIERĂ

---

[1]) *Luptele din valea Prahovei*

Atacul, deslănţuit la 13 Octombrie în valea Prahovei de inamicul care a adus aci trupe din sectoarele vecine, pune piciorul în a doua poziţie românească. Din prima zi cade Clăbucetul Baiului. A doua zi Clăbucetul Azugei. Clăbucetul Taurului nu fu luat decât la 18 Octombrie. Recucerite la 19 Octombrie, Clăbucetele nu pot fi păstrate. In sfârşit, cu Dihamul, cădea la 22 Octombrie, după lupte dârze, şi ultimul element al acestei linii. Istovită de bombardamentul inamic şi de contra-atacurile repetate, Div. 10-a trebuie retrasă din luptă. Elementele din Div. 16-a, care o înlocuesc, ocupă la 23 Octombrie a treia linie de apărare la Nord de Buşteni.

Lipsit de forţe suficiente spre a întreprinde — cum ar voi — o ofensivă puternică dela Predeluş, în spatele inamicului, Averescu reuşeşte totuşi să-l fixeze, ordonând atacuri demonstrative atât în valea Prahovei cât şi în sectoarele Bratocei şi Predeluşului, de unde acesta îşi retrăsese rezervele.

[2]) *A doua bătălie dela Câmpulung*

Nici Morgen nu se dă bătut în regiunea Câmpulungului. In vreme ce Div. 12-a bavareză şi Div. 76-a reiau atacurile contra noului front românesc, Brigada 8-a de munte încearcă să repete, mai spre Apus, lovitura dela Rucăr, căzând la 7 Octombrie, peste munte, la Lereşti, în flancul poziţiei române de pe Argeşel. Atacurile ei sunt însă stăvilite de contra-atacurile române, împotriva Cândeştilor şi Albeştilor, supravegheate personal de Averescu. La dreapta, atacurile duşmane se zdrobesc de asemeni, la 13 Octomvrie, de puternica poziţie de pe Mateiaş.

La stânga Div. 22-a române, soseşte acum Brigada 3-a de cavalerie, stăvilind definitiv încercările de manevrare a flancului românesc în spre munţii Făgăraşului; iar la dreapta Diviziei a 12-a se aşează Brigada 2-a de cavalerie, împiedicând infiltrarea inamicului peste masivul Leaotei, spre Văile Ialomiţei şi Prahovei.

Trupele române constituesc sub comanda Generalului Găiseanu Grupul Nămăeşti, la aripa stângă a armatei a II-a, sprijinit cu dreapta pe Leaota şi cu stânga pe Bratea. Calea Munteniei e acum închisă duşmanului, care nu va mai realiza aci nici un progres stabil, cu toată ofensiva ce va deslănţui aci din nou, la 28 Octomvrie, în direcţia Albeşti, Lereşti şi Cândeşti.

[3]) *Luptele din valea Oltului*

Atacul inamic deslănţuit la 11 Octomvrie în stânga Oltului odată cu ofensiva dela Jiu determină pe Români să părăsească basinul Titeştilor, după 4 zile de lupte şi să se retragă pe linia înălţimilor care-l domină dela miază-zi.

Dar la 18 Octombrie, inamicul pătrunde şi în noua poziţie românească pe muntele Miglele, de unde nu mai poate fi scos. La 25 el ocupă Măgura; iar la 26, Poiana Spinului, cheia întregii poziţii.

Div. 23-a, în ajutorul căreia soseşte Div. 14-a, se retrage iarăşi, pe linia Dăngeşti—Rădăuneşti—Şuici—Sălătruc.

împușcat în defileul Jiului în cursul unei recunoașteri efectuate în preziua deslănțuirii ofensivei[1]).

[1]) *Prima ofensivă inamică dela Jiu*

Intenția lui Kneussel, care comandă atacul, este să deschidă defileul Jiului, cavaleriei lui Schmettow, întorcându-l pe la apus, cu Div. 11-a bavareză. In acest scop, pe când Grupul Stawinsky atacă demonstrativ, la răsăritul apei, Brigada 21-a română, între Surduc și Prislopu; Divizia 11-a bavareză atacă pe trei coloane, Brigada 22-a, care acoperă la apusul ei, linia înălțimilor care străjuesc pasul Vâlcanului: Cândrelul, obârșia Merișorului, Straja și Cornul Zănoagei. Prima coloană atacă spre pasul Vâlcanului, a doua, spre Cornul Zănoagei. A treia atacă Sigleul, păzit de detașamentul Trușculescu. La dreapta, Divizia 6-a de cavalerie, între Oslea și Rostovanul, urmează să coboare peste dealul Arcanului spre Bădiceni, pentru a acoperi Divizia 11-a bavareză împotriva unui contra-atac român din spre Baia de Aramă.

La 10 Octomvrie, Brigada 21-a română e împinsă spre Muncelu și Urma Boului și apoi, mai jos, prin Lainici, spre ieșirea defileului, la Bumbești. La apus, Brigada 22-a rezistă, retrăgându-se succesiv cu dreapta pe dealul Buliga și apoi la Poiana Mihai Viteazul. Dar la stânga ei, Div. 11-a bavareză sparge linia română între Cornul Zănoagei și Sigleu, aruncând detașamentul Scărlătescu, peste dealurile Scurtu și Mutu, spre Vai-de-ei și detașamentul Trușculescu peste Semileu și Tufin, spre Dobrița. Colonelul Homoriceanu se lasă surprins la Vai-de-ei și inamicul se revarsă în satele de sub munte. Rezistența dela Poiana lui Mihai Viteazul, devenind inutilă, Brigada 22-a se retrage spre Vădeni și Curtișoara. La 13, inamicul a ajuns pe linia: Dobrița - Frățești - Stănești - Cartiu - Sâmbotin - Birnici - Porceni. Avangardele lui apar în fața Târgului Jiu.

Victoria română

Dar Colonelul Anastasiu, comandantul grupului de Jiu, pregătește riposta, ordonând unităților răslețite să se oprească și să facă front ofensiv împotriva dușmanului. Ordinul se execută la 14 Octomvrie. La dreapta, Brigada 21-a atacă dela Bumbești spre Porceni—Birnici—Moșneni, tăind cu detașamentul Diamandi comunicația inamicului peste Buliga, spre pasul Vâlcanului. La centru, Brigada 22-a (Col. Obogeanu) atacă spre Turcinești—Cartiu—Rugi și Horezu, provocând confuzie în unitățile inamice. La stânga, detașamentul Trușculescu, atacă spre Rasovița—Ursaloi—Lelești, dar e oprit de contra atacurile inamice. In sfârșit, apărarea podului dela Târgu-Jiu, în fața căruia au apărut două companii inamice, se improvizează de Colonelul Mlădinescu, cu ajutorul milițienilor, cercetașilor și populației civile. Cu acest prilej s'a distins viteaza Ecaterina Teodoroiu.

Intoarcerea ofensivă a Românilor surprinde pe inamic în risipire. Pentru a desăvârși succesul, două detașamente mai puternice, sunt destinate să pătrundă adânc în dispozitivul dușman, unul pe dreapta, altul pe stânga pungii formată de înaintarea acestuia. Pe dreapta, detașamentul Lt.-Col. Coandă atacă spre Sâmbotin—Arsuri—Schela—Vai-de-ei și cade în spatele dușmanilor cari rezistă lui Obogeanu.

Pe stânga, detașamentul Lt.-Col. Dejoianu, sosit prin Baia de Aramă, dela Cerna, pornește din Brădiceni în trei direcții. In timp ce detașamentul Dumitrescu atacă Divizia a 6-a de cavalerie inamică, de front și de flanc, la Nord de Francești, alungând-o înapoi peste dealul Piva, spre dealul Arcanului, degajând astfel stânga lui Dejoianu, — acesta atacă de flanc, prin Arcani, trupele dușmane care rezistă la Rasovița lui Trușculescu. In același timp, a doua coloană pornește prin Sănătești și Runcu spre Dobrița—Vălari—Curpeni—dealul Leșului, dându-și mâna, în spatele dușmanului, cu detașamentul Coandă. Surprins de viguroasa contra-ofensivă română, inamicul se retrage în grabă spre creste, părăsind în mâinile Românilor numeroși prizonieri, tunuri și provizii. Cu acest prilej, s'a distins Locotenentul de rezervă Pătrășcoiu, citat la ordinul armatei, care, fiind născut prin partea locului, a pătruns, pe poteci neștiute, noaptea, spre Arsuri, însoțit numai de câțiva ostași, în spatele inamicului capturându-i o baterie de opt obuziere.

INTRAREA PE FRONTUL CAȘINULUI

Situația operațiilor la sfârșitul lunii Octomvrie. Insemnătatea strategică a rezistenței dela Oituz. Modificarea planului de războiu al inamicului

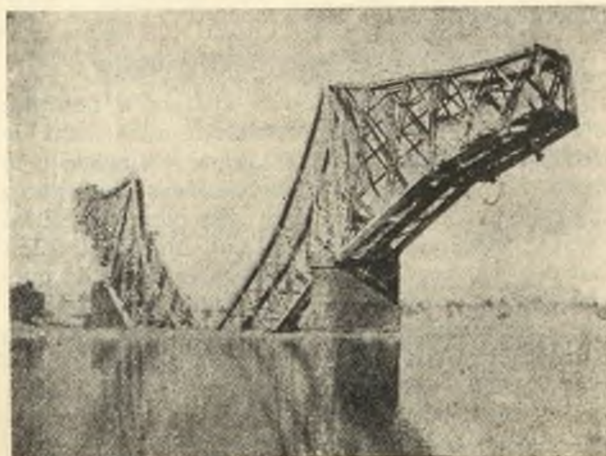
Toate aceste operații n'au adus inamicului succesul strategic dorit.

Dacă, în Dobrogea, cu toată apărarea eroică a Diviziei 9-a, dela Topraisar, inamicul a cucerit la 9 Octomvrie Constanța și Cernavoda la 12, silind pe Români să arunce în aer podul de peste Borcea (cel de peste Dunăre rezistând) și să se retragă pe linia Hârșova-Babadag, de unde nu mai pot spera decât să apere Delta; la poarta Moldovei, în valea Oituzului, pe unde duce drumul cel mai scurt către Dunăre, spre care dușmanul și-a concentrat efortul principal și unde a atacat neîntrerupt dela 28 Septembrie/11 Octomvrie, el a fost oprit pe loc de trupele generalului Eremia Grigorescu. Pe acolo nu se va trece!

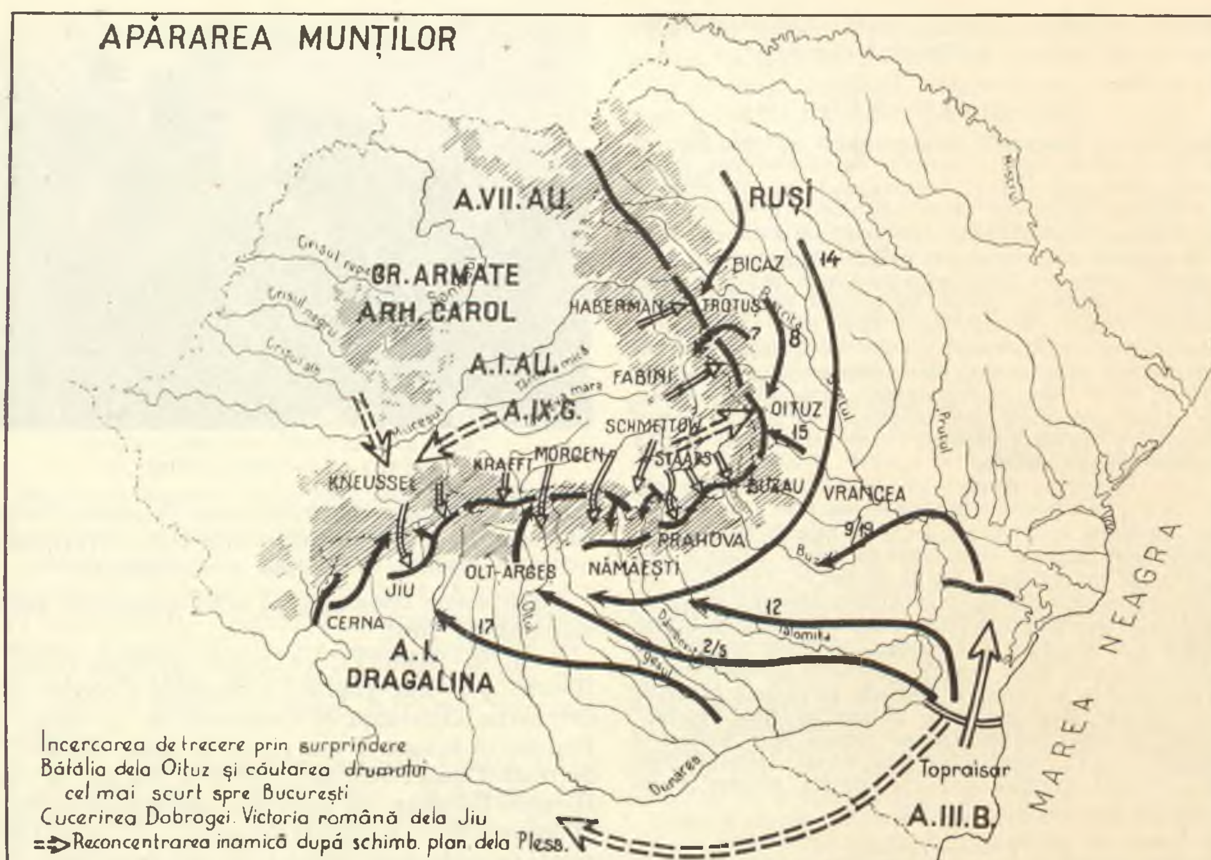
Cele două armate inamice au fost astfel puse în imposibilitate să dea mâna în regiunea Galaților.

Rezistența română dela Oituz va fi avut deci un netăgăduit efect strategic. Ea va fi împiedicat unul din brațele cleștelui pregătit de inamic să se închidă asupra armatei române din Muntenia și să o distrugă, și prin aceasta va fi făcut nefolositoare înaintarea lui din Dobrogea.

Decepționat, inamicul e silit să-și schimbe planul, deplasându-și efortul — de astă dată cu toată hotă-

PODUL PESTE BORCEA, DUPĂ DISTRUGERE

rîrea — către Vestul Munteniei, unde ofensivele trecute l-au pus în stăpânirea crestelor și unde, deși n'a isbutit până acum să iasă din trecători, —a păstrat totuși convingerea că o ruptură este posibilă dacă repetă încercarea cu noui forțe, evitând erorile trecute.

In acest scop, el procedează în a doua jumătate a lunii Octomvrie, la o nouă concentrare. Slăbind presiunea asupra munților Moldovei, el își întărește Armata a IX-a, în timp ce grosul Armatei de Sud, care a cucerit aproape toată Dobrogea, e retras între Nicopole și Rusciuc, unde va rămâne în așteptare, până în momentul în care, odată ruptura obținută 'n munți și puhoiul dușman revărsat în câmpia Munteniei, această armată va putea trece Dunărea spre a da mâna celeilalte.

Considerații asupra apărării munților

Invățămintele campaniei de apărare a munților românești în cursul lunii Octomvrie 1916, sunt de asemenea vrednice de ținut minte. Stingheriți în prima decadă a lunii Octomvrie de superioritatea manevrieră a inamicului, care dispunea de unități speciale antrenate pentru lupta în munți, Românii s'au deprins repede cu condițiile acestui fel de operații și, începând din a doua jumătate a lunii Octomvrie, ei n'au mai putut fi dislocați de pe creste prin manevre ci numai copleșiți de superioritatea mijloacelor technice ale inamicului. Paza atentă a flancurilor, rezistența elastică, impetuozitatea contraatacurilor și eșalonarea rezervelor în adâncime, au fost principalele elemente ale succesului rezistenței românești în această perioadă. Ea a silit pe inamic să opereze, cum văzurăm, o nouă concentrare de forțe împotriva României, de astă dată cu intenția fermă de a înfrânge definitiv, rezistența românească.

Nevoia rezervei strategice

Din nefericire, Marele Comandament român nu dispunea de nicio rezervă strategică pe care să o poată arunca în luptă, la nevoie; toate resursele sale fiind irosite la întărirea liniei de rezistență. In fața acestei situații, Generalul Culcer, comandantul Armatei I-a, propusese părăsirea voluntară a Olteniei și retragerea frontului românesc pe Olt. Considerată ca un act de slăbiciune, această propunere prudentă a celui mai bun general de câmp român, determinase Marele Cartier să-i retragă comanda armatei în preziua victoriei dela Jiu.

Grija constituirii unei rezerve generale va deveni însă principala preocupare a Misiunii militare franceze condusă de Generalul Berthelot, sosită în ajutorul României (3/16 Octomvrie). Ea va determina o regrupare a armatelor românești, care vor lăsa pe seama Rușilor paza graniței muntoase a Moldovei, până la Trotuș, degajând pentru scopuri strategice, cea mai mare parte a vechei Armate de Nord. Din nefericire, această armată — redusă încă prin diviziile date în ajutorul Armatei a II-a, care-și întinsese frontul până în Vrancea — nu a putut fi disponibilă decât în prima jumătate a lunii Noemvrie, după înfrângerea Armatei I-a, când va interveni pe Olt și în bătălia de pe Argeș.

CAMPANIA DIN MUNTENIA

Străpungerea dela Jiu și evacuarea Olteniei

Punctul vulnerabil al dispozitivului românesc de apărare e găsit, din nenorocire, de inamic, cu puțin înainte de căderea zăpezilor, în Valea Jiului, unde lanțul munților e mai îngust și unde, toate crestele sunt în stăpânirea dușmanului. Cu găsirea acestui punct, începe a treia parte a campaniei românești din 1916, cunoscută în istoria militară sub numele de campania din Muntenia. Ea ține dela începutul lui Noemvrie până după Crăciun.

Cum am văzut, înfrângerea din Octomvrie nu descurajas : pe comandantul inamic și, trei zile înainte de căderea zăpezii repetă cu forțe proaspete încercarea de străpungere (29 Octombrie/11 Noembrie), în sectorul românesc cu totul secătuit de rezerve.

Lovitura de ciocan dată de cele patru divizii ale lui Kühne contra diviziei I-a românești, reușește să deschidă de astă dată defileul Jiului cavaleriei lui Schmettow, care, lăsând infanteriei celui dintâi, sarcina de a-l menține deschis împotriva contra-atacurilor române, coboară în grabă Jiul și Gilortul spre Craiova și Drăgășani. Rezervele aduse în grabă de Români prin Cărbunești (D. 17), nu pot opune lângă Târgul Jiu decât o slabă rezistență (3/16 și 4/17 Noembrie) [1]).

PRIZONIERI BAVAREZI CAPTURAȚI LA JIU

Oltenia este invadată. Inamicul, care a ocupat Craiova la 8/21 Noembrie, zorește acum spre trecerile Oltului [1]).

Retragerea Grupului Cerna

Tăiat de restul armatei, micul grup care apăra frontul Cernei sub comanda colonelului Demetriad și care primise ordin să reziste pe poziții pân' la capăt, după ce încearcă cu detașamentul Tăut o demonstrație în flancul drept al năvălitorului, pornește, înconjurat de dușman, retragerea de-a-lungul Dunării spre miazăzi. Trei săptămâni mai târziu, în ziua căderii Bucureștilor (23 Noembrie/6 Decembrie), copleșit de numărul inamicilor, în neputință să treacă Oltul revărsat și cu podurile ocupate de dușmani, fără nădejde de a mai vedea armata română rupând cercul de fier la Argeș spre a-i veni în ajutor, micul grup care a realizat această retragere eroică se va preda la Tia Mare și Isbiceni, lângă Izlaz, după ce va fi ars steagurile, distrus armele și ucis caii. Impresionat de bravura lui, dușmanul a îngăduit comandantului ei, captiv, să-și poarte spada.

---

[1]) *Bătălia dela Târgu-Jiu*

In timp ce Div. 41, 109, 11 Bavareze și 301 ale lui Kühne, masate pe dreapta și pe stânga pasului Surduc, având Div. 115 în rezervă, își deschid drum la Bumbești, în depresiunea Jiului, spulberând slabele rezistențe românești întâlnite pe linia Vălari—Sâmbotin—Bărcaciu; iar Diviziile 6 și 7 de cavalerie ale lui Schmettow coboară către Tismana, — noul comandant al Armatei I, Generalul Paraschiv Vasilescu, încearcă să repete la Târgul-Jiu, lovitura isbutită cu două săptămâni în urmă.

La centru, rămășițele Div. I fac față la 3 Noembrie pe înălțimile dela Sudul depresiunii, pe linia: Sămănești — Cârbești—Urechești—Văcăria — Dănești — Copăcioasa. La dreapta, Div. 17-a debarcă la Cărbunești în Valea Gilortului, spre a cădea în flancul stâng al inamicului, în vreme ce un detașament din Div. 13-a, pornit dela Călimănești, încearcă să-i cadă'n spate pe la Novaci. Pe stânga, Detașamentul Tăut, venit prin Baia de Aramă dela Cerna, încearcă să repete'n flancul lui drept, operația detașamentului Dejoianu.

Disproporția forțelor, și întârzierea sosirei rezervelor, zădărnicesc însă efectul acestor veleități ofensive.

Ziua de 4 Noemvrie aduce sfârșitul bătăliei.

La centru, Kühne, concentrându-și efortul între Jiu și Gilort, sparge frontul românesc la Văcăria. La stânga lui, Div. 301 ocupă Novacii, oblicând spre Drăgășani, prin valea Oltețului. La dreapta lui, Schmettow pătrunde în valea Motrului, spre Fărcășești. Largul evantail inamic, nu numai că împiedică închiderea cleștelui românesc, dar îi pune în primejdie centrul stâng înconjurat la Cârbești. Colonelul Obogeanu reușește totuși, printr'o strălucită operație de noapte să-și salveze trupele încercuite, rupând contactul cu infanteria inamică, dând peste cap la Vlăduleni, trupele de cavalerie ale acestuia, care-i tăiaseră calea și strecurându-se ele în direcția Filiașilor.

[1]) *Proecte ofensive*

Planul comandantului armatei I, care ordonă Grupului Cerna să se retragă spre Filiași, în flancul Grupului de Jiu și detașamentului de Dunăre să se retragă spre podul dela Stoenești pe care să-l acopere, — e contramandat de Marele Cartier. Indemnat de Generalul Berthelot, acesta plănuiește o regrupare a forțelor în vederea unei noui acțiuni ofensive, pornită de peste Olt, în flancul invadatorului. Generalul Petala preia comanda Amatei I, cu ordinul să reziste cu orice preț, pe pozițiile eî. Div. 1-a cavalerie, primește deasemeni, ordin să treacă Oltul, spre a întârzia înaintarea inamicului și a acoperi noua concentrare. In cursul acestei operații, s'a dat de regimentul 4 Roșiori al Col. Filitti, vestita șarjă dela Robănești, în cursul căreia a cazut, în fruntea trupei, boierul veteran Donici.

Luptele din Valea Oltului

In timp ce inamicul deslănțuia atacul său contra trecătoarei Jiului, presiunea lui sporea însă și în Valea Oltului. Intervenția Div. 216-a germane, determina la 28 Octomvrie, spargerea frontului românesc din dreapta râului și retragerea Div. 13-a de pe Riglou în direcția Călimăneștilor. Sosirea Div. 14-a românești la dreapta Div. 12-a restabilea o vreme situația pe celălalt mal, recucerind muntele Frunțile. Dar la 4 Noemvrie, Div. 216-a germană trecea și ea pe stânga Oltului și ataca linia Călimănești—Seimeni—Șuici, pe care se întărise Div. 8-a, sosită din Moldova. Aci a căzut Colonelul N. Piperescu, unul din eroii dela Oituz.

Detașamentul trimes, între timp, de Div. 3-a în ajutorul trupelor dela Jiu nu-și putuse îndeplini misiunea și la 10 Noemvrie, inamicul ocupă Râmnicul-Vâlcii. Rămășițele Div. 13-a fură retrase pe malul răsăritean al Oltului.

Mackensen trece Dunărea

In vreme ce Falkenhayn ocupa astfel Oltenia, Mackensen, care până atunci așteptase ruptura frontului muntos, trece Dunărea, pe ceață, la Zimnicea (10/23 Noembrie), aruncând spre Glavacioc perdeaua de trupe a Grupului apărării Dunării, care încerca să-i taie calea la Smârdaioasa și apoi la Vitănești. Zorit să ajungă la București înaintea colegului său, care coboară dela munte, Mackensen înaintează cu grosul forțelor sale (Armata Kosch) de-a-lungul șoselei Alexandria—București, în vreme ce dreapta lui alunecă spre Giurgiu, înlesnind altor forțe bulgărești să treacă Dunărea prin acel loc.

Căderea liniei Oltului

In acest timp, Armata Kühne (D. 301, 41, 11 Bav.) zăbovea în fața Drăgășanilor și Slatinei, oprită de trupele românești întărite tardiv pe malul stâng al Oltului, după îndemnul mai vechi al Generalului Culcer, care plătise, cum am văzut, cu pierderea comandamentului — încă dinainte de prima bătălie dela Jiu — ideia părăsirii ordonate a Olteniei [1]). Mai expeditiv, Schmettow lua drumul Caracalului, găsea podul dela Stoenești neapărat și pătrundea la rândul său cu regimentele de cavalerie în Muntenia (11/24 Noembrie). Amenințat să-și vadă întoarsă aripa stângă a armatei care apără Oltul de sus, Comandamentul român — care nu are în flanc decât Div. I Cv. — ordonă părăsirea liniei Oltului.

Bătălia de pe Argeș

Comandamentul grupului de armate românești, care operează în câmpia Munteniei e trecut pe seama Generalului Presan [1]). Acesta își dă seama că între trupele lui Falkenhayn, care înaintează din Oltenia apropiindu-se de Argeșul superior și ale lui Mackensen, care se apropie de Argeșul inferior, există un

[1]) Apărarea Slatinei e organizată în grabă de rămășițele grupului Jiu (Div. 1/11 și 17) retrase din Oltenia. La dreapta ei, făcând front spre Drăgășani și legătură cu apărarea Oltului de sus, s'a intercalat Divizia 2/5 sosită din Dobrogea.

In sfârșit, la 14 Noemvrie, inamicul izbutește să-și ajungă misiunea, ocupând Curtea de Argeș. De aci, trupele lui Krafft se despart. Dreapta lui, continuă să preseze armata I spre Pitești, pe când stânga lui apucă spre răsărit, cu gândul de a întoarce prin Șoldănești flancul Grupului Nămăești, și toată apărarea munților.

[1]) Grupul de armate ale Generalului Presan cuprinde, la dreapta, *Grupul Apărării Oltului*, compus din rămășițele Armatei I (resturile diviziilor 1/11, 2/5, 8/17, 13/23 și 14), care fac cerc în jurul Piteștilor; la stânga, rămășițele *Grupului Apărării Dunării* (Div. 18-a), care se retrag spre Argeș pe șoselele București—Giurgiu și București—Alexandria, întâmpinate de Div. 21-a. In golul dintre cele două grupuri, Div. 1-a și 2-a de cavalerie acoperă apropierea Div. 9/19 din Dobrogea, a Div. 7-a din Moldova și a Div. 10-a de pe Valea Prahovei, pe Argeșul mijlociu.

Grupul apărării Oltului are în față tot grupul Krafft și stânga Armatei lui Kühne. Grupul apărării Dunării are în fața armata Kosch (Mackensen). Intre ele, acoperit de perdeaua Cavaleriei lui Schmettow, înaintează, neștiut, grosul lui Kühne.

La munte, Armata II ține sectorul Nămăești cu Div. 12, 22, și 2 Bg. călărași, sectorul Prahova cu Div. 4 și 16, sectorul Bratocea cu Div. 3, sectorul Buzău cu Div. 6, Vrancea cu Brig. 7 mx. și Oituz cu Div. 15. La Nord sunt Ruși.

gol de aproape 100 km., ce poate fi exploatat strategiceşte printr'o lovitură abil executată după modelul clasic al manevrei pe liniile interioare. De acord cu generalul Berthelot, comandantul Misiunii militare franceze, sosită de curând în ajutorul României, Presan hotărăşte să dea bătălia pentru apărarea Bucureştilor, aruncând în flancul stâng al armatei lui Mackensen o massă de manevră adusă din regiunea Costeşti-Titu.

In timp ce Divizia 21 (Lambru) depăşind resturile în retragere, ale Grupului apărării Dunării, face faţă inamicului la Naipu, călare pe şoseaua Bucureşti Alexandria diviziile 2/5 (Socec) şi 9/19 (Scărişoreanu), primesc ordin să coboare către Sud, primul pe Claniţa şi Dâmbovnic spre Drăgăneşti, al doilea pe Neajlov în direcţia Ghimpaţi, spre a cădea în flancul şi spatele duşmanului care înainta descoperit, ne mai crezând în rezistenţa serioasă a Românilor. Divizia 2-a de cavalerie, aflată la Talpa-Ioneşti, are ordin să acopere flancul diviziilor de atac, ţinând legătura cu rămăşiţele Armatei I-a, care luptă în retragere dela Piteşti împotriva trupelor lui Krafft, ce coboară prin Curtea de Argeş dela Râmnic.

Presiunea inamicului sileşte însă pe Lambru să se retragă luptând în zilele de 16, 17 şi 18 Noembrie, spre Ghimpaţi şi Bălăria, apoi spre Gorneni pe Neajlov, până la Mihăileni pe Argeş. Div. 217 inamică îl urmăreşte de aproape. Respingând avangardele lui Von der Golz, Scărişoreanu ajunge în seara de 17 Noembrie prin Ruşii lui Assan şi Videle-Cartojani la Bălăria. Aci surprinde cartierul diviziei 217 inamică (Gallwitz), care abia mai are timp să comunice telefonic trupelor lui din prima linie « Rumänen hier! » şi se retrage în grabă.

Descoperită de divizia lui Von der Goltz, care trebuia să-i apere flancul, Brigada Vogel a Diviziei 217 e acum aproape înconjurată. Ea luptă la 18 Noembrie, la Băneşti, Chirculeşti şi Epureşti, simultan cu faţa spre răsărit, spre apus şi spre miazănoapte. Dar, cu toate atacurile succesive ale trupelor româneşti date spre Stâlpu, Prunaru şi Bălăria, inamicul — ajutat de inacţiunea Ruşilor cari, deşi sosiţi pe Argeşul inferior în flancul stâng al dispozitivului românesc, refuză să intre 'n luptă spre a desăvârşi astfel şi din spre Sud înconjurarea — nu poate fi scos din poziţiile în care s'a retranşat peste noapte.

Intre timp, Socec care, deşi întârziat de avangardele lui Schmettow, a ajuns totuşi prin Blejeşti şi Purani, până aproape de Flămânda, e oprit la Târnava de o puternică artilerie inamică. In urma avangardelor lui Schmettow, care aleargă spre Argeşul mijlociu spre a cădea în spatele trupelor care se retrag dela Piteşti — fără a pricepe sensul mişcării trupelor româneşti, pe care le întâlneşte 'n cale, socotindu-le coloane răzleţite ale armatei I-a în retragere — soseşte armata lui Kühne. Şi ca o culme de nenoroc, ordinul românesc de operaţii cade în mâna inamicului în dimineaţa de 18 Noembrie/1 Decembrie.

Cetindu-l, Falkenhayn pricepe că trupele ce i se semnalaseră mergând spre Sud-Vest nu sunt trupe de fugari în debandadă, ci braţele unui cleşte ce se

închide asupra colegului său Mackensen. Cu toată rivalitatea celor doi generali, Falkenhayn nu e omul care să compromită soarta unei bătălii pentru o ambiţie personală. Dându-şi seama de situaţie, el ordonă diviziilor armatei Kühne să pătrundă în intervalul dintre cele două grupuri româneşti pentru a le întoarce flancurile. Diviziile 11 Bv. şi 115 primesc ordin să facă conversiune spre Sud-Est, căzând în spatele grupului de manevră românesc.

Această mişcare salvează pe Mackensen şi schimbă soarta bătăliei.

Din încercuitori, Românii cari luptă pe Argeşul inferior sunt ameninţaţi să fie înconjuraţi de al doilea cerc duşman ce se strânge în jurul lor. Devenit comandant suprem al armatelor duşmane care s'au unit în câmpia Munteniei, Mackensen rectifică planul lui Falkenhayn în sensul că numai Divizia 11 bavareză va face conversiunea, fapt care va face pe colegul său să-i reproşeze mai târziu că a pierdut ocazia să distrugă armata română. In faţa presiunii lui Kühne, Divizia Socec, nevoită să-şi schimbe direcţia spre Est, se debandează la Flămânda. Scărişoreanu isbuteşte însă, ajutat de Lambru să se retragă în ordine peste Argeş, ca şi Grupul apărării Dunării, a cărui aripă stângă fusese primejduită un moment de Bulgarii care, veniţi din spre Comana, au trecut şi ei apa la Grădişte. In acelaş timp, la centrul dispozitivului românesc, Div. 10, înaintând spre Argeşul mijlociu, opreşte la Potlogi, Căscioarele şi Malu Spart, infiltrarea celeilalte aripi a lui Kühne între cele două grupuri româneşti, restabilind continuitatea frontului dela munte la Dunăre.

Dusă cu forţe insuficiente, executată şovăelnic şi lipsită de noroc, manevra încercată de Comandamentul român pentru apărarea Bucureştilor n'a reuşit. Bătălia dela Argeş, care ar fi voit să fie o nouă Marnă, e pierdută. Comandamentul român, care a isbutit totuşi să-şi salveze trupele de încercuire, dă ordin de retragere.

Inamicul ocupă Bucureştii

La 23 Noemvrie, duşmanul ocupă Bucureştii fără rezistenţă, Comandamentul român voind să cruţe Capitalei, deja încercată de bombardamentul avioanelor duşmane, prăpădul luptelor de stradă. Incă dela 12 Noemvrie, Regele şi Guvernul ţării se strămutaseră la Iaşi.

POPULAŢIA BUCUREŞTILOR AŞTEPTÂND INVAZIA

INAMICUL OCUPĂ BUCUREŞTII

Retragerea

Cu o zi înainte de capitularea Bucureştilor, căzuseră Ploeştii, după ce Românii distruseseră, sub îndrumarea şi din îndemnul Englezilor, întreaga regiune petroliferă.

Spre a nu fi încercuită de inamic, Armata II-a română, care primise dela Marele Cartier ordin să reziste pe poziţii până'n ultimul moment se retrăgea din munţi, aliniindu-se armatelor care se retrăgeau în câmpie.

Această retragere se execută relativ regulat, trupele româneşti degajându-se aproape peste tot, la timp, de presiunea inamică [1]).

[1]) Ameninţat încă dela căderea Curţii de Argeş de flanc-gardele lui Krafft care încercau să-i prindă aripa stângă, înaintând peste muscele, spre Şoldăneşti, Grupul Nămăeşti luase măsuri de retragere. Numai Div. 12-a, ajunsă de Div. 216-a germană, îşi pierde artileria. La fel, Grupul Prahova, care — spre a se pune la adăpostul unei întoarceri duşmane prin valea Ialomiţii, — se pregătise să ocupe o nouă poziţie la Comarnic, e nevoit să se retragă spre Sud, odată cu căderea Ploeştilor. Div. 16-a isbuteşte să să strecoare în valea Teleajenului; dar Div. 4-a, care a întârziat în valea Doftanei, e înconjurată de inamic la Mislea şi silită să capituleze.

A doua zi după căderea Bucureştilor, continuitatea frontului românesc era reconstituită. Dela munte la Dunăre, nu mai era decât o singură masă de trupe ruso-româneşti în retragere spre răsărit, urmărite de aproape de duşman, dar scăpate de încercuire.

La *dreapta*, Armata II-a, degajată din văile Dâmboviţei şi Prahovei, e pe linia Teleajenului, în retragere spre Cricov. Div. 3-a a părăsit Mânecii-Ungureni, Div. 16-a e între Văleni şi Boldeşti. Div. 12-a la Bucov, Div. 22-a la Răchieri şi Div. de cavalerie la Albeşti. La *centru*, resturile fostului Grup Presan (Armata I a Generalului Stratilescu şi fostul Grup al apărării Dunării, comandat de Generalul Iancovescu) se retrag la răsărit de şoseaua Bucureşti—Ploeşti, în direcţia Urziceni. Div. 1/17 e la Ţigăneşti, Div. 11-a la Tâncăbeşti, Div. 2-a cav. la Baloteşti, Div. 7-a la Tunari, Div. 9/19 la Ştefăneşti şi Gr. Iancovescu între Afumaţi şi Pasărea. Dar la 24 Noembrie, inamicul a surprins şi aci Div. 11-a care întârziase la Cocioc, capturându-i Comandantul şi întregul stat major. Oboseala trupelor l-a împiedecat însă să exploateze spărtura. La *stânga*, Corpul IV rus e încă pe Argeşul inferior, u Div. 2-a între Fundelele şi Brăneşti, cu Div. 30-a între Tânganu şi Vasilaţi şi cu Div. 40-a între Budeşti şi Olteniţa.

Inamicul încearcă deasemeni o mişcare de învăluire împotriva Corpului IV rus, aruncându-i în spate Corpul Schmettow, spre a-i tăia retragerea către Ialomiţa. Oboseala atacatorului şi proasta stare a potcovitului cailor săi, zădărniceşte însă operaţia.

Bătăliile de pe Cricov și Râmnic și dela Brăila și Focșani

Rezistențele succesive ale Românilor, alături de Ruși — cari au sosit, dar nu luptă decât în retragere: pe Ialomița[1], pe Cricov și pe Râmnic [2]), unde s'au pregătit din timp poziții —, nu pot împiedica pe inamic să înainteze și să ocupe Focșanii în ajunul Crăciunului.

---

[1]) *Rezistența pe Cricov și Ialomița*

O săptămână, după căderea Bucureștilor armatele ruso-române în retragere sunt întâmpinate de grupul de cavalerie al Generalului Keller, care acopere înaintarea armatelor IV și VI rusești, trimise din Moldova în ajutor.

Armata II-a română face front pe Cricov și Corpul IV rus la Nord de Ialomița între Pogoanele și Piua-Petrii, acoperit de Div. 8-a cav. Intre ele, resturile Armatei I române se strecoară anevoie printre convoaiele de refugiați, pe drumurile desfundate de timpul rău, neizbutind decât cu greu să rupă contactul cu dușmanul. Acesta se infiltrează cu Div. 216, 301 și 109 între Cherăseni și Caragelile, spre Cilibia, silind cele două aripi ale frontului ruso-român, oprite un moment, să reia mișcarea de retragere, spre pozițiile pregătite mai înapoi.

Regruparea forțelor

La 7 Decemvrie, frontul e reconstituit în fața Râmnicului.

Armata II-a ține aripa dreaptă, în regiunea munților, acoperind cu *grupul Oituz—Vrancea* (Div. 15-a, Brig. 7-a mixtă și Brig. 3-a Călărași) granița până în valea Uzului, unde se leagă cu armata IX-a rusă. Mai la Sud, *grupul Râmnic* (Div. 3-a, 1-a și 6-a întărite la dreapta cu Div. rusă de Cazaci Transamur și la stânga cu Div. 7-a în rezervă) ține frontul între Vintileanca și Racovițeni, comandat de Generalul Văitoianu. Armata IV-a rusă (Ragoza) ocupă la centru, linia Racovițeni — Bălăceanu — Galbenul — Vișani, spirijinită la ambele aripi pe apa Buzăului. Iar la stânga, armata VI-a rusă, s'a oprit pe Călmățui pe linia Filipești—Viziru.

REGELE FERDINAND LA CARTIERUL ROMÂNO-RUS

Mackenzen și-a regrupat și el forțele. La dreapta, armata Kosch (D. 217 G, 12 și 1 Bg.) a luat poziție pe Călmățui, în fața armatei a VI-a rusești, între Făurei și Dunăre. La stânga, grupul Gerok al armatei I austro-ungare (Div. 187, 71, 1 cav. și 218) primește ordin să facă față spre Est, prin munții Vrancei, armatei a II-a românești. La centru, Falkenhayn a grupat judicios forțele armatei a IX-a împotriva dreptei armatei a IV-a rusești (Corpul VIII) și a stângei armatei a II-a române (Gr. Râmnic). La stânga, el a adunat sub comanda lui Krafft toate unitățile sale de munte (Corpul alpin bavarez și Div. 73-a compusă din Brigăzile alpine austro-ungare). La mijloc, a concentrat masa de ruptură. Corpul Morgen (Div. 12 Bav., 76, 216 și Div. 301 împrumutată lui Kühne, având în rezervă Div. 89 G.). La dreapta, în fața Corpului VII rusesc, e concentrat grupul Kühne (Div. 109, 115, 11 Bav.). In spatele acestuia, în rezervă, a oprit Corpul de cavalerie Schmettow și Div. 11.

[2]) *Bătălia dela Râmnicul Sărat*

La 9 Decemvrie, comandantul suprem deslănțue atacul împotriva poziției ruso-românești. Intenția lui e să-i rupă centrul cu Corpul Morgen, în spre Râmnicul-Sărat și apoi să întoarcă cu Corpurile Krafft și Kühne aripele interne ale Armatei a II-a române și ale Armatei a VI-a rusă aruncându-le în spre munți și în spre Dunăre. In același timp, primesc ordin să atace: Corpul Gerock, din spre Vrancea și armata de Dunăre în direcția Brăilei, pentru a cădea în spatele aripelor ruso-românești și a le desăvârși distrugerea. In sfârșit, Corpul de cavalerie întărit cu Div. 41, din rezervă, stă gata să pătrundă prin spărtură în direcția podului ce trece Siretul la Nănești.

Concepție strălucită, care trebuia să aducă inamicului, odată cu ocuparea definitivă a Munteniei, distrugerea armatelor ruso-românești, deschizându-i totdeodată și drumul Moldovei prin valea Bârladului. Ispită de neînlăturat, mai ales pentru Falkenhayn, căruia i se părea că trecerea armatei pe seama lui Mackensen, în fața Bucureștilor, îi răpise prilejul unei biruințe similare, pe Argeșul mijlociu.

Atacul se deslănțue la ceasul hotărît. Armata II-a rămâne neclintită în fața încercărilor repetate de străpungere ale Corpului Alpin. Dar la centru, după trei zile de luptă, Div. 12-a bavareză izbutește să cucerească asupra Rușilor cota 457, de lângă Racovițeni, determinând retragerea Corpului al VIII-lea rusesc. La 14 Decemvrie, Morgen ocupă Râmnicul-Sărat. Acest fapt înrîurește asupra situației dela aripa dreaptă, unde Div. 1-a rezistă, la centru, pe dealul Marghiloman, sprijinită de Div. 7-a din rezervă, până ce Div. 6-a dela stânga e antrenată de retragerea trupelor Corpului al VIII-lea rusesc și până ce Div. 3-a de la dreapta, urmează retragerea Diviziei Zaamurskaia. Această divizie, pe care Rușii o trimesese în ajutorul Românilor fără ca aceștia s'o ceară, părăsise poziția fără luptă, îndată după înlocuirea Românilor. Corpul Alpin putu astfel înainta către Nord, spre a-și da mâna în Vrancea cu Div. 218-a a lui Gerock. Atacul acestuia împotriva văii Cașinului fu zădărnicit iarăși de Grigorescu. Dar, retragerea nemotivată a lui Sturdza din Vrancea și desordinea mișcărilor rusești, puseră pe inamic în stăpânirea Măgurii Cașinului, fără ca Grigorescu s'o poată recuceri. Acoperit de corpul Diviziilor de cavalerie siberiene, intercalate la centrul Armatei a II-a, Grupul Râmnic se sustrase însă mișcării de încercuire inamice, retrăgându-se spre pozițiile dinainte pregătite pe linia înălțimilor ce domină valea Sușiței.

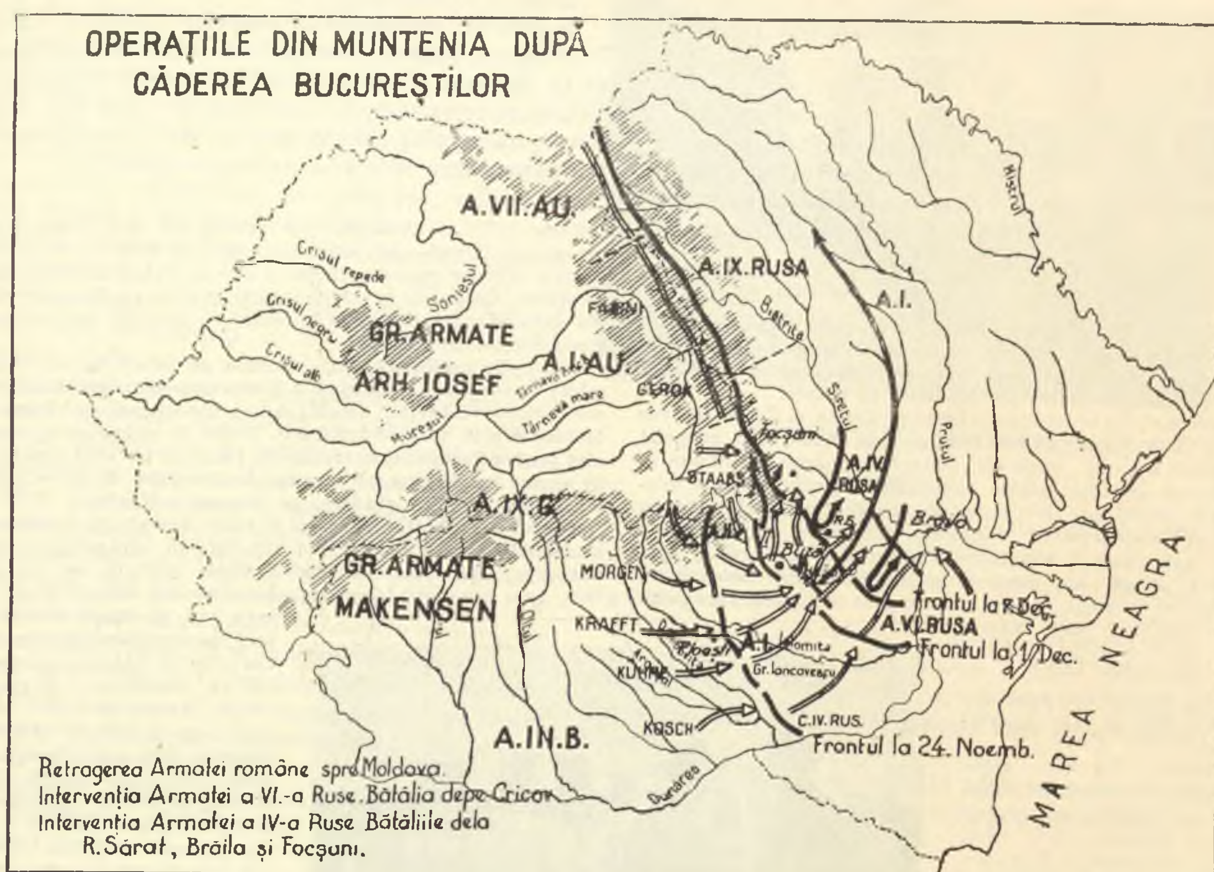
O acțiune combinată a trupelor dușmane, care termină ocuparea Dobrogei, cu cele învingătoare de pe Râmnic, aduce în sfârșit inamicului stăpânirea Brăilei și instalarea lui pe Siret, pe linia cea mai scurtă a frontului, aleasă pare-se, de Comandamentul rusesc, încă dela începutul operațiilor [1]).

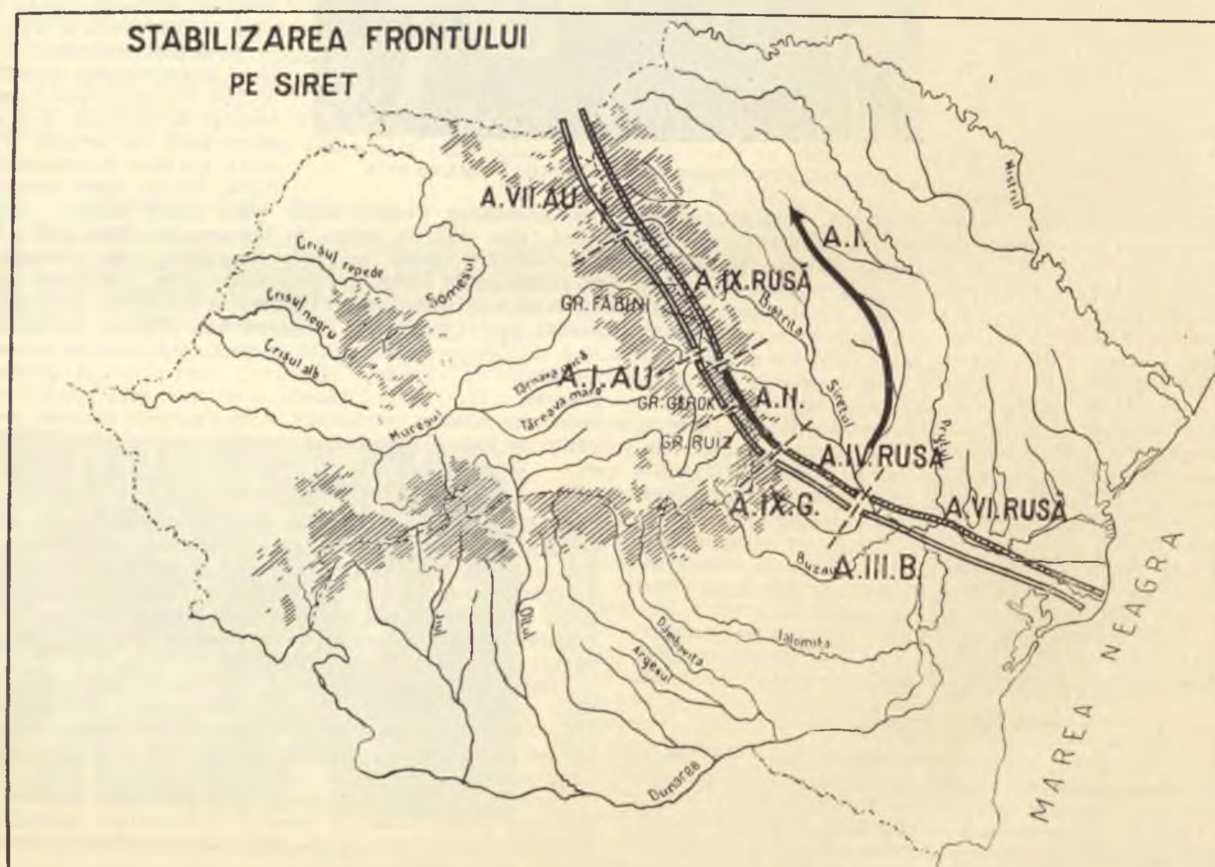
[1]) *Bătăliile dela Brăila și Focșani*

La dreapta, Kosch se pune și el în mișcare, la 13 Decemvrie, în direcția Brăilei, concomitent cu Grupul Kühne. Dar rezervele Armatei a IX-a obosite și ținute prea departe de spărtură, nu izbutesc să ajungă la Siret decât după ce Rușii i-au ocupat solid malurile, în cap de pod, în jurul Nămoloasei. Cele două armate dușmane își desăvârșesc numai la aripi victoria.

Printr'o mișcare îndrăzneață a Corpului Alpin, Armata IX-a ocupă Focșanii și Măgura Odobeștilor. Iar Armata III-a bulgară, atacând de pe amândouă malurile Dunării, pe care e stăpână de când Rușii au evacuat Dobrogea, izbutește să ocupe Brăila.

Tăria noilor poziții ruso-române, echilibrul forțelor și asprimea iernii silesc pe inamic să întrerupă operațiile. Părăsind războiul de mișcare, dela munte la Dunăre, armatele se îngroapă în tranșee.

OPERAŢIILE DIN MUNTENIA DUPĂ CĂDEREA BUCUREŞTILOR
A.VII.AU.
A.IX.RUSA
A.I.
GR.ARMATE ARH. IOSEF
A.I.AU.
A.IV.RUSA
A.IX.G.
GR.ARMATE MAKENSEN
MORGEN
KRAFFT
KOSCH
A.III.B.
A.VI.RUSA
Frontul la 1/Dec.
Frontul la 24. Noemb.
MAREA NEAGRA
Retragerea Armatei române spre Moldova.
Intervenţia Armatei a VI.-a Ruse. Bătălia depe Cricov
Intervenţia Armatei a IV-a Ruse Bătăliile dela R.Sărat, Brăila şi Focşani.

STABILIZAREA FRONTULUI PE SIRET
A.VII.AU.
A.I.
A.IX.RUSĂ
GR.FABINI
A.I.AU.
GR.GEROK
A.II.
GR.RUIZ
A.IV.RUSA
A.IX.G.
A.VI.RUSA
A.III.B.
MAREA NEAGRA

Acţiuni locale pentru îmbunătăţirea situaţiei în regiunea munţilor, cum e aceea dela Pralea, vor mai avea loc, fără mari schimbări, până la mijlocul lunii Ianuarie, după care liniştea se va aşterne, cu zăpada, pe front până 'n vara viitoare.

Rezultatele campaniei din 1916

Cu aceasta, se încheie şi a treia fază a campaniei din 1916 şi cu ea, şi prima parte a istoriei răsboiului românesc. In cursul luptelor, care duraseră peste cinci luni fără întrerupere, armata română fusese învinsă, dar nu fusese distrusă. Datorită rezistenţei Armatei de Nord, în munţii Vrancei, ea scăpase din braţele cleştelui de fier ce-i pregătise duşmanul. Acesta nu izbutiseră să se închidă decât asupra micului grup dela Cerna. Deşi inamicul pusese stăpânire pe regiunea petroliferă şi pe grânarul Munteniei, pe care se pregătea să-l exploateze sistematic, cucerirea lor îl costase atâtea jertfe încât, considerând rezultatele strategice ale eforturilor sale dincursul acestei campanii, primul cartier maistru inamic, generalul Ludendorff, scrie în memoriile sale: « Inceputul anului 1917, ne găsea astfel, în urma acestei campanii, mai slabi decât ne găseam la începutul ei ». E o mărturie de opus acelora cari ar pune la îndoială însemnătatea contribuţiei româneşti la victoria comună.

TRĂDAREA
Fostul colonel Sturdza predă complicelui său Crăiniceanu manifeste pe dealul Cârlan,

Ca o încheiere a campaniei din Muntenia şi pentru a sancţiona greşelile săvârşite în prima parte a campaniei, Guvernul Brătianu sacrifică pe Generalul Iliescu, şeful Statului Major, socotit de conservatori, răspunzător pentru înfrângerile suferite, înlocuindu-l cu Generalul Presan şi apoi, spre a da mai multă coeziune rezistenţii, face loc Guvernului naţional Brătianu-Take Ionescu, Filipescu murind între timp.

REŢELE DE SÂRMĂ IARNA

Intrigi, trădări, tratative

Teritoriul ocupat, organizat de inamic în vederea unei intense exploatări economice, devine un centru de intrigi politice. Carp şi Stere, în desacord cu Marghiloman şi Maiorescu, uneltesc pentru detronarea Regelui şi aducerea pe tron al unui fiu al Impăratului german, socotind că astfel vor putea repara « greşala » pe care o constituia, după ei, intrarea în războiu a României, salvând astfel, după credinţa lor, integritatea teritorială a României. La 29 Decembrie, Puterile Centrale oferă, prin intermediul prinţului Sixt de Bourbon, pace Aliaţilor. Franţa ar primi Alsacia. Belgia ar fi refăcută, Austro-Ungaria menţinută, Serbia satisfăcută; pretenţiile Italiei reduse, ale României sacrificate cu totul. Centralii ar primi compensări în răsărit. Dar Aliaţii, care profitaseră între timp de slăbirea frontului german din apus, spre a recuceri, la Verdun, fortul Douaumont, refuză aceste propuneri. Iar la 24 Ianuarie, colonelul Sturza trece la inamic, cu gândul de a provoca o mişcare de solidaritate cu Puterile centrale printre prizonierii români; mişcare ce, din fericire eşuează.

CAMPANIA DIN MOLDOVA

In acest timp, pe mica porţiune de pământ rămasă neocupată, luptând cu nesfârşite greutăţi de aprovizionare a unei numeroase populaţii refugiate, înfruntând mizeria neîndurătoare a tifosului exantematic ce seceră mii de vieţi, ardea totuşi para nădejdii, alimentată de voinţa neînfrânată şi dinamică a Reginei Maria. Insoţit de Brătianu, Principele moştenitor pleacă în Rusia cu gândul întăririi legăturilor cu aliaţii şi al obţinerii accelerării aprovizionărilor rătăcite, cu sau fără voie, pe drumul dela Arhangelsk la Prut.

Refacerea

Sub conducerea pricepută şi meticuloasă a lui Vintilă Brătianu se înjghebează un minister al materialului de războiu. Spitalele se reorganizează, de asemenea şi producţia agricolă.

Cu ajutorul materialului de războiu sosit în sfârşit şi cu sfaturile misiunii militare franceze, armata română se reorganizează şi deprinde meşteşugul războiului modern.

Armatele româneşti se reduc la două, din care cea dintâi e trimeasă spre refacere în nordul Moldovei, iar a doua (Averescu) urmează să se reconstitue pe front.

Armata română se reface pe cinci corpuri. Numărul diviziilor se reduc la 15, desființându-se cele opt divizii de rezervă. Nouile divizii sunt însă omogen înarmate și complect instruite și încadrate. Reduse la patru regimente a trei batalioane, fiecare pe patru companii a 180 de oameni, din care una de mitraliere, diviziile devin mai mobile. In același timp, puterea lor de foc e mult sporită prin înmulțirea mitralierelor (o companie cu opt piese de fiecare batalion) și prin introducerea puștilor mitraliere (câte opt de fiecare companie).

Fiecare divizie dispune, pe lângă aceste regimente de infanterie, de un regiment de vânători și de două regimente de artilerie: unul de câmp, cu 9 baterii de 4 tunuri de 75 mm și unul de obuziere cu 2 baterii: una de 105 și alta de 120 mm.

Fiecare din cele două armate mai dispune de o numeroasă artilerie grea de 105 și 120 mm. cu tragere lungă, de pontonieri și de aviație. In total 12 escadrile 6 Fahrman a 6—8 avioane, 3 Nieuport a 7 avioane, una Caudron a 4 avioane una Breguet

REGINA MARIA VEGHIAZĂ UN RĂNIT

de bombardament și 5 companii de aerostație.

Diviziile de cavalerie sunt instruite să lupte pe jos și destinate să constitue rezerva mobilă a armatelor cărora sunt afectate.

Astfel refăcută, armata română luptătoare număra circa 400.000 oameni.

Comandamentul se reorganizează și el, în sensul integrării frontului românesc în frontul general aliat dela Baltică la Marea Neagră. Regele Ferdinand devine comandantul suprem al forțelor ruso-române din Moldova, ajutat de un general rus Sacharow mai întâi, apoi Lechitzki și în urmă Scerbatcheff, și de unul român, Presan, Șeful Statului major, ajutat și el, până'n Iunie de Generalul Christescu apoi de Generalul Lupescu. Șeful misiunii franceze, Generalul Berthelot rămâne consilier technic al Regelui.

In primăvară, armata română era gata, și la vederea ei, în ziua de 10 Mai, prin populația Moldovei trecea fiorul unor noui

JURĂMÂNTUL VOLUNTARILOR ARDELENI

nădejdi. Depunerea jurământului voluntarilor ardeleni liberați din taberile Rusiei, întărea aceste nădejdi,

Isbucnirea revoluției rusești

Intre timp, aliații ruși dăduseră Românilor un nou prilej de îngrijorare, de astădată de altă natură. In Martie 1917, isbucnise la ei revoluția. Semne grave de dislocare morală a armatei obosite de răsboiu se manifestau pe front și înapoia lui. Guvernul provizoriu al Prințului Lwoff, venit cu intenții constituționaliste, făcuse loc guvernului menșevick al lui Kerenski, care, lipsit de autoritate, se trudea în zadar, să însuflețească rezistența unui popor care nu luase parte la răsboi decât silit de clasele lui conducătoare, socotite vinovate de toate relele lui. Cum s'ar fi putut dinamiza, de altfel, voința de a lupta a unor oameni care n'așteptau decât să meargă acasă spre a se bucura de foloasele « erei noui »

Reformele constituționale

Sub presiunea evenimentelor, Brătianu crezu că a sosit momentul împlinirii reformelor constituționale, făgăduite încă din 1914. Ca odinioară Domnitorii români, Regele țării se lega să dea țăranilor: 1) pământul pe care-l muncesc și pe care l-au apărat

REGIMENT REFĂCUT, SUB RUINELE CETĂȚII NEAMȚULUI

REGELE FERDINAND I DECOREAZĂ UN DRAPEL

REGELE FERDINAND I ŞI PRINCIPELE CAROL, IN INSPECŢIE PE FRONT

PRINCIPELE CAROL SUPRAVEGHIAZĂ INSTRUCŢIA TRUPELOR

PRINCIPELE CAROL LA DIVIZIA 13-a, LA PĂDURENI, IN AUGUST 1917

REGELE FERDINAND INSPECTEAZĂ DIV. 12

iarăși cu sângele lor și 2) dreptul de a hotărî destinele politice ale României prin introducerea votului obștesc. Dovedind un spirit de largă înțelegere istorică, boierimea țării consimți de bună voie la această jertfă necesară asigurării destinelor românești și Parlamentul votă modificarea Constituției, acceptând cele două reforme în mod quasi unanim, cu o singură împotrivire, a d-lui Argetoianu.

Neînțelegerile persistente dintre liberali și conservatori asupra politici generale de conducere a războiului, pe care Brătianu și-o rezervă exclusiv, duseră însă, în Iunie, la demisia lui Take Ionescu din Guvern. Intervenția Regelui potoli însă o vreme, pasiunile și Take Ionescu reveni asupra demisiei.

Situația generală a răsboiului în anul 1917

Anul 1917 aduse schimbări și în soarta generală a războiului. Văzând că nu-și poate impune lumii pe continent, voința pe calea armelor, Germania recursese la arma războiului submarin « à outrance ». In cursul lunii Martie 1917, această armă era pe punctul să-și atingă rezultatele strategice, ritmul lunar al torpilărilor atingând a șasea parte a tonajului britanic, nălucind astfel Aliaților amenințarea unor serioase dificultăți de aprovizionare. Din nefericire pentru Puterile centrale, excesul folosirii acestei arme le fu fatal. Căci două luni după ce torpilările atinseseră maximum de intensitate, Statele Unite ale Americii, îngrijate de urmările războiului submarin pentru comerțul lor exterior, se alăturară cauzei Aliaților, venind astfel să împlinească în rândul acestor puteri, lipsa provocată de dislocarea morală a Rusiei, prin revoluție. Tot restul anului 1917, nu va fi, din punct de vedere al strategiei marelui războiu, decât o lungă agonie a Rusiei, compensată printr'o așteptare înfrigurată a ajutorului american.

REGINA MARIA IN VIZITĂ LA ARMATA II-A

Pentru Puterile centrale, problema ce se punea era să termine cât mai de grabă cu Rusia, spre a-și putea degaja forțele din Răsărit și a le îndrepta către frontul occidental, pentru bătălia hotărîtoare, mai înainte ca Statele Unite să-și poată concentra corpul expediționar nou înjghebat, pe acest front. Iar pentru România, angrenată la aripa stângă a frontului răsăritean, problema ce se punea era aceea de a nu se lăsa antrenată în destrămarea politică a Rusiei.

Profitând de criza morală a armatei franceze, uzată de « tocătoria de vieți » dela Verdun și de de-

GENERALUL BERTHELOT DECOREAZĂ OFIȚERI ROMÂNI

cepția provocată de eșecul ofensivelor zadarnice ale lui Nivelle, care o făceau incapabilă de orice efort mai însemnat, Germanii se pregătiră iarăși de acțiune în Răsărit. In acelaș timp în care repatriau prin Germania, pe revoluționarii maximaliști emigrați în Elveția, spre a desăvârși prin ei, dezarmarea morală a frontului intern rusesc, Germanii pregăteau o nouă operație militară. Ea trebuia să le dea stăpânirea Ucrainei și odată cu ea, putința unei vaste aprovizionări a populațiunii lor. Operațiunea trebuia să treacă peste trupul Moldovei.

Noua încercare împotriva României

Pentru suprimarea oricărei veleități de rezistență, puterile centrale plănuesc o acțiune nimicitoare în felul celei întreprinse împotriva Munteniei. O armată a lor va ataca prin Galiția și Bucovina, coborînd de-a-lungul Nistrului, Prutului sau Siretului, după tăria rezistențelor întâlnite. A doua va căuta să străpungă frontul ruso-român între Focșani și Galați, croindu-și drum către Prut. In acest fel, armatele din Moldova, retezate ca printr'o tăietură de foarfece de

Ruşi, trebuiau să sufere soarta pregătită cu un an mai de vreme, armatelor din Muntenia. In vederea acestui plan, trupe numeroase fură aduse iarăşi în România şi concentrate între Focşani-Nămoloasa.

Plan îndrăsneţ, care dădea măsura capacităţii militare a noului comandant suprem german.

Planul ofensivei româneşti

Din nefericire pentru duşman, Ruşii isbutesc să regăsească în Iulie, pentru ultima oară, o licărire a spiritului ofensiv. Pe când Românii pregătesc ofensiva'n Moldova de Sud, ei prepară o acţiune în Galiţia.

Concepţia ofensivei româneşti dă iarăşi curs vechilor rivalităţi din sânul Comandamentului român. De o parte, Averescu preconizează ca efortul principal să se facă de Armata II-a, prin străpungerea munţilor Vrancei şi înaintarea să urmeze în direcţia Braşov. De altă parte, Presan socoteşte că efortul principal al ofensivei trebuie să se producă între Focşani şi Galaţi şi, odată spărtura făcută, armatele

GENERALUL BERTHELOT

ruso-române să încerce să întoarcă ambele flancuri ale inamicului, aruncându-l în Dunăre şi 'n munţi, unde urmează să fie întors de Armata II-a şi distrus. Din nefericire, acţiunea ruso-română e concepută pe axe divergente, adică cu efecte strategice limitate de putinţa desfăşurării trupelor pe un front din ce în ce mai larg [1]).

Ofensiva Armatei a II-a

Acţiunea rusească se deslănţue, în Galiţia, în ultimele zile ale lunii Iunie 1917. La 10 Iulie, în timp ce

BOMBARDAREA SATULUI MĂRĂŞTI

artileria Armatei I. concentrată pe malul drept al Siretului de unde domină frontul inamic, deschide un foc violent de trei zile, împotriva poziţiilor duşmane dela Nămoloasa, Armata II-a declanşează în munţi, prin surprindere, după o scurtă pregătire de artilerie, ofensiva în direcţia Mărăşti [1]).

Bătălia dela Mărăşti

INCERCARE DE ATAC LA VARNIŢA

[1]) Armata II-a română (Averescu) ocupă, la deslănţuirea ofensivei, munţii Vrancei, între Măgura Caşinului şi Răcoasa, intercalată între Armata IX-a rusă (Mannerheim) din valea Trotuşului şi Armata IV-a rusă (Ragoza) care ţine frontul Putnei, dela Momâia la Siret.

Armata I-a română (Christescu) e concentrată în vederea ofensivei, pe stânga Siretului, între Movileni şi Nămoloasa, având la stânga Armata VI-a rusă până la Galaţi.

In faţa Armatei a II-a române, străjueşte Grupul Ruiz, având la stânga Grupul Gerock, în faţa Armatei a IX-a ruseşti şi la stânga Grupul Gallwitz, până la Baloteşti, în faţa Panciului. De aci, la Vadul Roşca, ţine frontul Corpul I, în faţa Armatei a IV-a ruseşti.

Armata I-a română are în faţă Grupul Schaer, dela Vadul Roşca la Măxineni, iar de aci la Dunăre, Corpul LII şi apoi Corpul VI turcesc.

[1]) Atacul dela Mărăşti s'a dat cu toate patru diviziile de care dispunea Armata II-a (Div. 7 şi 12 fiind trimese pe Siret, în rezerva Armatei I-a). La dreapta, corpul IV (Div. 8 şi 6) sub comanda Generalului Văleanu, ţinea sectorul defensiv între Arşiţa Mocanului şi Poiana Incărcătoarea. La stânga, Corpul I (Generalul Văitoianu), ocupă cu Div. 3-a (Generalul Mărgineanu) în linia I şi cu Div. 1 (Generalul Stratilescu) în linia doua, sectorul ofensiv, în faţa Mărăştilor.

Intenţia comandantului român — al cărui plan folosea judicios înfăţişarsa terenului — era, să spargă frontul inamic între Mărăşti şi Poiana-Incărcătoarea, apoi să lărgească spărtura spre Vizantea Mânăstirească, ocupând satul Câmpurile. Concomitent, Corpul VIII rusesc trebuia să atace Momâia, la sudul sectorului românesc. Odată atins primul obiectiv, Divizia 8-a trebuia să pună în mişcare, făcând conversiune spre Vest, pentru a lărgi spărtura la dreapta, înaintând peste dealul Slatinei spre frontieră; iar la centru, Div. 1 trebuia să înainteze prin spărtura făcută de Div. 3-a şi să se alăture acesteia, pe măsură ce înaintarea spre valea Putnei ar fi necesitat o extindere a frontului.

La ceasul hotărît, pozițiile inamice sunt luate cu asalt de bravii ostași ai Generalului Mărgineanu. Rând pe rând, cad dealul și satul Mărăști, atacate din piept, în timp ce poziția dela Poiana Incărcătoarea e cucerită prin întoarcere [1]. A doua zi, ofensiva își lărgește câmpul spre Vizantea și Câmpurile [2].

GENERALUL AVERESCU LA POSTUL DE COMANDĂ DE PE DEALUL PALTIN

Spre a nu îngădui dușmanului să colmateze ruptura a treia zi, generalul Averescu, îngrijorat de nemișca-

TUN ROMÂNESC DE 150 mm CU TRAGEREA LUNGĂ

---

[1]) *Victoria*

Precedat de o violentă pregătire de artilerie, executată în ziua de 10 Iulie cu 292 guri de foc, atacul se deslănțue, cu precizie matematică, în dimineața zilei de 11. La 4 fix, în momentul în care artileria română, care până atunci a orbit pe inamic, își lungește tragerea, spre a bara calea rezervelor lui, trupele românești, care s'au strecurat încă de peste noapte peste apa Limpejoarei, urcând pe întunerec râpele malului drept până în fața rețelelor de sârmă inamice, pornesc înainte ca împinse de un resort, prin cele șapte breșe, făcute de artilerie, pe care avioanele le-au identificat în ajun. La dreapta, Brigada 12-a și Div. 6-a atacă Poiana-Incărcătoarea. La centru, Bigada 5-a a Div. a 3-a sprijinită de Brigada I din Div. 1-a și de toată artileria acestei divizii atacă dealul Mărăști. La stânga, Brigada 6-a a Div. a 3-a atacă satul Mărăști și Dealul Mânăstioarei.

Atacul se desfășoară, în iureș, unind înfierbântarea trupelor care cred că merg « spre casă », cu priceperea comandanților cari combină cu abilitate mișcările, întorcând obstacolele ce rezistă atacului de front. La 4 și 10 regimentul 2 Vânători (cel dela Grivița) și Regimentul 4 Argeș, pătrund în tranșeele dușmane de pe Dealul Mărăștilor, între cotele 536 și 500. Ele întorc cota 536 atacată de front de Reg. 18 Gorj, resping pe dușman și urcă, pe urma lui, dealul Teiușului. La 8 și acest deal e definitiv cucerit, în timp ce « curățitorii de tranșee » spulberă cu grenada încercările de rezistență izolată ale grupelor inamice depășite de valul atacator. La dreapta sectorului central, regimentele 17 și 18 lărgesc spărtura, cucerind Dealul-Mare și Cotul Roșca, unde capturează trei baterii de obuziere.

In sectorul din stânga, Regimentul 22 Dâmbovița, atacă la $4^1/_2$ de front, satul Mărăști, dar e oprit în fața centrului inamic 116, până ce două batalioane izbutesc să-l întoarcă. La 6 și 10 centrele 117 și 118, care flancau atacul frontal sunt și ele întoarse și cucerite de Români. Inamicul părăsește satul Mărăști, retrăgându-se pe dealul Viei, urmărit de aproape de Românii viteazului căpitan Coraru.

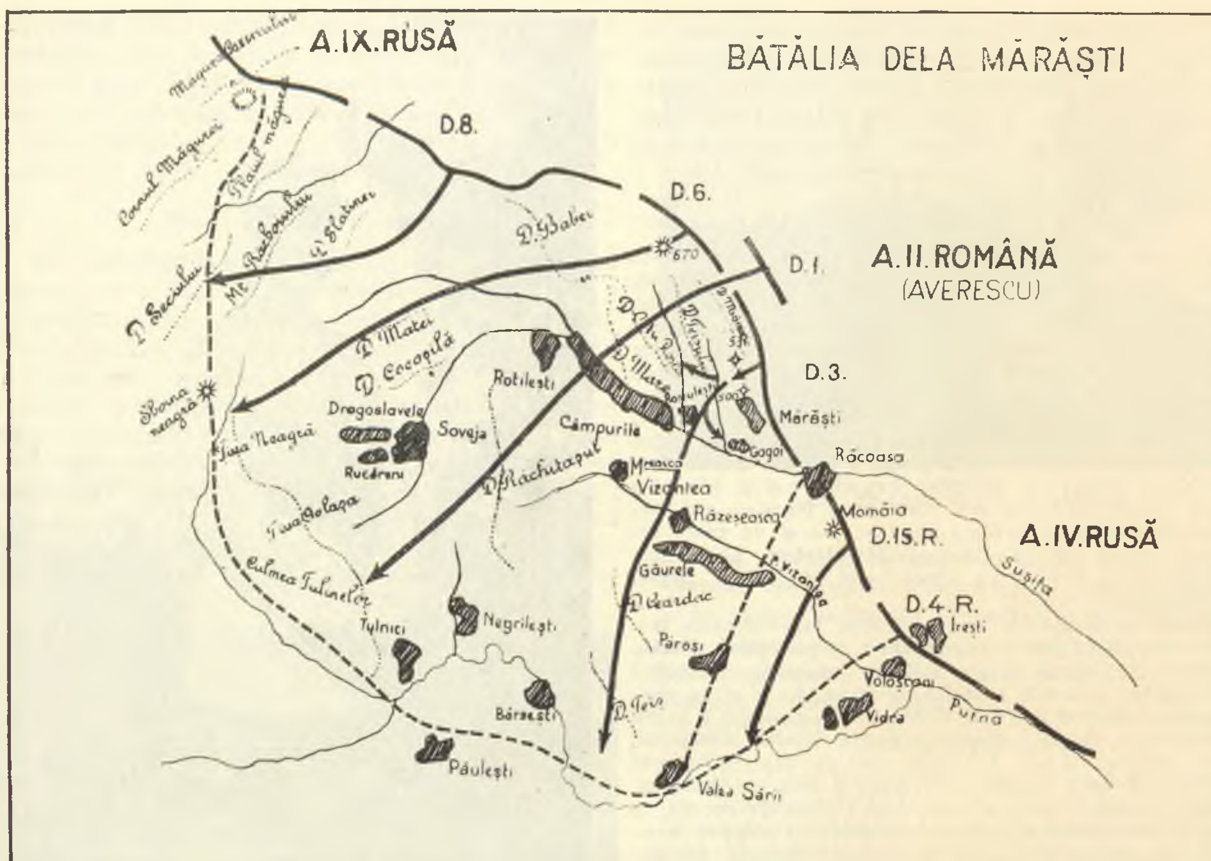
Mai la stânga, Regimentul 30 e oprit în fața Mânăstioarei. Aci, inamicul rezistă până seara, când — amenințat pe dreapta lui de Rușii cari cuceriseră Momâia și de Românii din spate dela Gogoi de Reg. 22, care ocupase Mărăștii — se retrage în fugă spre Sușița.

Mai greu au mers lucrurile în sectorul din dreapta, la Poiana-Incărcătoarea, unde atacul demonstrativ al Reg. 24 Tecuciu, care pusese piciorul în prima linie de tranșee dușmane e respins la $4\frac{1}{2}$ de un contraatac german. Atacul următor deslănțuit de Români la $5\frac{1}{2}$ nu a mai putut ajunge în poziția inamică. Luptând toată ziua, din greu, Reg. 11 Siret izbutește însă să pună piciorul în pozițiile dușmane dela cotele 655 și 670 dela pârâul Ciobanul și în tranșeele dela « Căruță » de pe dealul Fântâna Puturoasă. Dar cota 660, de unde s'ar putea întoarce centrul de rezistență inamic dela « Incărcătoarea » nu poate fi cucerită.

Progresul centrului românesc zădărnicește însă rezistența stângei inamice. Amenințat din spate de Reg. 17 de pe dealul Teiușului, dușmanul părăsește, peste noapte, Poiana-Incărcătoarea și cota 660. Victoria e acum desăvârșită, pe tot frontul de atac. Rușii cuceresc și ei Momâia și Voloșcani.

[2]) *Exploatarea succesului*

Averescu ia de îndată măsuri pentru exploatarea succesului. Dreapta Div. 6-a se pune în mișcare, conform planului și, ocupând dealul Coada-Babei, prin Rotilești. La centru, intervine Div. 1-a din rezervă, ocupând cu Brigada 1-a Dealul-Mare și Câmpurile, cu Brigada II-a satul Vizantea Mânăstirească. La stânga, Div. 3-a ocupă Vizantea Răzășească și înaintează prin Găurile, spre Păroși, în legătură cu Rușii. Averescu retrage în rezervă două regimente din Div. 3-a la centru, în valea Drăcei-Mari și, în timp ce artileria schimbă pozițiile, cavaleria armatei e împinsă prin Gura-Văei și Rotilești, în direcția Sovejei.

rea Rușilor, cari trebuiau să atace la rândul lor, între Trotuș și Cașin, dă ordin trupelor să-și sporească înaintarea, spre a ajunge 'n valea Putnei și pe vechea linie de graniță.

Dezastrul în care sfârșește ofensiva lui Korniloff din Galiția, la Tarnopol, în urma refuzului de a se mai bate al infanteriei rusești — demoralizată de propaganda pacifistă a comuniștilor proaspăt transitați din Elveția de Germani, pentru a desăvârși desagregarea frontului intern rusesc — silește Marele Comandament român să oprească ofensiva Armatei a II-a și să contramandeze ofensiva Armatei I-a în preziua atacului. Dar Generalul Averescu continuă mișcarea până la vechea linie de graniță, căutând să exploateze la maximum avantajele tactice ale operațiunii începute [1]). Lucrul nu va fi fără folos, căci — deși carența armatei rusești va împiedica Armata a II-a să culeagă roadele strategice ale strălucitei sale biruințe tactice — ofensiva ei nu va rămâne fără consecințe asupra desfășurării ulterioare a operațiilor.

TUN ROMÂNESC CU TRAGEREA LUNGĂ, CAMUFLAT

---

[1]) *Oprirea ofensivei*

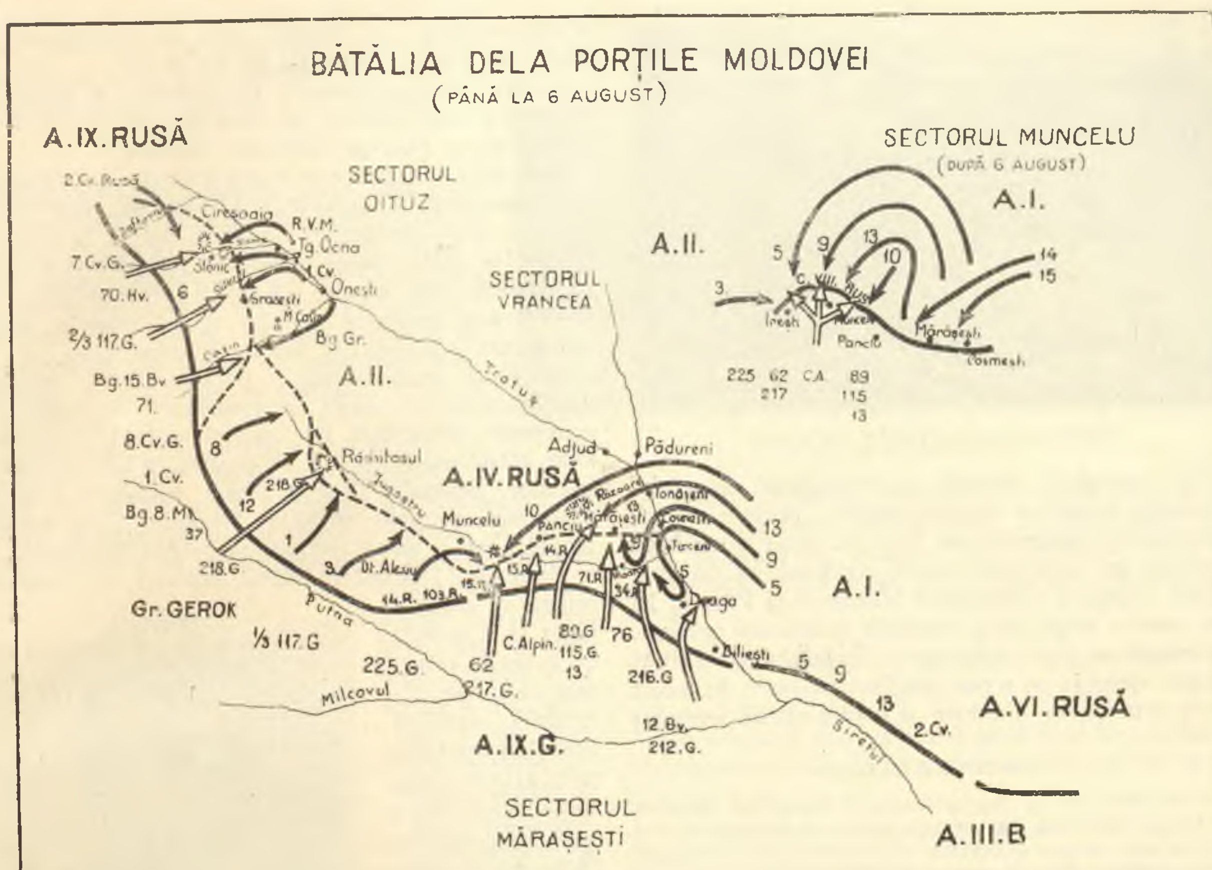
Dezastrul rus dela Tarnopol, determină Marele Cartier să ordone lui Averescu, la 12 Iulie, încetarea ofensivei. Dar Averescu se opune și — convingând Marele Cartier — hotărăște să împingă înaintarea, care nu mai întâmpină la centru, decât slabe rezistențe, până la graniță, spre a intercepta comunicațiile dușmanului prin valea Putnei. Ofensiva română a dislocat dispozitivul inamic, tocmai la articulația Grupului de armate Mackensen, cu Grupul Arhiducelui Iosif și ar fi o greșeală să nu se profite de situație.

La dreapta armatei, Div. 8-a execută conversiunea spre Vest, peste dealul Slatinei, punând piciorul pe Plaiul Măgurei și pe pantele muntelui Războiului. La centru, Divizia 6-a ocupă Soveja, Dragoslavele și Rucăreni. Div. 1-a cucerește Răchitașul înaintând către Negrilești. La stânga, Div. 3-a e oprită pe dealul Ceardac, până ce Reg. 24 izbutește să întoarcă poziția inamicului, reluând înaintarea spre Valea Sării. Aci cade viteazul căpitan Coravu, cuceritorul satului Mărăști.

La 14 Iulie, centrul românesc e stăpân pe toată culmea Tulnicelor, de unde domină valea Putnei. In fața lui, inamicul, crezând că Averescu încearcă să întoarcă prin valea Zăbalei, Măgura Odobeșilor, în spatele frontului armatei ce luptă la Nord de Focșani, aduce în grabă ajutoare.

Incercările Diviziei a 8-a de a cuceri la 15 Iulie Măgura-Cașinului, care a rămas ca un ghimpe înfipt în flancul drept al Armatei a II-a, nu reușesc, din cauza defecțiunii rusești.

La 19 Iulie, bătălia se oprește, pe linia Măgura Cașinului —Muntele Seciul—Sboina Neagră—Țiua Neagră—Țiua Golașe—Tulnici—Bârsești—Valea Sării, de unde trece în sectorul rusesc spre Vidra și Voloșcani până la Irești.

Contra-ofensiva germană

Intr'adevăr, socotind momentul favorabil, inamicul deslănțuie așa numita « bătălie de străpungere de pe Milcov și Sușița », cunoscută de Români sub numele de « bătălia dela Mărășești ». In realitate, bătălia dela Mărășești nu e decât faza decisivă a unei bătălii mai vaste, dată de inamic pentru forțarea porților Moldovei, împotriva întregului front românesc dela munte la Siret.

Intenția inițială a lui Mackensen era să pună mâna prin surprindere pe podul dela Cosmești și odată stăpân pe acesta, să-și împingă trupele către Nord, prin valea Bârladului.

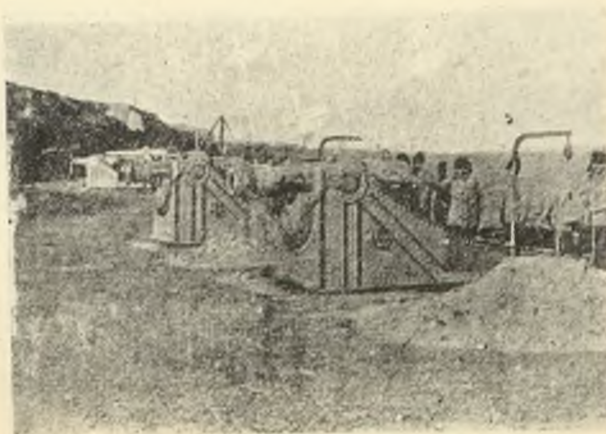
Dar rezistența întâmpinată, din partea Românilor, din prima zi a bătăliei, în câmpia Siretului, precum și situația creată Grupului Ruiz de ofensiva Armatei a II-a, în munții Vrancei, — îl făcură să-și modifice planurile. Simțind unde este punctul slab al dispozitivului ruso-românesc, el reduce proporțiile inițiale ale operației, strămutând centrul de gravitate al efortului său pe malul drept al Siretului și atacă cele două joncțiuni ale trupelor ruso-române: în câmpia Siretului și la Oituz. Prin aceasta, încercarea de străpungere se transformă într'o bătălie clasică de învăluire a Armatei a II-a [1]).

Concepția aceasta nu este străină de tactica de mai târziu a lui Foch, împotriva « buzunarelor » creiate de ofensivele lui Ludendorf din Martie și Mai 1918.

Bătălia dela Mărășești

Atacul inamic, sprijinit de o puternică artilerie și gaze, provoacă defecțiunea trupelor rusești în lunca Siretului.

[1]) In urma ofensivei românești din prima jumătate a lunei Iulie, frontul Armatei a II-a, împins până'n valea Putnei, forma un fel de pungă înaintată spre inamic, foarte ispititoare pentru oricare tactician crescut în tradițiile « bătăliei de nimicire » moltkeene. Această pungă, inamicul se hotărî să o reteze, atacând concomitent la cele două extremități ale ei: la Sud, în sectorul ținut de Armata a IV-a rusă între Mărășești și Panciu, cu direcția Adjud; la Nord, în sectorul Oituzului, între Doftana și Cașin, cu direcția Onești și Tg.-Ocna. Cele două brațe ale cleștelui inamic trebuiau să se închidă în Valea Trotușului, în spatele Armatei a II-a omâne.

MORTIERE ROMÂNE LA COSMEȘTI

TRANŞEE LA BĂLTĂREŢU, PE SIRET

Dar, judecând situaţia cu luciditate, Generalul Christescu substitue contra-atacând, unitate cu unitate, trupele româneşti ale Div. 5-a aduse din stânga Siretului, în locul celor ruseşti, agăţându-se de linia satului Doaga şi a târgurilor Mărăşeşti şi Panciu. In faţa acestor trupe noui, atacurile inamicului cedează, deplasându-se spre Vest unde, în faţa altor unităţi ruseşti, operaţia se repetă cu Divizia 9-a [1]. In acest cadru general, se produce şi contra-atacul legendar al regimentului 32 Mircea, care, în cămaşă, izgoneşte pe inamic din satul Moara Roşie.

Contra ofensiva încercată de armata I-a, pentru a recuceri terenul pierdut, nu reuşeşte. Christescu trece şi Divizia a 13-a pe dreapta Siretului [1].

Presiunea asupra celor două armate se înteţeşte, căci Mackensen a făgăduit, la plecarea din Bucureşti, că « în două săptămâni va fi la Iaşi ». Şi timpul trece. La extremitatea sudică a frontului bătăliei, un violent atac inamic cu gaze surprinde Div. 5-a şi covârşeşte apărarea podului dela Cosmeşti, care, ameninţat, e aruncat în aer de Români [2].

In plină criză tactică a bătăliei, între comandanţii armatelor ruseşti şi româneşti destinate să coopereze, isbucneşte un conflict violent. Incapabil să-şi stăpânească trupele pe poziţie, în faţa presiunii inamice, generalul Ragoza, care comandă Armata IV-a rusă, propune părăsirea frontului şi retragerea trupelor pe o nouă poziţie, pe stânga Trotuşului şi a Siretului. Dar comandantul Armatei I-a române, refuză să accepte ideea şi ia măsuri ca această retragere să devie imposibilă, aşezând înspatele frontului mitraliere care taie drumul fugarilor. Fapt pentru care, Ruşii ameninţă să îndrepte tunurile asupra Românilor. Consiliul de războiu, prezidat de Regele Ferdinand care comandă acest front, chemat să restabilească unitatea, sacrifică pe Generalul Christescu lui Ragoza, pentru aceleaşi motive pentru care odinioară Joffre sacrificase lui French, pe Lanrezac, în preziua bătăliei dela Marna. Ideea generalului înlăturat triumfă totuşi. Dar misiunea de a o realiza trece asupra Generalului Eremia Grigorescu.

GENERALUL CHRISTESCU

[1] *Bătălia dela Doaga*

In dimineaţa de 24 August inamicul deslănţuie ofensiva în câmpia Siretului. La extrema stângă a Armatei a IV-a ruse, un atac cu gaze al Divizilor 212 germane şi 12 bavareze sparge frontul Div. 34 ruseşti la Bisigheşti între Movileni şi Balta Raţei. Prin spărtură pătrunde Div. 216 germană, spre podul dela Cosmeşti. Dar Div. 5-a trece Siretul pe la Furceni şi soseşte înaintea duşmanului la 24 Iulie, oprindu-l pe linia satelor Străjescu şi Doaga.

Atacul inamic se deplasează a doua zi (25 Iulie) spre Apus, între Străjescu şi Făurei, unde Div. 76 şi 89 inamice alungă Div. 13 şi 71 ruseşti, venite în ajutorul dreptei Div. 34. Dar Div. 9-a română, trecută la rândul ei pe dreapta Siretului, pe la Cosmeşti, oprea înaintarea inamicului la Moara-Albă.

Atacul inamic se strămută la 26 şi mai la Apus. Div. 115 şi 62 şi Corpul alpin bavarez sparg frontul rusesc între Tifeşti-Bătineşti şi Pătrăşcani. Intervenţia Div. 13-a română la Apus de Mărăşeşti restabileşte situaţia la Nord de pârâul Jugastru (29 Iulie). Spre Vest însă, Div. 62 şi Corpul alpin au făcut un mare progres ocupând Panciu şi respingând Div. 13 şi 15 ruseşti către Nord.

[1] *Contra-ofensiva română*

Românii, care au adus acum în dreapta Siretului 4 Divizii, încearcă să ia ofensiva spre a recuceri terenul pierdut. Nu reuşesc însă, pentrucă inamicul e hotărît să învingă cu orice preţ şi are masate în regiune, forţe multe.

[2] *Surprinderea dela Cosmeşti*

Istovită, Div. 5-a e atacată prin surprindere în noaptea de 29/30 August în lunca Siretului, la Nord de Doaga, de Div. 216. Covârşită de focul artileriei duşmane, ea pierde pădurea Călini, apoi pădurea Prisaca. Duşmanul e aproape să pună mâna pe podul dela Cosmeşti, unul din principalele obiective ale bătăliei. In faţa primejdiei, podul este aruncat în aer. Div. 15-a, care a trecut Siretul la Ionăşeşti, înlocueşte însă resturile Div. 5-a şi opreşte pe inamic la Sud de satul Cosmeşti.

PODUL DELA FURCENI

Atacul duşman se întinde însă tot mai spre Vest către Muncelu, unde Armata II-a trebuie să intervie cu stânga (Div. 10-a) în sprijinul dreptei Armatei a IV-a ruseşti.

Bătălia dela Oituz

In acelaş timp, inamicul atacă prin Valea Caşinului spre Grozeşti şi Târgul Ocna, la joncţiunea Armatei a II-a cu Armata a IX-a rusă. [1]) Aci, datorită sforţărilor Generalului Averescu, care e în termeni buni cu Generalul Mannerheim — eroul de mai târziu al independenţei finlandeze —, coeziunea ruso-română e mai mare şi sprijinul artileriei ruse efectiv.

Contra ofensiva Armatei a II-a în direcţia Caşinului, atacul Coşnei şi Cireşoaei, — unde se distinge noul Regiment al Vânătorilor de munte, al Principelui moştenitor, — atacul şi contra atacurile date în jurul muntelui Cocoşilă, sfârşesc prin a fixa pe inamicul care înaintase până la Grozeşti. Stăvilit şi la Muncelu de Div. 10-a, el nu mai poate nădăjdui să întoarcă Armata a II-a. E acum rândul Românilor să treacă la ofensivă, restabilind situaţia pe înălţimile dela Apus de Slănic şi Târgul-Ocna.

GENERALUL SCERBATCHEFF

[1])La 26 August, Corpul VIII austro-ungar deslănţuie atacul dela Oituz: Div. 70 Honvezi şi Div. 7 Cav. germană atacă la Nord, pe dreapta şi pe stânga Slănicului, respingând de pe dealul Pravila şi Ungureanu trupele Div. 7-a şi ocupând Slănicul Moldovei. La Centru, grosul Div. 117-a intră în Herăstrău şi cucereşte dealul Mateiuşca, cheia poziţiei româneşti. La Sud, Bg. 15 bavareză pune stăpânire pe cota 619 şi împinge Div. 6-a spre valea Leşunţului.

Situaţia e gravă, mai ales la Nord, unde inamicul a atins la 28 Iulie ultimul şir de înălţimi ce-l despart de Târgul-Ocnei: Cireşoaia, Măgura şi Coşna. Intre Oituz şi Caşin, el a luat dealurile: Chioşurilor, Arşiţei şi Leşunţului şi a pus piciorul în marginea de Vest a satului Grozeşti.

Dar la 29 August, Românii contra-atacă. La dreapta, Reg. Vânătorilor de munte, care primeşte cu acest prilej botezul focului, atacă Cireşoaia, sprijinit pe dreapta de Div. 2 rusă de cavalerie, care urcă dealul Vrânceanului şi pe stânga de Div. 7-a care înaintează pe amândouă versantele dealului Măgurei. La centru, Div. 1 Cav., sosită în grabă dela Oneşti, descalecă la Nord de Grozeşti, spre a întoarce apărarea Coşnei, cucerind Cota 703. In sfârşit, Brigada de Grăniceri a viteazului General Cantacuzino, pornind dela Mânăstirea Caşinului atacă la stânga Fabrica de sticlărie. Contra-atacul român isbuteşte să fixeze pe inamic. Incercările Românilor de a relua ofensiva nu vor reuşi, din cauza infanteriei ruseşti, care va refuza să coopereze cu dreapta Armatei a II-a.

DIVIZIA 7-a DEFILEAZĂ

Frontul românesc, prezentând în urma progresului inamic, o ieşitură primejdioasă în cazul unui nou atac pe flancuri, Armata II-a primeşte ordin să se retragă, fără lupte, pe o linie de apărare mai sigură [1]).

Criza bătăliei dela Mărăşeşti. Atacul dela Răzoare

Atacuri după atacuri vin să se sfărîme de rezistenţa Div. a 9-a şi a 13-a din faţa gării şi a târgului Mărăşeşti.

[1]) *Retragerea strategică a Armatei a II-a*

Faţă de presiunea exercitată de inamic la ambele aripi şi pentru a evita poziţia aventuroasă trupelor de pe Putna, precum şi pentru a libera Corpul al VIII-lea rus, chemat în ajutorul Armatei a IV-a, comandantul Armatei a II-a se hotărăşte să cedeze injoncţiunilor Marelui Cartier şi retrage la 1 August, Corpul II (Div. 12, 1 şi 3) din valea Putnei, pe linia înălţimilor dela Sud de Suşiţa: Vârful Războiului, dealul Matei, dealul Runcului, Răchitaşul — Momâia—dealul Porcului—Ireşti.

Degajat, Corpul VIII rusesc (Div. 14, 103 15 şi Div. Cav. Zaamurscaia) încearcă să refacă frontul la Nord de Panciu, pe linia satelor Şerbeşti—Repedea—Străoani — pădurea Răzoare. Nu reuşeşte însă pe deplin căci inamicul cucereşte Ireştii şi atacă în spre Muncelu. Numai intervenţia Div. a 10-a română sosită prin Pădureni, din stânga Siretului, şi a detaşamentului Alexiu, format de Armata II-a, reuşesc să stabilizeze situaţia în acest sector.

VÂNĂTORII DE MUNTE LA ATACUL CIREŞOAEI

GARA MĂRĂŞEŞTI DUPĂ BĂTĂLIE

In sfârşit, la 6 August, atacul inamicului reuşeşte să producă ruptura, în sectorul dintre Div. 10-a şi a 13-a, între Mărăşeşti şi Panciu, în vecinătatea imediată a pădurii «la Răzoare»[1]. Spărtura făcută în zorii zilei e exploatată imediat de inamicul care crede că ţine, în sfârşit, victoria decisivă. Porţile Moldovei par iarăşi gata să se deschidă duşmanului.

Dar ajuns lângă poziţiile artileriei, care trage cu învierşunare, inamicul, e întâmpinat de contra atacul fulgerător al ultimelor rezerve ale Diviziei a 13-a care-l aruncă în pădure.

La marginea ei, atacul se clatină, dar comandantul se aruncă în fruntea trupelor ce pornesc iarăşi năvala, intrând în pădure după inamic. La prânz, frontul românesc este reconstituit şi situaţia restabilită în favoarea Românilor. Ceasul greu poate fi socotit trecut. Inamicul nu va mai atacă decât în sectorul Muncelul[1].

ATAC LA RĂZOARE

Sfârşitul lunii Septemvrie atrage liniştirea luptelor. Inamicul a înţeles că nu va putea trece cu forţa peste trupul armatei române şi va aştepta de acum din altă parte, hotărîrea soartei războiului. Lucruri mari se pregătesc, într'adevăr, pe alte fronturi.

---

[1]) *Atacul dela 6 August*

La 6 August, inamicul deslănţuie un atac general, pe tot frontul, dela munte la Siret cu gândul să sdrobească definitiv rezistenţa forţelor ruso-române.

La Oituz, Bavarezii atacă spre Grozeşti — Cota 547 — Dealul Sticlăriei—Chioşurile, însă fără rezultat. La centru, după lupte grele, Div. 218 cucereşte cota 896 de pe Răchitaş, asupra Div. 12 româneşti.

In câmpie, Div. 76, 89 şi 12 bavareză atacă la Sud de Mărăşeşti, cucerind Fabrica de parchete şi respingând Div. 9-a română pe lizera târgului, în faţa gării.

Atacul dela Răzoare

Mai spre Apus, Div. 115 sparge frontul românesc la punctul de legătură dintre Div. 10 şi a 13-a, în vecinătatea pădurii « La Răzoare ». Prin spărtură, inamicul iese din pădure, înaintând spre cota 100, de unde are deschisă prin Modruzeni calea Siretului, în spatele Div. 9-a care apără Mărăşeştii. La 9 a. m. duşmanul e la 800 m de poziţiile artileriei. Comandantul Div. 13 (Generalul Popescu) organizează în grabă apărarea sectorului primejduit. In vreme ce compania de mitraliere a Bat. I din Reg. 51, a Căpitanului Ignat primeşte ordin să reziste pe poziţie până la moarte, întârziind astfel cu un ceas înaintarea duşmanului, şeful de stat major al Diviziei, Colonelul Dragu, împinge Bat. I din Reg. 50 (Căpitan Miclescu) şi II (Maior Tomescu) din Reg. 48 din rezerva Diviziei, aflate la Rateşul lui Haret, în spărtură. La acest contra-atac se asociază, din proprie iniţiativă, Bat. III din Reg. 47 (Căpitan Drăgănescu). Sprijinit de artileria care trage cu furie, barând calea rezervelor inamice, contra-atacul aruncă pe duşman înapoi în pădure, recucereşte liniile româneşti şi restabileşte situaţia. In faţa acestui eşec, inamicul decepţionat renunţă să mai atace în sectorul Mărăşeştilor.

[1]) *Atacul Muncelului*

Pentru ultima oară, el îşi îndreaptă forţele împotriva Muncelului, simţind că sectorul dela Nord de Panciu a trecut în seama trupelor ruseşti.

Intr'adevăr, după retragerea Armatei a II-a din Vrancea, Corpul VIII rus (Div. 14, 15 şi 124) a ocupat linia: Voloşcani - dealul Ireştilor - Muncelul - Mânăstioara. Apărarea Mărăşeştilor a trecut pe seama Diviziei a 14-a; iar Div. a 15-a a înlocuit la Răzoare Div. 13-a, legându-se la dreapta în faţa Panciului cu Div. 10-a

La 13 August, atacul Corpului Alpin şi Div. 76 cucereşte satul şi dealul Muncelului, rupând iarăşi frontul rusesc. Mai la stânga, Div. 217 germană pune mâna la 15 August pe dealul Ireşti şi dealul Mangalaciului, respingând Div. 124 spre Varnita.

Dar la 17 August, Reg. 2 Vânători prelungeşte frontul Div. a 3-a pe dealul Porcului, oprind pe duşman pe înălţimile dela cota 406 şi 461 şi în acelaşi timp Div. 11, 9, 13 şi 14 româneşti aduse din rezervă, înlocuesc unităţile ruseşti şi contra-atacă pe inamic din flanc, oprindu-i progresiunea. Pe toată linia frontului, dela munte la Siret, străjueşte acum neîntreruptă, armata română.

Convins, că în situaţia generală creiată, orice încercare este inutilă, Mackensen renunţă la ofensivă. Luptele care au urmat n'au mai avut ca obiectiv, decât rectificarea situaţiilor locale.

REŢELE DE SÂRMĂ INTRE MĂRĂŞEŞTI ŞI PANCIU

VILLA NEGROPONTE DUPĂ BĂTĂLIE

Consideraţii asupra bătăliilor dela Mărăşti şi Mărăşeşti

Legenda a consacrat amintirea celor două bătălii dela Mărăşti şi Mărăşeşti, restabilind gloria militară, ofensivă şi defensivă, a armatei române şi a comandanţilor ei.

Istoriografia militară a încercat să discute valoarea unora din aceste operaţii. Unii, numărând kilometrii pătraţi pierduţi în bătălie, sau miile de vieţi jertfite pentru apărarea lor, — n'au şovăit să conteste existenţa «victoriei» dela Mărăşeşti. Alţii, cumpănind zădărnicia «victoriei fără a doua zi, dela Mărăşti», au contestat meritele Armatei a II-a. Istoricul faptelor de arme ale răsboiului românesc trebue să spună categoric că amândouă aceste biruinţe sunt certe şi nu pot fi tăgăduite. Dar fiecare trebue judecată în sfera şi cu caracterele ei. Izbânzile militare nu se măsoară după kilometrii pătraţi cuceriţi în bătălie, ci în raport cu voinţa şi intenţiile adversarilor. Răsboiul e un fapt politic, în care două voinţe obşteşti încearcă să se impună una alteia, cu ultimele mijloace. Câştigarea unei bătălii nu înseamnă ocuparea unui teritoriu, ci impunerea unei voinţe. Care e, din acest punct de vedere, caracterul fiecăreia din cele două bătălii?

Bătălia dela Mărăşti este o strălucită victorie *tactică*, obţinută în condiţiile grele ale războiului de munte, împotriva unui front inamic stabilizat, şi cu o remarcabilă economie de forţe. Faptul se datoreşte deopotrivă strălucitei concepţii tactice şi pregătiri a atacului de către comandantul Armatei a II-a, precum şi execuţiei impecabile a acestei concepţii de către trupe. Preciziunea de tir şi observaţie a artileriei, impetuozitatea atacului infanteriei şi coeziunea dintre ele, au fost revendicate ca modele, în istoria marelui răsboiu. Imprejurările generale ale frontului răsăritean, în care se încadra acţiunea Armatei a II-a, nu au îngăduit însă ca această isbândă tactică, să se transforme în victorie strategică. Intenţia ofensivă a comandamentului român a trebuit părăsită, deşi Armata a II-a îşi realizase perfect misiunea. S'a repetat cu acest prilej, cu această armată, ceea ce s'a întâmplat cu Armata de Nord în prima parte a campaniei din 1916. Situaţia strategică a impus sacrificarea roadelor biruinţei tactice.

Bătălia dela porţile Moldovei este, dimpotrivă, o victorie *strategică*. Ea a însemnat înfrângerea voinţei duşmanului de a trece peste armata română. Porţile Moldovei nu i s'au deschis. Şi faţă de această frângere a voinţei duşmane, erorile tactice, pierderea câtorva kilometri pătraţi, precum şi jertfele făcute, nu contează.

Trecerea peste trupul Moldovei, cu puterea armelor, n'a reuşit. Voinţa de a trece a comandamentului inamic, s'a frânt de voinţa comandamentului român, care, pentru a doua oară, la aceleaşi porţi ale Moldovei, a ripostat: «Pe aicea nu se trece». Şi întâmplarea a voit ca tot Generalul Eremia Grigorescu s'o rostească.

Că, în fapt, legarea acestei biruinţe de târgul Mărăşeşti, are mai mult un caracter simbolic, este de netăgăduit; deoarece pe tot frontul celor două armate române, dela munte la Siret, n'a fost decât o singură încercare de străpungere, prin dublă învăluire a armatei române, conform reţetei de predilecţie a inamicului, bătălie descompusă tactic, în mai multe operaţii neizbutite. Alegerea micului târg ca simbol al bătăliei, nu e însă fără rost. Pentrucă aci, lângă el, la Răzoare, în faţa gării, s'a frânt resortul principal al voinţei duşmanului de a forţa porţile Moldovei. Aci s'a îndoit pentru întâia oară că va trece.

Că, profitând de împrejurarea demoralizării ruseşti, până la urmă duşmanul tot a reuşit să-şi facă drum mai târziu peste Moldova, îndreptându-se spre Kiew? E adevărat. Dar atunci, întreaga soartă a războiului va fi schimbată. Şi apoi această trecere nu se va mai datori înfrângerii armatei române, ci trădării sale de către aliat. Ceea ce, în sfera perspectivelor politice, în slujba cărora stă efortul militar, înseamnă cu totul altceva. De aceea, marşul inamicului spre Kiew, în primăvara anului 1918, nu a mai avut asupra României rezultatul defavorabil, pe care l-ar fi avut această trecere, cu un an mai de vreme. Dimpotrivă, el i-a înlesnit ocuparea Basarabiei.

In lumina acestor consideraţii politice şi militare, bătăliile dela Mărăşti şi Mărăşeşti îşi justifică, fiecare, meritele proprii.

PÂNDAR PREVĂZUT CU MASCĂ DE GAZE

INMORMÂNTARE PE FRONT

VREMURI DE CUMPĂNĂ

Revoluția bolșevică în Rusia. Armistițiul

Ajunși stăpâni ai Rusiei, în Octombrie, comuniștii, — pe care valul desnădejdei populare rusești îi aduce la putere cu strigătul « pâine și pace » — se grăbesc să încheie armistițiul cu dușmanul[1]). Cuprinsă în vâltoarea frontului rusesc, alături de generali pe care trupa nu-i mai ascultă, armata română e amenințată nu numai de inamicul din afară, dar și de aliatul din țara lui.

Dezagregarea armatelor rusești amenință serios ordinea în Moldova. Agitatorul Rakovski, arestat la Iași, e eliberat de bolșevici. Impotriva grupurilor rusești înfierbântate care amenință Iașii sau Galații, armata română e silită să ia poziție la Socola, pe Siret și la Pașcani. (7/20 și 8/21 Ianuarie 1918) Armata rusească e, în sfârșit, dezarmată și rapatriată în Rusia, fapt pentru care Sovietele declară războiu României (13/26 Ianuarie 1918), arestând pe Ministrul țării la Petrograd.

Autonomia Basarabiei

Sub influența noilor idei, Basarabia se constituise republică autonomă (2/15 Decembrie 1917) Amenințat de Bolșevicii care asasinaseră pe capii mișcării naționale: Murafa și Mateievici, « Sfatul țării » care conducea tânăra republică basarabeană, chemase armata română în ajutor. (24 Decembrie 1917) Profitând de faptul că armata română, izbutise să obțină prin condițiile armistițiului a nu fi în întregime dezarmată, Brătianu putu face față situației. Armata Română trecù în Basarabia, bătù pe Bolșevici la Spătărești, Mihăileni, (14/27 și 15/28 Ianuarie 1918) Bender și Ismail și ocupă Tiraspol, Hotin și Cetatea-Albă (8/21 Martie 1918)

La 24 Ianuarie, Basarabia se proclamă independentă.

O dilemă istorică

Dar inamicul e grăbit. El vrea să poată dispune de îndată de diviziile sale pe alte fronturi. Lui nu-i trebue armistițiu. El vrea pace. Și pacea aceasta caută să o impună de îndată României, profitând de faptul că pentru a-și realiza siguranța împotriva Bolșevicilor, Românii au fost siliți să-și deplaseze trupele în Basarabia.

Sub cuvânt că deplasarea acestor trupe constituie o derogare unilaterală dela clauzele armistițiului, Mackensen trimite guvernului român un ultimatum, invitându-l să'nceapă negocierile de pace, amenințând în caz contrar, cu denunțarea armistițiului (23 Ianuarie / 5 Februarie 1918).

« România părăsită și trădată », cum a calificat-o Clemenceau, trece în acest moment printr'unul din cele mai dureroase momente ale existenței sale. Departe de aliații care i-ar fi putut veni în ajutor, amenințată din afară de inamicul rămas liber să-și concentreze efortul împotrivă-i, prin prăbușirea frontului rusesc, amenințată înlăuntru de armatele rusești bolșevizate, care răzvrătite în bande atacă și pradă unde pot, — România e pusă într'una din cele mai dureroase alternative ale sorții...

In fața acestei situații stau față în față, ca totdeauna, cele două taberi: de o parte asprele realități de fapt, întruchipate în Generalul Averescu, care, întemeiat pe cifre, pe stocuri și pe realități, socotește rezistența izolată o aventură imposibilă și inutilă. De cealaltă parte, stau exigențele idealului, refuzul de a renunța la înfăptuirea țintei pentru care neamul făcuse atâtea jertfe, întruchipate în Regina Maria, care, în aceste ceasuri de cumpănă, se arată vrednică fiică a « neamului care nu s'a socotit niciodată învins »!

Nevoind să-și asume singur răspunderea unui atare ceas, Ion Brătianu demisionează, trecând Regelui sarcina cumplită a arbitrării (26 Ian. / 8 Feb. 1918).

După un consiliu de coroană dramatic, prelungit mai multe ședințe, în care se examinează pe rând toate soluțiile, adică: 1. rezistența demonstrativă în « triunghiul morții », susținută de antantofili și combătută de generali, 2. retragerea regelui și a guvernului peste graniță și disolvarea armatei în fața inamicului, în felul în care au procedat Sârbii și 3. începerea tratativelor cu dușmanul, Regele hotărăște.

Indentificat cu soarta croită de veacuri poporului său, Regele, care a trebuit să treacă iarăși peste toate sentimentele sale omenești, pentru a nu mai fi decât unealta sacră a destinului țării sale, « Unsul » care în pofida Reginei tulburată își poartă povara

POST DE PAZĂ PE MALUL NISTRULUI

[1]) Armistițiul frontului de Sud rusesc — în care era înglobată armata română — s'a semnat la Focșani, la 26 Noembrie 1917.

SUPRAVEGHERE IN TRANȘEE

liniștit, sub pecetea unor taine altora neîmpărtășite — Regele *singur*, rezolvă conflictul în sensul milenar al istoriei țării sale. Armata nu va părăsi pământul strămoșesc, nici nu se va risipi în neființă, compromițând existența mai departe a statului legal. Țara se va pleca sub vremuri. Dar o va face de nevoie, fără să-și trădeze nădejdea zilei de mâine. Ea va lupta să-și păstreze armata întreagă, rezervându-și prin ea, posibilitățile ceasului de apoi. Citind paginile care zugrăvesc în aceste clipe, chipul Regelui, în memoriile oricăruia din istoriografi, sau din martori, — îți vine în minte, fără să vrei, așteptarea împietrită a lui Vlaicu Vodă, din legendă, sau «îndemnurile» lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie

Guvernul Averescu începe negocierile la Buftea

Omul realităților, Generalul Averescu, e chemat să facă față. Brătianu realizează astfel o dublă abilitate, trecând asupra omului de popularitatea căruia se teme, greua și mai ales ingrata sarcină a lichidării unei situații devenită imposibilă. Militar, Generalul nu șovăie în aceste momente grele, să-și riște popularitatea, făcând actul antipatic al începerii negocierilor.

La Buftea, unde Averescu se întâlnește cu Mackensen, (5 Februarie 1918) delegația română e pusă în fața sugestiei inspirată de oamenii politici din teritoriul ocupat, că abdicarea Regelui și înlocuirea lui cu unul din fiii Impăratului german, ar putea asigura, dacă nu integritatea, în orice caz o reducere la minimum a sacrificiilor teritoriale ale țării.

Leal, Averescu nu acceptă discuția, ci solicită o audiență Impăratului german. Grăbit să sfârșească, Czernin solicită și obține dela Regele Ferdinand o întrevedere din partea Impăratului Austriei, în gara Răcăciuni, arătându-I că numai încheierea imediată a păcii, ar putea înlătura opoziția Puterilor centrale împotriva dinastiei (14/27 Februarie 1918).

In realitate, la Buftea, unde Argetoianu începe discuțiile preliminare, Austria și Germania nu se înțeleg. Cea dintâi, prin glasul abilului Czernin, care în acest moment își joacă cartea vieții, caută să reducă România la o simplă expresie geografică, realizând cât mai mult din vechiul său plan de pace separată pe socoteala României, după care Moldova până la Siret ar fi trebuit să fie cedată Rusiei, Muntenia Austriei și Dobrogea Bulgariei; iar România să rămână doar un simbol de suveranitate asupra Deltei Dunării. Germania — ale cărei cercuri militare, inspirate de Mackensen, sunt mai favorabile României decât cercurile ei politice reprezentate prin Kühlmann — caută să zădărnicească jocul Austro-Ungariei. Nu firește de dragul României; dar pentrucă politica germană nu are nevoie la gurile Dunării de un stat fantomă, ci de un pivot solid, ghimpe în flancul Rusiei.

Din partea ei, România șovăie. Deși Averescu e convins că cu cât va fi mai expeditiv, cu atât va obține condițiuni mai bune; cealaltă tabără, a lui Brătianu, care-l sprijină în Parlament, ar vrea — ca totdeauna — să tergiverseze.

Condițiile «sine qua non»

Până la urmă, condițiile dușmanului se precizează în modul următor: 1. Rectificarea graniței munților în spre Ardeal așa că trecătorile să intre în stăpânirea Austro-Ungariei, 2. Cedarea Dobrogei în condominium puterilor centrale până la pacea generală, 3. Aservirea economică a țării pe timp de 50 ani față de Germania, 4. Dreptul de trecere a trupelor inamice prin Moldova împotriva Rusiei.

In fața acestor condiții, divergențele reapar în sânul Consiliului de Coroană. Unii, scontând viitorul, repetă că România trebue să-și facă datoria de aliată, rezistând până la capăt. Alții cumpănind mijloacele și împrejurările prezentului arată neseriozitatea oricărei încercări de rezistență izolată.

Unii sunt pentru acceptarea condițiilor în bloc și fără discuție, ca o dovadă că nu e vorba de pace, ci de constrângere. Ceilalți cred că s'ar putea câștiga mai mult, negociind. In timpul deliberărilor, inamicul — care semnase între timp tratatul dela Brestlitovsk cu Rusia și ocupase Kievul — nemulțumit de tergiversările României, trimete guvernului român un ultimatum, cerându-i acceptarea imediată a condițiilor *sine qua non*, sub amenințarea denunțării armistițiului (17 Februarie / 2 Martie 1918). Zadarnic încearcă Regina să și facă ascultat cuvântul, prin glasul Principelui moștenitor.

ODIHNA IN TRANȘEE

MARGHILOMAN SEMNEAZĂ TRATATUL DELA COTROCENI

Imposibilitatea rezistenţii, recunoscută de miniştrii aliaţi, determină acceptarea condiţiunilor duşmane. Argetoianu semnează preliminariile dela Buftea. (20 Februarie/5 Martie 1918).

Semnarea preliminariilor. Guvernul Marghiloman

Germanii dobândesc dreptul de a trece prin Basarabia spre Ucraina, unde hatmanii se proclamaseră independenţi şi manifestau—sprijiniţi de Aliaţi—veleităţi de rezistenţă împotriva Puterilor centrale. Nu însă mai înainte ca Misiunea franceză, care părăseşte România, să fi fost pusă la adăpost.

Şi pentrucă nu se simte îndeajuns sprijinit de Rege, Averescu demisionează, lăsând locul unui guvern Marghiloman, care speră că va obţine dela duşmani condiţii mai avantajoase. (5/18 Martie).

Pacea dela Bucureşti

Sprijinit în Muntenia pe baionetele germane şi în Moldova pe nemulţumirea populară care generase şi noul « partid al muncii », guvernul Marghiloman face alegeri, care-i dau majorităţi importante şi semnează la Bucureşti la 24 Aprilie/7 Mai tratatul cu Puterile centrale, pe care însă Regele nu-l ratifică. Şi pentru a face pe plac sprijinitorilor săi, Marghiloman dă în judecată, ca vinovaţi de răspunderea dezastrului, pe membrii guvernului Brătianu.

BLOCUL MOLDOVENESC IN SFATUL ŢĂRII

Unirea Basarabiei

In acest timp de jale, strălucea totuşi o rază de soare. La 13/27 Martie, Sfatul Ţării vota unirea Basarabiei cu România, cu care prilej basarabeanul Stere încearcă să-şi răscumpere, faţă de ţară şi Rege, vina grea de a fi uneltit cu duşmanul contra guvernului legal. Recunoaşterea reformei agrare de către Statul român, face această unire, din punct de vedere social, indestructibilă.

VICTORIA

Răsturnarea soartei armelor

Intre timp însă, soarta generală a războiului se schimbase.

Generalul Ludendorff, după ce scăpase de grija frontului răsăritean, îşi îndreptase toate forţele spre Apus, cu intenţia hotărîtă de a provoca decizia înainte de sosirea Corpului expediţionar american. Ofensivele lui din Martie şi Aprilie, cu toate spărturile făcute în frontul aliat, nu isbutesc totuşi să-i aducă victoria decisivă şi provoacă dimpotrivă, antidotul ei. In faţa primejdiei, Aliaţii, se reculeg şi institue comandamentul unic. Datorită rezervelor abil utilizate de noul comandant suprem, Generalul Foch, începând dela jumătatea lui Iulie, aliaţii care au acum superioritatea de forţe, încep o serie de ofensive succesive, reuşind să disloce moralul trupelor germane. In August, marele atac englez dela Cambrai, executat cu tancuri în massă, face pe Ludendorf să se îndoiască pentru prima oară de victorie, îndemnând pe conducătorii politici ai Germaniei să ceară pace. Deşi pentru el trecătoare, îndoiala aceasta sdruncină definitiv încrederea conducerii politice a Germaniei în victoria finală. Noul cancelar, Max de Baden, pipăe terenul în vederea negocierilor pe temeiul celor 14 puncte enunţate în Ianuarie de Preşedintele Statelor Unite ale Americii, Wilson, ca ţeluri de război ale Americii. Printre principiile, care urmau să stea la temelia păcii viitoare, cel dintâiu era dreptul de autodeterminare al popoarelor, menit să desăvârşească reorganizarea Europei, pe baza principiului naţionalităţilor. Prin sufletul neamurilor asuprite trece un freamăt de nădejde.

In acest răstimp, la Medgido, în Palestina, Generalul Allenby distrugea armata turcească, ocupând Ierusalimul şi Damascul.

Spargerea frontului bulgar

Iar la 2/15 Septembrie, Mareşalul Franchet d'Espérey, care a înlocuit la Salonic pe neputinciosul Sarrail, sparge frontul bulgar la Dobropolje, înaintând fulgerător prin spărtura făcută, spre Sofia şi Constantinopol. Bulgaria şi Turcia capitulează. In vreme ce, Franchet d'Espérey se apropie de Dunărea păzită de armatele germane ale lui Mackensen, primul ministru francez, Clemenceau, trimite, cu avionul, dela Salonic, prin căpitanul Victor Antonescu, un răvaş lui Ionel Brătianu, să fie gata pentru ca, la momentul oportun, armata română să poată cădea în spatele lui Mackensen. (8/21 Octombrie).

REGELE FERDINAND I ŞI REGINA MARIA SE INTORC IN BUCUREŞTI IN FRUNTEA ARMATELOR ALIATE

Desagregarea Austro-Ungariei

Pe când toate aceste lucruri se petrec în peninsula balcanică, în Austro-Ungaria începe o mare frământare. Ca la frângerea unui farmec, capitularea Bulgariei e semnalul desagregării imperiului dualist. Naționalitățile asuprite se constitue autonome. Incurajat de formularea principiilor wilsoniene, deputatul român Vaida-Voevod, rostește în parlamentul maghiar, dreptul de auto-determinare al Românilor din monarhia babsburgică (5/18 Octombrie).

Ultima încercare a Impăratului Carol de a transforma Austro-Ungaria în stat federal, vine târziu. Contele Tisza e asasinat și împăratul izgonit de revoluția ce clocotește. In locul lor, desnădejdea populară instalează pe Contele Karoly, antantofil, care încearcă în ultimul ceas, să atragă în favoarea cauzei țării sale, pe Aliații care au sosit la Dunăre.

România reintră în răsboiu

In ziua în care Berthelot, care comandă acum aripa dreaptă a lui Franchet d'Espérey, ajunge la Rusciuc, (24 Octombrie / 6 Noembrie), Regele Ferdinand înlocuiește guvernul Marghiloman printr'un guvern condus de Generalul Coandă și ordonă mobilizarea celor 7 divizii teritoriale rămase nedesarmate, pornind cu ele spre București, pentru a cădea în spatele lui Mackensen. In fața primejdiei, acesta evacuează în grabă Muntenia. Incolțită din toate părțile, Germania, în care a isbucnit revoluția și care a isgonit pe împărat, încheie la 29 Octomvrie/11 Noemvrie armistițiul pe toate fronturile. La 18 Noembrie / 1 Decembrie, Regele și Regina, însoțiți de Generalul Berthelot, se întorc în fruntea trupelor aliate în București, aclamați de populația românească, care-i primește cu lacrămi de bucurie. Populația capitalei ocupate de doi ani, se deșteaptă ca dintr'un vis urît.

Unirea provinciilor românești

In acest timp, în Austro-Ungaria, evenimentele se precipitaseră. Sfatul național român din Bucovina, votase alipirea necondiționată la România și chemase armata română (14 - 27 Octombrie). Iar în Ardeal, pe când Sfatul național român se adună la Arad ca să asculte doleanțele națiunei subjugate de un mileniu; la Viena, Iuliu Maniu dezarmă regimentele austriace, înarmând gărzile naționale ardelenești, pe care le puneà la dispoziția acestuia.

După tratative nereușite duse cu Sfatul național maghiar, prin Oscar Iasszy, Adunarea națională dela Alba Iulia, proclama în ziua întoarcerii Regelui în București, unirea Transilvaniei cu România și instituia Consiliul dirigent. Câteva zile mai târziu, Adunarea națională a Sașilor dela Mediaș, vota și ea alipirea la România (13—28 Decembrie).

DELEGAȚIA CARE A ADUS REGELUI ACTUL UNIRII TRANSILVANIEI

A doua înaintare a Românilor în Ardeal

Spre a împiedica atrocitățile comise de Unguri asupra populației românești rămasă fără apărare în această perioadă de tulburare, armata română pătrunsese în Ardeal pe urma ariegardelor lui Mac kensen 7/20 Noembrie.

Tratativele dela Paris

In acest timp, la Paris, încep negocierile de pace. (5/18 Ianuarie 1919). Deși reintrase în războiu în ceasul al XI-lea, alături de Aliați, poziția României la aceste negocieri nu era tocmai ușoară.

România încheiase, împotriva prevederilor tratatul de alianță, cu consimțimântul nevoit, e drept, al Aliaților pace separată. Și principalul factor al victoriei, Statele Unite, nu erau semnatare ale acestui tratat. Revendicările românești trebuiau deci susținute, de acum, pe alte temeiuri printr'o propagandă dibace. Această sarcină fu îndeplinită

GENERALUL MOȘOIU STUDIAZĂ PLANUL OPERAȚIILOR

de Consiliul național român, constituit la Paris, în timpul vremilor de vitregie, sub președenția lui Take Ionescu, care cuceri în favoarea României, puternice simpatii.

Redevenit prim ministru, Ionel Brătianu, nu ținu seamă de această situație, ci intră în conflict cu Consiliul suprem interaliat, constituit de cele patru mari puteri ale Înțelegerii. El protestă contra deosebirii făcută între aliați, prin gruparea lor în state cu interese limitate și în state cu interese nelimitate, refuză să accepte controlul străin asupra minorităților ce i se impunea ca preț al recunoașterii Unirii, și nu primi pentru țara lui alte hotare decât cele prevăzute în tratatul de alianță din 1916, pe care însă Aliații nu le mai recunoșteau invocând intervenția Americei, nesemnatare, și schimbarea situației României prin semnarea păcii separate. Până la urmă birui principiul naționalităților, în numele căruia se oferi României vechea graniță etnică a lui Kossuth, care, fiind întemeiată pe mărturia unui naționalist maghiar, nu putea fi contestată.

INFANTERIA ROMÂNĂ TRECE TISA

Problema Banatului

Neînțelegerea era în deosebi acută în privința Torontalului din Banat, pe care îl reclamau deopotrivă, Sârbii și Românii, în numele aceluiaș principiu al naționalităților. Pus la judecata lui Solomon, Brătianu refuză să asculte sfaturile lui Take Ionescu, care — mai diplomat — îl îndemna să se înțeleagă asupra lui, direct cu Sârbii, și părăsi conferința.

Bolșevismul în Ungaria
Reluarea operațiilor militare

Peripețiile militare nu se sfârșiseră însă. Decepționată de eșecul făgăduelilor lui Karoly, Budapesta lăsase între timp să se instaleze sovietele lui Bela Kuhn, care introduseseră în Ungaria, teroarea roșie. Speculând asupra sentimentelor naționaliste încă vii, ale populației maghiare, Bela Kun, reorganiză în grabă o armată, pe care o aruncă asupra Românilor, opriți, din ordinul Aliaților, pe prima linie de demarcație a presupusei granițe etnice.

Atacată dincoace de linia de demarcație, armata română ripostă cum se cuvenea. Generalii Mărdărescu și Moșoiu, care refăcuseră între timp, de astă dată victorioși, drumurile campaniei din 1916, ne mai putând asista nepăsători la masacrele sistematice

ARTILERIE ROMÂNĂ MOTORIZATĂ, PESTE TISA

REGELE FERDINAND DECOREAZĂ SOLDAȚI PE FRONTUL TISEI

îndreptate împotriva populației românești rămase dincolo de linia de ocupație, în teritoriul ce urma să revie României, — forțează între 3/16 și 5/18 Aprilie, defileurile Munților Apuseni, izolând trupele săcuiești de pe Someș, de cele unguresti din văile Crișurilor [1]). La 8/21 Aprilie, armata română ocupa prima linie a marilor centre din câmpie: Satu-Mare-Carei-Oradia-Salonta. Șase zile mai târziu, a doua linie de centre: Nyiregyhaza, Debrețin și Bichiș-Ciaba era în mâinile Românilor. In sfârșit, la 18 Aprilie / 1 Mai Românii ocupau tot malul stâng al Tisei, alungând trupele unguresti spre Tokay, Szolnok și Ciongrad [1]).

Bătălia dela Tisa și ocuparea Buda-Pestei

Instalarea Românilor pe Tisa nu astâmpără însă pe Unguri, care atacă pe Cehoslovaci, (7/20 Mai) respingându-i până la Cașovia, cu nădejdea de a stabili prin Galiția, legătura cu Rusia Sovietică. Imbătați de acest succes ușor ei își îndreptară iarăși forțele refăcute, împotriva Românilor, sub cuvânt că aceștia refuză să execute ordinul de retragere pe linia fixată de Consiliul suprem [2]).

[1]) *Bătălia din Munții Apuseni. Cucerirea liniei marilor centre*

Bătălia din Munții Apuseni s'a dat de trupele românești împărțite în două grupuri: *Grupul de Nord* comandat de Generalul Moșoiu și *Grupul de Sud* comandat de Generalul Mărdărescu, care avea și comanda supremă a armatei române din Ardeal.

La Grupul de Nord, *Detașamentul Olteanu*, înainta pe Tisa, în flanc-gardă, dela Sighet către Huszt și Czap, făcând legătura cu Cehii. Mai la Sud, *Div. 2-a Cav.* alerga dealungul Someșului și Crasnei, dela Baia Mare spre Satu-Mare și apoi spre Nyiregyhaza, tăind retragerea Diviziei de Săcui. *Divizia 7-a* pornea în același timp, dela Zalău, prin Șimleul Sylvaniei, ocupând Marghita și Careii, apoi se îndrepta spre Debrețin. Cele mai grele lupte le-a avut însă de dus *Div. 6-a*, care n'a putut cuceri defileul dela Ciucea, întărit de dușmani, decât combinând atacul frontal cu dubla învăluire a aripilor inamice. Lecția înfrângerilor suferite în prima parte a campaniei, începea să-și dea roadele. Odată cucerit defileul Crișului repede, calea Oradiei era deschisă Generalului Holban.

Grupul de Sud, compus din *Div. 1 și 2 de Vânători* și din *Div. 18-a Ardeleană*, în rezervă, înaintează cu stânga dealungul Mureșului, dela Zam ocupând Maria-Radna și Musca, în vreme ce dreapta lui forțează, în valea Crișului, defileul Ciuci, combinând de asemeni manevre pe aripi, cu un îndârjit atac frontal. *Detașamentul Rasoviceanu* — eroul dela Topraisar — pornește dela Vașcău și ocupă Beiușul. Un marș fulgerător îl pune în stăpânirea Salontei.

A DOUA INAINTARE ROMÂNĂ IN TRANSILVANIA

CAVALERIA ROMÂNĂ LA BUDAPESTA

[1]) *Inaintarea spre Tisa*

Odată stăpâni pe linia marilor centre de peste munte, armata română se regrupează. La dreapta, *Detașamentul Olteanu* și *Divizia 2-a de Cav.* atacă concentric Nyiregyhaza, capturând, în cotul Tisei, Divizia de Săcui. La centru, *Diviziile 6 și 7* ocupă Debreținul, alungă pe inamicul întărit dealungul canalului Beretăului în direcțiunea Szolnok. La stânga, Div. 6-a se alătură *Div. de Vânători* și atacă sub comanda Generalului Holban, Bichiș-Ciaba. Atacul frontal, sprijinit pe dreapta de acțiunea *Detașamentului Rășnoveanu*, pe stânga de a *Detașamentului Sachelarie*, care cad în flancurile și spatele inamicului, îl determină să se retragă către Szentes, Mindeszent și Hodmezö-Vasarhely, pe Tisa. *Div. 16 și 18 din Ardeal* preiau paza pe linia Tisei, având în rezervă Div. 2 Cav., 6 și 1 Vânători și Div. 20-a Ardeleană.

[2]) *Ungurii trec Tisa*

Dreapta armatei unguresti trece Tisa pe la Ciongrad ocupând Szentes, Mindeszent și Hodzmezö-Vasarhely, dar nu se poate menține. Contra-atacurile Div. 16 Ardelene o aruncă înapoi pe malul drept. Același lucru pățește la Tisa Füred, Brigada internațională. Atacul principal al dușmanului se

COMANDANŢII ROMÂNI ŞI ALIAŢI LA BUDA-PESTA

Generalii Mărdărescu şi Moşoiu, manevrează însă cu dibăcie trupele inamice care trecuseră Tisa şi le aruncară înapoi peste apă (7/20—13/26 Iulie)[1].

Trecând acest râu, pe urma ei[2], după o urmărire fulgerătoare[3], trupele de cavalerie ale Colonelului Rusescu ocupară Budapesta, cu toate protestele Consiliului suprem aliat, restabilind acolo ordinea tulburată, salvând astfel Europa de primejdia bolşevizării[1]. In Budapesta, trupele româneşti găsiră o mare parte din materialul răpit din România de Puterile centrale, în timpul ocupaţiei, pe care îl rapatriară. Ei demontară, deasemeni, fabricile ungureşti de armament, pentru a împiedica pe duşman să mai reacţioneze. Erà rândul Ungurilor să simtă rigorile răsboiului.

Demisia guvernului Brătianu. Semnarea tratatelor

Enervat, Consiliul suprem dădu României un ultimat, (2/15 Noembrie) invitând-o să evacueze Budapesta, sub ameninţarea de a nu i se mai recunoaşte revendicările politice. Brătianu, care refuzase să semneze tratatul dela Sf. Germain şi părăsise conferinţa păcii

deslănţuie însă la centru, unde trei divizii ungureşti isbutesc să treacă apa, protejate de un violent bombardament de artilerie, pe la Szolnok. Inamicul înaintează divergent, împingând trupele de acoperire ale Div. 18-a ardelene dincolo de Canalul Beretău.

[1]) *Riposta română*

Presan şi Mărdărăscu organizează însă imediat riposta. In vreme ce *Detaşamentul Papp* conteneşte de front înaintarea duşmanului, atrăgându-l după sine, *Detaşamentul de manevră al Generalului Moşoiu* cade în flancul lui stâng spre Kenderes şi Fegyvernek; iar *Detaşamentul Leca*, îi loveşte celălalt flanc, tăindu-i comunicaţiile spre Török St. Mikloş. Operaţia are un efect fulgerător. Inamicul care, cu o zi înainte, vestise lumii întregi biruinţa asupra Românilor, se retrage în debandadă peste Tisa, părăsindu-şi armele şi muniţiile.

[2]) *Românii trec Tisa*

Românii nu-i dau însă răgaz de reculegere, ci prepară trecerea Tisei. In timp ce, la stânga, Grupul de manevră Moşoiu simulează o încercare de trecere pe la Szolnok, atrăgând în acest sector majoritatea forţelor inamice; iar Generalul Demetrescu încearcă să treacă, mai sus, pela Kisköre, Holban trece prin surprindere pela Tisa Bö, urmat îndată de Moşoiu, care s'a deplasat repede, către Nord (17/30 Iulie 1919).

[3]) *Capitularea Ungurilor în Pustă*

Armata română, trecând Tisa, adoptă o nouă formaţie, menită să-i confere siguranţa în toate direcţiile îngăduindu-i în acelaşi timp să manevreze pe liniile interioare împotriva comunicaţiilor inamice. In avangardă porneşte Holban, în direcţia Budapestei, interceptând cu cavaleria risipită în evantail, comunicaţiile trupelor duşmane de pe Tisa, cu Capitala. La centru înaintează Moşoiu, acoperit pe dreapta în flanc-gardă de grupul General Demetrescu, pe stânga de Grupul Olteanu. Acestea se rabat pe urmele cavaleriei lui Davidoglu asupra detaşamentelor inamice care se retrag, pe stânga dela Szolnok şi Ciongrad, pe dreapta dela Tokay, înconjurându-le la Czeglet, Keskemet şi Miskolz, silindu-le să capituleze. Holban are acum deschis drumul Budapestei.

[1]) *Ocuparea Budapestei*

Dar Colonelul Rusescu, care primise ordin să cadă cu toate trupele lui, la Keskemet, în spatele duşmanului, spre a-i desăvârşi înconjurarea, — i-o ia înainte. Executând ordinul primit, numai cu o parte a trupelor lui, pe care o crede suficientă pentru împlinirea misiunii, el porneşte într'un raid fulgerător, cu patru escadroane spre Budapesta, pe care o ocupă, la 22 Iulie / 4 August, punând capăt guvernării lui Bela Kun şi intrigilor urzite împotriva Românilor de Colonelul Romanelli şi de Generalul Banholz din Consiliul local interaliat. Sosirea Vânătorilor lui Holban, consolidează situaţia creată în urma aventurosului raid, armata română continuând înaintarea spre Vestul Ungariei, până spre Györ şi regiunea lacului Balaton, unde se constitue, cu sprijinul Românilor, noul guvern ungar al lui Horty.

ARTILERIA ROMÂNĂ LA BUDAPESTA

făcând loc generalului Văitoianu, (14/27 Septembrie) fu silit să se încline. Continuând însă vechea tactică de scoatere a castanelor din foc cu mâna altora, Brătianu trecu asupra guvernului Vaida-Voevod sarcina semnării tratatelor dela St. Germain și Trianon, care consacrau unirea Ardealului și Bucovinei cu țara mumă, dar și condițiile ce nu-i convenise să semneze. (25 Noembrie / 8 Decembrie 1919).

Aproape un an mai târziu, marile puteri ale Ințelegerii ratificau și unirea Basarabiei (14/28 Octombrie 1920), consfințind astfel unirea tutulor provinciilor românești.

REGELE FERDINAND ȘI REGINA MARIA LA PODUL DE PESTE TISA

Considerații generale asupra răsboiului românesc

Aceasta este pe scurt, istoria războiului românesc. Invățămintele ei pentru istoria patriei, sunt de cea mai mare importanță. Răsboiul este, pentru orice popor o grea încercare și cu prilejul lui ies la iveală toate însușirile bune, dar și toate scăderile lui.

Răsboiul românesc a confirmat încă odată însușirile esențiale ale poporului românesc.

El a vădit în tot timpul, admirabilele însușiri de sănătate morală, inteligență și răbdare ale păturei rurale a poporului român. Bine condus, echipat și antrenat, soldatul român a dovedit că poate fi opus cu succes celor mai buni soldați ai lumii. Și din acest punct de vedere, trecerea echilibrului social al României pe seama păturii rurale, prin cele două reforme: împroprietărirea și votul universal, reprezintă o întărire a națiunii, mai ales dacă ne gândim că pătura țărănească, e pătura românească dominantă omogen, în toate provinciile.

Clasa stăpânitoare, deși s'a dovedit mai puțin rezistentă moralicește, mai puțin prevăzătoare și mai influențabilă, nu a fost însă mai prejos de misiunea ei. Vrednică de amintit este în deosebi abnegația cu care pătura conducătoare românească, cu toate deosebirile de păreri, a știut să-și subordoneze aspirațiile individuale, aspirațiunilor colective, făcând front în jurul ideei de țară, renunțând la drepturile și privilegiile al căror sacrificiu era menit să asigure fericirea patriei și trecându-și mâna unii altora, în clipe grele, numai pentru ca neamul să nu rămână nicio clipă descoperit în fața împrejurărilor.

« Norocul românesc »

Mai presus de toate însă, trebuie amintit, ca factor dominant al victoriei, ceea ce s'a numit « norocul românesc ».

« Norocul » acesta nu trebue însă înțeles ca un capriciu al întâmplării, ci ca un resort ascuns, care împinge toate așezările lumești, spre matca firei lor adevărate.

Pe planul existenței firești și al faptelor exacte, el este o îmbinare de însușiri sufletești, cu situațiuni locale și cu împrejurări istorice nemai întâlnite nicăieri. Este poate, îndârjirea cu care omul, apărând pământul țării își apără țarina proprie. E poate interesul vecinilor poftitori, de a nu se lăsa unul pe altul să se'ntindă asupra noastră. E deasemeni, însușirea unui neam care nu face din stăpânirea lui un mijloc de apăsare a altora, ci un prilej de înălțare spirituală a omului și de desvoltare liberă, în starea lui lăuntrică. Este poate, meșteșugul de a te pleca împrejurărilor, fără a renunța la înfăptuirea idealurilor tale. Este de sigur, cumințenia de a te încrede sorții, unită cu îndârjirea de a nu renunța la nimic din ceea ce este esențial ființei tale. Este în sfârșit, răbdarea de a pândi vremea, până în ceasul împlinirii, unită cu neastâmpărul de a cădea cu greutate în cumpăna clipei hotărîtoare.

Toate aceste virtuți ale pământului, ale omului, ale sufletului și ale întocmirilor vieții românești de totdeauna, au contribuit, laolaltă, pentru a ne scoate biruitori din încercare. Unitatea geografică a pământului românesc, unitatea etnică a formelor de viață, a limbii, a obiceiurilor, în care trăește imensa majoritate a acestui popor, au contribuit în aceeași măsură ca vitejia militară, sau ca abilitatea politică ce știe să folosească împrejurările, la înfiriparea unității naționale.

Astăzi, când asupra tuturor acestor lucruri se poate rosti o judecată obiectivă, cuvine-se să le prețuim pe toate, potrivit valorii lor și să căutăm să le adâncim cunoașterea, pentru a le putea mobiliza din nou în ceasul în care împrejurările ar putea să ne ceară noui jertfe pentru apărarea lor. Dar mai ales se cuvine să le adâncim și să le înflorim în creațiuni de bucurie și cultură umană, care să facă din felul și din firea omului românesc un îndreptar atât de te-

meinic, încât nicio vicisitudine a acestei lumi să nu-l mai poată sdruncina. Viața este încercare și luptă și nu isbutesc să stăruie în această luptă decât popoarele care ajung să dobândească o ideie universală despre ele și o nădejde în eternitatea misiunii lor.

Dreptatea Dumnezeiască

Și dacă se cade să deslușim norocului românesc, dincolo de planul îndreptățirilor văzute, un alt chip mai adânc, proectat în lumina veciniciei, vom spune că el apare ca un act de dreptate Dumnezeiască, o îndurare a Proniei cerești față de jertfele săvârșite de acest neam pentru împlinirea unității lui, nu numai în acest răsboiu, ci în veacul veacurilor; jertfe față de care, fiecare, se cuvine să ne învrednicim cu tot cugetul și fapta noastră, ca de una din cele mai mari minuni ce ne-au fost date să trăim!

m. v.

BIBLIOGRAFIE

Cea mai completă lucrare apărută până azi asupra istoriei răsboiului românesc este aceia a d-lui:

C. KIRIȚESCU, *Istoria răsboiului pentru întregirea României 1916—1919*, 3 vol., în 8, București (Casa Școalelor) Ed. 2-a.

E singura care studiază răsboiul nostru din toate punctele de vedere: politic, militar, economic, spiritual, etc. Această lucrare cuprinde, la începutul primului volum, o foarte bogată bibliografie, la care trimitem pe cel dornic să se documenteze mai adânc asupra răsboiului românesc.

O prescurtare franceză a acestei lucrări a apărut în colecția consacrată memoriilor, studiilor și documentelor privitoare la istoria răsboiului mondial:

C. KIRITZESCO, *La Roumanie dans la guerre mondiale 1916—1919*, tradusă de L. Barral, 1 vol., în 8, Paris (Payot) 1934.

Indicațiile noastre bibliografice se vor mărgini să semnaleze câteva din lucrările mai însemnate, care nu figurează în bibliografia din primul volum al lucrării d-lui Kirițescu, întrucât au fost publicate după apariția acesteia.

A) In ce privește lucrările cu caracter *militar*, pe lângă numeroasele dări de seamă, studii, polemici și justificări publicate în prima decadă de după răsboiu, e locul să menționăm câteva încercări de sinteză apărute în ultimii ani:

MARELE STAT MAJOR ROMÂN, *România în răsboiul mondial 1916—1919*, 2 vol., în 4, cu 2 vol. anexe, București (Imprimeria Națională) 1936. Vol. I: cap. I—VIII, Vol. II: cap. IX—XIX.

Din publicația monumentală a Secției istorice, în curs de tipărire sub supravegherea d-lui general Gr. Costandache, au văzut lumina tiparului, până acum, numai primele două volume, cu anexele lor.

GENERALUL G. A. DABIJA, *Armata română în răsboiul mondial 1916—1918*, 4 vol., în 8, București (Ig. Hertz).

Până la apariția integrală a lucrării Marelui Stat Major, această lucrare este cea mai completă istorie militară a răsboiului românesc.

GENERAL IOAN ANASTASIU, *Răsboiul pentru întregirea neamului*, studiu critic, 1 vol., în 8, București, (Bucovina, Torouțiu) 1937.

Cuprinde un examen critic al operațiilor răsboiului românesc, în lumina principiilor tactice moderne.

GENERAL PETIN, *Le drame roumain*, 1 vol., în 8, Paris (Payot) 1932.

Până la publicarea memoriilor generalului Berthelot, șeful Misiunei franceze în România, legate Academiei cu indicația de a fi publicate numai peste cincizeci de ani, șeful său de stat major consacră această lucrare bătăliei de pe Argeș.

Istoriografia militară română este, în general, împărțită între apărătorii concepțiilor Mareșalului Averescu și apărătorii concepțiilor Mareșalului Presan, Șeful de stat major din a doua parte a campaniei.

Pe lângă istoriografia militară românească, sunt de consultat, alături de lucrările comandanților militari străini cari figurează în Bibliografia lucrării d-lui Kirițescu, lucrările militare apărute mai târziu scrise de: Danilov, Foerster, Gallieni, Hardt, Hoffmann, Joffre, Larcher, Robertson, etc., asupra răsboiului mondial.

B) In ce privește lucrările cu caracter *politic*, dintre numeroasele *memorii* și *biografii*, care au venit să îmbogățească istoriografia răsboiului românesc în ultimii ani, aruncând o lumină vie asupra evenimentelor, judecate prin sensibilitatea și în raport cu intențiile personalităților puternice cari au luat parte la ele, stau, în primul rând, următoarele:

REGINA MARIA A ROMÂNIEI, *Povestea vieții mele*, traducerea românească a d-rei Mărgărita Miller-Verghy, 3 vol., in 16, București (Adevărul), în deosebi vol. III.

MAREȘALUL ALEXANDRU AVERESCU, *Notițe zilnice din răsboiu, 1916—1918*, 2 vol., în 8, București, vol. I (Edit. Apollo), vol. II (Cultura Națională) 1937. Vol. I: Neutralitatea (1914—1916), Vol. II: Răsboiul (1916—1918).

N. IORGA, *Supt trei regi, Istoria a unei lupte pentru un ideal moral și național*, 1 vol., în 16, Văleni (Datina Românească) 1932.

SABINA CANTACUZINO, *Din viața familiei I. C. Brătianu, Răsboiul 1914—1919*, 1 vol., în 16, București (Universul) 1937.

ALEXANDRU MARGHILOMAN, *Memorii*, 5 vol., în 8, București, (Alcalay) 1927.

I. G. DUCA, *Consiliul de Coroană*, 1 vol., în 8, București, (Generația Unirii) 1930.

I. G. DUCA, *Portrete și amintiri*, 1 vol., în 8, București, (Universul) 1931.

C. XENI, *Take Ionescu, 1858—1922*, 1 vol., în 8, București (Universul) Ed. III-a 1933.

N. POLIZU MICȘUNEȘTI, *Niculae Filipescu, însemnări 1914—1916*, 1 vol., în 8, București (Universul) 1937.

C. GANE, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, 2 vol., în 4, București (Universul) 1936, în special vol. II.

C. BACALBAȘA, *Bucureștii de altădată*, 4 vol., în 8, București (Universul) 1936, în special vol. IV: 1910—1914.

RADU ROSETTI, *Vechituri*, 1 vol., în 8, București (Adevărul).

In afara acestor lucrări, sunt de cercetat memoriile și lucrările oamenilor politici străini, în legătură cu răsboiul mondial, apărute în ultimii ani, și care nu figurează în Bibliografia d-lui Kirițescu: Asquith, Churchill, Dillon, Grey, Col. House, Iswolsky, Kerensky, Lansing, Lichnowsky, Lloyd George, Mousset, Northcliffe, Poincaré, Pourtalès, Puaux, Rodzianko, Sazonow, St. Aulaire, Wickham-Steed, Windischgraetz, etc.

C) O vastă colecție *fotografică, cartografică* și *documentară*, în curs de organizare după principiile unei bune arhivistice, a fost adunată de MUZEUL MILITAR AL ARMATEI din București.

Acestei secții și lucrării d-lui Kirițescu, datorăm cea mai mare parte a materialului documentar ce ilustrează acest studiu. Hărțile au fost desemnate de d-l Titus Popescu.

VIAȚA POLITICĂ A ROMÂNIEI SUB FERDINAND I

In 1918, se realizează unitatea politică: unitatea spirituală și economică era un desiderat neîmplinit încă.

Istoria României dela unire încoace, este lupta pentru împlinirea unității spirituale și economice ce sunt comandate de unitatea geografică; tendință ce s'a manifestat pe calea politicii de unificare administrativă și judiciară, care a făurit un cadru unitar formal vieții sociale; pe calea politicii de educație ce a urmărit trezirea conștiinței adormite și ridicarea nivelului instrucției; în sfârșit, pe calea ridicării economice prin pătrunderea în domeniile până acum oprite, în special în credit și în industrie.

Dar viața politică își are la noi, specificul ei, pricinuit de situația socială și economică particulară. Numărul celor ce se interesează efectiv de politică, sau mai bine zis, numărul acelora ce pot face politică, adică influența efectiv, schimbarea stării sociale, — este redus. Datorită, nu unor însușiri de rassă, ci unui trecut istoric nesigur, între clasa conducătoare, a celor puternici, a celor bogați, a celor ce pot influența politica (să zicem a guvernanților), și a celorlalți, a guvernaților, există un drum greu de străbătut. Existența unei masse numeroase, dar rămasă fixată în obiceiurile și tradițiile ce devin pentru guvernanți « incultură », are ca urmare un fel imperfect, chiar straniu, de aplicare a legilor. Guvernații nu reacționează împotriva unei legi greșite sau periculoase: i se adaptează, dar o golesc de conținutul ce l-a avut în mintea autorilor ei. Inexistența unei clase de mijloc a agravat prăpastia între guvernanți și guvernați prin faptul că n'a putut crea și pregăti personalul subaltern calificat pentru aplicarea legii în spiritul ei.

Rămasă astfel fără contact cu clasa guvernaților și fără personal ajutător calificat, clasa conducătoare, redusă ca număr, s'a concentrat în capitala țării, unde s'a răsboit pentru a dispune de dreptul de ordonanțare al încasărilor statului. Rezultatul a fost un regim administrativ centralizat în care toate hotărîrile se iau în capitală, iar provincia recurge, în caz de nevoe, la deputat, singurul om cu trecere la centru.

In cele dintâi luni ce au urmat după întregire, România nu a avut guvern unitar, întrucât alături de guvernul din București presidat de Ion I. C. Brătianu, era la Sibiu un « Consiliu dirigent », presidat de Iului Maniu. Anul 1919 a fost un an de așteptare: răsboiul nu se sfârșise, căci eram în conflict armat cu Ungurii; la conferința păcii din Paris se ivise un conflict cu puterile aliate ce considerau revendicările noastre drept exagerate. Primul delegat al României, primul-ministru Ion I. C. Brătianu refuză să primească condițiile conferinței de pace și să semneze tratatul dela Saint-Germain, la 10 Septemvrie 1919.

După câteva zile, guvernul Brătianu își dă demisia. Situația urma să se limpezească prin efectuarea de alegeri, iar pentru presidarea lor se formă un guvern de militari, presidat de generalul Văitoianu.

Cele dintâi alegeri ale României Mari se efectuau astfel în Noemvrie 1919, dar după sisteme electorale deosebite: în România Mică, Basarabia și Bucovina, scrutin de listă cu reprezentare proporțională, iar în Transilvania vot uninominal pe circumscripții.

Rezultatele erau însă în mare parte nedătătoare de seamă a atmosferei politice, întrucât Liga Poporului presidată de generalul Averescu și partidul democrat presidat de Take Ionescu hotărîseră să se abțină dela alegeri. Abținerea era motivată prin faptul că nu se putea proceda la alegeri sub un guvern militar cu stare de asediu.

Rezultatul alegerilor dădea un Parlament compus din grupări regionale: niciun partid nu se întinsese pe întreaga cuprindere a țării. In Transilvania aproape nici nu se mai procedase la alegeri, întrucât candidații partidului național nu au avut contra-candidați. Alegeri avuseseră loc numai în 61 din totalul de 205 circumscripții. In România mică partidul liberal obținea 103 locuri, majoritatea fiind obținută de o serie de liste locale, dintre cari cele mai numeroase și anume quasi—totalitatea listelor din Muntenia se vor ralia partidului țărănesc.

Intrucât partidul liberal, fiind în minoritate, nu putea să guverneze, iar Liga Poporului nu era prezentă în Parlament, necesitatea unui alt organism de guvernare devenea imediată. S'au constituit atunci într'un bloc parlamentar partidul naționalist al lui N. Iorga, partidul național din Transilvania și cu partidul țărănesc din România mică. Blocul parlamentar și-a dat sprijinul unui guvern format de fostul deputat în Camera maghiară, devenit în 1919 delegatul Transilvaniei și al doilea delegat al României la conferința păcii din Paris, Alexandru Vaida-Voevod.

Guvernul cuprindea, aproape în totalitate, oameni noi pe care-i pretindea necesitatea de înnoire ce apărea ca primă cerinţă a opiniei publice româneşti, obosită de suferinţele şi greşelile răsboiului.

Guvernarea Vaida va începe însă în împrejurări atât de grele încât nu ajungea faptul de a fi om nou, pentru guvernare eficientă. Guvernul anunţă semnarea tratatului dela Saint-Germain la 8 Decemvrie 1919, dar agitaţia lucrătorilor influenţaţi de bolşevism, nesiguranţa agricultorilor — întrucât reforma agrară nu avea decât o formulare provizorie, — nemulţumirea orăşenilor ameninţaţi de continua creştere a costului vieţii, — provocată de lipsa mărfurilor şi de deprecierea monetară — erau împrejurări ce ar fi dărâmat chiar o guvernare mai unitară şi cu experienţă politică îndelungată.

O altă agitaţie de natură politică, era să slăbească şi mai mult puterile guvernului. In cursul răsboiului de întregire s'a relevat un om care a dovedit nu numai geniu strategic şi pricepere tactică, ci şi preocupare faţă de moralul şi buna stare a soldatului. Preocuparea faţă de buna stare a celor umili era un lucru nou în România. Ţărănimea a răspuns dând o popularitate ne mai întâlnită generalului Averescu. Liga Poporului înjghebată de generalul Averescu în lunile de restrişte ale anului 1918 la Iaşi, nu putea să fie înlăturată sistematic dela guvernare.

De aceea în Martie 1920 în faţa nemulţumirii crescânde a oraşelor, guvernul Vaida părăsea puterea pentru a fi înlocuit cu un guvern omogen Averescu, format numai din partizanii generalului Averescu.

Fenomenul de creştere al Ligii Poporului ce devenea în 1920, după ajungerea la guvernare, Partidul Poporului, era un fenomen nemai întâlnit până atunci în România. Liga devenise centrul de raliere al tuturor nemulţumirilor dela sate şi oraşe cât mai ales a dorinţei de înnoire ce era generală în ţară, pentru a înlătura greşelile şi defectele, de mentalitate şi de organizare, ce deveniseră evidente cu prilejul probei de foc a răsboiului.

La alegerile din 1920, Liga Poporului a obţinut 50% din totalul voturilor în România mică; faţă de fărâmiţarea de atunci a voturilor în o sumedenie de liste locale şi regionale, totalul era impresionant.

Dar guvernarea Averescu va însemna pentru mulţi, în special dela oraşe, o desiluzie. Imprejurările erau, evident, extrem de grele. Intregirea nu era realizată decât sufleteşte şi formal; costul vieţii era într'o continuă creştere; agitaţiile sociale făceau să domnească nesiguranţă în raporturile de producţie şi de proprietate. Oamenii dela conducere erau fie începători, fie nepregătiţi. Totuşi guvernul Averescu reuşeşte să realizeze reforma aşteptată de atâta vreme, reforma agrară. In Octomvrie 1920 se făcea prima împroprietărire individuală definitivă la Gurbăneşti în judeţul Ilfov şi în Iulie 1921 se votau legile agrare.

In politica externă, ministrul de externe Take Ionescu încheia convenţii defensive cu Polonia (3 Martie 1921), cu Cehoslovacia (23 Aprilie 1921) şi cu Jugoslavia (7 Iunie 1921). Ultimile două convenţiuni însemnau formularea unui grup nou diplomatic, «Mica Inţelegere». Aceste convenţii erau să fie completate, după câtiva ani, printr'o convenţie cu Franţa (10 Iunie 1926).

Greutăţile de guvernare cât şi slăbirea partidului poporului nu-l vor putea face însă să reziste presiunii partidelor de opoziţie la care se adăuga dorinţa lui Take Ionescu, de a fi prim-ministru, şi în Decemvrie 1921, generalul Averescu îşi dă demisia.

Mitul Ligii Poporului se sfârşise. De acum înainte viaţa politică a României va urma un ciclu semnificativ: o tendinţă de înnoire, o tendinţă de viaţă nouă, de curăţare politică care se întrupează în grupări deosebite. După desiluzia ce o provoacă aceste grupări, urmează o întoarcere la rutină, la metoda ce a mai fost.

O cauză a acestei şovăieli era şi noua bază politică dată ţării: prin întinderea în regiuni cu tradiţii politice deosebite şi prin votul universal, într'o ţară în care burghezia este singura forţă organizată politiceşte.

La sfârşitul anului 1921, aceasta era realitatea politică. Soluţie era chemarea la guvern a celor cu experienţă de guvernare, ce erau presupuşi că au în partidul lor toate competenţele necesare. Aceste motive determinau pe regele Ferdinand în Ianuarie

GENERALUL AVERESCU IN MIJLOCUL INTÂILOR IMPROPRIETĂRIŢI a Gurbăneşti-Ilfov, Octomvrie 1920

1922, să cheme un guvern liberal prezidat de acel ce mai fusese de câteva ori prim-ministru, Ion I. C. Brătianu, împreună cu o echipă în care cei pentru întâia oară miniştri erau foarte puţini.

ION I. C. BRĂTIANU (1864—1927)

Cu acest prilej Brătianu a încercat o colaborare cu partidul național din Transilvania. Momentul politic putea să aibă mare importanță, prin faptul că se înfiripa o colaborare între organismele politice ale burgheziilor româneşti, de dincoace şi de dincolo de munți. Dar încercarea n'a reuşit.

In scurtul interval de timp dela 1919 până în Ianuarie 1922, România a avut parte de o viaţă politică dintre cele mai agitate. Acum însă interesele locale şi regionale începeau să se plece în fața interesului național şi general. Partidele exclusiv regionale din 1919, făcuseră loc câtorva partide unitare întinse pe tot cuprinsul țării.

Reforma agrară se realizase, nu numai în cuprinsul României mici şi al Basarabiei, unde fusese cerută de multă vreme, ci chiar şi în Transilvania, unde problema agrară nu era atât de acută. O mare parte din pământul țării fusese teritoriu de război şi se pusese problema refacerii. Nemulţumirea spirituală pe care o ridicase la suprafață războiul începuse să se potolească.

După trei ani o epocă eroică se sfârşea şi începea o epocă mai modestă în mari realizări însă ce trebuia să desăvârşească organizarea şi viaţa economică a ţării.

In guvernul Brătianu rolul esenţial urma să-l aibă minstrul de finanțe Vintilă Brătianu. Problema ce avea precădere era găsirea unei baze financiare solide care să asigure funcţionarea noului stat românesc, ţinut până atunci cu expediente.

Problema era de altfel nu numai economică, ci o problemă de cadru constituţional şi administrativ. Misiunea cea dintâi a guvernului va fi de a alcătui un proiect de constituţie ce va urma textul constituţiei vechi din 1866, cu modificările din 1917. Schimbările erau numai de detaliu. Cu foarte mici modificări şi cu toată opoziţia ardelenilor proiectul de constituţie va fi votat de Parlament în Martie 1923.

Constituţia avea să fie completată printr'o lege de organizare administrativă în 1925 şi printr'o lege electorală votată în Martie 1926, astăzi înlocuită cu noua Constituţiune din 27 Februarie 1938, isvorâtă din necesităţile reale ale poporului românesc.

VINTILĂ I. C. BRĂTIANU (1867—1930)

Politica de înzestrare economică a fost urmată pe un dublu plan: pe planul fiscal, al amenajării impozitelor şi pe planul punerii în valoare a bogăţiilor ţării. Cea dintâi lege de unificare a impozitelor va fi legea de unificare a impozitelor directe, votată în Februarie 1923. Celelalte impozite vor fi amenajate ulterior, paralel cu o întărire a controlului asupra cheltuielilor.

Politica economică a partidului liberal, sintetizată în vorba lui Ion I. C. Brătianu: «prin noi înşine», se va manifesta prin legile votate în vara anului 1924, care legi reprezintă o concepţie politică de exploatare a bogăţiilor ţării şi în special ale statului printr'o colaborare între stat şi particulari: legea comercializării averilor statului şi legea minelor sunt legile semnificative ale acestei concepţii.

Politica monetară a guvernului liberal va avea urmări defavorabile. Plecată dela dorinţa de revalorizare a leului depreciat, se va împotmoli într'o serie de contradicţii insolubile care vor avea drept unică urmare o sporire continuă a costului vieţii.

Pentru a contrabalansa această sporire a costului vieţii, guvernul ducea o politică de taxe la exportul cerealelor, spre a realiza o presiune asupra preţurilor interne.

Rezistenţele împotriva guvernului aveau să vină din partea agricultorilor isbiţi de politica de taxe de export, din partea orăşenilor, izbiţi de creşterea costului vieţii cât şi din partea ardelenilor ce se considerau excluşi dela guvernare şi victimele unei nedreptăţi politice.

Totuşi, întrucât nu se poate realiza fuziunea între partidul naţional, reprezentantul ardelenilor şi partidul ţărănesc, reprezentantul agricultorilor din România mică, nu se realizează un organism de guvernare care să poată contrabalansa puterea partidului liberal. Din aceste motive, la care se adaugă marea autoritate politică a lui Ion I. C. Brătianu, în Martie 1926, când guvernul liberal ajunge la expirarea legislaturii Parlamentului ales în 1922, se formează un guvern presidat de generalul Averescu, urmând să guverneze sub oblăduirea protectoare a lui Brătianu.

Dar guvernarea Averescu va fi împiedicată în mersul ei de evenimente ce iau aspectul unei crize a dinastiei. In Decemvrie 1925 Principele moştenitor Carol, pus într'o situaţiune imposibilă pentru demnitatea Lui, renunţa la drepturile Sale. Imprejurările nu ar fi fost grele, dacă în cursul anului 1926, Regele Ferdinand nu s'ar fi îmbolnăvit de boală fără

INCORONAREA REGELUI FERDINAND I ŞI A M. S. REGINA MARIA, 15 OCTOMBRIE 1922

leac, fapt ce deschidea problema delicată a unei Regenţe. Intrucât generalul Averescu nu era sigur, Ion Brătianu reuşeşte să înlăture guvernul şi să sugereze formarea unui guvern presidat de un om în afară de partide şi apărut destul de surprinzător, Barbu Ştirbey. Dar după două săptămâni guvernul Ştirbey era înlăturat şi Brătianu personal relua conducerea guvernului.

Ion Brătianu ajunsese la culmea puterii sale: înlăturase partidele politice adverse dela guvernare, înlăturase pe Moştenitorul Tronului care putea să-i fie un control neplăcut. Partidul liberal se considera instalat la guvern pentru multă vreme. Moartea Regelui Ferdinand, la 20 Iulie 1927, aducea instalarea Regenţei dorite de Brătianu. Numai cu un singur neprevăzut nu luase Brătianu toate precauţiunile: cu viaţa lui. Şi după o boală de două zile, Ion Brătianu moare la 24 Noemvrie 1927.

Cu guvernul liberal, reconstituit sub preşedinţia lui Vintilă Brătianu, opoziţia naţional ţărănistă — căci în Octomvrie 1926 naţionalii şi ţărăniştii, după tratative de câţiva ani, fuzionaseră — va începe o luptă fără cruţare, culminată într'o adunare naţională, ţinută la Alba-Iulia în Mai 1928. Guvernul era slăbit prin atitudinea Regenţii, care nu se voia compromisă prin parţialitate, iar ardelenii ajunseseră la capătul răbdării. La greutăţile interne ale guvernării adăugându-se greutăţi provenite din tratativele iniţiate cu bancherii străini, pentru încheierea unui împrumut extern, retragerea guvernului liberal devenea inevitabilă în Noemvrie 1928.

După încercarea unui guvern de uniune naţională, prezidat de ministrul României la Londra, N. Titulescu, Regenţa cheamă la guvern pe preşedintele partidului naţional-ţărănesc Iuliu Maniu.

Mişcarea ţărănimii din România mică avusese drept urmare constituirea unui organism politic, după emanciparea politică. In Decemvrie 1918, un apel al lui I. Mihalache, învăţător din judeţul Muscel, întrunea o serie de adeziuni în special în judeţele din Muntenia, unde obţinea dela primele alegeri, din 1919, 29% din totalul voturilor. Acestui partid îi venea în ajutor aportul însemnat al partidului ţărănesc basarabean, care a obţinut, în 1919, 79% din totalul voturilor basarabene. In 1922, în alegeri nu tocmai libere, partidul ţărănesc obţine încă 20,8% din voturi în Muntenia.

De altfel, forţa acestui partid este Muntenia, şi în special, judeţele de deal din Muntenia. El reprezintă o ridicare socială a păturii ţărăneşti. Nu ţăranii izolaţi dela munte sau cei ce s'au ridicat abia prin expropriere, dela câmpie, au constituit partidul şi i-au format puterea, ci ţăranii dela deal, relativ înstăriţi, cu o viaţă superioară, care au năzuit astfel, după buna starea economică, să se ridice în ierarhia socială şi politică. Situaţia s'a menţinut după fuziunea din 1926 cu partidul naţional din Ardeal, dar a devenit vizibilă mai cu seamă după ce partidul a dat înapoi dela marea popularitate pe care o dovedise în 1928 (78% din totalul voturilor).

Guvernul format era iarăşi un guvern de oameni noi, având pentru întâia oară o proporţie numeroasă de ardeleni. Guvernul va încheia împrumutul cu bancherii străini şi va realiza în Februatie 1929 stabilizarea leului, ce era menită să introducă România în economia capitalistă a apusului pentru o mai sporită punere în valoare a bogăţiilor ţării şi deci, pentru creşterea venitului naţional.

In Septemvrie 1929 însă, recolta de cereale care fusese bună pretutindeni aduce o scădere a preţu-

INCORONAREA REGELUI FERDINAND I ȘI A M. S. REGINEI MARIA. IEȘIREA DIN CATEDRALĂ

rilor. Scăderea se va accentua după crahul dela Bursa din New-York. Stabilizarea atât de mult dorită, venea prea târziu, spre a mai putea da roade.

Incepea criza mondială. Primul ei efect a fost dispariția disponibilităților de capital ale apusului și deci ca urmare nevenirea capitalului așteptat. De altă parte scăderea în valoare a producției agricole avea să ducă de îndată la o scădere bruscă a venitului național. România se va găsi în prada unor mari greutăți economice.

Guvernul național-țărănesc începuse o serie întreagă de reforme, dintre care cea mai importantă era legea administrativă votată după multe discuții în Iulie 1929. Dar aceste reforme necesitau un spor de cheltuieli, ceea ce nu mai era posibil în fața secătuirii ce o arăta economia națională. Politica de reforme trebuia astfel amânată. O altă politică trebuia să-i ia locul. Nu se mai punea problema necesității, pentru România, de a intra în economia capitalistă de schimb, ci apărea nevoia lichidării unui trecut, în care multe se făcuseră greșit. Agricultura nu avusese un organism de credit, industria se supra-investise, creditul era exclusiv îndreptat spre satisfacerea necesităților industriei și comerțului, supra-structura de stat era hipertrofiată, greoaie și nu corespundea nevoilor noastre.

Criza mondială răspundea astfel unei necesități de lichidare ce însemna nu numai o lichidare de întreprinderi, ci o lichidare a unei întregi politici.

Dar cauza nepotrivirii între intenția politică și realizarea ei, este mai adâncă.

Faptul cel mai de seamă ce a provocat-o este *mentalitatea de lege-normă*; conducătorii politici, din dorința de ridicare a stărilor dela noi, — influențați fiind de concepția idealistă a revoluției franceze, — au elaborat legi ce nu se potriveau situației noastre sociale, ci reprezentau un stadiu mai evoluat, — din convingerea că astfel ajută progresului social.

De aci a rezultat deosebirea între formă și fond, relevată de Maiorescu încă din 1868 în « Contra direcției de astăzi în cultura română », dar care observație rămâne valabilă și astăzi.

Devierile regimului politic românesc provin astfel din adaptarea unui regim politic imaginat în țări cu altă structură socială. Din această cauză, partidul politic se transformă din reprezentant al unor interese sociale, în grupuri de oameni, în grupuri de partizani, preocupați exclusiv de obținerea guvernării și a avantajelor ei.

In cadrul local partidul politic se fărâmițează în o serie de satrapii locale, unde rolul hotărîtor îl are un singur om ce devine stăpân efectiv, nu numai politic, al județului. Un singur om hotărăște repartiția avantajelor de stat, un singur om hotărăște ierarhia drepturilor și obligațiilor.

Lipsa de instrucție a unei mari părți din populația noastră are drept urmare politică un rol excesiv de important al deputatului, care devine reprezentantul intereselor locale față de atotputernicii dela București. Toate interesele, chiar cele mai justificate și mai drepte, nu se pot resolva decât prin intervenția deputatului.

In sfârșit, mărirea țării, complicarea administrativă și situația socială, au desvoltat în cel mai înalt grad un drept de petiționare ce rezida în adâncurile sufletului românesc. Cu jalba în proțap a venit totdeauna românul. De când administrația noastră a luat forma occidentală, cei ce au drept și chiar cei

M. S. REGINA MARIA

REGELE FERDINAND I

ce n'au, uzează de dreptul de petiționare, oride câte ori li se pare că ar avea de revendicat ceva. Administrațiile sunt aglomerate de cantitățile imense de petiții, venite din toate părțile țării și care cer, de cele mai multe ori, nu aplicarea legii, cât scutiri de aplicare a legii.

Cauza acestei exagerări apare tot în mentalitatea de lege-normă. Legea-normă este abstractă și deci totdeauna prea severă. Cei izbiți de aplicarea ei sunt astfel tentați s'o eludeze.

IULIU MANIU

AL. VAIDA VOEVOD

Regimul constituțional, introdus la noi în imitația apusului, a căpătat astfel caracteristici locale. In special, alegerile pentru Parlament nu s'au făcut în deplină libertate; clasa conducătoare n'a înțeles să părăsească conducerea țării în mâna celor ce ar fi fost aleși printr'o consultare liberă. In timpul colegiilor restrânse, ingerințele se făceau prin camuflarea agenților electorali în alegători: 8—10 voturi ale agentului puteau să încline balanța în favoarea unui candidat. Din acele vremuri « Scrisoarea pierdută » a lui Caragiale (1884) ne-a rămas ca o mărturie pentru veșnicie.

Introducerea votului universal a făcut inoperant adausul câtorva voturi în urnă. A trebuit să se recurgă la metode mai drastice. Metodele obișnuite au fost două: fie împiedicarea a sate întregi, opoziționiste, de a ajunge la vot (declarate contaminate, etc.) fie înlocuirea urnei cu voturi.

Dar, mai mult decât aceste ingerințe, « incultura » majorității populației o fac să fie temătoare față de presiunea agenților puterii executive, dela ministru până la ultimul jandarm și preferă să voteze cu guvernul.

Acest surplus de voturi constitue cu un termen ce s'a încetățenit « zestrea guvernului ». Zestrea diferă dela partid la partid și dela provincie la provincie. După calculele făcute de d-l Marcel Ivan (Evoluția partidelor noastre politice, pag. 30) zestrea se ridică la următoarele proporții din numărul total de voturi:

Liberali: Banat, 28,0; Ardeal, 33,0; Bucovina, 35,0; România veche, 54,5; Basarabia, 60,0; Dobrogea, 61,0.

Național-țărăniști: Banat, 26,5; Ardeal, 25,5; Bucovina, 28,0; România veche, 45,0; Basarabia, 44,0, Dobrogea, 49,5.

Se observă îndată că « zestrea » diferă dela partid la partid, după energia mijloacelor întrebuințate; și dela provincie la provincie după supunerea la presiunea guvernamentală.

In toată istoria politică dela întregire încoace, apare cu evidență ca fapt hotărîtor, *o dorință de înnoire politică.* Speranțele s'au pus îndată după răsboiu în mișcarea din jurul generalului Averescu, mai târziu în mișcarea național-țărănistă. Mișcările înnoitoare aduceau desiluzii. Atunci urma o fază în care *opinia publică se întorcea la o politică de empirie și de rutină.*

In 1930, speranțele de înnoire se îndreptau spre Principele Moștenitor Carol, care se afla de patru ani în exil. Cu toate opunerile și cu toate amenințările, Principele Carol a venit în țară, spre a răspunde *împlinirii misiunii de înnoire,* — la 6 Iunie 1930.

C. E.

MEDALIA LUI NICOLAE MAVROCORDAT
Domnul Țării Românești

DOMNIA REGELUI CAROL AL II-LEA

In Iunie 1930, la înscăunarea Majestății Sale Regelui Carol al II-lea, un mare cărturar și animator al neamului românesc, profesorul Nicolae Iorga rostea această profeție neluată în seamă atunci: « Eu vin ca săracul care n'aduce nimic scris, decât ceea ce este de multă vreme în inima lui. Nu vin ca reprezentantul unui partid. *Părerea mea este că astăzi amurgul se lasă asupra vieții de partid* ».

Asemenea avertismente crepusculare au rămas fără nici un răsunet, deși porneau dela un istoric.

O ciudată ataxie a partidelor politice, nu numai că le interzicea să descifreze semnele viitorului, dar le împiedica și să admită oracolul altora. Este adevărat. Pentru a da crezare și urmare unor astfel de verdicte, ar fi fost nevoie de o educație mentală eliberată de tiranica deformare a electoratului. Partidele politice se aflau intrate de pe atunci în descompunere lentă, sensibile numai la tot ce este imediat, provizoriu, succes sau insucces numeric, la tot ce este supus fluctuațiunilor exterioare și dibăciilor oportuniste. Un istoric avea altă cădere, să anticipeze evenimentele în mai deplină cunoștință a desnodămintelor logice și inevitabile, fiind într'altfel familiarizat cu legătura dintre cauze și efecte.

Tot ce reprezintă esențialul într'un proces istoric în curs — spune undeva Keyserling — nu se cuvine căutat în fenomenele de primul plan care izbesc ochiul, ci se petrece în obscuritatea subterană a încubațiilor. E un aspect biologic al problemei. Viitorul se pregătește în germeni, nu în fructele care au încheiat un ciclu. Ceea ce și-a dat întreaga măsură, chiar prin aceasta, în deosebi prin aceasta, intră pe calea declinului.

La 8 Iunie 1930, însuflețirea spontană și unanimă a poporului care își primea Suveranul, a luat încă de pe atunci proporțiile unei manifestări plebiscitare. Iar semnificația ei era una singură, deși încă ascunsă în sâmburele viitorului. Țara vedea în restaurație curmarea destinului politic, regenerarea autorității și a gospodăriei, statornicirea unui principiu de continuitate în treburile publice.

Astfel, cei dintâi opt ani din domnia Majestății Sale Regelui Carol al II-lea, în perspectiva istorică, alcătuesc preludiul reformei constituționale dela 24 Februarie 1938, adoptată de aproape unanimitatea poporului, ca un reflex de apărare socială și națională opus acțiunilor nimicitoare de partid.

Trecutul cu bunele sale realizări, cu erorile sale, cu șovăelile, cu pripirile sale, nu poate fi însă desconsiderat. Formează un bloc. Achizițiile care s'au integrat organic nu trebuesc pierdute; trebuesc salvate.

Intr'o monarhie istorică asemenea patrimoniu moral și material constitue o permanentă rezervă pentru soluțiile de continuitate. Chiar erorile trecutului intră astfel cu un coeficient de determinare în soluțiile viitorului.

Această grijă de a reforma conservând, de a descoperi epocelor evoluate principii vitale de renaștere, ni se pare caracteristica domniei Majestății Sale Regelui Carol al II-lea, afirmată prin vorbă și prin faptă. Vom respecta același criteriu, înfățișând într'o schematică recapitulare imaginea politică a țării până la 8 Iunie 1930.

Când Majestatea Sa Regele Carol al II-lea a depus jurământul la 8 Iunie 1930, țara se afla încă odată despicată în două. De o parte mulțimea care-și primea cu năvalnică însuflețire un mântuitor pus în drepturile sale; de alta pătura mult mai subțire a partidelor politice care ca întotdeauna era gata să folosească orice prilej, norocos ori nenorocos, ca un mijloc de a ajunge la putere. Astfel, apelul Suveranului din cuvântul închinat țării atunci, a rămas fără ecou. « Spre a duce la îndeplinire fără piedică această făgăduință — rostea Majestatea Sa Regele Carol al II-lea — am nevoie, mai înainte de toate, de colaborarea fără preget a tuturor forțelor vii ale națiunii. Fără unirea tuturor nu vom putea apare în fața celor ce ne pismuesc, ca o forță nesfărmată, sprijinită pe o armată organizată după ultimele cerințe și care se va putea întotdeauna bizui pe deplina Mea grijă, spre a păși definitiv la o muncă pașnică și harnică. Greutățile, care unora li se par de neînlăturat, vor putea fără îndoială să fie călcate în picioare de o Românie unită și hotărîtă. Nu vreau să pun la îndoială nici o clipă patriotismul acelora care, la locurile unde sunt așezați, au datoria de a lucra la progresul țării... Țara noastră e atât de bogată, are atâtea izvoare naturale, încât având concursul tuturor, nu se poate să nu îndreptăm cât mai repede starea economică și să redăm astfel mulțumirea materială locuitorilor cari de atâta vreme o așteaptă. Patrimoniul de bogății al României este atât de mare, încât și pe tărâm cultural vom trebui să ne luăm locul în lume, dato-

rită cărturarilor noştri, ai căror reprezentanţi cei mai de seamă se găsesc în mijlocul Domniilor-Voastre ».

Deci: armată, administraţie, grijă pentru îndreptarea stărilor economice şi a stărilor culturale. Şi întru realizarea acestui plan de redresare, un apel la « colaborarea fără preget a tuturor forţelor vii ale naţiunii ».

Apelul n'a isbutit să sgudue conştiinţele. Un guvern al tuturor partidelor şi tuturor oamenilor de bine, n'a putut lua fiinţă. Se repeta, cu personal schimbat şi cu partide schimbate, aceeaşi rezistenţă care a adumbrit încoronarea Regelui Ferdinand prin absenţa unor fruntaşi politici, deşi sărbătoarea era a ţării, ci nu a partidelor; se repeta aceeaşi strategie de partid care a înfruntat nu odată voinţa de unire şi de potolire a zavistiilor încercată zadarnic de Regele Carol I, amărându-i astfel cele mai luminoase zile şi biruinţi, după cum se citeşte în « Memoriile » de un uimitor paralelism de situaţii, îngăduind la fiecare pas explicaţia prezentului prin trecut. Oamenii s'au schimbat în primenirea generaţiilor, partidele politice schimbaseră şi ele de nume şi de program; optica a rămas aceeaşi, mijloacele aceleaşi, setea exclusivistă de putere, deasemenea, aceeaşi.

Guvernul naţional cerut de Suveran şi aşteptat de ţară, ca zălogul unei ere de pace şi prosperitate după sumbrul interimat al regenţei, nu s'a înfăptuit aşa dar. L-au împiedicat pasiunile şi dibăciile de partid. Viaţa politică a ţării s'a înpotmolit în vechea matcă. O clipă istorică a fost pierdută.

In pomelnicul cronologic al guvernelor, cu demisii, remanieri, strămutările titularilor dela un departament la altul; în cealaltă arhivă a partidelor, cu desidenţe, plecări dela şefie şi alegeri de alţi şefi, coaliţii de opoziţie şi pacte electorale, fuziuni şi sciziuni, şlefuiri de program, pulverizări pe chestii de ambiţii personale — în această desaxare a vieţii de partid, cu centrul de gravitate intelectual şi moral tot mai jos coborît şi tot mai instabil, se vădeşte procesul de descompunere. Politica de partid se lichida dela sine. Regele, prin prerogativele constituţionale se străduia să amortizeze efectele acestor convulsii de disoluţiune care răspundeau în actele de guvern, modera excesele, modela oarecum asprimile, atât însă cât îngăduiau atribuţiile limitate înadins de Constituţia dela 1866 şi păstrate în Constituţia revizuită dela 1923, pentru a asigura partidelor dominaţia vieţii politice pe calea Parlamentului. Aceasta era însă prea puţin. Nu mai corespundea spiritului, doctrinei şi practicei monarhice. Domnia Majestăţii Sale Regelui Carol al II-lea s'a vestit dela început sub alt semn.

Paralel cu exercitarea atribuţiilor enumerate limitativ în textul mort al vechei Constituţii, a luat contact de îndată şi direct cu realităţile cele vii ale neamului printr'o metodică, multiplă, neostenită acţiune personală. In nestatornicia guvernelor, în neaderenţa programelor de partide politice la viaţa fluidă, în oportunismul care schinba de convingeri, de front, de tactică, nu fiindcă aşa « bătea vântul veacului », cum o spunea atât de frumos pe vremuri bătrânul Logofăt Konaki, ci fiindcă aşa bătea vântul iluzoriu al popularităţii şi al puterii, Majestatea Sa Regele Carol al II-lea a reprezentat opt ani elementul de durată, de permanenţă, pivotul însăşi al principiului monarhic. Monarhia e ereditară şi tradiţionalistă, firesc este ca monarhul să-şi apropie înainte de toate valorile ereditare şi tradiţionale ale neamului, să le cruţe, să le salveze, să le ajute în desvoltare. Considerând că o naţiune nu e numai o poporaţie legată temporar prin anumite idei, sentimente, nevoi, interese, obiceiuri, chiar aspiraţii; nu e un procent de voturi cum figura printr'o deformaţie optică pe retina omului politic de partid — ci considerând că e continuitate în timp a acestor legături indestructibile, pentru a apăra în numele lor un teritoriu naţional, a

M. S. REGELE CAROL II, PRESIDÂND CONGRESUL ASTREI LA BRAȘOV, 8 SEPTEMBRIE 1933

perpetua o rasă, a desvolta un patrimoniu material și moral, a afirma o valoare de cultură în universalitate, a urzi din tradițiile trecutului firul călăuzitor al viitorului; pe asemenea temeiu, încă din primele luni ale domniei, Majestatea Sa Regele Carol al II-lea și-a impus un program de inițiative care aveau să suplinească din plin carența guvernelor furnizate de partidele politice.

La 8 Iunie 1930, depune jurământul de credință țării; la 12 August rostește cuvânt la Universitatea din Vălenii-de-Munte, răspunzând cărturarului Nicolae Iorga; la 4 Septemvrie desvelește monumentul poetului Mihail Săulescu, mort în răsboiu la hotarul cel vechiu al Carpaților; la 18 Octomvrie e prezent și cuvântează la comemorarea lui Carol Davila; la 20 Octomvrie prezidează serbările pentru comemorarea de 10 ani dela înființarea Universității din Cluj; la 21 Octomvrie deschide solemn cursurile acestei Universități pentru un nou an școlar; la 13 Noemvrie ia parte și cuvânt la congresul « Astrei », așezământul de cultură care în vremuri de restriște și prigoană a păstrat vie în Ardeal, conștiința de neam și de limbă. Dela 12 August, la 13 Noemvrie, în trei luni, șease participări la șease manifestațiuni culturale, cu îndemnurile și legămintele care înmănunchiau un program cu perspective deschise viitorului, în vreme ce factorii ceilalți, politici, se întredevorau. Ne-am oprit la o latură numai a acestei secțiuni directe, mult mai multiple și mai complexe, fiindcă înviora chiar din pragul domniei o întregită cenușăreasă a politicii de partid. In același timp însă și cu aceeași grijă de a înveriga evenimentul izolat într'un sistem de continuitate, inaugurează o uzină electrică; prezidează o conferință economică sau agrară; potolește spiritele țăranilor bucovineni, ațâțate de nălucirile demagogiei electorale, povățuind delegații să-și plătească datoriile după datina veche a unui popor de cuvânt; pe câmpul de manevre regale ridică la rangul de mareșal pe doi generali cari ne-au pregătit cele mai glorioase victorii ale răsboiului; presidează în castelul Peleș masa cavalerilor din ordinul « Mihai Viteazul ». Toate se articulează pe o diversitate de planuri, cuprinzând ramurile de activitate cele mai deosebite, dând întâietate îndeletnicirilor creatoare și productive, indicând ca o prefață a domniei, încă din lunile cele dintâi, ritmul și punctele cardinale ale acestei domnii.

Partidele politice și guvernele efemere născute din sânul majorității electorale, cu stigmatul unei astfel de hibride origini, se măcinau în incapacitatea de a domina elementele. Pentru a reconstitui imaginea acestei epoci, prin contrast cu acțiunea atât de realistă și fecundă a Suveranului, încă odată ne referim la documentul istoric. Iată ce scrie d-l Nicolae Iorga, în volumul *România contimporană dela 1904 la 1930: Supt trei regi:* « Sesiunea Camerelor, deschisă în Noemvrie, fu de o rară stârpiciune, cu toată legea valorificării produselor agricole și aceea contra cametei,

ambele inoperante. Partidul dela cârmă își simțea sfârșitul aproape... Și, de jur împrejur semne de o și mai îngrijorătoare anarhie se înmulțeau: noui atacuri la drumul mare, lupte cu poliția ale muncitorilor dela Căile Ferate, greve la Uzinele Comunale, ciocnire între armată și antisemiți la Rădăuți în Bucovina, încercări comuniste la regimente, crearea unei organizații comuniste a studențimii sărace, amenințări, la o întrunire de mari proprietari la Craiova cu lăsarea fără lucru a câmpurilor, pe când din Gorj venea știrea, repetată, stăruitoare, că țăranii, în neputință de a-și plăti datoriile, se vor revolta sub ințetirile unei imprudente Ligi contra cametei... Dar ce era mai impresionant era starea detestabilă a finanțelor, în ciuda împrumutului încheiat și votat în mijlocul unuia din obișnuitele scandaluri cu gura și cu pumnul, în atât de umilitoare condiții: încasările, de obiceiu slabe în lunile de iarnă, erau acum mult sub cele mai joase estimări. Pentru a se plăti salariile, totuși amputate, se cheltuise fondul de rulment prevăzut de convenția cu bancherii și se puseseră la contribuție cele 300 milioane ale Casei de ajutor la Căile Ferate; se lua de oriunde, orice, recurgându-se la depozite de bănci interne pentru a face față plăților lefurilor, pe care nimeni, într'o guvernare de partid demagogică, nu se putea gândi să le scadă. Ordinele date pentru a se culege cu orice preț dările în restanță, puteau aduce un spor momentan de încasări, dar ele secau până la fund mijloacele contribuabilului, la a cărui *putere de producere nu se gândise până atunci, nimeni.* Și din tabăra guvernamentalilor, cu toată groaza că s'ar putea recurge la « personalități », se întrevedea putința unei soluții... Se vorbea de tot felul de ajutoare, de combinații care ar fi permis să se păstreze câțiva dintre miniștri. Și, mai ales, Parlamentul... ».

M. S. REGELE CAROL II ȘI PROFESORUL GUSTI, IN MIJLOCUL ECHIPELOR REGALE, COMUNA FERDINAND I, JUD. CONSTANȚA

Documentul memorialist are amara savoare a unui tablou de moravuri, cu adaosul autenticității, fiindcă e consemnat de un om care a trăit în mijlocul evenimentelor și a luat parte directă la ele. In întregime, pledează pentru verdictul neîndurat dela 8 Iunie 1930: « ...amurgul se lasă asupra vieții de partid ». Intr'adevăr, partidul care se afla la cârma țării întrunise sub raportul electoral o majoritate sdrobitoare. La alegerea pentru Adunarea deputaților din 12 Decemvrie 1928, dintr'un total de 3.671.352 alegători înscriși, guvernul figura cu 2.208.922 voturi, neexprimate au fost 830.672 voturi, anulate 53.249 voturi; iar opoziția reprezentată prin șase partide mai însemnate, și-a împărțit restul de 578.509 voturi, în fracțiuni procentuale atât de mizere, încât nimiceau posibilitatea unei resistențe efective de pe băncile Parlamentului. Totuși, în aceste condiții optime, după un an jumătate de guvernare sub o regență completată în așa fel încât fusese înfeodată partidului, parlamentul vota legi « inoperante », țara era frământată de lupte între poliție și muncitori, între armată și greviști, muncitorii agricoli nu-și puteau plăti datoriile și marii proprietari amenințau că nu-și vor cultiva pământul, agenții fiscului vindeau cenușa din vatră cu neîmblânzire, lefurile funcționarilor se plăteau din fondurile de rulment, din împrumuturi și din banii cu altă destinație ai așezămintelor, împrumuturile străine se evaporau și reprezentanții bancherilor, sosiți la fața locului în inspecție, se găseau în drept a se amesteca în orânduelile noastre interne. Prin ce trist miracol, un guvern adus la cârmă de o atât de impresionantă viață a « poporului suveran », nu se învrednicea să facă față situațiilor; guverna atât de impopular cu baioneta, poliția mobilizată și urgie fiscală accepta atât de senin știrbirea suveranității naționale, lăsându-se inspectat de un străin ce ne dicta el lefurile și economiile bugetare? Și pentru ce sfârșit, odată ce pierduse frânele situației, se înverșuna totuși a guverna mai departe, cu orice preț, cu orice capitulări, cu orice renegări de program, în groaza că s'ar recurge la personalități? ».

N'ar fi greu a defini chiar o lege a acestui fenomen, repețit fără abatere. Partidele cele mai populare în opoziție, au alcătuit guvernele cele mai slabe. Iar popularitățile cele mai consolidate în aparență, n'au rezistat niciodată la un an de guvernare. Partidul era pus într'o permanentă dilemă: sau guverna efectiv, riscându-și popularitatea, sau se silea să-și păstreze popularitatea, riscându-și opera guvernării. Șovăia între una și alta, oscilând oportunist pentru a le compromite pe amândouă: și popularitatea, și guvernarea.

Vina acestor stări nu mai apăsa așa dar asupra oamenilor, asupra personalului; ci asupra regimului defectuos, asupra sistemului care paraliza libertatea de acțiune aservită electoralului, prizonieră clientelei, deformând cu același dezastruos sistem o mentalitate hipnotizată de un singur panaceu: partidul. Totul prin partid, pentru partid!

M. S. REGELE CAROL II PRINTRE ECHIPELE REGALE. COM. FERDINAND I, JUD. CONSTANȚA

Partidele își urmau astfel calea lor, abisală. Domnia Majestății Sale Carol al II-lea se îndruma după altă stea călăuzitoare.

PĂMÂNTUL, SATUL, ȚĂRANUL

Structura neamului românesc e țărănească. Pentru mai bine din trei sferturi de populație, pământul a fost și rămâne o problemă de existență, în același timp însă și o noblețe. Inainte de a stăpâni ogorul, țăranul l-a muncit vreme de veacuri pentru alții. Fusese uzurpat dintr'un drept, după cum o dovedesc toți istoricii. L-a recucerit brazdă cu brazdă, iar prin această tenace luptă, noțiunea proprietății a căpătat pentru țăran un alt sens, cu totul deosebit de acel al cetățeanului urban. Un sens oarecum mistic, ideal, istoric, simbolic.

In perturbările de psihologie pricinuite de prea pripita și superficiala noastră occidentalizare, în vătămarea de caractere resultată din artificiala noastră viață politică, demnitatea s'a refugiat în norodul țărănesc. Acolo, simțul de stabilitate și de continuitate. Cercetările istorice aduc mărturia unei vechi civilizații rurale, elaborată pe încetul, cimentată prin datini, prin tradiții, printr'o organică și desăvârșită conformare la mediul natural.

Cele dintâi două linii paralele de cale ferată, care au străpuns țara, legându-ne direct cu lumea altor culturi și altor civilizații, desvoltate în alte condiții, au sfărmat acest echilibru de evoluție armonică. Vertiginos s'au deplasat raporturile factorilor economici, am intrat în alt ritm febril de viață, societatea românească s'a aflat de atunci într'o stare de continuă revoluție. Iar victima cea mai vitregită a fost satul. Adică temelia țării.

Politica, administrația, învățământul, legiuirile economice, în loc să cruțe bunurile trecutului inspirându-se din aceste realități, modelându-le și adaptându-le la noui condiții fără o bruscă ruptură, au tras cu buretele peste ele. Toată această epocă de reforme, a fost dominată de himerica iluzie că o societate se poate reface prin introducerea unor instituții renovatorii și prin legi providențiale, uitându-se adevărul elementar că o instituție trebue să fie un termen, un rezultat, nu un punct de plecare; că o lege ratifică o stare de fapt, nu creează și condiționează stări noui de fapt, pornind dela o premiză teoretică. Vreme de trei sferturi de veac, când s'a întâmplat ca satul să nu fie cu desăvârșire abandonat, a devenit prada reformatorilor cari nu cunoșteau *ecuația socială a satului*. Factorii depărtați și profunzi, permanenți, ce determină viața satului românesc, erau sacrificați prin ignoranță, factorilor aparenți, tranzitorii, superficiali, care se încorporau însă mai ușor unei doctrine, pe cât de ademenitoare, pe atât de inoperante asupra realităților. Iar votul universal din Constituția dela 1917, cu deslănțuirea automată a electoralismului, peste aceste erezii dogmatice în orice caz bine intenționate și desinteresate, a instaurat un vid total disimulat de frazeologie. Acum, la sate se decidea soarta partidelor și soarta guvernelor. Programul reformelor se reduce în consecință la o supralicitație de făgădueli. In loc de a căuta în desordinea

stărilor rurale (desordine socială, economică, morală), principiul unei ordine noui, sus și tare era proclamat mesianismul partidului. Toate partidele au fost rând pe rând, dacă nu concomitent, animate de acest mesianism răscolitor al satelor. Satele rămâneau însă cum au mai fost.

In timpul acesta, lăsând pe seama partidelor politice zelul desastruos de a legifera la întâmplare, de a promite ceea ce nu pot realiza, de a distruge ceea ce nu pot reconstrui, Majestatea Sa Regele Carol al II-lea pregătea răbduriu un alt sistem de investigație a satului românesc, pentru ca numai pe temeiul cunoașterii să se ajungă la alegerea remediilor. Campaniile monografice inaugurate de Seminarul de Sociologie al Universității din București și de secția monografică a Institutului Social Român, sub conducerea profesorului Dimitrie Gusti, introduceau întâia dată o metodă directă de cercetare a societății sătești. Contribuțiile puneau în lumină o serie de probleme teoretice și practice. Inițiativa Majestății Sale Regelui Carol al II-lea a lărgit orizontul acestor anchete, le-a dat un rost mai adânc, prin acțiunea anuală a echipelor regale studențești constituite în cadrul Fundației Regale Principele Carol. Trecând de faza experimentală, verificând metode și sisteme, stabilind mijloace de comparație, campaniile monografice și culturale ale echipelor studențești regale pregătesc materialul documentar pe care să se reazime orice viitoare reformă socială a satului, politica satului, culturalizarea satului. Din totalizarea treptată a acestui material, inventariat și lăsat, se va reconstitui imaginea monografică a satelor noastre, ecuația socială a satului, creând acea știință a națiunii care a lipsit cu desăvârșire legiuitorului de partid politic. Unitatea socială exploatată electoralicește, strivită în evoluția ei naturală, slujind până acum ca teren de experiențe pentru cele mai absurde legiferări și reforme fără rădăcini în realitate, va fi repusă în dreptul ei. Familia, economia plugărească, îndeletnicirile, tradițiile, reacțiile psihologice, adaptarea și resistența la mediu, condițiile geografice, condițiile biologice, condițiile istorice, stare sanitară, higienă socială, caractere, aspirații, deprinderi, complexul acesta mult mai vast și mai divers, intră în arhiva monografică a fiecărui sat. Firește că o asemenea cunoaștere amănunțită, sistematizată, strict științifică, nu se va mai potrivi întru nimic cu «iluzia cunoașterii», care satisface omul politic de partid după o grăbită campanie electorală din automobil; îngăduindu-i să proclame ades cu cea mai bună credință dela tribuna parlamentară, că legiferează și reformează în deplină cunoștință de cauză.

M. S. REGELE CAROL ȘI EXC. SA D. EDUARD BENEȘ, PREȘEDINTELE REPUBLICEI CEHOSLOVACE, LA MUSEUL SATULUI, IUNIE 1936

Majestatea Sa Regele Carol al II-lea, pătruns de însemnătatea acestei opere, la plecarea echipelor culturale din Iunie 1934, rostea un cuvânt care în același timp era un îndemn pentru tinerii misionari, dar mai era și o mustrare ușor de înțeles, pentru cârmuitorii politicei de partid dela centru și dela periferie, deprinși să cutreere satul pentru a culege voturi, fără să-i fi ameliorat cu nimic fața și sufletul. Tabloul satului zugrăvit atunci cu negre culori și mâhnite cuvinte, arată că Suveranul nu s'a lăsat niciodată înșelat de potemkinismul administrației, când cu prilejul vizitelor și festivităților regale maschează realitatea sub un pospaiu decorativ. Cunoștea realitatea de dedesubt, pricinele ei, tămăduirile ei. «Din punct de vedere edilitar — rostea în acea zi de 30 Iunie 1934 — o constatare tristă: când ai trecut drumulmare și ajungi în sat, în cele mai multe locuri găsești drumul stricat. Praful de trei ori mai mult decât în afară din sat. Șanțurile pline de apă stagnantă. Nici un podeț. Garduri care cad. Incât aci este locul pentru o primă muncă de aspect exterior. Necurățenia este mare, și mai nicăeri nu vezi grădini, cu toate că fiecare sătean are un petec de pământ, câțiva metri pătrați prin care ar putea să înfloarească întreg aspectul locuinței sale... Trebue să învățăm cele mai elementare reguli de higienă, fizică și morală. Trebue să învețe săteanul cum se lucrează și cât se lucrează, căci la noi el lucrează în timpul muncilor agricole și pe urmă, în cele mai multe locuri, în tot restul anului el stă și se odihnește. In direcțiunea vieții agricole, a gospodăriei rurale, rare sunt satele unde să găsești, de pildă, un coteț. Păsările sunt toate pe șosea, călcate de automobile, de unde ceartă și ură... Dacă vă indic aceste lucruri, este ca să vă arăt că munca voastră este o muncă de detaliu, așa cum vi s'a arătat. Va trebui să treceți din casă în

casă, să vorbiți cu fiecare, să-i îndrumați și să-i sfătuiți. Voi nu veniți cu puterea pumnului, voi trebue să veniți cu puterea inimii și a convingerii...».

M. S. REGELE CAROL II, PRIMIT CU TRADIȚIONALA PÂINE ȘI SARE IN COM. FIBIȘ (BANAT), IN 1934

Fără nici o îndoială, o asemenea cuvântare regală, cu asemenea griji și povețe, constitue un document unic în istoria tuturor monarhilor de oriunde și de oricând. Un Suveran care își trimite echipele Sale pentru a dăscăli oamenii satului cum să-și repare gardurile, să dureze podețe, să cultive grădini, să deschidă fereastra casei; cum să muncească pământul și cum să-și înjghebe cotețe pentru păsări; aceasta n'ar fi fost cu putință decât într'o țară unde partidele politice se băteau pentru statul țărănesc teoretic. Pe piscurile înalte și reci ale doctrinelor escaladau partidele politice; Suveranul era silit să coboare la grijile cele mărunte, la praful drumului, la garduri și podețe. Fruntașii partidelor aplaudau, pe urmă se întorceau la răsboirile lor doctrinare. In efemeridele politice ale aceluiași an 1934, citim la aceeași dată de 30 Iunie: « Parlamentul, înainte de a lua vacanță, a votat legea deplinelor puteri pentru guvern ». Puteri, care în orice caz, n'aveau să fie exercitate pentru a pune vreo rânduială în atât de mărunte treburi gospodărești! Contrastul definește o situație.

Echipele studențești regale și expoziția satului cu acea Românie sintetică a țăranilor împrospătată în fiecare an, au deschis o cale nouă de mântuire pentru categoria cea mai vitregită de politica partidelor. Graficele unei singure expoziții spicuite la întâmplare (9 Decemvrie 1935), dovedesc această activitate a echipelor și Fundației de sub directa oblăduire regală: 78.000 consultații medicale, 641 hectare arături model, 6.000 pomi stropiți, 6.000 consultații agricole, 11.000 pomi altoiți, 8.000 consultații veterinare, 25.000 vaccinări, 1.200 injecții, 1.500 operații, 117.000 metri șanț, 12.000 metri gard, 60.500 metri șosea, 300 poduri construite din nou, 400 poduri reparate, 3 grajduri comunale, 38 asociații țărănești și cooperative, 1.300 lecții practice de gospodărie, 224 lecții de țesătorie, 748 lecții la domiciliu și 3.000 vizite la domiciliu, 200 șezători țărănești, 5 școli nou înființate, 42 cămine culturale, cu 710 conferințe și 4.000 cărți împărțite, 2.000 icoane distribuite credincioșilor, 18 troițe ridicate după datina veche și 220 predici rostite cu prilejul sărbătorilor. Fapta a însoțit cuvântul. A avut răsunet oriunde aiurea, în afară de conștiința oamenilor politici, cari se resorbise în conștiința de partid. Tot ce se realiza, era în afară de partid. Deci, nu numai că nu prezenta nici o semnificație; nici nu exista.

Improprietărirea a pus țăranul în fața unor probleme, pe care le-a deslegat singur, pe măsura puterilor și priceperilor sale, fără nici o îndrumare și mai ales fără nici un ajutor. Și tot Majestatea Sa Regele Carol al II-lea, la deschiderea cursurilor Academiei Agricole, formula un program realist de activitate, prea puțin urmat de partidele politice: «... pe lângă faptul că și Eu, personal, sunt agricultor, îmi dau seama prea bine că în această țară de țărani, agricultura are un loc deosebit în economia națională și în organizația de Stat... Poate că în trecut, în această Școală superioară, s'a pus prea mult temeiu pe teorie și s'a lăsat adesea la o parte practica. Astăzi, când agricultura nu mai este o știință elementară a aratului și a semănatului, pricep că această parte teoretică are rolul ei deosebit, dar totuși nu pot decât să sper că ea se va completa din ce în ce mai mult printr'o adevărată parte de învățământ practic, care va face din acești studenți adevărați agricultori și nu numai agronomi... In agricultură, poate mai mult decât în celelalte studii, este nevoie de suflet, este nevoie de dragostea de pământ. Agricultura a devenit astăzi o îndeletnicire complexă... Marea reformă a împroprietăririi țăranilor a dat naștere la probleme noui, nerezolvate încă, pe tărâmul agriculturii... De ani de zile, prin experiența Mea personală, urmăresc problemele agricole dela noi din țară și Mi-am dat seama de complexitatea lor, dar Mi-am dat seama, mai ales, de frumusețea rezultatelor ce se pot obține printr'o muncă stăruitoare și plină de nădejdi. Din cauza stării generale economice a lumii, aceste probleme, în momentul de față, sunt mai grele și mai îngrijorătoare. Dar sunt convins că luând anumite măsuri, vom putea ajunge la rezultate nesperat de bune. Prima măsură pe care o recomand și pe care am experimentat-o personal, este aceea a asociațiilor de agricultori. Din ziua când s'a schimbat fundamental regimul proprietății la noi, Mi-am dat seama că sistemul de agricultură va trebui îndrumat pe bază nouă. De aceea, fără sgomot, dar lucrând persuasiv, am încercat să fac pe țărani să priceapă că pentru o exploatare mai rațională a pământului lor, ei trebue să se adune la un loc, să formeze o asociație, prin intermediul căreia ei vor putea să-și procure mașini și vor putea să-și mijlocească și mai bine vânzarea produselor lor. Una din măsuri, fără cealaltă, este și trebue să fie ineficace. Rezultatul pe care l-am obținut anul acesta la țară, la Mine, au fost pe deplin satisfăcătoare. Plugarii, adunați în

prima ceată dela Mânăstirea, au reuşit să-şi vândă bucatele lor la preţuri aproape nesperate de ei. Dacă fiecare proprietar mai mare — fiindcă de proprietarul « mare » nu se mai poate vorbi la noi în ţară — va pricepe că datoria lui este de a îndruma pe ţăranii cari sunt pe fosta lui moşie, atunci, unindu-se bogaţi cu săraci, se va putea ajunge la rezultatele pe care le dorim cu toţii ».

Incă odată, aşa dar, examinarea realităţilor concrete şi soluţii concrete. Colecţia desbaterilor parlamentare geme de discursuri erudite, cu exemple invocate din sistemele de agricultură la egipteni şi la etrusci, în Argentina şi în Canada, cu teorii savante şi fumegoase, care n'au izbutit să facă a încolţi un singur bob de grâu. Toată legislaţia agricolă, chiar dacă a fost pregătită în anteproiecte de oameni competenţi a suferit cu prilejul votărilor atâtea amendamente, încât n'a mai rezistat punerii în aplicare. Producţia a degenerat în calitate şi cantitate. Binefacerile împroprietăririi au rămas iluzorii pentru ţăran; în schimb, întreaga economie a ţării s'a năruit prin barbarizarea agriculturii. Totuşi, fiecare partid politic îşi revendica prioritatea reformei agrare, a reformelor trecute şi viitoare, fiindcă aşa dicta demagogia electorală.

M. S. REGELE ŞI PROFESORUL IORGA

OPERA CULTURALĂ

Leibniz spunea că prin educaţie se poate transforma un popor într'o sută de ani. Iar Gustave le Bon — acest nedreptăţit al pedanteriei universitare — adăoga că printr'o educaţie rău adaptată, se poate deforma mentalitatea unui popor în mult mai scurt timp.

Invăţământul nostru, urmând regimul importului care a dominat tot procesul de prefacere al societăţii româneşti în decursul veacului trecut, poartă acest stigmat funest. Invăţământul şi într'o bună măsură, cultura, în întregul ei complex. Invăţământul mai întâi, cultura mai apoi, s'au îndreptat împotriva condiţiilor noastre naturale de viaţă. Intr'o convorbire a lui Petre Carp, cu André Bellessort, publicată la 1905 în volumul *La Roumanie contemporaine*, venerabilul fruntaş politic dădea un strigăt de alarmă: « . . . Românii au boala ideilor generale. Ţăranul trebue să ştie carte; să le facem deci şcoli cât mai multe, dar pentru Dumnezeu, să nu le îmbâcsim creerii cu subtilităţile perfectului şi plusquamperfectului! . . . ». Alarma nu era izolată. Străbate întreaga jumătate a veacului trecut şi mai energic încă timpurile mai apropiate. Programele analitice, sistemul învăţământului nostru începând cu faimosul curs primar, gratuit şi obligatoriu, sfârşind cu învăţământul universitar, se reazimă pe o iremediabilă eroare psihologică. Reformele au purces dela abstracţii, dela teorii, au construit un sistem care n'a ţinut socoteală de realităţile condiţiilor noastre, de fondul nostru, de un tezaur latent. Şcolile superioare au fabricat absolvenţi inapţi la viaţă, candidaţi la parazitismul biurocratic şi bugetivor. Invăţământul primar, în deosebi cel rural, cu toate ofensivele culturale, cu toate constrângerile şi amenzile, ne-a încremenit pe aceeaşi treaptă a analfabetismului. Specialiştii au propus şi propun diferite remedii: o altă pregătire şi perfecţionare a corpului didactic, un mai sever control. Acestea sunt însă remedii exterioare. Este nevoie de unul care să tămăduiască viciul organic, lăuntric, al învăţământului, este nevoie de o reformă a programelor şi o revizuire a sistemelor, de o adaptare a şcolii la viaţă şi anume la viaţa noastră. Altfel, nici o constrângere, nici perfecţionare a corpului didactic şi nici un control oricât de sever, nu va izbuti să aducă fiul şi fiica de ţăran la şcoală, ca să se iniţieze în subtilităţile perfectului şi plusquamperfectului, cum atât de just o spunea Petre Carp, acum treizeci şi mai bine de ani.

Sub regimul partidelor politice, o asemenea reformă, adică o readaptare a învăţământului la mediul nostru firesc, nu avea nici un sorţ de izbândă. Dăinuia prestigiul diplomelor, o clasificare a valorilor după brevetele de absolvenţă, deoarece pe această bază se făceau recrutările personalului biurocratic şi bugetivor, armătura partidului politic. Iar cultura, artificială şi inaderentă, era după chipul şi asemănarea unei asemenea instrucţii, produsul unei asemenea educaţii. A se vesti la fiecare nouă guvernare, o nouă

ofensivă culturală, intrase în tradiție. Ofensivele garantau sinecură, bilet de tren, dreptul de a încurca lumea, câtorva partizani nevrednici pentru o ispravă mai încărcată de răspundere.

M. S. REGELE CAROL II ÎNTÂMPINAT CU FLORI ÎN COMUNA FERDINAND I JUD. CONSTANȚA

Majestatea Sa Regele Carol al II-lea a luat și pe acest teren inițiativa, oblăduind așezăminte active de cultură, însuflețindu-le, întocmindu-le programe, orânduindu-le să astupe golurile acolo unde cultura oficială, patronată de partidele politice, nu putea depăși optica de partid. « Voiu fi un Brâncoveanu al culturii românești ! », rostea în ziua de 15 August 1930, la Universitatea din Vălenii-de-Munte. In anul 1913, hotărîse danie pentru a se ridica din temelii trei școli primare de sat: una în Dobrogea, una în Moldova alta în Oltenia. Era un semn. In anul 1922, alt semn. Atunci ctitorea « Fundația Culturală Principele Carol », așezământul menit să ramifice asupra întregii țări o plasă de cârmuiri culturale, vii, întocmite după un plan original, care mai târziu, în ziua de 7 Iunie 1937, aveau să trimită atâția delegați în adunarea lor generală, încât abia încăpeau la Arenele Romane din Parcul Carol. Cuvântul rostit de Majestatea Sa Regele Carol al II-lea cu acest prilej, recapitulează o activitate dar formulează și un program izvorît din experiență, crescut odată cu așezămintele: « ...Am priceput și M-am înhămat acestui gând, că nu numai printr'o muncă lungă, dar numai printr'o muncă serioasă, printr'o muncă stăruitoare de ridicare a satului se va putea ajunge la un progres vădit, și nu la un progres de spoială, pe care l-am făcut adesea, ci la un progres care să aibă o temelie cât se poate de bine zidită, — și temelia acestui progres s'a arătat singură prin Căminele culturale. Pornite poate dela un alt gând decât acela la care au ajuns astăzi, pornite dela gândul de a fi mai mult o Bibliotecă, un loc de întâlnire a câtorva cărturari și celor dornici de citit, Căminele culturale s'au desvoltat și și-au dibuit singure drumul. Astăzi, Căminele culturale devin pe zi ce trece, adevărata conducere a satului... ».

Nu e semnificativ? Celelalte inițiative, cu pecetea oficialității de partid, oricât de generoase și mai ales oricât de costisitoare, se împotmoleau într'un dulap de bibliotecă rurală, prăfuit, închis, mort, necercetat de nimeni. Planurile mărețe, dar lipsite de organicitate, ignorând fondul biologic și istoric al satului, imitând realizări de aiurea, purcedeau în sgomotoase ofensive culturale, osândite înfrângerii.

Sub oblăduirea regală, fapta a străbătut alt drum, firesc, crescând treptat, întemeindu-se pe experiențe succesive, depășind modestele intenții ale începutului. Prin mobilizarea factorilor locali de cultură, satul a fost frământat în ceea ce are mai original și mai legat de destinul său istoric. Patimile mărunte și vremelnice, întreținute de zavistia partidelor care în această vreme înființau filiale de cluburi politice, își aflară potolire numai sub acoperișul căminelor. Prin ele a născut conștiința unei conlucrări către ceva înalt și permanent, care scăpa opticei electorale. Preoți, învățători, fruntași ai plugarilor, fii ai satelor așezați aiurea dar amintindu-și deodată datoria până atunci părăsită de a contribui la ridicarea morală a mediului natal — toți au răspuns chemării regale. Iar biblioteca, lectura, cultul datinelor, șezătorile, unicile muzee etnografice locale, dragostea înviorată pentru tezaurele de folklor și de artă țărănească, au însemnat numai un capitol din activitatea acestor celule de cultură. In chip natural, au dat lăstar alte inițiative, căutând în aceste moșteniri ale trecutului principiul unui dinamism creator.

Căminele culturale s'au încumetat astfel a oferi Ministerului Cooperației, exemplul întâielor cooperative sericicole alcătuite de sătence, pentru regenerarea industriei casnice atât de glorioase pe vremuri și atât de vitregită de actualul nostru sistem economic. Indeplinind dorința expresă a Suveranului, aceleași cămine ofereau alt exemplu Ministerului de Industrie, înviind prin cursurile unei școli speciale arta culorilor vegetale pentru lucrul covoarelor. Și Ministerului de Educație Națională, slujeau în sfârșit al treilea exemplu, întemeind într'un singur an peste cincizeci de școli țărănești, cu preocupări ignorate de programul oficial, sclerozat și livresc; școli active, aplicate la condițiile de viață ale satului, întru zămislirea acelui *suflet unic*, năzuit într'o rostire programatică a Suveranului. « Pornind dela această muncă de ridicare culturală a României — spunea Regele Carol al II-lea, la 7 Iunie 1935 — am crezut că prin cuvântul *cultură* trebue înțeles altceva, decât numai școală și carte. Cultura, mai ales a păturei celei mari a țărănimii, este o operă de închegare a tuturor nevoilor din viața de toate zilele. Prin culturalizarea satelor, Eu văd răspândirea cărții, răspândirea a tot ce e frumos; dar văd și ridicarea păturii țărănești la un trai mai bun, la o mai bună pricepere a nevoilor și datoriilor fiecăruia. Și apăs

și sfârșeau în nimic. Taina atâtor isbânzi nu e greu de aflat. E în acel *suflet*, care atât de des revine în rosturile regale, desmorțind energiile, încolonându-le într'un vibrant și optimist dinamism, cu singura recompensă în mulțumirea operei constructive încheiate, a datoriei împlinite.

PRINCIPELE MOȘTENITOR CAROL ȘI FIUL SĂU MIHAI

rioară, fiindcă starea de răsvrătire e numai un *efect*, al unor cauze mult mai profunde, psihologice, de desechilibru interior. In afară de nevoile lor biologice, generațiile se călăuzesc și după concepția pe care și-o fac despre viață, despre drepturi și datorii, despre valorile și țelurile permanent umane — concepții ondulatorii dela epocă la epocă și dela generație la generație. Concepții cu proporții și putere de mituri.

Instituind *Oficiul de Educație a Tineretului Român* și *Straja Țării*, Regele Carol al II-lea a îngrijit a da tineretului dela cea mai de jos treaptă a vârstei, o nouă disciplină interioară, o armătură morală, climatul în care se formează caracterele, căci oamenii se conduc în viață mai mult după caractere, decât după inteligență și suma cunoștințelor acumulate. E o terapeutică sufletească. Un corectiv al educației din școală, neîndestulătoare și ades vătămătoare. O altfel de pregătire a viitorului.

In cuvântarea rostită de Suveran când a inaugurat *Ora străjerilor la Radio*, cristaliza această luminoasă definire a scopului și a mijloacelor: De unde a răsărit nevoia de a creia această mișcare, cred că e ușor de ghicit. Ea este o urmare a răsboiului. Tineretul nostru creștea fără nici un ideal. Atâtea manifestațiuni morbide se arătau, care pentru aceia cu dragoste de neam și simțul răspunderii viitorului, puneau o problemă vitală: Ce va deveni această țară atât de frumoasă, atât de bogată, dacă generația de mâine trăește în această lipsă de avânt, această lipsă de ideal pentru lucruri frumoase și utile?

Cu străjeria venim să împlinim acest gol. Deviza străjerului este: Credință și muncă pentru Țară și Rege. In aceste cuvinte se rezumă programul nostru de educație. Credința: baza oricărei acțiuni; trebue să arătăm deci tineretului nostru că spre a propăși în viața lui, trebue să aibă înainte de toate credință. Credința în Dumnezeu și în Biserica strămoșească, credința în țara lor, credința către acela care întruchipează patria: Suveranul. Dar dacă în sufletul lor, în toată firea lor, au acest îndemn al eului, ei mai trebue să învețe, că fără corolarul credinței, munca, nu pot îndeplini nimic. Plecând deci dela aceste principii temeinice, am clădit tot idealul nostru de educație și de muncă. Să nu uităm că ne adresăm în primul rând către elementele al căror suflet, mentalitate și trup, sunt în plină formație, deci și mijloacele noastre trebue să fie alese ca să corespundă materialului ce-l luăm în primire. Multă lume nu vede în această mișcare decât partea ei formalistică,

ORGANIZAREA SPIRITUALĂ A TINERETULUI

Generațiile de după răsboiu sunt pretutindeni bântuite de neliniște. E o nouă boală a veacului. Cu urmări mai adânci decât toate celelalte crize, economice, politice și sociale care macină omenirea de două decenii; criza spirituală a tineretului e mai încărcată de amenințări, fiindcă ea va decide asupra viitorului, fără posibilități de tratate, de alianțe, de reforme, fără acele rectificări de ordin exterior ce pot surveni într'un moment de alarmă, ca să abată sau să înfrâneze mersul evenimentelor.

Niciodată nu s'au succedat în timp atât de scurt, condiții de viață atât de contradictorii și neprevăzute. Schimbările materiale implică și schimbări de mentalitate. Dar asemenea adaptări urmează un ritm mult mai încet, căci forțele morale care comandă evoluția sufletească a popoarelor sunt create de lungi acumulații ereditare, rezistente mutațiilor. Copilul celor din urmă două decenii s'a deșteptat într'o lume ieșită din axa firească. Procesul îndepărtatei stabilizări, e deocamdată în faza haotică de distrugere a unor valori și de recompunere a altora. Armătura familiei a slăbit. Copilul poartă stigmatul acestei descompuneri. Instrucția școlară și programele învățământului, alcătuesc o moștenire petrificată a trecutului, fără o mobilă adaptare la semnele și la datoriile vremii. Școala e departe de a corespunde menirii sale. Iar copilul e victima acestui sistem de educație, care furnizează societății posesorii de diplome, inapți de a observa prin mijloace proprii, de a gândi prin mijloace proprii, de a se determina prin ei înșiși, de a acționa. Posesori de diplome pe care societatea nu-i poate absorbi, nu-i poate utiliza și nu-i poate hrăni, osândindu-i la cel mai fără speranță șomaj și la cea mai primejdioasă declasare: declasarea prin carte.

Inadaptații devin inamicii societății. Spiritul nou se manifestă astfel ca o stare de nemulțumire generală a tinerelor generații, svârlite într'o lume ce nu-i primește, bătând la uși închise, găsind toate locurile blocate de generațiile înaintașe. De aci mistica schimbărilor providențiale. De aci efervescența alarmantă pe care n'o poate înfrâna ori cataliza nici o forță exte-

formațiuni, ceremonial, costum, salutul, etc. Acestea nu sunt scopul, ci numai mijlocul. Partea formalistică are menirea de a așeza străjerul într'un cadru de disciplină, de spirit de corp, de camaraderie și solidaritate. Prin aceste sentimente indispensabile pentru bunul mers al unei organizări sociale, voim să formăm un spirit care dela solidaritatea celulei, să devie un sentiment de solidaritate națională. Dela sentimentul de mândrie al micei unități, la sentimentul de mândrie al Neamului. Unii cred însă, că în mișcarea Oficiului de educație a tineretului român este o maimuțăreală a unor lucruri făcute peste granițe. Nu este așa. Străjeria este un lucru specific românesc, izvorît din nevoile intime ale țării noastre și clădită numai și numai pe ceea ce cer nevoile României și neamului românesc. Noi nu suntem o școală, noi suntem o credință, un avânt. Lucrul nostru se face pe cât se poate în aer liber. Trăind în mijlocul naturii, îmbibând trupul cu aer curat, voim să creștem tineretul astfel, ca să devină cetățeni puternici, curați și voioși... Funcționăm de un an de zile. Rezultatele se văd. Școlile, pe lângă care sunt unități de străjeri, au făcut progrese vădite: e mai multă voie bună, mai mult spor la învățătură și, ceea ce e de căpetenie, mai multă disciplină ».

Străjerismul a apărut astfel în ceas prielnic, pentru a suplini o lipsă structurală a școlii românești.

Dela școala care desrădăcina copilul din mediul său firesc, printr'o întoarcere la natură, la utilizarea educativă a realităților din viața socială, prin disciplina muncii, prin « libertatea ordonată », prin desvoltarea personalității și prin folosirea tradițiilor, a dansurilor, a sportului, a jocurilor, a cântecului, a lucrului manual, prin organizarea dirijată a spiritului de solidaritate și prin stimularea spiritului de inițiativă, s'a creat tineretului un ritm nou de viață. O disciplină interioară, care la fragedă vârstă derivă adeseori din cea exterioară. Cum rolul educației este să statornicească obiceiuri transformate mai apoi în călăuze ale vieții zilnice, nu mai încape nici o îndoială că prin această acțiune permamentă a străjerismului asupra caracterului, se pregătește viitorului o generație cu altă armătură morală, imunizată tuturor crizelor. Un suflet omogen, stabilizat, învigorat de contactul tonic cu realitatea. Nu era nevoie prin străjerism ori alte așezăminte similare să înveți curajul unui popor care l-a dovedit de atâtea ori, în atâtea împrejurări, dar era nevoie să i-l disciplinezi, să-l orientezi, să-l prefaci într'o virtute activă, dintr'o forță adeseori negativă și anarhică. Iar fapta aceasta s'a îndeplinit în timp neașteptat de scurt, prin aceeași voință care a dat altă față și suflu culturii românești. « Tinerețea lui Carol al II-lea — scrise profesorul Nicolae Iorga, a crescut acolo unde noi, prea deprinși cu cele reale, n'am mai putut spera. El și-a dat seama de virtuțile ce se cuprind în două domenii cu totul neexplorate sufletește, dar pline de adevărate comori: copiii din școli și lumea dela sate. Cei dintâi considerați numai sub raportul lecției învățate, a notei și a examenului: bucheri reușiți și bucheri nereușiți.

MARELE VOEVOD MIHAI ȘI COLEGII SĂI DE CLASĂ

Ceilalți lăsați în grija agenților electorali. Și sprijinit pe un număr de oameni cu voința tare, Regele a dovedit și celui mai îndărătnic tăgăduitor, că din materiale cu totul nouă se poate face altă Românie, care an de an crește și se întărește, sigură de viitor. Acești cercetași pe cari i-a avut în seamă ca Prinț, acești străjeri, mai mari și mai mititei, acești premilitari cari aveau în ochi la defilare acea furie a ostașului pe care o admira Gœthe la veteranii cari ieșeau, sumbri, din Maiența, toți aceștia vin dela frumoasa încredere a Suveranului. In același *ritm nou*, erau și cuvintele de o caldă elocvență pe care le-a rostit liber Regele, știind să unească în ele tonul părintelui cu mândria Domnului. Dintr'însele lipsea un lucru: reclamarea dreptului ce se cuvine creatorului acestei opere. Se cuvine ca noi să îndeplinim această lipsă, înclinându-ne cu gratitudine cui a avut deciziunea de a începe și fericirea de a vedea opera realizată ».

Dacă profețiile pentru viața individuală sunt imposibile, ele se dovedesc mult mai valabile pentru desfășurarea orientărilor colective. Fenomenele sociale, ca și cele fizice, urmează câteva legi invariabile. E o axiomă banală, că societatea se întemeiază pe instincte și pe obiceiuri, nu pe idei. A descifra aceste instincte, a folosi obiceiurile, a le disciplina, din complexul de elemente care alcătuește persona-

M. S. REGELE CAROL II INSPECTÂND SĂPĂTURILE CASTRULUI ROMAN LA SARMISEGETUZA

asupra acestui cuvânt, *a datoriilor fiecăruia*, pentrucă în concepția Mea, fiecare cetățean formează o celulă vie a Statului și această celulă trebue să svâcnească în același suflet și aceeași inimă, pentru același ideal și același bine ».

Fundația Culturală Regală Principele Carol, înmănunchiază în studiul actual un vast aparat pentru aplicarea acelei politici a culturii, pe care o preconiza Institutul Social Român, dar nu s'a bucurat de cuvenita luare-aminte a guvernelor de partid. Cămine culturale, echipe studențești regale, expoziția anuală a satului și a acestor echipe, editarea foii săptămânale *Albina*, o publicație de o redactare și de o tehnică grafică unică pentru popor; mica bibliotecă populară de cărțulii religioase și instructive a *Albinei;* o altă colecție întocmită după un plan care urmărește în același timp instruirea și desfătarea lectorilor: *Cartea satului*. Enumerația e însă departe de a da o imagine a rolului viu, în permanentă primenire și creștere, îndeplinit de acest așezământ menit să devină istoria renașterii noastre culturale în pătura poporului sătesc.

Fundația pentru Literatură și Arte Regele Carol al II-lea, a luat ființă mai târziu, pentru a umple un alt gol. La 20 Mai 1933, în discursul rostit la *Ziua Cărții*, Regele Carol al II-lea, fixa aceste câteva puncte de program: « Pentru Mine, ziua de astăzi are și un alt rost, căci ea însemnează începutul activității nou organizate a Fundațiunilor Regale și în special începutul de viață al Fundațiunii Regele Carol al II-lea. Pe această Fundațiune se vor bizui și vor găsi într'însa întotdeauna sprijinul cel mai neprecupețit, toți făuritorii culturii românești. *Să știe toți că Eu Insumi voiu veghia asupra desvoltării culturii noastre prin intermediul acestei Fundații*. In privința răspândirii cărții, avem toți o datorie: fără a fi moraliști excesivi, suntem datori să încurajăm în primul rând cărțile care pot sluji la ridicarea morală a poporului și care pot să difuzeze în întreaga națiune cunoștințele de care ea are neapărată nevoie. Urmând acest program, să pot anunța că Fundațiunea Regele Carol al II-lea va începe publicarea a două biblioteci. Prima este aceea pe care am numit-o Eu *Biblioteca Energia*. Sunt cărți prin care se va pune la îndemâna tineretului și omului matur glorificarea actelor de muncă, de energie și de străduință, care vor servi — cred — la încurajarea acestui spirit atât de necesar în desvoltarea națiunilor. A doua va fi *Biblioteca Enciclopedică*, în care se va pune la îndemâna tuturor un mănunchiu de cunoștințe absolut necesare ».

Și ca întotdeauna, după un an, când se deschide *Săptămâna Cărții* din 12 Mai 1934, Regele Carol al II-lea, e în măsură să constate cu mulțumire că fapta a încununat vorba: « Anul trecut, la deschiderea acelei prime Săptămâni a cărții — a cărei inițiativă datorită domnului Gusti, pe atunci Ministrul Instrucțiunii Publice, am îmbrățișat-o cu tot dragul, sfătuind ca anul acesta să iasă din mâna Ministerului și să treacă în seama unui organ de cultură pură, și va fi pentru Mine totdeauna cea mai desă-

vârşită bucurie când voiu vedea desvoltându-se din ce în ce mai puternică şi mai rodnică această activitate — anul trecut, zic, am luat angajamentul că Fundaţiile Culturale Regale vor păşi cu energie la muncă. Veţi putea constata, prin ceea ce vi se va arăta astăzi, că ne-am ţinut de cuvânt. Facem o operă utilă — sunt convins — dar în acelaşi timp vrem să facem şi o operă pilduitoare — şi eu aşi fi foarte fericit dacă toţi ar urma calea pe care am păşit noi... Nu e vorba — aşi putea zice — de nici o paternitate de idei. Ideile pe care le răspândim dela Fundaţiile Culturale Regale sunt ideile bune pe care le semănăm în mintea tuturor, şi vom fi fericiţi dacă alţii vor putea face o operă mai rodnică şi mai puternică decât a noastră... ».

Fundaţia pentru Literatură şi Artă Regele Carol al II-lea şi-a cristalizat un program editorial, depăşind de îndată promisiunile începutului: Biblioteca Energia, Biblioteca Informativă, Biblioteca Oraşelor, Biblioteca Documentară, Biblioteca Enciclopedică, Colecţia Scriitorilor Români Contemporani, Colecţia Scriitorilor Străini Moderni şi Contemporani, Biblioteca de Filosofie Românească şi în sfârşit Revista Fundaţiilor Regale. Aproape o'sută cincizeci de volume, totalizând câteva sute de mii de exemplare, într'o excelentă execuţie grafică şi pe o bază de mare difuziune. Pentru întâia dată, acest instrument de cultură, cartea, îşi putea îndeplini adevărata menire. Cu mari sacrificii şi într'un spirit eliberat de grija calculelor de tiraj, operele scriitorilor tineri, lucrările de filosofie şi ştiinţă, ediţiile critice şi colecţiile documentare, au căpătat drept la lumina tiparului. Criteriile de selecţie urmărind valoarea în sine a operei, nu valoarea comercială, a redat cărţii blazonul de nobleţe.

Uniunea Fundaţiilor Culturale Regale a contopit mai apoi toate aşezămintele de cultură întemeiate de cei trei Regi ai ţării. *Fundaţia Carol I* din Bucureşti, *Fundaţia Regele Ferdinand I* din Iaşi, *Fundaţia Institutului de Cercetări Ştiinţifice Regele Carol al II-lea* din Cluj, împreună cu celelalte două ctitorii domneşti, lucrează astăzi sub directa ocârmuire a Regelui Carol al II-lea, după un program care se completează armonic pe diferite planuri. Astfel, cuvântul *cultură*, luat de atâtea ori în deşert şi-a reabilitat sensul. E o realitate în mers. A fost însă nevoie de un nou Brâncoveanu pentru a săvârşi miracolul. Şi fireşte, această veghe asupra culturii româneşti, nu s'a mărginit la ctitoriile regale.

M. S. REGELE CAROL II ŞI MARELE VOEVOD MIHAI, LA SERBĂRILE PENTRU COMEMORAREA MARTIRILOR HORIA, CLOŞCA ŞI CRIŞAN, LA ALBA IULIA

La deschiderea cursurilor universitare şi academice, la inaugurări, congrese, aniversări, şedinţe ale Academiei, la învestirile înalţilor prelaţi, de ziua Cărţii sau la un centenar de liceu, la aniversarea Gazetei Matematice sau la un congres pentru Istoria medicinei, la Şcoala Politehnică sau la Institutul de Ştiinţe Penale; pretutindeni Regele Carol al II-lea a fost prezent, încurajând fapta, slăvind începuturile şi oamenii celor dintâi îndepliniri culturale din epoca eroică a lui Gheorghe Lazăr, a lui Asachi, a lui Kogălniceanu, căutând în acest trecut îndrumările viitorului. Dela 12 August 1930 până în Martie 1936, e faţă la cincizeci de solemnităţi culturale, rostind cincizeci de discursuri, în locuri deosebite, cu prilejuri deosebite, luând sub ocrotire ramuri şi manifestări deosebite ale culturii; ţinând în totdeauna ca o rostire să preceadă ori să urmeze unei fapte. Citirea acestor discursuri, tipărite într'o cărţulie populară din « Biblioteca pentru toţi », evidenţiază un principiu şi o metodă călăuzitoare. Programele se anunţau minimale; au fost întotdeauna depăşite de realizări, spre deosebire de obşteasca datină a manifestelor de ofensive culturale puse la cale de guvernele politice de partid, făgăduind minuni care nu angajau la nimic

M. S. REGELE CAROL II ŞI MARELE VOEVOD MIHAI, LA SPORTURILE DE IARNĂ

litatea unui popor, a alege pe cele mai prielnice favorizându-le ca să capete o influenţă covârşitoare şi să anihileze acţiunea celorlalte; aceasta se numeşte a pregăti viitorul printr'o metodă realistă. Aceasta se înfăptueşte acum prin străjerism, sădind în sufletul tineretului o credinţă, croindu-i norme de disciplină lăuntrică şi exterioară, respectul unei autorităţi morale şi materiale, nu numai ascultată, ci şi nediscutată. Câteva principii limpezi şi distincte, vor înlocui turburarea himericelor abstracţii în care s'au format generaţiile precedente. Scepticul diletantism cu rădăcini în rafturile bibliotecii, va ceda unui realism energetic. Copiii şi adolescenţii de astăzi, cu asemenea formaţie la vârsta cea mai impresionabilă, vor alcătui ţara de mâine cu respectivii săi conducători de mâine. Nu e greu a lămuri de pe acum cum va fi acea ţară şi cum vor fi acei oameni, cari pe drept cuvânt vor purta numele *generaţiei Carol al II-lea.*

OŞTIREA ŞI ARMAMENTUL

Morţii răsboiului au dat ţării tot ce puteau da. Viaţa. Au lăsat urmaşilor o sacră dar grea moştenire, primejduită nu odată de duhul desordinei, de rutină sau de inerţie, de tot ce regimul politicii de partid cu zădărnicia discursurilor parlamentare şi cu desbinul campaniilor electorale, constituia un obstacol pentru o temeinică pregătire a oştirii.

Se cuvine subliniat întru absolvirea partidelor politice de alte păcate, că măcar pe acest tărâm a existat întotdeauna un sincer deşi inoperant consens. Principial n'au fost precupeţite jertfele pentru armată. Ne-am aflat cruţaţi de himericul delir al pacifismului şi al desarmărilor. Dar atât nu era destul. Bugetul ţării în veşnic desechilibru, devorat de sinecurism, nu rezerva armatei nici pe sfert decât cereau nevoile cele mai urgente. La 8 Iunie 1930, când Regele Carol al II-lea depunea jurământul, găsise o armată demoralizată de sărăcia echipamentului şi armamentului, cu sentimentul inferiorităţii faţă de oştirile celor mai pacifiste puteri, care parau răsboiul utilând soldatul. O galvanizare a moralului s'a produs în primele ore, numai prin conştiinţa armatei că şi-a recăpătat comandantul firesc. Reazămul material s'a închegat însă mai încet, mai târziu, după o mult mai anevoioasă luptă cu rezistenţa oamenilor, a sistemului, a condiţiilor create de rutina oamenilor şi a sistemului. In ordinele de zi, în mesajiile Tronului la deschiderea sesiunilor legiuitoare, grija Suveranului pentru armată se vădea ca întâia poruncă a vremii. Guvernele erau de acord, dar se mărturiseau incapabile de o sforţare efectivă. A fost nevoie de afirmarea unei voinţe neînduplecate, pentru a sgudui această inerţie.

De două ori, la două încheieri de manevre, M. Sa Regele Carol al II-lea a făcut pomenire despre aceste strădanii şi îndoielile cu care au fost întâmpinate. Odată, după manevrele din toamna anului 1935: « Acum patru ani, la manevrele care s'au ţinut în împrejurimile Romanului, am luat faţă de oştirea Mea un angajament solemn: de a veghea fără odihnă la reîntărirea şi reînarmarea ei. Am ştiut, când am pronunţat aceste cuvinte, ce sarcină enormă am luat pe umerii Mei. Dar am făcut-o cu deplina conştiinţă, am făcut-o mânat de o dragoste neţărmuită pentru oştire şi pentru Ţara Mea şi sunt hotărît şi astăzi, trecând peste orice piedici şi peste orice greutăţi, să duc această făgăduinţă la bun sfârşit ».

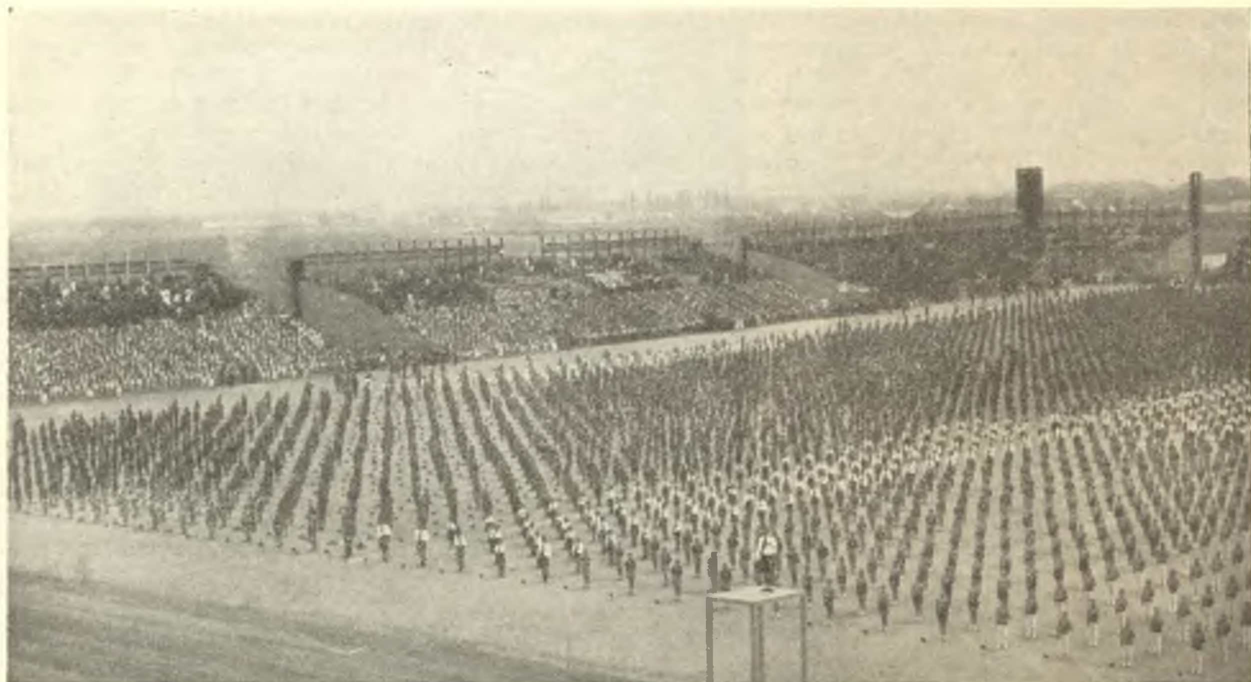
Iar a doua oară, după manevrele regale din regiunea Lugojului, în Banat, M. Sa Regele Carol al II-lea, stărue mai apăsat asupra acestor obstacole, cu mulţumirea că în anul acela, 1936, ele erau în bună

parte biruite: « Au trecut câțiva ani de când mi-am luat față de oștirea Mea un angajament și anume acela că oștirea românească va fi întărită. Știu că după pronunțarea acestor cuvinte, pe fețele multora, poate chiar în sufletele multora, au fost surâsuri de îndoială. Nu cred că s'au îndoit de cuvântul Meu, dar cred că s'au îndoit de posibilitatea realizării acestei făgăduințe. Manevrele din anul acesta au putut să arate tuturor că acolo unde este hotărîre, este și îndeplinire, și această făgăduință pe care am luat-o cu ocazia manevrelor dela Roman, astăzi sunt fericit că pot începe a-mi descărca inima în fața oștirii Mele, arătându-i că a început să se îndeplinească. Știu că acest început a cerut țării Mele un efort care atinge aproape limita, dar știu că poporul român este un popor care a fost totdeauna conștient că se poate bizui pe o oștire de ostași dar și pe o oștire care să aibă, pentru trebuințele răsboiului, sculele ce-i trebuesc. Efortul și îndeplinirea nu sunt decât la început, dar așa cum au început vă pot asigura astăzi că se vor urma pe aceeași cale și cu un ritm iuțit... Infățișarea trupei care este baza însăși a oștirii noastre, și care, chiar după câteva zile de eforturi, care au fost îngreunate de o vreme neprielnică, s'a prezintat în chipul cum s'a prezintat la parada de azi dimineață, ne poate da cea mai desăvârșită încredere în acest material supra-uman care este țăranul român ».

M. S. REGELE CAROL II ȘI MARELE VOEVOD MIHAI, INSPECTÂND CENTRUL DE STRĂJERI DELA BREAZA, 1937

Străbate încăodată, ca în toate rostirile regești, satisfacția programului realizat cu tenacitate, cucerind terenul tranșee cu tranșee, transformând făgăduiala într'o datorie. Moralul corpului ofițeresc, ținuta trupei, hrana trupei, disciplina, uniformele, armamentul, unitățile modernizate și motorizate, alcătuesc astăzi un reconfortant contrast cu oropsita oștire din epoca Regenței care-și primea comandantul tânăr, în straie ponosite, cu glasul împuținat de sgârcitele rații ale cazărmii. A renăscut o armată părăsită până atunci în umbră. Amenințarea hotarelor nu mai trezește neliniștea de acum câțiva ani. Iar grija aceasta statornică, a dat atât de hotărîtoare roade, fiindcă la solicitudinea unui Rege pentru armata Sa, se adăoga o legătură sufletească de altă natură, o identificare cu spiritul de corp, după cum reiese din mișcătorul cuvânt camaraderesc, rostit la sărbătorirea a douăzeci de ani dela înființarea corpului Vânătorilor de Munte: « Trebue să mărturisesc că în aceste clipe când găsesc din nou întruniți în jurul meu pe vechii vânători de munte, de acum douăzeci de ani, mă simt cuprins de o nesfârșită emoție — o emoție care este produsă de atâtea și atâtea amintiri! Prima emoție care mă stăpânește, o am gândind la acei camarazi ai noștri, cari s'au jertfit pe înălțimile dela Cireșoaia și împrejurimile Târgului-Ocna, tineri plini de avânt cari au căzut ca adevărați ostași legendari din timpurile străvechi... A doua emoție, o simt când mă gândesc la trupele acelea glorioase și la acel Batalion, care sub comanda actualului general Bădulescu, trecând peste orice ordin și rațiune, a știut să restabilească, prin'tr'o iscusință desăvârșită, o situațiune socotită ca disperată la Marele Cartier General. Astăzi, când văd fluturând pe drapelul acestui batalion ordinul *Mihai Viteazul*, pot cu mândrie să afirm că el a fost un desăvârșit merit câștigat, căci acest prim-batalion de Vânători de Munte a știut să facă o nebunie, dar a făcut-o cu conștiință și avânt și a reușit — iar în răsboiu, orice nebunie de acest fel care reușește, a fost și va fi admisă. A treia emoție mă cuprinde, când văd lângă Mine pe aceia pe cari am avut plăcerea de a-i comanda. Plecat dela Batalion și urcând până la comanda de Corp de armată, *grație acestui spirit mi-am făcut școala Mea de ostaș*... Astăzi, când nu am numai grija trupelor de munte, ci grija întregei oștiri și a țării, sunt bucuros a vedea că sufletul ce s'a clădit în 1916 a știut, din generație în generație, să se păstreze și să se înviozeze până astăzi în acest corp de elită care a moștenit adevărata tradiție a Vânătorilor de Munte ». Ostaș prin predestinare, prin temperament, prin educație, fostul sublocotenent înălțat în grad la 3 Octomvrie 1909, fostul comandant de batalion al Vânătorilor de Munte din 1916, era în măsură să cunoască spiritul armatei și nevoile armatei din trăirea lor directă, intimă, parcursă de jos în sus pe toate treptele ierarhice; din acea suprapunere succesivă a experiențelor de fiecare zi, ce nu mai înșală ochiul după aparențe. A fost o binecuvântată datină a Casei noastre dom-

MARILE MANIFESTAȚII ALE STRĂJERIEI, 8 IUNIE 1937

nitoare, și n'o găsim nicăiri mai just tălmăcită, decât în cuvintele pe care M. Sa Regele Carol al II-lea le adresa fiului Său, Marele Voevod Mihai, la înălțarea în gradul de sublocotenent.

« Astăzi, prin încorporarea ta în acest viteaz batalion al Vânătorilor de Munte, îndeplinești un act care este strâns legat de tradiția Casei noastre domnitoare. Strămoșii noștri au crezut — și bine au crezut — că legând din adolescență pe fiii lor cu oastea lor, închează prima și poate cea mai trainică legătură între ei și Națiune. Oastea este în Stat organismul care deși însemnează o elită, constitue totuși cea mai desăvârșită școală de egalitate. Nu de unde ai pornit înseamnă ceva, ci unde, prin metodele tale și râvna ta, ai ajuns.

Chiar dela cristelniță ai fost sortit să fii al armatei, căci pe lângă nașii de sânge regesc, i-ai avut și pe acești falnici soldați ai trupelor de munte, care din leagăn te-au iubit și ți-au stat de pază.

Imbrăcând în această clipă solemnă haina de ofițer, după ce cu știință și dragoste ai început să-ți însușești învățămintele ostășești, îmbraci nu o hlamidă sărbătorească, ci o zea a credinței și a datoriei... Intri în oștirea României nu ca o cinste făcută ei, ci ca o cinste făcută ție, cinste de care, în fiecare clipă a vieții, trebue să te arăți demn. Oștirea este una din marile școli ale națiunii și acestei școli a tuturor fiilor Țării te încredințez astăzi cu dragoste și încredere. Pentru unul a cărei menire va fi de a cârmui oamenii, nu există școală mai înaltă și mai pilduitoare... ».

Erau cuvintele unui părinte. Erau și un îndreptar monarhic. Prin prizma lor se luminează concepția M. Sale Regelui Carol al II-lea despre armată și rolul său, grija purtată pentru înzestrarea oștirii și pentru întreținerea unui moral cristalin, rece și pur, neîntinat de pasiunile care învrăjbeau țara prin virusul politicei de partid. Cu toate nenumăratele crize de guvern, cu toate crizele economice și financiare, primii opt ani din domnia M. Sale Regelui Carol al II-lea, se soldează cu o desăvârșită primenire morală și materială a oștirii, cu utilarea și modernizarea unităților, cu o înarmare care va pune zid de fier hotarelor, la cea dintâi chemare. După această operă înfăptuită, era în drept să rostească în cel mai împăcat cuget, la sfințirea Arcului de Triumf: Pavăză cum nu e alta a unității și integrității naționale, către ea nu trebue să meargă numai vorbele noastre de dragoste, dar și toată munca noastră, spre a o face un instrument puternic și credincios, adevărat zid de hotar, de care să se sfarme încercările dușmane. România care și-a văzut îndeplinit cu atâtea jertfe visul secular, știe ceea ce vrea să zică un răsboiu. De aceea vrea o oștire puternică, care să fie păzitoarea păcii, dar și păzitoarea neadormită a neștirbirii hotarelor. Am luptat cu credință și am biruit cu jertfa intereselor noastre individuale. Această jertfă nu s'a sfârșit cu împlinirea primului țel al luptei, ci ea trebue să continue, ca să îndeplinească unitatea sufletească a tuturor forțelor pentru cucerirea țelurilor de mâine: prosperitatea și întărirea României. Acela ce va trece pe lângă acest Arc de Triumf, să se gândească, că dacă reprezintă comemorarea gloriei românești, el are la temelie oasele acelora cari au crezut și s'au jertfit și că, dacă aceste pietre ar avea glas, ar striga:

Trecătorule, gândește-te la jertfa celor căzuți! Ce faci tu pentru întărirea și consolidarea Patriei tale?

Doresc ca puțini să fie aceia cari auzind acel glas, să-și ascundă fața zicând: M'am gândit numai la mine!

O! Pietre scumpe, amintitoare de ceasuri de

vitejie, amintire a crezului și a speranței neamului, stați veșnic de veghe și spuneți tuturora că numai cu credință și jertfe pentru interesul obștesc, se poate înfăptui ceva pe acest pământ».

M. Sa Regele Carol al II-lea, avea temeinic cuvânt să rostească asemenea îndemn, după ce a primit defilarea trupelor în pas cadențat de paradă; defilarea oștirii înviată prin voința, prin veghea, prin strădania sa. Dar dintre toți sfetnicii din juru-i, nu pare să-și fi ascuns nimeni fața, zicând cu amară căință: «Doamne, m'am gândit numai la mine!». Poatefiindcă toți își mai găseau o scuză și o consolare. Se mai gândiseră și la partid.

BISERICA ȘI GOSPODĂRIA. ALTE ÎNFĂPTUIRI

Toți doctrinarii monarhici, mobilizând argumente din cele mai diverse domenii, socotesc indispensabil pactul între Tron și Biserică, pentru o mai deplină conlucrare întru binele temporal al popoarelor. Chiar Charles Maurras, acest consilier tehnic al unui monarh fantomatic, militând pentru un sistem experimental de politică monarhică fără teren de experiență, își biruește rezistența structurală la spiritul creștin. Admite utilizarea credinței și a bisericei, ca forțe tutelare care apără poporul de nihilism social. Pentru dânsul, ca și pentru Renan, religia este organizația devotamentului. Ca atare e un instrument de dominație asupra sufletelor, făcând cetățeanul mai docil, mai răbdător, mai puțin neliniștit. Iar pe acest plan social, religia propovăduind virtuțile utile: caritatea, resemnarea, sacrificiul, smerenia, iubirea, solidaritatea, contribuește la apropierea claselor și deci la unitatea forțelor naționale.

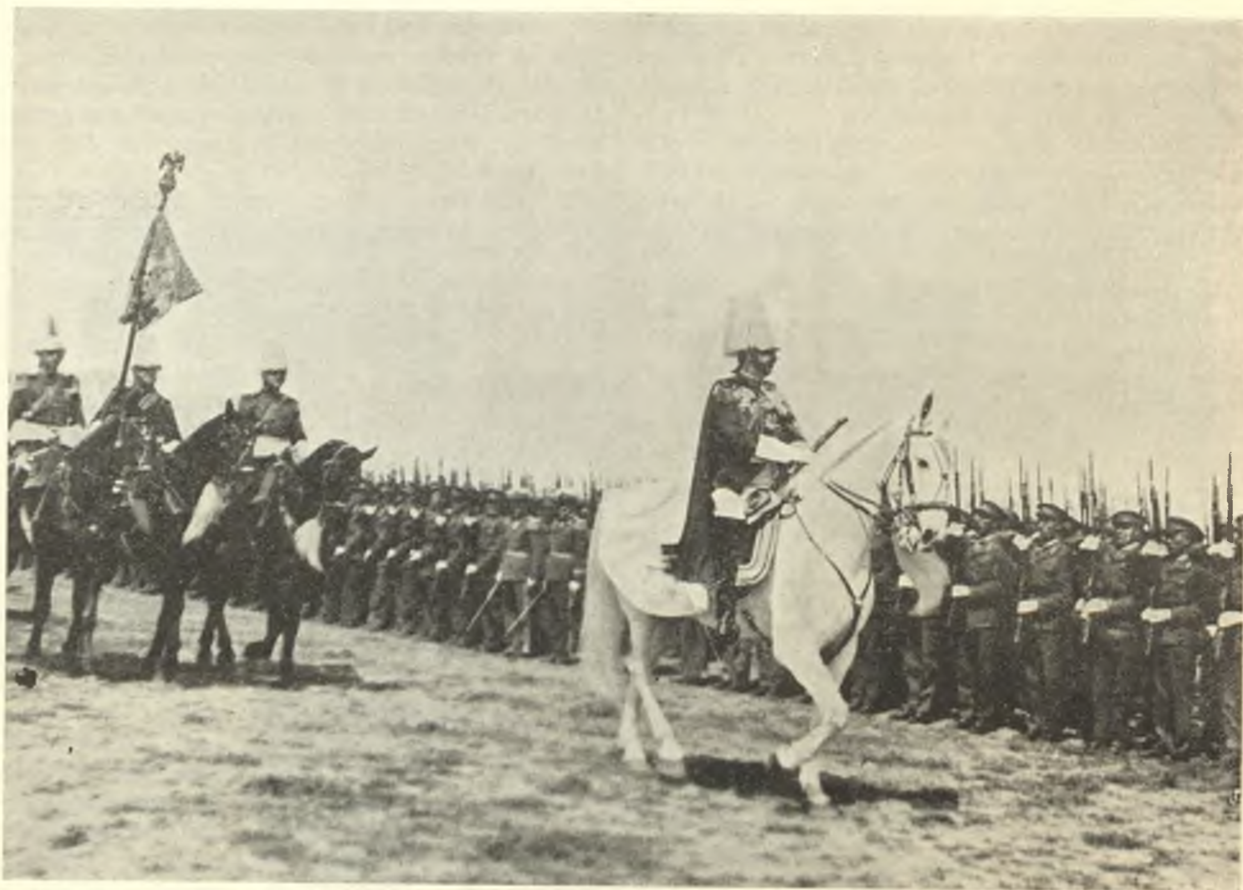
Argumentări reci, străine de noi, de prisos pentru un popor a cărei ființă e din veac confundată cu credința. « In religia ortodoxă — spune undeva istoricul N. Iorga — vedem cea mai veche tradiție neîntreruptă de ideal uman, cea mai venerabilă tradiție națională, cea mai largă convietuire între ai noștri. Prin ea suntem contemporanii martirilor, prin ea vorbim cu strămoșii în graiul lor, prin ea suntem frați în soluția plină de speranță a celor mai grozave probleme, ferindu-ne astfel de semeția, ca și de umilința gândului. Și nimeni nu se atinge de colțul de suflet al rugăciunii, în care putem vorbi de-a-dreptul și drept *Voinței* prin care sunt toate cele ce ne înconjoară și în ele, noi».

M. S. REGELE CAROL II, IMBRĂȚIȘINDU-ȘI FIUL, MARELE VOEVOD MIHAI, CU PRILEJUL RIDICĂRII SALE LA RANGUL DE SUBLOCOTENENT (1937)

Dacă pentru Apus, istoria modernă i se pare unui Jacques Maritain, numai succesiunea diferitelor faze de agonie și moarte a creștinismului, ceea ce și acolo e fără îndoială exagerat; noi am fost cruțați de o asemenea cufundare în apostasie. Credința a rămas neștirbită. Poate amenințată pe alocuri de excrescențe eretice, dar neștirbită în fond. E legământul cel mai viu al prezentului, cu trecutul vechilor vlădici și voevozi, cu veacurile smeriților ctitori, cu acei monahi singuratici care în chiliile lor păstrându-ne «legea», ne aprindeau și cele dintâi luminiți de cultură.

M. Sa Regele Carol al II-lea, întâiul nostru rege născut și crescut în această credință a străbunilor voevozi, nu făcea decât să lege un fir întrerupt al tradiției din biserica românească, atunci când o îndemna atât de stăruitor să pășească în veac, să lucreze asupra socialului și naționalului. Chilia nu e anticamera groapei, un adăpost pentru izolarea monahală de sufletul și de viața populară, ci după o mai veche rânduială a trecutului nostru a fost întotdeauna un izvor de energie revărsat asupra lumii dinafară. Vlădici și călugări cărturari, tălmăcitori de texte sfinte și profane, scriitori de cronici, întemeietori de tiparnițe, ctitori și gospodari de așezăminte spitalicești, de școli, de aziluri; vlădici, preoți și călugări cu rol activ și fruntaș în redeșteptarea noastră națională. Aceștia înfățișează trecutul. Și pentru a urma drumul deschis de asemenea înaintași adormiți

M. S. REGELE CAROL II TRECÂND IN REVISTĂ TRUPELE, 10 MAI 1937

în veac, au sunat toate îndreptările regale, cu prilejul învestirilor de Mitropoliți și Episcopi.

« De când Christos a clădit cu sângele său răscumpărător al păcatelor, biserica sa, faptul de a fi păstorul unei turme de credincioși a fost o sarcină plină de griji și de bucurii, rostea M. Sa Regele Carol al II-lea la învestirea Episcopilor de Huși și Caransebeș. In zilele de azi, când credința e bătută de atâtea valuri ale nebuniei, păstorul trebue să aibă mult mai multă grijă și mult mai puține bucurii. Viața de acum, mai puțin contemplativă, mai intensă, mai plină de grijile lumești ce le întâlnim în fiecare clipă, face ca rolul episcopilor să fie covârșitor... Păstorii bisericii trebue să facă din ea un lucru *viu*. Credința nu stă oblojită, numai în cele patru ziduri ale bisericei, ci în sufletul fiecăruia. Aveți grija acestor suflete, doritoare de pace, doritoare de bine. Trebue să arătați cât de vie trebue să sune în inima fiecăruia, puterea mântuitoare a credinței. *Poporul nostru, care atâtea veacuri a confundat noțiunea de Patrie cu acea a credinței*, va pricepe ușor cât reazăm poate găsi în credința cu adânci pătrunderi în ființa fiecăruia... Credința strămoșească, ca să devie din nou adevărat mântuitoare, ca să devie sprijinul de toate zilele al poporului nostru, trebue să depășească zidurile bisericilor clădite de om, să pătrundă în cele mai trufașe palate ca și în cele mai umile colibe, și acolo să se cuibărească puternic, *în acea biserică clădită de Dumnezeu : inima oamenilor* ».

Episcopul din Scaunul Hușilor, îi amintește apoi pilda înaintașilor: marele Dosofteiu și Veniamin Costache. Altădată, la învestirea Episcopului de Cetatea-Albă și Ismail, amintește că Eparhia aceasta stă la temelia bisericei Moldovei, fiindcă din Cetatea-Albă, la anul 1401, a pornit Iosif, din neamul Mușatinilor, ca să devie mitropolit al Sucevei. La învestirea Mitropolitului Moldovei și Sucevei, Nicodim, din nou evocă rolul egumenilor din vremurile marilor voevozi, al căror nume e legat nu numai de biserică, dar și de luptele pentru neam. « Menirea bisericei — rostește la învestirea Mitropolitului Bucovinei — e o menire creștină și o menire națională. Biserica noastră este a lui Dumnezeu, dar și a neamului ». Adresându-se episcopului nou învestit, de Arad, după îndemnurile duhovnicești, încă odată revine la grija pentru rostul național al bisericei: « Pe urmă tot Prea Sfinția Ta ești păzitorul țintirimului sfânt dela Țebea. Sufletul acestor strămoși și martiri să vie astăzi, în ziua când te întăresc ca episcop al Aradului, Ineului și Hălmagiului, să te însoțească pe drumul pe care pășești și să-ți fie la orice clipă îndemn pentru mărirea neamului ». Tot cu acest prilej, condensează într'o formulă rolul bisericii: « Operă creștinească și operă națională, opere deci strâns unite și care se pot rezuma într'un cuvânt: *românism* ».

Regenerată în acest spirit proaspăt, activ, biserica noastră e din nou vie. Iar viața o datorește în covârșitoare măsură M. Sale Regelui Carol al II-lea, care

dela început a restaurat ritmul domniei în vechea ei matcă voevodală.

*

Grija pentru îndrumările spiritrituale, n'a fost niciodată accentuată însă în detrimentul celorlalte realităţi aparţinând universului material. Prin răsturnarea condiţiilor de viaţă; prin brusca noastră trecere dela popor păstoresc şi agricol, la forme de viaţă quasi-industriale şi artificial burgheze; prin administraţia minată de politicianism dela origine, cu oameni ai hatârului şi cu legi care creau instituţii necorespunzătoare stărilor de fapt, gospodăria ţării a rămas mereu în suferinţă. Lipsea iniţiativa, stabilitatea, continuitatea, responsabilitatea.

Ca la toate popoarele cu un trecut patriarhal, modernizate prin instituţii introduse din alte ţări cu altă evoluţie, s'a instalat un regim biurocratic, cu regule fixe, cu proceduri obligatorii; o rutină paralizantă. Exemplul cel mai tipic a fost şi rămâne Rusia, sub vechiul şi chiar sub actualul regim. *(L'Ancien Régime et la Révolution russes par Boris Nolde)*. Soarta noastră nu a fost prea diferită. Aceleaşi cauze produc aceleaşi efecte. Iar efectele ne-au întârziat cu o jumătate de veac, tocmai fiindcă exista adesea iluzia că am putea sări înainte peste o jumătate de veac.

Domnia M. Sale Regelui Carol al II-lea, a introdus în gospodărie câteva norme realiste, aplicate la fireştile noastre nevoi şi evoluţii, dela sine înţeles atât cât îngăduia regimul politic de partid. Starea sanitară a ţării a intrat sub directa sa oblăduire. Refacerea capitalei după un plan urbanistic tot iniţiativei regale se datoreşte şi unei de aproape supravegheri. Luna Bucureştilor, expoziţiile industriale, organizarea Oficiului naţional de turism, refacerea şoselelor, inaugurarea unei politici a vinului pentru a ocroti o ramură de producţie lăsată la anarhica voie a întâmplării, fondul creat pentru ajutorarea aşezămintelor spitaliceşti, planuri de sistematizare; toate au pornit din gândul M. Sale Regelui Carol al II-lea ori au fost însuşite de Suveran, căpătând numai aşa sorţi de înfăptuire, în nestabilitatea guvernelor fără principii de continuitate şi în inerţia aparatului administrativ încremenit în rutină. Dela codul penal, care-i poartă numele, până la un pod ori şcoală primară de sat, un stadion sportiv ori Cetatea Universitară, pretutindeni spiritul său se află prezent, sub o piatră de temelie. Duhul ctitoricesc al lui Brâncoveanu s'a întrupat în al treilea Rege al ţării, pentru a-i zidi cu osârdie numai aşezări de cultură.

M. S. REGELE CAROL II, DEFILÂND IN FAŢA REGELUI ALEXANDRU AL JUGOSLAVIEI, 1933

AGONIA VIEŢII DE PARTID

In contrast cu faptele şi îndemnurile regeşti, care treptat schimbau astfel faţa şi sufletul ţării sub semnul duratei; partidele, oamenii politici şi guvernele se măcinau într'un tumult de instincte, de pasiuni, de supralicitări electorale, trăind numai în prezentul imediat. Vreme de opt ani evenimentele vieţii noastre politice s'au succedat perseverând în acelaşi sistem de erori, încât o greşeală devenea la rândul său cauza unei de neînlăturat greşeli viitoare, pentru ca aceste cauze acumulate în aceeaşi direcţie, să producă după legile mecanicei, o acceleraţie fatală. O acceleraţie spre lichidarea ultimă.

Recapitularea cronologică a evenimentelor e suficientă pentru a lămuri procesul de destrămare. Interpretările nu-şi mai au rost. Constituţia dela 27 Februarie 1938 a fost edictată de Rege; primită de popor, ca o isbăvire în ceasul al unsprezecelea; pregătită însă de partidele politice şi numai de ele.

DISTRUGĂTORUL « REGINA MARIA » LA SERBĂRILE MARINEI, 15 AUGUST 1937

La 8 Iunie 1930, domnia nouă începea în mijlocul unor mari speranțe populare. Rezistențele partidelor politice au fost tot atât de mari. Incercarea unui guvern de colaborare a tuturor acestor partide n'a reușit, zădărnicită fățiș de partidul liberal, prin intrigi lăturalnice de toate celelalte, fiindcă nici unul nu voia să împartă puterea. Guvernul Iuliu Maniu a fost reinstalat deci, cu un caracter provizoriu. Intre Rege și primul ministru se iveau divergențe de concepție politică, iar cum nu-și găseau deslegare, primul ministru s'a retras (Octomvrie 1930). Partidul național țărănesc a continuat totuși a guverna sub preșidenția profesorului G. Mironescu, până atunci ministru de externe. Greutățile cârmuirii sporeau. Criza economică tot mai accentuată aducea goluri în încasările statului. Agricultorii nu mai puteau face față datoriilor și cereau o reducere a creanțelor. Partidul se afla împărțit în grupări divergente. In opinia publică se pronunțau simptomatice curente împotriva partidelor politice. Și cum situația internă și externă era tot mai nelămurită, guvernul Mironescu s'a retras (Aprilie 1931). A urmat o criză ministerială de aproape două săptămâni. Un record. Din nou Suveranul recomandă potolirea patimilor și alcătuirea unui guvern național; din nou nu isbutește încercarea sub preșidenția lui N. Titulescu. Ia ființă un guvern de personalități în afară de partide, guvernul de tehnicieni, presidat de profesorul N. Iorga, cu C. Argetoianu, ministru de interne și de finanțe. La alegeri, guvernul s'a sprijinit pe o coalițiune de grupări, cu aportul cel mai important din partea organizațiilor liberale. Cu 47% din voturi, coaliția guvernamentală obținu 289 mandate în Camera Deputaților, față de 98 mandate ale întregei opoziții.

Se impunea rezolvarea datoriilor agricole în primul rând. In așteptarea unei soluții definitive, s'a instituit un moratoriu (Decemvrie 1931). Incasările bugetare erau însă atât de slabe, încât Statul începea să nu mai facă față plății salariilor. Pentru o țară în care domină burghezia funcționărească sau burghezia ce-și trage veniturile din relația economică cu Statul, situația devenea de o gravitate excepțională. Grija gospodăriei, încercările de redresare pe un timp mai îndelungat și cu efecte târzii, treceau pe al doilea plan. Epuizând toate expedientele, guvernul Iorga-Argetoianu s'a retras (31 Mai 1932), deși n'au lipsit priceperile și bunevoințele tehnicienilor. Mecanismul Statului era însă prea viciat de moștenirea partidelor politice. Din nou nu isbutește formula N. Titulescu. Se propune un guvern de alegeri presidat de Al. Vaida-Voevod, alcătuit de național-țărăniști și de fracțiunea liberală ruptă din partid în Iunie 1930. Incercarea dă greș. Se formează un guvern național-țărănist, presidat de Al. Vaida-Voevod. Alegerile dau guvernului 40,3% din voturi, cu 274 locuri în Cameră; opoziția de toate nuanțele, obține 113 mandate. In locul guvernului de alegeri, depune jurământul un

UNITĂȚI ALE MARINEI REGALE LA SERBĂRILE MARINEI, 15 AUGUST 1937
IN PRIMUL PLAN, SUBMARINUL « DELFINUL »

guvern definitiv, sub aceeași preșidenție. Dar partidul național-țărănesc venise la guvern minat de adânci divirgențe interne. După o vară sbuciumată, în care se începu plata salariilor și oarecare ordine financiară, isbucnește un conflict de politică externă. Conflictul e provocat de N. Titulescu — pe tema pactului de neagresiune cu Rusia Sovietică — și duce la retragerea grăbită a guvernului (17 Octomvrie 1932). Urmează o încercare de reconstituire a aceluiași guvern național-țărănesc, sub preșidenția lui Iuliu Maniu, cu N. Titulescu ministru de externe. Imposibilitatea de colaborare între Coroană și prim ministru a împiedicat o formație de durată. O nouă demisie și Al. Vaida-Voevod redevine prim ministru (14 Ianuarie 1933). In politica externă se închee la Geneva un Statut de organizare a Micii Ințelegeri (16 Februarie 1933); se semnează la Londra (3 și 4 Iulie 1933) o convenție care pun capăt stării de quasi-răsboiu cu Rusia Sovietică; se pune bazele Ințelegerii balcanice ce urma să fie semnată mai târziu (9 Februarie 1934). Anul agricol cu o recoltă îmbelșugată și conjunctura economică mondială, părea a îngădui oarecare destindere în finanțele țării. Se revizuește regimul fiscal, se încearcă o întărire a controlului și o primenire a personalului; un moment e vorba chiar de lichidarea trecutului. Dar statele străine luaseră măsuri de restricție care au restrâns debușeele noastre; agricultura nu se putea reface neavând unde plasa produsele; scăderea exportului pune problema datoriei externe. Guvernul e atacat cu violență pentru încheerea contractului de armament cu societatea cehă « Skoda ». Izbucnesc alte scandaluri de aceeași natură. In opinia publică se adâncește curentul împotriva partidelor politice. Retragerea guvernului a devenit inevitabilă. Se constitue un guvern liberal în frunte cu I. G. Duca (14 Noemvrie 1933). Alegerile dau noului guvern 51% din voturi la Cameră, cu 300 mandate, reducând opoziția la 87 locuri. Dar I. G. Duca e răpus în gara Sinaia (29 Decemvrie 1933) și începe o altă eră de frământări. Partidul liberal își dădea șef pe Dinu Brătianu; guvernul era presidat de Gh. Tătărăscu (5 Ianuarie 1934). Auspicii neprielnice de guvernare, prin bicefalism. Totuși, după începutul șovăelnic, guvernul se consolidează și durează, în pofida fricțiunilor din diferite tabere.

M. S. REGELE CAROL II PRIMIND DEFILAREA TRUPELOR 24 IANUARIE 1938

In politica economică, partidul liberal, consecvent tradiției sale, inaugurează o politică de degrevări a capitalului mobiliar. Problema datoriilor agricole capătă o soluție mai potrivită decât în legile anterioare (7 Aprilie 1934). Echilibrul bugetar nu se realiza însă, iar la vechile prevederi, se adăogau cerințele noui de înarmare. Anul 1935 înseamnă o schimbare de concepție și metodă. Politica de degrevare e părăsită; îi ia locul o politică de strictă fiscalitate, nepopulară, dar menită să dea roade. Anii agricoli se succedau cu o recoltă mănoasă, criza economică din întreaga lume dădea îndărăt. Bugetul se echilibra treptat; începea lichidarea creanțelor rămase din vremurile de deficit; pentru înarmări nu s'a crutat nici un sacrificiu; industria se desvolta lipsită de concurență pe piața internă. Neliniștea trecea însă de pe planul financiar și economic, pe cel intern și extern. Instalarea național-socialismului în Germania, expediția italiană în Abisinia, guvernarea frontului popular în Franța, răsboiul civil în Spania, bipolarizau acțiunea politică spre extrema dreaptă sau spre extrema stângă. Politica externă a țării își denatura adevărata ei rațiune de a fi: era interpretată în funcție de apropierea ori depărtarea de regimul politic intern al țărilor de care ne apropiau ori ne depărtau interesele. Prin reflex, aceste apropieri sau îndepărtări aveau răsunet în politica noastră internă, stabilind confuzii pe amândouă planurile. Reconstituirea guvernului G. Tătărăscu, fără N. Titulescu la Ministerul de Externe (29 August 1936) a mărit aceste confuzii. Și firește, ele au fost de îndată exploatate de partidele opoziției, cu o înverșunare care a răcit încrederea multor aliați. Beneficiind însă de o lungă durată, guvernul G. Tătărăscu, a introdus oarecare continuitate în gospodăria statului, a comunelor și județelor. Câteva

M. S. REGELE CAROL II ŞI MARELE VOEVOD MIHAI IN SALA TRONULUI, 27 FEBRUARIE 1938

începuturi au dat roade. Rămân însă disproporţionate cu suma eforturilor şi cu iritarea spiritelor mereu crescândă. In interiorul partidului se dădeau lupte surde pe situaţii şi persoane, nu pe ideologii. In afara partidului, subteran, îşi făcea loc mişcarea ostilă politicei de partid, care capta în special tineretul şi avea răsunet în opinia publică prin proclamarea energică a primatului naţional. Legile pentru ocrotirea elementului şi muncii naţionale, votate sub presiunea acestor curente de opinie, rămâneau inoperante. Prin complicitatea tuturor guvernelor dela răsboiu încoace, ţara oferise o ospitalitate imprudentă refugiaţilor evrei din Rusia, din Polonia, din Ungaria, în ultimii ani din Germania. Activi, solidari, bucurându-se de credit, se încorporează întreprinderilor vechi şi creează altele noui; în profesiile libere concurează elementul naţional adesea pe baza unor diplome de origină dubioasă. Guvernul nu ia nici o măsură riguroasă. Apar listele personalului din întreprinderile industriale şi comerciale care se bucură de un regim favorizat şi utilizează totuşi în posturile de răspundere, bine retribuite, elemente de provenienţă recentă, într'o mare proporţie paşaportari. Această stare netăgăduită de fapt serveşte opiniei publice alte argumente în curentul ostil partidelor politice. Guvernul G. Tătărăscu isprăveşte printr'un abuz de iluzii. Ignorând legea psihologică elementară, verificată de atâtea ori, că alegătorul nu merge la urna de vot pentru a ratifica trecutul, ci pentru a scompta viitorul, demisionează şi se reconstitue presidând noui alegeri (Decemvrie 1937). Rezultatul e catastrofal pentru guvern. Se afirmă numeric curentul de opinie naţionalist, duşman vieţii politice de partid, întreţinut de o mistică ce impresionează imaginaţia populară. E ultimul act al vieţii de partid. Nu slujeşte însă de avertisment partidelor. In acest ultim ceas, guvernul Octavian Goga venit cu mari intenţii reformatoare, dar prizonier al mentalităţii şi obligaţiilor de partid, accentuiază atmosfera de epocă prerevoluţionară. Măsurile de defensivă în favoarea elementului autohton, lipsite de coordonare, exagerate verbal în vederea apropiatelor alegeri, au îndoit răsunet în viaţa economică internă şi în relaţiile externe ale ţării. Rezultatul alegerilor se vesteşte îndoelnic. Partidele politice se bucurau anticipat de acest eşec, într'o ciudată frenezie a sinucigaşilor prin persuasiune. Noul guvern, în sfârşit, naţional acesta, sub preşidenţia S. Sale Patriarhul Miron (10 Februarie 1938), pune capăt vieţii de partid. Chemarea M. S. Regelui Carol al II-lea către ţară, răsună ca o osândă a trecutului şi o eroică hotărîre de a salva viitorul:

« Timp de 8 ani Mi-am închinat toate gândurile şi toate sforţările Mele să cârmuesc Ţara rezemându-Mă pe organizaţiile politice constituite.

Din cauza cerinţei de a dobândi un cât mai mare număr de voturi, propaganda făcută cu prilejul diferitelor alegeri, a adus o nesfârşită nelinişte şi turburare în viaţa şi sufletul poporului Meu.

Această turburare sufletească s'a dovedit adânc dăunătoare, săpând chiar ființa Neamului.

România trebue salvată și sunt hotărît să o fac mânat de singurul și veșnicul Meu gând: interesele permanente ale Patriei și neprecupețita ei întărire.

Voiu schimba deci această stare primejdioasă și voiu păși fără șovăială la o cât mai grabnică îndreptare a acestor stări.

Pentru aducerea la îndeplinire a acestui imperativ național, am alcătuit sub președenția Patriarhului României, un guvern de oameni de răspundere, care mânați de cel mai desăvârșit patriotism, descătușați fiind de activitatea de partid, vor avea tot răgazul să-și închine toate gândurile și toată munca numai binelui obștesc.

Acest guvern va despoliticianiza viața administrativă și gospodărească a statului, va alcătui schimbările constituționale care să corespundă nevoilor noui ale țării și năzuințelor de astăzi a unei Românii ce trebue să se întărească.

M'am hotărît să pășesc pe această nouă cale cu toată energia și convingerea că este scăparea Patriei și o fac mânat de acel sentiment de dragoste fără margini pentru țara Mea, pe care am fost chemat să o cârmuesc și să o apăr prin grația lui Dumnezeu și Voința Națională.

Sunt convins că această poruncă a timpului de astăzi corespunde nu numai unei nevoi vădite, dar și năzuinței sufletești a tuturor iubitorilor de neam ce doresc întărirea și propășirea Patriei.

In timpuri grele, singurele mijloace eroice sunt acelea ce pot întări România și salvarea ei este suprema noastră lege, pe care o voiu urma fără ezitare ».

NOUA CONSTITUȚIE

Trecutul era pecetluit. Noua așezare a țării a fost supusă învoirii poporului, cu proclamația a cărei cuprins e o dojană pentru zilele de eri și o înviorătoare nădejde pentru cele de mâine. O consemnăm pe de-a'ntregul, ca prologul unui alt ciclu de domnie:

« Infățișez astăzi Poporului Meu Noua Constituție menită să așeze temelii mai solide și mai drepte Statului nostru și să îndrumeze viața obștească pe o cale mai sigură, mai liberă și mai sănătoasă.

Prin această nouă Constituție se proclamă hotărît întâietatea Națiunii române care prin jertfele și credința sa a creiat Statul nostru național.

Se statornicesc și se lămuresc mai bine datoriile și drepturile Cetățenilor.

Se sporește autoritatea și se întărește independența Guvernului.

Se reduce numărul Senatorilor și Deputaților.

Se asigură o mai dreaptă reprezentare în Parlamentul Țării a agricultorilor, a muncitorilor, a intelectualilor și a celorlalți factori producători.

Se prevăd garanții și se hotărăsc incompatibilități severe pentru membrii Parlamentului, așa încât aleșii Națiunii să poată fi într'adevăr reprezentanții și ocrotitorii nevoilor obștești.

Se așează pe drumul îndeplinirii datoriei toți slujitorii Țării, ferindu-i de urmările primejdioase ale frământărilor politice.

Se prevăd pedepse aspre pentru răufăcători și în deosebi pentru cei vinovați de risipa avutului și banului public, acesta fiind de azi înainte socotită drept crimă.

Se institue un temeinic și riguros control al avutului și cheltuelilor publice.

Se statornicesc drepturile țărănimei pe pământul ce-l stăpânește prin expropriere.

Se acordă o mai largă și dreaptă participare la prețul concesiunii și la redevența proprietarilor de zăcăminte miniere expropiate de Stat.

Se asigură o egală îndreptățire tuturor semințiilor de altă rasă aflătoare de veacuri pe pământul României întregite.

Prin aceste îndreptări atât de folositoare aduse legii de temelie a Statutului Român sunt convins că se chezășuește Poporului Meu putința de a se desvolta liber și stăpân pe destinele lui, pe calea ordinei, păcii și a propășirii ».

In toate avatariile constituționaslismului nostru, se menținuse o singură constantă: fascinația ideilor și reformelor apusene, fetișismul formulelor general admise într'o lume cu evoluții deosebite și determinate de alte condiții istorice, etnice, geografice, economice, sociale, morale și tradiționale. Am adoptat prin parlamentarism doctrinele, dezideratele și zestrea ideologică a unei revoluții burgheze, cea din 1789, fără să avem propriu zis o burghezie.

Viața noastră politică a pătimit de această meteahnă inițială. Iar păcatul originar și-a ramificat zona de acțiune în toate domeniile: în cultură, în civilizație, în economia națională, în administrație, într'o superstructură hibridă care nu se ajusta fondului, conținutului, realităților ce ne vin mai de departe și mai din adânc.

Pe acest plan istoria politicii interne, a culturii și a civilizației noastre, se confundă de un veac încoace. Și e semnificativ că odată cu intrarea României în straiul silnic, neajustat pe timp, al acestui constituționalism factice de import, a luat ființă în chip automat și junimismul cu tot ce politic și cultural a reprezintat ca o energică reacție împotriva formelor găunoase, a simulacrului de occidentalizare cu orice preț și orice risc. Evidența acestui cerc al Junimii, devenit partid, indiferent de rolul pe care l-a exercitat asupra politicii românești, dovedește că vătămarea evoluției noastre a fost identificată la vreme. Un complex de împrejurări, poate o vinovată pasivitate, în orice caz un incurabil optimism cu nădejdea în miracolele absurde, a împiedicat un popas cu revizuirile de cuviință. Pleda oarecum pentru orientarea însușită și continuată în virtutea inerției, și o lege a sincronismului. Toată Europa din a doua jumătate a veacului trecut și a primelor două decade din veacul cel nou, descompunea și recompunea ideile de libertate și de egalitate politică, își făurea așezăminte, legiuiri, personal politic, tradiții constituționale. Nu mai puteam rămâne în urmă. Eram în pas cu vremea, deși demult, nu mai eram în pas cu noi, cu mersul nostru firesc.

Fără îndoială că nici spiritul cel mai negativ, nu s'ar încumeta să tăgăduiască înfăptuirile care aparțin

acestui regim. Unirea Principatelor mai întâi, secularizarea averilor mânăstireşti şi prima împroprietărire a ţăranilor, independenţa, regatul, unitatea naţională, împroprietărirea cea mare a obştei plugăreşti, s'au realizat de oamenii acestui regim, de Domnitorii timpului cu sfetnici recrutaţi de tron din personalul acestui regim. Partidele politice au cunoscut astfel o efemeră şi alternativă strălucire. Dedesubt, însă, organismul politic şi instituţiile sale se aflau atrofiate dela origină, fiindcă ideologiile, programele şi instituţiile purtau pecetea importului, în loc să rezulte din funcţiuni lăuntrice după axioma biologică: funcţia creează organul. Şi din asemenea pricină, tot ce s'a înfăptuit cerea o disproporţionată risipă de energii, de experienţe şi de riscuri. Reformele purcedeau nu dela cunoaşterea nevoilor şi a condiţiilor reale, ci erau demonstrate ca tot atâtea teoreme. Ele veneau de multe ori să debiliteze, dacă nu să distrugă desăvârşit, întocmiri vechi, cu rădăcini în trecut, în tradiţii şi în obiceiuri.

Populaţia rurală, covârşitoare ca număr, chemată întâia oară să-şi manifeste suveranitatea naţională, devenise prada electoralismului. Partidele vechi îşi modificau programele, luându-şi himerice angajamente pe care de altfel alegătorul sătean nici nu le cerea. Luau fiinţă alte partide proaspete, întemeiate exclusiv pe aceste închipuite revendicări. Fabricanţii scrutinului schimbau psihologia ţării: temperamentalul bun simţ şi realismul care stătea la baza structurii ţărăneşti. Omul politic, în acelaşi timp culpabil şi victimă, era prizonierul unui cerc vicios. Introducând sistemul supralicitărilor, s'a văzut silit să se supraliciteze pe sine, pentru a nu lăsa întâietatea concurentului. Chiar dacă angajamentele se evaporau la guvernare, foloseau arme de şantaj opoziţionist în mâna adversarului. O degenerare a democraţiei, amorfă şi atomică, sclavă numărului, a zădărnicit astfel capacitatea de iniţiativă, de organizaţie şi de acţiune.

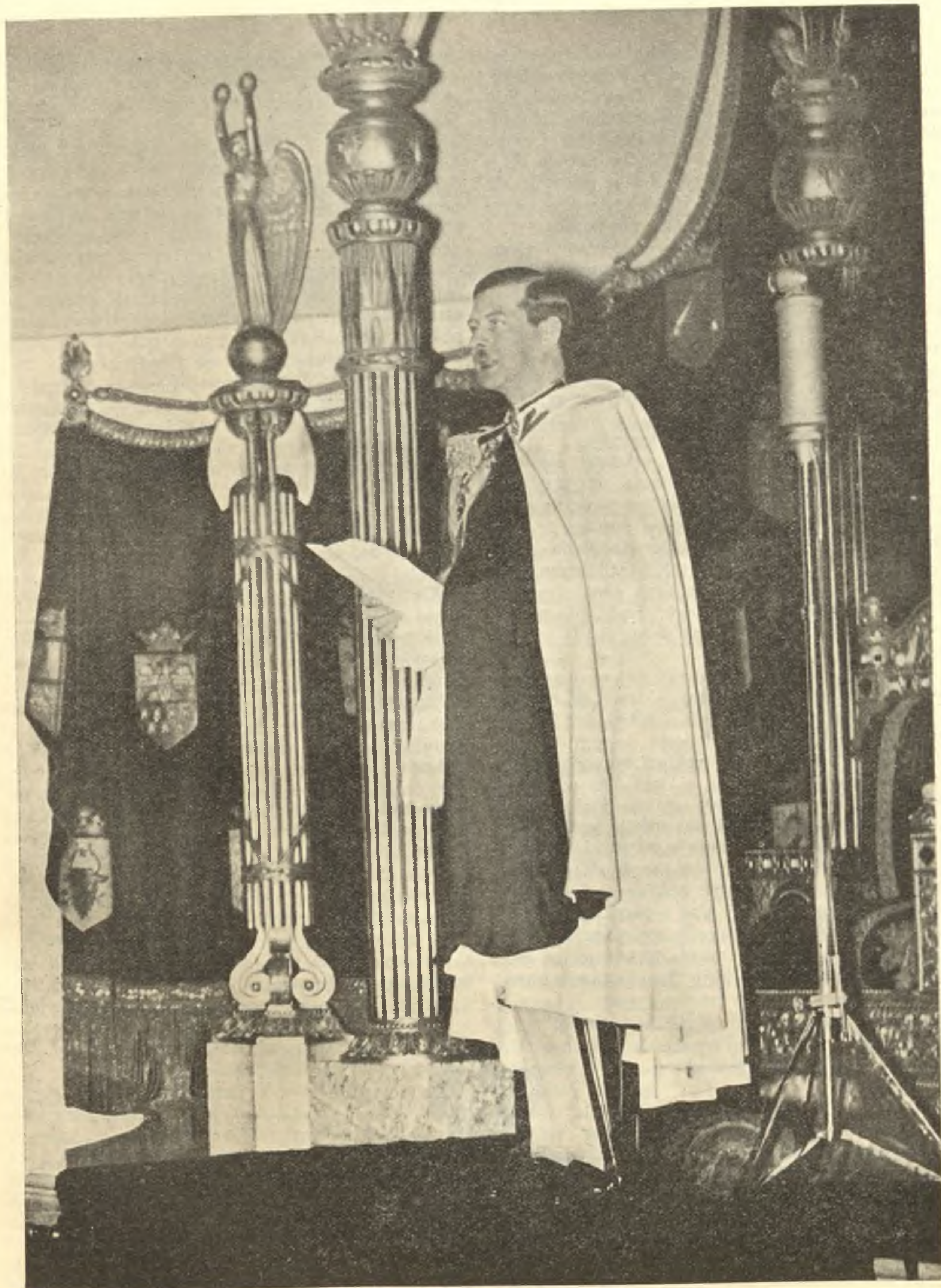
Două exemple ilustrează elocvent această paralizantă tiranie a ordinului numeric, a miriapodului electoral.

Reforma agrară şi conversiunea datoriilor agricole. Amândouă au fost dictate de nevoi imperioase, sociale şi economice. Amândouă au fost însă concepute, realizate şi aplicate exclusiv politic. Fiindcă libertatea guvernelor era ipotecată de alegători, soluţiile prudente, cu rezultate mai îndepărtate în timp, dar sigure, s'au aflat înlăturate sub presiunea electoralului. Proletarul agricol s'a pomenit înzestrat cu pământ de veci, fără utilaj, fără capital, fără credit, fără educaţia necesară, fără plan de cultură, fără seminţe selecţionate şi fără mijloace de înmagazinare şi de desfacere a recoltelor. De binefacerile împroprietăririi s'a resimţit prea puţin. Atât de puţin, încât după scurtă vreme a fost nevoie de conversiunea datoriilor agricole, care şi aceea, deviată dela intenţia iniţială, a mers să slujească în primul rând clientela politică, sordidă şi alimentară. Căci între aceste puncte opuse au oscilat fără excepţie programele pendulatorii ale tuturor guvernelor de partid: în opoziţie, doctrine garantând libertăţi şi drepturi, primatul muncii, revizuirea valorilor creatoare, ofensive culturale, proclamând o stoică şi spontană biruire de sine întru binele obştesc; la guvern, toate sofismele volatilizându-se în faţa asaltului dat de partizani, descoperind că este nevoie de autoritate, întronând cesarismul administrativ, sacrificând binele public interesului de partid, călcând constituţia şi rezervând clientelei politice o generoasă blagoslovire alimentară.

Vina nu era întotdeauna a oamenilor. Era a sistemului, a regimului. A schimba personalul, nu însemna a schimba ceva. Desinteresarea poate fi personală. Nu e colectivă. Iar partidele politice alcătuiau cele mai egoiste asociaţii, întemeiate pe exclusivism, dând poftelor un ton ideologic, confundând principiile cu apetiturile, fiindcă această dogmă şi numai aceasta, lega indivizi atât de deosebiţi ca origine, temperament, năzuinţi, pregătiri, stadii de evoluţie socială.

Oamenii de bună credinţă n'au lipsit. I-a alterat, i-a anulat treptat mecanismul regimului. Mai târziu s'au pomenit exaltând dela tribună cuvintele mari în care nu mai credeau, dar care cândva le-au exaltat cu adevărat tinereţele. Conducătorii partidelor, adeseori nu numai că nu puteau să facă nimic din ceea ce voiau să facă, ci săvârşeau exact contrariul, constrânşi la o duplicitate obligatorie şi involuntară, din calcule electorale, din manevre oportuniste, din teroarea numerică a clientelei.

In timpul acesta bogăţiile au schimbat de stăpân, provinciile de structură economică, generaţiile tinere de aspiraţii, statele europene de mistică. Omul politic schimba de partid cu o uşurinţă care nici nu se mai poate numi o vină, de vreme ce şi partidele schimbau vertiginos de program. In toiul campaniilor electorale, pentru diferite « *isme* » se sfâşiau agenţii electorali. In fond, examinate de aproape, aceste cuvinte nu mai corespundeau nici unei realităţi, nu mai conţineau nimic, se bucurau printr'un consens general de o valoare magică, o lozincă deşartă ca în orice societate tutelată de politică şi ca în orice politică subordonată frazei, formulei sonore, coardelor vocale. Categoria cea mai întregită de cetăţeni, prin paradox, a rămas tocmai cea mai importantă sub raportul numărului şi a valorilor de regenerare etnică, fiindcă era cea mai puţin pregătită, cea mai desarmată, cea mai nou chemată la practica electorală, cea mai uşor de ademenit şi cea mai de bună credinţă. Politiceşte, cea mai desinteresată. Alegătorii satului nu cereau îndestulări individuale. Printr'o admirabilă solidaritate obştească, de altfel impusă de condiţiile speciale de existenţă, aşteptau pe urma votului universal o refacere a vieţii locale, o grijă gospodărească, instrucţie, educaţie, asistenţă şi aparatul economic pentru a fructifica proprietatea ogorului. Şi cum proprietatea rurală e o instituţie politică, un bun şi o rezervă naţională, cu acest titlu avea drept la protecţia satului, la consolidarea şi garanţiile de integritate, confruntându-se cu patrimoniul moral şi material al ţării. Satul a fost svârlit pradă tiraniei locale, pe mâna unor funcţionari prea zeloşi şi omnipotenţi, creaturi ale partidului politic. Gospodăria rurală rămâne cel mai penibil contrast al timpului cu făţuiala urbanisticei din capitală. Statistica analfabetismului

M. S. REGELE CAROL II IN SALA TRONULUI,

RĂSPUNZÂND LA RAPORTUL DAT DE I. P. S. S. PATRIARHUL DR. MIRON CRISTEA, PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI, ASUPRA REZULTATULUI PLEBISCITULUI PENTRU NOUA ORDINE CONSTITUŢIONALĂ, 27 FEBRUARIE 1938

e altă mustrare. Zavistia introdusă la sate de campaniile electorale, se precizează ca singura realitate care a lăsat într'adevăr urme. Triste urme! Sub regimul vieții de partid — clasele ocârmuitorilor politici, clase de consumatori — au tratat țăranul ca pe o vită de producție, fără să-i îngădue putința de a se ridica, de a-și valorifica energiile și însușirile, de a înnoda firul unei civilizații rurale în tradiția poporului și în mediul natural de unde am pornit.

Această trădare, căci trădare e, alegătorul țăran a pus-o la inimă cu un fin instinct, ca unul care singur păstrează sufletul istoric, simbolic, al nației. A pierdut treptat mândria votului și încrederea în partidele destituite de propria lor incapacitate. Statistica progresivă a voturilor neexprimate în ultimele alegeri, e de cea mai usturătoare elocvență: 830.672 voturi neexprimate în 1928; 1.111.352 voturi neexprimate în 1931; 1.401.606 voturi neexprimate (mai mult de o treime din totalul alegătorilor) în 1933.

Există nefericiri fertile. Prin sațietate, partidele politice au pregătit o nouă formulă de viață, de vreme ce remediile vechi nu mai aveau nici un efect și adânceau o stare haotică. Acel amurg, pe care cărturarul Nicolae Iorga îl vedea încă din 1930, lăsându-se asupra vieții de partid, a încheiat un ciclu în seara zilei de 24 Februarie 1938, când 4.297.581 cetățeni, peste capul partidelor, peste programele spulberate, au primit cu bună și însuflețită învoire noua așezare a țării.

Iar epitaful, anticipat și acesta, al unei asemeni vieți de partid cu tot ce a putut zădărnici din fireasca noastră evoluție, îl aflăm într'o notiță din hârtiile lui Fustel de Coulanges, publicată postum de Paul Guiraud: « Dacă s'ar putea închipui un popor întreg îndeletnicindu-se cu politica, și dacă dela cel dintâi până la cel de pe urmă, dela cel mai luminat până la cel mai ignorant, dela cel mai grijuliu pentru menținerea unei stări actuale până la cel mai îndreptățit să râvnească la răsturnarea ei, ar fi stăpâniți de mania de a discuta afacerile publice și de a pune mâna pe guvernare; dacă s'ar observa efectele pe care această boală le produce în existența a mii de ființe omenești; dacă s'ar calcula turburarea pe care o aduce în fieștece viață, ideile false pe care le introduce în orice spirit, sentimentele perverse și pasiunile dușmănoase pe care le seamănă într'o mulțime de suflete; dacă s'ar socoti timpul răpit muncii, discuțiile, risipa de puteri, ruina prieteniilor și crearea amicițiilor false și a afecțiunilor care nu sunt decât dușmănoase, pârele, distrugerea loialității, a încrederii, a siguranței, a politeței chiar, introducerea prostului gust în vorbire, în stil, în artă, desbinarea iremediabilă a societății, bănuiala, indisciplina, enervarea și slăbirea unui popor, înfrângerile care nu sunt decât o inevitabilă consecință, dispariția adevăratului patriotism și chiar a adevăratului curaj, greșelile pe care fatal fiecare partid trebue să le săvârșească rând pe rând, pe măsură ce ajunge la putere în condiții întotdeauna aceleași, dezastrele și prețul cu care trebuesc plătite; dacă se ține socoteală de toate acestea, nimeni n'ar mai șovăi a spune despre o asemenea boală că nu e cea mai funestă și mai spăimoasă molimă ce se poate abate asupra unui popor, că nu mai e alta care să aducă mai crude loviri vieții private și vieții publice, existenței materiale și existenței morale, conștiinței și inteligenței, și într'un cuvânt, că niciodată n'a fost pe lumea aceasta un despotism care să poată face atâta rău ».

Fustel de Coulanges zugrăvea o molimă, o urgie, care e pretutindeni și oricând aceeași, în afară de spațiu și de timp. Noi am trăit-o. Oglinda se potrivește de-aidoma cu viața noastră politică, înăsprită de zavistia din ultima vreme a partidelor ajunse la paroxism, înainte de 24 Februarie 1938. Și nu e o întâmplare lipsită de tâlc, că recapitularea aceasta a unor timpuri evoluate, țintuite și pecetluite în sicriul istoriei, se sprijină pe mărturiile și anticipările a doi cărturari, de epoci, țări și climate spirituale deosebite, dar din aceeași familie: istoricul Nicolae Iorga și istoricul Fustel de Coulanges. O trăire istorică nu se poate dispensa de învățămintele și avertismentele Istoriei, fiindcă evenimentele istorice cu toate experiențele, consecințele, desnodămintele lor, dacă nu sunt analoge, în orice caz sunt omologe. Numai partidele politice, cu simțul istoric decapitat, și-au descifrat în cronica Atenei, a Romei, a Rusiei, a Italiei, a Germaniei, a Spaniei, a Portugaliei, propriul lor destin venind către ele.

c. p.

ROMÂNIA IN VIAȚA INTERNAȚIONALĂ

Viața internațională a Statelor se desfășoară, în timpul de față, sub semnul conceptului de *cooperare*, de colaborare, între aceste « agregate umane, și anume cele mai perfecte din câte a înregistrat istoria popoarelor », cum caracterizează organismele etatiste Profesorul Louis Le Fur dela Paris. Căci Statele sunt privite în doctrina noului drept al ginților și sunt recunoscute în numeroase texte de drept pozitiv, astăzi în vigoare, ca *egale*, ceea ce firesc înseamnă că ele trăiesc și se mișcă pe un plan de *coordonare* nu de *subordonare* ca în trecut, când nu lipseau pretențiuni tutelare, — și ele erau adeseori recunoscute juridicește, — ale unor Puteri asupra altora, ale unor națiuni asupra altora. Și este atât de adânc împământenită astăzi în *conștiința juridică obștească*, — factorul ce legitimează sau condamnă principiile și instituțiile dreptului popoarelor, — această *egalitate* a Statelor, ce trebue desigur înțeleasă în primul rând ca o egalitate *juridică* ce permite fiecărui Stat să invoce în mod egal beneficiul și protecțiunea dreptului internațional, dar care trebue să aibă și consecințe politice asemănătoare, încât încercările, adeseori metodic organizate, de a o îndepărta din rolu-i de idee călăuzitoare în raporturile internaționale, au întâmpinat totdeauna o puternică rezistență colectivă. Și ea s'a ridicat mai ales din partea Statelor « cu interese limitate », după formula consacrată prin tratatul dela Versailles, pentru a denumi Statele *mici*, de odinioară, cele mai nenumeroase din comunitatea internațională. Explicabil este fenomenul acesta, căci nu trebue uitat că întreg secolul al XIX-lea, — care se termină, pentru istoria diplomatică, cu anul 1914, — a fost dominat de lupta între cele două politici externe posibile: *hegemonia Marilor Puteri* sau *egalitatea Națiunilor*, și că din această luptă, al cărei impresionant început îl înseamnă Congresul dela Viena din 1815, — când Hardenberg se întreba cu cinism: « Ce caută aci dreptul public? », spre a primi acest răspuns dela Talleyrand, susținător al punctului de vedere al celor mici: « Datorită lui, sunteți aci », — a ieșit până la sfârșit triumfătoare « egalitatea națiunilor ». Or, tot ce se câștigă prin străduințe și lupte, se încadrează mai adânc în patrimoniul comun, juridic sau politic, al națiunilor.

Dar, Statele recunoscute *egale* și *independente*, suverane adică, — ceea ce le conferă o libertate de mișcare, și de acțiune, care să nu depășească însă limitele fixate de dreptul internațional, — sunt mânate prin dinamismul vieții lor spre *cooperare*, spre conlucrare, în domeniul internațional. Ele sunt îndrumate spre această cale, dela care, chiar de ar voi, nu s'ar putea îndepărta prea mult, prin atotputernicia ce exercită fenomenul *interes*, — idee călăuzitoare a politicii internaționale, — care face ca Statele să fie obligate de a întreține continui și adeseori complexe relațiuni între ele, de diferite naturi; și prin comandamentele *solidarității* dintre State, în care jurisconsultul-diplomat Politis vedea « una dintre cele mai vii, și nediscutabile realități ale timpului nostru », dar care în ultimii ani mai ales, trece printr'o atât de gravă criză, încât s'a putut vorbi și despre « pulverizarea conceptului de solidaritate internațională » (René Giraud). Și instrumentele materiale prin care se concretizează aceste multiple relațiuni internaționale — cu atât mai numeroase cu cât este mai accentuat fenomenul *interdependenței* etatiste, — sunt *tratatele* internaționale, aceste acte juridice, de drept al ginților, bilaterale sau plurilaterale, ce crează obligațiuni și drepturi zise *derivate* (secundare sau accesorii) în limbajul doctrinii, pentru semnatari. Privite ca analoage contractelor, din dreptul privat, și prezentându-se juridicește, după opinia unui cercetător contemporan, ca « o procedură constituțională după care sunt create anumite norme juridice comune mai multor state » (P. Chailley), tratatele sunt într'adevăr un instrument atât de frecvent în manifestarea de voință a Statului, încât cu drept cuvânt se poate spune, că de stipulațiile lor sunt legate, — și acestea, orice concepție s'ar acredita asupra naturii juridice a Statului, — o foarte întinsă, dacă nu cea mai mare, parte din viața sa.

Odată stabilite aceste adevăruri, este cazul de a constata că diferit este locul și rolul pe care un Stat sau altul îl are în cadrul Comunității Internaționale, după cum, — deși bucurându-se în mod egal de drepturi comune se recunosc astăzi tuturor Statelor ce se pot încadra sub imperiul normei de drept al ginților, anumite drepturi *fundamentale*, imprescriptibile și inalienabile, ca unele ce izvorăsc din însăși ființa Statului, — el a moștenit mai multe sau mai puține obligațiuni internaționale dela înaintași, după cum mai desăvârșit sau mai puțin evoluat se găsește statutul său juridic internațional, după situația sa geografică sau economică, natura frontierelor sale, struc-

MIHAI VITEAZUL LA CURTEA

Pictură de Franz Francken II, reprezentând personagiile ilustre dela curtea Împăratului. Tema compoziției este « Irodiada aducând importanței ce i se da. Tânărul din stânga, cu mantie blănită,

tura etnică a populației sale, misiunea sa istorică și de civilizație, în fine, sarcinile speciale ce apasă asupra sa, în scopul conservării ordinei internaționale în ființă. La aceasta mai ales, se referea cunoscuta « Declarație a drepturilor și datoriilor națiunilor elaborată de « Uniunea Juridică internațională », datată 11 Noemvrie 1919, când definea *egalitatea* Statelor în acești termeni: « Statele sunt egale înaintea dreptului. Egalitatea de drept implică o *egală cooperare* în reglementarea intereselor Comunității internaționale, fără a-i conferi în mod necesar, o egală participare la constituirea și funcționarea organelor prepuse la gestiunea acestor interese ».

Ori, dacă privim poziția *României* în viața internațională, în lumina acestor factori, cu înlesnire se desprinde rolul ei important și specific. Căci, deși încadrată juridicește în categoria « Puterilor cu interese limitate », contribuția ei în domeniul promovării pacifice a relațiilor internaționale, a organizării și funcționării organismelor noui ale vieții Statelor — instituite fie prin Pactul din 28 Iunie 1919, creator al Societății Națiunilor, fie prin tratatele de pace din anii 1919—1920, fie prin tratatele speciale ulterioare, — în funcționarea apoi a diferitelor organe prepuse la gerarea intereselor internaționale, este cu deosebire prețioasă. Dar unde se vede mai ales noua misiune istorică și civilizatorie a Statului român întregit, este mai ales în ideia călăuzitoare politicii sale externe, nici odată desmințită dela « Unirea » cea mare din 1918, — oricine a fost conducătorul Departamentului Afacerilor Străine, oricare a fost coloratura de partid a guvernului în funcțiune, — care se poate sintetiza în această formulă: apărarea și consolidarea ordinei internaționale în ființă, prin respectarea și onorarea tratatelor. De aci, caracterul esențial al angajamentelor sale internaționale: compatibilitate deplină între ele și principiile Pactului Societății Națiunilor, acest document ce ambiționează — cu toate crizele periodice prin care trece Instituția dela Geneva, cu toate scăderile și lacunele sale — să realizeze un minimum de organizare juridică și politică în domeniul internațional; document înscris în capul tratatelor ultime de pace « ca un impresionant al lor frontispiciu », — și privit de comentatorii săi, ca « o Chartă constituțională a nouii comunități Internaționale » (F. Larnaude). Compatibilitate deplină apoi, cu comandamentele nouii concepții diplomatice, consacrate prin articolul 18 din Pact « diplomație deschisă », la lumina zilei, nu « diplomație secretă », ca în trecut. Ceea ce face că este suficient a deschide « Culegerea de Tratate » (Recueil des Traités...) dela Geneva, spre a vedea, aproape la zi, stadiul angajamentelor internaționale ale României, spiritul lor, preocupările și obiectivul lor. Din toate acestea

ÎMPĂRATULUI RUDOLF II
lui Irod capul lui Ioan Botezătorul ». Mihai este înfățișat, în fruntea banchetului în rolul însuși al regelui biblic — dovadă a pare a fi Sigismund Bathory. Museul Prado din Madrid.

se poate afirma, că România apare în cadrul nouei Comunități internaționale, ca un Stat cu o excepțională conștiință, la guvernanți și în marea masă a națiunii, a drepturilor sale intangibile, dar și a obligațiilor sale internaționale; ca un Stat ce a depășit cu mult pe multe altele, în această privință. De aci, câte odată, adoptarea în domeniul internațional a unor atitudini dăunătoare poate propriilor interese, în discordanță cu anumite amintiri istorice și legături sufletești, — precum a fost de ex. aderarea la politica de *sancțiuni* a Genevei contra Italiei, definită ca agresor în răsboiul italo-abisinian, în Adunarea Societății Națiunilor din Octomvrie 1935, — dar poruncite de această regulă de bază, axiomă oarecum a politicei externe, acum tradiționale, a României: loialitatea față de angajamentele însușite, ca Stat suveran, în exercitarea plenitudinii capacității sale juridice internaționale, onorarea semnăturii depuse pe un act juridic internațional. Nu odată a fost semnalată această atitudine constantă a României în viața internațională, de cronicari nepărtinitori și de bărbați de Stat străini, cu autoritate.

Stat pacific, constituit după seculare străduințe și sacrificii, în limitele sale firești — să nu uităm această constatare științifică a marelui geograf francez, Profesorul Em. De Martonne: « Statul Român reunește aproape pe toți Românii, între *frontiere oarecum ideale*, în jurul acestei citadele Carpatice, care a fost totdeauna inima națiunii române », — România ilustrează astfel, prin poziția sa în viața internațională, temeinicia acelui adevăr formulat în secolul trecut de școala italiană de drept internațional (care numără autori de reputația lui Mancini, Carnazza-Amari, Brusa, Esperson, Pierantoni, Pasquale Fiore, etc.): « Organizația Statelor pe *naționalități*, va însemna o garanție a dreptului în domeniul relațiilor internaționale. A adopta *principiul naționalităților* ca bază a dreptului, ar fi mijlocul cel mai înțelept spre a aplana contestațiile între State, calea cea mai sigură spre a stabili între ele relațiuni proprii să ușureze desvoltarea pacifică a fiecărui popor ». Angajamentele internaționale ale României, în aceste aproape două decenii de când există noua ordine internațională, vădesc, într'adevăr, strânsa legătură ce există între *pacifismul constructiv* și *principiul naționalităților*, care comandă mai presus de orice, astfel cum îl caracteriza odinioară ideologia wilsoniană, « satisfacerea legitimelor revendicări naționale, bine definite ». Ori România întregită este rezultatul uneia dintre cele mai elocvente aplicațiuni ale principiului naționalităților, care și-a găsit concretizare la națiunea română prin impresionante manifestări din trecutul istoric și din epoca întregirii Statului, a *voinții colective ;* manifestări ce au pus Comunitatea

Statelor în fața unui fapt împlinit. Este, precum remarcă un autor român « un exemplu de invincibilă vitalitate a rasei, de expresie plastică a sistemului naționalităților și a dreptului de auto-determinare » (M. Antonescu).

TRANSFORMĂRILE STATUTULUI INTERNAȚIONAL, JURIDIC ȘI POLITIC, IN FORMELE DE STAT ALE NAȚIUNII ROMÂNE.

Dar misiunea actuală a Statului român în Comunitatea internațională, rolul pe care i l-am precizat, de gardian al păcii și garant al stărilor de lucruri din Europa Centrală, consacrată prin tratatele de pace dela sfârșitul răsboiului mondial, — din originele căruia nu poate fi ignorată alături de « o nepotolită sete de cucerire » (B. Lavergne) și o « nesoluționată chestiune a naționalităților » (R. Johannet), — nu ar putea fi complet înțeleasă și cum se cuvine prețuită, decât dacă vom aminti, în linii cu totul generale, rolul aproape asemănător, misiunea de istorie universală, pe care Țările Române libere, — cu toate vicisitudinile pe care le-a înregistrat evoluția statutului lor juridic internațional, — l-au avut în trecut. După cum, poziția actuală însăși a României în viața internațională, nu ar putea fi pe deplin descifrată, și tăria organizației sale de Stat național unitar, nu ar găsi suficientă explicațiune, decât prin evidențiarea acelor împrejurări specifice națiunii române, care au arătat în paginele istoriei umanității, tăria indestructibilă a rasei, care au realizat treptat o ameliorare a statutului internațional al Țărilor Române, sau — în provinciile subjugate prin vitregia vremurilor, — au afirmat o neînfrântă rezistență în fața metodicelor străduințe oficiale de desnaționalizare; ca și prin arătarea prețioasei contribuții pe care națiunea română prin *evoluția ei organică* spre « Unirea din 1859—1862 mai întâiu, prin « Marea Unire » din 1918 mai apoi, a adus-o în desvoltarea principiului național, a acestui principiu care astăzi înregistrându-și triumful, a depășit cu mult — prin izbânda sa în lupta cu celelalte principii, călăuzitoare în trecut în relațiile internaționale, ca principiul echilibrului forțelor, al legitimității, etc. — ceea ce credea despre el jurisconsultul german Bluntschli, care spunea în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: « principiul național nu are importanță decât în politica internațională, dar nu în dreptul public », devenind dela 1919, dacă nu *fundamentul* însuși al noului drept al ginților, desigur un principiu de însemnătate covârșitoare în această disciplină juridică, un principiu diriguitor în această materie atât de importantă a nașterii sau formațiunii Statelor, a transformării lor teritoriale și a dispariției lor; (sau după mai noui termeni de drept internațional, adoptați de autori contemporani, a începerii, modificărilor și dispariției *competinței etatiste)*.

Evidențiând aceste adevăruri istorico-juridice, vom putea stărui asupra raportului de filiațiune ce există între rolul de istorie universală al națiunii române din trecut și cel de astăzi, între misiunea de apărător al unor prețioase interese internaționale, — într'o vreme când Comunitatea de drept al ginților se confunda cu Europa, — de către Țările Române de odinioară, de către România întregită, de astăzi când această Comunitate internațională și-a lărgit cu mult cadrele; apoi între situația de verificator al dreptului de viață al națiunilor mici, prin primejdioasa-i poziție geografică de « națiune-tampon » între imperialismele ce tindeau la stăpânirea Dunării-de-Jos, în trecut, și de obstacol astăzi, în lupta de ideologii ce se poartă pe plan internațional, între Răsăritul Europei și o bună parte din restul ei.

Intr'adevăr, în trecutul lor istoric, Țările Române au fost în ritmul preocupărilor Comunității Internaționale a timpului, au adus partea lor de participare la aceste preocupări, și au contribuit la verificarea temeiniciei sau caducității unor idei călăuzitoare în familia Statelor de atunci, după cum, mai ales, prin anumite acte istorice, au promovat desvoltarea principiului național, care a devenit mai apoi, baza juridică însăși a organizării de Stat, a națiunii române. Astfel, încă dela originea lor, din secolul al XIII-lea și XIV-lea când procesul de închegare și organizare a Țărilor Române era terminat, — și rămânând ele încă dela început « legate de posesiunile de dincolo de Carpați, care nu interpun nici decum barierile lor » (Jacques Ancel), —ele au fost sortite prin poziția lor geografică, să stăvilească ofensiva otomană asupra Europei. Și dacă, datorită disproporției de forțe, Țările Române nu au putut să înfrângă puterea turcească, ele au uzat-o prin repetatele victorii ale domnilor, și au oprit procesul de întindere teritorială a Statului Sultanilor, la Dunăre. Astfel, un Mircea cel Bătrân, un Ștefan cel Mare, un Mihai și alți domni renumiți, au îndeplinit un mare rol de istorie universală, adică, în limbajul modern al dreptului ginților, « au gerat un mare interes internațional ». Căci aceasta era principala preocupare a familiei Statelor din acele timpuri: eliminarea amenințătoarei primejdii a întinderii puterii turcești asupra Europei. Ni-o arată izvoarele istorice din acele epoci; ni-o mărturisesc toate planurile de organizare a solidarității europene, care purtau pretențiosul și precum s'a arătat mai apoi, utopicul titlu, de planuri « de pace perpetuă », și care preconizau apropierea Statelor creștine din Europa într'o organizație comună, din care războiul ar fi eliminat în raporturile dintre ele, în care arbitrajul ar fi chemat să soluționeze litigiile ce se vor ivi, și care ar avea ca principal obiectiv, lupta fără cruțare contra Turcilor cutropitori, până la completa lor gonire din Europa. Comunitatea Internațională de atunci se întindea până la Dunăre: Țările Române erau o « arrière-gardă » și aveau un rol important, dar o poziție foarte primejdioasă, atât de primejdioasă, încât o cronică din timpuri foarte vechi, afirmă că « ele sunt așezate în calea tuturor relelor ». Rusia Țarilor nu conta încă în această Comunitate europeană din care Turcia « infidelă » era exclusă. Turcia nu va fi primită « la beneficiile dreptului public european » decât târziu în secolul al XIX-lea, prin tratatul dela Paris din 30 Martie 1856 (art. 7).

De asemeni, mai târziu, când imperialismele austriac și rusesc s'au apropiat de Țările Române, cam în acelaș timp, spre finele secolului al XVII-lea

COMISIA INTERNAŢIONALĂ PENTRU REORGANIZAREA PRINCIPATELOR ROMÂNE, 1856—57.
Dela stânga la dreapta: Lytton Bulwer (Anglia), De Katte (raportorul comsiunii), Safvet Effendi (Turcia), Basily (Rusia), Baron de Richthofen (Prusia), Cavaler Benzi (Sardinia), Cavaler de Liehman-Palmrode (Austria), Baron Talleyrand-Perigord (Franţa).
Litografie de Ch. P. Szathmari. Col. Academiei Române.

şi începutul celui de al XVIII-lea, aceste Ţări au servit anumite interese de « echilibru » în Comunitatea Internaţională din acele vremuri, având poziţia şi rolul de « Stat-tampon » între cele trei imperialisme, turcesc, rusesc şi austriac, toate de o potrivă de exclusiviste şi agresive. Timp de două secole aproape, Ţările Române lipsite de regimul de «neutralitate perpetuă », care în Europa occidentală a fost recunoscut prin tratate internaţionale, în secolul al XIX-lea, acestor State-tampon, cu rol aproape asemănător, precum au fost, Elveţia, Belgia şi Luxemburgul, au trebuit să pareze lovituri războinice agresive, sau să paralizeze combinaţii diplomatice oculte, care toate tindeau a face din ele un « marche-pied », cum afirmau şi anumite corespondenţe diplomatice, spre obiective mai îndepărtate şi cu atât mai primejdioase, pentru echilibrul european şi pentru fiinţa lor însăşi. Ambele misiuni « de drept al ginţilor », onorate în interesul unei Comunităţi internaţionale care nu a acordat însă totdeauna suficientă ocrotire Ţărilor Române, — ea însăşi fiind subminată de anarhia suveranităţilor locale, de imperfecţiunile regimului feudal, ce s'a prelungit în unele părţi, până târziu în epoca modernă, de inexistenţa sau insuficienta afirmare a conceptului de solidaritate internaţională, — au vădit un important rol de istorie universală, al naţiunii române, continuatoare a tradiţiei romane de ordine, la Dunărea-de-jos. Dar repetatele conflicte armate în care Ţările române au fost integrate, ca şi străduinţele făcute de atâţi Domni români spre îndepărtarea ambiţiilor şi planurilor imperialiste dela hotarele Ţărilor lor, — rămâne cu un model de abilitate diplomatică domnia strălucită a lui Constantin Brâncoveanu sfârşită totuşi într'un mod atât de tragic, — au adus anumite transformări în statutul juridic internaţional al Principatelor, de care s'a resimţit, întârziindu-se, fireasca evoluţie organică a naţiunii române; şi i-au cauzat dureroase pierderi teritoriale. Astfel, apărând ca State suverane, *independente*, dotate cu deplină « capacitate juridică internaţională », am putea spune — folosind o consacrată formulă a dreptului internaţional *modern*, — Ţările Române au trebuit, după câtăva vreme, Ţara Românească mai întâiu, Moldova mai apoi, să recunoască oarecum *suzeranitatea* Porţii otomane, devenind *vasale* precum spun cercetări istorice, faţă de această Putere, pe atunci în cea mai strălucită desvoltare. Anumite *capitulaţii* (termen prin care în deobşte se desemnau tratatele internaţionale între « Sublima Poartă » şi Puterile creştine) au fixat raportul juridic de *dependenţă politică* a Ţărilor Române faţă de Imperiul Otoman. Dar datele lor, admise de unii cercetători într'un fel, de alţii în alt fel, sunt adeseori contestate de critica istorică contemporană. Pare întemeiat că, în ultimii ani ai domniei sale, Mircea cel Bătrân va fi plătit un tribut cu titlul de *peşcheş* Sultanului Bajazed Ilderim; că mai târziu, între Vlad I şi Mohamed al II-lea, s'a încheiat o capitulaţie, la anul 1460; că în Moldova, Petru Aron s'ar fi angajat la plata primului « bir » către Poartă,

la anul 1455 prin logofătul său Mihail, « în urma asentimentului Mitropolitului Teoctist și a boierilor săi, la acest act » (Tr. Babinger); și că mai târziu, în 1511 sau 1513, Bogdan cel Orb, fiu și urmaș al lui Ștefan cel Mare, va fi încheiat prin împuternicitul său Logofătul Tăutu o nouă capitulație cu Sultanul Selim I, reînnoită mai apoi de Petru Rareș, după prima lui domnie, cu Sultanul Soliman al II-lea Magnificul.

Dar poate fi vorba de instituirea unui adevărat regim de *vasalitate*, — în sensul pe care dreptul internațional îl conferă acestei instituții de semi-suveranitate, caracteristice unei anumite epoce din evoluția relațiilor internaționale în Europa, — prin capitulațiile trecute cu Țările Române, și prin care acestea se obligau a plăti un « peșcheș » ce a variat între trei mii și zece mii de galbeni, (de *ducați*, după unele izvoare occidentale, de *ghizilguruși*, sau *galbeni roșii*, după alte isvoare, otomane). Căci *vasalitatea* în technica dreptului ginților este un accentuat raport de dependență, în care « suveranitatea apare ca o speță de tutelă internațională » (Oppenheim). Ea presupune situația unei foste provincii a Statului « suzeran », ce și-a dobândit un minimum de autonomie, un nucleu de organizație etatistă, care cu timpul tinde în principiu, spre personalitatea juridică internațională, spre situația adică, de Stat suveran; și care își are confiscată în întregime inițiativa și dreptul de acțiune în domeniul internațional, de către suzeran. Acesta are recunoscut și un drept de imixtiune în domeniul intern, în cadrul suveranității interne, căci,—spune un autor de reputația lui Paul Fauchille, — « *vasalitatea* are anumite caractere aproape constante: privarea absolută de bucurarea exercițiului de suveranitate externă (afară de foarte rari excepții); ca urmare, respectul de către vasal, a tratatelor politice, comerciale, vamale, etc. încheiate de către suzeran; obligația de a plăti un tribut; interzicerea dreptului de a bate monetă, intervenția, mai mult sau mai puțin întinsă, a suzeranului, în legislație, în administrarea justiției, a armatei, a instrucțiunii publice, în construirea de căi ferate, sau săparea de canale, etc. Legătura de vasalitate poate să producă de asemeni anumite efecte, din punctul de vedere al dreptului de războiu ». Ori, Țările Române nu au fost niciodată « provincii » ale Imperiului Otoman. Niciodată la Iași sau la București nu a poruncit un pașă, precum s'a întâmplat cu Țările creștine din Sudul Dunării, precum s'a întâmplat și cu Ungaria — care revendică misiunea de a fi salvat creștinătatea apuseană de invazia otomană — căci la Buda întâlnim un pașalâc, în bună parte din epoca subjugării Statului maghiar (1526—1699). Independente la origine, Țările Române au avut și mai târziu, în epoca așa zisei vasalități, — precum constată lapidar Profesorul N. Iorga, — « o autonomie aproape asemănătoare cu independența ». Suntem într'adevăr, mai repede în prezența unor tratate de alianță *inegale*, — expresie cunoscută dreptului ginților și reactualizată în ultimii ani, sub regimul Societății Națiunilor, de către China, protestatară la Geneva,—a unui regim de quasi-protectorat politic foarte vag, ce implica întinse drepturi pentru Țările Române, în schimbul obligației lor de a nu face războiu Porții otomane și Aliaților ei, și în acelaș timp, restricțiuni importante pentru orientările politicei de expansiune teritorială a Imperiului Sultanilor. Căci litera și spiritul Capitulațiilor prevedea formală obligație juridică pentru Turcia, de « a respecta și a apăra teritoriul Moldovei, care este liber și nesupus » sau poartă calificativul de « Țară independentă ». Se stipulează apoi dreptul de liberă guvernare a Țărilor, prin *domnii* lor, *aleși* cele mai adesoeri, conform străvechiului obiceiu al pământului, — și acest titlu de « Mare Voevod și Domn », dela latinul *dominus* exprimă el însuși plenitudinea puterilor ce dețineau conducătorii Principatelor, — fără recunoașterea vreunui drept de amestec în treburile din lăuntru, în domeniul manifestărilor suveranității interne, a autonomiei. Se precizează încă, prohibirea pentru musulmani de a dobândi proprietăți imobiliare în Țările Române, de a se așeza pe teritoriul lor, de a-și construi moschei în orașe, etc. Ceva mai mult, se stipulează dreptul circulației românilor în Imperiul Otoman, garantându-li-se protecțiune specială și scutire de impozite; în timp ce negustorii turci veniți în Principate, trebuesc să posede specială autorizație a Domnului, să negocieze numai în anumite târguri și piețe, și sunt obligați, să plece de îndată din Țară. Pentru procesele dintre musulmani și valahi se institue competința Divanului Principelui din Țara Românească, băștinașii neputând fi judecați nici la Constantinopole, nici în vreun alt loc din Turcia. In ceea ce privește politica din afară a Țărilor Române, nici ea nu-și găsește prea mari țărmuriri, sub regimul capitulațiilor otomane. Este drept că Domnii români se obligă de a nu face războiu Turcilor și de a menaja pe Aliații și prietenii lor, dar această obligație este de esența unui tratat de alianță, după cum anumite participări ale armatelor române alături de cele otomane, la anumite operațiuni militare, — pe care le amintește istoria noastră națională, — sunt ceva foarte normal într'un regim de alianță, când curge « casus foederis ». De asemeni, trimiterea și primirea de agenți diplomatici, « soli » cum se numeau în acele vremuri, a fost un drept continuu exercitat de Țările Române, — fără ca ei să aibă caracterul de *permanenți*, ceea ce nu se obișnuia încă pe atunci, afară doar de « capuchehaile » acreditate de Domni, fără întrerupere, la Constantinopol, — și aceasta manifestând o largă libertate de acțiune în domeniul internațional, arată slabele legături de dependență dintre Țările Române și Poarta Otomană. După cum, acelaș adevăr îl exprimă dreptul de a încheia tratate, acte juridice internaționale, cu alte State, (să amintim tratate de alianță sau de comerț cu Polonia, Lituania, Transilvania, etc.) drept ce a fost privit mai târziu, când spre începutul timpurilor moderne s'a cristalizat în dreptul ginților și în practica vieții popoarelor, conceptul de *suveranitate* a Statelor cu ale sale consecințe juridice și politice, ca una dintre cele mai importante prerogative ale sale. Și atunci, — dacă tributul însuși apare prin proporțiile sale dintru început, mai mult ca un simbol de dependență « dată fiind marea condescendență și protecțiunea pe care Poartă Otomană o

INCHEIEREA PĂCII LA CONGRESUL DELA PARIS, 1857. O ȘEDINȚĂ A PLENIPOTENTIARILOR
Dela stânga la dreapta (in partea de sus a mesei): Lordul Kovlei (Anglia), Lordul Klarendon (Anglia), Contele Walevski (Franța), Baronul de Burkenei, Baronul de Iubner, Contele de Buol, Aali Pașa (Turcia), Mehmed Bei (Turcia), Marchisul de Villamarina (Ialia), Contele Cavur (Italia),
Dela dreapta la stânga (in partea de jos a mesei): Baronul de Brunov (Rusia), Contele Orloff (Rusia), Contele de Hatzfeld, Baronul de Mantaifel, D. Benedeti, secretar
Desen de *Janet Lange*. Col. Academiei Române

acordă » Țărilor Române, — vom spune că suntem într'adevăr în prezența nu a unui clasic regim de *vasalitate*, astfel cum îl înțelege și îl caracterizează dreptul internațional, nu a unei calificate semi-suveranități, care desbracă formațiunea etatistă respectivă de toate manifestările *independenții* sale în exterior, și a unei largi părți din *autonomia* sa în interior ci îndepărtându-ne de teza formulată în materie, de către unii internaționaliști, vom accentua, precum înclina să creadă în epoca Unirii Principatelor, un Vasile Boerescu, și precum în ultimul timp afirmă cercetătorii români în materie, că suntem în fața unei *alianțe inegale*, cu totul altceva decât vasalitatea propriu zisă; cu oarecare tendință spre protectorat, din partea Porții Otomane, și cu evoluție constantă spre ameliorarea acestui statut, prin recuperarea deplinei libertăți de acțiune și a deplinei capacități internaționale de către Țările Române.

Intr'un asemeni regim, plata tributului, — care a indus adeseori în eroare, — foarte frecventă în raporturile dintre State, în epoca năvălirilor barbare, față de unii barbari, și la începutul chiar a epocii moderne față de Turci, trebue interpretată mai mult ca « o răscumpărare a dreptului la pace ».

Este adevărat, că în anumite timpuri, cu mult mai târzii decât epoca elaborării amintitelor « capitulații », pe cale de abuzuri și de uzurpațiuni succesive, Puterea Otomană a depășit litera și spiritul acelor capitulații, în dauna statutului juridic pe care ele îl consacraseră Țărilor Române. Indrumarea politicii din afară a fost tot mai mult confiscată de către Poartă, amestecul în treburile interne, și mai ales în desemnarea Domnilor, tot mai mult resimțit. Dar toate aceste practice abuzive, care au culminat în răpirea unor teritorii ale Țărilor Române, ce au fost transformate în « raele », și prin sistemul politic caracteristic epocei Fanarioților, nu au putut scoate din conștiința poporului român, — în tot mai accentuată evoluție spre forma juridico-politică de *națiune*, ce tinde la personificarea sa juridică într'o formă de Stat *național unitar*, — convingerea dreptului său la deplina independență și la nediscutata-i stăpânire asupra teritoriului străvechiu geto-dacic, ca și credința-i în marea sa misiune istorică. De asemeni din punct de vedere juridic, starea de drept a Principatelor, a rămas aceiași de mai înainte. Turcia însăși a recunoscut-o prin tratatul dela Carlovitz din 1669, dela Kuciuk-Kainargi din 1774, dela Adrianopole din 1829 (art. 5). Nici instituirea *Protectoratului* rusesc, prin Tratatul dela Kuciuk-Kainargi din 1774, de natură religioasă mai întâiu, dar cu pronunțat caracter politic mai târziu, în epoca apogeului său, recunoscut prin Tratatul dela Adrianopole din anul 1829, nu a putut sdruncina această credință, nici nu a

putut împiedeca evoluția spre unitatea românească. Statutul internațional al Principatelor a fost desigur afectat prin recunoașterea protectoratului rusesc, care precum s'a văzut în epoca elaborării Regulamentului organic, — a acestui act constituțional din întâia jumătate a secolului al XIX-lea, — implica un pronunțat amestec al Puterii protectoare în afacerile interne ale Țărilor Române. Căci peste *alianța inegală*, vasalitatea *sui-generis* față de Poartă, venia să se adauge, — din interesate calcule politice și ca expresiune a noului imperialism, cel rusesc, ce tindea spre Constantinopol, spre Strâmtori, cheie a celor două Mări, — protectoratul Țarilor ortodocși ai Rusiei. Dar și aceasta, ca o formă de tutelă internațională, cu totul îndepărtată de caracterele juridice precise, pe care dreptul ginților le cere și le recunoaște acestei forme de semi-suveranitate, care este protectoratul.

Așezarea geografică primejdioasă, la o răscruce de civilizații și la ciocnirea manifestărilor celor trei imperialisme, a avut urmări și asupra evoluției statutului teritorial al Țărilor Române. In vremea lui Mircea cel Bătrân, Țara Românească pierde Dobrogea; Ștefan cel Mare pierde gurile Dunării, cu Chilia și Cetatea Albă, transformate în « raele ». Alte cetăți au fost răpite și organizate în puncte de observație și supraveghere otomană, atât în Țara Românească, cât și în Moldova (Giurgiu, Brăila, Turnu, Tighina). Din aceleași motive, reconstituirea unității politice a Daciei, sub Mihai Viteazul (1599-1601) care s'a încoronat la Alba-Iulia (străvechiul Apulum) ca suveran al tuturor Românilor, nu a fost decât o temporală epopee. Realizarea politică și teritorială a Marelui Voevod a rămas însă cum remarca istoricul maghiar Ianczo Benedek « o verigă din lanțul evoluției națiunii române », reprezentând pentru urmașii săi o tradiție și un îndemn.

Apoi, odată cu începerea decăderii Imperiului Otoman și a succesivelor apropieri de Țările Dunărene a imperialismului austriac și rusesc, înregistrăm noui « rapturi » teritoriale, din corpul acestor Țări. Austria victorioasă asupra Turcilor, răpește prin Tratatul dela Pasarovitz (a. 1718) Oltenia, pe care o restitue după două decenii, prin Tratatul dela Belgrad din 1739.

Iar mai târziu, în plină pace, Moldova superioară, denumită pentru nevoile cauzei « Bucovina », este smulsă de aceeași Putere, la anul 1775 și stăpânită mai mult de un secol, până la 1918. Rusia urmează acelaș exemplu prin cele două răpiri ale Moldovei răsăritene, — care ia numele vechiu de « Basarabia », — consumate în anii 1812 și 1878. Dar toate aceste « rapturi » au constituit, dacă le privim în lumina dreptului ginților, simple *stări de fapt*, nu de drept. Chiar dacă s'ar invoca legitimitatea la acea epocă a dreptului de cucerire — drept declarat abolit prin Pactul Societății Națiunilor, — actele juridice internaționale respective sunt *nevalabile* în ceea ce privește răpirile teritoriale consacrate în dauna celor două Țări Române. Căci totdeauna a lipsit consimțimântul Principatelor, care nu au fost nici decum consultate, cu ocazia acelor dureroase proceduri. Nici măcar un consimțimânt silnic, impus prin superioritatea raportului de forță a învingătorului, nu se poate invoca, căci Țările Române nu erau Părți beligerante în războaiele de pe urmă cărora, s'au înregistrat acele răpiri teritoriale, chiar dacă ostilitățile se desfășurau adeseori pe teritoriul lor național. Iar Turcia, Putere suzerană, nu era nici decum în drept să consimtă valabil astfel de răpiri teritoriale din corpul Principatelor, pentrucă capitulațiile nu-i conferiseră nici un fel de drept de dispunere asupra teritoriului lor. « Sultanul nu avea dreptul de a ceda Basarabia, care nu este decât Moldova orientală » spunea în epoca desăvârșirii Marei Uniri profesorul N. Iorga, și această sintetică formulă, de o potrivă valabilă atât din punct de vedere istoric, cât și juridic, își are egală îndreptățire și în toate celelalte cazuri de răpiri teritoriale, suferite în decursul timpului de națiunea română. Astfel, ele fiind calificate încălcări ale dreptului istoric și ale celui internațional, — acesta având din secolul al XVII-lea încoace o tot mai pronunțată desvoltare, sub aspectul său modern, — ele însemnând apoi grele lovituri și ultragii aduse conștiinței naționale și ale sentimentului juridic, și rămânând prin acestea însăși, grăitoare exemple de ceea ce însemna « sistemul coîmpărțitor », — această consecință a faimosului echilibru al puterilor (justum potentiae aequilibrium), căruia a căzut victimă, în secolul al XVIII-lea și Polonia, vecină și de multe ori aliată, — pentru toate aceste considerațiuni, nici nu puteau să dăinuiască îndelungat timp, nici chiar ca « stare de fapt ».

Pentrucă niciodată « ... trecerea timpului nu poate să transforme violența în drept », spunea în secolul trecut, jurisconsultul italian Mamiani, și pentrucă « o stare de lucruri chiar milenară, nu este sortită să dăinuiască, când este ea recunoscută ca fiind contrarie ideii de justiție » precum accentua Președintele Millerand, în epoca elaborării Tratatului dela Trianon, prin scrisoarea de trimitere a acestui Tratat către delegația ungară (6 Mai 1920).

NAȚIUNEA ROMÂNĂ ȘI PRINCIPIUL NAȚIONALITĂȚILOR.

Dar alături de serviciile aduse Comunității internaționale în trecut de către Țările Române, întru apărarea creștinătății apusene și a civilizației ei, și întru conservarea unui anumit echilibru european, națiunea română prin unele manifestări istorice, mai apropiate ca și mai îndepărtate de epoca noastră, a adus prețioase contribuții la precizarea și cristalizarea celei mai înaintate și mai fundate teorii, în materie de formațiune a Statelor: teoria fundării Statului pe bazele comandamentelor *principiului național*. Intr'adevăr, unele cercetări istorice au văzut, încă de multă vreme, manifestări ale principiului național la Români, chiar din primele timpuri ale fundării principatelor. Căci, s'a zis, alături de ideia domniei, a teritoriului definit, etc. ideia națională a determinat sensul evoluției noastre istorice și a constituit pivotul de rezistență a celor două Țări, față de vitregia împrejurărilor. Subconștient manifestată mai întâiu, conștient mai apoi, ea a determinat acte istorice din trecutul nostru. Astfel fiind, înche-

CONGRESUL DELA BERLIN, 1878

Dela stânga la dreapta: 1. Graf. de Launay, 2. Graf. Karoly, 4. Fürst Gortschacoff, 6. Baron Beaconsfield, 7. Bulow, 8. Fürst Hohenlohe, 10. Baron Dubril, 11. Graf. Korti, 13. Andrassy, 14. Bucher, 15. Fürst Bismark, 17. Waddington, 18. Comte de St. Vallier, 19. Graf. Schuwaloff, 20. Karatheodory Effendi, 21. Russel, 23. Lord Salisbury, 24. Saadulah Bei, 25. Mehemed Alli Pascha. *In fund, la mijloc, în dreptul coloanei,* Ion C. Brătianu

garea însăși a Statului național unit, s'ar fi realizat mai de timpuriu, dacă ea nu ar fi fost împiedicată prin concepția *teritorialității*, valabilă la noi ca și în restul Europei, timp de secole, după care Țara era privită ca proprietate a Dinastiei, deci Țara Românească a Basarabilor, Moldova a Bogdan-Mușatinilor. Ca urmare, cât timp au dăinuit dinastiile istorice, Țările Române trebuiau să trăiască separat; orice Domn ce ar fi căutat să stăpânească și în cealaltă Țară, ar fi fost considerat uzurpator. Boierimea, clasa politică a timpului, nu ar fi tolerat un asemenea act. Dar când Mușatinii se sting în Moldova, cu Aron Vodă și Ștefan Răzvan, Mihai Viteazul se crede îndreptățit, ca mai de departe înrudit, el ca Basarab, cu Mușatinii, să ia moștenirea acestora, în dauna dinastiei improvizate de către Poloni, Movileștii. Și atunci apare «Unirea» dela 1600. Făuritorul ei o socotia, în concepția lui, mai strânsă între Moldova și Țara Românească, decât între acestea și Ardeal. Anumite documente ne arată că el înțelegea asupra Moldovei o stăpânire ereditară «și pre băieți și pre fete»; în timp ce în Ardeal, — unde s'a văzut, o subconștientă manifestare a comunității de origine, în revoluția cu care țărănimea șerbită a salutat apariția liberatoare a Domnului Munteniei, — Mihai cerea Împăratului Rudolf II conducerea Țării, cu titlul de «Voevod-Guvernator». Organizația bisericească prescrisă și consolidată de Mihai în Ardeal, legătura canonică stabilită între Mitropolia din Alba-Iulia și cea din Târgoviște, este de asemeni o dovadă de manifestare națională. Dar mai ales de-a-lungul secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, repetate afirmări ale sentimentului național nu lipsesc. Alături de anumite manifestări politice, de caracterul voit unitar al literaturii religioase, de urmările binefăcătoare, sub raportul redeșteptării naționale, — prin lămurirea originelor și a trecutului nostru istoric, — ale «Unirii» din 1701, din Transilvania națiunilor «privilegiatae» și a religiunilor «receptae», întreaga viață organică a națiunii române din acea epocă afirmă, — și aceasta cu toată epoca Fanarioților din Principate, care deși inferioară sub anumite raporturi politice, nu reprezintă o amorțire a ideilor și o stagnare a conceptului național, — o tot mai accentuată tendință spre reorganizarea Statului Românesc pe alte baze, naționale, și în întinderea statului românesc pe întreg teritoriul național. Dacă dăinuirea vechilor idei călăuzitoare în Comunitatea Internațională a timpului, este încă o realitate, dacă grave impedimente pentru desăvârșirea mai timpurie a «Unității naționale» dăinuesc de asemeni, — și ele au răsturnat opera Eroului din Câmpia Turzii și au împiedecat încercările urmașilor, — nu se pot nega elocvente manifestăr ale acelui *sentiment național*, — în care unii autori (de ex. René Johannet, etc.) văd primele forme de cristalizare și de acțiune ale principiului național, la un popor, — de cari fac dovadă cu prisosință, paginele istoriei noastre. Astfel că secolul al XIX-lea, «secolul revendicărilor naționale» după expresiunea entuziastului Mancini, secolul luptei între ideia echilibrului de forțe, cu corolarul ei, hegemonia Marilor Puteri și principiul național, cu fireasca-i consecință, dreptul la viață al națiunilor mici, găsia un teren pregătit prin evoluția însăși a națiunii române, pentru

concretizarea, la Dunărea de-Jos, a dreptului naționalităților. Ori acest drept comanda, încă de atunci, că *acolo unde nu este o națiune, trebue să fie un Stat*, și se prezenta ca « un concept ideologic al frontierei ... el singur putând și trebuind să ofere formula vie a frontierei » (R. Johannet). El pătrunsese atât de adânc în conștiința generală, încât progresive transformări în Statutul internațional al Țărilor Române trebuiau să urmeze. Era acesta un deziderat obștesc, pe care-l recunosc unele corespondențe străine (a lui Bois le Comte din 1834), sugestive manifestări unioniste din epoca elaborării Regulamentului Organic (de ex. Memoriul partizii naționale din Muntenia din anul 1829, care cerea: *a)* « Valahia și Moldavia să se împreune și să facă amândouă un Prințipat », *b)* « Prințipatul acestor întrupate provinții să fie de sine și neatârnat de Turchia » etc.) și pe care îl presimte însuși acel Regulament Organic, când înscrie următorul articol introductiv: « Inceputul, relighia, obiceiurile și asemănarea limbii lăcuitorilor acestor două Prințipaturi, precum și trebuințele ambelor Părți, cuprind din însăși descălecarea lor, elementele nedespărțitei Uniri, care s'au împiedecat și s'au întârziat de întâmplătoarele împrejurări. Mântuitoarele folosuri ale rodului ce s'ar naște din întrunirea acestor două nații, sunt netăgăduite. Elementurile întrunirii a Moldo-Românilor se află așezate prin acest reglement, prin asemănatele temeiuri ale administrației acestor Țări ».

Dacă la toate acestea adăugăm caracterul de manifestări spontane ale unui puternic sentiment național, precum au fost Revoluția lui Tudor Vladimirescu din 1821 și aceea din 1848, din Muntenia mai ales, vom putea spune că suficient evoluată pentru « Unire » a ajuns « Chestiunea română », înaintea Congresului dela Paris din 1856. Desigur Impăratul Napoleon al III-lea, inaugurându-și cu această « Chestiune » politica sa de sprijinire a naționalităților, se arată înțelegător al evoluției națiunii române și al realităților europene care cereau « să se constitue la Dunărea-de-Jos o naționalitate puternică, necesară ca formă politică a latinității orientale » (Gh. Brătianu), și ca barieră de opus expasiunii Rusiei, de curând învinse în războiul Crimeii, către Constantinopole. Ce s'a decis în Congresul dela Paris, în această privință, ne arată litera tratatului din 30 Martie 1856, care în al său art. 22 stipulează: « Principatele Valahiei și al Moldovei vor continua să se bucure, sub suzeranitatea Porții și sub garanția Puterilor Contractante, de privilegiile și imunitățile, în *posesiunea cărora ele sunt.* Nici o protecțiune exclusivă nu va fi exercitată asupra lor de către vreuna dintre Puterile garante. Nu va fi vreun drept special de ingerință, în afacerile lor interioare ». Ceea ce înseamnă, o nouă reamintire, după abuzurile din ultimele două secole ale Puterii suzerane, a caracterului liberal al tutelei internaționale instituite odinioară prin Capitulații, caracterizate prin întinse privilegii și imunități (pe care și Poarta le-a reconfirmat printr'un Protocol din 11 Februarie 1856). Ceea ce înseamnă încă, abolirea în drept a protectoratului rusesc, și stipularea unei garanții colective a Puterilor semnatare ale Tratatului dela Paris, formulă adeseori folosită în acea epocă de existență a Concertului european, — « rudiment de organ executiv în Comunitatea europeană a secolului al XIX-lea », după cum îl caracterizează profesorul Ch. Dupuis, dela Paris, — în raporturile *tutelare* dintre Puterile Mari și Statele mici. Dar această transformare pe cale internațională a statutului Principatelor, înlesnea desăvârșirea unui act istoric din evoluția lor organică. Căci textele următoare, — după ce prevedeau dispozițiuni de apărare a Principatelor, prin reînvierea vechilor armate naționale, — se ocupau și de reorganizarea lor, prin consultarea *voinței colective* a populațiilor, acest element constitutiv al principiului naționalităților. Cum s'a manifestat această voință colectivă? Alături de datele acelui « plebiscit de toate zilele » (Henri Hauser), care reda voința obștească din paginele istoriei naționale, din repetatele manifestări de caracter *unionist*, din evenimentele de trecătoare *Unire*, fie și de fapt, voința colectivă s'a manifestat cu toată hotărîrea și claritatea, — după îndepărtarea tuturor obstacolelor, — în sensul adâncei realități, istorice și naționale, care comanda, ca firească soluție, *Unirea* Principatelor. De aceea hotărîrile Divanurilor Adhoc, instrumentul de concretizare a voinței naționale, din 1857, cu cele *cinci* puncte în Moldova, și *patru* puncte în Muntenia, în fruntea cărora se stipula voința, solemn exprimată, de *Unire*, rămân ca un document în istoricul desvoltării națiunii române și, privite în cadrul manifestărilor internaționale, în desvoltarea principiului național. Nu este lipsit de interes a aminti, că în al cincilea punct al deciziunii sale, Divanul Adhoc din Moldova preconiza recunoașterea regimului internațional de *neutralitate perpetuă*, pentru noul Stat Român. Era aceasta exprimarea, convingerii primejdioasei poziții de *Stat-tampon*, pe care l-au avut Țările Române în trecut, și putea să-l aibă noul Stat, în viitor. Și dacă « Convenția » dela Paris din 1858, nou act juridic constituțional, octroiat de Puterile Garante « Principatelor. Unite », în locul Regulamentului Organic, nu onora întru totul voința neîndoelnică, solemn exprimată, a Moldovenilor și a Muntenilor, ea stipulând o hibridă formă de apropiere între cele două Principate, cu doi Domni deosebiți, aceeași voință colectivă va elimina gravele ei lacune, conform comandamentelor evoluției istorice. Căci nu aceasta trebuia să fie formula definitivă în evoluția națiunii române, ceea ce stipula de ex. art. I, din « Convenție »: « Muntenia și Moldova, constituite sub denumirea de *Principatele-Unite*, vor rămâne sub suzeranitatea Porții, dar drepturile de autonomie, imunitățile, etc., rezultând din Capitulațiile încheiate cu Sultanii Bajazed Ilderim, Mohamed II, Selim I și Soliman II, vor fi respectate, sub garanția colectivă a Puterilor ». Intr'adevăr, prin alegerea din 5 și 24 Ianuarie 1859, a Colonelului Alexandru Ioan Cuza, ca Domn al Moldovei și al Munteniei, prin patriotismul și intuiția politică a *generației dela 1859*, care a știut să profite de lacuna Convenției, de neprevederea-i dacă cei doi Domni trebue să fie și două persoane deosebite, s'a desăvârșit logica desvoltării naționale și comandamentele principiului național. Comunitatea internațională a fost pusă în

CONFERINȚA PĂCII DELA BUCUREȘTI, 1913
Pe scaune, în jurul mesei, dela stânga la dreapta: 2. G-ral T. Vukotich, 3. El. Venizelos, 5. T. Maiorescu, 6. N. Pasitch, 7. D. Tontcheff, 8. C. Dissescu, 9. N. Politis.
In picioare, dela stânga la dreapta: 2. Alex. Marghiloman, 3. C. Pali, 5. I. Isamados, 12. D. Calafatovitch, 18. R. Greceanu-Trăsnea, 20. G-ral Coanda, 21. G-ral Cristescu, 22. I. Svilokositch, 26. Take Ionescu, 30. M. Spalaikovich.

fața unui fapt împlinit, prin acea Uniune personală din 24 Ianuarie 1859, ca și prin *Unirea reală* din 24 Ianuarie 1862, când cele două guverne și cele două Adunări reprezentative s'au constituit într'un singur guvern și o singură Adunare, la București. Ori, tocmai prin acele proceduri naționale din 1859 și 1862, devenite *acte definitive,* s'a adus formală recunoaștere suveranității națiunii române și s'a realizat un progres în desvoltarea *principiului național,* care cere aplicațiunea sa, unde este locul, independent de votul conform al familiei Statelor, căci « se răsculaseră și până atunci popoare, își ceruseră dreptul lor, dar trebuise conform cu obiceiul dela Viena, ca Europa constituită acolo să le cerceteze procesul și să dea o hotărîre, înaintea căreia se închinaseră cu toții, primind-o cum era. Acum însă *pentru întâia oară,* fără manifestații revoluționare mai recente și fără vărsare de sânge, un popor apărea sprijinit de singurul său drept și împotriva clauzelor formale ale tratatului celui mai nou, care abia-i recunoscuse existența, el impunea « faptul îndeplinit » al soluției sale, aduse imediat la îndeplinire, în loc să prezinte o simplă petiție de revizuire. Era un element nou în desvoltarea principiului național. Și noi îl dăduserăm » (N. Iorga). Element nou într'adevăr, care ne permite a aprecia natura și importanța contribuției aduse de către națiunea română, în desvoltarea principiului național, ca element moral, creator de State, principiu ce « nu vine dela cei mari la cei mici, dela cei culți la cei ce erau să fie inițiați în cultură, dela apuseni la răsăriteni, ci invers » (N. Iorga).

Construit teoreticește, prin ideile secolului al XVIII-lea și ale Franței revoluționare, reprezintând transpunerea pe planul internațional a ideii de libertate individuală, principiul național și-a înregistrat astfel cristalizarea doctrinară și importante aplicațiuni practice și prin contribuția națiunei latine dela Dunărea de-Jos.

Fără îndoială, apropiatele evenimente ce au precedat, ca și acele ce au urmat Unirii din 1859, ca elaborarea Constituției și a codurilor, instaurarea Dinastiei străine, cerute de Divanurile Adhoc, organizarea și consolidarea puterii armate, etc., au îmbunătățit în fapt, cu mult, Statutul internațional al Principatelor-Unite. Am putea spune că, juridicește, ultimele resturi de tutelă internațională ce se mai exercitau asupra lor, erau aproape lipsite de conținut, ele constituiau un anachronism. Căci găsim noua Românie participând în mod direct, fără intermediul vreunei alte Puteri, la mai multe convențiuni de Uniuni internaționale, exprimare a unei tot mai accentuate solidarități între Statele europene, ca: Convenția telegrafică cu Austria și Serbia, din 1865, Convenția de navigație cu Rusia, în 1866; Convenția Uniunii telegrafice europene și aceea a Crucei Roșii, din 1868; o convenție comercială cu Austro-Ungaria, în 1876, alta cu Germania, în 1877, etc. De aci și până la *recunoașterea* deplinei capacități juridice internaționale, nu mai era decât un pas. Ea a și avut loc, în mod *colectiv,* prin Tratatul dela Berlin din 13 Iulie 1878 (art. 43, 44, 45). Dar și de această dată, nu fără ca națiunea română să-și fi câștigat dreptul la suveranitatea integrală, prin contribuția și sacrificiile de sânge aduse în războiul ruso-româno-turc din 1877—

1878, și după ce, la 10 Mai 1877, Corpurile legislative române proclamaseră *independența* față de Turcia. Ca și în alte ocaziuni, ciocnirea imperialismelor vecine a cauzat pierderea Sudului Basarabiei (art. 45 al Tratatului dela Berlin) — retrocedat României prin tratatul dela Paris (art. 20), — cu încălcarea flagrantă a Convenției ruso-române din 4/16 Aprilie 1877, care autorizând trecerea trupelor rusești spre Balcani, garanta « drepturile politice și integritatea teritorială a *Statului Român* ».

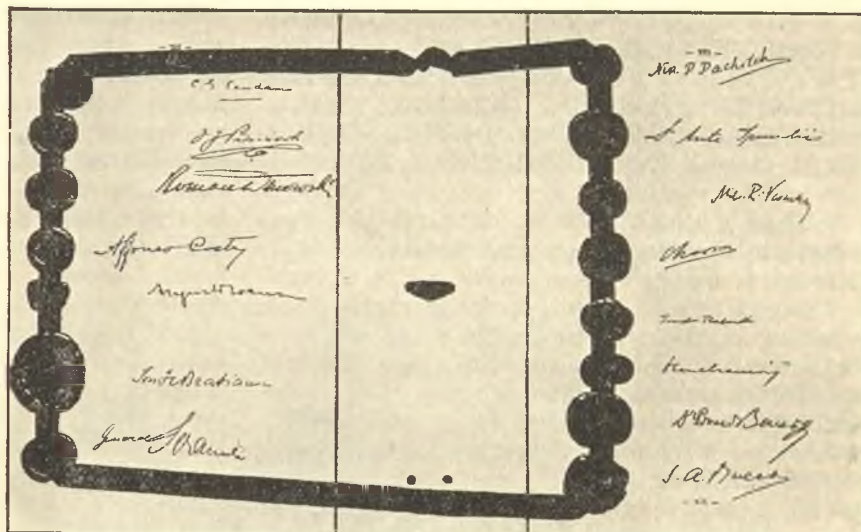
Pierdere dureros resimțită, pe care numai sub presiunea evenimentelor, organele constituționale ale României au consimțit-o. « Memoriile Regelui Carol I» (data 30 Septemvrie 1878) arată într'adevăr că numai « ...*silită de hotărîrea Marilor Puteri* și spre a nu fi o piedecă la întărirea păcii, Camera împuternicește guvernul să se supună voinței întregii Europe, retrăgând autoritățile civile și militare din Basarabia... ».

In schimb, se reanexa României, vechea posesiune a lui Mircea cel Bătrân, Dobrogea, în scurt timp devenită înfloritoare, sub regimul românesc. Vom remarca apoi, că aceleași interese de politică internațională au impus României *suverane*, cu ocaziunea *recunoașterii* ei, unele sarcini: egalitatea cultelor, egalitatea drepturilor politice și civile, acces la serviciile publice și la profesiuni pentru toți locuitorii, fără deosebire de credință, sau de confesiune, sarcini ce au fost atunci încadrate în formula de « protecțiune a minorităților » — care ulterior, la finele războiului mondial, trebuia să ia o mare extindere, prin tratatele de pace, și prin tratatele « adiționale», — și pe cari România le-a onorat, prin modificarea apropiată a art. 7 din Constituție (la 1879). S'a vorbit atunci, în doctrina dreptului ginților, de o recunoaștere *condițională* a României. Eroare juridică, pentrucă este în deobște admis, că suveranitatea este *declarativă*, nu *atributivă* de personalitate juridică internațională. (Ulloa, Diena, Fauchille, Le Fur), ceea ce implică în drept inexistența însăși a unei recunoașteri, sub condiție. Căci, « încă, înainte de a fi recunoscut, Statul există, și tocmai pentrucă există este el recunoscut » (Bustamante Y. Sirven); o îndreptățire adică a acelei cunoscute formule a lui Hugo Grotius, părintele dreptului internațional modern: « novus populus sui juris nascitur ».

Recunoașterea integralei suveranități a României, consolidarea apoi a noului său statut juridic, prin proclamarea, la 10 Mai 1881, a Regatului, au fost un prețios factor, de sprijin moral totdeauna, de sprijin material adeseori, pentru provinciile supuse unor stăpâniri străine, dar a căror organică evoluție, accelerată încă prin exemplul dela 1859, tindea spre Marea *Unire*, și câștiga puteri noui spre a rezista politicii de Stat, de desnaționalizare.

Acel nefiresc tratat de alianță *defensivă* cu Puterile Centrale, tratat *secret* încheiat în 1883 — conceput ca măsură de apărare față de primejdiile imperialismului rusesc, — nu a putut provoca nici decum o politică de desinteresare a Regatului român, față de soarta românilor din Monarhia Habsburgilor. Conștiința națională a acestora era cu neputință de a fi împiedicată în deziderătele ei, și după procesul faimos al Memorandului, desbătut la Cluj între 7—25 Mai 1894, — proces ce reprezintă « una dintre cele mai grave erori politice de care un guvern s'a făcut vreodată vinovat, față de reputația Țării sale » (G. Moroianu) — chestiunea Transilvaniei, cu nedreptățile ce conținea și cu urgența soluționării sale, devenise cunoscută cancelariilor diplomatice, luând aspect de problemă de interes european. « Deșteptarea spiritului național român » de pretutindeni, — după o formulă a Regelui Carol I, era o vie realitate, și pregătirea Unirii tuturor Românilor devenise « piatră unghiulară a politicii noastre... temeiul educației tineretului românesc » (C. Kirițescu). Dar și de această dată, — ca și în toate transformările progresive din trecut ale statutului internațional al României, se cereau noui străduințe și noui sacrificii. Ele au fost aduse cu prisosință, în războiul mondial, de Românii liberi, ca și de acei din provinciile subjugate. Căci tratatul de alianță cu Austro-Ungaria din 1883, reînnoit la 5 Februarie 1913, fiind respins de conștiința națională a tuturor Românilor și devenind caduc prin neproducerea lui « casus foederis » — art. 2 din tratatul reînnoit în partea sa finală stipula: «Dacă Austro-Ungaria *ar fi atacată* într'una din părțile ținuturilor sale vecine cu România, *casus foederis* se va ivi de îndată pentru aceasta din urmă », — România s'a încadrat în grupul Puterilor luptătoare pentru cauza naționalităților, prin declarația sa de războiu, notificată Austro-Ungariei la 14/27 August 1916. Ea a adus prețioase servicii cauzei comune a « Puterilor Aliate și Asociate », în deobște recunoscute de către eminenți bărbați de Stat, aliați și inimici chiar, în timpul războiului, ca și de o întreagă presă. Dacă la un moment dat, cu consimțământul Aliaților, România, copleșită de forțe inimice și părăsită de Rusia, a trebuit să încheie tratatul dela București din 7 Mai 1918, acest tratat nu a fost nici când valabil în drept, fiind lipsit de ratificarea factorului constituțional, și a fost socotit de noul drept internațional, ca un tratat *nul*, ca unul ce încălca cele mai sacre drepturi ale Statului Român. De altfel, reintrarea în războiu a României, în Noemvrie 1918, îi desființa și orice valoare practică. In acest timp, prin faptul războiului și prin urmările sale, ideia de *auto-determinare*, adânc împământenită în conștiința juridică a națiunii române, își producea efectele. Ea punea indestructibile baze juridice noului Stat Român *Intregit*. Acesta este într'adevăr sensul istoric și caracterul de drept public, al Adunărilor naționale din provinciile alipite, de a fi concretizat *voința colectivă*, — privită în drept ca un fundament al principiului naționalităților, — cu aspirațiile ei de desăvârșire a Unității naționale. Istoricele hotărîri naționale accentuau asupra acestui factor. Astfel hotărîrea *Sfatului Țării* dela Chișinău din 27 Martie 9 Aprilie 1918, decidea: « Republica democrată moldovenească (Basarabia) în limitele sale... smulsă de către Rusia acum mai mult de o sută de ani, din corpul vechei Moldove, *în baza dreptului istoric și a dreptului național, pe baza principiului că popoarele singure trebue să decidă de soarta lor, de acum și*

pentru totdeauna, se unește la Patria-Mamă, România ». De asemeni, Adunarea Națională dela Cernăuți, hotărăște la 15/28 Noemvrie 1918 alipirea Bucovinei la România « în mod necondiționat și pentru veșnicie... considerând că dela fundarea Principatelor Române, Bucovina... a făcut totdeauna parte din Moldova și că, în 1774, i-a fost răpită prin trădare... și reunită prin violență la coroana Habsburgilor ».

TRATATUL DE PACE DELA VERSAILLES: Semnăturile delegaților.

In fine, Marea Adunare Națională dela Alba-Iulia, din 18 Noemvrie—1 Decemvrie 1918 « decretează, prin reprezentanții săi îndreptățiți, Unirea tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii, la România ». Juridicește, aceste Adunări Naționale reprezintă plebiscite *spontane* de consultare a națiunii române, neprevăzute adică în vreun tratat internațional, și superioare ca valoare juridică, plebiscitului la o zi determinată; iar hotărîrile lor exprimă în mod clar și hotărît *voința colectivă* a națiunii, de alipire la România. Astfel Statul Român întregit își dobândia noua sa fizionomie juridico-politică, prin sacrificiile noui aduse în timpul războiului mondial, pentru triumful ideii de drept și a dreptului naționalităților; și mai apoi, prin manifestarea conștientă a întregii națiuni române, spre Unitatea națională. Prin aceasta însăși, desăvârșirea unității naționale apărea ca firească și ultimă realizare, a îndelungatului proces istoric de evoluție al națiunii române. Dar este ceva mai mult: ea era *fapt împlinit*, în momentul inaugurării lucrărilor din care trebuiau să rezulte tratatele de pace. In această ordine de idei, constată istoricul american Charles Seymour: « ...Când se deschidea Conferința Păcii, Imperiul Austro-Ungariei nu mai era decât o instituție ce aparținea trecutului... In mai puțin de o lună, cimentul artificial care unea elementele disparate ale Imperiului se împrăștiase, fidelitatea către împărat dispăruse, și supremația Germanilor și a Maghiarilor fusese măturată... *In Transilvania, Românii erau primiți ca liberatori* ».

Conferința Păcii, ca urmare, nu putea să impună popoarelor Monarhiei o uniune, pe care ele o respingeau « In virtutea principiului proclamat al dreptului de auto-dispoziție al popoarelor, aparținea naționalităților dunărene înșile, de a-și determina propria lor soartă ». Astfel că, în speță, Tratatelor de Pace nu le-a revenit misiunea de a crea ele un Stat român întregit teritorialicește. Acesta era o vie realitate, și *era fructul unei evoluții istorice și a unor seculare străduințe ale națiunii române întregi.* El era comandat de întreaga desvoltare istorică a poporului român și era cerut imperios de «perfecta unitate geografică a vechii Dacii » (Em. De Martonne). Vom accentua într'adevăr, că « ...noua conformație teritorială a României corespunde regulelor geografice și comandamentelor istorice, decurgând din firea și desvoltarea neamului românesc » (N. Dașcovici). Aceste regule geografice și comandamente istorice au fost valorificate de energia și vitalitatea încercată, timp de veacuri, a națiunii române. Dacă în anumite momente istorice, au venit și unele îndemnuri și unele ajutoare din afară, ele nu au fost, cum atât de intuitiv recunoaște profesorul Jacques Ancel, decât « instrumentele ce au pus punct final, unei istorii seculare ». Astfel că, *tratatele de pace din 1919—1920 fără a crea ceva în ceea ce privește statutul teritorial și politic al României noui, nu au făcut decât să recunoască și să înregistreze, în texte de drept internațional pozitiv, această creațiune logică, organică și de caracter definitiv, a națiunii române.* In această lumină trebuesc privite textele ce ne interesează, din tratatele de pace: art. 292 din Tratatul dela Versailles din 28 Iunie 1919; art. 59, 61, 89 din Tratatul dela Saint-Germain din 10 Septemvrie 1919; art. 27, 45, 47, 74 din Tratatul dela Trianon, din 4 Iunie 1920; art. 29 și urm. și art. 59 din Tratatul dela Neuilly din 27 Noemvrie 1919; ca și Convenția dela Paris, de recunoaștere a Unirii Basarabiei la România, trecută la 28 Octomvrie 1920, între Principalele Puteri Aliate și România.

Aceste acte juridice internaționale inspirându-se din principiul naționalităților, pe care ele înțeleg să-l aplice sub forma sa *activă* sau *pasivă*, și consacrând legitimitatea nouilor frontiere ale României, găsindu-le adică conforme cu comandamentele acestui principiu, prin aceasta însăși le proclamă acoperite și de protecțiunea noului drept al ginților. Căci el recunoaște Statului *național* un drept de revendicare, de a atrage la sine porțiunile din corpul națiunii supuse unor stăpâniri străine, iar acestora le recunoaște dreptul, de a se integra Statului lor național, anterior existent.

ROMÂNIA IN CADRUL NOUILOR ORGANISME INTERNAŢIONALE (PACIFISMUL SĂU CONSTRUCTIV; POZIŢIA SA FAŢĂ DE SOCIETATEA NAŢIUNILOR; LITIGII INTERNAŢIONALE: PROBLEMA OPTANŢILOR UNGURI; COMPETINŢA COMISIUNII EUROPENE A DUNĂRII.

Se desprind astfel, cu toată claritatea, cele două importante obiective ale naţiunii române, până la desăvârşirea unităţii sale naţionale: pe de o parte, o constantă şi prin nimic desminţită evoluţie spre realizarea acestui istoric eveniment, pe de altă parte o încadrare a Ţărilor Române odinioară, a României mai apoi, în idealurile şi interesele superioare ale Comunităţii internaţionale a timpului, pe care naţiunea Română le-a servit cu loialitate, de multe ori, spre primejduirea însăşi a fiinţei sale politico-teritoriale. Dar mai presus de orice, politica externă a Statului român, în trecutul său istoric, în fazele transformărilor statutului său internaţional, a fost o politică de *ordine* şi de *pace* la Dunărea-de-Jos, şi o politică de valorificare întotdeauna a *dreptului la viaţă a naţiunilor mici*, drept ameninţat timp de secole de concepţia, instinctiv urmată mai întâiu de marile State în domeniul internaţional, doctrinar formulată mai apoi, sub conceptul « marilor aglomeraţiuni » etatiste.

România veche nu a cunoscut, într'adevăr, războaie de agresiune, nici politică imperialistă. A făcut numai războaie defensive, pentru apărarea şi conservarea patrimoniului naţional, războaie pentru apărarea creştinismului în faţa ofensivei musulmane, pentru recuperarea independenţei sale şi pentru realizarea unităţii sale naţionale. Dar probele evidente, pozitive, despre aspiraţiile naţiunii române spre *pacea constructivă* nu lipsesc nici în trecut. Să amintim două: *a)* Punctul *cinci* din hotărîrea divanului Adhoc din Moldova, prin care se cerea *neutralitatea*, ceea ce înseamnă, — într'o vreme când dreptul internaţional pozitiv înregistra două astfel de cazuri în Europa occidentală, neutralitatea Statelor-tampon, între Mari Puteri şi divergente imperialisme (Elveţia dela 1815), Belgia (dela 1831), — aspiraţii spre un regim internaţional de desinteresare în conflictele vecinilor şi de îndepărtare a vechilor imperialisme, dela pământul românesc; *b)* punctul *cinci* din Memorandul Guvernului Român depus în Congresul dela Berlin (dintre 13 Iunie—13 Iulie 1878), prin care se cerea acelaş regim de *neutralitate*; « România ar fi fericită şi recunoscătoare de a vedea încoronate străduinţele sale, care au demonstrat individualitatea sa, printr'o binefacere europeană: *garanţia reală a neutralităţii sale*, ceea ce ar pune-o în măsură de a arăta Europei că ea nu are altă ambiţie decât de a fi păzitoarea credincioasă a libertăţii Dunării, la gurile ei, şi de a se consacra la îmbunătăţirea instituţiilor sale şi la desvoltarea resurselor sale». Dacă Comunitatea internaţională din acea epocă, nu a recunoscut României regimul de neutralitate perpetuă, restrictiv pentru suveranitatea externă a unui Stat, prin ridicarea dreptului de a declara războiu, interese speciale de politică internaţională, ca şi dorinţa de a conserva România în lupta pentru păstrarea echilibrului european, pe care cu îndârjire ea l-a apărat în trecut, au determinat acea atitudine negativă. Şi, într'adevăr, nu există manifestare de politică externă a Statului Român, după acea dată, şi până la semnarea tratatelor de pace din 1919—1920, care să nu fi ţins la conservarea echilibrului european în aceste părţi, şi la concretizarea ideilor de drept şi de justiţie internaţională, care însufleţeau, la începutul secolului al XX-lea, cea mai mare parte dintre Statele din Comunitatea internaţională.

Era astfel firesc, şi în linia unei tradiţii de politică externă care vine departe din trecut, ca România întregită, prin realizarea idealului său naţional, să se integreze în noua *politică a păcii*, politică ce a devenit principală preocupare în noua Comunitate a Statelor, doritoare de a nu vedea repetându-se — odată satisfăcute, în măsura putinţelor şi realităţilor internaţionale « legitimele revendicări naţionale, clar definite » (W. Wilson) — un nou războiu general, ca acel războiu mondial, adevărat « războiu hiperbolic, de uzură » (Ferrero), primejdios pentru civilizaţia contemporană însăşi. De aceea găsim România în rândul Membrilor *originari* (fundatori), şi anume a acelora din prima categorie, — înscrisă adică în prima anexă a Pactului din 28 Iunie 1919, — ai Societăţii Naţiunilor, organism internaţional, inovatoriu şi revoluţionar câte odată prin principiile Pactului său, faţă de teoria şi practica vieţii internaţionale din trecut, a cărei principală şi grea misiune, este, alături de organizarea juridică a vieţii Statelor, conservarea unei *păci durabile* în lume, edificată pe principiul *respectării tratatelor*.

Ceea ce înseamnă că, din chiar momentul închegării nouei ordine internaţionale, consacrate juridiceşte prin prescripţiile Pactului şi ale Tratatelor de Pace, România a înţeles să se integreze în nouile idealuri ale familiei Statelor, care doritoare de a-şi da un minimum de organizare juridică şi de a elimina imperiul forţei brutale, înlocuindu-l cu domnia normei de drept, în raporturile dintre ele, s'au adunat, în marea majoritate a lor, în jurul Pactului, în jurul Instituţiei internaţionale pe care el o crea, Societatea Naţiunilor. După cum această apropiere dintru început a României de Societatea Naţiunilor, — în Comisiunea de elaborare a Pactului căreia, Comisiunea I-a Conferinţei de Pace, ea a fost reprezentată prin Ministrul plenipotenţiar Diamandy, — se datoreşte şi faptului că noul organism internaţional afirmă în centrul preocupărilor sale de viitor şi *garantarea statutului teritorial şi politic* pe care aplicaţiunea principiului naţionalităţilor, în Europa frământată de o veche chestiune a naţionalităţilor, îl instaurase la sfârşitul războiului mondial. Intr'adevăr, art. 10 din Pact stipulează: « Membrii Societăţii se angajează să respecte şi să menţină contra oricărei agresiuni exterioare, integritatea teritorială şi independenţa politică prezentă a tuturor Membrilor Societăţii ».

Loialitatea României faţă de Pact a fost totdeauna afirmată prin manifestările sale de politică externă, şi cu solemnitate proclamată prin succesivele Mesagii regale de inaugurare a sesiunilor par-

lamentare, ca şi prin repetate declaraţii ministeriale. Iar contribuţia sa la opera Societăţii Naţiunilor, s'a concretizat în efectivă elaborare la desvoltarea Instituţiei şi la promovarea păcii; în desbaterile asupra problemelor vitale, de mare interes pentru întreaga Comunitate internaţională, din Adunarea generală şi din Consiliu; ca şi în atât de utile discuţiuni din Comisiunile geneveze sau din Conferinţele Internaţionale, ţinute sub auspiciile Societăţii. An de an, reprezentanţa României la Geneva a fost prezentă, ceea ce dovedea spiritul său de cooperare internaţională. Rezoluţiile valabil, luate de organele Societăţii, erau cu aceeaşi loialitate însuşite de România; amendamentele propuse (de ex. la art. 15 şi 16) erau adoptate, convenţiile, protocoalele, şi în general toate actele juridice internaţionale încheiate sub auspiciile Societăţii, au fost ratificate. De aceea alegerea Domnului Nicolae Titulescu, ani de zile conducătorul politicei externe a României în spiritul principiilor Pactului, ca Preşedinte a celei de a XI-a şi de a XII-a Adunări a Societăţii Naţiunilor, a însemnat alături de un omagiu pentru excepţionalele-i merite în domeniul acţiunii conduse pentru împământenirea principiilor Pactului în realităţile vieţii internaţionale, şi o recunoaştere a loialităţii României faţă de Societatea Naţiunilor. Această alegere poate fi privită — zice unautor român, M. Antonescu, «ca o elocventă recunoaştere a încrederii cu care România a păşit pragul Instituţiei dela Geneva şi ca o consacrare a desvoltării aduse, de către ea şi de către ilustrul ei reprezentant, cauzei păcii ». Această încredere în noua organizare internaţională, şi-a manifestat-o România şi prin adeziunea ei la clauza *facultativităţii* din statutul Curţii Permanente de Justiţie Internaţională dela Haga (art. 36 par. II), clauză ce prevede transformarea competinţei Curţii, din *facultativă* cum este în principiu, în *obligatorie*, pentru Statul aderent. (Legea de *ratificare* a acestei aderări, a apărut în « Monitorul Oficial » din 26 Martie 1931). Adeziune de caracter temporal, pentru o perioadă de cinci ani, cu titlu de încercare oarecum, şi de la care sunt excepţionate: *a)* toate chestiunile de fond sau de procedură, ce pot aduce în discuţie, direct sau indirect, chestiunea integrităţii teritoriale actuale şi a drepturilor suverane ale României, inclusiv acele asupra porturilor sale şi a căilor de comunicaţii; *b)* toate diferendele referitoare la chestiuni care, după dreptul internaţional, revin în jurisdicţia României (chestiunile *rezervate* aşa zise, chestiuni *municipale* după o formulă scumpă americanilor, pe care şi Pactul Societăţii Naţiunilor le scoate din competinţa organizaţiei internaţionale, dacă un vot al Consiliului le recunoaşte ca atare (cf. art. 15, par. 8). De asemeni, nu este lipsit de interes de a aminti, spre a evidenţia încă loialitatea României faţă de Societatea Naţiunilor şi faţă de angajamentele internaţionale însuşite, că în anumite ocaziuni, în materie de protecţiune a minorităţilor, Consiliul Societăţii Naţiunilor care în virtutea unor *rezoluţii* ale sale exercită garanţia internaţională asupra aplicării tratatelor minorităţilor, a recunoscut corecta îndeplinire a obligaţiei ce România a acceptat, de a-şi ocroti minorităţile sale. Astfel, spre a ne referi la un exemplu concludent, atunci când Biserica reformată şi catolică din Transilvania s'a plâns la Geneva, prin petiţia înregistrată la Secretariatul general al Societăţii Naţiunilor la 6 Mai 1925, contra proiectului de lege al învăţământului particular, din 1925 (lege care în numeroase texte ţine seamă de drepturile recunoscute minoritarilor, de ex.: art. 3, 7, 24, 26, 27, 35, 39, 62, 110, 113), Consiliul constată că « ...într'o chestie foarte grea, Guvernul Român a manifestat dorinţa cea mai sinceră şi cea mai lăudabilă de a satisface ceea ce cer justiţia şi umanitatea... Comitetul a examinat documentarea prezentată de către Guvernul Român şi a constatat că afirmaţiunile petiţionarilor, într'un număr considerabil de cazuri, nu corespund realităţii, astfel cum ea reiese din anchetele, actele şi documentele care au fost examinate. Membrii Comitetului ţin să sublinieze, cât este de important, ca plângerile formulate înaintea Societăţii Naţiunilor de către minorităţi, să fie redactate cu maximum de grijă, pentru ca Societatea să nu fie sesizată de fapte inexacte». (J. O. de la S. D. N, VII-ème année, pag. 742. Scrisoarea adresată de Lord Robert Cecil către I. G.

MAREŞALUL PILSUDSKI DECORÂND PE REGELE FERDINAND I

Duca, atunci Ministru al Afacerilor Străine). Vom aminti, în fine, tot ca o dovadă de corectă onorare a angajamentelor luate prin calitatea sa de Membru al Societății Națiunilor, — într'o vreme când o gravă criză a Societății Națiunilor a fost provocată «...nu atât prin defectele Pactului, cât prin încercările unora de a se elibera de angajamentele sale» (Stasys Lozoraitis), — aderarea României la sancțiunile contra Italiei încursul războiului italo-abisinian, aderare ce nu poate fi interpretată decât ca manifestare a constantei concepții juridico-diplomatice ce a caracterizat politica noastră externă, aderare ce s'a produs, sub imperativa rigoare a normei de drept, înscrise în Pact, și trecându-se peste sentimentele comunității de rasă, ce apropie națiunea română de cea italiană.

Dar spre a avea o ideie cât mai completă despre poziția României față de Societatea Națiunilor, trebue să amintim că în câteva împrejurări, ea a figurat ca parte în diferende, aduse înaintea ei: *a)* Astfel a fost în faimosul proces al optanților unguri. In interesul lor, Guvernul Ungar a sesizat Consiliul Societății Națiunilor la 15 Martie 1923, în virtutea art. 11 par. II din Pact, — «textul din care pornesc toate puterile Societății, de gardian al păcii», cum îl caracterizează profesorul Robert Redslob dela Strasbourg, — cu chestiunea legii române de expropriere, care ar fi afectat bunurile imobiliare ale persoanelor ce optaseră pentru naționalitatea maghiară, conform prevederilor Tratatului dela Trianon, Statul Român procedând astfel contra art. 63 din acest tratat. Ori, cum reforma agrară română fusese determinată de o mare necesitate socială și avea un caracter de generalitate, aplicându-se tuturor proprietarilor de imobile rurale de pe teritoriul României, nu era decât firesc ca ea să se aplice și bunurilor imobiliare rurale ale optanților unguri, aceste bunuri neputând fi considerate de nici un tratat insule de proprietate privilegiate, și găsindu-se juridicește supuse regulei *lex rei sitae*. Prima fază a afacerii o reprezintă negocierile directe dintre cele două guverne, prin intermediul unui împuternicit al Consiliului, Contele Adatci; negocieri desfășurate la Bruxelles, la 27 Maiu 1923, și în care împrejurare — fapt important de reținut, — delegatul ungar a recunoscut că dreptul României de a expropria bunurile optanților era compatibil cu Tratatul dela Trianon. Desavuarea ce a urmat din partea guvernului maghiar, a acordului dela Bruxelles, a fost un act politic. Consiliul Societății Națiunilor i-a recunoscut deplina valabilitate juridică, prin rezoluția din 5 Iulie 1923, care recomanda închiderea diferendului, prin concilierea reciprocă. Atunci începe a doua fază, căci optanții unguri sesizează tribunalul arbitral mixt româno-ungar dela Paris, invocând art. 63, 232, 250 din Tratatul dela Trianon și pretinzând că exproprierea română era de fapt o «confiscare», o «lichidare» a bunurilor lor, ceea ce Tratatul înțelesese să interzică în mod expres, prin acele texte. Deși, cu drept cuvânt, România ridică excepția de incompetință a Tribunalului, acesta prin exces de putere se declară competent, cu majoritate de voturi. In fața acestei proceduri, care făcea să se întrevadă că Tribunalul arbitral mixt nu înțelegea caracterul general și fundamentul juridic și social al reformei agrare, procedură care pe de altă parte încălca însuși Tratatul pe care-l invoca, și statutul constitutiv al Tribunalului arbitral mixt (art. 239 al aceluiaș Tratat), România rechema pe arbitrul ei și sesiza, ea la rându-i, în baza aceluiaș text din Pact, art. 11, par. II, Societatea Națiunilor; în timp ce Ungaria cerea Societății de a desemna un alt arbitru, în locul aceluia ce se retrăsese. Ca urmare, Consiliul a adoptat atitudinea de a numi, în Martie 1927, trei raportori: Sir Austen Chamberlain și reprezentanții Chinei și Japoniei, spre a studia din nou problema optanților unguri și a-i referi. La 2 Septemvrie 1927 raportul a fost depus și el conchidea la justificarea reformei agrare din România, și la compatibilitatea ei cu prevederile Tratatului dela Trianon; exproprierea neputând fi nici decum privită ca o confiscare sau lichidare. Această soluție ar fi trebuit să lichideze de îndată și în mod definitiv, procesul. Dar, cum s'a recunoscut mai târziu chiar din tabăra celor interesați, Ungaria vedea un fecund instrument pentru acțiunea revizionistă, în a ține cât mai mult în actualitate acest proces de a cărui lipsă de temeinicie ori cine înțelegea fenomenul reformei agrare din România, cu sacrificiile vrednice de admirat ale proprietarilor români, era deja convins. După cum, din dorința de a provoca și a alimenta o atmosferă internațională turbure în jurul stărilor de lucruri din Europa Centrală, Ungaria revizionistă a exploatat continuu problema protecțiunii minorităților din Statele *succesorale*, din România în special. Este astfel explicabil pentru ce, Ungaria rămânând pe un punct de vedere intransigent alimentat și de unele părtinitoare «consultațiuni» ale unor jurisconsulți de drept internațional, Consiliul a trebuit să se ocupe de această faimoasă problemă, într'o serie de sesiuni, între anii 1927 și 1929. Dreptul și interesele României au fost cu talent apărate de d-l Titulescu. Dar față de intransigența Ungariei și față de unele oscilante atitudini al Consiliului, chestiunea a fost soluționată printr'o transacție, intervenită cu ocazia Conferinței repartițiilor dela Haga, din Ianuarie 1930. In drept, s'a recunoscut atunci dreptul suveran al României de a fi procedat la efectuarea reformei agrare, deci s'a reafirmat valabilitatea juridică a raportului Chamberlain. In fapt însă, s'a constituit «fondul A agrar», alimentat din rentele de expropriere, din anuități ale reparațiilor datorite de Ungaria între anii 1931 și 1936 ca și din anumite contribuțiuni ale Angliei, Franței și Italiei, formându-se un total de 219.500.000 coroane-aur, fond din care se vor achita sentințele în procesele agrare, pronunțate de Tribunalul arbitral, reorganizat de această dată, având în compoziția sa *cinci* membri, dintre cari *doi* desemnați de Curtea dela Haga, nu *trei* cum prevedea art. 239 din tratatul dela Trianon. Din spirit de solidaritate internațională, a menajării unor bune raporturi cu Ungaria vecină, și a consolidării prestigiului Societății Națiunilor, România, care avea întreg *dreptul* de partea sa, a cedat, consimțind la această tranzacție. Ca urmare, Acordurile dela Haga, din 20 Ianuarie 1930, și dela Paris, din 28 Aprilie 1930,

au fost ratificate și promulgate de România la 4 Iunie 1930 (« Monitorul Oficial » Nr. 123), în ziua când se împlinea un deceniu dela semnarea Tratatului dela Trianon.

b) Un al doilea diferend adus înaintea Societății Națiunilor, în care România a fost parte, porni tot din reforma agrară, dar de mult mai restrânse proporții, a fost chestiunea coloniștilor de rasă maghiară din Banat și Transilvania. Petiționarii au reclamat Societății Națiunilor prin cererea lor din 18 Februarie 1925 că prin expropriere, până la tipul de lot fixat pentru regiune, drepturile lor se găsesc încălcate, reforma agrară trecând peste prevederile Tratatului minorităților. Comitetul Consiliului, funcționând în baza procedurii în materie de protecțiune a minorităților, punând această chestiune la ordinea de zi, România promise — din acelaș spirit de împăciuire și de menajare a minorităților sale, — o indemnizație de 700.000 franci aur pentru expropriați. In fața acestei oferte, Consiliul constată, la raportul reprezentantului Braziliei, aprobat de către reprezentanții Marii Britanii și Suediei, reglementarea afacerii și închiderea diferendului.

M. S. REGELE CAROL II CONFERIND CU MAREȘALUL FRANCHET D'ESPERAY

c) Intr'un al treilea diferend, interesând direct România, Societatea Națiunilor nu a avut decât rolul de intermediar. Este vorba de determinarea juridică a competinței Comisiunii Europene a Dunării, — problemă de vital interes pentru Statul român, caracterizată printr'un conflict latent între suveranitatea sa și competența acestei Comisiuni, dotată cu personalitate juridică internațională, — determinare ce s'a cerut printr'un « aviz consultativ » Curții permanente de Justiție internațională dela Haga, pe baza art. 14 din Pact, de către Consiliul Societății Națiunilor. Procedura a fost adoptată, conform aranjamentului din 18 Septemvrie 1926, încheiat între guvernele francez, englez, italian și român, care a fost transmis Consiliului Societății Națiunilor printr'o scrisoare a Președintelui Comisiunii de Comunicații și Transit a Societății, datată în 25 Septemvrie 1926. Ori, datele problemei erau acestea: Prin Tratatul dela Paris din 30 Martie 1856, Dunărea fiind internaționalizată, prin aplicațiunea la acest fluviu al principiului de navigație fluvială, două Comisiuni au fost create pentru administrarea fluviului, supravegherea respectării libertății de navigație pentru toate pavilioanele și efectuarea lucrărilor necesare la guri: *Comisiunea Europeană* și *Comisiunea Riveranilor*. Prima, de caracter temporar, instituită pentru un termen de doi ani, timp socotit suficient spre a se executa lucrările necesare la gurile fluviului. A doua, de caracter permanent, pentrucă libertatea de navigație se cerea continuu supraveghiată, reglementată și apărată. Dar interesele și relațiile internaționale s'au arătat a fi mai puternice decât prevederile tratatului dela Paris. Comisiunea Riveranilor s'a desființat curând, din cauza neînțelegerilor provocate de pretențiunile exclusiviste ale Austro-Ungariei, la președenție, lăsând pe urma ei doar un regulament de navigație, din 1857. In schimb, Comisiunea Europeană arătându-se în imposibilitate de a-și termina în scurt timp misiunea pentru care fusese instituită, puterile ei au fost succesiv prelungite, în câteva rânduri, prin acorduri, apoi pe cale de *tacită reconducție*. Totodată și competința sa a fost extinsă pe fluviu. De unde la origine ea se întindea dela guri până la Isaccea, Tratatul dela Berlin din 13 Iulie 1878 — recunoscând Comisiunii Europene personalitatea juridică internațională independentă, — îi extinde puterile până la Galați, iar Convenția dela Londra din 1883 până la Brăila. Intre timp, România recunoscută Stat suveran, intră în compoziția Comisiunii și semnă, la 22 Mai 1881, odată cu celelalte Puteri, un act public de navigație, care completa un act analog, semnat la Galați, în 1865. Dar, — situație paradoxală, — deși membru al Comisiunii europene și Stat riveran, România nu a fost admisă la Conferința dela Londra din 1883, când s'a extins competința Comisiunii pe sectorul Galați-Brăila. Ca atare, fiind o *res inter alios acta*, decizia dela Londra nu putea fi recunoscută valabilă juridicește și obligatorie pentru România, ale cărei drepturi de Stat suveran și riveran ea le ignora. Aci este originea conflictului de competință ivit între Comisiunea Europeană a Dunării și suveranitatea României, aceasta suportând doar ca o stare de fapt, contrarie drepturilor și intereselor sale, competința Comisiunii pe o porțiune a fluviului Dunărea, unde nefiind justificată nici, cel puțin prin reale interese internaționale, ea apărea de-a dreptul abuzivă. Incrimi-

nări nu au lipsit a se aduce guvernelor în funcţiune, pentru această ultragiere adusă suveranităţii României. La timpul său, discursul lui Al. Lahovari din 4 Decemvrie 1881 din Cameră, prin care el critica greşelile dintru început, a făcut impresie. Dar un exagerat sentiment de menajare a voinţei « Concertului european » în această ploblemă, a făcut ca România să suporte starea de fapt până la războiul mondial. Firesc ar fi fost ca după războiu, la încheerea tratatelor de pace — când se redă fiinţă juridică Comisiunii europene, suspendată prin faptul războiului, — România să pună cu toată energia reexaminarea întinderii competinţei acestei Comisiuni. Ori, ce constatăm în realitatea lucrurilor? Că tratatele de pace, începând cu acel dela Versailles (art. 331, 346 şi 350, cu prevederile corespunzătoare din tratatele dela Saint-Germain, Neuilly sur Seine şi Trianon) prescriu că: *a)* Dunărea este pentru viitor, *internaţionalizată* cu începere dela Ulm, *b)* se repune în funcţiune Comisiunea europeană a Dunării, cu *puterile ce avea înaintea războiului*, etc.

Astfel, îndreptăţit constată profesorul N. Daşcovici, că « România a semnat tratatele de pace prin care i se consfinţea unitatea naţională şi i se satisfăceau totodată, vechi revendicări la Dunăre, prin extinderea caracterului internaţional al fluviului şi retragerea mandatului austro-ungar (în privinţa lucrărilor din sectorul Porţilor-de-Fier), *dar fără să facă nici o rezervă în privinţa nerecunoaşterii prelungirii de competinţă a C. E. D.-ului, dela Galaţi la Brăila.* Rezerva aceasta a apărut mult mai târziu, dar fără nici un folos practic, din clipa când se consfinţise caracterul internaţional al navigaţiei pe toată Dunărea, până la Ulm ». Intr'adevăr, numai în 1926, — şi după ce şi *Statutul Dunării* din 23 Iulie 1921 consacrase starea anterioară de lucruri, în chestiunea ce ne interesează aci, — s'a cerut, prin intermediul Consiliului Societăţii Naţiunilor, un aviz consultativ Curţii permanente de Justiţie internaţională dela Haga, asupra chestiunii de a se şti: *a)* dacă, după dreptul în fiinţă, Comisiunea Europeană posedă pe sectorul maritim al Dunării, ce se întinde dela Galaţi la Brăila, aceiaşi competinţă ca pe sectorul dela Mare la Galaţi; *b)* în cazul când Comisiunea nu ar poseda competinţă în sectorul Galaţi-Brăila, sau ar poseda o altă competinţă, la ce punct trebue să fie stabilită demarcarea între cele două regimuri?

Sesizată de această cerere de « aviz consultativ » şi luând-o în cercetare, Curtea dela Haga a răspuns (prin avizul Nr. 14 din 8 Decemvrie 1927), cu întinsă motivare, că după dreptul în vigoare Comisiunea europeană a Dunării posedă pe sectorul Galaţi-Brăila, aceiaşi competinţă ca şi pe sectorul dela Galaţi la Mare, şi că această competinţă se întinde inclusiv asupra portului Brăila, ca şi la zonele teritorial definite, corespunzătoare zonelor porturilor. Avizul precizează apoi că aceiaşi competinţă se întinde şi asupra porturilor. Avizul Curţii dela Haga a fost pronunţat, cu o opinie separată, aceea a judecătorului român, profesorul Demetru Negulescu. Este cu deosebire interesant să citim în această părere deosebită, care invocă în sprijinul ei, art. 53 din Tratatul dela Berlin şi art. 346—347 din Tratatul dela Versailles, că C. E. D. nu posedă nici o competinţă asupra sectorului Galaţi—Brăila; ci numai asupra Dunării de jos (maritime), dela guri până la Galaţi, şi încă cu excluderea acestui port, Dar că sectorul Galaţi-Brăila şi canalul navigabil rămâne supus Comisiunii Internaţionale a Dunării (instituite prin Statutul Dunării, cu sediul la Bratislava, apoi din 1927 la Viena).

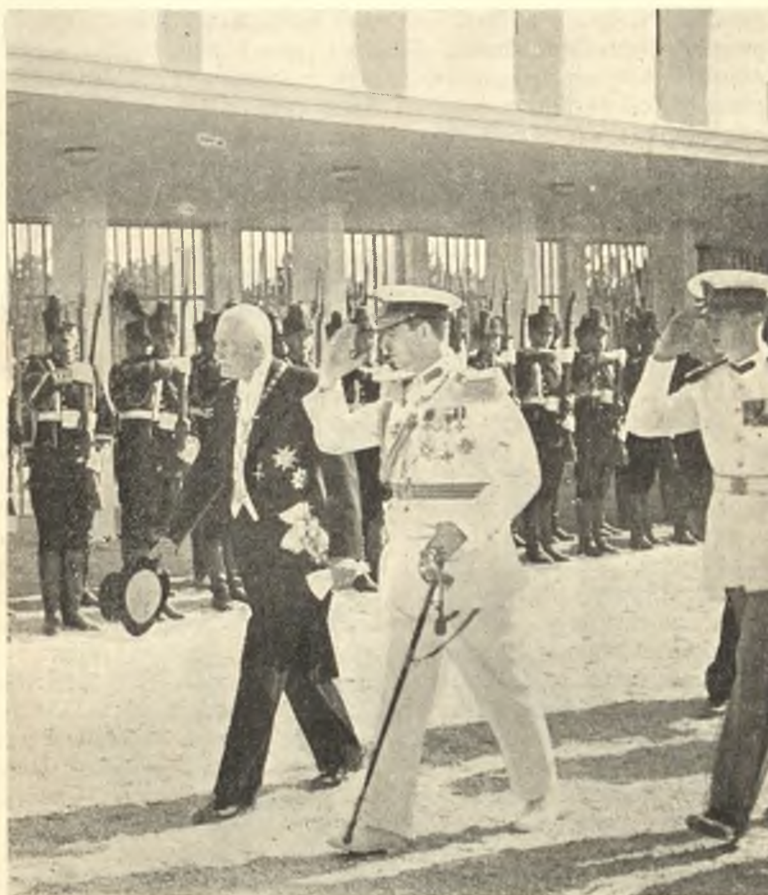
Pe baza avizului pronunţat, s'a redactat la Geneva, sub auspiciile Societăţii Naţiunilor, la 20 Martie 1929, un proect de convenţie transacţională oarecum, ce recunoaşte extinderea competinţei Comisiunii Europene a Dunării până la Brăila, precum şi dreptul ei de a redacta şi a promulga regulamente de poliţie a porturilor şi a ţărmurilor, şi de a veghea la aplicarea lor.

In acelaş timp, în art. 7, par. I, Tratatul dela Paris din 28 Octomvrie 1920, de recunoaştere a valorii internaţionale a actului de Unire a Basarabiei cu România, se stipulează că gura Dunării, denumită Chilia « trebue să treacă sub jurisdicţia Comisiunei Europene a Dunării». Este drept că, anterior, România ceruse această trecere. Dar astăzi aceiaşi problemă de suveranitate a dictat României o rezervă şi în această chestiune. Cu titlu de parţială satisfacţie a României, şi spre salvgardarea prerogativelor suveranităţii sale, i se recunoaşte dreptul de a institui tribunele de navigaţie, cu o Curte la Galaţi, spre a judeca infracţiunile la regulamente şi a pronunţa sentinţe executorii în numele Regelui României; în speţă România lucrând ca reprezentantă a tuturor Părţilor Contractante. S'a pretins, şi este întemeiat desigur din punctul de vedere al dreptului formal, că pe această cale, substanţiale satisfacţii s'au adus Statului român, căci cel puţin regimul ulterior anului 1929, nu mai este instituit fără consultarea şi consimţimântul său, ca acel anterior, şi că, spre deosebire de trecut, s'a încercat şi în parte s'a realizat, un minimum de conciliere între competinţa Comisiunii europene şi suveranitatea sa.

Dar în fond, punctul principal al vechiului litigiu dăinueşte, căci printr'un nou act juridic internaţional s'a recunoscut competinţa Comisiunii Europene pe porţiunea fluvială Galaţi-Brăila, unde nu se văd fundate motive de a fiinţa; misiunea zisei Comisiuni neputând fi raţional concepută decât la *gurile fluviului*, şi nu mai departe. Şi apoi este locul de a se pune problema dacă fiinţa însăşi a Comisiunii Europene a Dunării mai este necesară şi raţională, dat fiind că în noua ordine internaţională Statul român întregit, prezintă depline garanţii să gereze interesele internaţionale de liberă navigaţie la Dunărea de jos şi să patroneze executarea lucrărilor necesare din guri.

Dar respectuoasă de legalitatea internaţională, având în politica sa externă ca dogmă respectarea tratatelor, România va proceda în această chestiune, — accentuiază fostul ministru al Afacerilor Streine, — pe calea « unor note diplomatice, adresate cancelariilor interesate la momentul în care guvernul regal al României va socoti că este oportun, să o ridice în mod oficial ». Dar prin

desfiinţarea Comisiunii Europene, nu s'ar face decât a se servi ideea de pace şi de armonie internaţională: «Mi se pare că a reda României atribuţiile teritoriale inerente oricărui Stat suveran, este un act care serveşte pacea. Căci, drept vorbind, chestiunea pe care ne propunem să o ridicăm, nu este o chestiune de revizuire a Tratatelor. Ea este chestiunea unificării regimului Dunării, căci nici un fluviu internaţional din lume, nu este supus la un regim de supraveghere, din partea a două Comisiuni ». Declaraţii categorice, din care reese că într'adevăr reglementarea de astăzi a regimului internaţional al Dunării, reprezintă o « capitis deminutio » pentru Statul român, prin gravele obstacole ce ridică în calea exerciţiului suveranităţii sale, într'o vreme când este atât de frecvent invocat principiul egalităţii de drepturi în diferitele domenii de manifestare ale vieţii etatiste, şi când unele State au căutat, fie şi pe calea condamnabilelor denunţări unilaterale de tratate, să se libereze de anumite servituţi internaţionale prescrise, acelea, în interesul păcii generale. Posibilitatea juridică a remedierii acestei anachronice situaţii, este deschisă prin însuşi Statutul Dunării, care în al său art. 7 prescrie: « Puterile Comisiunii Europene nu vor putea lua sfârşit decât prin efectul unui aranjament internaţional, încheiat între toate Statele reprezentate în Comisiune », State care în art. 4 al aceleiaşi « Convenţiuni semnate la Paris la 23 Iulie 1921, spre stabilirea statutului definitiv al Dunării » — cum este titlul complet al Statutului, — sunt arătate a fi: Franţa, Marea Britanie, Italia şi România. Un acord între Statele reprezentate în Comisiunea Europeană, ar putea pune deci sfârşit unui organism internaţional şi paradoxal şi dăunător, şi care nici cel puţin nu se dovedeşte în situaţiunea de a putea onora pe deplin misiunea pentru care a fost instituit, din cauza dificultăţilor materiale cu care se luptă. Ori, un asemenea acord este realizabil, faţă de atâtea precedente, dintre care unul recent, concretizat în Convenţia dela Montreux, din Iulie 1936, care a oferit Europei, spunea d-l Eden Ministrul Afacerilor Străine a Marei Britanii, « ... o preţioasă pildă de progresul care se obţine prin metode pacifice şi legale de reconsiderare a Tratatelor ».

M. S. REGELE CAROL II, E. S. D. MOSCICKI PREŞEDINTELE REPUBLICEI POLONE ŞI MARELE VOEVOD MIHAI, TRECÂND IN REVISTĂ COMPANIA DE ONOARE, 1937

Astfel, din întreaga sa politică faţă de Societatea Naţiunilor, ca şi din modul conciliant în care ea a înţeles totdeauna să facă soluţionate diferendele sale internaţionale, reese în chip vădit, că România integrându-se în noul ideal de pace şi de ordine al marei majorităţi a naţiunilor, reunite în jurul Genevei, —care cu toate imperfecţiunile organizării sale rămâne un simbol al acestei epoci, — prin aceasta însăşi, apare ca un gardian al Păcii în Europa Centrală, ca un pilon al nouii orânduiri internaţionale, desăvârşite prin tratatele de pace din 1919—1920.

FACTORII DETERMINANŢI, POLITICI ŞI JURIDICI, AI SISTEMULUI DE ALIANŢE ŞI DE SECURITATE DIPLOMATICĂ A ROMÂNIEI

Acest ideal al nouii Comunităţi internaţionale, această supremă necesitate a familiei Statelor de a se conserva stările de lucruri consfinţite la finele războiului mondial, statutul teritorial şi politic rezultat din voinţa naţiunilor şi consacrat prin ultimele tratate de pace, l-a servit România şi prin acea serie de acorduri internaţionale, încheiate sub regimul Societăţii Naţiunilor, ce reprezintă apărarea sa diplomatică. Acorduri elaborate desigur, în intenţia autorilor lor, spre a consolida în primul rând *securitatea* diplomatică a contractanţilor, dar care, prin litera şi spiritul lor, ţintesc la obiective mai întinse, ce se confundă în definitiv cu acele ale Pactului Societăţii Naţiunilor însuşi: consolidarea ordinii şi păcii generale. Şi a încheiat numeroase astfel de acorduri de *securitate* România, preocupată mai presus de orice, din momentul desăvârşirii unităţii sale naţionale, de consolidarea statutului său internaţional.

Căci este o normă general valabilă de drept al ginților, că « granițele unei țări, odată dobândite și recunoscute prin acte internaționale, cer acoperire de garanție pentru viitor, chiar din cel dintâiu ceas, mai ales când este vorba de granițe sporite » (N. Dașcovici). Am putea spune sintetizând, că sistemul alianțelor postbelice ale României, se manifestă pe trei planuri: *a)* unul de caracter general, universal, concretizat în formula: securitate colectivă; *b)* altul de caracter regional (alianțe și relații cordiale cu vecinii); *c)* un al treilea de caracter continental. Ii comandă această politică de a-și căuta alianțe defensive, în primul rând poziția sa geografică . La răsărit, Rusia Sovietică se situase, în primii ani după instaurarea nouii sale forme de guvern, în afara Comunității de drept a ginților, prin nerecunoașterea vreunei obligațiuni contractuale față de Statele capitaliste, angajate de regimul anterior, și prin nerecunoașterea, în acelaș timp, a principiilor de drept internațional, creațiune juridică a lumii burgheze, ca și a regulelor de umanitate. Situație cu atât mai primejdioasă pentru România, cu cât Rusia Sovietică deși proclama teoreticește dreptul popoarelor sale la o largă auto-determinare, opunea *veto* la recunoașterea reintegrării Basarabiei, prin sentința dreptului istoric și prin manifestarea neîndoelnică a *voinței colective,* în cadrele Statului român. Deși Convenția dela Paris din 28 Octomvrie 1920, trecută între Anglia, Franța, Italia și Japonia, de o parte, și România de altă parte, recunoscuse valoarea internațională a actului istorico-juridic a Unirii Basarabiei la România și punea în perspectivă invitarea Rusiei «...de îndată ce va avea un guvern responsabil, să adere la acest tratat, rezervându-și dreptul de a supune arbitragiului Consiliului Societății Națiunilor orice chestiune de amănunt, *fără ca însă frontierele basarabene sau suveranitatea României asupra acestora, să poată fi repusă în discuție* » (art. 9). Ori, tocmai întârzierea evenimentelor care să permită o asemenea invitare, — Uniunea Republicelor Socialiste Sovietice rusești a evoluat numai mult mai târziu spre apropierea ei de Comunitatea Internațională, după cum și guvernul ei și-a dobândit, numai treptat, o recunoaștere din partea celorlalte State, — comanda României o politică hotărîtă de consolidare a fruntariilor răsăritene în ordinea apărării armate, dar și în aceea a securității sale diplomatice. Deasemeni, la vest, — unde Ungaria readusă la limitele-i firești de Stat *național,* începe agitații revizioniste de a doua zi după semnarea tratatelor de pace, spre refacerea Statului pentru totdeauna apus, ca unul ce excelase în politica-i de opresiune a naționalităților, al Coroanei Sfântului Ștefan,— România trebuia să se preocupe de o serioasă politică de apărare și de natură diplomatică a frontierelor apusene. O asemănătoare politică se impunea și la Sud, căci Bulgaria se arăta neînțelegătoare în privința drepturilor istorice ale României asupra Dobrogei vechi și noui și în privința vitalelor interese economice și militare asupra acestui din urmă teritoriu. Dar politica alianțelor postbelice ale României și închegarea lor într'un sistem organic mai era comandată încă de un factor: cel *internațional,* care nu putea fi ignorat, decât cu perspectiva unor mari primejdii pentru viitor. El era în directă legătură cu soarta art. 10 din Pactul Societății Națiunilor. Acest text ce garantează, prin obligația mutuală a membrilor Societății, integritatea teritorială și independența politică prezentă și este capabil, prin angajamentul ce stipulează de a soluționa deplin și definitiv, vitala problemă a *securității* Statelor, dacă el ar fi cu loialitate aplicat — text, ai cărui autori, au voit «...să protejeze odată pentru totdeauna *statu-quo* teritorial, contra ori cărei schimbări violente, oricare ar fi natura sa și oricare ar fi cauza sa » (O. Hoijer) — a avut o evoluție, de natură să-i slăbească eficacitatea. Incă dela origini, înscrierea sa în Pact a constituit una dintre cauzele abținerii Statelor-Unite dela Societatea Națiunilor. Iar nu mult mai târziu, din prima Adunare a Societății Națiunilor, delegația canadiană a angajat o luptă pentru eliminarea art. 10 din Pact, ca prescriind o prea grea răspundere pentru membri, și constituind prin angajamentul ce stipulează, un grav obstacol la aderarea în viitor a Statelor Unite. Este adevărat că, din discutarea angajamentului acestui text, în trei Adunări succesive, s'a desprins un larg curent în favoarea textului nostru. Dar nu mai puțin, în a IV-a Adunare a Societății, în ședința din 25 Septemvrie 1923, s'a votat o rezoluție interpretativă, — cu opunerea unui membru (Persia) și cu 13 abțineri — care stabilește că «...este conform spiritului art. 10 că, în cazul când Consiliul ar socoti că trebue recomandată aplicarea de măsuri militare, ca urmare a unei agresiuni, el va avea de ținut seama mai ales de situația geografică și de condițiile speciale ale fiecărui Stat ». Și se adaugă apoi, slăbindu-se aci sentimentul de securitate, pe care autorii Pactului înțeleseseră să-l consolideze, că « aparține puterilor constituționale ale fiecărui membru de a aprecia în ceiace privește obligația de a menține independența și integritatea teritoriului membrilor, în ce măsură zisul membru este ținut să asigure executarea acestei obligațiuni, prin întrebuințarea forțelor sale militare ». Interpretare ce se îndepărtează desigur de litera și spiritul art. 10, care conține o adevărată *obligație juridică* internațională, de natură să distrugă încrederea Statelor în garanția colectivă a teritoriului lor și a statutului lor politic, organele constituționale ale diferitelor State putând avea tendința de a subaprecia obligația lor de participare efectivă la o acțiune în contra agresorului. Slăbire de încredere în eficacitatea art. 10, deci, pe care nu o poate reface nici partea finală a amintitei rezoluțiuni: « totuși recomandarea dată de către Consiliu, va fi considerată ca de cea mai înaltă importanță, și va fi luată în considerare de către toți membrii Societății, în dorința de a executa cu bună credință angajamentele lor ». Este drept că această rezoluție nu a putut fi adoptată valabil juridicește, neîntrunind votul *unanimității* membrilor, regulă fundamentală a Pactului. Și chiar dacă s'ar fi realizat necesara unanimitate, este o întrebare dacă ea ar fi fost obligatorie pentru membri, dat fiind că depășește economia juridică a textului pe care urmărește să-l interpreteze, ceeace nu este cu putință în drept, decât pe calea

unui amendament, al respectivului text. Astfel că îndreptăţit s'a putut constata că şi în urma rezoluţiei din 1923 « ...membrii Societăţii Naţiunilor îşi conservă deplina libertate în ceea ce priveşte interpretarea art. 10 din Pact » (Dr. M. Gonsiorowski).

Deşi discuţiunile purtate în Adunările Societăţii Naţiunilor şi în Comisiunile ei, au accentuat asupra ideii că eventuale remanieri teritoriale nu se pot face sub regimul Pactului pe cale violentă, prin recurgerea la arme, un asemeni procedeu ilegal impunând asistenţa colectivă pentru victima agresiunii — raportul Struycken, adoptat de Comisiunea juriştilor, chemaţi a da un aviz asupra întinderii art. 10, preciza că acest text « ...face din Societatea Naţiunilor un organism » al păcii, chemat a salvgarda principiul, că schimbările teritoriale nu pot să se producă decât în urma unei proceduri pacifice » — totuşi ele au îndrumat Statele să-şi caute securitatea lor diplomatică, şi dincolo de angajamentele exprese ale Pactului. Şi cum art. 21 din acest document stipulează că « angajamentele internaţionale, precum sunt tratatele de arbitraj şi înţelegerile regionale, ca Doctrina lui Monroe, care asigură păstrarea păcii, nu sunt socotite ca nepotrivite cu nici una din prevederile acestui Pact », Statele s'au îndrumat pe calea *alianţelor*, — pe care autorii Pactului înţeleseseră să le elimine din relaţiile internaţionale, şi să le înlocuiască cu principiul *cooperării* colective, — şi au început să organizeze în interesul securităţii lor, *înţelegeri regionale*. Astfel, dintr'un îndoit motiv, şi România a fost adusă să urmeze aceiaşi cale a *alianţelor*, care devenea tot mai frecventată de diferitele State, în măsura în care lacunele, scăderile, imperfecţiunile Pactului, deveneau tot mai vizibile.

M. S. REGELE CAROL II ŞI E. S. D. ED. BENEŞ, PREŞEDINTELE REPUBLICEI CEHOSLOVACE CU PRILEJUL VIZITEI SALE LA BUCUREŞTI, 1936

ALIANŢA POLONO-ROMÂNĂ EVOLUŢIA RELAŢIILOR ROMÂNO-RUSE

Şi cum *securitatea* frontierelor orientale era mai precară, — regimul sovietic, dedându-se la o sistematică şi continuă propagandă, în primii ani mai ales, contra acestui act natural de evoluţie istorică a naţiunii române, pe care-l reprezintă Unirea Basarabiei, deşi exponenţii acestui regim cunoşteau şi caracterul românesc al provinciei şi tăria dreptului nostru istoric asupra ei, — în această direcţie s'a îndreptat dintru început, politica externă a României, în domeniul securităţii diplomatice. De aci, încheierea celei dintâi alianţe defensive polono-române, în cadrul nouii ordine internaţionale, datată 3 Martie 1921. Act juridic internaţional ce nu reprezintă, fără îndoială, o inovaţie în raporturile dintre cele două State, ci reluarea unei vechi tradiţii de apropiere şi prietenie polono-română, pentru a cărei realitate stau mărturie, vechile Tratate din anii 1389, 1411, 1499, 1510, 1518, 1527, 1539, 1546, 1554, etc. Inspirându-se din «hotărîrea de a apăra pacea dobândită cu preţul atâtor sacrificii» — precum spune Preambulul acestui important document, negociat şi semnat în numele celor doi Capi de State, de către Prinţul Sapieha şi Take Ionescu — acest tratat (în 8 articole) stipulează angajamentul categoric că « Polonia şi România se obligă să se ajute reciproc, în cazul când una dintre ele ar fi atacată, fără provocare din parte-i, *pe frontierele lor comune dela răsărit*. Ca urmare, când unul dintre cele două State ar fi atacat fără provocare din parte-i, *celălalt se va socoti în stare de război şi-i va da ajutor cu armele* » (art. 1). In care scop, o convenţie militară este pusă în perspectivă (art. 3), iar chestiunile de politică externă, faţă de vecinul dela Răsărit, îşi vor găsi soluţionare, după o prealabilă consfătuire a celor două guverne (Art. 2). Cooperarea politică polono-română este încă întărită, prin obligaţia ce-şi însuşesc semnatarii « ...de a nu trata şi de a nu încheia nici armistiţiu, nici pace, unul fără celălalt dacă, în contra sforţărilor lor paşnice, cele două State s'ar găsi în stare de război defensiv conform. art. 1» (art.4). Dar cum acest tratat era încheiat numai pentru *cinci ani* (art. 5) la expirarea termenului s'a ajuns la înnoirea sa, sub forma unui tratat de garanţie, semnat la 26 Martie 1926, de I. G. Duca şi

I. Wielowieyski, ministrul Poloniei la Bucureşti. Juridiceşte, bazele noului tratat (având tot opt articole) sunt lărgite, amiciţia consolidată şi, având grija de a elimina pe cale paşnică orice diferend între contractanţi, precizată. Căci făcând expresă referire la dorinţa sinceră de a da popoarelor lor garanţii complimentare în cadrul Pactului Societăţii Naţiunilor şi a Tratatelor ai căror semnatari sunt » (Preambul), ei consolidează, în ce îi priveşte, fundamentalele obligaţiuni înscrise în Pact (art. 10, 12, 13, 15, 16), prescriind angajamentul expres al Poloniei şi al României, de « a-şi respecta în chip reciproc şi a menţine contra oricărei agresiuni externe, *integritatea lor teritorială actuală* şi *independenţa politică prezentă* » (art. 1); şi ca urmare, de a se ajuta în mod efectiv, când ele s'ar vedea atacate, fără provocare din parte-le, în dispreţul procedurii de pacificare din Pact, punând în aplicare art. 16 sau 17 din Pactul Societăţii Naţiunilor, aplicând adică *sancţiunile*, prescrise contra agresorului (art. 2). De unde, ca firească consecinţă, obligaţia lor de a supune unei proceduri de conciliere sau de arbitraj, toate chestiunile asupra cărora nu s'ar putea înţelege, sau care nu ar fi putut fi rezolvate prin procedeele diplomatice obişnuite (art. 6).

La expirarea celei de a doua perioade de *cinci ani* (cf. art. 7), tratatul a fost iarăşi înnoit, la 15 Ianuarie 1931, — plenipotenţiari fiind, cei doi Miniştri de Afaceri Streine, G. Mironescu şi August Zaleski, — pentru aceiaşi durată, având acum *şapte* articole. Se stipulează, de această dată, prelungirea pentru viitor, dacă nu a intervenit un preaviz de denunţare, cu cel puţin un an înaintea expirării acestei perioade, pe cale de *tacită reconducţiune*. Ceea ce dovedia, pe de o parte că tratatul pătrunsese în realităţile pieţii internaţionale, iar pe de altă parte, că necesitatea prelungirilor sale succesive dăinuia, într'o vreme în care « crizele » Societăţii Naţiunilor, deveneau tot mai frecvente. In anul 1936, cel doi contractanţi au luat act de continuarea valabilităţii acestui tratat, de alianţă defensivă şi de garanţie, — după ce o anumită atmosferă de raporturi internaţionale, apăsătoare, din ultimii ani, se limpezise, — spre consolidarea statutului frontierelor orientale, şi a Poloniei şi a României. Privit în cadrul nouilor angajamente internaţionale de securitate, astfel cum în mare număr ni le arată înregistrarea şi publicarea lor la Geneva (cf. art. 18 din Pact), tratatul polono-român apare ca unul dintre cele mai conforme cu litera şi spiritul Pactului Societăţii Naţiunilor, el integrându-se deplin în sistemul Pactului, şi consolidând conceptul de *asistenţă* şi de *garanţie reciprocă*, între cei doi semnatari, pentru ipoteza când procedura de pacificare înscrisă în Pact, nu şi-ar da rezultatele aşteptate.

Dar sistemul apărării noastre diplomatice (convenţionale) asupra frontierelor din Răsărit, nu s'a oprit aci. Politica externă a României, călăuzită de ideia unei constante promovări a relaţiilor sale internaţionale, în cadrul sistemului Pactului Societăţii Naţiunilor, şi a consolidării statutului teritorial şi politic internaţional, — conştientă apoi de tăria drepturilor imprescriptibile şi inalienabile ale naţiunii române, la unitatea sa naţională, — ar fi înţeles, încă dintru început, menajarea unor raporturi de bună vecinătate cu Rusia Sovietelor. Mai ales că, consolidându-şi şi normalizându-şi echilibrul social şi politic intern prin generoasa reformă agrară şi o liberală politică faţă de minorităţile sale, România adoptase, din primele momente, o atitudine de neamestec în treburile interne ale Rusiei agitată, de sbuciumul şi primejdioasele frământări aduse de perioada revoluţionară şi de stările războiului civil. Astfel, în răspunsul trimis de Preşedintele Consiliului de Miniştri, dr. Alex. Vaida Voievod din Londra, şi datat 3 Martie 1920, la ofertele de pace ale Guvernului bolşevic formulate de către comisarul poporului, Cicerin, la 24 Februarie 1920 (se ştie că Guvernul revoluţionar al Rusiei declarase războiu României prin nota din 13 Ianuarie 1918 şi ultimatum-ul din 16 Ianuarie 1918), se poate citi: « ... România şi-a înfăptuit unitatea naţională graţie spiritului de disciplină şi jertfelor armatei şi ale întregei naţiuni române. Această unitate a fost cuprinsă în Constituţia Ţării, prin hotărîrile unanime ale Adunărilor legiuitoare, alese prin vot obştesc şi secret. România doreşte să pună temeliile viitoarei sale desvoltări economice şi politice pe o bază democratică, în pace şi cu raporturi amicale faţă de vecini. Cât priveşte întâmplările şi luptele din Rusia, *România a ţinut totdeauna şi va stărui în principiul de abţinere dela orice amestec, în treburile interne ale unei Ţări vecine* ». Dar o apropiere, fie şi de bună vecinătate, de Rusia, era condiţionată pentru România, în chip firesc, de recunoaşterea realipirii Basarabiei. Ori, ani de zile, nouii guvernanţi ai Rusiei au speculat problema Basarabiei, în scop de propagandă a ideilor lor sociale şi din imperialiste interese internaţionale; căci, în scurt timp, ei s'au arătat a fi, în acest domeniu, fideli continuatori ai politicii vechilor Ţari. Ei înţelegeau « ...exploatarea aşa zisei chestiuni basarabene, spre a păstra în Orientul Europei un motiv de ceartă şi de tulburare a graniţelor, o portiţă pe unde să poată, cândva, încerca realizarea visului cel mare: coborîrea spre Constantinopole, de-a-lungul ţărmului Mării Negre » (N. Daşcovici). Şi alături de aceasta, aceiaşi guvernanţi ai Rusiei Sovietelor se arătau duşmănoşi faţă de statutul teritorial şi politic şi al celorlalte State « capitaliste », la a cărui răsturnare lucrau febril, printr'o propagandă tenebroasă, pentruca pe ruinele lor să se instaureze comunismul. Societatea Naţiunilor, ea însăşi, având ca principiu dogmatic *garantarea* acestui statut, le apărea ca o Asociaţie a Statelor « capitaliste ». Numai când Japonia a devenit o primejdie pentru Soviete, în Extremul Orient, şi când în Germania transformări politice interne anunţau ruperea cordialelor relaţiuni germano-bolşevice, instaurate încă dela Pacea separată dela Brest-Litowsk şi consolidate prin Tratatul *secret* dela Rapallo (a. 1922), nota de agresivitate a politicii externe, sovietice, a făcut loc unei atitudini de apropiere de vecini, dela Marea Baltică la Marea Neagră, şi de intrare în orbita principiilor Pactului Genevei. De aci apoi, încadrarea Rusiei în politica tratatelor de neagresiune, concepute, după o corectă definiţie a unui tânăr cercetător român, ca « înţelegeri bilaterale sau multilaterale, ce tind, în-

tocmai ca Societatea Naţiunilor, la întărirea securităţii internaţionale, însă prin mijloace mai adecuate, prin formule şi angajamente mai puţin generale, ele comportând o *obligaţie negativă*, aceea de a nu ataca, şi *o obligaţie pozitivă*, aceea de a acorda ajutor şi asistenţă Statului contractant, care ar fi victima unei agresiuni » (I. I. Diamandescu). Această politică fusese inaugurată în cadrul Genevei, şi pe plan universal, încă din epoca proiectului de Tratat de Asistenţă Mutuală (a. 1922—1923), iar pe plan regional, cu câţiva ani înainte de Pactul Briand-Kellogg din 27 August 1928, fiind concretizată, cam în acelaş timp, în Apusul Europei cu Pactul renan dela Locarno (din 16 Octomvrie 1925), iar în Răsărit, de către Uniunea Sovietică, în raporturile cu vecinii săi. Prin această politică ia naştere Protocolul Litvinoff (sau Protocolul dela Moscova) semnat la 9 Februarie 1929, între Uniunea Sovietică, Letonia, Estonia, Polonia şi *România*, în scopul intrării imediate în vigoare a Pactului Briand-Kellog, — independent de prevederile în această materie, din art. 3, al acestui act, — între semnatarii Protocolului. Dar se pune întrebarea, care este semnificaţia juridică a acestui document, în ceea ce priveşte securitatea frontierelor noastre răsăritene? Este drept că el stipulează, în termeni formali, că « Tratatul de renunţare la războiu, ca instrument de politică naţională, semnat la Paris la 27 August 1928, a cărui copie este anexată la prezentul protocol ca parte integrantă a sa, intră în vigoare între Părţile Contractante, după ratificarea zisului Tratat dela Paris din 1928, de către organele legislative competente ale Statelor contractante respective », ceea ce ar însemna, că abolindu-se războiul ca instrument de politică naţională, şi obligându-se semnatarii de a căuta lichidarea eventualelor lor diferende, prin diferitele mijloace de pacificare, ce le stau la dispoziţie, — ceea ce tocmai stipulează art. 1 din Pactul Briand-Kellogg, principial s'ar putea vorbi într'un anumit sens de un spor de securitate convenţională şi în ceea ce ne priveşte. Dar cum conceptul de securitate este, mai presus de toate, o chestiune de ordin psihologic, o stare de încredere în intangibilitatea unui anumit statut internaţional, este de o potrivă îndreptăţit a constata că, faţă de spiritul care domnea în Rusia, aveam motive să ne îndoim.

Cum Rusia Sovietică evolua totuşi spre principiile preocupările Genevei, — ea revenind astfel treptat la recunoaşterea principiilor de drept internaţional, — exponentul politicii noastre externe, d-l N. Titulescu înţelegea să confirme opera de pace începută. Când delegaţia sovietică la Conferinţa Desarmării a prezentat un proiect de definire a agresiunii, în şedinţa din 6 Februarie 1933, din care apoi s'a inspirat

M. S. REGELE CAROL II ŞI A. S. R. PRINCIPELE REGENT PAUL AL YUGOSLAVIEI LA SINAIA, 25 OCTOMVRIE 1937

« Comitetul pentru chestiunile de securitate » (prezidat de N. Politis), spre a prepara un text pentru definirea agresorului şi un raport explicativ, ce au fost distribuite membrilor Conferinţei de Desarmare la 24 Maiu 1933, d-l Titulescu prin noui tratative, purtate în afară de Conferinţa Desarmării, a ajuns la elaborarea *Convenţiilor dela Londra*, pentru determinarea agresorului, din 3 şi 4 Iulie 1933.

Ele sunt în număr de două, şi în ambele România figurează ca parte. Prima Convenţie, din 3 Iulie 1933, are un *caracter regional*, fiind încheiată între Uniunea Republicelor Socialiste Sovietice, Polonia, România, Turcia, Estonia, Persia, Letonia şi Afganistan; adică între Rusia Sovietică şi vecinii ei. (Deschisă fiind numai pentru Finlanda, care a şi aderat; în ceea ce priveşte Lituania, o convenţie similară s'a semnat, între ea şi Soviete). A doua Convenţie, din 4 Iulie 1933, — aproape identică ca termeni cu cea dintâiu, — este încheiată între Uniunea Sovietică, Turcia şi Mica-Înţelegere (România, Jugoslavia, Cehoslovacia) şi are o accentuată tendinţă spre *universalitate*, ea fiind deschisă tuturor celorlalte State, prin clauza de acesiune ce conţine. Prin aceste acte juridice internaţionale, « fiecare dintre Inaltele Părţi Contractante se angajează a accepta, în raporturile sale mutuale cu celelalte, şi din ziua punerii în vigoare a prezentei Convenţiuni, definirea *agresiunii*, astfel cum ea a fost explicată în raportul Comitetului pentru chestiunile de securitate, cu data de 24 Maiu 1933, (Raportul Politis) către Conferinţa pentru reducerea şi limitarea armamentelor, raport făcut în urma propunerii delegaţiei sovietice » (art. 1). Şi recunoaşterea ca agresor a unui Stat, este dependentă de săvârşirea de către el, *primul*, a unuia dintre cele *cinci* fapte, arătate de art. 2: « *a)* Declaraţia de războiu unui alt Stat; *b)* Invaziunea prin forţele sale armate, chiar fără declaraţie de războiu, a teritoriului unui alt Stat; *c)* atacul prin forţele sale terestre, navale sau aeriene, chiar fără declaraţie de războiu, a teritoriului, vaselor sau aeronavelor unui alt Stat; *d)* blocusul

naval al coastelor sau porturilor unui alt Stat; *e)* sprijinul acordat bandelor armate, pe teritoriul său, care ar invada teritoriul unui alt Stat, sau refuzul, faţă de cererea Statului invadat, de a lua pe propriul teritoriu, toate măsurile ce ar fi în puterea sa, spre a lipsi zisele bande de orice ajutor sau protecţie». Vom recunoaşte că, principial, Convenţiile dela Londra au putut fi privite ca reprezentând un important pas în materia securităţii, definirea celor cinci cazuri de agresiune, ce sintetizează aproape toate ipotezele înregistrate în practica vieţii internaţionale, permiţând a se şti în mod precis, cine este *agresorul* şi cine este *victima*. Deaceea atingerea *universalităţii* lor, a fost privită ca un preţios element întru consolidarea păcii naţiunilor, ele înregistrând pentru întâia dată, după atâtea repetate încercări, o corectă determinare a agresorului într'un angajament internaţional ce a luat fiinţă juridică. Dar dacă le privim prin prisma doctrinei sovietice a dreptului internaţional, ce se poate spune despre garanţiile ce ele prescriu? Răspunsul ne-a fost dat, în aceşti termeni: «Dela negarea forţei obligatorii a regulelor internaţionale se tinde tot mai mult, în regimul sovietic, să se ajungă la scoaterea de sub praf al concepţiilor juridice ale democraţiilor burgheze, care să deservească necesităţile internaţionale ale Societăţii Socialiste» (Korovine). O concepţie de oportunism politic internaţional deci, dar folositoare şi celor mai stringente necesităţi ale Continentului european. Pe de altă parte, în doctrina dreptului internaţional a diferitelor State semnatare, s'au formulat opinii ca acestea: «Acordurile dela Londra îndepărtează pentru Polonia, pericolul momentan de a se vedea ameninţată de colosul rus şi cel german» (J. Sedlacek); iar — «...pentru Estonia, Letonia, Persia şi Afganistan, s'a zis, — ele aduc beneficiul consolidării Statutului internaţional al acestor State (Kaasik). Cât priveşte România, Convenţiile dela Londra au fost privite, la început, cu multă favoare în cercurile diplomatice, în doctrina românească de drept internaţional, în rândurile cronicarilor politicei externe. S'a spus astfel, cu mult entuziasm, că «...înlăturarea primejdiei ruseşti prin Acordurile dela Londra, pun Statele din Răsăritul Europei, spre deosebire de cele din Apus, în privilegiata situaţie de a avea problema securităţii lor resolvate» (R. Hillard). Juridiceşte, într'adevăr, aceste acorduri reprezintă un progres şi în ceea ce priveşte securitatea noastră, ele combătând războiul între semnatari şi obligând la procedura pacifică.

Ca urmare a acestor acte şi a acestei concepţii de interpretare, a rezultat, nu mult mai târziu, reluarea raporturilor diplomatice ale României cu Rusia Sovietică. Schimbul de scrisori cordiale între cei doi miniştri ai Afacerilor Streine, d-nii Titulescu şi Litvinoff, la Geneva, în 9 Iunie 1934, accentuează asupra dorinţei ca «...relaţiunile stabilite să rămână pentru totdeauna normale şi amicale şi ca cele două naţiuni să coopereze, pentru cel mai mare bine reciproc al lor, la menţinerea păcii în lume», guvernele lor înţelegând «să-şi *garanteze* mutual deplinul şi întregul respect al suveranităţii fiecăruia dintre Statele respective». Astfel s'a încheiat o agitată perioadă din evoluţia relaţiilor ruso-romåne.

ROMÂNIA IN MICA INŢELEGERE (GENEZA MICEI INŢELEGERI, EVOLUŢIA, ROLUL EI IN NOUA COMUNITATE INTERNAŢIONALĂ)

Dar de o potrivă, încă din primele timpuri ale fiinţării nouii ordine internaţionale, România a căutat să-şi închege un sistem de alianţe, în Vest, cât mai organic, pentru ca astfel şi frontierele sale apusene să fie acoperite de o *securitate* diplomatică, şi prin aceasta, şi frontierele aliaţilor săi. De aci, *geneza* «Micii Inţelegeri». S'a zis că o îndoită incertitudine a determinat apropierea româno-cehoslovaco-jugoslavă din care s'a născut această tipică «Inţelegere regională» — constituită în spiritul art. 21 din Pactul Societăţii Naţiunilor, — care este Mica-Inţelegere: *a)* In primul rând perspectiva reîntoarcerii Habsburgilor — simbol al opresiunii din trecut, asupra naţionalităţilor din fosta Monarhie Austro-Ungară, — pe tronul Ungariei. Este drept că această problemă apărea juridiceşte, ca având un caracter internaţional, interesând adică nu numai Statele *succesorale* ale Monarhiei bicefale, ci întreaga Europă. Căci declaraţia Conferinţei Ambasadorilor, din 22 Februarie 1920, preciza: «Puterile nu înţeleg să admită că restaurarea Dinastiei Habsburgilor ar putea fi privită ca o chestiune ce interesează naţiunea ungară. Ele declară deci, că o restaurare de această natură ar fi în desacord cu bazele însăşi ale reglementării păcii, şi nu ar fi nici recunoscută, nici tolerată, de către ele». Dar, cu toată această declaraţie energică şi intransigentă, Statele *succesorale* erau neliniştite printr'o anumită campanie pro-habsburgică ce se ducea în Ungaria, — după ce revoluţia comunistă maghiară a lui Bela Kuhn, din 1919, fusese lichidată prin salvatoarea intervenţiune militară a României, — ceea ce a permis încercarea arhiducelui Iosif de Habsburg de a pune mâna pe guvernarea Ungariei, încercare neisbutită, doar prin energica opoziţie a Cehoslovaciei. *b)* In al doilea rând, se agita perspectiva, fie şi de mai îndepărtat viitor, a unei Confederaţii dunărene, pe baze economice este drept, care ar fi tins cu vremea la restaurarea vechii Monarhii, şi în care elementul dominant ar fi fost cel germano-maghiar. Proiect oarecum primejdios acesta, pentru că, la realizarea sa, Puterile Occidentale «cu interese generale», nu erau ostile. Puternice motive astfel, care să determine Statele din Europa centrală şi sud-estică, ce-şi văzuseră soluţionate legitimele lor revendicări naţionale, să-şi caute o cât mai grabnică apropiere. Mai târziu, d-l Beneş va explica atitudinea negativă faţă de o federaţie dunăreană, a Statelor din Mica-Inţelegere, ca «naturală expresie a rezistenţei lor faţă de orice reconstrucţie şi restaurare a timpurilor trecute». Dar nu este mai puţin adevărat că la închegarea blocului de alianţe a Statelor *succesorale*, România, Jugoslavia şi Cehoslovacia, au prezidat şi alte consideraţiuni, decât acele amintite de ordin politic internaţional. Consideraţiuni istorice, căci scria cândva profesorul Lupaş dela Cluj «dacă

la sfârșitul răsboiului mondial, s'au putut înfiripa atât de repede legăturile de alianță pe care se întemeiază Mica-Ințelegere, rezultatul acesta nu a isvorît numai din actualitatea intereselor politice comune, ci și dintr'o colaborare mai veche româno-sârbo-cehoslovacă, impusă de necesitatea apărării elementelor etnice, năpăstuite de intoleranța politică maghiară». O asemenea colaborare s'a manifestat de-a lungul secolelor de opresiune maghiară în diferite moduri, s'a afirmat către sfârșitul regimului trecut în Parlamentul dela Budapesta și s'a desăvârșit în temnițele ungurești dela Vaț și Seghedin, care au avut un rol însemnat în opera de apropiere și solidarizare a Românilor, cu Sârbii și cu Slovacii. Intre pereții lor se întâlneau foarte adeseori, ca locatarii cei mai statornici, condamnații politici ai acestor trei națiuni, victimele justiției maghiare, orbite de o nepotolită pasiune în urmărirea și osândirea pretinșilor « agitatori valahi, slovaci și sârbi ». Considerațiuni de ordin geografico-politic apoi, arată cu prisosință, că într'adevăr « acest nucleu de organizație dunăreană are origini cu mult mai profunde decât necesitățile diplomatice. Să observăm rolul identic al tuturor acestor citadele muntoase în istoria Europei Centrale, masivul boemian, « Muntele » carpatic, masivul sârbesc; ele au fost păstrătoarele libertăților. Ele sunt acum puncte de supraveghere. Națiunile odată eliberate, pot să observe cu ușurință, de acolo, Statul din câmpie, Ungaria, pe care maghiarii o socot « mutilată », în prada « bolii Trianonului » (Jacques Ancel).

M. S. REGELE CAROL II ȘI E. S. D. LEBRUN LA PARIS, 1937

Un sistem de alianțe, ce se bazează astfel pe realități puternice, ceea ce a făcut ca el să aibă o evoluție dintre cele mai interesante, caracterizează Mica-Ințelegere; Statele ce o compun urmărind, dintru început, intangibilitatea frontierelor lor « naționalitare » mai întâiu, respectul tratatelor de pace, și prin aceasta respectarea statutului teritorial și politic în Europa Centrală, apoi. Cum a luat ea naștere? Desigur puternicele realități semnalate o comandau ca firească soluție pentru consolidarea nouilor stări de lucruri din Europa Centrală. Dar interpreții acelor realități, și prin aceasta constructorii Micii Ințelegeri, au fost două mari personalități: Take Ionescu și Eduard Beneș. Marele bărbat de Stat român « inițiatorul și chiar creatorul Micii Ințelegeri » (Fl. Codrescu), o concepea ca pe un bloc al Statelor noui, întinzându-se dela Marea Baltică până la Marea Egee, și având un îndoit obiectiv: contrabalansarea blocului germano-ungar de o parte, și a blocului rusesc, de altă parte. Ar fi cuprins astfel: Polonia, Cehoslovacia, România, Jugoslavia, Grecia, care reunite printr'un acelaș tratat și-ar garanta reciproc integritatea frontierelor și ar forma un zid de apărare în jurul tratatelor de pace « ...căci pacea lumii, după părerea noastră, nu poate fi bazată decât pe menținerea integrală a acestor tratate, *atât de juste și atât de moderate*, dincolo de care este haosul» (Take Ionescu).

Pentru al doilea promotor al ideii, d-l Eduard Beneș, ințelegerea trebuia să se mărginească la trei State, acele vecine Ungariei, pe care în special le preocupa agitațiile acestea. Polonia apărea mai îndepărtată de aceste obiective, mai ales că anumite diferende nu erau încă reglementate între ea și Cehoslovacia. Acest din urmă proiect a fost sortit să ia ființă.

Realizarea sa s'a înregistrat, prin mijlocirea a trei convenții bilaterale, de caracter defensiv, « Convenții de alianță » cum vor fi ele calificate mai târziu, când o mai strânsă organizare se va da nouii Ințelegeri regionale, prin Pactul dela Geneva, din 16 Februarie 1933: *a)* Convenția dintre Jugoslavia și Cehoslovacia, semnată la Belgrad, la 14 August 1920 (de către d-nii Nincici și Beneș); *b)* Convenția dintre Cehoslovacia și România, semnată la București, la 23 Aprilie 1921 (de către Veverka și Take Ionescu); și *c)* Convenția dintre Jugoslavia și România, semnată la Belgrad, la 7 Iunie 1921 (de către Take Ionescu și Pasici).

Trei acorduri bilaterale, distincte deci, dar aproape identice în conținutul lor, au fost geneza « Micii Ințelegeri », a cărei denumire a dat-o, în derîdere, ziarul maghiar « Pesti Hirlap », în numărul său din 26 Februarie 1920, denumire adoptată, din plăcere, de d-l Beneș și intrată apoi în istorie. Să remarcăm că aceste convențiuni sunt încheiate în spiritul Pactului Societății Națiunilor, la care ele fac referire, fie în Preambul, fie în textele lor, și au ca obiectiv apărarea Tratatului dela Trianon, din 4 Iunie 1920 și al aceluia dela Neuilly-sur-Seine, din 27 Noemvrie 1919, menținerea « păcii dobândite » și « prevăzute prin Pactul Societății Națiunilor », ca și « ordinea stabilită ».

In acest scop « în cazul unui atac, neprovocat, din partea Ungariei contra uneia dintre Inaltele Părți Contractante, celelalte părți se obligă a veni în ajutorul Părții atacate, în chipul hotărît prin învoiala prevăzută în art. 2 al prezentei convențiuni » (art. 1 din Convenția româno-cehoslovacă; text identic în cele trei convenții). Prin caracterul redacțional *identic* al acestui text, este evident că el face să curgă obligația de *asistență* a celor două State contractante, în favoarea celui de al treilea, victimă a agresiunii, — atât în ipoteza unui atac neprovocat, din partea Ungariei, cât și — în virtutea Convenției româno-jugoslavă — în cazul unui atac neprovocat, din partea Bulgariei. Modul punerii în mișcare a asistenței preconizate, urmează a fi stabilit, de comun acord, printr'o convenție militară ce se va încheia mai târziu (art. 2).

Orientarea comună a politicii externe a contractanților fiind de vital interes, întru atingerea obiectivului propus, se prescrie obligația « de a se consfătui în privința chestiunilor de politică externă, care au legătură cu raporturile lor cu Ungaria » (sau Bulgaria) (art. 4). Ca urmare « nici una dintre Inaltele Părți Contractante nu va putea încheia vr'o alianță, cu o terță Putere, fără avizul prealabil al celeilalte » (art. 3). Este aci o restrângere voluntară, în domeniul politicii externe, și prin aceasta a suveranității externe, în dreptul de-a încheia tratate și convențiuni, dar de natură să dea mai multă cohesiune legăturilor contractuale dintre cele trei State. Se depășește astfel, încă dela început, caracterul unei simple *alianțe*; « Din faptul acestei stipulații, caracterul unei alianțe, care este *mai mult decât o simplă alianță*, este conferit Comunității pe care o formează cele trei State », remarcă un cercetător în materie, V. M. Radovanovitch.

Dar, sub presiunea și succesiunea evenimentelor internaționale, și față de repetatele manifestări revizioniste ale vecinilor din Vest, ca și față de încercările Habsburgilor de a reajunge la tronul Ungariei, acest prim sistem de securitate a înregistrat o progresivă consolidare. Până să se ajungă însă la o automatică înnoire a Convențiilor din anii 1920 și 1921, — care formează « Charta constitutivă a Micii Ințelegeri », — câteva prelungiri au fost necesare, durata valabilității lor juridice fiind, la origine, de *doi* ani. (art. 5). O primă prelungire s'a înregistrat la 31 August 1923, pentru prima Convenție a Micii Ințelegeri; la 7 Mai 1923 pentru convenția româno-cehoslovacă (la Praga), pentru o nouă perioadă de *trei* ani; la 7 Iulie 1923 pentru Convenția româno-jugoslavă (la București).

A doua prelungire s'a efectuat la 13 Iunie 1926, la București, pentru cele două convenții încheiate de România, pe o nouă perioadă de *trei* ani; la 18 Septemvrie 1926, la Geneva, pentru Convenția jugoslavă—cehoslovacă. O a treia prelungire a avut loc cu ocazia conferinței dela Belgrad din 21 Mai 1929. Atunci s'a procedat la reînoirea celor trei acorduri bilaterale, pe o perioadă de *cinci* ani, stipulându-se totodată și o clauză specială care, pe viitor, le înnoia în mod automat, pe o durată egală, în timp. Citim într'adevăr, în protocoalele respective: « Dacă nu este denunțată cu cel puțin un an înainte de expirarea acestui termen, convenția va rămâne în vigoare, pentru o nouă perioadă de *cinci* ani, și așa mai departe ». O simplificare de procedură deci, dictată de conștiința ce se împământenise între timp în opinia publică a celor trei State, despre marea utilitate a acestui sistem de alianțe și de securitate, și de importantele servicii pe care el le adusese cauzei păcii generale și apărării statutului teritorial și politic din Europa Centrală, prin respectarea tratatelor. Simplificare de procedură, ce reprezintă, în lumina evoluției Micii Ințelegeri, conștiința vitalității sale în creștere, afirmarea stabilității și solidității sale. Suntem într'adevăr acum, în fața unei alianțe între cele trei State, *fără limită* în timp, în ceea ce privește validitatea sa. La consolidarea ei nu a lipsit a-și da a doua contribuție și Convenția complementară cehoslovaco—jugoslavă, semnată la Marianske-Lazno, încă în 31 August 1922 de către Beneș și Pasici; Convenție de îmbunătățire a acordului originar, — și care inspirându-se din interesele larg concepute ale contractanților, ca și din acele ale întregei Comunități internaționale, — preconizează: *a) întărirea* și menținerea păcii; *b)* consolidarea și amplificarea legăturilor politice și economice dintre cele două State.

Dar, la aceiași operă de consolidare a Micii Ințelegeri, o mare parte are și « Actul general de conciliație, de arbitraj și de reglementare juridică între cele trei State ale Micii Ințelegeri » din 21 Mai 1929, sau « Convenția Tripartită », cum mai este el numit. Este, de fapt, un angajament internațional ce leagă cele trei State, printr'un *singur* tratat, ceea ce evidențiază în ce largă măsură se cimentase apropierea dintre Membrii Micii Ințelegeri. Inspirându-se « . . . din recomandațiile făcute de Adunarea Societății Națiunilor, în rezoluția sa cu data de 26 Septemvrie 1928, tuturor Statelor, de a încheia convențiuni de reglementare pacifică a diferendelor internaționale », această convenție se încadrează în preocupările generale din acea epocă, de a se ajunge la o efectivă abolire a războiului din relațiile internaționale, și la înlocuirea lui cu o procedură practică de pacificare, preocupare ce se soldase cu un rezultat, de natură convențională, dobândit nu cu mult înainte: semnarea Pactului Briand-Kellogg, sau a Pactului « de punere în afară de lege a războiului » — după o formulă scumpă americanilor, — din 27 August 1928. In cele treizeci și opt articole ale sale, « Actul general. . . » stipulează supunerea « diferendelor de orice natură », reglementării pacifice, judiciară sau arbitrală, cu preferință totuși de a se încerca, mai întâiu, calea diplomatică. Derogă dela acest principiu general, diferendele născute din fapte ce aparțin trecutului, și acele « ce poartă asupra unor chestiuni pe care dreptul internațional le lasă la competința exclusivă a Statelor »; deasemeni o anumită deviere o reprezintă rezervele privind competințele instanțelor judiciare și acele ale autorităților administrative. Se prevede apoi și competința Curții permanente de Justiție Internațională dela Haga, cu preferință pentru diferendele ce poartă asupra contestării reciproce a unui drept. Procedura

arbitrală încă își găsește un loc larg în stipulațiile acestei Convențiuni. Astfel, fără a prejudicia asupra competinței Societății Națiunilor, se precizează că Actul din 21 Mai 1929 « nu va fi interpretat ca restrângând misiunea Societății Națiunilor, de a putea lua în orice moment măsurile cele mai potrivite, spre a salvgarda în mod eficace pacea lumii », — Statele Micii Ințelegeri dau o nouă dovadă de preocupările lor pacifice, și de integrarea lor deplină în idealurile nouii Comunități internaționale.

*

Dacă, astfel, prin importantele încheeri luate în rodnica Conferință dela Belgrad din Mai 1929, se realizase deja o unitate, de ordin juridic, între Statele Micii Ințelegeri, unitatea *formală* a alianței originare, urma să o desăvârșească « Acordul complementar la tratatele de amiciție și de alianță între Statele Micii Ințelegeri, din 27 Iunie 1930 », sau « Statutul Micii Ințelegeri » — denumire sub care mai este cunoscut acest act, — încheiat în Conferința dela Strbske-Pleso, având șase articole. Miniștrii de Afaceri Străine, d-nii Beneș, Mironescu și Marincovici, reuniți în acea conferință au căzut de acord să strângă încă relațiile dintre membrii Micii Ințelegeri și să ofere un nou exemplu de solidaritate regională, ce putea să servească ca model de imitat, într'o vreme când Europa era preocupată de ideia de curând concretizată de Aristide Briand, în faimosul « Memorandum » din 1 Mai 1930, de uniune federală europeană. Mai ales că o nouă apropiere între cele trei State, era comandată de agitațiile maghiare ce îmbrăcau, adeseori, un aspect de provocațiune agresivă.

De aci, « doritoare de a strânge încă relațiile de amiciție și de alianță care există între Statele Micii Ințelegeri, voind să completeze, printr'o procedură stabilă, organizarea colaborării politice și apărarea intereselor comune ale celor trei State ale lor, au hotărît de a consacra practica și procedura actuală a colaborării intime dintre Statele lor, precizându-le încă mai mult... »; și, ca urmare, plenipotențiarii lor au pășit la completarea dispozițiunilor Convențiilor dintru început. Ce au realizat ei pe această cale? Mai întâiu o reglementare a reuniunilor Miniștrilor de Afaceri Străine, care vor avea loc « ...de câte ori împrejurările o cer, și cel puțin odată pe an... » (art. 1). Se realizează, apoi, un minimum de *organ executiv* ce va fi Ministerul de Afaceri Străine al Statului în care a avut loc reuniunea obligatorie din anul în curs (art. 2). Se accentuează asupra principiului riguros respectat, de *egalitate*, între membrii Micii Ințelegeri (art. 3). Se tinde la unificarea reprezentării celor trei State în domeniul internațional, căci art. 4 al « Statutului » prescrie: «Potrivit necesităților situației, cei trei miniștri ai Afacerilor Străine pot hotărî de comun acord ca, într'o anumită chestiune, reprezentarea sau apărarea punctului de vedere al Statelor Micii Ințelegeri să fie încredințat unui singur delegat, sau delegațiunii unui singur Stat ».

Delegatul respectiv va exercita, juridicește, un adevărat *mandat* al Micii Ințelegeri. Suntem aci în fața unei inovații, în raporturile juridice dintre cele tre State, de special interes pentru cine urmărește sensul evoluției « Ințelegerii » lor. Căci, precum remarcă un comentator, V. Radovanovitch, « ...ea dovedește suficient intenția conducătorilor Micii Ințelegeri, de a transforma o simplă alianță într'o grupare de State mai strânsă ». Acordul dela Strbske Pleso, prin reglementările ce introduce, face într'adevăr ca Mica Ințelegere să apară în cadrul internațional, — după o sintetică caracterizare a d-lui G. G. Mironescu, unul dintre autorii acestui document, — ca « o uniune tripartită de State, suverane în politica lor internă, dar a căror legătură în politica externă apare fără precedent în istorie, în ceea ce privește forma sa, în ceea ce privește intimitatea sa ».

De aci, până la « unificarea completă a politicii acelor trei State », până la închegarea unui adevărat organism internațional, prin reorganizarea alianței tripartite, dotând-o cu « o bază organică și stabilă », nu mai era lungă cale de străbătut. Aceasta a fost misiunea, de istorică însemnătate, pe care a înțeles să o împlinească, — după ce evenimentele internaționale verificaseră odată mai mult rolul important al Micii Ințelegeri, — Conferința dela Geneva din 14 — 16 Februarie 1933. Ca și altă dată, în trecut, și acum, pesimiste perspective ale vieții internaționale, o gravă criză economică, afacerea dela Hirtenberg, rezultatele precare ale Conferinței Desarmării etc., au determinat pe cei trei Miniștri de Afaceri Străine, d-nii Titulescu, Beneș și Jeftici, să proceadă la o nouă strângere de raporturi ale celor trei State, adoptând la 16 Februarie 1933, *Pactul de organizare* a Micii Ințelegeri (în douăsprezece articole) și îndrumând acest organism internațional « ieșit din faza-i defensivă, spre a intra în faza constructivă » (A. Meusset). Cum s'a desăvârșit noua *organizare* a Micii Ințelegeri? Prin constituirea, ca *organ director* al politicei comune a grupului celor trei State, a unui *Consiliu permanent* al Statelor Micii Ințelegeri, compus din Miniștrii Afacerilor Străine a celor trei Țări respective, sau de delegații speciali, numiți în acest scop (art. 1). Acest Consiliu se întrunește în mod obligatoriu cel puțin de trei ori pe an, pe rând în fiecare dintre cele trei State. O reuniune se va ține, la Geneva, cu ocaziunea Adunării ordinare a Societății Națiunilor (art. 2). Prezidat de Ministrul Afacerilor Străine al Statului unde se ține reuniunea obligatorie anuală (art. 3), și ținând seamă în deciziile sale de același principiu, al egalității *absolute* a celor trei State (art. 4), Consiliul permanent este călăuzit de ideia unificării politicei generale a Micii Ințelegeri. De aci, consimțământul său unanim, pentru încheierea oricărui tratat, de către unul dintre Statele membre (art. 6). De aci accentuarea asupra ideii de reprezentare sau apărare a punctului de vedere într'o chestiune determinată, interesând Mica Ințelegere, printr'un singur delegat sau delegațiune (art. 5). O bine venită inovație o constitue « instituirea unui Consiliu economic al Statelor Micii Ințelegeri, pentru coordonarea progresivă a intereselor economice a celor trei State, fie între ele, fie în raporturile lor cu Statele terții. El va fi compus din specialiști și din experți

în materie economică, comercială și financiară și va funcționa ca organ auxiliar consultativ al Consiliului permanent, în politica sa generală » (art. 7). O altă inovație, ce evidențiază caracterul organic al acestui sistem de securitate, este crearea « unui Secretariat al Consiliului permanent ». Sediul său este stabilit totdeauna, pentru un an, în capitala Președintelui în exercițiu, al Consiliului permanent. O secțiune a Secretariatului va funcționa, în mod permanent, la sediul Societății Națiunilor, la Geneva » (art. 8).

Insemnătatea acestui organ, de studiere și coordonare a chestiunilor privind interesele celor trei State, a fost reliefat de un comentator, în acești termeni: « Creațiunea unui Secretariat permanent este un eveniment tot atât de important, ca și creațiunea însăși a Micii Ințelegeri » (N. Drăghicescu).

In fine, un pas decisiv în opera de consolidare și organizare, îl reprezintă înnoirea pentru *un timp nelimitat*, a Convențiilor institutive ale Micii Ințelegeri, și ale Acordului de conciliațiune, arbitraj și reglementare judiciară, din 21 Mai 1929 (art. 11). Să mai remarcăm că, în noua sa înfățișare, Mica Ințelegere rămâne constant — și se declară aceasta expres (în art. 10), — pe linia marilor angajamente internaționale: Pactul Societății Națiunilor, Pactul Briand-Kellogg, actul general de arbitraj, convențiunile eventuale asupra desarmării, Pactele dela Locarno, la a căror consolidare ea înțelege să activeze.

Suntem în măsură a deduce, astfel, că, pe cale evolutivă, Mica Ințelegere a ajuns a fi, dela o simplă alianță defensivă, la început, un adevărat organism internațional *unitar*, dotat cu personalitate juridică de drept al ginților, pe care o evidențiază un număr de factori pe care-i afirmă actele în vigoare: *a)* politica sa generală; *b)* organul director al acestei politici, caracterul unitar și organizat al relațiunilor sale internaționale; *c)* instituirea Secretariatului său permanent. Mica Ințelegere nu mai este deci, în lumina principiilor de drept internațional, o simplă înțelegere politică, nici numai un tipic acord regional. Pe urma Pactului dela Geneva din 16 Februarie 1933, — act juridic internațional ce marchează un moment în evoluția ei, — Mica Ințelegere poate fi caracterizată prin termeni mult mai categorici, în ceea ce privește natura sa juridică: « Confederație de State » au spus unii autori, sau foarte apropiată formă de Stat compus de acesta; « organism diplomatic unic în genul său » au spus alții (ex. J. O. Crane); « un fel de « Staatenbund », a cărui coheziune internă este când mai strânsă, când mai superficială decât a Confederației de State », s'a pretins încă (ex. Hubert-Beuve-Méry). Adevărul este că, în baza Actului din 16 Februarie 1933, acest « fenomen de solidaritate specială a unui anumit grup de State », cum este Mica Ințelegere, după remarca profesorului francez, Georges Scelle, se apropie mult de un fenomen de adevărată Comunitate Internațională, cu o direcție unică, și cu mijloace de acțiune comună. In acest sens trebue înțeleasă acea cunoscută caracterizare a d-lui Beneș, ce a impresionat la timpul său, că « Pactul de organizare » dela Geneva reprezintă primul pas către o integrare, către o sinteză, către formarea unei noui Comunități Internaționale » (la 1 Martie 1933).

Trăinicia unui asemenea organism internațional nu poate fi pusă la îndoială când, prin atâtea atitudini pe care a trebuit să le ia față de evenimentele internaționale, ce o interesau direct sau indirect, în periodicele sale Conferințe, vitalitatea și utilitatea sa a fost demonstrată. Când, pe de altă parte, actuala sa fizionomie politică și juridică este rezultatul unei organice evoluții, și în acelaș timp, — după o îndreptățită caracterizare a d-lui Jeftici, înaintea Scupcinei, la 1 Martie 1933, — « fruct al unei experiențe mature, într'o colaborare intimă, în câmpul politicei internaționale ». Misiunea sa este mai mult ca oricând importantă, și de aci dăinuirea sa mai mult ca oricând poruncită, de vitale interese internaționale: aceea de a exercita în Europa Centrală o misiune de echilibru central-european înlocuind astfel apusa misiune istorică a Imperiului Habsburgilor, având o semnificație deosebită. Asupra acestei misiuni și asupra trăiniciei Micei Ințelegeri, întrevederea celor trei șefi de Stat, dela București din Iunie 1936, și mai apoi în toamna aceluiași an, vizita M. S. Regelui Carol II-lea Praga, au aruncat o vie lumină, și au avut o deosebită semnificație în momentele agitate, ale vieții internaționale.

RELAȚIILE CU UNGARIA. POZIȚIA ROMÂNIEI IN CADRUL ALIANȚELOR OCCIDENTALE: SEMNIFICAȚIA LOR JURIDICO-DIPLOMATICĂ

Nu s'ar avea însă o ideie completă despre caracterul politicii internaționale a României și despre sistemul angajamentelor sale internaționale, dacă nu am aminti că și cu Ungaria, redusă la limitele ei firești de Stat *național* prin Tratatul dela Trianon, — și cu toate că ea a întreținut încă dela început o atmosferă de agitație pe tema nouilor fruntarii, — România a urmărit cultivarea unei atitudini de bună vecinătate. Mai ales după ce, prin scrisoarea comună românăungară, din 14 Martie 1924, — dela Geneva — semnată de Nicolae Titulescu și Koranyi, — se notifică Comisiunii de reparațiuni retragerea nefundatelor cereri ale Ungariei, făcute acelei Comisiuni în privința operațiunilor militare ce s'au săvârșit în anii 1919—1920 și renunțarea la orice fel de pretențiuni împotriva României (care la început fuseseră formulate la zeci de miliarde de coroane), această politică conciliatorie a României a devenit adeseori manifestă. Ca urmare, România și-a dat asentimentul ca membru al Micii Ințelegeri, ca Ungaria să poată încheia împrumutul de refacere, sub auspiciile Societății Națiunilor. O serie de convențiuni și de acorduri de interes local, ca și un aranjament comercial, au fost încheiate cu Ungaria. Mai târziu, aceeași politică conciliatorie a făcut ca România să accepte o generoasă formulă transacțională în favoarea optanților unguri, și a coloniștilor unguri din Banat etc.

Deasemenea este de cel mai mare interes, să amintim că alături de alianțele *regionale*, — și dincolo de Pactul Societății Națiunilor care o apropie pe calea unei Comunități de angajamente, și de idealuri de toți ceilalți membri, — România se găsește încadrată

și într'un cerc de alianțe *continentale*, care vin să afirme un special sentiment de solidaritate între ea și alte State, de care o leagă și o tradiție istorică, și participarea comună în răsboiul mondial; angajamente ce vin să precizeze și să consolideze între cosemnatari, principiile Pactului din 28 Iunie 1919. Astfel este « Convenția de amiciție și arbitraj » între Franța și România, semnată la 10 Iunie 1926 (pentru o durată de *zece ani*). Elaborată după modelul pactelor franco-polonez și franco-ceh, inspirată din « spiritul locarnian » — Acordurile dela Locarno, tipic pact de securitate regională, fuseseră încheiate nu cu mult timp înainte (16 Octomvrie 1925) — ea urmărește consolidarea statutului internațional al cosemnatarilor, în așteptare ca « Societatea Națiunilor să fie în situația de a constitui prin ea însăși, o protecțiune suficientă » (Léon Bourgeois). Prin această convenție, ce afirmă « grija menținerii în Europa a unei stări de pace și de stabilitate politică, necesare atât progresului social cât și prosperității economice a României și a Franței », Părțile contractate se angajează reciproc « ...de a nu comite, de o parte și de alta, nici un atac sau invaziune și de a nu recurge, de o parte și de alta, în nici un caz la războiu » (art. 1) exceptându-se ceea ce este firesc, dreptul de legitimă apărare și un eventual războiu de sancțiuni, ceea ce este comandat de art. 16 din Pactul Societății Națiunilor. Semnatarii se obligă, apoi, de a recurge la procedura de pacificare pentru, litigiile de orice natură; și de a examina în comun, orice chestiuni ce ar putea primejdui siguranța externă a României sau a Franței, sau ar aduce vre-o atingere ordinei stabilite prin tratatele ai căror semnatari sunt (art. 2—3). Se preconizează o acțiune de concertare asupra modalităților de a pune în aplicare dispozițiunile Pactului Societății Națiunii la caz de nevoe, în chestiunile ce le privesc ca și, deasemeni, obligația de a lucra în comun acord, ori de câte ori ar fi o eventualitate sau o încercare de modificare a statutului politic al țărilor Europei (art. 4—5). Dar această convenție prezintă pentru Statul român o importanță sporită, prin protocolul-anexă ce ea conține, ca ofertă de neagresiune vecinilor României, și în special Rusiei. Suntem, într'adevăr, în prezența unui document prin care « ...România, a cărei singură grijă este de a urmări desvoltarea sa internă în pace, *statu quo* și respectul Tratatelor, confirmă declarațiunile făcute la Conferința din Geneva, din 17 Maiu 1922, la a cincea ședință a primei Comisiuni, de către Președintele delegațiunii române, I. I. C. Brătianu, cu privire la un angajament permanent de neagresiune față de Rusia, bazat pe *statuquo*. România este gata de a extinde acest angajament la toți vecinii săi. Ea interpretează acest angajament, ca obligațiune de a nu ataca Rusia cu trupele sale regulate și, bine înțeles, deasemeni, de a nu tolera formațiunea, pe teritoriul ei, de trupe de atac neregulate contra Rusiei ».

Este aci manifestarea, din partea României, a unei politici de apropiere de Rusia Sovietelor, la care este evident rolul de *mediator* al Franței, doritoare de normalizare diplomatică cu vecinii noștri din Răsărit, acum mai mult, când prin Convenția al cărei protocol anexă stipula această declarație de non-agresiune, ea venia să acorde specială apărare statutului teritorial al României. Nu este aceasta, însă, o noutate în atitudinea României. Citatul text al Protocolului din 10 Iunie 1926 arată că Ion I. C. Brătianu făcuse asemănătoare declarații în Conferința dela Geneva din 17 Maiu 1922, iar după acea dată în succesivele Adunări ale Societății Națiunilor, delegații României I. G. Duca și I. Mitilineu înnoiseră aceleași declarații.

In aceeași ordine de preocupări, urmează a se încadra și Pactul « de prietenie și colaborare » între România și Italia, semnat la Roma, din 17 Septemvrie 1926, de către Ducele B. Mussolini și Mareșalul Alex. Averescu. Redactat în spiritul Protocolului dela Geneva, acel înmormântat document juridico-diplomatic de securitate, dar care reprezenta « tot ce este mai viu din ceea ce a realizat Societatea Națiunilor » (De Brouckère), în acea importantă materie, și a Acordurilor dela Locarno, el urmărește acelaș scop de a consolida pacea și ordinea actuală teritorială și politică. Caracterul său de angajament internațional de *asistență*, este dedus din termenii art. 1. « Inaltele Părți Contractante se obligă reciproc, să-și dea *sprijinul mutual* și *colaborarea cordială* pentru păstrarea ordinei internaționale, cât și pentru respectarea și îndeplinirea obligațiilor stipulate prin Tratatele ai căror semnatari sunt ». Ca urmare, o înțelegere concertată în caz de complicațiuni internaționale este pusă în perspectivă (art. 2). Iar când « siguranța și interesele uneia dintre Inaltele Părți Contractante sunt amenințate, pe urma unei incursiuni violente din afară, cealaltă Parte se obligă a-i da, odată cu binevoitorul sprijin, ajutorul său politic și diplomatic, în scop de a face să înceteze cauza externă a acelei amenințări » (art. 3). In fine, ca semn al cordialelor relațiuni dintre semnatari, se prescrie eliminarea procedurilor coercitive dintre ele, și supunerea la procedura de conciliere sau de arbitraj, a chestiunilor ce le-ar despărți eventual, și care nu au putut fi rezolvate prin procedeele diplomatice obișnuite (art. 4). In acelaș timp, în legătură cu Pactul de amiciție și de colaborare italo-român, un Protocol-anexă a fost semnat, prin care cele două guverne « ...doritoare de a se strânge și mai mult legăturile economice ce există între Italia și România, au hotărît să procedeze la numirea unei comisiuni mixte, însărcinată să studieze mijloacele practice, pentru atingerea acestui scop ». Din această cercetare, a rezultat elaborarea unei convenții comerciale, ulterior încheiate.

Tratatul dela Roma « de prietenie și colaborare » având o durată de cinci ani (cf. art. 5), a fost prelungit în mod succesiv, de câteva ori. Ultima prelungire înregistrată a fost la 17 Iulie 1933. Dar sub presiunea evenimentelor internaționale « din Ianuarie 1934, el a încetat a mai avea altă valoare, decât una istorico-documentară » (N. Dașcovici). Nu este mai puțin adevărat, însă, că deasupra unor formale antagonisme, provocate de atitudinea Societății Națiunilor în afacerea războiului italo-abisinian, dăinuește comunitatea de origine și o îndelungată tradiție de apropiere spirituală și culturală care nu ar putea impre-

siona, în fondul lor, relațiunile cordiale dintre cele două State. Mai ales că Italia, ca și România, este interesată, mai presus de orice, la intangibilitatea actualei ordine internaționale, teritoriale și politice, în cadrul căreia și-au găsit satisfacție și legitimele revendicări ale « iredentismului italian ».

SPRE ELABORAREA PACTULUI INȚELEGERII BALCANICE. ECONOMIA SA JURIDICO-DIPLOMATICĂ

Constatăm astfel, din principalele manifestări în domeniul internațional, în cadrul conceptului de *pace* și de *securitate*, ale României noui, că timp de un deceniu și jumătate, ele s'au îndreptat, cu precădere, spre desăvârșirea unui sistem de alianțe și de apărare *diplomatică*.

România concepea această politică a sa, ca menită să contribue, în acelaș timp, la consolidarea păcii generale în Europa. Deaceea nu o găsim absentă dela nici o inițiativă, dela nici o acțiune, în domeniul internațional, ce tindea la acest țel. Dela Pactul Societății Națiunilor din 28 Iunie 1919, care concepea securitatea convențională pe plan *universal*, astfel cum ni-o arată textul faimosului art. 10, până la entusiastul Memorandum al lui Aristide Briand pentru « uniunea federală europeană », din 1 Maiu 1930, document ce înțelegea resolvarea securității pe plan *continental*, — după ce la jumătatea acestui prim deceniu de experimentare a Societății Națiunilor, Acordurile locarniene oferiseră formula pactelor *regionale* de securitate, — România este totdeauna prezentă sau preocupată de izbânda combinațiilor diplomatice, a pactelor propuse, etc. care să promoveze conceptul de *pace durabilă*. Ceva mai mult, adeseori inițiativele în această direcție pornesc dela exponenții politicii externe ai României sau ai Micii Ințelegeri, în care ea se încadrează cu deplină loialitate. Deaceea nu este decât explicabil, ca înțelegând rolul însemnat pentru conservarea întregii ordine internaționale, pe care-l au « Ințelegerile regionale » — revenite în mare favoare prin concepția de politică internațională pe care în Franța o reprezintă Louis Barthou, devenit după 6 Februarie 1934, ministru al Afacerilor Streine în cabinetul Doumergue, — să găsim România susținând și în numele său și ca membru al Micii Ințelegeri, ajunsă o « Mare Putere » în urma Actului dela Geneva din 16 Februarie 1933, — politica pactelor regionale de securitate, tip Locarno. Se știe cu câtă favoare a privit politica externă a României ideia « Pactului Oriental » adică a unui pact colectiv de securitate al Europei de răsărit, pact căzut prin opoziția Germaniei și a Poloniei, dar în favoarea căruia, titularul de atunci dela « Quai d'Orsay », Louis Barthou, desfășurase o intensă acțiune și o vie propagandă. Se cunoaște apoi ce parte prețioasă de contribuție a adus România la elaborarea « Pactului Ințelegerii Balcanice » semnat la Atena, în 9 Februarie 1934 (având *trei* articole). Acțiunea pentru apropierea între Țările Balcanice, inclusiv Turcia, începuse încă în 1933. Era o cucerire diplomatică, un nou punct de sprijin în marasmul internațional în care trăia Europa atunci, în regimul de « pace șubredă... de regres al ideii de drept spre echilibru », cum caracteriza precaritatea situației, profesorul Georges Scelle. Incheiat între România, Grecia, Jugoslavia și Turcia, Pactul Ințelegerii Balcanice afirmă « ...spiritul de înțelegere și de împăciuire care a prezidat la elaborarea Pactului Briand-Kellogg și la hotărîrile privitoare la el, ale Societății Națiunilor » (Preambul). Hotărîți, apoi, « să asigure respectul angajamentelor contractuale în ființă și menținerea *ordinei teritoriale* acum stabilite în Balcani », semnatarii, adică « Grecia, România, Turcia și Jugoslavia își garantează mutual *siguranța tuturor fruntariilor lor balcanice* » (art. 1). Intru urmărirea acestui obiectiv « Inaltele Părți Contractante se obligă să se sfătuiască asupra măsurilor de luat, în fața unor împrejurări ce ar putea atinge interesele lor, astfel cum sunt ele definite prin prezentul acord. Ele se obligă să nu întreprindă nici o acțiune politică față de orice altă Țară balcanică, nesemnatară a prezentului acord, fără avizul mutual prealabil, și să nu ia nici o obligație politică, față de orice altă Țară balcanică, fără consimțimântul celorlalte Părți Contractante » (art. 2). Urmărind apoi să înglobeze într'un bloc de securitate *toate* Statele balcanice, — este știut că în decursul întrevederilor și a vizitelor din anul 1933, dintre cei trei Suverani: Regele Carol II-lea, Regele Boris și Regele Alexandru, se preconizase o strânsă apropiere și conlucrare între cele trei State *monarhice*, — se prevede că Pactul dela Atena « ...va fi deschis *oricărei alte Țări balcanice*, a cărei aderare va face obiectul unei cercetări favorabile din partea Părților Contractante, și va avea efect de îndată ce celelalte Țări semnatare își vor fi notificat asentimentul » (art. 3). Nu s'ar putea accentua mai bine asupra însemnătății acestui Pact balcanic, decât reamintind acest adevăr istoric, că îndelungat timp, Peninsula Balcanică a fost o regiune de virtualități războinice. Ea se găsea acum, prin elaborarea acestui act juridic internațional integrată în aceeași concepție și în aceleași metode, concretizate în diferite puncte ale Europei, și din a căror coordonare și concretizare, se nădăjduește într'un *efectiv* spor de securitate pentru continentul european, acest continent de care — s'a spus, — depinde viitorul păcii și al războiului. Deaceea înfăptuirea — și așa, necompletă încă — a Ințelegerii Balcanice, a fost privită ca un eveniment de cea mai mare însemnătate internațională, în toate cercurile preocupate de consolidarea păcii națiunilor. Din punct de vedere juridico-diplomatic, se înregistrează astfel un nou *pact de neagresiune*, de tip progresiv, el reprezentând prin economia sa juridică o întoarcere spre binefăcătoarele principii ale Acordurilor dela Locarno. S'a spus că Tratatul de amiciție trecut între Jugoslavia și Bulgaria în Februarie 1937 ar fi însemnat o sustragere a unei semnatare, din cadrul angajamentelor sale actuale. Declarații oficiale din locurile de răspundere, ca și Comunicatul dela Atena al reuniunii Ințelegerii Balcanice (Februarie 1937), au lămurit că el a fost încheiat după prealabila consultare a membrilor — principiu de bază și al Micei Ințelegeri și al Ințelegerii Balcanice, — celor două « Ințelegeri regio-

M. S. REGELE CAROL II ALĂTURI DE MEMBRII CORPULUI DIPLOMATIC PRIMIND DEFILAREA ARMATEI

nale », și că, în consecință, el trebue privit mai repede, ca un prim pas spre integrarea și a Bulgariei, în Ințelegerea Balcanică.

CARACTERUL COMPLEX AL ANGAJAMENTELOR INTERNAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

Dar viața internațională a României, sub regimul Societății Națiunilor, depășește preocupările sale de *securitate*, oricât ar fi ele de importante, oricât ar stăpâni ele de mult pe toate Statele din noua Comunitate Internațională, frământate de perspectivele războiului, și prin aceasta în continuă căutare a celei mai bune formule, care să le ofere convingerea că statutul lor teritorial este *intangibil*. Și că în caz de *agresiune*, ele vor fi *asistate* efectiv de cosemnatarii angajamentelor lor internaționale de securitate; numai astfei ea fiind *efectivă*, căci *securitatea* nu poate fi privită decât ca « o liniște a spiritului rezultând din ideea că nu există un pericol de temut » (W. Raafat). Desigur, nu vom putea ignora, în această ordine de idei, diferite tratate ale României, de arbitraj, de conciliațiune și de aranjamente judiciare, cu diferite State din Europa, sau din afara continentului european. Toate aceste tratate, încadrându-se și ele în principiile generale ale Pactului Societății Națiunilor și deservind obiectivele sale. Dar fenomenul interdepedenții Statelor, locul preponderant ce-l ocupă în viața Statelor factorul economic, adevăr constant verificat, cu toate discuțiile ce se poartă asupra problemei *primatului* politicului sau economicului, (foarte sugestive rămân asupra acestui punct *răspunsurile* Guvernelor la « Memorandumul Briand din 1 Mai 1930, care adopta teza primatului politicului asupra economicului), au făcut ca România nouă să-și desvolte și să-și completeze vechiul său drept convențional economico-financiaro-comercial, cu numeroase acorduri speciale și convenții, de aceeași natură, dintre care numeroase conțin clauza « națiunii celei mai favorizate », iar unele, mai recente, sunt bazate pe ideia de « regim preferențial ». România este apoi membră a numeroase « uniuni internaționale » încă de cu mult înaintea războiului mondial: uniuni de natură administrativă, uniuni economice, uniuni normative juridice, sanitare, etc. Ea este încă, semnatară a diferite convențiuni consulare. Principii de drept diplomatic și consular, de drept internațional al războiului, referitoare apoi la tratamentul străinilor etc., se găsesc și în legile sale interne, care concretizează, în speță, importante principii de drept al ginților. In fine, diversele convenții de extrădare, alcătuesc și ele un special capitol din dreptul convențional al României. Aceste principale constatări sunt astfel de natură să ne arate câmpul întins în care s'au închegat și se manifestă relațiile internaționale ale Statului Român.

Dar, cu toate acestea, în dinamismul vieții internaționale, în curbele ascendente sau regresive ale solidarității dintre State, în manifestările conceptului de suveranitate, sunt încă probleme de ordin teoretic sau practic, ce interesează relațiile internaționale ale României și-și așteaptă o deslegare conformă cu interesele și cu demnitatea României. Există astfel încă, o nesoluționată problemă a competinței și chiar a necesității desființării — precum am constatat — a Comisiunii Europene a Dunării. Există o chestiune, de mare interes național, a conservării și consolidării regimului de libertate a Mării Negre și a Strâmtorilor turcești. Există apoi problema protecțiunii minorităților: România prin tratatul din 9 Decemvrie 1919 și-a însușit regimul de protecțiune, dar el este în actuala-i înfățișare juridică, un regim excepțional, ce contravine egalității și suveranității Statelor obligate. Ori, este încă în desbatere, în doctrină și adeseori în forurile internaționale, chestiunea de a se ști cum va evolua acest regim; spre generalizare, sau spre abolire problema *finalității* sale adică, pentrucă nu a lipsit a fi considerat «ca o construcție rău echilibrată, ridicat la întâmplare, fundat pe paradoxe politice» (Beck). In toate aceste probleme, și în altele încă, România va avea un cuvânt de spus și o atitudine de adoptat în domeniul internațional.

Din stadiul actual al angajamentelor sale internaționale însă, putem desprinde această constatare, în deajuns exprimată, prin cele ce preced: România urmărind în interiorul granițelor sale, realizarea noului său ideal: «creațiunea unei civilizații unitare pentru toți Românii» (N. Iorga), în care caracteristica națională să se evidențieze, se arată a fi în domeniul internațional, un Stat ce recunoaște un primat principiilor de drept al ginților, și care urmărește păstrarea «păcii de drept».

Această *pace* înțelege să o servească România prin numeroasele și cuprinzătoarele sale angajamente internaționale, prin politica sa în domeniul securității *diplomatice*, ca și prin politica-i internă, de consolidare a securității sale *armate*.

g. s.

BIBLIOGRAFIE

J. Ancel. Les frontières de la Roumanie. Bucarest, 1935.

J. Ancel. Manuel Géographique de Politique européenne. I, L'Europe Centrale, Paris, 1936.

J. Aulneau. La Petite Entente et le nouvel équilibre de l'Europe Centrale (în «Histoire de l'Europe Centrale» VII-e partie). Paris, 1926.

M. Antonescu. Regimul agrar român și chestiunea optanților Unguri. București, 1928.

M. Antonescu. La vie internationale de la Roumanie. (In «La vie juridique des peuples: Roumanie». Paris, 1933).

N. Basilesco. La Roumanie dans la guerre et dans la paix. (2 vol.). Paris, 1919.

V. Boeresco. La roumanie après le Traité de Paris de 1856. Paris, 1858.

A. Boldur. La Bessarabie et les relations russo-roumaines. Paris, 1927.

G. I. Brătianu. La Roumanie et l'U.R.S.S. Bucarest, 1934.

Ed. Beneş. La Petite Entente. («L'Esprit International», No. 3 din 1 Iunie 1927).

Fl. Codresco. La Petite Entente. (2 vol.). Paris, 1930 și 1932.

O. J. Crane. La Petite Entente. Paris, 1931.

T. Cristureanu. Granițele statice și dinamice ale României. București, 1935.

N. Dașcovici. Dunărea noastră. București, 1927.

N. Dașcovici. Politica externă a României. Iași, 1936.

N. Dașcovici. Interesele și drepturile României în texte de Drept Internațional Public. Iași, 1936.

Silviu Dragomir. Un capitol de istorie contemporană: Rusia și Basarabia. (In «Adevărul», Mai 1922).

M. Djuvara. La guerre roumaine 1916—1918. Paris, 1928.

C. C. Giurescu. Istoria Românilor. Vol. I, București, 1935.

Em. Hasaș. La révision du Traité de Trianon et les difficultés suscitéés par la Hongrie en ce qui concerne son application. Paris, 1928.

K. Haushofer. Grenzen, in ihrer geographischen und politischen Bedeutung. Berlin, 1927.

House Col. et *Ch. Seymour* Ce qui se passa réellement à Paris en 1919—20. (Tr. P. Alaux), Paris, 1923.

N. Iorga. Principiul Național. («Neamul românesc», a. 1917).

N. Iorga. Le droit des Roumains sur leur territoire national unitaire. Bucarest, 1919.

N. Iorga. Les fondements géographiques et historiques de la Petite Entente. (In «Le monde slave», Mars, 1925).

N. Iorga. Histoire des Roumains et de leur civilisation. Bucarest, 1922.

V. Iancoulesco. La Petite Entente et l'Union Européenne. Paris, 1931.

C. Kiritzesco. La Roumanie dans la Guerre mondiale. Paris, 1934.

Krofta. Les nouveaux Etats dans l'Europe Centrale. Prague, 1930.

Le L. Fur. Les Conventions de Londres (1933) et la définition de l'agresseur. (R. D. I. Genève, 1933, No. 3).

I. Lupaș. Temeiurile Unirii tuturor Românilor. Cluj, 1935.

G. Moroianu. Les luttes des Roumains transylvains pour la liberté et l'opinion européenne. Paris, 1933.

B. Mirkine-Guetzevitch. Les Traités Internationaux de la Russie Soviétique. (R. D. I., a. 1928, No. 8).

A. Mousset. La Petite Entente. Paris, 1923.

X. Netta. Situația creată României prin acordurile dela Haga și Paris. București, 1931.

D. Negulesco. La Question des optants. (In «Revue de droit international et de legislation comparée), 1927.

St. Osusky. La genèse de la Petite Entente. (In «Revue d'histoire diplomatique»), a. 1932, No. 2.

M. V. Radovanovitch. La Petite Entente. Paris, 1933.

M. Sibert. A propos des Conventions signées à Londres, le 3 Juillet 1933. (R. G. D. I. P., a. 1933, No. 5).

B. Saritch. La Petite Entente, facteur de la Paix en Europe, Paris, 1933.

G. Sofronie. Principiul Naționalităților în Tratatele de Pace din 1919—20. București, 1936.

G. Sofronie. Problema Organizării Securității Colective. (In «Omagiu Profesorului Gusti»). București, 1937.

N. Titulescu. Le progrès de l'idée de paix. (Conférence à Cambridge).

Conférence de la Paix. La Roumanie devant le Congrès de la Paix. La Transylvanie et les territoires roumaines de Hongrie. Paris, 1919.

Délégation Bessarabienne. Les Roumains devant le Congrès de la Paix. La Question de la Bessarabie. Paris, 1919.

INDICELE MATERIEI

ENCICLOPEDIA ROMÂNIEI

VOLUMUL I

STATUL ROMÂN

INDICELE AUTORILOR

ER

INDICELE MATERIEI

A

C

D

I

J

K

M

O

U

V

ERRATA

PAGINA	COLOANA	RÂNDUL	SE VA CITI	IN LOC DE
61	2	6 de jos	pecete	petece
63	1	8 de sus	1849	1848
63	2	1 » »	Piatra	Piatru
63	2	11 de jos	1646	1641
71	1	8 » »	G. Balş	I. Balş
72	1	15 » »	al Statului, care	Statului, al care
74	2	17 de sus	1775	1715
84		sub clişeu	Secolul al XVII	Secolul al XII
100	2	sub clişeu	Traian	Traia
101		sub clişee	Traian	Traia
147	2	24 de jos	cifre ce vor	cifre vor
147	2	23 » »	limita de analfabetism	limita analfabetism de
175	1	6 » »	Liehman	Lichman
175	1	6 » »	Sfvaet	Savet
188	1	12 » »	Torquemada	Torquimada
200c	1	1 de sus	interesele	intereselor
204	2	7 » »	durat	eurat
220	1	2 » »	caracteristică	caractăristică
225	1	14 » »	neputând	niputând
226	2	14 de jos	identică	indentică
235	2	16 de sus	Statutului	Statului
236	1	11 de jos	de astă dată, numai	de astă, numai
236	1	1 » »	din judeţ	judeţ din
237	2	24 de sus	restrângă	restângă
246	1	15 » »	1821	1921
246	1	17 » »	treptele	trepele
250	1	12 » »	ministrul competent	competent
250	1	23 » »	Domn al Munteniei	Domn al Moldovei
265	1	18 » »	deferi	defini
288	2	26—29 de sus	*Direcţia generală a Propagandei Naţionale*	*Direcţia Informaţiilor* având serviciul presei, propagandei şi informaţiilor, care azi e trecut la Ministerul de Externe
290	1	12—15 de jos	se suprimă	—
291	2	6 de jos	O.E.T.R. a fost transformat în Straja Ţării.	—
313	2	13 » »	Epitropia Aşezămintelor	Eforia Spitalelor
315	2	3 de sus	1768	1776
329	1	5 » »	globi	grobi
337	1	5 de jos	1833	1853
339	2	23 de sus	Bolgradul	Bălgradul
349	2	14 » »	1836	1936
353	1	12 de jos	isbuti	izbândi
369	2	18 de sus	valachicum	valonicum
370	2	21 de jos	parte	mare parte
370	2	6 » »	în mare	într'o bună
371	1	14 » »	Brăiloiu	Buriloiu
372	1	3 de sus	Lingenthal	Licsenhol
372	1	1 de jos	1818	1828
372	2	22 » »	1841 C. Brăiloiu în Muntenia	1840 C. Brăiloiu în Moldova
377	1	5 de sus	extinsă toată	extinsă cu toată
377	1	6 de jos	adaptat	adoptat
380	1	24 de sus	celebrată	clebrată
388	2	19 » »	imobilele	imboilele
432	2	24 de jos	1750	1730

PAGINA	COLOANA	RÂNDUL	SE VA CITI	IN LOC DE
467	1	6 de jos	*m. p. s.*	*i. p. s.*
480	1	17 » »	14.559.148	14.559.48
480	1	19 » »	46.181	46.381
490	2	3 de sus	1567	1577
491	2	17 » »	1783	1780
506	1	11 » »	Greci	Graci
506	2	16 » »	Moroeni	Moreeni
506	2	16 de jos	Dobriţa	Dobrija
507	1	8 » »	Turda	Cluj
508	1	19 » »	Agigea-Mangalia, Şanţuri-Braşov.	Agigea, Mangalia, Şanţuri, Braşov.
508	2	1 » »	Regimul	Remul
512	1	1 » »	mortalităţii	natalităţii
514	1	3 de sus	1936	1946
527	1	10 » »	dela Stat	Stat
529	1	1 de jos	ce a avut	a avut
530	1	16 » »	centrele	centrale
532	1	1 » »	Taraclia (Tighina)	Taraclea (Lăpuşna)
535	1	sub clişeu	Dimitrie	Grigore
544	2	2 de jos	*al. d.*	*l. d.*
545	1	24 » »	1888	1988
576	2	2 » »	Les payssans romains	Les paysans roumains
583	1	13 de sus	mica	unica
584	2	16 de jos	1921	1931
587	2	18 » »	perindat	prindat
598	1	4 » »	lucrări	lucrători
609	1	8 » »	condus de	compus dintr'
633	1	20 de sus	Unite Moldova şi	Unite şi
642	1	17 » »	finanţe	finanţare
669	2	1 » »	1716	1786
671	1	1 » »	1801	1807
671	1	15 » »	pandurilor	pădurilor
675	sub al doilea clişeu		Grigorie Alexandru	Grigorie Grigorie
677	2	7 de jos	caimacamului	caimacanului
705		sub clişeu	Defilarea infanteriei însoţite de avioane	Infanterie apărată de avioane
709	1	9 de jos	1853	1855
710		sub clişeu	Tancuri uşoare (care de asalt)	Tancuri uşoare şi care de asalt
731	1	34 de sus	izvoarelor	ivoaarelr
746	1	13 de jos	se	sa
787	1	15 » »	în numărul din Ianuarie	în Ianuarie
793	2	5 de sus	1919	1929
860	2	12 de jos	Extras din	Extras din...
873	2	24 de sus	neînarmată	neînsemnată
953	2	10 » »	micile	unicile
954	2	12 » »	vă	să
956	1	1 de jos	canaliza	cataliza
961	1	12 » »	Renan	Renau
963		sub clişeu	Jugoslaviei, 1933.	Jugoslaviei, 1932
986	1	21 de jos	reparaţiilor	repartiţiilor
992	1	29 » »	vieţii	pieţii
993	1	4 » »	opera de	a operde
993	2	19 de sus	Mâsca	Musca
997	2	27 de jos	A. Mousset	A. Meusset

SUBVENȚIILE

COLECTATE PRIN UNIUNEA INDUSTRIILOR METALURGICE ȘI MINIERE DIN ROMÂNIA PENTRU INTOCMIREA ENCICLOPEDIEI ROMÂNIEI

	LEI
BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI	200.000
SOCIETATEA AURIFERĂ «MICA»	130.000
ING. CONSTANTIN ORGHIDAN	100.000
SOCIETATEA «ASTRA ROMÂNĂ» DE PETROL	100.000
ING. NICOLAE MALAXA	100.000
SOCIETATEA «PETROȘANI»	100.000
UZINELE ȘI DOMENIILE «REȘIȚA»	100.000
UZINELE «TITAN, NĂDRAG, CĂLAN»	100.000
CĂILE FERATE ROMÂNE	50.000
BANCA ROMÂNEASCĂ	50.000
MINISTERUL DE INDUSTRIE ȘI COMERȚ	50.000
SOCIETATEA «ASTRA» DE VAGOANE	50.000
SOCIETATEA «BUHUȘI»	50.000
SOCIETATEA «STEAUA ROMÂNĂ» DE PETROL	30.000
MINISTERUL AERULUI ȘI MARINEI	30.000
UNIUNEA INDUSTRIILOR METALURGICE ȘI MINIERE	25.000
INDUSTRIA SÂRMEI, CLUJ	25.000
PRIMA FABRICĂ METALURGICĂ ROMÂNĂ	25.000
INDUSTRIA TEXTILĂ ARĂDANĂ	25.000
SOCIETATEA «LONEA»	20.000
SOCIETATEA «FRANCO-ROMÂNĂ» DE MATERIALE DE DRUM DE FIER	20.000
ING. EMIL PRAGER	20.000
SOCIETATEA «SOCOMET»	20.000
UZINELE METALURGICE «D. G.», BRĂILA	20.000
FABRICA DE MAȘINI AND. RIEGER	15.000
SOCIETATEA «COLOMBIA» DE PETROL	15.000
METALURGIA «BASARAB»	10.000
INDUSTRIA LÂNEI TIMIȘOARA	10.000
FABRICA DE BERE BRAGADIRU	10.000
FABRICA DE BERE LUTHER	10.000
UZINELE MUSTAD FII, GALAȚI	10.000
UZINELE METALLOGLOBUS	10.000
OFICIUL DE VÂNZARE AL HÂRTIEI	10.000

S'A TIPĂRIT ACEST VOLUM, INTÂIUL DIN COLECȚIA « ENCICLOPEDIA ROMÂNIEI », EDIȚIA INTÂIA, IN BUCUREȘTI, LA IMPRIMERIA NAȚIONALĂ. LUCRĂRILE DE IMPRIMARE AU INCEPUT IN IANUARIE 1936 ȘI AU FOST INCHEIATE, PENTRU ACEST VOLUM, IN MAI 1938, DIRECTOR GENERAL AL MONITORULUI OFICIAL ȘI IMPRIMERIILOR STATULUI FIIND D. ING. *ALEXANDRU BUNESCU*, IAR DIRECTOR AL IMPRIMERIEI NAȚIONALE D. ING. *BUCUR MĂRĂCINE*. AU CONTRIBUIT LA REALIZAREA TEHNICĂ ȘI GRAFICĂ A LUCRĂRII DE FAȚĂ URMĂTORII CONDUCĂTORI, SPECIALIȘTI ȘI LUCRĂTORI AI IMPRIMERIEI: *MIRCEA FLORESCU*, ȘEFUL FABRICAȚIEI; *R. LIBRESCU*, ȘEFUL BIROULUI COMERCIAL; *CAROL TOMEK*, ȘEFUL BIROULUI DE STUDII. *ATELIERUL DE CULEGERE MANUALĂ:* BUNESCU ȘTEFAN, ȘEFUL ATELIERULUI; PÂRCĂLĂBESCU CONST., SIMȚIS P., ALEXANDRESCU A., AVRIGEANU VASILE, BĂNESCU GH., IONESCU PETRE, NICULESCU CONST., ȘTEFĂNESCU M. ȘI TRANDAFIROPOL VASILE, CULEGĂTORI. *ATELIERUL DE MONOTYPE-TASTERE:* CICERONE GH., ȘEFUL ATELIERULUI; COPOLOVICI L., DONA I., DRAGNEA N., DUMITRESCU N., GAFTOIU I., ION M. GHEORGHE, LUPU AUREL, LUCȘIC JEAN, MARINESCU GH., NICULESCU ION, WIRISCH OSCAR, CULEGĂTORI. *ATELIERUL DE MONOTYPE-TURNAT:* SĂVULESCU MARIN, ȘEFUL ATELIERULUI; GEORGESCU GHEORGHE, GEORGESCU MARIN, STĂNESCU ILIE, CASIMIR STOCLOSA. *ATELIERUL DE IMPRIMARE:* JUTARU AUREL, ȘEFUL ATELIERULUI; DUMITRESCU AL., EFTIMIU M., IONESCU V., MANOLESCU I. ȘI PREJBEANU J., MAȘINIȘTI. *ATELIERUL DE LITOGRAFIE:* IONESCU SMARANDACHE, ȘEFUL ATELIERULUI; GRIGORIU VASILE, DESENATOR; MORĂRESCU ION, TRANSPORTER ȘI VELEA I., MAȘINIST. *SECȚIA CORECTURII:* PĂUNESCU CONSTANTIN, REVIZOR, AVRAMESCU CONSTANTIN, GEORGESCU MIHAI, IONESCU DAN, IONESCU ION II, MARINESCU N. II, ȘERBU TUDOR ȘI TĂNĂSESCU DUMITRU, CORECTORI. CLIȘEELE, POLICROMIILE ȘI PLANȘELE IN TIEFDRUCK AU FOST EXECUTATE DE FABRICA DE TIMBRE, SUB CONDUCEREA D-LUI ING. *GH. IOACHIMESCU* ȘI SUPRAVEGHEREA D-LUI *H. GASPAR*, ȘEFUL FABRICAȚIEI. *ATELIERUL DE LEGĂTORIE:* FLORESCU T. GHEORGHE, ȘEFUL ATELIERULUI; DIAMANDESCU DIDINA, DIAMANDESCU PETRUȚA, DUMITRESCU VICTOR, RUSU TRAIAN, STĂNESCU JEAN ȘI TOMESCU TEODOR, LUCRĂTORI.